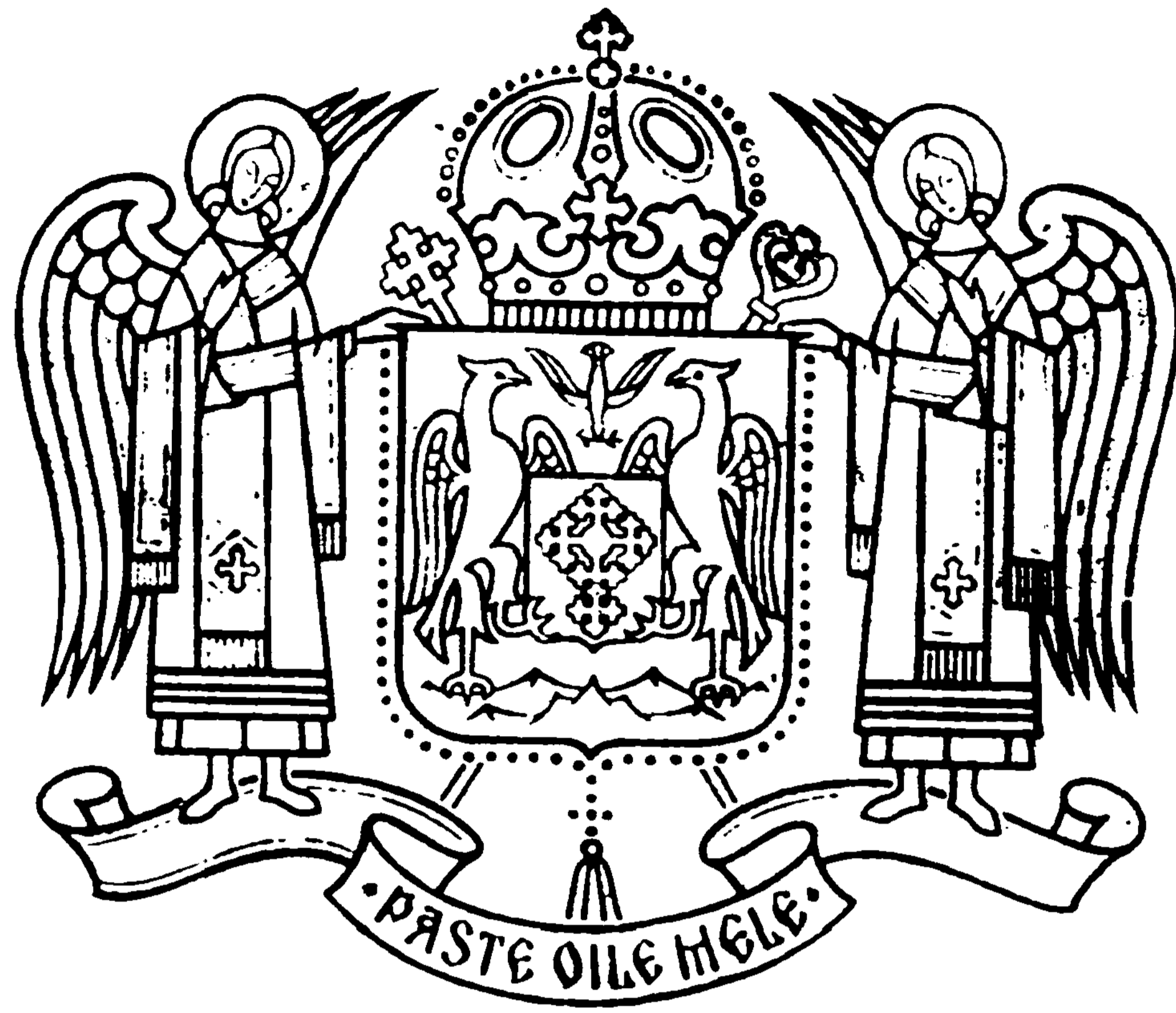

PI 4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CXX, Nr. 1—6, IANUARIE—IUNIE, 2002

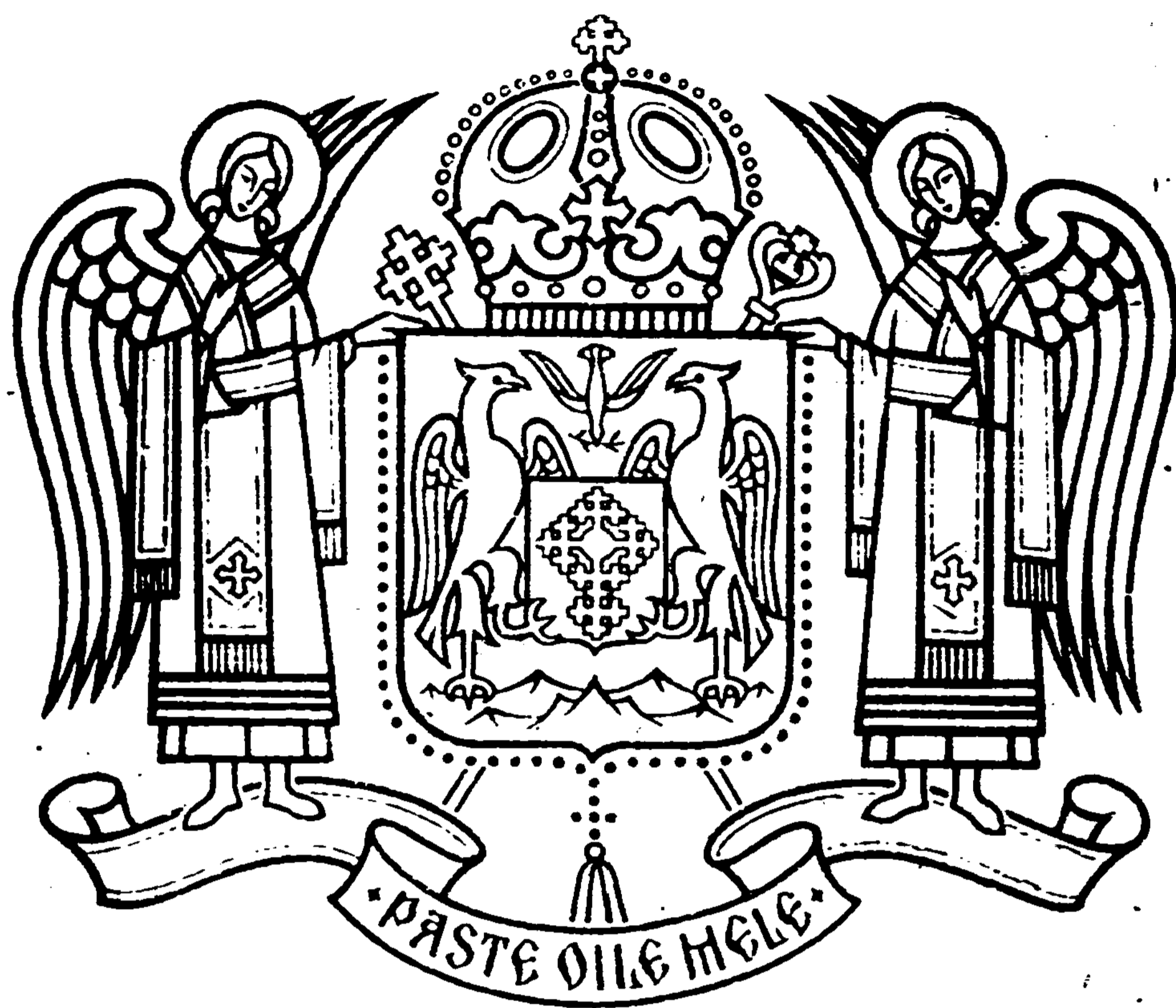
CUPRINS

PASTORALE

<i>Pastorala Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la Duminica Ortodoxiei (24 martie 2002)</i>	3
<i>Învierea Domnului, restaurarea libertății noastre, Pastorală la Sărbătoarea Învierii Domnului, 2002 († Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)</i>	8

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Schimbul de scrisori irenice (Nașterea Domnului 2001 și Învierea Domnului 2002)</i>	13
<i>Un mare mecenat român — Emanuil Gojdu (la 200 ani de la naștere) — (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu)</i>	55
<i>Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștină — (Ion Armași-Vartan — inspector bisericesc)</i>	67
<i>Sfinții Trei Ierarhi — ocrotitori ai învățământului teologic (Asist. drd. Petre Sperlea)</i>	73
<i>Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a împlinit 87 de ani. Darurile dumnezeiești răscumpărate prin slujire jertfelnică (Marian Manolache)</i>	77
<i>Vizita Eminenței Sale Joris A. L. Vercammen în România (Pr. Cristian Popa)</i>	90
<i>Biserica, suflet al Europei și al întregii lumi, Praznicul Sf. Ierarh Calinic de la Cernica (Diac. Daniel Flonta)</i>	104
<i>Sfințirea Sfântului și Marelui Mir la Catedrala patriarhală (29 aprilie — 2 mai 2002) (Gh. Vasilescu)</i>	117
<i>Vizita delegației Sf. Mânăstiri Kykkos-Cipru, în România (20 — 23 mai 2002) (Diac. prof. dr. Nicu Octavian — consilier patriarhal)</i>	128
<i>Mijloace și metode de punere în valoare a patrimoniului cultural ortodox (Pr. lector Florin Șerbănescu, consilier patriarhal)</i>	148
<i>Globalizare și Ortodoxie — Sesiunea celei de a IX-a Adunări Generale Interparlamentare europene a Ortodoxiei, București, Palatul Patriarhiei (27 — 30 iunie 2002) (Pr. Valentin Fătu)</i>	160
<i>Întâlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu delegația cultului creștin de Rit Vechi din România (Reședința patriarhală, 4 aprilie 2002) (Diac. prof. Nicu Octavian)</i>	166
<i>Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a Excelenței Sale Episcopul Gerhard Mayer al Bisericii Evanghelice din Landul Baden-Wurttemberg — Germania (6 aprilie 2002) (Pr. Constantin Strugariu — inspector eparhial)</i>	169
<i>Comunitatea ortodoxă română din Argentina (Pr. dr. Mircea Alexă Uță — consilier patriarhal)</i>	171
<i>Festivitatea decernării Legiunii de onoare «Ordinul Național de Merit» al Franței, Părintelui prof. univ. dr. Dură Nicolae, Ambasada Franței la București, 3 aprilie 2002 (George Grigoriță)</i>	176
<i>O apreciere națională și internațională a Pr. prof. dr. Nicolae Dură — Trei distincții — premii decernate în anul 2001 (Pr. prof. Gheorghe I. Drăgulin)</i>	183
<i>Părintele prof. univ. dr. Nicolae Dură, Doctor «Honoris Causa» al Universității Naționale «Ostrah Academy» de științe umanistice din Ucraina (13 iunie 2002) (Prof. dr. Ion Pâslaru)</i>	187

INV. 13.019.
MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"DUMITRU STANILOAE"
COTA: P 14

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

DONATĂ DE
Pr. prof. Gheorghe Popa
ANUL 2005
CONFIRMĂ + DANIEL

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXX, Nr. 1-6, IANUARIE - IUNIE 2002
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

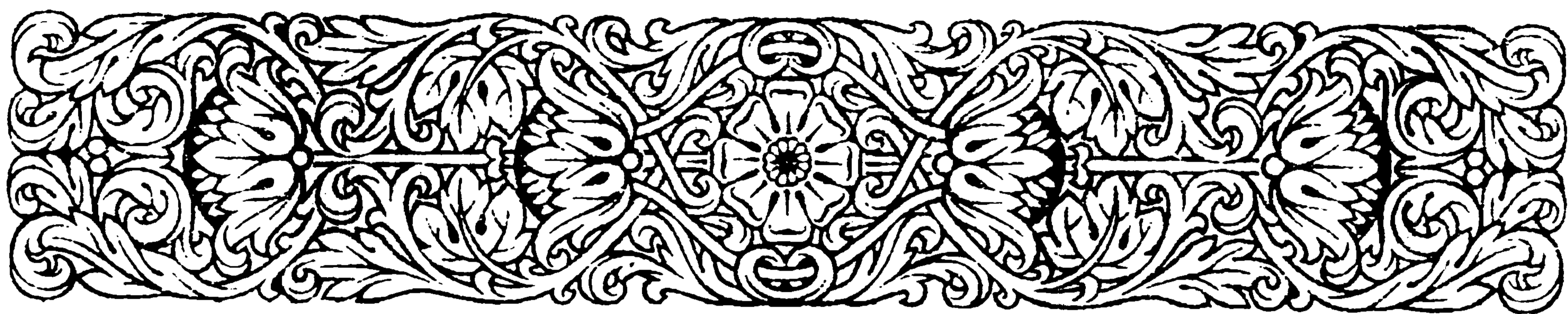
Președinte: *Prea Fericitul Părinte T E O C T I S T, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri: *P. S. SEBASTIAN ILFOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. NICODIM GORJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactori: *Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN
Pr. DUMITRU DIMA*

COLABORATORI:

Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi, Profesorii Facultăților de teologie, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

• P A S T O R A L E •

P A S T O R A L A S F Â N T U L U I S I N O D A L B I S E R I C I I O R T O D O X E R O M Â N E

LA DUMINICA ORTODOXIEI

OFRANDA NOASTRĂ – IZVOR DE RECUNOȘTINȚĂ ȘI MULȚUMIRE ADUSĂ LUI DUMNEZEU

PREA IUBITULUI CLER, CINULUI MONAHAL
ȘI DREPTMĂRITORILOR CREȘTINI
DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI ROMÂNE,
HAR, MILĂ ȘI PACE DE LA DUMNEZEU TATĂL,
IAR DE LA NOI, ARHIEREȘTI BINECUVÂNTĂRI

Dreptmăritori creștini,

S-a stabilit încă din secolul al IX-lea (11 martie 843) ca prima duminică a Postului Mare, a Paștilor, să fie închinată Sfintei noastre Ortodoxii, în semn de biruință definitivă a Bisericii asupra iconoclasmului și asupra tuturor învățăturilor greșite apărute de-a lungul istoriei creștinismului.

Aceasta înseamnă că Biserica Ortodoxă, în care și prin care, noi descoperim și trăim viața noastră în Dumnezeu, ne arată calea cea dreaptă și sigură care duce la mântuire și la asemănarea cu Dumnezeu, la vederea Lui "față către față" în Împărăția cerurilor.

De aceea, a vorbi despre Ortodoxie în această zi dedicată ei, înseamnă a slăvi pe Dumnezeu Cel în Treime lăudat și a mărturisi taina Bisericii ca "stâlp și temelie a adevărului" (I Timotei 3, 15). Prin urmare, a fi ortodox înseamnă a fi altoit pe "Vița" cea adevărată – "Hristos" – restabilind, prin El, relația de iubire și comuniune cu semenii: "*Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine dacă nu rămâne în viță, tot așa și voi dacă nu rămâneți în*

Mine. Eu sunt viața, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne în Mine și Eu în el, acesta aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic" (Ioan 15, 4-5).

A fi ortodox, înseamnă, așadar, a rămâne pururea în iubirea lui Hristos (cf. Ioan 15, 21), participând cu multă dăruire și evlavie la toată viața și misiunea Bisericii Sale în lume. Hristos fiind capul Bisericii, iar Biserica Trupul Său tainic, noi nu putem înțelege pe Hristos fără Biserică și nici Biserica fără Hristos.

Iată de ce Sfinții ne îndeamnă să păstrăm cu sfințenie, ca un tezaur sfânt, credința Bisericii Ortodoxe, să o apărăm în fața rătăcirilor și să o transmitem din neam în neam. Păzind predaniile Sfinților Părinți, vom rămâne neclintiți în credința cea adevărată (cf. II Tesaloniceni 2, 15) și în comuniunea cu strămoșii, părinții, patriarhii, proorocii, apostolii, propovăduitorii, evangheliștii, mucenicii, mărturisitorii, pustnicii și cu toți cei ce s-au săvârșit în dreapta credință, încercând să le urmăm viața și faptele, ei "*fiind prietenii lui Dumnezeu*" (Ps. 138, 17; Ioan 15, 14).

Știm din Faptele Apostolilor că în Antiohia, cei ce aderau la învățătura lui Hristos s-au numit pentru prima dată "creștini" (cf. Fapte 14, 26). Începând cu primele veacuri ale creștinismului cuvântul "*creștin*" a însemnat "a fi pecetluit de Hristos prin ungere sfântă". Sfântul Chiril al Ierusalimului în una din Catehezele sale zice: "*Noi suntem unși în Duhul Sfânt, devenind hristoși*", adică oameni care poartă numele lui Hristos, trăiesc în iubirea Lui și o mărturisesc prin cuvinte și fapte. Fiecare creștin are, așadar, de la Botez posibilitatea să devină "*fiu al lui Dumnezeu*" (Ioan 1, 12), după har. Vedem din aceasta nețărmurita dragoste a lui Dumnezeu pentru om, dragoste care s-a vărsat din belșug în inimile noastre prin Duhul Sfânt (cf. Romani 5, 5).

Iubiți fii și fiice duhovnicești,

Scopul venirii lui Hristos în lume a fost ridicarea omului căzut, adică "*restaurarea chipului*" întunecat prin căderea în păcat. A restaura acest "*chip*" sau "*icoană*" a lui Dumnezeu în om, înseamnă a-l vindeca, a-l înnoi, a-l sfinți și a-l înălța până la asemănarea lui Dumnezeu.

Așa cum iconograful, pentru a restaura imaginea inițială a unei icoane, acoperită de praful și negura vremii, se apleacă cu grijă și răbdare, tot așa și Hristos dorește să reînnoiască în om frumusețea "icoanei Sale", să o reazeze în cele mai dinlăuntru ale noastre, în inimă, încât omul să devină templul Duhului Sfânt, așa cum spune Sfântul Apostol Pavel în epistola către Corinteni: "Trupul vostru este templu al Duhului Sfânt care este în voi, pe care-L aveți de la Dumnezeu și că voi nu sunteți ai voștri! Căci ați fost răscumpărați cu preț! Slăviți, așadar, pe Dumnezeu în trupul vostru și-n duhul vostru, care sunt de la Dumnezeu" (I Corinteni 6, 19-20).

Cu astfel de cuvinte pline de viață și dătătoare de nădejde, noi ortodocșii ne hrănim și ne adăpăm sufletele noastre de lumină și viață în Hristos. Făcând așa, Ortodoxia, pe care o sărbătorim astăzi, va deveni plenitudinea vieții dumnezeiești în noi, iar sămânța cuvântului lui Hristos va prinde rădăcini în inima noastră și va crește, udată fiind de "*apa vieții*" (Ioan 4, 10), de harul primit la Botez. Taina Botezului, în care se mărturisește dreapta credință, ne arată că viața creștină trebuie să fie o înnoire permanentă și o transformare continuă a omului vechi în cel nou,

modelat de Duhul Sfânt după chipul lui Hristos. Iată de ce Ortodoxia este mai înainte de toate comuniune a Sfinților în iubirea Sfintei Treimi.

Frați și surori în Domnul,

Întrucât duminica Ortodoxiei amintește și de restaurarea legitimă a cultului icoanelor, trebuie să ne gândim, mai ales, la legătura care există între icoanele pe care le vedem și le venerăm în bisericile noastre sau în casele noastre, și la icoana lui Hristos din inima aproapelui nostru, care are nevoie de respectul și ajutorul nostru. Cele două icoane, am putea spune că sunt complementare și au aceeași misiune, ambele ne îndeamnă spre Hristos, *"icoana sau chipul lui Dumnezeu cel nevăzut"* (Coloseni 1, 15). Hristos prin Duhul Sfânt a gravat în inima noastră *"icoana hristică"*, adică chipul Lui Însuși. În măsura în care ne străduim să ținem permanent icoana Lui din inima noastră în lumina harului divin, pentru a nu fi întunecată de păcate și rătăcirii, în aceeași măsură trebuie să ne îngrijim și de chipul sau icoana lui Hristos din ființa aproapelui nostru. Nimeni nu se poate mântui fără iubire, ci numai în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, lucrând faptele cele bune ale credinței și ale viețuirii în Hristos, așa cum ne îndeamnă neîncetat Sfânta Biserică.

Prin urmare, deodată cu păstrarea și mărturisirea dreptei credințe și cinstirea Sfințelor Icoane creștinii ortodocși trebuie să cinstească și *"icoana hristică"* din aproapele, să-l ajute și să se roage pentru mântuirea lui. La aceasta ne îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur zicând: *«Doriți să puneți în cinste trupul lui Hristos? Nu vă scârbiți dacă-L vedeți plin de zdrențe... Cel care a spus "acesta este trupul Meu" tot El a zis: "Flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine"»* (Matei 25, 35-36). Așadar, Hristos este tainic prezent în oamenii care au nevoie de ajutorul nostru. Când mâinile noastre ajută astfel de oameni ele devin, tainic, mâinile iubirii lui Hristos pentru semenii noștri.

Iubiți credincioși,

Adevărul privind universalitatea chipului lui Dumnezeu în om ne cheamă să ne gândim și la cei ce sunt lipsiți în jurul nostru. Societatea contemporană din mileniul al treilea în care trăim a generat, din păcate, și multă suferință, indiferență, boli incurabile, violență, desnadejde etc. Astfel, pentru a rezolva cel puțin o parte din multiplele probleme ale semenilor noștri, Biserica noastră a hotărât ca în această duminică închinată Sfintei Ortodoxii, în toate parohiile, mănăstirile, bisericile catedrale, și în orice unitate de cult ortodox, să se organizeze colecta pentru **Fondul Central Misionar**. Acest fond va fi folosit, în exclusivitate, pentru ajutorarea parohiilor misionare, pentru repararea, construirea și împodobirea noilor lăcașuri de cult din regiunile defavorizate, pentru ajutorarea comunităților ortodoxe românești din străinătate și pentru susținerea programului filantropic al Bisericii noastre.

Avem încredințarea că veți fi sensibilizați de apelul nostru și veți răspunde cu dragoste și generozitate la această acțiune a Bisericii. *"Fiecare să dea cum socotește cu inima sa, nu cu părere de rău, sau cu silă, căci Dumnezeu iubește pe cel care dă cu voie bună"* (II Corinteni 9, 7).

Ofranda sau obolul frățiilor voastre, pentru lucrarea misionară a Bisericii, devine izvor de recunoștință și mulțumire adusă lui Dumnezeu de către cei ce se bucură de acest ajutor. De asemenea, milostenia pe care o arătați altora, devine, alături de post și rugăciune, pregătire pentru Sfintele Paști, pentru bucuria Învierii, cu speranța că Hristos Domnul va răsplăti cu darurile iubirii Sale de oameni toată dărnicia și jertfelnicia celor milostivi.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh, să fie cu voi cu toți. Amin.

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

† DANIEL
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

† ANTONIE
Mitropolitul Ardealului

† TEOFAN
Mitropolitul Olteniei

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

† PETRU
Mitropolitul Basarabiei

† SERAFIM
Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe
Române pentru Germania
și Europa Centrală

† IOSIF
Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române
pentru Europa Occidentală și Meridională
Locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române
în America și Canada

† TEODOSIE
Arhiepiscopul Tomisului

† NIFON
Arhiepiscopul Târgoviștei

† PIMEN
Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților

† BARTOLOMEU
Arhiepiscopul
Vadului, Feleacului și Clujului

† ANDREI
Arhiepiscopul Alba Iuliei

† GHERASIM
Episcopul Râmnicului

† EFTIMIE
Episcopul Romanului

† EPIFANIE
Episcopul Buzăului

† CALINIC
Episcopul Argeșului și Muscelului

† IOACHIM
Episcopul Hușilor

† CASIAN
Episcopul Dunării de Jos

† TIMOTEI
Episcopul Aradului,
Ienopolei și Hălmagiului

† LAURENȚIU
Episcopul Caransebeșului

<p>† IOAN
Episcopul Episcopiei Ortodoxe
Române a Oradiei, Bihorului
și Sălajului</p> <p>† DAMASCHIN
Episcopul Sloboziei și Călărașilor</p> <p>† GALACTION
Episcopul Alexandriei
și Teleormanului</p> <p>† VINCENTIU PLOIEȘTEANU
Episcop-Vicar Patriarhal</p> <p>† SEBASTIAN ILFOVEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Bucureștilor</p> <p>† CALINIC BOTOȘĂNEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Iașilor</p> <p>† GURIE STREHĂIANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Craiovei</p> <p>† LUCIAN LUGOJANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Timișoarei</p> <p>† IRINEU BISTRIȚEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Vadului, Feleacului și Clujului</p> <p>† GHERASIM PUTNEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Sucevei și Rădăuților</p> <p>† IRINEU SLĂTINEANUL
Arhiereu-Vicar
al Episcopiei Râmnicului</p> <p>† CORNELIU BÂRLĂDEANUL
Arhiereu-Vicar
al Episcopiei Hușilor</p> | <p>† JUSTINIAN
Episcopul Episcopiei Ortodoxe
Române a Maramureșului
și Sătmarului</p> <p>† IOAN
Episcopul Covasnei și Harghitei</p> <p>† SOFRONIE
Episcopul Episcopiei Ortodoxe
Române din Ungaria</p> <p>† AMBROZIE SINAITUL
Episcop-Vicar Patriarhal</p> <p>† VARSANUFIE PRAHOVEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Bucureștilor</p> <p>† VISARION RĂȘINĂREANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Sibiului</p> <p>† NICODIM GORJANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Craiovei</p> <p>† DANIIL PARTOȘEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Timișoarei și Administrator
al Episcopiei Ortodoxe Române
din Iugoslavia</p> <p>† VASILE SOMEȘANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Vadului, Feleacului și Clujului</p> <p>† SILUAN MARSILIANUL
Episcop-Vicar la Mitropolia
Ortodoxă Română pentru Europa
Occidentală și Meridională</p> <p>† IOACHIM VASLUIANUL
Episcop-Vicar
al Episcopiei Romanului</p> <p>† PETRONIU SĂLĂJANUL
Arhiereu-Vicar al Episcopiei
Ortodoxe Române a Oradiei,
Bihorului și Sălajului</p> |
|--|---|
- † IUSTIN SIGHETEANUL
Arhiereu-Vicar al Episcopiei Ortodoxe Române
a Maramureșului și Sătmarului

ÎNVIEREA DOMNULUI, RESTAURAREA LIBERTĂȚII NOASTRE

† T E O C T I S T

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI,
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL
ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, HAR ȘI PACE
DE LA DUMNEZEU-TATĂL,
IAR DE LA NOI, PĂRINTEASCĂ BINECUVÂNTARE

*"Hristos a înviat din morți cu
moartea pe moarte călcând și celor din
morminte viață dăruindu-le"*

*Iubiți fii în Domnul Hristos,
Cel a treia zi înviat din morți,*

În acest imn de biruință a vieții asupra morții, de eliberare pentru totdeauna a omului de moarte, se cuprinde întreaga învățătură a celei mai mari sărbători creștine. Este imnul bucuriei celei de negrăit, că Hristos din moarte la viață ne-a scos pe noi, din întuneric la lumină și din robia păcatului și a morții la libertate ne-a trecut, deschizându-ne "calea cea nouă și vie" a Împărăției Sale (Evrei 10, 20). Deși acest imn al "Paștilor celor de taină, noi și sfinte", cum cântă Biserica în aceste zile pline de lumina cea neînserată, îl auzim și îl cântăm de aproape două mii de ani, acesta cu nimic nu și-a împușinat izvorul bucuriei, ci dimpotrivă el împăspătează zborul nostru sufletesc spre dobândirea vechii vrednicii a nemuririi noastre, așa cum am fost zidiți de mâna lui Dumnezeu.

Să ne deschidem de aceea, iubiții mei frați și surori în Domnul, inimile pentru primirea norului de mărturie cu care sfânta noastră Biserică întâmpină an de an această Sărbătoare a sărbătorilor pe bătrânele și frumoasele noastre plaiuri românești. Începând cu vestirea atât de clară și de vie a Sfintei Evanghelii, cu luminile din mâinile dumneavoastră, cu ecoul clopotelor și cântărilor, care leagă pământul de cer, totul confirmă tainic adevărul învierii lui Hristos.

Învăluită în lumina învierii Domnului Hristos, întreaga noastră adunare devine în această noapte un singur gând, o singură și deplină adevărire, în clipa când răspundem: "Adevărat a înviat!". Tuturor ni se vestește de către Înger Învierea, dar și fiecare în parte este pătruns de acest adevăr, devine în realitate martor al acestei copleșitoare minuni, asemenea celor doi apostoli și femeilor purtătoare de

mir prezente la mormânt, în ziua de Duminică dis-de-dimineată. Însăși Biserica, prin cântările ei, îi îmbrățișează pe toți cei prezenți glăsuind: "Paștile cele ce sfințesc pe toți credincioșii".

Dreptmăritori creștini,

După cuviință, așadar, să lăudăm și noi Paștile cele veșnice, cu toți cei ce s-au făcut părtași veșniciei lor, cu sfinții "*biruitori ai fiarei*" (Apoc. 15, 2), adevăratele alăute ale Duhului Sfânt, ca și martirii cei din neamul nostru pentru Hristos, Care cu harul Său ne-a călăuzit secole de-a rândul în lumina Lui și ne-a învrednicit ca și la acest început de secol și mileniu să-I fim recunoscători, că din moarte la viață ne-a trecut pe noi. Domnul a sfărâmat încuietorile cele veșnice ale morții, Domnul ne povățuiește cu puterea Sa, Domnul este tăria și mărirea noastră, că mâna Lui cea dreaptă – Cuvântul și înțelepciunea lui Dumnezeu – Și-a arătat puterea, zdrobind trufia vrăjmașului.

Datori suntem să cântăm Domnului cântare nouă de biruință, pentru că Paștile nu au rămas un fapt exterior nouă, pierdut în negura istoriei, ci au o putere profund transfiguratoare asupra firii omenești, în general, și asupra fiecărei persoane umane, în special. Cerințele timpului și vremea în care trăim ne încurajază ca din bogăția necuprinsă cu mintea și de neprins în cuvânt a mării taine a Învierii să alegem spre a împărtăși dragostei voastre smerit gând despre perspectiva cu totul nouă deschisă libertății persoanei umane prin învierea Domnului nostru Iisus Hristos, "Paștile cele noi și sfinte".

Libertatea, ca dar neprețuit oferit omului creat după chipul lui Dumnezeu, constă în posibilitatea de a gândi și acționa conform voinței lui Dumnezeu, devenită proprie și persoanei umane, și constituie un factor determinant în alegerea a ceea ce poate fi cu adevărat de folos vieții, acceptarea sistemului de valori la care ne raportăm existența și dreapta formulare a sensului sau rațiunii de a trăi. Numai prin învierea lui Hristos Dumnezeu, libertatea noastră a trecut din moarte la viață, fiind izbăvită prin puterea Sfintei Cruci din starea de nehotărâre, ambiguitate și înșelăciune provocată de păcat și de patimi. Păcatul, ca rod al pierderii libertății reale și înstrăinării fapturii umane față de harul dumnezeiesc, constituie cauza celei mai jalnice robii și morți a sufletului: moartea vădită în libertatea de a păcătuia, adică în respingerea darului mântuirii celei întru Hristos, Care a osândit păcatul prin Crucea Sa.

De aceea, Dumnezeul nostru Cel de-oameni-iubitor a căutat îndreptarea noastră, și pentru noi cu trupul pătimire a răbdat, patimile noastre cele trupești și sufletești tămăduindu-le prin înălțarea Sa de bunăvoie pe Cruce: El – Cel ce S-a pogorât din cer – zapisul lui Adam pentru păcatul cel de demult l-a șters, a pironit fărădelegile noastre pe Cruce și cu lemnul ei, mai luminat decât focul și mai arzător decât văpaia, a ars păcatele celor ce pătimeau dintru început. Fericirea eliberării de păcătuire se dobândește prin îmbrăcarea veșmântului celui luminat al Sfântului Botez și prin împreună-pățimirea cu Hristos; curăția astfel dobândită fiind susținută și păstrată numai prin dreapta folosire a libertății cu care ne-a cinstit Creatorul nostru. Omorârea păcatului și a patimilor este totuna cu ieșirea de sub tirania accei false, așa-zise, libertăți, care este orientată spre rău, și cu

redobândirea capacității ziditoare de a alege și săvârși binele. Înviind Iisus, a fost zdrobită puterea începătorului răutății, a șarpelui amăgitor, iar gura acestuia ce *"umblă ca un leu răcnind, căutând pe cine să înghită"* (I Petru 5, 8), a fost legată cu puterea dumnezeiască a biruinței stăpânirii lui Hristos. Ca o firească urmare, credincioșii, ca fii ai Bisericii, au scuturat jugul robiei sub care erau ținuti de cel viclean și au recâștigat integritatea libertății, dat fiind că și ei au primit puterea de a zdrobi pe satana sub picioarele lor și de a călca *"peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului"* (Luca 10, 19).

Prin învierea Domnului, ne-a răsărit lumina lină a strălucirii sfintei slave, pe care El, adevăratul *"Soare al dreptății"* (Maleahi 4, 2), a dus-o celor aflați în întunericul cel mai de jos. Din lumina cea pururea fiitoare, lumina Adevărului, Evanghelia Sa luminează și pătrunde în ființa umană; cel care se închide în fața acestei lumini și se socotește suficient sieși, stăpân în chip absolut pe soarta sa și chiar a creației, de care poate dispune după bunul său plac, își pregătește astfel cu neostoită sete autodistrugerea, prin pervertirea și întrebuițarea greșită a libertății. În iadul acestui haos, omul lipsit de lumina Evangheliei lui Hristos se zbate neputincios, fiind pradă decepțiilor amare, dezechilibrelor interioare, dezbinării lăuntrice și tristei prăbușiri în tot felul de jalnice înrobiri, cu consecințe de multe ori catastrofale pe planul vieții familiale, sociale și, în general, umane. Numai îndreptarea privirilor sufletului spre lumina învierii lui Hristos ne ajută să evităm primejdia rătăcirilor haotice prin întunericul iluziilor produse de falsa și înșelătoarea libertate, exprimată sub presiunea secularizării sau furișată prin tufișurile tendințelor de normalizare a anormalului, uneori cu intenția de legiferare a unor aberații, cu riscul nimicirii familiei. Numai deschiderea și sensibilitatea valorilor transmise de mesajul Sfințelor Paști, viața în Hristos, viața oferită de El *"din belșug"* (Ioan 10, 10), pot risipi umbrele ieșite din abisul morții. Doar această deschidere ne poate îndrepta spre vârful celei mai înalte demnități umane, unde libertatea primește sens și consistență. *"Adevărul vă va face liberi"*, ne asigură Mântuitorul (Ioan 8, 32), pentru veșnicie, pentru că El este și Adevărul, Care rămâne în veac.

Viața este întru El (Ioan 1, 4), adică Duhul Sfânt, Duhul Celui Ce a înviat pe Iisus din morți. Duhul ne călăuzește la tot adevărul și recrează atmosfera de desfătare spirituală din răcoarea serii paradisiace (Fac. 3, 8). În El viază și se mișcă în largul ei libertatea, pentru că *"Domnul însă este Duhul; și unde este Duhul Domnului, acolo este libertate"* (II Cor. 3, 17).

Iubiți fii și fiice în Domnul,

În același Duh Sfânt, prin iubire, rugăciune și spirit de părtășie cu aproapele nostru întru bucurie, să folosim libertatea lucrătoare în legături de iubire frățască, nu numai acum, în timpul sărbătorilor Paștilor, ci având-o ca pe o grijă permanentă. Dacă fără fapte credința este moartă, libertatea neconcretizată în faptele Crucii și Învierii, rătăcește ca un duh lipsit de carne și oase, rămânând o plăsmuire a minții nesinceră cu sine. Făptuirea binelui – scopul unic constructiv al libertății autentice – necesită relații corespunzătoare cu cei de lângă noi, pentru că nu putem fi buni menținându-ne cu îndărătnicie diabolică în egoismul urmăririi intereselor exclusiv proprii, în izolare individualistă. Numai împreună, ca fii ai

aceluiasi Părinte ceresc, cunoaștem nemijlocit trecerea din moarte la viață, înțelegând că în libertatea noastră suntem responsabili și coresponsabili pentru binele semenilor și al creației lui Dumnezeu.

În ciuda noianului de suferințe îndurate de omenirea acestui început de secol, Iisus învie din mormânt în fiecare an, în fiecare Duminică și în fiecare clipă, Biruitor desăvârșit asupra morții, și trage pe cei din adâncul întunericului la viață și la lumina iubirii Sale. El ne cheamă pe noi în primul rând, iubiți părinți și frați slujitori ai sfintelor altare, la "*înnoirea vieții*" (Rom. 6, 4), spre a face ca darul libertății să rodească viață, sănătate și pace în sufletele celor păstoriți, care adeseori sunt cuprinși de mulțime de suferințe sufletești și trupești.

Zilnic avem prilejuri să întâlnim priviri rugătoare, mâini întinse, trupuri încovoiate de povara grijilor și a necazurilor, așa cum odinioară se îndreptau spre Mântuitorul Hristos. Copii orfani, copii ai străzii care și-au pierdut fericirea de a avea o mamă; neputincioși, cu lacrimi fierbinți pe chipurile lor nevinovate; toți aceștia tânjesc după dragostea neîmpărtășită a părinților care i-au părăsit; tineri dezorientați și deseori înșelați și rătăciți, unii recurgând la amăgitoare și nimicitoare plăcere a folosirii drogurilor, caută o privire, un cuvânt, un dreptar moral pentru viitorul lor; unii dintre aceștia, victime ale prăbușirii sufletești și istoviți de loviturile crunte ale sărăciei și marginalizării, însetează de cuvânt și ajutor de îmbărbătare; părinți uitați de fiii lor uneori, în căminele de bătrâni, caută toiag al bătrânțelor, așteaptă o rază de speranță de la noi.

*Iubiți părinți slujitori,
iubiți credincioși și credincioase,*

Ca slujitori și mărturisitori ai Învierii lui Hristos se cuvine să ne asumăm cu mai multă grijă această chemare sfântă, știind că cei ce viază în Hristos, trebuie să nu mai vieze pentru ei, ci pentru Domnul (II Cor. 5, 15). Din largul lumii ne sosesc neîncetat întristătoare vești despre suferințele semenilor noștri, încercați mai ales de calamități naturale, de războaie, foamete și boli, de pierderea nădejzii în buna reîntocmire a vieților lor, încercări de care nu a fost ocolit nici ținutul străbătut și iubit de Mântuitorul Hristos, adică Țara Sfântă, unde și noi, prin vrerea Celui Preaînalt și râvna vrednicilor noștri înaintași, avem înălțate sfinte altare închinare Dumnezeului Celui în Treime lăudat.

În fața mulțimii de dureri, lipsuri și temeieri care ne înconjoară, și de aproape și de departe, noi, frați creștini, avem ca puternice arme de apărare rugăciunea – prin care chemăm fierbinte milostivirea lui Dumnezeu asupra noastră și a întregii lumi – dar și lucrarea faptelor celor bune spre ajutorarea și mângâierea sufletească a tuturor celor ce tânjesc după ele. Căci, acesta este dorul cel mai mistuitor al oricărui creștin adevărat: ca prin dragoste jertfelnică să ne împărtășim cu toții din rodul nemuririi, răsărit din lemnul Sfintei Cruci, pomul vieții veșnice. În felul acesta se arată forța spirituală regeneratoare a libertății persoanei ridicate din moartea egocentrismului – ce strivește pe aproapele nostru – la viața pentru binele acestuia, fără limite și fără discriminări, viață care trebuie dusă până la a ne pune chiar sufletul pentru fratele nostru, așa cum Însuși Domnul ne învață: "*Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-și pună cineva viața pentru prietenii săi*" (Ioan 15, 13).

Făcând astfel, izbăviți din stricăciune și "*frica morții*" (Evrei 2, 15) prin harul Învierii, secera-vom spice de viață veșnică, întru bucurie, dobândind deplina libertate în Hristos Dumnezeu, Cel ce ne va duce împreună cu El spre învierea vieții celei netrecătoare.

Cu aceste părintești gânduri mă adresez acum dumneavoastră, spre a vă face urări de tot binele cel de suflet ziditor, rugând cu smerenie pe Domnul Iisus Hristos, Cel ce a treia zi înviat din morți, să reverse în sufletele și familiile dumneavoastră bucuria, pacea, bunătatea, facerea de bine, curăția, care sunt "roada Duhului Sfânt" (Gal. 5, 22), punându-vă la inimă cuvântul Sfântului Apostol Pavel, "*Iar dacă Duhul Celui ce L-a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce L-a înviat pe Hristos Iisus din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său Care locuiește în voi*" (Rom. 8, 11).

Îmbrățișându-vă cu părintească dragoste și prețuire, vă vestesc cu bucurie:

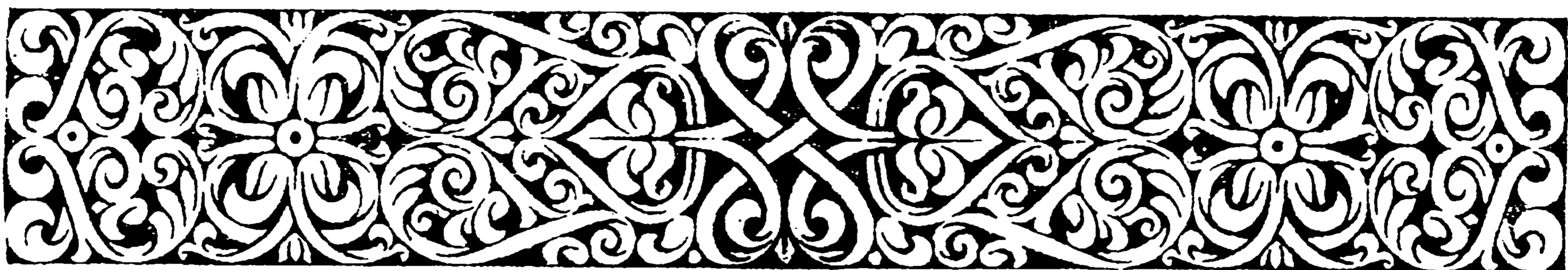
HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru părinte duhovnicesc pururea către Prea Sfânta
și de-viață-făcătoare Treime rugător,

† T E O C T I S T

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

• VIATA • BISERICESCA •

Schimbul de scrisori irenice între Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST al Bisericii Ortodoxe Române cu Întâistătătorii ai Bisericilor creștine și cu alte personalități, cu prilejul Sărbătorii Nașterii Domnului 2001

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului 2001 și a Anului Nou 2002, Întâistătătorii Bisericilor și-au trimis – ca în fiecare an – scrisori irenice, în care și-au exprimat bucuria prilejuită de aceste sărbători și au adresat urări de sănătate, pace și spor duhovnicesc, atât personal, cât și ierarhilor, clerului și fiilor duhovnicești ai Bisericilor pe care le păstoresc. Aceste sărbători au constituit un prilej de rememorare a contactelor directe dintre conducătorii bisericești și Bisericilor creștine din întreaga lume în acest an, scrisorile irenice punând în lumină bogăția de evenimente bisericești a anului 2001.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis Scrisoare irenică Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, Bisericilor Ortodoxe Orientale, Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, Președintelui Conferenței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici, Arhiepiscopului de Canterbury, Primat al Comuniunii Anglicane din întreaga lume, conducătorilor Bisericilor Luterane din diferite țări, conducătorilor Organizațiilor ecumenice internaționale, unor ierarhi ce păstoresc în diaspora ortodoxă, precum și ierarhilor români din Diaspora.

Scrisoarea trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist Sanctității Sale Bartolomeu I, Arhiepiscopul Constantinopolului – Noua Romă, Patriarhul Ecumenic, a avut următorul conținut:

*«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ
pace, între oameni bunăvoire» -*

(Luca 2, 14)

*Sanctitatea Voastră,
Iubit frate și împreună slujitor,*

Ne este pururea viu în suflete glasul îngeresc ce a adus păstorilor vestea minunată a venirii în trup a lui Dumnezeu, "Prunc tânăr născut nouă", în ieslea sărăcăcioasă a Betleemului: "Că vi s-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David" (Luca 2, 11).

Suntem, prin voia lui Dumnezeu, în primul an celui de al treilea mileniu creștin, când, deși trăim încă consecințele diviziunilor care s-au produs în mile-

niul trecut în Biserica lui Hristos, păstrăm vie nădejdea unui nou început al vieții noastre ca Trup al Său. Credem de aceea cu tărie că Atotînțeleptul Dumnezeu, prin taina iconomiei Sale, arătată deplin în Întruparea Sa, ne-a arătat calea spre înnoire și mijloacele prin care o putem dobândi, căci, doar în Hristos, Cel ce este izvorul iubirii și al vieții, putem trăi adevărata comuniune și comunicare între noi și Dumnezeu și între noi unii cu ceilalți.

Anul pe care tocmai îl încheiem a fost frământat și încercat de multe conflicte, ce au adus la pierderea atâtor vieți omenești nevinovate. În multe locuri din lume – între care chiar Betleemul, cetatea în care S-a născut Împăratul păcii, Hristos, în chip smerit de prunc nevinovat – lipsa dragostei, intoleranța și ura, ca lucrări ale celui care dintru început a fost vrăjmașul binelui omului și ucigaș al său (Ioan 8, 44), nu aduc între oameni nimic altceva decât suferințe, distrugerii și o mai dureroasă înstrăinare a omului față de semenul său și față de Dumnezeu.

Fie ca Pruncul Dumneziesc Cel în Betleem născut să lumineze cu lumina stelei păcii Sale mințile și inimile celor cărora de sus li s-a încredințat cărmuirea și soarta popoarelor. Desigur, la această lucrare a celor mai mari ai noștri, Bisericele lui Hristos pot și trebuie să își aducă contribuția unică în felul ei și de neînlocuit. De altfel, suntem încredințați că acesta este unul din modurile prin care, cu ajutorul harului Duhului Sfânt, ele își împlinesc misiunea, în contextul cerințelor și nevoilor societății umane contemporane.

Îmbrățișăm frățeste, cu toată prețuirea, pe Sanctitatea/Prea Fericirea Voastră, împreună cu ierarhii, clerul și credincioșii aflați în păstoria Voastră, în duhul dragostei lui Hristos Cel Întrupat.

ss/ † T E O C T I S T

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române».

Scrisori irenice similare au fost adresate de către Prea Fericirea Sa și celorlalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe, precum și Șefilor de Biserici creștine și personalităților ecumenice, după cum urmează:

1. Prea Fericirii Sale **Petros VII**, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi;
2. Prea Fericirii Sale **Ignatios IV** al Antiohiei, Patriarh grec-ortodox al Antiohiei și întregului Orient;
3. Prea Fericirii Sale **Irinaios I**, Patriarhul Ierusalimului;
4. Sanctității Sale **Alexei**, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia;
5. Sanctității Sale **Pavle**, Patriarhul Serbiei;
6. Sanctității Sale **Maxim**, Patriarhul Bulgariei;
7. Sanctității Sale **Ilia II**, Patriarh Catolicos al întregii Georgii;
8. Prea Fericirii Sale **Chrisostomos**, Arhiepiscopul Ciprului;
9. Prea Fericirii Sale **Chrystodoulos**, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Elade;
10. Prea Fericirii Sale **Anastasios**, Arhiepiscop de Tirana, Durres și a toată Albania;
11. Prea Fericirii Sale **Sava**, Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia;
12. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Nikolaj** al Ținuturilor Cehiei și Slovaciei;

13. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Leo**, Arhiepiscop al Karaeliei și a toată Finlanda;
14. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Panteleimon II**, al Tesalonicului;
15. Prea Fericirii Sale **Theodosius**, Arhiepiscop de Washington și Mitropolit al întregii Americi și al Canadei;
16. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Daniel**, Arhiepiscop de Tokyo și Mitropolit al întregii Japonii;
17. Sanctității Sale **Karekin al II-lea**, Patriarh Suprem Catolicos al tuturor Armenilor;
18. Sanctității Sale **Aram I**, Catolicos Armean al Ciliției;
19. Sanctității Sale **Abbuna Paulos**, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Etiopiene;
20. Sanctității Sale **Moran Baselios Marthoma Matews II**, Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene a Răsăritului;
21. Sanctității Sale **Ignatius Zakka I. Ivas**, Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient, Șef suprem al Bisericii Ortodoxe Siriene Universale;
22. Sanctității Sale **Khanania Mardinka IV**, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului;
23. Înalt Prea Sfințitului **Stephanos**, Mitropolit al Bisericii Ortodoxe a Estoniei;
24. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Demetrios**, Arhiepiscop al Americii;
23. Sanctității Sale Papa **Ioan Paul II**;
24. Eminenței Sale Mons. Dr. **Joris Vercammen**, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici;
25. Grației Sale **George Leonard Carey**, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Întregii Anglii și al tuturor Comuniunilor Anglicane de Pretutindeni;
26. Excelenței Sale **Manfred Kock**, Președintele Consiliului Bisericilor Evanghelice din Germania;
27. Reved. Dr. **Konrad Raiser**, Secretar General al Consiliului Mondial al Bisericilor;
28. Reved. Dr. **Keith Clements**, Secretar al Conferinței Bisericilor Europene;
29. Rev. Dr. **Milan Opocensky**, Secretar General al Alianței Reformate Mondiale;
30. Rev. Dr. **Ishamael Noko**, Secretar General al Federației Luterane Mondiale.

La rândul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a primit Scrisori irenice de la Întâistătătorii și Șefii de Biserici mai sus menționați, precum și de la personalități ecumenice.

Redăm în continuare, în întregime, Scrisorile irenice primite de către Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**:

1. Sanctitatea Sa **Bartholomaios I**, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului – Noua Romă:

«Nr. 1150

*Prea Fericite Părinte Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună slujitor cu smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățesc în Domnul, cu aleasă bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri.

*Hristos Se naște, slăviți-L!
Hristos din ceruri, întâmpinați-L!
Hristos pe pământ, înălțați-vă!*

Acest îndemn al imnografului sfânt, care cu evlavie împrumută cuvintele Sfântului Grigorie Teologul, unul din marii poeți ai Sfintei Biserici și harfa vie a Duhului Sfânt, a intrat în dumnezeiasca slujbă. Astfel, cuvântul îndemnului sfânt este purtat de veacuri pe buzele și în inima poporului lui Dumnezeu, răsunând ca glasul clopotelor care vestesc Ziua Sfântă a Prea Sfintei nașteri după trup a Mântuitorului nostru. Cu sufletele pline de bucurie, prăznuind acest praznic dumnezeiesc împreună cu imnograful sfânt, cu Sfinții noștri Părinți cei din veac și cu poporul lui Dumnezeu din întreaga lume și cu aleasă veselie duhovnicească veselindu-ne cu prilejul arătării tainei celei din veac spre a noastră mântuire după bunăvoința lui Dumnezeu-Tatăl, ne înălțăm de la pământ și cu credință ne ațintim privirile sufletului spre ceruri, de unde pentru noi S-a pogorât Cuvântul lui Dumnezeu Cel fără trup și din Prea Sfânta Fecioară și Născătoare de Dumnezeu fără schimbare om S-a făcut.

Acolo, "auzind cu auzul Tău, Doamne" căutarea îngerească "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu", ne unim glasul cu acea cântare de slavă a mulțimii oștilor îngerești, ne ridicăm de la cele pământești la cele cerești, lepădând toată grija cea lumească și ne punem nădejdea mântuirii noastre în Fiul lui Dumnezeu care pentru noi și pentru a noastră mântuire om S-a făcut, a trecut și toate fără să cunoască păcatul, a venit întru ale Sale și ne-a binevestit pacea care ne dă fericire și pe care o dorim și o primim ca pe un dar dumnezeiesc. De aceea, și în mijlocul mării acestei vieți sărate, ale cărei valuri se înalță amenințătoare asupra noastră, ne rugăm neîncetat pentru pace, așa încât Începătorul păcii noastre, Părintele veacului ce va să fie Care pe toate le rânduieste spre mântuirea noastră, Care S-a făcut om asemenea nouă fără de păcat, însă a luat firea noastră cea slăbită, prunc S-a făcut spre a ne izbăvi de naivitatea copilărească a gândurilor, prunc cum altul n-a mai fost și nici nu va mai fi, Dumnezeu Cel mai înainte de veci ca să ne lumineze și să ne înțeleptească pe toți, să ne dea nouă și întregii lumi pacea, pocăința, înaintarea în viața cea după vrerea lui Dumnezeu, spre slava și lauda iubirii de oameni și dragostei Lui și spre mântuirea poporului pe care cu sângele Său l-a răscumpărat și a întregii noastre firi zidite de El.

Cu aceste gânduri și cu mare bucurie văzând și anul acesta pe Cel fără, trup luând, călduros îmbrățișăm prea iubita și mult dorita Voastră Prea Fericire, pe frații arhieriei și poporul din jurul Prea Fericirii Voastre, cu pacea și lumina Praznicului Nașterii Domnului, cu fierbinte dragoste și aleasă cinstire, Vă urăm din adâncul inimii ca Anul Nou care în curând va răsări să Vă fie plin de haruri dumnezeiești spre a cânta și a slăvi pe Dumnezeu Cel în Treime lăudat, pe Fiul și pe Sfântul Duh, a Căreia este slava și stăpânirea în veci. Amin.

Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos.

ss/ † Bartholomaios al Constantinopolului».

2. Prea Fericirea Sa **Petros VII**, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi:

«Nr. 911

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu aleasă bucurie duhovnicească ne adresăm Prea Fericirii Voastre!

Astăzi, Dumnezeu în trup S-a arătat și în cetatea Betleem mai presus de fire, de cuget și cuvânt S-a născut! Toată lumea celor văzute și nevăzute prăznuiește cu sufletul plin de bucurie și veselie duhovnicească slăvind dumnezeiește pe Cuvântul Cel mai înainte de veci Care a înnoit chipul lui Adam întunecat odinioară de păcat.

Și noi, nevrednicii, la înaltă vrednicie ajunși din mila lui Dumnezeu, cu picioarele vesele alergăm și prăznuim acest Praznic mare, Praznicul tainei nesfârșite a dumnezeieștii întrupări, celei săvârșite după dumnezeiasca rânduiială. Împreună cu toți cei care străjuim la straja Bisericii și a Neamului în marea Cetate a Alexandriei cu toată dragostea pomenim cinstitul nume al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri înălțând Domnului și Mântuitorului nostru Hristos, Celui ce în Peșteră S-a născut și în iesle S-a culcat, fierbinte rugăciune pentru sănătatea, Prea Fericirii Voastre și bunăstarea tuturor Sfintelor lui Dumnezeu Biserici. Totodată, glas de rugăciune înălțăm către Domnul Cel milostiv și mult îndurat pentru pacea întregii lumi și buna înțelegere între popoarele Lui.

Prin prezenta noastră Carte frățească, venim cu sufletul plin de bucurie înaintea prea iubitei Voastre Prea Fericiri, îmbrățișându-Vă cu sfântă și frățească sărutare, pentru a Vă adresa cele mai bune urări pentru că "astăzi S-a născut nouă" Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David. Din inimă Vă urăm să petreceți praznicul Nașterii Domnului și al Anului Nou cu sănătate și bucurii duhovnicești. Domnul să Vă dăruiască întru cât mai mulți ani belșugul bunătaților Sale nestrucăcioase, iar poporului ales, de Dumnezeu încredințat Prea Fericirii Voastre spre arhipăstorire să-i hărăzească darul virtuților spre slava Bisericii Ortodoxe.

Frățește Vă rugăm, Prea Fericirea Voastră, să transmiteți urările noastre sărbătorești și frățeasca noastră îmbrățișare întru Domnul și II.PP.SS. și PP.SS. frați arhieriei, membri ai Sfântului Sinod, din jurul Prea Fericirii Voastre.

*Cu sfântă sărutare întru Domnul,
Al mult doritei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos Cel ce pentru noi S-a născut:*

ss/ † Petros al Alexandriei

*În Sfânta Cetate a Alexandriei
Crăciun 2001».*

3. Prea Fericirea Sa **Ignatios IV** al Antiohiei, Patriarh grec-ortodox al Antiohiei și al întregului Orient:

«90/23

*Prea Fericite Teoctist,
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri.

"Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi, ca să ne slobozească din robia întunericului și să ne facă fii ai luminii. Plecând Ceriul, El S-a pogorât ca să ne înalțe pe noi, zidirea Lui, la Ceruri, aducându-ne din nou la frumusețea cea dintâi. Fiul lui Dumnezeu, Fiu al Omului se face ca pe om să îl arate fiu al lui Dumnezeu. Înainte ca Părintele Ceresc să își arate dragostea mai presus de orice înțelegere față de omul căzut, îngerii, împreună cu oamenii saltă lăudând și slăvind într-un glas pe Ziditorul a toate. Toată zidirea se luminează purtând făclii prea luminoase, și cele pământești cu cele cerești împreună se veselesc duhovnicește".

Și noi, profund mișcați de necuprinsa măreție a dragostei dumnezeiești primită de sus, cădem cu adâncă recunoștință și ne înclinăm smeririi și pogorării celei mai presus de minte săvârșite în Peșteră. Cu inimile pline de bucurie cântăm împreună cu cetele îngerești: "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace".

Înălțăm această cântare cerească în mijlocul umanității tulburate și greu încercate, purtându-ne în cuget în Betleemul cel Sfânt și punându-ne toată nădejdea și așteptările în Pruncul din Iesle.

De la Domnul Cel Atotîndurat și de oameni iubitor cerem pace și izbăvire de toate durerile și nenorocirile care biciuiesc lumea întreagă. Suntem încredințați că El va asculta rugăciunea noastră, deoarece și prin aceasta ne străduim a fi făcători de pace. Iar făcătorii de pace își primesc răsplata de la Domnul, deoarece El este "Dumnezeu al păcii și Părinte al îndurărilor și ne-a trimis nouă pe Îngerul de mare sfat".

Ne rugăm stăruitor ca El să păzească unitatea Sfintei Sale Biserici și învățătura ei mântuitoare neschimbate, iar pe frații noștri Întâistătători să-I apere și să-I țină într-un cuget și în aceeași dragoste.

Cu acestea, călduros îmbrățișând frățește pe Prea iubita și mult dorita Voastră Prea Fericire, cu sfântă sărutare în Hristos Iisus Cel ce S-a născut și adresându-Vă urări de sănătate trupească și sufletească întru lungime de zile, așa încât împreună cu Î.P.P.S.S. și P.P.S.S. Arhieriei, cu clerul cucernic și bine credinciosul popor al Prea Sfintei Biserici pe care cu patriarhală arhipăstorire o păstoriți, să prăznuiți sfintele sărbători din iarna aceasta și din cât mai multe ierni cu dragoste și pace, Vă dorim ca binecuvântat să fie Anul Nou cu binecuvântarea Domnului de la Care este toată darea cea bună.

*Cu fierbinte dragoste în Domnul și aleasă cinstire,
Al Prea iubitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos, Cel ce pentru noi S-a născut,*

ss/ † Ignatios al IV-lea al Antiohiei

În Damasc, Crăciun 2001».

4. Prea Fericirea Sa **Eirinaios I**, Patriarhul Ierusalimului

« Nr. 315

† **Eirinaios Întâiul**

*Din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăți
a Ierusalimului și întregii Palestine*

*Prea Fericitului Teoctist,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Locum tenens al Scaunului Cezareei Capodociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Arhiepiscop al Bucureștilor.*

Sfântă îmbrățișare în Hristos Iisus, Cel ce din Fecioară S-a născut!

Arătatu-s-a la plinirea vremii taina mare și necuprinsă cu mintea, mai înainte de veci hotărâtă de Tatăl și mai înainte grăită Sfinților Prooroci. Cuvântul lui Dumnezeu, Cel fără început și necreat, Îngerul Sfântului celui Mare, Care locuiește în lumina cea neapropiată și pe toate cu înțelepciune le ține în existență prin a Sa putere, Se naște astăzi din Fecioara Maria, ca un prunc Se lasă înfășat în Peștera sărăcăcioasă și în Ieslea necuvântătoarelor se culcă pentru ca firea omenească cea căzută să se ridice din nou și să se mântuiască. Lumea întreagă saltă și cu veselie se bucură înălțând Domnului cântarea îngerească: "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bună voire" (Lc. 2, 14).

Deci și Noi, cei miluiți de Dumnezeu a vedea cu ochii noștri, a lăuda și săruta cu buzele noastre Prea Cinstitele Locuri în care s-au petrecut minunile și semnele Domnului pe Pământul Sfânt, însoțiți de membrii cinstitei Frății a Sfântului Mormânt și de cinstiții închinători bine credincioși, vom străbate calea Betleemului, Cetatea Sfântă care cu nimic nu este mai prejos între cetățile lui Iuda și, bucurându-ne împreună cu întreaga zidire de Praznicul rânduielii mântuirii noastre celei mai presus de fire, poposim la locul prea cinstit și prea luminos unde ni S-a născut Prunc cum altul n-a mai fost și nici nu va fi, Dumnezeu Cel mai dinainte de veci. Aici, împreună cu îngerii vom înălța glas de cântări prea frumoase și stăruitoare cereri pentru întreaga lume, pe care împreună cu magii le vom aduce Domnului, Care pentru noi pe pământ S-a arătat. Când vom săvârși acolo dumnezeiasca jertfă cea fără de sânge, cu frățească dragoste vom pomeni Cinstitul Nume al Prea iubitei Voastre Prea Fericiri înaintea Celui ce pentru noi S-a deșertat pe Sine din slava Sa cea dumnezeiască și a luat chip de om. Din tot sufletul vom înălța fierbinți rugăciuni Domnului și Dumnezeului nostru pentru Prea Fericirea Voastră, pentru păstrarea unității tuturor Sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru pacea a toată lumea.

Așadar, în cuget venim înaintea Prea Fericirii Voastre cu bucurie veselindu-ne duhovnicește și îmbrățișându-Vă cu prilejul arătării negrăitei iubiri de oameni a Domnului față de noi. Venim cu rugăciunile noastre către Dumnezeu Cel în

Treime lăudat, Care a pus în a Sa stăpânire vremurile și anii cu smerenie cerându-I să dăruiască Prea Fericirii Voastre și turmei cuvântătoare de sus încredințată spre patriarhală arhipăstorire Prea Fericirii Voastre, Anul Nou ce în curând va răsări din nenumărate veacuri, și cât mai mulți ani după acesta încununati cu tot harul dumnezeiesc din ceruri revărsat.

Îmbrățișându-Vă cu frățescă sărutare întru Hristos Dumnezeu Cuvântul care pentru noi Prunc S-a făcut, rugăm pe Prea iubita Voastră Prea Fericire să binevoiască a transmite urările și omagiile noastre sărbătorești ÎI.PP.SS. și PP.SS. Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre. Cucernicului cler și bine credinciosului popor al Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Al de – Dumnezeu – păzitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos.

*ss/ † Eirinaios Întâiul
Patriarh al Ierusalimului*

*În Sfânta Cetate Ierusalim.
Crăciun 2001».*

5. Sanctitatea Sa **Alexei II**, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia:

*«Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Teoctist,
Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,*

Prea Fericirea Voastră,

Plini de mare bucurie duhovnicească, cu emoție și evlavie ne aflăm în fața tainei de nepătruns a venirii în lume a Cuvântului lui Dumnezeu. Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Se naște în ieslea păstorilor, pentru a ne da nouă exemplu de dragoste și smerenie. Dumnezeu Se face om, pentru ca noi, luminați de lumina Revelației Divine să putem a ne dezbrăca de omul cel vechi și îmbrăca în omul cel nou care este creat după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea și sfințenia adevărului (Ef. 4, 22, 24). Dumnezeu Cel nemuritor, Care "pentru om și pentru a noastră mântuire" a primit chip de rob, pentru ca să ne dăruiască viață veșnică, despre care Sfânta Scriptură spune: "Aceasta este viața veșnică, să Te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-a trimis" (Ioan 17, 3).

Călăuziți de steaua de la Betleem, ne apropiem de lumina cunoașterii divine și, plecându-ne genunchii în fața ieslei, vedem în ea pe Fiul lui Dumnezeu, înfășat în scutece și, împreună cu puterile cerești, îl mărim pe Creator Care și-a revărsat asupra noastră marea și bogata Sa milă.

Felicit cordial pe Prea Fericirea Voastră mult iubită cu prilejul marelui Praznic al Nașterii Domnului și a apropiatei sosiri a Noului An și dorim turmei

păstorită de Prea Fericirea Voastră să întâmpine aceste zile luminoase cu bucurie duhovnicească și să-L preamărească pe Pruncul – Dumnezeu Cel ce Se naște.

Rămân cu frățescă dragoste în Hristos Cel ce Se naște,

ss/ † Alexei

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia».

6. Sanctitatea Sa Pavle, Patriarhul Serbiei

«Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor,

Mitropolitul Ungrovlahiei,

Locțiitorul Cezareei Capodochiei și

Patriarh al României,

Iubit frate și coslujitor al Smereniei noastre,

Teoctist, sărutăm pe Prea Fericirea Voastră cu respect în Domnul și Vă felicităm călduros.

"Hristos Se naște, slăviți-L; Hristos din ceruri, întâmpinați-L! Hristos pe pământ, înălțați-vă! Cântați Domnului tot pământul și cu veselie laudați-l, popoare, că s-a preamărit

(Irmos I din Catavas. Nașterii Domnului)

Cu acest prilej fericit, Biserica creștină întâmpină și salută sosirea în lume a Pruncului Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut în ieslea de la Betleem.

Ne pregătim ca și anul acesta să sărbătorim Praznicul Nașterii după trup a Fiului lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos și noi ne plecăm genunchii precum odinioară magii persani și păstorii sinceri din Betleem și transmitem Prea Fericirii Voastre felicitări frățesti și cele mai bune doriri cu tradiționala urare sârbească:

Pacea lui Dumnezeu – Hristos Se naște!

Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul și Izbăvitorul neamului omenesc, a venit în această lume pentru mântuirea noastră, pentru ca neamul omenesc cel păcătos să se înalțe din întuneric la lumină, din moarte la viață. A venit în această lume ca să-i transforme pe păcătoși, căci Împărăția cerurilor, Împărăția lui Dumnezeu începe de pe pământ, în noi, "împărăția lui Dumnezeu este înlăuntru vostru" (Lc. 17, 21).

Mântuitorul a spus: "Feriți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema" (Mt. 5,9). De aceea, ne rugăm neîncetat Domnului să apere lumea de toate încercările acestor vremuri atât de tulburi. Ne rugăm pentru unitatea tuturor creștinilor din lume, împlinind spusele Mântuitorului care zice: "Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău, pe cei pe care Mi i-ai dat, ca să fie una, precum suntem și Noi" (In. 17, 11).

Rugându-L pe Dumnezeu să Vă dăruiască rodnice împliniri în slujirea arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre în anul 2002 și toate cele bune de la Domnul, Ne încredințăm sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre și Vă rămânem frate în Hristos și coslujitor.

Nașterea Domnului

Patriarhul sârb,

ss/ † Pavle».

7. Sanctitatea Sa **Maxim**, Patriarhul Bulgariei:

« *Prea Fericitului Teoctist,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Sofia, 25 decembrie 2001

Prea Fericirea Voastră,

Suntem luminați, încă o dată, de steaua strălucitoare a Nașteri Domnului, vestită de Îngerul Domnului păstorilor din Betleem: "Vă binevestesc vouă bucurie mare, că vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David" (Luca 2, 10-11) și slăviți de mulțimea oștilor cerești: "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Luca 2, 14).

Evenimentul de importanță universală din Evanghelia Bisericii lui Hristos este cântat cu glas puternic: "Fecioara Îl naște astăzi pe Cel de o ființă cu Tatăl", și apoi "Pentru noi prunc tânăr S-a născut, Dumnezeu veșnic; Cuvântul S-a făcut trup pentru a izbăvi prin Sine căderea primului om".

Comuniunea noastră cu Hristos este împlinirea poruncilor Sale. "Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu și-L voi iubi Eu și Mă voi arăta Lui" (Ioan 14, 21) – a spus Domnul.

Vă salut cordial la această sărbătoare sfântă și Vă urez ca Dumnezeu să Vă binecuvânteze cu viață îndelungată, sănătate și succes în slujirea Sfintei Biserici și a Sfintei Ortodoxii.

Crăciun fericit și la mulți ani!

Cu dragoste frățească în Hristos.

*ss/ † Maxim
Patriarhul Bulgariei».*

8. Sanctitatea Sa **Ilia II**, Patriarh Catolicos al Întregii Georgii

« *Prea Fericite Teoctist,
Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarhul României,*

Crăciun, Tbilisi, 2001-2002

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,*

Sărbătorim astăzi din nou Marea Taină a Întrupării, atât de greu de înțeles și de neconceput pentru mintea umană și totuși, atât de apropiată și de acceptabilă inimilor credincioșilor.

*"Mare este taina dreptei credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup" (I Tim. 3, 16).
Vă salutăm din toată inima la marea sărbătoare a nașterii lui Hristos!*

Fie ca Pruncul Iisus să aducă pace în lumea noastră zbuciumată, precum și binecuvântări omenirii.

Vă pomenim în rugăciunile noastre și Vă urăm la mulți ani și viață liniștită. Fie ca pacea și prosperitatea să fie cu Sfânta Voastră Biserică și cu țara Voastră. Vă rugăm să ne pomeniți în rugăciunile Prea Fericirii Voastre, Cu dragoste frățească,

ss/ † Elia II».

9. Prea Fericirea Sa **Chrysostomos**, Arhiepiscopul Ciprului

*«Prea Fericite Teoctist,
Mitropolit al Ungrovlahiei,
Arhiepiscop al Bucureștilor și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișând frățește pe Prea cinstita Voastră Prea Fericire, cu aleasă bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre!

Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută se arată astăzi! După dumnezeiescul sfat cel mai dinainte de veci, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Cel Unul Născut, plecând cerurile S-a pogorât pe pământ, "trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi" (Ioan 1, 14), "chip de rob luând" (Filip. 2, 7), ca să slobozească neamul omenesc din robia păcatului și să-i dăruiască mântuire, îndreptare și viață veșnică.

"Cerul și pământul s-au unit astăzi, căci Hristos S-a născut; astăzi Dumnezeu a venit pe pământ, iar omul la ceruri s-a suit", cântă cu bucurie Sfânta Biserică, Maica noastră. Cu asemenea cuvinte laudă Ea marea minune mai presus de fire a dumnezeieștii întrupări.

Cu simțăminte de adâncă trezire duhovnicească și bucurie plină de recunoștință ne-am închinat Pruncului Dumnezeiesc, precum păstorii din împrejurimile Betleemului și după ce I-am adus darurile noastre împreună cu magii de la Răsărit, în cuget pornim din peștera Betleemului în care s-a săvârșit "marea taină a buneii credințe" (I-Tim. 3, 16) și poposim la scaunul Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri că, pe de o parte cercetându-Vă, să prăznuim și să ne bucurăm împreună cu prilejul marelui praznic al Credinței noastre, prin care mântuire s-a adus lumii, iar pe de altă parte să Vă urăm din inimă ca Domnul și Dumnezeuul nostru, Cel ce în peșteră S-a născut și în iesle S-a culcat pentru a noastră izbăvire să Vă țină întru cât mai mulți ani în deplină sănătate și putere.

Din tot sufletul ne rugăm lui Dumnezeu, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Stăpânul vremurilor și Începătorul veacurilor, să binecuvânteze cununa Noului An al mântuirii, anul bunătății Sale care în curând va răsări, și să îl dăruiască Prea Fericirii Voastre și Prea Sfintei Biserici Române bun, cu pace și încununat cu toate darurile și harurile cerești.

Rugând pe Prea Fericirea Voastră să transmiteți urările și omagiile noastre sărbătorești ÎI.PP.SS și PP.SS. Ierarhi din jurul Prea Fericirii Voastre, călduros Vă îmbrățișăm încă o dată cu sfântă sărutare și rămânem,

Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos, Cel ce pentru a noastră mântuire S-a întrupat.

ss/ † Chrysostomos al Ciprului

*În Sfânta Arhiepiscopie a Ciprului
Crăciun 2001».*

10. Prea Fericirea Sa **Chrystodoulos**, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Elade

Sfântul Sinod al Bisericii Greciei

«Nr. 4228

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățește întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre!

Prin dumnezeiasca pogorâre, Cel-fără-de-început, început primește, și Cel-neîncăput-nicăierea se cuprinde în pânțele pururea fecioresc. Iată, Cel ce este în sâmurile Tatălui, în brațele Maicii se ține. Cel ce pururea este întru cele de sus, întru cele de jos și sălășluiește. Logosul Cel fără de trup, trup se face ca să dezlege și să piardă păcatul potrivit Cuvântului și ilogic, vrând să ne facă oi cuvântătoare ale turmei Sale alese și mintea noastră ademenită de patimi josnice, spre cele de sus să o înalțe.

Cele cerești se bucură cu lumea pământenilor, iar cele pământești saltă împreună cu cele cerești. Toată firea cuvântătoare și înțelegătoare saltă de veselie duhovnicească auzind că S-a născut nouă astăzi Mântuitor, prin Care ea a fost slobozită din robia stricăciunii, dăruindu-i-se libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu. Iar noi, întru nădejde fiind mântuiți, până în ziua de azi, vedem cum zidirea suspină cu suspinuri negrăite, îndură dureri pentru că iraționalitatea păcatului domină în relațiile dintre oameni și popoarele care se ridică unele împotriva altora vrând să se nimicească și dorind să semene frica, spaima și lipsa de securitate. Dar noi nu renunțăm la speranță, punându-ne toată nădejdea în Dumnezeu, deoarece știm că nici pe de parte nu se merită să punem suferințele și necazurile vremii de acum mai presus de slava care ni se va descoperi nouă.

Așadar, cu prilejul aducerii veștii plină de speranță de către Îngerul Domnului, bucurându-ne cu mare bucurie, ce nu se va lua nicidecum de la noi, și împreună cu oștile îngerești înălțând cântarea "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu

și pe pământ pace, între oameni bunăvoire", cu strășnicie ne ținem de nădejdea pe care o avem ca o ancoră sigură și salvatoare în necazurile vieții.

Făcându-ne părtași acestei bucurii și veselii duhovnicești, care a cuprins inimile tuturor credincioșilor, în cuget, venim cu Dumnezeu, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române surori și Vă trimitem această carte praznicală pecetluită cu pecetea Sfântului nostru Sinod, rugând fierbinte pe Domnul și Mântuitorul nostru Care S-a născut să reverse din belșug toată bunăstarea, toată darea cea bună și sprijinitoare peste Prea Sfântă Biserică pe care o arhipăstoriți, iar Prea Fericirii Voastre să Vă dăruiască Noul An plin de binecuvântare și de tot darul desăvârșit prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române și Prea Fericirii Voastre, spre folosul și progresul întregii lumi.

Cu acestea, încă o dată adresându-Vă urările noastre praznicale întru Domnul, Care pentru noi Prunc S-a făcut, Vă îmbrățișăm întru Hristos, atât pe Prea Fericirea Voastră de-Dumnezeu-cinstită, cât și pe Î. PP. SS. și PP. SS frați Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre și tot clerul și binecredinciosul popor al Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române și rămânem iubit frate în Hristos.

ss/ † *Hrystodoulos* al Atenei
Președinte

În Atena, 5 decembrie 2001».

11. Prea Fericirea Sa **Anastasios**, Arhiepiscop de Tirana, Durres și a toată Albania
Tirana, Crăciun 2001

«Prea Fericitului **Teoctist**,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate și coliturghisitor în Hristos,

"Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Luca 2, 14).

Acest imn angelic cere un răspuns unic și imediat în mijlocul agitației și insecurității care s-au intensificat în ultimele luni. În același timp cu evenimentele tragice relatate de mass media, pacea este afectată în diferite feluri, în multe țări și în nenumărate inimi umane.

Pentru noi toți cei care credem în Logosul Întrupat al lui Dumnezeu, imnul îngerilor de la Nașterea Sa cuprinde speranța și puterea noastră de a realiza pacea în mijlocul omenirii noastre deosebit de afectată. Măreția acestei păci, pe care Dumnezeu o oferă lumii, a fost revelată în întreaga Sa viață pe pământ, în special prin Crucea și prin Întruparea Sa.

Biserica, Trupul lui Hristos, se roagă și se luptă permanent pentru această pace multidimensională în Hristos, care este în același timp personală, socială, universală și eshatologică. De asemenea, fiecare membru al Bisericii este chemat să fie un făcător de pace. După cum Sfântul Vasile ne asigură, "Nimic nu mai este

mai tipic creștin decât a fi făcător de pace, din acest motiv, Domnul nostru le-a fâgăduit acestora o mare răsplată".

Slăvind Dumnezeu treimic pentru permanentele eforturi ale Prea Fericirii Voastre de a întări "pacea lui Dumnezeu" în lume, ne rugăm cu smerenie ca Prea Fericirea Voastră, ierarhii și credincioșii să petreceți aceste zile ale Crăciunului în pace profundă și sănătate spirituală și fizică date de Dumnezeu. Ne mai rugăm, de asemenea, Domnului, ca, în anul care vine, Prea Fericirea Voastră să continuați să aduceți celor de aproape și celor de departe "pacea lui Dumnezeu, care depășește orice înțelegere" (Filip. 4, 7). "Fie ca Însuși Dumnezeu păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit" (I Tes. 5, 23).

Al Vostru, cu dragoste frățească în Iisus Hristos, "care este pacea noastră"
Cu dragoste profundă în Domnul,

ss/ † *Anastasios*
Arhiepiscop de Tirana, Durres
și întreaga Albanie».

12. Prea Fericirea Sa **Savva**, Mitropolit al Varșoviei și al Întregii Polonii

«Prea Fericitului **Teoctist**,
Arhiepiscop al Bucureștilor
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,

Crăciun 2001-2002

Prea Fericirea Voastră,
Hristos S-a născut!

Sărbătorim, încă o dată, Nașterea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos, în timpul vieții noastre pământești.

Cerurile se bucură și pământul sărbătorește. Hristos a venit și totul este transfigurată. Lumina divină luminează întunericul păcătos al acestei lumi. Prin puterea Sa, El a arătat omenirii calea dreptății. Lumina afecțiunii, evlaviei, purității și adevărului, lumina autodeterminării și a curajului a devenit steaua călăuzitoare a căutării omenirii.

Prin Hristos, omenirea a recunoscut plinătatea adevărului, a simțit lipsa păcatului, afecțiunea paternă, a descoperit adevărata Sa liniște și pace.

În ciuda mulțimii dificultăților și ispitelor care încearcă societatea contemporană, considerăm că acest adevăr va continua să fie lumina care călăuzește multe popoare.

Vă salutăm, în acest spirit, Prea Fericirea Voastră, cu ocazia sărbătoririi Nașterii lui Hristos și a Anului Nou, 2002. Vă rog să primiți sincerele mele salutări, precum și cele ale comunității Bisericii Ortodoxe Poloneze.

Cu dragoste frățească în Hristos,

ss/ † *Savva*
Mitropolit al Varșoviei și al Întregii Polonii».

13. Prea Fericirea Sa **Nicolae**, Mitropolit al Teritoriilor cehe și al Slovaciei

*«Prea Fericitului Teoctist
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,*

Presov, 10.12.2001

Prea Fericirea Voastră,

Îmi revine onoarea și marea bucurie de a Vă transmite, cu dragoste în Hristos, urări cordiale pentru Sărbătoarea Nașterii Mântuitorului nostru, precum și pentru Noul An 2002.

Bucurându-ne împreună la Nașterea Domnului nostru, urez Prea Fericirii Voastre și tuturor ierarhilor, clericilor și credincioșilor iubitori de Hristos ai Sfintei Voastre Biserici să Vă petreceți următoarele zile sfinte în bucurie spirituală și sănătate înfloritoare.

"Fie ca Dumnezeuul nădejdiei să vă umle pe voi de toată bucuria și pacea în credință, ca să prisosească nădejdea voastră, prin puterea Duhului Sfânt" (Rom. 15, 13) în tot anul 2002.

Cu dragoste frățească în Hristos,

ss/ † Nikolaj

Mitropolit al Teritoriilor cehe și al Slovaciei».

14. Prea Fericirea Sa **Theodosius**, Arhiepiscop de Washington și Mitropolit al Întregii Americi și al Canadei

25 decembrie 2001

«Prea Fericitului Teoctist

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate și coliturghisitor,*

Hristos Se naște! Slăviți-L!

Creștinii din întreaga lume sărbătoresc astăzi Revelația dragostei lui Dumnezeu prin nașterea Fiului Său Unul-Născut. Astăzi cerul și pământul s-au sfințit prin nașterea feciorelnică. Astăzi, zidul despărțitor al ostilității dintre toate popoarele este dărâmat de Cel care S-a deșertat pe Sine "chip de rob luând făcându-Se asemenea oamenilor" (Filip. 2, 7).

Proclamarea Nașterii Mântuitorului răsună pe fundalul de război, terorism, de moarte a bărbaților, femeilor și copiilor nevinovați și de nesiguranță care afectează orice fațetă a vieții zilnice. Îmbrățișându-ne în lumina strălucitoare a sărbătorii, suntem conștienți de întunericul distructiv care nu numai că ne înconjoară, dar ne și ademenește să cedăm puterii Sale. Dată fiind această conștientizare, sărbătorirea Nașterii Domnului ne provoacă să răspundem în modalități

care să permită luminii lui Hristos să ilumineze și să ne elibereze pe toți cei cuprinși de ignoranță, disperare, ură și confuzie.

Noi, cei care am intrat în taina Nașterii lui Hristos suntem răspunzători de descoperirea în fața lumii a Celui care este pacea noastră (Efeseni 2, 14). Proclamarea pogorării lui Dumnezeu la nivelul omului pentru ca omul să se poată înălța la Dumnezeu trebuie folosită pentru a-i alina pe cei împovărați de tragica și brusca pierdere a celor dragi. Credința noastră în Întruparea lui Hristos trebuie trăită permanent oferind dragoste, iertare și milă tuturor.

Cel care S-a născut din Fecioara Maria a venit să distrugă tot păcatul și moartea. Vedem, cu ochii credinței, această sărbătoare inseparabil legată de moartea și învierea mântuitoare a Domnului prin care toate se reînnoiesc (Apoc. 21, 5). Ne alăturăm, cu dragoste arzătoare în inimi, oștii îngerilor care Îl slăvesc pe Dumnezeu în ceruri care, prin nașterea Fiului Său ca om, aduce pacea și buna voire între oameni.

Vă asigurăm prin rugăciunile noastre, că Domnul Vă va binecuvânta pe Prea Fericirea Voastră personal, comunitățile Voastre și pe toți cei pe care îi slujiți, cu lumina prezenței Sale în perioada sărbătorilor și în tot cursul Noului An.

Cu dragoste în Hristos.

ss/ † **Theodosius**
Arhiepiscop de Washington
Mitropolit al Întregii Americi și al Canadei».

15. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit **Daniel**, Arhiepiscop de Tokio și Mitropolit al Întregii Japonii

«Prea Fericitului Teoctist
Patriarhul României,
Arhiepiscopul Bucureștilor,

Nașterea Domnului 2001

Prea Fericirea Voastră,

Hristos S-a născut!

Deși Lumina Slăvită a Domnului nostru nu este înfrântă de întuneric, totuși uitarea ne copleșește uneori.

Este, din nou, timpul să ne amintim de prezența Luminii Divine în mijlocul nostru, Iisus Hristos, Lumina lumii.

Să-L slăvim!

Cu dragoste frățească în Hristos,

ss/ † **Daniel**
Arhiepiscop de Tokyo și
Mitropolit al Întregii Japonii».

16. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit **Panteleimon al II-lea** al Tesalonicului

«Prea Fericite Părinte și Stăpân,

Cu prilejul apropiatelor Sărbători ale Dumnezeieștii Epifanii și a Noului An al bunătății Domnului, Vă prezint cele mai profunde respecte și cordiale urări fiești ca să aveți parte de sănătate trainică și zile cât mai îndelungate.

Cu acestea, așteptând Bindecuvântările Prea Fericirii Voastre și Părinteștile Rugăciuni bine primite de Dumnezeu, rămân,

Cu respect și dragoste întru Domnul,

*ss/ † Panteleimon al II-lea
al Tesalonicului».*

17. Sanctitatea Sa **Karekin II**, Patriarh Suprem și Catolicos al Tututor Armenilor

21.12.2001

*«Prea Fericitului Teoctist I,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Dobrogei și Munteniei,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,*

Cu ocazia Noului An și a Nașterii Domnului, trasmitem, din centrul spiritual al tuturor armenilor, Sediul Mamă al Sfântului Etchmiadzin, cele mai calde felicitări Prea Fericirii Voastre, membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Voastre și credincioșilor Voștri, împreună cu vestirea îngerilor "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire".

Noul an a fost din nou sfințit prin taina Sfintei Nașteri a Domnului și cuprins de "lumina limpede". Cu ochii credinței vedem din nou cea mai mare taină a Întrupării Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu și îmbrățișăm și mângâiem din nou Pruncul nou născut, care continuă să ne aducă în inimi și în suflete izvoare de credință, speranță, dragoste, pace, dreptate, iertare și răbdare care inundă întreaga lume cu harul Teofaniei.

În anul 2001, Biserica Apostolică Armeană, împreună cu fiii săi răspândiți în întreaga lume a aniversat 1700 de ani de la Proclamarea Creștinismului ca religie de stat în Armenia, în pământul sfânt al Araratului, la care Prea Fericirea Voastră ați participat împreună cu conducătorii și reprezentanții Bisericilor surori.

Iubit frate în Hristos, considerăm că rugăciunile înălțate de noi toți către Dumnezeu au întărit și mai mult relațiile dintre Bisericile noastre surori, drept pentru care, mărturisim, conform descrierii făcute de Nerses din Lambron: "prin unitate, stânca temeliei Bisericii se întărește, iar roadele date de Dumnezeu se înmulțesc". Suntem convinși că numai prin cooperare frățescă Sfânta Biserică Universală își poate continua misiunea în viața omenirii" astfel încât să vadă... lucrarea cea bună... și să-L slăvească pe Tatăl... Care este în ceruri" (Matei V, 6).

Prea Fericirea Voastră, iubit frate în Hristos,

Cu aceste gânduri și cu bucuria Nașterii Domnului, "cu sfântă sărutare", salutăm și transmitem cele mai sincere felicitări și urări de bine Prea Fericirii Voastre și membrilor devotați ai clerului Bisericii Voastre și credincioșilor ei, rostind din nou buna vestire, cu inimi entuziaste,

*"Hristos S-a născut și a adus,
vouă și nouă, buna vestire".*

Cu dragoste frățească în Hristos,

*ss/ † Karekin II
Catholicos al tuturor armenilor».*

18. Sanctitatea Sa **Moran Baselios Marthoma Mathews II**, Patriarh Catholicos al Bisericii Ortodoxe Siriene a Răsăritului;

Palatul Catholicatului

*«Prea Fericitului Teoctist
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea Fericirea Voastră,

*"Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace,
între oameni bunăvoire"
(Luca 1, 14).*

Acum, la primul Crăciun al celui de al treilea mileniu suntem urmăriți de violența și terorismul care au tăiat rădăcinile demnității și respectului uman cu total dispreț și lipsă de considerație față de integritatea vieții. Viața este cel mai prețios dar făcut de Dumnezeu, iar noi suntem chemați să ne umplem viețile cu înțelepciune.

Lumea noastră este confruntată tot mai mult cu o altă gravă amenințare la adresa păcii și armoniei. Am depășit oroarea fricii, urii și nesiguranței, iar acum căutăm pacea, dreptatea și adevărul fără a ne lăsa duși de răzbunare și intoleranță.

Să devenim simboluri vii ale păcii, acea pace lăsată nouă de Domnul nostru Iisus Hristos, Împăratul păcii.

În calitate de oameni de bună voire, trebuie să depunem eforturi pentru a promova viața în toată plinătatea ei și să ne reangajăm la acest Crăciun să luptăm pentru noua ordine la care s-a angajat Hristos pentru a face din această lume un loc cersc în care trăim.

Cu cele mai bune urări pentru un Crăciun binecuvântat și rugăciuni pentru un an nou fericit și pașnic.

ss/ † Basilius Marthoma Mathews II».

19. Sanctitatea Sa **Ignatius Zakka I Iwas**, Patriarhul Antiohiei și al Întregului Orient.

10 dec. 2001

«*Prea Fericitului Teoctist*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

*"Ferițiți vor fi făcătorii de pace,
că ei se vor numi fiii lui Dumnezeu"*

(Matei V, 9)

Aniversăm încă o dată sărbătoarea Nașterii Domnului nostru, Iisus Hristos. Este o ocazie fericită pentru fiecare dintre noi. Fiul lui Dumnezeu Însuși S-a pogorât și a stabilit pacea între om și Dumnezeu. Astfel, nașterea lui Iisus Hristos este un eveniment binecuvântat în istoria umană.

În prezent, lumea este însetată de pace, iar Domnul nostru, Iisus Hristos o va revărsa asupra noastră. Trebuie să o primim ca pe un dar și să fim alături de Sfântul Duh în încercarea de îndepărtare a dușamnilor păcii. Ne rugăm Dumnezeului păcii să ne ajute să fim printre făcătorii de pace în această lume agitată.

Fie ca Dumnezeu păcii să ne binecuvânteze cu dragostea divină urăm Prea Fericirii Voastre un Crăciun fericit și un an nou binecuvântat.

ss/ † Ignatius Zakka I Iwas

Patriarhul Antiohiei și al Întregului Orient

Întâistătorul suprem al Bisericii Ortodoxe Siriene Universale».

20. Sanctitatea Sa **Khanania Mardinkha IV**, Patriarhul Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului

«*Prea Fericitului Teoctist,*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Scrisă la Chicago, Illinois
Nașterea Domnului – 2001

Hristos S-a născut! Slăviți-L!

Iubit frate în Hristos,

Am încheiat călătoria Postului, venirea Darului lui Dumnezeu, darul bucuriei mântuitoare și a păcii. Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos este cea care ne aduce speranța păcii și a vieții veșnice.

Îl slăvim împreună cu Biserica, pe Dumnezeu, pentru Darul Sfânt al Tainei din Betleem, pentru aceeași Taină a Vieții vestită de oștile cerești pe colinele Iudeei păstorilor care își vegheau oile noaptea. Lor le-a fost vestită Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru.

Este Taina Fecioarei Maria devenind templul Cuvântului Dumnezeu, împlinit în slăvirea ei: "Mărește sufletul meu pe Domnul... că a căutat spre smerenia

roabei Sale, că de acum mă vor ferici toate neamurile, că mi-a făcut mărire mie Cel puternic și sfânt este numele Lui" (Luca I, 46-47, 49).

Prin exemplul Sfintei noastre Maici suntem chemați cu toții, asemenea păstorilor din trecut să-L vedem și să devenim templul prezenței și puterii Sale. Ce minune vedem când răspundem vechii chemări "Veniți la Betleem și vedeți ce a făcut Dumnezeu", când Îl întâlnim și vedem nașterea Sa (în grajdul umil, Împăratul păcii) și când aflăm, cu toții, de pacea lui Dumnezeu care depășește orice înțelegere umană!

Bisericii lui Dumnezeu, pe care Domnul nostru V-a chemat Sanctitatea Voastră, îi adresăm slavă și mulțumire: "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire". Vă urăm o fericită și binecuvântată zi a Sărbătorii Crăciunului și fie ca în anul 2002 să vi se înmulțească sfânta vocație în Domnul nostru. Amin.

ss/ † *Mardinkha*

Patriarhul Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului».

21. Grația Sa **George Leonard Carey**, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Întregii Anglii și al tuturor Comuniunilor Anglicane de Pretutindeni

«Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte **Teoctist**,
Patriarhul României,

Prea Fericirea Voastră,

Îmi revine din nou bucuria de a Vă saluta la sărbătorirea Nașterii Mântuitorului nostru. În această perioadă de nesiguranță între națiuni avem încredere în Lumina lumii, care strălucește în întuneric și care nu poate fi învinsă.

Celor mai mulți dintre noi evenimentele de la 11 septembrie le-au întunecat amintirea anului trecut. Este o amintire a tristeții lumii pe care Domnul nostru a venit să o mântuie și care ne dă posibilitatea să mărturisim împreună cu harul și Duhul Său. Aproape imediat după aceasta am avut onoarea de a fi invitat la sărbătorirea celei de a 1700-a aniversări a Bisericii din Armenia, ca oaspete al Catolicosului Karekin al II-lea. Ce eveniment încântător a fost! Perseverența și răbdarea credincioșilor din această țară, precum și mărturisirea și ucenicia lor într-o comunitate lărgită, continuă să încurajeze și să îmbogățească întreaga Biserică.

Tot în cursul anului am vizitat Ierusalimul unde m-am întâlnit cu liderii religioși și cei politici. A fost dureros să văd nenorocirea poporului palestinian format atât din creștini, cât și din musulmani, în locuri ca Beit Jalah, Beit Sahour și Estul Ierusalimului. Mai vizitasem Gaza și înainte, însă am plecat de la această ultimă vizită îndurerat de suferința poporului și de ceea ce părea să fie o criză umană în curs de apariție. Din păcate, se pare că ambele părți ale diviziunii din Țara Sfântă nu pot vedea punctul de vedere al celeilalte părți, iar inițiativele politice par deocamdată sterile. Gândurile și rugăciunile noastre se îndreaptă spre poporul din această țară. Rugându-ne pentru pacea Ierusalimului în această pe-

rioadă sfântă, fie ca speranța și încrederea credincioșilor din toate secolele să ne inspire și fie ca Dumnezeu Însuși să aducă poporul Său divizat într-o unitate mai profundă în dragostea Sa.

Al Vostru în Hristos,

ss/ † George Leonard Carey

22. Reved. **Keith Clements**, Secretar General al Conferinței Bisericilor Europene

*«Prea Fericitului Părinte Teoctist,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Geneva, 10.01.2002

Prea Fericirea Voastră,

Îmi exprim profunda recunoștință pentru felicitările frățești adresate Conferinței Bisericilor Europene cu ocazia Crăciunului 2001 și a Noului An 2002. În această perioadă cântăm cu toții împreună: "Nașterea Ta, O, Hristoase, Dumnezeu nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței, căci prin ea, cei ce slujit-au stelele de la stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui Dreptății și să Te cunoască pe Tine, răsăritul cel de sus, Doamne, mărire Ție!"

Îmi revine privilegiul de a ura Prea Fericirii Voastre și Bisericii Voastre toate cele bune și multă bucurie, în numele întregului staff și al grupurilor conducătoare ale organizației noastre ecumenice europene.

Fie ca Dumnezeu să Vă binecuvânteze cu un an pașnic 2002 și să Vă întărească prin harul Său pentru a Vă continua misiunea în slava Sa.

Cu dragoste în Hristos,

*ss/ Reved. Dr. Keith Clements
Secretar General».*

**Schimbul de scrisori irenice
între Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST
al Bisericii Ortodoxe Române
cu Întâistătătorii ai Bisericilor creștine și cu alte personalități,
cu prilejul Sărbătorii Învierii Domnului 2002**

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului 2002, Întâistătătorii Bisericilor creștine și-au trimis ca în fiecare an scrisori irenice, în care și-au exprimat bucuria prilejuită de aceste sărbători și au adresat urări de sănătate, pace și spor duhovnicesc, atât personal, cât și ierarhilor, clerului și fiilor duhovnicești ai Bisericilor pe care le păstoresc. Aceste sărbători au constituit un prilej de rememorare a contactelor directe dintre conducătorii bisericești și Bisericile creștine din întreaga lume în acest an, scrisorile irenice punând în lumină bogăția de evenimente bisericești a anului 2001.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis Scrisoare irenică Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, Bisericilor Ortodoxe Orientale, Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, Președintelui Conferinței Internaționale a Episcopilor

Vechi-Catolici, Arhiepiscopului de Canterbury, Primat al Comuniunii Anglicane din întreaga lume, conducătorilor Bisericilor Luterane din diferite țări, conducătorilor Organizațiilor ecumenice internaționale, unor ierarhi ce păstoresc în diaspora ortodoxă, precum și ierarhilor români din Diaspora.

Scrisoarea trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** Sanctității Sale **Bartolomeu I**, Arhiepiscopul Constantinopolului-Noua Romă, Patriarhul Ecumenic, a avut următorul conținut:

«"Binecuvântat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut din nou, spre nădejde vie"»
(1 Petru 1, 3).

*Sanctitatea (Eminența, Excelența) Voastră
Hristos a înviat!*

Acum, în cel de-al doilea an din cel de-al treilea mileniu, când creștinii de pretutindeni prăznuiesc evenimentul care a schimbat fundamental viața omenirii, Învierea din morți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu bucurie salutăm frățeste pe Sanctitatea (Eminența, Excelența Voastră, întru nădejdea apropierii dintre frați, spre împlinirea chemării lui Hristos la împreună mărturisirea valorilor Evangheliei Sale.

Așa precum, în dimineața Învierii, când, venind la mormântul lui Hristos, Apostolii și femeile mironosițe, cuprinse de frică și întristare, au auzit glasul îngerului care le-a binevestit: "Nu vă înpăimântați! Căutați pe Iisus Nazarineanul Cel răstignit? A înviat! Nu este aici" (Marcu 16, 6), tot astfel lumea în care trăim astăzi trece prin aceleași incertitudini, neliniști și chiar teamă. De aceea, suntem pe deplin încredințați că, doar urmând Celui ce este "Calea, Adevărul și Viața" (Ioan 14, 6), putem să biruim păcatul și răul din lume, egoismul din nou, căci, prin aceasta, chiar murind cu trupul vom fi vii în Hristos, Domnul nostru.

Cu aceste speranțe sărbătorim și în acest an Paștele Său mântuitor salutând frățeste pe Sanctitatea (Eminența, Excelența) Voastră întru Hristos Domnul, pe Care-L rugăm să Vă dăruiască lumină din lumina cea dătătoare de viață, care izbăvește din mormântul Celui înviat din morți.

Cu salutări în Domnul nostru Iisus Hristos.

† T E O C T I S T
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române».

Scrisori irenice similare au fost adresate de către Prea Fericirea Sa și celorlalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe, precum și Șefilor de Biserici creștine și personalităților ecumenice, după cum urmează:

1. Prea Fericirii Sale **Petros VII**, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi;
2. Prea Fericirii Sale **Ignatios IV** al Antiohiei, Patriarh grec-ortodox al Antiohiei și întregului Orient;
3. Prea Fericirii Sale **Irinaios I**, Patriarhul Ierusalimului;

4. Sanctității Sale **Alexei**, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia;
5. Sanctității Sale **Pavle**, Patriarhul Serbiei;
6. Sanctității Sale **Maxim**, Patriarhul Bulgariei;
7. Sanctității Sale **Ilia II**, Patriarh Catolicos al întregii Georgii;
8. Prea Fericirii Sale **Chrisostomos**, Arhiepiscopul Ciprului;
9. Prea Fericirii Sale **Chrystodoulos**, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Elade;
10. Prea Fericirii Sale **Anastasios**, Arhiepiscop de Tirana, Durres și a toată Albania;
11. Prea Fericirii Sale **Sava**, Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia;
12. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Nikolaj** al Ținuturilor Cehiei și Slovaciei;
13. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Leo**, Arhiepiscop al Karaeliei și a toată Finlanda;
14. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Panteleimon II**, al Tesalonicului;
15. Prea Fericirii Sale **Theodosius**, Arhiepiscop de Washington și Mitropolit al întregii Americi și al Canadei;
16. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Daniel**, Arhiepiscop de Tokyo și Mitropolit al întregii Japonii;
17. Sanctității Sale **Karekin al II-lea**, Patriarh Suprem Catolicos al tuturor Armenilor; Sanctității Sale **Aram I**, Catolicos Armean al Ciliciei;
18. Sanctității Sale **Abbuna Paulos**, Patriarhul Etiopiei, Arhiepiscop de Axum și Echege al Sfântului Scaun al Sf. Tekle Hamanot;
19. Sanctității Sale **Moran Baselios Marthoma Matews II**, Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene a Răsăritului;
20. Sanctității Sale **Ignatius Zakka I. Ivas**, Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient, Șef suprem al Bisericii Ortodoxe Siriene Universale;
21. Sanctității Sale **Khanania Mardinka IV**, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului;
22. Înalt Prea Sfințitului **Stephanos**, Mitropolit al Bisericii Ortodoxe a Estoniei;
23. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Demetrios**, Arhiepiscop al Americii;
24. Sanctității Sale Papa **Ioan Paul II**;
25. Eminenței Sale Mons. Dr. **Joris Vercammen**, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici;
26. Grației Sale **George Leonard Carey**, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Întregii Anglii și al tuturor Comuniunilor Anglicane de Pretutindeni;
27. Excelenței Sale **Manfred Kock**, Președintele Consiliului Bisericilor Evanghelice din Germania;
28. Reved. Dr. **Konrad Raiser**, Secretar General al Consiliului Mondial al Bisericilor;
29. Reved. Dr. **Keith Clements**, Secretar al Conferinței Bisericilor Europene;
30. Rev. Dr. **Milan Opocensky**, Secretar General al Alianței Reformate Mondiale;
31. Rev. Dr. **Ishamael Noko**, Secretar General al Federației Luterane Mondiale.

La rândul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a primit Scrisori irenice de la Întâistătorii și Șefii de Biserici mai sus menționați, precum și de la personalități ecumenice.

– Redăm în continuare, în întregime, Scrisorile irenice primite de către Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**:

1. Sanctitatea Sa **Bartholomeu I**, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului – Noua Romă:

«Nr. 316

*Prea Fericite Părinte Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățesc întru Domnul, cu bucurie de negrăit ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri!

Iată, strălucit-a iarăși tuturor ziua mântuitoare a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, începătura celor adormiți și plinirea vieții, căci Izbăvitorul nostru "cu moartea pe moarte călcând" ne-a dăruit tuturor celor din morminte viața de acum și pe aceea veșnică.

Prăznuind așadar și anul acesta "praznicul praznicelor", cu negrăită bucurie ne închinăm Domnului Care a înviat, dătătorul de viață, punându-ne toată nădejdea în El că ne va împlini așteptările dăruind omenirii greu încercate de suferințe izbăvirea de neliniște, necazuri, încercări, războaie, vărsări de sânge, lumina, bucuria și pacea Lui, pace pe care a vestit-o femeilor de mir purtătoare îndată după scularea Sa din mormânt.

Trăind taina Crucii și stând alături de popor, Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, este chemată mai ales astăzi să dea mărturie despre Hristos Cel înviat, stăruind în rugăciune și cereri, propovăduind celor de aproape și celor de departe vestea nădejzii, binevestind pacea, mântuirea celui flămând și însetat, dreptatea și adevărul.

Iată, Prea Fericirea Voastră, prea cinstit frate, aceasta este datoria și răspunderea noastră, ca întâistători ai ortodocșilor, în împrejurările de acum, urmând pașilor Celui ce pe Cruce S-a pironit, să vestim evanghelia Învierii Lui, să luminăm sufletele popoarelor noastre și nu numai! cu lumina Învierii, așa încât aceasta să strălucească la orizontul omenirii revărsând zorile neînseratei Zi a Domnului, Ziua cea nouă – în care Mântuitorul sufletelor noastre a ieșit din Prea Sfântul Mormânt de viață purtător.

Cu aceste gânduri privind lucrurile omenești din jurul nostru, înțelegem mai bine zădărnicia și deșertăciunea lor, ne punem toată nădejdea noastră de mâine în Sfatul cel neumblat al Domnului și prăznuim Paștile Lui cele mântuitoare. Cu profundă și fierbinte adresându-ne Prea cinstitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri, cu adânc respect și bucurie urăm Prea Fericirii Voastre și ÎI.PPSS. și

PP.SS. Arhieriei, membri ai cinstitei Ierarhii din jurul Prea Fericirii Voastre, cucernicului cler, monahilor și monahiilor și bine credinciosului popor român din belșug să Vă împărtășiți din harul Învierii.

Îmbrățișându-Vă cu sfântă sărutare pascală, rămânem cu profundă dragoste și aleasă cinstire.

Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos.

ss/† Bartholomaios al Constantinopolului

Sfintele Paști 2002».

2. Prea Fericirea Sa **Petros VII**, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi:

«Nr. 211

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre!

Astăzi toate s-au umplut de bucurie! Hristos, Mântuitorul nostru, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Domnul Care S-a răstignit și a înviat, predând puterea și taina morții, purtător de biruință din mormânt a înviat. Astfel, Chipul lui Adam cel căzut a slobozit din roaba stricăciunii și l-a îmbrăcat în nesticăciune, toată zidirea a înnoit și la vederea dintâi, din nou a ridicat-o.

Făcându-ne și noi părtași acestei bucurii duhovnicești, cu veselie ne grăbim în cuget să venim înaintea Prea Fericirii Voastre prea iubite. Cu adâncă și fierbinte dragoste Vă îmbrățișăm și Vă sărutăm cu sfântă sărutare, adresându-Vă în-gereasca vestire pascală "Hristos a înviat!". Din toată inima Vă felicităm și din tot sufletul ne rugăm Celui ce cu puterea Sa porțile iadului a zdrobit, lui Dumnezeu atotputernicul, Care din mormânturi pe cei din veac adormiți a ridicat, să aibă sub nebiruința Prea Sfânta Biserică Ortodoxă Română încredințată spre patriarhală arhipăstorire înțelepciunii Prea Fericirii Voastre, să o păzească pururea întru bună stare și înfloritoare. Domnul să dăruiască prea cinstitei și prea iubitei Voastre Prea Fericiri sănătate, călăuzindu-Vă pașii spre tot binele, să Vă învrednicească a prăznui întru cât mai mulți ani Învierea Sa cea de viață purtătoare! Domnul să întărească întru credință poporul român cel numit cu numele lui Hristos, încredințat purtării de părintească grijă Prea Fericirii Voastre! Domnul să Vă întărească să Vă aduceți din belșug neprețuita contribuție la binele și folosul întregii Sale Biserici.

Rugându-Vă să transmiteți urările noastre și omagiile noastre sărbătorești ÎI.PP.SS. și PP.SS. frați întru Hristos Arhierei, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, încă o dată Vă îmbrățișăm în Hristos Cel înviat și rămânem. Al Prea cinstitei Voastre Fericiri iubit frate în Hristos.

ss/ † Petros al Alexandriei

*În Marea Cetate a Alexandriei
Sfintele Paști 2002».*

3. Prea Fericirea Sa **Ignatios IV** al Antiohiei, Patriarh grec-ortodox al Antiohiei și al întregului Orient:

«181/23

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Teoctist,
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu aleasă bucurie ne adresăm Prea iubitei Voastre Prea Fericiri!

Cu prilejul sfintei și alesei Zile a Învierii de lumină aducătoare a Domnului și Mântuitorului nostru, urmând străvechiului, sfântului și cinstitului obicei, cu bucurie adresăm Prea iubitei Voastre Prea Fericiri frățești urări și omagii pascale, precum și salutul plin de duhovnicească voioșie. "Hristos a înviat!" Totodată, urăm ca Soarele cel mai înainte de soare, Care a răsărit din mormânt, să lumineze inimile noastre, ale tuturor celor izbăviți prin sângele lui Hristos și să dăruiască pace Bisericii Ortodoxe, și întregii lumi.

Sfânta noastră Biserică Ortodoxă laudă în cântări cinstitul Praznic al Paștelui ca pe izvorul a toată bucuria cerească și veselia duhovnicească. Să lepădăm toată întinăciunea inimii care ne otrăvește viața și, dând curs cinstitei chemări plină de iubire adresată nouă de către Sfânta Biserică, să urmăm ucenicilor prieteni ai Domnului, Care ne-a dat porunca nouă de a ne iubi unii pe alții precum El ne-a iubit pe noi. Având credința tare că Domnul nostru a înviat din morți, să ne iubim unii pe alții, trăind în pace cu ceilalți după porunca lui Pavel, Apostolul neamurilor: dacă "este cu puțință, trăiți în pace cu toți oamenii" (Rom. 2, 18), să trăim cu adevărat viața în Hristos, Cel ce a înviat din morți, călăuzitorul nostru în ispitele, încercările și necazurile din această lume spre bucuria cea fără sfârșit.

De acest mare Praznic al Praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor prin care mântuire ne-a adus Domnul, ne rugăm lui Hristos Cel ce a înviat din morți să îndepărteze de la noi cursele întinse de vrăjmașul și ucigașul de om care nu vrea nimic altceva decât să pună în primejdie mântuirea sufletelor noastre și Sfânta noastră Ortodoxie.

Cu acestea, încă o dată îmbrățișându-Vă cu dragoste frățească în Hristos Iisus Cel înviat, din tot sufletul Vă urăm să prăznuiți cu sănătate și veselie duhovnicească întru cât mai mulți ani luminata Zi a Învierii, împreună cu ÎI.PP.SS. și

PP.SS. Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre, cu prea cucernicul cler și cu binecredinciosul popor al Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române al cărei întâistător sunteți, spre binele Sfintei noastre Ortodoxii.

*Cu profundă dragoste întru Hristos, Domnul Care din morți S-a sculat.
Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos.*

ss/ Ignatios IV

*În Cetatea Damascului
Sfintele Paști 2002».*

4. Prea Fericirea Sa **Irinaios I**, Patriarhul Ierusalimului

« Nr. 207

† Irinaios I

*Din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăți
a Ierusalimului și Patriarh al întregii Palestine*

*Prea Fericitului Teoctist,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Locum tenens al Scaunului Cezareei Capodociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Arhiepiscop al Bucureștilor.*

Sfântă sărutare în Hristos Iisus, Cel ce cu slavă din morți a înviat!

Ajungând cu bine la sfârșitul perioadei Sfântului și Marelui Post al Paștelui, după ce cu trupul și cu sufletul și cu inimă înfrigurată de durere ne-am făcut părtași Patimilor suferite de Domnul nostru pentru mântuirea întregii lumi, iată acum cu îndrăznire și prea lămurit, cu glas de veselie. Noi cei ce ne-am învrednicit a ne afla împrejurul Mormântului de viață dătător, grăim pretutindeni întregii zidiri vestea slăvitei învieri din morți a Mântuitorului nostru. Și noi ne-am sculat din morți împreună cu El, pentru ca împreună cu El să petrecem viețuind în Împărăția Cerurilor cea fără de sfârșit.

Cu ființa cuprinsă de strălucirea prea luminoasă a Sfintei Lumini a Învierii și cu sufletele covârșite de bucurie la auzul veștii pline de nădejde care de-a lungul veacurilor se aude zicând: "nu este aici, a înviat" (Luca 24, 6), stăpâniți de aleasă bucurie duhovnicească ne adresăm mult prețuitei Voastre Sanctități, dorind să ne bucurăm împreună cu Prea Fericirea Voastră, deoarece "acum toate s-au umplut de lumină" în Biserica metanoiei, împăcării și dragostei, Biserică întemeiată prin Cinstitul Său Sânge jertfit pe înfricoșătoarea stâncă a Golgotei.

De aceea, Prea Sfânta noastră Maică a Bisericilor, care a primit privilegiul de a purta de grijă și a sluji locurile în care Hristos și Cuvântul lui Dumnezeu a petrecut cu trupul pe pământ, după datorie vestește lumii vestea slobozirii neamului omenesc de sub tirania diavolului, dat fiind că "nu mai suntem sub lege", ci am fost învredniciți a deveni Dumnezei după har prin învierea ce a refăcut puntea ce ne duce la Cer, ca odinioară fusese stricată pe păcatul strămoșilor întâi-zidiți.

Așadar, cu prilejul acestui Praznic al Praznicelor și Sărbătoare a Sărbătorilor adresând călduroase urări și felicitări pascale Prea iubitei Voastre Sanctității, Vă încredințăm ca, în rugăciunile voastre cu căldură înălțate de aici, de la Sfântul Mormânt de Viață primitor, pomenim cinstitul nume al Prea Fericirii Voastre și (numele) Î. PP. SS. și PP. SS. Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre, frații noștri iubiți, cerând Domnului Care a înviat să Vă dăruiască Prea Sfintei Biserici Române, sănătate trupească și sufletească și pururea să Vă întărească întru toate spre binele și folosul întregii Ortodoxii și spre mântuirea poporului celui numit cu numele lui Hristos, încredințat (Prea Fericirii Voastre spre patriarhală arhipăstorire).

Cu acestea, rugându-Vă ca într-un cuget și o inimă, să Vă uniți rugăciunile către Domnul pentru ca, în aceste clipe tragice, pacea să domnească în Țara Sfântă, o regiune atât de încercată! – cu dor frățesc Vă îmbrățișăm și rămânem, Al Prea iubitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos.

ss/ † *Irinaios I*
Patriarh al Ierusalimului

În Sfânta Cetate a Ierusalimului
Sfintele Paști 2002».

5. Sanctitatea Sa **Alexei II**, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia:

«Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Teoctist,
Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătorind praznicul luminos al Învierii Domnului nostru și Mântuitorului Iisus Hristos și împărtășind bucuria pascală universală, Vă salutăm cu cuvintele adevărului dătător de viață.

Hristos a înviat!

Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pământul și cele de dedesubt. Deci să prăznuiască toată făptura Învierii lui Hristos întru Care S-a întărit!" (Cânt. a 3-a, irmos). Astăzi, Biserica lui Hristos sărbătorește solemn, cu emoție și bucurie Sfântul Paște. "Moarte, unde este boldul tău, iadule, unde este biruința ta?" (Osea 13, 14). După proorocul Osea și Apostolul Pavel, noi suntem însuflețiți de speranța că Atotputernicul Dumnezeu "ne va învia și pre noi prin puterea Sa" (I Cor. 6, 14), pentru ca noi să intrăm în bucuria Domnului nostru" (Mt. 23, 23).

În aceste zile bucuroase, cu dragoste și sărutare pascală felicitând pe Prea Fericirea Voastră, dorim din tot sufletul Prea Fericirii și turmei ce o păstoriți, pururea să Vă bucurați, să Vă rugați neîncetat și să dați mulțumire pentru toate"

(1 Tes. 4, 16-18) și să rămâneți neschimbați în lumina nepieritoare a Învierii lui Hristos. Dumnezeu să Vă apere și să Vă întărească, sporind puterile Prea Fericirii Voastre, la mulți și fericiți ani!

Cu frățească dragoste întru Hristos Cel Înviat.

*† Alexei
Patriarhul Moscovei».*

6. Sanctitatea Sa Pavle, Patriarhul Serbiei:

*«Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolitul Ungrovlahiei,
Locțiitorul Cezareei Capodociei și
Patriarhul României, Teoctist*

Prea Fericirea Voastră,

Vă sărutăm frățeste în Domnul, felicitându-Vă călduros.

În așteptarea praznicului praznicelor, a Învierii luminoase a Mântuitorului Hristos, Vă transmitem sincere și frățești felicitări și cele mai alese doriri de bine împreună cu salutul pascal al bucuriei.

*Hristos a înviat!
Adevărat a înviat!*

Prin Învierea lui Hristos a început o nouă eră în soarta întregului neam omenesc și a fiecărui om în parte. Acest fapt a schimbat istoria omenirii. Aceasta înseamnă că după moarte va dobândi viață veșnică. Căci fiecare om care crede în Învierea Domnului, va învia. Acesta este evenimentul care va lumina întregului neam omenesc, noul drum în viață, un nou orizont, care îl va elibera de teamă și va aduce siguranța în întreaga lume.

Mântuitorul a spus: "Nu vă temeți, eu am biruit lumea" (In. 16,33). Hristos este biruință, o biruință de care se poate bucura orice ființă omenească. Însăși biruința lui Hristos a umplut inimile omenești de o bucurie neînchipuită, deoarece i-a salvat de tot răul și i-a făcut nemuritori și nepăcătoși. Hristos Domnul a biruit nu pentru Sine, ci pentru noi și din dragoste față de noi. Prin Învierea Sa a biruit două din cele mai mari rele în viața oamenilor; moartea și păcatul, căci a spus: "Eu sunt Învierea și Viața, cine crede în mine, chiar dacă va muri, va trăi" (In. 11, 25).

Dorind cele bune în activitatea Prea Fericirii Voastre de arhipăstor pe scaunul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române surori, ne încredințăm sfintelor Voastre, rugăciuni și rămânem pentru totdeauna al Prea Fericirii Voastre frate întru Domnul Cel înviat și coslujitor.

*† Pavle
Patriarhul Serbiei».*

7. Sanctitatea Sa **Maxim**, Patriarhul Bulgariei:

«*Prea Fericitului Părinte Teoctist,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Sofia, 5 mai 2002

Prea Fericirea Voastră,

Hristos a înviat!

Sărbătorim din nou Sfintele Paști ale Domnului, Învierea lui Hristos. Este o zi de sărbătoare pentru noi. Sfânta Biserică spune: "Cuvine-se dar ca cerul să tresalte, pământul să se bucure și lumea întreagă atât cea văzută, cât și cea nevăzută să sărbătorească.

Ni s-a dat speranța pentru o binecuvântată viață veșnică. Sărbătorim biruința asupra morții.

Aceasta este marea zi când în Sfânta Biserică se cântă: "Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea" (Psalm 117, 24), și chiar mai mult: "Aceasta este ziua aleasă și Sfântă... Sărbătoarea Sărbătorilor și Biruința Biruințelor să-L binecuvântăm pe Hristos!"

Vă salutăm la marea sărbătoare cu sentimentul bucuriei spirituale și Vă urăm ca bucuria Învierii să nu Vă părăsească niciodată în slujirea Sfintei Biserici și a Sfintei Ortodoxii.

Hristos a înviat!

Cu dragoste frățească în Hristos.

*ss/ † Maxim
Patriarhul Bulgariei».*

8. Sanctitatea Sa **Ilia II**, Patriarh Catolicos al Întregii Georgii

«*Prea Fericite Teoctist,
Mitropolit al Ungrovlahiei,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarhul României,*

Tbilisi, *Sfintele Paști* 2002

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,*

*"Și cel însetat să vină, cel ce voiește să ia în dar apa vieții" (Apoc. 22, 17).
În marea zi a Învierii lui Hristos suntem cu toții pătrunși de bucuria deosebită, cerească și mărturisim cu câtă generozitate revarsă Domnul și Mântuitorul nostru Duhul Sfânt-asupra noastră.*

Ne înălțăm rugăciunile la Domnul pentru a aduce pace în lumea noastră agitată și plină de adversități, pentru a șterge lacrimile celor care plâng, a potoli

setea celor însetați, a-i hrăni pe cei flămânzi și a-i împăca pe cei ce trăiesc în dușmănie.

Pătrunși de această rugăciune și speranță. Vă transmitem salutări cordiale la aniversarea Sfințelor Paști, dorind Prea Fericirii Voastre mulți ani cu pace, Fie ca Domnul să dea Bisericii și Țării Voastre prosperitate și înflorire spirituală!

*Vă rugăm să ne pomeniți în rugăciunile Prea Fericirii Voastre
Cu dragoste frățească în Hristos.*

ss/ † Ilia II

Patriarh Catolicos al Întregii Georgii».

9. Prea Fericirea Sa **Hrysostomos** al Ciprului

*« Prea Fericite Părinte Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate și împreună liturghisitor, călduros îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu negrăită bucurie ne adresăm Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri!

Hristos a înviat!

Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu Celui viu, răbdând Cruce și moarte și primind îngropare cu trupul pentru mântuirea lumii, a treia zi de la moartea Sa a înviat din mormânt, dăruindu-ne viață veșnică și mare milă.

Înviat-a Hristos și diavolul s-a biruit, moartea s-a omorât, iadul s-a nimicit, Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte călcând și omul s-a izbăvit de robia urmărilor morții, făcându-se moștenitor al împărăției lui Dumnezeu.

Mai înainte văzând în duh această Zi dumnezeiescul alcătuitor de psalmi cu bucurie cânta: "Aceasta este Ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa" (Ps. 117, 24). Cerul și pământul, îngerii și oamenii împreună se bucură astăzi și prăznuiesc împreună, "Cântare de biruință cântând".

Înălțându-ne cu duhul, prăznuim și noi împreună cu cetele iubitorilor de prăznuire Paștele lui Dumnezeu cele mântuitoare și venim în cuget lângă Prea cinstita Voastră Prea Fericire pentru a Vă adresa călduroase felicitări și pentru a Vă ura din suflet ca Domnul și Mântuitorul nostru, Cel ce întru slavă din morți S-a sculat să Vă țină sănătos întru cât mai mulți ani și să reverse din belșug binecuvântările și darurile Sale peste Prea Fericirea Voastră, să Vă acopere cu acoperământul Său și să apere pururea Prea Sfânta Biserică Ortodoxă Română, înălțând-o pe culmi de înflorire și slavă.

Rugând pe Prea Fericirea Voastră să binevoiți a trasmite urările și omagiile noastre Î.P.P.SS. și P.P.SS. Ierarhi din jurul Prea Fericirii Voastre încă o dată Vă îmbrățișăm în Hristos, Domnul Care a înviat și rămânem.

Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos.

ss/ † Hrysostomos al Ciprului

*În Sfânta Arhiepiscopie a Ciprului
Sfintele Paști 2002».*

10. Prea Fericirea Sa **Hrystodoulos**, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Elade

«Nr. 1104

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu aleasă bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre!

Iată mântuitoarea Înviere din morți a Domnului, încă o dată a venit, umplându-se inimile și cugetele de negrăită bucurie acum când ne aflăm înaintea Mormântului gol în care fusese pus prea cinstitul trup al Mântuitorului, și ne-a izvorât izvorul învierii noastre, de unde lumină și pace a răsărit lumii. Cel ce locuiește în lumina cea neapropiată pe toate le-a umplut de lumină, și cerul și pământul și cele de dedesubt: Domnul păcii, Pacea noastră, înviind din morți S-a arătat ucenicilor pace dăruindu-le.

Plecându-se cugetul asupra acestor dumnezeiești daruri ce nu se pot lua de la noi, dăruite nouă de către Domnul Cel înviat, constatăm marea nepotrivire între ele și atmosfera tulbure, întunecată și plină de intoleranță ce amenință să se instaureze la Sfintele Locuri din Țara Sfântă, amenințând nu numai Pământul Sfânt dar și întregul Orient Mijlociu cu izbucnirea unor conflicte armate cu urmări imprevizibile.

Dureros este faptul că mulți sunt aceia care au nesocotit și au respins vestea cea bună a dragostei și a înțelegerii, veste adusă în lume de Domnul nostru Iisus Hristos. Cu totul altfel ar fi lumea astăzi dacă toți ar fi îmbrățișat Evanghelia lui Hristos nu numai la suprafață, dar și în profunzime. De aceea, noi, creștinii purtăm o mare răspundere pentru că nu dăm lumii o mărturie convingătoare despre nădejdea cea dintru noi. Lumina Învierii, întru care cu podoabă s-a înveșmântat viața și mărturia Părinților noștri, parcă nu se mai dă lumii cu aceeași strălucire. Parcă la fel se întâmplă și cu pacea lui Hristos, care covârșește toată mintea.

Învierea Domnului, Praznicul Praznicelor, ne dă prilejul de a ne închina pe noi înșine și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu, Care viu este și împărățește în veac, de a însuși mărturia noastră despre El, dacă aceasta a slăbit și s-a învechit. La însușirea mărturiei despre Hristos ne chemăm întâi noi, pe noi înșine, și după aceea noi îi chemăm pe toți cei ce cred că El este Domn și Dumnezeu.

În duhul înnoirii pascale, întru care toate noi s-au făcut, Vă îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră cu dor frățesc dorită, îmbrățișăm pe cinstiții Î.PP.SS și PP.SS. Arhieriei, cucernicul cler și de Dumnezeu alesul Popor român binecredincios al Prea Sfintei Biserici a lui Hristos, urându-Vă ca lumina izvorâtă din Prea Sfântul Mormânt și pacea lui Hristos să se reverse din belșug în viața și slujirea Prea Fericirii Voastre spre a da mărturie înaintea tuturor oamenilor că în nimeni

altul nu este mântuirea, căci nici nu se află sub cer alt nume dat oamenilor întru care trebuie să ne mântuim.

Cu acestea, încă o dată Vă îmbrățișăm în Hristos Cel ce a înviat și rămânem, Al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos.

*ss/ † Hristodoulos al Atenei
Președinte*

În Atena, în trei zile ale lui Florar, Anul mântuirii 2002».

11. Prea Fericirea Sa **Sava**, Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia:

*«Prea Fericitului Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,*

*Prea Fericirea Voastră,
Hristos a înviat!*

Sărbătorim fericita Înviere a lui Hristos, noaptea luminată a Sfințelor Paști, plină de bucuria jubileului creștin, Bisericile noastre sunt în sărbătoare atunci când fiecare persoană își salută aproapele cu "Hristos a înviat!"

Această misterioasă salutare, veșnic nouă, răsună pe întreg pământul, în toate epocile, creștinii din fiecare generație sunt permanent însuflețiți de vestea cea bună dată lor prin aceste deosebit de importante cuvinte: "Hristos a înviat!". Ele sunt lumina sufletelor noastre. Sunt esența credinței noastre ortodoxe. Sunt pentru creștinii ortodocși.

Cu aceste cuvinte atenția noastră se îndreaptă spre răsărit, spre Țara Sfântă. De acolo vine bucuria noastră. De acolo s-a răspândit vestea cea bună despre întrupare și Înviere. Bucuria noastră vine de la Sfântul Mormânt de la Ierusalim.

Hristos a înviat! Aceasta este esența credinței noastre. Este sfânta sfințelor pentru sufletele noastre. Este lumina care nu ne lasă să vedem greutatea și asprimă condiției noastre umane. Aceste cuvinte sunt mai mult decât litere și silabe, ele sunt Revelație și Înțelepciune (I Cor. 2, 6-7). Sunt un tezaur pe care îl posedăm. Sunt neprețuite pentru orice creștin ortodox. În calitatea noastră de creștini ortodocși ne adresăm periodic aceste cuvinte, după o tradiție antemporală și din generație în generație.

Din acest motiv Vă transmit, Prea Fericirea Voastră, cu inima plină de bucurie, salutarea pascală:

Hristos a înviat!

și urez Prea Fericirii Voastre binecuvântarea lui Dumnezeu pentru slujirea Sfintei Biserici a lui Hristos.

Cu dragoste în Hristos.

*ss/ † Sava
Mitropolit al Varșoviei și al Întregii Polonii».*

12. Prea Fericirea Sa **Theodosius**, Arhiepiscop de Washington și Mitropolit al întregii Americi și al Canadei:

*«Prea Fericitului Teoctist
Arhiepiscop al Bucureștilor
Patriarhul României*

Paști 2002

Hristos a înviat! Adevărat a înviat!

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate coliturghisitor,*

"Iar îngerul, răspunzând, a zis femeilor: Nu vă temeți, că știu că pe Iisus cel Răstignit Îl căutați. Nu este aici: căci s-a sculat precum a zis: veniți de vedeți locul unde a zăcut!" (Matei 28, 5-6).

Nu putem decât să imaginăm bucuria care le-a cuprins pe femeile mironosițe la auzul acestor cuvinte uluitoare, cuvinte care continuă să ne umple de venerație și bucurie la întâlnirea cu mormântul gol și cu taina mântuirii noastre prin Învierea Domnului nostru, Iisus Hristos.

"Nu vă temeți!" Cât de ușor uităm uneori aceste cuvinte, trăind așa cum o facem noi într-o lume plină de violență și moarte, de teamă și de nesiguranță. Hristos a distrus zidul de dușmănie care ne despărțea de Creatorul nostru. Totuși, continuă să fie ridicate ziduri de ură, mânie și teamă care caută să stingă Lumina pe care întunericul nu o poate niciodată stinge și pe Cel a Cărui Pace depășește orice înțelegere.

"Nu vă temeți!" Femeile mironosițe, copleșite de durerea morții Învățătorului lor aveau de ce se teme. Totuși, credința lor nu a fost clintită, hotărârea lor nu a fost zdruncinată. Teama lor a dispărut la vederea dispariției morții. Inimile lor au fost umplute de bucurie nespūsă când au privit mormântul gol. Golul din sufletul lor a fost umplut de prezența lui Dumnezeu într-o lume care, astăzi, ca și atunci, se agață de orice semn de speranță.

"Nu vă temeți!" Bucurându-ne astăzi de biruința Domnului de ce să ne mai temem? Cine ne poate lua bucuria? Într-adevăr, viața a biruit asupra păcatului și a morții. Întăriți de această credință, să strălucim și noi în perioade de nesiguranță, alături de Lumina care nu poate fi niciodată stinsă de întuneric. Susținuți de aceeași siguranță prin care teama Femeilor mironosițe a fost învinsă, să alergăm, ca mesageri ai speranței, să proclamăm mormântul gol unei lumi care "suspînă în dureri" (Romani 8, 22).

Vă asigur de rugăciunile noastre la această fericită Sărbătoare a Sărbătorilor și Vă rugăm să Vă alăturați nouă în noul și profundul nostru legământ față de Domnul Înviat.

Al Vostru, cu dragoste în Domnul Înviat.

*ss/ † Theosius
Arhiepiscop de Washington
Mitropolit al Întregii Americi și al Canadei».*

13. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Daniel**, Arhiepiscop de Tokio și Mitropolit al Întregii Japonii

*«Prea Fericitului Părinte Teoctist
Patriarhul României,
Arhiepiscop al Bucureștilor,*

Prea Fericirea Voastră,

Hristos a înviat!

Sărbătorirea Noului Paști a Domnului nostru, Iisus Hristos, reînnoiește puterea credinței noastre în mijlocul unei lumi agitate. Nu este numai bucuria noastră, ci și puterea cu care Domnul ne sfințește viața.

Paștele este sursa bucuriei noastre care ne potolește setea în viața noastră zilnică. Paștele este pâinea care ne hrănește inima și trupul. Să mulțumim Domnului pentru cel mai mare dar pe care l-a făcut omenirii.

Adevărat a înviat!

ss/ † Daniel

*Arhiepiscop de Tokio și
Mitropolit al Întregii Japonii».*

14. Sanctitatea Sa **Karekin II**, Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor Armenilor

*«Prea Fericitului Teoctist I,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea Fericirea Voastră,

Odată cu vestea plină de har "Hristos a înviat din morți!" transmitem Prea Fericirii Voastre și devotaților Voștri credincioși, dragostea noastră frățescă, salutările și felicitările noastre, din centrul spiritual al tuturor armenilor, Sfântul sediu mamă Etchmiadzin.

Învierea miraculoasă a Domnului, precum și taina biruinței vieții asupra morții ne întărește în înfruntarea încercărilor și a greutăților cu care se confruntă Biserica lui Hristos și întreaga omenire.

Sperăm ca prin Învierea Mântuitorului, care îmbogățește viața tuturor, să putem ca "lucrători în via Domnului", să realizăm, printr-o strânsă cooperare frățescă și eforturi comune: săgăduința Domnului pentru omenire, de a moșteni viața mai bună și de a duce istoria omenirii pe calea dreptății respectului față de lege, dragostei și frăției.

Iubite frate în Hristos, rugăciunea noastră plină de speranță, în fața porților cerului ca viața plină de har a Învierii Mântuitorului să fie dată din abundență

oamenilor și popoarelor, autorităților și guvernelor, aducând pace, securitate, prosperitate și fericire întregii lumi.

Fie ca Domnul să Vă dea mulți ani de sănătate și de slujire a Bisericii și a turmei Voastre, spre slava lui Dumnezeu și a Sfintei Biserici Universale.

Cu dragoste frățească în Hristos.

ss/ † Karekin II

Catolicosul tuturor Armenilor ».

15. Sanctitatea Sa **Aram**, Catolicosul Armean al Ciliciei:

Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,

Antelias, Sfintele Paști 2002

Iubite frate în Hristos,

"Adevărat a înviat Domnul" (Luca 24, 33). Nu există alte cuvinte care să poarte atât de multă credință și semnificație și care să articuleze însăși esența vieții și mărturisirii creștine. Învierea nu este numai punctul culminant al economiei divine a mântuirii, ci este, după cum spune imnul armean, pecetea credinței noastre.

Biserica a fost întemeiată pe această credință: "Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră" (1 Cor. 15, 14). De fapt, credința în învierea lui Hristos a fost cea care a susținut viața Bisericii în mijlocul suferinței, persecuțiilor și masacrelor din întreaga istorie. Imaginea Învierii a fost cea care a făcut Biserica să privească dincolo de istorie în împlinirea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu.

La sărbătorirea Paștelui să ne reangajăm în slujirea noastră ca mesageri ai biruinței lui Hristos asupra morții într-o lume sfâșiată de violență și nedreptate.

Al Vostru în Hristos înviat.

ss/ † Aram I

Catolicos al Ciliciei».

16. Sanctitatea Sa **Abbuna Paulos**, Patriarhul Etiopiei. Arhiepiscop de Axun și Echege al Sfântului Scaun al Sf. Tekle Hamanot:

«Prea Fericitului Părinte Teoctist

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

Învierea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, pe care o sărbătorim în fiecare an, este un moment de mare slavă și bucurie. Gândindu-ne la intensitatea și profunzimea dragostei pe care ne-a arătat-o Domnul dându-și viața pe cruce pentru noi, nu putem decât să ne umplem inimile de smerenie și venerație în fața Lui.

Deși sărbătorim Sfintele Paști cu mare bucurie, inimile noastre suferă datorită mării suferințe și tristeți care a cuprins un mare număr de oameni ai lumii noastre ca urmare a conflictelor, bolilor, sărăciei și terorismului.

Sf. Paști sau Învierea impune de urgență întrebarea dacă suntem gata să răspundem chemării Domnului de a-L urma și de a iubi și ajuta pe aproapele nostru.

Văzută pe fundalul sărăciei, bolii și conflictului care au cuprins lumea, Învierea se desprinde ca o nemaivăzută rază de lumină care răspândește dragoste și care ne determină să facem tot ce putem pentru a ușura suferința poporului lui Dumnezeu.

Vă transmitem la această Sfântă și fericită sărbătoare, salutări și cele mai sincere urări de bine pentru un Sf. Paști fericit.

*ss/ † Abbuna Paulos
Patriarh al Etiopiei*

Arhiepiscop de Axum și Echege al Sf. Scaun al Sf. Tekle Haimanot».

17. Sanctitatea Sa **Ignatius Zakka I. Ivas**. Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient. Șef suprem al Bisericii Ortodoxe Siriene Universale:

*« Prea Fericitului Părinte Teoctist
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericirea Voastră,

Se apropie marea zi a comemorării Învierii Domnului nostru, Iisus Hristos, care a învins moartea dând lumii viață veșnică. Ne rugăm Domnului, cu această ocazie, să binecuvânteze lumea cu milostenia Sa și să călăuzească popoarele spre pace și unitate.

Profităm de această ocazie pentru a saluta călduros pe Prea Fericirea Voastră și pentru a ura pace și prosperitate Sfintei Biserici a lui Iisus Hristos, Domnul nostru. Fie ca Domnul Atotputernic să dea viață lungă Prea Fericirii Voastre pentru a sărbători această sfântă zi încă mulți ani de acum înainte!

Cu sincere salutări, al Vostru în Domnul,

*ss/ † Ignatius Zakka I. Ivas
Patriarhul Antiohiei și al Întregului Răsărit
Șeful suprem al Bisericii Universale Ortodoxe Siriene».*

18. Sanctității Sale **Khanania Mardinka IV**. Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului:

*«Prea Fericitului Patriarh
al Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea Fericirea Voastră,

Hristos a înviat! Adevărat a înviat!

Sfânta Biserică a lui Iisus Hristos răsună de aceste minunate cuvinte de viață și de speranță. Ele exprimă concluzia călătoriei solemne a Postului. Iisus Hristos

a înviat! Prin Învierea Sa biruitoare, el a eliberat omenirea din mormântul pecetluit al morții. El este cel care dă viață și o speranță slăvită celor care Îl mărturisesc.

Aceste cuvinte încurajatoare Vă sunt transmise, Iubitul nostru frate, împreună cu rugăciunile înălțate în numele Bisericii Asiriene a Răsăritului și a poporului nostru.

Poarta vieții veșnice ne-a fost deschisă de Atotputernicul Dumnezeu prin minunea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. El ne-a deschis căutarea unicității în El și în Sfânta Sa Biserică. Acest dar a fost dat omenirii prin viața, moartea, înmormântarea, Învierea Sa și chemarea adresată nouă de a îmbrățișa întreaga omenire. Rugăciunea noastră Vă include și pe Prea Fericirea Voastră, iubite frate în Hristos, precum și pe credincioșii încredințați de Domnul slujirii Voastre.

Vă transmitem, în numele Bisericii Asiriene a Răsăritului, sincere salutări și urări de bine cu ocazia Sfintei Sărbători a Învierii Domnului! Vă asigurăm de dragostea noastră frățească.

Hristos a înviat! Adevărat a înviat!

ss/ † Khanania Mardinka IV

Patriarhul Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului

Scrisă în chilia noastră patriarhală,

Morton Grove, Illinois

Învierea Domnului 2002».

19. Înalt Prea Sfințitului **Stephanos**, Mitropolit al Bisericii Ortodoxe a Estoniei;

«Prea Fericitului Teoctist

Patriarhul României

Prea Fericirea Voastră,

Hristos a înviat din morți, moartea pe moarte călcând... chiar această moarte care întotdeauna vine la noi cu ură, separare, boală și despărțire de cei pe care îi iubim.

Moartea pe moarte călcând! Mesajul Sfințelilor Paști, atât de drag inimilor Creștinilor ortodocși răsună încă o dată cu forță reînnoită... și celor din morminte viață dăruindu-le! Hristos. Dumnezeu suferă, moare, coboară în iad pentru a birui moartea și iadul și pentru a ne da viață. Învierea lui Hristos ne interesează pe toți. Învierea lui Hristos este pentru toți, fără excepție.

Permiteți-mi să mă alătur cu emoție și respect, Prea Fericirii Voastre, în anunțarea mării bucurii a Paștelui în întreaga lume și în încercarea de a o face să strălucească pretutindeni, luptând în fiecare zi împotriva tuturor formelor de moarte, în noi și în societate.

Hristos a înviat!

ss/ † Stephanos

Mitropolit al Tallinului și al Întregii Estonii».

20. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit **Demetrios**. Arhiepiscop al Americii:

«Sfintele Paști 2002

"Mântuirea a venit astăzi în lume... Hristos a înviat din morți, înviați și voi cu El. Hristos S-a întors din nou la Sine, întorceți-vă și voi. Hristos S-a eliberat din mormânt, eliberați-vă și voi de păcat. Porțile iadului sunt deschise și moartea biruită, vechiul Adam este înlăturat și cel nou este împlinit; dacă orice om este în Hristos, fiți reînnoiți".

Sfântul Grigorie de Nazians, al doilea cuvânt de Paști.

*Prea Fericitului Părinte Teoctist
Patriarhul României.*

*Prea Fericirea Voastră,
Hristos Anesti!*

Vă transmit sincere salutări pascale cu bucuria spirituală a slăvitei Învieri a Domnului și Mântuitorului nostru, Iisus Hristos.

A răsărit o nouă zi, prima zi a noii creații. Domnul Înviat readuce omenirii speranța și făgăduința vieții veșnice. Duhul Său ne transformă în oameni noi, mai intim apropiați de Dumnezeu, în viața nouă.

Fie ca vorbele, faptele, gândurile și dorințele noastre să mărturisească această prețioasă revărsare a dragostei divine și a mântuirii asupra noastră. Fiind creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facere 1, 26) putem să ne îndeplinim chemarea sfântă și destinul de a fi înviați cu El, de a participa la firea Sa divină și de a ne împărtăși din plinătatea vieții Sale. Să fim întotdeauna fii și fiice ale Învierii, propovăduind-o pretutindeni!

Mă rog ca slujirea Prea Fericirii Voastre să continue să fie o mărturisire vie a realității profunde a bucuriei și vieții veșnice create de Domnul Înviat.

Rămân, cu dragoste și stimă.

În Domnul înviat.

ss/ † Arhiepiscop Demetrios».

21. Eminența Sa Mons. Dr. **Joris Vercammen**. Arhiepiscop de Utrecht. Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici:

«Duminica Floriilor 2002

Prea Fericirea Voastră,

Teroarea și violența domnesc din nou în întreaga lume. Ne gândim nu numai la terorismul internațional, ci și la Țara Sfântă care se află în război. Ne gândim la epidemia de SIDA care afectează continentul african. Ne gândim, de asemenea, la amenințarea sărăciei care lipsește oamenii de demnitate.

Cu toate acestea, omenirea poate organiza lucrurile într-un mod diferit. Calea dragostei, arătată nouă de Domnul Iisus, ne aduce din nou pe calea cea bună

care poate învinge violența și ura. Este calea Sa care și-a dat viața pentru prietenii Săi (Ioan 15, 13). Învierea Sa este un protest divin împotriva logicii, violenței, pe care o acceptăm prea repede ca inevitabilă și evidentă.

Fie ca, așa cum Iisus a strigat prietenului Său mort: "Lazăre, scoală-te!" (Ioan 11, 43), și noi, creștinii, să-i chemăm pe semenii noștri să-și părăsească propriile interese egoiste. Fie ca noi să putem să-i conducem pe calea dragostei și a îngrijirii reciproce! Să fim miluiți în îndeplinirea misiunii sale!

Paște binecuvântat!

*ss/ Joris A.O.L. Vercammen
Arhiepiscop de Utrecht».*

22. **Grăției Sale George Leonard Carey.** Arhiepiscop de Canterbury. Primat al întregii Anglii și al tuturor Comuniunilor Anglicane de Pretutindeni:

*«Prea Fericitului Teoctist,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

7 martie 2002

Prea Fericirea Voastră,

Este o bucurie să Vă salut la marea sărbătoare a Paștelui. Acum, când Vă scriu această scrisoare, sunt pe punctul de a pleca împreună cu 75 de pelerini, într-o vizită în Țara Sfântă, pentru a ne manifesta solidaritatea cu frații și surorile de acolo. Adevărata tragedie a acestei țări este că două popoare nu-și pot găsi încă pacea care constituie darul dorit al lui Dumnezeu pentru ele. Când voi urma "drumul crucii" voi simți un acut sens al suferinței actuale cu poporul din țara Sfântă – unde se află și micile, luptătoare și mărețele noastre comunități creștine de acolo.

Știți că acesta este ultimul an în care îmi revine plăcerea de a Vă scrie în calitate de Arhiepiscop de Canterbury. De când am început această slujire, cu 11 ani în urmă, am văzut mult din tristețea și durerea lumii. În special în ultimul an am devenit conștient de suferința, diviziunea și distrugerea aduse de păcatul omnesc. Totuși, am avut, de asemenea, privilegiul de a vedea semnele prezenței Domnului nostru în cele mai dezolante situații. Am întâlnit oameni a căror credință depășea disperarea și a căror dragoste învingea răul. Am văzut lucrarea lui Dumnezeu aducând speranță și lumină, așa cum spune Liturghia noastră despre noua viață în Hristos, că Învierea este cunoscută din nou de mulți oameni și în multe locuri.

Fie ca bucuria Domnului Înviat să fie cu Prea Fericirea Voastră și cu poporul Vostru la acest Paște.

Al Vostru în Hristos,

*ss/ † George Carey
Arhiepiscop de Canterbury».*

23. Reved. Dr. **Konrad Raiser**. Secretar General al Consiliului Mondial al Bisericii

*«Prea Fericitului Teoctist,
Patriarhul României*

Geneva 26.04.2002

Prea Fericirea Voastră,

La Liturghia solemnă din Ziua Sf. Paști veți proclama lumii Învierea lui Iisus Hristos, lumina lumii și izvorul vieții. Fie ca rugăciunile Voastre permanente adresate Atotputernicului în perioada Postului Mare să aducă desăvârșirea tuturor lucrurilor și să ne ajute să călătorim împreună pe calea koinoniei și a unității.

Deși diviziunile cauzate de păcate și prezente în toate aspectele vieții umane ne descurajează, lumina Învierii și făgăduința Sa de viață aduce bucurie tuturor creștinilor când îi proclamă slava. Ne amintim încă o dată, în această perioadă liturgică, de bucuria femeilor mironosițe cărora li s-a spus: "Nu este aici. A înviat" (Luca 24, 6).

Creștinii cântă, în diferite limbi, slava noului Ierusalim. "Luminează-te, luminează-te Noule Ierusalime! Că slava Domnului peste tine a răsărit". (catavasia Sfintelor Paști). Totuși, nu putem uita suferința inocenților de azi în orașul Ierusalim și în Țara Sfântă.

Creștinii vestesc toate neamurile că sărbătoresc faptul că "Hristos, Dumnezeu nostru ne-a trecut pe noi de la moarte la viață și de pe pământ la cer" (catavasia Sfintelor Paști). Continuând să cântăm lauda noastră biruitoare, să ne rugăm, de asemenea lui Dumnezeu să ne călăuzească în sarcina ce ne revine de a restabili dreptatea în societățile noastre.

Prea Fericirea Voastră, în acest important moment al vieții tuturor creștinilor, Vă rugăm să Vă alăturați rugăciunilor noastre pentru a continua să înălțăm imnul lui Hristos Înviat pentru ca el să ne întărească și să ne ajute să mergem împreună în călătoria noastră comună.

Cu dragoste frățească.

ss/ Rev. Dr. **Konrad Raiser**
Secretar General
Consiliul Mondial al Bisericii».

24. Revd. Dr. **Keith Clements**. Secretar General al Conferinței Bisericii Europene:

*«Prea Fericitului Teoctist
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Geneva, 11 aprilie 2002

*Prea Fericirea Voastră,
"Hristos a înviat!"*

"Și auzind despre învierea morților, unii L-au luat în râs..." (Fapte 17, 32). Tocmai m-am întors dintr-o vizită la Atena, unde, din nou a fost deosebit de

impresionant să contemplăm predica Sfântului Apostol Pavel în Areopag. La vremea sa, vestea cea bună a Învierii confrunta oamenii cu o alegere să râdă fie a batjocură, fie de bucurie.

*Vă transmit salutări cu ocazia Sfintelor Paști, în numele Conferinței Bisericii-
lor Europene, în spirit de bucurie, cu deosebită apreciere și recunoștință. Nu este
o bucurie goală, trecătoare, ci bucuria autentică a biruinței venită prin cruce. Fie
ca ea să ne inspire în continuare lucrarea și mărturisirea și, în special, creșterea
noastră împreună într-o unitate creștină, mai profundă.*

Al Vostru sincer în dragostea lui Hristos.

*ss/ Keith Clements
Secretar General».*

UN MARE MECENAT ROMÂN: EMANUIL GOJDU

La 200 de ani de la naștere

Numele și rolul lui Emanuil Gojdu în viața poporului român din Transilvania pentru mulți sunt binecunoscute. Împlinindu-se acum 200 de ani de la nașterea sa, vom încerca, în cele ce urmează, să prezentăm – mai ales pentru cititorii mai tineri – viața și opera acestui mare mecenat român.

Ca și prietenul său, mitropolitul Andrei Șaguna, Emanuil Gojdu își are originea din aromânii plecați în secolul al XVIII-lea din locurile lor natale și care și-au păstrat numele originar, limba și naționalitatea. Între aceștia se numără familiile Șaguna, Muciu, Grabovschi, Econoimu, rude cu Șaguna, apoi Sina, Dumba, Pometa, Mocioni, Gojdu și altele, care au ajuns să dețină rosturi însemnate în viața politică, economică și bisericească a românilor din fostul Imperiu habsburgic. Aproape toți acești aromâni se ocupau cu comerțul, ajungând la situații materiale de excepție. Stabiliți mai ales în marile orașe ale Imperiului, acești aromâni și-au zidit acolo biserici mari și bine înzestrate. Astfel de biserici, cunoscute în acele vremi sub numele de "greco-valahe", existau la Mișcolț, la zidirea căreia a contribuit și familia Șaguna și în care s-a rugat el însuși în copilărie, în Viena, Pesta, Arad, Oradea, Sibiu și în alte localități.

Dintr-o astfel de familie de aromâni făcea parte și Emanuil Gojdu. După unele izvoare, familia Gojdu a plecat din orașul Moscopole și s-a stabilit în Polonia. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, după cele trei împărțiri ale Poloniei între Austria, Prusia și Rusia, multe din familiile aromâne de acolo s-au restras spre sud. Între ele era și familia Gojdu, stabilită mai întâi la Mișcolț, unde se găsea și familia Șaguna. De acolo, o ramură a trecut dincolo de Dunăre, iar alta s-a stabilit în părțile Bihorului. Din această ramură bihoreană făcea parte Emanuil Gojdu. Tatăl său era negustorul Atanasie Popovici Gojdu din Oradea, iar mama sa Ana provenea din familia românească Poinar, din părțile Bihorului¹. Născut la 9/21 februarie 1802 în Oradea, tânărul Emanuil și-a petrecut copilăria în orașul natal, împreună cu ceilalți cinci frați ai săi. A început să învețe carte la școala primară ortodoxă românească din Oradea, continuând gimnaziul tot acolo. A urmat cursurile Academiei de Drept din Oradea, în primul an școlar (1820-1821), apoi la cea din Pozsonyi (azi Bratislava).

În timpul studiilor, a avut durerea de a-și pierde ambii părinți, mama la 3 august 1816 (st. n.), iar tatăl la 6 august 1821 (st. n.). Se pare că moartea mamei, pe când avea numai 14 ani, l-a afectat mai profund și că a fost mai strâns legat sufletește de ea, decât de tatăl său, pentru că în cunoscutul său testament prevedea anumite dispoziții numai cu privire la descendenții din familia mamei și nu făcea amintire despre cei din familia tatălui. Fără îndoială că mama sa a avut un rol hotărâtor în formarea caracterului religios-moral al celui care avea să devină unul dintre cei mai mari binefăcători ai neamului și ai Bisericii sale. Faptul că în

1. Teodor Neș, *Oameni din Bihor, 1848-1918*, Oradea, 1937, p. 86; Nicolae Firu, *Genealogia familiei lui Emanuil Gojdu*, în "Telegraful Român", nr. 21 din 22 mai 1938.

același testament nu se făcea nici o mențiune de cei 5 frați ai săi și de fii lor, ne duce la presupunerea că toți aceștia au murit fără urmași².

Obținând diploma de avocat în 1824, deci la vârsta de 22 de ani, tânărul Emanuil a intrat ca stagiar în biroul avocatului sârb Mihail Vitcovici din Pesta. Acesta era un om cu frumoase preocupări intelectuale și un apreciat scriitor în stil popular. În casa acestuia, tânărul avocat a avut ocazia să cunoască pe scriitori maghiari de seamă ai timpului, care i-au îndrumat primele încercări de versificare în limba maghiară, unele publicate într-o revistă din Pesta.

Din aceeași perioadă datează și prietenia sa cu studentul în Drept Anastasiu Șguna, pe care l-a cunoscut în casa unchiului acestuia, Atanasie Grabovschi. Casa lui Grabovschi era locul de întâlnire al scriitorilor români care își tipăreau cărțile în "Crăiasca tipografie a Universității din Buda". Unii din ei chiar îi dedicau cărțile lor tipărite, ca preotul ortodox Ioan Teodorovici din Pesta (*Istoria universală sau a toată lumea*, tradusă după arhimandritul sârb Pavel Kenghelaț, 1924) și Teodor Aron (lucrarea *Scurt apendice la Istoria lui Petru Maior*, 1828)³.

Din contactul cu scriitorii români pe care îi întâlnea în casa lui Grabovschi au odrăslit câteva încercări literare ale lui Gojdu în românește. Astfel, numele său apare printre colaboratorii primei reviste literare românești, intitulată *Biblioteca românească*, editată la Buda de brașoveanul Zaharia Carcalechi. În volumul III al acestei reviste (1829), tânărul avocat Gojdu publica un călduros apel ("Cuvântare de rugăciune a nației românești"), adresat "cătră străluciții boieri ai Țării Românești și ai Moldoviei". Acest apel era o caldă manifestare a sentimentelor sale de dragoste de neam și de țară. Deși crescut într-un mediu străin, în școli maghiare și departe de marea masă românească din Transilvania, el vedea limpede unitatea de neam, de limbă și de credință care exista între românii din Transilvania, din Țara Românească și din Moldova. De aceea scria, între altele, că dorește "a ațâța în voi, vrednicilor strănepoți ai vestiților romani... o îmboldire de bine aducătoare și un foc sfânt patrioticesc cătră limba noastră cea mumească". Îi îndemna apoi: "să ajutați scrierea și tipărirea cărților în limba patrioticească, să le cetiți cu bucurie și să le faceți cunoscute dulcei voastre nație; pre învățații neamului să-i patroniți și favorinsindu-i să-i scutiți, întinzându-le mână de ajutoriu și dându-le ocașie (prilej) ca plăcutele a sudorilor sale fructuri să le dea spre folositoare gustare nemului său". Iar în încheierea apelului scria că "nu este mai mare mângâiere (și) mai adevărată îndestulare, decât simțirea fericirii și a măririi neamului"⁴.

Dar Gojdu nu se mulțumea numai cu simple apeluri, ci sprijinea el însuși pe cei ce promovau scrisul în limba română. Astfel, cu sprijinul său material, entuziastul învățător Ștefan P. Neagoe de la școala românească din Pesta a tipărit *Calendarul românesc pe anul 1830*, în parte cu litere latine. În semn de recunoștință, Neagoe a dedicat acest calendar lui Gojdu, cu toate că el îi ceruse să nu facă nici o mențiune despre ajutorul său. Voia chiar de atunci să înființeze "o fundație pentru veșnica tipărire a calendarului"⁵.

2. I. Lupaș, *Emanuil Gojdu 1802-1870. Originea și opera sa*, București, 1940, p. 4-7.

3. *Ibidem*, p. 8-9.

4. Apel reprodus în întregime în *Ibidem*, p. 27-30. Despre această revistă vezi și I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară românească*, în *Studii istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 129-149.

5. I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 11.

După terminarea stagiului avocațial de trei ani, Emanuil Gojdu și-a deschis un birou propriu de avocat și "notar cambial" în Pesta, devenind unul din cei mai apreciați avocați ai timpului. Unele din pledoariile sale au fost publicate în reviste de specialitate⁶.

Spirit practic, înzestrat cu alese însușiri gospodărești, Gojdu a ajuns în curând să fie unul din cei mai înstăriți oameni din Budapesta. Și-a cumpărat, rând pe rând, câteva case în centrul orașului, câteva moșii și intravilane la care se adăugau numeroase acțiuni și hârtii de valoare. La 30 iunie 1832 a avut loc un alt moment de seamă din viața lui Gojdu și anume căsătoria sa cu Anastasia Pometa (n. 1796), fiica negustorului aromân Constantin Pometa, care fusese măritată prima oară cu negustorul român Alexandru Vulpe. Slujba cununiei a fost oficiată de preotul scriitor Ioan Teodorovici, iar nași au fost Atanasie Grabovschi, unchiul lui Șaguna, cu soția sa.

Noua familie a fost binecuvântată de Dumnezeu cu o singură fiică, Maria-Cornelia, care n-a trăit decât un an. De aceea, de acum înainte, toată iubirea celor doi soți se revarsă asupra tinerilor studenți români, care erau "oaspeții cei mai iubiți", ai casei lor până la adânci bătrâneți. Emanuil și Anastasia Gojdu erau adevărații părinți ai studenților români, care erau invitați la masa lor cu ocazia sărbătorilor sau cu a zilelor onomastice.

Unul din cei care l-a cunoscut pe Gojdu, fostul director al Băncii "Albina" din Sibiu, Partenie Cosma (1837-1923), scria despre viața sa familială aceste cuvinte: "Era mândru de originea sa de român ortodox din popor (nenobil) și asta o manifesta ori unde i se da ocaziune, atât cu cuvântul, cât și cu fapta. La mese unde erau și străini, înainte și după mâncare, ostentativ își făcea cruce. La sărbătorile Paștilor, totdeauna când se punea la masă, cânta un "Hristos a înviat". În casa lui numai cu străinii se vorbea în limba lor, în familie însă și cu românii numai românește, parte în dialectul macedo-român, parte în limba noastră, pe care el o știa din casa părintească, iar soția sa o învățase de la el și din desele conversații cu tinerii români... Casa lui, atât înainte cât și după 1848, era cunoscută de casă românească, unde toți românii erau bine primiți și sprijiniți. În cancelaria lui avocațială aplica (angaja, n.n.) numai tineri români. Trăiesc încă mulți din acei tineri universitari de odinioară (în 1900, n.n.), cari duminicile și sărbătorile după amiazi, vara, le petreceau în vila lui Gojdu, unde fără nici o invitație erau bine primiți și ospătați. Gojdu își petrecea cu ei, glumea și cânta cu ei cântece naționale, însuflețindu-i pentru idealuri naționale. Era unul din acei rari bătrâni din Ungaria, care aveau ferma speranță în viitorul națiunii sale"⁷. O astfel de întrunire a fost descrisă de ziarul românesc *Concordia*, care apărea la Pesta (numărul din 1/13 iulie 1862), când Gojdu a rostit aceste memorabile cuvinte, care exprimau deosebit de grăitor sentimentele sale românești: "*Ca fiu credincios al Bisericii mele, laud Dumnezeirea căci m-a crescut român; iubirea ce am către națiunea mea neîncetat mă îmboldește a stărui în faptă, ca încă și după moarte să mă ridic de sub gliile mormântului, spre a putea fi pururea în sânul națiunii mele...*"⁸.

6. T. Neș, *op. cit.*, p. 90.

7. Partenie Cosma, *Gojdu Emanuil*, în *Enciclopedia română* a lui C. Diaconovich, II, Sibiu, 1900, p. 58.

8. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 243.

Exemplara lor viață familială a dăinuit până la 2 ianuarie 1863, la moartea Anastasiei. Cu acest trist prilej, tot din ziarul *Concordia* aflăm că studenții români au hotărât să poarte doliu pentru Anastasia Gojdu timp de două săptămâni, fiindcă ea "a meritat această onoare prin îndoita virtute: de româncă însuflețită și de adevărată mamă a junimii"⁹.

Paralel cu sprijinul acordat tinerimii universitare, Emanuil Gojdu s-a implicat și în problemele politice ale timpului, dovedindu-se un entuziast apărător al drepturilor poporului său. La izbucnirea revoluției din 1848, a adoptat față de ea o atitudine moderată. La 9/12 mai 1848 s-a ținut în casa sa din Pesta o consfătuire, la care au participat fruntașii românilor din comitatele "ungurene", adică cele dinspre actuala graniță de vest a țării noastre. Ei au adresat o "*înștiințare către românii de legea răsăriteană (neunită)*", semnată de Emanuil Gojdu ca președinte și de Ioan Dragoș ca secretar. Nota principală a noului program era "moderațiunea", cerând numai "ocârmuire bisericească cu totul neatărnată de ierarhia sârbească", iar în problemele politice admitea limba maghiară ca "limbă diplomatică", cu condiția ca și limba română să fie folosită fără nici o piedică în biserică, în școală și în "toate trebile nației noastre cele dinăuntru". Cereau apoi ca la Ministerul Cultelor din Viena să se înființeze o secție deosebită, "care să ocârmuiască trebile românilor, cele bisericești și scolastice și în care să se așeze numai români adevărați (și) de legea Răsăritului". Cereau de asemenea ca în funcțiile publice să fie numiți români, precum și ofițeri români în armată¹⁰.

La începutul erei zise "constituționale" (1861-1867), bucurându-se de încrederea Guvernului, Emanuil Gojdu a fost numit comite suprem (prefect) al județului Caraș, în Banat. Îndată după numire, a publicat un manifest către populația județului, informând-o că prima sa grijă era aceea de a reface viața constituțională, întreruptă în ultimii 12 ani de regimul zis "absolutist". Asigura pe toți că vor găsi în el un sincer sprijinitor al oricărui lucru bun și folositor, că va apăra dreptatea și legalitatea, că va asculta și va sprijini pe cei în necazuri. Promitea o atenție deosebită românilor capabili să intre în funcții de stat. Cu un asemenea program, nu este de mirare că a fost întâmpinat cu multă simpatie nu numai de români, ci și de cetățenii maghiari și germani ai județului¹¹.

De exemplu, la 8 ianuarie 1861, tineretul universitar din Pesta i-a făcut o manifestație de simpatie în cadrul căreia Gojdu făcea și această promisiune solemnă: "Mă voi nisui din toate puterile spre ridicarea și înaintarea, atât materială cât și spirituală, a neamului meu... cu un cuvânt, eu voi lucra ca român și patriot"¹². În drumul său spre Lugoj, a fost ovaționat în gara Timișoara, de unde a fost condus în oraș cu făclii și călăreți, rostindu-se mai multe discursuri, în limbile română, germană și sârbă. La Lugoj, unde era reședința sa, a fost salutat în limbile maghiară, germană și română, la care Gojdu a răspuns în românește¹³.

9. Cf. I. Lupaș, *Anastasia Gozdu (1796-1863)*, în *Studii istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 264-268.

10. I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 13; T. Neș, *op. cit.*, p. 90. Textul programului reprodus la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. I, Sibiu, 1902, p. 343-347; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania*, vol. V, Cluj, 1946, p. 331-336.

11. I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 14.

12. T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 526-527.

13. I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 14-15.

În zilele de 27 și 28 februarie 1861, prefectul Gojdu a prezidat o "adunare comitatensă" (județeană), cu 400 de membri, între care 250 români și 150 maghiari, germani și sârbi. Adunarea a ales ca vicecomiți un român și un maghiar și a hotărât ca limba oficială în raporturile cu Guvernul și cu celelalte comitate să fie cea maghiară, iar în raporturile cu comunele limba română. În cadrul altor adunări "comitatense", s-au purtat noi discuții și s-au adoptat hotărâri privitoare la folosirea limbii române în administrație în întreg județul Caraș¹⁴. Desigur că în împrejurările de atunci, aceste hotărâri n-au putut fi puse în aplicare.

O dorință a lui Gojdu, în timp ce a condus județul Caraș, a fost înființarea unui liceu românesc în Lugoj. În acest scop a dăruit el însuși 2000 fl., iar celelalte donații s-au ridicat la 18.000 fl. Dar nici acest plan al lui Gojdu n-a putut fi realizat¹⁵.

În calitate de comite suprem (prefect), Emanuil Gojdu a fost membru de drept în Casa magnaților (Senatul) din Pesta, unde a rostit câteva discursuri parlamentare care au avut un puternic răsunet în cercurile politice de atunci. Chiar de la începutul sesiunii parlamentare, a convocat de mai multe ori pe fruntașii românilor la Pesta, spre a stabili împreună tactica de luptă. Una din aceste întruniri a avut loc în casa sa, în seara zilei de 7 mai 1861, când Gojdu îndemna deputații români la unire, pentru ca să militeze împreună pentru obținerea de drepturi pe seama poporului român¹⁶.

Un celebru discurs politic pe care l-a rostit în Casa magnaților și care a avut un larg ecou în cercurile românești a fost cel din 19 iunie 1861. Pentru a fi cât mai documentat, a cerut informații asupra doleanțelor românilor transilvăneni de la Andrei Șaguna, de la George Barițiu și de la mitropolitul Alexandru Sterca-Șuluțiu de la Blaj. Șaguna, de pildă, i-a răspuns la 4 iunie 1861, sfătuindu-l să propună convocarea "unui Congres național, care să formuleze modul și chipul egalei îndreptățiri a nației și limbii române". În continuare, îi arăta că românii transilvăneni n-ar fi împotriva unirii cu Ungaria, dacă ei ar fi tratați în mod echitabil, dar o unire "prejudicioasă" pentru români nu se poate accepta. În sfârșit, Șaguna îl sfătuia să ceară să se acorde românilor "egalitatea, libertatea și frățietatea individuală, civilă, națională și confesională"¹⁷. Cunoscând opiniile acestor trei fruntași ai românilor transilvăneni, împreunate de vederile sale proprii, Gojdu a rostit discursul amintit, în care punea în lumină motivele pentru care românii nu puteau accepta unirea Transilvaniei cu Ungaria. El prezenta obiectivul luptelor naționale prin aceste cuvinte: "Românii doresc viață națională, conservată de o mie de ani printr-atâtea nenorociri, pe care voiesc a și-o păstra, cultiva și lăși și în viitor, iar pe fiii săi, aplicându-i în toate ramurile guvernării, voiește a-i pregăti pentru un viitor mare"...¹⁸.

Se înțelege că discursul lui Gojdu a nemulțumit cercurile conducătoare maghiare. În schimb, s-a bucurat de recunoștința, de aprecierea și felicitările

14. T. V. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 528-532.

15. *Ibidem*, II, p. 529-530.

16. *Ibidem*, II, p. 295-299.

17. T. Neș, *op. cit.*, p. 94.

18. T. V. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 418-427 (citatul la p. 426). Rezumat și aprecieri asupra discursului la I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 17-20.

românilor. Acest discurs constituie punctul culminant din cariera politică a lui Gojdu. De altfel, în curând și-a dat demisia din postul de comite suprem, încetând astfel și mandatul său din Casa magnaților.

Mai târziu, între anii 1865-1868, Gojdu a făcut parte din Adunarea deputaților (Dieta) din Pesta, ca ales al Cercului electoral Tinca din Bihor. În campania electorală a rostit și aceste faimoase cuvinte: "Voi strigați să trăiască Gojdu! Eu răspund: Gojdu numai până atunci să trăiască până când va trăi pentru voi, pentru poporul român!".

A rostit și în Adunarea deputaților câteva cuvântări, dar niciuna n-a produs efectul celei din 1861. Retras din viața politică militantă, în 1869 Gojdu a fost numit septemvir (consilier la Curtea de Casație), funcție pe care a deținut-o până la moartea sa, survenită la 22 ianuarie (3 februarie) 1870¹⁹.

*

Chiar dacă Emanuil Gojdu ar fi făcut numai atât pentru ai săi, numele lui ar fi rămas înscris între oamenii de seamă ai poporului român. Dar el n-a lucrat pentru poporul său numai în cursul vieții pământești, ci roadele iubirii sale față de popor s-au putut vedea mai ales după trecerea din această viață.

Am menționat mai sus că datorită proceselor sale, cât și spiritului său practic, Gojdu a ajuns curând la o stare materială dintre cele mai prospere. Neavând urmași nici de la soția a doua, aromânca Melania Dumcea, cu care s-a căsătorit la 8 ianuarie 1864 (moartă în 1911, ca văduva Nemeshegy), și-a lăsat întreaga avere pe seama "acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania care aparține la confesiunea orientală ortodoxă", în scopul creării unei Fundații sub numele său.

Prin acest testament, Gojdu dispunea ca timp de 50 de ani să se capitalizeze 2/3 din veniturile Fundației, iar din 1/3 să se acorde burse "acelor tineri români de religie răsăriteană ortodoxă, distinși prin purtarea bună și prin talente, ai căror părinți nu sunt în stare, cu averea lor proprie, să ducă la (în)deplinire creșterea și cultivarea copiilor lor". După 50 de ani, urmau să se capitalizeze 3/5 din veniturile anuale, iar 2/5 să se împartă ca burse studenților de la universități, dar și "tinerilor care voiesc a se califica pentru cariera artistică, preoțească și învățătorescă". În a treia perioadă de 50 de ani, urmau să se capitalizeze 50% din venituri, iar din 50% să se ajute, după principiile de mai sus, mai mulți tineri studenți, însă atunci să se remunereze din venit și preoți și învățători săraci, cu însușiri eminente, familie numeroasă și îmbătrâniți". În sfârșit, după 150 de ani, să înceteze "capitalizarea" și să se formeze un fond de rezervă din 1/10 a veniturilor anuale, iar restul "să se întrebuițeze pentru orice alte scopuri religioase ale românilor de religie ortodoxă răsăriteană..., având în vedere prosperitatea și înflorirea patriei, a Bisericii răsăritene ortodoxe și a nației române".

Cu administrarea Fundației, Gojdu a încredințat un comitet, numit "Reprezentanță", format din mitropolitul ortodox al Transilvaniei, ca președinte și din episcopii săi sufragani (până în 1918 cei de la Arad și Caransebeș) și din tot atâția membri mireni, plus alți trei membri mireni, cunoscuți ca buni români și buni ortodocși. Deci, ca și în Statutul Organic al lui Andrei Șaguna, s-a urmărit să fie

¹⁹. *Ibidem*, p. 20-21. Vezi și Viorel Faur și Ioan Golban, *Momente din activitatea politică a lui Emanuil Gojdu*, în vol. "Emanuil Gojdu", Oradea, 1972, p. 33-43.

1/3 clerici și 2/3 mireni. La alegerea membrilor mireni, trebuia să-și dea consimțământul și soția sa, până va fi în viață, precum și rudele sale după mamă, care vor purta numele de Poinar. De asemenea, din familia Poinar trebuia să fie cel puțin un membru în "Reprezentanță", dacă își păstrau credința ortodoxă. Membrii Reprezentanței erau îndatorați, prin testament, să lucreze "fără vreo remunerare materială, simțindu-se remunerați, prin conștiința că au ajutat și ei la prelucrarea materiei date de mine spre înflorirea iubitei națiuni"²⁰.

Reprezentanța se întrunea în două sesiuni pe an, fie la Sibiu, fie la Budapesta, în martie, când se aproba gestiunea pe anul precedent și se aproba bugetul pe noul an, și în august, când se acordau bursele. Din sânul Reprezentanței se alegea un Comitet executiv de trei membri, pe trei ani, care conducea în peramantă afacerile Fundației.

Trebuie să reținem că Fundația a avut norocul de a fi administrată de oameni capabili, care și-au pus tot sufletul și toată puterea lor de muncă pentru ca dispozițiile testamentare ale marelui mecenat să fie duse la îndeplinire în bune condițiuni și să poată fi de un real folos poporului român din Transilvania. Astfel, pe lângă mitropoliții Andrei Șaguna, Miron Romanul și Ioan Mețianu, episcopii Iosif Goldiș și Ioan Papp de la Arad, Ioan Popasu, Nicolae Popea și Miron Cristea de la Caransebeș, Reprezentanța a avut ca membri laici câteva personalități de frunte din viața politică și-culturală a Transilvaniei din secolul al XIX-lea și de la începutul celui următor. La loc de cinste trebuie consemnați Ioan Pușcariu (1870-1911), Iosif Gall (1872-1912), Gheorghe Șerb (1885-1914), Partenie Cosma (1892-1923), Ioan Mișu (1912-1915), Andrei Bârseanu (1916-1922) și alții.

Dintre aceștia, rolul hotărâtor în bunul mers al Fundației l-a avut Ioan Pușcariu. În mai multe rânduri Fundația a fost amenințată cu desființarea. În primul rând, îndată după moartea întemeietorului, când văduva sa, Melania, îndemnată de unii, nemulțumiți de dispozițiile testamentare deosebit de favorabile fiilor Bisericii noastre, se pregătea să atace testamentul în justiție. Acest lucru era destul de ușor, căci el cuprindea mai multe prevederi vulnerabile, între care și aceea ca, în caz de proces, judecătoria să decidă, întotdeauna, în favoarea văduvei. A fost nevoie de tactul și priceperea lui Ioan Pușcariu, ca procesul să fie evitat și Fundația salvată. De asemenea, în urma repetatelor pretenții ale rudelor lui Gojdu, tot Pușcariu a fost cel care a știut să le aplaneze în așa fel încât să se evite procesele. Ca președinte al Comitetului executiv al Reprezentanței, Pușcariu a depus toată râvna pentru buna administrare a averii, pentru vinderea în condiții avantajoase a unor terenuri, pentru întocmirea statutelor Fundației, pentru publicarea Analelor ei și diferite alte probleme²¹. Astfel, printr-o bună administrare, averea Fundației a crescut, din anul întemeierii (1870) până la 1897, cu 1.099.690 fl. În felul acesta, Fundația Gojdu a devenit cea mai importantă fundație românească din fosta monarhie habsburgică²².

20. Testamentul publicat în *Telegraful Român*, nr. 9, 1870 și urm.: *Analele Fundației Gojdu*, t. I, pe anii 1870-1883, Budapesta, 1888, p. 1-9; I. Lupaș, *E. Gojdu*, p. 52-59.

21. Amănunte la Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 163-170.

22. P. Cosma, *op. cit.*, p. 591.

Notăm că după moartea lui Gojdu, Reprezentanta a mai cumpărat două case în Budapesta – (una în str. Dob, nr. 16, alta în str. Hollo, nr. 8), precum și câteva case și intravilane în Oradea, de la familia Poinar. Iar între anii 1903-1905 s-au construit în Budapesta, între străzile Király 13 (unde locuise Gojdu) și Dob 16, șapte clădiri noi și anume: patru clădiri cu câte trei etaje și alte trei cu câte două etaje, după planurile arhitectului Czigler Gyözo; în aceiași ani s-a modernizat și casa din Str. Hollo nr. 8. În felul acesta, a luat naștere "cvartalul Gojdu", cu șapte edificii, formând un pasaj cu cinci curți interioare, din strada Király în strada Dob, având în total 39 de apartamente, iar la parter 45 de prăvălii și două locuințe pentru portari.

La acestea se adaugă numeroasele acțiuni depuse la două Bănci din Budapesta (în 1917 valoarea lor se ridică la 6.500.934 coroane). La 31 decembrie 1917, valoarea totală a averii se ridică la 8.390.700 coroane, iar în 1918 depășea 10 milioane coroane. În 1915 și 1916 Reprezentanta a fost obligată să aprobe două "împrumuturi de război", în valoare de 250.000 de coroane, la care s-au mai adăugat apoi alte 500.000 coroane, bani care au fost definitiv pierduți; iar în 1919, veniturile din chirii au fost luate de autoritățile comuniste ale lui Kün Bela²³.

Începând cu anul 1871 și până în 1920, Reprezentanta a oferit mereu burse de studii unor studenți și elevi ortodocși români. Din actele Fundației (procesele verbale), publicate cu regularitate până în 1918 rezultă că s-au distribuit burse în 48 de ani școlari (1871-1918), iar numărul burselor a fost de 5.559. Acte recente publicate arată că au fost oferite alte 324 de burse în 1918/1919, precum și 336 burse în anul școlar 1919/1920. Ar fi un total de 6219 burse²⁴.

Chiar dacă unii elevi sau studenți au avut burse mai mulți ani școlari, în orice caz, numărul bursierilor se ridică la peste 3.000. La început, numărul lor a fost mic, ca apoi să crească mereu, variind de la an la an, în funcție de veniturile Fundației. Astfel, în 1871 s-au acordat numai 4 burse, în 1872-12, în 1873-33, ca în 1884 să se ajungă la 116, în 1900 la 135, în 1911 la 223, iar în 1917 la 306. Prin însuși testamentul lui Gojdu, se prevedea ca bursele unor studenți să fie de 300-500 fl. pe an, iar cele pentru școlile medii și elementare să ajungă până la 300 fl. pe an. Pentru ca să ne dăm seama de valoarea unei burse, trebuie să notăm că, după datele pe care le oferă "Telegraful Român" din acea perioadă, venitul anual al unui preot era în medie de 400 fl., deși unele parohii de munte aveau un venit anual sub 200 fl. Un învățător confesional avea de la 150 până la 500 fl. salariu anual, deci mai puțin decât o bursă din Fundația Gojdu. Un bursier nou al Fundației putea să-și păstreze bursa din primii ani de liceu până la absolvirea Facultății, unii primind chiar și ajutoare speciale pentru examenele de doctorat sau pentru excursii de studii. Bursierii erau obligați să prezinte, la sfârșitul fiecărui an școlar, o dovadă de la școala pe care o urmau, cu rezultatele la studii și purtare. Cei nereușiți la examene sau cu purtare necorespunzătoare erau înlăturați din lista bursierilor. La distribuirea burselor se ținea seama, în primul rând, de cei cu rezultate excepționale la învățătură, de cei orfani, de fiii unor preoți, învățători și țărani săraci, de fiii de intelectuali fără avere²⁵.

23. Amănunte la Pavel Cherescu, *Un umanist român-marele mecenat Emanuil Gojdu*, București, 2002, p. 33-34.

24. Maria Bereny, *Istoria Fundației Gojdu*, Budapesta, 1995, p. 21.

25. *Regulamentul pentru afacerile interne ale Fundației*, în *Analele Fundației*, tom. II, 1884-1989.

Făcând un calcul al tuturor bursei oferite de Fundație între anii 1871-1918, deci în 48 de ani, am ajuns la suma de 1.039.373 fl., o sumă enormă la vremea respectivă, la care se adaugă cele din anii 1918-1920.

Pentru supravegherea studenților și elevilor bursieri s-a hotărât, în 1898, ca anumite persoane de încredere să fie însărcinate cu îndrumarea și controlul lor și anume: la Budapesta preotul român Ghenadie Bogoevici, la Cluj protopopul Tului Roșescu, la Oradea Dionisie Poinar, la Sibiu Partenie Cosma, iar la Brașov Virgil Onițiu (mai târziu prot. Ioan Petric). În 1897, la propunerea lui Partenie Cosma, se hotărâse chiar înființarea unui internat, la Budapesta, pentru 50 de bursieri, hotărâre care nu s-a putut realiza²⁶.

Cercetând listele celor peste 3000 de bursieri ai Fundației Gojdu, constatăm că foarte mulți dintre ei, după terminarea studiilor, n-au rămas intelectuali anonimi în cine știe ce oraș din Transilvania și din Banat, ci au ajuns să dețină funcții importante în viața culturală și politico-socială a românilor transilvăneni dinainte de 1918. Consemnăm doar câteva nume de foști bursieri: savanții de renume mondial Victor Babeș și Traian Vuia, academicianul Iuliu Prodan, botanist și profesor universitar în Cluj, Acad. Cornel Micloși, profesor la Politehnica din Timișoara, Victor Stanciu, Ioan Lupaș și Silviu Dragomir, foști profesori la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, apoi la Universitatea din Cluj, profesorul Romulus Vuia, specialist în probleme de etnografie, Valer Moldovan profesor la Facultatea de Drept, profesorul Ilie Minea de la Universitatea din Iași, poetul Ocavian Goga, ziaristul Valeriu Braniște, medici de renume ca Ilie Beu, fost profesor și medic la Institutul teologic din Sibiu, Marius Sturza, profesor la Facultatea de Medicină din Cluj, apoi o serie de profesori la secțiile pedagogice ale fostelor Institute teologice-pedagogice sau la Liceul "Andrei Șaguna" din Brașov, între care Patriciu Drăgălina, Ștefan Velovan și Enea Hodoș la Caransebeș, Augustin Hamsea și Avram Sădeanu la Arad, Aurel Bratu și Ascaniu Crișan la Sibiu, Aurel Ciortea, Liviu Blaga (fratele lui Lucian) și Ioan Moșoiu la Brașov, cunoscutul publicist și om politic bănățean Aurel C. Popovici, avocații sibieni Lucian Borcia și Ioan Fruma. Tot cu burse din Fundația Gojdu au studiat, fostul episcop al Aradului, Andrei Magieru, iar în liceu cunoscutul compozitor și muzicolog Zeno Vancea, viitorul mare arheolog și academician Constantin Daicoviciu, poetul Aron Cotruș etc. Așadar, bursierii Fundației Gojdu au ajuns să fie în viață profesori universitari și în învățământul mediu, oameni politici, scriitori, ziariști, juriști, medici, farmaciști, ingineri, preoți, ofițeri, economiști, agronomi, compozitori și cu alte cariere.

Toți acești bursieri au studiat în diferite institute de învățământ din Austro-Ungaria și Germania (căci în alte țări puteau studia numai cu aprobarea Guvernului): Cluj și Oradea (Academia de Drept), Debrețin, Bratislava, Budapesta (cei mai mulți), Viena, Graz (mai ales la Medicină), iar în Germania la Schemnitz (mai ales la Mine și Silvicultură), Berlin, München, Leipzig, Heidelberg și mai puțini în alte țări, la Zürich, Anvers etc. De exemplu, în anul școlar 1919/1920, ultimul în care Fundația Gojdu și-a mai putut îndeplini menirea, s-au acordat 336 de burse și ajutoare, după cum urmează: 26 pentru susținerea examenului de doctorat, 33 de burse pentru studii la Facultăți de Drept, 69 la Medicină, 20 la Filosofie, 23 la

26. Ibidem, tom IV, 1895-1899, fasc. IV, p. 9 și fasc. V, p. 10.

Politehnică, 5 la Farmacie, 2 la Academia de Muzică, 2 la Academia de Belle Arte, 2 pentru studii economice și 11 la Academii comerciale, 4 la școli pedagogice, superioare, 5 la Silvicultură, 2 la Agronomie, 1 la Academia veterinară, 1 la Academia "orientală", 1 la Academia militară, 7 la școli de ofițeri (licee)²⁷. Prin munca lor, ei au ținut trează conștiința românească și ortodoxă din Transilvania. Din cercetarea aceluiași liste de bursieri se poate constata cu ușurință că mulți dintre ei au avut un rol hotărâtor în pregătirea marelui act al Unirii Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918. În același timp, ei au rămas pentru toată viața oameni devotați Bisericii strămoșești. Cercetând listele membrilor Adunărilor Eparhiale și ale Congresului național bisericesc al Mitropoliei ortodoxe transilvănene, constatăm că aproape toți membrii acestora erau foști bursieri ai Fundației Gojdu.

Așadar, timp de o jumătate de secol, Fundația Gojdu și-a îndeplinit cu prisosință menirea ei, potrivit dispozițiilor testamentare ale marelui mecenat. Biserica, prin reprezentanții ei și-a îndeplinit cu cinste îndatoririle ce-i reveneau prin dispozițiile testamentare ale lui Gojdu²⁸.

După 1920, deci după încheierea tratatului de pace de la Trianon, practic activitatea Fundației "Gojdu" a încetat. Spre sfârșitul anului 1918, Imperiul austro-ungar se destrămase, iar românii din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș s-au unit cu vechea Românie prin actul de la 1 decembrie 1918. Pentru Ungaria a urmat instaurarea regimului comunist al lui Kün Bela (1919) – înlăturat și prin intervenția armatei române –, apoi regimul dictatorial al amiralului Horty Miklós (1920-1944) și curând după aceea, un regim comunist-totalitar (până în 1989). În astfel de condiții, era firesc ca Fundația Gojdu să nu-și mai poată îndeplini menirea, pentru că majoritatea proprietăților ei (casele din Budapesta, moșii, acțiuni în bănci) au rămas pe teritoriul Ungariei "trianonice". Totuși, "Reprezentanța" și-a continuat activitatea la Sibiu, fiind condusă acum de noul mitropolit al Ardealului, Dr. Nicolae Bălan (1920-1955), iar "Administrația" bunurilor din Budapesta era încredințată preoților-parohi de acolo: protosinghelul Ghenadie Bogoevici († 23 noiembrie 1933) și Toma Ungureanu (până în 1952).

După 1920, membrii Reprezentanței Gojdu, în frunte cu mitropolitul Nicolae Bălan, au început o serie de demersuri, în vederea redobândirii drepturilor ei legitime asupra averii lăsate de Gojdu, dar au întâmpinat în permanentă obstrucția Guvernelor maghiare. Prezentăm doar câteva momente din "odiseea Fundației Gojdu" după 1920. Chiar din acel an Reprezentanța a fost pusă în situația de a sista acordarea de burse, în urma blocării fondurilor din Budapesta din dispoziția Guvernului maghiar. Fundația l-a delegat pe Nicolae Poinar (membru în Repre-

27. Cornel Sigmirean și Aurel Pavel, *Fundația "Gojdu", 1871-2001*, Târgu Mureș, 2002, p. 53 și 56-57; o listă de 1346 foști studenți, p. 81-170.

28. Dintre lucrările mai noi consacrate Fundației consemnăm: volumul *Emanuil Gojdu*, Oradea, 1972 (mai multe studii, îndeosebi p. 21-32); Ioan Georgescu, *Fundația "Emanuil Gojdu" în sprijinul studenților și elevilor români din Austro-Ungaria*, în "Studii", revistă de istorie, tom. 26, nr. 2, 1973, p. 353-365; Maria Bereny, *Istoria Fundației Gojdu (1870-1952)*, Budapesta, 1995; Nicolae Cordoș și Maria Magdalena Jude, *Contribuții documentare referitoare la Emanuil Gojdu și fundația sa*, în "Acta Musei Napocensis", 26-30, 1989-1993, p. 575-590; Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj Napoca, 2000, p. 237-243; Pavel Cherescu, *op. cit.*; C. Sigmirean și Aurel Pavel, *op. cit.*, passim.

zentanță și descendent al familiei Gojdu) să se deplaseze la Budapesta ca să se informeze la fața locului de situația imobilelor, a chiriilor și a acțiunilor depuse în bănci. El a și înaintat un raport asupra celor constatate. În același an a fost trimis la Budapesta și cunoscutul economist ardelean Ion I. Lapedatu (1876-1951), pentru evaluarea averii Gojdu. Iar la demersurile Ministerului de Externe al României pe lângă "Comisia pentru stabilirea reparațiilor de război" din Budapesta, aceasta a înaintat un raport în 1923, din care rezultă că averea Fundației consta în 4 clădiri în strada Király nr. 13, 3 clădiri în strada Dobo su Dob nr. 18 și o clădire în strada Hollo nr. 8.

La 16 aprilie 1924, s-a semnat la București un *Acord* între Ungaria și România pentru reglementarea afacerilor Fundației. În pofida demersurilor Reprezentanței pentru intrarea în posesia bunurilor din Budapesta, Guvernul maghiar a tergiversat mereu rezolvarea problemei. Mai mult chiar: în 1927 Ministerul Cultelor din Budapesta a decis blocarea conturilor Fundației (până atunci, ea reușise să transfere la Banca "Albina" din Sibiu 1270 de milioane de coroane, din care s-au plătit o parte din datoriile Fundației). Au urmat noi memorii din partea română, între care și unul semnat de mitropolitul Nicolae Bălan către primul ministru Iuliu Maniu, la 7 martie 1930.

La 27 aprilie 1930, s-a semnat un nou *Acord* între România și Ungaria, de data aceasta la Paris, prin care Guvernul maghiar se angaja să înceapă – la Sibiu – negocieri cu autoritățile române pe această temă. S-au și instituit două comisii, cea română urmând să fie condusă de Ion I. Lapedatu. Au avut loc mai multe runde de convorbiri, la Sibiu, dar delegația maghiară a adoptat aceeași tactică a unor amânări nejustificate.

Ea a revendicat câteva imobile din Transilvania pentru maghiarii de la noi (Orfelinatul romano-catolic "Theresianum" din Sibiu, Sanatoriul Sf. Elisabeta din Cluj, Fondul de învățământ din județul Trei Scaune și altele). Aceeași delegație maghiară a cerut ca 1/3 din averea Fundației să rămână pe scama românilor din Ungaria.

Abia la 27 octombrie 1937, după ani îndelungați de negocieri, s-a încheiat la București un *Acord definitiv*, semnat din partea română de Ion I. Lapedatu, iar din partea maghiară de Aurel Egry. Partea maghiară se angaja ca în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a Acordului, să pună la dispoziția Fundației Gojdu întregul patrimoniu pe care îl deținea în Ungaria. Acordul a fost ratificat de Statul român printr-un Decret regal din mai 1938, publicat în "Monitorul oficial" din 13 mai 1938. Camera inferioară (Dieta) a Parlamentului maghiar l-a ratificat abia la 14 februarie 1940, iar Camera superioară (Casa magnaților) la 4 aprilie 1940 (Articolul de lege 21/1940). În felul acesta, Statul maghiar a recunoscut dreptul de proprietate al Fundației Gojdu asupra averii ei din Budapesta.

Din nefericire, evenimentele care au urmat după Dictatul de la Viena din 30 august 1940, mai apoi instaurarea unui regim comunist în Ungaria – ca și la noi, de altfel, – au împiedicat punerea în aplicare a prevederilor Acordului din 1937. În anii premergători războiului, dar mai ales în timpul lui, starca imobilelor din Budapesta s-a degradat foarte mult (unele apartamente și spații comerciale fuseseră închiriate de evrei, încât au avut mult de suferit în acei ani).

La începutul anului 1952, prin Decretul-lege nr. 4, dat de noile autorități comuniste maghiare, s-a decis ca toate casele cu mai mult de 6 camere să fie naționalizate. În felul acesta, toate imobilele Fundației Gojdu au intrat în proprietatea Statului maghiar. Un ultim memoriu al mitropolitului Nicolae Bălan, din același an, a rămas fără rezultat²⁹.

*

În urma schimbărilor politice care au avut loc în Ungaria și România după 1989, s-au reluat discuțiile în legătură cu Fundația Gojdu, din nefericire fără concursul ierarhilor Bisericii. La 30 septembrie 1996, un grup de teologi sibieni au reînființat "Fundația Gojdu", ea fiind recunoscută prin sentința civilă nr. 608 din 9 octombrie 1996 a Tribunalului Sibiu. Sub conducerea Dr. Pavel Cherescu, lector la Facultatea de Teologie din Oradea, iar din 31 martie 2001 a Preotului Dr. Aurel Pavel, lector la Facultatea de Teologie din Sibiu, au început demersurile necesare pentru ca Statul român, respectiv Mitropolia ortodoxă a Ardealului, să reîntre în posesia imobilelor Fundației din Budapesta.

În februarie 2002, cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la nașterea lui Emanuil Gojdu, a avut loc un Simpozion la Budapesta, cu participarea unor istorici și teologi români și a unor istorici maghiari. În aceeași lună au apărut cele două temeinice monografii consacrate lui Emanuil Gojdu și Fundației Sale, pe care le-am mai menționat, semnate de Pavel Cherescu, respectiv Cornel Sigmirean și Aurel Pavel. Nădăjduim ca eforturile pe care le depune conducerea Fundației să fie încununate de izbândă. Va fi cel mai frumos omagiu care ar putea fi adus marelui mecenat, acum, la împlinirea a două sute de ani de la naștere.

Oricum, numele lui Emanuil Gojdu "va fi veșnic în mijlocul poporului său", așa cum își exprimase el însuși dorința în fața tinerilor studenți români în 1862. Pentru Biserica Ortodoxă și pentru poporul român din Transilvania, Emanuil Gojdu va rămâne ca un mare "ctitor și binefăcător" care a știut, prin muncă cinstită, să înmulțească talanții pe care i-a dăruit Dumnezeu, risipindu-i cu noblețe și mână largă printre fiii poporului său, ca apoi să aducă roade însutite. Toate acestea îl fac vrednic de cinstirea noastră, aducându-i-se prinos de recunoștință din generație în generație.

Pr. Prof. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

Facultatea de Teologie
"Andrei Șaguna" din Sibiu

²⁹. Detalii interesante asupra acestor demersuri și negocieri la Cornel Sigmirean și Aurel Pavel, *op. cit.*, p. 56-75; Pavel Cherescu, *op. cit.*, p. 37-40 și mai ales la Maria Bereny, *op. cit.*, *passim*.

SĂPTĂMÂNA DE RUGĂCIUNE PENTRU UNITATEA CREȘTINĂ

București, 18-25 ianuarie 2002

Săptămâna de Rugăciune pentru Unitatea Creștină este una dintre cele mai de seamă inițiative pe tărâm ecumenic, este parte integrantă din Mișcarea Ecumenică, încă de dinaintea înființării Consiliului Mondial al Bisericilor în 1948.

Astfel, în fiecare an milioane de creștini din întreaga lume se reunesc în rugăciunea comună pentru unitate, pentru a dobândi putere în lupta pe tărâm spiritual pentru ca *"toți să fie una"* (Ioan 17, 10).

Biserica Ortodoxă Română și-a manifestat vocația ecumenică răspunzând încă din 1961, printr-o hotărâre a Sfântului Sinod, la chemarea Consiliului Mondial al Bisericilor de a se alătura eforturilor de căutare și redobândire a unității tuturor creștinilor, iar din 1993 Biserica noastră participă efectiv la organizarea acestei *Săptămâni de Rugăciune*.

După cum sublinia Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST în pastoralele precedente dedicate acestui eveniment atât de important: *"rugăciunea este calea, este arma duhovnicească a regăsirii cu noi înșine și a unuia cu celălalt; este calea reconcilierii și a păcii între oameni pentru că acesta este și scopul Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștină; să ne înfrumusețăm după cuviință cămara sufletului cu iubirea de semeni, să vedem în cel de lângă noi mai clar, mai lămurit «chipul lui Dumnezeu»"* (1997).

În anul acesta, al doilea din mileniul trei, Săptămâna de Rugăciune pentru Unitatea creștină a invitat pe toți creștinii să privească în urmă, în spiritul pocăinței și al iubirii de aproapele, cu credința de nezdruccinat că *"La Tine este izvorul vieții"* (Psalm 35, 9).

Săptămâna de Rugăciune a debutat în ziua de vineri 18 ianuarie, la Catedrala Patriarhală în prezența Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a Î. P. S. Sale Mitropolitul Ioan Robu, din partea Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București și a reprezentanților celorlalte Biserici Creștine din București, și în prezența numeroșilor credincioși prezenți la slujba ecumenică. Rugăciunea pentru unitate a fost rostită de către P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal:

"Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul părinților noștri, Tu Care ești izvorul vieții și a toată milostivirea; Cel care din îndurările bunătății Tale Te pleci spre rugăciunile noastre și întocmești și chivernisești toate spre folosul nostru; Tu, prin purtarea Ta de grijă cea înțeleaptă, ne ocârmuiești viața și dorești mântuirea noastră, fiind din fire îndelung-Răbdător și mult-Milostiv.

Însuși, Stăpâne Atotțiitorule, caută spre noi și ne călăuzește pașii vieții noastre, căci întru lumina Ta vom vedea lumina și ia aminte la rugăciunile noastre, căci știm cât de mare este iubirea Ta pentru noi. De aceea, cu stăruință ne rugăm Ție.

Milostivește-Te, Doamne, spre noi, căci suntem poporul Tău, iar mila Ta este mai presus de cuvânt, și iubirea Ta de oameni adânc neajunsă.

Căci Tu ești izvorul vieții și al milostivirii și Ție mărire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin".

Mesajul reprezentanților Bisericilor Creștine a fost rostit de către pastorul anglican Steve Hughes, care pornind de la tema Săptămânii de Rugăciune din acest an, "*Căci la Tine este izvorul vieții*" (Psalm 36, 9) a încheiat cu cuvintele: "Haideți fiecare, ca indivizi separați și ca biserici, să ne întoarcem la Izvorul care este sursa vieții noastre. Să căutăm la Dumnezeu, care numai El singur este Sursa a tot ceea ce facem și a tot ce suntem, noi puteri și curaj pentru a merge împreună în această călătorie. Numai atunci, când Îl vom sluji împreună, vom putea face ceea ce dorește El, și vom fi ceea ce dorește El să fim".

Ca de fiecare dată, și cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit un înălțător mesaj:

"Rugați-vă neîncetat" (I Tes. 5, 17)

La acest sfârșit de mileniu și la această rugăciune a noastră, a Bisericilor creștine din România, simțim cu toții ca pe o adiere lină a Duhului Sfânt, chemarea care ne adună laolaltă în rugăciune la fiecare început de an. Dacă unele valori din structurile doctrinare sau organizatorice ale Bisericilor pe care le reprezentăm, în decursul secolelor, și-au pierdut fie înțelesurile, fie că și-au reformată conținutul, odată cu Însuși Iisus, Dumnezeu adevărat și om adevărat, ne-a rămas tuturor rugăciunea Lui.

Și dacă ne-a rămas învățătura lui Iisus, ne-a rămas mult. Doctrina și rugăciunea, ca valori veșnice ne-au adunat în decursul secolelor și ne-au ținut atenția trează îndreptată spre redescoperirea vocației noastre de unitate creștină.

Avându-L pe Iisus și Evanghelia Sa, Legământul cel Nou, ne aflăm într-o creștere continuă prin efortul personal spre a fi spre lauda slavei Sale (Efes 1, 12). Deși câteodată ne-am micșorat din cauza slăbiciunilor noastre, totuși Duhul Sfânt a făcut ca noi să creștem din interior, să reînviem credința, să facem progrese în lucrarea de slujire a Bisericii lui Hristos. Rămânând în iubirea Mântuitorului Iisus Hristos, ca Cel Întâi între mulți frați (Rom. 8, 29), care a murit pentru păcatele noastre și a treia zi a înviat din morți, ca frați ai Săi prin har înseamnă că avem și moștenirea învățăturii Sale, izvorul vieții și desăvârșirii noastre. Având această moștenire, prin rugăciunea noastră și rugăciunea lui Iisus, ne apropiem unii de alții și intrăm în Trupul Său cel tainic care este Biserica. Prin rugăciune, El ne înveșmântează cu haina cea necusută de mâini omenești a învățăturii Sale, spre a împlini voia Sa ca toți să fie una.

Ne aflăm, așadar, iubiți frați, la o culme a eforturilor noastre pentru unitate. Ne aflăm la o culme în sensul cel foarte frumos al vieții creștine, pentru că ne aflăm în rugăciune, cu Iisus, cu Biserica, și la propriu și la figurat. Dar, în același timp, ne aflăm și în adâncul întunericului veacului acestuia, în lupta cu păcatul și cu întunericul, pentru biruința căruia Iisus Pruncul din micul Betleem S-a întrupat, ca noi să umblăm în lumina Sa.

Câtă recunoștință trebuie să arătăm noi lui Dumnezeu în primul rând că, prin Duhul Sfânt, prin Biserica întemeiată de El în lume, ne-a ținut apropiați ca frați ai Săi, în ciuda îndoielilor noastre. Iată, ne găsec zorii mileniului al treilea în rugăciune, veghind candelilele aprinse ale sufletelor la înfăptuirea unității creștine. Reînviem, astfel, neîncetat dorința noastră de unitate în Domnul și Mântuitorul nos-

tru Iisus Hristos. Faptul că am păstrat împreună această valoare care este rugăciunea, legătura cu Iisus, cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, constituie pentru noi un mare dar de la Dumnezeu. Rugăciunea ne-a păstrat legați de Hristos și s-a arătat adesea foloșitoare în decursul istoriei Bisericii noastre, nu numai pentru viața creștină de familie, dar și pentru viața cea mult zbuciumată a societății și a veacului, a lumii.

Această experiență am trăit-o în Săptămâna de rugăciune ecumenică pe care o încheiem în această catedrală. În iubirea Sa cea nemăsurată față de noi, Dumnezeu ne-a ascultat rugăciunile, înălțate din inimile noastre, ale credincioșilor; ale celor cuprinși de spaimă firească a vărsărilor de sânge dintre frați, a violenței care, dezlănțuită, nu are limite, ne-am îndreptat către Iisus, dar și către cele două părți aflate în conflict pentru un dialog grabnic. În Săptămâna de Rugăciune am experimentat împreună întâmplările dureroase petrecute chiar în apropierea ctitoriilor brâncovenești, în ținutul păstorit în secolul trecut de Sfântul Ierarh Calinic.

Este rodul iubirii lui Dumnezeu, în primul rând, pentru noi toți, pentru poporul Său; este împlinirea grăitoare a Săptămânii de Rugăciune, că acum, iată, la fiecare biserică rostindu-se rugăciunea, am putut să mărturisim că noi suntem poporul lui Dumnezeu iar Dumnezeu ne primește rugăciunea noastră. Crezând în Dumnezeu și rugându-L cu smerenie, El ne ajută și ne ocrotește pe toți.

Drept recunoștință pentru iubirea Sa față de noi este de a învăța, de la mic la mare, atât cei ce răspund în vremuri grele de soarta popoarelor lui Dumnezeu, cât și cei care sunt învăluiți de aceste lipsuri și nenorociri. Să rămână o pagină și o învățătură pentru totdeauna, spre a se face înainte de toate sfat, sfat sfințit, adânc, pătrunzător, cu sine însuși, cu conștiința creștină a fiecăruia, sfat apoi cu Dumnezeu și sfat cu semenii. Însuși Mântuitorul Hristos a fost întrezărit de proorocul Isaia și vestit ca "*Înger de mare sfat. Sfetic minunat, Domn al păcii*" (Isaia 9, 5). De aceea învățătura Lui trebuie să sălășluiască în inimile, gândurile și în viața tuturor, spre a ne împărtăși în toate împrejurările grele de Sfatul lui Dumnezeu, de Duhul înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al bune credințe, duhul temerii de Dumnezeu" (Isaia 11, 2-3). Sfatul acesta este darul lui Dumnezeu: este unul din darurile dumnezeiești pentru ca omenirea să nu cadă în capcana răzbunărilor, a intoleranței, ca oamenii nevinovați, să nu cadă pradă morții. Cei ce se roagă în comuniune cu semenii au puterea ca, folosind acest sfat dumnezeiesc, să călăuzească și să slujească pe ceilalți, societatea sau națiunile, chemate acum, la sfârșit de mileniu și în zorii celui alt mileniu, la reînnoirea sufletească prin regăsirea valorii proprii și valorii celorlalți. O reînnoire se face numai din interior, din suflet. Iubiți frați, să ne rugăm Bunului Dumnezeu, mulțumindu-I pentru harul Său, de a ajunge până la acest popas de rugăciune. El să ne învrednicească să pășim în secolul și în mileniul viitor pregătiți pentru o mai sinceră și mai statornică rugăciune, în bogăția de învățătură a Sfintei Evanghelii.

Vă mulțumesc tuturor cu dragoste în Domnul, personalităților Bisericii noastre, pentru cuvintele pe care le-ați rostit la adresa Bisericii Ortodoxe Române. Aceste cuvinte, rostite în seara aceasta de părintele Albu Zoltan, un cunoscut și sincer slujitor al lui Hristos și frate al nostru, al tuturor, nu ar fi pe deplin înțelese dacă Biserica Ortodoxă Română ar fi singură. Ea însă este, iată, alături în rugăciune, în iubire și în sfat cu celelalte Biserici din țara noastră, hărăzite să ajute cu

rugăciunea, cu lumina cuvântului ziditor pe semenii noștri, credincioșii și pe toți cetățenii acestei țări. Într-adevăr țara are nevoie de rugăciunea noastră, are nevoie de blândețea Mântuitorului Iisus Hristos și de iubirea Lui cea nesfârșită pe care Biserica are darul și datoria, în același timp, să o reverse fiilor ei de orice naționalitate. Este o cinste pe care o primim, iubite părinte Zoltan, cu smerenie adâncă în fața lui Dumnezeu, și o primim și din partea celorlalți Î. PP. SS. și PP. SS. Părinți și reprezentanți ai Bisericilor din București, știindu-ne împreună și împletindu-ne rugăciunile și gândurile pentru mai binele societății noastre.

Suntem bucuroși că alături de noi avem distinsul corp diplomatic, prezent aici nu numai formal, protocolar, ci din inimă și simțire creștină. Ne dăm seama că Hristos este în mijlocul nostru întotdeauna, că învățătura Lui e prioritară în viața și lucrarea tuturor.

Aducând cu recunoștință adâncă laudă Prea Sfintei și de viață dătătoarei Treimi, în această Catedrală, vă încredințez pe toți că la altarul acesta voievodal se înalță rugăciuni permanente pentru unirea tuturor sfințelor lui Dumnezeu Bisericii și pentru pacea lumii. Zilnic se înalță gânduri ziditoare de suflet pline de lumină și de iubire pentru toți semenii noștri, pentru cei bolnavi, pentru cei întristați și pentru înmulțirea dragostei între oameni.

Împreună credem și mărturisim că darul rugăciunii își arată roadele binefăcătoare atunci când nu ne așteptăm. Își arată permanent însemnătatea, mai ales în aceste timpuri grele ale omenirii; rugăciunea deschide ușile cerurilor, ajutorul tuturor sfinților, care se revarsă spre noi. De aceea ne este atât de necesară lumina Sfintei Evanghelii cu strălucirea ei de la Mântuitorul Iisus Hristos, păstrată și răspândită în lume prin lucrarea Duhului Sfânt; să avem nădejde că și pașii noștri prin rugăciunea din această săptămână vor fi binecuvântați și luminați, pentru slava lui Dumnezeu, a Bisericii lui Hristos și spre binele omenirii de pretutindeni.

"Mulțumire fie adusă deci lui Dumnezeu, Celui ce ne face pururea biruitori în Hristos și descoperă prin noi, în tot locul mireasma cunoștinței Sale" (I Cor. 2, 14).

*

Rugăciunile ecumenice din cadrul Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștinilor au continuat **sâmbătă** 19 ianuarie, la Biserica Anglicană. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P. S. Episcop Vincențiu Ploieșteanu, Vicar Patriarhal, Pr. Michael Tița, Consilier Patriarhal și Dl Ion Armași-Vartan, Inspector, Sectorul Relații Externe. Predica a fost rostită de către Pastorul Bisericii Reformate, Zoltan Albu.

Duminică, 20 ianuarie, fiecare Biserică a făcut rugăciuni pentru unitatea creștinilor în cursul slujbelor duminicale obișnuite.

Luni, 21 ianuarie, la Biserica Reformată Calvină "Calvineum" s-a desfășurat a treia seară de rugăciune comună, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către P. S. Varsanufie Prahoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, însoțit de Diac. Costin Spiridon, predica fiind rostită de către reprezentantul Bisericii Greco-Catolice.

Marti, 22 ianuarie, la Biserica Armeană a avut loc a patra seară de rugăciune ecumenică. Au reprezentat Biserica Ortodoxă Română P. S. Varsanufie Prahoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Pr. Prof. Univ. Nicolae Necula,

Decanul Facultății de Teologie din București, Pr. Valentin Fătu și Dl Ion Armași-Vartan, Inspectori în cadrul Sectorului pentru Relații Externe Bisericești. Cuvântul de încheiere a fost rostit de către reprezentantul Bisericii Luterane S. P., iar corul Catedralei Armene din București a susținut un concert religios.

Miercuri, 23 ianuarie, rugăciunile pentru unitatea creștinilor au fost organizate de către Bisericele Evanghelice C. A. și S. P., din partea Bisericii noastre fiind prezenți P. S. Sebastian Ilfoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și Dl Ion Armași-Vartan. După citirea Sfintei Evanghelii de către P. S. Episcop Sebastian Ilfoveanul, a urmat predica Pastorului Daniel Zikeli și mesajul Bisericii Romano-Catolice. În cuvântul său, Î. P. S. Arhiepiscop Ioan Robu a evidențiat rezultatele rugăciunilor ecumenice ale Bisericilor din România și a făcut o avangronică a Zilei Mondiale de Rugăciune de la Assisi, din următoarea zi.

Joi, 24 ianuarie, s-au înălțat rugăciuni pentru unitatea creștinilor la Biserica Greco-Catolică, unde Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de către P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal, Pr. Cristian Popa, Inspector în cadrul Sectorului pentru Relații Externe Bisericești și Diac. Costin Spiridon, mesajul participanților fiind rostit de către preotul Bisericii Armene.

Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor 2002 s-a încheiat **vineri**, 25 ianuarie, la Catedrala Romano-Catolică, "Sfântul Iosif", unde au participat din partea Bisericii Ortodoxe Române P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal și Pr. Cristian Popa. În cuvântarea Sa, P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul a făcut o apreciere generală asupra săptămânii de rugăciune, arătând importanța acesteia în crearea unei atmosfere ecumenice, de pace și conlucrare între Biserici. Redăm în continuare cuvântarea P. S. Sale:

"Dumnezeu, prin Sfântul Său Apostol Pavel, a poruncit credinței și iubirii noastre să facă din noi toți un trup în Hristos și pe fiecare mădular unul altuia (Romani 12, 3-5). Săptămâna de rugăciune ecumenică ne-a adus mai aproape de împlinirea acestei măsuri a credinței și a iubirii, de plinătatea vieții izvorâte de sus, de la Dumnezeu, ca o forță unificatoare a celor risipite și îndepărtate. Cei ce ne-am născut din cuvântul Evangheliei și trăim în iubirea lui Hristos ne-am înălțat, călăuziți de cuvântul Scripturii și de rugăciune, spre izvorul vieții, spre Tatăl.

În această seară, Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor ajunge nu la final, ci la împlinire. După șapte zile de rugăciune împreună, în care am învățat mai bine să fim împreună, intrăm fiecare în ziua a opta a rugăciunii inimii sale, purtându-i pe frații și surorile în Hristos, ca pe niște mădulare. Dragostea noastră de Dumnezeu sporește astfel prin dragostea lor, rugăciunea fraților întetește rugăciunea noastră, pentru ca unitatea noastră spirituală să oglindească mai deplin chipul Sfintei Treimi.

"Cel ce va bea din apa pe care Eu i-o voi da, nu va mai înseta în veac, că apa pe care i-o voi da Eu se va face într-însul izvor de apă sălătoare spre viața veșnică" (Ioan 4, 14), spune Mântuitorul vestind venirea Duhului Sfânt ca izvor de viață nouă pentru toată făptura. Celor ce ne-am născut din cuvântul Evangheliei, Dumnezeu ne-a încredințat făgăduința acestei vieți pentru ca, sporind în nădejdea ei, faptele noastre bune să vindece rănilor lumii, să stăvilească înmulțirea răului,

pentru ca viața să nu mai fie primejduită de violență, de ură, de răzbunare, de dispreț, de nepăsare, de orice formă de exploatare sau de nedreptate.

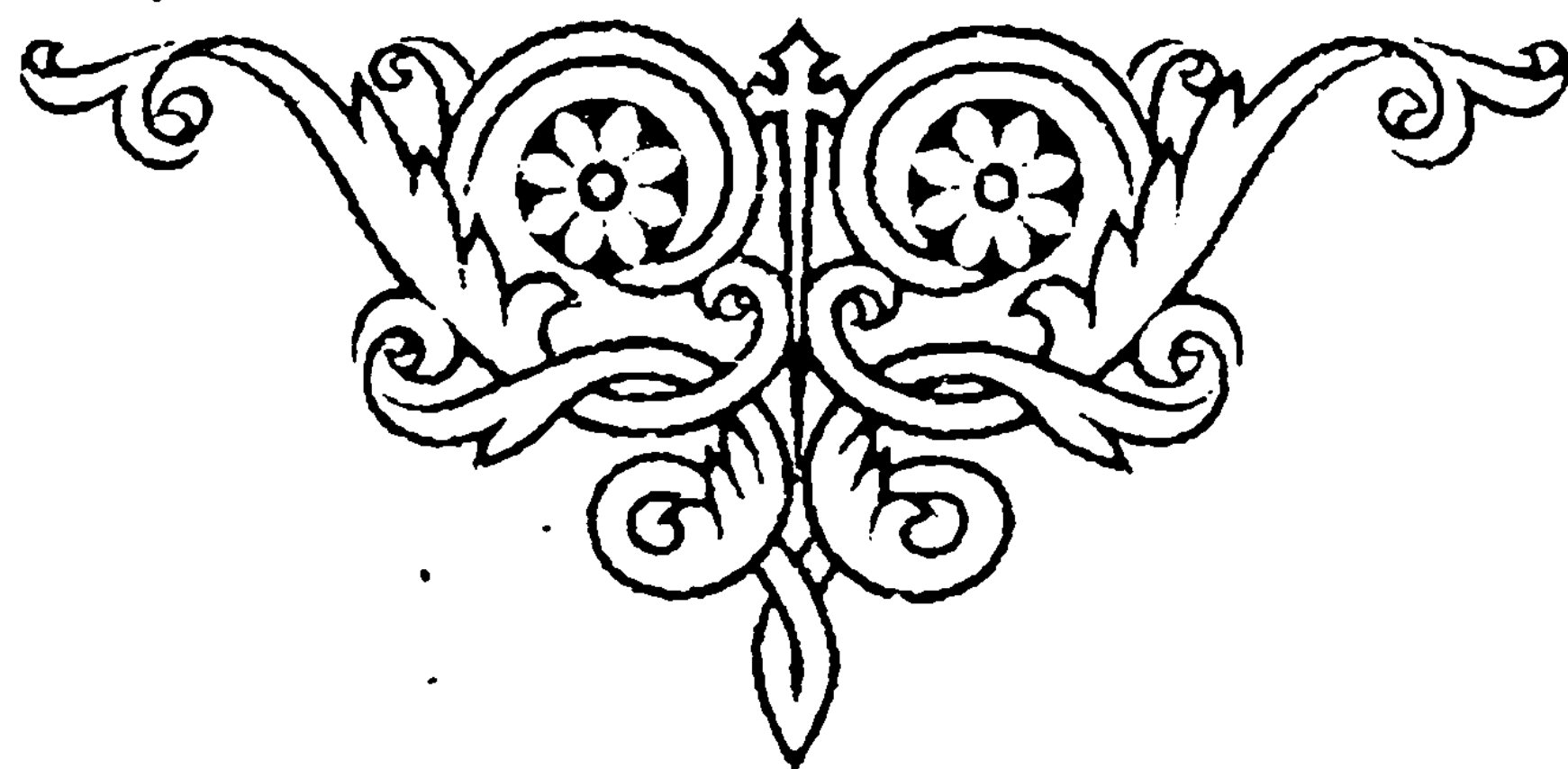
Ieri a avut loc la Assisi întrunirea reprezentanților a treizeci de religii într-o rugăciune pentru pacea lumii. Rugăciunea pentru pace este modul firesc de a fi al Bisericii lui Hristos, căci Biserica este plămada Duhului Sfânt, a Duhului Păcii. Este un lucru pe care tinerii din bisericile noastre l-au simțit și pe care îl trăiesc ca pe o mare făgăduință pentru viitor. Am primit recent revista ecumenică studențească "Corpus Christi", rezultatul întâlnirii organizate de studenții Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu cu studenții școlilor teologice de alte confesiuni din țară. Această colaborare rodnică este un prilej de speranță, pe care, iată, tinerii ni-l oferă cu generozitate.

Rugăciunea noastră se îndreaptă și de aici către Dumnezeu, pentru a ne învăța să păstrăm "unitatea duhului întru legătura păcii" (Efeseni 4, 3). Este cel mai de preț dar pe care îl putem face lumii, trăind pururea ca oameni ai păcii, "cu toată smerenia și blândețea, cu îndelungă-răbdare, întru iubire îngăduindu-ne unii pe alții" (Efeseni 4, 2) și, mai ales, ridicând la rugăciune mâini curate, lucrătoare de fapte bune.

Să Îl rugăm pe Tatăl ceresc să binecuvânteze mersul nostru înainte, lucrul mâinilor noastre și inimile care I s-au închinat Lui, cu credință, nădejde și dragoste, să dăruiască lumii pacea Sa și mângâierea Duhului Sfânt, pentru a ne întâmpina pururea unii pe alții ca frați și mădulare unite în iubirea Lui".

Ca o concluzie, se poate spune că, așa cum s-a desfășurat și în anii trecuți, organizarea Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștinilor din anul 2002 a fost o reușită pentru toate Bisericile participante. În fiecare seară, locașurile de cult au fost pline de credincioși aparținând diferitelor Biserici, aceștia participând în mod real la rugăciunile comune.

Pr. IOAN ARMAȘI-VARTAN
Inspector Bisericesc

SFINȚII TREI IERARHI OCROTITORI AI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC

Ziua de miercuri, 30 ianuarie 2002, închinată cinstirii Sfinților Trei Ierarhi ai Bisericii și învățători ai lumii: Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul și Sfântul Ioan Gură de Aur a constituit și anul acesta un prilej deosebit și așteptat cu emoție sfântă de studenții teologi și de profesorii din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian", a Universității din București, ca, laolaltă, să-și manifeste recunoștința și cinstirea față de cei ce le sunt călăuzitori spirituali.

Manifestările festive dedicate serbării Sfinților Trei Ierarhi au fost inaugurate de săvârșirea Sfintei Liturghii la Biserica "Sfânta Ecaterina", paraclisul Facultății de teologie. Bucuria duhovnicească inerentă unui astfel de moment a fost sporită de prezența P. S. Sebastian Ilfoveanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, venit cu binecuvântarea și din încredințarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, care a slujit Sfânta Liturghie împreună cu un sobor de preoți și diaconi, majoritatea cadre didactice ale facultății.

În cuvântarea rostită la terminarea slujbei, Pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din București, a mulțumit călduros P. S. Sebastian pentru cuvântul de învățătură și de îndemn adresat studenților și credincioșilor la slujba Vecerniei din ajun, dar mai ales pentru bucuria rezervată celor prezenți de a fi împărtășit din frumusețea deosebită a unei Liturghii arhieresti, mărturisind convingerea că "de fiecare dată când poposește în mijlocul nostru un arhieru, poposește împreună cu el Mântuitorul Hristos și se roagă împreună cu noi. De aceea, Liturghia arhierescă și prezența arhierelui în Biserică înseamnă comuniunea în deplinătatea ei: arhierul, clericii și credincioșii care ne-au înconjurat la Sfânta Liturghie și la rugăciune".

În continuare, Pr. prof. dr. Nicolae D. Necula a evidențiat faptul că, dincolo de opera lor teologică, Sfinții Trei Ierarhi s-au afirmat ca trăitori autentici ai vieții creștine, ai actului liturgic, în calitatea lor de sacerdoți ai lui Hristos, rămânând prin aceasta modele vii pentru tinerii teologi, Sfinții Trei Ierarhi au fost oameni ai pustiului și ai retragerii în singurătate, ai meditației și ai vorbirii cu Dumnezeu, oameni ai rugăciunii în mod deosebit și oameni cu totul speciali ai trăirii în Sfânta Liturghie a misterului liturgic. Fiindcă nicăieri nu găsim, ca în Sfânta Liturghie, mântuirea noastră și izvorul pentru viața noastră creștină".

În succesiunea lor, manifestările au fost găzduite apoi în Aula Palatului Patriarhal, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, prezent în mijlocul studenților, profesorilor și al credincioșilor, alături de P. S. Sebastian Ilfoveanul, P. S. Vincențiu Ploieșteanu și de alte personalități bisericesti și laice.

Cuvântul de deschidere a aparținut decanului Facultății de Teologie, Pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, care a subliniat importanța deosebită a unui astfel de eveniment și a accentuat faptul că Sfinții Trei Ierarhi constituie în slujirea preoțească modele pentru tot clerul, arhierii și preoți deopotrivă, ca unii care au trăit preoția la cel mai înalt și mai deosebit nivel al ei. Un exemplu de înaltă slujire l-a oferit Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în cei 52 de ani de arhierie și în cei 15 ani

de patriarhat. Vorbitorul a cerut permisiunea ca programul artistic închinat Sfinților Trei Ierarhi să fie în același timp un omagiu adus de studenții teologi Prea Fericirii Sale, unul din ctitorii de seamă ai învățământului teologic românesc.

Un moment aparte l-a constituit prelegerea festivă a Dlui Prof. dr. Remus Rus, intitulată "Sfinții Trei Ierarhi – trepte spre desăvârșire", în care a conturat specificul lucrării fiecăruia dintre Sfinții Trei Ierarhi. Astfel, Sfântul Vasile cel Mare a fost primul care a inițiat asistența socială într-un plan organizat în cadrul Bisericii, Sfântul Grigore de Nazianz a ridicat omul de la treapta de faptură socială spre chipul lui Dumnezeu în care primează raționalitatea divină, iar Sfântul Ioan Gură de Aur reprezintă slujitorul lui Dumnezeu jertfelnic prin excelență, care a dus slujirea lui până la jertfa supremă a vieții sale.

A urmat apoi concertul festiv susținut de corul mixt al Facultății de Teologie din București care, prin interpretarea cu sensibilitate a unui repertoriu bogat, sub conducerea Pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu, a conferit un adaos de strălucire sărbătorii.

Festivitățile au fost încheiate prin cuvântarea de binecuvântare și de învățatură a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist:

Prea Cucernice Părinte Decan,

Prea Cucernici Părinți Profesori,

Prea Sfințite Părinte Episcop,

Dragi studenți și studente și onorată asistență,

Iată cel de-al doilea an al secolului, pe care l-am împroriat acum cu viața și lucrarea noastră, trăiește astăzi clipe de sărbătorire, așa cum foarte frumos și-a ales tema, cu totul proaspătă și cu totul generatoare de idei și de lucrări, cuvântul de astăzi Domnul profesor Remus Rus, pentru care-l felicit din toată inima și pentru dăruirea sa pentru teologie, dar și pentru neobosită cercetare și activitate științifică, pe care continuă să o facă, nu numai la catedră, ci și la alte instituții de cultură.

Este deosebit de importantă o zi ca aceasta și mai ales conținutul ei, atât de bogat și atât de atrăgător și plin de stări deosebit de înălțătoare pentru sufletul creștin și pentru cei care suntem fiii și slujitorii Bisericii noastre. Este greu să se adauge ceva la frumusețea și conținutul acestei serbări. În primul rând aș remarca contribuția coralei Facultății de Teologie a Universității București, cunoscut de acum prin iscusința ucenicului neuitatului maestru și compozitor Nicolae Lungu, părintele profesor de muzică bisericească, Nicu Moldoveanu șeful catedrei de muzică, care de data aceasta mi se pare că a atins o culme deosebită, nu numai prin originalitatea și interpretarea artistică a acestor frumoase compoziții bisericesti bizantine și populare, dar a făcut un pas important înainte creând o școală de ucenici și, în privința aceasta, ar putea să fie pildă pentru ceilalți profesori. Și ei astăzi, ucenicii au ajuns la nivelul profesorului. Părintele Moldoveanu ne-a încântat într-adevăr și a reușit ca să talmăcească conferința solemnă a domnului profesor într-un chip nebanuit și neașteptat, făcând din aceste clipe petrecute aici, într-adevăr, clipe de sărbătoare sufletească. Clipe pe care deseori în domeniul artei, al simțirilor noastre interioare, nu le putem da expresie în toată valoarea lor, pentru că numai simțirile foarte profunde, mai ales din punct de vedere religios și fru-

musețile care izvorăsc din conținutul și din frumusețea muzicii fac din învățătura noastră de credință, din slujirea noastră o sărbătoare. Și de aceea nu-i întâmplător că acest cuvânt, numai rostindu-l, presupune o pregătire, presupune o întâmpinare a unor momente și fapte deosebite, așa cum le-a tălmăcit domnul profesor în cuvântul său.

Așa încât exprim nu numai bucuria și starea mea, dar și a tuturor celor care au fost astăzi și este o lipsă a noastră, în general, că asemenea piese și astăzi și altă dată trebuiau înregistrate.

↘ Sunt piese foarte rare și piese foarte valoroase și scumpe artei noastre, atât bisericești cât și culte, pentru că ele mărturisesc, prin secole, neîncetat, această sărbătorire a Ortodoxiei în lunie. Căci dintre religiile lumii aceste Sfinte Liturghii ale Sfinților Părinți pe care noi îi prăznuim, astăzi fac o sărbătoare, câteodată, uriașă prin pelerinajele și Liturghiile bizantine care au început la Sfânta Sofia și au rămas înscrise pe bolta universală a cunoașterii lui Dumnezeu. De aceea, Ortodoxia este calea cea mai apropiată de a ajunge la Dumnezeu și de a cunoaște pe Dumnezeu, aici atât cât se poate în lumea aceasta, dar și aici este foarte mult, atâta cât ni se descoperă prin Sfintele Liturghii și aceste piese, împreună cu arta artelor care este muzica, armonia, vocea umană, creația lui Dumnezeu, care doar Sfinții Îngeri o mai pot depăși în simțire și în frumusețe, atât atunci când se intonează individual, cât mai ales în cor.

Suntem așadar la un moment și la un popas cu adevărat sărbătoresc și aceasta trebuie să o păstrăm ca un bun al nostru, al tuturor și ca o pârghie foarte puternică să ne ancorăm în realitatea vieții atât de zbuciumate acum, la început de secol.

Numai aceste ancoră ale credinței pot să ne ținuiască să privim spre Hristos întotdeauna, spre Împărăția lui Dumnezeu, ca slujitori și ca fii ai acestei Biserici.

Tinerii de astăzi, o parte dintre ei, pentru că, colegii lor numără în continuare până la 1.600 de studenți ai facultății noastre de la București cu care părinții și domnii profesori au lucrat în acest an.

Ei au vocație și vocația aceasta trebuie să crească cu fiecare moment sărbătoresc.

Pentru aceasta, dragii mei, trebuie să facem din viața noastră o continuă sărbătoare, o continuă trăire cu Hristos și în lumina lui Hristos și a Bisericii întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos aici pe pământul nostru românesc, pe brazda noastră străbună, prin predica Sfântului Apostol Andrei.

Suntem un popor, așadar și o Biserică mărturisitoare de două mii de ani a acestor adevăruri, a acestor valori predicate și formulate de Sfinții Părinți, cum ați auzit, neatinse încă în profunzimea lor până acum de cei mai savanți cunoscători și ai Bibliei și ai Teologiei și ai culturii chiar, în toate domeniile, a scrisului, a gândirii, a poeziei, a imnografiei, pentru că această gândire despre Dumnezeu și această lucrare cu Dumnezeu și pentru Dumnezeu și pentru Biserică sa este nesfârșită, este dătătoare de energii, de noi bucurii, de noi stări frumoase, atunci când rămâi statornic în credință.

O primă învățătură de astăzi este pentru noi ca să păstrăm aceste valori cu credincioșie. Cu credincioșia Sfinților Părinți, dar și a ucenicilor lor și a înaintașilor noștri de pe pământul nostru românesc, ca să rămânem statornici, o Biserică

mărturisitoare, o Biserică dreptmăritoare, slăvitoare a dreptei credințe a lui Dumnezeu, cunoscută astăzi în lume. Și profesorii noștri prin măiestria lor, prin arta și știința fiecăruia dintre ei și cei mai în vârstă și cei mai tineri, pentru că în Trupul lui Hristos noi suntem una în Hristos și de aceea aceasta este o valoare mare de a păstra credința aceasta și statornicia noastră și frumusețile Ortodoxiei. Acum, cum cunoașteți foarte bine, Ortodoxia este oarecum ținta unor priviri neprietenești, ca să nu spun altfel, dar Ortodoxia noastră românească niciodată să nu fiți cumva încercați să socotiți că există un adevăr mai frumos, că există o cale mai frumoasă de urmat, de a sluji pe Dumnezeu atât pe vatra noastră strămoșească, cât și în lumea largă, decât aceea pe care Biserica noastră strămoșească a bătătorit-o. Înaintașii noștri, părinții noștri, strămoșii noștri, pe acest pământ românesc au dăruit lumii valori încă din primele veacuri creștine.

Deci aceasta este sărbătoarea conștiinței noastre, care trebuie să pornească din interiorul nostru, din sufletul nostru.

Aveți un suflet tânăr acum, neprihănit încă de cele ale lumii. Păstrați-l pentru că el este cea mai mare valoare.

Tineretul, în general, este pândit astăzi de diferite capcane și de aceea slujitorii Bisericii și tineretul Bisericii noastre are chemarea ca să păstreze Altarul acesta neprihănit al sufletului românesc. Pentru că lumea nu poate avea altă cale decât aceasta a Evangheliei Mântuitorului Iisus Hristos pentru a se dezvolta, pentru a se prețui, pentru a se privi om ca om, ca chip al lui Dumnezeu.

Fără aceste valori oamenii ajung fiare și în loc de a se zidi o viață și o unitate, fie în Europa, fie în altă parte, în loc de a se zidi, se risipește. Se risipesc vieți omenești, se risipesc și la propriu și la figurat.

Misiunea noastră este ca să apărăm aceste valori și această viață pentru care însuși Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat.

Felicitându-vă din toată inima și mulțumindu-vă în numele asistenței care a întâmpinat cu atâta bucurie contribuția dumneavoastră de astăzi, liturghisirea de la Sfânta Biserică, dar și de aici, unde s-a desfășurat acest program artistic rog pe Bunul Dumnezeu și pe Sfinții Trei Ierarhi să ne ajute nouă slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române să o slujim cu credință, sănătate, cu pace, din generație în generație, pentru slava Bisericii noastre Ortodoxe, pentru slava poporului și a țării noastre românești și pentru mântuirea sufletelor noastre. Amin".

*

Toți cei care au participat la prăznuirea Sfinților Trei Ierarhi suntem încredințați că prezența tainică a lor în comuniune cu cei care i-au serbat, a dat un nou imbold tuturor celor angajați în slujirea lui Hristos, întărindu-și în cunoașterea Cuvântului și în mărturisirea Lui, atât prin cuvânt, dar mai ales prin concretețea faptelor lor.

Asist. drd. PETRE SPERLEA

**PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
A ÎMPLINIT 87 DE ANI**

Darurile dumnezeiești răscumpărate prin slujire jertfelnică

Sărbătorirea aniversării nașterii Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române a început, de fapt, în ajun, miercuri, 6 februarie a.c., numeroși clerici și mireni din țară și străinătate trimițând mesaje de felicitare și buchete de flori.

Razele blânde ale soarelui acestei primăveri timpurii de joi, 7 februarie 2002, au prefigurat darul dumnezeiesc la praznicul de suflet al dreptmăritorilor creștini români de pretutindeni, sărbătorirea a 87 de ani de la nașterea Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Teoctist.

Ca întotdeauna, primele gânduri și primele fapte ale Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române s-au îndreptat și în această zi către Dumnezeu. Vizibil emoționat, Părintele nostru Patriarh Teoctist, înconjurat de un sobor de arhieriei, preoți și diaconi, în dangătul sărbătoresc al clopotelor, s-a îndreptat spre Catedrala Patriarhală, pentru a sluji Sfânta Liturghie. Înainte de a intra în Sfântul Altar, Părintele Patriarh a făcut, ca de obicei, un scurt popas de pioasă rugăciune la moaștele Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou din Basarabi, ocrotitorul Catedralei Patriarhale și al capitalei României.

Împreună slujitori ai Dumnezeieștii Liturghii, alături de Arhipăstorul sărbătorit, au fost: Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei, Î. P. S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, Î. P. S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, Î. P. S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos, P. S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, P. S. Episcop Gherasim al Râmnicului, P. S. Episcop Timotei al Aradului, P. S. Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, P. S. Sebastian Ilfoveanul și P. S. Varsanufie Prahoveanul, Episcopi Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, arhimandriți, preoți și diaconi.

În Sfânta Catedrală Patriarhală au fost prezenți la Sfânta Liturghie și Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, P. S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului și P. S. Ambrozie Sinaitul, Episcop Vicar Patriarhal alături de numeroșii preoți, monahi, monahii, credincioși, personalități ale vieții publice, reprezentanți ai altor culte și ai Corpului Diplomatic, care au dorit să fie prezenți la acest eveniment.

După Sfânta Liturghie Arhierescă Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulțumit tuturor celor prezenți că i-au fost alături în rugăciunea către Tatăl Ceresc, prinosul adus lui Dumnezeu.

**Cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist
la Sfânta Liturghie, 7 februarie 2002:**

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Drept măritori creștini,

Pentru fiecare dintre noi este de la sine de înțeles că ziua nașterii reprezintă împlinirea unei taine pe care Dumnezeu a rânduit-o și a tocmit-o pentru a împli-

ni rostul pe pământ a ființei, a omenirii iubită de el pentru care și-a dat jertfă de răscumpărare pe unicul său fiu.

Ziua aceasta pentru mine însemnează mult, că nu se poate exprima ceea ce simt eu în aceste clipe. Și de aceea anul acesta fiind oarecum un an care a intrat în dinamica timpului vieții scurte, pe care o avem noi, să fie, să aibă în miezul ei dumnezeiasca Liturghie și rugăciune.

Nu voi ține un cuvânt, ci voi exprima doar, de aceea, ca urmare a bucuriei trăite în Duhul Sfânt, la săvârșirea Sfintei Liturghii, câteva gânduri pe care numai eu le pot exprima la această vârstă și la această responsabilitate a mea, încurajat de prezența, cum vedeți, a Înalt Prea Sfințiților și a Prea Sfințiților Părinți ai mei și ai noștri și ai dumneavoastră, ai tuturor.

Primul meu gând se îndreaptă, așa și am fost foarte bucuros că împreună cu Înalt prea Sfințiții am săvârșit dumnezeiasca Liturghie spre a-i mulțumi lui Dumnezeu și prin rugăciunea pe care ați auzit-o aici, pentru toate câte ne dă, numai El, cum știe Dumnezeu să le rânduiască în viața noastră.

În același timp și de aceeași valoare este și recunoștința și dragostea mea pentru părinții mei, Dumitru și Marghioala, pentru frații mei, care au trecut tărâmul acestei vieți, pentru părinții mei din mănăstire, din mănăstiri(le) pe unde am trecut și din școlile pe unde am trecut.

Pentru că ei toți mă însoțesc pe calea pe care Dumnezeu mi-a îndreptat pașii în deceniile de viață.

Și în al treilea rând și iarăși cu aceeași valoare gândul meu de iubire, de recunoștință și de dragoste nesfârșită o îndrept către Sfântul Sinod al Bisericii noastre, către membrii lui, care mai mult de două treimi acum, la popasul acesta, sunt tinerii ierarhi, tinerii elevi, sau studenți din anii începutului vieții mele în scara, în ierarhia bisericească.

Și a fost și este o bucurie pentru mine apropierea lor și împreună noastră lucrare în Sfântul Sinod pentru Biserica noastră.

Pentru că ei aduc aici gândurile și dorințele credincioșilor, ale mănăstirilor, ale preoțimii noastre și a școlilor de învățământ. Către toți îmi îndrept gândul meu de prețuire și dragoste în această zi sfântă, pentru că știu că cei mai mulți se gândesc la mine și nicăieri nu era un amvon mai frumos decât acesta de aici, după Sfânta Liturghie, ca să îndrept aceste cuvinte.

Și în sfârșit nu pot să uit râvna noastră a tuturor, însemnătatea gândului, a lucrării noastre bisericești, într-un gând și un cuget, pentru lume, pentru pacea lumii, pentru desăvârșirea semenilor noștri, a tuturor, pentru sporirea noastră, a lucrării apostolice, dumnezeiești, în mijlocul credincioșilor. Pentru ca dragostea noastră și valorile noastre ortodoxe strămoșești, așa cum le-au păstrat moșii și strămoșii noștri să înrăurească binefăcător pe toți ceilalți frați ai noștri de pe brazda străbună a noastră, de alte credințe sau de alte etnii. Către toți îmi îndrept un gând de dragoste și de prețuire și rog pe Bunul Dumnezeu să ne dea putere tuturor ca să împlinim, fiecare de la locul în care ne aflăm și responsabilitatea noastră, cele ce se cuvin, lui Dumnezeu în primul rând și cele ce se cuvin celor ce poartă chipul lui Dumnezeu, care sunt semenii noștri, lumea de astăzi.

Vă mulțumesc, tuturor, cu căldură vă îmbrățișez în această zi sfântă pentru mine, că am liturghisit împreună și ați fost prezenți aici, Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți și tuturor vă doresc cu dragoste sănătate, mulți ani, pace și să ne ajute Dumnezeu să ne vedem cât mai des și fiecare dintre dumneavoastră să ajungeți vârsta mea și să o depășiți și să ne întâlnim să ne bucurăm unii pe alții.

La mulți ani și vă mulțumesc din inimă tuturor.

Toți cei prezenți i-au mulțumit Patriarhului sărbătorit cu urarea "Să ne trăiți întru mulți și fericiți ani!", iar la ieșirea din Catedrala Patriarhală soborul coliturghisitor a fost înconjurat de mulțimea dornică să primească binecuvântările arhierilor și preoților, să le soarbă cuvintele de învățătură sau măcar să le atingă veșmintele. Cel mai cercetat a fost, ca de obicei, Părintele nostru Patriarh Teoctist, care nu a pregetat nici o clipă să poposească lângă cei binecuvântați, pentru a-i mângâia, a-i sfătui de bine, a-i încuraja, chiar de îi știa de-o viață sau doar îi vedea pentru prima dată față către față.

Ajuns pe treptele Reședinței Patriarhale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a mai mulțumit încă o dată numeroșilor credincioși veniți să îi aducă urările lor de inimă, întreaga suflare adunată pe Dealul Patriarhiei i-a cântat într-un glas "La mulți ani!", pentru ca la un moment dat Părintele Patriarh să fie impresionat până la lacrimi de o creștină ce și-a ridicat glasul peste murmurul general, urându-i "Să ne trăiți întru mulți ani zile frumoase ca cea de astăzi".

În continuare, la ora 12:00, în rotunda Palatului Patriarhal a avut loc un moment aniversar, la care participanților la Sfânta Liturghie Arhierescă li s-au alăturat oaspeți de seamă veniți să-l felicite pe Patriarhul României pentru cei 87 de ani împliniți.

Într-o atmosferă deosebit de caldă, în care sărbătoritul era îndeaproape înconjurat de membrii Sfântului Sinod, de numeroșii oaspeți, Prea Sfințitul Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, subliniind că "aceasta este o zi binecuvântată, ziua în care întreaga Biserică Ortodoxă Română își prăznuiește Întâistătorul", l-a invitat pe Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei să dea glas mesajului Sfântului Sinod al Bisericii noastre strămoșești.

**Cuvântul de apreciere al Sfântului Sinod al B.O.R.,
rostit de Î.P.S. Mitropolit TEOFAN al Olteniei:**

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Distinse autorități,
Iubit popor al lui Dumnezeu,*

Cândva, pe la mijlocul celui de al doilea deceniu al veacului trecut, un prunc se năștea în nordul Moldovei. La timpul convenit, pruncul avea să se nască a doua oară prin Sfântul Botez, primind numele de *Toader*, nume care peste câteva decenii era înlocuit cu cel de *Teoctist*. Atunci Prea Fericitul Părinte Patriarh de astăzi intra în rândurile monahilor cu care și-a indentificat întreaga viață.

Cele două nume, pe care de-a lungul vremii Patriarhul României le-a purtat: *Toader* și *Teoctist*, au arătat, prin mesajul cuprins în puterea numelui, ceea ce avea să devină de-a lungul vremii Întâiul Stătător al Bisericii noastre. Ce altceva a fost și este viața Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* decât o prelungire peste decenii a "logosului" cuprins în aceste două nume: *Toader* – "*dar al lui Dumnezeu*" sau "*darul făcut lui Dumnezeu*" și *Teoctist* – "*zidirea lui Dumnezeu*" sau "*zidirea altora făcută în numele lui Dumnezeu*"?

Ce *dar* mai mare poate să aibă un om din partea lui Dumnezeu decât să fie născut într-o familie binecuvântată, sau să viețuiască în preajma atâtor călugări îmbunătățiți de la Sihăstria Voronci, de la Bistrița, de la Neamț, de la Cernica sau din alte mănăstiri ale țării? Cum să nu poată fi subliniată ca *dar* divin întâlnirea din tinerețe a celui care avea să devină Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române cu primii doi Patriarhi ai României: Miron și Nicodim? Ce *dar* de excepție a primit Patriarhul de astăzi, prin întâlnirea definitivă pentru întreaga-i viață cu vrednicul de pomenire Patriarh Justinian!

Darurile pe care le-a primit Părintele *Teoctist* prin slujirea ca Vicar la Mitropolia din Iași, ca Episcop Vicar aici, la București, Episcop la Arad, Mitropolit la Craiova, la Iași și, în cele din urmă, Patriarh la București se înscriu în linia talanților primiți de la Dumnezeu, talanți făcuți roditori întru misiune. Dacă aceste daruri au fost primite cu îndestulare de către Patriarhul de astăzi, atitudinea Prea Fericirii Sale s-a înscris în aceeași teologie a darului. Darurile pe care le-a primit, le-a acceptat ca pe un Sfânt potir pe care, euharistic și în toate laturile slujirii, l-a prezentat din nou Dumnezeului ceresc: "*Ale Tale dintru ale Tale. Ție-ți aducem de toate și pentru toate*".

Multe au fost darurile primite, multe au fost, apoi, oferite lui Dumnezeu și Bisericii Sale de către Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*. Dintre acestea din urmă, aș enumera două: *darul sfânt al misiunii și cel al unității*, ambele înțelese și trăite ca jertfă și ca bucurie atât în perioada de dinainte de 1990 cât și după acest an.

Prezent în inima *lucrării misionare* a Bisericii în ultima jumătate a veacului trecut, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a cunoscut greutatea crucii purtate într-un mediu ostil, precum și bucuria datoriciei împlinite. Românul ortodox n-a fost într-un tot lipsit de predicarea cuvântului lui Dumnezeu în diferite forme, în pofida greutăților caracteristice acelei perioade. Perioada de după 1989 a adus în viața Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* un adaos de lucrare misionară cu multe mulțumiri sufletești și cu multă încercare. Eparhiile noi, religia în școală, prezența preotului în armată, spital și penitenciar, bisericile nou construite, școlile teologice și instituțiile de caritate sunt câteva din strădaniile misionare ale Bisericii lui Hristos din România în ultimii 12 ani, având ca Arhipăstor pe Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*. Bucuriile nenumărate datorate climatului de libertate concretizat în prezența misionară incontestabilă sunt, în același timp, însoțite de jertfe nu mai puțin adânci, nu mai puțin dureroase. S-a născut într-o zi în care se sărbătorește nu mai puțin de o mie și trei sfinți martiri din Nicomidia – semn al unei vieți fundamentată pe mărturia credinței și a martirajului nelipsit niciodată din împlinirea cu responsabilitate a slujirii mărturisitoare a lui Hristos.

Talantul misiunii n-ar fi fost atât de rodnic dacă n-ar fi fost însoțit de *darul unității*. Sinodalitatea, comuniunea, frățietatea, unitatea sunt elemente cheie în viața Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Experiența sobornicității însușită la școala Patriarhului Justinian a fost continuă călăuză Patriarhului nostru de astăzi. În vremuri de constrângeri sau în timp de libertate, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a găsit și găsește calea potrivită să-și alătore ierarhii, preoții, călugării și credincioșii mireni atașați Bisericii în lucrarea misionară. O Biserică Ortodoxă Română unită în jurul Patriarhului, o Biserică vie, vrednică de a fi în continuare chintesența spirituală a neamului, iată darul cu care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist se prezintă astăzi, la ceas aniversar, în fața conștiinței națiunii române și în fața lui Dumnezeu.

În duhul aceleiași comuniuni izvorâtă din disponibilitatea sufletească de a fi receptorul de *daruri* sfinte și a le oferi, apoi lui Dumnezeu și oamenilor, dăruim Prea Fericirii Voastre, în numele Sf. Sinod, această icoană cu Învierea lui Hristos. Este un triptic înfățișând, pe de o parte, suferința lui Hristos în grădina Ghetsimani și pe de altă parte, mormântul gol de moarte și plin de Înviere. Este calea suferinței ghetsimanice ce deschide accesul spre Înviere; este durerea repetată și lumina continuă care definesc viața Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în istoria Bisericii noastre.

Icoana este însoțită de darul dragostei poporului lui Dumnezeu din România pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, *dar* de rugăciune pentru a fi *dăruit* în continuare Sfintei Biserici, "în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului".

† T E O F A N

Mitropolitul Olteniei

Cu aceste cuvinte pornite din adâncul inimii, Î. P. S. Mitropolit Teofan i-a oferit părintelui său spiritual, din partea Sfântului Sinod, o icoană-triptic deosebit de valoroasă atât din punct de vedere artistic cât și simbolistic.

În continuare, domnul Consilier Prezidențial Victor Opaschi a prezentat mesajul Domnului Ion Iliescu, Președintele României.

Mesajul Domnului Președinte Ion Iliescu

Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist,

În tumultul problemelor cotidiene, trăim astăzi o bucurie deosebită: aniversarea zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre. O aniversare bogată, atât în anii pe care i-ați adunat într-o cunună a vârstei, cât și în semnificația ei.

Cred că nu este întâmplător faptul că Dumnezeu a învrednicit țara și poporul nostru cu un asemenea Patriarh. Pentru cei ce vă cunosc, pentru cei care vă văd, sunteți – nearătându-vă anii – un stejar viguros. Ați trecut prin anii perioadei interbelice, formându-vă ca teolog și slujitor. Ați străbătut "deșertul" totalitarismului ateu, înțelegând rostul și nevoia unei Biserici vii, care să ducă mai departe flacăra credinței strămoșești, punându-vă slujirea arhierască, și mai apoi cea patriarhală,

în această vrednică și istorică lucrare. Stejarul a devenit, cu fiecare încercare, cu fiecare responsabilitate încredințată mai viguros odată cu anii ce i-au îmbogățit coroana. De aceea ne sunteți astăzi, tuturor, exemplu de înțelepciune, de trăire ortodoxă și românească, pentru că "bătrânețea" Prea Fericirii Voastre se manifestă într-o maturitate a sfatului dat Bisericii în clipe deloc ușoare, de prefaceri sociale și economice, de mentalitate și viață. Împliniți, așadar, în mod deplin slujirea patriarhală a Bisericii Ortodoxe Române, o Biserică ce nu a putut fi îngenuncheată decât în rugăciune, ducând mai departe, din generație în generație, "buna-vestire" a Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul și Apostolul României.

La acest ceas de sărbătoare, ne exprimăm prețuirea față de personalitatea și slujirea Prea Fericirii Voastre, pentru tot ceea ce împliniți cu neobosită trudă pentru fiii Bisericii Ortodoxe Române. Vă rog să primiți, Prea Fericirea Voastră, urări de bine și sănătate, de viață lungă și binecuvântată.

Cu prețuire,

Președintele României
ION ILIESCU

București, 7 februarie 2002

Prea Sfințitul Vincențiu Ploieșteanu i-a dat în continuare cuvântul domnului Laurențiu Tănase, Secretar de Stat în Ministerul Culturii și Cultelor, pentru a prezenta mesajul domnului Prim Ministru Adrian Năstase.

Mesajul Domnului Prim Ministru Adrian Năstase

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite PĂrinte Patriarh Teoctist,

Cu ocazia aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, ne alăturăm tuturor celor care vă prețuiesc personalitatea și lucrarea pusă în slujba Bisericii Ortodoxe, adresându-vă în numele meu și al membrilor Cabinetului, felicitările noastre.

Aprecierile unanime, interne și internaționale, precum și prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română în perioada de după decembrie 1989, se datorează, în bună măsură și personalității și strădaniilor Prea Fericirii Voastre.

Cunoscând prin experiență personală rolul implicării ortodoxiei românești în viața și cultura poporului român și rolul Bisericii Ortodoxe în societate, ați înțeles necesitatea operei social-caritative, a activității misionare și a celei ecumenice, acțiuni ce au făcut ca Biserica Ortodoxă Română să reprezinte un important element de coeziune socială și să se bucure de prestigiul binemeritat.

În numele Guvernului României și al meu personal, vă adresez, Prea Fericite Părinte Patriarh TEOCTIST, cele mai bune gânduri de pace lăuntrică și sănătate, spre rodnică slujire a Bisericii Creștine.

La mulți ani!

ADRIAN NĂSTASE

Într-o binecuvântată succesiune, Biserica soră Romano-Catolică, reprezentată la acest eveniment de Nunțiul Apostolic la București, Monseniorul Jean Claude Perisset și-a făcut auzit mesajul credincioșilor săi prin vocea Î. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit Monseniorul Ioan Robu.

Mesajul Monseniorului Dr. Ioan Robu

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Sunt bucuros și este o onoare și o cinste pentru mine să Vă spun din partea Bisericii Catolice: "*La mulți ani!*".

*Înalt Prea Sfințiile Voastre,
Prea Sfințiile Voastre,
Iubiți frați și surori,*

Sunt aproape 30 de ani de când ne cunoaștem cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. A fost un timp în care, trebuie să mărturisesc că, a crescut în mine mai întâi simțământul de apropiere și de respect pe care i-l port, de respect în mod deosebit pentru jertfirea, pentru consacrarea de sine, pentru tot ce a făcut în viața de om dăruită lui Dumnezeu.

În al doilea rând, ne-am respectat și îl respect pentru tot ce a făcut în Biserica Ortodoxă Română, multe și frumoase lucruri; cândva am scris și am declarat că atunci când Biserica Ortodoxă se bucură, mă bucur și eu și când suferă, sufăr și eu. Să fiți încredințat, Prea Fericirea Voastră, că este un adevăr pe care-l spun, și nu la o ocazie aniversară ca aceasta, din această zi deosebită. Apoi, un alt simțământ care a rămas și a crescut mereu și este viu în mine, este acesta că ați vegheat pe drumul cel bun dar în primul rând, pentru puterea interioară de a rămâne senin în fața furtunilor, în fața umilirilor, în fața răutăților nedrepte. Cât preț și câți spini vor sta sub această ploaie a seninătății Prea Fericirii Voastre, Dumnezeu știe; dar, ca urmaș al Apostolilor, ați știut totdeauna alegerea făcută, ați cunoscut-o, că ea este pe cruce, acesta este semnul apostolatului, semn pe care l-ați purtat în inimă și pe frunte, în fața tuturor, cu toate acestea și cu toată onoarea încă o dată vă spun, în numele meu, al confrăților catolici, un călduros "*La mulți ani!*".

O dată cu aceste felicitări, a ajuns la Cabinetul patriarhal și mesajul domnului Valer Dorneanu, Președintele Camerei Deputaților din Parlamentul României.

Mesajul Domnului Valer Dorneanu

Prea Fericite Părinte,

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre îmi oferă prilejul de a-mi exprima încă o dată respectul și admirația mea cea mai sinceră față de slujirea de foarte mare răspundere la care ați fost chemat, ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe a Neamului Românesc, ca și pentru osteneala rodnică și strădaniile pe care le depuneți pentru apărarea tradițiilor noastre spirituale ortodoxe, ca și pentru afirmarea nedezmănițită a vocii lui Dumnezeu în viața poporului nostru.

Prețuim, de asemenea, cu deosebire tot ceea ce întreprindeți pentru cunoașterea și recunoașterea ortodoxiei românești în lume, pentru călăuzirea credincioșilor spre receptarea și trăirea înaltă a darurilor lui Dumnezeu prezente în Biserica Ortodoxă Română, precum și ecumenismul pe care îl propovăduiți, eforturile deosebite pentru înțelegere și dialog, pentru concilierea bisericilor și înfrățirea întru credință a neamurilor și etniilor.

Ne alăturăm tuturor dreptcredincioșilor cu urarea ca să vă întărească Bunul Dumnezeu cu sănătate și fericite puteri în lupta neostoită pe care o purtați pentru reformarea morală și restaurarea omului deplin, în numele idealului propovăduit de Iisus, pentru unitatea de neam și de credință ortodoxă a tuturor românilor.

La mulți și fericiți ani!

VALER DORNEANU

București, 07.02.2002

A luat cuvântul Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST
adresându-se astfel:

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți ai Sfântului Sinod al Bisericii noastre strămoșești,

Înalți reprezentanți ai forurilor de stat,

Domnule Consilier Prezidențial,

Domnilor Secretari de Stat,

Înalt Prea Sfințite Mitropolit Ioan al Bisericii Romano-Catolice din România,

Prea Cucernici părinți și Prea Cuvioși părinți, Prea Cuvioase Maici,

Iubiți frați și surori în Domnul,

Este o povară peste puțință de a fi purtată și înțeleasă și ridicată de unul singur, aceea a slujirii Bisericii noastre.

Chiar dacă un preot are responsabilitatea sa, câteva sute sau mii de suflete, povara lui este imensă dacă nu ar avea alături, ca și noi, slujitorii de pe alte trepte ale Bisericii, prezența și ajutorul Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Este această responsabilitate care dă valoare atunci când ea este împlinită, dă valoare instituției pe care o slujim noi, fiecare în domeniul său de activitate, dar în același timp datorită valorii neprețuită a harului dumnezeiesc pe care ne-am învrednicit noi, ca persoane omenești, dă valoare și persoanei.

Nu știm cât teritoriu, câtă limită are această valoare omenească, a noastră ca oameni, dar știm atât că acolo unde este harul dumnezeiesc și-n biserică și orice preot, dar și orice credincios este însoțit în viața sa de harul dumnezeiesc.

De aceea în viață se cere un comportament, se cere o responsabilitate ca să păstrezi darul acesta dat de Dumnezeu. Așa cum îl învăța și îi scria Sfântul Apostol Pavel ucenicului său foarte tânăr episcop, Timotei: "păstrează darul pe care l-ai luat și îl chivernisește și-l administrează duhovnicește în chip dumnezeiesc pentru mântuirea celor mulți".

Aşa încât noi, slujitorii Bisericii, desigur astăzi este o zi însemnată pentru mine personal, dar prin prezența dumneavoastră, prin luările de cuvânt pe care le-ați ascultat, un slujitor al Bisericii nu poate fi rupt de societate. Nici nu se cere lucrul acesta, slujirea noastră, canoanele Sfintei Biserici, rânduielile ei, ba dimpotrivă, ne obligă ca cei care suntem parte din societatea noastră să depunem toate eforturile ca să ajutăm această societate.

Și de aceea implicațiile unei zile ca celei de astăzi, implicații, iată, nu sunt numai ale mele personal, chiar și în viața de familie a fiecăruia dintre noi ziua de naștere nu este numai a celui care este născut în ziua respectivă, ci se răsfrânge asupra părinților, asupra fraților, asupra prietenilor și așa mai departe.

Și astăzi am ajuns aici cu firul gândului meu ca să-mi exprim o recunoștință adâncă pentru toți cei care vă găsiți aici, Înalt Prea Sfinți Mitropoliți și Episcopi ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, părinți de la parohii, părinți protopopi, stareții de la mănăstirile noastre, preoți și credincioși de departe veniți, pe care i-am întâlnit în biserică și ne-am încrucișat privirile și iubirea noastră interioară. Cea ce denotă că noi niciodată nu suntem numai noi ca persoane, ci suntem însoțiți întotdeauna de harul Mântuitorului și de slujirea Sa, care se face arătată și gustată în dumnezeiasca Liturghie.

De aceea, poate fără să ne dăm seama noi participăm la o zi ca aceasta și creem emoții deosebite, și dacă acest adevăr s-a verificat a fi foarte folositor familiei, credinței, Bisericii, bisericilor de toate slujirile, de toate doctrinele și etniile noastre se datorește acestei bogății de învățătură pe care le-a adus Mântuitorul nostru Iisus Hristos și această neîncetată a trăirii noastre cu El, cu sfinții Lui, cu Maica Domnului.

Nu suntem nici o clipă din viața noastră singuri, suntem, iată, înconjurați întotdeauna de prieteni, de cunoscuți, de slujitori.

Sfânta Evanghelie aduce acest conținut vieții noastre, vieții creștine, vieții de preot, monahilor care și-au închinat viața singurătății, ei nu sunt singuri. Ei sunt, prin faptul mărturisirii credinței lor în Evanghelia și în posturile recomandate de Mântuitorul Hristos și de Sfinții Apostoli, ei sunt împreună cu lumea. Ei trăiesc împreună cu lumea. Cei mai îndepărtați pustnici, așa cum vedem din scrierile filocalice, au trăit plener frământările și câteodată deziluziile, dezamăgirile vieții cu lumea întreagă.

De aceea istoria pentru noi, pentru creștini, are valoare mare. Are valoare, tocmai și are un sens precis, pentru că este învățătura Mântuitorului Iisus Hristos și suntem noi, urmașii Sfinților Apostoli, ai primilor creștini, ai martirilor, credincioșii noștri care mărturisesc acest adevăr și dau valoare timpului și dau valoare spațiului.

Și de aceea ca învățătură pentru noi și pentru mine în aceste clipe, așa, ar fi ca noi, slujitorii Bisericii, de toate treptele, să ne implicăm acum, la începutul acestui mileniu mai mult în slujirea semenilor noștri.

Sfântul Vasile cel Mare ne-a pus înaintea o întreagă doctrină socială, cea mai desăvârșită a Bisericii, a Evangheliei, instituțiile sale de binefacere, vasiladele. Noi trebuie să le actualizăm, iubiți părinți și frați de la parohii și de la mănăstiri, trebuie să le dăm viață, acestora.

Căci aceste fapte bune, despre care se vorbește în Liturghia care am ascultat-o și am împlinit-o noi astăzi cu nevrednicie, dar acolo se vorbește despre cei săraci, de cei suferinzi, de cei din închisori, de cei plecați în cer, de cei asupriți. Pentru toți Biserica are grijă de ei. Este de aceea Ortodoxia, Biserica noastră, până acuma, nici n-o cunoaște de doctrină așa zisă socială, ea este în ființa slujirii noastre, a sfintei Liturghii și a responsabilității noastre din toate veacurile. Dar acum se cere mai mult vădită această lucrare a noastră bisericească.

Și de aceea preotul, monahul din mânăstire și noi înșine, arhierii lui Hristos din țara noastră trebuie să aruncăm mreaja mai la adânc, cum spunea Mântuitorul apostolilor, cu curaj, cu cutezanță spusă de el, ca să putem să deschidem Evanghelia și adevărul său în largul lumii. Și această cutezanță și acest neastâmpăr necentenit al unui slujitor al Bisericii, sau al unui teolog, după exemplul Sfinților Părinți, un neastâmpăr sfânt care face ca zilnic să te gândești la ceva, zilnic să împlinești ceva din responsabilitatea grea care o poartă fiecare preot sau arhieru, fiecare credincios în viața sa.

De aceea, aceasta o purtăm, cum eu personal țin să mărturisesc acum, ca pe un ideal al meu și al Sfântului Sinod începerea și terminarea, dacă este posibil a Catedralei Mântuirii Neamului, Înălțarea Domnului și Sfântul Apostol Andrei, care până acum, datorită râvnei colaboratorilor mei de la Patriarhie, până acum sunt împlinite toate formele și aprobarea amplasamentului, a spațiului, care a devenit în proprietatea noastră, a Bisericii și acum suntem prinși la proiectele și la celelalte lucrări de documentație, foarte importante.

Și vreau să vă spun aici că am luat aminte la toate reproșurile care s-au adus, mi s-au adus câte o dată personal, sau nouă, Bisericii, pentru această clădire într-o vreme de sărăcie ca cea pe care o trăim noi acum. Și am luat aminte la toate acestea fără a avea un gând de rău, de reproș pentru cei care au scris în presa noastră lucrul acesta, indiferent pentru ce motive, le-am privit cu multă înțelegere și le-am privit ca un interes pentru biserica aceasta.

Și am ținut cont de ele și vom ține cont și mai departe, pentru că foarte mult contează în viață interesul pozitiv, nu indiferența pentru Biserică, mai ales în domeniul Bisericii.

Și o părere care nu ne convine sau critică, noi trebuie să o îmbrățișăm și să o tratăm căci aduce o soluție mai bună decât cea pe care o credem noi că este cea mai bună.

Așa încât acesta este un ideal al meu și o bucurie pe care vreau să o împărtășesc tuturor astăzi, în chip oficial. Chiar în zilele care vor urma, Prea Sfințitul Episcop Vincențiu și cu alți specialiști vor avea o conferință de presă în care să se dea toate detaliile asupra acestei catedrale.

Și asemenea acestei bucurii a fost pentru mine că zilele trecute am pus o nouă temelie clădirii vechi de la Radu Vödă a Seminarului. O clădire care va cuprinde 600 de locuri de elevi și seminarul acesta din București va continua, va purta numele Mitropolitul Nifon în amintirea Seminarului Nifon, la care și-au făcut studiile mulți încă în viață pe care îi avem până acum.

Deci acestea ar fi două din apropiatele noastre chemări ale Bisericii și ale bucuriei de astăzi.

Sigur că vremurile sunt așa cum sunt ele, dar nu sunt contrare, în fond, nu sunt contrare activității noastre. Libertatea sfântă pe care o avem noi românii acum și Biserica mai ales o prețuiește, trebuie folosită.

Nu se poate ca un preot care vrea să facă o biserică, sau o mănăstire un monah să nu facă, sau credincioșii.

Noi nu simțim o sărăcie atât din punct de vedere material care a generat, în vremea noastră, ați văzut, câte necazuri a generat tocmai contrariul bogăției, lăcomia, corupția, celelalte toate forme de degradare a ființei omenești.

Noi în Biserică simțim bogăția sufletească a credincioșilor noștri; jertfelnicia lor. La Catedrala noastră atât de multe scrisori avem și în străinătate, de la români, care nu vor putea contribui chiar în măsura în care noi să ne așteptăm că vom avea.

Așa că acestea constituie pentru mine și de aceea le spun, sunt fapte trăite de noi toți și experiențe de noi toți. Avem motive să fim optimiști acum la început de secol XXI și mileniul al treilea. Mai ales Biserica noastră, Bisericile noastre împreună, avem motive să fim optimiști pentru aceste mărturii pe care ni le-au dat credincioșii noștri din țară și de peste hotare, pentru vrednicia credinței și robustețea credinței lor.

Și astea pe mine personal mă hrănesc sufletește și simt în prezența Înalț Prea Sfinților Episcopi și Mitropoliți și-n adunările noastre bisericești un mare sprijin și o mare încurajare. De aceea gândul acesta de a sluji Biserica, de a fi mereu la înălțimea chemării noastre este foarte frumos și simbolul acestei lățiri a dimensiunii noastre teologice prin prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit al Bisericii Romano-Catolice este un simbol și o talmăcire că Biserica Ortodoxă Română are astăzi relații de prietenie și de sprijin cu toate Bisericile, cu toate, cu cele mai noi, care uneori prin prozelitism uneori ne deranjează, dar nu-i urâm. Ci noi vrem ca cu dragoste să colaborăm pentru binele credincioșilor, nu pentru a le smulge credința, nu pentru a le răstălmăci cuvântul Mântuitorului Hristos, al Sfinților Apostoli, ci pentru a sluji împreună, a ne înțelege și a ne întregi unii pe alții în slujirea Bisericii și a Mântuitorului Iisus Hristos, către unitatea care o dorește și o așteaptă Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Problemă foarte scumpă Bisericii noastre.

Vă mulțumesc tuturor și vă rog ca în gândurile și în inima dumneavoastră, cei care ați fost aici astăzi să aveți un gând și pentru mine, ca Dumnezeu să-mi ajute să port toiagul acesta cât va rândui Dumnezeu. Avem grijă deci nu mai mult noi decât Mântuitorul și Biserica.

Vedeți că sunt înconjurat numai de tineri, nu este nici un pericol, căci vasul până la urmă tot își face datoria sa, ca să-și arate valoarea sa. Dar rugăciunea noastră unii pentru alții valorează foarte mult.

În această nădejde rog pe Dumnezeu să vă dea sănătate tuturor, să vă binecuvânteze cu pace, cu sănătate familiile, lucrarea dumneavoastră, ca împreună, într-un gând și într-un cuget să slujim Biserica Mântuitorului Hristos, să slujim țara și pacea lumii întregi. Amin.

În tot acest timp, obiectivele și reflectoarele camerelor de luat vederi și blițurile aparatelor de fotografiat ale numeroșilor jurnaliști prezenți în rotonda Palatului Patriarhal nu au conținut să-l asalteze pe sărbătoritul Bisericii noastre, Părintele Patriarh, și pe cei din imediata sa apropiere. Iar dacă cei mai tineri din jurul

Părintelui Patriarh Teoctist dădeau vădite semne de oboseală, Prea Fericirea Sa nu arăta deloc faptul că s-a trezit înaintea multora și s-a pregătit pentru a sluji împreună cu toți Dumnezeuiasca Liturghie încă de la primele ore ale dimineții.

Confrații jurnaliști comentau că sărbătoritul este drept ca un stejar și cu certitudine vârsta împlinită nu este de 87 de ani, ci de 87 de primăveri.

Ca pentru a confirma observația jurnaliștilor, dar nu numai a lor, ci a tuturor celor prezenți, la un moment dat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a retras discret. Dar nu spre odihnă, ci spre osteneala slujirii aproapei, pentru a merge la Centrul de Plasament Preșcolari Nr. 2 "Sfinții Apostoli Petru și Pavel".

Întâistătătorul Bisericii noastre, însoțit de P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, de câțiva consilieri patriarhali, preoți și diaconi, încărcăți cu daruri, a ținut din tot sufletul său generos și iubitor să facă din această zi o sărbătoare și pentru acești copii defavorizați.

Copiii i-au cântat Prea Fericitului Părinte Teoctist "La mulți ani!" și au rostit împreună, cu mare emoție, rugăciunea "Tatăl nostru", după care Părintele Patriarh, cu bunătatea și modestia ce-l caracterizează, s-a așezat în mijlocul copiilor pentru a-i mângâia, pentru a suplini măcar puțin lipsa părinților naturali și, deschizându-și inima, le-a povestit: "sunt fiu de țăran și părinții mei au fost oameni săraci. Nu am avut asemenea stări de bucurie, dar viața mi-a fost luminoasă datorită familiei și atmosferei deosebite din casa părintească, însuflețite de dragostea pentru Dumnezeu. Fiind săraci, nu prea am avut prilejul să facem năstrușnicii, pentru că eram puși la treabă. Dar îmi amintesc de o iarnă, prin luna februarie, când, prinzând ușa casei deschisă, am ieșit cu unul din frații mei și am mers la iaz. Acolo, desculți și îmbrăcați doar cu o cămeșuță de casă, ne-am dat pe gheață. Va dați seama că atunci când ne-am întors, urechiușele și alte părți ale corpului au fost înțelepțite de părinți".

Trecând de la amintirile din copilărie la actualitate, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a spus că pentru a rezista ispitelor și vremurilor grele "trebuie să revenim la vârsta copilăriei, la inima curată de atunci".

Luminat de învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, însuflețit de harul Sfântului Duh și de exemplul strămoșilor, sufletul Părintelui nostru Patriarh are două laturi veșnic treze, unite prin iubire, anume cea pentru copii, viitorul nostru și cea pentru bătrâni, înaintașii și părinții noștri.

Pentru a împlini regula de aur ce singur și-a fixat-o, ca să încununeze aniversările proprii, prin împărtășirea bucuriei lor cu prietenii și protejații săi personali de la Căminul de Bătrâni "Radu Vodă", însoțit și aici de același grup de colaboratori, pachetele cu daruri precedându-l, Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul sărbătorit azi de românii de pretutindeni a binecuvântat bucatele alese, ce nu atât de des precum ne-am dori și cum o merită se află pe mesele acestor bătrâni.

Și precum la mănăstiri, în timp ce frații mănâncă, unul dintre ei tâlcuieste pilde sau citește din Viețile Sfinților, tot așa și Părintele Patriarh, în timp ce bătrânii mâncau, le-a vorbit de una, i-a întrebat de alta, au stat de vorbă. Și totul cu tactul, delicatețea și bunătatea predicatorului cu zeci de ani de osteneala duhovnicească, pentru ca nu numai trupurile, ci și sufletele acestor bătrâni să fie mângâiate în această zi de sărbătoare. Dar cu experiența și înțelepciunea acumulată în cei 52 de

ani arhipăstorire, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Teoctist și-a aruncat peste timp privirea grijulie pentru părinții acestui neam, discutând cu reprezentanta Ministerului Muncii și Solidarității Sociale și cu directoarea căminului de bătrâni, căile reale de îmbunătățire a vieții acestor bătrâni asistați, până la nivelul atât de mult doritei normalități.

Și când deja întunericul s-a lăsat, mica delegație patriarhală s-a despărțit cu regret de bătrânii ce nu mai conteneau cu mulțumirile și urările lor. Și noi ne dorim să se îplinească urările lor și ale tuturor, ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist să ne trăiască întru mulți ani cu sănătate și să țină cu putere în mână toiagul arhieresc cât va rândui bunul Dumnezeu.

Ajunși la Palatul Patriarhal noaptea, sărbătoritul Părinte Patriarh Teoctist i-a trimis pe toți acasă să se odihnească. Și revenim la întrebarea retorică: cine este cel tânăr, noi, care în acte avem puțini ani, sau Prea Fericitul Întâistător al Bisericii noastre strămoșești, care astăzi a împlinit 87 de ani, sau, mai exact, 87 de primăveri? Pentru că toți au plecat osteniți acasă, să se odihnească, iar Prea Fericirea Sa a intrat în cabinetul de lucru, pentru a soluționa probleme urgente, pentru a lămurii diverse chestiuni de actualitate, pentru a completa programul zilei ce urmează, iar noaptea târziu, îngenuncheat în fața sfintelor icoane, cu candela aprinsă, s-a rugat pentru sine, pentru cei încredințați spre păstorire, pentru pacea lumii și pentru mântuirea tuturor.

MARIAN MANOLACHE

**VIZITEI EMINENȚEI SALE JORIS A. O. L. VERCAMMEN,
ARHIEPISCOP DE UTRECHT (OLANDA),
PREȘEDINTELE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
A EPISCOPIILOR VECHI-CATOLICI A UNIUNII
DE LA UTRECHT
(10-17 aprilie 2002)**

Biserica Ortodoxă Română a întreținut întotdeauna bune relații cu celelalte Biserici creștine, în spiritul înțelegerii între mărturisitorii credinței în Hristos. Eforturile ecumenice sunt recunoscute pe plan intern și internațional, dovada acestora fiind participarea Bisericii Ortodoxe Române, prin delegați, la toate întrunirile de dialog ce au avut loc între Bisericile Ortodoxe și celelalte Biserici, Romano-Catolică și Bisericile Protestante, Biserica Veche Catolică, ca și schimbările de vizite care de cele mai multe ori au constituit puncte de pornire pe calea dialogului dintre Biserici.

În acest context se înscrie vizita oficială pe care Eminența Sa **Joris A. O. L. Vercammen**, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici a Uniunii de la Utrecht, a efectuat-o la Patriarhia Română și în eparhiile Iași și Cluj, în perioada 10-17 aprilie 2002, la invitația Prea Fericitului Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Vizita a început miercuri, 10 aprilie 2002, când Eminența Sa a sosit din Olanda, pe Aeroportul Otopeni. La aeroport a fost întâmpinat de P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Michael Tița, consilier patriarhal și de P. C. Pr. Cristian Popa, inspector eparhial.

Programul la Patriarhia Română a inclus vizite la așezămintele social-misionare ale Bisericii noastre, la mănăstiri, la Ambasada Olandei, la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București. Pentru importanța pe care au avut-o toate aceste momente ale vizitei, atât pentru oaspeți cât și pentru cei care au fost gazde ale acestor momente, vom prezenta în continuare desfășurarea programului și schimbului de idei care au avut loc în cadrul diverselor întâlniri.

Primul așezământ vizitat a fost Centrul Social pentru Copiii Străzii "*Sfânta Macrina*" din București, care funcționează sub patronajul Asociației Ecumenice a Bisericilor din România – AIDRom. Oaspeții au fost întâmpinați de Directorul acestui așezământ, P. C. Pr. Gabriel Cazacu, de colaboratorii și copiii care beneficiază de sprijinul centrului social.

Pentru început P. C. Pr. Gabriel Cazacu a făcut o prezentare a activității care se desfășoară în acest centru. S-a explicat oaspeților modul de funcționare a așezământului, cine sunt beneficiarii activităților desfășurate aici, de unde provin copiii, cine sunt cei care sprijină aceste activități. S-a afirmat că mulți dintre copiii străzii au familii și casă, dar preferă să trăiască pe stradă din diverse motive familiale.

Fiind vorba de un oaspete olandez, s-a amintit că printre cei care contribuie la lucrarea socială din acest centru se află fundația "*Kinder in der Knell*" (Copiii în dificultate), din Olanda, fundație care își are sediul chiar în Utrecht. Alt sprijin

îl oferă Ambasada Olandei la București, care participă la multe din activitățile centrului.

Oaspetele s-a interesat de forma de învățământ pe care o urmează copiii în sistemul general de învățământ. S-a explicat că se desfășoară activități școlare pe două planuri, unul de recuperare în cadrul centrului, unde psihologul și educatorul se ocupă de recuperarea cunoștințelor și deprinderilor școlare, și altul de integrare în școlile învățământului general de stat.

După expunerea tuturor detaliilor privind activitățile acestui centru, a sistemului de triere și pregătire a copilului pentru a fi integrat într-un mod de viață socială normal, a surselor de finanțare, a modului ecumenic de funcționare a așezământului, s-a trecut la vizitarea copiilor rezidenți permanenți în acest centru. Oaspetele s-a arătat surprins de progresele pe care acești copii le realizează în doar câteva luni, în ce privește integrarea și pregătirea școlară. Unul dintre psihologii așezământului a explicat Eminenței Sale cum se desfășoară procesul de recuperare psihologică și educativă a copiilor obișnuiți să trăiască liber de orice constrângere, de orice program, și progresele pe care le realizează în plan școlar și psihologic.

Vizita s-a încheiat prin oferirea unor daruri Eminenței Sale, constând din obiecte de ceramică și artizanat, realizate chiar de copiii centrului. Eminența Sa a binecuvântat pe copii și a mulțumit directorului centrului și celorlalți colaboratori pentru primirea călduroasă.

De la Centrul Social pentru Copiii Străzii "*Sfânta Macrina*", delegația s-a deplasat la Așezământul Social Mama și Copilul "*Patriarhul Justinian Marina*", al Asociației "*Diaconia*" din cadrul Patriarhiei Române. Aici, oaspeții au fost întâmpinați de responsabilii centrului, Dna Luana Stanciu, de P. C. Pr. Vasile Ailioaiei, și de alți ostenitori. S-a arătat că în prezent preocuparea centrală este de a defini-tiva lucrările de reamenajare. Numai după finalizarea lucrărilor centrul va funcționa pentru mame și copii care suferă din cauza violenței în familie, în situații de criză familială, divorț, marginalizare socială etc.

După aceste vizite, oaspeții au avut o întâlnire oficială cu Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Reședința Patriarhală, urmată de o agapă oferită în onoarea Eminenței Sale.

La întâlnire au participat Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, Prea Sfințitul Episcop Vincențiu Ploieșteanu, vicar patriarhal, Secretarul Sfințului Sinod, Prea Sfințitul Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, Prea Sfințitul Episcop Varsanufie Prahoveanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Michael Tița, consilier patriarhal, P. C. Pr. Cristian Popa, inspector eparhial.

Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a urat oaspeților "*Bun venit*", în spiritul tradiției de ospitalitate românească, și a început discuțiile pe tema contactelor și legăturilor care s-au stabilit de-a lungul vremii între cele două Biserici. S-a amintit faptul că Biserica Veche-Catolică a oferit sprijinul său comunităților românești din afara granițelor prin acordarea unor biserici pentru slujbele parohiilor românești. Comunitățile românești din München, prin P. C. Pr. Mircea Basarab, cea din Geneva, prin P. C. Pr. Adrian Diaconu, și cea din Graz, au fost cele care

s-au bucurat de ospitalitatea bisericilor vechi-catolice puse la dispoziție pentru slujire.

Eminența Sa a amintit că în Olanda, Pr. Iacob Spaans, vicarul Arhiepiscopiei de Utrecht, încearcă să sprijine comunitatea românească de aici care nu beneficiază decât temporar de prezența unui slujitor al Bisericii Ortodoxe Române, care vine din Bruxelles. În lipsa acestuia, părintele Spaans sprijină comunitatea românească din Olanda cu tot ceea ce poate.

Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a prezentat oaspetelui situația Bisericii Ortodoxe Române după Revoluția din Decembrie 1989 și căderea comunismului, mai ales că pentru Eminența Sa Vercammen era prima vizită în România. S-a amintit astfel că Biserica Ortodoxă Română a început să lucreze în libertate mult mai intens, implicându-se, așa cum era normal, în viața socială prin dezvoltarea activităților filantropice în rândul categoriilor sociale defavorizate: bătrâni, copii, familii în dificultate, ca și prin oferirea asistenței religioase în instituții ale Statului: penitenciare, spitale, armată, școli, case de copii, cămine de bătrâni etc.

Activitatea social-filantropică a Bisericii este într-o continuă dezvoltare, Biserica Ortodoxă Română reușind să stabilească rapid structurile de coordonare a acestei activități, în momentul de față existând birouri de asistență socială pe întregul cuprins al Patriarhiei Române. În mod concret, Eminența Sa a putut constata această activitate a Bisericii în cele două vizite la Centrul Social pentru Copiii Străzi "*Sfânta Macrina*" și la Așezământul Mama și Copilul "*Patriarhul Justinian Marina*", apreciate foarte mult pentru rezultatele pe care le-a observat în viața copiilor din Centrul "*Sfânta Macrina*". Integrarea socială a copiilor străzii și rezultatele obținute sunt într-adevăr excepționale, copiii fiind recuperați și salvați. Prezent la întâlnire, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei a menționat că este președintele Consiliului de Administrație al Centrului, lucrul acesta demonstrând că la nivel ierarhic există o grijă permanentă pentru credințioșii Bisericii și societatea românească, în cea mai mare proporție ortodoxă.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh **TEOCTIST** a prezentat oaspeților Reședința Patriarhală, Sala Sfântului Sinod, oferind date despre istoria Bisericii Ortodoxe Române și prezentând mărturii despre ceilalți patriarhi și activitatea lor pentru continuitatea Bisericii. Întâlnirea a fost urmată de o agapă frățească oferită în onoarea Eminenței Sale.

În timpul agapei au fost rostite cuvântări de mulțumire din partea Eminenței Sale **Joris A. O. L. Vercammen** și de "*Bun venit*" din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist**. Din cuvântarea Eminenței sale amintim cele mai importante idei:

Eminența Sa a mulțumit în primul rând pentru invitația oficială pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a adresat-o și pentru primirea deosebită, frățească, pe care a trăit-o chiar în acele clipe. A fost exprimată bucuria pentru această ocazie oferită pentru strângerea relațiilor și posibilitatea unei mai bune cunoașteri și dezvoltării relațiilor între cele două Biserici. Pe parcursul mai multor ani, teologii din Biserica Vechi-Catolică și Bisericile Ortodoxe au discutat împreună temele majore ale credinței și au pătruns împreună în cele mai impor-

tante amănunte ale dialogului și au constatat că sunt atâtea lucruri, gânduri, obiceiuri, care ne unesc.

Recunoașterea reciprocă la nivelul teologic al credinței poate crea legături importante și relații, și poate deschide calea prieteniei.

"Ne aflăm aici, așadar a declarat Eminența Sa, pentru a da glas acestor relații de prietenie, pentru a ne exprima direct simțămintele de fraternitate".

Vechii-catolici au urmărit întotdeauna să aibă o relație de apropiere față de Bisericele Ortodoxe, în general, și față de Biserica Ortodoxă Română, în special.

Aceste legături reprezintă pentru vechii-catolici o șansă de a învăța din vechea tradiție ortodoxă și din modul ortodox de înțelegere a credinței care are rădăcini atât de adânci.

Odată cu oferirea Ordinului "*Sfântul Martin*", s-a menționat că acesta se oferă celor care sunt în relație cu Biserica Vechi-Catolică din Utrecht, al cărei patron este Sfântul Martin. Acesta este unul dintre cei care au pus în practică dragostea creștină, dăruind jumătate din hainele sale săracilor și întreaga sa viață a dedicat-o Mântuitorului Hristos și propovăduirii Evangheliei.

În continuare, Eminența Sa a dăruit o parte din Sfintele Moaște ale Sfântului Rabaut care a trăit la 889, a fost al 14-lea episcop de Utrecht, un sfânt care a fost renumit pentru credința și spiritualitatea sa, după cum o arată și gravura din secolul al XVI-lea, care a fost de asemenea oferită Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

La finalul discursului Eminenței Sale, s-a arătat că relațiile între prieteni, între creștini, trebuie să se susțină prin dialog, prin discuții care să exploreze viața unora sau celorlalți, pentru o mai bună cunoaștere mutuală.

S-a exprimat speranța că vizita va deschide posibilitatea întâlnirilor între cele două Biserici și credincioșii lor. Ele sunt diferite pentru că sunt integrate în diferite moduri de viață, de relație, într-o lume socială diferită, dar trebuie să împlinească aceeași misiune de propovăduire a Evangheliei.

În acest sens, putem învăța o mulțime de lucruri, unii de la alții. S-a exprimat dorința sinceră de întâlnire între ortodocși și vechi-catolici pentru a ajunge la rezultatele spirituale ale credinței în Hristos.

În final au fost adresate mulțumiri pentru ospitalitatea cu care a fost întâmpinat.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a răspuns oaspetelui prin următoarea cuvântare:

"Eminența Voastră,

Nu voi vorbi în numele Ortodoxiei întregi, ci voi vorbi în numele Bisericii Ortodoxe Române și a fraților mei arhieriei care se găsesc aici și peste tot în România ca și în întreaga lume.

Ne exprimăm deosebita bucurie în Iisus Hristos pentru această întâlnire, care este cu adevărat o bucurie, fiindcă Eminența Voastră sunteți conducătorul Bisericii Vechi-Catolice și Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici, Uniunea de la Utrecht. Semnificația pentru noi, românii, a existenței acestei Biserici este una deosebită, ca și existența Bisericii Ortodoxe Române care nu se aseamănă în exprimarea credinței cu celelalte Biserici Ortodoxe pentru că din punct de vedere istoric, noi avem rădăcini latine, romane, care

încep cu părintele nostru de origine latină, împăratul Traian, alături de celălalt strămoș, Decebal. Traian a cucerit acest teritoriu, care în timpurile străvechi se numea Dacia Felix, Țara Fericită, numită astfel după bogățiile pe care le-a avut din totdeauna până în prezent.

Relieful României este variat, având aici aproape toate formele de relief, de la munți și dealuri până la câmpii întinse, de la mare și fluviul Dunărea până la cele mai importante râuri lângă care au luat ființă localități, sate și orașe, cu o viață religioasă deosebită.

Țara noastră este una binecuvântată, deoarece a fost vizitată și a urmat Evanghелиei ce a fost propovăduită în aceste locuri de Sfântul Apostol Andrei, România fiind astfel o țară de propovăduire apostolică.

Această origine apostolică a fost confirmată, de asemenea, de Sanctitatea Sa **Papa Ioan Paul al II-lea**. Până la vizita Papei în România, mari istorici catolici scriau întotdeauna că noi suntem aici evanghelizați prin Biserica Bulgară, cu alte cuvinte, după stabilirea în sudul Dunării a bulgarilor care au venit în perioada migrațiilor din secolele VII-VIII, iar organizarea bisericească începând mai târziu după stabilirea formațiunilor politice pe teritoriile bulgare.

Or, în ceea ce privește creștinismul în România sunt o mulțime de mărturii istorice care demonstrează continuitatea poporului român în aceste părți și, mult mai important, apartenența noastră la creștinism din primele secole creștine demonstrată de mulțimea martirilor din aceste locuri, în Dobrogea, mai ales, pământul între Dunăre și Marea Neagră, vechiul Pont Euxin, căutat de greci pentru schimburile comerciale din antichitate, iar în epoca apostolică drept spațiu misionar chiar de către Apostolul Andrei. Importanța comunității creștine din aceste locuri a putut fi demonstrată prin faptul că la Tomis, orașul Constanța de astăzi, se afla un scaun episcopal, cel mai vechi de pe teritoriul României, episcopul Tomisului, fiind unul din episcopii participanți la Sinodul I Ecumenic, după mărturia istoricului Eusebiu de Cezareea: "nici scitul nu lipsea din ceată" (**Viața Fericitului Împărat Constantin III**, 7). Așadar organizarea bisericească data de mai mult timp, la sfârșitul secolului al III-lea existând deja mărturii despre episcopia Tomisului. Astfel că Eminentă Voastră aflați aici o Biserică apostolică într-o țară cu o populație de origine și cultură latină, limba noastră apropiindu-se foarte mult de limba latină, care este baza multor limbi europene cum ar fi italiana, franceza, spaniola, portugheza, dar de credință ortodoxă, bizantină. Suntem așadar o sinteză a credinței și învățaturii creștine din primul mileniu creștin. Cultura bizantină, pe care o cunoașteți bineînțeles și despre care știți foarte bine ce rol a avut în această parte de lume și cum a influențat întreg Occidentul prin cultura și filosofia greacă, așa cum pe de altă parte spiritul juridic roman a pătruns în Orient. Poporul român este așadar o sinteză aici, pe aceste locuri, sinteză străveche de daci și romani, de spiritualitate bizantină ortodoxă și de limbă latină.

Biserica Ortodoxă Română a avut și are așadar o vocație deosebită în acest context al unei sinteze unice. Ea este o Biserică autocefală, are propria legislație bisericească, întemeiată pe Sfintele canoane, este condusă de Sfântul Sinod, care este autoritatea supremă în Biserică, iar preoții și laicii intră în componența diverselor organisme bisericești de conducere cum sunt Adunarea Națională

Bisericească și Consiliul Național Bisericesc. Astfel că Sfântul Sinod în Biserica noastră se ocupă numai de probleme dogmatice, canonice, morale, care țin de specificul bisericesc și de credință. Dar problemele economice, sociale, patrimoniale sau de alt fel sunt în sarcina organizării și rezolvării de către laici începând cu parohia și până la cel mai înalt nivel administrativ, Patriarhia Română.

În ceea ce privește învățământul religios în Biserica și țara noastră, acesta s-a dezvoltat foarte mult după libertatea obținută în urma căderii comunismului și pregătește viitorii slujitori ai Bisericii. Această dezvoltare se poate vedea în numărul mare de așezăminte de învățământ teologic existente astăzi: 14 facultăți de teologie, 45 de seminarii liceale teologice, distribuite diferit pe cuprinsul eparhiilor Bisericii noastre, uneori o eparhie ajungând să aibă 4 seminarii. Astfel se poate vedea că libertatea primită după 1989 ne-a oferit posibilitatea organizării Bisericii într-un alt mod, propriu Bisericii. S-a redeschis posibilitatea integrării învățământului teologic în structurile învățământului general de stat din România, Facultățile de teologie făcând parte din structurile universitare, iar seminariile fiind integrate în cadrul învățământului liceal sub grija Ministerului Educației și Cercetării.

De asemenea, în contextul acesta nou creat și în perspectiva pregătirii noilor promoții de absolvenți, Biserica a început să organizeze activitățile religioase din armată, din penitenciare, din spitale, din casele de copii și căminele de bătrâni, în care își desfășoară misiunea bisericească atât preoții, cât și călugărițele. Astfel înțelege Biserica noastră astăzi câmpul misionar de activitate deschis în sânul societății de astăzi de o Biserică vie, apostolică, autocefală.

De pe această poziție de implicare în problemele sociale de astăzi, Biserica Ortodoxă Română înțelege misiunea sa la nivelul mai extins al societății umane în general, al oamenilor care trăiesc în alte părți ale lumii. Sentimentul de frățietate și dorința de dialog sunt caracteristici constante ale Bisericii noastre ca și promovarea ecumenismului, a dialogului.

Chiar dacă în calea ecumenismului și a dialogului au apărut dificultăți și chiar crize, Biserica Ortodoxă Română este întotdeauna gata să sprijine și să păstreze deschise posibilitățile de dialog și înțelegere între creștini. Și pentru că v-ați referit la situația lumii de astăzi, care are nevoie de noi, de valorile credinței în Hristos, de Evanghelia Sa, susținem această opinie și mai mult, o întărim, fiindcă dacă rămânem separați ca într-un ghetto, vom crea o izolare în care dragostea lui Dumnezeu nu se poate manifesta, iar relațiile între oameni nu vor progresa decât prin cultivarea dragostei pe care Hristos ne-a împărtășit-o prin jertfa Sa.

Trebuie să ajutăm societatea, să ne plasăm prin cuvântul Evangheliei, al dragostei și al bune înțelegeri, în mijlocul societății de astăzi, prin întreaga prezență a ierarhilor și preoților în viața socială și culturală. Acest lucru este demonstrat în Biserica Ortodoxă Română prin faptul că ierarhii sunt membrii ai Academiei Române, avem preoți care sunt reprezentanți permanenți în organismele internaționale bisericești cum sunt Consiliul Mondial al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene. Aceasta semnifică faptul că Biserica are atât posibilitatea, cât și resursele necesare de a dărui celorlalți mijloacele spirituale și valorile desprinse din modul de viață creștin.

În promovarea ecumenismului Biserica Ortodoxă Română a demonstrat că lucrează permanent pentru bunul mers al creștinătății prin Consiliul Mondial al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene, unde avem reprezentanți permanenți. Biserica Ortodoxă Română este, de asemenea, prezentă în procesul de învățământ ecumenic, directorul Institutului Ecumenic de la Bossey fiind un tânăr profesor român, P. C. Pr. Ioan Sauca, care din ianuarie 2001 coordonează întreaga activitate a institutului.

Vizita Eminenței Voastre se înscrie astfel în această atmosferă ecumenică pe care Biserica Ortodoxă Română o promovează încercând să creeze cât mai multe legături și să deschidă permanent posibilitatea dialogului cu toate Bisericile și îndeosebi cu Biserica Vechi-Catolică, care ne-a ajutat foarte mult atunci când comunitățile românești din afara țării au înființat parohii românești pentru a continua să-și împlinească vocația religioasă în tradiția ortodoxă. Avem exemplele P. C. Pr. Mircea Basarab, la München, la Geneva, la Graz. Iată posibilitățile concrete în care dialogul și înțelegerea dau roade și astfel de colaborări trebuie încurajate și promovate, iar noi dorim aceasta.

De aceea, Eminența Voastră aveți un mare merit, personal, ca Președinte al Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici, Biserică ce se află prezentă pe continentul european și cel american, luându-Vă sarcina de a sprijini comunitățile noastre și a contribui prin burse la pregătirea preoților și a tinerilor noștri teologi.

Pentru aceasta, Vă felicităm și ca semn al recunoștinței Vă dăruim setul de medalii cu cei cinci patriarhi ai României, care reprezintă în același timp și recunoștința noastră față de predecesorii noștri care au promovat dialogul, cu Biserica Vechi-Catolică. Vă oferim, de asemenea, Albumul cu biserici vechi din România, ca imagine a ceea ce reprezintă în viața noastră continuitatea apostolică în credință și continuitatea istorică pe aceste locuri. La acesta adăugăm contribuția celor mai tineri credincioși ai Bisericii noastre, un Album intitulat "Icoana din sufletul copilului", copii care cresc în atmosfera credinței ortodoxe și o exprimă nevinovat și sincer în icoana pictată chiar de ei.

Icoana are un mare rol în tradiția ortodoxă în cult, în învățământul religios, în întreaga viață creștină, pentru că icoana reprezintă revelația divină pe pământ și fereastra prin care credinciosul pătrunde în viața cerească.

Vă oferim, de asemenea, medalia "Patriarhul Justinian Marina", conducător al Bisericii Ortodoxe Române care a avut un rol deosebit în organizarea rezistenței Bisericii noastre în perioada comunismului, deoarece a păstrat întotdeauna credința vie a Sfinților Părinți ai Bisericii în confruntarea cu puterea atee comunistă. Anul trecut, noi am avut centenarul nașterii sale, sărbătorit cu mare respect și pioșenie în întreaga noastră Biserică drept recunoaștere a meritelor sale pentru salvarea Bisericii Ortodoxe Române în perioada menționată.

Am dorit, Eminența Voastră, să Vă prezentăm o imagine de ansamblu a Bisericii noastre pe care o vizitați astăzi pentru întâia oară și să Vă împărtășim sentimentele noastre de frățietate și ospitalitate care sunt caracteristice poporului român. În acest spirit Vă așteptăm să ne vizitați ori de câte ori veți avea prilejul.

Vă mulțumim pentru darul prețios al Sfințelor Moaște ale Sfântului Rabaut pe care ni le-ați încredințat, pentru că Sfinții, ca și Sfântul român Calinic, pe care îl vom prăznui mâine, sunt călăuzitori în credință prin însăși viața lor. Doctrina Bisericii pe care o avem astăzi, ei au păstrat-o și ne-au transmis-o ca bogăție de spiritualitate pe care o privim de la Hristos prin mijlocirea lor.

Fie ca Bunul Dumnezeu să Vă călăuzească în misiunea de cărmuitor al corăbiei lui Hristos pentru credincioșii Bisericii Vechi-Catolice și să Vă dăruiască mulți și buni ani".

Joi, 11 aprilie 2002, vizita a continuat pentru oaspeți prin asistarea la Slujba Sfintei Liturghii, oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**, înconjurat de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Sebastian, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. Cuv. Arhim. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica, P. Cuv. Arhim. Grigorie Băbuș, numeroși preoți și diaconi, cu prilejul sărbătorii Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica.

După primirea "Crucii patriarhale pentru Ierarhi", Eminența Sa, **Joris A. O. L. Vercammen**, a rostit un cuvânt de binecuvântare și iubire în Hristos, din care reținem următoarele idei:

Eminența Sa a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist** pentru invitația deosebită pe care i-a adresat-o să facă această vizită în România și pentru bucuria și primirea cu care a fost întâmpinat la Mănăstirea Cernica, la o astfel de sărbătoare.

Eminența Sa și-a exprimat bucuria cu care a venit să cunoască Biserica Ortodoxă Română și pe Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, să cunoască credincioșii și această atmosferă de spiritualitate vie prin care ei își manifestă credința în ajutorul și ocrotirea Sfântului Calinic.

Pe parcursul multor ani, teologii din Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vechi-Catolică au purtat dialoguri fructuoase, au discutat marile probleme ale credinței constatând că sunt multe tradiții, multe gânduri, multe obiceiuri, multe elemente ale dogmei, care ne unesc. La capătul acestui dialog ne-am putut bucura să ajungem la un acord a cărui finalizare se apropie.

Recunoașterea reciprocă în credință deschide multe relații și posibilități de dialog și o nouă perspectivă în prietenia noastră.

Dacă creștinii nu înțeleg prietenia, cine ar putea să o înțeleagă? Suntem aici pentru a practica această prietenie, și ca și prieteni trebuie să găsim ocazia să ne întâlnim și să ne exprimăm bucuria de a fi împreună între prieteni.

Biserica Vechi-Catolică este permanent deschisă dialogului cu celelalte Biserici, cu Bisericile Ortodoxe, în special, și cu Biserica Ortodoxă Română, în particular.

Se acordă o mare valoare acestor relații și există o dorință de a învăța din credința și evlavia pe care a văzut-o în manifestarea ei vie prin participarea la Sărbătoarea Sfântului Calinic.

Bisericile noastre se aseamănă privind accentul pe care îl pun pe cultură și pe credința în Hristos din care ele simt vocația de a propovădui mântuirea. Societatea de astăzi, se secularizează într-un ritm alert și tocmai de aceea Bisericile noastre trebuie să pună un mare accent pe cultură.

Când mesajul de dragoste al lui Dumnezeu nu se va mai auzi în această lume, va fi din cauza noastră. De asemenea, în cadrul procesului de apropiere europeană, când motivele economice sunt primordiale, este datoria Bisericilor de a pune accentul pe probleme spirituale, este datoria Bisericilor de a da **un suflet Europei**.

Teologii au făcut o muncă dificilă și importantă în același timp în cadrul dialogurilor, și este rândul nostru acum să culegem roadele acestei lucrări. Este datoria noastră să primim ca un dar de la Dumnezeu această lucrare și să o ducem la bun sfârșit în cadrul Bisericilor noastre, în cadrul continentului nostru european și al europei unite.

O societate în care oamenii înțeleg menirea de a trăi împreună și de a fi fericiți împreună este un dar de la Bunul Dumnezeu. Să credem împreună că El este Tatăl nostru și pregătit să ne acorde acest dar suprem. În numele Bisericii Vechi-Catolice, a Uniunii de la Utrecht, a credincioșilor vechi-catolici, Eminența Sa a transmis urările de pace și binecuvântare, Bisericii Ortodoxe Române și poporului român.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a adăugat la sfârșitul cuvântării Eminenței Sale, următoarele:

"Mulțumim Eminenței Sale Joris Vercammen, Arhiepiscopul Bisericii Vechi-Catolice din Olanda, pentru această frumoasă cuvântare și aș vrea, cu acest prilej, să vă spun că cel care a tradus din limba franceză cuvântul Eminenței Sale este noul Arhiepiscop al românilor ortodocși din America și Canada, părintele Nicolae Condrea, care va fi sfințit și instalat în luna iunie, anul acesta, dincolo de Ocean. Este o bucurie și aceasta că, iată, aici ne-am întâlnit în rugăciuni și cu dânsul. Dumnezeu să ne ajute să ne bucurăm prin mijlocirile Sf. Ierarh Calinic de pace și sănătate!"

La finalul Sfintei Liturghii, după momentul împărtășirii, P. Cuv. Arhim. Macarie Ciolan a rostit un cuvânt de mulțumire pentru prezența Prea Fericitului și a oaspeților din Olanda la această bucurie a vicțitorilor și închinătorilor Mănăstirii Cernica, la praznicul Sfântului Ierarh Calinic.

Părintele Arhim. Macarie a spus că atmosfera trăită la Sărbătoarea Sfântului Calinic este plină de bucurie și de nădejde pentru că toată Biserica în plenitudinea sa, cu Sfinții, cu slujitorii ei, cu credincioșii, se înfrățesc în aceasta pentru a aduce mulțumire lui Dumnezeu Celui în Treime lăudat, Preasfintei Fecioare și Sfântului Ierarh Calinic ocrotitorul, ajutătorul și purtătorul de grijă al obștii Mănăstirii Cernica și a tuturor credincioșilor Bisericii noastre.

Urcușul duhovnicesc al Postului Mare este o pregătire a noastră prin credință, prin efortul depus de fiecare prin faptele vicții sale, prin rugăciune, metanii, abstenență. În atmosfera de slujire și comuniune sfântă formăm cu toți trupul tainic al lui Hristos Iisus care a pus la temelie Bisericii toate mijloacele necesare pentru mântuirea omului și desăvârșirea fiecăruia dintre noi. Unele dintre aceste mijloace nu sunt altceva decât chipurile sfinților bineplăcuți lui Dumnezeu, care pentru noi sunt o permanentă Cincizecime pentru că în lucrarea noastră reușim să facem prezent permanent pe Duhul Sfânt.

Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**, în cuvântările înălțătoare pe care le rostește cu diferite ocazii, subliniază faptul că Biserica lui Hristos în plenitudinea ei este o permanentă pogorâre a Duhului Sfânt, iar rugăciunea fiecăruia dintre noi reprezintă această pogorâre. Sfinții, mai mult decât noi, sunt roade ale Duhului Sfânt, roade ale comuniunii permanente cu Dumnezeu, roade ale dialogului nesfârșit cu Mântuitorul Hristos prin rugăciune.

S-a amintit că Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica a fost un slujitor al săracilor în care vedea prezența permanentă a Mântuitorului Hristos. În lumea de azi a sărăciei în continuă creștere, trebuie să ajutăm pe cei săraci, atât prin obținerea necesarului vieții, cât și prin zidirea și îmbogățirea cu darurile credinței în Dumnezeu, fiindcă astfel *"nimeni nu mai este sărac"*, după cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur.

Asistența socială a Bisericii noastre are la bază tradiția apostolică și a Sfinților Părinți, iar Biserica Ortodoxă Română își împlinește misiunea sa caritativă și filantropică din totdeauna, chiar prin exemplul Sfântului Calinic.

P. Cuv. Arhim. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist** pentru prezența în locul în care s-a format și desăvârșit în cunoașterea teologică în timpul în care a urmat ca tânăr monah Seminarul Teologic Monahal de la Cernica.

A adresat apoi mulțumiri Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, care a primit metania monahală la Mănăstirea Cernica, fiind fiul duhovnicesc al acesteia, P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Sebastian Ilfoveanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, părinților slujitori, oaspeților din Olanda și credincioșilor care, cu prezența lor, dau curaj și putere Bisericii pentru viitorul spiritual al rugăciunii, concilierii, dragostei, dialogului și bunici-înțelegerii. După acest cuvânt de mulțumire al P. Cuv. Arhim. Macarie, starețul Mănăstirii Cernica, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a adăugat:

La ieșirea din biserica Sfântul Gheorghe a Mănăstirii Cernica, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** și Eminența Sa s-au închinat din nou la racla cu Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic, locul unde în cele două zile s-a perindat mulțimea credincioșilor sosiți în pelerinaj pentru rugăciunea la moaștele Sfântului. Mulțimea credincioșilor a cerut binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist** și a înaltului oaspete în procesiunea ce a avut loc de la biserică până la stăreția mănăstirii.

Din partea televiziunii de Stat, a radioului și a altor televiziuni particulare, s-a solicitat Prea Fericitului Părinte Patriarh **Teoctist** și Eminenței Sale, Arhiepiscopul **Joris Vercammen** un scurt interviu cu impresii legate de sărbătoarea Sfântului Ierarh Calinic.

Eminența Sa a exprimat sentimentele de bucurie pentru a fi părtași la o astfel de sărbătoare și a menționat că este impresionat de credința pe care a întâlnit-o la cei ce au participat la Sfânta Liturghie și la pelerinajul la Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic.

A menționat apoi că, fiind prima vizită în România, descoperă o viață religioasă vie și plină de entuziasm, care în Europa este rar întâlnită datorită fenomenului de secularizare, dar că speră în același timp ca prin legăturile dintre

Bisericile Ortodoxă Română și Vechi-Catolică, ca și între Statele europene, România și Biserica ei să contribuie la revigorarea spirituală a societății europene.

Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a declarat cu acest prilej:

"Sărbătoarea de astăzi a Sfântului Ierarh Calinic aduce o mărturie asupra darului pe care Sfinții îndeobște îl au de a aduna oamenii, de a-i face să trăiască în comuniune și de a se cunoaște între ei.

Astăzi, de sărbătoarea Sfântului Calinic, aici, la Mănăstirea Cernica, iată, ne-am întâlnit cu Primatul Bisericii Vechi-Catolice, care are reședința la Utrecht, în Olanda, care are preoți și episcopi aproape în toată lumea. Deci, două Biserici care s-au întâlnit astăzi la Mănăstirea Cernica în scopul cunoașterii și a dialogului, așa cum a spus Eminența Sa și în cuvântarea din biserică, și aici. Pentru noi este mare bucurie aceasta, când trăim împreună cu frații și surorile noastre creștine. Astăzi a fost o zi a bucuriei pe care numai sfinții pot să ne-o dăruiască și pe care noi de aici cu rugăciunile întregului sobor de slujitori și cu toți pelerinii care ieri și astăzi s-au închinat la Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic, dorim să o împărtășim credincioșilor Bisericii noastre din întreaga țară și creștinilor din întreaga lume, inclusiv celor din Olanda de unde vine Eminența Sa.

Pentru ca pacea Mântuitorului Hristos să fie cu toți și sufletul Europei să putem să-l trezim și să-l avem viu cu sprijinul și în comuniune cu toate Bisericile creștine din lume".

După conferința de presă, oaspeții au fost invitați la o agapă frățească alături de Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. La sfârșitul agapei, discuțiile au continuat pentru câteva momente, după care oaspeții au vizitat Muzeul Mănăstirii, capela cimitirului și biserica *Sfântul Nicolae*.

Programul zilei de 11 aprilie a continuat prin vizita făcută la Mănăstirea Găneasa, un așezământ monahal înălțat din temelie în vremea noastră. Eminența Sa a fost întâmpinat de Maica Stareță Hristofora, de duhovnicul mănăstirii și de celelalte monahii tinere care au ales să viețuiască aici.

Oaspeții au intrat în biserica mănăstirii, unde au putut observa modalitatea înfrumusețării unui locaș ortodox prin lucrările de pictură care au început aici. Au vizitat apoi corpul de chilii și trapeza mănăstirii, unde au purtat discuții cu tânăra maică stareță, care le-a explicat modul de întemeiere al mănăstirii și le-a prezentat unele aspecte legate de funcționarea acesteia. Armonia arhitecturală, întemeierea recentă a mănăstirii și prezența unor monahii foarte tinere în acest așezământ au fost elemente care au produs o impresie deosebită oaspeților. Renașterea vieții spirituale în România este o realitate care poate fi observată prin mulțimea noilor locașuri, biserici și mănăstiri care se înalță în întreaga țară.

Încă o dată copleșiți de entuziasmul religios de pietatea și devotamentul credinței în Hristos a monahilor, monahiilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, oaspeții și-au continuat "*pelerinajul*" la Mănăstirea Pasărea, veche mănăstire și vatră de spiritualitate legată de Mănăstirea Cernica și de viața și activitatea Sfântului Ierarh Calinic.

Întâmpinați de Maica Stareță Lucia Dumbravă, și de întreaga obște, oaspeții însoțiți de Prea Sfințitul Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, de P. Cuv.

Arhim. Nicolae Condrea, noul Arhiepiscop ales pentru Statele Unite și Canada, și P. C. Pr. Cristian Popa, inspector eparhial, au intrat în biserica mănăstirii. În prezența maicii starețe și a obștii mănăstirii, P. S. Episcop Ambrozie a făcut prezentarea oaspeților și a arătat că scopul vizitei Eminenței Sale Arhiepiscopul Joris Vercammen este acela de a cunoaște viața religioasă și socială din România, de a reînnoi dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vechi-catolică și propune unele schimburi teologice pentru viitor.

După prezentarea făcută, maica stareță a mulțumit, în numele tuturor viețuitoarelor mănăstirii, pentru vizita și binecuvântarea primită cu prilejul acestui popas spiritual în Mănăstirea Pasărea și a invitat oaspeții să viziteze atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă care funcționează aici. Au fost prezentate secțiile de icoane în cizelură, de realizare a obiectelor de cult (cruci pentru Sfânta Masă, potire etc.), atelierul pentru veșminte arhieresti și preoțesti. Oaspeții au fost în mod real impresionați de toate aceste activități în care monahiile îmbină viața de rugăciune cu munca după dictonul duhovnicesc "*ora et labora*". La atelierul pentru veșminte de slujbă, oaspeților le-au fost dăruite materiale pentru veșminte de cult. Vizita la Mănăstirea Pasărea s-a încheiat cu agapa oferită de maica stareță în onoarea oaspeților.

Vineri, 12 aprilie, vizita a continuat la București prin întâlnirea cu profesorii și studenții Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității din București. În fața unui amplu auditoriu și a decanului facultății, P. C. Pr. Prof. dr. Nicolae Necula, Eminența Sa a susținut conferința cu titlul: "*Misiunea credinței creștine într-o lume multiculturală. O abordare vechi-catolică*".

Oaspetele a fost întâmpinat de P. C. Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula și condus în amfiteatrul Facultății, Părintele Decan a făcut în fața profesorilor și studenților o scurtă prezentare a Eminenței Sale, trecând în revistă biografia oaspetelui și câteva aspecte istorice ale Bisericii Vechi-Catolice. După această introducere, oaspetele a fost rugat să susțină conferința pregătită pentru această întâlnire.

Pornind de la teoria teologiei morții lui Dumnezeu apărută în Europa de Vest și America în anii șaizeci, în care punctul central era negarea existenței lui Dumnezeu, s-a ajuns prin revoluție culturală la ceea ce se numește astăzi procesul de secularizare. Dacă lumea este explicată prin legi științifice care guvernează creația și realitatea umană, cum mai putem vorbi în acest context de Atotputernicul Dumnezeu și de relația dintre om și Dumnezeu? Consecința derivată din acest mod de gândire este marginalizarea socială a Bisericii.

Eminența Sa a subliniat rolul pe care trebuie să-l aibă Biserica în viața oamenilor ca factor unificator și comunitar într-o societate care pune accentul pe individualism sau pe pluralism ca o consecință a procesului de secularizare.

Biserica nu este o asociație pur umană. Creștinii vin spre Biserică nu numai pentru a se întâlnii unii cu alții, ci în primul rând să se întâlnească cu Hristos, Care este prezent prin Sfintele Taine în mijlocul oamenilor. Vorbind despre misiunea Bisericii în societate, Eminența Sa a arătat importanța ecumenismului, a unității de credință pentru o lume secularizată și dezbinată. Bisericile au datoria să arate cum pot fi oamenii în relație unii cu ceilalți, cum pot fi reunificați prin credință.

Pentru argumentare a folosit noua paradigmă ecumenică pusă în discuție în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor.

1. O înțelegere trinitară a realității divine în ce privește relația dintre Dumnezeu, lume și omenire;
2. "Viața" înțeleasă ca o rețea de relații reciproce, ca punct central de referință și
3. O înțelegere a Bisericii celei una de oriunde și în toate locurile, ca o asociație în sensul unei comunități a celor care sunt diferiți unii de ceilalți.

Aceste puncte a apreciat Arhiepiscopul Vercammen pot conduce mișcarea ecumenică spre unitate nu numai între Biserici, ci, de asemenea, și între culturi, între oameni și societăți umane în varietatea ei, și între omenire și întreaga creație.

Expunerea Eminenței Sale, Joris Vercammen, Arhiepiscop de Utrecht, a fost urmată de întrebări din partea studenților și profesorilor prezenți, întrebări care au avut ca subiecte misiunea Bisericii în societatea secularizată, problema hirotonirii femeii în Biserica Vechi-Catolică, situația istorică și apariția Bisericii Vechi-Catolice, ecumenismul și problema dialogului.

Eminența Sa a răspuns entuziast tuturor acestor întrebări care dovedeau preocuparea tinerilor studenți pentru stadiul relațiilor între Biserici, pentru înțelegerea misiunii Bisericii Ortodoxe Române în dialogul cu societatea modernă și cu celelalte Biserici creștine.

La finalul conferinței, P. C. Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București a oferit oaspeților Anuarul 2001 al Facultății de Teologie Ortodoxă din București, cuprinzând toată activitatea științifică a Facultății pe parcursul unui an și a cerut permisiunea Eminenței Sale ca pentru Anuarul 2002 să introducă conferința susținută în fața studenților.

Într-o atmosferă de entuziasm de ambele părți, Eminența Sa a părăsit Facultatea cu invitația de a mai reveni în mijlocul studenților pentru astfel de expuneri academice.

Programul zilei a continuat cu vizita la Secretariatul de Stat pentru Culte din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor. Interesul pentru această întâlnire a fost marcat de dorința de a cunoaște relația dintre Stat și Biserică în țara noastră.

În prezența consilierilor și directorilor de departamente, Excelența Sa Domnul Laurențiu Tănase, Ministru Secretar de Stat a întâmpinat pe oaspeți și au purtat discuții fructuoase pe marginea importanței Bisericii în viața socială și în sprijinirea proceselor politice din România de integrare europeană în U. E. și euro-atlantică (NATO). Domnul Ministru a accentuat dinamismul Bisericii legat de aceste probleme și actualitatea cu care ea înțelege nu numai procesul religios din România, ci și pe cel social.

A subliniat astfel implicarea Bisericii în activitățile social-filantropice specifice Bisericii și contribuția ei la viața socială în general prin misiunea evanghelică pe care o împlinește în mijlocul populației.

Eminența Sa s-a arătat încântat de relația de conlucrare existentă între Biserică și Stat prin Secretariatul de Stat pentru Culte. La sfârșitul întrevederii a avut loc un schimb de daruri în amintirea acestei vizite.

De la Secretariatul de Stat pentru Culte, delegația olandeză, însoțită de P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Cristian Popa, a făcut o

vizită la Ambasada Olandei unde s-au întreținut cu Excelența Sa Dl Pieter Jan Wolthers, Ambasadorul Regatului Olandei la București. În timpul întrevederii s-au discutat modalitățile prin care Ambasada Olandei poate facilita vizitele ierarhilor și preoților români în Olanda, ca oaspeți ai Bisericii Vechi-Catolice și mijlocirea unor activități filantropice pe care această Biserică ar dori să le dezvolte în România prin diverse organizații nonguvernamentale olandeze.

De la Ambasada Olandei Eminentă Sa Joris Vercammen, împreună cu Vicarul Mitropolitan Jacobs Spaans, au fost conduși la Aeroportul Băneasa, vizita continuând la Cluj și Iași.

Miercuri, 17 aprilie, revenind de la Iași, Eminentă Sa a vizitat Palatul Parlamentului României. În jurul orei 13.00, înainte de a pleca spre Aeroportul Otopeni, Eminentă Sa a făcut o vizită la Reședința Patriarhală, unde și-a luat rămas bun de la Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. În timpul întrevederii, Eminentă Sa și-a exprimat bucuria pentru ocazia ce i-a fost oferită de a vizita Biserica Ortodoxă Română și țara noastră. De asemenea, a remarcat entuziasmul religios întâlnit aici atât la sărbătoarea Sfântului Ierarh Calinic de la Mănăstirea Cernica, cât și în celelalte eparhii.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a exprimat la rândul său nădejdea că relațiile dintre cele două Biserici vor continua prin participarea tinerilor teologi români la forme de învățământ teologic în Olanda prin burse de studii, prin schimburi de vizite și prin rezultatele obținute în cadrul sesiunilor anterioare.

Cu aceste gânduri și cu invitația de a vizita Biserica Ortodoxă Română și în viitor, Prea Fericitul Părinte Teoctist și-a luat rămas bun de la Eminentă Sa, **Juris Vercammen**, Arhiepiscopul de Utrecht, care timp de opt zile a fost oaspete al Bisericii noastre.

Eminentă Sa a fost condus la Aeroport de P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, și de P. C. Pr. Cristian Popa, inspector eparhial, îndreptându-se spre Olanda cu impresii deosebite despre Biserica Ortodoxă Română și țara noastră pe care le-a vizitat pentru prima oară.

Reportaj realizat de,

P. C. Pr. CRISTIAN POPA
Inspector Eparhial
Sectorul Relații Externe Bisericești

BISERICA, SUFLET AL EUROPEI ȘI AL ÎNTREGII LUMI. PRAZNICUL SFÂNTULUI IERARH CALINIC DE LA CERNICA

*"Pomenirea ta cea purtătoare de lumină,
Ierarhe Calinic, veselește sufletele celor credincioși
și atingerea de racla sfințelor tale moaște sfințește simțirile
și dăruiește tămăduiri; pentru aceasta, după datorie,
te cinstim pe tine și cu bucurie îți cântăm: Bucură-te,
Sfinte Ierarhe Calinic, de Dumnezeu înțeleptite".*

(din Acatistul Sfântului, Condacul 1)

În curgerea vremii, Biserica Ortodoxă Română și-a îmbogățit tezaurul spiritual, înscriind în calendarul ei, alături de marii Sfinți ai Ortodoxiei ecumenice, noi nume de sfinți din rândul fiilor ei duhovnicești.

În evlavia credincioșilor noștri n-a lipsit niciodată cinstirea unor vrednici trăitori, mărturisitori și apărători ai dreptei credințe, flori alese ale spiritualității românești din rândurile credincioșilor, cuvioșilor, preoților și ierarhilor Bisericii noastre, fără să se fi făcut proclamarea cinstirii lor printr-un act sinodal.

În anul 1950, an în care prigoana comunistă împotriva credinței strămoșești cunoștea apogeul, Sfântul nostru Sinod, prezidat de vrednicul de aleasă prețuire Patriarh Justinian, în spiritul tradiției creștine autentic ortodoxe, a hotărât înscrierea în rândul sfinților a unora dintre aceștia, recunoscând și confirmând cinstirea pe care poporul dreptcredincios o aducea acestor sfinți de mult timp, pentru ca în anul 1955-1956 să proclame prin Tomos sinodal canonizarea lor.

Unul dintre acești sfinți români de vrednică cinstire și pomenire este Sfântul Ierarh CALINIC de la Cernica, prăznuit la 11 Aprilie, în urma canonizării din 1950, devenită efectivă între 10-23 octombrie 1955.

S-a născut la București la 7 octombrie 1787, din părinți români ortodocși, numindu-se din botez Constantin. A învățat carte, românească și grecească, la una din școlile timpului, Colțea sau Sfântul Gheorghe din București.

Atras de timpuriu de frumusețea vieții monahale, în 1807 a intrat în Mănăstirea Cernica, veche vatră de rugăciune și cultură, ctitorie a Vornicului Cernica Știrbei atestată documentar la 1608 prin hrisovul domnesc al lui Radu Vodă Șerban. Așezare pitorească la marginea orașului București, ridicată în mijlocul unui lac, înconjurat de păduri seculare, Mănăstirea Cernica a fost dintotdeauna loc de reculegere, întărire și înălțare sufletească pentru credincioșii creștini. Aici tânărul Constantin a fost primit de starețul Timotei și încredințat spre ascultare cunoscutului duhovnic Pimen, care l-a deprins și cu sculptura crucilor în lemn. A depus voturile monahale în 1808 și a primit numele de monah Calinic, adică bun biruitor, devenind în același an ierodiacon.

În 1812 îl întâlnim la Mănăstirea Neamț, trimis de duhovnicul său Pimen să strângă ajutoare pentru biserica Sfântul Nicolae, distrusă de cutremurul din 1802, prilej pentru cunoașterea spiritualității mănăstirilor moldovene. În 1813 devine ieromonah, adică preot între călugări, și mare ecleziarh al Mănăstirii Cernica, iar

din 1815 duhovnic. Bunătatea, blândețea și smerenia au făcut din el adevăratul conducător al obștii, starețul Dorotei fiind bolnav și înaintat în vârstă.

În 1816 merge la Muntele Athos și rămâne un an, se desăvârșește în rugăciunea inimii practică acolo, apoi revine la Cernica, unde este ales stareț în 1818; avea numai 32 de ani. Începe o frumoasă activitate, terminând restaurarea și zugrăvirea bisericii Sfântul Nicolae din Ostrov, primește titlul de arhimandrit. Rămâne stareț 32 de ani, perioadă de strădanie pentru creșterea spirituală a obștii, pentru înfrumusețarea mănăstirii și luminarea poporului prin școală. Cea mai de seamă realizare ca stareț este zidirea bisericii Sfântul Gheorghe de la Cernica, între 1832-1836, după planurile sale, a paraclisului Sfântul Ioan și a stăreției. În 1846 începe zidirea bisericii Sfânta Treime de la Pasărea, după care urmează biserica Adormirea Maicii Domnului din Câmpina, Prahova, biserica din Buiești, Ialomița, din Sohatu, Ilfov și din Ghergani, Dâmbovița; a ajutat și construirea bisericilor din Ghighiu, Prahova, Poiana Mărului sau a schitului Icoana. Biograful său, Atanasie, nota: "Oriunde ajungea, răsăreau în jurul lui biserici și așezăminte pentru viața religioasă".

La Cernica a întemeiat ateliere unde lucrau călugării, a înființat o bibliotecă și a susținut un curent cărturăresc important; a alcătuit o Regulă scrisă pentru monahi, punând accentul pe ordine și disciplină; a întemeiat o școală pentru copiii satului etc.

Numeroși credincioși din București și împrejurimi cercetau mănăstirea, Sfântul Calinic fiind recunoscut pentru faptele sale de milostenie și pentru rugăciunile tămăduitoare. Din șirul de minuni ale acestui monah desăvârșit – care 50 de ani n-a gustat carne, nici pește – amintim: izbăvirea obștii mănăstirii și a unei mari mulțimi de bucureșteni, refugiați de frica turcilor în 1821; tămăduirea unei femei stăpânite de duh necurat și a fiului meșterului Costache, epileptic; transformarea în țărână a trupului neputrezit al unui mort; oprirea unei mari secete etc. Mănăstirea Cernica devenise – prin voia divină – un mic colț de rai, o grădină a Maicii Domnului, unde în 1850 – viețuiau 350 monahi, fiind o adevărată școală a monahismului românesc.

În 1850, la rugămintea domnitorului Barbu Știrbei, Calinic Starețul Mănăstirii Cernica acceptă scaunul de Episcop al Râmnicului, fiind hirotonit întru arhieru la București, la 26 octombrie 1850. Situația găsită în eparhie era departe de a fi fericită: episcopul lipsea de 11 ani, seminarul era închis, nivelul preoților mediocru. Dar Sfântul Calinic, cu experiența dobândită la Cernica, a revigorat spiritualitatea creștină a eparhiei astfel: a sfințit preoți, a numit protoierei, a deschis Seminarul de la Bucovăț, apoi la Craiova, unde se afla atunci sediul Episcopiei, a organizat școli pentru cântăreți bisericești și a refăcut biserica schitului Popânzărești.

În 1854 a mutat sediul Episcopiei la Râmnic, iar în anul următor și Seminarul. În 1856 a zidit frumoasa catedrală episcopală din Rm. Vâlcea, pictată de Gheorghe Tătărescu, apoi schitul Frăsinei, cu reguli aspre de viață după modelul atonit, singurul așezământ monahal exceptat de secularizarea averilor mănăstirești făcută de Al. I. Cuza în 1863.

Iubitor de cultură, Episcopul Calinic a tipărit o serie de cărți bisericești și de asceză, ca: "Rânduiala tunderii chipului monahicesc" (1842); "Cărți foarte folositoare de suflet" (1852); "Pravoslavnică mărturisire" (1859), toate la București, iar în noua tipografie de la Râmnic, "Aghiazmatarul" (1861); "Slujba Sfintei Învieri" (1861), cele 12 Mineie (1862); Sfânta Evanghelie (1865); Octoiul (1865); Manual de pravilă bisericească (1861); "Tipic bisericesc" (1861), "Învățătura către preoți și diaconi" (1865) etc. În 1867 a donat tipografia orașului, cu condiția ca jumătate din venituri să fie date școlilor orașului și elevilor săraci, iar cealaltă jumătate schitului Frăsinei.

În 1857 Episcopul Calinic a fost ales deputat în divanul ad-hoc al Munteniei, militând pentru Unirea Principatelor și cerând păstorii săi să înalțe rugăciuni, cum citim într-una din "Pastoralele" sale: "Religia ortodoxă a fost păstrată cu sângele părinților noștri; Românii își varsă sângele pentru credința în Hristos, pentru răspândirea adevărului Evangheliei, care a fost și este mântuirea Patriei noastre. Astăzi Dumnezeu, prin tainele Sale cele nepătrunse, cheamă pe Români să-și ceară, pe cale legiuită, coroana luptelor și a sângelui vărsat pentru cruce, pentru apărarea Patriei, a bisericilor și mănăstirilor... Poporul Român n-are decât să ceară pe cale legiuită, viața politică și națională făgăduită creștinilor prin glasul Evangheliei; și spre a cere viața, trebuie a se uni într-un cuget și-o voință..."

Alături de Mitropolitul Nifon al Munteniei, de Episcopii Filotei al Buzăului și Clement al Argeșului, a făcut parte din Adunarea electivă a Munteniei, semnând, la 24 Ianuarie, actul de numire a lui Cuza, în rândul al doilea, după Mitropolitul Nifon.

Sfântul Ierarh Calinic a fost un sfânt în adevăratul sens al cuvântului. Om al credinței și rugăciunii, cu "darul lacrimilor", simplu la port, acest desăvârșit, milostiv dincolo de imaginație, bun și blând, l-a determinat pe biograful Atanasie să scrie: "Era atât de milostiv încât dacă nu avea ce să mai dea ca milostenie – își lua hainele de pe Prea Sfinția Sa, plângând, se ruga de mine, nevrednicul, să caut bani de unde știu ca să aibă ce să dea la frații lui întru Hristos, căci așa numea preafericitul pe săraci și neputincioși... Nu păstra nimic pentru sine, dăruind totul celor nevoiași, în chilia sa aflându-se numai un ulcior cu apă. Ne-o spune însuși, în testamentul său: "N-am adunat aur și argint, nu am voit haine de prisos, nici orice fel de lucruri, ci numai cele singure de nevoie trupului, punându-mi toată nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu".

Slăbit până la epuizare de asprimea posturilor și privegherilor neconținute, bătrân și bolnav, Sfântul Calinic s-a retras, în luna mai 1867, la Cernica, viețuind aici ca simplu monah, în chilia de lângă paraclisul Sfântul Ioan, până la 11 Aprilie 1868, când sufletul s-a întors la Creator. A fost îngropat în tinda bisericii Sfântul Gheorghe, ctitoria sa, iar pe lespede, mormântului au fost inscripționate cuvintele: "Vre-un act de caritate/ Sau credința în Dumnezeu/ Sper ca-n eternitate/ Vansoți sufletul meu!".

Domnitorul Al. I. Cuza l-a apreciat prin cuvintele: "Episcopul Râmnicului, Calinic, este adevăratul și sfântul călugăr al lui Dumnezeu și ca el altul nu mai este în toată lumea", iar istoricul Nicolae Iorga adăuga: "Calinic ducea viață aspră de schimnic și nu știa prețul banului, pe care-l împrăștia darnic în fapte de bine.

Trăind în sfințenia muncii și a înfrânării, era socotit ca sfânt de credincioșii din eparhie...".

Credința sa puternică în Dumnezeu, viața sa sfântă, minunile săvârșite au fost argumente în favoarea hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 28 Februarie 1950 de a-l trece în rândul sfinților. Festivitățile s-au desfășurat la Mănăstirea Cernica în zilele de 21-23 Octombrie 1955. Osemintele sale au fost deshumate și așezate într-o raclă nouă în biserica Sfântul Gheorghe de la Cernica. I s-a fixat prăznuirea la 11 Aprilie, i s-au alcătuit slujbele de pomenire, i s-a publicat viața și s-a stabilit maniera zugrăvirii chipului său.

În predica rostită la Cernica la 23 Octombrie 1955, Preotul prof. dr. Dumitru Stăniloae, cunoscutul teolog ortodox (1993), a spus, între altele: "Sfântul Calinic este floarea cea mai aleasă care a răsărit și a crescut în solul spiritualității cernicane, dezvoltând în gradul suprem cele trei însușiri ale ei: ascetismul, milostenia și preocuparea practic-gospodărească", iar Preot prof. dr. Mircea Păcurariu putea scrie: "Smeritul între smeriți, Sfântul Calinic de la Cernica a devenit unul dintre cei mai de seamă sfinți ai calendarului ortodox român, pildă grăitoare, pentru orice credincios, de trăire autentică a învățaturii evanghelice".

La fel ca atunci, în anul 1955, când au avut loc festivitățile canonizării Sfântului Ierarh Calinic, și acum, în anul mântuirii 2002, în zilele de 10 și 11 Aprilie, la Praznicul Sfântului, sute de credincioși au venit în pelerinaj la Mănăstirea Cernica pentru a se închina la Sfintele Moaște, făcătoare de minuni, ale Sfântului Ierarh Calinic și pentru a înălța rugăciuni de ajutorare și mulțumire Bunului Dumnezeu.

Potrivit rânduielilor tipiconale bisericești, în ajunul Praznicului s-a oficiat Pavecernița Mare, Lîtia și Utrenia, de către P. S. dr. Sebastian Ilfoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurat de soborul slujitorilor de la Mănăstirea Cernica în prezența sutelor de credincioși care au dorit să participe, încă din ajun, la această sărbătoare.

Bucuria mare plină de emoție au trăit și au simțit binecredincioșii creștini veniți în pelerinaj la Mănăstirea Cernică, în ziua Praznicului Sfântului Ierarh Calinic, când, dis-de-diminează, în mijlocul lor a sosit Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de Î. P. S. dr. Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, P. S. Episcop-Vicar Ambrozie Sinaitul și P. Cuv. Arhimandrit Grigore Băbuș de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Întâmpinat după rânduială cu Sfânta Cruce și Sfânta Evanghelie, de soborul slujitorilor, în frunte cu P. S. Episcop-Vicar dr. Sebastian Ilfoveanul, P. Cuv. Arhimandrit Nicolae Condrea, noul ales Arhiepiscop al românilor din America și Canada și P. Cuv. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica, dimpreună cu preoții, diaconii slujitori și obștea mănăstirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a binecuvântat mulțimea credincioșilor și s-a oprit în fața bisericii Sfântul Gheorghe, unde, pentru două zile, s-a aflat racla cu Sfintele Moaște ale Sfântului Calinic.

După ce s-a închinat și a sărutat Sfintele Moaște, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a intrat împreună cu soborul de arhierei, preoți și diaconi în biserica Sfântul Gheorghe, pentru a săvârșii Slujba Jertfei Celei Fără de Sânge pe altarul de jertfă ridicat prin nevoița și strădania Sfântului Ierarh Calinic.

Slujba Sfintei Liturghii a fost oficiată într-un cadru solemn de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Î. P. S. dr. Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, P. S. Episcop-Vicar Ambrozie Sinaitul, P. S. Episcop-Vicar dr. Sebastian Ilfoveanul, P. Cuv. Arhimandrit Nicolae Condrea, noul ales Arhiepiscop al românilor din America și Canada, P. Cuv. Arhimandrit Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica și P. Cuv. Arhimandrit Grigore Băbuș de la Catedrala Sfintei Patriarhii, dimpreună cu un ales sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile de la strană au fost date de elevii Seminarului monahal "Chesarie Păunescu" de la Mănăstirea Cernica și de credincioși. Serviciul divin a fost urmărit, în liniște și cu evlavie nu numai de credincioșii din biserică dar și de cei din curtea mănăstirii care neîncăpând în sfântul locaș au ascultat la difuzor rugăciunile și minunatele cântări ale slujbei Sfintei Liturghii, precum și de ascultătorii postului național de radio.

La slujba Sfintei Liturghii a asistat și Eminentă Sa Joris Vervammen, Arhiepiscop de Utrecht (Olanda), Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-Catolici a Uniunii de la Utrecht și preotul Iacob Spaans, Vicar al Arhiepiscopiei Vechi-Catolice de la Utrecht, aflați în țara noastră la invitația Patriarhiei Române.

După citirea pericopei evanghelice a acestui Praznic, despre păstorul cel Bun (Ioan X, 9-16), *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit următoarea cuvântare de zidire sufletească:

"Cele ascultate astăzi din Sfânta Evanghelie ne îndreaptă luarea aminte către însemnătatea acestei sfinte mănăstiri și către însemnătatea tuturor sfintelor biserică, începând de la parohie până la cea mai înaltă treaptă din ierarhia Bisericii noastre. Mântuitorul Iisus Hristos se numește pe Sine păstor, Păstorul cel bun, se numește pe sine ușa prin care noi, credincioșii și slujitorii, trebuie să intrăm ca să putem ajunge la viața cea-veșnică a Împărăției lui Dumnezeu (Ioan 10, 9-11). Ce cuvinte pline de învățătură și ce frumoasă asemănare au ele cu însemnătatea zilei de astăzi și cu prezența noastră aici, a mulțimilor de credincioși, de călugări și călugărițe, adunați în acest loc sfânt, după pilda Mântuitorului Hristos, de Sfântul Ierarh Calinic. El a păstorit turma cea binecuvântătoare a mănăstirii Cernica în secolul al XIX-lea foarte aproape de noi. Prin dumnezeiască chemare, el a fost cel care a zidit această biserică și a reorganizat această mănăstire lăsându-ne pravile și povețe ziditoare de suflet. În această biserică se află sfintele sale moaște spre cinstire, pentru sănătate, tămăduire și mântuire, la îndemâna noastră a tuturor.

Este o zi, iubiții mei frați și surori în Domnul, plină de învățătură pentru fiecare dintre noi, nu numai pentru slujitorii Sf. Altar, nu numai pentru monahii și monahiile mănăstirilor noastre, ci și pentru fiecare credincios în parte. În Biserica Mântuitorului Hristos darurile dumnezeiești sunt bogate și, după ce am primit Sf. Taină a Botezului, toți suntem egali. Pe noi ne numește Sf. Ap. Petru: "seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt" (I Petru 2, 9). Ce cuvinte pline de sens, pline de conținut duhovniceasc străbat urechile și inimile noastre acum când oamenii au mare nevoie să audă aceste valori, să cunoască voia Mântuitorului Iisus Hristos, să cunoască Biserica Sa! Ca o lumină călăuzitoare spre acest deziderat avem cuvintele Mântuitorului Hristos: "Așa cum Tatăl Mă cunoaște pe Mine, tot așa Îl cunosc și eu pe Tatăl" (Ioan 10, 15), și adaugă: "Eu sunt Păstorul cel bun.

Păstorul cel Bun sufletul său și-l pune pentru oi" (Ioan 10, 11). Fiecare dintre noi poate să fie un păstor și chiar este în realitate un păstor al sufletului său, al vieții sale, al felului în care el știe să folosească darurile primite la Sf. Botez, să stăpânească tendințele trupului său spre păcat, să-și înfrâneze dorințele și aspirațiile sale, pentru ca astfel să se afle totdeauna pe calea arătată de Păstorul cel bun, pe calea ce duce turma cea binecuvântătoare de Dumnezeu la pășunea nemuritoare, la împărtășirea cu sfintele taine. Fiecare din noi primim din darurile Bisericii și auzim cuvântul dumnezeiesc al Sf. Evanghelii.

Pilda de viață a Sfântului Ierarh Calinic, pe care-l prăznuim astăzi, este plină de învățături, iar prin rugăciunile sale primim mereu de la Dumnezeu sprijin și ajutor. Sfinții sunt cei în care Dumnezeu a binevoit, cum a spus Tatăl ceresc la Botezul lui Iisus: "Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Care am binevoit" (Matei 3, 17). Dar și noi, cu toții, în același timp, suntem fiii lui Dumnezeu prin har. De aceea suntem frați și surori între noi.

Sf. Ierarh Calinic a slujit această mănăstire (1818-1850), a rectificat-o și a întărit-o cu învățătura sa, cu pravila sa, cu pilda și cu nevoițele vieții sale. S-a făcut cunoscut apoi și ca episcop de Râmnicul Vâlcea (1850-1868), unde a lăsat ctitorii și, îndeosebi, darul cunoașterii lui Dumnezeu prin rugăciunea neîncetată și darul cunoașterii oamenilor și fiilor săi duhovnicești, fraților din mănăstire dar și a celor ce veneau la el pentru ajutor sufletesc în necazuri și pentru ajutoare materiale. Milostenia lui s-a răspândit repede atât în locurile unde a păstorit, cât și în întreaga țară. Încă în viață fiind, el făcea minuni și îndemna pe toți să mulțumească lui Dumnezeu pentru ceea ce nu a primit. Dar darul lui cel mare era că îi aducea și pe cei necredincioși la Hristos și îi tămăduia pe cei bolnavi. După trecerea sa la cele veșnice, pe care a vestit-o fraților mai înainte, Sf. Ierarh Calinic a rămas prezent, săvârșind în mănăstirea Cernica multe minuni și multe binefaceri asupra tuturor acelor care cu evlavie și cu credință s-au apropiat de prea cinstitele sale Moaște.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, într-o perioadă grea, când omul nu avea valoare decât prin viața sa biologică, prin existența sa pământească, nu prin sufletul său, când credința era marginalizată, în 1954, cercetând viața acestui mare ierarh al Bisericii noastre, Calinic de la Cernica, episcop de Râmnicul Vâlcea, prin rugăciuni multe și studii a hotărât să fie trecut în calendarul nostru. Atunci, sfintele lui moaște, care se găseau în această mănăstire, au fost rânduie spre cinstire, prin glasul tuturor arhierilor din țară și de peste hotare, prin citirea în fața zecilor de mii de credincioși, care cu mare glas au dat laudă lui Dumnezeu. Din acea toamnă aurie, din luna octombrie 1954, a început pelerinajul aici la mănăstirea Cernica unde credincioșii și clerul se roagă din adâncul inimii și dobândește împlinirea rugăciunilor lor. Le avem ca pe un izvor de sfințenie, ca pe o pildă pentru tineri, pentru părinți, pentru frați, pentru familie, căci pe toți i-a iubit în viața sa. A miluit pe săraci și a iubit pe cei care erau de alt neam, mărturie în acest sens stând denumirea fântânii de aici: "fântâna turcului", amenajată de Sf. Ierarh Calinic cu banii primiți de la un sultan salvat prin minune de glonțul unuia dintre ostașii săi.

Așadar, cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă a dobândit o valoare din ce în ce mai mare. Proorocul David, autorul Psalmilor, exprimă foarte frumos acest

adevăr când cântă: "Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui" (Ps. 67, 36). Cu adevărat, prin ei Dumnezeu își arată voința și milostivirea Sa, pentru rugăciunile lor Dumnezeu ține lumea, ocrotește Sfânta Biserică și pe slujitorii ei ca să predice până la sfârșitul timpurilor Evanghelia descoperită lumii de Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. De aceea, sfinții, iată, într-o zi ca aceasta ne adună cu iubirea și cu bunătatea lor. Însăși adunarea noastră și osteneala care o luăm venind de la distanțe mari, în condiții grele, arată valoarea credinței și a sfinților în viața noastră. De aici, iubiții mei frați și surori, decurg și datoriile noastre, mai ales ale celor care viețuiesc aici, ale monahilor, ale fraților, ale conducătorilor acestei mănăstiri, fiecare dintre ei, viețuind aici, pășind aici, hrănindu-se în această mănăstire pe care a slujit-o și a împodobit-o Sf. Ierarh Calinic, fapt pentru care trebuie să-și aducă aminte în fiecare clipă că el este prezent aici. Sfinții se bucură, asemenea lui Dumnezeu, să ne vadă în orice moment. Niciodată nu-i putem înșela pe ei. Nici pe Dumnezeu nu-L putem înșela. Noi, oamenii, ne putem înșela unii pe alții, păcătuiind și făcând rele. Dar, atunci când ne bucurăm să avem între noi sfintele moaște ale Sf. Ierarh Calinic, întreaga ființă a monahului, a celor ce slujesc aici, trebuie să fie pătrunsă de lumina lor. Părintele Arhim. Macarie, noul stareț al acestei mănăstiri, încercat în viața monahală și în știința teologiei, cu studii în țară și în străinătate, are gândul și voința de a păstori în lumina bunătății și sfințeniei Sf. Ierarh Calinic. Are o răspundere deosebită ca urmaș al său. Rar se găsesc sfinte locuri, mănăstiri sau episcopii, în care urmașul să aibă înaintea sa un predecesor cum a fost Sf. Ierarh Calinic.

De aceea, Dumnezeu ajutându-mi, am venit în această zi de sărbătoare, închinată Sf. Ierarh Calinic, ca să aduc cuvânt de binecuvântare, cuvânt de îmbărbătare către toți viețuitorii sfintei mănăstiri și pentru toți creștinii. Sf. Ap. Pavel spune: "răscumpărați vremea căci zilele sunt rele" (Efes. 5, 16). Nu se poate adevăra acest cuvânt mai mult decât în vremea noastră, merit să ne aducem aminte de păstoria noastră, de Păstorul cel Bun, Mântuitorul Iisus Hristos și de cel ce a păstorit aici pentru a fi asemenea Lui. Mănăstirea Cernica, iată, prin rugăciunile care se fac de secole aici, unde au venit atâția credincioși evlavioși, unde au viețuit atâția monahi îmbunătățiți și unde mulți ierarhi și mitropoliți primați ai țării se odihnesc, în cimitirul mănăstirii atât de mult îndrăgit de credincioși este aproape pardosită, am putea spune cu faptele bune ale înaintașilor noștri. Este un loc binecuvântat de Dumnezeu și, iată, de sfinții și de slujitorii Lui.

Cu acest gând suntem astăzi aici, însoțiți la acest pelerinaj anual, închinat Sf. Ierarh Calinic, de Eminentă Sa Joris Vercammen, Arhiepiscopul Bisericii Vechi-Catolice din Olanda, cu reședința la Utrecht. Cu această Biserică avem legături statornice și rodnice în dialogul teologic, participând reciproc la întrunirile noastre ecumenice și rugându-ne împreună cu Dumnezeu să ne ajute să împlinim voia Sa cea sfântă, "ca toți să fie una" (Ioan 17, 21), așa cum s-a încheiat astăzi Evanghelia citită în timpul dumnezeieștii Liturghii.

Eminentă Voastră, dragostea noastră a ierarhilor, dragostea credincioșilor, vă întâmpină cu multă iubire și cu multă nădejde în Bunul Dumnezeu. Noi trebuie să

urmam pilda Pastorului cel bun, sa dam raspuns in fata lui Dumnezeu pentru ca cei pe care noi ii slujim si ii calauzim, sa cunoasca voia Lui: unitatea tuturor celor care-L marturisesc pe Domnul si Mantuitorul nostru Iisus Hristos ca fiind Stapanul si Arhiereul cel Mare al Bisericii noastre.

In bucuria aceasta noi va intampinam si va rugam sa primiti, ca semn al dragostei noastre si al acestei obsti ortodoxe din manastirea Cernica, "Crucea Patriarhală pentru Ierarhi", pe care toti episcopii o poarta pe piept. Ea are o semnificatie deosebita, fiind cea mai inalta distinctie a Patriarhiei noastre Ortodoxe Romane, instituita de primul nostru patriarh Miron Cristea, in cinstea ei cantand astazi: "Crucei Tale ne inchinam, Hristoase, si Sfanta Invierea Ta o laudam si o slavim!"

Sa ne ajute Bunul Dumnezeu sa o purtam pana la capat, spre slava Sa, spre bucuria Bisericilor noastre si a credinciosilor nostri.

Amin!".

Dupa primirea "Crucei Patriarhale pentru ierarhi", Eminenta Sa, Joris Verca-
mmen, a rostit un cuvânt de recunostinta, din care reținem următoarele idei:

Eminenta Sa a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru invitația deosebită pe care i-a adresat-o să facă această vizită în România și pentru bucuria și primirea cu care a fost întâmpinat la Mănăstirea Cernica, la o astfel de sărbătoare.

Eminenta Sa și-a exprimat bucuria cu care a venit să cunoască Biserica Ortodoxă Română și pe Prea Fericitul Părinte Teoctist, să cunoască credincioșii și această atmosferă de spiritualitate vie, prin care ei își manifestă credința

Pe parcursul mai multor ani, teologii din Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vechi-Catolică au purtat dialoguri ecumenice având ca subiect marile probleme ale credinței constatând că sunt multe tradiții, multe gânduri, multe obiceiuri, multe elemente ale dogmei, care ne unesc. La capătul acestui dialog teologic, a cărui finalizare se apropie, ne vom bucura să ajungem la un acord.

Recunoașterea reciprocă în credință deschide multe relații și posibilități de dialog și o nouă perspectivă în prietenia noastră.

Dacă creștinii nu înțeleg prietenia, cine ar putea să o înțeleagă? Suntem aici pentru a practica această prietenie, și ca și prieteni trebuie să găsim ocazia să ne întâlnim pentru a crea ocazia să ne întâlnim și să ne exprimăm bucuria de a fi împreună între prieteni.

Biserica Vechi-Catolică este permanent deschisă dialogului cu celelalte Biserici, cu Bisericile Ortodoxe, în special, și cu Biserica Ortodoxă Română, în particular.

Se acordă o mare valoare acestor relații și există o dorință de a învăța din credința și evlavia pe care a văzut-o în manifestarea ei vie prin participarea la Sărbătoarea Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica.

Bisericile noastre se aseamănă privind accentul pe care îl pun pe cultura și pe credința în Hristos din care ele simt vocația de a propovădui mântuirea. Societatea de astăzi, se secularizează într-un ritm alert și tocmai de aceea Bisericile noastre trebuie să pună un mare accent pe cultură.

Când mesajul de dragoste al lui Dumnezeu nu se va mai auzi în această lume, va fi din cauza noastră. De asemenea, în cadrul procesului de apropiere europeană,

când motivele economice sunt primordiale, este datoria Bisericilor de a pune accentul pe problemele spirituale, este datoria Bisericilor de a da un suflet Europei.

Teologii au făcut o muncă dificilă și importantă în același timp în cadrul dialogurilor și este rândul nostru acum să culegem roadele acestei lucrări. Este datoria noastră să primim ca un dar de la Dumnezeu această lucrare și să o ducem la bun sfârșit în cadrul Bisericilor noastre, în cadrul continentului nostru european și al Europei unite.

O societate în care oamenii înțeleg menirea de a trăi împreună și de a fi fericiți împreună este un dar de la Bunul Dumnezeu.

Să credem împreună că El este Tatăl Nostru și pregătit să ne acorde acest dar suprem. În numele Bisericii Vechi-Catolice, Uniunii de la Utrecht, a credincioșilor vechi-catolici, Eminența Sa a transmis urările de pace și binecuvântare, Bisericii Ortodoxe Române și poporului român.

Răspunzând celor afirmate de Eminența Sa Joris Vercammen, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus următoarele:

"Mulțumim Eminenței Sale Joris Vercammen, Arhiepiscopul Bisericii Vechi-Catolice din Olanda, pentru această frumoasă cuvântare. Cu acest prilej, vă spun că cel care a tradus din limba franceză cuvântul Eminenței Sale este noul Arhiepiscop al românilor ortodocși din America și Canada, părintele Nicolae Condrea, care va fi sfințit și instalat în luna iunie, anul acesta, dincolo de Ocean. Este o bucurie și aceasta că, iată, aici ne-am întâlnit în rugăciuni și cu dânsul. Dumnezeu să ne ajute să ne bucurăm prin mijlocirile Sf. Ierarh Calinic de pace și sănătate!".

La finalul slujbei Sfintei Liturghii, ascultată cu atenție de toți cei prezenți, după momentul împărtășirii, P. Cuv. Arhim. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica, a rostit un cuvânt de mulțumire la praznicul Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica, pentru prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a oaspeților din Olanda la această bucurie a viețuitorilor și închinătorilor Mănăstirii Cernica.

P. Cuv. Arhim. Macarie a spus că, momentul trăit la Sărbătoarea Sfântului Calinic este plin de bucurie și de nădejde pentru că toată Biserica în plenitudinea sa, cu Sfinții, cu slujitorii ei, cu credincioșii, se înfrățesc în aceasta și pentru a duce mulțumire lui Dumnezeu Celui în Treime lăudat, Preasfintei Fecioare și Sfântului Ierarh Calinic ocrotitorul, ajutorul și purtătorul de grijă al obștii Mănăstirii Cernica și a tuturor credincioșilor Bisericii noastre.

Urcușul duhovnicesc al Postului Mare este o pregătire a noastră prin credință, prin efortul depus de fiecare prin faptele vieții sale, prin rugăciune, metanii, abținere.

În atmosfera de slujire și comuniune sfântă formăm cu toți trupul tainic al lui Hristos Iisus, care a pus la temelie Bisericii toate mijloacele necesare pentru mântuirea omului și desăvârșirea fiecăruia dintre noi.

Unele dintre aceste mijloace nu sunt altceva decât chipurile sfinților bineplăcuți lui Dumnezeu, care pentru noi sunt o permanentă Cincizecime pentru că în lucrarea noastră reușim să facem prezent permanent pe Duhul Sfânt.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în cuvântările înălțătoare pe care le rostește cu diferite ocazii, a afirmat P. Cuv. Arhimandrit Macarie, sublinia faptul

că Biserica lui Hristos în plenitudinea ei este o permanentă pogorâre a Duhului Sfânt, iar rugăciunea fiecăruia dintre noi reprezintă această pogorâre.

Sfinții, mai mult decât noi, sunt roade alese ale Duhului Sfânt, roade ale comuniunii permanente cu Dumnezeu, roade ale dialogului nesfârșit cu Mântuitorul Hristos prin rugăciune.

În continuare P. Cuv. Arhim. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Cernica, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru prezența în locul în care s-a format și desăvârșit în cunoașterea teologică în timpul în care a urmat ca tânăr monah Seminarul Teologic Monahal de la Cernica.

A adresat apoi mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, care a primit metania monahală la Mănăstirea Cernica, fiind fiul duhovnicesc al acesteia, P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Sebastian Ilfoveanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, părinților slujitori, oaspeților din Olanda și credincioșilor care, cu prezența lor, dau curaj și putere Bisericii pentru viitorul spiritual al rugăciunii, concilierii, dragostei, dialogului și buneii-înțelegeri.

După acest cuvânt de mulțumire al P. Cuv. Arhim. Macarie, starețul Mănăstirii Cernica, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următoarea cuvântare:

"Se cuvine acum ca împreună să mulțumim lui Dumnezeu cu toții, pentru că sfinții, pe lângă darurile lor multe și felurite, daruri bogate, ne înconjoară și cu bucuria zilelor lor de sărbătoare. Bucuria în viața omului este adevărată și trainică numai atunci când este în legătură cu Domnul Păcii, cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos. De aceea, noi simțim la praznicele bisericești o tresăltare sufletească, o bucurie mare. De multe ori nu putem exprima în cuvintele noastre bucuria pe care o trăim într-o asemenea zi de sărbătoare, bucurie repetată și în familie, în viața particulară, pentru că ea izvorăște din bucuria Mântuitorului Iisus Hristos. El a spus: "Pace vă dau vouă!" (Ioan 14, 27). Pacea lui Hristos însemnează bucurie, care-i darul Duhului Sfânt, iar bucuria aceasta, adaugă Mântuitorul "nimeni nu o va lua de la voi" (Ioan 16, 27). Bucuria aceasta care rămâne în noi; este bucuria duhovnicească. De aceea, am venit astăzi aici de ziua Sf. Ierarh Calinic spre a ne bucura împreună. Bucuria, chiar și din punct de vedere omenesc nu poate fi realizată de unul singur. Ca să ai o bucurie, trebuie să mai fie cineva cu care s-o împărtășești, iar persoanele de care avem nevoie pentru bucuria noastră, întotdeauna trebuie să fie Domnul nostru Iisus Hristos și sfinții Săi, implicit sfântul al cărui nume îl purtăm fiecare dintre noi. Dacă în viața lor creștinii se înscriu cu fapte bune, ajung și ei să facă în ființa lor sălaș bucuriei Duhului Sfânt.

Ziua sfinților în Biserică reprezintă pentru noi zi de bucurie. Este o rânduială sfântă pe care noi o avem, în vremuri în care bucuriile îndeobște sunt atât de puține. Lumea este plină de necazuri, de suferințe care, câteodată, nu mai pot fi răbdate, dar rugăciunile pe care le-am făcut astăzi și care trebuie continuate acasă, ne ușurează pe toți cei ce suferim pentru dreptate, pentru necazuri. Acesta este rolul Bisericii, de a face rugăciuni pentru lume.

Revin la ideea din predica mea după Sf. Evanghelie, ca atunci când pronunțăm cuvântul "Biserică", când citim în presă sau oriunde în altă parte acest cuvânt, să înțelegem nu numai o persoană anume, fie ea patriarh, mitropolit, episcop sau simplu preot, ci să înțelegem că ea este formată din toți credincioșii. Atât frații creștini cât și surorile creștine fac parte din această Biserică, despre care se scrie fie de bine, fie de rău. Să nu ne întristeze toate acestea, ci să avem drept pildă cuvintele Mântuitorului: "Dacă ați fi din lume, lumea ar iubi ce este al său; dar pentru că nu sunteți din lume, ci Eu v-am ales pe voi din lume, de aceea lumea vă urăște" (Ioan 15, 19). Prin lume, în cazul acesta, se înțelege răul, păcatul. Mântuitorul nu ne vrea din lumea păcatului. ne vrea din lumea celor aleși din păcat, fii ai Bisericii, ai Trupului Său tainic. De aici vine bucuria și starea noastră de nădejde că toate greutățile vremurilor acestea sunt trecătoare.

Ați reținut din cuvântul Eminenței Sale Joris Vercammen, Arhiepiscopul Bisericii Vechi-Catolice din Olanda, o Biserică creștină ce păstrează și tradiția noastră ortodoxă, tradiția dintotdeauna a Bisericii, că noi sujitorii Bisericii avem datoria să-i redăm Europei sufletul și simțirea ei creștină. Când auzim vorbindu-se de Europa suntem tentați să înțelegem doar civilizație, cultură, progres, însă noi, credincioșii, nu pe acestea trebuie să punem bază, ci pe valorile spirituale. Europa a fost creștină, ea este terenul sfinților. Catedralele, operele de artă creștină, muzica, pictura și arhitectura îi vădesc sufletul ei viu. De reînvioreare sufletească, de gândire și trăire creștină are nevoie astăzi Europa, iar noi, credincioșii Bisericii, aducem și aprindem lumina în candelile ei.

Vă dorim tuturor să vă bucurați și astăzi de împlinirea rugăciunilor. Eu plec de aici cu mare bucurie în suflet, la care adaug și pe aceea că am revăzut școala teologică din această mănăstire, pe care am urmat-o între anii 1932-1940 împreună cu părintele Arhim. Grigorie Băbuș, directorul Bibliotecii Sfântului Sinod și cu părintele Pimen Georgescu, un mare cunoscător al tipicului nostru bisericesc. Suntem trei aici, în viață, care mărturisim roadele duhovnicești ale Sf. Ierarh Calinic. Suntem datori să le păstrăm. Vă doresc ca din aceste roade să luați în sufletele dumneavoastră fiecare cât aveți, și bucurie, și hotărâre, și îndemn sfânt pentru familie, pentru viață și pentru tineret. Apărați-vă și feriți-vă de păcat! Păcatul este lipsa credinței, este absența lui Dumnezeu. Apărați-vă copilașii, dați-i la școală, învățați-i. Ocrotiți-vă familiile dumneavoastră acordând o grijă deosebită tinerilor! Este dureros că unii tineri, fii și fiice ale românilor, pleacă peste hotarele țării să-și găsească acolo împlinirea ființei lor, deși avem o țară atât de frumoasă și sfinte altare ce izvorăsc înduhovnicire și ajutor până la sfințenie și îndumnezeire.

Sfântul Ierarh Calinic să ne fie de ajutor tuturor. El să ne ocrotească. Să fim prezenți și la anul și la mulți ani în această zi mare și frumoasă, la slujbele închinare vieții noastre de familie, creșterii înțelepciunii tinerilor neamului nostru, păcii țării noastre și a lumii întregi. Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt să fie cu voi, cu toți!"

La ieșirea din biserica Sfântul Gheorghe a Mănăstirii Cernica, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Eminența Sa s-au închinat din nou la racla cu Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic, locul unde în cele două zile s-au perindat mulțimea credincioșilor sosiți în pelerinaj și pentru rugăciune la moaștele Sfântului. Mulțimea credincioșilor a cerut binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în procesiunea ce a avut loc de la biserică până la stăreția mănăstirii.

Din partea televiziunii de Stat, a radioului și a altor televiziuni particulare, s-a solicitat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și Eminenței Sale, Arhiepiscopul Joris Vercammen un scurt interviu cu impresii legate de sărbătoarea Sfântului Ierarh Calinic.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a declarat cu acest prilej:

"Sărbătoarea de astăzi a Sfântului Ierarh Calinic aduce o mărturie asupra darului pe care Sfinții îndeobște îl au de a aduna oamenii, de a-i face să trăiască în comuniune și de a se cunoaște între ei.

Astăzi, de sărbătoarea Sfântului Calinic, aici, la Mănăstirea Cernica, iată, ne-am întâlnit cu Primatul Bisericii Vechi-Catolice, care are reședința la Utrecht, în Olanda, care are preoți și episcopi aproape în toată lumea. Deci, două Biserici care s-au întâlnit astăzi la Mănăstirea Cernica în scopul cunoașterii și a dialogului, așa cum a spus Eminența Sa și în cuvântarea din biserică și aici. Pentru noi este mare bucuria aceasta, când trăim împreună cu frații și surorile noastre creștine. Astăzi a fost o zi a bucuriei pe care numai sfinții pot să ne-o dăruiască și pe care noi de aici, cu rugăciunile întregului sobor de slujitori și cu toți pelerinii care ieri și astăzi s-au închinat la Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic, dorim să o împărtășim credincioșilor Bisericii noastre din întreaga țară și creștinilor din întreaga lume, inclusiv celor din Olanda de unde vine Eminența Sa.

Fie ca pacea Mântuitorului Hristos să fie cu noi cu toți pentru ca sufletul Europei să-l putem trezi și să-l avem viu cu sprijinul și în comuniune cu toate Bisericile creștine din lume".

Eminența Sa a exprimat sentimentele de bucurie pentru a fi părtaș la o astfel de sărbătoare și a menționat că este impresionat de credința pe care a întâlnit-o la cei ce au participat la Sfânta Liturghie și la pelerinajul la Sfintele Moaște ale Sfântului Ierarh Calinic.

Evenimentele festive ce au avut loc în ziua de 11 Aprilie, anul Domnului 2002, la Mănăstirea Cernica, de Praznicul Sfântului Ierarh Calinic, sunt o mărturie vie și incontestabilă că Biserica noastră strămoșească împlinește, ca dintotdeauna, îndemnul Sfântului Apostol Pavel care zice: "Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința" (Evrei 13, 7).

Următori ai acestui îndemn, credincioșii Bisericii noastre cinstesc împreună pe toți sfinții celei una, sfântă, sobornicească și apostolică Biserică și împreună cu aceștia pe sfinții plămădiți de evlavia neamului românesc, între care se numără martiri, mărturisitori și mari trăitori întru Hristos din rândurile credincioșilor, cu-

vioșilor, preoților, ierarhilor aleși de Dumnezeu, care au strălucit și au primit în cer cununi de slavă.

Noi îi lăudăm pe Sfinți ca pe purtătorii unor prea înalte lupte și biruințe duhovnicești și ca pe cei ce au întruchipat în ființa lor frumusețea cea nepieritoare și privim la ei ca la învățătorii noștri pe calea desăvârșirii în Hristos, străduindu-ne să ne asemănăm lor în credință, în nădejde și dragoste și să le urmăm pilda.

Rugăciunile sfinților înaintea lui Dumnezeu pentru mântuirea noastră sunt mai bine primite, însă, dacă și noi credincioșii, împodobiți cu credință și fapte bune, ne rugăm împreună cu ei, lepădându-ne de păcatele noastre. Acest adevăr îl întărește și Sfântul Ioan Gură de Aur, când spune: "Știind acestea, iubiților, să alergăm la mijlocirea sfinților, dar să nu ne mărginim la aceasta, ci să lucrăm și noi cum se cuvine, după pilda pe care ne-au dat-o ei".

"De Dumnezeu purtătoru-le părintele nostru Calinic, povățitoru-le al călugărilor, podoaba cuvioșilor și lauda arhierilor, ajutătoru-le celor din nevoi, cu nevoințele tale chip de sfințenie te-ai arătat iar acum cu îngerii în ceruri te veselești cu care roagă pe Hristos Dumnezeu să ne mântuiască sufletele noastre"

(Troparul Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica)

Diac. DANIEL FLONTA

SFINȚIREA SFÂNTULUI ȘI MARELUI MIR LA CATEDRALA PATRIARHALĂ

Anul acesta, la Catedrala Patriarhală, în ziua de 2 mai, Joia Mare din Săptămâna Patimilor, pentru prima dată la acest început de nou veac și mileniu creștin, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de soborul ierarhilor Sfântului Sinod, a săvârșit sfințirea Marelui Mir, lucrare de mare însemnătate în viața Bisericii noastre Autocefale Ortodoxe Române.

După cum se cunoaște, Sfântul și Marele Mir este materia indispensabilă pentru târnosirea bisericilor și sfințirea antimiselor și pentru săvârșirea Tainei Mirungerii, care se administrează îndată după botez, noilor botezați. De asemenea, cu Sfântul Mir sunt unși și cei care vin la credința ortodoxă de la altă confesiune creștină, al căror botez este valid. În vechime, domnitorii Țărilor Române erau unși cu Sfântul și Marele Mir de către mitropolit, aidoma împăraților bizantini.

Potrivit tradiției, statornicită de veacuri în Biserica Ortodoxă, Sfântul și Marele Mir se prepară din untdelemn de măsline și vin natural, la care se adaugă balsamuri, esențe și arome din felurite specii de plante, arbuști și rășini, cele mai multe provenind din Orient. Aceste ingrediente se amestecă și se fierb după o rețetă specială, însoțită de rugăciuni și slujbe solemne, începând din sâmbăta Floriilor, iar materia rezultată se sfințește de Întâistătorul Bisericii, împreună cu soborul arhierilor, în Joia Mare din Săptămâna Patimilor, la Liturgia Sfântului Vasile cel Mare. Sfântul și Marele Mir se trimite apoi la toate eparhiile din țară și tuturor parohiilor din diaspora, de sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române, pentru împlinirea trebuințelor spirituale ale credincioșilor.

Prin varietatea componentelor sale, Sfântul și Marele Mir simbolizează felurimea darurilor Sfântului Duh, care se împărtășesc credincioșilor prin ungere, ce pun în lucrare virtuțile creștine. Sfântul și Marele Mir este, în același timp, semnul și pecetea lui Hristos, de vreme ce Hristos se talmăcește uns, care fac din el o pavăză duhovnicească a trupului și mijloc de mântuire a sufletului.

Sfântul și Marele Mir, sfințit prin puterea Duhului Sfânt, invocat în rugăciunile arhierilor, fiind trimis tuturor eparhiilor și bisericilor ortodoxe române din țară și din diaspora, duce cu sine nu numai împărtășirea darurilor Duhului Sfânt, pe care le conține, ci și semnul văzut al legăturii lor cu Scaunul Patriarhal de la București. El este, deci, simbolul unității Bisericii noastre și, totodată, al legăturii ei de continuitate neîntreruptă cu Biserica întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos și de Sfinții Apostoli, de la care purcede, de fapt, puterea sfințitoare a Sfântului și Marelui Mir.

În timpurile vechi, sfințirea Marelui Mir a fost privită ca o prerogativă a Patriarhiilor istorice, semn al manifestării autocefaliei Bisericilor respective în raporturile lor de jurisdicție spirituală cu celelalte Biserici aflate în dependență canonică de Bisericile autocefale. Așa se face că, până la o vreme, Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol a păstrat pentru sine dreptul de a pregăti și sfinți Marele Mir nu numai pentru trebuințele sale, dar și pentru celelalte Biserici naționale și locale, care se aflau sub autoritatea ei canonică. Între acestea din urmă, Bisericile românești din Moldova și Țara Românească, organizate cu sprijinul și sub

oblăduirea Patriarhiei Ecumenice, au primit multă vreme Sfântul și Marele Mir mai ales de la Constantinopol. Dar și în această situație, uneori, Marele Mir s-a sfințit pe pământul românesc pentru nevoile Bisericilor noastre. Domnitorii noștri, cu ocazia vizitelor pe care le făceau patriarhii din Orient în Țările Române, îi poșteau de săvârșeau sfințirea Marelui Mir, împreună cu mitropoliții și episcopii locului, pentru trebuințele Bisericilor românești. Astfel, în 1517, patriarhul ecumenic Teolipt I a sfințit Marele Mir la Curtea de Argeș, cu prilejul târnosirii ctitoriei lui Neagoe Basarab, act repetat în secolele XVII și XVIII, la Iași și București, de patriarhii Ierusalimului Teofan al III-lea, Dositei și Hrisant Nottara.

Cu trecerea timpului, Bisericile ortodoxe locale, organizate în cadrul statelor naționale independente și suverane, au dobândit dreptul firesc la neatârnare și autocefalie, și prin aceasta și dreptul de a sfinți Marele Mir pentru trebuințele proprii. Unele dintre aceste Biserici, ținând seama că dreptul de a sfinți Marele Mir nu este o problemă de dogmă, ci de disciplină și practică bisericească, și-au revendicat acest drept chiar înainte de dobândirea oficială a autocefaliei, ca urmare a unei bune organizări sinodale și a unei vieți religioase prospere în toate sectoarele de activitate ale Bisericii respective.

Pe acest temei, Biserica Ortodoxă Română, desfășurându-și activitatea într-un stat devenit independent și suveran, în urma războiului din 1877-1878, al cărui prestigiu intern și extern a sporit prin proclamarea Regatului României, în 1881, a procedat de sine stătător, pentru prima dată la noi, la sfințirea Marelui Mir pentru trebuințele proprii, act săvârșit cu solemnitate deosebită, ca și la Patriarhiile răsăritene, de Sinodul ierarhilor săi, în frunte cu mitropolitul primat Calinic Miclescu, la 25 martie 1882, în Catedrala mitropolitană din București. În anul 1885 a urmat recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, statornicindu-se astfel neatârnarea și dreptul de a sfinți Marele Mir, iar în anul 1925, autocefalia a fost succedată de ridicarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie.

Din 1885 și până astăzi, în răstimp de 117 ani, Biserica Ortodoxă Română, prin Sfântul ei Sinod, a sfințit Marele Mir de optsprezece ori de la recunoașterea ei ca autocefală de către celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale surori. Rezultă, deci, că sfințirea Marelui Mir constituie una din formele de manifestare a autocefaliei Bisericii ortodoxe, fiind o lucrare religioasă de însemnătate deosebită, care se săvârșește la anumite intervale de timp, atunci când cantitatea de Mir sfințită odată se împutinează. Din practica de până acum a Bisericii noastre s-a văzut că la noi, Marele Mir trebuie pregătit și sfințit la un interval de 3-6 ani.

Anul acesta, împutinându-se Marele Mir sfințit ultima dată în 1996, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Sfântul Sinod, a rânduit cele de cuviință pentru o nouă sfințire a Marelui Mir, a nouăsprezecea de la recunoașterea autocefaliei și a patra în cei cincisprezece ani de la arhipăstorire a Prea Fericirii Sale ca Întâistătător al Sfintei noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române.

Drept urmare, s-au procurat din timp ingredientele necesare, iar în sâmbăta Floriilor au fost depuse la paraclisul mănăstirii Antim din București, loc special amenajat pentru prepararea Marelui Mir, concomitent cu pregătirea vaselor pentru fierbere.

Cu prepararea Marelui Mir, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a delegat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei, Prea Sfințiții Episcopi-Vicari

Patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul și Prea Sfințiții Episcopi-Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor Sebastian Ilfoveanul și Varsanufie Prahoveanul, împreună cu un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală. Lucrarea de sortare, pregătire și proporționare a ingredientelor în cantitățile cerute de rânduielile tipiconale, ca și urmărirea respectării procedurii de amestecare și fierbere a lor, a fost asigurată de domnul colonel farmacist în rezervă Dumitru Răducanu, care a ajutat la prepararea Marelui Mir și în anii 1993 și 1996.

Luni, 29 aprilie, în Săptămâna Patimilor, la paraclisul mănăstirii Antim, după slujba Utreniei, s-a făcut sfințirea apei și s-au stropit cu aghiasmă ingredientele, vasele și vatra de foc, apoi s-a început fierberea, care a continuat în zilele de marți și miercuri, în timp ce arhierii și preoții slujitori, îmbrăcați în veșminte, au citit pericopele rânduite din Sfintele Evanghelii.

Miercuri seara, după slujba Pavcerniței, încheindu-se fierberea, Mirul a fost turnat în vasele special pregătite pentru sfințire, și s-au citit, după rânduială, rugăciunile de mulțumire. În aceeași seară, vasele cu Mir au fost transportate la Catedrala Patriarhală și așezate în Sfântul Altar, până a doua zi, la sfințire.

Sfințirea Marelui Mir s-a săvârșit a doua zi, 2 mai, în Joia Mare din Săptămâna Patimilor, în cadrul slujbei Sfintei Liturghii a Sfântului Vasile cel Mare, unită cu Vecernia, oficiată cu o solemnitate deosebită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și soborul ierarhilor Sfântului Sinod, pe un podium amenajat în fața Reședinței Patriarhale, în prezența unui mare număr de credincioși din București și din alte localități din țară. Răspunsurile liturgice au fost date de Corala Catedralei Patriarhale, dirijată de P. C. Pr. Constantin Drăgușin.

Înainte de începerea Sfintei Liturghii, vasele cu Mir au fost aduse în procesiune de către arhierii din Catedrala Patriarhală și așezate pe podium, împrejurul mesei Altarului, pentru sfințire. După vohodul mic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a citit cele două rugăciuni rânduite de Arhieraticon pentru sfințirea Sfântului și Marelui Mir, iar la vohodul mare, Sf. Vase au fost purtate de către arhierii în jurul Sf. Mese. La timpul convenit, Prea Fericirea Sa a rostit celelalte două rugăciuni speciale prevăzute de tipic, după care a încheiat rânduiala de sfințire a Marelui Mir cu formula îndătinată: "Sfințească-se mirul acesta cu puterea, cu lucrarea și cu pogorârea Sfântului Duh, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin!". Și apoi: "Iată acest mir s-a făcut Mir Sfințit, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin!".

La priceasnă, Prea Sfințitul Episcop-Vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu a dat citire Actului Sinodal de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, înscris în Condica Sfântă a Patriarhiei Române, cu următorul cuprins:

ACT SINODAL LA SFINȚIREA MARELUI MIR – 2002

**În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh,
Treimea cea întru tot sfântă, deoșință și nedespărțită. Amin!**

A voit Preabunul și Atotputernicul Dumnezeu ca, în curgerea anilor din urmă, viața religioasă în Biserica noastră să cunoască binecuvântate sporuri duhovnicești, iar lucrarea sfințitoare a Bisericii, la care s-a întrebuițat Sfântul și Marele

Mir, să fie roditoare, spre folosul și creșterea duhovnicească a credincioșilor și a Trupului văzut al Bisericii.

Văzând, așadar că Sfântul și Marele Mir, sfințit ultima oară în anul 1996, s-a împutinat, potrivit drepturilor canonice care revin Sfintei noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române, Întâistătătorul acesteia, Prea Fericitul Părinte Patriarh **TEOCTIST**, împreună cu Sfântul Sinod, a rânduit cele de cuviință pentru purcederea, din nou, la pregătirile celor trebuincioase pentru sfințirea Marelui Mir, pentru prima dată la acest început de nou veac și mileniu creștin.

Drept urmare, în zilele de luni, marți și miercuri din această Săptămână Mare, în Paraclisul Mănăstirii Antim din București cu hramul "*Sfântul Ioan Botezătorul*", cu împlinirea rânduielii bisericești convenite, săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit TEOFAN al Olteniei, Prea Sfințiii Episcopi-Vicar Patriarhali VINCENȚIU PLOIEȘTEANUL, Secretarul Sfântului Sinod și AMBROZIE SINAITUL și de Prea Sfințiii Episcopi-Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor SEBASTIAN ILFOVEANUL și VARSANUFIE PRAHOVEANUL, împreună cu un sobor de preoți și diaconi, s-au preparat ingredientele și s-a pregătit Marele Mir pentru sfințire.

Iar astăzi, 2 mai, în Sfânta și Marea Joi din Săptămâna Sfințelor și Mântuitoarelor Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos din anul 2002, potrivit rânduielii din totdeauna a Bisericii Ortodoxe, atestată documentar și pe pământul românesc la anii 1513, 1642, 1670, 1707, 1882 și, apoi de optsprezece ori în timpul celor 117 ani de autocefalie ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române,

Noi, TEOCTIST, Patriarhul Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale Române, împreună cu Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Arhiepiscopi, cu Prea Sfințiii Episcopi, Episcopi-Vicari Patriarhali și cu Prea Sfințiii Episcopi-Vicari și Arhieriei-Vicari, membrii ai Sfântului Sinod, ne-am adunat la Catedrala Patriarhală din București și, în cadrul dumnezeieștii Liturghii a Sfântului Ierarh Vasile cel Mare, cu puterea, cu lucrarea și prin pogorârea harului Prea Sfântului și de Viață Dătătorului Duh, am săvârșit **SFINȚIREA MARELUI MIR**, care se va întrebuița la întărirea în Duhul Sfânt a drept-credincioșilor creștini prin Taina Mirungerii ca "*pecete a darului Sfântului Duh*", la sfințirea, prin ungere, a noilor biserici și a antimiselor de la parohiile și mănăstirile din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române din țară și de peste hotare și ca mărturie văzută a unității și comuniunii tuturor credincioșilor noștri din lăuntrul și din afara granițelor țării cu Sfânta noastră Biserică și cu Ortodoxia întreagă.

Această sfințire a Marelui Mir a avut loc acum *prima dată* la începutul celui dintâi veac al celui de al treilea mileniu creștin, pentru a *nouăsprezecea oară* în de Dumnezeu păzita și Sfânta noastră Biserică Ortodoxă Română după recunoașterea ei ca autocefală, în anul 1885, de către celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale surori, în frunte cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol și, pentru a *patra oară* în cei cincisprezece ani de la alegerea și înscăunarea Prea Fericitului Părinte **TEOCTIST** ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

La această slujbă de sfințire a Marelui Mir au fost de față consilieri patriarhali, mitropolitanii, profesori de teologie, călugări, călugărițe și credincioși, precum și reprezentanți ai vieții publice.

Cuvântul de învățătură privind semnificația sfințirii Marelui Mir în viața și pentru unitatea Bisericii și a credincioșilor a fost rostit de prea Fericitul Părinte **TEOCTIST**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Spre aducere aminte, s-a înscris acest Act Sinodal în Condica Sfântă a Sfântului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române și s-a semnat de către Noi, membrii Sfântului Sinod, care am participat la săvârșirea acestei dumnezeiești slujbe astăzi, 2 mai, în Sfânta și Marea Joi din Săptămâna Sfintelor și Mântuitoarelor Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos din anul mântuirii 2002.

Drept pentru care, într-un cuget, înălțăm smerite rugăciuni către Bunul și Milostivul Dumnezeu, Cel în Treime lăudat. Amin!

PREȘEDINTELE SFÂNTULUI SINOD

† TEOCTIST

Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

† DANIEL

Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei

† TEOFAN

Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit Olteniei

† PETRU

Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei și Exarh al Plaiurilor

† ANTONIE

Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului

† NICOLAE

Arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului

† SERAFIM

Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală

† IOSIF

Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională
Locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada

† TEODOSIE

Arhiepiscop al Tomisului

† NIFON

Arhiepiscop al Târgoviștei

† PIMEN

Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

† BARTOLOMEU

Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului

† ANDREI

Arhiepiscop al Alba Iuliei

† GHERASIM

Episcop al Râmnicului

† EFTIMIE

Episcop al Romanului

† EPIFANIE
Episcop al Buzăului

† IOACHIM
Episcop al Huşilor

† TIMOTEI
Episcop al Aradului,
Ienopolei şi Hălmagiului

† IOAN
Episcop al Episcopiei Ortodoxe
Române a Oradiei, Bihorului
şi Sălajului

† DAMASCHIN
Episcop al Sloboziei şi Călăraşilor

† GALACTION
Episcop al Alexandriei
şi Teleormanului

† VINCENŢIU PLOIEŞTEANU
Episcop-Vicar Patriarhal

† SEBASTIAN ILFOVEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Bucureştilor

† CALINIC BOTOŞĂNEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Iaşilor

† GURIE STREHĂIANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Craiovei

† LUCIAN LUGOJANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Timişoarei

† IRINEU BISTRIŢEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Vadului, Feleacului şi Clujului

† GHERASIM PUTNEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Sucevei şi Rădăuţilor

† CALINIC
Episcop al Argeşului şi Muscelului

† CASIAN
Episcop al Dunării de Jos

† LAURENŢIU
Episcop al Caransebeşului

† JUSTINIAN
Episcop al Episcopiei Ortodoxe
Române a Maramureşului
şi Sătmarului

† IOAN
Episcop al Covasnei şi Harghitei

† SOFRONIE
Episcop al Episcopiei Ortodoxe
Române din Ungaria

† AMBROZIE SINAITUL
Episcop-Vicar Patriarhal

† VARSANUFIE PRAHOVEANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Bucureştilor

† VISARION RĂŞINĂREANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Sibiului

† NICODIM GORJANUL
Episcop-Vicar
al Arhiepiscopiei Craiovei

† DANIIL PARTOŞEANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Timişoarei şi Administrator
al Episcopiei Ortodoxe Române din
Iugoslavia

† VASILE SOMEŞANUL
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei
Vadului, Feleacului şi Clujului

† SILUAN MARSILIANUL
Episcop-Vicar la Mitropolia
Ortodoxă Română pentru Europa
Occidentală şi Meridională

† IRINEU SLĂTINEANUL
Arhiereu-Vicar
al Episcopiei Râmnicului	† IOACHIM VASLUIANUL
Episcop-Vicar
al Episcopiei Romanului
† CORNELIU BĂRLĂDEANUL
Arhiereu-Vicar
al Episcopiei Huşilor	† PETRONIU SĂLĂJANUL
Arhiereu-Vicar al Episcopiei
Ortodoxe Române a Oradiei,
Bihorului şi Sălajului
† IUSTIN SIGHETEANUL
Arhiereu-Vicar al Episcopiei Ortodoxe Române
a Maramureşului şi Sătmarului	

După citire, Actul Sinodal a fost semnat de către toţi ierarhii slujitori, iar Sf. Vase cu Sfântul şi Marele Mir au fost duse în Paraclisul Patriarhal şi aşezate în Sf. Altar, împrejurul Sfintei Mese.

La sfârşitul Sfintei Liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următoarea cuvântare:

*"Înalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi,
 Prea Cuvioşi şi Prea Cucernici Părinţi,
 Iubiţi credincioşi şi credincioase,*

Trăim astăzi clipe unice din viaţa noastră, atât prin însemnătatea acestei mântuitoare zile, Joia Mare, cât şi prin sfinţirea Sfântului şi Mare Mir pentru Biserica noastră.

Îndeobşte, simţirile mari, profunde şi sfinte ca cele de astăzi nu se pot exprima prin cuvinte. Dumnezeu a sădit pentru aceasta, în sufletele noastre puterea de a le trăi cu fiinţa noastră interioară mai mult decât a le da glas. Este Joia Mare, Joia cea sfântă şi mântuitoare în care Mântuitorul nostru Iisus Hristos a început să mărturisească misiunea Sa pentru răscumpărarea neamului omenesc, aşa cum a descris astăzi Sf. Evanghelist Matei.

Dar însemnătatea acestei zile pentru Biserica noastră Ortodoxă Română este aceea că Sfântul şi Marele Mir, care se continuă de la Sfinţii Apostoli, spre împărtăşirea tuturor celor ce primesc Sf. Botez, ca mărturie a pecetei Duhului Sfânt, se pregăteşte şi se împlineşte prin sfinţirea lui pe pământul nostru românesc. Prin ungeri cu acest Sfânt şi Mare Mir fraţii şi înaintaşii noştri au constituit trupul cel tainic al Domnului Hristos.

Iubiţi credincioşi şi credincioase,

Iată, Bunul Dumnezeu ne-a ajutat ca în această Sfântă şi Mare Joi să îndeplinim împreună cu toţi membrii Sfântului Sinod al Bisericii noastre strămoşeşti sfinţirea Marelui Mir. Din cele trei Taine de intrare în creştinism, alături de Botez şi Euharistie, face parte şi Taina aceasta a Mirungerii, a ungerii cu Sfântul şi Marele Mir. Această Taină constituie pecetluirea definitivă a pruncului nou născut cu harul Sf. Duh şi implantarea lui în trupul Domnului nostru Iisus Hristos, după împărtăşirea cu trupul şi sângele Domnului nostru Iisus Hristos.

Pe cât de diferită şi frumoasă a fost slujba de astăzi faţă de toate celelalte slujbe bisericesti, fapt pentru care se cuvine să mulţumim lui Dumnezeu că ne-a

învrednicit să participăm și să o împlinim, pe atât a fost izvorătoare de noi trăiri duhovnicești de o rară simțire și frumusețe creștină. Însăși conținutul acestor vase aduse aici de ierarhi, Sfântul și Marele Mir, pregătit din multe esențe, soiuri de plante și arbori, ca o participare a creației lui Dumnezeu în ajutorul și folosul nostru, răspândește miros cu bună mireasmă. Fiecare ingredient în parte mărturisește pe graiul său participarea și rostul său rânduit de Dumnezeu de la crearea lumii, acela de a-și da rodul la vreme, nu numai pentru hrana noastră, ci și pentru a fi purtătoare de Duh Sfânt spre renaștere "din apă și din Duh" (Ioan 3, 5). Pregătită cu atenție și rugăciuni încă din sfânta și marea Luni a acestei săptămâni, această esență, prin binecuvântarea de astăzi, în prezența Sfântului Sinod, devine "dumnezeiască Ungere" spre pecetluirea noului botezat cu Duhul Sfânt al bucuriei. Bucurie simțim și noi, cei ce am participat la pregătirea și sfințirea aici, în Biserica noastră, a Sfântului și Marelui Mir, împreună cu noi bucurându-se și toți pruncii din neamul nostru de pretutindeni care vor fi însemnați cu această ungeră a bucuriei. Această bucurie nu o au toate Bisericile, ci numai acelea care au dobândit autocefalia și li s-a dat acest drept. Este, așadar, vrednicia înaintașilor noștri, a ierarhilor, în frunte cu Mitropolitul Primat Calinic Miclescu, care au săvârșit prima dată, în 1882, înainte de recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre (1885), această sfințire a Sfântului și Marelui Mir.

După procurarea mirodeniilor, esențelor și diferitelor plante prin osteneala slujitorilor Sfintei noastre Patriarhii, după aprobarea Sfântului Sinod, la parclisul Mânăstirii Antim, s-a preparat Sfântul și Marele Mir. Începând de luni dimineața și până astăzi un sobor de ierarhi alcătuit din Înalt Prea Sfințitul Teofan, Mitropolit al Olteniei, și Prea Sfințiții Episcopi Vicari ai Sfintei Patriarhii, au urmărit cu atenție deosebită pregătirea plantelor, a esențelor și aromatelor, adăugarea în cantitățile prescrise și fierberea lor.

La această lucrare au luat parte nu numai Ierarhii Bisericii noastre prin slujbe oficiate de luni și încununare astăzi, în prezența Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Părinți, membrii ai Sfântului Sinod, ci și preoți și diaconi slujitori, specialiști și cunoscători în prepararea Marelui Mir. Lucrările acestea, tehnice am putea spune, sunt conduse aici, la noi, de un frate creștin foarte evlavios, cum de altfel sunteți cu toții ca fii ai Bisericii, credincioși și credincioase, de Dl Col. (r) Farm. Dr. Răducanu Dumitru din București, care ne-a ajutat și în anii trecuți, cu răbdare îngerească și grijă pilduitoare, vrednică de Mânăstirea Antim. Dânsul a ajutat și a urmărit cu atenție ca toate ingredientele să se amestece și să se fiarbă potrivit rânduielii stabilite de Biserică pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir.

Slujba aceasta ne-a îndestulat pe toți cu rugăciunile și frumusețile ei, cu cântările corului, și ne-a învățat mai mult decât am putea noi să adăugăm, făcând din fiecare dintre noi o existență în bucurie prin ungeră cu Sfântul și Marele Mir. Avem încredințarea, frații mei, că veți păstra toate acestea în vistieria inimii voastre, fiecare pe măsura credinței. Aș vrea să aduc mulțumiri frățești Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Părinți, membrii ai Sfântului Sinod, care și-au luat osteneala și au venit la București, în această sfântă și mare zi făcându-se părtași împreună cu noi la rugăciunile de astăzi. Acest Sfânt și Mare Mir se va distribui

nu numai eparhiilor noastre din țară prin ierarhii lor aici de față, ci și celor de peste hotare: Înalt Prea Sfințitului Petru, Mitropolitul Basarabiei, venit la noi cu o delegație a sa de la Chișinău, Înalt Prea Sfințitului Iosif, Mitropolitul Europei Occidentale și Meridionale de la Paris, care până acum a fost și Locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei noastre din America și Canada, Prea Sfințitului Sofronie, Episcopul românilor din Ungaria, cu reședința la Gyula, de asemenea însoțit de o delegație de acolo și Prea Sfințitului Daniel, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Administratorul Episcopiei Române din Banatul Sârbesc. Am avut bucuria să participe și Părintele Arhimandrit Nicolae Condrea, care a fost ales ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada, în urma trecerii la cele veșnice a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin Ursache. Părintele Nicolae Condrea urmează să fie sfințit arhieru și apoi instalat în mijlocul fraților noștri români de pe continentul american, care doresc cu nerăbdare să-l vadă și să-l aibă păstor, așa cum l-a rânduit Dumnezeu și l-a chemat la această îndatorire, având bucuria ca după legile firii, tânăr fiind, să păstorească o perioadă îndelungată.

Ați avut, așadar, aici, în fața dumneavoastră, Biserica noastră strămoșească, imaginea ei văzută mai mult cu ochii minții, prin reprezentanții păstorilor sufletești ai românilor de pretutindeni. E o mare bucurie, în primul rând pentru mine, că ne-a învrednicit Dumnezeu să fim aici, pe colina aceasta, să străbătem deceniile și să ne aflăm acum, la începutul secolului și mileniului acestuia, iată, cu o mărturie smerită din partea noastră, de slujire a credincioșilor ortodocși români din țară și de peste hotare. Să aducem neîncetat mulțumiri lui Dumnezeu pentru aceasta. Suntem acasă la noi, acum, în fața acestei reședințe. Suntem acum siguri că suntem în curtea noastră și clădirile ce ne străjuiesc constituie incinta Sfintei noastre Patriarhii. Este un dar al lui Dumnezeu, Cel ce știe să dăruiască și să împartă darurile și bucuriile Sale.

Acum, la început de mileniu, iată venim și cu acest spor duhovnicesc al reînnoirii, al renașterii neamului nostru românesc din pruncie, din chrișma botezului și ungerea lui cu Sfântul și Marele Mir. Este însă și o mare îndatorire pentru mamele creștine să nască prunci sfinți, închinați lui Dumnezeu, așa cum reiese și din rugăciunea de sfințire, care ne arată că Duhul Sfânt, Cel ce toate le sfințește și le îndreaptă spre lumină, spre viață, sfințește sfinții, cunoscuți dumneavoastră tuturor, din calendar. De aceea Biserica noastră, frații mei, deși poate indispuie unele foruri câteodată, este nevoită să intervină pentru nașterea de prunci, pentru combaterea celorlalte păcate, chiar dacă sunt ascunse într-un fel nechibzuit sub diferite forme sau legi, exemplu în acest sens făcându-l încercarea de promovare și aprobare a concubinajului sau a altor păcate, capcane întinse tinerilor, spre abaterea lor de la drumul slujirilor sfinte.

Către valorile spirituale ale Ortodoxiei ne îndreptăm noi în ziua de astăzi. Sădiți în inimile dumneavoastră aceste adevăruri, dar sădiți-le și în inimile pruncilor și tinerilor. Și noi avem această datorie, e drept. Dar e păcat să asistăm în continuare să vedem prunci fără părinți pe străzi, sau să existe părinți care nu-și

mai îngrijesc pruncii. E păcat să vedem tineri pecetluiți cu darul bucuriei de viață în Duhul Sfânt, desfigurându-și frumusețea dată de Dumnezeu prin atâtea și atâtea curse ale unei libertăți primejdios înțelese, mai ales pentru tineret, pentru viitorul unui neam, chiar și viitorul neamurilor, al popoarelor întregi. De aceea avem toți datoria să veghem la viitorul nostru, inclusiv dumneavoastră, credincioșii, căci faceți parte din Biserică, din Trupul lui Hristos, prin Tainele de intrare în creștinism: Botez, Mirungere și Euharistie. Fiecare credincios și credincioasă este parte integrantă din Biserică cea văzută, "Biserica cea luptătoare" – cum au numit-o Sfinții Părinți – pentru că luptăm împotriva diavolului, împotriva veacului acestuia plin de întunecime, luptăm împotriva păcatului. De aceea, Sf. Ap. Pavel îndeamnă neîncetat: "Luptă-te cu lupta ce bună a credinței, cucerește viața veșnică la care ai fost chemat și pentru care ai dat mărturie înaintea multor martori" (I Timotei 6, 12).

Deși încheiem slujba de astăzi, această zi nu se va termina. Fie că vrem noi, fie că nu vrem, ea dăinuie așa cum au dăinuit în istorie și în viața omenirii celelalte zile închinare acestor izvoare de sfințenie a lumii, care sunt mijloace de existență nevăzută a noastră, a vieții celei nevăzute. Nu se termină acum, aici, ziua aceasta. Ea va rodi mereu. Aceste picături de Sfânt Mir, această rouă de pe Muntele cel Sfânt, care a înrourat pe prooroci, va înroua sufletele pruncilor poporului român, ale pruncilor de pe vatra strămoșească și ale pruncilor de departe. Este o zi sfântă, așa cum marii Părinți ai Bisericii numesc ziua sfântă de după Învierea Domnului din morți: "ziua a opta". Trăim cu ei și trăim prin ei, prin vrednicia și sfințenia lor și ne înrouăm inimile și credința, ne potolim setea duhovnicească din izvoarele învățăturii lor și cu posibilitățile și mijloacele pe care ni le-au lăsat ei nouă și pe care le păstrăm, după cum se vede, cu sfințenie împreunându-le cu rugăciunile noastre și ale dumneavoastră. Fericite sunt picioarele care au urcat astăzi această colină, fericiți sunt ochii care au văzut astăzi cele ce nu se pot vedea oricând; fericit este auzul care a putut să cuprindă aceste adevăruri de necuprins și, mai ales, fericită este inima care a simțit și va păstra cele trăite astăzi aici, așa cum Maica Domnului, în tăcerea și rugăciunea ei, păstra în inimă cele ce auzea că făcea și vorbea Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Încheiem această sfântă slujbă bucuroși de mângâierea pe care ne-ați adus-o prin prezența dumneavoastră aici, în această zi sfântă. Personal, am sufletul străbătut de aceeași bucurie la care se adaugă și aceea de a avea alături pe Înalt Prea Sfințitii și Prea Sfințitii Părinți, unii dintre ei frații mei din copilărie, aș putea spune, din pruncia mea, alții pe parcurs, dar le-am simțit tuturor dragostea și bătăile inimii lor pentru Sfânta noastră Biserică. Dumnezeu să ne facă tuturor parte, să ne împărtășim din bucuria veșnică a Sfântului și Marelui Mir pe care l-am sfințit noi astăzi.

Pe fratele nostru, pe Dl. Col. (r) Farm. Dr. Răducanu Dumitru, pe care-l vedeți aici, care s-a ostenit și în trecut pentru această lucrare frumoasă și sfântă, urmărind cu pricepere timpul de fierbere și pauzele care trebuie făcute la prepa-

rarea Marelui Mir, admirându-l că lucrează totdeauna cu rugăciune și după cuvântul lui Dumnezeu, îmi îngădui să-l răsplătesc din partea noastră, a tuturor, incluzându-vă și pe dumneavoastră credincioșii, din al cărui cin face parte ca farmacist distins și ostaș vrednic, cu "Crucea Patriarhală pentru mireni", pe care a rânduit-o ca distincție a Patriarhiei Române primul nostru Patriarh, Miron Cristea. Să o porți cu vrednicie și cu dragoste, frate Răducanu!

Vrednic este!

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toți. Amin!"

Soborul impresionant al ierarhilor slujitori, solemnitatea deosebită a slujbei, cuvântul ziditor al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și numărul mare al credincioșilor prezenți la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, în cadrul căreia s-a săvârșit sfințirea Sfântului și Marelui Mir, au făcut ca ziua de 2 mai 2002 – Joia Mare din Săptămâna Patimilor – să rămână înscrisă în inimile tuturor ca o zi de bucurie duhovnicească, de comuniune și părtășie frățească, de revărsare a harului sfințitor al Sfântului Duh peste Biserică, în toată plinătatea Lui.

GHEORGHE VASILESCU

VIZITA DELEGAȚIEI
SFINTEI MÂNĂSTIRI KYKKOS-CIPRU ÎN ROMÂNIA,
20 - 23 M a i 2002

În perioada 20-23 mai 2002, o delegație a Bisericii din Cipru, formată din viețuitori ai Sfintei Mânăstiri Kykkos și membrii corului acesteia a întreprins o vizită în România. Delegația s-a aflat în țara noastră cu binecuvântarea Prea Fericitului Hrisostomos, Arhiepiscopul Ciprului și a Prea Sfințitului Nichiforos, starețul mânăstirii. Vizita a fost un răspuns la prezența, în luna februarie a.c., a unei delegații care l-a reprezentat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST la hirotonirea într-un arhiereu și la ridicarea la rangul de episcop a Starețului Mânăstirii Kykkos, Prea Sfințitul Nichiforos. Delegația Bisericii noastre, prezentă la ceremonia amintită, a fost formată din Prea Sfințitul Ambrozie Sinaitul, Episcop-Vicar Patriarhal, Prea Sfințitul Sebastian Ilfoveanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și P. C. Arhidiacon Costin Spiridon, Șeful Biroului de Protocol al Patriarhiei Române.

Grupul cipriot a cuprins 23 persoane: Prea Cuvioșii Arhimandriți Isaia și Artemios, P. C. Protopresbiter Papamihail Paraschevas și 20 de membrii ai corului acestei mânăstiri, cor condus de Protopsaltul Aristos Tuchididis. Din grupul clericilor au mai făcut parte și trei viețuitori ai acestei sfinte mânăstiri, cetățeni români închinoviați la Kykkos. Vizitele reciproce reprezintă expresia bunelor relații și a unității de credință dintre cele două Biserici Ortodoxe surori, bimilenare și de origine apostolică. Vizita, pe lângă caracterul de pelerinaj a reprezentat și un mesaj de prietenie și respect din partea Bisericii Ciprului față de Biserica noastră, sentimente concretizate într-un dar de mare preț făcut Catedralei Patriarhale din București, părțile din moaștele Sfinților Împărați Constantin și Elena.

Cu prilejul vizitei s-a putut evidenția, prin luările de cuvânt la diferitele prilejuri, aspecte esențiale din viața religioasă și cultural-spirituală a celor două Biserici. Credincioșii ortodocși români au putut afla lucruri interesante despre acest spațiu de legendă, aflat la întretăierea a trei continente și peste care s-au suprapus multe influențe de cultură și civilizație, din cele mai vechi timpuri și până astăzi. Ciprul, înconjurat de apele limpezi ale Mării Mediterane și de cerul însoțit al acesteia, păstrează amprenta civilizației clasice grecești, a elenismului, a celei romane și mai târziu a lumii arabe, iar mai nou și a occidentului european. Creștinismul s-a impus de timpuriu în Cipru prin predica Sfântului Apostol Pavel și a ucenicului său Barnaba, prin organizarea primei episcopii cu Lazăr cel a patra zi înviat din morți de către Mântuitorul Hristos și prin păstrarea ca odor de mare preț, a trei icoane cu Maica Domnului, pictate de Sfântul Apostol și Evanghelist Luca. Aceste rădăcini în creștinismul apostolic au făcut ca, de-a lungul timpului, cu toate vicisitudinile prin care a trecut, acest spațiu istorico-geografic să-și păstreze identitatea de credință, de neam, de limbă, peste autoritățile vremelnice străine.

Prin evidențierea unor momente și aspecte din viața Ciprului, se poate înțelege puterea și dârzenia unui popor care are un țel și un ideal. În prezent, viața acestei țări nu este lipsită de dramatism pentru că, după cum se știe, Ciprul a fost împărțit în două zone, una locuită de populație de origine turcă, iar alta de populație

de origine greacă. Este impresionant cum peste toate aceste greutăți, creștinii ciprioți reușesc să dezvolte o viață materială și spirituală deosebită, reperul fiind Biserica Ortodoxă care cunoaște o mare înflorire prin viața spirituală a credincioșilor ei și prin mulțimea mănăstirilor care împodobesc spațiul natural și spiritual al acestei țări.

Vizita unei delegații de la mănăstirea Kykkos prezintă importanță pentru că, prin această mănăstire se poate înțelege întreaga viață a Arhiepiscopiei Autocefale a Ciprului. Mănăstirea socotită o floare foarte rară din grădina spațiului ortodox este renumită pentru că datează de la sfârșitul secolului al XI-lea, ridicată în Munții Troodos de către pustnicul Isaia, cu sprijinul împăratului Alexie Comnenul, care a dăruit pentru noua mănăstire atât banii pentru ridicarea ei, cât și icoana Maicii Domnului, pictată de Sfântul Evanghelist Luca pe când Sfânta Fecioară era în viață. Această icoană făcătoare de minuni adună în jurul sfintei mănăstiri Kykkos pe aproape toți credincioșii ciprioți, precum și mulți alți credincioși din spațiul ortodox și nu numai. Mănăstirea Kykkos constituie peste veacuri unul din cele mai importante centre duhovnicești ale Bisericii Ortodoxe Apostolești și Sobornicești, având o bogată contribuție în viața socială și națională. Prezența ei în istoria atotfrumosului diamant al Mării Mediterane, Cipru, a contribuit și continuă să contribuie, într-un mare grad, atât la păstrarea, cât și la conservarea memoriei istorice și a conștiinței ortodoxe a ciprioților. Este stânca cea mai tare care a oprit orice încercare de denaturare și falsificare a identității naționale și, mai ales, religioase și a cunoașterii de sine a poporului. De aceea, nu este întâmplător faptul că în modul cu totul vrednic a câștigat și s-a consacrat în conștiința poporului cipriot ca cea mai renumită mănăstire a Ciprului. Starețul de astăzi al acestei istorice mănăstiri, Prea Sfințitul Episcop Nichiforos, este, fără urmă de exagerare, unul dintre cei mai aleși fii ai Bisericii Ciprului, care hrănit la tradiția nesecată a maicii lui, mănăstirea, este primul în activitate și este un vrednic vizionar și continuator al istoriei acestei mănăstiri. După cum mărturisește adesea, scopul lui este ca mănăstirea să continue să slujească cu credință valorile și idealurile elenismului și ale Ortodoxiei și să rămână centrul apărării moștenirii ortodoxe. De când este conducătorul acesteia, Sfânta Mănăstire Kykkos a cunoscut o înflorire fără precedent. S-a restaurat mănăstirea centrală, edificându-se în jurul ei un centru de studii, unde se desfășoară importante activități științifice, s-a reorganizat biblioteca mănăstirii, a fost creat un laborator dotat cu tot ceea ce este necesar conservării manuscriselor și icoanelor, s-au consolidat și înviorat valorile spirituale în mănăstire, iar, în paralel, în afara mănăstirilor au fost întemeiate școli, biserici, cămine pentru copii. Pentru vrednicia sa, Sfântul Sinod al Bisericii Ciprului a aprobat ridicarea sa la rangul de episcop, la propunerea și la dorința fierbinte a Prea Fericitului Părinte Hrisostomos, Arhiepiscopul Ciprului. Acest moment a fost o mare sărbătoare atât a mănăstirii și a Bisericii Cipriote, cât și a întregii Ortodoxii, fapt demonstrat de participarea delegațiilor de ierarhi din partea aproape a tuturor Patriarhiilor și Bisericilor Autocefale. Acestea sunt cuvinte pe care oaspeții noștri au ținut să le spună despre țara, mănăstirea și starețul lor.

În ziua sosirii, 21 mai 2002, trecând peste oboseala drumului, la câteva ore după aterizare, oaspeții au participat la Vecernia Praznicului Sfinților Împărați,

din sobor făcând parte clericii delegației, iar răspunsurile la strană fiind date alternativ de Corul Mănăstirii Kykkos și de către un grup coral al Catedralei Patriarhale. S-a putut constata cu acest prilej frumusețea cântărilor religioase bizantine, preluate și păstrate de cele două Biserici. Credincioșii participanți la sfânta slujbă au rămas profund impresionați de măreția slujbei și de frumusețea înălțătoare a cântărilor. După slujbă, din dorința de a cunoaște viața duhovnicească a unei mănăstiri ortodoxe din România, însoțiți de Prea Sfințitul Ambrozie Sinaitul, Episcop-Vicar Patriarhal, P. C. Arhimandrit Ciprian Spiridon, Consilier Patriarhal, P. C. Prof. Diac. Nicu D. Octavian, Consilier Patriarhal și P. C. Arhidiacon Costin Spiridon, oaspeții au vizitat Mănăstirea Cernica unde au putut constata atmosfera de evlavie și trăire monahală de la această sfântă mănăstire. Interesați de tot ceea ce găsește la această sfântă mănăstire, oaspeții au ținut să se închine și să înalțe un imn de slavă în biserica Sfântul Nicolae, să psaldomieze o litanie în biserica Sfântul Lazăr, iar după ce au păstrat un moment de reculegere la mormântul Părintelui Dumitru Stăniloae să se închine la moaștele Sfântului Calinic de la Cernica aflate în incinta bisericii Sfântul Gheorghe. La toate aceste popasuri duhovnicești li s-au dat ample explicații de către Părintele Ieronim Stanciu, un pasionat și competent ghid al sfintei mănăstiri. Au fost menționate momentele de importanță istorică, cu începuturile mănăstirii din secolul XVI, cu primul stareț Atanasie, până la cel de astăzi, care este al 49-lea. În continuare s-au menționat etapele de dezvoltare ale mănăstirii, de la începutul secolului XIX, când starețul Gheorghe, ucenicul lui Paisie Velicicovschi, a venit de la Sfântul Munte Athos organizând aici viața monahală după regulile athonite și paisiene. Este semnificativ faptul că în vremea lui, la strana dreaptă se cânta românește iar la strana stângă se cânta grecește. De atunci mănăstirea este organizată neîntrerupt cu viață chinovială. În vremea Sfântului Calinic obștea călugărească se mărește, iar ansamblul mănăstiresc se îmbogățește și cu monumentală biserică Sfântul Gheorghe, ctitorie a Sfântului Calinic. În timp, mănăstirea Cernica a devenit o vatră de cultură, expresie a acestei dimensiuni culturale fiind și biblioteca mănăstirii care numără circa 25.000 de volume dintre care 5.000 de patrimoniu, iar Seminarul Teologic continua tradiția celui dinainte de 1948 reprezentă o altă coordonată a valorii culturale; de menționat că din fondul de manuscrise al mănăstirii, pentru importanța lor documentară și calitatea grafică și artistică, 300 de manuscrise au fost preluate la Academia Română. După toate aceste momente starețul mănăstirii P. C. Arhimandrit Macarie i-a invitat pe oaspeți în trapeza mănăstirii unde s-a putut urmări fresca ce prezintă și vizual, prin picturi deosebit de valoroase, istoria mănăstirii și tot aici a avut loc agapa oferită de mănăstire.

La agapă, Prea Sfințitul Ambrozie a făcut o prezentare a grupului cipriot menționând următoarele: "Am venit astăzi la sfânta mănăstire Cernica din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST cu o delegație de la mănăstirea Kykkos din Cipru care, pe lângă trăitorii din această mănăstire, cuprinde și un cor de muzică bizantină al sfintei mănăstiri. Oaspeții ciprioți au slujit înainte de a veni la sfânta mănăstire Cernica la Catedrala Patriarhală, iar mâine, în cadrul Sfintei Liturghii, vor oferi Prea Fericitului, pentru Catedrală, părțile din moaștele Sfinților Împărați Constantin și Elena. După cum știți Ciprul mai este numit

și Insula Sfinților pentru că pe acolo au trecut Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Barnaba și tot acolo își are mormântul Sfântul Lazăr, cel a patra zi înviat din morți, la Larnaka, unde a fost și episcop. Avem prilejul acum să ne împărtășim preocupările noastre de viață duhovnicească monahală".

Părintele Arhimandrit Isaia ca mulțumire pentru prezentarea făcută de Prea Sfințitul Ambrozie și pentru primirea deosebită făcută de Părintele Stareț, a ținut să exprime următoarele gânduri: "Mărturisesc că la venirea noastră la Sfânta Mănăstire Cernica am fost impresionați de tot ceea ce am văzut aici, dar mai ales am fost impresionați că în biserica Sfântul Gheorghe am găsit moaștele Sfântului Ierarh Calinic, căruia ne-am închinat cu mare evlavie. Am avut posibilitatea să vedem cinstirea sfinților în faptă și am simțit această mănăstire și biserica românească ca pe casa noastră, poate și pentru că avem rădăcini comune de credință și de idealuri. Avem comun și un trecut nu lipsit de greutate, iar ciprioții au trecut prin mari neazuri care i-au fortificat, așa cum s-a petrecut și cu românii. Un alt motiv pentru care ne simțim aici ai casei este și faptul că și noi suntem călugări la o mănăstire din Cipru, Kykkos, unde, prin grija Părintelui Stareț, Prea Sfințitul Episcop Nichiforos, călugării pășesc pe calea pe care ne-a învățat Mântuitorul Iisus Hristos să mergem. Recunoaștem, Prea Cuvioase Părinte Macarie, Stareț al Sfintei Mănăstiri Cernica, în Prea Cuvioșia Voastră, aceleași calități ca și în starețul nostru și Vă mulțumim pentru ospitalitate. Vă dorim lungime de zile, spor duhovnicesc spre folosul poporului român".

În aceeași atmosferă de bucurie duhovnicească a răspuns părintele stareț Macarie cu următoarele: "Ne aflăm împreună sub binecuvântarea Învierii lui Hristos și, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur în cuvântul Său de la noaptea Învierii, "Nimeni nu mai trebuie să aibă frică de sărăcie că s-a deschis Împărăția Cerurilor, nimeni să nu se mai tânguiască pentru păcate pentru că iertarea a izvorât din jertfa lui Hristos și nimeni să nu se mai teamă de moarte, pentru că Hristos, prin moartea Sa a biruit-o". Această bucurie este darul lui Dumnezeu și, ori de câte ori ne întâlnim, fie greci, fie alte neamuri, suntem una în Hristos. Prin ea ne facem martori ai Învierii pentru cei ce, dacă mai tăgăduiesc Învierea lui Hristos, o vor înțelege și ei de acum înainte. Mulțumim Domnului nostru Iisus Hristos, Celui Răstignit și Înviat, Vă mulțumim și Dumneavoastră pentru prezența aici, unde fiecare ne ducem crucea spre Golgota Învierii. Ne străduim aici să ne facem plăcuți înaintea lui Dumnezeu și a celor pe care îi slujim și pentru care ne rugăm. Primindu-Vă aici cu dragoste, socotim că nu ne-am făcut decât datoria, după cuvântul Mântuitorului care zice că: "Întrucât ați făcut acestor frați ai Mei, Mie Mi-ați făcut!". Mulțumim pentru daruri, pentru urări și pentru prezența Dumneavoastră aici și sperăm să ne întâlnim și în veșnicie".

În această atmosferă, în același timp protocolară, dar și de iubire frățească, s-au oferit, reciproc, daruri. P. C. Arhim. Isaia a oferit P. C. Arhim. Macarie, Starețul Mănăstirii Cernica, icoana Maicii Domnului, în ferecătură de argint, copie după icoana lucrată de Sfântul Evanghelist Luca, iar Prea Cuviosul Stareț Macarie a oferit o icoană pe lemn reprezentând Cina cea de Taină și un frumos ștergar cu motive naționale.

Seara, târziu, oaspeții s-au întors la Hotel Hilton, Athene-Palace, unde au fost cazați pe timpul șederii în țara noastră. Atât la ducere, cât și la întoarcere li s-a prezentat de către P. C. Arhim. Ciprian, Consilier Patriarhal, aspecte din istoria țării noastre, a Bisericii Ortodoxe Române, a capitalei țării, precum și precizări legate de unele monumente de arhitectură întâlnite de-a lungul traseului sau reprezentative pentru municipiul București.

În ziua de 21 mai, oaspeții ciprioți au participat la slujba de dimineață și la sfânta liturghie oficiată în cinstea Sfinților Împărați Constantin și Mama Sa, Elena. Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a slujit împreună cu clericii ciprioți răspunsurile fiind date alternative de corala Patriarhiei și de corul sfintei mănăstiri Kykkos. După citirea Sfintei Evanghelii, a avut loc ceremonia oferirii unor părțicele din Sfintele Moaște ale Sfinților Împărați Constantin și Elena. Sfintele Moaște sunt prezentate într-o frumoasă casetă de lemn sculptat, cu broderii de mare rafinament. În cadrul solemnei ceremonii prin care se ofereau Prea Fericitului și Catedralei Patriarhale Sfintele Moaște, P. C. Arhim. Isaia a dat citire mesajului Prea Sfințitului Episcop Nichiforos în care se spune:

"Prea Fericite Părinte Patriarh TEOCTIST,

Sfânta noastră mănăstire, Maica Domnului Milostiva din Kykkos, în spiritul misiunii ce-i îi este caracteristică, dăruiește Patriarhiei Române, cu evlavie, părțicele din moaștele Sfinților Constantin și Elena, ce se păstrează în mănăstirea noastră de multă vreme, ca dar al fondatorului acestui locaș, împăratul Alexios I Comnenul. Primiți, Prea Fericirea Voastră, în mâinile Prea Fericirii Voastre, acest odor, din partea mănăstirii noastre, ca o încredințare a zidirii noastre ortodoxe pe această piatră, precum a zis Domnul, ca o dovadă a legăturilor de iubire între Bisericile noastre.

Îmbrățișându-Vă întru Hristos Domnul, Vă încredințăm de toată prețuirea noastră.

Cu respect și dragoste,

† Nichiforos"

Ca răspuns la acest semn de credință și dragoste, Prea Fericitul Părinte Patriarh, în cuvântul său, făcând referire la însemnătatea praznicului și la momentul deosebit prilejuit și de vizita oaspeților ciprioți, a spus:

"Prea Cuvioși părinți din Arhiepiscopia Ciprului,

Iubiți frați coriști din Biserica Ciprului,

Prea Sfințiți Părinți Episcopi,

Iubiți credincioși și credincioase,

Sărbătorim astăzi, în această Catedrală, pe Sf. Împărați Constantin și Elena. Această sărbătoare de primăvară apare în calendar odată cu florile și înfrumusețarea naturii, inundând inima și credința noastră, a românilor și a întregii Biserici universale, cu pilde de viață și de credință a Sfinților Împărați Constantin și a bunei sale mame, Elena. Aceștia au trăit în secolul al IV-lea și au adus în viața Bisericii de atunci, tulburată de persecuții și de grele încercări la care erau supuși creștinii, libertatea de conștiință și de cult. Pentru prima dată în istoria omenirii a țâșnit din inspirație dumnezeiască, din gândul Sf. Împărat Constantin, ideea de

valoare a conștiinței ființei umane de libertate a credinței în Hristos, până atunci interzisă în tot Imperiul Roman. Edictul imperial de libertate religioasă, dat în anul 313 în orașul Milan, capitala de atunci a Imperiului, i-a adus lui Constantin cel Mare faima evlaviei și le-a dezvăluit tuturor credința sa creștină.

Sărbătoarea aceasta este așadar, prilej de rugăciune, de întâlnire religioasă, prilej de laudă înălțată lui Dumnezeu. Sărbătorind pe Sf. Împărat Constantin și pe binecredincioasa sa mamă, Elena, noi cinstim pe Dumnezeu, Cel închinat în Treime și minunat între sfinții Lui. Îndeplinim prin aceasta ceea ce a zis Mântuitorul Hristos în Evanghelia de astăzi: "Eu sunt ușa: de va intra cineva prin Mine, se va mântui" (Ioan 10, 9). Deci, ușa prin care trebuie să intrăm spre a dobândi mântuirea, este Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, învățătura Sa și pilda vieții Sale până în vecii vecilor, adică Biserica întemeiată de El (Matei 16, 18). Aflăm aici adevărul cel veșnic exprimat tot de către Domnul Iisus Hristos: "Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece" (Matei 24, 35), deci învățătura Sa rămâne pentru vecie izvor de viață și mântuire. Prin această ușă a învățăturii Lui tindem să intrăm, să cunoaștem mai bine cum trebuie să ne închinăm, să ne rugăm, cum trebuie să credem, ce însemnătate are viața noastră, această taină a omului, de unde vine și unde trebuie să ajungă viața aceasta, ca dar al lui Dumnezeu.

Sărbătorile noastre creștinești și îndeosebi sărbătoarea aceasta, a Sf. Constantin și a maicii sale, Elena, adună laolaltă creștinii de pretutindeni, așa cum, iată, anul acesta a adunat aici, la București, două Biserici ortodoxe autocefale surori. Biserica din Cipru, reprezentată, cu binecuvântarea Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom, de o delegație a Prea Sfințitului Nichiforos, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Ciprului și stareț al Mănăstirii Kikkos, delegație alcătuită din P. Cuv. Părinte Isaia și P. Cuv. Părinte Artemie.

Mănăstirea Kikkos este cea mai mare dintre mănăstirile din Cipru, fiind cunoscută prin vechimea, valoarea ei istorică și artistică și prin spiritualitatea ei. Se află aici un cor de muzică bizantină, cum doar Biserica grecească, în general, și îndeosebi Biserica Ciprului o are, ca pe o comoară de mare preț în frumusețile ei. Vizita fraților ciprioți constituie pentru noi, pentru clerul și credincioșii Catedralei Patriarhiei noastre, de ziua Sf. Împărați Constantin și Elena, un moment deosebit de însemnat, înscriind o pagină nouă în șirul legăturilor cu Biserica din insula Cipru, întemeiată din vremea Sfinților Apostoli de către Sf. Ap. Barnaba.

Sf. Biserică a Ciprului este cunoscută prin mulțimea martirilor pentru credința în Hristos. Binecredinciosul popor cipriot suferă și în zilele noastre prin răpirea a o parte din pământul unde el s-a format și s-a dezvoltat în istorie. Încă de pe timpul Sf. Constantin cel Mare aici existau biserici, mănăstiri, sfinte morminte și sfinte moaște ale multor sfinți, deci, o Biserică înfloritoare.

Am avut și avem legături frățești cu această Biserică. Nu este întâmplătoare, așadar, cinstirea pe care Biserica Ciprului și Întâistătorul ei, Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom, împreună cu Episcopul său Vicar, Prea Sfințitul Nichiforos, ne-o arată nouă, prin vizita de astăzi la Catedrala Patriarhiei noastre, a unor cuvioși părinți din Mănăstirea Kykkos, în frunte cu Părintele Arhimandrit Isaia. Nu este întâmplătoare, am spus, pentru că dumneavoastră, credincioșii, ați ascultat chiar aici, pe dealul Mitropoliei, în mai multe rânduri, glasul, cântarea și rugă-

ciunea Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Ciprului. Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom ne-a vizitat țara și Biserica ca delegat al Fericitului de pomenire Arhiepiscop martir Macarios al Ciprului, dar apoi și ca Întâistător al acestei Biserici. L-am auzit în Catedrala din Nicosia acum câțiva ani, când am vizitat Biserica aceasta, în cuvântul către credincioșii ciprioți, lăudându-vă pe dumnea-voastră, clerul și credincioșii din România, spunând că a fost la București, la prăznuirea Sfântului nostru Cuvios Dimitrie cel Nou și a văzut credincioșii stând afară, în ploaie, ore întregi, unii cu umbrele și alții fără, până s-a terminat slujba și cuvântările. Încheia Prea Fericitul Hrisostom deosebit de frumos, ca o pecete și o îndatorire pentru noi, că așa un popor credincios, preoți harnici și călugări rugători și nevoitori a văzut în România, încât Biserica Ciprului întotdeauna are ce învăța de la ei.

Dar și noi, iubiți frați și surori în Domnul, am văzut lucruri minunate în Cipru. Ierarhi, clerici, mănăstiri străvechi, sfinte moaște, amintirea puternică a Sfântului Barnaba, Apostolul Ciprului, mormântul Sf. Lazăr și mormintele multor părinți nevoitori și vestiți rugători ai lui Dumnezeu și autori de cărți. Mari Părinți în teologia ortodoxă universală ne-a dat Ciprul. Reprezentanții de astăzi ai acestei Biserici a Ciprului ne aduc atmosfera de sfințenie din Cipru ca o rouă și răcoare de dimineață, ca o rază pe sufletele noastre, împărtășindu-ne balsamul ortodoxiei păstrate acolo de-a lungul celor două mii de ani și prin cântările pe care le-am auzit astăzi. Prin opera sa misionară, Biserica Ciprului este prezentă și în întreaga viață ortodoxă contemporană.

De numele Sf. Împărat Constantin cel Mare se leagă și primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325; de numele lui se leagă apoi libertatea de credință creștină, care a deschis Bisericii posibilități de răspândire a operelor teologice de mare valoare, zidiri de biserici și catedrale în Orient și în Occident. Dar de amintirea și numele său s-au legat și binecredincioșii domnitori români care au dat fiilor lor numele Sfântului Împărat Constantin cel Mare. Constantin Șerban Voievod (1654-1658), ctitorul Catedralei noastre, fiind cu numele de Constantin, a închinat această frumoasă biserică zidită de el, după planul bisericii de la Curtea de Argeș, Sfinților Împărați Constantin și Elena. De asemenea, celălalt domnitor al nostru, creator de epocă de cultură, Sf. Constantin Brâncoveanu (1688-1714), care a purtat și el numele Sf. Constantin, a fost prin opera sa un adevărat "Constantin cel Mare" pentru Țara Românească. Acest domnitor martir a împodobit țara cu biserici și mănăstiri, în frunte cu bijuteria arhitecturii și artei noastre bizantine, Mănăstirea Hurezi. Iată chipuri de domnitori români care nu numai că au purtat numele Constantin, după vrednicia Sfântului Împărat Constantin cel Mare, ci l-au luat model de credință, de statornicie și de viață creștină pilduitoare. Iar mama sa Elena este cunoscută ca cea care a descoperit prin minune dumnezeiască, pe vremea Patriarhului Macarie al Ierusalimului, Sf. Cruce pe care a fost răstignit Domnul nostru Iisus Hristos. În călătoria ei de la Ierusalim la Constantinopol, Sf. Elena s-a oprit în insula Cipru, unde a lăsat o parte din Cinstitul Lemn, apoi a ctitorit acolo, împreună cu fiul ei, Sf. Împărat Constantin cel Mare, o mănăstire pe muntele Troodos, cu hramul Sf. Cruce a Răstignirii.

Iată ce ajutor și ce îndemn avem noi pentru viață, iubiți frați și surori creștine. După pilda Sf. Constantin și domnitorii noștri cu dragostea lor de Dumnezeu și de popor, cu poziția lor politică, s-au arătat pentru fiecare dintre noi toți, pildă de viață creștină atât de frumoasă, transmițându-ne prin ctitoriile lor iubirea Bisericii, care este ușa mântuirii noastre. Ușa milostivirii lui Dumnezeu ne-o deschid întotdeauna rugăciunile, mijlocirile sfinților și facerea de bine.

Cultul și cinstirea sfinților unește toată creștinătatea, de la un capăt la altul al lumii. De aceea, Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom și Prea Sfințitul Episcop Nichiforos au dăruit din partea Bisericii Ciprului și a Mănăstirii Kykkos, părți din moaștele Sf. Împărați Constantin și Elena, aflate în racla pe care o ține acum în brațe, cum vedeți, Prea Cuviosul Părinte Protosinghel Arsenie de la Catedrala noastră.

Iată darurile lui Dumnezeu care se revarsă neîncetat, așa cum cântă David: "Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Săi" (Ps. 67, 36). De aceea, cântând și repetând și noi această cântare, ne învrednicim să vedem cu ochii noștri minuni, slăviri și lumini dumnezeiești prin aceste rugăciuni și daruri sfințitoare. Să cinstim sfinții, frații mei, căci aceștia constituie bogăția noastră sufletească și ajutor în ne-cazuri! Sfinții, ca mijlocitori ai noștri și ca prieteni ai Mântuitorului Hristos, care le-a spus Apostolilor Săi: "Voi sunteți prietenii Mei, dacă faceți ceea ce vă poruncesc" (Ioan 15, 14), ne sunt și nouă frați și prieteni la tronul cel ceresc. Noi toți cei care împlinim voia lui Dumnezeu și ne învrednicim să avem o viață curată, demnă, în vremurile acestea grele, care ne pun în cale multe capcane și încercări, mai ales tineretului, însă luptându-ne cu răul și cu păcatul, cu ajutorul sfinților, le biruim. În felul acesta ne bucurăm de harul cel dumnezeiesc, de harul cel mântuitor. Nu ne luptăm noi singuri cu răul, cu păcatul, ci întotdeauna este cu noi, prin sfinții Săi, Mântuitorul Iisus Hristos, așa cum El a făgăduit.

Salutăm prezența prea cuvioșilor părinți, delegați ai Bisericii Ortodoxe Autocefale a Ciprului, și a fraților coriști care sunt aici, pe care îi îmbrățișăm cu toată dragostea și rugând pe Bunul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericitului Hrisostom, încercat acum de o boală necruțătoare, sănătate și putere, ca să-l vedem iarăși în mijlocul nostru.

Continuând aceste semne de bucurie în Duhul Sfânt și ca acestea să nu rămână izolate de viața noastră și a Bisericii noastre, acordăm Prea Cuviosului Arhimandrit Isaia, reprezentantul Mănăstirii Kykkos, Crucea Patriarhală, ca semn de iubire, de dragoste și de prețuire, fiind distincția cea mai înaltă a Bisericii Ortodoxe Române. Aceeași decorație o acordăm și Părintelui Arhimandrit Artemie, duhovnicul Mănăstirii Kykkos, precum și Părintelui Protopresbiter Mihail, care este preot de parohie în Cipru, precum și Dlui Prof. Dirijor al Coralei Cipriote.

Să mulțumim deci, mai întâi, Bunului Dumnezeu că hramul Catedralei noastre Patriarhale s-a desfășurat astăzi în lumina sfinților care au mărturisit pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Alături de noi, cum ați înțeles din timpul slujbei, au fost prea cuvioșii părinți din Cipru, ca delegați ai acestei Biserici martire. Nu numai că au fost cu noi, dar au adăugat cinstirii Catedralei noastre, cinstirii ctitorilor ei, Constantin Șerban Voievod cu doamna sa Bălașa, cinstirea Sf. Împărați Constantin și Elena, îmbogățindu-ne și pe noi, cum spunea în cuvântarea sa P. Cuv. Arhim. Isaia, reprezentantul Sf. Mănăstiri Kykkos din Cipru, cu o parte din sfintele lor moaște.

Să păstrăm în inimile noastre această zi binecuvântată de Dumnezeu, binecuvântată și sfințită prin jertfa vieții de sfinții Lui, martiri, mucenici, între care și cei din neamul românesc. Este o adevărată binecuvântare și o adevărată veste de bucurie din partea lui Dumnezeu pentru noi, pentru români, pentru București și pentru fii lui, credincioșii și credincioasele Capitalei, care însetează după rugăciune, însetează după moaștele sfinților, după ajutorul lui Dumnezeu. Să fim vrednici, frații mei, de această frumusețe a zilei de astăzi! Parcă a fost pentru noi Paștele. Ca și în ziua Învierii, așa a fost astăzi pentru credincioșii și slujitorii Catedralei, pentru Prea Sfințiii Episcopi, bucuria pe care ne-au făcut-o părinții din Cipru. Dumnezeu să le răsplătească cu sănătate, să însănătoșească grabnic pe Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom, să dăruiască sănătate și putere Prea Sfințitului Episcop Nichiforos, Vicarul Arhiepiscopiei Ciprului, pentru darul care ni l-au făcut astăzi. Bunul Dumnezeu să ne ajute să păstrăm acest dar.

Dumnezeu să vă răsplătească, să vă dea sănătate celor care purtați numele de Constantin sau al Sfintei Elena. Bunul Dumnezeu și Maica Domnului, cu mijlocirile Sfinților Constantin și Elena să vă dăruiască tuturor sănătate și mulți și fericiți ani!

Amin!"

Tot cu acest prilej, oaspeții au oferit Prea Fericitului Părinte Patriarh un engolpion și o cruce, precum și o icoană cu chipul Maicii Domnului, o reprezentare după icoana pictată, conform tradiției, de către Sfântul Apostol și Evanghelist Luca.

La sfârșitul slujbei racla cu părțile din sfintele moaște ale Sfinților Împărați Constantin și Elena a fost dusă cu ceremonial de către soborul slujitorilor, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST și urmată de mulțime de credincioși și așezată lângă racla cu moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov din baldachinul de lângă Catedrala Patriarhală. Mulțimea credincioșilor s-a perindat după aceea ore în șir prin fața sfintelor moaște, închinându-se cu evlavie și respect.

După slujbă, în holul principal al Palatului Patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a acordat un interviu postului de radio România-Actualități menționând semnificația atât a sărbătorii Sfinților Împărați Constantin și Mama Sa Elena, hramul Catedralei Patriarhale și al primirii moaștelor. "Am prezentat strălucirea acestei sărbători – a precizat Prea Fericirea Sa – prin prisma marilor personalități ale poporului nostru, care au purtat numele de Constantin. În gândul meu îl am pe Constantin Șerban-Voievod, ctitorul acestei catedrale, devotat credinței noastre, apoi m-am gândit la Brâncoveanu și la fiii lui, la darurile pe care le-a avut. Bucuria noastră este mare și pentru Sfintele Moaște pe care le-am primit; dar acesta trece pragul istoriei. Aducerea acestor Sfinte Moaște reprezintă o încoronare a legăturii care există, de secole, între Bisericile noastre, dar și o îndatorire pentru Biserica noastră, ierarhi și credincioși, spre a ne arăta vrednici de aceste dumnezeiești daruri. Prezența lor nu este întâmplătoare, ci este o răsplată a jertfelor poporului nostru pentru credință. De aceea, trebuie să păstrăm cu grijă Ortodoxia".

Bucuria din timpul slujbei s-a continuat în cadrul agapei din trapeza Reședinței Patriarhale.

În după-amiaza zilei, grupul coral al mănăstirii Kykkos a susținut un concert de muzică bizantină la Palatul Patriarhiei, care s-a bucurat de o mare audiență,

rotonda Palatului fiind arhiplină. Prezentarea grupului coral a fost făcută de Prea Sfințitul Ambrozie Sinaitul, Episcop Vicar Patriarhal care, adresându-se auditorului, a spus: "«Lăudați pe Domnul întru sfinții lui...»! Iubiți credincioși, în seara aceasta, Aula Palatului Patriarhiei devine altar, printr-o prelungire a Liturghiei. Sfântul Grigorie de Nyssa spunea că alcătuirea lumii e o armonie muzicală al cărei meșter și lucrător este Dumnezeu. Tot astfel, din alcătuirea firii omenești, se observă toată muzica din univers; lucrul acesta vrea să-l demonstreze corul sfintei mânăstiri Kykkos și vom înțelege din aceasta, că muzica este conformă cu natura noastră. Scopul venirii lui Hristos în lume este mântuirea noastră, iar pentru aceasta trebuie să lucrăm și noi, iar prin muzică firea omenească se reconsideră pe sine și se vindecă, vindecare care este, în același timp o bună orânduire a vieții noastre după armonia muzicii. În muzica acestui cor se contopesc rafinamentul și sensibilitatea unor compozitori și interpreți de excepție, dimpreună cu harul dumnezeiesc pentru care protagoniștii sunt cei mai credibili martori. Muzica din seara aceasta actualizează vremuri îndepărtate ale Imperiului Bizantin în care s-a configurat tradiția creștină. Născută dintr-o aspră asceză și har dumnezeiesc, are darul să mângâie sufletul și să aline necazurile omenești. Un concert ca acesta și o seară dedicată muzicii bizantine transformă evenimentul monden într-o experiență duhovnicească. Menționăm că bucuria acestui moment se adaugă primirii, în dimineața acestei zile, în cadrul Sfintei Liturghii, a unor părți din moaștele Sfinților împărați Constantin și Elena, aduse în dar, din partea Bisericii Ciprului, Bisericii Ortodoxe Române, Catedralei Patriarhale din București. Avem așadar motive să ne bucurăm și împreună să lăudăm pe Dumnezeu cu cântările duhovnicești pe care le vom asculta în continuare" – a concluzionat Prea Sfinția Sa.

După această prezentare a avut loc concertul, audiat cu mare interes de către cei prezenți și apreciat pe măsură. Nici nu se putea altfel, pentru că acest cor săvârșește o lucrare importantă în spațiul muzicii bizantine. A fost creat în anul 1984 și de atunci și până astăzi și-a desăvârșit măiestria, așa după cum am avut ocazia să ne putem da seama la slujba Vecerniei și la Liturghia din ziua Sfinților Împărați Constantin și Mama Sa, Elena. Prea Sfințitul Episcop Nichiforos, în cuvântul introductiv la o lucrare privitoare la muzica bizantină, menționa că: "aceasta a avut succes în mediul ei mânăstiresc, iar sfânta mânăstire nu numai că a fost laborator și centru de copiere a manuscriselor muzicale bizantine, dar unii dintre monahii ei din trecut, precum Partenic, Silvestru, Hrisant, Mitrofan, Iosif, Antim și alții, s-au dovedit foarte buni cântăreți și alcătuitori de cântări care au făcut să strălucească arta psaltică și i-au dat autoritate și impunere". Corul păstrează cu fidelitate tradițiile și interpretează bogăția innografiei ortodoxe într-un mod unic. Își are reședința în Sfânta Biserică Sfântul Procopie, Metocul Sfintei Mânăstiri în Nicosia, unde funcționează și școala de muzică bizantină, centru de cultură muzicală, unde un corp didactic predă serios și eficient muzica bizantină. La această școală învață circa o sută de persoane de vârste diferite, iar personalul didactic este alcătuit din patru profesori având ca director pe domnul Aristos Tuchididis, care este și conducătorul corului. Corul propriu zis este alcătuit din 24 de membrii permanenți. Acest cor a dat multe concerte în străinătate, a participat la congrese muzicologice și s-a făcut cunoscut prin prezență și calitate în Statele Unite ale Americii, Elveția, Italia, Polonia, Anglia, Spania, Franța, iar acum și în Româ-

nia. Prezentarea concertului a fost făcută de Protopresbiterul Papamihail Paraschevas care, la început, a făcut următoarele reflecții privind muzica bizantină.

"În sufletul omenesc, sentimentul binelui, plăcerea și dragostea de frumos, sub orice formă s-ar prezenta, sunt sădite de la început. Pentru acest motiv și frumusețea sunetelor a atras de demult atenția omului. Și întrucât între calitățile și harismele cu care Creatorul l-a înzestrat este și vocea, era normal ca el să o folosească nu numai pentru a vorbi și a se înțelege cu ceilalți, ci și pentru a-și satisface sentimentul lui artistic. Astfel, s-a format cântarea. Și este cunoscut faptul că, la toate popoarele și în toate perioadele Istoriei Universale, cântarea a fost tovarășul de nedespărțit al vieții omului. Este limba universală, în mod deosebit de expresivă, de patetică și de plăcută, cu care omul vedește lumea lui interioară și caută să reprezinte și să transmită dispozițiile lui sufletești, sentimentele lui, idealurile și dorințele lui.

Deoarece în om este sădit și sentimentul religios, era normal ca el să simtă nevoia să-I slujească și cu cântarea și, astfel, vorbim astăzi despre cântarea religioasă. Aceasta provine din credința față de Creator și exprimă evlavia, recunoștința, ruga călduroasă, speranța, rugăciunea, respectul etc.

În special, însă, pentru Biserica noastră Ortodoxă, Muzica Bizantină constituie, pe de o parte, conductorul polisonor al căutărilor ființiale și nevoilor lăuntrice ale credinciosului iar, pe de altă parte, se caracterizează și se prezintă ca organ central terapeutic încorporat direct în trupul lui Hristos, biserica Lui.

Scopul ei nu este să veselească numai auzul ci și să ridice comunitatea Bisericii de la cele pământești la cele cerești. Să respingă "toată grija cea lumească" și să întâmpine la fiecare întrunire de mulțumire pe Împăratul slavei.

Concertul din această seară este alcătuit din cântări bisericești care se caracterizează prin bogăția melosului și profunzimea sensului. Predomină, bineînțeles, cântările Învierii, din cauza praznicului Învierii Domnului nostru, precum și alte câteva cântări alese.

Din ceea ce vă vom oferi, vă veți putea informa atât despre istoria îndepărtată a Sfintei Mănăstiri Împărătești și Stavropighii Kykkòs cât și despre istoricul corului, care va dedica dragostei dumneavoastră imnurile din program".

În continuare, Protopresbiterul Papamihailos Paraschevas prezintă piesele care sunt executate de coriști, cu explicații pentru fiecare în parte, după cum urmează:

PARTEA I

1. "Întru mulți ani, Stăpâne"...	5. "Ziua Învierii" ...
2. "Hristos a înviat"...	6. "Cine este Dumnezeu Mare"...
3. "Paștile cele sfinte"...	7. "Cu miresme venind"...
4. "Mironosițele femei"...	8. "Îngerul a strigat"...
	9. "Născătoare de Dumnezeu, Fecioară"...

Pentru o parte dintre aceste piese muzicale au fost date și următoarele explicații:

1. "Întru mulți ani, Stăpâne" este imnul care se cântă în timpul intrării Arhierelui în biserică, Glasul II.

2. "Hristos a înviat"..., "Paștile cele sfinte"..., "Mironosițele femei"..., "Ziua Învierii": imnuri ale Învierii, care se cântă în perioada Paștelui. Textul primului imn este luat din psalmul 67, versetele 1-3 și din psalmul 117, versetul 24, Glasul V.

3. "Cine este Dumnezeu Mare": este vorba despre Prochimenul Mare, luat din psalmul 76, versetul 13. Se cântă în Duminica Paștelui, în Duminica Cincizecimii și la Vecernia din ziua a doua de Crăciun, Glasul III.

4. "Cu miresme venind": este Voscreasna a doua (Stihira Evangheliei a doua de la Utrenie). Este alcătuirea împăratului Leon al VI-lea Înțeleptul (Filosoful). Se referă la evenimentele care au avut loc după înmormântare, când femeile mironosițe au venit cu miruri ca să ungă trupul Domnului Iisus Hristos și, astfel, au devenit primii martori ai Învierii Mântuitorului, Glasul II.

5. "Îngerul a strigat": este cântarea a IX-a a Canonului Paștelui. Ea se cântă și ca Axion, la Sfânta Liturghie, după ce preotul rostește cuvintele "Mai ales pe Preasfânta, curata..." și se referă la vestea de bucurie pe care îngerul a adus-o Maicii Domnului, strigând că Fiul ei a înviat a treia zi din mormânt și pe morți i-a ridicat odată cu El. Se cântă până la odovania praznicului Învierii Domnului, Glasul V.

6. "Născătoare de Dumnezeu, Fecioară": este un imn închinat preacinstitei persoane a Maicii Domnului. Se cântă seara, în cadrul Vecerniei, atunci când se face Litie, la momentul când preotul înconjoară masa cu prinoase, de trei ori, cădind, înainte de a rosti rugăciunea de binecuvântare a pâinilor, grâului, vinului și untdelemnului. Se cântă pe opt glasuri, așa cum se cântă și "Slava..." de la Vecernia Adormirii Maicii Domnului.

Într-o pauză de 10 minute pentru coriști, Prea Sfințitul Sebastian Ilfoveanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a prezentat auditoriului momente din istoria Ciprului, a Arhiepiscopiei Ciprului, a Sfintei Mânăstiri Kykkos, precum și a rolului său în viața religioasă a Ciprului, menționând:

"Provocați fiind de frumoasele cântări pe care le-am ascultat de la frații noștri ciprioți, am vrea să vă împărtășim câteva lucruri despre țara din care vin dumneavoastră, despre Biserica pe care o reprezintă și despre Mânăstirea care i-a delegat la București.

Oaspeții noștri vin din cea mai mică Biserică ortodoxă, Biserica Ciprului, din Insula Ciprului, cea mai mică insulă din cea mai mare Mare (Mediterană). Deși mică, Biserica Ciprului este între Bisericile de frunte ale ortodoxiei noastre. Are 700.000 de credincioși ortodocși, sunt organizați în Arhiepiscopie și au numai 9 arhierei. O țară martiră pentru că a fost stăpânită, pe rând, de către romani, arabi, bizantini, cruciații englezi, francezi, venețieni, de turci și iarăși de englezi. Din 1960, Cipru devine Republică independentă, datorită marelui Arhiepiscop și Președinte de Stat, Macarie.

În 1974 s-a întâmplat cea mai mare dramă din istoria Ciprului: țara a fost împărțită în două. Cei care ați văzut zidul Berlinului, trebuie să știți că așa arată și Nicosia, capitala Ciprului. Am vizitat de curând Ciprul și am rămas înmărmurit de drama Ciprioților despărțiți.

Biserica Ciprului este una dintre cele mai vechi biserici creștine. Misionată de către Sfântul Apostol Pavel împreună cu Barnaba și Sfântul Evanghelist Luca în prima călătorie misionară, Biserica Ciprului a avut ca prim episcop pe Lazăr cel a patra zi înviat din morți de către Mântuitorul Iisus Hristos. Din secolul al V-lea, Sinodul al III-lea ecumenic recunoaște Biserica Ciprului ca Biserică autocefală. Se mai numește și Insula Sfinților. Pe aici a trecut și Sfânta Împărăteasă Elena, ducând credincioșilor ciprioți lemn din Sfânta Cruce, spre închinare. Ca mărturie a acestei treceri a Sfintei Elena stau Mânăstirile Stavromuni și Pomodos.

Mânăstirea Kykkos este una dintre cele mai vechi din lumea creștină și cea mai mare mânăstire ortodoxă din lume. A fost construită la sfârșitul secolului al

XI-lea și începutul secolului al XII-lea de către pustnicul Isaia, la rugămintea împăratului Alexios I Comnenul. Tezaurul cel mai de preț al acestei mănăstiri este una din cele trei icoane ale Maicii Domnului, pictate de către Sfântul Evanghelist Luca și dăruită Mănăstirii Kykkos de Împăratul Alexios I Comnenul.

Vizitând Sfânta Mănăstire Kykkos, am rămas uimiți de darurile pe care Dumnezeu le-a pus, fără zgârcenie, în starețul Nichiforos, care ne-a și invitat anul acesta, în februarie, la hirotonirea Sa într-un arhiereu. A fost un eveniment deosebit în istoria milenară a acestei Mănăstiri, ca starețul ei să devină Arhiereu-Vicar al Preafericitului Hrisostomos. Am văzut aici un centru de studii, organizat și dotat după toate normele europene, în care au loc întâlniri și dialoguri inter-creștine și, chiar inter-religioase, o bibliotecă foarte bogată și un laborator de conservare a manuscriselor și icoanelor vechi.

Corul acestei mărețe Mănăstiri este prezent în scara aceasta aici, în Aula Patriarhală și ne va încânta, în continuare, cu minunatele imne bizantine".

A urmat partea a II-a care a cuprins următoarele piese muzicale cu explicații de rigoare:

1. "Dumnezeiasca ta icoană"...	5. "Pe toate le dă Duhul Sfânt"...
2. "Constantin astăzi".	6. "Împărate ceresc"...
3. "Acum se-ntinde condeiu"...	7. "Gustați și vedeți"...
4. "Binecuvântat ești, Hristoase" ...	8. "Axionul"...
	9. "Polihroniu Patriarhului României".

1. "Dumnezeiasca ta icoană": este troparul Preașfintei Fecioare Kykkotisa, adică de la Kykkos. Este alcătuirea lui Gherasim și Athanasie. Se referă la icoana Maicii Domnului, una din cele trei icoane pictate de Sfântul Evanghelist Luca, ce se găsește la Mănăstirea Kykkos încă de la înființarea ei, la sfârșitul secolului al XI-lea. Această icoană a fost dăruită, cu rânduiala lui Dumnezeu, de împăratul Alexie I Comnenul. Este icoana protectoare a sfintei mănăstiri, Glasul IV.

2. "Constantin astăzi": este Condacul sărbătorii Sfinților Împărați, întocmai cu Apostolii, Constantin și Elena, în care se istorisesc fapte din viața marilor împărați în timpul cărora Creștinismul a cunoscut nu numai libertatea ci și o mare dezvoltare și înflorire, în prima jumătate a secolului al IV-lea, nemaicunoscută până atunci, Glasul III.

3. "Acum se-ntinde condeiu". Autorul acestui imn este anonim. Se cântă la Utrenia din Vinea Mare și descrie hotărârea nedreaptă a Sinedriului, care a condus pe Dumnezeu-Omul la răstignire, Glasul VIII.

4. "Binecuvântat ești, Hristoase". Este Troparul praznicului Cincizecimii, cunoscut și cu numele de "Troparul Ortodoxiei". El se referă la efectele lucrării Sfântului Duh, pe care Mântuitorul Hristos l-a dat Sfinților Săi Apostoli, trimițându-i la propovăduire până la marginile pământului și, prin ei "vânând" lumea la dreapta credință, Glasul VIII.

5. "Pe toate le dă Duhul Sfânt". Este stihira a treia de la Vecernia Mare a praznicului Cincizecimii. Se referă la Sfântul Duh, Mângâietorul, și la roadele lucrării Lui în lume, El fiind acela care izvorăște proorocii și sfințește pe preoți; pe cei necărturari i-a învățat înțelepciune, iar pe pescari i-a arătat teologi, plinind, într-un cuvânt, toată rânduiala Bisericii, Glasul I.

6. "Împărate ceresc, este imnul preamăritor al praznicului Cincizecimii, prin care se arată atotprezența și lucrarea Sfântului Duh în lume, pe care și noi Îl rugăm să vină și să se sălășluiască în noi, să ne curețe de tot păcatul și să ne mântuiască. Constituie și prima rugăciune, care deschide ciclul "Rugăciunilor începătoare", cu care noi începem aproape toate slujbele bisericesti, Glasul VI.

7. "Gustați și vedeți": este imnul Sfintei Împărășanii, luat din psalmul 33, versetul 8. Este primul imn care a fost introdus în cultul ortodox, în secolul al IV-lea. Cea mai importantă parte a acestui imn este expresia "Hristos Domnul", Glasul V.

8. "Axionul": este imnul închinat Maicii Domnului, conținând cuvintele pe care îngerul Domnului i le-a adresat, spunând că este mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită, fără de asemănare, decât Serafimii. Acest imn se cântă la Sfânta Liturghie, în cea mai mare parte a anului liturgic, după ce preotul rostește cuvintele, "Mai ales pe Preasfânta, curata...", iar la alte slujbe bisericești se rostește ca rugăciune, Glasul VIII.

9. "Polihroniu Patriarhului României". Este imnul de cinstire la adresa Întâistătorului Bisericii, imn care, în cultul ortodox grecesc este nelipsit, fiecare ierarh având polihroniul lui adecvat. De regulă, se cântă la sfârșitul sfintelor slujbe și al ceremoniilor solemne religioase, Glasul VII.

După terminarea concertului, Protopsaltul Aristos Tuchididis a ținut să exprime bucuria pentru primirea la Patriarhia Română și posibilitatea de a cânta în Catedrala Patriarhală și a susține concertul în frumosul Palat al Patriarhiei. Totodată, Domnia Sa a evidențiat și câteva aspecte cu privire la vizita și la activitatea pe care o desfășoară.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST s-a adresat oaspeților și auditorilor din Aula Palatului, exprimând bucuria întâlnirii cu mesagerii Bisericii Cipriote.

Cu acest prilej a fost acordată Crucea Patriarhală pentru mireni Domnului Aristos Tuchididis, Protopsaltul Sfintei Mânăstiri Kykkos.

După concert a avut loc o recepție oficială în cinstea oaspeților organizată prin bunăvoința și strădaniile P. S. Vincențiu Ploieșteanu, Episcop-Vicar Patriarhal.

În ziua de 22 mai oaspeții au avut ca obiectiv vizitarea Mânăstirii Sinaia. În acest pelerinaj au fost însoțiți de către P. S. Episcop Ambrozie și P. C. Consilier Nicu D. Octavian. Străbătând arterele principale ale Bucureștiului de ieșire spre Sinaia, Părintele Consilier a prezentat oaspeților istoria orașului București, începând cu prima mențiune documentară din 1459, apoi etapele de dezvoltare a orașului, care în 1659 a devenit capitala Țării Românești, după ce, mai înainte, capitala fusese la Curtea de Argeș, Câmpulung și Târgoviște, iar în 1862 capitală a Principatelor Unite, păstrându-și acest statut și după desăvârșirea Statului Național Unitar Român la 1 decembrie 1918. Au fost prezentate, de asemenea, aspecte privind organizarea Bisericii Ortodoxe Române, de învățământ teologic și religios, implicarea Bisericii în domenii cum ar fi asistența socială, activitatea preoților în armată, în penitenciare, în structurile Ministerului de Interne, activități care se desfășoară prin Sectorul Învățământ și Sectorul Biserica și Societatea. Li s-a vorbit despre tradițiile creștine de la noi, și de faptul că, expresie a sentimentelor religioase ortodoxe, Bucureștiul are circa 300 de biserici, 87% sunt ortodoxe, 99% din cetățenii țării s-au declarat creștini, iar Biserica deține primul loc în ceea ce privește credibilitatea în rândul poporului.

Deosebit de interesați de istoria politică și religioasă din România, vizitatorii noștri au ținut să cunoască legăturile și afinitățile noastre cu lumea și Biserica Greacă. În acest plan s-a prezentat faptul că încă din secolul VII î.d.Hr. coloniștii greci au întemeiat cetățile grecești de pe țărmul românesc al Mării Negre: Histria,

Tomis, Calatis, că zona noastră s-a aflat și sub influența elenistă apoi, prin cucurirea romană, spațiul istorico-geografic a trecut și sub înrâurirea puternică a latinității, iar după retragerea aureliană, în sfera cultural-spirituală a Bizanțului, după căderea Constantinopolului, Țările Române reprezentând locul de refugiu al clasei politice bizantine, devenind, după o expresie celebră, "Bizanț după Bizanț", fenomen ce s-a continuat și prin domeniile fanariote din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, încât, în prezent, bunele relații dintre țările și Bisericele noastre cultivă tradiționala colaborare cu lumea, cultura și spiritualitatea greacă. Așa se face că noi ne legitimăm ca purtători și continuatori ai unei culturii grecești, romane și bizantine, iar, ca expresie a acestui fenomen, avem o identitate proprie, ca popor de origine și limbă latină și de credință ortodoxă.

Pe traseul dintre București și Sinaia s-a admirat varietatea reliefului, de la câmpia plană aflată la cca. 100 de metri deasupra nivelului mării, până la înălțimea de 2.200 de metri unde s-a ajuns cu telefericul și de aici mai departe, până la Vârful Omul, la 2.500 metri. Deși veneau din cea mai mare mănăstire a Ortodoxiei și din Biserica cu cea mai expresivă viață religioasă ortodoxă, pelerinii ciprioți au rămas uimiți de mulțimea mănăstirilor din țara noastră și, în special, de cele din zona străbătută, despre care li s-a vorbit pe traseu. Impresionați de ceea ce văzuseră la mănăstirea Cernica au putut să intuiască, din cele relatate, și valoarea mănăstirii Căldărușani cu încărcătura ei de istorie națională și cultural-religioasă, cu actualul Seminar Teologic și cele 3 muzee, obiective de mare atracție pentru turiștii români și străini care trec în mare număr pe aici. Despre mănăstirea Snagov au aflat începuturile ei de legendă, legate de frumusețea locului, ce se regăsește și în denumire ca loc al zăpezilor și de vremurile lui Vlad Țepeș, care, după tradiție, se află înmormântat aici. S-a evidențiat și rolul cultural al acestei mănăstiri prin activitatea tipografică a lui Antim Ivireanul și că, aici s-au consumat multe drame din istoria poporului nostru, când mănăstirea era și un loc de exil. Tot ca obiective de seamă ale acestei zone a fost prezentată și mănăstirea Sitaru, ctitorie a boierilor Greceanu, cu mare rol cultural în viața țării și care și-au legat numele de tipărirea Bibliei lui Șerban Cantacuzino la 1688, prima traducere integrală a Bibliei în românește.

În spiritul tradițiilor monahale de *ora et labora* a fost prezentată și mănăstirea Țigănești cu interesanta ei viață idioritmică și renumitele ateliere pentru veșmintele bisericesti și impresionantul muzeu de aici. Despre mănăstirea Ghighiu li s-a relatat cum aceasta a fost restaurată ca și alte mănăstiri de către Patriarhul Justinian, în vremurile grele prin care a trecut Biserica noastră în perioada comunistă și despre monumentala Biserică a mănăstirii, pictată de unul dintre marii noștri artiști plastici – Gheorghe Tătărăscu.

Mănăstirea Pisiota, un alt obiectiv la care s-a făcut referire, ca și ctitoria Greacenilor, i-a apropiat pe oaspeți de timpurile în care mănăstirile de la noi erau populate de călugări și de egumeni greci. S-a trecut prin Ploiești, oraș care de asemenea i-a impresionat prin urbanismul său cu renumitul bulevard al castanilor, zona centrală administrativ-culturală și poziția sa strategică de legături feroviare și rutiere cu toate zonele țării. Numai puțin au rămas mirați de faptul că și în jurul

acestui oraș sunt multe mănăstiri, aflând cu uimire și bucurie de renumitele mănăstiri: Zamfira, Suzana, Cheia și altele organizate în ultima vreme.

În orașul Câmpina, după ce mai întâi au aflat unele amănunte despre Aurel Vlaicu – pionier al aviației și sfârșitul său tragic, aici, în 1913, s-a vizitat și una din parohiile orașului, respectiv parohia Sfântul Nicolae din cartierul Slobozia. Cu acest prilej au putut constata și modul în care se desfășoară viața religioasă la o parohie. Primirea a fost impresionantă. P. C. Prot. Costică Dumitru, P. C. Pr. Paroh Petre Moga, alți preoți din zonă cu o mulțime de credincioși și copii i-au întâmpinat pe oaspeți în sunetele clopotelor, după care i-au condus prin tot ansamblul așezământului ecleziastic. În biserica nou construită, P. C. Prot. Costică Dumitru a prezentat date despre Protoieria Câmpina, despre activitățile desfășurate de preoții din protoierie și de modul și etapele în care a fost construită noua biserică.

Parohia Slobozia este într-adevăr reprezentativă, în sensul că pe lângă Biserică, construcție nouă și impunătoare, are și o casă parohială – monument de arhitectură, ce datează din secolul XVIII și că tot în acest ansamblu s-a amenajat o grădiniță într-o construcție din aceeași perioadă ce avea pe vremuri funcții gospodărești. Întâlnirea cu enoriașii și copii grădiniței a fost impresionantă, expresie a acestei stări sufletești fiind faptul că P. C. Arhim. Isaia a adresat un cuvânt de salut și mulțumire și a făcut o donație pentru grădiniță. În cuvântul său P. C. Sa a spus: "Încercăm o mare bucurie să ne aflăm în mijlocul unor credincioși ortodocși români care, prin atașamentul lor față de Biserică, cu posibilități modeste, au reușit să ridice o biserică mare și frumoasă. Am avut astfel posibilitatea să vedem la fața locului atât un edificiu cât și biseria din sufletul oamenilor ce constituie piatra de temelie a credinței noastre. Vă mulțumim pentru primirea caldă și prietenească asigurându-vă că vom păstra amintiri plăcute trecerii noastre pe aici și vă vom pomeni în rugăciunile noastre". S-a oferit cu acest prilej P. C. Prot. și P. C. Paroh câte o icoană a Maicii Domnului, casete audio cu muzică bizantină și un mare număr de iconițe din Cipru.

De la Câmpina la Sinaia grupul a fost însoțit și de P. C. Protoieriu Costică Dumitru care, ca bun cunoscător al locurilor, a prezentat cu lux de amănunte caracteristicile și frumusețile zonei.

La Sinaia programul a fost foarte dens, prezența aici incluzând vizita la Castelul Peleş, la mănăstirea Sinaia și ascensiunea cu telefericul la cota 2.200 mai întâi s-a vizitat Castelul Peleş unde doamna directoare a întâmpinat protocolar grupul, făcând o prezentare generală a ansamblului. Pentru această atitudine deosebită P. C. Arhim. Isaia a oferit doamnei directoare icoana Maicii Domnului în ferecătură de argint, precum și un album cu mănăstirea Kykkos și o casetă cu muzica specific bizantină cântată de corul mănăstirii. După acest moment protocolar, cu un ghid competent și binevoitor, s-a vizitat cu mare interes impunătorul muzeu.

Atrași de peisajul împrejurimilor oaspeții au ținut să ajungă și în zona alpină de unde au putut admira, de la înălțime, frumusețea Văii Prahovei și a orașului Sinaia, precum și măreția muntelui. Preocupați în special de viața mănăstirească au zăbovit, după aceea, mai mult și mai atent în sfânta mănăstire. Au apreciat

armonia arhitectonică și frumusețea picturii bisericii vechi, specificul de edificiu voievodal al celei noi, bunul gust cu care este amenajat muzeul și modul în care își duce viața de muncă și rugăciunea obștea de aici. Toate datele au fost prezentate cu lux de amănunte de către Părintele Stareț Macarie, care a amintit de faptul că în 1453 s-a construit primul așezământ Schitul Sfânta Ana, mai sus în munte, la o distanță de 7 km și acolo au viețuit călugări veniți de la Muntele Athos speriați de cucerirea Constantinopolului în același an. Peste puțin timp s-a construit un alt schit Sfântul Nicolae, acolo unde mai târziu se va dezvolta actuala așezare monahală. Actuala așezare își leagă numele de familia boierească și domnitoare a Cantacuzinilor. În 1687 Spătarul Mihail Cantacuzino, după ce a vizitat Ierusalimul și Mănăstirea Sinai, reîntors în țară este persecutat de către Domnitorul Ghica Vodă și își găsește refugiul și liniștea în aceste locuri. Scapă de persecutorii săi găsind adăpost la schitul Sfântul Nicolae, unde este găzduit de călugări care i-au povestit că în ajunul Sărbătorii Adormirea Maicii Domnului, noaptea, când se aflau la priveghere, pe acest platou s-au auzit coruri cântând și s-a văzut o lumină, fapt interpretat ca dovadă că locul acesta este binecuvântat. Impresionat de cele auzite și de găzduire, în 1690, Mihail Cantacuzino pune piatra de temelie bisericii de astăzi pe care o termină în 1695 împreună cu cetatea ce o înconjoară, dând hramul mănăstirii de Adormirea Maicii Domnului. De altfel și Castelul Peleş a fost construit tot pe terenul mănăstirii și, de la 1880, localitatea ia numele de orașul Sinaia, de la numele pe care îl avea mănăstirea, în amintirea mănăstirii Sinai vizitată de ctitor. În jurul acestor monumente, mănăstirea și castelul, s-a dezvoltat în timp orașul de astăzi. Peste mănăstire au trecut și multe neazuri. În timpul războiului austro-ruso-turc, 1784-1785, mănăstirea a fost incendiată și timp de doi ani nu au mai fost viețuitori în ea. Este restaurată după doi ani și își reia viața obișnuită monahală care cunoaște o nouă dimensiune începând de la jumătatea secolului XIX, când, între 1842-1846, s-a edificat un nou sfânt lăcaș.

S-a vizitat biserica, ctitorie a Cantacuzinilor, apoi paraclisul de pe latura sudică a zidului de incintă. În pridvorul paraclisului funcționa pe vremuri școala pentru copiii din mica așezare Sinaia. Paraclisul cu hramul Schimbarea la Față a fost construit inițial ca un schit al mănăstirii Sinaia care să adăpostească 12 călugări după numărul celor 12 apostoli.

S-a trecut după aceea la vizitarea bisericii mari despre care s-a menționat că a fost restaurată între 1897-1903, de către Regele Carol I, interiorului și exteriorului aducându-i-se îmbunătățiri substanțiale cu acest prilej. Hramul mănăstirii este Sfânta Treime, denumire simbolică pentru ideea de unitate a celor trei țări române, unitate pe care românii o doreau și care s-a împlinit la 1 Decembrie 1918. După explicațiile de rigoare privind pictura din biserică, tablourile votive și alte scene religioase, s-a insistat asupra unei piese de valoare expusă în biserică, respectiv un epitaf lucrat din fir de aur și argint de către o doamnă de onoare a Reginei Elisabeta, epitaf care rămâne o piesă de valoare a mănăstirii.

După ce s-a vizitat și muzeul oaspeții au fost invitați la o agapă care s-a desfășurat într-o atmosferă frățească și creștinească. La sfârșitul agapei, ca expresie

a sentimentelor de admirație și de recunoștință, P. C. Arhim. Isaia a ținut să mulțumească cu următoarele cuvinte:

"Prea Cuvioase Egumene,

Părinții Bisericii noastre zic că, cei ce primesc oaspeți primesc pe Hristos, iar cei ce-L primesc pe Hristos moștenesc împărăția cerurilor. Iubirea de străini și primirea cu dragoste a oaspeților o să vă ia în rai cu toată obștea dumneavoastră. În persoana sfinției voastre recunoaștem un iubitor de cultură și de neam. Orașul Sinaia prin persoana sfinției voastre și prin obștea mănăstirii a moștenit o mare comoară, în condițiile modernismului și ale turismului. Sperăm că icoana Maicii Domnului din Kykkos să vă ajute în misiunea voastră și vă rugăm să primiți acest smerit dar din partea noastră".

A urmat înmânarea icoanei menționate, după care părintele stareț Macarie a grăit:

"Prea Cuvioase Părinte Isaia,

Prea Cuvioși Părinți și dragi oaspeți,

Personal cunosc viața Bisericii din Grecia și, dacă mi-ajută Dumnezeu sper să ajung să o cunosc și pe cea din Cipru. În puținele zile pe care le-ați petrecut la noi credem că v-ați putut da seama despre realitățile din Biserica noastră și ne bucurăm că ați ținut să vizitați și mănăstirea noastră. Transmiteți binecuvântări și dragostea noastră P. S. Sale Nichiforos, starețul Sfintei Mănăstiri Kykkos și întregii obști monahale, precum și credincioșilor ciprioți".

După momentele deosebite petrecute la Sinaia s-a plecat spre București, unde s-a derulat iarăși un moment semnificativ la Schitul Darvari. Invitația de a se vizita Schitul Darvari a fost făcută de Prea Sfințitul Ambrozie și de către P. C. Ghervasie Mânzicu, Starețul Sfintei Mănăstirii. S-a vizitat biserica Schitului, vechiul ansamblu de chilii care amintesc de o arhitectură din secolele trecute, noile construcții din ultima perioadă realizate într-un timp record și reședința Prea Sfințitului Ambrozie, clădire reprezentativă pentru maniera edilitară a Bucureștiului de sfârșit de secol XIX și început de secol XX. Grupul cipriot a fost prezentat obștii Schitului Darvari de către Prea Sfințitul Ambrozie, care a reamintit că aceștia fac o vizită ca răspuns a celei din februarie a. c., când Biserica Ciprului a fost vizitată de o delegație a Bisericii noastre cu prilejul menționat la începutul acestui reportaj. Prea Sfinția Sa a amintit de faptul că vizita s-a dorit nu doar un răspuns la cea întreprinsă de delegația română, ci și un semn al dragostei și colaborării dintre cele două Biserici, concretizat în mod fericit prin darul făcut de Biserica Ciprului Catedralei Patriarhale din București, părțile din Sfintele Moaște ale Sfinților Împărați Constantin și Mama Sa Elena.

În cadrul agapei, P. C. Stareț Ghervasie a salutat și Prea Cuvioșii Sa prezența oaspeților ciprioți iar la rândul său P. C. Arhimandrit Isaia a adresat cuvinte de apreciere față de realizările constatate la mănăstirea Darvari, în cadrul cărora se remarcă noua construcție cu ansamblul de chilii și partea administrativă, precum și trapeza deosebit de valoroasă prin picturile cu care este decorată.

Ca semn al acestei întâlniri, între reprezentanții celor două obști monahale – română și cipriotă – s-au făcut schimburi de daruri care să amintească în timp despre

această vizită. Printre darurile oferite de oaspeți menționăm și un frumos engolpion oferit Prea Sfințitului Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal.

În ziua următoare, 23 mai, ultima zi de ședere în România, grupul cipriot a vizitat Palatul Parlamentului, admirând monumentalitatea acestui edificiu, care se înscrie printre cele mai mari din lume. Oaspeților li s-a prezentat etapele construcției acestei clădiri, funcționalitatea actuală și una dintre sălile de expoziție.

După acest moment s-a mers la Seminarul Teologic din București unde, în biserică, ce datează din secolul XVI, a avut loc întâlnirea cu corpul didactic al Seminarului și elevii acestuia. La Seminar primirea a fost făcută de către Prea Sfințitul Varsanufie Prahoveanul și de către P. C. Pr. Aurel Mihai, Directorul Seminarului. P. C. Pr. Aurel Mihai, Directorul Seminarului, prezintă istoricul Mănăstirii Radu Vodă și al Seminarului Teologic. S-a menționat că Mănăstirea Radu Vodă înscrie o pagină glorioasă în istoria țării și Bisericii noastre. Datând din secolul XVI este adusă în forma actuală de către Radu Vodă (sec. XVII), după care a cunoscut multe perioade de vicisitudini, inclusiv în perioada comunistă până când a fost refăcută de Patriarhul Justinian care a restaurat-o în forma în care se află. Sentimentele ce l-au legat pe Patriarh de această biserică l-au determinat să-și aleagă aici locul de veșnică odihnă alături de ctitorul mănăstirii. Acum mănăstirea este paraclisul Seminarului Teologic și el cu o istorie seculară, fiind continuatorul Seminarului Teologic înființat în 1836. Pentru că actuala clădire a Seminarului nu mai rezistă din punct de vedere seismic s-a luat hotărârea construirii unei noi clădiri, care va fi terminată în curând, cheltuielile fiind suportate de Ministerul Educației și Cercetării. Delegația cipriotă a putut vedea stadiul lucrărilor noii clădiri și au putut înțelege și statutul învățământului teologic liceal și ortodox român, integrat în cel de stat.

Răspunzând cuvântului și prezentărilor făcute de Părintele Director Pr. Mihai Aurel, Prea Cuviosul Arhimandrit Isaia a adresat următoarele cuvinte: "Potrivit tradiției Sfinților Părinți nu este de ajuns o singură întâlnire între frați de aceeași credință. Pentru că noi suntem la mare distanță de cei Trei Ierarhi nădăjduim că prin cunoștințe să suplinim această distanță. Un elev seminarist are o misiune foarte importantă și la formarea lui dumneavoastră aveți un mare merit. Ne dăm seama de lucrarea dumneavoastră și din propria experiență deoarece Sfânta Mănăstire Kykkos a construit un Seminar Teologic care funcționează pe cheltuielile mănăstirii și astăzi. Ne întâlnim, așadar, în aceeași activitate de a forma viitori slujitori ai Bisericilor noastre. Ca semn al trecerii noastre prin această mănăstire și acest lăcaș de cultură vă dăruim această icoană a Maicii Domnului din Kykkos pictată de Sfântul Evanghelist Luca, care să vă amintească mereu de misiunea pe care o avem în slujba credincioșilor și a Bisericii.

După acest moment solemn oaspeții au fost invitați în trapeza Seminarului la o agapă frățească. La acest moment a participat și Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST.

Cu acest prilej, și-a luat și rămas bun de la oaspeții ciprioți. În acest cadru sărbătorec P. C. Protopresbiter Papamihail Paraschevas a ținut să-i mulțumească Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru momentele plăcute oferite cu generozitate delegației cipriote, în România. Prea Cucernicia Sa a spus: "Fericit este pântecul

care te-a purtat și sânul la care ai supt! Acestea au fost cuvintele Proorociței Ana când Dreptul Simeon l-a întâmpinat pe Hristos în Templu și același lucru l-a spus și Elisabeta când a zărit-o pe Fecioara Maria și a tresăltat copilul din pântecul ei. Cu același sentiment de bucurie, de iubire frățească vom pleca astăzi din pământul binecuvântat care a născut pe Prea Fericitul Părinte Patriarh al României. Binecuvântat este pământul, binecuvântată și fericită este mama care l-a plămădit pe Prea Fericitul Teoctist în care Biserica Ortodoxă Română a fost zidită, reînviată și răspândește lumină celor 20 de milioane de credincioși ortodocși! Domnul a spus: «Dacă n-ar zidi Domnul casa bunătăților, în zadar ne-am osteni!». Astfel zicem și noi că Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST reprezintă și poate fi socotit deschizătorul de drumuri în care toate valurile ateismului sunt îndepărtate și distruse. De aceea chem pe toți membrii acestei delegații să ridice paharul în cinstea Părintelui Patriarh Teoctist al României! Vă mulțumim!".

În continuare se cântă imnul patriarhal în limba greacă și sunt exprimate sentimente de bucurie, apreciere și mulțumire de către toți membrii delegației, față de toți cei care au făcut agreabilă vizita lor în România. La sfârșitul acestui moment de o deosebită sensibilitate P. C. Arhimandrit Artemios a ținut să adauge: "Prea Fericite, aș dori să exprim mulțumirile mele personale și să spun că, oriunde am mers în această țară am fost întâmpinați ca niște împărați! Ne-am simțit atât de bine încât nu putem să dăm expresie în cuvinte. Am întâlnit o ospitalitate specifică. Astfel de simțăminte nu am trăit în altă parte. Întotdeauna, în alte situații, există un anumit zid al formalităților. Acest zid a fost dărâmat de dragostea românilor! De aceea, Vă mulțumim încă o dată pentru primirea deosebită".

Din nou se cântă imnul patriarhal și în această atmosferă Prea Fericitul a salutat pe oaspeți care și-au luat rămas bun plecând spre aeroport.

După plecarea grupului cipriot a mai rămas în țară, pentru câteva zile, P. C. Arhim. Isaia care în zilele următoare, împreună cu Prea Sfințitul Ambrozie Sinaitul, Episcop-Vicar Patriarhal, au mers la Iași, unde au vizitat principalele biserici și monumente ale orașului și au fost primiți de Înalț Prea Sfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, P. C. Arhimandrit Isaia, având cuvinte de înaltă apreciere față de cele văzute în timpul acestui pelerinaj.

Monumentala catedrală din Iași, mănăstirile Galata și Cetățuia au produs o puternică impresie asupra Părintelui Arhimandrit Isaia, înconjurat și aici de dragostea credincioșilor și ierarhilor Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Vizita de curtoazie la Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei s-a desfășurat în aceeași notă de distincție și iubire frățească.

La plecarea spre țară, P. C. Arhimandrit Isaia a ținut să exprime încă o dată aprecieri la adresa Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST și să mulțumească pentru ospitalitate tuturor celor care au făcut agreabilă vizita în România, evidențiind că, pe viitor, dorește o mai apropiată colaborare cu Biserica noastră.

Prin modul în care s-a desfășurat această acțiune de pelerinaj se înscrie printre momentele de seamă ale contactelor inter-ortodoxe.

Prof. diac. NICU D. OCTAVIAN
Consilier Patriarhal

MIJLOACE ȘI METODE DE PUNERE ÎN VALOARE A PATRIMONIULUI CULTURAL ORTODOX

Împletindu-și organic existența cu însăși bimilenara istorie a poporului nostru, Biserica Ortodoxă Română s-a manifestat permanent, de-a lungul secolelor, ca o vatră fertil creatoare și atent purtătoare de grijă asupra unor impresionante valori de istorie, cultură și artă românească.

Valoroasa zestre patrimonial-culturală bisericească răspândită pe întregul teritoriu al țării constituie o imagine pregnant grăitoare asupra rolului nedeșteptat al Ortodoxiei în istoria românească, precum și asupra continuității neîntrerupte a lucrării sale de slujire și de exprimare a virtuților creatoare ale poporului român dreptcredincios.

Începutul celui de-al treilea mileniu creștin găsește Biserica Noastră ca prezență vie în existența poporului român, ca un reazem fundamental al conștiinței de sine a neamului în contextul procesului de concomitentă consolidare a comunității de identitate a Europei creștine.

Într-un atare context, având în vedere semnificațiile majore pe care patrimoniul cultural-bisericesc le exprimă în conturarea bogatei spiritualități creatoare a poporului român, este pe deplin firească atenția pe care conducerea Bisericii o manifestă față de comorile de istorie, cultură și artă bisericească, rânduind ca, în anul 2002, la cursurile de îndrumare a preoților din întreaga țară, să fie abordată, între alte aspecte de actualitate, problematica mijloacelor și metodelor de punere în valoare a patrimoniului cultural ortodox.

*

Din punctul de vedere categorial zestrea patrimonial-culturală a Ortodoxiei românești este reprezentată practic prin măturii aparținând:

– patrimoniului cultural imobil:

monumente istorice (biserici și alte clădiri aparținătoare acestora), ansambluri monumentale și situri istorice bisericești.

– patrimoniului cultural mobil:

icoane, cărți vechi, documente, diferite obiecte de cult (sfinte vase, cruci, candelă, cădelnițe, cățui, ripide, chivote etc.), veșminte și broderii de cult (epitafe, procovețe, acoperăminte de morminte), mobilier de cult și orice alte obiecte cu valoare de patrimoniu cultural aflate în proprietatea sau în deținerea, sub diferite titluri (legate testamentare, custodii, achiziții, împrumuturi etc.), a unităților bisericești persoane juridice (centre eparhiale, protopopiate, parohii, mănăstiri).

Patrimoniul cultural-bisericesc mobil se află fie în uz, în lăcașurile de cult, fie în muzee, colecții, centre de ocrotire, depozite, arhive bisericești, el fiind valorificat expozițional ori păstrat în depozitare. O valoroasă parte din zestrea patrimonială bisericească se află răspândită cu titlu de custodie, împrumut, ori chiar prin preluare, uneori abuzivă, în deceniile premergătoare anului 1990, în gestiunea unor instituții publice culturale de stat: muzee, biblioteci, arhive naționale, zonale, județene sau locale.

Tuturor acestor bunuri li se adaugă permanent alte și alte opere mai recente ale atelierelor, tipografiilor, artiștilor și creatorilor bisericești care sporesc necontenit zestrea bisericească demnă de a purta acum sau în viitor cununa de mărturie cu valoare patrimonial-culturală națională, ilustrând cu pregnanță continuitatea fertilă a artei noastre ortodoxe tradiționale.

PARTEA I CADRUL LEGISLATIV

Activitatea Bisericii Ortodoxe Române pe tărâmul patrimoniului său cultural se desfășoară în prezent în contextul cadrului creat de legislația civilă și bisericească în vigoare.

Pe planul legislației civile cele mai importante prevederi specifice sunt cuprinse în Legea nr. 182/25 oct. 2000 privind protejarea patrimoniului cultural mobil, Legea nr. 422/18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, Legea nr. 16/2 aprilie 1996 a Arhivelor Naționale precum și în Legea Cultelor (aflată în proces de reelaborare).

Legislația bisericească fundamentală rămâne Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, cu amendamentele sale de după 1989, și care va fi revăzut după adoptarea noii Legi a Cultelor.

Nu este scopul primordial al expunerii de față dezvoltarea prevederilor cadrului legislativ, ce poate și trebuie, de altfel, să fie cunoscut de preoțimea ortodoxă și de personalul cu atribuții în domeniu din rețeaua Bisericii Noastre. Informarea asupra respectivelor aspecte este facilitată de lista bibliografică ce însoțește rândurile de față.

Destui este a menționa aici că toate aceste acte normative converg în a stipula drepturile și obligațiile Bisericii ca unul din marii creatori și proprietari de bunuri patrimonial-culturale mobile și imobile.

Îndatoririle vizează mai ales obligația de asigurare a condițiilor corespunzătoare de păstrare și de conservare împotriva degradărilor provocate de factorii de microclimat, de dăunătorii biologici și de operațiunile de depozitare, manipulare, ambalare și transport, de asigurare a protecției împotriva furturilor, incendiilor și a altor acțiuni destructive umane, voluntare ori involuntare.

Legile privitoare la patrimoniul cultural mobil și imobil prevăd inițierea acțiunii de **clasare** a acestuia, **cultelor** fiind menționate în categoria deținătorilor în cazul cărora **clasarea se declanșează din oficiu**.

Culte sunt îndatorate prin textul de lege să pună la dispoziția Direcțiilor Județene și a Municipiului București pentru Cultură, Culte și Patrimoniu evidențele bunurilor patrimoniale aflate în proprietatea și în deținerea lor, pe baza căror documente se va întreprinde de către experți clasarea patrimoniului în următoarele categorii.

I. patrimoniul cultural imobil (monumente):

a. categoria A – monumente istorice de valoare națională și universală

b. categoria B – monumente de însemnătate locală

(obiectivele neclasate vor rămâne în categoria celor fără valoare de monument istoric)

II. patrimoniul cultural mobil:

a. categoria TEZAUR – bunuri de valoare **excepțională**;

b. categoria FOND – bunuri de valoare **deosebită**.

În urma operațiunilor de clasare se vor emite pentru fiecare bun în parte **certificate de clasare**.

În vederea trecerii la operațiunea de clasare Ministerul Culturii și Cultelor, prin comisiile sale naționale de specialitate (a monumentelor istorice și a muzeelor), a elaborat normele de clasare și normele de acreditare a experților, trecând, totodată, la acreditarea primilor experți pe domenii de specialitate clar precizate.

Cu titlu informativ menționăm că, de pildă, în domeniul patrimoniului cultural mobil, clasarea se va face prin adăugare de puncte conform normelor menționate. Obiectele ce nu vor întruni mai mult de 150 de puncte vor rămâne în *categoria bunurilor culturale comune, neclasate*. Cele care întrunesc între 150-200 de puncte vor fi *susceptibile de clasare în categoria FOND*. Cele care întrunesc 200-350 puncte vor fi clasate în *categoria FOND*, iar cele care depășesc 350 puncte vor fi clasate în *categoria TEZAUR*.

Direcțiile pentru Cultură, Culte și Patrimoniu au, între altele, îndatorirea întocmirii evidenței centralizate a bunurilor culturale clasate care va fi introdusă într-o bază de date națională la Centrul de Memorie Culturală (CIMEC) al Ministerului Culturii și Cultelor.

Pe de altă parte, realitățile perioadei de după 1990 au impus, încă înainte de adoptarea legislației patrimoniului, luarea unor măsuri în cadrul intern al Bisericii Ortodoxe Române pentru prevenirea și combaterea furturilor și a distrugerilor de bunuri patrimoniale din colecțiile sale și, implicit, pentru îmbunătățirea evidențelor proprii asupra acestei *categorii distincte* a zestrei de bunuri aflate în proprietatea și deținerea sa.

Ca atare, în sensul menționat, la 5 aprilie 2000, între Patriarhia Română și Ministerul de Interne – Inspectoratul General al Poliției s-a încheiat un protocol de colaborare. Acesta a fost validat, cu anexele sale, de Sfântul Sinod sub temeiul 790 în ședința din 13-14 iunie 2000, el fiind comunicat la 3 iulie același an, tuturor eparhiilor spre a fi pus în lucrare la nivelul tuturor deținătorilor (parohii, mănăstiri, centre-eparhiale).

În baza acestor documente s-a purces la organizarea, în timp, a unei **evidențe proprii și unitare a Bisericii Noastre** asupra bunurilor sale mobile cu valoare de patrimoniu cultural - național.

Sistemul de evidență respectiv prevede întocmirea unor fișe-tip în 3 exemplare pentru fiecare obiect, însoțite de fotografii color, urmând ca un exemplar al fișei să rămână la unitatea deținătoare, al doilea exemplar să fie arhivat, **împreună cu clișeul**, la Centrul Eparhial, iar al treilea exemplar să fie trimis la Sectorul Patrimoniul Cultural Național Bisericesc din cadrul Administrației Patriarhale.

În perspectivă se va urmări introducerea acestor informații în baza de date informatizate. Unele unități bisericești, care dispun de asemenea dotări, au purces încă de pe acum la o atare stocare a evidențelor proprii, concomitent cu partici-

parea la constituirea acestui sistem unitar propriu de evidență al Bisericii Ortodoxe Române.

Întocmirea acestei evidențe bisericești îmbunătățite revine personalului cu atribuții în domeniu de la fiecare unitate deținătoare, respectiv preoților la nivelul fiecărei parohii. Pentru selectarea bunurilor fișate și pentru întocmirea fișelor au fost difuzate instrucțiuni specifice (anexele I-IV ale protocolului). Acolo unde se simte nevoia se poate solicita sprijinul pentru întocmirea acestor documente de evidență (fișe), sprijinul sau consultația specialiștilor de la Direcțiile de Cultură, Culte și Patrimoniu sau de la muzeele locale, care au în sarcină realizarea altor documente de evidență în același sens pentru baza de date națională de la CIMEC (Centrul de Memorie Culturală al Ministerului Culturii și Cultelor).

Protocolul menționat prevede executarea clișeelor și fotografiilor ce vor fi anexate fișelor cu sprijinul Inspectoratelor Județene de Poliție. Acolo unde există posibilități și disponibilitate de colaborare pe plan local pot fi folosite și camere digitale (asemenea aparatură se află în dotarea tuturor Direcțiilor Județene de Cultură, Culte și Patrimoniu).

Protocolul din 5 aprilie 2000 se referă și la îmbunătățirea sistemelor de protecție antifurt (antiefracție) la unitățile patrimoniale bisericești, la parohii și mănăstiri. Pentru alegerea celor mai eficiente și economice soluții în acest sens pot fi consultate organele specializate ale Inspectoratelor Județene de Poliție care și-au angajat, prin documentul menționat, disponibilitatea necondiționată de consultață.

În concluzie, prevederile protocolului din anul 2000 răspund atât unor îndatoriri stipulate prin Legea Patrimoniului Cultural Mobil, cât și necesității Bisericii Ortodoxe de a-și elabora un **sistem propriu și unitar de evidență**, la nivelul exigențelor actuale.

Trebuie făcută precizarea că însoțirea fișelor de **imaginea foto** a obiectului este de absolută necesitate pentru a se realiza o documentație completă, mai ales din perspectiva prezumției de neeludat a riscurilor unui eventual act de efracție.

Avându-se în vedere costurile financiare ale acestei operațiuni, concomitent cu gradul mai mare de risc în cazul bunurilor aflate în biserici cu program de funcționare permanent, unde condițiile de securitate pot fi mai greu asigurate, dar și numărul mai redus de bunuri susceptibile de fișarea la nivelul lăcașurilor de cult, comparativ cu muzeele și depozitele bisericești, este recomandabil ca această evidență, cu imaginile de rigoare, să se realizeze, cu prioritate, la nivelul bisericilor parohiale, al lăcașurilor de cult în general, apoi la nivelul muzeelor și colecțiilor bisericești deschise publicului și, în cele din urmă, la nivelul tuturor unităților bisericești deținătoare (depozite, centre de ocrotire mănăstirești sau eparhiale).

*

În altă ordine de idei informăm pe slujitorii Bisericii Noastre că, în urma apariției legislației de bază în domeniul patrimoniului cultural, au fost elaborate și alte proiecte de legi și de acte normative ce vor fi adoptate în perioada următoare:

- *Legea muzeelor și colecțiilor publice,*
- *Normele de conservare și de restaurare a bunurilor culturale mobile clasate,*
- *Normele privind autorizarea laboratoarelor și atelierelor de conservare și restaurare,*

- Normele privind comerțul cu bunuri culturale mobile,
- Norme privind exportul definitiv sau temporar al bunurilor culturale mobile,
- Norme de acreditare a experților, a conservatorilor și restauratorilor etc.

Semnalăm, totodată, existența în vigoare a altor reglementări care prezintă interes, într-un fel sau altul, pentru unitățile bisericești deținătoare de imobile și bunuri culturale:

– **Ordonanța nr. 47/30.01.2000** privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din **Lista patrimoniului mondial** (publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 45/31.01.2000);

– **H.G. nr. 9/11.01.2001** privind organizarea și funcționarea Ministerului Culturii și Cultelor (publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 35, vineri 19 ianuarie 2001);

– **Ordonanța de urgență nr. 190/9.11.2000** privind regimul metalelor prețioase în România (publicată în Monitorul Oficial, an XII, nr. 572, joi, 16 noiembrie 2000);

– **Legea nr. 18/1996** privind paza obiectivelor, bunurilor și valorilor cu modificările și completările din **Ordonanța de urgență nr. 161/13 oct. 2000** (publicată în Monitorul Oficial, an XII, nr. 557, joi, 9 noiembrie 2000);

– **Legea nr. 775/22 iulie 1998** privind normele de prevenire și stingere a incendiilor (cu normativele suplimentare din anii următori);

– **Ordinul Ministrului Culturii nr. 2035/18 aprilie 2000** pentru aprobarea Normelor metodologice privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil (publicat în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 470/27 sept. 2000).

PARTEA A II-A

PUNEREA ÎN VALOARE A PATRIMONIULUI CULTURAL ORTODOX

A) *În sens larg* punerea în valoare a zestrei patrimoniale bisericești cuprinde întreaga lucrare care privește bunurile ce fac parte din categoria menționată.

Din acest punct de vedere trebuie să observăm că activitatea în domeniul patrimoniului cultural se structurează pe trei direcții majore, ce desemnează înseși funcțiile îndeplinite de instituția muzeală.

I. Funcția de *constituire și dezvoltare* a patrimoniului (care include atât *cercețarea cât și evidența* patrimoniului);

II. Funcția de *păstrare și conservare a patrimoniului* (care include și restaurarea patrimoniului).

III. Funcția de *valorificare cultural-educativă* a patrimoniului (care include căile și metodele specifice propriu-zise de punere în valoare a patrimoniului).

Accepțiunea *în sens larg* a conceptului de punere în valoare a patrimoniului este necesară pentru a se înțelege faptul că *întreaga activitate* care se desfășoară cu bunurile culturale are drept scop evidențierea acestora ca o *categorie distinctă, privilegiată și privilegiantă* în contextul zestrei de ansamblu a poporului român și a Bisericii Ortodoxe Române în special.

Tot ceea ce s-a întreprins și se întreprinde pe tărâmul constituirii și sporirii zestrei patrimonial-culturale bisericești mobile și imobile, al cunoașterii cât mai

depline a acesteia prin diferite metode de cercetare și de evidență, al păstrării, conservării și restaurării, al cunoașterii și afirmării sale pe plan național și internațional are, de fapt, ca finalitate *valorizarea acestor mărturii, așezarea lor în cuvenita lumină de prim plan* a celor mai prețioase comori specifice Ortodoxiei și civilizației românești.

Or, din această perspectivă, este de la sine înțeles că un bun patrimonial, oricât de valoros din prisma, de pildă, a particularităților sale de realizare artistică, nu este pus cu adevărat în valoare dacă cercetarea și documentele sale de evidență nu relevă, pe cât ar fi cu putință, elementele sale de identitate, de filiație artistică, de origine și apartenență, de istorie a circulației sale etc., dacă obiectul în cauză nu este restaurat și are grave probleme de conservare, pricinuite de condițiile improprii de păstrare, depozitare sau expunere, dacă nu este valorificat expozițional, așa cum ar merita, dacă nu este făcut cunoscut prin diferite mijloace specifice pentru a intra cât mai deplin în conștiința publicului avizat și a publicului larg.

Principiul care guvernează în acest sens domeniul patrimoniului cultural este cel al *corelației funcțiilor, al interdependenței și interacțiunii lor*.

Este de observat aici că, practic, influența poate avea și sens invers, respectiv dinspre nivelul III spre nivelele II sau I. Căci un bun patrimonial care, într-un fel sau altul, a parvenit la un nivel ridicat de percepție, de integrare și ridicare a sa în conștiința publică va fi favorizat întotdeauna, acordându-i-se o prioritate și o atenție specială pe planul cercetării, al conservării și restaurării.

Practic, bunul cultural se află situat permanent în centrul unui câmp de *interacțiune* a factorilor ce concură, fiecare, în chip specific, a-i contura un anume grad de *notorietate*, de *strălucire*, deci de *valoare*.

Prezentul context tematic nu presupune să dezvoltăm suplimentar tipologia activităților din primele două domenii ale triadei funcțiilor activității patrimonial-muzeale, fiind suficientă *percepția noțiunii generale de punere în valoare a patrimoniului*, deodată cu *interdependența* întru aceasta a factorilor de pe toate palierele specifice activității patrimonial-culturale.

B) *În sens restrâns*, practic, punerea în valoare a patrimoniului cultural în general și a aceluia ortodox, în cazul de față, reprezintă suma acelor metode, mijloace și activități specifice, propriu-zise, menite în chip special, efectiv, a face cunoscută și apreciată public această zestre nu doar ca și categorie de valori, ci, intrinsec, prin prisma atât a calităților fiecărui bun cultural bisericesc în parte, cât și a particularităților unor colecții și fonduri patrimoniale constituite de-a lungul timpului.

Modalitățile de punere în valoare a patrimoniului se structurează categorial pe mai multe paliere distincte:

- I) expoziții;
- II) manifestări expoziționale;
- III) activitate editorială;
- IV) activitate publicitară;
- V) investigare (cercetare) socio-psihologică.

Fiecare dintre aceste cinci tipuri distincte de activități muzeale conține subcategorii pe care vom urmări, într-o sintetică prezentare, să le cuprindem în cele ce urmează:

I. Expoziția

Este forma specifică primordială de punere în valoare a patrimoniului cultural mobil.

Expozițiile, după specificul lor, pot fi de mai multe feluri:

- 1) expoziții permanente (de bază)
 - a) tematice
 - b) de colecție
- 2) expoziții temporare
- 3) expoziții itinerante (volante)

1) *Expozițiile permanente (de bază)*

Sunt valorificări prin expunere a patrimoniului cultural care au o relativă *stabilitate*, revizuirea lor făcându-se, la intervale mari de timp și numai dacă apar necesități din punct de vedere tematic, al conținutului de ansamblu, ori de ordin muzeotehnic, corelate cu posibilități logistice corespunzătoare.

Expozițiile permanente beneficiază de *spații ample de expunere*, ele urmărind o abordare de tip "simfonic" a unei tematici de regulă complexă în articulările sale și/sau a ilustrării bogăției unui anumit fond patrimonial.

Expozițiile permanente *tematice* presupun un scop tematic bine precizat, cu o viziune conceptuală limpede și convingătoare atât în ansamblu, cât și în detaliu. În acest tip de expoziție structura tematică se situează pe primul plan, iar exponatele vin să ilustreze, prin particularitățile și calitățile lor, anumite idei din tematică, valoarea lor individuală intrinsecă trecând oarecum în plan secund.

În cazul unui muzeu bisericesc o asemenea expoziție tematică ar putea urmări, spre exemplu, ilustrarea istoriei Bisericii Ortodoxe Române în ansamblu sau pe zone, istoria unei eparhii, a unei mănăstiri, a unei parohii etc., sau ilustrarea unei alte teme cu anume circumscriere în timp, în spațiu sau ca domeniu: istoria tiparului bisericesc sau a unui anume centru tipografic, istoria unui curent sau a unui centru de artă bisericească, a unei sau unor anumite teme iconografice, prezentarea vieții și operei unor anumite personalități ale istoriei bisericești, a unui centru arheologic cu mărturii de viață bisericească ș.a.m.d.

Expozițiile permanente *de colecție* au ca scop fundamental punerea în valoare a unor colecții bisericești constituite într-o perioadă mai îndelungată sau mai scurtă de timp, într-un mod mai mult sau mai puțin coerent și programatic-orientat de alcătuire din punct de vedere al tipologiei categoriale sau stilistice a bunurilor componente, al nivelului valoric al acestora etc.

Condițiile variate în care s-au constituit și se constituie colecțiile bisericești le conferă acestora o *personalitate* specifică fiecăreia în parte, deci o notă specifică de interes.

Asemenea colecții bisericești sunt foarte numeroase și bogate în întreaga țară, ele fiind constituite de ierarhi, de preoți, de stareți și de obști mănăstirești, de centre eparhiale și de protopopiate etc.

În expunerea publică a acestor colecții se urmărește punerea în evidență, pe primul plan, a structurii categoriale a colecției, a personalității de ansamblu a colecției și a colecționarului (persoană fizică sau instituție bisericească) precum și a valorii fiecărei piese de colecție în parte.

2) *Expozițiile temporare* sunt caracterizate, după cum însăși denumirea lor o mărturisește, prin organizarea pe o perioadă limitată de timp, ele fiind, totodată, de extindere spațială mai redusă în comparație cu expozițiile permanente.

Și aceste expoziții pot avea caracter tematic sau de colecție, după cum se urmărește punerea în evidență a unor idei tematice sau se are în vedere punerea în valoare a unei colecții sau a unei părți de colecție mai puțin cunoscută publicului.

3) *Expozițiile itinerante (volante)* sunt acelea menite a urma un anumit traseu de expunere succesivă în localități sau locuri diferite.

Din punct de vedere al duratei ele sunt, așadar, tot temporare, dar cu locație itinerantă.

Din punct de vedere al conținutului materialului expus ele pot fi:

- expoziții patrimoniale – cu prezentare de bunuri patrimoniale, originale sau copii
- expoziții foto-documentare (sau foto-expoziții), exclusiv de panotaj
- expoziții mixte

Factorii componenți ai expozițiilor

Pe primul plan se situează fondurile patrimoniale în general și bunurile patrimoniale ce vor deveni propriu-zis *exponate*.

Se are apoi în vedere *spațiul* exact în care se va realiza expoziția.

Documentul complex ce stă la baza oricărui demers expozițional este *proiectul-expoziției* care trebuie să precizeze *cine* organizează expoziția, *ce* anume expoziție se organizează, și *cui* se adresează ea, *locul* (spațiul) unde și *perioada* când se organizează (inclusiv data, ora și detaliile organizatorice ale vernisajului), *mijloacele logistice* de diferite feluri necesare pentru organizarea expoziției (proiectul financiar-devizul), *cine* și *cum* asigură diferitele etape și acțiuni organizatorice etc.

Partea cea mai consistentă a *dosarului expoziției* este constituită de *proiectul tematic (tematica)*. Acesta este, în prima fază, *tematica de idei*, enunțând așadar elementele ideatice ale fazei inițiale de concepție, pe baza acesteia întocmindu-se ulterior *tematica dezvoltată* care precizează exact și în detaliu *cum* anume și *cu ce* elemente vor fi ilustrate ideile tematice.

Expozițiile mai amplu elaborate vor avea la bază și un *proiect grafic*, menit a preciza exact concepția de expunere, adică locul unde și *cum* anume vor intra în expoziție diferitele elemente componente ale acesteia (vitrine, panouri, locul obiectelor și al altor mijloace expoziționale adiacente – fotografiile, planuri, hărți, machete ș.a. în vitrine și pe panouri și modul de expunere a acestora etc.).

Elementele practice auxiliare ce susțin realizarea expunerii într-o expoziție definesc latura *muzeotehnică* a proiectului și a *activității propriu-zise* de organizare (*proiect de mobilier* – panouri, vitrine, rilogă, alte mijloace de etalare, instalații de iluminat, de climatizare, de protecție antiefracție, antiincendiu etc.).

În sfârșit, se are în vedere asigurarea *informării* publicului în expoziție prin *etichetaj*, titluri de sală, de panou, texte etc.

II. Manifestări expoziționale

O latură specifică a activității de punere în valoare a patrimoniului aflată în strânsă dependență de expoziție este cea cuprinzând ansamblul *manifestărilor expoziționale*.

Aceste manifestări sunt de două categorii:

1) *Activități metaexpoziționale* (desfășurate în cadrul expoziției și adeseori în strânsă legătură cu aceasta): *ghidajul*, *activități didactice* (ce folosesc expoziția ca material didactic, documentar, pentru vizite special organizate, vizite tematice sau chiar lecții în muzeu), *spectacole de muzeu* (ce folosesc ambientul specific al unei anume expoziții pentru un anume spectacol – montaj literar-muzical, recital de poezie, spectacol teatral, concert etc.).

În ce privește *îndrumarea publicului vizitator în muzeu prin ghidaj trebuie observată necesitatea adaptării* permanente a acestuia la *categoria de public* (după vârstă, specific socio-profesional) și la *scopul vizitei*. Distingem aici *ghidajul turistic* (pentru grupuri mai mici sau mai mari de turiști, mai grăbiți sau mai puțin grăbiți, mai avizați sau mai puțin avizați, interesați de anumite aspecte etc.), *ghidajul grupurilor școlare* (ce presupune un caracter didactic sistematic, adaptat și el la vârstă și la timpul disponibil), *ghidajul de specialitate* (pentru categoriile de public avizat sau chiar specializat în domeniu) ș.a.

2. *Activități paraexpoziționale* (care se desfășoară în muzeu, în legătură cu profilul său, dar în afara expoziției propriu-zise, și fără a avea o directă legătură cu aceasta): sesiuni științifice, conferințe, simpozioane, dezbateri, spectacole, cursuri, lectorate etc.

III. Activitatea editorială

Una dintre căile cele mai eficiente de punere în valoare a patrimoniului cultural ortodox este aceea a activității editoriale.

1) *Publicațiile de popularizare*: *cartea poștală ilustrată*, *pliantul* (numit, uneori și *depliant*, de la mișcarea de depliere necesară parcurgerii sale), *ghidul* (conține text de prezentare și ilustrație reprezentativă) și *catalogul sumar* sau *selectiv* (care semnalează, cu elemente semnificative de descriere și ilustrație cele mai importante obiecte dintr-o expoziție).

2) *Publicațiile științifice*.

Repertoriul și catalogul – forme de evidență științifică, operând prin metoda *inventarierii*;

– *Repertoriul* epuizează o mulțime închisă, fără a epuiza informația, are rol de semnalare a tuturor elementelor mulțimii respective. Tipuri de repertoriu: *topografic, tipologic, bibliografic, biografic, de instituții, de obiecte* etc.

– *Catalogul* inventariază o parte dintr-o mulțime închisă sau o mulțime deschisă. Tipuri de catalog: *signaletic, sumar, selectiv, ghidul-catalog* (observă ordinea de prezentare în expoziție), *catalogul de colecție, catalogul exhaustiv*.

– *Catalogul exhaustiv* epuizează întreaga mulțime, precum și întreaga informație;

– *Monografia* este o lucrare de proporții ample menită a prezenta un anumit obiectiv patrimonial din toate punctele de vedere, cu epuizarea informației.

Un interes aparte pentru Biserica Ortodoxă și pentru public îl prezintă monografiile de biserici și de mănăstiri-monumente istorice cărora și-au consacrat și își consacră eforturile mulți dintre preoții și teologii noștri.

Trebuie precizat că o monografie este datoare a trece în revistă izvoarele și istoriografia temei, a dezvolta pe larg, etapizat, istoricul așezământului bisericesc respectiv, a descrie mai apoi, într-o a doua parte, monumentul respectiv așa cum se prezintă el astăzi.

În cazul unor ansambluri mănăstirești se descriu mai întâi bisericile principale, incintele corespunzătoare acestora, bisericile din afara incintelor și apoi se prezintă alte clădiri și părți componente ale ansamblului (inclusiv anexele gospodărești).

Descrierea unei biserici se face în ordinea în care elementele intră în operă la construcție și în ordinea importanței firești:

- amplasamentul;
- arhitectura:

plan	sistem de boltire
elevație	plastica fațadelor

- pictura:

programul iconografic în ordine, începând cu Pantocratorul și turla naosului, altarul, naosul, camera mormintelor (dacă există – în Moldova), pronaosul, exonarthexul sau pridvorul deschis (după caz), toate de sus în jos, apoi pictura exterioară (dacă este cazul)

– tâmpla (iconostasul) – de jos în sus, de la icoanele împărătești spre crucea flancată de molenii. Mai întâi icoanele, apoi decorul sculptural.

- Sfinte moaște
- alte icoane din biserică
- mobilier (strană arhierescă, strane, analoage, tetrapoade, cafas, amvon etc.)
- policandre și alte obiecte semnificative asemănătoare
- obiecte, cărți, veșminte de cult semnificative (începând cu Sfânta Evanghelie, Sfinte Vase, chivote, cădelnițe etc.)

Este binevenit a introduce în monografie anexe documentare (inclusiv catagrafii) și fotografice cât mai semnificative și numeroase, descrieri de colecții de bunuri bisericești, inventare sau alte forme de evidență științifică a acestora etc. Nu vor lipsi notele și lista bibliografică, indicele de nume și locuri, fiind și el de mare utilitate.

– *Culegerea de studii* – este o lucrare științifică datorată unuia sau mai multor autori, având o tematică unitară sau diversificată. Ea poate fi dedicată unei personalități bisericești sau comemorării unui însemnat moment de istorie bisericească.

În această categorie de lucrări o subgrupă aparte o constituie *periodicele de specialitate, revistele eparhiale* sau chiar posibile reviste aparținând unor instituții patrimonial-muzeale bisericești.

– Altă categorie de materiale de valorificare și popularizare a patrimoniului și a culturii bisericești vizează pe cele realizate pe suport audio și video. În această categorie intră: casetele audio, casetele video, diapozitivele, filmele documentare pentru canalele TV, sit-urile pe internet, CD-urile etc.

Standurile monumentelor și colecțiilor bisericești prezintă, de asemenea, o bogată gamă de obiecte de artizanat și de artă bisericească, reproduceri (replici) ale unor piese originale de mare reputație etc.

IV. Activitate publicitară

În bună măsură ea se realizează prin mijloacele editoriale prezentate în capitolul anterior. În chip specific se utilizează în activitatea patrimonial-muzeală panourile, afișele, clipurile și anunțurile publicitare la TV, radio și în presa scrisă, precum și alte forme de publicitate directă și indirectă (de pildă folosirea imaginii simbolice sau de fundal a unui monument sau obiect bisericesc celebru pentru afișul unei manifestări de cultură și spiritualitate ortodoxă).

V. Cercetarea socio-psihologică

În muzeologia modernă se acordă o atenție deosebită acestei activități menite a clarifica și optimiza relația dintre instituția patrimonială și publicul căruia i se adresează.

Este recomandabil ca, în perspectivă, unitățile bisericești cu profil patrimonial să întreprindă investigații specifice prin evidența socio-profesională a publicului ce vizitează muzeele, colecțiile, expozițiile și monumentele istorice bisericești, prin anchete (sondaje de opinie) și interviuri care, asociate cu observația liberă a impactului la public a unor obiective și manifestări expoziționale bisericești, să înlesnească răspunsuri cât mai nuanțate și oferte cât mai generoase ale Bisericii pe planul cunoașterii și valorizării patrimoniului cultural ortodox în conștiința publicului din țară și din străinătate.

*

Precum se poate observa, chiar și dintr-o succintă privire, precum cea de față, câmpul metodelor și mijloacelor de punere în valoare a neprețuitului tezaur patrimonial-cultural al Ortodoxiei românești este de o diversitate și bogăție cu totul deosebită.

Rămâne doar ca, prin iubirea neprecupețită a acestor comori de spiritualitate, artă și cultură tradițională, prin profesionalismul tot mai înalt și prin spiritul jertfelnic al truditorilor pe acest tărâm din toate vetrele mărturisitoare de Hristos ale pământului nostru, asemenea instrumente să fie tot mai intens și cu folos puse în lucrare spre lauda lui Dumnezeu și a Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

BIBLIOGRAFIE

1. *Legea nr. 182/25 oct. 2000 privind protejarea patrimoniului cultural - național mobil* în "Monitorul Oficial", Partea I, an 12, nr. 530, vineri, 27 oct. 2000, p. 1-12.
2. *Legea nr. 422/18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice* în "Monitorul Oficial", Partea I, an. XIII, nr. 407, marți, 24 iulie 2001, p. 1-15.
3. *Legea nr. 16/2 aprilie 1996 a Arhivelor Naționale* în "Monitorul Oficial", nr. 71/9 aprilie 1996.
4. *Norme metodologice nr. 2035/18 aprilie 2000 privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil* în "Monitorul Oficial, Partea I, nr. 470/27.09.2000, p. 4-6.
5. *Ordonanță de Guvern nr. 47/30 iunie 2000, privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din lista patrimoniului mondial*, în "Monitorul Oficial", partea I, nr. 45/31 ianuarie 2000, p. 10-12.
6. *Hotărâre de Guvern nr. 28/11 ianuarie 2001 privind organizarea și funcționarea Ministerului Culturii și Cultelor* în "Monitorul Oficial", partea I, nr. 35/19 ianuarie 2001, p. 3-15.
7. *Protocolul de colaborare încheiat la 5 aprilie 2000 între Patriarhia Română și Ministerul de Interne – Inspectoratul General al Poliției pentru prevenirea și combaterea de bunuri care fac parte ori sunt susceptibile a face parte din patrimoniul cultural - național și pentru evidența acestor bunuri aflate în deținerea unităților bisericești din Patriarhia Română* (Administrația Patriarhală, temei 720/2000).
8. Prof. univ. dr. Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, ed. a II-a, București, 1998, 214 p. (sub egida Ministerului Culturii – Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de Cultură).
9. Idem, *Bazele muzeologiei*, București, 1993, 221 p. (sub egida Universității Independente "Dimitrie Cantemir", Facultatea de Istorie).
10. Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 1999, 416 p. (sub egida Ministerului Culturii – Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de Cultură).
11. *Instrucțiuni privind monumentele istorice și de artă religioasă*, Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1996 (sub egida Ministerului Culturii – Comisia Națională a Monumentelor Istorice).
12. Gheorghe Curinschi, *Restaurarea monumentelor istorice*, Editura Tehnică, București, 1968.
13. Idem, *Conservare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice*, Editura Tehnică, București, 1996.

Pr. Lect. FLORIN ȘERBĂNESCU

Consilier Patriarhal

Sectorul Patrimoniul Cultural Național Bisericesc

"GLOBALIZARE ȘI ORTODOXIE"

Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene
a Ortodoxiei, București, Palatul Parlamentului,
27-30 iunie, 2002

Între 27-30 iunie 2002, a avut loc la București, la Palatul Parlamentului, Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei (AIEO).

Inițiativa înființării Adunării Interparlamentare Europene a Ortodoxiei a aparținut Parlamentului Grec și a fost lansată în luna iunie 1993, la Chalkidiki (Grecia), prin adoptarea unui Manifest la încheierea unei reuniuni pe tema: "*Ortodoxia în noua realitate europeană*". Actul fondator al AIEO a fost semnat la Atena, în luna noiembrie 1994, iar în art. 2 al actului fondator, se precizează: "*Adunarea Interparlamentară Europeană a Ortodoxiei este alcătuită din delegații de parlamentari ortodocși din țările membre. Desemnarea membrilor delegațiilor naționale se va face conform procedurilor interne ale fiecărui parlament național*".

În prezent, în AIEO sunt reprezentate parlamentele a 20 de state din Europa, printre care enumerăm: Albania, Armenia, Belarus, Bulgaria, Cipru, Estonia, Grecia, Țările Baltice, Rusia etc.

Printre obiectivele acestei structuri interparlamentare europene, amintim: întărirea rolului Ortodoxiei în cadrul Uniunii Europene în contextul configurării noilor realități europene; evidențierea rolului culturii ortodoxe ca factor unificator în Europa de Est și ca o punte a Europei în relațiile cu alte culturi; promovarea respectului pentru harta culturală și religioasă a Europei și combaterea oricărei forme de prozelitism; apărarea drepturilor omului și a libertăților sale, indiferent de apartenența religioasă.

Autoritatea supremă a acestei structuri interparlamentare este Adunarea Generală, care se întrunește anual. Pentru pregătirea reuniunilor și implementarea rezoluțiilor adoptate de Adunarea Generală a fost înființat un Secretariat Internațional, compus din șapte membri aleși de Adunare. Sediul Secretariatului Internațional se află la Atena, iar postul de Secretar General este ocupat în permanență de un reprezentant al Greciei.

Președintele Adunării Generale a AIEO și membrii Secretariatului Internațional sunt aleși pentru un mandat de doi ani. În prezent, președinția Adunării Generale este deținută de un membru al Dumei de Stat de la Moscova.

Cea de-a VIII-a Sesiune s-a desfășurat pe insula Patmos, în luna iunie 2001, și a avut ca temă: "*Contribuția Ortodoxiei în Uniunea Europeană lărgită*".

Deschiderea oficială a Sesiunii a celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei s-a desfășurat în ziua de joi, 27 iunie a.c., în Sala *Nicolae Iorga* a Palatului Parlamentului. Invitat de onoare la Sesiunea inaugurală a fost Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La ceremonia de deschidere a acestor lucrări, mesajele de salut au fost adresate de către Președintele AIEO, Dl. Viktor Zorkaltsev, și de către Dl. Valer Dorneanu, Președintele Camerei Deputaților.

În cuvântul său de salut adresat participanților, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus:

*"Domnule Președinte al Camerei Deputaților din România,
Domnule Președinte și onorați membri ai Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei,
Domnule Secretar General,
Prea Cuvioase Părinte Arhimandrit Athenagoras, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhul Bartolomeu I al Constantinopolului,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,*

Această Sesiune a Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, care se desfășoară în aceste zile la București, noi, slujitorii Bisericii, o talmăcim a fi neîntâmpănătoare, pentru că ne aflăm acum în Săptămâna Pogorârii Duhului Sfânt, Cincizecimea noastră, a Ortodoxiei, mai ales care este plină de daruri dumnezeiești și sfinte, îmbracă același veșmânt nemuritor în întreaga Biserică. Dar minunea pogorârii Duhului Sfânt peste fiecare dintre apostolii și ucenicii Domnului ne arată nu numai particularitatea și felurimea darurilor Duhului Sfânt, ci și unitatea credinței Bisericii noastre Ortodoxe. Acest lucru, iată, îl talmăciți dumneavoastră astăzi, aici. Iar ca slujitor al Bisericii Ortodoxe Române văd în această întâlnire a dumneavoastră actualitatea lucrării de răspândire a acelor daruri ale Duhului Sfânt, unice în lume, care s-au pogorât peste apostoli la Cincizecime și le-a dat lor puterea să vorbească în limbile celorlalte neamuri și culturi (Fapte 2, 1-4) și să le dea valoare, adunându-le, în același timp, într-o valoare supremă și comună tuturor, aceea a credinței în Dumnezeu.

Așadar, întâlnirea dumneavoastră este o lucrare deosebit de valoroasă, căreia îi acordăm toată prețuirea noastră, a Bisericii Ortodoxe Române. Mă bucur că am prilejul acesta unic să rostesc un cuvânt de întâmpinare și să salut pe distinșii membri ai Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, pentru că, în același timp, în mod harismatic, fiecare, reprezentati aici și Bisericele dumneavoastră, în această lucrare comună, o lucrare a Duhului Sfânt, merită să lumineze mintea conducătorilor de state și popoare, a celor care sunt chemați de istoria și de frământările lumii de astăzi să aducă un spor de înțelegere între oameni, să apere pacea, să ocrotească viața, să promoveze dreptatea și libertatea pentru toți, fără nici un fel de deosebire.

Adunarea dumneavoastră, a parlamentarilor ortodocși din diferite țări ale lumii, adevărate și, în același timp, talmăcește foarte frumos minunea Cincizecimii, a unității în diversitate a credinței Bisericii noastre. Ortodoxia, cum știți, pune mare preț pe valoarea tezaurului spiritual, cultural, artistic, pe valoarea limbii fiecărui popor, într-un cuvânt, pe identitatea națională, și aduce această identitate națională în procesul de globalizare, cum sună și tema întâlnirii de astăzi: "Globalizarea și Ortodoxia". Este o temă de mare actualitate, mai ales pentru noi, slujitorii Bisericii, căci, la chemarea vremurilor de astăzi, Ortodoxia nu poate rămâne nepăsătoare așa cum n-a fost niciodată indiferentă față de provocările timpului în istoria ei de două mii de ani. Asistăm astăzi la adânci transformări sociale, economice și politice, la o nouă ierarhizare a valorilor demult

consacrate. La orizontul nu prea îndepărtat se profilează, tot mai pronunțat, chipul omului postmodern, ale cărui concepții diferă în mare parte de felul în care lumea și valorile ei au fost percepute până de curând. În acest context, globalizarea ne deschide nouă, slujitorilor Bisericii, noi perspective și responsabilități pentru împlinirea misiunii de vestire a Evangheliei păcii și înțelegerii între oameni și popoare.

Dumneavoastră, parlamentarii ortodocși, vorbiți limbile și purtați darurile Cincizecimii. De aceea, gândul și voința dumneavoastră și a noastră, a celor care suntem astăzi aici, stau sub semnul păzirii "unității Duhului, în legătura păcii" (Efes. 4, 3), cel mai înalt principiu care poate folosi ideii de înfrățire a popoarelor. Este o legătură în Duhul lui Dumnezeu a feluritelor lucrări și daruri, o unitate în diversitate, care îi adună pe toți, indiferent de neam, limbă, cultură. Căci Dumnezeu dă felurite daruri, dar păstrează același duh (I Cor. 12, 4). Această unitate a duhului nu poate fi decât "în legătura păcii", care este Însuși Mântuitorul Hristos, "Împăratul păcii" (Evr. 7, 2), și "Lumina lumii" (Ioan 8, 12). Numai unitatea în Hristos, care este "Calea, Adevărul și Viața noastră" (Ioan 14, 6), poate duce la înțelegere și iubire între frați. Nu există o altă lumină, un alt adevăr și o altă cale.

De aceea, glasul nostru, al țărilor ortodoxe, al fiilor lor, al clerului și credincioșilor, trebuie să se facă mai bine auzit în lume, acum, la începutul acestui nou secol și mileniu. Lumea însetează astăzi după această lumină, după acest adevăr al lui Hristos. Iar Biserica Ortodoxă, între celelalte Biserici creștine, pe care le respectă deplin, acordă o mare valoare ființei umane și îl ridică pe om deasupra preocupărilor economice, politice, diplomatice și de tot felul pe care le presupune globalizarea în zilele noastre. Realitatea lumii de astăzi arată că globalizarea, care oferă largi posibilități de dezvoltare a științei, tehnologiei, descoperirilor în toate ramurile de activitate umană, lipsită însă de lumina dumnezeiască, de valoarea supremă care este Hristos, poate să aducă o mare primejdie omenirii, pe lângă cele în care ea se află acum. Există pericolul, în procesul de globalizare, ca omul, creat de Dumnezeu, din iubire pentru om, cu rațiune, cu libertate de voință, de alegere și încununat de El, "cu mărire și cu cinste", ca stăpân peste "lucrurile mâinilor Sale" (Ps. 8, 5-6), pentru a-L slăvi pe Dumnezeu (Mat. 5, 16), să fie manipulat și, prin neascultare de Creatorul său, să se abată de la calea dreptății și să-și folosească libertatea "drept acoperământ al răutății" (I Petru 2, 16), devenind "robul stricăciunii, al păcatului" (II Petru 2, 19).

Pe acest temei, Biserica noastră Ortodoxă, cum veți auzi din referatele teologilor ce se vor expune aici, arată grijă deosebită și prețuire deplină omului zilelor noastre, ca ființă divino-umană, purtătoare nu numai de valori materiale, de rațiune, de voință, ci mai ales de valori spirituale, de însușiri duhovnicești, care-l fac capabil să aducă în lume, între semeni, dragostea față de aproapele, puterea de a se privi unul pe altul față către față și de a se înțelege ca frați și surori, cu iubire și respect reciproc, văzând fiecare în celălalt chipul luminos al lui Dumnezeu. Pentru aceasta, noi, Biserica Ortodoxă Română, am salutat inițiativa dumneavoastră de a înființa, în urmă cu mai mulți ani, această Adunare internațională a parlamentarilor ortodocși, acest adevărat Parlament al

Ortodoxiei, și am participat cu dragoste la toate lucrările lui. Aflându-vă acum la București, pentru lucrările Sesiunii de anul acesta, veți avea ocazia să vizitați și așezămintele noastre bisericești și o să vedeți că noi acordăm o mare importanță îndeosebi participării credincioșilor; alături de clerici, în forurile noastre de conducere a Bisericii.

*Vă mulțumesc, Domnule Președinte al Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, că mi-ați dat cuvântul la deschiderea acestei Sesiuni anuale și Vă salut din toată inima pe toți participanții. Fiecare dintre dumneavoastră reprezentați aici într-un fel și Biserici cunoscute de noi, prietene nouă, în frunte cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu Sanctitatea sa **Bartolomeu I**, Patriarhul Ecumenic, care a binecuvântat această Adunare cu inima deschisă și cu multă dragoste și nădejde. Trebuie să privim cu încredere strădaniile noastre și mai ales să avem răbdare, pentru că o lucrare ca aceasta, pe care v-ați asumat-o dumneavoastră, de întărire a rolului Ortodoxiei în structurile europene, ca important factor cultural și spiritual, de promovare, prin soluții pașnice, a păcii, înțelegerii și cooperării între state și popoare, se poate face numai pe calea aceasta a prețuirii omului, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Iacov 3, 9), apărarea drepturilor lui religioase împotriva oricărei forme de prozelitism, descurajarea fenomenelor de intoleranță confesională, de antagonism religios, și a manifestărilor de fanatism etnic și rasial în Europa și pretutindeni în lume.*

Aici, în România, noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe, suntem nu numai oaspeți la acest fel de adunări și întâlniri, ci suntem împreună-lucrători cu credincioșii, așa cum îi privește și Sfântul Apostol Pavel pe colaboratorii săi, întotdeauna împreună-lucrători cu apostolii (Filipeni 4, 3). Cu voia și cu puterea lui Dumnezeu, iată, împreună-lucrători suntem și noi astăzi aici. Câtă vreme aveți în mijlocul dumneavoastră reprezentanți ai Patriarhiilor Ortodoxe, să aveți curaj, căci noi am străbătut o cale lungă și avem experiență de lucrare, atât în țările Ortodoxe care n-au cunoscut dictatura, cât și în cele care au trăit-o, cum am fost și noi, românii. Biserica Ortodoxă Română, ca și marea Biserică Ortodoxă Rusă, Bisericele Ortodoxe vecine nouă din Bulgaria, din Serbia, și celelalte Biserici Ortodoxe din țările foste comuniste, ne-am confruntat cu o ideologie de Stat fundamentalistă, exclusivistă, căreia am răspuns împreună cu răbdarea și cu slujirea jertfelnică a Bisericilor noastre, într-o prietenie pilduitoare. În Ortodoxie, toate Bisericele au experiență valoroasă și sunt egale întru toate; cu respectul pe care întotdeauna îl acordăm împreună prezenței, cuvântului și prezidării noastre de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic.

Așadar, conștientă de marea răspundere pe care o are față de realizarea deplină a omului, în toate timpurile, Ortodoxia își păstrează identitatea ei și își aduce contribuția la înfăptuirea unei lumi în care să domnească pacea, dreptatea și adevărul. Pentru Bisericele Ortodoxe care au cunoscut dictaturile atee, noul context european caracterizat, în primul rând, prin prețuirea omului și respectarea drepturilor și libertăților sale este adevărată binecuvântare a lui Dumnezeu. Veghind la apărarea demnității persoanei umane, a identității ei spirituale, de limbă și cultură, Biserica Ortodoxă Română își exprimă atașamentul față de valorile autentice ale democrației și este alături de poporul român în dorința lui

statornică de a se integra în structurile euro-atlantice și în marea familie a popoarelor Europei unite. De altfel, noi, reprezentanții Bisericii Ortodoxe și ai celorlalte Biserici din România, am intervenit pe lângă Uniunea Europeană, semnând cu toții împreună un document foarte important de sprijinire a eforturilor guvernului român pentru primirea țării noastre, dintre care unii sunt prezenți și aici, precum și a profesorilor de la facultățile noastre de teologie pentru întâlnirea parlamentarilor de la București. Unii vor participa la lucrările din aceste zile și, alături de dumneavoastră, vor contribui la promovarea temei luată în discuție, pentru ca noi, ortodocșii, se cuvine să îmbogățim moștenirea spirituală a Europei creștine de mâine.

*Sunt bucuros să vă salut și bucuros să salut, în același timp, și pe Domnul Președinte al Camerei Deputaților a Parlamentului României, cu care deseori ne încrucișăm gândurile pentru mai bine în țara noastră. Este foarte important de subliniat că binecuvântarea Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic **Bartolomeu I** pentru această Adunare, iată, s-a făcut roditoare. Știm că frații noștri deputați greci au avut inițiativa înființării acestei Adunări interparlamentare a Ortodoxiei. Îmi aduc aminte că, în urmă cu câțiva ani, a venit o delegație la București cu această preocupare arzătoare și i-am auzit cum îi frământă inima pentru constituirea unui asemenea forum. După un schimb de păreri, i-am îndemnat să obțină, mai întâi, binecuvântare de la cel în drept, de la Scaunul Sfintei Biserici Ecumenice, de la Sanctitatea Sa Patriarhul **Bartolomeu I**. Cum se știe, ne-am întâlnit deseori și ne-a vorbit de această lucrare, spunându-ne că are multă încredere în roadele strădaniilor acestui Parlament al Ortodoxiei. Mă bucur, cum am spus, de la început, că îl văd aici și îl salut pe Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Athenagoras, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic **Bartolomeu I**.*

Vă doresc tuturor, frații mei, mult succes la lucrările acestei sesiuni, pe care o desfășurați în aceste zile aici, la București, în lumina Cincizecimii, a' Pogorării Duhului Sfânt, implorând binecuvântarea lui Dumnezeu peste noi toți".

Pentru Biserica Ortodoxă, Biserica cu vocație profund ecumenică atât extensiv, cât și intensiv, globalizarea reprezintă o provocare și o șansă. În contextul globalizării, posibilitățile împlinirii poruncii dumnezeiești de a propovădui Evanghelia la toată făptura sunt nemăsurate. În atmosfera unității paneuropene și sperăm, mondiale, popoarele ortodoxe își pot prezenta valorile culturale specifice ca pe un dar la efortul umanității de a se îmbogăți cât mai mult din punct de vedere spiritual. Acest fapt constituie garanția păstrării identității specifice în contextul afirmării și acceptării valorilor universale.

Lucrările au continuat în ziua de vineri, 28 iunie a.c. cu conferința la tema principală: "*Globalizarea și Ortodoxia*", prezentată de Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, membru corespondent al Academiei Române.

Tema propusă la această sesiune, "*Globalizare și Ortodoxie*", este de o mare actualitate, mai ales pentru slujitorii Bisericii lui Hristos. La chemarea vremurilor, Ortodoxia nu poate rămâne indiferentă – așa cum niciodată nu a rămas nepăsătoare în istoria ei de două milenii față de provocările timpurilor. În vremea noastră, este unanim acceptat faptul că suntem martorii unui proces de ample transformări sociale și de reierarhizare a valorilor clasice consacrate.

La orizontul nu prea îndepărtat se profilează, tot mai pronunțat, chipul omului postmodern, ale cărui concepții diferă în mare parte de felul în care lumea și valorile ei au fost concepute până de curând. În acest context, globalizarea ne deschide nouă, tuturor, noi perspective și responsabilități majore pentru împlinirea misiunii de propovăduire a Evangheliei păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare, la toată făptura.

Pentru participanții la Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei, momentul deosebit l-a constituit primirea delegației reprezentative de către Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**, în ziua de sâmbătă, 29 iunie a.c., orele 13,00, la Reședința Patriarhală. În cursul întrevederii, au fost abordate teme de interes comun atât în ceea ce privește viața religioasă la nivel național – la nivel de Biserică Ortodoxă locală, cât și la nivel european.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a accentuat bunele relații pe care Biserica noastră le are cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, precum și importanța pe care a avut-o vizita Papei în România pentru afirmarea deschiderii caracteristice Bisericii Răsăritului. În același timp, Prea Fericirea Sa, a încredințat Parlamentarilor prezenți și prin ei, tuturor celorlalți, misiunea de a reprezenta în forurile legislative ale țărilor din care provin interesele Bisericii Ortodoxe.

Ca o recunoaștere a meritelor AIEO, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a acordat Președintelui Viktor Zorkaltsev și Secretarului General, Stylianos-Angelos Papatthemelis, distincția "*Crucea Patriarhală pentru mireni*".

În după-amiaza zilei de sâmbătă, delegații AIEO au vizitat Mănăstirea Căldărușani, iar în ziua de duminică, 30 iunie a.c., au participat la Sfânta Liturghie de la Mănăstirea Pasărea.

Deplin conștientă de răspunderea pe care o are față de realizarea plenară a omului, în toate timpurile, Ortodoxia își păstrează identitatea ei, aducându-și contribuția specifică la realizarea unei lumi în care să domnească pacea și buna voire, dreptatea și adevărul. Pentru majoritatea Bisericilor Ortodoxe, care au trecut prin infernul dictaturilor atee, noul context social, politic, economic și cultural, caracterizat în primul rând prin prețuirea față de drepturile omului și libertățile sale, este o adevărată binecuvântare dăruită de Dumnezeu, Stăpânul veacurilor. Cu ajutorul lui, nădăjduim că, noi, ortodocșii, ne vom învrednici să dăm răspuns bun înaintea Lui, de la care vine toată darea cea bună, pentru această neprețuită binecuvântare.

În acest sens, vom veghea, cu toate puterile noastre, la apărarea demnității persoanei umane, a identității ei cultural-spirituale, precum și la păstrarea identității de limbă și cultură a comunității largi – poporul român – din care ea face parte.

Veghea noastră devine un imperativ, mai ales astăzi, când neamul românesc, în întregul său, își exprimă atașamentul față de valorile autentice ale democrației și dorința statornică de a se integra în structurile euro - atlantice și în familia popoarelor Uniunii Europene. Cunoscându-și prea bine zestrea culturală și spirituală pe care i-au lăsat-o înaintașii, poporul nostru nădăjduiește că i se va oferi șansa reală de a îmbogăți moștenirea spirituală a Europei creștine.

Pr. VALENTIN FĂTU
Sectorul Relații Externe Bisericești

ÎNTÂLNIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST CU DELEGAȚIA CULTULUI CREȘTIN DE RIT VECHI DIN ROMÂNIA

(4 aprilie 2002)

Joi, 4 aprilie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a avut o întrevedere, la Reședința Patriarhală, cu delegația Cultului Creștin de Rit Vechi din țara noastră.

Delegația a fost formată din: Î.P.S. Leonti, Arhiepiscop de Fântâna Albă și al tuturor creștinilor de rit vechi din întreaga lume, Mitropolitul Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi, Î.P.S. Flavian, Arhiepiscop de Slava Rusă, P.C. Pr. Cosma Vasile, Paroh la Catedrala Mitropolitană din Brăila și Dl. Deputat Miron Ignat, Chestor la Camera Deputaților.

La primire au participat și Prea Sfinții Vincentiu Ploieșteanul și Ambrozie Sinaitul, Episcopi - Vicari Patriarhali, P.C. Prof. Diac. Nicu D. Octavian, Consilier Patriarhal la Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române și P.C. Diacon Costin Spiridon de la Biroul de Protocol al Patriarhiei Române.

Delegația Cultului Creștin de Rit Vechi a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST aspecte din viața religioasă din trecut și prezent, activități pastorale curente în țară și străinătate, unele obiective urmărite pentru ca, pe viitor, viața religioasă a acestei comunități să se desfășoare în condiții cât mai bune. Remarcăm atașamentul Domnului deputat-chestor Miron Ignat față de comunitatea căreia îi aparține și de aspirațiile ei.

S-a prezentat mai întâi un scurt istoric al acestui cult care cuprinde pe urmașii credincioșilor ortodocși refugiați din Rusia în secolul al XVII-lea, persecutați pentru că nu au fost de acord cu reformele în ritualul cultului inițiate de Patriarhul Nikon. S-a evidențiat aspectul că deosebirile față de ortodocși sunt numai de ordin cultic nu și doctrinar și că se dorește ca și acest cult să fie considerat o Biserică, cu specificul ei, de acum cunoscut.

Primele comunități la noi s-au constituit în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în zona Suceava și Tulcea, iar în 1846 s-a înființat Mitropolia de Rit Vechi de la Fântâna Albă – Bucovina, primul ierarh fiind Mitropolitul Ambrozie. Organizarea Mitropoliei a marcat constituirea în jurul acesteia a comunității creștinilor de rit vechi din toată lumea – Europa, America și Australia – formă ce se menține și astăzi.

În 1940, prin pierderea Bucovinei de Nord, Mitropolia se mută la Brăila, unde se află și în prezent. Actuala organizare cuprinde un Mitropolit, doi Arhiepiscopi – unul cu reședința la Slava Rusă, iar altul cu sediul în Statele Unite ale Americii și doi Episcopi, unul cu sediul la Târgu Frumos, iar altul Episcop Vicar. Pentru cei circa 100.000 de credincioși sunt organizate 50 de parohii cu 50 de preoți, 11 diaconi și 42 dascăli bisericești. Există și trei mănăstiri și un schit, două la Slava Rusă, județul Tulcea, una de călugări și alta de călugărițe, precum și o altă mănăstire de călugări, Sfântul Nicolae din localitatea Manolea, județul Suceava și tot aici schitul de călugărițe. Slujbele religioase se desfășoară în limba slavonă.

A fost evidențiată apoi activitatea de formare a personalului de cult, menționându-se lipsa unităților de învățământ teologic pentru cultul creștin de rit vechi, care este nevoit, pentru a împlini aceste lipsuri, să recurgă la școli de vară organizate la nivelul mănăstirilor, parohiilor sau preluând, prin tradiția cunoștințele bătrânilor creștini educați care și ei, la rândul lor au preluat, în aceeași formă, învățătura de la înaintași. Din aceste considerente și din dorința ca pe viitor să se realizeze o pregătire organizată și temeinică a personalului de cult s-a solicitat sprijinul Bisericii Ortodoxe Române pentru constituirea unei clase speciale pentru candidații cultului de rit vechi la Seminarul Teologic Ortodox Iași, planul de învățământ și programa școlară urmând să fie aceleași, adăugându-se doar limba slavonă, iar în cadrul disciplinelor istorice și practice urmând a fi incluse teme privind istoria acestui cult și respectiv aspecte tipiconale și liturgice specifice.

O altă preocupare a cultului creștin de rit vechi, expusă în cadrul discuțiilor, a fost dorința de obținere a unui alt statut, cum a fost înainte de anul 1948 și anume de a fi recunoscut, legal, în configurația religioasă și confesională a țării, ca o Biserică Ortodoxă și nu așa cum este acum. În vederea acestui demers, s-a apreciat Statutul de Organizare și Funcționare a Bisericii Ortodoxe Române și s-a exprimat dorința de a se inspira din acesta. A fost accentuat faptul că au o identitate proprie, că nu pot fi asociați altor culte nerecunoscute și că, în general, se încadrează în categoria Bisericilor pravoslavnice, urmând aceeași învățătură bazată pe Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a manifestat deosebită receptivitate față de cele prezentate, arătând că este bine cunoscută istoria comunității de rit vechi de la noi, credința puternică a credincioșilor, frumusețea slujbelor și a tradițiilor, monumentalitatea bisericilor și a mănăstirilor. Prea Fericirea Sa a evidențiat multe aspecte concrete constatate la fața locului, fapt ce i-a impresionat plăcut pe interlocutori, fiind chiar uimiți de mulțimea datelor și situațiilor expuse. Totodată, s-a sugerat interlocutorilor o implicare mai activă în ecumenismul local prin săptămâna de rugăciune și alte manifestări religioase comune.

Privitor la preocuparea conducerii cultului de formare a personalului clerical prin școlarizarea la Seminarul Teologic din Iași, Prea Fericirea Sa a considerat că este o inițiativă laudabilă și că va fi sprijinită de Biserica Ortodoxă Română mai ales că este vorba de același fond comun doctrinar. Pentru finalizarea acestui obiectiv a recomandat să se adreseze oficial și Secretariatului de Stat pentru Culte și Ministerului Educației și Cercetării pentru ca în spiritul prevederilor Legii Învățământului să obțină aprobarea pentru o clasă seminarială de 25 de elevi care să funcționeze începând cu anul școlar 2003-2004 la Seminarul Teologic Ortodox din Iași, solicitându-se în acest sens și acordul Înalt Prea Sfințitului Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. De asemenea, s-a exprimat bucuria pentru orientarea către o școală a Bisericii Ortodoxe Române, socotindu-se că această formă va duce la o mai mare apropiere a comunității de rit vechi de Biserica Ortodoxă Română, la realizarea unei unități spirituale mai puternice, în duhul Ortodoxiei și al sentimentelor de unitate națională.

Referitor la un nou Statut pe care Cultul Creștin de Rit Vechi dorește să-l obțină din partea statului român, se consideră că este o solicitare legitimă, dată

fiind istoria, tradiția și apartenența acestei Biserici la Ortodoxie și a credincioșilor acesteia la comunitatea națională. De asemenea, prin doctrină, cult și întreaga viață religioasă, ea constituie o identitate bine conturată și distinctă. Aspectul ține mai mult, însă, de autoritatea de stat, căreia trebuie să i se adreseze cererea prin organele abilitate, respectiv, Secretariatul de Stat pentru Culte, Guvernul și Parlamentul, Biserica Ortodoxă Română neavând nimic împotriva acestui demers.

În încheierea discuțiilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit oaspeților, cu dedicație și binecuvântare, câte un volum din seria de lucrări a Prea Fericirii Sale "Pe treptele slujirii" și câte un album "Icoana din sufletul copilului", iar Înalt Prea Sfințitul Leonti a oferit Prea Fericitului Părinte Patriarh metanii specifice Bisericii de Rit Vechi, lucrate artizanal.

După întrevăderea care s-a desfășurat într-o atmosferă de frățească dragoste, la invitația P.S. Episcop Ambrozie, Vicar-Patriarhal, delegația Cultului creștin de Rit Vechi, din dorința de a cunoaște viața duhovnicească dintr-o mănăstire ortodoxă română a făcut o vizită la Mănăstirea Darvari, oaspeții fiind deosebit de impresionați de realizările în plan duhovnicesc și gospodăresc ale acestei tradiționale vetre de trăire monahală din centrul Capitalei.

Prof. Diac. NICU D. OCTAVIAN
Consilier Patriarhal

PRIMIREA DE CĂTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH
TEOCTIST A EXCELENȚEI SALE EPISCOPUL GERHARD MAYER
AL BISERICII EVANGHELICE
DIN LANDUL BADEN-WÜRTTEMBERG, GERMANIA

Sâmbătă, 6 aprilie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit la Reședința Patriarhală pe Excelența Sa Gerhard Mayer, Episcop evanghelic luteran de la Stuttgart al Bisericii Evanghelice din landul Baden-Württemberg, împreună cu soția. El a fost însoțit de o delegație din care au făcut parte, între alții, Manfred Wagner, consilier bisericesc – cercul de lucru "Biserici Ortodoxe" cu soția și, din partea română, Cristian Teodorescu, Secretar executiv AIDRom.

Delegația a fost însoțită de către Prea Sfințitul Episcop Casian, al Dunării de Jos. La primire au fost prezenți Prea Sfințitul Episcop Vincențiu Ploieșteanu, Vicar patriarhal și P.C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, decan onorific al Facultății de Teologie Ortodoxă din București.

Prea Sfințitul Episcop Casian a făcut o scurtă prezentare a distinsului oaspete și membrilor delegației care îl însoțește. S-a referit la raporturile speciale, pe care Episcopul Gerhard Mayer le întreține pe plan de asistență socială cu Arhiepiscopia Clujului și cu Episcopia Dunării de Jos. Urmează cuvântul de bun venit al Părintelui Patriarh Teoctist, în care s-a referit la bunele raporturi ecumenice existente între Biserica noastră și Biserica Evanghelică din Germania, raporturi exprimate în primul rând în dialogul teologic bilateral, concretizat până în prezent în multe rezultate pozitive. S-a menționat că următoarea întrunire de dialog va avea loc anul acesta, în România. A fost amintit faptul că Prea Fericirea Sa a făcut parte din delegația care l-a însoțit pe patriarhul Justinian în vizita sa oficială în R.F. Germania în perioada 7-20 octombrie 1970, la invitația Bisericii Romano-Catolice și a Bisericii Evanghelice E.K.D.

În cuvântul său, Excelența Sa Episcopul Gerhard Mayer, a făcut o scurtă și elocventă prezentare a activității sale. A vorbit despre interesul creștinilor evanghelici față de Sfânta Scriptură, lucru concretizat în dezbaterile din cadrul cercurilor pastorale parohiale. (Menționăm că Excelența Sa Episcopul Gerhard Mayer a fost profesor de Noul Testament și Exegeză la renumita Facultate de Teologie din Tübingen.) Episcopul Mayer s-a referit la misiunea Bisericii în lumea de astăzi, o lume secularizată și care implică o acțiune conjugată, pe un front comun, al diferitelor Biserici creștine.

Părintele Patriarh Teoctist a menționat în continuare multiplele îndatoriri de ordin pastoral misionar, care se pun astăzi în fața Bisericii, la grija pentru o eficiență misiune și slujire față de credincioșii atât din țară, cât și cei din Diaspora. Pentru cei din urmă, s-au înființat noi eparhii cum ar fi Mitropolia pentru Germania și Europa Centrală cu sediul la Nürnberg, condusă de Î.P.S. Mitropolit Serafim. A amintit că în cadrul preocupărilor de ordin pastoral din Biserica noastră este și editarea din nou, după o traducere revizuită cu competență de către Î.P.S.

Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului a textului integral al Sfintei Scripturi.

Strădaniile Bisericii Ortodoxe Române pe plan ecumenic au fost mult apreciate de către distinsul oaspete de la Stuttgart.

Prea Fericirea Sa s-a referit în acest context și la vizita Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea în România – țară de origine latină (ca și neam) dar de credință ortodoxă.

În încheiere, în semn de prețuire și respect, Părintele Patriarh Teoctist oferă Episcopului Mayer o casetă cu medaliile comemorative a celor cinci patriarhi ai Bisericii noastre și albumul "Icoana din sufletul copilului" – dovadă elocventă a credinței și talentului copiilor creștini din România. Icoanele pictate de către copii sunt o mărturie vie, grăitoare a credinței, care rodește în tinerele suflete. La rândul său, Episcopul Mayer oferă Părintelui Patriarh Teoctist câte un exemplar al Comentariilor la Evanghelia după Marcu și la Evanghelia după Luca, lucrări elaborate de Excelența Sa, în calitate de profesor de Teologie la Tübingen.

La încheiere, toți cei prezenți s-au fotografiat întru amintirea momentului vizitei, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Pr. CONSTANTIN STRUGARIU
Inspector eparhial și translator

COMUNITATEA ORTODOXA ROMANA DIN ARGENTINA

La solicitarea Comunității Ortodoxe Române din Argentina, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a aprobat deplasarea noastră la Buenos Aires, convins fiind că acest lucru ar fi benefic pentru comunitatea românilor din Argentina, în curs de constituire.

ARGENTINA ÎN CÂTEVA CUVINTE

Ce poți spune în doar câteva cuvinte despre o țară care are o suprafață de 3.761.274 km² și care se extinde de la est la vest pe 1.423 km², iar de la nord la sud pe 3.799 km²?

Istoria arată că teritoriul Argentinei era populat în epoca precolumbiană de triburi amerindiene. Juan Diaz de Solis descoperă în anul 1516, estuarul Rio de la Plata, iar Fernando Magellan străbate pentru prima oară, în anul 1520, strâmtoarea care de atunci îi poartă numele. Colonizarea noilor ținuturi de către spanioli este inaugurată de Pedro de Mendoza, odată cu întemeierea, în anul 1536 a orașului Santa Maria del Buen Aire (Buenos Aires). Se spune că în anul 1536, Pedro de Mendoza și-a cumpărat titlul nobiliar "Adelantano" (înaintat) care-i dădea dreptul să fondeze orașe. Astfel, el s-a dus la Saragosa (unde exista un sanctuar închinat Născătoarei de Dumnezeu) și a promis Maicii Domnului că dacă îi va ajuta, el va fonda un port cu numele "Buenos Aires", care se traduce vântul cel bun. De la numele portului și-a luat numele și orașul. Cu trecerea timpului, teritoriul Argentinei devine parte integrantă a viceregatului Peru, apoi în 1776 a viceregatului Rio de la Plata. Mișcarea de eliberare națională izbucnită la 25 mai 1810 culminează cu proclamarea independenței "Provinciilor Unite de la Rio de la Plata" la 9 iulie 1816, de către José de San Martin, considerat astăzi eliberatorul național. Acesta este înmormântat în catedrala mitropolitană. Numele de Argentina (țara argintului) este adoptat prin Constituția din 1826.

Populația Argentinei este de 36 de milioane de locuitori, cea mai mare parte a populației trăind în capitală, sau în suburbiile acesteia. Statisticile actuale arată că 88% din populație trăiește la oraș și doar 12% trăiește la țară. Argentina are 23 de provincii, la care se adaugă capitala federală, Buenos Aires. Capitala federală are o suprafață ce depășește 200 km² doar centrul, iar cu toate suburbiile depășește 3000 km². Acest lucru a făcut posibil ca la Buenos Aires să întâlnești cel mai larg bulevard din lume "Nove de Julio", care are 18 benzi de circulație, lățimea totală fiind de 144 de metri. Limbile spaniolă (cartejano), italiană, engleză și franceză sunt auzite la tot pasul, întrucât în Argentina s-au așezat multe populații de origine europeană. Negrii sunt foarte puțini. Până acum câțiva ani au fost foarte mulți evrei, Buenos Aires fiind după New York al II-lea oraș din lume cu populație evreiască. Religia oficială este cea romano-catolică. Acesteia se adaugă cea protestantă, mozaică și musulmană. De remarcat că în Argentina există și ortodocși greci, ruși, antiohieni și sârbi.

Din punct de vedere cultural Argentina este renumită prin mulțimea cinematografelor, a teatrelor, a reprezentațiilor artelor vizuale, muzică și literatură. Teatrul Colón, din Buenos Aires, care are o capacitate de 3000 de locuri, se află

în topul primelor trei teatre de operă din lume, mai ales datorită arhitecturii sale deosebit de frumoase și acusticii sale perfecte. Niciodată nu rămân locuri libere la spectacole. În Buenos Aires există peste 90 de teatre și 100 de cinema, unde se dau spectacole deosebit de diverse. Viața culturală cunoaște apariția în zona Rio de la Plata a unor cântece populare specifice, care s-au răspândit repede în Europa și în întreaga lume, cântece ce poartă numele de tangou, de care și-a legat numele însuși Carlos Gardel. Cinci premii Nobel au fost înmânate reprezentanților Argentinei pentru fiziologie, medicină și chimie.

COMUNITATEA ROMÂNILOR ORTODOCȘI DIN ARGENTINA

În Argentina s-au stabilit de-a lungul timpului câteva mii de persoane de origine română, majoritatea rămânând în capitala țării, Buenos Aires, alții preferând orașe mai mici precum Mendoza, La Plata, Cordoba sau Rosario. Cea mai mare parte dintre aceștia, au dispus de pregătire profesională superioară, fiind ingineri, medici, profesori, istorici, comercianți care, cu trecerea anilor, au început să ocupe poziții importante în viața economică și politică din Argentina. Datorită pregătirii lor superioare, acești români au participat la acțiuni vizând promovarea valorilor culturale și spirituale, precum și a tradițiilor românești pe pământul sud american. Până în decembrie 1989, activitatea comunității românești s-a desfășurat în cadrul Asociației "Mihai Eminescu" sub egida căreia se edita și revista "Mihai Eminescu".

Din punct de vedere social - politic, emigrația românească din Argentina ar putea fi împărțită în trei categorii: emigrația stabilită înaintea primului război mondial și în perioada interbelică (emigrația economică); emigrația stabilită după cel de-al doilea război mondial, în momentul instaurării dictaturii comuniste în România (emigrația politică); emigrația stabilită după decembrie 1989 formată în special din tineri români în căutare de muncă (emigrația economică). Din prima categorie de emigranți mai trăiesc foarte puțini. Cu toate acestea, parte dintre ei au devenit personalități marcante ale culturii și științei argentine, dintre acestea amintesc pe: Dl. Virgil Angelescu, întemeietorul școlii de faună marină din cadrul Universității din Buenos Aires, Dl. căpitan Alejandro Rădulescu, comandant al flotei marine argentine, Dna. Cornelia Rădulescu de Manukian, important comerciant, Dl. Oreste Popescu, profesor universitar, Cornel Safta, avocat, Gina Ionescu, pictoriță, elevă a lui Camil Ressu, Magda Cuza, nepoată a domnitorului A.I. Cuza etc.

Diferențele culturale, sociale dar și politice dintre cele trei categorii de emigranți, lipsa unui preot și a unei parohii, au dus, în ultimii ani, la dezbinarea comunității românești din Argentina. Lucrul acesta s-a reflectat mai ales prin dificultatea de a se aduna și cerceta între ei, precum și lipsa unei voci care să vorbească în numele și în interesul românilor din Argentina.

Un grup de intelectuali din prima categorie de emigranți a luat inițiativa constituirii Asociației Comunității Românilor din Argentina. În urma eforturilor depuse de câțiva dintre membrii comitetului de inițiativă, printre care aș pomeni pe Dl. căpitan Alejandro Rădulescu, Dna. Cornelia Rădulescu de Manukian, Dl. Augustin Tzucmeanu și Dl. Nicolae Alimănișteanu, s-a reușit înscrierea Asociației la autoritățile argentine la data de 28 octombrie 2000, iar la Ambasada Ro-

mâniei la data de 2 noiembrie 2000. Mandatul actualului Comitet de organizare este de 2 ani, timp necesar pentru consolidarea Asociației. Pe acest fundal a apărut dorința de trimitere a unui preot de Sfintele Sărbători la Buenos Aires.

ÎNTÂLNIRI CU MEMBRI AI COMUNITĂȚII

Scopul deplasării mele la Buenos Aires a avut o dublă conotație: una imediată și alta îndepărtată.

Scopul imediat a fost acela de a veni în întâmpinarea nevoilor spirituale și religioase imediate ale românilor, concretizate în săvârșirea sfintelor slujbe, în special a Sfintei Liturghii, și în administrarea Sfintelor Taine.

Astfel, Sfintele Liturghii săvârșite la Praznicul Nașterii Domnului, a Noului An, a Bobotezei și a Sf. Ioan Botezătorul, colindele cântate, cuvintele de învățătură rostite, dar mai ales mesajul cuprins în Pastorală adresată de către Părintele Patriarh Teoctist cu prilejul Crăciunului românilor din țară și de peste graniță, au avut ca scop întărirea acestora în credință și în viața morală. Citirea Pastoralei a fost ascultată cu atenție și apreciată de români, mai ales pentru faptul că a abordat printre altele una dintre problemele dificile, prost înțelese de o mare parte a populației planetei la sfârșit de secol XX și de-al II-lea mileniu, și anume problema libertății. Un număr mare de români a participat la sfințirea Aghiasmei celei Mari în ziua de Bobotează, când aceștia au putut lua în sticle apa sfințită (nu la -10 grade, cum se sfințește de obicei în România, ci la +32 de grade cât înregistra termometrul în acea zi) și a o duce și stropi casele lor. O româncă mi-a zis: "Părinte, voi păstra cu sfințenie această Aghiasmă Mare, pentru că este prima din acest secol și din acest mileniu și doresc ca toate generațiile din familia mea care se vor naște în acest secol, să guste din ea".

Un capitol aparte l-a constituit administrarea Sfintelor Taine. Unii români nu s-au mai spovedit sau împărtășit de 30-40 de ani. De aceea, Taina Spovedaniei și a Sfintei Împărtășanii, după lungi ani de așteptare, a umplut de bucurie sufletele multor români. Unii au putut beneficia și de administrarea altor Sfinte Taine. Astfel, pentru a putea oficia Taina Cununiei unei tinere românce ortodoxe, căsătorită cu un tânăr argentinian catolic, a trebuit mai întâi să officiez rânduiala trecerii la Ortodoxie a tânărului Natalio, cu administrarea Tainei Mirungerii și mărturisirea simbolului ortodox de credință. Cea de a doua cununie, săvârșită tot în prima zi a mileniului, zi când s-a ridicat de către Biserică interdicția săvârșirii Tainei Cununiei (prima duminică după Bobotează) a mai făcut fericită o familie, căsătorită civil cu mulți ani înainte.

Scopul îndepărtat al deplasării mele în Argentina este legat de cercetarea condițiilor necesare înființării unei parohii ortodoxe pentru comunitatea românilor din Argentina. În realitate, comunitatea românească grupată în jurul unei parohii ortodoxe a rămas singura neconstituită dintre comunitățile ortodoxe prezente în Argentina. Pentru aceasta, a trebuit mai întâi să cercetez dacă românii doresc înființarea parohiei, iar dacă da, să aflu ce disponibilități există pentru oferirea unui

locaș de cult de către celelalte Biserici Ortodoxe din Buenos Aires și găsirea mijloacelor de susținere economică a preotului și parohiei.

ÎNTÂLNIRI OFICIALE

Însoțit de Dl. Ambasador Cristian Lăzărescu și din partea Comunității românești de către Dna. Cornelia de Manukian, la reședința I.P.S. *Gennadios Chrysoulakis*, Arhiepiscop și Mitropolit greco-ortodox din Buenos Aires și America de Sud, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice în Argentina care m-a primit în audiență. În cadrul întâlnirii s-a putut constata deschiderea ecumenică pe care o are I.P.S. Sa și dorința de unitate creștină. I.P.S. Sa a amintit cu bucurie de vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul II în România în luna mai 1999 apreciind că aceasta constituie un pas înainte pe care Biserica Ortodoxă Română l-a făcut pentru unitatea creștină. I.P.S. Sa a mai arătat că are 5 parohii ortodoxe în toată Argentina. La fiecare doi ani organizează un Congres al clerului și laicilor din cadrul comunităților ortodoxe din Sud America, ultimul fiind organizat la Buenos Aires anul trecut și la care au participat peste 700 de delegați, precum și aproape tot atâția invitați. I.P.S. Sa i s-a adus la cunoștință dorința românilor de a constitui o parohie ortodoxă românească în Buenos Aires. În acest context, I.P.S. Sa și-a exprimat tot sprijinul în ce privește constituirea parohiei inclusiv prin punerea la dispoziție a unui locaș de cult pentru folosul liturgic al comunității românești.

În aceeași zi, însoțit de aceleași persoane am fost primit de către I.P.S. Mitropolit *Kirilos*, Arhiepiscop de Buenos Aires, Primat al Republicii Argentina al Bisericii Catolice Apostolice Ortodoxe de Antiohia. Întâlnirea cu I.P.S. Sa a fost deosebit de cordială și s-a concentrat în principal asupra stării comunității românești din Buenos Aires, amintind printre altele de existența multor țigani proveniți din România care cerșesc pe bulevardele centrale ale capitalei federale, făcând o imagine negativă poporului și țării noastre. I.P.S. Sa a arătat, de asemenea, dificultățile sociale și morale pe care le traversează Argentina zilelor noastre.

În altă ordine de idei, I.P.S. Sa a arătat că în anul 1982 a venit în Argentina și de atunci cu multă răbdare, sacrificiu și întru smerenie a reușit să constituie rând pe rând cele 15 parohii, actualmente având 19 preoți pentru acestea. În plus I.P.S. Sa a mai organizat și un Seminar Teologic la care are 20 de studenți.

I.P.S. Sa a arătat că parohia ortodoxă română în Buenos Aires se va putea constitui, însă preotul român care va merge în Argentina trebuie să se înarmeze cu răbdare, curaj și să fie fără dorința de îmbogățire. Din păcate, românii sunt împrăștiați pe la diferite biserici din Buenos Aires, unii dintre aceștia frecventând și bisericile Patriarhiei de Antiohia. În încheierea discuțiilor I.P.S. Sa s-a arătat dispus să ajute comunitatea românească din Buenos Aires de la oferirea de veșminte etc. și până la oferirea unui spațiu liturgic pentru săvârșirea slujbelor.

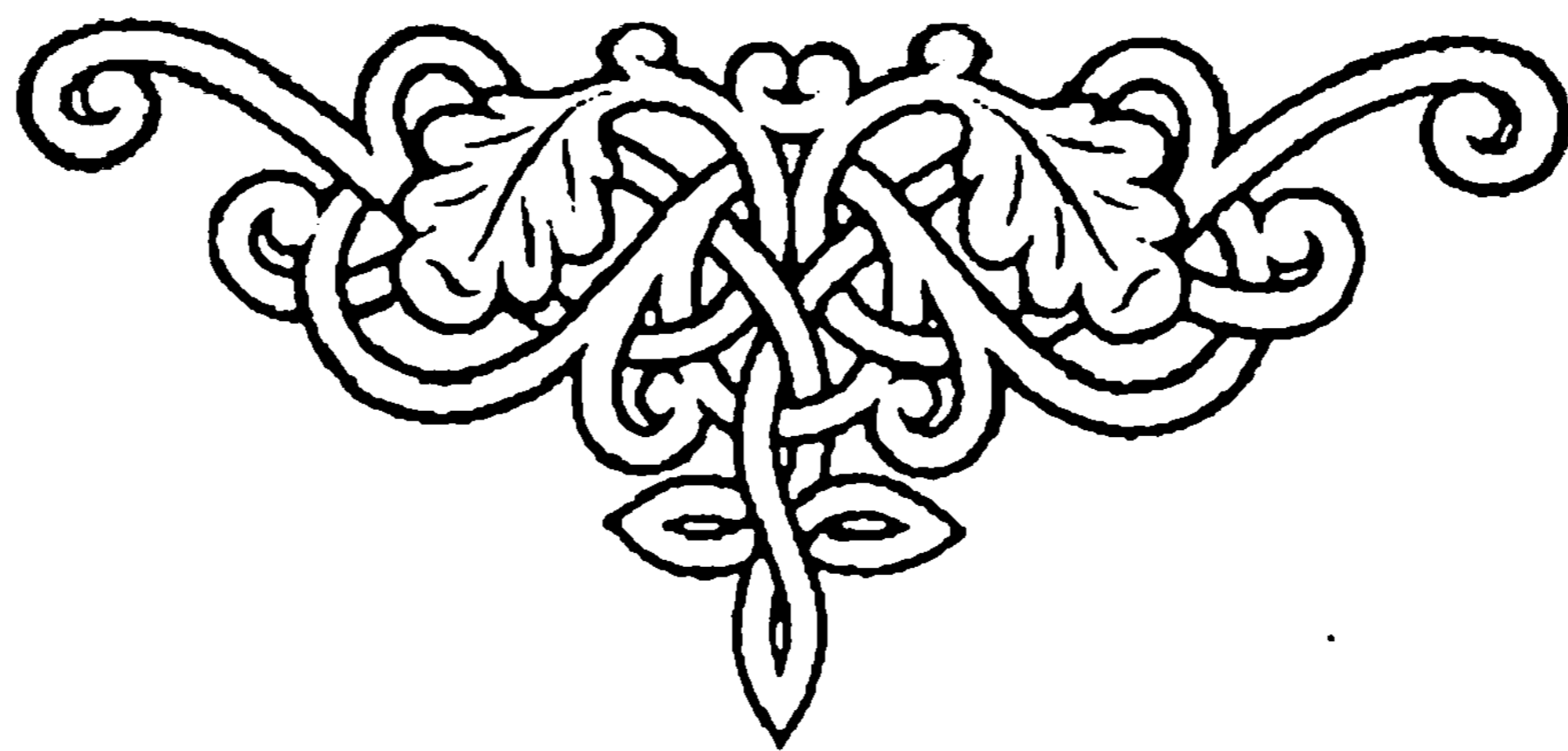
În seara zilei de 6 ianuarie 2002 am fost invitat de către Mitropolitul ortodox rus la slujba Crăciunului lor. Cu acel prilej am putut discuta cu Excelența Sa Mons. *Jorge Mario Bergoglio*, Arhiepiscopul și Mitropolitul catolic de Buenos

Aires care a promis tot sprijinul pentru înființarea parohiei și pentru oferirea temporară a unui locaș de rugăciune pentru comunitatea românească.

O întâlnire deosebită am avut-o cu Excelența Sa Dl. Dr. *Norberto Padilla*, Secretarul de Stat pentru Culte din cadrul Ministerului Relațiilor Externe, Comerțului internațional și cultelor al Argentinei. La întâlnire a participat și Excelența Sa Dl. Ambasador Cristian Lăzărescu. Întâlnirea a fost deosebit de călduroasă în cadrul căreia s-au evidențiat bunele relații ale B.O.R. cu celelalte Biserici Ortodoxe din lume, dar în special cu B.R.C. În dialogul internațional, B.O.R. a fost foarte bine reprezentată și și-a adus aportul în mod substanțial. A fost apreciată B.O.R. pentru echilibrul său, pentru reușita vizitei Papei în România și pentru reușita întâlnirii Sant'Egidio din 1998.

Din punctul de vedere al statului argentinian, Dl. Secretar de Stat ne-a asigurat că nu există nici un impediment pentru înscrierea parohiei Bisericii Ortodoxe Române în Argentina. Comunitatea are doar obligația de a înscrie parohia în registrul cultelor. Excelența Sa, după ce a apreciat vestitele mănăstiri din Bucovina, a adresat invitația P.F. Părinte Patriarh Teoctist de a inaugura personal Parohia Ortodoxă Română din Argentina.

Pr. Dr. MIRCEA ALEXĂ UȚĂ
Consilier Patriarhal
Sectorul Comunități Externe

FESTIVITATEA DECERNĂRII LEGIUNII DE ONOARE,
"ORDINUL NAȚIONAL DE MERIT",
PĂRINTELUI PROFESOR UNIVERSITAR DR. DURĂ NICOLAE,
ÎN ZIUA DE 3 APRILIE 2002, LA AMBASADA FRANȚEI

Decernarea Legiunii de Onoare, "Ordinul Național de Merit", Părintelui Profesor Dr. Nicolae Dură, a avut loc în seara zilei de 3 aprilie 2002, la Ambasada Franței din București.

Înalta distincție – acordată prin decretul Președintelui Franței, Dl Jaques Chirac, la propunerea Ministerului Afacerilor Externe al Franței – a fost înmănată de Ambasadorul Franței, la București, Dl Pierre Ménat, în prezența dlui Profesor universitar dr. Olivier Echappé, Secretarul General al Marii Cancelarii a Legiunii de Onoare, în calitate de reprezentant personal al Președintelui Franței.

Ceremonia decernării prestigioasei decorații – la care a participat un numeros și distins public (ierarhi, diplomați, academicieni, universitari, studenți etc.) – s-a deschis printr-un cuvânt, "laudatio", rostit chiar de Ambasadorul Franței, dl Jean Ménat, care a ținut să elogieze atât strălucita activitate cărturărească a profesorului nostru, cât și contribuția sa la dezvoltarea relațiilor culturale între cele două țări, România și Franța, pentru care, de altfel, țara sa i-a acordat Părintelui Profesor înalta distincție.

Data fiind franchețea, originalitatea și importanța celor spuse de Domnia Sa, vom reda cuvântul său în integralitate (atât în original, cât și în traducere), ca anexă la aceste rânduri evocatoare ale acestui moment unic din viața culturii române, laice și teologice.

După cuvântul său, urmat de decernarea înaltei distincții a Statului francez – într-o atmosferă de deosebită cordialitate și elevație sufletească – a luat cuvântul sărbătoritul, care și-a început discursul prin celebrele cuvinte: "le jour de gloire est arrivé...". "Într-adevăr – a spus P. C. Sa – cu aceste cuvinte m-a trezit la realitate, în dimineața aceasta, Eminența Sa, Jean Périssét, Nunțul apostolic la București... Fără îndoială, pentru mine, această zi este o zi de glorie, fiindcă ea îmi aduce o recunoaștere internațională, și nu oricare, pentru că aceasta vine chiar din partea Franței, patria culturii europene și a drepturilor omului...".

Sărbătoritul zilei de 3 aprilie, Profesorul nostru, Părintele Nicolae Dură, a evocat și relațiile tradiționale, fericite între cele două țări și popoare. Exprimându-și convingerea fermă că, în viitor, acestea vor cunoaște noi forme de manifestare, concretizate atât pe planul relațiilor politice și economice, cât și al celor culturale, Profesorul a conchis că – prin opera și activitatea sa – va căuta să-și aducă același aport benefic la afirmarea și sporirea bunelor relații între cele două țări și popoare, în toate laturile lor de manifestare, și îndeosebi a celor culturale.

Printre altele, Părintele Profesor a ținut de asemenea să exprime atât bucuria sa aleasă – împărtășită de un asemenea unic eveniment din viața P. C. Sale – cât și mulțumirile sale pentru cuvântul omagial, spontan și sincer, rostit de Dl Ambasador.

În încheierea cuvântului său, Părintele Profesor a spus că, în realitate, această distincție este de fapt o recunoaștere internațională a meritelor constructive ale propriei sale Biserici Ortodoxe Române, care, prin ierarhii, clericii și credincioșii

ei contribuie la construcția comunității europene și a refacerii unității creștine pan-europene. Profesorul a ținut în fine să mulțumească și Președintelui Franței, care a binevoit nu numai să-i acorde acest "Ordin Național de Merit", de care s-au învrednicit doar câteva nume ilustre ale culturii franceze și străine – ci să-l trimită și pe reprezentantul său personal la festivitatea decernării distincției respective.

Părintele Profesor a ținut de asemenea, cordial să salute și pe invitații săi la festivitate, asigurându-i de prietenia și prețuirea sa sinceră și devotată.

La cuvântul rostit de Părintele Profesor s-a adăugat cel al Dlui Profesor Olivier Echappé, patronul Marii Cancelarii a Legiunii de Onoare, care a ținut să omagieze pe sărbătorit prin cuvinte de înaltă prețuire, relevând aprecierea de care se bucură acesta în lumea universitară europeană. Printre altele, Domnia Sa a ținut să precizeze și faptul că Părintele Profesor a primit această înaltă distincție datorită lucrării sale monumentale, de o reală importanță în procesul construcției comunității europene, și anume, "Le Régime de la Synodalité...", care a fost de altfel premiată și de Academia Română.

În concluzie, Profesorul Echappé a subliniat faptul că Părintele Profesor N. Dură este primul universitar, cleric ortodox, din Europa, care s-a învrednicit de o asemenea apreciere din partea țării sale.

A urmat apoi o recepție oferită în onoarea sărbătoritului, cu prilejul căreia invitații și-au exprimat sentimentele lor de stimă și prețuire față de P. C. Sa.

Recepția – la care a participat și dna Ambasador, precum și alte persoane oficiale ale Ambasadei – s-a desfășurat într-o caldă atmosferă sărbătorească și familială.

Printre cei prezenți – invitații Ambasadei și ai sărbătoritului – amintim: Eminența Sa, Prof. univ. dr. Jean Périssét, Nunțiul apostolic la București; Î. P. S. Sa, Prof. univ. dr. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului; P. S. Sa, Prof. univ. dr. Damachin, Episcop al Sloboziei; Dl Academician, Prof. dr. Ștefan Ștefănescu; Dl Senator George Pruteanu; Pr. prof. dr. Constantin Cornișescu (fost decan al Facultății noastre); Dra Prof. univ. dr. Zamfira Mihail etc. firește, la aceste personalități ale vieții bisericești, culturale și politice s-au adăugat și membrii ai familiei sărbătoritului, și anume, fratele său geamăn, Pr. prof. dr. Ioan Dură, de la Bruxelles, și Pr. prof. dr. Leon Dură, cunoscutul publicist și poet de la Râmnicu Vâlcea, locul de naștere al Părintelui Profesor Nicolae Dură.

Festivitatea decernării "Ordinului Național de Merit" (Legiunea de Onoare, versiunea culturală) a fost transmisă în direct atât de posturile de televiziune, cât și de cele de radio, fiind preluată și în străinătate. Cu același prilej au fost intervievați – pentru a exprima părerea lor despre acest eveniment festiv Dl Ambasador al Franței, Jean Ménat; Î. P. S. Sa, Dr. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului; Eminența Sa, Dr. Jean Périssét, Nunțiul apostolic; Dl prof. univ. dr. Olivier Echappé, patronul Marii Cancelarii a Legiunii de Onoare, și alți invitați de seamă.

Atât cu prilejul interviului, cât și în discuțiile amicale care au urmat, vorbitorii au ținut să scoată în evidență faptul că Părintele Profesor Dr. Nicolae Dură este primul cleric, universitar, român, care primește o asemenea distincție, și că aceasta evidențiază atât meritele sale pe tărâmul activității cărturărești, cât și aportul său la amplificarea și dezvoltarea relațiilor culturale între cele două țări prietene, Franța și România. S-a evidențiat de asemenea spiritul său umanist, de

vocație europeană, deschis tuturor interpelărilor constructive în procesul de zidire a casei comune a Europei și de refacere a unității creștine între Răsăritul și Apusul Europei.

Firește, festivitatea decernării Legiunii de Onoare, "Ordinul Național de Merit", Părintelui Profesor, Dr. Nicolae Dură, în ziua de 3 aprilie 2002, rămâne un moment unic și în viața Bisericii și a școlii noastre ortodoxe românești, care a făcut de altfel dovada că, printre fiii ei, se numără personalități de primă mărime în cultura europeană, pe care sărbătoritul o slujește cu devotament și aleasă distincție.

Să ne bucurăm, așadar, pentru acest eveniment unic atât din viața Părintelui Profesor, cât și a noastră, a tuturor, și să-i urăm ani mulți și putere de muncă, ca să primească și alte asemenea aprecieri, de talie europeană și mondială, prin care se cinstește însăși Biserica, neamul și cultura noastră românească, de vocație europeană.

GEORGE GRIGORIȚĂ

Remise des insignes de l'Ordre national du Mérite au Professeur Nicolae Dură

Mercredi 3 avril 2002

*Monsieur le Professeur,
Monsieur le Secrétaire Général,
Mesdames, Messieurs,*

C'est à la fois un honneur et un plaisir que de remettre ce soir les insignes de Chevalier de l'Ordre national du Mérite au Professeur Nicolae Dură, en présence de M. Olivier Echappé, Secrétaire Général de la Grande Chancellerie de la Légion d'Honneur.

C'est l'occasion de rendre hommage à un homme qui a su allier la qualité de prêtre à celles de chercheur et professeur, et ce dans de nombreux domaines (théologie, histoire, histoire de l'art, philosophie, littérature...).

Ce parcours hors du commun a débuté avec votre carrière universitaire. Ordonné prêtre en 1976, vous avez poursuivi de brillantes études à l'Institut théologique Universitaire de Bucharest, à une époque où les études de théologie n'étaient pas particulièrement encouragées. Vous y avez préparé et obtenu, brillamment là encore, en 1981, une thèse de doctorat sur "l'organisation de l'Eglise éthiopienne et ses fondements canoniques". Sujet surprenant a priori. Il faut dire que, quelques années auparavant, vous aviez obtenu une bourse d'études, accordée par le Patriarche roumain, qui vous avait conduit à entreprendre un vaste travail de recherche de plus de 3 ans à Addis Abeba, en Ethiopie. Ce séjour témoigne de votre goût pour la savoir, la recherche de votre passion pour la découverte, presque au sens archéologique du terme (découverte de manuscrits, de textes inédits, de

sources documentaires de premier rang, dans les bibliothèques et archives éthiopiennes...).

Docteur en Théologie, avec comme spécialité le Droit canonique, vous avez occupé, dès le milieu des années 1980, la Chaire de Droit canonique à l'Institut théologique de l'Université de Bucharest, où vous êtes ensuite devenu Directeur de thèse.

Au cours de votre carrière, vos thèmes de recherche ont été divers, et continuent de l'être: histoire de l'Eglise roumaine, avec notamment des apports sur un des fondateurs de l'orthodoxie en Roumaine, Dionisie Exiguul (6ème siècle); études d'histoire littéraire; diverses études juridiques (droit des pays d'Europe du sud-est sous la domination ottomane...); travaux de recherche historique sur Sofronie Vracianski, un homme à l'origine de la culture bulgare moderne.

A de nombreuses reprises, vous avez joué un rôle de pionnier, bien décidé à ne pas vous contenter des idées reçues, et avez par là même contribué à faire évoluer l'étude du droit canonique, ou la manière dont on abordait l'histoire de l'Eglise roumaine.

Cette carrière universitaire, vous avez en outre décidé de la placer sous le signe de l'échange et de la rencontre, et vos nombreux déplacements à l'étranger pour des colloques ou des séminaires en attestent. A l'occasion de multiples congrès internationaux de droit canoniques, mais aussi d'Histoire ou de Philosophie, vous vous êtes rendus à Bari, Roma, Berlin, Sofia et bien sûr à Paris. Vous êtes membre de l'Association internationale des Canonistes, qui siège à Vienne.

Votre goût pour le voyage et la découverte des cultures vous a également conduit à effectuer des études et des travaux de recherche dans de nombreuses Universités à l'étranger (Le Caire, Athènes, Madrid, Bruxelles, Berlin, Rome...). Ce parcours peut expliquer la diversité des langues dans lesquelles vos travaux ont été publiés (roumain, anglais, français, espagnol, éthiopien, bulgare...). C'est vos voyages qui vous ont conforté dans votre souci de promouvoir les échanges culturels entre votre pays et ses voisins, en ont façonné l'humaniste que vous êtes désormais, ouvert et tolérant, à l'inclinaison européenne marquée.

Cette brillante carrière a naturellement été couronnée de nombreuses distinctions prestigieuses. Pour m'en tenir aux décorations les plus récentes, je mentionnerais celle accordée par l'Académie roumaine, pour vos travaux, de plus de 1.000 pages, sur la "Synodalité dans la législation canonique", publiés en langue française.

Je souhaiterais également citer le titre d'"Homme de l'année 2001", accordé par l'Institut international des chercheurs des Etats-unis

d'Amérique. La *médaille du Merité culturel*, décernée par le Patriarche maxime de Bulgarie, pourrait également être mentionnée.

Pourtant, les liens que vous entretenez avec la France, et votre rôle dans la promotion des échanges culturels franco-roumain, restent particuliers. Pour des travaux qui sont aujourd'hui en cours de publication chez un éditeur français, vous avez obtenu le titre de Docteur en Droit canonique de l'Université Pontificale de Toulouse. Surtout, vous préparez actuellement 2 thèses de doctorat d'Etat, à la Sorbonne, en philosophie et en littérature, ce qui atteste une fois encore de votre insatiable appétit de savoir, de votre éclectisme, de la diversité de vos inclinaisons et de vos savoirs. En plus des langues mentionnées *il y a peu*, vous parlez le français, et vous l'utilisez régulièrement pour vos travaux de recherche (dont celui sur la synodalité, qui vous a valu la distinction de ce soir). Vous passez désormais une grande partie de votre temps à Paris, ville que vous avez appris à connaître et à aimer.

Pour la qualité de vos travaux et l'apport de vos découvertes, pour le rôle que vous jouez dans la promotion des échanges culturels entre la France et la Roumaine, le Président de la République française a tenu, par un décret, en date du 16 mai 2001, à vous faire Chevalier de l'Ordre national du Mérite.

Acordarea insinelor "Ordinului Național de Merit" profesorului Nicolae Dură

Miercuri, 3 aprilie 2002

*Domnule Profesor,
Domnule Secretar general,
Doamnelor și domnilor,*

Este totodată o onoare și o plăcere să acordăm în seara aceasta insignele "Ordinului Național de Merit" profesorului Nicolae Dură, în prezența Dlui Olivier Echappé, Secretar General al Marii Cancelarii al Legiunii de Onoare.

Este ocazia de a aduce un omagiu unui om care a știut să realizeze calitatea de preot la cele de cercetător și profesor, și aceasta în numeroase domenii (teologie, istorie, istoria artei, filosofie, literatură).

Acest parcurs special a debutat cu cariera Dvs. universitară. Hirotonit în 1976, ați urmat strălucite studii la Institutul Teologic Universitar din București, într-o epocă în care studiile de teologie nu erau încurajate în mod special. Ați pregătit și ați obținut, în mod strălucit, în 1981, o teză de doctorat despre "Organizarea Bisericii etiopiene și bazele ei canonice". Subiect surprinzător "apriori". Trebuie spus că, cu numai câțiva ani înainte, ați obținut o bursă de studii acordată de

Patriarhul României, fapt care v-a determinat să întreprindeți o vastă muncă de cercetare, de mai mult de 3 ani, la Addis Abeba, în Etiopia.

Aceste studii dovedesc gustul Dvs., pentru știință, pentru cercetare, pasiunea Dvs pentru descoperire, aproape în sensul arheologic al termenului (descoperire de manuscrise, de texte inedite, de surse documentare de prim rang, în bibliotecile și arhivele etiopiene...).

Doctor în teologie, având ca specialitate "Dreptul canonic", ați ocupat, de la mijlocul anilor 1980, Catedra de "Drept canonic" la Institutul Teologic al Universității din București, unde ați devenit ulterior și Profesor coordonator pentru doctoranzi (Director de Teză).

În cursul carierei Dvs., temele de cercetare au fost diverse și continuă să fie: Istoria Bisericii Române, cu un accent special asupra contribuției fondatorilor Ortodoxiei în România, Dionisie Exiguul (sec. VI); studii de istorie literară; diverse studii juridice (dreptul în țările Europei de sud-est sub dominația otomană...); studii de cercetare istorică asupra lui Sofronie Vracianski, cel care se află la originea culturii bulgare moderne.

De nenumărate ori ați întreprins o operă de pionerat, dovedind într-adevăr a nu fi mulțumit cu ideile primite, și prin aceasta, ați contribuit continuu la evoluția studiului dreptului canonic, și la modul de abordare a istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

Dvs. ați înțeles să situați această carieră universitară sub semnul schimburilor culturale și al întâlnirilor în decursul numeroaselor Dvs. deplasări în străinătate, pentru colocvii și seminarii.

Cu ocazia multiplelor congrese internaționale de Drept canonic, dar în egală măsură de Istorie și Filosofie, v-ați deplasat la Bari, la Roma, la Berlin, Sofia și bineînțeles la Paris.

Sunteți membru al Asociației internaționale a specialiștilor în Drept canonic, cu sediul la Viena.

Gustul Dvs. pentru călătorii și descoperirea culturilor v-a condus, în egală măsură, spre efectuarea de studii și muncă de cercetare în numeroase Universități din străinătate (Cairo, Atena, Madrid, Bruxelles, Berlin, Roma...).

Acest parcurs ar putea explica și diversitatea limbilor în care au fost publicate lucrările Dvs. (română, engleză, franceză, spaniolă, etiopiană, bulgară...).

Aceste călătorii v-au făcut să promovați schimburile culturale între țara Dvs. și țările vecine, și v-au făcut să deveniți umanistul care sunteți astăzi, deschis și tolerant, cu largi vederi europene.

Această strălucită carieră a fost în mod natural încoronată de numeroase distincții prestigioase. Ca să nu mă refer decât la decorațiile cele mai recente, voi menționa pe aceea acordată de "Academia Română", pentru lucrarea Dvs., care numără peste 1000 de pagini, despre "Sinodalitatea în legislația canonică", publicată în limba franceză.

Aș dori de asemenea să citez și titlul de "Omul anului 2001", acordat de Institutul internațional al cercetătorilor din U.S.A. Ar putea fi menționată aici și "Medalia Meritul Cultural", decernată de către Patriarhul Maxim al Bulgariei.

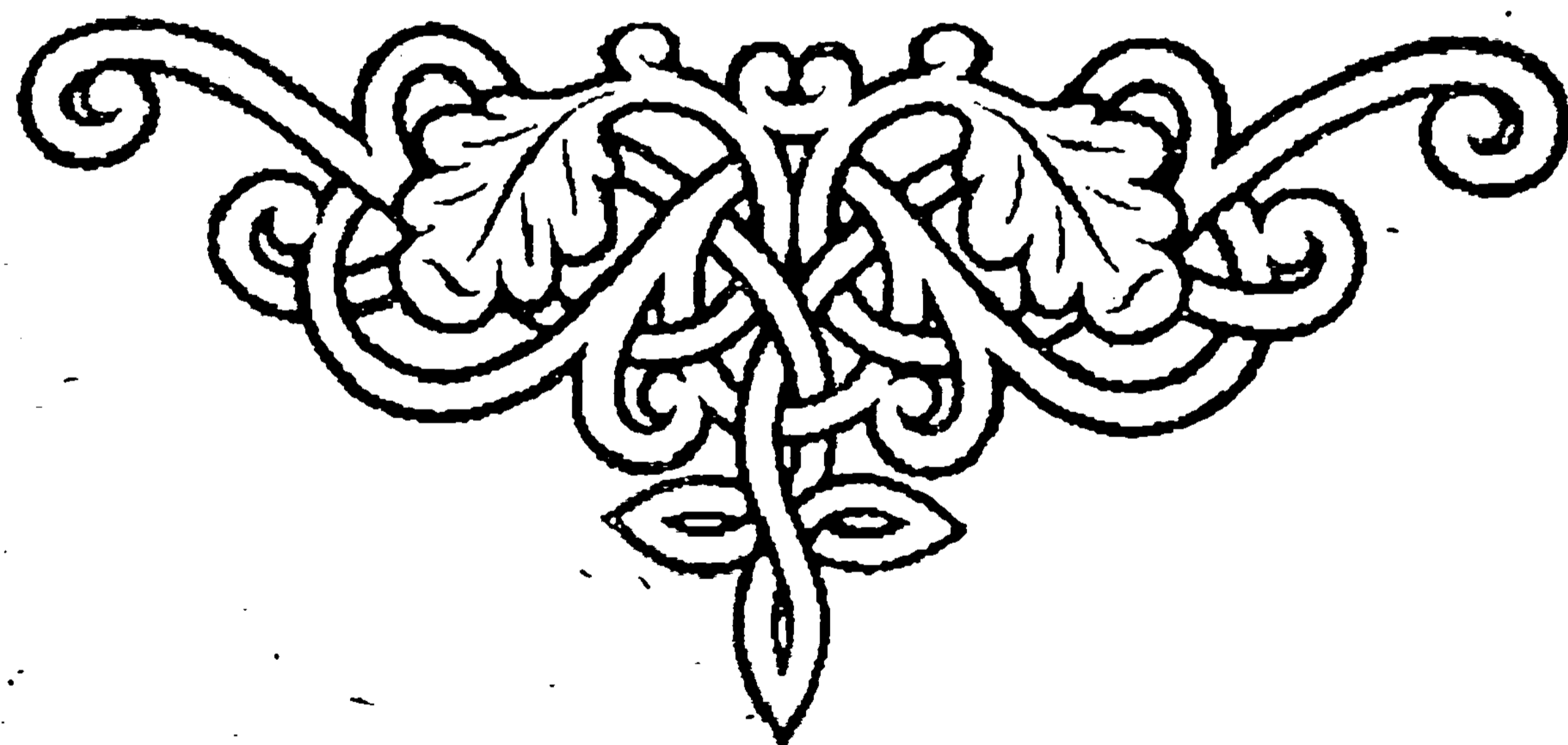
Rămân totuși speciale legăturile pe care le întrețineți cu Franța, și rolul Dvs. în promovarea schimburilor culturale franco-române.

Pentru lucrarea Dvs., care este astăzi în curs de publicare la un editor francez, ați obținut titlul de Doctor în Drept Canonic la Universitatea Pontificală din Toulouse.

În mod deosebit, pregătiți acum două teze de doctorat de Stat, la Sorbona, în filosofie și în literatură, fapt care atestă, încă o dată, nesațul Dvs. de a cunoaște, eclectismul Dvs., precum și diversitatea înclinațiilor și cunoștințelor Dvs. În plus de limbile menționate – și nu puține – vorbiți franceza, pe care o utilizați în mod constant în lucrările Dvs. de cercetare (cum ar fi cea referitoare la sinodalitate, fapt care v-a adus distincția din seara aceasta). Petreceți de altfel o mare parte din timpul Dvs. la Paris, oraș pe care ați învățat să-l cunoașteți și să-l iubiți.

Pentru calitatea lucrărilor Dvs. și pentru aportul adus de descoperirile pe care le-ați făcut, pentru rolul pe care îl jucați în promovarea schimburilor culturale între Franța și România, Președintele Republicii Franceze a ținut, printr-un decret din data de 16 mai 2001, să vă facă cavalier al Ordinului Național de Merit.

Trad. GEORGE GRIGORIȚĂ

O APRECIERE NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ
A PR. PROF. DR. DR. NICOLAE DURĂ
TREI DISTINCȚII PREMII DECERNATE ÎN ANUL 2001

Pentru prestigioasa sa operă de cercetare științifică, distinsul profesor universitar al Facultății de Teologie din București a primit trei premii, în anul 2001, care fuseseră precedate de Gramata Patriarhală.

Prima recunoaștere internațională – din anul 2001 – a venit din partea Franței. Este vorba de Legiunea de Onoare, Meritul Cultural acordat în iunie, 2001, de către Președintele Franței, Dl. Chirac, la propunerea Ministerului de Externe al Țării sale, pentru contribuția adusă la promovarea culturii de limbă franceză de către cartea sa scrisă și publicată în 1999, ce numără peste 1000 de pagini, intitulată: "Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, oecuménique, du I-er millénaire". Prestigioasa distincție urmează a fi înmănată la începutul anului următor (data va fi propusă de părintele profesor).

Este primul cleric român, profesor universitar, care primește o asemenea distincție. Al doilea premiu este cel acordat de Academia Română, premiul A.D. Xenopol, pe anul 2001, pentru munca de cercetare, de excepție, concretizată în lucrarea publicată în limba franceză ("Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, oecuménique, du I-er millénaire"), decernat în ziua de 21 decembrie 2001.

Este primul român cleric, profesor de teologie, care primește acest premiu al Academiei.

A treia recunoaștere este acordarea prestigiosului titlu de "The Man of the Year", 2001, acordat de Institutul Internațional al Cercetătorilor din Statele Unite ale Americii, pentru lucrările în domeniul teologiei, dreptului, istoriei, filosofiei, literelor etc.

Este primul teolog român, profesor universitar care primește un asemenea titlu.

Pentru a înțelege mai bine opera de cercetare a Pr. Prof. Dr. Dr. Nicolae Dură vom oferi în continuare câteva date biografice.

Este licențiat în teologie, ca șef de promoție (1968-1969), cu calificativul "Excepțional", la Catedra de Bizantinologie, sub îndrumarea Prof. Dr. Academician Alexandru Elian, cu lucrarea: "*Contribuția lui Nicolae Iorga la cunoașterea și conservarea picturii noastre bisericești*".

Doctor în Teologie, specialitatea Drept Canonic, la Institutul Teologic Universitar din București, în anul 1981, cu teza: "*Organizarea Bisericii Etiopiene și bazele ei canonice*" (publicată de Editura Patriarhiei Române, București, 1990).

Doctor în Drept Canonic la Universitatea Pontificală din Toulouse (Franța), în 1998, cu lucrarea intitulată: "Colegialitate și sinodalitate. Statutul canonic al primatului în cadrul colegialității-episcopal-sinodale" (peste 500 de pagini, în curs de apariție la o editură din Franța).

Profesor titular la Catedra de Drept Canonic a Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea București.

Studii de doctorat și cercetare științifică în numeroase Universități și biblioteci ale lumii: Addis Abeba (*Etiopia*); Cairo (*Egipt*); Atena și Tesalonic (*Grecia*); Paris și Toulouse (*Franța*); Madrid și Salamanca (*Spania*); Berlin și Bonn (*Germania*); Roma și Bari (*Italia*); Bruxelles (*Belgia*); Haga (*Olanda*) etc.

Peste câteva mii de pagini publicate, în limbile: română, franceză, engleză și etiopiană.

Pentru munca de cercetare științifică, întrebuintează material documentar în limbile: greacă, latină, slavonă, etiopiană (ghe'ez), engleză, franceză, italiană, spaniolă, portugheză, catalană, germană, rusă, bulgară și amharică (etiopiana actuală).

Încă din anii pregătirii primului doctorat – petrecuți prin bibliotecile și arhivele din Etiopia (1971-1974) – ca urmare a unei burse de studii și cercetare acordată de împăratul Etiopiei, Haile.Sellasié I, a folosit surse documentare unice, de primă mână (de limbă ghe'ez), necunoscute până atunci cercetătorilor europeni. Studiile publicate în revistele teologice din țară sau din Etiopia, despre izvoarele canonice și nomocanonice, etiopiene, adevărate cu prisosință acest lucru până astăzi. Ar fi suficient să amintim doar studiile privind "Fetha Nagast" (*Pravila Împăraților*), "Didascalia, versiunea etiopiană", "Sinodosul, Corpus Juris Canonici aethiopici" etc., pentru ca un cercetător avizat să-și dea seama de contribuția de pionierat în domeniul izvoarelor canonice și nomocanonice etiopiene. De asemenea, până în prezent, nu există altă lucrare, în literatura de specialitate, care să prezinte procesul istoric al evoluției formelor de organizare ale Bisericii Etiopiene, și ale instituțiilor ei, pe care le-a prezentat pe baza aceluiași surse, aflate în manuscrise din secolele XIII-XVI prin mănăstirile și arhivele etiopiene, în prima teză de doctorat (*Organizarea Bisericii Etiopiene...*).

În fine, prin studiile publicate despre Etiopia și Biserica ei, a contribuit și la refacerea unității creștine între Bisericile Ortodoxe și cele Vechi Orientale (așazise monofizite).

În studii privind legislația canonică și nomocanică, ecumenică a adus nu numai precizări și corective referitoare la afirmațiile unor istorici și canoniști, ci și unele contribuții personale. Așa este de pildă cazul privind autocefalia Bisericii noastre. În studiul publicat în volumul "Centenarul autocefaliei" (1987), a făcut cunoscut – pentru prima dată în istoria românească (laică și ecleziastică) – că, de-a lungul secolelor, Biserica noastră a cunoscut și forme și stări de manifestare a autocefaliei, și nu numai de autonomie, așa cum se vehiculează încă de istoricii Bisericii române.

În studiul privind "*Pravila de la Govora*", în anul 1990, a dovedit – printr-o analiză hermeneutică a textului nomocanonului lui "Metodie", apostolul slavilor (sec. IX) – că acesta este de fapt o traducere și o prelucrare (parafrizare) a textului din "Dyonisiana", adică din Colecția canonică redactată de străromânul Dionisie Exiguul († 545), părintele Dreptului bisericesc apusean.

De altfel, studiile despre Colecția lui Dionisie Exiguul, și contribuția acestuia la dezvoltarea dreptului canonic sunt primele lucrări în literatura de specialitate, în limba română. Precizările și corectivele, de rigoare, privind viața și activitatea

sa, au fost publicate și în reviste, de specialitate, în străinătate (Cf. Revista *Española de Derecho Canonico*, Salamanca, 1993, p.269-290).

Tot pentru prima dată în literatura de specialitate, română și străină, a evidențiat – pe baza mărturiilor istoriografiei și tradiției canonice (scrise), din Răsărit și Apus – ecumenicitatea legislației canonice a Sinodului în Trullo (691-692). (Cf. *The Ecumenical Council in Trullo...* Kanonika, Roma, 1995).

De asemenea, în studiul istorico-canonice, privind relațiile canonice ale Bisericii nord-dunărene cu "Scaunele" episcopale din sudul Dunării, a dovedit nu numai comuniunea canonică a Bisericii noastre cu creștinătatea de limbă latină, din spațiul sud-dunărean, ci și continuitatea elementului daco-roman în aria de formare a poporului român.

În studii de istorie literară, precum cele privind Biblia lui Șerban Cantacuzino, de istorie pură și de drept canonic, precum cel privind regimul juridic al Țărilor din Sud Estul Europei în timpul dominației otomane (Political-Juridical and Religious Status of the Romanian Countries and the Balkan People During the 14-19 Centuries, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1989), a adus contribuții reale datorită unei multiplicități caleidoscopice a interpretărilor și evaluărilor documentelor istorice.

Ne-am limitat doar la câteva studii pentru a ilustra atât diversitatea problematicii abordate în munca de cercetare, cât și contribuțiile personale, care au atras atenția și au adus aprecierea cercetătorilor – din țară și din străinătate – avizați în domeniile respective (drept, teologie, drept canonic, istorie (pură, literară) etc.).

Alte studii, care au anunțat deja de ani de zile sfera preocupărilor părintelui profesor și în domeniul istoriei literaturii din Evul Mediu, a istoriei umanismului și a filosofiei, urmează a fi concretizate și în două teze de doctorat, de stat, în literă și în filosofie (la Sorbona, unde a urmat cursuri și a susținut examene și prezentat lucrări pentru licență, masterat și D.E.A. – doctorat ciclul III).

Urmare acestei munci prolifică de cercetare științifică, cu caracter pluridisciplinar i s-a acordat Gramata Patriarhală omagială, "*Sofronie Vracianski*", înmănată de Patriarhul Bisericii Bulgare, Prea Fericitul Maxim în ziua de 01.07.1989, ca distincție – merit cultural pentru descoperirea senzațională, pe care a făcut-o privind viața și activitatea ctitorului culturii bulgare, moderne, Sofronie Vracianski. Este vorba de o muncă, de luni de zile, de arhivă, în urma căreia a descoperit documente privind activitatea episcopului Sofronie Vracianski, pe pământul Țării Românești, unde se refugiase de prigoana turcilor în anul 1803. Studii privind rezultatele acestor descoperiri de arhivă au fost publicate în revistele: *Romanoslavica*, 1990; în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1991; *Biserica Ortodoxă Română* și în *Revista Academiei Bulgare* (Sofia).

Comunicarea științifică, prezentată la Sofia, în 1989, care a fost urmată de cinci interviuri la Radio-ul și Televiziunea bulgară, a fost publicată în revistele de specialitate din Bulgaria. Cu același prilej a fost numit membru al Asociațiilor Slaviștilor de la Sofia.

Toate aceste trei distincții – premii, acordate în anul 2001, de către Guvernul și Președinția Franței, Academia Română și Institutul Cercetătorilor din S.U.A., sunt o apreciere a unei opere de cercetare ce îmbrățișează o tematică inter și pluridisciplinar (teologie, filosofie, litere, drept, istorie etc.), cu un pronunțat caracter umanist, paneuropean. Ele evidențiază totodată contribuția meritorie adusă de părintele profesor în domenii ce necesită o pregătire multi-disciplinară și o posedare a instrumentelor de cercetare științifică (metodă, rigurozitate, obiectivitate, limbi (vechi și noi) etc.).

În fine, aceste prestigioase titluri științifice – culturale, omagiază o muncă de cercetare depusă de peste 30 de ani, ale cărei împliniri s-au evidențiat nu numai prin evaluări, precizări, corective și completări ale lucrărilor de specialitate care le-au precedat, ci și prin descoperiri de izvoare documentare unice, așa cum a fost cazul izvoarelor nomocanonice etiopiene, a izvoarelor Pravilei de la Govora, a lui Sofronie Vracianski, a regimului juridic al sinodalității etc.

Este timpul ca aceste reușite ale Teologiei și ale altor sfere ale culturii române, de bun augur la începutul noului mileniu, să fie cunoscute în cercuri intelectuale cât mai extinse, naționale și internaționale.

Pr. Prof. GHEORGHE I. DRĂGULIN

PĂRINTELE PROFESOR UNIVERSITAR, DR.DR. DURĂ NICOLAE,
DOCTOR HONORIS CAUSA AL UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE
DE ȘTIINȚE UMANISTICE DIN UCRAINA
"OSTROG ACADEMY",

În ziua de 13 iunie, 2002, Părintele Profesor, Dr.Dr. Nicolae Dură, din Universitatea București, Facultatea de Teologie Ortodoxă, a primit prestigiosul titlu academic de "Profesor Doctor Honoris Causa" (D.H.C.) din partea Rectoratului "Universității Naționale", de Științe Umanistice, din Ostrog (Ucraina).

Așa după cum se precizează chiar în diploma pe care eminentul umanist, teolog, canonist și istoric, a primit-o cu ocazia înmânării înaltei distincții academice, de către Rectorul Universității, Părintele Profesor Dr.Dr. Nicolae Dură, s-a învrednicit de acest titlu "în semn de recunoaștere a contribuției sale la promovarea valorilor creștine și pentru realizările sale deosebite în știință și cultură".

Cu prilejul acordării titlului de D.H.C., Rectorul Universității Naționale din Ostrog, Dl. Prof. Dr. I. D. Pasichnyk, a ținut de altfel să evidențieze contribuția meritorie a profesorului român atât la afirmarea și promovarea valorilor creștine, cât și a celor de știință și cultură umanistă.

Cum era și de așteptat, Părintele Profesor a certificat și de data aceasta înalta sa ținută academică printr-o prelegere în care cercetarea științifică s-a îngemănat cu o argumentație logică, de orientare eminentă umanistă. Vorbind despre "Biblia de la București (1688), monument de seamă al culturii umaniste, europene", P.C. Sa a făcut referire expresă și la alte monumente de seamă ale culturii umaniste, europene, precum Biblia lui Wyclif, Biblia lui Luther, Biblia de la Ostrog etc. Prin aceasta, Părintele Profesor a făcut, încă o dată, dovada peremptorie că stăpânește tot atât de bine și istoria culturii umaniste, renaștentiste, epocă care, la români, a atins apogeul prin Biblia de la București.

Eminentul cercetător și profesor universitar român, Părintele Nicolae Dură, a ținut de altfel să evoce în prelegerea sa academică nu numai acest aspect din istoria culturii umaniste, europene, ci și faptul că traducătorii Bibliei de la București, urmașii marilor umaniști europeni, precum Lorenzo Valla, John Wyclif, Erasm de Rotterdam etc., au contribuit și la introducerea limbii române în cultul liturgic al Bisericii. "Era – așa după cum preciza Părintele Profesor – pentru prima dată în istoria Țărilor din Sudul și Estul Europei, când limba unei națiuni devenea limbă de cult, și, ipso facto, limbă sacră, alături de ebraică, greacă, siriacă, latină, slavă etc."

Decernarea titlului academic de D.H.C. s-a desfășurat în aula Universității, în prezența a numeroși studenți și profesori, care au ținut să mulțumească Părintelui Profesor pentru actualitatea și înalta ținută academică a prelegerii academice, pe care eminentul laureat a expus-o cu acest prilej, și pe care subsemnatul am avut fericirea să o traduc direct în limba ucraineană.

Prelegerea sa academică, intitulată "Biblia de la București (1688), monument de seamă al culturii umaniste, europene", a suscitat un viu interes atât din partea istoricilor (de literatură veche, istorie pură etc.) și a teologilor, cât și a altor oameni de știință și cultură, din vestita Universitate din Ostrog, care este printre puținele instituții de învățământ superior, din Ucraina, care s-a învrednicit și de statutul de "Universitate Națională", superior deci celui de "Universitate de Stat", și care are un profil de învățământ și cercetare cu caracter eminentă umanist.

Întemeiată în anul 1576, vestita Universitate din Ostrog – la care au predat, printre alții, și Petru Movilă și patriarhul Chiril Lukaris – a fost și a rămas bastionul credinței și teologiei pravoslavnice în calea acțiunilor propagandistice-prozelitiste inițiate de catolici și, apoi, de protestanți. De aceea, a conferența într-o asemenea instituție de învățământ, de vocație europeană și panortodoxă, și, mai mult, de a fi considerat ca unul dintre fiii ei, emeriți, prin acordarea titlului de D.H.C., este un act de înaltă recunoaștere academică, care îl situează pe cel care primește un asemenea titlu în panteonul marilor personalități ale culturii umaniste creștine, alături, de exemplu, de un Petru Movilă, Chiril Lukaris etc. Or, unul dintre acești fii emeriți ai acestei prestigioase și unice instituții de învățământ din Sud-Estul Europei este și Părintele Profesor Dr. Dr. Dură Nicolae, care, în ziua de 13 iunie – prin primirea titlului de D.H.C. – a primit încă o consacrare și o recunoaștere internațională, care se adaugă celor primite din partea Franței (Legiunea de Onoare, Merit Cultural) și a Americii (Omul anului 2001, din partea Institutului Internațional de Cercetare din U.S.A.).

A vorbi despre o Biblie, ca monument de seamă al culturii umaniste, europene, într-o Universitate care astăzi are un profil eminamente de "Științe umanistice", și care, în secolele XVI-XVII, a fost bastionul Ortodoxiei, dovedește – în chip peremptoriu – din partea Părintelui Profesor, că are o formație nu numai de literat, istoric și canonist, ci și de teolog și om de vastă cultură, care știe să folosească și să orienteze cunoștințele sale, multidisciplinare, îndeosebi pentru afirmarea marilor valori ale culturii umaniste, europene, care stau de fapt la baza culturii Europei de astăzi.

Firește, prin acordarea înaltului titlu academic de D.H.C. de către una dintre cele mai vechi și prestigioase Universități, de Științe umanistice, din Europa, de credință pravoslavnică (ortodoxă), Părintelui Profesor Dr. Dr. Nicolae Dură i s-au recunoscut tocmai aceste merite cultural-umaniste, puse în slujba promovării valorilor umanist-creștine, europene.

Eveniment de seamă în istoria relațiilor academice dintre Universitățile celor două țări, Ucraina și România, titlul de D.H.C. acordat Părintelui Prof. Dr. Dr. Nicolae Dură vine să consfințească însă și relațiile de colaborare frățească, de secole, dintre cultura și învățământul academic, teologic, românesc și cel ucrainean, ilustrat de nume ca Petru Movilă, Dosoftei, Pavel Bărânda etc.

Martor ocular la acest eveniment din 13 iunie, 2002, în calitatea mea de traducător, în limba ucrainiană, a remarcabilei prelegeri academice a colegului român, pot deci să adevăresc că titlul de D.H.C., ce i s-a oferit de prestigioasa Universitate din Ostrog, se înscrie în istoria acestor relații nu numai ca un act de recunoaștere internațională a unei activități academice, de excepție, a Prof. Dr. Dr. Nicolae Dură, ci și ca o mărturie a dorinței lumii academice, din cele două țări vecine, de a reînnoași firul vechilor și fructuoaselor relații culturale, spre binele popoarelor noastre.

Felicitându-l pe Părintele Profesor și pentru această recunoaștere internațională – care se adaugă celei primite pe 3 aprilie a.c., la Ambasada Franței – îi dorim să primească și alte titluri de D.H.C., prin care să învedereze o dată în plus faptul că, eminentul cercetător și profesor universitar, este un adevărat ambasador atât al culturii umaniste din țara sa, cât și al valorilor creștin-umaniste europene.

Prof. Dr. Dr. ION PÂSLARU
Lavra Pecerska – Kiev

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ȘI RELIGIOS LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI III

Misiunea învățătorescă a Bisericii, în primul an al mileniului trei, s-a concretizat în măsuri care să țină seama de diversificarea învățământului teologic ortodox și a învățământului religios în școlile de stat pe fondul reformei generale din învățământul public.

Strădaniile din acest plan s-au impus datorită, pe de o parte, cerințelor actuale de reformă ale învățământului românesc, iar pe de altă parte de păstrare a specificului școlilor teologice și de predare a Religiei în școală.

Urmărind înnoirile din domeniul învățământului și necesitatea armonizării și integrării în acest proces, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a urmărit să răspundă exigențelor și cerințelor actuale prin măsuri adecvate în domeniul învățământului teologic și religios.

S-a avut în vedere permanent acest domeniu de formare și educare a tinerețului școlar și a viitorilor slujitori ai Bisericii din dorința ca acesta să reprezinte coordonata vocațională a lucrării Bisericii și a exponenților Ei în rândul credincioșilor și în societate.

Fiind vorba de o conlucrare cu Ministerul Educației și Cercetării s-a impus, în general, ca să existe o concordanță între domeniul strict teologic de conținut cu cel de cultură generală, științifică și umanistă și aspectele de organizare specifice învățământului.

Privitor la evoluția generală a învățământului religios în anul 2001 menționăm următoarele coordonate care au fost urmărite îndeaproape:

- Aducerea la zi a Regulamentului seminariilor teologice încât acesta să concorde cu Regulamentul de Funcționare și Organizare a Unităților de Învățământ Public, având în vedere păstrarea specificului teologic,

- Revizuirea în spiritul unor Reglementări actuale a planurilor de învățământ la seminariile teologice și școlile de cântăreți și elaborarea unor noi planuri pentru perioada de școlarizare de 4 ani în seminariile teologice și de 2 ani la școlile de cântăreți în condițiile trecerii la învățământul general de 9 ani, începând cu anul școlar 2003-2004.

- Regândirea programelor școlare actuale la disciplinele teologice din seminar cât și la disciplina Religie din învățământul de stat încât să corespundă noilor planuri de învățământ și principiilor actuale de întocmire a programelor.

- Modalitatea de acoperire a lipsei manualelor de teologie și Religie prin editarea celor de Religie în spiritul programelor școlare și de reeditare a celor teologice.

- Atenția acordată învățământului teologic și religios prin îmbunătățirea activităților de îndrumare și control atât din partea autorității bisericești cât și din partea Inspectoratelor Școlare Județene, prin inspectorii de specialitate Religie.

- Adaptarea învățământului teologic și religios la normele de evaluare și examinare elaborate de Ministerul Educației și Cercetării.

– Activități extracurriculare ce evidențiază aspecte notabile privind lucrarea de educație moral-religioasă în rândul tineretului școlar.

– Măsuri privind învățământul teologic ortodox universitar pe linia creșterii calității și prestigiului acestuia și a concordanței cu trebuințele actuale ale Bisericii și societății românești.

– Activitatea de coordonare și armonizare cu factorii responsabili din țară și străinătate a primirii la studii teologice a străinilor și de trimitere a unor bursieri români în străinătate.

Toate aceste aspecte au constituit obiectul hotărârilor sinodale și sunt reflectate în Dările de Seamă, primite de la Centrele Eparhiale, care au fost utilizate la întocmirea prezentei Dări de Seamă.

Cele menționate mai sus se grupează și pot fi urmărite pe cele trei domenii ce constituie activitatea Sectorului Învățământ al Patriarhiei Române, după cum urmează:

- I. Învățământul religios în școlile de stat,
- II. Învățământul teologic ortodox seminarial și superior,
- III. Schimbul de burse.

I. Învățământul religios în școlile de stat

Constituie o preocupare deosebită și constantă, de mare importanță, pentru formarea și educarea tineretului școlar în spiritul valorilor creștine. Ca urmare a acestei preocupări este remarcabilă receptivitatea elevilor și a părinților față de învățământul religios și educația moral-creștină, fapt ce obligă la o mare responsabilitate din partea factorilor de răspundere pentru a fi la înălțimea așteptărilor. Acest aspect de conștiință, îmbinat cu activitățile de coordonare, îndrumare și control pot asigura finalitatea dorită în acest domeniu.

Prezentând concret realitățile din domeniul învățământului religios din școlile de stat redăm și remarcăm următoarele:

Cuprinde aproape întreg tineretul școlar de la grădiniță până la ultimele clase de liceu și de școli profesionale, iar acolo unde s-a manifestat preocupare din partea Centrelor Eparhiale, printr-o bună colaborare cu Inspectoratele Școlare, s-au înregistrat și rezultate pe măsură, în sensul că majoritatea populației școlare a fost atrasă și cuprinsă în acest proces didactic. Munca de predare, instruire, educare și formare a fost desfășurată de un număr de 10.479 de cadre didactice. O bună parte dintre acestea au studii teologice superioare, iar restul studii de specialitate medii și în curs de finalizare a celor superioare. Doar în situații deosebite și în cazuri izolate se mai întâlnesc și suplinitori cu altă pregătire decât cea teologică.

Activitatea de îndrumare și control a fost desfășurată, pe de o parte, de Inspectoratele Școlare Județene prin Inspectorii de Religie, iar pe de altă parte de Centrele Eparhiale care au în schemă și Inspectori pentru învățământ și care colaborează cu Inspectoratele Școlare în această activitate. De remarcat că nici un Centru Eparhial nu a semnalat neînțelegeri, încât se poate afirma că activitatea se desfășoară armonios.

Numărul inspectorilor de Religie este 34. Dintre aceștia, 19 au normă întreagă, iar 15 au jumătate de normă. Există și inspectorii de altă specialitate decât cea

teologică și care coordonează și activitatea cadrelor didactice care predau Religia în număr de 10. Această situație se întâlnește acolo unde numărul de posturi pentru inspectori este mai mic decât cel prevăzut de normele în vigoare și unde un inspector are două discipline din aceeași arie curriculară.

Avându-se în vedere permanenta îmbunătățire a predării Religiei în școală a fost revăzută programa analitică și Ministerul Educației și Cercetării a aprobat atât programa școlară revizuită pentru clasele I-VIII, cât și noua programă de Religie pentru clasele IX-XII (XIII) – prin Ordinele MEC nr. 4404/17.09.2001 și 3670/17.04.2001 și transmise Patriarhiei Române prin Adresa 37604/26.09.2001.

Pentru predarea Religiei s-au folosit manualele de clasele I-V care au și fost reeditate la începutul anului școlar într-un număr cerut de Inspectoratele școlare, cu recomandarea făcută profesorilor de Religie ca să le adapteze programei actuale.

Menționăm că Sfântul Sinod a aprobat editarea și tipărirea manualelor de clasa a IX-a și a X-a, autori Dorin și Monica Opriș, Irina Horga și Firuța Tacea (hotărârea Sfântului Sinod, Temei nr. 3137/2001).

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod manualele au fost încredințate P.S. Prof. Dr. Irineu Slătineanu, Arhiepiscop Vicar al Episcopiei Râmnicului, pentru verificarea conținutului teologic, iar pentru partea psiho-pedagogică s-a solicitat avizul Domnului Prof. Univ. Dr. Ioan T. Radu, care, de asemenea a întocmit referate favorabile.

Înalt Prea Sfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Președintele Comisiei de Învățământ a Sfântului Sinod, în baza acestor referate a supervizat editarea și tipărirea lor. De asemenea, manualele au fost avizate favorabil și de Institutul de Științe ale Educației. În baza aprecierilor menționate s-a făcut intervenție la Ministerul Educației și Cercetării și la Comisia Națională de Aprobare a Manualelor Școlare pentru editarea și tipărirea lor (...). Menționăm că autorii sunt deja în legătură cu Editura Dacia din Cluj-Napoca pentru finalizarea lucrării.

Un alt aspect privitor la predarea Religiei în școală îl constituie faptul că Ministerul Educației și Cercetării, prin Ordinul nr. 3638/11.04.2001 a făcut precizarea că "cei care nu frecventează orele de religie sunt obligați să-și aleagă o disciplină opțională", în ideea ca elevii să nu rămână fără supraveghere în aceste intervale de timp. Prevederea, însă, contravine spiritului art. 9 din Legea Învățământului nr. 84/1955, republicată în 1999 care precizează că, "elevilor care nu doresc să participe la orele de religie, li se va încheia media și fără această disciplină.

Față de această măsură, Sfântul Sinod, prin Temei nr. 2163/2001 a hotărât să se ia act de ordinul MEC și de motivațiile acestei măsuri, urmând ca Centrele Eparhiale, în colaborare cu Inspectoratele Județene, cu Inspectorii de religie, Directorii de Școli și Profesorii de religie să manifeste atenție deosebită în atragerea elevilor la frecventarea orelor de religie. De asemenea s-a mai hotărât să se intervină la MEC pentru a se respecta prevederile Legii Învățământului privind statutul orei de religie, lucru care s-a și realizat. Pentru creșterea interesului față de orele de religie s-a menționat că este necesară organizarea periodică de consfătuiri ale Inspectorilor și Profesorilor de religie.

În spiritul acestei hotărâri, în ziua de 6 august 2001 a avut loc consfătuirea cu Inspectorii de specialitate religie din cadrul Inspectoratelor Județene și al municipiului București organizate de MEC în colaborare cu Patriarhia Română.

Lucrările Consfătuirii s-au desfășurat în Palatul Patriarhiei din București, iar participanții au ajuns la concluzia că revine Inspectorilor și Profesorilor de religie din teritoriu sarcina de a interpreta corect Ordinul MEC, astfel încât să se evite abuzurile semnalate în unele unități școlare. S-a insistat asupra obligațiilor și calităților profesionale ale profesorilor de religie – pregătirea profesională de specialitate, aptitudinile metodico-pedagogice – căutându-se ca, prin atenția acordată acestor aspecte să fie eliminate unele carențe constatate.

Tot în cadrul întrunirii mai sus-menționate, a fost prezentat *Ghidul de Evaluare* pentru disciplina religie, elaborat de Serviciul Național de Evaluare din cadrul MEC, material menit să îmbunătățească sistemul de apreciere și notare a elevilor.

Un alt aspect avut în vedere în cadrul predării religiei în școală l-a constituit sesizarea Arhiepiscopiei din Craiova referitoare la activitatea realizată de anumite ONG-uri în licee, cu acordul implicit al MEC privind *educația sexuală pentru tineri*.

Față de asemenea măsuri, Sfântul Sinod, prin temei nr. 5021/2001 a hotărât să se inițieze la nivelul fiecărei Eparhii, prin intermediul Profesorilor de religie și a Inspectorilor de religie acțiuni de conștientizare a cadrelor didactice și a elevilor față de nocivitatea fenomenului, iar în programa orei de religie, atât la gimnaziu cât și la liceu să se prevadă lecții referitoare la viața afectivă și sexuală.

O altă problemă deosebită în cadrul predării Religiei în școală o reprezintă și activitățile extracurriculare, prin care remarcăm la loc de frunte participarea elevilor din toate județele țării la concursul organizat de Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române în colaborare cu Ministerul Educației și Cercetării, concurs intitulat "Bun venit mileniul III creștin!".

Concursul s-a desfășurat în tot cursul anului cu faza pe școală, comună, județ și la nivel național. Premiarea la acest concurs s-a făcut în cadru festiv, la 20 decembrie 2001, acordându-se premii în valoare de 17.600.000 lei, sumă acordată de Ministerul Educației și Cercetării și Patriarhia Română, din care suma de 3.000.000 lei de către Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST.

Concursul este prevăzut să se desfășoare pe mai departe și în anii viitori (s-au acordat premii pe șase secțiuni precum și opt premii de excelență).

Pe lângă aceste activități școlare, de ora de Religie și de activitatea profesorului de Religie și a școlilor în general se leagă și activitățile extrașcolare reprezentate de: serbările școlare în care poezia religioasă și cântarea bisericească fac parte deja din repertoriul curent; sărbătorirea Crăciunului în școli, într-o autentică atmosferă creștinească; excursii școlare, toate vizând cercetarea mănăstirilor din țară, în această privință toate Centrele Eparhiale menționând organizarea de pelerinaje la mănăstirile din eparhie, cât și în zone monastice renumite cum ar fi: mănăstirile din Moldova, din Oltenia, la locurile istorico-religioase din Dobrogea și din alte părți ale țării cu nimic mai puțin importante sau lipsite de pitoresc și fior sfânt.

În privința excursiilor putem menționa pe cele organizate de Arhiepiscopia Bucureștilor care, prin profesorii de Religie, a reușit să îmbogățească sufletul și albumul de amintiri nu numai al elevilor din București dar și din mai multe comune și sate din cuprinsul său, în ciuda dificultăților materiale, inerente în mediul rural, cu care organizatorii: preoții parohi de acolo, s-au confruntat. Excursii și

pelerrinaje, mai aproape sau mai departe, la București, la moaștele Sf. Dimitrie Basarabov, la mănăstirile din Moldova, Oltenia sau Ardeal, au organizat preoții profesori de Religie din com. Periș, Pantelimon, Chiajna, Provița de Jos, Cerașu, Stărchiojd, Urlați, Potari, Cioranii de Sus și din orașul Mizil. De asemenea, și profesori de Religie din școli bucureștene cum ar fi Șc. nr. 56, 74, 98, 113, 133, 191, 194 sau licee ca "Gh. Șincai" și Liceul Economic nr. 5, au organizat cu la fel de mult efort și dragoste, asemenea excursii.

Amintim aici și Episcopia Dunării de Jos care a organizat 144 de excursii la mănăstiri, cu elevii școlilor din județele Galați și Brăila. Un fapt notabil este prezența într-un pelerinaj de proporții, a 1000 de elevi liceeni, la hramul mănăstirii Buciumeni. Arhiepiscopia Craiovei, binecuvântată fiind cu frumoasele mănăstiri din Oltenia, a reușit să organizeze 67 de excursii în care elevii din școlile laice au putut vedea la fața locului, un fragment din istoria vie a Bisericii. Bogată a fost și activitatea Arhiepiscopiei Iașilor și Sucevei care se bucură de existența în arealul lor a binecunoscutului lanț de mănăstiri moldovene.

Arhiepiscopia Tomisului a organizat 5 excursii cu școli din Babadag și Isaccea în timp ce Episcopia Oradei și-a dus elevii la mănăstirile Bic, Nicula, Rohia cât și la mănăstirile din Moldova și Oltenia. De altfel mai toate Centrele Eparhiale menționează aceste forme de activități extracurriculare, foarte mult îndrăgite de elevi și cu bune rezultate, dacă sunt bine organizate.

O activitate extrașcolară de mare importanță și apreciată atât de elevi cât și de părinții acestora și toți factorii responsabili din învățământ, și nu numai, o constituie organizarea cu sprijinul financiar al Centrelor Eparhiale, a unor tabere de elevi în perioada vacanțelor. Elevii meritoși sau proveniți din familii cu posibilități materiale modeste au fost trimiși în tabere școlare de către Centrele Eparhiale fiind însoțiți de profesorii de Religie, desfășurând aici, pe lângă activități recreative și un program religios, cu rugăciuni, dimineața, seara și la mese sau cu participarea la programul liturgic al bisericilor sau mănăstirilor din apropierea taberelor. Asemenea acțiuni sunt menționate de unele Centre Eparhiale.

1 Astfel Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, urmând tradiția anilor trecuți, a organizat tabere de vară în jurul mai multor vetre de viață mănăstirească: la Voroneț, Vatra Moldovei, Humor și Râșca, copiii găzduiți beneficiind aici nu numai de decorul natural superb al plaiurilor bucovinene ci și de vecinătatea spirituală binefăcătoare și ziditoare de suflet a mănăstirilor.

Arhiepiscopia Bucureștilor, a reușit, prin eforturi proprii, să organizeze două tabere pentru elevi: una în cadrul natural impunător oferit de Munții Retezat, la Sf. Maria, Orlea, pentru un număr de 20 de elevi și una la Moinești, în județul Bacău, pentru 15 elevi. Episcopia Hușilor a reușit găzduirea pentru încă un sezon a Taberei Naționale de Religie de la Poiana Căprioarei din județul Vaslui, tabără la care au trimis participanți mai multe episcopii din țară printre care amintim Romanul, Oradea, Clujul și Alba Iulia. Nu în ultimul rând vom menționa tabăra organizată de Arhiepiscopia Alba Iuliei la mănăstirea Oașa și tabăra de pictură cu tema

"Iconografia la români", care a devenit deja o tradiție la Căciulata, sub oblăduirea Episcopiei Râmnicului.

În același context unele Centre Eparhiale au organizat tabere școlare în spații proprii, așa cum este cazul Arhiepiscopia Alba Iuliei sau a Arhiepiscopiei Sucevei.

Nu în ultimul rând menționăm, ca activități laudabile, organizarea de către mai mulți profesori de religie a unor Cabinete de religie sau, chiar a unor parcliffe în incinta școlilor, precum și participarea în grup a elevilor la slujbele religioase în duminici și sărbători.

II. Învățământul Teologic Ortodox

După cum se știe, învățământul teologic ortodox a cunoscut o deosebită dezvoltare date fiind trebuințele pe multiple planuri, pastoral, didactic, de asistență socială, restaurare și patrimoniu, activitatea în penitenciare în cadrul armatei și a unităților MI, etc.

Pe de altă parte caracterul vocațional și prestigiul școlilor teologice a făcut ca mulți tineri sau părinții lor să opteze pentru învățământul teologic, socotind atât procesul instructiv mai interesant, cât mai ales deosebita educație din aceste școli.

Învățământul teologic este reprezentat de următoarele forme:

1. învățământ teologic preuniversitar, în cadrul căruia se încadrează:

- a) Seminariile Teologice Liceale
- b) Școlile de Cântăreți Bisericești
- c) Școlile Post-liceale teologico-sanitare

2. învățământul teologic ortodox universitar reprezentat de Facultățile de Teologie în cadrul cărora sunt organizate cursuri de licență cu mai multe specializări (9) și cursuri post-universitare (master și Doctorat).

Seminariile Teologice

Sunt încadrate de legislația școlară actuală în categoria liceelor de specialitate ce fac parte din filiera vocațională, profil teologic și se regăsesc, ca structuri distincte, în toate reglementările curente ale MEC. În cadrul Seminariilor există două specializări: profil teologic și specializarea patrimoniu. Menționăm că prin Ordinul ministrului nr. 9122/18.01.00, exista posibilitatea constituirii unor clase și de alt profil, de exemplu, limbi moderne sau limbi clasice, însă, prin Ordinul nr. 4744/16.10.01 a fost anulat precedentul ordin, încât, învățământul organizat de Culte se restrânge doar la profilul teologic propriu-zis. Școlile organizate de Culte cu alt profil decât cel teologic pot funcționa doar în sistemul privat.

Dezvoltarea învățământului seminarial la începutul mileniului se oglindește prin numărul lor mare, precum și prin numărul mare de elevi. Există 38 de Seminarii din care 7 monahale (4 pentru maici și 3 pentru călugări). Aceștia li se adaugă, în cadrul Școlii normale din Deva o clasă teologică ce are deja tradiție pe linia pregătirii elevilor, în vederea accederii în învățământul teologic superior. Redăm pentru exemplificare, ca distribuție teritorială, tabelul cu aceste Seminarii:

Nr. crt.	Denumirea institutiei de învățământ Seminarul Teologic.....	Înscriși în 2001/2002		Propuneri pentru 2002/2003	
		La zi	Fără frecvență	La zi	Fără frecvență
1.	BUCUREȘTI	391		50	
2.	MONAHAL CERNICA	146		25	
3.	MONAHAL CĂLDĂRUȘANI	108		-	
4.	MONAHAL PASĂREA	106		25	
5.	GIURGIU	155		25	
6.	TULCEA				
7.	TÂRGOVIȘTE	123		25	
8.	BUZĂU	177		25	
9.	MONAHAL RĂTEȘTI	61		25	
10.	MONAHAL CIOLANU	42		25	
11.	CÂMPLUNG-MUSCEL	154		25	
12.	CURTEA DE ARGES	145		50	
13.	GALAȚI	154		25	
14.	SLOBOZIA	159		25	
15.	TURNU MĂGURELE	155		50	
16.	IAȘI	196		50	
17.	BOTOȘANI	188		25	25
18.	DOROHOI	137		25	
19.	M-REA.NEAMȚ	124		50	25
20.	MONAHAL AGAPIA	131		25	25
21.	PIATRA NEAMȚ	113		25	
22.	SUCEAVA	136		25	
23.	ROMAN	139		25	25
24.	HUȘI	119		25	
25.	BRAȘOV	166		25	
26.	FĂGĂRAȘ	121		25	
27.	CLUJ NAPOCA	259		50	
28.	ALBA IULIA	131		25	
29.	BEIUȘ	133		25	3
30.	ZALĂU	116		25	3
31.	BAIA MARE	241		50	
32.	CRAIOVA	193		25	
33.	RÂMNICU VÂLCEA	195		25	
34.	TIMIȘOARA	97		25	
35.	ARAD	207		50	
36.	CONSTANȚA	60		25	
37.	CARANSEBEȘ	204		50	
38.	MONAHAL PRISLOP	93		25	
	TOTAL	4775		1125	106
	TOTAL GENERAL		4775		1231

Cursurile Seminariilor Teologice au fost urmate, în anul școlar 2000-2001 de un număr de 4775 elevi. La sfârșitul anului școlar au obținut Diploma de Bacalaureat și Atestatul teologic 1075.

Activitatea didactică a fost realizată de 657 de cadre didactice, din care 345 predau discipline teologice. Grija pentru calitatea demersului didactic s-a concretizat prin faptul că a sporit numărul profesorilor titulari, a celor care au obținut definitivatul, grade didactice. Statistic, situația se prezintă astfel:

1. Titulari: 205	3. Gradul II; 66
2. Definitivat: 182	4. Gradul I: 161

Seminariile Teologice s-au bucurat, din partea Centrelor Eparhiale de o deosebită atenție. Astfel, a fost revizuit Planul de Învățământ, în sensul prevederilor MEC, de reducere a numărului de ore pe săptămână de la 33 la 30, măsură aplicată în cursul anului școlar. Tot referitor la Planul de Învățământ, menționăm că s-a avut în vedere un nou Plan pentru Seminarul de 4 ani, începând din anul 2003-2004, când se va trece la învățământul general obligatoriu de 9 ani, aprobat de către Sfântul Sinod prin Temei 6297/2000. Este în derulare și elaborarea unor programe școlare pentru disciplinele care se predau în Seminariile Teologice, adaptate perioadei de școlarizare de 4 ani.

Avându-se în vedere că tematica pentru examenul de admitere în Seminariile Teologice era sumară, cuprinzând teme doar din Mica Biblie, a fost elaborată o nouă tematică, pe baza Programei Școlare de religie de la Gimnaziu, aprobată de către Sfântul Sinod prin Temei nr. 4271/2001 și de către MEC prin Ordinul nr. 40.994/2001. Ea a fost inclusă în metodologia de admitere pentru sesiunea iunie 2002. Pentru Secția Patrimoniul Cultural a fost aprobată o nouă variantă de probe de aptitudini la examenul de admitere (Temei nr. 3005/2001).

Pentru cunoașterea îndeaproape a realităților din seminariile Teologice, în 6 noiembrie 2001 a avut loc, la Palatul Patriarhiei o întrunire a Directorilor de Seminarii, organizată de către MEC și Patriarhia Română. La deschiderea lucrărilor au participat P.F. Teoctist și Dl. Vasile Molan, Secretar de Stat la MEC. P.F. Sa a evidențiat faptul că existența celor 38 de Seminarii este o realizare de seamă a Bisericii. Revine, însă, directorilor rolul de a asigura și menține ținuta înaltă în aceste unități de învățământ. Învățământul teologic ortodox trebuie să fie deschis culturii în general, să îndeplinească teologia cu știința, astfel încât, viitori slujitori să fie și oameni de o înaltă moralitate, dar, și capabili de dialog cu lumea și cu problemele actuale. Dl. Secretar de Stat a făcut referire la o preevaluare în rândul elevilor, din învățământul general obligatoriu, privind orientarea lor profesională, vizând și opțiunea teologică, încât, la acordarea locurilor în școli, să se țină seama și de opțiunile elevilor, de nevoile reale ale Bisericii, precum și de obligațiile MEC în domeniul învățământului.

Ținând seama de faptul că MEC a publicat *Regulamentul de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar* și pentru armonizarea actualului Regulament al Seminariilor cu cel al MEC-ului, Sfântul Sinod, prin Temei 7624/2000 a aprobat unele modificări ale acestuia, iar, în noua formă, Regulamentul a fost înaintat Ministerului spre aprobare. Răspunsul încă nu s-a primit deoarece, Regulamentul Ministerului nu a fost încă publicat în Monitorul Oficial, iar de eventualele modificări ale acestuia se va ține seama și la Regulamentul Seminariilor Teologice.

Deoarece, în Seminariile Teologice s-au semnalat deficiențe referitoare la manualele școlare, Sfântul Sinod, prin Temei nr. 299/2001 a decis reeditarea ma-

nualelor pentru Seminariile Teologice de către Centrele Eparhiale care au posibilități tehnice. În acest sens a fost întocmită o listă cu 16 manuale pentru Seminarii și 16 pentru Facultăți, IBMOR preluând spre editare mare parte dintre ele. De asemenea, și alte Centre Eparhiale și-au asumat obligația editării unora dintre manuale, ex. Arhiepiscopia Clujului, Vadului și Feleacului.

O realizare de seamă o considerăm, în acest domeniu, editarea manualului de limba greacă pentru Seminariile Teologice, autor Asist. Univ. Luiza Dumitru, fost cadru didactic la Seminarul din București, și care are în derulare editarea manualelor și pentru celelalte clase seminariale. Prin Hot. Temei nr. 5471/2001, Sfântul Sinod a aprobat atât Programa analitică de limba greacă la Seminariile Teologice, cât și editarea Manualelor de către autoarea menționată.

Manualul de clasa a IX-a a fost bine primit de către Profesorii care predau la Seminarii pentru modul sistematic în care prezintă principiile de predare ale unei limbi străine, precum și pentru condițiile grafice de calitate.

Preocuparea pentru bunul mers al Seminariilor Teologice s-a concretizat și prin organizarea unei întruniri cu directorii Seminariilor, care a avut loc la București în 6.XI.2001. În cadrul acestei întruniri s-au discutat problemele legate de rețeaua Școlară care se referea la documentația necesară înființării unităților de învățământ preuniversitar și justificarea planului și a cifrei de școlarizare pentru învățământul teologic, probleme de curriculum, programele școlare și manualele pentru disciplinele teologice, resurse umane ce privesc încadrarea personalului didactic, acordului Chiriarhului pentru încadrare, probleme legate de concursuri școlare, examenul de admitere, BAC și titularizare.

La această întrunire au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Dl. Secretar de Stat Vasile Molan, ambii insistând asupra respectării legislației școlare și a adaptării învățământului în Seminar la structura de 4 clase, în condițiile generalizării învățământului obligatoriu de 9 ani, începând cu anul școlar 2003-2004.

Școli de Cântăreți

Sunt în număr de 20 și funcționează pe lângă Seminariile Teologice având aceiași bază materială și corp didactic. Separat de Seminarii funcționează doar 6 Școli de cântăreți. Privitor la aspectele de regulament școlar, planuri de învățământ, programe școlare și curriculum, acestea au fost reglementate în aceiași manieră ca și la Seminarii, în sensul că s-a revăzut și aici Planul de învățământ prin reducerea numărului de ore pe săptămână.

S-a întocmit un nou Plan de învățământ în perspectiva trecerii la 2 ani de școlarizare și este în derulare o nouă programă școlară la toate disciplinele, adaptată la cei 2 ani de studii, începând cu anul școlar 2002-2003.

Problema importantă la aceste școli o constituie posibilitatea încadrării absolvenților ei, astfel încât aceștia să nu fie puși în situația de a nu putea valorifica finalitatea școlii. Dealtfel, MEC a solicitat situația încadrării absolvenților școlilor profesionale pentru a constata necesitatea lor. Mai mult, se are în vedere ca, școlarizarea la acest nivel să se facă de către agenții economici care solicită specializările respective. Într-o atare situație, s-ar putea ca pe viitor ele să fie lăsate în seama Bisericii care va trebui să suporte toate cheltuielile de funcționare a lor.

În cele ce urmează redăm Tabelul cu Școlile de cântăreți pe Eparhii cu numărul de elevi, statistică din care s-ar putea trage unele concluzii privitoare la utilitatea lor și la modalitatea de funcționare pe viitor.

Nr. crt.	Denumirea instituției de învățământ Școala de cântăreți	Înscriși în 2001/2002	Propuneri pentru 2002/2003
1.	BUCUREȘTI	65	25
2.	TÂRGOVIȘTE	53	25
3.	BUZĂU	63	25
4.	CURTEA DE ARGEȘ	60	25
5.	TECUCI	39	-
6.	BRĂILA	67	25
7.	CĂLĂRAȘI	58	25
8.	M-REA. NEAMȚ	64	25
9.	SUCEAVA	47	25
10.	BOTOȘANI	87	25
11.	ROMAN	57	25
12.	HUȘI	55	25
13.	FĂGĂRAȘ		
14.	ALBA IULIA	40	25
15.	TÂRGU JIU	18	
16.	TURNU SEVERIN	54	25
17.	RÂMNICU VÂLCEA	92	50
18.	ARAD	25	25
19.	CARANSEBEȘ	15	
20.	GALAȚI	25	25
	TOTAL	884	350

Școli Teologico-Sanitare

Biserica Ortodoxă Română patronează și un număr de 9 școli teologico-sanitare în ideea că, pe lângă pregătirea de specialitate absolvenții se vor implica în actul medical cu mai multă dăruire, afectiv și caritabil. Aceste școli au următoarele specializări:

1. asistent medical generalist, 3 ani
2. asistent medical de balneo-fizio-terapie, 3 ani
3. asistent medical de nutriție, 3 ani

Nr. crt.	Denumirea instituției de învățământ Școala postliceală...	Înscriși în 2001/2001		Propuneri pentru 2002/2003	
		La zi	Fără frecv.	La zi	Fără frecv.
1.	BUCUREȘTI	200.		75	
2.	CONSTANȚA	124		50	
3.	CONSTANȚA-"Christiana"				
4.	IAȘI	103		25	
5.	PIATRA NEAMȚ	86		25	
6.	TÂRGU NEAMȚ	69		25	
7.	BRĂILA	66			
8.	AIUD	137		25	25
9.	ARAD	76		25	
	TOTAL	861		250	25
	TOTAL GENERAL	861		275	

Menționăm că situația Școlilor Postliceale este deosebită față de anii anteriori, în sensul că se merge pe linia restrângerii Școlilor Postliceale Sanitare, pregătirea urmând a se face în Colegii Universitare Medicale. De asemenea, prevederile legale menționează că cei care doresc să pregătească specialiști în aceste școli trebuie să suporte cheltuieli de școlarizare, situație care a și fost pusă în aplicare în unele școli. Totodată, este de remarcat și faptul că după absolvire se ivește problema încadrării acestor absolvenți care nu primesc o repartiție oficială și sunt nevoiți să-și găsească singuri locuri de muncă.

Învățământul teologic superior

Învățământul teologic superior este o componentă de seamă a învățământului teologic ortodox prin aceea că asigură formarea de specialiști în diversele domenii în care Biserica Ortodoxă Română s-a implicat de la cea pastoral-misionară la cea social-culturală. A fost integrat în învățământul de stat prin Protocolul nr. 9870/30.05.1991, încheiat între Ministerul Învățământului și Științei, Secretariatul de Stat pentru Culte și Patriarhia Română și oficializată această integrare prin prevederile Legii Învățământului nr. 84/1995, republicată în decembrie 1999.

În prezent Biserica Ortodoxă Română are 15 Facultăți de Teologie cu un număr de până la 10 specializări, după cum urmează:

1. Teologie Pastorală
2. Teologie Asistență-Socială
3. Teologie Litere (Română, Franceză, Engleză)
4. Teologie Limbi Clasice
5. Teologie Pictură Bisericească
6. Teologie Patrimoniu
7. Teologie Filosofie
8. Teologie Istorie
9. Teologie Limbi Străine
10. Teologie Muzică Bisericească
11. Teologie Comunicare prin Limbaj mimico-gestual

Activitatea didactică și duhovnicească este desfășurată de 384 cadre didactice, din care 68 profesori, 51 conferențieri, 134 lectori, iar restul asistenți și preparatori.

Cursurile Facultăților de Teologie au fost urmate de un număr de 11.615 studenți, dintre care la secția Pastorală 6326. În anul 2001 au obținut Diploma de Licență 1408 de absolvenți. O statistică mai amănunțită pe Centre Eparhiale, Facultăți de Teologie și specializări se poate vedea din tabelul ce urmează:

1. TP* – Teologie Pastorală	9. TF* – Teologie Filosofie
2. TAS* – Teologie Asistență-Socială	10. T.Ist.* – Teologie Istorie
3. TLR* – Teologie Limba Română	11. T.LStr. – Teologie Limbi Străine
4. TLF* – Teologie Limba Franceză	12. TSC*/TC* – Teologie Științele Comunicării
5. TLE* – Teologie Limba Engleză	13. TM* – Teologie Muzică
6. TLC* – Teologie Limbi Clasice	Tx.* – locuri cu taxă
7. TPI* – Teologie Pictură Bisericească	M* – Master
8. TPA* – Teologie Patrimoniu	D* – Doctorat

Centru Universitar	Secția	Forma de învățământ			An I	Total Licențiați secție		Loc solicitate 2002/2003				M*	D*
		Zi	FF	IDD		Zi	FF	Tx*	IDD				
1. București	1.TP*	710	147	-	167	857	165	180	-	-	-	52	153
	2.TAS*	164	-	-	38	164	38	50	-	-	-		
	3.TLR*	169	-	-	34	169	23	50	-	-	-		
	4.TLF*	77	-	-	14	77	11	30	-	-	-		
	5.TLE*	100	-	-	19	100	19	30	-	-	-		
	6.TLC*	79	-	-	-	79	20	30	-	-	-		
	7.TPI*	74	-	-	22	74	9	30	-	-	-		
	8.TPA*	89	-	-	25	89	16	30	-	-	-		
	Total general		1609			301		430				52	153
2. Constanța	1.TP	186			102	288	54	60	10		50	30+	
	2.Tist.	73			36	109	20	30	5	20	-	20Tx	
	3.TAS												
	4.TPA												
	5.TM*												
	6.TC*												
	7.TLR	91			41	132	28	30	5	20	-		
	Total general		529			102		395				50	
3. Galați	1.TLR	126	-	-	33	159	26	25	-	25	-	-	-
	2.TLE	18	-	-	22	40	- 25	-	25	-	-	-	-
	Total general		199			26		100				-	-
4. Pitești	1.TP	425	960	-	25	1385	72	25	-	100	-	66	-
	2.TAS	141	-	-	202	343	-26	25	-	50	-		
	3.TLR	138	-	-	105	243	26	25	-	50	-		
	4.TLS	64	-	-	58	122	13	20	-	30	-		
	5.TF*	-	-	-	-	-	-	25	-	75	-		
	Total general				2093	137		425				66	
5. Târgoviște	1.TP	423	-	408	107	938	63	50	-	50	30	37	-
	2.TAS	134	-	-	27	161	12	25	-	25	-		
	3.TLR	199	-	-	43	242	22	25	-	25	-		
	Total general		1341			97		230				37	-
6. Craiova	1.TP	354	-	-	561	915	88	80	100	-	-	10	7
	2.TAS	131	-	-	134	265	18	25	-	10	-		
	3.TLR	188	-	-	180	368	47	25	-	20	-		
	Total general		1548			153		260				10	7
7. Timișoara	1.TP	147	-	-	42	189	32	25	20	-	-	20	-
	2.TLR	92	-	-	16	108	17	20	-	10	-		

	3.TLStr*	45	-	-	11	56	12	10	-	5	-		
	4.T.Ist.*	101	-	-	23	124	20	25	-	10	-		
	Total												
	general		477			81			125			20	
8. Arad	1.TP	280	-	-	54	334	43	50	20	30	-	80	
	2.TAS	80	-	-	78	158	-	40	10	35	-		
	3.TLR	90	-	-	67	157	-	40	10	35	-		
	Total												
	general		649			43			230			80	
9. Baia-Mare	1.TP	-	-	-	27	27	-	30	-	8	-	-	
	2.TAS	115	-	-	20	135	-	25	-	6	-		
	3.TLR	75	-	-	15	90	24	25	-	6	-		
	Total												
	general			252				24			100		
10. Cluj	1.TP	242	-	-	68	310	48	70	-	-	-	-	
	2.TAS	90	-	-	21	111	19	20	-	-	-		
	3.TLR	62	-	-	17	89	8	15	-	-	-		
	4.TLStr	53	-	-	15	68	14	15	-	-	-		
	5.TPA	80	-	-	21	101	16	20	-	-	-		
	6.TSC*	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-		
	Total												
	general			679				105			150		
11. Sibiu	1.TP	407	-	-	100	507	91	50	50	-	-	46	126
	2.TAS	91	-	-	30	121	14	10	-	15	-		
	3.TLR	105	-	-	22	127	15	10	-	15	-		
	4.TLStr	90	-	-	16	106	14	10	-	15	-		
	5.TPA	-	-	-	13	13	-	10	-	10	-		
	6.T.Ist.	-	-	-	25	25	-	10	-	10	-		
	Total												
	general			899				134			215	46	126
12. Alba Iulia	1.TP	230	-	-	33	263	39	30	-	-	-		
	2.TAS	118	-	-	35	153	19	25	-	-	-		
	3.TLR	87	-	-	25	112	19	25	-	-	-		
	Total												
	general			528				77			80		
13. Oradea	1.TP	324	-	-	50	374	57	25	-	-	25	24	
	2.TAS	105	-	-	14	119	31	20	-	15	-		
	3.TLR	137	-	-	23	160	22	20	-	15	-		
	4.TPA	-	-	-	15	15	-	-	-	-	-		
	Total												
	general			668				100			120		24
14. Iași	1.TP	217	-	-	-	217	43	60	50	-	-	?	-
	2.TAS	90	0	0	0	90	21	23	-	5	-		
	3.TLR	97	-	-	-	97	18	23	-	5	-		

4.TLStr	94	-	-	-	94	21	23	-	5	-
5.TPA	175	-	-	-	175	27	37	-	-	-
Total										
general			673			130			231	

15. Reșița

Total general 12.144 din care 6614 la T.Pastorală 1510 3091 385 279

Aspecte deosebite legate de învățământul universitar și care au constituit temeuri pentru Sfântul Sinod pot fi menționate următoarele:

În anul 2001 prin Hotărârea de Guvern nr. 999/2000 se pune în discuție menținerea dublelor specializări din învățământul superior. Socotindu-se necesară existența acestora pentru trebuințele Bisericii s-a făcut intervenție pentru menținerea lor și, între timp, a apărut și Hotărârea de Guvern nr. 174/2001 care a abrogat Hotărârea nr. 999/2000, încât în prezent Facultățile de Teologie funcționează cu specializările menționate. Există însă și acum o situație similară deoarece prin Hotărârea nr. 1336/27.12.2001 Guvernul României a fixat domeniile și specializările de referință din domeniul universitar, reducând specializările de la cca.500 la cca.250. Teologia se regăsește ca doemniu de sine stătător cu specializările Teologie Pastorală și Teologie Didactică.

Față de această situație s-a făcut intervenție la Ministerul Educației și Cercetării pentru menținerea dublelor specializări în forma actuală (Adresa nr. 640/2002).

Preocuparea unor Centre Universitare pentru dezvoltarea învățământului teologic s-a concretizat și prin solicitarea și aprobarea de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a unor specializări la unele dintre Facultăți. Astfel, Arhiepiscopia Sibiului, la solicitarea Facultății de Teologie din Sibiu a propus înființarea specializărilor Teologie-Istorie și Teologie-Patrimoniu (Restaurarea și Conservarea operelor de artă), aprobate de Sfântul Sinod prin hotărârea Temei: 3001/2001, iar Arhiepiscopia Tomisului a solicitat înființarea specializării de Teologie-Muzică Bizantină pe lângă Facultatea de Litere-Teologie a Universității "Ovidius" din Constanța, aprobată de Sfântul Sinod prin hotărârea Temei: 3138/2001.

În anul 2001 Sfântul Sinod, la propunerea Facultății de Teologie din Cluj Napoca, propunere înaintată de Î.P.S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, a făcut o analiză amănunțită asupra situației existente în Facultățile de Teologie atât din punct de vedere al activității didactice cât și al managementului și finalității acestui învățământ. S-a semnalat necesitatea îmbunătățirii nivelului de pregătire în învățământul teologic universitar subliniindu-se totodată nevoia corelării numărului de Facultăți de Teologie cu necesitățile pastorale, misionare și didactice ale Bisericii. Discuțiile pe marginea acestor aspecte s-au concretizat în hotărârea Sfântului Sinod, Temei 5014/2001.

Menționăm că, în baza acestor hotărâri, în ultima perioadă s-au întrunit Sinoade Mitropolitane și a avut loc și Consfătuirea Decanilor de la Cluj. Acestea au luat în discuție toate aspectele cuprinse în hotărârea Sfântului Sinod menționată mai sus.

La viitoarea ședință a Sfântului Sinod vor fi analizate și se vor lua decizii privitoare la aspectele la care s-a făcut referire.

Un alt aspect demn de menționat este acela că, în ideea întăririi spiritului de apartenență a școlilor teologice universitare ortodoxe la tradițiile Bisericii noastre, două Facultăți de prestigiu din învățământul teologic românesc au solicitat și au primit aprobare de a purta numele unor personalități de seamă din istoria Bisericii Ortodoxe Române, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași, la propunerea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a primit numele "Dumitru Stăniloae" – hotărârea Sfântului Sinod teme: 2825/2001, iar Facultatea de Teologie Ortodoxă din București a primit numele "Patriarhul Justinian" – hotărârea Sfântului Sinod teme: 1000/2001. Menționăm că și Episcopia Râmnicului a înaintat o notă de fundamentare privind înființarea unei Facultăți în Municipiul Râmnicu Vâlcea, însă decizia asupra acestei solicitări a fost amânată și urmează a se rediscuta prin prisma hotărârii teme: 5014/2001 cu privire la învățământul teologic universitar ortodox.

Învățământul teologic postuniversitar

În ultima vreme s-a extins și învățământul teologic postuniversitar reprezentat de cele două forme: studii aprofundate (Master's) și cursurile de doctorat.

Cursurile de studii aprofundate sunt organizate la Facultățile de Teologie din București, Iași, Sibiu, Cluj, Oradea, Craiova, Târgoviște, Pitești și Reșița. Specializările la care se organizează aceste cursuri sunt în număr de 5, după cum urmează:

1. Exegeză și Ermineutică
2. Istorie și Tradiție
3. Doctrină și Cultură
4. Pastorală și Viață liturgică
5. Misiune socială

Facultățile din Arad, Argeș și Târgoviște alte 2 specializări: Pastorală, cu un efectiv de 78 de studenți și Litere, cu un efectiv de 14 studenți, urmărind, așadar, linia specializărilor universitare.

În anul școlar 2000-2001 au fost înscriși la cursurile de masterat 335 de studenți și au obținut diploma de master 246 absolvenți.

Importanța acestor cursuri cu o durată de 1 an sau 1 an și jumătate constă în posibilitatea licențiaților în teologie de a se specializa într-un anumit domeniu spre care sunt atrași și a deprinde metode de cercetare științifică. Dizertația susținută la sfârșitul acestor cursuri îi legitimează pe aceștia ca având preocupări pentru o anumită specializare pe care să o poată continua la doctorat. Există, de altfel, și orientarea unor facultăți de a primi la doctorat numai absolvenți de studii aprofundate pe considerentul că aceștia au probat o anumită capacitate de cercetare și activitate științifică. Menționăm că Legea Învățământului și Hotărârea de Guvern privind organizarea doctoratului; nu prevăd o asemenea restricție.

Pregătirea obținută în cadrul studiilor aprofundate reprezintă o treaptă superioară în formarea unor specialiști pe diferite domenii teologice, din rândul acestora recrutându-se, cu prioritate, cei ce se dedică activităților didactice, administrative sau de asistență socială ca unii ce probează anumite înclinații spre un domeniu sau altul.

Doctoratul

Formă superioară de pregătire, doctoratul este organizat potrivit H.G. nr. 37/25 ianuarie 1999, hotărâre publicată în Monitorul Oficial, Anul XI, nr. 32/27 ianuarie 1999.

Facultățile care organizează doctoratul sunt: Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj și Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea, denumite de H.G. menționată sub numele de I.O.D. (Instituții Organizatoare de Doctorat). Doctoratul este forma cea mai înaltă de organizare a învățământului superior, bazându-se pe cercetarea științifică și pe creație de valoare.

Doctoratul se organizează cu frecvență și în această situație este de 4 ani și la fără frecvență cu o durată stabilită de către conducerea I.O.D., în principiu, 7 ani. În Facultățile de Teologie care sunt acreditate I.O.D. au fost înscriși la doctorat în anul școlar 2000-2001, 279 candidați iar în 2001-2002, 47 de candidați.

La doctorat, cursurile de zi, sunt în evidență 26 de doctoranzi, iar la fără frecvență 253 doctoranzi.

Dare de seamă

Activitatea Biroului de Burse din cadrul Sectorului Învățământ pe anul 2001

În cadrul Sectorului Învățământ funcționează un Birou de Burse a cărui activitate vizează trei direcții importante:

1. recrutarea, selectarea și obținerea burselor de studiu pentru românii din afara granițelor;
2. selecționarea și obținerea burselor de studiu pentru românii care doresc să-și continue studiile în străinătate;
3. rezolvarea solicitărilor străinilor care doresc să studieze în școlile teologice din România;

1. Biserica Ortodoxă Română manifestă un interes deosebit pentru sprijinirea **românilor din afara granițelor țării**, care doresc să urmeze studii de teologie în școlile teologice din România. Majoritatea celor care solicită școlarizare în Țară o formează românii din Republica Moldova și cei din Ucraina. Deși în număr mai mic, sunt cereri și din partea românilor care locuiesc în Iugoslavia, Ungaria, Sudul Dunării, Europa Occidentală și chiar Statele Unite ale Americii.

Bursele de studiu sunt acordate de Ministerul Educației și Cercetării din România pe baza acordurilor bilaterale pe care le are cu Ministerele similare din țările respective (în anul 2001 au fost încheiate asemenea protocoale cu Republica Moldova și cu Ucraina). Din anul 2001, din motive de principialitate, admiterea candidaților etnici români din Republica Moldova, Ucraina, și din alte țări, s-a făcut direct prin ministerele de resort din România și din țările în cauză și prin consulatele românești din aceste țări și Ministerul Afacerilor Externe român. Facultățile de Teologie Ortodoxă din România au fost solicitate să trimită profesori pentru testarea și selecția candidaților.

Pentru anul școlar și universitar 2001/2002 au fost primiți ca bursieri ai statului român un număr de 48 români din afara granițelor țării: 19 la studii preuniversitare, 21 la studii universitare, 8 la studii postuniversitare, din care 2 la master și 6 la doctorat. Acestora li se adaugă un număr de 4 cetățeni moldoveni și unul ucrainian care s-au înscris pe cont propriu la studii, urmând să-și plătească taxele de școlarizare, dintre aceștia 2 sunt la seminarii și 3 la facultate.

După țara de proveniență acești bursieri sunt repartizați astfel:

- din Republica Moldova 19 la seminarii (13 cu binecuvântarea Î.P.S. Petru, 6 cu binecuvântarea Î.P.S. Vladimir), 15 la facultăți (11 cu binecuvântarea Î.P.S. Petru, 4 cu binecuvântarea Î.P.S. Vladimir), 2 la master și 4 la doctorat, în total 40 de bursieri;
- din Ucraina (nordul Bucovinei, Ucraina Subcarpatică și Regiunea Odessa) 3 la facultăți și 1 la doctorat, în total 4 bursieri;
- din Iugoslavia (vestul Banatului) 1 bursier la doctorat;
- din Macedonia 1 bursier la facultate;
- din Italia 1 bursier la facultate;
- din S.U.A. 1 bursier la facultate.

Numărul **total al românilor din afara granițelor țării**, care studiază în școlile teologice din România se prezintă astfel:

Republica Moldova

În prezent, în școlile teologice din România studiază cu binecuvântarea Î.P.S. Petru, Mitropolitul Basarabiei un număr de 235 de tineri (134 elevi, 96 studenți și 5 la doctorat), cu binecuvântarea Î.P.S. Vladimir, Mitropolitul Chișinăului, 43 de tineri (28 elevi, 13 studenți și 2 la doctorat) și direct prin intermediul MEC 11 tineri (1 elev, 4 studenți, 2 la master și 4 la doctorat). Dintre aceștia 13 tineri studiază pe cont propriu cu taxă (11 elevi și 2 studenți). Numărul total al tinerilor basarabeni care studiază în România este repartizat astfel: 163 elevi, 113 studenți, 2 masteranzi și 11 doctoranzi, cu totul sunt 289, dintre care 276 ca bursieri ai statului român.

Ucraina

Tinerii români care trăiesc în Ucraina sunt recomandați pentru studii în România de preoții români din Bucovina, sudul Basarabiei, nordul Maramureșului, iar binecuvântarea o primesc de la Î.P.S. Onufrie al Cernăuților, P.S. Ioan de Hust și Vinogradov sau de la Mitropolitul de Odessa.

Pentru anul școlar 2001/2002, au primit burse de studiu din partea Ministerului Educației și Cercetării din România un număr de 4 tineri: 3 pentru învățământul universitar și 1 pentru doctorat. În prezent, în școlile teologice din România studiază, în total, un număr de 43 de tineri, dintre care 21 sunt elevi, 21 studenți și 1 doctorand.

Iugoslavia, Sudul Dunării și restul Europei

Pentru anul școlar 2001/2002, au primit burse de studiu din partea Ministerului Educației și Cercetării din România un număr de 2 tineri: 1 pentru învățământul universitar (din Macedonia) și 1 pentru doctorat (din Iugoslavia). În prezent, din aceste țări, în școlile teologice din România studiază un număr de 29 de tineri, dintre care 9 sunt elevi (8 din Iugoslavia, 1 din Cehia), 17 studenți (6 din Iugos-

lavia, 3 din Austria, 2 din Macedonia, 2 din Italia, 2 din Germania, 1 din Albania, 1 din Franța) și 3 la doctorat (1 din Iugoslavia, 2 din Macedonia).

Din Iugoslavia în școlile teologice din România studiază, în total, un număr de 15 tineri, dintre care 8 elevi, 6 studenți și 1 doctorand.

America

Pentru anul școlar 2001/2002, s-a înscris la o facultate de teologie din România, ca bursier al statului român, 1 tânăr român care locuiește în S.U.A.

În total, studiază în România un număr de 4 studenți (3 din S.U.A. și 1 din Canada) și 1 doctorand din S.U.A.

Numărul **total** al tinerilor români din afara granițelor țării înscriși în anul școlar și universitar 2001/2002 este de **192 elevi (11 fără bursă), 155 studenți (3 fără bursă), 2 masteranzi și 16 doctoranzi, adică 365 de tineri, dintre care 351 bursieri ai statului român.** (A se vedea Anexa 1).

2. Bursierii români care studiază în străinătate.

Bursele de studiu oferite Patriarhiei Române de diferite Biserici sau Instituții din străinătate reprezintă o modalitate eficientă de realizare și menținere a legăturilor cu aceste Biserici sau organizații și o formă superioară de specializare a unor tineri de talent, care au posibilitatea de a-și îmbogăți cunoștințele în centre universitare de renume.

Obținerea burselor se face pe trei căi: la intervenția Biroului de Burse al Patriarhiei Române, pe cale particulară, prin contactele directe ale candidaților cu instituțiile ofertante și la solicitarea centrelor eparhiale. Intervenția Biroului de Burse se impune în relația cu Bisericile și instituțiile care acordă burse numai în baza recomandării Patriarhiei Române. Este cazul Comitetului Catolic pentru Colaborare Culturală de la Vatican, Organizației *Diakonisches Werk* a bisericii Luterane din Germania, Biserica Protestantă din Elveția – EPER, Institutul Ecumenic de la Bossey și Biserica Ortodoxă a Greciei.

În toate aceste situații, sunt selecționați candidați de pe tot cuprinsul Patriarhiei, recomandați de centrele eparhiale sau de facultăți și seminarii teologice, ținându-se cont de criteriile de selecție stabilite de Sfântul Sinod (Temei nr. 7452/1997). De asemenea, conform Hotărârii Sfântului Sinod, Temei nr. 3414/1998, sunt eligibili pentru burse de studii în străinătate candidații care îndeplinesc una din următoarele condiții: cei înscriși la doctorat, cei aflați în faza finală de elaborare a tezei de doctorat sau cei care lucrează în învățământul teologic și religios ori în administrația bisericească eparhială.

Pentru anul universitar 2001/2002, prin Biroul de Burse au fost propuși instituțiilor menționate un număr de 23 de candidați, majoritatea cadre didactice la facultățile și seminariile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române, după cum urmează: pentru Sfântul Sinod al Bisericii Greciei – 2, pentru Comitetul Catolic pentru Colaborare Culturală – 3, pentru Institutul Ecumenic de la Bossey – 3, pentru Biserica Protestantă din Elveția – EPER – 2, pentru *Diakonisches Werk* – 4, Institutul Ecumenic de la Chambesy – 1 și unul la Institutul de Liturgică din Padova. Dintre aceștia, 16 au primit bursă de studiu: 1 în Grecia, 2 la Roma și 1 la Padova (bursă oferită de către Arhiepiscopul de Padova), 2 la Bossey, 3 în Germania, 2 în

Elveția (prin EPER), 1 la Chambesy, 3 în Europa și 1 în SUA prin CMB. Bursele oferite de către CMB sunt pentru anul universitar 2002/2003.

La cursul de limbă germană organizat anual de Diakonisches Werk la Sibiu au fost recomandați prin Biroul de Burse 2 candidați care au primit bursă.

La cursul de limbă engleză organizat de Consiliul Mondial al Bisericilor la Vilemov – Cehia, în anul 2001, au fost recomandați doi candidați care au beneficiat de burse de studiu.

O importanță deosebită a avut-o întâlnirea Prea Sfințitului Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal, cu Doamna Sabine Wiegmann, referentul pentru burse al Diakonisches Werk și un reprezentant al Consiliului Mondial al Bisericilor. Cu această ocazie s-au abordat probleme privind strategiile de acordare a bursei de studiu de către cele două organizații și s-au făcut aprecieri legate de performanțele bursierilor români care se află deja la studii.

În numeroase cazuri candidații contactează direct instituții din străinătate și obțin burse de studiu. Unii dintre aceștia solicită binecuvântarea bisericească înainte de a pleca la studii și sunt luați în evidență. Alții, pentru motivul că nu li se cere din partea instituției care oferă bursa recomandarea, nu solicită acest lucru. O parte dintre aceștia nu informează centrele eparhiale sau Biroul de Burse despre faptul că au primit burse în străinătate, nefiind luați în evidență la nivelul Patriarhiei. De asemenea un număr însemnat de burse sunt obținute prin contactele directe pe care centrele episcopale le au cu diferite Biserici și organizații din străinătate.

În prezent, se află la studii în străinătate un număr total de 143 bursieri despre care Biroul de Burse are cunoștință. Dintre aceștia 36 au plecat prin intermediul Sectorului Învățământ al Patriarhiei Române. Pe țări numărul bursierilor este repartizat astfel: Grecia (39), Italia (25), Germania (19), Elveția (20), Franța (19), S.U.A. (8), Anglia (6), Austria (2) și câte unul în Iugoslavia, Finlanda, India, Spania, Israel. (A se vedea Anexa 2).

3. Cetățeni străini care studiază în școlile teologice din România

Primirea la studii în Școlile de teologie din România a cetățenilor străini reprezintă o latură importantă în menținerea și întărirea legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Creștine. Pentru acest motiv, solicitările venite din partea acestora sunt analizate cu deosebit interes, urmărindu-se de fiecare dată o rezolvare favorabilă. Bursele se obțin din partea Ministerului Afacerilor Externe din România în urma recomandărilor făcute de Patriarhia Română.

Pentru anul universitar 2001/2002 au existat cinci cereri pentru studii teologice în România: una din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare, pentru cursuri de licență, una din partea Bisericii Luterane Evanghelice din Germania, una din partea Bisericii Ortodoxe Georgiene și una din partea Patriarhiei Ecumenice, ultimele trei pentru studii de doctorat la Facultatea de Teologie din București. A mai fost aprobată o bursă pentru cursuri de licență pentru un candidat al Bisericii Copte din Etiopia, însă acesta nu a putut veni în România, în locul lui fiind propus și aprobat un cetățean american, creștin ortodox.

În prezent sunt înscriși la studii în școlile teologice din România 15 cetățeni străini, din care 1 la seminar, 6 la facultate și 8 la doctorat. Țările din care provin aceștia sunt: Bulgaria (4, studii universitare), Grecia (2 din care 1 la studii universitare și 1 la studii post universitare), câte unul din Germania, Georgia, Etiopia, Egipt, Coreea, Italia, Polonia, toți la studii postuniversitare de doctorat, precum și unul din S.U.A. la studii universitare. Un tânăr din Cehia studiază la Seminarul de la Neamț. (A se vedea Anexa 3).

La nivelul Biroului de Burse se constată că de cele mai multe ori procesul de selectare a candidaților pentru studii în străinătate este îngreunat deoarece majoritatea dosarelor trimise de diferiți solicitanți nu corespund criteriilor de selecție stabilite de Sfântul Sinod sau sunt trimise cu foarte mare întârziere de către Centrele Eparhiale sau acestea nu propun nici un candidat.

Pentru acest motiv ar fi de dorit ca, în viitor, Centrele Eparhiale în colaborare cu facultățile sau seminariile teologice să propună din timp (în prima jumătate a anului pentru anul școlar următor) doi sau trei candidați. Totodată să informeze complet candidații cu privire la completarea dosarelor și a condițiilor cerute de fiecare instituție care oferă burse. Candidații trebuind să aibă o opțiune clară și temeinic fundamentată în momentul când solicită o bursă de studiu în străinătate.

Dintre acești candidați care au dosarul complet și îndeplinesc condițiile cerute de către Sfântul Sinod, vor fi aleși la momentul potrivit aceia care corespund cel mai bine cerințelor instituțiilor din străinătate care oferă burse, dar și necesităților eparhiilor sau școlilor de teologie care i-au recomandat.

Anexa 1 Situația românilor din afara granițelor țării aflați la studii în România

Țara	Studii pre-universitare	Studii universitare	Studii post-universitare	Total	Observații
Republica Moldova	134	96	5	235	Cu binecuvântarea Î.P.S. Petru
	28	13	2	43	Cu binecuvântarea Î.P.S. Vladimir
	1	4	6	11	Direct prin M.E.C.
	163	113	13	289	În total
Ucraina	21	21	1	43	
Iugoslavia	8	6	1	15	
Macedonia	-	2	2	4	
Albania	-	1	-	1	
Austria	-	3	-	3	
Germania	-	2	-	2	
Franța	-	1	-	1	
Italia	-	2	-	2	
S.U.A.	-	3	1	4	
Canada	-	1	-	1	
Total	192	155	18	365	
	(11 fără bursă)	(3 fără bursă)		(11 fără bursă)	

Anexa 2 Situația bursierilor români care studiază în străinătate

Țara	Plecați prin Biroul de Burse	Plecați pe cale particulară	Total Observații
Grecia	10	29	39
Italia	9	16	25
Elveția	6	14	20
Germania	4	15	19
Franța	3	16	19
S.U.A.	3	5	8
Anglia	-	6	6
Austria	1	1	2
Iugoslavia	-	1	1
Finlanda	-	1	1
India	-	1	1
Spania	-	1	1
Israel	-	1	1
Total	36	107	143

Anexa 3 Cetățeni străini care studiază în România

Țara	Studii pre-universitare	Studii universitare	Studii post-universitare	Total Observații
Bulgaria	-	4	-	4
Grecia	-	1	1	2
Germania	-	-	1	1
Georgia	-	-	1	1
Etiopia	-	-	1	1
Egipt	-	-	1	1
Coreea	-	-	1	1
Italia	-	-	1	1
Polonia	-	-	1	1
S.U.A.	-	1	-	1
Cehia	1	-	-	1
Total	1	6	8	15

CONCLUZII ȘI DEZIDERATE

Analizând toate aspectele enumerate în prezenta Dare de Seamă, putem desprinde unele concluzii și formula unele deziderate.

Pentru învățământul religios în Școlile de Stat:

– se constată că predarea Religiei în școală se face în spiritul propunerilor Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al prevederilor Legii Învățământului;

- s-a elaborat o nouă Programă școlară pentru clasele I-XII mai bine structurată și care cuprinde diverse domenii teologice și de activitate practică a Bisericii în societate;
- s-au extins activitățile extracurriculare în școli, profesori de religie făcându-și simțită prezența printr-o muncă educativă susținută, concretizată în organizarea unor cabinete de religie și paraclise și în activități educative diversificate;
- se impune intensificarea acțiunii de elaborare și tipărire a manualelor de religie potrivit noilor programe;
- să se urmărească îmbunătățirea activității factorilor de îndrumare și control, inspectorii de specialitate religie și inspectorii eparhiali pentru eficiența predării religiei în școală;
- să sporească numărul activităților școlare și să cunoască o mai mare diversificare;
- să continue acțiunea de antrenare a cât mai multor elevi și școli la Concursul Național "Bun venit mileniului III creștin";
- tineretul școlar să fie antrenat în viața comunitară, în activitățile religioase de la parohii și mănăstiri.

Pentru învățământul teologic:

- s-au elaborat cu operativitate Planuri de Învățământ, potrivit unor cerințe formulate de către Ministerul Educației și Cercetării și au fost aplicate;
- s-au înregistrat realizări de seamă în desfășurarea activității la Seminariile Teologice, atât prin creșterea calitativă a activităților curriculare curente și a celor extracurriculare;
- s-a acreditat în toate mediile bisericești și de învățământ necesitatea unui învățământ seminarial, valoros prin caracterul său vocațional și prin educația deosebită ce se desfășoară în aceste școli;
- se impune a se acorda o atenție deosebită activității de formare duhovnicească și practică liturgică în Seminariile Teologice;
- să se urmărească antrenarea cât mai multor elevi la olimpiade și la Concursul "Bun venit mileniului III creștin";
- să se folosească cu eficiență oferta curriculară la dispoziția școlii pentru ca fiecare Seminar să-și pună amprenta specificului local;
- învățământul teologic superior să meargă pe linia recomandărilor făcute de către Sfântul Sinod, Temei nr. 5014/2001, de a realiza echilibrul între cantitate și calitate;
- să se urmărească organizarea unei cercetări științifice valoroase în cadrul Facultăților de Teologie;
- să se aibă în vedere dotarea bibliotecilor Facultăților cu lucrări de specialitate și, în special, să se aibă în vedere procurarea revistelor centrale și locale.

Pentru schimbul de burse:

- se constată o colaborare fructuoasă în acest plan cu instituții universitare din străinătate;
- considerăm această formă de conlucrare, drept o colaborare binevenită în plan uman și bisericesc;

- se poate aprecia generozitatea organizațiilor internaționale, care au oferit și oferă un mare număr de burse pentru tinerii români;
- s-ar impune o relansare a relațiilor în planul schimburilor culturale și de bursieri cu Biserica Rusiei, Biserica Ucrainei și cu Bisericile Vechi Orientale;
- este necesară o mai strictă evidență a bursierilor plecați la studii în străinătate și a activității acestora în instituțiile de învățământ la care se specializează prin transmiterea de către aceștia a unor referate pe marginea a ceea ce lucrează, eventual și o caracterizare din partea profesorului îndrumător;
- se impune, de asemenea, atragerea a tot mai mulți candidați din rândul românilor din afara granițelor la studii teologice în România, în paralel cu o mai riguroasă selecție a lor și în acest sens, întreprinderea unor demersuri la nivel înalt pe lângă Ministerul Educației și Cercetării și Guvern cu privire la sporirea numărului de burse, în special pentru cei din imediata vecinătate.

Toate cele mai sus prezentate constituie, după cum se poate vedea, o activitate diversificată și susținută în domeniul învățământului religios și teologic românesc, ele arătând prin diversitatea lor, atât unele realizări, precum și unele neîmpliniri, dar sperăm că din tot ceea ce s-a prezentat rezultă dorința ca în viitor această nobile misiune de învățământ și educație să se desfășoare în condiții mai bune.

Prof. diac. NICU D. OCTAVIAN
Consilier Patriarhal

PROGRAMA ȘCOLARĂ PENTRU
CLASELE I-XII

ARIA CURRICULARĂ:

Om și Societate

RELIGIE
CULTUL ORTODOX

Programa Școală pentru disciplina Religie – clasele I-XII

Prin Hotărârea Sfântului Sinod, Temei nr. 4002/2000 s-a aprobat o nouă Programă Școlară de Religie pentru clasele I-XII. Acest lucru a fost determinat de experiența acumulată în predarea Religiei în învățământul de stat de-a lungul unui deceniu și a constat în revizuirea vechilor Programe și în întocmirea celei noi, potrivit normelor psiho-pedagogice moderne și în spiritul adaptării ei la realitățile concrete de predare a Religiei. În esență este vorba de urmărirea unor obiective și a unor conținuturi care să apropie tot mai mult învățământul religios de realitățile vieții spirituale și sociale a tineretului școlar. În cele ce urmează, redăm Programă Școlară pentru clasele I-XII, așa cum a fost ea aprobată de către Sfântul Sinod, prin Hotărârea mai sus-menționată, și de către MEC prin Ordinul nr. 37604/06.09.2001.

Notă de prezentare

Noua formă a curriculum-ului de **Religie-cultul ortodox** pentru clasele I-VIII vine în întâmpinarea atât a dorinței de cunoaștere a elevilor, cât și a idealurilor Bisericii noastre în ceea ce privește educația tinerilor în spiritul credinței ortodoxe. Aceste idealuri vizează formarea unor caractere moral-creștine de unde să pornească o nouă concepție asupra relației Dumnezeu-om, om-semeni și, nu în ultimul rând, o atitudine morală și obiectivă față de propria-i persoană.

Structura întregului curriculum de Religie urmărește ridicarea nivelului de educație religioasă și morală a societății, începând cu tânăra generație.

Prin demersul educațional din cadrul orelor de Religie, Biserica vine în ajutorul societății în ansamblu, promovând dragostea, prietenia, pacea, înțelegerea și întrajutorarea între semeni, toate acestea constituind principiile de bază ale credinței creștine. Prezenta programă conține: obiective-cadru, obiective de referință și exemple de activități de învățare, conținuturi, anexe. Conținuturile sunt structurate astfel încât, la fiecare ciclu de învățare, exista șase domenii de învățare. Unele dintre acestea rămân domenii de studiu pe tot parcursul învățământului obligatoriu (Noțiuni de catehism, Noțiuni de morală creștină, Noțiuni de liturgică), iar altele există pe parcursul unui singur ciclu de învățământ (Vechiul Testament,

Noul Testament, Slujire și misiune, Apostoli și spiritualitate, Istoria Bisericii Universale și Istoria Bisericii Ortodoxe Române).

Organizarea conținuturilor asigură posibilitatea elevilor de a progresa gradual în cunoașterea diferitelor domenii.

Dacă unele titluri de domenii sau conținuturi pot părea ușor exagerate în raport cu vârsta elevilor, trebuie să ținem seama că prezenta programă este un document școlar destinat în primul rând profesorilor, la îndemâna cărora stau modalități variate de abordare a lecțiilor în vederea realizării obiectivelor propuse.

Fiecare domeniu din programă are importanța sa bine determinată astfel încât, la sfârșitul ciclului gimnazial, elevul să poată avea un cumul de cunoștințe și deprinderi religioase bine formate, urmând să fie un credincios implicat activ în Biserică și societate.

Obiective cadru

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului
2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase
3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii
4. Formarea virtuților creștine și consolidarea deprinderilor de comportament moral-religios
5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

CLASA I

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință:

La sfârșitul clasei I elevul va fi capabil:

- 1.1 să afle despre existența lui Dumnezeu
- 1.2 să identifice pe Iisus Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei I se recomandă următoarele activități:

- observarea și contemplarea lumii înconjurătoare sub aspectele: frumusețe, perfecțiune, măreție;
- dialog pe tema existenței lui Dumnezeu;
- observarea și comentarea unor imagini cu conținut religios;
- memorarea unor texte religioase;
- povestirea unor texte religioase audiate și citite;
- audierea unor casete audio despre Nașterea Domnului;
- prezentarea icoanei Domnului Iisus Hristos.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei I elevul va fi capabil:

2.1 să utilizeze în mod corect termenii religioși învățați

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei I se recomandă următoarele activități:

- dialog pentru antrenarea elevilor în folosirea termenilor nou învățați;
- observarea și descrierea unor imagini cu conținut religios;
- exerciții de construire a unor enunțuri simple cu termeni nou învățați;
- memorarea unor texte religioase

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei I elevul va fi capabil:

3.1 să conștientizeze că biserica reprezintă locul de rugăciune al creștinilor

3.2 să înțeleagă că prin Biblie Dumnezeu se adresează oamenilor

3.3 să participe la manifestările tradiționale creștine

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei I se recomandă următoarele activități:

- descrierea unei biserici cunoscute;
- reprezentarea într-o compoziție plastică a unei biserici;
- exerciții de recunoaștere a unei biserici dintr-o serie de imagini date;
- folosirea mijloacelor audio-vizuale în scopul receptării Sfintei Liturghii și a mesajului evanghelic;
- identificarea, în imagini și texte, a personajelor biblice cărora le-a vorbit Dumnezeu;
- învățarea de colinde și cântece religioase;
- participarea la sărbătorile comunității creștine;
- organizarea de serbări școlare.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei I elevul va fi capabil:

4.1 să identifice principalele calități ale unui bun creștin

4.2 să recunoască în faptele sfinților, modele de comportament creștin

4.3 să respecte regulile de comportament moral-religios în familie și în clasă

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei I se recomandă următoarele activități:

- povestirea unor fapte bune, proprii sau ale altora;
- prezentarea icoanei sfinților;
- povestirea unor fapte din viața sfinților;
- dialog despre regulile de comportament;
- studii de caz;
- organizarea de jocuri de rol.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință	Exemple de activități de învățare
<i>La sfârșitul clasei I elevul va fi capabil:</i>	<i>Pe parcursul clasei I se recomandă următoarele activități:</i>
5.1 să se implice în acțiuni comune cu prietenii și colegii	– rezolvarea unor sarcini în comun; – organizarea de jocuri, serbări, concursuri.

CONȚINUTURI

I. Vechiul Testament

1. Dumnezeu – Făcătorul cerului și al pământului (Facerea lumii și a omului)
2. Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său
3. Greșeala primilor oameni
4. Cain și Abel
5. Noe și potopul

II. Noul Testament

1. Ioachim și Ana: Sf. Fecioară Maria – Maica Domnului
2. Nașterea Mântuitorului – prilej de bucurie pentru toți creștinii
3. Fuga în Egipt și uciderea pruncilor
4. Copilăria lui Iisus. Iisus în templu

III. Noțiuni de morală creștină

1. Iubirea de Dumnezeu
2. Iubirea aproapelui și faptele bune
3. Faptele rele – încălcarea voii lui Dumnezeu

IV. Noțiuni de liturgică

1. Despre semnul Sfintei Cruci
2. Rugăciunea în viața noastră: *Tatăl nostru* și alte rugăciuni pentru copii
3. Colindele de Crăciun – lauda Nașterii lui Iisus
4. Cântarea de Sfintele Paști: *Hristos a înviat!*

V. Slujire și misiune

1. Maica Domnului – ocrotitoarea copiilor
2. Sfântul Nicolae – prietenul copiilor
3. Sfântul Stelian – prietenul copiilor

LISTĂ DE TERMENI

Abel; Adam; altar (în Vechiul și Noul Testament); amin; apostol sau ucenic; aur, smirmă și tămâie; Betleem, Biblia sau Sfânta Scriptură; biserică; Cain; căderea în

păcat; corabia lui Noe; craii de la Răsărit; credința creștină; creștin; cruce (semnul Sfintei cruci și lemnul pe care a fost răstignit Domnul); Domnul Iisus Hristos; diavol; Dreptul Iosif; Dreptul Simeon; duminica (ziua Domnului); Dumnezeu; Eva; facerea lumii; facerea omului; fapte bune; fapte rele; Fecioara Maria; fuga în Egipt; Irod; izgonirea din rai; închinarea magilor; înger; întâmpinarea Domnului; Maica Domnului; mucenic; nașterea Domnului; Nazaret; Noe; potop; rai; Rugăciunea Domnească (Tatăl nostru); sărbătoare; Set; Sf. Nicolae; Sf. Stelian; templu; uciderea pruncilor.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

1. *Mica Biblie*
2. Brătescu-Voinești, Ion. *Puiul*.
3. Călugăr, Dumitru, *Hristos în școală* ("Greierul și furnica", "Orfanul", "Maica Domnului și copilul milos", "Dumnezeu îngrijește de toți", "Cuibul cu ouă roșii", "Cei trei fluturi", "Povestea argintarului").
4. *Chemarea credinței*, Revistă pentru copii editată de Patriarhia Română
5. Duna, Zoe, *Antologie de poezie religioasă* (selectiv)
6. Farago, Elena, *Gândăcelul*
7. Gârleanu, Emil, *Aș vrea să fiu*
8. Lascarov-Moldoveanu, I., *Viețile sfinților* (Sf. Apostol Andrei, Sf. Apostoli Petru și Pavel, Sf. Arhidiacon Ștefan)
9. Magdan, Leon, *Cele mai frumoase pilde și povestiri creștine ortodoxe*
10. Milutinovici, Ioana et al, *Ghicitori creștine pentru copii*
11. Nicodim, Măndiță, *Minunile Maicii Domnului* (selectiv)
12. Nicodim, Măndiță, *Minunile Sfintei Crucii în viețile sfinților* (selectiv)
13. Plămădeală, Antonie, *Tâlcuri noi la texte vechi* (selectiv)
14. Rîureanu, I.M., *Povestiri morale* ("Cine vede", "Vremea bună", "Iarba prețioasă", "Dovleacul și ghinda", "Cățelul", "Lupul")

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. Colinde: *Astăzi S-a născut Hristos; Steaua sus răsare; Sus la poarta raiului; Sus, boieri, nu mai dormiți; Trei păstori; Am plecat să colindăm*
2. *Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu!*
3. Al. Podoleanu, "Hristos a înviat", în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*.

1. Cântările luate din *Cartea de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

Audiții muzicale

1. Timotei Popovici, "Cântec de primăvară", în *Corul "Madrigal" cântă copiilor*
2. Marin Constantin, Teodor Balș, "Pomișorul", în *Corul "Madrigal" cântă copiilor*
3. "Colinde și cântări de Crăciun", în *"Astăzi S-a născut Hristos"*, Corul de cameră "Madrigal"

CLASA A II-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a II-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să numească câteva din lucrările lui Dumnezeu în lume
- 1.2 să înțeleagă că locul celor buni este în Rai, alături de Dumnezeu
- 1.3 să definească rugăciunea ca formă de manifestare a dragostei față de Dumnezeu

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a II-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de dialog pe tema purtării de grijă a lui Dumnezeu față de lume;
- relatarea unor povestiri cu conținut religios despre iubirea lui Dumnezeu față de lume;
- exerciții de observare asupra naturii ocrotite de Dumnezeu;
- exerciții de identificare a faptelor bune necesare pentru mântuire;
- memorarea și rostirea de rugăciuni;
- discuții pe tema tipurilor de rugăciune și a modului în care trebuie să se realizeze aceasta;
- observarea de imagini cu tema "Rugăciunea".

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a II-a elevul va fi capabil:

- 2.1 să explice înțelesul unor termeni religioși învățați
- 2.2 să utilizeze corect termenii religioși învățați în enunțuri simple orale și scrise

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a II-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de identificare a termenilor religioși în textele studiate;
- exerciții de stabilire a sensului unor termeni religioși învățați, pe baza contextului în care sunt folosiți;
- exerciții de alcătuire a unor enunțuri folosind termenii religioși nou învățați;
- exerciții de completare a unor enunțuri lacunare și rebusuri pe teme religioase.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a II-a elevul va fi capabil:

- 3.1 să înțeleagă modul în care Dumnezeu a pregătit lumea pentru venirea Fiului Său
- 3.2 să povestească momente principale din viața Domnului Iisus Hristos
- 3.3 să afle care sunt slujbele bisericești cele mai importante
- 3.4 să participe la manifestările tradiționale creștine

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a II-a se recomandă următoarele activități:

- povestirea unor evenimente religioase pe baza audierii/lecturării acestora;
- exerciții de construire a unor texte orale scurte pe baza unor imagini religioase;
- exerciții de recunoaștere a personajelor biblice din icoane, texte narrative și imagini biblice;
- redarea într-o succesiune logică a unor evenimente din viața Mântuitorului;
- exerciții de identificare a slujbelor bisericești după diferite criterii: momentele zilei, evenimentele din viața omului;
- exemplificarea unor aspecte din slujbele bisericești cu ajutorul mijloacelor audio-vizuale;
- învățarea unor cântări religioase și a unor colinde;
- participarea la sărbătorile comunității creștine.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a II-a elevul va fi capabil:

- 4.1 să descrie principalele calități ale unui bun creștin
- 4.2 să-și formeze deprinderea de a se ruga
- 4.3 să desprindă din faptele sfinților și ale personajelor biblice reguli de comportament moral-religios
- 4.4 să identifice, pe baza analizei relației părinți-copii, datoriile unora față de ceilalți

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a II-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de autoevaluare a comportamentului prin raportare la exemplele învățate;
- exerciții de dialog și interpretare a unor întâmplări cu conținut moralizator;
- învățarea unor rugăciuni;
- exersarea rugăciunii în comun;
- dialog pe tema comportamentului personajelor biblice studiate;
- recunoașterea după imagini a situațiilor de respectare/încălcare a regulilor de comportament religios-moral;
- jocul de rol pe tema relației părinți-copii;
- studiu de caz;
- explicarea poruncii divine referitoare la cinstirea părinților.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a II-a elevul va fi capabil:

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a II-a se recomandă următoarele activități:

5.1 să manifeste atenție, înțelegere și sensibilitate față de problemele celor din jur

– exerciții de dialog pe baza unor situații reale sau imaginare;
– studiu de caz.

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Iubirea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume
2. Sfânta Biserică și Sfânta Scriptură
3. Sfintele slujbe – rugăciuni ale Bisericii
4. Sfânta Liturghie – Hristos în mijlocul nostru

II. Vechiul Testament

1. Avraam – model de credință în Dumnezeu
2. Isaac – copil ascultător
3. Iosif și frații săi – urmările invidiei

III. Noul Testament

1. Sfântul Ioan Botezătorul – viața sa
2. Ioan Botezătorul – vestitorul Mântuitorului Iisus Hristos
3. Botezul Domnului
4. Apostolii – prietenii Mântuitorului

IV. Noțiuni de morală creștină

1. Familia creștină – școală a iubirii
2. Iubirea părinților față de copii
3. Iubirea copiilor față de părinți

V. Noțiuni de liturgică

1. Rugăciunea – izvor de iubire curată
2. Postul și milostenia – semne ale iubirii creștine

VI. Slujire și misiune

1. Sfântul Andrei – Apostolul românilor
2. Sfânta Filofteia – iubitoarea de semeni
3. Sfânta Parascheva – ocrotitoarea tinerilor
4. Sfântul Calinic de la Cernica – omul rugăciunii și al faptelor bune

LISTĂ DE TERMENI

Anafură; Avraam; Botezul Domnului; Canaan, chemarea Apostolilor; Duhul Sfânt; evrei; familie creștină; faraon; Iacob; Iordan; Iosif, Isaac; israeliteni; jertfă; mântuire; Moise; Muntele ispitirii (al Carantaniei); popor ales; post; prescură; rugăciune de laudă, de mulțumire și de cerere; Sarra; Sf. Liturghie; Sf. Apostol Iacob; Sf. Apostol Ioan; Sf. Ioan Botezătorul; Sf. Ap. Andrei; Sf. Filofteia; Sf. Cuv. Parascheva; Sf. Calinic de la Cernica; Sf. Zaharia și Elisabeta; slujbe; Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul; Utrenie; Vecernie; viața veșnică.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

1. *Mica Biblie*
2. Castrișanu, T., *Rugăciunea mamei*
3. Călugăr, Dumitru, *Hristos în școală* (selectiv)
4. *Chemarea credinței*, Revistă pentru copii editată de Patriarhia Română
5. Coșbuc, George, *Mama*
6. Duna, Zoe, *Antologie de poezie religioasă* (selectiv)
7. Lascarov-Moldoveanu, I., *Viețile sfinților* (Sfinții Trei Ierarhi, Sf. Ierarh Nicolae, Sf. Mare Mucenic Gheorghe, Sf. Mare Mucenic Dimitrie)
8. Magdan, Leon, *Cele mai frumoase pilde și povestiri creștine ortodoxe*
9. Măndiță, Nicodim, *Minunile Maicii Domnului*
10. Milutinovici, Ioana et al., *Ghicatori creștine pentru copii*
11. Moshu, I., *Limonariu* ("Leul și Avva Gherasim")
12. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
13. *Patericul* (selectiv)
14. *Proloagele* (selectiv)
15. Plămădeală, Antonie, *Tâlcuri noi la texte vechi* (selectiv)
16. Râureanu, I.M., *Povestiri morale* ("Cuibul de pasăre", "Cele trei surori", "Fiii ne-guțătorului", "Muștele și păianjenii", "Calul furat", "Leul")

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. Colinde: *Iată, vin colindători; Veniți astăzi credincioși; Vișlaime, Vișlaime; O, ce veste minunată; Coborât-a coborât*
2. *Ectenia cererilor, Ție Doamne²*

Audiții muzicale

1. I.D. Chirescu, Gabriel Rotică, "Mama", în *Corul "Madrigal" cântă copiilor*
2. *Troiță de arhieriei*
3. "Colinde și cântări de Crăciun", în *Astăzi S-a născut Hristos*, Corul de cameră "Madrigal"

2. Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

CLASA A III-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a III-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să conștientizeze importanța și necesitatea primirii Sfintelor Taine în vederea mântuirii
- 1.2 să-L descrie pe Domnul Iisus Hristos ca mare Învățător al omenirii

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a III-a se recomandă următoarele activități:

- participarea la slujbele Sfintelor Taine;
- exerciții de dialog pe o temă dată;
- lecturarea unor texte biblice reprezentative;
- observarea și discutarea unor imagini cu conținut religios;
- audierea Fericirilor.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a III-a elevul va fi capabil:

- 2.1 să stabilească ideile principale ale unui text religios
- 2.2 să construiască texte scurte, oral și scris, cu conținut moral-religios
- 2.3 să manifeste interes pentru lecturarea unor poezii și povestiri cu caracter religios

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a III-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de selectare a elementelor esențiale de cele de detaliu dintr-un text religios;
- exerciții de construire a unui text pe baza unui suport vizual sau a unui plan de idei;
- exerciții de memorare și recitare.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a III-a elevul va fi capabil:

- 3.1 să identifice un text din Sfânta Scriptură
- 3.2 să identifice principalele caracteristici ale Bisericii, ca instituție divino-umană
- 3.3 să sesizeze rolul minunilor săvârșite de Domnul Iisus Hristos
- 3.4 să conștientizeze importanța cinstirii sfinților prin sărbătorile închinatelor lor

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a III-a se recomandă următoarele activități:

- utilizarea Sfintei Scripturi;
- vizitarea unor biserici;
- discutarea unor texte scripturistice cu privire la Biserică;
- exerciții de dialog privind minunile;
- exerciții de diferențiere între fapte obișnuite și minuni;
- prezentarea calendarului creștin ortodox;
- observarea icoanelor unor sfinți;
- vizitarea mănăstirilor și a locurilor legate de viața unor sfinți.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a III-a elevul va fi capabil:

- 4.1 să evedențieze care sunt datoriile unui creștin față de Dumnezeu și față de semenii săi
- 4.2 să formuleze aprecieri asupra comportamentului unor personaje biblice din Vechiul Testament

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a III-a se recomandă următoarele activități:

- discutarea în grup a Decalogului și a altor norme de comportament religios-moral;
- studiu de caz;
- lecturarea unor povestiri pe baza poruncilor divine;
- exerciții de identificare a faptelor bune/rele săvârșite de personajele biblice;
- vizionarea de filme cu subiect religios

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a III-a elevul va fi capabil:

- 5.1 să aplice porunca iubirii creștine în relațiile cu ceilalți oameni

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a III-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de argumentare/contraargumentare în soluționarea unor situații-problemă apărute în grup.

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Sfintele Taine – lucrări ale lui Hristos în Biserică
2. Sf. Taină a Botezului – intrarea în viața Bisericii
3. Sf. Taină a Mirungerii – primirea darurilor Duhului Sfânt
4. Sf. Taină a Împărtășaniei – comuniunea cu Hristos
5. Sf. Taină a Spovedaniei – taina iertării păcatelor și a împăcării

II. Vechiul Testament

1. Moise – copilăria
2. Moise – de la robie la libertate
3. Saul și David
4. Solomon

III. Noul Testament

1. Predica de pe munte. Tatăl nostru – model de rugăciune. Postul și milostenia.
2. Minunile Mântuitorului: învierea fiicei lui Iair; învierea tânărului din Nain. Înmulțirea pâinilor și a peștilor.

IV. Noțiuni de morală creștină

1. Decalogul – datoriile față de Dumnezeu
2. Decalogul – datoriile față de aproapele
3. Marea poruncă a iubirii

V. Noțiuni de liturgică

1. Biserica – părți componente
2. Biserica – obiecte de cult
3. Sfinții – rugători către Dumnezeu pentru noi
4. Sărbătorile creștine – momente de bucurie sfântă

VI. Slujire și misiune

1. Sfântul Ioan Valahul
2. Sfântul Dimitrie cel Nou
3. Sfântul Iosif de la Partoș
4. Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava

LISTĂ DE TERMENI

Apă sfințită; aromate; Batșeba; botez de necesitate; canon; Chivotul și Tabelele Legii; cristelniță; David; Decalog; dezlegare; Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistole și Apocalipsa; Goliat; idol; iertarea păcatelor; ieșirea evreilor din Egipt; Ilie; Iov; încredere în Dumnezeu; înveiri făcute de Mântuitorul; membru al Bisericii; minune; minuni asupra naturii, asupra oamenilor și asupra Lui Însuși; Muntele Sinai; Muntele Tabor; pildă; predica de pe munte; rege al poporului ales; robia egipteană; Saul; Schimbarea la față a Domnului; Sf. Dimitrie cel Nou; Sf. Ioan Valahul; Sf. Iosif de la Partoș; Sf. Ioan cel Nou de la Suceava; Sf. Taine; Sfântul Mir; sfinți români locali; sfințirea bisericii; sfințirea templului; Solomon; Taina Botezului; Taina Împărtășaniei; Taina Mirungerii; Taina Spovedaniei; Trupul și Sângele Domnului; Vechiul și Noul Testament; vițelul de aur.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc* (Sf. Teotim, Sf. Bretanion, Sf. Mucenic Ioan Valahul, Sf. Ierarh Ilie Iorest Mărturisitorul, Sf. Ierarh Sava Mărturisitorul, Sf. Visarion Sarai Mărturisitorul, Sf. Sofronie de la Cioara, Sf. Daniil Sihastrul, Cuv. Ioan de la Prislop, Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, Sf. Teodora de la Sihla, Cuv. Vasile de la Poiana Mărului, Cuv. Paisie cel Mare, Sf. Ierarh Calinic de la Cernica, Cuv. Ioan Iacob Hozevitul etc.)
Profesorul va indica la bibliografie viața sfinților locali, în funcție de programa școlară
4. Bolintineanu, Dimitrie, *Daniel Sihastru*
5. *Carte de rugăciuni*
6. Duna, Zoe, *Antologie de poezie religioasă* (selectiv)
7. Sf. Ioan de la Neamț (Hozevitul), *Poezii*
8. Magdan, Leon, *Cele mai frumoase pilde și povestiri creștine ortodoxe*
9. Măndiță, Nicodim, *Minunile Maicii Domnului* (selectiv)

10. Mândiță; Nicodim, *Minunile Sfintei Cruci în viețile sfinților* (selectiv)
11. Milutinovici, Ioana et al., *Ghicatori creștine pentru copii*
12. Moshu, Ioan, *Limonariu* (selectiv)
13. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
14. *Patericul* (selectiv)
15. Plămădeală, Antonie, *Tâlcuri noi la texte vechi* (selectiv)
16. *Proloagele*, vol. I-II
17. Rîureanu, I.M., *Povestiri morale* ("Dumnezeu", "Cine vede", "Ploaia", "Stejarul", "Măgărul", "Cele două surori")
18. Șebu, Sebastian, *Lăsați copiii să vină la Mine. Mic catehism*
19. Vlahuță, Al., *Hristos a înviat*
20. Voiculescu, V., *Colind*

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. Colinde: *Doamne, a Tale cuvinte, Praznic luminos, La Vifleem colo-n jos, Colo-n sus și mai în sus; Din an în an* etc.
2. *Ectenia mare, Ectenia mică, Sfinte Dumnezeule; Câți în Hristos, Crucii Tale, Aliluia, Mărire Ție, Doamne*³
3. Pr. Timotei Popovici, *Bucură-te, Maică sfântă, Versul Preacuratei, Maică Preacurată, la Pr. Prof. Vasile Stanciu, Slujbele sfinților români din Transilvania și alte cântări religioase.*

Audiții muzicale

1. Eustație Protopsaltul, "Imnul Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava", în *Documente ale culturii vocale în Muntenia, Moldova și Transilvania*. Discul nr. II, Corul de cameră "Madrigal"
2. Nicolae Lungu, *Liturghia bizantină pe melodii tradiționale ortodoxe române* (fragmente)

CLASA A IV-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IV-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să înțeleagă semnificația și importanța Simbolului de credință

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IV-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de identificare a învățăturilor cuprinse în Crez;
- exerciții de dialog pe baza învățăturilor de credință cuprinse în Crez;
- exerciții de rostire a Crezului ca rugăciune;
- alcătuirea de fișe de lucru;

3. Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

1.2 să explice importanța Tainelor: Preoția, Cununia și Maslul în viața creștină

- exerciții de dialog pe tema rolului preotului în viața omului, de la naștere până la moarte;
- exemplificarea unor situații concrete din care să rezulte importanța căsătoriei;
- participarea la slujbele Sfintelor Taine;
- învățarea salutului și a modului de adresare către un preot.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IV-a elevul va fi capabil:

2.1 să-și dezvolte vocabularul, utilizând corect cuvintele și expresiile noi din temele studiate

2.2 să manifeste interes pentru lecturarea unor texte cu caracter religios

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IV-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de selectare a noilor termeni religioși din texte date;
- exerciții de integrare a expresiilor noi învățate în contexte diverse;
- utilizarea dicționarelor, glosarelor, listelor de termeni;
- exerciții de memorare și recitare a unor versuri;
- alcătuirea de liste bibliografice cu texte religioase pentru copii.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IV-a elevul va fi capabil:

3.1 să înțeleagă rolul Vechiului Testament în pregătirea lumii pentru venirea Mântuitorului

3.2 să-L descrie pe Domnul Iisus Hristos ca mântuitor al lumii

3.3 să afle despre existența ierarhiei bisericești

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IV-a se recomandă următoarele activități:

- realizarea de tabele cronologice cu principalele evenimente din Vechiul Testament;
- prezentarea principalelor profeții mesianice;
- utilizarea mijloacelor audio-vizuale;
- relatarea, în succesiune logică, a evenimentelor din viața Mântuitorului;
- identificarea, cu ajutorul profesorului, a unor texte scripturistice pe tema dată;
- indicarea pe hartă a localităților și zonelor geografice legate de evenimentele învățate;
- exerciții de observare și comparare a veșmintelor diaconului, preotului și episcopului;
- folosirea de mijloace audio-vizuale și imagini care să prezinte atribuțiile fiecărei trepte din ierarhia bisericească

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IV-a elevul va fi capabil:

4.1 să înțeleagă că prin practicarea virtuților se ajunge la mântuire

4.2 să conștientizeze faptul că păcatul reprezintă încălcarea voii lui Dumnezeu

4.3 să înțeleagă rolul sfinților în lume

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IV-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de dialog pe tema dată;
- discutarea în clasă a unor reguli de comportament moral-religios;
- argumentarea biblică;
- studiu de caz;
- jocul de rol;
- exerciții de comparare a comportamentelor unor personaje din textele biblice studiate și din viața cotidiană;
- lecturarea unor texte cu conținut religios-moral;
- argumentarea biblică;
- lecturarea și povestirea unor momente importante din viața sfinților;
- încadrarea liturgică a sfinților în anul calendaristic;
- exerciții de recunoaștere a sfinților din icoane;
- vizitarea de mănăstiri, biserici.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IV-a elevul va fi capabil:

5.1 să descrie și să compare tipuri de comportament vizând relații cu semenii, pornind de la situații concrete

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IV-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de identificare din viețile sfinților a aspectelor care demonstrează dragostea lor față de semenii;
- exerciții de dialog pe tema rolului rugăciunilor pentru semenii;
- discuții în grup în scopul soluționării unor situații speciale apărute în clasă;

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Sf. Taină a Preoției – exemplu de iubire și slujire față de Dumnezeu
2. Cununia – Sfântă Taină a iubirii, binecuvântată de Dumnezeu
3. Sf. Taină a Maslului – tămăduire, iertare, înnoire

4. Simbolul Credinței – esența învățaturii creștine
5. Credința în Înviere și în viața veșnică. Mântuirea, scopul vieții creștine

II. Vechiul Testament

1. Profeții. Rolul lor în perioada Vechiului Testament
2. Profetul Ilie
3. Statornicia în credință – Profetul Daniel
4. Profeții vestitori ai venirii Mântuitorului

III. Noul Testament

1. Intrarea Domnului în Ierusalim. Floriile
2. Patimile, Răstignirea, Moartea și Îngroparea Domnului
3. Învierea Mântuitorului – arătările de după Înviere
4. Înălțarea la cer a Mântuitorului

IV. Noțiuni de morală creștină

1. Pildele Mântuitorului: Pilda Semănătorului
2. Pilda Vameșului și a Fariseului
3. Pilda talanților
4. Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr

V. Noțiuni de liturgică

1. Despre ierarhia bisericească în general (treptele ierarhiei)
2. Sfânta Cruce – sensul ei spiritual

VI. Slujire și misiune

1. Sf. Arhidiacon Ștefan
2. Sfinții Apostoli Petru și Pavel
3. Sfântul Grigorie Decapolitul

LISTĂ DE TERMENI

Ahab și Izabela; Anna și Caiafa; arătările după Înviere; arhieriei Vechiului și Noului Testament; articolele Crezului; Baal; Cina cea de Taină; credința, nădejdea și dragostea; Cuv. Nicodim de la Tismana; diacon; Emaus; fariseu; giulgiu; Intrarea Domnului în Ierusalim; Iuda vânzătorul; Înălțarea la Cer; logodnă; mironosițe; moaște; Muntele Carmel; Muntele Golgota; Muntele Măslinilor; Osana; parohie, episcopie, mitropolie; Patimile, Răstignirea, Moartea, Îngroparea și Învierea Domnului; Pilat; profeții (proorocii) Ilie și Daniel; profeții mesianice; punerea mâinilor; Rugăciunea din Grădina Ghetsimani; Sf. Grigorie Decapolitul; Sf. Ap. Petru și Pavel; Sf. Mc. Ștefan; Simbolul credinței (Crezul); Taina Maslului; Taina Nunții; Taina Preoției; trădarea lui Iuda; treptele ierarhiei; veșmintele preotului.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. *Acatistier*
4. Alexandrescu, Grigore, *Bistrița*
5. Alexandrescu, Grigore, *Răsăritul luni. La Tismana*
6. Alexandrescu, Grigore, *Tismana*
7. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc* (Sf. Grigorie Decapolitul, Sf. Parascheva, Sf. Dimitrie cel Nou, Sf. Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, Sf. Muceniță Filofteia, Cuv. Nicodim de la Tismana, Sf. Muceniță Tatiana)
8. *Carte de rugăciuni*
9. Coșbuc, George, *Colindătorii*
10. Duna, Zòe, *Antologie de poezie religioasă*
11. Iosif. Șt. O., *Iisus*
12. Magdan, Leon, *Cele mai frumoase pilde și povești creștine ortodoxe*
13. Măndiță, N., *Minunile Maicii Domnului*
14. Micle, Veniamin, *Sfântul Grigorie Decapolitul*
15. Militaru, V., *Hristos a înviat!*
16. Milutinovici, Ioana et al., *Ghicitori creștine pentru copii*
17. *Proloagele* (Sf. Grigorie Decapolitul, Sf. Parascheva, Sf. Dimitrie cel Nou, Sf. Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, Sf. Muceniță Filofteia, Cuv. Nicodim de la Tismana, Sf. Muceniță Tatiana)
18. Rîureanu, I.M., *Povestiri morale* ("Roza de Tanneburg", "Nu mă uita", "Racii", "Sticletele", "Spicele de grâu", "Țarina", "Sămânța de in", "Comoara", "Napii").
19. Șebu, Sebastian, *Lăsați copii să vină la Mine. Mic catehism*
20. Voiculescu, V., *Ciorba de bolovan*

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. Colinde: *Nouă azi ne-a răsărit, Trei crai de la răsărit, Mare-i seara* etc.
2. *Antifonul I, Antifonul II, Fericirile, Apărătoare Doamnă, Doamne Iisuse Hristoase*⁴
3. "O, Măicuță sfântă, Prea Sfântă Născătoare", Colecția Pr. Vasile Stanciu, în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*

Audiții muzicale

1. "Tropar din Canonul Floriilor", în *Documente ale culturii vocale în Muntenia, Moldova și Transilvania*, Discul nr. II, Corul de cameră "Madrigal"
2. D. Chirescu, "Axion la duminica Floriilor", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1, Corul "Madrigal"
3. "Prohodul Domnului", în *Patimile și Învierea lui Iisus*. Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
4. *Colinde*, Corul de cameră "Madrigal"

4. Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Ed. Institutului Biblic, București, 1975.

CLASA A V-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a V-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să înțeleagă că Dumnezeu se face cunoscut oamenilor din dragoste față de ei
- 1.2 să desprindă atributele lui Dumnezeu din temele studiate
- 1.3 să conștientizeze faptul că Dumnezeu poate fi cunoscut din împrejurările concrete ale vieții

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a V-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de dialog pe tema Revelației Divine;
- lecturarea și interpretarea unor texte biblice corespunzătoare temei studiate;
- observarea și discutarea de imagini cu conținut religios;
- argumentare biblică;
- exerciții de comparație între atributele umane și cele divine;
- relatarea și discutarea unor întâmplări pe această temă;
- lecturarea de texte biblice.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a V-a elevul va fi capabil:

- 2.1 să desprindă semnificația globală a unui text cu conținut religios
- 2.2 să definească și să utilizeze în mod adecvat concepte referitoare la Istoria Bisericii

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a V-a se recomandă următoarele activități:

- exercițiu de povestire a unor texte biblice;
- dialog pe baza unui text religios;
- alcătuirea de rezumate ale textelor religioase;
- exemple de definire a termenilor istorici;
- completare de enunțuri lacunare, rebusuri;
- redactarea de scurte compuneri după un plan dat și cu utilizarea termenilor învățați.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a V-a elevul va fi capabil:

- 3.1 să identifice mesajul religios moral din pildele Mântuitorului

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a V-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de selectare a simbolurilor și a semnificației pildelor Mântuitorului din textele biblice;
- discutarea mesajelor pildelor și raportarea acestora la viața personală;

- 3.2 să prezinte caracteristicile Bisericii ca locaş de închinare pentru creştini
- descrierea principalelor materii și obiecte de cult;
 - dialog pe bază de imagini reprezentând părțile componente ale unei biserici;
 - vizite și documentare la biserici și mănăstiri;
- 3.3 să descrie principalele evenimente legate de începutul Bisericii creștine, pe plan universal și în țara noastră
- integrarea evenimentelor religioase creștine în istoria omenirii;
 - utilizarea hărții pentru localizarea evenimentelor religioase;
 - realizarea de tabele cronologice cu principalele evenimente din istoria Bisericii primare;
 - vizionarea și comentarea de filme cu subiect religios;
 - lecturarea și comentarea unor texte literare cu subiect religios;
 - exerciții de analiză și comentare a schimbărilor aduse de creștinism în istorie.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a V-a elevul va fi capabil:

- 4.1 să integreze în comportamentul propriu învățăturile desprinse din pilde studiate
- 4.2 să înțeleagă valoarea martiriului pentru întărirea Bisericii creștine

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a V-a se recomandă următoarele activități:

- discutarea de cazuri reale sau imaginare;
- jocul de rol: dramatizarea unor pilde;
- lecturarea unor pasaje din viețile martirilor;
- dezbateri pe tema rolului martiriului.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a V-a elevul va fi capabil:

- 5.1 să accepte existența unor valori religios-morale și în alte convingeri religioase

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a V-a se recomandă următoarele activități:

- descrierea și compararea tipurilor de atitudini religios-morale;
- studiu de caz (discutarea în grup în scopul soluționării de situații problemă);
- inițierea de acțiuni de întraajutorare.

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Revelația divină – Dumnezeu se descoperă omului
2. Sf. Scriptură și Sf. Tradiție
3. Cunoașterea lui Dumnezeu din împrejurările vieții
4. Atributele lui Dumnezeu

II. Noțiuni de morală creștină

1. Pilda fiului risipitor – căință și iertare
2. Pilda samarineanului milostiv
3. Pilda celor zece fecioare
4. Pilda neghinei – datoria de a ne pregăti pentru Judecata de Apoi și pentru primirea vieții veșnice

III. Noțiuni de liturgică

1. Sfânta Scriptură și Rugăciunea: Cele 7 Laude
2. Sfințirea vieții creștine și a naturii înconjurătoare: Ierurgiile
3. Principalele materii folosite în cultul ortodox (pâinea, vinul, apa, untdelemnul, tămâia, lumânarea): semnificații și importanță

IV. Istoria Bisericească Universală

1. Lumea în momentul apariției Creștinismului
2. Întemeierea Bisericii Creștine (Pogorârea Duhului Sfânt)
3. Răspândirea creștinismului prin predica Sf. Apostoli și organizarea Bisericii
4. Persecuțiile împotriva creștinilor

V. Istoria Bisericii Române

1. Sf. Ap. Andrei în Dacia
2. Răspândirea creștinismului pe teritoriul țării noastre
3. Martiri creștini în Dacia în sec. III-IV
4. Organizarea Bisericii creștine în țara noastră în primele secole creștine

VI. Spiritualitate și misiune

1. Să vorbim și altora despre Hristos
2. Să ne ajutăm aproapele
3. Natura – darul lui Dumnezeu pentru oameni
4. Despre prietenie
5. Sfântul Mare Mucenic Gheorghe și Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir

LISTĂ DE TERMENI

Aghiasmă mare și mică; antimis; Ateia; atributele lui Dumnezeu; candelă; călătoriile Sf. Pavel; chivot; Cincizecime; Convertirea Sf. Pavel; cruce (obiect de cult); ctitor; cultul împăratului; cunoașterea lui Dumnezeu; disc; glosolalie; hram; iconostas; mândrie; martir; martiraj; parabolă, pildă; păgân; persecuții; potir; pronaos, naos, altar; revelația divină; Rusalii; scaun arhieresc; sciți; Sf. Mucenici de la Niculițel – Zotic, Atalos, Kamasis, Filipos, Sf. Mare mucenic Sava, Sf. Montanus și Maxima; Sf. Mucenic Emilian din Durostor; Sf. Mare mucenic Mina, sf. Muceniță Ecaterina, Sfânta Muceniță Varvara; Sf. Mare mucenic Gheorghe; Sf. Dimitrie Izvorătorul de Mir; Sf. Tradiție; sfânta masă; sfeșnic; smerenie; strană; talant, tămâie, tetrapod; turlă; uși împărătești și diaconești; vameș.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. *Actele martirice* (Martiriul Sf. Montanus, presbiterul din Singidunum, Martiriul Sf. Mucenic Emilian din Durostor, Martiriul Sf. Sava Gotul, Testamentul Sfinților și slăviștilor patruzeci de mucenici ai lui Hristos, care s-au săvârșit în Sevastia, Martiriul Sfințelor Agapi, Irina și Hiona care au mărturisit pe Hristos în Tesalonic)
4. Bălan, Ioanichie, *Mărturii românești la locurile sfinte*
5. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc* (Sf. Mucenici de la Niculițel – Zotic, Atalos, Kamasis, Filipos, Sf. Mare mucenic Sava, Sf. Montanus și Maxima)
6. Carling, John, *Cetatea blestemată*
7. *Carte de rugăciuni*
8. *Catehism creștin ortodox*
9. Crainic, Nichifor, *Prinos*
10. Moshu, Ioan, *Limonariu* (selectiv)
11. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
12. *Patericul* (selectiv)
13. *Proloagele* (selectiv)
14. Sienkiewicz, H., *Quo Vadis?* (selectiv)
15. Șebu, Sebastian, *Lăsați copiii să vină la Mine. Mic catehism*
16. Cardinalul Wiseman, *Fabiola*
17. *Vieșile sfinților martiri* (Sfinții Apostoli: Andrei, Petru, Iacob al lui Zevedei, Toma, Matei, Pavel, Matia, Sf. Mare mucenic Mina, Sfânta Muceniță Ecaterina, Sfânta Muceniță Varvara)

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. *Veniți să ne închinăm, Doamne mântuiește, Și ne auzi, Heruvicul, Ca pe Împăratul*⁵
2. Chiril Popescu, "Pentru Tine, Doamne", în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*

Audiții muzicale

- 1: Pascal Benteoiu, "Te slăvesc pe Tine, în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
2. Anonimus, "Cu trupul adormind", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
3. I.D. Chirescu, "Ziua Învierii", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Corul "Madrigal", Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
4. Antonio Vivaldi, Concert nr. 1 în Mi major pentru vioară și orchestră *Primăvara*
5. Antonio Vivaldi, Concert nr. 2 în Sol minor pentru vioară și orchestră *Vara*
6. Antonio Vivaldi, Concert nr. 3 în Fa major pentru vioară și orchestră *Toamna*
7. "Colinde", Corul de cameră "Madrigal"

5. Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

CLASA A VI-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VI-a elevul va fi capabil:

1.1 să înțeleagă semnificația Sfintei Treimi ca model desăvârșit de iubire și trăire în comuniune

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VI-a se recomandă următoarele activități:

- identificarea în Sfânta Scriptură a versetelor referitoare la Sfânta Treime;
- comentarea articolelor din Crez referitoare la persoanele Sfintei Treimi;
- stabilirea de analogii între Sfânta Treime și exemple din realitatea concretă;
- învățarea de rugăciuni.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VI-a elevul va fi capabil:

2.1 să realizeze cu cuvinte proprii comentarii pe baza unor texte din Sfânta Scriptură
2.2 să formuleze opinii personale în aprecierea unor situații cu conținut religios

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VI-a se recomandă următoarele activități:

- analiza textului;
- identificarea elementelor esențiale dintr-un text dat;
- dezbateri colective asupra unor texte și situații concrete;
- formularea de argumente pro și contra asupra unor situații concrete.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VI-a elevul va fi capabil:

3.1 să analizeze mesajul moral-religios din Pildele Mântuitorului

3.2 să înțeleagă implicațiile Edictului de la Milan în dezvoltarea ulterioară a Bisericii

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VI-a se recomandă următoarele activități:

- lecturarea și comentarea pildelor biblice;
- relatarea și discutarea unor întâmplări cu conținut moralizator;
- observarea și discutarea de imagini cu subiect religios;
- exerciții de identificare a cauzelor și condițiilor istorice în care s-a promulgat evenimentul analizat;
- discutarea principalelor transformări survenite în istorie în urma evenimentului analizat;

- 3.3 să recunoască importanța întemeierii Mitropoliilor în formarea și păstrarea ființei naționale
- 3.4 să înțeleagă că sărbătorile sunt "popasuri duhovnicești" în viața creștină
- dezbateri asupra importanței Sinoadelor în formularea învățături de credință și adoptarea sistemului de conducere în Biserică;
 - dezbateri asupra contextului istoric în care s-au constituit Mitropoliile;
 - analiza de documente istorice;
 - vizite la muzee, vestigii arheologice;
 - exerciții de clasificare a sărbătorilor în funcție de diferite criterii;
 - discuții referitoare la modalitățile specifice de celebrare a sărbătorilor;
 - descrierea tradițiilor locale în celebrarea unor sărbători.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VI-a elevul va fi capabil:

- 4.1 să conștientizeze necesitatea împlinirii datoriilor creștine în familie, biserică, școală și societate
- 4.2 să recunoască importanța modelelor spirituale din Istoria Bisericii în formarea caracterului moral-religios

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VI-a se recomandă următoarele activități:

- discutarea unor reguli de comportament;
- studiu de caz;
- jocuri de rol;
- analiza comparativă a unor situații concrete;
- realizarea unor profiluri spirituale ale unor personalități din Istoria Bisericii;
- consultarea unor lucrări de referință.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VI-a elevul va fi capabil:

- 5.1 să aplice exemplul Samarineanului milostiv (Iisus Hristos) în relațiile cu cei de alte credințe

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VI-a se recomandă următoarele activități:

- organizarea de acțiuni în comun cu scop caritabil.

CONTINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Sf. Treime în Simbolul credinței
2. Dumnezeu Tatăl
3. Dumnezeu Fiul
4. Dumnezeu Sf. Duh

II. Noțiuni de morală creștină

1. Virtuțile – roade ale Duhului Sfânt în viața creștinului
2. Virtuțile credinței, nădejzii, dragostei

3. Virtuțile dreptății, curajului, cumpătării, înțelepciunii
4. Despre păcat. Păcatul – boală a vieții spirituale

III. Noțiuni de liturgică

1. Despre sărbători – împărțirea și importanța lor
2. Duminica – sărbătoarea săptămânală a creștinilor
3. Sărbătorile domnești (praznicele împărătești) cu date fixe
4. Sărbătorile domnești (praznicele împărătești) cu date schimbătoare

IV. Istoria Bisericească Universală

1. Împărații Constantin și Elena și Edictul de la Milan din 313
2. Răspândirea creștinismului în lume după Edictul de la Milan
3. Sinoadele ecumenice în formularea și trăirea dreptei credințe
4. Monahismul creștin

V. Istoria bisericii române

1. Întemeierea Mitropoliei Moldovei
2. Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei
3. Întemeierea Mitropoliei Transilvaniei
4. Monahismul în Țările Române

VI. Spiritualitate și misiune

1. Slujire și misiune – acasă
2. Slujire și misiune – în Biserică (Poruncile bisericesti)
3. Slujire și misiune – în școală
4. Slujire și misiune – în societate
5. Sfântul Nicodim de la Tismana
6. Sfinții Trei Ierarhi – dascăli ai misiunii creștine

LISTĂ DE TERMENI

A doua venire a Domnului; an bisericesc; Bizanț; bogatul nemilostiv și săracul Lazăr; Dumnezeu Fiul; Dumnezeu Sfântul Duh; Dumnezeu Tatăl; facerea lumii văzute și nevăzute; Edictul de la Milan; erezie; fecioare înțelepte; fecioare nebune; fiul risipitor; ierarhi de seamă; iubirea aproapelui; Mitropolia Moldovei; Mitropolia Ungrovlahiei; monahism; pocăință; praznice împărătești; samarineanul milostiv; Sf. Împărat Constantin cel Mare și mama sa, Elena; Sf. Nicodim de la Tismana; Sf. Treime; sinod ecumenic; voievozi creștini.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. Alexandru, Ioan, *Iubirea de patrie*

4. Anania, Valeriu, *Hoțul de mărghăritare*
5. Bălan, Ioanichie, *Convorbiri duhovnicești* (selectiv)
6. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc*
7. *Carte de rugăciuni*
8. *Catehismul creștin ortodox*
9. Crainic, Nichifor, *Milogul*
10. Galaction, Gala, *Papucii lui Mahmud*
11. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (selectiv)
12. Moshu, Ioan, *Limonariu* (selectiv)
13. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
14. *Patericul* (selectiv)
15. *Proloagele* (selectiv)
16. Sienkiewicz, H., *Quo Vadis?* (selectiv)
17. Șebu, Sebastian, *Lăsați copiii să vină la Mine. Mic catehism*
18. Pr. Teofil Părăian, *Gânduri bune despre gânduri bune*

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. *Răspunsurile mari, O, minune* (colind la Florii), *Cinstiți creștini* (colind la Paști)⁶
2. Dimitrie Cunțanu, "Troparul Nașterii Domnului și al Bobotezei", în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*
3. "Mărturisiți-vă Domnului", în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*
4. Timotei Popovici, "Să-L preamărim pe Domnul", în *Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase*

Audiții muzicale

1. "Rugăciune pentru Constantin Brâncoveanu", în *Documente ale culturii vocale în Muntenia, Moldova și Transilvania*. Discul nr. 2, Corul de cameră "Madrigal"
2. Anonimus, "Iată, mirele", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1, Corul "Madrigal"
3. Ioan Hrisafi, "Aghios o Theos", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1, Corul "Madrigal"
4. Ioan D. Chirescu, "Cămara Ta, Mântuitorule", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1, Corul "Madrigal"
5. Sabin Drăgoi, "Colină și Doină", în *Divertisment rustic*
6. Paul Constantinescu, "Nașterea", în *Oratoriul bizantin de Crăciun*
7. George Enescu, *Rapsodia română în Re major*, Op. 11, nr. 2

6. Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

CLASA A VII-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VII-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să înțeleagă că din iubire Dumnezeu a creat lumea și îi poartă de grijă
- 1.2 să conștientizeze faptul că minunile Mântuitorului reprezintă semne ale dumnezeirii și ale dragostei Sale față de oameni

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VII-a se recomandă următoarele activități:

- lecturarea și explicarea textului biblic privitor la creație;
- comentarea teoriilor științifice privind apariția lumii și a omului;
- argumentarea biblică;
- realizarea unui eseu pe tema Providenței divine;
- vizionarea unor filme documentare;
- lecturarea și comentarea textelor biblice;
- descrierea motivelor care stau la baza săvârșirii minunilor;
- analiza comparativă a unor situații;
- consultarea unor lucrări de referință.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VII-a elevul va fi capabil:

- 2.1 să redea prin cuvinte proprii conținutul unui document istoric studiat
- 2.2 să valorifice în texte proprii termenii religioși învățați

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VII-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de selectare a sensului corect al termenilor istorici și utilizarea lor în contexte diferite;
- consultarea unor lucrări de referință;
- exerciții de analiză a unui text religios;
- realizarea de eseuri cu subiect religios;
- utilizarea dicționarelor.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VII-a elevul va fi capabil:

- 3.1 să respecte sărbătorile bisericești și tradițiile religioase

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VII-a se recomandă următoarele activități:

- discuții asupra importanței evenimentului care a dus la stabilirea sărbătorii respective;
- interpretarea simbolică a sărbătorii religioase;
- precizarea modului de cinstire a sărbătorilor;

3.2 să folosească în mod adecvat noțiunile istorice studiate în contexte diferite

- exerciții de dialog pe tema abaterilor de la modul de celebrare tradițională a sărbătorilor creștine;
- folosirea mijloacelor audio-vizuale pentru prezentarea unor tradiții și obiceiuri;
- organizarea de serbări cu ocazia marilor sărbători creștine;
- lecturarea și analizarea unor documente de istorie a bisericii;
- exerciții de descriere a unor evenimente studiate;
- încadrarea evenimentelor din Istoria Bisericii în cadrul Istoriei universale;
- elaborarea de tabele cronologice cu principalele evenimente din istoria Bisericii.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VII-a elevul va fi capabil:

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VII-a se recomandă următoarele activități:

4.1 să înțeleagă mesajul cuprins în Fericiri și să îl aplice în viața personală

- prezentarea și explicarea Fericirilor;
- exerciții de identificare a virtuților din textul Fericirilor;
- argumentare biblică;
- dialog pe tema aplicării învățăturilor din Fericiri în contextul actual;
- exerciții de dialog pe tema problemelor sociale;
- discuții pe tema nemuririi sufletului și a comuniunii cu cei adormiți;
- analiza consecințelor întemeierii locașurilor de asistență socială;
- participarea la acțiuni de caritate;
- participarea la slujbele Bisericii.

4.2 să participe la viața comunității, manifestând interes față de semenii săi

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VII-a elevul va fi capabil:

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VII-a se recomandă următoarele activități:

5.1 să-și manifeste dragostea față de semenii prin acțiuni concrete

- întruniri cu tineri de diferite credințe și convingeri;
- exercițiu de rugăciune în comun;
- participarea la acțiuni de caritate realizate de membrii comunității și/sau ai altor confesiuni.

CONTINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Dumnezeu Creatorul
2. Dumnezeu Pronietorul

II. Noțiuni de morală creștină

1. Fericirile
2. Minunea din Cana Galileii – Mântuitorul Hristos binecuvântează și ajută familia
3. Pescuirea minunată – răsplata credinței
4. Umblarea pe mare și potolirea furtunii – mustrarea credinței îndoielnice
5. Schimbarea la față a Domnului

III. Noțiuni de liturgică

1. Sărbători în cinstea sfinților
2. Sărbători în cinstea Maicii Domnului
3. Sărbătorile Sf. Îngeri și ale Sf. Cruci
4. Postul – împărțire și importanță
5. Cultul morților în Biserica Ortodoxă (slujba înmormântării, slujba parastasului)

IV. Istoria Bisericească Universală

1. Schisma de la 1054 – dezbinarea dintre bisericile de Apus și Răsărit
2. Încercări de unire în secolele următoare (1274, 1439 etc.)
3. Căderea Constantinopolului sub turci – 1453
4. Reforma protestantă (sec. al XVI-lea)

V. Istoria Bisericii Ortodoxe Române

1. Reforma în Transilvania
2. Uniația
3. Lupta credincioșilor ortodocși împotriva Unirii cu Biserica Romei
4. Ierarhi de seamă în Istoria Bisericii Ortodoxe Române: Antim Ivireanu, Varlaam, Andrei Șaguna

VI. Spiritualitate și misiune

1. Sf. Vasile cel Mare – ctitor al instituțiilor de caritate (filantropice)
2. Orfelinatele – locașuri pentru copiii părăsiți
3. Spitalele – speranță pentru cei bolnavi
4. Azilele – așezăminte de îngrijire a bătrânilor bolnavi și părăsiți
5. Sfinții Sava Brancovici, Ilie Iorest, Visarion Serai și Sofronie de la Cioara – mărturisitori ai Ortodoxiei

LISTĂ DE TERMENI

Actul de unire; adorarea lui Dumnezeu; ajunare; arhanghelul Gavriil; Atanasie Anghel; căderea Constantinopolului și consecințele acestui eveniment; cele nouă Fericiri; cete de îngeri; chip și asemănare; cinstirea sfinților; consecințele Schismei; consecințele uniației; heruvimi; ierarhi de seamă; Înălțarea Sfintei Cruci; înfrânare; judecata particulară; Luther; Muntele Athos; Muntele Fericirilor; parastas; păcat strămoșesc; pomul cunoștinței binelui și răului; post negru; post ușor; posturi de mai multe zile; posturi de o zi; preacinstirea Maicii Domnului; Pronie divină; protoevanghelia; referatul biblic al creației; rugăciune pentru adormiții în Domnul; sărbătorile Maicii Domnului, ale Sfinților Îngeri și ale Sfintei Cruci; Schisma cea Mare; serafimi; Sfânta Sfințelor; Sf. Vasile cel Mare; Sf. Sava Brancovici; Sf. Ilie Iorest; Sf. Visarion Serai; Sf. Sofronie de la Cioara; sinoade unioniste; șarpele de aramă; uniație; urmările păcatului strămoșesc; zilele creației.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. Agârbiceanu, Ion, *Părinții*
4. Agârbiceanu, Ion, *Pustnicul și ucenicul său*
5. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc* (Mitropolitul Iachint, Mitropolitul Teoctist I, Sfântul Ierarh Nifon, Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș, Mitropolitul Anastasie Crimca, Mitropolitul Varlaam, Mitropolitul Dosoftei, Mitropolitul Antim Ivircanul, Mitropolitul Iacob Putneanul, Mitropolitul Iacob Stamati, Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, Mitropolitul Veniamin Costachi, Mitropolitul Andrei Șaguna).
6. *Carte de rugăciuni*
7. *Catehismul creștin ortodox*
8. Părintele Cleopa, *Despre vise și vedenii*
9. Douglas, Lloyd C., *Cămașa lui Iisus*
10. Eminescu, Mihai, *Rugăciune*
11. Gheorghiu, Virgil, *Cum am vrut să mă fac sfânt. Amintiri dintr-o copilărie teologică*
12. Gheorghiu, Virgil, *Tatăl meu, preotul care s-a urcat la cer. Amintiri dintr-o copilărie teologică*
13. Justinian Chira Maramureșanul, *Viața Maicii Domnului*
14. Ivireanu, Antim, *Didahii*
15. Mândiță, Nicodim, *Minunile Maicii Domnului* (selectiv)
16. Moshu, Ioan, *Limonariu* (selectiv)
17. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
18. *Patericul* (selectiv)
19. *Proloagele* (selectiv)
20. Sienkiewicz, H., *Quo Vadis?* (selectiv)
21. Stavrou, Tatiana, *Căderea Constantinopolului*
22. Șebu, Sebastian, *Lăsați copiii să vină la Mine. Mic catehism*
23. Wallace, L., *Ben Hur*

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. *Pe Tine te lăudăm, Axionul, Pe toți și pe toate, Tatăl nostru*⁷
2. "La ușa milostivirii", în *Cântări în cinstea Maicii Domnului*.
3. Timotei Popovici, "Sfânta Cruce", în *"Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase"*

Audiții muzicale

1. *Sub milostivirea ta*
2. "Polihronion pentru Antim Ivireanul" (fragment), în *Documente ale culturii vocale în Muntenia, Moldova și Transilvania*, Discul nr. II, Corul de cameră "Madrigal"
3. L. van Beethoven, "Oda Bucuriei" (pe un text de Fr. Schiller), în *Simfonia a IX-a în Re minor*
4. J. Haydn, Oratoriul *Creațiunea* (fragment)
5. G. Fr. Haendel, Corul "Aleluia", în Oratoriul *Messia*
6. Sigismund Toduță, "Arhaisme", în *Corul de cameră "Madrigal" la a zecea aniversare*
7. Al. Pașcanu, "Bocete străbune", în *Corul de cameră "Madrigal" la a zecea aniversare*
8. Valentin Greff Bakfark, "Două fantezii pentru lăută" (adaptare pentru orgă), în *Muzica de orgă de compozitori transilvăneni din sec. XVI-XVIII*
9. Paul Constantinescu, "Buna Vestire", în *Oratoriul bizantin de Crăciun*
10. J.S. Bach, *Cantata Reformei*
11. Fr. Schubert, *Ave Maria*
12. I. D. Chirescu, "Fericirile", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"

CLASA A VIII-A

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VIII-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să evidențieze trăsăturile persoanelor Sfintei Treimi manifestate în lucrările divine de mântuire, sfințire, judecată

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VIII-a se recomandă următoarele activități:

- prezentarea lucrărilor prin care Iisus Hristos a făcut posibilă calea mântuirii (Evangheliile, minuni, Patimile răstignirii, întemeierea Bisericii, instituirea Sfințelor Taine;
- exerciții de dialog privind necesitatea îndeplinirii condițiilor mântuirii;
- exercițiu de dialog pe tema posibilității mântuirii celor de alte credințe;
- lecturarea și comentarea textelor biblice privind Judecata;

7. Cântările luate din Carte de cântări bisericești, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

1.2 să sintetizeze valoarea credinței și recunoștinței din textele biblice referitoare la minunile Mântuitorului

- argumentare biblică și patristică;
- consultarea unor lucrări de referință;
- lecturarea și interpretarea textelor biblice referitoare la teme precizate;
- exercițiu de comparare între Revelația autentică și falsa revelație (fenomene paranormale, profeții false, horoscop);
- exerciții de argumentare biblică și patristică.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VIII-a elevul va fi capabil:

2.1 să utilizeze expresiile și noțiunile religioase nou învățate, realizând corelații interdisciplinare (istorie, literatură, muzică, geografie, artă)

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VIII-a se recomandă următoarele activități:

- exercițiu de dialog pe tema stabilită;
- crearea și completarea unor rebusuri;
- realizarea de eseuri pe teme religioase și/sau interdisciplinare;
- utilizarea dicționarelor;
- alcătuirea fișelor de lucru.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VIII-a elevul va fi capabil:

3.1 să conștientizeze faptul că Sf. Liturghie este centrul cultului ortodox

3.2 să evidențieze rolul artei creștine în contextul culturii românești și universale

3.3 să explice consecințele marilor evenimente din istoria Bisericii în istoria universală

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VIII-a se recomandă următoarele activități:

- participarea la slujba Sf. Liturghii;
- exerciții de interpretare a simbolisticii Sf. Liturghii;
- audiția și învățarea unor cântări din Sf. Liturghie;
- dialog pe tema mănăstirilor ca școli de artă religioasă;
- lecturarea unor texte din literatura religioasă;
- utilizarea mijloacelor audio-vizuale, albume, ilustrate, reproduceri după opere de artă;
- audierea și interpretarea unor cântări religioase;
- discuții pe tema urmărilor Reformei;
- dezbateri pe tema istoricului și a învățăturilor de credință a diferitelor confesiuni religioase;
- precizarea poziției Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mișcării Ecumenice;
- consultarea unor lucrări de referință pe tema reformei;
- dezbateri pe tema rolului Bisericii Ortodoxe Române în viața poporului român.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea comportamentului moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VIII-a elevul va fi capabil:

- 4.1 să conștientizeze importanța conlucrării omului cu Dumnezeu în vederea mântuirii
- 4.2 să înțeleagă implicațiile libertății în sens creștin asupra vieții individuale și sociale

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VIII-a se recomandă următoarele activități:

- discuții pe tema importanței faptelor bune în viața creștinilor;
- dezbateri pe tema participării la Sf. Slujbe;
- dezbateri în grup pe tema libertății;
- exercițiu de comparație între conceptele de libertate în sens creștin și libertate în sens general;
- lecturarea și comentarea de texte literare, filosofice etc. pe tema libertății;
- redactarea de eseuri cu tema dată;
- studiu de caz: analiza unor situații concrete de manifestare/îngrădire a libertății individuale.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a VIII-a elevul va fi capabil:

- 5.1 să înțeleagă că scopul adevăratei vieți creștine este comuniunea deplină cu Dumnezeu și cu semenii

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a VIII-a se recomandă următoarele activități:

- participarea la întâlniri cu tineri de diferite convingeri și credințe;
- exercițiu de rugăciune în comun;
- dezbateri pe baza unor evenimente concrete din mass-media.

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Dumnezeu Mântuitorul
2. Dumnezeu Sfințitorul
3. Dumnezeu Judecătorul

II. Noțiuni de morală creștină

1. Datoria de a păstra și a transmite dreapta credință
2. Învierea lui Lazăr – rodul iubirii lui Hristos pentru prietenii săi
3. Vindecarea celor zece leproși – datoria recunoștinței față de binefăcători
4. Vindecarea slăbănogului din Capernaum – credința lucrătoare prin iubirea față de semenii

III. Noțiuni de liturgică

1. Biserica lui Hristos – comuniunea oamenilor cu Dumnezeu
2. Sf. Liturghie – rugăciunea atotcuprinzătoare a Bisericii

3. Arhitectura și pictura bisericească
4. Imnografia și muzica bisericească

IV. Istoria Bisericii universale

1. Cultele religioase după Reformă
2. Ecumenismul în secolele al XIX-lea – al XX-lea
3. Biserica azi

V. Istoria Bisericii Ortodoxe Române

1. Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Ridicarea la rangul de Patriarhie
2. Organizarea Bisericii Ortodoxe Române
3. Biserica Ortodoxă Română în timpul dictaturii comuniste
4. Biserica Ortodoxă Română și rolul ei în societatea contemporană

VI. Spiritualitate și misiune

1. Mântuirea – conlucrarea omului cu harul divin
2. Sfințenia – asemănarea omului cu Dumnezeu
3. Iubirea lui Hristos față de oameni – model al misiunii Bisericii în lume

LISTĂ DE TERMENI

A doua venire a Domnului; adventiști; antifon; arta decorativă; autocefalie; bapțiști; cărți de cult; darurile Duhului Sfânt; doxologie; erezie; eschatologie; frescă; glasuri bisericești; har; irmos; întreita slujire a Mântuitorului; jertfa mântuitoare; Judecata de Apoi; libertate; literatură religioasă; Liturghia catehumenilor; Liturghia credincioșilor; martorii lui Iehova; Mișcarea Ecumenică; muzică psaltică; New Age; pentecostali; prefacerea Darurilor; Proscomidie; purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl; rai și iad; răscumpărare; reformați; sectă; semnele venirii a doua; Sf. Agneț; sinergie; spiritism; stil bizantin; stil gotic; stil romanic; tropar.

SUGESTII DE BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. Agârbiceanu, Ion, *Legea minții*
4. Agârbiceanu, Ion, *Legea trupului*
5. Alexandru, Ioan, *Imnele iubirii* (selectiv)
6. Anania, Valeriu, *Din spumele mării*
7. Anania, Valeriu, *File de acatist*
8. † Andrei al Alba Iuliei, *Legea românească*
9. † Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*
10. † Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*
11. Arghezi, Tudor, *Poezii* (Psalmii)

12. Bălan, Ioanichie, *Convorbiri duhovnicești*
13. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc*
14. Cabasila, Nicolae, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii* (selectiv)
15. *Carte de rugăciuni*
16. Coșbuc, George, *Psalm*
17. Crainic, Nichifor, *Poezii alese 1914-1944*
18. Crainic, Nichifor, *Șoim peste prăpastie*
19. Eminescu, Mihai, *Poezii* ("Christ", "Învierea")
20. Gheorghiu, Virgil, *Tatăl meu, preotul care s-a urcat la cer*
21. Moshu, Ioan, *Limonariu* (selectiv)
22. Sfântul Nicodim Aghioritul, *Despre dumnezeiasca împărtășanie cu preacuratele lui Hristos Taine*
23. Paladie, *Lavsaicon* (selectiv)
24. Pillat, Ion, *Biserica de altădată* ("Nașterea Domnului", "Rusalii", "Mreaja", "Bocetul")
25. *Patericul* (selectiv)
26. Sienkiewicz, H., *Quo Vadis?*
27. Șebu, Sebastian, *Lăsați copiii să vină la Mine. Mic catehism*
28. *Viața și învățătura Sfântului ierarh Nifon al Constanțianeii*
29. Voiculescu, Vasile, *Poezii* (selectiv)

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚII MUZICALE

Repertoriul de cântece

1. *Unul Sfânt, Bine este cuvântat, Am văzut lumina, Întru numele Domnului, Fie numele Domnului, Apolisul, Trupul lui Hristos*⁸

Audiții muzicale

1. Nicolae Lungu, *Liturghia bizantină pe melodii tradiționale ortodoxe române*
2. D. G. Kiriac, "Auzi, Doamne, glasul meu!", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1., Corul "Madrigal"
3. Gh. Mandicevschi, "Și era la ora la a șasea", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1., Corul "Madrigal"
4. Gh. Cucu, "Miluiește-mă, Dumnezeuule", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1., Corul "Madrigal"
5. Ioan D. Chirescu, "Pre Tine te laudăm", în *Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 1., Corul "Madrigal"
6. J.S. Bach, *Toccată și fuga în Re minor, pentru orgă*
7. L. van Beethoven, "Agnus De", în *Missa Solemnis*
8. P.I. Ceaikovski, *Liturghia*
9. W.A. Mozart, "Lacrymosa", în *Requiem*
10. H. Berlioz, "Visul unei nopți de Sabat", în *Simfonia fantastică*, Op. 14

⁸ Cântările luate din *Carte de cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1975.

II. CURRICULUM PE CLASE

CLASA A IX-A

A. OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

1. Cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IX-a elevul va fi capabil:

- 1.1 să conștientizeze importanța respectului față de cele sfinte, manifestat în cinstirea lui Dumnezeu, a sfinților și a obiectelor sfinte
- 1.2 să înțeleagă sensul existenței și al vieții, din perspectiva credinței creștine

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IX-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de dialog pe tema necesității cinstirii lui Dumnezeu în vederea mântuirii;
- exerciții de comparare a diferențelor privind cinstirea lui Dumnezeu, a sfinților și a obiectelor sfinte;
- argumentare biblică și patristică;
- consultarea unor lucrări de referință;
- exerciții de dialog pe tema sensului existenței din perspectiva credinței creștine;
- lecturarea și interpretarea unor texte biblice corespunzătoare temei date;
- argumentarea patristică;
- consultarea unor lucrări de referință;
- realizarea unui eseu pe tema sensului existenței din perspectiva creștină;
- exercițiu de comparare a unor texte biblice, religioase cu texte filosofice referitoare la tema dată.

2. Cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase în contextul cultural-științific contemporan

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IX-a elevul va fi capabil:

- 2.1 să argumenteze, folosind termenii religioși învățați, învățăturile de credință studiate
- 2.2 să analizeze din perspectiva ortodoxă semnificațiile actuale ale unor termeni utilizați în societatea contemporană

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IX-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de analiză a unui text religios;
- realizarea de referate cu subiect religios;
- utilizarea dicționarilor;
- dezbateri colective asupra unor texte și situații concrete;
- exerciții de folosire a termenilor religioși doar în sensul lor propriu;
- exerciții de identificare a termenilor preluați din viața religioasă;
- dialog pe tema utilizării termenilor religioși în societatea actuală;
- discuții despre relația dintre cult și cultură;
- exerciții de analiză a unor texte reprezentative;
- utilizarea dicționarilor;

2.3 să manifeste interes pentru lecturarea unor texte cu caracter religios

- consultarea unor lucrări de referință;
- exerciții de lecturare a unor texte literare cu subiect religios;
- exerciții de memorare și recitare a unor versuri religioase;
- alcătuirea unor liste bibliografice cu texte religioase specifice temelor studiate;
- exerciții de memorare a unor texte biblice pentru utilizarea corectă a lor.

3. Cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IX-a elevul va fi capabil:

3.1 să conștientizeze rolul și importanța Sfintelor Slujbe ale Bisericii în viața creștinului

3.2 să evidențieze superioritatea creștinismului față de celelalte religii ale lumii

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IX-a se recomandă următoarele activități:

- participarea la Sfintele Slujbe ale Bisericii;
- exerciții de interpretare a simbolismului unor Sfinte Slujbe;
- exemplificarea unor situații concrete din care să rezulte semnificația și importanța Sfintelor Slujbe ale Bisericii;
- exerciții de audiere și interpretare a unor cântări religioase;
- vizionarea unor filme cu principalele momente ale slujbelor bisericești;
- exerciții de comparare a religiei creștine cu marile religii ale lumii;
- dezbateri pe tema istoriei diferitelor religii ale lumii;
- consultarea unor lucrări de referință;
- exerciții de identificare și analiză a schimbărilor aduse de creștinism în lume.

4. Formarea virtuților creștine și consolidarea deprinderilor de comportament moral-religios

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IX-a elevul va fi capabil:

4.1 să respecte datoriile creștinului față de Dumnezeu, față de sine și față de aproapele

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IX-a se recomandă următoarele activități:

- exerciții de dialog privind necesitatea împlinirii datoriilor de creștin;
- discuții despre modul de aplicare a normelor de comportament religios-moral;
- studiu de caz;
- exerciții de argumentare biblică și patristică;
- lecturarea unor texte din literatura religioasă;

- 4.2 să explice consecințele negative, din punctul de vedere al morale creștine, pe care le aduc anumite preocupări ale tinerilor și alegerea greșită a prietenilor, modelelor etc.
- dezbateri pe tema preocupărilor tinerilor;
 - exerciții de analiză a efectelor pe care le au anumite preocupări din viața tinerilor;
 - studiu de caz;
 - lecturarea unor texte religioase reprezentative;
 - realizarea de eseuri pe temă dată;
 - argumentarea biblică;
 - exerciții de identificare a principiilor pe baza cărora ne alegem prietenii, un model etc;
 - dezbateri pe tema unor evenimente concrete prezentate în mass-media;
- 4.3 să manifeste dorința de a parcurge un urcuș duhovnicesc
- exerciții de dialog pe tema necesității drumului duhovnicesc;
 - participarea la conferințe duhovnicești;
 - argumentare biblică și patristică;
 - studiu de caz;
 - lecturarea unor texte religioase reprezentative;
 - vizite la mănăstiri;
 - vizionarea de filme cu caracter religios.

5. Educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri

Obiective de referință

La sfârșitul clasei a IX-a elevul va fi capabil:

- 5.1 să evidențieze importanța dialogului și respectului reciproc între oameni, indiferent de religie, rasă, naționalitate etc.
- participarea la întâlniri cu tineri de alte confesiuni și credințe, rase, naționalități etc.;
 - participarea la acțiuni de caritate în orfelinate, azile sau spitale, împreună cu membrii altor confesiuni sau credințe religioase;
 - studiu de caz:

Exemple de activități de învățare

Pe parcursul clasei a IX-a se recomandă următoarele activități:

CONȚINUTURI

I. Noțiuni de catehism

1. Respectul față de cele sfinte (persoane, timp, spațiu, obiecte)
2. Cinstirea lui Dumnezeu. Cinstirea sfinților. Preacinstirea Maicii Domnului
3. Cinstirea Sfintei Cruci
4. Cinstirea Sfintelor Icoane
5. Cinstirea Sfintelor Moaște

II. Noțiuni de morală creștină

1. Datoriile creștinului (față de Dumnezeu, față de sine, față de aproapele)
2. Iubirea de neam și Patrie

3. Oamenii – împreună călători prin viață (pacea, înțelegerea, respectul reciproc între persoane, rase, naționalități, sexe și apartenență religioasă)
4. Ecumenismul religios – împlinirea idealului de unitate creștină

III. Noțiuni de liturgică

1. Sfintele Slujbe ale Bisericii – expresia comuniunii creștine
2. Explicația mistico-simbolică a Sfintelor Slujbe
3. Pregătirea și starea morală a credinciosului pentru participarea la viața cultică (Sfânta Liturghie, Sfintele Taine, Laude și Ierurgii)
4. Rolul și valoarea cultului ortodox în viața creștinului

IV. Spiritualitate și misiune

1. Libertate și responsabilitate în lumina credinței (opțiuni în prietenie și în activități)
2. Iubire și dreptate în viața creștină (participarea creștinului la viața socială)
3. Rugăciune și reconciliere. Creștinul – promotor al împăcării

V. Marile religii ale lumii

1. Omul – ființă religioasă (legătura cu Divinitatea, credința în viața veșnică, viața spirituală – dăruire de sine)
2. Creștinismul și iudaismul
3. Religiile: islamul, hinduismul și budismul

VI. Creștinismul și problemele tineretului

1. Tinerii și preocupările lor
2. Muzica în viața tinerilor
3. Pericolul drogurilor
4. Tineretul și mass-media
5. Tinerii și sexualitatea

LISTĂ DE TERMENI

Adorarea lui Dumnezeu; ajunare; altar; biserică; canon; chip și asemănare; cinstirea lui Dumnezeu; preacinstirea Maicii Domnului; cinstirea sfinților; cinstirea Sfintei Cruci; cinstirea Sfintelor icoane; cinstirea Sfintelor moaște; comuniune; credința creștină; credința, nădejdea și dragostea; datorie creștină; droguri; familie creștină; ideal; iubirea aproapelui; jertfă; mass-media; mântuire; mistică; Mișcarea Ecumenică; monahism; mucenic; naționalitate; neam; parastas; pace; patrie; persecuții; pocăință; popor ales; Pronie divină; religia creștină, mozaică, hindusă, islamică; Revelația divină; rugăciune; sărbătoare; sectă; semnele venirii a doua; sexualitate; sfântă masă; slujbe; simbolică; smerenie; spiritism; Utrenie; Vecernie; viața veșnică.

BIBLIOGRAFIE PENTRU LECTURA SUPLIMENTARĂ

1. *Biblia*
2. *Mica Biblie*
3. *Actele martirice* (selectiv)

4. Bălan, Ioanichie – *Sfintele moaște din România* (selectiv)
5. Cabasila, Nicolae – *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii* (selectiv)
6. *Carte de rugăciuni*
7. *Catehism creștin ortodox*
8. Colliander, Tito – *Calea ascéților*
9. Corneanu, Nicolae – *Patristica mirabilia, pagini din literatura primelor veacuri creștine* (selectiv)
10. Galaction, Gala – *Papucii lui Mahmud*
11. Sf. Ioan Gură de Aur – *Dascălul pocăinței*
12. Lascaros-Moldoveanu, I. – *Viețile sfinților* (selectiv)
13. Sf. Maxim Mărturisitorul – *Viața Maicii Domnului*
14. Menthon, Bernardin – *Sfinții și mănăstirile din Olimpul Bitiniei* (selectiv)
15. *Mic dicționar Biblic*
16. Moshu, Ioan – *Limonariu* (selectiv)
17. Nicodim Măndiță – *Minunile Sfintei Cruci în viețile sfinților*
18. Paladie – *Lavsaicon* (selectiv)
19. *Patericul* (selectiv)
20. *Poezia română religioasă, I. de la Dosoftei la Nichifor Crainic* (selectiv)
21. *Proloagele* (selectiv)
22. Sienkiewicz, H. – *Quo Vadis?* (selectiv)
23. Steinhardt, Nicolae – *Dăruind vei dobândi* (selectiv)
24. Șebu, Sebastian – *"Lăsați copiii să vină la Mine" – Mic catehism*
25. Sf. Teofan Zăvorâtul - *Viața duhovnicească și cum o putem dobândi*(selectiv)
26. Tsamis, Dimitrios – *Patericul sinaitic*
27. Urzică, Mihail – *Minuni și false minuni* (selectiv)
28. Voiculescu, Vasile – *Poezii* (selectiv)

SUGESTII PENTRU REPERTORIUL DE CÂNTECE ȘI PENTRU AUDIȚIILE MUZICALE

I. Repertoriul de cântece

1. Colinde (selectiv)
2. Carte de cântări bisericești (selectiv)
3. Slujbele Sfinților Români din Transilvania și alte cântări religioase (selectiv)

II. Audiții muzicale

1. Anonimus – *Cu trupul adormind, în Patimile și Învierea lui Iisus*, Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
2. L. van Beethoven – *Oda Bucuriei* (pe un text de Fr. Schiller), în Simfonia a IX-a în re minor
3. P.I. Ceaikovschi – Simfonia nr. 6 în si minor, "*Patetica*" (selectiv)
4. D. Chirescu – *Ziua Învierii* – în Patimile și Învierea lui Iisus, Caseta nr. 2, Corul "Madrigal"
5. "*Colinde și cântări de Crăciun*" – din Astăzi S-a născut Hristos, Corul de cameră "Madrigal"

6. Nicolae Lungu, *Liturghia bizantină pe melodii tradiționale ortodoxe române*
7. Hans Eckart Schlandt, seria "Orgi istorice din România" (selectiv)
8. Giuseppe Verdi – *Nabucco*, corul sclavilor evrei din actul IV
9. Richard Wagner – *Tannhauser*, corul pelerinilor din actul III

CLASELE X–XII

NOTĂ DE PREZENTARE

Studiul Religiei – cultul ortodox în liceu, alături de celelalte discipline din aria curriculară "Om și societate", își propune formarea personalității în concordanță cu valorile creștine și dezvoltarea de caractere moral-creștine în spiritul drepte credințe.

Noul curriculum școlar este conceput pentru trunchiul comun și presupune structurarea pe componente specifice, în conformitate cu noul model de proiectare curriculară:

- competențe generale,
- competențe specifice și unități de conținut pe ani de studiu;
- valori și atitudini.

Elementele de noutate sunt legate de următoarele aspecte:

- reconsiderarea demersului curricular și didactic din perspectiva finalităților liceului;
- trecerea de la un sistem de instruire centrat pe obiective educaționale la un sistem care își propune construirea de competențe (generale și specifice) și orientarea demersului didactic în funcție de valori și atitudini, dat fiind faptul că educația religioasă este în esență una de tip axiologic;

– orientarea curriculumului către elemente de conținut cu caracter pragmatic (dezvoltarea de atitudini și comportamente) și actual (creștinismul și problemele tineretului de azi);

– corelarea cunoștințelor de religie cu cele dobândite la alte discipline de învățământ (limba și literatura română, istorie, geografie, biologie, psihologie etc.).

Prezentul curriculum este conceput într-o manieră flexibilă, care permite profesorului libertatea de opțiune în maniera de abordare a unei lecții prin:

– *alegerea succesiunii capitolului sau a temelor, în funcție de caracteristicile clasei sau de evenimentele religioase, cu condiția respectării logicii interne a domeniului și a parcurgerii integrale a materiei prevăzute în programă;*

– construirea liberă a demersului didactic în cadrul fiecărei lecții prin alegerea de metode, activități și stiluri variate, adecvate particularităților elevilor și clasei, precum și în concordanță cu competențele precizate pentru fiecare nivel.

COMPETENȚE GENERALE

1. Recunoașterea și definirea conceptelor specifice religiei
2. Argumentarea învățăturilor de credință în diferite contexte de comunicare
3. Aplicarea cunoștințelor religioase pentru dezvoltarea, în spiritul drepte credințe, a problemelor din viața unui creștin
4. Integrarea în ansamblul cunoștințelor religioase a cunoștințelor dobândite la alte discipline de învățământ.

VALORI ȘI ATITUDINI

- conștientizarea rolului învățăturilor Bisericii în viața de creștin
- dezvoltarea respectului față de cele sfinte

- înțelegerea rolului religiei în formarea personalității umane
- asumarea conștientă și în conformitate cu dreapta credință a apartenenței la diferite identități (confesiune, comunitate, profesie, cultură etc)
- grija față de aproapele
- stimularea interesului pentru lectura duhovnicească.

CLASA A X-A

COMPETENȚE SPECIFICE

1. Identificarea și definirea unor concepte specifice religiei prin folosirea Sfintei Scripturi, a scrierilor Sfinților Părinți și a textelor religioase
2. Utilizarea noțiunilor religioase în comunicări orale și scrise
3. Folosirea cunoștințelor religioase în compararea unor situații propuse
4. Compararea modurilor de abordare a problemelor religioase, morale sau sociale prezentate la religie și la alte discipline de învățământ

CONȚINUTURI

I. DOGMATICĂ

1. Argumente raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu (argumentul istoric, cosmologic, teleologic, moral și ontologic)
2. Concepții despre lume și Dumnezeu contrare învățaturii creștine (evoluționismul, ateismul, deismul, panteismul etc.)
3. Revelația divină:
 - a) Sfânta Scriptură
 - b) Sfânta Tradiție
 - c) Minunile și profețiile – semne ale iubirii lui Dumnezeu
4. Crearea lumii (nevăzute și văzute). Crearea omului
5. Căderea omului în păcat
6. Providența divină

II. MORALĂ

1. Poruncile divine
2. Legea morală a Vechiului Testament (Decalogul)
3. Legea morală a Noului Testament (Predica de pe munte)

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Artă creștină în contextul culturii universale
2. Arhitectura religioasă (stilul bizantin, romanic, gotic)
3. Stilurile arhitecturale românești (moldovenesc, muntenesc-brâncovenesc, bisericile de lemn)

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Asemănarea cu Dumnezeu: răspunsul omului la chemarea lui Dumnezeu și comuniunea cu El prin Biserică
2. Apostolatul creștin – expresie a credinței lucrătoare

V. ORTODOXIA ȘI CULTURA NAȚIONALĂ

1. Folclorul religios – izvor de inspirație pentru cultura românească
2. Primele manuscrise și tipărituri
3. Palia de la Orăștie, Noul Testament de la Bălgrad, Biblia de la București

VI. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Concepții străine spiritualității credinței ortodoxe (superstiția, magia, astrologia)
2. Creștinismul și învățătura despre reîncarnare
3. Practici religioase asiatice

CLASA A XI-A

COMPETENȚE SPECIFICE

1. Definirea și utilizarea corectă a unor concepte specifice religiei prin folosirea Sfintei Scripturi, a scrierilor Sfinților Părinți și a textelor religioase
2. Elaborarea unor lucrări structurate pe o temă propusă, folosind noțiunile religioase învățate
3. Utilizarea variată a cunoștințelor religioase în analiza unor situații propuse
4. Înțelegerea corectă a modurilor diferite de abordare a problemelor religioase, morale sau sociale prezentate la religie și la alte discipline de învățământ

CONȚINUTURI

I. DOGMATICĂ

1. Iisus Hristos – Mântuitorul lumii (pregătirea lumii pentru venirea Mântuitorului, profeții, întrupare, unire ipostatică):
 - a) Mântuirea obiectivă și subiectivă
 - b) Întreita slujire a Mântuitorului
 - c) Răscumpărarea
 - d) Adevărarea morții și Învierii Mântuitorului
2. Persoana și lucrarea Duhului Sfânt:
 - a) Harul divin mântuitor. Raportul dintre har și libertate. Teoria predestinației
 - b) Sfânta Biserică
 - c) Sfintele Taine și Ierurgiile

II. MORALĂ

1. Conștiința morală. Bolile conștiinței
2. Libertate și opțiune:
 - a) Despre păcat
 - b) Despre virtuți

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Fundamentul dogmatic și biblic al icoanei
2. Pictura religioasă în Biserică (programul iconografic) și în iconografie (icoana pe lemn, pe sticlă). Valoarea spirituală și artistică

3. Argintăria și broderia religioasă
4. Muzica bisericească și mesajul ei spiritual

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Jertfa euharistică și iubirea jertfelnică (Liturghie și filantropie)
2. Iubirea de Dumnezeu și iubirea de semenii
3. Respectul creștinului față de lumea creată (ecologie creștină)
4. Prietenia și solidaritatea – simbol al comuniunii interumane
5. Solidaritatea între semenii

V. ORTODOXIA ȘI CULTURA NAȚIONALĂ

1-2. Mitropoliți români – ctitori de cultură și patrioți luminați (Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costachi, Antim Ivireanu, Andrei Șaguna, Simion Ștefan, Grigorie Dascălu, Melchisedec Ștefănescu)

VI. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Minuni sfinte și false minuni
2. Fenomene normale și paranormale (OZN)
3. Libertatea religioasă și agresivitatea sectară

CLASA A XII-A

COMPETENȚE SPECIFICE

1. Definirea și argumentarea unor concepte specifice religiei prin folosirea Sfintei Scripturi, a scrierilor Sfinților Părinți și a textelor religioase
2. Susținerea argumentată a învățăturilor de credință
3. Utilizarea variată a cunoștințelor religioase în analiza și rezolvarea unor situații date
4. Realizarea de conexiuni între modurile de abordare a problemelor religioase, morale sau sociale prezentate la religie și la alte discipline de învățământ

CONȚINUTURI

I. DOGMATICĂ

1. Sfârșit creștinesc. Despre moarte și judecată
2. Cer nou și pământ nou. Despre finalitatea lumii
3. Invocarea ajutorului sfinților și rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul

II. MORALĂ

1. Familia creștină (binecuvântarea iubirii și a copiilor)
2. Rănile familiei (adulterul, divorțul, avortul etc.)
3. Rolul tineretului în promovarea valorilor creștine (credința, speranța, iubirea, dreptatea, libertatea, pacea și sfințenia)
4. Rolul tineretului în apărarea vieții (combaterea violenței, suicidului, eutanasiei și degradării demnității umane)

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Monumente reprezentative de artă religioasă în România
2. Monumente reprezentative de artă religioasă în Europa răsăriteană și apuseană (valori de patrimoniu universal)

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Pelerinaje religioase și unitate națională
2. Asceza creștină (post, rugăciune, milostenie) – școală a libertății și sfințeniei
3. Rolul mănăstirilor și al parohiilor în viața socială
4. Voievozi români, apărători ai țării și ai creștinătății – vitejie și dărnicie (Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Constantin Brâncoveanu)
5. Arta românească (arhitectura, sculptura, pictura și folclorul) – expresie a sufletului românesc (credința, smerenia, ospitalitatea, bucuria, armonia cu natura etc.)
6. Scriitori și gânditori români, promotori ai credinței creștine (Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Nicolae Steinhardt, Petre Țuțea, Valeriu Anania)
7. Oameni de cultură ortodocși români, promotori ai gândirii religioase în lume (Dumitru Stăniloae, Mircea Eliade, Constantin Brâncuși, Virgil Gheorghiu etc.).

V. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Originea lumii: dialogul între credință și știință, azi
2. Secularizare și sfințenie: confruntarea între autosuficiență și comuniune

Sugestii metodologice*

1. în funcție de sărbătorile religioase ivite în timpul anului școlar, se pot aborda și teme legate de acestea;
2. temele de istorie locală vor fi prezentate, de preferință, în contextul în care evenimentul s-a petrecut;
3. învățarea cântărilor bisericești se va lega și de momentele specifice anului liturgic;
4. integrarea cunoștințelor dobândite la ora de religie în viața liturgică (de ex.: Spovedania și Împărtășania elevilor în Postul Paștelui și al Crăciunului)
5. formarea de priceperi, deprinderi și convingeri prin evidențierea unor modele din jurul nostru;
6. predarea unor lecții în biserică, în funcție de temă;
7. sublinierea asemănării între discursul științific contemporan asupra realității și discursul patristic și teologic actual;
8. la sfârșitul orei de religie, atunci când este cazul, se va prezenta, în 5-10 min., sărbătoarea bisericească din săptămâna respectivă (sub aspectul conținutului și al semnificației);
9. se va evita, pe cât posibil, o prezentare excesiv-moralizatoare a subiectelor orei de religie;
 - mai ales la clasele de liceu se va avea în vedere acest lucru, plecându-se de la principiul că morala este o consecință a ontologiei și nu invers.
10. accentuarea metodei apologetice de prezentare a subiectelor de religie;
 - mai ales la clasele de liceu. Se va evidenția faptul că teologia creștină nu intră în contradicție cu datele rațiunii și nici nu i se sustrage; dimpotrivă, există o perfectă compatibilitate între cele două, cu precizarea că sfera religiosului depășește, sub aspectul conținutului, rațiunea.
11. tratarea temelor plecând de la împrejurările concrete ale vieții.

Prof. diac. NICU OCTAVIAN
Consilier patriarhal

* Sugestiile menționate sunt valabile pentru toate clasele.

C R O N I C Ă

Marti, 1 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală și a rostit cuvânt de binecuvântare la începutul noului an, 2002, mulțumind Bunului Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra poporului român și îndemnând la revigorarea valorilor spirituale, la protejarea familiei de orice formă de violență și pervertire morală, la sporirea eforturilor de integrare europeană.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în această zi, un grup de colindători, copii și tineri, din Republica Moldova;

Tot astăzi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit în aula Palatului Patriarhiei pe Prea Cucernicii Preoți din Capitală și le-a adresat cuvânt de binecuvântare chemând la sporirea eforturilor fiecărui slujitor pentru o cât mai rodnică pastorație. Au fost prezenți P. S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, Prea Sfințiții Episcopi vicari de la Patriarhie și Arhiepiscopia Bucureștilor. Bucuria acestei întâlniri de suflet a fost întregită de colindele interpretate de Corala preoțească "Te Deum laudamus" condusă de dl. conf. univ. dr. Dan-Mihai Goia și de cuvântul P. C. Pr. Ion Bănățeanu, de la biserica Alba, Protoieria II Capitală.

Miercuri, 2 ianuarie a.c. – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a vizitat la spital, pe P. Cuv. Arhim. Sofian Boghiu, aflat în suferință.

Joi, 5 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. S. Petroniu Sălăjeanu, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Oradiei, Bihorului și Sălajului pentru a duce un mesaj Parohiei ortodoxe române din Wellington cu prilejul vizitei pe care P. S. Sa o va face în Noua Zeelandă.

Vineri, 4 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat la Te Deum-ul săvârșit de P. S. Episcop vicar Varsanufie Prahoveanu și a răspuns cuvântului de felicitare adresat, în numele ierarhilor, preoților și credincioșilor prezenți, de către P. S. Episcop Vincențiu Ploieșteanu, vicar patriarhal, cu ocazia prăznirii Cuviosului Părinte Teoctist. A primit felicitările celor prezenți.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E. S. Dl. Constantin Garbea, ambasadorul României în Georgia.

Marti, 8 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat la Spitalul Clinic Universitar pe Părintele profesor Constantin Galeriu

Miercuri, 9 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. arhit. Sorin Gabrea, dl. arhit. Crișan Popescu și P. S. Episcop Vincențiu Ploieșteanu în legătură cu Catedrala Mântuirii Neamului.

Luni, 14 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. S. Gurie Strehăianu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, înaintea plecării Prea Sfinției Sale la Padova, Italia, în vederea participării la Săptămâna de rugăciune pentru unitate creștină.

Marți, 15 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de lucru a Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei. Sinodul – la care a participat și conducerea Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" a Universității din București – a analizat probleme ale vieții bisericești din cadrul mitropoliei și situația învățământului teologic universitar, făcându-se mai multe propuneri pentru îmbunătățirea calității acestuia.

Miercuri, 16 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Roland Chojnacki, directorul Institutului de cultură polonez din București, și Dl. Jaroslav Godun de la Ambasada Republicii Polone în România, în legătură cu organizarea la Palatul Patriarhiei a expoziției fotografice "Biserici de lemn din regiunea Bialistok".

Joi, 17 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. dr. Robert Kebbedy, directorul Centrului european pentru securitate "George Marshall" și Dl. dr. Wilem Van Fekelen, vicepreședinte al Adunării Parlamentare a NATO, însoțiți de oficiali români, membri ai Asociației "George C. Marschall-România", în legătură cu perspectiva aderării țării noastre la Uniunea Europeană și NATO. În discuțiile purtate, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a arătat sprijinul și deschiderea Bisericii Ortodoxe Române în realizarea acestor deziderate.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în aceeași zi, pe E. S. Doamna Karine Kazinian, ambasadorul Republicii Armenia, la încheierea misiunii diplomatice în România.

Vineri, 18 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Joseph McDermott, director de relații internaționale și pregătire profesională în cadrul Oficiului general de constabilitate din S.U.A și Dl. Stephen Frost, Consilier de predare, din partea Oficiului Național de Audit din Marea Britanie, însoțiți și prezentați de Dl. Anghel Iordan, consilier în cadrul Curții de Conturi a României.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. prof. dr. Constanin Săvoiu, membru al Adunării eparhiale a Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională.

Marți, 22 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Rev. Stephen Hugh, capelanul Bisericii anglicane din București cu un mesaj din partea Grației Sale George, Arhiepiscop de Canterbury și Primat al Comunității Bisericilor Anglicane.

Miercuri, 23 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, înaintea plecării Prea Sfinției Sale la Assisi, Italia, pentru a participa la Ziua Mondială de Rugăciune pentru Pace.

Joi, 24 ianuarie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la lansarea ediției princeps a versiunii în limba română a Filocaliei de la Prodromul, rostind cuvânt de apreciere a strădaniilor editorilor acestei importante antologii de texte isihaste.

Vineri, 25 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit – cu ocazia prăznuirii Sfântului Grigore Teologul – slujba punerii pietrei de temelie a noii clădiri a Seminarului teologic liceal din București și a rostit cuvânt de binecuvântare. Au participat Î.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, Prea Sfințiții Episcopi-Vicari Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul, Sebastian Ilfoveanu și Varsanufie Prahoveanu, Dl. Vasile Molan, secretar de Stat la Ministerul Educației și Cercetării, alte personalități, precum și cadre didactice și elevi ai seminarului, preoți și credincioși.

Luni, 28 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Î.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei.

Miercuri, 30 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a delegat pe P. S. Episcop vicar patriarhal Ambrozie Sinaitul pentru săvârșirea Sfintei Liturghii cu ocazia hramului bisericii parohiei Sfântul Vasile cel Mare din Pittești; – pe P. S. Sebastian Ilfoveanu pentru săvârșirea Sfintei Liturghii în Paraclisul universitar Sfânta Ecaterina, cu ocazia prăznuirii hramului învățământului teologic universitar, Sfinții Trei Ierarhi; – A asistat în Aula Palatului Patriarhiei la Concertul Corului Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" și a adresat, după cuvântarea festivă a d-lui prof. univ. dr. Remus Rus, părintească binecuvântare cadrelor didactice, studenților și tuturor celor prezenți.

*Joi, 31 ianuarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Î. P. S. Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și *Locum tenes* al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, în legătură cu întrunirea Congresului acestei eparhii și alegerea ierarhului.*

Sâmbătă, 2 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Sfântul Spiridon Nou din Capitală împreună cu Î.P.S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și P. S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu. A rostit cuvânt de învățătură la praznicul întâmpinării Domnului și a adresat felicitări Prea Sfințitului Episcop Vincențiu Ploieșteanu cu ocazia aniversării a opt ani de la hirotonirea într-un arhieru. A hirotesit "Protosinghel" pe P. Cuv. Ierom. Nicolae Condrea, secretar patriarhal la Cabinetul patriarhal.

Luni, 4 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe P. C. Pr. Costică Popa de la Parohia ortodoxă română din Caracas, Venezuela.

Marti, 5 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe D-na Elena Timofticiuc, coordonator de programe în cadrul AIDRom și președinte al Formului ecumenic al femeilor creștine din România și pe P. C. Pr. Gabriel Cazacu, director executiv al Centrului social pentru copiii străzii "Sfânta Macrina", în legătură cu desfășurarea în țara noastră a Zilei mondiale de rugăciune a femeilor programată a avea loc pe 1 martie.

Joi, 7 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală – înconjurat de Înalt Prea Sfințiții Teofan al Olteniei, Teodosie al Tomisului, Nifon al Târgoviștei, Andrei al Alba-Iuliei,

de Prea Sfinții Episcopi Gherasim al Râmnicului, Epifanie al Buzăului, Casian al Dunării de Jos, Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, Sebastian Ilfoveanu și Varsanufie Prahoveanu. Au asistat: Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, Prea Sfinții Episcopi vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul, numeroase personalități ale vieții publice, preoți și credincioși.

În cadrul unei festivități organizate în holul central al Palatului Patriarhiei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit felicitările adresate, în numele membrilor Sfântului Sinod și al celor prezenți, cu ocazia aniversării a 87 de ani, de către Î.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, precum și cele adresate de Președintele României, Primul Ministru, Secretariatul de Stat pentru Culte și de Î. P. S. Ioan Robu, Arhiepiscop și Mitropolit romano-catolic de București; A vizitat pe bătrânii de la Centrul de îngrijire și asistență – Cămin Spital nr. 1 și pe orfanii de la Centrul de copii preșcolari nr. 2 Sfinții Apostoli Petru și Pavel, oferindu-le daruri și cuvânt de binecuvântare.

Duminică, 10 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală – avându-l alături pe Î.P.S. Mitropolit Nicolae de Sageri și Svaneti (Patriarhia Georgiei) – și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a XVI-a după Rusalii tâlcuind Pilda talanților.

Luni, 11 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe Dl. Acad. Mihail Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și pe Dl. Grigore Vieru, poet.

Joi, 14 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe Dl. Nikos Skiadopoulos, președintele firmei Skiadopoulos Bros. Inc. din Grecia.

Vineri, 15 februarie a.c. – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a inaugurat, în prezența E. S. Dl. Michal Klinger, ambasadorul Republicii Polone în România, la Palatul Patriarhiei Române, expoziția de fotografii "Biserici de lemn din Bialistok", organizată de Institutul Polonez.

Marți, 19 februarie – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a participat, la Palatul Patriarhiei, la lansarea albumului "Icoana din sufletul copilului", editat de Patriarhia Română cu ocazia aniversării a opt ani de existență a concursului, și a volumului "Familia și viața la începutul unui nou mileniu creștin, cuprinzând mesaje și comunicările Congresului internațional organizat la București de către Patriarhia Română și Biserica Catolică din România.

Miercuri, 20 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe P. C. Prot. Nicolae Păun de la Parohia ortodoxă română din Dallas, S.U.A.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a adresat un mesaj de felicitare și a acordat distincția "Crucea Patriarhală" pentru mireni, maestrului Ion Irimescu, cu ocazia aniversării a 99 de ani de viață.

Vineri, 22 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe P. Cuv. Arhim. dr. Juvenalie Ionașcu de la Parohia ortodoxă română din Roma, Italia.

În aceeași zi, Prea Fericirea Sa, a primit pe Dl. Talaat Markos (Biserica Coptă din Egipt), doctorand al Facultății de teologie "Patriarhul Justinian" a Universității București, prezentat Prea Fericirii Sale de P. C. Pr. prof. univ. dr. Nicolae Necula, decanul Facultății.

Luni 25 – marți 26 februarie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a prezidat ședința de lucru a Consiliului național bisericesc, în cadrul căreia a fost analizată activitatea sectoarelor Administrației Patriarhale în cursul anului 2001.

Cu această ocazie, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, i-a fost acordată "Diploma de excelență" prilejuită de aniversarea a 80 de ani de la înființarea Institutului de Editură și Arte grafice "Scrisul românesc" și a 30 de ani de la înființarea Editurii "Scrisul românesc".*

Sâmbătă, 2 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a acordat un interviu pentru postul Radio Timișoara cu ocazia aniversării a patru decenii de la întronizarea Î. P. S. Nicolae Corneanu ca Arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului, adresând felicitări Înalte Prea Sfinției Sale.

Marți, 5 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Mănăstirii Radu Vodă cu ocazia aniversării a 52 de ani de la primirea arhieriei și a răspuns cuvântului de felicitare al P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului. Au fost prezenți: Prea Sfinții Episcopi-vicari de la Patriarhie și Arhiepiscopia Bucureștilor, numeroși preoți și credincioși. A săvârșit Slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina și a adresat cuvânt de pioasă amintire.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit în aceeași zi, pe E. S. Mons. Vincenzo Paglia și pe Dl. Alberto Quattrucci de la Comunitatea San Egido din Italia.

Sâmbătă, 9 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe Dl. Simeon Saxa-Coburg Gotha, Primul Ministru al Republicii Bulgaria și pe D-na Marguerita Gomez-Acebo Y Cojuela. La primire au fost prezenți Prea Sfinții Episcopi vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul.

Marți 12 – miercuri 13 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Joi, 14 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a prezidat ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Vineri, 15 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe P. C. Pr. Nicholas Apostola și P. C. Pr. Ion Gherman din S.U.A. în legătură cu hirononia și intronizarea P. Cuv. Arhim. Dr. Nicolae Condrea, ales Arhiepiscop de către Congresul Arhiepiscopiei ortodoxe române din S.U.A. și Canada.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe Dl. Victor Ciorbea și Dl. Ulm Spineanu, care au acordat Prea Fericirii Sale medalia jubiliară prilejuită de aniversarea a 75 de ani de la înființarea P.N.Ț.

Luni, 18 martie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit pe Mons. Dr. Albert Rauch de la Ostkirchliches Institut din Regensburg Germania.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe P. C. Pr. Traian Valdman de la Parohia ortodoxă română din Milano, Italia, cu invitația ca Prea Fericirea Sa să officieze sfințirea bisericii; Cântărețul italian Al Bano.

Marți, 19 martie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a participat la Dineul de Stat oferit de Președintele României în onoarea E. S. Dl. Johannes Rau, Președintele Germaniei.

Luni, 25 martie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, însoțit de Î.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei și de Prea Sfințiții Episcopi vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul, a participat la recepția prilejuită de aniversarea Zilei naționale a Republicii Elene, desfășurată în Sala Tronului a Muzeului Național de Artă.

Marți, 26 martie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a săvârșit Sfânta Liturghie și Slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina la împlinirea a 25 de ani de la mutarea sa la Domnul și a adresat cuvânt de cinstire a personalității Patriarhului Justinian.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit în aceeași zi, pe P. S. Ioan Episcop vicar al Prea Fericitului Hristodoulos, Arhiepiscopul Atenei și Întregii Elade.

Miercuri, 27 martie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe Dl. Mircea Geoană, ministrul Afacerilor Externe, însoțit de Dl. Cristian Niculescu, secretar de stat și Dl. Teodor Baconsky, director general în cadrul aceluiasi minister, în legătură cu problemele religioase ale românilor din afara granițelor.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe membrii Comitetului de conducere al Fundației Gojdu care au înmănat Prea Fericirii Sale Medalia jubiliară prilejuită de aniversarea a 200 de ani de la nașterea lui Emanuel Gojdu.

Joi, 28 martie 2003 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe E. S. Dl. Sorin Ducaru, ambasadorul României în Statele Unite ale Americii, în legătură cu hirotonirea și instalarea Arhiepiscopului — ales, P. Cuv. Arhim. dr. Nicolae Condrea.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe P. C. Pr. Lucian Roșu de la parohia ortodoxă română Sfânta Cruce din Torino, Italia.

Vineri, 29 martie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe Dl. Dominique Donzelot, consultant pe probleme de publicații pentru Europa și Orientul Mijlociu al Societăților Biblice Unite, însoțit de P. C. Diac. lect. dr. Ion Caraza, secretar general al Societății Biblice Interconfesionale din România.

Marți, 2 aprilie 2002— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit delegația liderilor comunităților românești din Ungaria, formată din: dl. Traian Cresta, președintele Autogovernării pe țară a românilor din Ungaria; dl. Tiberiu Iuhas, șef oficiu al Autogovernării pe țară; dl. Tiberiu Boga, directorul emisiunii în limba română a Televiziunii maghiare; d-na Eva Iova, redactorul-șef

al publicației "Foaia românească" și d-na Maria Berenyi, directorul Institutului de cercetări a românilor din Ungaria. La discuții au participat: P. S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria.

Joi, 4 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a participat la sfințirea – săvârșită de P. S. Episcop-vicar Sebastian Ilfoveanul – și inaugurarea Centrului pentru copii "Dăruind vei dobândi" din incinta Spitalului clinic de urgență pentru copii "Grigore Alexandrescu" din Capitală – realizat în cadrul unui program social finanțat de Uniunea Europeană – și a vizitat Capela spitalului. A adresat cuvânt de prețuire și a binecuvântat pe toți cei prezenți.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a primit, în aceeași zi, pe Î.P.S. Mitropolit Leonti, Arhiepiscop de Fântâna Albă și al tuturor creștinilor de rit vechi din întreaga lume și Mitropolit al Bisericii Ortodoxe de rit vechi, Î.P.S. Dlavian, Arhiepiscop de Slava-Rusă și P. C. Pr. Cosma Vasile, paroh la catedrala mitropolitană din Brăila, însoțiți de Dl. deputat Miron Ignat, chestor al Camerei Deputaților, în legătură cu înființarea unui seminar.

Sâmbătă, 6 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe E. S. Dr. Gerhart Mayer, episcop evanghelic luteran de Stuttgart, Germania și pe pastorul dr. Manfred Wagner, consilier bisericesc al "Cercului de lucru – Biserici Ortodoxe" din cadrul Bisericii Evanghelice din Germania, însoțiți de P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos și de dl. Cristian Teodorescu, secretar executiv al AID-Rom.

Luni, 8 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe E. S. Dl. Bashara Karoul, ambasadorul Republicii Arabe Siria la București, și pe dl. Constantin Săvoiu, membru al Adunării eparhiale a Mitropoliei ortodoxe române din Europa occidentală și meridională, în legătură cu dorința creștinilor sirieni din București de a avea o biserică în Capitală.

Marți, 9 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, la Palatul Victoria, la ceremonia acordării Ordinului "Legiunea de onoare" d-lui Adrian Năstase, Primul-Ministru al României.

Miercuri, 10 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Lynn Wells, directorul pentru dezvoltare al Școlii Internaționale Americane, cu invitația adresată Prea Fericirii Sale de a participa la inaugurarea noului sediu al școlii.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E. S. Jorris A. O. L. Vercammen, arhiepiscop de Utrecht (Olanda), președintele Conferinței internaționale a episcopilor vechi-catolici a Uniunii de la Utrecht.

Luni, 15 aprilie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Acad. Alexandru Surdu, președintele Secției de Filosofie, Teologie, Pedagogie și Psihologie a Academiei Române și P. C. Pr. prof. univ. dr. Dumitru Popescu, membru de onoare al Academiei Române, în legătură cu organizarea unui simpozion consacrat personalității și operei Părintelui profesor Dumitru Stăniloae.

Marti, 16 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, însoțit de P. S. Episcop-vicar Patriarhal Ambrozie Sinaitul și de P. Cuv. Arhim. Nicolae Condrea, la recepția prilejuită de Ziua națională a Statului Israel, desfășurată la Ateneul Român.

Joi, 18 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Dl. Longin Pastusiak, mareșalul Senatului Republicii Polonia, însoțit de E. S. Dl. Michal Klinger, ambasadorul acestei țări în România.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. C. Pr. Filip Sorin de la Parohia ortodoxă română din Genova, Italia.

Vineri, 19 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la recepția prilejuită de inaugurarea noului sediu al Ambasadei Republicii Elene în România, în prezența domnului Costas Simitis, Primul Ministru al acestei țări și a Domnului Ion Iliescu, Președintele României.

Vineri 26 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la festivitatea inaugurării noilor dotări ale Cantinei sociale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, ca urmare a sponsorizării firmelor Siemens și Bosh; În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la inaugurarea noului sediu al Școlii internaționale americane.

Sâmbătă, 27 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la recepția oferită la Palatul Cotroceni de Președinția României prilejuită de re-deschiderea oficială a Galeriei de artă medievală a Muzeului național de artă al României. A participat la spectacolul-concert "De la Cruce la Înviere", organizat de Arhiepiscopia Bucureștilor, Secretariatul de Stat pentru Culte și Radiodifuziunea Română, desfășurat în Sala de concerte a Radiodifuziunii.

Duminică, 28 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica Floriilor. A salutat prezența la slujbă a unui grup de teologi de diferite confesiuni aflați în România cu ocazia participării la un seminar internațional pe teme de spiritualitate ortodoxă, seminar organizat de Institutul Ecumenic de la Bossey, Elveția.

Luni, 29 aprilie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. C. Pr. prof. dr. Ioan Sauca, directorul Institutului Ecumenic de la Bossey, Elveția.

Joi, 2 mai 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit – înconjurat de Înalt Prea Sfinții și Prea Sfinții Ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Sfânta Liturghie și slujba de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, adresând cuvânt de învățătură și binecuvântare numeroșilor credincioși veniți la catedrala patriarhală; Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Denia celor douăsprezece Evanghelii și a adresat cuvânt credincioșilor.

Vineri, 3 mai, 2002, a săvârșit Denia Prohodului și a adresat cuvânt de învățătură.

Duminică, 5 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit Slujba Învierii și Sfânta Liturghie adresând credincioșilor din țară și de peste hotare cuvânt de Sfintele Paști. La orele 12,00 a săvârșit, în catedrala patriarhală, înconjurat de Prea Sfinții Episcopi Vicari, slujba Vecerniei – "a doua Înviere" – și a adresat cuvânt de binecuvântare.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la Concertul de Sfintele Paști al Coralei "Sfântul Apostol Andrei" a preoților din Capitală, desfășurat în aula Palatului Patriarhiei Române. A adresat cuvânt de binecuvântare, răspunzând felicitărilor adresate în numele celor prezenți – ierarhi, preoți și credincioși – de P. C. Pr. prof. univ. dr. Nicolae Ne-cula, decanul Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" a Universității din București.

Vineri, 9 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la deschiderea festivă a Centrului de zi pentru copiii cu autism și a adresat cuvânt de binecuvântare.

Duminică, 12 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală și a adresat cuvânt de învățătură la Duminica a II-a după Paști. După-amiaza a asistat la concertul Corului de cameră al catedralei din Uppsala, Suedia – "Collegium Cantorum", desfășurat în aula Palatului Patriarhiei.

Luni, 13 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E. S. Dl. Ghy Gatamadze, noul ambasador al Republicii Georgia în România, în vizită de prezentare.

Marti, 14 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E. S. Dl. Yeghise Sargsyan, noul ambasador al Republicii Armenia, în vizită de prezentare.

Miercuri, 15 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E. S. Dl. Alecsandr Tolkaci, noul ambasador al Federației Ruse în România, în vizită de prezentare.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat Prea Cucernicii Preoți – președinți ai circumscripțiilor electorale, în legătură cu desfășurarea alegerii membrilor clerici și mireni ai Adunării eparhiale.

Vineri, 17 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. ing. Horațiu Alexandru, președintele Lions Club Montreal, Canada, Pr. Pierre Labine de la Oratoriul Sfântul Iosif din Montreal, D-na Dr. Agathe Ladouceure, D-ra Av. Julie Gaudreau și pe Dl. David Grenier, actor, membri ai Lions Club-Montreal, prezenți în țara noastră cu un program de asistență medicală oftalmologică gratuită pentru persoanele în vârstă.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Ioannis Raptakis, noul consul general al Republicii Elene la București, în vizită de prezentare.

Duminică, 19 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Stephan Sophiansky, primarul general al Sofiei, Bulgaria.

Luni, 20 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. prof. dr. Josif Constantin Drăgan.

Marți, 21 mai 2002, prăznuirea Sfinților Împărați Constantin și Elena – hramul catedralei patriarhale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală, înconjurat de Prea Sfinții Episcopi Vicar-Patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul și a rostit cuvânt de învățătură. A acordat Prea Cuvioșilor Arhimandriți Isaia și Arthemios de la mănăstirea Kikkos și P. C. Prot. Papamihail Paraskevas din Cipru – aflați în pelerinaj în țara noastră – distincția "Crucea Patriarhală". Oaspeții ciprioți au dăruit din partea Arhiepiscopiei Ciprului și mănăstirii Kikkos o parte din Sfintele Moaște ale Sfinților Împărați Constantin și Elena. La Sfânta Liturghie a cântat și corul psaltic al mănăstirii cipriote. A participat la concertul corului mănăstirii Kikkos desfășurat în Aula Palatului Patriarhiei și a adresat cuvânt de binecuvântare.

Sâmbătă, 25 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* însoțit de mai mulți ierarhi a vizitat catedrala episcopală din Oradea.

Duminică, 26 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit slujba de târnosire a paraclisului universitar cu hramul Sfântul Teodor Studitul și Sfânta Evanghelie, fiind înconjurat de Prea Sfinții Ioan al Oradiei, Bihorului și Sălajului, Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria, Visarion Rășinăreanu, Daniil Partoșanu, Justin Sigheteanul și Petroniu Sălăjanul și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica Slăbănogului.

Luni, 27 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, la Palatul național al copiilor, la spectacoul de gală "Copiii pentru copii", organizat de Reprezentanța UNICEF în România, cu ocazia aniversării Zilei Copilului, și a rostit cuvânt de prețuire binecuvântând copiii prezenți. A vizitat expoziția "Icoana din sufletul copilului", ediția a X-a, împreună cu Dl. Ion Iliescu, Președintele României și cu D-na Kain Hulshof, reprezentantul UNICEF în România, și a semnat în Cartea de onoare a concursului.

Marți, 28 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. C. Pr. Silviu State de la Parohia ortodoxă română din Istanbul, Turcia.

Miercuri, 29 mai 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E. S. Cardinalul Achile Silvestrini și E. S. Arhiepiscop Antonio Maria Vegglio, secretarul Congregației pontificale pentru Bisericile Orientale, însoțiți de E. S. Mons. Jean Claude Periseet, nunțul apostolic în România.

Vineri, 31 mai 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a binecuvântat pe participanții la conferința anuală a Eurodiaconia = organizație a Bisericilor europene cu sediul la Bruxelles – cu tema "Politici sociale și rolul diaconiei în viitorul Europei", conferință desfășurată în Palatul Patriarhiei. A adresat mesaj de binecuvântare.

Sâmbătă, 1 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat mănăstirea Christiana din Capitală și a asistat la Te deum-ul săvârșit de P. S. Episcop-Vicar Patriarhal Sebastian Ilfoveanul. A adresat cuvânt de binecuvântare și a făcut daruri copiilor de la Institutul de ocrotire a mamei și copilului Alfred Ruseecu, Molt Internațional Children's Center, Școlile nr. 16 și 94 București și copiilor cu probleme sociale aflați în asistența Cercului de consiliere spirituală creștină al mănăstirii Christiana.

Luni, 3 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la conferința internațională "Bisericile și valorile euro-atlantice", desfășurată – în organizarea Patriarhiei Române și a Asociației George C. Marshall România – în aula Palatului Patriarhiei și a rostit alocuțiunea inaugurală.

Marți, 4 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe membrii corului bisericii Sfântul Arhanghel Mihail din Mikkali, Finlanda. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe: Dl. Sr. Horia Popescu și D-na Ioana Lăncrănjan din Elveția, în legătură cu ajutorarea Așezământului românesc de la Ierihon; pe Dl. Dr. Ion Tătaru din Montreal, Canada; pe Dl. Dr. Alberto Quattrucci de la Comunitatea San Egidio, în legătură cu posibilități de colaborare ecumenică și pe P. C. Pr. drd. Gabriel Vasile de la Parohia ortodoxă română din Dortmund, Germania.

Joi, 6 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E. S. Dl. Michael Guest, ambasadorul S.U.A. la București, în vizita de prezentare. La primire a fost prezent și P. Cuv. Arhim. Nicolae Condrea, arhiepiscopul ales al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada.

Marți, 11 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de constituire a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, desfășurată la Palatul Patriarhiei. A rostit cuvânt de deschidere și închidere. În pauză a vizitat birourile sectoarelor Administrației Patriarhale din Palatul Patriarhiei.

Miercuri, 12 iunie 2002 – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o delegație comună a organizațiilor nonguvernamentale și politice ale românilor din nord-estul Serbiei. Au fost de față Dl. Vasile Doru Ionescu, secretar de Stat pentru românii de pretutindeni și Dl. Viorel Badea, consilier la aceeași instituție, în legătură cu dorința de a avea slujba în limba română.

Joi, 13 iunie 2002 – Înălțarea Domnului, Ziua Eroilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie și Slujba de pomenire a eroilor în catedrala patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură.

Miercuri, 19 iunie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la Ateneul Român la Forumul Național al Culturii, care a dezbătut Starea și perspectivele culturii românești la începutul de secol și a luat cuvântul în numele Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică, 23 iunie 2002 – *Praznicul Pogorării Sfântului Duh*, – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit slujba de târnosire a bisericii "Pogorârea Sfântului Duh" din cartierul Titan și Sfânta Liturghie; avându-l alături pe P. S. Episcop-Vicar Patriarhal Ambrozie Sinaitul. A rostit cuvânt de învățătură.

Miercuri, 26 iunie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe S. S. Dl. Jan Soth, ambasadorul Republicii Slovace în România, în vizită de prezentare.

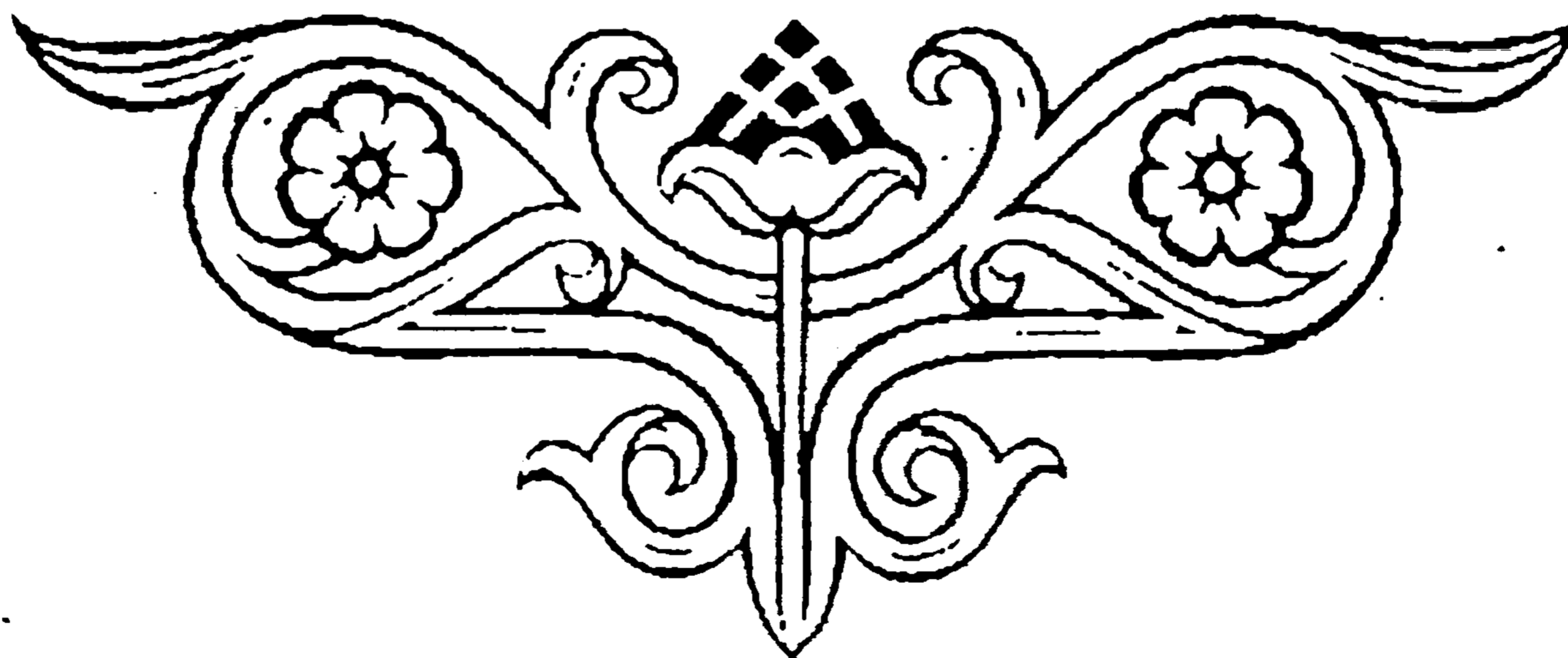
Joi, 27 iunie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a deschis – la Palatul Patriarhiei Române – lucrările seminarului "Participarea Bisericii Ortodoxe Române la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane", rostind alocuțiunea inaugurală. În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la deschiderea – la palatul Parlamentului – a celei de a IX-a Adunări generale a Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei.

Vineri, 28 iunie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, la Academia Română, la sesiunea de comunicări științifice "Holocaustul și implicațiile lui în România".

Sâmbătă, 29 iunie 2002 – *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe membrii delegațiilor parlamentare prezente la cea de-a IX-a Adunare Interparlamentară a Ortodoxiei.

Pr. NICOLAE VLADU

Consilier Patriarhal

♦ ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI ♦

MITROPOLITUL NESTOR AL OLTENIEI
Un desăvârșit misionar – ecumenist și om al suferinței.
75 de ani de la naștere
1927 – 01 octombrie – 2002

Este greu și emoționant să așterni pe hârtie câteva din faptele marelui mitropolit istoric, misionar și ecumenist. În același timp, este dureros pentru sufletele noastre – cei care l-am cunoscut direct – când după perioada '90 i s-au pus pe cârjă și pe mitră neînchipuite murdării și ticăloșii. Este adevărat că, în spatele acestora, au fost și au rămas indivizi orbi și handicapați în fața aceluia care era un buldozer în cultura istorică și arta creștină. Va trece destulă vreme până ce va fi egalat, dacă va fi!

N-au priceput portarii iadului, contemporani cu cercetătorul, n-au înțeles cei ce trăiesc pentru a muri că Înaltul Ierarh a împletit ca nimeni altul lăsămintele înaintașilor. A venit din Moldova și Basarabia, unde fusese crescut și unde trăise evlavia strămoșilor, atât în mănăstiri, cât și în parohiile obișnuite. A găsit aici, în Craiova, ca și în întreaga Oltenie, mulți trăitori ai Bisericii dintre Prut și Nistru și ca un frate și păstor le-a mângâiat tristețea cu vorbirea sa, dar mai ales cu articole, studii și cărți erudite și inedite. În scrisul său se vede mireasma literaturii și a buneii cuviințe așa cum o lăsase mitropolitul Efrem Enăchescu; se simte autoritatea desăvârșitului slujitor, care a fost mitropolitul Firmilian; se observă oriunde mâna de gospodar, păstrarea patrimoniului preluat de la Mitropolitul Teoctist. Și peste tot și în toate se simte **duhul Patriarhului Justinian**.

*

De aceea, invitația ce mi s-a făcut de a-l omagia este o răscolire a sufletului meu pentru cel trecut în veșnicie prea devreme.

Pe lângă datele cunoscute referitoare la viața sa nu aș putea adăuga nimic¹, dar încerc să precizez faptul că i-am cunoscut rudele chiar în localitatea nașterii: **Lozava – Basarabia**, în 1973. Comuna respectivă, așezată într-o splendidă vale, nu are alte neamuri decât români și ortodocși și păstrând, parte, calendarul îndreptat (1924) și care au rezistat și după 1944.

În ceea ce privește școala, tânărul Neculai a trecut prin toate treptele ascultării până a ajuns stareț la Sfânta Mănăstire Neamț. Dragostea sa pentru carte s-a concretizat în cercetarea manuscriselor, în așezarea xilografurilor, în inventarierea cărții vechi (slavă, rusă, latină, germană, greacă etc) pe epoci, ani, localități, țări

1. *Alegerea ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei*, prezentare de Diac. P. I. David, în rev. "Biserica Ortodoxă Română", nr. 10-12/1970.

sau proveniență. O dată cu primirea numelui de monah, Nestor/Nicolae, s-a luptat, cu adevărat, atât cu vrăjmașul diavol, cât și cu Lie al veacului, revenit satanizat după '90.

Terminându-și facultatea la București, fiind preocupat de istorie, a avut și binecuvântarea lui Dumnezeu să prindă marii luceferi ai secției: Prof. Teodor M. Popescu și Toma Bulat – Istoria bisericească universală; Pr. Gh. Moiescu – Istoria Bisericii Ortodoxe Române și Cursuri speciale cu C. C. Giurescu; Pr. Ioan G. Coman – Patrologie, care l-a ales ca ucenic; Prof. Alexandru Elian – Bizantinologie și, în ultima vreme, Pr. prof. Ioan Rămureanu, iar de la Sibiu, Pr. prof. Milan Seșan și Teodor Bodogae.

Părintele arhimandrit Nestor n-a uitat niciodată ascultarea ca stareț al Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, numire făcută pentru vrednicia sa de către mitropolitul cărturar și autoritar al Moldovei și Sucevei, Prof. Justin Moiescu. De fapt, mitropolitul Firmilian l-a recomandat Sfântului Sinod ca să fie ales episcop-vicar al Mitropoliei Olteniei (1970) și apoi, Iustin Moiescu, ca patriarh, l-a înscăunat ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei (1977)² până la trecerea spre veșnicie, 2000³.

I. Misionar conștient și cu vocație

Simțind vocația propovăduirii, mitropolitul Nestor își făcea pravila de slujitor ca un monah sau pustnic. Propovăduirea sa a stat sub semnul mandatului Mântuitorului încredințat Sfinților Apostoli după înviere: *"Mergând, învățați toate neamurile, botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, povățuindu-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă"* (Matei XXVIII, 19-29; Marcu XVI, 15-16).

Înzestrat de Dumnezeu cu voce și ureche muzicală, cel pomenit a știut să-și înmulțească talanții și să producă efecte artistice pe lângă emoția sfântă a slujbelor. De aceea, slujirea în sobor, sub protia sa, ajutat de preoți și diaconi talentați, creau starea de trăire a evlaviei mănăstirești, mai ales la privegheri. A știut să împlinească spusa și experiența Sfântului Apostol Pavel: *"Asemenea arhieru ne trebuia... destoinic să învețe și pe alții"* (Evrei VII, 26; Tit I, 9). În cartea de aur a slujirii mitropolitului Nestor nu se găsesc puncte negre. Excepție fac un revoltat, un politician, un pseudo-slujitor și un învrăjbitor, hrănit acum de punga celor străini de evlavie și neamul românesc, un năimit și fur al celor sfinte (Ioan X, 10, 12-13)⁴.

În același timp, înțelegea preoții, respecta monahii, lucra cinstit și drept cu cei din conducerea eparhială, primea plângerile și asculta durerile credincioșilor. *Unde este turma*, acolo trebuie să fie și păstorul – era crezul Înaltului ierarh⁵.

1. În treapta și responsabilitatea arhierescă, Nestor – mitropolitul era convins, după spusa Sf. Ap. Pavel, că nu trebuie pusă mâna pentru a transmite

2. *Alegerea ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei*, întregul număr al revistei "Mitropolia Olteniei", nr. 7-8/1977, (MO).

3. *Funeraliile Mitropolitului Nestor Vornicescu...*, în "MO", nr. 5-6/2000.

4. Pe acesta, furul, l-au laudat ziarele și mass-media vrăjmașe Bisericii străbune: Mladin fost preot la Sf. Spiridon – Craiova.

5. De fapt, așa a intitulat unul din volumele sale pastorale, Editura Arhiepiscopiei Craiovei, 1985.

harul preoției oricui (I Timotei V, 22), de aceea cerceta și certa pe cei grăbiți, pe cei nepregătiți și mai ales pe cei veniți cu diferite influențe. Și de aici i s-au tras multe vrute și nevrute. Primea jurământul candidaților înainte de hirotonie cu o solemnitate deosebită. Sfințirea în sine a celor în genunchi era simțită și cutremurătoare atât pentru cel ce transmitea harul, cât și pentru cel care primea taina. La sfârșitul slujbei prezenta credincioșilor pe noii intrați în rândul clerului, sfătuind rudele și părinții lor să-l ajute în toată activitatea. În dese cazuri, sfaturile erau însoțite cu citate din misiunea sfinților părinți din viața păstorilor noștri – arhieriei români, din literatura veche sau din realizările unor slujitori ai vremii. Aproape fiecărui "nou frate în slujire", cum îi plăcea să spună, i se oferea o amintire sau o carte a sa. Autoritatea mitropolitului era în cele spirituale, se găsea în sufletul supușilor și credincioșilor noștri.

2. Ca stareț de drept al mănăstirilor și schiturilor, Înaltul ierarh a știut cumpăna adevărului. Într-o ideologie potrivnică, într-o propagandă atee-bolșevică, s-a reușit îmblânzirea chipului "cezarului". Călugări tineri și frați cu vocație au fost acoperiți de către autoritatea sa pentru binele Bisericii. Pe unii i-a școlarizat și apoi le-a dat ascultare, pe alții i-a trimis la studii academice pentru a păstra nivelul cultural al mănăstirilor noastre. Și destui au avut nu numai binecuvântarea ci și ajutorul moral și material pentru viitorul Bisericii strămoșești, ajungând în toate treptele preoției.

În vremuri de restriște, sub motivația grijii față de monumentele istorice, Înțâistătătorul Bisericii din Oltenia a creat o școală a monahismului numit "suversiv" și care a menținut obștea monahală și a întărit-o după '89. N-a căzut nimic din cer, ci totul a fost chivernisit de experiența starețului de drept.

3. Grija pentru monumentele istorice și patrimoniul cultural. Oricare istoric, și mai ales bisericesc, are îndatorirea de a cunoaște realitatea și a cerceta documente, hrisoave, situri istorice, inscripții, dovezi arheologice pentru a ajunge la concluzii demne de veacul nostru și sigure pentru urmași. Un asemenea izvor a fost cel pomenit acum. Îl interesa absolut tot, orice informație, orice anunț, în legătură cu istoria neamului nostru. Avea darul întoarcerii cu fața la zid a adversarului prin arma cunoașterii și prin "amenințarea" cu documentul. Să ne amintim numai că este întâiul ierarh și cel mai stabil istoric, care a descoperit inscripții și a dovedit vechimea milenară a **Cetății Craiova**⁶, cetatea crailor (împăraților), banilor și apoi a României Mici, Oltenia. Datele și interpretările n-au fost stricto-senso, ci a răscolit manuscrise la Academia Română, la arhivele Olteniei, în dosarele parohiale, în ruinele vechilor schituri și mănăstiri înainte de zidirile puse în seama Cuviosului Nicodim de la Tismana și cu mult înainte de ctitoria "Sf. Nicolae" – Bucovăț, Craiova. De fapt aici, la Seminarul Sf. Nicolae, s-a plinit visul Mitropolitului Firmilian și dorința Patriarhului Justinian pentru a se ridica o școală medie teologică. Cele de mai sus au fost desăvârșite prin strădania Mitropolitului Teoctist și finisate și încununete de către Mitropolitul Nestor.

6. Numele "Craiova", note, studii și articole legate de titlu și angajarea în argumente a unor personalități de seamă Bogdan-Petriceicu Hașdeu, N. Iorga, V. Pârvan etc.

Și, vai, aici s-au petrecut atâtea acțiuni demonice, după '89, înlăturându-se lumina faptei prin lucrarea bârfei și invidiei⁷.

Și fiind vorba de fapte și nu de vorbe, Cel pomenit avea și harisma apropierii și întâlnirii de mai marii vremii. Unii trimiși de Dumnezeu pentru apărarea istoriei și slava Sfintei noastre Biserici, alții neaveniți dar îngăduiți de Dumnezeu pentru îndreptarea fărădelegilor noastre. Numai șobolanii, șacalii și cârțițele au uitat sau nu se cutremură de lucrările mitropoliților Firmilian – Teoctist la Mănăstirea Lainici și Schitu Lacuri rele. Ce dacă au oferit jertfă pentru "tăcere" iezii din turma osârduitorului stareț Caliopie!...

Complexul de la Lainici a fost preluat de către Mitropolitul Nestor. Prin starețul de atunci, Caliopie trecut spre Domnul, s-a creat o școală de ucenici plini de zel și puși pe treabă. Toți din obștea Lainiciului sunt vrednici de cinste și cu merinde puse lângă ctitori. Cel mai întreprinzător, chemat la Domnul din grotele cărbunelui, din pântecel Parângului, a fost fratele Ioan (Sălăjan), inginer constructor, care la îndemnul Mitropolitului Nestor: "plecați-vă cei plini de limbuție și cu «închiderea» ochilor reprezentanților crăiești s-a început zidirea noului lăcaș, în fața căruia și prin deviere s-a spăimântat smolitul Jiu, botezându-și el albia milenară. Și în ce epocă, de teroare ateist-materialistă. Înaltul ierarh avea încredere că oricând și-n orice loc poți întâlni pe Iosif și pe Nicodim, sfinți împărătești (Ioan III, 1-12) și pe vreun samaritean ca să scape pe cei credincioși de trădători, tâlhari și ucigași. Deși Psalmistul striga: dezbinare și urâciune este în mijlocul cetății (Psalmul XI, 5), ierarhul locului cuteza mereu, n-avea astâmpăr. Se știe au fost și au rămas câini vagabonzi care au dorit carnea nu oasele strivite de accident ale mitropolitului (1972), dar cu o voință de neînduplecat păstorul "și-a făcut slujba deplin" (II Timotei IV, 5).

Ce a descurajat pe portarii iadului au fost relațiile sale cu **stăpânirea**. Ce dacă a servit un pește (păstrăv) la Lainici sau la Tismana cu Nicu sau cu Zoia⁸, dar se știe că au crescut zidurile mănăstirilor! Se mai știe pretutindeni că "vinul bisericesc" are buchetul și terapia lui și când este folosit la slujbă se transformă în Sângele Domnului... și când este consumat cu binecuvântare ridică biserici, reface ziduri, "spală" pictura, "luminează" fresca, ferește de rugină atât vasele sfinte, cât și pocalele stăpânirii. Dar strănepoții lui Noe (Facere IX, 23-25) n-au fost și nu sunt în stare să priceapă și să simtă rodul viței spre întărirea vieții (Psalm 104, 15).

Cinste și slavă Mitropolitului că a știut să câștige pe N. Necula, fost secretar de partid al Gorjului, care a acoperit toată lucrarea spre refacerea mănăstirilor, schiturilor și bisericilor din județ. De fapt, cinstitul demnitar a fost și director al monumentelor istorice, după 1990, în cadrul Ministerului Cultelor, până a fost răpit de o boală neiertătoare (1995). Alt sprijinitor al Mitropolitului, din umbră și apoi pe față a fost și a rămas Prof. univ. dr. Gh. Vlăduțescu din cadrul Universității București, Facultatea de Drept și Filosofie. Apoi distinsul dascăl a rectiorit

7. Indivizi răutăcioși au depășit orice limită. Regretă astăzi dar au mârșnit un om și și-au agonisit "blestemul arhieresc". Se cunosc. Nici unul nu este astăzi stabil sau fericit!

8. De fapt au fost acuzații în acest sens și informațiile s-au scurs de la nemernici cu scopul de a rămâne în "posturi" după 1990. Consider că gestul ierarhului de bun ospitalier era firesc și necesar. Eu însumi am participat la asemenea ocazii foarte benefice în scop misionar.

Mănăstirea Cămăsășeasca "Cărbunești" de pe locurile unde s-a născut, înainte de 1989⁹. După această dată a fost Ministrul Culturii, continuând ajutorarea Bisericii și în special Mitropolia Olteniei, în timp ce zierele de scandal lipeau chipul ierarhului pe prima pagină, acuzându-l de colaboraționism?! Vai lor! Și nu-l lasă dihorii ceasului de față să se odihnească în pace, în mormânt. Tot în acea perioadă, distinsul ierarh a refăcut, de fapt a zidit din nou chiliile Mănăstirii Polvrăgi, a completat cu turn – după vechile planuri – biserica Sf. Nicolae din grădina complexului, s-a ridicat trapeza, s-a introdus apă curentă, s-au refăcut atelierele, s-a finisat casa de oaspeți, ... s-a reîntregit averea Sfințitului locaș, ... s-a ridicat Casa ce ocrotește o mare colecție de carte veche. Și toate înainte de răsmeșiță, 1989.

Mănăstirea Crasna a căpătat libertate și se încearcă revenirea la frumusețea cea dintâi. Nu mai amintim de **Marea Lavră Tismana**, unde sufletul ctitorului-istoric își are pomenirea. Pe lângă misiunea de aici, și duhul maicii-schimnice **Nicodima** și stareței **Ierusaliana** – dacă, ierarhul s-a îngrijit de "Paraclisul lui Tudor Vladimirescu" și monumentul lui Alexandru, fiul poetului G. Coșbuc, cimitirul etc. Și tot aici și în acele vremi, atenție vrăjmașilor, încă la vedere, **s-a prelungit pronaosul** ctitoriei Cuviosului pentru a acoperi mormântul Sfântului **Nicodim** din Tismana. Nu mai amintim de cele realizate de mitropolit (în domeniul gospodăriei și vieții moderne a viețuitorilor, aici, ca și la sihăstriile Tismanei: Cioclovina de Sus și Cioclovina de Jos. De asemenea, tezaurul mănăstirii are locul său bine-chibzuit.

Să revenim la **Complexul Lainici**. Aici, Ierarhul locului, a mărit obștea cu monahi tineri și destoinici. Și dacă părintele arhimandrit Ioan a plecat pentru rosturi înalte la Locurile sfinte, ajungând apoi episcop de Covasna și Harghita, egumen a fost numit cuviosul ieromonah Ioachim care, sub ascultarea arhimandritului Vasile Prescure – exarhul mănăstirilor din Eparhie – și a arhim. Vincențiu de Lainici¹⁰, a dus mai departe lucrul bun început și tot sub supravegherea Părintelui-inginer și Episcop Ioan. *Biserica-mare a mănăstirii ridicată și cu sprijinul minerilor din Valea Jiului a fost finisată înainte de 1989*. Astăzi se fac ultimele rețușuri și completări, în timp ce pictura – după devizul întocmit de iscusitul duhovnic și pictor, † Părintele Sofian – Arhimandritul, († 2002) starețul mănăstirii Antim din București – este aplicată într-un stadiu avansat.

Așa arată **Testamentul faptei Mitropolitului Nestor** în salba de mănăstiri din nordul Olteniei. Amintim și pe cele din **Lumina Dunării** (Barajul Porțile de Fier), anume cele două Vodițe, Topolnița, cele din sud și mai ales **Mănăstirea Sf. Ana – Orșova**.

Nu este lipsită de importanță influența Mitropolitului și relațiilor sale înspre Vâlcea, unde, împreună cu PP. SS. lor Gherasim al Râmnicului și Calinic (astăzi al Argeșului) s-a reactivat viața monastică și s-au reparat sfintele locașuri. În ceea ce privește partea dinspre Craiova, marele ctitor a refăcut, a reorganizat, a ridicat

9. Academicianul Gheorghe Vlăduțescu a fost – după decesul Prof. N. Stoicescu, colaborator la revista "Mitropolia Olteniei" – Ministrul Cultelor, continuând, ca și în trecut, să sprijine Biserica neamului.

10. Victor Grifoni a fost cu adevărat ucenicul mitropolitului Nestor. După responsabilitățile la Ierusalim, a fost chemat la rosturi înalte în Administrația Patriarhală fiind hirotonit arhieru sub denumirea Vincențiu Ploieșteanu, episcop-vicar patriarhal. Acum îndeplinește și responsabilitatea de secretar al Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

noi locașuri la Călui, Sadova, Gura Motrului, Severin, Jitianu, Popânzălești, Maglovit, Strâmba, schitul Săvoiu, schitul Cârcea ș. a. și efectiv, cu îngăduința unor suflete mari¹¹. Împreună cu ierarhii amintiți din eparhia suverană s-au redeschis și înfrumusețat Mănăstirile **Glavacioc, Brâncoveni** etc., încât numele său va fi pomenit de către cei cinstiți din veac în veac. Și alt adevăr, peste o sută de biserici refăcute, rezidite sau ridicate din temelie stau mărturie pentru lucrarea sfântă a Mitropolitului Nestor.

Este adevărat că au existat și momente nedorite spre delectare demonică a unora care de Dumnezeu nu se înfricoșează și de oameni nu se tem (Luca XVIII, 2); Schitul Cârcea, un cuib de vipere ce și-a aruncat veninul, cu unele "binecuvântări", în gazete de scandal și care au creat mitropolitului, cu tot optimismul său robust, multe mâhniri! A fost acuzat de petreceri și chiolhane, de cântece de "lume", dar, înaltul ierarh își primea musafirii după datina străbună. Cei ce au urechi de auzit, să audă și ochi de văzut, să vadă (Matei XI, 5).

4. Conferințe misionare și predici pastorale. Ca orice ierarh cu vocație și binepregătit, și-a chivernisit cum trebuie toate conferințele susținute, unele cu adevărat și cu accente ale vremii, dar niciodată în afara misiunii. Multe au văzut lumina tiparului.

În ceea ce privește predica, Cel cinstit acum și pomenit în veci a folosit toate genurile de cuvântări și exegeză: omilii, cateheze, panegirice, necrologuri, predici ocazionale legate de trăirea credincioșilor sau de momente importante din viața și activitatea sa și mai cu seamă în situații sensibile: alegeri și instalări de ierarhi, evenimente și jubilee istorice, tunderi în monahism, instalare de stareți, parohi, consilieri, protoierei, sfințiri de biserici¹² și troițe și multe alte prilejuri de unde n-a lipsit¹³.

Prezența sa în întruniri obștești, luarea de cuvânt, crea totdeauna o stare de adâncă atenție și de transmitere de noutăți și de inedit. O parte din aceste teme majore se regăsesc, mai ales, în îndatoririle ierarhului locului: **Pastoralele la Nașterea și Învierea Domnului**¹⁴. Aceste nestemate reprezintă, fără tăgadă, pregătirea teologică prin cunoașterea Sf. Scripturi și a Sf. Tradiții și concret experiența Bisericii prin Sfinții Săi. Talentul oratoric, dragostea de slujire, execuția muzicală, satisfacerea în sobor au fost alte mijloace specifice misionarului-mitropolit.

5. Responsabilitate misionar-pastorală în cadrul Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Mitropolitul Nestor până la trecerea spre cele veșnice a fost președintele Comisiei canonic-juridice și de disciplină din cadrul Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Prin mâna sa au trecut dosarele candidaților la înalta treaptă a ierarhiei. Totodată, în treapta preoției, fie pentru clerul de mir, fie pentru clerul monahal nu s-au înregistrat depuneri din treaptă, cu excepția ereticilor și schismaticilor din eparhia sa¹⁵.

11. Ne referim la atitudinea binevoitoare a celor responsabili, înainte de 1989.

12. În aceste situații, Mitropolitul Nestor avea răbdare să primească lumea și să dialogheze cu toți participanții.

13. De fapt, era cunoscut de către toți oamenii de cultură ai locului.

14. Pastoralele sunt înregistrate la fiecare parohie și au fost publicate, la timpul respectiv în revista Arhiepiscopiei Craiovei, "Mitropolia Olteniei".

15. Cazul preotului Mladin, azi trecut la greco-uniți și de politică țărănistă și fosta călugăriță Eliodora Cârca, azi iertată de noul ierarh.

O înaltă misiune încredințată de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru dreptatea istorică a neamului nostru, pentru credința sa nepătată și pentru evlavie sa neclintită a constituit-o menirea Marelui-ierarh ca **președinte al Comisiei pentru cercetarea, documentarea și propunerea pentru canonizare a unor sfinți români**¹⁶. Munca sa de zi și noapte, priceperea și intuiția de cercetător a făcut ca membrii respectivei Comisii să facă cu adevărat un lucru plăcut lui Dumnezeu și cinstit de oameni. Așa s-a purces la o a doua canonizare de sfinți români, din 1992-1993¹⁷. A fost una dintre cele mai mari bucurii și satisfacții a neobositului priveghetor la Patrimoniului spiritualității noastre și în Biserica sa.

În contextul adevărului, distinsul cercetător a fost preocupat și de "soarta" altor sfinți, din neamul nostru sau din altă parte, fiindcă, spunea Mitropolitul: "sfinții nu mai au seminție, ci numai Împărăția lui Dumnezeu". Așa se explică faptul că l-a pasionat viața și activitatea mitropolitului **Petru Movilă**, canonizat la Kiev¹⁸, **Cuviosul Paisie de la Neamț, Sf. Ioan Hozevitul** ș. a. Pentru cunoașterea mai profundă a vieții și petrecerii în Domnul a sfinților, desăvârșitul cărturar a inițiat retipărirea *Proloagelor*¹⁹, volume de aleasă valoare. Istoricul-nepereche între ierarhi și-a închis ochii pentru totdeauna corectând sau adăugând noi date la numeroși sfinți spre canonizare în viitor.

Viziunea sa de cercetător era destul de largă dar precisă în ceea ce privește săvârșirea în Dreapta credință, în afara treptelor preoțești, ca de pildă. **Martirii**: Nicolae Bălcescu, Mihai Viteazul și mama sa monahia Teofana, Tudor Vladimirescu; Voievozi întocmai cu dreptii împărați: Negru-Vodă (Basarab), Neagoe Basarab, Mircea cel Bătrân, Matei Basarab, Vasile Lupu (Machedonul), Grigore Ghica-martirul, Dimitrie Cantemir-cărturarul, Nicolae Milescu-mutilatul și câți alții de aici și de pretutindeni.

*

În concluzie, cu adevărat Mitropolitul Nestor a fost un om al suferinței, întărit de Dumnezeu batjocorit de oamenii lumii (Matei X, 10-17) care își iau totul în această viață (Fapte XI, 18). Din toate a ieșit întărit și era conștient că sufletul era zelos, iar trupul neputincios (Matei XXVI, 41). Prin multă experiență: "certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat".

Prin răbdarea sa, prin conștiința misiunii, prin studii și cercetare, prin slujire permanentă s-a întărit în Domnul ca misionar și păstor ales. Imensa sa operă misionar-pastorală, apologetic-patristică constituie o contribuție de neegalat la

16. Din această Comisie a făcut parte și cel care a consemnat cele de mai sus.

17. A se vedea, pe larg prezentarea evenimentului și documentelor în revista "BOR", nr. 1-6 și 9-12/1992. Reportaj alcătuit aproape în întregime de subsemnatul.

18. Înainte de canonizare, cu câteva luni, au avut loc simpozioane, întruniri, comunicări, în "Magazin istoric", nr. 6/1996.

19. De fapt un început și o absolută necesitate pentru cunoașterea *Vieții Sfinților*: Nestor Mitropolitul a trecut dincolo cu dorința selectării și aducerii la zi a cinstirii sfinților, știut fiind că toți au cam aceeași "cinstire". Încadrarea în istorie, în cult, date noi, identificarea și cercetarea sinaxarelor și multe altele au rămas pentru "viitor". De asemenea, trebuie încadrați și sfinții canonizați în vremea noastră. De fapt s-au retipărit, în diferite edituri, sinaxare și povestiri, unele fără bază, altele produc mirare, închipuire și chiar ilaritate pentru nivelul credinciosului vremii noastre.

sfârșit de mileniu II și începutul celui de al treilea²⁰. Numai cine nu l-a cunoscut, nu l-a ascultat și n-a citit nimic dintr-un ale sale ar putea avea altă părere.

Nestor-mitropolitul a fost un ales ierarh și propovăduitor încercat, prin vremi și printre oameni, cu timp și fără timp (II Timotei IV, 2).

II. Un ierarh–ecumenist al epocii sale

În ultima vreme, termenul de ecumenism și formula "ecumenici" sunt tratate cu rezervă de bigoți și fanatici și contestate de aceia care nu le înțeleg, mai ales monahii simpli, dar cu audiență în masă. Nu-i mai puțin adevărat că Mișcarea ecumenică, la sfârșitul anului 1989 a fost izolată și marginalizată și aceasta nu din cauza scopului final: **unitatea de credință și unirea Bisericilor**, ci din trădarea cauzei ecumenismului spre ideologii străine unității de credință și nu în ultimul rând, din cauza celor care au crezut că ecumenismul este o sursă de venit, ca și preoția o profesie, vai lor! (I Timotei VI, 5).

Pentru aceasta am asistat la contestări și contraziceri: ce rost mai are ecumenismul?, a căzut "sovietele", ce să mai facă organismele Mișcării ecumenice?, s-a desființat KGB, CIA, FBI, s-o creadă naivii!, s-a spart zidul Berlinului și a căzut Cortina de Fier?! Așa au gândit slujbașii din responsabilitățile centrale ale organizațiilor ecumenice. Nu toți, dar principalii. Și după 1990, creștinismul s-a trezit mai divizat, reformele au continuat, protestantismul – inițiatorul Mișcării ecumenice nemaiavând obiectul muncii; ateismul-materialist – s-a mulțumit cu dări de seamă și procese-verbale ale Adunărilor generale și cu diurne grase pentru "activități" susținute. Ortodoxia a avut totdeauna rezerve, nu pentru ecumenism ci pentru reprezentanții săi și atunci unele Biserici Ortodoxe s-au retras, altele n-au mai plătit cotizațiile pentru protocolul celor ce consumau cafeaua și coniacul în loc de săvârșirea Sf. Euharistii și tabacul – cădelnița "ecumenică" – în loc de privegheri și lămurirea celor despărțiți de Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească. **Aici se află drama ecumenismului**²¹. Și cel omagiat în acest modest opus a înțeles pericolul, cu toate că, în calitatea sa de ierarh, putea numai să semneze ce-i oferea secretarul sau directorul de "specialitate". Interesant bâlci ecumenic!

1. Mitropolitul Nestor a activat în toate organizațiile centrale ale Mișcării ecumenice. A primit bursă la Geneva din partea **Consiliului Ecumenic al Bisericilor**²² și a participat activ, fie la Adunări generale²³, fie ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române la ședințe de lucru din cadrul Comisiilor și directoratelor din străinătate sau din România, fie ca membru, fie ca invitat special. Aceeași responsabilitate a avut-o și în cadrul **Conferinței Bisericilor Europene**²⁴.

20. Cităm doar, în ceea ce privește lucrarea, de față, câteva cărți: *O cronică a Războiului, 1877...*, București, 1976; *Despre viața și opera Sf. Vasile...*, 1979; *Un filosof.străromân*, Craiova, 1988; *Biruit-au gândul...*, Craiova, 1990; *Sf. Voievod Ștefan...*, Craiova, 1992; *Receptarea operei Sf. Ambrozie...*, București, 1998 etc. Interesant de reținut, a încercat și genul de roman haiducesc: *În afara legii: Ion Florea*, Ed. "Junimea", Iași, 1976, 232 pagini.

21. Lucrarea subsemnatului, *Ecumenismul ca stare de stabilitate*, Editura "Gnosis", București, 1998, a scos în relief toate aceste neajunsuri și lucruri neplăcute.

22. Institutul Bossey, Geneva.

23. În special după 1972.

24. Mai ales după 1974, ca Mitropolit al Olteniei.

O activitate intensă a avut-o înaltul ierarh al Craiovei în cadrul Mișcării ecumenice, anume **Conferința Creștină pentru pace**²⁵, în cadrul căreia a fost ales chiar vicepreședinte²⁶. La toate întrunirile, în contextul vremii, și-a făcut datoria ca ierarh ortodox, ca om de cultură și, mai ales, ca român născut în Basarabia (localitatea Lazova). Să nu se uite și faptul că Mitropolitul posedă o solidă cultură și cerceta lucrări, documente și manuscrise atât în limbile clasice: greacă, latină și slava veche (bisericească), cât și în limbile moderne. Vorbea curent limba rusă, din copilărie, și limba franceză însușită prin studii academice și apoi ca bursier în Elveția.

2. Ferirea credincioșilor ortodocși de prozelitism prin participarea la **ecumenismul local**. Marea diplomație a patriarhului Justinian a constat și în aceea că a fost inițiatorul cunoașterii și împăcării între culte și confesiuni, inițiind, în 1949, întruniri și consultații care s-au materializat prin ecumenismul local. La această acțiune au fost chemați toți credincioșii iar conducătorii de culte i-au înțeles rostul. Printre ierarhii români, după 1970²⁷, la loc de cinste și cu aleasă activitate a fost și mitropolitul Nestor. Tema centrală, pururea veșnică a fost și a rămas *pacea lumii* sub toate aspectele. Nestor-mitropolitul a avut o contribuție însemnată și aceasta este dovedită prin masiva sa operă pacifist-teologică și ecumenist-patristică²⁸.

3. În cadrul acestui ecumenism local, cel cinstit astăzi a avut o inspirație dumnezeiască: a propus și s-a aprobat **Comisia de istorie ecleziastică**, cu participarea istoricilor-teologi din toate cultele și confesiunile. Comisia a devenit, după 1980, independentă. Întrunirile de lucru, cu teme adecvate și referate documentate, pregătite de către profesori ortodocși, catolici, protestanți ș. a., au atras atenția forurilor de cultură din Academia Română. Întrunirile continuă și după trecerea spre cele veșnice a Mitropolitului Nestor († 2000), președinte onorific fiind P. S. Gherasim, Episcopul Râmnicului, iar șeful Comisiei fiind ales Prof. univ. dr. Emilian Popescu²⁹. Până acum s-au ținut peste 25 de sesiuni de comunicări cu peste 100 de referate, conferințe, comunicări și intervenții. La ultima ședință, emoționantă, s-a serbat împlinirea a 90 de ani de viață a Pr. Dumitru Bălașa, dar lamentabilă din cauza unor neaveniți (2001, Drăgășani)³⁰.

Comisia istorică ecleziastică a intrat în atenția cercetătorilor în istorie. Cu prilejul **celui de al XV-lea** congres mondial, iunie 1980, reprezentanții români au fost centrul atenției internaționale. Au urmat și alte congrese și întruniri, mai ales

25. A condus numeroase delegații ale BOR sau ale cultelor din România. Se pot cerceta reportajele vremii în revistele "BOR" și "MO". A se vedea *Ecumenismul...*, p. 166-175.

26. Interesant că înaltul ierarh, cunoscând tendințele "pravoslavnice", a refuzat participarea la unele întruniri și încercări de după 1990. *Idem*, p. 173.

27. Atunci a intrat ca membru în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

28. Pe larg, în *Ecumenismul...*, p. 266-279 și *Pentru Pace și Dezarmare*, Ed. Institutului Biblic, București, 1986.

29. Comisia a susținut peste 25 de întruniri în țară și membrii acesteia au participat la toate Congresele internaționale sub conducerea Mitropolitului Nestor. Comisia a luat ființă în mai 1977, subsemnatul fiind aproape la toate întrunirile participant cu referate, raportor al ședinței sau secretar al întrunirii pentru comunicări.

30. Ultima întrunire, sub conducerea domnului prof. Emilian Popescu, a avut loc la Cluj și apoi s-a continuat la Drăgășani, cu prilejul aniversării a 90 de ani de viață a P. C. Pr. stavrofor Dumitru Bălașa, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai Mitropolitului Nestor.

cel de la Madrid, unde Nestor-mitropolitul istoric s-a remarcat. De fapt, în cadrul cercetării istorice în această Comisie, mitropolitul Nestor a fost invitat pe toate continentele...

4. Tot în cadrul ecumenismului local, cu participarea principalelor Biserici și confesiuni, își desfășoară activitatea ierarhii și teologii, profesori și studenți și cu asistența credincioșilor de diferite confesiuni, **Săptămâna comună de Rugăciune** (20-30 ianuarie) în fiecare an. Și aici, ca de fapt în toate împrejurările n-a lipsit înaltul ierarh.

IV. O dorință neprihănită: Canonizarea de Sfinți români

Ca mare istoric, ca desăvârșit și destoinic ierarh, Nestor Mitropolitul, luând exemplul pururea pomenitului Patriarh Justinian, l-a urmat. Fostul Patriarh, în epoca stalinist-bolșevică refăcea și repicta bisericile și în același timp a săvârșit **întâia canonizare de Sfinți Români** din istoria bimilenară a creștinismului românesc³¹. Încă din vremea Patriarhului Justinian, Nestor, atunci episcop-vicar, a fost ales de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membru în Comisia pentru continuarea cercetării, documentării și propunerii de noi canonizări. Apoi, Înaltul ierarh a fost numit **Președintele Comisiei de canonizări**, din care și sub îndrumarea sa, am lucrat și eu, nevrednicul. Greu putea cineva rezista ritmului de lucru și de cercetare al Mitropolitului. Nopti albe în alcătuirea documentației, zile negre că nu putea afla ceea ce dorea, timp pentru corecturi și indicații pentru alții, adăugiri și precizări. Doamne, ce voință!, cu toată suferința, mai ales în ultimul timp, din cauza accidentului, dar și din pricina ighemonilor văzuți și nevăzuți. De fapt, inima a cedat, ochii s-au închis și mâinile au încremenit în laboratorul de cercetare în perspectiva sanctificării ctitorului-martir Mihai Viteazul și Domnului-tânăr Tudor Vladimirescu.

1. A avut marea satisfacție a reconsiderării Sfinților Români canonizați în 1950-1956 și a **noilor canonizări la propunerea sa, în 1992-1993**³², l-am văzut, deși era în sobor, plecându-și genunchii la mormântul Voievodului Ștefan cel Mare și sfânt și rostind: "Doamne, am fost eliberat de un chin, să-l văd pe Ștefan alături de toți sfinții". Tot mitropolitul Nestor a propus Sf. Sinod ca icoanele celor canonizați să fie zugrăvite de P. Cuv. Sofian, starețul Sf. Mănăstiri Antim. De fapt, înaltul ierarh introdusese în erminia iconografică chipurile sfinților înainte de canonizare: Sfinții Brâncoveni de la Mănăstirea Jitianu, Sf. Martiri de la Niculițel, pictați în diferite biserici din Oltenia, inclusiv la biserica nouă³³ din satul alcătuitorului acestui omagiu.

31. A se vedea desfășurarea evenimentelor, "BOR" pe anii 1950-1956 și în *Apostolatul social*, vol. V-VIII.

32. Pe lângă munca neobosită de zeci de ani de cercetare, Mitropolitul Nestor și-a văzut dorința sfântă împlinită prin canonizări ce au avut loc în 1992. Mai mult, distinsul ierarh a făcut parte din delegația Sf. Sinod, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pentru consacrarea la fața locului, în țară, a sfinților români canonizați. De asemenea, înaltul ierarh a condus și a primit la reședința din Craiova unii dintre delegații Bisericilor surori, participanți la evenimente (Pe larg revista "BOR", nr. 9-12/1992) și pelerinajul cu aceștia în eparhia sa.

33. O contribuție de seamă la ridicarea bisericii a avut-o Mitropolitul Nestor. Pictura în frescă a fost săvârșită de un ucenic al Părintelui Sofian – după devizul P. Cuv. Sale –, anume pictorul Mihai Mociulschi, cel care, apoi, s-a desăvârșit la Paris, iar acum pictează catedrala din Vatra Dornei.

Amintim și faptul pentru cei ce sunt lesne uitători, că Nestor-mitropolitul ajuta pe toată lumea, mai ales pe cei ce ridicau biserici, reînnoiau biserici, re-deschideau schituri, recondiționau zugrăveli sau pictau din nou. Aleasă cinstire și veșnică-I va fi pomenirea!

2. Și altă pasiune era **procurarea de cărți rare, albume de artă și chiar opere de critică** în domeniul erminiei bizantine sau apusene. Viziunea sa era destul de largă, cunoștea atât viața cât și operele nu numai ale istoricilor, ci și ale sculptorilor și pictorilor bisericești din Oltenia și din toată țara. Despre Brâncuși, Lecca, Grigorescu, Tătărescu discuta ca în familie, iar despre sculptorii antichității, despre pictorii Renașterii (mai ales Rafael și Michelangelo), și artiștii moderni Rodin, Picasso, Matisse etc. avea judecăți de valoare. De fapt vizitase destule sanctuare ale artei: de la Ermitaj la Louvre, de la Roma la Escorial, de la Paris la Florența, de la Trianon la New York ș. a. Poseda o cultură aleasă și încânta pe oricine dialoga cu dânsul, greu să-i fi făcut cineva față.

3. **Împreună slujitor și participant la alte canonizări.** Cunoscut ca istoric mondial, ca slujitor ales și ierarh cult, mitropolitul Nestor a reprezentat cu cinste atât Biserica, dar și Țara. De asemenea, a făcut parte din numeroase delegații ale Bisericii Ortodoxe Române sau a fost conducătorul delegațiilor atât în Răsărit cât și în Apus. Printre altele se remarcă prezența sa în slujire, în participare, în precizări științifice-pastorale la Serbările și canonizările de sfinți și martiri ai Bisericii, soră Pravoslavnică Ruse, la **Moscova**³⁴ și mai ales la canonizarea marelui mitropolit al **Kievului**³⁵, Petru Movilă din neamul românesc din cunoscuta seminție domnească a voievozilor Movilă din Țara Moldovei³⁶.

Pasiunea și frământarea sa nu avea margini pentru locurile natale și pentru trista istorie a chinuitei Basarabii. Studiile și cărțile scrise, temeinic documentate, referitoare la Răsăritul țării au contribuit enorm, dacă nu total, la **reactivarea mult discutatei Mitropolii a Basarabiei**³⁷, ca nimeni altul, cel omagiat a scos din uitare și anonim, atât pe **Gurie** mitropolit al Basarabiei³⁸, cât și pe cei împreună cu dânsul³⁹.

V. O recunoaștere și o încununare a muncii de o viață: Membru al Academiei Române și Membru al Academiei Moldovei – Chișinău

Peste toate contestările de ordin politic și ideologic înainte de 1989 și după, a avut prioritate activitatea științifică a mitropolitului Nestor. Cercetătorii români

34. Delegația Sf. Sinod al BOR a fost condusă de către Patriarhul Teoctist (în "BOR", nr. 5-6/1988).

35. Mitropolitul Nestor a condus delegația BOR la Kiev (în "ST", nr. 1-2/1977).

36. Nu numai că a participat, ci a și slujit, a alcătuit reportaje documentare (în "ST", nr. 1-2/1977) și a publicat o carte de mare valoare: *Sfântul și marele ierarh Petru Movilă*, Editura Arhiepiscopiei Craiovei, Craiova, 1999, 328 pagini, plus iconografie.

37. *Mitropolia Basarabiei*, Editura Institutului Biblic..., București, 1992. Tot legat de acest fapt, a se vedea Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, Editura "Știința", Chișinău, 1996.

38. Mitropolitul Gurie († 1943) înmormântat la Sfânta Mănăstire Cernica. A se vedea și: *Studii de teologie istorică*, p. 145-154 (nota 41).

39. Așa cum pravoslavnicii și-au revendicat martirii de sub teroarea bolșevic-atee, așa și basarabienii și toți românii trebuie să-și revendice pe cei crucificați, închiși, martirizați, exilați, deportați... cerea cu limbă de moarte mitropolitul.

și străini în domeniul istoriei și literaturii, teologiei și criticii de artă au apreciat munca, realizările și împlinirile celui plecat dintre noi prea devreme.

Cercetătorul fără pereche în domeniul literaturii patristice din primele veacuri din Răsărit și Apus, dar mai ales scrierile patristice ale strămoșilor noștri l-au pasionat și l-au copleșit. Un rezultat al acestor preocupări a fost teza de doctorat. Celelalte studii și articole au fost strânse în câteva volume⁴⁰. Și multe au mai rămas după trecerea sa întru cele veșnice⁴¹.

Academicienii români din domeniul istoriei și literaturii totdeauna l-au admirat și l-au încurajat în cercetare. Nici cei din domeniul științelor exacte n-au avut rezerve, ci totdeauna, la Academia Română sau la Biblioteca acesteia, îl înconjurau și-l felicitau. Așa a ajuns să fie ales în forul științific cel mai înalt al Țării: **membru al Academiei Române** – București, 1992, și **membru al Academiei Moldovei** – Chișinău, 1993.

*

* *

Față de cele de mai sus, având în vedere și faptul că am cunoscut personal pe Marele ierarh, i-am vizitat locul de naștere, am cercetat prea bine activitatea sa ca monah, ca stareț, mai întâi la mănăstirea Neamț și apoi la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, i-am studiat articolele, l-am ajutat cu bibliografie și cărți la alcătuirea tezei de doctorat și alte volume publicate, îmi iau îngăduința de a face câteva constatări:

1. Mitropolitul Nestor Vornicescu a fost, caz rar, membru și al Academiei Române și al Academiei Moldovene – Chișinău;

2. A fost un ierarh al Bisericii Ortodoxe Române dotat cu putere de muncă, cu talent muzical⁴² și cu aleasă zestre intelectuală de la părinții săi;

3. A avut parte de mari profesori care l-au încurajat în cercetarea istoriei universale, a românilor și a Sfinților Părinți: Prof. univ. Teodor M. Popescu, Pr. Gheorghe Moiescu și mai ales Pr. Ioan G. Coman;

4. A făcut ascultare și a stat alături de distinși membri ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: cărturarul-profesor mitropolit (și apoi patriarh) dr. Iustin Moiescu; desăvârșitul-slujitor dascăl de istorie-geografie, mitropolitul Firmilian al Olteniei; gospodarul și diplomatul mitropolit (și apoi patriarh) Teoctist și mai ales părintele grijuliu și iubitor de adevăr care i-a dat binecuvântarea pentru continuarea studiilor la doctorat și pentru a se perfecționa și a-și alcătui teza, vrednicul de laudă și pururea – pomenitul Justinian-Patriarhul. Într-un asemenea cadru s-a perfecționat cel omagiat acum.

5. A studiat, ca nimeni altul, în țară și peste hotare, viața și activitatea unor voievozi români și ierarhi ortodocși, a unor sfinți, cuvioși și mărturisitori, publicând articole sau susținând referate de o înaltă ținută academică. De fapt ultima

40. *Scrieri patristice*, în "BOR", Edit. Mitropolia Olteniei", Craiova, 1983.

41. Și multe s-au rătăcit sau au dispărut. Evident, poate simțind sfârșitul, a reușit să redea un volum de referință: *Studii de teologie istorică – Antologie* – Editura "Mitropolia Olteniei", Craiova, 1998, 438 pagini, plus ilustrate. Lucrarea are o *Anexă* de sinteză, bine alcătuită de către Pr. prof. Ion Răduț, cu unele date personale și altele inedite, p. 375-401. A se vedea și nota 38, supra.

42. L-a încurajat și l-a ajutat pe Maestrul Tudor Gheorghe ca nimeni altul. A readus în sânul bisericii mari talente muzicale: Pr. Alexie Buzera, Prof. Negoiescu Ion. A fost exemplu în călugărie pentru Cuviosul Gurie (azi episcop-vicar), pentru Arhimandritul Vasile Prescure etc.

cercetare a sa referitoare la cei îndreptățiți (propuși pentru canonizare) a fost ultima clipă a vieții sale, atunci când și-a închis ochiul său ager⁴³.

6. Aprecia strădania profesorilor de la seminar și respecta cadrele didactice academice. În același timp simțea și onora, ajuta și încuraja elevii și studenții lipsiți de posibilități sau în situații dificile: orfani (el însuși fiind orfan), cu părinți în suferință, cu frați mulți etc. avea evidența tuturor.

7. Cunoștea și colabora cu personalități culturale ale vremii, ceea ce i-a înlesnit accesul la documente și arhive necercetate: Războiul pentru Independență, 1877; Întâiul război mondial, 1914-1918; al doilea război mondial, 1939-1944; soarta Basarabiei și Bucovinei; Românii și Biserica lor din sudul Dunării și câte altele.

8. A ridicat la înălțimea academică revista Arhiepiscopiei "Mitropolia Olteniei", continuând și amplificând cercetările din fosta publicație "Arhivele Olteniei". A cooptat specialiști în domeniu, iar colaboratorii la revistă erau cunoscuți oameni de cultură și vocație ai vremii⁴⁴. A schimbat și forma și a îmbunătățit condițiile grafice ale publicației.

9. Era bun și drept, amabil și fără prejudecăți. În vremea păstoririi sale n-au existat caterisiri și nici pedepse discutabile. Mai mult, având pildă pe Patriarhul Justinian a ocrotit pe foști deținuți și întemnițați arătându-le dragoste de om și grijă de ierarh, lor și familiilor lor.

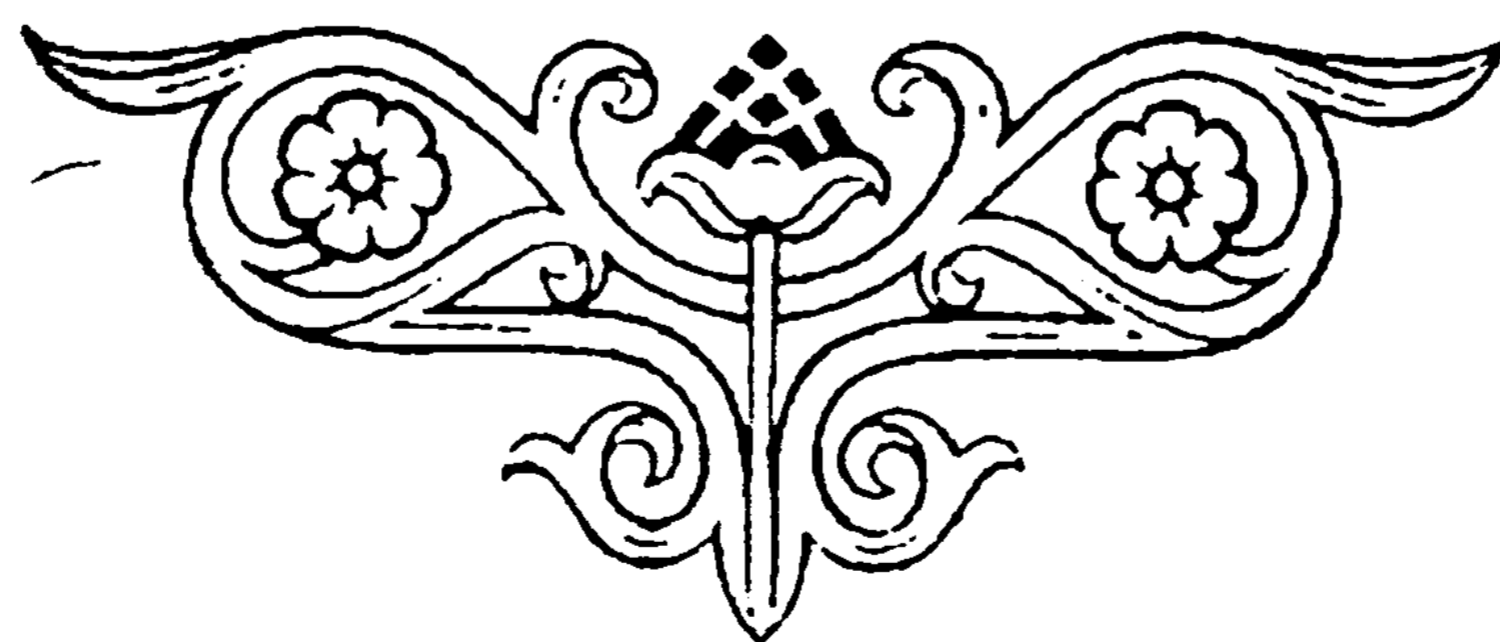
10. Mitropolitul Nestor a fost și va rămâne un ales cercetător în cele ale teologiei istorice și ecumeniste. N-a confundat și nici n-a admis ecumenismul ca formă prozelitistă ci, dimpotrivă, ca o cale conștientă și temeinică spre unirea confesiunilor în Hristos și în Biserica Sa cea una, sobornicească, apostolească și universală. Așa a fost, așa trebuie să rămână imaginea sa de Mare ierarh, desăvârșit slujitor și teolog și ales om de cultură la cumpăna mileniilor II-III, Mitropolitul – Academicianul Nestor Vornicescu.

Diac. PETRU DAVID

43. De fapt dorea să continue cea mai importantă apologie împotriva ateismului și materialismului bolșevic, cuprinsă în volumul coordonat de el: *Sfinții români și apărători ai Legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic, București, 1987, 732 pagini. Considerăm că este cel mai puternic argument, această carte, adus împotriva tiraniei comuniste sub toate formele de dinainte de 1989 și cei care l-au denigrat, după 1990, să ia aminte!

44. De fapt, la Craiova, la 1 Octombrie 2002, a avut loc o expoziție cu imagini din viața sa, cu exponate ale unor lucrări, acțiune a oamenilor de știință din Bănie. Va apare și un volum omagial în cinstea istoricului – Mitropolit.

Cele consemnate mai sus au fost semnalate de către subsemnatul și publicate în "Gazeta de Sud", Craiova, 18 Mai 2002.

IN MEMORIAM:

“ELISABETA, REGINA-MAMĂ A MARII BRITANII A PĂRĂSIT LUMEA ACEASTA” (1900 – 2002)

Da, regina-mamă, pentru că a fost ultima viețuitoare încoronată a celui mai mare imperiu până în 1918 cunoscut în istorie: Imperiul Britanic. Biserica Anglicană a condus-o, după tradițiile sale și după ceremonialul regilor britanici, pe ultimul drum. Au pomenit-o, în schimb, toate Bisericile și confesiunile creștine, inclusiv Biserica Ortodoxă Română care, așa cum vom vedea, a fost apreciată de suverană și sprijinită în Orient și Occident.

Pe data de 4 august 1900 – deci în zodia Leului, dominată de Soare și specifică firilor tari – s-a născut la Londra lady Elisabeth-Angela Marguerite Bowes-Lyon, cea de-a noua fiică a unui aristocrat scoțian, contele de Strathmore și Kinghorne. Amândoi părinții aveau o îndepărtată origine regală: tatăl ei se trăgea din Robert Bruce, primul rege al Scoției din dinastia Stuart; iar mama ei era o descendentă a regelui George al III-lea, monarhul în timpul căruia Marea Britanie și-a pierdut coloniile americane, devenite Statele Unite.

Copilăria ei a fost fericită, dar a fost curmată brusc, la împlinirea vârstei de 14 ani, de izbucnirea primului război mondial, în care și-a pierdut un frate. După războiul care avea să modifice pentru multă vreme și în mod dramatic harta Europei, chiar întreaga lume, inclusiv aristocrația britanică, încerca să revină la starea de normalitate. Tânăra domnișoară a fost "scoasă în lume" de părinții ei, stârnind admirația generală. Prințul Albert, cel de-al doilea fiu al regelui George al V-lea și al reginei Mary, care a trebuit să-și învingă timiditatea, a cerut-o în căsătorie de trei ori. După două refuzuri, Elisabeth a acceptat, devenind în 1923, ducesă de York.

În 1926 s-a născut prima ei fiică, Elisabeth (actuala regină a Marii Britanii) iar în 1930 cea de-a doua, Margaret. Se părea că, de acum încolo, tânăra ducesă va avea parte de o viață liniștită alături de fetițe și de soțul ei, prințul cel timid și retras.

Ca orice mamă grijulie, s-a dedicat trup și suflet pregătirii și educației – mai ales religioasă – a celor două fiice.

În 1936, consemnăm două momente interesante, în aparență tragice, benefice Elisabetei. Regele Edward al VIII-lea, având de ales între îndatoririle regale și căsătoria cu o americană de două ori divorțată, capricioasa Wallis Simpson, a preferat să abdice. Tronul Marii Britanii a revenit ducelui de York, prin încoronare regele George al VI-lea al Marii Britanii și Împărat al Indiei.

Devenită regină, descendenta lui Robert Bruce s-a pomenit că poartă pe umerii ei povara refacerii imaginii publice a monarhiei britanice, serios afectată de abdicare, și asta într-o Europă în care multe foste regate și imperii deveniseră republici, iar un monarh absolut (țarul Rusiei, văr al regilor Angliei) își pierduse o dată cu coroana și viața.

Ne întoarcem la momentul 1936. Se știe că în 1935 avusese loc la București o întrunire bine pregătită încă din 1918: *Dialogul* între Biserica Ortodoxă Română

și Biserica Angliei. *Hotărârile Conferinței sunt valabile și astăzi* și considerăm că la începutul acestui mileniu se va avansa spre unitate.

Încununarea întrunirii de la București a fost desăvârșită prin *vizita la Londra a Patriarhului Miron Cristea* (28 iunie – 6 iulie 1936), la invitația Arhiepiscopului de Canterbury, Cosmo Lang, întâiul în Camera Lorzilor. De fapt Arhiepiscopul Cosmo Lang a încoronat-o pe Regina-Mamă. După această vizită, relațiile între România și Marea Britanie s-au întărit. Să nu uităm că între cele două războaie mondiale, Universitățile engleze și Colegiile anglicane și-au deschis larg porțile pentru studenții, diplomații și cercetătorii români: Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Mircea Eliade etc.

Apoi, familia regală a României avea și sânge englez, iar Mihai, regele României, a fost botezat în credința ortodoxă de însuși Patriarhul Miron.

Orientul, ne referim la Locurile Sfinte, în această perioadă era dominion englez și însăși Regina-Mamă a intervenit pentru menținerea Schitului Sf. Ioan de la Iordan, locaș românesc, azi distrus, dar sperăm în refacerea acestuia. Coroana Angliei a apreciat grija românilor pentru Palestina și de aceea a înlesnit obținerea de către Miron Cristea a locului unde se află astăzi Așezămintele românești (str. Svistei-Ierusalim). Iată atâtea dovezi pentru veșnică pomenire a celei ce ne părăsește.

Cum se știe, la sfârșitul deceniului IV al secolului XX, nori negri se adunau deasupra bătrânului continent, pe care atât Hitler cât și Stalin doreau să-l cucerască. Sunt unii istorici care nu se sfîesc să afirme că regina îi simpatiza pe primul-ministru Neville Chamberlin, și pe ministrul de externe, lordul Halifax, adepți ai unei politici de conciliatorism și față de dictatorul nazist (politică pe care ea ar fi aprobat-o dacă ar fi dus la o consolidare a poziției monarhiei britanice) și nu prea îl "înghițea" pe sir Winston Churchill. Eșecul politicii de conciliatorism a împins însă Marea Britanie în război, iar sir Winston, adept al unei linii politice dure față de Germania nazistă și aliații ei, a devenit prim-ministru. Aviația germană a început să bombardeze Londra, cu intenția declarată de a transforma capitala Imperiului Britanic, în ruine. "Acum pot să-i văd pe cei din East End (cartierul muncitorilor) de la fereastra mea", a exclamat într-o zi cu tristețe regina privind "opera" piloților din Luftwaffe. Dar nu s-a mărginit să-i privească de la fereastra palatului Buckingham (și el țintă a naziștilor) pe care a refuzat să-l părăsească, în ciuda insistențelor personalului Casei Regale și guvernului britanic. Regina Elisabeta a știut să fie un sprijin în vremuri grele nu doar pentru regele George al VI-lea, ci și pentru întreg poporul britanic, în primul rând pentru londonezii pe care îi vizita zilnic pentru a-i încuraja. Fără să-i pese că se transformă astfel într-o țintă vie, regina umbla printre dărâmături îmbrăcată în culori pastelate: roz, bleu, și mov, pentru a fi văzută de departe de londonezii rămași fără locuințe, pe care încerca să-i consoleze și chiar, în măsura posibilului să-i ajute. Ridicând astfel moralul populației, regina a contribuit în asemenea măsură la efortul de război britanic și aliat încât l-a pus pe gânduri până și pe Hitler, care o numea (poate și cu o anume admirație) "cea mai periculoasă femeie din Europa".

Regina-Mamă n-a fost de acord cu Yalta (1945), când Churchill, Stalin l-au convins pe Roosevelt să cedeze Răsăritul Europei ateismului-comunist și prin aceasta persecutarea Bisericii Ortodoxe și credinței, în general. Cu toate asigură-

rile Moscovei, cu impunerea Convenției Drepturilor Omului (10 decembrie 1948), cu asigurarea liniștii în Orient prin organizarea Statului Israel (1948), cu apariția Organizației Națiunilor Unite, drama Răsăritului a continuat încă o jumătate de veac și urmările se simt și la începutul Mileniului III.

După marea conflagrație, într-o Europă plină de ruine, nici Marea Britanie, istovită de efortul de război, nu avea o situație economică prea fericită. Dinspre Răsărit veneau alte amenințări și, o dată cu criza Berlinului și începutul războiului rece – Regatul Unit, acum membru de bază al NATO – trebuia să se obișnuiască, asemenea întregii "lumi libere", cu "pacea armată".

Problemele nu se sfârșiseră, de fapt, pentru nimeni, cu atât mai puțin pentru Casa Regală Britanică, al cărei rol politic în planul "diplomației din umbră", propagandei și protocolului a fost dintotdeauna mai important decât se crede în general. Regele Carol al VI-lea nu a mai rezistat și, în 1952 a murit de cancer, fiind urmat la tron de către fiica sa cea mare, actuala Regină Elisabeta a II-a, soția regelui decedat primind de la fiica ei titlul oficial de regină-mamă, pe care l-a purtat timp de cinci decenii. O dată cu noul titlu și-a asumat și un nou rol, acela de liant al familiei regale.

Regina Elisabeta a II-a, precum și Regina-Mamă au încurajat contactele Regatului Unit cu Răsăritul Europei. Lăsând la o parte relațiile diplomatice și politice normale în vremea noastră, amintim suportul și intensificarea acestora prin *Diplomația ecleziastică*. Toți întâistătorii Bisericii Angliei, al cărei Cap este Regina, au vizitat România din 1935 și până astăzi și au fost oaspeții Bisericii Ortodoxe Române. Cel mai important moment rămâne însă vizita Arhiepiscopului Ramsey în România, 1965, și reluarea relațiilor de frățietate și dialog între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei, după ce, în 1960, s-a organizat *prima parohie ortodoxă română, la Londra*, într-o biserică anglicană, cu altar ortodox (altarul Sf. Mânăstiri Antim – copie).

- Momentul de înaltă trăire a fost vizita *Patriarhului Justinian* (iunie 1966) la Londra, când Întâistătorul Bisericii noastre a fost primit de *suverana Angliei și de Regina-Mamă*. Alt motiv de pomenire...

Opiniile politice ale regine-mame nu prea au fost pe placul guvernelor, mai ales ale cabinetului Blair, pentru că descendenta lui Robert Bruce nu prea se sfia să declare că nu-i place moneda euro. Dar până și în Downing Street nr. 10, trebuia să se țină seama de faptul că stareța regină era iubită nu doar în Marea Britanie, ci în tot Commonwealth-ul și toată lumea anglofonă.

Și iarăși încercări, pe lângă cele politice, trece în veșnicie și fiica ei cea de-a doua, Prințesa Margareta, când Regina-Mamă serba Centenarul nașterii.

Dar ce e viața omului, o floare peste care vântul trece și locul nu i se mai găsește, tot rostea Centenara din Psaltire (Psalm 103). Și iată, fără suferințe fizice, fără încercări obișnuite, după ce a serbat echinocșiul de primăvară și Buna Vestire (21-25 martie), cu nădejde în Înviere și la Praznicul Paștelui apusean, chiar în ajun, când familia se pregătea pentru Marele praznic nu s-a mai trezit din somnul natural, ci Regina-Mamă a trecut liniștită la Somnul veșnic: 30 martie 2002.

*

Pregătirile pentru ceremonialul înmormântării au început chiar în Ziua Pascală și s-au încheiat marți, 9 aprilie a. c.

După datina veche scoțiană, Corpul neînsuflețit a fost pregătit de către specialiștii de la cunoscutele Pompe-funebre engleze. Sicriul Reginei-Mamă a fost închis, după ce mii de admiratori au trecut pe lângă catafalc. Au continuat privegherile.

Duminică, 7 aprilie, Cortegiul a pornit de la Palatul regal spre Catedrala Westminster, însoțit de familia regală și mulți oaspeți și rude din partea Curților europene, guvernelor și parlamentelor de pe toate continentele. S-a făcut o scurtă litanie în fața statuii regelui George al VI-lea, soțul Reginei-Mamă, decedat, așa cum s-a amintit, în 1952.

Sicriul a fost depus pe un catafalc imperial special amenajat la Westminster Hall, continuând pelerinajele credincioșilor și simpatizanților de pretutindeni.

Slujba înmormântării "celei mai iubite bunici" a fost oficiată de Arhiepiscopul Carey, care a vizitat România și este apropiat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. După tradițiile anglicane, Corpul neînsuflețit al Reginei-Mame a fost depus în *Capela Sf. Gheorghe din Castelul Windsor*, din Vestul Londrei, unde se află și mormântul regelui George, soțul Reginei-Mame.

*

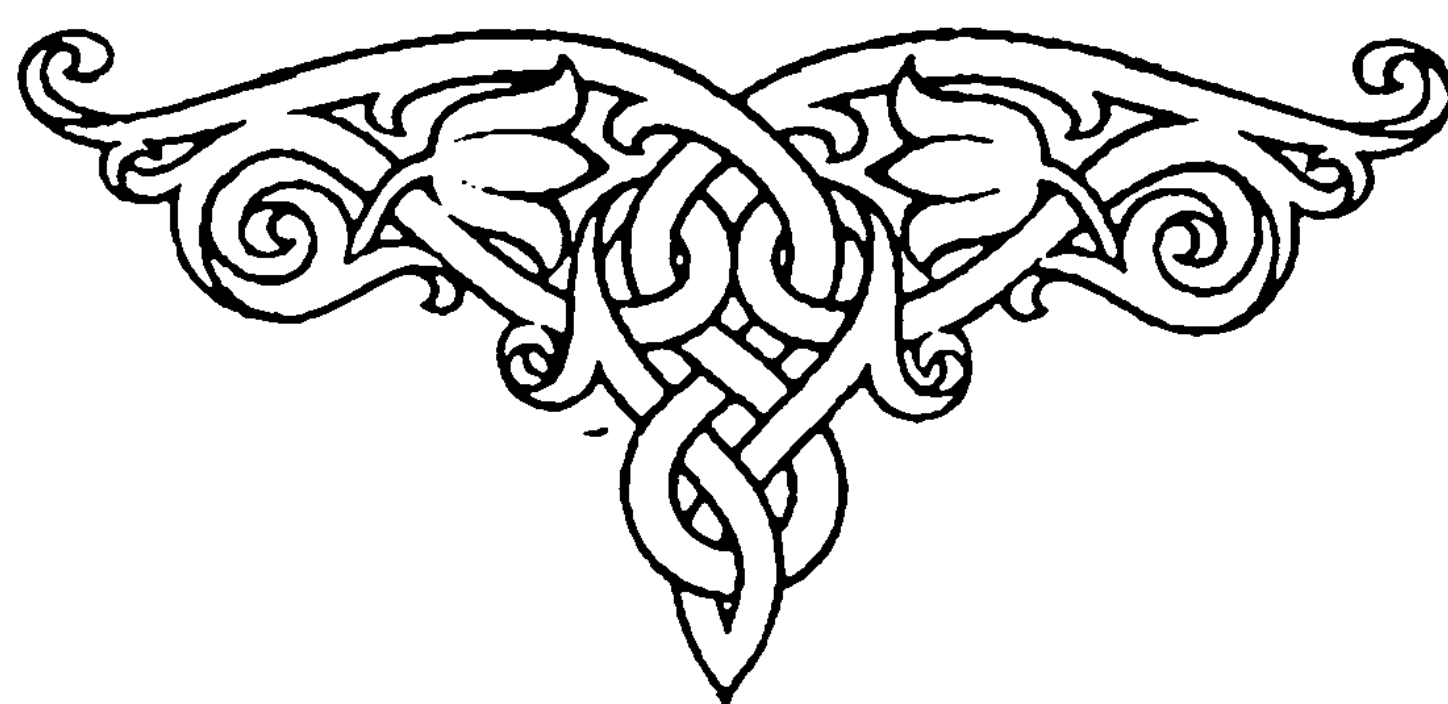
* *

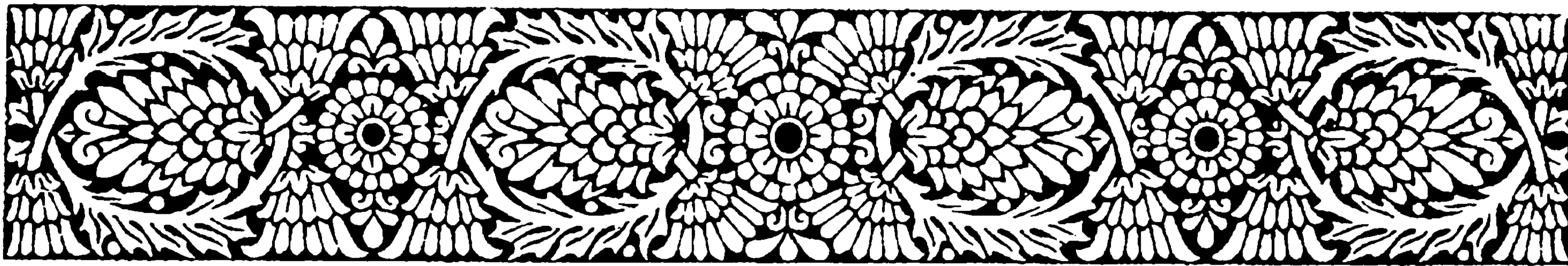
La Biserica Anglicană din București a avut loc o slujbă de pomenire a Reginei-Mamă, iar la Londra s-a aflat fostul suveran al României Regele Mihai, Mircea Geoană – Ministrul de externe al României, reprezentantul Guvernului, Pr. Silviu Pufulete – parohul Bisericii Ortodoxe Române din Londra și alți reprezentanți ai ortodoxiei românești, precum și foarte mulți credincioși ai Bisericii străbune și admiratori ai Reginei-Mame.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezentat condoleanțe Ambasadei Marii Britanii la București și a trimis Familiei regale compasiunea Sa și asigurarea că s-a rugat pentru sufletul nobil al aceleia care a fost adevărată creștină, iubitoare a poporului binecredincios și apostol al apropierii și împăcării creștinilor de pretutindeni.

**Veșnică-i va fi amintirea și
pomenirea ei din neam în neam!**

Diac. P. I. DAVID

• D O C U M E N T A R E •

CONTRIBUȚII LA ISTORIA RELAȚIILOR ȚĂRILOR ROMÂNE CU MUNTELE ATHOS (1650–1863)

PROLOG

Pr. Dr. IOAN MOLDOVEANU

În decursul veacurilor, relațiile între români și greci s-au desfășurat pe multiple planuri.

Imediat după căderea Bizanțului, foarte mulți învățați greci s-au refugiat în Occident, dar parte din ei a ajuns și-n Principate, la curțile domnilor români, unde găseau siguranța supraviețuirii lor. Veneau deopotrivă laici și ierarhi care au ajuns și-n scaunele noastre episcopale, veneau aristocrați din vechile familii bizantine, cu care familiile domnitoare adesea se înrudeau, sfârșind prin a domni, nu de puține ori, chiar ei grecii. Și, în fine, veneau monahi din toate părțile Orientului, în principal pentru a cere sprijinul pe care îl pierduseră prin căderea Bizanțului. Și unde să se îndrepte acești năpăstuiți, dacă nu într-acolo unde puterea turcilor nu era percepută având un caracter distructiv. Deci către Țările Române și către puternica Rusie care, din păcate, își va face simțit sprijinul mult mai târziu (după 1700). Veneau din toate părțile Imperiului, dar mai ales de la Muntele Athos. Printre cei care vor fi venit să ceară mila domnilor români au fost și călugări foarte învățați, precum un Chesarie Daponte sau un Ștefan Duncas, un Ioachim de Acarnania, Nicolae Zerzulis, Neofit Kavsokalivitul și mulți alții, care și-au adus un aport substanțial la promovarea culturii!

În acest sens amintim numai de Academii de la Iași sau București, unde au funcționat ca profesori cei menționați mai sus. Pe de altă parte, aceștia au contribuit la traduceri ce s-au făcut pe teritoriul țării noastre, care mai apoi s-au tipărit pe cheltuiala domnilor români.

Putem aminti și de companiile grecești de la Brașov sau Sibiu, unde au funcționat ca parohi ieromonahi din Sf. Munte Athos. Mulți dintre aceștia aduceau probabil manuscrise sau cărți din marele tezaur patristic, stimulând la noi un

nou elan în privința unor traduceri care s-au întins în mod excepțional pe parcursul a patru secole.

Mai era și prezența românilor la Muntele Athos, care și ea a facilitat îmbogățirea culturii române, în modul pe care cu toții îl cunoaștem.

Această lucrare se dorește a fi un mesaj cu privire la faptul că, timp de patru secole, cultura, atât cea greacă, cât și cea românească, nu s-a făcut în afara spațiului Bisericii, fiind ea însăși exclusiv bisericească. Se dorește a fi un mesaj împotriva celor care cred că o cultură nu se poate dezvolta decât într-un mediu secularizat. Vom încerca Să dovedim aici că nu a fost deloc așa. Ba, dimpotrivă, toate operele de caritate pe care le-au făcut domnii români în vechime, au avut un caracter exclusiv bisericesc. Domnii nu construiau spitale, școli sau orice alte instituții de felul acesta, decât în spațiul Bisericii, încercând să arate, potrivit îndemnului paulin, că orice fac este spre slava lui Dumnezeu nu spre propria lor slavă.

Exemplul acesta am încercat să-l urmez și eu, alcătuiind paginile de față spre slava lui Dumnezeu Căruia Îi aduc mulțumire.

Trecând în plan omenesc, doresc să adresez cuvânt de mulțumire P.F. Sale TEOCTIST, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu a cărui binecuvântare am și ajuns să închei ceea ce mi-a fost încredințat și, în aceeași măsură, Î.P.S. Sale Mitropolitului DIONISIE de Neapoli și Stavroupoli (Tesalonic), de a cărui atentă grijă m-am bucurat pe întreg parcursul studiilor mele în Grecia.

Dat fiind că parte din lucrarea de față a fost susținută ca teză de doctorat la Universitatea din Tesalonic, mulțumesc domnului profesor Athanasios Karathanasis, îndrumătorul de studii de la Facultatea de Teologie a aceleiași Universități, cât și domnului profesor Emilian Popescu, desăvârșit bizantinolog și mentor, căruia îi aparține, de altfel, ideea alcătuirii acestei lucrări.

De asemenea, o mare contribuție la încheierea cu bine a studiilor mele de doctorat a avut părintele protosinghel al Mitropoliei de Neapoli și Stavroupoli, Varnava Tiris, care, împreună cu Î.P.S. Dionisie, m-a susținut moral și material.

Cu speranța că efortul depus spre susținerea acestei lucrări n-a fost în zadar, o dedic, în sfârșit, tuturor aceloră – monahi – care de-a lungul secolelor au depus și depun în Muntele Athos ofrandă de rugăciune la picioarele Tronului Celui Prea Înalt pentru slava Sfintei noastre Biserici și a credinței ortodoxe păstrată atât de bine în acest "**chivot al Ortodoxiei**".

AUTORUL

ABREVIERI

AAR	= Analele Academiei Române.
AARMSI	= Analele Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Istorice.
AARMSL	= Analele Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Literare.
AB	= Arhivele Basarabiei.
AMB	
(AMV)	- Αρχείο Μονής Βαττοπαιδίου (Arhiva Mănăstirii Vatoped).
AO	= Άγιον Όρος (Sfântul Munte).
AOA	= Άγιον Όρος Αθως (Sf. Munte Athos)
Arh. Olt.	= Arhivele Olteniei.
ASB	= Arhivele Statului, București.
BnJ	= Byzantinische neugrichische Jahrbucher.
BSHAR	= Buletin de section historique d'Academie Roumaine
BAR	= Biblioteca Academiei Române.
BCH	= Buletin de corespondence hellenique.
BCIR	= Buletinul Comisiunii istorice a României.
BOR	= Biserica Ortodoxă Română.
BRV	= Bibliografie românească veche.
BS	= Balkan Studies.
BSHAR	= Bulletin de la section historique de l'Academie Roumaine.
CL	= Cercetări Literare.
CM(SB)	= Comisiunea monumentelor istorice (Secțiunea Basarabia).
ΕΕΒΣ	= Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών.
EIE//KNE	= Ελληνικό Ιδρυμα ερευνών Κέντρο νεοελληνικών ερευνών.
GB	= Glasul Bisericii.
ΓΠ	= Γρηγόριος Παλαμάς.
IBΠΣΜ	= Ιερά Βασιλική Πατριαρχική Σταυροπηγιακή Μονή (Sfânta împărătească, patriarhală și stavropighială mănăstire).
IBU	= Istorie bisericească universală.
IMXA	= Ιδρυμα μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Institut. de studii sud-est balcanie).
ΙΣΜΜ	= Ιερά Σεβάσμια Μεγάλη Μονή (Sfânta mare mănăstire).
ΚΠ(CP)	= Κωνσταντινούπολη (Constantinopol).
LRV	= Literatura română veche.
MA	= Muntele Athos, Mont Athos, Mountain Athos.
Mitr. Ard.	= Mitropolia Ardealului.
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei.
MO	= Mitropolia Olteniei.
NRB	= Noua Revistă Bisericească.
RA	= Revista arhivelor.
RER	= Revue des Etudes Roumaines.
RH	= Revue d'histoire.
RI	= Revista Istorică.
RIAF	= Revista de istorie, arheologie și filologie.
RIR	= Revista de istorie română.
RT	= Revista teologică.
SI	= Secțiunea istorică.
SMIM	= Studii și materiale de istorie medie.
SMIV	= Studii și materiale de istorie veche.
ST	= Studii teologice.
VV	= Vyihtijskij Vremennik, Sankt Petersburg.

ISTORIA RELAȚIILOR ROMÂNNO-ATONITE DE-A LUNGUL SECOLELOR

INTRODUCERE CADRUL RELAȚIILOR ROMÂNNO-ATONITE

Istoria relațiilor multisekulare care au luat naștere și s-au dezvoltat între Țările Române și ansamblul mănăstirilor de la Muntele Athos, are la bază deja o bibliografie bogată¹. În 1986, apărea la Roma o lucrare foarte competentă a istoricului român Petre Năsturel, lucrare care constituie un corp unitar al istoriei acestor relații pentru perioada de până la 1653². Lucrare foarte bine organizată, dar mai ales foarte bine înzestrată cu date documentare de ultimă oră, rezultate ale unor cercetări proprii ale autorului, ea venea în urma alte lucrări din 1940, apărută la Sibiu în România, sub semnătura unui alt mare învățat. Pr. Teodor Bodogae³.

Ambele lucrări sunt dintre cele mai bune pentru problematica acestor relații, dar bineînțeles sunt diferite. Cea de a doua – ca să ne referim la ea în primul rând – se vrea o imagine de ansamblu asupra acestor legături istorice între români și atoniți, dar apariția de noi volume cu documente, mai ales în ultimele două decenii, face din aceasta un compendiu numai, dovedind că istoria acestor relații nu poate fi expeditată pe parcursul a 300-400 de pagini. Lucrarea suferă de anumite lacune și conține informații greu de verificat. Să nu uităm însă că era anul 1940; și cu toate acestea, ea rămâne una dintre cele mai bune lucrări pentru cei care doresc să abordeze subiectul.

Cealaltă, putem spune că este un ultim stadiu al cercetărilor, folosind o bibliografie bogată și de ultimă oră, dar mai ales documente pe care autorul le citează din belșug, trăgând concluzii dintre cele mai pertinente.

O altă lucrare de mare folos este și cea a învățatului Virgil Cândea, lucrare apărută în 1991⁴, care ne redă pentru fiecare mănăstire un număr de documente, dintre cele mai importante, o listă a condicilor, cărților, manuscriselor și obiectelor de artă, care privesc în mod direct relațiile româno-atonite. Chiar dacă de câteva ori găsim indicații *eronate*, lucrarea rămâne de un mare ajutor și prin aceea că ea

1. Cei interesați pot consulta I. Doens, *Bibliographie de la Sainte Montagne de l'Athos*, în "Le millenaire du Mont Athos (963-1963). Etudes et Melanges", Chevetogne, 1965, 2 vol.

2. *Le Mont Athos et les roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654*. Pont Institutum Studiorum Orientalum. Și aceasta conține o bibliografie foarte bogată (p. 11-22), care s-a dovedit a fi fost foarte bine studiată.

3. *Ajutoarele românești la Mănăstirile din Sfântul Munte Athos*. Putem și noi cita măcar câteva lucrări de mai mare importanță pentru potențialii cercetători: Ioanis Mamalakis, *To "Αγιον Όρος δια μέσου τών αιώνων*, Sfântul Munte Athos de-a lungul timpului Tesalonik, 1971; Gh. Cioran, *Σχέσεις τών ρουμανικών χωρών μετά τοῦ "Αθω και δὴ τών μονῶν Κουτλουμουσίου, Λάύρας, Δοχειαρίου και Αγίου Παντελεήμονος ἢ τών Ρῶσων* (*Relații între Țările Române și Athos, în special cu mănăstirile Cutlumuş, Lavra, Dohiariu și Sf. Pantelimon sau a Rușilor*), Atena, 1938 și nu putem ignora volumele de documente citate aici în bibliografie (colecția "Hurmuzachi", "Urechia", DRH, DIR, Catalogul documentelor moldovenești etc.).

4. *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*. București.

ni se înfățișază ca o listă, însoțită de bibliografie, o listă de la care oricine poate începe o cercetare.

Cercetările nu s-au oprit aici, ci, mai nou, există un mare interes pentru publicarea de documente descoperite în extrem de bogatele arhive ale Muntelui Athos.

Deși nu ne stau la îndemână mijloacele necesare pentru studiul documentelor (mă refer la cele slave sau grecești, pentru care trebuie cunoscută foarte bine scrierea veche), am încercat să continuu, chiar dacă nu în aceeași manieră, cercetarea asupra acestor relații – de acolo de unde P. Năsturel a rămas – anul 1653. Pentru aceasta am reușit ca, pe lângă documentele publicate, să consult și pe acelea încă nepublicate care se găsesc în Arhivele Statului din București. Din păcate însă, multe dintre documentele care ar prezenta vreun interes pentru această problemă au fost luate de armatele sovietice, după 1950, și duse la Moscova. Această mențiune se găsește scrisă cu creion roșu pe filele cataloagelor care au înregistrat aceste documente. Din fericire însă, despre ele avem știri și din niște indici publicați între 1950-60. Nu pot fi ignorate însă documentele publicate în colecțiile Hurmuzaki și V. A. Urechia sau în Cataloagele de documente (vezi bibliografia).

Numărul documentelor românești din Muntele Athos este în jur de 40.000 conform unor estimări mai noi.

Existența unui atât de mare număr de documente acolo, explică continuitatea legăturilor dintre români și mănăstirile de la Athos.

Acestea mai explică faptul că domnitorii români și-au făcut o politică din susținerea Muntelui Athos, evident o politică de tip bizantin imperial, precum vom avea ocazia să constatăm. Îi vom vedea pe domnii români ajutând Athosul să supraviețuiască, așa cum au făcut-o și pentru toate celelalte locuri sfinte, aceasta constituind un act cu semnificație politică, dar mai ales unul de evlavie. Este cunoscut astăzi și nu mai neagă nimeni faptul că Țările Române au constituit balonul cu oxigen al Ortodoxiei, în general, și al Muntelui Athos, în special, pentru o perioadă de aproape cinci secole.

*

După căderea Bizanțului și a țărilor ortodoxe din Balcani, Principatele române au rămas singurul teritoriu a cărui autonomie acordată de Înalta Poartă permitea refugiaților greci, sârbi, bulgari, sirieni sau ierusalimiteni să se îndrepte către ele, acestea devenind astfel un centru politic și cultural al lumii ortodoxe.

De aici înainte domnii români și-au asumat responsabilitatea continuării tradiției bizantine, ei înșiși considerându-se urmași ai bazileilor bizantini.

Politica pe care o vor practica va fi una de protecție față de toate locurile sfinte din Orient. Bizanțul real dispăruse, dar locul lui fusese luat de un Bizanț ideal, care va dura prin instituții, prin artă, arhitectură. Era un Bizanț perpetuat prin structurile Muntelui Athos și ale Patriarhiei Ecumenice. Tocmai de aceea domnii români își vor îndrepta atenția către Athos și către Patriarhia Ecumenică, precum și către celelalte Patriarhii, pe care le vedeau drept instituții care conser-

vau prin excelență tradiția bizantină. De aceea, tendința atonită a domnilor români nu era numai un act de evlavie, ci devenea și unul cu semnificație politică⁵.

Este vorba despre o încercare de reconstituire a Imperiului Bizantin sub egida Patriarhiei Ecumenice și a celorlalte centre ortodoxe. Tocmai de aceea Nicolae Iorga folosea fericita formulă "*Bizanț după Bizanț*"⁶.

Un alt mare istoric român, preia și el cu argumente această formulă: "*aducând un sprijin material, a cărui însemnătate a fost de nenumărate ori relevantă, scăpătatelor autonomii ecleziastice din Arabia, Siria și Palestina sau din Peninsula Chalcidică, Tesalia și insulele grecești – care sunt încă una din formele supraviețuirii bizantine, domnii români din sec. XV-XVI nu se supuneau numai unei exigențe a mentalității religioase – aceeași neschimbată din timpurile glorioase ale Bizanțului, dar simțeau ca o datorie mai mult decât ca un drept că ei au de continuat tradiția politică și culturală a statelor ortodoxe din sud-estul european, toate mai mult sau mai puțin poleite de ideologia imperială*"⁷.

Suveranii români nu au purtat niciodată titlul de "țar" de la "cezar", precum despoții sârbi sau bulgari. În timp ce aceștia, de la Simeon (la 925) la Ștefan Dușan (1346) aspirau la succesiunea bizantină pe calea cuceririlor, românii acordaseră azil ideii bizantine. Era o "*translatio imperii*", directă, simbolizată de prezența Cantacuzinilor, considerați ultima casă imperială, prin catedralele ortodoxe de la Curtea de Argeș (1517– sau Trei Ierarhi (1638–9), prin crearea unui stil în arhitectură care sintetiza arta ortodoxă imperială cu cea italiană și printr-un tip de civilizație continuând consecvent valorile antichității transmise prin Bizanț⁸.

Aportul domnilor Valahiei și Moldovei la supraviețuirea Bizanțului s-a manifestat în chip variat: prin ajutorul și patronajul asupra Bisericii Orientale, în mod deosebit asupra Patriarhiei Ecumenice și Muntelui Athos, precum și asupra celorlalte Patriarhate sau Locuri sfinte, apoi prin receptarea unor instituții ale Im-

5. Eugen Stănescu, *500 de ani de relații româno-bizantine*, în "Lumea Bizanțului" (volum pregătit în întâmpinarea celui de-al XIV-lea congres internațional de studii bizantine, București, 6-12 sept. 1971), București 1972, p. 167; Virgil Căndea, *Noi și Bizanțul*, în *op. cit.*, p. 15.

6. București 1972; ed. greacă Atena, 1984 (trad. de Giannis Karas), Ideea "Bizanțului după Bizanț" a fost reluată și permanent argumentată de către istoricii români de după Iorga. Însuși Iorga are mai multe lucrări ce exprimă această idee: *I. Les bases nécessaires d'une nouvelle histoire du Moyen Age. II. La survivance byzantine dans les pays roumains*, sunt două comunicări din 7 și 8 aprilie 1913 făcute la Congresul internațional de studii istorice, la Londra; idem, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol și a Bisericii Ortodoxe*, "AARMSI", 36, 1913-14, p. 207-236. Este continuat în concepție de Dumitru Năstase. *L'héritage impérial byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Milano, 1976; idem, *L'idée impériale dans les pays roumains et "le cryptoempyre chrétien" sous la domination ottomane*, Atena, 1981; A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în sec. XVI-XVIII*, Ed. Academiei RSR, București, 1983; Valentin Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. XVIII*; București, 1980; P. Năsturel, *considérations sur l'idée impériale chez les Roumains*, "Byzantina", 5, 1973. Se poate adăuga: Demostene Russo, *Studii istorice greco-române*, București, 1939; Octavian Iliescu, *L'héritage de l'idée impériale byzantine dans la numismatique et la sigilographie roumaine du moyen âge*, "Byzantina", 3, 1971, p. 297-309.

7. A. Pippidi, *Ibidem*, p. 26.

8. D. Năstase, *L'idée impériale*, p. 222.

periului dispărut, încât să se poată vorbi de o "concentrație culturală bizantină" în Principatele române⁹.

Acesta este contextul în care, după căderea Constantinopolului, în Principate vin foarte mulți dintre învățații greci, dar și călugări de la Muntele Athos, pentru a cere sprijinul domnilor români. Așa va apărea – de la începutul secolului XVI – epoca de influență greacă în viața politică, socială și culturală a românilor, astfel încât Nicolae Iorga enunța că pentru noi, românii, trebuie să fie o mândrie faptul de a fi fost gazdele culturii grecești¹⁰, din care ne-am și împărtășit cu prisosință. Aici și-a avut rolul său deosebit și Muntele Athos.

Ei veneau nu în calitate de greci, tinzând a greciza, ci ca moștenitori ai unei civilizații universale de limbă greacă, străduindu-se totuși prin școlile abia întemeiate să câștige pe orice ortodox la elenismul de nuanță bizantină¹¹.

Mereu actuală în felul ei, renașterea Imperiului Bizantin a îmbrăcat forma unui mit, cu un necontestat rol politic, în continuă evoluție. Chiar la finele secolului XVIII, el mai putea colora revoluționarismul național al lui Rigas Velestinlis¹².

Până la 1821, influența bizantină s-a întemeiat pe o serie de forțe politice, sociale, economice și culturale cu un amplu substrat etnic și demografic, bine reprezentat în Principatele române. Astfel s-a creat iluzia-realitate – spune învățatul Valentin Georgescu – că, după 1453, Bizanțul a continuat la nord de Dunăre cu mai multă strălucire decât pe malurile Bosforului, în Moreea sau în modesta aglomerație care luase locul Atenei¹³.

Una dintre forțele identificabile îndărătul receptării bizantine – continuă același autor – poate fi numită "acapararea grecească" la toate nivelele: colectiv și indivi-

9. D. A. Zakyntinos, *Nicolas Iorga historien apres Byzance*, "Association Internationale d'études du SE Européen, Bulletin 9 (1971), 45-1-2, p. 8; Nicolae Iorga, *Vasile Lupu...*, p. 207-38; idem, *Byzance après Byzance*, p. 154-181; idem, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, "AARMSI", 36 (1913-14), p. 447-516; idem, *Le Mont Athos et les pays roumains*, "ARBSH", 2, 1914, p. 149-213, idem, *Legăturile românești cu Muntele Sinai*, "ARMSI", 13 (1932-33), p. 335-346; idem, *Fundațiile religioase ale domnilor români în Orient*, "AARMSI", 36, 1913-14, p. 863-800; idem, *Fondations de princes roumains en Epire en Morée, et Constantinople, dans l'île et sur la cote d'Asie Mineure*, "ARBSH", 2, 1914, p. 241-69; idem, *Donațiile românești pentru mănăstirile de la Marea Marmara*, "RI", 7 (1921), p. 143-7; idem, *Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah Sarai*, "ARMSI", 13, 1932-33.

10. *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 301. Iorga spune foarte frumos aici: "multă vreme am crezut că aceasta (acceptarea culturii grecești, n.n.) este o umilință; acum nu mai e nici un motiv să credem aceasta, pentru că, de fapt, nu noi cedam înaintea culturii grecești, ci era altceva: noi deveniserăm patroni ai culturii grecești, cum deveniserăm patroni ai Ortodoxiei prin aceea că asupra noastră trecuseră toate datoriile în același timp cu tot prestigiul, toată influența și toată situația de hegemonie a împăraților Bizanțului".

11. N. Iorga, *Bizant după Bizanț*, p. 214; Vezi și Gr. M. Ionescu, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova, cu privire la Biserică, școală și societate (1359-1873)*, București, 1900.

12. Al. Elian, *Sur la circulation manuscrite des écrits politiques de Rhigas en Moldavie*, în "RBH", 1, 1962, p. 487-97.

13. *Op. cit.*, p. 88.

dual, social, politic, economic, cultural, cât și prin marile familii post-bizantine¹⁴, care și-au avut locul lor bine determinat în societatea românească de atunci.

Pătrunderea grecilor și împământenirea lor la nord de Dunăre a fost dintru început înlesnită de prinți filoeleni, precum Neagoe Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzini sau Constantin Brâncoveanu, care erau, de altfel, principalii exponenți ai politicii de tip imperial bizantin.

Acest concurs de împrejurări creat în secolul XVI ar fi determinat Patriarhia Ecumenică să reediteze ceremonialul de investire și ungere a împăraților pentru domnii români¹⁵, astfel încât aceștia ajungeau să preia treptat rolul de etnarh cu care sultanul investise pe patriarh imediat după căderea Bizanțului. În această calitate domnii aveau un motiv în plus să aibă comportamentul pe care-l știm față de Locurile Sfinte. Ei deveneau protectorii oficiali ai acestora – nu de acum, însă, de când începeau să fie unși chiar de Patriarh, ci de mai mult timp¹⁶ – situație care a beneficiat de exclusivitatea până la 1681, când, în urma păcii de la Radzin (războiul ruso-turc), țarul Rusiei a primit odată cu recunoașterea titlului său de către Poartă și dreptul de protecție asupra Bisericilor Ortodoxe ale Imperiului¹⁷. Cu toate acestea,

14. *Ibidem*, p. 89. Însemnătatea acestor mari familii n-a scăpat intuiției marelui Iorga; vezi *Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie*, în "ARBSH", 18, 1931; Dimitrie Skarlat Soutzou, *Les familles princieres grecques de Valachie et de Moldavie*, în "Symposium. L'époque phanariote, 21-25 oct. 1970", Institute for Balkan Studies, 145, Tesalonic, 1974, p. 229-253. În sensul acesta se exprimă și Dimitrios Oikonomidis, *Ελληνο-ρουμανική σχέσεις (Relații româno-grecești)*, "Αθηνά", 77, 1978-79. Bibliografia este, bineînțeles, mult mai vastă, dar cum aceasta nu face subiectul lucrării noastre argumentăm, numai cu câteva din cele mai cunoscute exemple: Se știe că a treia soție a lui Ștefan cel Mare, Maria de Mangop, era din neamul Paleologilor. Mihai Viteazul, a fost ajutat să ajungă la tron de Andronic Cantacuzino, exponentul unceia dintre cele mai însemnate familii care a domnit pe parcursul secolului XVII în Țara Românească.

15. Prima ceremonie de acest fel s-a făcut pentru Petru Cercel (1583-85), la Constantinopol, după ce Radu Paisie (1535-45), avea să deschidă seria domnilor care primeau investitura de la sultan, chiar în vechea capitală bizantină. În aceste acte, Iorga vede începutul "imperialismului bizantin prin domnii români", cum de altfel și intitulează cel de-al VI-lea capitol al lucrării *Bizanț după Bizanț*, p. 124, p. 133, cf. D. Năstase, *L'idée impériale*, p. 205-207.

16. Pe icoana Sfântului Atanasie de la Marea lavră, dăruită acesteia de Vladislav I al Țării Românești (1364-77), domnul se semna: "μέγας βοεβόδας ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός αὐθέντης καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Οὐγγροβλαχίας" (mare voievod în Hristos Dumnezeu credincios, stăpân și împărat a toată Ungrovlahia) – P. Ș. Năsturel, *Aux origines des relations roumano-atonites. L'icone de Saint Athanase de Lavra du voievode Vladislav*, în *Actes du VIème Congrès international des études byzantines*, II, Paris, 1951; p. 307-314 – întocmai cum apărea într-un hrisov din 1336, Andronic III Paleologul – vezi E. A. Skouvaras, *Ολυμπιώτισσα* Atena, 1967, p. 495, cf. Pippidi, *op. cit.*, p. 20. După 200 de ani vedem portretul lui Alexandru Lăpușneanu al Moldovei (1552-61; 1564-68) purtând inscripția: "ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐσεβῆς καὶ πιστός αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας", ceea ce nu era un titlu de complezență, străin, pe care în recunoștința lor monahii greci îl decernau aceluia care reînnoia, față de locașul lor, mărinimia vechilor bazilei – N. Iorga, *Portretele domnilor noștri de la Muntele Athos*, AARMSI, s. III, tom IX, 1928, p. 23-27, cf. Pippidi, *op. cit.*, p. 21. În Țara Românească, formularul documentelor nu variază până târziu: Radu de la Afumați, Moise, Vlad Încatul Vlad Vintilă, Radu Paisie, Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr, Alexandru Mircea, Mihnea Turcitul preiau vechile titluri, mai ales când fac câte o danic la Muntele Athos, v. Pippidi, *op. cit.*, p. 21.

17. Ioan Dură, *Voievozii Valahiei și Moldovei și patriarhi ortodocși ai Răsăritului în a doua jumătate a sec. XVII*, în "GB", 1982, nr. 9-10, p. 735 (în franceză, în "Buletinul Bibliotecii Române", VIII (XII – serie nouă), 1980-81, Freiburg, 1981.

românii nu au încetat să-și manifeste simpatia față de Locurile Sfinte și față de Athos, în special, ci au continuat în aceeași manieră ca și până atunci.

Postura la care au ajuns, aceea de protectori exclusivi, le permitea chiar să numească sau să demită Patriarhi. Evident, n-o făceau în mod direct, ci determinau Poarta prin gratificații și prin influența pe care o aveau acolo¹⁸.

Această calitate de protectori¹⁹ ai Bisericii Ortodoxe au căpătat-o datorită unui statut de autonomie, statut cucerit adesea prin luptă. Și poate că tocmai faptul de a fi exponenți ai luptei antiotomane a atras atât de mult pe atoniți în Țările Române, dar și Patriarhia Ecumenică²⁰. Tot acest statut le-a permis să se manifeste ca niște continuatori ai tradiției bizantine, ca un "*imperium in imperio*" și erau susținuți în aceasta chiar de grecii care veneau aici și care erau purtătorii acestei tradiții, pe care o aduceau acum cu ei.

Era un fel de "perpetuum mobile": grecii erau atrași de o situație bună pe care o dobândeau în Principate și de protecția de care puteau beneficia aici, dar și domnii răspundeau pozitiv tradiției pe care aceștia o aduceau prin aceea că se voiau ajutătorii lor.

Așa îi vom vedea, pe parcursul a aproape cinci secole făcând nenumărate "mile" (eleimosine) sau daruri către patriarhi, dar în special către Muntele Athos, pe care-l considerau centrul Ortodoxiei.

Acest patronaj tradițional nu era decât un atribut al suveranității de concepție imperială sau de inspirație bizantină care a fost moștenită și care a primit formă prin domnii moldovlahi²¹.

În tot acest proces, nu poate fi ignorat faptul – destul de important – că tronul Principatelor a fost ocupat adesea de domni de origine greacă (Alexandru Iliș²²,

18. Este cunoscut cazul lui Atanasie III Patelaros, a cărui venire pe tronul constantinopolitan se datora lui Vasile Lupu, sau Dionisie IV Seroglanos, sprijinit de Șerban Cantacuzino pentru același scaun, în 1682, după ce acest domnitor uzase de toată influența sa spre a-l înlătura pe Iacob (1679–82; 1685–86; 1687–88) – Gh. Moiescu, *Istoria Bisericii Române*, București, vol. II, p. 138; I. Dură, *art. cit.*, p. 738-747; Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici*, "BOR", 1959, nr. 7-10, p. 104 et passim.

19. Calitatea de "protectori" o acordă N. Iorga numai prinților de după jumătatea sec. XVI, până atunci numindu-i, ca și pe ceilalți prinți, sârbi sau bulgari, doar "donatori" – *Bizanț după Bizanț*, p. 124, 138.

20. Mihnea III Radu (1658–59), admirator al marelui Mihai Viteazul, va arbora vulturul bicefal și se comporta ca un împărat, fapt care atrăgea judecata severă a patriarhului Dositei al Ierusalimului: "*νομάζων νικῆσαι τοὺς Ὀθωμάνους καὶ ἀφανίσει τὴν βασιλεία αὐτῶν. ὁ ἄφρων. καὶ γενέσθαι βασιλεύς*" (se imagina învingând imperiul otomanilor și desființându-l, nebunul, și devenind apoi împărat), – Năstase, *L'Heritage...*, p. 24. Chiar lui Mihai Viteazul, grecul Dionisie Ralli, duhovnicul său, îi sugera complicitatea grecilor pentru a ajunge la Bizanț, el care îi învinsese pe turci în mai multe locuri. Faptul acesta renăștea speranța grecilor, care vedeau în Mihai Viteazul un nou cruciat – Iorga, *Bizanț...*, p. 142-147 (ed. greacă, p. 156-162). Și Vasile Lupu cocheta cu ideea ajungerii la Constantinopol, deși el nu s-a remarcat ca luptător antiotoman, dar s-a remarcat ca principalul susținător material al Patriarhiei Ecumenice și al Muntelui Athos, în epoca lui.

21. Năstase, *L'Heritage...*, p. 36.

22. Despre Alexandru Iliș, grec împământenit care nu știa românește, dar era un cărturar cu idei înaintate, Matei al Mirelor ne spunea că împărțea dreptatea având în scaunul de judecată cărțile de drept bizantin. Pentru aceasta, luminatul ierarh îl sfătuia să țină cont și de legile țării (Moldova), care au avut câștig de cauză pe plan istoric: Val. Georgescu, *op. cit.*, p. 90.

Despot Heraclid, Leon Tomşa sau familia Cantacuzinilor), ca să nu mai vorbim de perioada fanariotă, în care domnii aveau să vină direct de la Constatinopol, din marile familii postbizantine, care ocupaseră posturi importante în administrația otomană. De asemenea, trebuie ținut seama de faptul că mulți dintre domnii români s-au aliat prin căsătorie cu familiile bizantine (Ștefan cel Mare se căsătorise cu Maria de Mangop Paleologhina, mama lui Mihai Viteazul era grecoaica Teodora).

În felul acesta s-a manifestat ceea ce mai înainte numeam "acapararea grecească", dar în folosul tradiției bizantine și al perpetuării ei. Acapararea aceasta s-a manifestat și în rândul oamenilor Bisericii. Biserica era strâns legată de stat în stil bizantin și nu poate fi deloc ignorat rolul ei major în receptarea instituțiilor bizantine și datorită grecilor care de multe ori au fost împinși pe scaunele episcopale ale celor două țări (mai puțin în Moldova). Efectele au fost benefice în ceea ce privește Athosul, dacă ar fi să ținem cont că de acolo ne-au venit cel puțin 4-5 mitropoliți. Cu toate acestea, nu se poate vorbi de o implicare directă a vreunora dintre Mitropoliile românești în problema acordării de ajutoare, sau închinării de mănăstiri. Închinările care s-au făcut nu au avut nevoie de recunoașterea sau sancționarea de către Mitropolie. Tot așa, ajutorul material acordat Athosului, cât și celorlalte așezăminte ortodoxe este expresia legăturilor clasei stăpânitoare din Țara Românească și Moldova cu instituțiile amintite. Ele n-au implicat în nici un fel intervenția Mitropoliei²³.

Este foarte important de menționat acest fapt și de a aduce o clarificare în problema relațiilor dintre stat și Biserică în Țările Române, fapt ce contribuie la cunoașterea modului în care se desfășurau relațiile româno-atonite. Deci, protectoratul a fost exclusiv al domnilor și nu a aparținut Bisericii, care și ea la rândul ei era supusă mării Biserici de la Constantinopol. Dacă era nevoie de vreo hoărăre sau confirmare a vreunui hotărâre domnești, aceasta nu o făcea Biserica din Moldova sau cea din Țara Românească, după caz, ci domnul era acela care se adresa direct Patriarhiei²⁴. În Moldova, situația a fost puțin diferită, pentru că acolo nu prea au fost acceptați ierarhi de alt neam decât români. Însă, acest fapt nu a afectat cu nimic relațiile domniei cu Locurile Sfinte.

23. Așa cum este cazul tuturor mănăstirilor închinare direct de domn, iar dacă erau închinare de vreunul din boieri întotdeauna aveau nevoie de o confirmare a domnului, nu a mitropolitului. Acesta a fost și motivul pentru care la 1639 Matei Basarab – iată totuși un domn care nu s-a dorit exponent al tradiției bizantine – va anula închinarea a 22 de mănăstiri din Țara Românească. În lista martorilor din hrisoavele de închinare nu apăreau nici măcar scaunele mitropoliților. Un amestec al mitropolitului Ungrovlahiei în gestiunea mănăstirilor închinare apare abia la sfârșitul sec. XVIII, dar la cererea domnului fanariot Constantin Hangerli, care căuta să îngrădească amestecul așezământului tutelar în administrarea averilor mănăstirești din Țara Românească (este vorba despre anafora obștească de la 1 sept. 1789, având în fruntea semnăturilor pe cea a lui Dositei al Ungrovlahiei, cât și hrisevul pentru mănăstiri din aceeași lună a lui Constantin Hangerli) – Cezar Bolliac, *Mănăstirile din România*, București, 1862, p. 325; p. 526-533; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VII, București, 1894, p. 166-167.

24. La actul de dezînchinare al lui Matei Basarab, din 1639, patriarhul Partenie răspunde cu o confirmare, în 1641. Nu o face mitropolitul muntean, ci patriarhul, în mod sigur la cererea lui Matei Basarab, care, deși nu avea veleități imperiale, se comportă totuși ca un suveran față de Patriarhie. Cea mai bună analiză a acestor raporturi, domn-Biserică, o găsim la Al. Elian, *art. cit.* și la I. Dură, *art. cit.*

Dintre toate aceste așezăminte, Muntele Athos a beneficiat de o stare privilegiată, majoritatea ajutoarelor îndreptându-se către el. Acest ajutor, așa cum am mai spus a constat în acordarea de subvenții anuale, permanent confirmate, întărite și sporite de domnii români, în oferirea de obiecte de cult, care azi sunt adevărate opere de artă, prin oferirea de bunuri mobile și imobile (animale, pământuri, moșii cu livezi, iazuri, stupi, mori, magazii, hanuri, depozite ș.a.), precum și prin închinarea de mănăstiri cu tot ce le aparținea acestora. Dar nu numai domnii făceau aceste danii, ci și persoane particulare, adică boierii, fie pământeni, fie dintre grecii împământeniți prin căsătoria cu românce.

Au ajuns în acest fel în administrația Athosului mai bine de 125 de mănăstiri și schituri, cu peste o pătrime din teritoriul Principatelor (Moldova și Țara Românească). De pe urma acestor contacte se păstrează aceste aproximativ 40.000 de documente în arhivele atonite (este vorba despre documentele românești, care privesc aceste raporturi).

Bineînțeles că nu toate sunt domnești, ci o parte aparțin unor persoane particulare, care au făcut danii acolo, altă parte privește metoacele închinat acolo, iar o alta se referă la pricini de moșie sau conține corespondența cu Țările Române. Au fost scrise în greacă, slavă, română sau franceză, multe dintre ele fiind adevărate opere de artă prin modul în care erau realizate.

Contactul prim al românilor cu Athosul s-a realizat printr-un călugăr sârb de la Hilandar, Nicodim, care venise în Țara Românească pe timpul lui Vladislav I, spre a reorganiza monahismul românesc după tipicul celui atonit. Lucrarea sa a fost de mare importanță și prin aceea că i se datorează ridicarea unor mănăstiri în scopul întăririi Ortodoxiei în calea expansiunii catolice a regilor ungari. La acest proces și-a adus contribuția și Filotei Kokinos, egumen al Lavrei și patriarh al Constantinopolei (1353-1354; 1364-1376), căruia i se datorează și uniformizarea rânduielilor de slujbă ale proskomidiei și privegherii²⁵.

Cu aceste începuturi de reorganizare a Bisericii Române, coincide legătura cu mănăstirea Cutlumuș, rectitorită de Vladislav I, la cererea protosului Sfântului Munte, Hariton, fost egumen în acea mănăstire. În testamentul său, Hariton mărturisea că a venit de șapte ori în Țara Românească, spre a convinge pe voievozii ei, Nicolae Alexandru Basarab și apoi pe Vladislav I, să refacă mănăstirea. Este cunoscută scrisoarea ctitoricească a lui Vladislav, din septembrie 1369, din care aflăm că Hariton îi scrisese pentru a-l ruga să continue lucrările începute de tatăl său Nicolae Alexandru. Tocmai de aceea, spunea voievodul, *"eu voi înconjura cu ziduri și cu turn de întărire mănăstirea și voi înălța biserică, trapeză, chilii, voi răscumpăra moșii și voi da animale ea prin aceasta să fie pomeniți părinții domniei mele și eu... căci așa-se pomenesc în Sfântul Munte și voievozii sârbi și bulgari, ruși și iviri"*²⁶. În schimb, voievodul îi cerea lui Hariton o favoare pentru românii de acolo, adică să schimbe regimul de viață chinovial, în regim idioritmnic. Inițial, Hariton a refuzat, dar constrâns economic, a trebuit să accepte în cele din

25. T. Bodogae, *Considerațiuni istorice privind legăturile Bisericii române cu mănăstirile din Muntele Athos*, în "MB", 1963, nr. 3-4, p. 164.

26. P. Lemerle, *Actes de Kutlumuș*, Paris, 1945.

urmă. Mănăstirea a fost aproape integral reparată cu banii voievodului, până la 1372, fiind numită mai apoi, în documente "*Lavra Țării Românești*".

În situația menționată Hariton a jucat un rol covârșitor, pentru că în tipiconul din 1394 vedem Cutlumușul numindu-se "*mănăstirea lui Hariton*" și fiind situată pe locul al 17-lea din cele 25 existente atunci. Ba mai mult, datorită faimei pe care o căpătase, domnul l-a chemat să preia scaunul mitropoliei Ungrovlahiei (1372-80), căci Iachint, primul ei mitropolit, murise.

Nu vom insista asupra amănuntelor, îndeobște cunoscute, pentru că aceasta nu face subiectul lucrării noastre²⁷. Dorim doar să menționăm că acest moment constituie începutul oficial al relațiilor noastre cu Sfântul Munte Athos. De atunci au început voievozii Valahiei și mai apoi și ai Moldovei să ofere ajutor economic Muntelui Athos, ajutor care mai târziu a crescut și care în primele secole ale turcocrăției a constituit o susținere neprețuită pentru supraviețuirea mănăstirilor de acolo²⁸.

Concurenți în acest domeniu au fost – iată – domnii Valahiei și Moldovei, fie români, fie greci, fie greco-români. Nu poate spune nimeni că nu a existat voievod din cele două Principate, după căderea Constantinopolului, până la revoluția din 1821, care să nu fi arătat atenție față de Muntele Athos, dovedind în felul acesta că doresc să fie diadohi ai împăraților bizantini și comportându-se în acest fel²⁹. Se poate spune – după expresia lui A. Pippidi – că ceasul lor se oprise la ora Bizanțului³⁰.

Este relevant în acest sens un document de la Vlad Călugărul, către mănăstirea Hilandar, din 1492. El exprima acolo principiul continuării acestei tradiții preluate de români: "*Râvnind a urma pilda fericitilor ctitori greci, sârbi, bulgari și a celor din neamul nostru, care au înfrumusețat grădina Maicii Domnului (Περιβόλι της Παναγίας) am urmat și noi a ajuta și a întări aceste mănăstiri*"³¹. Iată deci justificarea.

În același timp, în care Vlad Călugărul își definea poziția față de Locurile Sfinte, în Moldova, Ștefan cel Mare avea să ducă o aceeași politică, care va face ca mănăstirea Zografu să devină – evident prin daniile marelui domn – "*Lavră a*

27. Problema este expusă cu lux de amănunte în lucrarea Prof. P. Năsturel, *Le Mont Athos*, cap. Kutlumuș, p. 39-73; vezi și Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1992, p. 267-9; 433.

28. Panagioti Hristu, *To `Αγιον `Ορος. Αθωμική πολιτεία. Ιστορία, τέχνη, ζωή (Sfântul Munte. Civilizația atonită. Istorie, artă, viață)*, Atena, 1987, p. 172.

29. *Ibidem*, p. 198.

30. *Op. cit.*, p. 27. Politica aceasta de continuare a tradiției bizantine își propune trei țeluri: "*ajutorarea Muntelui Athos și a întregului Răsărit Ortodox, respectarea principiilor corespunzătoare unui ideal greco-roman și bizantin în materie de guvernare internă și luptă antiotomană. În conștiința contemporanilor secolelor XVI-XVII, această concepție reprezintă o tradiție*". În tot acest proces și-au adus contribuția lor foarte mare fruntașii greci refugiați aici: *ibidem*, p. 54.

31. Gr. Nandriș, *Documente slave din mănăstirile Sfântului Munte*, București, 1937, p. 59; *Documenta Romaniae Historica Țara Românească*, I, București, 1966, p. 379-80; cf. Teodor M. Popescu, *Considerațiuni istorice privind legăturile Bisericii române cu mănăstirile din Muntele Athos*, "MB", 1963, nr. 3-4, p. 165.

Țării Moldovei"³². Toată această politică indica o anumită comuniune de interese pe plan spiritual.

Ștefan cel Mare n-a fost primul care a deschis drumul acestor relații cu Athosul, ci se pare că acest drum a fost deschis de Alexandru cel Bun, despre care tradiția spune că ar fi primit chiar vizita împăratului Ioan VIII Paleologul, care se întorcea din Occident, unde fusese spre a cere ajutorul latinilor în apărarea cetății Ortodoxiei – Constantinopolul.

Am amintit în mod special cele două domnii, a lui Vlad Călugărul (1481–95), în Țara Românească și a lui Ștefan cel Mare (1457–1504), în Moldova, pentru că ele coincid cu timpul în care românii încep să manifeste un interes deosebit pentru Sfântul Munte, cu mult mai mare decât până atunci. Singura legătură mai strânsă o aveau domnii valahi cu Cutlumușul, asupra căruia își exercitau drepturile de "epitropi" sau "efori", asemănătoare celor deținute de craii sârbi sau țarii asupra Hilandarului, Sf. Pavel și Xenofonului și, respectiv, asupra Zografului și Filoteului³³.

Un alt capitol în istoria acestor relații este cel privitor la domnia lui Radu cel Mare al Țării Românești (1495–1508), care se împletește foarte frumos cu cei trei ani, aproape, ai păstoriei mitropolitului grec Nifon (1503–1505). Acesta din urmă a fost chemat chiar de domnitor, după ce a fost în două rânduri patriarh de Constantinopol (1466–88; 1496–98), spre a reorganiza Biserica munteană. Nifon este autorul actualelor episcopii de Râmnic și Buzău, dar nu a păstorit foarte mult, căci din cauza unor diferende cu domnul a fost silit să se retragă din scaun.

Întâlnirea celor două personalități mai are o trăsătură comună: mănăstirea Dionisiu. După retragerea din scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, Nifon nu a mai trăit mult, căci se pare că a murit în – 1508, fiind înmormântat la această mănăstire, de unde a plecat inițial³⁴.

Pe de altă parte, istoria l-a înregistrat pe Radu cel Mare ca pe unul dintre cei mai importanți donatori la câteva din mănăstirile atonite: Hilandar Cutlumuș, Zografum, Dohiariu, Filoteu, Sf. Pantelimon³⁵.

32. Însuși domnitorul obișnuia să numească Zografu "mănăstirea noastră", ceea ce înseamnă că avusese o contribuție însemnată la refacerea ei. Într-adevăr, Ștefan cel Mare și-a îndreptat atenția către Zografu încă din 1463. La 1466 îi dădea 100 galbeni ungurești și mai apoi câte 500 aspri, la 1475 îi zidea arsanaua, către 1495 făcea reparații la zid, chilii și trapeză, încât la 1502 mănăstirea apărea restaurată în întregime. La 1489, când călugărul Isaia de Hilandar vizita Zografu, spunea că este făcută de Ștefan cel Mare. Așa se explică de ce actele sale conțin formula "mănăstirea domniei mele". Zografu n-a fost însă singura mănăstire care a beneficiat de daniile sale, ci urmele acestei griji a domnului se găsesc și la Vatoped, Grigoriu și Constamonitu – V. P. Năsturel, *Le Mont Athos*, cap. Zografu; a se vedea și capitolul privitor la m-rea Zografu din lucrarea de față.

33. Vlad Călugărul venea în ajutorul mănăstirilor Sfântul Pantelimon (1487), Kutlumuș (1488–90), Dohiariu (1490), Filoteu (1488–92), Sfântul Ilie și Hilandar (1492) – N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, AR MSI, II, XXXVI, 1913–14, p. 148-213; T. Bodogae, *Ajutoarele*; D. P. Bogdan, *Despre daniile românești la Athos*, în "Arhiva Românească", VI, 1941, p. 1-47; P. Năsturel, *Le Mont Athos*, vezi capitolele respective. Apoi, nu trebuie uitat că în cazul mănăstirilor sârbești Vlad Călugărul devine protectorul lor, în virtutea legăturii sale de rudenie cu familia Brancovici – Petre Năsturel, *Sultana Mara, Vlad Vodă Călugărul și începutul legăturilor Țării Românești cu mănăstirea Hilandar (1492)*, "GB", XIX, 1960, nr. 5-6, p. 498-502.

34. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 441-443; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, București, 1976, p. 204-205 (vezi în aceste două lucrări și bibliografia privitoare la această perioadă).

35. Vezi aici capitolele respective.

Constatăm acum și daniile ale unor persoane particulare, ale uneia dintre cele mai puternice familii ale vremii, și anume ale boierilor Craiovești, către Sfântul Pavel și Xenofon. Acesteia din urmă i-au închinat ei mănăstirea olteană Zdrelea, ctitorie de familie³⁶.

Pentru prima oară în Principate apare acum obiceiul acesta al închinării de mănăstiri, cu tot ce le aparținea, obicei generalizat mai târziu, adică de la sfârșitul secolului XV.

Nu am insistat aici asupra personalității incontestabile a lui Nifon, ci o să ne mulțumim a aminti că rolul său a fost considerabil în lucrarea de reorganizare a Bisericii Române. Tocmai de aceea, conștient fiind de valoarea marelui ierarh, domnul Neagoe Basarab a făcut o raclă de argint pentru moaștele sale, o adevărată operă de artă, care azi se găsește la mănăstirea Dionisiu.

Acest domn a constituit o figură proeminentă în epocă, fiind domnul bizantin prin excelență, pe care autorul "Viații Sfântului Nifon", Gavriil Protul, îl numește "ctitor mare a toată Sfetagora"³⁷. Aceasta, pentru că epoca sa a fost una dintre cele mai importante pentru Athos³⁸.

Cum a ajuns Neagoe Basarab ctitor la Athos? A urmat la tron după tatăl său, Vlad Călugărul, a cărui concepție imperială am văzut-o exprimată în hrisovul de la 1494, către Hilandar.

Pe 15 august 1517, Neagoe Basarab convocase toate marile personalități ale Ortodoxiei la sfințirea grandioasei sale ctitorii de la Curtea de Argeș³⁹. Prezența patriarhului Teolipt la acest eveniment voia parcă să demonstreze că ceea ce nu era posibil pe fostul teritoriu bizantin, era posibil acum la nordul Dunării. Așa se naștea acel "Bizanț după Bizanț", continuare a ceea ce fusese el odinioară, dar într-o formă mai modernă acum⁴⁰.

36. Cazul boierilor Craiovești este analizat pe larg de Radu Crețeanu, *Traditions de famille dans les donations roumaines au Mont Athos*, în "Etudes byzantines et post - byzantines", I, coordonator: E. Stănescu, N. Ș. Tanașoca, București, 1979, p. 135-148. În ce privește închinarea Zdrelei, v. Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 265, nota 37.

37. Gavriil Protul, *Viața Sfântului Nifon, patriarhul Tarigradului*, București, 1937, ed. Tit Simedrea, p. 30.

38. Domnul valah a ajutat efectiv toate mănăstirile: la Marea Lavră a dat 90.000 taleri și a refăcut catoliconul, a pus plumb pe el, la Vatoped a dat 9.000 aspri anual, la Ivir a refăcut catoliconul și a construit un apeduct, la fel la Hilandar. Cutlumușul îl refăcuse total, dându-i și 185 piese de aur (= 1.000 aspri). Xiropotamului i-a oferit 3.000 aspri și i-a refăcut trapezăria și pivnița. Enumerările pot continua însă, nefăcând obiectul lucrării, vom aminti bibliografia: Bodogae, *op. cit.*; Năsturel, *Le Mont Athos*; Iorga, *Muntele Athos*.

39. Cu prilejul sfințirii acestei prestigioase ctitorii a avut loc și canonizarea patriarhului Nifon, prima despre care avem cunoștință la noi în țară. S-a hotărât ca prăznuirea lui să se facă în toate Bisericile Ortodoxe la data de 11 august, ziua morții sale. Și aceasta era o dovadă a "universalității" – de acum – a "Bizanțului după Bizanț", dovada deplină a lui "translatio imperii". M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 443; Al. Elian, *op. cit.*, p. 912.

40. Virgil Cândea, *Noi și Bizanțul*, p. 15; Eugen Stănescu, *500 de ani*, p. 168. Neagoe Basarab reușise să impună în conștiința popoarelor sud-dunărene ideea că prinții Valahiei sunt moștenitorii tradiției imperiale bizantine și să cultive la aceste popoare speranța că eliberarea va veni de la Nordul Dunării – Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 96, 100, cf. D. Năstase, *L'idée impériale*, p. 227-228.

Neagoe Basarab este considerat exemplul cel mai elocvent pentru concepția și activitatea sa imperială: este voievodul a cărui operă sistematică de susținere a Ortodoxiei balcanice și a Orientului Apropiat a fost de o mare amploare și de o rezonanță nemaiaținsă până la el⁴¹. Și nici după el nu s-au mai găsit ușor domni valahi care să fie atât de interesați de Athos.

Abia după vreo 60 de ani, călugării greci se vor adresa lui Mihnea II Turcitul (1577–83; 1585–91), care a sfârșit prin a-și abandona credința în favoarea islamului, ca să-și salveze viața.

Doar din Moldova vom mai găsi domni care să țină la statutul ce-l avusese Neagoe în Țara Românească, deși nici unul din ei, până la Vasile Lupu, n-a mai făcut-o cu aceeași intensitate. Așa au fost Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu. Petru Rareș (1527–38; 1541–46), va ridica schitul Morfonu și va face reparații la Karakalu, iar Alexandru Lăpușneanu (1522–61; 1564–68) și soția sa Ruxandra, vor ajuta Athosul într-o vreme în care se afla la mare ananghie⁴².

În anii în care Petru Rareș domnea în Moldova, Athosul avea să mai primească danii și din Țara Românească, de la Vlad Vintilă (1532–35), fiul lui Radu cel Mare⁴³ și de la urmașul său, Radu Paisie (1535–45) – și acesta fiu al lui Radu cel Mare – domnul despre care spuneam că deschide seria domnilor numiți direct de sultan⁴⁴.

Ultimele decenii ale veacului amintit s-au remarcat printr-o creștere neobișnuită a elementului grecesc și deci a influenței grecești în viața publică românească sub toate aspectele ei. Când familii domnești, cum este aceea a lui Alexandru II (1568–1577), sau a fratelui său Petru Șchiopul, domn în Moldova (1574–79; 1582–91), sunt aproape cu totul grecizate, este firesc ca descendenții lor, cum sunt Mihnea Turcitul sau Radu Mihnea⁴⁵, fiul său și respectiv nepotul lui Alexandru II, amândoi voievozi ai Țării Românești, să încurajeze elementele grecești, nu numai dinlăuntrul țării, ci și din afara ei, în fruntea cărora stăteau marii ierarhi ai Bisericilor orientale.

41. N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 129-130; Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 289; D. Năstase, *L'idée impériale*, p. 208; A. Pippidi, *op. cit.*, p. 55.

42. Vatopedului i-a dat un caravansarai (depozit), cumpărat cu 65.000 aspri de la un turc din Tesalonic și, în plus, i-a mai dat 300 galbeni pe an. La Dionisiu a clădit bolnița și aripa sudică și a mărit trapeza. Pentru Zografu, Ruxandra a răscumpărat metoacele din Macedonia cu 52.000 aspri. Domnul a mai refăcut Dohiariul integral și l-a zugrăvit prin purtarea de grijă a Mitropolitului Teofan II (1564–72; 1578–79; 1582–88) care este îngropat acolo. După moartea domnului, văduva lui va oferi Dohiariului 165.000 aspri, adică 2.700 piese de aur! Au mai dat 35.000 aspri la Karakalu și au ajutat și Grigoriu (vezi aici capitolele respective).

43. La Hilandar, 10.000 aspri pe an, iar pentru bolnița de aici 800 aspri, tot câte 10.000 aspri pe an la marea Lavră, alte ajutoare la Zografu, Xiropotamu, Vatoped și Cutlumuș. Vezi și Giurescu, *op. cit.*, p. 249-1; V. Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*. București, 1991, capitolele citate; vezi aici la capitolele citate.

44. Și acesta a ajutat Xenofonul, Dohiariu, Ivirul, Esfigmenul, Karakalu și Stavronichita; v. *ibidem*.

45. Se știe că Radu Mihnea era căsătorit cu o grecoaică (N. Iorga, *Istoria statelor balcanice în Europa*, București, 1913, p. 61), iar Petru Șchiopul avea soție din insula Rodos, pe Maria Amiralii (D. Russo, *op. cit.*, I, p. 69). Cât despre pătrunderea influențelor grecești în țările noastre, acestea s-au concretizat în crearea de școli grecești. Prima s-a înființat în Moldova, între 1561–63, de către Iacob Heraclid Vasilicos, care râvnise la tronul țării și chiar înlăturase pe marele binefăcător al Ortodoxiei, Alexandru Lăpușneanu. N-a funcționat foarte mult timp, dar a constituit un preludeu pentru

Toți acești domni s-au vrut continuatori ai tradiției bizantine și, ca urmare, au ajutat și ei mai multe mănăstiri de la Athos, nu fără a se dovedi mai întâi mari ctitori în Țările Române. Așa era cazul lui Alexandru II, ce ridicase "în josul Bucureștiului" mănăstirea "Sfânta Troiță", care ulterior va fi reparată de Radu Mihnea, căpătând de altfel numele celui de-al doilea ctitor – "Radu Vodă" – și va fi închinată de acesta la Ivir, în amintirea anilor pe care-i petrecuse acolo⁴⁶. Dar mai întâi, Mihnea II Turcitul refăcuse mănăstirea de la Podul Colentinei – Plumbuita – și o închină, în 1585, la Xiropotamu⁴⁷, iar din Moldova, Dionisiu primea Mănăstirea Hlincea, de la Petru Șchiopol⁴⁸. Daniile au fost, bineînțeles, mult mai bogate, pentru că ei au confirmat sumele care obișnuiau a fi date anual, plus moșii și alte acareturi.

Toți acești domni care petrecuseră ani buni la Constantinopol sau în alte locuri ale fostului Imperiu Bizantin, inclusiv Petru Cercel (1583–85), pentru care s-a receditat ceremonialul de unger a împăraților, toți acești domni, adevărați monahi cu atitudini imperiale, care se formaseră în locurile prin care trecuseră, dar mai cu seamă la Bizanț, care se căsătoriseră cu grecoalice sau levantine, care vorbeau deci grecește în familie, aduceau cu ei în țara lor de baștină – spune N. Iorga – pe lângă obiceiurile însușite firește de la turci, tradiții negrecești din punct de vedere național sau popular, ci bizantine, imperiale⁴⁹.

În această perioadă vedem patriarhi ai Constantinopolului, precum Ioasaf (la 1561 și 1564), Ieremia II (în 1588 și 1591), venind în Țările Române. Despre primul se știe că s-a oprit, în 1564, în Muntenia, țara Chiajnei, cu care se încuscrise, și de aici se îndreptă spre Rusia, iar despre Ieremia II avem și știrea că a fost întâmpinat în 1581, la București, de mama voievodului Mihnea II Turcitul, care era bolnav. Doamna era din Galata și fusese surghiunită la Rodos, împreună cu actualul patriarh, botezând chiar pe fiul lui Mihnea, pe Radu. De acolo a trecut la Iași, unde a găsit pe Petru Cercel, unchiul lui Mihnea. Mergea de fapt în Rusia, iar la întoarcere, în 1591, a mai rămas un timp la București, apucând mai multe schimbări de domni, ceea ce nu l-a împiedicat să confirme daniile făcute la Muntele

Academia Domnească de la Iași, datorată filogrecului Vasile Lupu. Era timpul disputei între influența slavă și cea greacă, finalizat prin biruința grecismului. Despre toate acestea a se vedea D. B. Oikonomidis, *Les écoles grecques en Roumanie jusqu'à 1821. L'hellénisme contemporaine*, seria II, an III, tom. II; Atena, 1949; idem, *Ελληνο-ρουμανικαί σχέσεις*, p. 62-69; C. Erbiceanu, *Priviri istorice și literare asupra epocii fanariote*, "AAR", seria II; tom XXIV, București, 1901; idem, *Bărbați culti greci și români și profesorii de la Academiiile din Iași și București în epoca așa-zis fanariotă*, "AARMSI", seria II, tom XXVII, București, 1905; A. Camariano-Cioran, *Les Académies Princières de Bucharest et de Jassy et leurs professeurs*, Tesalonic, 1974.

46. Mănăstirea "Radu Vodă" a fost închinată la 1613 – vezi cap. "Ivir". Radu Mihnea fusese trimis de tatăl său la Ivir și a rămas acolo în grija călugărilor, care l-au și educat tot ei l-au trimis apoi la învățătură la Veneția, de unde întorcându-se a ocupat tronul Țării Românești. Se cunoscuse acolo cu Chiril Lucaris, pe care îl va și aduce între 1613–15 în Țara Românească ca predicator al curții domnești. (Al. Xenopol, *Istoria românilor*, VI, București, 1928; idem, *Roumains et grecs au cours de siècles*, București, 1921, p. 31).

47. Vezi aici cap. "Xiropotamu".

48. Informația nu apare decât în Giurescu, *op. cit.*, p. 313, dar din păcate este greu verificabilă, pentru că nu am găsit nici o altă știre în acest sens.

49. *Bizanț după Bizanț*, p. 134. Influența domnilor în lumea ortodoxă avea să crească și prin căsătoria ficei doamnei Chiajna și a lui Mircea Ciobanul cu sultanul Murad III, așa cum fusese aceea a sârboacei Mara cu Murad II.

Athos și să contribuie la întărirea legăturilor canonice ale Scaunului Ecumenic cu Mitropolia Ungrovlahiei⁵⁰.

Avem până acum dovada faptului creșterii influenței grecești prin prezența, timp îndelungat, a unor mari personalități din lumea ortodoxă. Această influență va crește continuu și va căpăta autoritate în vremea unor domni ca Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și mai apoi prin mijlocirea domnilor fanarioți. De aici înainte, vom găsi adesea pe scaunele mitropolitane sau episcopale românești din Țara Românească mai ales ierarhi greci, precum Luca de Cipru sau Matei al Mirelor, ori Mitrofan de Tasos (atonit)⁵¹. Bineînțeles că prezența lor a provocat creșterea influenței grecești. Pe de altă parte, această prezență a contribuit în mod substanțial la întreținerea concepției imperiale a domnilor români. Și pe de alta, nici acești ierarhi nu ezitau să cocheteze cu gândul că odată Bizanțul va fi cucerit cu ajutorul acestor domni.

Problema s-a pus când tronul Țării Românești a fost ocupat de Mihai Viteazul, fiul grecoaicei Teodora, cu ajutorul lui Andronic Cantacuzino. La el se referă Iorga, spunând că întrunea toate curente bizantine de până atunci, al cărui inspirator, mitropolitul Dionisie Ralli, Cantacuzin și el, îl îndemna să meargă să ocupe Sofia, preocupându-se să-l convingă pe voievod de sprijinul grecilor din Grecia și Macedonia⁵².

Acest ultim cruciat al Evului Mediu, despre care, la o primă vedere, nu s-ar putea spune decât că a fost preocupat de lupta armată antiotomană, îl vedem dublând această preocupare de o alta spirituală. El va continua să acorde azil personalităților grecești⁵³ și totodată va continua politica de ajutorare a Muntelui Athos, închinând la Simonopetra ctitoria sa din București – Sfântul Nicolae, sau "Mihai Vodă"⁵⁴.

50. N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 139. Ieremia II nu era primul patriarh ce vizita Țările Române, ci am văzut – Teolipt venise la sfințirea ctitoriei lui Neagoe Basarab, apoi prin 1545, Ieremia I vizita și el Principatele dunărene în scopul adunării de ajutoare chiar pentru Athos, iar Ieremia II fusese însoțit de un fost patriarh, Pahomie II – v. N. M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului în Țările Române în veacul XVI*, București, 1914; M. Păcurariu, *op. cit.*, I, p. 453-5; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 249; Al. Elian, *Legăturile...*, p. 912.

51. De curând, la Tesalonic (12 decembrie 1997), a fost susținută o teză de doctorat cu această temă de către un român, Ierod. Ciprian Spiridon, o lucrare care analizează foarte bine această față a istoriei Bisericii noastre: *Ο ελληνικός κληρος εις τας μητροπόλεις Ούγγροβλαχίας και Μολδαβίας από τοῦ ΙΔ' εἰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος* (*Clerul grecesc în mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei, din sec. XIV până în sec. XIX*).

52. În jurul lui Dionisie, care-l dubla foarte bine pe mitropolitul de drept, Eftimie, se adunaseră toți episcopii greci și bulgari care sperau la eliberare și vedeau în Mihai un cruciat capabil să ajungă la Constantinopol. Prin Dionisie Ralli i se trimit voievodului scrisorile creștinilor din Tesalia, Epir, Macedonia și din toată Grecia – *Bizanț după Bizanț*, p. 142-7.

53. Unul dintre grecii care au contribuit la aducerea în Țările Române a conștiinței de ecumenicitate bizantină a fost și Matei al Mirelor, căruia Mihai vodă îi va da egumenia mănăstirii Dealu, ctitorie și necropolă a lui Radu cel Mare. Un altul a fost Luca de Cipru, mitropolit al Țării Românești (1602–1629) – v. M. Păcurariu, *op. cit.*, I, p. 456-8. S-a remarcat ca miniaturist și două dintre Evangheliile sale (1588 și 1624) se găsesc azi la Athos, ceea ce însemna că ierarhii aceștia nu neglijau nici o clipă vreunul din Locurile Sfinte. I-a urmat tot un grec, Grigorie I (1629–1636), fost egumen la proaspăt închinata mănăstire bucureșteană Radu Vodă. I se mai datorează acestuia repararea mănăstirii Stelea și probabil și închinarea ei la Ivir (*ibidem*, I, p. 459).

54. De fapt această mănăstire fusese închinată la 1591, după ce patriarhul Ieremia II o sfințise ca stavropighic, în urma unui sinod ce întrunea ierarhii țării – Elian, *Legăturile...*, p. 914-5.

Veacul care a urmat a fost cel mai de seamă, sub raportul vieții ecleziastice, din câte au cunoscut Țările Române. În Țara Românească, domnii îndelungate ca ale lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, sau influente și pline de grijă față de Biserică, ca acelea ale lui Radu Mihnea sau Șerban Cantacuzino, au asigurat o dezvoltare incontestabilă a vieții religioase și a culturii, atât de pătrunsă de spiritualitatea ortodoxă.

Succesele pe care le-a cunoscut Imperiul Otoman până la sfârșitul secolului XVII și liniștea dinăuntru hotarelor sale au îngăduit o liberă circulație a înalților ierarhi, dar și a călugărilor atoniți, pe întreg cuprinsul împărăției.

Veneau, pe de o parte, ca exponenți ai unei culturi și purtătorii unei civilizații, iar pe de alta, cu scopul de a obține ajutoare de la bogatele domnii. Este lung șirul ierarhilor și al călugărilor atoniți veniți la curțile domnești, care au stat aici timp îndelungat, chiar până la moarte.

Procesul era și invers. Mulți dintre monahii aghioriți proveniți din Principate, învățând limba greacă și modul de viață al atoniților, familiarizându-se cu cultura greacă, întorși în țările lor aduceau inevitabil noile cunoștințe, precum și modul acela de viață, lucruri care nu pot fi ignorate atunci când judecăm devenirea culturii române⁵⁵.

Secolul la care ne referim a fost inaugurat de domnia voievodului Radu Șerban (1602–11), o domnie destul de agitată de războaie pe care a trebuit să le ducă nu numai împotriva tătarilor, dar și împotriva rivalilor săi, încât nu a avut răgazul necesar de a se ocupa de Biserică. Iar în Moldova, domnul Simion Moghilă (1606–7), a avut o domnie prea scurtă când primul se afla în război, în Transilvania. Radu Mihnea, fiu al lui Mihnea Turcitul, a domnit de patru ori în Țara Românească (1601–2; 1611–16; 1620–23; cu o întrerupere în 1611) și de două ori în Moldova (1616–19; 1623–26) și s-a remarcat prin diplomație și bune raporturi cu toți vecinii, dar și prin grija față de Biserică și implicit față de Muntele Athos, a cărui amintire avea s-o păstreze prin aceea că s-a înconjurat de foarte mulți greci⁵⁶. Printre aceștia se aflau mulți călugări veniți spre a cere ajutorul noului Domn, care

55. Așa a fost moldoveanul Meletie, care se întorcea de la Zografu pentru a tipări în timpul lui Matei Basarab "Pravila" (1640), românească de la mănăstirea Govora, unde era acum egumen. Era prima carte de legi tipărită în limba română – I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografie românească veche*, I, București, 1903, p. 106, 112, 146, 535; Păcurariu, *op. cit.*, II, București, 1992, p. 51, cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 347. Este mai mult decât sigur că Meletie a mers la Athos pentru a se documenta cu privire la colecțiile de legi bizantine. Nu exista până atunci o astfel de lucrare care să stea la îndemâna autorității domnești. Avem știre că Alexandru Iliș, de pildă, judeca după cărțile de drept bizantin (Malaxos, Vlastares), vezi aici nota 22. Putem să ne referim și la Dionisie Iviritul, român care mersese la Ivir, mai apoi revenise acasă ca stareț la "Radu Vodă" și la 1672, a devenit mitropolit – N. M. Popescu, *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie - 24 decembrie 1672)*, în "Convorbiri Literare", XLVIII, 1914, p. 14, 16-17, cf. Elian, *Legăturile...*, p. 926; Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 127; Mamalakis, *op. cit.*, p. 359. Ne limităm numai la aceste exemple pentru că în acest sens avem un capitol separat la sfârșitul lucrării.

56. Am amintit aici numele lui Chiril Lucaris, bun prieten cu Radu, ajuns patriarh la 1612, fără ca domnul să fie străin de această ridicare a lui Chiril (era deja patriarh de Alexandria din 1601), vezi Iorga, *Bizant după Bizant*, p. 155. A păstorit în șase rânduri, sfârșind la 1638 asasinat de turci. De asemenea, mai amintim faptul că în primele 4 decenii ale secolului, mitropoliții de la București au fost greci: Luca de Cipru (1602–1629), Grigorie (1629–36).

se va dovedi un susținător fervent al Muntelui Athos. Chiar și fiul său, Alexandru Coconul, domn în Țara Românească (1623–27), în timpul în care Radu era domn în Moldova, s-a dovedit un continuator al tatălui său în susținerea Athosului⁵⁷.

Numirea de către turci a lui Radu Mihnea asigura funcționarea vechii formule a recunoașterii statutului de autonomie (dâr al -'ahd), asociat unui regim moderat de obligații sociale⁵⁸. El era preferat de turci, căci în calitatea de fiu al "Turcitu-lui" constituia o garanție de fidelitate față de Imperiu.

Totodată, turcii au diminuat și haraciul și au renunțat la ideea transformării țării în pașalâc, găsind această soluție a numirii unui domn supus, care fusese "educat" în ochii lor. Toate aceste măsuri și le luaseră pentru a preveni o mișcare antiotomană, care s-ar fi alimentat imediat din amintirea "cruciadei" românești a lui Mihai Viteazul. Trebuia prevenită cu orice chip o coaliție care putea fi devastatoare. Și atunci, nu vor acționa numai asupra Țării Românești, ci și asupra Moldovei, unde, tot așa, vor numi domni ascultători, cu mici excepții: Radu Mihnea, Alexandru Iliș.

În aceste condiții, vor veni foarte mulți greci, așa cum arătam mai înainte, influența greacă ajungând în acest secol la cotele cele mai înalte, însă o reacție împotriva lor nu va întârzia să apară din partea românilor. Prin apariția în Principate și prin întărirea elementului grecesc, se năștea un conflict de interese între boierimea autohtonă, care-și vedea privilegiile amenințate, și această aristocrație greacă, care împământându-se, cumpăra moșii și accedea la putere.

Reacția autohtonă a căpătat forme violente, prin atacarea și izgonirea grecilor, care veniseră însoțind pe domnii amintiți. O primă reacție vine din partea unui boier, Bărcan Stolnicul, care încercase o conspirație împotriva Domnului, însă fără sorti de izbândă. O a doua a venit din partea paharnicului Lupu Mehedințeanu, în 1617, acesta reușind chiar să-l alunge pe Alexandru Iliș de la domnia Țării Românești (1616–18; 1627–29)⁵⁹. De aici, domnul a plecat în Moldova, dar a fost izgonit și de acolo, în fruntea opozițiilor aflându-se viitorul domn, Vasile Lupu⁶⁰. Abia cea de-a treia mișcare va reuși, având ca efect, venirea la tronul Țării Românești a lui Matei Basarab. Mișcarea era împotriva domnului Leon Tomșa (1629–32), grecizat și el. Acesta va fi nevoit să redacteze, la 1631, un "Așezământ" ale cărui prevederi sunt pătrunse de un spirit antigrecesc⁶¹. Se hotăra expulzarea boierilor greci, considerați cauza relelor din țară, dar erau izgoniți și călugării veniți de pe la Locurile Sfinte. "Așezământul" lui Leon Vodă privea și abuzurile care se petreceau în mănăstirile închinare, precum simonia și alte nereguli. Măsurile acestea erau urmate de anumite reduceri sau scutire de dări pentru boieri și slujitori, ceea ce arată că nu era numai o mișcare de afirmare a identității naționale, ci era una generată de interese economice sau de promovare socială⁶².

57. Alexandru a închinat în 1626 mănăstirea Bolintin la Simonopetra, v. aici cap. "Simonopetra".

58. Mihai Maxim, *Țările Române și înalta Poartă*, București, 1993; Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997, p. 150.

59. Lui Alexandru Iliș i se datora închinarea la Cutlumuș a mănăstirii Clocociov, singurul metoh pe care l-a avut mănăstirea atonită, vezi aici cap. "Cutlumuș".

60. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, f. a., p. 426; P. P. Panaitescu, *Istoria românilor*, 1990, p. 188-9.

61. A se vedea copia actului din octombrie 1631, în Academia Română, doc. 65/XLII.

62. Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 152.

Reacția aceasta s-a continuat și sub următorul domn, Matei Basarab (1623–54), care, fără să fie un adversar al culturii grecești, a trebuit să emită trei hrisoave de "dezînchinare" (1638; 1639; 1640), prin care scotea de sub jurisdicția Locurilor Sfinte 22 de mănăstiri închinare, spun documentele, cu hrisoave false. Anula aceste hrisoave și oprea cu desăvârșire închinarea pe viitor a vreunei mănăstiri, întărind actul cu iscăliturile tuturor ierarhilor țării, cât și ale boierilor divanului⁶³.

Trebuie să spunem că Matei Basarab nu era primul care lua o astfel de măsură, ci la 6 martie 1628, vedem o primă de reacție contra înstrăinării mănăstirilor pământene venind din partea lui Alexandru Iliș⁶⁴.

Acest domn fusese probabil forțat, ca și Leon Tomșa, să salveze situația în acest fel. Acțiunea pe care a întreprins-o Matei Basarab era însă mult mai radicală, el fiind un exponent al clasei boierești și unul dintre domnii care nu s-a mai dorit continuator al ideii imperiale, ci un promovator al tradițiilor autohtone, în opoziție cu omologul său din Moldova, Vasile Lupu⁶⁵.

Pe 9 aprilie 1641, patriarhul Constantinopolului, Partenie, desigur la cererea domnului, va confirma energica decizie a domnului român⁶⁶. Aceasta nu a însemnat că Matei Basarab, nu a ajutat Muntele Athos. El, prin acele hrisoave, voia numai oprirea unor abuzuri și căpătarea unui control asupra acestui fenomen, dar pe de altă parte s-a remarcat ca unul dintre cei mai mari ajutători ai Muntelui Athos. Grija lui pentru Biserică în general a fost de invidiat, dacă luăm în calcul cele 50 de ctitorii⁶⁷. La Muntele Athos el a refăcut și rectificat biserica Mănăstirii Xenofon și biserica Sfântul Mihail Sinadon din Marea Lavră (ctitorie a lui Neagoe Basarab), a refăcut trapeza mănăstirii Hilandar și a făcut nenumărate danii în bani

63. Rezumatul detaliat al actului din 1639, se află la Arhivele Statului, București, Pceți 55 și în Catalogul documentelor Țării Românești, vol. IV, p. 592-3, nr. 1360. Textul integral se află la Cezar Bolliac, *Monastirile din România (Monastirile închinare)*, București, 1862, p. 465-473; *Hrisovul lui Matei Voievod Basarab pentru desrobirea sfântei monastiri închinare din anul de la facerea lumii 7149, iar de la Hristos 1641, dat în scaunul Târgoviștei*, București, 1889; Gregoire Bengesco, *Memorandum sur les eglises, les monastères, les biens conventuels et spécialement sur les monastères dédiés de la Principauté de Valachie*, București, 1858, p. 17-23. Iată și numele mănăstirilor în cauză: Tismana, Cozia, Argeș, Bistrița, Govora, Dealu, Glavacioc, Snagov, Cotmeana, Valca, Râncăcirov, Mislea, Bolintin, Câmpulung, Căldărușani, Brâncoveni, Sadova, Arnota, Gura Motrului, Potopul, Nucetul, Tânganul. Din păcate nici un document referitor la acestea nu ne-a mai rămas încât nu se poate spune cu precizie cine și când făcuse închinările.

64. Coman Vasilescu, *Istoricul mănăstirilor închinare și secularizarea averilor lor*, București, 1932, p. 20; Agaton Otmenedec (Al. Odobescu), *Étude sur les droits et obligations des monastères roumains dédiés aux Saints Lieux d'Orient*, București, 1863, p. 17, nota.

65. N. Iorga, *Histoire des Roumains et leur civilisation*, ed. I, Paris, 1920; ed. II, București, 1922; Dumitru Năstase, *L'idée impériale*, p. 209-210.

66. N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzachi*, vol. XIV, București, 1914-1936, partea I, p. 162-3, nr. CCXLVI; Gr. Bengesco, *op. cit.*, p. 20-35.

67. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 243; Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 211. Giurescu redă numărul de 45 de biserici și mănăstiri (*op. cit.*, f.a., p. 433). Oricum, este greu de apreciat. Un portret al domnului și un tablou al activității acestui "homo religiosus" face Pavel de Alep, fiul Macarie al Antiohiei, aflați împreună în țările noastre la jumătatea secolului: *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohiu în Țările Române (1653-58)*, trad. Emilia Cioran, București, 1900.

sau moșii ori în obiecte de cult, care azi au valoare artistică la Dionisiu, Dohiaru, Simonopetra, Sfântul Pavel⁶⁸.

Matei Basarab s-a dovedit a fi, în general, un susținător al culturii grecești. În 1646 s-au pus bazele, la Târgoviște, unui colegiu umanist, având ca protagoniști doi teologi greci: Pantelimon Ligaridis și Ignatie Petritzis. Era prima instituție de acest fel – "schola graeca et latina" în genul celor occidentale⁶⁹.

În paralele, mitropolitul Ștefan (1648–68), a fost un promotor al culturii române, stimulând traducerea din limba greacă. Așa că, sub el va apărea în 1652, binecunoscuta Pravilă de la Târgoviște, sau Pravila cea Mare, tradusă fiind din grecește de un "Daniil Andrean Panoneanul", cu ajutorul celor doi învățați de la școala din Târgoviște. Tot acolo s-au mai tipărit foarte multe cărți de cult, dintre care un "Penticostar" (1649) slavon, cerut de călugării sârbi de la Hilandar⁷⁰.

Un capitol însemnat în legăturile noastre cu Athosul l-a constituit domnia lui Vasile Lupu (1634–52), în Moldova, adus și el la tron de mișcarea boierimii împotriva grecilor, dar care, după ocuparea tronului, și-a schimbat radical poziția, prin aceea că a devenit cel mai mare protector al tuturor Patriarhiilor ortodoxe, și nu numai: "Orânduitor al întregii vieți ortodoxe, supraveghetor al ei de fiecare clipă, răsplătitor darnic, dar și pedepsitor fără cruțare, făcător și răsturnător de patriarhi, găzduitor al frunțașilor Bisericii răsăritene, convocator de sinoade și îndreptător al credinței prin hotărârile acestor adunări ținute în umbra lui, Vasile Lupu merită un loc mare în istoria întregii lumi ortodoxe"⁷¹.

Enorm de multe se pot spune despre domnia acestui luminat domn, vlăstar al unui albanez și al unei românce, care se remarcă prin promovarea unei culturi de tip grecesc, el însuși dorindu-se pe tronul Bizanțului ca împărat al grecilor, iar pe Varlaam, mitropolitul său, drept patriarh ecumenic. Deși n-a ajuns pe tronul Constantinopolului, a reușit să se comporte ca un împărat bizantin, sub toate aspectele. Însăși Marea Biserică și celelalte Patriarhii i-au acceptat protectoratul fără rezerve și vom vedea ierarhi pe care el însuși îi recomanda pentru tronul patriarhii-

68. M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 212; A. Pippidi, *op. cit.*, p. 209. La Hilandar se declara "fondator" și mai dădea 10.000 aspri, iar la Xenofon și Dionisiu nu făcea decât să-și pună în valoare calitatea de urmaș al boierilor Craiovești – v. R. Crețanu, *op. cit.*, p. 135-51.

69. V. Papacostea, *Originea învățământului superior în Țara Românească*, în "Studii", revistă de istorie, XIV, 1961, p. 1139-1167; Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 52.

70. *Ibidem*, p. 54-55; Em. Turdeanu, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos*, "Cercetări Literare", IV, 1940, p. 90-93; cf. A. Pippidi, *op. cit.*, p. 208.

71. N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit*, București, 1913, p. 207. Nu insistăm în această lucrare asupra tuturor aspectelor care au făcut din el un adevărat suveran bizantin, urmaș al aceluia de la Constantinopol, ci ne vom mulțumi să enumerăm numai câteva din ele. Ca sprijinitor al culturii, a înființat, la 1640, în Iași, Academia ce-i poartă numele – vasiliană – având ca limbă de predare greacă. În 1640, la Iași, va lua ființă prima tipografie din Moldova, trimisă fiind de marele ierarh Petru Movilă. S-au tipărit lucrări, traduse atunci pentru prima oară din greacă sau slavonă, după manuscrise care, mai mult ca sigur, erau aduse din Athos de călugării români cărturari, fie chiar de grecii care veneau după ajutoare. Prezența în bibliotecile românești a acestor manuscrise se explică și prin aceea că monahii greci, când veneau după ajutoare, dăruiau poate domniei sau mănăstirilor unde se aflau centrele de traducere a acestor manuscrise. În mod sigur, trebuie să se fi întâmplat și așa, după cum vedem și pe Paisie Velicikovski, aducând cu sine, la Neamț, o serie de manuscrise pe care ulterior le-a tradus (vezi capitolul "Prezența românească la Muntele Athos").

lor, numindu-l "sprijinitorul tuturor Bisericilor ecumenice", "înlocuitorul prea sfinților împărați ortodocși", "apărătorul păcii peste tot pământul"⁷².

Este, credem, de folos să insităm puțin asupra relațiilor cu patriarhii răsăriteni, pentru a înțelege cum privea domnul relațiile cu Locurile Sfinte. El înțelegea – vom vedea – ajutorarea acestora ca pe o datorie, dar nu putem lipsi de importanță actul politic pe care îl săvârșea. Căci era, credem, un act de importanță politică, iar conjunctura l-a ajutat să se afirme ca atare. Era din partea lui o dorință de afirmare pe scena politică de atunci, fapt verificat și prin cele 30 de titluri de tip imperial cu care ecumenicul i se adresa⁷³.

El s-a remarcat și în propria-i țară ca un mare ctitor – era și acesta un apanaj al puterii imperiale – ctitorii dintre care, în parte, le vom găsi închinare la Muntele Athos, dar și în alte părți ale lumii ortodoxe. Așa era marea ctitorie de la "Sfinții Trei Ierarhi" din Iași, care, pe la 1645, avea să fie închinată întregului Munte Athos⁷⁴. Dacă nu știm sigur că acesta este anul închinării, știm în schimb că, atunci Vasile Lupu plătea din vistieria lui tributul Muntelui Athos⁷⁵.

Tot pe atunci, la 23 martie, la recomandarea domnului, avea să fie sfințit în mod solemn în catedrala Trei Ierarhi, patriarhul de Ierusalim, Paisie, fost egumen al mănăstirii Galata și exarh al mănăstirilor românești închinare Sfântului Mormânt⁷⁶.

Nu era prima oară când domnul moldovean intervenea pentru numirea unui patriarh, doarece în octombrie 1646, își dădea încuviințarea pentru alegerea lui Ioanichie II în scaunul ecumenic. Acesta va supune Patriarhiei biserica Ismailului, ce era deja închinată la Karakalu, din Muntele Athos⁷⁷.

Înainte de 1600, situația financiară a Marii Biserici devenise greu de suportat. Odată venit la domnie, Vasile Lupu va începe să dea acesteia ajutoare în bani, dar a văzut că acestea nu îmbunătățeau cu nimic situația. În acest caz, și-a asumat administrația financiară a Patriarhiei Ecumenice, instituind o comisie de trei sau

72. Astfel i se adresa patriarhul ecumenic Ioanichie II, pe care Iorga îl consideră "moldovean": "Διά να ἀναστηλώση καὶ στηρίξη ἐλεεινότατον γένος τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς κατὰ μέρους πάσας οἰκουμηνικᾶς ἀγίης ἐκκλησίας" sau "Ὡς τόπον καὶ τύπον ἐπέχον τῶν ὀρθοδοξοτάτων καὶ ἀγίων βασιλέων" sau "Εἰρηνοποιός τῆς οἰκουμένης ἀπάση" – vezi Μαζαράκη, în periodicele "Φάρος", Alexandria, XIII, p. 405, 410 la Iorga, *Bizanț*, p. 169.

73. *Ibidem*.

74. M. Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, București, 1937, p. 26, 83; T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 83-85, 121, 220.

75. *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 429; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 74; Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 169.

76. *Ibidem*, p. 170; idem, *Istoria Bisericii românești*, p. 315-6; Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 261-2; idem, *Contribuții la istoria episcopilor Romanului, Rădăuților și Hușilor în secolul XVII și începutul secolului XVIII*, în "MMS", 1979, nr. 1-2, p. 52; I. Nistor, *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina în veacul al XVI-lea*, în "ARMSI", s. III, t. XIII, 1932-33; p. 203; cf. I. Dură, *op. cit.*, p. 739.

77. Manuil Ghedeon, Πατριαρχικὴ πίνακες. Εἰδίσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως (Tabele patriarhale. Informații istorico-biografice despre patriarhii Constantinopolului), Constantinopol, 1885-1890, p. 576; Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 171. Despre închinare: *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 193-4, nr. 271. Biserica Sfântul Nicolae-Ismail făcea parte din eparhia Proilavului, păstorită atunci de Meletie Sirigul, duhovnic al domnului și mare teolog – vezi *ibidem*, p. 167; v. aici cap. "Karakalu", nota 13.

patru episcopi care să coordoneze treburile economice, păstrându-și, evident, dreptul de control asupra acesteia. A impus anumite condiții precum ca pe viitor să nu se mai aleagă ierarhi prin simonie, iar mitropoliții să se ducă la eparhiile lor. La 20 august 1641 se angaja să plătească datoria de 20 de poveri și cei 48.000 aspri din "noile datorii", care se adăugau altor 4 poveri și altor 8.000 aspri. Pentru acest ajutor neprețuit, patriarhul Partenie I cel Bătrân avea să-i ofere domnului moaștele Cuvioasei Parascheva (1641), păstrate în chiar biserica Sfântul Gheorghe din Fanar⁷⁸.

Și nu numai Patriarhiei Ecumenice i-a achitat datoriile, ci și aceleia din Ierusalim, la rugămintea patriarhului Teofan (1608–1644), pe care-l putem găsi de multe ori în Țările Române. Datoria achitată era de 56.000 florini⁷⁹.

Toate acestea au determinat pe Atanasie III Patelaros, fost patriarh ecumenic și el, să scrie în termeni foarte elogioși la adresa domnului⁸⁰, iar câteva decenii mai târziu același lucru făcea și patriarhul Ierusalimului, Dositei (1669–1707)⁸¹.

În acest context se înscrie și faptul susținerii Muntelui Athos, căruia așa cum am văzut i-a achitat toate datoriile, dar i-a închinat mai multe mănăstiri, în timpul în care Țara Românească își apăra mănăstirile sale de închinarea la Locurile Sfinte. Este vorba, în afară de Trei Ierarhi, de Sfântul Atanasie-Copou, pe care el o închinase, celei dintâi, Biserica Domnească din Bacău (1641) la Protaton, Pre-

78. *Hurmuzaki*, XIV, p. 134-162; Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 164-5 și p. 197, nota 45; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 258.

79. Teofan venise prima oară, în 1617, la curtea lui Radu Mihnea din Iași, cunoscut ca mare protector al grecilor și acesta; v. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 261.

80. Atanasie Patelaros, fost mitropolit al Thesalonicului, a ajuns la 1634, în scaunul ecumenic pentru numai 40 zile. Nevoit să se retragă, a venit la mănăstirea lui Păun Vameșul de lângă Iași, închinată la Xiropotamu. A stat acolo ani buni, până când la 1652, Vasile Lupu a reușit să-l pună din nou în scaun la Constantinopol, dar pentru numai 15 zile – v. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 259. A revenit din nou în Moldova, așezându-se la Sfântul Nicolae din Galați, iar de aici a plecat în Rusia; v. Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, București, 1885, p. 208-9. Iorga spune că Atanasie ar fi stat între 1642-54 la Sfântul Nicolae – *Ist. Bis.* I, p. 295-6, iar în altă parte preia de la Pavel de Alep știrea că acest patriarh stătea, la vremea în care Macarie al Antiohiei vizita Țara Românească, în mănăstirea Sfântul Dumitru din Galați, refăcută de Vasile Lupu și închinată la Athos – *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 239. Credem că este vorba de Sfântul Dumitru, închinată Vatopedului, deosebită de un alt Sfânt Dumitru al Efigmenului și un altul al Sfântului Pavel, toate din Galați (vezi aici "Vatopedul", nota 32). Acest patriarh scria: ("Precum râul Nilului adapă toată țara Eghiptului, așa a făcut și acest cucernic domn: a plătit datorii fără de număr ale sfântului, dătorului de viață Mormânt și cugetă la o eleimosină și mai mare decât aceasta") – *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 173-4, nr. CCLVI, iar în alt loc ("fără acest nou Ahile, n-ar mai fi dăinuit la Patriarhie (ecumenică) piatră de piatră") – *ibidem*, XIII, p. 440-9; v. și Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 168, 171; sau: ("Tu singur ești pentru rațiunea noastră gloria și scăparea. Tu singur lumina sa, tu singur ești mândria sa. Tu demn de admirație, tu ești pentru noi ca și Împăratul") – *Hurmuzaki*, XIII, p. 446-7.

81. Și acesta, ca și predecesorul său Teofan, care la 1643 sfințea Marele Mir la Iași, s-a aflat pentru mult timp în țările noastre, încât adevăratele sale reședințe au fost Iașiul și Bucureștiul; Ioan V. Dură, *Ο Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς Χώρας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν* (Dositei al Ierusalimului și oferta lui către Țările Române și Biserica acestora), Atena, 1977. Acesta, ca și Atanasie Patelaros, spunea despre Vasile Lupu: ("de la căderea Constantinopolului, nici un bazileu sau domnitor nu a făcut atâta bine scaunului patriarhal de Ierusalim"), A. Pippidi, *op. cit.*, p. 204; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 261.

cista-Galați (1647) la Vatoped, Dobrovăț (1651), împreună cu moșii ce se întindeau pe 14.000 ha, la Zografu. Înainte de a ajunge domn, adică pe la 1631, mai închinase Zografului ctitoria lui Miron Barnovski – Adormirea (Uspenia sau Precista) din Vaslui – după ce, însă, o refăcuse cu totul.

Nu s-a limitat numai la atât, ci a intervenit direct la câteva dintre mănăstirile atonite, fie acordându-le ajutoare în bani, fie refăcând chilii sau biserici, fie refăcând picturi (Sarai). Pentru toate acestea, călugării de la Zografu i-au așezat portretul alături de al lui Ștefan cel Mare și al lui Alexandru Lășușneanu⁸².

Aceste gesturi au premers altora, cu semnificație strict politică, dându-i posibilitatea să se manifeste ca un adevărat suveran. Așa va convoca, în 1642, sinodul de la Iași, ceea ce a dus la izbucnirea unui conflict între el și patriarhul care considera că domnul, cu toată situația sa excepțională, nu are dreptul de a-și asuma astfel de puteri. Abia după întreruperea plății datoriilor, Partenie I fu nevoit să-și revizuiască poziția⁸³ și, pentru a câștiga și mai mult bunăvoința marelui binefăcător, a acordat anumite privilegii bisericii din Ismail, care va deveni stavropighie sub Ioanichie II⁸⁴. Însă, pe ascuns, patriarhul încerca să înlăture pe Vasile din situația de protector, căutând pentru așa ceva participarea și colaborarea țarului rus⁸⁵.

Vasile Lupu a hotărât, în urma unei astfel de situații, să-l înlăture pe Partenie și să-l înlocuiască cu un alt Partenie, numit "cel Tânăr" în 1644, căruia va continua să-i plătească datoriile pentru Patriarhie⁸⁶.

Dintre toți acești patriarhi, contemporani cu Vasile Lupu și Matei Basarab, aproape că nu a existat nici unul care să nu fi vizitat țările noastre, pentru a-i determina pe domni să le ajute patriarhiile. Era momentul în care Vasile Lupu a simțit că poate să-și îndeplinească programul politic, prin care urmărea nu un ideal anacronic de refacere a statului bizantin, ci transferul imperiului, ca mănunchi de tradiții politice și culturale, pe pământ românesc⁸⁷. Este clar că interesele erau reciproce: domni români se voiau moștenitori ai ideii imperiale, iar Locurile Sfinte

82. Vezi capitolele respective aici.

83. *Hurmuzaki XIV*, I, p. 164-170, nr. CCLI, cf. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 167.

84. *Hurmuzaki XIV*, I, p. 170-2, nr. CCLII, cf. *ibidem*.

85. *Hurmuzaki XIV*, I, p. 173-4, nr. CCLIII, CCLIV. Este vorba de faptul că Matei Basarab trimisese cu scrisori pe Meletie Sirigul pentru a cere, în numele patriarhului, ca ocrotirea Marii Biserici să treacă asupra țarului; Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 167. Era același Partenie care, în 1641, fusese nevoit să confirme hrisovul de dezînchinare al domnului Țării Românești. Cu alte cuvinte, el se afla la mâna ambilor domni români.

86. Iorga consideră această perioadă "punctul culminant" în cariera celui care, "purtând un nume împărătesc, înțelegea să cârmuiască împărătește Biserica"; *ibidem*, p. 168. Nici Partenie II nu va rezista decât doi ani, datorită faptului de a nu fi respectat condițiile impuse în 1641 de domnul român cu privire la modul administrării Patriarhiei. A cântărit la aceasta și faptul că Partenie uneltea împotriva lui Paisie al Ierusalimului, acela hirotonit în Trei Ierarhii lui Vasile Lupu, desigur din voia acestuia. Partenie a mai reușit să ocupe tronul între 1648-51 și, având aceeași atitudine, Vasile Lupu, dar și Matei Basarab, au determinat Poarta să înlăture pe Partenie. Turcii nu s-au mulțumit numai cu atât și l-au învinuit de trădare, după care l-au înnecat – Dositei al Ierusalimului, *Ἱστορία περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων* (*Istoria patriarhilor Ierusalimului*), București, 1715; p. 1191, p. 1175. Steven Ruciman, *The Grand Church in captivity*, Cambridge, 1968, p. 201. I. Dură, *Voievozii*, p. 738-40.

87. A. Pippidi, *op. cit.*, 205.

cu situația lor precară voiau protecție. Beneficiau reciproc unii de pe urma celorlalți. Important este că domnii români au avut posibilitatea de a o face.

Ideea bizantină reappare și sub fiul presupus al lui Radu Mihea, care luase numele inspiratorului său, Mihai Viteazul. Este vorba de Mihnea III, care urma lui Constantin Șerban (1654–58)⁸⁸, dar numai pentru un an. Ambițiile așa-zis imperiale ale lui Mihnea III l-au îndemnat să ceară patriarhului Macarie al Antiohiei, care se afla atunci în Țara Românească, să-l încoroneze cu coroana imperială, în locul căciulii de zibelină⁸⁹. Ba mai mult, domnul va uza de așa-zisele prerogative pentru a întruni la 1659 un sinod la Târgoviște. Hotărârile sinodului au fost întărite de domn și comunicate apoi în scris patriarhului ecumenic. Evident că acesta s-a arătat foarte nemulțumit de atitudinea domnului, într-o scrisoare din 5 martie 1659. Se par însă că, nu atât rosturile Bisericii, cât mai ales rosturi politice îndemneau pe acest domn la o astfel de atitudine. Este adevărat că el păstra pe lângă sine mulți clerici răsăriteni, care, se înțelege, au participat la Sinod, iar rostul sinodului era acela de a strânge legăturile cu creștinii din țările de unde veneau ierarhii respectivi în vederea organizării unei cruciade antiotomane⁹⁰. Visul lui a devenit realizabil și astfel înregistrăm victoria la Frățești (23 noiembrie 1659) împotriva otomanilor, ultima victorie românească (antiotomană), până la 1877–78⁹¹. Domnia acestui din urmă domn a avut mai puțină însemnătate în relațiile cu Athosul, poate și pentru scurtimea zilelor ei, timp în care voievodul a fost preocupat să-și consolideze puterea. După cum am văzut, a reușit numai într-o oarecare măsură.

După domnia lui și a altor doi Ghica, albanezi românizați, era pus în scaun, la 1664, grecul Radu Leon, fiul lui Leon Tomșa. Că și tatăl său, Radu Leon a fost constrâns de boierimea pământeană să promulge un nou "așezământ" la 19 de-

88. Nu insistăm asupra acestei domnii și nici asupra aceleia a omologului său din Moldova, Gheorghe Ștefan (1653–58), care au trecut neobservați. În schimb, ei vor continua daniile în bani la Muntele Athos. În timpul lui Constantin Șerban s-a ridicat la București actuala catedrală mitropolitană care va căpăta acest rost abia la 1668, sub Radu Leon. Până la declararea ei drept catedrală mitropolitană, vlădicii au folosit în acest scop fie "Radu Vodă", fie mănăstirea Stelea, fie biserica Sfântul Gheorghe Vechi – Păcurariu, *IBOR*, II, p. 125-6. Despre Constantin Șerban avem informația că la 14 mai 1657, a emis un hrisov de confirmare ale acelora lui Matei Basarab. Ministerul de Externe, *Memoriu asupra mănăstirilor române puse sub invocarea Locurilor Sfinte din Orient*, București, 1863, p. 135. *Mémoire sur la question...*; Otmenedec, *op. cit.*, p. 17, nota; credem că Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 30, greșește când redă anul 1655.

89. Macarie al Antiohiei a venit în Țările Române însoțit de fiul său, Pavel de Alep, între 1653-4. După ce a trecut pe aici, s-a îndreptat spre Rusia, iar la întoarcere s-a oprit din nou în cele două Principate, între 1656-58. Au lăsat posterității numeroase însemnări de călătorie, de foarte mare folos pentru reconstituirea unor fapte de atunci, v. *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 207, 243-244; *Călători străini despre Țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 262-4; I. Dură, *Voievozii*, p. 742-43, D. Năstase, *L'héritage imperiale*, p. 24. Dositei al Ierusalimului va critica cu severitate această semeție a domnului, care se imagina împărat – v. *op. cit.*, p. 1205 și urm., cf. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 175.

90. Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihai Radu), 1658–59*, "Buletinul Comisiei Istorică a României", București, 1935, p. 157; cf. A. Elian, *Legăturile*, p. 923; N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 175-6.

91. Cu aceasta nu s-a rezolvat însă nimic, căci în scurt timp Poarta își va reimpune suzeranitatea prin crearea Pașalâcului de la Oradea (1662) – Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 156.

cembrie 168 – era de fapt reiterarea celui vechi de la 1631 – împotriva grecilor⁹². Trebuie spus că în această epocă începea teribila concurență la tron între două mari familii (este vorba de Țara Românească), una a boierilor pământeni Băleni și cealaltă a Cantacuzinilor. Prin astfel de "așezăminte" – credem noi – boierimea pământeană căuta să se pună la adăpost de concurența familiilor grecești, și ele împământenite de acum, familii pe care voiau să le vadă izgonite. Și să nu uităm că nu era departe domnia lui Matei Basarab, care prin hrisoavele sale de dezînchinare, face o politică vădit "antibizantină" (rămânând însă și antiotoman). Politica acelor boieri pământeni nu mai suferea de dezideratele lui Vasile Lupu. Vrem să spunem că în ambele domnii, Muntele Athos a fost ajutat peste măsură, dar în timp ce Matei Basarab o făcea mai mult din evlavie, decât din interes politic, Vasile Lupu o făcea mai mult din interes politic, dar abia după aceea și din evlavie. Acestea sunt acum cele două curente în Țara Românească.

În Moldova, la 1660–61, încă mai domnea urmașul direct al lui Vasile Lupu, însă cu mult mai slab decât tatăl său, nu a putut să afirme aceleași deziderate. Cu toate acestea, Ștefăniță închina și el la Vatoped, mai bine - zis reînchina, marea mănăstire Golia, refăcută mai înainte împreună cu tatăl său⁹³.

În Țara Românească, Radu Leon avea să-și piardă domnia la 1668, chiar datorită mișcării pe care i-o impuseseră boierii, ce aveau în frunte pe mitropolitul țării, Teodosie⁹⁴. Concurența între cele două partide boierești a adus la tron, pe rând, când pe oamenii Bălenilor, când pe cei a Cantacuzinilor. Mitropolitul Teodosie era considerat al Cantacuzinilor. În timpul lui Grigore Ghica (1672–73), adus în scaun de Băleni, mitropolitul a fost depus (1672) și a fost ridicat la această treaptă egumenul mănăstirii "Radu Vodă", Dionisie⁹⁵.

Murind în același an, Grigore Ghica a numit în locul său pe Varlaam, episcopul de Râmnic, dar după ce Cantacuzinii vor impune la 1678 pe Șerban ca domn, acesta s-a adresat patriarhului Dionisie IV Seroglanul, tot un Cantacuzin și

92. *Ibidem*, p. 159; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 127. În *Memoriul asupra mănăstirilor românești*, p. 136, ce conține lista cu documente din Arhivele Statului, actul are data 1669. La Otmenedec, *op. cit.*, p. 17, ni se redă data de 29 aprilie 1668. Vezi și *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 64, 113-4; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 30.

93. Golia avea 58 de moșii, dintre care numai cele 47 din Basarabia totalizau 64.000 ha – vezi aici capitolul "Vatoped".

94. Teodosie, român de neam, se călugărise la Cozia și apoi petrecuse mulți ani la Athos. La 1662 era egumen la Argeș și în 1668 ajunge mitropolit; Păcurariu, *IBOSR*, II, p. 126-7.

95. Se poate remarca o schimbare de atitudine la Teodosie. Dacă la 1668 era în fruntea partidei autohtone, iată-l mai târziu trecut de partea Cantacuzinilor. Poate că acest fapt are la bază lupta între curentele grecesc și slavonesc, ultimul fiind încă susținut de partida autohtonă (Udriște Năsturel). Este o posibilitate. Dionisie era român, dar călugăr la Ivir. De acolo fusese trimis, între 1660-67, să administreze un metoc din Moscova al acestei mănăstiri. S-a retras apoi din nou la Ivir și prin 1670-1671 i s-a încredințat egumenia "Radului-Vodă". Ca mitropolit, a păstorit foarte puțin: iunie-decembrie 1672 – Niculae M. Popescu, *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie-24 decembrie 1672)*, în "Convorbiri literare", XLVIII, 1914, p. 14; Al. Elian, *Legăturile*, p. 926; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 127.

el, pentru repunerea în scaun a fostului atonit, Teodosie⁹⁶. Dar ce a contribuit la aducerea pe tron a lui Șerban Cantacuzino?

În 1673, cu ocazia războiului turco-polon, Ștefan Petriceicu al Moldovei și Grigore Ghica al Țării Românești au trecut de partea polonezilor, iar oastea otomană a suferit o gravă înfrângere. Între timp însă, Grigore Ghica s-a întors la Turci, dar nu și celălalt domn. "Defecțiunea" lui Ștefan Petriceicu, așa cum o numește istoricul Fl. Constantiniu⁹⁷, a determinat Poarta să ia o măsură dură pentru a-și menține încă controlul asupra Țărilor Române: anume să numească domni greci, sau cât mai apropiați de Constantinopol. Poarta avea să experimenteze acum o nouă formulă politică, care se referea la menținerea autonomiei Principatelor, și care viza numirea unui grec, fidel turcilor, și la Iași și la București. Nu era altceva decât o ancipitare a fanariotismului.

Aceste domnii "profanariote" au fost în număr de trei în Moldova – Dumitrașco Cantacuzino, Antonie Ruset și Gheorghe Duca, între 1673–85, și doar una în Țara Românească, același Gheorghe Duca (1673–78). Pe acest Gheorghe Duca îl vom vedea având legături cu mănăstirea Xiropotamu.

Luptele din Țara Românească între cele două grupări boierești, cât și acea "defecțiune" a lui Ștefan Petriceicu, au stat la baza numirii acolo a unui membru al familiei Cantacuzino, deci un apropiat al Constantinopolului, iar în Moldova a unui domn fidel precum Constantin Cantemir (1685–93). Una din garanții pentru acesta din urmă era chiar fiul său, marele cărturar Dimitrie Cantemir, lăsat în grija turcilor la Constantinopol.

Ambii domni au pus capăt prin mijloace violente tentativelor boierimii de a instaura un regim nobiliar⁹⁸. Cu alte cuvinte, ei au înăbușit orice încercare de revenire la putere a partidei autohtone, tronul rămânând, până la revoluția din 1821, acestor domni filogreci, bineînțeles cu ajutorul turcilor.

Fidelitatea față de Poartă a acestor domni a constituit o condiție necesară alegerii lor, chiar dacă în realitate nu era așa, lucru care se observă din aceea că, la 1687–88, un arhimandrit Isaia de la Sfântul Pavel era trimis de Șerban Vodă la țării ruși, Ioan și Petru, să ofere suportul militar al unei coaliții balcanice antiotomane. Acest Isaia declara la Moscova că fusese trimis de către Șerban Cantacuzino, ca și de fostul patriarh de Constantinopol, Dionisie IV și de către Mitropolitul Teodosie⁹⁹. Ba mai mult, arhimandritul Isaia purta cu sine și o scrisoare a patriarhului în care recomanda pe domnul Șerban drept "protector" al creștinilor din Balcani¹⁰⁰.

96. Dionisie, care petrecuse mult timp în Țara Românească, murind chiar la Târgoviște în 1696, va trimite pe mitropolitul Anania al Maroniei și pe Ioan Cariofil să cerceteze cazul lui Teodosie și să-l repună în drepturi, ceea ce se și întâmplă, la 1679 – *Condica sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, ed. Ghenadie Enăceanu, București, 1886; cf. Elian, *Legături*, p. 924.

97. *Op. cit.*, p. 160.

98. *Ibidem*, p. 160-161.

99. S. Anuichi, *Relații bisericești româno-sârbe din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, "BOR", XCVII, 1979, nr. 7-8, p. 892; I. Radonici, *Situațiunea internațională a Principatului Țării Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678–1688)*, "AARMSI", s. II, vol. XXXVI, 1913–14; I. Dură, *Voievozii*, p. 743; Elian, *Legăturile*, p. 92. Textul scrisorii lui Șerban se află la Silviu Dragomir; *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Românești cu Rusia în veacul XVII*, "AARMSI", s. II, t. XXXIV, 1911–12, p. 1120-23; vezi aici cap. "Sfântul Pavel", notele 54, 55.

100. G. Velichi, *România și renașterea bulgară*, București, 1980, p. 35; I. Dură, *Voievozii*, p. 743.

Sesizăm că acesta era chiar programul politic al aceluia despre care cronicarul Ion Neculce spunea: "și gândul și gătirea lui Șerban Vodă era să fie împărat la Țarigrad"¹⁰¹. Altfel spus, el continua politica mai vechilor domni, aceea a lui Vasile Lupu, de exemplu. Ca și acesta din urmă, și Șerban Cantacuzino va merge pe ideea imperia-lă, ajutând, deși nu în aceeași măsură, Patriarhia Ecumenică și Muntele Athos.

În vremurile acelea, istoria românească a înregistrat venirea la București a mai multor oameni de cultură greci, printre care și călugări atoniți, în număr din ce în ce mai mare, veniți să ceară ajutor. Domnul s-a arătat sprijinitorul lor și dovadă stă faptul că mulți dintre patriarhii răsăriteni, precum Dionisie IV al Constantinopolului¹⁰² sau Iacob¹⁰³, contracandidatul celui dintâi, ori Dositei al Ierusalimului¹⁰⁴ sau Partenie Prohoros al Alexandriei (1678–89)¹⁰⁵ n-au ezitat să vină în Țările Române de atâtea ori.

În ce privește Athosul, Șerban Cantacuzino a respectat mai vechiul program al tuturor domnilor români. S-a remarcat, îndeosebi, prin închinarea la 1682 a ctitoriei sale de la Cotroceni, întregului Munte Athos. Acum Sfântul Munte avea două mănăstiri, prima fiind "Sfinții Trei Ierarhi", de la Iași. Cotroceniul era una dintre cele mai bogate din Țara Românească, dispunând de mai multe schituri, dintre care aproximativ cinci erau închinare de asemenea la Muntele Athos. Aceasta însemna că veniturile acestor metoace erau trimise direct la Protaton, urmând a fi împărțite acolo pentru fiecare mănăstire în parte.

Acum, noutatea o constituie actul de închinare al domnului, prin care se stipulează anumite condiții care dacă n-ar fi respectate, ar duce la retragerea închinării, ceea ce însemna că mănăstirile nu deveneau proprietate. Dar, despre acest fapt, vom mai aminti în capitolele următoare, pe larg¹⁰⁶.

101. Vezi aici nota 18. Domnul a angajat lungi tratative cu împăratul Leopold pentru a obține recunoașterea neatârării Țării Românești și domnia ereditară în familia sa, ca premisă de restaurare a Imperiului Bizantin, de unde provenea și familia sa; Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 169-170.

102. Acest Dionisie, rudă a Cantacuzinilor, a păstorit de cinci ori între 1671–96 și, murind în 1696, a fost îngropat la Târgoviște. Cea de-a patra păstorie (1686–87) o datorează rudei sale, domnului, pe care-l va ajuta mai apoi să repună la mitropolie pe Teodosie (despre datele păstoriilor acestor ierarhi vezi la Ioan Rămureanu, Milan Șesan, T. Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, editura Institutului Biblic și de Misiune, București, 1993, p. 594-5).

103. Iacob a păstorit de trei ori, între 1679–88, și va îndrăzni chiar să anatematizeze pe domn, ceea ce în timpul lui Vasile Lupu nu s-ar fi putut întâmpla. Dar, să recunoaștem, nici Șerban Cantacuzino nu avea poziția lui Vasile Lupu, care a beneficiat de vremuri destul de liniștite, cât și de timp, pe când în cei 10 ani de domnie Șerban Cantacuzino a trebuit să facă față – politic vorbind – și expansiunii Imperiului Habsburgic (la 1683 turcii eșuaseră în cucerirea Vienei, iar la 1688 Viena avea să înglobeze și Transilvania). Cu alte cuvinte, nu mai dispunea de mijloacele cu care să producă schimbări de patriarhi.

104. Dositei (1669–1707), unul dintre cei mai mari teologi ai secolului XVII, a petrecut enorm de mult timp în Țările Române și a contribuit la lupta împotriva uniaticismului. Între 1680–82 a înființat o tipografie greacă lângă Iași (Cetățuia), a doua de acest fel după cea înființată de Chiril Lucaris la Constantinopol, urmărind tipărirea de cărți de cult sau teologice pentru preoții greci. Multe dintre acestea se află azi și la Athos. În 1698 i se tipărea pentru prima oară la București "Tomul dragostei"; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 262-3.

105. Partenie vizitase Țările Române ca exarh al Sfântului Mormânt și apoi ca patriarh a petrecut doi ani aici – v. *ibidem*, p. 260.

106. Vezi capitolul "Protaton".

Șerban a mai contribuit, făcând pictura paraclisului "Portaitisei" de la mănăstirea *Ivir*, ridicat de românii Șerbana și Nichifor¹⁰⁷, iar la Vatoped a dat 21.000 aspri¹⁰⁸. Și exemplele pot continua.

În 1688 a început în Țara Românească epoca lui Constantin Brâncoveanu, când Patriarhia va fi iarăși condusă, rând pe rând, de "clienții" domnilor români, recunoscuți ca protectori și patroni ai Renașterii grecești¹⁰⁹. Mai mult decât atât, însuși Brâncoveanu va hotărî de câteva ori asupra soartei celui ce avea să ocupe tronul Moldovei¹¹⁰.

Ierarhi, călugări sau oameni de cultură continuă să se scurgă în Principate în timpul acestei epoci. Sporul de ierarhi sau clerici¹¹¹, veniți din sudul Dunării, dar și din îndepărtatele eparhii orientale, ca să trăiască printre noi, uneori până la moarte, trebuie pus în legătură cu creșterea influenței grecești, care se remarcă în cultură și mai ales în învățământ¹¹² sub Cantacuzinii munteni, dar și cu liniștea și prosperitatea nemaîntâlnite de care s-a bucurat Țara Românească sub domnia lui Constantin Brâncoveanu.

Toate acestea l-au făcut pe Iorga să denumească epoca drept "monarhia culturală" a lui Brâncoveanu, el însuși considerându-se, ca și predecesorii săi, "conti-

107. Vezi capitolul "Ivir".

108. Vezi capitolul "Vatoped".

109. Dionisie IV va beneficia în continuare de sprijinul românesc, iar după înlăturarea sa definitivă (1694) s-a stabilit în Țara Românească, precum am mai văzut. Iar Hrisant Nottara al Ierusalimului, nepotul lui Dositei, tot cu sprijinul lui Brâncoveanu pare a fi obținut scaunul. Brâncoveanu susținuse pentru tronul constantinopolitan pe Gavriil (1702-7) și reușise să oprească numirea lui Neofit V – Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 182.

110. Constantin Duca (Duculeț, 1693-95), a fost numit de turci la insistențele lui Brâncoveanu (v. D. Năstase, *L'héritage*, p. 27-8), care îi va da pe fiica sa în căsătorie. Cununia a fost săvârșită la 1693 la Iași de către Iacob, patriarhul ecumenic, în biserica Golia, unde la acea dată era egumen. Fostul patriarh a murit în Moldova la 1700, fiind înmormântat chiar la Golia – I. Dură, *Voievozii*, p. 746; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 260. Acest Iacob era acela care aruncase anatema asupra lui Șerban Cantacuzino și n-a voit s-o ridice nici la insistențele lui Brâncoveanu. Însuși Constantin Brâncoveanu găsisse în Iacob un rival, care nu i-a cedat niciodată, ceea ce nu mai îndrăznise nimeni înainte – *Hurmuzachi I, XIV*, I, p. 305-311, nr. CCCLXXI, Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 182.

111. Bucureștii vor cunoaște acum alegeri de arhierii titulari, consacrați aici, din porunca Constantinopolului, pe seama unor scaune care acum erau amintiri. Este vorba de episcopii de Sevastia, Nyssa și Soteriopolis. De asemenea, mai găzduise Bucureștiul pe Clement al Adrianopolei, pe Auxentie al Sofiei, Eftimie al Pogonianeii, Maxim de Hierapolis, adunați, la 1693, într-un sinod – *condica Sfântă*, ed. cit. p. 30-32, nr. VI; p. 76-77, nr. XXVII; p. 89-90, nr. XXX-XXXI, *Hurmuzachi*, XIV, 3, p. 51, nr. XXIX; cf. Elian, *Legăturile*, p. 930, Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 182, p. 187. Se pot adăuga ierarhii în funcție: Gherasim al Târnovei, Gherman al Neopatreilor (*Condica Sfântă*, p. 25, nr. IV) sau Iosif al Cervenilor (*ibidem*, p. 26, nr. IV). Toți aceștia au semnat aici acte sinodale, semnăturile lor păstrându-se în arhivele românești. Acestea sunt numai câteva cazuri.

112. A se vedea foarte buna lucrare a profesorului Athanasios Karathanasis, *Des Grecs a la Cour de Constantin Brâncoveanu, Voévod de Valachie (1688-1714)*, în "Balkan Studies", 16, 1975, Tesalonic; idem, *Oi éλληνες λόγιοι στη Βλαχία (1680-1714) (Învățații greci în Valahia)*, Tesalonic, 1982; Virgil Cândea, *Opera lui Constantin Brâncoveanu în Orientul Apropiat*, în vol. "Constantin Brâncoveanu" coordonat de Paul Cernovodeanu și Florin Constantiniu, București, 1989, p. 170-9; Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 205-219.

nuator al împăraților ecumenici și patron al Ortodoxiei"¹¹³. Acest Mecena al culturii româno-grecești va exercita asupra Bisericilor Orientale o hegemonie care amintea de Vasile Lupu¹¹⁴. Tot acest mecenat s-a manifestat prin acordarea de ajutoare bănești, prin tipărirea de cărți sau trimiterea de tipografii chiar și la arabii sau georgienii ortodocși. De bună seamă, n-ar fi putut întreprinde singur o astfel de acțiune, dacă n-ar fi avut poate și suportul mitropolitului său, Antim Ivireanul, care-l urma, în 1708, pe Teodosie, un alt mare ierarh și bun colaborator al domnilor într-ale culturii¹¹⁵.

Fiind o epocă de așa mare prosperitate, Brâncoveanu și-a permis ctitorii care azi sunt considerate un stil ce a împrumutat numele domnului – "brâncovenesc". A zidit biserici nu numai în Țara Românească, ci și în Transilvania, iar la Ismail, pe bațul Dunării, ridică biserica Sfântul Nicolae din Galata, după incendiul din 1697, iar la Vlah Sarai, în Constantinopol, ridică biserica Panaghiei, în 1699¹¹⁶.

Nici Athosul nu a fost lipsit de daniile sale, deși nu atât de bogate ca ale înaintașilor, pentru că atenția sa a fost mai mult îndreptată spre programe de amploare, cum sunt acelea de susținere a lumii ortodoxe din țările arabe.

În timpul său găsim pe călugării lavrioți de mai multe ori la curtea domnească, aducând cu sine capul făcător de minuni al Sfântul Mihail Sinadon (avea calitatea de a alunga lăcustele), fapt pentru care domnul i-a răsplătit cum se cuvine¹¹⁷. Chiar dacă el nu a închinat vreo mănăstire la Athos, a oferit totuși sume imense: la Dionisiu dă 4.000 aspri, în 1692, 8.000 aspri în 1696 și 120 taleri în 1713, la Xenofon dădea 10.000 aspri și ajuta Pantocratorul și Constamonitul¹¹⁸.

În același timp, pentru Athos vor mai veni câteva danii importante din Moldova, patronată atunci de fiul lui Constantin Cantemir, Antioh (1695–1700; 1705–1707) și el cu educație grecească, făcută de Ieremia Cacavela. De la Antioh primește, așadar, Zografu mănăstirea basarabeană Căpriană, una dintre cele mai bogate, deținătoare a 23 de moși ce se întindeau pe 50.000 ha scutite de taxe¹¹⁹.

113. *Histoire des Roumains et de la Romanité Orientale*, vol. VI, București, 1940, p. 548; cf. Năstase, *L'idée impériale*, p. 211. Brâncoveanu – spune tot Iorga – folosea în legăturile sale cu Biserica un mod de exprimare asemănător cu acela al lui Vasile Lupu (*Bizanț după Bizanț*, p. 185, după *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 272-74, nr. CCCXLII).

114. Idem, *Bizanț după Bizanț*, p. 184-5; D. Năstase, *L'héritage*, p. 27-29.

115. Georgian de origine (de aceea i s-a spus Ivireanul), a păstorit între 1705-8 la Râmnic, fiind luat ca mitropolit de Constantin Brâncoveanu, remarcat pentru activitatea sa cultural-tipografică. A păstorit până la 1716, fiind asasinat de turci, lucru față de care nu era străin Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot – v. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 141-160. Tot Iorga ne spune despre Antim că fusese la Athos, întâi, și abia apoi se așezaseră la noi, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, II, București, 1993, p. 59.

116. V. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 213-216. Pentru acestea, dar și pentru întreaga sa activitate, se poate consulta volumul *Constantin Brâncoveanu*, red. coord. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Ed. Academiei RSR, București, 1983, p. 173-4, articolul lui V. Căndea.

117. Vezi aici "Marea Lavră".

118. T. G. Bulat, *Danii românești pentru creștinătatea greacă puțin cunoscute*, "GB", 22, 1963, 1-2, p. 256-68; idem, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu pentru Orientul Ortodox*, "BOR", 82, 1964, 9-10, p. 935-39.

119. Vezi aici "Zografu". Antioh ridică din piatră mănăstirea Mira, pe care tatăl său o închinase în 1686 la Vatoped – Kriton Hrisohoidis, *Από την οθωμανική κατάκτηση ως τον 20^ο αιώνα* (*De la cucerirea otomană până în sec. XX*), în vol. "Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου", I, Atena, 1997, p. 54; vezi și capitolul nostru despre "Vatoped".

Arhivele Statului păstrează un hrisov al lui Antioh Cantemir, din a doua domnie, mai precis din 1706, prin care domnul moldovean avea să stabilească sarcini precise ale mănăstirilor închinată, cu care acestea erau datorate în fața țării¹²⁰. Era de fapt un ordin prin care se cerea predarea exactă a socotelilor, a contabilității fiecărei mănăstiri închinată, pentru că parte din ele trebuiau să meargă la visteria statului, așa cum stipulau și actele de închinare.

Lui Antioh i-a urmat fratele său mai mic, Dimitrie, numit de turci în ideea că le-ar fi fost fidel. Nu a fost așa, pentru că el s-a îndreptat spre ruși și a semnat un tratat premergător unei campanii antiotomane¹²¹. Campania antiotomană a lui Petru la care se raliase Dimitrie Cantemir s-a încheiat cu înfrângerea lor de către turci, în 1711, la Stănilești¹²².

În locul lui Cantemir, refugiat la Moscova, turcii au trimis la Iași pe Nicolae Mavrocordat, iar în Țara Românească, Constantin Brâncoveanu a fost înlocuit, în urma intrigilor unchiului său, Constantin Cantacuzino, cu fiul acestuia, Ștefan, iar după scurta domnie a lui Ștefan Cantacuzino, turcii vor pune pe Nicolae Mavrocordat, din Moldova. Era începutul regimului fanariot (în Moldova începea la 1711, iar în Țara Românească la 1716).

Prin instaurarea acestui regim, Poarta urmărea mai vechiul ei scop, acela de întărire a controlului asupra celor două principate. Încercase, după 1673 cu domni români, avea încă în față exemplul lui Cantemir, și nici Brâncoveanu nu îi fusese atât de supus, încât acum va încerca cu domni proveniți exclusiv din elita constantinopolitană. Începeau să numească mari dragomani ai Porții pentru a-și asigura o oarecare liniște. Străini de țară n-ar mai fi putut complota pentru înlăturarea suzeranității lor, gândeau turcii. Începea însă pentru ei (pentru turci) un alt pericol: acești domni, în mare parte greci – sau dacă nu erau greci, tot erau grecizați – se mișcau acum pentru dezrobirea neamului lor. Iar turcii le puneau la îndemână mijloacele: țări mari și bogate, din care, în continuare, cultura greacă a putut să se alimenteze. În continuare, Locurile Sfinte, dar mai ales Patriarhia și Athosul vor beneficia de situații excepționale, datorită acestor domni.

Formula fanariotă era deci un compromis între statutul de autonomie al principatelor și cel al administrației directe. Față de domnii pământeni, tentați mereu să colaboreze cu dușmanii Porții, fanarioții apăreau ca mandatarii fideli ai Sultanelui, ca unii care în ierarhia otomană ocupaseră deja funcții înalte. Noutatea era că acum se abolea alegerea domnului de către boieri, ceea ce conferea noilor

120. Ministerul de Externe, *Memoriu*, p. 136. Antioh luase măsuri fiscale generale, pe la 1700, asemănătoare reformei realizate de omologul său Constantin Brâncoveanu, în Țara Românească. Și aceasta de care vorbim, de la 1706, se înscria probabil în cadrul unei reforme generale fiscale – v. Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 172. Documentul de față a fost publicat de C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 10, cf. M. Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 30.

121. Politica aceasta nu era nouă, ci se înscria în limitele mai vechii politici românești, dusă și de Constantin Brâncoveanu. Acesta din urmă trimisese în 1707 la Moscova un emisar care urma să încheie un tratat de alianță cu Petru cel Mare și prin care se obliga să sprijine pe țar cu 20.000 oameni în eventualitatea unei campanii – *ibidem*, p. 173. Cu toate acestea, nu trebuie să se înțeleagă că cei doi domni ar fi colaborat, ci dimpotrivă, ei chiar au fost dușmani. Este cunoscut că Brâncoveanu ar fi voit în Moldova un om al său, ori Cantemir, personalitate de excepție, nu era omul care să facă jocul primului.

122. Giurescu, *Ist. Românilor*, f.a., p. 447.

domni o mai mare autoritate. Din păcate, domniile acestea au fost instabile și întotdeauna la cheremul turcilor, pe tronurile celor două țări perindându-se zeci de domni (în Țara Românească 40, iar în Moldova 36) în numai 100 de ani.

S-a afirmat de multe ori în istoriografia românească faptul că fanariotismul nu a fost deloc benefic pentru Țările Române, adică un regim de oprimare socială, politică, culturală, religioasă. Concepția este veche și provine din secolul anterior.

În realitate, secolul fanariot a fost un secol al reformelor¹²³, iar concepția mai veche a fost aproape integral contrazisă de școala critică fondată de Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul și Ioan Bogdan.

A existat acuzația în istoriografia românească că grecii veneau să grecizeze și să tragă numai foloase de pe urma românilor și până acolo încât fanariotismul a constituit un dezastru pentru Țările Române(!)¹²⁴. Dar tot Nicolae Iorga răspunde foarte lucid: *"Tot ceea ce grecitatea avea mai distins în domeniul artei tipografice, ca și în acela al literaturii, venea aici la noi. Multă vreme am crezut că aceasta este o umilință; acum nu mai e nici un motiv să credem aceasta pentru că, de fapt, nu noi cedam înaintea culturii grecești, ci era altceva: noi deveniserăm patroni ai culturii grecești, cum deveniserăm patroni ai Ortodoxiei prin aceea că asupra noastră trecuseră toate datoriile, în acest timp cu tot prestigiul, toată influența și toată situația de hegemonie a împăraților Bizanțului"*¹²⁵.

Extraordinară răsturnare, teribilă punere de problemă. Trebuie să-i dăm dreptate, dacă ne gândim numai la un fapt: pentru prima oară Liturghia s-a cântat integral în românește în perioada fanariotă, când până atunci nu existau traduse decât indicațiile pentru preot, iar textul ei era slavon sau grec.

Și aici se simte nevoia unui excurs istoric, ca să înțelegem bine influența greacă, în genral, și pe cea atonită, în particular. Problema care se ridică este dacă se poate face distincție între înrâurirea greacă din timpul lui Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, și perioada fanariotă. Pentru că, precum spuneam, perioada fanariotă în România cade sub incidența unor acuzații foarte

123. Politica de reforme a domnilor fanarioți s-a lovit de rezistența clasei politice românești. Asaltul dat de domni împotriva privilegiilor boierești a determinat reflexul conservator al acestei clase. De aici vine și reacția antifanariotă de mai târziu. Diferența însă, față de reformele occidentale, era aceea că, reformele din țările noastre erau făcute în beneficiul Porții, pentru o îmbunătățire a sistemului de exploatare. Dar aceasta nu a constituit în mod direct un rău, pentru că de reforme au profitat Țările Române din plin, pregătindu-se terenul pentru Regulamentele Organice din 1835, ca primă constituție a celor două Principate (v. Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 186). Pentru epoca fanariotă, vezi și vol. "Symposium sur l'époque phanariote", Tesalonic, 1974.

124. Concepția aceasta a fost puternic combătută de școala critică fondată de marea triadă Nicolae Iorga-Ioan Bogdan-Dimitrie Onciul, într-un moment când se simțea nevoia unei reacții decise contra exagerărilor de motivație patriotică sau patriotardă, "datoria istoricului fiind aceea de a prezenta civilizația trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate", după cum spunea Ioan Bogdan (cf. Al. Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, 1985, p. 115, 160, 164, 166; Mihai Maxim, *Țările Române și Înalta Poartă*, București, 1993, p. 26-7; Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Ed. Humanitas, 1997, p. 42).

125. Ca o continuare a celor citate, este bine să completăm: *"noi am fost un popor care n-am știut cu ce să ne mândrim și erau lucruri cu care am fi putut să ne mândrim, dar am crezut că ne putem mândri cu lucruri care, privite bine, contribuie să ne umilească"* – vezi *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 301, 307.

grele și atunci riscăm să credem că venirea sau aducerea grecilor în Principate, chiar a oamenilor de cultură, nu a fost deloc benefică, ci a otrăvit viața românilor. Se apre că aserțiunea este complet falsă și este greu de explicat motivația ei.

Tuturor acestor acuzații li se poate răspunde printr-o analiză foarte serioasă a lucrurilor, așa cum a făcut-o Nicolae Iorga în cadrul "școlii critice". În două dintre lucrările sale, el reabilitează fanariotismul și pe fanarioții, care până atunci erau stigmatizații manualelor¹²⁶. Și până târziu istoriografia românească nu s-a vindecat de această boală, în care problemele ce se pun nu au argumente.

În principal, nu convenea prin simplul fapt că timp de un secol, Țările Române au fost conduse de domni greci, ceea ce, însă, nu este cu totul adevărat, pentru că nu toți au fost greci de neam. Familia Caragea era raguzană, Șuțu bulgară, Calimahii erau români. Restul, Mavrocordații, Mavroghenii, Moruzeștii, erau greci de origine, de prin insule, dar nu fanarioți (provenind din Fanar). Fanarioții constantinopolitani erau numai Hangerlii. Dar ei ajungeau la putere nu fiindcă erau greci sau fanarioți, ci pentru că aveau funcții foarte mari la Înalta Poartă. Erau Mari Dragomani. Deci nu calitatea de "fanariot" determina numirea, ci funcția. Turcii au numit pe Nicolae Mavrocordat nu cu intenția de a înființa un nou regim, cel fanariot¹²⁷, ci cu intenția foarte clară de a-și întări controlul asupra acestor țări.

Pe de altă parte, nu pot fi acuzați de grecismul lor, căci greaca era limba "internțională" de atunci, era limbă cultă, limba școlii și limbă de salon. Iar când avea să-i ia locul franceza, la noi în Principate, nimeni nu i-a mai acuzat pe francezi. Nu puteau fi vinovați pentru că-și vorbeau limba. Și nu întotdeauna, căci vedem pe Nicolae Mavrocordat certând pe boierii care-i scriau anafocale pe grecește, îndemnându-i să scrie în românește, limbă pe care o învățase foarte bine, încât îl surprindem chiar citind cronicile românești¹²⁸.

Apoi nu trebuie uitat că și Despot Vodă era grec. La fel, Mihai Viteazul avea mama grecoaică și va fi pus pe tron prin influența prea puternicului Andronic Cantacuzino de la Constantinopol¹²⁹, sau Vasile Lupu, care era albanez grecizat. Familiile Duca și Cantacuzino nu erau pământene, ci erau venite de peste Dunăre.

În cazul acesta, putem vorbi de un "fanariotism după fanariotism", dacă ar fi să gândim fanariotismul ca pe o epocă pur grecească. Grecii au fost bine primiți, poate mult mai bine, în timpul lui Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, așa cum vom și vedea, în timp ce Constantin

126. Este vorba de *Cultura română sub fanarioți*, Conferință ținută la Ateneul Român în 8 februarie 1898, București, 1989, 56 p. și *Au fost Moldova și Țara Românească provincii supuse fanarioților*; "Analele Academiei Române", Mem. Secț. Ist., seria III, tom XVIII, mem. 12, 20 p.

127. Nicolae Mavrocordat fusese numit din dorința de a se da răsplată pe măsură tatălui acestuia, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, mare dragoman, om cu vastă cultură și ctitor al Școlii grecești moderne de la Constantinopol – Iorga, *Cultura*, p. 18; T. G. Bulat, *Ioan Comnen, "iatrofilosoful"*; profesor la Academia domnească și mitropolit al Distrei († 1719), în "Biserica Ortodoxă Română", nr. 3-4, 1966, p. 356. Alexandru Mavrocordat avusese elevi pe foarte mulți dintre învățații greci ajunși pe la noi încă din vremea lui Șerban Cantacuzino și după el.

128. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, București, p. 288, nr. 572; p. 290, nr. 576, idem, *Documente grecești* în colecția "Hurmuzaki", vol. II, p. 1051, nr. 1010, cf. idem, *au fost Moldova...*, p. 354, 356.

129. Dimitrie Oikonomidis, *Ελληνο-ρουμενικαί σχέσεις*, p. 59.

Mavrocordat tatăl său Nicolae îl avertiza să aibe o suită puțin numeroasă, adică să nu aducă cu sine prea mulți greci¹³⁰. Constantin Mavrocordat este un domn reformator. Era un om cult, rafinat, ce venea cu idei administrative noi, pregătitoare pentru Regulamentul Organic (1835). Nu trebuie uitat că el a eliberat pe șerbi. Nici vorbă de împilare sau de cruzime, chiar dacă Nicolae Mavrocordat a fost nevoit să conducă cu mână forte, în prima sa domnie, trimițând câțiva boieri călăului. Dar și noi am avut un Ștefan cel Mare, un Alexandru Lăpușneanu, ori un Vlad Țepeș, vestiți pentru duritatea lor, dar în același timp mari binefăcători ai grecilor, sau pe Mircea Ciobanul la fel de crud.

Nu trebuie făcută confuzia între ei, pentru că cei mai mulți au fost cu grijă față de țară. Atunci când Grigore Calimah a pus biruri prea mari, a fost imediat reclamat, iar scaunul lui s-a clătinat și capul i-a căzut. Constantin Hangerli, un rău chivernisitor al țării, a fost imediat tăiat de turci, la București, "căci mâncase raiaua împărătească"¹³¹. La fel au pățit Nicolae Mavrogheni și Grigore Ghica. Și asta, pentru că partida pământeană, adică boierii pământeni, au avut întotdeauna puterea lor și mai mult ca sigur că ei conduceau țara, și nu domnul fanariot. Erau prea mulți și prea puternici ca să-i lase pe fanarioții acum veniți să conducă. Situația lor convenea, pentru că puteau să meargă la Constantinopol și să-și aprindă rogojina în cap în fața Sultanului, lucru pe care nu și l-ar fi permis cu domniile de dinainte, greci dar nefanarioți. Acum acești boieri aveau conștiința că domnul este numai un angajat al Sultanului. Domniile fanarioți ar fi putut să se folosească de această putere, dar n-au făcut-o, boierii n-au fost uciși sau exilați. Ei plecau singuri. Constantin Moruzi tăia capetele unor boieri, Bogdan și Cuza, pentru trădare¹³², pe când acest lucru era frecvent în cazul domniilor pământene. Pe deasupra, li se mai luau și averile și le erau chiar omorâte rudele. Să ne amintim de Constantin Bălăceanu, căruia domnul Constantin Brâncoveanu îi confiscă averea pentru faptul de a fi pârât la austrieci, de spionaj, pe un călugăr Isaia de la Sfântul Pavel din Muntele Athos¹³³.

130. Nicolae Mavrocordat alcătuieste în 1727 o lucrare, "*Περὶ Καθηκόντων*" (Despre îndatoriri), pentru uzul fiului său, în care-l îndemna să fie cu mare băgare de seamă în ce privește mediul românesc și să-și țină ascunse intențiile, să se facă iubit de localnici, să aibe puțini fanarioți pe lângă el – Chesarie Daponte, *Ephemerides Daces*, ed. Em. Legrande, vol. II, Paris, 1881, p. XXVI, nota 1; Iorga, *Au fost Moldova...*, p. 357; idem, *Bizanț după Bizanț*, p. 234. Recomandările erau foarte bune într-un moment în care, în 1719, dascălul grec Marcu Porfiropulos scria: "Tot Fanarul e la București"; *Hurmuzaki* XIV, 2, p. 847, nr. DCCXXVIII, cf. *ibidem*, p. 234.

131. Iorga, *Cultura...*, p. 34.

132. Aceștia se pare că erau masoni și unelteau împotriva domnului (v. *ibidem*, p. 32; P. Ștefănescu, *Francmasoneria*, București, 1996, p. 207).

133. Acest Isaia fusese trimis de Șerban Cantacuzino la Petru cel Mare să-i propună întocmirea unei coaliții româno-sârbo-bulgaro-ruse, oferindu-se marelui țar forțele a 300.000 oameni. La întoarcere prin Transilvania, Isaia a fost arestat după uneltirile acestui Constantin Bălăceanu, iar banii ce-i strânsese pentru mănăstirea sa îi fuseseră confiscați. Pentru că Șerban Cantacuzino murise, Constantin Brâncoveanu vine să facă această reparație. Moșiile confiscate le va da la Sfântul Pavel – v. I. Brezoianu, *Mănăstiri zise închinare și călugări străini*, București, 1861, p. 34-35; Em. Turdeanu, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel din Muntele Athos*, "Cercetări literare", publ. de N. Cartoian, IV, București, 1941, p. 95-96.

Cât despre numărul familiilor boierești pământene, acesta era net superior acelor al familiilor grecești, încât nu se poate pune problema unei exploatare din partea grecilor. În plus, cei care veneau împreună cu domnii se căsătoreau cu pământence, fiind încet asimilați. Ca atare, nu avem de-a face cu nici o grecizare, ba mai mult, grecismul se pare că a grăbit trecera de la puternica tradiție slavonă la românism. Și asta, numai dacă ne gândim că în timpul fanarioșilor se va cânta prima oară întreaga slujbă în românește, și nu în grecește! Ba mai mult, pentru prima oară acum, actele, mai ales cele către Locurile Sfinte, se scriu numai în românește. Actele redactate în greacă în această perioadă sunt rare, mult mai rare decât în perioada domnilor de dinaintea fanariotismului¹³⁴.

Apoi, nu domnii fanarioși au făcut închinările de mănăstiri la Locurile Sfinte. Sau au fost prea puține în comparație cu ce au închinat domnii de tradiție românească. Nici un domn fanariot nu a dat atâtea danii grecilor ca Neagoe Basarab sau Vasile Lupu, ori chiar Alexandru Lăpușneanu și soția sa Ruxandra. Or, Ioan Caragea, la începutul secolului XIX dispunea cercetarea abuzurilor făcute de un egumen grec la Cotroceni (Visarion), după care l-a și demis. Nu este singurul exemplu.

În ce privește sumele ce trebuiau plătite de domni către poartă, ele s-ar fi plătit indiferent de domn. Și apoi, chiar și domnii de dinaintea fanarioșilor își plăteau instalarea sau își cumpărau scaunul. Țăranul n-a dus-o bine nici pe vremea fanarioșilor, dar nici în vremurile de dinainte.

Ceea ce nu li se poate contesta fanarioșilor în nici un chip este ridicarea culturală pe care au provocat-o. Mai toți veneau nu numai cu școala Fanarului, ci și cu un bagaj cultural căpătat prin Occident. Aceasta se vede și din numărul foarte mare al celor care s-au pripășit la noi și prin Școlile Domnești de la Iași sau București, și nu în timpul fanarioșilor, ci cu mult înainte, când se încerca scimbarea influenței slavone cu cea greacă, spre a trece la românismul deplin. Matei Basarab, dar și Vasile Lupu, schimbau profesorii slavi cu cei greci. Dintre aceștia erau racolați și meșterii tipografi, pentru că de acum cărțile aveau să se tipărească mai mult în grecește. Așa că limba și cultura greacă ne-o aduc nu fanarioșii, ci ele vin cu mult înainte. Grecii erau de mult amestecați în viața noastră, încă din secolul XVI, iar în comerț din al XV-lea. Ca să nu mai repetăm că mulți din domnii acelor secole aveau sânge grecesc sau fuseseră crescuți la Constantinopol, precum un Mihai Viteazul sau Dimitrie Cantemir mai târziu, sau Radu Mihnea, care era crescut de călugării de la Ivir și școlit tot de ei în Italia.

Domnii fanarioși aveau înrudiri cu dinastiile vechi. Ei nu veniseră aici cu oamenii lor pentru a-i înlătura pe români, mai ales că nu se poate crede că boierii țării s-ar fi lăsat înlăturați ușor din viața politică. Acești noi domni vin cu o zestre culturală în spate și chiar vor face sacrificii pentru a impune cultura, precum va face Constantin Mavrocordat, care învinge pe Constantin Racoviță în lupta pentru domnie, ca mai apoi să fie răsturnat sub acuzația că a trimis tineri boieri la învățătură la Veneția¹³⁵.

Așadar, *"nu este deloc adevărat că în Muntenia după Ștefan Cantacuzino sau în Moldova după trecerea lui Dimitrie Cantemir s-ar fi petrecut ca o rupere de*

134. D. Oikonomidis, *op. cit.*, p. 61-65.

135. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihail Cantacuzino*, București, 1902, p. 120.

continuitate, ca o catastrofă în istoria noastră, că până atunci adică, a fost viața românească cu caracter național și deodată tot caracterul național a dispărut, toate elementele românești au fost înlăturate și au venit grecii, cum ar fi venit barbarii Evului Mediu, care nici ei nu erau așa cum ne închipuim, ca să substituie caracterul lor, caracterului indigen. Profundă eroare!", spune din nou Nicolae Iorga¹³⁶.

În primul rând, concepția despre fanariotism trebuie deci reanalizată și epurată de patimile naționaliste. Când vom înțelege că fanariotismul constituie primul pas spre modernitate, spre capitalism, vom ști să nu mai judecăm așa aspru. Prinții fanarioți nu au fost cu nimic mai răi decât înaintașii lor la tronul românesc. Dimpotrivă, aduceau cu ei suflul nou al culturii europene, din centrele în care își făcuseră educația, aduceau cu ei concepții noi, reformatoare, în domeniile social, politic și economic. Aceste regimuri nu au fost cu nimic mai spoliatoare decât cele de dinainte. Căci altfel, de unde proveneau bogățiile lui Vasile Lupu sau Constantin Brâncoveanu? Este evident că din marile domenii pe care le dețineau, dar și de pe urma mănăstirilor închinare. Ele constituiau mijloace de presiune și surse de venituri, cu o circulație largă și mai puțin controlată de către Poartă¹³⁷. În perioada fanariotă, timp în care principii nu puteau avea domenii, mănăstirile constituiau sursa pentru astfel de venituri.

În ce privește relația noului regim cu Biserica, trebuie spus că, deși greci, n-au mai putut atrage tot atât de mulți ierarhi în Țările Române pe cât o făcuseră înaintașii lor. Patriarhii n-au mai vizitat atât de des Țările Române, asupra cărora influența lor s-a făcut mai puțin simțită decât a predecesorilor lor¹³⁸. Cu toate acestea, prestigiul Țărilor Române și al Bisericii lor s-a conservat prin prezența pe scaunele de la București și Iași¹³⁹ a unor ierarhi, fie români, fie greci, foarte destoinici, cu câteva excepții.

În Țara Românească, imediat după asasinarea lui Antim Ivireanul, Nicolae Mavrocordat a adus pe tronul mitropoliei pe Mitrofan din Thasos, fost episcop de Nissa, care își petrecuse mulți ani la mănăstirea Dionisiu, în Athos. Fusese chiar egumen la Cotroceni și duhovnic al domnului. A păstorit între 1716–1719¹⁴⁰.

În tot acest timp, Țara Românească era încă vizitată de Hisant al Ierusalimului, care venea pe urmele unchiului său, Dositei.

Am vorbit înainte despre perioada domniei lui Constantin Mavrocordat¹⁴¹, un domn reformator care a încercat o serie de schimbări, atât pe plan social, po-

136. *Istoria rom.*, p. 307.

137. "Reală politică generoasă de ajutorare necesară instituțiilor, strămtorate sub dominația otomană, dar egoistă sursă de venituri personale în schimbul unei colaborări și complicități politice oferită de beneficiari, formă deturnată de export de capitaluri pentru elemente înstrăinate, închinările de mănăstiri au constituit și un mijloc necesar de finanțare a politicii domnilor și candidaților la domnie" – Val. Georgescu, *op. cit.*, p. 93-94.

138. Iorga, *Bizanț*, p. 232.

139. În Țara Românească din 12 mitropoliți, 6 au fost greci, iar la episcopii 2 greci la Râmnic și 5 la Buzău. În Moldova, din cei 9 mitropoliți, unul a fost grec, Nichifor (1740–50), căci Divanul țării nu permitea alegerea unui ierarh străin. Un sinod de la Iași din 1752 a oprit pentru totdeauna numirea de ierarhi străini în Moldova; Coman Vasilescu, *Istoricul mănăstirilor închinare din epoca grecismului, de la 1633 la 1821*, București, 1932, p. 22; Iorga, *Ist. Bis.*, II, p. 88. Despre ierarhii greci în Țările Române, vezi teza de doctorat a ierod. Ciprian Spiridon, *op. cit.*

140. Iorga, *Ist. Bis.*, II, p. 53, 56, 62; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 320-21.

141. A domnit de șase ori în Țara Românească: septembrie-octombrie 1730; 1731–33; 1735–41; 1744–48; 1756–58 și 1761–63 și de patru ori în Moldova: 1733–35; 1741–43; 1748–49; 1769 – Giurescu, *Ist. rom.*, f. a., p. 905 și urm.

litic și economic, cât și pe plan bisericesc. Constantin, fiul lui Nicolae Mavrocordat, era un om foarte cultivat, pe care un scriitor francez îl compara cu Petru cel Mare, închis în hotare prea strâmte¹⁴² și a știut să-și asocieze întotdeauna oameni de calitate, care l-au ajutat în politica de reforme. Erau aceștia chiar mitropoliții Neofit Cretanul al Țării Românești (1738–53)¹⁴³ și Nichifor al Moldovei (1740–50)¹⁴⁴. Amândoi, deși străini, s-au identificat cu interesele poporului pe care-l slujeau și au luptat pentru înlăturarea unor nedreptăți sociale. Astfel, ei s-au aflat în fruntea divanelor care au aprobat desființarea "rumâniei" în Țara Românească (1746) și a "veciniei" în Moldova (1749)¹⁴⁵.

Neofit al Țării Românești participase împreună cu Domnul la elaborarea "constituției" din 1741 privitoare la cler, și anume scutirea de dări a preoților și mănăstirilor. Iar în Moldova, Nichifor fixa pentru egumeni îndatorirea de a răspunde de buna administrare a averilor bisericești și se referea, bineînțeles, și la mănăstirile închinat¹⁴⁶.

În vremea păstoriei lor, Țările Române încă mai primeau vizita câte unui patriarh, așa cum era Silvestru al Antiohiei, care nu numai că a vizitat, dar a și zăbovit ani buni la Iași și la București (între 1729–30 și 1744–49), de pe urma lui rămânând o serie de tipărituri. El a încheiat șirul patriarhilor antiohieni care ne-au vizitat țările¹⁴⁷.

Încă cuvântul domnului mai conta la alegerea vreunui ierarh. La 1746, la intervenția lui Constantin Mavrocordat, pe atunci în Țara Românească, era ales la Alexandria ca patriarh Matei Psaltul (1746–66), dar investirea sa a făcut-o, Neofit Cretanul, la București, din porunca lui Paisie II, patriarhul ecumenic. Ca și Silvestru de la Antiohia, Matei era ultimul patriarh de Alexandria care vizita țările noastre¹⁴⁸.

Recunoscând rolul deosebit pe care-l jucase în lumea ortodoxă Mitropolia Ungrovlahiei, nu mai rămânea decât să se acorde scaunului bucureștean un loc corespunzător în ierarhia mitropoliilor orientale. Se pare că pentru Neofit însuși s-ar fi hotărât acordarea titlului de locțiitor al scaunului de Cezareea Capadociei – era primul în ierarhia mitropoliilor aparținătoare de Constantinopol – deși nu se cunoaște un act oficial în acest sens¹⁴⁹. Abia pe 10 octombrie 1776 Sofronie II va.

142. Iorga, *Bizanț*, p. 235.

143. Neofit a fost hirotonit de Patriarhul ecumenic ca mitropolit al Mirelor Lichiei și "transferat" apoi în scaunul Țării Românești, dovedindu-se un vrednic cărturar. S-a preocupat de reorganizarea învățământului și a școlilor de preoție, a tipărit foarte mult și s-a preocupat de soarta preoțimii române, făcând mai multe vizite canonice, din care ne-a lăsat o serie de însemnări, cu o seamă de date istorice, geografice și etnografice. Pe unde fusese copiase pisanii și inscripții, punând bazele primului "corpus" de inscripții la noi. Când a fost cazul, nu s-a sfiit să se împotrivescă domnului Matei Ghica, la 1753, pe care poporul dorea să-l alunge – Păcurariu, *IBOR*, II, p. 324-7.

144. Și despre Nichifor se pot spune lucruri asemănătoare. A colaborat foarte bine cu domnul Constantin Mavrocordat, dar și cu ceilalți domni în munca de luminare a clerului prin școli și tipar. În același timp a luat o serie de măsuri benefice pentru ridicarea vieții monahale – *ibidem*, p. 343-5.

145. *Ibidem*; N. Iorga, *Ist. Bis.*, II, p. 83-7.

146. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 325 și 345.

147. *Ibidem*, II, p. 624.

148. *Ibidem*.

149. Într-o scrisoare sinodală din 1739–40, lui Neofit i se spune: "ἐπέριτμε καὶ ἐξαρχε πλαγηῶν καὶ τον τόπον ἐπέχον τοῦ Καισαρείας Καπαδοκίας" - Hurmuzaki, XIV, 2, p. 1090, nr. MXLVII; Elian, *Legăturile*, p. 934.

acorda solemn acest titlu mitropolitului de atunci Grigorie, fost al Mirelor Lichiei¹⁵⁰.

Ținând cont de prestigiul Mitropoliei Ungrovlahiei, de starea Țărilor Române și de faptul că erau conduse acum de greci, călugării atoniți nu vor întârzia să apară din nou după ajutoare. Sunt cunoscute nume ca ale lui Chesarie Daponte sau Ioachim de Acarnania. Primul venea pentru Xiropotamu, al doilea pentru Grigoriu¹⁵¹.

Pe de altă parte, se înregistrează un aflux de călugări români spre Muntele Athos. Să amintim numai de Paisie Velickovski, care în 1746–1763 a petrecut în viață isihastă în schitul Sfântul Ilie, întemeiat de el pe teritoriul mănăstirii Pantocrator¹⁵². Acestea sunt numai câteva exemple căci, vom vedea, atoniții nu lipseau niciodată de la curțile românești, ci pot fi găsiți în număr destul de mare – mai ales în acest secol, dar și la începutul celuiilalt – fie cu lemnul Sfintei Cruci, fie cu alte moaște făcătoare de minuni, mai întotdeauna cu același scop: ajutorul economic.

La începutul secolului XIX, la curtea Moldovei și la mitropolitul Veniamin Costachi apăruse un călugăr, Teodorit de la Esfigmen, foarte învățat de altfel, cu propunerea ca mănăstirea sa să devină românească, în schimbul refacerii ei de către mitropolitul Veniamin. Aceasta pentru că Teodorit găsisse în familia mitropolitului rude care anterior ajutaseră mult mănăstirea Esfigmen, închinându-i chiar un metoh, Ciocăneștiul. Nu se știe de ce marele mitropolit n-a primit propunerea, dar a venit în întâmpinarea acestei cereri cu o altă mare danie: i-a închinat mănăstirea Florești¹⁵³.

Această închinare venea după altele, care se petrecuseră în secolul trecut, deoarece ele nu au încetat a se face, deși în număr mai mic¹⁵⁴. Practic, în acest secol fanariot, n-a existat domn care să nu fi ajutat în vreun fel oarecare Athosul: i s-au închinat moșii, i s-au dat bani sau i se făceau danii anuale de sare, vin, ceară și orice altceva de strictă necesitate. Domnii aceștia au continuat să dea cărți și obiecte de cult (vase cultice, icoane, cădelnițe, chivoturi ș.a.) iar alții au intervenit în mod imediat, prin reparații de anvergură la câteva dintre mănăstiri. Este cazul lui Scarlat Calimah, care a reconstruit Rosikonul integral, încât patriarhul ecumenic Calinic V numea această mănăstire, la 1806, drept "mănăstirea princiară a familiei Calimah" (μοναστήρι των Καλιμάχιδων)¹⁵⁵.

150. Păcurariu, *IBOR*, II, p. 397 și 623.

151. Chesarie Daponte reușise să strângă o avere impresionantă din Țările Române și a putut să afirme: "*Ἡ Μπογδανία ἔδωκε με ὅλην την ψυχὴν τῆς, ἡ δὲ Βλαχία χάρισε με ὅλην την δύναμίν τῆς*" – vezi capitolele respective.

152. Vezi aici cap. "Prezența românească la Muntele Athos".

153. Vezi aici "Esfigmen".

154. Acum s-au închinat destul de multe mănăstiri la Muntele Athos: Adormirea din Slatina la Xiropotamu, Sfântul Spiridon Nou din București la Grigoriu, Precista-Focșani, Răchitoasa-Bacău la Vatoped, Vizantea la Grigoriu, Răducanu-Tg. Ocna la Ivir, Berzunți-Bacău la Lavra. În 1760, Ioan Teodor Calimah închina la Rusicon biserica Bogdan Sarai din Constantinopol. Exemplele pot continua, dar vom vedea în amănunt pe parcurs – Păcurariu, *IBOR*, II, p. 626-627, *Ajutoarele românești*.

155. Vezi aici "Sfântul Pantelimon sau Rusiconul".

Încă și din Transilvania aveau să vină danii pentru Muntele Athos de la companiile grecești din Sibiu și Brașov, în timp ce de acolo acestea primeau preoți, mai ales de la Xiropotamu și Vatoped¹⁵⁶.

Putem afirma cu toată tăria că din tot acest secol fanariot, practic n-a existat domn care să nu fi făcut o cât de mică danie Athosului, ceea ce se va vedea și pe parcursul lucrării noastre. De asemenea, se mai poate spune cu siguranță că ultimul act de danie către Athos datează de la 1820, fiind emis de Mihai Grigorie Șuțu al Moldovei și îndreptat către mănăstirea Xiropotamu.

În tot acest timp, domnii – cea mai mare parte dintre ei – s-au îngrijit de bunul mers al mănăstirilor închinete, însă în același timp și-au făcut apariția și anumite abuzuri din partea unora dintre egumenii greci care refuzau ca măcar o parte din veniturile acestor mănăstiri să le dea statului, așa cum stipulau actele de închinare, și trimeteau totul la Athos. De multe ori s-a constatat că acele venituri nu ajungeau nici măcar la Athos, umplând buzunarele unora dintre călugării lipsiți de conștiință (vezi Xiropotamul").

În cele mai fericite cazuri, sumele de bani încasate de pe urma averilor acestor mănăstiri închinete ajungeau să finanțeze construcția de școli sau spitale în Grecia. Turcii aflaseră că foarte mulți bani de la mănăstirile închinete se îndreptau către școlile grecești în care ei vedeau un mare pericol, căci ele ajutau la luminarea poporului și la crearea unei conștiințe naționale, ceea ce a și dus la revoluția din 1821¹⁵⁷. Tocmai pentru acest motiv, turcii luau acum măsuri. Așa începea și lupta pentru secularizarea averilor mănăstirești, care s-a încheiat la 1863, printr-o lege a guvernului Cuza-Kogălniceanu.

Încercările de a pune rânduială în toată această afacere nu a început, însă, în 1821 sau după această dată, când la tronul Țărilor Române sunt reinstalați domnii pământeni, iar în mănăstiri egumenii români. Ele au început din chiar vremea domniilor fanariote.

O astfel de încercare o făcuse chiar Constantin Mavrocordat, care, văzând starea rea a mănăstirilor, le-a scutit de dări, dar le-a luat dreptul la vămi și ocne. El hotărâse ca de aici înainte să se întrețină mănăstirile din veniturile ce le aveau, iar

156. Ath. Karathanasis, *L'hélenisme en Transylvanie. L'activité culturelle, nationale et religieuse des compagnes commerciale hellénique de Sibiu et de Brasov aux XVIII-XIX siècles*, "BS", Tesalonic, 1989. Este cunoscută dania negustorilor brașoveni Radu și Leca, care au zidit paraclisul Sfântul Dumitru la Xiropotamu, iar Radu a plătit zugrăveala paraclisului "Sfânta Cruce", tot de acolo, ridicat cu banii strânși din Principate de egumenul Partenie, pe la 1780. V. cap. "Xiropotamu" și Păcurariu, *IBOR*, II, p. 627.

157. Este cunoscut cazul călugărului învățat Ștefan Duncas, care, ca egumen la Răchitoasa-Bacău, mănăstire închinată Vatopedului, făcuse o avere considerabilă în timpul lui Scarlat Calimah, ca să poată utila o școală sau mai multe cu instrumente de fizică, chimie, astronomie, în Ambelakia, la poalele muntelui Pelion. Cu o altă parte din avere, împreună cu poetul Hristopoulos, cu un Constandas și frații Kapetanakis, gândea să deschidă o Universitate: G. M. Ionescu, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova cu privire la Biserică, școală, societate (1359-1873)*, București, 1990, p. 91. Se pot consulta C. C. Giurescu, *Țările românești sprijinite de învățământului din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat*, în volumul "Contribuții la istoria învățământului românesc. Culegere de studii", București, 1970; Adriana Camariano-Cioran, *Aides pecuniaires fournies pare les pays roumains aux écoles grecques*, în "RESEE", XVII, 1979, nr. 1; Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 630-1.

"restul să se dea în felurite faceri de bine, potrivit testamentelor ctitoricești", specificând pentru cele închinat că "milele orânduite să se facă numai din prisos"¹⁵⁸.

La 1776 Alexandru Ipsilanti, pe atunci domn în Țara Românească (1774–82; 1796–97), încearcă și el să pună rânduială în această problemă, ordonând ca prelevarea veniturilor mănăstirilor închinat să se facă nu numai în beneficiul Sfințelor Locuri, ci și în beneficiul Statului, școlilor, spitalelor și altor instituții de utilitate publică. Preambulul acestui document se referea la faptul că în actele de închinare se prevedea ca o parte din venituri să fie folosite pentru facerea de pomană, pentru căsătoria fetelor sărace și pentru ajutorarea familiilor nevoiașe și numai excedentul acestora să se trimită la Sfintele Locuri. Considerând domnul că nici una din aceste condiții nu s-a respectat, ordona ca mănăstirile să subvenționeze casa pomenilor¹⁵⁹.

Spre sfârșitul secolului deja închinarea de mănăstiri luase sfârșit, iar pentru cei care ar mai fi voit să închine vreo mănăstire, trebuiau să ia aprobarea Divanului și, în ultimă instanță, a domnului care, de data aceasta, numai era atotputernic precum fuseseră altădată domnii.

La 8 februarie 1794 vedem pe mitropolitul Ungrovlahiei, grecul Dositei Filiti¹⁶⁰ semnând o anafora către domnul Alexandru Moruzi (1792–96; 1799–1801), prin care se cerea ca boierul Radu Golescu să fie oprit de la închinarea la Sfetagora a mănăstirii Vieroș, ctitorită de strămoși de-ai săi. Domnul a consimțit și a ordonat să se ia act de hotărârea mitropolitului¹⁶¹.

La 15 iulie 1798 se adresa noului domn, Constantin Hangerli (1797–99), cerându-i întocmirea unei "catagrafii" a tuturor călugărilor străini veniți în Țara Românească, fapt pentru care egumenii trebuiau să-și asume răspunderea și să trimită înapoi pe toți cei fără de căpătâi¹⁶².

Mitropolitul Dositei nu era străin nici de o altă anafora, care a avut ca rezultat emiterea unui hrisov de către același domn, hrisov prin care hotăra că Locurile Sfinte nu mai puteau schimba pe egumenii mănăstirilor închinat fără știrea marelui logofăt. Apoi, exarhii acelor locuri nu mai puteau veni în țară fără știrea cârmuirii, iar egumenii mănăstirilor închinat, morți fără testament, nu mai puteau fi moșteniți de Locurile Sfinte, ci de mănăstirile din țară. Mitropolitul și marele logofăt puteau cere oricând socoteală acestor mănăstiri, iar Locurile Sfinte nu mai puteau cere mai mult decât partea ce li se cuvenea prin actul ctitoricesc. În ce

158. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerii Munteneste și a Moldovei*, trad. de G. Sion, vol. III, partea VII, Epoca IV, București, 1859, p. 205.

159. *Mémoire...*, p. 4.

160. Dositei Filiti a fost unul dintre cei mai mari cărturari mitropoliți din secolul fanariot, impunându-se în istoria României ca una dintre cele mai mari personalități culturale. Deși grec, a căutat să pună capăt numeroaselor abuzuri ale egumenilor greci, care încetaseră demult să timită la Athos numai prisosul din venituri. Totodată, a fost preocupat de ridicarea stării culturale a clerului, de îmbunătățirea soartei celor nevoiași. A păstorit între 1793–1810, fiind înlocuit cu mitropolitul Ignatie al Artei, printr-un abuz al autorităților rusești care ocupaseră Principatele, între 1806–1812. Dositei s-a retras la Brașov, unde a și murit, fiind îngropat în curtea bisericii grecești (1826). Mai mult ca sigur că în această perioadă a slujit la biserica companiei grecești din Brașov; vezi Păcurariu, *IBOR*, II, p. 404-9.

161. Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 24; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 405.

162. *Ibidem*, p. 405-6; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 24-25; *Mémoire*, p. 4.

privește restul de bani care rămânea din bugetul afectat întreținerii mănăstirilor închinat, el trebuia vărsat în casa milelor¹⁶³.

După un an, acest regulament a fost schimbat în favoarea grecilor, probabil în urma plângerilor pe care ei le făcuseră la Constantinopol¹⁶⁴. Hrisovul cu pricina a fost dat în decembrie 1799 de Alexandru Moruzi (1792–96; 1799–1801).

Considerând că prin hrisovul ce s-a dat de către prințul Constantin Hangerli se violau testamentele fondatorilor, precum și alte dispoziții referitoare la aceste mănăstiri închinat, Alexandru Moruzi îl anula pe acesta, restabilind vechiul uz al dispozițiilor ctitoriale. Acum avem ocazia să vedem că și în Moldova – așa spune autorul hrisovului – se procedase similar, ceea ce poate însemna că și acolo se produsese oarecari mișcări și proteste ce priveau administrarea mănăstirilor închinat, fapt care, însă, nu-l putem confirma documentar.

În mare, dispozițiile sunau astfel:

1. Egumenii urmau să trimită, ca până atunci, de la mănăstirile Sfințelor Locuri, cu precizarea că egumenul ce se va trimite să fie cuvios, capabil și cu bună cunoaștere a obiceiurilor pământului. Iată, deci, că se recunoștea voalat că mulți dintre acești egumeni nu fuseseră așa cum cerea hrisovul acum, fapt care produse se mari pagube mănăstirilor.

2. Din veniturile mănăstirii închinat să se oprească întâi ceea ce este necesar pentru întreținerea acesteia și abia apoi să se trimită, ceea ce rămâne, la Locurile Sfinte.

3. În anii cu producție mare, partea trimisă va fi în raport cu venitul anual respectiv, și nu cu suma existentă în buget.

4. Nimeni dintre egumeni sau epitropi nu avea voie să înstrăineze ceva din ceea ce era al mănăstirii (mobil sau imobil), nici prin vânzare, nici prin donație și nici la schimb, pentru că orice astfel de act va fi considerat nul și neavenit. Orice înstrăinare se putea face numai în ideea obținerii unui câștig îndoit, dar trebuia cerută aprobarea domniei. În ce privește moșiile, ele puteau fi arendate doar acelea de foarte departe, însă numai pentru un an de zile, celelalte, de aproape, trebuind cultivate de egumen spre folosul imediat al mănăstirii.

5. Bunurile mobile și imobile vor fi predate integral mănăstirii de către egumenul care va pleca aiurea sau va fi îndepărtat din egumenie. Nu va fi însă suficient ca ele să fie predate numai în bună stare, ci și cu adaos, fiindcă nu li se încredințase numai spre pază, ci spre înmulțire, în folosul mănăstirii.

6. Când un egumen va fi chemat de mănăstirea de la care era trimis, putea pleca numai cu aprobarea domnului.

163. Ion Brezoianu, *Monastirile închinat și călugării străini*, București, 1861, p. 93-96; Gr. Bengesco, *op. cit.*, p. 13; G-ral Iancu Ghica, *Memoriu asupra mănăstirilor române puse sub protecția Locurilor Sfinte din Orient*, București, p. 20-22; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 25-29; M. Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 34. Dositei, înainte de a ajunge în scaunul Ungrovlahiei, fusese episcop la Buzău (1787–93), pe când domn era Nicolae Mavrogheni (1786–90). Dositei a înființat "Condica" acestei episcopii pentru a feri hrisoavele acesteia, implicit pe cele ale mănăstirilor închinat, de pierdere sau ascundere – vezi "Așezământul cultural al Mitropolitului Dositei Filitti", cf. Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 25.

164. Brezoianu, *op. cit.*, p. 93-96.

7. Dacă un egumen murea, nimeni dintre părinți nu-l putea moșteni, ci bunurile se trimiteau la mănăstirea sa de metanie.

8. Domnul obliga Locurile Sfinte să trimită epitropi pentru mănăstirile ce le avea în Țara Româneacă, care să poată da socoteală de ceea ce li s-a încredințat, de repararea greșelilor egumenilor.

9. Fiecare mănăstire va avea sigiliul propriu, împărțit în două, din care o parte o deținea egumenul, iar cealaltă epitropul, cu scopul ca în caz de nevoie (reparații, înnoiri ș.a.) egumenii să nu poată face singuri nimic. De pildă, în cazul în care voiau să se împrumute, n-o puteau face fără avizul domniei, iar la domnie trebuia dus un act cu ambele peceți.

10. La fiecare 3 ani, orice egumen va da socoteală de veniturile și cheltuielile mănăstirii ce i se încredințase. Se va cere de asemenea egumenului să dea socoteală de felul în care a înmulțit averea mănăstirii și, de vor fi găsiți vrednici, vor fi avansați la mănăstiri mai mari, iar de nu, vor fi demși și înlocuiți.

11. Mănăstirile închinete la Locurile Sfinte fiind stavropighiale și domnești, vor fi administrate direct de domn și nu se poate face nimic la ele fără autorizația lui. Egumenii dovediți a fi produs pagube prin risipirea avutului sau printr-o conduită contrară dispozițiilor domnești, vor fi pedepsiți și vor plăti pagubele din avutul lor, conform sfintelor legi și canoane¹⁶⁵.

Hrisovul lui Moruzi este rezultatul insistențelor patriarhului ecumenic Neofit VI, patriarhul Antim al Ierusalimului, precum și ale călugărilor de la Muntele Athos, sub pretextul că se violau testamentele ctitorilor. Și atunci, domnul venea să facă o reparație morală, prin anularea hrisovului lui Constantin Hangerli.

Mai mult decât atât, patriarhul Neofit va confirma acest act, printr-unul sinodal din 9 ianuarie 1800, amintind parcă de mai vechea confirmare pe care, la 1641, o făcea Partenie unui act de-al lui Matei Basarab. Atâta doar, că acum diferă contextul. Pe atunci confirmarea o cerea domnul, iar patriarhul se executa, dar acum patriarhul o cerea domnului, iar domnul lua act de cererea patriarhului, Raporturile erau deci schimbate.

În puține cuvinte, putem spune că actul sinodal și patriarhal al lui Neofit confirmă punct cu punct dispozițiile domnului și se înțelege că aceste dispoziții îi fuseseră sugerate domnului împotriva acelor pe care le dăduse Hangerli. Ele aveau să devină normative pentru mai departe¹⁶⁶.

Că a fost așa, vedem dintr-un alt hrisov, din martie 1813, al domnului Ioan Caragea (1812–18), hrisov prin care relua dispozițiile din acela al lui Moruzi, sancționându-l pe celălalt, al lui Hangerli. Iar, cu doi ani mai târziu, la 1815, va reedita acest hrisov, dar într-o altă formă, care avea menirea de a fi mai convenabilă pentru români. Fondul era același¹⁶⁷.

165. Gr. Bengesco, *op. cit.*, p. 49-50 (este actul tradus în franceză); vezi și Brezoianu, *op. cit.*, p. 97-100.

166. Gr. Bengesco, *op. cit.*, p. 59-67 (franceză).

167. Brezoianu, *op. cit.*, p. 103; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 32. Între timp, Divanul hotărâse, la 23 septembrie 1808, să nu se mai trimită nici un ajutor din venitul mănăstirilor închinete, către Sfintele Locuri, ci ajutorul acela să fie oprit de Mitropolie – Th. Codrescu, *Uricariul*, XXV, p. 401-3, cf. Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 32.

Cu regimul fanariot, "ideea imperială creștină" începuse să devină străină românilor și se restrânge, într-o oarecare măsură, la cercul conducătorilor greci. Într-adevăr, principii fanarioți, cărora Poarta le-a conflat guvernarea Țării Românești și a Moldovei, au reluat punct cu punct vechiul program imperial, care transfera suveranilor acestor țări succesiunea Bizanțului Ecumenic și protecția asupra creștinilor din celelalte țări ortodoxe din Imperiul Otoman¹⁶⁸.

Nu se poate nega principiilor fanarioți idealul bizantin. Este foarte adevărat că ei au urmărit dezrobirea neamului grecesc, dar și crearea unui stat național în limitele vechiului Impriu Bizantin, cel puțin în ultima perioadă. Au înțeles că fără a elibera tot acel areal, adică fără a coopta toate popoarele balcanice (la 1821) în lupta de eliberare, visul nu putea fi împlinit. Alexandru Ipsilanti urmărea restaurarea Bizanțului, iar simbolul Phoenixului, adoptat de el, semnifică această resurrecție a Imperiului¹⁶⁹. Acest lucru era imposibil însă, de acum, căci mai puternică devenise ideea de naționalism. "Bizanțul după Bizanț" luase sfârșit.

Odată cu Revoluția din 1821, sistemul fanariot din Țările Române ia sfârșit, iar turcii vor numi din nou domni pământeni, pe Grigore Ghica în Țara Românească și pe Ioniță Sturdza în Moldova¹⁷⁰.

De acum, chestiunea mănăstirilor închinată va intra într-o nouă fază, ea complicându-se prin intervenția alternativă a Rusiei și Turciei, în funcție de interesele părților implicate.

Numirea noilor domni se făcuse în urma unei întâmpinări adresată Porții de către boierii moldoveni și munteni. Ei cereau acesteia izgonirea străinilor din scaunele domnești și de la cârmuirea mănăstirilor închinată și trecerea lor pe seama pământenilor, cu îndatorirea să se trimită anual Sfintelor Locuri o sumă sub formă de embatic¹⁷¹.

Și odată cu numirea noilor domni, Poarta a mai dat un firman prin care ordona izgonirea călugărilor greci din mănăstirile închinată, iar în locul lor să fie așezați egumeni pământeni¹⁷². Dădeau acest ordin cu multă ușurință, căci vedeau

168. D. Năstase, *L'héritage*, p. 36; idem, *L'idée imperiale*, p. 247.

169. De aceea, Alex. Ipsilanti va apela la boierii români care erau și ei purtători ai acestei tradiții, dar nu va ignora pe un Caragheorghe, eroul național al albanezilor, sau pe Hagi Prodan al macedonenilor – Iorga, *Bizanț*, p. 250-1.

170. I. C. Filitti, *Frământări politice și sociale în Principatele Române între 1821-1828*, București, 1932, p. 77, 125; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 34.

171. De fapt, o primă petiție o adresează boierii moldoveni în oct. 1821, iar în decembrie al aceluiași an reacționează similar și muntenii. Petițiile rămânând fără nici un răspuns, moldovenii revin cu o nouă petiție, pe 10 ianuarie 1822. Abia acum turcii răspunseră cu un firman în care numea pe cei doi domni. Documentele cu pricina se află la C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888, p. 214-215; Acad. Rom., ms. 1753, f. 37; idem, ms. rom. 322, f. 134-140; V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XIII, p. 102-103; I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 77, 80, 85; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, p. 284-285, p. 324-333, pentru firmane vezi Urechia, *op. cit.*, XIII, p. 178-179; cf. Gh. Moiescu, *Mănăstirile închinată din Țara Românească în vremea păstoriei mitropolitului Grigore Dascălul (1823-1834)*, București, 1934, p. 3-4; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 34; Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 40.

172. Arhivele Statului București, *Administrative vechi, dosar 2430: Catastih arătător în prescurtare cu prinderea hârtiilor turcești ce s-au găsit în Sfânta Mitropolie și între hârtiile răposatului Grigorie Ghica vvd.*, f. 41; Acad. Rom., ms. 1065, f. 8.

în aceștia dușmanul principal care produsese mișcarea, iar apoi mai știau că din banii mănăstirilor fusese alimentată Eteria, dar și școala greacă în general. Or, prin școală avea să se deștepte simțământul național atât de periculos pentru turci și în general pentru orice idee expansionistă. Cele spuse se susțin prin chiar hotărârea de atunci a Sultanului de a desființa școlile grecești¹⁷³.

Printre primele decizii ce le va lua Grigorie Ghica în Țara Românească a fost aceea de a pune mitropolia, episcopiile și mănăstirile țării să ajute la plata datoriilor, care se ridicau la 4.600.000 piaștri¹⁷⁴.

Domnul a poruncit la 3 noiembrie 1822 episcopului Gherasim al Buzăului și logofeților Grigorie Băleanu și Dumitrache Bibescu să cerceteze veniturile fiecărei mănăstiri, precum și datoriile ce le avea¹⁷⁵. Pe de altă parte, trebuia să se îngrijească de scoaterea egumenilor greci din mănăstirile închinete conform poruncii Porții¹⁷⁶.

Următoarea măsură a domnului a fost aceea de a proceda la alegerea unui nou mitropolit, căci scaunul era vacant. La 10 ianuarie 1823 avea să fie sfințit Grigorie al IV-lea Dascălul, călugăr cărturar care petrecuse și la Muntele Athos¹⁷⁷.

La 17 februarie 1823, domnul emite un pitac către noul mitropolit pentru a-i porunci să pună în aplicare, împreună cu Divanul, porunca mai veche de îndepărtare a egumenilor din mănăstirile închinete¹⁷⁸.

Mitropolitul îi răspunde în 9 martie 1823 printr-o anafora în care-i arată că alegerea de egumeni pământeni s-a și făcut, după care cerea să se hotărască un logofăt al Divanului care, împreună cu omul Mitropoliei, să facă trei catagrafii pentru toate bunurile, mișcătoare sau nemișcătoare, din mănăstirile închinete și după ce vor fi iscălite de fostul și de noul egumen, de logofăt și de omul mitropolitului, să se dea o catagrafie noului egumen, una la Mitropolie și o a treia la Divan. Toate acestea în scopul de a clarifica situația financiară a mănăstirilor închinete, spre a-și putea plăti datoriile¹⁷⁹.

173. Th. Codrescu, *Uricariul*, III, p. 232.

174. *Hurmuzaki*, X, p. 209; Cezar Bolliac, *Monastirile din România*, București, 1862, p. 83-87. De fapt, în mod exact, conform calculelor făcute de visterie, suma era de 3.312.384 taleri. Urma ca boierii să plătească 500.000 din acești bani.

175. În 7 decembrie 1822, boierii au întocmit o anafora către domn, în care cereau să aprobe alegerea a trei boieri, care, împreună cu episcopul Buzăului, să întocmească o "casă" a Mitropoliei, unde să se primească banii care urmau a se strânge – Acad. Rom., *ms. 1067*, f. 26; ASB, *Mitrop. București netreb.*, pachet 364, doc. 30.

176. La 20 decembrie 1822 Grigorie Ghica înștiința: "*fiindcă pentru egumenii greci de la mănăstirile de aici din domneasca noastră țară, suntem porunciți prin prea înalt împărătesc firman ca să-i lipsim de la mănăstiri și în locul lor să orânduim alți egumeni dintre pământeni, de aceea poruncim Dumneavoastră ca fără de zăbavă să alegeți dintre pământenii ce veți socoti mai cuvioși, cu hună petrecere...*". Urma apoi ca să i se arate cine a fost ales, iar dintre cei înlăturați să-și predea fiecare socotelile de venituri și cheltuieli – ASB, *Judecătorești vechi*, dosar 1377/1822, f. 1, cf. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 6, nota 3.

177. C. N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chișinău, 1927, p. 158-160; Păcurariu, *IBOR*, III, 1997, p. 36-47.

178. ASB, *Judecătorești vechi*, dos. 1377/1822, f. 2.

179. Despre hotărârea Divanului pentru înlocuirea egumenilor greci, vezi *Hurmuzaki*, XVI, p. 1094. O copie după anafora lui Grigorie Dascălul la ASB, *Mitr. București netreb.*, pachet 364, doc. 31.

La 12 martie domnul a probat cererea mitropolitului, iar pe 17 aprilie s-a trecut la înlocuirea egumenilor greci cu români. Nu insistăm aici asupra numelor acestor noi egumeni, ci facem trimitere la lucrarea lui Gh. Moiescu, care extrăgând câteva nume din manuscrise de la Academia Română și de la Arhivele Statului, ni le înfățișează, fără ca lista să se epuizeze, întrucât lista integrală n-a fost publicată în anafora din 9 martie 1823¹⁸⁰.

Către sfârșitul anului 1823, călugării atoniți trimit o jalbă la Înalta Poartă plângându-se că *"fără de dreptate li s-au poprit, de către stăpânirea țării, dreptul lor, în vreme ce și mănăstirile și toate veniturile lor li se cuvin"*¹⁸¹.

Plângerea a fost îndreptată de Poartă către capuchehaiele (ambasadorii) celor doi domni români care, la rândul lor, au înștiințat pe aceștia din urmă, la care știm că Grigorie Ghica va dispune să i se înfățișeze problema într-o anaforă¹⁸².

În 19 iunie 1824, mitropolitul cu episcopii și boierii din Divan semnau anafora cerută și o trimiteau domnului, arătând că *"temeiul întru care rezemându-se acei părinți cer embaticuri de la aceste mănăstiri este fără de îndoială testamenturile ctitoricești ale aceloră ce le-au zidit și le-au închinat la mănăstirile de jos. Nu pot însă tăgădui nici cuvioșii lor că duhul și al acelor răposați și ai testamenturilor privesc spre a se păzi în veci ființa acestor lăcașuri întru întregime spre vecinica pomenire a celor ce le-au zidit și le-au înzestrat... Noi am cugetat că după ce se va ușura țara de sarcina datorii să plătim din veniturile acestor închinare mănăstiri și grelele lor datorii, la care cei după vremii egumeni greci, orânduși de părinții cei de jos, le-au supus"*. Iar dacă Poarta poruncea – zice actul mai departe – să se continue ajutorul la acele mănăstiri, atunci el se va face cu condiția ca din acest ajutor să se scadă sumele trebuitoare întreținerii acestor metoace, precum și suma echivalentă datoriiilor la care egumenii greci le spusese. Și dacă aceia încă tăgăduiesc, să-și trimită reprezentantul să vadă cu proprii ochi¹⁸³.

Această anafora domnul o trimise capuchehaiei sale de la Constantinopol spre a fi înștiințată Poarta¹⁸⁴.

La 4 mai 1824, Poarta, în urma negocierilor cu ambasadorul englez, care avea mandat și din partea rușilor, consimte să elibereze Principatele¹⁸⁵. În urma acestui act, Sfintele Locuri, care vor intra de acum în protecția rușilor, au căpătat învoirea

180. *Op. cit.*, p. 9-12 (pentru Muntele Athos). Vezi și un raport al consulului austriac din 28 ianuarie 1823, care vorbește despre faptul înlocuirii egumenilor greci - *Hurmuzaki*, X, p. 209, 219.

181. Acad. Rom., *ms. 1068*, f. 66-67; C. Tomescu, *op. cit.*, p. 171. Înainte de a înainta plângerea la Poartă, călugării au înmuiat întâi bunăvoința sultanului cu o sumă de bani – *Hurmuzaki* XVI, 1, p. 1135 (scrisoarea consulului francez Hugot din 6 ianuarie 1824). Măsurile luate de guvernul român erau foarte aspre încât atunci când doi călugări atoniți au voit să vină în Țara Românească să constate care este situația, n-au fost lăsați să treacă Dunărea (*Ibidem*, p. 1109, 1113).

182. Acad. Rom., *ms. 1068*, f. 63; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 19 (domnul se referea la 12 mănăstiri atonite care-și cereau obișnuitele embaticuri).

183. Acad. Rom., *ms. 1068*, f. 66-67; C. Tomescu, *op. cit.*, p. 171-172; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 19-20.

184. ASB, *Administrative vechi*, dosar 2430, f. 79.

185. N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, II, București, 1896, p. 630; I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 132.

Porții să trimită în Principate câte un "vechil" ca să cerceteze starea lucrurilor, cu privire la mănăstirile închinat¹⁸⁶.

Grigorie Ghica a poruncit la 17 decembrie 1824 ca Divanul să analizeze problema din nou și "să se facă cuviincioasă cercetare asupra pricinii mănăstirilor sfetagoricești... pentru care au venit exarhii de jos"¹⁸⁷.

Nu știm rezultatele cercetării, dar aflăm dintr-o anafora din 15 mai 1825 că Țara Românească nu tăiase cu totul plata ajutoarelor pentru Sfântul Munte, ci plătise, în perioada 1823-1826, 318.200 taleri pentru toate Locurile Sfinte, adică 79.550 taleri pe an, plus alți 30.000 taleri pentru embaticurile mănăstirilor din Rumelia¹⁸⁸.

Se vede că Sfintele Locuri n-au fost mulțumite cu sumele ce le primiseră, de vreme ce încep iar plângerile către Poartă. În situația dată, mitropolitul Grigorie trimite Porții un alt act semnat de cei 3 episcopi, 10 egumeni și 90 boieri, cerând să se hotărască ce folos se cuvine a se da de la mănăstirile închinat, pentru că sumele date până atunci n-au fost în măsură să mulțumească pe călugări¹⁸⁹.

Poarta a răspuns că ar trebui să se dea Sfintelor Locuri a treia parte din veniturile metoacelor lor, pe perioada 1823-1826¹⁹⁰.

În urma acestui răspuns, mitropolitul Grigorie a înaintat o anaforă domnului, pe 16 februarie 1826, în care propunea înființarea unei "case a mănăstirilor" cu următoarele funcții: să calculeze venitul pe grupe de mănăstiri; să dea aprobări anuale pentru cât urma să cheltuiască egumenii; să se îngrijească ca din arendarea moșiilor pe trei ani să se predea suma necesară casei școlilor, iar mai apoi să prelungească arenzile pe încă 3 ani; orice cheltuială să se facă numai cu știrea "casei"; nici un egumen să nu aibe voie a se împrumuta fără aprobarea "casei"; întocmirea a două condici, de venituri, respectiv de cheltuieli și datorii, iar dacă vreun egumen face datorii fără știrea "casei", să fie schimbat.

Se calculase apoi că venitul ce se cuvenea Locurilor Sfinte – a treia parte din venitul general – era de 440.953 taleri și, ca normal, "casa" trebuia să se îngrijească pentru adunarea sumei de 112.753 taleri ca să completeze suma ce se dăduse deja, adică 318.200 taleri, spre a se ajunge la suma calculată (440.953)¹⁹¹.

"Casa" a luat ființă prin hotărârea domnească pe 19 februarie 1826 și înainte de 20 martie, noul for prezenta deja o situație asupra veniturilor ce se cuvenea mănăstirilor aghiorite. Era vorba de 70.789 taleri pentru perioada în discuție¹⁹².

"Casa" făcuse și calculul veniturilor metoacelor atonite care erau de 579.634 taleri, în afară de alți 180.650 taleri luați de egumenii greci. Datoriile lor ajungeau la 342.317 taleri, fără a se mai socoti banii luați de egumenii greci¹⁹³.

186. "Acum fiindcă Sfânta Agora, Sfântul Mormânt și Sina prin tacris au arătat că nu s-a strâns cele canonisite din Valahia încă de la leat 1821... și că după cererea lor de lei 63.950 pe an să se dea lei 12.100 și pentru doi ani lei 24.200 la Sfânta Agoră..." și urmau sumele pentru celelalte Locuri. În situația în care nu le-ar fi convenit, căci, se vede, diferența între ce cereau și ce li se putea da era mare, urma să-și trimită vechilul să constate singur starea rea în care se aflau mănăstirile – ASB, *Administrative vechi*, dosar 2430, p. 78-79.

187. Acad. Rom., *ms. 1068*, f. 65.

188. *Ibidem*, f. 103-105; CF. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 22; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 41.

189. C. Tomescu, *op. cit.*, p. 192-194.

190. *Ibidem*, p. 172.

191. *Ibidem*, p. 174.

192. *Ibidem*, p. 172, 177.

193. ASB, Mitrop. *București netreb.*, pachet 232, doc. 10 și 25.

Din Moldova se hotăra, la 1826, că ajutorul ce se va da mănăstirilor grecești va fi de 100.000 piaștri pe an, timp de doi ani¹⁹⁴.

Un nou eveniment politic avea să schimbe configurația problemei mănăstirilor închinată prin moartea țarului Alexandru I (1801-1825) și venirea la tron a lui Nicolae I (1825-1855), un mare sprijinitor al grecilor. Pentru a evita un alt război, turcii acceptă să semneze la 25 septembrie 1826. Convenția de la Akkerman, potrivit căreia țarul recunoștea hotărârea Turciei de a restabili domniile în Principate, dar protecția asupra lor o revendicau acum rușii. În felul acesta, călugării greci vor găsi un nou protector căruia să se plângă în problema ce o aveau¹⁹⁵.

În ce privește intențiile Rusiei în problema mănăstirilor închinată, în 3 februarie 1827, mitropolitul moldovean Veniamin Costachi informa pe omologul său muntean că avusese deja o întâlnire cu reprezentantul Rusiei și i se adusese la cunoștință voința suveranului rus de a înapoia mănăstirile închinată egumenilor greci¹⁹⁶. Evident că intenția rusă era determinată de acțiunile călugărilor greci asupra ambasadourilor ruși de la Constantinopol.

Cu ajutorul rușilor¹⁹⁷, Sfintele Locuri au reușit să obțină de la Poartă, în iulie 1827, un firman care îngăduia întoarcerea călugărilor greci la cârma mănăstirilor închinată¹⁹⁸.

În conformitate cu acest firman, patriarhul Constantinopolului Agatanghel scria mitropolitului muntean la 29 august 1827 că vor veni exarhii Sfintelor Locuri ca să rânduiască egumeni și să cerceteze socotelile pe 6 ani în urmă¹⁹⁹.

În 5 decembrie 1827, Grigorie Ghica emitea un document către Obșteasca Adunare, prin care dispunea să se treacă la darea în stăpânire a mănăstirilor închinată călugărilor greci. În 8 decembrie, Divanul hotăra să se dea curs documentului domnesc, dar încerca să impună și niște obligații călugărilor greci, și anume plata datoriilor și repararea mănăstirilor, după ce-l rugau pe domn să se asigure că noii egumeni vor cârmui cum se cuvine.

Adunarea Generală a Moldovei era mai explicită: impunea chiar ca veniturile pe trei ani ale mănăstirilor închinată să fie afectate reparațiilor acestor edificii, precum și plății datoriilor. Mai mult, se va observa în modul scrupulos respectarea de către egumeni a actelor ctitoriale și, deci, păstrarea în bună stare a mănăstirilor

194. Memoire sur la question, p. 5.

195. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 148; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 25. În aprilie 1827 Poarta a înștiințat Țările Române despre încheierea convenției printr-un hatîșerif – *Hurmuzaki*, X, p. 605; Tomescu, *op. cit.*, p. 202-203.

196. Acad. Rom., *ms. 1066*, f. 114, publicat în "BOR", XXVII, p. 1259.

197. *Hurmuzaki*, supl. I, 4, p. 239; cf. Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 34-37; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 27.

198. Firmanul a fost adus de comisul Panaiotache Anghenopol și a fost citit în obșteasca adunare în 8 dec. 1827; Acad. Rom., *ms. 1062*, f. 79 (originalul). A fost publicat în *Hurmuzaki*, X, p. 608, iar o traducere pe scurt în ASB, *Administrative vechi*, dos. 2430, f. 142. O copie greacă se află în biblioteca Adunării Deputaților din Atena, *ms. 145*, f. 23, publicat în rev. "Εκκλησιαστικός Φαρός", tom 32 (1933), f. 546-548, cf. *Ibidem*, p. 27.

199. Kalinik Delikanis, Περιγραφικός κατάλογος τῶν ἐν τοῖς κώδεξι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιφυλακείου σωζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν "Ἀθῶ μονῶν" (1630-1863) καταρτισθεῖς κελεύσει τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου ωακείμ τοῦ Γ' (*Catalogul descriptiv al actelor oficiale păstrate în arhiva patriarhală privitoare la mănăstirile din Athos, întocmit de patriarhul ecumenic Ioachim III*), 1902-1905, vol. III, Constantinopol, p. 523.

care li se încredințau. Hotărau ca egumenii să fie permanent supravegheați de niște inspectori dintre boierii divaniți²⁰⁰.

În primăvara anului 1828 a izbucnit un nou război ruso-turc, în urma căruia Principatele au fost ocupate până în 1834, de către ruși, iar în locul domnilor a fost instaurat un regim administrativ rusesc avându-l în frunte pe contele Pahlin, căruia i-a urmat generalul Pavel Kisseleff. De acum, țara va intra într-o perioadă în care va depinde cu totul de hotărârile rusești. Și nu mai este azi un secret că rușii au urmărit tot timpul anexarea celor două Principate, însă permanentul conflict cu turcii a constituit un factor de echilibru în politica zonei.

În privința mănăstirilor închinete, deja se conturase politica rusească, așa cum am putut vedea. Imediat ce s-a instalat, contele Pahlin a ordonat reîntoarcerea imediată a mănăstirilor în stăpânirea călugărilor greci. Rânduia ca veniturile să se păstreze în banca de la Odessa, pentru obținerea de dobândă. Îngăduia însă supravegherea acestor mănăstiri de către o comisie românească – se adresa mitropolitului Grigorie – formată din câțiva laici și câteva fețe bisericești. Ordinul era emis în 15 mai²⁰¹.

Mitropolitul Grigorie a refuzat să execute ordinul și a fost înlăturat, fiind trimis în exil, în Basarabia. Comisia cerută la 15 mai se alcătuiuse totuși, dar acest lucru nu convenea Sfintelor Locuri. Pe de altă parte, acestea erau nemulțumite că încă nu se dăduse curs firmanului turcesc, care impunea înapoierea metoacelor lor. De acest așa-zis drept s-au putut bucura numai la sfârșitul anului 1829. Până atunci, comisiile rânduite ca catagrafierea averilor acestor mănăstiri au încetinit în mod voit lucrul lor, tocmai pentru a întârzia procesul²⁰². În situația aceasta, călugării n-au întârziat să se plângă rușilor, care, la 6 iunie 1829, au și dat ordin Divanului Țării Românești să "desfacă Comisia cea așezată asupra avuturilor mănăstirilor grecești" și se ceară "alegerea unor boieri îngrijitori asupra socotelilor pe tot anul a exarhilor și egumenilor"²⁰³.

Cum Divanul întârzia să execute această poruncă, generalul Kisseleff va reveni cu un alt ordin, pe 10 septembrie. În 15 octombrie, Divanul alesese și informa acum pe guvernatorul rus de numele celor aleși. Noua comisie avea rolul acum, nu de a administra, ci de a controla²⁰⁴.

Chiar și așa, românii încă mai întârziiau finalizarea catagrafiilor, fapt pentru care comisul Anghelache s-a plâns că stăpânirea valahă n-a luat nici o măsură pentru "regularea socotelilor" pe anii trecuți, ca exarhii și egumenii să-și poată intra în drepturi²⁰⁵. Iar guvernatorul a trimis plângerea Divanului spre rezolvare²⁰⁶.

200. Acad. Rom., *ms. 1062*, f. 103; C. Bolliac, *op. cit.*, p. 88-92; Memoire, p. 5; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 36.

201. Acad. Rom., *ms. 1080*, publicat în *Hurmuzaki*, supl. I, 4, p. 329-330 și C. Tomescu, *op. cit.*, p. 215-217. Sultanul a trebuit să cedeze în fața unei astfel de acțiuni și a dat un firman de confirmare a noii rânduieli; Th. Codrescu, *Uricariul*, V, p. 30-33; cf. Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 37. Sesizând că românii întârzie procesul în mod voit, rușii au dat ordine severe de restituire, încât la 1830 această restituire era un fapt împlinit – v. Memoriul Min. de Externe, București, 1863, p. 141-142.

202. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 32, C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 38.

203. ASB, *Administrative vechi*, dos. 2020/1829, f. 5.

204. *Ibidem*, f. 11; *Hurmuzaki* supl. I, 4, p. 353.

205. ASB, *Administrative vechi*, dos. 1588/1830, f. 2 (actul este din 18 decembrie 1829).

206. *Ibidem*, f. 3-4 (11 ianuarie 1830).

Între timp se începuse lucrul pentru redactarea Regulamentelor Organice ale celor două Principate, care urmăreau, printre altele, să reglementeze și problema bisericească.

Cu intenția de a găsi, în fine, o soluție, Kiseleff scrie din nou Divanului, la 15 aprilie 1830, spre a-l determina să găsească o cale de rezolvare a problemei. Iar Divanul întocmește o anafora în 30 iulie, încercând să-i arate lui Kiseleff că niciodată patriarhul n-a avut dreptul de a rândui aici egumeni sau a trimite exarhi la mănăstirile închinare, cu atât mai puțin a se amesteca în administrația lor. Numirea acestora se făcea, după obicei, chiar de către mănăstirile la care erau supuse acele metoace. În ce-i privea pe epitropii rânduiți să supravegheze, Divanul spunea că ei aveau datoria de a-i face pe egumeni să săvârșească reparațiile trebuincioase și să urmărească purtarea lor. Arendarea moșiilor mănăstirești trebuia să se facă cu știrea acestor epitropi, prin licitație, pe trei ani. Cât despre socoteli, ele ar urma să se facă astfel: din venitul total anual se vor scoate trei părți, din care una pentru mănăstire, una pentru plata datoriilor și alta pentru trimiterea la Sfintele Locuri. Boierii divaniți rugau pe Kiseleff să oblige pe călugări să înfățișeze cât mai curând hrisoavele de închinare, ca în baza lor să poată lua o decizie²⁰⁷.

Anafora n-a fost de natură să soluționeze criza, iar călugării și-au continuat plângerile, încât Kiseleff revine cu un nou act, la 15 august 1830, în care ruga Divanul să dea curs rugăminții călugărilor de a fi înfățișate socotelile mănăstirilor de la 1827 încolo²⁰⁸. Divanul n-a avut decât să trimită ordin mitropolitului Neofit în sensul celor cerute, iar Neofit poruncea, în 20 octombrie, să vină la epitropie atât egumenii români, cât și cei greci, pentru a cerceta catastifele²⁰⁹.

Pentru că redactarea Regulamentelor Organice trebuia începută, Divanul va hotărî, în urma ordinului din 23 martie 1831 al lui Kiseleff, ca egumenii să arendeze moșiile mănăstirilor numai pe un an, urmând ca din aprilie 1832 să fie supuse prevederilor noului Regulament²¹⁰. Totodată, a luat ființă Comisia pentru administrarea mănăstirilor închinare, alcătuită din mitropolit, logofăt, 4 boieri și 4 reprezentanți ai Locurilor Sfinte. Erau chiar termenii articolului 416 ai Regulamentului din Moldova, instituirea acestei comisii cu drept de control și supraveghere. Între sarcinile acesteia se mai regăsea și aceea de a controla testamentele ctitoriale și documentele de închinare, spre a dovedi că mănăstirile nu erau proprietăți, așa cum susțineau reprezentanții Sfintelor Locuri²¹¹.

Articolul 363 al Regulamentului valah constata necesitatea imediată a remedierii abuzurilor și delapidărilor pe care foarte adesea egumenii greci le făcuseră, consacrand măsuri similare reparatorii²¹².

Regulamentele Organice au fost votate în 1831, dar au intrat în vigoare în 1832. Odată votate, au fost trimise spre recunoaștere Înaltei Porți. Punctul de căpetenie îl constituia ridicarea nivelului cultural și economic al preoțimii, iar pentru

207. Acad. Rom., ms. 1080, f. 302-306.

208. *Ibidem*, ms. 1064, f. 54.

209. *Ibidem*, ms. 1072, f. 145.

210. *Hurmuzaki*, supl. I, 4, p. 366.

211. *Ibidem*, p. 367; Acad. Rom., ms. 1080, f. 302-306; *Memoire*, p. 5-6; cf. Moisescu, *op. cit.*, p. 34; Spineni, *op. cit.*, p. 42.

212. *Memoire*, p. 6.

îndeplinirea unui astfel de deziderat se prevedea ca mănăstirile închinat să dea anual 400.000 lei, care să se întrebuințeze pentru așezămintele de binefacere și pentru școli²¹³.

Până la instituirea Regulamentului Organic, averile mănăstirești închinat erau administrate de comunitatea lor. Prin Regulament se prevedea ca ele să fie trecute la Ministerul Cultelor care, prin licitație publică, să le arendeze pe 5 ani. Din veniturile obținute trebuia să se verse o parte în casa centrală, de unde s-ar fi plătit funcționarii, școlile, instituțiile bisericești²¹⁴.

Cum aceste noi măsuri au provocat protestul Sfințelor Locuri, Kisseleff a scris patriarhilor răsăriteni să-și trimită delegații pentru discuții. La 20 septembrie 1832, Patriarhul Ecumenic anunța pe ambasadorul rus că va trimite delegații, dar adăuga în scrisoarea sa că nu va admite nici un amestec al pământurilor în treburile mănăstirilor închinat și, cu atât mai mult, nu vor plăti "tributurile" care li se cereau acum de către stat²¹⁵.

La 13 martie 1833, delegația venită s-a întâlnit cu reprezentanții desemnați de Kisseleff, generalul Mavros și secretarul de stat Barbu Știrbei, și a protestat împotriva arendării prin licitație publică sub supravegherea mitropolitului și Ministerului Cultelor a pământurilor de la mănăstirile închinat, susținând dreptul de proprietate asupra lor²¹⁶.

În mai 1833 s-a ținut o ultimă ședință, în care au fost propuse mai multe puncte de urmat:

1. Să se repare bisericile și toate clădirile mănăstirilor închinat.
2. Se va fixa egumenilor o leafă, ca să poată trăi, în funcție de venitul mănăstirii.
3. Se va trimite la Sfintele Locuri numai o parte din venituri, conform cu spiritul actelor de închinare.
4. Acolo unde există dispoziția ctitorială, trebuie să fie înființate azile pentru săraci sau pentru cei nenorociți.
5. În funcție de venitul fiecărei mănăstiri, se va achita o sumă către casa centrală a mitropoliei destinată așezămintelor publice: seminarii, casa milelor, spitale.
6. Egumenii nu vor mai putea contracta împrumuturi fără aprobarea guvernului.
7. Arendările de moșii se vor face pe un termen fix, iar contractele de arendare vor fi confirmate de mitropolit și de logofătul treburilor bisericești.

Aceștia erau termenii pe care voia să-i fixeze stăpânirea românească²¹⁷.

La acestea, reprezentanții atoniți, sinaiți și ai patriarhiilor au răspuns:

1. Locurile Sfinte nu vor putea face reparații decât gradat.
2. Numai Locurile Sfinte au dreptul de a fixa drepturile financiare ale egumenilor.
3. Consimt la instituirea de așezăminte de binefacere acolo unde o cer hrisoavele.
4. Nu vor depune nici un ban în Casa Mitropoliei.

213. *Hurmuzaki* supl. I, 4, p. 585; cf. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 35; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 39.

214. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 42, nota 6.

215. *Memoire*, p. 6.

216. *Ibidem*.

217. *Memoire*, p. 6; C. Negri, *Mémoire avec pieces justificatives présenté à la Commission internationale sur les Couvents dediees, Constantinopol, 1er juin. 1865*, p. 69-79; Th. Codrescu, *Uricariul*, V, p. 341; cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 40.

5. Veniturile de la moșiile mănăstirilor închinat trebuie trimise integral la Locurile Sfinte, după ce se vor scade, mai întâi, cheltuielile necesare metoacelor respective.

6. Nu se poate admite nici un amestec străin la licitațiile pentru arendă, iar contractele de arendă trebuiau întărite numai de comunitățile grecești²¹⁸.

Generalul Stavros și Barbu Știrbei au întocmit un raport către Kisseleff, în care descriau întreaga stare de lucruri. Guvernatorul rus a ordonat instituirea unei comisii și mai mari în care intra și Consiliul de Miniștri, pe 7 iunie 1833, dar nici așa nu s-a reușit o rezolvare a problemei. Aceasta pentru că delegații patriarhali și cei ai Comunităților atonite și sinaite replicau mereu că "*mănăstirile sunt averi proprii ale Locurilor Sfinte*" și nu sunt obligați a da socoteală pentru felul în care ele administrează și că nu cunosc alte îndatoriri decât cele privitoare la serviciul divin²¹⁹.

Evident că aici s-ar impune niște lămuriri în problema așa-zisei "proprietăți" asupra mănăstirilor, mai ales că ea a făcut obiectul lungilor discuții din perioada de dinainte de secularizare (1863).

Chiar dacă nu avem căderea să analizăm problema care se ridică, pentru că aici ar trebui să dea soluții specialiștii în drept ctitorial, putem totuși menționa faptul că în comisiile care au discutat posibilitatea retragerii dreptului Locurilor Sfinte asupra mănăstirilor românești s-a fixat și s-a acceptat unanim faptul că "închinarea" (αφιέρωμα, αφιέρωση) nu înseamnă dare în proprietate, ci numai posibilitatea de uzufruct²²⁰. Conform dreptului românesc conținut în pravile, străinii nu puteau deține proprietăți în nici una din țările române²²¹.

Am considerat necesar să avem în vedere aceste lucruri pentru că discuțiile de mai departe între guvernul român și Locurile Sfinte au avut ca obiect tocmai lămurirea acestor lucruri.

În sensul celor redat acum de noi răspundea atunci și Comisia desemnată de generalul Kiseleff. Să vedem însă faptele, mai departe.

În 22 august 1833, mitropolitul Grigorie Dascălușul lua din nou cârma Mitropoliei, iar a doua zi Kisseleff da ordin de punere în aplicare a măsurilor care vizau refacerea mănăstirilor și a celor referitoare la arendarea moșiilor pentru ca prisosul veniturilor să urmeze a se vărsa în folosul școlilor²²². Se și fixaseră sumele care trebuiau plătite de mănăstirile închinat, așa cum am putut vedea.

218. *Mémoire*, p. 6; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 40-41.

219. *Mémoire*, p. 7; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 41. În 22 iunie se calculase că veniturile mănăstirilor închinat erau de 60.500 piaștri vechi. În februarie 1834 în urma aplicării Regulamentului Organic, veniturile au crescut la 1.400.000 piaștri – C. Negri, *op. cit.*, p. 84-92. Din acestea, mănăstirile ar fi trebuit să plătească fiscoiului 450.000 piaștri în Muntenia și 12.500 galbeni în Moldova – M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 43.

220. Problema este suficient de delicată și de aceea credem că este de competența oamenilor de drept. Noi nu facem aici decât să menționăm părerile ce s-au impus: v. *Mémoire*, p. 8-9; Coman Vasilescu, *op. cit.*; M. P. Spineni, *op. cit.*; M. Păcurariu, *IBOR*, III, p. 113-117; vezi și Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1872, p. 162; Frații Tunusli, *Istoria Țerei Românești*, trad. de G. Sion, București, 1863, p. 20-21. În realitate, am putut constata până acum, că de mai multe ori domnii români au retras anumite drepturi călugărilor, de atâtea ori cât se dovedeau nevrednici. În acest caz, aserțiunea că, în treburile mănăstirii nu a intervenit nimeni niciodată, nu era adevărată.

221. Gh. Gronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din Evul Mediu*, "Studii și materiale de istorie medie", IV, 1960, p. 77-116; V. Georgescu, *op. cit.*, p. 180 et passim.

222. C. Tomescu, *op. cit.*, p. 89 și 281; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 35.

Numai că ei n-au ajuns să plătească nimic, căci Curtea rusească a trecut peste decizia lui Kisseleff de a se pune în aplicare Regulamentul și a oferit Comunităților grecești o scutire de 10 ani până – se presupunea – se vor reface mănăstirile pe care le aveau²²³. Termenul expira în 1843.

La 1834, rușii s-au retras din Țările Române, iar în scaunele domnești au venit Mihalache Sturdza (Moldova) și Alexandru Ghica (Muntenia). Aceștia au moștenit situația, în problema mănăstirilor închinete, așa cum o lăsaseră rușii, adică rezolvată oarecum în favoarea călugărilor de la Locurile Sfinte.

Alexandru Ghica, deși foarte controlat de ruși, dar îmboldit de Obșteasca Adunare va trimite o plângere baronului Ruchman, care supraveghea totuși Țara Românească, plângere în care îi înfățișa situația cu care se confrunta. Călugării nu se putuseră înțelege cu Comisia guvernamentală, apoi încă mai făceau abuzuri și nu trimiteau nimic spre ajutorare caselor publice și de binefacere²²⁴.

Era vorba despre faptul că înainte de împlinirea termenului prescris, timp în care nu aveau voie să facă decât reparații, ei continuaseră să arendeze moșiile, profitând de faptul că sumele ce ieșeau din țară nu puteau fi controlate timp de 10 ani²²⁵. Și aceasta pentru că se presupunea că în acest timp nu vor întreprinde astfel de acțiuni. De aceea și protestele românilor.

În 1838, se cercetaseră socotelile Casei Centrale și se constatase că mănăstirile închinete, deși luau arenze, nu contribuiseră cu nimic la susținerea instituțiilor statale, dar nici nu se înaintase în reparațiile care erau de făcut²²⁶.

În 1835 se întocmise o lege organică a secularizării averilor mănăstirilor neînchinete, în Moldova, lege în virtutea căreia averile episcopiiilor și ale mitropoliei s-au concentrat într-un departament de stat special. Conform legii, mitropolitul avea să primească o subvenție de 4/7 din venitul tuturor scaunelor, iar episcopiiilor le rămâneau 3/7 din sumă. Din cele 3 părți ale veniturilor episcopale, legea afecta una reparațiilor și zidirilor de biserici, apoi din a doua partea urmau să se plătească anual 95.000 lei pentru seminarul din Socola, iar restul părții a doua, pentru binefaceri, pe când partea a treia avea să meargă la întreținerea Departamentului bisericesc²²⁷.

O lege, întrucâtva asemănătoare, a apărut la 1840 și în Valahia, înființându-se o comisie cu rostul de a inventaria toate documentele mănăstirilor neînchinete. Tot atunci, Sfatul administrativ a mai prezentat domnului un proiect pentru arendarea moșiilor Mitropoliei pe trei ani, urmând a se pune în aplicare pe trei ani.

La fel ca și în Moldova, venitul trebuia să se împartă în șapte părți, din care patru să rămână mitropoliei, pentru întreținerea unui vicar, a unui consistoriu, precum și a unei cancelarii. Și întocmai ca-n Moldova, din cealaltă trei părți, una trebuia să meargă la întreținerea Seminarului mitropolitan, a doua mergea la întreține-

223. *Memoire*, p. 9; Păcurariu, *op. cit.*, p. 89 și 281; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 35.

224. Intervențiile au fost făcute în 3 iulie 1837; 11 iunie 1838 și 2 decembrie 1839; Cezar Boliac, *op. cit.*, p. 72, 75, 77; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 43-44. Prințul spunea: "de când li s-a admis termenul de 10 ani pentru reîntocmirea mănăstirilor, ei refuză a se supune Regulamentului Organic, dar chiar de a împlini pe cele vechi, conținute în hrisoavele de întemeiere. Ei merg și mai departe, refuzând intervenția legiuitei cărmuirii în purtarea trebilor averilor mănăstirești și-i tăgăduiesc chiar dreptul de supraveghere" – A. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 1903, I, p. 302.

225. Vezi pentru aceasta Acad. Rom., *ms.* 4867, I, f. 287 și urm.

226. *Analele parlamentare*, VII, I; p. 550-661, cf. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 45.

227. Episcop Melchisedec, *Cronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire*, Buc., 1869, p. 450.

rea metoacelor mitropolitane, din a treia parte, 100.000 mergeau în operele de binefacere, iar restul într-o casă de rezervă. Legea avea să intre în vigoare din 1842²²⁸.

Din acel an, Alexandru Ghica s-a retras (octombrie), iar în decembrie era ales Gheorghe Bibescu, un boier muntean, care, ca domn acum, a încercat să soluționeze problema mănăstirilor închinat. Încercând o ieșire din criză, trimite la 20 mai 1843 un memoriu la Constantinopol, adresat ambasadorului rus, prin care arăta că veniturile mănăstirilor închinat nu ajung măcar nici la Locurile Sfinte²²⁹.

În paralel, întărise o nouă lege a Adunării Obștești prin care egumenii erau opriți, pe viitor, de a mai da pământuri în arendă fără știrea guvernului²³⁰.

Rușii au consimțit la această nouă lege și au fixat un nou termen de 10 ani pentru reparația mănăstirilor, cu îndatorirea pentru Locurile Sfinte de a trimite 20.000 de galbeni anual caselor de binefacere și 250.000 lei sau piaștri valahi, tot anual, școlilor și așezămintelor grecești din Constantinopol. Acceptau și ca patriarhii să trimită niște exarhi cu puteri depline asupra metoacelor de aici. Consimțământul acesta dat de ruși în august 1843 este cunoscut ca "Memorandumul de la Buiuk-Dere"²³¹ și privea ambele Principate.

Domnul român de la București, prințul Bibescu protestează în 20 septembrie față de trimiterea exarhilor spunând: "*Dacă s-ar tolera trimiterea călugărilor greci în țară, s-ar știrbi autoritatea Domnului și a Mitropolitului, spre marea daună a ordinii legale, și s-ar introduce un stat grecesc în statul românesc*". Și continuă: "*Chinoviile grecești ar trebui să simtă cât este de dezgustător pentru sfânta noastră religie ca monastirile consacrate la început pentru îndeplinirea actelor de binefacere și de utilitate publică să devină acum obiect de precupeție scandaloaasă și să înfățișeze numai niște singurătăți, unde abia se mai găsește un preot în zdrențe, slujind cele sfinte*"²³².

În ziua de 3 decembrie 1843, Sfintele Locuri răspund:

1. Pretențiile Principatelor n-au nici o bază, ci infirmă drepturile de proprietate (sic!).

2. Cea mai mare parte din averile mănăstirești li s-au închinat fără nici o condiție, iar altele au fost cumpărate cu banii proprii de către egumenii greci.

3. În privința propunerilor Memorandumului, le primeau pe acestea până la expirarea celor 10 ani (până la 1852) cu următoarele condiții:

* consimțeau la arendarea moșiilor prin licitație publică, dar numai sub supravegherea consulului rus, fără nici un amestec al autorităților țării.

* consimțeau să săvârșească reparațiile în termenul de 10 ani, care li se mai acordase.

* se vor da pe fiecare an statului român câte un milion de lei, cu condiția de a fi scutite Sfintele Locuri de orice îndatorire față de așezămintele de binefacere²³³.

228. Analele parlamentare, IX, 1, p. 1018-1038, cf. Spineni, *op. cit.*, p. 45; Păcurariu, *IBOR*, III, p. 49.

229. G. Bibesco, *Regne de Bibesco*, Paris, 1849, I, p. 89, 101, C. Bolliac, *op. cit.*, p. 131-4.

230. Analele parlamentare, XII, I, p. 495, cf. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 46.

231. I. C. Fillitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, București, 1915, p. 333; Spineni, *op. cit.*, p. 46-47; Păcurariu, *IBOR*, III, p. 49; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 45-46.

232. A. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 304, I. Lupaș, *Istoria Bisericii române*, p. 92; G. Bibescu, *op. cit.*, p. 101-108.

233. Vezi ziarul "Buciumul", București, 1864, p. 169 la Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 47. În ce privește subvenția de 2 milioane cu care erau obligați prin Memorandum față de așezămintele de binefacere, o reduc la 200.000 lei; C. Bolliac, *op. cit.*, p. 227-229.

Rezistenței călugărilor greci, prințul Bibescu îi opune diplomația. Continuă astfel seria de rapoarte îndreptate spre cabinetul rusesc și ajunge să propună Locurilor Sfinte o sumă de câteva milioane pentru ca acestea să renunțe la pretențiile pe care le aveau în țările noastre²³⁴. Nu a primit nici un răspuns.

În realitate, rușii n-au observat cu strictețe respectarea Memorandumului, ceea ce a permis domnului valah, dar și celui moldovean, anumite acte de autoritate: desființarea epitropiei Sfântului Mormânt, eliberarea țiganilor de pe moșii, interzicerea tăierii abuzive a pădurilor, încasarea unei subvenții anuale de la mănăstirile închinat. Iar când egumenii s-au opus, Bibescu Vodă a ordonat izgonirea a doi dintre ei²³⁵.

Mihail Sturdza duse în Moldova o luptă identică cu a omologului său valah, trimițând deosebite rapoarte cabinetului rusesc și plângându-se de o aceeași atitudine din partea călugărilor greci, care refuzau sistematic plata vreunui ajutor²³⁶.

În 1847, domnul moldovean punea mănăstirile închinat la plata a 10.000 de galbeni pentru a se folosi în lupta împotriva holerei care tocmai izbucnise²³⁷.

Multe din măsurile luate însă de domnul moldovean nu au izvorât dintr-o imediată sinceritate, ci mai ales din aceea că el s-a aflat într-un permanent conflict, pe de o parte cu mitropolitul, pe de alta, cu Adunarea țării. De multe ori a fost acuzat de necinste și se cunoaște faptul că a fost un domn corupt.

Permanent Adunarea Obștească, ca și-n Țara Românească, insista pentru luarea unor măsuri în problema mănăstirilor închinat. În situația aceasta, domnul a trebuit să reacționeze, chiar dacă luase în căsătorie pe fata principelui de Samos, Vogoridi, cu ajutorul căruia obținuse și domnia, pe bani grei. În plus, semnase un act prin care se obliga să nu ridice pentru 10 ani problema mănăstirilor închinat. Era una dintre condițiile căsătoriei²³⁸.

Obligat la bune raporturi cu adunarea țării, mai cu seamă că Partida Națională începea să fie foarte puternică, va face concesii de la promisiuni. De aceea îl vedem scriind în 6 decembrie 1841 un raport la Constantinopol, cu rostul de a cere ca mănăstirile închinat să intre în regimul prevăzut de art. 416 al Regulamentului Organic. Aceasta din cauză că i se făceau mari neajunsuri în țară! Răspunsul nu a fost pe măsura cererii, pentru că această chestiune era rezervată negociațiilor dintre Rusia și Turcia²³⁹.

234. *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. I, p. 439, cf. Spineni, *op. cit.*, p. 48; Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 305-306; Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 48.

235. Interzicerea vinderii pădurilor în Țara Românească și arendarea prin licitație pe 5 ani s-au legiferat în 1847. Și tot atunci, Poarta și ambasada rusă au hotărât ca mănăstirile închinat să plătească anual o parte din venit fiecărui Principat; cf. A. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 307-308; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 49; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 49; Păcurariu, *IBOR*, III, p. 49, 113.

236. Ceea ce Bibescu legifera la 1847, în Moldova se întâmplase la 1844. Iar în 1846 intervenea la cabinetul rus, spunând: "*prin urmare și prin învoirea ambelor înalte curți (Rusia și Turcia), s-a hotărât ca o sumă să se ia pe tot anul din veniturile averilor monastirești închinat spre a compensa îndatoririle de folos public cu care ele erau legate*" – Th. Codrescu, *Uricariul*, IV, p. 437-438; Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 228-229.

237. Th. Codrescu, *op. cit.*, IV, partea II, p. 440; Spineni, *op. cit.*, p. 59.

238. *Hurmuzaki*, supl. I, vol. VI, p. 614-615; I. C. Filitti, *Domniile române*, p. 445.

239. *Ibidem*, p. 515-517; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 56-57.

Tot din 1841 dădea un decret pentru alcătuirea unei comisii de cinci persoane, călugări pământenii care aveau însărcinarea administrării averii mănăstirilor mitropolitane²⁴⁰, averi care fuseseră secularizate în 1835. Ideea laicizării administrației averilor bisericesti a început să prindă formă și secularizarea averilor mitropolitane și ale mănăstirilor neînchinatelor va constitui un precedent pentru secularizarea din 1863.

Anul 1848 a fost însemnat în istoria românească ca an al revoluției, ca an în care sentimentul național atinge apogeul, un an în care tinerii boieri naționaliști vin să ceară reforme cu rostul de a plasa Țările Române pe drumul capitalismului. Era o mișcare de emancipare socială, economică și nu în ultimul rând națională, care a atins nu numai cele două Principate, ci și a treia parte românească – Transilvania. Mișcarea începută atunci și, aparent, înăbușită până la sfârșitul aceluși an, a alimentat încercarea reușită de mai târziu, aceea de unire a Principatelor, muntean și moldovean (1859), precum și lupta de eliberare de sub suzeranitatea turcă, marcând începutul modernității românești.

Evident este și dovedit că revoluționarii au atins și problema mănăstirilor închinatelor, în sensul luptei ce se duse până la ei. Soluția preconizată de Partida Națională era aceea de a se întoarce averile acestor mănăstiri la Stat²⁴¹.

Ba chiar și domnitorul Mihail Sturdza, neputându-se împotrivi curentului naționalist, cu care nu simpatiza, a trebuit să sprijine dezideratele revoluționare în mod public, dând, la 26 iulie 1848, "Minunata Constituție". Într-unul din articolele ei prevedea ca "*toate chinoviile din Principate să dea socoteală de întrebuințarea veniturilor ce au*", lucru care a făcut să fie pus alături de marele erou, Ștefan cel Mare²⁴².

Pentru a se aplana conflictul, Înalta Poartă a trimis niște instrucțiuni ambelor Principate, după cum urmează:

1. Moșiile mănăstirilor închinatelor se vor arenda prin licitație publică, cu acordul autorităților pământene, din 1852.

2. Sfintele Locuri aveau datoria de a repara toate mănăstirile și bisericile închinatelor.

3. Subvenția datorată din venituri se hotăra provizoriu la 30.000 de galbeni pentru ambele Principate și urma să se ia de la 1847.

4. Din suma de mai sus, 5.000 de galbeni trebuiau trimiși la Constantinopol în folosul așezămintelor grecești²⁴³.

Instrucțiunile n-au convenit domnilor și oricum n-au putut pune nimic în aplicare, întrucât după convenția de la Balta Liman, din 19 aprilie 1849, vor fi numiți doi noi domni, pe șapte ani, chiar dacă Regulamentul Organic nu prevedea aceasta. Era vorba de Barbu Știrbei, pentru Țara Românească, și Grigorie Ghica, pentru Moldova.

În Țara Românească, noul domn va începe reorganizarea mai multor domenii, precum armata, școala, justiția, lăsând mai pe planul al doilea chestiunea mănăstirească. În vremea sa, călugării s-au declarat proprietari asupra averilor

240. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 57.

241. *Ibidem*, p. 60, Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 52.

242. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 60.

243. T. Codrescu, *op. cit.*, IV, partea II, p. 441.

bisericești închinată, lucru pentru care domnul a protestat imediat, trimițând și un memoriu Patriarhului de Constantinopol, în care îl ruga să reglementeze chestiunea și să determine pe călugări la vărsarea unei părți din venituri către Stat²⁴⁴.

Domnul delegase și pe agentul său diplomatic la Poartă, un grec pe nume Aristarh, să intervină. Numai că acesta a făcut un memoriu favorabil Locurilor Sfinte²⁴⁵, încât problema s-a agravat și mai mult, găsindu-și definitivă rezolvare sub domnia lui Cuza.

Aceeași problemă a arenzilor din care mănăstirile închinată scoteau sume uriașe se puneă și-n Moldova. De aceea, îl vedem pe Grigorie Ghica, în 1852, întocmind și el un memoriu către Poartă în care informa că, deși veniturile mănăstirilor creșteau permanent, partea pe care o lua fiscul era mereu aceeași ca în vechime. În consecință, cerea fixarea următoarelor condiții:

1. Egumenii să fie aleși de către delegații Sfințelor Locuri în colaborare cu mitropolitul și cu șeful departamentului bisericesc.

2. Proprietățile să se arendeze de către guvernul local prin licitație publică.

3. Venitul total să se împartă în patru. Din cele patru părți, una să se dea fiscului pentru așezămintele publice, alta pentru plata slujitorilor și celelalte două părți să le ia Sfintele Locuri²⁴⁶.

Aici a trimis răspuns cabinetul rusesc, conținând instrucțiuni identice cu cele trimise în 1848 de către Poartă Țării Românești²⁴⁷. Într-un cuvânt, tot nu se rezolva nimic.

La 1851, domnitorul a scos la licitație moșiile mănăstirești, pentru că la 1852 expira termenul de 10 ani și deci atunci intra în vigoare dreptul de uzufruct (22 aprilie), până la 1855²⁴⁸. În paralel, a înaintat și o lege în Adunare, conform căruia urma să se rețină a treia parte din venituri de către stat²⁴⁹. Legea a fost aprobată și în cele din urmă guvernul Moldovei a purces la a pune sechestru pe recoltele de pe moșiile mănăstirilor închinată, în scopul de a determina achitarea datoriilor către Stat. Înalta Poartă n-a fost de acord. Pe de altă parte, Rusia intervenise și ea către Poartă pentru ridicarea sechestrului, iar în 24 octombrie 1855 lucrul acesta se întâmplă²⁵⁰.

Toate cele înfățișate au născut multă tulburare în Patriarhiile Orientale – spune presa vremii –, atunci dându-și seama și Sfintele Locuri, care de aproape 30 de ani nu mai primeau venituri din Țările Române, că veniturile erau sustrate de egumenii greci. Atunci Poarta comunica în 15 iulie domnului Moldovei că "această chestiune este importantă și prin urmare cere un examen amănunțit la Constantinopol"²⁵¹.

244. C. Bolliac, *op. cit.*, p. 120, 283; C. Negri, *op. cit.*, p. 99.

245. C. Bolliac, *op. cit.*, p. 213, 286-302.

246. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 312; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 53; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 61.

247. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 53.

248. Th. Codrescu, *Uricariul*, VI, Iași, 1875, p. 94-108.

249. *Ibidem*, XIII, p. 410.

250. "Telegraful român", Sibiu, 1855, p. 555, cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 55.

251. Ziarul "Românul", 8 oct. 1876, p. 943, cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 56.

De la acea dată va începe un ciclu de conferințe și discuții diplomatice pe tema mănăstirilor închinată, discuții în care vor fi angrenate toate Marile Puteri: Anglia, Franța, Italia, Prusia, Austria, Rusia și Turcia.

Între timp avusese loc războiul Crimeii (1853-1856) pornit de ruși cu scopul declarat de a apăra pe creștinii din Imperiul Otoman, însă în realitate dus pentru extinderea influenței înspre Europa, lucru pe care nu-l dorea nici o Putere occidentală. Rușii au sfârșit prin a fi învinși, fapt care a dus la o refacere a geografiei politice, în sensul că Țările Române au reintrat în sfera de influență turcă, rușii pierzând pentru moment de a se menține ca "protectori" ai noștri.

Se pare că și occidentalilor le convenea noua schemă, căci ei doreau să introducă România în circuitul cerealier european, ca una din țările cele mai bogate în cereale. Dacă rușii ar fi reușit să ocupe gurile Dunării, întreaga geografie politică și economică europeană s-ar fi modificat, iar Țările Române ar fi fost anexate acum Rusiei, ceea ce de altfel își și dorea. Anexându-le, rușii ar fi dispus de întreg grâнарul românesc, lucru ce ar fi incomodat enorm politica economică a Angliei. Ca urmare, momentul 1856 a însemnat unul dintre cele mai importante în istoria țărilor noastre²⁵².

Anexarea de către ruși ar fi dat o lovitură teribilă idealului de unitate națională, cu alte cuvinte unirea din 1859 a celor două Principate nu s-ar mai fi putut întâmpla. Ocazia ar fi fost pierdută pentru multă vreme, iar intrarea României în modernitate mult amânată. Se pare că lumea înțelesese folosul autonomiei românești și de aceasta vor profita românii, când în ianuarie 1859 vor alege același domn în ambele Principate, pe Alexandru Ioan Cuza. Astfel Unirea este împlinită. Evident, nu fără proteste și destul de puternice din partea Marilor Puteri, cu excepția Franței, care s-a dovedit a fi una din marile noastre susținătoare în istoria modernă.

În situația dată, în noua Românie prindea din ce în ce mai mult ideea secularizării averilor mănăstirești²⁵³. Era aceasta soluția la problema care apăruse la începutul secolului, dar nu putem nega faptul că ea făcea parte dintr-un amplu program de reforme, care aveau ca finalitate refacerea sistemului de fiscalitate și crearea unui sistem economic flexibil, de tip capitalist.

La începutul domniei lui Cuza, mănăstirile închinată, ca deținătoare a unei părți din teritoriul țării, datorau statului 1.466.520 piaștri (cele din Moldova), plus 19.490.124 piaștri, cel din Țara Românească, datorie care provenea din cea a patra parte din venituri, pe care ar fi trebuit să o verse statului. În 1863, datoria ajunsese la 28.889.020 piaștri²⁵⁴.

252. Vezi Fl. Constantiniu, *op. cit.*

253. În Grecia, contele Ioan Capodistria, președinte al guvernului grec (1827-1831) a redus, în 1830, numărul mănăstirilor de la 590 la 85, iar averile lor fuseseră secularizate. În Rusia, secularizarea fusese făcută deja pe la 1800, sub Ecaterina II – Irénee Doens, *Les monasteres grecs depuis 1833*, "Irenikon", XLIV, 1971, nr. 3, p. 424-441; I. Rămureanu, T. Bodogae, *Istoria bisericească universală*, ed. II, București, 1993, vol. II, p. 515.

254. Pentru perioada 1848-1854 o statistică reda o datorie de 11.672.915 piaștri valahi pentru Țara Românească și 9.323.528 piaștri pentru Moldova, în total 20.996.443, din care partea atonită datora 7.820.101 piaștri – M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 158, tabel 6. După o statistică din 1855, mănăstirile din Moldova dețineau 215 moșii, dintre care 87 ar fi aparținut Muntelui Athos. Știrea se află la Păcurariu, *IBOR*, III; p. 114-116, dar din păcate nu am putut-o verifica nicăieri. Conform unei statistici din Arhiva domnească a lui Cuza, ms. 4867-1/204, numărul total al proprietăților rurale ale

Aceste statistici fuseseră cerute de A. I. Cuza în perspectiva continuării luptei diplomatice în problema mănăstirilor închinat. În timpul său are loc o continuare a unui proces de dialog internațional pe această temă, dialog care începuse la 1855, dar fusese imediat întrerupt, pentru a fi reluat la 1857. Pentru a constata continuitatea acestui proces, vom reda aici un rezumat al conferinței internaționale de la București din 1857 și pozițiile principalilor negociatori, ca reprezentanți ai Marilor Puteri.

Acest început de dialog internațional se regăsește într-un raport prezentat la Congresul de la Paris de către această comisie europeană ce se întrunise la București²⁵⁵.

Iată, deci, despre ce este vorba:

Participau comisarii Austriei, Franței, Angliei, Prusiei și Sardiniei. După o examinare foarte serioasă a problematicii, au apreciat că numai un număr mic de mănăstiri a fost închinat direct de ctitori, pe când cele mai multe dintre mănăstiri au fost închinat posterior întemeierii lor, de către domnii din Principate, având de cele mai multe ori, ca motivație, faptul că erau rău administrate. Atunci ei le închinau Sfintelor Locuri, care se bucurau de mare faimă, iar proprietățile atașate acestor mănăstiri erau destinate susținerii comunităților de care aparțineau și ca să îndeplinească acte de binefacere în țară. Ei consideră averile mănăstirilor închinat ca aparținând țării moldo-valahe, destinate să contribuie la ajutorarea celor din țară, mai întâi, și abia apoi Locurilor Sfinte. Analizând juridic situația, constatau că statul are dreptul de a retrage închinările în cazul în care acestea n-au răspuns scopului pentru care fuseseră închinat. Subiectul de dispută însă îl constituiau proprietățile acestor metoace, pentru care ei propuneau o tranzacție și pe care o vom vedea mai târziu ca singura soluție posibilă. Cu alte cuvinte, comisarii propuneau ca statul să ofere anual o sumă Locurilor Sfinte, singura măsură rezonabilă și potrivită ambelor interese.

Comisarul Prusiei a cerut examinarea actelor pentru a se constata clar drepturile și obligațiile părților. Examinarea era prevăzută și de Regulamentul Organic, dar nu se împlinise niciodată. Totodată, constata că izvorul conflictului era voința domnilor de a se amesteca în administrarea averilor mănăstirești pentru a dispune de veniturile lor. În genere, el a pledat dreptul juridic al proprietății în favoarea comunităților grecești și a atacat apoi o a doua problemă, aceea a contribuției pe care statul o cerea de la mănăstirile închinat, sesizând că proprietatea biseri-

Sfintelor Locuri era de 558 numai în Țara Românească – pe când o altă statistică cuprinsă în "Etat general des possessions des Saints Lieux d'Orient dans les Principautés Unies", sept. 1864, ne redă pentru ambele Principate numărul de 211 proprietăți funciare, 77 clădiri, 671 pogoane vie și 1550 plasamente în embatic numai pentru Muntele Athos – M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 153, 155. Acrivia ne obligă să semnalăm că ultima statistică se făcea pentru 25 mănăstiri, 10 schituri și 3 biserici închinat Athosului, pe când în realitate știm și o dovedim pe parcursul lucrării că Athosul a reușit să dobândească din Principate cel puțin 100 de mănăstiri și schituri ca metoace, ceea ce ridică numărul proprietăților ce le va fi avut aici spre administrare (diverșii autori ne semnalează cifre diferite în privința aceasta: M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 9 se referă la 71 mănăstiri, 25 schituri și 14 biserici închinat la toate Locurile Sfinte, iar Vasilescu, *op. cit.*, p. 11, citând pe Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 350, vorbește de 72 mănăstiri și 24 de schituri închinat). Păcurariu, *IBOR*, III, p. 114, citează o statistică (?) în care a găsit 35 mănăstiri închinat în Moldova și 29 în Țara Românească.

255. În Acad. Rom., *ms.* 4867, I, p. 1-5 (arhiva domnească a lui Cuza Vodă).

cească pământească nu se bucură de nici un privilegiu, suportând aceleași sarcini ca orice proprietate.

Comisarul Rusiei venea să asigure că o mare parte din venit este trimisă la Sfintele Locuri, iar restul era cheltuit pentru întreținerea mănăstirilor. Se recunoșteau aici că sursa principală de venituri a tuturor comunităților orientale se afla în Principate. Atât Academia bisericească, școlile, cât și imprimeria greco-arabă de la Ierusalim, atât Palestina cât și Constantinopolul, apoi școlile de la Alexandria și Cairo, deci nu numai locurile tradiționale, precum Athosul și Sinaiul, erau întreținute din banii românești a căror curgere, dacă s-ar fi întrerupt, este ușor de înțeles ce s-ar fi întâmplat!

Comisarul otoman constata că singura plângere pe care aceste țări au ridicat-o împotriva clerului grec era că nu ține seama de testamente, de actele de donație și că nu vrea să plătească o redevență administrației locale (așa cum s-a întâmplat în timpul domnilor fanarioți). Mai constata dispoziția clerului grec spre a se supune unei expertize și cerea în același timp alcătuirea unei comisii compuse din delegații Principatelor și ai Patriarhiilor, care să discute amiabil diferendul creat. Comisia nu s-a întrunit niciodată, și atunci s-a ajuns la Conferința de la Paris – 30 iulie 1858.

În sus-numita conferință s-a propus printr-un protocol -- al XIII-lea -- ca părțile interesate să se înțeleagă în decurs de un an și, dacă totuși în timpul acesta nu se ajunge la un compromis, se va ajunge la arbitraj. În cazul în care nici arbitrii nu se vor înțelege, se va alege un supra-arbitru, numit, în ultimă instanță, de Sublima poartă, în înțelegere cu Puterile garante²⁵⁶.

Între timp, în ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza a fost ales domn în ambele Principate, realizându-se astfel unirea lor, încât de acum dialogul se va purta cu reprezentanții unui unic stat – Statul român. Până la alegerea sa, Divanul ad-hoc votase câteva legi de interes bisericesc: recunoștea neatârarea Bisericii românești de orice altă chiriarchie, păstrând însă unitatea dogmatică cu Bisericile Răsăritului, înființa o autoritate sinodală centrală și legifera alegerea ierarhilor numai dintre români. Bisericile și mănăstirile din țară se puneau toate sub oblăduirea ierarhului locului, iar în ce privește pe cele închinete, Divanul propunea ca rezolvarea problemei să fie lăsată în grija noului guvern, drept chestiune națională și de autonomie²⁵⁷.

Odată cu urcarea pe tron a lui Cuza, între Principate și Constantinopol s-a declanșat o întreagă corespondență, dar în paralel se corespundea și cu ambasadorii puterilor garante. De pildă, prim-ministrul guvernului lui Cuza scria ambasadorului englez, Sir Bulwer Lyston, pentru a-l ruga să susțină drepturile românești²⁵⁸.

La 30 aprilie 1860 s-a suspendat comisia care era însărcinată de Parlament cu rezolvarea problemei averilor de la mănăstirile închinete și se ridică călugărilor greci dreptul de a arenda moșiile, pe viitor²⁵⁹.

256. *Ibidem*, f. 163; *Recueil de documents diplomatiques concernant la question des monasteres grecs, iulie 1863*, Paris, p. 7; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, p. 316, *Memoire sur la question...*, p. 9-10.

257. Buletinul Ședințelor Adunării Ad-hoc a Moldovei, Iași, "Buciumul român", 1858 (Buletinul nr. 24 din 24. dec. 1857, p. 2), cf. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 70.

258. C. Bolliac, *op. cit.*, p. 628-638.

259. Monitorul Oficial, 1860, la C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 63.

În 25 mai, domnul a înaintat corpurilor legiuitoare și proiectul de lege întocmit de ministrul cultelor din Muntenia, Nicolae Crețulescu, proiect de lege în care se stipula ca averea mișcătoare a mănăstirilor închinată să fie administrată pe viitor de Ministerul său, iar veniturile acelor averi să intre în casa Ministerului Cultelor. Mai departe, se prevedea ca alegerea egumenilor să se facă de către domn și, în general, averile mănăstirilor, atât închinată, cât și neînchinată, să fie supuse la același regim²⁶⁰.

Pe 4 iulie 1860, Consiliul de Miniștri al Țării Românești a luat hotărârea de a aplica legea pădurilor la toate mănăstirile, fie închinată, fie neînchinată²⁶¹, iar pe 8 iulie guvernul moldovean a luat convenite măsurile contra egumenilor de la mănăstirea Golia, din Iași, care refuzau să se ocupe de întreținerea ospiciului de alienați, sub cuvântul că nu erau prevăzute astfel de îndatoriri în testamente²⁶². Și tot în Moldova s-a mai deschis un proces de către școala de la Trei Ierarhi, pentru recuperarea moșiilor pe care Vasile Lupu le dăduse acestei mănăstiri, dar cu scopul întreținerii școlii respective. Nici biserica nu a fost îngrijită, dar nici școala se spunea atunci, pentru că monahii atoniți susțineau că nu există un astfel de hrisov. Acest hrisov, pierdut între timp, a fost găsit de către Gheorghe Asachi la Viena (unul dintre bursierii lui Veniamin Costachi), ceea ce a dus la recuperarea celor 3 moșii prin hotărâre judecătorească²⁶³.

În același an, din nou în Muntenia vedem luându-se măsuri împotriva monahilor greci, cerându-li-se să prezinte neîntârziat o situație cu numărul călugărilor în fiecare mănăstire, de ce nație sunt, ce funcție ocupă, ce venituri are fiecare mănăstire și de cât ar avea nevoie pentru întreținere, pentru ca în final să se hotărască înscrierea în bugetul statului a unei a patra părți din acele venituri²⁶⁴.

Ca urmare, călugării au făcut o lungă plângere către consulii Curții rusești, susținând că *"guvernul român n-are nici un drept de proprietate și nici de a se amesteca în administrația acelor mănăstiri; și bazându-se pe buna voință a Majestăților lor imperiale, care niciodată n-a lipsit de a-i lua sub ocrotire, se roagă de a interveni către Poarta Otomană ca să nu se poată lua nici o hotărâre ilegală și vătămătoare drepturilor lor"*²⁶⁵.

Pe vreme ce trecea, conflictul parcă se adâncea mai mult, și nici o soluție nu părea să se ivească.

În urma conferinței de la Paris din 1858 și în virtutea Protocolului XIII, Sublima Poartă a invitat pe domnul Cuza să întocmească o comisie mixtă cu scopul aplanării diferendului cu Sfintele Locuri. În temeiul ordinului, domnitorul a dispus a se lua convenite măsurile și astfel s-au ales trei membri: Lascăr și Rosetti pentru Moldova, iar Alexandru Golescu și Constantin Bozianu pentru Țara Românească²⁶⁶. Odată aleși delegații români, guvernul Cuza invită comunitățile gre-

260. Urma ca venitul depus să se împartă în patru: 3/4 aveau a se lua pentru Casa centrală, 1/4 mergea la reparații și întreținerea mănăstirilor și numai cealaltă 1/4 mergea la Locurile Sfinte – *Ibidem*, p. 64.

261. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 68.

262. Vezi *Ibidem*, p. 68; vezi aici și cap. "Vatoped".

263. *Ibidem*, p. 69.

264. Xenopol, *Domnia*, I, p. 318.

265. Vezi ziarul "Reforma", 1860, la C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 67.

266. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 65; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 80.

cești să-și trimită delegații pentru discuții. Toate Locurile Sfinte și-au trimis delegații lor, cu totul 6, din care 3 au mers la Iași, 3 la București, vrând să arate Puterilor garante că nu sunt de acord cu unirea Principatelor²⁶⁷. Din partea Athosului era trimis arhimandritul Nyl, de altfel și cel mai capabil delegat, prieten cu ambasadorul englez la Constantinopol²⁶⁸.

Prima ședință era convocată pentru 3 iulie, dar lipsind doi dintre membrii români "din cauză de forță majoră", reuniunea a trebuit să se amâne pentru 27 august²⁶⁹. La următorul termen, Golescu și Rosetti au demisionat, fiind urmași de Bozianu, pentru a nu se putea începe lucrările²⁷⁰.

Se mai fixaseră termenele la 7 și 23 septembrie, dar nu s-au putut ține ședințele din cauza absenței părții române, care făcea un joc diplomatic. Comunitățile, sesizând jocul, au protestat și au reclamat Porții și Marilor Puteri această tergiversare²⁷¹. În urma sesizărilor, Principatele desemnează noi delegați, care însă au respectat aceeași politică și în cazul următoarelor termene. La 12 octombrie, conform Protocolului expira perioada de compromis și trebuia trecut la arbitraj²⁷².

În aceeași toamnă, Cuza va merge la Constantinopol pentru a stăruie pe lângă Sultan să recunoască unirea Principatelor, precum și îndoita sa alegere. Odată recunoscut acest fapt ca împlinit, i-au urmat unirea forurilor legislative într-un Parlament, la București, dar și unirea bisericească, prin crearea unui sinod central²⁷³. De acum, negocierile aveau să se ducă cu un singur guvern, cu sediul la București.

În problema mănăstirilor, urma arbitrajul, care trebuia ținut la Constantinopol, unde deja Costache Negri desfășura o intensă activitate diplomatică cu menirea de a convinge delegații europeni de dreptatea românilor. Un alt mare diplomat era Ion Alecsandri, trimis la Paris, de unde, în paralel cu primul, informa permanent asupra stării lucrurilor. Singurul sprijin sigur pentru România era cel al Franței.

Arbitrii români care aveau să participe la Constantinopol era arhimandritul Melchisedec²⁷⁴, Petre Rosetti-Bălănescu, Grigorie Bengescu, Scarlat Fălcoianu și Constantin Filipescu, iar termenul se fixase pentru aprilie 1862²⁷⁵.

Din partea comunităților au fost desemnați să participe arhimandritul Nyl și H. G. Constantinidis²⁷⁶.

267. *Recueil de documents*, p. 10.

268. Acad. Rom., *ms.* 4858 (arhiva domnească a lui Cuza), f. 7.

269. *Collection de documents diplomatiques et de pieces officielles*, Constantinopol, 1880, p. 30.

270. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 318; "Discursul lui Kogălniceanu", în ședința din 22 mai 1862, cf. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 80.

271. *Collection*, p. 31-32.

272. *Ibidem*, p. 33-41.

273. Păcurariu, *IBOR*, III, p. 118-123.

274. La vremea aceea, Melchisedec era vicar la Huși. Este unul dintre marii susținători ai Unirii și secularizării, participând în 1859 la inventarierea averilor mănăstirești. În 30 aprilie 1860 fusese numit Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul Kogălniceanu. Ca episcop, a păstorit pe rând la Huși, Dunărea de Jos și Roman (+ 16 mai 1892), fiind artizanul obținerii autocefaliei, la 1885, a Bisericii Ortodoxe Române. Mare om de cultură, cu enorm de multe scrieri pentru vremea aceea, a ajuns la 1870 membru al Societății Academice Române (de la 1879, Academia Română) – v. Păcurariu, *IBOR*, III, p. 164-171.

275. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 81, C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 75.

276. *Collection de documents diplomatiques et de pieces officielles concernant la question des monasteres dedies en Roumanies, 1858-1864*, Constantinopol, 1880, p.57, 64. În ce-l privește pe

Anul care urma, 1861, nu a fost marcat de evenimente deosebite, ci doar de faptul că în decembrie s-a semnat un protocol între Principate și reprezentanții Puterilor, prin care se recunoșteau hotărârile conferinței de la Paris din 1859²⁷⁷.

Anul 1862 va imprima o nouă direcție chestiunii în cauză, prin luarea de măsuri care vor grăbi secularizarea dar, vom vedea, nu fără protestul patriarhilor.

Astfel, la 15 martie, guvernul a dat o circulară conform căreia arendările să se facă prin licitație publică, iar contractele făcute de egumenii greci să fie supuse anulării. Tot acolo se mai prevedea ca plata chiriilor de la acareturi să se facă direct la prefecturile districtuale, și nu la egumenii greci²⁷⁸.

În 27 aprilie, ministrul Cristian Tell înaintează un raport domnului Cuza referitor la subvenționarea mănăstirilor închinată, cu scopul de a se plăti din casa fiscalului pentru întreținerea lor și a personalului pentru anul financiar 1862-1863, iar în ziua de 22 mai s-a votat ca a patra parte din veniturile provenite de la averile mănăstirești să fie luată de stat²⁷⁹. Noua măsură a fost recunoscută și de Înalta Poartă²⁸⁰, iar în baza acestei legi, Cuza a dispus de a se pune sechestru asupra acestei a patra părți, în folosul statului²⁸¹.

Patriarhul Ioachim al Constantinopolului a protestat față de hotărârea Principatelor de a se vărsa veniturile rezultate din arenze în casa statului²⁸², însă vedem dintr-un raport, din septembrie 1862, al reprezentantului român la Paris, că Franța nu a primit protestul, ci a fost de acord cu acest procedeu, susținând statul român. Aprobarea Franței l-a făcut pe Cuza să oblige pe arendași să depună la Casierie sumele respective, din care trebuia să se oprească o parte pentru întreținerea locașurilor respective și alta pentru Locurile Sfinte²⁸³.

În același spirit s-a încheiat anul 1862, când la 22 decembrie Adunarea Legislativă a votat în unanimitate înscrierea veniturilor de la mănăstirile închinată în bugetul statului. La discuția asupra bugetului pe 1862/63, comisia specifică a propus înscrierea la buget a sumei de 20 milioane lei din veniturile pe moșii, iar Parlamentul a mai cerut, tot atunci, ca guvernul să pregătească o lege de aranjare definitivă a chestiunii. În 3 ianuarie 1863, după protestul primului ministru atras de faptul că încă diplomații nu aveau nici un răspuns favorabil, suma respectivă a fost înscrisă la buget și votată ca atare²⁸⁴.

arhim. Nyl, el fusese egumen la Trei Ierarhi și la Florești-Tutova. În timpul discuțiilor pentru "compromis", el a fost demis de la Trei Ierarhi, rămânând numai la Florești, sub cuvânt că un preot nu are voie să cârmuiască două biserici. Tot atunci, egumenul Meletie de la Cotroceni fusese demis sub acuzația de a fi ascuns obiectele sacre ale aceluși locaș – v. ziarul "Românul", din 26 și 27 feb. 1862, la C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 76.

277. Era vorba de recunoașterea autonomiei Principatelor, cf. *Collection*, p. 55.

278. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 77.

279. *Ibidem*, p. 78.

280. Ziarul "Reforma", 27 aprilie 1863, la *Ibidem*, p. 79.

281. *Ibidem*, p. 80; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 83.

282. *Collection... 1858-1864*, p. 64-67.

283. Acad. Rom., *ms.* 4867, I (arhiva lui Cuza), f. 26.

284. *Monitorul Oficial*, nr. 14, 1863; Xenopol, *Domnia I*, p. 252 și 325; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 83; Vasilescu, *op. cit.*, p. 80 și 84. Ceea ce duse la luarea unei astfel de măsuri sau, mai bine zis, faptul care o favorizase, este presupusa plângere a unui patriarh răsăritean către guvernul român, referitoare la niște egumeni de la mănăstirile închinată ce arendaseră niște moșii pe ascuns, pricinuind mari pagube Locurilor Sfinte – cf. *Ibidem*, p. 76.

Cu ocazia înscrierii la buget, toți patriarhii au protestat, implorând protecția Marilor Puteri²⁸⁵, care tocmai își trimiteau reprezentanții la Constantinopol pentru începerea conferinței proiectate.

A reacționat Ministrul de Externe al Turciei, care a și trimis o notă domnului Cuza, muștrându-l pentru măsurile pe care le luase fără ca să apară concluziile discuțiilor proiectate și atrăgându-i atenția că aceste măsuri nu sunt în spiritul conferinței de la Paris²⁸⁶. Mai protesta și ambasadorul englez care, potrivit lui Bordeanu, secretarul lui Negri, ceruse guvernului ridicarea sechestrului²⁸⁷, în timp ce guvernul francez asigura pe ambasadorul român de sprijinul său.

Având concursul Franței, guvernul român n-a luat nici o cerere în seamă, ba, mai mult, va lua măsuri și mai dure în 1863.

Conferința și-a amânat lucrările, în așteptarea unui memoriu al Principelui Cuza pe care îl anunțase Negri²⁸⁸, iar în acest răstimp Bordeanu s-a chinuit să convingă pe diplomații Prusiei, Austriei, Rusiei și pe Ali Pașa, ministrul de externe turc, de dreptatea măsurilor luate de guvernul român. Inițial, delegatul rus, Novikoff, a devenit amenințător față de delegatul nostru, propunând Consiliului chiar anularea votului de Parlamentul român! Însă, cu ajutorul ambasadorului francez, vor fi câștigați și ceilalți ambasadori cauzei românești²⁸⁹. Rămăsese de acum ca fiecare din părți să prezinte câte un memoriu care să cuprindă actele de proprietate și motivațiile²⁹⁰.

În vreme ce la Constantinopol agenții români duceau lupta diplomatică de care vorbeam, în țară ministrul finanțelor Cristian Tell cerea să se alcătuiască bugete de cheltuieli pentru mănăstirile închinete cu privire la a patra parte din veniturile mănăstirilor închinete.

Opunându-se acestor măsuri, numeroși egumeni au fost îndepărtați din posturi, s-a interzis avocaților greci să mai pledeze în tribunale, doar dacă erau însoțiți de avocați români, s-a interzis intrarea sau plecarea din țară a călugărilor străini fără știrea Ministerului Cultelor, pentru a se împiedica astfel scoaterea din țară a documentelor și obiectelor sacre. Chiar în 18 iunie, Al. Odobescu, ministrul cultelor, face un raport în baza căruia s-a emis un ordin domnesc prin care se dispunea inventarierea obiectelor de preț și a documentelor de la mănăstirile închinete. Sarcina aceasta o primiseră Șt. Greceanu și B. P. Hașdeu²⁹¹.

În ziua de 25 august 1863, domnul Cuza a adresat Porții o notă în care specifica menținerea definitivă a sechestrului pus la 1862 asupra averilor mănăstirilor închinete și că se va da Locurilor Sfinte o indemnizație bănească²⁹².

La Constantinopol trebuiau prezentate acum memoriile cerute de către comisia delegațiilor europeni. Cel însărcinat cu alcătuirea acestui memoriu a fost Al. Odobescu, care și va publica broșura citată de noi mai înainte ("Étude sur les

285. *Collection... 1858-1864*, p. 68-73.

286. Xenopol, *Domnia*, I, p. 326.

287. Acad. Rom., *ms. 4865*, f. 28 (cf. Spineni, *op. cit.*, p. 84).

288. *Collection... 1858-1864*, p. 76-113, cf. *Ibidem*.

289. Acad. Rom., *ms. 4867* (arhiva lui Cuza), f. 26.

290. M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 85.

291. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 81-82; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 85; Păcurariu, *IBOR*, III, p. 114-115.

292. Ziarul "Buciumul", București, p. 563, cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 81-82.

droits et les obligations des monastères roumains dédiés", București, 1863). În paralel, alcătuieste și Mihail Kogălniceanu un raport care privea mai mult mănăstirile din Moldova, dar la Constantinopol a ajuns celălalt²⁹³.

În toiul discuțiilor între delegați, Negri aduce pentru prima oară în fața acestora posibilitatea plății unei despăgubiri către Locurile Sfinte de către guvernul român. Arhimandritul Nyl va convinge pe ambasadorul britanic de injustețea acțiunilor românești și încearcă să-l determine să propună ca prințul Cuza să fie chemat la ordine de Marile Puteri²⁹⁴. Pe de altă parte, își dădea seama că întoarcerea la situația anterioară este imposibilă și sfârșește prin a accepta tratativele pentru fixarea indemnizației propuse de Negri²⁹⁵.

La 31 iulie, guvernul român îngăduia lui Negri să propună la Constantinopol rezolvarea chestiunii prin oferirea unei despăgubiri de 80 milioane piaștri turcești, din care urmau să se scadă 28.889.020 piaștri care reprezentau datoriile Sfințelor Locuri către guvern, dar în afară de această sumă, Statul român mai oferea alte 10 milioane pentru înființarea unei școli laice și a unui spital la Constantinopol. Suma de 51.110.980 piaștri urma să fie depusă la date hotărâte sub garanția comună a Porții, Marilor Puteri cât și a României. În schimb, se vor lua înapoi de la egumenii greci cărțile, sfintele vase, obiectele cultice și documentele înscrise în inventare și, bineînțeles, toate veniturile mănăstirilor închinat se vor înscrie în bugetul statului²⁹⁶.

Patriarhii au refuzat oferta, datorită Angliei, care căuta să nu facă jocul dușmaneii ei, Franța, ca susținătoare a unirii românilor și a secularizării.

De fapt, propunerile ce le făcea Negri la Constantinopol făceau parte dintr-un proiect de lege pentru secularizarea averilor mănăstirilor închinat, înaintat Parlamentului de către prim-ministrul de atunci, Mihail Kogălniceanu, în 12/24 decembrie 1863. A doua zi, în 13 decembrie, proiectul a devenit lege, cu 97 voturi pentru și 3 împotriva.

Legea a început să fie pusă în aplicare din 1864. Iată primele două articole:

1. Toate averile mănăstirești din România sunt și rămân ale Statului român.
2. Toate veniturile acestor averi bisericești se înscriu între veniturile ordinare ale bugetului Statului.

Urma apoi propunerea de despăgubire a Locurilor Sfinte, pe articole²⁹⁷.

293. Acad. Rom., ms. 4869 (arhiva lui Cuza), I, f. 38-39. Tot în același an a mai apărut și un memoriu al Ministerului de Externe român, "*Memoire sur les couvents roumains places sous l'invocation des Saints Lieux d'Orient*", București, 1863.

294. Ministrul de externe rus recomanda ambasadorului său la Constantinopol să susțină interesele grecești. Rușii, pentru a descuraja guvernul român, ajung până la a amenința autonomia țării. Pentru moment, din diplomație, Franța își arăta acordul cu punctul de vedere rusesc, deși în realitate ambasadorul francez primea ordine pentru a fi favorabil românilor – Acad. Rom., ms. 4867, I, f. 60-67; idem, ms. 4858, II (arhiva Cuza), f. 196-197.

295. *Ibidem*, f. 429.

296. *Monitorul Oficial*, 1863, la Vasilescu, *op. cit.*, p. 85-86; Spineni, *op. cit.*, p. 88, Păcurariu, *IBOR*, III, p. 115.

297. *Monitorul Oficial*, 1863. De fapt acesta era proiectul de lege, căci legii i s-au mai adus mici modificări, încât primul articol suna astfel: "*Toate averile mănăstirești închinat și neînchinat, precum și alte legate publice sau daruri făcute de către feluriți testatari sau donatori din Principa*

Textul legii a fost adus la cunoștința Porții în 14 decembrie, explicându-se de ce s-a luat această măsură definitivă și precizându-se: "Legea a răspuns sentimentelor țării"²⁹⁸.

Patriarhii n-au pierdut ocazia să protesteze, iar Înalta Poartă a trimis prin marele vizir Fuad Pașa o scrisoare care declara votul Camerei nul și neavenit²⁹⁹, iar consulii generali ai Rusiei, Austriei, Angliei și Prusiei au mers în audiență la Cuza, citindu-i o scrisoare cu conținut asemănător aceleia turcești. Singură Franța a susținut România, iar Italia a avut o atitudine rezervată³⁰⁰.

În fața unei asemenea situații, principele român trimite Înaltei Porți o scrisoare explicativă și plină de sentimente împăciuitoare, în data de 17 ianuarie 1864. Explicația era că nu se mai putea sta înaintea opiniei publice și a simțământului național, iar secularizarea se făcuse "în țară și de către țară", după o expresie care plăcea mult atunci lui Kogălniceanu³⁰¹.

Apoi, trebuie să recunoaștem, rațiunile sunt mult mai înalte. Înseși ideile noi ale timpului puneau în legătură imediată ideea de stat cu teritoriul ocupat de o nație. Or, acesta începuse să fie un drept recunoscut de toate puterile. Era încă un motiv, de ordin ideologic, pentru care marile Puteri nu mai puteau susține cu energie dreptul de proprietate revendicat de comunitățile orientale. Ușor, ușor, înțelegând poate acest lucru, și Turcia, dar și celelalte Puteri, mai puțin conservatoarea Anglie, și-au dat consimțământul tacit, pentru că, practic nu mai avea nimeni ce să facă. România mergea spre independență.

În ziua de 17 februarie 1864, agentul român de la Constantinopol, Costache Negri, scria domnului că ambasadorul austriac a întrebat de ce guvernul român nu trimite un memoriu în problema mănăstirilor, ca să se poată studia drepturile ce le aveau Principatele, mai ales că acum toate puterile erau favorabile grecilor³⁰². De altfel, acestea și hotărâseră o conferință ad-hoc la Constantinopol pentru lunile aprilie-mai. După mai multe ședințe, s-a ajuns la "consensul" ca monahii greci să prezinte neîntârziat titlurile de proprietate ale mănăstirilor închinatelor, spre a-și putea dovedi poziția³⁰³. Pentru această lucrare, era numită și o comisie specială care să constate adevărul, fapt de care Kogălniceanu înștiințează pe domnitor³⁰⁴, care-și va anunța vizita la Constantinopol. Atunci conferințele au fost amânate până la sosirea sa, gândindu-se că prin prezența principelui acolo se va găsi o soluție fa-

*tele Unite, Sfântul Mormânt, Muntele Athos și Sinai precum și la Rumeli; de asemenea la Mitropolii, Episcopii și metoacele lor de aici din țară precum și alte monastiri și biserici din orașe sau la așezăminte de binefacere și de utilitate publică, se proclamă domenii ale Statului Român și vor intra în categoria domeniurilor întocmite după art. 13 secția V de la cap. III pentru Finanțe" – vezi C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 85-90 (cuprinde aici întreaga discuție din Parlament); M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 90 și 94; Păcurariu, *I.B.O.R.*, III, p. 115.*

298. *Monitorul Oficial*, 1863, cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 91, M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 91.

299. Acad. Rom., *ms. 4867*, I (arhiva lui Cuza), f. 96-97; M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 95; Păcurariu, *IBOR*, III, p. 116.

300. *Ibidem*, C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 94; Spineni, *op. cit.*, p. 95-96.

301. Acad. Rom., *ms. 4867*, I, f. 89-101.

302. A. Xenopol, *Domnia*, I, p. 329.

303. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 100.

304. Acad. Rom., *ms. 4867*, I, f. 123-123^v; f. 118-120.

vorabilă ambelor părți³⁰⁵. Era a doua sa călătorie la Constantinopol și ziarele vremii au consemnat că Sultanul i-a pregătit o splendidă primire³⁰⁶.

Unul din principalele scopuri ale domnitorului era acela de a clarifica relația dintre Biserica Română și Patriarhie, de sub a cărei tutelă prima voia să se emancipeze. Tendința de autocefalie se pronunțase chiar din anii de dinainte de secularizare.

*"Dacă Principele va reuși în întreprinderea sa – spuneau din nou ziarele – va da cu aceasta Rusiei o lovitură, care ar fi la Petersburg atât de adânc simțită pe cât la Paris va fi foarte mult apreciată în favoarea Principelui"*³⁰⁷.

Pentru noul său Stat, Principele voia și o Biserică independentă, ideal ce corespundea cu întreaga sa luptă, și cu atât mai normal cu cât, deja, și Rusia făcuse același lucru, iar mai târziu îl va face și Grecia.

Nu numai cu Patriarhul ecumenic s-a întâlnit domnul, ci și cu ceilalți patriarhi, cu mitropoliți și episcopi, pe care i-a primit în audiență pe rând, în probleme privitoare la chestiunea secularizării³⁰⁸. Se părea că s-a înțeles faptul că înapoi nu se mai putea întoarce nimic și, așa cum se va vedea, și reprezentanții comunităților grecești și diplomații au sfârșit prin a accepta ideea despăgubirii. De aceea, sultanul Abdul Aziz, ca să pregătească terenul pentru discuțiile asupra sumelor ce se vor fixa, a propus recunoașterea definitivă a secularizării mănăstirilor închinată³⁰⁹.

Față de această cerere a sultanului, ambasadorii Marilor Puteri au trebuit să se întrunească într-o conferință – numită internațională, de fapt cea proiectată pentru cercetarea titlurilor de proprietate ale mănăstirilor închinată – conferință în care au început prin a anula Protocolul XIII³¹⁰. Recunoașterea definitivă a secularizării a fost însă târăgănată de faptul că, încă din 1863, călugării greci întocmiseră un memoriu de răspuns la acela pe care-l făcuse guvernul român, memoriu trimis la toate cabinetele europene³¹¹.

305. Acad. Rom., *ms.* 4859, III (arhiva lui Cuza), f. 234, 236, 254.

306. "Buciumul", 1864, p. 929 și 967, după ziarul "L'Independence Belge", 20 mai 1864, la C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 101.

307. "Trompeta Carpaților", 1863, la *Ibidem*. Rusia susținea pe greci numai pentru faptul că în ei avea niște colaboratori în chiar inima Imperiului care îi era dușman. Or, tăierea fondurilor care alimentau pe greci și intrigile lor nu erau de bun augur. Nici Austria nu se bucura de pașii făcuți de români. Unirea, după care venea și secularizarea ca măsură de întărire a statului și a economiei lui, era o lovitură și pentru Imperiul Austriac. Asta pentru că noul stat putea să constituie un factor de polarizare pentru românii din afara lui, concret pentru ardeleni (vezi și Xenopol, *Domnia*, II, p. 17). Cât despre Anglia, ea avea interesul să susțină Imperiul Otoman, dușman al Rusiei și al politicii ei expansioniste care ar fi făcut atâtă rău Angliei.

308. "Tribuna Română", Iași, 2 iul. 1864, nr. 213, cf. C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 102; Spineni, *op. cit.*, p. 103.

309. Ziarul "Buciumul", 1864, p. 941 și 949 la Coman Vasilescu, *op. cit.*, p. 103.

310. De fapt, Protocolul XIII era rodul diplomației ruse, fiind un act echivoc, ce ar fi permis intervenția atât a Porții, cât și a Puterilor în administrația internă a principatelor, în opoziție cu tratatul de la Paris din 1856, care confirma autonomia acestora – v. *Ibidem*, p. 104.

311. *Reponse des Saints Lieux d'Orient au memoire du Gouvernement des Principautes Unies sur les monasteres grecs*, oct. 1863, Paris; vezi un rezumat la *Ibidem*, p. 105-109.

Memoriul se învârtea în jurul chestiunii proprietății asupra averilor mănăstirilor închinată, susținând autorii lui că acesta ar fi aparținut Locurilor Sfinte și niciodată Statului român³¹².

Tocmai de aceea, conferința întârzia în darea unui verdict și cerea comunităților grecești să vină cu titlurile de proprietate pentru a-și justifica punctul de vedere.

În realitate, ei n-au prezentat niciodată aceste titluri de proprietate. În decursul a mai multe ședințe, cu începere din 16 august și până la sfârșitul anului 1864, comunitățile evitau prezentarea actelor ce li se cereau sau delegatul Patriarhiei ecumenice, arhimandritul Gherman, cerea mereu termene de amânare pe când arhimandritul Nyl, împreună cu Patriarhii Antiohiei și Ierusalimului, refuzau de-a dreptul să le prezinte³¹³.

În 9 ianuarie 1865, la cererea comisiei internaționale, C. Negri a fost mandatat să dea acesteia explicațiile necesare lămuririi unor probleme. Atunci, ambasadorul român a prezentat un memoriu în care a făcut istoricul întregii probleme, în amănunt, încercând să explice și mult controversata problemă a proprietății asupra averilor mănăstirești, la care a adus și acte justificative³¹⁴. Acestuia i-au urmat alte memorii, ale aceluiași, în aprilie, mai și iunie³¹⁵.

În același timp se discuta și asupra principiului pe baza căruia să se facă despăgubirea, iar într-o ultimă ședință a conferinței se recunoaște actul definitiv al secularizării, iar pe de altă parte se numea o comisie care să se ocupe de evaluarea sumei de despăgubire. În fața acestei situații, Patriarhii și reprezentanții Locurilor Sfinte declară că propunerea de despăgubire este jignitoare, este o insultă adusă Bisericii grecești și nu vor permite exproprierea Bisericii³¹⁶.

Atitudinea oscilantă a reprezentanților Locurilor Sfinte – inițial se împăcaseră cu ideea despăgubirii – a constituit faptul care a îngreunat încheierea procesului de înțelegere între părți. Revenirea la a formula vechile pretenții de stăpânire asupra averilor mănăstirești, după ce lăsaseră să se înțeleagă că le-ar conveni despăgubirea, le-a fost defavorabilă. Reprezentanții Puterilor n-au mai luat în seamă protestele.

312. Nu ne oprim asupra chestiunii pentru că aceasta a generat o întreagă literatură care poate fi consultată și pe care noi am citat-o pe parcursul aserțiunii noastre (v. Spineni, *op. cit.*, p. 91-93).

313. Spineni, *op. cit.*, p. 104-109; Păcurariu, *op. cit.*, III, p. 116.

314. *Memoire avec pieces justificatives presenté a la Commission internaionale pour les couvent dédiés*, CP 1865; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 110-117.

315. *Collection... 1864-1878*, p. 33-35; p. 40-48. Acestor memorii le va răspunde Arhim. Ghermanos, *Reponse aux memoire du 14/26 dec. du mois d'Avril et du 1er Juin 1865 et au supliment a ce dernier memoire, presentes par M. Negri, delegue des Principautes Unies a la Commission Internat. por les couvents dedies*, Constantinopol, 1865, păstrând spiritul memoriului citat anterior, adică păstrând în atenție problema proprietății.

316. Acad. Rom., *mss. rom. 4867*, I; Xenopol, *Domnia*, II, p. 18; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 117; Spineni, *op. cit.*, p. 109. Patriarhii au mai protestat în 22 iunie 1865 și pentru că ei considerau că în memoriul prezentat de Negri adevărul a fost falsificat, iar sensul textelor alterat. Li se va cere să-și desemneze un delegat pentru cercetarea actelor. Este desemnat tot Ghermanos, care însă la 7 decembrie 1865 se retrage, iar neprezentarea actelor de către comunități a fost considerată retragere, și chestiunea închisă definitiv – *Collection... 1864-1878*, p. 50-53; 59-60; 82, 84; Acad. Rom., Ms. 4867, I, f. 189-190; cf. Spineni, *op. cit.*, p. 111.

Odată fixat acest principiu, Negri a oferit o despăgubire de 100 milioane de piaștri, urcând apoi la 150 milioane. Reprezentanții Angliei și Rusiei au încercat să ceară o suplimentare până la 200 milioane, dar ultimul cuvânt al guvernului român a fost pentru suma de 150 milioane piaștri turcești.

Pentru că o asemenea sumă – enormă pe atunci – nu putea fi plătită din buget, trebuia contractat un împrumut. Astfel s-a încheiat un acord cu "Société Générale de l'Empire Ottoman" în septembrie 1864, prin mijlocirea unui om de afaceri francez și a ministrului de finanțe Ludovic Steege³¹⁷.

Conform hotărârii de la Constantinopol, Statul român a depus un aconto de 6 milioane piaștri turcești în banca respectivă³¹⁸.

În 5 februarie 1865, în ședința Parlamentului, ministrul de finanțe a prezentat proiectul de lege privitor la împrumutul ce urma făcut pentru a definitiva secularizarea³¹⁹.

După cum se vede, discuțiile comisiei se duceau în paralel cu acestea pentru fixarea despăgubirilor. Reprezentanții Puterilor garante au luat și ei cunoștință, în iunie 1865, de situația creată de guvernul român, care și depusese fondul pentru despăgubiri³²⁰.

Astfel ia sfârșit una din cele mai neplăcute și spinoase probleme ale celei de-a doua jumătăți a secolului XX, secol marcat de lupte pentru recunoașterea identității statului român, secol frământat de multe conflicte și de aprige încercări de obținere a unui statut de țară modernă.

În urma acestui proces, pe care-l putem denumi de "recuperare românească", noului stat i-au revenit aproximativ 25 de procente din teritoriul pe care juridic îl stăpânea, dar nu-l exploata în propriu-i folos³²¹.

Conform unui calcul, care din păcate nu poate fi verificat decât de un specialist în domeniu, suma daniilor în bani, dată numai Athosului, în secolele XV-XIX, se cifrează la un total de 1 miliard 600 milioane piaștri (?), iar moșiile Athosului s-ar fi întins pe 1 milion de hectare (aprox. 8% din suprafața întregii țări de astăzi). Toate aceste proprietăți, am văzut, aduceau chiar și în pragul secularizării venituri imense (la un moment dat, din arenze au reieșit 10 milioane piaștri, într-o vreme în care întreg bugetul era de 50 milioane). Conform aceluiași calcul, veniturile acestor proprietăți, de-a lungul secolelor, ar fi fost de 1.400 milioane piaștri, care, împreună cu daniile în bani, ar da 3 milioane de piaștri³²².

Calculul, în mod sigur, este superficial făcut, pentru că la o asemenea lucrare trebuie să se apeleze la specialiști, care pot evalua valoarea exactă a monedei, în funcție de epocă, iar un astfel de calcul se face în aur și nu în piaștri, o monedă relativ nouă pentru epoca la care ne-am referit. De aceea, calculul de mai sus nu

317. Acad. Rom., Ms. 4862, VI (arhiva Dluî Cuza), f. 198.

318. Xenopol, *Domnia*, II, p. 20-21; C. Vasilescu, *op. cit.*, p. 119; Spineni, *op. cit.*, p. 111-112; Păcurariu, *op. cit.*, III, p. 116.

319. *Monitorul oficial*, 1865; Cf. Spineni, *op. cit.*, p. 112.

320. Acad. Rom., Ms. 4859, III, f. 419, 421.

321. Concret, Țării Românești i s-au reînapoiat între 25,26% și 27,60% din teritoriu, iar Moldovei aproximativ 22,31%. Cât despre proprietățile imobile și numărul lor am mai vorbit mai în urmă.

322. *Biserica Ortodoxă Română și problema Muntelui Athos*, în "Ortodoxia", V, 1953, nr. 2, p. 203.

este relevant. De asemenea, trebuie ținut cont nu numai de daniile în bani, ci și de scutirile pe care mănăstirile închinat le primiseră din vămile țării, de scutirile de impozit pe vin, miere, animale, lucrători și multe alte acareturi, după care se adăugau sumele ce reieșeau de pe moșiile acestor mănăstiri. Din toate acestea la Athos, căci la el ne referim, nu a ajuns întotdeauna tot, ci numai prisosul, pentru că voievozii donatori, dar și cei de după ei, nu ar fi permis încălcarea clauzelor de închinare a mănăstirilor. Abia mult mai târziu, spre sfârșitul secolului XVIII, călugării, nemaiercându-se un control sever asupra lor, au început să nu mai dea socoteală de veniturile de la mănăstirile închinat, ceea ce, evident, s-a transformat într-un abuz. Acesta a constituit și motivul luptei de după 1821, care s-a sfârșit cu secularizarea acestor imense averi. Și totul a început, când ei au început să le revendice ca fiind proprietăți personale, mai precis ale Locurilor Sfinte.

Rostul acestei lucrări nu a fost numai de a înfățișa modul rău în care s-a încheiat o relație multiseclară, între români și Muntele Athos, ci a fost acela de a înfățișa aceste raporturi în toată complexitatea lor. "Raporturi" înseamnă nu numai politețuri reciproce, dar și certuri de multe ori.

Am încercat în această primă parte să facem un excurs istoric asupra relațiilor noastre cu Muntele Athos, să oferim o imagine de ansamblu care, după cum s-a observat, conține multe elemente de istorie românească, elemente ce le-am considerat utile pentru completarea tabloului. Aceasta, pentru că relațiile de care vorbim, s-au desfășurat într-un anumit context istoric care nu poate fi ignorat, au avut niște motive și le-am văzut și am considerat necesar, ca atare, să oferim pentru o mai bună înțelegere a fenomenului un tablou care pare că își extinde limitele în afara perioadei la care ar fi trebuit să ne referim. Este de înțeles, iată, de ce încercăm să tratăm problema în întreg ansamblul ei (secolele XV-XIX), chiar dacă perioada afectată lucrării este 1650-1850; este vorba despre o continuitate a acestor relații, care nu au ca limită nici anul 1650, nici anul 1850, or, ca înțelegerea asupra faptelor să fie deplină am văzut ca necesar să știm ce s-a întâmplat înainte, ca să înțelegem de ce s-a sfârșit astfel.

Spuneam că cele de până acum oferă o imagine generală, fiind numai un excurs istoric, pentru că în partea a doua vom trata separat fiecare mănăstire atonită și relațiile ei, de-a lungul timpului, cu țările noastre. Și bune și rele.

Așadar, vom trata fiecare mănăstire atonită în parte, începând cu Protatonul-Karies și continuând cu ele, în ordinea ierarhică, înscrisă în tipicoane. Am încercat, studiind arhivele românești (la cele atonite nu am avut acces), să ofer date cât mai complete asupra raporturilor româno-aghiorite. Datele cuprinse în aceste următoare capitole sunt completate cu acelea din alte două capitole, la sfârșitul lucrării, unde am încercat să redau câteva nume de atoniți – cei mai importanți – care au lăsat urme culturale în țările noastre, prin venirea lor aici, dar și câteva nume de călugări români care, trăind la Athos, au adus modul de viață aghiorit și l-au transplatat în mănăstirile românești (vezi Paisie Velicikovski). Și, în fine, am considerat de asemenea necesar să vorbesc pe scurt despre problema înte-

meierii schitului românesc Prodromul, lucru care dovedește că secularizarea nu a întrerupt relațiile duhovnicești între cele două părți. Tocmai aici este câștigul.

Lucrarea suferă însă de o carență: lipsa documentelor românești din Muntele Athos. Ele există acolo, în număr foarte mare (conform mai noilor cercetări, numărul se apropie de 40.000 documente românești), dar, din păcate, ele nu au fost încă scoase la lumină și catalogate decât în mică măsură. Abia au apărut două lucrări, și acestea în 1997 și 1998, ale cercetătorului Florin Marinescu, și catalogare a documentelor românești de la Xiropotamu și Cutlumuș. În rest, am folosit, după cum aminteam, arhive românești³²³ și cataloage de documente care sunt menționate pe parcurs.

Pe lângă datele documentare care au mai fost menționate de lucrări de dinaintea noastră (în special pentru perioada de dinaintea fanariotismului), aducem acum în față, pentru prima oară, date documentare noi, nepublicate în nici o altă lucrare până acum (mai ales pentru perioada fanariotă și cea de după).

Sperăm că, prin lucrarea de față, să se împlinească anumite lipsuri de până acum în ambele istoriografii – greacă și română – fără pretenți, evident, de a fi epuizat totul. Pe măsură ce cercetătorii vor mai scoate la iveală documente românești din Athos, se va vedea, vor mai fi multe de spus.

323. Studiind Arhivele Statului din București am avut neplăcerea să constat că multe dintre documentele privitoare la problema noastră, printre altele, au fost luate de ruși în retragerea lor din România. Iar în perioada comunistă asemenea arhive deveniseră inaccesibile. Se va vedea că, pe parcursul lucrării, în unele locuri m-am limitat numai la a enunța despre ce document este vorba (cataloagele încă mai există, cu rezumate), neputând însă să le văd.

CAPITALA MUNTELUI ATHOS DE LA KARIES – PROTATON

În decursul relațiilor pentaseculare româno-athonite, Kariesul, centrul geografic și de conducere al Muntelui Athos, a avut o situație puțin mai specială. Aici se afla de altfel centrul ierarhic al Muntelui, cu toate că, se știe, primele mănăstiri au fost Ivirul și Lavra Sf. Atanasie. Tot Sf. Atanasie este acela care a contribuit foarte mult și la ridicarea bisericii din Karies¹ care s-a numit Pantocrator, după numele instituției "protosului" (Πρότος), conducătorul independent al comunității.

Structura ierarhică a Muntelui a fost consfințită prin tipiconul din 972 – "Magna Charta" a Muntelui Athos². Călugării aveau să fie, conform acestui tipicon, de două feluri: cu viață de obște și pustnici. Frăția fiecărei mănăstiri (ιερά σύλλογος) se conducea prin adunarea egumenilor (Σύναχη) așezată la Karies. Deasupra tuturor se afla Protosul, un monah independent, ales de împărat și hirotonit de patriarh, având atribuții de episcop (era înzestrat chiar cu cârja arhierească și la Liturghii slujea cu epigonat și cruce, însemne ierarhice). Avea dreptul să întărească egumeni, să facă recomandări pentru hirotonie³. Instituția Protosului a funcționat cu succes până în sec. al XVII-lea, timp în care sunt întâlniți ultimii protoși⁴.

Acum Comunitatea Muntelui Athos (Κοινότητα, Μεγάλη Μέση) este condusă anual de câte o pentadă de mănăstiri.

Cât despre Karies și biserica Protatonului ne face amintire și tipiconul din 1045 care redă numele protosului Teofilact, alături de care semneau egumenii de la Lavra, Vatoped și Ivir, apoi pe locul șase Esfigmenu, pe al nouălea Ilie de la Xiropotamu și Dohiariu în rândul al unsprezecelea. Primele trei purtau titlul de Lavre pentru că celelalte, în număr de 180 (atâtea semnături existau), erau simple mănăstiri. Tot așa, comunitatea de la Karies purta numele de Lavra Kariesului (⁵). Ca să se numească, însă, Lavră, trebuie să fi avut în jurul ei numeroase schitulețe și chilii, lucru de altfel atestat încă din sec. XI⁶. Una dintre celebrele chilii ale Kariesului era cea cu hramul "Αξιον εστίν" (Cuvine-se cu adevărat) așezată într-o vâlcea spre mănăstirea Pantocrator⁷. Tot acolo exista pe la sfârșitul sec. XV chilia cu hramul Sf. Trifon al cărei ctitor a devenit Ștefan cel Mare al Moldovei. O altă chilie, din sec. XVIII, a căpătat celebritate prin aceea că acolo a locuit Sf. Nicodim Aghioritul împreună cu ucenicii săi Ștefan și Neofit⁸.

1. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, Paris, 1932, vol. I, p. 445.

2. Porfir Uspenskij, *Istoria Afona* (rusă) III, Petersburg, 1847, p. 265; Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 141-151; Gherasim Smyrnakis, *To Άγιον Όρος* (Muntele Athos), Atena, 1903, p. 293-299.

3. Manuil Ghedeon, *Ό Άθως: άμνησεις έγγραφα, σημειώσεις* (Athosul: amintiri, documente, însemnări), ΚΠ 1885, p. 124-127; Zaharia von Lingenthal, *Reise in den Orient*, Heidelberg, 1840, p. 227.

4. Teodor Bodogae, *Ajutoarele*, p. 26, n. 1.

5. Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 73.

6. Kosma Vlahos, *Η Χερσόνησος τοῦ ΑΟΑ και αἱ ἐν αὐτῇ μοναί και οἱ μοναχοί πάλαι τε και νῦν* (*Peninsula Muntelui Athos, mănăstirile și monahii ei în vechime și acum*), Volos, 1903, p. 151-153.

7. T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 79.

8. K. Sathas, *Νεοελληνική φιλολογία* (*Filologia neogreacă*), Atena, 1867, p. 625-626.

Începând cu sec. XVI, puterea protosului scade, iar chiliile din jurul Kariesului ajung să fie vândute diverselor mănăstiri din cauza marilor datorii în care căzuseră. Acestea sunt conacele de azi în care se află instalați și reprezentanții celor 20 de mănăstiri⁹.

Spuneam că centrul religios îl constituie biserica "Adormirii Maicii Domnului", ieșirea ei nordică dând chiar spre sediul Comunității, iar ieșirea răsăriteană se află chiar în drumul principal. Biserica este – alături de catoliconul Marii Lavre și cel al Ivirului – cea mai veche în Sf. Munte. Bineînțeles că ridicarea bisericii și pictarea ei de mai târziu s-a datorat împăraților bizantini care o susțineau financiar, iar când aceștia n-au mai putut, sarcina a trecut în mâna regilor vlaho-bulgari¹⁰.

Ca în toate cazurile, românii și-au avut aportul lor și aici, la Protaton, din timpul celor mai vechi domnii.

Relațiile Protatonului cu românii sunt vechi și se verifică prin cele 1.110 documente românești de acolo, documente descoperite de cercetătorul Florin Marinescu de la Centrul de studii neolenice din Atena, în urma unei misiuni la Athos, în 1986. Cel mai vechi document care s-a salvat este de la domnul moldovean Petru Rareș, purtând data 15 februarie 1546. Numărul documentelor domnești este de 334, adică 30% din totalul celor descoperite, ele provenind de la 47 de domni ai Moldovei și 4 ai Țării Românești și privesc, în general, metoacele românești ale Protatonului. Celelalte poartă semnătura unor mitropoliți moldoveni sau episcopi, arhimandriți, egumeni, membrii ai Divanului¹¹. Spuneam că cele mai multe privesc cele două mari metoace pe care Protatonul le-a deținut în Țara Românească și Moldova: Cotroceni și Trei Ierarhi. De fapt, nu le deținea în mod special Protatonul, ci întreaga Comunitate a Muntelui Athos, adică cele 20 mănăstiri, în comun.

Parte din documentele acestea care acoperă perioada de timp de după 1668 a fost examinată de cercetătorul grec Haralambos Gasparis, puțin înaintea cercetătorilor români, adică pe la 1982. Acesta a reușit să clasifice multe dintre documentele românești care aparțin perioadei sus amintite, documente ce sunt conținute de 45 de codici. Este vorba despre scrisori, multe dintre ele de recomandare pentru egumenii propuși de Sinaxa athonită pentru metoacele românești, altele sunt acte de lichidare a datoriilor unora dintre egumeni sau epitropi către Marea Sinaxă, după expirarea mandatului lor, altele sunt simple scrisori de informare între aceștia și autoritățile Muntelui Athos. Există printre toate acestea și o bogată co-

9. M. Ghedeon, *op. cit.*, p. 127-128.

10. S-au putut înregistra acolo binefacerile regelui vlaho-bulgar Ioan Asan II – C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 258, 397; Ghedeon, *op. cit.*, p. 143-145.

11. Florin Marinescu, Τα ρουμανικά έγγραφα του Πρωτάτου και των μονών Ξηροποτάμου, Κουτλουμουσίου, Διονυσίου και Ιβήρων του ΑΟ (*Actele românești ale Protatonului și ale mănăstirilor Xiropotamu, Cutlumuș, Dionisiu și Ivir din Muntele Athos*), "Τετράδια ερψασία", 1987, nr. 11, p. 213-214; idem, *Valorificarea documentelor românești de la Muntele Athos la Centrul de cercetări neogrecești din Atena*, "Anuarul Institutului de Istorie și arheologie A. D. Xenopol", XXVI/1, 1989, Iași, Universitatea "Al. I. Cuza", p. 500-502. Acestea două conțin și lista domnitorilor care au emis cele 334 acte, având fiecare, în dreptul său, numărul de acte eliberate. Numărul documentelor este confirmat de același autor – Τα ρουμανικά αρχεία του ΑΟ. Σημαντική για την ιστορία του (*Arhivele românești ale Muntelui Athos. Un important izvor pentru istoria lui*), "Διεθνές Συμπόσιο. Το Άγιον Όρος χθές, σήμερα, αύριο, 29 Οκτ. - 1. Νοε. 1993", "Μακεδονική Βιβλιοθήκη", nr. 84, Tesalonic, p. 195.

respondență între Patriarhia ecumenică și Chinotita Muntelui Athos. În sfârșit, se păstrează în acești codici scrisori ale voievozilor celor două Principate dunărene către Marea Sinaxă a Athosului, scrisori ce privesc nu numai Protatonul, ci și alte mănăstiri aghiorite. Se mai pot găsi de asemenea multe catastife de venituri și cheltuieli, altele cuprinzând însemnări despre milele ce s-au făcut, despre manuscrise, cărți, obiecte de cult, cât și despre cele două metoace pe care cele 20 de mănăstiri le-au primit din Țările Române¹².

Deși, cel mai vechi document din numărul celor 1.100 este de la Petru Rareș, nu înseamnă că atunci au și început legăturile cu Protatonul. Ele sunt cu două secole mai vechi, adică de la 1369, când în Țara Românească se va fi aflat protosul Sf. Munte, Hariton, către care domnul Vladislav I trimitea o scrisoare privitoare la călugării români de la Cutlumuș – scrisoare ctitoricească în care cerea înlocuirea vieții de obște cu cea idioritmică. Cu mare greutate, Hariton a aprobat acest lucru, ceea ce a dus la înmulțirea numărului românilor acolo. Asupra acestui episod nu vom insista, dat fiind că există deja o bibliografie bogată¹³. Cu această ocazie, Vladislav devenise ctitor al Cutlumușului, la cererea călugărilor de acolo, prin Hariton, fapt pentru care Cutlumușul a rămas în conștiința atoniților ca "Lavră a Țării Românești". Este cunoscut de asemenea că Hariton a ajuns și mitropolit al Țării Românești, în proaspăt înființata mitropolie.

Un alt protos care a determinat legătura Athosului cu domni români a fost Cosma. Către biserica Sf. Ilie de la Cutlumuș, locul unde se afla chilia acestuia, va îndrepta dania sa de 1.000 aspri, la 29 august 1492, Vlad Călugărul, domn al Țării Românești¹⁴. La 27 ianuarie 1501 și Radu cel Mare îi acorda un ajutor de 2.000 aspri pentru fiecare an¹⁵. La vremea în care Vlad Călugărul și Radu cel Mare, mai apoi, se milostiveau către Cosma, acesta deja nu mai era protos și de aceea se și stabilise la Sf. Ilie, pe teritoriul Cutlumușului, provenind, ca și Hariton, de acolo.

Apoi, Radu cel Mare a acordat direct Protatonului un ajutor anual de 3.000 aspri, plus 300 curierului, la 31 ianuarie 1500. Bani erau destinați de fapt bisericii Sf. Nicolae¹⁶.

La 1507-1508, prințul Bogdan, fiu al lui Ștefan cel Mare, refăcea biserica cu totul, după cum mărturisește pisania pusă atunci¹⁷. Nu este imposibil ca protosul

12. Αρχείο Πρωτάτου. Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων (*Arhivele Protatonului. Rezumate ale actelor postbizantine*), "Αθωνικά Σύμμεικτα", 2, Atena, 1991.

13. A se vedea Pr. prof. Mircea Păcurariu, IBOR, vol. II, 1992, p. 267-269 și bibliografia capitoulului de la p. 272. Despre relația lui Hariton cu Vladislav I sau Vlaicu Vodă scrie pe larg și Gh. Cioran, Εχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἴθω καὶ δη τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοξιαρίου καὶ Ἀγ. Παντελεήμονος ἢ τῶν ρωσῶν (*Relații ale Țărilor Române cu Muntele Athos, în special cu mănăstirile Cutlumuș, Lavra, Dohiariu și Sf. Pantelimon sau a Rușilor*), Atena, 1938, p. 96-101. După Iorga, Hariton a fost prima persoană care a stabilit relații directe între Athos și Țările Române – *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre*, "AARMSI", seria II, XXXVI, 1913/14, p. 459; a se vedea și Bodogae, *op. cit.*, p. 70-71; P. Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 39-41.

14. *Documenta Romaniae Historica, Țara Românească*, I, București, 1966, p. 370-371, nr. 231.

15. *Ibidem*, II, p. 3-5, nr. 1.

16. D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în sec. XIV-XV*, București, 1938, p. 93, clișeu 2; idem, *Daniile*, p. 17; N. Docan, *Studii privitoare la numismatică Țării Românești*, "AARMSI", seria II, tom XXXII, 1909/10, p. 539; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 244.

17. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos*, Paris, 1904, p. 1, nr. 1; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 469-470; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 82.

Cosma să fi ajuns și în Moldova, așa cum ajunsese în Valahia, intervenind pe lângă voievodul Bogdan spre a reface sediul Comunității. Nu știm dacă și Ștefan cel Mare l-a ajutat pe Cosma sau dacă a intervenit cu ceva la Protaton, cunoscută fiindu-i opera de susținere a Athosului, dar menționarea numelui său în dipticele de acolo ne îndreptățește să credem că va fi avut o oarecare contribuție¹⁸. Cu banii lui Bogdan sau cu ai vreunui voievod din Țara Românească trebuie să se fi reparat, la 1512, nartexul Protatonului¹⁹.

O relație de asemenea specială a Țărilor Române cu Athosul, în particular cu Protatonul s-a realizat prin protosul său Gavriil, ucenic al marelui mitropolit Nifon, adus de Radu cel Mare spre a reorganiza Biserica românească²⁰. El era protos între 1515-1518, iar la 1517 se afla la Curtea de Argeș, cu ocazia grandioasei ceremonii de sfințire a bisericii lui Neagoe Basarab. Relațiile lui Gavriil cu Țările Române nu s-au limitat numai la domniile muntene, ci el a ajuns și la curtea lui Bogdan al Moldovei. Exista chiar și o scrisoare a sa către prințul Ioan Zapolya al Transilvaniei, de pe la 1532-1533, cu privire la învățăturile lui Luther²¹.

Un alt protos și-a înscris numele în analele raporturilor româno-atonite, Serafim. Prezența sa în Țările Române este atestată de mai multe documente și tot el este cel care îl determina pe Petru Rareș să acorde la 1546 o sumă de bani.

Un moment important al acestor relații care trebuie menționat, este cel al domniei marelui binefăcător, domn al Moldovei, Alexandru Lăpușeanu (1552-1561; 1564-1568). Este drept, el murise în 1568, dar binefacerile le continuă soția sa, doamna Ruxandra. Pe de-o parte, ea ajutase mănăstirea Zografu, răscumpărându-i din mâna turcilor toate metoacele pe care le avea în Macedonia, cu 52.000 aspri²². Dar, și mai mult decât atât, doamna Ruxandra, tot la 1568, a mai oferit o imensă sumă întregului Munte Athos spre a-și putea răscumpăra bunurile monastice ipotecate de bancherii evrei din Tesalonic. Era vorba de 165.000 aspri, adică 1.700 piese de aur²³! Totuși, ne spun autorii greci, situația nu s-a îmbunătățit²⁴ cu mult, pentru că datoriile creșteau pe zi ce trece. De obicei, turcii, văzând că datoriile erau plătite (așa cum făcuse doamna Ruxandra), măreau haraciul, încât, la 1621, ajunsese la 80.000 piaștri (groși)²⁵. Din cauza devalo-

18. În altarul catedralei, Porfir Uspenskij văzuse dipticul domnilor valahi printre care și figura și numele lui Ștefan Voievod – *Prima călătorie din 1846 la mănăstirile și schiturile de la Athos* (rusă), Petersburg, 1880, p. 270, cf. D. P. Bogdan, *Daniile*, p. 17; Millet, Pargoire, Petit, *Recueil...*, p. 1, 5-6; Marcu Beza, *Bibliotecă mănăstirești la Muntele Athos*, "AARMSI" (Analele Acad. Române. Memoriile Secțiunii Ist.), seria III, tom VII, mem. 3, p. 56. Se știe numai că Ștefan dădea bani mănăstirii Grigoriu ca să cumpere o chilie la Protaton (Bodogae, *op. cit.*, p. 82, nota 4, p. 279-280).

19. G. Millet, *Monuments de l'Athos. Peintures*, Paris, 1927, planșa 57.

20. Este prea cunoscută lucrarea lui Gavriil Protul, *Viața și traiul Sfinției Sale, părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigradului*, scrisă între 1517-1521 și publicată în românește, în trei ediții în 1937 de Tit Simedrea, 1944 de Vasile Grecu și 1969 de G. Mihăilă și D. Zamfirescu.

21. Denise Papachrissanthou, *Actes de Protaton*, Paris, 1976, p. 145, nota 346.

22. *Hurmuzaki*, vol. XIV, 1, p. 49; V. Langlois, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris, 1867, p. 92; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 557; D. P. Bogdan, *Daniile*, p. 12; Bodogae, *op. cit.*, p. 219.

23. P. Năsturel (*Le MA*, p. 211) spune 2.700 piese de aur, dar credem că este vorba de 1.700 piese aur.

24. Vlahos, *op. cit.*, p. 92, Cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 262.

25. G. Cioran, *op. cit.*, p. 87.

rizării monetare haraciul care până atunci se plătea în aspri, se va plăti de la începutul sec. XVII în groși, socotindu-se 100 aspri la un gros²⁶, adică 80.000 groși = 8.000.000 aspri!

În acea perioadă, protosul își va pierde importanța, instituția sa fiind înlocuită cu o conducere comună – Marea Sinaxă (Μεγάλη Σύναξη). Ea va hotărî de acum în numele Muntelui Athos²⁷. În acest context avea să vină pentru întreg Muntele Athos marea danie a lui Vasile Lupu și anume închinarea mănăstirii **Trei Ierarhi** din Iași, la 1641²⁸, după ce domnul plătise și el, ca mai înainte impozitele tuturor mănăstirilor athonite către turci, pe tot parcursul domniei sale²⁹. Tocmai de aceea patriarhul ecumenic Atanasie Patelaros trimitea la Moscova, prin Meletie Sirigul, un răvaș foarte elogios la adresa domnului: "*ajutător tuturor celor ce cer, are visteria lui deschisă și mila lui se varsă din belșug peste toți săracii. Precum și râul Nilului adapă toată țara Eghiptului așa a făcut și acest cucernic domn: a plătit datorii fără număr ale sfântului de viață dăătorului Mormânt și cugetă la o eleimოსină și mai mare decât aceasta*"³⁰. Tot același patriarh mai spunea: "*unicul sprijinitor și unica glorie a neamului nostru (grecesc) singura lui lumină și glorie... căci grecii fiind lipsiți de împărat, tu, vrednicule de amintire, ești pentru noi împărat*"³¹.

Era vremea marilor danii căci tot pe atunci închinase nu numai Trei Ierarhii, ci și alte mănăstiri cu pământurile lor cu tot. Este de semnalat faptul că într-un document, emis de domnul Constanin Duca al Moldovei la 20 febr. 1702, se spunea

26. Mamalakis, *op. cit.*, p. 266.

27. Bodogae (*op. cit.*, p. 44) spune că abia la 1660 conducerea Muntelui a fost încredințată Sinaxei, care luase locul protosului (Hristofor Ktena, "Απαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ ὄρει ἱερά καθιδρύματα εἰς 726 ἐν ὄλῳ ἀνερχόμενα καὶ αἰ πρὸς το δούλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῶν, Ατυνα, 1935, p. 234). Însă, se pare că Sinaxa a preluat conducerea ceva mai înainte, pentru că există documente înainte de 1660, prin care noua conducere fixa cuantumul datoriei pentru fiecare mănăstire sau hotăra cum să se distribuie daniile. De exemplu, înainte de 1660 exista o hotărâre a Sinaxei pentru modul în care fiecare mănăstire va contribui la plata unei datorii care privea mănăstirea Dohiariu: Marea Lavră trebuia să dea 110 groși, Vatoped și Hilandar câte 100, Ivir 85, Dionisiu 60, Xiropotamu 56, Pantocrator 57, Cutlumuș 55, Simonopetra 54, Sf. Pavel 35, Dohiariu și Xenofont câte 30, Karakalu, Grigoriu, Esfigmenu și Zografu câte 25 și Stavronikita 10. Filoteu, Kostamonitu și Rosiconul, datorită marii sărăcii în care se aflau erau scutite (Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklster*, Leipzig, 1894, p. 67, cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 266, et passim 264-265).

28. D. P. Bogdan, *Daniile*, p. 26 preciza că documentul se găsește în arhiva mănăstirii Dionisiu, cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 83 spunea că închinarea s-ar fi făcut în jurul lui 1645 – vezi și D. Petrakos, Νέαι πηγὰί τῶν θεσμῶν τοῦ ΑΟ (*Izvoare noi pentru instituțiile Muntelui Athos*), Alexandria, 1915, p. 17. O serie de alte acte referitoare la Trei Ierarhi se găsesc în arhiva Protatonului, catalogate fiind de Evloghie de Vatoped, Daniel de Dohiariu, Ioasaf de la Sf. Pavel, Gabriel de Stavronichita și Ștefan de la Grigoriu, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Ἱεράς Κοινότητος ἀποκειμένων τυπικῶ του ΑΟ, χρυσοβούλλων βλαχικῶν καὶ κυροβούλλων σιγιλλίων, φερμανίων καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπισήμων ἐγγράφων (*Catalog al tipicoanelor Chinotitei Muntelui Athos al hrisoavelor românești, sigiliilor, firmanelor și altor acte oficiale*), Atena, 1921.

29. Hurmuzaki, XIII, p. 441-442; idem, *Bizanț*, București, 1972, p. 169 (ed. greacă, 1984, p. 183); Mamalakis, *op. cit.*, p. 266. C. Cojocaru spunea că Vasile Lupu a plătit aceste datorii la 1645 – *Biserica Moldovei sprijinitoare a Orientului Ortodox*, Partea II, sec. XVII-XVIII, "MMS", 3/1987, p. 46.

30. N. Iorga, *Bizanț*, p. 168.

31. Pr. prof. I. Rămureanu, *Contribuția Țărilor Române la dobândirea independenței naționale a poporului grec*, "BOR", XC, 1972, nr. 1-2, p. 135.

că Vasile Lupu închinase mai întâi la Muntele Athos mănăstirea sa de la **Copou, Sf. Atanasie** și, mai apoi, construind Trei Ierarhi a supus-o pe cea de la Copou acesteia din urmă, amândouă rămânând închinată la Athos³².

La 6 martie mai închinase Trei Ierarhi și **Biserica Domnească din Bacău**³³, ridicată de Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare și reparată acum de Vasile Lupu. Dania aceasta era întărită la 18 august 1666 și de Alexandru Iliș³⁴.

Cu puțin înainte, adică la 2 aprilie 1656, Gheorghe Ștefan al Moldovei dăruia mănăstirii Trei Ierarhi satele Răchiteni, Tămășeni, Iugani, pentru hrana dascălilor greci care îi înlocuiseră pe cei slavoni și scuteau aceste sate de dări³⁵. Faptul că la 1656 existau deja dascăli greci la Trei Ierarhi ne face să gândim că mănăstirea era deja închinată la Athos la acea dată³⁶.

Mănăstirea Trei Ierarhi deținea mai multe sate și moșii, vii, livezi, case, bălți, avere considerabilă care pe la 1827 dădea un venit anual de 50.000 piaștri românești sau 250.000 lei³⁷.

În acea perioadă de după închinarea Trei Ierarhilor nu numai această mănăstire furniza venituri Muntelui Athos, ci și unii domni din Țara Românească. Așa, Grigore Ghica (1660-1664) dădea voie "*celor douăzeci de mănăstiri athonite să scoată anual câte 1.000 de bolovani de sare de la Ocnele Mari*", pe care puteau să-i vândă sau să facă ce vor pofti cu ei³⁸. Mai târziu și domnii fanarioți se vor impune prin anumite binefaceri cum este aceea de a da anual mănăstirii moldovene câte 150 taleri spre a cumpăra 200 de oca de ceară, în mai multe rânduri: la 1744 de către Mihai Racoviță, la 1763 de către Constantin Cehan și la 1775 de către Alexandru Ioan Ipsilanti³⁹.

Între timp, mănăstirea Trei Ierarhi s-a mai stricat, dar a fost reparată, o dată, la 1741-1742, iar a doua oară pe la 1804-1806 când i se reface turnul clopotniței, "*cu*

32. *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva centrală a Statului*, vol. IV, București, 1970, p. 31, nr. 119; Ana Dobjanschi și V. Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, Iași, 1979, p. 32. În ce privește cele două documente, amănunte privitoare la ridicarea lor se pot găsi la N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 480-485 și la G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, vol. I, p. 128.

33. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 41.

34. ASB, ms. 579, f. 40, 43-44.

35. *Catalogul documentelor moldovenești*, III, 1653-1675, București, 1968, nr. 180.

36. Mai sunt păreri conform căreia închinarea s-ar fi produs pe la 1646 – N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1906, p. 146; Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 131.

37. Gh. Moiescu, *Contribuția*, p. 245; Cojocaru, *op. cit.*, p. 46. În Iași mănăstirea avea un han și 20 case, 32 prăvălii, 150 alte prăvălii cu embatic (arendate), 73 pogoane de vie, toate acestea făcând din ea una din cele mai bogate mănăstiri moldovene – M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 151-152; *Hurmuzaki*, V, supl. 1, p. 13-23; Bădogae, *Ajutoarele*, p. 84.

38. Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 135; Bădogae, *op. cit.*, p. 83; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 245; Marmalakis, *op. cit.*, p. 267. Hrisovul în legătură cu dania aceasta amintea că și Ieremia Movilă și fiul său Constantin Movilă făcuseră acest gest, ceea ce înseamnă că dania aceasta putea fi mai veche, după cum vedem că și domnii fanarioți o continuau, dând diverselor mănăstiri astfel de facilități – vezi Iorga, *Muntele Athos*, p. 509-511.

39. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. II, 1774-1786, București, p. 103-104.

ajutorul *tovărășiei celor din Athos*⁴⁰, și la 1809, îi face reparații arhimandritul Serafim de la Caracalu, egumen pe atunci la Trei Ierarhi⁴¹. Tot Serafim a intervenit la metocul de la Sf. Atanasie – Copou pe care "*l-a înălțat cu mare cheltuială, aflându-l stricat de mult din temelii, nimic în anul 1809 de la Mântuitorul Lumii*"⁴².

În ceea ce-l privește pe Serafim, el înlocuise la Trei Ierarhi pe Constantin Grigoriatul⁴³, căruia Chinotita Muntelui Athos îi impusese deja câteva condiții la numire cu scopul de a clarifica situația mănăstirii ieșene care trecea prin clipe destul de grele. Cauza era aceea că de multe ori egumenii numiți lucrau în folosul propriu și nu al mănăstirii, astfel încât sumele cu care erau datori către cele 20 de mănăstiri athonite nu mai ajungeau acolo, ci luau cu totul alte destinații. Condițiile erau următoarele:

1. Durata egumeniei era fixată la 7 ani, timp în care Chinotita nu avea dreptul să-l schimbe fără vreun motiv serios.
2. Chiria anuală cu care egumenul era dator către chinotită se fixa la 7.500 groși care se vor preda în trei rate epitropilor Muntelui Athos.
3. Egumenul nu va da socoteala Chinotitei.
4. Cheltuielile pentru întreținerea mănăstirii și a metoacelor ei nu se vor face din suma strânsă pentru plata chiriei anuale.
5. La sfârșitul perioadei de egumenie va preda integral averea mănăstirii, atât mișcătoare, cât și cea nemișcătoare, celui ce-l va înlocui; în timp ce prisosul îi va aparține.
6. Se interzice schimbul sau vânzarea averii imobile a mănăstirii.
7. Daniile creștinilor se vor depune la mănăstire și nu la egumen.
8. Dacă spre sfârșitul egumeniei se va găsi vreo datorie, ea va fi achitată de către egumen; și tot acesta va înlocui orice obiect care lipsește pe cheltuiala proprie.
9. În caz de război, chiria anuală nu se mai depune.
10. Dacă are loc vreun incendiu, egumenul trebuie să informeze Chinotita ca aceasta să ia măsurile necesare recuperării pagubelor.
11. Tot egumenul are obligația să plătească 1.000 groși pentru cheltuielile pe care le au exarhii Sf. Munte.

Pentru respectarea condițiilor impuse lui Constantin, garanta mănăstirea Grigoriu. Dacă acesta se va dovedi incapabil de a egumeni mănăstirea, Chinotita avea și-și rezerva dreptul de a-l înlătura. În cazul în care acesta murea, moștenitoarea sa, dar și responsabilă devenea mănăstirea Grigoriu⁴⁴.

40. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 480-485.

41. *Ibidem*.

42. Iorga, *Inscripții*, II, p. 147; G. Balș, *op. cit.*, p. 128.

43. De fapt, Serafim nu era urmașul lui Constantin, ci al lui Meletie Iyiritul și al lui Sinesie de la Hilandar. Constantin a fost acela căruia, pentru prima oară i s-au impus condițiile despre care discutăm – Gasparis, *op. cit.*, cod. 6, nr. 20, p. 136. Cât privește chestiunea abuzurilor pe care adesea le săvârșeau egumenii numiți la metoacele românești, un oarecare Hagi Sava mărturisea la 4 iulie 1784, într-o scrisoare către Chinotita Muntelui Athos, că Ignatie, egumen la Trei Ierarhi, ordonase redactarea de catastife false cu scopul de a subtiliza banii mănăstirii. În aceste catastife, Hagi Sava avusese grijă să insereze alte 15 pungi de bani (o pungă = 500 groși) ca și cheltuieli ale mănăstirii. Cu această ocazie, el își cerea scuze pentru "ierosilia" (sacrilegiu) ce fusese silit s-o facă – Gasparis, *op. cit.*, cod. 3, nr. 15, p. 47. Pentru toate acestea, în 1784, Marea Sinaxă a ordonat epitropilor de atunci să purceadă la un control al "socotelilor" (conturilor) egumenului Ignatie Lavriotul și să numească alt egumen la susnumita mănăstire – *ibidem*, cod. 3, nr. 16, p. 47; nr. 18, p. 48.

44. *Ibidem*, cod. 6, nr. 61-62, p. 158-159.

Se înțelege că și lui Serafim trebuie să i se fi impus aceleași condiții, plus faptul că trebuia să dea socoteală anual de banii pe care îi cheltuia. El fusese numit pe 23 aprilie 1806, pe șapte ani, cu garanția mănăstirii Karakalu către Chinotită⁴⁵. Insistăm asupra acestui personaj deoarece i se datorează multe dintre reparațiile la Trei Ierarhi. Mai târziu, la 11 iulie 1808, a fost numit printre reprezentanții marii sinaxe a Sf. Munte la Iași. Aceștia erau: Grigorie Irinupoleos, starețul mănăstirii Golia și egumenul Căprianiei, arhimandritul Antim de la Zografu. Datoria lor era să se îngrijească de restabilirea mănăstirii Trei Ierarhi în urma seismului ce o afectase în anul precedent⁴⁶.

Marea Sinaxă, după expirarea celor 7 ani ai egumeniei lui Serafim (1806-1813), a numit ca exarhi ai mănăstirii de la Trei Ierarhi pe egumenul mănăstirii Dancu, arhim. Ignatie de la Xiropotamu, pe fostul egumen al Căprianiei, Antim Zografitul, și pe ieromonahul Procopie de la Rusicon, cu scopul de a verifica afacerile egumenului Serafim. Se precizează în actul cu data 23 aprilie 1814 că Serafim preluase mănăstirea de la exarhul de atunci al Chinotitei, ieromonahul Sinesie de la Hilandar. Prin prezenta scrisoare, mănăstirea Karakalu accepta numirea lui Serafim de către Marea Sinaxă pentru încă doi ani, 1814-1816, cu obligația achitării anuale a 15.000 de groși. Din aceștia, 11.000 vor fi întrebuințați pentru achitarea dobânzilor rezultate în urma datoriei mănăstirii, în valoare de 113.000 groși, în timp ce numai restul de 4.000 se vor trimite anual Chinotitei. La sfârșitul perioadei bianuale, Serafim era dator să predea mănăstirea precum o preluase, fără nici o altă datorie⁴⁷. Pentru întreaga această perioadă a egumeniei lui Serafim, arhivele Protatonului, păstrează foarte multe cataloage de venituri și cheltuieli, așa cum le ceruse Chinotita Sf. Munte⁴⁸.

Marea Sinaxă l-a considerat foarte capabil pe Serafim, de vreme ce, se vede, l-a numit pe o perioadă de încă șapte ani (1816-1822) spre a egumeni mănăstirea de la Trei Ierarhi, cu condiția să depună la Chinotita o chirie anuală de 32.000 de groși în două rate și să respecte cele 20 de condiții care i se impuneau în scrisoarea de garanție⁴⁹.

La 20 octombrie 1820, Serafim a împrumutat pentru refacerea acoperișului bisericii 24.396 groși și 34 de parale. Apoi, a achitat dobânzi ale datoriei mănăstirii în valoare de 11.740 groși și a depus și banii ce-i datora pentru chiriile impuse de Marea Sinaxă⁵⁰.

Egumenia lui Serafim s-a întrerupt în 1821 din cauza revoluției care tocmai izbucnise în Balcani și astfel relațiile cu Moldova ale Sinaxei athonite au intrat într-un con de umbră, așa încât pentru multă vreme nu mai avem nici o știre despre acestea.

Nici domnii Țării Românești n-au fost mai prejos în a ajuta cele douăzeci de mănăstiri athonite. În 1682, Protatonul avea să primească o danie cel puțin pe

45. *Ibidem*, cod. 6, nr. 17, p. 134.

46. Epitropii aceștia au fost numiți la aceeași dată – *ibidem*, cod. 6, nr. 18-19, p. 135.

47. *Ibidem*, cod. 6, nr. 30, p. 143-144. Iar pentru chestiunea datoriei, vezi *ibidem*, nr. 31-33.

48. *Ibidem*, cod. 6, nr. 36-37, p. 146-147; nr. 40-45, p. 148-150. Asta nu înseamnă că înainte de Serafim nu existau asemenea socoteli – *ibidem*, cod. 37, p. 254-260; cod. 38-44, p. 261-265.

49. *Ibidem*, cod. 6, nr. 35, p. 146.

50. *Ibidem*, cod. 6, nr. 48, p. 152.

măsura aceleia moldovenești a lui Vasile Lupu. Dacă nu se întâmplase în timpul domniei lui Matei Basarab, s-a întâmplat în timpul unui alt mare binefăcător, Șerban Cantacuzino. El va închina, pe 15 octombrie, mănăstirea sa de la Cotroceni cu toate ale ei, printr-un hrisov a cărui analiză merită s-o facem datorită noului pe care-l aduce în urma adăugării unor clauze prin a căror nerespectare închinarea s-ar fi anulat⁵¹. Construcția se terminase în decembrie 1679⁵², mănăstirea căpătând deja un egumen în persoana lui Daniil, fost episcop al Strehaiei, episcopie pe care, în același an, domnul o desființase, după o existență efemeră⁵³. Domnul nu s-a limitat numai la a ridica mănăstirea, ci a și înzestrat-o foarte bogat după cum și vedem dintr-o grămadă a patriarhului ecumenic Dosoftei, din aprilie 1680, care avea rostul, la cererea domnului – ni se spune – de a întări, adică de a confirma, toate daniile de care beneficia noua mănăstire. Întâi, i se dăruia din vama Orașului de Floci a treia parte din venituri, indiferent de unde ar fi fost ele. În al doilea rând, i se acordase de către domn și se confirma acum vinăriciul din dealul Țigăneștilor și din al Vițicheștilor de la Pitești, dar și 400 bolovani de sare de la Ocna Telega. Mai dăruise marele domn și o baltă din satul Pietre, județul Vlașca, pe care o scutea de orice dajdie, precum și pe cei care locuiau acolo⁵⁴. Interesant este că Șerban Cantacuzino ceruse întărirea patriarhului, tot așa cum făceau altă dată împărații bizantini, ceea ce s-ar putea traduce printr-un protectorat pe care, de la Vasile Lupu, domnii români l-au impus Locurilor Sfinte, fiind acceptat fără rezerve⁵⁵. Altfel, nu s-ar putea explica de ce un prinț, de talia lui Șerban Cantacuzino, pe care poate numai Brâncoveanu l-a întrecut, trebuie să ceară confirmarea pentru ctitoria sa de la un patriarh ecumenic. N-o făcuse, în nici un caz, din prea multă supunere și să privim numai la tonul extrem de elogios al

51. ASB, *ms. 691: Condica mănăstirii Cotroceni*, f. 11-13; Hurmuzaki, XVI, 1, p. 248-255, 262-264; N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 113-115; Hrisovul este redat și de o lucrare completă despre Cotroceni – G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăveștilor*, București, 1902, p. 66-71. Nu este reală data de 15 sept. 1686, ca an al închinării așa cum găsim la Grigorie Bengescu, *op. cit.*, p. 35-52; Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 88; Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 25. De asemenea, hrisovul se poate găsi în arhivele Protatonului – vezi Gasparis, *op. cit.*, cod. 3, nr. 9.

52. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, pac. X/14; LXI/27; IV/6; XXXIII/3; N. Stoicescu, *Reperoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 188-190.

53. Păcurariu, *IBOR*, vol. II, p. 166; G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 166.

54. Hurmuzaki, XVI, 1, p. 231-237. Mănăstirea Cotroceni a fost permanent înzestrată cu bunuri ale căror hrisoave de acordare se pot găsi în mai multe condici de la ASB, *ms. 206: Condica veche de documente a mănăstirii Cotroceni, alcătuită la 1808 de Dionisie Ecclesiarhul cu ajutorul arhimandritului Visarion; ms. 430: Mănăstiri sfetagoricești, conține 194 acte privitoare la Cotroceni din cele 591, în total; ms. 690: Condica mănăstirii Cotroceni conține 298 hrisoave referitoare la proprietățile mănăstirii, aflate în județul Teleorman, Dâmbovița, Muscel, Vlașca (anii 1561-1817); ms. 692 conține, în copii, documente dintre 1531-1806 referitoare la moșiile acestei mănăstiri; ms. 693: *Catastih al bunurilor, moșiilor, țiganilor, clăcașilor cu care domnul Șerban Cantacuzino a înzestrat mănăstirea Cotroceni* (se cuprinde aici un inventar al tuturor averilor) și, în fine, *mss. 691* citat mai înainte – vezi Ileana Leonte, M. Fănescu, L. Papadopol, *Documente istorice. Mănăstirile Comana, Cornet, Cotmeana, Cotroceni și schiturile lor*, Direcția Arhivelor Statului, *Indice cronologic*, nr. 10, București, 1954.*

55. Iorga, *Bizanț*, p. 164.

gramatei, ce se adresa marelui domn⁵⁶. Nu până demult, domnii români chiar schimbau patriarhii de la Constantinopol, așa cum o făcuse Vasile Lupu. Nu era mare diferență între el și Șerban Cantacuzino, al cărui comportament a fost mereu unul imperial, ca dovadă, și patriarhii următori vor imita pe Dosoftei. La 6 ianuarie 1681, Dionisie va întări de asemenea drepturile și proprietățile mănăstirii Cotroceni, iar Iacov o va face la 4 februarie 1681⁵⁷.

Abia după ce a văzut-o înzestrată cu tot ce-i trebuia, domnul a închinat-o tuturor celor douăzeci de mănăstiri athonite printr-un hrisov care, așa cum spuneam, este important și interesant prin clauzele ce le conține. Șerban Cantacuzino, ca nici un alt domn de până la el, a condiționat închinarea mănăstirii sale, poate pentru că sesizase ilegalități în administrarea mănăstirilor închinată până atunci. Să nu uităm că Matei Basarab, cu 40 ani înainte, luase măsura dezînchinării a 22 de mănăstiri, fie din cauza unei proaste administrații din partea aceloră către care se făcuse închinarea, fie din cauză că depistase că unele închinări erau false, prin documente contrafăcute⁵⁸! În cazul de față documentul suna ca un contract. În primul rând, trebuiau să se trimită egumeni cu frica lui Dumnezeu, smeriți, înțelepți, dar și buni administratori: *"egumenul acela care se va trimite... a fi om cu toată înțelepciunea și pedepsit și vrednic, care, văzându-se a fi vrednic, bun, chivernisit, înțelept, adăugător întru toate ale mănăstirii, nimenea să nu aibe voie a-l depărta pe dânsul..."*. Iată cum condiția ca egumenul ce se va trimite să fie un bun administrator este prima și asta spune mult, întărind aserțiunea de mai sus, aceea a unei proaste administrații. Mai departe, urma o a doua condiție și anume, ca din venitul mănăstirii se va trimite la Athos numai prisosul, grosul rămânând aici pentru folosul Cotrocenilor. În timpii neroditori avea să se trimită acolo mai puțin, în așa măsură încât mănăstirea bucureșteană să nu sufere de lipsuri. În al treilea rând, nimic din cele cu care fusese înzestrată mănăstirea nu avea voie să fie dus la Athos, indiferent de condiții. Domnul era foarte categoric aici. Dintre primele clauze mai funcționa aceea ca la fiecare trei ani, egumenul să dea socoteală de veniturile ce le va încasa mănăstirea și, în cazul în care se găsesc nereguli, să fie demis și înlocuit, așa cum cerea hrisovul. În sfârșit, domnul prevedea să se urmeze întocmai tipicul athonit, în cele liturgice, să se prăznuiască în mod special și ziua mucenicilor Serghie și Vach (7 octombrie) pentru că în acea zi fusese domnul izbăvit din mâinile urmăritorilor săi (este vorba de lupta pentru domnie, în contextul căreia Șerban Cantacuzino își luase angajamentul construirii mănăstirii, istoria fiind îndeajuns cunoscută). Rânduia, în cele din urmă, să fie pomenit, el și tot neamul lui, atât la mănăstire, cât și la Athos, iar de i se va întâmpla sfâr-

56. *"Luminăția Sa urmând rânduielile vestițiilor împărați și poruncile Sf. Părinți și datina răposaiților domni cu sfatul de obște și părerea arhierilor și boierilor pentru statornica întemeiere și păstrare veșnică dăruind cu mărînimie, a miluit acea mănăstire clădită de Luminăția Sa..."* – Hurmuzaki, XVI, 1, p. 232.

57. *Ibidem*, p. 237, doc. CCCXVI și p. 238, doc. CCCXVII. Nici un document nu uită să menționeze genealogia domnului: *"Se coboară, după tată, din neamul fericitilor Împărați Cantacuzini"*. Iacov a mai emis, se pare, încă o scrisoare, tot în februarie 1681, în același scop de a confirma privilegiile mănăstirii, scrisoare care, ca și a lui Dosoftei, era scrisă cu lux de amănunte – *ibidem*, p. 224-230, doc. CCCXIII.

58. Vezi Hrisovul lui Matei Voievod Basarab pentru dezrobirea Sfintei mănăstiri închinată din anul de la facerea lumii 7149, iar de la Hristos 1641, dat în scaunul Târgoviștei, București, 1889.

șitul să fie chiar îngropat aici. *"Iar de vor face părinții călugări împotriva acestora – continua el – de vor strica și vor călca și nu vor ținea de legătura ce am făcut dăm voe ctitorilor – rudonii, care vor fi mai aproape de sângele nostru să scoată pe aceia..."*. Adică, ce să strice sau să calce părinții călugări? Evident, să se pună sub incidența clauzelor citate și *"să n-aibă voie a strica, nici a lua, nici a împuțina din câte am dat și am închinat sfintei mânăstiri..."* căci altfel *"să aibă voie ctitorii a le cerca și a le căuta și cele greșite a le îndrepta..."*. Specifica: nici măcar ctitorii să nu se atingă de ceva al mânăstirii, iar călugării să fie datori să adauge la cele ce sunt și să întărească situația economică a mânăstirii⁵⁹.

Este evident că întocmirea acestor clauze, care, practic sunt numai de natură economică, viza clar fapte cu care mânăstirile închinete se mai confruntaseră până atunci. Domnitorul doar căuta să le pună în rânduală și să asigure ctitoria sa ca nu cumva să ajungă în ruină. Dacă ele au fost sau nu respectate vom judeca mai încolo. Până atunci, vedem că la 1688 călugării athoniți trimiteau domnului o scrisoare de mulțumire prin doi reprezentanți: Natanail, proegumen al Lavrei și Paisie, proegumen al Ivirului care cereau Principelui să li se încredințeze lor avutul mânăstirii Cotroceni⁶⁰. A mai urmat o scrisoare în care, în urma presupusului refuz al domnului

59. Hurmuzaki, XVI, 1, p. 248-255, doc. CCCXXII.

60. *Ibidem*, p. 263, doc. CCCXXXI; Iorga, *Documentele privitoare la familia Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 113-115; idem, *Muntele Athos*, p. 509; G. M. Ionescu, *Istoria mânăstirii Cotroceni*, p. 72. Iată o parte din textul scrisorii: *"Prea strălucite, prea înălțate, prea cucernice, prea înțelepte și prea creștine Doamne și stăpânitor a toată Ungrovlahia, Io Șerban Voevod, prea milostive și prea îndurătorule binefăcător al neamului bine credincioșilor, a cărui cucernicie este o moștenire de la strămoșii prea nobili și prea cinstiți, și care ești prea seninul sprijinitor al robilor tăi celor jos iscăliți, ne închinăm cu umilință a ta mărită și vrednică de a fi pizmită strălucire, sărutându-ți poalele veșmintelor tale, noi cu toții, smeriții robi și binecuvântătorii tăi: egumeni, proegumeni și stareți ai tuturor sfintelor și venerabilelor mânăstiri ale acestui Sfânt Munte Athos, precum și bătrânii marelui Sobor, chemând Pronia de sus și bunătatea cerească a întări pe Prea Strălucirea Ta la al tău prea înalt și prea cinstit Scaun, a-ți dărui zile îndelungate, bucurie neîncetată și veselie din ce în ce mai mare, a-ți păstra mărirea nebiruită, statornică și veselă, punând supt picioarele tale pe tot vrăjmașul și potrivnicul, spre întărirea neamului drept credincioșilor și spre sufleteasca plăcere și statornică odihnă a acestor umili robi ai tăi. De datoria noastră este, prea senine și prea cucernice stăpâne, a-ți mulțumi cu grăbire și a te slăvi pentru marile binefaceri ale slăvitei Tale Înălțimi, care și în față și în taină se răspândesc cu bogăție și îmbelșugare asupra celor săraci și nevoiași și îndeosebi în sânul acestor nenorocite și venerabile mânăstiri ale Sfântului Munte, cărora nici în vechime nu le-au lipsit ajutorul și binefacerile străluciților și vestiților tăi strămoși. Însă pe toți aceștia, fie vechi, fie noi, care sunt de-a pururea pomeniți ctitori și după Dumnezeu binefăcătorii mânăstirilor noastre, i-ai întrecut, așa-zicând, ca un mărgăritar foarte de preț, respectând în cel mai mare grad pe mărgăritarul neprețuit Domnul nostru Iisus Hristos și pe Împărăteasca lumii, care a născut și neîntrerupt mijlocește către Domnul și poate săvârși toate cele ce voiește, ca Născătoare a Atotputernicului. Și, fiindcă ai chemat mijlocirile și ajutorul și paza aceleia, ca un prea cucernic și prea creștin Domn, acea Prea curată te-a apărut, păzind și întărind strălucita și cucernica Ta Înălțime. Deci, spre recunoștința dumnezeieștilor sale danii și binefaceri, ca un râvnitor călduros, cu învoirea dumnezeieștii sale puteri la planul cel bun ce l-ai făcut de a sluji un lucru dumnezeiesc și priicios, și cu conlucrarea puterii dumnezeiești ți-ai împlinit dorința, săvârșind lucrul acela și mai bine; și cugetând cu cea mai mare înțelepciune, l-ai închinat, după cuviință, cu ajutorul acelei atotputernice Împărătese, care în adevăr este apărătoarea și îngrijitoarea sfintelor și venerabilelor sale mânăstiri din acest Munte, pe care le ocrotește și și-a făcut din el o grădină, unde acei ce voiesc a trăi după căință scot apele mântuirii. Deci, recunoscând marele ajutor și binefacerea ei, am slăvit prea sfântul său nume; și fiindcă din dragostea ei a plăcut și Prea Strălucirii Tale a săvârșit mila cea mare spre sufletească mântuire, întărind lucrul tău în toată întinderea ei, împreună cu acei doi ai noștri..."*

de a-i numi administratori pe cei doi, călugării se declarau mulțumiți și de Partenie care egumenea deja de la 1682, iar mai înainte viețuise la Ivir⁶¹.

Pe parcurs mănăstirea n-a rămas numai cu daniile făcute atunci de domn, ci i s-au adăugat altele noi de către soția voievodului, de către rudele sale sau alți boieri munteni, i s-au adăugat metoace care au dus-o la o asemenea bunăstare, încât Chesarie Daponte, văzând-o, a numit-o "**fala Munteniei**"⁶².

La 15 mai 1684 i-a fost închinat Cotroceniului schitul de la **Vălenii de Munte** de către ctitorii săi Hagi Stoian și soția sa⁶³. Schitul fusese și el înzestrat cu mai multe case, 10 pogoane de vie la Ceptura, două moșii, țigani, 100 bolovani de sare, animale și 800 taleri. Se vede că și ei învățaseră de la domnitor să pună condiții în asemenea situații, căci obligau pe egumenul Partenie să pună la cârma schitului călugări vrednici, să aibe grijă să-i sporească venitul, apoi, în caz de boală, călugării aveau obligația să se îngrijească de ctitori, să-i pomenească tot timpul și la moartea lor să-i îngroape acolo⁶⁴. În decursul veacurilor schitul s-a îmbogățit cu alte moșii, cu vii și a primit scutiri de taxe⁶⁵. Toate acestea se constituiau în venit pentru mănăstirea Cotroceni.

La 28 oct. 1689, Maria Doamna, soția lui Șerban Cantacuzino a închinat Cotrocenilor biserica zidită de ea în București, după ce o înzestrase cu case, odoare, prăvălii și alte venituri⁶⁶. Doamna Maria pune și ea condiții părintelui Partenie să numească aici ieromonahi greci ca să urmeze orânduiala ca la Cotroceni. Egumenul era dator să se ocupe și de veniturile **bisericii Doamnei**, căci așa s-a numit de atunci, cât despre locurile, casele sau moșiile ei, nimeni n-avea voie să se atingă de ele, adică să le înstrăineze. Prin acestea se urmărea sporirea veniturii, ca să nu se întâmple "ca la celelalte monastiri"⁶⁷.

Cu încă un schit avea să se mai înavuțească Cotroceniul și implicit întreg Muntele Athos prin închinarea la 26 febr. 1694 a schitului **Micșani**, zidit pe la 1672 de marele medelnicer Dumitrașcu Știrbei, pe moșia sa din Dâmbovița⁶⁸. Acest schit avea zece moșii, vii, mori, țigani, foarte multe animale și beneficiase de mile domnești⁶⁹.

În a doua jumătate a sec. XVIII, un nou schit se ridică în Argeș de către logofătul Stanciu Budișteanu devenit Ștefan monahul. Mai exact, ridicarea schitului Budișteni trebuie să se fi făcut după 1 iunie 1673, când Stanciu logofătul lăsa averea sa mitropoliei ca să se facă pe moșia sa un schit, despre care aflăm că pe

61. *Ibidem*, p. 72-73.

62. *Hurmuzaki*, XIII, p. 255.

63. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, LVI/1 și 3. S-a spus că schitul de la Văleni ar fi fost închinat la Ivir, deși nu există un act în sensul acesta, însă problema aceasta am lămurit-o cu alt prilej, în capitolul referitor la mănăstirea Ivirului (nota 51).

64. ASB, *Condica Schitului Văleni*, f. 6-7.

65. *Ibidem*, f. 4-4^v.

66. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, LXXIV/1.

67. G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 8.

68. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, LVII/44; N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească*, Craiova, 1970, vol. II, p. 484; G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 93 susține că schitul ar fi fost închinat în vremea lui Șerban Cantacuzino potrivit ASB, *Condica Cotrocenilor. Schitul Pârlita*, f. 3-3 (schitul se numea și Pârlita, datorită unui incendiu prin care trecuse).

69. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 93.

la 1681-1682 exista deja⁷⁰. Ca atare, închinarea lui la Cotroceni, căci și acesta a fost închinat, trebuie să se fi produs după această dată.

Nu știm dacă este cu totul adevărat faptul de a se fi închinat Cotrocenilor și, în ultimă instanță, Protatonului schitul Căscioarele, cu șase moșii și schitul Cătăluiul, la 1742, de către Constantin Corbeanu vel șătrar⁷¹. Spunem aceasta pentru că la 1629 se închina mănăstirii Pantocrator un schit al Căscioarelor. Nu este deloc exclus ca să fie două schituri cu același nume, dar mai probabil este vorba despre unul și același schit, care, la 1629, va fi fost închinat Pantocratorului și mai apoi, peste un secol, luat de sub tutela acestei mănăstiri și pus direct sub a Protatonului, lucru ce îl vom mai sesiza și în cazul altor mănăstiri românești⁷².

De la toate aceste schituri venitul se centraliza la Cotroceni de unde se trimitea tainul cuvenit la Karies, iar de acolo se distribuia la fiecare mănăstire în parte⁷³.

Aici intervenea influența acelor mai puternici în Sfântul Munte care-și disputau întotdeauna întâietatea conducerii metoacelor și anume călugării iviriți, destul de puternici de când posedau bogata mănăstire a "Sf. Treimi" din București, și cei din Vatoped, nici ei mai săraci, datorită celor 25 (!) metoace din Țările Române și, desigur, cei din Lavra. Soluția opririi acestor certuri a fost crearea a două epitropii compuse din delegații Sfintelor Locuri, una pentru Moldova care funcționa la Trei Ierarhi sau Sf. Sava și alta pentru Țara Românească situată la Cotroceni sau Văcărești⁷⁴. Existența acestor epitropii este dovedită și de faptul că la un moment dat, în documentele prin care se dăruiau bani, nu mai apare suma aceea afectată curierului sau "aducătorului" banilor la Athos. Nu știm sigur, când s-au înființat aceste epitropii, dar, dacă urmărim în documente, vom putea să ne dăm seama, cu aproximație. Această perioadă poate coincide cu ridicarea și apoi închinarea Cotroceniului la Athos. În paralel, la Constantinopol se constituise o epitropie cu menirea de a supraveghea numirile de egumeni și de a trimite delegați pentru încasarea veniturilor⁷⁵.

70. ASB, *Mănăstirea Trivalea*, XIII/1; idem, *Mănăstirea Cotroceni*, VI/30.

71. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, II/34 și pac. LXIV; Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 93.

72. Vezi aici capitolul "Pantocrator", nota 9.

73. Mănăstirea devenise îndeajuns de bogată ca să poată să scoată între 1730-1740 un venit de 37.047 taleri, din care 23.823 îi oprea, 11.986 îi trimitea domnului și numai 1.800 ajungeau la Athos. Un venit și mai mare avusese în aceeași perioadă doar mănăstirea Mărgineni închinată Muntelui Sinai. Este vorba de 47.828 taleri, trimițând la locul de închinăciune 3.000. Se pare că, într-o oarecare măsură, clauzele funcționau, căci Cotroceniul nu a trimis Athosului cu mult mai mult decât alte mănăstiri. De pildă, Radu Vodă înregistrase un venit de 18.653 taleri pentru o perioadă de cinci ani (1737-1741), din care dădea 3.100 Ivirului. Defalcat pe ani, Radu Vodă câștiga mai mult, dar și trimitea mai mulți bani Athosului, oprind însă mai puțin pentru sine (Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 157). Veniturile Cotrocenilor au rămas substanțiale multă vreme așa încât vedem că la 1828 înregistra 300.000 lei, iar la 1860, un milion de lei, sumă foarte mare pentru atunci (G. I. Ionescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1848, p. 261; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 245). Din aceste sume care s-au strâns încă de la început se va fi refăcut nartexul Protatonului la 1868 (Millet, Pargoire, Petit, *Recueil...*, nr. 3; G. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 698-699).

74. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 85.

75. Se pare că epitropia aceasta o înființase patriarhul Paisie II, pe la 1744 din delegați ai breslei blănarilor, iar de la 1806 avea și câte doi delegați de la Karies. Domnul fanariot, Ioan Caragea (1812-1818) a luat dreptul acestora de a numi direct egumeni la mănăstirile închinăte, această sarcină dând-o epitropiilor de la noi (Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 132; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 85).

Pe parcursul secolului XVIII, Côtroceniul cu schiturile și moșiile sale au alimentat permanent cu venituri Protatonul, care distribuia sumele obținute celor douăzeci de mânăstiri, dar foarte mulți bani au ajuns la școlile grecești din Orient⁷⁶. Cu alte cuvinte, banii aceștia au ajutat la cultivarea spiritului grecesc, la luminarea poporului grec, asuprit de turci. Acesta a și fost motivul pentru care daniile românești, după 1821, se vor diminua, și aceasta, nu din cauza românilor, ci datorită turcilor care vedeau în metoacele românești surse permanente de venituri, ce erau direcționate spre finanțarea chiar a sentimentului revoluționar (întreținut prin școală). Tot de aceea multe dintre mințile luminate ale Greciei și-au găsit, încă din vechime, refugiul în Țările Române, de unde serveau cauza grecească. Același lucru făceau și egumenii greci de la mânăstirile închinat. Acest lucru a avut ca efect, nu rareori, spolierea metoacelor, ruinarea lor și lăsarea în paragină, fără posibilitatea de a se reface. Mulți dintre egumeni au lăsat chiar Côtroceniul înglodat în datorii. Acesta este și motivul pentru care la sfârșitul sec. XVIII, mânăstirea Côtroceni se afla înglodată în datorii, fiind silită să vândă câte ceva din averea ei, împotriva clauzelor ctitoriale⁷⁷.

Inițial, condițiile de numire ale egumenilor coincideau cu aceste clauze impuse altădată de ctitorul ei, chiar dacă ele nu apăreau de fiecare dată în aceste acte de numire pe care le emitea Marea Sinaxă, deoarece se subînțelegeau din hrisovul de închinare. Cu timpul însă, după un secol de la închinare Chinotita Sf. Munte începe să precizeze în scrisorile prin care își dădea acordul la numirea vreunui egumen condiții noi pe care aceștia erau obligați să le respecte. Iată câteva din condițiile pe care Marea Sinaxă le impusese la numirea lui Serafim Vatopedinul (altul decât Serafim de la Karakalu), ca egumen al Côtrocenilor, în ideea amorșării efectelor datoriilor care se adunaseră până atunci:

1. Va depune o chirie anuală de 5.000 de groși către Chinotită, în două rate, cu excepția primului an, în care datoria se va depune integral de la început.

2. Va depune anual o sumă de 550 groși pentru întreținerea Școlii grecești din București.

3. Pentru întreținerea mânăstirii avea voie să cheltuiască anual numai în limita a 150 groși dar și aceștia cu aprobarea proestoșilor de la Ivir și Grigoriu.

4. Va depune în contul celor doi exarhi ai Muntelui Athos câte 100 groși anual.

5. Pentru cheltuielile de instalare a sa ca egumen era dator 200 de groși, iar de se va depăși această sumă, restul va fi achitat de Chinotită.

6. Exarhii îi vor preda la 1 aprilie schitul Văleni unde trebuia să numească el însuși un egumen, de asemenea Hanul Șerban Vodă, precum și întreaga avere, mișcătoare sau nemișcătoare, a mânăstirii Côtroceni.

76. G. M. Ionescu, *Influența*, p. 49, 56, 67, 84, 92; Gasparis, *op. cit.*, cod. 3, nr. 15, p. 47; cod. 5, nr. 6, p. 114.

77. Datoria Chinotitei a ajuns la 25 mai 1783 la 325.000 groși – *ibidem*, cod. 5, nr. 6, p. 114.

7. La sfârșitul egumeniei, era dator să predea întreaga avere a mănăstirii și datoria ei așa cum le preluase. Dacă cumva se adăuga vreo datorie nouă la ceea ce găsisse, era datoare mănăstirea Vatoped să o achite, ca garantă a lui⁷⁸.

Procedura cerea să fie informat domnul asupra acestei numiri, iar Marea Sinaxă să trimită scrisorile de recomandare către mitropolitul Ungrovlahiei, precum și o scrisoare către egumenul care trebuia să predea locul. Apoi noul egumen trebuia să întocmească un catastif (inventar) cu elementele de avere ale mănăstirii pe care o preluase⁷⁹.

Pe la 1797-1798, un nou episod avea să se consume între voievod și Chinotita Muntelui Athos în urma numirii de către aceasta a unui nou egumen ce nu convenea lui Constantin Hangeri. Cum s-au întâmplat lucrurile?

Din ziua de 1 oct. 1797, există o scrisoare de acord a mănăstirii Marii Lavre pentru numirea lui Visarion Lavriotul ca egumen al Cotrocenilor pentru o perioadă de șase ani⁸⁰. Exact după un an aceeași mănăstire emitea o scrisoare de garanție pentru numirea unui nou egumen, arhim. Hrisant, scrisoare ce conținea aceleași condiții ce erau cuprinse în actele anterioare⁸¹. Se pare că Visarion preluase deja Cotroceniul la data emiterii primei scrisori (1 oct. 1797), iar pe 26 august se afla la București și Hrisant, probabil cu scopul de a înlocui pe Visarion. Nu știm exact ce s-a întâmplat⁸², dar voievodul a recunoscut ca egumen pe Visarion, în timp ce Chinotita îl vroia de acum pe Hrisant.

O scrisoare a exarhilor Muntelui Athos la București adresată Chinotitei ne poate da câteva amănunte spre a putea înțelege episodul acesta. În scrisoarea lor, exarhii Paisie Xenofontinul și Antim de la Karakalu redau faptul că la 26 aug. 1798 ajunsese la București noul egumen al mănăstirii Cotroceni, arhimandritul Hrisant, împreună cu "kir Partenie", moștenitor al fostului egumen, "fericitul David Lavriotul". Toți aceștia fuseseră primiți de însuși domnul Constantin Hangeri, asistat de Grigorie de Stavropoleos (unul dintre mulții ierarhi care și-au petrecut timpul în țările noastre) și Matei Grigoriatul, egumen al mănăstirii Spirea (închinată lui Grigoriu). Aflăm că domnul l-a găzduit pe Hrisant, pe care mai târziu la exilat. Cauza acestei decizii a voievodului – ne spun exarhii în continuare – era aceea că aghioriții călcau peste decizia sa inițială de a recunoaște pe Visarion, "ca și cum ar avea ei autoritate absolută". Or, un astfel de lucru nu putea fi acceptat de domn. Se știe că ctitorul rânduise ca responsabili și supraveghetori ai respectării clauzelor închinării pe exarhi și pe domnii ce vor urma. În această situație, domnul nu putea tolera vreo intervenție în deciziile sale. Iată deci un exemplu al puterii absolute de care dispunea autoritatea statului – domnul, în cazul de față –

78. *Ibidem*, cod. 3, nr. 26, p. 54-55. Elementele noi ale acestui act sunt punctele 2 și 4 care nu apar în actele de numire a lui Ignatie Xiropotamitul, din 1 oct. 1776 (*ibidem*, nr. 52, p. 69) a lui Hrisant Lavriotul de la 1 oct. 1798 și a lui Visarion Lavriotul din 1 oct. 1803 (*ibidem*, cod. 3, nr. 58, p. 74; cod. 6, nr. 9, p. 127; nr. 15, p. 132-133).

79. Arhivele Protatonului dețin toate aceste acte (v. Gasparis, *op. cit.*). Actul de numire a vreunui egumen era emis de Marea Sinaxă, după ce mănăstirea de care aparținea garanta pentru el. Numai după ce se proceda astfel, Chinotita devenea și ea garantă pentru acel egumen în fața voievodului.

80. *Ibidem*, cod. 6, nr. 10, p. 128-129.

81. *Ibidem*, cod. 6, nr. 9, p. 127-128.

82. *Ibidem*, cod. 6, nr. 10, p. 129.

în problema mănăstirilor închinat, așa încât, după evenimentele acestea, exarhii au scris Chinotitei, îndemnând-o să trimită o scrisoare de iertare către domn și, în același timp, să garanteze pentru persoana lui Visarion, drept egumen al mănăstirii Cotroceni. Pe de altă parte, această scrisoare a lor avea și menirea de a informa Chinotita asupra stării precare în care se afla mănăstirea Cotroceni⁸³.

La 21 septembrie 1798, Marea Sinaxă răspundea voievodului, spunându-i că a primit scrisorile exarhilor și a lui Visarion și că, după ce s-a produs întrunirea celor 20 de mănăstiri, nici una dintre ele nu l-a acceptat pe acesta drept membru al lor și nu i-a dat, în consecință, scrisoare de garanție. Prin urmare, Visarion nu mai putea să se considere aghiorit (!). Argumentul voievodului, continuau reprezentanții Athosului, că înaintașul său, Alexandru Moruzi, numise la mănăstirea Radu Vodă un călugăr neatonit, nu rezistă, pentru că, de fapt, acesta avusese drept garantă mănăstirea Ivir⁸⁴. Este deci evident că ceva se întâmplase între Visarion și Chinotita atonită, de vreme ce aceasta nu mai voia să garanteze pentru el. Altfel, scrisoarea de acord de la 1 oct. 1797 ar cădea sub incidența îndoiclii. Din păcate, deși ar fi fost interesant de știut, arhivele nu ne dezvăluie mai mult decât am putut aduce în față acum.

Două zile mai târziu după scrisoarea Chinotitei, la 23 sept. 1798, constatăm totuși o schimbare de comportament a acesteia, acceptându-l pe Visarion ca membru al comunității athonite și dându-i scrisoare de garanție pentru numirea la Cotroceni (de fapt pentru continuarea mandatului). Pe de altă parte, cerea scuze voievodului și îl ruga să anuleze exilul arhimandritului Hrisant⁸⁵. Astfel s-a stins conflictul acesta, Visarion rămânând la cârma mănăstirii bucureștene până la 1813, dată la care Ioan Caragea l-a înlăturat datorită multelor abuzuri pe care le făcuse.

Pe la 1802, mănăstirea s-a ruinat din cauza cutremurului din acel an și Visarion a fost nevoit să se împrumute cu scopul de a putea face reparații la clădirile mănăstirii, la biserica acesteia, la clopotniță și la paraclis. Se dărâmaseră hanurile, magaziile din București, dar și metoacele ei. Între timp, crescuseră și datoriile care se pot constata și din caietul de venituri și cheltuieli al egumenului Visarion (1798-1815). Pentru a o repara, Visarion s-a împrumutat, dar se pare că a luat mai mulți bani decât îi trebuiau, invocând, cum ne spune inscripția așezată de el, faptul că mănăstirea s-a ruinat total, căzând și biserica și clopotnița și paraclisul, dar și hanurile, metocul de la Vălenii de Munte și prăvăliile de la București⁸⁶.

83. *Ibidem*, cod. 6, nr. 11, p. 129-130. La aceeași dată, Visarion trimitea o scrisoare către Chinotită în care susținea că ar fi cel mai potrivit pentru locul de egumen, ca aghiorit ce cunoaște foarte bine problemele mănăstirești. De asemenea, susținea că nu cunoaște motivul pentru care Marea Lavră îl rencagă și refuză să trimită scrisorile de acreditare – *ibidem*, cod. 6, nr. 12, p. 130-131. Din prima clauză a hrisovului lui Șerban Cantacuzino reiese că Muntele Athos nu avea voie să schimbe egumenul fără vreun motiv serios, decât numai de s-ar întâmpla să nu se dovedească apt pentru o bună administrație.

84. *Ibidem*, cod. 6, nr. 13, p. 131.

85. Pe la 1800, Paisie de la Vatoped îi scria lui Visarion, egumenul Cotroceniului, că venitul cuvenit pe acel an nu a ajuns la ei încă, iar englezii cereau 40.000 aspri pentru grâne (A.S.B., *Mănăstirea Cotroceni*, XI/32).

86. G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 117, 123 și urm.

La lichidarea datoriei pe care o făcuse (20 iulie 1815) se prezentau domnului "cinstitul aghent chesaro-crăiesc" și consulul rus ce dăduseră o sumă de 355.500 taleri, cu dobânda neplătită. Epitropii domnului Caragea spuneau: "*ne-au chibzuit în tot felul pentru multa datorie în care a încăput Sf. Monastire Cotroceni-din reaua economie și netrebnica chivernisie a lui Visarion proin egumenul*"⁸⁷. Faptul că Visarion avusese obiceiul să se tot împrumute îl constatăm și dintr-un document din 1811, când el însuși declara că s-a împrumutat de 100.000 groși, cu dobândă de 50 de groși la pungă (o pungă = 500 groși), pe fiecare an, pentru reparația clădirilor mănăstirii și a hanului "Șerban Vodă". Creditorul nu avea dreptul pe primii trei ani să ceară restituirea împrumutului, în schimb se garanta acesta cu două metoace: Pietre din județul Vlașca și Făgurei din județul Ilfov. Ele puteau fi vândute în cazul în care nu se achita la timp de împrumut⁸⁸. Important în acest act este și aceea că acest document vine să aducă noutatea că mănăstirea Cotroceni, implicit Protatonul, mai avea două metoace, despre care, altfel, n-avem nici o știre în vreun alt document.

Caragea Vodă răspundea la 8 ianuarie 1815 printr-un pitac, recunoscând multele abuzuri ce s-au făcut și îl înlocuia pe Visarion cu Dionisie Plumbuițeanul, un român. Totodată, informa pe epitropi că a scris și la Muntele Athos pentru a cere confirmarea lui Dionisie, dar părinții de acolo nu au aprobat numirea lui, ci au insistat pentru un Ignatie despre care actul domnului spunea că s-a dovedit fără știință de egumenie și nici idee despre obiceiurile pământului⁸⁹. Acestea dovedesc multa atenție pe care un domn fanariot o acorda mănăstirilor închinete, în special Cotrocenilor. El mai rânduieste și o Eforie compusă din fiul său, Iorgu Caragea, boierii Grigorie Brâncoveanu și Grigorie Bălăccanu, sub conducerea clucerului Constantin Predescu. Eforia își va avea sediul la hanul "Șerban Vodă" și și-a început activitatea prin a adresa domnului o anafora: "Fiindcă Sf. Mănăstire Cotroceni se afla într-adevăr sub o mare sarcină având o datorie foarte grea și imposibil de reglementat, de peste 500.000 lei", așa încât sărmanii părinți ai mănăstirii se văd siliți a trăi din împrumuturi. Eforii roagă pe domn ca să ierte mănăstirea de darea de 1.000 de lei către spitale⁹⁰.

Vodă Caragea a mai emis un act prin care schimba și egumeni de la Radu Vodă, Mihai Vodă și Spirea, ca împreună cu clucerul Constantin Predescu și Dionisie Plumbuițeanul să facă cercetare asupra condicilor de venituri și cheltuieli. Însă egumenii au nesocotit porunca domnească, fapt ce va determina pe Grigorie Brâncoveanu să adreseze la 2 februarie 1815 încă o anaforă domnului prin care cerea să se impună acestora mai vechea poruncă⁹¹. În aceeași zi, domnul convoacă autoritățile specifice spre a face verificarea mănăstirilor⁹². Nici așa egumenii

87. Urechia, *op. cit.*, X, partea A, p. 292. Încă de la venirea sa, Visarion făcuse datorii. Cu el veniseră exarhii Grigorachi de la Grigoriu, Sava Xenofontinul și Dositei Cutlumusianos, care, când au plecat, au primit de la Visarion: 20.000 groși, 500 venit pentru Cotroceni, 300 duși la Muntele Athos, 280 groși pentru cumpărarea de peșcheșuri (daruri) și alți 250 pentru daruri făcute oamenilor lor. În total 11.330 groși, din care, se vede, numai 500 rămâneau la Cotroceni!

88. Gasparis, *op. cit.*, codice 6, nr. 27, p. 140-141.

89. Urechia, *op. cit.*, tom X, p. 19-27.

90. *Ibidem*, p. 241.

91. *Ibidem*, p. 257.

92. *Ibidem*.

n-au dat curs hotărârii domnești, fapt pentru care Caragea voievod sesizează Marele Divan ca să preia condicile mănăstirii Cotroceni și întărește definitiv pe Dionisie, acuzându-l de data aceasta și pe un fost egumen, Ignatie, anterior lui Visarion care și el făcuse multe datorii. Ignatie egumenise pe la 1779 și probabil că el era cel propus de athoniți, de vreme ce domnul îl respinge pentru că se dovedise deja un prost administrator⁹³. Marele Divan, în raportul său către domn, spunea că Visarion a făcut mănăstirii multă încurcătură și "păgubitoare schimburi și vânzări de acareturi"⁹⁴. Deci, rudele ctitorului ar fi avut acum dreptul de a retrage închinare, spuneam noi. Într-adevăr, amenințau cu acest lucru: "*Iar Ignatie și exarhul ce au venit de jos (de la Athos) ca niște nevrednici ce sunt, supărând fără de cale luminat auzul Măriei Tale, din poruncă, să se ducă înapoi la Sfetagora și să se astâmpere și ei și Sfetagoriții de a nu mai face acest fel de supărări, căci de vor mai obrăznicii, apoi atunci cu hotărâre să știe că se dezînchină mănăstirea cu totul și rămâne cu totul desăvârșit slobodă a țării...*". Semnau arhieriei țării și boierii, care împreună formau Divanul, cu data de 23 ian. 1815⁹⁵. Acum vine pitacul domnesc din 2 febr. 1815 despre care am pomenit mai sus. Situația era critică. În plus, mai vin și creditorii, consulul rus și un baron austriac, care cereau restituirea datoriei pe care egumenii o făcuseră pe seama mănăstirii. Aceștia nu erau singurii, căci și egumenii de la Radu Vodă se împrumutaseră cu sume colosale, tot pe seama mănăstirii⁹⁶.

În anul următor, la 1816, Obșteasca Adunare, după multă chibzuială da o soluție. De fapt, două, dar la alegere. Ori era somat Protatonul să plătească datoria metocului lor ori domnul trebuia să dispună vinderea a 18 prăvălii din București⁹⁷. Pentru că Athosul nu era în fericita situație de a putea plăti datorii, se recurge la a doua soluție⁹⁸. Situația s-a restabilit întrucâtva, iar registrele mănăstirii pentru anii 1814-1817 dovedesc acest lucru⁹⁹.

Toate acestea dovedesc că mănăstirea Cotroceni a avut creșteri și scăderi, ce s-au datorat, evident, oamenilor care le-au condus. Acest episod, însă, nu trebuie să ducă la concluzia că grecii mereu au spoliat-o, pentru că au existat și egumeni vrednici, care au știut să vadă și interesul mănăstirii, ca și pe cel al mănăstirilor care îi trimiteau.

Arhiva Kariesului păstrează și alte urme în legătură cu împărțirile de ajutoare trimise de la noi din țară. Într-un catastif din 1809 se face pomenire de o danie a

93. Teodosie, arhimandritul de la Radu Vodă, Matei de la Spirea și Ciprian de la Mihai Vodă, după porunca domnului, raportează acestuia că, cercetând veniturile și cheltuielile Cotroceniului, au constatat că Ignatie avea de primit de la acea mănăstire 6.600 groși împrumutați lui Visarion (ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, pac. CXI/97 – 16 martie 1815).

94. *Ibidem*, p. 137.

95. Urechia, *op. cit.*, X, partea A, p. 258-262.

96. G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 140-141.

97. Urechia, *op. cit.*, X, A, p. 292-293.

98. Există la ASB și o scrisoare adresată Chinotitei privind obligațiile bănești ale mănăstirii Cotroceni – vezi *Mănăstirea Cotroceni*, concept grec, XCVIII/35. A se vedea și G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 116 și 143.

99. *Ibidem*, p. 143-144. A se vedea aici și nota 53.

ahondesei Elena Moruzi, danie de câte 500 groși anual primelor 8 mănăstiri și câte 50 celorlalte 12, bisericii Protatonului și celor 8 schituri. Dania nu era numai pentru anul acela, ci urma să i se dea curs și în anii ceiași cu condiția de a o poameni pe donatoare¹⁰⁰.

După revoluția de la 1821, Cotroceniul devenind reședință domnească (la un moment dat, chiar Ioan Caragea se mutase acolo, fapt pentru care a și susținut-o atât, împotriva călugărilor greci) nu a mai trimis cu regularitate bani la Athos, astfel explicându-se și veniturile mari ale mănăstirii¹⁰¹.

Din toate acestea putem constata legături susținute între români, cler, domnie și Muntele Athos, prin Protaton, ca exponent al acestuia. Protatonul a beneficiat de un considerabil ajutor, atât din Moldova, cât și din Țara Românească, putând la rândul lui să distribuie această atenție tuturor mănăstirilor care în acele momente erau în mare nevoie. Spunem că au existat momente de creștere și scădere a mării ctitorii bucureștene după cum Protatonul a știut să rânduiască egumeni vrednici și chibzuiți așa cum cerea hrisovul – testament al ctitorului.

În toată istoria acestor relații este unul dintre primele hrisoave, dacă nu chiar primul care pune condiții atunci când este vorba despre o închinare, condiții care reieșeau din spiritul de protecție al marilor donatori. Din păcate, sunt puține aceste hrisoave cu un astfel de conținut expres care să poată da posibilitatea, pe mai departe, a părții donatoare, de a "regla conturile". Amintim acest lucru pentru că problema aceasta a constituit subiectul sau "calul de bătaie" în discuțiile foarte aprinse din preajma secularizării. Deveniseră sau nu proprietăți ale Locurilor Sfinte mănăstirile închinare, în situația în care aceste clauze lipseau și chiar se specifica faptul că ele erau donate cu toate ale lor, fără a mai aminti că, în cazul neîndeplinirii anumitor rugăminți ale ctitorului, mănăstirile respective trebuiau dezînchinate? Era greu de spus, chiar dacă la îndemână ne sta o întreagă polemică. O lucrare care să analizeze situația de față din punct de vedere al dreptului bisericesc, dar și civil, se impune și ar fi binevenită. Putem invoca aici normele de drept ctitorial românesc potrivit cărora o mănăstire nu putea deveni proprietate, ci ea era parte constitutivă într-o eparhie. Iar dacă ea se ruina și se pustia datorită unei proaste administrații era posibilă intervenția ctitorului, ierarhului sau domnului. De fapt, în dreptul românesc, domnul deținea puterea supremă. Așa cum închina putea să și dezînchine¹⁰². O dezînchinare se produsese în timpul lui Matei Basarab, însă nu a avut la bază judecarea neîndeplinirii unor condiții ale închinărilor, ci acelea erau închinări abuzive, adică făcute pe baza unor acte false pe

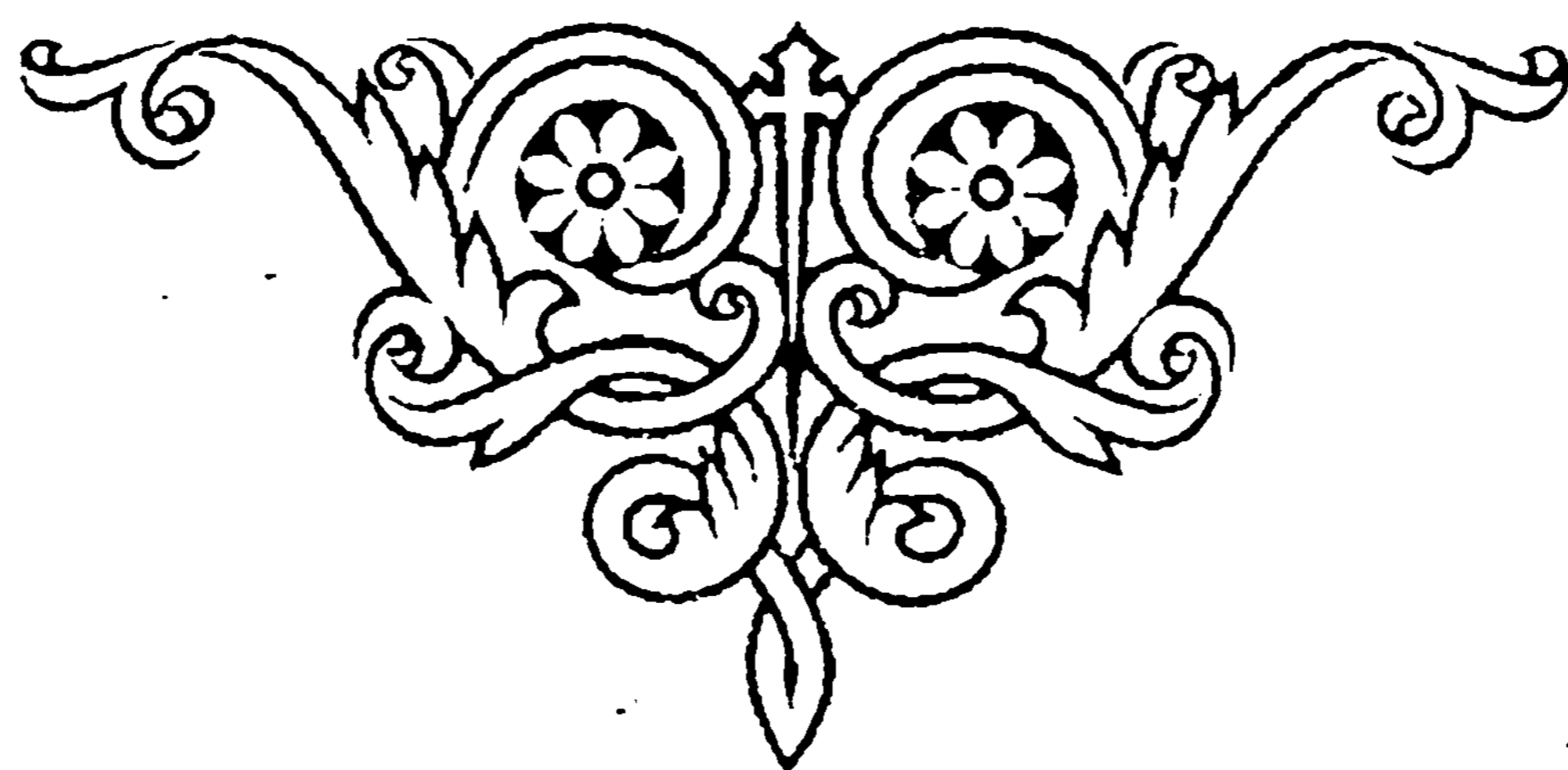
100. Este vorba despre Codexul Lavriot H 201, f. 178-180, citat de Bodogae, *op. cit.*, p. 86 și Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 245-246.

101. Vezi nota 72. Pe de altă parte, egumenii au început să fie români, precum Dionisie Plumbuițeanul, Hariton, care la Revoluție s-a și refugiat la Brașov, înlocuit cu Procopie, tot român (1822-1829 și 1833), și încheiat de Meletie Căscioceanul (1840-1863) – G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 166.

102. Vezi Gh. Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova*, "SMIV", IV, 1960; Vasile Gionea, *L'Église orthodoxe et le pouvoir politique en Valachie, en Moldavie et en Transylvanie (du XV au XIX siècle)*, "Recherches sur l'histoire des institutions et du droit", X, 1985.

care călugării nu le-au putut prezenta niciodată așa cum făceau de obicei când o domnie se schimba și venea să ceară confirmarea și reînnoirea ajutoarelor. Faptul că de multe ori ei veneau să ceară confirmarea vechilor hrisoave de închinare, de la noii domni și există suficiente documente în acest sens ne poate duce la presupunerea că închinările acestea nu erau făcute pentru veșnicie (ca donație) ci se impunea câte o confirmare de la fiecare nou domn. Tot așa de bine, un domn, în baza dreptului pământean, putea să nu confirme acel hrisov. Atunci ne întrebăm, totuși: dacă putea să facă acest lucru, de ce Șerban Cantacuzino emite acest hrisov cu condiții destul de dure, dacă ne gândim la spiritul hrisoavelor de până la el? De ce domnul român accentua condiția că de la Athos să fie trimis întotdeauna un egumen înțelept, bun administrator, care să dea socoteala la fiecare trei ani de venituri? Nu voia oare să preîntâmpine – iată cu norme de drept – situația cu care, probabil, domnii anteriori se confruntaseră? Este destul de greu de dat un verdict.

Ceea ce trebuie să rămână din această întreagă istorie este, zicem noi, faptul că românii n-au pregetat niciodată să ajute Locurile Sfinte, fără condiții, iar când acestea au fost puse, ele nu erau revendicări, ci măsuri care urmăreau să protejeze bunurile naționale. În nici un caz nu pot fi judecați pentru rea credință, ci dimpotrivă, trebuie văzuți ca unii la care spiritul panortodox era foarte puternic. Aceasta a și fost motivația terbilor gesturi pe care ei le-au făcut. Istoria poate judeca.

1. Mănăstirea Marii Lavre

Marea mănăstire athonită care cinstește numele Sfântului Atanasie este, se pare, cea mai veche dintre toate cele existente acum.

Fără a insista prea mult asupra istoriei sale, îndeobște cunoscută¹, putem spune că primele clădiri ale mănăstirii datează din vremea lui Nichifor Focas, adică de prin anii 960-962. În 963, se clădise catoliconul, urmând ca până la moartea Sfântului Atanasie (între 997-1006) viața monahală de aici să ia amploare, numărul călugărilor ajungând chiar la 120².

Încă din cele mai vechi timpuri, Marea Lavră a primit pentru întărirea ei economică mai multe metoace. De pildă, la 1367, patriarhul Filotei îi închina marea mănăstire τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Izvorul Tămăduirii) din Constantinopol ca metoc³.

În afară de acesta, daniile i-au mai făcut Andronic V. Paleologul, Ioan I și Ioan II Paleologul și totodată a fost miluită și de despoții sârbi, Ștefan Milutin, Ștefan Dușan ș.a.⁴.

Pe la sfârșitul sec. XIV începe la Lavra, ca o reacție împotriva extremei isihaste, să se dezvolte un duh de relaxare morală, care era concretizat în dorința călugărilor de a nu mai trăi în obști, ci fiecare pentru el – idioritmia. Ei încep să trăiască pe socoteala proprie, fapt în care își are și originea colindatul prin Țările Române după milă. Acest duh s-a răspândit cu timpul în tot muntele. De acum, viața monahală începe să se dezvolte mai mult pe lângă mănăstire, unde apar chilii și schitulețe.

O vreme, acești călugări au fost ajutați să trăiască de către principii sârbi, dar după căderea lor, și își vor îndrepta atenția către principii români, lucru dovedit în primul rând de existența unei icoane a Sfântului Atanasie în cadrul căreia apar două personaje: voievodul valah Vladislav I (1365-1374), cu soția sa Ana⁵.

1. Ca surse pentru istoria sa avem: Μακάριος Κυδωνεύς Τριγώνης, Προσκυνητάριον της Μονῆς Μεγίστης Λαύρας (Proschinitar al m-rii Marii Lavre), Veneția, 1772; Spyridon Lavriotul, Προσκυνητάριον της Μεγίστης Λαύρας, Atena, 1936. Acesta din urmă a publicat în secolul nostru documente ale Lavrei în rev. "Grigorie Palama" din Tesalonic (1924-1938). Un alt editor mare al documentelor acestei mănăstiri a fost Ευλόγιος Κουριλάς, Τα κειμηλιαρχεία και ἡ βιβλιοθήκη τῆς Λαύρας ἐν κινδύνῳ (Tezaurul și biblioteca Lavrei în pericol), "ΕΕΒΣ", 11, 1935, p. 306-345; idem, Τα ἀγιορειτικά ἀρχεῖα και ὁ κατάλογος τοῦ Ουσπένσκη (Arhivele aghiorite și catalogul lui Uspenski), "ΕΕΒΣ", 7, 1930, p. 181-186. Apoi sarcina catalogării documentelor și-a luat-o mitropolitul Sofronie Evstratiadis de Leontopole și d-rul Spiridon Lambros, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (Catalogul codicilor Marii Lavre), Paris, 1925. Textul celor mai importante documente l-a fotografiat Millet și l-a înaintat spre publicare lui G. Rouillard și P. Collomp care au dat la iveală primul volum, Les archives de l'Athos, Actes de Lavra, Paris, 1937.

2. P. Meyer, Die Hauptkunden für die geschichte de Athoskloster, Leipzig, 1894, p. 1-35, 104, cf. T. Bodogae, Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos, Sibiu, 1941, p. 88.

3. Zacharia von Zingenthal, De libris ad jus graeco-romanum spectantibus, qui in bibliothecis monasteriorum Montis Atho asservantur, "Ανέκδοτα", Leipzig, 1843, și apoi reproduse tot de el în Jus graeco-romanum, VI, Lipscae, 1857, XXIV, cf. ibidem, p. 91.

4. Actele sârbești se află la V. Langlois, Le Mont Athos et ses monasteres, Paris, 1867, p. 38.

5. P. Năsturel, Le Ma, p. 73; Bogdan, Daniile, p. 20. Ioan Comnen (Προσκυνητάριον του Αγίου Ορους του Αθωνος Snagov, 1701) amintește și el de ea, dar o atribuia lui Neagoe Basarab. Gh. Moisescu o pune în seama lui Vladislav III (1523-1525) – Contribuția, p. 146.

Abia în timpul lui Radu cel Mare (1495-1508) se reiau legăturile cu Muntele Athos, pentru ca mai apoi evlaviosul domn Neagoe Basarab să dea Lavrei un ajutor anual de 90.000 taleri⁶. În plus, Neagoe a refăcut mănăstirea cu totul: a făcut pentru catolicon un acoperiș nou din plumb și a zidit din nou paraclisul cimiterial. În plus, a dăruit vase cultice și veșminte⁷.

Un alt mare donator a fost Vladislav III (1523-1525), care din nou a acoperit catoliconul cu plumb⁸.

Daniile au continuat sub Petru Șchiopul care a oferit 6.000 aspri la 20 februarie 1579⁹. Poate cu acest ajutor s-a reparat partea de apus a spitalului și paraclisul vechi al Prodromului¹⁰. În 1585, dărâându-se cupola bisericii¹¹, Maria, soția lui Ștefan Surdul, le închină o parte din averea sa din București, pe care lavrioții puteau s-o transforme, după voie, în metoh¹².

Mai apoi, Alexandru cel Rău (aug. 1592 – sept. 1593) le-a dăruit moșia Băicoci cu țigani ei¹³, Ieremia Movilă (1595-1606) a fixat să se dea anual 6.000 de aspri¹⁴, iar Gavriil Movilă al Țării Românești (1618-1620) a ridicat dania la 15.000 de aspri, plus 1.000 aducătorului¹⁵.

Episcopul Luca de Cipru al Buzăului, mare figură în cultura românească (1585-1594) și apoi mitropolit al Ungrovlahiei (1605-1628) a dăruit Lavrei o Evanghelie cu microgravuri¹⁶.

Din pricina idioritmiei, mănăstirea Lavrei apare din ce în ce mai dezbinată și risipită, fapt pentru care va avea de suferit foarte mult pe plan economic. De aceea, la 1640, îl vedem pe egumenul Ioasaf venind în Țările Române, aducând

6. Gavriil Protul, *Viața și traiul Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, ed. de Tit Simedrea, București, 1937. P. Năsturel, *Le Ma*, p. 75 spune că suma este exagerată întrucât ea nu putea fi mai mare decât va dona Vlad Vintilă în 1533, adică 10.000 aspri. Adică trebuie să fie vorba de 9.000 aspri, și nu 90.000 taleri, o sumă pe care nu și-ar fi putut-o permite nimeni – v. idem, *Aperçu critique des rapports de la Valachie et du Mont Athos des origines au début du XVI-e siècle*, "RESEE", II, 1964, p. 102, p. 58. Cu banii dați de Vlad Vintilă, plus 1.000 pentru călugărul aducător s-a zugrăvit biserica unde se pare că este zugrăvit voievodul împreună cu doamna Rada și fiul lor – V. Drăghici și Șt. Nicolaescu, *Dania lui Vlad Vodă Vintilă în lumina unor documente istorice inso-lite*, în "Arhivele Olteniei", nr. 83-85, Craiova, 1936.

7. Ioan Coninenul, *op. cit.*, p. 31.

8. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil*, nr. 334; cf. Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 128.

9. Hurmuzaki, vol. XIV, I, p. 59; V. Langlois, *op. cit.*, p. 74.

10. G. Millet, J. Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 369; G. Millet, *Recherches au Mont Athos*, în "Bulletin de correspondance hellénique", 1905, p. 98.

11. Cioran, *op. cit.*, p. 130.

12. Spyridon Lavriotul, *Ἀναγραφὰὶ ἐγγράφων τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ἄθῳ* (*Publicări de acte de la Marea Lavră a Sf. Atanasie*), "Bizantinisch neugrichische Jahrbuchen", 7, 1930, p. 398; Cioran, *op. cit.*, p. 131 trimita la N. Iorga, în "RI", 1933, p. 25.

13. *Ibidem*. Spiridon descrie daniile de moșii din 1593 și 1596 în *Ἐγγραὰ περὶ τῆς σκῆτης τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐκ τοῦ κώδικος αὐτῆς* (*Documente despre schitul cinstitului Înaintemergător și Marea Lavră din condica acesteia*), "Θεολογία", 6, 1928, p. 398.

14. Hurmuzaki, XIV, I, p. 108.

15. N. Iorga, *op. cit.*, p. 25; V. Langlois, *op. cit.*, p. 74; Gh. Smyrnakis, *op. cit.*; Manuil Ghedeon, *op. cit.*, p. 161.

16. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, vol. I, București, 1928, p. 157 și vol. II, București, 1930, p. 250; Marcu Beza, *Urme românești*, p. 46; idem, *Biblioteci*, p. 20.

cu el capul Sfântului Mihail al Sinoadelor, care avea puterea de a alunga lăcustele. Domnea atunci Matei Basarab în Țara românească, iar Vasile Lupu în Moldova și întradevăr Țările Române se confruntau cu o invazie a lăcustelor. Drept recunoștință, voievodul muntean le-a dăruit două Evanghelii, una în 1641 și cealaltă la 1643¹⁷. Există, de asemenea, la mănăstirea Lavrei un chivot de argint smălțuit, înfățișând o biserică cu menirea de a se tămâia cu el. El a fost donat tot de marele domnitor, la 1644¹⁸.

Mai mult decât atât, acest mare domnitor a dăruit mănăstirii o mare sumă de bani, care a permis ridicarea la sud-est de catolicon a unui paraclis în cinstea Sfântului Mihail Mărturisitorul, după cum ne arată și inscripția: "*S-a construit și s-a înnoit din temelii dumnezeiasca și prea cinstită biserică aceasta a părintelui nostru întru sfinți Mihail Sinadon Mărturisitorul de către strălucitul domn Ioan Matei voevod al întregii Ungrovlahii prin participarea și contribuția prea cuviosului proegumen kir Iosif la anul 7151 (1650)... egumenind prea cuviosul părinte kir Ioasaf. S-a făcut pictura și toate celelalte cu cheltuiala celui de sus domn și ctitor cu concursul și participarea părintelui proegumen kir Iosif. S-a terminat prezenta pictură în luna iulie, 12, anul 1643, cu mâna lui Marin și Anastasie din orașul Anavpli*"¹⁹.

În interiorul bisericii, voievodul și soția sa sunt înfățișați în genunchi, oferind bisericuța Sfântului Mihail, deasupra lor găsindu-se inscripția: "*Sfântul Mihail al Sinadelor. Eu Matei Basarab Voevod și Doamna acestuia, Elena*"²⁰.

În schimbul tuturor acestor danii, Matei Basarab cumpărase de la Lavra bucăți din moaștele Sfântului Mihail: "*Le-am plătit cu mult preț și le-am împodobit cu aur*

17. Una este în mărime de 0,55 x 0,40 m, îmbrăcată în argint și smalt, cu o mulțime de iconițe. Cealaltă este un mss. din sec. IX. Are la început, sub chipul Sfântului Mihail portretul domnului Matei Basarab și al doamnei Elena, cu o însemnare grecească: "*Această dumnezeiască și sfântă Evanghelie este făcută spre slavă de către Prea Cucernicul și Prea Luminatul domnul nostru Matei Basarab Voievod și Prea Cucernica Doamnă a acestuia, Elena, și dedicată Sf. Lavre a Athosului prin harul și binecuvântarea celui întru sfinți părintelui nostru Mihail Mărturisitorul, Episcop al Sinadelor. S-a dat aceasta când au venit cu cinstitul său cap în Vlahia în anul 7151 (1643), cu însoțirea prea cuviosului proegumen părinte kir Iosif*" – Sofronie Evstratiadis, Sp. Lavriotul, *op. cit.*, cod. 97, A. 97, cf. Cioran, *op. cit.*, p. 132. Tot lui Matei Basarab i se mai datorează o Liturghie cu scoarțe de lemn, scrisă de ierom. Antim pe la 1641, fiind adusă Lavrei de proiegumenul Iosif (pomenit mai sus) – M. Beza, *Biblioteci*, p. 57; idem, *Urme românești*, p. 19. Într-un volum de comentarii la Cântarea cântărilor există și o traducere românească despre care câteva rânduri de la sfârșit lămuresc că traducerea este făcută prin 1755 în mănăstirea Barnovschi – Iași.

18. Marcu Beza, *Urme*, p. 57; N. Iorga, *Muntele Athos*. Chivotul poartă inscripția: "Acest chivot aparține cinstitei și împărăteștii Marii Lavre a Sf. Atanasie de la Muntele Athos, anul 1644, dăruit de Prea Cucernicul domn Ioan Matei și voievodeasa Elena" – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 355. În ceea ce privește aducerea moaștelor Sf. Mihail al Sinadelor, vezi articolul lui Ioan Dură, *Η μεταφορά των ιερών λειψάνων του Αγίου Μιχαήλ Επισκόπου Σινάδων από το Άγιον Όρος στις ρουμανικές χώρες (17^{ος} - 18^{ος} αιώνα)* (Aducerea moaștelor Sf. Mihail episcop al Sinadelor de la Muntele Atos în Țările Române, sec. 17-18), în "Απόστολος Βαρναβας", iunie, 1989, vol. 6, p. 170-172.

19. *Ibidem*, nr. 383; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 390; Iorga, *Muntele Athos...*, p. 492; Kosma Vlahul, *Η Χερσόνησος του Αγίου Όρους του Αθωνος και οι μοναχικοί παλάτι τε και νῦν* (Peninsula Muntelui Athos, mănăstirile și monahii ei în vechime și acum), Volos, 1903 afirmă că ar fi fost construită la 1560, cf. Cioran, *op. cit.*, p. 33.

20. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 385.

și cu argint și cu pietre și le-am pus în mănăstirea Arnota, să ne fie nouă și părinților noștri spre veșnică pomenire" – 5 nov. 1641. Peste cinci ani, avem știre că a mai cumpărat o bucată din mâna Sfântului Apostol Filip, pe care a pus-o tot în Arnota. Ambele le-a luat de la "metocul Sfântului Munte" (ori din București, ori din Slobozia), așa cum spun niște însemnări slavone pe un manuscris polon²¹.

Se vede că epoca lui Matei Basarab a fost pentru Marea Lavră una de prosperitate, așa cum în urmă cu 100 de ani mai fusese aceea a lui Neagoe Basarab. Dar, nici după Matei Basarab, Lavra nu-și pierde privilegiile, căci donațiile românești vor continua și sub urmașii marelui Basarab.

Așa, de pildă, domnul Grigorie Ghica al Țării Românești (1660-1664; 1672-1674) avea să continue dania înaintașilor lui, danie de 6.000 aspri pe care Lavra îi lua de mult timp (anual, așa cum spune un hrisov de la 20 mai 1664). Pe lângă acestea, fixa să se dea tuturor celor 20 de mănăstiri 1.000 bolovani de sare de la Ocnele Mari, precum altădată mai făcuseră Ieremia și Constantin Movilă (tată și fiu)²².

Însă una dintre cele mai mari închinări i s-a făcut Lavrei, odată cu celălalte mănăstiri, de către marele domn Șerban Cantacuzino (1678-1688). Acesta a afierosit întregului Munte Athos la 15 octombrie 1682 ctitoria sa de la Cotroceni, împreună cu toate averile, moșiile și metoacele care aparțineau acestei mari mănăstiri din București²³.

Tot așa Vasile Lupu a închinat odată cu Trei Ierarhi și metocul acesteia – biserica Sfinților Atanasie și Chiril din Copou, împreună cu alte metocuri și moșii (poate la 1645), cu păduri, livezi și vii care dădeau pe la sfârșitul secolului XIX 50.000 piaștri sau 250.000 lei²⁴.

Avem chiar o scrisoare de mulțumire a călugărilor Lavrei, trimisă domnului (Șerban Cantacuzino) la 1688, din care reiese că Sfântul Munte nu a fost lipsit de ajutorul domnilor nici în vechime, dar, spun ei, acest extraordinar act al domnului Șerban Cantacuzino întrece cu mult tot ceea ce domnii anteriori lui făcuseră pentru marea mănăstire athonită²⁵. Probabil că foarte mult timp Lavra s-a întreținut din acea parte de venituri care îi era acordată de ctitor din partea mănăstirii Cotroceni (vezi Protaton).

De aici încolo, mulțime de călugări au venit în Țările Române spre a obține danii și ajutoare pentru ei și mănăstirile lor, căci așa înțelegem dintr-un codice lavriot din sec. XVIII – nr. 920, 58 – în care, la fila 103, se află o listă cu numele tuturor donatorilor pe care i-a cules Iosif de Smirna (1633) sau ieromonahul Paisie²⁶.

21. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II, p. 364; cf. Bodogae, *op. cit.*, p. 99. Mănăstirea păstrează și azi moaștele Sfântului Mihail Sinadon (capul), ale Sfântului Eustratie și mâna Sfântului Ioan Hrisostom.

22. N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 47; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 83 și p. 100; Cioran dă ca dată 23 mai 1664, *op. cit.*, p. 135. Vezi și V. Langlois, *op. cit.*, p. 35.

23. Documentul de închinare la *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 248-255; amănunte se găsesc în lucrarea lui G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*.

24. N. Iorga, *Ist. Bis.*, I, p. 320.

25. *Hurmuzaki*, XIV, nr. 330, p. 262. Vezi și *Memoriul asupra Monastirilor române puse sub invocarea Locurilor Sfinte din Orient*, București, 1863.

26. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 100.

Apoi, la Cotroceni se pare că a funcționat epitropia mănăstirilor închinată și, atunci, cu atât mai justificată pare venirea acestor călugări, cu cât conducerea epitropiei o aveau lavrioții.

Se pare că în urma unor astfel de colecte, călugării au reușit să repare, în ultimul an al domniei binefăcătorului lor, turnul lui Tzimiski²⁷.

Urmează din nou o epocă bună pentru Lavră, sub domnia evlaviosului domn martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Voievodul își face remarcată dărnicia încă de la 1691, când s-a întâmplat ca țara să fie din nou invadată de lăcuste. Ca și Matei Basarab, Brâncoveanu va scrie egumenului Lavrei spre a-i trimite capul Sfântului Mihail Mărturisitorul, prin rugăciunile căruia țara avea să scape de nenorocire²⁸. Drept răsplată, voievodul confirmă mănăstirii suma de 6.000 aspri, pe de o parte, iar pe de alta, îmbracă în argint mâna Sfântului Ioan Hrisostom²⁹, pentru moaștele Sfântului Mihail făcând un chivot împodobit "cu mult aur, argint și cu pietre prețioase, într-un tot minunat, ceea ce este o podoabă foarte scumpă și deosebită în amintirea evlaviei lui", după cum scria voievodului Ioan Comnen³⁰.

Brâncoveanu a continuat dania sa de 6.000 aspri la Lavra, plus 300 pentru drumeți și se vede acest lucru dintr-un hrisov de la 1696³¹.

Epoca lui Brâncoveanu a fost marcată și prin aceea că a fost gazdă a culturii grecești pentru multă vreme. Faptul nu era nou, dacă ne gândim la Vasile Lupu al Moldovei, care înființase Academia de la Iași, sau la Matei Basarab, cu Academia de la București, locuri unde oamenii de cultură greci s-au putut manifesta în voce, căci la ei nu era posibil așa ceva.

Generozitatea lui Brâncoveanu, care se pare că a întrecut-o pe a lui Vasile Lupu, a atras la noi și călugării de la Athos, printre care și profesorul Kiril de la Lavra, care a rescris acte ale Marii Lavre³².

27. Schiumberger, *L'Épopée byzantine. I. Tzimiskés*, 1925, p. 285; Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 411; Ghedeon, *op. cit.*, p. 159; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 100.

28. N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, V, *Cărți domnești, zapise și rândușe*, I, Buc., 1903, p. 363. Mai multe amănunte despre aducerea aceluiași sfinte moaște în Vlahia, la 1691, se găsesc în *Cronica logofătului Radu Greceanu*, care era de altfel și *Cronica oficială a Curții – Istoriile domnilor Țării Românești*, în vol. "Cronicari munteni", București, 1984, p. 232; I. Dură, *Η μεταφορά*, p. 172-174.

29. Dania era mai veche, precum vedem dintr-un manuscris de la ASB, ms. 705, f. 79^v-81 (această danie fusese inițiată de strămoșul său Matei Basarab) – v. și Bulat, *Daniile lui Constantin*, p. 533.

30. Ioan Comnen, *op. cit.*, editor Antim de Iviria (s-a bucurat de o mare circulație. Alte ediții grecești s-au tipărit la Veneția 1701, 1745, 1857, 1864 și Atena, 1890. În românește s-au făcut două traduceri. Una este a lui Varnava Lucian Monahul, *Descrierea Sfintelor Locuri*, București, 1856 – vezi Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 174; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 393; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 246; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 270; I. Dură, *Η μεταφορά*, p. 174.

31. ASB, ms. 705, f. 79-81^v. Spyridon p. 397; Cioran, *op. cit.*, p. 136; Ath. Karathanasis, *Ο Βυζαντινορομαίανος ηγεμών της Βλαχίας Κωνσταντίνος Βασσαράβας (1688-1714) και η ελληνική Ορθόδοξη Ανατολή (οι δωρεές του σε Πατριαρχεία, στο αγιον Ορος, μονές της Ανατολής)* (*Bizantino-românul voievod al Vlahiei, Constantin Basarab și Răsăritul ortodox grecesc – daniile lui către Patriarhii, Muntele Athos, mănăstirile răsăritene*), extras din tomul aniversar în cinstea arhiepiscopului Atenei și întregii Grecii, Iacov Varvanașos, *Megara*, 1991, p. 207.

32. N. Iorga, *Călugării de la Dohiariu*, în "Rev. istorică", 1933, p. 310; Cioran, *op. cit.*, p. 136.

Un altul era fostul egumen al mănăstirii, Galaction Vidali, care ajută la tipărirea Triodului grecesc, editat de Antim Ivireanu la Snagov, în 1709. Aici se tipăriseră încă foarte multe cărți liturgice care în mod sigur au ajuns și la Athos³³.

Odată cu moartea lui Brâncoveanu a început pentru Țările Române epoca fanariotă, fiind numit domn la 1716 de către Înalta Poartă Nicolae Mavrocordat (1716, 1719-1730). Și cu toate că noii domni impuși Țărilor Române de către turci erau greci, ajutoarele de data aceasta n-au mai ajuns la nivelul pe care-l avuseseră pe vremea domnilor români.

Totuși, la 1719, cu ajutorul numitului domn se pictează la Lavra paraclisul Portaitissis³⁴, pentru ca un an mai târziu să înnoiască vechea danie de 6.000 aspri, lucru pe care îl repeta și fiul său, Constantin Mavrocordat (1733-1735) la 23 octombrie 1735, din Moldova³⁵.

Iată, deci, cum aceste vechi danii se perpetuau și se permanentizau cu îndemnul din partea fiecărui domnitor ca ea să nu fie stricată, ba, mai mult, să se aibă în vedere deplina miluire a mănăstirii. Și acest lucru nu este valabil numai pentru Lavra, ci și pentru celelalte 20 de mănăstiri, cum vom mai vedea. În 1729, Nicolae Mavrocordat dăruise și el cei 6.000 aspri, ca urmare a aducerii pentru a treia oară a capului Sfântului Mihail³⁶.

La 1747, sub voievodul Moldovei, Grigorie Ghica (1747-1748) s-au adus moaștele Sfântului Teodor Sfințitul (Ηγίασμένου), pentru minunile căruia domnul a hotărât să se dea Lavrei suma de 8.000 aspri, plus 800 aducătorului, lucru pe care-l va face la 1753 și voievodul Țării Românești din acea vreme, Matei Ghica (1752-1753)³⁷.

Trei ani mai târziu, adică la 8 nov. 1756, voievodul Țării Românești, Constantin Racoviță (1753-1756), înnoiește dania de 8.000 aspri, plus 800 aducătorului, în urma celei de-a patra aduceri a moaștelor Sfântului Mihail, alungătorul lăcustelor³⁸.

Din 1 mai 1765 există un hrisov al lui Grigorie Alexandru Ghica III al Moldovei (1764-1767; 1774-1777), prin care fixează Lavrei un venit anual de 50 lei, plus 2 lei aducătorului, "*pentru ca să-și aducă aminte părinții călugări să roage pe Dumnezeu pentru țara aceasta ca să-i dăruiască cele bune, ferind-o de cele*

33. N. Iorga, *Istoria Bis. Rom.*, II, p. 11. Galaction Vidalis a tipărit la 1696, cu cheltuiala domnului, un Antologhion – Em. Legrand, *Bibliographie Hellenique*, 17, vol. 3, p. 52-53, cf. Karathanasis, *ó βυζαντινο-ρουμενος*, p. 208.

34. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 379; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 101; Moiescu, *Contribuția*, p. 247.

35. *Ibidem*. În *Hurmuzaki*, XIV, nr. 1042, există acest hrisov reprodus din Bibl. Ac. Rom., ms. 237, f. 491^v-492, prin care se mai acordau încă 600 aspri aducătorului ca să fie spre pomenirea părinților săi. "*Io Neculaiu Alixandru Voevoda și maica noastră Porfirie așijderea pentru sănătatea Domniei Meale și a Doamnei și a fiilor noștri, să ne scrie la sântul marile pomelnic la sfântul dumnăzăescul jărtăvnic și pomenirea să ne facă*".

36. Spyridon, *Αναγραφα*, p. 396-397.

37. *Ibidem*, p. 398; Macarie Kidoneus, *op. cit.*, p. 21; Moiescu, *op. cit.*, p. 247; Iorga, *Donații*, p. 25; Bogdan, *Daniile*, p. 21; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 102.

38. Cioran, *op. cit.*, p. 137; Iorga, *Donații*, p. 25; Moiescu, *Contribuția*, p. 247. În *Hurmuzaki*, XIV, 2, nr. 1121 (este vorba de 7.000 aspri). Tot aici există și două răspunsuri de mulțumire din partea călugărilor atoniți – v. și Uspenskij, *Indicele actelor ce se păstrează în locașurile Sfântului Munte al Athosului* (rusă), în "*Jurnal Mini Sterstva Narodnago Prosvištenia*", 7 și 8, 1847, St. Petersburg 1848 la Bodogae, *Ajutoarele*, p. 102 și Spyridon, *Αναγραφα*, p. 398.

reale. Și poftim și pe alți luminați domni ce Dumnezeu va rândui în urma noastră ca să-i întărească pentru pomana țării și a lor vecinică pomenire"³⁹.

Și din Țara Românească, domnul Scarlat Ghica (1766-1768) întărea vechile dani în 1768 și măsura cu 3.200 aspri plata mesagerului⁴⁰.

După cum pretinde Gh. Cioran, citând de altfel autori greci, este posibil ca datorită daniilor acestea să se fi putut plăti datoriile mănăstirii către bancherii evrei din Tesalonic⁴¹. Așa cum am mai spus, devenise un obicei umblatul călugărilor după milă în Țările Române, iar după 1700 și în Rusia, lucru devenit posibil numai datorită idioritmiei. Astfel trebuie să fi adunat mulți dintre ei averi foarte mari și numai așa reușește arhimandritul Kosma de Epidavros să întemeieze la 1759 o tipografie în Athos, iar la 1770 să clădească și paraclisul Maicii Domnului "Οικονόμησσα"⁴².

În acest timp, călugărul lavriot Kiril, probabil egumen al metoacelor de la Cotroceni, a ajuns între 1769-1771 profesor la Academia domnească din București și după această dată se retrage în arhiva Lavrei, pe care o pune în ordine, copiind aici hrisoavele și actele de posesiune⁴³.

Un moment important în viața Lavrei a fost anul 1773, când i s-a închinat mănăstirea **Maicii Domnului din Verzunți**, jud. Bacău, cu moșiile Letea (4.100 ha), Lupeni, Verzunți (4.000 ha)⁴⁴.

La 1817, mănăstirii Verzunți i-a fost închinată o altă biserică, ridicată în Iași la 1794-1795 de către preotul Ioan Buciumaș, anume biserică Sfântul Andrei⁴⁵. Din veniturile mănăstirii Verzunți și ale metocului ei s-a refăcut Lavra, cel puțin în timpul în care egumen al mănăstirii moldovene a fost Veniamin (de la Lavra), care a zugrăvit paraclisul celor 40 de mucenici de lângă catoliconul Lavrei, după cum arată de altfel însăși inscripția din interior⁴⁶.

Așa cum se știe, la 1821, a avut loc revoluția greacă, dar și Țările Române au trecut prin tulburări, care au avut ca final aducerea în fruntea celor două țări a donșnilor pământeni. Cu toate acestea, relațiile româno-athonite n-au încetat, ci s-au manifestat pe același plan al ajutorării mănăstirilor din Muntele Athos, dar cu mai mică intensitate.

39. Hurmuzaki, XIV, 2, nr. 1166; BAR, doc. 214/CXXV.

40. F. Frearitis, *Περίπλους Μακεδονίας και ελλάσσονος Ασίας (Peripluri în Macedonia și Asia Mică)*, "Πανδώρα", Atena, 13, 1863; Hurmuzaki, XIV, 2, nr. 1180; Spyridon, *Αναγραφα...*, p. 397-398, spune că cel care a adus banii era un Gherasim "μουσηκός", lucru citat și de N. Iorga, *Donații rom.*, p. 25.

41. Ghedeon, *op. cit.*, p. 160; Vlahu, *op. cit.*, p. 172; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 390; Hr. Ktenas, *Η ιερά μονή τοῦ Γρηγορίου και αἱ πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῆς (963-1921) (Sf. Mare Grigoriu și slujirea ei către neamul înrobît)*, Atena, 1926, p. 527.

42. Ktena, *Τα γράμματα ἐν ΑΟ και ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία (Literelē în Muntele Athos și Marea Biserică a lui Hristos)*, Atena, 1928, p. 24, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 103 și Cioran, *op. cit.*, p. 138.

43. Vezi nota 32 și Evlogios Kourilas, *Τα αγιορειτικά αρχεία*, p. 184.

44. Spineni, *op. cit.*, p. 137. Despre mănăstirea Berzunți a se vedea bibliografia la Nicolae Stoicescu, *Repertoriul... Moldova*, p. 70.

45. Vezi doc. 21 nov. 1794 în A.S.B., *Doc. moldovenesti*, XII/78; cf. *Ibidem*, p. 460.

46. Millet, Pargoire, Pargoire, *op. cit.*, p. 370.

Sunt cunoscuți egumeni ai Lavrei care au ajuns și în acest timp în Țările Române, dintre care amintim pe Visarion, care la începutul sec. XIX era egumen la Cotroceni și episcop al mănăstirilor închinat. Cu ajutorul lui, Lavra a fost iar reparată⁴⁷.

Important de amintit este iarăși faptul că biblioteca Lavrei dă o dovadă în plus despre relațiile româno-athonite, aceasta conținând 62 de lucrări teologice tipărite în sec. XVII-XIX la București, Iași, Galați, Târgoviște⁴⁸, cărți care desigur au ajuns aici datorite fiind de către domnii români în urma ajungerii călugărilor athoniți pe aici. Arhiva corespondenței este foarte bogată, importantă fiind și existența a 15 codice manuscrise lucrate în Principate (1058, 196 – cuprinde rugăciuni de seară către Sfânta Treime și către Maica Domnului, Micul Paraclis, Imnul Acatist, aparținând lui Constantin Duca Voievod și Doamnei Maria a lui Șerban, 1831, 21 – școlii la Cântarea Cântărilor, traduse de Ion Nicolae Postelnicul în 1775 la mănăstirea Barnovski)⁴⁹.

De asemenea, este foarte important să amintim și de existența a foarte multor manuscrise, chiar din sec. XIV⁵⁰, manuscrise care conțin traduceri după Sfinții Părinți, fie numai și textele în limba greacă copiate după altele mai vechi, manuscrise ce cuprind slujbele Bisericii ortodoxe, manuscrise muzicale⁵¹, conținând cântări românești în notație cucuzeliană, în multe dintre acestea găsim și hrisoave ale domnilor din toată această perioadă despre care am pomenit⁵². Multe au fost donate chiar de domnitorii de atunci, altele au ajuns la Athos, fiind pur și simplu luate de călugării greci, mai ales după secularizare.

În relație imediată cu mănăstirea Marii Lavre se află și înființarea schitului românesc Prodromu între 1852-1875, problemă care însă va face subiectul unui capitol separat. Mai putem menționa aici că pe teritoriul Lavrei s-au dezvoltat mai multe schituri și chilii românești de-a lungul timpului, Sfânta Ana, Lacu, Kerasia, și s-au stabilit foarte mulți monahi români. Toate acestea se constituie într-o dovadă a faptului că relațiile Muntelui Athos, în special ale Marii Lavre, cu românii au fost întotdeauna strânse și n-au încetat nici măcar după secularizarea averilor mănăstirești de la noi. Dar despre acest episod vom mai vorbi.

47. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 103.

48. Cioran, *op. cit.*, p. 139.

49. *Ibidem*, p. 139-141; Beza, *Urme românești*, p. 58.

50. Virgil Cândea, *Mărturii*, p. 501-508.

51. Aici se păstrează un manuscris românesc din a doua jumătate a secolului XVII ce conține un "Polihronion" pentru Șerban Cantacuzino, alcătuit de Kir Athanasie Patriarhul – mss. nr. 168, f. 515^v-517^v; cf. Barbu Bucur Sebastian, *Contribuții românești în domeniul culturii muzicale bizantine la Muntele Athos*, în "Byzantion", Rev. de arte biz. a Acad. de arte "G. Enescu" – Iași, vol. I, 1995, p. 5. Mai cităm ms. I, 189 în care la f. 330^v-331^v se află o compoziție a lui Calist, ieromonah la mănăstirea Mărgineni (sec. XVIII) – v. *Ibidem*, p. 4, apoi un Anastasimatar al lui Mihail Moldovalahul (sec. XVIII), tot cu notație psaltică în mss. Z 26 – *Ibidem*, p. 3.

52. *Mss. 920*, 58 cuprinde la f. 103 lista ajutoarelor primite în 1663 de Iosif de Smirna, popa Paisie ș.a. din Țările Române cu numele donatorilor (v. nota 25) – Sofronie Evstratiadis, *Sp. Lavriotul*, *op. cit.*, p. 140-141, nr. 902; mss. 1722 M 31 conține scrisori ale egumenilor Lavrei către domnii Moldovei (*Ibidem*, p. 308, nr. 1722, cf. Cioran, *op. cit.*, p. 140); o listă a averilor Marii Lavre de la 1804, ce cuprinde hrisoave domnești de danie menționate în paginile de dinainte (v. Spyridon, *Αναγραφα*, p. 396-398). *Συνδρομαί προσκυνητών* (*Ghidul închinătorilor*), 1809, cuprinde nume de donatori români de la 1802, între care arhondeasa Moruzi: 500 de groși anual primelor 8 mănăstiri athonite și 50 pentru celelalte 12 mănăstiri. Cod H 201, f. 178-180, la Bodogae, cap. Protaton, mss. 2.18.P la p. 68-71 hrisovul de danie al lui Grigorie II Ghica, domnul Țării Românești din 5 oct. 1750 (Papadopoulos, *Hell. Bibl.*, I, p. 356, nr. 4771, ms. 2.18 M la p. 80-81, același hrisov – *Ibidem*, nr. 4772).

2. Mânăstirea Vatoped

Despre zidirea mânăstirii Vatoped există două tradiții. Una este apărută în secolul al XVI-lea, atribuind ridicarea mânăstirii lui Constantin cel Mare, după care ar fi fost distrusă de Iulian Apostatul și din nou ridicată de Teodosie cel Mare (379-395)¹.

O a doua tradiție ne vorbește de trei arhonți din Adrianopol, Atanasie, Nicolae și Antonie, care vin la Muntele Athos în timp ce se contruia Marea Lavră. Aceste personaje pare-se ar fi existat în realitate, căci la 985, când mânăstirea era pomenită pentru prima oară, egumenul ei se numea Nicolae și tot un Nicolae semna în numele Vatopedului și la 1016. Un urmaș al său a fost cu siguranță "Atanasie monah și egumen al Vatopedului" astfel semnând tipiconul din 1045². Deci, mânăstirea exista deja înainte de 985, iar la semnarea tipiconului din 1045, semnatul ocupa poziția a doua, după Lavra³, poziție pe care o păstrează până astăzi.

Mânăstirea a avut o ascensiune continuă, bucurându-se de privilegii identice cu ale Lavrei, lucru foarte important pentru situația ei economică și a fost permanent sub protecția împăraților bizantini, care au înzestrat-o bogat. Iar când bizantinii n-au mai putut-o ajuta, au intervenit sârbii. Tipiconul al III-lea, din 1394, îi confirma mai multe schituri în Macedonia, ceea ce înseamnă că averea ei sporise neconținut⁴.

Sârbii au intervenit devreme în viața mânăstirii, prin secolul al XIII-lea, și exact la 1230 venea un ajutor și din partea împăratului vlaho-bulgar Ioan Asan II⁵.

A urmat o perioadă de scădere datorită cuceririi Constantinopolului de către cruciați și datorită luptei unioniste a împăratului Mihail VIII Paleologul, luptă căreia i-au căzut victimă mulți călugări⁶.

Abia la 1302, Andronic Paleologul a decretat-o "Mare Lavră împărătească"⁷, iar pe la mijlocul secolului XIV isihasmul o face să crească din nou, făcând din epoca aceasta una de glorie spirituală pentru mânăstirea Vatoped⁸.

1. Nikou Oikonomidis, *Η μακράϊωνη ιστορία της μονής Βατοπαιδίου (Îndelungata istorie a m-rii Vatoped)*, în ziarul "Καθημεριν.", duminică, 1. dec. 1996, p. 2.

2. Gherasim Smyrnakis, *Το Άγιον Όρος (Muntele Athos)*, Atena, 1903, p. 429, p. 369, p. 415; Ioan Mamalakis, *Το Άγιον Όρος διά μέσου των αιώνων (Muntele Atos de-a lungul veacurilor)*, Tesalonic, 1971, p. 66. Acest Atanasie a suferit moarte martirică între 1020-1048, ne spune N. Oikonomidis, *art. cit.*, p. 2, însă dat fiind că semna la 1045, nu putea muri deci înainte de această dată și atunci, dacă, cu adevărat, a murit astfel, trebuie să se fi întâmplat după această dată. Pentru că Nicolae nu-și are semnătura pe actul lui Tzimiski de la 972 (o piele de capră) înseamnă că la acea dată mânăstirea nu exista. Și atunci este ușor de dedus că s-a ridicat între 972-985 (Oikonomidis, *art. cit.*).

3. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 308; Mamalakis, *op. cit.*, p. 66, 73; Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athoskloster*, Leipzig, 1864, p. 26, 154; Teodor Bodogae, *Ajutouarele românești la mânăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 112.

4. Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 201-202, cf. Bodogae, *op. cit.*, p. 113.

5. Îi închina satul Semalta lângă Seres – v. Michael Lascaris, *Documentul de la Vatoped al împăratului Ioan Asan II*, Sofia, 1930, cf. "Revista istorică română", Iași, 1931, I, 2.

6. Mamalakis, *op. cit.*, p. 98-102.

7. Bodogae, *op. cit.*, p. 114.

8. Manuil Ghedeon, *Ο Άθως Αναμνήσεις, Έγγραφα, σημειώσεις (Muntele Athos, amintiri, documente, însemnări)*, CP, 1885, p. 204, 316.

Dar după această perioadă, pesemne că a urmat iar una de scădere, de vreme ce, la începutul secolului XV, despoșii sârbi sunt nevoiți să intervină iar în ajutorul mănăstirii⁹.

Odată căzut Bizanțul și statul sârb, unicul sprijin al Vatopedului au rămas Țările Române și lucrările făcute acolo peste timp cu ajutorul românesc mărturisesc despre aceste binefaceri venite de peste Dunăre. Ele n-au fost singulare, căci românii n-au ajutat numai la Vatoped, ci au avut grijă ca aceste binefaceri să ajungă în toate locurile în care altădată Ortodoxia însemnase ceva, locuri cu o încărcătură spiritual-istorică deosebită: Ierusalim, Muntele Sinai, Meteore, Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și insulele grecești.

Imensul număr de documente românești de la Vatoped (aproximativ 13000) mărturisește cu prisosință despre purtarea de grijă a domnilor, boierilor, ierarhilor români pentru "Lavra cea mare de la Vatoped", cum o vom găsi numită de Vasile Lupu la 1646.

Imensa arhivă a Vatopedului¹⁰ a fost cercetată din 1985 înapoi de istoricul român Florin Marinescu, care a emis opinia că o rezumare a acestor documente s-ar putea cuprinde în aproximativ 15 tomuri, muncă realizabilă nu mai devreme de anul 2025¹¹!

Fantasticul număr al acestor documente, dar nu surprinzător, este expresia exercitării unei anumite politici de către domni români, a unei politici de tip bizantin, pe parcursul a aproximativ patru secole. Este vorba de încercarea lor de reconstituire a Bizanțului sub mantia bisericească a Constantinopolului. Acceptarea instituțiilor de tip bizantin, modul de viață imperial de la curtea lor, contactele cu

9. Michael Lascaris, *Actes serbes de Vatopedi*, în "Byzantinoslavica", 6 (1936), p. 166-185; Gh. Cioran, *Σχέσεις τῶν Πουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας. Δοχειαρίου καὶ Αγίου Παντελεήμονος ἢ τῶν Πύσων* (Relații între Țările Române și Athos, în special cu m-riile Cutlumuș, Lavra, Dohiariu și Sf. Pantelimon sau a Rușilor), Atena, 1938, p. 124.

10. În ce privește arhiva, ea a fost cercetată prima oară de Teodoret de la Esfigmenu (1803), fost la Lavra, care a adunat materiale din tot muntele. Manuscrisul n-a apucat să fie publicat de el, ci a fost publicat, fără nici un scrupul, de un alt esfigmenit, Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, Porfir Uspenskij, în lunga sa călătorie la Athos, a studiat arhiva Vatopedului, iar la 1868, Filaret Vatopedinul a tradus catalogul actelor importante, relative la istoria Muntelui Athos, după Porfir Uspenskij, *Journal du ministere de l'instruction publique*, Petersburg, 1848-1850. În 1891, un alt monah vatopedin, Eugen, publica *Περιγραφή ἔμμετρος τῆς μονῆς Βατοπαιδίου* (Descriere în versuri a Vatopedului), Atena. În 1898, apare la Petersburg volumul lui W. Regel, *Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς Μεγίστης Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου* (Hrisoave și scrisori ale mării m-ri a Vatopedului). Sofronie Eustratiadis, în colaborare cu monahul Arcadie de la Vatoped, a scos la iveală volumul de documente *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς μονῆς Βατοπαιδίου* (Catalog al codicilor M-rii Vatoped), Paris, 1924. Acest Arcadie mai publicase, în două rânduri, documente de la Vatoped, în 1919, *Ἀνάλεκτα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Βατοπαιδίου* (Alese din arhiva M-rii Vatoped), "Grigorie Palama", Salonic (redate de M. Gouda, în "ΕΕΒΣ", III, 1926). Sofronie va publica iar, la 1930, *Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἁθῶ ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Βατοπαιδίου* (Monumente istorice ale Athosului în arhiva M-rii Vatoped), "Ἑλληνικά", Atena. Și, în sfârșit, monahul Alexandru Vatopedinul publica în "Grigorie Palama" din 1920 și 1922: *Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ΙΣΜΜ Βατοπαιδίου* (Din arhiva Sf. Mari M-ri a Vatopedului) și în "Μακεδονικὰ γράμματα", 2, 1934-1935, *Ἐπιγραφαὶ ΙΜ Βατοπαιδίου* (Inscripții de la Vatoped).

11. Aceasta o spune autorul în cadrul unui Congres din 1-3 dec. 1996 la Atena, congres care a pus în discuție mănăstirea Vatoped, sub toate aspectele. Cele redate acolo de acest autor au fost publicate și puțin mai înainte, în articolul *Τα μετόχια του Βατοπαιδίου στην Ρουμανία* (Metocurile Vatopedului în România), în "Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση, ιστορία, τέχνη" (Sf. Mare M-re

popoarele înrobite de turci, ajutorul către Locurile Sfinte constituie expresia acestei politici¹². Iar exponenții acestei politici au fost fără excepție toți domnii români, dar au marcat-o cu deosebire nume ca Vladislav I, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Radu cel Mare, Mihai Viteazul, Vasile Lupu și Matei Basarab, precum și Șerban Cantacuzino ori Constantin Brâncoveanu. Aceștia au dat chiar numele lor epocii în care au trăit. Numai așa se poate explica numărul imens al documentelor de la această mănăstire.

Sunt documente care atestă permanentele legături ale românilor cu Athosul, care dovedesc prezența călugărilor greci în țările noastre sau arată câte binefaceri s-au făcut acestei mănăstiri de către domnii Moldovei și Munteniei, documente care constituie hrisoave de închinare ale unora dintre mănăstirile românești către Vatoped (au fost în număr de 24, precum vom vedea). Și toate acestea în spiritul continuării tradiției bizantine¹³.

Cel căruia i se datorează primele contacte cu Vatopedul a fost marele domn al Moldovei, Ștefan (1457-1504), care a ridicat acolo, la insistențele călugărilor, arsanaua pentru corăbii cu care și este înfățișat închinând-o Maicii Domnului cu Pruncul în brațe¹⁴.

Începutul secolului XVI va aduce Vatopedului o serie de binefaceri, de data aceasta din Valahia domnului Neagoe Basarab (1512-1521)¹⁵.

Vatoped. Tradiție, istorie, artă), edit. Muntele Athos, 1996, 2 vol. Vezi idem, *Τα ρουμανικά αρχεία του Αγίου Ορους. Σημαντική πηγή για την ιστορία του* (Arhivele românești ale Muntelui Athos, un izvor important pentru istoria lui), "Διεθνές Συμπόσιο. Το Άγιον Όρος Χθές, σήμερα, αύριο, 29 oct.-1 nov. 1993", 84, Tessalonic, 1996, p. 195-201. Numărul imens de documente românești este semnalat și de Kriton Hrisohoidis, *Το αρχείο της μονής Βατοπαιδίου* (Arhiva m-rii Vatoped), "Καθημερινή", 1 dec. 1996, p. 29, dintre care – spune el – 1500 ar fi domnești, emise între 1428-1863.

12. Argumentația pentru această aserțiune este extrem de bogată, dar ne mulțumim să cităm câteva nume cu rezonanță: N. Iorga, *Bizant după Bizanț*, București, 1972 (ed. greacă, Atena, 1984); D. Năstase, *L'idee imperiale dans les pays roumains et le "crypto-empire chretien" sous la domination ottomane*, în "Σύμμεικτα", tom IV, Atena, 1981, p. 201-250; Idem, *L'heritage imperiale byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Milano, 1976; Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în sec. XVI-XVIII*, București, 1983.

13. Chiar și istoricii greci au scris și recunosc acest fapt al susținerii Locurilor Sfinte de către prea bogații domni români: Hristu Panaioti, *Το "Άγιον Όρος. Αθωνική πολιτεία. Ιστορία, τέχνη, ζωή* (Muntele Athos. Civilizația athonită. Istorie, artă, viață), Atena, 1987, p. 198-199; Dimitrie Oikonomidis, *Ελληνορομανικάί σχέσεις* (Relații româno-grecești), "Αθηνά", 77, 1978-1979, v și Kriton Hrisohoidis, *Μετά την οθωμανική κατάκτηση* (După cucerirea otomană), "Καθημερινή", 1 dec. 1996, p. 5-7.

14. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 116, credea că Ștefan închină o bisericuță în acel tablou votiv, dar A. Xyngopoulos, *Un edifice du voevode Etienne le Grand au Mont Athos*, "Balkan Studies", 11, 1970, p. 106-108, a dovedit că Ștefan închina chiar arsanaua mănăstirii, corectându-i astfel și pe G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos*, I, Paris, 1904, p. 42, nr. 139; cf. P. Năsturel, *Le Mont Athos et les roumains*, Roma, 1986, p. 100. Placa cu inscripția votivă a fost pusă la 1496.

15. Domnul a dăruit pentru icoana Maicii Domnului "Vimatarissa" un măr de aur cu pietre prețioase. A mai pus să se zidească o pivniță mare (cf. Gavriil Protul, *Viața Sfântului Nifon*, ed. Tit Simedrea, 1937, p. 24). În doi codici ai mănăstirii (nr. 292, f. 32 și nr. 383, f. 3), scriși în 1700 se spune că la 1526 (?). Neagoe a acoperit biserica cu plumb, a reconstruit turnul Prea Sfintei Fecioare și a mai zidit o biserică cu hramul Sfântul Brău al Maicii Domnului, a zidit vinăria, hambarele, bucătăria, cămări pentru pâine și a continuat daniile începute de strămoșii săi. Vlad Călugărul și Radu cel Mare – Bodogae, *op. cit.*, p. 117, nota 2. Dar anul 1526, în asociere cu numele lui Neagoe iscă nelămurire, pentru că atunci își sfârșea domnia Vladislav III și și-o începuse Radu de la Δ fumat. Poate că Vladislav III, ctitorul de la Cutlumuș, să nu fi fost străin nici de Vatoped.

Cu ocazia venirii tuturor egumenilor la sfințirea mării ctitorii a lui Neagoe, la Curtea de Argeș, s-ar fi fixat Vatopedului suma anuală de 9.000 aspri¹⁶, sumă căreia Vlad Vintilă îi mai adaugă anual 1.000 aspri pentru spitalul mănăstirii, la 27 iulie 1533¹⁷.

La 1552, doi călugări, Sofronie și Neofit, se găseau în Moldova pentru a cere ajutor material la domniile de acolo. Era domn atunci Ștefan Rareș, care le dăruise 200 florini și un vas de argint¹⁸.

Domnia lui Alexandru Lăpușneanu a marcat un moment important în istoria raporturilor dintre Vatoped și Moldova. Un hrisov din 1560 arată prezența în Moldova a eclesiărului Maxim, a proegumenului Sofronie și a altor câțiva frați, la a căror cerere domnul va acorda Vatopedului un caravanserai (depozit) la Tesalonic pe care-l cumpărase de la un turc cu 65.000 aspri valahi (65 aspri turcești). Mai hotăra să se dea anual 300 galbeni roșii (ducați) și o cupă mare de argint din care băuse chiar domnul. Toate acestea le făcea pentru a răsplăti aducerea capului Sfântului Grigorie Teologul, a "fălcilor" lui Ioan Gură de Aur, a degetului Sfintei Ana și a altor asemenea moaște¹⁹.

În această perioadă, ajutoarele par a veni numai din Moldova, din Țara Românească nemaiînregistrându-se astfel de binefaceri. Totuși, un document din 7 octombrie 1609, de la Radu Șerban, exprima faptul că Vatopedul posedă un metoh în Târgul de Floci (Piața de lână, în jud. Ialomița, spre Dunăre). Aici mai deținea Vatopedul și niște mori cu vaduri, care îi erau date de la domnii de mai înainte – spune actul²⁰. În cuvintele simple, legăturile cu Țara Românească nu s-au întrerupt după 1533.

Astfel, intrăm în secolul XVII, secol cu un enorm de multe binefaceri românești pentru Vatoped, secol în care i s-au închinat cele mai multe dintre cele 24 de

16. P. Năsturel, *op. cit.*, p. 92.

17. *Documenta Romaniae Historica. Țara Românească*, III, p. 264-267 (nr. 164). P. Năsturel, *op. cit.*, p. 90, 94. Florin Marinescu spunea în conferința amintită că a descoperit un document sub nr. 2657, purtând data 10 februarie 1532, al lui Vlad Vintilă, un document de danie a cărui șampilă (Pecete) are două fețe: una reprezintă pe voievod și cealaltă icoana Bunevestiri, care este și hram al mănăstirii. Concluzia pe care o trăgea de aici este aceea că domnul se considera ctitor al Vatopedului, căci odinioară numai împărații bizantini își aveau efigia pe documente.

18. *Catalogul documentelor românești din Arhiva centrală a Statului*, București, 1957, vol. I, p. 129, nr. 463 (în ASB, documentul cu data 27 martie 1552 se găsește în mss. 1364, f. 63-65).

19. Bodogae, *op. cit.*, p. 118; P. Năsturel, *op. cit.*, p. 101. În ce privește mandibula Sfântului Ioan Gură de Aur suntem puțin în îndoială că aceea ar aparține sfântului, căci la 14 octombrie 1997, cu prilejul vizitei patriarhului ecumenic în România, cardinalul de Florența a adus și el în dar românilor mandibula Sfântului Ioan Gură de Aur (!?). Situația este similară cu aceea a existenței mâinii Sfântului Nicolae la biserica Sfântul Gheorghe Vechi din București. Se pare că nu este mâna sfântului, căci el se află întreg la Bari, în Italia (vezi P. Năsturel, *op. cit.*, p. 236, nota 24). Cu ajutorul lui Al. Lăpușneanu sau al văduvei lui, Ruxandra, s-a lucrat o frumoasă ușă la catoliconul mănăstirii (Millet, Pargoire, *Petit, Recueil des inscriptions chretiennes de l' Athos, premiere partie*, Paris, 1904, nr. 56, 114, 167, 316).

20. *Documente privind istoria României (DIR), Țara Românească*, București, 1951, vol. I, sec. XVII, p. 413-414, nr. 368; P. Năsturel, *op. cit.*, p. 96. Este greu de spus care este metocul închinat din Orașul de Floci, căci erau cam patru închinat. Cunoaștem două: biserica Sfântul Nicolae, închinată înainte de 1627-1628, și a Maicii Domnului, ridicată pe la 1630 și tot pe atunci închinată (Fl. Marinescu, conferința citată).

metoace, în special din Moldova. Însă daniile în bani sau obiecte au continuat în aceeași măsură din ambele Principate, precum vom vedea. Toate aceste danii au făcut din Vatoped cea mai bogată mănăstire athonită în averi românești, ea putându-se menține lejer pe locul al doilea în ierarhia mănăstirilor de la Athos.

La 1606, Ana, soția logofătului Ioan Golia, îi închina ctitoria familiei lor, mănăstirea **Golia** din Iași. Nu se cunoaște actul de închinare, doar la 20 ianuarie 1606, mitropolitul Moldovei și episcopii țării confirmau închinarea Goliei cu toate ale ei, iar la 30 martie, același an, și domnitorul Ieremia Movilă venea să confirme dania logofetei²¹. La 9 octombrie 1608, logofeteasa Ana mai dona 4 moșii și niște vie la Cotnari²².

La 2 mai 1610, Ileana Mihăileasa, fiica unui Stoica de Stoicani, îndrepta o danie – o moșie cu heleșteu și loc de moară – către "mănăstirea din **Soroca**" închinată mănăstirii Vatoped. În fapt, închinarea aceasta s-a făcut către mănăstirea Golia, numită atunci și Vatoped²³. Deducem că și mănăstirea basarabeană de la Soroca a fost închinată Goliei și ca orice schit al acesteia aparținea, în ultimă instanță, Vatopedului. Iar în 15 mai 1610, Constantin Movilă voievod întărea "mănăstirii Vatoped" (Golia) partea din satul Stoicani dăruită de Ileana Mihăileasa²⁴.

Menționăm aceste danii, deși nu fac subiectul lucrării noastre, ca preambul la perioada de care ne ocupăm, dar și din motivul că ele nu au mai fost menționate până acum nici de istoricul T. Bodogae, nici de P. Năsturel, autori ai lucrărilor citate până acum, lucrări cu caracter general.

Tot așa, mai menționăm o danie de la 22 martie 1620, a unei Maria, jupâneasa răposatului Chiriță postelnicul, prin care închina Vatopedului câteva sate din Basarabia. Pe 12 aprilie 1620, Gașpar Voievod confirma închinarea tuturor acestor proprietăți, care aparțineau Maricăi jupâneasa²⁵. Aceleași proprietăți le va confirma "Lavrei celei mari de la Vatoped", pe 17 septembrie 1646, și Vasile Lupu, menționând că ele erau închinare din vechimea mănăstirii²⁶. Acest fapt dovedește că închinările vechi se confirmau aproape de fiecare domnie, cel puțin la înce-

21. *Eclaircissement sur les questions des monasteres situes dans les Principautes danubiennes*, Paris, octombrie 1857, p. 70-74; Episcopul Melchisedec, *Notițe istorice de la 48 de mănăstiri și biserici*, București, 1885, p. 232; Arhivele Statului, Iași, Tr. 1764, *op. cit.*, ms. 2013, dos. 49, f. 16; Sever Zotta, *Mănăstirea Golia. Schiță istorică*, "BCMI", XVII, 1924, p. 107-125; D. P. Bogdan, *Despre daniile românești la Muntele Athos*, în "Arhiva românească", VI, 1941, p. 41; Gh. Moisescu, *Contribuția românească pentru susținerea Ortodoxiei în cursul veacurilor*, în "Ort.", 2/1953, p. 148; C. Cojocaru, *Biserica Moldovei, sprijinitoare a Orientului ortodox*, Partea II, sec. XVII-XVIII, "MMS", LXIII, 1987, nr. 3, p. 41; Bodogae, *op. cit.*, p. 119-120; P. Năsturel, *op. cit.*, p. 102-103. Despre mănăstirea Golia, detalii și bibliografie la N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor feudale din Moldova*, București, 1974, p. 450-453.

22. Sever Zotta, *op. cit.*, p. 109; Bodogae, *op. cit.*, p. 120; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 248; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 42.

23. *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția arhivelor centrale*, supl. I (1403-1700), București, 1975, p. 114, nr. 274. Dania este menționată și de Bodogae, *op. cit.*, p. 120 și P. Năsturel, *op. cit.*, p. 103.

24. *Catalogul doc. mold.*, p. 115, nr. 275.

25. Era vorba despre satele Voșca (ținutul Soroca), Cereșnovăț, jumătate din Stângăceni (numit acum Pohrebeni), Movileni, cu un heleșteu și alte acareturi – *Ibidem*, nr. 367, 368.

26. *Ibidem*, nr. 665.

putul ei, ceea ce explică și mulțimea documentelor de la Vatoped. Faptul era valabil nu numai pentru această mănăstire, ci și pentru celelalte mănăstiri athonite. Tot așa, mănăstirile care îi fuseseră închinată până atunci Vatopedului continuă să primească noi închinări de sate, moșii, vii, iazuri, livezi, bani.

Domnia lui Vasile Lupu a marcat benefic aceste relații ale Vatopedului cu Moldova, căci marea mănăstire căpăta atunci deopotrivă mănăstiri și moșii, păstrându-se numai de la el 120 documente²⁷.

La 10 aprilie 1650, din nou Vasile Lupu confirma mănăstirii Golia mai multe sate²⁸.

Dar marele domn nu numai că a înzestrat bogat mănăstirile-metoc ale Vatopedului, ci a dat bani și pentru a se face lucrări acolo, în Muntele Athos. La 1646 se refăceau chiliile nordice, la 1652 se picta altarul, iar la 1654 se refăceau și chiliile din nord-vest²⁹. Tot cu ajutorul lui Vasile Lupu s-a putut reface și schitul Saraiului sau Sfântul Andrei, care va fi mai târziu al rușilor³⁰. În secolul nostru, rușii l-au părăsit, marele schit fiind și azi pustiu. Numai un călugăr foarte bătrân am mai întâlnit acolo și câțiva lucrători care pregăteau refacerea schitului. Și părăsit, schitul este foarte impresionant prin dimensiunile sale, fiind ridicat exact lângă Karies.

În timpul acestei domnii, Vatopedul a mai căpătat alte două mănăstiri din Galați. Este vorba de Precista, ctitorie a doi negustori brăileni, Dia și Șerban, care fuseseră înzestrată cu moșia Slobozia din Covurlui, cu câteva sălașe de țigani și venitul vămii din Galați, și astfel închinată pe la 1647 de un negustor pe nume Teodosie, probabil membru al familiei ctitorilor³¹. A doua era Sfântul Dumitru – Mavromolu (alta decât Badiul, închinată la Esfigmenu sau Sfântul Dumitru închinată la Sfântul Pavel), ridicată de însuși domnul și dată inițial patriarhului Ata-

27. Fl. Marinescu, conferința citată.

28. D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 41. La Vatoped se găsește o pânză votivă pe care este reprezentat voievodul împreună cu ctitorul Goliei, logofătul Ioan, ceea ce s-ar putea traduce prin aceea că și Vasile Lupu se considera ctitor acolo – Marcu Beza, *Bibliotecă mănăstirești la Muntele Athos*, în An. Ac. Rom. Mem. Secț. Lit., seria III, tom VII, Mem. 3, 1933, p. 53; idem, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, ed. II, București, 1937, p. 48.

29. *Ibidem*, p. 120-121. În ce privește aceste refaceri, P. Năsturel, *op. cit.*, p. 103, le pune pe seama Goliei și s-ar putea să aibă dreptate, dacă avem în vedere existența pe pânza despre care vorbeam a voievodului lângă ctitorul Goliei.

30. Ghedeon, *op. cit.*, p. 31-32; Bodogae, *op. cit.*, p. 121.

31. Cât despre data închinării, vezi în Arhiva M-rii Vatoped (AMV), catastif nr. 1, act nr. 14; p. 40-42, la Marinescu, *Τα μετόχια*, p. 93; AMV, act. nr. 1572. Unii autori redau drept dată a închinării anul 1674 – Melchisedec, *op. cit.*, p. 311-316; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, București, vol. I, 1929, p. 314, notă; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 248; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 46; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 317; G. Balș, *Biserici moldovene din veacurile XVII și XVIII*, București, 1933, p. 154. Se găsește la Precista o icoană a ridicării la cer a Maicii Domnului cu inscripția greacă "1820 ΧΕΙΡ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥ" (Mâna lui Mitrofan), ceea ce mărturisește că la acea dată (1820) încă mai era administrată de greci. Pavel de Alep descrie biserica ca având o ascunzătoare deasupra altarului, acolo găsindu-și refugiul eteriștii. Au fost însă găsiți de turci și omorâți pe loc, iar biserica arsă și prefăcută în grajd. Precista mai avea un metoc, biserica Sfântul Gheorghe, zidită la 1665 și închinată la Sfântul Mormânt (V. Brătulescu, *Inscripții și însemnări din biserici*, în "GB", XXV, 1966, nr. 7-8, p. 639).

nasie Patelaros, dar cum acesta nu a vrut să se supună anumitor cereri ale domnului, i-a fost luată și dată la Vatoped pentru a-l pedepsi³².

Așa se poate gândi că aceste închinări nu erau dări în proprietate de vreme ce un domnitor putea interveni spre a-și lua înapoi bunurile date, în cazul acesta o mânăstire. Cu alte cuvinte, un domnitor putea dispune cum voia de proprietățile țării, așa cum de altfel se pare că era și la Bizanț. Domnul avea puterea absolută. Așa se justifică și secularizarea.

Patriarhul a fost mazilit pentru că rămăsese dator față de creditorii turci și evrei, dar a putut să-și păstreze reședința la Sfântul Dumitru, în Galați, și în același timp să supravegheze și lucrările de refacere la Serai – Sfântul Andrei, în Athos, unde Vasile Lupu se pare că mai făcuse un paraclis pe la 1638³³.

Aceste din urmă două metoace din Galați puteau să dea, pe la 1835, câte 25.000 aspri, sumă însemnată pe atunci³⁴, din care încă se mai trimitca câte ceva la Athos, tot așa cum suntem siguri că se trimittea de la Golia, căci călugării greci aveau grijă de acest lucru.

Pavel de Alep, care la 1 septembrie 1652 se găsea în Moldova, ne spune că biserica Golia era în reparații și avea drept egumen pe un Teodosie. În biserică a văzut o icoană a Maicii Domnului, făcătoare de minuni, care a vindecat de o boală grea pe însuși fiul Domnului, pe Ștefăniță. Pentru acest fapt, el determinase pe tatăl său, probabil, să înceapă reparații acolo, iar după înlăturarea lui Vasile Lupu, Ștefăniță a continuat lucrările în perioada domniei sale (1659-1661). Așa se explică cel mai bine existența la Vatoped a pânzei votive în care Vasile Lupu este înfățișat lângă Ioan Golia. Înainte de a se încheia definitiv lucrările la Golia (Vatopedul moldovean), adică înainte de 24 mai 1660, mai precis la 22 martie 1660, Ștefăniță miluia mânăstirea cu două sate din ținutul Hotin și o închina din nou la Vatoped, ceea ce a făcut pe mulți să creadă, în absența actului de închinare al logofătului Ioan Golia, că mânăstirea abia acum a fost închinată³⁵.

Devenise o tradiție în familia lui Vasile Lupu ajutorarea Locurilor Sfinte, căci o vedem, la 1665-1666, și pe Ruxandra, fiica sa, închinând la Vatoped 3 sate din Basarabia³⁶.

32. M. Alexandrescu, Dersca Bulgaru, *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI (Pavel de Alep), București, 1976, p. 24-25, 291 și 298; N. Iorga, *Istoria Bisericii*, p. 314, 321; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 46; E. Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia prin Țările Române*, București, 1900, p. 1-3.

33. Melchisedec, *op. cit.*, p. 208-209; Iorga, *Ist. Bis.*, I, p. 295-296; idem, *Bizanț după Bizanț*, București, 1972, p. 166 (ed. greacă, 1984, p. 179); idem, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 239; Bodogae, *op. cit.*, p. 121.

34. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 248; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 46.

35. *Cat. doc. mold.*, III (1653-1675), București, 1968, nr. 512; ASB, Condica Asaki, mss. 629, f. 475-476, AS Iași, Tr. 568, o. 646, Dos. 11, f. 326; Sever Zota, *op. cit.*, p. 110-112; D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 41; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 248; N. Iorga, *Ist. rom. prin călători*, p. 239; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 50; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 450-453, credea în închinarea ei la 1660, lucru dovedit a fi numai o confirmare.

36. N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XIV, I, București, 1914-1936, p. 203, nr. 285; W. Regel, *op. cit.*, p. 73-76; Moiescu, *op. cit.*, p. 248; Bodogae, *op. cit.*, p. 121; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 50. Sunt cunoscute extraordinarele danii ale lui Vasile Lupu către Athos și către toate Locurile Sfinte, dar este și mai cunoscut faptul că el a achitat datoriile tuturor acestor Locuri (Iorga, *Bizanț*, p. 164-172, ed. greacă, p. 176-189).

Pe de altă parte, Goliei i s-au mai înălțat patru turle pe biserică și zidurile de incintă, cu cheltuiala egumenului Macarie, sub Duca Vodă (1665-1666; 1668-1682), pe la 1667-1668³⁷.

Între timp, Golia a suferit stricăciuni foarte mari, datorate incendiilor, cutremurelor și războaielor ruso-turce. De fiecare dată a fost refăcută și miluită de domnii moldoveni și mai apoi de cei fanarioți, încât a ajuns la apogeul ei să aibă 58 de moșii, dintre care 41 în Basarabia, iar celelalte 17 în ținuturile Iași, Vaslui, Tutova, Botoșani. La 1828, venitul ei era de 92.000 piaștri, iar în 1857, numai din arendarea moșiilor din Moldova, avea 8253 galbeni, cât despre cele din Basarabia se știe că totalizau 64.000 ha, care trebuie să fi dat un venit considerabil. Acestea din urmă erau administrate, după 1812, când Basarabia a fost confiscată României, de către Ministerul de externe rus³⁸.

În continuare, istoria Goliei este presărată cu evenimente care ne vor crea o imagine asupra modului în care ea era administrată de călugării greci. Între timp, la Golia și-a fixat sediul o epitropie care avea menirea să se ocupe cu încasarea și controlul veniturilor de la mănăstirile închinare și să le trimită apoi la Athos sau la celelalte Locuri Sfinte. Același rol l-au avut în Țara Românească, Cotroceniul și Văcăreștiul.

La 1786, Golia devenise scaun mitropolitan, aici murind mitropolitul Grigorie Calimachi. La 1819, în timpul ciumei a devenit adăpost, la 1821, aflându-se în mijlocul evenimentelor – Revoluția – a fost incendiată de turci și mai apoi pusă sub sechestru.

Administratorul veniturilor ei a devenit Vasile Alecsandri, tatăl poetului. După 1827, a intrat din nou în administrația grecilor, epitrop al moșiilor Vatopedului la noi fiind arhimandritul Grigorie Irinoupoleos.

În timpul domniilor pământene, raportul dintre Guvern și călugării greci se schimbă și este interesant de studiat. Guvernul a obligat Vatopedul să clădească la Golia un spital și să tocmească un medic. Egumenul a răspuns că va reface toate camerele, dar doctor nu va tocmi, căci pe cei bolnavi îi va tămădui Maica Domnului (!). În plus, grecii au interzis Guvernului orice amestec în treburile "mănăstirii lor". În problema bolnavilor, ei chiar refuzau să-i trateze pe aceștia pe baze moderne (se spune că mulți mureau fără a fi lăsat un doctor să-i vadă). Ignoranță sau dezinteres?

Chiar și după tratatul de la Paris, din 1858, între puterile garante, călugării de aici au făcut un protest către acestea, cum că au fost obligați de guvernul Moldovei să construiască un spital și să-l întrețină cu banii lor, obligație care nu apare în actul de închinare. Autor al memoriului era un avocat grec, E. S. Laverdos, autor și al broșurii "*Question du Monastere Golia a Jassy*", 1859, pe care din păcate nu am reușit s-o găsim³⁹.

37. Sever Zotta, *op. cit.*, p. 112; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 450-453; Bodogae, *op. cit.*, p. 120 (acesta din urmă redă data 1677, pentru aceste construcții, dar credem că este o greșală de tipar).

38. Sever Zotta, *op. cit.*, p. 124; Bodogae, *op. cit.*, p. 120; Șt. Berechet, *Mănăstirile din Basarabia*, în "Basarabia", Chișinău, 1926, p. 224; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 248.

39. Problematika aceasta este foarte bine expusă de S. Zotta, *op. cit.*, p. 120-125.

Acestor proteste li se va răspunde cu "*Memoire sur les couvents roumains places sur l'invocation de Saints Liuex d'Orient*", București, 1863, exponentul politicii guvernamentale fiind C. Negri, marele om politic, care a pledat excepțional, la multiplele conferințe pariziene, cauza românească.

Este evident că toată această luptă din secolul al XVIII-lea au dus-o călugării greci pentru păstrarea privilegiilor pe care bogata mănăstire ieșeană le oferea. De fapt, epitropii Vatopedului, care administrau toate metoacele moldovene, nu-și apărau decât bogățiile imense acaparate prin bunăvoința domnilor români.

La 1669, Vatopedul mai primea ctitoria familiei Sturza, mănăstirea ieșeană "Sfinții Petru și Pavel", numită și Bărboi, după numele marelui vornic care o zidise (probabil un Barbu Sturza)⁴⁰. Există și un document de la 1682 prin care Ion și Sandu Sturza dădeau dispoziții pentru celebrarea slujbei de pomenire de către călugării de la Athos, ceea ce înseamnă că mănăstirea lor era demult închinată⁴¹. Mănăstirea Bărboi a fost distrusă pe la 1841 și a fost din nou ridicată de Dimitrie Sturza, cu ajutorul arhim. Grigorie Irinoupoleos, observându-se azi multe asemănări între biserica aceasta și cea a "Sfântului Brâu" al Maicii Domnului de la Vatoped⁴².

Mănăstirea Vatopedului va primi din Țara Românească, de la mitropolitul Varlaam, pe la 1679, o icoană a Maicii Domnului – Pantanassa⁴³ și tot el se pare că a făcut să se picteze pentru iconostas o icoană a Sfântului Ioan Botezătorul⁴⁴.

Secolul al XVII-lea se încheie bogat în ajutoare, căci avea să mai primească câte ceva și din Moldova și din Țara Românească.

Din Moldova, mănăstirea Vatoped va mai primi mănăstirea **Mira** (ținutul Focșanilor), ctitorie a familiei Moțoc din Odobești și continuată, după moartea lor, de Constantin Cantemir (la început era din lemn). Ea va fi reclădită din zid de Antioh Cantemir, pe la 1705, după ce, la 1689-1690, fusese închinată de tatăl său⁴⁵. Pe la 1700, Antioh Cantemir închina Mirei o mănăstire de la **Silișteni**, făcută înainte de

40. *Cat. doc. mold.*, III, p. 373, nr. 1745. Încă de la 1552 hatmanul Ioan Sturza oferise 200 florini mănăstirii Vatoped cu promisiunea să i se dea anual acești bani și, mai mult, să fie ajutată de această familie câte zile vor avea (v. Florin Marinescu, *Τα μετόχια*, p. 92; Melchisedec, *op. cit.*, p. 266; Bodogae, *op. cit.*, p. 122; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 248; Cojocaru, *op. cit.*, p. 52; Năsturel, *op. cit.*, p. 101; Cioran, *op. cit.*, p. 86; Mamalakis, *op. cit.*, p. 271.

41. *Cat. doc. mold.*, IV, p. 178-180, p. 758.

42. Melchisedec, *op. cit.*, p. 266-267.

43. Icoana are inscripția: "*Παντάνασσα μητηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρόσδεξαι την δέησιν τοῦ δούλου σου του πανιερωτάτου μητροπολίτου Ούγγροβλαχίας αρχιεπισκόπου Βαρλαάμ, ἐν ἔτει αψμθ (1749)*" (*Pantanassa, Maica lui Hristos Dumnezeul nostru primește rugăciunea robului tău a preasfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, arhiepiscopul Varlaam, în anul 1749*). Evident că anul este greșit, căci Varlaam păstorea pe la 1679. Vezi Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 28, nr. 83, cf. N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, în "Ar. Ac. Rom. Mem. Sect. Ist.", s. II, tom XXXVI, 1913-1914, p. 48.

44. Bodogae, *op. cit.*, p. 122, nota 5.

45. AMV, catastif rom., 1, p. 28-31. Ea era terminată pe la 1686 (A. Sava, *Documente putnene*, I, p. 29-31), iar la 21 august 1688 era pomenită prima oară primind daniile de la Constantin Cantemir (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 562-563). Acest din urmă autor ne spune că a fost închinată la 8 decembrie 1689, ca și Melchisedec, *op. cit.*, p. 111, iar alți autori dau ca an al închinării 1690: M. Beza, *Urme*, p. 47; Moiescu, *op. cit.*, p. 248; Cojocaru, *op. cit.*, p. 53. În nici un caz nu era închinată la

1692 de tatăl său⁴⁶, astfel încât Mira a ajuns și ea destul de bogată, posedând 10 moșii în ținutul Putnei și vii la Odobești. Toate acestea îi dădeau, pe la 1828, 19.350 piaștri⁴⁷, avere destul de mare pentru a se putea trimite suficient și la Athos.

La vremea în care i se închina Mira, Vatopedul mai primea printre icoanele sale o icoană a Maicii Domnului – Vimatarissa, ferecată în aur, având pe chenarul stâng, jos, rândurile (grecești): "Nicolae, giuvaergiu din satul Nicolîța, în anul 1690". Nicolîța era sat românesc din Macedonia și atunci putem considera dania ca venind tot din partea românească⁴⁸.

Secolul nu s-a încheiat fără un ajutor și din partea valahă, de la Constantin Brâncoveanu, domnitorul care marchează o nouă epocă în istoria relațiilor românilor cu Locurile Sfinte.

La 12 noiembrie 1696, marele domn înnoia Vatopedului o milă mai veche, de la "Io Șerban Voievod (Cârnul) și Io Șerban Cantacuzino Voievod", spunând "așijderea și Domnia mea încă am înnoit și am întărit mila aceasta cu acest hrisov al Domniei mele". Era vorba de 21.000 aspri plus 1.000 celui care trebuia să vină după bani⁴⁹, arătându-se prin aceasta că ea fusese continuă până la el și trebuia să se urmeze și de la el încolo. Poate că din acești bani să se fi refăcut mănăstirea și la 1678 paraclisul Maicii Domnului – Paramithia (consolatoarea)⁵⁰ sau chiliile din nord-vest, pe la 1708⁵¹.

Pe o cutie cu moaște de la Vatoped se poate citi inscripția "Μαρία Δόμνα Σερβάνου Βοεβόδα Καντακουζηνού και Κωνσταντίνου Μαρία Βαλατσάνου συνδρομῆ Νεοφύτου. ἐκκλησιάρχου, 1709 Μαρτίου 7 (μνη... ου) μονῆς Βατοπαοδίου". Este vorba de cutia care păstrează capul Sfântului Grigorie de

1592 cum, potrivit unui codice vatopedin, consideră Kosma Vlahul, *Η Χερσόνησος τοῦ ΑΟΑ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι καὶ τε νῦν* (Peninsula Muntelui Athos și mănăstirile ei și monahii în vechime și acum), Volos, 1903, p. 187; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 139 și după ei Cioran, *op. cit.*, p. 84, spunând chiar că prima mănăstire închinată din Moldova, în 1592, este Mira, iar a doua este Secul, închinată Xiropotamului în epoca lui Ieremia Movilă (1595-1606); v. și Mamalakis, *op. cit.*, p. 259.

46. Mai înainte însă, Antioh Cantemir confirmase închinarea Mirei la 12 nov. 1696 – AMV, catastif rom. I, p. 53, la Marinescu, *Τα μετόχια*, p. 93. Abia după aceea a fost închinată și mănăstirea Silișteni – N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 755.

47. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 248; Cojocaru, *op. cit.*, p. 53; Bodogae, *op. cit.*, p. 123.

48. M. Beza, *Urme*, p. 47; idem, *Bibliotecă*, p. 52 ("Νικόλαος χρυσοχοός ἐκ χώρας Νικολίτσας, ἐπὶ ἔτους αχ").

49. ASB, mss. 705, f. 89^v-91; cf. T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu pentru Orientul ortodox*, "Biserica Ortodoxă Română", LXXXII, 1964, nr. 9-10, p. 934; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Constantin Brâncoveanu, sprijinitor al Ortodoxiei*, în rev. cit., p. 927; *Biserica Ortodoxă Română și problema Muntelui Athos*, în "Ortodoxia", V, 1953, nr. 2, p. 200; Bodogae, *op. cit.*, p. 123 vorbește și el de această danie, dar o plasează la 1692. Karathanasis spune că dania era de 20.000 plus 1.000 celui care îi aducea – *Ο Βυζαντινο – ρουμάνος ηγεμών της Βλαχίς Κωνσταντίνος Βασσαράβας (1688-1714) και η ελληνική Ορθόδοξη Ανατολή (οι δωρεές του σε Πατριαρχεία, το Άγιον Όρος, μονές της Ανατολής)* (Bizantino-românul voievod al Vlahiei Constantin Basarab și Răsăritul ortodox grecesc – daniile lui către Patriarhii, Muntele Athos, mănăstirile răsăritene), extras din tomul aniversar în cinstea arhiepiscopului Atenei și întregii Grecii, Iacov Varvanațos, Megara, 1991, p. 208.

50. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 91.

51. Bodogae, *op. cit.*, p. 123.

Nazianz, care pe la 1560 l-am văzut venid la mănăstirea Slatina, a lui Alexandru Lăpușneanu. La 1709, doamna Maria, văduva lui Șerban Cantacuzino îl îmbrăca în aur, păstrându-se astfel până azi⁵².

Astfel, se deschidea secolul al XVIII-lea pentru Vatoped și acesta, foarte bogat în danii și închinări de metoace, cum pentru nici o altă mănăstire nu mai fusese⁵³. Toate acestea în condițiile în care în cele două Principate încep domniile fanariote, mult mai sărace ca acelea de dinaintea lor. Și totuși, domnitorii fanarioți vor închina și ei Vatopedului câteva mănăstiri, cum nu prea făcuseră în cazul celorlalte mănăstiri athonite.

Așa este cazul lui Nicolae Mavrocordat care pe când era domn în Moldova (1710; 1711-1715) a ridicat o mănăstire la Focșani, **Precista**, pe care a și închinat-o Vatopedului. Oricum, trebuie să fi fost închinată înainte de 1733, când se face o confirmare a acestui fapt⁵⁴.

Tot așa s-a întâmplat cu mănăstirea Provița din Țara Românească, construită de Gherman monahul pe la 1629 și închinată înainte de 1704⁵⁵.

Este de semnalat că la 1739 s-a refăcut cupola catoliconului și se poate crede că lucrările se vor fi făcut cu bani strânși de prin Țările Române⁵⁶, așa cum va fi cancelaria făcută acolo de către Neofit de la Golia, în 1726⁵⁷.

La 1729 Vatopedul mai avea să primească o mănăstire destul de bogată de la domnul Moldovei, Grigorie II Ghica (1726-1733; 1735-1739; 1739-1741). Mănăstirea se numea Răchitoasa și se afla în județul Tecuci, având mulțime de moșii, dintre care la 1828 se mai păstrau 17, cu un venit de 28.610 piaștri⁵⁸.

Atât de mare era venitul Răchitoasei în timpul lui Scarlat Calimah (1806; 1807-1810; 1812-1819), că vedem pe învățatul călugăr Ștefan Duncas venind egumen la mănăstirea băcăuană, unde făcu o avere destul de considerabilă ca să poată utila o școală, sau mai multe, cu instrumente de fizică, chimie și astronomie (în Ambelakia, la poalele muntelui Pelion, în Grecia). Cu altă parte de avere, împreună cu poetul Hristopulos, cu un Constandas și frații Kapetanakis gândea să deschidă în Grecia o universitate⁵⁹.

52. "Maria Doamna lui Șerban Voevod Cantacuzino și Maria lui Constantin Bălăceanu, cu însoțirea lui Neofit eclesiarhul, 1709 martie 7 (întru amintirea lui), a mănăstirii Vatoped", Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 24, nr. 71; Iorga, *Muntele Athos*, p. 50; M. Beza, *Bibliotecii*, p. 52; idem, *Urme*, p. 47; Bodogae, *op. cit.*, p. 119; Ana Balian, *Αργύρα του σκευοφυλακίου (Obiecte de argint din tezaur)*, "Καθημεριν.", 1, decembrie 1996, p. 22.

53. În mod foarte ciudat, istoricul grec Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 299, spunea la capitolul despre Vatoped că "exceptând închinarea mănăstirii Răchitoasa, mult prea puține întăriri au venit acum de la ortodocșii negreci"!

54. AMV, act. nr. 1571, la Marinescu, *Τα μετόχια*, p. 94. Actul de la 1733 aparține lui Grigorie Ghica II al Moldovei, fiind vorba despre o danie de 200 de bolovani de sare și 60 de taleri anual de la vama domnească către Vatoped.

55. *Ibidem*.

56. Bodogae, *op. cit.*, p. 124.

57. Iorga, *Muntele Athos*, p. 53.

58. *Eclaircissement*, p. 29-30; *Hurmuzaki*, V, 1, p. 20; Bodogae, *op. cit.*, p. 124; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 249; Cojocaru, *op. cit.*, p. 56-57. Despre Răchitoasa (Bacău) cu hramul Sfânta Paraschiva, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 696.

59. G. M. Ionescu, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova cu privire la Biserica, școală și societate (1359-1873)*, București, 1900, p. 91; idem, *Istoricul închinării monastirilor românești și abuzurile călugărilor străini*, București, 1899, p. 25.

Este un aspect care trebuie analizat puțin. Cu alte cuvinte, de multe ori călugării care egumeneau prin mănăstirile românești închinare, au încercat să strângă bani pentru formarea tinerilor greci, care în țara lor erau oprimați. Prin aceasta se urmărea dezvoltarea sentimentului național și, în ultimă instanță, Revoluția. Aceasta s-a întâmplat la 1821 și se vede că a fost susținută cu bani românești. Să nu uităm că ea începe la Iași, iar reprimarea ei a inclus și arderea multor mănăstiri dintre cele închinare, pentru că turcii știau că ele sunt focare de unde iradia învățătura și de unde se trimiteau bani pentru susținerea națiunii grecești. Tocmai de aceea, imediat după 1821, ei dau ordin la domniile românești să izgonească pe călugării greci și românii vor profita și ei spre a pune egumeni de neam și începe un proces lent de dezînchinare, în timpul mitropolitului Grigorie Dascălul (1823-1834), proces care va sfârși prin secularizarea din 1863. Toate acestea se întâmplau nu pentru că românii îi urau pe greci, ci pentru că vedeau mănăstirile lor spoliare de aceștia pentru susținerea unor interese care nu erau întotdeauna "ortodoxe". Pe de altă parte, grecilor li se putea da dreptate, căci strângerea de fonduri viza un interes național – grec, cel de eliberare, interes propovăduit cu asiduitate de marji învățați, care, neavând unde să se desfășoare, veneau în Principate și erau atât de bine primiți, încât domnii făcuseră chiar Academii pentru ei, scoțând practic pe cei slavi și de la Iași și de la București. Așa începea epoca de influență grecească în Principate, lucru extrem de benefic pentru noi. Teoria era propagată în aceste școli, de către profesorii greci, era încurajată de domnii fanarioți și susținută cu sume colosale de călugării lor. După temporara lor izgonire de prin mănăstirile românești, ei revin cu ajutorul rușilor în urma tratatului de la Adrianopole, din 1829.

Nu întotdeauna banii luau drumuri străine, căci vedem pe egumenul de la Răchitoasa, Daniil Vatopedinul, folosindu-și veniturile pentru farmacia mănăstirii, o parte, pentru formarea preoților, o alta, și construind și o biserică, a Bunei-vestiri, pe care a închinat-o la Vatoped⁶⁰.

Și pentru că am vorbit cu puțin înainte de Scarlat Calimah, trebuie să spunem că legată de numele lui este ridicarea la Vatoped a unui hambar, pe care se poate încă citi: "Ο σιτοδόχος οὗτος ᾠκοδομήθη δαπάνη μὲν φιλοτίμῳ τοῦ εὐσεβεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόμος πάσης Μολδοβίας Σκαρλάτου βοεβόντα Καλλημάχη, ἐπιμελεία δὲ καὶ προτροπῇ του πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Βατοπαισινού τοῦ ἐκ Καρπενησίου, ἐν ἔτει αὼκ, ινσικτιῶν ἦ"⁶¹.

Nu trebuie să înțelegem de aici că până la Scarlat Calimah nu s-ar mai fi făcut nici o binefacere Vatopedului. Vatopedienii erau peste tot în Țările Române, căutând să smulgă câte un ajutor de la vreun domn fanariot sau valah sau chiar câte un metoh, precum s-a văzut. Toate acestea, închinare la Vatoped, trebuie să fi

60. Documentul românesc 97 de la Vatoped, după Fl. Marinescu, conferință Atena, 1996.

61. "Jitnița aceasta s-a clădit cu cheltuiala largă a preacucernicului domn și stăpânitor a toată Moldova, Scarlat Vvd Kalimah, cu grija și îndemnul prea cuviosului arhimandrit Iacob Vatopedinul de loc din Cărpeniș (Macedonia, n.n.), în anul 1820, indiction 8" – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 43, nr. 141; cf. Iorga, *Muntele Athos*, p. 56; D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 42; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 248.

fost rezultatul lungilor lor insistențe pe lângă domn⁶². Ba, îi întâlnim chiar și parohi la comunitățile de la Compania greacă din Sibiu, așa cum cei xiropotamiți ajungeau la Compania greacă din Brașov⁶³. Acești călugări care permanent umblau după mile au făcut pe Matei Grigore Ghica al Țării Românești să dea și el, la 1 septembrie 1753, un ajutor bănesc Vatopedului, dar cât, nu se știe⁶⁴.

La 1762, Grigorie Calimah la Moldovei (1761-1764) trimitea la Vatoped o medalie de aur foarte scumpă, acel dar al lui Nicolae din Nicolița, pentru a fi așezată la icoana Maicii Domnului – Vimatarissa⁶⁵, chiar catoliconul mănăstirii.

Mai nou, am informația, de la domnul Florin Marinescu, că pe la 1756 i s-ar fi închinat Vatopedului o mănăstire Crainici, dar din ce principat este, nu am aflat, pe când despre **Fătăciuni – Adormirea Maicii Domnului** mi-a spus că era din Moldova, fiind închinată pe la 1784. Și tot spre sfârșitul secolului XVIII se va fi închinat acolo **Giurgeștiul – Sfântul Ioan Botezătorul**, din județul Tecuci, cât și Țepoaia. Mai mult ca sigur că documentele, ce sperăm că se vor publica în următorii ani, să ne arate mai multe amănunte despre aceste metoace (moșii, danii în bani, livezi, venituri), deși nu este greu de înțeles că, având cele mai multe metoace în Principate, în comparație cu celelalte mănăstiri athonite, îi va fi ușor să se refacă ori de câte ori a fost cazul. Aproape toate refacerile de la Vatoped de la sfârșitul secolului XVIII, părintele Bodogae le pune pe seama ajutoarelor românești sau veniturile strânse de pe la noi⁶⁶. Așa, la 1782, se refac chiliile din stânga intrării, la 1785, trapeza și paraclisul Sfântul Nicolae, în 1789, naosul catoliconului⁶⁷, în 1794, biserica Sfântul Brâu al Maicii Domnului, iar nartexul catoliconului, la 1819⁶⁸. La 1818, s-au reparat și chiliile sudice, după cum mărturișește o inscripție în versuri, care pomenește ca autori ai lucrării pe Metodie și Grigorie de la Golia⁶⁹. În 1847 se încheiase de pictat paraclisul Sfinților fără de arginți de către domnița Elenco Hangerli, potrivit inscripției de deasupra ușii de intrare în naos⁷⁰. În catoliconul mănăstirii se mai poate citi o inscripție cu data de

62. După 1750 actele noastre vorbesc de vatopedinii Meletie și Gavriil, care umblau să strângă de pe la noi bani pentru școala și tipografia din Sfântul Munte, deoarece atunci luase ființă școala Athonias sau Athoniada, avândul în frunte pe Evghenie Bulgaris (v. *Hurmuzaki*, XIII, p. 211, nr. 35).

63. La 1733 este un Leonțiu de Vatoped, notat pe o pravilă din Târgoviște (N. Iorga, *Studii și documente. VII. Cărți domnești, zapise și răvașe. Partea III. Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Buc, 1904, p. VI, nr. 19, 20), la 1749 era pomenit un Grigorie învinuit de agitație contra Unirii și la 1753 stolnicul Milco recomanda Companiei un vatopedin (*Ibidem*, nr. 118, p. 67); *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1132, nr. 1106. A se vedea și Ath. Karathanasis, *L'hellenisme en Transylvanie. L'activite culturelle, nationale et religieuse des compagnies commerciales helleniques des Sibiu et de Brașov aux XVIII-XIX siècles*, Institute for Balkan Studies, Thessalonique, 1989, p. 103.

64. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1132, nr. 1107; Bodogae, *op. cit.*, tabel; Moisescu, *op. cit.*, p. 248.

65. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 27, nr. 81; D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 41; Bodogae, *op. cit.*, p. 125.

66. *Op. cit.*, tabele.

67. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 19, nr. 53.

68. *Ibidem*, p. 48.

69. *Ibidem*, p. 38, nr. 123.

70. "Ανιστορήθη εκ νέου ο ναός ούτος σιά συνδρομήσ τής εύσεβούς και φιλοχρίστου κυρίας Δομνίτζης Ἐλέγκω Χαντζέρλη ἐν ἔτει αωμζ, κατά μήνα Αύγουστου, χείρ Ματθαίου" (S-a repictat din nou biserica aceasta cu concursul și cheltuiala cucerniciei și de Hristos iubitoare domnițe Elenco Hangerli în anul 1847, luna august, cu mâna lui Matei) – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 33, nr. 104.

1858, care pomenește pe egumenul Agapie de la Bărboiu, deși nu știm de vreo reparație acolo în acel an⁷¹. Poate că acest Agapie să fi contribuit cu bani la reparațiile care s-au făcut la catolicon, încă de pe la sfârșitul secolului XVIII sau poate că atunci s-a mai făcut vreo reparație picturii.

Lucru foarte rar și puțin îndoielnic este închinarea la 1846 sau poate ceva mai înainte a unei *biserici* din Chișinău. Însă este posibil, căci Basarabia fusese luată de ruși la 1812 și ei au continuat să ajute Muntele Athos⁷². Tot așa trebuie să se fi închinat și un alt metoc din Basarabia, **Codrul Sârbilor**, după cum m-a informat, ca și în cazul de mai sus, dl. Florin Marinescu. Ca tabloul să fie complet, tot pe aceeași cale am mai aflat de un alt metoc de la **Grăjdeni**, din județul Bârlad, închinat pe la 1689 de către Constantin Cantemir la mănăstirea Mira și confirmat de Patriarhul ecumenic Iacob⁷³. Ceva mai târziu, metocul a fost dat Goliei⁷⁴. Cu acesta, numărul metoacelor vatopediene ar fi de 22, însă pare-se a fi avut 24. Deci de alte două nu am reușit să mai aflu, dacă cu adevărat vor fi existat. Chiar numai și cu cele 22, Vatopedul, a întrecut orice altă mănăstire athonită, tot așa de bogate și ele.

Toate aceste date schimbă cu totul imaginea pe care Vatopedul a avut-o în istoriografia românească, dovedindu-se a fi fost cea mai bogată în metoace și proprietăți în Principate, cum nu a mai fost vreo altă mănăstire. Dovedind că Vatopedul a avut atât de multe metoace în Principatele române schimbăm aserțiunea de până acum că întreg Muntele Athos avea 75 de metoace. Ceea ce nu s-a spus până acum, fie dintr-o cercetare precară, care avea la bază lipsa de documente, fie dintr-o oarecare tendențiozitate, este că Muntele Athos, în întregime, avea cel puțin 100 de metoace în Țările Române, și nu numai 25! Acesta este noul pe care îl aducem. Și existența acestor locașuri care au făcut legătura noastră cu acele Locuri Sfinte, a constituit motivația legăturilor noastre cu grecii ca purtători de tradiție bizantină.

Schimbările interculturale dintre cele două popoare sunt extrem de simțibile, pe de o parte prin literatura greacă tradusă masiv la noi, datorită acelor călugări români care mergeau acolo și aduceau ce era mai de valoare, iar, pe de altă parte, se vede și în bogăția bibliotecilor athonite și în speșă a Vatopedului, una dintre cele mai mari. Există în această bibliotecă imens de multe cărți tipărite la noi de învățați greci și dedicate domnilor români și care în mod sigur trebuie să conțină însemnări de mare interes pentru istoricul care se va ocupa de aici înainte de partea aceasta de istorie.

Totul, până acum, dovedește că Vatopedul datorează dărnicii românești mai mult decât oricare altă mănăstire de acolo, bunăstarea ei materială din ultimele patru veacuri. Poate că odată acest lucru își va găsi răsplătirea cea dreaptă.

71. "Αγάπιος ἀρχιμανδρίτης Βατοπαιδινός ἡγούμενος τῆς ἐν Ἰασίῳ μονῆς Μπαρμποῖου καὶ Παβνῶν τῆς Μακεδονίας ἀνατίθησαν 1858 Ἰαπριλίου 28" (Agapie arhimandritul Vatopedinul, egumen al mănăstirii Bărboi din Iași și din Ravnonul Macedoniei, 28 aprilie 1858) – *Ibidem*, p. 21, nr. 64.

72. Dl Florin Marinescu a semnalat existența unui document la Vatoped, cu nr. 68, care cuprinde o catagrafie a averilor acestui metoc și care era semnat de egumenul Meletie de la Vatoped și de arhim. Ioanichie.

73. AMV, *Catastife românești*, ar. 42, la Marinescu, s. 91.

74. "Arhivele Basarabiei", 1932, în *op. cit.*

3. Mănăstirea Ivir

Mănăstirea Ivirului, poate chiar cea mai veche din muntele Athos era întemeiată de regii georgieni, înainte de 972¹. În tipiconul de la 1045 semna ca al patrulea "egumenul Gheorghe de la Ivir" după Protosul Teofilact și egumenii Lavrei și Vatopedului, ceea ce atestă importanța ierarhică a mănăstirii². Însă, faptul mențiunii mănăstirii, la 1045, nu înseamnă că de abia atunci lua ființă, căci la 976, știm sigur, se ridică catoliconul împreună cu al Vatopedului³, iar în anii următori primea deja dani de la împăratul Vasile II Bulgaroctonul și tot așa până când, nici grecii și nici georgienii n-au mai putut-o ajuta și atunci au intervenit românii.

La 1259 mănăstirea a fost distrusă de pirații din Franța, mare parte din călugări fiind uciși⁴. Mănăstirea s-a refăcut, dar suferă o nouă distrugere, de data aceasta din partea împăratului unionist Mihail VIII Paleologul, ca represalii la neacceptarea unirii de la Lyon (1274) de către călugării iviriți⁵.

În legătură cu istoria mănăstirii stă și icoana Maicii Domnului – Portăreasa (Πορταίτησσα) – una dintre cele mai vestite în Sfântul Munte⁶. Legenda acestei icoane este foarte asemănătoare cu aceea a unei icoane a Maicii Domnului de la mănăstirea Rătești, județul Buzău. De altfel, în tot județul Buzău există câte o copie a Portaitisei, ce poartă cu sine legenda găsirii ei prin arătarea pe mare, acolo unde valurile o purtau, a unui stâlp de foc. Legenda a fost adusă de la Athos, în mod sigur.

Din secolul al XVI-lea, mănăstirea Ivir a intrat pe mâinile grecilor, deoarece regatul Iviriei căzuse și astfel mănăstirea începea să fie lipsită de un important sprijin. Georgienii au revenit cu daniile lor abia spre sfârșitul secolului XVII, când se reînființase statul georgian. În acest răstimp, Ivirul s-a bucurat de sprijinul despoților sârbi și bineînțeles nu i-au lipsit atenția și sprijinul domnilor români, precum vom vedea.

Arhiva Ivirului, foarte bogată de altfel, păstrează urmele relațiilor cu țările noastre încă din cele mai vechi timpuri. Numai marele istoric Spiridon Lambros a catalogat la Ivir cam 1.500 codici grecești⁷, nepunând la socoteală pe cei georgieni⁸.

1. Despre istoricul mănăstirii se poate consulta foarte buna lucrare a lui Manuel Ghedeon, *Λόγιοι καὶ βιβλιοθήκαι τῆς ἐν Αθῶν μονῆς τῶν Ἰβήρων* (*Învățați și biblioteci de la Mănăstirea Ivir din Athos*), "Εκκλησιαστικὴ ἀλήθεια", IV, 1884. De asemenea, date importante despre acest aspect se găsesc în lucrarea adusă la zi, cu o vastă bibliografie a învățatului grec Ioanis Mamalakis, *op. cit.* Câte ceva, dar mai pe scurt, ne înfățișează și T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 130-13.

2. Mamalakis, *op. cit.*, p. 66, 73. Ivirul era a patra mănăstire din șirul celor 180 care semneau acest tipicon.

3. *Ibidem*, p. 198, 2000; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 132 este pentru anul 979 după Ghedeon, p. 169.

4. Ghedeon, *Λόγιοι*, p. 173; H. Gelzer, *Vom Heiligen Berg und aus Mazedonien*, Leipzig, 1904, p. 20, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 134.

5. I. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ σχήματος* (*Istoria vestmântului preoțesc*), Constantinopol, 1863, p. 70-74; Ghedeon, *Λόγιοι*, p. 141-142, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 135.

6. Mamalakis, *op. cit.*, p. 35, nota 2; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 134, nota 3.

7. Catalog of the greeks manuscripts, Cambridge, II, 1900, p. 3-215.

8. Brosset, *Explications de quelques photographies par M. Sebastianov au Mont Athos*, în "Melanges asiatiques du Bulletin de l'Academie des sciences Petersburg", IV, 1849, p. 369-385; Petru Sebastianov fotografiase în 1852, 1857-1860 o serie de documente, inscripții, miniaturi publicate de Florinskji, *Documente athonite și fotografiile lor după Sebastianov*, Petersburg, 1880, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. XXIII-XXIV, p. 130. Mare parte din arhiva Ivirului se află azi la Moscova.

În 1997 când am vizitat mănăstirea Ivir, se construia o clădire impunătoare cu menirea de a deveni muzeu și arhivă. Arhiva Ivirului este la fel de bogată și în documente românești ceea ce atestă în mod incontestabil legături foarte puternice cu Țările Române. Așadar, arhiva românească a fost identificată și inventariată de un istoric român, Florin Marinescu. Voi rămâne însă în limitele a ceea ce s-a scris în această direcție. Sus-numitul a reușit să numere, în 1987, circa 2.200 documente românești, dintre care 1.850 independente, iar restul legate în catastife. Dintre acestea, 171 de documente sunt hrisoave domnești emise de 46 domni ai Moldovei și de 9 ai Țării Românești. În afară de aceștia au mai emis acte mitropolii Moldovei, Antonie, Iacob, Gavriil și Veniamin, Dionisie, mitropolitul Ungrovlahiei, egumeni de la Radu Vodă sau diferiți ispravnici în legătură cu anumite venituri ale metoacelor românești. Sunt numeroase și aceste documente care se referă la mănăstirile închinete, mai ales Radu Vodă și Precista din Târgu Ocna⁹.

Parte din documentele privitoare la metoacele românești ale Ivirului, în număr de 11, se găsește și la Arhivele Statului din București¹⁰. În fine, arhiva ce conține documente referitoare la mănăstirea Ivir și metoacele ei este foarte bogată, fiind rezultat al foarte strânselor legături între acestea și rezultat al extraordinarei atenții de care s-a bucurat mănăstirea georgiană din partea voievozilor, boierilor și clerului din Țările Române. O primă urmă a relațiilor între Ivir și români trimite la domnia lui Neagoe Basarab despre care "Viața Sf. Nifon" a lui Gavril Protul spune că ar fi adus apa de la două mile și "cu multă bogăție au împodobit". Iar doamna Despina, soția voievodului a cusut cu fir de aur o poală pentru icoana Maicii Domnului – Portărița¹¹. Tot Neagoe Basarab ar fi dat bani egumenului Dionisie, la 1513, pentru refacerea catoliconului și altor dependințe¹². Mănăstirea Ivir a beneficiat pentru început numai de atenția valahă, căci de cea moldovenească se va bucura mai târziu, adică abia din a doua jumătate a secolului XVII.

Este vorba de manuscrise ce au fost aduse de acolo de Suhanov la 1659, pentru corectarea cărților bisericești sub patriarhul Nikon – vezi Arhim. Vladimir, *Descrierea sistematică a manuscriselor din biblioteca sinodală din Moscova*, I, Moscova, 1894 (rusa), cf. *ibidem*, p. 130, nota 1. Cu toate acestea arhiva Ivirului a rămas una dintre cele mai bogate în Sfântul Munte.

9. Florin Marinescu, *Τα ρουμανικά έγγραφα*, p. 211-222; idem, *Valorificarea, Τα ρουμανικά αρχεία*, p. 505-507; idem, p. 195-201. În această ultimă lucrare menționează pentru Ivir numai 1.700 documente românești, dar este vorba de o inventariere făcută în 1985 pentru că misiunile la Ivir s-au întins până la 1988 când trebuia să se încheie procesul de fotografiere a documentelor. În această perioadă de trei ani, autorul va mai fi descoperit documente până la numărul de 2.200. Din păcate ele nu au fost publicate până la ora redactării acestei lucrări, însă potrivit spuselor autorului este de așteptat cât de curând apariția unui astfel de volum.

10. *Condica nr. 256: Condica mănăstirii Radu Vodă cu 1219 documente românești și copii grecești din anii 1506-1815*; mss. nr. 319, *Condică a socotelilor în bani ce au primit și au dat metoacele sfetagoricești Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sf. Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clocociov, Slatina, Roaba, Hotărani*; mss. nr. 430 conține 338 documente grecești și românești (copii și originale) dintre 1806-1832 privitoare la proprietăți și alte pricini ale mănăstirilor Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Slobozia, Sf. Apostoli, Jitianu, Baia de Aramă. Mai există o serie de pachete cu documente pe care le vom cita pe parcurs.

11. Ediția Tit Simedrea, 1937, p. 24.

12. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil*, nr. 220-221; N. Iorga, *Muntele Athos*. Despre o donație făcută tot de Neagoe Basarab mănăstirii Ivir, vezi *DRH. TR*, II, București, 1967, p. 430-431, nr. 228; p. 289-291, nr. 148; Năsturel, *Le Ma*, p. 108-109.

În documentele din sec. XVII există referirea că la mijlocul sec. XVI, un boier muntean Stelea Spătarul, închinase biserica sa din București la Ivir. Data donației era însă vag indicată: "sub prințul Mihnea". În mod sigur, este vorba de Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591).

În secolul al XVI-lea influența grecească era în plină creștere în Țările Române datorită și desei veniri a călugărilor athoniți în nordul Dunării. Însuși spătarul Stelea era grec de origine ceea ce explică închinarea mănăstirii sale către Ivir "cu toate moșiile și cu toate bucatele ca să fie metoh al sfintei mănăstiri Ivir"¹³. Tot Stelea a mai reclădit o ctitorie a vornicului Badea, o biserică de piatră la Grinduri, pe moșia Măgurele, pe care a închinat-o tot la Ivir, împreună cu moșiile Românești, Sârbi și Bănești pe care deja le avea aceasta de la primul ctitor¹⁴.

În cea de-a doua domnie, Mihnea Turcitul întărea, la 7 martie 1582, închinarea mănăstirii Stelea la Ivir și confirma și satele cu care ctitorul o înzestrase: Răceni, Paraipani, Măgurele, Cacaletți, Dâlga și o moară pe Colentina, în București. Toate acestea erau donate de Stelea, cu condiția ca monahii să-l pomenească în rugăciuni și la Sfintele slujbe¹⁵. Aceste închinări marcau începerea unei epoci de mare prosperitate pentru Ivir, dar nu numai pentru această mănăstire, ci pentru tot Muntele Athos. Din păcate, monahii iviriți nu s-au putut bucura prea mult de metocul lor de la Stelea pentru că, în 1595 Sinan Pașa, în urma campaniei sale împotriva lui Mihai Viteazul, în retragere, a pustiit toate fortificațiile orașului București împreună cu cele douăzeci și două de biserici ale sale, printre care și Stelea. În atare situație viața mănăstirii Stelea a fost întreruptă pentru aproape 30 ani¹⁶.

Lui Mihnea Turcitul i s-ar datora pictarea catoliconului de la Ivir, ceea ce s-ar justifica prin prezența voievodului în frescele de acolo. Într-un fel¹⁷, Mihnea avea o legătură mai specială cu Ivirul prin aceea că încredințase călugărilor de acolo creșterea fiului lui, Radu, viitor domn și, în această calitate, mare ajutor al acestei mănăstiri¹⁸. Drept recunoștință pentru ceea ce dobândise la Ivir, păstrând

13. ASB, *Secția istorică* (S. 1), doc. 7 martie 1582, orig. slav. 1193; idem, *Condica mănăstirii Radu Vodă*, mss. 256, f. 690-691. Pentru planul clădirii și organizarea vieții monahale în această mănăstire, spătarul Stelea a chemat călugări de la Ivir din Sf. Munte. Mănăstirea athonită a trimis pe un Averdechie Giurgiu (adică Giorgianul), pe diaconul Gavriil și alți monahi care au asistat la ridicarea mănăstirii – ASB, mss. 256, f. 108, 109; N. Iorga, *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724-725; Șt. Nicolaescu, *Istoricul mănăstirii Sf. Treime (Radu Vodă) din București*, București, 1939, p. 49; Gh. Cioran, *Mănăstirea Stelea din București*, în "RIR", XVI, fasc. II, București, 1947, p. 157-159.

14. *Ibidem*, p. 159, nota 4; Șt. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 49, redă și data închinării acesteia: 7 martie 1582. Nu o menționează P. Năsturel, *Le-Ma*.

15. *DIR*, sec. XVI, vol. 5, București, 1951-1953, p. 50-51; N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, 1961, p. 312 (mănăstirea Stelea); Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 249.

16. În retragerea sa înspre Dunăre, Sinan Pașa a transformat mănăstirea Sf. Treime în fortificație, dar lipsit de orice șansă, a abandonat lupta, nu după ce a distrus și această mănăstire – vezi Giurăscu-Giurăscu, *Istoria Românilor*, II, București, 1976, p. 328; 334-335; Gion D. Ionescu, Preot Grigorie Popescu, *Complexul monastic Radu Vodă*, în "G.B.", L, nr. 1-3, 1992, p. 74-75; G. Cioran, *Mănăstirea Stelea*, p. 160.

17. N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 489.

18. Este o tradiție românească aceasta că înainte de a-și pierde tronul și a îmbrățișa islamul ca să-și salveze viața, Mihnea și-a ascuns fiul la Ivir, de unde călugării l-au trimis la învățătură la Padova, în Italia, unde avusese coleg și pe viitorul patriarh, Chiril Lucaris. Până să ajungă patriarh, poziție pe care a căpătat-o numai prin susținerea domnului român, a trăit o vreme în Țara

adică amintirea cunoștințelor de limbă greacă și cunoștințelor dobândite la Padova și Veneția unde iviriții îl întreținuseră, Radu Mihnea le va închina la 10 febr. 1613 mănăstirea bucureșteană Sf. Treime, arsă altădată de Sinan Pașa, dar refăcută acum probabil de el, de vreme ce istoria a înregistrat-o și cu numele de "Radu Vodă"¹⁹. În actul închinării se stipulau anumite clauze a căror nerespectare a dus la confiscările din 1863-1864, în timpul lui Cuza²⁰.

Înainte de a se produce această închinare de care Ivirul a profitat din plin în secolele următoare, Radu Șerban hotăra, la 6 sept. 1605, un ajutor pentru ea de 16.000 aspri²¹ (aproximativ 100 piese de aur) sumă imensă la vremea aceea pe care numai un Ștefan cel Mare și-o permisesse în cazul Zografului.

O dată cu venirea la domnie, unul din primele obiective ale lui Radu Mihnea a fost să readucă mănăstirii Sf. Treime averile care-i fuseseră călcate. Abia apoi a închinat-o la Ivir. Numeroasele și imensele proprietăți ale ei au făcut din Sf. Treime poate cea mai bogată mănăstire din țară. Ca să ne facem o idee despre imensitatea posesiunilor ei, aducem în fața celor interesați, faptul existenței în Arhivele Statului București a 8.342 documente, aparținătoare perioadei 1497-1879, și 32 condici privind proprietățile Sf. Treimi. Mai există alte 405 dosare, dintre 1832-1872, și alte 41 diverse care privesc metoacele *Stelea*, *Tutana*, *Săcueni*, *Izvorul Voivodului*, *Bălteni* și *Iezerul*²². Având la îndemână o astfel de bibliografie am putut număra în averea Ivirului 15 metoace românești, majoritatea din Țara Românească, despre cele mai multe neputând să aflăm data închinării, fie pentru că actele s-au pierdut, fie pentru că Ivirul n-a beneficiat de ele prea mult timp, câteva fiind și dezînchinate, în anumite perioade. În final a rămas numai cu 11 metoace, după dezînchinare. Despre toate acestea însă vom avea să vorbim în cele ce

Românească, fiind predicator la curtea lui Radu Mihnea (între anii 1613-1615) – *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 723, nr. 697; Iorga, *Bizanț*, p. 154-158; Legenda petrecerii lui Radu la Ivir o expune și Gh. Cioran, *Σχέσεις*, p. 67-68, Bodogae, *Ajutoarele*, p. 137-138. Radu Mihnea a domnit de patru ori în Țara Românească: 1601-1602; 1611; 1611-1616; 1620-1623 și de două ori în Moldova: 1616-1619; 1623-1626 cf. Giurăscu, *Istoria românilor*, ed. 1975, p. 903-904. Cel care a semnalat prezența acestui portret la Ivir este A. Xyngopoulos, *Portraits inedits de deux voivodes valaques*, "Actes du XIVème Congres International des Etudes Byzantines", II, București, 1975, p. 647-649, însă nu se știe sigur, nimic nu dovedește a fi Radu Mihnea și tatăl său spune P. Năsturel, *Le Ma*, p. 111, nota 19.

19. ASB, mss. 256, f. 36-37; Mănăstirea Radu Vodă, cop. XXV/7; *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 723, nr. 696; *DIR. TR*, sec. XVII, vol. II, p. 150-152; *Eclaircissement*, p. 25-28; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 139; Gion Ionescu, Grigorie Popescu, *op. cit.*, p. 72; Năsturel, *Le Ma*, p. 112-113; Șt. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 45; idem, *Documente privitoare la istoricul mănăstirii Radu Vodă din București*, în "București", *Revistă a Muzeului Municipiului București*, nr. 1-2/an III, 1937, p. 212; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 259-264 redă ca an al închinării data 1614, după ce Radu Mihnea o reparase și o sfințise Chirii Lucaris.

20. Clauza era că se vor trimite la Locurile Sfinte numai veniturile ce constituie un surplus, însă de vreme ce călugării trimiteau mult mai mult decât li se permisesse prin actul de închinare, iar mănăstirile românești ajungeau în ruină, din cauza exploatării economice maxime, guvernul Cuza a hotărât retragerea închinărilor (vezi Marin Popescu Spineni, *op. cit.*).

21. *DIR. TR*, sec. XVII, vol. I, p. 196-197, nr. 189 (traducere românească la p. 625). La Bodogae, *Ajutoarele*, p. 138 și Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 136 apare confuzia între cei doi Radu, Mihnea și Șerban. În realitate, cel de-al doilea domnea la 1605 – cf. Moiescu, *Contribuția*, p. 249 cu excepția datei închinării Sf. Treimi: 1615.

22. Ileana Leonte, *Actele secției bunuri publice – București. Mănăstirea Radu-Vodă București*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Indice, nr. 18, București, 1948, p. 541.

urmează. Cunoaștem, în schimb, că mănăstirea *Radu Vodă* căreia îi erau închinată toate aceste mănăstiri sau schituri, și prin ea, Ivirului, ajunsese tocmai datorită acestor posesiuni extrem de bogată, și a putut să alimenteze – iată – până la secularizare, mănăstirea Ivir, toate acestea constituind, pe lângă atenția georgiană, un substanțial ajutor pentru supraviețuirea ei. Se spune că numărul moșiilor mănăstirii *Radu Vodă* era de 150, plus 125 hectare de vie, adăugându-i-se 185 locuri virane sau cu case, 20 prăvălii, cârciumi, mori²³. Faptul că mănăstirea *Radu Vodă* era dintre cele mai importante ale Valahiei este justificat prin aceea că ea devenise la 1577 sediu al Mitropoliei Ungrovlahiei. Ei bine, această mănăstire asupra căreia am insistat mai mult, deși perioada în discuție nu face subiectul lucrării noastre, decât ca argument pentru continuitatea procesului de susținere a Ortodoxiei de către romani, această mănăstire a oferit continue fonduri mănăstirii Ivir, până la 1863.

La 2 iunie 1621, Radu Mihnea a închinat mănăstirii Sf. Treime schitul de la Tutana–Argeș, cu toate ale ei²⁴, pentru ca la 13 iunie 1621 să-i mai dea un hrisov prin care sunt întărite moșiile mănăstirii din urmă²⁵. De acum încolo mănăstirii i se vor face daniile continue și i se vor da hrisoave de întărire a proprietăților, din ale căror venituri s-a putut hrăni Ivirul timp de secole. Vinăriciul de la Văleni, din dealul Piteștilor, constituia unul din veniturile cele mai de seamă ale mănăstirii²⁶.

Alexandru Copilul sau Coconul (1623-1627), fiul lui Radu Mihnea, urmând exemplul tatălui său în ce privește evlavia față de Ivir, a închinat și el acesteia mănăstirea *Bolintin*, la 14 martie 1625²⁷. La un an – 8 martie 1626 – același domn închina și *Glavaciocul* din județul Vlașca "cu toate satele și cu toate ocinele și cu toți țiganii și cu morile și cu viile și cu toate bucatele și cu toate veniturile"²⁸.

23. N. Popescu-Băjenaru, *Schitul Bălteni*, București, 1913, p. 84; G. Ionescu, G. Popescu, *op. cit.*, p. 78. Toate acestea aduceau, între 1737-1741, un venit general de 18.650 taleri, dintre care 3.100 mergeau la Athos. Venitul acesteia era depășit numai de al Cotrocenilor, care, din 37.000 taleri, strânși între 1730-1740, trimitea la Athos numai 1.800. Un venit mai mare avea mănăstirea Mărgineni, închinată la Muntele Sinai, anume de 47.800 taleri, între 1730-1739, și trimitea acolo numai 3.000 taleri – vezi Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 157. Făcându-se socoteala defalcat, pe an, venitul Radului Vodă era egal cu al Cotrocenilor, de 3.700 taleri anual, dar se observă că tot Radu Vodă, trimitea mai mulți bani la Athos. *Condica Mitropoliei Țării Românești*, nr. VI, p. 34 reda pentru anul 1740 un venit, la mănăstirea Radu Vodă, de 3.400 lei din care 300 plecau la Athos, 1.242 reveneau statului și numai 1.858 rămăneau mănăstirii. Adică mănăstirea se lipsea de aproape jumătate din venitul ei – Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 89. În 1832, mănăstirea Radu Vodă apărea cu un venit de 67.780 lei, în timp ce Tutana avea numai 500 lei anual – ASB, *Diplomatice*, p. 146.

24. DIR. ȚR, sec. XVII, vol. IV, nr. 34, p. 31-32; ASB, ms. 256, f. 602; idem, *Mănăstirea Radu Vodă*, orig. XIX/ter. 1.

25. DIR. ȚR, IV, nr. 43, p. 38-40. Istoricii Petru Năsturel spune că a văzut acest act la Xiropotamu dar purta data de 14 iunie – *op. cit.*, p. 114. Îi fuseseră închinată șapte sate sau opt dacă luăm în considerare un loc șters în șirul celor șapte, loc precedat de cuvântul "și satul..." – Șt. Andreescu, *Contribuții cu privire la trecutul mănăstirii Tutana*, "MO", nr. 3-4/1966, p. 256-257.

26. *Ibidem*, p. 265.

27. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724, nr. 699; DIR. ȚR, sec. XVII, tom IV, p. 486-487, nr. 503. Un an mai târziu, mănăstirea ilfoveană de la Bolintin va fi confirmată ca posesiune a călugărilor de la Simonopetra – Năstase, *Les documents roumains des Archives du couvent de Simonopetra*, "Σύμμεικτα", 5, 1983, p. 239. Ar putea însemna că iviriții, fie vânduseră metocul simonopetriților, fie făcuseră un schimb – vezi Năsturel, *Le Ma*, p. 115.

28. DRH. ȚR, vol. XXI, p. 36, nr. 24; Gr. Nandriș, *Documente slavo-române din mănăstirile Muntelui Athos (1372-1658)*, București, 1937, p. 125-127; Beza, *Biblioteci*, p. 56; Moiescu, *Contribuția*, p. 249; ASB, original slav, perg. X/9.

La 1639, Matei Basarab dezînchina această mănăstire cât și Bolintinul, împreună cu alte 18 mănăstiri, despre care documentul spunea că sunt închinat abuziv sau prin fals²⁹. Că era așa o dovedește existența unui act de confirmare a acestuia, al domnului, emis de patriarhul Partenie la 9 apr. 1641³⁰.

Între timp mănăstirea Ivir se îmbogățea prin donațiile pe care i le mai făcea, la 25 apr. 1625, doamna Chiajna, văduvă a vornicului Cernica. La această dată căruia o mănăstire cu câteva moșii și sate, mori, 4 magazine în București și toate acestea pentru sufletul ei³¹. Tot în aceeași zi Alexandru Coconul confirma închinarea către Ivir a mănăstirii *Iezerul* – așa se numea – fundație a nobilei doamne pe care ea însăși o va fi ridicat în apropierea mănăstirii care purta numele soțului ei. Mănăstirea nou închinată mai este cunoscută sub numele fondatoarei sale, *Chiajna* din Sărulești sau *Vorniceașa*³².

Patrimoniul Ivirului s-a îmbogățit foarte mult în această perioadă. Astfel, la 14 febr. 1630, Leon Vodă acorda un hrisov călugărilor de la Ivir, prin care le închina marea mănăstire de la *Dealul*, lângă Târgoviște. Donația se referea la mănăstirea Sf. Nicolae cât și la averile ei: sate, moșii, servitori, țigani, mori, o vie și toate obiectivele prețioase de la Dealul. Făcea această închinare sub motivul pericolului pustirii și ruinării mănăstirii³³. Și această mănăstire a fost dezînchinată de Matei Basarab, la 1639-1641 (3 documente) așa încât ea nu a apucat să-și dea veniturile la Ivir.

La 6 iunie 1630, același voievod închina din nou mănăstirea Stelea după ce fusese refăcută de către mitropolitul Grigorie³⁴. O dată terminată, mitropolitul a făcut din ea sediu mitropolitan, prin mutarea lui aici de la Târgoviște³⁵.

La Arhivele Statului din București mai există un act care pomenește de închinarea la Radu Vodă a unei biserici de la Pârâul Voievodului, pe 12 apr. 1630. Actul era emis la Iași³⁶ ceea ce ar putea să însemne că mănăstirea aceasta era moldovenească și nu avea cum să fie închinată la Radu Vodă, ci direct Ivirului.

29. Maior D. Papazoglu, *Hrisovul lui Matei Voivod Basarab pentru desrobirea sfintelor monastiri închinat*, anul 1641, București, 1860. De fapt, hrisovul a fost emis în trei rânduri: 1639, 1640, 1641 cf. *Memoire sur la question des couvents dedies*, Constantinopol, 1863, p. 2. *Hrisovul lui Matei Voivod Basarab pentru desrobirea sfintelor monastiri închinat din anul de la facerea lumii 7149, iar de la Hristos 1641, dat în scaunul Târgoviștei*, București, 1889.

30. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 162, nr. 246.

31. DIR. ȚR, veac XVII, tom IV, p. 502-503, nr. 525; ASB, ms. 256, f. 297-299; ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, orig. XV/6, 7.

32. DIR. ȚR, IV, p. 503-505, nr. 526; Năsturel, *Le Ma*, p. 116, notele 29 și 30.

33. Nandriș, *op. cit.*, p. 150-151; DRH, ȚR, XXIII, p. 96-99, nr. 52.

34. Domnitorul preciza că refacerea s-a făcut de către mitropolitul Grigorie, "cu banii strânși de el de la slujbele bisericesti, de la negustori și de alți creștini" – *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724, nr. 700 și p. 725, nr. 702. În actul de la clerul muntean, din 1634, și în acela semnat de mitropolit în 1635-1636 se spunea: "Smerenia mea Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei... văzând mănăstirea răposatului Stelea pustiiată atâția ani, sufletul meu s-a întristat pentru dânsa... și cu dumnezeiască râvnă m-am pornit și m-am apucat de dânsa ca să nu se piardă pomenirile ctitorilor și am înnoit sfânta biserică și casele care se văd" – ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, orig. XXIII/7, 8, 9; ASB, ms. 256, f. 1089; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724-727; Gh. Cioran, *Mănăstirea Stelea*, p. 163; P. Năsturel, *Le Ma*, p. 118-121; vezi și N. Iorga, *Studii și documente*, XI. *Documente moldovenesti*, București, p. 100-101.

35. ASB, ms. 256, f. 691.

36. Original slav XVI/16, I/9.

O știre interesantă pentru această perioadă este prezența, la 1640, a unui ieromonah, Serafim de la Ivir, ca preot al Companiei (comunității) grecești e acolo, fapt ce ne face să gândim că relațiile românilor cu Ivirul depășeau aria celor două Principate, extinzându-se și în Ardeal³⁷.

În 1642, la 28 iulie, mănăstirea Ivirului mai primea tot prin intermediul "Radului Vodă" mănăstirea Bălteni-Ilfov³⁸. Închinarea o făcea vornicul Hrizea care refăcuse această mănăstire, devenind astfel al doilea ctitor. El și-a înzestrat ctitoria permanent, până în zilele de pe urmă ale vieții sale precum și mărturisește în diata sa de la 28 iulie 1642: "*Și am închinat și eu sfânta mănăstire a mea de la Bălteni cu toate moșiile și viile și morile și pivnițe și prăvălii și țigani și dobitoc, cu toate ce are Sfânta mănăstire de la Ivir. Și am pus ispravnic pe duhovnicul meu, pe părintele Athanasie egumenul de la Sf. Troiță, care este purtător de grijă sufletului meu, ca să fie această mănăstire pe mâna sfinției sale până la moartea sfinției sale... Iar după moartea sa, pe cine-i va fi voia a lăsa egumen și năstavnice, acela să fie. Și când va fi vremea a să schimba egumenul de la Sf. Troiță și vor trimite de acolo de la Iveri, de acolo să trimeată și la Bălteni*"³⁹.

Toate aceste închinări au fost confirmate pe 16 ian. 1649 de către Matei Basarab. Adică, i se reînchinox Ivirului mănăstirile Sf. Treime și metoacele acesteia, Tutana, Bălteni, Iezerul, Stelea împreună cu moșiile lor, satele, viile, prăvăliile, țiganii și tot ce le mai aparținea⁴⁰. Premergător acestui act a fost unul din 20 iulie 1648 despre care nu pomenește nimeni, act ce se poate găsi în Arhivele Statului din București. Autorul era tot Matei Basarab care închina Ivirului tot Sf. Treime cu satele, țiganii și prăvăliile ei⁴¹.

Un ajutor substanțial, în bani, va veni Ivirului și de la Constantin Basarab al Țării Românești (1654-1658), care neputându-i oferi moșii sau alte proprietăți hotăra să-i dea anual 10.000 aspri, plus 500 celui care va veni după ei⁴². Ajutoare în bani a primit Ivirul nu numai din Țara Românească, ci și din Moldova. Astfel, la 20 ian. 1657, domnul Gh. Ștefan (1653-1658) împreună cu Ghedeon, mitropoli-

37. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Momente și aspecte esențiale ale influenței Sf. Munte asupra vieții religioase din Țările Române*, în "Ortodoxia", 1953, nr. 2, p. 289.

38. Biserica fusese întemeiată conform unui hrisov de la 1628 de o "maică Anghelina monahia, fata maicăi Cătălina, care au fost fata vel vornic de la Măgurele" în zilele de dinaintea domniei lui Mihai Viteazul – Alexandru Lăpedatu, *Biserica din Bălteni. Note istorice*, "BCMI", I, 1908, p. 107-110.

39. *Ibidem*, Șt. Nicolaescu, *Istoricul*, p. 47; idem, *Documente*, p. 213. În același an, patriarhul ecumenic Partenie I confirmă donația (noiembrie) – *Catalogul Documentelor Țării Românești*, vol. V, București, 1985, p. 339-340, nr. 771 și p. 375-376, nr. 869; Năsturel, *Le Ma*, p. 123, fără însă a da vreo altă informație.

40. Actul se găsește în cele două publicații ale lui Șt. Nicolaescu, citate mai sus și, în plus, acestea mai cuprind și o listă a stareților mănăstirii Radu Vodă, de la începuturi până la 1849. Grigorie Nandriș, *op. cit.*, p. 190-191, nr. 37 reproduce un act slav, tot din 1649, emis tot la Târgoviște în care Matei Basarab enumera proprietățile mănăstirii Radu Vodă în număr de 35. Actul era scris pe pergament de către miniaturistul Radu Sârbu – vezi Gh. Buluță, Sultana Craia, *Manuscrise miniaturate și ornate din epoca lui Matei Basarab*, București, 1984, p. 12. Acest impresionant număr de proprietăți l-a făcut pe D. P. Bogdan să afirme că Ivirul avea cele mai multe în Țara Românească – *Daniile*, p. 18.

41. *Mănăstirea Radu Vodă*, pac. XXV/13 bis (traducere); *Peceți*, nr. 63; ms. 256, f. 47-54 (copie).

42. ASB, *Peceți*, XXVIII/3, *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 731, nr. 713; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 141; Moisescu, *Contribuția*, p. 249.

tul de la Suceava, episcopul Atanasie al Romanului, Sava al Rădăuților și Teofan al Hușilor dăruiau Ivirului, "zidită de Teofana țarița" un ajutor de 3.500 aspri ce urma să fie ridicat anual⁴³. În acest timp circula și cartea religioasă descoperindu-se la Ivir o psaltire grecească scrisă propabil în Moldova pe la 1660⁴⁴.

Daniile în bani au fost continuate de Grigore Ghica al Țării Românești (1659-1660; 1660-1664; 1672-1673) care și el dădea 7.000 aspri la ivir cu hotărârea de a fi acordați anual. Dania era făcută la 30 ian. 1664 și repetată, în a treia domnie, la 23 mai 1672⁴⁵. La vremea când Grigorie Ghica făcea această din urmă danie (1672), Ivirul avea ca egumen pe un Damaschin Σκουρτου⁴⁶ care, probabil cu aceste ajutoare anuale, neîntrerupte, de la Constantin Basarab (din 1655), a reușit să refacă zugrăveala catoliconului și a trapezei (1672-1674). În plus, s-au mai construit, la 1673, un spital nou și un arhondaric la care contribuise cu 200 groși și patriarhul ecumenic Dionisie IV, dar restul provenea de la egumen. La 1674, se clădiră două paraclise, al Sf. Nicolae și al Sf. Arhangheli, tot cu cheltuiala lui Damaschin, egumen și schevofilax (cel ce avea în grijă vasele sfinte)⁴⁷.

În 1672, mitropolit al Ungrovlahiei era un călugăr, Dionisie, fost egumen la Radu Vodă, probabil un georgian de origine. Inițial fusese eclesiarh la mănăstirea Adormirii Maicii Domnului din Câmpulung, după care plecase la Athos, chiar în mănăstirea Ivir. De aici, fusese trimis, pe la 1660, ca egumen la metocul Ivirului din Moscova, cu hramul Sf. Nicolae⁴⁸. După șapte ani a fost înlocuit și a revenit la Ivir, pentru ca, între 1670-1671, să i se încredințeze egumenia mănăstirii Radu Vodă. De aici a fost înscăunat mitropolit al Țării Românești, pe la 24 iunie 1672. Însă, nu a apucat să păstorească prea mult, căci a murit în luna decembrie a aceluiași an⁴⁹.

Pe seama Ivirului se mai pune și închinarea schitului de la Vălenii de Munte, care, ca moșie fusese proprietatea mănăstirii Radu Vodă⁵⁰. Schitul ar fi fost închi-

43. ASB, *Peceti*, Moldova, Secția istorică, pac. X/13 (original slav); *Catalogul documentelor moldovenesti din Arhiva centrală a Statului*, vol. III, București, 1957-1970, p. 223; Moisescu, *Contribuția*, p. 249; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 731, nr. 714 redă anul 1659 pentru această danie, iar Bodogae, *Ajutoarele*, p. 141 spune că la 20 febr. 1649 s-ar fi făcut această danie de către Gh. Ștefan, însă el nu domnea la nici una din aceste date. La 1649 era domn încă Vasile Lupu, iar la 1659 Gheorghe Ghica (1658-1659), urmat în noiembrie pentru numai câteva zile de Constantin Șerban Basarab. Evident, este o greșeală. La Bodogae este explicabil căci el prelua informația de la Victor Langlois, *op. cit.*, p. 74, care s-a dovedit, deseori, nu foarte bine informat. Acest ajutor mai este pomenit de C. Cojocaru, *op. cit.*, II, p. 49.

44. P. Kondakov, *Monumente de artă creștină în Athos* (rusă), Petersburg, 1902, p. 291, cf. Bogdan, *Daniile*, p. 18; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 146.

45. ASB, *Peceti*, nr. 4 și 5; Moisescu, *Contribuția*, p. 250; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 141.

46. N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 50.

47. Manuil Ghedeon, *Ο Αθως*, p. 177-178, cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 273.

48. A. A. Tahiaos, *Το γεωργιανικόν ζήτημα* (1868-1918) (*Chestiunea Țărănească*), "Ιδρυμά μελετών Χεσονήσου του Αίμου", Tesalonic, 1962, p. 52 (închinarea a fost făcută la 1669 de către țarul Alexie Mihailovici (1645-1671)).

49. Păcurariu, *IBOR*, II, București, 1992, p. 127 și 279. Acest Dionisie Iviritul era și traducător al "Cronografului lui Dorotei al Monemvasiei", dar mai multe date ne oferă articolul lui Hr. G. Patrinely, *Διονύσιος ιβνρίτης, μεταφραστής της Χρονογραφίας του Δωροθέου εις την ρωσικήν και μητροπολίτης της Ουγγροβλαχίας* (*Dionisie Iviritul, traducător al Cronologiei lui Dorotei în rusește și mitropolit al Ungrovlahiei*), "ΕΕΒΣ", 32, 1963, p. 314-317.

50. Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 208-209.

nat pe la începutul sec. XVIII⁵¹, însă credem că este puțin probabil să se fi întâmplat așa. La 1684, schitul Vălenilor fusese închinat Cotrocenilor, mănăstire pe care Șerban Cantacuzino o închinase la Protaton, în Muntele Athos. Credem că este o confuzie între acest schit și o moșie a Vălenilor, pomenită în mai multe hrisoave, dar deosebită de locul unde se află schitul.

La Ivir există un portret al lui Șerban Cantacuzino (1678-1688), domn al Țării Românești, însoțit de un altul al unei fete de 8-10 ani cu inscripția "*Anastasia*", probabil vreo fiică a domnului care a murit de mică, pentru că "*Genealogia Catacuzinilor*" n-o menționează⁵². Motivul acestei apariții, este lesne de înțeles, îl constituia faptul că domnul a fost ctitor acolo și, în plus, în timpul său, Nichifor și Ștefana, cu ajutorul proegumenului Solomon, au ridicat la 1680 paraclisul "Portaitisei" (Maica Domnului Portărița), dar la pictură s-a adăugat și "prea luminatul nostru domn Șerban Voievod" potrivit inscripției din 1683, reînnoită în 1853⁵³. Pe peretele nartexului se află zugrăvit și mitropolitul Teofan al Moldovei⁵⁴, dar care este dintre cei care au purtat acest nume nu se poate spune cu precizie. Este posibil să fie vorba de Teofan II (1578-1581; 1582-1588), retras în Muntele Athos și înmormântat la Dohiaru.

Tot atunci Șerban Cantacuzino a emis un hrisov care se află în biblioteca mănăstirii, un hrisov prin care se confirmau privilegiile acordate anterior Ivirului⁵⁵. Pentru că a venit vorba de bibliotecă, trebuie amintit că aceasta tot voievodului român i se datorează⁵⁶.

51. Nicolae Iorga susținea că ctitorii schitului de la Văleni, Hagi Stoian și soția sa, Ilinca, l-ar fi închinat inițial la Cotroceni pe la 1680, dar după cutremurul din 1737, a revenit Ivirului – *Inscripții din bisericile României*, București, 1908, II, p. 232 și 233, nr. 668-682. Reparația este pusă pe seama călugărului ivrit Zaharia de Galipoli. Tot Iorga spune că, după cutremurul din 1802, era refăcută de Visarion Lavriotul, egumenul Cotrocenilor și nu al Sf. Treimi – Radu Vodă (?) – idem, *Mănăstirea Vălenii de Munte*, "BCMI", XVII, 1924, p. 100-106). Iorga îl confunda pe acest Visarion al Cotrocenilor (1798-1815) cu acela care era român de origine și fusese, între 1722-1725, egumen la Radu Vodă. Dar și T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 144 îi confundă atunci când susține că acesta din urmă ar fi reparat, după 1737 schitul Vălenilor, pe când el fusese într-adevăr reparat, dar de Zaharia de Galipoli (ivirit), cam în acel timp, iar în 1809 este reparat de Visarion de Cotroceni, căci suferise în urma cutremurului de la 1802. O monografie foarte bună a Cotrocenilor redă chiar actul de închinare al Schitului Vălenilor către mare mănăstire, dar ctitorii sus menționați nu pomeneau, așa cum se obișnuia, că ar fi fost închinat la Radu Vodă sau Ivir – G. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupeștilor (Sf. Elefterie) și Grozăveștilor*, București, 1902.

52. Scrisă de banul Mihail Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902; vezi și Emil Turdeanu, *Un portrait de Șerban Cantacuzino, prince de Valachie an monastere d'Iviron an Mont Athos*, "Revue des Etudes Roumaines", XV, 1975, p. 211-213.

53. "Ἱστορίθη δὲ διὰ ἐξόδου καὶ ἀναλώμασι τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἡμῶν Ἀϋθεντός πάσης Οὐγγροβλαχίας, κυρίου Σερβάν Βοιβόδα τοῦ ἐκ γένους Καντακουζηνοῦ" (S-a pictat cu cheltuiala Prea Luminatului Domn a toată Ungrovlahia, Șerban Voievod din neamul Cantacuzinilor) – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 264, p. 83, Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 202; Iorga, *Mont Athos*, p. 49; Beza, *Bibliotecă*, p. 56. Evident Marcu Beza redă din greșală ca dată a ctitoririi acestui paraclis anul 1689 în *Urme*, p. 52.

54. *Ibidem*, idem, *Bibliotecă*, p. 56.

55. Em. Turdeanu, *Un portrait*, p. 212.

56. N. Iorga, *Mont Athos*, p. 49. O altă parte din bibliotecă era donată de patriarhul Dionisie IV, în 1678, Ghedeon, *Λόγιοι*, p. 593; Iorga, *Bizant*, p. 170. Acest patriarh este îngropat chiar la Radu Vodă (1696), fiind un protejat al marelui domn Constantin Brâncoveanu – Bodogae, *Ajutoarele*, p. 143.

În toată această perioadă de până acum, dar și în cea care a urmat, metoacele românești ale Ivirului s-au îmbogățit continuu prin primirea de noi proprietăți sau redobândirea unor proprietăți "cotropite" în acest secol de diverse persoane. Din secolele XVII și XVIII s-au și păstrat foarte multe documente în Arhivele Statului care vădesc că Radu Vodă, Tutana, Stelea și-au mărit mereu domeniile prin danii sau cumpărări succesive⁵⁷. Pe de altă parte, Ivirul a fost ajutat și în mod direct de către domnii români. Chiar și egumenii de la Radu Vodă au avut o contribuție foarte mare în ridicarea Ivirului. La 1725, egumenul Visarion de la Radu Vodă ridică cu propria-i cheltuială, la Ivir, un turn cu orologiu⁵⁸, iar un an mai târziu tot el ridică pridvorul din partea dreaptă la paraclisul Sf. Nicolae⁵⁹, pentru ca mai târziu, la 1737, să-l refacă și să-l repicteze cu totul, după cum ne arăta o inscripție care azi nu se mai păstrează⁶⁰. Tot atunci Visarion refăcuse și paraclisul Sf. Arhangheli⁶¹, după ce mai înainte, la 1734, îi înnoise baptisteriul⁶². Cât despre acest Visarion, lucrurile sunt lămurite așa cum se poate de altfel constata din cele expuse ceva mai înainte (vezi nota 51).

Pe la 1764, a izbucnit o ceartă între iviriți, lavrioți și vatopedieni, dar conflictul acesta va fi înmuiat de un bancher constantinopolitan Stavrange sau Stavroglu care va face danii la fiecare din aceste mănăstiri. Ivirului îi va oferi 10.000 groși sau 1.500 lire otomane, bani care au permis refacerea chiliilor, paraclisului Sf. Gheorghe și ridicarea zidului de împrejmuire al mănăstirii, ce se poate vedea până azi⁶³. Toți acești bani fuseseră smulși din țară de la noi⁶⁴.

Ba mai mult, Ivirul mai primea la 1768 încă un metoc, de data aceasta din Moldova. Domnul Grigorie Calimachi (1767-1769), reprezentant al uneia dintre marile familii românești⁶⁵ care au ajutat locurile sfinte, îi închina în acel an mănăstirea *Precista-Răducanu*, din Târgu-Ocna. Erau de fapt două mănăstiri unite întruna și anume Precista fondată pe la 1683 și Răducanu, fondată pe la 1762. După ce au fost contopite sub conducerea unui singur egumen, trimis de la Ivir, au fost închinare, rămânând astfel până la secularizare⁶⁶. Bineînțeles, ca orice mănă-

57. Academia Română, *Condica moșiilor mănăstirii Radului Vodă*, nr. 4985, ASB, mss. 256; Gh. Cioran, *Mănăstirea Stelea*, p. 165-169; Șt. Andreescu, *op. cit.*, p. 266-273.

58. G. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 469; Millet, Petit, Pargoire, *op. cit.*, p. 66, nr. 217.

59. K. Vlahos, *op. cit.*, p. 202.

60. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 82, nr. 259 nu au regăsit inscripția, ci au preluat-o numai de la Ghedeon, *O Athos*, p. 179.

61. Mamalakis, *op. cit.*, p. 301.

62. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 469.

63. Ghedeon, *op. cit.*, p. 118-119; Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 547; K. Sathas, *Μεσσαίωνική Βιβλιοθήκη (Biblioteca mediteraneană)*, III, Atena, 1872, p. 180; Iorga, *Muntele Athos*, p. 206; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 144.

64. Constantin Erbiceanu, *Bărbați culti*, p. 170.

65. Grigorie Calimachi era fiul lui Ioan Teodor Călmașul, care, după o ședere îndelungată la Constantinopol își schimbă numele, grecizându-l și devenind domn în Moldova. El a mijlocit pentru fratele său, Gavriil Calimachi obținerea scaunului mitropolitan la Tesalonic, în 1745, pentru ca în 1760 să fie adus de fratele său, domn pe atunci în Moldova, în locul mitropolitului Iacob Putneanul, păstorind până la 1786 – Păcurariu, *IBOR*, II, p. 445-448 (vezi și bibliografia de la p. 454-455).

66. Coman Vasilescu, *Istoricul Bisericii Monastirea Răducanu*, București, 1935, p. 22-23; Cojocaru, *op. cit.*, p. 59; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 142 și Moiescu, *Contribuția*, p. 250 redau corect anul închinării, dar, în mod cu totul greșit, o atribuie lui Petru Șchiopul!

năstire închinată, și aceasta fusese dăruită cu moșii sau cu alte proprietăți. În general, toate proprietățile pe care le cunoaștem din acte sunt pe numele mănăstirii Precista și nici una, aproape, nu se află pe numele mănăstirii Răducanu, explicația fiind că, la secularizare, egumenul acesteia, Damaschin Iviritul a luat cu sine toate documentele⁶⁷, acestea aflându-se azi printre cele 2.200 despre care am pomenit la începutul lucrării. Sperăm că o viitoare cercetare să dovedească și acest lucru.

Referitor la închinările de mănăstiri, ne atrage atenția o presupusă închinare, de la 1793, către Ivir, a mănăstirii muscelene Vieroș (lângă Pitești). Interesant de studiat în acest caz este modul în care se făceau sau trebuiau să se facă închinările la sfârșitul sec. XVIII. Cel care dorea s-o închine, probabil la îndemnul iviriților, era logofătul Radu Golescu, urmaș al ctitorilor acestei mănăstiri. El făcuse către domnul Alexandru Constanrin Moruzi o cerere prin care îi solicita permisiunea spre a o închina la Ivir. Motivul era că mănăstirea merge rău și este în scădere, având numai datorii care o sărăciseră, lucru ce l-a determinat să ceară protecția Ivirului, pentru că văzuse cum toate celelalte mănăstiri ce îi erau închinete mergeau spre creșterea economică⁶⁸.

Iată cum concepțiile din istoriografia românească de până acum, conform cărora călugării greci erau cei care ruinau mănăstirile sunt contrazise de acest act, tot așa cum sunt contrazise și în cazul închinării Căprianei, mănăstirea basarabeană, la Zografu (vezi articolul nostru despre Zografu). Această închinare se făcea tot din aceleași motive. Și exemplele acestea nu sunt singulare. Ba, ni se spune că mănăstirile puse sub oblăduirea acestora din Athos creșteau economic. Evident însă că lucrurile nu se pot generaliza, căci au fost, într-adevăr, și mănăstiri închinete, exploatate până la ruinare de către egumenii greci, tot așa cum nu se poate generaliza concepția istorică românească de până acum, aceea că fanariotismul sau, altfel spus, grecismul a constituit un rău esențial pentru Țările Române. Nicolae Iorga⁶⁹, cel puțin, fondator al Școlii critice de istorie, împreună cu D. Onciul și I. Bogdan, cât și unii istorici de mai târziu au susținut beneficitea grecismului pentru cultura română sau pentru ridicarea românească în general. Contactul româno-grec a generat cu totul altceva decât răul propovăduit în istoria noastră de până acum.

Dar să continuăm în problema închinării Vieroșului. După expunerea motivelor ce l-ar fi făcut pe logofătul Golescu să ia această decizie, el propunea domnului să devină coautor al închinării, dar îi cerea permisiunea finalizării acestui fapt ca să poată stabili niște clauze împreună cu iviriții și probabil să fixeze clar ce parte din venituri să revină Ivirului. Constantăm din cele expuse că la acest sfârșit de secol închinările nu se mai puteau face fără avizul domnitorului. Închinarea nici nu s-a produs pentru că domnul dădea la 29 dec. 1793 rezoluția negativă⁷⁰.

67. Coman Vasilescu, *Istoricul bisericii*, p. 25.

68. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1786-1800, tom III (sau al V-lea al seriei 1774-1800), București, 1893, p. 48.

69. *Cultura română sub fanarioți*; idem, *Au fost Moldova*; Horia Opreșescu, *Les princes phanariotes et l'europeanisation des roumains*, "Balkan Studies", 1990, nr. 107; Se poate consulta și foarte interesantul volum "Symposium l'epoque phanariote" 21-25 oct. 1973, Tesalonic, 1974.

70. Urechia, *op. cit.*, p. 48.

Chiar dacă nu a putut primi această mănăstire, Ivirul a beneficiat în continuare de veniturile celorlalte pe care le deținea în Țara Românească și Moldova (vezi nota 23), adăugându-i-se danii noi aproape de la fiecare domn, mai ales după 1767, când Alexandru Scarlat Ghica (1766-1768) îi oferea pentru fiecare an câte 15.000 aspri⁷¹. În virtutea acestei bune tradiții, Ivirul mai primea câte 300 de taleri pe an de la domniile lui Aleandru Ipsilanti (1774-1782) și anume la 13 sept. 1776, N. Constantin Caragea (1782-1783), adică în 1782 și în domnia lui Mihail Șuțu (1791-1792), chiar în anul 1792, pe 18 iunie⁷². Mănăstirea Radu Vodă primea, și ea, la 22 sept. 1775 de la Alexandru Ipsilanti o milă de vinărici din dealul Vălenilor de Muscel, așa cum fusese dat și la 1763 de Cehan Racoviță⁷³. Apoi, Alexandru Constantin Moruzi oferea la 30 mai 1793, mănăstirii Ivir, un venit anual de 260 taleri de la cămărașul de ocnă (slujbașul care avea grijă de odăile domnului în special de camera domnească de unde se aproviziona domnia) și alți 100 de la Carvasara (biroul vamal), "ca să fie sfintei mănăstiri de ajutor și de întărire părinților călugări de hrană și de chivernisie". Hrisovul menționa că mila nu este nouă, ci o făcuse și Mihail Șuțu la 18 iunie 1792⁷⁴. Alexandru Constantin Moruzi nu s-a oprit aici cu daniile, căci 12 iunie 1793 acorda mile atât mănăstirii Radu Vodă, cât și Tutanei. Primei mănăstiri, egumenită, ni se spune, de chir Ignatie, probabil un grec, îi dădea vinăriciul din dealul Lupeștilor lângă București și din dealul Vălenilor așa cum o făcuseră domnii de mai înainte⁷⁵, apoi îi scutea 500 oi de oierit și douăzeci de liude (unități de familie) de slujbași le scutea de orice dajdie. De unde până atunci lua câte doi bani de vadră, vinărici din dealul Vălenilor, îi dădea acuma patru bani și câte o sută de bolovani de sare anual de la ocna Slănicului. Iar Tutanei îi scutea tot 20 de oameni (slugi) de orice impozit și la vremea vinăriciului, din cinci bani ce s-ar fi luat din dealul Vălenilor pe vadra de vin, dădea mănăstirii patru⁷⁶. La 29 iunie 1794, același domn mai făcea o reglementare în privința modului în care trebuia acordat vinăriciul din dealul Pitești⁷⁷, iar la 26 mai 1795 miluia cu sare un metoh ivirit din Constantinopol, *Bebeichiu*⁷⁸.

După cum spuneam, daniile acestea nu s-au restrâns numai la o domnie, ci aproape toți domnii fanarioți au confirmat daniile mai vechi, adăugând uneori elemente noi. De pildă, Alexandru Ipsilanti (1796-1797) va confirma și el în trei rânduri, în 1797, daniile mai vechi: la 3 septembrie întărea mila pentru vinărici către

71. ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, XXVIII/6, Moisescu, *Contribuția*, p. 250 redă anul 1764 pentru această danie, desemnând ca autor al ei pe Scarlat Ghica. Redarea este greșită pentru că la 1764 nu domnea nici Scarlat Ghica (1758-1761; 1765-1766), nici Alexandru Scarlat Ghica, fiul celuilalt, ci domnea Ștefan Racoviță (1764-1765). De numele lui Ștefan Racoviță este legată o altă danie, de fapt o scutire de dijmă dată mănăstirii Stelea pentru 13 pogoane de vie, scutire pe care o dăduse primul egumen acestuia, la 1713 – ASB, mss. 256, f. 731. La fel procedaseră Nicolae Mavrocordat, Ion Mavrocordat, Grigorie II Ghica, Mihail Racoviță și Scarlat Ghica – Gh. Cioran, *Mănăstirea Stelea*, p. 167.

72. ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, XXVIII/7, 8, 9.

73. Urechia, *op. cit.*, II, (1774-1786), p. 109-110.

74. *Ibidem*, tom IV, (1786-1800), p. 233-234; ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, CXLIV/2, 3.

75. *Ibidem*, nr. 1

76. *Ibidem*, IV, p. 76-78.

77. ASB, *Mănăstirea Radu Vodă*, CXLIV/4.

78. *Ibidem*, nr. 5.

Radu Vodă, la 2 octombrie dădea Ivirului 200 taleri anual de la cămărașii de ocnă și alți 100 taleri de la Carvasara, iar la 14 noiembrie întărea dania anterioară către Bebeichiu, metohul Ivirului, dar îi mai dădea în plus și 100 taleri de la carvasara vămilor⁷⁹. Aceleași mile le întărea și Constantin Hangerli (1797-1799) în 1798, de trei ori: 26 mai, 30 iulie (2 acte)⁸⁰. Daniile acestea le putem urmări până pe la 1825, repetându-le domnii Alexandru Constantin Moruzi, la 24 aug. 1799, în a doua sa domnie (1799-1801)⁸¹, Constantin Alexandru Ipsilanti, la 26 și 28 apr. 1803 (3 documente), în prima domnie dintre 1802-1806⁸², Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818) la 22 febr. 1813⁸³, Alexandru Nicolae Șuțu (1818-1821) la 26 febr. 1819⁸⁴ și Grigorie Dimitrie Ghica, primul domn pământean (1822-1828) în trei rânduri ale anului 1824: 17 și 25 august, apoi 12 septembrie⁸⁵.

Pentru anul 1825, am putut găsi o serie de documente, în condica manuscris nr. 319⁸⁶, documente ce păstrează socotelile de bani ce se datorau de către metoace Muntelui Athos. Ca urmare, există o contabilitate foarte precisă a sumelor care se trimeteau în acel an, 1825, sume care au ajuns probabil și ulterior acestei date la mănăstirile athonite.

Enorm de multe aceste faceri de bine, au putut asigura ani buni un venit minim, metoacelor românești ale Ivirului și implicit acesteia din urmă. Refacerile care s-au făcut în anii sec. XVIII⁸⁷, chiar dacă nu s-au datorat exclusiv daniilor românești, cum e cazul atâtor mănăstiri din Athos, susținute din acești bani care se adăugau bogatelor danii rusești sau georgiene.

Tot din danii românești se pare că s-a întemeiat și una dintre dependențele Ivirului: schitul Sf. Ioan Botezătorul. Potrivit istoricului român T. Bodogae, banii necesari ar fi fost adunați de Zaharia, egumenul Vălenilor de Munte, prin 1730⁸⁸.

Tocmai datorită acestui imens sprijin, mănăstirea Ivirului a reușit să treacă prin istorie și să se mențină, așa cum începuse, printre primele, împreună cu Lavra și cu Vatopedul, acesta din urmă fiind o altă mare beneficiară a bogatului ajutor românesc (deținea în Țările Române aproximativ 25 metoace!). Poate numai Vato-

79. *Ibidem*, nr. 6, 7, 8.

80. *Ibidem*, nr. 9, 10, 11.

81. *Ibidem*, nr. 13.

82. *Ibidem*, nr. 14, 15, 16.

83. *Ibidem*, nr. 17.

84. *Ibidem*, nr. 18.

85. *Ibidem*, nr. 19, 20, 21.

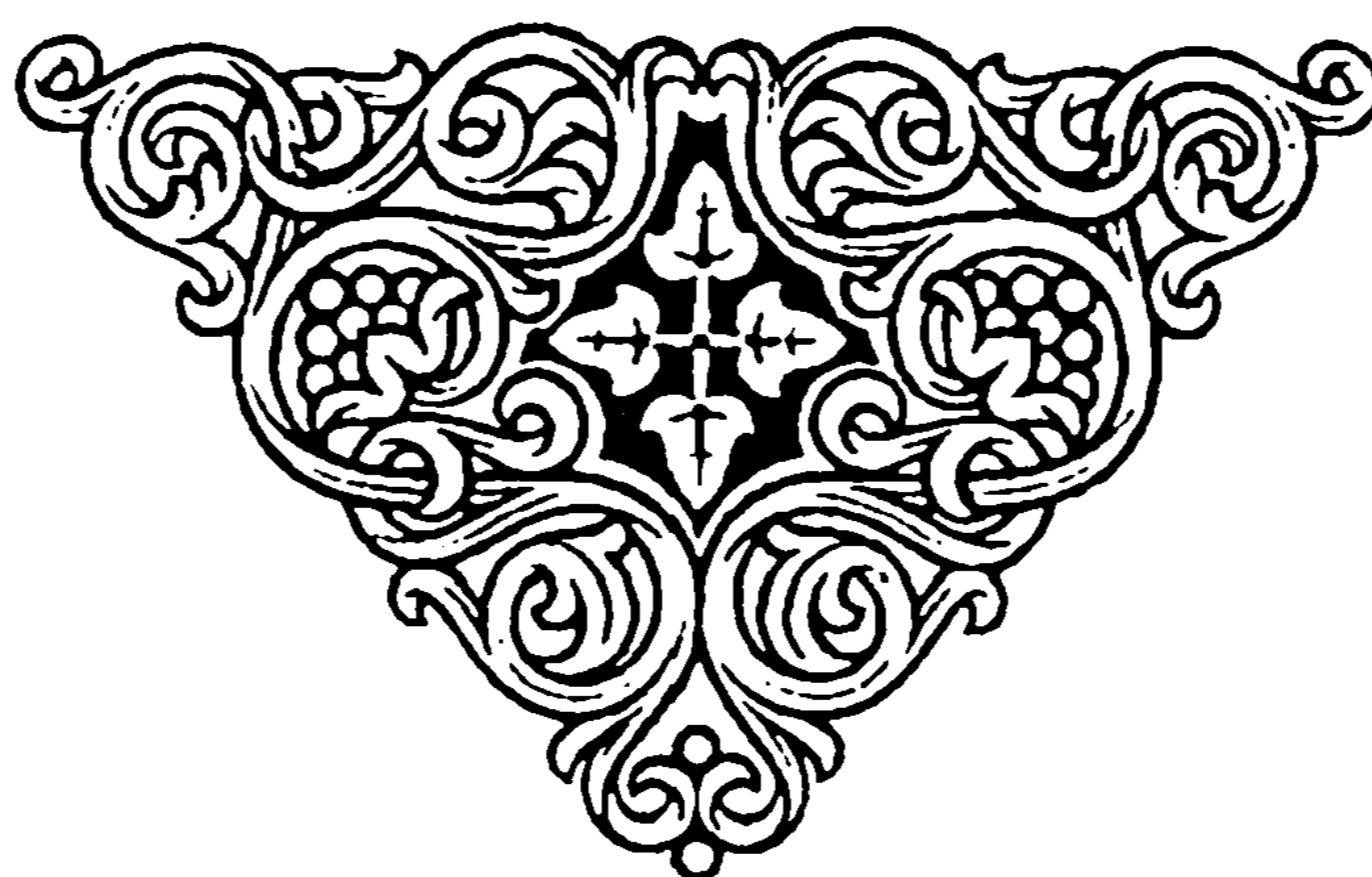
86. *Condică a socotelilor în bani ce au primit și au dat metoacele sfetagoricești: Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sf. Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clocociov, Slatina, Roaba, Hotărani* (a se consulta și Ileana Leonte, *op. cit.*, Indice nr. 18, nr. 3915, 3940, 3966, 3983, 3986, 4010, 4013, 4035, 4036, 4074, 4114, 4256).

87. În 1832 s-a refăcut catoliconul, în 1848, trapeza, în 1858 și 1888, biserica Portăresei, la 1812 și 1846 paraclisul Sf. Vasile – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 234; Hr. Ktena, *Απαντα τὰ ἐν ΑΟ ἱερὰ καθιδρύματα εἰς 726 ἐν ὄλῳ ἀνερχόμενα καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῶ*, Atena, 1935, p. 535-536.

88. *Op. cit.*, p. 146; Zaharia e pomenit în testamentul patriarhului Serafim, din 1734, cf. Gheodeon, *op. cit.*, p. 172.

pedul și Ivirul împreună dețineau o treime din numărul de metoace românești, ele fiind cu totul în jurul numărului de 100, așa cum am dovedit în alt loc.

Sprijinul românesc a fost imens, atunci când s-a putut, iar contactul româno-ivirit nu s-a limitat în mod sigur numai la acest tip de ajutoare. Bogata bibliotecă a Ivirului poate dovedi, prin bogăția de carte tipărită în Țările Române⁸⁹, un interes și în susținerea spirituală din partea românilor, un interes pentru cultura greacă în general. Repet însă: rezultatele acestui contact, aproape pentasecular, din această lucrare, suferă o lacună și anume, aceea a catalogării până acum a celor 2.200 documente de la Ivir. Făcând un calcul banal, 2.200 de documente pe o perioadă de cinci secole înseamnă 440 acte pe secol adică 4,4 acte pe an! Acte românești⁹⁰. Ținând cont că domnii emiteau documente de danii sau confirmări, de obicei la începutul domniei lor și poate o mai făceau vreodată pe parcurs, atunci numărul actelor pe "cap de domn" este imens. Evident, ne referim strict la actele privind Muntele Athos. Ce vor fi ascunzând ele vom vedea într-un oarecare viitor.

89. Virgil Cândea, *Mărturii*, p. 487-490.

90. O listă de documente, repartizate pe domnii, se găsește la Fl. Marinescu, *Τα ρουμανικά έγγραφα*, p. 217-222.

4. Mănăstirea Hilandar

Ca una care a jucat un rol așa de mare în viața spirituală și culturală a Serbiei, mănăstirea Hilandar, cu adevărat "Lavră sârbească", a provocat o întreagă literatură istorică la sârbi¹. N-au lipsit, evident, nici studiile sau catalogările străine precum acelea ale lui Louis Petit și B. Korablew².

Inițial, mănăstirea nu a fost sârbească, ci a fost întemeiată de greci, pe la 985³ și nu se pomenește de existența călugărilor sârbi înainte de 1186. Pe la această dată apăreau aici câțiva monahi sârbi veniți de la Sfântul Pantelimon a rușilor care au atras la viața călugărească pe fiul jupanului Ștefan Neemania, viitorul arhiepiscop al Serbiei, Sf. Sava. Până la 1204, când acesta a urcat în tronul arhiepiscopiei nou înființate, a desfășurat o bogată activitate organizatorică și cărturărească la Hilandar, traducând și copiind cărți, dar alcătuind și foarte cunoscutul tipic ce constituie azi baza liturgică a majorității Bisericilor Ortodoxe.

Atât cât a durat regatul sârb, mănăstirea Hilandar s-a aflat în vârful ierarhiei în Muntele Athos, menținându-se pe locul patru până foarte târziu. Acest fapt s-a datorat situației economice foarte înfloritoare ca rezultat al activității de susținere a ei de către despoții sârbi. Aceștia i-au făcut continuu dani. Între 1290-1303, Ștefan Milutin i-a ridicat biserica centrală, trapeza și o parte din chiliile celor trei etaje⁴, iar pe la 1343-1346 o ajuta și Ștefan Dușan, acordându-i moșii sau făcându-i dani în bani⁵.

La 1389, Statul sârb a fost desființat de turci, iar cei care au preluat protecția Hilandarului, cu un secol mai târziu, au fost domnii români. Această oblăduire s-a înrădăcinat curând într-o concepție de politică religioasă. Ea răspunde rolului pe care, după căderea Patriarhiilor ortodoxe din Balcani, domnii români se simțeau datori să-l asume față de creștinii rămași fără alt sprijin. Ea aducea în vadul tradiției românești deopotrivă moștenirea despoților sârbi și a bazileilor bizantini. Dădea țarilor noastre, strâmtorate sub raport politic, o mare menire creștină pe orizontul unei lumi unde religia îmbrăca toate formele vieții culturale⁶.

În acest sens chiar avem un document de la Vlad Călugărul – este de fapt primul document cunoscut pentru Hilandar – prin care acorda un ajutor de 5.000 de aspri, la 1492, cu condiția ca monahii de acolo să-l pomenească pe el și tot neamul lui la sfintele slujbe. În același timp, voievodul își lua angajamentul de a ajuta mănăstirea în fiecare an cu această sumă⁷.

1. Lucrările sârbești sunt citate de autori precum T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 148-149; Petre Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 127-140. Alții s-au ocupat și mai îndeaproape de mănăstirea Hilandar: Em. Turdeanu, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos*, "Cercetări Literare", IV, 1941, p. 60-112 și I. R. Mircea, *Relations culturelles roumano-serbes au XVIeme siècle*, "RESEE", I, 3-4, 1963.

2. *Actes de Hilandar*, în "Actes de l'Athos", 5, VV Sp., 1911.

3. Porfir Ouspenskij, *Istoria Afona*, Kiev, 1877, I, p. 103-104, p. 197, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 149.

4. Liubomir Stoianovici, *Stari srpski zapisi i nadpisi*, I, Belgrad, 1902, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 152.

5. Manuil Ghedeon, *Ἡ Ἀθῶς*, p. 179.

6. Em. Turdeanu, *Legăturile*, p. 62.

7. Actul a fost editat in extenso de I. R. Mircea, *op. cit.*, p. 381-391 (documentul la p. 416-417); P. Năsturel, *Sultana Mara, Vlad Vodă Călugărul și începutul legăturilor Țării Românești cu mănăstirea Hilandar (1492)*, "GB", nr. 5-6, 1960, p. 498-502. O interpretare se găsește la Em. Turdeanu, *Nouveaux documents concernant des dans roumains au monastere de Chilandar du Mont Athos*, "Revue des etudes roumains", III-IV, 1955-1956, p. 230-232.

Gestul lui Vlad Călugărul a fost continuat de fiul său, Radu cel Mare, și el menționat în hrisovul de la 1492. În martie 1497, el va accepta la rândul său să devină fondator la Hilandar, înnoind vechiul înscris cu care frații de acolo veneau să dovedească, anual, angajamentul pe care strămoșul său îl făcuse⁸. Apoi, la 19 aprilie 1498, Radu a primit la București vizita diaconului Visarion ce venise să aducă "binecuvântarea obișnuită" din partea mănăstirii, a egumenului Eftimie și a fraților trăitori la Hilandar, informându-l totodată pe domnitor asupra nevoilor mănăstirii. În urma acestora, Radu accepta să devină "noul fondator ca și prinții de altădată", promițând continuarea daniei de 5.000 aspri. Ca și tatăl său, cerea să fie pomenit împreună cu tot neamul său, să fie deci înscris în dipticele mănăstirii, unde se poate regăsi până astăzi⁹.

Cele trei acte de până acum permit afirmația că, timp de 14 ani, mănăstirea ar fi primit 70.000 de aspri (1492-1505) sau aproximativ 1.400 piese de aur, sumă oricum imensă pentru atunci.

Este interesant de analizat modul în care călugării aceștia veneau după banii promiși. Se constată că există o procedură care consta în aducerea acelei "binecuvântări obișnuite", ca pretext pentru al informa pe domn asupra lipsurilor mănăstirii lor, lipsuri ce ar fi trebuit împlinite. Poate că după acest ritual s-au petrecut lucrurile de fiecare dată când atoniții veneau după milă prin țările noastre.

Tot așa trebuie să se fi desfășurat lucrurile și pe vremea lui Vlad cel Tânăr, intervenția călugărilor soldându-se cu un act redactat în 15 mai, prin care noul domn, ca și cei dinaintea sa, accepta să devină ctitor, donând pentru aceasta 5.000 aspri, plus alți 500 celui care urma să vină să ia banii¹⁰.

Sunt de asemenea cunoscute relațiile Hilandarului cu Neagoe Basarab care, ca și la Ivron, construisese un apeduct¹¹. La 15 august 1517, când Neagoe sfințea mănăstirea sa de la Curtea de Argeș, istoria a înregistrat cu acest prilej prezența egumenului de la Hilandar. Atunci a decis Neagoe să acorde mănăstirii sârbești un ajutor de 7.000 aspri, în urma intervenției proegumenului Leontie și a bătrânului monah Mardarie, care se plânseseră de lipsa hainelor mănăstirești¹².

Acestei danii i-au urmat altele de 10.000 aspri, de la Radu de la Afumați (30 aprilie 1525)¹³ și o alta identică de la Vlad Vintilă (27 aprilie 1534), căreia îi adăugase 800 aspri pentru curier¹⁴. La 13 martie 1533, Hilandarul avea să primească încă o danie de 3.000 aspri, de data aceasta din Moldova lui Petru Rareș¹⁵. O sumă și mai mare, de 15.000 aspri, a mai primit de la Mihnea Turcitul, la 8 fe-

8. DRH, *TR*, I, București, 1966, p. 439-441, nr. 271.

9. *Ibidem*, p. 461-463, nr. 284. Cei 5.000 de aspri primiți atunci de mănăstire însemnau 102 piese de aur – Năsturel, *Le MA*, p. 311-313.

10. DRH, *TR*, II, p. 151-155, nr. 72.

11. Tit Simearea, *Gavriil Protul, Viața și traiul Sf. Nifon*, p. 24; Năsturel, *Le MA*, p. 107; Gh. Cioran, *Σχέσεις*, p. 31, 195.

12. Stoica Nicolaescu, *O danie a lui Neagoe Basarab la mănăstirea Hilandar din Sf. Munte*, "Noua revistă bisericească", V, nr. 13-16, Buc., 1924, p. 14-15.

13. DRH, *TR*, II, p. 435-437, nr. 233; vezi și monografia lui N. Stoicescu, *Radu de la Afumați*, Buc., 1983.

14. DRH, *TR*, III, p. 290-293, nr. 178; Hurmuzaki, vol. XIV, p. 44; Ghedeon, *op. cit.*, p. 80.

15. DIR, *A. Moldova*, Buc., 1951, I, p. 356-357; Bogdan, *Daniile*, p. 35.

bruarie 1589¹⁶, dată după care, istoria relațiilor românilor cu Hilandarul înregistrează acolo prezența unui călugăr român, Mardarie, proegumen al mănăstirii de la "Radu Vodă". El dona la Athos un "Minei" pe noiembrie, scris chiar de el la 1593¹⁷. Prezența acestui Mardarie la Hilandar¹⁸ este încă o dovadă că Athosul reprezenta o pepinieră de formare monastică pentru români, chiar dacă sursele sunt destul de tăcute în această privință.

După ajutorul pe care Radu Șerban îl oferea Hilandarului la 1608¹⁹, mai avem știri privitoare la legăturile mănăstirii cu Țările Române abia pe timpul lui Matei Basarab, care, ca susținător al culturii slave, s-a îngrijit de trimiterea de cărți acolo.

Un manuscris de la mănăstirea Hilandar ne dă ocazia să vorbim de activitatea pe care o desfășura la Athos, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, copistul moldovean Chiril Hluboceanul²⁰. Și-a început munca la Zografu, în 1639, păstrându-se acolo trei manuscrise lucrate chiar de el, din care unul, cel mai vechi, a trecut la Hilandar. Este vorba despre un "Apostol" cu 333 foi, purtând însemnarea: "În anul 7148 (1639), luna decembrie, ziua 23, s-a sfârșit această carte dumnezeiască numită Scrisoarea apostolicească din porunca ieromonahului Paisie, egumenul Zografului care este în Sfântul Munte Athos. În acest sfânt lăcaș s-a terminat prin scrierea de mână a mult păcătosului Chiril Hluboceanul a căruia patrie este moldovalahă..."²¹. Este posibil ca acest Paisie să-l fi cunoscut pe Chiril din vremea în care venea după mile din Moldova.

În 1640, Chiril mai termina de scris un "Minei" pe luna mai și tot pe atunci o "Psaltire"²². În acea vreme, să nu uităm, Zografu se afla sub oblăduirea marelui Vasile Lupu care îi și închinase de altfel mănăstirea Dobrovăț, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, împreună cu o serie de moșii în Basarabia (vezi aici capitolul despre Zografu). În acest timp, Hilandarul a beneficiat de generoasa protecție a lui Matei Basarab, unul dintre exponenții promovării culturii slavo-sârbești pe teritoriul românesc.

Din tipografia primită de la Petru Movilă al Kievului, cu meșteri ruteni, s-a dat la iveală, în 1635, "Molitvelnicul" de la Câmpulung²³. Într-un răstimp de 20 de ani,

16. *DIR, B. Țara Românească*, V, Buc., 1952, p. 388-390; *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 86; Bogdan, *Daniile*, p. 35; Moisescu, *Contribuția*, p. 251.

17. Descriș de Sava de Hilandareș, *Rukopisi a starotisky Hilandarske*, p. 44, cf. Turdeanu, *Legăturile*, p. 81; idem, *Un moine roumain au Mont Athos, aux Lieux Saints et en Egypte à fin du XVeme siecle*, "RER", III-IV, 1955-1956, p. 233-235.

18. Un Mardarie, copist faimos, este cunoscut și în prima jumătate a sec. XVII, foarte atașat de mentorul său, episcopul Teofil de Râmnic (1619-1636) și stareț al Bistriței. Cel dintâi manuscris rămas de la el este un "Trebnic" (Molitfelnic), Râmnic, 1624, aflat azi la Moscova. O "Psaltire" copiată la Bistrița (1627) se află în Biblioteca Academiei Române. Se mai poate menționa un "Tetraevanghel" (1643) scris la Căldărușani tot de un Mardarie, dar desigur altul decât cel din 1593 de la mănăstirea domnească, "Sfânta Treime", așa cum se scria pe carte, care se intitula și proigumen, ceea ce presupune o vârstă destul de înaintată ca să mai apuce și anul 1643 – Turdeanu, *Legăturile*, p. 81-85.

19. *Ibidem*, p. 85; Moisescu, *Contribuția*, p. 251.

20. Istoricii A. I. Iacimirskij presupune că este unul și același cu diacul cunoscut de la Iași, în 1635, pe nume Grigorie Hluboceanul, numit acum Chiril din cauza schimbării de nume ce o cerea intrarea în monahism. Acesta copia la 1635 un "Tetraevanghel" – *Slovenskaia i russkia rukopisi romanskij bibliotekii*, p. 107, cf. Turdeanu, *Legăturile*, p. 86.

21. *Ibidem*, p. 86-87.

22. *Ibidem*.

23. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche (BRV)*, I, Buc. 1903, p. 103-104, p. 529-532, nr. 35; Dan Simionescu, D. P. Bogdan, *Începuturile culturale ale lui Matei Basarab*, "BOR", LXVI, 1983, p. 866-880.

tipografia a mai produs cam 15 cărți pentru nevoile românilor și slavilor, cărți ce au ajuns nu numai în țările slave, ci și la Muntele Athos²⁴. La Hilandar se pot găsi încă "Psaltirea" de la 1638-1641 și "Urmarea lui Hristos", tradusă din limba latină în limba slavă la 1647 de către cumnatul voievodului, Udriște Năsturel²⁵.

Dar dovada cea mai vie despre interesul ce se purta la Muntele Athos acestor publicații reiese din împrejurările care au adus sub teascuri "Triodul-Penticostar" (Târgoviște, 1649). Cuviosul Damaschin, egumenul mănăstirii Hilandarului pe la 1637, întorcându-se din Rusia, unde fusese spre a aduna ajutoare, s-a oprit și-n Muntenia voievodului Matei Basarab. Aici s-a plâns doamnei Elena, soția domnitorului, că ortografia bulgară a tipăriturilor de a noi încurca la citit pe călugării din mănăstirile sârbești. De aceea, pentru a se aduce noi corecturi în sensul cerut de el, a trimis în Țara Românească pe ieromonahul Ioan, călugăr bosniac, cu scopul de a supraveghea corectura²⁶. Între corectori s-a aflat și un călugăr rus, pe nume Rafail²⁷.

Evlaviosul domn a donat aici, la 1643, și o icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, așa cum făcuse și în cazul altor mănăstiri athonite. Icoana este îmbrăcată în argint și piele, purtând însemnarea: "*Acest chip sfânt și făcător de minuni al Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioarei Maria și al eternului său Fiu pe care îl ține în brațele sale neprihănite, cel ce șade pe Heruvimi și slăvit de Serafimi, l-a împodobit evlaviosul și iubitorul de Hristos, mare și strălucit Domn și Gospodar al întregii Țări a Ungrovlahiei, Io Matei Basarab Voievod și cu evlavioasa lui soție, doamna Elina... Cu binecuvântarea Prea Sfințitului arhiepiscop și mitropolit Teofil, prin osteneala și prin zelul meu, al umilului mitropolit al Ienopolei, Longhin Korenici. Sprijinitori și sfătuitori ai acestei sfinte și dumnezeiești lucrări au fost jupânul Stroe, marele vistiernic și jupânul Udriște, al doilea logofăt și jupânul Șerban, al doilea vistiernic... S-a sfârșit această lucrare în anul 7551, iar de la nașterea mântuitoare a Domnului și Dumnezeului și Mântuitor al nostru Iisus Hristos, 1643, luna august 15, crugul soarelui II, al lunii 7, temelia 20..."²⁸.*

Este imposibil ca Matei Basarab să nu fi acordat Hilandarului și dani în bani, dar din păcate, fără documente nu putem susține prea mult. Știm numai că Matei Basarab a plătit cheltuielile necesare renovării trapezei mănăstirii, la 1645²⁹, și

24. BRV, p. 106-107, 532-535, nr. 37; Sava Hilandareș, *op. cit.*, p. 88-89, cf. Turdeanu, *Legăturile*, p. 89.

25. BRV, p. 158-160, nr. 52.

26. *Ibidem*, p. 171-175, nr. 55; N. Iorga, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, "ARMSI", s. III, tom XVIII, 1932-1933, p. 57-67; Em. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și iugoslavi*, "Cercetări Literare", III, 1939, p. 169-175.

27. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 154-155.

28. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 36; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 490; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 491; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 155. Acel mitropolit este văr și urmaș al lui Sava Brancovici. Longhin avea să-și părăsească scaunul de la Inău (Ienopole) pe la 1640, din cauza persecuției calvinilor. A venit în Țara Românească și s-a așezat la mănăstirea Comana: Silviu Dragomir, *Câteva date despre familia mitropolitului Sava Brancovici*, "Revista Teologică", Sibiu, II, 1908, p. 342-349; Silviu Anuichi, *Relații bisericesti româno-sârbe în secolele XVII-XVIII*, Buc. 1980, p. 33; Marcu Beza, *Urme*, p. 37.

29. P. Kondakov, *Monumente de artă creștină în Athos* (rusă), Petersburg, 1902, p. 53, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 155.

aceasta în urma vizitei aceluia egumen Damaschin, care îndrăznise să ceară și cărți corectate din tipografia domnească.

În arhivele Hilandarului se mai păstrează acte care atestă existența ajutoarelor românești și după moartea lui Matei Basarab. Astfel, între 1652-1654, doamna Nedelea, soția lui Constantin Șerban Basarab, domn al Țării Românești în acea perioadă, dăruia două moșii mănăstirii athonite³⁰.

Daniile au continuat sub Mihnea III Radu (1658-1659) care oferea 5.000 aspri Hilandarului³¹, pentru ca, la 1669, Antonie Vodă din Popești (1669-1672) să mărească suma la 10.000 aspri³². Gheorghe Duca (1673-1678) a continuat tradiția, redactând un hrisov pentru mănăstirea sârbească, între 1674-1676, dar din păcate nu știm exact cât a dat³³.

Un alt amănunt de la Hilandar ne deschide o perspectivă cuprinzătoare asupra realității prezenței domnitorilor români la Muntele Athos. Ne referim aici la un manuscris slav al "Vieții sfinților martiri Serghie și Vach", prăznuiți de Biserica Ortodoxă la 7 octombrie, manuscris ce cuprinde și însemnarea următoare: "*Să fie cunoscut întregii noastre frății că această pravilă în amintirea lui Serghie și Vach a poruncit-o protectorul nostru Șerban Beg pentru a ține veghile (a face priveghere) și a sluji liturghii și a face rugăciuni către Dumnezeu și către Sf. Mucenici Serghie și Vach pentru Șerban Voievod și pentru părinții și copiii săi și pentru toată țara sa. De asemenea se face cunoscut și celorlalte mănăstiri din tot Sfântul Munte să se țină la fel această regulă până se va înălța noua sa mănăstire din București. În anul 7193 (1685), sub egumenul Simeon ieromonah*"³⁴.

Abia ajuns la domnie, Șerban Vodă a plănuț să zidească o mănăstire în pădurea de la Cotroceni, lucru ce a debutat la 1679 și a luat sfârșit la 1685. Călugării de la Athos au fost invitați să se așeze în noua mănăstire, pe care, în 15 oct. 1682, o închinase tuturor lăcașurilor athonite³⁵. Urmare a fost că, prin așezarea călugărilor greci aici, limba de cult a devenit greaca, începând să-și dispute supremația cu slavona. Așa a poruncit domnul ca la 1685 să se dea la lumină slujba celor doi mucenici, pe grecește. Broșura de 22 pagini s-a tipărit la Iași, întrucât în Țara Românească nu exista deocamdată tiparniță cu litere grecești³⁶. Semnificativ în această privință este faptul că imediat s-a făcut și o traducere slavonă a acestei slujbe ce se găsește la Hilandar (26 foi). Deci manuscrisul citat anterior a apărut în limba slavă imediat după ce s-a tipărit slujba în grecește. Ca urmare, acea însemnare care reedita îndemnurile voievodului din actul de închinare al Cotrocenilor de la 15 oct. 1682, apare acum și pe manuscrisul cu pricina, ceea ce ar putea să ducă la

30. Bosko Bojovici, "*Le Mont Athos et les Roumains*" de Petre Năsturel et les documents princiers valaques de Chilandar; "Balcanica", 18-19, 1987-1988, p. 339, nr. 30, cf. V. Căndea, *Mărturii*, p. 475, nr. 1058.

31. Bojovici, *op. cit.*, p. 400, nr. 28, cf. *ibidem*, nr. 1059.

32. Bojovici, *op. cit.*, p. 400, nr. 29, cf. *ibidem*, nr. 1060.

33. Turdeanu, *Legăturile*, p. 94.

34. Sava Hilandareș, *op. cit.*, p. 73, nr. 336, cf. Turdeanu, *Legăturile*, p. 97-98. Damian Bogdan spune că acestea erau consemnate și de un hrisov din 15 oct. 1682 ce se află în arhiva mănăstirii Marii Lavre, ceea ce însemna că marele binefăcător impunea această rânduială tuturor mănăstirilor athonite, cărora, în acel an, avea să le închine Cotroceniul, căci despre ea era vorba – *Daniile*, p. 39.

35. Hurmuzaki, XIV, p. 231-238, 248-255, 262-264.

36. BRV, I, p. 277-278, nr. 83; Turdeanu, *Legăturile*, p. 98-99. Textul grecesc se găsește și în J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, tom CXV, p. 1005-1032.

asertiunea că a fost tradus în Țara Românească, probabil de către un monah atonit și atunci s-a simțit nevoia de a reaminti mai vechea rânduială cu care călugării erau datori, mai ales pentru faptul că li se închinase celebra ctitorie. În sensul celor afirmate, un învățat român întărea: "*Domn de largi năzuințe, protector al literelor grecești, în aceeași măsură în care a fost stimulator al culturii românești (vezi "Biblia de la București", 1668), el n-a neglijat nici tradiția care atașa țara sa de Biserica slavă. Prin această mică traducere pusă în serviciul mănăstirilor sârbești și bulgărești de la Athos, el trimitea un mesaj și tuturor celorlalte frății de a mării memoria mucenicilor cărora el le închinase acum o ctitorie în București*"³⁷.

Un alt episod cu binefaceri se va derula în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu și el mare sprijinitor al Orientului Ortodox. În 1694, domnitorul întărea unui Milco din Baia de Aramă (jud. Mehedinți) un loc cumpărat în satul Meria³⁸, loc pe care acesta, împreună cu Cornea Brăiloiu, mare ban al Olteniei, vor începe să ridice pe la 1699 – la îndemnul Brâncoveanului – un schit. Acesta s-a numit *Baia de Aramă* și s-a terminat cu totul pe la 1703³⁹. Ceea ce ne interesează, însă, este faptul închinării sale la mănăstirea Hilandar. Nu se știe cu precizie când se va fi întâmplat acest fapt, dar bănuim că trebuie să se fi petrecut după ce schitul a fost terminat. Deducția aceasta stă în legătură cu două argumente care ne stau la îndemână: pe de o parte inscripția votivă, iar pe de alta o picătură din interiorul bisericii.

Așa cum vom vedea, autorul daniei este cu siguranță jupânul Milco Băiașul, sârb de origine, ceea ce explică afinitatea lui cu Hilandarul. Inscripția pisaniei din pronaos suna astfel: "*Cu vrerea Tatălui și cu îndemnarea Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt au făcut această biserică dumnealui jupanu Cornea Brăiloiu Ban, dimpreună cu dumnealui jupanu Milco Băiașul, nepotu de frate Poznanu Căpitănu, cu toată cheltuiala dumnealor și fiindu egumen chiru Vasile arhimandritul în zilele prealuminatului și bunului creștinu Domn Io Constantin Basarabu Vvd. Începutu-s-au a se zidi această sfântă biserică la mai 22, leat 7207 (1699) și au săvârșit cu toată poboaba ei la mai 7, leat 7211 (1703). Eu mâna păcătoasă, pictorul bisericii Neagoe și Partenie, eromonah de la Tismana*"⁴⁰.

Pe de altă parte, pomeneam de o pictură ce se găsește pe peretele sudic, în interiorul bisericii, care înfățișează pe primul egumen "*Chiru Vasile arhimandritu ot Hilandaru*"⁴¹.

Acestea două puse în legătură duc la deducția că sunt contemporane. Biserica se terminase de zugrăvit la 1703, iar pictura ne spune că primul egumen era de la Hilandar. De ce ar fi fost el de acolo, dacă schitul nu ar fi fost închinat acestei mănăstiri? Deci este posibil ca închinarea să se fi făcut chiar la 1703 sau, cel mai devreme, la 1700, când începea să se picteze, ceea ce însemna că biserica era deja gata și funcționa. Nu se cunosc amănunte despre egumenul Vasile, dar faptul că

37. Emil Turdeanu, *Legăturile*, p. 99.

38. Căndea, *Mărturii*, p. 475, nr. 1062.

39. Radu Crețeanu, *Biserica din Baia de Aramă*, "M.O.", 10-12, 1995, p. 564-565; N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească*, Craiova, 1970, vol. I, p. 47.

40. Virgil Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, "BCMI", an XXVII, 1934, p. 118. Închinarea este pomentă și de Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 129; Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 144; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 155.

41. Crețeanu, *Biserica din Baia*, p. 569.

schitul de la Baia de Aramă a fost închinat la Hilandar se explică prin aceea că nu numai ctitorul, dar și o mare parte a populației de acolo trebuie să fi fost sârbească. Atunci, de ce inscripțiile sunt toate în slavonă, apoi picturile înfățișează pe patronii Bisericii sârbe, dacă locuitorii de aici nu ar fi fost sârbi?

De-a lungul timpului, Baia de Aramă a primit mai multe danii, dintre care multe ajungeau și la Hilandar sau daniile erau acordate direct mănăstirii sârbești de la Athos, precum vom vedea mai jos.

La puțin timp după terminarea lucrărilor acolo, la 1704, Constantin Brâncoveanu îndrepta deja o danie către Hilandar⁴², iar Ștefan Cantacuzino întărea la 1715 vechile averi ale schitului Baia de Aramă⁴³.

În perioada fanariotă s-a înregistrat un declin. Domnii nemaifiind aleșii țării, erau văzuți drept simpli dregători ai Porții. Vechea concepție bizantină, care fusese a unui Neagoc Basarab, Ștefan cel Mare ori a unui Vasile Lupu și a tuturor voievozilor până la Brâncoveanu, a fost funciar compromisă de acești gospodari care-și dobândeau acum puterea direct de la Sultan. În plus, la 1722, mănăstirea Hilandarului a fost distrusă de un foc cumplit și nu s-a mai refăcut decât odată cu reînvierea Statului sârb, adică un secol mai târziu. E drept că aflăm pe la 1716 de venirea după mile în Valahia a unui călugăr Macarie, chiar de la Hilandar, având contact și cu Compania greacă din Sibiu, mai precis cu starostele ei Hrisant⁴⁴. În rest, rămâne ca mănăstirea Hilandarului să se fi întreținut din veniturile Băii de Aramă, despre care aflăm că la începutul secolului XIX erau de 7.100 lei⁴⁵.

Legăturile cu Țara Românească nu s-au întrerupt, ci știm sigur că la Baia de Aramă au mers tot egumeni hilandarioți. De pildă, pe la 1730 murea la Baia duhovnicul athonit Zaharia⁴⁶.

Mănăstirea Hilandar a mai primit probabil danii de la domnii fanarioți, deși în afară de o danie cunoscută a domnului Mihai Șuțu (1738-1786; 1791-1792), în decembrie 1783⁴⁷, arhivele românești nu mai conțin nici un indiciu în acest sens pentru secolul XVIII. Abia din secolul al XIX-lea vedem că Hilandarul a mai beneficiat de danii diverse; cunoaștem despre o închinare de casă cu grădină în București din 4 mai 1814⁴⁸, apoi, la 10 iunie 1814, fie i se mai închina o casă tot în București, fie este vorba despre o întărire a daniei făcută cu o lună în urmă⁴⁹. Și tot în același an, pe 10 septembrie, mai primea o casă de la Ploiești⁵⁰.

În acele vremuri, mănăstirea Hilandarului a mai primit o danie însemnată și anume i s-a închinat o biserică din București. Cum s-a întâmplat evenimentul? În 1813, un creștin din București, pe numele său *Alexie*, a mers spre închinare la Sf. Munte. Ajungând la Hilandar și văzând poate situația grea în care se afla mânăs-

42. Căndea, *Mărturii*, p. 475, nr. 1063.

43. I. Donat, *Fundațiile religioase ale Olteniei*, "Arhivele Olteniei", 1936, p. 271-272.

44. N. Iorga, *Studii și Documente. XII. Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, Buc., 1906, p. 19-20; *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 884.

45. Brezoianu, *op. cit.*, p. 129.

46. Turdeanu, *Legăturile*, p. 102.

47. Arhivele Statului București, *Mănăstirea Spirea din Deal*, pac. III/6; Moisescu, *Contribuții*, p. 251.

48. ASB, *Mănăstirea Baia de Aramă*, cop. Slavă, pac. I/93, 94.

49. *Ibidem*, cop. sl. I/95.

50. *Ibidem*, orig. gr. I/97.

tirea, i-a închinat bisericuță zidită "dintru a sa strădanie în mahalaua ce se zice Slobozia, aproape de capul podului Șerban Vodă unde a făcut și case și le-a împrejmuit cu grădină". În anul următor, când atoniții au venit la București să-și vadă metocul, au fost primiți de soția ctitorului, Maria, căci acesta se pare că murise între timp și fusese îngropat chiar la Athos. S-a întocmit atunci și actul de închinare, întărit fiind mai apoi și de domnul Ioan Caragea (1812-1818), la 22 iunie 1814, căci "*mânăstirea nu avea alt metoc în țară spre a avea și părinții hilandarezi ce vor veni de acolo locaș odihnă cum sunt și alte metoace*"⁵¹. Este ciudat însă de ce se spune că Hilandarul nu avea alt metoc. Poate că Baia de Aramă se ruinase sau nu-i mai dădea venituri. Din venitul noii bisericuțe, Hilandarul și-a refăcut aripa vestică pe la 1819-1820⁵².

Pe undeva pe aici se opresc ajutoarele românești pentru că, puțin după aceea, statul sârb s-a refăcut și și-a reluat rolul de protector al mânăstirii ctitorite de eroul național sârb, Ștefan Milutin. Dar legăturile cu românii n-au încetat definitiv, ci s-a continuat "exportul" de cultură, de carte în special, putându-se găsi la Hilandar enorm de multe manuscrise sau tipărituri ce conțin tot atât de multe însemnări ale unor monahi români ce vor fi trăit cu siguranță acolo⁵³.

Aș aminti aici ca foarte important un pomelnic care cuprinde nume de domni, mitropoliți, boieri, cât și nume de mânăstiri din perioada de la mijlocul secolului XVII, până la 1795⁵⁴.

Toate cele de până acum ne fac să tragem concluzia că și Hilandarul, deși mai puțin ajutat de domnii de după 1650, poate fi considerat ctitorie românească, fiind totuși susținut foarte serios înainte de această dată. În plus, nu trebuie să uităm că existența unei așa de vaste literaturi slave la mânăstirea Hilandar se justifică prin aceea că Biserica noastră a fost o bună bucată de vreme atașată acestei culturi, ceea ce a făcut ca legăturile cu sârbii să fie dintre cele mai puternice. Măcar numai și din punct de vedere cultural, Hilandarul a beneficiat de ajutoare substanțiale din partea domnilor de după 1650. Tot acest demers al lor dovedește un interes demn de apreciat pentru Ortodoxia slavă căreia românii i-au fost pentru multă vreme, nu numai protectori, dar s-au și împărtășit din ea. Tot acest protectorat, în cazul Hilandarului, era cu mult mai justificat decât în cazul celorlalte mânăstiri, prin aceea că, pe de o parte se căuta împlinirea unui deziderat izvorât din concepția bizantină referitoare la acest fapt, iar pe de alta se urmărea sprijinirea unei culturi la care românii au fost părtași pentru multă vreme. De altfel, întreagă această concepție bizantină, să nu uităm, ne-a venit prin intermediul culturii slavo-sârbești sau slavo-bulgare. Tot acest fapt a constituit motivul care a determinat pe români să sprijine atât Hilandarul cât și mânăstirea Sf. Pavel, și ea tot sârbească.

Sperăm că o cercetare viitoare întreprinsă de slaviștii români la Muntele Athos, respectiv la cele două mânăstiri, să facă și mai multă lumină asupra acestor legături, pe care le credem cu mult mai intense.

51. *Ibidem*, cop. I/96; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, Buc., 1900, vol. X, A, p. 234; N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 363; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 157; Moisescu, *Contribuția*, p. 251.

52. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 486.

53. Cândea, *Mărturii*, p. 475-485.

54. *Ibidem*, nr. 1117 și 1122, 1139, 1145.

5. Mănăstirea Dionisiu

Fără să insistăm prea mult asupra amănuntelor ctitoriale putem, pur și simplu, să spunem că mănăstirea Dionisiu își are începuturile în a doua jumătate a secolului XIV prin călugărul macedonean Dionisie din Koritsa probabil în timpul împăratului Ioan V Paleologu, care la 1366 îi și închina un metoc în Lemnos. A fost apoi ajutată de Alexios Comnen pentru ca la 1394, în timpul tipiconului III, să apară ca a XIX-a dintre cele 25 existente¹.

În afară de lucrările generale privind întregul Munte Athos putem găsi știri privitoare la această mănăstire la autorul grec Moraitidis², la Gavriil Dionisiatul³ și la N. Oikonomidis⁴. Altfel, n-am putea cita ceva special, vreo lucrare care să includă măcar vreun studiu referitor la arhiva mănăstirii Dionisiu⁵.

Cel de numele căruia se leagă mănăstirea, în ridicarea ei, este marele patriarh constantinopolitan Nifon II, care a fost și mitropolit al Țării Românești (1503-1505), adus fiind de Radu cel Mare (1495-1508) pentru a reorganiza Biserica Românească. De numele său se leagă ridicarea mănăstirii într-o a doua sa fază după cum vom vedea din cele pe care le vom enumera în continuare. Biografia acestui mare ierarh, canonizat de Biserica Ortodoxă, se poate găsi într-o celebră operă a acelor vremuri – "Viața Sf. Nifon" – scrisă de Gavriil, protos al Sf. Munte Athos⁶.

Cu toate acestea, începutul relațiilor româno-dionisiale nu se leagă exclusiv de numele lui Nifon, ci ele sunt, se pare, anterioare lui, adică de pe vremea lui Mircea cel Bătrân (1386-1418)⁷. Important este că această mănăstire este axa relațiilor Principatelor române cu Muntele Athos, axă al cărui centru a fost cultul îndreptat către ex-patriarhul Nifon II, care după ce își terminase pastorația în Țara Românească a murit la Dionisiu (11 aug. 1508), unde era și închinoviat. El fusese adus la noi de domnitorul Radu cel Mare și se pare că a organizat episcopiile de Râmnic și Buzău, dar a plecat în urma unor divergențe cu domnul. Moaștele sale au fost aduse de domnitorul Neagoe Basarab (1512-1521) chiar la începutul domniei sale, reîntorcându-se la Dionisiu într-un superb chiviot de argint, una dintre

1. T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 160-161.

2. *To ierón kovóβιον τοῦ Διονυσίου (Sfântul chinoviu al Dionisiului)*, "Παρνάσσος", Atena, 1834.

3. *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου (Sfânta Mănăstire Dionisu din Sf. Munte)*, Atena, 1959.

4. Nic. Oikonomidis, *Actes de Dionysiou. Textes*, "Archives de l'Athos", fondée par G. Millet, Publiées par Paul Lemerle, IV, Paris, 1968.

5. Suntem încunoștiințați că în această arhivă, printr-un atent studiu recent s-au găsit 170 documente românești: Florin Marinescu, *Τα ρουμανικά αρχεία*, p. 195.

6. Pentru cei interesați există mai multe traduceri și studii asupra acestei opere: una este a mare-lui literat român B. P. Hașdeu în "Arhiva istorică a României", I, a doua aparține prof. Constantin Erbiceanu, *Viața și traiul celui întru sfinți părintelui Nifon patriarhul Constantinopolului*, București, 1888, și o a treia a mitropolitului Tit Simedrea, în "BOR", 1936; un foarte bun studiu este acela al Pr. Prof. T. M. Popescu, *Nifon II, patriarhul Constantinoplei*, "Anuarul Academiei Române", București, 1913-1914, seria II, tom XXXVII. Această "Viață" a mai fost publicată de bizantinologul Vasile Grecu în 1944 și republicată în 1969 de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu.

7. P. Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 141-142.

cele mai valoroase opere de artă de la Athos⁸. Chivotul reprezintă o biserică cu 5 turlle (câțiva învățați sugerează că ar fi planul inițial al Bisericii de la Curtea de Argeș), totul din argint suflat cu aur și cu pietre prețioase, având pe capac pe însuși domnul ce se închină înaintea Sf. Nifon. Pe partea exterioară exista și inscripția de donație cu numele domnului în limba greacă și data 1515.

Despre modul în care fusese adus Nifon în Țara Românească găsim date, oarecum noi, date asupra cărora nu vom insista aici, căci ele au fost redată după un studiu atent, de către istoricul P. Năsturel⁹. De altfel acest lucru nu face obiectul studiului nostru, decât pentru a sesiza din enumerarea faptelor continuitatea relațiilor româno-atonite. Printre altele Neagoe a mai zidit o biserică cu hramul Sf. Nifon, chiar pe mormântul său¹⁰. De asemenea a mai ridicat un turn pe la 1520, după cum mărturisește însăși inscripția cu litere în relief¹¹, un apeduct¹², înfrumusețând toată mănăstirea în ansamblul ei¹³. A mai făcut un chivot în aur și pietre scumpe pentru capul Sf. Ioan Botezătorul pe care se pare că el însuși l-ar fi donat călugărilor de la Dionisiu, în schimbul capului Sf. Nifon pe care-l oprise în țară, împreună cu mâna dreaptă a acestuia, atunci când a fost adus la noi¹⁴. Tot domnul a donat și o mână a Sf. Ioan Gură de Aur¹⁵. Se mai păstrează în mănăstirea Dionisiu de la acest domn un fragment de icoană în care era reprezentat împreună cu fiul său Teodosie, după unele supoziții¹⁶.

În 1534 mănăstirea a ars în cea mai mare parte, situație în care călugării au alergat în Moldova pentru a cere ajutor în vederea refacerii ei. La domnie se afla atunci, fiul lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546), domnitor căruia i se datorează refacerea mănăstirii, fapt pentru care portretul lui, cât și al doamnei

8. Millet, Pargoire, Petit, *Recueil*, p. 40, nr. 161; N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 790-791; Șt. Nicolaescu, *Un prețios chivot de la Neagoe Basarab*, "Viața Literară", București, 1973; Ioan Comnen, *Προσκυνητάριον τοῦ Ἁγίου Ὁποῦς τοῦ Ἀθωνοῦ* (*Proschinitar al Sf. Munte Athos*), ed. B. de Montfaucon, "Paleographia graeca", Paris, 1780, p. 478; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 509; N. Iorga, *Două opere de artă românești din sec. XVI la Muntele Athos*, "BCMI", 26, 1933, p. 27; P. S. Năsturel, *Aperçu critique des rapports de la Valachie et du MA des origines au début du XVIème siècle*, "RESEE", 2, 1964, nr. 1-2, p. 119-120; M. Beza, *Biblioteci*, p. 61; A. Pippidi, *op. cit.*, p. 128; V. Căndea, *Mărturii*, nr. 758; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 236.

9. *Le Ma*, p. 142-144.

10. *Viața Sf. Nifon*, ed. Tit Simedrea, p. 23, reprodus de G. Mihăilă și D. Zamfirescu, *Literatura română veche*, I, București, 1969, p. 89.

11. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 171, nr. 494; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 163; Beza, *Biblioteci*, p. 58.

12. Comnen, *op. cit.*, p. 477; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 163; Năsturel, *Le Ma*, p. 146.

13. Șt. Nicolaescu, în "Rev. Societatea Tinerimea Română", LII, 1933, București, p. 3.

14. Capul Sf. Ioan Botezătorul a ajuns mai târziu la Istanbul, la biserica românească Vlah-Sarai, unde se află și azi după cum ne arată Emil Vârtosu, *Odoare Românești la Stambul*, BCMI, XXVIII, 1935, p. 1-9; Năsturel, *Aperçu critique*, p. 120; idem, *Le Ma*, p. 147.

15. Acestei mâini i s-a făcut un chivot care s-a crezut că provine de la domnitorul Neagoe, dar recent s-a dovedit că este de la 1810, iar în interior nu se mai află mâna sfântului în cauză, ci a Sf. Ioan Botezătorul – M. Beza, *op. cit.*, p. 35; P. Năsturel, *Aperçu*, p. 120, nr. 135; Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 162, nr. 466; P. Năsturel, *Le Ma*, p. 147.

16. După M. Beza, *Urme*, p. 56 ar fi o frescă, dar Vasile Grecu susținea că icoana a fost pe lemn, lucru atestat de Gavriil Dionisiatul, *op. cit.*, p. 90; cf. Năsturel, *Le MA*, p. 146-147, nota 19. Din păcate nu există nume care să ateste că ar fi însuși domnul și fiul său.

Elena se pot găsi în catolicon (biserica centrală a mănăstirii). Aici era o legătură nu numai spirituală. Doamna Elena era fiica lui Iovan Brancovici al Serbiei și soră a văduvei lui Neagoe Basarab, binefăcătorul de dinainte al mănăstirii¹⁷. Refacerea mănăstirii datează de la 1546-1547, când egumen era Matei¹⁸.

Câțiva ani mai târziu, probabil pe la 1554, Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559) și soția sa Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș, dăruiau mănăstirii o Evanghelie din sec. XI-XII, cu text grecesc pe pergament, având pe coperti Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, portretele evangheliștilor, ale celor 12 Apostoli, scena răstignirii și portretele voievodului și ale familiei sale¹⁹. Cealaltă fiică a domnului Petru Rareș (prima era Doamna Chiajna), Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu, împreună cu soțul ei, vor ajuta și ei mănăstirea, clădindu-i o bolniță și aripa sudică, în același timp mărinind și trapeza în care exista și o icoană cu o inscripție slavonă²⁰. Probabil că lucrările acestea au fost încheiate pe la 1564 când poate episcopul de Roman, Macarie ridicase deja schitul "Sf. Anarghiri" (Sfinții fără de arginți)²¹. Tot Ruxandrei i se mai datorează, după cum am mai văzut și plata datoriilor pe care mănăstirea le avea către turci, datorii care au dus la vinderea metoacelor lor²².

La 28 aprilie 1577 Petru Șchiopul (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591) a acordat mănăstirii un ajutor anual de 6.000 aspri²³.

17. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 164; Năsturel, *Le MA*, p. 151: În ce privește portretele acestea, ele sunt azi mascate cu niște icoane, dar Gavriil Dionisiatul, *op. cit.*, p. 19-24 afirmă că Petru Rareș este "fondator al acestei mănăstiri", lucru care consuna cu inscripția de pe un epitaf donat de domn și doamnă (15 ian. 1545) la "mănăstirea noastră de curând construită" (v. la Millet, Petit, Pargoire, *op. cit.*, p. 484; Șt. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 270 și Gh. Moiescu, *Contribuția*, p. 251). Inscripția de deasupra intrării în catolicon: "Εν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐσεβῆς καὶ πιστὸς αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας καὶ κτήτωρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης σύν τοῦς εὐσεβεστάτοις υἱοῖς αὐτοῦ" (În Hristos Domnul cucernic și credincios stăpân a întregii Moldovlahii și ctitor sfintei mănăstirii acesteia împreună cu prea cucernicii săi fii) – Beza, *Bibliotecii*, p. 61, nr. 1.

18. Gavriil Dionisiatul, *op. cit.*, p. 19, 21, 24, 56; Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 158, nr. 458; Bogdan, *Daniile*, p. 25; vezi și *Biserica Ortodoxă Română și problema Muntelui Athos*, p. 199.

19. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 462; Paul Mihailovici, *Mărturii românești în Bulgaria și Grecia (1468-1856)*, Chișinău, 1933, p. 104; V. Grecu, *Evanghelia lui Mircea Ciobanul din mănăstirea Dionisiu în MA*, "Codrii Cosminului", 10-12, 1936-1939, p. 512-513; v. *Oi θησαυροί Ἁγίου Ὀρους (Tezaurile Muntelui Athos)*, I, Atena, 1973; Năsturel, *Le MA*, p. 149; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 165.

20. "A împodobit-o Domnul Alexandru Vvd. și Doamna pentru ca să fie spre sănătatea iubitelui lor fiu Constantin și ca să fie pentru sufletul lui la Sf. Ioan Prodromul" – Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 479 cât și despre construcții vezi Manuil Ghedeon, *Ὁ Ἄθως*, p. 181; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 508; Iorga, *Muntele Athos*, p. 484. Dintr-o inscripție a iconostasului din catolicon, și acesta refăcut tot de Alexandru Lăpușneanu, reiese că domnul intitula mănăstirea "ctitoria noastră" (data era 20 martie 1563) – Uspenskij, *Istoria Afona*, "Trudy kierskoj Dohovnoj Akademii", 1871, vol. III, p. 347, apud Bogdan, *Daniile*, p. 26; Năsturel, *Le Ma*, p. 153-154 (cu lux de amănunte).

21. Plutarh Teocharidis, *Παρατηρήσεις στην οικοδομική ιστορία και την οχύρωση της μονῆς Διονυσίου του Αο κατά τον 16^ο αἰώνα (Observații asupra istoriei construcției și fortificării mănăstirii Dionisiu din Muntele Athos în sec. XVI)*, "Μακεδονικά", 22, 1982, p. 445, nr. 5; Năsturel, *Le Ma*, p. 153, nr. 44.

22. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 165. Există o scrisoare de mulțumire a călugărilor, din 1569-1570, către doamna Ruxandra Lăpușneanu, publicată în *Hurmuzaki*, vol. XIV, 1, București, p. 46; v. și Smyrnakis, *op. cit.*, p. 508; Năsturel, *Le Ma*, p. 156.

23. *Hurmuzaki*, XIV, p. 51; Bogdan, *Daniile*, p. 26.

O inscripție cu data 25 mai 1609 de pe paraclisul Sf. Gheorghe ne arată că acesta s-a zidit cu cheltuiala mitropolitului moldovean Teodosie (venit în scaun înainte de 15 apr. 1605, depus în decembrie 1607)²⁴, pe vremea domnului Ieremia Movilă (1600-1606). După cum bine se vede ajutoarele au curs continuu și iată-ne ajunși în secolul XVII, când noii domni n-au încetat să arate dragostea lor pentru Ortodoxie, susținând în general Locurile sfinte și Muntele Athos în special.

Nu la mult timp după aceasta, la 1615, un ieromonah Antonie din Moldova, ajuns proegumen al mănăstirii Dionisiu, a zugrăvit cu banii săi paraclisul Sf. Ioan Evanghelistul²⁵.

Pentru acest început de secol, din partea Țării Românești nu se cunosc donații, până când la 20 febr. 1640 Matei Basarab îi acorda anual 4.000 aspri²⁶, subsidiile întărite de același printr-un alt act din 5 mai 1642, care, în plus, conținea scutirea de anumite dări pentru schitul Zdralea închinat Xenofonului²⁷.

Pe de altă parte în Moldova, la 1641, Vasile Lupu închina tuturor mănăstirilor athonite mănăstirea sa de la Trei Ierarhi, din ale cărei venituri desigur și-a avut partea și Dionisiu.

Important pentru perioada de care ne ocupăm cu precădere este faptul că în această a doua jumătate a sec. XVII s-a închinat la Dionisiu mănăstirea *Hotărani* din Județul Romanați, pe Olt, de către Ratea, Șerban, Adrian, Constantin, Maria și Neag, conform pomelnicului²⁸.

Într-o lucrare a unor învățați greci ni se semnaleză existența în arhivele mănăstirii a unei corespondențe relative la bunurile pe care Dionisiu le avea în Rusia și România (se referea la Hotărani), dar există și două documente care ne interesează, și anume un Hrisov din 1640 și altul din 1696. Primul este, desigur, cel al lui Matei Basarab, iar al doilea este Hrisovul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) prin care confirmă suma de 4.000 aspri acordată, probabil neîntrerupt până la el²⁹, hrisov considerat pierdut de către Teodor Bodogae³⁰. Însă tot din 1696 găsim hrisov – "carte a sfintei mănăstiri ce se cheamă Dionisiati din Măgura Atonului" – acordat de Constantin Brâncoveanu și sigur nu este identic cu cel găsit acolo. Hrisovul are o introducere teologică sobră. Domnul vrând să urmeze pilda "pomenitului strămoșului domniei miale la Matei Basarab" aceea de a fi ctitor la

24. Gavriil Dionisiatul, *op. cit.*, p. 54, Năsturel, *Le MA*, p. 156-157.

25. Gavriil Dionisiatul, *op. cit.*, p. 51; v. la Năsturel, *Le MA*, p. 159 problema ridicată de transcrierea greșită a datei. Se pare că Antonie nu era proigumen la 1615, ci la 1604.

26. *Hurmuzaki*, XIV, p. 134, doc. 238.

27. *Ibidem*, p. 164, nr. 250; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 167, susține că din acești bani (anual 4.000 aspri) s-au reparat katoliconul și pridvorul mănăstirii la 1647 – cf. Năsturel, *Le MA*, p. 151; Moisescu, *Contribuția*, p. 251; Radu Crețeanu, *Traditions*, p. 139.

28. Uspenskij, *op. cit.*, III, p. 347, apud Bogdan, *Daniile*, p. 27. Schitul avea hramul Sf. Voievozi și știm despre el că am fost ctitorit de marele vornic Mitrea (sau Matei) și soția sa Neaga pe la 1587-1588. Deși nu se cunoaște actul de închinare, putem presupune că a fost închinată cel puțin în a II-a jumătate a secolului, v. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 217. Despre mănăstirea Hotărani se poate consulta bibliografia indicată la N. Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 375.

29. P. Nikolopoulos, N. Oikonomidis, *Ιερά Μονή Διονυσίου. Κατάλογος του αρχείου (Mănăstirea Dionisiu. Catalogul arhivei)*, "Σύμμεικτα", I, 1966, p. 259, clasorul B, sertar 4 și 6; actul din 1696, la *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 300, nr. 363; Năsturel, *Le Ma*, p. 151, nota 31.

30. *Op. cit.*, p. 167 redă însă data 1695 în mod greșit, datorită conversiei anilor de la facerea lumii.

Athos, dă mănăstirii un ajutor anual de 8.000 aspri, după făgăduința făcută de strămoșul său Radu Șerban. Hrisovul este întărit cu "tot sfatul și ai credincioșilor săi boiarii noștrii"³¹. Despre metocul Hotărani mai avem știrea că la 1708 este reparat de către jupan Fălcoianu, fiul vornicului Gheorghe, zidindu-i și o frumoasă clopotniță, cât și pridvorul³². Mănăstirea Hotărani, fiind însă una mai săracă n-a putut ajuta substanțial mănăstirea Dionisiu³³ și poate că de aceea domnul Constantin Brâncoveanu continuă daniile la această mănăstire athonită, dându-i la 1692 una de 4.000 aspri³⁴, după care a urmat alta de 120 aspri la 6 febr. 1713³⁵, bani ce trebuiau dați anual. Tot din acel an însă la 6 martie, mănăstirea primea iar un hrisov brâncovenesc care privea păstrarea cu sfințenie a moaștelor de la Muntele Athos, fiind se pare vorba chiar de moaștele Sf. Ioan Botezătorul de la Dionisiu. În plus, oferea călugărilor 100 de taleri anual și 20 pentru aducător, cu condiția ca acestea să nu mai fie purtate din loc în loc pentru milostenie, ca nu cumva din cauze nefaste să se piardă, ci "să fie duse în vreun loc anume unde o cere evlavia, numai la cazuri grele la care nu s-ar găsi altfel rezolvare"³⁶. Această știre – foarte importantă – ne duce cu mintea la faptul că aceste moaște, așa cum vedem și din practica celorlalte mănăstiri în mod obișnuit erau aduse în Țările Române spre închinare, dar și pentru a strânge bani. Așa că, în afară de ce știm că se dona pe acte (hrisoave) se strângeau bani frumoși din această aducere de moaște, așa încât domnul Constantin Brâncoveanu se oferea, precum vedem, să plătească el acei bani, dar moaștele să nu mai fie plimbate pentru a nu suferi vreo pagubă.

În virtutea vechilor obiceiuri domnești, în 17 dec. 1715 și Ștefan Cantacuzino sporește ajutorul mănăstirii Dionisiu la 8.000 aspri³⁷, iar în mai 1716, Nicolae Mavrocordat (dec. 1715–14 nov. 1716; martie 1719–sept.1730) dădea' 120 aspri³⁸. La 20 martie 1717, Ioan Mavrocordat (nov. 1716–febr. 1719, frate cu Nicolae, din nou acordă cei 8.000 aspri mănăstirii athonite³⁹. Un ultim ajutor l-ar fi dat mănăstirii Mihail Racoviță al Moldovei (1715-1726, iar între 1730-1731 și 1741-1744 în Țara Românească) care dăruia 120 aspri tot cam pe atunci când o făcea și Ioan Mavrocordat în Țara Românească⁴⁰, adică 20 martie 1717.

31. ASB, ms. 705, f. 78-79; T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu*, p. 933; cf. A. Karathanasis, *O βυζαντινοποιμνάρος*, p. 207.

32. Virgil Drăghicescu, *Monumentele Olteniei*, "BCMI", XXVII, 1934, p. 109-110.

33. Date despre mănăstirea Hotărani, în legătura cu Dionisiu, găsim în ASB, ms. 142, ms. 319 a căror descriere o găsim în *Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)*, vol. II, Ind. cronologic, I, Dir. gen. ASB, 1961, 1472 (date pentru anii 1822-1925, nr. 12262 ș. a.); *Documente istorice. Mănăstirile Govora, Gruia, Hagi-Dina și Hotărani*, Dir. gen. a ASB, Ind. cronologic 13, București, 1958, p. 73 (act. 18 ian. 1851 – întărire de egumen. Vezi și ASB, orig. gr. pac. V/10).

34. *Hurmuzaki*, XIV, p. 749, nr. 1229.

35. *Ibidem*, XIV, I, p. 490, nr. 505; Victor Langlois, *op. cit.*, p. 94; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 167 afirma că suma ar fi fost de 4.000 aspri, dar documentele vorbesc despre 120. Tot despre 4.000 aspri vorbește și Rămureanu, *Constantin Brâncoveanu*, p. 927.

36. ASB, ms. 705, f. 541-543, cf. Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu*, p. 931-944. Hrisovul este menționat și de Karathanasis, *O βυζαντινοποιμνάρος*, p. 207, fără a specifica suma și motivația.

37. *Hurmuzaki*, XIV, 2, 645, nr. 618; Moiescu, *Contribuția*, p. 252.

38. *Hurmuzaki*, p. 787, nr. 777; Bogdan, *Daniile*, p. 26.

39. *Hurmuzaki*, p. 812, nr. 802; Langlois, *op. cit.*, p. 94.

40. *Ibidem*. Aici există o neînțelegere care, însă, în fond nu este atât de importantă în desfășurarea evenimentelor și anume faptul că Bodogae, citând *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 819, redă data 20 apr. 1717 (*Ajutoarele*, p. 167), pe când Moiescu (*Contribuția*, p. 252) spune că ar fi 20 martie 1718 și citează

În mod sigur ajutoarele n-au venit numai din partea domnilor, ci și din a ierarhilor. Astfel, este imposibil, ca mitropolitul Mitrofan al Ungrovlahiei (1716-1720), care a fost egumen la mănăstirea Cotroceni (închinată la 1682), provenind de la Dionisiu, să nu fi ajutat mănăstirea de la care fusese trimis. Fie că a dat din averea sa, fie că a determinat pe alții – domni, boieri, credincioși – este practic imposibil să nu-și fi adus contribuția la ridicarea mănăstirii sale, tot așa cum toți cei care erau trimiși aici să egumenească (cazul lui Veniamin de la Grigoriu care strânsese 20 milioane lei cu care a ajutat mănăstirea, donând totodată și-n alte părți) se îngrijeau în mod imediat de așezământul lor chinovial. Mitrofan, originar din insula Tasos, se călugărise de tânăr la Dionisiu, de unde a venit pentru scurt timp la noi ca egumen al Mănăstirii Cotroceni, s-a reîntors la Athos, de acolo a umblat pe la Constantinopol, de unde a venit iar în Țara Românească, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, trăind la mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul din București. Aici a ajuns duhovnic al domnului, și evident, un om de încredere al acestuia. Poate că tocmai de aceea el va fi acela pe care domnul îl va însărcina să ceară demisia lui Antim Ivireanul la 1712 (mitropolit al Ungrovlahiei, cunoscut și de către istoriografia greacă prin aceea că a tipărit enorm de multe cărți grecești care au ajuns pe la toate mănăstirile Greciei). În acest timp el a ajuns mitropolit de Nissa, dar locuia tot la București, așa cum se întâmplase cu mulți ierarhi greci care nu mai aveau scaun din cauza ocupației turcești. Atunci ei găseau înțelegere și protecție la curțile domnești ale Țării Românești sau Moldovei. Tot așa se întâmplase cu puțin înainte și cu Dositei al Ierusalimului care a stat foarte mulți ani în Principate, încât s-ar putea spune, fără vreo reținere, că reședințele sale adevărate erau București și Iași. El era semnatar al "Bibliei" de la București (1688) – monument al literaturii române și tot la noi și-a tipărit lucrarea arhicunoscută, "Pavăza Ortodoxiei" (1672). În afară de asta, el s-a implicat în mod benefic în istoria bisericească a Principatelor.

În Principate trăise și Patriarhul de Constantinopol, Atanasie Patelaros, fost mitropolit de Tesalonic. Stătuse ani de-a rândul la mănăstirea lui Păun Vameșul de lângă Iași, închinată Xiropotamului din Sf. Munte Athos. Așa se întâmplase probabil cu Mitrofan care fusese adus de Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot în Țara Românească, ca mitropolit al Ungrovlahiei. Acesta a avut relații foarte strânse cu nepotul și urmașul lui Dositei; anume cu Hrisant Nottara al Ierusalimului și, în general, s-a remarcat printr-o atitudine binevoitoare față de români cu toate că a contribuit la detronarea lui Antim Ivireanul și a sechestrat averea mănăstirii Tuturor Sfinților, ctitorie a acestui mare ierarh. S-a retras din scaun în vara anului 1719, și a murit înainte de 29 august 1720⁴¹.

Deși nu avem dovezi imediate referitoare la ajutoarele românești din epoca fanariotă către Dionisiu, putem presupune că ele n-au încetat, mai ales că la noi avea metocul Hotăranilor, care, deși ars de turci la 1716⁴², trebuie să fi avut posi-

un Alexandru Mavrocordat ce ar fi făcut o donație la 20 martie 1717, dar evident trebuie să fie o confuzie, căci un asemenea domn nu a domnit în acea perioadă, nici în Țara Românească, nici în Moldova – Giurescu-Giurescu, *Istoria Românilor*, 1975. Noi tindem să dăm crezare colecției de documente "Hurmuzaki", dat fiind că și Bodogae a greșit în multe rânduri, în ceea ce privește datările.

41. Lucian Florea, *Aspecte din viața și activitatea mitropolitului Mitrofan al Ungrovlahiei*, "GB", XXVI, 1967, nr. 3-4, p. 275-282; vezi și Păcurariu, *IBOR*, vol. II, p. 259-320.

42. *Condica Episcopiei Râmnicului*, p. 486; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 167; N. Dobrescu, *Istoria Bisericii din Oltenia*, București, 1927, p. 12.

bilitatea refacerii de pe urma celor cinci moșii ce-i dădeau anual, pe la sfârșitul secolului XIX, 90.000 lei⁴³, pe lângă cei 45 bolovani de sare de la ocne⁴⁴.

Faptul că mănăstirea Dionisiu nu a fost lipsită de atenția de până atunci îl dovedesc și catastifele existente la Arhivele Statului din București, care, mai ales de la începutul sec. XIX, au în posesie acte cuprinzând foi de venituri și cheltuieli, datorii sau mile domnești pe care le aveau mănăstirile Sf. Munte Athos pentru perioada 1823-1826. Studiindu-le, se poate trage concluzia că a existat o preocupare permanentă românească pentru locurile Sfinte din Orient și asta nu numai în cazul Dionisiului, ci, după cum s-a văzut și se va vedea, și față de toate cele 20 mănăstiri aghiorite⁴⁵.

Oricum, chiar dacă Principatele au ajutat mănăstirile athonite în sec. XVIII, acestea nu au mai avut intensitatea de dinainte. În acest secol nu s-a mai înregistrat vreo refacere românească și asta poate din cauză că, mănăstirea devenind idioritmă, nu s-a mai interesat nimeni de creșterea ei. Se știe că a avut cea mai puternică tradiție chinovială, dar în această perioadă s-a trecut la idioritmie, până la 1805, când proestoșii cer patriarhului Grigorie revenirea la modul de viață chinovial⁴⁶.

Pentru acest secol, deși nu mai avem prea multe dovezi materiale ale relațiilor româno-dionisiate, pot fi aduse în sprijinul acestora dovezi de ordin spiritual care există din belșug și stau mărturie a legăturii neîntrerupte dintre români și athoniți. Putem argumenta cu următoarele lucrări ajunse la Athos: în afară de binecunoscutele "Învățăături" ale lui Neagoe Basarab (Λόγος διδασκτικός περί αγάπης προς τον ήγαπημένον αυτόν υιον Θεοδοσίου – Cuvânt de învățătură despre dragostea către iubitul fiu Teodosie) cu autograful lui Manuel de Corint – versiune greacă din sec. XVI (ms. 221)⁴⁷ mai poate fi găsit textul grecesc al "Vieții Sf. Nifon", dar nu originalul despre care, de altfel, nu se mai știe nimic, ci copia greacă, după un text românesc, realizată de un Samuil și purtând data 15 apr. 1754⁴⁸.

43. I. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 147 (18.100 pentru o moșie).

44. Dobrescu, *op. cit.*, p. 269.

45. ASB, ms. 319: *Condică a socotelilor de buni ce au primit și au dat metoacele sfetagoricești Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sf. Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clocciov, Slatina, Roaba, Hotărani*; vezi și ms. 142; Se poate consulta pentru ușurința studiului indicii cronologici 1 și 13 citați anterior (*Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)* și *Documente istorice. Mănăstirile Govora, Gruiu, Hagi-Dina și Hotărani*).

46. Dim. Petrakakos, *Νέαι πηγαι των Θεσμων του ΑΟ (Izvoare noi ale instituțiilor Muntelui Athos)*, Alexandria, 1915, p. 30-31; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 168.

47. Asupra autenticității plasării în timp și paternității acestei opere s-a discutat foarte mult, unii argumentând că însuși domnul a fost autorul, alții optând pentru Manuil de Corint căruia i se datorează și redactarea codicelui 221. Despre toată această dispută – care nu face subiectul lucrării noastre, ci numai pe acela al unei informații cu caracter general – se pot consulta: P. Năsturel, *Remarques sur les versions grecques, slave et roumaine des "Enseignements du prince de Valahie Neagoe Basarab a son fils Theodose"*, "BNJ", XXI, 1976; L. Vranoussis, *Les "Conseils" attribués au prince Neagoe (1512-1521), et le manuscrite autographe de leur auteur grec*, "Actes du II Congrès Internat. des Etudes du SE Européen", IV, 1978; D. Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, p. 305-383.

48. V. Grecu, *Viața Sf. Nifon. O redacție grecească inedită*, București, 1944; Căndea, *Mărturii*, p. 451, nr. 685.

Exemplele ar putea continua, citând fie titluri de cronici, fie de cărți chiar numai manuscrise; dar și obiecte de artă din atelierele românești care se pot regăsi până azi la Dionisiu, cu mențiunea că acestea din urmă își au originile prin sec. XVI-XVII, când relațiile fuseseră mai intense⁴⁹.

Din cele expuse se poate trage ușor concluzia că mănăstirea Dionisiu ocupă un loc aparte în panorama relațiilor cu Țările Române prin aceea că ea a dat unul din marii ierarhi – providențiali pentru acel început de secol XVI și prin aceea că în linia acestei mai vechi legături, domnii români i-au acordat atenția cuvenită. Toată această atenție concretizată în închinări de mănăstiri sau danii în bani, pământuri și multe altele, a făcut din mănăstirea Dionisiu una din adăpostitoarele multor tezăure românești, ajunse aici pe căile mai sus amintite. Acestea ajută azi la identificarea a ceea ce românii au făcut atunci pentru Dionisiu, în spiritul continuității unei spiritualități bizantin-ortodoxe așa cum vom mai vedea și-n cazul celorlalte mănăstiri athonite.

49. Virgil Cândea, *Mărturii*, de la nr. 686-769; Aurelia Mihailovici, *op. cit.*, p. 101.

MĂSURI NECESARE PENTRU CONSERVAREA INSCRIPȚIILOR DĂLTUITE ÎN PIATRĂ

VIRGILIU Z. TEODORESCU

"Cultura și fericirea unui popor nu stă în schimbarea portului, în mania de a se lepăda de învechime și de a lua orice lucru strein și nou, ci în respectul cuvenit aducerii aminte a strămoșilor, în păstrarea averii și a limbii, a driturilor și a numilor ce ne-au lăsat. Aceste să ne sârguim a le păstra, a le îmbunătăți, a le străluci prin o adevărată lumină și prin practica virtuții ce derogă din ea".

Gheorghe Asachi¹

Inscripțiile, de orice gen, sunt un important izvor pentru cunoașterea evenimentelor din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat. În prezenta comunicare ne vom referi la cele care au fost dăltuite în piatră, material considerat nemuritor, dar care suferă totuși prefaceri care pot conduce chiar la totala degradare. Tributare reacțiilor la momente de răscruce a istoriei când, fie că erau îndepărtate din locul de amplasare, fie că erau total sau parțial deteriorate, prin dăltuirea textelor "încriminate". De multe ori ajungându-se chiar la refolosirea "suportului" fie pe aceeași față fie pe cealaltă. Moștenirile au relevat asemenea situații.

Cert este că pe lângă actele de înlăturare conștientă multe, foarte multe inscripții se "pierd" prin modul cum le-am "tratat" în ultimele decenii și mai ales acum când experiența dobândită ar reclama o reacție salvatoare pentru acest patrimoniu, componentă a tezaurului istoric al trecutului acestui neam. Mă refer la descoperirile unor vechi inscripții în secolele XIX și XX care în primul moment, după curățire au permis specialiștilor lectura lor, realizarea unor transcrieri a textelor, decalcări și chiar fotografierea. Ca metamorfoză ulterioară au cunoscut aceste relicve, putem exemplifica², cu situația de la Muzeul Național de Antichități din București. În anii '50 ca elev, apoi ca student le-am putut admira prin ceea ce era dăltuirea elementelor decorative și textele. Acum prin modul cum au fost "depozitate" starea lor exprimă o avansată degradare. Păcat mai ales că aici au fost aduse cele mai prețioase descoperiri. Secolele le prezervase foarte bine în ceea ce definim arhiva pământului, iar "expunerea" lor după descoperire le-a rezervat o rapidă și irecuperabilă distrugere. Astăzi de cele mai multe ori în multe locuri din țară, fie sunt muzee, fie că sunt "in situ" la locul descoperirii acestea au ajuns să fie niște "pietroaie" a căror decorațiuni sau texte sunt deja ilizibile. De ce? Se poate afirma că la adresa lor omul a acționat conștient pentru a le înlătura cele ce le definesc personalitatea? Nicidecum nu se poate afirma așa ceva, excepție fiind unele acte ale unor inconștienți, distrugători. În schimb prin modul cum ne manifestăm după momentul entuziasmului ele au avut soarta de a fi etalate în locuri

1. Gheorghe Asachi, Opere, vol. II, Editura Minerva, București, 1981, p. 580.

2. Ne referim la Institutul de Arheologie, fostul Muzeu Național de Antichități găzduit de multe decenii în casa Macca, Str. Henri Coandă, nr. 11, inclusiv anexele și grădina. Piese expuse în aer liber fără nici o protecție au fost marcate de timp impunând o reală protecție. Măsurile luate în ultimele două decenii sunt paleative ce nu au oprit procesul de degradare.

improprii și mai ales în poziții totalmente nefaste, fie că au fost așezate în poziția rezemată la un perete, fie că au fost depuse la sol în poziție orizontală. Din acel moment a început distrugerea lor, lentă dar sigură. Ploile, particulele de praf aduse de vânt, semințele de plante, dar mai ales mușchii și lichenii, specii ale florei care găsesc pe piatra de calcar condiții optime de dezvoltare sunt "beneficiarii" modului cum noi tratăm aceste inscripții. Ca atare, dacă mai alăturăm la aceste motive ale distrugerii aparent lente și factorul îngheț, avem posibilitatea de a înțelege cum ceea ce aveam cu ani în urmă ca impresionantă inscripție pe piatră au devenit niște "pietroaie" fără a mai putea transmite viitorimii asemenea informații de interes istoric și artistic. Prin actul inconștient al comodității pierdem încet, dar sigur fundamentale argumente care se constituie cărămizile edificiului istoriei poporului român. Un exemplu incredibil îl oferă soluția adoptată în ultimii doi ani la Muzeul Curții Domnești³ unde inscripții ce ani de zile au onorat holurile unor clădiri supuse anterior anului 1989 demolării au ajuns să fie rezemate de ziduri sau culcate pe iarbă. Da, au umplut spațiul, dar pentru cât timp le vom avea în actuala stare? Se impune și aici și aiurea luarea unor măsuri salvatoare.

Se poate afirma însă cu ușurință dezinvoltă. Bine, dar ce se poate face? Răspunsul este complex și mai ales gradual.

a) Pentru cele de o importanță deosebită adăpostirea în spații protejate se constituie o măsură obligatorie. Așa s-au realizat, acolo unde a fost cazul și preocuparea, lapidariile. Inclusiv în țara noastră avem câteva asemenea exemple. Un exemplu pozitiv și demn de urmat îl oferă⁴ Muzeul Național de Istorie din Cluj Napoca. Avem însă altele care după realizarea depozitării sunt lăsate de izbeliște fiind repede uitate de cei care ar trebui să le acorde o atenție continuă și constantă. Fie că ne referim la subsolul Palatului de la Mogoșoaia⁵ care acum mai bine de două decenii se transformase în gazda unui frumos lapidariu ce reda arta epocii brâncovenești prin ceea ce pietrarii timpului realizaseră pentru a fi încorporate în edificiile timpului, inclusiv frumoase pisanii, fie la lapidariul adăpostit în curtea Bisericii Unirii⁶ din Alba Iulia, mai precis sub pasajele de legătură dintre fostul Palat Regal și clădirea clopotniței cu anexele ei. Aceste pasaje acoperite au devenit în ultimele decenii gazda unei prețioase colecții reunind lucrări dăltuite în piatră din epoca romană și post romană. În anii '50 era o secție de bază a muzeului ca astăzi să fie totalmente neglijată. Situația jenantă constatată în luna august 1997 când

3. Muzeul Curtea Veche – Palatul voievodal, str. Iuliu Maniu, nr. 31. Aristide Ștefănescu, Ghidul Muzeelor, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 69-71.

4. Muzeul Național de Istorie din Cluj, Str. Emil Isac, nr. 2, prin patrimoniul acumulat în decursul anilor evoluției sale se constituie un efectiv muzeu de istorie a plaiurilor Transilvaniei. Aristide Ștefănescu, op. cit., p. 196-198; Iuliu Buta, Mihaela Bodea, Nicolae Edroiu, Cluj-Napoca – ghid de oraș, București, 1989, Editura Sport-Turism, p. 97-102.

5. Radu Popa, Mogoșoaia, Editura Meridiane, ediția a II-a, București, 1967; Raul Călinescu, Excursii în împrejurimile Capitalei, Editura U. Cf. S., București, 1962, p. 95-102; Gheorghe Graur Florescu, București, Week-end, Editura Stadion, București, 1971, p. 39-45; idem, Popasuri în împrejurimile Bucureștiului, Editura Sport-Turism, 1983, p. 136-145.

6. Muzeul Unirii Alba-Iulia, str. Mihai Viteazul, nr. 12-14 prin patrimoniul acumulat ca și prin obiectivele majore se constituie o reprezentativă instituție muzeală. Aristide Ștefănescu, op. cit., p. 110-112; Ion Mărgineanu, Dan Dorin Ovidiu, Breviar, Alba Iulia, 1993, p. 37-40.

impresia de "magazie", cu de toate m-a determinat să-mi amintesc modul cum în anii studenției ne-a fost precizată valoarea acestor piese de către fostul director al Muzeului Unirii, Ion Berciu⁷. Acum, materiale de construcții, gunoaie coabitau cu această neprețuită colecție. Cândva a fost în custodia muzeului, azi a cui o mai fi? Episcopia Ortodoxă parcă s-ar dezice de asemenea realizări "păgâne". Se impune fapta de gospodar să se manifeste și în acest caz la un obiectiv de importanță Națională. Pelicula aparatelor de fotografiat și sensibilitatea camerelor de luat vederi ne poartă peste mări și țări ca moștenitori ingrați ai unor asemenea vestigii.

Și mai gravă este situația care se petrece în anul 1997 la ansamblul de la Stavropoleos⁸. Lucrările de consolidare a casei parohiale au dus la scoaterea în stradă a unor fragmente de inscripții depozitate cândva în spațiul din spatele clădirii. Au fost lăsate la discreția oricui dispărând treptat. Au fost mutate conștient undeva? Există o evidență a acestor fragmente? Au fost fotografiate? Este știut că numai așa se poate ajunge adeseori la reîntregirea sau completarea unci inscripții. Asta însă înseamnă muncă metodică: pasiuni, cunoștințe, răbdarea și dăruirea fiind necesare pentru a ajunge la rezultate salutare. Acum mai avem un important susținător al acestor preocupări. Integrarea informațiilor epigrafice în memoria calculatorului va facilita asemenea reîntregiri. Este deci chiar condamnat să lepădăm ca netrebnice asemenea fragmente.

În concluzie la punctul a) acolo unde avem condiții de "depozitare" în spații acoperite trebuie să realizăm o expunere corespunzătoare asigurând inclusiv aerajul permanent și o toaletă periodică pentru a îndepărta din timp eventuale culturi ce s-ar adapta condițiilor din mediul respectiv. Exemplificăm și în acest caz cu situația lapidarului organizat expozițional în spațiul subsolului Palatului Curții Domnești din Târgoviște. Deși există un circuit al aerului se dovedește insuficient și ca atare gradul de umiditate actual acționează și asupra pieselor din piatră. b) Expunerea în mediu liber trebuie făcută nu prin rezemarea de perete, formulă care facilitează adunarea prafului și a apei, mediu propice pentru flora care are astfel condiții de fixare și apoi de inundare a întregii suprafețe, iar la timpul rece prin îngheț duce la realizarea fisurilor care de multe ori prin profunzimea lor conduc la desprinderea, spargerea blocului de piatră. Propunem ca expunerea să fie realizată în poziția înclinată însă cu apropierea bazei de perete și îndepărtarea părții superioare. Pe această cale s-ar asigura o protecție minimală, praful și apa neavând condiții de fixare. Exemplificăm cu un caz particular. Fostul muzeograf de

7. Ion Berciu, Contribuția Muzeului Regional Alba Iulia prin cercetări și publicații, la programul studiilor istorice din Transilvania, Apulum, VII/1, 1968; Eugen Comșa, Ion Berciu, în Enciclopedia istoriografiei românești, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 55; Ion Mărgineanu ș. a., Documentar Alba Iulia (dicționar de personalități Alba Iulia, 1993, p. 228-229). Ion Berciu, 3 martie 1904, Bobaița, com. Malovăț, jud. Mehedinți, 6 februarie 1986, Alba Iulia, studii la Turnu Severin, București, Sorbona-Paris, carieră didactică, arheolog, muzeograf, publicist.

8. În ambianța creată prin lucrările de restaurare curtea ansamblului Stavropoleos a devenit gazdă a pietrelor (întregi sau fragmente) depistate pe vatra Bucureștilor. Fie că erau purtătoare de inscripții fie de elemente decorative ele se constituie o concludentă sursă de cunoaștere a trecutului. G. D. Florescu, P. S. Năsturel, P. Cernăvodeanu, Lapidariul bisericii Stavropoleos din București, în Biserica Ortodoxă Română, nr. 11-12/1961, p. 1035-1094; Răzvan Theodorescu, Biserica Stavropoleos, Editura Meridiane, București, 1967, p. 34-35.

la Casa memorială Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte, Frasin D. Munteanu – Râmnic care ani de zile a adunat ceea ce se arunca, neglijate de alții, le-a integrat în gardul propriei gospodării din amintita localitate. Gard de zid, cu zaplaz, având în nișele dinspre interior amplasate. Asemenea "căzături" cu înclinarea amintită au asigurată o bună păstrare și conservare. Fapta lui este demnă a fi luată în considerație și adoptată ca o soluție salvatoare.

Se poate face remarca că și atunci când avem o asemenea înclinare se poate dezvolta flora amintită. Da așa este. Dăm exemplu ceea ce am întâlnit în cimitirul mănăstirii Samurcășești-Ciorogârla din județul Ilfov. Aici o cruce de piatră de la începutul secolului XIX, la timpul respectiv frumos decorată și cu o inscripție bine dăltuită este actualmente invadată 99% de mușchi și licheni deși în prezent este înclinată cum am susținut mai sus. Credem însă că această înclinare a intervenit în timp ca urmare a tasărilor gropii când deja flora pusese stăpânire pe acest mediu. În acest caz însă nimeni n-a intervenit în timp ca să asigure o periodică curățire și îndepărtare a "invadatorilor".

Deci se impune în cazul inscripțiilor "in situ" să acordăm o atenție permanentă, inclusiv cu o fișă de observație în care să fie consemnate datele când s-au făcut asemenea consultații, ce s-a constatat, cum s-a acționat, inclusiv ce tratamente s-au aplicat. În timp se vor putea astfel constata și bune și mai puțin bune din cele ce am practicat pentru a le asigura dăinuirea. Azi acordăm o asemenea atenție lemnului, țesăturilor, dar neglijăm piatra. Trebuie să avem în vedere neîntârziat și un asemenea gen de material supus și el transformărilor, cu atât mai mult cu cât pe lângă factorii amintiți anterior a mai apărut unul de o agresivitate deosebită. Ne referim la poluarea chimică, noxele din atmosferă acționând atât de penetrant asupra pietrei.

Aminteam la începutul expunerii că încă din antichitate a existat și acțiunea distructivă, textele fiind atacate conștient de om pentru a îndepărta nume și fapte, incomode pentru cei care contribuiseră la înlăturarea fizică sau morală la care se făcea referință în textul inscripției. Au trecut însă milenii și gradul de civilizație aprcciem că a crescut, inclusiv prin acumularea experienței înaintașilor. Astfel s-ar presupune că dincolo de "furia" momentului asemenea inscripții contemporane secolului XX s-ar impune să fie "păstrate". Una este să fie îndepărtate din forul public și alta să fie depozitate și conservate pentru viitorime. Evidența unor asemenea inscripții cuprinzând date despre locul unde au avut o "temporară" prezență, data îndepărtării, locul depozitării vor servi cercetătorilor epocii evocate de textele respective.

Amintesc încă o situație care sper că va contribui la înțelegerea importanței acestor inscripții, inclusiv cele elaborate în secolul XX. În toamna anului 1996 contribuind la reorganizarea expoziției Antim Ivireanu și organizarea expoziției de icoane, ambele în incinta ansamblului monahal Antim, din București ne-am bucurat de prezența Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. După un dialog în incinta celor două expoziții în lucru s-a continuat vizita în curte, prilej de a deschide discuția în problema stării de conservare a tot ceea ce este acolo dăltuire în piatră. La un moment dat ne-a reținut atenția o inscripție dăltuită pe o piatră de mici dimensiuni cu o scriere care folosea literele

latine însă într-o formă arhaizată. Era o pisanie. Am citit câteva cuvinte și ne-am continuat vizita, trecând în revistă acest tezaur. Am revenit în zilele următoare și am citit întreg textul. Surpriza a fost că această pisanie era a Bisericii Spirea Veche⁹, ctitorie din secolul XX care însă în publicațiile de specialitate care fac referință la istoria ei dau o dată eronată¹⁰ referitoare la sfințirea acestui locaș de cult bucureștean. Inscricția deci ne ajută să înlăturăm eroarea, perpetuată până în prezent de la autor la autor. Textul acestei inscripții îl reproducem în anexa acestei comunicări.

Ca o concluzie la prezenta comunicare vă rog să o receptați ca un semnal de alarmă pe care l-am formulat din dorința de a acționa cum se cuvine pentru protejarea acestui patrimoniu pe care trebuie să-l transmitem către urmași ca scumpe relicve ale trecutului neamului românesc. c) Actul de agresiune la adresa inscripțiilor se petrece prin voința, ignoranța, neglijența, incompetența omului în zilele noastre, fără nici o jenă. Pe fațada unei vechi școli bucureștene¹¹ de decenii se aflau două plăci de marmură albă. Una avea dăltuită stema municipiului, iar alta un text. După anul 1977 școala s-a mutat într-un local nou, vechea clădire servind în continuare pentru ateliere școlare. În ultimul deceniu s-a trecut la o consolidare de amploare, operațiune trenată din lipsă de fonduri. S-a ajuns totuși și la operațiunea de "legare", constructorii procedând la realizarea unor străpungeri prin ziduri, de la interior spre exterior. Câteva din aceste găuri au trecut însă și prin placa de marmură cu inscripție. Pare de necrezut că se poate petrece așa ceva. Dacă executanții sunt cum sunt au fost beneficiarii care de la bun început, chiar prin tema de proiectare ar fi trebuit să ceară prezervarea acestor inscripții, chiar prin îndepărtarea și depozitarea lor în loc bine asigurat. Din păcate nu s-a procedat așa și cum avem un act de agresiune care a distrus un obiect de patrimoniu chiar de cei ce se consideră creatori în calitate de constructori. Este un șantier anonim și deci nu-i putem face cuvenita reclamă ca eventual alții să se poată feri de asemenea răuvoitori.

d) Se realizează în ultimul timp și sunt la modă inscripții pe marmură albă prin folosirea dăltuirii câmpului pentru a reliefa litera. Adâncimea nu oferă însă posibilitatea unei lecturi ușoare încât place în loc să-l determine pe trecător să-și oprească pașii pentru a-i citi textul îl obligă la "descifrarea" ei.

9. Biserica Spirea Veche ocupa zona dominantă a colinei definită de bucureșteni ca "Dealul Spirii" fiind elevată la limita vestică a Curții Domnești ridicată de Domnul Alexandru Ipsilanti și care în scurt timp s-a ruinat în urma a mai multor incendii devastatoare devenind "Curtea arsă". Biserica se afla la intersecția străzilor Uranus, Cazarmii cu calea 13 Septembrie. Ctitorie a secolului XVII a cunoscut multe prefaceri însă starea ei a impus după cutremurul din anul 1912 să fie adoptată soluția demolării și construirii unui nou edificiu. Menționăm că prezența ei în imediata apropiere a unor prestigioase stabilimente militare l-au determinat pe domnitorul Carol să fie prezent anual în incinta acestui lăcaș de cult pentru a comemora pe cei căzuți în lupta pentru Independența României, în ziua de 28 noiembrie, zi a căderii Plevnei. Referitor la anul sfințirii majoritatea referințelor consideră că această nouă construcție a fost realizată anterior primului război mondial.

10. Arhitecții Lidia Anania, Cecilia Luminea, Livia Melinte, Ana-Nina Prosan, Lucia Stoica, Neculai Ionescu Ghinea, Bisericile osândite de Ceaușescu – București, 1977-1989, Editura Anastasia, p. 49-51 precizând că a fost demolată prin dinamitarea la 27 aprilie 1984; Gheorghe Leahu, Bucureștiul dispărut, Editura Arta Grafică, București, 1995, p. 55 atribuie anul 1915 ca an al zidirii acestui lăcaș.

11. Edificiu din secolul XIX situat la intersecția străzilor Justiției cu Antim, vis-à-vis de ansamblul monahal Antim a servit până la cutremurul din anul 1977 pentru a găzdui școli pentru locuitorii cartierului. În anul 1999 șantierul de consolidare și renovare și-a retras schelele realizând finalizarea testării fațadelor. Cu acest prilej au fost umplute găurile perforate prin plăcile de marmură cu tencuială (?!).

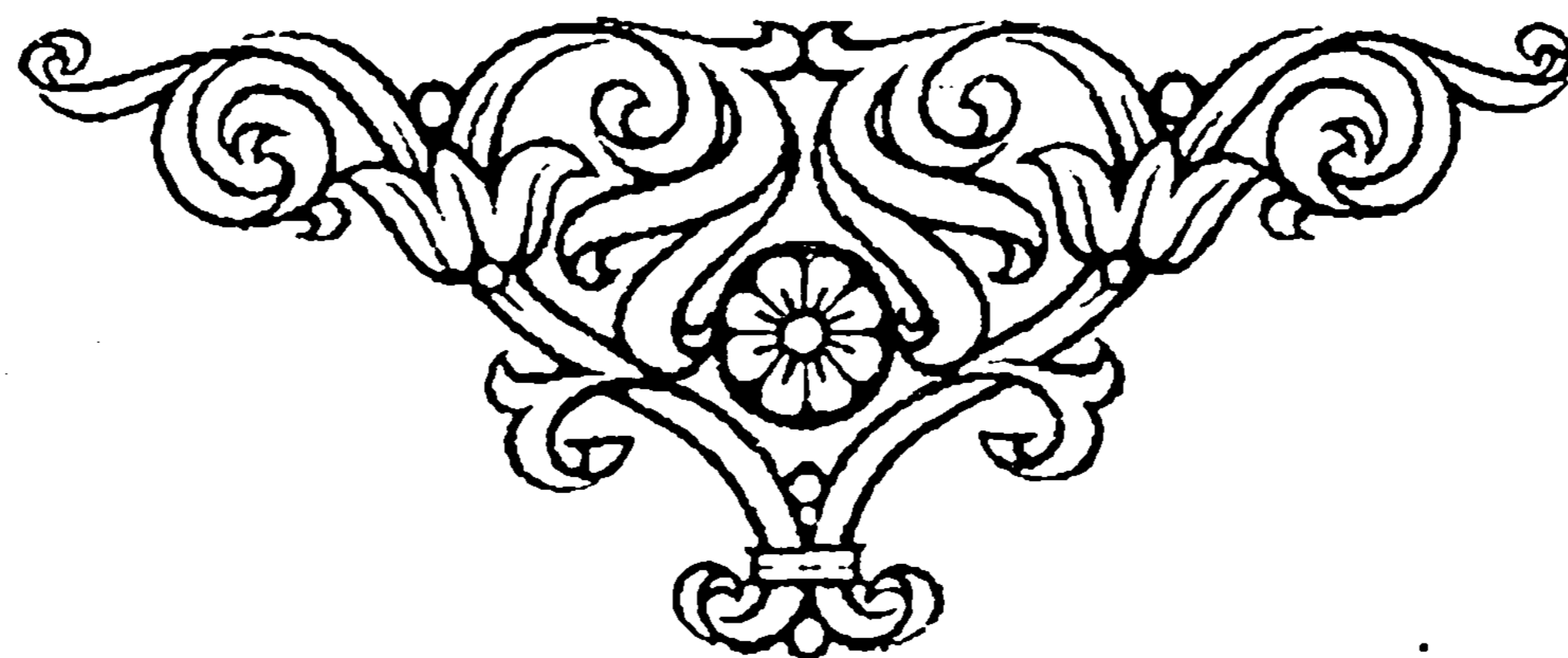
ANEXĂ

Textul inscripției dăltuită pe o placă de granit având 0,59x1,43x0,019 m.

" Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sf. Duh, ziditu-s-au și s-au înfrumusețat, această sfântă biserică dintru începutul său, de cei de fericită poameană de Spirea Corfiotul și soția lui, Calița, în anul 1676, cu frumoasă împrejmuire de zid și chilii de călugări și au fost multă vreme lăcuită călugărească, închinată la Sf. Munte Athos, ca metoh la sfânta și împărătească Mănăstire Grigoriu. Dar cu timpul, învechindu-se și derăpănându-se acest sfânt lăcaș, s-au zidit de isnoavă din temelie pe același loc și s-a înfrumusețat într-acest chip pre dinăuntru și pre dinafară, precum se vede, cu râvna dumnezeiască, întru mărirea și lauda Sfântului și Marelui Ierarh făcător de minuni Spiridon de la Trimitunda și a slăviților Apostoli Petru și Pavel, din inițiativa și osârdia Cucerniciei Sale a preotului paroh econom stavrofor I. Ionescu Floru multă silință și ajutor puind întru aceasta dn epitrop avocat Andrei Ionescu, cu întreaga epitropie din anii 1921-1929 și întreg Consiliul parohial. Mult ajutor de bani primind de la onor Primărie și de la toți dreptcredincioșii enoriași și alți buni creștini ale căror nume Dumnezeu le-au scris în Cartea Vieții. Și s-au început frumoasa zidire, la 1 iulie 1923, în zilele de lumină și de cinstire a faptelor mari ostășești ce au adus întregirea neamului românesc sub același sceptru, prin înțeleapta și vitejeasca conducere a **marelui rege ce au fost Ferdinand I.** Săvârșindu-se deplin s-au și sfințit, în ziua de 7 decembrie 1930 **sub pașnica domnie a regelui Carol II** și sub înalta păstorire a primului patriarh al României Mari. Dn. Dr. Dr. Miron Cristea".

Scriitor, profesor Șt. Nicolaescu, epitrop, arhitectul bisericii, I. D. Traianescu, profesor.

Textul a fost scris cu litere latine folosindu-se caractere arhaizante. Spațiul între rânduri și înălțimea literelor determină la răbdare pe cel interesat să realizeze lectura pentru a putea cunoaște geneza construcției secolului XX îndepărtată la 27 aprilie, 1984. Menționăm că după 1948 inscripția, conform dispozițiilor impuse pe linie politică, a fost parțial acoperită, din fericire cu ipsos. Erau cuvintele care făceau referință la cei doi regi. Noi procedăm la înscrierea acestor două texte în cartușe.

NICOLAE MILESCU

(1636-1708)

Contribuția sa la cultura europeană și mondială

Învățat, diplomat și călător român, originar de prin părțile Vasluiului, studiază la Iași, la "Academia" lui Vasile Lupu (1632-1654) și la școlile din Constantinopol, devenind un învățat de seamă al epocii, o autoritate în domeniul istoriei, teologiei și filosofiei (cunoștea șapte limbi străine, printre care slavona, turca și araba).

În timpul domniei lui Grigore Ghica, în Țara Românească (1660-1664), este reprezentantul acestuia pe lângă Sublima Poartă. Șederea la Constantinopol îi prilejuește traducerea integrală a Bibliei în limba română, prima lucrare de acest fel după "Palia de la Orăștie" (care este doar o traducere parțială). Mazilirea domnului muntean înseamnă de fapt pentru Spătarul Milescu începutul peregrinărilor sale europene.

De la Constantinopol pleacă în Austria, poate pentru a-l întâlni pe Grigore Ghica. În 1665, îl aflăm în Berlin, la Curtea lui Frederic-Wilhelm, pentru ca în anul următor să se stabilească la Stettin, pe lângă Gheorghe Ștefan, sub a cărui scurtă domnie în Moldova (1658-1659) fusese făcut spătar. În calitate de reprezentant al fostului domnitor moldovean întreprinde un turneu diplomatic la Stockholm și Paris unde este primit de Ludovic al XIV-lea.

Întors la Stettin, în luna octombrie a aceluiași an, Milescu rămâne pe lângă Gheorghe Ștefan până la decesul acestuia, în ianuarie 1668, după care revine pentru scurt timp în Moldova și se reîntoarce la Constantinopol.

Datorită bunelor sale relații cu patriarhul Ierusalimului, Dositei al II-lea, este recomandat țarului Rusiei drept "om foarte învățat, cunoscând latina, slavona și mai ales greaca, ... călătorit în multe țări și împărății... ca să se instruiască... un cronograf în care sunt adunate toate lucrurile lumii". Cu această recomandare în mână, Spătarul Nicolae Milescu, părăsește țărmul Bosforului spre sfârșitul lunii ianuarie 1671, trece prin Adrianopol, Belgrad, Buda, Varșovia și ajunge la Moscova.

Numit traducător la Posolski Prikaz, cu alte cuvinte Cancelaria Solilor (căreia îi corespunde astăzi Ministerul Afacerilor Externe), Milescu face în scurtă vreme dovada calităților sale deosebite, fapt care-i atrage bunăvoința lui Artemon Sergeevici Matveev, șeful Cancelariei și unchiul țarinei Natalia, mama viitorului țar Petru cel Mare. Printre profesorii vestitului țar, se pare că a fost și Nicolae Milescu. Amănuntul îl aflăm din letopisețul lui Neculce care în "O samă de cuvinte" ne-a lăsat cea mai veche mărturie românească despre marele cărturar și călător. "Și pentru învățătura lui – menționează cronicarul – au fost Terziman împăratul și învață pre fiul împăratului, pre Petru Alexievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție".

Astfel, se conturează în linii mari personalitatea omului pe care țarul Alexei Mihailovici l-a ales în fruntea Ambasadei ce a hotărât, în 1674, să trimită la Pekin (azi Beijing) unde domnea Skengtsu, unul din cei mai remarcabili împărați chinezi.

Țelurile misiunii, determinate de necesitatea lărgirii activității diplomatice a statului feudal rus, aveau în vedere găsirea unui drum scurt și lesnicios pentru comerțul cu imperiul chinez, stabilirea de legături diplomatice între Moscova și Pekin (Beijing), cunoașterea complexă a întinselor teritorii siberiene, resurselor lor naturale și populației băștinașe.

Sprijinit de Matveev, Milescu reușește ca spre jumătatea lunii februarie a anului 1675, să încheie pregătirile de călătorie. Pe 25 februarie Spătarul Nicolae Milescu și însoțitorii săi sunt primiți de țar în audiență de rămas bun.

Etapa I a călătoriei De la Moscova la Tobolsk

Pe uscat. La 3 martie 1675, ambasada părăsește Moscova, având în componența ei pe curtenii Teodor Pavlov și Constantin Grecianin și doi secretari de la Cancelaria solilor – Nichifor Veniucov și Ivan Favorov, medicul Ivan Juriev și bijutierul Spiridon Eustafiev (ambii de origine greacă), precum și 33 de soldați și slujitori.

Călătoria până la Tobolsk – pe atunci capitala teritoriilor siberiene – durează 27 de zile, ruta urmată fiind total diferită de drumul care duce astăzi de la Moscova la Tobolsk.

Părăsind Moscova, Spătarul Milescu s-a îndreptat spre nord, prin localitățile Rostov și Iaroslav, până la Vologda. De aici pornește spre nord-est pentru a ajunge la Veliki Usting și de acolo prin Solvicegodsk, la Kaigar – localitate așezată pe râul Kama – unde face un scurt popas. Originalul itinerar ia apoi direcția est aproape în linie dreaptă până la Solikamask, de unde începe traversarea munților Urali. Primul oraș siberian în care poposește este Verhoturie. Prin Turinskoi Ostrog și Tiumen, Spătarul Milescu și însoțitorii săi ajung la 30 martie la Tobolsk, unde vor rămâne mai bine de o lună de zile, în vederea culegerii de informații despre locurile ce le vor străbate și o temeinică pregătire pentru călătoria propriu-zisă.

Etapa a II-a a călătoriei De la Tobolsk la Irkutsk și în continuare până la Nercinsk

Pe ape. Inițial, Spătarul Milescu nu a avut cunoștința de existența unui alt itinerar posibil, decât cel urmat în 1654 și în 1669 de două mici solii, respectiv cele conduse de Feodor Isaakovici Baicov și de șeicul Ablin.

Dar, după cum se știe, Spătarul a călătorit pe un traseu inedit.

Motivele pentru care Milescu alege cu totul alt drum, le aflăm din scrisoarea trimisă țarului, la 15 aprilie, din Tobolsk la Moscova: "... deși foarte greu, nu era primejdios atunci.... Acum însă știu prea bine că micii taisi (Printi) calmuci se războiesc crâncen între ei și că anul trecut au jefuit și au măcelărit multe mii de neguțători ... Din această pricină drumul este deosebit de primejdios acum, dar chiar și-n afară de asta e lung și anevoios; atât Baikov, cât și șeicul Ablin l-au străbătut în trei ani. Se spune însă că prin orașele mării tale trece o apă, dreaptă și sigură, trei luni de navigație de la Tobolsk până la portul Eniseisk și de acolo la Selenga. Se spune că de la Selenga ar fi doar patru săptămâni de drum până la orașul de scaun al Kitailor ... Din aceste pricini, măria ta, acela va fi drumul cel bun!".

În timpul șederii la Tobolsk, Milescu reușește, cu ajutorul guvernatorului Petru Mihailovici Saltâkov, să-și mărească numărul însoțitorilor cu "șase fii de boieri", o călăuză – cazacul Grigori Kubiakov, care mai fusese pe drumurile Siberiei și de la Nercisk la Pekin (Beijing) – tâlmaci pentru limbile calmucă și

tătară, în persoana dragomanului Spiridonka Bezriadov, șase îmblânzitori de șoimi cu ajutoarele lor, precum și 40 de cazaci.

În seara zilei de 2 mai 1675, Spătarul și-a imbarcat cei o sută de însoțitori pe trei corăbii – doscianicuri¹, împreună cu toate proviziile și mărfurile, pornind pe râul Irtas în jos.

După vreo nouă popasuri, necesare pentru tot atâtea schimburi de vâslași toc-miți dintre localnici, cele trei doscianicuri, trag în ziua de 8 mai, la pontonul iamu-lui (stație de poștă) Samorovski. "Nu departe de aici, scrie Milescu, Irtasul se varsă în marele râu Obi. De la Tobolsk până la Obi (533 km), se navighează în josul râului, dar pe Obi vom porni împotriva cursului apei".

Popasul de două zile la Samarovski-iam îi îngăduie să cerceteze locul și săculeagă informații despre natura acestor meleaguri și trecutul lor – care vin să completeze observațiile și impresiile notate în jurnalul său, de la începutul călătoriei.

În amurgul zilei de 10 mai, cele trei nave sunt desprinse de mal. Apele zburcuate ale râului pun la grea încercare și puterile vântului și caznele oamenilor, la aceasta adăugându-se izbiturile primejdioase ale sloiurilor de gheață. A fost nevoie de 12 zile și tot atâtea nopți, ca să se oprească la gura râului Nevuleva, unde rămân până pe 20 mai.

Obosiți și înfrigurați, Nicolae Milescu și însoțitorii săi, ajung în ziua de 23 mai la Surgut, oraș zidit, spre sfârșitul veacului al XVI-lea, pe o coastă nisipoasă de pe malul stâng al fluviului. De aici Milescu trimite o nouă scrisoare la Moscova, în care descrie călătoria efectuată, menționând că va rămâne un timp la Surgut "... unde voi aștepta până când Obiul se va curăța de gheață".

Călătoria Spătarului Milescu pe fluviul Obi, continuă imediat ce nu mai este semnalat pericolul ghețurilor plutitoare, astfel că pe 14 iunie ajunge la Naram. Popasul este de scurtă durată. Sunt schimbați vâslașii, în vreme ce Spătarul are destulă vreme să-l cerceteze pe guvernator despre natura locului, viața orășelului și a cătunelor din împrejurimi.

În ziua de 5 iunie, navele părăsesc fluviul Obi și își continuă călătoria pe râul Ket, care va dura 33 de zile, încheindu-se pe 7 iulie, când doscianicurile acostează la fostul Makovsk.

La Makovsk, călătoria pe apă este întreruptă pentru prima dată de la plecarea din Tobolsk.

Până aici Spătarul Milescu a navigat pe apele Siberiei apusene, mai bine de două luni, acoperind doar ceva mai puțin de jumătate din întregul itinerar de la Moscova la Pekin (Beijing).

Transbordarea de la râul Ket la fluviul Enisei, a celor trei doscianicuri încărcate cu provizii și mărfuri, necesită doar două zile.

La 10 iulie, Nicolae Milescu și oamenii săi poposesc la Eniseisk unde rămân timp de nouă zile.

În seara zilei de 18 iulie, Spătarul părăsește Eniseiskul pornind în amonte, spre locul în care marele Enisei primește apele fluviului Angara.

1. Doscianic – de la cuvântul rusesc "dosca", însemnând scândură; ca sens – construit din scânduri; navă arhaică – o barcă foarte mare, cu fundul foarte lat și acoperită, având un catarg înalt și o pânză mare, precum și mai multe rânduri de vâsle.

În prima parte a călătoriei pe cursul Angarei, pentru Milescu fluviul are un alt nume, Tunguska, sub care ar înțelege întregul curs inferior al acestuia, până în dreptul cetății Bratsk. De aici și până la izvor, la lacul Baikal, deci pe întregul curs superior, Spătarul îi spune Angara. Demarcația aceasta făcută de Milescu este corectă, întrucât de la Bratsk fluviul curge prin Podișul Tunguscelor. Călătoria Spătarului Milescu pe Angara durează 46 de zile și este însoțită de numeroase piedici, reprezentate de stânci și cataracte, peste care doscianicurile sunt trase cu mari eforturi, cu ajutorul odgoanelor.

Pe 5 septembrie, navele ajung la Cetatea Irkutsk, situată pe malul stâng al fluviului și foarte frumos zidită. De la Bratsk la Irkutsk au fost parcurși, în condiții dificile, 480 km, deci ceva mai puțin decât cursul inferior, de la confluența Angarei cu Enisei și până la Bratsk.

Șederea la Irkutsk este scurtă, dar timpul de o zi și jumătate se dovedește îndeajuns pentru a face acele pregătiri cerute de "călătoria pe mare" adică pe Baikal.

Exprimarea Spătarului Milescu ne apare firească, fiind întru totul adecvată acelui timp și spațiu, specifice Siberiei, deci cu alte dimensiuni, înțelegând prin aceasta că și râurile și codrii, dar mai ales distanțele sunt cu totul altcumva decât în Europa.

În cea de-a patra zi după părăsirea Irkutsk-ului, flotila Spătarului ajunge ".... la gura râului Angara, adică la lacul unde se formează el din apele Mării Baikalska".

Începând din 11 septembrie, timp de douăsprezece zile, navele Spătarului înfruntă curenți, valuri, ninsori și vânturi puternice adăpostindu-se zile în șir la gurile râurilor sau prin lacurile marginase, până reușesc, pe 22 septembrie, să intre pe cursul râului Selega, care se varsă în Baikal.

Doscianicurile urcă pe Selega vreme de 4 zile trecând pe lângă sate de cazaci și pescari ajungând pe 26 septembrie, într-un sat mare denumit Ilimsk.

Vremea rea, din zi în zi mai potrivnică, iscând furtuni și ninsori, îl obligă pe Spătarul Milescu la un popas de adăpost, în timpul căruia ajunge la unele hotărâri importante pentru continuarea drumului.

"Septembrie în douăzeci și șapte. Văzând că toamna se întărește și că timpul se înăsprește mereu, am dat drumul cazacilor din Eniseik ca să se întoarcă ... și am trimis prin ei scrisoare la marele domn, la Moscova. După ce au plecat ei, am trimis la fort și în sat ca să strângă căruțe, cai și cămile; iar vasele noastre le-am pus la loc bun lăsându-le sub pază severă..."

"Septembrie în douăzeci și opt. După ce s-au adunat căruțele, caii și cămilele am ales din arteluri câte doi și câte trei oameni, ca să meargă la fort..."

"Septembrie în douăzeci și nouă. Am plecat din satul Ilimsk, pe uscat către Cetatea Selenghinsk, în număr de patruzeci de oameni..."

Așadar, putem spune că după mijlocul de deplasare folosit, de aici începe cea de-a treia parte a călătoriei:

* *prima parte* – cu cai și căruțe de la Moscova la Tobolsk care, inclusiv timpul necesar pregătirilor în acest oraș, a durat două luni;

* *a doua parte* – a constituit de fapt călătoria cu doscianicurile pe apele siberiene și a necesitat patru luni și jumătate.

Din nou pe uscat. Prima etapă din această nouă parte a întinerarului soliei Spătarului Milescu durează trei zile și trei nopți; la capătul lor, caravana ajunge în 2 octombrie la Selenghinsk. Aici călătorii găsesc un fort ridicat pe malul stâng al râului Selega și o așezare locuită de "vreo două sute de cazaci și oameni slobozi" care "cultivă grâne de tot felul...".

Procurarea animalelor de călătorie, de povară și pentru hrană se desfășoară anevoie și Spătarul este nevoit să-și trimită oamenii la mari depărțări, la triburile mongole, de unde revin de-abia peste treizeci de zile. În acest răstimp Milescu se întoarce la Ilisk și își așază tabăra pe o insulă pe râul Selega. El are astfel răgazul să cerceteze regiunea, să culeagă informații de la băștinași cu privire la oameni și locuri, precum și la resursele economice.

Odată cu întoarcerea oamenilor trimiși să cumpere cai și cămile, caravana se pune în mișcare în direcția Nercinsk – "de-a dreptul prin stepă pe un drum nou, un drum pe care nu mai călătorise nimeni vreo dată". Din jurnalul zilnic al Spătarului reiese că în funcție de dificultățile drumului, caravana parcurge între 20 și 35 de versete pe zi, traversarea stepei necesitând 30 de zile, astfel că pe data de 4 decembrie este consemnată sosirea la Nercinsk.

Din scrisoarea adresată de aici țarului aflăm că Milescu trimisese înainte un om care urma să anunțe la Pekin (Beijing) venirea soliei conduse de el.

Etapa a III-a a călătoriei

De la Nercinsk la Naum și mai departe până la Pekin (Beijing)

Caravana pleacă din Nercinsk pe 19 decembrie, parcurgând aproximativ 300 de kilometri până la râul Argun, unde ajunge după 10 zile. Milescu scrie pe 29 decembrie în jurnalul său: "Am stat toată ziua într-o pășune de pe malul râului Argun pentru a se odihni vitele. Din pricina vitregiei timpului au murit mulți cai și cămile, altele au ologit și le-am făcut un fel de încălțări. Pentru foc se găsește doar salcie pitică, însă uscată...".

A doua zi caravana pornește mai departe, spre valea râului Han, unde ajunge la 31 decembrie. Situația este din zi în zi mai gravă, călătorii văzând cum, din cauza frigului, le pier animalele de povară.

Cu mari eforturi și privațiuni, la 13 ianuarie 1676, Spătarul ajunge la hotarul cu China, notând în jurnalul său: "Încheiem călătoria noastră prin ținutul Siberiei, fiindcă aici, la munții Targacin, deasupra izvorului râului Uluci se află sfârșitul și hotarul întregului regat siberian...".

"... la 13 ianuarie – arăta Milescu într-o scrisoare trimisă la Moscova -- am fost întâmpinat de cazacul Nercinsk pe care îl trimiseseam înaintea noastră. El era însoțit de șapte sotnici targacini, supuși chinezi și șaiszeci de oameni...".

* * *

Călătorii sosiți de pe îndepărtatele meleaguri europene au pornit spre primele așezări ale localnicilor, situate cale de cinci zile de hotar.

Surpriza sosirii soliei condusă de Spătarul Milescu – așteptată de-abia în primăvară – e mare și pentru autoritățile provinciale.

Din jurnalul Spătarului desprindem:

"La 21 ianuarie ne-am întâlnit cu mai mulți sotnici ce veneau dinspre Naum și aduceau carne de porc pentru hrana oamenilor și o sută treizeci de care cu două roți, trase de boi și șaizeci de cai...".

"La 23 ianuarie a venit voievodul Naumului, însoțit de fiii unui voievod mai bătrân și de mulți alți fruntași de-ai lor, vreo două sute, care au descălecat la oarecare depărtare de caravană... și în ziua următoare am călărit mai departe, căci ei îmi ieșiseră înainte la trei zile de drum de Naum...".

"În ziua a treia, 26 ianuarie, nu departe de așezările lor, mi-a ieșit în întâmpinare bătrânul voievod însoțit de mai mulți oameni de frunte și cinci sute de ostași...".

Șederea la Naum este de lungă durată, determinată de tratativele necesare stabilirii protocolului înfățișării ambasadorului și suitei sale în fața împăratului chinez. Spătarul va folosi răgazul pentru a cunoaște mai bine locurile și oamenii.

Călătoria este reluată de-abia în 17 aprilie 1676, când Spătarul pornește spre Pekin sau Hanblac, adică "cetatea hanului", însoțit de 156 de oameni călări și urmat de o sută de care de poveri.

Ultima etapă a călătoriei de la Moscova la Pekin (Beijing), însumează 29 de zile*, iar în acest răstimp Spătarul Milescu consemnează cu meticulozitate toate întâmplările cotidiene, locurile prin care trece, reține amănunte de interes geografic, etnologic și istoric. Itinerarul are, în mare, direcția sud-sud-vest, și trece prin vaduri de ape mari și mici, deșert, stepă și munți.

Sosirea la Pekin "orașul împărătesc" este datată 15 mai 1676, când, la amiază, caravana ajunge la una din porțile de miazănoapte.

Deci, de la Moscova la Pekin, Spătarului Milescu i-au trebuit 438 de zile, răstimp în care itinerarul său a traversat 21 de paralele și 77 de meridiane sau, după cum se exprimă chiar el, a parcurs "un sfert din ocolul pământului".

Îndelungate și cel mai adesea obositoare s-au arătat a fi discuțiile purtate de ambasador cu demnitarii împăratului Kang-hsi. Pricina nesfârșitelor tratative dintre Mi-ko-lai (cum i se spunea Spătarului), și askaniama Ma-La a constituit-o modalitatea de înfățișare a scrisorilor, darurilor și însăși soliei țarului în fața bogdihanului, căci obiceiurile existente la cele două curți erau substanțial diferite.

Milescu s-a dovedit un iscusit diplomat, ceea ce l-a făcut pe askaniama Ma-La să exclame la un moment dat:

"Cred că țarul te-a ales anume pe domnia ta să vorbești cu noi...!".

După derularea mai multor ritualuri, începând din 5 iunie, zece zile mai târziu solia este invitată la Cetatea Roșie, adică Palatul Imperial pentru a fi înfățișată bogdihanului.

Vom trece peste prezentarea amănunțită a palatului și a ritualurilor de primire.

Scurta ceremonie a primirii oficiale a solilor s-a încheiat cu băutul ceaiului, servit în căni mari de lemn, galbene.

După mai bine de o lună, alihahava (șef al departamentului Astrologie) veni să-l vestească pe Spătar:

"Marele han însuși vrea să vă dea un ospăț în sala îndepărtată a palatului, unde-i este locuința; și el va fi de față; să știți că până acum nici cărmuitorii

chinezi, nici manciurieni n-au îngăduit nimănui, nu numai să stea în fața lor, dar măcar să-i vadă".

Milescu face câteva observații interesante în "Descrierea Chinei" cu privire la înalta cinste ce li s-a făcut, de a fi invitat la un ospăț în prezența bogdihanului.

Din convorbirea purtată prin tălmăcirea făcută de alihahava – care era un iezuit olandez – se desprinde următorul dialog redat de Spătar în "Jurnal de călătorie":

"Marele stăpânitor al întregii împărății chineze, hanul, întreabă dacă măria sa stăpânul tuturor rușilor se afla bine și sănătos?

Prin mila lui Dumnezeu, marele stăpânitor, țarul, Alexei Mihailovici, stăpânul tuturor rușilor... se afla bine sănătos atunci când l-am părăsit pe măria sa... și domnea fericit în puternica și vestita sa împărăție. Și măria sa, marele stăpân țarul a urat măriei tale, bogdihanului, ani mulți de sănătate și de domnie glorioasă, ca unul ce îi ești prietenul și vecinul lui cel mai scump".

Marele han pune trei întrebări: ce vârstă are măria sa țarul, cât este de înalt și de cât timp și-a început domnia?

Măria sa este în vârstă de cincizeci de ani, este înalt de statură și înzestrat cu toate virtuțile. Pe tron s-a urcat, prin voința lui Dumnezeu, la treizeci de ani.

Marele han întreabă pe sol câți ani are și, de asemenea, pentru că a auzit că domnia ta ești un om înțelept, dorește să știe dacă ai învățat filosofia, matematica și trigonometria.

Mulțumesc prealuminatului și marelui han pentru interesul ce-l arată solului preasupus care numără patruzeci de ani. Și întrucât măria sa însuși a învățat trigonometria și astronomia, solul poate spune cu smerenie că are ceva învățătură după cum poate întări și domnia sa alihahava cu care adeseori a stat de vorbă.

Alte întrebări hanul nu a mai adresat Spătarului și în liniștea care s-a așternut până la începerea ospățului, acesta are prilejul de a-l privi cu atenție pe împărat, de la mică distanță.

În zilele care au urmat, din porunca hanului, care a ținut astfel să-l cinstească în mod cu totul deosebit, Spătarului Milescu i s-a făcut un portret care, spre sfârșitul veacului al XIX-lea, se pare că mai era păstrat, întrucât B. P. Hașdeu a aflat de existența lui de la un membru al legăției ruse la Pekin.

Anumite împrejurări l-au obligat pe Spătarul Milescu la o ședere mai îndelungată la Pekin decât prevăzuse, mai exact trei luni și jumătate. Acest răstimp în afara treburilor soliei, l-a întrebuințat pentru a cunoaște "măreția și frumusețea orașului" – după cum se exprima el – pentru a observa mai atent viața, obiceiurile și îndeletnicirile oamenilor în mijlocul cărora ajunsese după o atât de lungă călătorie. Despre toate acestea el va aminti mai târziu "pe larg în cartea în care va fi descrisă împărăția chineză", intitulată "Descrierea Chinei".

Urmează alte aproape cinci sute de zile de călătorie pe drumul de întoarcere.

Cu puține abateri, itinerarul este același ca la venire și, întrucât lipsesc mai multe file din însemnările de călătorie, este de presupus că până la Selenghinsk, Spătarului Milescu și însoțitorilor săi le-au trebuit cam tot trei luni, cât au făcut în drum spre Pekin. Deci spre sfârșitul lunii ianuarie a următorului an (1677), se pare că au ajuns la Selenghinsk istoviți de oboseală și frig, cu scăderi destul de mari din numărul cailor și celorlalte animale de povară.

De aici, călătoria dovedindu-se imposibil de continuat din pricinile de mai sus, Spătarul va rămâne pe loc până în primăvară. Acest timp de zăbavă, la căldura focului, a fost folosit de Spătarul Milescu pentru a-și pune în ordine însemnările sale de drum.

Firesc, pe calea întoarcerii, "Jurnalul" este lipsit de observații și descrieri. Până la Eniseisk notările se rezumă doar la câteva date și mențiuni de locuri:

"La Selenghinsk am rămas până la 3 mai, apoi am pornit mai departe... La 16 mai am trecut Baikalul și am ajuns la portul Irkutsk, unde am rămas până la 18... Am părăsit Irkutsk la 18 mai și am ajuns la Eniseisk la 7 iunie².

Aici însă îl aștepta o surpriză, pe cât de neașteptată, pe atât de neplăcută. Iată cum înfățișează Spătarul Milescu sosirea la Eniseisk:

"Și mai înainte de a trage la țarm am fost întâmpinați de Voievodul Mihail, fiul lui Vasile Priklontkoi, care avea un ucaz al mării sale. El ne-a poruncit tuturor să debarcăm și a citit apoi ucazul, după care a poruncit vameșului celui mare ca împreună cu oamenii săi să-i cerceteze pe toți oamenii din doscianic. Așa că începură să-l caute pe sol în buzunare, la subsuori, în pantaloni, în cizme și peste tot, dar nu găsiră nimic. Apoi îi căutară pe dvoreni din Moscova, pe fiii de boieri, pe grămățici și pe toți cazacii, până la ultimul om și toți cei din cetate se aflau pe malul râului ca să-i privească**".

Neînțeleasă uimire! Negândita răsplată pentru un vrednic slujitor al mării sale care îndeplinise una din cele mai grele misiuni ce fusese dată până atunci unui om spre acea parte de lume, despre care Europa acelei vremi avea prea puține cunoștințe!

Dar tâlcul celor săvârșite în acea zi de 7 iunie 1677, după o lipsă de peste doi ani din mijlocul evenimentelor petrecute la Moscova, Spătarul Nicolae Milescu avea să-l deslușească fără mare întârziere. Prin moartea țarului Alexei Mihailovici, în anul 1676 – deci în timp ce Spătarul se găsea la Pekin – se deschisera luptele pentru putere între familiile celor două țarine, respectiv familiile Niloslavschi și Nariskin. Venirea la putere a celui dintâi a avut drept urmare defăimarea, surghiunul și, în unele cazuri chiar asasinarea oamenilor de credință a susținătorilor familiei Narisin, dar în primul rând a avut de suferit Artemon Matveev, protectorul Spătarului. Feluritele învinuiri închipuite aduse lui Milescu, de la practicarea magiei până la trădare, s-au dovedit până la urmă neadevărate și la 9 iulie, deci după mai bine de o lună de umilitoare așteptare la Eniseisk, i s-a dat voie să călătorească mai departe spre Moscova, unde a ajuns la 5 ianuarie 1678.

Așadar, după cele aproape cincisute de zile ale drumului de întoarcere, pe uscat și pe apă, precum și în zăbavă pricinuită de vremea rea și de necazurile amintite, a luat sfârșit marea călătorie a românului Nicolae Milescu Spătarul, care, din rezultatele ei este apreciată, după cum am mai arătat, drept un punct culminant pentru exploatarea Siberiei în secolul al XVII-lea.

Este știut – călătoria și lucrările Spătarului Milescu au stârnit în Europa epocii sale și de mai târziu atât un mare interes politico-economic, cât și științific.

Rezultat al unei călătorii de aproape trei ani (între 3 martie 1675 – 5 ianuarie 1678) pe al cărei itinerar de multe mii de kilometri Spătarul Nicolae Milescu a îndeplinit sarcini științifice de natură geografică și etnografică – condiție care a dat

2. *, ** – Nicolae Milescu. *op. cit.*, pag. 318-319.

operei sale o valoare general europeană – cele trei însemnate lucrări "Călătorie de-a lungul Siberiei de la Tobolsk până la portul Nercinsk", "Raportul oficial al lui Milescu Spătarul în China" și "descrierea Chinei" deși nu au fost scrise în românește, reprezintă opera unui învățat român care-și află locul printre marile figuri ale culturii universale din secolele al XVII-lea și XVIII-lea (*Istoria literaturii române*, vol. I, pag. 469, Editura Academiei Române, 1964).

Cele prezentate mai sus necesită câteva mențiuni:

1. Privitor la "Descrierea Chinei" toți cercetătorii cad de acord asupra faptului că originalul lucrării nu mai există.

Din toate copiile-manuscris în limba slavonă, doar trei sunt scrise în vechea scriere slavonă bisericească și anume:

a. Manuscrisul cu cota T. F. nr. 141 din Biblioteca de Stat din Sankt Petersburg (Leningrad) presupus a fi scris în anul 1677 – text în continuare omis;

b. Manuscrisul cu cota nr. 35 din Biblioteca Națională din Paris – fondul slav – scris în anul 1695;

c. Manuscrisul cu cota nr. 86 din Biblioteca profesorului slavist F. T. Vailev de la Universitatea din Kazan care stă la baza ediției 1910, tipărită la Kazan (Federația Rusă) și respectiv la baza lucrării editate în 1975 la București.

Notă – Este important de avut în vedere că toate aceste informații datează din 1973-1975.

2. În Marea Enciclopedie sovietică" – ediția a II-a, tomul (volumul) 49, pag. 253 se menționează că:

"În literatura rusă lucrarea lui Nicolae Milescu este cea dintâi care vorbește pe larg despre China".

3. Portretul Spătarului Nicolae Milescu făcut la Beijing, în anul 1676, din porunca împăratului (bogdihanului), a cărui existență o confirmă, spre sfârșitul veacului al XIX-lea, marele om de știință B. P. Hașdeu, s-ar putea afla în capitala Chinei, ca o dovadă a memorabilei sale călătorii.

MIHAIL-LUCIAN CĂCIULEANU
FLORIN-IANCU ROȘCA

BIBLIOGRAFIE

1. *"Istoria României în date"* – coordonator ediție Acad. Constantin C. Giurăscu, Editura Enciclopedică Română – București, 1972;

2. *"Pe urmele marilor exploratori"* – Prof. Univ. dr. Ioan Popovici, Editura Albatros – București, 1974;

3. *"Români pe șapte continente"* – Val Tebeica, Editura Sport-Turism, București, 1975;

4. *"Descrierea Chinei"* după Nicolae Milescu Spătarul, traducere, prefața și note de Corneliu Bărbulescu, Editura Minerva, București, 1975.

PREOCUPĂRILE EPISCOPULUI MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU AL ROMANULUI ÎN DOMENIUL LITURGICII

Între marile personalități ecleziastice care au creat epocă în literatura și cultura teologică românească, alături de marii învățați: Dosoftei, Varlaam, Antim Ivi-reanul și Veniamin Costache, ale căror nume strălucesc cu litere de aur pe firman-mentul istoriei literaturii și culturii românești, la loc de frunte se înscrie și numele *Episcopului Melchisedec Ștefănescu al Romanului*.

Născut la 12 februarie 1822¹ în satul Gârcina, jud. Neamț, într-o distinsă familie preoțească, din sânul căreia s-au ridicat un șir neîntrerupt de clerici și monahi, cu rosturi importante în viața Bisericii, asemenea familiei binecuvântate a Sfântului Vasile cel Mare, viitorul episcop și savant de renume, va deveni întocmai ca și marele ierarh capadocian, un om de mare prestigiu cultural și moral, o adevărată podoabă a epocii de redeșteptare națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Personalitate complexă, înzestrată cu alese însușiri sufletești și cu un vast orizont de cunoștințe dobândite de-a lungul anilor de studii și cercetări, Episcopul Melchisedec s-a făcut mentorul celor mai înalte aspirații ale Bisericii și neamului românesc, într-o epocă de maximă efervescență, în care transformările social-culturale și politice deschideau perspective luminoase pentru viitorul Bisericii și al națiunii. În concepția sa, Biserica și patria erau indisolubil legate formând una, iar împlinirea năzuințelor poporului vizau însuși progresul și interesul Bisericii strămoșești. Această concepție umanitar-creștină izvora din credința sa nestrămutată și convingerea fermă că fiecare membru al societății este un mădular viu al Bisericii lui Hristos, iar Biserica, în calitatea ei de organism divino-uman, însuflețit de Duhul Sfânt, este menită să asigure prin mijloacele ei harice propășirea vieții spirituale și culturale a poporului dreptcredincios. Numai pornind de la această premiză ne putem da seama de ce Melchisedec și-a consacrat întreaga sa viață Bisericii strămoșești și neamului românesc, pe care le-a slujit cu credincioșie și devotament fără egal, punându-și în valoare întreaga sa capacitate și erudiție de teolog și om de știință, spirit luminat și practic cu o largă viziune istorică și culturală.

Dar alături de problemele majore și acțiunile progresiste care ținteau bunul mers al țării și înflorirea Bisericii, în viața căreia Melchisedec a fost profund implicat, domeniul teologiei reprezenta terenul în care ilustrul nostru ierarh și-a manifestat cea mai intensă preocupare. Melchisedec rămâne prin excelență un teolog de înaltă speță care a tras brazdă adâncă în cultura teologică românească.

1. Motivele care l-au determinat pe Episcopul Melchisedec să se ocupe de probleme liturgice

"Bărbat cu chemare științifică netăgăduită"², așa cum l-a definit Iorga, el a fost sortit de Providența dumnezeiască să răspundă nevoilor stringente ale Orto-

1. Informația este luată de pe inscripția funerară aflată în capela episcopală care îi străjuiește mormântul.

2. Nicolae Iorga, *Floarea darurilor*, București, 1908, p. 386.

doxiei românești într-un moment de răscruce când Biserica și neamul văzându-și împlinite mărețele idealuri de libertate și unitate, înaintau cu pași repezi pe drum de lumină și de glorie. Procesul de redresare și înnoire se făcea lent. Lipsa de școli corespunzătoare și de cadre didactice competente precum și de manuale normative și mijloace de culturalizare, îngreuiau tot mai mult acest efort.

Melchisedec era chemat să înlătore aceste dificultăți și să coordoneze întreaga activitate culturală și didactică din sânul Bisericii, "luptând pentru întărirea prestigiului ei în stat, împotrivindu-se curentelor străine și dovedind conducătorilor politici, prin scris și prin cuvântările sale din senat, că propășirea țării nu poate fi asigurată decât prin așezarea tradiției ortodoxe pe temelia ei. Și pentru ca Biserica să-și justifice prestigiul ei, i-a cercetat toate lipsurile de care suferea la nivel cultural, misionar și material și ca organizare, propunând "reformele necesare"³, așa cum însuși mărturisește în testamentul său: "Vocația mea în lumea aceasta a fost să muncesc și să mă îngrijesc de marea mea familie duhovnicească care este Biserica și fiii ei credincioși. Am iubit știința și pe oamenii devotați ei și am urât ignoranța și pe apărătorii ei"⁴.

Lucrările sale, care însumează un număr de 31 de titluri, oglindesc, prin conținutul lor, străduința neîntreruptă a profesorului eminent și a ierarhului devotat care încearcă să reînvie viața Bisericii și s-o statornicească pe bazele ei temeinice: canonice, dogmatice și cultice. Melchisedec căuta pe orice cale să se facă mesagerul culturii și spiritualității ortodoxe și să-i dea Bisericii duhul ei autentic de trăire și simțire ortodoxă pentru a-și revendica rolul ei în societate. "Biserica – spune el – este mama duhovnicească a poporului. Ea ne-a renăscut la viața cea nouă, primindu-ne din pântecul mamei noastre cele pământești în brațele sale cele de mamă, însemnându-ne cu numele cel sfânt al lui Hristos, cu semnul Crucii prin care s-a călcat și s-a sfărâmat stăpânirea diavolului și, cu puterea rugăciunilor sale, ne-a scos de sub stăpânirea satanei și ne-a împreunat cu Hristos făcându-ne fii ai luminii.

Biserica ne luminează mintea noastră cu lumina credinței lui Hristos. Ea ne dă Legea Domnului, care este făclie picioarelor și lumină cărărilor noastre prin care se luminează înaintea noastră calea cea sfântă și împărătească ce duce la viața veșnică, calea umilinței și a temerii de Dumnezeu, calea răbdării și lepădării de sine, calea blândeței și a înfrânării, calea dragostei și a bunei doriri față de toți. Ea ne întărește pe calea virtuții și a evlaviei prin făgăduința moștenirii acelor vistierii ale împărăției lui Dumnezeu"⁵.

Înțelegând pe deplin rolul Bisericii în promovarea principiilor religios-morale, ce țin de educarea și formarea duhovnicească a fiilor neamului și în special a viitorilor preoți, care urmau ciclul de pregătire în cadrul școlilor teologice, Melchisedec rezervă o bună parte din preocupările sale cărturărești studiului liturgic, aducând un aport substanțial în acest domeniu, prin lucrările sale inedite de o profunzime și valoare neîntrecută până la el.

3. Episcop Lucian Triteanu, *În memoria Episcopului Melchisedec*, în "Cronica Romanului" (XVIII) (1942), nr. 5-6, p. 139.

4. *Testamentul P. S. Melchisedec, episcop de Roman*, București, 1892, p. 3.

5. Arhimandrit Melchisedec, *Manual de Liturgică sau servirea de Dumnezeu a Bisericii Ortodoxe* (precuvântare), București, 1862, p. II, IV.

În sfera acestei activități, Melchisedec își descoperă însăși vocația sa sacerdotală cu care s-a născut și pe care a cultivat-o în casa părintească unde a crescut într-o atmosferă de rugăciune și "pază a rânduielilor bisericești"⁶. De aici, din sânul familiei începe procesul educării și inițierii marelui ierarh în tainele credinței și în cunoașterea rânduielilor de slujbă, iar în această pregătire rolul preponderent l-a avut mama sa, presbitera Anastasia, o femeie foarte evlavioasă care "adeseori sta înge-nunchiată cu copiii împrejurul ei și se ruga lui Dumnezeu atât pentru sine cât și pentru ei și își făcea rugăciunile mai mult în singurătate"⁷ – noaptea. Această deprindere duhovnicească a imprimat-o în mod neîndoielnic și fiilor ei.

Cu această moștenire sacră pe care i-au transmis-o venerabilii săi părinți, la care se adaugă experiența anilor de studiu petrecuți în țară și străinătate, Melchisedec pășește în viață și în rodnică sa muncă de apostolat cu calmul și meditația specifică clericului cărturar și cu sufletul mereu purtat pe aripile rugăciunii și pătruns de fiorul tainic al ei. "La Episcopia Romanului nu era îngăduit să se înceapă Vicernia în Duminici și sărbători și nici cântarea ședelnelor de la Utrenie, până când Melchisedec nu se afla ridicat în strana sa arhierască. Atunci părea că se însenina Biserica și slujbele aveau o măreție și un farmec deosebit. Atât de mult îi plăceau sfintele slujbe și simțea atâta odihnă sufletească în ele încât nu se mulțumea cu cele obișnuite, ci introduse și privegherile de seara spre Duminici și sărbători care se începeau de la sărbătoarea Intrării Maicii Domnului în biserică și țineau până în ziua cea luminată a Sfintei Învieri după cum se obișnuia pe atunci în Biserica rusească"⁸.

Din dorința neîstovită de a însufla și altora duhul rugăciunii și al slujirii lui Dumnezeu, precum și din grija permanentă de a pregăti Bisericii slujitori luminați și devotați, Melchisedec întreprinde o amplă activitate didactico-științifică, aprofundând tot mai mult studiul disciplinelor liturgice, întocmind proiecte, alcătuind lucrări și studii de specialitate, redactând manuale de o veridică competență și tipărind un număr apreciabil de cărți de slujbă, care au văzut lumina tiparului sub directa lui supraveghere și îndrumare.

Contribuția Episcopului Melchisedec în studiul liturgic se reflectă pe multiple planuri dintre care remarcăm: diortosirea și traducerea cărților de cult și îndreptarea acestora de eventualele greșeli strecurate de-a lungul vremii, alcătuirea și editarea manualelor de Liturgică și Tipic care au servit drept norme îndrumătoare în expunerea cunoștințelor teoretice și practice în școlile de învățământ teologic, o biografie amplă a vieții și minunilor Cuvioasei Maicii noastre Parascheva și un tratat documentat despre cultul sfinților și al închinării la sfintele icoane, insistând mai ales asupra celor făcătoare de minuni existente la noi în țară, clarificarea argumentată a problemei îndreptării calendarului și a datei serbării Paștelui și editarea cărților de ritual.

6. Arhimandrit Veniamin Pocitan, *Amintiri despre Episcopul Melchisedec*, în "Cronica Romanului" (XIX) (1942), nr. 10, p. 317.

7. Constantin Diclescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui cu un portret și excerpte din corespondență*, București, 1908, p. 185.

8. Arhimandrit Veniamin Pocitan, *op. cit.*, p. 317.

Toate aceste chestiuni au constituit obiectul cercetărilor asidue și neîntrerupte a vrednicului ierarh.

În cele ce urmează vom analiza pe rând fiecare din aceste aspecte.

2. Măsuri inițiate de Episcopul Melchisedec pentru revizuirea și tipărirea cărților bisericești

O problemă capitală asupra căreia Melchisedec și-a îndreptat atenția, a fost și aceea a limbii în care sunt scrise și traduse cărțile noastre bisericești. Ne aflăm într-o perioadă în care literatura română făcea eforturi susținute de stilizare și înnoire a limbii prin contribuția marilor precursori: Vasile Alecsandri, Coșbuc și Eminescu. Paralel cu evoluția limbii literare se simțea și în Biserică tot mai mult nevoia unei purificări și adaptări a limbii, prin stabilirea terminologiei bisericești și introducerea acesteia în cărțile de slujbă și de învățătură.

Această acțiune trebuia urgentată deoarece cărțile bisericești traduse și tipărite de-a lungul vremii, sub influența puternică a slavonismului și grecismului fanariot, nu mai corespundeau uzului comun al Bisericii datorită "deselor echivocuri, pleonasmе, obscurități și defecte stilistice"⁹ care îngreuiău tot mai mult înțelesul lor.

Melchisedec apreciază pe literații români care "au lucrat pentru introducerea limbii române în Biserica lor națională" urmărind "s-o cultive și s-o îmbogățească după putința lor" însă nu uită să precizeze că la momentul respectiv această limbă trebuia curățită pentru a fi înțeleasă de popor, pentru ca "fiecare să poată trage din ea folosul sufletesc mai mult sau mai puțin după zelul său și după starea dezvoltării sale intelectuale"¹⁰. "Limba din actualele cărți bisericești, spunea el, este asemenea câmpiei din viziunea profetică a lui Iezechiel, plină de oase moarte"¹¹, și aceasta datorită expresiilor și construcțiilor verbale străine, care dădeau naștere la nonsensuri.

Deși a lucrat cu prisosință pentru îndreptarea limbii, Melchisedec a întâmpinat și opoziții, ivite mai ales din rândul cercurilor conservatoare care militau pentru menținerea neschimbată a ei. De fapt, nu este prima opoziție de acest gen, căci și cu 200 de ani în urmă (în anul 1651), când Mitropolitul Ștefan a tradus în românește cartea despre "BOTEZ și MIR" s-au ivit contestatari, cărora le răspunde astfel în prefață: "De am și dres rânduielile și le-am propus românește, nu se cădea vouă să vă împotriviți și să vă scârbiți împotriva păstorului vostru"¹².

Un aport însemnat în acest domeniu, l-a adus Melchisedec în primul rând în realizarea traducerii, pe care a căutat să o facă cât mai fluidă și fidelă textului original, eliminând formele sintactice care împiedicau exprimarea corectă a ideilor. Iată un exemplu de acest gen în traducerea Psaltirii, făcută de el în anul 1859 pe când era director al Seminarului din Huși. "Fericit bărbatul al căruia numele

9. Constantin Diculescu, *op. cit.*, p. 108.

10. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Proiect pentru revizuirea și editarea cărților bisericești*, București, 1882, p. 1.

11. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Corespondențe pe 1857-1858*, apud Constantin Diculescu, *op. cit.*, p. 110.

12. Constantin Diculescu, *op. cit.*, p. 109.

Domnului este nădejdea lui", în traducere este "fericit bărbatul care și-a pus nădejdea în Domnul".

O altă defecțiune a limbii o constituiau pleonasmemele, care îngreuiau înțelesul frazelor. Meritul lui Melchisedec a fost că a știut să le înlăture și să facă cât mai perceptibilă ideea textului. Iată, de pildă, un verset din Ps. XX, 2: "Pofta inimii lui i-ai dat Lui și de voia buzelor lui nu l-ai lipsit pe dânsul", în traducere este "dorința inimii lui i-ai dat lui și ceea ce au pronunțat buzele nu i-ai refuzat". Tot pleonasmeme sunt și expresiile: "înconjurând m-au înconjurat", "așteptând am, așteptat" care în traducere sunt redată astfel: "Din toate părțile mă înconjurase, dar în numele Domnului i-am înfrânt pe ei"¹³.

Un alt merit al lui Melchisedec este faptul că el întrebuițează cuvinte cu înțeles propriu, acolo unde cărțile uzuale bisericești au un înțeles forțat. De exemplu: "Că au plecat asupra Ta rele", în traducere este: "că au plăsmuit asupra Ta rele"¹⁴.

Încercarea de a da o formă cât mai îmbunătățită limbii cărților bisericești i-a preocupat atât pe mireni cărțurari, cât și pe membrii clerului și "mai cu seamă pe preoții tineri care într-un mod cu totul prematur și fără logică și fără cunoștințe lingvistice, modificau după placul lor expresiile întrebuițate în cărțile bisericești"¹⁵.

Exista așadar, în multe din spiritele societății românești, tendința de a introduce neologisme în cărțile de slujbă, fără să fie conștienți că acestea ar putea răstălmăci însăși limba cărților.

Melchisedec se ridică cu promptitudine împotriva acestor încercări. "Biserica cu cărțile sale, spune el, a fost o adevărată școală de cultură și de păstrare a limbii naționale"¹⁶ și de aceea nu este bine să dăm poporului, prin biserici, cărți cu o limbă nouă în care scriu și vorbesc învățații moderni, care au petrecut prin școli în străinătate sau în țară o mare parte a vieții și au învățat mai multe limbi și s-au obișnuit a-și exprima cugetările lor în acele limbi dintre care mulți nici nu și-au dat osteneala a-și învăța bine limba lor natală"¹⁷.

Poziția pe care o adoptă ilustrul ierarh în asemenea împrejurări nu trebuie luată drept o atitudine intransigentă lipsită de înțelegere și clarviziune. "Zicând acestea, spune el, nu înțeleg a face din limba cărților bisericești o limbă staționară, nemișcată, o limbă neschimbată pentru veșnicie"¹⁸. Melchisedec înțelege destul de bine necesitatea acomodării limbii și a curățirii acesteia de "elemente eterogene" prin înlocuirea lor cu "frazе și expresii curate românești" însă cere ca acest proces să se desfășoare "treptat și nu pripit și radical", iar "Biserica să nu se grăbească cu inovațiile, ci să ofere posibilitatea poporului să se obișnuiască cu formele noi și ea le va primi când ele vor deveni proprietate a poporului"¹⁹. Așa s-a procedat totdeauna, iar în cazul când limba noastră nu dispunea de cuvinte potrivite prin care să se poată reda anumite noțiuni sau denumiri, traducătorii au introdus expresii din limbile din care traduceau: greacă sau slavonă. Așa s-au strecurat

13. *Ibidem*, p. 110-111.

14. *Ibidem*.

15. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Proiect pentru...*, p. 6.

16. *Ibidem*, p. 2.

17. *Ibidem*, p. 7.

18. *Ibidem*.

19. *Ibidem*, p. 8.

rat în cărțile noastre bisericești o serie întreagă de termeni grecești, precum sunt cele de tropar, alixandare, condac, icos, irmos, canon, stihiră, acatist, paraclis, etc. sau de termeni slavonești: vecernie, utrenie, pavecerniță, polunoșniță, obedniță, peasnă, sedelnă, svetilnă etc. Biserica și-a însușit acești termeni, iar pe baza lor și-a format termeni noi derivați din vocabularul limbii noastre latine. Așa se face că în loc de Polunoșniță s-a zis Mezonoptică, în loc de peasnă cântare, în loc de hvalite, laude, în loc de blajenie, fecioară, în loc de Slavoslovie, Doxologie²⁰, etc. Melchisedec recomandă pe mai departe același procedeu de îndreptare și perfecționare a limbii, însă cu grijă și cu "*Multă chibzuință*" și cu intenția de a introduce termeni noi numai în condițiile în care ei "se vor putea forma după cei originali, iar unde nu va fi posibil, să se păstreze cei existenți ori din ce limbă vor proveni ei, sau cel puțin cei salvoni să se înlocuiască cu termeni greci care sunt originali"²¹ căci din ei au provenit cei slavoni.

Cât privește înlocuirea alfabetului slavon cu cel latin, Melchisedec pledează pentru menținerea în continuare a ambelor scrieri. În acest scop, el propune comisiei Sfântului Sinod să accepte pe viitor păstrarea alfabetului chirilic pentru cărțile bisericești iar alături de el "să se întrebuițeze fără nici o împiedicare și alfabetul latin în toate scrierile, afară de cărțile bisericești care sunt necesare la săvârșirea cultului religios"²².

Utilitatea alfabetului slavon este justificată de ponderea mare a operelor și lucrărilor științifice tipărite cu caractere chirilice care necesită o vie cercetare. "În acest alfabet, spune el, sunt scrise toate documentele care umplu arhivele noastre particulare și publice"²³, iar dacă această scriere "s-ar părăsi și uita, în curând clerul nostru ar fi lipsit de o mulțime de izvoare din care trebuie să-și îmbogățească cunoștințele sale teologice, morale și istorice. Voim ca pe viitor cărțile bisericești să se tipărească cu alfabetul chirilic, pentru ca măcar clerul să nu fie nevoit a părăsi cartea din trecut, ci să o continue să o predea generațiilor viitoare pentru ca Biserica să devină în acest chip o arhivă vie a monumentelor noastre literare din trecut"²⁴.

În Proiectul pentru revizuirea și editarea cărților bisericești, pe care îl înaintază Sfântului Sinod în toamna anului 1882, Melchisedec propune înființarea unei tipografii pentru editarea cărților bisericești, precum și instituirea unui comitet însărcinat cu îndreptarea traducerilor și supravegherea tipăriturilor. Din partea acestui comitet el pretinde o maximă rigurozitate mai ales în ce privește redarea exactă a textului și în confruntarea acestuia cu originalul. Pentru a îmbogăți conținutul limbii și a o face cât mai flexibilă, Melchisedec îndeamnă pe traducători să păstreze dintre expresiile provenite din limbile culte numai pe acelea care au devenit înțelese și exprimă clar ideea originală cum este de pildă cuvântul "slavă" iar cât privesc termenii slavoni: tripesniță, blagoslovenie, bogoslovie, blagoveștenie, pravoslavie să se înlocuiască cu expresii existente în limba

20. *Ibidem*.

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*, p. 17.

23. *Ibidem*, p. 13.

24. *Ibidem*, p. 14.

națională, cum ar fi: binecuvântare, buna vestire, dreptmăritoare, dreaptă cinstire sau să adopte termeni originali grecești cum sunt: teologie, ortodoxie, aghiazmă, care circulă în uz până astăzi.

În timpul activității sale cultural-didactice, cât a funcționat ca profesor și director de seminar și mai apoi ca episcop eparhiot, Melchisedec a tradus și diortosit zece cărți de slujbă (la care ne vom referi în ultima parte a lucrării) și douăsprezece manuale didactice imprimate și patru inedite, majoritatea dintre ele fiind prelucrări după diferiți autori ruși, germani și francezi.

3. Episcopul Melchisedec – autor de manuale liturgice

Deci, activitatea liturgică a lui Melchisedec nu se mărginește numai la revizuirea și editarea cărților de slujbă. Aceasta este numai o latură din sfera largă a problemei de care ne ocupăm. Fiind un învățat de înaltă ținută academică, de formație teologică și istorică, Melchisedec prelucrează manuale didactice pentru învățământul religios, completând un mare gol la vremea aceea și creând prin aceasta, posibilitatea unei pregătiri cât mai temeinice a viitorilor slujitori ai Bisericii.

Încercări de a întocmi asemenea manuale au mai făcut și alții înaintea lui, cum au fost: Mitropoliții Andrei Șaguna, Veniamin Costache, Arhimandritul Filaret Scriban, etc., însă manualele Episcopului Melchisedec au devenit clasice și s-au impus prin profunzimea și bogăția fondului de cunoștințe, prin eleganța stilului și definirea exactă a terminologiei, ceea ce face să le confere o incontestabilă valoare teologică și documentară. Cărțile sale didactice (în număr de 12) sunt reproduceri și prelucrări după diferiți autori străini: ruși, germani și francezi²⁵, pe care i-a cercetat cu spiritul său critic pentru a da la iveală o imensă bogăție de date și informații științifice inedite la momentul acela. Aceste manuale erau absolut necesare pentru uzul școlar al învățământului teologic și "*Știința clericilor*"²⁶.

1. În *Manualul de Liturgică sau servire de Dumnezeu* a Bisericii Ortodoxe, alcătuit în anul 1853 după izvoare rusești²⁷, autorul extinde sfera cunoștințelor și noțiunilor liturgice referitoare la cărțile și obiectele sfinte și la rânduielile de slujbă pe care le explică cu lux de amănunte istorice, scripturistice și patristice, insistând cu precădere asupra semnificației simbolico-mistice a acestora. Manualul se distinge printr-o expunere clară, limpede și sistematică a noțiunilor. În partea introductivă, autorul aruncă o privire generală asupra cadrului de desfășurare a cultului divin, apoi dezbate problema originii acestuia și a formelor lui de manifestare începând din faza incipientă până la definitivarea și îmbogățirea completă a slujbelor și rânduielilor tipiconale. După aceasta, expune metodic și științific toate chestiunile legate de latura sacramentală a cultului divin și săvârșitorii acestuia: rolul și atribuțiile lor în oficierea serviciului divin public, veșmintele liturgice specifice fiecărei trepte ierarhice și însemnătatea lor simbolică; Biserica cu forma și împărțirea ei clasică; obiectele sfinte din interiorul Bisericii care

25. Constantin Diclescu, *op. cit.*, p. 117.

26. *Ibidem*.

27. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1932, p. 25.

servesc îndeplinirii ritualului cultic și sensul lor tipologic; conținutul și utilitatea cărților de cult potrivit cu timpul și modul lor de întrebuițare și interpretarea dogmatico-simbolică a fiecărei părți distinctive a cultului divin din cele trei mari perioade liturgice.

Din cuprinsul tratării se observă încercarea subtilă a autorului de a evidenția rolul principal (minister principalis) al Mântuitorului nostru Iisus Hristos în săvârșirea lucrărilor sfinte. "Domnul nostru Iisus Hristos, Arhiereul cel veșnic (Evrei VI, 20) este întemeietorul slujirii de Dumnezeu a Noului Așezământ și slujitorul celor sfinte. El ne-a învățat a ne închina cu Duhul și cu adevărul, apoi a încredințat această slujire Sfinților Apostoli"²⁸ și urmașilor acestora care se numesc "Iconomi ai tainelor lui Dumnezeu" (I Cor. IV, 1).

Așadar "serviciul divin al Bisericii este tip al celei mai înalte slujiri a Mijlocitorului nostru Iisus Hristos sau mai bine zis o continuare a dumnezeieștii Sale lucrări (săvârșite) pentru mântuirea noastră"²⁹ iar slujitorii bisericii, care săvârșesc această slujbă dumnezeiască în numele lui Hristos, "închipuiesc pe cereștii slujitori ai lui Dumnezeu Omul"³⁰. De aceea, atât actele și obiectele de cult, cât și veșmintele se referă la opera mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos pe care Biserica o actualizează permanent în fața ochilor noștri prin slujbele ei dumnezeiești: "Biserica, spune Melchisedec, ne aduce aminte neîncetat de ce a făcut Domnul pentru mântuirea noastră și ce trebuie să facem noi pentru a ne însuși mântuirea realizată de El"³¹. Însăși veșmintele liturgice au o semnificație istorico-simbolică, fiindcă: "ne aduc aminte de Însuși Domnul și de lucrarea mântuirii noastre"³² al cărei punct culminant îl constituie Patimile Sale mântuitoare și Jertfa Sa de pe Cruce. De aceea, unele veșminte se raportează la "chipul umilit și înjosit al Mântuitorului din timpul Sfințelor Sale Patimi"³³.

Mânecutele ne aduc aminte de legăturile acelea cu care Domnul a binevoit a suferi pentru mântuirea noastră, epitrahilul închipuiește legătura de pe grumaz cu care a fost tras Domnul la muncire, brâul – fota cu care s-a încins pentru a spăla picioarele ucenicilor Săi, felonul și sacosul – "hlamida cea de batjocură cu care a fost îmbrăcat în curtea lui Pilat", iar mitra arhierescă reprezintă "cununa de spini cu care a fost încununat Împăratul slavei"³⁴. Aceeași semnificație tipologică au și vasele și obiectele sfinte. Sfântul Potir închipuiește "paharul patimilor Domnului și a morții Lui", Sfântul Disc – mormântul în care a fost pus Trupul Domnului după ce a fost pogorât jos de pe Cruce, copia – sulița cu care a fost împunsă coasta Mântuitorului iar acoperămintele simbolizează veșmintele cele de îngropare³⁵. Biserica, în calitatea ei de așezământ dumnezeiesc în care "locuiește puterea harului lui Dumnezeu"³⁶, are fixată în inima ei Crucea – obiectul sfânt prin care s-a

28. Arhimandrit Melchisedec Ștefănescu, *Manual de Liturgică...*, p. 3.

29. *Ibidem*, p. 11.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*, p. 34.

32. *Ibidem*, p. 11.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*, p. 13, 14, 15, 16.

35. *Ibidem*, p. 32.

36. *Ibidem*, p. 17.

lucrat mântuirea lumii. Înaintea Sfintei Mese din centrul Sfântului Altar, străjuiește o cruce pe care este înfățișat Hristos cel răstignit. "Sfânta Masă este locul unde asistă (tainic) însuși Domnul ca împărat și stăpân al Bisericii"³⁷, iar turla cea mare deasupra căreia este înălțată o cruce este "tipul prea înaltului purtător de Cruce al lui Hristos – capul Bisericii"³⁸, turlele mici reprezentând pe Sfinții Apostoli. Biserica însăși este dispusă în formă de cruce, pentru a ne arăta că "viața și tăria ei stă în Crucea Domnului"³⁹ și precum crucea este alcătuită din patru laturi orientate spre cele patru puncte cardinale, tot la fel și forma pătrată a Sfintei Mese "ne arată că ea este deschisă spre cele patru laturi ale lumii"⁴⁰ chemate să se împărtășească "din ospățul Stăpânului și din masa cea nemuritoare" (Din Axionul care se cântă la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare în Joia Sfințelor Patimi).

O altă notă dominantă a lucrării de care ne ocupăm o constituie conținutul ei mistagogic, autorul urmărind să surprindă rolul esențial al cultului divin în creșterea și formarea duhovnicească a credincioșilor.

Biserica este laboratorul care experimentează prezența și lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și comuniunea spirituală cu El și cu toți credincioșii laolaltă, căci toți se împărtășesc din darurile și adevărurile mântuirii pe care Biserica le revarsă asupra fiilor ei. "Biserica sfințește cele mai importante momente din viața credincioșilor. Ea este mamă conducătoare, căci ea ne învață să cinstim pe Dumnezeu cu cinstirea pe care o săvârșeau cei mai mari sfinți ai lui Dumnezeu. În ea auzim cântări și rugăciuni ale insuflatului David și ale altor profeți vechi. Se roagă împreună cu noi dumnezeieștii Apostoli și cei mai mari ierarhi și învățători ai lumii. Și asceții, și dreptii se roagă și cântă duhovnicește împreună cu noi. În slujirea bisericească sunt adunate pentru noi cele mai prețioase comori și vistierii ale sufletelor alese și sfinte"⁴¹ și această nepuizabilă bogăție de învățături este exprimată în chip minunat în rugăciunile și cântările noastre bisericești care dau expresie cugetărilor înalte și simțămintelor evlavioase.

Același scop educativ-moral îl au și icoanele și picturile interioare ale Bisericii pe care sunt zugrăvite scene și imagini din istoria mântuirii neamului omenesc și din viața și nevoițele sfinților.

De pildă, catapeteasma "cu ale ei sfințite închipuiri ne arată cine trebuie să ne înfățișeze la cer, a cui milă și mijlocire trebuie să o cerem"⁴² și pe cine se cade să urmăm pentru a deveni cetățeni ai cerului. De la leagăn și până la moarte Biserica este mereu prezentă în viața credincioșilor ei, aducându-le mângâiere și încurajare și binecuvântând cele mai importante momente ale ei, iar "pentru folosul nostru material și spiritual, Biserica săvârșește sfințirea fructelor, binecuvântarea pâinilor, face procesiuni (litanii) care sfințesc aerul, câmpiile și locuințele noastre"⁴³.

Obiectul cinstirii, către care se îndreaptă prinosul rugăciunilor noastre, este Dumnezeu cel în Treime slăvit: *Tatăl, Fiul și Sfântul Duh*. De aceea, începutul

37. *Ibidem*, p. 22.

38. *Ibidem*, p. 18.

39. *Ibidem*, p. 19.

40. *Ibidem*, p. 22.

41. *Ibidem*, p. 35.

42. *Ibidem*, p. 26.

43. *Ibidem*, p. 39.

fiecărei slujbe are menirea de a trezi în noi conștiința vinovăției și micimii noastre înaintea lui Dumnezeu și de a înălța duhul nostru către Ființa cea preacurată a Treimii celei mai presus de fire. De aceea doxologim pe Dumnezeu în rugăciunea "*Prea Sfântă Treime*" și de aceea rostim "*Împărate ceresc*", rugând pe Duhul Sfânt să se sălășluiască în inimile noastre ca să le curățească și să ne dea duh de umilință să "știm să ne rugăm" (Romani VIII, 26) iar când spunem rugăciunea "*Tatăl nostru*" ne așezăm în relația iubitoare cu Dumnezeu Părintele îndurărilor Căruia îi încredințăm "toată viața noastră".

În tâlcuirea celor Șapte Laude, se observă tot mai evidentă tendința autorului de a sublinia funcția latreutică a cultului care urmărește să creeze o unire tainică a omului cu Creatorul, prin înălțarea sufletului credincios spre Dumnezeu pe aripile rugăciunii și coborârea asupra lui a harului și ajutorului dumnezeiesc. Fiecare slujbă bisericească are rolul de a comemora și simboliza anumite fapte și evenimente din iconomia mântuirii noastre, dar și menirea de a antrena puterile noastre sufletești și de a întări în noi duhul pietății și al viețuirii celei adevărate.

Într-un oarecare fel și actele și riturile simbolice devin niște mijloace de spiritualizare, deșteptând în suflet emoții, sentimente și gânduri de întoarcere spre pocăință, predispunând mintea la reflecții adânci și îndemnând-o să cugete la înfinita bunătate a lui Dumnezeu și la suferințele pe care le-a îndurat Fiul Său ca om, pentru mântuirea noastră. Această stare de spirit o crează mai ales slujbele din Săptămâna Sfințelor Patimi.

Ceasul al IX-lea ne aduce aminte de evenimentul morții Mântuitorului întâmpinate în acest ceas de zi. Rugăciunile însele se referă la acest moment, precum și graiurile profetice ale psalmistului: "Mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat" (Psalmul 84, 11) care ne amintesc de locul unde s-a înfăptuit jertfa cea mare a împăcării neamului omenesc cu Dumnezeu, iar stihul "suișuri în inima sa a pus" (Ps. 83, 6), se referă la "suișul duhovnicesc pe care nu se poate urca fără cruce"⁴⁴.

Vecernia este o slujbă de mulțumire (pentru ajutorul dumnezeiesc primit în cursul zilei), de cerere fiindcă ne exprimăm "simțiri de pocăință" pentru iertarea păcatelor și cerem milă și ajutor de la Cel Prea Înalt pentru a petrece timpul nopții în sfințenie și de laudă închinată "Soarelui dreptății" Hristos Dumnezeu nostru care a adus în lume lumina slavei dumnezeiești și a cunoașterii adevăratului Dumnezeu. De aceea cântăm în partea solemnă a slujbei imnul "*Lumină Lină*" -- creația Sfântului Mucenic Antinoghen care a trăit în sec. II d. Hristos⁴⁵.

Pavecernița este slujba bisericească prin care cerem ajutorul lui Dumnezeu să ne izbăvească de răutățile vrăjmașului, "să ne ocrotească cu sfinții săi îngeri" (rugăciunea "*Cela ce în toată vremea și în tot ceasul*") să ne povățuiască la lumina adevărului drepte credințe (Simbolul credinței) și să ne întărească cu folosințele și mijlocirile Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu pe care o rugăm să ne fie ajutoare și solitoare grabnică în toate zilele vieții noastre (rugăciunea: "*Nespurcată, neîntinată*").

Mezonoptica este o slujbă de priveghere în care întâmpinăm cu sufletele curate și cu candelă rugăciunii aprinse pe Mirele Hristos, Care va veni "în miezul

44. *Ibidem*, p. 53.

45. *Ibidem*, p. 59.

noptii" să răsplătească fiecăruia după faptele sale. De aceea ultima parte a slujbei cuprinde rugăciuni pentru odihna, ușurarea și iertarea păcatelor celor adormiți întru buna credință.

Utrenia este o slujbă bisericească închinată Celui ce "ne-a luminat pe noi cu lumina credinței și ne-a făcut fii ai luminii și ai zilei" (I Tes. V, 5) prin Învierea Sa din morți. Autorul împarte rânduiala Utreniei în trei secțiuni: citirea Psalmilor, canoanele și Doxologia. Cuvintele "*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace*", vestesc apariția luminii celei harice și ne aduc aminte că noi cei luminați cu lumina cunoștinței de Dumnezeu și înnoiți în Hristos prin harul Sfântului Botez, suntem datori să-I aducem doxologie îngerească împreună cu îngerii. Despre originea Doxologiei, care este foarte veche, ne dau mărturie unii părinți bisericești din sec. IV printre care și Sfântul Atanasie cel Mare. Autorul presupune că această cântare ar urca până în sec. II al erei creștine și despre ea face mențiune Pliniu cel Tânăr în raportul său către împăratul Traian, în care își înfățișează obiceiurile și practicile de cult ale creștinilor⁴⁶. Primele două părți ale Utreniei (Psalmii și stihirile canoanelor) prevestesc în mod sugestiv roadele dumnezeiești, răscumpărări a jertfei Fiului lui Dumnezeu.

În capitolul consacrat Sfintei Liturghii, autorul invocă temeuri istorice și scripturistice pentru a prezenta originea și evoluția slujbei, începând din faza embrionară (de la instituirea ei de către Mântuitorul în seara Cinei celei de Taină) și din epoca apostolică, până în veacurile următoare – respectiv sec. IV, când i s-a definitivat rânduiala prin contribuția Sfântului Vasile cel Mare. Liturghia sa este o formă prescurtată a Liturghiei Sfântului Iacob și totodată o sinteză a riturilor existente în vremea aceea. Sfântul Vasile cel Mare însuși afirmă că "nu a adăugat nimic nou în Liturghia sa, afară de cele stabilite de Sf. Irineu, Clement al Romei, Grigore-făcătorul de minuni și Dionisie Alexandrinul"⁴⁷.

Cele trei formulare liturgice existente în uzul Bisericii Ortodoxe (a Sf. Vasile cel Mare, a Sf. Ioan Gură de Aur și a Sf. Grigorie Dialogul), au fost traduse în limba română după manuscrisele Bisericii din Constantinopol și de la Muntele Athos⁴⁸.

Sfânta Liturghie este forma cea mai desăvârșită de reproducere și actualizare a prezenței reale și obiective a Domnului nostru Iisus Hristos și a lucrării Sale mântuitoare. Ea aduce pe Hristos în sânul comunității euharistice și în inimile credincioșilor. De aceea toate rugăciunile și actele liturgice care se săvârșesc în timpul Sfintei Liturghii până la momentul prefacerii (Epiclezei) sunt mijloace de pregătire sufletească pentru primirea acestui mare dar.

În ciclul acestei pregătiri, autorul distinge trei etape:

a) Prima treaptă a pregătirii o constituie pomenirile pentru cei vii și pentru cei morți pe care le face preotul la Sf. Proscomidie, în care "rugăm pe sfinții lui Dumnezeu ca prin rugăciunile lor să ne învrednicim asemenea lor a săvârși călătoria pământească în credința cea adevărată, în pocăință și în fapte bune"⁴⁹.

46. *Ibidem*, p. 76.

47. *Ibidem*, p. 79.

48. *Ibidem*.

49. *Ibidem*, p. 81.

b) A doua treaptă reprezintă Liturghia catehumenilor în timpul căreia credincioșii își deschid mintea și inima pentru primirea cuvântului lui Dumnezeu.

A treia treaptă este etapa:

c) pregătirii solemne pentru aducerea celei mai sublime și înfricoșate jertfe care începe cu momentul Heruvicului și se continuă cu mărturisirea credinței, a dragostei frățești, a milei, a păcii și a jertfei de laudă și mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru această mare binefacere, căci în momentul prefacerii Cinstitelor Daruri, se săvârșește covârșitoarea "*Minune a harității dumnezeirii celei atotputernice*, căci nu se pogoară foc din cer ca în *Legea Vechiului Testament*, ci însuși *Duhul Sfânt*"⁵⁰ vine și săvârșește sublima și înfricoșata jertfă a "*Legii celei noi*". Pentru cei ce nu sunt de față la această taină minunată, se face înștiințare despre însemnătatea ei prin tragerea clopotului la Axion. Cei ce aud în acest moment glasul clopotului sunt datori să lase ocupația lor și să-și unească rugăciunile lor cu cele ale Bisericii. Acum Biserica cea pământească exprimă tot ce are ea mai bun, fiindcă are în față pe iubitul ei Domn. Acum pomenește cu mulțumire pe sfinții care au înfrumusețat-o pe pământ și care acum mijlocesc pentru ea în Biserica cea cerească și mai ales mulțumește pentru *Prea Sfânta, Prea curata, Prea binecuvântata, slăvita, stăpâna noastră de Dumnezeu născătoarea*, rugând-o ca împreună cu sfinții să se roage lui Dumnezeu să ne cerceteze pe noi"⁵¹.

După ce a analizat părțile constitutive ale serviciului divin de peste zi, autorul prezintă însemnătatea sărbătorilor creștine pe care le clasifică în funcție de solemnitatea și extensiunea rânduiei slujbelor bisericești, subliniind particularitățile acestora și scopul lor liturgic, adică de exprimare a sentimentelor de adorare față de Dumnezeu.

În partea a patra a manualului, autorul expune însușirile caracteristice ale slujbelor bisericești din perioada Postului Mare, prezentându-le atât sub aspectul rânduiei tipiconale, cât și al rugăciunilor care, prin structura conținutului, au drept scop să trezească în noi simțiri de pocăință pentru păcatele săvârșite, dar și de nădejde după ajutorul ceresc. Rugăciunea Sfântului *Efrem Sirul* ("*Doamne și Stăpânul vieții mele*") "*Cu noi este Dumnezeu*" și "*Doamne al puterilor*" sunt sugestive în acest sens. Însăși podoaba mohorâtă a Bisericii ne arată ce trebuie să se petreacă în templul nostru cel din lăuntru. În sufletele renăscute prin pocăință trebuie să predomină căința și frângerea inimii, unită cu dorința harice iluminări de sus care se pogoară la noi pe calea rugăciunii. Rugăciunea ne deschide nouă ușile milostivirii cerești. De aceea cântă Biserica acum "*Ușile pocăinței*", și "*Să se îndrepteze...*" (la Liturghia Sf. Grigore Dialogul unit cu trei stihuri în care cerem să curățesc inima noastră de cugetele cele viclene care dezvinovătesc păcatele noastre.

Duminicile Sfântului și Marelui Post sunt adevărate trepte de înălțare spirituală pe calea înfrânării și nevoițelor postului, iar slujbele din Săptămâna Sfințelor Patimi învăluite de mister sunt momente de coplesitoare emoție în care retrăim aievea drama patimilor și a morții Fiului lui Dumnezeu.

În interpretarea rânduiei și actelor liturgice, autorul scoate în relief și funcțiunea sacramentală a cultului divin, concretizează pe de o parte în rugăciu-

50. *Ibidem*, p. 92.

51. *Ibidem*, p. 93-94.

nile de invocare și lucrările sfințitoare care mijlocesc pogorârea harului dumnezeiesc, iar pe de altă parte în disponibilitatea și adeziunea credinciosului la primirea acestui har.

Participând cu întreaga lor ființă la rugăciunea comunitară a Bisericii, credincioșii se fac părtași iluminării harice împărtășindu-se de "toată darea cea bună și tot darul desăvârșit" care sunt roade și binefaceri ale rugăciunii.

2) **A doua operă didactică este Manualul de tipic** tipărit în anul 1854, la un an după apariția manualului de Liturgică din Huși. Manualul răspundea nevoilor Bisericii din acea vreme atât în domeniul uzului școlar, cât și în practica oficerii serviciului divin, unde se simțea tot mai mult necesitatea uniformizării cultului.

În partea introductivă, autorul redă definiția obiectului, arătând importanța și necesitatea acestuia, apoi prezintă în mod cronologic originea și definitivarea treptată a formelor de cult, la îmbogățirea cărora și-au adus contribuția marii părinți și dascăli ai Bisericii: Sf. Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur în sec. IV, autorii celor două Sfinte Liturghii; Anatolie, Patriarhul Constantinopolului (sec. V) care a scris stihiri la Vecerniile și Utreniile din Duminică și la sărbătorile sfinților; Roman Melodul, făcătorul de condace și autorul condacului "*Fecioara astăzi*", Sf. Andrei Criteanul (sec. VI), care a alcătuit Canonul cel Mare și o serie întreagă de canoane (la zămislirea Sfintei Ana, la Nașterea Născătoarei de Dumnezeu, la Sâmbăta lui Lazăr și Duminica Mironosițelor), Sf. Sofronie – patriarhul Ierusalimului, care a scris cântări bisericești și tropare la ceasurile împărătești din ajunul Nașterii și Botezului Domnului, Sf. Gherman – patriarhul Constantinopolului (sec. VIII) care a compus canoane la pomenirea de peste an a sinoadelor ecumenice, Cozma – episcop de Maiuma – care a întocmit canoane la diferite sărbători praznicale cum ar fi: Nașterea, Întâmpinarea Domnului, Floriile, Schimbarea la Față și Adormirea Maicii Domnului, precum și canoanele din zilele Liturgice ale Săptămânii Sfințelor Patimi; Sfântul Ioan Damaschin – autorul Octoihului și a canoanelor praznicale din marile sărbători ale anului: Sfintele Paști, Rusaliile, Înălțarea Domnului, Crăciunul, Boboteaza, Schimbarea la Față și Adormirea Maicii Domnului, precum și a slujbei înmormântării, a idiomelelor și a unui număr însemnat de stihiri atribuite sub numele lui Ioan Monahul⁵².

La fel de bogate în creații Liturgice au fost și perioadele următoare care s-au succedat până în sec. XV când au activat marile personalități ale epocii post-patristice: Serghie – patriarhul Constantinopolului (sec. X), care a alcătuit Acatistul Maicii Domnului, Mitrofan al Smirnei, care a compus canonul Sfintei Treimi de la Mezonopticile Duminicilor, Leon împăratul și filosoful, cel ce a compus cele 11 stihiri ale Evangheliei și Slava de la stihoavna Vecernici speciale din Duminica Rusaliilor, apoi Mitrofan al Niceii, Teodor, Simeon și Iosif Stăditul – toți alcătuitori de canoane la diferite zile și sărbători din cursul anului bisericesc, Simeon Metafrastul (sec. X) care a întocmit biografiile sfinților de peste an, Constantin Porfirogenetul, care a compus expostilariile duminicale, Ioan Mavropos (sec. XI) Arhiepiscopul Evchaitelor, care a întocmit Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, 24 de canoane în cinstea Mântuitorului și canoane în cinstea Maicii

52. Idem, *Manual de Tipic al Bisericii Ortodoxe*, București, 1854, p. 9, 10, 11.

Domnului și a Sfinților Trei Ierarhi, apoi Nechita Pectoratul, ieromonah din Mănăstirea Studion, Filotei patriarhul Constantinopolului, Marcu Eugenicul, Sfântul Simeon al Tesalonicului și alții⁵³.

Această comoară de rugăciuni și imne bisericești care alcătuiesc astăzi pozoaba cărților noastre de slujbă (Octoih, Minei, Triod și Penticostar) este "*Rodul iluminării Sfântului Duh care a însuflețit pe Sfinții Părinți ce au trăit și umblat cu Duhul lui Dumnezeu*"⁵⁴. Pe baza acestei teme operele acestea au fost incluse în marele tezaur al Tradiției creștine.

Concomitent cu amplificarea treptată a serviciului divin, asistăm și la un proces de statornicie a rânduielilor tipiconale, impuse de forma mai dezvoltată a cultului. Așa se face că în sec. V, odată cu noile creații, rod al rugăciunii și gândirii Sfinților Părinți, apar și primele norme și reguli de tipic tot ca un produs al lucrării Sfântului Duh în mintea și sufletul unor părinți îmbunătățiți cu viața cum au fost: Sf. Hariton Mărturisitorul din sec. III, Cuviosul Eftimie, întemeietorul Marelui Lavre-din Palestina, Sf. Sofronie, patriarhul Ierusalimului, Sf. Ioan Damaschin, Teodor Studitul și Marcu – episcop de Idrunt, autorul regulilor intitulate *Capete*.

După afirmația Sf. Simeon al Tesalonicului, Tipicul normativ al Bisericii Ortodoxe este atribuit Sf. Sava cel Sfințit egumenul Marelui Lavre însă nu în totalitate, ci numai părțile esențiale, restul reprezentând contribuția Sf. Sofronie al Ierusalimului, care l-a completat, aducându-i îndreptările de rigoare. Acest Tipic a fost tradus și tipărit pentru prima dată în limba română în anul 1816, la Mănăstirea Neamț⁵⁵.

Tot în introducere, autorul face o incursiune în istoria cântării bisericești și în practica de cult a bisericii primare, apoi recomandă câteva îndrumări referitoare la modul de execuție a citirii și cântării în biserică, precum și la atitudinea cuviincioasă și cucernică de care trebuie să dea dovadă credincioșii în timpul oficierei cultului.

Tratarea este o expunere sumară a celor mai importante slujbe din cadrul serviciului divin public (Vecernia, Utrenia și Sf. Liturghie) precum și a unor rânduieli liturgice cu caracter deosebit, care fac excepție de la regulă cum ar fi: rânduiala serviciului divin al slujbelor din ajunul sărbătorilor împărătești și din următoarele opt zile care decurg până la odovania praznicului, rânduiala Vecerniei Mici și a privegherilor, slujba Aghesmei celei Mari din ziua Praznicului Arătării Domnului, ritualul pregătirii și scoaterii Sfintei Cruci etc. Rânduiala serviciului divin este prezentată în raport cu însemnătatea zilelor de prăznuire: zile de rând, duminicale și sărbători împărătești.

Serviciile divine din zilele praznicelor împărătești prezintă în genere aceleași caracteristici, excepție făcând sărbătoarea *Nașterii Domnului*, a *Botezului* și a *Bunei Vestiri* când slujba privegherii de seară se compune din *Pavecernița Mare* unită cu *Litia*, iar în ajunul primelor două praznice se oficiază ceasurile împărătești urmate de Liturghia Sfântului Vasile cel Mare combinată cu Vecernia.

Ultima parte a manualului este o prezentare concisă a serviciului divin din Sfântul și Marele Post al Paștilor. În genere, acest manual este un ghid normativ pentru ritualul cultic de strană, fiind de un real folos cântărețului. Exprimarea

53. *Ibidem*, p. 11, 12, 13.

54. *Ibidem*, p. 14.

55. *Ibidem*, p. 15.

clară, limpede și precisă a regulilor și îndrumărilor date pentru săvârșirea corectă a sfintelor slujbe, fac din acest manual un îndrumător prețios de o neccitate și utilitate practică valabilă și astăzi.

4. Cultul icoanelor și al Sfintelor Moaște în concepția Episcopului Melchisedec.

O problemă destul de importantă care a stat în atenția Episcopului Melchisedec și a făcut obiectul unei temeinice analize a studiului său dogmatico-liturgic a fost și aceea a cinstirii icoanelor și a sfintelor moaște.

Ca personalitate de prim rang în viața Bisericii, care a reprezentat interesul și prestigiul acesteia în relațiile interconfesionale ce s-au întreținut la nivelul conferințelor teologice, cum a fost cea de la Bonn din anul 1874 la care a participat ca delegat, Melchisedec observă că cinstirea sfinților și a sfintelor icoane este tot mai mult contestată de cercurile lumii protestante și ajunge la concluzia că niciodată nu se poate stabili o unire adevărată între Ortodoxie și protestantism din cauza acestui lucru⁵⁶.

În acest scop, autorul își propune să scoată la lumină un tratat special dedicat acestei probleme, tocmai pentru a fundamenta pe bază de mărturii istorice și scripturistice originea, autenticitatea și evoluția cultului icoanelor și a sfinților. Acest cult este strâns legat de dogma întrupării și activitatea răscumpărătoare a Domnului nostru Iisus Hristos. "Dumnezeu – spune autorul – s-a făcut om ca să îndumnezeiască omenirea. Sfinții fiind oameni, s-au îndumnezeit prin puterea divină a Mântuitorului Hristos, încât ei, și în viața pământească și după strămutarea lor la cer, pot, prin puterea lor dată de Răscumpărătorul lumii, să facă fapte dumnezeiești, să săvârșească minuni și să împlinească cererile credincioșilor pentru mântuirea lor sufletească și trupească"⁵⁷.

În virtutea acestui temei s-a conștientizat și popularizat cultul sfinților și s-a întărit convingerea că "între spiritele sfinte din această lume (care sunt sfinții) și între credincioșii din viața aceasta actuală de pe pământ este o strânsă legătură, care se întreține prin rugăciune și că atât dumnezeirea cât și sfinții mutați din viața aceasta, ascultă și îndeplinesc cererile celor ce se adresează lor cu neîndoită credință și predare lui Dumnezeu"⁵⁸. De aceea credincioșii apelează la ajutorul sfinților și cer mijlocirea acestora în rugăciunile lor. Mântuitorul însuși dă mărturie despre acest lucru când se adresează Tatălui în rugăciunea Sa arhierască spunând: "Pentru ei, Eu mă sfințesc pe Mine Însumi, ca și ei să fie sfințiți întru adevăr. Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin Cuvântul lor. Ca să fie una, după cum Tu Părinte întru Mine și Eu Întru Tine... Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem" (Ioan XVII, 19; 22) de unde reiese că sfinții au fost înzestrați de Dumnezeu cu o putere supranaturală care s-a făcut evidentă atât în viață cât și după moarte. O dovadă grăitoare în acest sens, o constituie trupurile lor, care s-au învrednicit de

56. Idem, *Tratat despre cinstirea icoanelor în Biserica Ortodoxă și despre icoanele făcătoare de minuni din Biserica Ortodoxă*, București, 1890, p. 22.

57. *Ibidem*, p. 3.

58. *Ibidem*.

nesticăciune, revărsând izvoare de tămăduiri celor ce le cinstesc cu evlavie. Așa s-a născut și perpetuat cultul sfințelor moaște, izvorât din respectul și venerația deosebită acordată sfinților. În primele veacuri ale Bisericii, creștinii se adunau la mormintele sfinților, rosteau panegirice, înălțau rugăciuni și întemeiau locașuri de cult pe locurile unde erau îngropați martirii. Din acest obicei derivă practica rămasă până astăzi în uz, de a se introduce părțile de sfinte moaște în altarul bisericilor noi construite⁵⁹.

Credința puternică despre unirea Dumnezeirii cu omenitatea în taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, legătura neîntreruptă a sfinților cu Dumnezeu prin Persoana Domnului nostru Iisus Hristos și legătura spirituală dintre cer și pământ (dintre lumea văzută și cea nevăzută), pe care o realizează comuniunea sfinților, a trezit în inimile credincioșilor dorința arzătoare de a reprezenta înaintea ochilor chipul Mântuitorului, a Prea Curatei Sale Maici, a îngerilor și a sfinților bineplăcuți lui Dumnezeu, pentru a avea proaspătă în minte imaginea faptelor lor minunate și a-i cinsti după cuviință.

În felul acesta a apărut și s-a dezvoltat în rândurile credincioșilor, cultul *Sfințelor Icoane* ca un mijloc de exprimare a cinstirii adusă sfinților.

Icoanele au reprezentat dintru începuturi, o formă viabilă de manifestare a cultului extern, dar și intern, căci privind sfințitele chipuri zugrăvite pe icoană, inima creștinului se aprinde de râvna dumnezeiască de a imita cinstitele nevoițe ale sfinților și de a transpune în viață pilda cucerniciei lor. În felul acesta icoanele "deșteaptă și nutresc în sufletele noastre, sentimentul credinței, al nădejzii, al dragostei și al tuturor virtuților creștinești"⁶⁰ pe care le-au întrupat sfinții în viața și petrecerea lor fără de prihană.

Creștinii au avut întotdeauna bine lămurită în conștiința lor noțiunea de cult și de obiect al cultului, făcând distincție clară între cinstirea adusă lui Dumnezeu și sfinților și caracterul relativ al cinstirii sfințelor icoane, raportând cinstirea acestora la prototipurile închipuite pe ele și practicând cultul sfinților ca un mijloc indirect de cinstire adusă lui Dumnezeu, izvorul a toată sfințenia.

Cinstirea icoanelor, așa cum precizează hotărârea Sinodului VII Ecumenic (787), s-a exteriorizat totdeauna printr-o "respectuoasă închinare, care după noi nu este adevărata închinare dumnezeiască, care se cuvine numai Ființei dumnezeiești, ci cu o cinstire de felul acela care se dă cinstitei și de viață făcătoarei Cruci și Sfintei Evanghelii și celorlalte obiecte sfinte prin tămâiere și punerea de lumânări, care obicei cucernic îl aveau și cei vechi. Căci cinstea ce se dă chipului, trece la prototip și cel ce se închină icoanei se închină ființei închipuite pe ea"⁶¹.

Combătând teoria protestantă potrivit căreia cinstirea sfințelor icoane ar fi o inovație a timpurilor noi, Melchisedec aduce în sprijinul învățaturii ortodoxe un nor întreg de mărturii istorice, biblice și patristice menite să confirme un adevăr de credință viu, trăit, experimentat și verificat de tradiția și practica bimilenară a Bisericii. Este de ajuns să reproducem (în acest sens) numai spusele unuia dintre

59. *Ibidem*, p. 5.

60. *Ibidem*, p. 6.

61. *Τῶν ἱερῶν εὐνόδων νέα καὶ θαυλεστάτη συλλογή*, Tom, II, Paris, 1761, p. 873-874, apud Episcop Melchisedec, *Tratat despre...*, p. 8.

cei mai mari "dascăli ai lumii și ierarhi" (Sfântul Vasile cel Mare) al cărui glas – spune autorul – "este glasul întregii Biserici". "Primesc și pe Sfinții Apostoli, pre prooroci și pe martiri și îi invoc spre mijlocire înaintea lui Dumnezeu pentru ca prin ei, adică prin solicitarea lor, milostiv să-mi fie mie, Iubitorul de oameni Dumnezeu și să-mi dea iertare păcatelor. Pentru aceea cinstesc și chipurile de pe icoanele lor și să mă închin înaintea lor și cu deosebire pentru că ele sunt predate de la Sfinții Apostoli și nu sunt oprite, ci se închipuiesc în toate bisericile noastre"⁶². Că cinstirea sfințelor icoane este o datină religioasă moștenită din epoca apostolică, ne-o dovedesc "închipuirile ce se află în catacombe, în peșterile, și în cimitirile martirilor unde se retrăgeau creștinii primitivi la rugăciune în timpul persecuțiilor, închipuiri făcute pe pereți, pe gropnițe, pe vase, pe feșnice, pe tablouri etc. Închipuirile acestea reprezintă adeseori pe Mântuitorul în formă de păstor care a ridicat pe umerele Sale oaia cea pierdută sau reprezentând pe Sfânta Fecioară Maria cu coroană sau cu aureolă, ținând în mâini pe pruncul cel mai înainte de veci, de asemenea cu cunună strălucitoare; pe cei 12 Apostoli, nașterea Mântuitorului și închinarea magilor, miraculoasa săturare a mulțimii de popor cu cinci pâini, învierea lui Lazăr, iar în Vechiul Testament chivotul lui Noe cu porumbița, proaducerea la jertfă a lui Isaac, pe Moise cu toiagul și cu tablele, pre Iona înghițit de un pește, pe Daniil în groapa cu lei și pe cei trei tineri în cuptor. Unele din aceste închipuiri datează din sec. II, iar cea mai mare parte din perioada persecuțiilor din primele 3 secole"⁶³.

Acestea au fost primele reprezentări din istoria iconografiei creștine. Din faza aceasta embrionară, cultul sfințelor icoane s-a răspândit, a evoluat și s-a generalizat în toată lumea creștină, atingând culmi de mare înflorire, dar și momente de decădere și de vitregie, când prigoana iconoclastă încerca prin orice mijloace să-l înăbușe și să înlăture orice formă de cinstire a icoanelor.

Încercări de a tăgădui și denatura oarecum cultul sfințelor icoane au mai făcut protestanții în tendința lor de a se apropia de Ortodoxie, dar fără să pătrundă misterul cultului ortodox și adâncul de taină al doctrinei și trăirii acestuia.

Mărturisirile de credință din sec. al XVII-lea (a Mitropolitului Petru Movilă din anul 1642 și cea a Patriarhului Dositei al Ierusalimului din 1672 au dat ultima ripostă protestantismului, pecetluind pentru totdeauna dreapta învățătură a Bisericii despre cultul sfinților și al sfințelor icoane, arătând care este obiectul cultului, raportul gradual între diferitele forme de cult și modul lor de manifestare exprimat în săvârșirea de rugăciuni și "închinăciuni cuviincioase", fixarea unor sărbători anuale "în cinstea sfinților" cu amintiri despre dânșii, cu sărbători publice, cu zidirea sfințelor templuri și cu prinoase"⁶⁴.

Partea a doua a tratatului este o relatare a modului în care s-a adaptat și extins cultul icoanelor la specificul de viață al românilor. Și la noi cultul icoanelor s-a

62. *Epist. ad Iulium Apostatum*, in op. T. III, p. 463, ed. Maur, apud Episcop Melchisedec, *Tratat despre...*, p. 13.

63. Episcop Melchisedec, *Tratat despre...*, p. 13.

64. *Ibidem*, p. 19. Acest citat este extras din Mărturisirea de credință a Patriarhului Dositei al Ierusalimului ale cărei hotărâri dogmatice au fost traduse parțial de către autor în anul 1850 după o cârticică rusească pe când era student la Academia teologică din Kiev.

împământenit odată cu plămădirea ființei naționale și spirituale a neamului. Românul, care s-a născut ortodox și a trăit în spiritul ortodox, și-a pus reazimul și mângâierea în ajutorul lui Dumnezeu și al sfinților, pe care i-a invocat adeseori în momente de grea cumpănă pentru soarta lui și a țării, iar locașurile de cult "fie mari, fie mici, fie din piatră, fie din lemn, au fost împodobite pe dinăuntru cu icoane ale Mântuitorului, ale Sfintei Fecioare Maria, ale sfinților prooroci, apostoli, martiri, cuvioși și drepți" și înzestrate cu "catapeteasmă fie de lemn, fie de zid", iar catapeteasma la rândul ei era prevăzută cu patru rânduri de icoane deasupra cărora se înălța triumfătoare Sfânta Cruce cu Domnul răstignit pe ea, cu mâinile, cu picioarele și coasta însângerate și care pe tăcute spunea tuturor "Aceasta este biruința care biruiește lumea"⁶⁵.

Bisericile românești erau zugrăvite în interior cu scene din istoria sfântă a Vechiului și Noului Testament, cu icoane ale sfinților martiri, ierarhi și cuvioși și cu imagini ale sfintelor sinoade ecumenice și a altor subiecte luate din istoria creștinătății, sunt expresia vie a trăirii și simțirii ortodoxe în care românul s-a integrat perfect sufletește, împrăștiindu-și în mod autentic obiceiurile și rânduielile cultului ortodox care s-au înrădăcinat adânc în ființa sa, devenind parte constitutivă a zestrei sale spirituale.

"Poporul român cinstește sfintele icoane cu aprindere de lumânări, cu închinăciune și cu sărutare și cu cuvinte de rugăciune ca acestea: "Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu miluiește-mă pe mine păcătosul" sau "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu miluiește-ne pe noi" sau "Sfinte (X), roagă-te pentru mine sau pentru noi păcătoșii. Icoanele nu lipsesc din locuința dreptcredincioșilor și românul se roagă la Dumnezeu înaintea acestor icoane. Icoanele lor din casă se țin mai întâi în biserică timp de 40 de zile, apoi se sfințesc de preoți prin rugăciune și aghiasmă, apoi se duc cu cinste și se așază pe peretele dinspre răsărit al casei, dinaintea lor se pune o candelă, care se aprinde în timpul rugăciunii ca și în biserică. Casa fiecărui român are un sfânt protector pe care și-l alege când se căsătorește (la finele slujbei cununiei) și care este hramul casei sau sărbătoarea casnică, precum și Biserica are fiecare hramul ei, adică un sfânt căruia îi este dedicată și căruia i se face serbarea anuală stabilită de Biserică. Părinții, la căsătoria fiilor și a fiicelor, printre alte obiecte de zestre, le dau și o icoană ca semn al binecuvântării dumnezeiești, pe care ei o doresc să fie asupra noilor căsătoriți în toată viața lor"⁶⁶.

Cinstirea sfintelor icoane și a sfinților nu se mărginește numai la niște forme exterioare izvorâte din pietate abstractă, ci este produsul unei profunde convingeri că sfinții sunt mijlocitori și rugători ai lui Dumnezeu pentru mântuirea trupească și sufletească a credincioșilor. "La orice calamitate publică sau privată – spune autorul – românul aleargă la rugăciune către Dumnezeu și către sfinții lui, face paraclise și acatiste înaintea sfintelor icoane cerând mila și ajutorul lui Dumnezeu, iar la epidemie, la neploaie, când este amenințată localitatea de ciumă sau de secetă, poporul cel dreptcredincios face procesiuni cu sfintele icoane și rugăciuni publice, unde înaintea sfintelor icoane toți îngenunchiază și cer mila lui Dumnezeu asupra lor și aceste rugăciuni călduroase totdeauna se încununează cu

65. *Ibidem*, p. 23, 24.

66. *Ibidem*, p. 25.

rezultatul dorit, ceea ce întărește și mai mult credința și puterea sfinților, manifestată prin cinstirea icoanelor lor. În genere icoanele sunt un mediu puternic de a aprinde și a deștepta credința religioasă în puterea cea miraculoasă a lui Dumnezeu și a intervenției sfinților la trebuințele și nevoile omenești"⁶⁷.

Credința în ajutorul și puterea mijlocitoare a sfinților s-a întărit în curgerea vremii prin nenumăratele semne și minuni pe care le-a săvârșit Dumnezeu asupra credincioșilor prin anumite icoane ale sfinților și în special ale Maicii Domnului, cunoscute sub numele de icoane făcătoare de minuni.

Față de aceste icoane, poporul nostru a avut totdeauna un cult deosebit. Credincioșii au făcut pelerinaje la ele, s-au închinat cu evlavie înaintea lor iar la vreme de încercare și suferință le-a scos în procesiune. Autorul enumeră o cifră apreciabilă de asemenea icoane (18 la număr), majoritatea din ele din zona Moldovei, iar o bună parte din ele cunoscute personal de autor.

Această credință a românilor în puterea harică a sfințelor icoane, nu este o legendă, o plăsmuire sau mit creat de fantezia populară, ci un act real întemeiat pe fapte și semne concrete care adevăresc că în sfintele icoane lucrează o putere supranaturală care pune în contact cerul cu pământul și pe Dumnezeu cu omul credincios.

Un alt factor important care a promovat răspândirea credinței noastre ortodoxe în cinstirea sfinților este și cultul sfințelor moaște, iar pentru noi românii îndeosebi cultul sfințelor moaște a *Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva*, ocrotitoarea Moldovei și a întregii Țări Românești.

"Religiozitatea poporului român – spune autorul – se nutrește prin nenumăratele minuni ce se săvârșesc prin credința celor ce năzuiesc la rugăciunile acestei mari sfinte, care toată viața sa din pruncie a jertfit-o Mirelui Hristos"⁶⁸. Viața ei a fost o flacără vie care s-a mistuit arzând din untdelemnul virtuților, așa cum glăsuiește troparul la începutul biografiei vieții și minunilor sfinte: "Dobândirea dezmierdării cei râvnitoare de cele pământești, înțelepțește trecând-o cu vederea, te-ai ridicat către locașurile dumnezeiești și izvor al tămăduirii ai lăsat credincioșilor preacinstit cortul tău. Maică Prea Lăudată, a Moldovei lauda preacinstită și de minuni făcătoare, Prea încredințată Paraschevo, nu înceta cu fierbințeală a ruga pe Hristos Dumnezeu pentru noi toți"⁶⁹.

Aducerea sfințelor moaște în capitala Moldovei a fost determinată de contextul împrejurărilor istorice din prima jumătate a secolului al XVII-lea, când orientul ortodox trebuia să ia poziție fermă împotriva propagandei calvine care devenise tot mai accentuată în urma apariției cărților simbolice.

Odată cu Sinodul de la Iași (1641), care a combătut Catehismul calvinesc și Mărturisirea de credință a lui Chiril Lucaris ale cărei erori dogmatice referitoare la cultul icoanelor și al sfințelor moaște aparțineau "unui calvin mascat cu numele patriarhului"⁷⁰, binecredinciosul domnitor Vasile Lupu a mai încercat încă o replică împotriva protestantismului prin aducerea în țară a moaștelor Sfintei Parasche-

67. *Ibidem*, p. 26.

68. Melchisedec Ștefănescu, *Viața și minunile Cuvioasei Maicii noastre Parascheva cea Nouă și istoricul sfințelor ei moaște*, București, 1889, p. 26.

69. *Ibidem*, p. 25.

70. *Idem*, *Tratat despre...*, p. 15.

va pentru "a da dovadă pipăită despre Ortodoxia sa și a țării sale, care nu are nici un amestec cu dogmele și credințele rătăcite ale protestanților"⁷¹.

Acoluthia sau slujba Cuvioasei Parascheva "nu se știe de cine anume și când a fost scrisă"⁷². Știm doar atât că, la îndemnul domnitorului Vasile Lupu și a Mitropolitului Varlaam, eruditul biograf Meletie Sirigul, care a luat parte în acel an la lucrările Sinodului de la Iași, a scris în limba greacă slujba și canonul sfintei, care mai apoi au fost îmbogățite cu vremea, prin contribuția dascălilor de la Academia domnească din Iași.

Troparul sfintei ("Dobândirea dezmierdării...") și Slava de la Stihovă ("Bucură-te în Domnul cetatea Moldovei"), cinstitul paraclis și alte stihiri care au fost incluse în acoluthia sfintei, sunt rodul creației acestor dascăli învățați și a altor imnografi talentați și inspirați de Dumnezeu. Acoluthia din Mineile românești tipărite pentru prima oară la Râmnic și ulterior la Neamț în 1846 are la origine acoluthia slavonă existentă în Antologhionul Mitropolitului Petru Movilă tipărit la Liov pe la mijlocul sec. al XVI-lea.

Acest Antologhion a constituit multă vreme cartea de bază întrebuințată în uzul bisericesc înainte de introducerea limbii române în cult⁷³.

5. Contribuția Episcopului Melchisedec în soluționarea problemei calendaristice și a datei serbării Paștelui

După cum observăm, Melchisedec a fost profund ancorat în tradițiile și viața spirituală a poporului nostru și mai ales în domeniul vieții bisericești, unde s-a dovedit a fi factorul cel mai dinamic.

O altă problemă ce frământa atunci lumea contemporană și asupra căreia Biserica trebuia să-și pronunțe decizia, era și aceea a îndreptării calendarului și în strânsă legătură cu aceasta, stabilirea datei serbării Paștelui.

Ideea era pornită din partea guvernului, iar acesta la rândul său avea nevoie mai întâi de consimțământul și sprijinul Bisericii. Melchisedec, care era singura autoritate competentă în materie, se simte îndreptățit să ia atitudine în rezolvarea acestei dezbateri și să facă propunerile de rigoare. În acest scop, el publică un studiu aprofundat pe această temă arătând natura problemei, argumentele logice, istorice și astronomice pe care ea se întemeiază, precum și implicațiile practice și repercursiunile negative care le-ar atrage după sine introducerea calendarului iulian neîndreptat.

Lucrarea este intitulată "Biserica Ortodoxă și calendarul" și (așa cum arată și titlul) exprimă poziția reală a Bisericii Ortodoxe față de noul calendar care se cerea impus nu atât de condițiile interne, cât mai ales de influențele politice pe care le exercită asupra Principatelor, Marile Puteri din Apus.

Biserica Ortodoxă Română a tratat cu oarecare rezerve această chestiune, văzând în noul calendar o metodă subversivă de atragere a românilor la catolicism.

71. Idem, *Viața și minunile...*, p. 44.

72. *Ibidem*, p. 27.

73. *Ibidem*, p. 52.

Problema capitală pe care o ridică noul calendar era cea legată de data serbării Paștelui care, din păcate, nici până astăzi nu a putut fi elucidată la nivel ecumenic, datorită ostilității și inconsecvenței unora dintre Bisericile Ortodoxe surori.

Această divergență a existat încă din epoca apostolică, iar la mijlocul secolului al II-lea deja ajunsese obiect de controversă între Biserica din Apus și cea din Răsărit. Răsăritul respecta datina iudaică, sărbătorind Paștile la 14 Nisan, iar apusenii îl prăznuiau în prima Duminică după 14 Nisan.

În anul 158, Sf. Policarp, episcopul Smirnei, întreprinde o călătorie la Roma, vrând să se consulte cu episcopul Anicet în această privință, iar la sfârșitul sec. II, episcopul Victor al Romei adresează Bisericilor răsăritene îndemnul de a adopta uzul Bisericii Romane, amenințând cu anatema pe cei ce nu se conformează poruncii și continuă să sărbătorească Sfintele Paști după datina iudaică. Cu toate aceste presiuni exercitate de Biserica Romei, Răsăritul ortodox a rămas intransigent. Ba încă niște sinoade din orient, ținute în Palestina, Pont, Galatia și Efes, au consfințit practica Bisericii din Palestina de a se păstra principiul conservatorist al serbării Paștilor odată cu iudeii.

În cele din urmă, răsăritenii au părăsit această practică și așa se face că în sec. IV, la Sin. I Ecumenic de la Niceea din anul 325, toată creștinătatea serba Paștile în prima Duminică "după echinocțiul de primăvară, nu înainte de Paștile iudeilor și niciodată cu iudeii, ci după dânșii"⁷⁴, așa cum prevedeau dispozițiile canonului 7 apostolic. Această practică a generalizat-o pentru toată creștinătatea, Sinodul I Ecumenic, motivând și cauzele firești care au impus-o:

a) Echinocțiul fiind hotarul despărțitor al anului, dacă am serba Paștele înainte de echinocțiu, atunci am sărbători de două ori Paștile în același an, ceea ce ar fi anormal.

b) Potrivit prescripțiilor prevăzute de Constituțiile apostolice (cart. V; cap. XVII), Paștile creștinesc succede celui evreiesc "pentru că mai întâi trebuie să urmeze preînchipuirea Paștelui creștinesc, care este junghierea Mielului ce se face la Paștile iudeilor și apoi să urmeze ce se preînchipuia, adică moartea Mântuitorului și Învierea".

c) "Și pentru ca să nu serbăm Paștile în aceeași zi cu iudeii, care îl serbau în orice zi a săptămânii s-ar întâmpla 14 Nisan, s-a legiuit ca noi creștinii să-l serbăm în ziua Duminicii".

d) "Iar când Paștile iudeilor ar cădea Duminica, atunci creștinii să-l serbeze pe al lor în Duminica următoare"⁷⁵.

Toate aceste hotărâri au fost întărite cu literă de lege și publicate în tot Imperiul roman spre statornică îndeplinire. Iată cum se adresa în acest sens, împăratul Constantin cel Mare în epistola sa trimisă Bisericilor din Orient: "Cele întocmite după o judecată inspirată de Dumnezeu a atâtor sfinți episcopi, primiți-o cu bucurie ca cel mai înalt dar și ca o hotărâre cu adevărat dumnezeiască. Căci toate cele ce s-au așezat la sfintele sinoade ale episcopilor, trebuie să se prescrie voinței lui Dumnezeu"⁷⁶. Sinodul I Ecumenic de la Niceea a fixat regulile generale pentru

74. Idem, *Biserica Ortodoxă și calendarul*, în "Biserica Ortodoxă Română", V, (1981), nr. 9, p. 563.

75. *Ibidem*, p. 563-564.

76. *Ibidem*, p. 567.

serbarea Paștilor, dar nu a compus calculul Paschaliei pentru ca să se poată ști cu precizie în ce zi anume după mersul soarelui și al lunii să se serbeze paștile. Fiind o problemă de astronomie și cum știința astronomiei în Egipt ajunsese la mare înflorire, Sinodul a încredințat Bisericii Alexandriei misiunea de a fixa pentru fiecare an datele paschale și a le comunica Bisericii Romei, care, la rândul ei, avea datoria de a le transmite la vreme celorlalte Biserici. Hotărârile Sinodului I Ecu-menic nu au putut stinge toate dificultățile, căci la Roma se calcula altfel echi-nocțiul decât în Alexandria, iar Biserica Romei refuza să adopte deciziile pe care i le comunica Biserica Alexandriei.

Un alt inconvenient îl constituia imperfecțiunile calendarului iulian care rămânea în urma celui astronomic cu o diferență de 11 minute și 14-15 secunde pe an, împiedicând în decursul timpului calcularea exactă a lunii pascale și implicit a datei serbării Paștelui. Așa s-a consimțit nevoia îndreptării calendarului atât în Apus (unde se dezbătea problema introducerii lui încă din timpul sinoadelor unioniste de la Constanța și Bazel), cât și în Răsăritul ortodox, unde marii învățați bizantini: Nechifor Gregoraș, Isaac Anghelos și Nicolae Cusanus făcuseră propu-neri în vederea îndreptării calendarului.

Meritul de a fi înlăturat această discordanță îi revine papei Grigore XIII, care prin reforma calendaristică din anul 1582, realizată cu sprijinul medicului și astro-nomului italian Aloisio Lilio, a stabilit coincidența dintre anul calendaristic și cel astronomic prin suprimarea celor 10 zile cu care anul civil rămăsese în urma celui astronomic, astfel încât ziua de 5 octombrie 1582 devenise 15 octombrie. Acum noul calendar se cerea armonizat cu timpul liturgic (în care se includ sărbătorile bisericești) și cu așezămintele sinodale care precizau regula serbării Sfințelor Paști. Biserica Ortodoxă s-a exprimat defavorabil în această privință, văzând în noul calendar un instrument de propagandă papistașă manevrat de papă, în scopul extinderii supremației sale asupra întregii Biserici.

Chiar "Bisericile catolice l-au primit cu mare greutate. Cele protestante polemizau împotriva lui"⁷⁷, iar Bisericile Ortodoxe presate de solicitările primirii noii reforme (calendaristice), s-au întrunit într-un sinod panortodox convocat la 20 noiembrie 1583 la Constantinopol pentru a lua măsurile preventive. Sinodul s-a pronunțat negativ asupra calendarului socotindu-l "o nouă încercare de novisme pe care s-a obișnuit arbitrarmente a le institui Biserica Romană"⁷⁸ și bineînțeles o armă disimulată a propagandei papiste.

Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de noul calendar reiese mai clar din răspunsul de dezaprobare trimis papei Grigore al XIII-lea de patriarhul Ieremia al Constantinopolului și din scrisoarea Mitropolitului Moldovei Gheorghe Movilă adresată înaltului prelat roman la anul 1584, în care îl roagă "să dea pace românilor să rămână cu calendarul cel vechi"⁷⁹, de unde deducem că stăruințele papei de a îndupleca lumea ortodoxă să primească noul calendar erau îndreptate și asupra Bisericii Ortodoxe Române. În acest context, Patriarhul Silvestru a însărci-

77. *Ibidem*, p. 572.

78. *Ibidem*, p. 573.

79. Gheorghe Șincai, *Chronica Românilor*, tom. II, p. 23, an 1584, apud Melchisedec Ștefănescu, *Biserica Ort. și calendarul*, p. 574.

nat pe eruditul arhimandrit Meletie Pigas să scrie un tratat dedicat acestei probleme pentru a preîntâmpina orice tentativă de aderare a ortodocșilor la noul calendar. Tratatul se numește *Tomul Alexandrin despre Serbarea Paștilor*⁸⁰ spre deosebire de Tomul Constantinopolitan care aborda aceeași problemă.

Meletie recunoaște că această neregularitate (ἀνομαλία) sau fracționare a timpului determinat de circuitul aparent al soarelui și al lunii în jurul pământului, a fost cunoscută "celor vechi" și "înțelepților părinți", însă nu dă câștig de cauză latinilor care după raționamentul lor "are să li se întâmple să facă Paștile uneori înainte de iudei, iar alteori odată cu dânșii"⁸¹, ceea ce ar contraveni normelor canonice. Biserica Ortodoxă se acomodase atât de mult cu calendarul iulian încât îi venea greu să renunțe la el. Calendarul iulian devenise o chestiune de viață a Ortodoxiei. El devenise element organic înrădăcinat adânc în spiritul ei, încât cei ce au fost siliți să treacă la uniaticism între condițiile de conservare a credinței lor ortodoxe (la care de fond au voit să aparțină și după unire) au pus și pe aceea a păstrării calendarului Bisericii Ortodoxe: "Calendarul vechi să nu se substituie celui nou", suna declarația românilor (din Ardeal) din februarie 1697, ci până când ceilalți neuniți de ritul grecesc din țările Casei austriece vor rămâne în uzul calendarului celui vechi, să rămână și uniții"⁸².

Melchisedec înțelege și el la rândul său că vechiul calendar (iulian) "nu este exact după calculele astronomice", iar noul calendar ar asigura "unitatea cultului"⁸³, însă nu-l admite din rațiuni practice, pentru a păstra neștirbită unitatea dogmatică, canonică și cultică cu celelalte Biserici ortodoxe autocefale și independente care nu s-au decis încă asupra acestei chestiuni.

Dacă am adopta noul calendar fără acordul celorlalte Biserici Ortodoxe surori (spune autorul) "am dezorganiza cultul divin și Paștile și celelalte sărbători nu le-am serba odată cu întreaga Biserică Ortodoxă..., iar celelalte Biserici ar privi pasul acesta ca o schismă în Ortodoxie (cu tendințe de apropiere spre papism)"⁸⁴ și astfel ne-am trezi izolați de lumea creștină.

Melchisedec a prezentat această problemă în mod științific și competent, pentru "ca nu cumva – spune el – să creadă cineva că, calendarul nou nu se poate introduce la noi dintr-o rea voință sau din ignoranța clerului, ci constituția federativă a Bisericii Ortodoxe, principiile unității spirituale ale Bisericii nu permit nici uneia dintre Bisericile Ortodoxe particulare, fie ele oricât de independente și oricât de autocefale în relațiile lor exterioare, nu permit a se izola de unitatea generală fără dauna de a deveni schismatică"⁸⁵.

6. Cărțile de ritual editate de Episcopul Melchisedec Ștefănescu

O altă coordonată a multiplei sale activități desfășurate pe tărâm liturgic, o constituie grija permanentă de a înzestra Biserica cu cărți de slujbă necesare cultului.

80. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Biserica Ort. și calendarul*, p. 575.

81. *Ibidem*, p. 583.

82. *Magazin istoric Dacia*, tom III, p. 270, apud Melchisedec Ștefănescu, *Biserica Ort. și Calendarul...*, p. 590.

83. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*

84. *Ibidem*.

85. *Ibidem*, p. 604.

O parte din ele erau producții noi: compilări și prelucrări "după cărți similare rusești și grecești"⁸⁶. Melchisedec s-a străduit cât i-a stat în putință să uniformizeze și să înfrumusețeze serviciul divin public și să-l îmbogățească în același timp cu rugăciuni și cântări noi pentru satisfacerea nevoilor religioase ale credincioșilor și edificarea morală a acestora, făcând un mare serviciu Bisericii în acest sens.

A întâmpinat și opoziții refractare. Mulți nu priveau cu ochi buni tipărirea cărților bisericești cu litere latine iar alții protestau cu toată energia împotriva acțiunii de revizuire a limbii acestor cărți. Mulți nu-l înțelegeau sau îl criticau din motive egoiste și cu scopuri personale. "Cu ocazia imprimării Oratoriului cu litere latine, spune el însuși, am auzit multe nemulțumiri și mi s-au cauzat multe neajunsuri din partea unor persoane pe care nu voiesc a le cita"⁸⁷. Însă toate aceste împotriviri n-au putut stăvili elanul și râvna Episcopului Melchisedec de a-și aduce la îndeplinire inițiativele sale progresiste și a răspândi lumină în rândul clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Iată lista cronologică a rugăciunilor și cărților de slujbă tipărite în perioada vieții și activității sale:

1. *Rugăciunea Sfântului Ambrozie*, tradusă din rusește în anul 1850;
2. *Psaltirea*, tradusă în anul 1859 pe vremea când era încă director al Seminarului din Huși;
3. *Oratoriul sau Carte de rugăciuni*, tipărită în anul 1869 la cererea regelui Carol I;
4. *Evhologhion sau Rugăciuni bisericești la diferite împrejurări* (1873) și trei Tedeumuri: la Anul Nou, Tedeum de mulțumire și Tedeum la începerea anului școlar (1879);
5. *Liturghierul*, tradus din limba rusă în anul 1876, în timpul episcopatului său la Ismail;
6. *Arhieraticon*, inedit, rămas în manuscris;
7. *Carte de Tedeumuri*, apărută în 1879, cuprinzând 7 tedeumuri;
8. *Tedeum la Duminica Ortodoxiei*;
9. *Carte de rugăciuni*, apărută la București în 1884 și
10. *Acatistul Acoperământului Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu*, tradus din rusește după ediția din Kiev din 1878. La noi a fost tipărit în anul 1887 cu caractere chirilice la cererea credincioșilor români aflați în afara teritoriului românesc⁸⁸.

Toate aceste tipăriri și lucrări teologice, rod al unei vaste activități culturale desfășurate în domeniul cercetării științifice, la care se adaugă rezoluțiile și propunerile lansate în senat și în Consiliul Superior de instrucție școlară, din care el însuși a făcut parte, precum și proiectele sale de regulament pentru reformarea și uniformizarea cântărilor bisericești și adoptarea de măsuri corespunzătoare pentru prepararea și sfințirea Sfântului și Marelui Mir în scopul căreia primiseră de la Mitropolitul Silvestru al Bucovinei un formular cu rân-

86. Constantin Diculescu, *op. cit.*, p. 115.

87. *Sumarele ședințelor Sfântului Sinod*, p. 291, apud Constantin Diculescu, *op. cit.*, p. 114.

88. Pr. Paul Mihail, *Din corespondența Episcopului Melchisedec*, în "Biserica Ortodoxă Română", LXXVII (1959), nr. 5-9, pag. 602.

duiala acestuia⁸⁹ și alte preocupări de acest gen, scot în relief erudiția și competența inegalabilă a ierarhului luminat, interesat de "ridicarea clerului și Bisericii noastre la înălțimea cuvenită și la conștiința datoriei"⁹⁰.

*

Personalitate proeminentă, a cărei viață și activitate prodigioasă a fost o dăruire desăvârșită în slujba Bisericii și a Patriei, Episcopul Melchisedec rămâne pentru noi cei de astăzi un model strălucit de Ierarh și *Păstor de suflete*, un *Teolog* și *Istoric* de factură înaltă și un temeinic organizator al vieții bisericești. "Despre el s-a vorbit cu adâncă plecaciune ca înaintea unor moaște. Cei ce au stat aproape de un astfel de chip, îi păstrează o adevărată închinare, prin care se dovedește ce răsfrângere curată a avut el asupra lor, Melchisedec a răzbit în suflete și le-a robit cu cea mai împătimită dragoste față de el"⁹¹.

Activitatea sa multilaterală în domeniul spiritualității ortodoxe ca și în domeniul vieții naționale și al culturii și învățământului, unde s-a dovedit a fi un deschizător de drumuri, pilda strălucitoare a viețuirii sale personale, erudiția și adâncă sa înțelepciune, prin care știa să îmbine în chipul cel mai fericit blândețea creștină cu energia măsurilor administrative, în cărmuirea treburilor bisericești, procedeele sale înnoitoare și fidele tradiției ortodoxe, alcătuiesc un cadru arhipastoral atât de vast și de bogat și cu perspective atât de luminoase pentru viitorul Bisericii, încât nici unul dintre urmașii săi n-ar putea aduce ceva nou, ci s-ar limita numai la o simplă păstrare și împlinire a temeinicilor sale orânduirii și prevederi arhipastorale.

Arhim. Prof. VASILE MIRON

89. Constantin Diculescu, *Din corespondențele Episcopului Melchisedec*, nr. XV, București, 1909, p. 28.

90. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Testamentul...*, pag. 3.

91. Arhimandrit Filaret Scriban, *Cultul Episcopului Melchisedec*, în "Cronica Romanului", XIX (1942), nr. 10, p. 325-326.

AMVOMUL ȘI POLITICA COMPATIBILITĂȚI ȘI DIFERENȚIERI

Pr. lector dr. VASILE GORDON

Preliminarii. Libertatea generală de exprimare dobândită de români, din voia Domnului și prin jertfele tinerilor din decembrie 1989, a descătușat și amvonul bisericilor, care fusese supus în vremea comunismului la o permanentă cenzură, mai ales cu privire la subiecte care vizau sfera vieții sociale. Nu ne referim doar la faptul că minciuna, ipocrizia și falsitatea politicii comuniste nu puteau fi atacate frontal, ci și la realitatea că cele mai mici aluzii neintenționate la adresa totalitarismului ajungeau la urechile omniprezentei securități și declanșau imediat anchete, amenințări, percheziții, mergându-se uneori până la pierderea libertății imprudentului predicator. Este adevărat că în primii ani după instalarea regimului de tristă amintire, mulți preoți, odată cu majoritatea covârșitoare a credincioșilor, au sperat în "eliberarea promisă de americani", promisiune ce s-a dovedit, însă, o tristă iluzie. Dar conștiința misionară, pe de o parte, speranța ajutorului creștinilor occidentali, pe de alta, i-a determinat, totuși, pe preoții mai curajoși să înfățișeze la amvon pericolele comunismului pentru societatea românească, în general, și pentru credința creștină, în special. Aceste pericole erau cunoscute deja, de peste două decenii, în Rusia vecină bolșevizată, înainte leagăn al ortodoxiei și țară pravoslavnică. Așa se face că încă de la început, temnițele regimului represiv din România au fost populate cu mulți dintre propovăduitorii curajoși. Ne amintim lesne cum în primii ani după 1989, unele voci răutăcioase, alimentate de potrivnicii dreptei-credințe, întrebau pe un ton acuzator: "Ce a făcut Biserica (*vrând să spună "ierarhia"*) în vremea comunismului?" Cu anumite excepții, prezente în orice societate omenească și în orice vreme, slujitorii Bisericii au fost la datorie. Ne confirmă acest fapt, între altele, volumul editat de Institutul național pentru studiul totalitarismului, intitulat *Biserica întemnițată. România 1944-1989*¹, în care figurează cca. 2500 de nume de preoți², majoritatea ortodocși închiși pentru cùrajul de a-L predica pe Hristos, în vremurile în care, se știe, comuniștii propagau ateismul pe toate căile.

După căderea totalitarismului, amvonul și-a recăpătat libertatea firească de exprimare, sub toate aspectele: doctrinar, biblic, istoric, canonic, social, cultural, politic etc. În cele ce urmează, încercăm o succintă analiză a raportului dintre predică și politică, mai concret, compatibilitățile și diferențierile acestor două no-

1. Colecția "Dicționare", București, 1998, 463 p., alcătuit prin osteneala unui colectiv de foști deținuți politici. Un merit aparte în redactarea volumului îl au d-nii: Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu și Flori Stănescu. Trebuie menționat faptul că anterior, în anul 1996 a apărut la Cluj un volum mai mic, intitulat *Mărturisitori după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, 85 p., tipărit prin grija redacției revistei Arhiepiscopiei Clujului, "Renașterea", cu 1653 de nume de clerici.

2. Cicerone Ioanițoiu estimează, în "România liberă" din 10.05.1997, p. 7, că "au trecut prin temnițe circa 4000 de preoți, cu mențiunea că printre ei au fost unii condamnați de două sau de trei ori, iar alții administrativ. Deci 4000 de intrări de clerici în temnițe, dintre care peste 250 exterminați...", apud *Biserica întemnițată...*, *Studiu introductiv*, p. 17.

țiuni. Dacă am fi întrebați de ce întreprindem acest demers, am răspunde că din dorința de a prezenta, cât se poate de limpede și argumentat, care trebuie să fie poziția firească a predicatorului ortodox în această chestiune. Din constatările noastre făcute în ultimii zece ani, am desprins în general două predispoziții extreme: una de totală neimplicare în sfera social-politică, alta de alunecare în prea dese și chiar imprudente referiri la acest domeniu. Se înțelege de la sine că ambele atitudini sunt greșite și nu numai că nu influențează în bine viața cetății, dar astfel de vorbitori compromit și Biserica în numele căreia propovăduiesc. Calea dreaptă, prezentă din fericire în preocupările slujitorilor avizați și conștiincioși, este aceea de a nu ocoli, la amvon, subiecte cu implicații social-civic-politice, dar a le trata cu tact și măsură, în așa fel încât ascultătorii să primească îndrumările necesare din partea păstorului lor sufletesc, fără a fi lezate, bineînțeles, nici principiile canonice și omiletice, nici așteptările firești ale credincioșilor. Se cunoaște că în ultimii zece ani Biserica a declarat oficial, în mai multe rânduri, prin comunicate ale Sfântului Sinod, că este neutră din punct de vedere politic. Însă, "neutralitatea" a fost înțeleasă de către unii slujitori drept atitudine de neimplicare și chiar de nepăsare, încât se dădea impresia pe alocuri că Biserica ar fi indiferentă la ceea ce se întâmplă în viața publică. Aceste comunicate oficiale, înțelese uneori greșit, și pe care le vom analiza puțin mai încolo, voiau de fapt să atragă atenția clerului de a nu se angaja *personal* în curse electorale și a nu promova o politică partizană într-o anumită comunitate, precum și de a nu fi indiferenți cu privire la persoanele politice și la programul lor. Regresul accelerat și succesiv al nivelului de trai, însă, coroborat cu creșterea treptată a imoralității în țara noastră, demonstrează că slujitorii Bisericii (cotată mereu în sondaje ca instituția cu cea mai mare credibilitate, alături de armată) trebuie să aibă o atitudine mai evidentă și mai fermă vis-à-vis de politica țării și de cei care o promovează. Între mijloacele prin care se poate face cunoscută această atitudine se numără și predica, alături de celelalte în care preotul poate fi prezent și care se înscriu în ceea ce îndeobște numim mass-media (*interviuri la televiziune, radio, intervenții în presă etc.*). În ceea ce privește predica, punct asupra căruia zăbovim în studiul de față, vigilența trebuie să se concentreze îndeosebi asupra *modalității prin care se ia o anumită poziție* și, totodată, asupra *limitelor în care trebuie să se exprime un slujitor al Bisericii*.

Responsabilitatea slujitorilor Bisericii în viața moral-politică a comunității.

Pentru o înțelegere corectă a chestiunii de care ne ocupăm, socotim necesar să analizăm mai întâi poziția personală pe care trebuie să-o aibă clericii față de viața moral-politică, în general, potrivit canoanelor și reglementărilor bisericești în vigoare, aspect din care se pot desprinde ușor, apoi, precepte care pot fi propovăduite la Amvon. Nu ne îngăduim a da soluții gen "rețetă", întrucât fiecare slujitor va aborda acest subiect potrivit realităților concrete din comunitatea pe care o păstorește, dar vom parcurge un anumit traseu ilustrativ, care va evidenția câteva repere semnificative, în urma cărora vom desprinde, apoi, compatibilitățile și diferențierile anunțate în titlul studiului nostru. Considerăm oportună această *temă-dezbatere*, pentru că clerul ortodox nu și-a exercitat niciodată misiunea doar

în plan spiritual, misiune prioritară de altfel, ci și în cel social, gospodăresc și chiar moral-politic, în limitele fixate de legislația bisericească, desigur. Conștiința misionară a Bisericii s-a manifestat permanent în istoria noastră și sub acest aspect. Clericii ortodocși români, în frunte cu întâistătătorii lor, au intervenit cu sfatul lor înțelept atunci când situația o cerea, fie de la amvon, fie prin convorbiri de taină cu oamenii politici, fie prin cuvântul scris. În acest sens s-ar putea evoca exemple nenumărate. Pentru ilustrare ne vom limita doar la două, din vremuri diferite, provenite, însă, de la doi reprezentanți străluciți ai amvonului românesc. Prima ni-l va aduce în atenție pe Sfântul Mucenic Antim Ivireanul, mitropolitul cărturar căruia Biserica și neamul îi datorează nețărmurită recunoștință. Pe lângă sfaturile moral-civice prezentate la tot pasul în didahiile sale, sfântul mitropolit a lăsat și o scriere specială cu referiri directe la cărmuirea politică, intitulată "*Sfaturi creștine-politice către prea piosul și prea înțeleptul domn și ighemon a toată Ungro-Vlahia, domnul domn Ioan Ștefan Cantacuzin Voevod*"³. În această lucrare, mitropolitul, arătând covârșitoarea răspundere moral-politică pe care o poartă cărmuitorul unei țări, așterne pe hârtie îndrumări de mare înțelepciune și bun simț, cu perfectă valabilitate și pentru zilele noastre. Iată, spre exemplu, câteva sfaturi legate de importanța sfetnicilor domnești (*consilierii din vremea noastră*): "*Să ai sfetnici buni în toate faptele tale, pentru că fapta necugetată se numește rea. Îndepărtează pe boieri de la nedreptate, poruncește-le să se lese de viclenie, căci, fiul meu, cât vatămă cel ce face nedreptate, deopotrivă face rău și cel ce îngăduie aceasta... Aruncă departe de la Domnie pe cei ce comit scandale, și să aibi ca fii ai Cetății pe cei pacinici. Să domnești, prea puternice, cât mai mult prin iubire și să nu aduci vătămare nici odinioară supușilor...*"⁴. O dată cu acestea, scrierea cuprinde alte multe îndrumări utile cărmuirii politice, care, trebuie să presupunem, înainte de a fi tipărite vor fi fost predicate de râvnitorul ierarh de la amvon, cu diferite prilejuri.

A doua ilustrare este mai aproape de zilele noastre, aparținând unui mare profesor de teologie ortodoxă, părintele Ilarión Felea (1903-1961), preotul martir care în 18 septembrie 1961 se stingea trist într-o celulă a închisorii din Aiud, la numai 58 de ani. Grija pentru mântuirea sufletelor credincioșilor este înțeleasă de părintele profesor și ca o preocupare atentă de a-i feri de relele provocate de cărmuirile politice necreștine. Acest aspect apare ilustrat îndeosebi în volumul de predici *Duhul Adevărului*⁵, premiat de Academia Română pentru calitățile excepționale sub aspectul conținutului, al modului elevat de exprimare, totodată pentru atitudinea fermă împotriva bolșevismului care își anunța amenințător instalarea și pe meleagurile noastre. Predicile au în general conținut doctrinar, dar nu lipsesc nici temele morale și liturgice⁶, cu dese referiri la sfera politică. Exemplarul de la biblioteca Facultății de teologie din București are în câteva locuri anumite pasaje astupate cu bucăți de hârtie, lipite strașnic în perioada antedecembristă, care

3. Imprimată în limba greacă în anul 1715 și tradusă în românește de C. Erbiceanu, fiind tipărită la "Tipografia cărților bisericești", București, 1890, 26 p.

4. *Ibidem*, p. 8.

5. Arad, 1942, ed. a II-a, 1943, 565 p.

6. Autorul inserează în ediția a II-a un tabel cu temele abordate, la p. X-XII.

încearcă (zadarnic de altfel) să ascundă frazele în care curajosul autor atacă ateismul comunist⁷. Întrucât vremurile de atunci impuneau luarea unei atitudini ferme împotriva pericolului comunismului-ateu, părintele Felea n-a ezitat să rostească de la amvon fraze cu implicații "politice". Spre exemplu, în predica din Duminica Ortodoxiei, părintele spune la un moment dat: "*Misiunea noastră eternă pe pământ, idealul nostru de popor creștin, care a purtat cel dintâi război sfânt împotriva necredinței în Dumnezeu și împotriva lui Antihrist întrupat în bolșevism după ce veacuri întregi a apărut civilizația Apusului, în fața năvălirilor barbare și păgâne...*"⁸.

De altfel, în ansamblul ei, lucrarea are un pronunțat caracter apologetic și misionar: "*Ortodoxia, spune părintele Felea, este Biserica Mântuitorului Hristos pe pământul strămoșesc; e creatoarea culturii noastre naționale, sinteza armonioasă și fericită dintre suflet și trup, dintre religie și naționalitate, dintre spirit și materie...*"⁹.

Grija pentru ocârmuiri politice creștine, însă, nu a fost o preocupare exclusivă a slujitorilor Bisericii. Pentru credincioșii laici întâlnim voci la fel de ferme, care îndeamnă Biserica la o mai activă prezență în viața social-politică a țării. De pildă, profesorul I. Nistor, o personalitate marcantă a vieții universitare bucureștene din anii '30, a susținut o conferință în anul 1933, sub auspiciile Consiliului central bisericesc de atunci, intitulată sugestiv: "Rostul politic și social al Bisericii în trecut și astăzi"¹⁰. Plecând de la premisa că "Biserica Ortodoxă trebuie să aducă mângâiere celor necăjiți"¹¹, profesorul Nistor face o remarcă cu totul actuală: "*Pe lângă mângâierea sufletească, Biserica trebuie să se îngrijească și de binele trupesc al oamenilor. Căci până acum (este vorba de anii aceia frământați, '30-33, n.n.) reduceam activitatea Bisericii numai la o parte, lăsând-o pe cealaltă, care este susținută din banul public și de stat, ca să încapă în mâini care sunt adverse statului și societății creștine ortodoxe... Eu cred că datoria noastră e să aducem neîntârziat Biserica la rolul ei social, pe care l-a avut și sub care Biserica a putut să progreseze și să-și îplinească menirea ei. O dată ce am repune Biserica în situația ei de altădată, propaganda comunistă nu va mai avea de ce să ne neliniștească...*" (subl. n.)¹². Iată opinia unui credincios laic, ortodox, din care se observă limpede că Bisericii nu-i pot fi indiferente realitățile politice din țară, văzute, desigur, prin prisma moralei creștine¹³. De aceea, asocierea termenilor "moral și politic" din titlul paragrafului nostru, ni se pare cea mai potrivită, pentru că,

7. Exemplarul cu nr. de inv. 58.726; de exemplu p. 73, 191, 240, 313, 553, 554 etc.

8. *Ibidem*, p. 73.

9. *Ibidem*, p. 72.

10. În vol. "*Biserica și problemele sociale*". Conferințe ținute la Fundația "Dalles", Tipografia cărților bisericești, București, 1933, p. 167-190.

11. *Ibidem*, p. 188.

12. *Ibidem*, p. 189. Profesorul Nistor s-a dovedit un vizionar, de o conștiințiozitate exemplară, arătând pericolul politic, moral, social etc. al comunismului, nu numai pentru statul politic român, ci chiar pentru instituția Bisericii. În aceeași conferință, spune la un moment dat: "*Nu găsesc de: tute cuvinte ca să vă spun cât de mare este primejdia care ne paște, primejdia comunismului...*" (*Ibidem*). De aceea propune cu fermitate: "*Să punem o stavilă contra propagandei comuniste, care, pe diferite căi, începe să se strecoare la noi și în sânul Bisericii noastre!*", *Ibidem*, p. 188 (subl. n.).

13. *Ibidem*, p. 196.

după formularea inspirată a ilustrului profesor de teologie, regretatul Vasile Gh. Ispir (1886-1947), *factorul moral este cheia echilibrului în societate*¹⁴, în toate planurile, inclusiv în cel politic. Este adevărat că frământările, discuțiile, analizele și propunerile de soluții politice se fac mai ales în anii electorali, la noi din patru în patru ani. Tema nu poate fi abordată, însă, localizând preocupările noastre numai asupra momentului electoral în sine, ci și printr-o veghere permanentă, făcută *cu timp și fără timp*, prin mijloacele noastre specifice, asupra moralității vieții cotidiene sub toate aspectele. A vegherii, totodată, ca laicii, credincioșii noștri adică, angajați prin anumite promisiuni în funcții de răspundere, să se achite onorabil de ele, iar când nu o fac, să fie atenționați, în limitele atribuțiilor pe care le avem și cu modalitățile noastre pastorale, desigur. Specificarea, *responsabilitatea moral-politică*, ne obligă să ne restrângem prezentarea numai la factorul moral-politic, cu precizarea că de acesta depind în mare măsură, de fapt, multe alte aspecte ale vieții noastre de zi cu zi.

Terminologie. Înainte, însă, de a propune unele sugestii, considerăm necesare câteva limpeziri terminologice. Dintre termenii ce compun titlul paragrafului de care ne ocupăm, cel de "responsabilitate" impune, mai mult decât ceilalți, câteva nuanțări. În înțeles general, responsabilitatea presupune "*Obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de a accepta și suporta anumite consecințe*"¹⁵. Etimologic, termenul de responsabilitate are la bază verbul "re-spondeo", cu mai multe sensuri: *a se angaja solemn; a se face garant pentru ceva; a promite; a răspunde în fața cuiva* (subl. n.)¹⁶. Am recurs la aceste precizări etimologice, pentru că ele ne facilitează o mai bună înțelegere a termenului în lumina moralei creștine ortodoxe. Amintim aici că tratatele de morală ortodoxă includ în cuprinsul lor un capitol special, *Responsabilitatea morală*, propunând și definiții al căror mesaj consună cu cel al temei noastre. Iată una dintre acestea: "*Responsabilitatea este obligația ce-i revine unei persoane de a se recunoaște ca autor liber al faptelor sale și de a lua asupra sa urmările acestora*"¹⁷. Cu toate că se vorbește, în general, de două categorii de responsabilități, *individuală și colectivă*, cea individuală are un statut mai bine definit, pentru că răspunderea morală este strâns legată de conștiința morală, care se manifestă explicit la nivel individual. Așa cum ni se pare abstract și ambiguu (uneori tendențios, chiar) când se vorbește despre *culpabilizarea generală* (cum s-a încercat să se acrediteze această idee la noi: *toți cetățenii au fost vinovați, într-un fel sau altul, pe vremea*

14. V. Gh. Ispir a fost profesor de îndrumări misionare la Facultatea de teologie din București, o vreme și decan (1944-1946). Între lucrările cu referiri la viața social-politică mai amintim: *Misiunea actuală a Bisericii Ortodoxe a Răsăritului*, București, 1938; *Biserica în serviciul social sau Ce este creștinismul social*, București, 1938; *Principiile educației creștine*, BOR, an. LXIV, 1946, nr. 1-3, p. 110-146 și nr. 4-6, p. 161-179. "Factorul moral este cheia echilibrului în societate", cuvinte profetice, cu o rezonanță deosebit de puternică, se găsesc gravate în marmură, la baza crucii mormântului său, situat în partea de nord a bisericii Radu-Vodă din București.

15. *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura "Univers enciclopedic", București, 1998, p. 919, col. II.

16. G. Guțiu, *Dicționar latin-român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 1061-1062, col. II, respectiv I.

17. *Teologia morală ortodoxă pentru Institutele teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, vol. I (Morală generală), p. 279.

comunismului; sau, astăzi: toți suntem "vinovați" de căderea morală și materială în care s-a ajuns...), tot așa considerăm ambiguu să se vorbească despre responsabilitatea colectivă, înainte de a se analiza răspunderea personală. De ce? Pentru că numai cea personală se poate raporta concret la factorii care o verifică: conștiința proprie, judecata Bisericii și a autorităților civile, și, mai presus de acestea, judecata lui Dumnezeu.

Scurtă analiză a situației moral-politice actuale. Nu trebuie să fie cineva analist politic pentru a-și da seama că speranțele noastre și ale credincioșilor noștri din 1990 încoace, au fost în mare parte înșelate și că programele politice pentru economie, cultură, învățământ¹⁸, sănătate etc., foarte generoase în promisiuni, clamate în campaniile electorale din anii 1992 și 1996, au fost prea puțin onorate. Este adevărat că greutățile tranziției spre economia de piață au fost reale, dar consecințele acestora le-a suportat omul de rând, nu oamenii politici, care – luând în calcul doar unele dezvăluiri din mass-media – nu s-au sfiit să-și facă vile de lux, să-și achiziționeze limuzine de ultimă oră, să-și programeze excursii dese și costisitoare în străinătate, din banul public, în condițiile unei pauperizări tot mai accentuate a celor care î-au votat. Nu trebuie să generalizăm, desigur, vor fi printre politicieni și oameni cinstiți, cu toate că propunerea parlamentarilor de a-și mări lefurile, *votate aproape în unanimitate*, ne fac să ne gândim că marea lor majoritate pune interesul personal deasupra celui public și că cei cu bun simț și autentic credincioși, nu doar în fața camerelor de luat vederi, sunt extrem de puțini. În acest context, parcă ne găsim în situația descrisă în urmă cu mai bine de 200 de ani, de către marele predicator Nichifor Teotoche († 1800), episcop de Astrahan, care, în celebrul său *Chiriacodromion* (al cărei text stă la baza *Cazaniilor noastre de mai târziu*), într-o "cazanie" a sa notează: *Cine în vremea de acum nu poartă și nu se sârguiește la politică? Mai toți. Cine nu voiește să-l socotească pe el om politicos (politic, n.n.)? Mai toți. Politica este socotită de toți meșteșugul de*

18. În ceea ce privește învățământul religios, de pildă, din punct de vedere legislativ, a fost necesară trecerea câtorva ani buni până când Parlamentul a votat acele articole în favoarea predării religiei în școală ca materie obligatorie, de importanță egală cu... educația fizică, biologia, istoria, geografia. Din păcate, nici acum lucrurile nu au mers până la capăt, așa cum ar fi trebuit. Situația se prezintă astfel: din anul 1991 când s-a prevăzut în *Constituția României* (art. 32, alin. 7) că: "Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege", a trebuit să așteptăm până în anul 1995, când prin *Legea nr. 84* din 24 iulie, art. 9, s-a stipulat obligativitatea religiei pentru clasele I-IV; dar pentru gimnaziu doar *opțională* și pentru licee și școli profesionale *facultativă*. A se vedea și "Protocolul Ministerului Învățământului nr. 9715/10.04.1996, încheiat cu Secretariatul de Stat pentru Culte, nr. 8159 din 11.04.1996, alin. 6. În completare, "Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 36/1997, pentru modificarea și completarea Legii, înv. 84/1995, art. 9 (1): "Planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ Religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun. Elevul, cu acordul părinților și al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia și confesiunea" (2): "La solicitarea scrisă a părinților sau a tutorelui legal instituit, elevul poate să nu frecventeze orele de religie. În acest caz, situația școlară se încheie fără această disciplină. În mod similar se procedează și pentru elevul căruia, din motive obiective, nu i s-au asigurat condițiile pentru frecventarea orelor la această disciplină", "Monitorul oficial al României", Partea I, nr. 370/3.VIII.1999. Iată, așadar, pericolul: copiii, cu acordul unor părinți sau tutori ne prea duși la biserică, să refuze ora de religie, atât de necesară formării lor ca cetățeni-creștini!

nevoie și știință prea folositoare. Pentru aceasta șade ea în curțile împărătești, petrece în divanuri, umblă prin târg, intră, vai, chiar și în biserică. Aceasta se laudă și se cinstește și se socotește ca o mare sporire și săvârșitoare de lucruri mari. Dară politica de acum, nimic alta nu este decât numai fățarnicie, și cel "politicos" nimic alta fără numai fățarnic. Și lucrurile sunt aceleași, iară numirile altele. Pentru că cine este omul cel ce se numește "politicos"? Fără numai cel ce alta are în gură și alta în inimă. Te duci la omul politicos și-l rogi să-ți ajute: îți promite tot, dar te pune apoi la o parte și afacerea ta merge mai spre rău. De cumva întâmpini vreun politician ce e în dușmănie cu tine, la aparență are miere în gură, însă otravă în inimă. Atunci să nu mai facem politică? Să facă oamenii cinstiți și cu frica de Dumnezeu!"¹⁹.

De aceea, credem că se impune o analiză, fie și sumară, a ceea ce clasa politică a făcut în perioada post-decembristă '89, spre a scoate învățăminte utile pentru viitor. Este ceea ce propunea cu o rară clarviziune, prin anii '40, profesorul savant Simion Mehedinți: *"Ca să vedem ce avem de făcut trebuie întâi de toate, înainte de a da soluțiuni de natură social-politică, să constatăm care este de fapt situația poporului din care cu toții facem parte și abia atunci când facem această constatare (lăsând la o parte orice preocupare raționalistă) să vedem care este legătura cu alte popoare..."*²⁰.

Pentru a fi cât mai aproape de realitatea căreia slujim, să încercăm să diagnosticăm situația noastră, a celor ce alcătuim Biserica Ortodoxă Română, cler și popor. Părintele profesor Constantin Coman, de la Facultatea de teologie din București, în excelenta carte de eseuri pe teme biblice, *Biblia în Biserică*²¹, face o interesantă analiză în acest sens, în capitolul "Biserica și viața politică". Făcând mai întâi precizarea că Biserica nu trebuie echivalată doar cu clerul și că ea este alcătuită, deopotrivă, din cler și popor, totodată amintind de procentul celor 87% de români care s-au declarat ortodocși (între aceștia fiind incluși, evident, și un număr însemnat de oameni politici), părintele Coman opinează: *"Dacă Biserica nu pare a fi prezentă în viața politică sau în oricare alt domeniu al vieții românești, înseamnă că cei 87% dintre membrii Parlamentului, de exemplu, sunt probabil creștini numai pe hârtie sau numai la biserică și încetează a mai fi creștini în timpul lucrărilor Parlamentului. La fel membrii Guvernului sau ai oricărui alt organism guvernamental, for de cultură sau organizație socială. Dacă vedem astfel lucrurile, atunci se întâmplă ca responsabilitatea implicării Bisericii în viața politică s-o aibă membrii Bisericii, deci creștinii care sunt prezenți în sfera vieții politice, în măsura în care prestația lor acolo nu este pe deplin una creștină. Responsabilitatea conducerii bisericești, a clerului, ar privi în acest caz nu implicarea directă în viața politică, ci calitatea creștinilor ortodocși angajați politic, indiferent în ce partid s-ar afla..."*²². Iar cu privire la "ispita" unor clerici de a candida și ocupa anumite funcții politice, părintele

19. Fragment preluat de la Gh. Comșa, *Istoria predicii la români*, București, 1921, p. 120, cu mențiunea "Din predica despre fățarnicie, la duminica a zecea a lui Luca".

20. *Datoria generației actuale*, în "Cultură și civilizație", ediție îngrijită de Gh. Geană, Editura "Trei", București, 1999, p. 276-277.

21. *Editura bizantină*, București, 1997, 190 p.

22. *Ibidem*, p. 58-59.

Coman este categoric: *"Prezența reprezentanților clerului în viața politică, sub orice formă și la orice nivel, este de natură să dăuneze lucrării Bisericii și chiar societății. Lucrarea și responsabilitatea clerului este una specifică și exclusivă..."*²³.

Câteva propuneri cu privire la responsabilitatea moral-politică a clerului și credincioșilor. Mențiunea din citatul de mai sus *"calitatea creștinilor angajați politic"*, este în deplină consonanță cu ultimele recomandări făcute de membrii Sfântului Sinod al Bisericii noastre: *"Nefiindu-i indiferente binele, libertatea, demnitatea și prosperitatea spirituală și materială a țării și a poporului român, Biserica Ortodoxă Română recomandă clerului să sfătuiască pe credincioșii mireni din Adunările Parohiale – care de fapt o reprezintă în Consiliile Parohiale, Consiliile Eparhiale și Adunările Eparhiale – și care sunt capabili, activi și cunoscători ai problemelor bisericesti și ale vieții sociale și politice românești, să candideze pentru forurile legislative sau administrative locale sau centrale"*²⁴.

Iată, așadar, o recomandare practică a Sfântului Sinod, menită să implice clerul în mod concret și eficient în viața politică, dar nu în felul în care greșit au înțeles-o până acum unii dintre confrății noștri, candidând și ocupând funcții politice incompatibile cu misiunea sacerdotală. Căci înainte de a ne ocupa de moralitatea politică a laicilor, se cuvine s-o respectăm pe cea care ne aparține în mod nemijlocit. În acest sens, ne îngăduim să opinăm că acei preoți care s-au angajat în funcții politice, s-au situat în dezacord cu normele canonice ale Bisericii Ortodoxe, norme pe baza cărora Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a și făcut, de altfel, o serie de recomandări. Astfel, încă din anul 1992, Sfântul Sinod a dat un comunicat ce poartă semnătura Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, intitulat sugestiv *"Biserica Ortodoxă este neutră dar nu indiferentă din punct de vedere politic"*, în care se spune între altele: *"Ca instituție divino-umană, ea nu-și exprimă, oficial, preferința față de vreun partid sau față de vreo personalitate politică în alegerile parlamentare și prezidențiale. De aceea, ținând seama și de prevederile sfintelor canoane, diaconii, preoții și arhierii se vor abține a candida pe lista vreunui partid politic sau ca persoane independente..."*²⁵. (Același mesaj, în principiu, a fost comunicat și înainte de alegerile din anul 1996). În același text se face referire la Canonul 6 "Apostolic": *"Episcopul sau presbiterul sau diaconul să nu-și ia asupra sa purtări de griji lumești, iar de nu, să se caterisească!"* (subl. n.)²⁶.

Acestea sunt principiile care bineînțeles suportă corecturi și puneri în context. În comunicatul invocat, după ce se precizează că se menține recomandarea pentru cler *"de a se abține de la o politică militantă în cadrul partidelor"*, se adaugă: *"Clericii pot candida numai ca independenți și numai cu aprobarea chiriarhului, pentru un loc în consiliile locale, atât în mediul urban cât și în cel rural"*. Iar puțin mai încolo se precizează: *"Clericii care, în pofida acestor recomandări, vor can-*

23. *Ibidem.*

24. Comunicatul Biroului de Presă al Patriarhiei Române, sub titlul "Sfântul Sinod oprește pe clerici să facă politică de partid", în "Vestitorul Ortodoxiei", Anul XII, nr. 243-244, 1 aprilie 2000, p. 16.

25. "Vestitorul Ortodoxiei" nr. 15 din sept. 1992.

26. A se vedea Arhid. Prof. Dr. Ioan Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Note și comentarii, Sibiu, 1993, p. 11.

didă și vor ocupa, chiar ca independenți, funcții în administrația de stat (primar etc.) sau mandate în Parlament, vor fi suspendați din activitatea preoțească pe durata mandatului..."²⁷. S-ar părea că, în cazurile de neconformare, "suspendarea" ar rezolva problema canonică. În practică, însă, nu se întâmplă decât formal acest lucru. Mai întâi, în principiu, preotul, după cum afirmă și un membru marcant al Sfântului nostru Sinod, Î.P.S. Antonie al Ardealului, "nu are o viață publică și una particulară, ci una singură: aceea de preot. Preotul nu-și poate suspenda în nici o împrejurare calitatea de preot"²⁸. "Suspendarea" pe timpul unui mandat politic s-a dovedit în ultimii ani pur formală, întrucât acelor preoți-parlamentari le-au fost rezervate, de fapt, parohiile, doar că nu mai încasau salariile oficial. În practică au făcut slujbe când au vrut, deși este de mirare cum au împăcat cele două slujiri, căci de multe ori când trebuia să fie în Parlament erau la parohie și invers. Voit sau nu, s-a ignorat un alt canon apostolic, 81, care, precum bine se știe, n-a fost abrogat încă de nimeni: "Episcopului sau presbiterului nu i se cuvine a se pune în ocârmuiri publice, ci să se îndeletnicească la trebuințele bisericesti. Deci, ori să se supună a face aceasta, ori să se caterisească, că nimeni nu poate sluji la doi domni, după dumnezeiasca poruncă..." (cf. Matei 6, 24, n.n.)²⁹. "Ocârmuiri publice" nu înseamnă, credem, numai funcții mari, de senatori și deputați în Parlament, sau primari, la nivel local, ci și "consilieri", pentru că de fapt acest statut este al unei funcții publice cu putere de decizie, deci de "ocârmuire"... Este adevărat că prezența unui preot într-un consiliu local al unei primării poate fi benefică într-o oarecare măsură, dar nu acesta este idealul rezolvării conducerii unei localități. Ideal este ca enoriașii, în frunte cu preotul lor, să desemneze prin vot acele persoane competente și morale, care să conducă în mod corect treburile obștei, iar el, preotul, să rămână consacrat misiunii pentru care a fost hirotonit, urmând ca atunci când situația o impune să intervină cu tact pastoral, dar și cu fermitate, de pe poziția lui autoritară de duhovnic. Altfel, în ședințele de Consiliu, în calitatea lui de "consilier", poate risca nenumărate certuri și dispute, incompatibile cu misiunea sacerdotală pentru care a fost numit în acea comunitate.

Probabil că îngăduința actuală a membrilor Sf. Sinod al BOR, are în vedere anumite stări de fapt (*implinite*) și se bazează pe autonomia și discernământul fiecărui ierarh în parte, care poate lua decizii în totală conformitate canonică, pe plan local. În acest sens vine în sprijin canonul 39 apostolic: "Presbiterii și diaconii să nu săvârșească nimic fără încuviințarea episcopului, căci acesta este cel căruia i s-a încredințat poporul Domnului și acela de la care se va cere socoteală pentru sufletele lor"³⁰. Aici intervine, de fapt, *ascultarea canonică*, pe care fiecare preot și diacon o datorează, prin jurământul depus la hirotonie, Chiriarhului său. Extrem de important este, așadar, ca preotul să nu purceadă a ocupa o funcție publică fără binecuvântarea scrisă a chiriarhului său, iar după ocuparea

27. "Vestitorul Ortodoxiei".../1 aprilie 2000.

28. Dr. Antonie Plămădeală, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, Sibiu, 1996, p. 92.

29. Arhid. Prof. Dr. Ioan Floca, *Canounele...*, p. 48.

30. *Ibidem*, p. 30.

funcției să nu treacă niciodată peste limitele impuse de ascultarea canonică și să se consulte cât mai des posibil cu episcopul său, spre binele obștei credincioșilor și a nu ieși de sub fireasca ascultare.

O altă opinie pe care o supunem atenției, aparține Î.P.S. Bartolomeu al Clujului, care afirmă următoarele, într-un interviu acordat pentru "Vestitorul Ortodoxiei", în anul 1993: *"Eu am militat ca Biserica să rămână deasupra politicului, ca oamenii Bisericii să nu fie angajați într-un partid politic. Este convingerea mea, dar și convingerea Sinodului. S-au dat și niște direcții și mă miră prezența în Parlament a câtorva clerici, care fac, de fapt, niște acte de neascultare, tolerate, totuși, de Sfântul Sinod. Aceștia nu aduc nici un beneficiu Bisericii. Se creează și confuzie. Mulți cred că sunt reprezentanții Bisericii, deși, în realitate, sunt reprezentanții unuia sau altuia dintre partide. Rămân la convingerea că preotul nu trebuie să fie un apolitic, dar nici un angajat politic. Politica Bisericii – deci și a slujitorilor – trebuie să fie aceea a intereselor neamului. **Politica Bisericii să funcționeze ca un fel de stetoscop pus pe inima poporului: să-i simtă necazurile, bucuriile și aspirațiile și mai cu seamă instinctul politic de care vorbea G. Călinescu, spunând că în marile momente ale istoriei, chiar dacă nu am avut oameni politici, poporul nostru a avut instinct politic, pe care noi, de obicei, îl ignorăm**"³¹.*

Această atitudine a Înalt Prea Sfinției Sale, apare oarecum diferită (de fapt, mai nuanțată) într-un alt interviu, acordat "Jurnalului național" din 14 mai 1998, interviu din care cităm: *"...De ce m-am răzgândit? ...Nu este un secret pentru nimeni că în ultimii ani Biserica a fost ținta unor atacuri concertate din mai multe părți, prin presă, radio, televiziune, justiție, administrație, dar, din păcate, și prin politică, prin Parlament. E de ajuns să reținem faptul că trei proiecte de legi au fost promovate în Parlament împotriva Bisericii Ortodoxe Române. Constatăm că avem adversități notabile chiar la nivelul politic. Or, Biserica Ortodoxă Română este în situația de a se apăra... Biserica nu face politică, nu va face politică, dar își poate permite ca, din patru în patru ani, cu ocazia alegerilor, să ajute ca politica țării să fie făcută de cei mai buni. Și nu mă gândesc la partide, la programele lor, ci la persoane, care ar trebui să fie promovate pe criteriul exclusiv al moralității și competenței politice. Biserica nu va propune candidați, nici Sf. Sinod, nici episcopiile; dar preoții, la nivel local, se adună între ei, examinează candidații, stabilesc care sunt cei mai buni și își asumă doar rolul de sfătuitori... Dacă, de pildă, categoria indecișilor îl întreabă pe preot: "Părinte, cu cine crezi că trebuie să votez?", el nu are voie să ridice din umeri și să spună că Biserica nu face politică..."³². Credem că aceste păreri au influențat în mare măsură pe ceilalți membri ai Sf. Sinod, fapt ce se resimte în comunicatul dat recent publicității, pe de o parte de neimplicare în partide, pe de alta de sfătuire a credincioșilor socotiți morali și competenți să candideze pentru anumite funcții politice.*

Totodată, având în vedere absentismul masiv de la vot al creștinilor noștri, care se prefigurează în urma dezamăgirilor repetate oferite din belșug de către mulți dintre "aleși", trebuie să știm și să-i sfătuim pe enoriași că *votul nu este doar*

31. Apud Pr. Constantin Coman, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura bizantină, București, 1995, p. 177-178.

32. Vezi † Bartolomeu Anania, *Atitudini*, Editura arhidiecezană Cluj, 1999, p. 79-80.

un drept, ci și o datorie morală. Că absenteismul nu va rezolva greutățile, ci le poate agrava. Ne referim la "al doilea tur de scrutin", spre a da doar un singur exemplu, care înseamnă, în plus, cheltuieli enorme³³! Iar acordarea votului trebuie făcută, cu discernământ și maturitate civică, acelor persoane care întrunesc criteriile moralității. Această "sfătuire" nu este, însă, lipsită de riscuri. De aceea preotul va trebui să uzeze de tot tactul pastoral, pentru a nu declanșa suspiciuni, sau alte neplăceri, care se pot răsfrânge apoi negativ asupra Bisericii. Atitudinea noastră, a clericilor, va trebui să fie foarte discretă, în genul atitudinii Mântuitorului Iisus Hristos, Care nu numai că nu s-a implicat politic în mod ostentativ, dar nu a aprobat, nici nu a dezaprobat public factorii politici de atunci. Chiar când a fost ispitit cu întrebarea "Se cuvine să dăm dajdie Cezarului?", a răspuns cu același tact al pedagogiei Sale divino-umane: "*Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu!*" (Matei 22, 21). Să analizăm puțin lucrurile, în contextul de atunci. Ne dăm seama cu toții că jugul stăpânirii romane nu era deloc comod pentru conașionalii Săi, inclusiv, deci, pentru familia Sa pe linie omenească. Din munca poporului căruia aparținea, a părinților după trup și chiar din a mâinilor Sale (căci până la vârsta de 30 de ani a muncit pentru hrana zilnică), o parte însemnată a câștigului lua drumul Romei, sub forma cunoscutelor biruri. Cu toate acestea El a răbdat și a îndemnat la răbdare și supunere. Aceasta nu înseamnă, însă, că a fost pasiv, neutru, sau "apolitic", că n-a avut nici o atitudine. Dimpotrivă, foarte sensibil la greutățile materiale, nu doar la problemele spirituale, a folosit fără odihnă "armele" păstorești ale Arhieriei Sale: a predicat și practicat iubirea, inclusiv de vrăjmași, astfel că prin iubirea Sa jertfelnică a cucerit și multe inimi ale ocupanților politici, care, apoi, vor duce cu ei Evanghelia în toată lumea. Potrivit pedagogiei Sale dumnezeiești, El n-a urmărit o rezolvare de moment, *subiectivă*, ci ne-a dat soluția *obiectivă* a rezolvării raportului dintre slujitorii celor sfinte și politică. Atitudinea Sa față de ocupantul roman se observă cel mai bine în episodul cu vindecarea slugii sutașului (Matei 8, 5-13). Mântuitorul vedea zi de zi, desigur, situația umilitoare la care conașionalii Săi după trup erau supuși de jugul străin, cunoscând prea bine și așteptarea arzătoare a iudeilor în legătură cu venirea unui eliberator politic, bănuit de ei a fi chiar în persoana Lui. După logica omenească, ne-am fi așteptat ca El să reacționeze atunci când sutașul L-a rugat să-i vindece sluga: "*Cum îndrăznești dumneata, un asupritor, să-mi ceri o favoare, atâta timp cât accepți să fii plătit ca să-Mi ții în jug poporul căruia aparțin?*". Precum bine știm, nici vorbă de asemenea atitudine. Dimpotrivă, fără să-I pună vreo întrebare i-a spus simplu: "*Venind, îl voi vindeca!*". De ce? Pentru că El a procedat după logica Sa dumnezeiască, vrând să spună tuturor: "*N-am venit în lume ca un eliberator politic, ci ca un Mântuitor. N-am venit numai pentru poporul Israel, ci pentru întreg neamul omenesc. Cu puterea Mea dumnezeiască aș fi putut, desigur, să-i alung pe romani, dar n-am făcut-o,*

33. În anumite zone ale țării absenteismul credincioșilor ortodocși români poate determina și crearea unui dezechilibru politic inter-etnic, dându-se câștig de cauză altor etnii, cum ar fi a ungarilor de pildă, care, se știe, sunt foarte receptivi la indicațiile venite de la conducătorii lor UDMR-iști. Și nu numai a ungarilor, ci și a țiganilor, riscându-se astfel ca într-o țară majoritar românească și ortodoxă anumite zone să fie coordonate de reprezentanți neromâni.

spre a-i face și pe ei părtași patimilor; morții și învierii Mele. Arma Mea nu a fost sabia, ci iubirea jertfelnică, iubire care, la urmă i-a cuprins și pe ei. Nu ostașii romani au răspândit, alături de apostolii Mei, Evanghelia în cele mai îndepărtate locuri?...". Și într-adevăr, cercetând istoria aflăm rolul ostașilor romani încreștinați la vestirea Evangheliei, fapt descris și în cunoscutele romane pioase ca *Fabiola*, *Martirii*, *Cămașa lui Hristos*, *Ben Hur*, *Quo Vadis* etc. Să ne amintim, astfel, că și pe teritoriul Daciei a ajuns o legiune romană din Palestina, a V-a "Macedonica", așezată mai întâi în Dobrogea, iar apoi la Potaissa (Turda). Cu siguranță că printre soldați și comandanți vor fi fost și unii încreștinați, care L-au predicat strămoșilor noștri pe Hristos, așa cum au făcut-o și la alte neamuri.

Predica, mijloc de educație politică a credincioșilor. Compatibilități și diferențieri.

Din capul locului atragem atenția că predica este, întâi de toate, *mijloc de transmitere a cuvântului lui Dumnezeu, în vederea mântuirii sufletelor*. Fără această precizare, formularea acestui paragraf ar părea îndrăzneată și imprudentă. Trebuie să spunem mai întâi că preocuparea pentru mântuirea sufletului nu poate fi desprinsă de grija firească față de trup și de cele materiale, omul fiind integrat într-o anumită societate, cu toate aspectele vieții comunitare, inclusiv cele politice. În acest sens, predica nu poate ignora factorul politic, având chiar datoria să-l influențeze permanent în bine. Predica poate fi, astfel, un mijloc eficient de educație moral-politică, evident, prin metode îngăduite, într-un limbaj adecvat și fără a se depăși limitele impuse de prescripțiile canonice. "Poate fi", în cazul în care vorbitorul are suficientă experiență care să-i permită a stăpâni astfel de subiecte, care nu sunt la îndemâna oricui. Pentru că este de preferat ca preotul să nu se lanseze niciodată în aprecieri de ordin politic, dacă șocotește că nu se poate descurca onorabil, decât s-o facă prost și să-și atragă oprobriul credincioșilor. Dificultatea abordării unor astfel de chestiuni i-a determinat pe unii autori de tratate omiletice să recomande eliminarea totală a tematicii politice. Bunăoară, R. P. Rambaud, unul dintre cei mai apreciați teoreticieni ai predicii din sânul romano-catolicismului, clasează chestiunile politice între cauzele eșecului predicii, alături de *durata exagerată, plagiat, subiecte prea elevate, sau prea puerile, erori doctrinare* etc.³⁴. Rambaud este convins că preotul care face politică la amvon se condamnă la un eșec sigur³⁵. El spune, de asemenea: "*Amvonul nu este o tribună a unei reuniuni publice... De la amvon se vestește cuvântul Domnului, nimic altceva!*"³⁶. De aceeași părere este și autorul unui alt tratat omiletic, de data aceasta din Biserica Protestantă, Dietrich Bonhoeffer, de asemenea o personalitate recunoscută în câmpul teoriei predicii. Astfel, într-un curs de omiletică ținut la Seminarul din Finkenwalde (Germania), Bonhoeffer se pronunță împotriva a ceea ce el numește "religie politică". Pentru a fi cât mai convingător, profesorul protestant arată că nu a fost dăunătoare numai propaganda

34. R. P. Rambaud, *Traité moderne de prédication*, Premiât de Academia Franceză, Lyon-Paris, 1941, p. 382.

35. "Tout prêtre qui fait de la politique en chaire se condamne à un échec certain, s'expose de plus à de graves ennuis...", *Ibidem*.

36. *Ibidem*.

în favoarea lui Hitler, făcută de către unii predicatori, ci chiar și combaterea sa, pentru că ambele atitudini, la vremea aceea, dădeau importanță unui personaj cu totul lipsit de principiile creștine. Hitler însuși se folosea de discursuri prin care, paradoxal, atrăgea un mare număr de adepți, folosind mai ales argumente politice de ordin "spiritual" (*rasă superioară, sentiment național* etc.). Or, argumentele autentice de ordin spiritual le întrebuițează, de fapt, predicatorii creștini. În realitate "spiritualul" la Hitler este ceea ce grecii numeau "psyche", pe când cel creștin, tot cu un termen grecesc, se numește "pnevma"... Amestecând politica hitleristă *pro* sau *contra* în oficiul omiletic, riscăm, zice el, să nu mai putem face distincție între "psyche" și "pnevma", adică între fenomenele psihice umane și Duhul ceresc...³⁷. Prin analogie, deducem, astfel, că Bonhoeffer ne atrage atenția asupra pericolului de a amesteca chestiunile omenești, chiar cele care par "spirituale" cu cele de ordin divin.

Iată, așadar, câteva riscuri, deloc negliabile. Asta nu înseamnă, însă, după părerea noastră, că trebuie să fim de acord cu abandonarea totală a preocupărilor față de acest domeniu. Căci ideal este ca preotul să nu ocolească temele moral-politice, dar să se pregătească temeinic și s-o facă într-un mod acceptabil și convingător. Mai ales, să nu depășească măsura, ci să rămână în limitele învățăturilor Scripturii și ale Sfinților Părinți. Căci se aplică și aici îndemnul cuprins în canonul 19 Trulan cu privire la predică, acela de a nu trece peste granițele învățăturilor Bisericii: "*Se cuvine ca înaintestătătorii Bisericii să învețe în fiecare zi, cu deosebire în duminici, întregul cler și popor, cuvintele dreptei credințe, culegând din Scriptura dumnezeiască înțelesurile și judecățile adevărurilor și să nu treacă hotarele cele ce sunt puse, sau predania de Dumnezeu purtătorilor părinți. Dar și dacă s-ar dezbate vreun cuvânt din Scriptură, pe acesta să nu-l tâlcuiască altfel decât au arătat luminătorii și dascălii Bisericii... Ca nu cumva fiind neiscușiți pentru aceasta, să se abată de la ceea ce se cuvine...*"³⁸ (subl. n.).

După toate cele spuse mai sus și din precizările însoțite de exemplificări făcute în paragrafele precedente, se pot acum desprinde ușor câteva sugestii cu privire la conținutul mesajelor omiletice în acest subiect, la care se pot adăuga, desigur, și altele, inspirate de actualitatea concretă. Sugestii trebuie să desprindem, totodată, și cu privire la incompatibilitățile (*diferențierile*) predicii cu sfera politicului.

1. În categoria *compatibilități*, considerăm că preotul poate aborda la amvon următoarele probleme legate de viața moral-politică:

– să aducă la cunoștința credincioșilor comunicatele Sfântului Sinod, cu privire la atitudinea ce se impune privitor la alegerile generale și locale, explicându-se, pe scurt, avantajele prezentării la vot³⁹ și acordării votului acelor candidați care prezintă garanții morale și de competență, fără a-i nominaliza, însă, în biserică, întrucât, cel puțin pe plan local, ei sunt cunoscuți de obște. "Nominalizarea" ar fi o greșeală, despre care vom vorbi mai jos, la cap. "diferențieri";

37. *La parole de la prédication*, trad. par Henry Mottu, Labor et Fides, Geneva, 1992, p. 14-15.

38. Arhid. prof. dr. Ioan Floca, *Canoanele...*, p. 117.

39. Obligativitatea votului se înscrie între datoriile cetățenești elementare, față de stat, întrucât, potrivit moralei ortodoxe, statul are, între altele, și un rol moral și social. A se vedea *Teologia morală ortodoxă...*, vol. II, p. 301-311.

– după alegeri, va îndemna credincioșii la ascultare față de autorități, indiferent de culoarea politică a guvernanților și a celor care conduc pe plan local, întrucât lipsa de autoritate politică afectează grav viața cetățenilor unei țări;

– va cere susținere din partea credincioșilor pentru aplicarea anumitor legi benefice țării, cum ar fi cele în legătură cu învățământul religios în școală, dar, în același timp va propovădui o poziție pentru aplicarea altora, care contravin moralei creștine: liberalizarea avortului, a prostituției, a homosexualității, a contracepției, a clonării (dacă va fi cazul) etc. Va arăta, pe scurt, că Biserica nu poate fi de acord cu acele hotărâri politice care impun legiferarea păcatului;

– va susține în predică acele acțiuni ale factorilor politici care aduc prosperitate țării și va condamna pe cele care o duc la sărăcie (importuri aberante, făcute din interes personal, cu "comision"; tendința de a transforma România într-o piață de desfacere profitabilă pentru Occident; tendința unei prea mari "transparentizări" a granițelor, în detrimentul conservării caracterului național-unitar etc.). În legătură cu sentimentul național și patriotismul, se impune, însă, atenționarea asupra gravității extremelor: pe de o parte, indiferentism față de cultul firesc al patriei, pe de alta, naționalism excesiv, împins până la atitudini șovine;

– va atenționa pe credincioși asupra pericolului acceptării unor condiții neconforme cu morala ortodoxă, în negocierile de aderare la NATO și UE (aderare cu care, în principiu, Biserica este de acord);

– va îndemna la respectarea după cuviință a memoriei evenimentelor politice deosebite ale istoriei țării: 24 ianuarie 1859, 1 decembrie 1918, 21 decembrie 1989 etc.;

– va prezenta pericolul înstrăinării de bunuri din patrimoniul național, prin unele acorduri politice "neortodoxe", cum ar fi exploatarea abuzivă a lemnului (defrișările de păduri au luat proporții îngrijorătoare în ultimii ani) etc.

2. Cu privire la *diferențierile* dintre predică și viața moral-politică, considerăm oportun a se evita următoarele:

– prea dese referiri făcute la amvon în legătură cu sfera politicului. Principial, nu poate fi deturnată menirea sacră a predicii, aceea de a vesti cuvântul Domnului. În partea aplicativă a unor predici (de două-trei ori pe an, nu mai mult) pot fi abordate, desigur, și probleme de ordin moral-politic, dar cu măsură și tact. Altfel, se vor auzi aprecieri de genul "părintele nostru prea se bagă în politică!".

– în perioada campaniilor electorale (ca de altfel și în afara lor), preotul se va feri a susține de la amvon partide, sau oameni politici, făcând nominalizări. *Este greșeala cea mai frecventă și cea mai dăunătoare.* În biserică participă creștini simpatizanți ai tuturor partidelor și cei care nu-și vor auzi partidul nominalizat se vor scandaliza. Se riscă, astfel, ca acei creștini care se simt lezați să nu mai vină la biserică, sau, mai rău, să treacă la secte. Un părinte publicist, de vrednică pomenire, David Voniga (1867-1933), enumeră "cauzele de partid" între subiectele total neavenite pentru amvon. El spune că trebuie excluse din predică *orice învățătură care contrazice descoperirea dumnezeiască; orice învățătură care contravine bunelor moravuri; polemicile subiective, sau răfuielile cu persoane dușmănoase; cauzele "de partid"*

etc.⁴⁰. Semnalăm în același context excelentul eseu "Politică și convertire", semnat de părintele Constantin Necula, asistent la Facultatea de teologie ortodoxă din Sibiu, în care spune între altele: "Canalizarea în partizanate politice a preotului, îl așază în spațiul târgului, compromițând însăși imaginea lui Dumnezeu – Cel Care dă *tuturor* toate. Să recunoaștem că de cele mai multe ori, partizanatul politic al preoților a născut o oarecare obrăznicie și un mod cel puțin ciudat de independență"⁴¹;

– în aceeași perioadă, a campaniilor electorale, preotul nu va vorbi la fiecare predică despre ceea ce se întâmplă în viața politică a țării. Sfaturile pe care este bine să le dea în acest domeniu nu trebuie diluate, risipite, cum face vânătorul neiscusit care irosește inutil cartușe. Recomandările preotului trebuie făcute numai la momentul oportun, asigurându-se, astfel, eficacitatea maximă;

– abordarea chestiunilor de ordin moral-politic nu se va face niciodată la începutul predicii, nici în partea finală, ci înaintea concluziilor și numai în situația în care tema principală îngăduie acest lucru; Începutul, tratarea și concluziile predicii, trebuie să se axeze numai pe vestirea cuvântului evanghelic. Altfel se va produce o răsturnare a priorităților omiletice, fapt care va determina reacția de protest a credincioșilor, fie și neexprimată cu voce tare.

Concluzii. Din toate cele mai sus prezentate conchidem că predica poate fi, așadar, *și mijloc de educație politică* (odată cu cel de educație religios-morală, în genere), ținând seama de faptul că mântuirea se realizează în lume, omul fiind legat cu miile de fire nevăzute de tot ce ține de condițiile vieții publice și că ea nu poate ignora realitățile cotidiene, inclusiv frământările politice, mai ales că de factorul politic depind nenumărate aspecte ale vieții noastre particulare. Pentru a nu greși, însă, va trebui să plecăm tot de la exemplul suprem al Mântuitorului, pe care trebuie să-l reactualizăm astăzi și mereu. Nu vom face politică de dragul politicii, ostentativ și imprudent, ci vom face "politica" noastră misionară, după cum în atâtea rânduri ne-a îndemnat și Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, de la înălțimea frumoasei vârste și experiențe, care și cu puțin timp în urmă ne chema iarăși spre "o înviorare a lucrării pastorale și misionare în toate parohiile noastre!"⁴². Este limpede, astfel, că preotul nu este nici om politic,

40. În vol. *Omiletica sau studiul oratoriei bisericesti*, Orăștie, 1906, p. 97. "Căci oratorul – spune mai departe părintele autor – ca înger de pace, nu se poate vâri pe sine ca interpret al aceloră, care între sine se ceartă pentru deosebitele vederi și principii... Căci oratorul bisericesc care în locul adevărilor sublime ale religiei va propune de pe Amvon chestiuni de politică profană și militantă, singur el își va tăia creanga de sub picioare. Cu cetățean și preotul își poate avea convingerile sale politice, pe care la loc cuvenit și le poate manifesta liber, dar în oficiul său niciodată!", *ibidem*, p. 97.

41. Pr. Asist. drd. Constantin Necula, *Politică și convertire* (despre imposibilitatea acceptării rutinei sociale în viața duhovnicească), în rev. "Porunca iubirii", Sibiu, an III (2000), Nr. 3 (15), p. 33. Remarcabil este îndeosebi paragraful "Ce poate face preotul pentru turma sa?", în care, odată cu creionarea pericolelor implicării partizane a preotului în politică, arată că cel mai bun lucru pe care poate să-l facă este că "el, preotul, poate suplini lipsa comunicării. El are puterea de a nu îngădui posesivilor puterii pământești să se înveșmânteze și să se împodobească cu gloria egalității cu Dumnezeu, (primarul nu este Dumnezeu, oricât de mult înclină el și ai lui să creadă aceasta...)", *ibidem*.

42. Nu este o slujire mai frumoasă pe pământ decât rugăciunea și Liturghia noastră, Cuvânt la aniversarea a 85 de ani, în "Vestitorul Ortodoxiei", 15 februarie 2000, p. 5.

nici apolitic, ci, după o expresie fericită, credem, a pr. prof. Ioan Buga, *metapolitic, întrucât caută, pentru el și pentru credincioși, cetatea viitoare...*"⁴³.

În același timp, este de dorit ca nici un cleric să nu mai încalce canoanele, în-regimentându-se politic. Avem nevoie de reprezentare în Parlament, adevărat, dar nu prin auto-propunere și colectare de voturi de la credincioși, ci prin desemnare oficială de către Sfântul Sinod, cu recunoaștere, desigur, din partea autorităților civile. Este o nevoie firească, stringentă chiar, ca un anumit număr de ierarhi, preoți și profesori de teologie (*numărul se poate negocia cu autoritățile de stat*), specializați în anumite domenii (ca de exemplu în *Teologie morală, Drept canonic* etc.) să fie prezenți la lucrările din cele două Camere și din Parlament, mai ales atunci când se discută probleme care țin de competența Bisericii. În acest sens, suntem bucuroși că se întrezăresc unele speranțe, căci proiectul Legii Cultelor, aflat în fază de dezbateri, propune o astfel de participare, deși insuficient clarificată încă: "*Reprezentanții cultelor religioase au dreptul de a participa ca invitați la dezbaterile în Parlament și în Comisiile acestuia, a proiectelor de acte normative privitoare la viața religioasă, la activitatea cultelor, de educație și de învățământ, de asistență socială și de patrimoniu național*"⁴⁴. Însă expresia "ca invitați" este, după opinia noastră, restrictivă, chiar umilitoare, întrucât se înțelege că președintele Senatului, al Camerei Deputaților, al uneia sau alteia dintre Comisii, invită doar *dacă vrea* pe reprezentanții Cultelor...

De aceea, până la o mai bună reglementare a relațiilor Stat-Biserică, vom încerca, în limitele atribuțiilor noastre pastorale, să contribuim după putere la îmbunătățirea moralității din mediul politic, prin sfatul rostit și scris, *cu timp și fără timp*, după cuvântul Marelui Pavel (II Tim., 4, 2), inclusiv prin îndemnul date în convorbirile particulare, mai ales în cadrul Tainei Spovedaniei. În primul rând, însă, prin săvârșirea cu dăruire totală a sfințelor slujbe, prin care nădăjduim să primim ajutor de la Dumnezeu, chiar în cele mai neașteptate și sumbre situații, căci, după cuvântul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, *cele ce sunt cu neputință la oameni, sunt cu putință la Dumnezeu* (Luca 18, 27).

Pr. lect. dr. VASILE GORDON

43. *Pastorala*, Editura "Internațional Scorpion", București, 1992, p. 156. În același loc, p. c. sa adaugă: "*El (preotul, n.n.) trebuie să fie liber de toată zădărnicia contemporaneității. Ochiul lui trebuie să fie ager ca al vulturului spre a vedea cea mai mică realitate de pe pământ de la înălțimea cerului. Rostul lui nu este acela de a schimba orânduirea socială, ci de a ajuta pe om să se schimbe în cadrul celei existente, după chipul "Împărăției ce va să fie..."*

44. Articolul 29, § 2, apud Radu Preda, *Biserica în stat. O invitație la dezbateri*, Editura "Scripta", București, 1999, p. 24.

SEMINARUL "NIFON MITROPOLITUL" DIN BUCUREȘTI MĂRIRE ȘI DECĂDERE

1. Un ierarh sensibil la cerințele majore ale societății vremii sale

Învățământul bisericesc, bazat pe Legea instrucțiunii publice din 25 noiembrie 1864, care prevedea două tipuri de seminarii teologice, nu reușise să facă față tuturor cerințelor. Această realitate a fost sesizată de bătrânul Mitropolit Nifon al Ungrovlahiei (1850-1875). El s-a hotărât s-o îmbunătățească prin înființarea unui seminar teologic.

Ctitorul noului așezământ s-a născut în anul 1789 și provenea dintr-o familie de macedoneni în dependență duhovnicească de Mănăstirea Cernica. A îndeplinit mai multe însărcinări bisericești. În vremea Revoluției de la 1848 se află ocârmuitor provizoriu al Episcopiei Râmnicului, apoi al scaului mitropolitan, din 11 august 1841, pentru ca să fie ales titular la 14 septembrie 1850. A păstorit neînterupt până la moarte și este înmormântat la Mănăstirea Cernica. În treapta supremă a ierarhiei bisericești a țării a trebuit să facă față amestecului statului în rosturile Bisericii, deși el aprobase cu trei ani mai înainte secularizarea averilor mănăstirești. Se recunosc în general și alte situații pe care Mitropolitul Nifon le-a întâmpinat cu sentimente patriotice deosebite. Din cuprinsul unei bogate activități pastorale și culturale, trebuie să amintim neapărat redeschiderea seminariilor, înființarea unei tipografii bisericești, refacerea unor sfinte locașuri, Legea sinodală din 1872, reluarea legăturilor cu Patriarhia Ecumenică.

Grija pastorală pentru sănătatea morală a societății și o poziție mai hotărâtă împotriva unor tendințe liberale și reformatoare, ba chiar anticlericale ale epocii, au determinat pe Mitropolitul Nifon să se ocupe de la început de luminarea clerului și de instrucția religioasă generală. "Poporul român, cu toate frumoasele lui calități intelectuale, citim în testamentul ctitoresc, zace în deasa umbră a neștiinței, neavând nimic propriu din miile de produse ale industriei altor popoare. Fără cunoștința valorii sale, a drepturilor sale sacre și a misiunii ce are de împlinit, viața îi trece necunoscută asemenea stării vegetalelor, crescând și uscându-se într-un timp dat"¹.

"...Pentru că instrucția religioasă se găsește mai înapoiată decât cea laică, încep mai întâi prin fondarea unui Seminar central în București...". Gândurile acestea ale ctitorului sunt precedate de următoarea mărturisire: "Frații mei întru Hristos vor ști atât, că toată averea mea părintească, toate îndelungile mele economii ce mi-am impus, tot ce am agonisit din frageda mea vârstă până acum, le consacru cu inima voioasă la învățământul fiilor prezenți și viitori ai României, scumpa și mult iubită mea patrie"².

Odată înființat, noul seminar a fost înzestrat de către ctitor cu mai multe unități patrimoniale. Primele dintre ele au fost: casele din strada 11 Iunie nr. 2, colț cu Calea Rahovei. Acestea au servit de local școlii până la desființarea ei. A doua

1. *Actele testamentare ale Î.P.S. Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei și primat al României pentru fundația Seminarului Nifon și pentru instituirea unui fond de instrucție laică și acte de binefacere*, București, 1896, p. 8.

2. *Ibidem*, p. 9.

proprietate a fost Hanul Dedu din Calea Mogoșoaiei, corespunzătoare actualei Căi a Victoriei nr. 28. Moșia Letca nouă, din județul Vlașca, cu o suprafață de 4980 de pogoane, se completa cu suma de 948.000 de lei depuși la Banca Imperială din Odessa.

Seminarul "Nifon Mitropolitul" a fost înzestrat, de asemenea încă de la întemeiere, cu *un fond testamentar special* destinat învățământului laic, pentru burse studențești și pentru alte acte de binefacere. În sensul acesta se stipulează: "...Dacă mijloacele vor permite, se va trimite anual unul sau mai mulți seminariști, dintre cei ce au trecut cu distincție cel din urmă an, spre a-și completa și perfecționa cadrul cunoștințelor religioase, în vreuna din facultățile teologice din Atena sau (din) Rusia, și a deveni astfel scriitorii Bisericii și apărătorii drepturilor poporului român"³. Capitalul acestui fond provenea din veniturile următoarelor unități: moșia Chiajna (județul Vlașca) în suprafață de 5501 de pogoane, o vie cu livadă în actuală stradă Gramont, plus suma de 200.000 de lei în numerar.

Veniturile averii de mai sus au subvenționat învățământul nifonist. Se știe că această unitate școlară nu a folosit nici un ajutor din afară. Bine chivernisite, fondurile Seminarului "Nifon Mitropolitul" au fost suficiente pentru mersul normal al instituției cu feluritele ei cerințe.

Jumătate din acest venit al așezământului s-a împărțit în opere de binefacere. Pe lângă îmbrăcăminte pentru elevi și silitori, aici putem aminti și alte categorii de nevoi ale vieții: contribuții la zestre pentru mărițiș, adaos la bugetul preoțeselor bătrâne, ajutoare cetățenilor săraci.

Epitropia instituită de la înființare cu supravegherea și administrarea fondului cuprindea trei membri. La început, aceștia au fost numiți dintre rudele apropiate ale distinsului ierarh. După moartea lor, consiliul profesoral i-a ales pe urmașii lor tot din membrii familiei fondatorului, dacă erau cunoscuți ca oameni de valoare și de moralitate⁴.

Pe lângă biblioteca personală și mobilierul cabinetului său de lucru donate Seminarului, actul de fundație mai prevedea: "Un stabiliment tipografic, dependent de Seminar, pentru tipărirea cărților bisericești, atât de trebuincios astăzi, se va înființa în cel mai scurt timp și din cele dintâi fonduri ce ar prisosi"⁵. Într-adevăr imprimeria s-a înființat curând. La 19 februarie 1852 s-au eliberat sumele necesare de la Casa centrală, instituție care strângea laolaltă veniturile mănăstirilor, episcopiiilor și mitropoliilor. Inițiativa s-a dovedit fericită. A fost posibil astfel să se imprime majoritatea cărților liturgice ale Bisericii noastre și să se susțină o presă religioasă, pentru o societate în care se afla "o mulțime de nemiloși și stricați din reaua creștere și din învățătura greșită..."⁶.

2. Oficializarea juridică a instituției și diagrama posibilităților ei de școlarizare

Seminarul "Nifon Mitropolitul" a fost înființat prin Înaltul Decret Regal nr. 120 din 31 ianuarie 1872. La 19 noiembrie același an, în prezența ctitorului, încep

3. *Ibidem*, p. 15.

4. Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului "Nifon Mitropolitul" din București*, București, 1943, p. 71.

5. Art. XX, în *Acte testamentare*, p. 16.

6. Mitr. Nifon, *Patrioților celor respectabili*, în "Predicatorul", 1857, ianuarie; cit. la Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 60.

cursurile clasei I cu un număr de 63 de elevi. Majoritatea acestora provenea din mediul sătesc și meșteșugăresc. Cei câțiva profesori aveau în fruntea lor ca director pe Ieromonahul Ghenadie Enăceanu, viitor profesor universitar de Teologie și apoi episcop al Râmnicului. Clasa a IV-a se va înființa abia în anul școlar 1876-1877, iar următoarea, în 1882-1883. Clasa a VII-a se adaugă în 1884-1885, iar ultima, în 1893-1894. Se cunoaște astăzi precis numărul absolvenților din fiecare promoție, precum și anul numirii profesorilor și al eforilor. Dintre temele de la examenul de diplomă, la limba română, amintim: *Viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costachi (1894)* și *Domnia lui Carol I (1897)*⁷.

Fiind vorba de o instituție bisericească de cultură și de educație, se înțelege că membrii corpului ei didactic erau selectați cu grijă. Atmosfera spirituală a celei de a doua jumătăți a veacului trecut putea prezenta, alături de romantici, și chipuri de liber-cugetători și de partizani ai științismului, dacă nu de-a dreptul anticlericali. De aceea, Seminarul nu se grăbea cu promovarea profesorilor la gradele didactice. Respectivul profesor trebuia să facă dovada pătrunderii tainelor lui Dumnezeu, dincolo de un pretins conflict între credință și știință. Afirmând acestea, nu neglijăm reliefaarea prezenței materiilor laice în programa acestui seminar ca și în unitățile de profil omolog.

Alt eveniment juridic important este acela din luna martie 1916. Atunci s-a votat Legea prin care Seminarul și Așezămintele "Nifon Mitropolitul" au fost recunoscute persoană juridică și morală. Expunerea de motive a ei a aparținut deputatului Emil Lăzărescu.

În anul școlar 1917-1918, seminariile din teritoriile ocupate nu țineau cursuri. Această situație a determinat conducerea nifonistă să primească elevi din alte eparhii, școala lor funcționând cu clase paralele⁸.

Inerente greutăți au fost legate și de epopeea anilor 1941-1942. Acestea au adus și în Seminar atmosfera războiului. Aici s-au perindat pe rând companiile a V-a și a IX-a de jandarmi, spitalul Z. I. 322 și un subcentru premilitar. "La Nifon a fost centrul de colectare de lucruri pentru ostașii de pe front, centru pentru ajutoarele de iarnă. (Elevii și profesorii noștri au strâns prima dată 200.000 de lei; a doua oară, 146.000 de lei)"⁹.

Față de situația că 12 profesori erau mobilizați, cei pensionați au continuat să facă lecții în școală, devotamentul lor mergând până în sălile de curs ale orelor de meditații gratuite. La rândul lor, elevii au dus mai departe o tradiție veche a nifoniștilor, aceea a sărbătorilor naționale. Dincolo de sentimentele patriotice care se cereau exprimate, manifestările acestea suplineau în parte lipsa artiștilor Capitalei plecați pe front. Este demn de amintit și altă contribuție de suflet a acestor seminariști. La defilarea armatei române, victorioasă la Odessa, pe sub arcul de triumf din București, ei au însoțit cu răspunsurile liturgice slujba de mulțumire condusă de Episcopul Partenie Ciopron.

7. Epitropia așezămintelor Nifon Mitropolitul, *Dare de seamă cu ocazia jubileului de 25 de ani de la fundație*, București, 1898, p. 31.

8. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 90.

9. *Ibidem*, p. 170.

Un capitol cu lumini și cu umbre este acela al epitropilor-administratori. Se știe că prima generație a lor, compusă din trei membri, a fost numită prin testamentul ctitorului, ca fiind rude apropiate cu el. După moartea acestora, alegerea lor a revenit consiliului profesoral, care nu întotdeauna a reușit să exprime unitatea scontată și deci să fie la înălțimea dorită.

După aprecierea istoricului Seminarului "Nifon Mitropolitul", în timpul mandatului lui Ioan Rozescu (1882-1911) și Constantin Gogu (1882-1897), instituția a progresat în mod evident. "Sub acești doi bărbați cu pricepere, cu bun simț s-au făcut cele mai însemnate îmbunătățiri, atât în ceea ce privea localul și confortul didactic și economic cât și în ce privea programul de studii și corpul profesoral" (Prof. C. I. Șonțu)¹⁰. Unele impresii de mai sus sunt confirmate și de amintirile altor cadre didactice. "Epitropii din acea vreme: *Enescu, Gogu și Rozescu* nu erau tocmai apropiați de elevi și rar veneau în contact cu noi, îi vedeam numai urcând treptele ca să se îndrepteze spre cancelaria care le era destinată. Se interesau însă de mersul școlii și administrau cu multă pricepere și cinste averea lăsată de donator căutând să o mărească" (Prof. T. Iordănescu)¹¹.

Dar dezinteresul după demnități și liniștea sufletească pe care trebuie să o găsești neapărat într-o instituție bisericească se mai tulbura uneori. După moartea lui Constantin Gogu și după aceea a lui George Săvuicu (1897-1905), au fost astfel de lupte între aspiranții la Epitropie, fiecare cu partizanii lui dintre profesorii titulari, constituiți în colegiu electoral. În locul celui din urmă amintit, a fost ales Ionel I. Rozescu (1905-1908). Acesta nu a activat mult în urma contestării lui în justiție și a îndepărtării din funcție. Au urmat alte frământări în vederea unei noi alegeri. Ele au fost potolite prin inițiativa Prof. C. I. Șonțu, care a stăruit să fie ales colegul său, Mihai Ianculescu (1908-1913). Liniștea mult așteptată nu s-a impus totuși nici acum, din pricina scandalurilor și a proceselor pe care cel din urmă le-a patronat. Fiind contestat, colegii l-au eliminat din Epitropie.

Alte tulburări, temperate de același arbitru, Prof. C. I. Șonțu, au dus la alegerea a câte unui reprezentant pentru fiecare dintre cele trei ramuri ale familiei Mitropolitului Nifon. Dacă neînțelegerile ar fi continuat, s-ar fi favorizat acțiunea pentru împărțirea întregii lui averi, în concordanță cu unele prevederi ale testamentului. "...Epitropia alcătuită din cei trei care conduc și astăzi: Al. Gogu, Emil Lăzărescu și Alex Ștefănescu a putut de atunci (1915) și până azi (1937) timp de ani să lucreze în pace pentru bunul mers al instituției la a cărei conducere fuseseră chemați prin votul colegiului electoral profesoral"¹².

O perturbare serioasă a mai suferit Epitropia în timpul războiului din 1916-1918. În București a rămas atunci numai Emil Lăzărescu, în lipsa celor plecați în Moldova. Curând a fost arestat și el și internat ca deținut politic în lagărul de la Săveni. În această situație, s-a instituit o comisie din trei profesori: Pr. Gheorghe Gibescu, Dem. Constantinescu și I. Popescu-Pasărea. Aceasta a reușit să obțină aprobarea comandaturii germane pentru începerea cursurilor și să repare stricăciunile unei școli transformate de ocupanți în grajduri pentru cai.

10. Cf. *ibidem*, p. 110.

11. Cf. *ibidem*, p. 125.

12. *Ibidem*, p. 112.

3. Dotările Seminarului nifonist și administrarea lor

Odinioară numai partea din față a clădirii avea aspectul de azi. Aici se aflau Epitropia, direcția și capela. Tot aici învățau elevii de curs inferior, căci cei din cursul superior – mai puțini la număr – erau repartizați în clasele foste grajduri. Sălile erau aproape toate mici și scunde. În fiecare dormitor se afla câte o candelă în fața icoanei. Elevii de serviciu, în patru schimburi, sunau clopoțelul de deșteptare la ora cinci dimineața. Apa se aducea, în veacul trecut, cu sacaua și se păstra în putini mari așezate în fața bucătăriei.

Încă de la început, prin dispoziție testamentară, Seminarul a întreținut un număr de 40 de elevi interni. Totuși, punerea în practică a tuturor virtuților creștine, idealul educației religioase, erau greu de îndeplinit în felul acesta. De unde, preocuparea trecerii tuturor elevilor la internat. La început nu s-a putut îndeplini integral această dorință. Deocamdată s-a urmărit însă schimbarea gazdelor rele cu unele mai bune și situarea aproape de Seminar. Elevii erau supravegheați mai ușor acum și datorită faptului că li s-a impus o uniformă școlară specifică și ieftină. "...În 1885, Epitropia a închiriat localul din strada Justiției numărul 57, în imediata apropiere de Seminar, în care a organizat un internat fiind aduși toți elevii externi, care n-aveau loc în localul școlii, unde, pentru suma de 450 de lei anual – atât cât costa întreținerea unui elev intern în Seminar –, li se dă toată întreținerea, afară de meditații, care se fac la Seminar în comun cu elevii interni"¹³.

Au existat, așadar, două internate ale nifoniștilor: unul în clădirea principală proprie, iar altul într-un pension închiriat în apropiere. În cel dintâi erau primiți bursierii și semibursierii; iar dincolo solvenții. Bineînțeles că cei din urmă erau socotiți mai norocoși, deoarece îndulceau regimul seminarial strict cu alte aspecte mai greu accesibile celorlalți. Noutățile presei, întâmplările din oraș, bunătățile lui ajungeau mai întâi la aceștia. Întâlnirea celor două categorii în săli comune producea de obicei învălmășeală și neorânduială.

Între anii 1890-1891, Epitropia a întreprins construirea palatului "Nifon", situat în calea Victoriei nr. 28. Noua realizare a adus fonduri de mare utilitate după închirierea apartamentelor și a prăvăliilor. Așa s-a putut construi și localul Seminarului pe cele trei laturi. Imediat el a fost înzestrat cu mobilier nou, amenajându-se săli moderne de bibliotecă, de gimnastică, de laboratoare pentru experiențe chimice. Se verifică astfel adevărul că și din punctul de vedere al dotărilor moderne, acest Seminar era destinat să devină o școală model.

Epitropia a tras la timp concluziile care se impuneau din experiența gospodărească de mai sus. De aceea s-a hotărât construirea unui nou local. Concursurile publicate, planurile elaborate și părerile educatorilor au rămas însă literă moartă. Primul război mondial avea să dea altă directivă vieții. Până la realizarea idealului dorit atunci, s-a cumpărat un teren de 25.000 m², situat pe șoseaua Kiseleff, lângă hipodrom.

13. *Ibidem*, p. 81.

4. Cronologia directorilor acestui seminar

Vom aminti pe scurt câteva nume mai importante, după criteriul cronologic și al realizărilor culturale și gospodărești. Se știe că unii au funcționat mai mulți ani decât alții și că, neavând locuința în clădirea școlii, ei nu și-au putut îndeplini misiunea în mod satisfăcător.

Ghenadie Enăceanu este întâiul director al acestui Seminar (1872-1877). Născut la Iași, la 6 februarie 1835, călugărit la Socola, el este trimis la studii la Școala teologică de la Halki și apoi la Academia teologică de la Kiev (1861-1865). Revenit în țară, peregrinează pe la diferite școli medii bisericești, cu felurite demnități, pentru ca să poposească în cele din urmă la Facultatea de Teologie din București. Aici a predat Istoria bisericească universală. Ca episcop al Râmnicului Nouului Severin a făcut multe vizite canonice. Notățiile celor întâlnite și pisaniile bisericilor pe care le-a reprodus întregesc studiile lui, publicate de istorie¹⁴.

Pr. D. Popescu-Moșoaia (1905-1907; 1911-1915). După licența în Teologie de la București, el ajunge tot acolo preot la Parohia "Popa Chițu", apoi la biserica română din Paris (1927-1928).

A funcționat ca profesor de Catehetică și de Liturgică (1928-1940) la Facultatea de Teologie din Chișinău, fără ca să-și lege numele de vreo lucrare științifică de valoare¹⁵. Un observator al vieții bisericești din epocă îl caracterizează astfel: "Vorbește mult. Totdeauna cu îndrăzneală. Stăpân pe sine, stăpânește auditorul: prin curajul său"¹⁶.

Pr. Dr. Constantin I. Popescu (1907-1911; 1915-1919). Născut la Târgoviște, la 10 iulie 1862, își ia doctoratul la Cernăuți, după care se întoarce la locul de baștină. În București activează la cele două seminarii teologice. Este menționat în chip special ca un element care s-a dovedit aici capabil și cu o activitate devotată instituției¹⁷. I se spunea "rigurosul", din pricina înfățișării sale severe, deși alte caracterizări atenuează înzestrarea aceasta. Pe lângă explicarea psalmilor mesianici, numele său amintește, în știința teologică românească, de o gramatică ebraică tipărită (București, 1904) și de alta arabă rămasă în manuscris¹⁸.

Pr. Gheorghe Gibescu (1923-1926) provine din județul Argeș. S-a născut în anul 1861 în comuna Alimănești. Ca slujitor a oscilat între Argeș și București, dar și între catedră și administrație bisericească. A fost profesor la diferite licee din capitală, director al cancelariei Sfântului Sinod și preot la biserica "Domnița Bălașa". În posteritate i-a rămas amintirea unui preot de tradiție bătrânească și meritul unei fidele biografii a Mitropolitului Ghenadie Petrescu¹⁹.

14. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 160; *Dicționarul literaturii române. De la origini până la 1900*, București, 1979, p. 332.

15. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibidem*, p. 355. Biografia sa amintește totuși de *Epistola către coloseni*, București, 1901 (Dumitru Brănișteanu; *Almanahul magistraturii și al corpului diplomatic consular*, cu anexe: Parlamentul, clerul, finanțele, industria, comerțul, agricultura, București, f.a. *sub voce*).

16. Teodor P. Păcescu, *Fotografii ortodoxe*, București, 1930, p. 23.

17. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 109, 148, 151; Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la români*, Sibiu, 1910, p. 114, 120.

18. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 342; Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Orientalistica română*, în "Ortodoxia", VIII (1956), nr. 4, p. 624.

19. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 188; Onisifor Ghibu, *ibid.*, p. 114, 120.

Pr. Grigore N. Popescu (1941-1947). În numărul celor zece copii ai preotului Nicolae și ai soției sale, Zoia, se naște și acest viitor director al Seminarului "Nifon Mitropolitul". După studiile medii terminate la Buzău, își ia licențele în Teologie și în Litere. Preot la biserica "Hagiu" din București, de la 2 decembrie 1933, desfășoară aici o remarcabilă activitate gospodărească și pastorală, precum și în alte instituții bisericesti înrudite.

Ca activitate didactică, și-a împărțit timpul între Seminarul nifonist, Liceul "Cantemir Vodă" din București și Școala normală de fete din Pitești.

A funcționat și ca inspector misionar la direcția căminelor culturale din București (de la 1 februarie 1934 la 1 ianuarie 1941). Articolele sale de popularizare din reviste arată în mod evident rodnicia acestor preocupări²⁰.

Despre activitatea sa, desfășurată cu suflet mare, sentimentală și entuziastă, uneori puțin populistă, au rămas mărturii autorizate. "...Părintele Grigore Popescu, care a fost un autor și un foarte bun profesor de istorie...", așa îl caracterizează un ierarh²¹. Și la nivelul conducerii instituției, acesta face constatări deosebite: "Am găsit un director bun (într-adevăr era un director foarte bun popa Grigore Popescu, era profesor de geografie) și ne-a primit fără nici o taxă și fără alimente"²². Specialitatea acestui dascăl este inexactă, dar atitudinea sa umană față de refugiații basarabeni și față de evrei este reală. Ca istoric a rămas cunoscut pentru monografiile instituțiilor în care a lucrat și pentru reconstituirea biografiilor unor sfinți români²³.

5. Profesori mai sârguincioși și cu reputație deosebită

Expunerea începe de la înființarea instituției și se respectă ordinea înființării catedrelor. Precizăm de asemenea că preferințele noastre privesc pe aceia mai puțin gălăgioși în epocă, dar oameni de valoare reală. Unii universitari sunt neglijați aici, ca fiind mai bine cunoscuți.

ȘTIINȚELE RELIGIOASE

Pr. Ștefan Călinescu, născut la Valea Plopilor la 10 august 1844, își ia licența în Litere, după care activează în seminariile bucureștene. A mai predat la "Nifon Mitropolitul" limba latină curs inferior (1874 și următorii). Pe lângă o susținută

20. Alte aspecte ale activității sale, în lucrarea proprie *Viețile Sfinților*, vol. IV, București, 1993, p. 429-435; idem, *Un colț de oraș și un sfânt locaș* (parohia și biserica "Hagiu" din București), București, 1935, p. 83-88, 130. Vezi, ilustrativ, Pr. Gr. N. Popescu, *Ucenicii Părintelui Ion*, în "Căminul cultural", I (1935), nr. 3, p. 93-94; idem, *Preoții și Serviciul social*, *ibid.*, V (1939), nr. 3, p. 208-209; idem, *Unirea face puterea*, *ibid.*, nr. 4, p. 328.

21. *Amintirile Mitropolitului Antonie Plămădeală*. Convorbiri cu Dragoș Șeuleanu și Carmen Dumitru. București, 1999, p. 54. Comp. p. 53: "(Seminarul) avea un director foarte bun și foarte bun gospodar, foarte bun istoric cum am spus, a scris câteva cărți de istorie, avea și aptitudini de conducător, dar nu era foarte aproape de elevi, deși încerca, de pildă, să cânte la vioară și, uneori, pe la serbările școlii, ne cânta chiar el la vioară câte ceva".

22. *Ibidem*, p. 30.

23. Amănunte și diversificări în *Viețile Sfinților*, vol. IV, citat *supra*, p. 433 și urm.

publicistică în revistele bisericești ale epocii, el s-a preocupat de manuale secundare de Dogmatică și de Morală creștină.

Amintirile foștilor săi elevi au apreciat că "acest preot era un teolog desăvârșit (...) ca exactitate, metodă și cunoștințe"²⁴. Însemnăm și altă caracterizare: "În tot timpul lecției nu ne ținea decât în persiflări și batjocură – nesupărătoare – mai ales pe cei slabi la înțelegere, cum zicea el: "corabie frumoasă, dar cârmaci prost"²⁵. A murit în toamna anului 1921.

Dr. Nicolae Nitzulescu (1882-1903) este profesorul cunoscut de la Facultatea de Teologie din București, unde a predat mai multe discipline. S-a ridicat prin forțe proprii și avea mândria demnității cucerite individual. "Cartea lui de istorie bisericească veche era unica în acest sens, distingându-se prin coincidențe care nu-ți permitea să lași un singur cuvânt fără să nu strici înțelesul"²⁶.

Faima lui de semitolog a însemnat nu numai o importantă gramatică de limbă ebraică, ci și cunoștințe deosebite de arabă, de aramaică, de siriacă. O anumită exagerare a profesorului o cenzurează Gala Galaction în memoriile sale.

Nu mai mică era competența lui în filologia greacă. Puțini mai știu astăzi că acest teolog ortodox a dat o nouă traducere *Noului Testament*, care se îndepărta de tradiția *Bibliei* lui Șerban. Dimitrie Cornilescu a prelungit în mod exagerat această direcție, dezavuată cândva și de Academia Română²⁷.

Pr. Ovidiu Musculeanu s-a născut la 25 decembrie 1858 în Capu-Piscului (Muscel). Absolvent al Seminarului "Central", el slujește ca diacon la biserica "Zlătari" de la 1881 până la 1886. În 1886, el este hirotonit preot pe seama bisericii "Mihai Vodă" din Capitală. A fost profesor la Liceul "Sfântul Sava" și protoiereu al județului Prahova. În 1906 își ia licența în Teologie. Devine apoi subdirector la Seminarul "Central", profesor la "Nifon Mitropolitul" (1907-1923) și director al cancelariei Sfântului Sinod (din anul 1896)²⁸.

Pr. Eugen Bărbulescu (1923-1933). Provenea dintr-o familie cu zece copii. A intrat în Seminar în toamna anului 1901, dar l-a absolvit în 1909. "Lui Mitiță Constantinescu îi datoresc toată ridicarea mea. A știut să-mi aprecieze meritele și să mă pună la locul de frunte. I-am fost secretar, subdirector și profesor la Seminar aproape 20 de ani, după ce-i fusesem elevul apreciat în mod deosebit"²⁹.

A fost preot la biserica "Silvestru" din București și consilier referent la Sfânta Patriarhie.

Pr. Gheorghe Comana (1928-1933). Familia preoțească în care s-a născut el în anul 1893 locuia în comuna Cegani, județul Ialomița. Licențiat al Facultăților de Teologie și de Litere, este hirotonit în 1916 pe seama parohiei Fetești. Din punct de vedere pastoral a fost un neobosit predicator și animator al credincioșilor pe care i-a organizat să cânte omofon. A ajuns apoi consilier cultural la Episcopia Tomisului.

24. Prof. T. Iordănescu, *apud* Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 121 și urm.

25. Pr. Prof. Eugen Bărbulescu, cit. *ibidem*, p. 156.

26. Prof. T. Iordănescu, cit. la Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 120.

27. Pr. Conf. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Preocupările de istorie bisericească universală și de studiu biblic ale Prof. univ. Dr. N. Nitzulescu*, în "Biserica Ortodoxă Română", III (1985), nr. 7-8, p. 5.

28. Dumitru Brănișteanu, *op. cit.*, *sub voce*.

29. Pr. Prof. Eugen Bărbulescu, *Amintiri din Seminar*, la Pr. Prof. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 156.

Aceleași preocupări de trezire spirituală le-a avut și după numirea ca slujitor al bisericii "Sfinții Apostoli" din București (1926). Din punct de vedere al analizei psihologice este caracterizat astfel: "Persistent într-o direcție, se autosugestionează, sugestionând pe alții"³⁰. În calitate de conferențiar a pășit în multe instituții, precum Ateneul român, Universitatea de vară "Nicolae Iorga" de la Vălenii de Munte, postul de radio ș.a.

A fost vicepreședinte al Asociației generale a clerului ortodox român³¹, reprezentând preoțimea noastră la congresul de la Oxford. Aceeași demnitate a avut-o în cadrul Societății profesorilor din România, luând parte la un congres înrudit de la Paris.

A murit la 22 martie 1947, plâns de enoriași, de seminariștii nifoniști și de elevii săi de la Liceul "Gh. Șincai". Numele său e amintit astăzi de câteva cărți: *Chemări de departe*. Predici la radio, București, 1929 (în colaborare), *Cântările Sfintei Liturghii*. Întocmite pentru școală și popor, Craiova, f.a. (în colaborare).

Pr. *Alexandru N. Constantinescu* (1929-1941). Biografia acestui profesor este interesantă din mai multe puncte de vedere. Ea cuprinde amănuntul studiilor la Sankt-Petersburg. Doctorand cu mai multe specializări în străinătate, totuși el nu a năzuit către o catedră universitară. S-a mulțumit cu modestele posturi de la seminariile din Galați și din București. De aceea și lucrările pe care le-a publicat sunt de mică anvergură și în disonanță cu presupusa lor posibilitate de documentare. Un manual de *Sectologie* (ediția a III-a, București, 1943), a adus bune servicii învățământului seminarial de odinioară.

Pe lângă postul de paroh al bisericii "Sfântul Ilie" Rahova, el a mai ocupat pe acela de consilier la Eforia Bisericii Ortodoxe Române. A funcționat mulți ani și ca președinte al Consistoriului central bisericesc³².

Pr. *Dr. Olimp Căciulă* provine din mediul bisericesc al Buzăului. Studiile de specializare la Facultatea de Teologie din Atena, unde și-a trecut doctoratul în 1931, îl predispuneau la multe realizări culturale și universitare. În parte a onorat aceste așteptări, prin traduceri teologice din greaca veche și din cea contemporană, pe care le-a tipărit. Totuși, neasumându-și pe față și cu curaj neîmplinirile vieții, una din ele de natură politică, a trebuit să ocupe doar posturi administrative, pe lângă cele de director (1933-1941) și de profesor la Seminarul "Nifon Mitropolitul"³³.

Pr. *Dr. Virgil Godeanu*, născut în anul 1900, în Zăvoieni, Vâlcea, urmează Teologia și Filosofia la București. În această epocă desfășoară o activitate științifică meritorie prin articolele și recenziile publicate în "Raze de lumină", în "Logos" ș.a. Se preocupă intens de probleme de filosofie și de sociologie, frecventând pe reprezentanții ei cei mai faimoși: N. Berdiaev, Julien Benda, D. Drăghicesco. Teza de doctorat s-a intitulat: *Filosofia religiei după Maurice Blondel*. Aspecte din problemele filosofiei creștine în gândirea contemporană, Râmnicu

30. Teodoro P. Păcescu, *op. cit.*, p. 54.

31. Vezi *Dezbaterile Congresului preoțesc*, București, 1930, p. 51.

32. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 113; Nicolae I. Olteanu, *Catalogul cărților teologice, religioase și morale*, București, 1939, p. 90 (Librăria "Cartea românească" din București); *Dezbaterile Congresului preoțesc*, p. 46.

33. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 80; Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 96, 98.

Vâlcea, 1933, 178 de pagini. Această lucrare sintetizează cercetările sale din timpul specializării de la Paris. La întoarcerea în țară funcționează ca profesor la Seminarul "Central" din București și la cel din Râmnicu Vâlcea, apoi la Seminarul monahal de la Cernica și la "Nifon Mitropolitul". Într-o vreme îl întâlnim asistent la Facultatea de Teologie din București³⁴ și inspector eparhial până în anul 1965³⁵. Din păcate etapa maturității teologice-filosofice nu a avut aceeași înălțime. Din pricina unor suferințe trupesti și sufletești, poate chiar din temeri politice, cel care odinioară polemiza cu eminențele culturale ale epocii³⁶ nu a reușit să scrie decât câteva articole de revistă.

De la biserica "Domnească" din Bușteni³⁷, unde a fost numit paroh la 5 aprilie 1936, a fost transferat la biserica "Hagiu" din Capitală în anul 1943.

S-a stins din viață la 30 august 1977 și este înmormântat la Mănăstirea Cernica.

LIMBA ROMÂNĂ

Profesorul Constantin Banu (1903 și următorii) este nu numai un literat, un profesor de seamă al școlii și un om politic, ci și un credincios preocupat de sentimentul religios la români. Acest aspect din urmă a fost susținut prin publicistica din "Apostolul", înființat la București de la 1 octombrie 1900 la 20 decembrie 1901. Între cei 12 redactori ai lui, alături de Al. Tzigara-Samurcaș, M. Mihăileanu ș.a., s-a aflat și C. Banu³⁸. Mai târziu a fost ministru al Cultelor și Artelor³⁹ și membru al Camerei Deputaților.

Ajutat de P. Locusteanu și I. Pillat, Constantin Banu conduce săptămânalul "*Flacăra literară, artistică, socială*", care apare în București între 22 octombrie 1911 și 13 noiembrie 1916. Datorită eclectismului ei și diferitelor orientări, care se întâlneau aici, a avut "un succes de răspândire extraordinar atingând patruzeci de mii de exemplare"⁴⁰. La împăcarea bătrânilor cu tinerii, directorul pledează pentru orientările clasice⁴¹, de unde eseurile sale despre Șt. O. Iosif, D. Anghel ș.a. Cronicile publicate în "Flacăra" le-a adunat, sub pseudonimul Mefisto⁴², în volumul *Sub mască*, București, 1916.

Literatura umoristică de mai sus contrastează oarecum cu imaginea de profesor de seminar. Un discipol și-l amintește: "Dar Costică Banu? cu dulceața lui în vorbire, ca fagurul de miere (...) Vorbirea lui despre luptele și viața lui Napoleon Bonaparte ne făcea să-l ascultăm nemișcați ore întregi, trecând peste recreații și peste ora următoare, în care venea profesorul peste noi"⁴³.

34. Prof. onor. T. G. Bulat și Pr. Conf. univ. Alexandru B. Ciurea, *75 de ani de la întemeierea Facultății de Teologie din București*, în "Biserica Ortodoxă Română", LXXV (1957), nr. 11-12, p. 1206.

35. Asistent, +*Preotul iconom stavrofor Virgil Godeanu*, în "Glasul Bisericii", XXXVI (1977), nr. 1-3, p. 158.

36. Comp. Virgil Godeanu, *Răspuns unui filosof*, în "Raze de lumină", VI (1934), nr. 2, p. 86-88.

37. Pr. Dr. Virgil Godeanu, *Biserica domnească din Bușteni 1889-1939*, București, 1939, p. 50.

38. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 428.

39. Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului "Nifon Mitropolitul"*, p. 99.

40. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Roma, 1980, p. 633; I. Hangiu, *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, București, 1978, p. 154.

41. E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, București, 1973, p. 437.

42. *Ibidem*, vol. I, p. 542.

43. Pr. Prof. Eugen Bărbulescu, cit. după Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 155.

Au rămas de la el, printre altele, știri despre participarea clericilor noștri la răscoala din 1907 și *Grădina lui Glaucon sau Manualul bunului politician*, București, 1937.

Alexandru I. Bărcăcilă s-a născut la 18 martie 1876 în comuna Bughea din județul Argeș. După studiile universitare de la București, a fost reținut o vreme asistent onorific la catedra de epigrafie a Universității. Paralel cu aceste îndeletniciri a predat limba română nifoniștilor de la 1904 la 1911. În restul vieții a fost profesor secundar la Drobeta-Turnu Severin. Paralel cu activitatea didactică, el a desfășurat și o muncă de cercetare a regiunii, din punct de vedere arheologic, istoric, aghiografic și etnografic.

Studiul său despre *Dacia și Dania*⁴⁴ este într-adevăr remarcabil.

ISTORIA

Anghel Demetriescu. Ridicat dintr-un modest mediu meșteșugăresc din Alexandria (născut la 5 octombrie 1847), el are norocul obținerii unei burse la Berlin, de unde totuși s-a întors fără doctorat. Nu a reușit să ocupe o catedră universitară de Istorie antică. A rămas un distins profesor de liceu, fapt care nu l-a împiedicat să devină mai târziu membru corespondent al Academiei Române. Erudiția în filologie și istorie veche i-a fost recunoscută și respectată⁴⁵. A publicat mai multe manuale, dintre care unul de istorie universală, neterminat, iar altul de limbă greacă. A tradus pe Dio Cassius.

Poetica, pe care a elaborat-o în linii mari, se întemeia pe estetica filosofilor clasici, completată cu teoria determinismului mediului pe care a susținut-o H. Taine.

A portretizat mai mulți oratori români și străini (Al. Odobescu, Barbu Cărtărgiu, Lord Macaulay), dar într-un spirit malițios. O nefericită pornire a avut și împotriva lui Mihai Eminescu pe care l-a atacat la adăpostul anonimului.

La Seminarul teologic la care a profesat (1882-1903), "lecțiile lui Anghel Demetriescu nu provocau entuziasmul celor pe care le ținea [Dr. Constantin] Georgian"⁴⁶ și aceasta din cauza multelor sale ocupații⁴⁷.

GEOGRAFIA

Pamfil Georgian este fiul preotului C. Georgian de la Gura Teghii, județul Buzău. După licența în Istorie și Geografie, îl întâlnim director al Liceului de băieți "B. P. Hașdeu" din Buzău (1926-1927)⁴⁸. Între 1933 și 1941 funcționează la

44. *Ibidem*, p. 98; Acad. Ștefan Ștefănescu și colab., *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 51.

45. Comp. Prof. T. Iordănescu, cit. după Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 119: "Îmbibat de spiritul clasicismului greco-roman, Anghel Demetriescu a fost un savant, nu numai în domeniul istoriei, care nu se poate înțelege fără clasicism, dar și un scriitor plin de profunzime, ale cărui teorii în privința concepției artistice au rămas". Comp. Nicolae Lascu, *Clasicii antici în România*, Cluj, 1974, p. 78 și 169.

46. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 119.

47. Le enumeră *Dicționarul literaturii române*, citat *supra*, p. 271; Gabriel Ștrempel și colab., *Bibliografia română modernă*, vol. II, București, 1986, p. 69. În privința convingerilor sale filosofice, îndeosebi asupra evoluției și progresului în istorie, vezi Nicolae Gogoneață și colab., *Istoria filosofiei românești*, vol. I, București, 1972, p. 475.

48. Remus Ilie, *Școlile secundare din regiunea București (Provincia)*, în "Școala românească", București, 1943, nr. 10, p. 742.

Seminarul "Nifon Mitropolitul", fiind și inspector general șef în învățământ. Se menține mereu în sfera istoriei bisericești, căci – în calitate de profesor la Colegiul național "Sfântul Sava" din București – publică lucrarea *Chesarie, episcopul Buzăului* (1825-1846), Buzău, 1946, 72+118 pagini. În vremea mai nouă, vechile lui preocupări se văd din titlurile lucrărilor bisericești publicate⁴⁹.

MATEMATICA

Gheorghe Țițeica este savantul nostru, membru al Academiei Române (1913) și al mai multor academii din străinătate. Originar, după tată, din Cilibia (Buzău), el se naște la 4 octombrie 1873 la Turnu Severin și moare la 5 februarie 1939. În 1900 este numit profesor titular de Geometrie analitică în locul lui Constantin Gogu. Acesta a predat matematica la "Seminarul Nifon" între 1873 și 1875. Pentru o legislatură, cel din urmă este ales episcop, cu începere din aprilie 1882⁵⁰. Precizând cele de mai sus, se dobândește și prima explicație a prezenței lui Gheorghe Țițeica la amintita școală bisericească. La acest aspect de apropiere colegială prietenească dintre cei doi, a mai contribuit unul. Este vorba de profilul spiritual al savantului. Fire de matematician ordonat, precis, punctual, trăia în lumea noastră ceva din ordinea ideală și cristalină pe care o întrevedea. De aceea el a predicat o asemenea învățătură cu caracter moral și de la tribuna "Caselor naționale".

Un elev al său, renumitul poet și matematician Ion Barbu, și-l amintește astfel: «Smerenia și pacea luminoasă a acestei figuri (ceva din ortodoxia rațională a starețului Zosima, din *Frații Karamazov*) la catedră și tablă, se însuflește. Gestul, mai larg, arată rândurile oștirilor de algebre. Un călugăr-soldat ridicând Cruciada de semne pentru cauza cea mai adevărată, cea mai importantă "cum sabia n-a ple-dat vreodată și nici trâmbița n-a proclamat"»⁵¹. "Căci Țițeica, fire esențialmente contemplativă, nu avea deloc temperament de luptător. Și dacă și el a dorit o schimbare în bine pentru societatea în care trăia, mijloacele pe care și le-a ales pentru a obține această schimbare erau altele decât cele obișnuite, anume: exemplul și cuvântul, în puterea cărora credea"⁵².

LIMBA LATINĂ

Dr. Constantin Georgian (1883-1907). Impunându-se atât prin știință cât și prin modestie, el nu a lăsat o biografie cunoscută în amănunt. Se știe doar că s-a născut în București, pe strada Belvedere, în anul 1850, dintr-o familie cu mai mulți frați și surori. Om dotat cu o inteligență vie, cu aplecare către frumos și prietenie, viitorul profesor seminarial și-a însușit mai multe limbi europene și asiatică. Studiile superioare le-a făcut întâi la Paris. Aici a prezentat teza de doctorat *Essai sur le vocalisme romain*, întocmită sub îndrumarea lui Gaston Paris.

49. Dăm ca ilustrare articolul său *Două schituri dispărute din fostul județ al Săcuienilor*, în "Glasul Bisericii", XXXIV (1975), nr. 1-2, p. 155 și urm.

50. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 100 și 96.

51. Citat la Nicolae Ciorănescu, *Învățații noștri. Gh. Țițeica*, București, 1939, p. 19.

52. *Ibidem*, p. 29.

Studiul limbii sanscrite pe care îl începuse încă din capitala Franței l-a continuat la Leipzig, frecventând pe sanscritologul Brockhaus și pe cercetătorul indo-european Hübschmann. Aceste preocupări s-au intensificat la Berlin, unde a fost numit secretar al Legației române din Germania.

După ce a fost rechemat în țară, din pricina izbucnirii războiului din 1877, el s-a străduit să înființeze un curs de Gramatică sanscrită la Universitatea din București. Inițiativa nu a reușit, după cum eșuase cândva și încercarea de editare în străinătate a unor texte sanscrite.

Nereușitele de mai sus l-au îndreptat spre meditare și spre trăire singuratică în aria studiilor limbii persane și a clasicismului greco-roman. A redactat o istorie a literaturii persane și a tradus din opera lui Omar Khayam. Ceva din satisfacțiile trăirii cu astfel de preocupări iradia și în conferințele asupra antichității greco-romane pe care el le ținea elevilor la festivități. Altădată le istorisea acestora și despre multele sale călătorii. "Pentru școlari, chiar pentru cei mai puțin dotați, ora de limba latină era o adevărată plăcere, căci prin explicațiile lui Georgian totdeauna atrăgătoare și exemplificările lui așa de apropiate de viață, te făcea să uiți că ești la ora unui profesor sever ci îți părea că te găsești într-o academie platonice (...). Georgian nu alerga după glorie, nici nu invidia pe a altora, de aceea a trăit pentru școală ca un simplu dascăl, consolându-se cu știința ce marile genii ne-au transmis-o"⁵³.

A profesat de asemenea la Liceul "Lazăr", alături la "Sfântul Sava" din București, și a publicat un volum de poezii (în colaborare)⁵⁴.

Dr. Iorgu Stoian, 1939-1940. S-a născut la 22 august 1903 în satul Vârteju pe lângă București. După licența în filologie clasică din țară, s-a specializat în Franța și în Grecia. În urma unui stadiu în învățământul secundar, ajunge profesor (din 1966) la catedra de Arheologie și istorie veche universală a Facultății de istorie din București.

S-a dedicat epigrafiei Histriei și Tomisului⁵⁵ precum și operei lui Ovidiu exilat aici.

LIMBA LATINĂ (cursul inferior)

Pr. Dr. Dumitru Fecioru, născut la 18 iulie 1905, în Poiana, județul Bacău, și-a luat doctoratul la București și a beneficiat de un stadiu de specializare la Facultățile de Teologie din Atena, din Berlin și din München. A funcționat mai întâi la biblioteca Ateneului român, apoi – ca profesor – la seminariile teologice "Neagoe Vodă" din Curtea de Argeș (1933) și "Nifon Mitropolitul" (1937-1940).

În cadrul Facultății de Teologie din București a străbătut toate treptele didactice, în concurență cu Pr. Prof. Ioan G. Coman, sfârșind ca titular al catedrei de Patrologie (1971-1975).

A îndeplinit mai multe activități în administrația bisericească superioară, la Biblioteca Sfântului Sinod și la sectorul Relații externe.

53. Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului "Nifon Mitropolitul"*, p. 118; Prof. Diac. Emilian Vasilescu, *Studiul Istoriei religiilor în România*, în "Studii teologice", XI (1959), nr. 1-2, p. 96.

54. Gabriel Ștrempel și colab., *op. cit.*, p. 429; Pr. Gheorghe Cunescu, *Gala Galaction*, Galați, 1989, p. 77.

55. Acad. Ștefan Ștefănescu și colab., *op. cit.*, p. 304.

A slujit ca preot la biserica "Cuțitul de argint" din București.

Din punct de vedere strict teologic, el a stăruit asupra contribuției Sfântului Ioan Damaschin. Dar gloria cea mare a Pr. Prof. Dumitru Fecioru rămâne aceea de traducător al literaturii patristice și grecești. Fire entuziastă, hotărâtă și la zi cu achizițiile culturii, el era omul chemat să ducă o inițiativă până la capăt. Citim din foaia de titlu a volumului 4-al colecției "Părinți și Scriitori Bisericești", cu scrierile lui Clement Alexandrinul, următoarea dedicație: "Prea Fericitului Părinte Patriarh *Dr. Justin Moisescu* omagiu și prețuire pentru a fi adus la îndeplinire, când bunul Dumnezeu l-a ajutat să fie întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, gândul nostru, al colegilor de studiu de la Atena, care osteneau împreună la învățarea limbii grecești, cu scopul deseori mărturisit de a traduce și tipări în limba noastră scrierile Sfinților Părinți și Scriitori Bisericești din vechime. Pr. D. Fecioru"preluând, așadar, un proiect mai vechi pe care fosta Facultate de Teologie nu l-a realizat, el s-a îngrijit de toate aspectele pe care le îmbracă o astfel de activitate: colaboratori competenți, cataloage de traduceri, desfacere a tipăriturilor, popularizare a realizărilor prin broșuri, pliante, rezumate. Îi înveșnesc numele în teologia românească îndeosebi volumele cu operele Sfinților Ioan Damaschin, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare. A strâns într-o antologie principalele scrieri patristice despre preoție și a întocmit mai multe cataloage de traduceri în românește. La începutul activității s-a dedicat studierii omiliilor Sfinților Părinți și traducerii predicilor lui Ilie Miniș.

LIMBA FRANCEZĂ

Activitatea lui *Bonifaciu Florescu* la Seminarul "Nifon Mitropolitul" (1875-1877) pare într-un fel neașteptat de ciudată, dar își are totuși rațiunea ei. Născut la 14 mai 1848 la Budapesta și cu o paternitate discutată, el urmează liceul la Paris și își ia licența la Academia din Rennes. Căsătorit, vine în țară la 1873. Se prezintă la concurs pentru ocuparea catedrei de Istorie universală critică de la Facultatea de Litere din Iași. Reușește cu titlul de "provizoriu", dar este destituit de Titu Maiorescu.

Urmează transferul la Liceul "Sfântul Sava" și va preda limba franceză la mai multe școli bucureștene de grad mediu.

"Are o activitate bogată și multilaterală, care-i deschide drumul către comparatism: ține la Facultatea de Istorie un curs facultativ de istorie modernă critică, cursuri de limba franceză și alcătuiește și antologii de texte literare franțuzești (unele în limba franceză, pe altele le traduce), precum și un fel de manual de verificare, care poate fi considerat un început de prozodie comparată"⁵⁶.

Pe lângă popularizarea literaturii franceze la noi, pe lângă versuri proprii, el a scris mai multe studii literare. În acestea, paralelismele și influențele între literaturi se află în largul lor. Asocierile lui Bonifaciu Florescu privesc teoria literară, folclorul, tipurile literare. A fost criticul obișnuit al "Literaturii" lui Alexandru Macedonski⁵⁷. Această situație îl obliga să aibă o concepție estetică apropiată și

56. Rodica Florea, *Critici și istorici literari precursori ai comparatismului*, în vol. lui M. Bucur și colab., *Istoria și teoria comparatismului în România*, București, 1972, p. 64.

57. *Dicționarul literaturii române*. De la origini până la 1900, p. 360.

aceleași simpatii literare ca maestrul. Așa se explică și atitudinea lui de frondă împotriva lui Mihai Eminescu. "În curând între Macedonski și B. Florescu se ivi o supărare și ultimul se retrase. Poetul îl șfichiui într-un număr din anul II (1881) acuzându-l că cumulase trei catedre de profesor, din care mai deținea două"⁵⁸. B. Florescu a poposit curând la alte publicații literare⁵⁹. A murit în anul 1899.

LIMBA GREACĂ

Dr. Gheorghe Zottu (1875-1877). Pentru această catedră nu se putea o persoană mai potrivită decât un învățat născut în Grecia la 26 octombrie 1842. După studii teologice la Atena, a continuat pregătirea superioară în străinătate: Berlin, Erlangen, Leipzig și Tübingen. A obținut astfel licența în Teologie și doctoratul în Filosofie, titluri pe care le-a consolidat prin alți trei ani de studii în Franța.

O primă urmare a acestei situații a fost legarea unor prietenii cu ortodocșii din altă țară. Așa se explică, printre altele colaborarea sa la revista "L'union chrétienne" a lui Wladimir Guettée⁶⁰.

Stabilindu-se cu familia în România, obține o catedră de Greacă și alta de Filosofie la Seminariile din București și la Liceul "Sfântul Sava". Este membru al comitetului de redacție al "Bisericii Ortodoxe Române". Sub Mitropolitul Calinic Miculescu a fost director al cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei, funcție din care a demisionat la 1 martie 1877. Se pare că la aceasta a contribuit și broșura Prof. Dr. colae Nitzulescu, *Contra pseudoortodoxiei și obscurantismului în Biserica Română*, București, 1876⁶¹. Totuși, la 19 decembrie 1877, el este întărit din nou în postul de director părăsit mai înainte și pe care l-a păstrat până la moarte (1885)⁶².

Publicistica bisericească pe care a propus-o prin ziarul propriu "Ortodoxul" (1880-1886) era în vederile Mitropolitului Sofronie⁶³. Prin acest organ de presă și prin alte reviste a publicat mai multe articole, în calitatea lui din urmă de profesor de Introducere și Exegeza Noului Testament la Facultatea de Teologie din Capitală (1881-1883).

ȘTIINȚELE NATURALE

Dr. Constantin Kirițescu (1904-1907-1913) constituie oarecum o prezență neașteptată în învățământul seminarial. Totuși ea s-a dovedit compatibilă în general. Născut în București, la 16 septembrie 1876, urmează tot aici studiile universitare, care se încununază cu doctoratul în biologie. A stăruit mai mult ca funcționar superior în învățământ decât pe lângă catedra universitară.

58. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 468.

59. Vezi I. Hangiu, *Presa literară românească*, vol. II, București, 1968, p. 745.

60. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Din contribuția Bisericii Ortodoxe la Mișcarea Ecumenistă*. Wladimir Guettée și revista "L'union chrétienne", în "Glasul Bisericii", XXIV (1965), nr. 5-6, p. 445-458.

61. Vezi Dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Preocupările de istorie bisericească universală și de studiu biblic*, p. 579-589.

62. Magistrand Mircea Păcurariu, *Cancelaria Mitropoliei Ungrovlahiei și slujitorii ei din 1831 până azi*, în "Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 5-6, p. 360.

63. Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 81.

În opera memorialistică pe care a publicat-o se referă adesea la lumea dascălilor și duce unele campanii în numele rațiunii etice⁶⁴. În presa literară a preferat revistele de atitudine, precum "Ramuri", "Viața românească" ș.a.⁶⁵.

Istoriografia de astăzi îi perpetuează numele cu cinste pentru cercetările sale privitoare la prima noastră epopee națională. *Istoria războiului pentru întregirea României*, București, 1922-1924, are mai multe volume și mai multe ediții române și străine⁶⁶. "...C. Kirilescu e un alt pedagog român important prin aceea că în țara noastră el e cercetătorul unor probleme speciale ale școlii și neamului nostru privitoare la *educația fizică*, la *pedagogia păcii*, la *organizarea școlii* și la *legislația școlară*"⁶⁷.

FILOSOFIA

Z. Demarat (1877-1893). "Era un elenist cu o pregătire solidă și cu care numai Georgian se prindea în discuție, căci nu-i erau străine nici cele mai complicate chestiuni de lingvistică"⁶⁸. Una dintre acestea era problema influenței germane asupra formării limbii române. Între cele două războaie mondiale, ipoteza a fost reluată și documentată de mari învățați, precum Loewe, Constantin Diclescu și alții.

A tradus dintre autorii greci pe Plutarh, dar din nefericire versiunea lui nu a văzut lumina zilei. Manuscrisul poate fi cercetat la Academia Română⁶⁹.

Dar "Demarat era și un profund gânditor, căci cursurile sale de Psihologie și de Etică dictate din acel cap ce părea că reflectează numai..."⁷⁰. Au rămas de la el mai multe manuale bine întocmite. Dar chiar dacă litera scrisă nu i-a perpetuat numele, legătura de suflet a dăinuit mult timp după moartea sa. Caracterizat prin blândețe și distincție spirituală, profesorul a fost iubit de elevii pe care i-a instruit, orele sale fiind așteptate cu plăcere de către toți.

Dr. Ștefan Dinulescu (1910-1913). Este născut la Făcăeni, județul Ialomița. Studiile universitare le-a urmat la București și la Cernăuți, încununându-le cu doctoratul în filologie. În 1905 își ia licența în drept, funcționând apoi la baroul Capitalei. De la Seminarul "Central" din București, unde a fost subdirector, trece la Huși, ca director al Episcopiei și predicator la catedrală. Aici a activat paisprezece ani, pentru ca apoi să predea Filosofia și Pedagogia la Seminarul "Nifon Mitropolitul".

«Un cărturar serios și informat a fost Dinulescu, preocupat de literatura română veche (...). Cunoscător de limbă greacă, latină și slavonă, italiană și germană, Dinulescu face copioase referințe bibliografice, în subsoluri ample, confruntând "problemele", contestându-le uneori, formulând unele ipoteze atunci când datele sunt lacunare sau lipsesc cu totul"⁷¹. În lumina rezultatelor științei

64. G. Călinescu, *ibid.*, p. 833.

65. Vezi I. Hangiu, *ibid.*, p. 721.

66. Acad. Ștefan Ștefănescu și colab., *op. cit.*, p.190; Al Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989, p. 90 și 342.

67. Șt. S. Bârsănescu, *Pedagogia*, în vol. *Istoria filosofiei moderne*, vol. V, București, 1941, p. 756 (subliniat în text).

68. Prof. T. Iordănescu, cit. după Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

69. Vezi Nicolae Lascu, *op. cit.*, p. 481.

70. Prof. T. Iordănescu, *ibid.*, p. 120.

71. *Dicționarul literaturii române*. De la origini până la 1900, p. 282.

istorice de astăzi, se poate afirma că aproape toate caracteristicile de mai sus nu se adevăresc. În afara cerinței imperioase a testimoniilor pentru orice afirmație istorică, polemicile și ipotezele susținute nu s-au impus. Ca cercetător, acest istoric s-a pierdut în anonimatul administrației bisericești. În afara câtorva studii din anii doctoratului, el nu a mai publicat nimic notabil⁷².

Față de aceste constatări, credem că el a fost pe drept respins de la o catedră a Facultății de Teologie din București, pe care el a solicitat-o în mai multe rânduri⁷³. A concurat astfel pentru Dreptul bisericesc⁷⁴, pentru Teologia dogmatică și simbolică⁷⁵, pentru Istoria Bisericii Române, pentru Patrologie și Istoria dogmelor⁷⁶.

ȘTIINȚELE FIZICO-CHIMICE

Prof. Constantin I. Șonțu (1885-1933) avusese fericirea să fie în activitate încă de la inaugurarea acestui Seminar, primind binecuvântarea Mitropolitului Nifon. Era înzestrat cu darul expunerii clare a unor cunoștințe științifice aride. A funcționat și la Liceul "Matei Basarab", unde de asemenea a impresionat prin experiențele pe care le efectua. Seminarul nifoniștilor era dotat și el cu un amfiteatru pentru lecțiile practice de specialitate. În anul 1883, Regele Carol I a vizitat în chip neașteptat toate clasele, intrând în ele și punând unele întrebări. La urmă a asistat la o oră a Prof. C. Șonțu, fiind foarte mulțumit de răspunsurile elevilor și de reușita experiențelor anunțate.

Pentru probitatea sa morală, acesta a fost invitat în mai multe rânduri să prezideze colegiile electorale în scopul alegerii eforilor sau să împace tabere situate în poziție de adversitate. Colegii și instituția pe care a slujit-o aproape o jumătate de veac au fost sensibili la statura lui demnă și morală. Cu prilejul ieșirii la pensie, a fost sărbătorit în aula Seminarului și i s-a oferit o plachetă metalică având inscripția: "Omagiu de iubire și de admirație colegială"⁷⁷.

A funcționat și ca inspector general școlar.

MUZICA BISERICESCĂ

Pr. Anton Uncu (1936-1940, 1942-1948) urmează în acest post după marele său profesor, I. Popescu-Pasărea. Născut în Beibugeac, județul Tulcea, la 18 ianuarie 1908, el a urmat Seminarul orfanilor de război de la Câmpulung, apoi Facultatea de Teologie și Academia de muzică religioasă din București. Este reținut cântăreț la catedrala patriarhală (1930-1935), unde ajunge cu timpul diacon (1939-1962), ba chiar arhidiacon stavrofor. Din postul de profesor seminarial ajunge asistent la secția practică de la Institutul teologic universitar din București (1949-1954)⁷⁸.

A funcționat ca preot-paroh la biserica "Sfânta Treime" – Ghencea (1962-1976).

72. Comp. Dr. Vasile Gheorghiu și Dr. Vasile Tarnavschi, *Indice general al foii bisericești-literare "Candela"*, Cernăuți, 1925, p. 23.

73. Pr. onor. T. G. Bulat și Pr. Conf. Alexandru I. Ciurea, *op. cit., passim*.

74. *Ibidem*, p. 1142.

75. *Ibidem*, p. 1143.

76. *Ibidem*, p. 1146, 1164.

77. Prof. C. I. Șonțu, *Din memoriile mele...*, la Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 113.

78. Prof. onor. T. G. Bulat și Pr. Conf. Alexandru I. Ciurea, *ibid.*, p. 1227.

Dintre preocupările sale de specialitate, amintim volumul *Imne religioase*. Cuprinzând cântări bisericești, colinde, folclor religios – aranjate pe note, una și două voci, vol. I, București, 1935, 112 pagini. Cartea răspundea unor cerințe ale Frăției ortodoxe "Patriarhul Miron". Între alte lucrări de psaltichie se remarcă *Antologhionul*. București, 1947, 224 de pagini. Aici a inclus el cunoscuta cântare *Împărăteasa mea cea prea bună*, culeasă de la un autor călugăr, și *Vai, înnegrite suflete!* al lui Macarie Ieromonahul.

Celelalte opere din perioada acțiunilor de uniformizare a cântărilor noastre bisericești sunt mai bine cunoscute și popularizate⁷⁹.

DICȚIUNEA

Însemnăm aici și o catedră, care a fost încredințată unui profesor de teatru, Ion Livescu funcționând în anii 1913-1916⁸⁰. Preocupările sale de mai înainte îl predispuneau să ocupe acest post⁸¹. Artist, cu versuri și cu traduceri publicate, dar și cu cercetări științifice recunoscute, el devine profesor definitiv de Dicțiune și artă dramatică la catedra respectivă a Conservatorului din București. La vremea sa, I. L. Caragiale l-a prețuit în mod evident.

Specialitatea strictă și-a urmărit-o de-a lungul anilor, fie cu preocupări de studiere a vorbirii pe scenă, fie cu referire la învățământ⁸². O parte din ele le-a perpetuat fiica sa: "În paginile care urmează vor fi prezente multe din ideile tatălui meu, artistul și profesorul Ion Livescu, de a cărui experiență beneficiez când redactez această carte"⁸³ – se destăinuie aceasta.

Războiul care a urmat a determinat desființarea acestei catedre de la o școală bisericească. "Și nu o dată mi-a încredințat actuala Eforie, ca pe o mare dorință, reînființarea catedrei de dicțiune, îndată ce se va sfârși actualul război!" – mărturisește istoricul instituției⁸⁴.

6. Absolvenți de seamă în activitatea Bisericii și în largul societății civile

Alături de eminenții profesori care au activat la Seminarul "Nifon Mitropolitul", el se mândrește și cu numeroși absolvenți de elită. Aceștia s-au distins nu numai ca elemente bine pregătite, din punct de vedere al cunoștințelor teologice și laice, ci și ca oameni îmbogățiți sufletește; cu râvnă pentru o viață superioară. O statistică din anii 1942 vorbea de un număr total de 1367 de absolvenți, dintre care 848 de preoți. Ceilalți s-au răspândit pe la alte profesii, rămânând "preoți ai religiei, cinstei, hărniciei și adevărului"⁸⁵.

79. Vezi, pentru tipărituri și manuscrise, Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 467.

80. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 104.

81. Vezi *Dicționarul literaturii române*. De la origini până la 1900, p. 514-515.

82. Georgeta Răduică și Nicodim Răduică, *Calendare și almanahuri românești, 1731-1918*. Dicționar bibliografic, București, 1981, p. 705.

83. Anca Livrescu, *Despre dicțiune*, București, 1965, p. 10.

84. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 76.

85. *Ibidem*, p. 77.

Din rândul personalităților formate în acest Seminar, amintim întâi pe *Mitropolitul Tit Simedrea* al Bucovinei. Născut în Naipu, județul Giurgiu, la 4 septembrie 1886, el face studiile în țară și câțiva ani de specializare în Franța. Activează în mai multe sectoare ale administrației bisericești superioare, precum și ca director și profesor la Academia de muzică religioasă din București. Este un ierarh cu mai multe participări la întrunirile internaționale și cu notabile cercetări de istorie și de cultură românească medievală⁸⁶.

Mitropolitul Antonie Plămădeală al Transilvaniei a știut să se ridice din condițiile de refugiat și de deținut care puteau să-i taie avântul spre sfere înalte. Cu posibilitățile intelectuale native excepționale și cu o cultură multilaterală, înzestratul monah a străbătut relativ ușor treptele ierarhiei bisericești, deși nu a fost scutit de surprizele și de persecuțiile regimului comunist.

La demnitatea de mitropolit s-au adăugat recunoașterea și cinstita ca membru al Uniunii Scriitorilor din România și ca membru de onoare al Academiei Române.

A reprezentat cu competență și demnitate Biserica noastră în străinătate, activitate răsplătită cu numeroase medalii și distincții.

De vreme ce Î.P.S. Sa este în faza scrierii memoriilor și a edițiilor prescurtate (și reluate), acesta încă nu se poate bucura de o apreciere multilaterală și justă.

A scris "aproape 100 de studii, lucrări teologice, recenzii"⁸⁷. Este de admirat cum un intelectual menit adâncirilor teologice deosebite a cinstit atât de firesc pe înaintașii scaunului său, de alte specialități, și le-a studiat activitatea și opera în cercetări remarcabile⁸⁸.

Episcopul Ilarie Teodorescu (1867-1925). După o păstorire deosebită la biserica "Amza" și de profesor la mai multe școli medii bucureștene, este promovat episcop al Constanței. De numele său se leagă înființarea Seminarului eparhial din localitate, câteva cărți de predici și mai multe manuale secundare⁸⁹.

Arhiepiscopul Evghenie Humulescu (1870-1931). Deși moldovean de origine, el a făcut studiile superioare la București. "Fusese acum vreo treizeci de ani podoba Sfintei Mitropolii din București și mândria și nădejdea mitropoliților de pe vremuri: Calinic Miclescu, Ghenadie Petrescu și Iosif Gheorghian"⁹⁰. Urmărit aici cu aprobare și cu măgulire, își amintește autorul citat mai sus, lăsa psaltichia "spre a da în pierzătoare cântece lumești, plăcute acestui veac". Caracterizarea aceasta nu exclude calitățile lui de predicator și de teolog cultivat. A fost locțiitor de episcop al Argeșului în trei rânduri⁹¹.

Episcopul Emilian Birdaș (1921-1996). De origine maramureșană, el a fost confruntat cu situația de orfan, cu anii ocupării Ardealului, apoi cu aceia ai trecutului regim. Ca episcop de Alba Iulia a desfășurat o bogată și recunoscută activi-

86. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 405.

87. Vera Maria Neagu, *Teologi și ierarhi*, vol. I – Biserica Ortodoxă Română, București, 1997, p. 137.

88. Vezi Antonie Plămădeală, *De la Cazania lui Varlaam la Ion Creangă*, 3 vol., Sibiu, 1997; *Amintirile Mitropolitului Antonie Plămădeală*. Convorbiri cu Dragoș Șeuleanu și Carmen Dumitriu, București, 1999, 315 pagini.

89. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 452.

90. Gala Galaction, *Ziua Domnului*, București, 1958, p. 268.

91. Pr. Prof. univ. Dr. Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 200.

tate pastorală. În timpul frământărilor din decembrie 1989 însă a demisionat. După o scurtă utilizare pe lângă P.S. Episcop Timotei Sevcicu, a fost chemat la conducerea reînviată a Episcopiei a Caransebeşului.

Se ştie că era pasionat de istorie, de arheologie şi de muzică, de aceea i s-a conferit titlul de membru de onoare al Academiei Române în 1991⁹².

Amintim acum câteva nume de profesori, care s-au format în şcoala nifonistă.

Pr. Dr. Nicolae M. Popescu (1881-1963). Până la ocuparea catedrei universitare de Istorie a Bisericii Române de la Bucureşti, a fost utilizat în mai multe posturi în administraţia bisericească, deşi se specializase în Bizantinologie la Viena. Pentru studiile sale de istorie, de istorie a culturii româneşti, de muzicologie a fost ales membru titular al Academiei Române⁹³.

Prof. Dr. Nicolae Chişescu este elementul care s-a format şi a profesat la Seminarul "Nifon". S-a distins ca urmaş al Mitropolitului Irineu Mihălcescu şi al direcţiei sale de Dogmatică. Are cunoscute cercetări teologice, precum şi numeroase participări la congrese creştine de peste hotare; de unele dintre acestea nu i-ar mai face plăcere să-şi amintească în zilele noastre. S-a mutat la cele cereşti în 1991.

Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, născut la 29 ianuarie 1929, la Călugăreni, judeţul Giurgiu. A făcut parte dintre ultimii absolvenţi ai Seminarului nifonist. După mai multe specializări în străinătate, a ajuns profesor titular de Dogmatică, fiind utilizat şi în domeniul administrativ ca rector şi ca decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti. "A participat la numeroase întruniri cu caracter teologic, politic sau social ale comisiilor din care a făcut parte, şi la altele"⁹⁴.

În mai multe volume notabile a abordat raporturile creştinismului cu cultura, cu arta, cu filosofia zilelor noastre.

Şi *Stelian Popescu*, fost ministru de justiţie şi director al ziarului "Universul", mort în emigraţie, se mândrea cu calitatea sa de nifonist. Totuşi un învăţat teolog şi scriitor îl califică drept "abjectul director al acestui ziar"⁹⁵.

Din rândurile celor 30 de ofiţeri superiori⁹⁶, proveniţi dintre nifonişti, până în 1943, amintim pe generalii Iosif Teodorescu, Gheorghe Bădescu şi Nicolae Georgescu⁹⁷.

Cântăreţii Gheorghe Folescu şi Mihail Vulpescu ţineau să execute ei vestita cântare bisericească "Doamne, femeia cea păcătoasă", la slujba respectivă, spre aducerea-aminte a anilor petrecuţi în Seminarul "Nifon Mitropolitul".

7. Nifoniştii şi unele preocupări majore ale lor

Dat fiind caracterul particular al ei, instituţia beneficia în plus de o Epitropie, care administra şi averea lăsată de ctitor. Situaţia aceasta dădea posibilitate alege-

92. Vera Maria Neagu, *ibid.*, p. 37; Emilian Birdaş, *Satul şi Mănăstirea Rohia*, Bucureşti, 1994, p. 262.

93. Vezi Gala Galaction, *Jurnal*, vol. II, Bucureşti, 1977, p. 594; Barbu Theodorescu, *Bibliografia politică, socială şi economică a lui N. Iorga*, vol. II, Bucureşti, 1937, p. 358; Al. Zub, *op. cit.*, p. 404; Acad. Ştefan Ştefănescu şi colab., *op. cit.*, p. 269.

94. Vera Maria Neagu, *ibidem*, p. 141.

95. Gala Galaction, *ibid.*, p. 321.

96. Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 77.

97. Idem, *Conferinţă ținută la Radio la 16 mai 1941*, *Arh. Pr. Gr. N. Popescu*, ds. 3, p. 6 (în posesia noastră).

rii cadrelor didactice dintre elementele intelectuale cele mai repute. Și elevii puteau fi astfel mai bine supravegheați. De aceea ei se distingeau la diferite concursuri, fiind bine pregătiți atât la disciplinele religioase cât și la cele laice. Societatea "Tinerimea română" de odinioară a numărat în mai multe rânduri printre premianții săi elevi de la această școală bisericească.

Cum era de așteptat, seminariștii de aici erau admirați pentru muzica pe care o studiau și pentru corul bărbătesc pe care l-au format. Cu aceste posibilități, sărbătorile Crăciunului și ale Paștilor, așteptate pentru datinile de care sunt întovărășite, deveneau popasuri de lumină și de bucurie mult așteptate.

Pe lângă colindele amintitelor praznice, pe lângă aniversările patriotice, onomasticile dascălilor iubiți constituiau de asemenea prilej de destindere și veselie tinerească. La Sfântul Gheorghe și la Sfinții Împărați îndeosebi se organizau astfel de coruri și de întâlniri pregătite cu mult timp înainte.

Dintre excursiile puse la cale de elevii seminariști, cea de la mormântul Mitropolitului Nifon era cea mai plăcută. Împreună cu profesorii lor, aceștia se îndreptau în luna mai către Mănăstirea Cernica, pe traseul înmiresmat de liliacul înflorit, luând cu ei viorile și hrană rece. Slujbele la care asistau, manifestările artistice în aer liber întrerupte de cântecul cucului și drumeția erau urmate de evidente rezultate pedagogice.

8. Evenimentele premergătoare ale unui deznodământ nedorit

Anii care au urmat după cel de al doilea război mondial au însemnat trecerea țării noastre în sfera sovietică de influență. Schimbările care se făceau în diferitele instituții românești s-au apropiat curând și de Seminarul "Nifon Mitropolitul". La 20 decembrie 1946, eforul Alexandru N. Ștefănescu își prezintă demisia din postul deținut până atunci. În scurt timp, chiar a doua zi, a apărut articolul *Un tribunal inchizitorial la un seminar din Capitală*, în "Națiunea", I (21 decembrie 1946), pagina 1-3. Intrepretându-se exagerat și tendențios banale realități din viața de internat, ziaristul propunea neapărate "măsuri drastice". "Nu ne putem permite luxul periculos de a lăsa educația tineretului în general, și al viitorilor preoți în special, pe mâna unor elemente nedorite și nechemate", conchidea autorul.

Articolul s-a comentat și la posturile de Radio.

Cum pe aceeași pagină se tipărise un titlu mare despre noțul rol al Bisericii, era limpede că se urmărea o colaborare cu această instituție. Pe plan seminarial însă acțiunea viza în primul rând pe director, Pr. Grigore N. Popescu, și pe cel din trecut, Pr. Dr. Olimp Căciulă. Articolul fusese scris de avocatul Prager. Acesta însă primise informații de la Prof. Iorgu Stoian, care "împlinește o misiune din partea unor profesori (dar nu precizează dacă-s de la Seminar) de a fi înlăturat"⁹⁸. Cadrul didactic de mai sus îndeplinea funcția de președinte al sindicatului. El era sprijinit de eforul A. Garoescu, de Gh. Priboianu, secretarul general al Așezământului, de Pr. Ion Marinescu și de Ioan D. Ciufrilă. Cei doi din urmă erau de la Seminar și anume spiritual și, respectiv, secretarul Prof. Iorgu Stoian, interesat de postul liber de efor: "Vrea demisia mea! Pentru asta se ostenește! Să aibă

98. *Ibidem*, ds. 5, p. 8.

alt președinte la alegerea de la 19 ianuarie 1947!"⁹⁹ – precizează însemnările fostului director. Într-adevăr s-a ținut această ședință programată. Abilul candidat a obținut în consiliul profesoral 12 voturi, iar 7 i-au fost împotriva. Contestarea la care nu se aștepta se explică prin faptul că nu provenea din familia Mitropolitului Nifon. Încălcările din trecut ale prevederilor testamentului ctitorului au fost evocate acum din nou. De aceea Patriarhia a infirmat această alegere și a fixat o nouă dată pentru o ședință legală. Membrii electori au fost pedepsiți. "Iar dl. Profesor Iorgu Stoian, cel străin de neamul testatorului Așezământului, și care a îndrăznit să batjocorească testamentul fondatorului, prin depunerea candidaturii sale, se trimite de Noi în judecata eforilor și a Adunării electorale a Eforilor, ca să hotărască dacă, după cele petrecute, mai poate rămâne profesor acolo. Știut să fie însă că agreementul nostru nu-l mai are!"¹⁰⁰.

Cât privește directorul atacat, acesta mărturisește: "Toată vacanța Crăciunului a fost un chin pentru mine. Am umblat la Parchet, la Judecătoria etc. după probe, copii de pe declarații etc. Între timp, am făcut și formele pentru alegerea de efor"¹⁰¹. Sfătuit în diferite feluri și neizbutind să publice o dezmințire în același ziar, el recurge la soluția eliberatoare de totdeauna: demisia. Ea îi este imediat acceptată și în locul devenit vacant este numit Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, apoi Pr. Ion Ionescu-Amza. Predarea ștafetei de către Pr. Grigore N. Popescu se face cu alte precizări caracterologice. La dictarea sa, "procesele-verbale au fost scrise de cei doi mișei: Ion Marinescu și Dimitrie Balaur"¹⁰². Ceva mai înainte, autorul precizează: "Drept vorbind și eu demult am constatat că e foarte greu să mai conduc școala cu vicleni în jur ca Marinescu și Balaur și Ciufriță. Cu Garoescu care le aranjează mai dinainte în loc să-mi spună prietenește să plec – acest lucru mă doare!"¹⁰³.

Cel care era îndepărtat în felul descris și cu atâta amărăciune în suflet a avut norocul să întâlnească doi oameni de cultură, care l-au ajutat în impasul în care fusese târât: Gala Galaction și George Călinescu. Cu prilejul unei conferințe la sala Dalles, autorul *Roxanei* a fost rugat să transmită profesorului, director al amintitului ziar, o desmințire la articolul calomnios publicat în el. După a doua intervenție la confratele lui cleric, Pr. Grigore N. Popescu a obținut o întâlnire cu George Călinescu în cancelaria Facultății. "Mi-a spus că el are toată bunăvoința, dar nu poate să publice, chiar dacă Justiția l-ar obliga, fiindcă pe lângă fiecare ziar este un redactor sau delegat comunist care are legăturile lui cu oficiul de hârtie și partidul comunist și chiar dacă în cele din urmă Justiția ar hotărî cu aspre urmări și ar publica în "Națiunea", ar apărea alte știri în "Scânteia" etc. (...).

29.I.1947. Azi la orele 12, dl. Călinescu mi-a dat scrisoarea făgăduită în care spune că este peste puterile lui să publice desmințirea. Are cuvinte frumoase și

99. *Ibidem*, p. 10. Spicuim din același raport către consiliul profesoral: «Am aflat și chiar mi s-a comunicat nespusa supărare și înverșunare a colegului Iorgu Stoian împotriva mea și că desființarea "conferinței" ar fi unul dintre motivele pornirii sale! (...) Eforia a crezut de cuviință să împace supărarea dlui. Stoian și i-a reînființat "conferința", dispunând a fi trecută chiar în ștutul de plată cu suma de 250.000 de lei lunar".

100. *Ibidem*, ds. 4, p. 7.

101. *Ibidem*, ds. 5, p. 6.

102. *Ibidem*, p. 12.

103. *Ibidem*, p. 11.

mulțumitoare pentru mine. E o scrisoare de preț. Mi se pare *un om cinstit sufletește*, cum mi-a spus Dan Lăzărescu despre el"¹⁰⁴.

Pentru importanța lui, în ceea ce privește stările cultural-politice, oamenii și temerile lor din epoca premergătoare instaurării comunismului la noi, reproducem în întregime acest document autograf¹⁰⁵.

"Stimate părinte Popescu,

Publicarea în ziarul *Națiunea* a unor știri necontrolate cu privire la activitate Sfinției Tale, de natură a atinge onoarea d-tale de om și de prelat, s'a făcut fără știrea și deci și fără învoirea mea. În general părerea mea este că gazetele trebuie să fie moderate în criticile aduse clerului, spre a nu se atinge înalta Instituție a Bisericii pe care o socotesc fundamentală în viața unui popor.

Regret dar că în gazeta de sub direcția mea au putut să apară știri de felul celor care te privesc. Rectificarea lor în chiar corpul gazetei noastre ori al altora, cu toată bunăvoința mea, întâmpină greutăți care depășesc buna mea intenție. De altfel, socotesc că nu este în interesul Instituției din care faci parte ca simple zvonuri, uitate, să fie aduse, chiar și sub forma desmințirii, în atenția publică. De aceea îmi permit de a-ți da această scrisoare pentru a o produce în fața Ierarhilor d-tale în cazul când știrea, nedovedită din *Națiunea*, ți-a produce vreo stânjenire de ordin moral.

Cu cele mai bune sentimente,
G. Călinescu
29.I.1947"

Se întâlnește încă o dată respectul pe care G. Călinescu l-a purtat valorilor adevărate ale unui neam. Nu e de părere ca unele scăderi ale clericilor să fie public desmințite "spre a nu se atinge înalta Instituție a Bisericii pe care o socotesc fundamentală în viața unui popor". De aceea, atent și la demnitatea și la valoarea personală a oamenilor, el înmânează directorului, pe nedrept învinuit, această scrisoare de desvinovățire în fața șefilor săi ierarhici.

Dar în această involburare a intereselor politice, a ambițiilor omenești și a sentimentelor umane de nesiguranță, a intervenit Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în 4 august 1948. Prin această nouă reglementare toate seminariile teologice din țară au fost desființate.

Până la această dată, Seminarul "Nifon Mitropolitul" din București a imprimat unitate în dorința de luminare a neamului românesc pe care a nutrit-o marele ierarh ctitor. Slujit de cadre didactice de înaltă ținută intelectuală și teologică, el a dat Bisericii nenumărate serii de preoți, iar societății, învățați și cetățeni loiali. Și unii și alții s-au dovedit prin acrivitatea lor însuflețiți de un deosebit spirit moral și civic.

Pr. Prof. univ. Dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

104. *Ibidem*, p. 16 (subliniat în text).

105. *Ibidem*, p. 17 (în posesia noastră).

SITUAȚIA POLITICĂ, SOCIALĂ ȘI BISERICESCĂ
A PRINCIPATELOR ROMÂNE LA SFÂRȘITUL
SECOLULUI AL XVIII-LEA,
ÎN VIZIUNEA CĂPITANULUI AUSTRIAC FRANZ JOSEPH SULZER

Numele lui Franz Joseph Sulzer, căpitan în armata habsburgică, este cuprins în toate manualele de istorie a României, fiind trecut în rândul celor care au susținut teza imigraționistă, teză adoptată și argumentată ulterior de istoricul Robert Roesler.

Totuși, informațiile pe care le deținem referitor la acest căpitan sunt puține, iar opera sa nu a fost pe deplin cercetată. Chiar *Enciclopedia istoriografiei românești* nu cuprinde decât foarte puține date biografice, precizând însă că este "unul din promotorii teoriei tendențioase despre prezența elementului roman la nord de Dunăre după retragerea aureliană"¹.

1. Considerații generale privind viața și opera lui Franz Joseph Sulzer

Fr. J. Sulzer s-a născut în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (nu este cunoscută data exactă) în micul orașel Laufenburg (azi Laufenberg) pe valea Rinului², chiar la granița dintre Elveția (cantonul Aarau, regiunea Frickthal) și Germania (landul Baden Württemberg, provincia Breisgau). Până în anul 1801, provincia Breisgau a făcut parte din așa numita *Vorderösterreich* (Austria Anterioară), fapt pentru care Sulzer a fost întreaga sa viață supus al Imperiului Habsburgilor³.

După studii la Freiburg im Breisgau⁴, Sulzer s-a pregătit să intre în ordinul iezuit și să plece ca misionar în Irlanda. Nu știm din care cauze nu a fost însă, până la urmă, primit în acest ordin, astfel că a urmat în continuare o carieră militară, fiind între anii 1759-1773 căpitan în Regimentul imperial de infanterie Lattermann. În această perioadă s-a căsătorit cu o fiică a senatorului brașovean Joseph von Drauth, care i-a dăruit un băiat (născut în anul 1767) și două fete. În aceste condiții a primit naturalizarea în orașul Brașov⁵.

În anul 1776 a fost chemat în Țara Românească de către Alexandru Ipsilanti (în prima domnie a acestuia, 1774-1782), unde i s-a solicitat să predea Filosofia și Dreptul, dar și să alcătuiască un cod penal⁶.

1. *Enciclopedia istoriografiei românești*, 1978, p. 307.

2. Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch literarische Denk-Blätter der Siebenbürger-Deutschen* (Lexiconul scriitorilor sau foi memoriale biografice și literare ale germanilor ardeleni), vol. III, Brașov, 1871, p. 342; Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexicon der Kaisertums Oesterreich* (Lexicon biografic al Imperiului Austriac), vol. 40, p. 306-308.

3. În anul 1801, prin pacea de la Luneville, Imperiul habsburgic a pierdut provincia Breisgau. Partea de la sud de râul Rin (așa-numita regiune Frickthal) a fost cedată Elveției, în timp ce partea nordică a fost alipită, în 1805, Ducatului Baden. În acest fel, cea mai mare parte a orașului natal al lui Fr. J. Sulzer a revenit Elveției, pe partea germană rămânând doar o singură stradă (*Brockhaus' Conversations Lexikon*, Leipzig, vol. III, 1882, p. 496; vol. VII, 1884, p. 304 și vol. X, 1885, p. 848-849).

4. *F. J. S. Altes und neues oder dessen litteralische Reise...*, s.l. 1782, p. 100.

5. J. Trausch, *op. cit.*, p. 342.

6. *Enciclopedia Română* editată de Societatea "ASTRA" (vol. III, Sibiu, 1904, p. 1042).

În anul 1782, după întoarcerea din Țara Românească, a încercat să ocupe funcția de jude orășenesc la Brașov, precum și pe aceea de consul austriac la București (fiind sigur că va obține această din urmă funcție, a cumpărat în Țara Românească o moșie, ducând acolo o parte din averea sa⁷). Fiind refuzat⁸, a intenționat să ocupe funcția de profesor de statistică de la Universitatea din Freiburg im Breisgau, dar nu s-a mai prezentat la concurs⁹. Până la urmă a reintrat în armata imperială habsburgică, în calitate de ofițer în regimentul de dragoni "Savoia", cu sediul în Reghin. A murit în anul 1791 la Pitești, unde se afla împreună cu regimentul său, în cursul războiului ruso-turc dintre anii 1788-1791. Decesul căpitanului Sulzer a fost semnalat și de presa vremii: "În luna august a murit, după o scurtă boală, la Pitești, în Țara Românească, Franz Joseph Sulzer, cavaler și auditor al Regimentului de Dragoni *Savoia*. Statul pierde prin el un slujitor activ și folositor, iar lumea cărturărească, în care era cunoscut ca autor al unei Istории critice a Daciei Transalpine, un membru de preț"¹⁰.

În anii 1781-1782, Fr. J. Sulzer a tipărit la Viena principala sa lucrare, *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachei, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens* (Istoria Daciei transalpine, adică a Țării Românești, a Moldovei și Basarabiei, în legătură cu istoria restului Daciei), operă în trei volume, însumând 1755 p. (vol. I: XXXVI + 464 p. + cinci hărți; vol. II: 547 p. + cinci partituri; vol. III: 705 p. + registru). Ea reprezintă, de fapt, prima parte (anume cea geografică) dintr-o lucrare mai vastă, deoarece partea a doua (cea istorică, planificată să fie tipărită în alte două volume) a rămas, în cea mai mare parte, până în ziua de azi, inedită (doar un fragment scurt, cu titlul *Despre situarea adevărată a podului lui Traian*, a fost tipărit în periodicul sibian *Siebenbürgische Quartalschrift*, an. VII, p. 81-89¹¹). Date mai amănunțite despre această parte istorică aflăm din *Istoria Țării Românești și a Moldovei*, redată de J. C. Engel. Acolo este publicată și următoarea notă primită de Engel, în anul 1802, de la Lucas Joseph Marienburg (1770-1821), rector, pe acea vreme, al Gimnaziului din Brașov și autor al unei celebre opere geografice despre Transilvania (publicată în două volume în anul 1813). Conform părerii lui Marienburg, partea istorică a lucrării lui Sulzer "este până la 1769 în întregime, apoi din 1774 până în 1780 doar parțial corectă. Apoi campania din anii 1788-1789 este descrisă atât de complet, încât doar ea singură ocupă 50 de coli. Încă nicăieri nu am găsit o descriere atât de completă a acestei campanii"¹². Prin urmare, partea istorică din vasta lucrare a căpitanului Sulzer nu acoperă anii 1770-1773 și 1780-1788.

7. Nota de subsol din articolul *Geschichtliche Bagatellen*, în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", nr. 23, din 2 iunie 1845, p. 165.

8. Curtea a desemnat o altă persoană ("domnul R."), ale cărei slabe cunoștințe de limbă română (după trei ani petrecuți în Țara Românească) sunt dezvăluite de Sulzer în *F. J. S. Altes und Neues...*, p. 157-160.

9. Conform scrisorii adresată din Reghin, la 23 noiembrie 1782, profesorului din Göttingen Michael Hißmann (scrisoarea publicată în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Sienbenbürgens*, Brașov, an. II, 1846, p. 241-243.

10. Periodicul *Siebenbürgische Quartalschrift*, Sibiu, an. II, 1791, Trimestrul II, p. 229.

11. J. Trausch, *op. cit.*, p. 343.

12. Conform J. Trausch, *op. cit.*, p. 344.

În anul 1790, Sulzer a publicat o știre despre intenția sa de a da tiparului, în două volume, această parte istorică, sub titlul *Versuch einer allgemeinen dachischen Geschichte* (Încercări ale unei Istorii dacice generale), căutând subscribenți. Dintr-o scrisoare trimisă de Sulzer profesorului sas din Göttingen, Michael Hißmann, la 23 noiembrie 1782, aflăm că primul volum cuprindea istoria veche și medie a celor două Țări Române extracarpatice, în timp ce volumul al II-lea continua cu istoria mai nouă¹³. Decesul căpitanului austriac Sulzer a oprit însă întreaga acțiune. În aceste condiții, Engel a încercat, la rândul său să editeze cele două volume, intenție care nu s-a mai materializat¹⁴.

Manuscrisul părții istorice a fost consultat, în anul 1845, de cunoscutul publicist brașovean sas Anton Kurz. Pentru aceasta a fost însă nevoit să ceară permisiunea de la directorul de poliție (fapt care demonstrează că manuscrisul se afla pe lista lucrărilor interzise de cenzură. Poate tocmai din această pricină nu a putut fi tipărit). Anton Kurz afirma că J. C. Engel s-a folosit în măsură mare de manuscrisul sulzerian, fără însă să recunoască acest fapt¹⁵. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, manuscrisul se afla în Biblioteca Gimnaziului superior evanghelic din Sibiu¹⁶.

Lucrarea a fost recenzată într-o serie de reviste din Apusul Europei. Profesorul de origine transilvană, stabilit la Göttingen, Michael Hißmann, a recenzat sub pseudonim, fiecare din cele trei volume, în revista *Göttinger Gelehrten Anzeigen* din anii 1781-1783¹⁷, susținând formarea poporului român la nord de Dunăre¹⁸. Iar într-o scrisoare trimisă din Göttingen, la 7 aprilie 1782, profesorul Hißmann îi atrăgea atenția lui Sulzer că o altă recenzie a apărut în revista *Büschings Wochentlichen Nachrichten* (vol. II, 1782, p. 9 ș.u.) sub semnătura generalului din armata țaristă, Friedrisch Wilhelm von Bauer (1731-1783), autorul altei descrieri a Țărilor Române (*Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Leipzig, 1778), generalul aducându-i căpitanului austriac multe laude, recunoscând unele erori din propria sa operă.

A doua operă a lui Fr. J. Sulzer a apărut în condiții speciale. Este vorba de cuprinsul a trei scrisori lungi, trimise de Sulzer, de la Viena și Freiburg im Breisgau, predicatorului sas din Brașov, Theodor Lange, în anul 1782. Aceste epistole au fost răpite de pe biroul lui Lange și publicate, fără știrea lui Sulzer, sub titlul *F. J. S. Altes und Neues oder dessen litteralische Reise durch Siebenbürgen, den Temeswarer Banat, Ungarn, Oesterrich, Bayern, Schwaben, Schweiz und Elsaß* ("Chestiuni vechi și noi ale lui F. J. S. sau călătoria literară a acestuia prin Transilvania, Banatul Temișan, Ungaria, Austria, Bavaria, Suabia, Elveția și Alsacia"), s.l. (Trausch indică însă ca loc al publicării, Viena), 1782, 168 p. Editorul, rămas

13. Scrisoarea a fost tipărită în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, Brașov, an. II, 1846, p. 242.

14. J. Trausch, *op. cit.*, p. 343-344.

15. Nota de subsol din articolul *Geschichtliche Bagatellen*, în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", nr. 22, din 26 mai 1845, p. 157.

16. J. Trausch, *op. cit.*, p. 344.

17. Cf. J. Trausch, *op. cit.*, p. 343, nota 1.

18. Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. 1790-1848*, București, 1986, p. 66.

anonim, a recunoscut furtul în introducerea la lucrare, atrăgând atenția că nici expeditorul și nici destinatarul scrisorilor nu au fost implicați în acțiunea de tipărire: "Cititorule cu prestigiu și putere! Vrei să aplici puterea împotriva autorului care a scris aceste două (sic!) scrisori sincere sau împotriva celui căruia i-au fost ele adresate, să știi că ambii sunt nevinovați. Le-am găsit la acesta din urmă pe masă, le-am băgat pe ascuns în buzunar și am lăsat să fie tipărite. Am crezut că întregul lor cuprins a meritat acest furt. Ți se par prea libere, atunci dă vina pe mine și-l urmărește-l cât poțtești pe editor"¹⁹.

Cu siguranță că cele trei scrisori au fost considerate de către numeroși cititori ca având un conținut revoluționar pentru acele vremuri²⁰, cu atât mai mult cu cât, chiar la începutul primei scrisori, Sulzer, odată ajuns în Viena, își exprima convingerea că "acest oraș și aproape întreaga Europă se afla în plină așteptare a unor lucruri importante"²¹. Aceste trei scrisori îl vădesc pe Sulzer drept un adept al Iluminismului și Iozefinismului, mai ales în ceea ce privește relația dintre Biserica Catolică și Stat, dar și în ceea ce privește sistemul de învățământ din Imperiu (de la Viena și din Ungaria).

Sulzer critică poziția Bisericii Catolice de *Stat în Stat* în Regatul Ungar, considerând însuși jurământul față de papă, făcut de fiecare episcop catolic la instalare, drept un act de trădare față de autoritatea statală, în general, și față de monarh, în special. În numeroase pasaje este înfierată intoleranța religioasă și fanatismul antiprotestant la ierarhiei catolice: "Chiar și acum, când împăratul iubitor de oameni și cu adevărat creștin a desființat constrângerea religioasă, maghiarii protestanți nu sunt la adăpost de mânia catolicilor" (*Ibidem*, p. 15), iar această intoleranță religioasă din Ungaria este pusă de Sulzer în paralel cu situația din Elveția (de fapt, cu aceea din cantonul Basel): "Altfel se gândește azi în Elveția. Nimeni nu este mai tolerant și mai sociabil decât elvețianul; există o astfel de toleranță, încât chiar și calvinii nu doresc să publice vreo lucrare în care sunt criticați catolicii sau papa (...). Nu, prietene! Virtutea nu este un nume lipsit de conținut! Abia aici, în Elveția, m-aș putea bucura că sunt ființă umană. Numai că trebuie, trebuie să plec de aici – peste Austria, înapoi în Ungaria. Poate voi apuca și eu să trăiesc clipa fericită, când se va gândi și se va acționa și la voi tot așa de binevoitor și de dumnezeiește" (*Ibidem*, p. 96–98).

Totodată, deși de confesiune catolică, fiind însă căsătorit cu o protestantă, Sulzer își exprimă în aceste trei scrisori adresate predicatorului sas evanghelic din Brașov, simpatiile față de protestanți: "Cât de fericit sunteți, prietene, că nu v-ați născut în acest Regat (al Ungariei – n.n.), ci că sunteți protestant din Transilvania" (*Ibidem*, p. 15). Dorința lui Sulzer era aceea de a trăi într-un stat, în care confesiunea fiecărui cetățean să fie lipsită de importanță: "Să se dea catolicilor cu simpatii protestante libertatea de a alege una dintre partidele religioase, să se continue punerea în practică a planului de acum, anume de a diminua puterea clerului

19. *F. J. S. Altes und Neues...*, p. 3-4.

20. Datorită apariției acestor scrisori, "prieteni" din Viena "l-au sfătuit" pe Sulzer să nu mai candideze pentru postul de profesor la Freiburg (conform scrisorii adresată de Sulzer lui Hißmann, la 23 noiembrie 1782, citată mai sus).

21. *F. J. S. Altes und Neues...*, p. 5.

catolic, de a desființa mănăstirile; de a pune o stavilă superstițiilor, de a îmbunătăți școlile și predicile din amvon, mai pe scurt, de a deschide ochii catolicilor, (iar rezultatul va fi că – n.tr.) în 50 de ani toți vom gândi și vom crede la fel. În acest mod, unirea dorită de mult se va împlini de la sine, fără să mai fie necesar să se treacă de la o religie la alta; nimănui nu-i va mai veni în minte să-l înjure pe celălalt că este papistaș, luteran, calvin, unitarian. Nu va avea importanță ce anume (adică ce credință – n.tr.) vom avea; doar buni cetățeni și creștini evlavioși trebuie să fim, fiecare dintre noi sub episcopul său, dintre care unul va avea soție, iar celălalt nu, însă toți împreună sub cărmuirea monarhului" (*Ibidem*, p. 52).

În toate cele trei scrisori se pot citi cuvinte (uneori chiar exagerate) de dispreț referitoare la clericii catolici, în special din cauza a ceea ce considera el fanatismul cu care îi atacau din amvon pe protestanți. Interesantă pentru Istoria Bisericii Române este și afirmația lui Sulzer despre episcopul ortodox de Timișoara: "Frumoasa Timișoară este pustie, astfel că mândrul ungar poate acum, mângâindu-și mustața, să poarte sabia lungă pe străzile late de acolo, iar pe parchetul frumos lustruit al casei de țară (se referă la clădirea comitatensă – n.n.) poate cât dorește să zgârie cu pintenul de la cizmă stema sa nobiliară. Așa arată acum Timișoara și mareața, așa-numita, clădire comitatensă. Despre oameni nimic; doar un episcop schismatic supus (din punct de vedere administrativ – n.n.) episcopului catolic care depinde, la rândul său, de un consilier și care totodată se află din toate punctele de vedere în inferioritate față de episcopul ortodox" (*Ibidem*, p. 6)²².

Sulzer își exprimă revolta și cu privire la sistemul de învățământ din Imperiu, în special cu privire la Universitatea din Viena, sistem caracterizat a fi despotic, impregnat de clientelism și nepotism: "Despotismul nu poate conviețui cu științele. Din acest motiv se și gândește (în Universitatea din Viena – n.tr.) după norme prescrise sau după cum poruncește directorul sau după cum gândește el sau, mai degrabă, cum pare că gândește. A merge mai departe e periculos. În acest fel, dascălul austriac devine o mașină trasă de o sârmă, o mașină care nu gândește pentru sine, care nu are voie să gândească; de aceea și sunt universitățile noastre, luate în totalitate, cele mai neînsemnate din întreaga Germanie (...). Un om din oricare domeniu științific poate fi la Înalta Școală de la Viena un profesor de neprețuit, deoarece abia poate fi folositor într-o altă școală" (*Ibidem*, p. 102 și 107). Aceste cuvinte au și încărcătură subiectivă, din cauza imposibilității sale de a ocupa funcția de profesor la Universitatea din Freiburg.

Nu este deci de mirare că aceste trei scrisori publicate au determinat apariția a două răspunsuri în anul 1783, ambele anonime, anume: *Herrn Gideon Szolga Anmerkungen über Herrn F. J. S. litterarische Reise in so weit sie Ungarn betrifft* ("Observațiile lui Gideon Szolga despre Călătoria literară a Domnului F. J. Sulzer, în ceea ce privește Ungaria"), 1783, s.l., 79 p. și *Der irrende Don Quirot oder Beilage zu Sulzers littärarische Reise* ("Don Quirotte cel nebun sau adaos la Călătoria literară a lui Sulzer"), 1783, s.l. Conform lui Trausch, autorul primului răspuns este vestitul istoric maghiar Georg Pray²³. Acesta îl caracterizează pe

22. Ne mirăm de unde a primit Sulzer informația greșită despre o subordonare, chiar și administrativă, a episcopului ortodox de Timișoara (la începutul anului 1781 Moise Putnic) față de episcopul romano-catolic.

23. Trausch, *op. cit.*, p. 345.

Sulzer ca fiind "certăreț (zänksüchtig), care nu se poate nicăieri împăca cu vecinii" (*Herrn Gideon Szolga Anmerkungen...*, p. 5). Pray își exprimă indignarea pentru afirmațiile (considerate atacuri) ale lui Sulzer cu privire la națiunea maghiară. Ca răspuns la expresiile anticlericale și anticatolice ale lui Sulzer, Pray îl îndeamnă pe acesta să reia citirea catehismului pentru copii, exprimându-și convingerea că "și un turc ba chiar și un renegat, ar scrie cu mai mult bun simț despre sultanii, muftii și dervișii săi" decât căpitanul austriac despre ierarhia catolică, cerând aducerea lui Sulzer înaintea justiției (*Ibidem*, p. 32, 79 și 67).

Observații cu privire la lucrarea *Istoria Daciei transalpine*. În introducerea masivei sale lucrări, Sulzer arată că a fost îndemnat să publice descrierea geografică și istorică a Țărilor Române de o serie de profesori din Germania și Ungaria, dat fiind faptul că, până în acel moment, cei dornici să cunoască istoria și modul de administrare al statelor românești nu aveau la îndemână decât foarte puține lucrări, cea mai importantă fiind *Descrierea Moldovei*, scrisă de Cantemir (vol. I, p. II).

Această parte geografică cuprinde, în primul volum, date generale despre vecini și granițe, despre climă, faună, floră; apoi enumerarea și descrierea vestigiilor păstrate din epoca romană, precum și descrierea detaliată a râurilor, munților și localităților din acea epocă din cele două Țări Românești. Cu acest prilej sunt enumerate și descrise toate clădirile de piatră existente în sate, precum și cele mai importante din orașe, punându-se accent pe mănăstiri și conace boierești. Pentru orientare, Sulzer a inclus în primul volum și hărțile celor două Principate, precum și cele ale capitalelor Iași și București.

În vol. II, Sulzer se ocupă cu problema originii poporului român și a naționalităților conlocuitoare (turci, tătari, greci, sași, unguri, sârbi, ruteni, armeni, țigani și evrei). Tot în acest volum, între p. 151-269, include și a doua Gramatică românească tipărită (după aceea a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viena, 1780). În continuare, descrie obiceiurile religioase și "profane" (adică portul și jocurile populare, modul de alimentație și vestimentație), precum și trăsăturile de caracter ale românilor. Tot în acest volum realizează un studiu despre muzica populară a românilor, grecilor și turcilor, tipărind, spre exemplificare, și cinci partituri.

Al treilea volum este o descriere a administrației și a stării culturale a celor două state românești extracarpatică, prezentând nivelul dezvoltării diferitelor științe și a învățământului (oferă cititorilor în original și în traducere germană mai multe poezii populare românești, ba chiar și psalmi în versuri, prelucrați de Teodor Corbea), dregătoriile locale și centrale, administrația judecătorească, starea armatei, ceremonialul de curte, administrația financiară (cu prezentarea bilanțului bugetar), starea meșteșugurilor și a comerțului, starea Bisericii Ortodoxe, dar și a celei Catolice și Protestante (cu o istorie a Episcopiiilor acestor culte).

Din lucrare se pot extrage anumite completări la biografia căpitanului și istoricului amator Franz Joseph Sulzer. În 1776 a îndeplinit, la rugămintea lui Ipsilanti, o misiune secretă pe lângă domnitorul moldovean Grigore III Ghica (1774-1777), fapt care i-a facilitat obținerea unui permis de liberă trecere prin Moldova și scutire de plata hranei și a poștei (vol. II, p. 366; vol. III, p. 79). Sulzer

nu oferă amănunte despre obiectul misiunii, afirmând doar că relațiile dintre cei doi domni nu erau tocmai bune. Totodată, Sulzer afirmă că încă înainte să pornească în acea misiune diplomatică la Iași; Ipsilanti i-a făcut propunerea de a intra în serviciul domniei, în calitate de profesor de Filosofie și Drept, cu asigurarea că va putea preda la școala domnească, reorganizată prin hrisovul din ianuarie 1776. Tot cu acel prilej, Ipsilanti i-a solicitat redactarea unui nou cod penal. Sulzer afirmă în continuare că Ipsilanti i-ar fi cerut însă și un alt serviciu. Nici referitor la această misiune nu prezintă amănunte, arătând doar că "orice patriot ar trebui să o deteste", fapt pentru care el a refuzat să o îndeplinească. Din acest motiv, după întoarcerea de la Iași, Sulzer a fost autorizat să predea cursuri de drept natural, doar pentru scurt timp însă (căci elevii săi au fost împiedicați ulterior să-l audieze). Codul penal a apărut în anul 1780, dar fără contribuția lui Sulzer (vol. III, p. 80-81).

Totuși, faptul că a predat cursuri la București și că i s-a cerut să redacteze codul penal a nemulțumit multă lume dincoace de Carpați, Sulzer arătând că anumiți oameni respectabili din orașele vecine (probabil Brașov și Sibiu) l-au acuzat de trădare de patrie. În lucrare, Sulzer se dezvinovățește în fața opiniei publice din Imperiul habsburgic, arătând că intenția sa a fost ca "într-o așa frumoasă parte a Europei să predea dreptul și să alcătuiască o carte de legi, prin care să aducă fericirea atâtor nefericiți". Sulzer întreabă dacă nu este cumva mai bine să ai ca vecin un stat în care există legalitate și în care viețuiește un popor educat, moral și virtuos, iluminat prin științe și obligat prin legi la un asemenea comprotament, decât un popor care, din cauza nevoilor, a lipsei legilor și a științelor, își încalcă cuvântul și alianțele politice. Sulzer își exprimă fericirea că a putut contribui la progresul învățământului din București și întreabă din nou "Faci rău patriei dacă aduci altuia și altundeva un mai mare folos?". Și continuă apoi afirmând că la toate acuzațiile care i se aduc, poate răspunde că are "vina unui om cinstit", că tot ceea ce a făcut a făcut din inimă, fără să ceară o răsplată anume, deoarece la sfârșitul perioadei în care a funcționat ca profesor la București, a primit doar jumătate din salariul promis inițial, ba chiar mai mult, că el însuși a contribuit cu mai multe mii de florini din averea sa personală pentru realizarea țelului pe care l-a dorit (vol. II, p. 93-95).

În timpul în care s-a aflat la București, a primit însărcinarea să redacteze un referat în care să-și expună părerile despre metodele de revigorare a comerțului dintre Imperiul habsburgic și Imperiul otoman, dar în special cu Țările Române, iar în al doilea rând, despre sarcinile pe care ar trebui să le îndeplinească un consul în cele două Principate. Propunerea trimiterii de către Curtea Habsburgică a unui consul la București fusese făcută chiar de domnitorul Ipsilanti, acesta considerând că un asemenea diplomat ar putea să-i reprezinte mai cu folos pe cetățenii țărilor Coroanei Habsburgice, aflați în Principatele Române (vol. III, p. 438-39). Sulzer și-a împărțit raportul în nouă capitole: 1) știri despre comerț; 2) cercetări și informații pentru vremuri de război; 3) informații despre situația politică; 4) date despre ciumă; 5) libertățile supușilor Imperiului habsburgic; 6) libertățile clericilor catolici; 7) căraușii sau transportatorii de marfă din Brașov; 8) mocanii ardeleni aflați cu turmele în Țara Românească și 9) refugiații ardeleni sau

"ungurenii" din Țara Românească (vol. III, p. 440-449). Arată că un viitor consul austriac în Principate trebuia să cunoască mai întâi limbile română, franceză și italiană, apoi să dețină cunoștințe de contabilitate, drept și comerț, dar și cunoștințe despre obiceiurile și mentalitățile românilor (vol. III, p. 481). Este posibil ca această operă în trei volume să fie un raport mai extins cu privire la realitățile românești. Este însă o certitudine faptul că motivul acestei opere a fost și atragerea atenției opiniei publice și a Curții asupra sa, pentru a fi numit în postul de consul²⁴. Îndemnul adresat Curții de a cuceri în viitor cele două Principate Dunărene (vol. III, p. 417-419 și 702-703), precum și o poezie în cinstea lui Iosif II (vol. III, p. 482-483) dovedesc patriotismul său și loialitatea sa față de Curtea Habsburgică.

În orice caz, oricare va fi fost scopul redactării acestei lucrări, ea este un izvor nesecat de știri despre cele două țări românești extracarpatiche. Este, așa cum arată și *Enciclopedia Română* editată de Societatea ASTRA, "o operă clasică pentru istoria noastră", care "îmbrățișează toate manifestările vieții poporului român, istoria, geografia, etnografia, limba și literatura"²⁵.

Două au fost preocupările esențiale ale căpitanului austriac Franz Joseph Sulzer, atunci când a redat această lucrare: 1. să analizeze originea poporului român; 2. să explice starea de înapoiere culturală și economică în care se găseau Principatele Dunărene la acea dată. Toate celelalte știri și amănunte din viața și organizarea Statelor Dunărene sunt folosite ca argumente în dezvoltarea acestor teme.

Tocmai de aceea, în capitolul destinat originii poporului român (vol. II, p. 1-62), autorul dă doar anumite date istorice și trasează liniile generale ale demonstrației sale, ca apoi să revină aproape în toate celelalte capitole cu încercări de argumentare.

Pe scurt, teza lui Sulzer despre originile poporului român (teză despre care la un moment dat afirmă că este o părere personală, la care a ajuns singur, necitind-o din altă parte – vol. II, p. 284) este următoarea:

1. Românii au o dublă origine, romano-slavă, primul element fiind preponderent ("Eu nu le contest românilor originea lor romană (...), este chiar foarte probabil ca românii să provină din sânge roman. Dar au și obiceiuri slave, cuvinte slave în limba lor, ba chiar mai multe decât își închipuie aceia care au scris despre originea lor" – vol. II, p. 6);

2. Romanii din care se trag românii nu sunt latini din Italia, ci traci peste care s-au așezat coloniști din toate părțile imperiului și care au folosit latina ca limbă de circulație (vol. II, p. 54);

3. Aurelian a strămutat în Moesia pe toți locuitorii din Dacia Traiană (vol. II, p. 8);

4. Slavii, după ce au trecut Dunărea, au dat peste o populație romanică (se face referire la cronica preotului din Diocleea) (vol. II, p. 47);

5. În urma conviețuirii dintre romanici și slavi, dar mai ales prin căsătorii, romanicii au asimilat numeroase cuvinte slave. Astfel, românii nu sunt laici curați (vol. II, p. 58-63);

24. Acest lucru este recunoscut de Sulzer chiar în scrisorile răpite și publicate fără știrea lui în 1782 (despre care va fi vorba mai jos).

25. *Enciclopedia Română*, editată de Societatea ASTRA, vol. III, Sibiu, 1904, p. 1042.

6. Anul 1166 este prima atestare documentară a românilor la nord de Dunăre (cu ocazia campaniei militare a împăratului Manuil I Comnenul împotriva Ungariei) (vol. II, p. 8-9). Într-un alt loc însă, Sulzer consideră drept certitudine faptul că înainte de secolul al XI-lea nu au locuit români la nord de Dunăre (vol. III, p. 487), ceea ce lasă impresia că Sulzer crede că începutul migrării românilor la nordul fluviului ar fi început încă din secolul al XI-lea;

7. Diploma Ioaniților din anul 1247 este prima mențiune a unor cnezate românești la nord de Dunăre. După marea invazie tătară din 1241, regele Bela IV a permis, conform părerii lui Sulzer, ca anumiți români din Balcani să colonizeze Regatul ungar depopulat din cauza tătarilor. Documentele interne maghiare tac în această privință, deoarece interesul primordial al conducerii Ungariei ar fi fost repopularea părții centrale a Regatului Ungariei, în timp ce Țările Române ar fi fost lăsate pe seama Ioaniților și a românilor, ca aceștia să apere Ungaria în calitate de grăniceri (vol. II, p. 24-28).
Sulzer a adus trei argumente pentru susținerea tezei sale:

1. *Situația românilor din Transilvania.* Sulzer prezintă cu acest prilej realitățile ardelenice din acea epocă: "Numai românul singur nu are libertatea conștiinței, nici drept la cetățenie și nici proprietate; cu atât mai puțin are acces spre funcții publice. Numai el singur nu poate să-și ridice capul din praful în care îl afundă alții" (vol. II, p. 13-14). Sulzer arată în continuare că mândria națională nedreaptă a unora putea avea ca urmare faptul că un incapabil ("cel mai din urmă om") putea accede la funcții doar pentru că aparținea respectivei națiuni, în timp ce alți oameni, cu toate că erau capabili, nu li se permitea acest lucru, deoarece aparțineau altei națiuni. Căpitanul austriac este intrigat că unii locuitori ai Transilvaniei duceau disprețul la adresa românilor atât de departe, încât nu permiteau nici chiar soției banului Craiovei (deci celui mai înalt dregător din Țara Românească) să meargă pe trotuar. Consideră mai mult decât urât faptul că judecătorii ardeleni cereau ca o anumită lege să rămână în vigoare tocmai pentru că cel care se împotriva nu era altceva decât un *Bloch*, adică un valah.

Această situație deplorabilă a românilor din Ardeal este explicată de Sulzer prin aceea că românii ar fi venit ulterior în Transilvania, după sosirea celorlalte etnii;

2. *Credința ortodoxă a românilor.* De unde au putut românii să fie ortodocși, dacă nu la sud de Dunăre, se întreabă Sulzer (vol. II, p. 19-20). De asemenea, atașamentul poporului român față de Ortodoxie ar avea, în concepția lui Sulzer, o explicație tot în formarea poporului român la sud de Dunăre, unde ar fi îmbrățișat, prin bulgari, Ortodoxia (vol. II, p. 284).

3. *Limba română.* Afirmă că latina din care s-a format limba română a fost latina vulgară din Balcani, așa cum a putut fi ea vorbită de traci și de ceilalți coloniști. Elementele slave nu au putut intra în limba română decât la sud de Dunăre, deoarece la nord, conform opiniei lui Sulzer nu au mai existat slavi. Comparând dialectul daco-roman cu cel macedoromân, Sulzer consideră că, inițial, românii de la nord de Dunăre au fost același popor cu românii de la sud de Dunăre, dar că daco-românii au migrat mai târziu din

sudul Dunării pe actualul teritoriu românesc. În acest sens, părerea lui Sulzer diferă de aceea a istoricului german Thunmann, care credea că a existat o migrație inversă, anume a aromânilor de la nord spre sud (vol. II, p. 33). Totodată, Sulzer se întreabă de ce nu există în limba română nici o urmă din timpul migrațiilor.

Reamintesc faptul că această teză "imigraționistă" a fost considerată de Sulzer drept o părere personală, o nouă contribuție în cercetările privind originea poporului român. În expunerea argumentelor sale, îi citează pe alți doi istorici, pe care îi combate: Johann Thunmann și Samuil Micu. Thunmann a fost primul istoric străin (profesor la Halle, în Germania) care s-a ocupat de istoria românilor, în special a celor din Macedonia și Albania, în lucrarea *Untersuchungen über die Geschichte des östlichen europäischen Völker* (Cercetări cu privire la istoria popoarelor este europene), Leipzig, 1774²⁶. Chiar la începutul capitolului despre originea românilor, Sulzer redă un fragment din lucrarea acestui istoric: "Pentru noi europenii occidentali, nu există în aceste părți din lumea în care locuim popoare mai necunoscute în ceea ce privește originea, istoria, limba decât albanezii și românii; și totuși sunt popoare importante, pe care oricare cercetător de istorie ar trebui să dorească să le cunoască și să umple astfel o mare lacună în istoria mai veche și mai nouă a Europei. Dar ele nu mai joacă azi nici un rol important, ele sunt popoare supuse, sunt nefericite, iar istoricul este desecori tot atât de nedrept, ca și omul comun, el disprețuiește pe acela care nu este fericit" (vol. II, p. 4).

Sulzer trece în revistă diversele păreri emise de cercetătorii din epoca sa cu privire la originea românilor: "Românii sunt când volohii lui Nestor, deci o seminție bulgaro-ungară, când slavi, când traci, când doar romani" (vol. II, p. 5). Există convingerea, în epoca respectivă, că volohii pomeniți în "Cronica lui Nestor" erau de fapt bulgarii de mai târziu. Chiar și Thunmann considerase la început că acei volohi erau bulgari și deci că românii erau bulgari (vol. II, p. 42-43). Ulterior, Thunmann și-a revizuit concepția, afirmând că poporul român s-a format la nord de Dunăre, din traci romanizați. Concluzia lui Sulzer cu privire la originea românilor era următoarea: "Românii nu sunt asiatici, nu sunt un popor ugric sau bulgar. Ei s-au format în Moesia, Tracia și împrejurimi, nu în Dacia (...) Ei au obiceiuri romane, datine romane și limbă romanică, au însă și obiceiuri și limbă și datini slave (...) Nu sunt așadar nici doar slavi, precum nu sunt nici romani curați, ci sunt un amestec din cele două popoare, amestec în care predomină însă elementul roman" (vol. II, p. 53-54). Propunând teza imigraționistă, el l-a combătut pe Thunmann, încercând să anuleze toate dovezile istorice aduse de acesta în favoarea teoriei formării poporului român la nord de marele fluviu.

Referirile lui Samuil Micu sunt foarte numeroase. Este extrem de interesant faptul că Sulzer nu intră în polemică cu vestitul iluminist ardelean în această chestiune. Obiectul polemicilor este mai vast. Sulzer și Samuil Micu se cunoșteau personal. Sulzer i-a procurat lui Samuil Micu Letopisețul lui Miron Costin (vol. III, p. 156), primind însă, spre lecturare, manuscrisul lucrării *Brevis historica notitia originis et progressu nationis Daco-Romanae*, terminată în anul 1778 și care a rămas până azi în cea mai mare parte inedit (vol. II, p. 491). După ce a luat astfel

26. *Enciclopedia Română*, vol. III, p. 1093.

la cunoștință afirmațiile lui Micu, Sulzer a criticat foarte des părerile acestuia, uneori chiar satirizându-le. Dar care sunt problemele în care cei doi au fost în dezacord?

1. În ceea ce privește situația românilor ardeleni, Sulzer afirmă că nobilii români care și-au păstrat autonomia în Țara Făgărașului și în cea a Hațegului au fost înnoșilați de principii ardeleni la sfârșitul Evului Mediu, respingând ideile lui Samuil Micu despre vechimea nobililor români (vol. II, p. 15-16);

2. Sulzer contrazice afirmația lui Samuil Micu despre o primă încreștinare a ungarilor în ritul bizantin (vol. II, p. 283);

3. El nu este de acord cu afirmația lui Samuil Micu, conform căreia episcopii Tcofil al Goției, Teotim și Ulfila au fost primii episcopi români (cel dintâi chiar cu sediul în Sarmizegetusa) nici cu aceea potrivit căreia cel mai vechi scaun episcopal de la nord de Dunăre este cel de la Argeș, datând din perioada romană (vol. II, p. 271-277; vol. III, p. 486-487);

4. De asemenea, Sulzer respinge categoric pretențiile lui Samuil Micu despre originea exclusiv romană a poporului român. Învățatul ardelean își argumenta teza și prin analiza obiceiurilor populare și a superstițiilor românești. Însă Sulzer, pe parcursul mai multor pagini (vol. II, capitolele despre obiceiurile religioase și profane), îl satirizează de-a dreptul pe Samuil Micu, dar fără să-l nominalizeze, ci referindu-se doar la "autorul manuscrisului deja citat". Sulzer recunoaște posibilitatea ca aceste obiceiuri să aibă origine romană, dar nu acceptă ca ele să fie folosite drept argumente pentru dovedirea romanității, afirmând că și alte popoare europene au datini asemănătoare, fără să fie însă de origine romană. Referitor la superstiții, căpitanul austriac continuă: "O istorie completă a tuturor superstițiilor românești ar fi o istorie a superstițiilor tuturor națiunilor. Nu am găsit la români nici o superstiție, despre care să nu existe urme la alte popoare, aceasta însă într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de gradul de cultură și de iluminare a respectivelor popoare" (vol. II, p. 339). Cauza regăsirii aceluiași superstiții la toate popoarele europene, consideră istoricul austriac, este fondul ancestral indo-european al acestora;

5. Sulzer respinge ideea că limba slavonă a fost introdusă în Biserica românească doar după cucerirea turcească, așa cum afirma Samuil Micu (vol. III, p. 493-494).

6. Totodată, Samuil Micu afirmă că românii au fost "catolici" până la sosirea turcilor, depinzând de episcopii latini ai Milcoviei și ai Argeșului. Sulzer consideră însă că românii au fost ortodocși de la bun început, depinzând de episcopii de la sud de Dunăre (deoarece episcopii latini din teritoriile extracarpatiche au avut jurisdicție doar asupra credincioșilor catolici stabiliți pe acele teritorii) (vol. III, p. 493-94);

7. De asemenea, Sulzer respinge și o altă idee a lui Samuil Micu, aceea că românii ar fi dorit cu ardoare, după adoptarea ritului bizantin, să revină la vechile obiceiuri romane și la Unirea cu Biserica Romei, răspunzând că toate luptele românilor ardeleni pentru apărarea Ortodoxiei numai semn al dragostei pentru Roma nu pot fi considerate: "Ce nu s-a încercat și întreprins ca

această unire (cu Biserica Romei – n. tr.) să fie realizată? Românii care s-au unit au fost ridicați în anul 1744 la rangul unei națiuni recunoscute, fiind făcuți egali cu catolicii. Și-au obținut libertățile, bisericile, episcopii și dreptul de a ocupa demnități publice, ca și catolicii. Celorlalți li s-au luat toate acestea. Dar totul a fost în zadar". Amintește, de asemenea, răscoala lui Sofronie, necesitatea de a se recunoaște în sfârșit de către Curtea de la Viena existența ortodocșilor în Transilvania, precum și dreptul acestora la un episcop de legea lor. "Aceasta consider însă o iubire rea pentru unire și pentru romani, nu-i așa?" (vol. III, p. 494-95). Iar într-un alt loc afirmă: "cu greu se poate aștepta o unire generală și de durată a tuturor românilor dacici cu Biserica Romano-Catolică" (vol. II, p. 281-82);

8. Un alt motiv de polemică cu Samuil Micu îl constituie gramatica românească, Sulzer afirmând că autorii gramaticii redactată în limba latină și tipărită la Viena în 1780, au atentat asupra limbii române, prin folosirea ortografiei etimologice. Sulzer dă o întreagă listă de cuvinte care, citite astfel cum erau ele scrise în Gramatica lui Samuil Micu, nu au nici un înțeles în limba română (vol. II, p. 152-155). Respingând lucrarea lui Samuil Micu, Sulzer îl laudă astfel pe Dimitrie Eustatievici, autorul primei Gramatici românești: "un om de cel mai bun caracter și un cunoscător al celor mai multe limbi europene, mai ales al celor slave", care "a fixat regulile limbii române și a dovedit prietenie, înmânându-mi manuscrisul său" (*Ibidem*). În acest fel, se poate afirma că eforturile dascălului român ortodox din sudul Transilvaniei au dat roade, el putând fi considerat chiar coautor al capitolului referitor la gramatica limbii române, din întinsa lucrare scrisă de Sulzer.

A doua idee care străbate ca un fir roșu cele trei volume ale căpitanului de origine elvețiană, intrat în serviciul Habsburgilor, este căutarea explicației pentru starea jalnică în care se găseau la acea dată Principatele Române. Potrivit lui Sulzer, această situație provine din constituția despotică a acestor state. Pe parcursul întregii opere a dat exemple ale acestui despotism. Toate trăsăturile negative de caracter, pe care autorii (printre care chiar și Cantemir) le atribuiă românilor sunt, în opinia lui Sulzer, o dovadă a pericolului pe care îl constituia despotismul pentru schimbarea în rău a comportamentului uman.

Sulzer afirmă însă că acești autori nu au putut fi obiectivi, necunoscând bine poporul român (fie că au stat prea puțin timp în Țările Române, fie că nu au trecut prin toate provinciile românești) (vol. II, p. 340-341). Analizează trăsăturile pozitive și cele negative de caracter. Compară de asemenea diferite provincii: "Doar nu se poate cere ca românul din provinciile imperiale să gândească și să acționeze tot la fel ca acela care suspină și suferă sub jugul turcilor și al grecilor de dincolo de Carpați. Chiar și limba și portul au suferit de-a lungul timpului schimbări remarcabile în aceste provincii deosebite, despărțite de munți. Și atunci cum să nu aibă forma de guvernământ o influență și mai puternică asupra datinilor? (...) Nu doar timpul, izolarea provinciilor și constituția statului au contribuit la diferențierea caracterului și al obiceiurilor românilor; fiecare nou principe, apoi un război fericit sau nefericit dus împotriva Porții, sau o răscoală, ba chiar și împrejurări de mai mică importanță stabilesc și schimbă modul de comportament și

de gândire a românilor, de aici urmând faptul că niciodată caracterul lor nu este stabil, ci întotdeauna duplicitar, nestatornic, șovăielnic și, ca să zicem așa, în funcție de moment" (vol. II, p. 341-42).

Toți călătorii care treceau prin Țările Române evocau starea culturală jalnică în care se aflau locuitorii. Sulzer arată cauza: "Nici un ziar măcar nu se poate comanda (...) Boierul ar putea deveni prea deștept și mult mai greu de supus dacă ar afla ce se petrece în restul lumii. Despotul e chinuit tot timpul de teamă și apoi de suspiciune, două patimi nenorocite, fiecare din ele fiind deopotrivă cauză și efect. Chiar și gândul este prea mult: să știe supușii că, sub o conducere blândă, în statele vecine, ei ar fi mai bine apărați și mai puțin asupriți" (vol. III, p. 45-46). Din acest motiv, cultura nu era promovată de principi. În școlile domnești se preda istorie bizantină (plină de intrigi) și romane ușoare, și nu lucrări sistematice de morală, drept, filosofie sau științe exacte. Nu e de mirare atunci că cele două principate sunt, în opinia lui Sulzer, "state ale neștiinței și ale superstițiilor, unde se citește puțin și nu se gândește deloc" (*Ibidem*).

Și totuși, Sulzer apreciază talentul românesc: "Am afirmat mai sus că românii nu au ajuns departe în nici o ramură a științei; însă am arătat și că au inteligență, umor și că au înainte de toate talent. Spun și mai mult: ba chiar au și geniu. Iar dacă nu-și pun inteligența la lucru în domeniul științelor, aceasta se datorează faptului că nu au motive să se străduiască în acest sens și că forma de guvernământ nu le oferă nici libertatea și nici liniștea necesară pentru dezvoltarea lor" (vol. III, p. 83-84).

Căpitanul austriac ține să arate că existau o serie de învățați străini, mai ales greci, care au încercat să contribuie la dezvoltarea stării culturale a clasei boierești. Îi numește însă "lumini străine" care "au fost opacizate imediat de aburii urât mirositori emiși de despotism". (vol. III p. 49).

Sulzer analizează domniile fanariote, făcând însă și o incursiune în istoria celor două Principate Dunărene. Arată că situația din acel timp data doar de câteva generații, după instalarea domniilor fanariote. Până la începutul secolului al XVIII-lea, continuă Sulzer, statele românești extracarpătice au avut un regim de stări, domnitorii fiind aleși de acestea, chiar dacă au existat și momente când turcii au intervenit direct în politica internă a celor două state (vol. III, p. 90-93). În secolul al XVIII-lea, domnitorii au devenit doar funcționari otomani, sultanul alegând pentru aceste posturi greci corupți din Fanar. Este descris tot zbulciumul plin de deșertăciune al fanarioților care se împrumutau pentru a ajunge domni în cele două țări, știind că poate nici nu vor dispune de timpul necesar să-și recupereze banii. Sulzer îi consideră pe acești domni fanarioți mai nefericiți decât pe cei din urmă supuși ai lor (vol. III, p. 94-100).

Domnii pământeni au avut grijă de statele lor. Astfel, Matei Basarab "a fost un om care a dorit să dea țării sale siguranță, liniște și fericire, prin legi care să nu mai fie modificate", tipărind "Pravila Mare" din 1652. Urmașii săi direcți au respectat-o, însă o dată cu suirea pe tron a domnilor fanarioți, aceasta a căzut în uitare, astfel că Sulzer, în întreaga perioadă petrecută în Țările Române, nu a auzit pomenindu-se niciodată această pravilă, ea fiind cunoscută mai bine de juriștii ardeleni și unguri, decât de boierii din Țara Românească. Domnii fanarioți nu erau

deloc interesați de fericirea țării, din moment ce chiar propria lor fericire depindea de funcționari din Constantinopol (vol. III, p. 72).

În acest mod, în locul legalității s-a instalat arbitrariul. "Într-un stat despot, totul depinde de timp și de împrejurări" (vol. III, p. 95). Acest despotism a avut consecințe nefaste asupra caracterului poporului român.

Numeroși autori au scris că românii erau leneși. Și Sulzer repetă acest lucru, considerând însă că teritoriile extracarpătice fac parte, din punct de vedere geografic, dar mai ales constituțional, din lumea Orientului, unde "oamenii sunt sclavi naturali și, prin aceasta, dușmani naturali ai fiecărei munci care nu are ca scop realizarea interesului lor personal și de moment (...) Hărnicia lor nu este nimic altceva decât un interes personal și de moment, având drept țel ocuparea unei funcții" (vol. III, p. 84).

Referindu-se la afirmațiile multor istorici și geografi apuseni care acuzau poporul român de hoție și crimă, Sulzer arată că românii nu au nici o aplecare spre crimă, ci doar spre tâlhării sau hoții mărunte, dar că și acestea încetează atunci când sunt pedepsite pe măsură (vol. II, p. 342-44). Dar tot referitor la hoție, Sulzer continuă: "precum fură românul de rând, așa înșeală dregătorul, poate ispitit de stăpânii săi greci și invitat spre aceasta de constituția turcească" (vol. II, p. 364). Iar în ceea ce privește judecarea răufăcătorilor, Sulzer constată că aceasta se făcea în funcție de poziția socială și de mita plătită dregătorului însărcinat cu actul judecătoresc (vol. III, p. 231). Țăranul era întotdeauna pedepsit, în timp ce boierul scăpa de fiecare dată (vol. III, p. 210-211). Și dările erau plătite doar de poporul de rând și de micii boieri, înalții dregători nefiind niciodată constrânși de domnitor la plata acestora (vol. II, p. 347). Doar în caz de trădare putea marele boier să se aștepte la pedeapsa domnească (vol. III, p. 210-211).

Precum la "veneticii" greci, așa și la boierii români, prima dorință era aceea de câștig fără scrupule, egoismul și interesul. Chiar și ospitalitatea de care dădeau dovadă boierii era falsă, deoarece nu era dezinteresată, având scopul de a înșela pe străin și de a atinge, în acest fel, un scop personal (vol. II, p. 361). Boierii erau "oameni care nu știu să-și câștige banii prin osteneală sau hărnicie, ci numai prin noroc și șantaj" (vol. II, p. 399), ceea ce explica popularitatea în rândul clasei boierești a jocurilor de cărți, la care nu puțini erau cei care își puneau în joc întreaga avere, în speranța unui câștig rapid și hazardat.

Sulzer îi judecă aspru doar pe boieri, arătând că "există mulți oameni de rând cu inimă bună, săritori să ajute, ba chiar și drepti și loiali. Numai că aceste calități care ies atât de rar în evidență (...) ar lipsi mai puțin dacă oamenii nu ar fi obligați și ei la acte de înșelătorie, datorită jugului asupritor al turcilor și grecilor, și dacă aceștia din urmă nu le-ar da zi de zi exemplu în acest sens" (vol. II, p. 365). Sulzer descrie numeroase cazuri în care a beneficiat de ospitalitatea adevărată și dezinteresată a oamenilor simpli din popor.

Existau însă și boieri învățați care sufereau din cauza stării în care se aflau Principatele Române și care conștientizau cauzele acestei situații. Sulzer redă, în acest sens, două maxime considerate de acești oameni responsabili drept "legi fundamentale în constituția Țărilor Române": *Aut capantur, aut capant* și *Aut in aula, aut in caula*, concluzionând că "acolo unde nu există legalitate și dreptate,

trebuie să ai o dregătorie și autoritate, dacă nu vrei să fii aruncat la porcii din coteț" (vol. III, p. 83).

Cea mai clară și mai profundă prezentare a situației în care se aflau Principatele Române este făcută de istoricul austriac chiar în introducerea la opera sa. Citându-l pe Voltaire, afirmă că nimic nu are mai mare probabilitate în această lume decât viciile și că aceste vicii trebuie dovedite și conștientizate. În toate țările și în toate părțile globului există vicii. Toți oamenii au vicii, uneori aceste vicii par a avea drept cauză dorința de săvârșire a binelui și a virtuților. Viciile trebuie stăvilite prin legi, astfel ca virtuțile să dobândească nume, prestanță și autoritate. Acest lucru se întâmplă în statele morale. Există însă state despotice, în care legalitatea este batjocorită în mod public. Exemple ar fi Roma Antică, stăpânită de Nero, dar și "Dacia transalpină, unde nici religia, nici legile și nici științele nu apără de vicii, unde șantajul, hoția și înșelătoria și-au pierdut numele și sensul adevărat, primindu-l pe acela de a câștiga" (vol. I, p. X). Aici Sulzer face o analiză lexicală, redând în textul original atât cuvântul românesc *a câștiga*, cât și pe cel german *gewinnen*. Ori cuvântul german este într-adevăr traducerea verbului românesc, însă doar în sensul de a câștiga un concurs sau a câștiga la cărți. Pentru sensul de a câștiga bani pentru muncă, germanii folosesc cuvântul *verdienen*, adică *a merita*, înrudit cu *dienen* (= a sluji).

Reflecții despre regimul despotice de guvernământ se găsesc și în ultimul capitol. Sulzer afirmă că toate comparațiile făcute între Principatele Dunărene și statele apusene au scopul de a-i scuza pe români de starea în care se aflau, fiind victime ale regimului despotice (vol. III, p. 685). Căpitanul austriac este convins că "toți oamenii se aseamănă în toate țările și în toate timpurile. Cei bătrâni nu erau mai virtuțoși decât suntem noi acum, iar noi nu suntem mai buni decât sunt românii, exceptând faptul că legile și educația ne fac mai buni. Peste tot există oameni buni și oameni răi, judecători și funcționari cinstiți, dar și interesați" (vol. III, p. 195).

Sulzer deplânge cele două Principate Dunărene, considerând că, din punctul de vedere al omului simplu, despotismul de aici era mai constrângător chiar decât cel din teritoriile sud-dunărene, administrate direct de oficialii otomani, deoarece acolo exista "un sultan și un pașă, pe când românii aveau în boieri 99 de despoți, iar cu domnul 100" (vol. III, p. 704). Iar lenea, hoția, înșelătoria de care era acuzat poporul român în atâtea lucrări istorice și geografice nu este altceva decât rezultatul modului despotice și arbitrar de conducere a acestor țări care au "belșug în toate, în minerale, în animale și plante", dar în care poporul de rând geme și este nefericit (vol. III, p. 702).

B. Viața spirituală din Principatele Române Dunărene oglundită în opera lui Sulzer

O atenție deosebită este acordată de Sulzer vieții religioase a românilor din Principatele extracarpatice, aceasta prezentând atât modul de organizare a Bisericilor Ortodoxă, Catolică și Protestantă, dar analizând și religiozitatea poporului, viața liturgică, tradițiile bisericești, precum și superstițiile populare. Deseori, și prin prezentarea acestor obiceiuri religioase, căpitanul austriac continuă polemi-

ca cu Samuil Micu, infirmându-i, de câte ori îi este cu putință, părerea privind continuitatea poporului român la nord de Dunăre, dar mai ales teza originii exclusiv romane a poporului român. De asemenea, altă temă de dispută este istoria veche a creștinismului românesc.

Începuturile creștinismului pe pământ românesc

Pentru început, trebuie remarcat faptul că Sulzer își exprimă mâhnirea pentru slabul interes existent în Principatele Dunărene față de istorie, în special de cea bisericească. Nu a găsit nici o listă a ierarhilor din cele două Principate. Motivul acestei stări de lucruri este, conform opiniei sale, faptul că vechile documente ale celor două țări erau redactate în limba slavonă, necunoscută decât de foarte puțini intelectuali români. De altfel, Sulzer nici nu a fost prea interesat de prezentarea unor asemenea liste cu ierarhi, arătând că mitropoliții și episcopii cei mai importanți vor fi pomeniți în partea a doua (cea istorică) a vastei sale lucrări. Nu putem decât să ne exprimăm părerea de rău pentru faptul că aceste trei volume dedicate istoriei Principatelor Române (probabil cea dintâi sinteză de istorie românească) nu au fost publicate până acum. În cele trei volume ale părții geografice, Sulzer a cuprins doar unele date necesare susținerii poziției sale din disputa cu Samuil Micu.

Aidoma lui Samuil Micu, Sulzer este conștient de vechimea creștinismului românesc: "Nimic nu e mai sigur decât faptul că, atât românii dacici de azi, cât și cuțovlahii, au aparținut religiei creștine încă din primele secole, când încă nu se cunoștea deosebirea dintre Bisericile Răsăriteană și Apuseană" (II, p. 278). Căpitanul austriac știa că Sf. Apostol Pavel a propovăduit în Iliria, Moesia, în timp ce Sf. Andrei a răspândit creștinismul în zona Mării Negre (II, p. 277). Pe de altă parte, bazându-se pe scrierile lui Tertulian și Eusebiu, căpitanul austriac admite chiar și posibilitatea ca o parte din dacii nord-dunăreni să fi fost creștini în momentul în care au fost strămutați de Aurelian la sud de marele fluviu. Sigur este însă faptul, continuă Sulzer, că la sfârșitul secolului al IV-lea, teritoriile sud-dunărene erau aproape în întregime încreștinate, acest fapt datorându-se, în mare parte, și misiunii Sf. Niceta, episcop în orașul Romutia (sic!) (II, p. 278).

În al doilea rând, Sulzer consideră că această populație romanizată din Balcani s-a repăgânizat ca urmare a invaziilor popoarelor migratoare. Este foarte interesant izvorul din care s-a inspirat Sulzer atunci când face această afirmație. În cercetările sale în arhivele Țărilor Române, Sulzer a găsit un manuscris latinesc anonim, redactat însă de un principe fanariot, ca răspuns la o scrisoare a unui intelectual sas din Ardeal (Sulzer îl consideră pe Constantin Mavrocordat drept autor), cu titlul *Illustratio Articulorum quorundam historicorum, rem et historiam Valachorum concernentium*, cuprinzând 14 articole (sau capitole). Se afirmă și aici originea apostolică a creștinismului românesc (însă de la Sf. Pavel, datorită unei legende conform căreia Sf. Pavel ar fi ajuns până la Nămăești, unde nu a găsit pe nimeni, spunând de aceea *Nemo est*), se amintește de scrierile lui Tertulian, Eusebiu, Jordanes, dar și de Sf. Niceta, "apostolul Dacilor". Atât sasul brașovean Stephan Bergler, bibliotecarul lui Constantin Mavrocordat și autorul unei lucrări istorice, păstrată pe atunci într-o mănăstire din Țara Românească, cât și autorul unei istorii a luteranilor din Ardeal, Schmeitzel, l-au influențat pe istoricul ano-

nim de origine princiară, determinându-l să ia în considerare posibilitatea ca, odată cu venirea popoarelor migratoare, românii să fi recăzut în păgânism (III, p. 570-572).

Reîncreștinarea s-a petrecut, conform opiniei lui Sulzer, abia odată cu încreștinarea bulgarilor, ca urmare a propovăduirii ucenicilor Sfinților Chiril și Metodie. Doar în acest mod și-a putut explica Sulzer faptul că românii au adoptat limba slavonă în cult, precum și alfabetul chirilic (II, p. 279-281), el refuzând să accepte părerea lui Samuil Micu despre trecerea românilor la ritul bizantino-slav doar după cucerirea otomană (III, p. 491-494).

Sulzer nu poate fi de acord nici cu afirmația istoricului blăjean că până la "cucerirea otomană" din secolul al XV-lea, românii au fost uniți cu Biserica Romei, aflându-se sub jurisdicția episcopilor catolice de Milcovia, Argeș și Siret: "Părintele Clain și susținătorii săi vor striga: Noi toți am fost uniți și am stat sub păstoria aceluiași episcopi de Argeș și de Milcovia, până am avut nenorocul să devenim prada turcilor. Aceasta o spune în manuscrisul pe care a avut bunăvoința să mi-l dea" (III, p. 491). Sulzer aduce însă drept contraargument scrisoarea papei Grigorie IX din anul 1234, în care se vorbea de pseudoepiscopii greci sub jurisdicția cărora s-au aflat locuitorii români ai ținuturilor sudcarpatice. Pe de altă parte, Sulzer e convins că episcopiile de Argeș și de Milcovia nu au avut sub păstorie decât credincioși catolici imigrați din Transilvania (III, p. 492-494).

O altă problemă dezbătută de Sulzer este aceea a organizării canonice pe teritoriul românesc. Samuil Micu afirmase că aceasta ar data chiar din primele secole creștine, considerându-i pe episcopii Teofil al Goției, pe Teotim al Tomisului și pe Ulfila primii episcopi ai Bisericii românești, cu sediul la Sarmizegetusa (Teofil) și la Argos/Argeș (II, p. 271). Din contră, Sulzer afirmă că începuturile ierarhiei românești ar data doar din epoca medievală, din timpul lui Alexandru cel Bun în Moldova și Radu cel Mare în Țara Românească. Prin urmare, afirmă căpitanul austriac, a existat o perioadă, după admigrarea românilor la nord de Dunăre, în care ei nu au avut ierarhie națională proprie (III, p. 486).

Despre episcopi Teofil și Ulfila, Sulzer afirmă că nu pot fi considerați primii episcopi ai Bisericii românești, deoarece erau goți, nu români (II, p. 274). Existau episcopii în epoca romană, dar acestea erau la sud de Dunăre sau în Scitia Mică, la Tomis.

Iar în ceea ce privește episcopia de la Argeș, Sulzer consideră că Samuil Micu a confundat localitățile Argos din Ahaia cu Argidava de pe râul Argeș (conform lui Sulzer, nu Argidava, ci Hydata s-a aflat pe locul orașului Curtea de Argeș, în timp ce Argidava s-ar fi aflat lângă Pitești) (III, p. 486). Prima episcopie cu sediul la Argeș, conchide căpitanul austriac, a fost înființată abia în anul 1331, fiind însă vorba de o episcopie catolică (II, p. 276).

Samuil Micu consideră de asemenea că un alt episcop al Bisericii Românești a fost Ierotei, cel trimis de la Constantinopol pentru a-i încreștina pe ungurii din Ardeal. Sulzer, pe de o parte, deși susține că problema originii creștinismului maghiar nu are nici o importanță pentru el (II, p. 275), este totuși de părere că nu se poate dovedi originea orientală-bizantină a Bisericii ungurești, această teză fiind promovată de istorici protestanți și uniți (II, p. 283). Sulzer nu poate fi convins de

faptul că Ierotei a avut jurisdicție în Transilvania, deoarece, în acest caz, chiar tezele istoricilor uniți despre vechimea creștinismului românesc nord-dunărean ar fi fost contrazise: din moment ce românii s-au aflat în Transilvania în număr mare, fiind pe deasupra și de religie creștină (așa cum afirmă Micu), de ce ar mai fi fost nevoie de un ierarh trimis de la Constantinopol pentru ca ungurii să fie încreștinați? Românii ar fi putut face acest lucru mult mai eficient (II, p. 275).

Samuil Micu mai susține, pe bună dreptate, că după ce regele Ștefan I cel Sfânt a aderat la ritul latin, episcopii de rit bizantin din Ardeal au fost înlocuiți cu episcopi latini. Totuși, afirmă el mai departe, românii au continuat să fie păstoriți de episcopi de ritul bizantin, hirotoniți de ierarhii români de la Argeș, aceștia dobândind tocmai din acest motiv titulatura de *exarhi ai plaiurilor* (conform II, p. 272). Sulzer respinge toate aceste păreri ale iluministului ardelean, îndoindu-se de faptul că regii unguri ai fi cutezat să înlăture ierarhia răsăriteană din teritoriile extracarpatiche, în care și așa românii săvârșeau acte de rebeliune față de Coroana maghiară. Ori înlăturarea ierarhiei românești de la Argeș și înlocuirea ei cu una de rit latin, ar fi fost un act lipsit de tact din partea regelui ungar, căci i-ar fi întărit și mai mult pe români. În acest fel, Sulzer încearcă să demonstreze că episcopia latină de la Argeș nu a înlocuit altă episcopie românească ortodoxă, întrucât aceasta nici nu a putut exista (III, p. 490-491).

Ba mai mult, Sulzer este sigur că nu a existat ierarhie românească la nord de Dunăre și din cauză că regii maghiari nu admiteau așa ceva, politica lor oficială fiind aceea de atragere a românilor la catolicism. Căpitanul austriac face chiar o paralelă între situația din timpul regilor angevini, pe de o parte, și situația de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe de altă parte: și într-un caz, și în celălalt, politica oficială a statului față de români era aceea de a nu admite existența unei ierarhii ortodoxe naționale (III, p. 491). Într-adevăr, Ghedeon Nichitici a fost instalat abia la un an după publicarea vol. III al lucrării lui Fr. Sulzer.

Așadar, Sulzer respinge ideea că românii au fost catolici până la cucerirea otomană, a respinge și posibilitatea ca ei să fi avut o ierarhie proprie în teritoriile extracarpatiche, iar aceasta și din cauza politicii catolicizante a regilor unguri. Prin urmare, continuă Sulzer, până la instituirea mitropoliilor românești, românii s-au aflat sub jurisdicția episcopilor ortodocși de la sud de Dunăre. "Pseudoepiscopii" pomeniți de papa Grigorie IX în anul 1234 ar fi rezidat, conform lui Sulzer, în teritoriile de la sud de fluviu. Prin tainele săvârșite de acești pseudo-episcopi ar trebui să înțelegem hirotonia preoților și nu Euharistia sau Botezul. În acest loc, Sulzer face din nou paralela cu epoca sa: românii din teritoriile extracarpatiche din secolul al XIII-lea preferau să-i trimită pe candidații la preoție la episcopii greci de la sud de Dunăre, la fel cum românii ardeleni ortodocși din vremea sa îi trimiteau pe candidații la preoție la Buda, la episcopii de neam sârb (III, p. 490).

Posibilitatea instituirii unei ierarhii ortodoxe românești la sud de Dunăre a apărut, conform opiniei lui Sulzer, abia după ce influența regalității catolice în teritoriile extracarpatiche s-a diminuat, în special după bătălia de la Varna, din 1444 (III, p. 485-491).

Prin urmare, Sulzer nu a avut cunoștință de întemeierea celor două mitropolii canonice românești în secolul al XIV-lea. El a încercat însă să clarifice, cât s-a

putut de mult, împrejurările și epocă în care au apărut acestea. De aceea, a căutat el însuși în arhive, ba chiar l-a rugat și pe medicul sas din Sibiu, Andreas Wolf, să facă cercetări în acest sens în Moldova. Medicul sibian i-a răspuns în decembrie 1781, trimițându-i o listă cu 54 de mitropoliți moldoveni din perioada 1400-1781, cel dintâi fiind Teoctist, care și-ar fi început păstorirea în timpul domniei lui Iuga, predecesorul lui Alexandru cel Bun. Conform lui Wolf, Teoctist I a avut o păstorire foarte lungă, de aproximativ 60 de ani (deci până în epoca lui Ștefan cel Mare). Sulzer și-a însușit părerea lui Wolf despre Teoctist ca prim mitropolit moldovean, arătând însă că acesta a fost o perioadă doar episcop, anume până la înființarea celor două episcopii moldovenești de la Rădăuți și Roman, în timpul lui Alexandru cel Bun (III, p. 503-509). De asemenea, Sulzer consideră că Alexandru cel Bun a domnit mai mult decât indicau cronicile moldovenești. Căpitanul austriac crede că acest domnitor l-a trimis pe Grigore Țamblac la sinodul de la Florența, din 1439. După realizarea unirii, Grigore Țamblac ar fi adus de la Ohrida cărți slavone (III, p. 507-508, nota de subsol).

În ceea ce privește Biserica din Țara Românească, Sulzer afirmă că primele știri despre o organizare canonică în acea țară ar data doar din epoca lui Radu cel Mare care, într-adevăr, a reorganizat Biserica Ortodoxă, prin chemarea patriarhului ecumenic Nifon (III, p. 485).

Privitor la episcopiile sufragane ale Mitropoliei Ungrovlahiei, Sulzer consideră că ambele (atât aceea de la Râmnic, cât și cea de la Buzău) au fost înființate în anul 1645, de către domnitorul Matei Basarab. Generalul von Bauer însă credea că ambele episcopii au fost întemeiate de către Radu cel Mare, în anul 1496 (III, p. 500).

Acestea sunt opiniile căpitanului austriac Sulzer cu privire la începuturile Bisericii românești. Trebuie să recunoaștem faptul că în anumite puncte, Sulzer a fost mai aproape de adevăr, decât Samuil Micu. Desigur, datorită timpului în care a trăit, Sulzer nu a reușit să explice corect unele chestiuni neclare ale istoriei românilor din epoca mileniului întunecat.

2. Mănăstiri și biserici ortodoxe în Principatele Române dunărene

În capitolul IV al primului volum (p. 272-464), sub titlul "Descrierea topografică sau descrierea celor mai importante localități, munți, râuri etc. din Dacia Transalpină de azi", Sulzer prezintă împărțirea administrativ-teritorială a Țărilor Române, enumeră principalele localități, împreună cu monumentele arhitectonice cele mai importante. În acest fel aflăm numărul satelor, apoi pe cel al bisericilor din localitățile mai importante, precum și numele mănăstirilor existente în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Din păcate, descrierea topografică a Moldovei nu este tot atât de detaliată precum cea a Țării Românești.

Țara Românească cuprindea 17 județe: cinci în Oltenia (județele Romanați, Vâlcea, Gorj, Dolj și Mehedinți), restul în Muntenia. Aceasta era împărțită, la rândul ei, în Țara de Sus (județele Dâmbovița, Vlașca, Teleorman, Muscel, Argeș și Olt) și Țara de Jos (județele Râmnic, Buzău, Secuieni, Prahova, Ilfov și Ialomița).

Interesant este faptul că Sulzer pomenește districtul Loviștei drept o unitate teritorială distinctă, aparținând însă din punct de vedere administrativ de județul Argeș.

De asemenea, pe malul Dunării mai existau cele patru raiale: Brăila (cu 55 sate), Giurgiu (cu 35 sate), Turnu (cu trei sate) și Orșova (sau Coșava, cu șase sate).

Principala localitate a județului Ilfov era Bucureștiul, considerată de Sulzer drept capitală a țării doar din timpul lui Constantin Brâncoveanu. Pe vremea aceea, orașul (a cărui hartă se găsește la p. 288) era străbătut în lungime în timp de o oră și jumătate. Străzile centrale aveau grinzi de stejar. Casele boierești erau mari, dar prost întreținute, și nu se aflau aliniate la stradă, ci erau situate în mijlocul unor grădini.

Existau în total peste 60 de biserici, cele mai multe din lemn. O treime din acestea aveau între cinci și nouă turnuri, astfel că Bucureștiul "avea de departe imaginea unui oraș falnic, impresie care dispărea însă odată cu intrarea prin cele două șiruri de case de chirpici locuite de negustori și de crâșmari, case care se aflau de-a lungul străzilor principale de la un capăt la celălalt al localității" (I, p. 290).

Clădirile cele mai impozante erau hanurile și bisericile din zid. Cele mai multe dintre acestea erau înconjurate de ziduri de apărare. Foarte frumoase i s-au părut lui Sulzer bisericile Sf. Ioan, Sf. Gheorghe, Sărindar, apoi Văcărești, Radu Vodă, Cotroceni și Mitropolia.

Mănăstirea Colțea avea deasupra porții de intrare un turn înalt, "în stil german", pe care erau pictați doi soldați. Sulzer consideră că acest turn fusese construit de soldați suedezi, la începutul secolului al XVIII-lea, astfel că soldații pictați deasupra porții erau de fapt suedezi, nu austrieci.

Deosebit de frumoase i s-au părut căpitanului austriac mănăstirile Văcărești și Cotroceni, ambele amplasate pe înălțimi înconjurate de vii.

Cel mai frumos loc din București era, conform opiniei lui Sulzer, insula Sf. Elefterie: "Fiind cel mai frumos loc din sau de lângă București, deși nu are nici măcar un delușor, îmi permit să nu uit mica insulă Sf. Elefterie. Nu este necesar să descriu în amănunt situarea fermecătoare a acestei insule la piciorul unui deal cu viță de vie, însă la poalele căruia se pierde până pe malul Dâmboviței o minunată livată (...). Este un loc care nu se poate asemăna cu un oraș în care pulsează luxul și distracția; este un colțișor care pare trist doar aceluia care nu află desfătarea în frumusețea pură a naturii tăcute și necosmetizate. Nici un han, nici o sală de bal, ci doar o micuță biserică, alături de locuința unui sărman preot care se hrănește din stupărit – aceasta este tot ceea ce se poate vedea pe această insuliță. Abia dacă este învrednicit acest loc de vizită, măcar o dată pe an, a vreunui român; doar cu excepția principesei de acum (soția domnitorului Alexandru Ipsilanti – n.tr.), din sentimentele căreia trebuie să întrezărim spiritul ei de dreptate. Nicăieri nu află mai multă desfătare decât în acest loc, pe care îl vizitează zilnic, uneori chiar și la răsărit de lună, până spre miezul nopții, pentru a scăpa în acest fel de plictisul de la Curte" (I, p. 295-296).

Județul Ilfov cuprindea 240 de sate, în care se aflau 70 conace boierești. Ispravnicii nu locuiau la București, ci în târgul *Iérghitza* (azi Gherghița, în jud.

Prahova²⁷), în care erau doar puține case, localitatea având în schimb trei biserici. Sulzer mai amintește mănăstirea și spitalul *Pandelémon* (Pantelimon), în care se aflau la vremea respectivă doar 14 bolnavi, apoi mănăstirile *Plumboita*, Căldărușani și Snagov (cea din urmă, închisoare pentru boieri), sau *Marikutza*, (azi Mariuța²⁸), de unde se aducea zilnic apă de băut pentru familia domnitoare. Amintește și de palatul de la *Mogoschója* (Mogoșoaia), cu amărăciune însă pentru faptul că fusese distrus în mare parte în timpul ultimului război.

Pe lângă marile mănăstiri ale Bucureștiului, Sulzer mai amintește alte 10 mănăstiri: *Obiléscht* (Obilești), *Koséscht* (singura localitate cu acest nume menționată de Stoicescu, se afla în județul Muscel. Poate Sulzer se referă la localitatea Cocorăști, azi jud. Prahova²⁹), *Bítschina* (azi poate Vișina-Oborani, azi în județul Dâmbovița³⁰), *Ruptúra* (schitul din localitatea Ruptura Prahovei, lângă Gherghița³¹), *Balamúth* (Balamuci – schitul Malamuc – Gherghița³²), *Grujul* (azi biserica din satul Gruiu³³), *Wornitschiána* (schitul Iezerul de pe Colentina³⁴), *Negojéscht* (mănăstirea Negoiești din comuna Șoldanu, județul Ilfov³⁵), *Ratáliul Surle* (mănăstirea Surlari, comuna Petrăchioaia, județul Ilfov³⁶) și *Kirnotscha* pe Dunăre (Chirnogi, județul Ilfov³⁷). Sulzer precizează însă că nu toate localitățile acestea aveau mănăstiri adevărate, multe din ele fiind doar schituri sau având biserici din zid. Totuși, numărul mănăstirilor adevărate era, în opinia căpitanului austriac, foarte mare, chiar "mai multe decât necesar" (I, p. 304-305).

Județul Râmnic sau Slam Râmnic – Râmnicul Sărat (singurul care se învecina atât cu Carpații, cât și cu Dunărea, ocolind raiaua Brăilei din trei părți) avea un număr de 140 sate, cinci conace boierești. Reședința era orașul Focșani, un târg domnesc mare, cu șase biserici din zid și opt din lemn, alături de mănăstirea Sf. Ioan. Egumenul acestei mănăstiri, cu numele Varlaam, a slujit armata rusă în ultimul război, astfel că a primit de la țarină o cruce episcopală, un salariu lunar și egumenia mănăstirii Nișina. După încheierea războiului a fugit din țară, stabilindu-se la Triest, și a primit în continuare de la ruși salariul lunar (I, p. 307).

Granița dintre Moldova și Țara Românească era de-a lungul unui mic braț al Milcovului. Dar datorită faptului că acest braț era secăt în cea mai mare parte a anului, s-a săpat un șanț care să facă vizibilă frontiera.

Râmnicul Sărat era al doilea târg al județului, avea o mănăstire, patru biserici de zid și șase mori. În ultimul război a fost ars pe jumătate.

27. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I – Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. I, p. 330.

28. *Ibidem*, vol. II, p. 421.

29. *Ibidem*, vol. I, p. 183.

30. *Ibidem*, vol. II, p. 714.

31. *Ibidem*, vol. II, p. 714.

32. *Ibidem*, vol. I, p. 331.

33. *Ibidem*, vol. I, p. 354.

34. *Ibidem*, vol. I, p. 380.

35. *Ibidem*, vol. II, p. 445.

36. *Ibidem*, vol. II, p. 608.

37. *Ibidem*, vol. I, p. 156.

În satele județului mai existau patru mănăstiri, cea mai importantă fiind Marineni (Măxineini?).

Județul Buzău avea 218 sate, dintre care însă cele mai multe erau părăsite. Buzăul era un târg domnesc și reședință episcopală. Sulzer nu are cunoștință de nici un conac boieresc. De asemenea consemnează doar două mănăstiri, *Pina* (schitul Pinul³⁸) și *Ungerän* (schitul Ungureni³⁹). Nu pomenește nimic de schitul Izvorani.

Județul Secuieni, situat între județul Buzău și Prahova, era numit și Scăieni, datorită unui sat de pe valea Iasvei. Existau 150 de sate și cinci mănăstiri: *Bradul*, *Bustulaki* (nu este menționat de Stoicescu). Poate este vorba despre Burciulești – Rm. Sărat⁴⁰), *Glodän* (schitul Glodu, azi județul Prahova⁴¹), Scăeni (azi județul Prahova⁴²) și Vălenii de Munte (azi județul Prahova⁴³). Interesant este faptul că deși târg domnesc, Vălenii de Munte nu era reședința județului, aceasta aflându-se în satul Bucov (unde existau trei biserici).

Județul Prahova, numit de Sulzer *Braowa* sau *Brahowa*, cuprindea doar 103 sate, dar avea cel mai mare număr de târguri. Ploieștul, reședința județului, avea opt biserici, dar în urma războiului fusese aproape în întregime distrus și depopulat, astfel că și ispravnicii erau nevoiți să locuiască în cocioabe țărănești. Alt târg era Târgșoara sau Târgșov, cu trei biserici de zid, o mănăstire, un conac boieresc. Al treilea târg era Câmpina, sediul vămii. Mai existau în județul Prahova opt mănăstiri: *Sinaj* (Sinaia), *Léspes* (Lespezi), *Pojana* (Poiana), *Brebu*, *Mißla* (Mislea), *Sanoga* (biserica Zănoaga din comuna Dumbrava⁴⁴), *Proitza* (schitul Provița⁴⁵), *Marschinäni* (mănăstirea Mărgineni, comuna Mărginenii de Jos⁴⁶), alături de cea din Târgșov. În ceea ce privește mănăstirea Sinaia, Sulzer arată că din cauza zgârceniei egumenului, care nu-i hrănea pe călugări în mod satisfăcător, cea mai mare parte a acestora au părăsit mănăstirea, stabilindu-se la Predeal, chiar lângă granița cu Transilvania, unde au întemeiat un schit, câștigându-și existența prin găzduirea celor care treceau granița (I, p. 315).

Ialomița era cel mai depopulat județ al Țării de Jos, având doar 67 de sate. Județul avea însă pășuni foarte bogate, folosite de oierii ardeleni. Ipsilanti a avut intenția de a-i coloniza în acest județ pe ungurenii sau românii fugiți din Transilvania. Reședința județului era Urziceni, cu două biserici și două conace boierești. Slobozia avea o mănăstire și o biserică de zid. Alte biserici de zid se aflau în localitățile *Schilawa* (Jilava), *Stöllnick* (Stolnic – biserică Stelnica din comuna Maltezi, județul Ialomița⁴⁷), *Timburétschy* (Tâmburești⁴⁸), *Kalarásch* (Călărași), *Beilick* (acum Iezeru⁴⁹). Sulzer își exprimă nedumerirea cu privire la lipsa mănăstirilor din acest județ.

38. *Ibidem*, vol. II, p. 482.

39. *Ibidem*, vol. II, p. 683-684.

40. *Ibidem*, vol. I, p. 109.

41. *Ibidem*, vol. I, p. 340.

42. *Ibidem*, vol. II, p. 570.

43. *Ibidem*, vol. II, p. 703.

44. *Ibidem*, vol. II, p. 728.

45. *Ibidem*, vol. II, p. 516.

46. *Ibidem*, vol. II, p. 419.

47. *Ibidem*, vol. II, p. 598.

48. *Ibidem*, vol. II, p. 633.

49. *Ibidem*, vol. I, p. 62.

Județul Dâmbovița avea 160 sate, fiind unul dintre cele mai populate ale Munteniei. Reședința de județ, Târgoviște, avea 19 biserici, două mănăstiri, dintre care una fiind Dealu, numită și Stelea (Sulzer confundă, pentru că mănăstirile Dealu și Stelea sunt două mănăstiri diferite⁵⁰). Franciscanii aveau și ei o reședință în care viețuiau doi-trei călugări. Acest oraș era unul dintre cele mai frumoase ale țării, alături de București și Craiova. "Mănăstiri adevărate" sunt considerate de Sulzer *Gorgota* (de fapt Golgota⁵¹), *Skitok* (de fapt Schitu⁵²) și *Brlitta*, lângă Podu Văleni (de fapt schitul Pârliți⁵³).

Județul Vlașca avea 160 de sate, multe însă doar cu numele, fiind pustiite în război. Sulzer chiar arată ce se putea înțelege prin noțiunea de sat în județul Vlașca: "anume nimic mai mult decât un petec de pământ care mai poartă denumirea unui sat care mai exista acolo înainte de război. În unele din aceste sate, ca de exemplu în Ioneștii Vechi sau doar simplu Ionești au mai rămas doar bisericile, în altele morile sau pietrele de moară, nemaiputându-se vedea însă nici măcar o singură casă. Așa de pustiit și de depopulat era acest județ, încât ispravnicii nu au putut să-și găsească nici măcar pentru ei o locuință, din acest motiv stabilindu-se în Găiești, sat care e situat dincolo de Argeș, aparținând județului cu același nume". Totuși, Sulzer dă numele unor sate: *Korby*, sat locuit de refugiați ardeleni (azi Corbii Mari, județul Dâmbovița⁵⁴), *Tschokán* (Ciocănești sau Toporu, azi județul Teleorman⁵⁵), *Kelinéscht* (Călinești, azi județul Teleorman⁵⁶), *Podu Domni* (Podul Doamnei sau Babele⁵⁷), *Kalugerăni* (Călugăreni, azi județul Ilfov⁵⁸), *Kumana* (numit Comana, azi județul Ilfov⁵⁹), *Klawatschióck* (Glavacioc, mănăstire cu icoană făcătoare de minuni, azi județul Ilfov⁶⁰). Privitor la locuitorii acestui județ, Sulzer notează că "puținii locuitori de aici se deosebesc de restul locuitorilor din Țara Românească atât prin port, cât și printr-o natură mai sălbatică, fiind foarte suspectați de hoție la drumul mare" (I, p. 327).

Județul Teleorman era numit de români drept "Edenul Țării Românești". Dintre cele 120 de localități cunoscute aici "cel puțin cu numele" (semn că situația din Teleorman nu era cu mult diferită de cea din Vlașca), Sulzer pomenește în primul rând *Ruschy de Wédea* (azi Roșiorii de Vede⁶¹), un târg domnesc, cu patru biserici și totodată reședința acestui județ. Alt târg era *Simnitza* (Zimnicea).

Județul Muscel era situat în munți, având doar 80-90 de sate, însă foarte dens populate. Câmpulung era reședința județului și unul dintre puținele târguri din țară cu străzi regulate (fapt pus de Sulzer pe seama vechilor locuitori sași). Existau 13

50. *Ibidem*, vol. II, p. 648.

51. *Ibidem*, vol. I, p. 344.

52. *Ibidem*, vol. II, p. 572.

53. *Ibidem*, vol. II, p. 484.

54. *Ibidem*, vol. I, p. 194.

55. *Ibidem*, vol. I, p. 171.

56. *Ibidem*, vol. I, p. 132.

57. *Ibidem*, vol. II, p. 501.

58. *Ibidem*, vol. I, p. 133.

59. *Ibidem*, vol. I, p. 187.

60. *Ibidem*, vol. I, p. 338.

61. *Ibidem*, vol. II, p. 557.

biserici și două mănăstiri ortodoxe, apoi o mănăstire franciscană și ruinele unei vechi mănăstiri catolice de maici. Câte două biserici aveau și localitățile *Dragoslavile* (Dragoslavele, azi județul Argeș⁶²), *Ruker* (Rucăr, azi județul Argeș⁶³) Satul *Nemojescht* (azi Nămăești, județul Argeș⁶⁴) avea o biserică de lemn și alta săpată direct în stânca muntelui. Sulzer mai amintește și mănăstirea *Anenoása* (Aninoasa), "mare, bogată și vestită", situată pe Râul Turcului, aproape de granița cu Transilvania (azi județul Argeș⁶⁵).

Județul Argeș cuprindea 180 sate, reședință fiind târgul Pitești, cu opt biserici, o mănăstire și mai multe case boierești. "Mărimea orașului și numeroasele clădiri de piatră îngropate în cenușă demonstrează faptul că a fost o localitate importantă și vestită înainte de războiul în care a fost cucerită de mai multe ori de ruși și de turci" (I, p. 336).

Curtea de Argeș era cel de-al doilea târg al județului, cu șase biserici și o mănăstire mare, considerată de Sulzer "cea mai frumoasă a Țării Românești" (I, p. 337).

Celelalte mănăstiri ale județului Argeș erau: *Briβlowéschty* (de fapt Berivoiești⁶⁶), *Fedeleschoara* (Fedeleșoiu, azi Fedeleșciori în județul Vâlcea⁶⁷), *Flemunda* (Flămânda, azi în județul Vâlcea⁶⁸), *Baschkowa* (Bascov⁶⁹), *Dotaña* (Tutana), *Kottmána* (Cotmeana) și *Kornet* (Cornet, azi județul Vâlcea).

Județul Olt cuprindea înainte de război 124 sate, însă în vremea sa rămăseseră doar aproximativ jumătate. Motivul depopulării nu consta doar în războiul care avusese loc, ci și în exploatarea la care erau supuși țăranii de către dregătorii încasatori de dări.

Singurul târg al județului era Slatina, cu șase biserici, o capelă, o mănăstire și câteva case boierești.

Mănăstirile județului erau *Draguléschty* (Drăgulești, azi în județul Vâlcea⁷⁰), *Stricharétza* (probabil Strehareț, din Slatina⁷¹), *Glokówze* (poate schitul Clocciov din cartierul cu același nume din Slatina⁷²) și *Gilmä* (posibil schitul Gâlmeie⁷³), "toate însă lipsite de importanță" (I, p. 340).

La granița cu Transilvania, de o parte și de alta a Oltului se afla districtul Lovișteea, cu 22 sate, dintre care cele mai multe la est de Olt. Acest district făcea parte din județul Argeș, dar avea o identitate proprie. În 1718 a fost acordat, prin tratatul de pace de la Pasaroviț, Imperiului habsburgic, însă austriecii au ocupat, din motive de siguranță, doar partea vestică. În acest fel, drumul care traversa Carpații a rămas pe partea turcească, austriecii fiind nevoiți să sape în stânci un nou drum,

62. *Ibidem*, vol. I, p. 289.

63. *Ibidem*, vol. II, p. 552.

64. *Ibidem*, vol. II, p. 444.

65. *Ibidem*, vol. I, p. 33.

66. *Ibidem*, vol. I, p. 66.

67. *Ibidem*, vol. I, p. 302.

68. *Ibidem*, vol. I, p. 306.

69. *Ibidem*, vol. I, p. 60.

70. *Ibidem*, vol. I, p. 290.

71. *Ibidem*, vol. II, p. 585.

72. *Ibidem*, vol. II, p. 583.

73. *Ibidem*, vol. I, p. 333.

la vest de Olt, continuând vechiul drum roman oprit la Cozia. De asemenea, austriecii au înlăturat și mai multe stânci de pe fundul Oltului, reușind să facă acest râu navigabil.

Județul Vâlcea cuprindea 130 sate. Râmnic avea o mănăstire, a Episcopiei (totuși chiriarhul locului rezida mai mult la Craiova sau la București), cinci biserici din zid și o capelă. Ocna avea cinci biserici zidite, una din lemn și trei capele. Aproape toate satele vâlcene erau frumoase, având câte două biserici. Principalele mănăstiri erau *Kosia* (Cozia), *Ureß* (Hurezi), *Bistritz* (Bistrița), *Arnota*, *Ientrün lemn* (Dintr-un lemn), *Schirbanescht* (Șerbănești), *Iesor* (Iezer) și *Surpatile* (Surpatele).

Județul Romanați avea 118 sate. Reședința era târgul Caracal, cu trei biserici, Brâncoveni (azi în județul Olt⁷⁴) avea două biserici, iar *Flateóri* (poate Vlădila, azi în județul Olt⁷⁵) trei biserici.

Județul Dolj avea doar 60 sate, cele mai multe dintre ele părăsite. În schimb reședința județului Craiova, era foarte frumoasă, fapt datorat, conform opiniei lui Sulzer, ocupației austriece de la începutul secolului al XVIII-lea. Avea două mănăstiri și șapte biserici. După război au rămas în picioare doar puține clădiri. Altă localitate importantă din județ, care mai era consemnată, doar *Sadowa*, unde exista o mănăstire.

Județul Gorj era în schimb foarte dens populat, având un număr de 270 sate, însă doar două târguri: Târgu Jiu și Brădiceni (acesta din urmă doar cu două biserici). Dintre mănăstirile acestui județ puteau fi consemnate Tismana, Crasna, Pollowrátsch (Polovraci) și *Strimba* (Strâmba).

Județul Mehedinți cuprindea între limitele sale mai mult de 200 de sate. Reședința era la Cerneți, un sat prăpădit, doar cu o singură biserică. Mănăstiri se aflau la *Strechája* (Strehaia), Topolnița, Motrul și *Zinzarány* (Țânțăreni, însă părăsită).

Însumând toate satele din statistica lui Sulzer, ajungem la un număr de 1552. Catagrafia Țării Românești, realizată la cererea autorităților ruse în anul 1810, consemna un număr de 24 de orașe și 2417 sate⁷⁶. Ținând cont de afirmația lui Sulzer că un mare număr de sate erau pustii la data apariției cărții sale (din cauza războiului ruso-turc din anii 1769-1774), nu putem decât să ne convingem de veridicitatea datelor culese și publicate de căpitanul austriac.

În ceea ce privește Moldova, este foarte interesant faptul că Sulzer înțelege sub această denumire, vechea țară a lui Ștefan cel Mare. Căpitanul austriac arată că Dimitrie Cantemir împărțise țara în 19 ținuturi, 12 în Țara de Jos, iar șapte în Țara de Sus. De la apariția cărții lui Cantemir însă, situația se schimbase, întrucât Bucovina fusese anexată de austrieci. Așa că Sulzer se laudă cu faptul că este cel dintâi care prezintă adevărata împărțire administrativ-teritorială a Moldovei și face distincție între:

1. Moldova princiară, împărțită în Țara de Sus (cu ținuturile Dorohoi, Hârlău, Neamț, Bacău și ceea ce a mai rămas din vechiul ținut Hotin) și Țara de Jos (cu

74. *Ibidem*, vol. I, p. 98.

75. *Ibidem*, vol. II, p. 716.

76. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. II, vol. II, București, 1994, p. 570.

ținuturile Iași, Cârligătura, Roman, Vaslui, Tutova, Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu, Lăpușna, Orhei și Soroca);

2. Moldova austriacă (cu ținuturile Cernăuți și Suceava);

3. Moldova turcească (raialele Bender și Hotin);

4. Basarabia, împărțită, la rândul ei, în Basarabia turcească (ținuturile Ismail, Chilia și Cetatea Altă) și Basarabia tătărească (anume Bugeacul interior).

Din cele 12.000 case care existau în capitala Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea, mai rămăseseră în 1780 doar 2.000, atât de însemnate au fost pagubele suportate în ultimul război ruso-turc, cât și în incendiul din 1753. Iașiul era alcătuit practic dintr-o stradă pavată cu grinzi, care îl traversa de la un capăt la altul. Sulzer arată că în vechime Iașul avusese aproximativ 40 de biserici, însă în timpul său mai ființau doar jumătate dintre acestea. În schimb, capitala Moldovei avea multe mănăstiri, fiind în acest sens la egalitate cu Bucureștiul.

Sulzer operează unele rectificări la o notă apărută în reeditarea în limba germană a "Descrierii Moldovei" a lui Dimitrie Cantemir. Acolo se arăta că în 1753, în incendiul care a distrus mare parte din Iași, au avut de suferit și mai multe mănăstiri catolice, precum și o biserică luterană. Sulzer consideră că această notă este falsă, deoarece nici nu a aflat urme arheologice și nici nu a putut citi în vechile cronic moldovenești informații despre existența în vechime a unor mănăstiri catolice sau a vreunei biserici evanghelice. Această observație din reeditarea lucrării lui Cantemir nu reprezintă decât o dovadă în plus a gradului de necunoaștere de către apuseni a Țărilor Române.

Ținuturile moldovenești sunt descrise, din păcate, foarte sumar, Sulzer dedicând câteva rânduri doar reședințelor. Mănăstirile nu sunt nici măcar amintite, cu atât mai puțin enumerate. Despre Târgu Frumos (reședința ținutului Cârligătura) aflăm doar că era locuit de un mare număr de evrei. Vaslui trebuie să fi fost un oraș frumos, dar în timpul său era în mare parte distrus, vechile curți domnești nemaivând nici măcar acoperișuri (I, p. 392). Bârladul, capitala ținutului Tutova, abia merita numele unui sat, deși aici ar fi trebuit să fie sediul vornicului Țării de Jos (p. 393).

Mai aflăm că la Focșaniul moldovenesc avea patru biserici. Galațiul nu era remarcat prin frumusețe, dar era bine populat, având mai multe biserici din lemn și din piatră. Există aici și o biserică catolică, rămasă însă pustie din pricina lipsei de credincioși (p. 399).

În ceea ce privește orașul episcopal Huși, Sulzer notează că în vremea sa mai existau credincioși catolici de origine maghiară. Aceștia afirmă că reședința și catedrala episcopală ortodoxă fuseseră zidite de Ștefan cel Mare, însă pentru Biserica Catolică. După diminuarea numărului catolicilor, catedrala a ajuns în stare de ruină, iar românii ortodocși au reconstruit-o ca sediu al episcopiei. Sulzer consideră că într-adevăr, în vechime, Hușiul a fost populat în majoritate de unguri catolici, la fel ca și alte numeroase sate din jurul orașului. Și în vremea sa mai existau destui unguri în satele din Fălciu, aceștia având chiar și biserici (p. 403).

Ținuturile de dincolo de Prut nu erau foarte populate. Ba mai mult, cea mai mare parte din ținutul Soroca era pustie din cauza lipsei de apă și a pădurilor (p. 406).

După ce Hotinul a fost transformat în raia turcească, ținutul cu acest nume a avut ca reședințe Noua Sălișe și Perișani ("Berischan"). Târgurile din ținutul Dorohoi erau localitatea Dorohoi, precum și Ștefănești pe Prut. Ținutul Hârlău era "frumos și roditor". Localitățile Botoșani și Cotnari erau sărăcăcioase. Cât despre localitatea Hârlău, Sulzer arată că era sediul celui de-al treilea episcop al Moldovei (p. 412), după Roman și Huși (cel de Rădăuți se afla în Bucovina). Este mai mult decât probabil că Sulzer face referire la episcopul Amfilohie al Hotinului, retras după 1770 la schitul Zagavia de lângă Hârlău.

Atât la Hârlău, cât și la Cotnari, se puteau vedea în timpul lui Sulzer ruinele bisericii catolice construite de Despot Vodă. Iar viile, nu doar că se aflau în paragină, ci aproape că nici măcar nu mai existau (p. 413).

Bacăul era un "oraș odinioară mare, dar acum pustiit", situat pe o insulă a râului Bistrița. Sulzer a putut vedea ruinele vechii catedrale catolice. Biserici catolice sau ruine ale unor vechi biserici catolice se găseau în numeroase sate din ținutul Bacău. Episcopul catolic avea în satul Batraș o moșie.

Date mai numeroase sunt prezentate cu privire la Bucovina. Aceasta cuprindea vechile ținuturi Suceava și Cernăuți. Număra 253 de localități, 32 mănăstiri, 18 boieri mari, 119 boieri de clasa II, 154 mazili, 433 preoți, 439 călugări, 87 călugărițe, 51 negustori, 58 armeni, 526 familii de evrei, 294 familii de țigani nomazi, 13.051 de familii țărănești (p. 428-429).

Cernăuțiul nu oferea nimic demn de vizitat, remarcate fiind în schimb multe "evreice foarte frumoase". Suceava, dimpotrivă, avea 17 biserici, dintre care doar patru mai erau folosite (două românești și câte una armenească și grecească – p. 430). Rădăuțiul era încă sediul episcopiei ortodoxe.

Interesantă este însă descrierea administrativă a teritoriilor moldovenești sub ocupație otomană, cu atât mai mult cu cât el nu a călătorit defel în acele regiuni, informațiile sale fiind preluate după o hartă rusească (p. 444). Astfel aflăm că existau, pe de o parte, cele două raiale Hotin și Tighina, iar pe de altă parte, trei fortificații otomane la Ismail (împreună cu Reni), Chilia și Cetatea Albă. Autoritatea conducătorilor celor trei fortărețe se exercita și în satele din imediata vecinătate. Pașa de Tighina însă era cel mai temut, deoarece avea ca distincție trei cozi de cal, fiind, prin urmare, superior în grad celor doi principii fanarioți.

Toate celelalte teritorii din sudul Basarabiei se aflau sub ocupația tătărească. Sulzer amintește și două orașe tătărești: Căușeni și Salcea (numită și Salcuța).

3. Modul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din cele două Principate.

Situația clerului

a) Ierarhii. "Fiecare provincie are mitropolitul ei, atât Țara Românească, cât și Moldova" (III, p. 281). Sulzer amintește afirmațiile lui Cantemir despre autocefalia *de facto* a mitropolitului moldovean, adăugând însă că aceeași situație se potrivește și mitropolitului de la București. Totuși, în ceea ce privește rangul onorific, Sulzer consideră că mitropolitul Moldovei avea întâietate onorifică în fața

celui muntean, deoarece și rangul domnitorului din Moldova era superior aceluia din Țara Românească (III, p. 497).

La fiecare mitropolie exista un așa-numit "capitlu al catedralei", adică un corp al consilierilor format din: protosinghel (vicarul general), econom, ecleziarh, sachelar și arhidiacon (III, p. 498).

Sulzer atrage atenția și asupra diferenței dintre Biserica Românească și cea Grecească, în ceea ce privește rangul arhiepiscopilor și al mitropoliților. Arhiepiscopii greci erau superiori mitropoliților, căpitanul austriac considerându-i chiar episcopi exempti, supuși direct jurisdicției patriarhului. În Biserica Românească, în schimb, arhiepiscopii erau inferiori mitropoliților, întrucât aceștia nu aveau nici un episcop sufragan. Pe de altă parte, în Biserica Românească episcopii, arhiepiscopii și mitropoliții aveau aceeași titulatură de adresare, anume aceea de "Prea Sfinția Ta – Panieratatos", în timp ce în teritoriile grecești, episcopii purtau titulatura de "Teophilaxatoi – temători sau iubitori de Dumnezeu" (III, p. 499).

Autoritatea mitropolitului în chestiuni civile se exercita, potrivit lui Sulzer, în dreptul de vot în divan, precum și în administrația școlilor și a casei școlare. În exercitarea funcțiilor bisericești, mitropolitul se afla sub controlul domnului. Mitropolitului îi reveneau venituri de la moșiile mitropolitane, precum și din dări speciale ale clerului mirean și ale mănăstirilor. Episcopii eparhioți erau plătiți din dările speciale ale preoților și protopopilor (III, p. 500).

Sunt amintiți și numeroși episcopi titulari greci, care trăiau din veniturile unor mănăstiri (III, p. 500). Astfel Filaret, viitorul episcop-al Râmnicului și apoi mitropolit al Ungrovlahiei, a fost hirotonit în calitate de mitropolit titular al Mirelor. Acest fapt s-a petrecut în 1776, deci înainte de a ajunge episcop la Râmnic, și când era doar arhimandrit de scaun al mitropoliei de la București (Sulzer îl numește "vicar general al mitropoliei").

Mitropolitul Grigore II (1760-1787) era, potrivit lui Sulzer, "neînvățat, foarte bătrân, dar venerabil". Ne mirăm de această descriere a unuia dintre cei mai importanți mitropoliți ai Ungrovlahiei din secolul al XVIII-lea, care, în cei peste 25 de ani de păstorire, a sprijinit tipărirea aproximativ a 40 de cărți românești, atât de slujbă, cât și de învățătură⁷⁷. Cosma Popescu, episcopul de la Buzău, este caracterizat drept "foarte simplu și naiv, dar înălțător sufletește". În schimb Filaret, episcopul de la Râmnic, îi întrecea pe toți în ceea ce privește "ipocrizia și cultura" (III, p. 500-501).

Sulzer afirmă că a citit într-un document despre existența, în vechime, a unui episcop la Giurgiu, știre pe care însă nu a putut-o afla în cronicile țării. Căpitanul austriac se întreabă ce teritoriu putea să fi avut în subordine episcopul de la Giurgiu? Doar raiaua Giurgiu, în care aproape că nu mai exista nici un creștin? Căci celelalte teritorii se aflau sub jurisdicția ierarhilor canonici ai țării: episcopia de la Râmnic cuprindea cele cinci județe din Oltenia, iar cea de la Buzău județele Secuieni, Buzău, Râmnicul Sărat (interesant este însă faptul că raiaua Brăilei e trecută de Sulzer tot sub jurisdicția eparhiei Buzăului!). Celelalte nouă județe se aflau sub jurisdicția mitropolitului. Dacă a existat într-adevăr o episcopie la

77. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 398.

Giurgiu, concluziona Sulzer, atunci doar înainte de întemeierea mitropoliei de la București (III, p. 501). Cu siguranță că știrea pe care o aflase Sulzer, se refera la Mitropolia Proilaviei.

În ceea ce privește Moldova, aici exista, înainte de ocuparea Bucovinei de Habsburgi, o mitropolie cu trei episcopii sufragane: Roman (al cărei chiriarh purta titlul de arhiepiscop); Rădăuți și Huși. Sulzer arată că episcopul de Rădăuți, Dosoftei Herescu, se bucura de foarte mare considerație la Curtea habsburgică, din cauza caracterului său deosebit.

Totodată, fără să-l nominalizeze, Sulzer amintește și de un arhiepiscop grec, retras în timpul său în satul Țichimovca, lângă Soroca, cu jurisdicție peste raialele Hotin, Tighina și Brăila, cât și peste creștinii din Basarabia. Deci iată o nouă menționare a Mitropoliei Proilaviei, dar de data aceasta cu precizarea corectă că avea jurisdicție și peste raiaua Brăilei (III, p. 502).

Ceea ce remarcă Sulzer este modestia în care trăiau ierarhii din Biserica românească. Însă nu pune această modestie pe seama sărăciei Bisericii: "Procesiunile acestor ierarhi români sunt foarte diferite de splendoarea Bisericilor noastre europene romane, cât și a unora protestane; dar aceasta nu din cauză că le lipsește starea materială, nu, căci mănăstirile din Țara Românească și din Moldova sunt atât de bogate și înzestrate cu atâtea proprietăți și venituri, încât se poate spune că jumătate din țară le aparține lor cu toate drepturile domnești. Apoi, cum am mai spus, bisericile mitropolitane și cele episcopale nu sunt altceva decât mănăstiri, astfel că acești domni au venituri suplimentare. Prin urmare, este de la sine înțeles că nu le poate lipsi nimic mitropoliților și episcopilor de aici. Modestia și măsurile lor nu o pot explica însă prin smerenie, când mă gândesc că pot fi nimicivi doar la un semn al principilor și că pot să-și continue viața lor de magnați spirituali doar prin mila acestuia (...). De asemenea, în toate acțiunile lor, acești ierarhi români arată aceeași mândrie interioară ca și cei din alte Biserici, însă cu deosebirea că această mândrie bisericască românească nu este vizibilă în aceeași măsură în afacerile de stat, precum în Apus". Prin urmare, modestia și reținerea ierarhilor din cele două Principate românești nu erau altceva decât un calcul politic de a nu supăra puterea domnească, "căreia i se supunea de bunăvoie întregul cler românesc" (III, p. 508-510).

Veniturile ierarhilor proveneau din "ploconul cârjei" și alte dări de la preoți și credincioși. Erau scutiți de vinărit și demărit. Oieritul îl plăteau odată la trei ani (iar uneori domnitorii îi scuteau și atunci). După desființarea clăcii, ierarhii au dobândit numeroși scutelnici. Apoi, ierarhii încasau venituri de la unele vămi, aveau dreptul de a pescui liber în numeroase iazuri și de a lua gratis o cantitate de sare din mai multe ocne. Pe de altă parte, domnitorii obișnuiau ca la sărbători să dea ierarhilor anumite cadouri constând în sume de bani. Iar în cazul unor adunări publice, ierarhii dețineau primul loc (III, p. 523).

b) Clerul inferior. În subordinea episcopilor se aflau protopopii, iar în subordinea acestora, preoții de parohie. Diaconi existau în număr mare la catedralele episcopale.

În ceea ce-i privește pe preoții de rând, Sulzer are numai cuvinte de compătimire: "Cu cât sunt mănăstirile mai bogat înzestrate, cu atât este mai mare și mai înjositoare sărăcia în care trebuie să supraviețuiască disprețuitul cler inferior sau preoții (numiți în germană *Popen* – n.tr.). Nici salariu, nici zeciuială nu are săracul preot, în afară de ceea ce parohienii săi îi aduc de pomană sau de ceea ce primește de la Altar; venituri care însă abia se ridică la atât cât să-i permită să mănânce o dată pe zi mâncare caldă. Singurul avantaj pe care îl aduce lor barba și părul lung, singurul semn al demnității lor duhovnicești, este acela că nu plătesc dări regulate. În schimb sunt nevoiți să plătească episcopului sau mitropolitului, în a căror eparhie se află, o dare anuală (dacă nu mă înșel aceasta valorează șase lei); iar domnul protopop știe de asemenea să le scoată din buzunar alți bani suplimentari ca plată pentru greșelile lor (...). Nimic nu este mai de disprețuit în aceste țări ca acei clerici care nu sunt călugări. Dar ca să spunem adevărul: nimic nu e mai demn de disprețuit decât acești clerici, iar aceasta nu doar din pricina neștiinței lor, ci și datorită faptului că ei lucrează pentru boier asemenea slugilor, schimbând parohiile ca zilierii, astfel că unii preoți trec într-un an prin 4-5 parohii, și de cele mai multe ori fără să se știe și fără să-l anunțe pe protopop, căci altfel acest pas i-ar costa alți bani. Această situație nu este decât o urmare naturală a sărăciei și a disprețului cu care sunt priviți, fiindcă cea mai mare parte dintre ei nu ști mai mult decât să citească și să cânte Liturghia pe nas, mergând la hirotonie doar pentru a scăpa de dări. Pe de altă parte, degradarea lor se poate întâmpla tot atât de rapid precum consacrarea lor: nu este nevoie decât ca mitropolitul sau episcopul sau principele să ordone să i se taie barba și părul, și iată că fostul preot, caterisit, este înscris în catastiful dărilor, trebuind să plătească și să muncească la fel ca oricare țăran" (vol. III, p. 508-512).

Sulzer consideră că mulți preoți au ales această misiune doar pentru a scăpa de dările față de stat. Din cauza faptului că o simplă hotărâre a domnitorului sau episcopului putea duce la tăierea bărbii și a părului, deci la caterisirea sărmanului preot, acesta accepta toate umilințele din partea boierului.

Un merit al lui Sulzer este și acela că prezintă evoluția regimului fiscal al preoțimii din Țara Românească și Moldova. Desigur că unele din datele sale nu corespund adevărului. Astfel, afirmă că Nicolae Mavrocordat (1715-1716) a anulat scutirea de dări promulgată de predecesorul său, Ștefan Cantacuzino (1714-1715). Știrea că fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin (1731-1733; 1735-1741; 1744-1748), i-a scutit din nou, e adevărată. Totodată, Sulzer afirmă că acest domnitor a numit o comisie de 10 clerici care să supravegheze veniturile mănăstirilor, instituind și o casă centrală în care să fie adunate contribuțiile tuturor mănăstirilor, atât a celor pământene, cât și a celor închinat.

Mihail Racoviță (1741-1744) a anulat decizia lui Constantin Mavrocordat, încasând din nou de la mănăstiri două sferturi, iar de la preoți patru sferturi. În anul 1766, suma tuturor contribuțiilor date de clerul mirean a fost de 52.903 lei (din care 25.858 reprezentau sferturile, iar restul de 27.045 constituiau dări excepționale și cadouri). Un an mai târziu, suma totală dată de cler vistieriei domnești a fost de 56.012 lei. În anul 1769, Grigorie III Ghica (1768-1769) a ordonat ca fiecare preot să plătească o dare anuală de 4 lei (din care o parte era folosită în

scopuri caritabile și școlare). Din păcate, nu știm cântă credibilitate să dăm acestei ultime informații, deoarece chiar Sulzer se întreabă cum de s-a ajuns ca până la urmă această dare anuală să fie ridicată la șase lei (spune că nu știe exact dacă cei șase lei trebuiau plătiți vistieriei domnești sau episcopului) (III, p. 519-520).

c) Clerul monahal. Situația călugărilor era diferită de cea a preoților de parohie. "Aceștia au știut, prin veșminte, cât și printr-o sfințenie aparentă, să se facă atât de impunători, încât nici unuia nu i se poate întâmpla nimic rău, cu excepția egumenilor care pot fi înlăturați foarte repede, din moment ce și această funcție este acordată aceluia care oferă sume cât mai mari" (III, p. 512).

Conform descrierii lui Cantemir, în Moldova existau, la începutul secolului al XVIII-lea, mai mult de 200 de mănăstiri, dintre care patru conduse de arhimandriți. Sulzer se îndoiește de faptul că ar putea exista în Țara Românească un număr atât de mare de mănăstiri, dacă nu cumva ar fi numite tot astfel și acele biserici din zid care fuseseră în vechime cu adevărat mănăstiri, precum și toate schiturile cu un număr mic de călugări. În Țara Românească existau, conform lui Sulzer, 12 mănăstiri mari, conduse de arhimandriți. Totuși, în timpul ultimului război ruso-turc, numărul arhimandriților a crescut mult, deoarece oficialitățile militare rusești au acordat multor doritori acest titlu, în schimbul unor sume și cuvinte frumoase. Arhimandriții care erau egumeni, aveau cinstea de a li se spăla picioarele de către mitropolit în Joia Patimilor. În schimbul acestei cinstiri, ei trebuiau să-l împrumute pe mitropolit sau pe domnitor cu sume mai mari de bani decât egumenii celorlalte mănăstiri.

Egumenii erau numiți de obicei de către domnitor, dar după o consultare prealabilă cu mitropolitul sau cu episcopii (III, p. 513). Egumenii puteau fi însă depuși chiar și de către episcopii eparhioți, din proprie inițiativă. În cazul mănăstirilor ctitorite de boieri, egumenul era numit de familia ctitorului (III, p. 518).

Veniturile mănăstirilor însă erau supuse controlului vistieriei domnești. Egumenii mănăstirilor închinete erau numiți de Locurile Sfinte. Acordau acestora o anumită sumă, fixată în prealabil, iar în rest nu mai dădeau seamă nimănui de veniturile respectivei mănăstiri.

Călugării erau scutiți de dări, cu excepția oieritului. Uneori, domnitorul cerea mănăstirilor bani împrumut sau chiar contribuții excepționale (plocoane). Totodată, mănăstirile trebuiau să ofere anumite sume destinate dezvoltării învățământului (III, p. 518).

Mihai Racoviță (1741-1744) a impus mănăstirilor plata a două sferturi pe an. Constantin Mavrocordat, după ce a ajuns pe tron în 1744, le-a obligat la plata a patru sferturi. În schimb, Ștefan Racoviță (1764-1765) a redus din nou darea la două sferturi. În timpul lui Scarlat Ghica (1765-1766), mănăstirile plăteau anual 37.585 lei (din sferturi) și 9.000 lei reprezentând diferite cadouri. Sub fiul acestuia, Alexandru Scarlat Ghica (1766-1768), sferturile plătite de mănăstiri însumau 31.042 lei, iar suma din cadouri a rămas aceeași (III, p. 521).

Grigorie III Ghica (1768-1769) a micșorat foarte mult dările mănăstirilor, astfel că sub Ipsilanti ele nu mai plătea aproape nimic (*Ibidem*).

Fiecare mănăstire avea mai mulți economi (în funcție de moșiile aflate în stăpânire) și ecleziarhi. Economii aveau o situație destul de grea, primind de la egu-

meni un salariu de 30-40 lei pe an. Nu este de mirare că se întâmpla ca economii să plece din mănăstirile în care slujeau, căutându-și un alt loc unde să-și câștige pâinea.

Sulzer arată că mănăstirile românești nu aveau un număr mare de călugări; în cele mai multe dintre ele trăiau doar 4-5 monahi, însă uneori chiar până la 10. Doar Mitropolia cuprindea un număr mai mare de monahi, cu speranța de căpătuială.

Însă în ultimul război ruso-turc, armata țaristă a fost urmată de un mare număr de călugări ruși. În Țara Românească ei s-au stabilit la mănăstirea Snagov, iar după ce au adus-o pe aceasta la sapă de lemn, s-au mutat la Tismana, până ce au fost alungați de Ipsilanti, cu multe insulte, înapoi în Rusia. Mănăstirea Snagov a rămas cu doar trei călugări, un egumen, un econom și un ieromonah.

În ceea ce privește arhitectura acestor mănăstiri, Sulzer remarcă modestia lor și, prin aceasta, deosebirea totală de cele din Apusul Europei: un zid scund cu chilii fără etaj, o curte mică în care se află o bisericuță, astfel că până și cea mai mică mănăstire de capucini din vestul Europei este mai mare decât cea mai frumoasă dintre mănăstirile românești. În cazul unui ctitor mai bogat, zidul mai cuprindea o chilie mai mare destinată a fi locuință pentru familia ctitorului (sau cameră de oaspeți în cazul vizitei unui ierarh grec mai de seamă). De asemenea, mănăstirile ctitorilor bogați puteau fi înfrumusețate cu marmoră sau cu colonade frumos sculptate. "În rest, bisericile lor sunt mici, întunecoase și pictate în interior și exterior cu imagini ale sfinților lor și cu alte fresce comice care prezintă chinurile iadului, bucuriile raiului" (III, p. 516-517).

4. Religiozitatea românilor. "Obiceiurile legate de cultul divin"

În capitolul IV al celui de-al doilea volum, Sulzer analizează obiceiurile românilor "legate de cultul divin", iar în cel următor alte obiceiuri, numite "profane". De fapt, prin obiceiuri legate de cultul divin, Sulzer înțelege toate acele obiceiuri care au cât de cât legătură cu credința poporului, atât cele religioase, cât și cele legate de superstiții. În capitolul dedicat "obiceiurilor profane", Sulzer analizează caracterul poporului, portul, bucătăria și jocurile populare (un capitol întreg este dedicat descrierii jocului călușarilor). În acest mod, lucrarea căpitanului Sulzer este o adevărată comoară pentru studiul etnografiei românești.

Sulzer nu își propune să descrie serviciile religioase din bisericile românești, deoarece acestea sunt identice în toate bisericile ortodoxe. El dorește să atragă doar atenția asupra unor elemente de religiozitate specifice românești.

Întâi de toate face unele observații foarte interesante despre post. Acesta era în vechime foarte sever. Chiar și în timpul ultimului război ruso-turc românii nu încălcau postul, chiar cu prețul vieții (nu ofereau nici măcar bolnavilor o lingură de zeamă de carne). Însă, exemplul rău al ofițerilor ruși, care încălcau cu nonșalanță prescripțiile privitoare la post, i-a făcut pe unii români să nu mai privească Postul cu atâta seriozitate. Odată, în Post a mâncat carne împreună cu un român (II, p. 287). Cu toate acestea, cei mai mulți dintre românii de rând considerau postul drept principala poruncă a religiei lor. Tacâmurile care nu fuseseră spălate la începutul Postului erau considerate spurcate. Iar cei care încălcau postul erau considerați că se lepădaseră de Dumnezeu, devenind fracmasoni (!).

De altfel, Sulzer, în stilul său german, concis, enumeră cinci elemente care defineau întreaga religie sau religiozitate românească: anume postul, pomenile (făcute săracilor sau Bisericii), mătăniile făcute repede una după alta, apoi ura împotriva celor de altă confesiune creștină și mânia împotriva turcilor (II, p. 288-289).

Cei care nu erau ortodocși nu erau considerați creștini. Cei care treceau la Ortodoxie erau rebotezați. Iar despre un convertit la Ortodoxie se spunea "s-ou făcut creștin". Astfel apare menționată încă din acea vreme identitatea dintre a fi român, a fi ortodox și a fi creștin. Iar acest lucru e explicat de Sulzer prin lipsa pluralismului religios din Țările Române.

Ura cea mai mare era îndreptată împotriva catolicilor, numiți papistași. Nici evanghelicii nu se bucurau de mai mult respect, iar posibilitatea de a se efectua căsătorii mixte nici măcar nu putea fi închipuită. De aceea, soția lui Ipsilanti a fost foarte uimită aflând că Sulzer, de confesiune catolică, avea o soție de altă confesiune, anume luterană (săsoaică din Ardeal) (II, p. 289).

În ceea ce privește Euharistia, Sulzer a rămas uimit să vadă lipsa de respect față de aceasta, în sensul că se întâmpla des ca Împărtășania să fie acordată muribunzilor de către laici. Odată a fost rugat chiar el să meargă în Altarul unei biserici și să ia de pe Sf. Masă Euharistia pentru a o da unui băiat care să o ducă unui slujitor al său aflat pe patul de moarte pe câmp, departe de sat. "Cu ce simțăminte am săvârșit acest lucru pe care am fost nevoit să-l fac, lucru atât de necuviincios față de Dumnezeu, din moment ce cred că Acesta e prezent în pâine, nu trebuie să explic nimănui dintre aceia care au destule cunoștințe sănătoase despre Dumnezeu". Când băiatul a ajuns cu Împărtășania pe câmp, slujitorul murise. Sulzer a încercat să afle ce s-a ales cu Euharistia învelită într-o bucată de hârtie, dar nimeni nu i-a putut spune nimic (II, p. 290).

În privința predicii din biserică, aceasta lipsea cu desăvârșire, atât la sate, cât și în orașe. Singurul ierarh despre care poate spune că l-a auzit predicând este Chesarie al Râmnicului (la hirotonia lui Filaret ca mitropolit titular al Mirelor). Asemenea lui Antim Ivireanul, Sulzer remarcă răceala și nepăsarea cu care participa poporul la slujbele de la biserică. Sulzer acuză însă și pe numeroși clerici de aceeași indolență și nepăsare în timpul slujirii (II, p. 291).

La Mitropolie exista însă un predicator, dar uneori această funcție era ocupată de oameni nepregătiți. Căpitanul austriac ne relatează cazul unui anume arhimandrit Alexi. Acesta, după numele de familie Ördek, era maghiar de neam, din Ardeal, fost cancelar în Guberniul Regal (în acea vreme calvin). Hoț și cartofor, s-a căsătorit cu o văduvă bătrână, pe care a chinuit-o până la moarte. Începând războiul ruso-turc, a plecat în Țara Românească, unde a vândut ofițerilor ruși secrete de stat ale Habsburgilor. Rușii însă, având nevoie de neutralitatea austriecilor, l-au respins, dar a găsit sprijin la Mitropolie. Sperând să se căpătuiască acolo, s-a întors în Transilvania pentru a-și lua toate lucrurile și a se stabili definitiv în Țara Românească. Rușii însă l-au pârât autorităților habsburgice, astfel că Ördek a căutat refugiu în mănăstirea franciscană din Brașov. Sulzer l-a văzut cum se pregătea să depună voturile monahale în ordinul franciscan. Înainte de a face acest pas, a reușit să fugă noaptea din Brașov, să treacă munții și să ajungă la București. Aici a devenit mai întâi călugăr, apoi predicator, arhimandrit și chiar egumen al

mănăstirii Brebu de lângă Câmpina. A furat mănăstirea cât a putut, îndatorând-o peste măsură, astfel că după câteva luni a fost înlăturat, ba chiar închis în temnița Mitropoliei. După un timp a scăpat de aici, fiind numit de mitropolit în funcția de "inspector" al mănăstirilor din Oltenia. A abuzat și de această funcție, storcând bani de la mănăstiri, pe care și le-a ridicat în cap. Pedepsa pe care a primit-o pentru aceste fapte, i-a fost mărturisită lui Sulzer chiar de către Ördek-Alexi, anume că mitropolitul l-a numit "ungur prost care nu se pricepe să-și facă mai bine treaba" (Sulzer remarcă aici "mitropolitul nu a vrut să spună înșelăciunea") (III, p. 41-44).

Căpitanul austriac remarcă și puternica credință a românilor în sfinți și în minuni, considerând că românii se pot lua la întrecere în acest domeniu cu credincioșii catolici (observație din care se vede oarecum disprețul său față de aceste practici, vădind în el un adept al iluminismului). La Glavacioc, de pildă, exista o icoană a Maicii Domnului făcătoare de minuni. Egumenul de acolo (fost episcop în Russe) i-a spus că această icoană apăruse din pădure de trei ori pe locul mănăstirii, fapt pentru care Radu cel Mare a zidit mănăstirea. Existau numeroase biserici în care fie erau cinstite icoane făcătoare de minuni, fie din altarul cărora curgeau izvoare tămăduitoare. Desigur că Sulzer nu crede nimic din toate aceste "pretenții de minuni". Le pune, iar acest fapt este într-adevăr interesant, pe seama prostiei preoților, și nu pe seama dorinței acestora de a păcăli poporul cu scopuri de câștig. Totuși, spune că trebuie să dea în vileag pe un preot care profita de pe seama evlaviei poporului. În mănăstirea Sărindar din București exista o icoană a Maicii Domnului, căreia îi purta de grijă un călugăr de origine destul de nobilă din Cipru, hirotonit chiar episcop titular pentru o eparhie din Imperiul otoman (Sulzer dă doar numele general de *in partibus*). În timpul războiului, acest episcop titular s-a refugiat la Brașov, ducând cu el și icoana. Sulzer l-a văzut în compania unor ofițeri ai armatei habsburgice, jucând cărți și mizând cu sume mari de bani. Ofițerii au fost mirați de sumele pe care le pune în joc monahul. Răspunsul dat de acesta a fost că nu are de ce să se îngrijoreze, deoarece Maica Domnului îi va da banii din nou, de la soțiile boierilor care vin să se închine la icoană (II, p. 293).

Sulzer descrie și unele ceremonii de la sărbătorile mai importante. Astfel arată că de Bobotează, după sfințirea Apei Mari, era obiceiul de a boteza pruncii în apa rece a râului. Poporul considera acest Botez în râu, în ziua de Bobotează, ca având mai multă putere, drept care erau numeroși cei care amânau Botezul copiilor până la Bobotează.

Mai observă și faptul că apa sfințită la Bobotează nu se strică. Fiind apusean, caută o explicație științifică a acestui fenomen, pe care, de altfel, nu-l contestă. Nu a putut afla răspuns la întrebarea sa, în pofida faptului că a cerut părerea unui grec specialist în științe naturale, de la curtea domnească, și acela tot atât de nedumerit ca și Sulzer. Grecul considera nestrucarea apei de la Bobotează drept o minune dumnezeiască. Sulzer, totuși neîncredător, află, citind într-o carte, că asemenea lucruri s-ar petrece și în Anglia. Motivul însă continua, în înțelegerea lui, să rămână necunoscut. Totodată, căpitanul austriac arată că a încercat zadarnic să afle dacă e sfințită doar apa care curge în momentul rostirii formulei de sfințire sau dacă e sfințită apa întregului râu, începând de la izvor. Este tentat să creadă că al doilea

răspuns e cel corect, observând pe tineri venind toată ziua la râu, luând apă și stropindu-se cu ea, în ciuda frigului (II, p. 293-295).

Un alt obicei remarcat de Sulzer era scoaterea hergheliei domnești pe câmp în ziua de 1 mai și binecuvântarea ei de către mitropolit. Sulzer își exprimă nedumerirea asupra acestui obicei, neștiind dacă este bun sau rău, creștin sau necreștin (II, p. 296).

Sulzer analizează și obiceiurile de înmormântare ale românilor. Prezintă modul în care se bocea și nu uită să amintească pomenile din zilele a treia, șasea, noua, a 40-a, apoi din luna a treia, a șasea, a noua și la comemorarea unui an. Pomană consta în ajutoare date pe stradă sau în oferirea colivei, "o prăjitură făcută din grâu fiert". În primele 40 de zile, observă Sulzer, familia celui decedat cerea unui preot mai evlavios, sau chiar episcopului, să slujească 40 de Liturghii în cinstea mortului, astfel ca sufletul acestuia să afle mai repede odihna. În primul an după deces, familia se îmbrăca în culori închise, iar lumânările ardeau în permanență. Nici bărbații nu își acopereau capul, indiferent de vreme.

În continuare, Sulzer descrie ceremoniile legate de nuntă: peșitul, procesiunea la biserică, nunta propriu-zisă ș.a.m.d. Apoi prezintă alte tradiții: Mărțișorul, credințele din zilele Babelor, Floriile, Rusaliile, Paparuda, obiceiurile de Anul Nou, precum și numeroasele superstiții ale poporului.

Desigur, fiind o persoană pătrunsă de ideile Iluminismului, Sulzer deplânge existența acestor superstiții în rândurile poporului, fiind însă conștient că ele există la toate popoarele. Iar acest fapt e folosit de căpitanul austriac ca un contraargument împotriva lui Samuil Micu, care încercase să folosească tocmai aceste superstiții și tradiții populare românești (asemănătoare cu cele ale vechilor romani) ca argument în favoarea originii romane a poporului nostru.

Sulzer deplânge însă mult rolul și importanța pe care o avea destinul sau soarta în mentalitatea românilor. Soarta era vinovată pentru faptul că o anumită persoană devenea hoț sau ucigaș. Chiar și clerul se mulțumea cu această explicație, spune Sulzer. De aceea, căpitanul austriac, adept al ideilor iluministe, le atribuie clericilor o mare vină pentru scăderile morale din societatea românească, considerând adevărată observația generalului von Bauer, că religia era "folosită și aici, ca peste tot, să-i facă pe slujitorii ei oameni bogați pe cheltuiala statului" (III, p. 524).

5. Despre situația catolicilor din Principatele Dunărene

Sulzer dedică acestei chestiuni un lung capitol (al IX-lea din volumul III, p. 525-640), poate și datorită faptului că el însuși era de confesiune catolică. Interesul căpitanului austriac pentru istoria catolicismului din Principate a fost atât de mare, încât a purtat corespondență cu mai mulți arhivari din Polonia, și nu a ezitat nici să intre în arhivele din Brașov, în speranța de a afla unele documente istorice inedite. Însă mai multe documente descoperite de el au ajuns să fie publicate de către pastorul calvin József Benkő, în celebra sa lucrare *Milcovia*. Un prieten comun al lui Sulzer și Benkő, anume pastorul luteran din Honigsbach (poate Honigberg sau Hărman de lângă Brașov), i-a atras atenția lui Benkő asupra faptului că Sulzer deținea mai multe documente privind istoria catolicismului din teritoriile extracarpătice. Uimit de faptul că mai exista o persoană interesată de

acest subiect, Sulzer i-a mărturisit lui Benkö mai multe descoperiri de-ale sale. Nu mare i-a fost apoi uimirea căpitanului austriac să afle că Benkö a reușit să-și publice lucrarea foarte rapid, fiind mai mult decât mândrit însă să descopere în paginile acesteia multe din ideile sale, împărtășite din neglijență lui Benkö. Cuvintele lui Sulzer nu necesită nici un comentariu: "Își poate cineva închipui cât de tare am fost lovit în orgoliul meu, dat fiind faptul că *Milcovia* domnului Benkö a ieșit de sub tipar mai repede decât volumul meu, care fusese terminat cu mult timp înainte, ba chiar că am găsit în ea aproape toate ideile mele" (p. 526). Benkö însă nu a putut să-și corecteze întreaga carte potrivit cu noile descoperiri ale lui Sulzer. Volumul I a rămas neschimbat, astfel că Sulzer a găsit prilej în prezenta lucrare să-și exprime propriile sale opinii cu privire la începuturile episcopiei Milcovului.

Nu este intenția noastră aici să prezentăm în detaliu obiectul polemicii dintre Benkö și Sulzer, o cercetare a lucrării *Milcovia* fiind indispensabilă. Pe de altă parte, și concluziile la care a ajuns Sulzer sunt cu mult depășite azi. Pe scurt, Sulzer nu admite părerea lui Benkö despre o întemeiere în secolele IV-V a episcopiei Milcoviei, de către episcopul Niceta, "vestitul apostol al dacilor". Nu este de acord nici că episcopia Milcoviei a dăinuit la începutul Evului Mediu, având jurisdicție peste huni, așa cum afirmă Benkö în continuare. Conform acestui pastor, mai târziu episcopia a decăzut, fiind însă refăcută de unguri, la sosirea acestora în secolul al X-lea. Dar, se întreabă Sulzer, de unde să fi știut ungurii de existența în vechime a unei episcopii în teritoriile carpatine?

Însă la fel ca și Benkö, Sulzer admite că episcopia a fost restaurată în anul 1096 de către regele Ladislau I, care ar fi ctitorit și biserici în Cetatea Albă, Galați și în alte orașe moldovenești. Din 1096 și până în 1228, nu mai există date istorice cu privire la episcopia moldovenească. Convertirea cumanilor a dus la restaurarea episcopiei, dar nu pentru mult timp, din cauza invaziei tătarilor. De fapt, părerea exactă a lui Sulzer a fost aceea că episcopia a existat doar cu numele, episcopii titulari ai Milcoviei rezidând în Ungaria. Doar în 1370, o dată cu convertirea lui Lațcu la catolicism, s-a putut construi un sediu episcopal la Siret.

În acest mod, Sulzer consideră că nu au existat trei episcopii diferite în Moldova, anume cele ale Milcoviei, Siretului și Bacăului, ci că toate trei nu reprezintă altceva decât diferite etape ale unei singure dicceze catolice din Moldova. Prin urmare, Sulzer nu are cunoștință despre episcopia de la Baia. El mai consideră că această episcopie a fost sufragană arhiepiscopiei de la Strigoniu, dar că în 1370, eparhia Milcoviei s-a divizat în două (capitlurile ardelenesti ar fi rămas în subordinea Strigoniului, în timp ce capitlurile moldovenești ar fi fost trecute în subordinea episcopului cu sediul la Siret, sufragan însă a arhiepiscopiei de Caloce). După 1414, episcopia moldovenească ar fi trecut în subordinea Lvovului, iar reședința s-ar fi mutat la Bacău.

Dispute între Sulzer și Benkö au existat și cu privire la jurisdicția episcopiei Milcoviei (pastorul ungar atribuindu-i mai multe capitluri în Transilvania, decât în Moldova). Potrivit lui Sulzer, episcopia Milcoviei a avut unele capitluri și în Transilvania, dar acestea au fost scoase de sub jurisdicția episcopiei cumanilor în 1370, cea din urmă rămânând doar cu următoarele capitluri moldovenești: Siret

(teritoriul bucovinean), Moldova (ținuturile Neamț și Roman), Milcov (Trotuș și Bacău), Vrancea, Chilia și Cetatea Albă.

Sulzer a încercat întocmirea unei liste a episcopilor catolici din Moldova, folosind și informațiile primite de la Barnabas Kedzierski (gardian al mănăstirii minoriților din Lvov). Acesta i-a trimis, printr-o scrisoare datată 13 februarie 1780, o listă a episcopilor de la Siret (desigur inexactă, ceea ce este firesc pentru acea vreme), precum și a celor de la Bacău (aceasta însă exactă aproape în totalitate), liste pe care Sulzer le-a preluat, încercând să le completeze după documente descoperite de el, dar publicate de Benkö. Necunoscând însă nimic despre episcopia de Baia, Sulzer era nedumerit de faptul că în anumiți ani (1444 și 1484) documentele păstrau numele a doi episcopi catolici din Moldova⁷⁸.

Sulzer a primit însă și date mai noi despre episcopia catolică a Moldovei, anume de la Joseph M. Martinotti, conducătorul misiunii minoriților în Moldova și vicar general al episcopiei catolice din Bacău, printr-o scrisoare datată 29 mai 1799 (III, p. 556-569). Martinotti l-a însoțit pe episcopul auxiliar Petru Dominic Karwosiecki (1776-1782; devenit ulterior episcop de Bacău între anii 1782-89) într-o vizită pastorală în Moldova. Scrisoarea prezintă situația catolicismului moldovenesc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Numărul credincioșilor catolici din Moldova era de aproximativ 15.000, fiind împărțiți în 12 parohii: *Grosescht* (Grosești, lângă Tg. Ocna⁷⁹), *Wallea seaca* (Valea Seacă – Bacău⁸⁰), *Kalugera* (Călugăra – Bacău⁸¹), *Rekitin* (de fapt Răchițeni – Roman⁸²), *Sabowany* (Săbăoani – Roman⁸³), *Alautscheschty* (Hălăucești – Iași⁸⁴), Iași, Huși, Iacobești (acestea din urmă lângă Suceava). Fiecare parohie avea credincioși și în satele învecinate. Sulzer se miră de faptul că Martinotti nu a inclus în listă și parohia din Faraoni (Faraoni⁸⁵), o localitate aflată nu departe de Bacău, dar care avea mulți credincioși catolici. Numele unor parohii amintite de către Sulzer ca: Iarovano, Giudeni, Cocotani nu le-am putut identifica în lucrarea lui Stoicescu.

În ceea ce privește bisericile catolice din Moldova, Martinotti le enumeră pe cele din Cotnari (zidită de un rege polonez), Săbăoani, Trotuș (aflată însă aproape în ruină, fapt pentru care catolicii au construit nu departe de vechea biserică din piatră una nouă, din lemn). La Climonești (localitate neidentificată), lângă Trotuș, se mai puteau vedea urmele unei vechi biserici din zid. La Bacău se aflau câteva biserici din lemn (ruinele vechii biserici de zid se puteau încă vedea), dar credincioșii de aici erau păstoriți de parohul din Călugăra. La Batraș (localitate neidenti-

78. Este vorba de Gregorius Jaurini (episcop al Milcoviei între 1433-1462) și Petru Cziper (episcop de Baia între 1438-1447), respectiv despre Michael Turon (episcop al Milcoviei între 1468-1493) și Fenesi Peter (episcop de Baia între 1476-1484) (cf. Jakubinzi György, *Romaniai Katolikus Erdély Protestáns és Izraelita vallási Archontológia*, Alba Iulia, 1998, p. 18 și 27-28).

79. Nicolae Stoicescu *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România-II-Moldova*, Craiova, 1971, p. 510.

80. *Ibidem*, p. 402.

81. *Ibidem*, p. 330.

82. *Ibidem*, p. 287.

83. *Ibidem*, p. 313.

84. *Ibidem*, p. 193.

85. *Ibidem*, p. 167.

ficată) exista o moșie a episcopiei catolice, fapt pentru care satul Batraș putea fi considerat reședință a episcopiei catolice din Moldova. În ceea ce privește Suceava, Martinotti nu putea da amănunte, auzind doar că aici existau două biserici din zid. Ruinele unei biserici catolice se aflau și la Baia (unde însă nu mai trăiau deloc credincioși catolici). Martinotti auzise și de existența unei biserici catolice din zid la Cetatea Albă. Ruine ale unor biserici catolice se aflau și la Hârlău și Galați (credincioșii catolici din această localitate plecaseră doar cu puțini ani în urmă).

Martinotti acordă o atenție deosebită localității Huși, afirmând că bătrânii din acel târg i-au spus că biserica ortodoxă care slujea drept catedrală episcopală fusese construită de Ștefan cel Mare pentru credincioșii catolici, deoarece acel oraș fusese populat în vechime mai mult de unguri decât de români. Martinotti adaugă faptul că ungurii care mai locuiau în Huși aveau diplome doveditoare, de care aveau multă grijă. Totodată, nu departe de Huși, se afla localitatea Lucani; locuită în vechime de unguri, după cum arătau și pietrele de mormânt din cimitirul satului.

În ceea ce privește libertățile de care s-au bucurat credincioșii și clericii catolici, Martinotti spune că acestea au fost în trecut foarte mari și întinse, dar că decedatul domnitor Grigorie III Ghica (1774-1776) le-a restrâns aproape la nimic (probabil din cauza răpirii Bucovinei de către austrieci – n.a.). În timpul acestui domnitor, le-a fost răpită o clădire în valoare de 500 lei (această clădire avea destinația de *hospitium* – *Gasthaus*), revendicată de o altă persoană. Grigorie III Ghica le-a dat totuși un hrisov, prin care dascălii parohiilor și un slujitor al fiecărui preot au dobândit scutire de dări, iar vădrăritul a fost redus doar la 100 de găleți din două vii.

Următorul principe, Constantin Moruzzi (1777-1782), după ce a ajuns în Iași, le-a cerut catolicilor toate hrisoavele vechi. Martinotti, în speranța că acestea vor fi întărite din nou, i-a dat domnitorului un număr de 12 acte vechi, pe care însă nu le-a mai primit înapoi decât după un an. Domnitorul le-a acordat tuturor preoților, dascălilor și câte un slujitor catolic scutiri de dări. Cu toate acestea, scutirile nu erau respectate, membrii parohiei plătind dările păstorilor lor.

În același timp, parohia catolică din Iași purta un proces pentru recuperarea casei de oaspeți, răpită în timpul lui Grigorie III Ghica.

Acesta este, pe scurt, conținutul scrisorii lui Martinotti, prefectul misiunii catolice din capitala Moldovei.

Sulzer publică și o listă a tuturor hrisoavelor de danie acordate de mai mulți domnitori moldoveni în favoarea Bisericii catolice, aceasta întocmită de un fost prefect al misiunii catolice din Iași, Antonio Maria Mauro, și preluată dintr-o scrisoare a unui prieten (publicată de Sulzer la nota de subsol de la p. 562-566):

1. Eustratie Dabija (1661-65; la Sulzer anul e redat greșit – 1592) i-a scutit de dări pe locuitorii din Trebeș sau Batraș;
2. În anul 1676, Antonie Russet a poruncit ispravnicilor să nu ia dări de la dascălii catolici; de altfel, toți locuitorii catolici urmau să fie judecați doar de către preoții lor;
3. Mihai Racoviță (1715-1726) dăruia reședinței preotului catolic din Iași o oca de untdelemn în fiecare lună (hrisovul a mai fost reconfirmat de Grigorie II Ghica în 1727 și 1736 și de Constantin Racoviță în 1756;

4. În 1696, Antioh Cantemir, îi scutea pe prefectul misiunii catolice din Iași, apoi pe doi dintre dascăli și pe patru slujitori de toate dările de vite și de vii;
5. În 1701, Constantin Duca întărea diploma lui Antioh Cantemir;
6. În 1710, Nicolae Mavrocordat, a întărit-o din nou;
7. În 1733, Constantin Mavrocordat i-a scutit pe prefectul misiunii catolice de tributul pentru 170 de stupi de albine, pe preotul catolic din Huși pentru 30 de stupi, pe preotul din Săbăoani pentru 70 de stupi, iar pe cel din Iarovan pentru 30 stupi;
8. În 1741, Grigorie II Ghica, l-a recunoscut pe prefectul misiunii catolice din Iași în calitate de judecător al tuturor catolicilor;
9. Constantin Racoviță (la Sulzer apare însă Mihail Racoviță) i-a scutit în anul 1750 pe șapte slujitori catolici străini din Iași de dările pentru 50 stupi de albine, pentru 7 pogoane de vii din Copou și alte șase pogoane din Miros-lavie, precum și pe prefect pentru cârciuma pe care o deținea pe ulița centrală a Iașului și pentru opt vite cornute;
10. În anul 1753, Matei Ghica a reînnoit diploma predecesorului său;
11. În 1757, Scarlat Ghica i-a scutit de orice dări pe patru slujitori străini ai prefectului misiunii catolice. Totodată, a întărit privilegiile domnitorilor anteriori acordate prefectului;
12. Constantin Racoviță a reîntărit în cea de a doua domnie (1756-1757) privilegiile acordate în domnia anterioară;
13. Ioan Teodor Callimachi a reînnoit aceste privilegii în anul 1759, acordând scutire de toate dările altor patru slujitori străini;
14. Grigorie Callimachi a reînnoit în 1762 diplomele emise de principii anteriori;
15. Diferite alte hrisoave (nedatate) acordau scutire fiecărui preot catolic, precum și la jumătate din servitoriilor lor, pentru 50 stupi de albine, 10 porci și șase vite;
16. În 1773, casa de oaspeți din Iași a fost recunoscută în calitate de mănăstire catolică, fiind scutită de vădrărit.

În ceea ce privește situația catolicilor din Țara Românească, Sulzer se îndoiește cu privire la întemeierea episcopiei catolice din Argeș în anul 1330, tinzând să accepte părerea, că, înainte de a porni Carol Robert de Anjou campania împotriva Munteniei, a numit un episcop catolic pentru Argeș, acest episcop nemaiavând posibilitatea să-și ocupe scaunul, datorită înfrângerii militare pe care au suferit-o armatele maghiare. Căpitanul austriac crede că episcopia catolică de Argeș a putut lua ființă mai târziu, poate în timpul lui Nicolae Alexandru, căsătorit cu doamna Clara (p. 629).

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, credincioșii catolici din Țara Românească erau supuși episcopului catolic de la Nicopole, din Bulgaria. Existau mănăstiri franciscane în Râmnic, Câmpulung și București, precum și o reședință în Târgoviște. Cei mai mulți credincioși catolici erau de neam armean și bulgar. Episcopia de Nicopole avea în subordine numai șapte sate; în unele locuiau doar trei familii, în altele în schimb între 50 și 80. În vechime, episcopia avea până la 20 de sate.

Sulzer a fost martorul vizitei pastorale întreprinsă de episcopul Paulus Doanlia (1777-1804) în Țara Românească (acesta a și decedat în 1804 la București).

Menționează că domnitorul Alexandru Ipsilanti (1774-1782) nu i-a acordat însă nici o atenție.

Acestea sunt principalele informații pe care le deținem cu privire la credincioșii catolici din cele două Țări Românești. Nu putem fi decât recunoscători căpitanului Sulzer pentru interesul de care a dat dovadă, contactând diverse persoane care să-i furnizeze aceste date.

6. Situația confesiunii evanghelice în Țările Române extracarpatică

În capitolul X al volumului al III-lea (p. 641-668), Sulzer descrie situația Bisericii Evanghelice din Țările Române. Mai întâi traduce în germană un manuscris redactat în limba italiană de credincioșii protestanți din București, manuscris intitulat *Descrizione dello stato della Chiesa protestante in Bukarest*.

Aflăm că începuturile protestantismului la București datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea, mai precis din 1690, când o parte din curunții ardeleni și ungureni s-au refugiat în Țara Românească, având permisiunea turcilor. Sultanul i-a cerut lui Constantin Brâncoveanu să le ofere 600 de boi și 300 de vaci. Refugiații au ajuns în stăpânirea unui loc gol, numit Fântâna Boului, unde au zidit și o biserică.

În anul 1746, reformații unguri din București au cumpărat o nouă proprietate de la un anumit ceauș Radu, cu prețul de 37 lei. Pe acea proprietate au construit o nouă biserică cu turn și clopot în anul 1752. Grigore II Ghica le-a dat un hrisov, prin care le-a acordat dreptul de a săvârși cultul divin.

În anul 1753, domnitorul Constantin Racoviță le-a reînnoit libertățile cultice, scutindu-i totodată de dări pentru șapte vii, 100 berbeci, 100 porci și 100 stupi de albine.

În anul 1755 au mai cumpărat o proprietate, pentru prețul de 22 lei.

Tot în acel an (dar, mai probabil, în 1756 – n.n.), au hotărât să construiască o biserică mai mare, din banii primiți drept ajutoare de la regii Suediei, Prusiei și Danemarcei. S-au decis să ceară aprobarea noului domnitor Constantin Mavrocordat. Cel însărcinat cu acest lucru a plecat în Transilvania, lăsând treburile nerezolvate, dar asigurându-și coreligionarii că totul se aranjase. Bazându-se pe vorbele acestuia, reformații au început construcția bisericii, pe locul celei zidite în 1752. Când construcția a ajuns la acoperiș, au venit boieri care le-au cerut să oprească lucrul, cerându-le dovezi pentru libertatea cultului. Le-au dat boierilor diploma lui Racoviță, dar nu au mai primit-o înapoi, astfel că biserica a rămas neconstruită până la începutul războiului ruso-turc.

Când tronul a fost ocupat de Scarlat Ghica, reformații au încercat din nou să obțină permisiunea pentru terminarea bisericii. Domnitorul a cerut diploma tatălui său, pe care a refuzat apoi să o dea înapoi. În acele condiții, cultul divin se săvârșea în casa privată a pastorului reformat, casă în care puteau intra doar o treime din credincioșii reformați ai Bucureștiului.

Sulzer continuă prezentarea derulării evenimentelor. Consulul suedez de la Constantinopol a mijlocit la Poartă pentru acordarea permisiunii de construire a bisericii, dar războiul început a făcut ca lucrurile să staționeze.

Abia după război, Alexandru Ipsilanti, în al treilea an al domniei sale (1777), le-a dat protestanților din București un hrisov, în care a reînnoit libertățile acordate de domnitorii Grigorie II Ghica și Mihail Racoviță.

Dar problema care se ivise era lipsa unui preot. Pentru a evita să apeleze la preoții catolici sau ortodocși, credincioșii protestanți își îndeplineau singuri serviciile religioase (înmormântare, Botez). Au cerut sașilor ardeleni să le trimită un preot, dar s-au lovit de refuzul lor, deoarece aceștia doreau să descurajeze migrația sașilor dincolo de munți. Căci nu doar români și unguri se refugiau în Țara Românească, ci și sași, ca de exemplu, 12 familii din Șercaia de lângă Făgăraș. Până la urmă, protestanții din București l-au angajat pe învățătorul din oraș în calitate de preot.

În ceea ce privește situația din Moldova, bazându-se pe scrisoarea papei Grigorie IX din 1234, Sulzer consideră că sașii au sosit în Moldova încă în secolul al XIII-lea. La începutul secolului al XV-lea, alți sași și unguri husiți din Transilvania și-au găsit refugiu în Moldova. Sulzer preia informațiile din Timon despre așezarea sașilor la Baia și la Neamț, a ungarilor în mai multe localități (prin care Bacău, Hârlău, Vaslui, Tecuci, Focșani, Comănești și Huși). Suceava, Siret și Roman oferiseră adăpost, conform aceluiași Timon, atât ungarilor, cât și sașilor. Mai mult chiar, numele localității Huși ar fi fost dat chiar de acești husiți refugiați în Moldova. Sulzer consideră însă multe din afirmațiile lui Timon exagerate, refuzând teza conform căreia toți ungurii și sașii stabiliți în Moldova au fost de credință husită.

Cunoștințele lui Sulzer privitoare la dezvoltarea Reformei în Moldova în secolul al XVI-lea sunt inexistente. El a fost însă convins de faptul că au existat în întreaga istorie a Moldovei comunități de protestanți, unele cu o continuitate chiar din epoca husiților.

În timpurile mai noi, o parte din curuții unguri și-au găsit refugiu între moldoveni, primind aprobare de la pașa de Hotin să se stabilească în satul Stoicin (Stoiceni?) din raiaua Hotin.

În apropiere de Hotin, tot pe malul Nistrului, dar în ținutul Cernăuți, în localitatea "Filipșe sau Filipce" (de fapt Filipeni, chiar în fața localității poloneze Zalesczk), mai mulți meșteșugari germani protestanți, persecutați în Polonia din motive religioase, au înființat o fabrică de postav. În timpul lui Grigorie III Ghica (1764-67), colonia de postăvari germani s-a mutat în satul Chipărești de la est de Iași (tot pe valea Jijiei), numele german al localității fiind de Neu-Philippen, iar în limba română de Filipenii Noi. Domnitorul le-a acordat drepturi întinse: scutirea de dări, dreptul de a-și alege singuri pastorul sau dascălul. Judecător peste ei a fost rânduit nobilul Johann Daniel Christiani, numit și căpitan, și având drepturi egale cu ale oricărui alt boier. Procesele dintre un colonist german și un moldovean urmau însă să fie judecate în divanul domnesc.

Din datele transmise de Sulzer aflăm că la Chipărești-Filipenii Noi locuiau 60 de familii de postăvari germani protestanți. Fabrica era inspectată anual de turci, ceea ce arăta interesul autorităților otomane pentru dezvoltarea acestei industrii (de altfel, Sulzer crede că motivul pentru care muncitorii primeau un salariu bun era tocmai acest interes din partea otomanilor).

Preotul comunității, un anume Scheidenmantel, s-a dovedit a fi un spion, reușind însă să fugă înainte de a fi arestat. Locuitorii au angajat un alt pastor, din Silezia, dar acesta a refuzat să își ia misiunea în primire, preferând să rămână la Filipenii Vechi de pe Nistru. Domnitorul a trimis chiar un grup de arnăuți care să-l aducă cu forța la Chipărești, dar silezianul a trecut la timp Nistrul, pe teritoriul polonez. Rămânând fără cârmuitor sufletesc, germanii din Filipenii Noi au trecut la catolicism, luând legătura cu misiunea franciscană din Iași.

Domnitorul Grigorie Callimachi (1767-1769) le-a plătit postăvarilor o sumă de bani, cerându-le apoi să părăsească Moldova. Ei s-au mutat în Țara Românească la Pociovaliștea, în județul Ilfov, la fabrica de postav înființată de Alexandru Ghica. În acest fel, moșia de la Chiperești a intrat din nou în proprietatea mănăstirii Sf. Ioan din Iași.

Conform unei știri primite din Moldova, domnitorul Constantin Moruzi (1777-1782; în textul lui Sulzer apare în mod eronat Alexandru Moruzi) s-a arătat favorabil protestanților din Iași, oferindu-le un loc pentru zidirea unei biserici. A fost adus și un preot sas din Mediaș, Scharsius. Presupunem că favoarea de care se bucurau protestanții din Iași se datora, în parte, și medicului sas din Sibiu, Andreas Wolf.

Acestea sunt datele transmise nouă de căpitanul austriac Sulzer, referitoare la organizarea bisericească a Principatelor Dunărene la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Tot atât de detaliat sunt descrise și alte realități ale celor două țări românești extracarpătice: sunt publicate veniturile și cheltuielile țării, apoi este descrisă organizarea industriei și a comerțului.

*

* *

În loc de concluzii. Receptarea personalității și operei lui Fr. J. Sulzer

Franz Joseph Sulzer a murit în luna august 1791. În aceeași lună își încheia lucrările și Dieta transilvană. Această primă dietă de după 1761 a avut drept obiectiv așa-numita "restituire sau restaurare a constituției" străvechi a Ardealului, zdruncinată în urma reformelor lui Iosif II de după 1780. Totuși, vremurile se schimbaseră. În ziua în care la Cluj se deschidea Dieta care dorea să reintroducă țara în întunecatul Ev Mediu feudal (21 decembrie 1790), la Paris, în Adunarea Națională Franceză, se decidea înălțarea unui monument pentru Jean Jaques Rousseau, considerat reprezentant al ideilor moderne și luptător pentru recunoașterea libertății și suveranității poporului: "Aproape la aceeași oră, când în îndepărtatul Paris ideile moderne erau omagiate prin ovații zgomotoase, începeau aici lucrările unei adunări în care, în mod preponderent, era exprimată viziunea medievală despre lume; în timp ce acolo democrația extremă își sărbătorea triumful, aici era impusă extrema cealaltă, anume cea mai curată restaurare a statului medieval al stărilor"⁸⁶. Deși departe de Paris, și la Cluj răzbăteau ecourile care vesteau totuși semnele unei schimbări a vremurilor. Reprezentanții celor trei

86. Ferdinand von Zieglauer, *Die politische Reformbewegung in Siebenbürgen zur Zeit Josef's II. und Leopold's II.* (Mișcarea politică de reformă în Transilvania sub Iosif II și Leopold II), ed. II, Viena, 1885, p. 135.

națiuni politice au fost obligați, în ședința din 21 iunie 1791, să asculte "într-o tăcere mută și cu atenție încordată"⁸⁷, rescriptul imperial care cerea discutarea unei petiții semnată de cei doi episcopi români din Transilvania, Ioan Bob și Gherasim Adamovici. Îngrijorați că procesul de restaurare a statului medieval abroga toate măsurile de reformă politică, socială și administrativă inițiate de Iosif II (în special decretul de toleranță și cel pentru concivilitate pe Pământul Crăiesc), cei doi ierarhi au înaintat împăratului cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*, prin care cereau ca românii, populația cea mai numeroasă și cu vechime din țară, să beneficieze de aceleași drepturi ca și restul locuitorilor din Transilvania. Într-una din ultimele ședințe, la 5 august 1791, deputații au redactat un răspuns împăratului, refuzând mare parte din cererile românești, considerând că "românii nu pot să-și tragă originea din locuitorii romani ai acestei țări, cum susțin redactorii acestei petiții, deoarece această afirmație nu poate fi dovedită prin nici un document (*quales existere nullo evinci potest documento*), ci ei trebuie să fie considerați urmași ai imigranților care au venit din provinciile vecine și și-au stabilit locuințele în acest principat"⁸⁸.

Petiția românească se dovedea foarte periculoasă pentru sistemul constituțional medieval pe care cele trei națiuni politice din Transilvania se străduiau să îl restaureze. În aceste condiții, fundamentarea științifică a afirmației deputaților despre o imigrare ulterioară a românilor ardeleni devenea o prioritate.

Preotul catolic și directorul școlii normale din Sibiu, Joseph Karl Eder (1760-1810; fiul unui căpitan austriac originar din Tirol și stabilit la Brașov) a luat asupra sa această misiune. A tipărit *Supplex*-ul, adăugându-i însă 59 note critice (care întrec ca amploare chiar textul petiției românești), intenționând să combată, punct cu punct, cererile și argumentele românești, bătându-și joc "în mod infam și în publicitate de postulatele națiunii române"⁸⁹. Susținând imigrarea românilor în Transilvania după invazia mongolă, Eder a citat lucrarea căpitanului Fr. J. Sulzer, tipărită în urmă cu 10 ani. De acum înainte, numele lui Sulzer va fi legat în istoriografie de cel al lui Eder, mai târziu adăugându-se și J. Ch. Engel (care susținea însă o imigrare mai timpurie a românilor la nord de fluviu, anume în secolul al IX-lea⁹⁰). *Dictionarul istoriografiei românești*, referindu-se la cei trei istorici, îi numește "tripleta istoriografică ce a declanșat tendențioasa teorie dubitativă cu privire la continuitatea elementului roman la nord de Dunăre după retragerea aureliană, teorie ce va fi dezvoltată în a doua jumătate a veacului XIX de către R. Roesler"⁹¹.

Răspunsurile românești, redactate la notele lui Eder, fac referiri și la Sulzer, imputându-i acestuia imparțialitatea datorită urii pe care ar fi acumulat-o față de români după nereușita misiunii în Țara Românească. Cea dintâi replică (*Widerlegung der zu Kausenburg 1791, über die Vorstellung der Wallachischen*

87. Zieglauer, *op. cit.*, p. 521-546 prezintă în detaliu discuțiile deputaților, privitor la *Supplex*-ul românesc.

88. Zieglauer, *op. cit.*, p. 539.

89. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 542-543.

90. Alexandru Philippide, *Originea românilor*, I, Iași, 1923, p. 676.

91. *Enciclopedia istoriografiei românești*, I, Iași, 1923, p. 676.

Nation herausgekommenen Noten), redactată de Ion Budai Deleanu⁹², îl consideră pe Sulzer drept un scriitor cu totul imparțial⁹³. Gheorghe Șincai afirmă în cea de a doua replică (*Responsum ad crism Josephi Caroli Eder in Supplicium Libellum Valachorum Transylvaniae iuxta numeros ab ipso positos*)⁹⁴ că ceea ce a citat Eder din Sulzer nu are nici o valoare, deoarece "Sulzer, pe lângă că este un neisprăvit născut ieri-alaltăieri, s-a și simțit jignit de către români, pentru că nu au vrut să-i acorde vreun serviciu atunci când, cu câțiva ani în urmă, trecuse la ei (= în Țara Românească); prin urmare nu e demn de încredere"⁹⁵. Ideea urii pe care ar fi purtat-o Sulzer românilor apare și în lucrările polemice ulterioare. Ion Budai Deleanu susținea că Sulzer "pare să fi fost adus la această părere (ca să las la o parte ura sa proprie) de necunoașterea limbii române"⁹⁶. Budai Deleanu respingea mai ales afirmațiile lui Sulzer despre o origine romano-slavă a românilor, afirmând, în schimb, că românii sunt "romani propriu-zisi".

Petru Maior, care l-a cunoscut pe Sulzer personal, în timpul în care a fost paroh la Reghin (unde se afla și garnizoana căpitanului austriac) confirmă faptul că acesta nu cunoștea suficient limba română. Deși au purtat numeroase discuții, Sulzer nu i-a vorbit niciodată lui Maior în limba română, ci doar în latină sau italiană. Soția lui Sulzer, în schimb, cunoștea foarte bine limba română. Concluzia lui Maior este aceea că "multe din cele ce a scris el (Sulzer – n.n.) pentru limba românească, de la muieră sa le-a împrumutat"⁹⁷. Maior socotește afirmațiile lui Sulzer despre originea poporului român drept "fabulă", arătând că acesta s-a inspirat după cronică lui Greceanu, dar că a generalizat afirmațiile logofătului croniciar despre treceri ale unor familii de romani de la sud la nord de Dunăre.

Generația pașoptistă a preluat afirmațiile corifeilor Școlii Ardelene referitoare la Sulzer. Timotei Cipariu își exprima indignarea față de cutezanța lui Sulzer de a critica *Gramatica* redactată de Samuil Micu și Șincai: "dumnealui, nemulțumit cu opul acelor doi români, care au lucrat acele *Elemente*, și în oarba sa aroganță, crezându-se că știe mai bine românește decât ei, și ar fi în stare chiar de a-i și critica, elabora tratatul său de gramatică"⁹⁸. Referindu-se la acea listă de cuvinte românești scrise cu litere latine, în ortografie etimologică și care nu puteau fi înțelese dacă erau citite aidom (listă preluată de Sulzer din *Elementa linguae*

92. Publicată de Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 157-178. Cercetarea mai recentă, în special Pompiliu Teodor, atribuie acest text lui Samuil Micu (conform Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. 1790-1848*, București, 1986, p. 72, nota 48).

93. Iosif Pervain, *op. cit.*, p. 165.

94. Replica a fost publicată, în original și cu traducere, de Iosif Pervain, *op. cit.*, p. 42-77, însă sub numele lui Samuil Micu. Istoriografia mai recentă atribuie acest răspuns lui Gheorghe Șincai (conform Ladislau Gyémánt, *op. cit.*, p. 72, nota 48).

95. *Responsum...*, la I. Pervain, *op. cit.*, p. 68.

96. Ion Budai Deleanu, *De originibus populorum Transylvaniae*, ediție de Ladislau Gyémánt, vol. I; București, 1991, p. 206.

97. Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, ed. III, Budapesta și Gherla, 1883, p. 237-238.

98. Timotei Cipariu, *Jenache Vacarescu și Fr. Jos. Sulzer*, în "Archiv pentru filologia și istoria", 1870, nr. XXXV, p. 682.

daco-romanae sive valachicae), Cipariu vorbește de "impertinența aceluși ignorant care nu știe pronunța românește, nici a scris cuvintele românești măcar după ortografia sa"⁹⁹.

În același mod este judecat Sulzer și de istoriografia mai nouă, cu deosebirea că datele despre viața și personalitatea acestuia s-au pierdut din vedere. De exemplu, A. D. Xenopol afirma că Sulzer a fost un sas care îndeplinea în Transilvania dregătoria de judecător și care "împărtășea toată ura conaționalilor săi asupra românilor, cunoștea pretențiunile acestora și mizeria în care-i adusesese apăsarea seculară a națiunilor privilegiate. Își poate deci închipui cineva starea psihologică în care se afla Sulzer, când întreprinse lucrarea sa. Totuși, trebuie să mărturisim, spre onoarea lui Sulzer, că dacă patima sa i-a falsificat raționamentul, el n-a ascuns în mod conștient nici un fapt istoric, după cum au făcut-o cei ce au îmbrățișat mai târziu păreri sale"¹⁰⁰.

În prima jumătate a secolului XX, opera lui Sulzer a fost considerată (printre alții și de Gh. Brătianu) drept o reacție la *Supplex*, iar căpitanul austriac drept un purtător de cuvânt al intereselor naționale săsești¹⁰¹. Spre sfârșitul secolului, Nicolae Stoicescu considera, la rândul său, că "pornirea lui Sulzer împotriva românilor se datora edictului de toleranță al lui Iosif II din 1781, care proclama egalitatea românilor cu celelalte «națiuni»; lucrarea sa, ca și altele de acest gen au fost rezultatul reacțiunii împotriva «politicii iosefiniste»"¹⁰².

Accasta este teza acceptată azi aproape în unanimitate de istoriografia românească. Din păcate, cele trei volume ale *Istoriei* lui Sulzer nu au avut parte de o ediție critică, ceea ce explică poate faptul că s-au pus pe seama lui unele teze diferite de cele pe care le-a susținut în realitate¹⁰³.

Ne punem întrebarea dacă nu cumva criticile care i-au fost aduse lui Fr. Joseph Sulzer de către istoriografia românească nu au fost exagerate? Este adevărat că I.C. Eder și mai apoi Robert Roesler s-au bazat, în susținerea tezei lor, și

99. *Ibidem*.

100. A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler*, Iași, 1884, p. 10-11.

101. Conform Nicolae Stoicescu, *Continuitatea românilor*, București, 1980, p. 25, nota 52.

102. *Ibidem*.

103. Prestigiosul istoric Ladislau Gyémánt, în *Mișcarea națională...*, afirmă "Sulzer se străduiește să argumenteze ipoteza originii românilor dintr-un amestec al coloniștilor romani din sudul Dunării cu băștinașii traci și cu slavii, rezultând o limbă romano-slavă cu preponderența ultimului element" (p. 62). Ori, Sulzer afirmase, în vol. II, p. 53-54 (citez, de data aceasta, din traducerea făcută de Al. Philippide, *Originea românilor*; I, p. 672-673): "Valahii au luat ființă în Moesia, Thracia și în regiunile de colo de prin prejur, nu în Dacia. Ei au obiceiuri romane, limbă romană, dar au și obiceiuri și limbă slave. Nu sunt prin urmare nici curat slavi, nici curat romani, ci un amestec din amândouă aceste popoare, în care amestec însă predomină elementul roman. Prin romani nu înțeleg aici pe coloniștii romani veritabili, care au fost trimiși de cei dintâi împărați în Thracia, Moesia, Illyria, Macedonia, etc., ba nici măcar amestecătura de romani din Dacia, pe care Aurelian a strămutat-o în Moesia ori Dardania. Înțeleg prin romani pe coloniștii care, deja amestecați cu vechile popoare thrace, s-au mai amestecat apoi cu așa numiții barbari sosiți după aceia, cu scyți, bastarni, sarmați, goți, iazygi, huni și cu mulți alții se numeau romani și vorbeau o limbă latinească, căreia, pentru a se preface în valaha de mai târziu, îi lipseau numai cuvintele slave, care au fost introduse apoi prin contactul și relațiile cu slavii".

pe afirmațiile căpitanului austriac. Însă numeroși istorici români, atunci când au răspuns tezei imigraționiste, s-au limitat să reproducă opiniile istoriografiei vechi privitoare la Sulzer. Ori aceste opinii au fost formulate de la bun început de către corifeii Școlii Ardelene. Și dacă ținem cont de marea polemică dintre Sulzer și Samuil Micu, nici nu ne mirăm de imaginea pe care i-au făurit-o Șincai și Ion Budai Deleanu căpitanului austriac. Astăzi trebuie să recunoaștem că Sulzer a avut dreptate în multe privințe atunci când a polemizat cu Samuil Micu sau cu istoriografia romantică a Școlii Ardelene. Însă criticile și persiflările opiniilor lui Samuil Micu (cuprinse într-un manuscris pe care cel din urmă a avut bunăvoința să-l arate lui Sulzer) explică, din punct de vedere uman, caracteristica pe care Șincai i-a făcut-o lui Sulzer, anume aceea de "neisprăvit născut de ieri-alaltăieri".

După cum am văzut, istoriografia românească de la început încerca să explice opinia lui Sulzer prin ura acestuia dobândită împotriva românilor, datorită eșecului misiunii sale în Țara Românească. Ori, cercetând cu atenție cele trei volume, trebuie recunoscut faptul că acestea se deosebesc față de multe descrieri ale Țărilor Române, publicate de alți autori. Chiar și Dimitrie Cantemir este mai ironic față de românii moldoveni decât Sulzer. Acesta nu se mărginește să citeze fără comentarii afirmațiile lui Cantemir (cum o face, de exemplu, medicul sibian sas Andreas Wolf), ci, căutând explicații, prezintă toate trăsăturile negative de caracter ale românilor ca pe o urmare a constituției despotice sub care gemea poporul.

De asemenea, nici reproșul făcut de Petru Maior lui Sulzer, că ar fi plin de prejudecăți, cu tendință de generalizare, nu se confirmă în cele peste 1750 de pagini ale operei lui Sulzer. Acesta știe să facă deosebirea dintre boieri și poporul de rând, exprimându-și însă mâhnirea că, după un timp, luând exemplu de la conducătorii lor, românii de rând s-au obișnuit să fure și să înșele. Politețea interesată, întâlnită atât de des la boieri, nu a regăsit-o în schimb la poporul de la țară.

Eșecul misiunii didactice în Țara Românească nu i-a produs lui Sulzer ură față de români. Fiind străin, într-o țară în care domnea arbitrarul, nici nu se aștepta la mai mult. Din paginile operei sale, se poate vedea că Sulzer a îndrăgit poporul român, căci altfel nu s-ar fi aplecat cu atâta răbdare asupra obiceiurilor și nici nu ar fi dorit că atâta ardoare să înțeleagă sufletul acestuia. Nu reiese de nicăieri că s-a simțit jignit de români. Reiese, în schimb, că s-a simțit jignit de soarta pe care a avut-o în Imperiul al cărui cetățean era. Acuzația de trădare adusă lui de sașii ardeleni (pentru planurile lui în Țara Românească, precum și pentru relațiile lui cu românii de dincolo de Carpați), faptul că nu a fost numit consul și nici ales senator la Brașov, apoi că a fost descurajat să candideze pentru funcția de profesor universitar la Freiburg im Breisgau l-au mâhnit profund. Iar acest lucru reiese atât din *Istoria Daciei transalpine*, cât și din cele trei scrisori publicate fără știrea sa, precum și din corespondența purtată cu Michael Hißmann, publicată post-mortem. Această mâhnire i-a fost mărturisită de către Sulzer chiar și lui Petru Maior, care scrie: "Eu pe Francisc Iosif Sulzer l-am cunoscut foarte bine, trăind cu dânsul trei ani în orașul Reghin (...). Era om neîndestulat cu soarta sa,

crezându-se a fi demn de mai mare pâine; și fiindcă muierea și cele două fete ce avea nu le putea ține cu acea pompă cu care dorea, se necăjea (...). Când a pornit Sulzer (...) către Țara Românească, unde a și murit atunci de langoare în Pitești, încă fui de față la cortelul lui; multe, mâhnit, mi-a vorbit despre deșertăciunea lumii, ca nu până aci; și nevoindu-mă eu a-i întări inima, îi aduceam aminte că, după moarte îi va rămâne o amintire lăudată din cărțile care le-a scris. Ci nici o mângâiere din cărțile care le-a făcut nu vru să primească. Mai mult apoi nu m-am întâlnit cu dânsul, ca cum zisei, el a morit la Pitești în Țara Românească"¹⁰⁴.

Această mâhnire nu i-a fost produsă lui Sulzer de către români, ci de soarta pe care a avut-o în Imperiul habsburgic. Spiritul său liber și gândirea largă, în vădit contrast cu sistemul politic și social încorsetat al epocii sale din Imperiul habsburgic, i-au creat greutăți lui Fr. J. Sulzer. Poate astfel se explică faptul că nu a intrat până la urmă în ordinul iezuit. Dar, cu siguranță, eșecurile ulterioare din cariera sa s-au datorat ideilor avangardiste chiar și pentru epoca luminilor, promovate de Sulzer. Defăimările care i-au fost aduse lui de diverși autori austrieci, dar mai ales unguri, își găsesc explicația. Dar faptul că ucenici ai lui Samuil Micu și Șincai au folosit, în combaterea lui Sulzer, calomniile aduse acestuia de autori străini, este de neînțeles, constituind o nedreptate făcută căpitanului austriac. Astfel, protopopul de Bobâlna, Vasile Coloși, în prefața *Lexiconului* de la Buda, din 1825, îl trimitea pe cititor la nimeni altul decât la Gedeon Szolga (adică la Pray) și la răspunsul acestuia la scrisorile răpite și publicate fără știrea lui Sulzer. Tot Coloși trimitea și la un alt istoric bisericesc catolic, Martin G. Kovatsits, pentru a-l lămuri pe cititor cu privire la personalitatea lui Sulzer. Având în vedere afirmațiile acestuia din urmă despre clerul catolic, precum și despre alte realități din Imperiul habsburgic, nu este de mirare că Martin Kovatsits îl caracteriza pe Sulzer drept un "om ocăritor, mincinos și că foarte puțin a știut despre lucrurile de care a scris"¹⁰⁵.

Tot nedreaptă este și învinuirea pe care i-a adus-o istoriografia românească mai nouă, că opera lui este o reacție împotriva cererilor românești și o expresie a poziției cercurilor conducătoare săsești de apărare a privilegiilor, căci în paginile *Istoriei transalpine* se poate citi nu odată indignarea lui Sulzer cu privire la situația poporului român (afirmațiile din vol. II, p. 13 ar putea fi antologice). Fiind obișnuit să caute explicații la toate, a considerat că această stare de inferioritate juridică și socială a românilor ardeleni ar avea drept cauză o imigrare ulterioară a românilor în Transilvania. De altfel, cum ar fi putut Sulzer să se facă purtătorul de cuvânt al cercurilor conducătoare săsești, apărând menținerea privilegiilor medievale, când, în toate operele sale, răzbate disprețul său și oroarea sa cu privire la modul despotic de guvernare. Din păcate, cercurile intelectuale din Ungaria și Transilvania, care l-au dușmănit pe Sulzer datorită ideilor avangardiste și liberale

104. *Ibidem*

105. Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, p. 236-237..

ale acestuia, au reușit să transpună în rândul istoricilor români sentimentele lor față de Fr. J. Sulzer. Au fost ajutați în acest sens de istoriografia romantică a Școlii Ardelene, cât și de necunoașterea conținutului operei lui Sulzer de către istoricii de mai târziu ai neamului românesc.

Acum, la începutul secolului XXI, publicarea într-o ediție critică a întregii opere sulzeriene ar fi mai mult decât necesară. Cenzura habsburgică nu mai există, astfel că acum ar putea fi dată tiparului și partea a II-a, istorică, a vastei lucrări a lui Sulzer. Dar chiar și cele trei volume tipărite la Viena în anii 1781-1782 ar constitui pentru istoricii din ziua de azi o sursă documentară de prim rang pentru cunoașterea realităților politice, economice și sociale din Țările Române de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Și, cu riscul de a cădea în patetic, suntem convinși că o ediție critică ar constitui o mângâiere și reabilitare post mortem a acestei personalități controversate de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Asist. Univ. Drd. PAUL BRUSANOWSKI
Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" Sibiu

PROBLEME DE ISTORIE BISERICESCĂ REFLECTATE ÎN OPERELE CRONICARILOR ROMÂNI

Consemnarea pentru posteritate a evenimentelor de importanță majoră, dar și a unor detalii semnificative din viața unui popor, – în cazul de față poporul român – a fost idealul pe care l-au urmărit cu obstinție oameni ai cărții, încă acum câteva secole. A lăsa tăcerea, uitarea să se aștearnă peste trecut, însemna pentru cărturarii împătimiți ai scrisului comiterea unui veritabil sacrilegiu. De la cele mai vechi anale până la cronicile propriu-zise și ulterior, la primele scrieri cu caracter istoriografic, fiecare pagină scrisă a constituit un progres: cărturari foarte diferiți ca structură și motivație, de la simpli executanți – dieci anonimi ai domnului Ștefan –, la mari conștiințe care și-au asumat din proprie inițiativă truda scrisului, au încercat să recompună în spațiul cuvintelor imaginea unui timp care fugea ireparabil, descoperind și învățând și pe alții să descopere că scrisoarea este "lucru vecinic" și că istoria fără "scrisoarea" istoriei moare prin înecare în tăcerea planetară.

Conștiința apartenenței la o anumită nație, dorința ca faptele lor să fie cunoscute peste timp, i-au determinat pe domnitori să aleagă oameni învățați pentru alcătuirea unor cronici "de curte". În epoca respectivă, cronicile constituiau *"una din modalitățile de legitimare a efemerelor și cel mai adesea a nelegitimelor domnii în fața contemporanilor și, de ce nu, a posterității"*¹. Deși cu caracter oficial, laudative, de un subiectivism exagerat, mult prea evident, chiar și acestea își au valoarea lor: o dată cu apariția unor astfel de scrieri, s-a dezvoltat sentimentul responsabilității față de faptele trecutului, care constituiau un izvor de înțelepciune, oferind exemple de conduită politică, dar și de erori ce nu trebuiau repetate. Astfel, primii mari cronicari, autori ai unor opere ample, care s-au desprins de scrierile oficiale, abordând un stil independent, au realizat, cu timiditatea inerentă începuturilor, trecerea spre istoriografia propriu-zisă. Și lor li se pot reproșa anumite aspecte: obiectivitate parțială, gândire impregnată de accente arhaice, adesea mistice. Toate sunt însă scuzabile. Inexistența acestor scrieri ar fi făcut imposibilă cunoașterea trecutului, iar, fără istorie, ființa umană și-ar fi pierdut propria identitate. Neancorat în istoric, omul devine ignorant, se autodeplasează în sfera inconștienței, a iraționalului. Nu în zadar își justifica Grigore Ureche nobilul act de a scrie istoria în acest mod: *"... ca să nu să înnece a toate țărâle anii trecuți și să nu știe ce s-au lucrat, să se asemene fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte"*².

Conștiința responsabilității l-a animat și pe Miron Costin, ca de altfel pe toți aceia la care ne vom referi. *"Eu voi da seama de ale mele câte scriu"*³ nu este o afirmație gratuită, ci asumarea răspunderii nu numai în fața omenirii, ci și a divinității. Merită deci să acordăm atenția cuvenită scrierilor cronicarilor; vom adop-

1. Radu Mârza, *Aspecte religioase în timpul domniilor lui Iliș Rareș (1546-1551) și Ștefan Rareș (1551-1552)*, în *Anuarul Institutelor de Istorie Cluj Napoca*, XXXVI, 1997, p. 119.

2. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de Petre P. Panaitescu, ed. a II-a revăzută, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958, p. 63.

3. Miron Costin, *Opere*, vol. I, Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu, Editura pentru literatură, București, 1965, p. XXXIV.

ta cel din urmă termen, cronicari, considerat mult prea generic, "vag și împrö-priu", dar utilizat atât de istoriografie, cât și în istoriile literaturii. Mihail Berza, cercetător al vechii culturi românești, își exprimă indignarea față de frecvența utilizare a acestui cuvânt, dar și față de sintagma "spirit cronicăresc", considerând că acestea conțin o "nuață de dispreț pentru operele lor (ale cronicarilor n.n.) pe care numai faptul că stilul lor este mai puțin lustruit și – poate – mai puțin facil decât ar cere-o gustul nostru de azi, ... le fac să fie, în genere, foarte puțin citite"⁴.

În noianul de evenimente care alcătuiesc în fapt istoria unei națiuni, dar și a lumii, în relatările cronicarilor un loc aparte îl dețin problemele de istorie bisericească. Poate că ultima parte a frazei sună prea pretențios. Departe de a constitui tratate de teologie sau manuale de istorie bisericească, scrierile aflate în discuție nu impresionează prin extinderea sau detalierea problematicii cu caracter bisericesc, dar, la o lectură atentă, înlăturând inadvertențele pe care instrumentele moderne ale cercetării istorice le-au constatat, constituie un reper care nu trebuie ignorat în acest domeniu. Ele cuprind informații lacunare, punctuale de cele mai multe ori. Cronicarii nu își propun să rezolve problemele Bisericii, nu se implică în tumultul lor, – excepție făcând cei doi episcopi cronicari: Macarie și Eftimie, precum și călugărul Azarie –, ci se mulțumesc să le evoce, să le aducă la cunoștința generațiilor viitoare. Ei se erijează însă, cu toată puterea scrisului și a ființei lor, în apărători ai creștinismului, ai Ortodoxiei. În această direcție implicarea lor afectivă răzbate printre rânduri.

Prezența Bizanțului ca factor cultural, politic și bisericesc în viața Țărilor Române transpare din operele scrise de aceștia. Poate părea paradoxală această constatare din moment ce unii dintre ei s-au format la școli iezuite din Polonia. Influența umanistă sau aceea catolică, prezente la vremea respectivă în Occident, nu se resimt însă la lecturarea "Letopisețelor" lor. Concepția istorică a cronicarilor este eminentemente religioasă, iar sentimentul apartenenței la Ortodoxie este de-a dreptul acut.

Demersul nostru își propune, așa cum reiese din titlu, să evidențieze problemele de istorie bisericească detectabile în cronicile alcătuite de trei oameni ai Bisericii, cărturari ai epocii (secolul al XVI-lea): Macarie, Eftimie și Azarie – cu scrieri mai puțin valoroase pentru interesul nostru, în care verosimilul e anihilat de subiectivism – în *Letopisețele* cronicarilor moldoveni, pionieri ai istoriografiei românești: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, dar și în scrierile cronicarilor munteni din secolele XVI–XVIII. Deși nu îl putem considera cronicar, vom face referiri și la umanistul Dimitrie Cantemir, mai exact la opera sa intitulată *Descriptio Moldavie*, deoarece cuprinde informații valoroase pentru cercetarea noastră, necesare pentru a avea un tablou complet al epocii supuse atenției. Subiectul este tratat pe regiuni, Moldova și Țara Românească, iar informațiile redată în ordinea cronologică a apariției Letopisețelor, mai întâi în Moldova, apoi în Țara Românească.

Se impun încă de la început câteva considerații generale referitoare la aceste opere de pionierat în istoriografia noastră. Ele înseamnă, în al doilea rând, litera-

4. Mihail Berza, *Pentru o istorie a vechii culturi românești*, Culegere de studii editată cu o introducere și note de Andrei Pippidi, București, 1985, p. 60.

tură ca act involuntar, ca epifenomen al altei intenții, istoriografice în esența ei, la aceasta contribuind mulțimea faptelor și culoarea vie cu care sunt descrise. În perioada apariției acestor opere societatea românească trăia în formele tradiției bizantino-slave. Este certă apartenența Moldovei și a Țării Românești la comunitatea internațională, căreia un subtil interpret al realității medievale, D. Obolensky, i-a dat numele sugestiv de *"Commonwealth"* bizantin⁵. Ortodoxia devine formă de apărare a ființei naționale românești față de dominațiile străine, suport puternic pentru cele două state. În operele cronicarilor este extrem de familiară imaginea unei Biserici împărțindu-și autoritatea cu domnia, asupra căreia deține un ascendent moral și simbolic. Andrei Pippidi își pune problema incompatibilității dualității monarhiei românești cu ecumenismul bizantin, cu centralizarea puterii în mâinile unui basileu: *"Unde să fie noua Romă din nordul Dunării? La București, Târgoviște sau chiar la Câmpulung și Argeș, centrele nelipsite de fast și o oarecare iradiere culturală ale Țării Românești, ori în reședințele domnilor moldoveni, nu mai puțin marcante prin pompa orgolioasă a curților lor, prin valoarea artistică a ctitorilor lor: Suceava și Iași?"*⁶.

Moldova și Țara Românească trebuie privite *"ca două corăbii pe o mare furtunoasă, unde rareori se gustă liniștea și odihna"*⁷, scria Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), iar această realitate reiese din operele supuse examinării. Viața tumultoasă din jur pătrunde în cronică, ceea ce determină pierderea caracterului unitar. În Țara Românească luptele dintre partidele boierești transformă cronicile în pamflete virulente. În Moldova însă, o asemenea istoriografie cu aspect de pamflet politic nu se întâlnește. Aici detectăm însă influența culturii umaniste, deși nu foarte puternică, începând cu *Letopisețul* lui Grigore Ureche. Pătrunderea culturii grecești constantinopolitane se poate întrevădea în special la cronicarii munteni.

Învățătura creștină este mereu pe primul plan, fiind considerată de cronicari revers al păgânismului, reprezentat în viziunea lor, de adepții islamului, turcii. Este folosit adeseori termenul de "păgâni", care îl substituie pe cel de otomani, care indică nația; rezultă că, pentru cronicari, acolo unde nu există creștinism, nu există identitate, națiune, civilizație.

Nicolae Costin, în scrierea sa, amintește persecuțiile la care au fost supuși creștinii în primele secole. În timpul împăratului Traian (98-117), *"fu aruncat fiilor sălbateci Svintul Ignat, episcop de Antiohia"*⁸. Împăratul Adrian (117-138) *"multe munci au făcut creștinilor"*; este redat exemplul lui *"Eustafie Plachida svintul și dreptul, ce să numia al doile Iov... împreună cu fâameia sa și cu copiii săi, i-a pus pe bou de aramă, aprinsu de foc"*⁹. Împăratul Piul *"au dat poruncă tare, să nu citiască cărțile Sivilelor, în care se afla mare hulă legilor păgânești și*

5. Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI-XVIII*, București, 1983, p. 9.

6. *Ibidem*, p. 10.

7. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia*, București, 1911, p. 119, în Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Introducere și ediție critică întocmite de Constantin Grecescu, Studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, 1963, p. XI.

8. N. Costin, *op. cit.*, p. 144-145.

9. *Ibidem*, p. 146-147.

laudă mare legii creștinești. Era pe aceea vreme papă în Râm Telesforos"¹⁰. După moartea lui Telesforos au urmat în scaunul papal Ighin și Pius, care au avut un rol remarcabil în fixarea datei Paștilor: "*Au așezat paștile să nu se facă de creștini cu jidovii, a 14-a zi a lumii, ce după Paștile jidovești, în duminica viitoare, să sârbează creștinii Paștile*"¹¹. În acest context sunt amintiți doi eretici: "*Valentin de la Eghipt și Marchion din Pont*"; primul învăța că sunt "30 de dumnezei", învăța cum "*Hristos s-au născut din fecioară, luând trup din ceruri, cu care au trecut prin fecioară*", al doilea susținea că ar fi doi dumnezei, unul bun și altul rău, acesta din urmă dând legea cea veche, cel bun, legea nouă¹². Sunt evocate persecuțiile din timpul lui Sever (193-211) și Liciniu (308-324)¹³. Stolnicul Constantin Cantacuzino oferă cititorilor câteva date despre greci și credința lor.

Cronicarii nu îi privesc cu ochi binevoitori, toleranți, nici pe adepții celorlalte confesiuni creștine. Printre rândurile scrise de aceștia putem observa nuanțe de dispreț la adresa lor. În mod diferit trebuie considerat însă raportul cu catolicii. Un factor important în stabilirea acestui raport îl constituie pregătirea a doi mari croniciari moldoveni – Grigore Ureche și Miron Costin – în școli iezuite poloneze, ceea ce a determinat o atitudine mai rezervată față de adepții acestei credințe. Deși ambii rămân în esență buni ortodocși, situația lui Miron Costin este discutabilă. Se pare că acesta din urmă îi simpatiza pe catolici, ajutându-i chiar. Pentru cititorii săi din Moldova, *Letopisețul* lui Costin nu lasă loc îndoielilor în privința Ortodoxiei. Termenul "papistași" folosit de cronicar nu comportă nuanțe peiorative.

Sinodul unionist de la Ferrara – Florența (1438-1439) este prezentat succint de Grigore Ureche: "*În zilele acestui domnu (Alexandru cel Bun n. n.) fu săbor mare în Florența, în țara Italiei, adunare mare de părinți, ca să poată împreuna biserica răsăritului și cu apusului... la care săbor însuși patriarhul Ioasaf de Țarigrad (de fapt Iosif II; 1416-1439) cu împăratul Ioan Paleolog (Ioan VIII Paleologul; 1425-1448), cu mulți mitropoliți și episcopi au fostu. Și de țara noastră încă au fostu trimis pre Grigore Țamblac... Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și despărțire s-au făcut...*"¹⁴. Este amintită și prezența mitropolitului Efesului, Marcu Eugenicul. Ureche concluzionează: "*... atâta oțărătură stătu întramândouă bisericile, de nu se pot vedea cu dragoste, ce una pre alta hulește și defaimă și una prealta va să pogoare și să o calce. Răsăritul este începător, apusul va să se înalțe și așa una alția nu va să dea cale, cum răsăritul cu apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos*"¹⁵. Există în aceste cuvinte regret, există în aceste cuvinte regret, resemnare, conștiința neputinței de a schimba ceva într-o problemă care tinde să se complice, în loc să se clarifice. Trebuie semnalată însă și prezența conștiinței unității Bisericii: Răsăritul și Apusul sunt logodna lui Hristos. "El deplânge despărțirea bisericii apusene de cea răsăriteană... Vinovată de ruperea unirii de la Florența e pizma grecească. În vre-

10. *Ibidem*, p. 148.

11. *Ibidem*, p. 149.

12. *Ibidem*.

13. N. Costin, *op. cit.*, p. 151.

14. G. Ureche, *op. cit.*, p. 78-79.

15. *Ibidem*.

mea lui în Polonia era luptă mare a catolicilor pentru a atrage pe ortodocși la unire, pe când la Kiev în frunte cu Petru Movilă se dezvoltă o reacție puternică, cerând păstrarea individualismului pravoslavnic în formele vechii credințe. S-ar părea din citatele de mai sus că Ureche era de părerea celor dintâi mai mult decât a ortodocșilor intransigenți¹⁶. Și Radu Popescu face o scurtă mențiune referitoare la acest sinod¹⁷. Referindu-se la ierarhia bisericească din Moldova, Dimitrie Cantemir scria: *"De la întemeierea scaunului până în timpul conciliului de la Florența, mitropolitul Moldovei primise hirotonia de la patriarhul Constantinopolului. Dar pentru că la acel conciliu mitropolitul, om simplu și prea puțin cunosător al sfintelor scripturi, își pusese iscălitura pe hotărârile mincinoase și înșelătoare ale aceluia sinod, cu toată opunerea trimișilor lui Alexandru cel Bun (!) care îl însoțeau..., el n-a mai îndrăznit să se întoarcă în Moldova, arhiepiscopul Efesului, Marcu, a făcut mitropolit al Moldovei pe arhidiaconul lui, bulgar de neam, dar vestit prin faima cucerniciei și dreptei credințe..."*¹⁸. Mitropolitul moldovean participant la Sinodul unionist era Damian. Acesta va fi rămas probabil la Constantinopol, pe lângă Patriarhie. Cert este că numele său lipsește din documentele interne.

Constantin Cantacuzino arată și el deosebiriile dintre Biserica Răsăritului și credința Apusului, prerogativele pe care și le-a arogat singur papa, care este *"peste toți"* și *"care nu numai la ale bisericii și la clerici iaste mai mare și se amestecă, ci și la mirenești și la stăpâniri... au primit, ce și în biserică și în politica mirenească monarh să fie"*¹⁹.

Miron și Nicolae Costin scriu despre muștrarea pe care papa o adresează polonezilor, care prin acțiunile îndreptate lui Sigismund Bathory, care se lupta *"să dezbată Țara de sub mâna turcului, să cuprindză Țara Muldovei, să-i împreune și pre moldoveni cu sine împotriva turcilor. Iar leșii au împiedicat acest lucru, spre scăderea creștinătății, ce au așezat Moldova sub birul turcilor..."*. Craiul polonez încearcă să se disculpe printr-un sol trimis *"la Papa, făcându-i știre că are el de grije Moldovei, să nu hie cu turcii și mai denainte vreme fiindu sub grija sa..."*²⁰.

Date sumare ne oferă Grigore Ureche cu privire la organizarea Bisericii din Polonia: *"Au leșii (polonezii n. n.) doi arhiepiscopi și 11 episcopi și trei episcopi la cneadzia Litvei (Litfa), patru la livoni, fără mitropolitul de Chiev și alți episcopi ce-s pre ruși, de legea grecească..."*²¹. Nu putem cunoaște însă corectitudinea acestor informații și nu ne-am propus detectarea realității în acest sens.

Ureche prezintă opțiunile confesionale ale ungarilor, pe care îi consideră dezbinăți din acest punct de vedere: *"Ungurii nu țin tot o lege (credință n. n.), ce în patru sau cinci legi sântu împerecheați, că unora le zic calvini, altora lotori (luterani n. n.), ...alții-i chiiamă verăș ianoș, carii credu în Ioan Botezătorul... alții chiiamă sombotași, carii credu legea jidovască, alții-i chiiamă papistași, carii*

16. Petre P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925, p. 82-83.

17. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 244-245.

18. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldavie*, București, 1973, p. 351.

19. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 41-43 și p. 60.

20. M. Costin, *op. cit.*, p. 14-15 și N. Costin, *op. cit.*, p. 588-590.

21. G. Ureche, *op. cit.*, p. 124.

cred până în jumătate legea grecească, de aceștia să află la Ardeal, iar la Unguriia cea Mare foarte prea puțini"²².

Radu Popescu scrie: "*Luther Marton (Martin Luther n.n.), pentru pizma papii, ș-au lăsat legea și au învățat legea ce țin acum luterii, la Vitemberga (Wittenberg n. n.), și la alte părți*"²³; în acest mod simplu prezintă cronicarul muntean luteranismul și pe inițiatorul acestuia. De asemenea, cronicarul vorbește de transformarea bisericilor luterane și calvine din "*Țara Ungurească dă sus*" (Maramureș n. n.) în biserici "*papistășești*", de către germani, fapt petrecut în perioada în care domn al Munteniei era Antonie Vodă din Popești (1529-1530).

Constantin Cantacuzino realizează o prezentare critică a confesiunilor care s-au îndepărtat de adevăr: catolicii, luteranii și calvinii: "*Însă toți aceștia ale bisericii, cum zic ei, ai Apusului, dogme au apucat și să zic că sunt catolici. Cărora ai noștri luân de la greci, ...le zic papistași, adecâte mai mult cred într-ale papei, decât într-ale adevărului, zicând și aceasta... că papa niciodată nu greșește. Pentru care papă, luteranii și calvinii carii s-au rupt dintr-înșii, au mai prigoane și întrebări... Care aceasta îmi pare că decât toate alalte turbură mai mult biserică și să pricinește toată gâlceava și certele între biserici și între limbile creștine mai depărtate, de neunirea lor*"²⁴.

*

În operele pe care le-am analizat aflăm informații valoroase despre ierarhi ai Bisericii din Moldova și Țara Românească, păstori și îndrumători ai vieții spirituale din Țările Române, aspecte din viața și activitatea lor. Cronicarii, din păcate, nu amintesc nimic despre înființarea Mitropoliilor, de începuturile acestora.

În Moldova, mitropolitul Teoctist (1453-1478) este numit după ce "*au trimis întâi la arhiepiscopul de Ohrida și au luat blagoslovenie*" pentru el²⁵. Axinte Uriariul scrie, la rândul său: "*Află-se scris la un letopiseț sârbesc de Azarie, călugărul precum, în zilele acestui domnu, Alixandru vodă (1454), l-au hirotonit Prea Sfințitul mitropolit chir Theoctist de Nicodim din Țara Sirbască, prin zilele bun credinciosului cneazul Gheorghie dispot*"²⁶. Într-adevăr, Teoctist a fost hirotonit de patriarhul sârb Nicodim de la Ipek (Peci)²⁷. Motivațiile pentru care nu a fost hirotonit în țară sunt următoarele: în 1453 Constantinopolul a fost ocupat de turci, deci mitropolitul moldovean nu avea curajul să meargă acolo. Deși se pare că data indicată de *Letopiseț* pentru hirotonie este verosimilă, chiar dacă am admite că această solemnitate a avut în 1452, și atunci orașul se afla sub amenințarea turcească. Apoi, în 1450-1454, scaunul de patriarh ecumenic era vacant, până

22. G. Ureche, *op. cit.*, p. 133-134.

23. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 268.

24. *Ibidem*, p. 61.

25. G. Ureche, *op. cit.*, p. 74.

26. *Ibidem*, p. 86.

27. Patriarhul Nicodim a păstorit în timpul despotului Gheorghe Brancovici. Trebuie să menționăm faptul că arhiepiscopii sârbi din Ipek purtau titlul de patriarhi încă din 1346, recunoscut în 1375 și de Patriarhia din Constantinopol. Hirotonia acestuia a avut loc în timpul lui Alexandrel Vodă (1452-1454), fiul lui Iliăș și nepotul lui Alexandru cel Bun.

atunci fiind ocupat de unioniști. În plus, Biserica sârbă nu și-a trimis reprezentanți la sinodul de unire de la Ferrara-Florența (1438-1439)²⁸.

Mitropolitul Teoctist este prezent la "Direptate", în fruntea poporului, pentru a-l întâmpina pe Ștefan cel Mare, pe care, de altfel, l-a și "*pomăzuitu (uns n. n.) spre domnie*"²⁹. El sfințește, în 3 septembrie 1470, mănăstirea Putna. *Letopisețul* lui Ureche menționează încă doi ierarhi participanți la acest eveniment; unul din ei este episcopul Tarasie (1464-1473). Egumenul lăcașului era la vremea respectivă arhimandritul Iosif (Iosaf). Acesta, potrivit informațiilor lui Ureche, s-a "*pristăvit*" (murit n. n.) la 19 octombrie 1485³⁰. Detaliile referitoare la mănăstirea Putna se succed. După moartea lui Iosif, comunitatea monahală de aici are, până în 1502, în calitate de egumen, pe arhimandritul Paisie; în același an trece la cele veșnice duhovnicul de la Putna, Athanasie Bolsun. Despre aceștia din urmă consemnează cronicarul: "*... amândoi lăudați de viață bună și curată, carii în viața lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă*"³¹.

Teoctist îl întâmpină pe Ștefan al Moldovei cu Sfânta Evanghelie și cinstita cruce atunci se întoarce învingător de la războaie, asemenea "*unui împărat și biruitoriu de limbi păgâne*" și îl "*blagoslovea*". El, care i-a fost alături în clipe de glorie, dar și în momente dificile, s-a stins din viața pământească la 8 noiembrie 1477.

Interesantă este mențiunea lui Ureche referitoare la "călugărul Maximian", solul lui Radu cel Mare la Bogdan, mesager al păcii între cei doi domni: "*... Și acolo (la Siret) de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grăcescu și s-au rugat lui Bogdan vodă că să facă pace cu Radul vodă, pentru că sântu creștini și o seminție. Deciia Bogdan vodă, văzându atâta rugămintă de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui...*"³². Nici Radu Popescu nu ezită să scrie despre aceste fapte³³. Este vorba de Maxim Brancovici (1505-1508), care a contribuit, cu autoritatea sa de mitropolit, la aplanarea conflictului și încheierea păcii între Radu cel Mare și Bogdan III, oprind vărsarea de sânge între moldoveni și munteni.

După Teoctist, "*au stătut altul, Ghiorghe mitropolit*" (1478-1508) în scaunul mitropolitan al Moldovei. În timpul păstoririi acestuia, Ștefan cel Mare a zidit sau refăcut cele mai multe din ctitoriile sale; rezultă de aici că Gheorghe a sfințit bisericile respective. Lui i-a urmat Teoctist II (1508-1528).

Lui Despot vodă, mitropolitul Grigorie (1546-1551), episcopul Atanasie al Romanului (1558-1572) și Eftimie de Rădăuți (1558 – c.1561) "*i-au cetit molitva de domnie*"³⁴.

28. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. II, București, 1991, p. 351. Faptul că a fost hirotonit în afara hotarelor țării ne determină să credem că măcar unul din scaunele episcopale ale țării (Roman sau Rădăuți) era vacant, deci nu existau pe atunci în Moldova alți doi arhieri, câți prevede rânduiala ortodoxă pentru hirotonirea unui alt arhieru.

29. G. Urechè, *op. cit.*, p. 91.

30. *Ibidem*, p. 95.

31. *Ibidem*, p. 119.

32. G. Ureche, *op. cit.*, p. 138.

33. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 256.

34. *Ibidem*, p. 174.

Episcopul Macarie al Romanului (1531-1548 și 1551-1558), – ucenicul lui Teoctist, așa cum reiese din însemnările sale autobiografice –, "*ziditoriul și începătoriul mănăstirii Râșcăi*", a trecut în eternitate în prima zi a anului 1558, după 27 de ani de păstorire și a fost îngropat la mănăstirea amintită. Tot din cronica sa rezultă că a fost așezat "*pe scaunul Episcopiei a părții de jos a țării*"³⁵. Iliș îl înlătură din această demnitate în 1548, pentru ca în 1551 Ștefan Rareș să îi redea scaunul ierarhic. "*Pre locul lui fu sfințit Anastasie, om destoinic a umplea slujba păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi și la mitropolie au ajunsu*"³⁶.

Călugărul Azarie și Grigore Ureche, îl amintesc în *Letopisețele* lor pe mitropolitul Gheorghe II (de la Bistrița; 1551-1552), care a fost ars de viu de domnitorul Ion Vodă cel viteaz (1572-1574); acesta din urmă dorea să-și însușească bunurile sale, dar și să răzbune persecuțiile armenilor, petrecute în timpul păstoririi sale. Conform unor izvoare, Ion Vodă era armean³⁷.

În 1564, la 23 septembrie, Teofan (1564-1572), ucenicul lui Macarie, "*ce era din tinerețe episcop, l-au pus Alixandru vodă (Alexandru Lăpușneanu n. n.) mitropolit la Suceava*"³⁸. Cronicarul se referă la mitropolitul Teofan II. Păstorirea lui e întreruptă de cruzimile săvârșite împotriva preoților de Ion Vodă cel Viteaz, "regizor" al unor "*morți groaznice fără dumnezeire*". Teofan a fost nevoit să se ascundă "*prin munți de groaza lui*", trecând deci în Transilvania. Petru Șchiopul a fost acela care, în 1578 i-a redat scaunul mitropolitan. Aceste evenimente le transcrie în *Letopisețul* său și Nicolae Costin³⁹.

În timpul lui Iancu Sasul (1579-1582) care a avut o domnie despotică, mulți boieri, între care "Vlădica Gheorghe", împreună cu Movileștii, "*au pribegit unii la munteni, alții în Țara Leșască*". Este vorba despre episcopul Gheorghe Movilă – care a păstorit la Rădăuți până la începutul anului 1558, când a fost ridicat în scaunul de mitropolit al Moldovei –, nevoit să-și întrerupă activitatea și să se refugieze în Polonia, împreună cu mitropolitul Teofan.

Miron Costin notează că Mihai Viteazul "*au făcut și episcopia la scaunul domnilor de Ardeal, la Belgrad (Alba Iulia n. n.)*"⁴⁰. Astfel s-a susținut în istoriografia noastră veche; mai mult, s-a afirmat că domnitorul a înființat la Alba Iulia Mitropolia românilor ortodocși din Transilvania. Adevărul este însă altul: Mihai Viteazul a ridicat numai o nouă biserică la Alba Iulia, care trebuia să slujească drept catedrală mitropolitană, pe când Mitropolia – ca instituție – este mult mai veche.

Același cronicar îl amintește pe mitropolitul moldovean Varlaam (1632-1653), care i-a dat dezlegare egumenului Ioasaf de la mănăstirea Aron vodă, de lângă Iași, împiedicat de un jurământ să îi dezvăluie lui Vasile Lupu anumite probleme legate de domnie. Lui Gheorghe Ștefan "*i-au cetit molitva de domnie Gheorleon (1645-1653) episcopul de Huși, fiind mitropolitul Varlaam eșit la munte*"⁴¹. Costin îl menționează și pe mitropolitul cărturar al Kievului, Petru Movilă, de

35. *Cronicile slavo-române...*, p. 98.

36. G. Ureche, *op. cit.*, p. 172.

37. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol. I, p. 474.

38. *Ibidem*, p. 192.

39. N. Costin, *op. cit.*, p. 518 și 552.

40. M. Costin, *op. cit.*, Edit. Liviu Onu, p. 19.

41. *Ibidem*, p. 70.

sorginte română, descendent al Movileștilor: *"cu vestită mitropoliia și arhimandriia de mânăstirea mare, ce iaste anume pre limba rusească Pecerschii, unde stau trupuri, moștii a mulți sfinți întregi prin peșteri și până astăzi cu multe minuni"*⁴².

Nicolae Costin consemnează trimiterea de către Mihai Viteazul a unei solii la Alba Iulia, în frunte cu mitropolitul Eftimie II (1594-1602), episcopii Teofil de la Râmnic (1591-1601) și Luca de la Buzău (1583-1602), pentru a încheia o alianță cu Sigismund Bathory. În tratatul semnat ulterior, "în luna lui mai", se stipula ca *"toată rânduiala besericii și a preoților și a călugărilor, să o lasă Măriia Sa în veche ținere și obicei, pravile, țereimonii... să fie slobozi a-și lua obicuite veniturile sale. Așijderea și toate bisericile cele muntenești... vor fi suptu giudecata așezământului Mitropoliei de Târgoviște..."*⁴³.

De la Ion Neculce aflăm că în timpul lui Dumitrașcu Cantacuzino era mitropolit *"părintele... chir Theodosie"*⁴⁴. Este vorba despre Teodosie Barbovschi (1605-1608). Un spațiu mai larg îi acordă cronicarul mitropolitului Dosoftei (1671-1674 și 1671-1674), la adresa căruia scrie cuvinte de laudă, fiind impresionat de înțelepciunea acestuia și de cunoștințele de care dădea dovadă: *"Acestu Dosoftei mitropolit nu era om prostu dē felul lui. Și era neam de mazâl; pre-învățat, multe limbi știe: elinește, lătinește, slovenește și altă adâncă carte și învățatură. Deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. În țara noastră pe ceasta vreme nu este om ca acela"*⁴⁵. Rodnica sa păstorire este întreruptă însă brusc de un nemeritat exil: *"... au luat craiul (Ian Sobięski n. n.) și pe Dosofteiu mitropolitul din Iașii cu toate hainele și odoarele Mitropoliii. ...Și le-au dus... împreună cu Dosoftei în Țara Leșască, la un târgu... anume Jolfa (Zolkiew, oraș la nord de Lvov n. n.)... Și Dosoftei încă acolo au murit... După ce l-au dus la Jolfa, îl puneau craiul... de făce leturghii la dzile mari și iordan la Boboteadză, după obiceiul țărâi noastre, de să mira craiul și toți domni leșești și lăuda frumoasă țărămonia ce are beserica țărâi noastre"*⁴⁶.

În timpul celei de a doua domnii (1633), consemnează Neculce, Gheorghe Duca îl trimite pe mitropolitul Misail (1702-1708), împreună cu Ioniță Hatmanul la Focșani *"de giurară boierilor că nu le-ar fi nemic despre domnul Constantin Duca vodă"*⁴⁷. Mitropolitul Ghedeon (1708-1722) și boierii scriau rușilor împotriva lui Dumitrașcu Vodă, *"să nu-l creadză, că el este ca și un turc și ține cu turcii"*⁴⁸. Ghedeon slujește la Iași Sfânta Liturghie la vizita pe care țarul Rusiei, Petru cel Mare, o întreprinde în Moldova⁴⁹.

Pe Grigorie Vodă, în 1726, *"l-au încununat spre domnie părintele Gheorghie mitropolitul"* (1722-1729)⁵⁰. Pe Constantin Mavrocordat, în 1733, l-a întâmpinat mitropolitul Antonie (1730-1739) cu episcopi și cler, binecuvântându-l⁵¹. La in-

42. *Ibidem*, Ed. Panaitescu, p. 25.

43. N. Costin, *op. cit.*, p. 575-578.

44. I. Neculce, *op. cit.*, p. 246.

45. *Ibidem*, p. 314.

46. *Ibidem*, p. 312-313.

47. *Ibidem*, p. 420-421.

48. *Ibidem*, p. 524.

49. *Ibidem*, p. 563.

50. *Ibidem*, p. 696.

51. *Ibidem*, p. 730.

trarea în Iași, în 1739, lui Constantin Cantemir același mitropolit "*i-au ieșit înainte... și i-au închinat cheile țării și stiagurile slujitorilor*"⁵². Tot Antonie face "*o sfeștanie*" și binecuvintează oștile mareșalului rus de origine germană "*Menih*" (Cristoph Burchardt Munnich n. n.)⁵³. O dată cu Cantemir părăsește scaunul și Antonie, refuzând să se întoarcă la chemarea lui Grigorie Vodă, care s-a reinstalat la domnie. Neculce motivează gestul ierarhului: "*S-au temut de Grigorie vodă, să nu oblicească (afle n. n.) că au fost agiunsi mai denainte cu moscalii (rușii n. n.) și s-au dus și el la Moscu*". Supărat, domnitorul a trimis "*la Țarigrad de-(a)u făcut afurisenie lui Anton mitropolitul*". Acesta din urmă, merge la împărăteasa Anna Ioanovna (1730-1740), "*și i-au făcut cinste și l-au dăruit și l-au pus mitropolitul la Cernihoi (Cernigov n. n.), în Țara Căzăcească... Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind*"⁵⁴. Despre Nichifor de Sidis cronicarul scrisese și în alt loc, arătând că a fost dus la "*Meneh*".

În *Istoria Țării Românești*, stolnicul Constantin Cantacuzino amintește de "*Gothias, mitropolitul grecescu*", – care "*ascultă de patriarhul Țarigradului*" –, ierarhul goților⁵⁵. Aici este amintit, și Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului (1656-1680), "*om și acela destul de învățat, înțelept și temătoriu de Dumnezeu*", precum și misiunea pe care i-a încredințat-o "*Racoș Gheorghie cel tânăr*", trimițându-l la "*împăratul moschicescu, cu solie, la anul de la Hristos 1688*"⁵⁶. Mitropolitul Sava a întreprins într-adevăr, împreună cu fratele său Gheorghe, o călătorie în Rusia, în 1688, la țarul Alexei Mihailovici, însă în timpul lui Mihail Apaffi, principele Transilvaniei (1661-1690). Este singura mențiune referitoare la un ierarh ardelean.

Letopisețul cantacuzinesc descrie păstoria lui Nifon, fostul patriarh al Constantinopolului, cu "*sfântă bună viață*" și "*bărbății sufletești*" care l-au impresionat pe Radu cel Mare. Acesta din urmă l-a chemat în Țara Românească pentru "*a învăța legea lui Dumnezeu și a le trăi și păstoria lui și tuturor oamenilor, și solitor la Dumnezeu*". În continuare, este prezentat modul în care Nifon, în scurta sa păstorie, organizează Biserica din această țară. Scrierea menționează hirotonia a doi episcopi de către Nifon, fiecare având eparhie "*cu hotară, care câtu va birui*"⁵⁷. Cei mai mulți istorici au interpretat aceste cuvinte ca desemnând înființarea celor două Episcopii: a Râmnicului, în locul vechii Mitropolii a Severinului și a Buzăului. Interpretarea trebuie privită însă cu multă rezervă, deoarece nu se bazează pe argumente solide, nici pe mărturii documentare. Nifon (1503-1505), într-un timp atât de scurt, nu a putut transpune în faptă un program de mari proporții. Gavriil Protul, autorul lucrării istorico-agiografice referitoare la viața patriarhului, inclusă în *Letopisețul catancuzinesc*, exagerează rolul său în reorganizarea Bisericii muntene. Este relatat conflictul cu Radu cel Mare, declanșat de refuzul mitropolitului de a aproba căsătoria surorii domnitorului cu un boier moldo-

52. *Ibidem*, p. 815.

53. *Ibidem*, p. 828.

54. *Ibidem*, p. 841-842.

55. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 33.

56. *Ibidem*, p. 73.

57. *Ibidem*, p. 86-92.

vean, împotriva canoanelor. Nifon s-a retras la Muntele Athos, la Vatoped și ulterior la Dionisiu, unde s-a stins din viața pământească, la 11 august 1508.

Neagoe Basarab a ridicat "*biserica cea căzută și pue pe Macarie mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriarhul Țarigradului*". Acest domnitor, ne relatează autorul anonim, a adus în țară moaștele Sfântului Nifon de la Athos în Țara Românească, pentru "*a curăți și tămădui greșala Radului vodă și altora carii făcuse Sfinții sale rău fără de vină*"⁵⁸. Primate cu mare alai, acestea au fost puse deasupra mormântului lui Radu cel Mare, la Dealu, rostindu-se rugăciuni pentru iertarea celui din urmă.

Autorul anonim al *Letopiseșului* îl amintește și pe "*vlădica Crimca*" (*Anastasia Crimca n. n.*), cel care a botezat-o, la Suceava, pe fiica lui Constantin Șerban, Elena⁵⁹.

Mitropolitul Grigorie I (1629-1636) și episcopul Teofil al Râmnicului (1618-1636) sunt trimiși de domnitorul Leon Tomșa, în 1631, în Transilvania, pentru a lua legătura cu boierii pribegi și a-i sfătui să se reîntoarcă în țară. De asemenea, el l-a însoțit pe Matei Basarab la Constantinopol, în 1632, când a fost recunoscut domn de către turci. Din impunătoarea solie care s-a prezentat în fața vizirului făcea parte, desigur, și mitropolitul Grigorie⁶⁰.

Un alt ierarh amintit în *Letopiseșul cantacuzinesc* este Ignatie Sârbul "*den Necopole*" (Nicopole n. n.)⁶¹. În timp ce Matei aga din Brâncoveni încerca să obțină domnia Țării Românești, preotul Ignatie din Nicopole făcea legătura dintre el și pașa Abaza din Rusciuc (azi Russe)⁶². Acesta l-a trimis, în 1632, la Făgăraș, unde era refugiat Matei, pentru a-l chema la Russe, unde urma să primească și caf-tan de domnie pentru Țara Românească. Matei Vodă, recunoscător pentru ajutorul dat, îl ridică pe Ignatie în demnitatea de episcop al Râmnicului, pentru ca, peste câțiva ani, acesta să ajungă în scaunul mitropolitan⁶³.

În aceeași scriere este menționată și păstoria mitropolitului Teodosie (1668-1672 și 1679-1708), prezent alături de cei doi episcopi și egumenii mănăstirilor din țară, la judecata vornicului Stroe Leurdeanu, vinovat de uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino. Acest divan a avut loc în timpul domniei lui Antonie Vodă din Popești (1669-1672). Vornicul a fost condamnat la pedeapsa capitală, însă aceasta nu s-a aplicat până la urmă, inculpatul fiind doar călugărit la Snagov⁶⁴. După mazilirea domnitorului amintit, Grigore Ghica (1672-1673) declanșează o puternică prigoană împotriva Cantacuzinilor, care nu l-a ocolit nici pe ierarh: "*îl scoaseră din scaun cu mare necinste și-l trimiseră la zatocenie, aruncându-i multe prihăni*". În locul lui a fost numit mitropolit Varlaam, episcopul de la Râmnic⁶⁵.

După o nouă schimbare pe plan politic, în 1678, când scaunul de domnie este dat lui Șerban Cantacuzino, mitropolitul Teodosie, aflat de șapte ani la mănăstirea Tismana, este repus în demnitatea deținută anterior, ca urmare a deciziei unui

58. *Ibidem*, p. 99.

59. *Ibidem*, p. 143.

60. *Ibidem*, p. 348.

61. *Ibidem*, p. 349.

62. *Ibidem*, p. 352.

63. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 56.

64. *Ibidem*, p. 127.

65. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 201.

"sobor de arhieriei ai țării și de alți arhieriei carii se întâmplase atunci... și toți egumenii din toată țara și cu toată boierimea"⁶⁶, care l-a găsit pe Teodosie nevinovat, verdict recunoscut și de Varlaam, care și-a depus singur cărja, înaintea tuturor, renunțând la scaunul mitropolitan. Teodosie a păstorit până la moarte, survenită în 1708, și a fost îngropat lângă altarul catedralei mitropolitane din București. Din *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu*, aparținând lui Radu Greceanu, aflăm că mitropolitul Teodosie a lăsat prin "diiață" "să rămâie în urma lui păstoriu sfinșia sa părintele Râmnicului chir Antim"⁶⁷, ceea ce s-a și întâmplat. Acest ierarh a sfințit și mănăstirea Hurezi, ctitoria domnului pe care l-a încoronat, Constantin Brâncoveanu.

"Vlădica Antim" (Antim Ivireanul n. n.; 1708-1716) este prezent în relatările referitoare la domnia lui Constantin Brâncoveanu, cuprinse în *Istoriile* atribuite lui Radu Popescu. Mitropolitul Antim a fost și un luptător hotărât împotriva opresiunii turcești, militând pentru apropierea de Rusia lui Petru cel Mare. Această atitudine s-a vădit mai ales în cursul războiului ruso-turc din 1711, când, potrivit *Istoriilor*, ar fi determinat pe spătarul Toma Cantacuzino și alți câțiva boieri să treacă la ruși. În urma acestei "trădări", situația lui Brâncoveanu a devenit foarte critică față de turci. Pentru a înlătura orice suspiciune care plana asupra sa, domnul și-a propus să-l înlătore pe Antim din scaun, știind că este susținătorul principal al politicii de apropiere față de Rusia. Desigur, la această decizie au contribuit și unii dușmani personali ai mitropolitului, poate patriarhul Hrisant, mitropolitul Mitrofan de Nissa sau unii boieri. Când i s-a cerut prezentarea demisiei, prin Mitrofan de Nissa, Antim a întocmit două magistrale apărări, care au determinat revocarea deciziei luate de Brâncoveanu⁶⁸.

La sfințirea bisericii mănăstirii Văcărești din București, ctitorită de Nicolae Mavrocordat, "au fost mitropolitul țării, kir Daniil (1719-1731), și alți arhieriei streini, și au adus măriia sa și pă episcopul de la Buzău, kir Ștefan (1719-1732) și pre egumenii țării dupre la toate mănăstirile, și preoți mulți din București, și dupre a țară..."⁶⁹.

Dacă am amintit mai sus moștenirea tradiției bizantine, o dovadă a acesteia este ritualul conferirii puterii domnești. Ceremonialul avea o accentuată tentă religioasă și o simbolică aparte. Dreptul la domnie, asigurat în principiu de "osul domnesc", în fapt, de alegere, nu era valabil decât grație confirmării lui de către Biserică prin dublul act al încoronării și mirungerii. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea, din accesorie, partea liturgică a ritualului devine esențială⁷⁰. Primul domn moldovean "uns" a fost probabil Ștefan cel Mare (1457-1504). Ungearea însemna legitimarea domnească, pe urmele ritualului imperial. Termenul, în esența lui, ne trimite cu gândul la Vechiul Testament, când regii se numeau și erau "unși ai lui Dumnezeu". La doar câțiva ani după căderea Constantinopolului (1453), tronul atât de râvnit al Moldovei este ridicat la înălțimea aceluia al

66. *Ibidem*, p. 207.

67. *Ibidem*, vol. II, p. 159.

68. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 156-157.

69. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 546.

70. A. Pippidi, *op. cit.*, p. 34.

împăraților bizantini ortodocși. Mitropolitul Teoctist legitimează asemenea patriarhului bizantin alegerea făcută de adunarea țării. În Țara Românească, deși calitatea de "uns al lui Dumnezeu" este afirmată în acte de la Mihai I și Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447), trebuie să interpretăm aceasta ca având mai mult o valoare metaforică pentru a aminti dreptul divin al domnilor⁷¹. Dovezi categorice în acest sens există din secolul al XVI-lea, o dată cu venirea în Țara Românească a fostului patriarh ecumenic Nifon al II-lea și urcarea pe tron, în 1512, a lui Neagoe Basarab, când spiritul ierarhului, pătruns de tradiția bizantină, și-a regăsit forța. În absența unui patriarh, alegerea boierilor era ratificată de mitropolitul țării, fără a se aștepta confirmarea decisivă a Porții. Astfel s-au petrecut lucrurile la alegerea ca domnitor a lui Constantin Șerban, prezentată în Letopisețul Cantacuzinesc⁷².

Ceremonialul încoronării și al mirungerii este identic cu acela al basileilor din secolul al XIV-lea, rezervat domnilor din vechea capitală imperială, când psalții Marii Bisericii cântau "*vrednic este*" și rosteau rugăciuni prin care cereau putere, izbândă, sănătate, statornicie, mântuire, pentru împărații "romeilor". Scena este repetată în țară, la biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Iași sau la Mitropolia din Târgoviște și, ulterior, la București: "*Ștefan Vodă strâns-au boierii țării și mari și mici și altă curte măruntă dimpreună cu mitropolitul Teoctist și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă Direptatea și i-au întrebat pe toți: iaste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: În mulți ani de la Dumnezeu să domnești! Și decii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitu Teoctistu*"⁷³, scrie Ureche. Miron Costin amintește și el ceremonialul: "*Decii după obicei, au mârșu Ștefan Gheorghe (1653-1658) logofătul cu câteva gloate de țară la biserica lui Svetii Nicolai și i-au cetit molitva de domnie Ghedeon episcopul de Huși, fiind mitropolitul Varlaam eșit la munte*"⁷⁴. La Nicolae Costin aflăm că "*Dispot Vodă (1561-1563), ..., s-au întorsu cu mare bucurie la Iaș, și, pre obiceiul domnilor, i-au cetit molitva de domnie Grigorie Mitropolitul...*"⁷⁵.

Pe Grigorie II Ghica (domn în Moldova în 1726-1733; 1735-1739; 1739-1741; 1747-1748 și în Muntenia în 1733-1735; 1748-1752), în anul 1726, ne informează Ion Neculce, "*... l-au băgat cu mare cinste la Sfetii Nicolae, timpinându-l și arhieriei cu tot clirosul bisericii. Și l-au încununat spre domnie părintele Gheorghie mitropolitul*"⁷⁶. De asemenea, pe Constantin Mavrocordat, în 1733, "*la Sfântul Nicolae a fost întâmpinat de mitropolitul chir Antonie cu episcopi și cler*", care "*l-au blagoslovit*"⁷⁷.

71. *Ibidem*, p. 36.

72. *Cronicari munteni*, vol. 1, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, 1961, p. 163-165.

73. G. Ureche, *op. cit.*, p. 91.

74. M. Costin, *op. cit.*, p. Ediție, postfață, tabel cronicologic, note și glosar de Liviu Onu, București, 1958, p. 70.

75. N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, Introducere de Ioan Ștefan Petre, București, 1942, p. 453.

76. Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 695-696.

77. *Ibidem*, p. 730.

Radu Popescu, în *Istoriile domnilor Țării Românești* notează că după moartea lui "Șerban-vodă" (1678-1688), stolnicul Constantin Cantacuzino, boierii și patriarhul "Dionisie Șeher-oglan" (Dionisie Seroglanul n. n.) aflat atunci în țară, precum și un "capigi-bașa împărătescu", s-au adunat la Mitropolie. Aceștia "au făcut alegere pã Constantin Brâncoveanu și îndată aducând caftan... l-au îmbrăcat... Decii au intrat în beserecã și i-au cântat... după obicei, ..., și toată rânduiala ce să cade domnii și au ieșit din beserică, și încãlecându au venit în curtea domnească cu halai și iar în beserică întrându, era gătit tratapod (tetrapod n. n.) cu evanghelia deasupra și șazând în scaun au pus pã toți boierii de au jurat pã evanghelie cã-i vor fi cu dreptate..."⁷⁸.

Radu Greceanu descrie cu amănunte ceremonia încoronării lui Constantin Brâncoveanu, din care reproducem o parte: "... în biserică au mers și, ducându-l pãrintele patriarhul în oltar, molitvele de domnie i-au cetit, sfântul prestol înconjurându-l după cel ce domnii dup-obicei să încoronează..."⁷⁹.

Dimitrie Cantemir descrie în detaliu ceremonia încoronării: după ce mitropolitul îl întâmpina pe cel nou desemnat să preia conducerea statului, dându-i să sărute crucea, Sfânta Evanghelie și introducându-l în biserică, viitorul domnitor "trebuia să îngenuncheze la altar în dreptul ușilor împărătești... să-și rezeme capul de marginea sfintei mese unde mitropolitul, punându-i omoforul pe cap citea cu glas mare rugăciunile care se citesc de obicei la încoronarea împăraților ortodocși și-i ungea pe frunte cu sfântul mir. După împlinirea acestor ceremonii premergătoare, domnul... săruta cu evlavie sfânta masă din altar și rând pe rând sfintele icoane. La întoarcerea de la altar mitropolitul îi pune pe cap coroana de aur... și în timp ce psalții cântau "vrednic este"... îl suiau pe tronul cu trei trepte care este către peretele din partea dreaptă a bisericii"⁸⁰. Încoronarea echivala într-o oarecare măsură cu o hirotésie: consacrare pentru o slujire sfântă, binecuvântare prin ierarh de la Dumnezeu. Domnitorul își asumă așadar responsabilitatea conducerii poporului înaintea divinității, deoarece la timpul ales de dreptul Judecător va răspunde pentru modul în care și-a slujit țara și poporul ale cărui destine i-au fost încredințate. De aici derivă importanța ritualului, profunzimea "tainei", măreția gesturilor și solemnitatea.

Pe de altă parte însă, relația basileu-domnitor și Biserică implică și un alt aspect. Domnilor români le revenea prerogativa de a confirma alegerile de episcopi și mitropoliți, dându-și acordul pentru unul din cei trei candidați și înmânându-i cârja arhierescă, decizie ratificată apoi de sinodul Patriarhiei ecumenice. Această demnitate le conferea domnitorilor un statut aproape sacerdotal, similar cu acela al împăraților bizantini. Transmiterea unuia din însemnele demnității arhieresti – toiagul – avea loc în cadrul procedurii cu caracter laic, în timp ce pentru conferirea celui alt – mitra –, dacă viitorul ierarh primea aprobarea de la Constantinopol, se organiza un ceremonial cu caracter religios. După moartea mitropolitului Teodosie, în 1708, toți "s-au suit în casele vlădicești și împreună cu sfinții pătriarși și arhieriei, cu toată boierimea, ... au început a vorovi pentru

78. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 467.

79. *Ibidem*, II, p. 15.

80. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 155.

alegere de vlădică; fiind dar cu diata răposatului părinte mitropolit kir Theodosie, ales ca să rămâie în urma lui păstorii sfinția sa părintele râmniceanul kir Anthim... și așa văzând măriia sa că toți așa află și găsescu să fie, l-au chemat acolo în casa cea vlădicească și i-au dat cărja... au trimis cărți la biserică cea mare la Patrierșia Țarigradului, ca după orânduiala bisericească să-i trimită endosis și metathesis, ca să poată fi arhieru vlădică..."⁸¹. Din nou, lucrarea lui Dimitrie Cantemir, clarifică rolul domnitorului: "Este adevărat că în fapt clerul își alege conducătorii lui, dar numai atunci când este convocat de domn, de la care se cere pe lângă aceasta confirmarea alegerii, care se face prin aceea că domnitorul încredințează... cu mâna lui noului ales cărja păstoriei..."⁸².

Pentru înlocuirea unui ierarh existau două modalități, pe care cronicarii le notează, și anume: destituirea de către patriarh la cererea expresă a domnitorului sau depunerea demisiei. Relevant este cazul mitropolitului Antim Ivireanul: "*Ci după neastâmpărarea lui Antim vlădică, făcând sfat cu toți boiarii, au trimis la Țarigrad, la patriarhul, de i-au spus toate răutățile și amestecăturile lui, ..., și de acolo i-au venit catherisis și au ales mitropolit pe Mitrofan, care mai înainte au fost de Nisis*"⁸³. Cronicarul atribuie, în mod eronat, lui Constantin Brâncoveanu vina destituirii mitropolitului. Acesta intenționase să îl destituie, dar și-a schimbat decizia în urma luării la cunoștință a celor două apărări alcătuite de Antim, prin care își demonstra nevinovăția. În realitate mitropolitul și-a găsit sfârșitul păstoriei, dar și al vieții, în timpul lui Nicolae Mavrocordat (1703-1710; 1711-1715 în Moldova; 1715-1716; 1719-1730 în Muntenia). Descrierea Moldovei evidențiază puterea pe care o are domnitorul "*nu numai față de clericii de rang mai mic, dar și de mitropolit, episcopi, arhimandriți, pe egumeni și pe oricine din tagma bisericească, dacă au făcut vreo nedreptate, sau ceva care ar putea păgubi poporului... domnul poate fără nici o opreliște și fără consimțământul patriarhului din Constantinopol să-i scoată din scaunul și rangul lor, bisericesc numai, nu și preoțesc", căci "are dreptul să cerceteze purtările și învățătura candidaților la episcopat, să judece învinuirile celor ce ar trebui scoși din scaun și să dea hotărârea înlăturării lor"*⁸⁴.

Pentru a doua situație găsim un exemplu sugestiv în Letopisețul cantacuzinesc. Este vorba de cazul mitropolitului Varlaam (1672-1679): "*... vlădică Varlaam... și-au pus cărja pre masă înaintea domnului și a tot săborul. Și luând cărja domnul au dat-o vlădicăi Theodosie*"⁸⁵.

O problemă relatată de cronicari, dezbătută de cercetători, este aceea a conflictelor de natură confesională declanșate în timpul unor domnitori, în Moldova secolului al XVI-lea, dar și în prima jumătate a secolului următor. Acestea derivă din conflictele politice existente între domni și boieri. Protagonistii acestor disensiuni sunt domni precum Iliăș (1546-1551) și Ștefan Rareș (1551-1552), – fii degenerați ai unui părinte glorios –, Vasile Lupu și Ion Vodă cel Cumplit.

81. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 159-160.

82. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 127.

83. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 501.

84. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 353.

85. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 207.

Iliaș se află în conflict cu boierimea și clerul; crescut la Istanbul, după "moda" otomană, înconjurat de sfetnici turci, el nu cunoaște țara. Obligarea "stărilor" privilegiate la plata impozitelor, confiscarea unor moșii episcopale și mânăstirești, desfrâul care domnea la curte, au scandalizat de-a dreptul înaltele fețe bisericești, ceea ce a determinat, probabil, participarea unor ierarhi la complotul boieresc urzit împotriva nestatornicului și risipitorului fiu al lui Rareș de boieri. Macarie, autorul cronicii laudative la adresa lui Petru Rareș, pare să fi fost cea mai înaltă față bisericească căzută în dizgrațiile lui Iliș, îndepărtată din funcție, cu siguranță din cauză că a protestat împotriva abuzurilor domnești. Fiul lui Rareș sfârșește prin a se turci, convertindu-se la islam: "... fiul întâi născut al satanei și fiul pierzării, a pierdut împreună cu domnia sa și însuși sufletul său, care arde în Gheena nestinsă"⁸⁶.

Actul lui nu uimește, dacă avem în vedere comportamentul său de până atunci: dispreț față de tradițiile religioase, injurii publice aduse credinței, atitudinii iconoclaste; mai mult, s-a încetățenit opinia conform căreia aceste treceri la islam aparțineau unui plan de supunere a Moldovei nu numai cu forța armelor, ci și printr-un mijloc mai subtil decât cele politice: islamizarea⁸⁷.

Indiferentismului și disprețului manifestate față de Ortodoxie de Iliș, i-a urmat rigorismul și intoleranța confesională a lui Ștefan, fratele său, a cărui atitudine îl plasează la antipodul antecesorului său. Acesta inaugurează o politică de restaurație ortodoxă și de repunere în drepturi a Bisericii Ortodoxe din Moldova. Macarie își redobândește scaunul episcopal de la Roman. Acesta e motivul pentru care în cronică sa vom găsi numai laude la adresa lui Ștefan Rareș: "*Acesta deci (Ștefan Rareș n. n.) prin pronia dumnezească, dărâamă altarele și închise bisericile, în care întunecații armeni aduceau jertfe deșerte, și stârpi necurățiile murdare și jertfele scârnavе și toate murdăriile, iar pe ei înșiși îi botează pe toți în botezul adevărat al Dumnezeului înțelepciunii și luminii, pe unii de bună voie, pe alții fără de voie*"⁸⁸. Nu este o atitudine singulară, ci reprezintă o voce autorizată a clerului, a cărui adeziune a câștigat-o domnitorul.

Ștefan interzice, sub amenințarea cu moartea, portul veșmântului turcesc în țară. El declanșează prigoana împotriva armenilor "*care s-au abătut de la dreapta credință ortodoxă*". Aceste măsuri amintesc "excesele Reformei în țările apusene"⁸⁹. Un document din acea perioadă vorbește chiar despre pregătirile făcute de domn în vederea convertirii populației maghiare din Moldova la Ortodoxie⁹⁰. Ureche însuși scrie: "*Toți ereticii vrea în țara sa, au să-i întoarcă să fie la o lege au din țară să iasă*"⁹¹. La 11 aprilie 1552, un ungar aflat în Moldova (la Piatra Neamț), transmitea la Sibiu știrea conform căreia domnitorul hotărâse să-i convertească pe toți ungurii la "*credința valahă*"⁹².

86. R. Mârza, *st. cit.*, p. 119.

87. *Ibidem*, p. 116.

88. Șerban Papacostea, *Moldova în epoca Reformei. Contribuție la istoria societății moldovenești în veacul al XVI-lea*, în *Studii. Revista de istorie*, XI, 1958, nr. 4, p. 67.

89. R. Mârza, *st. cit.*, p. 117.

90. *Ibidem*.

91. *Ibidem*.

92. Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 68-69.

Prigoana împotriva armenilor dezlănțuită de Ștefan Rareș, a fost considerată "*fenomen accidental, izolat, fără antecedente și fără urmări în istoria Moldovei, în veacul al XVI-lea*"⁹³. Lucrurile însă nu se prezintă chiar în acest fel, așa cum vom constata mai jos.

Sé pare că un martor ocular al atitudinii ostile comunității armenie, diaconul armean Minas din Tokhat, a compus un poem în versuri a cărui temă este această prigoană; poemul reprezintă un izvor principal al istoriei persecuțiilor îndurate de armenii din Moldova în acea epocă⁹⁴. Autorul susține că prigoana a fost precedată de un mare sfat domnesc, în cadrul căruia a fost luată hotărârea, cu adeziunea boierimii și a înaltului cler; a urmat profanarea, dărâmarea bisericilor, confiscarea obiectelor de cult, a cărților religioase, schingiuirea clerului armean, urmărirea de către armași a celor ce se ascundeau prin case și păduri, convertirea silită. De la Suceava, prigoana s-a extins în toate centrele orășenești, înglobându-i, așa cum menționează și Ureche, "*pe toți cei considerați eretici de domnie și de autoritatea eclesiastică*"⁹⁵.

Comparând datele poemului cu rândurile cuprinse în Cronicile lui Macarie și Eftimie, vom constata o evidentă discrepanță, rezultată din caracterul subiectiv al respectivelor scrieri. Macarie își alcătuiește lucrarea spre finele anului 1552, la sfârșitul domniei lui Ștefan Rareș. El relevă imoralitatea lui Iliăș, măsurile anti-bisericești ale acestuia, persecuția la care a fost supus el însuși. Scriind pentru Ștefan, nu-și permite un discurs violent și plin de patimă ca Eftimie. Acesta din urmă, "*învățăcel al lui Macarie*", scrie în timpul lui Lăpușneanu, iar atitudinea față de Rareș este foarte rezervată.

Grigore Ureche, un veac mai târziu, leagă atitudinea lui Ștefan Rareș de turcirea fratelui și predecesorului său Iliăș, explicația fiind preluată până în istoriografia modernă. Aceste fapte au fost atribuite și înclinațiilor morbide ale firii lui Ștefan Rareș, rezultate din dorința domnului de a-și însuși averile negustorilor armeni⁹⁶.

După moartea lui Ștefan, ucis în cortul de la Țuțora, seria persecuțiilor este continuată însă de Alexandru Lăpușneanu, la sfârșitul primei domnii. Despot vodă (Ioan Iacob Heraclid n.n.), rivalul domnitorului amintit mai sus, în eforturile pe care le depunea pe orice căi pentru dobândirea domniei, a redactat o scrisoare în care cerea concursul pecuniar și militar habsburgic, menționând între motive și violenta prigoană confesională⁹⁷. O dată cu urcarea sa pe tron, atras de protestantism, el promovează libertatea confesională, mai mult, îi favorizează pe adepții Reformei. Este cunoscută proclamația sa prin care anunța tuturor pribegilor protestanți din Europa că îi primește în noua țară (Moldova n.n.): introduce un episcop protestant, înființează școala de la Cotnari, condusă de umanistul Ioan Sommer. Reforma în Moldova cunoaște astfel, în timpul domniei sale, momentul culminant al progresului său.

93. *Ibidem*, p. 65.

94. *Ibidem*, p. 66. Tradus din limba armeană de Grigore M. Buicliu, sub titlul *Cântec de jălire asupra armenilor din Țara Vlahilor cântat de diaconul Minas Tokatți*, în *Convorbiri-literare*, XXIX, 1985, nr. 1, p. 3-29 și nr. 2, p. 137-150.

95. *Ibidem*, p. 68-69.

96. *Ibidem*.

97. *Ibidem*.

Ion Vodă cel Cumplit este continuatorul conflictului cu clerul. Măsurile sale împotriva înalților ierarhi sunt de o cruzime spectaculoasă de-a dreptul. Grigore Ureche, îngrozit, notează: "*făcea morți groaznice fără dumnezeire*"; "*băgat-au în foc de viu pe vlădica Gheorghie, de au arsu, dându-i vină de sodomie, auzind că are strânsură de avuție. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieșit întreg de dânsul, de n-ar fi fugit prin munți de groaza lui. Temnițele pline de călugări. Și îngropă de viu pre Veveriță și pre popa Cozma și, pre Molodețu călugărul... De lege își râdiia, că în postul cel mare s-au însurat și alte călcături de lege multe făciia*"⁹⁸. Radu Popescu menționează aceleași fapte îngrozitoare săvârșite de crudul domnitor⁹⁹.

În *Istoriile domniilor Țării Românești* sunt descrise disensiunile dintre Mihnea cel Rău și boierii Craiovești, care au dus la distrugerea de către primul a ctitoriilor boierilor de la Bistrița și la chinuirea preoților din "*satele lor*"¹⁰⁰. Iată că și acest diferend implică o latură religioasă.

Cele două atitudini sau "*tradiții politice*"¹⁰¹, cum au fost numite, a voievozilor "buni" (de la Ștefan cel Mare la Petru Șchiopul) și a celor "răi" (Iliaș, Ștefan Rareș, Despot Vodă, Ion Vodă cel Cumplit), aflați în conflict cu Biserica țării, cu Ortodoxia însăși, care apar foarte clar în scrierile studiate, și-au găsit diferite explicații. Chiar și Ștefan Rareș, prin zelul său nelimitat, împins până la extrem, pentru apărarea Ortodoxiei, devine dușman al credinței. Atitudinea sa violentă a discreditat mai mult credința, decât a promovat-o.

Domnitorii "buni", cum i-am caracterizat, acționează în interesul Bisericii, pentru sprijinirea acesteia, deoarece domnia lor se sprijinea pe Biserică, o caracteristică importantă a statului medieval fiind reprezentată de colaborarea strânsă între cei doi factori. Măsurile energice, violente chiar, aplicate de domnitorii "răi", care lovesc interesele Bisericii se înscriu într-un program mai extins de afirmare a supremației domnești asupra feudalilor, fie clerici sau mireni¹⁰².

Unele vizite ale patriarhilor de Constantinopol, Antiohia, Alexandria și Ierusalim sunt consemnate de cronicari. Acestea au constituit un liant între credincioșii ortodocși din diferitele părți ale lumii, demonstrând faptul că Biserica Ortodoxă, atât în Moldova, cât și în Țara Românească, era un pilon important în susținerea acestei religii, iar eforturile pe care le-a făcut pentru apărarea creștinismului nu au rămas în anonim. Biserica Ortodoxă din Țările Române are, în perioadele prezentate de cronicari, o identitate perfect conturată în întreaga lume ortodoxă. În special prin ajutoarele acordate de domnitorii noștri își câștigase un respect deosebit și recunoaștere unanimă.

La prohodul lui Constantin Cantemir (1693), înmormântat în gropnița lui Antonie Vodă de la biserica Sfântul Nicolae, s-au "*tâmplat*" patru patriarhi: "*unul de Ierusalim și altul de Antiohie și altul de Alicsândrie și unul mazâl de Țarigrad,*

98. G. Ureche, *op. cit.*, p. 197.

99. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 302.

100. *Ibidem*, p. 257.

101. A. Pippidi, *op. cit.*, p. 104.

102. *Ibidem*, p. 105.

*Iacob*¹⁰³. Iacob a ocupat scaunul ecumenic în trei rânduri (între 1679-1688). La înmormântarea domnitorului a fost slujit alături de patriarhii Gherasim al Alexandriei și Dositei al Ierusalimului.

La mănăstirea Golia din Iași, fostul patriarh de Constantinopol, Iăcov, o cunună pe fiica lui Constantin Brâncoveanu, Maria, cu Constantin Duca¹⁰⁴.

Unele înalte fețe bisericești de peste hotare, aflate în Țările Române, sunt trimise în diferite misiuni oficiale. De exemplu, Constantin Brâncoveanu trimite sol la Constantin Duca *"pe un mitropolit al patriarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisantos, carele acel Hrisantos pe urmă au cădzut și patriarhu la Ierusalim"*¹⁰⁵. Acesta călătorise mult prin țările noastre ca exarh al Sfântului Mormânt și ca însoțitor al lui Dosoftei, care l-a folosit în numeroase misiuni diplomatice. Același Hrisant oficiază logodna unei fiice a lui Brâncoveanu cu unul din fiii lui Iordache Ruset¹⁰⁶.

Ion Neculce relatează un alt fapt interesant legat de Hrisant, ajuns patriarh al Ierusalimului: *"Împărăția Turcului, înțelegând de moscali că vin mulțime multă, tare s-au îngrijit că să va rădica toată creștinătate... asupra lui. Și au trimis... de au chemat pre sfinția sa kyr Hrisanth, patriarhul Ierusalimului, și i-au dzis ca să scrie o carte la Brâncovanul vodă, ...știind împăratul că avea prieteșug vechiu cu moscalii"*¹⁰⁷.

În timpul lui Constantin Mavrocordat (1741), a vizitat Moldova *"prea fericitul părinte Partenie al Ierusalimului și a toată Palestina"* (1737-1766)¹⁰⁸.

În timpul lui Neagoe Basarab, la sfințirea bijuteriei arhitectonice zidită de acesta la Argeș, în 1517, a venit în Țara Românească *"Theolipt, patriarhul Țarigradului... și cu dânsul patru mitropoliți: de la Sires și de la Sardiia, de la Midia (Medopersia) și de la Milinic"*¹⁰⁹. Este vorba de patriarhul ecumenic Teolipt I (1514-1520).

La prohodirea lui Matei Basarab este prezent și Macarie, patriarhul Antiohiei, alături de mitropolitul Ignatie, de mulți arhieri și călugări¹¹⁰. Se face referire la Macarie III Zaim (1647-1672).

Letopisețul cantacuzinesc remarcă prezența în Țara Românească a patriarhului Dionisie de la Constantinopol, la prohodul mamei lui Constantin Șerban, îngropată la Cotroceni¹¹¹. Este vorba de Dionisie IV Seroglanul (Muselinul), care a deținut scaunul ecumenic în cinci rânduri (1671-1694). Dionisie se află în țară la alegerea ca domnitor a lui Constantin Brâncoveanu și slujește la înmormântarea lui Șerban Cantacuzino (1687), dar și la ceremonia înscăunării noului domn. La

103. I. Neculce, *op. cit.*, p. 345. S-a stins din viață la Iași, în 1700, fiind îngropat în mănăstirea Golia, unde se mai păstrează piatra sa de mormânt.

104. I. Neculce, *op. cit.*

105. *Ibidem*, p. 430.

106. *Ibidem*.

107. *Ibidem*, p. 559.

108. *Ibidem*, p. 860.

109. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 110.

110. *Ibidem*, p. 163.

111. *Ibidem*, p. 214.

alegerea celui din urmă participă și "*Ianache logofăt Cariofil*" (Ioan Carofil, teolog și filosof)¹¹².

Radu Popescu scrie că "*au murit... patriarhul Antiohii, kir Atanasie, și mai înainte până a nu să pristăvi au lăsat în urma sfinții sale să puie patriarh pe Silvestru, protosinghelul său, și au scris și la mării sa domnul țării noastre, ca să nevoiască la Poartă... să nu puie altul, ci să fie acesta...*"¹¹³. Nicolae Mavrocordat intervine pentru numirea lui Silvestru, renumit pentru calitățile de care dădea dovadă. De aici rezultă rolul important pe care îl aveau domnitorii noștri și cât de decisiv era cuvântul lor în alegerea patriarhilor. Autorul se referă la Atanasie III Dabas (1685-1694) și la Silvestru Cipriotul. Atanasie a săvârșit slujba cununiei fiicei lui Brâncoveanu, Safta, cu Iordache Crețulescu.

Același autor arată că în 1724 a murit la București mitropolitul Maleahi al Betleemului, care trăise în Țara Românească în jur de 30 de ani, în calitate de "ispravnic" al mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou și al celorlalte așezăminte românești închinat Sfântului Mormânt¹¹⁴.

Preocupările cronicarilor români pentru problemele Patriarhiei ecumenice derivă din interesul manifestat pentru Ortodoxie în general: "*... s-au întâmplat preasfințitului patriarh al Țarigradului kir Ieremii, mare și primejdioasă întâmplare. Că vrând mitropolitul Iraclie... să ia patrierșia, l-au mazălit... și l-au făcut surghiun... la Sinai, și în locul său au făcut patriarh pre Iraclia, și când l-au chemat la Poartă, ... pe loc au murit (judecata lui Dumnezeu cea dreaptă nu l-au putut răbda), și-n locul lui au făcut patriarh pe mitropolitul Nicomidia, kir Paisie*"¹¹⁵.

Radu Greceanu menționează vizita patriarhului Hrisant, prezent în 1707, la sfințirea bisericii Sfântul Gheorghe Nou din București, ctitoria lui Constantin Brâncoveanu, închinată Patriarhiei de Ierusalim în același an¹¹⁶.

În timpul celui de al douăzecilea an de domnie a lui Brâncoveanu, la Anul Nou și Bobotează s-au aflat în țară "*arhieriei striini: Climentu proin odriianul și dârstoreanul Athanasie*"¹¹⁷.

Greceanu amintește alegerea lui Hrisant Notaras (1707-1731) ca patriarh al Ierusalimului, în locul lui Dositei, care a trecut la cele veșnice în 7 februarie 1707. Despre cel din urmă aflăm că a fost "*mare om și învățat foarte, au păstorit turma... ca un vrednic păstor, lumină multă și bisericii lui Hristos... știut de monarși (monarhi n. n.) și domni mari... că putere mare și tare avea și la cuvânt, și la scris...*"¹¹⁸. Autorul ne aduce la cunoștință și faptul că "*părintele Gavriil, patriarhul Țarigradului, ... au murit, puind în locul lui patriarhu pe părintele Kesarias kir Chipriano. Acel Gavriil foarte om de treabă era și păstoriu adevăratu al turmei cele preavoslavnice, om vrednic și chivernisitoriu...*"¹¹⁹. Este vorba de Gabriel IV (1702-1707), înlocuit cu Ciprian I (prima oară 1707-1709).

112. *Ibidem*, vol. II, p. 15.

113. *Ibidem*, vol. I, p. 465,

114. *Ibidem*, p. 544.

115. *Ibidem*, p. 553.

116. *Ibidem*, vol II, p. 150-151:

117. *Ibidem*, p. 148.

118. *Ibidem*.

119. *Ibidem*, p. 156.

Nu este omisă nici vizita lui Gherasim Paladas al Alexandriei (1688-1710). Acesta, în ultima călătorie – din cele trei întreprinse în Țara Românească – slujește la înmormântarea mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei, alături de Hrisant al Ierusalimului, fiind de față și la înscăunarea noului ierarh Antim Ivireanul (1708)¹²⁰. Radu Greceanu semnaleză prezența a patru arhierii străini: "*Climint Udriianul, Afxentie Soflanul, Maxim Mara Ierapoleos, Mitrofan Nisis*"¹²¹. Gherasim oficiază slujbe și ține predici: de asemenea, binecuvintează cununia unui fiu al lui Brâncoveanu, Ștefan, cu fiica lui Ilie Cantacuzino, Bălașa. Este relatată și plecarea patriarhului din țară¹²².

Cea mai mare pondere între elementele cuprinse în sfera istoriei bisericești, regăsite în operele cronicarilor, o dețin ctitoriile domnești, lăcașurile de închinare ridicate pentru a uni pământul cu cerul într-o nuntire eternă. Găsim însă foarte puține mențiuni referitoare la ctitoriile boierești. Înfrâurirea pe care aceste mănăstiri și biserici au avut-o asupra vieții spirituale, asupra culturii cu caracter bisericesc, dar și laic, este certă. Prin urmare, nici noi nu le putem trece cu vederea. Este important să cunoaștem istoricul lor, perioada în care au fost durate, dar și pe aceia care au contribuit la construirea și fînțarea lor în condiții optime.

Cronica lui Macarie, scrisă la îndemnul și la cererea lui Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546) amintește, firesc, cea mai importantă din ctitoriile acestuia: mănăstirea *Pobrata* (Progota), locul unde și-a găsit veșnica odihnă domnitorul¹²³. Aceeași mențiune o găsim și în *Cronica lui Eftimie*¹²⁴. Grigore Ureche confirmă aceste relatări, însă mai detaliat: "*Pre acele vremi (1528 n. n.) Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit până la jumătate*"¹²⁵. În 1541, după lupta de la "Câmpul Lungu, din Țara Ungurească", întors în Moldova, "*într-aceia laudă au sfârșit mănăstirea Pobrata, carea era zidită de dânsul și o au sfințit*"¹²⁶. Același domn, tot atunci, "*și mănăstirea Râșca (1542) au început. Din Dobrovățul încă au săvârșitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă și alte lucruri bune multe să află făcute de dânsul, cumu-i la Mitropoliia de Roman (este vorba de catedrala episcopală din acest oraș, cu hramul Cuvioasa Paraschiva, construită de Roman I sau Alexandru cel Bun, la finele secolului al XIV-lea, începutul celui de-al XV-lea, reconstruită de Petru Rareș, terminată însă de Iliș, în 1542-1550) și la Mitropoliia de Suceava (Rareș începe construirea unei noi catedrale mitropolitane, cu hramul Sfântul Gheorghe, terminată de fiul său Ștefăniță și, tot aici, în oraș, zidește, în 1534-1535, biserica purtând hramul Sfântul Dumitru, în care este îngropat fiul său, Bogdan) și la mănăstirea de Bistriță și bisericile de piatră în Hârlău (cu hramul Sfântul Dumitru, construită în 1540) și în Bae (biserica Adormirea din Baia, ridicată în 1532) și încă și alte lucruri bune multe...*"¹²⁷. Trebuie să menționăm

120. *Ibidem*, p. 157.

121. *Ibidem*.

122. *Ibidem*, p. 166-168.

123. *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 103.

124. *Ibidem*, p. 118.

125. G. Ureche, *op. cit.*, p. 148.

126. *Ibidem*, p. 165-166.

127. *Ibidem*. Trebuie să menționăm faptul că mănăstirea Căpriana este considerată ctitoria lui Alexandru cel Bun, iar Dobrovățul, ctitoria lui Ștefan cel Mare.

aici că la "Sfântul Nicolae din Poiană" (Progota), prima mănăstire datează dinaintea de 1391, al doilea lăcaș, "mai la vale de pârâu", a fost construit de Ștefan cel Mare ca necropolă domnească. Biserica este reclădită de Petru Rareș. Acesta a terminat, într-adevăr, construcția mănăstirii Dobrovăț.

Nicolae Costin redă în Letopisețul său relatările lui Ureche¹²⁸ Ion Neculce descrie jaful la care Dumitrașcu Vodă, în a doua sa domnie, a supus mănăstirea Râșca: "*Tâmplatu-s-au de s-au găsit câțiva mii de galbeni acolo, în mănăstire în Râșca, puși de titori (ctitori) pentru treaba mănăstirei. Și i-au luat toții și nemic n-au lăsat mănăstirei de schivernisală (chiverniseală n.n.), sau să tocască ceva, fiind mănăstirea săracă*"¹²⁹, ceea ce denotă faptul că, în timp, lăcașul de cult și-a pierdut strălucirea din timpul lui Rareș.

Istoriile domnilor Țării Românești, atribuite de majoritatea specialiștilor lui Radu Popescu, nu lasă sub tăcere mănăstirile ctitorite de fiul marelui Ștefan: *Întâi au ridicat oaste asupra săcuilor.. și s-au întorsu cu pace la Suceavă și au făcut mănăstirea Pobrata*"¹³⁰; "*Multe războaie au bătut acest Pătru vodă și multe mănăstiri au făcut: Pobrata, Râșca, Dobrovățul, Căprijana, la Roman Mitropolia, Mitropolia Sucevii, Bistrița, în Hârlău, în Baie*"¹³¹.

Eftimie, cronicarul oficial al lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568), amintește în scrierea sa mănăstirea Slatina, ridicată în anii 1544-1558, pe râul Suha Mare (la circa 40 km de Fălticeni), care l-a avut ca egumen mai întâi pe un anume "*Iacob, numit Molodeț*"¹³². *Cronica lui Azarie* menționează această ctitorie domnească¹³³, dar și faptul că Lăpușneanu a înzestrat mănăstiri mai vechi. Grigore Ureche scrie în *Letopisețul* său de acest lăcaș zidit "*întru lauda lui Dumnezeu*", sfințit la 14 octombrie 1557. Cronicarul completează: "*Mai apoi și pângărațul au făcut (mănăstire situată în apropiere de Piatra Neamț), mai mult de frică, decât de bună voie, că de multe ori arătându-i-să în vis sfântul mucenic Dimitrie, de-l îngroziia ca să-i facă biserică pre acel loc, s-au apucat cu toată osârdia și o au făcut*"¹³⁴. Nicolae Costin amintește mănăstirea Slatina, unde a fost îngropat spre veșnică odihnă crudul domn¹³⁵. Nu credem că este de prisos să amintim faptul că *Letopisețul* lui Grigore Ureche, – parte referitoare la domnia lui Alexandru Lăpușneanu –, a constituit sursa de inspirație pentru scriitorul Costache Negruzzi, autor al unei nuvele care poartă numele domnitorului.

Monahul Azarie, cronicar oficial al lui Petru Șchiopul, amintindu-l pe episcopul Macarie al Romanului, din a cărui cronică s-a și inspirat de altfel, scrie că biserica Episcopiei de Roman a fost refăcută de ierarhul menționat¹³⁶. Acesta din urmă a fost însă îngropat la mănăstirea Râșca, pe care Grigore Ureche o numește "*ă sa*", considerându-l "*ziditoriu și începătoriu*" al ei. Aidoma transcrie din le-

128. N. Costin, *op. cit.*, p. 354 și p. 424-425.

129. I. Neculce, *op. cit.*, p. 292.

130. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 277.

131. *Ibidem*, p. 289.

132. *Cronicile slavo-române...*, p. 125.

133. *Ibidem*, p. 140.

134. G. Ureche, *op. cit.*, p. 171.

135. N. Costin, *op. cit.*, p. 435 și p. 490.

136. *Cronicile slavo-române...*, p. 141.

topiseșul lui Ureche și Nicolae Costin. Trebuie să înțelegem că episcopul l-a sfătuit pe domnitor să ridice aceste lăcașuri de închinare, nu neapărat că este ctitorul lor.

La Grigore Ureche referirile la ctitoriile domnești sunt mai numeroase. La mănăstirea "Ețcani" (Ițcani) au "pogorât" vânătorii din Maramureș, la al doilea descălecat al Țării Moldovei¹³⁷. Nicolae Stoicescu menționează în *Repertoriul său bibliografic* faptul că Miron Costin explică originea numelui "Ițcani": de la numele unui pustnic, Iațco. În *Letopiseșul* său Costin reia relatarea¹³⁸.

Alexandru cel Bun (1400-1432) "au făcut două mănăstiri mari în Moldova, Bistrița (înainte de 1407) și Moldovița (atestată documentar din 1402 și reconstruită înainte de 1410 de domnitor), în doi ani a domniei sale"¹³⁹; "Așjidiria și mitropolia de la Suceava și episcopia de la Rădăuți și mănăstirea Neamțului și alte mănăstiri"¹⁴⁰. Biserica Sfântul Dumitru din Suceava a fost construită de Petru Rareș (1534-1535), lângă o biserică dispărută din secolul al XIV-lea, Lăpușneanu îi adaugă doar un turn clopotniță. Misail Călugărul, în interpolarea sa la *Letopiseșul* lui Ureche, menționează, la rândul său, aceste fapte, detaliind: "și li-au înzestrat cu multe sate și cu vecini și cu hăliștie și cu veșminte scumpe înlontru și cu odoare..."¹⁴¹.

În anul 1415, același domn a adus "cu multă cheltuială și moștile sfântului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgâni și le-au așezat în târgu, în Suceavă, cu mare cinste și cu litie, pentru paza și ferința scaunului domniei sale, carile se prăznuiește miercuri, joi, în săptămâna Rusaliilor..."¹⁴². Este vorba de Sfântul mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, prăznuit anual în ziua de 2 și 24 iunie, pe care domnitorul le-a adus de la Cetatea Albă, în 1402, depunându-le în biserica Mirăuți, într-o raclă de argint frumos împodobită. De două ori au părăsit sfintele moaște străvechea Moldovă: în 1686, când au fost ridicate de Ioan Sobieski, regele Poloniei (1624-1696) și duse la Zolkiew, pentru a fi aduse înapoi doar în 1783 și așezate în biserica Sfântul Gheorghe din Suceava, precum și în primul război mondial, când au fost trimise la Viena și readuse în 1918. Cronicarul vorbește de sărbătorirea sfântului în săptămâna Rusaliilor¹⁴³: miercuri (slujba Vecerniei) și joi după Coborârea Sfântului Duh. Doar în 1955 s-a fixat data prăznuirii acestui sfânt la 2 iunie; până atunci ea nu avea dată fixă și varia în funcție de Rusalii, sărbătoare care, de asemenea, nu are o dată imuabilă¹⁴⁴. Aceste informații au fost preluate de Nicolae Costin, care le-a transcris în *Letopiseșul* său¹⁴⁵.

137. G. Ureche, *op. cit.*, p. 71. Este vorba despre mănăstirea Ițcani, "a lui Iațco din țarina Sucevei", cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

138. N. Costin, *op. cit.*, p. 173.

139. G. Ureche, *op. cit.*, p. 75.

140. *Ibidem*, p. 78.

141. *Ibidem*, p. 75.

142. *Ibidem*, p. 78.

143. Mitropolitul Varlaam în Cazania sa (1643) spune același lucru. Nicolae Costin scrie în acest sens următoarele: "Afla-vei viața și măcenia mucenicia n.n.) svinții sale în... Păuceniile părintelui Varlaam mitropolitul, ce-i tipărită în zilele răposatului Vasilie Vodă", p. 193.

144. M. Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, 2000, p. 219-221.

145. N. Costin, *op. cit.*, p. 193-194.

Ctitoriile lui Ștefan cel Mare, "*prințul renașcentist a cărui domnie a însemnat epoca clasică a statului moldovenesc*"¹⁴⁶, sunt prezentate pe larg de Grigore Ureche. Este firesc să fie astfel deoarece, pentru cronicari, Ștefan e un personaj legendar, exponent al unei perioade de maximă glorie a Moldovei, a cărui forță iradiază istoria țării, dar și a creștinătății în general, domnitorul fiind prezentat asemenea unui "campion" al Ortodoxiei.

"*Iară în al zecilea an a domnii sale, în anii 6974 (1466), iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Preacuratii Maicii Fecioarii*"¹⁴⁷. A fost sfințită în ziua de 3 septembrie a anului 1470, ocazie care a reunit "*multă adunare de călugări...: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif (Iosaf) arhimandritul și igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diaconi 64 la jirtăvnic*"¹⁴⁸. Misail Călugărul scrie că Ștefan, după victoria de la Podul Înalt (1475), "*au început a zidi biserica Sveti Ioan..., în târgu Vasluii*"¹⁴⁹, iar biserica Sfântul Nicolae din Iași a ridicat-o după victoria împotriva cazacilor¹⁵⁰. Grigore Ureche notează că această biserică e ridicată după înfrângerea turcilor conduși de "*Malcociu*" (Malcoci, pașă turc n.n.), în 1485, la "*Catlabuga*"¹⁵¹. De fapt, biserica domnească din Vaslui a fost zidită în 1490, în amintirea victoriei asupra lui Suleiman Pașa, în fața orașului. În anul următor, "*au discălicatu Ștefan Vodă în târgul Hârlăul, de au ziditu biserica cea domnească de piatră (cu hramul Sfântul Gheorghe n.n.) și curțile acele domnești cu ziduri cu tot...*"¹⁵². În 1491, "*au zidit Ștefan vodă biserica lui Sfeti Nicolae din târgul Iașii*"¹⁵³. În 1495 (după datarea lui Nicolae Stoicescu în 1494), Axinte Uricariul amintește de ridicarea sfintei episcopii "*în târgu în Huși, hramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel...*"¹⁵⁴. După victoria de la Codrii Cosminului, din 26 octombrie 1497, împotriva oștilor poloneze conduse de craiul Ioan Albert (1492-1501), Ștefan se întoarce la Suceava și zidește "*biserica pre numele Sfântului mucenicu Dimitrie, în târgu...*"¹⁵⁵. Biserica din Bădeuți, situată în apropiere de Rădăuți, este ctitoria lui Ștefan cel Mare, ridicată în memoria victoriei sale asupra lui Basarab cel Tânăr, domnul muntean (1477-1481; 1481-1482), la Râmnicu Sărat, repurtată în 1481.

Ureche conchide: "*Au domnitu Ștefan Vodă 47 de ani și 2 luni și 3 săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țitoriu preste toată țara*"¹⁵⁶. Chiar dacă numărul nu este exact, ci puțin exagerat (poate ar fi o cifră apropiată de realitate dacă am include aici și bisericile), oricum ctitoriile lui Ștefan al Moldovei sunt nume-

146. R. Mârza, *st. cit.*, p. 113.

147. G. Ureche, *op. cit.*, p. 92.

148. *Ibidem*, p. 95. Ștefan sfințește mănăstirea după victoria repurtată asupra tătarilor la Lipiști.

149. *Ibidem*, p. 102.

150. *Ibidem*, p. 103.

151. *Ibidem*, p. 107-108.

152. *Ibidem*.

153. *Ibidem*.

154. *Ibidem*. În 1756, sub domnitorul Matei Ghica, ctitoria a fost dărâmată și refăcută, încât azi nu se mai recunoaște nimic din ctitoria lui Ștefan. A slujit drept catedrală episcopală între anii 1598-1949.

155. *Ibidem*, p. 115.

156. *Ibidem*, p. 121.

roase. Acesta este unul din motivele pentru care a fost trecut în calendarul sfințeniei și înnoobilat cu epitetul "binecredincios". Răsună puternic peste timp și veșnicie cuvintele cronicarului: "*Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu Sveti Ștefan Vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai înainte, nici după aceia l-au ajunsu*"¹⁵⁷.

Bogdan III (1504-1517), "*cel Orbu și Grozavu*", a zidit, conform aceluiași cronicar, o biserică în Bălinești, "*ce este la ținutul Sucevii*"¹⁵⁸. Despre această ctitorie scrie și Costin¹⁵⁹. Ureche amintește de moartea lui "*Alixandru Vodă, domnul muntenescu*" (Alexandru II Mircea, 1568-1574; 1574-1577), survenită în 1577, fratele lui Petru Șchiopul (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591): "*și l-au astrucat în mânăstirea Ostrovul aproape de București, ce iaste zidită de dânsul*"¹⁶⁰. De o biserică în București, zidită de Alexandru, amintește și Costin¹⁶¹. Radu Popescu menționează faptul că "*au făcut Alixandru Vodă den jos de București o mânăstire, hramul Sfânta Troiță, care nepotă-său Radu Vodă, mai în urmă o au stricat din temelie și o au făcut mânăstire mare precum se vede*"¹⁶².

Petru Șchiopul, în 1578, a zidit mânăstirea Galata" în vale și nu după multă vreme s-au risipit, care loc și până astăzi se cunoaște"¹⁶³. Însă completează Nicolae Costin, – reluând informațiile lui Ureche –, în a doua domnie, "*nu lasă în uitare pomana sa, mânăstirea Galata, ce o zidisă în vale și să răsăpisă, ce cu oserdie au silit și au zidit Galata din deal*", în condițiile în care, așa cum se arată, mânăstirea din vale ajunsese în ruină¹⁶⁴. Miron Costin amintise și el această ctitorie a domnitorului¹⁶⁵. Radu Popescu, în scrierea sa, menționează Galata¹⁶⁶.

Ultima ctitorie domnească amintită de Ureche este mânăstirea din "*țarina Iașiloru, care se chiamă Aron Vodă, pre numele domnului, unde este hramul Svetii Nicolae*"¹⁶⁷. Este vorba de ctitoria lui Aron Vodă Tiranul (1591-1595), înălțată în anii 1593-1594. Nicolae Costin redă, de asemenea, această informație¹⁶⁸.

Dintre ctitoriile boierești, Grigore Ureche consemnează doar două: prima este amintită de fapt într-una din interpolările lui Axinte Uricariul și anume mânăstirea Trestiana, azi dispărută, durată în anul 1496, prin jertfa materială a logofătului Ioan Tăutu, "*precum este scris numele lui pre clopot*"¹⁶⁹; a doua este mânăstirea Sucevița, ctitoria Movileștilor¹⁷⁰. În secolul al XVI-lea, la Sucevița

157. *Ibidem*.

158. *Ibidem*, p. 135.

159. N. Costin, *op. cit.*, p. 326.

160. G. Ureche, *op. cit.*, p. 60.

161. N. Costin, *op. cit.*, p. 586.

162. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 301.

163. G. Ureche, *op. cit.*, p. 211.

164. N. Costin, *op. cit.*, p. 559.

165. M. Costin, *op. cit.*, p. 73.

166. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 301.

167. G. Ureche, *op. cit.*

168. N. Costin, *op. cit.*, p. 571.

169. G. Ureche, *op. cit.*, p. 141. Informația trebuie privită cu rezerve.

170. *Ibidem*, p. 213.

exista o biserică de lemn cu hramul Înălțarea Domnului; biserica a fost reclădită de mitropolitul Gheorghe Movilă și Ieremia Movilă (1583-1586).

La mânăstirea lui "*sfeti Onufrie*" din Lvov (în Polonia) sunt îngropați Ștefan Tomșa, vornicul Moțoc, spătarul Spanciog și postelnicul Veveriță, uciși pentru "sluțirea a mulți ce făcuse"¹⁷¹.

Miron Costin notează în *Letopisețul* său ca lui Ieremia Movilă (1595-1600; 1600-1606), "*rămasu-i-au pomană în țară mânăstirea anume Sucevița, de dânsul făcută*"¹⁷². În 1601, conform datării lui Sorin Ulea, Ieremia a zugrăvit biserica mânăstirii. Ștefan Tomșa II, în a doua sa domnie, "*s-au apucat cu toată osârdia de obârșirea mânăstirii Solcâi (în județul Suceava), care o urdzise la domnia dintâi, ce nu o fârșise. Este... obârșită de dânsul și sfârșită în anul 7131 (1622), după împărăție*"¹⁷³. "*Și el au făcut și besereca domnească pe poarta curții și cu domnie fericită țărâi*"¹⁷⁴.

La Hârlău existau "*câteva biserici*" ctitorite de Radu Mihnea (1616-1619; 1623-1626), care "*îndrăgise*" acel ținut¹⁷⁵.

Miron Barnovschi (1626-1629; 1633) "*au fârșitu mânăstirea mare în dricul orașului Iașilor întâi, ce să dzice Sfânta Mariia, și apoi mânăstirea anume Hangul, în munți (aici a făcut un zid înconjurător, în 1627), ... și Dragomirna au fârșit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul, aproape de orașul Sucevei, așijdere și Bârnova, lângă Iași, care apoi au fârșit-oă Dabije-vodă, ...și beserica lui Sfetii Ioanu, ... El au lăsat moșia sa, Toporăuții, ... la Hârlău, cu așurisenie a patru patriarși mânăstirii sale Sfintei Mariei den târgu de Iași...*"¹⁷⁶. Cronicarul mărturisește despre credința lui Barnovschi, "*om dumnădzăirescu și mare rugătoriu spre Dumnedzău*", dând deplină crezare vornicului Toma, care "*în multe nopți l-au zăritu pe la miadzănoapte îngenunchiatu înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdie*"¹⁷⁷. Atât de frumos concluzionează Miron Costin: "*Mânăstiri și biserici câte au făcutu, așea în scurtă vreme, nice unu domnu n-au făcutu. Făcut-au alți domni și mai multe, ..., în 40 de ani unii, alții în 20 de ani, iară elu în trei ani*"¹⁷⁸. Trebuie să evidențiem faptul că mânăstirea Barnovschi este amintită și de Axinte Uricariul, care o evocă în legătură cu "*un uric, al lui Alexandru Vodă*" (*Alexandru cel Bun n.n.*) aflat la lăcașul de cult respectiv¹⁷⁹. Ion Neculce, în al său *Letopiseț* al Țării Moldovei, scrie că Dabija Vodă (1661-1665) a finalizat construcția Bârnovei, unde a și fost îngropat, "*iară din temeiul ei au fostu început-o Barnovschie-vodă și n-au apucat s-i isprăvască, c-au perit la Poartă...*"¹⁸⁰.

Gheorghe Ștefan a început să ridice mânăstirea Cașin, lângă Târgu Ocna, iar după ce a finalizat construcția, "*i-au venit maziliia*" (1657)¹⁸¹.

171. *Ibidem*, p. 190.

172. M. Costin, *op. cit.*, p. 24.

173. *Ibidem*, p. 61-62.

174. *Ibidem*, p. 65.

175. *Ibidem*, p. 69.

176. *Ibidem*, p. 72-73.

177. *Ibidem*, p. 84.

178. *Ibidem*.

179. G. Ureche, *op. cit.*, p. 75.

180. I. Neculce, *op. cit.*, p. 204-205.

181. M. Costin, *op. cit.*, p. 185.

Un alt domn ale cărui ctitorii sunt amintite de Miron Costin este Vasile Lupu (1634-1653): "*Și într-acești ani (1638) au zidit Vasile vodă și lăudatele mânăstiri, aice în orașul Eșilor, înăi supt numele a trei sfinți învățatori a bisericii, ce să dzice Trieh Svetitelei (Trei Ierarhi n.n.; 1635-1639), mai pe urmă mânăstirea, a doua ..., a Golâi, ..., peste toate... aici în țară mai iscusită... Și în cești ani au adus ... și moștiile a sfintei ... Paraschevei..., căriia svinte viața și de pe ce locuri au fostu să citești viața ei petrecută cu mare dumnedzăire în luna lui octomvrie, în 14 dzile*"¹⁸². Este îndeobște cunoscut faptul că relatarea este exactă. Într-adevăr, la 13 iulie 1641, moaștele sfintei ajung la Iași, fiind întâmpinate de mitropolitul Varlaam și de domnul țării, aflați în fruntea unui alai impresionant și așezate în biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, unde au rămas până la construirea catedralei mitropolitane.

Nicolae Costin face referiri în *Letopisețul* său la o biserică în localitatea "Olovăț" (Volovăț, județul Suceava), însă, informațiile pe care le deține în acest sens provin de la "oameni bătrâni" și s-au transmis "din om în om": "*o beserecă de lemn... făcută de Dragoș Vodă. Și aceia beserică de lemn au mutat-o Ștefan Vodă cel Bun, de o au clădit la mânăstirea Putna... Iară pe locul besericei acei de lemn, la Olovăț... au zidit beserică de piatră*"¹⁸³.

Ion Neculce nu poate omite, nici el, lăcașurile de cult moldovenești ridicate de domnitori spre lauda celor cerești și mântuirea celor pământești. În timpul celei de a doua domnii (1669-1672), Gheorghe Duca "*începu a zâdi mânăstirea Cetățuia (de lângă Iași), că era țara... agonisită bine*"¹⁸⁴. La "*mânăstioara mică ce iaste sub cetate la Hotin*" are loc o minune: "*au lăcrămat icoana Maicii Precistei*", căreia cronicarul îi acordă importanță deoarece "*au fostu adevărat sâmnu de pierirea a mulți creștini în Țara Leșească (Polonia n.n.) și începătura durerii și stricării țării noastre*"¹⁸⁵.

Antonie Ruset (1675-1678) "*au direș clopotnița la Sfetei Neculaiu, o au șindilit peste tot și au făcut zidu împregiur și au zugrăvitu pristolul (prestolul n.n.)... Zidit-au și la mânăstirea Sfetei Savei zidulu împregiur, ce n-au apucat să-l istovească*"¹⁸⁶. Este vorba de bisericile Sfântul Nicolae Domnesc și Sfântul Sava din Iași.

Mihai Racoviță, considerând că biserica mică, zidită de Ștefan Tomșa la curțile domnești din Iași este neîncăpătoare, "*socoti că nu-i ticneală să fie biserică mică la curte, ..., nici iaste cū cale să fie temnița sub biserică. Ce să îndemnă și răsipi și turnul și visterie, și tinda besericei, și beciul... și lasă numai altarul și turla cea înaltă... Și s-au apucat a zâdi din pământ și au făcut tinda largă... au mai făcut și altă beserecă de lemn, și i-au pus hramul Sfetei Lazor (Lazăr n.n.)...*"; "*Și doamna mării-sale încă s-au apucat de-au tocmit și șindilit Mitropolie ce vechi, cu toate cheltuiiele ce au trebuit...*"¹⁸⁷. În zilele lui Ioan Teodor s-a zidit biserica de piatră cu hramul Sfântul Gheorghe (Mitropolia cea mică).

182. *Ibidem*, Ed. L. Onu, p. 47.

183. N. Costin, *op. cit.*, p. 175-176. Actuala biserică nu poate fi considerată însă de la Dragoș Vodă, căci lemnul ar fi rezistat de atunci și până astăzi.

184. I. Neculce, *op. cit.*, p. 211. Mânăstirea a îndeplinit un important rol cultural, prin tipografia grecească instalată aici.

185. *Ibidem*, p. 214.

186. *Ibidem*, p. 247-248. În 1678 declarată catedrală mitropolitană.

187. *Ibidem*, p. 450.

Antioh Cantemir (1695-1700; 1705-1707) a făcut "*unde era mănăstirea tătâne-său, la Miera, zidul împregiur cu clopotnița de piatră*" (în ținutul Putnei, la Milcov-Mira n.n.)¹⁸⁸. Mănăstirea a fost construită din lemn de Constantin Cantemir (1686-1690). Grigorie II Ghica, în al treilea an al domniei, "*s-au apucat di-au acoperit mănăstirea Balica (vechea ctitorie a hatmanului Melentie Balică) cu oale și au tencuit-o pre dinafară și au făcutu-i și tindă... și zid împregiur, și clopotniță, și curți de piatră. Și au îndzăstrat-o cu toate, cu veșminte, cu odoară și cu bucate, și cu robi și moșii și vii, ca pre o mănăstire, deplin*"¹⁸⁹. Acest domnitor a făcut curți scumpe și heleșteu cu iaz la Frumoasa (azi în Iași). De fapt, Grigorie II Ghica reface mănăstirea Balica, zidită de hatmanul cu același nume: construiește tindă, o zugrăvește, face case domnești, zid înconjurător, turn clopotniță; de atunci i s-a spus *Frumoasa*. De asemenea, "*făcut-au casă frumoasă și-n Galata și au tocmit chiliile la Bărnova. Așijderea și la Bărboiu au făcut turn și au acoperit-o. Și multe biserici au dires și au tocmit*"¹⁹⁰.

În 1730, Nicolae Mavrocordat (1716-1722) este îngropat "*în mănăstirea ce-i zidită de dânsul la Văcărești*" (în București)¹⁹¹.

Boierii Cantacuzinești sunt ctitori la mănăstirea Bisericiani, – realitate amintită de Neculce –, această fiind loc de îngropare a lui Dumitrașcu Vodă¹⁹².

Ion Neculce descrie împrejurările în care moaștele Sfântului Ioan cel Nou, la care am făcut referiri mai sus, au fost duse în Polonia: "*Atuncea au luat craiul (Ian Sobieski n.n.; 1624-1696) și pe Dosofteiu mitropolitul... și moștele lui Sfetei Ion Novei de la Sucevii... și le-u dus... în Țara Leșască (Polonia n.n.), la un târgu a craiului, anume Jolfa (Jolkiev n.n.)*"¹⁹³. Tot Neculce povestește despre tentativa lui Antioh Cantemir de a le readuce în Moldova, rămasă fără rezultat¹⁹⁴.

Cronicile muntene, un "*capitol – dintre cele mai bogate și interesante – al istoriei scrisului românesc în evul mediu*"¹⁹⁵, conțin numeroase referiri la lăcașurile de cult înălțate de domnii și boierii țărilor române.

Radu Negru (c.1377-c.1383), "*mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș*", întemeietor, conform tradiției, al Țării Românești, "*întâi au făcut orașul... Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălecat la Argeș... făcând... și o biserică mare și frumoasă*"¹⁹⁶. Aceleași fapte le menționează și Radu Popescu¹⁹⁷.

188. *Ibidem*, p. 471. Construcția mănăstirii Mira (Mera sau Miera) în Vrancea, a fost inițiată de vornicul Moțoc și episcopul Ioan al Romanului și finalizată de Constantin Cantemir (1685-1693).

189. *Ibidem*, p. 702.

190. *Ibidem*, p. 706.

191: *Ibidem*. Aici s-a păstrat renumita bibliotecă a ctitorului.

192. *Ibidem*, p. 302.

193. *Ibidem*, p. 312-313.

194. *Ibidem*, p. 404.

195. *Cronicari munteni*, vol. I, p. VI.

196. *Ibidem*, p. 83-84. Biserica săpată în stâncă de la Cetățeni, pe malul stâng al Dâmboviței, la 25 km de Câmpulung, este numită "a lui Negru Vodă". Datează din secolul al XIII-lea, ca temelie a două biserici descoperite în hotarul aceleiași comune.

197. *Ibidem*, p. 228.

Mircea cel Bătrân (1386-1418) a zidit mănăstirile Cozia și Cotmeana¹⁹⁸, Vlad Țepeș (1456-1462; 1476) a construit "*sfânta mănăstire ot Sneagov*"¹⁹⁹, Vladislav II, "*Bătrânul*", a înălțat biserica domnească din Târșor (Târșor, lângă Ploiești)²⁰⁰, Radu cel Frumos (1462-1473; 1473-1474; 1474-1475) a făcut mănăstirea Tânganu (azi pe teritoriul municipiului București)²⁰¹, Radu cel Mare, mănăstirea "*din Dial*" (*Dealul n. n., existentă din secolul al XV-lea*)²⁰². Aceste informații apar atât în *Letopisețul Cantacuzinesc*, cât și în *Istoriile* atribuite lui Radu Popescu. Mănăstirea Dealu a fost zugrăvită și împodobită de Neagoe Basarab. Acest domnitor "*mari și minunate mănăstiri au făcut*": Tismana, pe care a acoperit-o "*cu plumb*", la Nucet (județul Vâlcea) "*multe au înnoit*", la Mitropolie, în Argeș, "*zidi... beserică de piatră cioplită*", a cărei frumusețe i-a impresionat pe cronicari, așa cum reiese din relatările lor. Același Neagoe a refăcut biserica Mitropoliei din Târgoviște (terminată și zugrăvită de Radu Paisie, în 1537) și biserica Sfântul Gheorghe din același oraș; a înnoit biserica veche de la Cozia și a ctitorit renumita mănăstire de la Argeș. "*Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagoe-vodă, fericită să fie pomenirea lui!*"²⁰³.

Despre mănăstirea Bistrița din Oltenia, *Letopisețul Cantacuzinesc* relatează că aparține Basarabeștilor²⁰⁴. Vintilă Vodă a ridicat mănăstirea Menedic (în părțile Buzăului, cunoscută și sub numele de Vintilă Vodă)²⁰⁵, iar Radu Paisie (1535-1545) a înălțat mănăstirea Mislea (județul Prahova), cu hramul Sfânta Treime²⁰⁶. Mihnea Vodă (1577-1583; 1585-1591) a făcut mănăstirea de la Tutana (județul Argeș)²⁰⁷. Mănăstirea a fost făcută de fapt de acest domn, fiind existentă din secolul al XV-lea. Petru Cercel (1583-1585) "*au făcut biserica ce iaste în cetatea Târgoviștii*"²⁰⁸ (referire la biserica Adormirea).

Un mare ctitor de mănăstiri și biserici a fost Matei Basarab (1632-1654), iar cronicarii munteni nu uită aceasta. Domnitorul a ridicat "*mănăstirea de la Câmpu Lung cea surpată, ... o biserică în Pitești (domnească) și o mănăstire la Slobozia lui Enache (județul Ialomița), și o biserică la pod la Călugăreni, și mănăstirea ot Căldărușani, și o biserică la Gherghiță (județul Prahova) și preste Olt, la Sadova (județul Dolj), o mănăstire, și la Gura Motrului o mănăstire, și la biserica De-un-Lemn o mănăstire, și mănăstirea ot Arnota; la Craiova, biserica cea domnească și o biserică... și la Brâncoveni (județul Olt) o mănăstire, și o mănăstire la Neagoști (județul Călărași) pre apa Argeșului, și la Plătărești (județul Ilfov) o mâ-*

198. *Ibidem*, p. 85 și p. 240.

199. *Ibidem*, p. 85 și p. 241.

200. *Ibidem*, p. 85 și 244.

201. *Ibidem*, p. 85 și p. 248.

202. *Ibidem*, p. 85 și p. 255.

203. *Ibidem*, p. 92-94; 107-112; 260-266.

204. *Ibidem*, p. 94. Biserica a fost distrusă din temelie de Mihnea cel Rău în 1509 și refăcută de boierii Craiovești, în timpul lui Neagoe Basarab.

205. *Ibidem*, p. 282.

206. *Ibidem*.

207. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 305 și p. 342.

208. *Ibidem*, p. 309.

năstire, la Breb(u) o mânăstire, la Târșor o biserică, la Ploiești alta (domnească), la Mărxineni, lângă Siret, o mânăstire, episcopia ot Buzău"²⁰⁹.

Șerban Cantacuzino (1678-1688) a zidit o mânăstire "din sus de București, unde-i zic Cotrăcenii (Cotroceni n.n.)". Soția lui, doamna Bălașa a ridicat mânăstirea Jitianu (lângă Craiova), "den sus de Craiova, lângă Jiu"²¹⁰. Postelnicul Constandin a zidit mânăstirea de la Mărgineni, unde a și fost îngropat²¹¹. Radu Vodă a zugrăvit Mitropolia din București²¹².

În *Istoriile* lui Radu Popescu ni se amintesc ctitoriile domnului unirii, Mihai Viteazul (1593-1601): mânăstirea *Mihai-vodă* din București, cu hramul Sfântul Nicolae (pe locul vechiului lăcaș ridicat de Ghiorma banul), o biserică în "*Beli-grad (Bălgrad, Alba Iulia n.n.)*". Este vorba despre catedrala mitropolitană din Alba Iulia²¹³.

Vistierul Pană a ridicat mânăstirea Sfânta Ecaterina²¹⁴ din București. Croni-carul amintește și mânăstirea Mărcuța din București, fără a dezvălui numele ctitorului²¹⁵. Acesta este vistiernicul Dan. Tot astfel sunt trecute în revistă mânăstirile de la Plătărești – despre care știm dintr-un alt loc că a fost înălțată de Matei Basarab – și Brad (județul Buzău, refăcută în piatră de marele comis Radu Mihalcea)²¹⁶. Nicolae Mavrocordat a înălțat, așa cum menționam mai sus, mânăstirea Văcărești, a finalizat paraclisul de la Mitropolie, a dăruit teren bisericii din piatră ctitorită de Iordache Crețulescu în București, care-i poartă numele.

Radu Greceanu, autorul unei scrieri referitoare la viața lui Constantin Brâncoveanu, dar și *Anonimul Brâncovenesc* menționează ctitoriile acestui domnitor: clopotnița "*cea domnească den București*", mânăstirea Hurezi (Horezu; 1690-1693), "*care din al doilea an de domnia... den temelie o au început și o au rădicat*", Mogoșoaia (lângă București; terminată în 1688), Potlogi (județul Dâmbovița)²¹⁷, mânăstirea din Râmnic, mânăstirea Mamul, la sud de Vâlcea, biserica din Doicești, în apropiere de Târgoviște. La mânăstirile Dintr-un Lemn și Argeș a făcut multe milostenii, la Sfântul Gheorghe Nou din București a făcut unele îmbunătățiri, de asemenea la Mitropolia din Târgoviște și, tot în acest oraș, a zidit biserica Sfântul Dimitrie (reparată și pictată în 1697), apoi "*au învălit mânăstirea Dealului păste tot cu tablă de aramă și o au înfrumusețat*". În Ardeal, a ridicat o biserică în Făgăraș, cu hramul Sfântul Nicolae (1697-1698)²¹⁸.

209. *Ibidem*, p. 155 și p. 353-354. Mânăstirea Dintr-un Lemn a fost ctitorită de marele vornic Preda Brâncoveanu.

210. *Ibidem*, p. 211; 214; 219. Mânăstirea Jitianul a fost refăcută de vistierul Ghinea Brătășanu și vistierul Udriște.

211. *Ibidem*.

212. *Ibidem*, p. 190.

213. *Ibidem*, p. 314 și p. 328.

214. *Ibidem*, p. 348.

215. *Ibidem*, p. 350.

216. *Ibidem*, p. 469.

217. Ridicate pe când era boier.

218. *Ibidem*, vol. II, p. 32, 53, 67, 73, 86-87, 77-102, 141-143, 151.

Doamna Maria Brâncoveanu a înălțat biserica dintr-o zi, în București, mănăstirea Surpatele din județul Vâlcea, mănăstirea Viforâta (județul Dâmbovița; i-a adus unele îmbunătățiri), bolnița de la Horezu²¹⁹.

Alexandru II Mircea a construit mănăstirea "*Sfânta Troiță, den jos de București*".

Acolo unde nu meționează numele ctitoriilor, cronicarii nu omit să scrie, în general, despre un domnitor sau altul și familiile acestora, dacă au fost sau nu milostivi față de biserici, dacă le-au înzestrat cu cele necesare, scutindu-le de anumite impozite. Dezastrele care se abat asupra mănăstirilor: incendii, cutremure, jafuri, cu consecințe adeseori dramatice pentru viața monahală din lăcașurile respective, nu sunt omise de autorii în discuție. Este important să cunoaștem aceste evenimente nefaste, pentru a ne da seama de motivele pentru care mănăstirile respective nu și-au păstrat aspectul original sau situația materială inițială, pentru a avea dovezi că au existat cândva și au fost, unele dintre ele, refăcute de-a lungul timpului. Elocvent este un citat din opera lui Neculce: "*În 31 de dzile a lui mai, ..., s-au făcutu un cutremur mare, de-au cădzut mănăstire Golie și multe... mănăstiri în gios, Răchitoasa și alta... la Focșeni*" sau "*turcii au spartu și Mitropolie de la Târgoviște*"²²⁰. Miron Costin relatează în Letopisețul său jafurile săvârșite în mănăstirile moldovene (Putna, Moldovița) de ostașii lui Timuș Hamelnițchi, venit cu ajutorul lui Vasile Lupu, în 1635²²¹.

Dorobanții lui Gheorghe Rakoczi, în 1655, "*călcară și sfintele biserici ale lui Dumnezeu, încă slujind preoții Sfânta Liturghie. Iar ei intrară în biserici de-i scotea de pâr afară și-i dezbrăcară de veșminte. Și au jefuit sfintele biserici și preostoalele. Și lua potirele de au vărsat jos sfântul sânge și trup al domnului nostru Iisus Hristos. Și sfintele moaște le călca cu pocioarele și zicea că sunt farmece. Tot ce au aflat în biserici au luat. Numai pietrile goale au lăsat*"²²². Oștile nemțești, în 1689, "*au venit prin mijlocul țării de au făcut mare pradă, și au călcat mănăstirile, și au stricat bisericile până au sosit la Rucăr*"²²³.

În *Istoriile domniilor Țării Românești* este amintit incendiul din 1715, care a afectat și mănăstirea de la Cotroceni: "*iar primăvara, luna lui februarie, s-au aprinsu întâi mănăstirea Cotrocenii, și au arsu tot învălișul și al caselor, și al chiliilor...*"²²⁴.

Din scrierile menționate aflăm faptul că o serie de mănăstiri au fost jefuite de-a lungul timpului sau că unii domnitori fără scrupule, dornici de înavuțire, își însușeau banii și obiectele de preț ale acestora, fără nici un fel de remușcări. Tot aici este consemnată o altă realitate: unele mănăstiri erau și loc de prizonierat, închisoare pentru răufăcători sau pentru accia care intrau în conflict cu puterea, ca de exemplu mănăstirile Tismana, Snagov, Căldărușani etc.

Domnitorii ctitori aparțin grupului de personaje pozitive din istoria celor două țări române. În programul de sprijinire a Ortodoxiei, pe lângă lupta antiotomană – căreia aspectul religios îi conferă un caracter solemn, sacru –, este

219. *Ibidem*, p. 209-210 și p. 229, 264.

220. I. Neculce, *op. cit.*, p. 807.

221. M. Costin, *op. cit.*, p. 157-158.

222. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 166.

223. *Ibidem*, p. 222.

224. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 219.

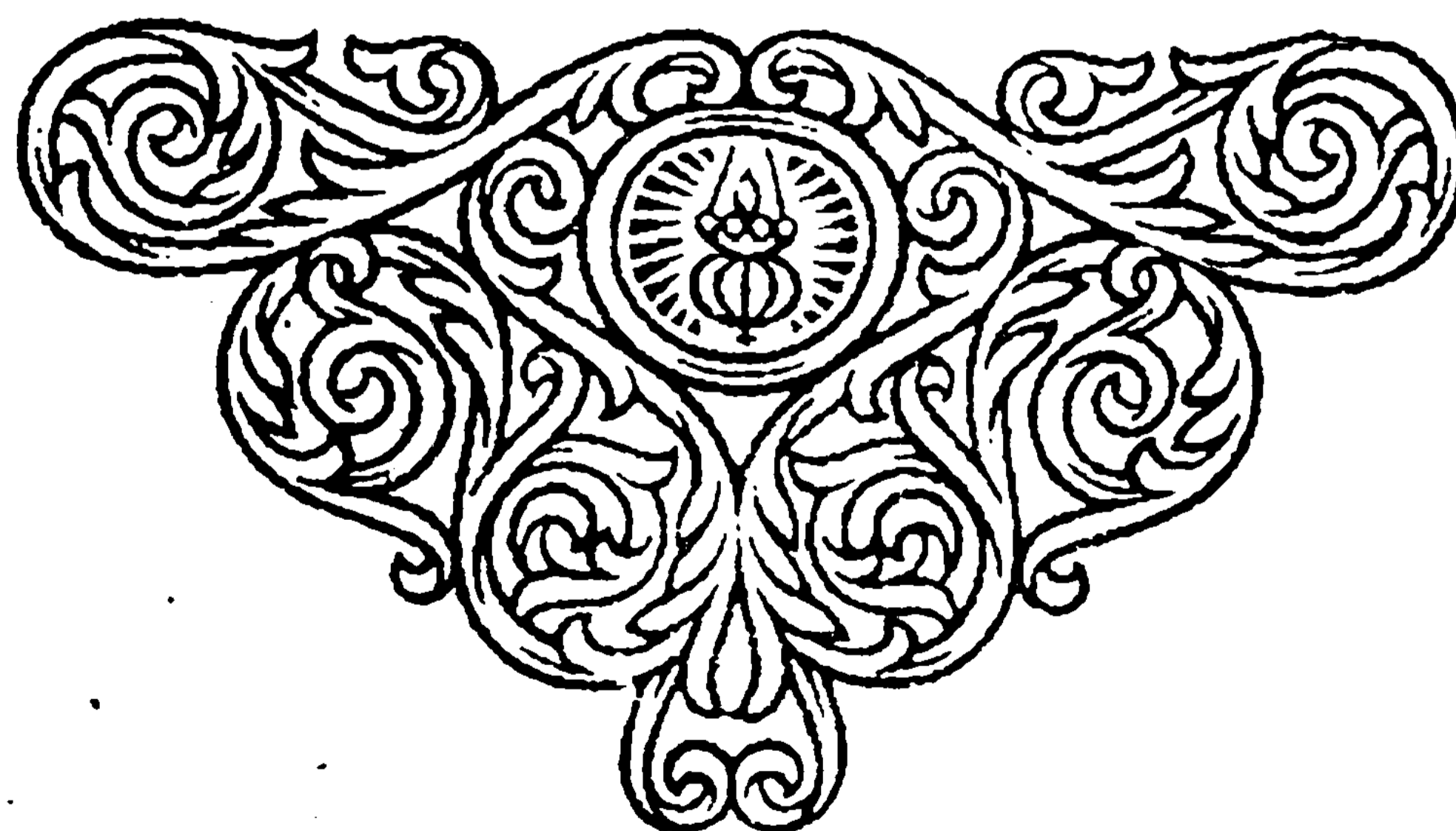
inclusă și ajutorarea Muntelui Athos și a întregului Răsărit Ortodox. Cronicile amintite nu lasă neconsemnate aceste ajutoare substanțiale acordate de domnitorii noștri lăcașurilor de închinare din aceste părți ale lumii. Radu Popescu menționează numeroasele ajutoare și ctitorii ale lui Neagoe Basarab la Athos, dar și la Constantinopol, Sinai, Ierusalim, Meteora, Macédonia etc. Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu sunt doar câțiva dintre domnii români care au ocrotit Ortodoxia, din regiunile amintite, oferind bisericilor respective ajutoare substanțiale²²⁵. Sunt menționate și închinările unor mânăstiri și biserici din țările române anumitor Patriarhii și mânăstiri străine, cărora le revenea întregul venit al primelor²²⁶.

Cronicarii moldoveni și munteni au reușit să surprindă în scrierile lor imaginea unor epoci mai mult sau mai puțin îndepărtate, făurind, prin truda scrisului, istoria – verosimilă poveste cu oameni și locuri, cu pace și războaie, invingători și învinși, cu stăpânitori și supuși. Mai presus de acestea, ei i-au conferit istoriei o dimensiune religioasă. Așa cum am demonstrat, toate evenimentele semnificative sau cele aflate sub semnul rutinei, se desfășoară într-un cadru spiritual bine conturat. De aici rezultă importanța cronicilor studiate pentru istoria bisericească, ale cărei aspecte și probleme și-au găsit spațiu și ecou în letopisețele și istoriile amintite. Cronicarii le-au acordat atenție și le-au tratat cu seriozitate și pasiune, fie că a fost vorba despre lăcașuri de cult ctitorite de domnitori, despre ierarhi sau despre politici confesionale, fie că au abordat probleme ale lumii creștine în general, firește, în limitele gândirii și mentalității medievale. Din aceste motive considerăm că, în incursiunile în istoria bisericească, aceste scrieri cu accente arhaice trebuie să constituie punctul de plecare. Nu ne este permis așadar, să lăsăm colbul și uitarea să stăpânească primele opere ale istoriografiei noastre laice, dar și bisericești.

Drd. CLAUDIA DUMITRIU
Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna", Sibiu

225. *Ibidem*, p. 155 și p. 164.

226. I. Neculce, *op. cit.*, p. 859-860.

CLONAREA OMULUI O EXPRESIE A CRIZEI CIVILIZAȚIEI NOASTRE

Prin clonare (de la gr. klon, care înseamnă "germen" sau "vlăstar") se înțelege posibilitatea "duplicării" materialului genetic a unei structuri moleculare¹, cu obținerea a două individualități biologice identice genetic². Există un tip de clonare naturală, în cazul gemenilor homozigoți; provin din același zigot, prin diviziune, rezultând doi embrioni identici genetic. În acest caz, nu poate fi vorba de o "copie", căci cele două organisme ce iau naștere au propria individualitate, chiar dacă au același patrimoniu genetic. Dar acest fenomen poate fi indus prin metode tehnice: este clonarea prin separația blastomerilor (*embryo splitting*). În acest caz, clonarea devine sinonimă cu un fel de reproducere asexuată sau agametică, imitând un fenomen ce se petrece în natură. O altă metodă de obținere a unei clone se poate face prin transplant de nucleu (*embryo cloning*). Este metoda cea mai frecvent folosită și care, în ultimul timp, a ridicat cele mai serioase probleme de natură etică. Procedeu constă în fecundarea ovulului de către spermatozoid. Înainte de prima diviziune, noua celulă este denucleată, iar în citoplasma ei este introdus nucleul unei celule adulte. În acest fel, noul zigot moștenește întregul material genetic de la persoana donatoare, iar nu de la cele două de la care provin gameții.

Până în 1993, nici nu se prea vorbea de clonare³. În acel an, doi cercetători americani, J. Hall și R. Stilmann, au anunțat efectuarea unui experiment⁴ pe celule umane. În 27 februarie 1997, revista "Nature" anunță nașterea, prin clonare, a unei oi, Dolly, opera unor cercetători din Edimburg, I. Wilmut și K. H. S. Campbell. În 1998, se anunța nașterea a două vaci, prin aceeași tehnică. În iulie același an, se afla despre obținerea a 50 de copii de șoareci, într-un laborator din cadrul Universității din Hawaii, printr-un procedeu cunoscut sub numele de "tehnica Honolulu"⁵. În același an, mass-media⁶ anunța că în 11 decembrie, într-un centru de sterilitate al spitalului din Kyunghee din Seul, profesorul Lee Po Yon a "produs" un embrion uman prin "tehnica Honolulu". Embrionul a fost obținut prin fecundarea unei celule ou, după care a fost denucleată și transplantat în ea nucleul unei celule adulte provenind de la aceeași persoană. Dar procesul a fost întrerupt

1. În mod curent, clonarea înseamnă duplicarea întregului material genetic al unei celule. Prin extensiune, clonarea înseamnă și duplicarea unei părți cromozomiale, ca și a unei singure gene, prin tehnica ADN-ului recombinat (cf. E. Sgreccia, *Manuale di Bioetica*, I, Vita e Persiero, Milano, 1988, p. 242).

2. Giovanni Russo, *La clonazione di soggetti umani*, in G. Russo (ed.), *Bioetica della sessualità della vita nascente e pediatrica*, Ed. Elladici, Leumann (Torino), 1999, pp. 417-418.

3. De altfel, *Dizionario di Bioetica*, nici nu conține titlul "clonare"; termenul apare tangențial acolo unde se vorbește de reproducerea asistată medical, p. 756.

4. J. S. Hall, D. Engel, P. R. Gindorf, G. L. Mottla, R. J. Stilmann, *Experimental Cloning of Human Polyploid Embryos Using an Artificial Zona Pellucida*, prezentat la Congresul de la American Fertility Society, la Montreal, în Canada, în 11-14 octombrie 1993, și publicat în revista *Fertility and Sterility*, suplimentul 1-225, 1993.

5. Maurizio Soldini, *Argomenti di bioetica*, Armando Editore, Roma, 1999, p. 81.

6. A se vedea articolul lui M. Stolfi, *Clonato il primo embrione umano*, în *Avvenire*, din 17 decembrie 1998.

în stadiul de patru celule, datorită restricțiilor din partea guvernului coreean. În 24 noiembrie 2001, cercetători de la Advanced Cell Technology (SUA)⁷ anunțau obținerea mai multor embrioni, prin tehnica transferului de nucleu, dar care au murit în stadiul de 2, 4 și 6 celule. Reacțiile, la nivel mondial, au fost violente, cele mai multe de condamnare.

Posibile utilități ale clonării

Dacă celulele *totipotente*⁸ urmăresc obținerea de embrioni umani, criticile ce i-ar putea fi aduse ar fi aceleași ce se aduc fecundației artificiale. La acestea se adaugă alte anomalii, precum unicitatea patrimoniului genetic, întrucât provine de la o singură persoană. Mai mult, există posibilitatea ca o femeie să aibă o fiică provenind doar de la ea. Desigur, oamenii de știință văd în această tehnică o soluție pentru cazuri de sterilitate. Probleme la fel de grave se ridică în cazul în care embrionii sunt destinați să fie rezervoare de organe pentru transplant. Credem ca motivația procreativă pusă în acești termeni nu justifică practica.

Celulele totipotente pot fi utilizate și pentru obținerea de țesuturi ale organismului uman; astfel, țesuturile n-ar risca reacții imunitare de respingere. Numai că aceste celule n-ar trebui să provină de la embrioni. Există posibilitatea obținerii de celule totipotente și pe alte căi (de ex., din cordonul ombilical etc). Prin clonare genică (transfer de segmente cromozomiale sau de gene și multiplicarea lor) se pot obține organisme sau vectori (microorganisme, ex. *Escherichia coli*) capabile să producă substanțe sau hormoni absolut necesare tratării unor boli⁹.

La aceste motivații, se pot adăuga altele: obținerea unui număr mărit de embrioni care să fie transplantați în uter, prin tehnica FIVET, dat fiind ca șansa reușitei acestor tentative de procreație artificială este limitată; cercetări de diagnostic prenatal, fără pierderea embrionului original; obținerea de gemeni identici, separați de distanțe de timp; obținerea unui gemen identic, pe care să-l crească precum propriul copil; obținerea unui embrion copie, bun de implantat, în cazul în care moare copilul; obținerea unui embrion de rezervă, ca sursă de organe de transplant; obținerea de embrioni de donat sau de vândut la alții; obținerea unei clone a unei persoane dragi dispărute; obținerea unei copii a unei persoane faimoase¹⁰.

Obiecții de natură bioetică

Reacțiile din partea opiniei publice mondiale au fost resimțite la multiple nivele: lumea științifică, politică, religioasă.

Vorbind despre clonare, cercetătorul și filosoful Hans Jonas o considera, "în metodă, cea mai despotică, iar în finalitate, cea mai sclavizantă formă de manipu-

7. Jose B. Cibelli, Robert P. Lanza, Michael D. West și Carol Ezzel au publicat rezultatele experimentului lor în revista online "e-biomed: The Journal of Regenerative Medicine"; republicat și în *Le Scienze*, nr. 401, din ianuarie 2002, pp. 28-36.

8. Sunt acele celule în stare să dea naștere tuturor tipurilor de celule ale unui organism adult; celulele *pluripotente* corespund unui stadiu succesiv de dezvoltare a celulelor totipotente, în stare să dea naștere unui anumit tip de celule, iar nu oricărui tip de celule.

9. A. Bompiani, E. Brovedani, C. Ciorotto, *Nuova genetica*, San Paolo, Milano, 1997, p. 24.

10. G. Russo, *La clonazione...*, op. cit., p. 436.

lare genetică; obiectivul ei nu e o modificare arbitrară a substanței ereditare, ci de-a dreptul o arbitrară *fixațiune* a sa, în contrast cu strategia dominantă în natură"¹¹.

1. Natura merge în direcția diversității genetice, ceea ce conferă organismelor viabilitate. În schimb, clonarea ia direcția unei fixații genotipice, arătând corpul, în constituția sa genetică, identic cu cel al altui individ¹².

2. În primul rând, clonarea omului, prin tehnica utilizată în Coreea, se arată o tentativă alternativă a procreației, în care se obțin mai mulți indivizi cu același patrimoniu genetic, întrucât sunt copii ai aceleiași clone. Sunt unii care se tem de fantasma creării de organisme toate identice¹³ și care ar putea fi utilizate prin decizii totalitare¹⁴.

3. Prin clonare, se ignoră principiul valorii personale a corpului uman. Aceasta din urmă e manipulată în dimensiunea sa genetică¹⁵. Nașterea omului nu se mai consumă natural, prin întâlnirea dintre doi gameți și ca fruct al iubirii dintre părinți, ci este "determinată" printr-o tehnică de laborator să provină de la unul singur. Aceasta este o violență împotriva persoanei umane, pe care o transformă într-un sclav, impunându-i – total sau parțial – un destin¹⁶. Faptul e reprobabil și pentru că circumscrie rolul Providenței divine în aducerea pe lume a unui copil. În plus, determinismul poate fi manipulat eugenic, atunci când se clonează indivizi rezistenți la radiații nucleare sau alți poluanți, care apoi să fie folosiți în diverse activități (inclusiv de război). Observația morală este aceea de a crea oameni pentru o anumită funcțiune și astfel a le predetermina destinul¹⁷.

4. Violența împotriva identității și individualității ființei umane nu trebuie văzută doar din punct de vedere biologic, ci și relațional. Prin clonare, se răstoarnă tipul de relație intra-familial. Genetic vorbind, fiul este "fratele" tatălui său, fiica este "sora" mamei sale, frații gemeni sunt separați de distanțe temporale de una sau mai multe generații¹⁸. De altfel, aceste relații de familie sunt de echilibru psihologic. Rupt acest echilibru, nu se va mai înțelege ce este o familie, care e rolul raporturilor parentale și de ce anumiți copii nu au dreptul să se nască în mod "natural"¹⁹. Copilul-clonă poate fi "comandat" de un homosexual sau de o lesbiană; în acest caz, lipsește cu totul ceea ce se numește familie, ca celulă a societății. Efectele asupra copilului ar putea fi maxime.

5. O traumă psihică la fel de gravă o constituie conștiința lipsei "originalității". Întreaga creație se bazează pe diversitate și pe relații sociale. Copilul-clonă are însă

11. H. Jonas, *Cloniamo un uomo: dall'eugenetica all'ingegneria genetica*, în *Tecnica, medicina ed etica*, Einaudi, Torino, 1997, pp. 122-154, aici: p. 136.

12. M. Soldini, *Argomenti...*, op. cit., p. 108;

13. G. Berlingur, *Bioetica quotidiana*, Giunti, Firenze, 2000, p. 37.

14. Robert Winston, *Il futuro della riproduzione assistita*, Ed. Garzanti Previsioni 2000, Milano, 1999, pp. 47-48.

15. M. Soldini, *Argomenti...*, op. cit., p. 108.

16. G. Berlinguer, *Bioetica...*, op. cit., p. 39.

17. *Ibidem*, p. 38.

18. M. Soldini, *Argomenti...*, op. cit., p. 108.

19. G. Russo, *La clonazione...*, op. cit., p. 444.

conștiința că este un simplu "duplicat"²⁰. Dificultatea devine și mai mare atunci când "originalul" nu este unul din părinți, ci un necunoscut. Dacă donatorul de nucleu a rămas anonim, copilul are dreptul să știe cine este tatăl lui biologic?

6. Același Hans Jonas sublinia o altă violare, a *dreptului la ignoranță*²¹. El vede viața ca pe o loterie genetică, cu alte cuvinte, fiecare om are dreptul să vadă viața deschizându-i-se dinainte și să o descopere și să se minuneze de neașteptatul ei. Cum se va simți un copil, care, dincolo de a se vedea dator celui căruia îi este identic, ar ști că asupra lui planează implacabil anumite defecte (sau calități) determinate genetic sau care și constituie motivul aducerii sale pe lume?

7. Clonarea e imorală și atunci când intenția este terapeutică: obținerea unei copii a unei persoane, pentru a avea țesuturi sau organe de schimb pentru eventuale transplanturi. Țesuturile și organele deschid strada unui adevărat marketing, produsele de clonare putând fi comercializate²². Persoana umană devine mijloc, iar nu scop.

8. La fel de discutabilă este clonarea atunci când se urmăresc motivații subiective, precum dorința de a replica o persoană dragă ce nu mai este sau de a reproduce genotipul unor personalități din lumea culturii, politiciii, sportului etc, sau când vrei copia biologică a ta însuși, dintr-un simplu capriciu²³.

9. Mulți cercetători consideră că se poate face clonarea, fără să se afle sub amenințarea vreunei prescripții legale sau morale, până în a 14^a zi de viață, dat fiind faptul că, până la această dată, nu se poate vorbi de o ființă umană dotată cu o individualitate biologică și cu o identitate antropologică²⁴. Comitetul consultativ al laboratorului Advanced Cell Technology, care în octombrie 2001 a tentat clonarea omului, afirmă că, până la această dată, ar trebui să vorbim de "celula-ou activată"²⁵, iar nu de embrion uman.

10. Atentatul împotriva embrionului-clonă este condamnată și pentru că avem de-a face cu o ființă umană fără apărare; de fapt, este cea mai vulnerabilă dintre ființe și solicită o mai mare tutelă²⁶.

11. Nu se poate ignora faptul că, cel puțin până acum, numărul experimentelor reușite este mai mult decât nesemnificativ. La clonarea oii Dolly, reușita a venit după 236 de eșuări²⁷. Experimentele din 2001 au dus la obținerea a 6 clone (în faza de blastocisti), care au murit în diverse faze și la scurte intervale; se începuse cu 22 de celule²⁸. Obiecțiunea etică vine tocmai din perspectiva accidentelor ce duc

20. *Ibidem*.

21. H. Jonas, *Cloniamo...*, op. cit., p. 151; G. Russo, *La clonazione...*, p. 445.

22. G. Russo, *La clonazione...*, op. cit., p. 444-445.

23. M. Soldini, *Argomenti...*, op. cit., p. 110.

24. N. Ford, *Quando comincio io? Il concepimento nella storia, nella filosofia, nella scienza*, Ed. Baldini e Castoldi, Milano, 1997, p. 48.

25. Jose B. Cibelli, Robert P. Lanza, Michael D. West, Carol Ezzel, *Il primo embrione umano clonato*, in *Le Scienze*, nr. 401/ianuarie 2002, pp. 28-36, aici: p. 32.

26. M. Soldini, *Human Cloning Research*, in *The New England Journal of Medicine*, iunie 1998; și in *Apendici, La clonazione umana e la ricerca*, in *Argomenti...*, op. cit., p. 122.

27. G. Berlinguer, *Bioetica...*, pp. 37-38.

28. Giuseppe Novelli, *Clonazione. Ora ci siamo*, in *Newton*, nr. 1/ianuarie 2002, pp. 15-20, aici: p. 16.

la moartea embrionilor²⁹. Raportul este de așa manieră, încât îți este greu să spui de care parte stau accidentele. Nu cumva reușitele sunt, de fapt, "accidentale"?

12. De asemenea, trebuie avute în vedere eventualele erori de parcurs, și care nu sunt puține. Nu se pot prevedea niciodată anomaliile induse de metodologiile tehnologice. La fel de imprevizibile sunt bolile genetice ale persoanei donatoare de nucleu, dar, mai ales, cele transmise prin intermediul ADN-ului mitocondrial³⁰ și originare din partea mamei (dat fiind că acest patrimoniu genetic este încă foarte puțin cunoscut).

13. O problemă extrem de delicată privește fertilitatea și longevitatea organismelor clonate. Se știe că, odată cu îmbătrânirea, survine o progresivă scurtare a secvențelor de ADN situate la extremitatea cromozomilor și cunoscute sub numele de telomeri. Dacă scurtarea telomerilor înseamnă îmbătrânire, rezultă că organismul clonat, măcar din acest punct de vedere, se naște deja bătrân³¹!

Ne-am referit până acum la obiecțiunile ce pot fi aduse clonării organismului uman. Putem aminti în treacăt și unele neajunsuri ce pot apărea prin clonarea animalelor.

14. Clonarea supranumerară a animalelor de laborator, utilizate pentru experimente, poate duce la dezechilibre ale ecosistemului. Scăparea în natură a unor animale de laborator modificate genetic (intenționat sau accidental) în cursul procedurilor de clonare pot avea urmări neașteptate. Pot fi produse, prin clonare, animale de companie sau pentru industria de blănuri. Este amenințătoare însă producerea, prin duplicare, a animalelor de biocultură, adică destinate alimentației: sunt animale modificate, intenționat (ex., pentru masa musculară) sau accidental, dar nu se cunosc consecințele pe termen lung asupra sănătății populației (fie că e vorba de carnea lor, fie a produselor, precum laptele de vacă etc., unele programate să conțină substanțe cu efecte terapeutice, de ex., insulina, interferonul etc.).

Toate acestea sunt motive care ne îndreptățesc să ne întrebăm: la ce ar folosi clonarea omului? Nu trebuie nicidecum să demonizăm metoda, nici să împiedicăm cercetarea științifică. Clonarea genică în vederea obținerii de țesuturi utile transplantului, și, într-un viitor, când posibilitățile tehnice o vor permite, obținerea chiar a unor organe reprezintă o adevărată cucerire pentru știința medicală. Utilizarea de celule staminale, adică celule conținând material genetic cu totul nediferențiat, provenind din cordonul ombilical, din placenta sau lichidul amniotic și care să nu interfereze cu linia reproductivă, credem că ar putea fi acceptată atunci când motivația este exclusiv terapeutică.

29. Chiar și când clonarea a reușit, rămâne considerabil numărul de avorturi; avem de-a face cu o preocupantă "risipă" de embrioni (cf. G. Russo, *La clonazione...*, op. cit., p. 445).

30. M. Soldini, *Argomenti...*, p. 99.

31. *Ibidem*, p. 94; cercetătorii de la Advanced Cell Technology declară că, în experimentele făcute pe bovine, au reușit activarea unei enzime (numită telomeraza) responsabilă de prelungirea telomerilor, deci de reținerea filamentelor de ADN. Ar fi, cu alte cuvinte, enzima "eternei tinereți", care, din păcate, la om n-a putut fi activată până acum. În ce privește clonarea, e clar că, fără activarea acestei enzime, clona care, biologic, poate fi mai tânără cu o generație decât "originalul", genetic are aceeași vârstă. Și ar mai fi un aspect de surprins: cum se știe, orice copie este mai puțin perfectă (este mai "ștearsă") decât originalul, sunt deci normale "erorile de copiere", care pot rezulta catastrofale pentru noul organism.

Poziția Bisericilor

Biserica Romano-Catolică a luat atitudine împotriva posibilității clonării omului, printr-un document al Academiei Pontificale "Pro Vita"³² din 1997, ulterior anunțului clonării oii Dolly de către scoțienii Vilmur și Campbell. Documentul constată că perspectiva clonării omului "a provocat anxie și alarmă"³³. Proiecția asupra omului a posibilității clonării a indus deja, în imaginația unora, "ipoteze inspirate de dorința de omnipotență: replicarea unor indivizi dotați cu genialitate și frumusețe excepționale, reproducerea imaginii «celui drag care nu mai este», selecționarea de indivizi sănătoși și imuni față de maladii genetice, posibilitatea alegerii sexului, producerea de embrioni și crioconservarea lor spre a fi ulterior transferați în uter, ca rezervă de organe etc."³⁴. În contextul acestor utilizări ale clonelor, documentul atrage atenția asupra unor pericole: posibilitatea dominației unora asupra altora; lezarea demnității persoanei clonate; suprimarea embrionilor, înainte de naștere, din rațiuni de experimentare; instrumentalizarea radicală a femeii, redusă la unele din funcțiunile sale pur biologice (ca împrumutătoare de ovuli și de uter); pervertirea relațiilor fundamentale umane (filiația, consanguinitatea, rudenia, paternitatea)³⁵. Pentru magisteriul Bisericii Catolice, "proiectul clonării umane reprezintă o teribilă derivă către care e împinsă o știință fără valori și e semn al profunde crize a civilizației noastre, care caută în știință, în tehnică și în calitatea vieții surrogatele sensului vieții și al mântuirii existenței"³⁶.

După anunțarea reușitei experimentului de clonare umană, diverse autorități din lumea catolică³⁷ au luat atitudine, exprimând îngrijorarea și cerând instituirea de legi care să controleze orice abuz.

Biserica Ortodoxă și-a exprimat poziția fie prin publicarea unor documente oficiale din partea unor Biserici naționale³⁸, fie prin atitudini luate de diverși teologi.

32. Documentul este semnat de Prof. Juan De Dios Vial Correa, președintele Academiei "Pro Vita", și de Mons. Elio Sgreccia, vice-președintele aceleiași, publicat în *Osservatore Romano*, din 25 iunie 1997, p. 7, ulterior tipărit în fascicol, sub același titlu: *Riflessioni sulla clonazione*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1997.

33. Ibidem, p. 5.

34. Ibidem, p. 8.

35. Ibidem, p. 11-14.

36. Ibidem, p. 14.

37. Arhiepiscopul Renato Martino, delegat al Vaticanului pe lângă ONU a cerut "interzicerea oricărei activități" de clonare umană: "Dacă se deschide posibilitatea generării de ființe umane cu o ereditare genetică sărăcită față de cele ce se bucură de o ereditate genetică și maternă, cei născuți ca rezultat al clonării și-ar începe viața cu o anomalie în termeni de relație cu părinții și cu rudele, printr-un act de predeterminare, care e, în același timp, deliberat și arbitrar față de corpul uman" (cf. Luigi Accatioli, *Clonazione*, în *Il Regno-Attualità*, nr. 22/15 decembrie 2001, p. 770).

Biroul de Presă al Vaticanului exprimă o "condamnare fără echivoc" a clonării embrionale umane (Cf. *Il Regno-Attualità*, nr. 22/15 decembrie 2001, p. 778).

Cardinalul K. Lehmann dedică un studiu: *Il diritto di essere un uomo*, problemelor privind începutul vieții umane, cu directă referire la experimentele de clonare umană (în *Il Regno-Attualità*, nr. 22/15 decembrie 2001, p. 771-780).

38. Biserica Ortodoxă din America a publicat un document, în primăvara anului 1998, prin care cerea un moratoriu asupra tuturor experimentelor, asupra celulelor embrionare umane (citată de John Breck, în *Darul sacru al vieții*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2001, p. 247). Documentul nu ne-a fost accesibil.

Considerăm, deci, de cuviință, să afirmăm că experimentele de clonare a omului merită mai multă atenție din partea întregii umanități.

Deși există unele dispoziții la nivelul Uniunii Europene, privind clonarea, cadrul legislativ este încă destul de deficitar. O Rezoluție, datată din 07.09.2000, a Comisiei pentru probleme de bioetică a Parlamentului Europei interzice "utilizarea embrionilor umani pentru producerea de celule staminale"³⁹. Iar o decizie a UNESCO, din 1997, în art. 17, afirma: "Nu vor fi permise practici contrare demnității umane, precum reproducerea prin clonare a ființelor umane"⁴⁰. Cu toate acestea, rezoluțiile Uniunii Europene, după cum știm, nu au caracter operativ decât după ce vor fi adoptate de fiecare stat membru. Așadar, se limitează la nivel de sugestie.

Credem că experimente precum clonarea omului exprimă, mai degrabă, o dramă a omului contemporan, o dramă care amenință umanitatea în întregul ei. Omul secularizat și-a asumat într-atât poziția de stăpân și exploatator al naturii, încât "lucrează cu râvnă să substituie naturii un alt univers. Aspirația lui cea mai constantă din ultima vreme este să modifice totul, să transforme toate produsele naturale și să le înlocuiască cu altele care să nu fie decât creația sa"⁴¹. Este vorba, deci, de o ispită luciferică, din partea omului, de a se substitui lui Dumnezeu.

Nu ne vom opri acum asupra unor aspecte particulare, unele de-a dreptul senzaționale și fantastice, precum propunerea de a-l clona pe Hristos, după urmele de sânge rămase pe giulgiul de la Torino. Nici nu vom intra în dezbateră dacă o clona are sau nu suflet. Ne limităm doar să atragem atenția că, deși a devenit posibilă, clonarea omului nu este de nici un folos, ba devine extrem de periculoasă, datorită lezării demnității persoanei umane.

Arhim. IUVENALIE IONAȘCU

Roma

39. Cf. Marcello Mattè, *Cellule staminali e clonazione*, in *Il Regno-Attualità*, nr. 22/15 decembrie 2001, p. 774.

40. Cf. *ibidem*.

41. Dumitru Popescu, *Teologie și cultură*, București, 1993, pp. 102-103.

UN MANUSCRIS GRECESC, UNIC ÎN ROMÂNIA, CU TEORIA NOTAȚIEI CUCUZELIENE

Odată cu întemeierea Țărilor Române și organizarea administrativ-bisericască din secolul al XIV-lea, a legăturilor lor cu Patriarhia de la Constantinopol și Muntele Athos, cântarea bisericească din Principatele Române – alături de cântecul popular – a fost timp îndelungat, principala formă de cultură muzicală din această zonă geografică a sud-estului european.

După cucerirea Constantinopolului de către turci (1453), cântarea bizantină și de tradiție bizantină din spațiile românești a parcurs o nouă etapă, Principatele Române devenind leagănul acesteia, "Byzances aprês Byzances".

Acest filon al culturii muzicale s-a păstrat într-un număr impresionant de manuscrise psaltice care au rămas nestudiate timp de mai multe secole. În consecință, necunoscându-li-se valoarea artistică, științifică, documentar-istorică etc, multe au dispărut, fiind deteriorate, pierdute, distruse și înstrăinate.

Mai târziu, în prima jumătate a secolului XX, specialiști de talia lui George Breazul, a preotului Ioan D. Petrescu-Visarion au pus bazele cercetării lor științifice, a studierii monodiei bizantine și de tradiție bizantină. Totuși, putem afirma că și în secolul al XIX-lea au fost teoreticieni români ai muzicii bisericești precum Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Oprea Demetrescu, Ion Popescu-Pasărea etc., însă, lucrările lor, – gramatici muzicale cu caracter didactic – s-au referit numai la teoria notației chrysanthice. De aceea, preot-profesor Nicolae M. Popescu, principalul biograf al lui Macarie, în anul 1908, afirma cu amărăciune: "Ceea ce m-a împiedicat de a studia manuscrite de cântări ale noastre este faptul că sunt scrise într-o notație muzicală care nu se mai poate descifra de nici un cântăreț. Nădăjduiesc, ca prin studiile întreprinse în special de francezi asupra muzicii vechi să pot ajunge să citesc și aceste cântări"¹.

Studiile și lucrările lui George Breazul și Ioan D. Petrescu-Visarion au stimulat pe unii dintre ucenicii lor – Diacon Grigore Panțiru, Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu ș.a. – să studieze monodia bizantină și de tradiție bizantină, păstrată nu numai în codicele scrise în notația chrysantică, ci și în celelalte notații mai vechi, începând cu cea ekfonetică, stăruiind asupra unei tematici restrânse care, atunci, prezenta mai mare interes pentru cultura românească: școlile muzicale de la Putna și București, procesul de românire al cântării bisericești etc. Apoi, s-a întocmit cataloage cu manuscrisele psaltice în vechea² și noua notație din țară³ și de la Muntele Athos⁴.

1. Popescu, Nicolae, M., *Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie Ieromonahul*, București, 1908, p. 4.

2. Moldoveanu, Nicu, *Catalogul general al manuscriselor muzicale vechi-bizantine în România*. Lucrare dactilografată, achiziționată de Biblioteca Centrală Univ., București, 1972.

3. Buzera, Alexie, Al., *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din sec. al XIX-lea. Catalogul sistematic la manuscriselor psaltice în notație chrysanthică*, Craiova, Scrisul Românesc, 1999.

4. Bucur-Barbu, Sebastian, *Manuscrisele muzicale românești de la Muntele Athos*, București, Editura Muzicală, 2000.

Se cunoaște rezultatul cercetărilor lui Sebastian Barbu-Bucur în legătură cu prima psaltichie în limba română de la 1713 și cele 58 manuscrise psaltice în notație cucuzeliană, așa numitele propedii sau mici gramatici ale muzicii biseri-cești în vechea notație, precum și cercetarea analitică a manuscriselor psaltice de la B.A.R. cu "Înțeleapta (savanta) paralaghie" sau "Copacul" și "Roata" lui Cucu-zel etc. Preocupări asupra aceluiși tip de propedii au manifestat Hrisanta Trebici-Marin, Gabriela Ocneanu ș.a., regretatul Titus Moiescu începuse prezentarea unor scrieri teoretico-muzicale mai ample – traduse din limba greacă de cercetă-toarea Natalia Trandafirescu – așa numitele tratate de muzică bizantină cu teoria notației cucuzeliene și chrysanthice din țară și străinătate, iar în prezent, Nicolae Ghiorghită, se ocupă de astfel de tratate păstrate în manuscrise din bibliotecile de peste hotare.

În anul 1997, împreună cu profesor Delia-Ștefania Barbu, am descoperit la Arhivele Statului Drobeta Tr. Severin, Ms. gr. 9 care cuprinde "Extrase referitoare la Parallahie din Matrofonie și Parallahia lui Ioannes Koukouzeles, "maestrul" conținând și o expunere despre cele opt ehuri. Lucrarea a întocmit-o Demetrios Damea Cretanul (F. 1^v), iar manuscrisul a fost copiat de către Theodor din Valahia în anul 1751 (F. 86^v)⁵.

Prima semnalare a manuscrisului aparține lui Dan Buciumeanu care, în anul 1996, a întocmit și tipărit Catalogul colecțiilor speciale de la Biblioteca "I. G. Bibicescu"⁶ din Drobeta Tr. Severin, înscris la nr. 1. Un an mai târziu, o parte din manuscrisele bibliotecii respective a intrat în custodia Arhivelor Statului, filiala Drobeta Tr. Severin, inclusiv cel pe care-l prezentăm, având cota nr. 9.

În catalogul lui, profesorul Dan Buciumeanu a înscris acest codice cu titlul convențional, adoptat după însemnarea lui Ștefan Pălticescu (F. 87^v), protopsaltul Mănăstirii Sfântul Spiridon din Iași, în posesia căruia era la 14 octombrie 1856: "Ioan Cucuzel, manual de muzică veche bisericească"⁷.

DESCRIEREA MANUSCRISULUI. Codicele conține 91 file (182 pagini) și are dimensiunile de 280x163 mm. Primele 3 file de la început și ultimele de la sfârșit sunt de culoare alb-deschis, cu 10 linii vergeores la distanță de 2 cm, care sunt numerotate și ne nescrise; excepție face fila a III-a de la început care, pe partea superioară, în dreapta, are aplicate două ștampile: a Băncii Naționale a României cu număr de înregistrare 466 și a Bibliotecii "I. G. Bibicescu", fără număr de înregistrare. Celelalte file ale manuscrisului, de culoare alb-gălbui, cu 8 linii vergeores la distanță de 2,5 cm, numerotate recent cu creion negru, conțin textul propriu-zis al manuscrisului.

Se înțelege de la sine că filele cu 10 linii vergeores au fost adăugate mai târziu, probabil, la jumătatea secolului al XIX-lea, de către Ștefan Păltinescu, în posesia căruia se afla manuscrisul care a și aplicat propria ștampilă pe F. 1^r și 87^v,

5. Din grafia manuscrisului se constată că, în afară de Theodor din Valahia care a caligrafiat textul, alt copist care și-a tănuit numele a scris exemplele muzicale (neumele, cadențele, schemele, figurile, diagramele) și textul aferent acestora.

6. Buciumeanu, Dan, *Comori de carte veche românească și străină. Catalogul colecțiilor speciale ale Bibliotecii "I. G. Bibicescu"*, Craiova, Scrisul Românesc, 1996, p. 181.

7. *Ibidem*.

iar pe aceasta din urmă, deasupra ștampilei, a scris cu cerneală violetă și alfabet latin următoarele: "Aciastă carte este una din cărțile mele, s-a înșămnat spre a să ști ce cuprinde în sine, precum urmează, "Gramatica lui Ioan Cucuzelu, a musichiei vechi bisericești" (subl. .), prescrisă la 1751 de Teodor cântăreț din Valahia, amu înșămnatu și să știe, la anul 1856 octomvri (e) 14 zile. Easii, Protopsaltul Monastirei Sf (ântul) Spiridon din Eașu, Ștefan Păltinescu Paharnicu"; pe fila 87, în caligrafierea unei persoane care și-a tănuit identitatea, scrie: "Altă erminie în "casa" lui Ioannes Lampadarios", iar pe F. 89, "Erminia despre tererem; de fapt, sunt fragmente – în reluare – ale unor elemente teoretice, prezentate detaliat pe parcursul mai multor file interioare ale manuscrisului.

Coperțile sunt legate în piele maro, probabil, odată cu filele adăugate de Ștefan Păltinescu, ambele având cinci figuri geometrice în formă de romb, înscrise într-un dreptunghi – unul în mijlocul lui și câte unul în cele patru unghiuri interioare – în mijlocul fiecărui romb fiind câte un ornament floral.

Codicele este scris cu cerneală neagră și roșie în greaca medievală, majusculele inițiale fiind adesea ornamentate; este bine păstrat.

Spre deosebire de alte manuscrise cu teoria muzicii în vechea notație, acesta cuprinde numai elemente de teorie, fără obișnuitul repertoriu liturgic de la oficiile Vecerniei, Utreniei, Sfintei Liturghii etc. (altfel spus, poate fi considerat un veritabil tratat de teoria muzicii bizantine). Noțiunile teoretice sunt ilustrate – când este cazul – cu neumele notației cucuzeliene, diverse scheme, diagrame etc., precum schimbările celor opt ehuri în chipul copacului și Roata glasurilor după Ioannes Koukouzeles (F. 14^{r-v}). Diagrama lui Ioannes Plousiadenos (F. 15), mai puțin întâlnite în manuscrisele psaltice din spațiul românesc, o diagramă inedită (F. 1^r) ș.a. Ms. gr. nr. 9 provine din biblioteca Băncii Naționale a României⁸, Colecția Grigore N. Manu.

Cum a ajuns manuscrisul în posesia lui Ștefan Păltinescu din Iași, apoi în Colecția lui Grigore Manu din Biblioteca Băncii Naționale a României și, de acolo, în Biblioteca "I. C. Bibicescu" este greu de spus, probabil, primit sau achiziționat, Grigore Manu nu l-a dăruit Bibliotecii Naționale, fond de carte cu care s-a înființat Biblioteca "I. C. Bibicescu" de la Drobeta Tr. Severin, din inițiativa celui care îi și poartă numele, fost guvernator al Băncii Naționale, originar din Cerneții Mehedințului.

AUTORUL. F. 1^r conține o diagramă dreptunghiulară, rar întâlnită, formată din 40 cerculețe uniform dimensionate – câte 5 pe orizontală și 8 pe verticală – scrise cu cerneală neagră pe un fond de figuri geometrice (romburi de dimensiuni mai mari) cu roșu, având ornamente la cele 4 laturi exterioare și unghiuri interioare ale dreptunghiului. În fiecare cerculeț sunt înscrise mărturiile ehurilor autentice, plagale și mijlocii sau mediane. Pe verso aceleași file este un preambul, de fapt titlul real al manuscrisului în care este nominalizat autorul; iată titlul integral: *EXTRASE REFERITOARE LA PARALLAGHIE DIN METROFONIA ȘI PARALLAGHIA LUI IOANNES KOUKOUZELOU, "MAESTRUL" ȘI O EXPUNERE DESPRE CELE OPT EHURI. LUCRAREA ESTE ÎNTOCMITĂ DE DEMETRIOS DAMEA CRETANUL*. Deci, lucrarea conține texte selectate de către De-

8. *Ibidem*, p. 182.

metrios Damea Cretanul⁹ după Ioannes Damaskenos, Ioannes Plousiadenos, Manouel Chrysaphes Pachomice Hieromonachos și, de bună seamă, Ioannes Koukouzelos, supranumit "maestrul" pe care, Ioan Plusiadinos, în erminia lui inclusă în acest manuscris îl consideră "... piatra de temelie și îndrumătorul tuturor celor mai buni dintre noi, ca un astru al științei" (F. 8^v).

COPISTUL. Colofonul manuscrisului precizează numele copistului și data caligrafierii lui: "A luat sfârșit prezenta lucrare în anul 1751 de la Hristos prin mâna mea, Theodor din Valahia, cu sprijinul și remunerarea lui Kir Mihail expertul în muzică" (F. 86^v)¹⁰.

Comparând conținutul colofonului cu însemnarea lui Ștefan Păltinescu despre copist, constatăm că Theodor din Valahia, cel care i-a scris, nu afirmă că era "cântăreț", cum a însemnat protopsaltul ieșean, amănunt important deoarece, apelativul poate deruta pe cercetători în identificarea copistului – mai corect spus, copiștilor – și odiseea circulației manuscrisului.

Din Istoria României și a Bisericii românești se cunosc numele a doi cărturari români Scheii Brașovului, Teodor și David Corbea, acesta din urmă, frate mai vârstnic, veniți în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVII-lea cu misiuni culturale și diplomatice importante la Curtea domnului-martir Constantin Brâncoveanu¹¹. După lupta de la Stănilești (1711), Teodor Corbea s-a refugiat în Rusia, unde a rămas până la sfârșitul vieții¹². Cunoscut traducător, lexicograf, diplomat și copist în slujba lui Constantin Brâncoveanu, după statornicirea în Rusia, a fost "vel pisar i canțelar" al lui Petru cel Mare; în urmă cu trei decenii, Sebastian Barbu-Bucur a depus la "Biblioteca Națională (fosta Bibliotecă Centrală de Stat) din București, fotocopia unui manuscris psaltic descoperit la Sankt Petersburg, semnat de Teodor Ungrovlahul"¹³ care ar putea fi una și aceeași persoană cu Theodor din Valahia, copistul Ms. gr. nr. 9.

CUPRINSUL MANUSCRISULUI

F.1: Diagrama ehurilor;

F. 1^v: Titlul manuscrisului;

F. 2: Despre parallaghie, explicația naturală și teologică;

9. Demetrios Damea Cretanul, compozitor și copist de muzică bizantină din secolul XVII. Ca autor apare în codicele 448 de la Mănăstirea Kutlumuș, Muntele Athos, descris de Gr. Stathis în vol. III al Catalogului său la nr. 909, p. 324-326, 329. Domnul Daniel Suceavă mi-a comunicat că a identificat 6 manuscrise ale psaltului cretan în calitate de copist și autor de cântări în biblioteci din Veneția, Atena și Muntele Sinai, pentru care îi mulțumesc și pe această cale.

10. Traducerea textului grecesc al manuscrisului s-a făcut de Doamna Natalia Trandafirescu, cercetător principal al Arhivelor Statului București, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

11. Struțeanu, Scarlat, *Doi umaniști ardeleni la Curtea lui Constantin Brâncoveanu*, "Ramuri", Craiova, nr. 1-2, 1941, p. 42; Cardaș, Gheorghe, Teodor Corbea, poet-traducător al Psaltirii, "vel pisar i canțelar al Împăratului Petru cel Mare", "Mitropolia Olteniei", Craiova, XIX (1967), nr. 1-2, p. 28-44; Păcurariu, preot, Mircea, *Cultura în timpul lui Constantin Brâncoveanu*, "B.O.R.", București, XCIV (1996), nr. 7-12, p. 326.

12. *Viața lui Constantin Brâncoveanu de Radu vel logofăt Greceanu, cu note și anexe de Ștefan D. Greceanu*, București, 1906, p. 200. Apud Cardaș, Gheorghe, *op. cit.*, p. 25, infranota 44.

13. Catrina, Constantin, *Muzica de tradiție bizantină în Scheii Brașovului*, teză de doctorat. Lucrare dactilografată, Brașov, 2000, p. 33, intranota 47.

F. 2^v: Ehurile autentice și paraautentice;

F. 7^v: ERMINIA ARTEI, NUMITA PARALLAGHIA LUI IOANNES PLOUSIADENOS:

- Despre forța și lucrarea ehurilor plagale (F. 7^v-13^v);
- "Copacul" și "Roata" lui Ioannes Koukouzeles (F. 14-14^v);
- Schița parallaghiei lui Ioannes Plousiadenos (F. 15);
- Erminia despre Ehul al treilea (F. 15^v-16);
- Tabel și însemnări diverse, fără legătură cu conținutul manuscrisului (F. 16^v-17);
- Despre Aporoi și cele trei genuri ale melodiei (F. 17^v);

F. 18 ERMINIE PENTRU LUCRAREA DE MUZICĂ A PREASFÂNTULUI PĂRINTE IOANNES DAMASCHELOS. Dialog despre arta Papadichiei, despre semne, intervale și spirite; cratime și parallaghii, toate cuprinse în arta Papadichiei.

F. 34: ALTA ERMINIE A ACELUIAȘI:

- Despre diplofonie (F. 37);
- Tonurile Papadichiei (semnele diastematice – neumele – explicate pentru modul de folosire, singure sau în relațiile cu altele (F. 38-65);

F. 65^v: ALTĂ ERMINIE A MAESTRULUI MANOUEL CHRYSAPHES:

- Despre cerințele muzicii psaltice care sunt 6, sau portretul cântărețului perfect (F. 66);

- Semnele fonetice (15) și afone (37), (F. 66^v-67^v);

- Despre fthorale (numite și stricările glasurilor), (F. 68-73^v);

- Fthoraua Nenano (F. 74-74^v);

F. 75: ERMINIA IEROMONAHULUI PACHOMIOS DESPRE FTHORALE:

- Despre legăturile lui Nenano, numit de către perși, Azizin (F. 75^v-76);

- Obiectul de studiu al muzicii (F. 76^v-79^v);

- Portretul psaltului perfect (criterii esențiale care definesc pe psalt, cum le-a expus Manuel Chrysaf în erminia lui, preluate de Anton Pann în secolul al XIX-lea¹⁴ (F. 80);

F. 80^v: ERMINIA DESPRE TEREREM¹⁵. Demonstrația făcută de către mai mulți dascăli cum că, pe bună dreptate, se cântă de către ortodocși în sfânta biserică. Ea a fost scrisă mai întâi în limba elenă de un bărbat preaînțelept, Nicolaos al lui Malaxos, apoi tradusă și explicată mai pe larg în limba "comună" (greaca uzuală) de către dascălul Emanuel al lui Decarthos din Creta.

F. 83: ALTĂ ERMINIE ȘI DEMONSTRAȚIE A PREOTULUI EMANOUEL AL LUI DECARTHOS DIN CRETA;

F. 86^v: COLOFONUL MANUSCRISULUI;

F. 87: ALTĂ ERMINIE ÎN "CASA" LUI IOANNES LAMPADARIOS;

F. 87^v: ÎNSEMNAREA LUI ȘTEFAN PALTINESCU;

F. 89: ERMINIA DESPRE TEREREM

Raportând conținutul Ms. gr. nr. 9 la cele mai recente relatări și elaborări ale Muzicologiei românești, îl considerăm unicul codice din țara noastră care cuprinde – in extenso – teoria muzicii vechi bizantine după mai mulți psalți vestiți, teoreticieni și practicieni ai domeniului, din perioada medievală. În comparație cu

14. Pann, Anton, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești*, București, 1945, p. XII.

15. Barbu, Delia-Ștefania, I., *Rolul și importanța tererum-urilor în cântarea bisericască*. Studiu dact. în curs de apariție în: "Acta Musicae Byzantinae", vol. IV, Iași, 2002.

cele 58 propedii ale muzicii psaltice în notație cucuzeliană, publicate în urmă cu un sfert de veac și cele două gramatici de muzică bizantină (Vaticanus Barberinus graecus 300 și Erminia lui Ioannes Plousiadenos, ambele din secolul al XV-lea), traduse și editate în ultimul deceniu, valențele sunt evidente atât prin conținut cât și prin volum.

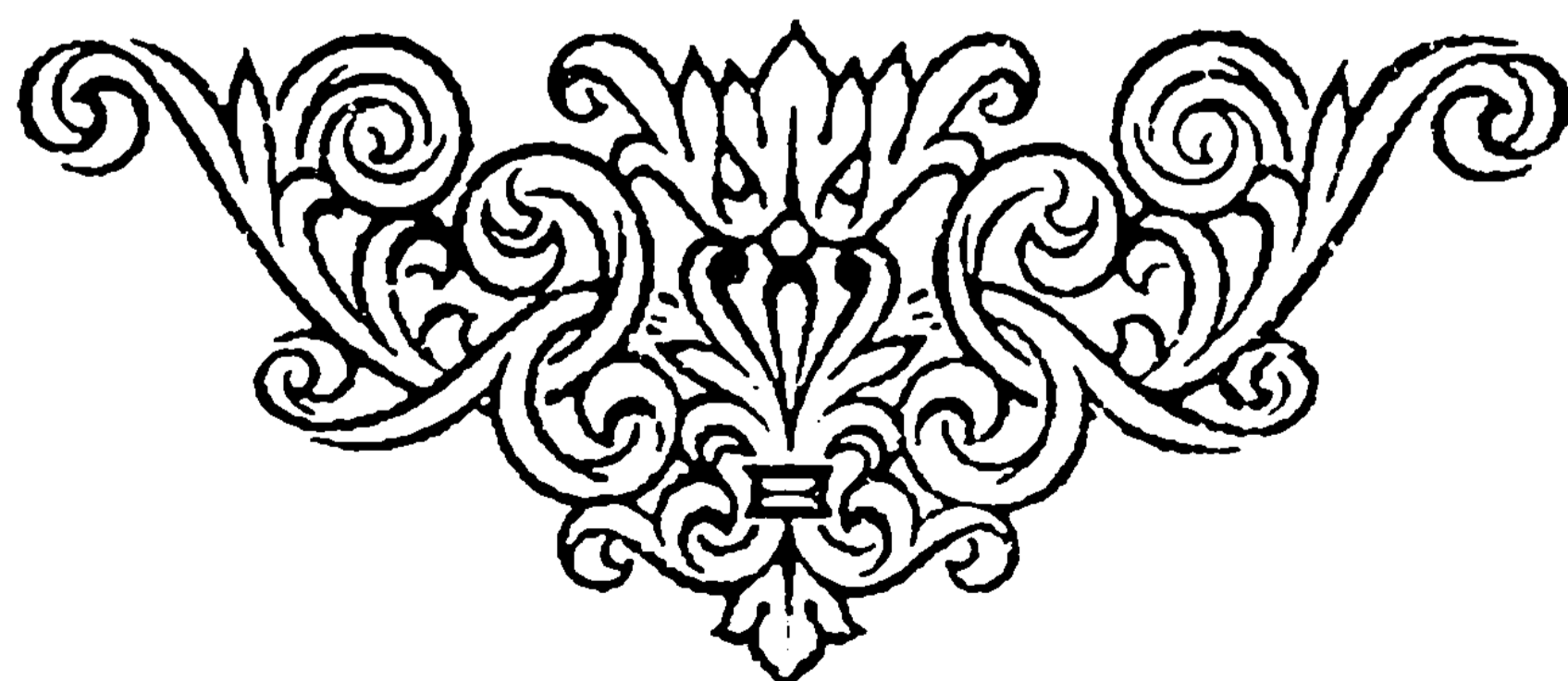
Nu este lipsit de importanță să amintim că în bibliotecile din România un singur codice păstrează – fragmentar – Erminia lui Plousiadenos (Ms. gr. 923 de la B.A.R., F. 42-58) care, comparativ cu Ms. gr. nr. 9 de la Drobeta Tr. Severin, cel de la Mănăstirea Dionysiou (Muntele Athos) și cel de la Institutul Arheologic din Istanbul, este incompletă. Conform afirmațiilor regretatului muzicolog-bizantinolog Titus Moisescu, după manuscrisul de la Istanbul s-a realizat un microfilm depus la Arhivele Statului din București, înregistrat la "Microfilme Grecia", rola 16.

Dacă luăm în considerare travaliul de sistematizare ale acestor scrieri teoretice despre arta muzicală bizantină, efectuat de cercetătorii dr. Ozana Alexandrescu și drd. Nicolae Gheorghită, Ms. gr. nr. 9 de la Drobeta Tr. Severin se încadrează Tipului III, "un corpus teoretic complex în care sunt incluse tratate de tipul celor scrise de Plousiadenos, Pseudo Damaskenos, Manouel Chrysaphes"¹⁶ etc.

Considerăm că traducerea și editarea integrală a Ms. gr. nr. 9 de la Drobeta Turnu Severin – aflat în stadiu avansat pe masa de lucru – va fi un mare câștig pentru Muzicologia românească, facilitând cercetătorilor continuarea investigațiilor pentru acele probleme neelucidate, privind teoria și practica muzicii bizantine și de tradiție bizantină.

Pr. prof. univ. dr. ALEXIE AL. BUZERA

16. Gheorghită, Nicolae, drd., *Tratate ale muzicii bizantine. Tratatul lui Manouel Chrysaphes Lampadarul*. Ms. gr. 1120, Mănăstirea Ivion, Muntele Athos, iulie, 1458. Studiu dact., p. 3.

• PĂRTEA OFICIALĂ •

SFÂNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul ședinței de lucru din 12-13 martie 2002*

La convocarea **Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist** nr. 510/2002 făcută în temeiul prevederilor art. 12-13 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit în prima ședință de lucru a sesiunii sale pe anul 2002, în zilele de marți, 12 și miercuri, 13 martie 2002, ora 10:00, la reședința patriarhală din București.

Martți, 12 martie 2002

1. OFICIEREA SFINTEI LITURGHII

La ora 8:00, în catedrala patriarhală a fost săvârșită Sfânta Liturghie de către P. S. Nicodim Gorjanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, cu participarea membrilor Sfântului Sinod, a părinților consilieri de la Administrația Patriarhală, a numeroși credincioși.

2. OFICIEREA TE-DEUM-ULUI PENTRU DESCHIDERA LUCRĂRILOR SFÂNTULUI SINOD

La ora 9:30 s-a oficiat Te-Deum-ul pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod de către P. S. Nicodim Gorjanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, împreună cu un sobor de preoți și diaconi, în catedrala patriarhală, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a Î. PP. SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi, a PP. SS. Episcopi și a PP. SS. Episcopi-vicari și Arhieriei-vicari, membri ai Sfântului Sinod.

După Te-Deum, la ora 10:00 membrii Sfântului Sinod iau loc în sala sinodală a reședinței patriarhale, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

ȘEDINȚA SFÂNTULUI SINOD

3. APELUL NOMINAL

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Președintele Sfântului Sinod, invită pe P. S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, secretarul Sfântului Sinod, să dea citire **Apelului nominal**.

Sunt prezenți: Prea Fericitul Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Î. PP. SS. Mitropoliți: *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, *Antonie* al Ar-

* Sumar redactat de Pr. Dr. Augustin Rusu, consilier patriarhal, pe baza Procesului-Verbal al ședinței sinodale existent la Cancelaria Sf. Sinod.

dealului, *Teofan* al Olteniei, *Nicolae* al Banatului, *Petru* al Basarabiei, *Serafim* al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, *Iosif* al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, *Loțiitor* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada; ÎÎ. PP. SS. Arhiepiscopi: *Teodosie* al Tomisului, *Nifon* al Târgoviștei, *Pimen* al Sucevei și Rădăuților, *Bartolomeu* al Vadului, Feleacului și Clujului, *Andrei* al Alba Iuliei; PP. SS. Episcopi: *Gherasim* al Râmnicului, *Eftimie* al Romanului, *Epifanie* al Buzăului, *Calinic* al Argeșului și Muscelului, *Ioachim* al Hușilor, *Timotei* al Aradului, *Laurențiu* al Caransebeșului, *Damaschin* al Sloboziei și Călărașilor, *Ioan* al Covasnei și Harghitei, *Galaction* al Alexandriei și Teleormanului, *Sofronie* al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria; PP. SS. Episcopi-vicari patriarhali: *Vincențiu Ploieșteanu* și *Ambrozie Sinaitul*; PP. SS. Episcopi-vicari: *Sebastian Ilfoveanul* și *Varsanufie Prahoveanul* ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Calinic Botoșăneanul* al Arhiepiscopiei Iașilor, *Visarion Rășinăreanul* al Arhiepiscopiei Sibiului, *Gurie Strehăianul* și *Nicodim Gorjanul* ai Arhiepiscopiei Craiovei, *Lucian Lugojanul* și *Daniil Partoșanul* ai Arhiepiscopiei Timișoarei, *Gherasim Putneanul* al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților; PP. SS. Arhieriei-vicari: *Irineu Slătineanul* al Episcopiei Râmnicului, *Ioachim Băcăoanul* al Episcopiei Romanului, *Corneliu Bârlădeanul* al Episcopiei Hușilor, *Petroniu Sălăjanul* al Episcopiei Oradei, Bihorului și Sălajului și *Iustin Sigheteanul* al Episcopiei Maramureșului și Sătmarului.

Absentează motivat: PP. SS. Episcopi: *Ioan* al Oradei și *Justinian* al Maramureșului și Sătmarului; PP. SS. Episcopi-vicari: *Siluan Marsilianul* al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, *Irineu Bistrițeanul* și *Vasile Someșanul* ai Arhiepiscopiei Clujului.

Constatând prezența statutară, Prea Fericitul Părinte Patriarh **declară legal constituit Sfântul Sinod în ședință de lucru a sesiunii pe anul 2002.**

4. CUVÂNTUL PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în cuvântul de deschidere, își exprimă bucuria că are prilejul, și de data aceasta, să salute, să întâmpine și să îmbrățișeze cu toată dragostea pe membrii Sfântului Sinod prezenți la deschiderea acestei noi sesiuni sinodale și la prima ședință de lucru a Sfântului Sinod din anul 2002. Informează, apoi, pe membrii Sfântului Sinod că ordinea de zi a lucrărilor este foarte bogată atât în ce privește numărul temelor care vor fi discutate și examinate, dar și în ce privește conținutul acestora. Între ele se află și recenta alegere a noului Arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada. Anul 2001, pe care l-am încheiat, din care provin multe din temele ordinii de zi, a fost plin de încercări, dar și de activități înălțătoare și dătătoare de speranțe.

Prea Fericirea Sa, adresând membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a se apleca asupra acestor teme cu toată responsabilitatea ce revine Sfântului Sinod, își exprimă convingerea că vor fi aduse cele mai bune hotărâri menite promovării vieții noastre bisericești și roagă pe Atotbunul Dumnezeu să binecuvânteze începutul noii sesiuni sinodale și lucrările ședinței, pe care o dorește rodnică și cu spor. În încheiere, Prea Fericirea Sa adresează urări de bun venit tuturor membri-

lor Sfântului Sinod, îi asigură de întreaga sa prețuire și dragoste frățescă întru Hristos și, declară deschisă ședința de lucru a Sfântului Sinod.

5. COMPONENTA COMISIILOR DE LUCRU ALE SFÂNTULUI SINOD

Potrivit art. 40 din Regulamentul Organelor Centrale, Prea Fericitul Părinte Președinte supune discuției și aprobării plenului Comisiile de lucru ale Sfântului Sinod pentru sesiunea anului 2002, în următoarea componență:

Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială

1. Î. P. S. Mitropolit <i>Antonie</i> al Ardealului	Președinte
2. Î. P. S. Mitropolit <i>Petru</i> al Basarabiei	Membru
3. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Pimen</i> al Sucevei și Rădăuților	Membru
4. P. S. Episcop <i>Eftimie</i> al Romanului	Membru
5. P. S. Episcop <i>Ioachim</i> al Hușilor	Membru
6. P. S. Episcop <i>Galaction</i> al Alexandriei și Teleormanului	Membru
7. P. S. Episcop-vicar <i>Visarion Rășinăreanu</i>	Raportor
8. P. S. Episcop-vicar <i>Daniil Partoșanu</i>	Membru
9. P. S. Episcop-vicar <i>Gherasim Putneanu</i>	Membru
10. P. S. Episcop-vicar <i>Vasile Someșanu</i>	Membru
11. P. S. Arhiepiscop-vicar <i>Ioachim Băcăoanu</i>	Membru
12. P. S. Arhiepiscop-vicar <i>Petroniu Sălăjanu</i>	Membru
13. P. S. Arhiepiscop-vicar <i>Iustin Sigheteanu</i>	Membru

Comisia canonică-juridică și pentru disciplină

1. Î. P. S. Mitropolit <i>Teofan</i> al Olteniei	Președinte
2. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Andrei</i> al Alba Iuliei	Membru
3. P. S. Episcop <i>Gherasim</i> al Râmnicului	Membru
4. P. S. Episcop <i>Epifanie</i> al Buzăului	Membru
5. P. S. Episcop <i>Calinic</i> al Argeșului și Muscelului	Raportor
6. P. S. Episcop <i>Laurențiu</i> al Caransebeșului	Membru
7. P. S. Episcop <i>Justinian</i> al Maramureșului și Sătmarului	Membru
8. P. S. Episcop-vicar <i>Sebastian Ilfoveanu</i>	Membru
9. P. S. Episcop-vicar <i>Calinic Botoșăneanu</i>	Membru
10. P. S. Episcop-vicar <i>Nicodim Gorjanu</i>	Membru
11. P. S. Episcop-vicar <i>Lucian Lugojanu</i>	Membru
12. P. S. Arhiepiscop-vicar <i>Corneliu Bârlădeanu</i>	Membru

Comisia învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc

1. Î. P. S. Mitropolit <i>Daniel</i> al Moldovei și Bucovinei	Președinte
2. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Teodosie</i> al Tomisului	Membru
3. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Bartolomeu</i> al Clujului	Membru
4. P. S. Episcop <i>Casian</i> al Dunării de Jos	Raportor
5. P. S. Episcop <i>Ioan</i> al Oradei	Membru
6. P. S. Episcop <i>Damaschin</i> al Sloboziei și Călărașilor	Membru

7. P. S. Episcop-vicar <i>Varsanufie Prahoveanul</i>	Membru
8. P. S. Episcop-vicar <i>Irineu Bistrițeanul</i>	Membru
9. P. S. Arhiereu-vicar <i>Irineu Slătineanul</i>	Membru

Comisia relațiilor externe bisericești

1. Î. P. S. Mitropolit <i>Nicolae</i> al Banatului	<i>Președinte</i>
2. Î. P. S. Mitropolit <i>Serafim</i> al Germaniei și Europei Centrale	Membru
3. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Nifon</i> al Târgoviștei	<i>Raportor</i>
4. Î. P. S. Arhiepiscop <i>Iosif</i> al Europei occidentale și meridionale	Membru
5. P. S. Episcop <i>Timotei</i> al Aradului	Membru
6. P. S. Episcop <i>Ioan</i> al Covasnei și Harghitei	Membru
7. P. S. Episcop <i>Sofronie</i> al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria	Membru
8. P. S. Episcop <i>Vincentiu Ploieșteanu</i> , vicar patriarhal	Membru
9. P. S. Episcop <i>Ambrozie Sinaitul</i> , vicar patriarhal	Membru
10. P. S. Episcop-vicar <i>Gurie Strehăianul</i>	Membru
11. P. S. Episcop-vicar <i>Siluan Marsilianul</i>	Membru

Întrucât P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos, raportorul Comisiei pentru pregătirea personalului bisericesc încă nu a sosit din misiunea pe care o are peste hotare, Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, președintele Comisiei respective propune plenului ca pentru această ședință, raportorul Comisiei învățământului să fie Î. P. S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului care și-a exprimat acordul prealabil cu această propunere.

Ca urmare a propunerii Prea Fericitului Părinte Președinte și în urma discuțiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă componența Comisiilor statutare de lucru ale Sfântului Sinod pentru sesiunea anului 2002 în forma supusă dezbaterii;*

* *Încredințează pentru prezența ședință, funcția de raportor al Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Î. P. S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului.*

6. APROBAREA ORDINII DE ZI ȘI REPARTIZAREA LUCRĂRILOR LA COMISIILE SINODALE

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh supune plenului propunerea să se aprobe ordinea de zi prezentată și eventuale noi propuneri de teme.

În urma discuțiilor purtate și a completării cu propuneri venite din partea membrilor săi, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă ordinea de zi prezentată cu completările aduse de membrii Sfântului Sinod și repartizarea pe Comisii sinodale de lucru, a mapelor de lucru.*

După repartizarea lucrărilor la comisiile sinodale, Prea Fericitul Părinte Președinte semnaleză plenului Sfântului Sinod faptul că datorită apropierii Duminicii Ortodoxiei este necesar ca, înainte de examinarea lucrărilor în Comisii, să se pro-

cedeze la definitivarea și aprobarea în plen a textului Pastoralei Sfântului Sinod pentru colecta Fondului central misionar din Duminica Ortodoxiei pe anul 2002, astfel ca la întoarcerea membrilor Sfântului Sinod la eparhii să poată lua textul Pastoralei, pentru distribuirea, prin Centrul eparhial, către parohii.

Ca urmare, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod ia în discuție:

Temei nr. 694/2002 – Proiectul Pastoralei Sfântului Sinod în legătură cu colecta pentru Fondul central misionar din Duminica Ortodoxiei pe anul 2002 (24 martie).

Din referatul Sectorului II al Administrației Patriarhale, rezultă că, potrivit încredințării dată de Sfântul Sinod, proiectul Pastoralei a fost întocmit de P. S. Ioachim Băcăuanul, arhieru-vicar al Episcopiei Romanului.

Având în vedere că proiectul Pastoralei a fost înmănat tuturor membrilor Sfântului Sinod pentru lecturare încă din seara zilei precedente, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh s-a procedat în plen la definitivarea textului.

În urma lecturării proiectului Pastoralei în plen, a îmbunătățirilor aduse potrivit propunerilor, a definitivării acestuia și a discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă textul Pastoralei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei din anul 2002 (24 martie), privind colecta pentru Fondul central misionar, în forma definitivată în plenul Sfântului Sinod;*

** Sectorul II al Administrației Patriarhale este îndatorat cu luarea măsurilor necesare pentru tipărirea și difuzarea textului Pastoralei către toate unitățile bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române, prin mijlocirea centrelor eparhiale, împreună cu instrucțiunile stabilite anterior de Sfântul Sinod în această privință;*

** Textul integral al Pastoralei, aprobat de Sfântul Sinod se publică în revista "Biserica Ortodoxă Română", buletinul oficial al Patriarhiei Române.*

7. SUSPENDAREA ȘEDINȚEI

Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința sinodală pentru examinarea lucrărilor în cadrul comisiilor sinodale de lucru și elaborarea referatelor ce urmează a fi supuse plenului.

8. RELUAREA LUCRĂRILOR ÎN PLEN CU PREZENTAREA RAPOARTELOR COMISIILOR SINODALE

După-amiază, la ora 17:00 se reiau lucrările Sfântului Sinod în plen în sala de ședințe a reședinței patriarhale, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, cu participarea tuturor membrilor Sfântului Sinod.

Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Visarion Rășinăreanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață

monahală și misiune socială să prezinte referatele asupra problemelor încredințate, după cum urmează:

Temei nr. 1140/2002 – Expunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în legătură cu necesitatea reactualizării, reorientării și intensificării activității pastoral-misionare, aprobată de Sfântul Sinod în cadrul Planului de măsuri și metode practice pentru promovarea activității pastoral-misionare și pentru păstrarea și apărarea dreptei credințe.

În expunerea respectivă se arată că, din itinerariile pastorale ale ierarhilor, din dările de seamă asupra activității pastoral-misionare desfășurate în eparhii, precum și din experiența pastorală cu prilejul slujbelor religioase, a sfințirilor de biserici, a întâlnirilor cu clerul în cadrul conferințelor preoțești, al vizitelor pastorale etc. reiese că marea majoritate a clerului își împlinește cu conștiinciozitate și cu zel pastoral întreita slujire preoțească: sfințitoare, învățătoarească și administrativă. Totuși, sunt și clerici care încalcă disciplina preoțească, îndatoririle misiunii sacerdotale, programul liturgic etc. devenind exemple negative pentru alți preoți și influențând în rău viața parohială, cazuri împotriva cărora autoritatea bisericească trebuie să ia măsurile cuvenite de îndreptare. Dintre acestea, expunerea semnalează:

- O seamă de constatări cu aspect negativ care se referă la slujirea liturgică (inovații, practici străine de duhul ortodox, încălcarea rânduielilor tipiconale, lipsa unui program săptămânal al slujbelor religioase, lipsa predicii și a catehezei etc.);
- Alte constatări se referă la lucrarea misionar-pastorală (lipsa pastorației individuale care conduce la necunoașterea pericolelor ce amenință stabilitatea familiilor; necolaborarea cu organele parohiale, cu asociațiile religioase, situații care facilitează prozelitismul etc.);
- Iar alte constatări, cu privire la pregătirea și disciplina clerului, navetism și disciplina financiară.

P. S. Episcop-vicar Visarion Rășinăreanul, raportorul Comisiei, informează plenul Sfântului Sinod că în cadrul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, examinându-se expunerea scrisă a Prea Fericitului Părinte Patriarh, s-a întocmit un cod de măsuri menit să revigoreze activitatea pastoral-misionară.

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe Prea Sfințitul raportor să dea citire atât expunerii asupra problemei, cât și codului de măsuri propus de Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, spre a se da posibilitatea ca membrii Sfântului Sinod să ia cuvântul în cunoștință de cauză.

După ascultarea celor două documente, *Prea Fericitul Părinte Președinte* invită pe membrii Sfântului Sinod să ia cuvântul.

P. S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor propune ca la programul de activitate al preoților să se adauge un punct special cu privire la programul și îndatoririle cântăreților bisericești și a celui alt personal parohial salarizat, care trebuie încadrat într-un program de lucru care să justifice salarizarea, întrucât sunt sesizări că personalul auxiliar nu este întotdeauna prezent la programul statutar și regulamentar.

Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, luând cuvântul, subliniază că propunerile Comisiei sunt foarte bune, dar este necesară confirmarea lor de către Sfântul Sinod. La executarea măsurilor trebuie avută în vedere responsabilitatea protopopilor, iar în lucrarea parohială coresponsabilitatea organelor parohiale, a consiliului parohial, a epitropului. În problemele financiare, atât consiliul, cât și epitropul sunt factori de echilibru. Lucrându-se cu consiliul parohial, cu epitropul, se dobândește și se sporește încrederea privind utilizarea fondurilor parohiale.

Potrivit prevederilor statutare, este necesar ca activitatea preoților să fie supusă evaluării de cel puțin de două ori pe an, evaluarea și controlul activității trebuie, de asemenea, prevăzute între măsurile autorității bisericești, preoții foarte buni urmând să fie distinși și recompensați.

Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului semnaleză unele aspecte negative din activitatea protopopilor, socotind că este cazul să se aducă unele măsuri prin care să nu se ajungă la îngăduință și delăsare, ci să se procedeze cu intransigență față de abateri și greșeli. Este de acord cu evaluarea și controlul preoților, așa cum a propus *Î. P. S. Mitropolit Daniel* și arată că sunt cazuri în care ierarhii trebuie să fie exigenți și intransigenți, pentru restabilirea ordinii și disciplinei bisericești. Apreciind măsurile propuse de Prea Fericitul Părinte Patriarh, apreciază că prin dinamica fiecărui ierarh și a organelor eparhiale, acestea vor putea deveni viabile și efective.

Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului socotește că fiecare dintre membrii Sfântului Sinod este de acord cu măsurile propuse de Comisie și ar fi bine să se aducă la cunoștința preoților că Sfântul Sinod este preocupat și îngrijorat de cazurile de indisciplină în rândurile clerului, impunându-se în unele cazuri chiar luarea de măsuri drastice pentru restabilirea disciplinei în cazurile care știrbesc prestigiul Bisericii.

Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului împărtășește propunerea *Î. P. S. Mitropolit Nicolae* și socotește că ar fi cazul să se exprime mai multă fermitate din partea ierarhilor în deciziile pe care le iau în privința disciplinei clerului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh subliniază că lipsa de fermitate și autoritate în sancționarea cazurilor de indisciplină din rândul clerului generează între aceștia acte de nesupunere care sunt speculate neonest de o parte a presei și de unele posturi de televiziune.

Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei este de acord ca Sfântul Sinod să dea un comunicat prin care să-și exprime îngrijorarea pentru cazurile de indisciplină, dar comunicatul să ia act și să sublinieze, mai întâi, activitatea pastoral-misionară merituoasă a marii majorități a clerului, pentru că cei mai mulți sunt buni și foarte buni.

Prea Fericitul Părinte Președinte atrage atenția că referatul prezentat Sfântului Sinod înfățișează mai întâi lucrarea pozitivă a clerului și apoi semnaleză abaterile care produc îngrijorare și asupra cărora trebuie să intervenim prin măsuri adecvate.

În finalul discuțiilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* propune amendarea codului de măsuri prezentat de Comisie, în conformitate cu spiritul discuțiilor care au avut loc, iar comunicatul de presă care se va da în legătură cu activitatea pas-

toral-misionară, să sublinieze mai întâi partea pozitivă a lucrării preoților și, apoi, să se exprime îngrijorarea Sfântului Sinod față de aspectele negative semnalate, împotriva cărora trebuie să se ia măsurile cuvenite.

În urma luărilor de cuvânt și a discuțiilor care au avut loc în legătură cu expunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, referitoare la activitatea pastoral-misionară și în legătură cu măsurile propuse de Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă următorul Cod de măsuri și metode pentru reactualizarea, reorientarea și intensificarea activității pastoral-misionare a clerului cu privire la:*

a. Slujirea liturgică, predică și cateheză:

- Centrele eparhiale vor lua măsuri pentru cunoașterea și identificarea preoților și parohiilor care se fac vinovați de introducerea în cadrul slujbelor religioase și a actelor de cult a unor inovații și practici străine de duhul ortodox și de abateri de la rânduielele tipiconale, în vederea remedierii acestora;
- Centrele eparhiale vor lua măsurile cuvenite și vor reaminti preoților îndatorirea acestora de a săvârși vecernia în ajunul duminicilor și a sărbătorilor religioase, precum și în duminici și sărbători;
- Centrele eparhiale vor îndruma preoții cu privire la îndatorirea de a pregăti și rosti predicile duminicale și din sărbători, la Sfintele Taine și la alte slujbe ocazionale, manifestând interes pentru înlăturarea superficialității și formalismului. În lipsa predicii, în cazuri cu totul excepționale, se va citi Cazania sau Tâlcuirea Evangheliei;
- Centrele eparhiale vor lua măsuri severe împotriva preoților care nu fac catehizarea credincioșilor săptămânal, cel puțin la una din slujbele de seară, după acatist, după maslu sau vecernie, cu precădere în zilele de duminică;
- Centrele eparhiale vor lua măsuri pentru ca fiecare parohie să afișeze, pe zile și ore, programul prezenței personalului bisericesc, programul slujbelor religioase cu menționarea: Temei predicii din duminici și sărbători religioase; Temei catehezei săptămânale; Preotul propunător al predicii și catehezei, în cazul în care sunt mai mulți slujitori;
- Centrele eparhiale vor reînnoi și reactiva dispozițiile Sfântului Sinod cu privire la obligativitatea cântării în comun în cadrul Sfintei Liturghii și a altor slujbe.

b. Lucrarea misionar-pastorală:

- Centrele eparhiale vor îndruma preoții să acorde mare atenție pastorației individuale, pentru a putea cunoaște: starea morală a credincioșilor, pericolele care amenință stabilitatea familiei: lipsurile materiale, violența în familie, familiile numeroase, cazurile de bătrâni singuri, bolnavi, problemele tineretului: drogurile, prostituția etc., în rândul cărora prozelitismul este cel mai activ;
- Centrele eparhiale vor îndatora preoții să accentueze colaborarea cu asociațiile religioase și de tineret din parohie care funcționează cu binecuvântarea Bisericii;

– Centrele eparhiale vor îndatora preoții ca, prin protoierii, să prezinte situația curenților sectare din parohie și a acțiunilor prozeliste, în vederea luării măsurilor adecvate.

c. Pregătirea și disciplina clerului, navetism și disciplină financiară:

– Centrele eparhiale vor obliga preoții cu studii medii seminariale să-și completeze pregătirea teologică în Facultățile de teologie, sub sancțiunea scăderii notei administrative în cazul lipsei de interes și al rezultatelor slabe în procesul de instruire;

– Centrele eparhiale vor aplica măsurile statutare și regulamentare preoților care absentează de la conferințele preoțești, conferințele administrative și cursurile de îndrumare pastoral-misionare;

– Centrele eparhiale vor lua măsurile convenite pentru preîntâmpinarea cazurilor de destrămarea familiilor preoților; potrivit planului de măsuri misionare, și vor aplica dispozițiile canonice, statutare și regulamentare în aceste cazuri;

– Centrele eparhiale vor sancționa exemplar preocupările incompatibile cu misiunea preoțească și atitudinile necorespunzătoare (taxe exagerate, magazine, firme, incompatibilități în ținută, excesele și lipsa unei vieți cumpătate vis-à-vis de enoriași în contrast cu calitatea de preot etc.);

– Centrele eparhiale vor lua măsuri severe împotriva preoților care nu locuiesc în parohii practicând navetismul și a absențelor nemotivate din parohie, prin reținerea din salariu, corespunzător numărului de absențe, impunând obligativitatea construirii de case parohiale;

– Centrele eparhiale vor lua măsuri împotriva preoților care încalcă disciplina financiară, a celor care nu activează rolul pangarului pentru consumul lumânărilor rituale procurate de la protoierii sau a colportajului produs de ateliere bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române;

– Centrele eparhiale vor urmări, prin măsuri adecvate, aplicarea prevederilor statutare și regulamentare bisericești potrivit cărora, cuantumurile taxelor benevole de cult în favoarea parohiei vor fi stabilite de către Adunarea parohială și Consiliul parohial;

– Centrele eparhiale vor reaminti preoților rolul epitropilor parohiali desemnați prin consiliile parohiale și îndatorirea lor de a-și îndeplini atribuțiile statutare și regulamentare;

– Centrele eparhiale vor lua măsurile necesare și vor îndatora preoții ca, semestrial, să întocmească și să prezinte organelor eparhiale de control (protopop, inspector) raport de evaluare (dare de seamă) asupra activității desfășurată în perioada respectivă;

– Centrele eparhiale vor lua măsuri și vor îndatora organele eparhiale statutare să întocmească procese-verbale de inspecție în vederea notării administrative anuale a preoților și diaconilor;

– Centrele eparhiale vor aplica cu fermitate prevederile statutare și regulamentare bisericești privind aplicarea sancțiunilor în cazurile de neascultare și nesupunere canonică față de autoritatea bisericească, precum și față de

celelalte abateri de la disciplina canonică, acestea urmând a fi aduse la cunoștință în conferințele preoțești.

** Prezentul cod va întregi și explicita **PLANUL DE MĂSURI ȘI METODE PRACTICE PENTRU PROMOVAREA ACTIVITĂȚII PASTORAL-MISIONARE ȘI PENTRU PĂSTRAREA ȘI APĂRAREA DREPTEI CREDINȚE**, aprobat prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 4334 luată în ședința din 5 iunie 1987.*

Temei nr. 1273/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 1898/2002 cu propunerea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei de a se aproba Sinaxarul, Troparul, Condacul și Icoana Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, întocmite prin grija Arhiepiscopiei Iașilor și propunerea de schimbare a datei prăznuirii sale de la 31 decembrie, la data de 22 decembrie, cu înscrierea acesteia în calendarul Bisericii Ortodoxe Române.

În referatul Cancelariei Sfântului Sinod se arată că solicitarea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei se înscrie în cadrul mai larg al manifestărilor teologice, duhovnicești și istorico-culturale programate de Arhiepiscopia Iașilor a avea loc în cursul anului 2002, când se împlinesc 360 ani de la Sinodul de la Iași (1642) de către care a fost îndreptat și definitivat textul Mărturisirii de credință a Mitropolitului Petru Movilă al Kievului.

Cunoscând că prin hotărârea nr. 7207/1997, Sfântul Sinod al Bisericii noastre, în duhul comuniunii și al canonicității, "a luat acte de canonizarea Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, săvârșită la 6 decembrie 1996 de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainiene și proclamată la 15 decembrie 1996" urmând a se înscrie în calendarul ortodox ucrainian la data de 31 decembrie;

Ayând în vedere că solicitarea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei privind Troparul, Condacul, Sinaxarul și Icoana Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului este în concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod nr. 7207 luată în ședința de lucru din 13-14 februarie 1997, care, în cazurile canonizărilor de sfinți îndatorează eparhiile respective să alcătuiască slujbele sfinților canonizați și să le înainteze Sinoadelor mitropolitane și, apoi, Sfântului Sinod;

Ținând seama că propunerea de schimbare a datei prăznuirii Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului la 22 decembrie și înscrierea acesteia în calendarul Bisericii noastre, în locul datei de 31 decembrie, prevăzut în actul de canonizare al Bisericii Ucrainiene, este în concordanță cu data reală a mutării la Domnul, consemnată în documentele istorice;

Luând act că după întocmirea Slujbei și Acatistului Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului de către obștea Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași, acesta va fi definitivat în cadrul Sinodului mitropolitan al Moldovei și Bucovinei și înaintat Sfântului Sinod spre aprobare;

În urma lămuririlor suplimentare prezentate de Î. P. S. Mitropolit Daniel, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă ca în Biserica Ortodoxă Română prăznuirea Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului să se facă la data reală a mutării sale la cele veș-*

nice, 22 decembrie, urmând a fi înscris în calendarul Bisericii noastre la această dată înainte de Sf. Mare Muceniță Anastasia și de Sf. Mucenici Hrisogon și Teodota;

* Aprobă Troparul, Condacul și Sinaxarul Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, în forma propusă de Arhiepiscopia Iașilor; urmând ca acestea să fie preluate și în textul Slujbei și Acatistului ce se vor elabora;

* Aprobă Icoana Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului prezentată de Arhiepiscopia Iașilor; care va deveni icoana oficială a Sfântului în întreaga Biserică Ortodoxă Română;

* Menține prevederile hotărârii Sfântului Sinod nr. 7207 din 13-14 februarie 1997, cu privire la reprezentarea iconografică a Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului în bisericile ce se vor picta din nou sau cele în care se va restaura pictura și nu sunt monumente istorice, unele dintre aceste locașuri de cult putând lua hramul Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului;

* Arhiepiscopia Iașilor este îndatorată să se îngrijească de finalizarea Slujbei și Acatistului Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, care, după ce vor fi definitivate de Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, vor fi înaintate Sfântului Sinod spre aprobare.

Temei nr. 800/2002 – Referatul Pr. Constantin Pârvu, vicar-administrativ patriarhal, în legătură cu data serbării Sfințelor Paști și schema Calendarului bisericesc pe anul 2003.

Din referat reiese că Pr. Constantin Pârvu, vicar-administrativ patriarhal a elaborat, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, textul integral al Calendarului bisericesc pe anul 2003, din care rezultă că în anul comun 2003 data Sfințelor Paști este în ziua de duminică, 27 aprilie, fiind prezentate și cele mai importante date din ciclul pascal al anului 2003.

Referatul subliniază că, la fel ca în anii precedenți, Calendarul pe anul 2003 are un caracter unitar pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română, cu înscrierea Sfinților români canonizați de Sfântul Sinod în anul 1992, urmând ca, după aprobare, acesta să fie trimis tuturor eparhiilor pentru imprimare.

Pentru a se evita ca textul calendarului să parvină în mod ilegal la diverse edituri și tipografii străine de Biserică, se propune menținerea hotărârilor Sfântului Sinod nr. 8250/1994 și 2505/2001, ca tipărirea calendarului să se facă, de preferință, în tipografiile bisericești și numai în ultimul trimestru al anului, cu imprimarea stemei Patriarhiei Române și a stemei eparhiale, indicarea prețului de vânzare și a tipografiei în care se face tipărirea, difuzarea urmând să se facă numai la pangarele bisericilor și în magazinele bisericești eparhiale, începând cu luna decembrie 2002;

Având în vedere că se propune respectarea hotărârii Sfântului Sinod nr. 6157/1999, privind înscrierea în spațiul special rezervat în calendar pentru înscrierea rânduielilor bisericești și a sărbătorilor legale, potrivit Legii nr. 75 din 12 iulie 1996;

Luând act că din discuțiile purtate a reieșit că, în prezent, Tipografia Institutului Biblic dispune de utilaje performante și are capacitatea pentru a tipări chiar pentru toate eparhiile necesarul de calendare bisericești;

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Ia act cu aprobare de textul Calendarului bisericesc pe anul 2003, elaborat de Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ patriarhal, text cu caracter unitar în Biserica Ortodoxă Română;*

* *Aprobă ca textul Calendarului să fie difuzat centrelor eparhiale pentru a putea fi tipărit, începând cu luna noiembrie 2002, eparhiile fiind rugate să ia toate măsurile necesare pentru asigurarea dreptului de exclusivitate al Bisericii cu implicarea fiecărui Chiriarh, iar tipărirea acestuia să se facă, preferabil, în tipografia bisericești;*

* *Tot pentru asigurarea exclusivității Bisericii în privința tipăririi și difuzării Calendarului bisericesc se aprobă obligativitatea imprimării pe acesta a Stemei patriarhale și a eparhiei-respective. Difuzarea calendarului în unitățile parohiale și mănăstirești se va face numai începând cu data de 1 decembrie 2002, numai la pangarul și magazinele bisericești;*

* *Aprobă înscrierea într-un spațiu central în calendarele de perete pe anul 2003 a următoarelor zile de sărbătoare legală, în care nu se lucrează: 1 și 2 ianuarie, prima și a doua zi de Paște, 1 mai, 1 decembrie (Ziua Națională), 25 și 26 decembrie (conform Legii nr. 75 din 12 iulie 1996);*

* *Prețul calendarului va fi unitar pe întreaga Patriarhie și se va tipări pe calendar;*

* *Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române va întocmi ofertă de tipărire a Calendarului bisericesc pe anul 2003 și o va trimite tuturor centrelor eparhiale, cu toate detaliile și datele necesare.*

Temei nr. 677/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod privind aplicarea Ordonanței de urgență a Guvernului României nr. 10/7 februarie 2002, pentru modificarea Legii 142/1999, privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului.

Din referat reiese că, urmare hotărârilor Sfântului Sinod și intervențiilor Preafericitului Părinte Patriarh adresate Prim-Ministrului Guvernului României (nr. 2135/4 mai 2001, 3612/21 august 2001, 3575/28 august 2001, 4501/15 octombrie 2001, 4538/11 ianuarie 2002), Guvernul României a emis Ordonanța de urgență nr. 10/7 februarie 2002 pentru modificarea Legii nr. 142/1999 privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului (publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 128 din 18 februarie 2002), prin care s-a aprobat: suplimentarea posturilor de ierarhi (Anexa 1A), de personal de conducere (Anexa 1B) și de preoți și diaconi (Anexa 2), la acest punct precizându-se că, din cele 310 posturi de preoți și diaconi aprobate prin ordonanță, Bisericii Ortodoxe Române îi revin proporțional 265 posturi (200 – studii superioare și 65 – studii medii).

Ca urmare, în vederea aplicării corespunzătoare a prevederilor Ordonanței de urgență nr. 10/2002, Sfântului Sinod îi revine datoria de a proceda la examinarea și luarea de hotărâri cu privire la:

1. Repartizarea pe eparhii a celor 200 de posturi de preoți și diaconi cu studii superioare și a celor 65 de posturi de preoți și diaconi cu studii medii, care au revenit Bisericii Ortodoxe Române;

2. Asimilarea la salarizare a personalului clerical de la anexa nr. 2 cu cadrele didactice, prin înlocuirea vechilor grile de salarizare aprobate prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1001/2000, cu cele existente în învățământul preuniversitar de stat, stabilite prin Ordonanța nr. 71/2001;

3. Revizuirea și adaptarea condițiilor de ocupare a gradelor profesionale folosite în Biserică, în acord cu cele folosite în învățământul preuniversitar de stat.

În cadrul discuțiilor care au avut loc în legătură cu problema salarizării clerului prin asimilare cu cadrele didactice din învățământul preuniversitar de stat, ca urmare a aprobării Ordonanței de urgență a Guvernului României nr. 10/2002, pentru modificarea Legii nr. 142/1999, privind sprijinul statutului pentru salarizarea clerului și la care au luat parte majoritatea membrilor Sfântului Sinod s-au făcut următoarele precizări și propuneri:

* Cele 265 de posturi de preoți și diaconi (200 pentru studii superioare și 65 pentru studii medii) să fie repartizate pe eparhii, în raport cu posturile vacante de preoți și diaconi din fiecare eparhie, potrivit comunicărilor ce se vor face de către acestea;

* Posturile de episcopi, episcopi-vicari și posturile clericale de conducere să fie rezervate eparhiilor nou înființate sau prevăzute a se înființa, putând ca, până la organizarea acestora să fie utilizate provizoriu, potrivit nevoilor eparhiilor mame;

* După îndelungi discuții și lămuriri aduse în cadrul acestora, s-a apreciat de Sfântul Sinod că proiectul Cancelariei Sf. Sinod pentru încadrarea la salarizare a personalului clerical, pe grade profesionale și tranșe de vechime, prin asimilare cu cadrele didactice din învățământul preuniversitar de stat și proiectul pentru adaptarea condițiilor de ocupare a gradelor profesionale din învățământul preuniversitar de stat la cerințele Bisericii noastre sunt corespunzătoare și pot fi aprobate de Sfântul Sinod pentru aplicare în situația clerului;

* Întrucât multe parohii aflate în zone defavorizate nu au posibilități financiare, se consideră necesar să se elaboreze un studiu asupra acestora, în raport cu zonele defavorizate indicate în Buletinul Oficial pentru învățământul de stat, pentru a se solicita mai întâi salarizarea integrală de la bugetul de stat pentru preoții din parohiile din zonele defavorizate, P. S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu fiind rugat să sondeze asupra acestor posibilități.

În urma amplelor discuții purtate, a precizărilor care s-au adus și a explicațiilor date de personalul de specialitate, precum și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *La act de publicarea Ordonanței de urgență a Guvernului României nr. 10/2002 pentru modificarea Legii nr. 142/1999 privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului, care se aplică cu data de 1 martie 2002;*

* *La act că posturile suplimentare asimilate funcțiilor de conducere prevăzute în anexa nr. 1A de la Ordonanța de urgență nr. 10/2002 și posturile suplimentare de conducere prevăzute în anexa nr. 1B de la aceeași Ordonanță au ca destinație Episcopia Giurgiului, Episcopia Slatinei și Episcopia care se va înființa prin desprindere de la Arhiepiscopia Craiovei, putând ca până la organizarea acestora posturile să fie utilizate provizoriu de eparhiile mame;*

* *Ia act că din cele 310 posturi clericale suplimentare prevăzute în Anexa nr. 2 la Ordonanța de urgență nr. 10/2002, un număr de 265 posturi se cuvin Bisericii Ortodoxe Române, iar repartizarea lor pe eparhii se face pe studii superioare și medii calculate în raport cu numărul de posturi vacante de preoți și diaconi, comunicate de Eparhii și Administrația Patriarhală.*

* *Ia act cu aprobare de noile grile de încadrare la salarizare pentru personalul clerical din Anexa nr. 2 la Ordonanța de Urgență nr. 10/2002 care s-au elaborat la Cancelaria Sfântului Sinod în raport cu grilele din învățământul preuniversitar de stat în vederea asimilării la salarizare a personalului clerical cu personalul didactic, așa cum s-au prezentat Sfântului Sinod în prezenta ședință sinodală și care se vor aduce la cunoștința Secretariatului de Stat pentru Culte pentru acord și eparhiilor pentru aplicare, începând cu data de 1 martie 2002;*

* *Ia act cu aprobare de propunerile Cancelariei Sf. Sinod privind revizuirea și amendarea condițiilor de ocupare a gradelor profesionale stabilite prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 4115/1999 prezentate plenului Sfântului Sinod, care se vor comunica Secretariatului de Stat pentru Culte și, apoi, Centrelor eparhiale pentru aplicare, urmând ca de toate acestea să se țină seama la modificarea prevederilor statutare și regulamentare bisericești în cauză;*

* *Pentru anul 2002, contribuțiile de la bugetul de stat se alocă pe grade profesionale și tranșe de vechime la nivelul posturilor de preoți și diaconi existente și ocupate la data de 1 ianuarie 2002 în Schemele de funcții și personal ale unităților bisericești;*

* *Începând cu data de 1 aprilie 2002, salariile de încadrare ale personalului clerical sunt echivalente cu cele din învățământul preuniversitar de stat, stabilite prin Ordonanța de urgență nr. 33/2002 (conform anexelor I și II) și acestea nu se modifică până la apariția unui alt act normativ;*

* *Pentru anul 2002, promovarea și salarizarea preoților și diaconilor îndreptățiți la încadrarea în grade profesionale superioare se poate face din fondurile proprii ale unităților de cult, respectându-se noile condiții de ocupare a gradelor profesionale, care se vor comunica de către Cancelaria Sfântului Sinod imediat ce se va primi, în scris, acordul Secretariatului de Stat pentru Culte;*

* *Pentru elaborarea bugetului pe anul 2003, se va interveni la organele de stat în drept în vederea modificării structurii, pe grade profesionale, a posturilor existente în Anexa 2 la Ordonanța de urgență nr. 10/2002, conform cu cifrele ce se vor solicita Centrelor eparhiale la data de 1 iunie 2002 și care vor reflecta în mod real situația de ocupare a posturilor de preoți și diaconi din schemele unităților bisericești la acea dată, pe studii, grade profesionale și grupe de vechime.*

Temei nr. 933/2002 – Referatul sectorului II "Economic" al Administrației Patriarhale, în legătură cu Proiectul bugetului de venituri și cheltuieli al Fondului central misionar pe anul 2002.

Referatul subliniază că Proiectul bugetului de venituri și cheltuieli pe anul 2002 a fost întocmit la nivelul realizării colectei pe anul 2001, adică suma de lei 3.045.039.000 lei, în conformitate cu hotărârile sinodale din anii 2000 și 2001, propunându-se repartizarea și administrarea lui astfel: *Subvenții pentru completarea salariilor preoților de la parohiile cu posibilități materiale reduse (40%) pentru*

Acțiuni misionare externe (35%) și pentru Subvenții acordate pentru lucrări de construcții și reparații, lucrări de pictură la parohii și mănăstiri (25%).

În urma discuțiilor purtate în legătură cu Proiectul de buget al Fondului central misionar pe anul 2002, și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Adresează membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a dispune măsurile corespunzătoare în vederea realizării colectei din Duminica Ortodoxiei pe anul 2002 la o sumă cel puțin egală cu cea realizată în anul 2001;*

* *Aprobă Proiectul bugetului de venituri și cheltuieli al Fondului central misionar pe anul 2002 la nivelul anului 2001, la suma de 3.045.039.000 lei, urmând ca după realizarea colectei pe anul 2002, Sfântul Sinod să fie informat despre rezultatul colectei și, dacă este cazul, să aducă rectificări bugetului de venituri și cheltuieli;*

* *Aduce mulțumiri ierarhilor de la Centrele eparhiale și parohii, pentru eforturile depuse în vederea realizării colectei Fondului central misionar în Duminica Ortodoxiei din anul 2001.*

La ora 20:00, **Prea Fericitul Părinte Președinte** suspendă ședința de lucru a Sfântului Sinod, urmând ca examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi să se continue în ziua următoare.

Miercuri, 13 martie 2002

Dimineața, la ora 9:00, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Președinte, se continuă lucrările Sfântului Sinod cu aceeași prezență. Se rostește rugăciunea *Împărate cerească*.

Comisia pentru Doctrină, viață monahală și misiune socială

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *P. S. Visarion Rășinarișanul*, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială continuă cu prezentarea referatelor acestei Comisii, astfel:

Temei nr. 934/2002 – Referatul Sectorului II al Administrației Patriarhale în legătură cu procesul-verbal al Comisiei speciale privind necesitatea completării hotărârii Sfântului Sinod nr. 4577/2001 în legătură cu contabilitatea în partidă simplă la unitățile de cult în cuprinsul Patriarhiei Române (parohii, mănăstiri, schituri).

Referatul arată că, Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 4577/2001 luată în ședința din 14-15 noiembrie 2001, a aprobat modul de organizare și conducere a contabilității în partidă simplă la unitățile de cult (parohii, mănăstiri și schituri), documentele (registrele) tipizate pentru ținerea evidenței contabile în partidă simplă, precum și cadrul general de clasificare a veniturilor și cheltuielilor folosite de aceste unități de cult, pentru aplicare începând cu 1 ianuarie 2002.

După comunicarea hotărârii Sfântului Sinod nr. 4577/2001, s-au primit de la Centrele eparhiale unele observații telefonice și scrise (Episcopia Dunării de Jos, adresa nr. 451/2002), care solicitau relații suplimentare cu privire la folosirea registrelor de contabilitate (jurnal și inventar), cât și a cadrului general de clasifi-

care a veniturilor și cheltuielilor, fiind semnalate, totodată, și unele abuzuri ale unor inspectori ai organelor de control fiscale locale.

În scopul studierii și găsirii soluțiilor pentru reglementarea acestor aspecte, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, prin rezoluția de la temei nr. 629/2002, a aprobat organizarea la 28 februarie 2002, la Patriarhia Română a unei întruniri de lucru cu participarea reprezentanților Administrației Patriarhale, a consilierilor economici și contabililor șefi de la centrele mitropolitane, de la Arhiepiscopia Clujului și de la Episcopia Dunării de Jos, precum și a unor invitați de la Ministerul Finanțelor Publice – Direcția Reglementări Contabile.

În urma clarificării tuturor problemelor aduse în discuție de către participanții la întrunire, aceștia au făcut o seamă de propuneri pe care Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială le-a examinat și însușit.

După discuțiile purtate în plen în legătură cu acestea și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă ca unitățile de cult (parohii, mănăstiri, schituri), din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, să își organizeze și conducă contabilitatea în partidă simplă, respectând Ordinul nr. 2329/2001 al Ministerului Finanțelor Publice;*

** Aprobă completarea hotărârii Sfântului Sinod nr. 4577/2001 cu privire la folosirea, începând cu data de 1 ianuarie 2002, a Registrului jurnal (cod 14.1.2), însoțite de îndrumările de completare – cadrul general al clasificății venituri și cheltuieli pentru parohii și cadrul general al clasificății venituri și cheltuieli pentru mănăstiri, schituri, însoțite de îndrumătorul de încadrare în articole și alineate ale veniturilor și cheltuielilor;*

** Aprobă ca Patriarhia Română să intervină la Ministerul Finanțelor Publice – Direcția Reglementări Contabile, pentru ca în baza art. 4 din ordinul 2329/2001, să aprobe folosirea registrelor contabile proprii – fără regim special – (registrul jurnal de venituri și cheltuieli, registrul partizi venituri, registrul partizi cheltuieli, ordin de plată, registrul de intrare-ieșire materiale (pangar), registrul inventar bunuri (incluzând mijloacele fixe și obiectele de inventar) însoțite de îndrumările de operare a cadrului de clasificare a veniturilor și cheltuielilor folosit la mănăstiri, schituri însoțite de îndrumătorul de încadrare în articole și alineate, a veniturilor și cheltuielilor;*

– Se va solicita Ministerului Finanțelor – Direcția Reglementări Contabile – să precizeze în scris care este sfera asupra căreia se extinde dreptul de control al organelor fiscale și în ce constă;

– Să se intervină la Ministerul Finanțelor pentru obținerea aprobării de tipărire a modelului de chitanță însoțită – conform modelului propus de Patriarhia Română a se folosi de către unitățile de cult din cadrul Bisericii Ortodoxe Române;

** Dispune ca unitățile de cult – parohii, mănăstiri, schituri – care conduc contabilitatea în partidă simplă, să întocmească lunar situația disponibilităților – conform modului transmis de Patriarhia Română, cuprinzând următoarele: soldul casei, soldurile din disponibilul de conturi, soldul registrului intrări-ieșiri materiale (pangar), soldul registrului de inventar bunuri;*

* *Dispune ca transpunerea în noua clasificare a bugetului de venituri și cheltuieli, aprobate pentru unitățile de cult (parohii și mănăstiri-schituri) de către unitățile centrale de cult, să se facă o dată cu prezentarea execuției bugetare a veniturilor și cheltuielilor pe anul 2002;*

* *Aprobă tipărirea normelor metodologice privind organizarea și conducerea contabilității în partidă simplă pentru unitățile de cult (parohii, mănăstiri, schituri) într-un tiraj ce va fi solicitat de Centrele eparhiale, care vor suporta costul solicitării.*

Temei nr. 762/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu aducerea la îndeplinire a hotărârii Sfântului Sinod nr. 999/2002, privind întocmirea legitimației tip pentru personalul monahal.

Cazurile de indisciplină din rândurile personalului monahal și mai cu seamă semnalarea prezenței unor falși călugări și călugărițe în diverse locuri publice, colectând bani sub diverse pretexte au determinat Sfântul Sinod ca prin hotărârea nr. 4325/1993 să introducă obligativitatea legitimațiilor-tip pentru personalul monahal, valabile în cuprinsul tuturor eparhiilor din Patriarhia Română, care a fost reînnoită și prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 999/2001, îndatorând Arhiepiscopia Bucureștilor, Arhiepiscopia Alba Iuliei, Episcopia Buzăului și Episcopia Dunării de Jos care au în uz astfel de legitimații să le trimită la Cancelaria Sfântului Sinod.

Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului a prezentat un proiect de legitimație pentru personalul monahal, mai simplu concepută, pe care membrii Sfântului Sinod o acceptă.

Discuțiile purtate au scos în evidență necesitatea unor legitimații similare și pentru preoți și diaconi, precum și pentru ierarhi.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă introducerea legitimației-tip obligatorie pentru personalul monahal din eparhiile Patriarhiei Române, care se va confecționa după modelul prezentat și folosit în Arhiepiscopia Clujului;*

* *Legitimațiile-tip pentru personalul monahal se vor putea imprima în tipografia Institutului Biblic sau în alte tipografii bisericești, în care scop tipografia Institutului Biblic va prezenta de urgență oferta eparhiilor, ținând seama că la încheierea anului 2001, dările de seamă ale eparhiilor consemnau cca 8000 de persoane în rândul personalului monahal;*

* *Modelul de legitimație-tip, valabil în toată Patriarhia Română, va fi trimis pentru informare Ministerului de Interne, Ministerului de Justiție și Inspectoratului General al Poliției de către Cancelaria Sfântului Sinod, iar eparhiile le vor trimite fiecărui Inspectorat Județean de Poliție din jurisdicția sa canonică;*

* *Se interzic colectele stradale sau în locurile publice de către personalul monahal constând în bani, alimente, materiale de construcție, medicamente etc., fără autorizația specială a Chiriarhului locului;*

* *Organele de control bisericești și preoții, pe raza lor de activitate, vor legitima pe cei în cauză pentru stabilirea identității, pentru informarea organelor eparhiale și a organelor de ordine publică.*

* De asemenea, portul ilegal de uniformă monahală sau preoțească va fi adus la cunoștința autorităților bisericești și de stat pentru a preîntâmpina cerșetoria, vagabondajul și impostura celor care se substituie personalului monahal și clerical autorizat;

* Apreciind necesitatea unor legitimații și pentru preoți și diaconi, precum și pentru ierarhi, similar cu modelul legitimațiilor pentru personalul monahal, Cancelaria Sf. Sinod va prezenta proiecte de legitimații adecvate pentru proxima ședință sinodală.

Temei nr. 763/2002 – Adresa Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului și Sătmăruului nr. 84/2002, prin care înaintează spre examinare propunerea ca drapelul României să fie arborat în mod permanent la sediul tuturor unităților bisericești (Patriarhie, eparhii, protoierii, catedrale eparhiale, biserici parohiale, mănăstiri și schituri), împreună cu drapelul Patriarhiei Române.

Cu adresa nr. 84/5 febr. 2002, Episcopia ortodoxă română a Maramureșului și Sătmăruului s-a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu solicitarea de a supune examinării Sfântului Sinod propunerea de arborare a drapelului României, cu caracter permanent, la sediul tuturor unităților bisericești (Patriarhie, eparhii, protoierii, catedrale eparhiale, biserici parohiale, mănăstiri și schituri), împreună cu drapelul Patriarhiei Române.

Referitor la propunerea de arborare a drapelului României, menționăm că la art. 4 din Legea nr. 75 din 16 iulie 1994, privind arborarea drapelului României, intonarea imnului național și folosirea sigiliilor cu stema României de către autoritățile și instituțiile publice se prevede că "*Drapelul României poate fi arborat de persoane fizice la domiciliu sau reședințe, precum și de persoane juridice, altele decât cele prevăzute la art. 3, la sediile acestora*".

Potrivit art. 2, lit. "b" din Legea respectivă, instituțiile de învățământ au obligația de a arboră, în mod permanent, drapelul României, în aceste prevederi fiind incluse și instituțiile de învățământ teologic integrate în rețeaua învățământului de stat.

În prevederile înscrise la art. 4 din Legea nr. 75/1994, privind arborarea drapelului României nu există impedimente pentru arborarea drapelului României la sediul unităților bisericești, iar prin prevederile art. 2, lit "b", instituțiile de învățământ au obligația de a arboră drapelul României în permanență.

Cu privire la propunerea de arborare a drapelului Patriarhiei Române, menționăm că până în prezent nu există o prevedere statutară, regulamentară sau hotărâre sinodală pentru instituirea drapelului Bisericii Ortodoxe Române, în schimb este în uz un drapel al Patriarhiei Române cu stema aprobată a Patriarhiei Române cu următoarele semne distinctive: *Drapel în formă dreptunghiulară, lățimea fiind egală cu 2/3 din lungimea sa; Culoarea de fond a drapelului este alb; Conturul Stemei Patriarhiei imprimat în alb în centrul drapelului.*

Constatând că este necesar ca Sfântul Sinod să aducă o hotărâre adecvată în privința instituirii drapelului Patriarhiei Române care, apoi, să fie preluată în prevederile statutare, în acest caz putând fi adoptat drapelul folosit la Centrul patriarhal în ultimii 10 ani;

Urmare discuțiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă instituirea drapelului Patriarhiei Române în următoarea descriere: Drapelul are formă dreptunghiulară, lățimea fiind egală cu 2/3 din lungimea sa; Culoarea de fond a drapelului este alb; În centrul drapelului se află imprimată Stema Patriarhiei în descrierea aprobată prin Legea specială nr. 70/28 martie 1928, promulgată prin Decretul nr. 1148/25 aprilie 1928;*

* *Eparhiile Patriarhiei Române sunt libere să aprecieze cu privire la arborarea permanentă a drapelului României și drapelului Patriarhiei Române la sediile lor;*

* *La sărbătorile naționale și hramuri, parohiile și unitățile bisericești vor putea arboră drapelul României și drapelul Patriarhiei Române;*

* *Instituțiile de învățământ teologic integrate în rețeaua învățământului de stat, vor respecta prevederile Legii nr. 75/1994 cu privire la obligativitatea arborării permanente a drapelului României la sediile lor;*

* *Prevederile prezentei hotărâri sinodale privind instituirea și descrierea drapelului Patriarhiei Române vor fi avute în vedere în procesul de amendare a Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române în vederea inserării în text.*

Temei nr. 1130/2002 – Propunerea Prea Fericitului Patriarh Teoctist de a se acorda Cuv. Protos. Nicolae Corin Condrea, secretar la Cabinetul patriarhal, rangul de Arhimandrit.

Având în vedere pregătirea sa teologică în țară și peste hotare, finalizată cu titlul de doctor în Teologie, precum și vârsta sa de 35 de ani, precum și activitatea pastorală depusă în străinătate de la hirotonirea sa în 1997 ca preot și faptul că la cererea sa a primit aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru tundera în monahism la mănăstirea "Radu Vodă" din București, la 18 decembrie 2001 și i s-a acordat rangul de protosinghel;

Pe temeiul art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 27, al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, potrivit căror rangul de arhimandrit se acordă cu aprobarea Sfântului Sinod;

Ținând seama de recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Acordă Prea Cuviosului Protos. Dr. Nicolae Corin Condrea, secretar în cadrul Cabinetului patriarhal, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 606/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Bucureștilor nr. 606/2002, cu propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a se acorda Cuv. Protos. Ciprian Spiridon, consilier patriarhal la sectorul "Biserica și Societatea" din cadrul Administrației Patriarhale rangul de Arhimandrit.

Având în vedere că din recomandarea respectivă reiese că Părintele Ciprian Spiridon are vârsta de 36 de ani, a fost tuns în monahism la mănăstirea Crasna – având în prezent 10 ani de vechime în monahism, beneficiază de o temeinică pregătire teologică în țară și peste hotare, finalizată cu obținerea titlului de doctor în Teologie;

Ținând seama de responsabilitatea cu care și-a îndeplinit lucrarea depusă în cadrul Administrației Patriarhale în calitate de consilier patriarhal la sectorul *Biserica și Societatea*;

Luând act de propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a i se acorda rangul de arhimandrit, făcută în temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 27, al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativ disciplinară a mănăstirilor, potrivit cărora rangul de arhimandrit se conferă cu aprobarea Sfântului Sinod;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Prea Cuviosului Protos. Dr. Ciprian Spiridon, consilier patriarhal la sectorul "Biserica și Societatea" din cadrul Administrației Patriarhale, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 966/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 872/2002, cu propunerea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei de a se acorda Prea Cuv. Protos. Timotei Aioanei, secretar al sectorului "Exarhat" al Arhiepiscopiei Iașilor, rangul de Arhimandrit.

Având în vedere pregătirea teologică, fiind licențiat în Teologie și cu studii preuniversitare în Grecia și ținând seama de activitatea depusă în cadrul Arhiepiscopiei Iașilor ca secretar al sectorului "Exarhat", ascultare pe care o îndeplinește cu vrednicie și competență;

Ținând seama de vocația sa pentru viața monahală pe care a manifestat-o în cei 14 ani de monahism, precum și vârsta sa de 36 ani;

Luând act de recomandarea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei de a i se acorda rangul de arhimandrit și pe temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 27, al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, potrivit cărora rangul de arhimandrit se conferă cu aprobarea Sfântului Sinod.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Prea Cuviosului Protos. Timotei Aioanei, secretar al Sectorului "Exarhat" al Arhiepiscopiei Iașilor, rangul de Arhimandrit.*

Temei nr. 558/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind activitatea Asociației Oastea Domnului desfășurată în anul 2001.

Potrivit dării de seamă a Asociației Oastea Domnului, aceasta a desfășurat, în anul 2001, o intensă activitate misionară, sub îndrumarea clerului din diferite localități, domeniile prioritare avute în vedere fiind: activitatea de catehizare, manifestări misionar-comemorative, activități cu caracter creștin umanitar, activitatea publicistică.

Din raportul prezentat reiese că în cursul anului 2001, a fost clarificat de asemenea, statutul grupărilor dizidente de la Cluj și Sâmbăteni.

În urma examinării dării de seamă, a discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată de Asociația Oastea Domnului în cursul anului 2001.*

Temei nr. 556/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind activitatea desfășurată de Asociația Studenților Creștini Ortodocși (ASCOR) în cursul anului 2001.

Potrivit dării de seamă prezentate de Asociația Studenților Creștini Ortodocși din România (ASCOR) pe anul 2001, această organizație a susținut eforturile pe care Biserica Ortodoxă Română le face în desfășurarea activității sale misionare și catehetice.

Față de anul trecut, s-a constatat că o serie de activități au căpătat un caracter permanent, enumerând în acest sens: efectuarea de vizite la Centrul de plasament "Sf. Ana" și la Căminul-Spital "Sf. Luca" – București, pelerinaje la mănăstiri, organizarea de conferințe susținute de părinți duhovnici și oameni de cultură, astfel de activități desfășurându-se și în cadrul filialelor ASCOR din țară, așa cum reiese din rapoartele primite de la eparhii.

În afară de aceste activități cu caracter permanent, ASCOR a desfășurat și unele activități cu caracter extraordinar cum ar fi: organizarea de conferințe duhovnicești și pelerinaje în postul Paștelui, organizarea de tabere de rugăciune și muncă voluntară și a unei tabere etnografice, organizarea simpozionului "*Serile filocalice – Părintele Dumitru Stăniloae*" și a "*Marșului colindătorilor*" în amintirea celor căzuți la Revoluție;

În urma examinării referatului, a discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată în anul 2001 de tinerii studenți, membri ai Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România (ASCOR) în cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române.*

Temei nr. 557/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind activitatea Asociației Frăția Ortodoxă Română desfășurată în cursul anului 2001.

Potrivit dării de seamă prezentate de Asociația Frăția Ortodoxă Română pe anul 2001, această organizație își desfășoară activitatea cu binecuvântarea Sfântului Sinod, aducându-și aportul la învierea vieții religioase și morale a poporului.

Activitatea ei misionară s-a concretizat, la nivel central, prin organizarea de conferințe și meditații susținute atât de membrii ai organizației, precum și de diverse personalități ale vieții culturale și științifice, organizarea unor seri de rugăciune și meditații pe teme creștine la unele biserici din București. În ceea ce privește activitatea Asociației Frăția Ortodoxă Română în celelalte zone ale țării, merită a fi semnalate acțiunile filialelor din Galați, Suceava, Focșani, Oltenița și Câmpu Mare-Vâlcea, filiala din Iași a acestei Asociații editând publicația religioasă *Cuvânt și Suflet*.

În urma examinării prezentului referat, a analizei din plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată de Asociația Frăția Ortodoxă Română în cursul anului 2001.*

Temei nr. 554/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" în legătură cu activitatea de asistență religioasă desfășurată în unitățile din subordinea Ministerului Apărării Naționale și a Ministerului de Interne în cursul anului 2001.

Între realizările Secției de asistență religioasă din Ministerul Apărării Naționale referatul amintește: elaborarea normelor de ierarhizare a soldelor preoților militari, ocuparea unor posturi vacante de preoți militari, înființarea de noi posturi, continuarea seriei de cursuri postuniversitare de pregătire.

În perioada 29-31 octombrie 2001, s-a organizat Convocarea anuală a preoților de armată, în cadrul căreia s-au discutat probleme legate de implementarea prevederilor Legii privind organizarea și funcționarea clerului militar, astfel că în cursul anului 2001, în unitățile militare au funcționat 56 de preoți militari ortodocși, fiind înființate un număr de 26 posturi, iar la nivelul țării, în unitățile militare există 17 biserici și 39 paraclise, alte 7 aflându-se în diferite stadii de construcție și amenajare potrivit posibilităților materiale existente.

Referatul redă, succint, și activitatea de asistență religioasă din cadrul Ministerului de Interne care, încă, nu a ajuns la o dezvoltare pe măsura cerințelor specifice structurilor militare din subordinea acestui Minister.

În urma examinării referatului prezentat și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată în cursul anului 2001 de Secțiile de asistență religioasă din cadrul Ministerului Apărării Naționale și Ministerului de Interne în cursul anului 2001.*

Temei nr. 555/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind activitatea de asistență religioasă desfășurată în penitenciare în cursul anului 2001.

Potrivit Dării de seamă prezentate de către Serviciul de asistență religioasă din cadrul Ministerului Justiției, în cursul anului 2001, Serviciul a desfășurat o activitate susținută în vederea unei cât mai bune pastorații a celor aflați în detenție în sistemul penitenciar.

Dintre realizările importante din acest domeniu, menționăm: completarea posturilor vacante de preoți capelani la toate penitenciarele din țară, în prezent fiind încadrați un număr total de 38 de preoți ortodocși, continuarea lucrărilor la capelele penitenciarelor Ploiești, Arad, Băcău și la biserica penitenciarului București – Rahova, precum și organizarea a patru conferințe zonale cu preoții capelani de penitenciar.

În urma examinării Dării de seamă și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată în cursul anului 2001, în sistemul penitenciar de către Serviciul de asistență religioasă din cadrul Ministerului Justiției.*

Temei nr. 553/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind modul de gestionare a fondului "Filantropia" în anul 2001 și propuneri pentru anul 2002.

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 3997/1999, parohiile trebuie să vireze centrului eparhial, până la data de 31 ianuarie a fiecărui an, o contribuție cu valoare diferențiată, având titlul "Fondul Filantropia", destinată exclusiv activităților socio-caritative desfășurate în cuprinsul eparhiei. Un procent de 30% din totalul colectat la centrul eparhial se virează, până la data de 28 februarie a fiecărui an, în contul special al Biroului de Asistență socială al Patriarhiei pentru derularea de programe sociale.

Potrivit datelor existente, în anul 2001, la nivel central a fost colectată contribuția de la 7 eparhii și 4 protopopiate, sumă utilizată pentru derularea a 4 programe sociale, organizarea a 4 seminarii în legătură cu fenomenele sociale cu impact negativ asupra societății, acordarea de ajutor financiar pentru persoane fizice și juridice, precum și pentru sprijinirea Episcopiei Covasnei și Harghitei.

Având în vedere numărul din ce în ce mai mare al persoanelor aflate în dificultate care se adresează Bisericii spre a fi ajutate, pentru mulți dintre aceștia Biserica fiind ultima speranță de soluționare a situației lor disperate, în urma analizei și discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act cu aprobare de modul în care a fost gestionat fondul "Filantropia" la nivel central în cursul anului 2001;*

** Eparhiile care nu au virat contribuția de 30% pe anul 2001, în contul fondului "Filantropia" al Patriarhiei sunt rugate a vira sumele aferente în contul menționat.*

Temei nr. 1038/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind implicarea eparhiilor Patriarhiei Române în derularea proiectului de ajutorare a rromilor – victimele Holocaustului, susținut și finanțat de Organizația internațională pentru migrație.

Potrivit hotărârii sinodale nr. 4958/2001, Patriarhia Română a încheiat cu Organizația internațională pentru migrație un protocol de colaborare în scopul desfășurării de programe de ajutorare a persoanelor victime ale traficului.

În baza acestui protocol, organizația mai sus amintită a propus Patriarhiei Române un program de ajutorare a celor circa 4000 de rromi victime ale Holocaustului, ce se va desfășura în perioada iunie 2002 – mai 2003, cu susținerea financiară a Organizației internaționale pentru migrație de la Geneva.

Apreciind că implicarea Bisericii Ortodoxe în desfășurarea unui astfel de program poate arăta încă o dată că ea se îngrijește de toți fiii ei, indiferent de etnie, stare socială sau opțiune politică și că, în plus, programul asigură o finanțare suplimentară asistențelor sociale care își desfășoară activitatea în cadrul structurilor bisericești, și care, precum se știe, au o salarizare mult sub nivelul celei din instituțiile de asistență socială ale statului;

În urma analizei și discuțiilor în plen, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă propunerea Organizației internaționale pentru migrație ca Patriarhia Română să desfășoare un program de ajutorare a rromilor victime ale Holocaustului, în parteneriat cu aceasta, perioada iunie 2002 – mai 2003;*

* *Recomandă factorilor de resort din cadrul eparhiilor în care se va desfășura acest program să acorde sprijinul necesar sectorului "Biserica și Societatea" al Administrației Patriarhale, astfel încât activitățile de ajutorare să se deruleze în condiții optime.*

Temei nr. 1245/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 616/2002 cu propunerea Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu de încheiere a unor protocoale de colaborare între Patriarhia Română și instituțiile statului care au în subordonare unități de protecție socială.

Cu adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 616/2002, Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu prezintă situația preoților misionari care acordă asistență religioasă în instituțiile de protecție socială ale statului: centre de plasament pentru copii, cămine pentru îngrijirea vârstnicilor, școli speciale etc. Această categorie de preoți este salarizată de Secretariatul de Stat pentru Culte, dar încadrarea în unitățile respective s-a făcut, de cele mai multe ori, prin bunăvoința directorilor acestora, neexistând un cadru oficial în acest sens. Se menționează că situația amintită de Arhiepiscopia Clujului este comună tuturor eparhiilor, majoritatea preoților misionari confruntându-se cu dificultăți atât în ceea ce privește desfășurarea activității religioase, cât și cu privire la salarizare, care se reduce doar la contribuția din fondurile proprii ale centrului eparhial.

Având în vedere numărul mare al persoanelor asistate prin unități de protecție socială, care au nevoie de sprijin moral și spiritual din partea unui preot, precum și statutul insuficient definit al preoților misionari care își desfășoară activitatea în astfel de unități;

Luând în considerare faptul că Patriarhia Română, încă din 1996, a încheiat o seamă de protocoale cu Ministerul Sănătății, Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Interne, prin care se reglementează activitatea religioasă desfășurată de preoți în spitale, penitenciare și unități militare;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Să se studieze modalitățile practice privind posibilitatea încheierii unor protocoale de colaborare între Patriarhia Română și Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție și Secretariatul de Stat pentru Persoane cu Handicap.*

Temei nr. 1282/2002 – Referatul sectorului "Biserica și Societatea" privind adresele înaintate Patriarhiei Române de către Arhiepiscopia Craiovei, Asociația medicală creștin-ortodoxă Christiana și Liga Studenților de la Universitatea din București, prin care se solicită Sfântului Sinod exprimarea unei poziții oficiale în legătură cu proiectul de legalizare a prostituției.

La Patriarhia Română s-au primit adresele Arhiepiscopiei Craiovei nr. 530/2002, a Asociației medicale creștin-ortodoxe "Christiana" nr. 39/2002 și a

Ligii studenților din Universitatea București, în cuprinsul cărora se solicită Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să-și exprime oficial punctul de vedere față de proiectul legislativ privind legalizarea prostituției care, precum se știe, urmează a fi dezbătut în Parlament, în cursul acestei luni.

Apreciind că adoptarea de către Parlament a unui astfel de act legislativ profund imoral ar avea consecințe grave asupra conștiinței morale a tinerilor, asupra sănătății și vitalității noastre etnice, încercându-se de fapt nu o simplă reglementare a fenomenului, ci o dezincriminare și instituționalizare a lui;

Luând act că prin străduința mai multor organizații bisericești și laice (Asociația filantropică medicală creștin ortodoxă "Christiana", Centrul de studii teologice aplicate de pe lângă Mitropolia Olteniei, Grupul de inițiativă pentru apărarea familiei, Asociația pentru cultură și ortodoxie, ASCOR și Liga studenților din Universitatea București), s-a publicat, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și cu sprijinul financiar al sectorului "Biserica și Societatea" al Administrației Patriarhale, broșura intitulată *Fața ascunsă a prostituției*, care prezintă consecințele negative din punct de vedere moral, religios, medical și social ale acestui fenomen;

Considerându-se că difuzarea broșurii, care a apărut într-un tiraj redus, nu a răspuns întru totul așteptărilor credincioșilor noștri față de promovarea unei atitudini a Bisericii noastre vis-à-vis de intenția de legalizare a prostituției, în urma dezbaterilor care au avut loc în plen s-a conturat necesitatea exprimării unui punct de vedere oficial al Bisericii Ortodoxe Române printr-o scrisoare deschisă a Sfântului Sinod care să fie transmisă celor două Camere ale Parlamentului României.

Ca urmare a elaborării și definitivării în plen a proiectului de *Scrisoare deschisă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române adresată Parlamentului României cu referire la pericolul legalizării prostituției* și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă următorul text al Scrisorii deschise a Sfântului Sinod care se va adresa celor două Camere ale Parlamentului României, prin care Biserica Ortodoxă Română și Sfântul Sinod își exprimă protestul față de pericolul legalizării prostituției în România:*

**Domnilor Președinți ai Senatului și Camerei Deputaților,
Doamnelor și Domnilor Senatori și Deputați,**

"Sfântul Sinod, for reprezentativ pentru credința și voința a milioane de credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, este chemat să-și exercite în societatea românească, ai cărei membri sunt în majoritate credincioși ortodocși români, responsabilitatea de a apăra și promova valorile morale și spirituale ale poporului român.

Pe fondul tot mai evident al înscrierii unor cercuri influente din țara noastră în aria unor concepții fără legătură cu tradiția creștină, cu moravurile poporului nostru și cu demnitatea ființei umane, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române constată cu îngrijorare reluarea discuțiilor oficiale și publice privind legalizarea prostituției.

Din perspectiva Bisericii lui Hristos, o asemenea măsură legislativă nu are doar un caracter anticreștin, ci și unul antiuman prin transformarea unor persoane în obiecte de satisfacere a plăcerilor.

Prostituția este o realitate cumplită, un flagel social moștenit de lumea modernă din cea mai neagră antichitate, din societatea întemeiată pe sclavie, pe dispreț și abuzul față de ființa umană.

Departe de a contribui la sănătatea populației, legiferarea prostituției favorizează, într-o formă mai subtilă, dar nu mai puțin dăunătoare, **proliferarea diferitelor boli**, în special SIDA. Acolo unde prostituția îmbracă haina respectabilă a legalității, **infracționalitatea crește, prostituția ilegală nu dispare**, iar persoanele, în special femeii, prinse în drama bordelurilor, **li se afectează iremediabil sănătatea sufletească și fizică.**

Mai presus de toate, ierarhii Sfântului Sinod manifestă îngrijorare față de pericolul legalizării prostituției, prin care se subminează unitatea și demnitatea familiei, ca temei principal al societății.

Sfântul Sinod cheamă membrii Parlamentului României să nu uite că sunt exponenții voinței alegătorilor care, în marea lor majoritate, se declară împotriva legalizării prostituției.

Dezaproband hotărât acest proiect legislativ ca fiind antiuman, Sfântul Sinod cheamă întreaga societate românească la apărarea demnității fiecărei ființe umane și la salvarea tinerelor și tinerilor care practică prostituția. În acest sens, sunt necesare programe speciale sociale adecvate, care pot fi susținute și de Biserică".

Președintele Sfântului Sinod

† T E O C T I S T

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Comisia canonic-juridică și pentru disciplină

În continuare, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *raportorul Comisiei canonic-juridică și pentru disciplină, P. S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului*, prezintă rapoartele asupra problemelor avute în examinare după cum urmează:

Temei nr. 1270/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu procesul-verbal al Congresului electoral bisericesc al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, întrunit la 9 martie 2002 la biserica Sfânta Treime din Troy-Michigan, pentru alegerea noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada.

Procesul-verbal a fost înaintat de Î. P. S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, locțiitor de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și relatează desfășurarea lucrărilor Congresului electoral.

Din documentația aflată la Cancelaria Sfântului Sinod și din procesul-verbal al Congresului bisericesc-extraordinar se constată următoarele:

– Prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 4986/2001, s-a luat act de propunerea Comisiei speciale a Congresului Arhiepiscopiei prin care au fost recomandați drept candidați pentru alegerea în postul vacant de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada: *P. C. Pr. Corin Nicolae Condrea și Prea Cuv. Ierom. Casian (Liviu Ionel) Tunaru.*

– Î. P. S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și locțiitor de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, prin adresa nr. 57 din 25 ianuarie 2002, a înștiințat Patriarhia Română că lucrările Congresului electoral pentru alegerea noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada au fost stabilite de către Congres pentru data de 9 martie 2002, urmând a avea loc în biserica *Sf. Treime* din Troy-Michigan (SUA).

În baza prevederilor Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale Statutului Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, precum și a hotărârii Sfântului Sinod nr. 2174 din 4 și 5 iulie 2001, prin care Î. P. S. Mitropolit Iosif a fost desemnat locțiitor de arhiepiscop al acelei Arhiepiscopii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în temeiul prevederilor art. 30, litera "g" din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, a încredințat Î. P. S. Mitropolit Iosif mandatul de a prezida lucrările Congresului electoral bisericesc extraordinar, programate în ziua de 9 martie 2002 și a fost îndatorat să transmită Cancelariei Sfântului Sinod procesul-verbal încheiat cu acest prilej.

Din procesul-verbal se constată că respectivul Colegiu electoral extraordinar al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada a fost legal convocat și legal constituit, potrivit prevederilor art. 3, 4 și 6 din Statutul Arhiepiscopiei.

Lucrările Congresului electoral bisericesc extraordinar au fost prezidate de Î. P. S. Mitropolit Iosif, potrivit mandatului încredințat, acesta fiind alcătuit, potrivit prevederilor art. 6 din Statutul Arhiepiscopiei, din clerici și delegați mireni în Congres în proporție de 2/3 din totalul membrilor Congresului.

Procesul-verbal atestă că la Congresul electoral au participat 109 delegați, mai mult de 2/3 din numărul membrilor Congresului.

Potrivit recomandării Comisiei speciale și aprobării Sfântului Sinod, cei doi candidați la postul de Arhiepiscop au fost *Cuv. Protos. Nicolae Condrea și Cuv. Protos. Casian Tunaru.*

Propunerea unui al treilea candidat a fost respinsă de Congresul electoral "în mod covârșitor".

Alegerea s-a făcut prin vot secret. Întrucât la primele două tururi de scrutin, nici unul dintre candidați nu a întrunit 2/3 din voturile celor prezenți, Congresul a votat cu 105 voturi pentru și 4 voturi împotriva ca la al treilea tur de scrutin cel care primește majoritatea voturilor să fie declarat ales.

După al treilea tur de scrutin, rezultatul a fost: Protos. Nicolae Condrea – 63 de voturi, Protos. Casian Tunaru – 39 de voturi, 7 voturi nule.

Ca urmare, Î. P. S. Mitropolit Iosif, președintele Congresului electoral bisericesc extraordinar *a declarat ales pe Prea Cuviosul Protos. dr. Nicolae Condrea.*

Totodată, Congresul electoral, la sugestia Î. P. S. Mitropolit Iosif, pe baza opiniei generale formulată în cadrul lucrărilor, s-a exprimat ca Prea Cuviosul Arhimandrit Mitrofor Vasile Vasilache să fie propus Sfântului Sinod pentru a fi hirononit episcop-vicar onorific, Congresul aprobând prin aplauze.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, luând act de procesul-verbal al lucrărilor Congresului electoral bisericesc extraordinar din 9 martie 2002 pentru alegerea noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, l-a îndrumat la Sfântul Sinod pentru ca, potrivit prevederilor art. 3, al. 4 și 5, prin Comisia canonică-juridică și pentru disciplină și potrivit art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, să se procedeze la examinarea canonică a candidatului ales în vederea confirmării alegerii și ridicării la treapta arhieriei a acestuia.

Comisia canonică-juridică și pentru disciplină, procedând la examinarea lucrărilor Congresului electoral, constată că acestea s-au desfășurat în mod statutar.

Totodată, procedând la examinarea canonică a Prea Cuv. Protos. Nicolae Condrea constată că acesta întrunește condițiile de studii și canonice cerute de prevederile art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române pentru treapta arhieriei.

Ca urmare, ținând seama că lucrările Congresului electoral al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada s-au desfășurat statutar;

Că Prea Cuv. Protos. Nicolae Condrea întrunește condițiile de studii și canonice, pentru ridicarea la treapta arhieriei, potrivit art. 129 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române;

Ținând seama că Sfântul Sinod, în ședința sa de lucru din 12 martie 2002 a acordat Prea Cuv. Protos. Nicolae Condrea rangul de arhimandrit, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a propus Sfântului Sinod să valideze alegerea *Prea Cuv. Arhimandrit Nicolae Condrea* în postul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și să se aprobe ridicarea sa la treapta arhieriei.

După încheierea luărilor de cuvânt, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, constatând rezultatul examinării și cercetării canonice a alegerii noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, precum și rezultatul examinării canonice a candidatului ales, în urma căreia s-a constatat că întrunește condițiile pentru ridicarea la treapta arhieriei, a propus plenului Sfântului Sinod să-și exprime votul, pe față, prin ridicarea mâinii.

Ca urmare, Sfântul Sinod, în unanimitate, își exprimă votul pentru alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea, în postul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și ridicarea la treapta arhieriei.

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. "g", 129, 130 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 6 din Statutul Arhiepiscopiei ortodoxe române din America și Canada;

Având în vedere rezultatul votului exprimat de Sfântul Sinod și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Validează lucrările Congresului electoral bisericesc extraordinar al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada în calitate sa de Colegiu electoral bisericesc pentru alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Nicolae Condrea în postul vacant de arhiepiscop;*

* *Confirmă alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea în postul vacant de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada;*

* *Aprobă ridicarea Prea Cuviosului arhimandrit dr. Nicolae Condrea la treapta de arhiereu;*

* *Adresează Prea Fericitului Părinte Patriarh rugămintea de a lua măsurile statutare pentru emiterea Gramatei Patriarhale de instalare în funcție a noului arhiepiscop și de a stabili în înțelegere cu Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei și cu locțiitorul de arhiepiscop data hirotonirii și a instalării.*

Prea Fericitul Părinte Președinte dispune invitarea în sala sinodală a noului ales în funcția de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada.

Prea Fericitul Părinte Patriarh îi aduce la cunoștință rezultatul votului Sfântul Sinod, prin care s-au validat lucrările Congresului Arhiepiscopiei și s-a confirmat alegerea ca arhiepiscop, în urma căreia a fost adus la cârma acestei Arhiepiscopii, precizând că "rezultatul la care s-a ajuns este rodul colaborării preoților, credincioșilor și a tuturor celor care au fost implicați în acest moment de importanță covârșitoare pentru viața eparhiei". De asemenea, Prea Fericirea Sa subliniază devotamentul preoților care l-au propus, l-au ales și a celor care l-au însoțit la Sfântul Sinod. Prea Fericirea Sa adresează felicitări noului ales și îi face bune urări pentru lucrarea sfântă la care este chemat.

Prea Cuviosul Arhimandrit Nicolae Condrea, răspunzând, aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, membrilor Sfântului Sinod care au confirmat alegerea sa, Î. P. S. Mitropolit Iosif, care a prezidat lucrările Congresului, Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu și Î. P. S. Mitropolit Teofan, implicați sufletește în această acțiune. Făgăduiește colaborarea cu membrii Sfântului Sinod, supunere și ascultare față de acest înalt for bisericesc, în care va fi de acum membru. Aduce mulțumiri Bunului Dumnezeu pentru harul revărsat asupra sa.

Î. P. S. Mitropolit Iosif mulțumește Sfântului Sinod care a vegheat la împlinirea acestui act istoric din viața Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și, totodată, aduce la cunoștința Prea Fericitului Părinte Patriarh dorința și invitația Congresului Arhiepiscopiei de a hirotoni pe noul ales și de a prezida instalarea viitorului arhiepiscop.

Temei nr. 596/2002 – Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu Adresa Episcopiei ortodoxe române din Ungaria nr. 50/2002, prin care supune Sfântului Sinod spre examinare hotărârea Adunării eparhiale prin care se solicită ca trei membri (un cleric și doi mireni) să fie delegați în Adunarea Națională Bisericească în calitate de membri "în situații excepționale, istorice, de maximă importanță pentru toată suflarea ortodoxă românească, ținând de Biserica Ortodoxă Română".

În vederea luării unei hotărâri care, în fond, privește și celelalte eparhii ortodoxe române din afara granițelor țării, Cancelaria Sfântului Sinod subliniază că românii din afara granițelor țării sunt organizați, în prezent, în:

A. Eparhii ale românilor ortodocși din jurul granițelor țării, organizate autonom (Mitropolia ortodoxă a Basarabiei și de stil vechi; Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia și Episcopia ortodoxă română din Ungaria);

B. Eparhii care formează diaspora propriu-zisă a Bisericii Ortodoxe Române, care la rândul lor au și ele o autonomie (Arhiepiscopia ortodoxă română din America și Canada; Mitropolia ortodoxă română pentru Europa occidentală și meridională și Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală);

C. În afara acestora, există alte structuri diasporale (Comunități diasporale organizate ca parohii dependente de Patriarhia Română în Australia, Noua Zeelandă, Bulgaria, Turcia, Cipru, Africa de Sud și Așezămintele ortodoxe române de la Ierusalim, Iordan, Ierihon).

Din punct de vedere statutar, nu există prevederi exprese nici în Statutul Bisericii Ortodoxe Române, nici în al eparhiilor respective în ceea ce privește participarea reprezentanților și delegaților în Adunarea Națională Bisericească.

Examinând această solicitare, Sfântul Sinod constată că Biserica Ortodoxă Română în calitate sa de Biserică-Mamă are îndatorirea firească de a se ocupa de organizarea administrativă și canonică a fiilor săi, oriunde și oricum s-ar afla în afara hotarelor ei, așa cum o îndreptățesc prevederile art. 6 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Totodată, Sfântul Sinod a apreciat că solicitarea respectivă privește, în egală măsură, toate cele 6 eparhii ortodoxe române de peste hotare care au organe deliberative și executive proprii, dar că atât Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române cât și statutele celorlalte eparhii din afară nu cuprind prevederi care să reglementeze participarea delegaților eparhiilor de peste hotare în calitate de membri în Adunarea Națională Bisericească.

În cadrul discuțiilor purtate în plenul Sfântului Sinod s-a considerat că o eventuală promovare a acestei solicitări conduce, implicit, la modificarea prevederilor statutare ale Bisericii-Mame și ale eparhiilor românești de peste hotare, problemă care trebuie studiată și aprofundată sub multiple aspecte.

Ținând seama că ierarhii eparhiilor ortodoxe române de peste hotare, potrivit statutelor acestora, sunt membri ai Sfântului Sinod și ai Adunării Naționale Bisericești, ca organe centrale deliberative, participând la examinarea tuturor problemelor care privesc viața internă și externă a Bisericii, inclusiv pe cele ale credincioșilor ortodocși români din afara hotarelor țării;

În urma discuțiilor care au avut, a opiniilor care s-au exprimat și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod a hotărât:

** Se vor respecta, în continuare, prevederile Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale Statutelor proprii ale eparhiilor din afara granițelor țării privind organizarea și funcționarea organelor deliberative și executive centrale și eparhiale, precum și participarea ierarhilor acestor eparhii la lucrările organelor centrale bisericești.*

Temei nr. 1286, 1287/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu adresele Arhiepiscopiei Craiovei nr. 1226 și 1227 din 11 martie 2002, cuprinzând propunerea de aprobare a Deciziilor Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei privind atribuțiile PP. SS. Gurie Strehăianul și Nicodim Gorjanul, episcopi-vicari ai Arhiepiscopiei Craiovei.

Examinând deciziile Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei, Sfântul Sinod, constată că ele cuprind atribuțiile de principiu ale PP. SS. Episcopi-vicari și arhieriei-vicari aprobate prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1681/1969, precum și atribuții specifice în domeniul slujirii liturgice, al lucrării misionare și pastorale, în eparhie, dar și atribuții diferențiate pentru fiecare în parte, privind asistența religioasă, socială și caritativ-filantropică în spitale, azile, orfelinate, armată și penitenciare, atribuții în probleme ale învățământului teologic și educației religioase și economico-gospodărești, conform deciziilor aflate la dosar.

Luând act că aceste decizii sunt conforme cu prevederile statutare și reglementare bisericești și cu hotărârea Sfântului Sinod nr. 1681/18 martie 1969, privind atribuțiile de principiu ale PP. SS. Episcopi-vicari și Arhieriei-vicari;

Pe temeiul prevederilor art. 104, al. 6 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă deciziile Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teofan al Olteniei, cuprinzând atribuțiile PP. SS. Gurie Strehăianul și Nicodim Gorjanul, episcopi-vicari ai Arhiepiscopiei Craiovei.*

Temei nr. 452/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Sibiului nr. 115 din 18 ianuarie 2002, cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

Urmare hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/4 iulie 2001, Arhiepiscopia Sibiului a înaintat la Cancelaria Sfântului Sinod proiectul Stemei eparhiale, solicitând aprobarea acestuia de către Sfântul Sinod în conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Din descrierea stemei Arhiepiscopiei Sibiului se rețin următoarele elemente heraldice: *Medalionul rotund este bordat de imagini duble, în centrul căruia se află un scut de aur, împodobit lateral și jos cu motive florale roșii, pe fundalul căruia se află catedrala mitropolitană din Sibiu; Scutul așezat pe crucea și cârja arhierască, încrucișate, străjuite de doi îngeri înveșmântați cu mantii albastre, cu aripi argintii; Cei doi îngeri înlănțuiesc catedrala lateral cu un lanț auriu, care se încheie în partea inferioară cu Crucea Mântuitorului Hristos, așezată între motive florale argintii; Deasupra scutului se află monogramul lui Hristos, pe fond galben, timbrat mitra arhierască de culoare roșie.*

Examinând stema respectivă și având în vedere documentația înaintată, rezultă că Arhiepiscopia Sibiului a elaborat proiectul stemei eparhiale care cuprinde elementele caracteristice heraldice bisericești;

În conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

* Aprobă proiectul stemei Arhiepiscopiei Sibiului în forma înaintată Sfântului Sinod;

* *Îndatorează Arhiepiscopia Sibiului să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiunile redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001.*

Temei nr. 1235/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților nr. 338/2002, cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/4 iulie 2001, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților a înaintat la Cancelaria Sf. Sinod proiectul Stemei eparhiale, solicitând aprobarea acesteia de către Sfântul Sinod, în conformitate cu art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Descrierea stemei Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților prezintă următoarele elemente heraldice: *Scutul, situat în poziție centrală, este bicolor, jumătatea de sus fiind albastră, iar jumătatea de jos având culoarea roșie, ornat, pe lateral, cu omofoare de culoare roșie pe exterior și mov pe interior, pe care s-au adăugat câte două cruciulițe de culoare albastră; În mijlocul scutului se află Sfântul Ioan de la Suceava, cu aureolă și înveșmântat în haine de aur, ținând în mâna dreaptă Crucea și o ramură de palmier, iar în mâna stângă, o spadă romană, cu vârful în jos; Scutul este așezat pe crucea și cârja arhierescă încrucișate și este timbrat de mitra arhierescă, pe care se află, în medalion Sfinții Evangheliști.*

Întrucât din documentația înaintată rezultă că Arhiepiscopia Sucevei și a Rădăuților a elaborat proiectul Stemei eparhiale cuprinzând elementele caracteristice heraldicii bisericești;

În conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă proiectul stemei Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților în forma înaintată Sfântului Sinod;*

* *Îndatorează Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiunile redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001.*

Temei nr. 1248/2002 – Adresa Episcopiei Hușilor nr. 305/2002, cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

Urmare hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/4 iulie 2001, Episcopia Hușilor a înaintat la cancelaria Sf. Sinod proiectul Stemei eparhiale, solicitând aprobarea acestuia de către Sfântul Sinod în conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Din descrierea stemei Episcopiei Hușilor și documentația înaintată reiese că proiectul stemei eparhiale redă elemente caracteristice heraldicii bisericești: *Pe un pavilion central de culoare azur în interior și roșu în exterior, bordat cu margini aurii și legat în colțurile superioare cu șnur auriu, sunt reprezentați Sf. Apostoli*

Petru și Pavel, înveșmântați în haine de culoare argintie și aurie, respectiv roșie și verde, purtând pe brațe catedrala episcopală din Huși, în reprezentare coloristică argintie cu turnurile și acoperișul verde; Sfinții Apostoli sunt încadrați, în partea dreaptă, de trei pești argintii – emblema ținutului istoric Fălciu, în partea stângă de un miel argintiu – emblema ținutului istoric Tutova, iar în partea de jos un turn argintiu cu acoperișul verde – emblema ținuturilor vasluiene; Pavilionul este așezat pe crucea și cârja episcopală aurii încrucișate și este timbrat cu mitra arhierescă de culoare roșie, bordată cu auriu; În partea de jos, pe o eșarfă argintie, se află înscrisul "Nădejdea mea în Dumnezeu".

În conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

- * *Aprobă proiectul stemei Episcopiei Hușilor în forma înaintată Sfântului Sinod;*
- * *Îndatorază Episcopia Hușilor să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiunile redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001.*

Temei nr. 231/2002 – Adresa Episcopiei ortodoxe române a Oradei, Bihorului și Sălajului nr. 182/2002, cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/4 iulie 2001, Episcopia ortodoxă română a Oradei, Bihorului și Sălajului a înaintat la Cancelaria Sf. Sinod proiectul Stemei eparhiale, solicitând aprobarea acesteia de către Sfântul Sinod, în conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Documentația înaintată atestă că Episcopia ortodoxă română a Oradei, Bihorului și Sălajului a elaborat proiectul stemei eparhiale redând elemente caracteristice heraldicii bisericesti, în următoarea descriere: *În centru se află un scut de culoare azur, în mijlocul căruia se află Sf. Arhanghel Mihail redat auriu, cu fața și mâinile de culoare naturală, ținând în mâna dreaptă sabia iar în mâna stângă globul terestru, de aur; Scutul este timbrat cu mitra episcopală din aur și așezat pe o cruce și cârjă arhierescă din aur, încrucișate, ornat pe lateral cu omofoare roșii încărcate cu cruciulițe negre și bordate cu aur.*

În conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

- * *Aprobă proiectul stemei Episcopiei ortodoxe române a Oradei, Bihorului și Sălajului în-forma înaintată Sfântului Sinod;*
- * *Îndatorează Episcopia ortodoxă română a Oradei, Bihorului și Sălajului să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiunile redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001.*

Temei nr. 715/2002 – Adresa Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiu-lui nr. 2852/2001 cu solicitarea de a se aproba menținerea în vigoare a stemei eparhiale aprobată de Sfântul Sinod în anul 1970.

Urmare hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/4 iulie 2001, Episcopia Aradului, după o analiză pe plan local a stemei aflate în uz și aprobate la vremea cuvenită, prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 13192/24 noiembrie 1970, a apreciat că aceasta poate fi menținută în continuare și a solicitat Sfântului Sinod aprobarea cuvenită, încadrându-se astfel în prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care stipulează că "*Stema Patriarhiei, precum și stemele Mitropoliilor, Arhiepiscopiilor și Episcopiilor se vor stabili de către Sfântul Sinod*".

Având în vedere solicitarea Episcopiei Aradului privind menținerea în uz a stemei eparhiale aprobată prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 13192/24 noiembrie 1970, întrucât aceasta reprezintă, prin conținut și elemente heraldice, specificul eparhiei, în următoarea descriere: *În centrul medalionului auriu este plasat un scut pe fond azuriu, în care se află catedrala episcopală din Arad, dedesubtul căreia este reprezentat un corb cu inel în cioc; Scutul este așezat pe crucea și cârja arhierescă de aur încrucișate, străjuit de doi lei de culoare naturală, bordat lateral cu un șirag de mătâni, care se încheie în partea inferioară; Scutul este timbrat de mitra arhierescă.*

Ținând seama că, potrivit solicitării Episcopiei Aradului, este necesar ca, la finalizarea noii catedrale episcopale din Arad, aceasta să fie introdusă, împreună cu celelalte elemente ale heraldicii bisericești obligatorii recomandate de Sfântul Sinod, în proiectul noii steme eparhiale, care va fi înaintat Sfântului Sinod spre examinare și aprobare;

În conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Menține în vigoare stema Episcopiei Aradului în forma aprobată prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 13192 din 24 noiembrie 1970;*

* *Îndatorează Episcopia Aradului să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiunile redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001;*

* *Recomandăm Episcopiei Aradului ca la vremea cuvenită, potrivit solicitării pe care a făcut-o, după ce se vor încheia lucrările la noua Catedrală episcopală din Arad să solicite aprobarea Sfântului Sinod pentru modificarea stemei eparhiale.*

Temei nr. 1284/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod privind aspectele vieții și activității bisericești, întocmit pe baza grupajului tematic al corespondenței, sesizărilor și scrisorilor înregistrate la Patriarhia Română în anul 2002.

Având în vedere că în cursul anului 2002 la Cancelaria Sf. Sinod s-au primit scrisori și sesizări în cuprinsul cărora se fac referiri la: *Aspecte din activitatea centrelor eparhiale*: nesoluționarea în termen a sesizărilor și scrisorilor și sesizărilor credincioșilor; contestații cu privire la modalitatea ocupării parohiilor și filii-

lor vacante; lipsa de tact a persoanelor cu funcții de răspundere de la centrele eparhiale în relațiile cu clericii și credincioșii; nesoluționarea la timp a cazurilor de indisciplină semnalate eparhiilor care influențează în mod negativ activitatea bisericească; **Aspecte din activitatea preoților:** lipsă de promptitudine în împlinirea îndatoririlor preoțești (slujbe, predică, cateheză); nelocuirea în parohie; administrare incorectă a averii parohiale; lipsa de tact pastoral în relațiile cu credincioșii; neimplicare în activitatea de asistență socială și filantropică; nerespectarea și neaducerea la îndeplinire a hotărârilor organelor eparhiale sau contestarea neîntemeiată a deciziilor chiriarhale, lipsa de colaborare sau colaborarea defectuoasă cu organele parohiale; implicarea în activități politice partizane și exercitarea de activități comerciale și economice incompatibile cu slujirea preoțească; **Diferite aspecte ale vieții religioase:** solicitarea de lămuriri cu privire la anumite rânduieli legate de sărbătorile bisericești, de post, de calendar, de Sfintele Taine și ierurgii; solicitări privind organizarea de pelerinaje în țară cu moaștele unor sfinți; solicitări pentru luarea de măsuri în legătură cu prozelitismul sectar; solicitări privind apariția de publicații bisericești pentru uzul creștinilor; solicitări privind medierea Bisericii pe lângă organele publice în anumite cauze și în mod special cele cu caracter umanitar; învățământul religios și asistența socială; probleme tipiconale și liturgice;

Constatând că aceste aspecte vizează un număr mic de preoți, marea majoritate împlinindu-și îndatoririle sacramentale, canonice și desfășurând o lucrare misionar-pastoral exemplară;

Luând act că, urmând procedura regulamentară și canonică, sesizările care privesc probleme din cadrul eparhiilor au fost trimise acestora spre competență soluționare;

În urma examinării celor de mai sus, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod a hotărât:

** Ia act de grupajul tematic rezultat din scrisorile și sesizările primite și înregistrate la cancelaria Sfântului Sinod pe anul 2001, privind diferite aspecte din viața și activitatea clerului și a Bisericii;*

** Centrele eparhiale sunt rugate să analizeze și să soluționeze cu atenție, în spiritul sfintelor canoane, al leguirilor bisericești și de stat, cazurile de indisciplină semnalate eparhiilor și, în mod deosebit, acelea care pot da naștere unor tulburări ale ordinii și disciplinei bisericești;*

** Să se răspundă petiționarilor, în termen legal, la corespondența primită, evitându-se astfel repetarea sesizărilor care ar genera critici la adresa factorilor responsabili din Centrele eparhiale.*

Comisia Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, raportorul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc pentru această ședință, Î. P. S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, prezintă următoarele referate:

Temei nr. 1135/2002 – Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu organizarea seriei a 87-a a Cursurilor pastorale și de îndrumare misionară a clerului în anul 2002.

Frecventarea de către preoți și diaconi a cursurilor pastorale și de îndrumare misionară, organizate sub egida Sfântului Sinod, constituie o îndatorire statutară și regulamentară.

Din referat rezultă că tematica pe baza căreia se desfășoară Cursurile pastorale și de îndrumare misionară a fost aprobată de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 572/1998, își menține actualitatea și poate fi utilizată și la seria a 87-a a Cursurilor;

Luând act de propunerea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei ca pe lângă temele existente să se introducă un nou capitol, având ca preocupare *Patrimoniul cultural creștin*;

Constatându-se, în urma rezultatelor pozitive obținute la seriile din anii precedenți, că Metodologia de organizare și desfășurare a cursurilor pastorale și de îndrumare misionară aprobată prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 7284/1991, poate fi menținută în forma ei actuală;

Având în vedere că pentru anul 2002, Centrele eparhiale au comunicat că un număr de 1385 de preoți sunt îndreptățiți a participa, aceștia urmând a fi repartizați de eparhii în grupe de 50-100 preoți la unul din următoarele 12 centre de cursuri care au funcționat în anul 2001 la *Facultățile de Teologie* din București, Iași, Sibiu, Constanța, Cluj-Napoca, Craiova, Alba Iulia, Oradea, Pitești, Târgoviște și la *Seminariile teologice liceale* din Galați și Caransebeș;

Pe temeiul prevederilor art. 10 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 51 din Regulamentul Organelor Centrale și art. 20 și ca urmare a discuțiilor care au avut loc,

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc și în urma discuțiilor purtate Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă organizarea seriei a 87-a a Cursurilor pastorale și de îndrumare misionară pentru anul 2002, în condițiile hotărârilor Sfântului Sinod nr. 572/1998 și 7248/1991.*

* *Aprobă menținerea și pentru seria a 87-a din anul 2002 a tematicii Cursurilor pastorale și de îndrumare misionară aprobată de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 572/1998, cu reformularea Capitolului IV, în "Patrimoniul cultural creștin" și introducerea celor două teme propuse de Comisia învățământului care, vor fi elaborate cu sprijinul unor specialiști din Ministerul Culturii și Cultelor și din Patriarhia Română.*

* *Aprobă ca la fiecare centru de cursuri să se repartizeze grupe de la 50 la 100 de preoți și diaconi, în funcție de condițiile locale de cazare, masă și studiu, pe baza cifrelor ce se vor comunica de centrele eparhiale facultăților și seminariilor organizatoare, potrivit următoarei arondări a eparhiilor, pe centre de cursuri: **Facultatea de teologie București** (Arhiepiscopia Bucureștilor, Episcopia Sloboziei și Călărașilor, Episcopia Alexandriei și Teleormanului), **Facultatea de teologie Iași** (Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, Episcopia Romanului, Episcopia Hușilor), **Facultatea de teologie Sibiu** (Arhiepiscopia Sibiului, Episcopia Covasnei și Harghitei), **Facultatea de teologie din Constanța** (Arhiepiscopia Tomisului), **Facultatea de teologie Cluj-Napoca** (Arhiepiscopia Clujului, Episcopia Maramureșului și Sătmăruului), **Facultatea de teologie Craiova** (Arhiepiscopia Craiovei, Episcopia Râmnicului), **Facultatea de***

teologie Pitești (Episcopia Argeșului și Muscelului), Facultatea de teologie Oradea (Episcopia Oradei), Facultatea de teologie Alba Iulia (Arhiepiscopia Alba Iuliei), Facultatea de teologie Târgoviște (Arhiepiscopia Târgoviștei), Seminarul teologic liceal Galați (Episcopia Dunării de Jos, Episcopia Buzăului), Seminarul teologic liceal Caransebeș (Arhiepiscopia Timișoarei, Episcopia Aradului, Episcopia Caransebeșului);

** Aprobă durata cursurilor la 14 zile, urmând ca perioada de organizare să se stabilească de către fiecare centru de cursuri numai cu aprobarea Chiriarhului locului, de acord cu ceilalți Chiriarhi care trimit preoții eparhiei la centrul de studii respectiv;*

** Se va respecta, în continuare, metodologia de organizare și desfășurare a Cursurilor pastorale și de îndrumare misionară, stabilită prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 7284/1991;*

** Centrele eparhiale să atenționeze preoții și diaconii programați că, potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, de participarea și rezultatele obținute la Cursurile pastorale și de îndrumare misionară se ține seamă la solicitarea transferului și la încadrarea la salarizare;*

** Centrele eparhiale să comunice la centrele de cursuri și la Cancelaria Sf. Sinod numărul de preoți și diaconi din eparhia respectivă, programați pentru seria a 87-a, cu precizarea nivelului de curs (definitivare/promovare) și să înștiințeze din vreme pe preoții și diaconii programați, inclusiv pe cei care-și desfășoară activitatea în instituții bugetare (spitale, armată, penitenciare), precum și despre îndatoririle statutare și regulamentare ce le revin odată programați la aceste cursuri;*

** Centrele eparhiale în cadrul cărora se organizează cursuri pastorale și de îndrumare misionară, vor informa Cancelaria Sfântului Sinod asupra datei și duratei acestora, trimițând și orarul Cursurilor, iar la încheierea acestora vor trimite și rezultatele Cursurilor.*

Temei nr. 642/2002 – Hotărârile sinoadelor mitropolitane cu privire la unele aspecte din învățământul teologic universitar ortodox.

La sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române s-au primit hotărârile sinoadelor mitropolitane cu privire la unele aspecte din învățământul teologic universitar ortodox așa cum s-a solicitat în hotărârea Sfântului Sinod nr. 5014/2001.

Urmare analizării de către sinoadele mitropolitane a situației facultăților de teologie ortodoxă au fost formulate unele aprecieri, observații și propuneri, după cum urmează:

Mitropolia Munteniei și Dobrogei: Toate centrele universitare au școlarizat, în funcție de trebuințele Bisericii și de necesitatea completării studiilor superioare de către preoții absolvenți de seminar; Necesitatea întocmirii unei metodologii unice pentru admitere; Respectarea hotărârii Sfântului Sinod referitoare la numărul de locuri solicitat de către Facultăți, potrivit cerințelor reale misionar-pastorale ale eparhiilor; Respectarea cu strictețe a hotărârii Sfântului Sinod, referitoare la eliminarea locurilor "cu taxă" la Teologie pastorală, cu excepția celor care studiază Teologie-pastorală ca a doua facultate, potrivit Legii; Încadrarea personalului didactic strict în specializare și îndeplinirea cu conștiinciozitate a

atribuțiilor didactice, științifice și de cercetare; Obligația facultăților de teologie de a comunica permanent tuturor centrelor eparhiale situația școlară și disciplinară a studenților școlarizați; Constituirea unei Comisii de evaluare și acreditare pentru învățământul teologic (universitar și preuniversitar), comisie a Bisericii;

Mitropolia Moldovei și Bucovinei: La Seminarii și Facultăți candidații să fie înscriși numai cu binecuvântarea Chiriarhului locului; La numirea în parohiile din eparhiile aparținând acestei Mitropolii să aibă prioritate absolvenții Facultății de teologie ortodoxă din Iași; Să se solicite Ministerului Educației și Cercetării menținerea Secției Teologie-patrimoniu cultural, sub denumirea de Teologie-conservare;

Mitropolia Ardealului: În urma estimării pentru următorii 10 ani a numărului de preoți, de posturi de profesori de Religie, asistenți sociali, restauratori și pictori bisericești, Facultățile de teologie din cuprinsul Mitropoliei Ardealului vor putea pregăti: 70 absolvenți pentru specializarea Teologie-pastorală, 79 absolvenți pentru specializarea Teologie-literatură, 55 absolvenți pentru specializarea Teologie-asistență socială și 50 absolvenți pentru specializarea Teologie-patrimoniu; Situația actuală a fiecărei Facultăți de teologie din Mitropolia Ardealului va constitui obiectul Consiliului de evaluare academică și acreditare al Bisericii Ortodoxe Române care va fi stabilit de către Sfântul Sinod.

Mitropolia Olteniei: Facultatea de teologie a Universității din Craiova întrunește toate condițiile de funcționare prevăzute de legislația în vigoare și răspunde nevoilor pastoral-misionare ale eparhiilor din cuprinsul său;

Mitropolia Banatului: Instituțiile de învățământ teologic superior din cadrul Mitropoliei Banatului funcționează potrivit normelor de acreditare ale Ministerului Educației și Cercetării drept pentru care propune păstrarea în continuare a structurii actuale a învățământului teologic universitar existente în Mitropolie; Actuala structură a învățământului teologic universitar este corespunzătoare nevoilor pastoral-misionare ale celor cinci eparhii din cuprinsul Mitropoliei Banatului; Instituțiile de învățământ amintite îndeplinesc cerințele metodologice prevăzute de normele de acreditare ale Ministerului Educației și Cercetării, în felul acesta propunând păstrarea lor.

În urma aprofundării în plen a aspectelor prezentate în rapoartele sinoadelor mitropolitane, a sugestiilor și observațiilor făcute în cadrul discuțiilor și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Elaborarea unei Metodologii unice pentru admitere care să menționeze: o dată comună de susținere a examenului de admitere, disciplinele de concurs, tematica pentru fiecare disciplină;*

* *Încadrarea cadrelor didactice strict în specialitate și posibilitatea de a preda doar la o a doua facultate, cu binecuvântarea celor doi Ierarhi sub jurisdicția cărora se află facultățile;*

* *Aprecierea corectă a numărului de locuri solicitate la admitere și școlarizare, în concordanță cu trebuințele și opțiunile eparhiei, cifra de școlarizare propunându-se Sfântului Sinod cu aprobarea Ierarhului locului;*

* *Constituirea Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române, în următoarea componență: Președinte: P. S. Dr. Damaschin,*

episcop al Sloboziei și Călărașilor; Membri: P. S. Prof. univ. Irineu Slătineanu, arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului, Pr. prof. univ. Nicolae Necula, decanul Facultății de teologie ortodoxă "Patriarhul Justinian" (București); Pr. prof. univ. Ioan Ică (Cluj-Napoca), Pr. prof. univ. Nicolae Achimescu (Iași);

** Eparhiile care au facultăți de teologie vor suporta cheltuielile prilejuite de activitatea Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române;*

** Consiliul va începe să lucreze, cel târziu, la 15 aprilie 2002, urmând ca rezultatul final să fie prezentat Sfântului Sinod până la 31 octombrie 2002.*

Temei nr. 1002/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" privind raportul Consiliului decanilor facultăților de teologie ortodoxă întrunit la Facultatea de teologie ortodoxă din Cluj Napoca (12-13 februarie 2002).

Consiliul decanilor, întrunit în zilele de 12-13 februarie 2002 la Facultatea de teologie ortodoxă din Cluj-Napoca, a luat în discuție probleme stringente legate de îmbunătățirea și perfecționarea calității învățământului teologic universitar românesc, cu scopul bine precizat de a se stabili un cadru unitar de funcționare a Facultăților de teologie ortodoxă din Patriarhia Română.

În urma aprofundării aspectelor luate în discuție, Consfătuirea decanilor a elaborat următoarele concluzii pe care le supune dezbaterii Sfântului Sinod:

– Pentru sfera curriculară, să fie numită o Comisie pentru curricula universitară teologică, care va urmări realizarea unor planuri de învățământ și programe analitice unitare pentru toate Facultățile de teologie ortodoxă;

– Reintroducerea disciplinei *Apologetica ortodoxă* și desemnarea unui colectiv de redactare a unui manual modern de Apologetică;

– *Orientarea Studiilor biblice* (ale Noului Testament și ale Vechiului Testament) spre Teologia biblică și spre Hermeneutică, pentru a oferi studenților o mai bună stăpânire a textului biblic, fapt care va determina o dinamizare efectivă a misiunii Bisericii și o manifestare apologetică obiectivă;

– Se va acorda o atenție deosebită disciplinelor: *Pastorală, Misiologie, Practică liturgică, Artă eclesială și Drept bisericesc*, pentru realizarea unei mai bune pregătiri misionar-pastorale și duhovnicești a viitorilor slujitori ai Bisericii;

– Pentru specializările duble se vor propune cursuri care să cuprindă noțiuni generale din toate disciplinele fundamentale teologice, după un plan de învățământ și o programă analitică adecvată;

– Disciplina *Formare duhovnicească* va avea un caracter practic și nu numai teoretic, la care vor fi încadrați spiritualii Facultății respective. De asemenea, se propune unificarea disciplinelor *Formare duhovnicească* cu *Practică liturgică*, așa cum a fost propus de către Sfântul Sinod, chiar de la început;

– Necesitatea realizării unei cât mai mari deschideri a Facultăților de teologie ortodoxă spre societate și posibilitatea ca la Facultățile de teologie să poată studia orice candidat, criteriile canonice urmând a fi aplicate numai în cazul solicitării hirotoniei;

– Uniformizarea procesului de admitere în Facultățile de teologie prin stabilirea următoarelor norme generale operabile începând cu admiterea din anul 2003: Solicitarea locurilor să se facă de fiecare Facultate în parte, cu aprobarea ierarhu-

lui locului, în funcție de necesitățile pastoral-misionare, propunerea urmând a fi înaintată Sfântului Sinod, în vederea aprobării și trimiterii ei către Ministerul Educației și Cercetării, urmărindu-se alocarea numărului de locuri solicitate; Nu se vor admite locuri cu taxă la specializarea Teologie pastorală, cu excepția înscrierii la a doua Facultate și în cel al programului cu frecvență redusă (preoți, personal monahal și cântăreți bisericești), conform legilor în vigoare; Desemnarea unui membru din cadrul Comisiei sinodale pentru învățământ, pentru relația cu Ministerul, în vederea rezolvării tuturor problemelor ce privesc învățământul teologic universitar din Patriarhia Română;

– Stabilirea fazelor constitutive ale procesului de admitere constând în: **Preselecție și Admiterea propriu-zisă**, propunându-se disciplinele de admitere și ponderea mediei de bacalaureat și a mediei anilor de studii pentru fiecare din cele 7 specializări existente, cu precizarea **actelor de înscriere la concursul de admitere, a datei examenului de admitere** și unele precizări în legătură cu **Învățământul deschis la distanță (IDD)**, apreciat ca total nepotrivite pentru învățământul teologic universitar ortodox, optându-se pentru forma de învățământ cu frecvență redusă;

– La elaborarea planurilor de învățământ, se va avea în vedere alocarea unitară a numărului de credite la fiecare disciplină din trunchiul comun;

– Pentru angajarea și folosirea unui număr cât mai mare din absolvenții de Teologie, este necesară crearea posturilor de asistenți sociali în toate instituțiile Bisericii, ca și rearondarea parohiilor, pentru o mai eficientă lucrare pastoral-misionară, ca și sporirea exigenței la selectarea și numirea preoților în parohii. Consiliul decanilor consideră că nu se impune obligativitatea examenului de selecție pentru doctorii în Teologie;

– Necesitatea formării și îndrumării spirituale a studenților, atribuind un rol cu totul deosebit activității duhovnicului în cadrul Facultăților de teologie, considerându-se importantă accentuarea practicii liturgice pentru formarea lor ca buni slujitori, ceea ce reclamă prezența în Facultate a unui număr de spirituali în funcție de numărul studenților;

– Consiliul decanilor evidențiază necesitatea respectării de către Facultățile de teologie ortodoxe a normelor legale ale Ministerului Educației și Cercetării și ale hotărârilor Sfântului Sinod privitoare la învățământul teologic universitar;

– S-a analizat și s-a considerat necesară editarea, aducerea la zi și reeditarea manualelor pentru toate disciplinele teologice universitare;

– Pentru creșterea prestigiului Bisericii Ortodoxe Române în țară și peste hotare, este necesară alcătuirea și editarea unui *Lexicon al teologiei ortodoxe românești*, cu participarea și colaborarea tuturor Facultăților de teologie și a unor personalități marcante ale culturii române, sub patronajul Patriarhiei Române;

– Întrunirea cel puțin o dată pe an a Consiliului decanilor, prin rotație, înainte de începerea anului universitar, acest organism urmând să aibă rol consultativ pe lângă Comisia sinodală a învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc;

– Uniformizarea Masteratului la 2 ani de studiu, cu plan de învățământ diferit de cel al cursurilor de licență, cu teme de cercetare corespunzătoare necesități-

lor misionare ale Bisericii, acesta constituind o fază premergătoare obligatorie pentru cursurile doctorale;

La dezbaterile aspectelor prezentate în raportul Consfătuirii decanilor de la Cluj-Napoca din 12-13 februarie 2002, au participat cu intervenții *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Î. P. S. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, Î. P. S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Casian, Episcopul Dunării de Jos și P. S. Vincentiu Ploieșteanu, Episcop-vicar patriarhal*, care au adus numeroase lămuriri asupra aspectelor puse în discuție și au formulat observații și propuneri pertinente pentru completarea concluziilor Consfătuirii decanilor facultăților de teologie, în raport cu cerințele misionar-pastorale ale Bisericii.

În urma discuțiilor în plen, a completărilor aduse și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Aprobă reintroducerea temelor de Apologetică ortodoxă în cadrul disciplinei Teologie Dogmatică Fundamentală și Simbolică, programa urmând a fi întocmită în spiritul cerințelor actuale, de către o comisie formată din: P. S. Prof. dr. Irineu Slătineanu, Pr. prof. univ. dr. Ioan Ică, Pr. prof. univ. dr. Dumitru Popescu, membru de onoare al Academiei Române;*

* *Formarea duhovnicească, într-o mai strânsă legătură cu Liturgica practică, va urmări pe lângă aspectele teoretice, mai ales activitatea practică de formare a viitorilor duhovnici;*

* *La specializarea Teologie pastorală nu se vor admite locuri cu taxă, cu excepția celor înscriși la a doua Facultate și a celor care urmează programul cu frecvență redusă (preoți, personal monahal și cântăreți bisericești angajați la parohii cu diplomă de Seminar teologic) și ia act de faptul că Învățământul deschis la distanță (IDD) nu este adecvat specializării Teologie pastorală, în cazul școlarizării la această formă urmând a se aplica regimul de fără frecvență (FF) sau frecvență redusă;*

* *Aprobă o nouă metodologie pentru examenul de admitere, care se va comunica eparhiilor și instituțiilor de învățământ teologic universitar din Patriarhia Română;*

* *Măsurile aprobate privind admiterea vor intra în vigoare începând cu anul universitar 2003-2004;*

* *Menține hotărârea Sfântului Sinod, temei nr. 5014/2001, privind obligativitatea examenului de selecție la ocuparea posturilor în municipii și pentru doctorii în teologie;*

* *Întocmirea unor programe analitice în spiritul reformei curriculare universitare, iar pentru Vechiul și Noul Testament cu orientare spre Teologia biblică și Hermeneutică și alocarea unitară a numărului de credite la fiecare disciplină din trunchiul comun, acțiune ce urmează a fi realizată de o comisie pentru curricula universitară teologică, constituită în cadrul proximei ședințe a Consiliului decanilor;*

* *Urgentarea acțiunii de reeditare a manualelor de teologie potrivit noilor programe;*

* *Consiliul decanilor se va întruni cel puțin o dată pe an, într-un centru universitar fixat prin rotație, înainte de începerea anului universitar și în sesiune*

extraordinară la solicitarea a cinci decani. Convocarea Consiliului decanilor se face la propunerea președintelui Comisiei învățământului a Sfântului Sinod de către președintele Sfântului Sinod, iar măsurile propuse de Consiliul decanilor vor fi înaintate Sfântului Sinod spre analiză și decizie, Consiliului revenindu-i astfel un rol consultativ;

** Uniformizarea Masteratului, după cum urmează: 2 ani de studiu, cu plan de învățământ diferit de cel specific cursurilor de licență și cu temă de cercetare corespunzătoare necesităților misionare ale Bisericii;*

** Masteratul este fază premergătoare obligatorie pentru cursurile doctorale;*

** La ședințele Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc a Sfântului Sinod, atunci când pe ordinea de zi sunt probleme privind învățământul teologic universitar, vor fi invitați și doi decani;*

** La prima întrunire a Consiliului decanilor se vor lua hotărâri concrete privind punerea în aplicare a celor hotărâte de către Sfântul Sinod prin prezentul temei;*

** Editarea unui Lexicon al teologiei românești este necesară dar nu prioritară;*

** Desemnarea unui membru din Comisia învățământului a Sfântului Sinod pentru relația cu Ministerul Educației și Cercetării nu se impune, această relație fiind realizată la nivel instituțional și nu printr-o persoană;*

** Hotărârile Sfântului Sinod se vor face cunoscute în toate consiliile profesionale ale Facultăților de teologie ortodoxă;*

** Prezentele hotărâri completează precedentă hotărâre sinodală cu nr. 642/2002.*

Temei nr. 1006/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" privind revizuirea Regulamentului seminariilor teologice și punerea sa în concordanță cu Regulamentul de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar elaborat de Ministerul Educației și Cercetării.

Referatul subliniază că prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 7624/2000 a fost aprobat Regulamentul pentru Seminariile teologice liceale ortodoxe în spiritul unui Regulament al Ministerului Educației și Cercetării din anul 1999. Ulterior, prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării nr. 4747/2001 s-a aprobat un nou Regulament și, ca atare, urmează ca și cel al seminariilor teologice să fie adaptat la acesta.

În cadrul discuțiilor din cadrul plenului Sfântului Sinod, *Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei*, menționează că Regulamentul a fost deja aprobat de Sfântul Sinod, de această dată căutându-se punerea de acord cu cel elaborat de la Ministerul Educației și Cercetării.

În urma discuțiilor și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă noua formă a Regulamentului de organizare și funcționare a Seminariilor teologice;*

** Să se înainteze, spre aprobare, Ministerului Educației și Cercetării noul Regulament al Seminariilor teologice.*

Temei nr. 5471/2001 – Referatul sectorului "Învățământ" privind noile planuri de învățământ pentru seminariile teologice cu școlarizare de patru ani, profil pastoral și patrimoniu, înaintate de Mitropolia Moldovei și Bucovinei și propuse spre aplicare începând cu anul școlar 2003/2004 și noul plan de învățământ elaborat de sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române pentru Școlile de cântăreți bisericești cu școlarizare de doi ani.

La sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române s-a primit adresa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, nr. 8933/2001, în care sunt prezentate noile planuri de învățământ pentru seminariile teologice, profil pastoral și patrimoniu, pentru clasele X-XIII, cu aplicabilitate din anul de învățământ 2003/2004.

De asemenea, cu avizul Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române a elaborat un plan de învățământ pentru Școlile de cântăreți bisericești cu o durată de 2 ani, acesta fiind propus a intra în vigoare începând cu anul școlar 2003/2004.

Semnalând, în cadrul discuțiilor din plen, că potrivit Legii învățământului în vigoare, începând cu anul școlar 2003/2004, învățământul de cultură generală va fi prelungit la 9 ani de studiu, Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, precizează că planurile au fost analizate într-o consfătuire cu directorii seminariilor din Moldova și că respectă structura vechilor planuri.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă planurile de învățământ propuse de Mitropolia Moldovei și Bucovinei pentru seminariile teologice, profilurile pastoral și patrimoniu, clasele X-XIII, urmând ca acestea să intre în vigoare începând cu anul școlar 2003-2004, comunicându-se Seminariilor teologice liceale;*

** Aprobă planul de învățământ elaborat de sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române pentru Școlile de cântăreți bisericești cu o durată de studii de doi ani, acesta urmând a intra în vigoare începând cu anul de învățământ 2003-2004.*

Temei nr. 636/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" cu privire la proiectele unor manuale de Religie pentru învățământul preuniversitar, prezentate, spre analiză, de unele centre eparhiale.

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 5011/2001, prin care s-a stabilit ca proiectele de manuale să fie supuse mai întâi analizei unei comisii locale formată din profesori de Facultate și de Seminar și, apoi trimise sectorului "Învățământ" al Patriarhiei Române. Unele centre eparhiale (Arhiepiscopia Sibiului, Episcopia Argeșului și Muscelului și Episcopia Aradului) au înaintat la sectorul respectiv proiecte de manuale având avizul favorabil al comisiilor locale, constituite în vederea analizării și avizării manualelor de religie din cadrul centrelor eparhiale respective, autorii operând corecturile ce se impuneau, în urma observațiilor primite.

În cadrul discuțiilor din plen, Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, președintele Comisiei sinodale de învățământ, arată că există deja în derulare un program de editare și tipărire a manualelor de Religie pentru clasele I-XII dar că se impune o și mai atentă cercetare a celor care sunt prezentate spre aprobare.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române va studia și se va pronunța dacă manualele respective întrunesc condițiile pentru a fi luate în discuție de către Comisia sinodală de învățământ.*

Temei nr. 5477/2001 – Referatul sectorului "Învățământ" privind propunerile de cifre de școlarizare făcute de către centrele eparhiale pentru anul de învățământ 2002-2003, la școlile teologice de toate gradele.

La sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române au fost comunicate propunerile cu cifrele de școlarizare făcute de către centrele eparhiale pentru anul școlar 2002-2003, în școlile teologice de nivel liceal, profesional, postliceal și universitar, care au fost înaintate și Secretariatului de Stat pentru Culte în vederea comunicării către Ministerul Educației și Cercetării, sub rezerva aprobării acestora de către Sfântul Sinod.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă cifrele de școlarizare la instituțiile de învățământ teologic din cuprinsul Patriarhiei Române, conform celor propuse de către centrele eparhiale, pentru anul de învățământ 2002-2003.*

Temei nr. 640/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" cu privire la Hotărârea Guvernului României nr. 1336/27.12.2001 prin care s-au fixat domeniile și specializările de referință din domeniul universitar.

Sfântul Sinod, prin hotărârea nr. 883/2001, a stabilit unele măsuri cu privire la dublele specializări din cadrul Facultăților de teologie ortodoxă, prin care a menținut funcționarea acestora în forma actuală.

Pentru a preîntâmpina suprimarea unora din specializările existente în conformitate cu mai noile reglementări legale în vigoare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a dispus a se face intervenție la Ministerul Educației și Cercetării.

În urma examinării aspectelor prezentate și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de faptul că Hotărârea de Guvern nr. 1336/27.12.2001, prin care s-au fixat domeniile și specializările de referință din domeniul universitar, nu este restrictivă pentru dublele specializări din Facultățile de teologie, cerându-se doar reformularea lor și adaptarea la noul nomenclator al domeniilor și specializărilor de referință din învățământul universitar;*

** Se vor face demersuri, atât la nivel de Facultăți pe lângă Senatele universitare, cât și de către sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române pe lângă Ministerul Educației și Cercetării, pentru menținerea actualelor specializări, în forma actuală, întrucât corespund nevoilor pastoral-misionare ale Bisericii.*

Temei nr. 824/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" privind solicitarea Episcopiei Oradei, Bihorului și Sălajului de a înființa o clasă cu profil teologic la Colegiul național "Emanuil Gojdu" – Oradea, începând cu anul școlar 2002-2003.

Episcopia Oradei, Bihorului și Sălajului, cu adresa nr. 242/2002, solicită aprobarea pentru înființarea unei clase cu profil teologic la Colegiul național "Emanuil Gojdu" din Oradea, începând cu anul școlar 2002-2003, arătând că

există acordul Inspectoratului școlar județean Bihor și al Direcției Colegiului "Emanuil Gojdu" din Oradea.

În urma discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă constituirea, începând cu anul școlar 2002/2003, a unei clase cu profil teologic în cadrul Colegiului Național "Emanuil Gojdu" din Oradea.*

Temei nr. 5286/2001 – Referatul sectorului "Învățământ" cu privire la Metodologia examenului de admitere la Facultatea de teologie ortodoxă din Iași propusă de către Mitropolia Moldovei și Bucovinei.

Mitropolia Moldovei și Bucovinei, cu adresa nr. 8841/2001 înaintează spre analiză și aprobare de către Sfântul Sinod, a Metodologiei examenului de admitere la Facultatea de teologie ortodoxă din Iași, avizată și de către Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă Metodologia examenului de admitere la Facultatea de teologie ortodoxă din Iași, propusă de către Mitropolia Moldovei și Bucovinei, pentru anul de învățământ 2002-2003, urmând ca pentru anul universitar 2003-2004, Facultatea de teologie din Iași să se alinieze hotărârii recente a Sfântului Sinod nr. 1002/2002.*

Temei nr. 1004/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" privind noile proiecte de programe școlare pentru definitivare și obținerea gradelor didactice de către cadrele didactice din învățământul preuniversitar.

Referatul amintește că Ministerul Educației și Cercetării – Direcția generală pentru educație continuă, formarea și perfecționarea personalului didactic, a solicitat analizarea și aprobarea de către Patriarhia Română a noului proiect de programă școlară pentru definitivare și obținerea gradelor didactice de către cadrele didactice din învățământul preuniversitar, cu precizarea că proiectul de programă înaintat de Ministerul Educației și Cercetării a fost elaborat de Facultatea de teologie ortodoxă din București în concordanță cu programa școlară de Religie, cuprinzând teme din întregul ei conținut și având o bibliografie corespunzătoare pentru temele prevăzute.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă noua programă propusă pentru examenul de definitivat și obținerea gradelor didactice de către cadrele didactice din învățământul preuniversitar;*

** Programa va intra în vigoare începând cu anul școlar 2003-2004, urmând a fi înaintată spre aprobare Ministerului Educației și Cercetării și apoi Centrelor eparhiale și Facultăților de teologie abilitate a organiza aceste examene.*

Temei nr. 109/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" cu privire la situația candidaților pentru burse de studiu în străinătate, în anul universitar 2002/2003.

Referatul prezintă situația candidaților ale căror dosare au fost trimise deja, precum și a celor care au primit avizul Comisiei și urmează a fi expediate în perioada imediat următoare.

În urma discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** În act cu aprobare de situația prezentată de sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române cu privire la candidaturile pentru burse de studiu în străinătate, în anul universitar 2002-2003 și aprobă recomandarea către instituțiile de învățământ partenere a candidaților care au depus dosare după data de 18 ianuarie 2002;*

** În adresele de recomandare se va arăta că se acordă prioritate doctoranzilor și masteranzilor față de licențiați;*

** Cei plecați la studii în străinătate vor contacta parohiile ortodoxe române din orașele respective, integrându-se în viața religioasă a comunităților și vor transmite periodic evaluări cu privire la stadiul studiilor și cercetărilor întreprinse.*

Temei nr. 830/2002 – Referatul sectorului "Învățământ" privind editarea de către Arhiepiscopia Bucureștilor a unor materiale didactice auxiliare.

La sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române s-a primit adresa Arhiepiscopiei Bucureștilor, nr. 1352/2002, în care este prezentat faptul că, prin planul editorial pe anul 2002 a fost inițiat un proiect de măsuri care să vină în sprijinul actului predării religiei în școlile de stat, prin imprimarea unor serii de materiale didactice auxiliare, cum ar fi: hărți, pliante, ilustrate, planșe școlare etc., precizându-se, totodată, că hotărârea Sfântului Sinod nr. 432/2000, prevede că, pentru asemenea materiale, care nu sunt manuale școlare "ierarhii vor acorda binecuvântarea, consultând, în prealabil, Comisia de învățământ a Sfântului Sinod".

În acest sens, sectorul Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor a pregătit deja primele planșe, reprezentând: Țara Sfântă (în timpul Mântuitorului), Călătoriile misionare ale Sf. Apostol Pavel, Rugăciunea Domnească, Fericirile, Decalogul și Tabelul sinoptic al celor 7 sinoade ecumenice, preluate după manuale și tratate oficiale.

Ca urmare, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă proiectul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu propunerile pentru editarea unor materiale didactice auxiliare.*

Comisia Relațiilor Externe Bisericești

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită, în continuare, pe *Î. P. S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, raportorul Comisiei relațiilor externe bisericești*, să citească referatele acestei Comisii, după cum urmează:

Temei nr. 137/2002 – Referat privind organizarea și desfășurarea Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor (18-25 ianuarie 2002).

Referatul arată că, în fiecare an, în penultima săptămână din luna ianuarie, se organizează pe plan internațional, la inițiativa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, *Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor*. Anul acesta, al doilea al celui de-al treilea mileniu creștin, prevestește noi încercări dar și speranțe pentru realizarea unității creștinilor, așa cum sublinia Prea Fericitul Părinte Patriarh

Teoctist în mesajul adresat cu privire la acest moment. Tema din acest an a fost cea izvorâtă din cuvintele psalmistului "că la Tine este izvorul vieții" (Psalm 35, 9).

Timp de o săptămână, în fiecare seară, între 18-25 ianuarie, au fost oficiate slujbe ecumenice în bisericile din București și din alte orașe ale țării.

La București, Săptămâna de rugăciune a debutat vineri, 18 ianuarie la catedrala patriarhală, prilej cu care din partea Bisericilor participante a vorbit reprezentantul Bisericii Anglicane, pastorul Steven Hughes, care a subliniat ideea că rugăciunea comună este esențială în atingerea dezideratului unității creștine.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvânt de mulțumire pentru participarea la această seară de rugăciune ecumenică și a subliniat importanța unor astfel de întâlniri, care ne ajută să ne cunoaștem mai bine unii pe alții și, astfel să putem da o mărturie comună provocărilor din acest început de mileniu creștin, în apărarea vieții și a demnității umane.

Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor 2002 s-a încheiat vineri, 25 ianuarie, la catedrala romano-catolică "Sfântul Iosif" din București.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Se ia act de desfășurarea Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor 2002 în România (18-25 ianuarie 2002) și să se organizeze și pe mai departe această manifestare ecumenică.*

Temei nr. 376/2002 – Referatul privind participarea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la ceremonia de acordare a premiului ecumenic al Institutului de teologie ecumenică-patristică greco-bizantină "Sfântul Nicolae" din Bari, Italia (26 ianuarie 2002).

Referatul arată că la Institutul de teologie ecumenică patristică greco-bizantină "Sfântul Nicolae" din Bari, Italia a avut loc ceremonia decernării premiului ecumenic al Institutului Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Prof. Thomas Spidlik de la Institutul oriental din Roma și Prof. Salvatore Manna, fost rector al Institutului "Sf. Nicolae" din Bari.

Cu acest prilej, Î. P. S. Mitropolit Daniel a vorbit despre "*Perspective ortodoxe privind vocația creștină pentru sfințenie*". Acest premiu ecumenic, care are forma unei candelă duble reprezentând Orientul și Occidentul, candelă plasată într-o corabie mică de argint, în care se află, de o parte și de alta, o icoană aurită a Sfântului Nicolae îmbrăcat în veșminte arhieresti și rugându-se pentru unitatea Bisericii a mai fost acordat unor ierarhi și teologi romano-catolici și ortodocși, între care Cardinalului Johannes Willebrands, fost președinte al Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor, Î. P. S. Ioannis Zizioulas, mitropolit de Pergam și Domnului Olivier Clement, profesor la Institutul de teologie ortodoxă "Sf. Serghie" din Paris.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de participarea Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la ceremonia de acordare a Premiului ecumenic al Institutului de teologie ecumenică-patristică greco-bizantină "Sf. Nicolae" din Bari, Italia (26 ianuarie 2002).*

Temei nr. 138/2002 – Referat privind participarea P. S. Daniel Partoșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei la Conferința internațional-științifică a minorităților pentru Europa de mâine, organizată de ISCOMET și finanțată de Consiliul Europei prin Ministerul de Externe de la Liubljana, Slovenia (14-15 decembrie 2001).

Din referat rezultă că, la această Masă rotundă, au participat aproximativ 50 de persoane, invitați, delegați, din spațiul ex-iugoslav și de la Geneva, Timișoara, Bruxelles etc., reprezentanți creștini și necreștini, reprezentanți ai societății civile și politicieni. Atmosfera în care s-a desfășurat această Masă rotundă, vreme de două zile, a fost una de deplină înțelegere, de căutare a unor răspunsuri la implicarea, neimplicarea, sau implicarea greșită a unor oameni și lideri religioși în conflictele sângeroase din fosta Iugoslavie și de angajare și găsire a unor soluții pentru prevenirea unor astfel de situații. Ideile generale care au dominat referatele, intervențiile, discuțiile purtate, dialogurile, au fost cele legate de toleranță multiculturalitate într-un spațiu multiethnic, respectul diversității, încredere, dialog și integrare europeană.

În discuțiile particulare, atât cu oficialități laice, cât și cu cele bisericești, delegatul nostru a susținut ideea recunoașterii Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, de către Biserica Ortodoxă Sârbă și Statul iugoslav pe bază de reciprocitate.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât:

** Se ia act de participarea P. S. Daniel Partoșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei la Conferința internațional-științifică a minorităților pentru Europa de mâine, organizată de ISCOMET și finanțată de Consiliul Europei prin Ministerul de Externe de la Liubljana, Slovenia (14-15 decembrie 2001);*

** Să se continue demersurile pe lângă autoritățile bisericești și civile din fosta Iugoslavie pentru recunoașterea, pe bază de reciprocitate, a Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia.*

Temei nr. 1212/2002 – Referat privind participarea P. S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei la "Ziua de rugăciune pentru pace în lume" (24-27 ianuarie 2002, Assisi, Italia).

Din referat rezultă că, la acest eveniment au participat unsprezece delegații din partea Bisericilor Ortodoxe. Din partea Patriarhiei Ecumenice a participat o delegație importantă condusă de Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului. Au mai participat delegații din partea Bisericilor Ortodoxe Orientale, un număr mare de comunități ecleziale, federații creștine, alianțe și organizații creștine din Occident.

Au fost prezenți și reprezentanți ai altor religii: mozaism, islamism, shintoism, budism, hinduism, confucianism, zoroastrism și ai religiilor tradiționale africane.

Din partea autorităților publice din Italia au participat: Dl Carlo Azeglio Ciampi, președintele Italiei, Dl Silvio Berlusconi, prim-ministrul Guvernului italian, Dl Ferdinando Casini, președintele Camerei Deputaților, Dl Pietro Lunardi, ministrul transporturilor, Dl Giuliano Urbani, ministrul culturii.

În Piața Sfântul Francisc din Assisi, s-a desfășurat prima parte a programului, care a constat din prezentarea mesajelor de pace din partea unor Biserici creștine și a unor religii participante la acest eveniment.

Primul mesaj a fost rostit de Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, ultimul prezentându-și salutul și mesajul, Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul II.

În acest cadru, P. S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, delegatul Bisericii noastre a prezentat mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rostit în limba italiană, care s-a bucurat de aprecierile participanților și care a fost înmănat apoi Sanctității Sale, Papa Ioan Paul II.

Partea finală a manifestărilor s-a desfășurat tot în Piața Sfântul Francisc din Assisi, unde toți participanții, indiferent de apartenență religioasă, au ajuns la concluzia că nu se poate folosi sintagma "*război sfânt*", ci putem vorbi doar de o "*pace sfântă*".

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** În act de participarea P. S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei la "Ziua de rugăciune pentru pace în lume" (24-27 ianuarie 2002, Assisi, Italia).*

Temei nr. 266/2002 – Referat al sectorului "Comunități externe" privind corespondența cu Sanctitatea Sa Pavle, Patriarhul Serbiei, în legătură cu Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia.

În referat sunt prezentate diferitele etape ce au marcat viața și dezvoltarea acestei structuri bisericești ortodoxe a românilor din spațiul iugoslav, încă din anul 1971, când a luat ființă Vicariatul ortodox român cu sediul la Vârșeț.

Un prag important în această dezvoltare l-a constituit hotărârea sinodală nr. 562 din 13-14 februarie 1997, prin care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a decis reactualizarea și punerea în aplicare a mai vechii hotărâri a Sfântului Sinod al Bisericii noastre din 23 octombrie 1933, care stipula organizarea pe bază de reciprocitate a două eparhii în cele două părți ale Banatului sârbesc și românesc, înființându-se, astfel, Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia.

Prin scrisoarea din 20 martie 1997, Prea Fericitul Părinte Patriarh a adus la cunoștință Sanctității Sale Pavle, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sârbe, precum și autoritățile Statului Iugoslav, această hotărâre sinodală.

În data de 6 iulie 1998, Sanctitatea Sa a exprimat, printr-o scrisoare, poziția Bisericii Ortodoxe Sârbe privitor la înființarea Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, propunând înființarea unei Comisii de dialog pentru rezolvarea acestei probleme, care să se întâlnească pentru discuții la Belgrad. În urma acceptului Bisericii noastre, partea sârbă a decis ca întâlnirea comisiei să aibă loc la 20 aprilie 1999.

Datorită agravării crizei din Kosovo, cu scrisoarea din 26 aprilie 1999, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a propus Sanctității Sale, Patriarhul Pavle amânarea discuțiilor după reintrarea situației în normal, la o dată stabilită de comun acord, propunere acceptată de Sanctitatea Sa.

Un eveniment important a fost cel de la 22 februarie 2001, când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe Prea Cuv. Arhim. Daniil Stoenescu în postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, încredințându-i-se admi-

nistrarea și grija pastorală a clerului și credincioșilor din cadrul Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia.

La aceeași ședință din luna februarie 2001, Sfântul Sinod și Adunarea Națională Bisericească au confirmat Statutul de organizare și funcționare al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, votat în ședința extraordinară a Consiliului vicarial la 15 decembrie 2000.

La 8 aprilie 2001, P. S. Episcop Daniil Partoșanul a fost instalat în funcția de administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia.

La 28 iunie 2001, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist I-a informat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pavle al Serbiei atât de faptul că, în virtutea reciprocității, i s-a încredințat P. S. Daniil Partoșanul administrarea Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, precum și de intervenția Patriarhiei Române pe lângă autoritățile de Stat competente pentru includerea Episcopiei ortodoxe sârbe din Timișoara în rândul cultelor recunoscute de lege în România.

La 4 decembrie 2001, Sanctitatea Sa Patriarhul Pavle face cunoscut Patriarhiei Române poziția sa față de hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a încredința P. S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul misiunea de păstor și administrator al treburilor spirituale și administrative pentru preoții și credincioșii din Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia. De asemenea, Sanctitatea Sa aduce la cunoștință *constituirea unei Comisii speciale* la nivelul Bisericii Ortodoxe Sârbe, cu sarcina de a studia cu seriozitate problemele canonice legate de Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia, comisie formată din patru ierarhi, între care se află și P. S. Episcop Lukijan, care se îngrijește de sârbii ortodocși din partea română a Banatului. Ca urmare, Sanctitatea Sa Pavle al Serbiei propune numirea unei Comisii similare din partea Bisericii Ortodoxe Române, care, prin convorbiri cu Comisia Bisericii Ortodoxe Sârbe, să găsească o soluție la problemele privind Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia.

În scrisoarea de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a exprimat acordul Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu această propunere, arătându-se încredințat că dialogul se va desfășura în duhul legăturilor tradiționale existente între cele două Biserici surori de-a lungul secolelor și al reciprocității pastorale, ținându-se seama de cerințele clerului și credincioșilor români din Iugoslavia, precum și de cele ale clerului și credincioșilor sârbi din România.

În urma discuțiilor prin care Sfântul Sinod și-a exprimat acordul cu componența Comisiei propusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă constituirea Comisiei speciale de dialog a Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Ortodoxă Sârbă în legătură cu Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia, în următoarea componență: P.P. SS. Episcop Timotei al Aradului, Episcop Laurențiu al Caransebeșului, Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria și Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei Daniil Partoșanul, administrator al Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia.*

** Comisia specială a Bisericii noastre este împuternicită să poarte discuții cu Comisia specială a Patriarhiei Sârbe, în vederea recunoașterii Episcopiei orto-*

doxe române din Iugoslavia de către Patriarhia Sârbă și de către autoritățile de stat de la Belgrad.

Temei nr. 412/2002 – Referat al sectorului "Comunități Externe" privind corespondența cu Sanctitatea Sa Alexei al II-lea, Patriarhul Moscovei, în legătură cu Mitropolia Basarabiei.

În referat se arată că după reînființarea Mitropoliei Basarabiei, în anul 1992, încă de la 30 aprilie 1995, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avansat ideea inițierii unui dialog între Patriarhia Română și Patriarhia Moscovei, pentru reglementarea statutului Mitropoliei Basarabiei, aflată sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române.

Ca urmare, începând cu 1997, au avut loc mai multe întruniri ale acestei comisii, mai întâi la Geneva, apoi la Graz, Austria, iar ultima în 1999, la Chișinău.

Atât în discuțiile oficiale, cât și în cele particulare, s-a subliniat "necesitatea trecerii de la confruntare și vrajbă, la conciliere și conlucrare", reușindu-se astfel, ca printr-o abordare deschisă, directă, să se clarifice multe aspecte legate de situația bisericească dificilă din Republica Moldova, iar în cele din urmă să se ajungă la concluzia că ambele părți doresc soluționarea rapidă a acestei situații.

În contextul efortului de recunoaștere a sa de către autoritățile de stat din Republica Moldova – stat care a aderat la Consiliul Europei și a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților fundamentale, acceptând astfel arbitrajul Curții Europene de la Strasbourg – Mitropolia Basarabiei s-a văzut nevoită să apeleze și la justiția internațională. Astfel, ca urmare a faptului că Mitropolia Basarabiei a prezentat Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) o petiție, la 26 ianuarie 1999, la 13 decembrie 2001, Curtea Europeană a dat câștig de cauză Mitropoliei Basarabiei, aflată sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, curtea pronunțându-se în unanimitate în sensul că a avut loc o încălcare a articolelor 9 (libertatea religioasă) și 13 (dreptul la un recurs efectiv) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și 11 (libertatea întrunirilor și asocierilor) din Convenție.

La data de 29 noiembrie 2001, Sanctitatea Sa Alexei al II-lea, Patriarhul Moscovei, a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist o scrisoare, în care subliniază importanța rezolvării problemei Mitropoliei Basarabiei pe baze bisericești canonice și exprimă speranța continuării dialogului și cooperării frățești dintre cele două Biserici surori, în vederea consolidării unității ortodoxe.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Având în vedere existența pe teritoriul Republicii Moldova a Mitropoliei Moldovei, subordonată canonic Patriarhiei Moscovei, dialogul cu Patriarhia Moscovei, în legătură cu Mitropolia Basarabiei se va relua îndată ce se constată aplicarea deciziei Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) de către autoritățile de stat de la Chișinău.*

Temei nr. 535/2002 – Referat al sectorului "Comunități Externe" în legătură cu activitatea pastoral-misionară pe anul 2001 a Î. P. S. Mitropolit Petru al Basarabiei.

În referat se arată faptul că Î. P. S. Mitropolit Petru al Basarabiei, în cursul anului 2001, a desfășurat o bogată activitate pastorală, administrativă și liturgică pentru păstoria preoților și credincioșilor din cuprinsul Mitropoliei Basarabiei.

Astfel, în cursul anului 2001, au fost înființate noi parohii ("*Sf. Apostol Andrei*", orașul Durlăști, mun. Chișinău; "*Sf. Nicolae*", Copcui, jud. Lăpușna). Acestea, li s-au adăugat alte parohii, care au aderat la Mitropolia Basarabiei (Bubiieci, mun. Chișinău, Negureni, Jud. Orhei, Volintirovca, jud. Tighina), astfel încât, numărul comunităților aflate în jurisdicția Mitropoliei Basarabiei a crescut la 118, față de 65 cât număra la sfârșitul anului 2000. Celor 118 comunități din Republica Moldova se adaugă 3 comunități în Ucraina, una în Lituania, una în Letonia. Comunitățile din Letonia și Lituania au fost recunoscute de autoritățile acestor state și dispun de personalitate juridică.

Î. P. S. Mitropolit Petru, cu un sobor de preoți, a participat la slujba de sfințire a locurilor unor noi mănăstiri din cuprinsul Mitropoliei.

Înalt Prea Sfinția Sa a participat, de asemenea, la punerea și sfințirea pietrei de temelie a viitoarei biserici din satul Bâc și la sfințirea paraclisului cu hramul "*Pogorârea Sfântului Duh*" din satul Bâc, municipiul Chișinău, precum și la sfințiri de noi biserici sau instituții de caritate (biserica nou construită din loc. Horești, protopopiatul Bălți; paraclisul "*Sf. Ioan Botezătorul*", oraș Leova, protopopiatul Cahul; paraclisul în incinta liceului "*Prometeu*" din Chișinău; biserica din loc. Chircani, protopopiatul Cahul (finisată construcția); Școala și Azilul de bătrâni din Cuza Vodă, jud. Cahul etc.).

În cursul anului 2001, au fost săvârșite 65 de slujbe arhieresti, dintre care 30 în orașul Chișinău și 35 în cuprinsul Mitropoliei Basarabiei; au fost hirotoniți 12 preoți și 6 diaconi.

În toată această perioadă, Î. P. S. Mitropolit Petru a efectuat 16 vizite frățesti la eparhiile din străinătate aflate în jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, un moment deosebit fiind, vizita efectuată la Arhiepiscopia ortodoxă română din America și Canada.

Înalt Prea Sfinția Sa a participat la mai multe manifestări culturale, simpozioane, seminarii și conferințe. Totodată, a avut întâlniri de lucru cu reprezentanți ai Administrației publice locale.

Î. P. S. Mitropolit Petru a participat la toate ședințele Sfântului Sinod și ale organelor centrale ale Bisericii Ortodoxe Române; la ședințele cu Consiliul eparhial și Adunării eparhiale ale Mitropoliei Basarabiei, precum și la ședințele din Protopopiatul Cahul.

În cuprinsul Mitropoliei Basarabiei, Î. P. S. Sa a efectuat peste 45 de vizite pastorale, culturale și misionare. De asemenea, a avut întâlniri cu oameni de cultură și artă, cu deputați în Parlamentul Republicii Moldova; 17 întâlniri cu personalități din alte țări: ambasadori, reprezentanți ai Guvernului și Parlamentului României, preoți, oameni de afaceri; avut întrevederi și a binecuvântat tinerii care au plecat la studii teologice în România.

Pe plan administrativ gospodăresc, Î. P. S. Mitropolit Petru al Basarabiei s-a ocupat la Centrul eparhial de continuarea lucrărilor de renovare a pereților inte-

riori ai Sediului eparhial, mobilarea birourilor și amenajarea paraclisului mitropolitan.

Cu purtarea de grijă directă a Î. P. S. Mitropolit Petru al Basarabiei, multe din parohiile Mitropoliei Basarabiei și unele instituții culturale nevoiașe au primit cantități importante de cărți, îmbrăcăminte și încălțăminte sub formă de ajutor umanitar.

În viața bisericească a Mitropoliei Basarabiei, în anul 2001, au existat și unele aspecte neplăcute, și anume, incidente în timpul cărora unii clerici și credincioși au fost intimidați și împiedicați să-și desfășoare slujbele religioase.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Se ia act de activitatea misionar-pastorală desfășurată în anul 2001 de Î. P. S. Mitropolit Petru al Basarabiei;*

** Apreciază progresele misionar-pastorale și administrative bisericești realizate de Î. P. S. Mitropolit Petru în cursul anului 2001;*

** Se reînnoiește precedentă hotărâre a Sfântului Sinod privind sprijinul financiar pe care Centrele eparhiale din țară îl acordă lunar Mitropoliei Basarabiei.*

Temei nr. 414/2001 – Referat al sectorului "Comunități externe" în legătură cu activitatea pastoral-misionară pe anul 2001 a Î. P. S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală.

În referat se arată faptul că în anul 2001 ierarhul și preoții din Mitropolia Germaniei și Europei centrale au desfășurat o activitate susținută pe linie pastoral-misionară, cât și administrativă și ecumenică.

Activitatea Î. P. S. Mitropolit Serafim s-a desfășurat pe mai multe planuri, între care: participări la sesiunile de lucru ale Sfântului Sinod, participări în România la diferite momente din viața Bisericii noastre, întruniri ale Adunării eparhiale, vizite canonice în parohii, hirotoniri și instalări de preoți, dezvoltarea relațiilor culturale și ecumenice.

Din bogata activitate pastoral-misionară a Î. P. S. Mitropolit Serafim se pot aminti:

Vizita pastorală. La 6 ianuarie – de Bobotează, la parohia "Buna Vestire" din München, iar la 11 februarie la Aschaffenburg cu prilejul hramului parohiei.

La 18 martie, a slujit în parohia "Buna Vestire" din München", discutând după Sfânta Liturghie cu Consiliul parohial în legătură cu procurarea unei biserici proprii; la 25 martie – de Buna Vestire, a slujit în parohia din Mannheim, la 22 aprilie, la Tübingen, la 23 aprilie, la Nürnberg. La 6 mai, a slujit Sfânta Liturghie și a predicat în catedrala din Nürnberg. Postul național ZDF al televiziunii germane a transmis în direct Sfânta Liturghie. La 15 mai, împreună cu Pr. Ștefan Anghel și o delegație de la parohia din Offenbach, a făcut o vizită la primarul general al orașului în legătură cu eforturile făcute de parohie pentru procurarea unui locaș propriu de cult; la 27 mai, împreună cu Î. P. S. Mitropolit Iosif a slujit Sfânta Liturghie în cimitirul român din Soultzmatt (Franța). La 24 iunie Î. P. S. Mitropolit Serafim a slujit la Essen în noua biserică a parohiei, pusă la dispoziție de Episcopia catolică din acest oraș.

La 26 august, a slujit Sfânta Liturghie la Malmö (Suedia), la 7 octombrie la Küln, iar la 14 octombrie, la noua parohie ortodoxă română din Schwäbisch Gmünd.

La 21 octombrie, împreună cu Î. P. S. Iosif și cu alți ierarhi, între care Î. P. S. Teofan, Mitropolitul Olteniei, a săvârșit la Bordeaux Sfânta Liturghie, în cadrul căreia a fost hirotonit întru episcop Părintele Siluan Șpan, ales de Sfântul Sinod al Bisericii noastre la propunerea Î. P. S. Iosif, în demnitatea de episcop-vicar al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională.

La 24 octombrie, împreună cu Pr. Drd. Costel Hăbelea a făcut o vizită primarului general al orașului Würzburg, în legătură cu acordarea unui teren pentru zidirea unei biserici românești. A slujit Sfânta Liturghie în catedrala din Nürnberg, cu prilejul hramului și sărbătoririi a 20 de ani de existență a parohiei de aici.

Participări la întrunirile Adunării eparhiale. La 23-24 februarie, a prezidat întâlnirea cu preoții Mitropoliei și lucrările Adunării eparhiale ținute la Nürnberg.

Î. P. S. Mitropolit Serafim a săvârșit, de asemenea, mai multe hirotoniri, hirotesii și a instalat mai mulți noi preoți.

Dezvoltarea relațiilor culturale și ecumenice. Între acestea, pot fi menționate: săvârșirea Sfintei Liturghii, la 20 ianuarie, în capela Colegiului "Învierii" din Mirfield (Anglia), susținând și conferința "Sfânta Liturghie, centrul cultului ortodox". Între 23-26 ianuarie, a vizitat mănăstirea Ortodoxă "Sf. Ioan Botezătorul" din Essex (Anglia). Î. P. S. Sa a slujit Sfânta Liturghie în Catedrala mitropolitană din Nürnberg, împreună cu toți episcopii ortodocși din Germania.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Se ia act de activitatea misionar-pastorală a Î. P. S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală pe anul 2001;*

* *Se apreciază progresele realizate de Mitropolie, inclusiv prin consolidarea sediului mitropolitan la Nürnberg și prin înființarea de noi parohii;*

* *Să se continue eforturile pentru obținerea de către Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania și Europa centrală a statutului de Corporație de drept public, inclusiv prin intervenția Patriarhiei Române pe lângă autoritățile competente.*

Temei nr. 534/2002 – Referat al sectorului "Comunități Externe" în legătură cu activitatea pastoral-misionară pe anul 2001 a P. S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria.

În referat se arată că, în cursul anului 2001, sub păstoria Prea Sfințitului Episcop Sofronie, aflat în cel de-al treilea an al slujirii ca episcop, viața bisericească, sub toate aspectele sale (spiritual, pastoral-misionar și administrativ) din Episcopia ortodoxă română din Ungaria, a cunoscut o evoluție pozitivă cu rezultate remarcabile pentru Biserica noastră.

Prea Sfinția Sa a reprezentat Biserica Ortodoxă Română pe plan internațional, prin participarea, la Roma, la Sinodul episcopilor catolici, ca delegat din partea Bisericii Ortodoxe Române, unde a fost primit de Suveranul Pontif, precum și participarea la conferința internațională "Creștinii și musulmanii în Europa", desfășurată la Sarajevo, implicându-se ca moderator în organizarea Comitetului "Islamul în Europa" al Conferinței Bisericilor Europene și al Consiliului Conferințelor Episcopale din Europa.

La aceasta se adaugă, pe plan local, ca o strădanie de zi cu zi, purtarea de grijă pentru împlinirea tuturor celorlalte lucrări ale Eparhiei ortodoxe române din

Ungaria, inclusiv alcătuirea unui program liturgic respectat cu strictețe, care se concretizează prin săvârșirea zilnică a celor șapte Laude în catedrala episcopală din Gyula.

Totodată, la inițiativa Prea Sfinției Sale, au fost făcute demersuri către autoritățile de stat române, vizându-se o mai bună susținere atât a comunității românești, cât și a bisericilor încadrate în Episcopia ortodoxă română din Ungaria.

De asemenea, s-au întreprins demersuri pe lângă oficialitățile guvernamentale ale statului maghiar, solicitându-se sprijinul financiar al acestora, pentru înființarea unei mănăstiri ortodoxe române în localitatea Vecherd, unde singura biserică este cea românească.

P. S. Episcop Sofronie a săvârșit în cursul anului 2001, peste 44 slujbe arhieresti în catedrala episcopală "*Sfântul Ierarh Nicolae*" din Gyula, rostind cuvânt de învățătură. Au mai fost săvârșite, de asemenea, alte 43 slujbe arhieresti, în parohii ale Episcopiei sau în alte Eparhii, cu diverse prilejuri și a participat la 48 manifestări cu caracter cultural, atât pe plan local cât și internațional.

Prea Sfinția Sa a desfășurat o activitate administrativă deosebită, participând, de asemenea, și la întrunirile Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Banatului, sub a cărei oblăduire canonică se află Episcopia ortodoxă română din Ungaria.

Prea Sfințitul Episcop Sofronie a avut, în cursul anului 2001, peste 35 de întâlniri oficiale cu diverse personalități și oameni politici și 20 de primiri ale diverselor personalități la Reședința episcopală.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Se ia act de activitatea misionar-pastorală a P. S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria pe anul 2001;*

** Patriarhia Română va interveni pe lângă autoritățile române în vederea sprijinirii Episcopiei ortodoxe române din Ungaria de către statul maghiar.*

Temei nr. 539/2002 – Referat al sectorului "Comunități Externe" în legătură cu activitatea pastoral-misionară pe anul 2001 a P. S. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, Daniil Partoșanul, administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia.

În referat se arată faptul că în cursul anului 2001, o serie de evenimente au marcat viața religioasă a comunității românilor ortodocși din Iugoslavia.

Astfel, Statutul pentru organizarea și funcționarea Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, după ce a fost aprobat de Adunarea eparhială din Vârșeț la 15 decembrie 2000, a fost ratificat de Sfântul Sinod al Bisericii noastre în ședința de lucru din 20 februarie 2001.

În ședința sa plenară din 22 februarie 2001, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la recomandarea Î. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, a ales pe Prea Cuv. Arhim. Daniil Stoenescu în postul de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, încredințându-i-se administrarea și grija pastorală a clerului și credincioșilor din cadrul Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia.

În ziua de 1 aprilie 2001, în catedrala mitropolitană din Timișoara, a avut loc hirotonirea noului episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, P. S. Daniil Partoșanul, iar duminică, 8 aprilie 2001, de Praznicul Intrării în Ierusalim a Domnului

nostru Iisus Hristos, P. S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul a fost instalat în funcția de administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia de către Î. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului.

Dintre activitățile pastoral-misionare ale P. S. Daniil Partoșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, în cursul anului 2001, sunt menționate: săvârșirea Sfintei Liturghii arhieresti, în repetate rânduri, în orașul de reședință al Episcopiei, Vârșeț, precum și în alte localități (Sân-Mihai, Nicolinț, Toracu Mare, Straja, Satu Nou, Seleuș, Voivodinț, Kovin, Uzdin etc.), precum și oficierea altor servicii religioase în parohiile din eparhie. Activitatea pastoral-misionară a fost susținută de Prea Sfințitul Daniil Partoșanul prin efectuarea a 19 vizite canonice în diverse parohii din cuprinsul eparhiei.

Prea Sfinția Sa a depus eforturi susținute pentru consolidarea relațiilor frățesti dintre Bisericele noastre surori și autoritățile de Stat din Serbia și pentru ca viața bisericească, sub toate aspectele (cultural, pastoral, misionar și administrativ) să se desfășoare în condiții cât mai bune.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Se ia act de activitatea misionar-pastorală a P. S. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei Daniil Partoșanul, în calitate de administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia pe anul 2001.*

Temei nr. 594/2002 – Referat al sectorului "Comunități Externe" în legătură cu scrisoarea Î. P. S. Mitropolit Iosif a Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională privind unele aspecte canonice ale clericilor, monahilor și absolvenților de teologie români aflați în Occident.

În scrisoare se arată că, în contextul actual, sunt monahi și clerici de mir români, care doresc să emigreze și care ar putea fi puși în situația de a fi solicitați să intre sub alte jurisdicții decât cea a Bisericii Mame.

În acest sens, în ședința sa din 19-20 februarie 2001, Sfântul Sinod a hotărât că toți clericii care călătoresc în străinătate, pentru perioade mai scurte sau mai lungi au obligația de a avea binecuvântarea Chiriarhului locului, cu specificația duratei șederii în străinătate, scopul deplasării și, eventual, dacă au permisiunea de a face colecte în țara respectivă. De asemenea, pentru a nu mai exista sesizări ale autorităților bisericești din diferite părți ale lumii în legătură cu statutul canonic incert al unor clerici plecați din România, precum și pentru a sprijini clericii canonici în a-și exercita slujirea preoțească pe perioada șederii în străinătate, sectorul "Relații externe bisericești" al Patriarhiei Române a fost însărcinat să emiță, pe baza recomandării Chiriarhului locului, un act din care să reiasă scopul vizitei, durata acesteia și faptul că clericul respectiv are preoție lucrătoare, nefiind sub incidența unor sancțiuni canonice. Nerespectarea acestor prevederi atrage după sine sancțiuni canonice care pot merge până la suspendare și caterisire.

În completarea acestei hotărâri sinodale, Î. P. S. Mitropolit Iosif a propus ca, în cazul în care clerici din cadrul Patriarhiei Române pleacă în Occident și nu prezintă în prealabil acordul pentru slujire din partea episcopului român de la locul de destinație, să fie opriți de la slujirea celor sfinte pe toată durata șederii în

străinătate, iar această măsură să le fie adusă la cunoștință de către Centrul eparhial al cărui slujitor este.

Un alt aspect canonic adus în discuție de Î. P. S. Iosif este acela al apartenenței canonice a unor absolvenți ai Facultăților de teologie, monahi sau clerici de mir aflați în Occident. Pentru a preîntâmpina dezbinări ale comunităților românești din Europa occidentală, America de Nord, America de Sud, Canada, Australia, Noua Zeelandă etc., s-a propus ca absolvenții Facultăților de teologie, monahi sau clerici de mir din cadrul Bisericii noastre, să primească binecuvântarea pentru înfiere doar în eparhiile care se află sub jurisdicția Patriarhiei Ortodoxe Române.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Se completează precedentă hotărâre a Sfântului Sinod nr. 295/2001, referitoare la modalitățile prin care clericii și monahii români pot călătorii în străinătate cu includerea absolvenților facultăților de teologie din cuprinsul Patriarhiei Române;*

** În adresele eliberate de sectorul "Relații externe bisericești" al Patriarhiei Române se va specifica, de asemenea, că, atât clericilor, monahilor, cât și absolvenților Facultăților de teologie ortodoxă nu le este îngăduit a solicita sau a accepta propunerea de trecere sub jurisdicția unei alte Biserici Ortodoxe, decât cu acordul Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române;*

** Ierarhii eparhioți din țară și din străinătate sunt rugați să informeze cu promptitudine Patriarhia Română în legătură cu eventualele sancțiuni aplicate clerului, monahilor sau absolvenților de teologie de pe cuprinsul eparhiilor lor;*

** Prezenta hotărâre sinodală va fi adusă la cunoștința tuturor centrelor eparhiale din cuprinsul Patriarhiei Române cu rugămintea de a fi comunicată tuturor parohiilor, mănăstirilor și Facultăților de teologie de pe cuprinsul respectivelor eparhii;*

** În jurământul pe care absolvenții Facultăților de teologie îl fac la obținerea titlului de licențiat în Teologie, se va introduce un alineat în care să se specifice că le este interzisă ieșirea de sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române fără binecuvântare.*

La ora 13:00, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința de lucru a Sfântului Sinod.

9. DIVERSE

După-amiaza, la ora 17:00, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și cu participarea tuturor membrilor săi, se reiau lucrările în plen ale Sfântului Sinod.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arătând că Sfântul Sinod trebuie să examineze și să hotărască și cu privire la următoarele probleme:

Aspecte privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (Greco-Catolică)

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arătând că în ultima vreme în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-

catolic) au apărut o serie de stări tensionate, întreținute în mod artificial de mass-media, stări care contravin principiilor de dialog stabilite între cele două Biserici, este necesar ca Sfântul Sinod să analizeze și să se pronunțe în cunoștință de cauză, pe marginea celor ce se vor prezenta de către ierarhii eparhioți. Drept urmare invităm pe membrii Sfântului Sinod să ia cuvântul:

Î. P. S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei, relatează că greco-catolicii, împotriva unor evidențe clare, vor cât mai multe biserici, chiar și acolo unde nu mai au credincioși, arătând că deși, în Arhiepiscopia Alba Iulia perioadele de acalmie au alternat cu cele de învolburare în relațiile cu greco-catolicii, au fost și cazuri rezolvate prin bună înțelegere.

În cazurile de la Ocna Mureș și Mihalt, greco-catolicii solicită bisericile pe care le au și le folosesc ortodocșii care formează marea majoritate. Deși au pierdut în justiție, au început să picheteze în fața școlilor, organelor de stat din București, amenințând cu greva foamei și, cu toate că Arhiepiscopia Alba Iuliei dorește să-i ajute să-și construiască o biserică, aceștia au refuzat. Cazurile amintite sunt mediate negativ la adresa Bisericii Ortodoxe.

De aceea, propunem să se scrie Sanctității Sale Papa Ioan Paul II la Vatican ca să intervină și să-i îndemne pe frații greco-catolici să revină la masa dialogului.

Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului relatează că în Cluj, greco-catolicii au revendicat două biserici: Biserica "Bob" și "Schimbarea la Față". Biserica "Bob" le-a fost retrocedată fără reticențe. La vremea respectivă, în schimbul bisericii "Schimbarea la Față", am solicitat să ne cedeze terenul pe care l-au obținut în centru pentru zidirea unei biserici și n-au acceptat. Au acționat în justiție și au câștigat.

Socotim că și noi, asemenea lor, ar trebui să apelăm la presă și dacă presa nu este corectă să ne facem un ziar al nostru pentru a prezenta corect și real stările de fapt existente, contracarând gravele și nefundamentatele acuze pe care greco-catolicii, cu sprijinul mass-mediei, le aduc Arhiepiscopiei noastre.

În cadrul ședinței de dialog de la mănăstirea Râmeți, când au prezentat lista bisericilor pentru retrocedare, în cadrul listei nu era înscrisă mănăstirea Nicula. Față de pretențiile ridicate de greco-catolici în legătură cu mănăstirea Nicula, Arhiepiscopia Clujului a făcut un memoriu la instanța din Cluj. Astăzi, mănăstirea Nicula este un loc ecumenic, unde, în afară de ortodocși, vin și protestanți și catolici pentru icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. Mănăstirea Nicula nu poate fi obiect de dialog în vederea retrocedării, nici ca speranță. Pe fond, problema relațiilor dintre ortodocși și greco-catolici privește de fapt întreaga Biserică și nu numai o eparhie sau alta.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată că este bine să ne exprimăm un punct de vedere pentru că problema este a tuturor, nu numai a unora dintre eparhii și ierarhi. În același timp, arată că este regretabilă imixtiunea, părtinitoare a nuniului papal în problema dialogului dintre ortodocși și greco-catolici.

Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei subliniază că situația este dificilă și complicată când asistăm la astfel de cazuri, în care trebuie făcut ceva pentru că altfel se consideră că ei au dreptate, iar aceste situații sunt folosite în afară, în mod concret.

Personal, socotește că ar trebui alcătuit un material publicat în presa bisericească din toată țara. Dacă toți preoții vor fi informați prin acest material, bine alcătuit, argumentat și limpede, ei vor putea răspunde totdeauna tuturor celor care întreabă și vor putea informa și pe credincioșii lor pentru a putea fi solidari, așa cum se manifestă greco-catolicii. În acest scop, este bine să se arate toate actele noastre de retrocedări, de donații, de sprijin față de greco-catolici, să se explice care sunt realitățile din teren, să se facă demersuri către toate forurile competente pentru a se explica în Guvern ce se întâmplă în realitate.

Trebuie continuat dialogul nostru cu greco-catolicii și trebuie avute în vedere și relațiile cu Biserica Romano-Catolică.

La discuțiile care au avut loc au mai luat cuvântul: *P. S. Vincențiu Ploieșteanu, episcop-vicar patriarhal, P. S. Iustin Sigheteanul; arhiereu-vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului, P. S. Ioachim Băcăuanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Romenului.*

În urma amplelor discuții care au avut loc și a opiniilor exprimate, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Se vor elabora și se vor publica în presa bisericească centrală și locală știri care privesc relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (greco-catolică);*

* *Eparhiile din Ardeal sunt rugate să trimită Patriarhiei Române materiale publicitare privind această problemă pentru publicare în presa bisericească centrală, precum și la alte eparhii pentru publicare în presa bisericească locală.*

Scrisoarea nr. 873 din martie 2002 a Ministerului Turismului

Prin Biroul de presă al Patriarhiei Române, membrii Sfântului Sinod au luat la cunoștință despre scrisoarea Dlui Ministru al Turismului Dan Matei Agaton care, solicită Bisericii Ortodoxe Române *"o înțelegere atentă a finalității sociale și economice pozitive a construirii obiectivului turistic de la Sighișoara și convenițele indicații ca întreprinderea care va construi să nu fie supusă unor discuții cu conotație ostracizantă de soborul sau unii reprezentanți ai Bisericii"*.

Pe marginea acestei scrisori au luat cuvântul: *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei, Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, P. S. Episcop Calinic al Argeșului și alți membri ai Sfântului Sinod.*

În urma discuțiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Ia act de conținutul scrisorii Domnului Ministru al Turismului Dan Matei Agaton în legătură cu care s-au exprimat diferite opinii, lăsându-i Sfântului Sinod latitudinea de a cumpăni în libertate asupra răspunsului.*

10. ÎNCHIDEREA ȘEDINȚEI DE LUCRU ȘI PROROGAREA SESIUNII SFÂNTULUI SINOD

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, constatând că s-a încheiat examinarea problemelor înscrise pe Ordinea de Zi, exprimă mulțumiri frățești mem-

brilor Sfântului Sinod pentru contribuția deosebită adusă la dezbaterile ce au avut loc, manifestându-și încredințarea că acestea vor aduce un impuls binecuvântat vieții bisericești din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române, un spor de unitate și de solidaritate în acțiunile menite ridicării prestigiului Bisericii noastre în rândul instituțiilor din țara noastră.

Mulțumește, de asemenea, pentru răspunsul la chemarea de a participa la lucrările organelor centrale bisericești și anunță desfășurarea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești pentru a doua zi, 14 martie 2002, ora 10:00.

Încheind ședința sinodală la ora 20:00, Prea Fericitul Părinte Președinte declară prorogată sesiunea sinodală pe anul 2002.

Se rostește rugăciunea *Cuvine-se cu adevărat*.

Președintele Sfântului Sinod

† TEOCTIST

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SECRETARUL SFÂNTULUI SINOD

† VINCENTIU PLOIEȘTEANU
EPISCOP-VICAR PATRIARHAL

ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICESCĂ*

SUMARUL ȘEDINȚEI DE LUCRU DIN 14 MARTIE 2002

În conformitate cu prevederile art. 22 și 30, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 5, lit. "a" și 59 din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a emis convocarea nr. 509 din 31 ianuarie 2002, în baza căreia, membrii Sfântului Sinod și membrii clerici și mireni delegați ai celor 23 eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române, s-au întrunit la București, în ziua de 14 martie 2002, pentru a participa la lucrările ședinței anuale a Adunării Naționale Bisericești.

1. Oficierea Sfintei Liturghii și a Te-Deum-ului pentru deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești

La orele 9:30 în Catedrala Patriarhală, după Sfânta Liturghie, în prezența membrilor Sfântului Sinod, a membrilor clerici și mireni ai Adunării Naționale Bisericești, a colaboratorilor de la Centrul Patriarhal, a altor invitați și a numeroși credincioși, a fost oficiat un Te-Deum de către un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu Î. P. S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

După oficierea Te-Deum-ului, membrii Adunării Naționale Bisericești, precum și ceilalți invitați au trecut în Aulă Mare din Palatul Patriarhiei, întâmpinând la orele 10:00 pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist însoțit de Î. PP. SS. Mitropoliți.

2. Constituirea secretariatului Adunării

Potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist procedează la constituirea Secretariatului Adunării Naționale Bisericești și invită pe secretarii aleși la ședința de constituire a acestui for central bisericesc să ia loc la Biroul Secretariatului: *Pr. Alexandru Hotăran (Episcopia Aradului) – secretar general, Dl Av. Ioan Morariu (Arhiepiscopia Sibiului) și Dl Av. Mihai Sălcuțan (Episcopia Buzăului) – secretari.*

3. Apelul nominal

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, secretarul general al Adunării face Apelul Nominal; în urma căruia se constată că din totalul de 118 membri, un număr de 13 membri sunt absenți motivat iar 5 locuri sunt vacante.

Constatând prezența statutară a membrilor ierarhi, clerici și mireni, Prea Fericitul Părinte Președinte declară legal constituit acest for central bisericesc și deschide prezenta ședință de lucru a sesiunii pe anul 2002 a Adunării Naționale Bisericești.

* Prezentul sumar a fost elaborat de Pr. Dr. Augustin Rusu, consilier patriarhal, pe baza Procesului-Verbal al ședinței existent la Cancelaria Sf. Sinod.

4. Cuvântul de deschidere al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte rostește următorul cuvânt de deschidere:

Vă salut și de această dată cu toată dragostea mulțumindu-vă pentru răspunsul dat la chemarea Noastră spre a împlini această îndatorire de mare încredere și cinste a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Deși, fiecare în parte purtăm chipul lui Dumnezeu și, ajutați de harul Său, putem înainta până la desăvârșire, totuși într-o adunare ca cea de astăzi ni se potrivesc aidoma cuvintele Sfântului Apostol Pavel adresate corintenilor: "Că noi împreună cu Dumnezeu suntem, voi sunteți ogorul lui Dumnezeu" (I Cor. 3, 9). Dacă aceștia erau mângâiați de Apostolul care, de curând, îi încredințase, cu atât mai mult noi, cei ce am pășit în cel de al XXI-lea secol simțim aievea adevărarea cuvintelor ce ne spun că "suntem împreună lucrători cu Dumnezeu". făcând parte din această Adunare Bisericească. Înainte de a păși la lucrările prevăzute în ordinea de zi, vă fac cunoscut că dintre noi lipsește un frate și un membru al Adunării noastre, Dl Dr. Dragoș Corlățeanu, reprezentantul Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, care a încetat din viață. În amintirea și pentru sufletul său să ne rugăm și să păstrăm un moment de reculegere intonând "Veșnica pomenire și Dumnezeu să-l ierte!"

Întreaga Adunare se ridică în picioare, intonează imnul "Veșnică pomenire!" și rostește creștinescul "Dumnezeu să-l odihnească!", după care **Prea Fericitul Părinte Președinte**, continuând cuvântul de deschidere spune:

"Pe ordinea de zi a acestei ședințe avem dările de seamă privind activitățile depuse de slujitorii și credincioșii Bisericii noastre în anul care s-a încheiat, începând de la parohii, școlile de învățământ teologic și mănăstiri și până la eparhii și Administrația Patriarhală.

La fel ca și altă dată, veți avea posibilitatea să reflectați asupra acestor activități și să le apreciați. Dările de seamă au fost analizate și discutate și în Consiliul Național Bisericesc de-a lungul celor două ședințe din zilele de 25-26 februarie 2002. Vă pot împărtăși bucuria Noastră de a constata sporuri duhovnicești în numeroasele domenii de activitate bisericească de-a lungul acestui an, cu toate că au existat și unele neîmpliniri.

Este o rânduială sfântă și dreaptă, aceea de a privi înapoi pentru a-ți da seama de ceea ce s-a împlinit din cele care au fost dorite și de cele care nu s-au îndeplinit, spre a păși cu mai multă hotărâre pe drumul anevoios al slujirii noastre. Această continuă preocupare întreține, de fapt, vie prezența și conștiința noastră, a slujitorilor sfintelor altare și a credincioșilor, în permanentă căutare de posibilități și mijloace ca lucrarea noastră comună să ne aducă tuturor bucuria sporurilor precum și regretul neîmplinirilor propuse a se face. Ceea ce mi se pare deosebit de important este trăirea acestei comuniuni, universul preocupărilor noastre, al tuturor și al flecării în parte, pentru viața noastră bisericească. Este aici o trăire pe plan nevăzut, pe planul nostru sufletesc, al responsabilității personale, dar și al responsabilității comune, al întregului trup bisericesc, al Trupului Tainic (Cf. I Cor. 11, 27) al Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care suntem noi toți, slujitori și credincioși.

Cele ce le găsim menționate în paginile acestor dări de seamă sunt, prin urmare, doar frânturi din noianul eforturilor comune care se depun la fața locului, în parohii, în mănăstiri și la centrele eparhiale unde se însumează strădaniile din eparhie. Nu poate fi însumată și consemnată în câteva pagini întreaga activitate, pentru care a gândit, a plănuț și a căutat mijloace de realizare fiecare ierarh. Se cuvine să adăugăm apoi și ceea ce ne deosebește pe noi, slujitorii Bisericii, de alte instituții, similare oarecum, și anume faptul că atunci când împlinim ceva, fiecare în parte, acolo unde ne desfășurăm activitatea, nu suntem singuri niciodată. Gândul că restaurăm un paraclis, zidim o biserică, întemeiem o mănăstire, gândul că începem o activitate filantropică, într-un mod sau altul, că ajutăm un cămin de bătrâni sau participăm la activități diverse pentru care se străduiesc și țara și societatea noastră, gândul acesta că putem și noi să contribuim și să fim prezenți în noianul de preocupări umanitare pe plan național și mondial chiar, ne întărește și ne încurajează, știind că lumea are nevoie de asemenea lucrări. Și pentru noi, pentru Biserică, gândul acesta este foarte important fiindcă noi nu inițiem activități pe perioade scurte, și nu ne propunem să le realizăm imediat, deși de dorit așa ar fi, să le facem mai repede, ci le săvârșim ca pe o mănăstire, sau ca pe un schit, sau ca pe o eparhie, sau ca pe alte împliniri care intră în veșnicia existenței și dăinuirii Bisericii noastre, intrând apoi în universul lucrărilor și manifestărilor intercreștine, interortodoxe. Mai trebuie ținut seama că astfel de înfăptuiri se încep cu rugăciune, se proiectează în unitatea cugetului și primesc apoi binecuvântarea Sfântului Sinod și acordul nostru al celor chemați să facem parte din acest for de conducere al Sfintei noastre Biserici strămoșești.

De aceea, această Adunare a noastră, Adunările de la eparhii, Consiliile parohiale, aceste întocmiri atât de frumoase ale Bisericii noastre, unde preoții lucrează împreună cu credincioșii, având conștiința că ne știm implicați, că suntem părtași la un mare angrenaj de preocupări spirituale, sunt dătătoare de nădejde, înviorătoare de puteri și îndepărtează starea de singurătate, alungă rutina și simțământul slăbiciunii specific individualismului. În acest domeniu al nostru, de trăire și lucrare duhovnicească, nu lipsește prezența și lucrarea lui Dumnezeu. Așa se face că la noi, proverbul care spune că pentru mai bine totdeauna este loc, își are o adevărată promptă. Desigur, lucrarea noastră se desăvârșește atât cât omenește este posibil, căci desăvârșirea cea mare, perfecțiunea și binele absolut sunt dincolo, în veșnicie. Viața noastră este o "coloană a infinitului", a nesfârșirii, gata întotdeauna de a mai împlini ceva, întotdeauna gata de a mai face încă pași înainte. Rareori adevărata operă creștină aduce satisfacția deplină a terminării ei ci, dimpotrivă, pune în lucrare noi cerințe, dar și noi griji pentru împlinirea ei, astfel încât unele lucruri se cer împlinite de altele care așteaptă.

Așa privim noi această împreună lucrare în Adunarea Națională Bisericească. Ceea ce veți găsi în dările de seamă sunt doar picături din activitatea de anul trecut a Bisericii noastre. Iată, în chip văzut, aveți în față pe ierarhii noștri din afara granițelor țării, părinții duhovnicești ai fraților noștri ortodocși români de peste hotare: Î. P. S. Serafim, Mitropolit al Germaniei și Europei Centrale, Î. P. S. Petru, Mitropolit al Basarabiei, Î. P. S. Iosif, Mitropolit al Europei Occidentale și Meridionale, P. S. Sofronie, Episcop al românilor ortodocși din Ungaria

și P. S. Daniil Partoșanul, Episcop al românilor din Iugoslavia. De curând bucuria noastră a atins o nouă încoronare a ei prin alegerea noului ierarh al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada, în persoana Prea Cuviosului Părinte Dr. Nicolae Condrea. Împreună cu Prea Cuvioșia Sa se află aici trei preoți distinși, membrii ai Consiliului și Congresului Arhiepiscopiei din America și Canada, ca mărturie a dragostei și unității noastre. Toate acestea și cele pe care le-am spus mai înainte se-adaugă mereu și sporesc împlinirile Bisericii noastre.

Îmbrățișându-vă pe toți, rog pe Bunul Dumnezeu să binecuvânteze și astăzi lucrarea și întâlnirea noastră, spre slava Lui, spre bucuria noastră a tuturor și spre cinstea neamului nostru românesc. Bine ați venit sănătoși!"

5. Componenta Comisiilor Permanente de lucru și aprobarea Ordinii de Zi

După cuvântul de deschidere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist supune plenului componenta Comisiilor Permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești, aprobate de ședința de constituire a acestui for central bisericesc, după care, potrivit prevederilor regulamentare bisericești supune aprobării plenului Ordinea de Zi și repartizarea lucrărilor pe Comisiile Permanente.

Ca urmare a propunerii Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște:

– *Ia act de componenta Comisiilor Permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești, în forma aprobată la ședința de constituire a acestui for central bisericesc.*

– *Aprobă Ordinea de Zi a prezentei ședințe de lucru și repartizarea lucrărilor la Comisiile Permanente ale Adunării Naționale Bisericești, după cum urmează:*

A. La Comisia Bisericească (Raportori: Pr. dr. Marian Ciulei și Pr. Corneliu Irod):

- * Darea de seamă a Cancelariei Sfântului Sinod pe anul 2001;
- * Darea de seamă a Sectorului Relații Externe Bisericești pe anul 2001;
- * Darea de seamă a Sectorului Comunități ortodoxe române peste hotare pe 2001;
- * Darea de seamă a Sectorului Biserica și Societatea pe anul 2001;

B. La Comisia Culturală (Raportor Pr. Gheorghe Nicolae Șinčan):

- * Darea de seamă a Sectorului Învățământ teologic și educație religioasă pe 2001;
- * Darea de seamă a Sectorului Patrimoniu Cultural-Național pe anul 2001;
- * Darea de seamă a Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române privind activitatea Editurii, Tipografiei și Atelierelor în anul 2001.

C. La Comisia Economico-Financiară (Raportor Pr. Constantin Savu):

- * Raportul Sectorului Economic-Financiar cu privire la contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 2001 al Administrației Patriarhale și al Instituțiilor anexe.

D. La Comisia Bugetară (Raportor Pr. Ioan Dâmbu):

- * Raportul Sectorului Economic-Financiar în legătură cu proiectul bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și al Instituțiilor anexe pe anul 2002.

Invitând pe membrii Adunării Naționale Bisericești să participe la lucrările Comisiilor Permanente potrivit componenței acestora și în sălile anume destinate,

la orele 10:30, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința plenară pentru pauză, timp în care comisiile vor examina problemele primite de la Biroul Adunării și vor întocmi rapoartele.

6. Prezentarea Rapoartelor Comisiilor Permanente

La reluarea lucrărilor în plen, la orele 11:00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe raportorii Comisiilor Permanente să prezinte deliberării și hotărârii plenului Adunării Naționale Bisericești rapoartele acestora, după cum urmează:

Pr. Dr. Marian Ciulei, protopop în Episcopia Alexandriei și Teleormanului, prezintă *Referatul Comisiei Bisericești în legătură cu Raportul general al Consiliului Național Bisericesc pe anul 2001 privind:*

a. Activitatea Cancelariei Sf. Sinod

În introducere se arată că, întreaga activitate internă a Bisericii Ortodoxe Române desfășurată în anul 2001 în cuprinsul celor 23 de eparhii din Patriarhia Română, pe temeiul Sfintelor Canoane, a legiuirilor bisericești proprii și în conformitate cu hotărârile forurilor centrale bisericești, a celor eparhiale, cu îndrumările Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod.

Expunerea începe cu prezentarea unor *evenimente cu rezonanță istorică, religios-duhovnicească și misionar-pastorală în viața Bisericii noastre derulate în cursul anului 2001, constând în: ceremonii religioase și manifestări dedicate aniversării Centenarului nașterii Patriarhului Justinian Marina; Proclamarea de către Sfântul Sinod a zilei de 30 noiembrie – Sf. Apostol Andrei, Ocrotitorul României ca Sărbătoare Bisericească Națională; Comemorarea, pe plan bisericesc, a 400 de ani de la moartea martirică a Voievodului Mihai Viteazul; Consemnarea prin manifestări religioase adecvate, a unor popasuri sărbătorești în viața Bisericii noastre și a ierarhilor care o slujesc: împlinirea a 15 ani de la alegerea și întronizarea Prea Fericitului Părinte Teoctist ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române; Împlinirea a 600 de ani de la recunoașterea Mitropoliei Moldovei și a 10 ani de la alegerea și întronizarea Î. P. S. Daniel ca Mitropolit al Moldovei și Bucovinei; Aniversarea a 75 de ani de viață a Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului; Aniversarea a 80 de ani de la reînființarea vechii eparhii a Feleacului și a 80 de ani de viață a Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului; Aniversarea a 80 de ani de viață a P. S. Episcop al Maramureșului și Sătmarului și a 75 de ani de viață a P. S. Episcop Ioan al Oradei, Bihorului și Sălajului; Alegerea și instalarea Î. P. S. Teodosie și instalarea Î. P. S. Teodosie ca Arhiepiscop al Tomisului; alegerea și hirotonirea a 6 noi ierarhi; Înființarea Episcopiei Slatinei, Ridicarea la rangul de Mitropolie a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională; Schimbarea titulaturii episcopiei Oradei în Episcopia Ortodoxă Română a Oradei, Bihorului și Sălajului; Vacantarea scaunului de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și trecerea la cele veșnice a Î. P. S. Arhiepiscop Victorin Ursache, alte acțiuni și evenimente prin care se subliniază prestigiul de care se bucură Biserica noastră, Întâistătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și toți ceilalți ierarhi.*

Referitor la *activitatea forurilor centrale ale Bisericii Ortodoxe Române*, expunerea prezintă lucrările Sfântului Sinod, ale Adunării Naționale Bisericești, ale Consiliului Național Bisericesc și a Colegiului Electoral Bisericesc, desfășurate potrivit competențelor statutare în domenii privind: probleme de ordin misionar-pastoral, de asistență social-caritativă și religioasă, de îndrumare a vieții monahale, canonic, disciplinar și juridic, de învățământ teologic și de educație religioasă, comunitățile ortodoxe române de peste hotare și relațiile externe bisericești, chestiuni economico-administrative, financiare și patrimoniale, alegeri de Chiriarhi și de Episcopi-vicari și Arhiepiscop-vicari, toate acestea având ca scop promovarea vieții religioase a credincioșilor Bisericii noastre și a unităților ei administrative din țară și de peste hotare.

Capitolul care privește *lucrarea misionară a Bisericii* este ilustrată cu realizările și împlinirile din itinerariile pastorale ale membrilor Sfântului Sinod și din dările de seamă ale Centrelor eparhiale privind activitatea de teren pastoral-misionară, desfășurată în cele *23 de eparhii, 148 protoierii, 13.227 de unități bisericești* (parohiale, filiale și mănăstirești) care, reflectă grija Sfântului Sinod, a ierarhilor și clerului, pentru a răspunde cerințelor pastorale și misionare impuse de amploarea și complexitatea vieții moral-religioase a credincioșilor, preocuparea pentru promovarea și apărarea dreptei credințe în fața acțiunilor prozelitiste de orice nuanță, prin intensificarea slujirii liturgice, organizarea catehezei, sfințiri de noi biserici, hirotoniri de preoți, susținerea activităților cu caracter filantropic, caritativ și de asistență socială, continuarea vizitelor canonice și pastorale ale ierarhilor în parohii și mănăstiri, exemplificând cu cele 6 vizite pastorale și frățești ale Prea Fericitului Părinte Patriarh în 4 eparhii (Tomis, Cluj, Târgoviște, Arad), cu schimbul de vizite frățești ale celorlalți ierarhi cu prilejul unor evenimente deosebite din viața bisericească. Întreaga lucrare misionară și pastorală a Bisericii noastre a fost susținută deopotrivă prin activitățile editoriale ale Centrelor eparhiale concretizate în anul 2001 în apariția a *53 reviste și publicații bisericești* (eparhiale, parohiale și mănăstirești), în afara celor 5 centrale și peste *154 titluri de carte teologică și de cult*, dintre care *33 apărute la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române*.

Raportul evidențiază bogata activitate desfășurată în anul 2001 de cei *46 membri ai Sfântului Sinod*, dintre care 5 păstoresc în eparhiile ortodoxe române din afara granițelor țării, și de cei *11.909 preoți și diaconi* (10.560 la parohii, filii și centre eparhiale; 453 la mănăstiri și schituri; 359 în instituții bugetare) care activează în cele *14.347 locașuri de cult* (25 catedrale; 13.654 biserici, capele și paraclice parohiale, filiale și de cimitir; 399 biserici și capele mănăstirești și de schituri; 321 biserici și capele din instituțiile bugetare). Din punct de vedere administrativ, credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sunt arondați unui număr de *13.227 unități bisericești* (23 eparhiale, 148 protopopești; 12.663 parohiale și filiale; 521 așezăminte monahale). Se amintește, de asemenea că în cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române există *11.094 cimitire bisericești* dintre care: 366 în mediul urban, 10.437 în mediul rural, 205 la mănăstiri și 80 la schituri.

În legătură cu *promovarea și susținerea activităților misionare, de asistență socială, cu caracter filantropic și de manifestare a solidarității creștinești*, sunt

consemnate apelurile Sfântului Sinod, ale Întâistătorului Bisericii și ale tuturor ierarhilor, dar și acțiunile concrete pentru ajutorarea materială și morală a parohiilor sărace, a familiilor sărace și cu mulți copii, a persoanelor în dificultate, a copiilor instituționalizați, precum și a unităților bisericești din Mitropolia Basarabiei. În acest context se amintește că, pe lângă sprijinul de la *Fondul Central Misionar*, și în anul 2001 a continuat în eparhii constituirea *Fondului Special*, din contribuțiile parohiilor și din alte surse, pentru sprijinirea activităților pastoral-misionare, a altor acțiuni în cazuri de calamități naturale și în cazul unor cereri urgente de întrajutorare.

Grija deosebită manifestată de conducerea Bisericii pentru *asigurarea salarizării cuviincioase a clerului și a personalului bisericesc neclerical* la nivelul cadrelor didactice din învățământul preuniversitar, prin subvenții de la bugetul de stat și completări din resursele proprii ale unităților de cult, potrivit legislației în vigoare, a adus un plus de stabilitate și de siguranță în desfășurarea vieții și activității religioase din parohii și din celelalte unități bisericești.

Viața monahală în Biserica Ortodoxă Română în anul 2001 a continuat în ritmul tradițional al monahismului răsăritean dezvoltat în Biserica Răsăriteană, caracterizat de procesul de revigorare spirituală început în anul 1990. Raportul constată că pentru pregătirea personalului monahal au continuat să funcționeze cele 7 seminarii teologice monahale (2 pentru călugări și 5 pentru călugărițe), viața monahală continuând să se deruleze, potrivit rânduielilor monahale, în cele 521 așezăminte monahale (359 mănăstiri; 154 schituri și 8 metocuri), în care au ostent împletind rugăciunea, studiul și activitățile specifice creatoare și productive de bunuri bisericești un număr de 7.605 viețuitori (2.810 călugări și 4.795 călugărițe) dintre care, pentru activități deosebite în slujirea cu jertfelnicie a idealurilor monahale dar și pentru realizări deosebite în domeniul gospodăresc, un număr de 82 călugări au fost distinși cu *rangul de protosinghel*, un număr de 29 călugărițe au fost distinse cu *rangul de stareță cu cruce*, iar altor 11 monahi, Sfântul Sinod le-a acordat rangul de arhimandrit. Mănăstirile constituind și cel mai mare izvor de vestigii istorice, în cuprinsul lor au fost valorificate științific aceste inestimabile valori, prin cele 146 colecții muzeale și 18 sedii pentru conservare de carte veche românească și obiecte de cult, în cadrul cărora activează personal monahal cu pregătire de specialitate.

Un capitol special evidențiază *activitatea canonică* a organelor statutare bisericești, constând în urmărirea procesului de revizuire a Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte regulamente bisericești. În strânsă legătură cu activitatea canonică și legislativă bisericească stă *disciplina clerului de mir și monahal*, care a stat în permanentă atenție a autorității bisericești, în vederea respectării de către cler a canoanelor și legiuirilor bisericești, pentru prevenirea eventualelor abateri și delictelor care pot aduce atingere prestigiului Bisericii și personalului slujitor, iar acolo unde a fost cazul, pentru sancționarea cu exigență și în duh de îndreptare a celor vinovați potrivit cu gravitatea abaterilor și delictelor săvârșite.

Raportul continuă cu aspecte privind pregătirea personalului clerical, în care se amintește că din cei 11.909 clerici, inclusiv personalul monahal, un număr de

7.387 sunt licențiați în teologie, 400 sunt absolvenți de cursuri post-universitare dintre care 135 doctori în teologie, 4.183 sunt absolvenți de seminar teologic dintre care 1.111 sunt în curs de școlarizare în facultățile de teologie. Sunt amintite apoi formele statutare prin care se realizează *perfecționarea personalului clerical* după încheierea studiilor și anume: Cursurile pastorale și de îndrumare misionară care se desfășoară pe baza unei tematici speciale aprobată de Sfântul Sinod și se încheie cu examene de definitivare și promovare, *cursuri ajunse în anul 2001 la seria a 86-a* și care au fost organizate în 12 centre, pentru un număr de 913 de preoți și diaconi programați de eparhii, inclusiv cei care își desfășoară activitatea în armată, la spitale și penitenciare, precum și *Conferințele preoțești semestriale* cu tematică aprobată de Sfântul Sinod, la care s-au adăugat și conferințe administrative, cu tematici stabilite de Centrele eparhiale în funcție de cerințele și problematicile misionar-pastorale și administrative locale.

Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte religioase recunoscute legal în țara noastră s-au desfășurat în spirit ecumenic, de dialog și deschidere, chiar dacă au existat și dificultăți datorate modului diferit de a interpreta autonomia, libertatea și egalitatea în raporturile dintre ele. Cu toate acestea, și în anul 2001, s-au făcut pași semnificativi în direcția consolidării toleranței, respectului reciproc și a reconcilierii între cultele religioase, unul din instrumente fiind continuarea Conferințelor teologice interconfesionale, care a avut o bună și temeinică receptare în rândul cultelor religioase. În ceea ce privește relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (greco-catolică), în anul 2001 s-a ajuns la cea de a VI-a întrunire a Comisiei Mixte de Dialog (Lugoj, septembrie 2001), reînnoindu-se hotărârea comună asupra necesității continuării dialogului, în vederea normalizării relațiilor dintre cele două Biserici, cu toate că, neînțelegerile, diferendurile și continuarea acționării parohiilor ortodoxe în justiție în problema bunurilor patrimoniale constituie încă stavile reale în calea dialogului.

Un capitol aparte reprezintă *grija Bisericii, a ierarhilor, a preoților și credincioșilor pentru locașurile de cult*, construirea de noi biserici, restaurarea, conservarea, întreținerea și valorificarea pe baze științifice a monumentelor istorice de artă și arhitectură religioasă, pictarea și întreținerea bisericilor parohiale și mănăstirești existente pentru care, în anul 2001 s-a cheltuit *suma totală de peste 486 miliarde lei*, dintre care, potrivit datelor de la eparhii *80 miliarde lei pentru monumentele istorice*. Sumele au provenit în cea mai mare parte din contribuția benevolă a credincioșilor, în pofida fenomenului de criză și sărăcie pe care îl parcurge marea majoritate a acestora, dar și din subvenții de la Guvern, Ministerul Culturii, Secretariatul de Stat pentru Culte sau din sponsorizări. Pentru a sublinia efortul general al Bisericii și grija credincioșilor pentru locașurile de cult se amintește că în cursul anului 2001 *s-a pus piatra de temelie la 162 biserici, au continuat lucrările la un număr de 867 biserici noi începute în anii anteriori, au fost date în folosință 136 biserici nou construite pe parcursul anilor anteriori, un număr de 186 locașuri de cult se aflau în lucrări de reconstrucție și consolidare, alte 313 locașuri de cult au fost în lucrări de restaurare, 304 biserici au fost împodobite cu pictură nouă, iar la un număr de 340 biserici s-au executat lucrări de repictare sau de restaurare a picturii existente*.

Prezentarea se încheie cu redarea succintă a activității generale a Cancelariei Sfântului Sinod, ca organ executiv al forurilor centrale bisericești, cu serviciile aferente și a activității specifice a Cabinetului Patriarhal prin personalul de specialitate existent, aflate sub directa și înțeleapta conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

b. Activitatea Sectorului Relații Externe Bisericești

Raportul Comisiei Bisericești a Adunării Naționale Bisericești prezintă principalele repere ale vieții și lucrării Patriarhiei Române, atât ca parte integrantă a vieții Bisericii Ortodoxe Universale, cât și în relațiile sale ecumenice.

În contextul în care, Biserica Ortodoxă Universală și-a continuat, și în anul 2001, strădania misionară pentru a răspunde nevoilor spirituale ale propriilor credincioși și a-și face cunoscut mesajul adresat societății contemporane, aflată într-o perioadă de transformări și de provocări dintr-o mare varietate, Biserica Ortodoxă Română a dus mesajul său de iubire și prețuire altor Biserici din *marea familie a Ortodoxiei Ecumenice*. Pe această coordonată se înscrie vizita la Biserica Armeană, a delegației Bisericii noastre, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist (20-23 septembrie 2001), făcută la invitația Sanctității Sale Karekin al II-lea, Patriarhul Catolicos Suprem al tuturor armenilor, cu prilejul împlinirii a 1700 de ani de la declararea Armeniei ca stat creștin și a aniversării a 10 ani de la declararea independenței de stat.

Tot în planul *relațiilor inter-ortodoxe*, între evenimente de seamă din viața unor Biserici Ortodoxe surori, sunt demne de menționat: *întronizarea noului patriarh al Ierusalimului, Prea Fericitul Irineu I (Ierusalim, 15 septembrie; Amman, Iordania, 2 octombrie 2001) și participarea Î. P. S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăușilor la festivitatea prăznuirii a 950 de ani de existență a Mănăstiri Lavra Pécerska din Kiev (Ucraina, 28 august 2001)*.

În dorința de a lucra mai bine pentru realizarea unității creștine, Biserica Ortodoxă Română și-a clădit relațiile sale ecumenice plecând tocmai de la acest imperativ esențial al creștinismului acestui început de mileniu creștin. Cu toate rezervele manifestate de unele Biserici Ortodoxe surori în ceea ce privește relațiile lor cu celelalte Biserici creștine, Biserica Ortodoxă Română dorește să continue promovarea acestor relații, manifestându-și, în același timp, preocuparea față de anumite devieri existente în Mișcarea Ecumenică.

O astfel de conștiință misionară, în consens cu Ortodoxia Ecumenică, a determinat Biserica Ortodoxă Română să considere ca necesară exprimarea cu tărie a vocii Ortodoxiei, pentru a se face auzită de către ceilalți creștini, amintind, în acest context, câteva *aspecte ale relațiilor Bisericii noastre, avute în anul 2001 cu Biserica Romano-Catolică și cu cele Protestante și cu organismele ecumenice interne și internaționale*:

a. Organizarea la București, în colaborare cu Biserica Romano-Catolică din România a Congresului Internațional "Familia și viața la începutul unui nou mileniu creștin" (25-27 septembrie 2001);

b. Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la întruniri de lucru ale unor comitete ce pregătesc fie dialogul teologic internațional cu Biserica

Catolică și cu cele Protestante (Anglicană, Luterană și Reformată), fie pe cel bilateral, cu Biserica Evanghelică din Germania;

c. Participarea delegaților Bisericii noastre la sesiuni ale organismelor conducătoare ale instituțiilor ecumenice internaționale, cum ar fi Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene și Comitetul Ecumenic al Consiliului Conferințelor Episcopale din Europa – Conferința Bisericilor Europene, precum și la Întrunirea Ecumenică organizată de Conferința Bisericilor Europene și Consiliul Conferințelor Episcopale din Europa (Strasbourg, 17-22 aprilie 2001);

d. Prezența delegaților Bisericii noastre la Conferința Internațională cu tema "Creștinii și musulmanii în Europa. Responsabilitate și angajare religioasă într-o societate pluralistă" (Sarajevo, 12-16 septembrie 2001) și la reuniuni ce privesc relațiile Bisericilor creștine de pe continentul nostru cu organizațiile europene, Uniunea Europeană și Consiliul Europei;

e. desfășurarea în Ungaria (Noiembrie 2001) a întrunirii plenului Comisiei Speciale privind participarea ortodoxă în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, în vederea găsirii de soluții la dificultățile pe care le întâmpină ortodoxii, în condițiile actuale, la viața Consiliului;

f. Organizarea la București a întrunirii Responsabililor Ecumenici din Bisericile membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor (9-15 mai 2001).

Raportul amintește și elemente referitoare la *prezența Bisericii noastre în activitatea Asociației Ecumenice a Bisericilor din România – AIDRom, a Societății Biblice Interconfesionale din România*, precum și aspectele legate de desfășurarea, în diferite localități din țară, a *Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștină, în luna ianuarie a anului 2001*.

c. Activitatea Sectorului Comunități ortodoxe române peste hotare

Raportul prezintă succint diferitele aspecte ce caracterizează viața și activitatea misionar-pastorală bisericească desfășurată în cursul anului 2001 în cuprinsul comunităților ortodoxe române din afara granițelor României.

Într-o primă parte sunt prezentate date și informații referitoare la viața comunităților ortodoxe românești din jurul granițelor țării noastre. Astfel, într-o strânsă comuniune cu Biserica Ortodoxă Română Mamă și în condițiile existenței atâtor dificultăți de ordin economic și a unor resurse limitate, comunitățile românești din jurul granițelor s-au străduit, și în anul 2001, să-și mențină identitatea și să păstreze vie legătura cu țara.

Mitropolia Basarabiei, condusă de Î. P. S. Mitropolit Petru și care are în cuprinsul său peste 90 de parohii, nu este încă recunoscută legal de către autoritățile Republicii Moldova, după aproape un deceniu de la reactivare, în ciuda dialogului inițiat între Patriarhia Română și Patriarhia Moscovei, cât și a deciziei din 13 decembrie 2001, prin care Curtea Europeană de Justiție a dat câștig de cauză Mitropoliei Basarabiei, în procesul de consfințire a drepturilor ei de a fi recunoscută oficial ca entitate bisericească aflată sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române. Cu toate acestea, Mitropolia își continuă lucrarea misionară (construcții de biserici, publicații etc.), prin solidaritatea eparhiilor din țară și a Centrului Patriarhal, nutrind nădejdea că, într-un viitor nu prea îndepărtat i se va face dreptate.

Viața și activitatea bisericească a românilor din Ungaria și Iugoslavia continuă să se dezvolte sub oblăduirea canonică a Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria și a Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia, cu toate dificultățile existente.

Astfel, *Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria*, cu sediul la Gyula, este condusă de P. S. Episcop Sofronie, are în cuprinsul său de 21 de parohii și desfășoară o intensă activitate misionar-pastorală și culturală pentru menținerea limbii și identității spirituale și culturale a românilor care viețuiesc în Ungaria.

La rândul său, *Episcopia Ortodoxă Română din Iugoslavia*, cu sediul la Vârșeț, are în cuprinsul său 40 de parohii și, în luna aprilie 2001 a fost încredințată spre administrare P. S. Daniil Partoșanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei. Pentru reglementarea, pe bază de reciprocitate și în spiritul relațiilor frățești tradiționale dintre Biserica noastră și Biserica Ortodoxă Sârbă, a tuturor aspectelor ce privesc existența celor două eparhii, una românească în spațiul ex-iugoslav și cealaltă sârbă, în România, la finele anului 2001 s-a constituit o comisie bilaterală de dialog, ce urmează a se întruni la o dată ce se va stabili de comun acord.

Biserica Ortodoxă Română veghează, după posibilități, și la viața religioasă a Vlahilor din *Sudul Dunării*, ca și a românilor din *Ucraina, Nordul Bucovinei, Herța, Transcarpatia și Sudul Basarabiei*, răspunzând constant, adeseori cu mari eforturi materiale și financiare, cererilor de sprijinire a acestor fii ai neamului nostru, prin trimitere de literatură religioasă și prin acordare de burse la școlile teologice din țară.

Într-o a doua parte a raportului, este evaluată situația comunităților ortodoxe române din diferite părți ale lumii care sunt organizate în eparhii cu statut autonom, după cum urmează:

Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania și Europa Centrală, păstorită de Î. P. S. Mitropolit Serafim, având 38 de parohii și filii în Germania, Austria, Luxemburg și țările scandinave. În prezent, Mitropolia, prin efortul comun al credincioșilor ei, *finalizează lucrările la noul ei sediu și locaș de cult din Nürnberg*, la rândul lor, alte parohii, cum este cea din Viena, străduindu-se să-și edifice propriul locaș de cult.

Mitropolia Ortodoxă Română pentru Europa Occidentală și Meridională, condusă de Î. P. S. Mitropolit Iosif, cuprinde 53 de parohii și filii organizate în Franța, Elveția, Italia, Spania, Marea Britanie, Irlanda, Portugalia, Olanda, Belgia. Un moment important din viața acestei eparhii l-a constituit aprobarea de către Sfântul Sinod la 5 iulie 2001 a propunerii Adunării Eparhiale de *ridicare a Arhiepiscopiei la rangul de Mitropolie și a Chiriarhului ei la rangul de Mitropolit*, moment consemnat în cadrul ceremoniilor bisericești din 21 octombrie 2001, precum și *alegerea, în aceeași ședință sinodală, a P. S. Siluan Marsilianul ca episcop-vicar al acestei eparhii și hirotonirea sa întru arhieru la 21 octombrie 2001.*

Viața Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, cu 52 de parohii, a fost marcată, în cursul anului 2001, de trecerea la Domnul, la data de 16 iulie, a Arhiepiscopului Victorin Ursache, retras din scaun din motive de sănătate, după aproape trei decenii de arhipăstorire la cârma acelei eparhii. Eparhia a fost

condusă prin locotenență, din încredințarea Sfântului Sinod, mai întâi de Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei și apoi de Î. P. S. Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale. După o perioadă de locotenență a scaunului arhiepiscopal, Congresul Electoral al eparhiei, întrunit la data de 9 martie 2002 a ales, prin vot secret, pe Prea Cuviosul Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea în înalta slujire de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Între *comunitățile ortodoxe române care depind canonic direct de Patriarhia Română* sunt amintite cele din Australia, Noua Zeelandă, Sofia (Bulgaria), precum și Așezămintele Românești din Țara Sfântă, cărora Patriarhia Română le-a acordat un sprijin substanțial, în special celui de la Ierihon, aflat în fază de finalizare a construcției.

Raportul relevă și unele *aspecte privind prezențele românești în cadrul altor jurisdicții* cum ar fi: Episcopia Ortodoxă Română din America și Canada, condusă de Î. P. S. Arhiepiscop Nathaniel, Așezămintele românești din Sfântul Munte Athos, Comunitatea Ortodoxă Română din Cipru, Parohiile românești din Istanbul, Turcia și Johanesburg, Africa de Sud, fiind menționate și inițiativele de constituire ale unor parohii românești în diferite țări precum: Kuwait, Argentina, Australia ș. a.

Analizând cuprinsul rapoartelor Sectorului Relații Externe Bisericești și Sectorului Comunități Ortodoxe Române de peste hotare, Comisia Bisericească a Adunării Naționale Bisericești evidențiază următoarele considerații:

a. credincioasă principiului fundamental al sobornicității, și în anul 2001, Biserica Ortodoxă Română, prin Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, ierarhii și teologii ortodocși români și-a reafirmat cu tărie poziția de participant activ la efortul misionar al Ortodoxiei în lumea contemporană;

b. prezența Bisericii Ortodoxe Române în Mișcarea Ecumenică s-a concretizat prin participarea, în diferite feluri, în organismele acestui for ecumenic și la viața altor comunități creștine;

c. eparhiile ortodoxe române din afara granițelor României, precum și parohiile și comunitățile aflate sub directa oblăduire a Bisericii noastre au fost sprijinite, în diferite moduri, pentru a rămâne, în continuare, prezențe cât mai active pe tărâm misionar-pastoral ale Bisericii Ortodoxe Române printre românii din aceste zone ale lumii;

d. în ciuda dificultăților pe care Biserica Ortodoxă Română și țara le au în această vreme, comunitățile ortodoxe românești din afara granițelor României au beneficiat, și în anul 2000, de oblăduirea spirituală a Bisericii Mame, precum și de sprijin material, după putință, pentru afirmarea identității lor culturale, religioase și lingvistice.

Expunerea se încheie cu prezentarea succintă a activității Sectorului Relații Externe Bisericești și a Sectorului Comunități Externe din cadrul Administrației Patriarhale, prin personalul de specialitate, desfășurată sub îndrumarea părintească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

d. Activitatea Sectorului Biserica și Societatea

În raportul Comisiei Bisericești se arată că, și în cursul anului 2001, Sectorul Biserica și Societatea al Administrației Patriarhale și-a desfășurat activitatea prin

cele patru birouri din structura sa: *Biroul de Asistență Socială, Biroul de Asistență religioasă în Unitățile Bugetare, Biroul de Misiune și Cultură și Biroul de presă și comunicații*, manifestându-și în permanență receptivitatea la problematica socială indusă de transformările petrecute în societatea românească actuală. Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, personalul de specialitate din cadrul Sectorului a continuat dialogul cu instituții și organisme de stat și private, cu responsabilități în domeniul social, s-a implicat în soluționarea problemelor sociale ce afectează diverse categorii de persoane defavorizate, a intensificat contactele și intervențiile pe lângă organismele abilitate pentru extinderea prezenței preoților în cât mai multe segmente ale vieții sociale – armată, poliție, spitale, penitenciare, așezăminte de ocrotire socială – împlinind astfel o latură fundamentală a slujirii și misiunii Bisericii în societatea contemporană.

Activitatea social-filantropică în Biserica Ortodoxă Română în anul 2001 s-a desfășurat potrivit principiului fundamental al iubirii aproapelui și în conformitate cu structura canonic-organizatorică, prin mijloace specifice, atât în cadrul unităților bisericești, cât și în diferitele așezăminte de protecție socială.

Astfel, activitatea desfășurată de Biroul de Asistență Socială din cadrul Administrației Patriarhale a constat în:

– *Activități teoretice și de consultanță* cu privire la modalitatea de înființare, organizare și funcționare a unor așezăminte de protecție socială, ca de exemplu centre de zi, adăposturi de noapte pentru persoane fără locuință, cantine sociale, în examinarea și aplicarea legislației din domeniul asistenței sociale și în fundamentarea programelor de finanțare a proiectelor sociale ale Bisericii prin programele PHARE ale Uniunii Europene;

– *Activități practice cu caracter social-pastoral*, vizând implementarea unor programe de asistență și ajutorare a persoanelor aflate în dificultate: *vizitarea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și alți ierarhi a unor cămine de bătrâni și copii și oferirea de hrană, îmbrăcăminte, medicamente; sprijinirea familiilor care au în îngrijire copii cu handicap mintal și asociat; punerea pietrei de temelie la Așezământul social de la Parohia Sf. Ilie din București (30 ianuarie 2001); ajutorarea familiilor de nevăzători din București; dezvoltarea programului privind amenajarea și funcționarea Centrului de plasament de tip familial din comuna Domnești, jud. Ilfov; finalizarea programului de ajutorare a sinistraților din județele Bistrița-Năsăud și Maramureș, organizat de Patriarhia Română și Organizația Internațională de Caritate Creștină din SUA (22 martie 2001); acordarea de sprijin pentru înființarea și amenajarea unui Centru comunitar pentru tineret în orașul Bistrița; organizarea programului Crăciunul copiilor destinat ajutorării copiilor aflați în dificultate; încurajarea pregătirii de personal pentru slujirea în limbaj mimico-gestual în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Pitești.*

– *Organizarea de seminarii, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și elaborarea unor documente reflectând atitudini ale Bisericii Ortodoxe Române față de principalele fenomene sociale negative existente la nivelul societății civile în cursul anului 2001, și anume: Seminarul "Prostituția, de la păcat la incriminare" (București, 25 ianuarie 2001); Seminarul "Violența familială. Cauze. Consecințe. Remedii" (București, 3 februarie 2001), desfășurat sub*

patronajul Patriarhiei și Președinției României; Participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Conferința Națională privind drepturile Copilului (București, 22 martie 2001); Simpozionul *"Implicarea cultelor religioase din România în programul național de protecție a copilului"*, organizat în colaborare cu Ministerul Culturii și Cultelor, la care a participat Dl Adrian Năstase, Prim-Ministrul României; Simpozionul *"Asistența religioasă a copilului infestat cu virusul HIV/SIDA și a familiilor acestora"* (București, 26 aprilie 2001), organizat de Patriarhia Română, la care au participat preoții slujitori din spitale; organizarea unor întâlniri cu preoții care activează în spitale (București și Cluj); Seminarul internațional *"Tineretul creștin și pericolul traficului de ființe umane"* (București, 7 noiembrie 2001), organizat de Patriarhia Română și Organizația Internațională pentru Migrație; Constituirea Comisiilor locale pentru probleme de bioetică, la București, Iași și Cluj-Napoca; Constituirea *Comisiei Naționale a Bisericii Ortodoxe Române pentru probleme de Bioetică* (București, 13 noiembrie 2001); *Mesajul cu prilejul Zilei Internaționale de sprijinire a victimelor torturii*, trimis de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist clerului și credincioșilor (26 iunie 2001).

Susținerea financiară a acestor programe a fost realizată din Fondul Filantropia, precum și din donații ale unor persoane fizice și juridice din țară și străinătate.

Raportul arată că în cadrul Administrației Patriarhale funcționează Sectorul pentru opera de caritate *"Diaconia"* care a desfășurat o serie de programe sociale și activități prin autofinanțare, între care sunt amintite: *Ajutor de la distanță pentru o familie săracă din România* destinat prevenirii abandonului familial și școlar; *Din suflet pentru suflet – Discipol* destinat reintegrării socio-profesionale a tinerilor proveniți din centre de plasament și familii sărace; Centrul social *"Așezământul Patriarh Justinian Marina"* destinat femeilor și copiilor victime ale violenței familiale; campania *"Ajutor pentru viitor"*, ajutor de urgență pentru familii sărace. Pe lângă aceste programe, Sectorul pentru opera de caritate *"Diaconia"* desfășoară și activități specifice pentru autofinanțarea programelor proprii prin Centrul de servicii specializat în copiere, legare, prelucrare informatică documente, Librăria de carte religioasă, Biroul de Pelerinaje.

Într-un alt capitol, raportul prezintă Activitatea social-filantropică desfășurată în cadrul eparhiilor, asigurată prin osteneala celor *103 asistenți sociali-teologi și 19 preoți misionari*, încadrați la cele *37 birouri de asistență socială constituite la nivel de eparhie, protopopiat și în cadrul unor parohii*, ale căror servicii de asistență socială, tot mai diversificate și amplificate, au constat în: *acordare de asistență religioasă; întreținere și îngrijire zilnică în cadrul instituțiilor de protecție socială; acordarea de ajutoare materiale și financiare; acordarea de consultații medicale și medicamente gratuite; oferirea de hrană zilnică la domiciliu persoanelor bolnave, nedepasabile, singure, fără susținători legali; acordarea de medicații copiilor proveniți din familii sărace; activități culturale și recreative adreseate copiilor din familii cu risc social și celor din centrele de plasament ale statului; asigurarea mesei de prânz la cantinele sociale parohiale pentru persoanele sărace*. Pentru exemplificare, raportul enumeră, pe baza datelor primite din eparhii o serie de programe sociale desfășurate în anul 2001: **Programul "Pentru voi"**

vizând înființarea centrului de pregătire profesională a adolescenților din centrele de plasament ale statului, derulat de Mitropolia Banatului în parteneriat cu Direcția județeană pentru protecția drepturilor copilului din Timișoara; *Programul de prevenție a abandonului școlar* desfășurat de Asociația "Christiana" – filiala Cluj, în sprijinul copiilor de vârstă școlară provenind din familii cu risc social; *Programul de sprijinire a copiilor cu nevoi speciale* din "Centrul de zi pentru copii cu sindrom Down" înființat de Arhiepiscopia Iașilor în colaborare cu Asociația "Renașterea speranței" și Inspectoratul județean pentru persoane cu handicap; *Programul "Alter Ego"*, destinat ajutorării la domiciliu a persoanelor vârstnice, fără venituri, fără susținători legali, derulat de Biroul de asistență socială al Arhiepiscopiei Alba Iuliei; *Programul de sprijinire a copiilor din familii sărace* în scopul prevenirii abandonului școlar, derulat de Biroul de asistență socială al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului; *Programul "Masa dragostei"* destinat celor nevoiași, desfășurat în parohia "Sf. Petru și Pavel" din Episcopia Romanului; *Programul "Mama și copilul"* de consiliere a victimelor violenței domestice, derulat de Biroul de asistență socială al Episcopiei Aradului; *Programul "Dreptul Iov"* pentru acordare de asistență socială și spirituală copiilor cu handicap neuro-psiho-motor din centrele de neuropsihiatrie infantilă din Galați, derulat de Biroul de asistență socială din protoieria Galați, precizându-se că prin aceste programe au beneficiat de sprijin din partea Bisericii un număr de 36.275 de copii, 21.865 de bătrâni și 18.770 de familii cu risc social.

În raport se arată că, în cursul anului 2001, *prin grija Bisericii Ortodoxe Române au funcționat 82 așezăminte de asistență socială*, dintre care următoarele 10 înființate în anul 2001; *Centrul "Sf. Nicolae" pentru persoane sărace bolnave de TBC din Iași, loc. Golăești; Cabinetul medical din protopopiatul Săveni, județul Iași; Centrul de consiliere și informare locală pentru consilierea familiilor aflate în criză, în Hârlău, jud. Iași; Centrul de plasament "Diaconița Febe" ce acordă îngrijire, protecție, asistență și educație unor copii orfani din Arhiepiscopia Timișoarei; Centrul comunitar pentru tineret din Bistrița, județul Bistrița-Năsăud, înființat de Arhiepiscopia Clujului în colaborare cu Organizația Internațională pentru caritatea creștin ortodoxă; Căminul de bătrâne de la Mănăstirea Dumbrava, județul Alba; Cantina mobilă de la protopopiatul Sebeș; Centrul de copii de tip familial "Bunavestire" din parohia Almașu, Arhiepiscopia Alba Iuliei; Cantina socială din Pitești.*

Prezentarea activității de asistență religioasă în instituțiile bugetare (unități militare, penitenciare, spitale și așezăminte de ocrotire socială) constituie o altă componentă a raportului supus plenului, subliniindu-se că desfășurarea acesteia este în concordanță cu prevederile Legii clerului militar (nr. 195/2000) și ale Protocoalelor încheiate de către Patriarhia Română cu instituțiile de stat în cadrul cărora se desfășoară activități organizate de asistență religioasă.

Privitor la *asistența religioasă în unitățile militare subordonate Ministerului Apărării Naționale* s-a bucurat de sprijinul atât din partea autorităților bisericești, cât și a celor militare, cei 56 de preoți militari ortodocși desfășurându-și activitatea pastorală și misionară în 17 biserici și 39 de capele, altele 7 aflându-se în diferite stadii de construcție și amenajare. Pentru evaluarea activi-

tății de asistență religioasă specifice Ministerului Apărării Naționale, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în perioada 29-31 octombrie 2001, s-a organizat Convocarea Anuală a Preoților de Armată, în garnizoana București. Pentru asigurarea cerințelor crescânde de asistență religioasă în armată, în anul 2001 s-au înființat 26 de posturi care urmează a fi ocupate prin concurs, organizat la Patriarhie în anul 2002.

Asistența religioasă în penitenciare a fost asigurată în cursul anului 2001 de un număr de 38 de preoți ortodocși care au slujit în 34 biserici și capele amenajate în incinta penitenciarelor, alte 4 fiind în curs de construcție. Pentru promovarea de noi metode de activitate specifice, în perioada 29 octombrie – 13 noiembrie 2001 au fost organizate patru conferințe zonale la Penitenciarele din Târgu-Ocna, Gherla, București-Rahova și Penitenciarul de minori și tineret – Craiova, temele abordate fiind: Aplicarea legii Clerului Militar pentru preoții de penitenciar; Activitatea misionarilor și voluntarilor creștini; Problema personalului auxiliar bisericesc. Cu această ocazie s-a analizat stadiul aplicării "Programului de intensificare a activității religioase în penitenciar", aprobat de Sfântul Sinod, relevându-se implicarea și atenția deosebită a Centrelor eparhiale în implementarea acestui program.

Asistența religioasă în unitățile Ministerului de Interne s-a derulat prin Serviciul de Asistență Religioasă și s-a concretizat, pe lângă activitățile specifice misionar-pastorale, printr-o susținută activitate editorială și prin eforturi constante vizând extinderea activității de asistență religioasă în unitățile ministerului, chiar dacă încă mai există dificultăți de aplicare a prevederilor Legii Clerului Militar la nivelul acestui Minister.

Asistența religioasă în spitale și unități de ocrotire socială a fost asigurată de către 151 preoți încadrați și sălarizați de Ministerul Sănătății, alături de ei slujind alți 98 de preoți sălarizați din fondurile centrelor eparhiale. Activitățile specifice s-au derulat în cele 123 biserici și capele în funcțiune, altele 12 capele aflându-se în diferite stadii de construcție în incinta acestor unități.

Sunt prezentate apoi *asociațiile și fundațiile cu caracter religios care funcționează cu binecuvântarea Sfântului Sinod*: Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români, Frăția Ortodoxă Română, Asociația Oastea Domnului; precum și activitățile desfășurate în cursul anului 2001, între care sunt amintite: *Organizarea de pelerinaje și tabere de rugăciune la mănăstirile din România, vizite la Centre de plasament și spitale; Conferințe duhovnicești, seri creștine la Palatul Patriarhiei, la Facultățile de Teologie Ortodoxă din țară și seri de rugăciune la unele biserici din București și din alte mari centre universitare din țară; editarea de publicații religioase; Activități de catehizare a credincioșilor cu sprijinul preoților și organizarea de manifestări misionar-comemorative; Sprijinirea înființării de noi comunități ortodoxe de surdo-muți în Cluj, Iași, Timișoara, București, Sibiu și în Republica Moldova, și mediatizarea realizărilor studenților creștini ortodocși în presă și la televiziune.*

Raportul se încheie cu prezentarea activității Biroului de Presă și Comunicații al Patriarhiei Române în cursul anului 2001, constând în: aducerea la cunoștința opiniei a prezenței și implicării active a Bisericii Ortodoxe Române în societatea

românească contemporană, în special activitatea, hotărârile, punctele de vedere în diferite probleme ale Sfântului Sinod și ale celorlalte organisme centrale de conducere bisericească; mediatizarea activității Bisericii Ortodoxe Române la nivel central și, după caz, local, în diferite domenii de activitate (pastoral misionar, social-filantropic, învățământ, relații cu alte culte din România, relații externe bisericești și ecumenice etc.); monitorizarea informațiilor, articolelor, comentariile bisericești din presa centrală și parțial cea externă referitoare la Biserica Ortodoxă Română precum și la alte aspecte de ordin social, politic, economic, cultural etc., interne și internaționale, care se interferează cu interesele și problemele bisericești; păstrarea legăturii cu Societățile Naționale de Radio și Televiziune și cu posturile particulare, cu agențiile de presă românești și străine, cu cele 12 cotidiene centrale de mare tiraj și alte publicații; realizarea de analize ale imaginii publice a Bisericii Ortodoxe Române induse de presa scrisă. Este subliniat, saltul calitativ al emisiunilor religioase care aprofundează astăzi teme majore cu caracter pastoral-misionar, moral, istoric-cultural, prezența tot mai activă a Bisericii în viața socială, susținute și prezentate în general de jurnaliști cu studii teologice sau teologi cu cunoștințe în arta comunicării prin mass-media, cu concursul reprezentanților Bisericii: membri ai Sfântului Sinod, profesori, preoți, monahi, mireni implicați în viața bisericească.

Ca urmare, în conformitate cu prevederile statutare și regulamente bisericești, Comisia Bisericească propune plenului Adunării Naționale Bisericești:

– *Să ia act de referatele prezentate în legătură cu Raportul general anual al Consiliului Național Bisericesc și să aprobe activitatea desfășurată în cursul anului 2001 de Cancelaria Sfântului Sinod, de Sectorul Relațiilor Externe Bisericești, de Sectorul Comunități ortodoxe române peste hotare și de Sectorul Biserica și Societatea ale Administrației Patriarhale.*

Pr. Nicolae Gheorghe Șincan, protopop în Arhiepiscopia Alba Iuliei, prezintă plenului *Referatul Comisiei Culturale în legătură cu Raportul General al Consiliului Național Bisericesc pe anul 2001* privind:

a. Activitatea Sectorului învățământ teologic și educație religioasă

Raportul subliniază că misiunea învățătorească a Bisericii, în primul an al mileniului trei, s-a concretizat prin măsuri care au avut în vedere diversificarea și aprofundarea învățământului teologic ortodox și a învățământului religios în școlile de stat, în conformitate cu cerințele actuale de reformă ale învățământului românesc și cu necesitatea păstrării specificului școlilor teologice și de predare a Religiei în școală.

Învățământul religios în școlile de stat. Prezentând realitățile din domeniul învățământului religios din școlile de stat așa cum au fost ele sintetizate pentru anul 2001, se remarcă faptul că, în acest proces este cuprins aproape întreg tinerețel școlar de la grădiniță până la ultimele clase de liceu și de școli profesionale, realizându-se activități de educație religioasă potrivit reglementărilor Ministerului Educației și Cercetării și hotărârilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În anul 2001, în învățământul primar, gimnazial și liceal, predarea disciplinei Religie s-a făcut de către un număr de 10.479 cadre didactice, mare parte dintre acestea cu studii teologice superioare, iar restul cu studii medii

de teologie sau în curs de finalizare a celor superioare, îndrumarea și controlul procesului de învățământ fiind realizate de cei 34 *inspectori de specialitatea Religie*, dintre care 19 cu normă întreagă iar 15 cu jumătate de normă, precum și de către inspectorii eparhiali de învățământ.

Predarea Religiei se face pe baza *programelor școlare îmbunătățite și aprobate* de către Sfântul Sinod și de Ministerul Educației și Cercetării, în baza căreia s-a trecut la revizuirea manualelor de Religie existente sau elaborarea unora noi, multe aflate în fază înaintată de realizare iar altele date spre retipărire sau tipărire (manualele de clasa a IX-a și a X-a).

În scopul evaluării, a îmbunătățirii metodologiei și a creșterii interesului față de orele de Religie, în ziua de 6 august 2001 a avut loc *consfătuirea cu inspectorii de specialitatea religie din cadrul Inspectoratelor Județene și al municipiului București* organizată de Ministerul Educației și Cercetării în colaborare cu Patriarhia Română, desfășurată în Palatul Patriarhiei din București și a fost aprobat de Sfântul Sinod *Ghidul de Evaluare pentru disciplina Religie*, material menit să îmbunătățească sistemul de apreciere și notare a elevilor.

Sunt menționate, cu rol pozitiv, activitățile extracurriculare cu caracter religios, remarcându-se la loc de frunte, *Concursul Național "Bun venit mileniului III creștin"*, organizat de Patriarhia Română în colaborare cu Ministerul Educației și Cercetării, precum și alte tipuri de activități constând în organizarea de serbări școlare, excursii tematice, tabere școlare, pelerinaje și alte manifestări religio-morale, toate reprezentând acțiuni educative în vederea completării cunoștințelor și deprinderilor însușite la orele de religie. La loc de cinste sunt înscrise: participările directe ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod la deschiderea anului școlar 2001-2002; Mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la deschiderea noului an de învățământ (15 septembrie 2001); Organizarea celei de a IX-a ediții a *Concursului Icoana din sufletul copilului – 2001*, sub patronajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Raportul continuă cu prezentarea rețelei instituțiilor și activitățile din învățământul teologic ortodox preuniversitar în anul școlar 2000-2001, cnumerând, pe rând:

– 38 *Seminariile Teologice Liceale (dintre care 7 monahale)*, încadrate de legislația școlară actuală în categoria liceelor de specialitate de profil teologic, cu specializările teologie și patrimoniu, cu un efectiv de 4.775 *elevi (1.075 absolvenți cu Diplomă de Bacalaureat și Atestat teologic)*, în cadrul cărora au activat 657 de profesori, din care 345 predau discipline teologice.

În cadrul procesului de reformă a învățământului seminarial, prin hotărâri ale Sfântului Sinod luate în concordanță cu normele Ministerului Educației și Cercetării, în cursul anului 2001 s-a luat o serie de măsuri importante privind: revizuirea actualului Plan de Învățământ cu perspectiva elaborării unui nou în condițiile trecerii la învățământul seminarial de 4 ani odată cu generalizarea învățământului obligatoriu de 9 ani, începând cu 2003-2004; *aprobarea unei noi tematici pentru admitere; aprobarea unei noi variante de probe de aptitudini la examenul de admitere la specializarea patrimoniu; punerea de acord a Regulamentului de organizare și funcționare al Seminariilor cu Regulamentul unităților școlare*

din învățământul preuniversitar; reeditarea unui număr de 16 manuale pentru învățământul seminarial.

– 21 Școli de cântăreți bisericești, care în anul școlar 2000-2001 au avut un efectiv de 884 elevi (283 absolvenți), reprezentând o creștere semnificativă față de anul precedent, ceea ce denotă interesul și preocuparea Bisericii pentru calificarea acestei categorii de personal neclerical atât de necesar în parohii, în care scop s-a avut în vedere elaborarea unui nou Plan de învățământ, precum și a unei noi programe analitice ce se vor aplica cu anul 2003-2004.

– 9 Școli postliceale teologico-sanitare, în cadrul cărora, elevii dobândesc cunoștințe privind implicarea în actul medical cu mai multă dăruire, afectiv și caritabil. În perspectivă, potrivit normelor Ministerului Educației și Cercetării, se merge pe linia restrângerii acestor școli, pregătirea urmând a se face în Colegii Universitare Medicale.

În capitolul următor, raportul prezintă rețeaua instituțiilor și activitățile din învățământul superior teologic ortodox în anul școlar 2000-2001 astfel:

– *Cursurile de licență*, au funcționat în cadrul celor 15 Facultăți de Teologie cu următoarele specializări: Teologie Pastorală, Teologie-Asistență Socială, Teologie-Litere (Română, Franceză, Engleză), Teologie-Limbi clasice, Teologie-Pictură Bisericească, Teologie-Patrimoniu, Teologie-Filosofie, Teologie-Istorie, Teologie Muzică Bisericească și Teologie-Comunicare prin limbaj mimico-gestual, în cadrul cărora au desfășurat activitate didactică și de cercetare științifică-teologică 384 cadre didactice (68 profesori, 51 conferențieri, 134 lectori, 131 asistenți și preparatori), cursurile de licență, cu o durată de 4 ani la zi, fiind urmate de 12.244 studenți și studente, dintre care 6.614 studenți la Teologie Pastorală care a dat 1.404 licențiați în teologie.

În anul 2001, Sfântul Sinod a făcut o analiză amănunțită asupra învățământului superior teologic din punct de vedere al activității didactice, al managementului și a finalității acestui învățământ, hotărând ca, într-o primă etapă aceasta să fie continuată în cadrul Sinoadelor Mitropolitane, rezultatul acestora urmând a fi evaluat de Sfântul Sinod. De asemenea a avut loc și Consfătuirea Decanilor la Cluj, ale căror propuneri vor fi avute în vedere pentru viitor.

Ca expresie a cinstirii memoriei unor personalități ale Bisericii Ortodoxe Române și a recunoștinței față de activitatea lor, în cursul anului 2001 Sfântul Sinod a aprobat ca Facultatea de Teologie Ortodoxă din București să primească numele "*Patriarhul Justinian*" iar Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași, numele "*Dumitru Stăniloae*".

Sunt prezentate apoi, în cuprinsul raportului structura și modul de organizare al Cursurilor post-universitare care, în decursul anului școlar 2000-2001, au fost organizate astfel:

– *Ciclului de studii aprofundate*, cu o durată de 2 ani, organizate la Facultățile de Teologie din București, Iași, Sibiu, Cluj, Oradea, Craiova, Târgoviște, Pitești și Reșița, prin 5 specializări: Exegeză și Ermineutică; Istorie și Tradiție; Doctrină și Cultură; Pastorală și Viață liturgică; Misiune socială la care, în cursul anului 2000-2001 au fost înscriși 335 de studenți și au obținut diploma de master 246 absolvenți.

– *Doctoratul în teologie*, cu o durată de 4 ani, organizat numai la Facultățile de Teologie Ortodoxă din București, Sibiu, Cluj și Oradea la care, în cursul anului 2000-2001 au fost înscriși 279 candidați, dintre care doar 26 doctoranzi la cursurile de zi, un număr de 11 candidați obținând titlul de doctor în teologie.

Referitor la *schimbul de bursieri cu Bisericele și organizațiile creștine din străinătate*, raportul amintește că în anul de învățământ 2000-2001 *au fost trimiși 48 de tineri elevi și studenți români din afara granițelor țării care au dorit să studieze în instituții de învățământ teologic din România* (19 la studii preuniversitare, 21 la studii universitare, 8 la studii post-universitare), alți 15 cetățeni străini studiind în școlile teologice ortodoxe din România, aceștia provenind din Bulgaria, Cehia, Coreea, Grecia, Germania, Etiopia, Egipt, Italia, Polonia și SUA.

Prin grija Patriarhiei Române și ca urmare a contactelor cu celelalte Biserici Ortodoxe și creștine, precum și cu organizațiile intercreștine, în cursul anului 2000-2001, pe baza unor riguroase selecționări, 16 tineri din România au fost trimiși cu burse în străinătate, pentru continuarea, completarea sau definitivarea studiilor teologice, în prezent aflându-se la studii în diferite universități din străinătate un număr de 143 bursieri, după cum urmează: Grecia (39), Italia (25), Germania (19), Elveția (20), Franța (19), SUA (8), Anglia (6), Austria (2) și câte unul în Iugoslavia, Finlanda, India, Spania și Israel.

Toate strădaniile expuse rând pe rând în raportul privind activitatea de învățământ teologic și educație religioasă din anul 2000-2001, au fost depuse sub atenta purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod angajați direct în procesul didactic sau de coordonare a învățământului teologic.

b. Activitatea Sectorului Patrimoniul Cultural-Național Bisericesc

Valoroasa zestre patrimonial-culturală bisericească răspândită pe întreg teritoriul României (monumente, muzee, colecții, centre de ocrotire ș. a.) constituie o imagine grăitoare asupra rolului nedezmintit al Ortodoxiei în istoria românească, a contribuției sale la promovarea limbii, culturii și spiritualității românești în concernul european, precum și asupra continuității neîntrerupte a lucrării sale de slujire și de exprimare a virtuților creatoare ale poporului român dreptcredincios.

În acest context, având în vedere semnificațiile majore pe care patrimoniul cultural bisericesc le exprimă în conturarea bogatei spiritualități a poporului român, este firească atenția pe care conducerea Bisericii Noastre o manifestă, la cel mai înalt nivel, dar și în teritoriu, în cadrul fiecărei unități bisericești, pentru păstrarea, evidența, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a comorilor de istorie, cultură și artă bisericească tradițională.

Raportul subliniază că, și în anul 2001 Sectorul Patrimoniul Cultural Național Bisericesc a continuat să îndeplinească treptat unele dintre obiectivele majore ale activității sale specifice, între care, un loc important îl reprezintă *constituirea patrimoniului muzeal al Patriarhiei Române*, continuându-se până la finalizare, cu toate activitățile pe care le implică (igienizare, catalogare, depozitare etc.): *preluarea colecției muzeale de la Mănăstirea Antim* compusă din 2366 de obiecte (icoane, obiecte de cult, tablouri, veșminte, mobilier, piese de sculptură, monede etc.), precum și *preluarea colecției de obiecte bisericești provenite, cu titlu de*

custodie, de la bisericile parohiilor de pe raza municipiului București și din județul Ilfov, cuprinzând 4528 cărți de cult, 169 de icoane, 65 diverse obiecte de cult, depozitată în Palatul Patriarhiei; expertizarea condițiilor de depozitare și expunere a spațiilor existente; demararea acțiunilor pentru organizarea unor laboratoare de restaurare și conservare icoane și carte veche; începerea operațiunii de recondiționare și pregătire pentru dotarea spațiilor din Palatul Patriarhiei, cu instalații muzeale specifice conform normelor muzeotehnice moderne.

Raportul prezintă, în continuare, modul de organizare și desfășurare a *cursurilor anuale de instruire și perfecționare a ghizilor, muzeografilor și conservatorilor de la muzeele și colecțiile bisericesti din Patriarhia Română* (Mănăstirea "Sf. Maria", Techirghiol, 17-27 septembrie), la care au participat 100 de cursanți de la muzeele, colecțiile, centrele de ocrotire și depozitele patrimoniale din cadrul eparhiilor Bisericii Noastre și, în cadrul cărora s-a urmărit ridicarea nivelului profesional, conform prevederilor legislației patrimoniale în vigoare.

Pe linia măsurilor privind evidența și siguranța patrimoniului, s-a urmărit aplicarea *Protocolului încheiat la 4 aprilie 2000 de Patriarhia Română cu Ministerul de Interne pentru prevenirea și combaterea furturilor din colecțiile bisericesti* și îmbunătățirea sistemului propriu al Bisericii de evidență patrimonială, în cursul anului 2001 demarând în aproape toate eparhiile, în colaborare cu Inspectoratele Județene de Poliție, acțiunea de identificare și inventariere a bunurilor susceptibile a face parte din patrimoniul cultural național bisericesc, însoțită de realizarea documentației foto.

Sunt prezentate unele măsuri, la nivelul Centrului Patriarhal, pentru *punerea în valoare a patrimoniului cultural bisericesc*: Sesiunea de comunicări științifice *Patrimoniul Eclezial-Patrimoniu Cultural* (ediția a V-a) organizată la 4 decembrie 2001 sub egida Patriarhiei Române și a Ministerului Culturii și Cultelor; Vernisajul expoziției de artă plastică *Grecia – Muntele Athos* ce a reunit lucrări de grafică și acuarelă ale arhitecților Dan Corneliu și Ion Teodor; sprijinirea, în colaborare cu alte sectoare ale Patriarhiei Române, organizarea expoziției de icoane și a concursului *Icoana din sufletul copilului* (mai-iunie 2001) și spectacolul *Colindă Sfântă* desfășurat în întâmpinarea Sfințelor Sărbători ale Crăciunului și Anului Nou; colaborarea cu Televiziunea Română pentru realizarea unui *film-documentar de prezentare a monumentelor bisericesti de pe Dealul Patriarhiei*, asigurând baza documentară, consultanța științifică și comentariul. Se menționează, de asemenea, că în toate eparhiile Bisericii Noastre, au fost organizate numeroase *expoziții, simpozioane, sesiuni de comunicări, conferințe* etc. Cu tematică legată de *punerea în valoare a mărturiilor de istorie, cultură și artă bisericască* care au contribuit, în chip specific, la exprimarea prezenței vii a Ortodoxiei în societatea românească contemporană.

Raportul Comisiei se încheie cu aprecierea activității Sectorului Patrimoniul Cultural Național Bisericesc, exprimând satisfacția pentru cele împlinite, precum și pentru proiectele înnoitoare din ogorul fertil al patrimoniului cultural ortodox, realizări rodite din înțelepciunea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a celorlalți ierarhi pentru punerea în valoare a vestigiilor patri-

moniale ale Bisericii noastre, carte de învățatură pentru viitorul neamului și Bisericii noastre.

c. Activitatea Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române prin Sectoarele Editură, Tipografie și Ateliere

Raportul Comisiiei debutează cu prezentarea activității Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, arătându-se că activitatea editorială pe anul 2001 a fost, în continuare, sprijinită și supravegheată de un Consiliu editorial, constituit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist din Academician Pr. prof. univ. dr. Dumitru Popescu, Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Dl Academician Virgil Căndea și Pr. conf. univ. dr. Constantin Coman.

În colecțiile inițiate de Editura Institutului Biblic s-a continuat publicarea în versiune românească a unor însemnate scrieri din părinții și scriitorii bisericești: Sf. Ioan Gură de Aur (*Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*), *Viata a însuși Marelui Hrisostom, după istoricii bisericești: Paladie, Socrates, Sozomen, Teodor al Trimitundeii și Fer. Teodoret al Cirului*, Sf. Irineu de Lugdunum (*Demonstrație a propovăduirii apostolice*), Fer. Teodoret al Cirului (*Viețile sfinților din Siria*).

Planul editorial pe anul 2002 cuprinde, în ceea ce privește scrierile biblice, continuarea tipării scrierilor biblice și începerea imprimării întregului text al *Bibliei comentate*, în versiunea revizuit, redactată și comentată de Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, precizându-se că textul Vechiului Testament din *Biblia comentată* este în întregime revizuită, redactat și comentat, după *Septuaginta*. Prin formatul impunător, introducerile lămuritoare la fiecare carte biblică, notele marginale ale sistemului referențial, prin extinsele note explicative infrapaginale ca și prin concordanța biblică și hărțile inserate la sfârșitul cărții, această ediție jubiliară a Sfântului Sinod al Bisericii noastre – așa cum a fost denumită Biblia comentată ce va apărea în următoarele luni – va reprezenta cu certitudine evenimentul editorial major al acestui an. De asemenea, în planul editorial pe anul 2002 vor vedea lumina tiparului scrieri dogmatice, exegetice, omiletice, ascetice și aghiografice, aparținând Sfinților Ioan Gură de Aur, Chiril al Ierusalimului, Sofronie al Ierusalimului și lui Chiril de Schitopolis, în cadrul colecției de texte patristice, urmărindu-se, în același timp, pregătirea pentru tipar a cărților de cult mai stăruitor solicitate, reeditarea unor manuale și tratate universitare destinate învățământului teologic ortodox, ca și publicarea unor lucrări cu conținut pastoral și omiletic.

Raportul continuă cu prezentarea succintă a Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, a bazei materiale și a înnoirilor tehnologice care au avut loc în anul 2001, precum și cu prezentarea activității desfășurată în cursul anului 2001, constând în imprimarea, legarea și difuzarea unui număr de 1.006.300 exemplare de cărți, reviste, precum și a numeroaselor broșuri, icoane și alte tipăriri bisericești, *valoarea producției globale fiind de 27,8 miliarde lei*. Dintre lucrările imprimate sunt menționate, în primul rând, scrierile biblice: *Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, Psaltirea, Mica Biblie*, reeditarea, într-o ținută grafică aleasă, a unui apreciabil număr de cărți de cult, necesare atât slujirii preoțești, stranei, cât și cultivării evlaviei dreptmăritorilor creștini, precum și consistente volume de călăuzire pastorală și omiletică a cleru-

lui, precum și cărți de rugăciuni și de zidire duhovnicească. Este apreciată și activitatea de tipărire a Calendarului Bisericesc și, în acest context, reluarea după mai mulți ani a tipăririi acestuia pentru eparhii din Patriarhia Română, datorită prețului avantajos, precum și calității deosebite a artei și imprimării grafice. Capitolul privind activitatea Tipografiei detaliază, în încheiere *proiectul planului de activitate pe anul 2002*, cu referire la investițiile tehnologice, la producție și la desfacerea acesteia.

În partea privind activitatea Atelierelor Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, raportul subliniază că aceasta s-a desfășurat în cursul anului 2001, cu mijloacele tehnice existente, unele dintre ele reabilitate, altele înnoite, prin compartimentele sale speciale care funcționează în sediul de la Popești: *Secția metale – confecționare obiecte de cult, Secția pictură bisericească, Secția tâmplărie-sculptură, Secția tămâie, precum și prin Atelierele de țesătorie stofă bisericească și broderie* de la Mănăstirea Țigănești și *Atelierele de croitorie a veșmintelor preoțești* de la Mănăstirea Pasărea. Raportul menționează lucrarea cu caracter de unicat realizată în cadrul Atelierelor și anume, *setului de Sfinte Vase din argint și aur masiv*, lucrare excepțională, sub raport artistic și al valorii materiale, oferită Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la împlinirea a 15 ani de la alegerea ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române, pe care Prea Fericirea Sa a donat-o Catedralei Patriarhale. Pe lângă obiectele de cult executate în serie, în cadrul Atelierelor au fost executate lucrări de recondiționare a unor opere cu valoare artistică cu caracter special și unicate și lucrări, multe dintre acestea fiind oferite în dar unor personalități bisericești și ale vieții publice în țară sau cu prilejul unor vizite oficiale ale reprezentanților Bisericii noastre la alte Biserici. În anul 2001, *valoarea producției globale a Atelierelor Institutului Biblic a fost de peste 18,3 miliarde lei*, desfacerea produselor proprii realizându-se prin magazinele Administrației Patriarhale, prin magazinele eparhiale și direct prin unitățile bisericești. Capitolul privind activitatea Atelierelor Institutului Biblic prezintă, în final, *proiectul planului de activitate pe anul 2002*, sub aspectul investițiilor și al producției.

Expunerea privind activitatea Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române prin Sectoarele Editură, Tipografie și Ateliere desfășurată în cursul anului 2001, se încheie cu precizarea că aceasta constituie rodul strădaniilor personalului de specialitate, depuse sub îndrumarea nemijlocită a P. S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu și sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

În conformitate cu prevederile statutare și regulamentare bisericești, Comisia Culturală propune plenului Adunării Naționale Bisericești:

– *Să ia act de referatele prezentate în legătură cu Raportul general anual al Consiliului Național Bisericesc și să aprobe activitatea desfășurată în cursul anului 2000 de Sectorul Învățământ teologic și educație religioasă, de Sectorul Patrimoniul Cultural-Național Bisericesc, precum și de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române prin sectoarele Editură, Tipografie și Ateliere.*

– *Să aprobe proiectele planurilor de activitate pe anul 2002 prezentate de Sectoarele Editură, Tipografie și Ateliere din cadrul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.*

Pr. Constantin Savu, Consilier administrativ la Arhiepiscopia Tomisului, prezintă *Referatul Comisiei Economico-Financiare în legătură cu activitatea Sectorului II Economico-Financiar al Administrației Patriarhale, Contul de execuție bugetară și Bilanțul pe anul 2001 al Administrației Patriarhale și al Instituțiilor anexe.*

Raportul prezintă activitatea desfășurată în cursul anului 2001 de către Sectorul II al Administrației Patriarhale prin compartimentele sale: *Serviciul Bunuri, Comisia de Pictură Bisericească, Fondul Central Misionar, Fondul Filantropia și Serviciul Economic*, pe baza documentațiilor de specialitate, a îndrumărilor și hotărârilor organelor centrale bisericești și prezintă în mod amănunțit: *Purtarea de grijă față de zestre imobiliară a Administrației Patriarhale (sedii, date de identificare, administrare); Stadiul demersurilor privind organizarea concursului național pentru proiectul Catedrala Mântuirii Neamului pe noul său amplasament aprobat în zona Bd. Unirii, Bd. Mircea Vodă și Str. Nerva Traian; Inițierea demersurilor pentru construirea unei Clinici Medicale în Str. Povernei nr. 34 din București; Lucrări de reamenajare la reședința patriarhală (consolidare, restaurare, reabilitarea instalațiilor sanitare și termo-electrice, reamenajarea sălii sinodale); Lucrări de consolidare ale Paraclisului "Sf. Mare Mc. Gheorghe" de la reședința patriarhală, valoros monument istoric; Lucrări la clădirea Administrației Patriarhale (reparații generale interioare și exterioare, introducerea încălzirii centrale); Lucrări la Palatul Patriarhiei (reamenajări interioare, restaurarea a 6 săli, modernizări și dotări); Stadiul lucrărilor la stăreția Mânăstirii Antim (consolidare și restaurare); Continuarea lucrărilor de construcții la Așezământul Ortodox Român de la Ierusalim, Jordan și Ierihon; Întreținerea Caselor de Odihnă de la Cozia și Olănești; Activitatea Comisiei de Pictură Bisericească (avizarea devizelor, adjudecarea și recepția lucrărilor de pictură, calificarea pictorilor bisericești); Organizarea colectei și administrarea Fondului Central Misionar pe anul 2001 potrivit bugetului aprobat, a Fondului Filantropia, precum și a sumelor colectate pentru ajutorarea Mitropoliei Basarabiei.*

Raportul menționează că, tot în cursul anului 2001 *Administrarea Complexului "Lebăda" – Pantelimon* a trecut de la Secretariatul de Stat pentru Culte la administrarea Patriarhiei Române, precum și măsurile luate de Consiliul Național Bisericesc pentru administrarea corespunzătoare a acestui important obiectiv.

Din datele expuse în cuprinsul raportului rezultă preocuparea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a colaboratorilor apropiați în privința *administrării și gestionării judicioase și echilibrate a bugetului pe anul 2001 al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe*, în conformitate cu hotărârile Adunării Naționale Bisericești și ale Consiliului Național Bisericesc, precizându-se că, *la venituri, suma totală realizată de 106,5 miliarde lei*, a provenit din contribuțiile de la bugetul de stat pentru salarizarea personalului, din activitățile de cult, din colectele la Fondul Central Misionar, la Fondul Filantropia și la Fondul pentru Mitropolia Basarabiei, precum și din activitățile specifice ale Editurii, Tipografiei și Atelierelor Institutului Biblic, ale magazinelor bisericești, ale administrării Blocului Patriarhiei, din activități de cult, din donații, subvenții, dobânzi etc., iar *la cheltuieli, suma totală de 88,7 miliarde lei* a fost destinată, potrivit bugetului, pentru plata

salariilor angajaților Centrului Patriarhal și pentru completarea salariilor preoților din parohiile cu posibilități materiale reduse, pentru cheltuieli administrativ-gospodărești și finalizarea unor investiții, pentru sprijinirea activităților sectoarelor Administrației Patriarhale, pentru alocarea de ajutoare și subvenții pentru construcții, reparații și restaurări de biserici din cuprinsul Patriarhiei Române, pentru sprijinirea acțiunilor filantropice și social-umanitare inițiate de Patriarhia Română și pentru ajutorarea familiilor sărace, pentru acordarea de ajutoare comunităților ortodoxe române de peste hotare și celor din jurul granițelor României. Datorită modului echilibrat al administrării sumelor din bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2001, *bilanțul financiar-contabil al Administrației Patriarhale prezenta la 31 decembrie 2001 un excedent de 43,2 miliarde lei.*

Raportul se încheie cu prezentarea succintă a activității Corpului de Control CFI pe anul 2001, subliniindu-se că urmare a verificării a 31 de obiective din cadrul Administrației Patriarhale, nu s-au constatat deficiențe majore.

Pe temeiul prevederilor art. 20, lit. "i" din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. "j" din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, Comisiei Economico-Financiară, propune plenului Adunării Naționale Bisericești:

– *Să ia act și să aprobe Referatul Comisiei Economico-Financiare în legătură cu activitatea Sectorului II Economico-Financiar al Administrației Patriarhale pe anul 2001;*

– *Să aprobe Contul de execuție al bugetului de venituri și cheltuieli, rezultatele financiare și bilanțul pe anul 2001 al Administrației Patriarhale, Tipografie și Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă;*

– *Să aducă mulțumiri credincioșilor și PP. CC. preoți, protopopi și Centrelor Eparhiale, pentru modul în care s-a realizat colecta din "Duminica Ortodoxiei" pentru Fondul Central Misionar, pentru Fondul Filantropia și alte colecte din anul 2001.*

Pr. Ioan Dâmbu, protopop din Arhiepiscopia Clujului, prezintă plenului **Raportul Comisiei Bugetare în legătură cu proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și al Instituțiilor anexe pe anul 2002:**

În cuprinsul raportului este prezentat, pe capitole, proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe pe anul 2002 în sumă totală de 307 miliarde lei, elaborat, ținându-se seamă de: *rezultatele financiare ale anului 2001, identificarea de noi surse de venituri suplimentare, limitarea cheltuielilor din anul 2002 la nivelul cerințelor reale, rata estimativă a inflației pe anul 2002, evoluția cursului leu/euro/dolar*, subliniindu-se preocupările Centrului Patriarhal pentru asigurarea resurselor financiare necesare finalizării unor investiții începute în anii anteriori, pentru sprijinirea activităților tot mai diversificate ale Sectoarelor Administrației Patriarhale în diferite domenii ale vieții bisericești și, în mod prioritar, pentru realizarea activităților filantropice, socio-umanitare, cultural-misionare, de sprijinire a comunităților ortodoxe române de peste hotare. În raport se precizează că, deși proiectul de buget pe anul 2002 pare îndrăzneț, în contextul recesiunii economice internaționale și al crizei interne, organele specializate ale Administrației Patriarhale și ale Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, nădăjduiesc ca prin măsuri

economice adecvate și printr-o administrare corespunzătoare a veniturilor și cheltuielilor, sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și al Consiliului Național Bisericesc, acesta să poată fi realizat în întregime.

Constatând că proiectul de Buget pe anul 2002 al Administrației Patriarhale și al Instituțiilor sale anexe răspunde cerințelor actuale privind buna desfășurare a activităților curente ale Centrului Patriarhal, pe temeiul prevederilor art. 20, lit. "i" din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. "j" din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, Comisia Bugetară propune plenului Adunării Naționale Bisericești:

– *Să aprobe proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și Instituțiilor Sale anexe pe anul 2002, care va fi realizat și administrat potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești.*

7. Luări de cuvânt din partea membrilor Adunării Naționale Bisericești

Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte constatând că s-a încheiat prezentarea referatelor, potrivit Ordinii de Zi aprobată *invită pe membrii Adunării Naționale Bisericești să-și prezinte intervențiile în plen, după cum urmează:*

Dl Avocat George Chilea de la Arhiepiscopia Tomisului, în intervenția sa cere îngăduința de a se face purtătorul de cuvânt al credincioșilor dobrogeni și aduce în discuție necesitatea reactivării Mitropoliei Dobrogei, pe temeuri istorice, canonice și de natură socio-economice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, răspunzând, apreciază că problema trebuie studiată și dezbătută la nivelul organelor eparhiale ale Arhiepiscopiei Tomisului și apoi, pe calea statutară, trebuie examinată în forurile centrale bisericești competente, cu toate implicațiile sale istorice, canonice și pastorale-misionare.

Dl Economist Petre Petria de la Arhiepiscopia Craiovei, prezintă succint realizările din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei de la instalarea Î. P. S. Teofan ca Mitropolit al Olteniei, suflu înnoitor al activității, sub toate aspectele, care s-au derulat în anul 2001, cu un puternic impact în activitatea misionar-pastorală și de asistență socială din cuprinsul eparhiei, arătând că acestea sunt roadele înțeleptei purtări de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a Sfântului Sinod al Bisericii noastre pentru promovarea vieții bisericești în țara noastră la începutul mileniului al III-lea creștin, așa cum s-a desprins din rapoartele prezentate în fața plenului, rapoarte pe care le recomandă aprobării.

Dl Avocat Vitalie Zvincu de la Episcopia Sloboziei și Călărașilor, subliniază că rapoartele prezentate plenului au oglindit cu mare fidelitate realitățile vieții bisericești din țara și Biserica noastră și complexitatea activității desfășurate, sub multiplele ei aspecte, de la parohie și mănăstire până la eparhie și Centrul Patriarhal. Domnia sa, accentuează în acest context pașii uriași pe care i-a făcut Biserica noastră în ultimii ani și, în mod excepțional, referindu-se la situația din Basarabia, marele merit al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a fi susținut reunirea spirituală a românilor despărțiți de Prut, prin reactivarea în anul 1992 a Mitropoliei Basarabiei la sânul Bisericii Mame, arătând că este nevoie să se continue sprijinirea acestei eparhii.

Dl dr. Sorin Costina de la Episcopia Aradului, arată că diversitatea problemelor cu care se confruntă Biserica astăzi și-ar putea găsi o mai bună soluționare dacă ar exista o lege a Cultelor, lege care ar reglementa și raporturile dintre stat și biserici dar ar elimina și neclaritățile care se ivesc în prezent în cadrul acestor raporturi. Domnia sa arată că, pe lângă lipsa acestei legi, încă nu au fost soluționate corespunzător probleme majore cum ar fi: salarizarea clerului, lipsa fondurilor pentru monumentele istorice, problema aplicării Legii nr. 103/1992. În același timp, elogiază atitudinea Bisericii noastre în probleme care aduc atingere moralei (avort, pornografie, prostituție etc.), precum și modul în care Biserica Mamă sprijină Mitropolia Basarabiei. Apreciind că, deși sunt vizibile lucrările Bisericii, Domnia sa subliniază că este necesară mai multă promptitudine și fermitate în stoparea atitudinilor și abaterilor unor preoți neconforme cu statutul și demnitatea preoțească și care aduc atingere prestigiului celorlalți preoți și Bisericii noastre.

Dl dr. Ionel Căndea de la Episcopia Dunării de Jos, arată că intervenția Domniei Sale are două obiective: Primul dintre acestea și care este onorant pentru Domnia Sa, este să ofere *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist Medalia de aur instituită cu prilejul aniversării a 520 de ani de la prima atestare documentară a Județului Brăila (1481-2001) și a 120 de ani de la întemeierea Muzeului Brăilei (1881-2001)*, amintind bogatul trecut religios al acestui județ în care, odinioară, a funcționat Mitropolia Proilaviei care a avut o contribuție deosebită la întărirea spiritualității românești și ortodoxe la Dunărea de Jos. Al doilea obiectiv este acela de a prezenta succint bogata activitate desfășurată de Episcopia Dunării de Jos în anul care a trecut, sub păstoria P. S. Episcop Casian, precum și neajunsurile generate de lipsa unei mai strânse colaborări între instituțiile abilitate ale administrației de stat și locale și unitățile bisericești în privința administrării fondurilor destinate monumentelor istorice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, luând cuvântul, mulțumește pentru acest gest de prețuire care vine de la Dunărea de Jos, subliniind că prin acesta este prețuită întreaga Biserică Ortodoxă Română și slujitorii ei, pentru continuarea cu sârg a lucrării înaintașilor de propovăduire și apărare a valorilor spirituale, culturale, istorice și tradiționale românești într-o epocă de profunde și uimitoare schimbări și înnoiri ale lumii și societății românești în care, valorile autentice, mai ales cele care izvorăsc din Evanghelie și ne conduc spre Hristos, își au rolul lor pentru menținerea în deplină sănătate morală și socială a poporului nostru drept-credincios.

Dl Valer Moga de la Arhiepiscopia Alba Iuliei, în cuvântul său, face referire la situația existentă în unele localități din Ardeal, generată de ocuparea abuzivă a unor parohii ortodoxe (Mihalț și Ocna Mureș) de către greco-catolici și la modul tendențios și subiectiv în care presa a prezentat aceste stări de lucruri, totalmente defavorabil Bisericii noastre și în contradicție flagrantă cu realitățile locale și spiritul promovat de dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (greco-catolică) din România. De aceea, Domnia sa se crede că este util ca în cadrul Facultăților de Teologie să se accentueze, în mod irenic, aspectele istorice de drept patrimonial pentru lămurirea și pregătirea viitorilor preoți în acest domeniu atât de sensibil. Abordând problema recensământului populației care va începe în luna martie a acestui an, Domnia sa elogiază

prezența de spirit a organelor bisericești care au luat măsurile necesare și au recomandat preoților antrenarea în acest proces, în conformitate cu prevederile legale.

Dl Prof. Ioan Lăcătușu de la Episcopia Covasnei și Harghitei, subliniază că, pornind de la multe lucruri care au fost prezentate plenului, ar fi util, pe viitor ca rapoartele să fie difuzate de o manieră sintetică, tuturor membrilor Adunării în vederea cunoașterii și aprofundării, astfel ca la ședințele în plen să se poată acorda mai mult timp intervențiilor și dezbaterilor propriu-zise. În continuare, Domnia sa, prezintă unele coordonate ale activității culturale, misionare și bisericești desfășurată în cuprinsul Episcopiei Covasnei și Harghitei, precizând că grijile nu scad ci, din contră acestea sporesc de la o zi la alta, în contextul pastorației și misiunii Bisericii într-o zonă multi-culturală și multi-etnică, cunoscute fiind aspectele conviețuirii românilor, aflați în minoritate, cu populația majoritar maghiară din județele Covasna și Harghita.

Dl Prof. univ. Vasile Dobrescu de la Arhiepiscopia Alba Iuliei, în intervenția sa arată că, toate cele prezentate în rapoartele supuse dezbaterii plenului au arătat că Biserica Ortodoxă Română continuă să se întărească și să se impună cu demnitate în societatea românească actuală, devenind "*sufletul națiunii române*", elogiind activitatea ierarhilor care știu să conducă, să înnoiască și să impună Biserica noastră pe plan internațional, caracterizat prin toleranță, putere și dăruire deplină în slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor. Făcând referire la problema *Fundației Emanuil Gojdu*, Domnia Sa arată că aceasta nu este o problemă numai a Ardealului, ci, a tuturor românilor, iar Biserica Ortodoxă Română, prin prestigiul și echilibrul său, poate avea un rol precumpănitor pe lângă guvernele română și ungar pentru relansarea procesului de redobândire a patrimoniului acestei Fundații de care ar beneficia întreaga societate românească.

Pr. Ioan Florescu de la Episcopia Râmnicului, luând cuvântul arată că toate rapoartele prezentate plenului conțin mesajul lucrării și ființării majorității românilor în unitate de credință și neam, sub mantia ocrotitoare a Bisericii Ortodoxe Române, angajată fără echivoc în slujirea credincioșilor ei, sub toate aspectele. Abordând unele aspecte privind protejarea patrimoniului bisericesc cultural-național, Cucernicia sa apreciază că este necesară o mai mare preocupare a statului pentru acest domeniu în strânsă conlucrare cu Biserica, monumentele istorice fiind înscrisuri ale poporului român în fața lumii și mesaje vii ale trecutului nostru pentru tinerele generații de români.

Î. P. S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, în cuvântul său, prezintă unele aspecte ale pastorației și misiunii ortodoxe române în diasporă, arătând că în situația actuală în care, zeci de români pleacă în străinătate pentru un loc de muncă sau la studii, existând riscul ca aceștia să fie înghițiți voit de societățile în care se duc, rolul Bisericii și al slujitorilor ortodocși români din afara granițelor țării este acela de a se îngriji ca aceștia să rămână fiii Bisericii Ortodoxe Române în care s-au născut și au crescut, să rămână fideli spiritualității românești și să preîntâmpine orice prilej de dezrădăcinare. În acest scop, în toate eparhiile de peste hotare au fost create noi structuri parohiale și mănăstirești, iar în America, Arhiepiscopia Ortodoxă Română are noi perspective acum, când, de puține zile, a fost ales noul Arhiepiscop. Arătând

că există dificultăți materiale și de altă natură, că există o criză acută de locașuri de cult, comunitățile fiind nevoite să închirieze biserici de la alte Biserici creștine, rămâne o prioritate a eparhiilor de peste hotare problema construirii de locașuri de cult, care poate fi soluționată și cu ajutor din țară, de la Biserică și de la Stat, neuitând să sublinieze că și celelalte mijloace și metode tradiționale de slujire, pastorație și misiune creștină ortodoxă rămân pe același loc prioritar în preocupările ierarhilor și preoților care activează în structurile diasporale românești din afara granițelor țării.

8. Cuvântul de încheiere al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist

Încheindu-și șirul intervențiilor, Prea Fericitul Părinte Președinte rostește următorul cuvânt de încheiere:

"Iată-ne ajunși la sfârșitul acestei ședințe, una dintre cele mai vii pe care le-am întâlnit în această sală. Un număr de zece persoane au luat cuvântul și m-am bucurat foarte mult văzând printre ei și credincioși, care au adus propuneri foarte interesante și urgente pentru o mai vie lucrare a Bisericii noastre.

Noi, ierarhii, venim la această Adunare după două zile de ședințe ale Sfântului Sinod unde, fiecare din problemele pe care le-ați amintit aici și altele pe care le-ați adus în luările de cuvânt, au fost ascultate cu atenție urmând a se lua măsurile cuvenite. Adăugând și unele propuneri foarte importante pe care le-ați făcut, ne-ați încredințat atât de cunoașterea cerințelor Bisericii, cât și a unor lipsuri din lucrarea ce s-a derulat în anul trecut.

Sfântul Sinod, chiar în ședința de ieri, a examinat și a dat o seamă de îndrumări preoților de la parohii pentru sporirea efortului lor în chivernisirea parohiei, pe plan material și spiritual, și mai ales în înviorarea activității pastorale, liturgice și filantropice, precum și alte multe încurajări care se leagă de misiunea noastră acum, în libertate largă. Ne bucurăm să avem sugestii în această privință și din partea dumneavoastră.

În ceea ce privește Fundația Gojdu, am aflat că a avut loc o reuniune pentru comemorarea marelui mecena român Emanuil Gojdu. Am stăruit să fie prezent acolo, alături de P. S. Episcop Sofronie al românilor ortodocși, din Ungaria, și P. S. Episcop Timotei de la Arad. M-a bucurat să vă ascult vorbind aici despre importanța pe care și noi, Biserica, trebuie să o dăm cunoașterii acestei probleme. Cu străduința dumneavoastră, a celor care aveți experiență, cum am înțeles, acum, după reînființarea acestei fundații, să putem să repetăm demersurile pentru refacerea memoriei sale, dar și a dobândirii unei moșteniri scumpe poporului nostru românesc.

Așa cum ne vedeți aici și cum auziți din cuvântările și din pastoralele noastre, suntem întru totul în slujba credincioșilor și în slujba clerului nostru de la parohii și de la mănăstiri, și în slujba țării noastre. Tot ceea ce este înalt, bun, de laudă, de vrednicie, promovăm și insistăm a se face. Cu prilejul ședinței Sfântului Sinod am adresat un cuvânt către forurile legiuitoare ale țării pentru ca legile să fie pătrunse de învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, iar despre recensământ și alte probleme s-a discutat și în conferința de presă care a avut loc acum o oră, unde ierarhii noștri au arătat răspunsurile Bisericii noastre.

Așa ne rugăm lui Dumnezeu să ne păstreze. Valurile vieții sunt mari, cum le vedeți. Uneori ele pot să descumpănească corabia sufletului nostru, dar nu pot descumpăni corabia Bisericii noastre și a neamului nostru românesc. Noi, cei de față, suntem o picătură din aceste două entități, care constituie dăinuirea noastră pe pământ și în lume, dăinuire care a făcut să avem ocrotitori, luminători și călăuzitori și în cer, nu numai pe pământ. Privim mereu spre cer, spre valorile Bisericii, valorile Mântuitorului Iisus Hristos, pentru a ne ține cumpătul în aceste valuri. Trebuie să fim pătrunși de împlinirea voii lui Dumnezeu, după cum Domnul Iisus Hristos deseori a repetat: "Nu caut voia Mea, ci voia Celui care M-a trimis" (Ioan 5, 3). Ierarhii, clerul, frații creștini, familia creștină, trebuie să fim cuprinși numai de acest gând în aceste vremuri de răzvrătire când omul, ca ființă alunecătoare spre păcat, se îndreaptă spre secularizare. Din acest motiv și creația lui Dumnezeu așteaptă ajutorul nostru, ajutorul minții omenești și ajutorul valorilor Creatorului, care a făcut cerul și pământul. Către acestea să tindem noi, către acestea să ne îndreptăm întreaga activitate. Acesta este și cuvântul meu acum, la terminarea lucrărilor Adunării noastre, să ne formăm ca deziderat unitatea sfântă, unitatea dumnezeiască, unitatea Sfintei Treimi, care trebuie să domnească în mijlocul nostru al tuturor, fără nici o deosebire, credincioși și cler al Bisericii Ortodoxe Române.

Fățã de dumneavoastrã, membrii Adunãrii Naționale Bisericești, aleși pentru o perioadă de patru ani, nu am decât cuvinte de prețuire. Sã nu rămâneți cu sentimentul cã, de acum înainte, dacã nu veți mai fi aleși, nu sunteți alături de noi. Rãmâneți cu noi întotdeauna și noi suntem cu frãțiile voastre, pentru cã v-am ascultat glasurile, v-am prețuit gândurile și inițiativẽle la modul cel mai înalt în timpul mandatului dumneavoastrã. Așteptãm acum noile alegeri, sã vã revedem pe unii dintre dumneavoastrã cu toatã bucuria cuvenitã. Conteazã mult nu numai prezența dumneavoastrã la ședințele noastre, la consiliile parohiale, la consiliile eparhiale, ci și cunoașterea problemelor Bisericii. Desigur, o perioadă de patru ani este puțin pentru a cunoaște bine structurile noastre și problemele înãuntrul lor. Trebuie și în aceastã privințã sã facem mai mult, sã depunem eforturi pentru a face cunoscutã credincioșilor învățãtura de credințã și a-i ajuta sã conștientizeze de ce sunt ortodocși, acum, când atãtea și atãtea tendințe își afirmã existența pentru dezbinarea lor.

Cu aceste cuvinte le mulțumesc, foarte cãlduros, atãt în fața dumneavoastrã cât și în fața lui Dumnezeu, Înalt Prea Sfințitilor și Prea Sfințitilor Pãrinți, membrii ai Sfântului Sinod, pentru lucrarea depusã de fiecare și aici, pe vatra noastrã strãmoșeascã, dar și dincolo, peste hotare. Este o mare minune a lui Dumnezeu cã, în vremuri grele ca acestea, noi am reușit sã ducem la împlinire ceea ce aminteați dumneavoastrã, înființarea unei episcopii pentru județele Harghita și Covasna, cu reședința în Miercurea Ciuc, la care se adaugã, asemenea unei mari binefaceri, întronizarea unui ierarh pentru frații români din Ungaria și a unuia pentru cei din stânga Prutului. Nu au fost ușoare aceste realizãri, dar Dumnezeu ne-a ajutat. Acum ne aflãm pe punctul de a rezolva într-un fel problema credincioșilor ortodocși români din Iugoslavia. Întâmpinãm însã rezistențã la tot pasul,

contrar așteptărilor noastre, chiar și din partea unor Biserici cu care am avut legături foarte bune de-a lungul timpului.

Dumnezeu ne-a ajutat, deși, recunoaștem, suntem uneori și noi puțini la suflet și mai alunecăm, atât noi cât și frații noștri preoți. Nu ne îngrijorează atacurile din presă, despre care s-a vorbit aici, atâta vreme cât vedem ce putem realiza, în ciuda greutăților de tot felul. De unde se pot ivi atâtea posibilități ca P. S. Episcop Ioan de la Covasna și Harghita să organizeze, în acest vremuri atât de grele, șapte-opt mănăstiri acolo, în numai câțiva ani? Am fost și am văzut. L-am instalat în scaun împreună cu regretatul Patriarh Partenie al Alexandriei. S-au văzut semne dumnezeiești. În anii aceștia din urmă ne-au vizitat și patriarhi apostolici, ai Constantinopolului, Antiohiei, Ierusalimului, și au văzut aproape toate orașele din Transilvania dar și pe cele din Moldova și Muntenia. Prezența acestor înalți oaspeți a reprezentat o binecuvântare a lui Dumnezeu. Pentru noi trebuie să fie o lecție neîncetată, care să ne îndemne spre păstrarea unității și conștiinței vii, împlinind prin aceasta voia lui Dumnezeu, voia Mântuitorului Iisus Hristos spre a fi ucenicii Lui adevărați, păstrând unitatea între noi, așa cum mărturisim unitatea Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită. Așa gândind și făcând vom bine merita cuvântul apostolic "suntem împreună lucrători cu Dumnezeu" (I Cor. 3, 9).

9. Componenta Comisiei pentru verificarea și semnarea Procesului-Verbal

Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte prezintă apoi plenului *componenta Comisiei pentru verificarea și semnarea Procesului-Verbal al lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, stabilită în ședința de constituire a acestui for bisericesc din anul 1998, alcătuită din: Pr. prof. univ. Costachi Galeriu – Arhiepiscopia Bucureștilor; Protopop Corneliu Irod – Episcopia Sloboziei și Călărașilor; Dl Acad. Virgil Căndea – Arhiepiscopia Bucureștilor și Dl Ing. Spiridon Didi – Episcopia Alexandriei și Teleormanului.*

10. Supunerea spre aprobare de către plen a rapoartelor și propunerilor Comisiilor Permanente

Potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, *Prea Fericitul Părinte Președinte supune aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești propunerile Comisiilor de lucru, formulate în referatele prezentate acestui for central bisericesc.*

Ca urmare, pe temeiul prevederilor statutare bisericești și la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște:*

** Ia act de referatele prezentate de Comisia Bisericească, Comisia Culturală, Comisia Economică-Financiară și de Comisia Bugetară în legătură cu lucrările înscrise pe Ordinea de Zi și cu Raportul general anual al Consiliului Național Bisericesc privind activitatea desfășurată în anul 2001 de Sectoarele Administra-*

ției Patriarhale și ale Instituțiilor anexe și aprobă propunerile formulate în cuprinsul lor.

* *Exprimă mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ÎÎ. PP. SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi, PP. SS. Episcopi Eparhioți, Episcopi-Vicari și Arhieriei-vicari, clerului, monahilor și credincioșilor pentru lucrarea pilduitoare desfășurată în cel dintâi an al celui de al III-lea Mileniu Creștin, cu nădejdea ca propunerile prezentate în rapoarte și intervenții să-și găsească materializarea prin soluții adecvate potrivit rânduielilor canonice, statutare și regulamentare bisericești și cu cerințele misiunii Bisericii noastre străbune în slujirea lui Dumnezeu și a poporului român drept-credincios.*

La orele 14:00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist *declară închisă prezenta ședință de lucru a Adunării Naționale Bisericești din sesiunea pe anul 2001.* Se rostește rugăciunea "Cuvine-se cu adevărat!".

Președintele Adunării Naționale Bisericești

† TEOCTIST

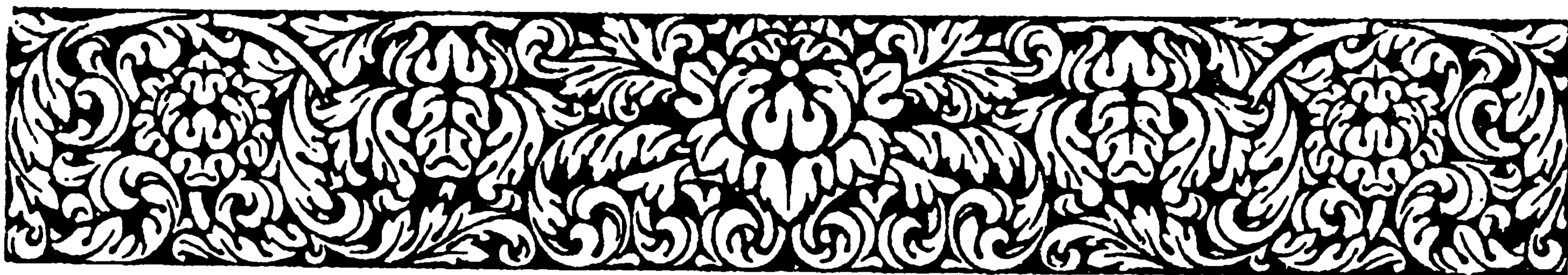
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SECRETAR DE ȘEDINȚĂ

Pr. dr. AUGUSTIN RUSU

Consilier Patriarhal

• R E C E N Z I I •

Bibliografia revistei "Biserica Ortodoxă Română" (1874-1994), Pr. Alexandru Stănciulescu-Bârda vol. I, Bârda, Ed. "Cuget Românesc", 2000, 391 p.

Tânărul preot-profesor și talentatul scriitor, Al. Stănciulescu-Bârda, și-a luat asupra sa greaua și nobila însărcinare de a da în regie propria Bibliografie Revistei "Biserica Ortodoxă Română" în trei volume, din care a apărut primul volum pe o perioadă întinsă de 120 de ani, respectiv 1874-1994. Din dorința de a realiza un incontestabil act major de cultură, tânărul autor a pornit cu tot elanul său la realizarea bibliografiei buletinului oficial al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul jubileului de 120 ani de la apariția primului său număr. Lucrarea, cum o recunoaște însuși autorul, a necesitat un volum apreciabil de trudă, și a presupus nenumărate hățișuri, greutăți și riscuri, cu atât mai mult cu cât era prima bibliografie integrală, adnotată, a unei reviste teologice în cultura noastră. Autorul recunoaște că lucrarea nu este perfectă, că n-ar mai suporta îmbunătățiri, dar principalul este că după atâta timp trecut s-a făcut primul pas, avându-se în vedere că s-a avut de conspectat și organizat peste 22.000 de titluri, ceea ce înscrie lucrarea în rândul celor mai voluminoase bibliografii de cultură Română.

În vederea sărbătoririi a 110 ani de la apariția primului număr al revistei "Biserica Ortodoxă Română", directorul de atunci, azi Î. P. S. Arhiepiscop al Clujului, Bartolomeu Valeriu Anania i-a făcut autorului cinstea de a-i încredința întocmirea bibliografiei revistei. Proiectul l-a aprobat și patriarhul de atunci, Iustin Moiescu. După mai mulți ani de muncă, la termenul stabilit, autorul a predat lucrarea, dar din motive necunoscute lucrarea a rămas în manuscris de sertar. Prin bunăvoința Părintelui Patriarh Teoctist s-a reușit să se publice nouă fragmente din lucrarea, sub formă de serial, în revista "Biserica Ortodoxă Română" până prin 1992, după care apariția serialului s-a întrerupt fără explicații. Prin voința lui Dumnezeu, autorul reușește să dea la lumină, în regie proprie, primul volum din Bibliografia Revistei "Biserica Ortodoxă Română" pe o perioadă de 120 ani și se așteaptă apariția în curând și a următoarelor două volume.

Repunerea în circuitul bibliografic a peste douăzeci de mii de piese constituie un act de cultură majoră.

Bogatul material cuprins în revista "Biserica Ortodoxă Română" în cei o sută douăzeci de ani de apariție ai săi, organizat în trei volume distincte cuprinde: Primul volum – *Secțiunea Biblică (Biblia în general, Vechiul Testament și Noul Testament)*, *Secțiunea Sistematică (Dogmatica, Morala, Filosofia creștină)* și *Secțiunea Practică (Dreptul bisericesc, Liturgica, Omiletica și Catehetica, Pastorală, Muzica, Pedagogia și Îndrumările misionare sau Sectologia)*.

Al doilea volum cuprinde: *Istoria Bisericii Universale, Bizantinologia și Istoria literaturii creștine sau Patrologia*.

Al treilea volum cuprinde: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Istoria României, Literatură, Folclor, Redacționale*.

Fiecare volum este însoțit de câte un indice de autori. Din motive de spațiu nu s-a putut să se prezinte și un indice general de materii, care ar fi ușurat mult utilizarea lucrării.

S-a adoptat această împărțire generală având în vedere organizarea învățământului teologic, urmărindu-se prin aceasta să se pună la dispoziția cadrelor din învățământul teologic, doctoranzilor, studenților și teologilor în general un mijloc de orientare și documentare rapidă și eficace. În cadrul fiecărei părți menționate materia a fost organizată pe obiecte de studiu, capitole și subcapitole, care urmăresc de aproape programa analitică a învățământului teologic. În afară de aceasta s-au avut drept criterii de organizare și sistematizare a materialului principii de ordin alfabetic și cronologic. S-a folosit forma de citare obișnuită în revistele noastre teologice; acolo unde s-a resimțit nevoia, s-a oferit, pe lângă elementele de bază (autor, titlul articolului, locul unde se află tipărit) și un scurt rezumat sau simple note care ajută la înțelegerea mai exactă a conținutului materialului respectiv. Acolo unde a fost cazul s-au folosit parantezele pentru a indica nume de autori, titluri de articole și cărți care, în textul propriu-zis al revistei nu figurau ca titluri ci doar erau deduse din context. Materialele nesemnate au fost puse pe seama redacției etc.

În general, s-a respectat ortografia originală a titlurilor, cât și limba acestora etc.

Revista dispune de o documentată *Prefață* care cuprinde viața celor 120 ani de viațuire.

Postfața lucrării, sugestive, reținută de autor, merită subliniată:

"A realiza bibliografia unei reviste, personalități, eveniment istoric sau monument de seamă este același lucru cu munca de restaurare a unei biserici vechi. De sub perdeaua de fum și de praf a verii, bibliograful scoate la lumină valori și frumuseți uitate, chiar nebănuite, desfătând sufletul cititorilor și cercetătorilor. Este o muncă de rob, pe care puțini știu s-o prețuiască.

Revista "Biserica Ortodoxă Română" a fost cartea de vizită a uneia dintre cele mai de seamă instituții românești. Ea a focalizat efortul celor mai capabili teologi și cărturari români pe o perioadă de mai bine de o sută douăzeci de ani. S-au dezbătut teme și teze, s-au dat învățături, s-a făcut lucrare apostolică în plan pastoral, misionar, social și cultural. Acest material inestimabil îl punem acum în circulație, convingși fiind de utilitatea lui".

Așteptăm și apariția volumelor II și III ale lucrării și sperăm că vor ocupa de acum locul în fiecare bibliotecă parohială, ca și în orice instituție și așezământ bisericesc și sperăm și laic.

Se cuvine toată recunoștința noastră adusă autorului și mulțumirile noastre pentru munca sa depusă.

Pr. I. IONESCU

Istoria Clipei, Pr. Alexandru Stănciulescu-Bârda – Ed. "Cuget Românesc", Bârda, 1999, 285 pag.

Încep cu postfața lucrării revelatoare: "Călători suntem prin lume de-a lungul vieții noastre, pelerini anonimi între poarta de intrare și cea de ieșire a lumii, între leagăn și mormânt. Călători pe drumuri știute sau neștiute, pe poteci nebătătorite, prin hățisuri și hârtoape, escaladând înălțimi, ori prăbușindu-ne spre adâncuri, fiecare clipă este un pas pe drumul nostru, dar și un moment de creație. Depinde doar de noi dacă observăm, dacă auzim,

dacă simțim frumusețea și măreția clipei. Un răsărit ori un apus de soare, culoarea unei flori, forma unei găze, emoții și sentimente, oameni, fapte și întâmplări sunt doar câteva dintre "evenimentele" ce le surprindem de-a lungul unei clipe. Fiecare dintre acestea are frumusețea, comicul și hidoșenia ei, dar toate formează marea piesă ce se derulează pe scena lumii. Spectator și actor în același timp, fiecare dintre noi avem misiunea de a contribui cu cât de puțin la victoria Binelui, Frumuseții, Adevărului și Dreptății".

Frumoasă relevare și distinsă gândire! Pentru tânărul nostru talentat scriitor, scrisul său este o chemare și o răspundere sfântă, după cum o și afirmă clar: "Orice intelectual, fie că e preot, profesor, învățător, medic, inginer, savant în orice domeniu, orice om de bine, orice suflet curat și credincios are datoria sfântă în fața lui Dumnezeu și a oamenilor să fie sămânța moralității și a culturii.

Aprindeți, oameni buni, făclia sufletului vostru și luminați întunericul din jur. În orice domeniu ați trăi sau ați lucra, încercați să faceți Binele, sau măcar nu faceți răul. Rugați-vă neîncetat pentru victoria Binelui în lume" (p. 99).

Pentru autorul nostru, preot la două biserici pe care le-a renovat și profesor de liceu în Tr. Severin, de religie, căruia am avut cinstea să-i fiu și eu director și profesor la Seminarul teologic-liceal de la Craiova (perioada, dacă rețin bine, 1965-1971) scrisul său este o lucrare de pastorație. A înființat, caz unic, într-un sat, Bârda, com. Malovăț, din jud. Mehedinți, o *Editură*, "Cuget Românesc" și scoate cartea de suflet creștină la prețuri modeste pe care o trimite în toată țara ca și peste hotare. O arată bogat rubrica "Poșta Editurii". O cititoare din Brăila îi scrie: "De multă vreme simt nevoia unui serviciu de carte creștin-ortodoxă prin poștă. Mă întreb de ce Patriarhia nu a inițiat nimic în acest sens? (p. 283). Ne gândim ca asemenea cereri să fie luate în evidența administrativă și de conducerea Mitropoliei de la Craiova, făcând ca Editura "Cuget Românesc" – Bârda să poată fi sprijinită și ajutată și de Eparhie.

Scrisul autorului este prezent și în ziaristică. În ziarul "Datina" din Tr. Severin s-a ajuns până acolo încât cititorii care cumpără ziarul întreabă mai întâi dacă în ziar scrie și Pr. Al. Stănciulescu. O arată la "Poșta Editurii" cititoarea Prof. Mariuca Dumitrașcu, p. 284. E cea mai frumoasă recunoștință ce i se poate aduce de cititorii săi, autorului nostru, pentru care îl felicităm din suflet!

Cartea sa, a căta nu mai rețin din plinul adus până acum, "Istoria Clipei", repartizată în XI capitole, ne prezintă o frescă vie a vremurilor trăite, în schițe, momente literare, povestiri, comunicări, din viața satului său în care-și desfășoară viața pastorală, a orașului Tr. Severin unde este și profesor secundar, din viața copilăriei sale, a școlilor urmate, din viața instituțiilor statului, din viața oamenilor întâlniți, o cronică a vremurilor noastre intrată acum în analele istoriei pe care o trăim.

Cap. I al cărții începe cu Rugăciuni necanonice, emotive, în imn de psalmi: *Rugă pentru Basarabia*, *Rugă la vreme de primejdie*, *Rugă pentru Ștefan Vodă*, *Rugă pentru Eminescu*, *Rugă pentru drumul crucii*. În cap. II se redau *Scrisori netrimise*, *Scrisoare către un preot*, pe care o reproducem în întregime pentru patetismul ei, Frate preot dintotdeauna, Mă plec înaintea feței tale și-ți mulțumesc: ca om, ca român și creștin. Îți mulțumesc pentru tot ce-ai dat neamului meu de-a lungul veacurilor, pentru drumurile pe care i le-ai deschis pe pământ, în suflet și spre cer. Îți mulțumesc pentru strădania ta neostoită de a revela Frumosul, Binele și Adevărul, de a sculpta întru Ființă cu dalta cuvântului, milei și dragostei. Îți mulțumesc pentru ceasurile și anii de zbucium, când cu sufletul tău

sfâșiat de durere, mi-ai ancorat frații pe stâncile Carpaților, ca să nu-i ducă diluviile în cele patru vânturi. Îți mulțumesc pentru toate speranțele semănate, pentru umilințele și martiriul ce ades le-ai îndurat. Îți mulțumesc pentru merindea împărtășită din potir, pentru mângâiere, pentru dojană, pentru sfat. Îți mulțumesc pentru binecuvântarea pruncilor și caselor, a nunților și roadelor dintâi, a fântânilor și troițelor din câmp, a parastaselor și bulgărilor de pământ. Îți mulțumesc pentru binecuvântarea steagurilor și oștilor ce mi-au ctitorit țara, pentru cuvintele înțelepte ce mi le-ai rostit la ceas de cumpănă și bejenii, pentru Gândul curat cu care m-ai învățat ce este Țara. Îți mulțumesc pentru zilele înjugate cu nopțile la diortosirea cărților de strană, de suflet și de grai, pentru miile de file pe-ncetul izvodite, pentru minunile plămădite cu migală în lemn, în piatră și-n metal. Îți mulțumesc fiindcă, prin grai și faptă, m-ai chemat spre înălțimi. Îți mulțumesc pentru epistolele, jalbele, izvoadelé de tot felul, pe care, ca cel mai luminat din sat, mi le-ai scris, ori le-ai citit și cumpănit cu înțelepciune. Îți mulțumesc că tu, mai înainte de a fi ABECEDARUL, pe CEASLOV și PSALTIRE m-ai învățat să buchisesc. Îți mulțumesc, Părinte, că m-ai învățat ce-nseamnă iubirea de Țară, de lege și de neam; m-ai învățat ce-i sfânt, ce-i bun, frumos și drept; m-ai învățat când să pretind și când s-aștept. Îți mulțumesc că din făclia ta mi-ai dat și mie o fărâmă să-mi lumineze calea aici și-n veșnicii. După sufletul tău curat, după inima ta nobile, după Gândul îndrăzneț, mă plec cu venerație înaintea ta și, în prag de Sfinte Sărbători, rog pe Dumnezeu să te binecuvinteze și până la sfârșitul veacurilor să rămâi tu însuși".

Frate Părinte Alexandru, pentru noblețea sufletească a mărturisirii tale, îngăduie-ne să-ți mulțumim și noi coslujitorii tăi, ca și foștii tăi dascăli, cărora le cinstește și zestrea lor ce ți-au încredințat-o, și cei plecați dincolo, ca și cei rămași, care te sărută cu dragostea lor!

Iubite cititorule, te încredințez să nu zăbovești să nu te bucuri și tu de lectura de suflet a acestei cărți, pe care s-o procuri de la Editura autorului "Cuget Românesc", cu prețul său modest, com. Malovăț, jud. Mehedinți, cod 1521.

Pr. I. IONESCU

Viața Cuviosului Paisie de la Neamț, tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. Ediție îngrijită de Diac. Prof. Ioan Ivan – după manuscrisul nr. 154 din biblioteca mănăstirii Neamț – Iași – 1997.

Din *Cuvânt înainte* semnat de Înalt Prea Sfințitul Daniel reținem că *Viața Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț* a fost scrisă de mai mulți biografi, aproape toți ucenici ai săi (Vitalie, Mitrofan, Isac Dascălu, Grigorie Dascălu, Platon), în forme mai succinte sau mai bogate. De data aceasta este publicată pentru prima dată de către Mitropolia Moldovei și Bucovinei *Viața Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț*, așa cum se află descrisă în Manuscrisul nr. 154 din biblioteca Sfintei Mănăstiri Neamț.

Trei sunt motivele publicării acestei vieți:

În primul rând, cu prilejul aniversării a 500 de ani de la sfințirea bisericii "Înălțarea Domnului" din Mănăstirea Neamț (1497–1997), publicarea fiind un *omagiu adus memoriei Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț (1722–1794) precum și autorilor manuscrisului nr. 154 din biblioteca Mănăstirii Neamț*, Starețul Gherasim Miron și Arhimandritul

Augustin Braha, care l-au compus între anii 1852–1856, cu intenția de a scrie o "Istorie a Sfințelor Mănăstiri Neamțului și Secului".

În al doilea rând, publicarea Vieții Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț, după ultima sinteză nemțeană ce datează de la mijlocul secolului al XIX-lea are ca scop *reîmprospătarea comuniunii spirituale a obștii Mănăstirii Neamț cu duhul Sfântului Cuvios Paisie*, care a fost canonizat în 1988 de Sinodul Bisericii Ruse, iar în 1992, a fost înscris ca sfânt și în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. Publicarea acestei Vieți este astfel menită să contribuie la intensificarea cultului Sfântului Paisie de la Neamț.

În fine, se consideră că publicarea Vieții Sfântului Paisie ar putea contribui la *întărirea vieții monahale*, mai ales că unele din ispitele și încercările veacului nostru, ca de pildă, secularizarea Europei, prozelitismul confesional și instabilitatea politică se aseamănă, într-o anumită măsură, cu frământările veacului al XVIII-lea.

Și după cum Sfântul Paisie de la Neamț, în veacul *rațiunii revoltate* al iluminismului raționalist și reducționist, a știut să afirme – ca normă a existenței –, sfințenia sau *rațiunea rugătoare* ca legătură vie a rațiunii create cu Rațiunea divină a Creatorului, tot așa azi, în veacul *rațiunii rătăcitoare și a religiozității confuze*, Biserica trebuie să afirme că fără rugăciune nu există iubire sfântă și fără pocăință pentru păcat nu există libertate și bucurie adevărată.

Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț, născut la Poltava, în 21 decembrie 1722, a fost un dar al Ucrainei pentru Moldova, după cum mitropolitul moldovean Petru Movilă, născut la Suceava, tot în 21 decembrie, dar în anul 1596, a fost un dar al Moldovei pentru Ucraina.

Cu prilejul celei de-a 500 aniversări a Mănăstirii Neamț, în prezența Sanctității Sale, Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al României, a Prea Sfințitului Episcop Augustin de Lvov (Ucraina), a delegatului Bisericii Ortodoxe Ruse, Arhimandritul Elisei Ganaba și a multor ierarhi români, a fost inaugurat muzeul memorial "Sfântul Paisie de la Neamț – trăitor și traducător al Filocaliei", pe locul în care în timpul stăreției sale, în aprilie 1794 – cu șapte luni înainte de moartea sa (15 noiembrie 1794) – au fost puse temeliele laturii de vest a Mănăstirii Neamț.

În timpul Sfântului Paisie, cum afirma un episcop cărturar rus, Mănăstirea Neamț era o școală duhovnicească a întregului Răsărit. Monahi de neamuri diferite s-au adunat aici în jurul acestui stareț sfânt, deoarece el însuși adunase darurile Sfântului Duh, în inimă și scrierile sfinților în chilie, iar apoi, împreună cu ucenicii români și slavi a tradus din greacă în slavonă monumentală *Filocalie*, tipărită în 1793 la Moscova, cu un an înainte de moartea sa.

Cartea respectivă respectă în general limba română de la mijlocul secolului al XIX-lea, ceea ce face lectura mai interesantă, deși mai greoaie. Ca util, poate fi folosit glosarul de la sfârșitul cărții. Se afirmă că, "asceza" acestei lucrări cere timp de înțelegere a textului și de simțire a contextului istoric și spiritual în care a fost scrisă viața Sfântului Paisie. Cartea se citește "întru răbdare" și "smerită cugetare" pentru folositoarea pace a sufletului.

Se subliniază că meritul cel mare al inițiativei și osteneții publicării acestei *Vieți a Sfântului Paisie de la Neamț* revine venerabilului profesor și statornicului diacon Ioan Ivan, vecin cu confracții zidurilor Mănăstirii Neamț, devenit un "stâlp simbol" în susținerea zidirii duhovnicești a monahilor nemțeni și a pelerinilor în căutare de pace și lumină.

Părintele diacon Ioan Ivan este cel care l-a convins pe Înalt Prea Sfințitul Daniel de folosul publicării acestei scrieri" nu numai pentru că Sfinția Sa are o percepție teologico-

duhovnicească a istoriei noastre, ci și pentru că el însuși este un martor direct al trăirii și păcii din rugăciunea isihastă.

Lucrarea dispune de o *Introducere* documentată privind descrierea și însemnătatea manuscrisului 154, în raport cu manuscrisele scrise despre viața Sfântului Paisie, semnată de diac. Ioan Ivan, din care reținem câteva date.

– Un calcul foarte sumar, arată că în patria sa natală Cuviosul Paisie a trăit 20 de ani (1722–1742); în Sfântul Munte Athos a stat 17 ani (1746–1763), iar pe pământul românesc, în două faze principale: 4 ani (1742–1746), în Schiturile din ținutul Buzăului și ale Vrancei-Dălhăuți, Trăisteni, Cârnău și Poiana Mărului, cu o scurtă trecere prin Moldova la Vorona și Neamț, iar la revenirea din Athos a trăit 31 de ani; la Dragomirna 12 ani (1763–1775), la Secu 4 ani (1775–1779) și la Neamț 15 ani (1779–1794). Pe pământ românesc, a stat 35 de ani plus cei 17 la Athos și cu 20 de ani neîmpliniți din țara sa, se totalizează anii vieții sale la 72 de ani.

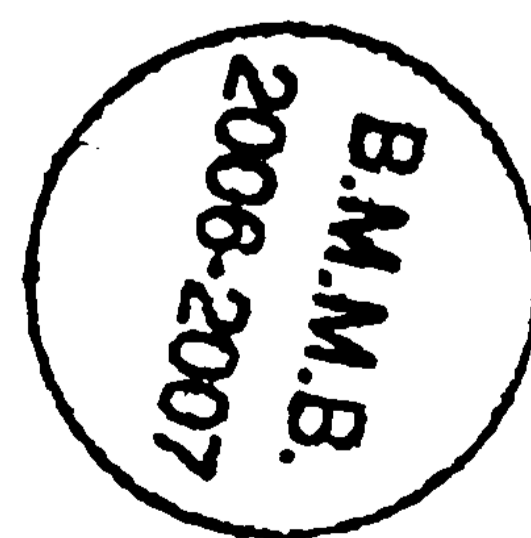
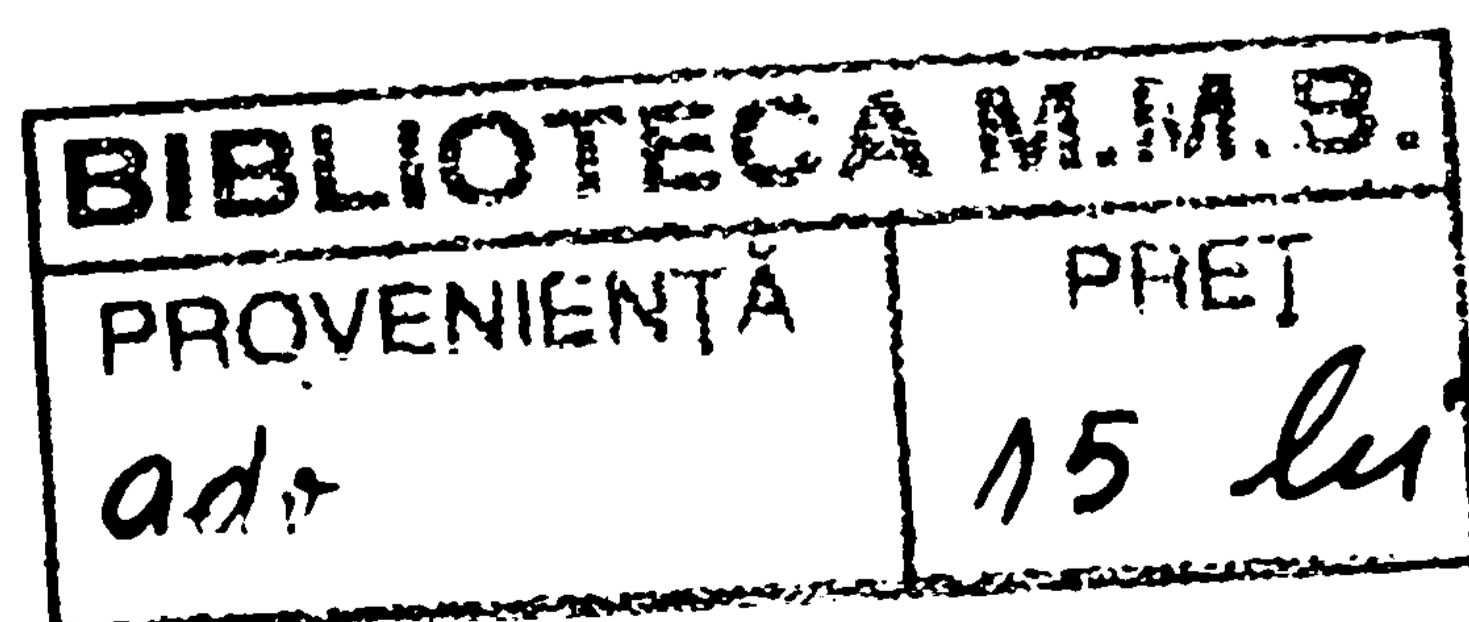
O viață petrecută în mare tensiune duhovnicească prin căutarea celor mai iscusiți îndrumători, a dobândit o mare experiență, o deosebită evlavie, punctualitate în tot ce săvârșea, o frică de Dumnezeu pornită din dorința de a nu aduce jignire maiestății divine, inundată de dragostea de Dumnezeu și de oameni, cu practica Rugăciunii lui Iisus, pentru care s-a ostenit a o cunoaște documentat cu învățătura Sfinților Părinți. De la Athos, Cuviosul a adus gândul împlinit parțial acolo și întărit în România: *consolidarea vieții de obște și buna rânduială în toată desfășurarea vieții monahale*. Revenit în România a putut aplica "Metoda Sfintei rugăciuni și a atenției", respectând principiul sincronismului psihofizic prin corectarea erorilor medievale îndepărtând elementele compromițătoare. A apărut învățătura despre "Rugăciunea lui Iisus" cu tăria unui om care i-a experimentat focul serafic și cu aparatul doctrinar al unui savant în materie, pentru a face din ea un bun comun al Ortodoxiei moderne" (Cit. Nichifor Crainic, *Sfințenia, împlinirea umanului* Curs de teologie mistică 1935–1936 Iași, 1993, p. 155).

În Țara Muntenească a învățat care "este începutul și sfârșitul cel fără de sfârșit a adevăratei monahicești lucrări, și ce este privirea, și a minții adevăratei liniști și rugăciunea cea cu luarea aminte carea prin minte în inimă se săvârșește". Din timpul vieții a fost numit: "Prea bunul și Sfântul Părinte", "Prea Fericitul și Marele Stareț", "Marele făcător de bine", "Bunul păstor", etc. A creat în jurul său o școală și un curent care a înviorat viața monahală și religioasă în Țările Române și în Rusia – A fost un "Prea iubit și prea dulce părinte", "Către Domnul rugător" – un sfânt în viață cu chip îngeresc.

În *IX Anexe* se completează din diferite izvoare viața și trăirea Sfântului Paisie semnată de Diac. I. Ivan.

Un *Glosar* explicativ vine în înțelesul lexical al *Manuscrisului 154* (p. 132–138). Un număr de ornamente de frontispicii, lespeda de marmură de pe mormântul Cuviosului Sfânt Paisie, reproducerea Manuscrisului 154 din Biblioteca Mănăstirii Neamț – în tartaj de carton îmbrăcat cu piele, vigneta imprimată în tartajul din față cu chipul Sfântului Apostol Andrei răstignit, diferite reproduceri ale Cuviosului Paisie, alte reproduceri și pagini din Manuscrisul 154 – Toate au explicațiile bilingve, în română și engleză. O erată încheie lucrarea realizată în condiții grafice optime.

Pr. Prof. I. IONESCU

<i>Invățământul teologic și religios la începutul Mileniului III</i> (Diac. prof. Nicu Octavian — consilier patriarhal)	189
<i>Cronică</i>	256

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

<i>Mitropolitul Nestor al Olteniei</i> (Diac. prof. Petru David)	268
--	-----

In memoriam

<i>Elisabeta, regina mamă a Marii Britanii a părăsit lumea aceasta</i> (1900 — 2002) (Diac. prof. P. I. David)	281
--	-----

DOCUMENTARE

<i>Contribuții la istoria relațiilor Țărilor Române cu Muntele Athos (1650 — 1863)</i> (Teză de doctorat — partea I) (Pr. dr. Ion Moldoveanu)	285
<i>Măsuri necesare pentru conservarea inscripțiilor dăltuite în piatră</i> (Virgil Z. Teodorescu)	427
<i>Nicolae Milescu (1636 — 1708) — contribuția sa la cultura europeană și mondială</i> (Mihail-Lucian Căciuleanu, Florin-Iancu Roșca)	433
<i>Preocupările Episcopului Melchisedec Ștefănescu al Romanului, în domeniul Liturgicii</i> (Arhim. prof. Vasile Miron)	442
<i>Amvonul și politica. Compatibilități și diferențieri</i> (Pr. lector dr. Vasile Gordon)	467
<i>Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București. Mărire și decădere</i> (Pr. prof. univ. dr. Gh. Drăgulin)	483
<i>Situația politică, socială și bisericească a Principatelor Române la sfârșitul sec. al XVIII-lea, în viziunea căpitanului austriac Franz Josef Sulzer</i> (Drd. Paul Bruszanowski — Fac. de Teologie Sibiu)	506
<i>Probleme de istorie bisericească reflectate în operele cronicarilor români</i> (Drd. Claudia Dumitriu — Fac. de Teologie Sibiu)	554
<i>Clonarea omului, o expresie a civilizației noastre</i> (Arhim. dr. Juvenalie Ionașcu — Roma)	586
<i>Un manuscris grecesc, unic în România, cu teoria notației cucuzeliene</i> (Pr. prof. univ. dr. Alexie Al. Buzera)	593

PARTEA OFICIALĂ

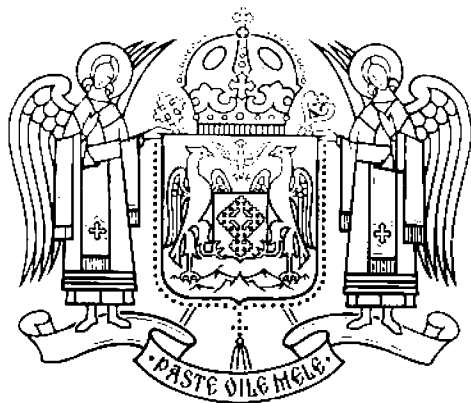
<i>Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Sumarul ședinței de lucru din 12 — 13 martie 2002</i>	599
<i>Adunarea Națională Bisericească. Sumarul ședinței de lucru din 14 martie 2002</i>	659

RECENZII

Pr. Al. Stănciulescu-Bârda: <i>Bibliografia revistei Biserica Ortodoxă Română (1874 — 1994)</i> vol. I Bârda, Ed. Cuget românesc, 2000. 391 p. (Pr. prof. Ion Ionescu)	691
Pr. Al. Stănciulescu-Bârda: <i>Istoria clipei</i> , Ed. Cuget românesc, Bârda, 1999, 285 p. (Pr. prof. Ion Ionescu)	692
<i>Viața Cuviosului Paisie de la Neamț</i> , tipărită cu binecuvântarea I. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. Ediție îngrijită de Diac. prof. Ioan Ivan după manuscrisul nr. 154, din Biblioteca Mănăstirii Neamț — Iași 1997	694

PI-4

primet

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXX, Nr. 7-9, IULIE-SEPTEMBRIE, 2002

CUPRINS

PASTORALE

<i>Deschidere de an școlar 2002-2003</i> († Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)	3
---	---

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei, București, Palatul Patriarhiei, 27-30 iunie 2002</i> (Pr. Valentin Fătu)	7
<i>Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în Canada, 11-16 iulie 2002</i> (Pr. Costel Stoica, consilier patriarhal)	14
<i>Hramul jubiliar al Mănăstirii Nicula, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, 15 august 2002</i> (Redacția)	96
<i>Alegerea, hirotonirea și instalarea Prea Sfințitului Ciprian Cămpineanul, cel de-al treilea episcop-vicar patriarhal, 22 septembrie 2002</i> (Gh. Vasilescu)	102
<i>Experiența ecumenismului</i> (Pr. Mircea Alexă Uță)	122
<i>“Umbra” lui Mihai Viteazul în Basarabia</i> (Acad. Mihai Cimpoi)	125
<i>420 de ani de la tipărirea Paliei de la Orăștie</i> (Pr. prof. dr. Constantin Leonte)	132
<i>Pluralism religios și misiune creștină</i> (Diac. conf. dr. Dorin Oancea) ...	138
<i>Chemare și sfântă slujire. Misiunea preoților ortodocși militari în primul război mondial (1916-1918)</i> (Asist. drd. Radu Mureșan)	155
<i>Cuvânt de cinstire Părintelui acad. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu la împlinirea vârstei de 70 de ani</i> († Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan)	178
<i>Constantin Bursan - ctitor de biserici hunedorene</i> (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu)	184
<i>Cronică</i> (1 iulie–30 septembrie 2002) (Pr. Nicolae Vladu)	194

ANIVERSĂRI - COMEMORĂRI

<i>Preotul prof. univ. dr. Ion Bria a trecut la cele veșnice</i> (Pr. prof. Nicolae Necula)	201
<i>Dicționar al mișcării ecumenice...</i> (Pr. prof. Ion Bria)	206
<i>Prea Cuviosul Arhimandrit Sofian, Părintele nostru, stareț al sfintei mănăstiri Antim – București, a trecut la domnul</i> (Diac. Petre I. David și Gheorghe Vasilescu)	212
<i>Chiril Popescu - pedagog, compozitor și interpret</i> (Pr. lect. dr. Ion Isăroiu)	241

INV. 13.019
MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"DUMITRU STANILOAE"
COTA: P 7-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXX, Nr. 7-9, IULIE -SEPTEMBRIE 2002
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

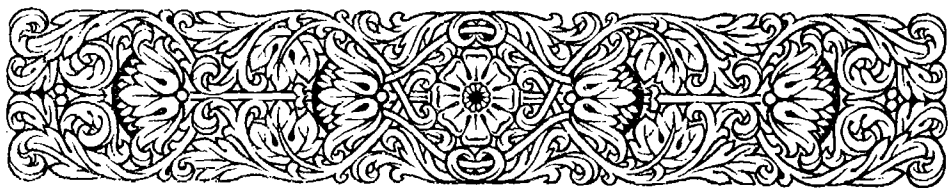
Președinte: *Prea Fericitul Părinte T E O C T I S T, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri: *P. S. SEBASTIAN ILFOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. NICODIM GORJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactori: *Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN
Pr. DUMITRU DIMA*

COLABORATORI:

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi, Profesorii Facultăților de teologie, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

• PĂSTORALE •

DESCHIDERE DE AN ȘCOLAR 2002–2003*

“Veniți, să ne sârguim să cunoaștem cine este Domnul”
(Osea 6, 3)

*Prea Cucernice Părinte Director,
Prea Cucernici Părinți Profesori,
Onorați reprezentanți ai autorităților de stat,
Dragi elevi,*

Acum, la deschiderea unui nou an de învățământ, cum e și firesc, gândurile învățăceilor care urmează calca slujirii Bisericii se îndreaptă către viitor. De aceea, și cuvântul de deschidere la acest început de an nou școlar, ne atrage luarea aminte asupra valorilor spre care trebuie să se îndrepte astăzi învățământul nostru. Pentru că fiecare moment, fiecare etapă din viața noastră vine cu semnificația ei aparte și adaugă noi cerințe și răspunderi strădaniilor noastre. Deschiderea către un nou an școlar, îndeosebi pentru elevii și profesorii Seminarului Teologic din București, ca succesor al Seminarului “Nifon Mitropolitul”, celebru odinioară în Capitala noastră, presupune – pe de o parte – rânduiești și metode noi de învățământ, și – pe de altă parte – consolidarea cunoștințelor acumulate până acum, atât cele ce au început să încolțească precum semințele Semănătorului din Sf. Evanghelie de astăzi (Luca 8, 5–15), cât și cele în curs de creștere, de maturizare, spre a aduce roadă Bisericii noastre.

Ne aflăm, așadar, cu toții, și reprezentanții Bisericii și reprezentanții Ministerului Educației și Cercetării, cu aceleași griji, pentru ca pasul pe care-l facem acum, în noul an de învățământ, să fie un pas binecuvântat de Dumnezeu. Și aceasta este rostul rugăciunii cu care se începe anul școlar. Atât noi, cât și dumneavoastră, profesorii și elevii acestui seminar, suntem apăsați de nenumărate necunoscute ale viitorului, de care – de altfel – întreaga omenire este stăpânită astăzi, pentru că evenimentele se petrec și se succed cu așa mare iuțeală, tulburându-ne chiar gândirea, încât avem nevoie de repere, de adevăruri care să ne toarne în suflete încredere, să ne dea curaj. Din rândul acestor adevăruri face parte credința în Dumnezeu și valorile noastre evanghelice, care rămân absolut roditoare, nu numai pentru un an, ci pentru veșnicie. Iar în învățământul teologic are

* Cuvânt rostit de Prea Fericitul Părinte patriarh Teoctist la deschiderea anului de învățământ la Seminarul Teologic din București – Biserica Mănăstirii Radu-Vodă, 12 septembrie 2002.

însemnătate și faptul că fiecare generație de elevi descoperă mereu câte ceva nou în acest izvor nesecat de credință, care este Sf. Scriptură și Sf. noastră Tradiție.

Avem în Biserică, deci, acest drum deja bătătorit de înaintașii noștri, iar noi trebuie să venim cu vrednicia personală cu sufletul ascultător, răbdător, care primește cuvântul lui Dumnezeu, primește sămânța pe care o seamănă Mântuitorul Iisus Hristos și care rodește în sufletul nostru. În sufletul ofilit de spini sau golit de rugăciune și lipsit de lucrarea Duhului Sfânt, sămânța rămâne fără roadă, deși a pornit din aceeași mână a Semănătorului, a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Dar cei ce primesc acest bob de aur strălucitor, care este învățătura Mântuitorului Hristos, cum o numește în Omiliile sale Sf. Ioan Gură de Aur, aceia o valorifică și ea rodește în sufletul lor curat, cum ați auzit din Sf. Evanghelie de astăzi.

Pentru slujitorii Sf. Altar și pentru cei care se pregătesc să fie preoți, această învățătură este totdeauna nouă și actuală. Deschiderea anului școlar înseamnă deschiderea tocmai către aceste valori pe care Biserica noastră se străduiește să le vestească în lume. Când vorbim de Biserica luptătoare înțelegem că noi suntem cei care luptăm, cum zice Sf. Apostol Pavel: "Lupta cea bună m-am luptat" (II Tim. 4, 7), ca să păstrăm credința și să cucerim viața veșnică, la care suntem chemați. Și lupta o ducem, în primul rând cu păcatul din noi, ca să-l smulgem din ființa noastră. Iar păcatul îi pândește mai ales pe tineri. Ei sunt ținta, terenul potrivit pentru ispitele diavolești, pentru plantarea relelor, a fărădelegilor. Și acesta este rostul Bisericii, ca să aperc tineretul, să-l ajute în lupta cu păcatul, cu rău], și nu numai tineretul care se pregătește pentru slujirea Altarului, ci în general tineretul țării noastre. Tinerii din școlile noastre de teologie trebuie însă, să fie model de comportare, pildă de hărnicie la studiu, de prietenie cu cartea, chip de rugăciune la Sfântul Altar, exemplu de legătură cu biserica, pentru ca "lupta cea bună" a credinței să fie încununată apoi cu coroana cea pură strălucitoare a lui Hristos, Dumnezeu nostru.

Chiar și atunci când Biserica aceasta luptătoare a suferit persecuții și prigoane, cum a și suferit la noi, în cei 50 de ani de dictatură comunistă, rugăciunea și valorile Sf. Evangheliei i-au ținut pe credincioși, pe preoți și pe viețuitorii din mănăstiri strâns legați de adevărul mântuitor, păstrând în sufletul lor comoara cea mai de preț a învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos. Și așa ei s-au învrednicit, unii și din neamul nostru românesc, să treacă din rândul Bisericii luptătoare în Biserica triumfătoare, în cetele sfinților.

Deschiderea aceasta vrea să ne arate drumul pe care trebuie să mergem fiecare din noi în viață, fie că ne găsim în funcții de mare responsabilitate pentru țara și pentru Biserica noastră, la conducerea unor ministere și instituții, sau aici, înveșmântați în odăjdii, în locul acesta de rai, pentru a ne împlini datoria noastră. Și așa ne rugăm pentru toți cei care au responsabilități și se ostensc pentru binele obștesc. Precum și pentru tot clerul și poporul, pentru armata țării, pentru pacea toată lumea și pentru unirea tuturor. Privim, deci, cu recunoștință aceste personalități ale vieții noastre publice, reprezentanți ai Ministerului Educației și Cercetării, primarul Sectorului 4, împuterniciți ai Inspectoratului școlar al Capitalei, care, ne-au onorat și astăzi cu prezența la acest nou început de an școlar la Seminarul Teologic din București. Căci școala aceasta ne onorează pe toți. Ea face cinste și Capitalei noastre, nu numai Bisericii, și de aceea osteneala nu este zadarnică.

Orice pas și orice gând pe care dumneavoastră îl închinați binelui obștesc, binelui țării și poporului nostru, este un aport extraordinar de valoros pe drumul acesta deschis nouă tuturor, acum, la acest început de an școlar. Iar atunci când noi pășim pe drumul slujirii Bisericii avem o chemare pentru Hristos, care este dătătoare de harul, ce nu trebuie zădărnicit, nu trebuie lăsat nelucrător, "căci prin har suntem mântuiți" (Efes. 2, 8).

Și la aceasta contribuie -- desigur -- și profesorii și elevii, făcându-și cu toții datoria cum se cuvine, precum și strădania noastră, de a termina noua clădire a seminarului, spre a ieși din situația în care, ne aflăm și acum, la început de an școlar, tot în spații dispersate și improvizate, și nu într-un local amenajat corespunzător, așa cum ne dorim cu toții. Este un gând frumos, care a întrecut așteptările noastre, de a vedea Seminarului din București instalat aici într-o clădire pe măsura valorii lui de leagăn al culturii noastre teologice. Locul acesta din București, numit Dealul Radu Vodă, este un izvor nu numai de istorie, ci și de odihnă sufletească, de mângâiere duhovnicească pentru noi ca persoane și ca popor chiar, în lumea atât de frământată astăzi. De aceea, onorați reprezentanți ai autorităților de stat, prețuim foarte mult prezența și ajutorul dumneavoastră și înțelegem că jugul pe care noi ni l-am asumat, și îndeosebi direcțiunea seminarului, va fi ușurat, ca și până acum, și mângâiat chiar, de Ministerul Educației și Cercetării, personal de doamna ministru Ecaterina Andronescu, de autoritățile locale și de toți cei care pot să ne sprijine în urgentarea lucrărilor de aici, la vatra noastră, ca să ne împlinim datoria, în condiții corespunzătoare.

Este și pentru voi, dragi elevi, ziua de astăzi, o împrejurare deosebită, mai ales că unii sunteți veniți aici și de la Seminarul din mănăstirea Căldărușani, unde nu erau condiții optime de studiu și de cazare. De aceea am apreciat că este mai bine să vă aducem la București, unde părintele director și corpul profesoral, generoși ca întotdeauna, v-au primit cu bucurie. Să vă adaptați la disciplina din acest seminar. De pe acum să vă îngrijiți cu toții de formarea personalității și caracterului, pentru că sunteți mlădițe în creștere și trebuie să vă modelați potrivit valorilor poporului român, păstrător al credinței în Dumnezeu și a datinilor noastre străbune, cu care Biserica noastră se identifică. Și poate și din cauza aceasta ea este ținta unor atacuri din partea celor care nu înțeleg Ortodoxia, nu cunosc viața Bisericii noastre, specificul Liturghiei ortodoxe. Desigur, Liturghia și slujbele Bisericii constituie pentru noi o lucrare din cele mai importante. Un preot care nu iubește biserica, nu iubește Liturghia, care nu respectă disciplina preotească și în general rânduielile din societate, care nu este punctual acasă, în familie, nu va fi un bun păstor în comunitatea pe care o slujește și pentru care el trebuie să fie un far călăuzitor, o columnă de învățătură, de înțelepciune și de lumină, pildă de trăire ca părinte duhovnicesc, ca soț și ca cetățean, în același timp.

Vremea pe care o străbatem, cere o mai mare atenție din partea noastră, a slujitorilor Bisericii, ca să ne apropiem și mai mult de cele bisericesti, pentru că de cele lumești, de cele laice are cine să ne îngrijească. Noi le avem pe cele ale Bisericii noastre, care însă nu sunt desprinse de cele obștești, de cerințele poporului nostru. Grijă pentru biserică, pentru înfrumusețarea ei, pentru păstrarea valo-

rilor pe care ca le are, trebuie să fie preocuparea noastră de căpctenie. Aveți un exemplu această biserică Radu Vodă, care, nu arăta ca acum, cu această strălucire deosebită, cu această înfățișare călduroasă și primitoare, înainte de a veni aici Prea Sfințitului Episcop Varsanufie. Așa trebuie să arate și biserița pe care o veți avea în încredințare ca să o slujiți. Dar preocuparea aceasta pentru sfântul lăcaș se completează în Biserica ortodoxă nu numai cu rugăciunea, cum am spus, ci și cu grija față de cei suferinzi, de cei bolnavi, de orfani și de familiile nevoiașe din parohie, căci preotul trebuie să activeze și în domeniul acesta social-caritativ și filantropic cu slujirea sa.

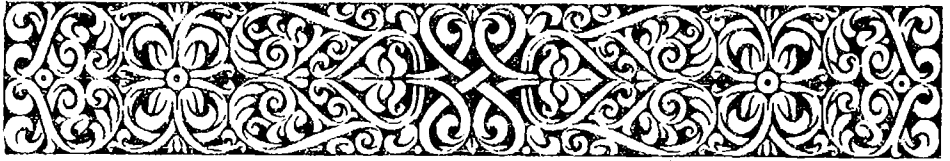
Prin urmare, iubiți elevi, aveți o deschidere precisă a drumului pe care trebuie să pășiți în viața dumneavoastră. Iar cei care socoțiți că nu aveți puterea sufletească să primiți semințele învățaturii Mântuitorului Iisus Hristos și să aduceți roade Bisericii, decât să-i faceți rău, să-i pricinuiți neajunsuri, mai bine vă re-trageți acum din seminar și nu după ce veți fi îmbrăcați în veșmintele preotești. Îi rog pe părinții profesori să stăruiească asupra rostului social al preotului, ca exemplu de moralitate în familie, în poziția lui de soț, de preot căsătorit, cum este în Biserica ortodoxă, și totodată ca pildă de bun chivernisitor al bunurilor Bisericii. Bunurile Bisericii nu sunt bunuri personale. Biserica are bunurile ei și preotul n-are dreptul să se atingă de ele. Totul este al Bisericii. Lucrul acesta trebuie să-l cunoască foarte bine elevii, ca și trăinicia căsătoriei, pentru că avem, cum spuneam, mai ales după 1990 încoace, cazuri de șubrezenie în familiile unor tineri preoți. Să se știe că un preot care divorțează nu mai are dreptul să se căsătorească. Un preot care rămâne văduv, chiar prin decesul soției, nu mai poate să se recăsătorească, și trebuie să-și ducă această cruce până la moarte. La noi, în Biserica Ortodoxă, se admite pentru preot o singură căsătorie. Un preot cu o stare morală precară nu poate să aibă rezultate frumoase în lucrarea preotească, nu poate să obțină roadele Semănătorului din Evanghelia de astăzi.

Examinați-vă starea sufletească, și autodisciplina, pentru ca să rezistați solicitărilor lumii de astăzi, care sunt atât de ispititoare pentru voi, pentru tineri, mai ales că seminarul acesta se găsește în mijlocul Bucureștilor, unde sunt și cele mai multe tentații amăgitoare. Trebuie să vă gândiți foarte bine la lucrul acesta, să aveți voință puternică, să aveți convingeri clare. Credința nu este obligație. Nu se impune din afară. Ați auzit cum este aruncată sămânța. Una cade pe pământ bun, alta cade pe pământ uscat. Ea nu alege locul. Noi însă trebuie să ne alegem în Biserica locul și situația noastră, ca să aducem roade.

Noi ne vom ruga întotdeauna pentru dumneavoastră toți care sunteți împreună cu noi, după cum ne rugăm pentru țara noastră și pentru lumea întreagă. Dumnezeu să binecuvânteze acest început de an școlar și să fie voia Lui ca nici unul dintre cei pe care El i-a chemat la slujire să nu se piardă, ci să se învrednicească a ajunge un slujitor demn al Sfintei noastre Biserici strămoșești. Amin!

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

• VIATA • BISERICESCA •

SESIUNEA CELEI DE-A IX-A ADUNĂRII GENERALE INTERPARLAMENTARE EUROPENE A ORTODOXIEI, BUCUREȘTI, PALATUL PARLAMENTULUI, 27-30 IUNIE 2002

T e m a :

"GLOBALIZARE ȘI ORTODOXIE"

Între 27-30 iunie 2002, a avut loc la București, la Palatul Parlamentului, Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei (AIEO).

Inițiativa înființării Adunării Interparlamentare Europene a Ortodoxiei a aparținut Parlamentului Grec și a fost lansată în luna iunie 1993, la Chalkidiki (Grecia), prin adoptarea unui Manifest la încheierea unei reuniuni pe tema: *"Ortodoxia în noua realitate europeană"*. Actul fondator al AIEO a fost semnat la Atena, în luna noiembrie 1994, iar în art. 2 al actului fondator, se precizează: *"Adunarea Interparlamentară Europeană a Ortodoxiei este alcătuită din delegații de parlamentari ortodocși din țările membre. Desemnarea membrilor delegațiilor naționale se va face conform procedurilor interne ale fiecărui parlament național."*

În prezent, în AIEO sunt reprezentate parlamentele a 20 de state din Europa, printre care enumerăm: Albania, Armenia, Belarus, Bulgaria, Cipru, Estonia, Grecia, Țările Baltice, Rusia etc.

Printre obiectivele acestei structuri interparlamentare europene, amintim: întărirea rolului Ortodoxiei în cadrul Uniunii Europene în contextul configurării noilor realități europene; evidențierea rolului culturii ortodoxe ca factor unificator în Europa de Est și ca o punte a Europei în relațiile cu alte culturi; promovarea respectului pentru harta culturală și religioasă a Europei și combaterea oricărei forme de prozelitism; apărarea drepturilor omului și a libertăților sale, indiferent de apartenența religioasă.

Autoritatea supremă a acestei structuri interparlamentare este Adunarea Generală, care se întrunește anual. Pentru pregătirea reuniunilor și implementarea rezoluțiilor adoptate de Adunarea Generală a fost înființat un Secretariat Internațional, compus din șapte membri aleși de Adunare. Sediul Secretariatului Interna-

țional se află la Atena, iar postul de Secretar General este ocupat în permanență de un reprezentat al Greciei.

Președintele Adunării Generale a AIEO și membrii Secretariatului Internațional sunt aleși pentru un mandat de doi ani. În prezent, președinția Adunării Generale este deținută de un membru al Dumei de Stat de la Moscova.

Cea de-a VIII-a Sesiune s-a desfășurat pe insula Patmos, în luna iunie 2001, și a avut ca temă: "*Contribuția Ortodoxiei în Uniunea Europeană lărgită*".

Deschiderea oficială a Sesiunii a celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei s-a desfășurat în ziua de joi, 27 iunie a.c., în Sala *Nicolae Iorga* a Palatului Parlamentului. Invitat de onoare la Sesiunea inaugurală a fost Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La ceremonia de deschidere a acestor lucrări, mesajele de salut au fost adresate de către Președintele AIEO, Dl. Viktor Zorkaltsev, și de către Dl. Valer Dorneanu, Președintele Camerei Deputaților.

În cuvântul său de salut adresat participanților, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus:

«Domnule Președinte al Camerei Deputaților din România,

Domnule Președinte și onorați membri ai Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei,

Domnule Secretar General,

*Prea Cuvioase Părinte Arhimandrit **Athenugoras**, reprezentantul Sanctității Sale, Patriarhului **Bartolomeu I** al Constantinopolului,*

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,

Această Sesiune a Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, care se desfășoară în aceste zile la București, noi, slujitorii Bisericii, o tâlmăcim a fi neîntâmplătoare, pentru că ne aflăm acum în Săptămâna Pogorării Duhului Sfânt. Cincizecimea noastră, a Ortodoxiei, mai ales, care este plină de daruri dumnezeiești și sfinte, îmbracă același veșmânt nemuritor în întreaga Biserică. Dar minunea pogorării Duhului Sfânt peste fiecare dintre apostolii și ucenicii Domnului ne arată nu numai particularitatea și felurimea darurilor Duhului Sfânt, ci și unitatea credinței Bisericii noastre Ortodoxe. Acest lucru, iată, îl tâlmăciți dumneavoastră astăzi, aici. Iar ca slujitor al Bisericii Ortodoxe Române văd în această întâlnire a dumneavoastră actualitatea lucrării de răspândire a acelor daruri ale Duhului Sfânt, unice în lume, care s-au pogorât peste apostoli la Cincizecime și le-a dat lor puterea să vorbească în limbile celorlalte neamuri și culturi (Fap. 2, 1-4) și să le dea valoare, adunându-le, în același timp, într-o valoare supremă și comună tuturor, aceea a credinței în Dumnezeu.

Așadar, întâlnirea dumneavoastră este o lucrare deosebit de valoroasă, căreia îi acordăm toată prețuirea noastră, a Bisericii Ortodoxe Române. Mă bucur că am prilejul acesta unic să rostesc un cuvânt de întâmpinare și să salut pe distinșii membri ai Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, pentru că, în același timp, în mod harismatic, fiecare reprezentați aici și Bisericile dumneavoastră, în această lucrare comună, o lucrare a Duhului Sfânt, merită să lumineze mintea conducătorilor de state și popoare, a celor care sunt chemați de istoria și de frământările

lumii de astăzi să aducă un spor de înțelegere între oameni, să apere pacea, să ocrotească viața, să promoveze dreptatea și libertatea pentru toți, fără nici un fel de deosebire.

Adunarea dumneavoastră, a parlamentarilor ortodocși din diferite țări ale lumii, adeverește și, în același timp, tâlmăcește foarte frumos minunea Cincizecimii, a unității în diversitate a credinței Bisericii noastre. Ortodoxia, cum știți, pune mare preț pe valoarea tezaurului spiritual, cultural, artistic, pe valoarea limbii fiecărui popor, într-un cuvânt, pe identitatea națională, și aduce această identitate națională în procesul de globalizare, cum sună și tema întâlnirii de astăzi "Globalizarea și Ortodoxia". Este o temă de mare actualitate, mai ales pentru noi, slujitorii Bisericii, căci, la chemarea vremurilor de astăzi, Ortodoxia nu poate rămâne nepăsătoare așa cum n-a fost niciodată indiferentă față de provocările timpului în istoria ei de două mii de ani. Asistăm astăzi la adânci transformări sociale, economice și politice, la o nouă ierarhizare a valorilor demult consacrate. La orizontul nu prea îndepărtat se profilează, tot mai pronunțat, chipul omului postmodern, ale cărei concepții diferă în mare parte de felul în care lumea și valorile ei au fost percepute până de curând. În acest context, globalizarea ne deschide nouă, slujitorilor Bisericii, noi perspective și responsabilități pentru împlinirea misiunii de vestire a Evangheliei păcii și înțelegerii între oameni și popoare.

Dumneavoastră, parlamentarii ortodocși, vorbiți limbile și purtați darurile Cincizecimii. De aceea, gândul și voința dumneavoastră și a noastră, a celor care suntem astăzi aici, stau sub semnul păzirii "unității Duhului în legătura păcii" (Efes. 4, 3), cel mai înalt principiu care poate folosi ideii de înfrățire a popoarelor. Este o legătură în Duhul lui Dumnezeu a feluritelor lucrări și daruri, o unitate în diversitate, care îi adună pe toți, indiferent de neam, limbă, cultură. Căci Dumnezeu dă felurite daruri, dar păstrează același duh (1 Cor. 12, 4). Această unitate a duhului nu poate fi decât "în legătura păcii", care este Însuși Mântuitorul Hristos. "Împăratul păcii" (Evr. 7, 2) și "Lumina lumii" (Ioan 8, 12). Numai unitatea în Hristos, care este "Calea, Adevărul și viața noastră" (Ioan 14, 6), poate duce la înțelegere și iubire între frați. Nu există o altă lumină, un alt adevăr și o altă cale.

De aceea, glasul nostru, al țărilor ortodoxe, al fiilor lor, clerului și credincioșilor, trebuie să se facă mai bine auzit în lume, acum, la începutul acestui nou secol și mileniu. Lumea însetează astăzi după această lumină, după acest adevăr al lui Hristos. Iar Biserica Ortodoxă, între celelalte Biserici creștine, pe care le respectă deplin, acordă o mare valoare ființei umane și îl ridică pe om deasupra preocupărilor economice, politice, diplomatice și de tot felul pe care le presupune globalizarea în zilele noastre. Realitatea lumii de astăzi arată că globalizarea, care oferă largi posibilități de dezvoltare a științei, tehnologiei, descoperirilor în toate ramurile de activitate umană, lipsită însă de lumina dumnezeiască, de valoarea supremă care este Hristos, poate să aducă o mare primejdie omenirii, pe lângă cele în care ea se află acum. Există pericolul, în procesul de globalizare, ca omul, creat de Dumnezeu, din iubire pentru om, cu rațiune, cu libertate de voință, de alegere și încununat de El, "cu mărire și cu cinste", ca stăpân peste

"lucrul mâinilor Sale" (Ps. 8, 5-6), pentru a-L slăvi pe Dumnezeu (Mat. 5, 16), să fie manipulat și, prin neascultare de Creatorul său, să se abată de la calea dreptății și să-și folosească libertatea "drept acoperământ al răutății" (I Petru 2, 16), devenind "robul stricăciunii, al păcatului" (II Petru 2, 19).

Pe acest temei, Biserica noastră Ortodoxă, cum veți auzi din referatele teologilor ce se vor expune aici, arată grijă deosebită și prețuire deplină omului zilelor noastre, ca sfință divino-umană, purtătoare nu numai de valori materiale, de rațiune, de voință, ci mai ales de valori spirituale, de însușiri duhovnicești, care-l fac capabil să aducă în lume, între semeni, dragostea față de aproapele, puerea de a se privi unul pe altul față către față și de a se înțelege ca frați și surori, cu iubire și respect reciproc, văzând fiecare în celălalt chipul luminos al lui Dumnezeu. Pentru aceasta, noi, Biserica Ortodoxă Română, am salutat inițiativa dumneavoastră de a înființa, în urmă cu mai mulți ani, această Adunare internațională a parlamentarilor ortodocși, acest adevărat Parlament al Ortodoxiei, și am participat cu dragoste la toate lucrările lui. Aflându-vă acum la București, pentru lucrările Sesiunii de anul acesta, veți avea ocazia să vizitați și așezămintele noastre bisericești și o să vedeți că noi acordăm o mare importanță îndeosebi participării credincioșilor; alături de clerici, în forurile noastre de conducere ale Bisericii.

Vă mulțumesc, Domnule Președinte al Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei, că mi-ați dat cuvântul la deschiderea acestei Sesiuni anuale și Vă salut din toată inima pe toți participanții. Fiecare dintre dumneavoastră reprezentați aici într-un fel și Biserici cunoscute de noi, prietene nouă, în frunte cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu Sanctitatea Sa **Bartolomeu I**, Patriarhul Ecumenic, care a binecuvântat această Adunare cu inima deschisă și cu multă dragoste și nădejde. Trebuie să privim cu încredere strădaniile noastre și mai ales să avem răbdare, pentru că o lucrare ca aceasta, pe care v-ați asumat-o dumneavoastră, de întărire a rolului Ortodoxiei în structurile europene, ca important factor cultural și spiritual, de promovare, prin soluții pașnice, a păcii, înțelegerii și cooperării între stat și popoare, se poate face numai pe calea aceasta a prețuirii omului, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Iacov 3, 9), apărarea drepturilor lui religioase împotriva oricărei forme de prozelitism, descurajarea fenomenelor de intoleranță confesională, de antagonism religios, și a manifestărilor de fanatism etnic și rasial în Europa și pretutindeni în lume.

Aici, în România, noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe, suntem nu numai oaspeți la acest fel de adunări și întâlniri, ci suntem împreună-lucrători cu credincioșii, așa cum îi privește și Sfântul Apostol Pavel pe colaboratorii săi, întotdeauna împreună-lucrători cu apostolii (Filipeni 4, 3). Cu voia și cu puterea lui Dumnezeu, iată, împreună-lucrători suntem și noi astăzi aici. Câtă vreme aveți în mijlocul dumneavoastră reprezentanți ai Patriarhiilor Ortodoxe, să aveți curaj, căci noi am străbătut o cale lungă și avem experiență de lucrare, atât în țările Ortodoxe care n-au cunoscut dictatura, cât și în cele care au trăit-o, cum am fost și noi, românii. Biserica Ortodoxă Română, ca și marea Biserică Ortodoxă Rusă, Bisericile Ortodoxe vecine nouă din Bulgaria, din Serbia și celelalte Biserici Ortodoxe din țările foste comuniste, ne-am confruntat cu o ideologie de Stat fun-

damentalistă, exclusivistă, căreia am răspuns împreună cu răbdarea și cu slujirea jertfelnică a Bisericilor noastre, într-o prietenie pilduitoare. În Ortodoxie, toate Bisericile au experiență valoroasă și sunt egale întru toate, cu respectul pe care întodeauna îl acordăm împreună prezenței, cuvântului și prezidării noastre de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic.

Așadar, conștientă de marea răspundere pe care o are față de realizarea deplină a omului, în toate timpurile, Ortodoxia își păstrează identitatea ei și își aduce contribuția la înfăptuirea unei lumi în care să domnească pacea, dreptatea și adevărul. Pentru Bisericile Ortodoxe care au cunoscut dictaturile atee, noul context european caracterizat, în primul rând, prin prețuirea omului și respectarea drepturilor și libertăților sale este adevărată binecuvântare a lui Dumnezeu. Veghind la apărarea demnității persoanei umane, a identității ei spirituale, de limbă și cultură, Biserica Ortodoxă Română își exprimă atașamentul față de valorile autentice ale democrației și este alături de poporul român în dorința lui statornică de a se integra în structurile euro-atlantice și în marea familie a popoarelor Europei unite. De altfel, noi, reprezentanții Bisericii Ortodoxe și ai celorlalte Biserici din România, am intervenit pe lângă Uniunea Europeană, semnând cu toții împreună un document foarte important de sprijinire a eforturilor guvernului român pentru primirea țării noastre, dintre care unii sunt prezenți și aici, precum și a profesorilor de la facultățile noastre de teologie pentru întâlnirea parlamentarilor de la București. Unii vor participa la lucrările din aceste zile și, alături de dumneavoastră, vor contribui la promovarea temei luate în discuție, pentru ca noi, ortodocșii, se cuvine să îmbogățim moștenirea spirituală a Europei creștine de mâine.

Sunt bucuros să vă salut și bucuros să salut, în același timp, și pe Domnul Președinte al Camerei Deputaților și a Parlamentului României, cu care deseori ne încrucișăm gândurile pentru mai bine în țara noastră. Este foarte important de subliniat că binecuvântarea Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic **Bartolomeu I** pentru această Adunare, iată, s-a făcut roditoare. Știm că frații noștri deputați greci au avut inițiativa înființării acestei Adunări interparlamentare a Ortodoxiei. Îmi aduc aminte că, în urmă cu câțiva ani, a venit o delegație la București cu această preocupare arzătoare și i-am auzit cum îi frământă inima pentru constituirea unui asemenea forum. După un schimb de păreri, i-am îndemnat să obțină, mai întâi, binecuvântare de la cel în drept, de la Scaunul Sfintei Biserici Ecumenice, de la Sanctitatea Sa Patriarhul **Bartolomeu I**. Cum se știe, ne-am întâlnit deseori și ne-a vorbit de această lucrare, spunându-ne că are multă încredere în roadele strădaniilor acestui Parlament al Ortodoxiei. Mă bucur, cum am spus, de la început, că îl văd aici și îl salut pe Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Athenagoras, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic **Bartolomeu I**.

Vă doresc tuturor, frații mei, mult succes la lucrările acestei sesiuni, pe care o desfășurați în aceste zile aici, la București, în lumina Cincizecimii, a Pogorârii Duhului Sfânt, implorând binecuvântarea lui Dumnezeu peste noi toți.

Pentru Biserica Ortodoxă, Biserică cu vocație profund ecumenică atât extensiv, cât și intensiv, globalizarea reprezintă o provocare și o șansă. În contextul globalizării, posibilitățile împlinirii poruncii dumnezeiești de a propovădui

Evanghelia la toată făptura sunt nemăsurate. În atmosfera unității paneuropene și sperăm, mondiale, popoarele ortodoxe își pot prezenta valorile culturale specifice ca pe un dar la efortul umanității de a se îmbogăți cât mai mult din punct de vedere spiritual. Acest fapt constituie garanția păstrării identității specifice în contextul afirmării și acceptării valorilor universale.

Lucrările au continuat în ziua de vineri, 28 iunie a.c. cu conferința la tema principală: "*Globalizarea și Ortodoxia*", prezentată de Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, membru corespondent al Academiei Române.

Tema propusă la această sesiune, "*Globalizare și Ortodoxie*", este de o mare actualitate, mai ales pentru slujitorii Bisericii lui Hristos. La chemarea vremurilor, Ortodoxia nu poate rămâne indiferentă – așa cum niciodată nu a rămas nepăsătoare în istoria ei de două milenii față de provocările timpurilor. În vremea noastră, este unanim acceptat faptul că suntem martorii unui proces de ample transformări sociale și de reierarhizare a valorilor clasice consacrate.

La orizontul nu prea îndepărtat se profilează, tot mai pronunțat, chipul omului postmodern, ale cărui concepții diferă în mare parte de felul în care lumea și valorile ei au fost concepute până de curând. În acest context, globalizarea ne deschide nouă, tuturor, noi perspective și responsabilități majore pentru împlinirea misiunii de propovăduire a Evangheliei păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare, la toată făptura.

Pentru participanții la Sesiunea celei de-a IX-a Adunări Generale Interparlamentare Europene a Ortodoxiei, momentul deosebit l-a constituit primirea delegației reprezentative de către Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist**, în ziua de sâmbătă, 29 iunie a.c., orele 13,00, la Reședința Patriarhală. În cursul întrevederii, au fost abordate teme de interes comun atât în ceea ce privește viața religioasă la nivel național – la nivel de Biserică Ortodoxă locală, cât și la nivel european.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a accentuat bunele relații pe care Biserica noastră le are cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, precum și importanța pe care a avut-o vizita Papei în România pentru afirmarea deschiderii caracteristice Bisericii Răsăritului. În același timp, Prea Fericirea Sa a încredințat Parlamentarilor prezenți și prin ei, tuturor celorlalți, misiunea de a reprezenta în forurile legislative ale țărilor din care provin interesele Bisericii Ortodoxe.

Ca o recunoaștere a meritelor AIEO, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a acordat Președintelui Viktor Zorkaltsev și Secretarului General, Stylianos-Angelos Papatthemelis, distincția "*Crucea Patriarhală pentru mirenii*".

În după-amiaza zilei de sâmbătă, delegații AIEO au vizitat Mănăstirea Căldărușani, iar în ziua de duminică, 30 iunie a.c., au participat la Sfânta Liturghie de la Mănăstirea Pasărea.

Deplin conștientă de răspunderea pe care o are față de realizarea pleneră a omului, în toate timpurile, Ortodoxia își păstrează identitatea ei, aducându-și contribuția specifică la realizarea unei lumi în care să domnească pacea și buna voie, dreptatea și adevărul. Pentru majoritatea Bisericilor Ortodoxe, care au trecut prin infernul dictaturilor atee, noul context social, politic, economic și cultural, carac-

terizat în primul rând prin prețuirea față de drepturile omului și libertățile sale, este o adevărată binecuvântare dăruită de Dumnezeu, Stăpânul veacurilor. Cu ajutorul lui, nădăjduim că, noi, ortodocșii, ne vom învrednici să dăm răspuns bun înaintea Lui, de la care vine toată darea cea bună, pentru această neprețuită binecuvântare.

În acest sens, vom veghea, cu toate puterile noastre, la apărarea demnității persoanei umane, a identității ei cultural-spirituale, precum și la păstrarea identității de limbă și cultură a comunității largi – poporul român – din care ea face parte.

Veghea noastră devine un imperativ, mai ales astăzi, când neamul românesc, în întregul său, își exprimă atașamentul față de valorile autentice ale democrației și dorința statornică de a se integra în structurile euroatlantice și în familia popoarelor Uniunii Europene. Cunoscându-și prea bine zestrea culturală și spirituală pe care i-au lăsat-o înaintașii, poporul nostru nădăjduiește că i se va oferi șansa reală de a îmbogăți moștenirea spirituală a Europei creștine.

A consemnat: Pr. VALENTIN FĂTU
Sectorul Relații Externe Bisericești

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST, ÎN CANADA

11-16 Iulie 2002

HIROTONIREA ȘI ÎNTRONIZAREA ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI PĂRINTE Dr. NICOLAE CONDREA, NOUL ARHIEPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE ÎN AMERICA ȘI CANADA

În perioada 11-16 iulie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, a efectuat o vizită la Montréal, Canada.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost formată din: Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Dr. Teofan al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Dr. Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Dr. Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada până la hirotonia și instalarea noului Arhiepiscop, Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, Pr. Dr. Michael Tița, Consilier Patriarhal pentru Relații Externe Bisericești, Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi de la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Andrei Șaguna" din Sibiu, Pr. Costel Stoica, Consilier pentru Presă al Patriarhiei Române, Diac. Mircea Oros, directorul Seminarului Teologic Liceal Ortodox din Cluj-Napoca, Diac. Costin Spiridon, inspector în cadrul Sectorului Relații Externe Bisericești al Patriarhiei Române și Diac. Asist. Matei Zaharia, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" din București.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în Canada a fost însoțită de o echipă de jurnaliști de la Televiziunea Română, Radiodifuziunea Română și Agenția de Presă Mediafax, care a transmis în țară corespondențe în direct sau înregistrate, materiale informative pentru presa scrisă în timpul vizitei sau a realizat alte reportaje și documentare, difuzate ulterior, la întoarcerea în țară. Au mai făcut deplasarea în Canada și rude apropiate ale viitorului ierarh, P. C. Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea.

Momentul central al vizitei l-a constituit hirotonia întru arhieru și instalarea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de alți arhieru ortodocși români și străini, a Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea, noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. Evenimentul a avut loc în Catedrala parohiei ortodoxe române "Sfântul Ioan Botezătorul" din Montréal, la 14 iulie a.c., în duminica a treia după Rusalii.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Canada a reprezentat încununarea perioadei ultimilor ani, de clarificare și normalizare a vieții și activității Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, aflată de mai multă vreme într-o criză internă. De aceea considerăm că semnificația acestui eveniment

deosebit din viața Bisericii Ortodoxe Române nu poate fi percepută ca atare fără cunoașterea cel puțin succintă a contextului în care ea a avut loc. Evaluarea acestui moment deosebit din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, la care îi îndemnăm pe cititorii acestor rânduri, nu poate fi făcută fără o scurtă trecere în revistă a istoriei Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, dintru început și până astăzi.

Scurt istoric al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada

Primii români pe continentul american au ajuns în jurul anului 1895, în urma valului de emigrări din Transilvania, Bucovina și Banat, aflate atunci sub stăpânirea austro-ungară.

În 1913, aproximativ 120.000 de români au părăsit locurile natale, iar în 1920, cota de emigrație ajunsese la 167.399 de persoane. Motivația principală a emigrării a fost situația economică precară.

Prima parohie ortodoxă română din Canada a fost *Sf. Nicolae* din Regina, Saskatchewan, în 1902. De numirea preotului s-a ocupat Mitropolitul Partenie al Moldovei, trimițându-l pe Arhim. Evghenie Ungureanu. Micile biserici de țară din Canada, cu enoriași predominant din Bucovina, au continuat o vreme să se afle sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei.

La 15 august 1904, românii din Cleveland au hotărât să întemeieze prima Biserică Ortodoxă Română din S.U.A., cu hramul "Sf. Maria". Mitropolitul Transilvaniei, Ioan Meșianu, l-a trimis în misiune, în luna noiembrie 1903, pe Pr. Zaharia Oprea. Mai târziu, în 1912, Mitropolia Transilvaniei a organizat primul protopopiat american condus de Pr. Podea, ce avea în componența sa 16 parohii. În acea perioadă, ortodocșii din America de Nord și Canada aparțineau, indiferent de originea lor etnică, de Eparhia rusă, condusă între 1898-1908 de către Episcopul Tihon.

În total, în America de Nord se constituiseră până la începutul primului război mondial 24 de parohii. După terminarea primului război mondial, s-au înmulțit inițiativele de constituire a unei eparhii românești în America. Primul pas l-a constituit Adunarea de la Youngstown de la 24 februarie 1918, la care au participat 13 preoți și 57 de laici. La această adunare s-a hotărât în unanimitate trecerea parohiilor românești din America de sub jurisdicția Mitropoliei Transilvaniei în jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei. La București a fost trimis un Hrisov în care se cerea înființarea unei Episcopii Ortodoxe Române în America. Această inițiativă nu a găsit însă momentul istoric favorabil. După câțiva ani, la 5 februarie 1924, s-a înființat al doilea protopopiat, sub conducerea Pr. Mureșan.

Înființarea Episcopiei Misionare (1934). Biserica Ortodoxă Română din S.U.A. și Canada, prin reprezentanții săi aleși dintre clericii și mireni parohiilor care o compun, s-a constituit la Congresul bisericesc, întrunit la Detroit, Michigan, la 25 aprilie 1929, în Episcopie Misionară, supusă canoniceste Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Patriarhul Miron Cristea a decretat Episcopia Misionară Ortodoxă Română din S.U.A. și Canada ca înființată canoniceste, prin înaltul decret nr. 10.219/1.11.1930.

Cu toate acestea, crahul financiar din 1929 și alte conjuncturi economice nefavorabile au întârziat cu câțiva ani apariția *de facto* a unei eparhii românești. De abia în mai 1934, Senatul României a adoptat "Legea pentru întemeierea Episcopiei Misionare pentru creștinii ortodocși români din țările apusene non-ortodoxe".

Articolul 1 din Statutul eparhial menționa astfel: "Episcopia Misionară (cuprinde) pe toți creștinii ortodocși români de pe teritoriul țărilor apusene, (europene), din S.U.A., din Canada și din America de Sud..."; iar articolul 2: "Limba oficială a Episcopiei Misionare... este și rămâne limba română".

Primul episcop titular: Policarp Morușca (1935-1939). În urma alegerilor, în anul 1935 a fost hirotonit ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din S.U.A. și Canada, Arhim. Pompiliu (Policarp) Morușca, starețul mănăstirii Hodroș-Bodrog. Instalarea episcopului a avut loc la Detroit, în catedrala Sf. Gheorghe, pe data de 4 iulie.

În anul izbucnirii celui de-al 2-lea război mondial (1939), Episcopul Policarp a făcut o călătorie în România, lăsându-l ca *locum tenens* pe Pr. Simion Mihălțan. Din mai multe pricini legate de evenimente politice și militare, întoarcerea Episcopului Policarp în America nu a mai fost posibilă.

Alegerea Episcopului Andrei Moldoveanu (1950). De situația românilor ortodocși din străinătate s-a ocupat în acea perioadă tulbure Mitropolitul Visarion Puiu, stabilit la Paris. El l-a numit în 1950 ca "Vicar pentru America" pe Arhim. Atanasie Opreanu. În vederea rezolvării acestei prelungite situații de criză, Congresul bisericesc întrunit la 17 mai 1950 la Detroit l-a ales pe Protopopul văduv Andrei Moldoveanu de la Akron, Ohio, ca Episcop titular.

Alegerea ca Episcop a Părintelui Victorin Ursache (1966). După moartea Episcopului Andrei, a fost ales, ca episcop misionar, Părintele Arhimadrit Victorin Ursache, hirotonit la 7 august 1966.

Ridicarea la rang de Arhiepiscopie autonomă (1973). După ce Sf. Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat în ședința sa din 12 iulie 1950 autonomia "Episcopiei autonome a românilor din America de Nord și de Sud", având în vedere situația eparhiei la începutul anilor '70, s-a luat hotărârea ridicării acesteia la rangul de Arhiepiscopie.

Astfel, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât în ședința sa din 12 decembrie 1974, ridicarea Episcopiei autonome a românilor din America de Nord și de Sud la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura "Arhiepiscopia Ortodoxă Română în America și Canada", acordându-i-se totodată și statutul de autonomie.

În perioada anilor 1995-2000, la Patriarhia Română s-au primit diverse scrisori din partea unor clerici și credincioși din cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, în care se prezentau unele dificultăți pe care Arhiepiscopia a început să le întâmpine din cauza, în special, a problemelor de sănătate, ale Arhiepiscopului Victorin Ursache.

Ca urmare, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât în ședința sa din 13-14 iunie 2000, potrivit temeiului nr. 3079/2000, să delege pe P.S. Episcop Teofan Sinaitul, Vicar Patriarhal și Secretar al Sfântului Sinod, actualul Mitropolit al Olteniei, să participe la Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din

America și Canada. Tot cu acel prilej, Sf. Sinod a mai hotărât ca: "în funcție de deciziile luate de Congres, Sf. Sinod va sprijini demersurile pentru găsirea unei soluții viabile pentru Arhiepiscopie, respectându-se statutul de autonomie al acestei eparhii din cadrul Patriarhiei Române".

Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada întrunit la 1 iulie 2000, sub co-președinția Arhiepiscopului Victorin și a Episcopului Teofan Sinaitul, a decis constituirea unei Comisii Speciale pentru recomandarea de candidați considerați potențiali episcopi vicari ai Arhiepiscopiei.

Retragerea din scaun a Arhiepiscopului Victorin și numirea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Teofan al Olteniei ca locum tenens al Arhiepiscopiei (2001).

În urma amplelor discuții purtate în plenul Sf. Sinod în ședința sa din 22 februarie 2001, asupra constatărilor, concluziilor și propunerilor Sinodului Permanent din zilele de 19-20 februarie 2001, privind problemele Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, precum și a precizărilor care s-au făcut cu participarea la discuții a membrilor Sfântului Sinod, a Arhiepiscopului Victorin, a P.C. Arhim. Mitrofor Vasile Vasilache, a preoților Nicholas Apostola și Ion Gherman – reprezentanții Comisiei Speciale împuternicită de Congresul Arhiepiscopiei – Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a confirmat hotărârea anterioară, adăugând faptul că de la data de 22 februarie 2001 se declară vacant scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Potrivit discuțiilor purtate în Sinodul Permanent și a propunerilor și opțiunilor exprimate de membrii Comisiei Speciale, Sf. Sinod a încredințat Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Teofan al Olteniei mandatul de Arhiepiscop Locuitor al scaunului de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, începând cu 22 februarie 2001.

Urmare acestei hotărâri a Sf. Sinod, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin a decis să își depună cererea de retragere din scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, începând cu data de 22 februarie 2001.

Congresul Anual al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada (2001). În sesiunea din 30 iunie 2001, sub președinția Înalț Prea Sfințitului Teofan, Mitropolit al Olteniei și Locum Tenens Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, s-a discutat problema alegerii unui nou Arhiepiscop.

Numirea Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Iosif al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională ca Locum Tenens. În urma discuțiilor purtate, delegații la Congresul Anual al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada au luat în considerare și dorința exprimată de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teofan, aceea de a fi degrevat de responsabilitatea de a funcționa ca Arhiepiscop *Locum Tenens* al Arhiepiscopiei. În acest sens, delegații la Congres au exprimat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist dorința de a numi pe Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Iosif în funcția de Arhiepiscop *Locum Tenens* pentru Arhiepiscopie, până când noul Arhiepiscop titular va fi ales și instalat.

Urmare acestor evoluții, Sf. Sinod, în ședința sa din 4-5 iulie 2001, a hotărât să se încredințeze Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Iosif al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională mandatul de Arhiepiscop

Locțiitor al scaunului de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, începând cu 5 iulie 2001.

Trecerea Arhiepiscopului Victorin la cele veșnice. În dimineața zilei de 16 iulie 2001, Întâistătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, Arhiepiscopul Victorin, a adormit în Domnul, la vârsta de 88 de ani. Trupul Arhiepiscopului a fost depus la Biserica Ortodoxă Română "Sf. Treime" din Troy, Michigan, pentru ca toți credincioșii pe care i-a slujit pe întreg teritoriul Statelor Unite și al Canadei să aibă posibilitatea să-i aducă un ultim omagiu. Apoi, potrivit dorinței exprimate în mai multe rânduri, trupul neînsuflit al Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin a fost adus în țară, fiind înmormântat în cimitirul mănăstirii Putna, la 21 iulie 2001.

Alegerea noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada (2001). În ziua de 27 septembrie 2001, Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada s-a întrunit la Biserica Ortodoxă Română "Pogorârea Duhului Sfânt" din Windsor, Ontario, având pe ordinea de zi alegerea unui nou arhiepiscop.

Pr. Nicholas Apostola a raportat despre lucrările Comisiei Speciale care s-a întrunit la Windsor între 25-27 septembrie 2001 sub președinția Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și locum tenens al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. În urma discuțiilor purtate, Consiliul Eparhial a votat să fie respectată hotărârea Comisiei Speciale și să nominalizeze pentru candidatură pe P.C. Pr. Nicolae Corin Condrea și pe Fratele – Casian (Livius Ionel) Tunaru.

Consiliul Eparhial a votat autorizarea Comisiei Speciale pentru fixarea unei date a Congresului electoral la începutul lui martie 2002 și înlesnirea pentru candidați de a vizita cât mai multe parohii posibil înainte de alegeri. Această dată a fost stabilită a fi cea de sâmbătă 9 martie, iar locul desfășurării lucrărilor să fie Biserica "Sf. Treime" din Troy, Michigan.

În ședința sa din 15 noiembrie 2001, Sf. Sinod a hotărât, potrivit temeiului nr. 4986/2001, să ia act de propunerea Comisiei Speciale prin care erau recomandăți ca și candidați pentru postul de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada: P.C. Pr. Corin Nicolae Condrea și P. Cuv. Ierom. Casian (Livius Ionel) Tunaru.

În sesiunea Congresului electoral de sâmbătă, 9 martie 2002, organizată la Biserica Ortodoxă Română "Sf. Treime" din Troy, Michigan, părintele Nicolae Condrea a fost ales Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, de către cei peste 100 de clerici și delegați laici reprezentând parohii și mănăstiri ale Arhiepiscopiei, Congresul Electoral Special fiind prezidat de locțiitorul de Arhiepiscop, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 13 martie 2002, a ridicat pe părintele Nicolae Condrea la treapta de Arhimandrit și a confirmat alegerea sa de către Congresul Electoral Special ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Noul Arhiepiscop – Nicolae (Corin) Condrea. Părintele Arhimandrit Dr. Nicolae s-a născut în 1967, la Constanța. S-a mutat la București în perioada adolescenței, unde și-a finalizat studiile liceale. În 1988, și-a început studiile teologice la Facultatea de Teologie din Sibiu, iar în 1993, pe cele de doctorat tot la Sibiu, după care a continuat aprofundarea științifică la Universitatea Marc Bloch, Universitatea din Strasbourg. În noiembrie 2001, a obținut titlul de Doctor în Teologie. Titlul tezei sale a fost: "Probleme psihologice la Evagrie din Pont".

În noiembrie 1996, a fondat parohia "Nașterea Domnului" la Stuttgart, Germania, cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală. În martie 1997, a fost hirotonit diacon, iar luna următoare, preot. A intrat în viața monahală la Mănăstirea Radu Vodă din București, în decembrie 2001, în timp ce funcționa ca Secretar Patriarhal.

Din noiembrie 1999 până în toamna anului 2001, P. Cuv. Arhim. Nicolae a funcționat ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române în Comitetul de Dialog pentru Integrare Europeană, în cadrul Conferinței Bisericilor Europene (Bruxelles).

CĂLĂTORIA SPRE MONTRÉAL

Joi, 11 iulie, dimineața. După o rugăciune pentru călătorie și închinarea la sfintele icoane și la racla cu cinstitele moaște ale Cuviosului Părinte Dimitrie Cel Nou din Basarabi în Catedrala Patriarhală, Prea Fericitul Părinte Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au plecat spre aeroportul internațional București-Otopeni. Delegația a fost condusă la aeroport de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Nifon al Târgoviștei, Prea Sfințitul Părinte Episcop Vincențiu Ploieșteanu, Vicar patriarhal, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar patriarhal, Prea Sfințitul Părinte Episcop Sebastian Ilfoveanul și Prea Sfințitul Părinte Episcop Varsanufie Prahoveanul, Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, Părintele Arhimandrit Dr. Ciprian Spiridon, Consilier patriarhal, Părintele Arhimandrit Grigorie Băbuș, Consilier patriarhal, alți colaboratori de la Centrul patriarhal.

Călătoria spre Montréal a avut o escală de câteva ore la Amsterdam. Pe aeroportul internațional Schiphol, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au fost întâmpinați de Excelența Sa Domnul Iulian Buga, Ambasadorul României la Haga și de Domnul Consul Nicolae Anton. Prea Fericirea Sa împreună cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Teofan al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală și Prea Sfințitul Ioan, Episcop al Covasnei și Harghitei, însoțiți de diplomații români în Olanda au vizitat localitatea Voledam, situată la jumătatea distanței dintre Amsterdam și Haga (20 km nord de Amsterdam); ca un amănunt de reținut, 30% din teritoriul acestui oraș a fost câștigat de specialiștii olandezi din marc.

După cele câteva ore petrecute în compania reprezentanților diplomației românești în Olanda, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române s-au îmbarcat la zborul companiei KLM, cu destinația Montréal.

REÎNTĂLNIRE DE SUFLET
ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
ȘI COMUNITATEA ORTODOXĂ DIN MONTRÉAL

După un zbor de aproximativ șapte ore, în salonul oficial al Aeroportului Internațional Dorval din Montréal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif, sosit mai devreme direct de la Paris, Preotul George Chișcă, Parohul parohiei ortodoxe române "Sfântul Ioan Botezătorul" din Montréal, Domnul Iulian Mihai Hurba, președintele Consiliului Parohial, preoții Nicholas Apostola și Ioan Gherman, reprezentanți ai Congresului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, numeroși credincioși ortodocși români din Montréal, câțiva dintre ei în cărucioare. A fost, de asemenea, prezent Domnul Virgil Goagă, Consilier al Ambasadei României la Ottawa, care a însoțit permanent delegația Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitei la Montréal. Un grup de copii îmbrăcați în costume naționale și cu coroane de flori pe cap l-a întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cu pâine și sare, urând Prea Fericirii Sale bun venit pe pământ canadian.

După o călătorie de aproximativ 20 de minute cu automobilul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au ajuns la catedrala Parohiei ortodoxe române *Sfântul Ioan Botezătorul* din Montréal. Acolo, numeroși credincioși, între care foarte mulți tineri și copii au ținut să îl întâmpine pe Prea Fericirea Sa. Unii dintre ei fuseseră binecuvântați de Părintele Patriarh într-una dintre cele șase vizite anterioare (începând din 1963) ale Prea Fericirii Sale la Montréal. Alții, în special cei tineri, născuți în Canada, îl întâmpinau pentru prima oară pe Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Cu toții erau vizibil emoționați.

Drumul de la intrarea în biserică și până la jilțul arhieresc a fost parcurs destul de încet, Prea Fericirea Sa răspunzând cu dragoste părintească salutului de "Bun venit!", binecuvântându-i pe cei prezenți și mângâindu-i pe copii pe creștet. Părintele paroh George Chișcă l-a întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Teoctist cu Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce.

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Iosif, înconjurat de preoți și diaconi, au oficiat un *Te Deum* cu polihroniu, în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. În numele preoților și credincioșilor Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif, în calitate de Arhiepiscop "*locum tenens*" a adresat Prea Fericirii Sale următorul cuvânt de bun-venit:

"Prea Fericite Părinte Patriarh,

Este un mare prilej de bucurie pentru preoții și credincioșii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada de a vă avea în aceste zile în mijlocul lor, în aceste momente de mare har, reprezentate de hirotonia noului Arhiepiscop ortodox român. Nu am pretenția că vă adresez cuvinte deosebite, dar acest moment este mai presus de puterea noastră și de smerenia de care a dat dovadă această Arhiepiscopie misionară în America și Canada zeci de ani de zile sau de secole de când românii se găesc pe aceste meleaguri.

Niciodată un episcop român ortodox nu a fost hirotonit de un Patriarh al Bisericii mame pe aceste meleaguri. Și iată acum, noi, creștinii ortodocși, ne rugăm pentru sfințirea acestui pământ și astăzi Biserica Ortodoxă Română își trimite Patriarhul să binecuvânteze cu harul lui Dumnezeu aceste meleaguri și bineînțeles să lase harul în urmă, care va binecuvânta, va sfinți spre mântuire urmașii neamului nostru românesc pe acest pământ.

Vă spunem bine ați venit din partea preoților și a credincioșilor și a rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă dea sănătate și multă bucurie duhovnicească".

Mulțumind pentru primirea călduroasă, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a adresat celor prezenți următorul cuvânt:

"Înalt Prea Sfințite Părinte Iosif,

Prea Cucernici Părinți Consilieri și onorați membri ai Consiliului eparhial al Congresului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada,

Prea Cucernice Părinte paroh Gheorghe Chișcă,

Iubiți frați și surori în Domnul nostru Iisus Hristos,

Trăim astăzi și în aceste clipe deschiderea unor zile foarte frumoase, cu o încercătură nespus de mare, în istoria Bisericii Ortodoxe Române în America și Canada. Viața Bisericii noastre de aici, întotdeauna în legătură cu Biserica-Mamă, a fost păstrată de-a lungul deceniilor cu credincioșie, cu dragoste și cu multă râvnă din partea credincioșilor, mărturie fiind și această adevărată catedrală a parohiei ortodoxe din acest frumos și mare oraș al Canadei.

Viața însă nu stă pe loc. Fiecare din noi avem un timp pe care îl scriem în viața și în istoria noastră, dar și în istoria Bisericii noastre, așa cum a fost fericitul de pomenire, Arhiepiscopul Victorin, cu care am slujit de mai multe ori în această biserică și, împreună cu dumneavoastră, ne-am rugat lui Dumnezeu pentru pace, pentru sănătate și pentru unirea fraților români de pretutindeni în aceeași credință strămoșească și pentru ca Biserica de aici, de pe pământul acesta atât de ospitalier al Canadei și al Statelor Unite ale Americii, să înflorească. Dumnezeu a rânduit ca așa precum natura se înprospătează neîncetat, pierzând din frumusețea ei doar la soroacele hărăzite ei, tot așa să se petreacă și în viața noastră, a tuturor. În realitate, generații de oameni ce se perindă de-a lungă istoriei nu o împuținează, ci o îmbogățesc cu vrednicia ficăruia dintre ei. Asemenea unui organism viu, se dă, astfel, posibilitatea unei înnoiri a Bisericii, care este Trupul cel viu al Domnului nostru Iisus Hristos. Din acest trup tainic facem cu toții parte, noi, cei care ne găsim aici, ca și cei care sunt în inima și în mintea noastră, frați și surori români de pretutindeni. Astfel, ne poartă Dumnezeu de grijă, ca după un răgaz și o durere a despărțirii de cel care a păstorit decenii întregi cu râvnă multă, cu dragoste și cu multă abnegație bisericească, Înalt Prea Sfințitul Victorin, care odihnește acum la streășina ctitoriei voievodale a lui Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Putna, viața acestei Arhiepiscopii a românilor ortodocși din Statele Unite și Canada își continuă firul ei în istorie și în viața noastră. Înțelepciunea clerului și a preoților exprimată prin hotărârea Congresului Arhiepiscopiei a făcut ca să fie ales aici un distins slujitor al altarului nostru ortodox român, Părintele Arhimandrit Nicolae, aflat în dreapta mea, doctor în teologie, cu studii și în Grecia și în Occident,

încărcat de cunoștințe ca un pom roditor. Prezența dănsului aici ne-a adunat pe noi, ierarhii din Sfântul Sinod, sosiți în zilele acestea, aici, pe pământul canadian, din ținuturile binecunoscute și frumoase ale țării noastre, ca să fie un simbol de unitate, un simbol de armonie. Duminică vom implora harul dumnezeiesc, pentru ca Părintele Nicolae să fie ridicat la rangul de arhieru și la treapta de arhiepiscop, fiind apoi instalat după canoanele și rânduielile noastre bisericești. Am răspuns la rugămintea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Iosif, a părinților consilieri și a credincioșilor de a veni personal la acest moment. Am venit cu multă dragoste, cu prisos de recunoștință pentru slujitorii altarelor noastre străbune de aici, preoți și credincioși deopotrivă vrednici, care în deceniile de existență ale acestei Arhiepiscopii, s-a înscris în istoria Bisericii Ortodoxe din America, în istoria Ortodoxiei în general și a Bisericii Ortodoxe Române îndeosebi, cu fapte și cu vrednicii alese, începând cu familiile păstrătoare de datini și de credință, până la părinții consilieri, părinții protopopi și până la ierarh.

Văzând aceste fapte deosebit de valoroase, am răspuns invitației Dumneavoastră, transmițându-vă personal dragostea Sfântului Sinod, precum și prețuirea noastră, a tuturor, pentru vrednicia credincioșilor și a preoților care au păstrat în condiții grele unitatea canonică, liturgică și administrativă a acestei Arhiepiscopii cu Biserica-Mamă. Biserica Mamă, în iubirea ei, ne ține pe toți aproape de ea. Toți suntem fiii ei și de aceea aceste zile vor constitui momente de bucurie și de dăruire sufletească reciprocă, foarte rare, am putea spune unice în viața unei eparhii, în viața unei Biserici. Căci, sfințirea și întronizarea unui ierarh se fac numai o dată în viața lui, în cuprinsul unei eparhii. Să ne rugăm Bunului Dumnezeu în aceste clipe, ca să ne învrednicească să săvârșim o lucrare după înălțimea Tradiției Bisericii și a zilelor pe care le trăim noi și potrivit așteptărilor clerului și credincioșilor din această Arhiepiscopie, care cuprinde un continent întreg. Și dacă mai adăugăm și comunitatea românească înfloritoare din Venezuela, unde am fost și am sfințit biserica cea nouă, ne dăm seama că această Arhiepiscopie are încă de lucru foarte mult și cu ajutorul lui Dumnezeu se vor împlini toate.

Prea Cuvioase Părinte Nicolae, chiar de la întâmpinare, începând cu copilașii, cu îngerii acestei Arhiepiscopii, încoronați cu florile recunoștinței și bucuriei lor pentru a-și primi păstorul duhovnicesc, ai în fața frăției tale credincioși statornici, vrednici, din Canada și din America. În zilele ce vor urma îi vei cunoaște mai bine și pe ceilalți dăruindu-le din cunoștințele și din vigoarea frăției tale, vigoarea duhovnicească și tinerească a vârstei. Acestea sunt premise, frații mei și surorile mele, pentru o lucrare rodnică pe care noi, cu toții, o așteptăm de la noul arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada. Dumnezeu să binecuvânteze această lucrare. Vă mulțumim pentru primirea caldă pe care ne-ați făcut-o și care semnifică primirea Mântuitorului Hristos, pentru că noi suntem slujitorii Lui.

Bine v-am găsit sănătoși."

În încheiere, părintele paroh George Chișcă a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru cuvântul adresat, a rememorat pe scurt cele șase vizite anterioare ale Părintelui Patriarh Teoctist la Montréal, subliniind semnificația deosebită a celei de-a șaptea vizite. Scara s-a încheiat cu o cină românească în sala de recepție a Parohiei ortodoxe române *Sfântul Ioan Botezătorul* din Montréal.

ÎNTÂLNIRE CU PRIMARUL MONTRÉALULUI
ȘI CONFERINȚA PASTORALĂ SUSȚINUTĂ
DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
ÎN FAȚA PREOȚILOR ȘI CREDINCIOȘILOR ARHIEPISCOPIEI
ORTODOXE ROMÂNE ÎN AMERICA ȘI CANADA

Vineri, 12 iulie. Ziua a doua a vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Montréal a debutat cu Sfânta Liturghie oficiată în catedrala *Sf. Ioan Botezătorul* de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei, înconjurat de un sobor de preoți ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. La Sfânta Liturghie au asistat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitei, preoți ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada și numeroși credincioși din Montréal.

După Sfânta Liturghie, a fost oficiată o slujbă de pomenire a Arhiepiscopului Victorin Ursache.

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif, locțiitor al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada, înconjurat de preoți și diaconi ai acestei eparhii, a oficiat slujba Te Deum-ului care a marcat începutul lucrărilor Consiliului eparhial și ale Congresului Arhiepiscopiei în America și Canada, convocat la Montréal în catedrala Parohiei ortodoxe române *Sfântul Ioan Botezătorul*, în zilele de 12-14 iulie a.c.

Consiliul eparhial a trecut în revistă pe de o parte problemele care urmau să fie discutate sau supuse aprobării Congresului, a doua zi, iar pe de altă parte, problemele legate de finalizarea organizării lucrărilor acestui for.

În cursul dimineții de vineri, la hotelul *Universel* din Montréal, unde delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost găzduită, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit numeroși preoți și credincioși din diaspora românească din S.U.A. și Canada, cu toții dornici să-i împărtășească patriarhului Bisericii Ortodoxe Române bucuriile, dar și problemele cu care se confruntă.

La ora 16.00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de delegația Bisericii Ortodoxe Române, l-a vizitat pe primarul orașului Montréal, Domnul Gerald Tremblay. În timpul întrevederii, în discuția purtată în limba franceză, Prea Fericitul Sa l-a prezentat primarului orașului Montréal pe noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe în America și Canada, Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea și a subliniat importanța momentului hirotonirii și instalării (care urma să aibă loc peste două zile) în viața comunității românești de pe continentul american în special și a Bisericii Ortodoxe Române în general.

Părintele Patriarh a amintit în continuare despre prezența românilor în Canada cu peste un secol în urmă și a ținut să mulțumească Domnului primar G. Tremblay, în calitate de reprezentant al autorităților canadiene, pentru sprijinul oferit comunității românești, în păstrarea și afirmarea conștiinței și identității sale de neam, credință și limbă.

Prea Fericitul Sa a subliniat și respectul pe care românii îl poartă orașului în care trăiesc, una din parohiile ortodoxe având ca patron spiritual pe Sfântul Ioan Botezătorul, ocrotitorul Montréalului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mai făcut o scurtă prezentare a situației actuale a României și a Ortodoxiei românești, în urma unei întrebări a Domnului primar, inclusiv a modalității de alegere a clerului superior în Biserica Ortodoxă Română.

La rândul său, primarul Montréalului, a apreciat că prezența românilor în Canada, într-o țară care și-a făcut un stindard din afirmarea multiculturalității, reprezintă un privilegiu datorită competenței intelectuale și profesionale deosebite. "Comunitatea românească a avut întotdeauna o importanță deosebită în dezvoltarea, economică și socială, a Canadei. Noi trebuie să mulțumim românilor pentru că au venit aici, deoarece au contribuit întotdeauna la succesul orașului și la a-l face tot mai agreabil", a afirmat primarul Montréalului.

G. Trembley a ținut să-i spună Părintelui Patriarh că se simte foarte legat de comunitatea românească și că are o relație deosebită cu românii din Montréal, cu atât mai mult cu cât, în 1996, a fost cununat religios într-o biserică ortodoxă românească, iar unul din consilierii săi de bază este de origine română.

În semn de prețuire, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat domnului G. Trembley, primarul orașului Montréal, Crucea patriarhală pentru mireni și i-a oferit două albume *Icoana din sufletul copilului și România, biserici, mănăstiri și schituri*, precum și un CD, care sintetizează slujirea de până acum a Prea Fericirii Sale în demnitatea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

La încheierea întrevederii, Domnul G. Trembley, primarul Montréalului, i-a oferit Părintelui Patriarh câteva CD-uri cu orașul Montréal, apoi l-a invitat să semneze în Cartea de onoare a Primăriei și la o fotografie oficială.

După aceea, primarul orașului, domnul G. Trembley și Prea Fericitul Părinte Teoctist au acordat presei românești scurte declarații de presă:

G. Trembley, Primarul orașului Montréal:

"Sunt foarte emoționat. Este prima oară când îl întâlnesc pe Prea Fericitul Teoctist și pe reprezentantul Patriarhiei Române în America și Canada, Înalt Prea Sfinșitul Nicolae Condrea.

Această întâlnire a fost foarte importantă, deoarece comunitatea românească joacă un rol extrem de important în dezvoltarea economică, socială și culturală a Montréalului. Astăzi mulțumim în special Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru că ne-a onorat cu prezența. L-am primit astăzi cu multă smerenie și această vizită ne încurajează, cu atât mai mult cu cât știm că noul reprezentant al Patriarhiei Române pentru America și Canada, a fost ales în mod democratic, în sânul comunității.

În aceste condiții, după o întâlnire ca cea care tocmai s-a încheiat, eu personal mă consider privilegiat. Întâlnirea cu Prea Fericirea Sa ne determină să acționăm pentru a găsi condiții cât mai bune pentru românii care vin aici, sau pentru românii care sunt deja la Montréal și care participă la dezvoltarea orașului."

La rândul Său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut următoarea declarație de presă:

"Am ținut mult să avem această întâlnire cu Domnul Trembley, primarul Montréalului și cu colaboratorii săi, la începutul lucrării noului Arhiepiscop al

Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, care are numeroși credincioși aici, în Montréal.

Suntem bucuroși că atmosfera aici, la Montréal, este atât de favorabilă și că întâlnirea noastră a constituit o adevărată stare de bucurie și de cunoaștere reciprocă. Domnul primar și colaboratorii săi ne-au impresionat prin claritatea mesajului transmis și prin afirmarea principiilor moralei creștine, pe care trebuie să fie respectate în societatea actuală.

A fost salutată cu acest prilej necesitatea prezenței Bisericii în rezolvarea marilor probleme ale lumii de astăzi, prin rolul favorabil pentru binele omenirii întregi și pentru salvarea vieții, familiei și a tinerilor din capcanele unor libertinaje, ale unor idei străine de identitatea spirituală și națională a popoarelor. De aceea, avem nădejde că începutul slujirii pastoral-misionare a noului Arhiepiscop Nicolae începe, iată, într-o atmosferă favorabilă pe continentul nord-american și ne rugăm Bunului Dumnezeu să-i ajute în lucrarea sa.

Românii așezați în această țară, după cum am constatat de-a lungul anilor și așa cum o mărturisesc și ei, s-au bucurat de multă atenție din partea reprezentanților autorităților de stat, centrale și locale canadiene. Ca urmare, ei s-au bucurat de libertatea de a-și zidi și îngriji bisericile și a-și afirma identitatea națională, îndeplinindu-și datoriile lor cu toată dragostea și râvna fiind sprijiniți, deseori, de autoritățile canadiene.

Așa se explică cuvintele de apreciere și de mulțumire față de români și de darurile cu care ei îmbogățesc viața aici, în muzică, arhitectură, știință, tehnologie, sport etc. Deci ei înșiși, ca cetățeni canadiene, aduc o contribuție atât de însemnată dezvoltării sociale a acestei țări, așa cum sublinia și domnul primar al orașului.

De altfel, este o constatare cunoscută peste tot, că în toate țările unde ajung și se așază români, sunt foarte bine primiți și foarte bine apreciați de autoritățile respective. Sunt poate și excepții, dar aici, în Canada, am auzit numai lucruri bune, ca acelea de astăzi".

După întrevăderea cu primarul orașului Montréal, Prea Fericitul Părinte Teoctist și delegația însoțitoare s-au deplasat la Catedrala *Sf. Ioan Botezătorul*. Acolo, membri, clerici și mireni ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada, ca și numeroși credincioși ortodocși români din Montréal și împrejurimi, au făcut Prea Fericirii Sale o primire călduroasă.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif i-a urat Prea Fericirii Sale "Bine ați venit!" și l-a rugat să împărtășească din bogata experiență de arhipăstor un cuvânt de învățătură și mângâiere.

În fața tuturor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a susținut o Conferință pastorală de aproximativ 90 de minute, cu tema "Biserica de acasă și Biserica din diaspora. Exigențele pastoral-misionare ale clerului Bisericii Ortodoxe Române la începutul celui de-al treilea mileniu creștin". Conferința Prea Fericirii Sale a fost urmărită cu viu interes de cei prezenți și datorită stilului în care a fost susținută, într-un limbaj direct, fără termeni convenționali, alert, îmbogățit cu exemple practice din activitatea pastoral-misionară a clerului Bisericii Ortodoxe Române astăzi.

Vă prezentăm în continuare Conferința pastorală a *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*:

"Îmi exprim bucuria deplină că mă găesc în această biserică și în mijlocul clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America și Canada. Suntem chemați să înscriem una din cele mai importante pagini din viața Bisericii Ortodoxe Române, din viața acestei Arhiepiscopii românești de peste ocean și chiar din viața noastră, a tuturor. În numele Sfântului Sinod al Bisericii-Mame îmbrățișez părintește pe fiecare dintre dumneavoastră, cei de ieri și de astăzi, cu care ne-am întâlnit de la sosirea pe pământul ospitalier al Canadei. Ne vom întreține acum, în limita timpului îngăduit de împrejurarea aceasta excepțională și vom aborda împreună unele aspecte din viața Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române de acasă și de aici. Acestea fiind zise, cerând îngăduința și răbdarea dumneavoastră, chiar înainte de a-mi face senn gazda noastră a tuturor, Părintele Gheorghe Chișcă, că timpul hărăzit s-a consumat, vom pune capăt firului gândului, care într-o împrejurare ca cea de acum ne inundă tuturor sufletele.

*Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cuvioase Părinte Arhimandrit Mitrofor Vasile,
Prea Cucernici Părinți Consilieri ai Arhiepiscopiei,
Domnilor consilieri,
Frați și surori în Domnul,
Membri ai Congresului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada,*

Este pentru prima dată, socot, când părintele duhovnicesc al credincioșilor ortodocși români de pretutindeni, înconjurat de ierarhi din țară și din diaspora românească, se găsește aici cu prilejul hirotoniei și instalării noului Arhiepiscop ales, în mijlocul credincioșilor și preoților din Arhiepiscopia Ortodoxă Română, care cuprinde canoniceste clerul și credincioșii din două țări de frunte din lumea de astăzi, Statele Unite ale Americii și Canada. Ce temă s-ar putea aborda în asemenea împrejurări? Cum am putea să deschidem porțile inimii noastre, ale gândurilor, ale aceluia care trebuie să vorbească în aceste clipe, ca să răspundă la așteptările și mulțimea întrebărilor și frământărilor care invadează în mod fireasc sufletele preoților și credincioșilor sau ale credincioaselor, la acest început de secol și pe aceste nesfârșite ținuturi cu țări avansate, în care știința și tehnica au început să-și spună cuvântul uneori până la îngrijorarea rațiunii umane. Pe lângă progresul științei, tehnicii, civilizației, economiei ș.a., atât de mult dezvoltate, încât valorile noastre tradiționale, sfinte și dumnezeiești, care în cei 2.000 de ani de viață au călăuzit o bună parte din creștinătatea lumii și mai ales au ocrotit viața și sufletul, comoara de mare preț a neamului nostru românesc, au început să fie subestimate, cinc, zic, ar putea să răspundă la aceste întrebări, pe de o parte, iar pe de altă parte să găsească formule și să aducă în sufletele zbuciumate și veșnic căutătoare, în nemîșcare ca și valurile oceanului, răspunsuri convenite? E greu de prevăzut. E greu și de formulat aceste răspunsuri atât de așteptate.

Înainte de a păși la abordarea firului cuvântului, să ne gândim mai ales noi, cei veniți de acasă, la faptul cunoscut că Sfânta Vineri, ziua de astăzi, în viața poporului nostru a avut un rol extraordinar de mare. Chiar în viața creștină, cum știți,

Sfânta Vineri, așa i-a rămas numele zilei de astăzi, cu însemnătatea ei, ca zi de jertfă a Mântuitorului Iisus Hristos pentru răscumpărarea lumii din robia morții și restabilirea stării de nemurire a noastră. O apropiere deci s-ar putea face la un moment dat, că cea mai grea situație, cea mai teribilă povară pe care a dus-o neamul românesc timp de 50 de ani de dictatură, a fost dezlegată și zdrobită într-o Sfântă Vineri, 22 decembrie 1989. Am trăit la București, frații mei, ziua aceea de Vineri, cu nespasă credință și bucurie, zi urmată apoi și de alte evenimente tot de mare însemnătate pentru neamul nostru românesc. Iată, o apropiere este de la sine înțeleasă, deoarece poporul român, mărturisitor al lui Hristos din predica Sfântului Apostol Andrei, cel întâi chemat, avea și menirea și chemarea ca în sfânta sa așteptare să aibă o șansă de izbăvire și de mântuire de teribila dictatură pe care o priveam în ultimele decenii ale ei ca atotbiruitoare, atât era de necruțătoare. Și iată, în zi de Sfântă Vineri să se petreacă minunea cea dumnezeiască, prin jertfa de vieți tineri și vârstnice, cum au numit această minune mulți intelectuali și poeți. Chiar în acea zi, când am deschis televizorul, cineva dintre tinerii revoluționari a strigat cu emoție: "Să ne închinăm, fraților, și să mulțumim lui Dumnezeu că Și-a întors fața spre poporul român". Au fost cuvinte izvorâte atunci în acele momente de groază, dar și de bucurie, care exprimau tocmai valoarea credinței poporului nostru și valoarea Sfintei Vineri, a zilei acesteia, pe care poporul român, de când sfintele moaște ale Cuvioasei Paraschiva străjuiesc țara și credincioșii în cetatea de scaun a Iașilor a asociat-o și a alăturat-o acestei sfinte al cărei nume îl și poartă. Numele și pilda de credință i-a îndreptăit însemnătatea, ca cea care este mult nevoitoare, postoare și rugătoare în fața lui Dumnezeu pentru noi.

Așadar, vom încerca să privim spre întâmplările trăite, unde s-a văzut valoarea credinței, a prezenței lui Dumnezeu în viața noastră, spre a fi în stare să abordăm această întâlnire foarte importantă cu Dumnezeu și Sfinții Lui care trebuie să fie călăuzitorii pașilor noștri. Sunt încredințat că numai cel care vă vorbește este pătruns de însemnătatea și responsabilitatea păstrării acestui adevăr, ei și toți cei de o lege și de un neam. Să le privim pe toate sub lumina unui plan dumnezeiesc pe care noi nu-l descifrăm nici atunci când suntem fericiți și mulțumiți, dar nici atunci când oarecum am aștepta de la Dumnezeu împlinirea unor rugăciuni ale noastre. Dezlegările vin și se petrec în planul Său necunoscut, în înțelepciunea Sa de negrăit și în credincioșia Sa dumnezeiască cu care iubește lumea și pe om, în primul rând.

Iar noi facem parte din lume. Biserica Ortodoxă Română și fiecare din noi suntem din lume, care în vocabularul Mântuitorului Iisus Hristos a dobândit înțelesuri, după interpretări, fie legate de lumea păcatului, fie de lumea iubirii dumnezeiești. Și una și alta ne arată că Dumnezeu iubește omul și iubește lumea. Biserica Ortodoxă Română, cunoscută în istoric târziu față de existența și rolul ei în istoria universală, când a început să răsară lumina candelă aprinse la Curtea de Argeș la 1359, de Sfântul întâi Mitropolit al Țării Românești, Iacint de Vicina, iar la Iași, la 1400, Mitropolitul Iosif Mușat din viță de domn. Este bine cunoscut faptul prezenței unui creștinism și a unei Biserici organizate în Dobrogea și a unei vieți bisericesti, precum o dovedesc documentele și mărturiile arheologice din sudul și nordul Dunării, de-a dreapta și de-a stânga celui mai mare fluviu al Europei,

unde au fost înscriși preoți, mucenici și ierarhi, participanți la sinoadele ecumenice și locale. S-a străduit acest popor român să păstreze o limbă, frumoasă, limba noastră românească, o limbă care a creat o cultură și civilizație unitare mai ales când limba a exprimat sentimentele de mărturisire a credinței și de slăvire a lui Dumnezeu. Păstrarea acestei unități în secolele vitrege a fost considerată o minune văzută de numeroși istorici din lume și de la noi, începând cu marele nostru istoric, Nicolae Iorga, care așa a și calificat viața poporului român, care și-a păstrat credința ortodoxă și unitatea limbii române, deși înconjurat și dezbinat de imperiile vecine, de imperii care, o lungă perioadă din timpul istoriei noastre, s-au luptat pe pământul Principatelor Române care suportau pagube și cotropiri dezastruoase. În ciuda acestora, românii au păstrat credința în Dumnezeu și aici este minunea cea mare: credința ortodoxă și limba română unitară pe întregul teritoriu al românilor.

Minunea cea mare, dacă o putem numi așa, a revenit apoi în viața poporului nostru, când fiii lui au fost nevoiți să se răspândească în lume, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când frații români din Bucovina și din Transilvania, au luat calea Oceanului spre Canada și America. Drumul acesta atractiv, la vremea aceea, când ei mânați de suferințele și de lipsurile lor, mai ales cei din Transilvania și din Bucovina de sub stăpâniri străine, amenințați și cu pierderea legii strămoșești, a credinței ortodoxe, venind aici au întemeiat pe pământul nord-american, pe continentul acesta, Biserica Ortodoxă de aici. Așadar, Biserica noastră de acasă și Biserica noastră din diaspora ar fi un subiect foarte interesant pentru cel care l-ar aborda cu pregătire și cu timpul cuvenit.

În cele șase vizite de până acum realizate în Canada și America, începând din 1963 am trăit clipe emoționante, auzind povestirile unor credincioși în vârstă, cum au biruit neînchipuitele greutăți și cum și-au păstrat credința ortodoxă și și-au adus contribuția din țară. Personal, socot întâlnirea noastră de acum o adevărată minune: Biserica de acasă, pe care noi, cei câțiva care ne aflăm aici o reprezentăm, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei, Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitei, consilieri, cu Biserica din diaspora, în majoritate aici, ca semn de iubire și de prețuire pentru frații români, preoți și credincioși din afara hotarelor țării. Ei, Înalț Prea Sfințitul Serafim, Mitropolitul Germaniei și Europei Centrale, care acum, la proaspăta ședință a Sfântului Sinod a cerut și i s-a aprobat încă un episcop vicar, în persoana tânărului doctor în Teologie, Părintele Arhimandrit Sofian Brașoveanul, păstorind Mitropolia din Germania și Europa Centrală, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iosif, care a ținut până acum locul de Arhiepiscop al preoților și credincioșilor români din această parte a lumii, tot din diaspora, păstorind tot Biserica Ortodoxă Română din Europa Occidentală și Meridională cu reședința la Paris. Avem apoi parohii și preoți în Australia, un arhimandrit pentru așezămintele românești la Locurile Sfinte pe care le cunoașteți. Acolo, la Locurile Sfinte, sunt înfăptuiri frumoase și de folos, căminelor noastre de acolo adăugându-se cel aflat în construcție în orașul Ierihon.

Dând laudă lui Dumnezeu, am putea îndrăzni să afirmăm că Biserica din afara granițelor țării, ca și Biserica de acasă, și-au sporit misiunea specifică după ziua cea mare a Sfintei Vineri din 22 decembrie 1989, de când am devenit liberi

în lucrarea de slujire a vocației noastre, având libertatea introducerii de către Sfântul Sinod a unor amendamente în Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, afirmându-ne în societate în a ne spune cuvântul întru apărarea autonomiei bisericești și a principiilor evanghelice și morale creștine față de autoritățile în drept. Biserica de afară, de aici, își încheie acum, la Montréal, în Canada, șirul ei de frământări, de dureri, de îngrijorări, produse prin îmbolnăvirea gravă a Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin Ursache și trecerea sa la Domnul. Am interpretat frământările, nedumeririle sau chiar unele critici exprimate, iubiți frați și surori în Domnul, ca o părtășie la grija pentru mai binele Bisericii din această îndepărtată lume de țara noastră, că sunteți aici în Canada, ca și cei din Australia, cei mai îndepărtați. Acum, prin tinerețea și hărnicia ierarhilor noștri, cum l-ați ales pe Înalț Prea Sfințitul Nicolae, care, suntem siguri, va depune eforturi pentru afirmarea Arhiepiscopiei și se va bucura de sprijinul preoților și credincioșilor, la fel ca Înalț Prea Sfințitul Iosif și vicarii săi, care au organizat parohii în Africa de Sud.

Deci, românii din afara hotarelor țării sunt, pe de o parte, obiectul grijii noastre, a Sfântului Sinod, a Patriarhiei, iar pe de altă parte, sunt cei care ne dau curaj, ne aduc multă nădejde în viitorul structurilor canonice în legătură cu Biserica-Mamă. Deși condițiile sunt destul de grele, Biserica de acasă și Biserica de afară, cu aceiași credincioși și credincioase ortodoxe române, își arată toată grija sub călăuză duhovnicească a ierarhilor și preoțimii, bine pregătite, atât teologic, cât și pastoral, străduindu-se pentru mai binele sfintelor locașuri, pentru mai binele vieții bisericești. Și aici și acasă sunt preocupări pentru noi biserici, pentru noi parohii, pentru noi organizări și chiar multe înfăptuiri.

Înfăptuirea noastră, a tuturor, a consiliului eparhial și venerabilului Congres de a dobândi Arhiepiscop într-un interval de timp în care s-a gândit mult și frumos și și-a spus fiecare dintre distinșii membri ai Congresului și credincioșii Bisericii, părerea și cuvântul lor. S-a petrecut o adevărată revărsare de daruri ale Duhului Sfânt în această lucrare. Iată, s-a ajuns să particip personal însoțit de ierarhi din țară și din diaspora românească, la stăruința clerului și credincioșilor și la invitația Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Iosif. Am venit cu multă bucurie și dragoste, iubiți părinți și frați, pentru a împlini lucrarea începută de înaintașii și cei de acasă și cei de aici, acum la început de mileniu.

Acasă, dumneavoastră știți, s-au înființat eparhii, parohii și mănăstiri noi, cu aportul și obolul credincioșilor. Sărăcia de care se vorbește atât de mult și pe care unii potravnici Bisericii și credinței noastre o speculează, este motivul pentru care unii combat, spre exemplu, ideea construirii Catedralei Mântuirii Neamului, sau unele activități de construcție de biserici și mănăstiri noi; în ciuda acestora, credincioșii n-au micșorat o clipă contribuția și bucuria lor pentru sfânta Biserică. Ceca ce este însă un fapt demn de a fi reținut, pentru că sunteți în legătură cu Transilvania. În Transilvania, dumneavoastră cunoașteți bine că îndeosebi de la 1761 n-au mai existat mănăstiri ortodoxe, rămânând nici câte degete avem la mâna dreaptă, după focul și tunurile sinistrului general Bukow. Prin hărnicia și grija ierarhilor din Transilvania și îndeosebi a Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Anania, care, în ciuda dorinței noastre de a fi împreună cu noi aici, acum, nu a

putut să fie și din această cauză, având în eparhia sa, peste douăzeci de mănăstiri noi până acum. Și la celelalte eparhii din Transilvania, cele care au fost cu tunul lovite și demolate au fost aproape în întregime reconstruite și altele noi au luat ființă. Este o adevărată minune; în acești 12 ani monahi și monahii au împânzit Transilvania cu mănăstiri și cu schituri, unde nu mai era tradiția monahismului. De aceea, ierarhii din Transilvania, după alegere și înainte de hirotonie în treapta de Arhiepiscop erau nevoiți să meargă la singura mănăstire sau la una din puținele mănăstiri de călugări, la Hodoș-Bodrog, din apropierea Aradului. Acum, iată, o adevărată minune într-adevăr și în domeniul monahismului românesc. Eu personal, sigur, mărturisesc acest lucru, acest adevăr, și am obligația să o fac. Vedeți că sunt înconjurat numai de ierarhi tineri, dar am străbătut, cu darul lui Dumnezeu, toate deceniile de dictatură și am cunoscut ca elev sau student sau diacon la Catedrala patriarhală, viața bisericească de dinainte de cel de-al doilea război mondial, încât pot să mărturisesc în cunoștință de cauză toate aceste realizări pe care eu personal le împărtășesc și le trăiesc dens și cu prilejul ședințelor Sfântului Sinod. Pentru mine înseamnă o bucurie faptul că ședințele au loc cel puțin de două ori pe an, câteodată de trei ori, când vin Înalt Prea Sfințitii care, din 12, câți eram până în '89, acum suntem peste 50. Sala Sfântului Sinod de altădată aproape că nu mai este încăpătoare pentru toți cei prezenți. Este acesta un semn foarte încurajator și simbolic în același timp despre lucrarea Bisericii noastre. Mă gândesc și meditez mult la drumul actual al Sfintei noastre Biserici, dar și la suferințele, la strămtorările din cei 50 de ani de dictatură. Dar acum când privim înapoi, apar cu evidență realizările din acele decenii. Preoții pe care-i aveți aici sau tinerii ierarhi sunt roadele strădaniilor, ale eforturilor și ale stăruinței Patriarhului adormit întru veșnica pomenire Justinian, cel mult, mult atacat și blamat și atunci când era în viață și după aceea. Prea Fericirea Sa a dorit foarte mult să calce pe pământul acesta, aș zice sfânt acum, pentru că pământul american a fost sfințit de către înaintașii dumneavoastră, părinți și frați credincioși care au adus credința jertfelnică de pe plaiurile natale aici și au sfințit locurile acestea cu urmele lor: biserici, troițe, așezăminte, iar Patriarhul Justinian a avut la inimă și rezolvarea multor probleme ale eparhiei acesteia. În acele decenii grele, cu înțelepciunea și răbdarea sa, a reușit să păstreze ființa Bisericii, să păstreze Biserica întreagă, din punct de vedere al învățaturii ei, înarmând clerul și credincioșii cu Biblia, cu scrierile Sfinților Părinți, izvoarele noastre de credință și să sporească totodată și bunurile Bisericii, atunci când se voia distrugerea ei. Nici un sat sau localitate nu a rămas fără biserică. Ba încă s-au zidit din nou și toate mănăstirile au fost restaurate, consolidate și cu bogată viață monahală.

Spun aceasta, iubii mei, pentru că i-am fost vicar, și colaborator din 1945, când a fost ales de Sfântul Sinod episcop-vicar, la recomandarea Mitropolitului cărturar Irineu Mihălcescu, al Moldovei, până în 1977, când a trecut la Domnul. O altă minune s-a petrecut și v-o spun, că poate știrea nu a ajuns la cunoștința dumneavoastră. La noi, acasă, o problemă care dezbătută mult, pe bună dreptate, a fost aceea a dosarelor din arhiva securității. Trebuie să cunoașteți că atunci când s-a început această lucrare, Parlamentul României s-a adresat nouă, Sfântului Sinod, solicitându-ni-se părerea despre cunoașterea și a dosarelor noastre. Foarte

senini, toți membrii Sfântului Sinod, chiar și cei mai vârstnici, am fost de acord. Nu avem de ascuns nimic. Noi am slujit în anii aceia Biserica și am intervenit pe la primarii de atunci, pe la primii secretari de atunci, cum am fost la primarul Montréalului, astăzi, nu pentru politică mergeam, ci pentru Biserica noastră. Și deci am comunicat acordul Sfântului Sinod. Cred că ați aflat, au fost foarte multe discuții și comentarii pe această problemă a dosarelor noastre în primul rând. E drept că noi am publicat un protest în presă, pentru că se făcea mare caz că preoții ar fi dezvăluit Taina Spovedaniei. Lucrul acesta a tulburat mult simțirea creștină și am primit din partea credincioșilor proteste, fiindcă îi întrista mult, iar noi să nu tăcem într-un asemenea caz. Nu se cuvine să fie batjocorită Taina Spovedaniei, pentru că sfințele canoane, știu părinții, cu toții, prevăd excluderea, caterisirea celui care ar dezvălui Taina Spovedaniei. Nu se poate face așa ceva.

Or, cei care erau contra credinței, și s-au strecurat mulți acolo, și sectanți și care aveau interesul acesta, au spus că preoții trebuie urmăriți în dosarele lor, pentru că au fost cei care au dezvăluit Taina Mărturisirii, și atunci noi, Sfântul Sinod, am făcut o intervenție care a adus după sine alte discuții tot împotriva noastră. Sunt lucruri absolut normale într-o societate care încă nu-și găsește așezarea în ierarhia valorilor, și este de înțeles lucrul acesta. Deci, în ciuda tuturor acestora, noi avem biserici noi, multe, aproape că nu ajungem să le vedem. Personal, sunt deosebit de ocupat în responsabilitatea mea, în slujirea mea și de aceea mi-am luat, și la recenta ședință a Sfântului Sinod, încă un vicar cu pregătirea necesară la rang de episcop.

A apărut în urmă cu puțin timp primul volum din felul cum securitatea a privit Biserica, editat pe bază de documente de Institutul pentru Studiul Totalitarismului. În această carte sunt rapoartele și comentariile secrete referitoare la felul cum erau urmăriți oamenii Bisericii, despre mine, despre alții și despre Patriarhul Justinian în primul rând. El a fost ales Patriarh, cum știți, în 1948 și în toată perioada, până la 1977, sigur, a avut activități și realizări bogate. Aflați, frați și surori în Domnul, aflați cu multă bucurie că a ridicat Dumnezeu această ocară de deasupra Bisericii și a noastră, a tuturor fiilor ei. Rapoartele speciale de urmărire a Patriarhului Justinian îl caracterizează pentru activitatea lui și a colaboratorilor, a călugărilor și preoților ca cel mai mare dușman împotriva comunismului. Cel mai înverșunat dușman al comunismului a fost deci Patriarhul Justinian. O declară într-o analiză secretă ministrul de interne de atunci, Alexandru Drăghici. Puteți citi în această lucrare. V-am adus câteva exemplare pe care vi le ofer și fraților voastre, ca să vedeți cum lucrează Dumnezeu, cum știe numai El, nu cum dorim noi, să arate adevărul și dreptatea. Și cum răbdarea, sprijinită pe motive duhovnicești, suportată în folosul Bisericii zidește ființa umană. Nimeni nu se aștepta la această clarificare cu adevărat dumnezeiască. Se vedea că Patriarhul zidea biserici, restaura mănăstiri, avea inițiative de îmbunătățire a învățământului teologic, depunea efortul să nu rămână nici o parohie vacantă în cuprinsul Patriarhiei, cu precădere în Ardeal, se îngrijea de starea celor ce ieșeau din temniță și intervenea să li se dea posturile lor de mai înainte. Când a ieșit din închisoare Prea Cuviosul Părinte Vicar Vasile Vasilache l-a îndrumat la Înalț Prea Sfințitul Teofil de la Cluj, unde a ocupat postul de paroh la o biserică foarte frumoasă, unde este pomenit și acum. S-a luptat numai pentru apărarea Bisericii, a preoților, profesorilor și mona-

hilor. Și iată, după cât timp, apar documentele de la securitate, rapoartele care s-au făcut asupra lui și a clerului. Nu căutați, spune un asemenea raport, să dușmăniți pe cheaburi, pe proprietari, pe intelectuali, pe academicieni de faptul că comunismul nu merge cum trebuie. Cel mai mare dușman este Patriarhul Justinian Marina cu vicarii lui, preoții și cu călugării lui. De acolo de unde Biserica Ortodoxă, în comparație cu Biserica Greco-Catolică sau Catholică era atât de mult blamată, iată acum s-a ajuns la o situație nouă și se poate să citească oricine în această carte. Să fie Dumnezeu laudat.

Iubiții mei, timpul zboară. Am dorit să încerc a prezenta Biserica de acasă și Biserica din diaspora. Dacă facem o ușoară paralelă între activitățile din diaspora și activitățile de acasă nu e greu să se vadă că au același izvor. Noi, preoții, și arhierii mai ales, slujim credincioșii. Aici dumneavoastră v-ați luptat cu foarte multe lipsuri și greutăți – personal i-am cunoscut înainte la vremea lor pe slujitorii dumneavoastră și mi-am înscris în inimă admirația că în mijlocul unui ocean de străini, aici, în America sau Canada, parohiile noastre au rămas oaze unde fiecare nou-venit găsea un pahar de apă vie, de învățătură vie. Chiar și cei de alte naționalități și alte credințe. Ortodoxia este prielnică pentru aceasta. Nu respinge pe nimeni. Îmi vorbea – cu multă bucurie – Domnul primar al Montrealului astăzi, că el este cunoscut ortodox și constata că la ortodocși celui care bate nu i se închid ferestrele și ușile.

Măine veți avea oaspeți din partea celorlalte Biserici. Biserica noastră are o ținută a ei, un echilibru al ei în soborul celorlalte Biserici. Sunt așteptat la Vatican pentru a răspunde la invitația ce mi s-a făcut. L-am primit, la București, pe Episcopul Romei, ceea ce era inimaginabil înainte. Chiar cei care s-au îndoit până în ajunul acelei vizite au rămas dezamăgiți.

Sunt așteptat de asemenea în Suedia, cu care avem legături bisericești bune, prin mijlocirea românilor care se găsesc acolo, cu Biserica Suedică, suntem și în dialog teologic, pentru că noi le legăm toate de slujirea unității creștine. Avem o misiune și Sfântul Sinod al Bisericii noastre gândește că, de vreme ce suntem martorii Învierii prin strămoșii noștri, prin sfinții apostoli, prin predica Sfântului Apostol Andrei, recunoscut acum și de papa Romei, în timpul vizitei sale la București, când a declarat că suntem ortodocși prin predica Sfântului Andrei; înainte de această vizită, toată cohorta de teologi catolici scriau și învățau că suntem ortodocși prin predica și influența vecinilor noștri de la sud, adică din secolele VII-VIII. Iată că a venit o mărturie, și cum papa nu poate greși, nădăjduim că aceasta va deveni dogmă, adică adevăr istoric de necontestat.

Aș vrea să vă pun la inimă rolul râvnei noastre, a membrilor Sfântului Sinod a profesorilor, a preoților în slujirea Bisericii. Ca unul care am trecut prin viață și nu am pus niciodată ceva pe umerii colaboratorilor mei care să nu fi fost încercat de mine mai întâi dacă poate să ducă jugul respectiv, de la cele mai neînsemnate lucrări bisericești sau lucrări gospodărești. Am fost martorul multor împliniri sau neîmpliniri. Aș cuteza să pun la inima părinților, pentru că m-a anunțat părintele moderator că voi vorbi preoților din Congres prezenți aici. Depinde de noi, de acum înainte, iubiți părinți, în mileniul acesta, cum va fi Biserica, cum va fi ea privită de credincioși și de societate. Va depinde deci de slujitorii Bisericii, de noi,

de arhieriei, de preoți, de protopopi, de toți, de râvna noastră de a ne implica total în slujirea Bisericii lui Hristos. Lumea de astăzi, mai ales cea de acum înainte, cu atâtea făgăduințe și formule de fericire omenească care nu s-au împlinit și nu se vor împlini niciodată, afară de cele pe care ni le făgăduiește Mântuitorul Iisus Hristos. În lumea aceasta nu va mai fi de ajuns numai cuvântul frumos, oratoria atrăgătoare și vocea frumoasă; vor trebui faptele noastre să premeargă, exemplul nostru.

Cu noi îl avem în delegație pe Părintele nostru Episcop Ioan de la Covasna și Harghita. Sunt fericit să afirm că Prea Sfinția Sa a devenit model pentru noi. El se află la rang de episcop, dar tot ca dumneavoastră episcopii și preoții de aici, în Harghita și Covasna, credincioșii ortodocși sunt în vădită minoritate. Și dânsul, dacă are zece credincioși într-o localitate, dacă are 20, dacă are 100, e lucru mare. Dar nu lipsește de la ei, de la slujbă și de la cei lipsiți, înfrigați sau speriați. M-a impresionat adânc – am fost la fața locului – și mi-au spus preoții și alte persoane că atunci când Prea Sfințitul primește ajutoare de undeva pentru cei lipsiți (unii preoți și mănăstiri primesc ajutoare pentru copii), Părintele Episcop Ioan le oferă la toți, și la ceilalți, care nu sunt ortodocși, ținând cont că aceștia sunt mai mulți. Cred însă că nimeni dintre preoții diasporei noastre nu a fost pus într-o situație atât de grea, cum a fost pus dânsul acolo, la Miercurea-Ciuc, unde își are reședința. Multe din acestea numai el le știe. Noi le-am auzit de la alții. Este o pildă așadar, iubiții mei frați, scumpi părinți.

Sunteți foarte tineri față de mine. Numai de noi, slujitorii altarelor, depinde de acum înainte starea Ortodoxiei în general. Libertatea dobândită prin jertfe va fi greu de a aduce roade fără implicarea noastră. Pentru că libertatea ca dar al Duhului Sfânt are multe înțeleșuri și multe piedici. Nu putem face tot ce gândim noi, dar personal putem să arătăm credincioșilor și lumii că nu suntem numai oamenii timpului actual și ai vremii, ci suntem ceva și pentru veșnicie, așa cum ne-a zidit Dumnezeu, trup și suflet și trebuie să facem acest efort de a lăsa mai mult faptele să vorbească în viața noastră.

Noul Arhiepiscop cunoaște realitățile lumii de astăzi, având studiile teologice, ca tânăr teolog, înrădăcinate în gândirea teologică patristică. Tineretul de la noi din țară, atras și stăpânit de aceste valori, se află în organizația numită ASCOR. Aceștia sunt foarte devotați și cred că Părintele Nicolae este stăpânit de aceste principii foarte frumoase și cu ele vă va întâmpina de câte ori veți avea fel de fel de probleme care vă preocupă. Trebuie să fim absolut deschiși cu credințioșii noștri și în primul rând cu preoții, însetați de cuvântul filocalic. Dacă cineva nu este prieten cu rugăciunea și cu învățăturile Sfinților Părinți, pentru pregătirea slujbei bisericești, a Sfintei Euharistii, va fi foarte greu de străbătut și păstrat valorile izvorâtoare de reînnoirea duhului la care ne cheamă cuvântul apostolic. Este greu și dureros să afli că un preot slujește cu potirul gol sau nu săvârșește cu punctualitate toate slujbele divine. Unii preoți așteaptă să vadă dacă vin credincioșii la biserică și pe urmă încep sau nu slujba. Sigur, acestea sunt cazuri cu totul excepționale, dar din nefericire se mai întâmplă și așa. Dar să nu fie! Făcând însă sumarul, cu bucurie constat că mai multe sunt cele care ne încurajează în activitatea noastră preoțească, arhierescă și administrativă, activitate

atât de laudată și recomandată stăruitor de Sfinții Părinți, de Sfântul Ioan Gură de Aur și de marele Andrei Șaguna. Deși la mari distanțe de timp, ne adevăresc într-un glas "că de m-aș mai naște încă o dată aș îmbrățișa tot preoția" – cea mai frumoasă slujire în lumca aceasta.

Putem noi oare să spunem cuvântul acesta? Cu toată sinceritatea, rămânc să răspundem fiecare.

Vă doresc succes la lucrările care vă așteaptă mâine, rugând pe Bunul Dumnezeu să binecuvinteze gândurile și cuvintele tuturor celor care vor lua cuvântul."

La sfârșitul conferinței, cei prezenți subliniau actualitatea, consistența și coerența conferinței susținute de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

După conferință, Părintele Patriarh a răspuns întrebărilor auditoriului interesat de diferite aspecte ale vieții și activității Bisericii Ortodoxe Române astăzi, de grija pentru românii din jurul granițelor țării, de situația Mitropoliei Basarabiei și de posibilitatea unității bisericești a românilor de peste ocean, acum organizați în două eparhii românești.

EVENIMENTE DE EXCEPȚIE.
PENTRU PRIMA DATĂ ÎN ISTORIE
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE A LUAT CUVÂNTUL
ÎN CONGRESUL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE
ÎN AMERICA ȘI CANADA

Sâmbătă, 13 iulie, dimineața, în Catedrala *Sf. Ioan Botezătorul* au continuat lucrările Congresului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, sub președinția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, locțiitor de Arhiepiscop.

În cuvântul său, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif a abordat diferite aspecte legate de starea duhovnicească a credincioșilor, cum ar fi: Sfânta Împărtașanie, ca centru al vieții spirituale a parohiei, angajarea tineretului la aceasta și relația permanentă a preotului cu enoriașii săi; Înalt Prea Sfinția Sa a tras un semnal de alarmă asupra pericolului pe care îl reprezintă atașarea de cele materiale, care ne poate priva de creșterea duhovnicească și slujirea lumii contemporane, care trebuie să înceapă cu noi înșine.

Părintele Nicholas Apostola, secretarul Arhiepiscopiei, a prezentat Raportul de activitate al Consiliului eparhial, în care, după ce a evocat personalitatea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin, a vorbit despre alegerea noului Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și de alte probleme care vizau viața Arhiepiscopiei și viața parohială în general, ca și de posibilitatea înființării de noi parohii, misiuni și mănăstiri.

În spirit practic american, problemele abordate sunt dezbătute sistematic, comisiile lucrează eficient, rând pe rând, membrii congresului, preoți și mireni iau cuvântul de la tribună. La final, se citește comunicatul la încheierea lucrărilor.

Pe măsură ce se apropia ora 12.00, verificarea orei exacte se intensifica, iar biserica începea să se umple de credincioși români din Montréal, dornici să fie prezenți la un eveniment istoric: pentru prima oară, Patriarhul Bisericii Ortodoxe

Române va lua cuvântul în Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Ora 12.00. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de Înalt Prea Sfinții Mitropoliți Teofan și Serafim și de Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitei, intră în Catedrală. În mod spontan, cei prezenți, intonează imnul patriarhal. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif îl întâmpină cu Sfânta Evanghelie, îi adresează salutul de bun-venit și după o scurtă introducere în care a subliniat semnificația istorică a momentului, îl invită pe Prea Fericirea Sa să adreseze un cuvânt membrilor clerici și mireni ai Congresului.

Vizibil emoționat, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* mulțumește pentru invitație și adresează tuturor celor prezenți următorul cuvânt:

** Înalt Prea Sfințite Părinte Președinte Iosif,
 Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
 Prea Cuvioase Părinte Arhimandrit Mitrofor Vasile,
 Onorat și mărit Congres al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și
 Canada,
 Prea Cucernici Părinți Consilieri,
 Frați și surori în Domnul nostru Iisus Hristos,*

Din cuvântul de întâmpinare și de deschidere a acestei sesiuni a Congresului rostit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif, loțiitor până mâine al postului de Arhiepiscop al acestei eparhii, precum și din revista "Credința", am reținut cum, an de an, lucrările Congresului Arhiepiscopiei nu au însemnat numai o întâlnire de protocol sau de rutină, de dări de seamă, ci, acest for de conducere cu statut de autonomie bisericească, a adus importante contribuții teologice, pastorale, sociale, culturale, abordând diferite aspecte ale vieții duhovnicești, cum ar fi importanța Sfintei Împărtășanii, ca mijloc și izvor al creșterii spirituale și a unității parohiei și eparhiei, găsirea și aplicarea metodelor pastorale specifice și necesare viețuirii de zi cu zi a enoriașilor așezați la distanțe mari de biserică, implicarea tineretului în păstrarea valorilor creștine ortodoxe, evidențierea relației preotului cu păstoriții săi, și alte probleme importante pentru viața Bisericii, în general, pe drumul ei în istorie spre împărăția lui Dumnezeu. Ce am mai putea adăuga tuturor acestor contribuții, care constituie fiecare din ele posibilități nebănuite de a da naștere la diferite detalii de învățături atât de necesare nouă tuturor? Voi încerca, deci, să vă înfățișez unele din preocupările Bisericii-Mame, de acasă, care își sprijină întreaga misiune, tot pe această formă canonică și tradițională, exprimată în elaborarea eforturilor dintr-o slujitorii altarelor și credincioși.

Dumneavoastră, membrii Congresului Arhiepiscopiei, preoți și enoriași, aveți în această calitate, o responsabilitate și un rol deosebit de însemnat în viața Bisericii în ceea ce privește susținerea și răspândirea credinței, a apărării drepturilor ei, ca patrimoniu și ca tezaur sacru de învățatură, a pregătirii tineretului în spiritul Sfintei Evanghelii de iubire și respect față de țara adoptivă, dar și a păstrării, prin credință, a limbii și tradițiilor neamului nostru românesc. Această formă de organizare a Bisericii Ortodoxe Române de pretutindeni este o adevărată binefacere pentru desfășurarea și dezvoltarea activităților bisericești în timp și spațiu.

Participarea credincioșilor și a credincioaselor la viața parohiei, alături de preot, la viața eparhiei în general, alături de cler sub călăuză ierarhului, valorează foarte mult, pentru că fiecare fiu și fiică a Bisericii are posibilitatea de a participa la împlinirea misiunii ei în lume. Se pune astfel în valoare nu numai însăși definiția Bisericii, potrivit învățaturii ei, ci se dă posibilitatea unor neconținute înnoiri și a unui spor de lucrare, atât pe tărâm spiritual cât și pe cel material, venite din partea creștinilor.

De curând, am ținut și noi, la București, în urma alegerii noilor membri, reprezentând clerul și credincioșii din toate eparhiile din țară, ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești, forul central de conducere al Bisericii Ortodoxe Române. Din acest for fac parte, ca membri de drept, toți ierarhii Bisericii noastre din țară și din afara hotarelor ei. De la sine se înțelege că atât Adunarea Națională Bisericească de la Patriarhie, cât și Adunările eparhiale și Consiliul parohial sunt prezidate de ierarh și respectiv de preotul paroh. Se mai adaugă reprezentanții învățământului teologic, decani ai Facultăților de teologie și directori de Seminarii, care constituie Colegiul Electoral Bisericesc. Înscrisă în Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, și aplicându-se, fără întrerupere, participarea credincioșilor aici și în Adunările Eparhiale, am avut deci prilejul să constatăm contribuția și noutatea cu care se prezintă ei în luările lor de cuvânt.

Cu mult interes ascultăm la aceste ședințe sau la cele ale Sfântului Sinod, pe Înalți Prea Sfințiții Părinți care păstoresc credincioșii români de peste graniță. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Petru al Basarabiei, vine cu necazurile sale înmulțite și înăsprite, pe care acum le știți și dumneavoastră; Prea Sfințitul Episcop Sofronie din Ungaria vine, de asemenea, cu problemele specifice locului aceluia, unde românii au rămas foarte puțini; aceștia ne transmit rezistența românilor în apărarea limbii și credinței.

Înființarea Mitropoliei Basarabiei și a Episcopiei românilor din Ungaria, aceasta pentru prima oară în istorie, cu reședința în orașul Gyula, unde Adunarea eparhială l-a ales pe Prea Sfințitul Episcop Sofronie, s-au dovedit a fi acte dumnezeiești. De aceeași valoare este și hotărârea Sfântului Sinod de a ridica Vicariatul ortodox român din Banatul sârbesc, cu centrul la Vârșeț, la rang de episcopie, iar Prea Sfințitul Dr. Daniil Partoșanul, în calitate de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, să administreze deocamdată această episcopie, până la definitivarea formelor documentare. Se știe, de altfel, că și Patriarhia Ortodoxă Sârbă a organizat de mulți ani Episcopia Ortodoxă Sârbă și a numit un episcop, care are reședința în Timișoara. Acești Prea Sfințiți Episcopi ai noștri au adus un spor duhovnicesc în viața românilor ortodocși din Ungaria și din Banatul sârbesc, unde, pentru a continua și definitivă lucrarea noastră, trebuie, încă să facem intervențiile cuvenite. Trebuie să depunem încă multe eforturi pentru a convinge atât autoritatea bisericească de la Belgrad, cât și autoritatea politică din Serbia, căci acum, în lumina hotărârilor luate de structurile europene, s-au elaborat norme valabile obligatorii pentru toate țările, asupra respectării drepturilor religioase, credinței și limbii minorităților naționale.

Abordându-se astfel diferite aspecte legate de cerințele Bisericii, uneori, Adunările noastre bisericești de la Patriarhie sau de la eparhii se transformă în

adevărate foruri de abordare a unor teme de actualitate și însemnate ca: familia creștină, preoția, formarea viitorilor preoți, activitatea ierarhilor, păstrarea comorilor noastre de credință ortodoxă, cultura noastră națională, misiunea pe care o avem de a apăra unitatea de credință, de tradiții și de viață, pe care ne-au transmis-o strămoșii și părinții noștri și ne-au lăsat-o ca pe o moștenire atât de scumpă.

Am înțeles, așadar, că și aici, pe pământul canadian și american, Congresul Arhiepiscopiei a acordat atenție vie valorilor Ortodoxiei, atât de scumpe identității noastre naționale. Pentru conservarea acestor tradiții strămoșești și împlinirea lor în această parte a lumii, unde condițiile sunt mult mai grele decât la noi, acasă, s-a impus pe bună dreptate de la început o participare largă a credincioșilor români, deveniți cetățeni ai acestor țări. Deși distanțele sunt mari, acestea au fost totuși biruite în decursul deceniilor prin evlavia și râvna credincioșilor și a preoților de a-și construi spațiul necesar, de a fi împreună, de a ne regăsi în atmosfera liturgică românească, de a ne privi unii pe alții și a se crea astfel imaginea satului natal, a orașului și a țării. În acest îndelungat proces, preoții și credincioșii, constituiți în Congres sub călăuză ierarhului, au avut un rol extraordinar în păstrarea acestei conștiințe de comuniune, de identitate românească, în păstrarea tradițiilor atât de frumoase, aduse aici din toate părțile Țării Românești. Această înfăptuire răbdătoare a constituit, într-adevăr, pentru toți cei veniți aici, peste ocean, motive de admirație și de prețuire, nu numai din partea noastră, care le cunoaștem de câteva decenii, ci și din partea conducătorilor acestor țări. Aici, respectându-li-se libertatea individuală și libertatea de credință, organizațiile bisericesti, românii și-au întocmit viața creștinească, bisericască, potrivit celei de acasă. Dar, cu voință și demnitate ei s-au afirmat, în același timp, prin cultura, vrednicile și darurile lor sufletești din neam în neam.

Este o mare bucurie pentru mine, pentru Sfântul Sinod și pentru toți cei din țară, a căror inimă vibrează de dragoste față de frații și surorile de aici, faptul că, pentru prima dată în istoria Arhiepiscopiei Americii și Canadei, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de ierarhi, preoți și diaconi, atât din țară, cât și din diaspora românească, participă acum la această ședință istorică a Congresului Arhiepiscopiei. Cu aceeași iubire, venerați membrii ai Congresului, îmi îngădui să vă transmit, de asemenea, prețuirea pe care v-au purtat-o înaintașii mei, cei patru mari Părinți și Patriarhi ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române: Miron, Nicodim, Justinian și Iustin, pe care am avut cinstea să-l însoțesc la împlinirea a cincizeci de ani de la înființarea Eparhiei române din Statele Unite și Canada. Păstrez în sufletul meu imaginea lor alături de cea a părinților mei și de icoanele cele mai scumpe nouă, tuturor. Odată cu respectul meu și al nostru, al tuturor, nu uit statornicirile lor pastorale, așezămintele pe care le-au făcut fiecare la rândul său în arhipăstoria Patriarhiei noastre, începând cu cel mai dăruit bărbat al Bisericii noastre, primul Patriarh al României, Miron Cristea, până la vrednicul de pomenire, eruditul teolog, Patriarhul Iustin Moisescu, înaintașul meu. Acestui slăvit fiu al Topliței române, primul nostru Patriarh din ținutul Harghitei și Covasnei, îi datorăm atât de mult, și Biserica, și țara, și Arhiepiscopia aceasta. El, împreună cu colaboratorii săi de la Sibiu, pe când era consilier, a fost cel dintâi care, în calitate de Întâistătător al Bisericii a depus suflet și efort ca să

ia naștere Episcopia, devenită apoi Arhiepiscopie. Dumnezeu a rânduit în așa fel ca la împlinirea celor 15 ani de slujire a mea ca smerit urmaș al lor, să înscriem și un spor în responsabilitatea în care am fost ales în 1986. Mi-a fost scumpă, spre exemplu, ideea sa de ridicare a Catedralei Mântuirii Neamului, idee mai veche, dar reluată de Fericitul întru pomenire Patriarhul de atunci Miron Cristea, idee pe care am pus-o la inimă. În ciuda multor piedici, am ținut totuși ideea vie. Acum, am obținut locul de amplasare, am lansat și realizat concursul pentru ceea ce dorim să facem, ca mărire, ca mesaj sacru și ca expresie a arhitecturii noastre românești. Juriul, care a fost prezidat de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei și din care a făcut parte și Înalț Prea Sfințitul Bartolomeu Anania al Clujului și alți teologi, arhitecți și învățați, s-a aflat în fața a numeroase greutăți. Tristețea a fost că din cei 18 concurenți, doar trei proiecte cu machetele respective au fost reținute de Juriu, urmând ca la 1 octombrie cei trei concurenți să împlinescă recomandările Juriului, iar noi, Biserica, să alegem exemplarul corespunzător. Am ajuns, consider, la un punct important, dar nu propriu-zis la înfăptuirea începutului, pentru că urmează încă documentări și un șir de lucrări și de intervenții tot atât de importante, pe care nădăjduim să le învingem. Am introdus această idee, scumpă primului nostru patriarh, Miron Cristea, pe lângă multe alte vrednicii, rodnice din viața Bisericii noastre, rămase ca un mesaj îndatoritor pentru toți urmașii săi.

În amintirea și cinstirea celor patru înaintași, am turnat o plachetă omagială cu chipurile lor, iar colaboratorii mei au pus în mijloc și chipul meu, cu prilejul a cincisprezece ani de slujire în această ascultare. În cadrul Sfintei Liturghii de mâine, acest "Omagiu al Patriarhilor" va fi oferit Congresului și acestei biserici, care a organizat cum se cuvine solemnitățile iposifierii, hirotonirii și instalării noului Arhiepiscop. După 15 ani de păstorire, îndeplinită întotdeauna cu dragoste pentru Biserică, omagiul acesta cuprinde acum, iubiți părinți și frați, și piatra pe care o vom pune mâine, împreună, cu prilejul sfințirii și instalării noului Arhiepiscop al românilor ortodocși din Statele Unite ale Americii și Canada, Dr. Nicolae Condrea.

Așadar, acest Congres, căruia noi îi spunem la București "Adunarea Națională Bisericească", valorează foarte mult în viața unei instituții bisericești. Foarte prețioasă este alături de noi, ierarhii Bisericii, prezența clerului și a credincioșilor, pentru că Biserica plutește pe valurile lumii, pe marea vieții și are trebuință de mulți vâslași puternici și cunosători ai valurilor mării. Chiar ucenicii care se aflau cu Mântuitorul Hristos în corabie, văzând furtuna, L-au rugat zicând: "Doamne, mântuiește-ne că pierim!" (Matei 8, 25). Valurile lumii sunt mai mari acum decât cele de pe Marea Galileii și de aceea se cuvine să-L rugăm pe Mântuitorul Hristos să ne ajute să avem mai mulți vâslași spre a birui valurile greutăților ridicate în calea lucrării noastre. Asemenea și noi, acum, avem nevoie de vâslași înțelepți, de secerători mulți și înțelepți și, prin rugăciune, Dumnezeu ni-i dăruiește prin lucrarea Duhului Sfânt.

Revenind la temele de pe ordinea de zi a Congresului de astăzi: rolul preotului în parohie și societate, zestrea sufletească a acestuia, pregătirea sa intelectuală acum, la începutul noului mileniu, rolul femeilor în Biserică, rolul familiei preo-

tului în parohie etc., trebuie spus că au o mare importanță. Sunt frumoase și actuale aceste teme. Confruntările dintre confesiuni, dintre știință și religie, dintre valorile evanghelice și duhul de secularizare impun o pregătire teologică temeinică proutului ca factor de lumină, de călăuzire și de sfințire al credincioșilor. Și din acest punct de vedere exprim Congresului recunoștința noastră, a Bisericii-Mamă, a Sfântului Sinod, pentru vrednicia clerului și a credincioșilor de-a lungul deceniilor, pentru activitatea pastorală pilduitoare a clerului acestei Arhiepiscopii, pentru cinstirea și ascultarea statornică arătată vrednicului de pomenire, Arhiepiscopului Victorin Ursache. Respectarea sfintelor canoane și păstrarea în ciuda multor greutăți a legăturii sfinte cu Biserica-Mamă, îl arată pe acest ierarh la înălțimea chemării sale, rămânând totdeauna în rugăciunile noastre.

Din lecțiile trecutului știm că, atunci când o idee vine de sus, de la stăpânire, nu lucrează și nu rodește decât în cazul în care cei aleși și chemați să exprime un adevăr o fac în cunoștință de cauză. Frământările, ca și dorințele pentru împlinirile cerute de o eparhie sau de o parohie, nu le poate îndeplini nimeni mai bine, decât cei ce le trăiesc la fața locului. Prin alegerea noului Arhipăstor ați trecut un examen, pe care Sfântul Sinod l-a întâmpinat cu multă dragoste, cu multă prețuire și admirație pentru înțelepciunea tuturor membrilor Congresului Arhiepiscopiei. Iată, de fapt, dumneavoastră, sub președinția și răbdarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif, puneți acum temelii noi acestei Arhiepiscopii.

Nu întâmplător ați stabilit aici, în orașul Montréal și în țara aceasta, Canada, sesiunea solemnă a Congresului, iar acum rânduiala hirotonirii și întronizării Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. Nicolae Condrea. Iată cât de binefăcător și de rodnic ați lucrat în virtutea autonomiei, acordată de Sfântul Sinod sub președinția Prea Fericitului Părinte Justinian. Acest oraș, la rândul său, se află și el sub ocrotirea Sfântului Ioan Botezătorul, care îi oferă, atât orașului Montréal cât și locuitorilor lui, distincție creștină deosebită. Înaintașii de aici, românii, preoți și credincioși, când s-au hotărât să organizeze această parohie la Montréal, au ținut să îndrepte nădejile și dorințele lor de viitor către ocrotitorul religios al orașului și către rânduile țării acesteia, pentru ospitalitatea ei arătată față de cei ce veneau aici mânați de lipsurile vieții, stabilind hramul bisericii "Sfântul Ioan Botezătorul", care e foarte important și pentru noi, românii, ca cel mai mare născut din femeie, cum spunc Însuși Mântuitorul Hristos (Matei 11, 11). Împlinind acest gând sfânt, fondatorii sfântului locaș și-au plecat cu evlavie frunțile și au sărutat icoana Sfântului Ioan din catapeteasmă. Precum știți, în Liturgia ortodoxă și în teologia noastră, Sfântul Ioan Botezătorul se bucură de mare cinstire, găsindu-l întotdeauna în catapeteasmă, la drcapta Maicii Domnului, în rândul icoanelor numite "împărătești".

Onorați membri ai Congresului, ați înscris, așadar, nu numai o pagină frumoasă și unică a acestei Arhiepiscopii, ci ați rectitorit ceea ce a ctitorit Fericitul de pomenire Patriarhul Miron Cristea și au consolidat apoi cu multă înțelepciune ceilalți trei patriarhi de după el. Fiecare a fost pentru Biserica noastră o lumină, un luceafăr pe bolta Ortodoxiei noastre. Nu în zadar noi ne aflăm în atenția binevoitoare a tuturor Bisericilor din lume, ortodoxe și creștine. Avem relații bune cu Biserica Romano-Catolică, care, prin vizita istorică a Papei Ioan Paul al II-lea la

București, a așezat pe frontispiciul Bisericii Ortodoxe Române o pecete plină de strălucire în fața celorlalte Biserici, România fiind prima țară ortodoxă și prima Biserică Ortodoxă care l-a invitat pe Papa de la Roma într-o vizită.

Cum spuneam și ieri, prezența mea la Congresul dumneavoastră îmi trezește emoție, și respect, și dragoste, dar și o responsabilitate mai mare, acum, când din locul acesta vă vorbesc și când Părintele Arhiepiscop Nicolae va porni la slujirea sa, atât de așteptată aici, în lumea tuturor libertăților – cum se vorbește despre America și Canada – și unde se pot face lucruri minunate, așa cum le-ați făcut fiecare la parohiile pe care le reprezentați.

Din prima clipă când, în 1963, am pășit în Canada și am văzut biserica de la Hamilton, cea nouă de la Windsor, și am sfințit-o pe cea de la Timmins, am admirat grija celor care le-au zidit și slujesc cu dăruire. Biserica nu este numai locaș de rugăciune, de reînnoire sufletească și trupească, ci ea este și spațiu de întâlnire, de suflet, de comuniune și comunicare, de a vorbi românește și de a slăvi datinile, colindele și celelalte creații din folclorul nostru atât de bogat. În deceniile de dictatură, marii artiști din țară, când veneau pe pământul american sau canadian, se adresau părinților parohi și la ei găseau loc de întâlnire cu românii ale căror nume ajungeau la noi cu laude pentru vrednicia preoților. De multe ori, unii din cei rămași aici, s-au desăvârșit în ramura lor de activitate și au devenit personalități în domeniile specializării lor. De aceea, repet, vă transmit acest cuvânt de prețuire și iubire din partea Sfântului Sinod, iubire care e mai presus decât orice și calde rugăciuni către Bunul Dumnezeu ca să ne ajute tuturor, nouă, celor de acasă și dumncavoastră, de aici. La fiecare slujbă ne rugăm pentru românii de pretutindeni.

Le spun deseori celor care nu știu – nu știu pentru că nu vin la biserică, nici acasă și nici aici – că Biserica ne este călăuză în grijile noastre, fie că ne găsim aici, pe pământul acesta american sau canadian, fie că suntem acasă, având oriunde aceleași îndatoriri. Rolul nostru și contribuția noastră a tuturor în Congres, în Adunare, în Biserică, sunt egale ca importanță, egale ca frumusețe, atât pentru slujitorul sfântului altar, cât și pentru credincioși. Cred că ați dezbătut problema aceasta, a importanței laicilor în Biserică. Foarte importante sunt temeiurile, principiile aduse de marele nostru Mitropolit Andrei Șaguna în organizarea Bisericii Ortodoxe din Transilvania. România se afla sub stăpânire străină, dușmănoasă Ortodoxiei, dar datorită prezenței credincioșilor în Consiliul parohial, în Congresul eparhial, în formele acestea de lucrare în Biserică, aceasta se menținea în misiunea ei, pentru că ceea ce preoții nu puteau să spună, spuneau consilierii, spuneau credincioșii.

Dumneavoastră, prin alegerea, acceptarea și validarea în acest Congres, vă bucurați, cu toții, de aceeași prețuire și cinstită ca și cei ce sunt hirotesiți, căci toate slujirile noastre din Biserică sunt binecuvântate. Pentru orice slujire din Biserică este necesară o binecuvântare: cântărețul, cel ce citește psaltirea, cel ce toacă sau trage clopotul, toți au o binecuvântare din partea Bisericii, o alegere, o hirotésie specială. Cred că această conștiință a ajutorării lucrărilor bisericesti de către laici aici, pe pământ ospitalier, în lumea aceasta liberă, este mult mai profundă decât la noi, acasă, unde ne întâlnim permanent unii cu alții. Așadar, păstrați

calitatea aceasta, păstrați ținuta de creștin ortodox român, așa cum au păstrat-o înaintașii noștri.

Vă asigur pe toți de dragostea și prețuirea mea și vă încredințez că vă voi purta permanent în rugăciunile mele ».

Cuvântul Prea Fericirii Sale a fost apreciat de membrii Congresului, care l-au înconjurat imediat cu aplauze pe Părintele Patriarh.

LANSAREA CĂRȚII TEOLOGULUI CLUJEAN AUREL SASU
DESPRE POLICARP MORUȘCA,
PRIMUL EPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE
ÎN AMERICA ȘI CANADA

După întâlnirea Părintelui Patriarh cu membrii clerici și mireni ai Congresului a urmat dejunul în sala de recepții a Parohiei *Sf. Ioan Botezătorul*. Cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în timpul dejunului a avut loc lansarea cărții teologului clujean Aurel Sasu, "Cazul Policarp Morușca", primul episcop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. Cartea face parte dintr-un proiect mai larg al autorului, intitulat "Cultura română în America și Canada" și a apărut la Editura *Limes*, Cluj.

În cuvântul său, autorul a ținut să precizeze că a fost copleșit de personalitatea episcopului Policarp Morușca și s-a simțit dator să o facă cunoscută generațiilor tinere de pe continentul american.

În continuare, Părintele Teodor Damian, parohul Parohiei ortodoxe române *Sf. Apostoli Petru și Pavel* din New York, S.U.A. a făcut următoarea prezentare:

Policarp Morușca – zbor întrerupt

Nu este ușor a creiona portretul unei personalități așa de controversate în vremea sa ca cea a episcopului Policarp Morușca, adevărat arhanghel al românismului și al Ortodoxiei în mijlocul românilor din America și Canada ca și al celorlalte părți. Din cei patru ani ai săi de activitate pe pământ american, se poate scrie o biografie, cel puțin un roman și mai multe studii tematice legate de diversele aspecte ale dificilei sale munci.

Policarp Morușca, născut Pompei Morușca, vede lumina zilei în comuna Cristești, județul Alba, fiu al preotului Ioan Morușca și al preotesei Ana. Urmează gimnaziul la Alba Iulia și Blaj, precum și Institutul Teologic "Andreian" din Sibiu.

După absolvirea acestuia, între 1905-1908 este învățător la diferite școli confessionale ortodoxe din județele Alba și Sibiu; în 1908 este hirotonit preot pentru parohia Șeica Mare, Mediaș, unde funcționează până în 1919, după care ocupă o serie de funcții administrative bisericești: consilier dirigent la Culte și Instrucție, referent la Consistoriul eparhial din Cluj, secretar general al Asociației clerului "Andrei Șaguna", duhovnic la Institutul Teologic din Sibiu unde predă și Pastorală și Drept bisericesc, director al Oficiului de statistică al Mitropoliei Ardealului, redactor al Revistei Teologice din Sibiu, director al Internatului fiilor de preoți din Sibiu.

În 1925 este tuns în monahism sub numele Policarp și numit stareț la mănăstirea Hodoș-Bodrog (1925-1935). Până la această dată publică mai multe lucrări

dintre care: "Petru Maior și Unirea", "Feminism și feminitate în lumina Evangheliei", "Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție", "Cuvântul lui Dumnezeu și sufletul omului", "Mănăstirea Bodrog", "Căsnicia creștină", "Omenirea în fața crucii", "Porunca iubirii" ș.a.

În 1935 este ales episcop misionar pentru românii ortodocși din America și din celelalte țări apusene, calitate în care rămâne până în 1939. În acest an revine în țară și nu se mai poate întoarce în S.U.A. În 1941 îl găsim locțiitor de episcop al Cetății Albe, Ismail, în 1944 este director la Institutul Teologic din București, apoi locțiitor de episcop al Maramureșului până în 1948 când se pensionează și se retrage la Alba Iulia slujind la Catedrala "Reîntregirii". Între 1955-1958 este stareț la Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul din Alba Iulia; la 26 octombrie 1958 se stinge din viață în același oraș (vezi *Drumul vieții* de Policarp Morușca, ediție îngrijită de Aurel Sasu, Ed. Atos, București, 2001, pp. 10-13).

Cei patru ani de arhipăstorire în America (nu a mai apucat să organizeze și diaspora română din celelalte țări apusene cum o cerea numirea și titulatura sa) au fost o piatră de încercare atât pentru el cât și pentru comunitatea românească de pe acest continent; lucrare dificilă, ca orice pionierat.

Policarp Morușca și-a luat misiunea în serios. El a venit aici cu un scop precis de la care nu s-a abătut nici o clipă, pe care l-a afirmat cu vehemență și pentru împlinirea căruia s-a luptat cu o încăpățănare demnă de admirație. Scopul a fost acela de a organiza diaspora română la nivel bisericesc și a cultiva și consolida în sufletele românilor conștiința apartenenței la neamul de baștină și la Biserica mamă. Limba română și credința ortodoxă, deci cultura și spiritualitatea de acasă au reprezentat nu numai un ideal în viziunea episcopului, nu doar o dimensiune sentimentală a vieții românilor pe pământ american, dar și singura și cea mai solidă temelie pe care se poate clădi integrarea acestora în societatea americană. Cine nu este un bun român și bun creștin nu poate fi bun cetățean american, spunea în mod repetat ierarhul.

Policarp Morușca a intuit încă de atunci una din marile realități și necesități ale societății multiculturale americane azi: cultivarea identității etnice de origine, cu toate caracteristicile și valorile ei. Corectitudinea politică a termenului "multiculturalism" în societatea de astăzi, cultivarea lui în instituțiile politice, academice, culturale și sociale îi atestă valoarea. Morușca a înțeles că a-ți pierde limba și credința este o sărăcie intelectuală și spirituală care văduvește noua societate de adopție de esențiale posibile contribuții; toată păstrarea identității de origine creează acea posibilitate psihologică absolut necesară individului care vrea să se integreze în mod eficient într-un alt sistem. Din punctul de vedere al acestui ideal, Policarp Morușca poate vorbi omului contemporan american de la orice amvon și de la orice catedră.

Deci episcopul a avut un scop precis atunci când a pășit pe pământul lumii noi. Se înțelege că planul de acțiune era doar vag conceput, el urmând a fi ajustat, potrivit realităților cu care urma să intre în contact. În nici un caz planul de acțiune nu i-a deviat scopul, chiar și atunci când el a fost dificil de pus în aplicare sau nu a putut fi dus la îndeplinire decât parțial. Cei patru ani de arhipăstorire au fost ani extrem de intenși. Iată cum relatează, într-un raport către Patriarhul

Nicodim din 27 Mai 1942 (vezi Aurel Sasu, *Cazul Policarp Morușca*, Ed. Limes, Cluj, pp. 228-231), dar și în cuvântul său de deschidere a Congresului bisericesc de la 4 Iulie 1939, publicat în Solia nr. 1-2 din August același an (vezi Policarp Morușca, *Drumul vieții*, pp. 187-193).

Primul an (1935-1936) a fost numit de cunoaștere și orientare; acum a făcut vizite canonice în aproape toate parohiile și misiunile românești din S.U.A. și Canada, cu multe greutăți și din multe motive, între care părăsirea sa de către cei care trebuiau să-l însoțească până la sfârșit în acest tur de forță.

Anul al doilea (1936-1937) s-a numit de organizare, întrucât acum a avut loc primul congres al românilor din nou înființata episcopie, la Youngstown, OH, ocazie cu care a fost întocmit și aprobat statutul de organizare și funcționare al Episcopiei.

Anul al treilea (1937-1938) a fost de realizare. Acum se împlinește visul ierarhului de a avea pentru episcopie o "vatră română", prin achiziționarea unui teren și întemeierea acolo a acestui centru de cultură și spiritualitate românească. Cuvântul "vatră" ales pentru acest centru pentru care o parte importantă de bani a venit și de la guvernul român, indică în mod adecvat destinația pe care Policarp Morușca a avut-o în minte pentru el. Ea trebuia să fie un loc în care dorul de casă, dragostea de neam, țară și Biserică să ardă intens precum cărbunii aprinși și flacăra vie. O vatră fără cărbuni aprinși, fără foc, nu e vatră. Vatra românească trebuia să devină un centru de gravitate atât pentru tineri prin școala românească ce trebuia să ia ființă acolo, cât și pentru bătrâni, prin facilitățile ce trebuiau să fie puse acolo la dispoziție. Vatra era menită a fi, cum el însuși zice, "reazemul ființei și experienței noastre", suflet din sufletul neamului românesc.

Ultimul an a fost "al consolidării", prin punerea în practica muncii de zi cu zi a experienței acumulate în anii precedenți.

O realizare importantă a episcopului Policarp Morușca a fost publicarea revistei Solia, tribună de "duh de credință ortodoxă", "de duh de viață românească". Prioritatea revistei deci era promovarea "legii românești", pentru strângerea legăturii între românii de aici și cei de acasă.

În întreaga sa activitate, fiind un om convins de țelul său, de noblețea misiunii, determinat și perseverent, Policarp Morușca a avut neîncetate conflicte cu diferiți români și grupuri care dintr-un motiv sau altul nu împărtășeau viziunea sa sau modul în care aceasta urma să fie transformată în realitate. Cele mai mari dificultăți în acest sens le-a avut cu societățile culturale românești grupate în ceea ce s-a numit "Uniunea și Liga". Volumul lui Aurel Sasu, *Cazul Policarp Morușca*, ilustrează acest conflict cu prisosință. Cartea cuprinde o bogată corespondență a episcopului cu autoritățile bisericești din țară, cu autorități de stat din țară și de la Ambasada și consulatele românești din SUA, articole publicate în Solia ca răspuns la diferite atacuri și acuzații venite din partea adversarilor săi.

Aceste conflicte au contribuit la deznodământul dramatic al misiunii lui Policarp Morușca în America. Nu e greu de imaginat cum aceste adversități au apărut în calca vieții sale. Policarp Morușca și-a luat munca în serios; era exigent cu sine, dar și cu alții, disciplina bisericească pe care a introdus-o în Episcopie la nivel de organizare, de funcționare și comportament era rigidă. Episcopul nu

accepta compromisul. E de înțeles că astfel de măsuri ce intervin în viața cuiva după un stil de funcționare cu totul diferit, nu e ușor de acceptat.

În pofida oricăror greșeli de tact pe care ar fi putut să le aibă, Policarp Moșușca a lăsat în urmă un testament valabil pentru toate generațiile de după el, acela al păstrării valorilor culturii și spiritualității românești în mod integral.

În acest testament rezidă și actualitatea muncii și viziunii sale, din el se degajă și azi cu deplină forță apelul de suflet al mamei pentru copii, apel la neuitare și la respect nu în mod teoretic, ci concret, prin trăirea și aplicarea acestor valori de limbă și credință în viața de zi cu zi și transmiterea lor generațiilor următoare.

În încheierea lansării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, l-a binecuvântat și l-a felicitat pe teologul clujean Aurel Sasu pentru lucrare, Prea Fericierea Sa considerând apariția acestei cărți ca un moment binecuvântat de Dumnezeu, cu numai o zi înainte de hirotonirea și instalarea noului Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

CEREMONIA ANUNȚĂRII ȘI CHEMĂRII PREA CUVIOSULUI ARHIMANDRIT Dr. NICOLAE CONDREA LA TREAPTA ARHIERIEI

După-amiază, în biserica *Sf. Ioan Botezătorul*, a fost oficiată slujba vecerniei de către Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan, Serafim și Iosif, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Slujba vecerniei a fost urmată de anunțarea și chemarea Prea Cuviosului Părinte Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea, ales de Congresul Arhiepiscopiei ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și validat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la treapta arhieriei. Candidatul a fost prezentat și condus de P.C. Preoți Ioan Gherman și Nicholas Apostola înaintea ierarhilor delegați de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist pentru această ceremonie: Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan al Olteniei, Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Iosif al Europei Centrale și Meridionale și Prea Sfințitul Ioan, Episcopul Harghitei și Covasnei, așezați pe jilțuri în mijlocul bisericii, având în față o masă cu Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce. Atât la vecernie, cât și la ceremonia anunțării și chemării candidatului la treapta arhieriei au fost prezenți și Înalț Prea Sfințitul Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din America, Prea Sfințitul Nicolae de Detroit, peste 60 de preoți ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și mulțime de credincioși ortodocși români, majoritatea din Canada și SUA, dar și din Venezuela, Franța, Germania și din țară, dornici să fie martori oculari la eveniment.

Am fost impresionați de atmosfera duhovnicească deosebită, specifică sfințeniei momentului. Cuvântul de învățătură a fost rostit de Înalț Prea Sfințitul Serafim al Germaniei și Europei Centrale, care a vorbit despre locul și rolul episcopului în Biserică și despre exigențele slujirii arhieresti, pe care îl prezentăm în continuare:

*Înalț Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

Am săvârșit în cadru liturgic chemarea la treapta de Arhieru a Prea Cuviosului Părinte Nicolae Condrea, ales de Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe

Române în America și Canada pentru postul de Arhiepiscop al acestei Arhiepiscopii și aprobat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Fiindcă Părintele Nicolae Condrea mi-a fost student și fiu duhovnicesc la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Andrei Șaguna" din Sibiu și în Germania mi-a fost fiu duhovnicesc în calitate de preot la Parohia ortodoxă română din Stuttgart, așa fi ținut ca în seara aceasta să îi pun la inimă un cuvânt, poate ultim, de învățătură ca și părinte, ca și preot.

Chemarea la Arhierie este cea mai înaltă chemare pe care o poate primi cineva în Biserica lui Hristos. Aceasta este nu numai o cinste pentru cel care este chemat să Îl urmeze direct pe Hristos, în treapta cea mai înaltă a preoției, deci ca Arhieriu, ci este și cea mai mare responsabilitate, cea mai mare cruce pe care o poate primi un membru al Bisericii lui Hristos. Cineva a spus cu multă dreptate că arhieria este urcare pe cruce, căci orice înălțare în rang este o crucificare. Dacă nu este crucificare, înălțarea este o crucificare cu capul în jos, nu valorează nimic. Arhierul este chipul viu al lui Hristos în Biserică și în lumea aceasta. Ca și Hristos, Arhierul trebuie să poarte crucea lui Hristos, crucea suferinței, crucea păcatelor lumii întregi, pe care le ia asupra lui, în modul cel mai real. Toate suferințele, toate neputințele, toate păcatele lumii și în primul rând ale diocezei pe care o va păstori trebuie luate în modul cel mai real asupra lui.

Arhierul nu are nici o putere, dacă nu are puterea dragostei, prin care cucerește inimile, sufletele oamenilor. Nu avem o autoritate în sensul lumesc al cuvântului, ci autoritatea noastră, a arhierilor este exclusiv duhovnicescă, este puterea dragostei. Părintele Nicolae, în calitatea sa de păstor sufletesc al unei parohii în Germania a purtat deja crucea aceasta a suferinței, a necazurilor, a greutăților pe care credincioșii încredințați lui i le-au transmis, ca părinte duhovnicesc. De acum înainte trebuie să ia crucea suferințelor și necazurilor nu numai a unei parohii, ci a tuturor parohiilor încredințate lui, a tuturor preoților și tuturor credincioșilor din Arhiepiscopia sa, dar în general crucea suferinței pentru întreaga Biserică a lui Hristos și pentru întreaga lume.

Sfântul Apostol Pavel mărturisește grija care era asupra lui pentru toate bisericile, suferințele, durerile, necazurile tuturor, ispitele personale, ghimpele satanei care era asupra lui, în trupul său și pe deasupra ispitele din afară, ispitele lumii întregi le purta asupra lui, ca și noi, arhierii și preoții și toți credincioșii în Biserică.

Aici, în diaspora, crucea aceasta a arhieriei este poate și mai greu de purtat decât acasă, într-o biserică ortodoxă tradițională, unde toată lumea urmează mai mult sau mai puțin învățătura lui Hristos. Diaspora ortodoxă, cum știm cu toții, se confruntă cu foarte mari și complexe probleme și problema diasporei este principalul motiv care împiedică încă întrunirea viitorului Sfânt și Mare Sinod Ortodox Ecumenic.

Nimeni nu contestă faptul că aici, pe pământul american și în general în Occident, unde Ortodoxia este minoritară, viitorul ei este o Biserică sau mai multe Biserici locale, implantate pe pământurile și în culturile respective. Nimeni dintre ortodocși nu contestă această dezvoltare naturală în țările în care ea este astăzi minoritară și sub formă de diaspora, de împrăștiere. Problema este că se întâlnesc în același loc adeseori ortodocși care sunt la a treia, a patra sau chiar la a cincea

generație și ortodocși care au venit de câteva luni sau de câțiva ani aici și care nu sunt încă integrați suficient în cultura țării în care trăiesc.

Există aici, mai ales în America, o Ortodoxie, am putea spune, cu mai multe viteze. Cei care sunt mai vechi, la a patra, a cincea generație, ar dori cât mai repede constituirea unei Biserici Ortodoxe locale și autocefale, ceea ce este normal. Ce facem însă cu cei care au venit ieri-alaltăieri și care vor să trăiască în biserică așa cum au trăit în seara aceasta, într-un mediu în cazul nostru pur românesc, să audă numai limba română, cântările, rugăciunile în limba română? Nimeni nu le poate împiedica această dorință. Ce facem cu copiii noștri, care nu vor mai vorbi limba română și se vor trezi aici în biserică, într-o situație în care ei nu mai înțeleg nimic și atunci nimic nu îi va mai atrage spre biserică, dacă ei nu înțeleg limba care se vorbește în biserică?

Ortodoxia trebuie să fie neapărat misionară, să transmită credința ortodoxă generațiilor viitoare și lumii care nu o cunoaște încă, dar care o caută, o dorește. Și afirm aceasta în cunoștința de cauză, știind realitatea și de aici, din America, dar mai cu seamă cea din Europa Occidentală. Occidentali de diferite confesiuni, altele decât ortodoxia, doresc spiritualitatea ortodoxă, o caută și o îmbrățișează foarte adeseori atunci când găsesc un mediu ortodox care este deschis să îi primească.

Episcopul și preoții trebuie să se facă tuturor toate, să satisfacă nevoia profundă a fiecărui credincios, și a celor care sunt mai puțin credincioși, și a celor care sunt necredincioși, dar care caută, se trezesc, poate din întâmplare, să intre într-o biserică ortodoxă și să descopere Ortodoxia. Preotul și în primul rând episcopul trebuie să răspundă necesității tuturor, pentru ca toți să găsească în Biserica Ortodoxă identitatea lor profundă, pentru că Ortodoxia nu este altceva decât firea umană însăși.

De aceea aș dori să îi pun la inimă părintelui Nicolae, de mâine Arhiepiscopul Nicolae, ca să fie cu foarte multă luare aminte, cu inimă mare, deschisă spre toți credincioșii săi și spre credincioșii de toate celelalte confesiuni și spre toți oamenii și să-și aplece inima spre durerea, spre necazul tuturor, să îi înțeleagă pe toți și să încerce să se unească cu ei prin compasiune, să pătimească împreună cu ei, pentru ca oamenii, văzând că părintele lor duhovnicesc este aproape de inima lor, se identifică cu ei, cu necazurile și suferințele lor, să aibă încredere în Biserică, în Hristos.

Aș dori să închei cu aprecierea spiritualității noastre ortodoxe, care poate să salveze lumea de astăzi dacă ea este transmisă, dacă ea este deschisă spre ceilalți. Ortodoxia, cred eu și credem noi, că poate salva lumea de astăzi. Dumnezeu să îi dea Părintelui putere în comuniune și colaborare cu toți ierarhii ortodocși de aici, din America și Canada, cu toți ceilalți creștini, care trăiesc aici, pentru binele Bisericii lui Hristos.

După acest ceremonial emoționant, ierarhii delegați pentru ceremonia ipopsifierii au semnat procesul verbal prin care se constată chemarea ipopsifierii la treapta arhieriei, apoi, însoțiți de consilieri și preoți, l-au prezentat spre binecuvântare pe Prea Cuviosul Arhimandrit Nicolae Condrea, Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. În dimineața zilei de sâmbătă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist i-a primit la reședința sa de la hotelul

Universel pe Înalt Prea Sfințitul Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din America, însoțit de Prea Cuvioșii Părinți Arhimandriți Roman Braga și Felix Dubneac, precum și de alți reprezentanți ai diasporei românești de pe continentul american.

Seara s-a încheiat cu o recepție în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, oferită de familia domnului Timu, consilier al Parohiei ortodoxe române *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal la reședința din Laval, localitate aflată la 30 de km de Montréal, unde trăiește o puternică comunitate românească.

Au participat delegația Bisericii Ortodoxe Române, preoți ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, E.S. Domnul Sorin Ducaru, Ambasadorul României la Washington, Domnul Drăguș Țigău, Însărcinat cu afaceri al Ambasadei României la Ottawa, membri ai comunităților românești din Montréal și Laval. Într-o atmosferă românească s-au rostit rugăciuni și s-au intonat imne religioase.

UN ALT EVENIMENT ÎN PREMIERĂ. PENTRU PRIMA DATĂ ÎN ISTORIE,
ARHIEPISCOPUL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE
ÎN AMERICA ȘI CANADA
ESTE HIROTONIT DE PATRIARHUL BISERICII-MAMĂ

Duminică, 14 iulie. "Ziua cea mare", cum metaforic a numit-o Părintele paroh G. Chișcă. O superbă zi de vară. Începând cu ora 8.00, familii ortodoxe de români din Montréal, în haine de sărbătoare, se grăbesc spre catedrala *Sf. Ioan Botezătorul*. Lor li se alătură credincioși români din SUA, majoritatea însoțiți de preotul paroh al comunității, dar și din Europa, veniți special la eveniment.

La intrarea în biserică, majoritatea tresărea la vederea unor publicații în limbile română și engleză, ale Patriarhiei Române. În aproximativ o oră și jumătate, trei sute de exemplare din periodicul de informație bisericească, teologie și spiritualitate al Patriarhiei, *Vestitorul Ortodoxiei*, 250 de exemplare în limba engleză ale revistei *News Bulletin* și cca. 50 de exemplare din revista pentru copii și părinți *Chemarea Credinței* s-au epuizat. Fiecare se grăbea să intre în posesia lor, iar apoi să le răsfoiască.

Începând cu ora 8.30, au sosit rând pe rând, Înalt Prea Sfinții Mitropoliți Teofan al Olteniei, Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române din Germania și Europa Centrală, Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Meridională, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, ceilalți membri – preoți și diaconi ai delegației Bisericii Ortodoxe Române, E.S. Domnul Sorin Ducaru, Ambasadorul României la Washington, Domnul Aurelian Crețu, Consulul general al României la Montréal, Prea Fericitul Părinte Sotirios al Mitropoliei Ortodoxe Grecești de Ottawa și Canada, Prea Sfințitul Serafim de Ottawa și Canada, Prea Fericitul Părinte Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada, Înalt Prea Sfințitul Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din America, Prea Sfințitul Nicolae de Detroit.

La ora 9.20, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a venit la catedrala românească *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal, însoțit de Părintele Consilier Michael Tița. Imediat a fost înconjurat de credincioși dornici de binecuvântare. Drumul până în catedrală a fost parcurs cu dificultate. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif,

înconjurat de preoți și diaconi, l-a întâmpinat pe Părintele Patriarh Teoctist cu Sfânta Cruce și Sfânta Evanghelie. Diaconii îi pun mantia Prea Fericirii Sale, apoi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române este condus pe soala generoasă din fața Sfântului Altar.

A urmat ceremonia cercetării și desemnării candidatului (ipopsifului) la treapta arhieriei. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan, Serafim, Iosif și Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioan, ca și ceilalți ierarhi oaspeți, se aflau pe jilțuri în mijlocul bisericii.

În partea dreaptă se aflau peste 60 de preoți, iar în biserică erau peste 1000 de credincioși. Părintele Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea, candidatul la treapta arhieriei, cu Sfânta Evanghelie în mâini, în care se aflau mărturisirile de credință ortodoxă, a fost condus de Prea Cuvioșii Arhimandriți Vasile Vasilache și Nicodim înaintea Prea Fericirii Sale. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a început rânduiala cercetării candidatului, pe care apoi l-a binecuvântat. Timp de aproape 3 minute blițurile aparatelor foto nu conțin, fiecare dorind să păstreze pentru sine momentul istoric la care poți fi martor ocular o dată în viață. La terminarea ceremoniei, Părintele Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea a semnat mărturisirea de credință ortodoxă, iar Prea Cuvioșii Arhimandriți Vasile Vasilache și Nicodim l-au condus din nou în fața Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care l-a binecuvântat și l-a înaintat la treapta arhieriei ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

După aceea, a început Sfânta Liturghie oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Înalț Prea Sfințitul Sotirios, Mitropolit ortodox grec de Toronto și Canada, Prea Fericitul Mitropolit Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada, Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan al Olteniei, Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din America cu sediul la Vatra, Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitei, Prea Sfințitul Nicolae, Episcopul Grec din Detroit, Prea Sfințitul Serafim de Ottawa și Canada, preoți și diaconi aparținând de Arhiepiscopia Ortodoxă Română în America și Canada. În sobor am remarcat și pe Arhimandriții Felix Dubneac și Roman Braga, colegi de seminar cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Pe măsură ce se apropia momentul sfințirii noului Arhieru, la cântarea *Sfinte Dumnezeule*, o emoție sfântă citim atât pe chipurile ierarhilor slujitori, preoților și diaconilor, cât și pe cele ale credincioșilor. Frații și sora Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae abia își stăpânesc lacrimile de bucurie, care au curs din belșug în momentul propriu-zis al hirotoniei.

La momentul rânduit pentru hirotonia Arhierului, Părintele Arhimandrit Dr. Nicolae, după cele 3 metanii mari făcute în fața Sfântului Altar, este adus până la ușile împărătești de Părinții Arhimandriți Vasile Vasilache și Nicodim.

Dintre ușile împărătești este purtat de către Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan, Serafim și Iosif în partea dinspre miazănoapte a Sfintei Mese și prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, pentru binecuvântare și înconjurul Sfintei Mese. După a treia ocolire, Părintele Arhimandrit Dr. Nicolae, având pe creștet Sfânta Evanghelie deschisă, omofoarele și mâinile ierarhilor, spre a fi hiro-

tonit în treapta arhieriei, a îngenunchiat în fața Sfintei Mese, moment immortalizat de câteva zeci de aparate foto.

Invocarea Sfântului Duh de către Prea Fericitul Teoctist a constituit momentul cel mai profund, când toți cei prezenți – cler și credincioși – se roagă în taina inimii lor pentru dumnezeiasca învrednicire a celui chemat acum pe nume să poarte jugul lui Hristos și, după pilda Lui, să fie Păstorul cel Bun. Ca dintr-o liniște fără sfârșit se aud cuvintele de prezentare și de consultare a adunării, rostite de Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, vestind tuturor "Vrednic este", întonându-se de toți într-un cuget și o inimă confirmarea: "Vrednic este".

Înveșmântat pe rând cu toate odăjdiile, având pe piept însemnele arhieresti, engolpionul și crucea, Înalț Prea Sfințitul Nicolae dă cu dicheotricherele prima binecuvântare arhierescă. De bucurie sfântă, unii credincioși au și aplaudat.

Un detaliu semnificativ pentru interesul stârnit în rândurile românilor de hirotonirea și instalarea noului Arhiepiscop, ne-a fost relatat de reporterul Televiziunii Române, Corneliu Matache. Acesta, așteptând la telefonul Cancelariei parohiale, pentru a transmite în direct la jurnalul de știri al TVR, a fost impresionat de faptul că numeroși români din alte parohii românești din Montréal au sunat pentru a întreba adresa parohiei Sf. Ioan Botezătorul, dornici să fie părtași la eveniment.

ÎNTRONIZAREA ȘI PROCLAMAREA CA ARHIEPISCOP A ÎNALȚ PREA SFINȚITULUI DR. NICOLAE CONDREA

La chinonic, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei, asistat de Părinții Gherman și Apostola, a citit din fața ușilor împărătești "Gramata patriarhală" dată la 8 iulie a.c., referitoare la alegerea, hirotonia și instalarea Înalț Prea Sfințitului Dr. Nicolae Condrea în scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, Prea Fericitul Părinte Patriarh și ceilalți arhieriei fiind prezenți pe soleă. Iată textul:

† TEOCTIST

*Din mila lui Dumnezeu, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei
și Patriarh al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române*

Prea iubitului cler și dreptmăritorilor creștini din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie Ortodoxă Română în America și Canada și tuturor ascultătorilor și cititorilor acestei GRAMATE PATRIARHALE, har, milă și pace de la Dumnezeu, Părintele nostru Cel din ceruri, iar de la Noi arhipăstorească binecuvântare.

Se cuvine să facem cunoscut tuturor că Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin trimiterea din ceruri; în chipul limbilor de foc, a Prea Sfântului și de viață Făcătorului Duh peste Sfinții Săi Ucenici și Apostoli, i-a întărit pe aceștia în darul de a propovădui cuvântul Evangheliei Sale, iar prin punerea mâinilor, le-a dat puterea de a așeza în Sfânta Sa Biserică, trepte și vrednicii preoțești deosebite, într-o neîntreruptă înlănțuire de la Sfinții Apostoli și până azi, să continue slujba preoției până la sfârșitul

veacurilor ca diaconi, preoți și arhieri, drept păstori și arhipăstori ai turmei cuvântătoare a lui Hristos și vrednici părtași ai aceluiași daruri și haruri.

Ca smerit urmaș al lor în slujirea de Patriarh al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, luând aminte la responsabilitatea Bisericii noastre Mame privind bunăstarea și viitorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și ca urmare a hotărârii Sfântului nostru Sinod din 22 februarie 2001, prin care a fost declarat vacant scaunul vlădicesc de Arhiepiscop, în care au păstorit vrednicii de pomenire și vie memorie Episcopul Policarp Morușca (1935-1939), Episcopul Andrei Moldovan (1950-1963) și Arhiepiscopul Victorin Ursache (1966-2001);

Îndemnat fiind de îndatorirea canonică ce avem de a nu lăsa această Arhiepiscopie lipsită de arhipăstorul și îndrumătorul ei canonic, spre a păstra comuniunea spirituală și unitatea dogmatică, de organizare canonică și de cult cu Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române și, prin aceasta, cu Biserica Ortodoxă Universală;

În temeiul prevederilor canonice și ale Statutului pentru organizarea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, I.P.S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, Arhiepiscop-Loctiitor al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada a convocat Congresul Electoral Bisericesc Extraordinar al Arhiepiscopiei, constituit statutar din delegați clerici și mireni, pentru alegerea arhipăstorului ei canonic, în ziua de sâmbătă, 9 martie 2002, în Biserica "Sfânta Treime" din Troy, Michigan, Statele Unite ale Americii.

Acest Congres Electoral, prezidat, din încredințarea Noastră, de I.P.S. Mitropolit, Arhiepiscop-Loctiitor al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, după săvârșirea Sfintei Liturghii, a ales cu majoritate de voturi pe Prea Cuviosul Arhimandrit Dr. NICOLAE CONDREA ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și a propus Sfântului Sinod al Bisericii noastre confirmarea alegerii și ridicarea noului ales la treapta arhieriei.

Constatând că alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. NICOLAE CONDREA s-a făcut cu respectarea prevederilor art. 6 din Statutul pentru organizarea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada aprobat prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 14.079 din 12 decembrie 1974 și că noul ales întrunește condițiile canonice și cele prevăzute de art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române pentru ridicarea la treapta arhieriei, după cercetarea canonică a alegerii, Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 13 martie 2002, a confirmat alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. NICOLAE CONDREA ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe

Române în America și Canada și a aprobat ridicarea Prea Cuvioșiei Sale la treapta arhieriei, ca unul care s-a arătat vrednic de această sfântă chemare, prin statornicia sa întru dreapta credință și prin îmbrățișarea vieții monahale în istorica Mânăstire Radu Vodă din București, prin pregătirea teologică dobândită în cadrul cursurilor de licență și doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Andrei Șaguna" a Universității din Sibiu, prin râvna pentru cercetarea teologică încununată cu obținerea titlului academic de Doctor în Teologie la Facultatea de Teologie Catholică Marc Bloch a Universității din Strashourg (Franța), prin vocația sa pentru slujirea sfântului altar, prin dăruirea cu care a slujit Biserica în încredințările care i s-au rânduit ca preot slujitor la Parohia Ortodoxă Română Nașterea Domnului din Stuttgart (Germania), ca reprezentant al Bisericii noastre la întruniri teologice internaționale și apropiat colaborator al Nostru în postul de Secretar Patriarhal.

Pentru toate cele arătate mai sus și pentru întărirea acestei așezări canonice, facem cunoscut tuturor preoților și dreptcredincioșilor Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada această GRAMATĂ PATRIARHALĂ și dăm Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. NICOLAE CONDREA împuternicirea canonică de arhipăstorire ca Arhiepiscop al acestei de Dumnezeu păzite Arhiepiscopii, cu toate parohiile din țările câte țin astăzi și vor ține și în viitor de această eparhie, drept mărturie că Înalt Prea Sfinția Sa are darul și puterea de a așeza, după rânduiiala Sfintei noastre Biserici, cele ce sunt în îndatorirea sa ca arhipăstor de suflete, împlinind toate câte i se cuvin ca ierarh spre zidirea sufletească a turmei sale duhovnicești.

Din partea Înalt Prea Sfinției Sale așteptăm cinstire și ascultare către Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, care l-a confirmat și al cărui membru este, precum și neobosită și jertfelnică lucrare pastorală și misionară.

Îndeosebi, întemeiați pe slujirea arhierescă ce-i revine prin Sfintele Canoane, precum și pe drepturile și îndatoririle prevăzute de Statutul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, îndemnăm pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. NICOLAE CONDREA cu toată dragostea Noastră părintească, să depună neobosită stăruință pentru realizarea unității spirituale a tuturor credincioșilor și preoților acestei Arhiepiscopii, pentru împreuna lucrare în via Bisericii Ortodoxe locale cu ceilalți ierarhi canonici ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale reprezentate în Statele Unite ale Americii, Canada, America de Sud și Aria Pacificului.

Totodată, îndemnăm pe Înalt Prea Sfinția Sa să aibă la inimă unitatea creștină pentru care S-a rugat Mântuitorul nostru Iisus Hristos înainte de

Patima Sa și să promoveze contacte și relații ecumenice pentru apropierea tuturor creștinilor.

Rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu ca prin mijlocirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, a Sfinților Bisericii celei "Una, Sfântă, Apostolească și Sobornicească", a Sfântului Apostol Andrei – cel întâi chemat, ocrotitorul românilor și a Sfinților odrăsliți din binecuvântatul pământ românesc să-l întărească pe Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. NICOLAE CONDREA în misiunea Sa de arhipăstor sufletesc al preoților și credincioșilor; încredințați lui spre păstorire, ajutându-l să-i păstreze în credința ortodoxă, în iubirea de neam și de semeni, în respectul frățesc față de cei cu care Dumnezeu i-a rânduit să conviețuiască în această parte a lumii.

Așadar, pe toți cei ce fac parte din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie Ortodoxă Română în America și Canada îi povățuim duhovnicește să-l întâmpine pe Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. NICOLAE CONDREA și să-l cinstească după cuviință, sprijinindu-l pentru conducerea treburilor bisericesti, în spiritul autonomiei acestei Arhiepiscopii și în strânsă legătură dogmatică, canonică și de cult cu Preasfânta Biserică Autocefală Ortodoxă Pământă Munnă, potrivit rânduielilor canonice și statute bisericesti.

Ier ca să se împlinească, după cuviință, toată datina Sfintei noastre Biserici, astăzi, duminică, 14 iulie 2002, în Duminica a III-a după Rusalii – a Sfinților Părinți de la Sinodul al IV-lea Ecumenic – în Catedrala Ortodoxă Română din Montréal, Canada, cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul, înmânăm cărja arhipăstorească și înscăunăm pe Înalț Prea Sfințitul Dr. NICOLAE CONDREA în scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, înconjurat de ceilalți ierarhi din Sfântul Nostru Sinod, în prezența ierarhilor celorlalte Biserici Ortodoxe surori care au coliturghisit cu acest sfânt prilej, a clericilor și credincioșilor acestei Arhiepiscopii, invitați din România și din alte țări, precum și a înaltelor personalități din viața bisericească și din viața publică locală.

Și astfel, cu un cuget și o inimă, să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea Cea de o ființă și nedespărțită, Căreia I se cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Data în reședința Noastră patriarhală din București la 8 iulie 2002, în al șaisprezecelea an al Arhipăstăririi Noastre ca Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române.

† TEOCTIST

PATRIARH AL BISERICII AUTOCEFALE ORTODOXE ROMÂNE

INVESTIREA ȘI INSTALAREA ÎN TRONUL ARHIERESC A NOULUI ARHIEPISCOP

Ca urmare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist l-a investit pe noul Arhiepiscop, Înalt Prea Sfințitul Nicolae, acordându-i mantia arhierescă și toiagul păstoresc, însoțite de formula consacrată: *Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințeze pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.*

Astfel pregătit, noul Arhipăstor a fost condus de Părintele Patriarh și ceilalți ierarhi și așezat în tronul arhieresc, în timp ce preoții și întreaga biserică intonau "Vrednic este", auzindu-se și aplauze de bucurie. Prea Fericitul i-a oferit veșmintele arhieresti, sfinte vase, icoana Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Sfânta Cruce, Sfânta Scriptură, ediția jubiliară a Sfântului Sinod și un set de medalii cu cei 5 patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Teoctist a însoțit fiecare dintre aceste daruri cu înțelesurile lor liturgice, dogmatice și pastorale.

Adresându-se noului Arhiepiscop și celorlalți oaspeți și credincioși, *Prea Fericitul Teoctist* a rostit următorul cuvânt:

*Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop Nicolae,
Onorați membri ai Congresului Arhiepiscopiei,
Prea Cucernici Părinți Consilieri și Protopopi,
Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Sotirios de Toronto,
Prea Fericite Părinte Teodosie,
Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada,
Domnule Ambasador al României la Washington, Înalt Prea Sfințite Iosif,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Iubiți credincioși și credincioase,*

Am înscris astăzi, cu puterea și cu lucrarea Duhului Sfânt, o pagină nemuritoare în viața Bisericii noastre Ortodoxe Române și îndeosebi în dănuirea Sfintei Arhiepiscopii Ortodoxe Române în America și Canada.

Pagina aceasta va vorbi și va păstra peste veacuri ceea ce noi, cler și credincioși, am împlinit astăzi ca urmare a chibzuinței Congresului Arhiepiscopiei și organizării hirotoniei și instalării noului Arhiepiscop aici, la Montréal. Fiecare credință din lume, fiecare țară, fiecare categorie de oameni de știință, de diplomați etc., își au Carta lor, își au Constituția lor, într-o formă și într-o expresie specifice. Biserica noastră Ortodoxă își are Constituția ei, înscrisă de Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți, cu valoare de veșnicie.

Iubite Părinte Arhiepiscop Nicolae, veniți aici și urcați în locul cel înalt al arhieriei, purtând toiagul păstoresc înmănat de noi în numele Sfântului Sinod al Bisericii-Mame. Pășiți în acest loc încărcat de știință teologică, dumnezeiască, cu o muncă depusă întru dobândirea unor titluri academice, precum s-a auzit din Gramata patriarhală. Acestea toate arată că sunteți plin și de daruri duhovnicești pe care să le răspândiți de acum credincioșilor și vrednicilor preoți și monahi, încredințați păstoririi Înalt Prea Sfinției Voastre după pilda Păstorului celui Bun (Ioan 10, 14).

Cunoștințele teologice pastorale, pe care le-ați agonisit până acum, le veți revărsa și răspândi în sufletele acestor fii și fiice duhovnicești, care V-au primit astăzi cu lacrimi de bucurie spre a-și îndestula setea lor duhovnicească din apa cea vie a sfintei noastre învățături. Aceasta le va fi izvor pentru urmarea lui Hristos, pentru grijile lor de zi și de noapte în strădaniile întocmirii vieții creștine, a vieții de familie, ca aceasta să se clădească pe piatra credinței, să fie binecuvântată cu fii și fiice, să-și facă o situație și pentru viitor, în condițiile societăților adoptate de ei ca a doua patrie. Ca fiu al unei asemenea familii, vița din care ați odrăslit Înalta Prea Sfinția Voastră, din părinți și frați credincioși, care V-au trimis și V-au sedimentat în suflet o vistierie de valori nemuritoare, care Vă vor fi necesare în drumul de nouă și importantă păstorie de suflete la care sunteți chemat astăzi să-l parcurgeți, nu fără greutate. Nu trebuie să uităm niciodată în viața noastră adevărul cuvintelor scrise în Sfânta Scriptură, că Hristos este cu noi, ne ușurează jugul dăruit nouă de El, care rămâne "același, ieri și azi și-n veci" (Evrei 13, 8). Fie că slujim Biserica Sa acasă, fie aici, ea este aceeași și are drept temelie Apostolii și Proorocii (Efeseni 2, 20). Încredințarea dată nouă de Însuși Mântuitorul Hristos va dăinui în veci, și nici porțile iadului nu o vor zdrobi (Matei 16, 18), să ne mângâie pururea nădejdea și dragostea de a sluji clerul și credincioșii.

Aici, în această Arhiepiscopie, găsiți, Înalta Prea Sfințite Părinte Nicolae, cum vedeți, colaboratori, preoți și credincioși încercați și vrednici fii duhovnicești ai acestei de Dumnezeu păzite Arhiepiscopii Ortodoxe Române și chiar a Ortodoxiei universale, dacă ținem cont că ei se află alături și împreună cu frații noștri ortodocși de alte etnii, așa cum am slujit noi, ierarhii, astăzi, aparținând sfintelor noastre Biserici Ortodoxe. În condițiuni speciale și economice atât de avansate din toate punctele de vedere în această lume, numită a treia, împreună slujirea și lucrarea clerului și credincioșilor se arată cu atâta a fi mai necesară. Ne-a impresionat profund căldura cu care V-au ales și V-au întâmpinat acum atât venerabilul Congres al Arhiepiscopiei, cât și credincioșii, astăzi prezenți în număr atât de mare.

Pe lângă mărturisirea pe care ați făcut-o astăzi înainte de începerea Sfintei Liturghii și de momentul hirotoniei și pe lângă bucuria și aplauzele credincioșilor și clerului în clipa când V-am condus și așezat în jilțul pastoral, foarte puține mai sunt de spus din partea mea și a noastră, a celor din țară, decât să preamărim pe Dumnezeu Cel în Treime închinat. Însoțindu-Vă așadar și așezându-Vă în acest tron arhiepiscopal și unindu-ne în rugăciune cu înalții reprezentanți ai celorlalte Biserici Ortodoxe din America și Canada, întrezărim în această ceremonie canonică mărturia grăitoare că începutul de astăzi va fi încoronat cu roade îmbelșugate.

Pentru a Vă însoți cu dragostea noastră și în chip văzut, Vă oferim aceste icoane și obiecte liturgice din partea Sfintei Patriarhii: icoana Sfinților Apostoli Petru și Pavel, pictată în atelierul de pictură al nostru, care să vă fie reazem și lumină în activitatea pentru unitatea fiilor Bisericii de pretutindeni. Cunoșcându-Vă dragostea pentru Sfânta Liturghie, izvorul vieții noastre, Vă oferim un rând de sfinte vase: potir și disc, pentru săvârșirea "hranei nemuririi noastre". Fără Sfânta Cruce nu putem face un pas, pentru că Sfânta Cruce este apărătoarea noastră, a creștinilor și cea care ne încredințează pururea că jertfa Mântuitorului Hristos nu a fost zadarnică.

Vă prezentăm pentru Congres și pentru Arhiepiscopie, un set cu medaliile celor cinci Patriarhi, începând cu Fericitul de pomenire Patriarhul Miron Cristea și până la cel ce V-a așezat în tronul arhieresc. Pentru a Vă hrăni din înțelepciunea aflată în descoperirea dumnezeiască, de unde și noi luăm la fiecare ocazie inspirație pentru cuvântările și scrisul nostru, Vă oferim în dar Sfânta Scriptură, ediția jubiliară a Sfântului Sinod, rodul ostenețelor îndelungate ale Înalte Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului. Avem nevoie de ea și V-o oferim cu toată dragostea.

Mulțumim Înalte Prea Sfințitului Sotirios al Canadei, delegatul Înalte Prea Sfințitului Arhiepiscop Dimitrios, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe grecești din SUA, Prea Fericitului Teodosie al Bisericii Ortodoxe din America, Înalte Prea Sfințitului Arhiepiscop Natanael al Eparhiei Ortodoxe Române de la Vatra, Prea Sfințitului Episcop Nicolae de Detroit, Prea Sfințitului Episcop Serafim de Detroit, dependent de Mitropolia Rusă, Domnului Sorin Ducaru Ambasadorul României la Washington, Domnului Aurelian Crețu, Consulul României la Montréal și altor oaspeți și invitați care ne-au sporit astăzi bucuria.

Dar nu în cele din urmă, îndrept un gând de prețuire iubitorilor mei frați întru arhierie care, într-un fel sau altul, au depus eforturi și ne-au ajutat în mod vădit să împlinim hotărârea Sfântului Sinod privitoare la rezolvarea problemelor adunate deceniu după deceniu în viața acestei Arhiepiscopii. S-a impus în primul rând multă atenție și tact duhovnicesc, s-au cerut deplasări pentru trecerea oceanului dintr-o parte în cealaltă, s-au cerut eforturi de tot felul. Înalte Prea Sfințitului Mitropolit Teofan al Olteniei i s-a încredințat mai întâi greaua misiune de a se deplasa la fața locului și a asculta glasul inimilor de aici, ale credincioșilor și preoților.

Înalte Prea Sfințitului și blândului Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale i-a revenit apoi delicata încredințare de a conduce Arhiepiscopia și a pregăti alegerea, în calitate de locțiitor de Arhiepiscop, din încredințarea noastră. Iar Înalte Prea Sfințitul Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale i-a revenit bucuria de a ne recomanda împreună cu Înalte Prea Sfințitul Iosif câte un candidat, din care congresul să aleagă. Iată cum s-a repetat într-un chip tainic cuvântul Sf. Ioan Botezătorul când a spus: "Iată Mielul lui Dumnezeu" (Ioan 1, 29), din ale cărui roade mântuitoare ne-am bucurat cu toții și aici, la Montréal.

Înalte Prea Sfințite Arhiepiscop și întru Hristos frate Nicolae, în aceste clipe sfinte Vă îmbrățișăm și Vă felicităm, toți ierarhii, preoții și diaconii din țară, rugând pe Sfântul Prooroc Ioan Botezătorul, Ocrotitorul acestui oraș, să vă călăuzească pururea după voia lui Hristos spre a vesti pretutindeni Cuvântul Adevărului Său.

Mulțumind pentru cuvânt Prea Fericirii Sale, Înalte Prea Sfințitul Nicolae, noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, a rostit următorul cuvânt de învățătură:

*"Prea Fericirea Voastră, Preu Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cucernici Părinți,
Onorați invitați,
Iubiți credincioși,*

Primele gânduri pe care aş dori să vi le împărtăşesc în aceste momente solemne sunt izvorâte din cuvintele Evangheliei de astăzi: "Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33). După cum am auzit, îndemnul Mântuitorului de a căuta mai întâi Împărăția lui Dumnezeu încheie un pasaj al Predicii de pe Munte în care este evocată încrederea în grija lui Dumnezeu și imposibilitatea slujirii la doi domni. Încrederea în Dumnezeu este prima treaptă a credinței. Să crezi că Dumnezeu își va împlini făgăduințele. Să crezi că Dumnezeu va purta grija de făptura Sa în orice împrejurare. Această încredere este pusă în legătură cu Evanghelia pe care am ascultat-o cu imposibilitatea de a sluji la doi domni: lui Dumnezeu și lui Mamona. Ceea ce înseamnă că aceste cuvinte ale Mântuitorului depășesc nivelul unui simplu îndemn și devin un imperativ, o poruncă. Nu putem crede făgăduințelor lui Dumnezeu numai în anumite momente și împrejurări, lăsându-ne tentați în alte momente de ispitele lui Mamona și de propriile noastre îndoieli.

Credința în Dumnezeu trebuie să fie statornică, dincolo de socotelile noastre omenești. Avraam "a crezut pe Domnul și aceasta i s-a socotit lui ca dreptate" (Fac. 15, 6), ne spune Sf. Scriptură. L-a crezut atunci când i-a poruncit să-și părăsească casa și țara părinților; L-a crezut și L-a ascultat atunci când i-a poruncit să-l aducă jertfă pe unicul său fiu. Avraam s-a încredințat voii dumnezeiești jertfînd ceea ce este mai puternic pe acest pământ: dragostea părintelui pentru copilul său. Aceasta ne descoperă faptul că adevărata credință este pusă la încercare și este dovedită prin jertfă. Dar și faptul că nu putem crede statornic în Dumnezeu fără jertfă. Nu ne putem pune întreaga nădejde în Dumnezeu fără a jertfi orice gând și faptă care ne îndepărtează de la această încredere. Ori lumea noastră de astăzi ne oferă la tot pasul prilej de îndepărtare de Dumnezeu. Lumea de astăzi nu vrea să mai audă de Dumnezeu și nu încetează de a-i pune la încercare pe cei ce doresc să o facă. Peste timp, cuvintele Mântuitorului ne descoperă cheia viețuirii creștine, anume jertfa. Numai prin jertfă ne putem apropia de Dumnezeu jertfă însemnând pentru creștinul secolului XXI viețuirea în această lume ca și când nu ar face parte din ea; jertfă înseamnă lupta permanentă cu ceea ce ni se prezintă ca și virtute și progres contrar moralei creștine care ni le descoperă ca și păcat și îndepărtare de Dumnezeu; jertfa înseamnă stăruința pentru educația creștină și puritatea copiilor noștri care sunt asaltați de o modernitate fără ideal. Jertfa înseamnă curajul de a-l mărturisi pe Hristos cu fapta și cu cuvântul. Astfel că jertfa devine mărturia viețuirii noastre creștine în aceste vremuri.

În Epistola către Evrei, Sf. Apostol Pavel ne vorbește lămurit de valoarea jertfei pentru slujirea adevărată lui Dumnezeu: Hristos "a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfințelor, nu cu sânge de țapi și de viței, ci cu însuși sângele Său și a dobândit o veșnică răscumpărare. Căci dacă sângele țapilor și al taurilor și cenușa junincii, stropind pe cei spurcați, îi sfințește spre curățirea trupului, cu atât

mai mult sângele lui Hristos Care, prin Duhul cel veșnic, S-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără de prihană, va curăți cugetul vostru de faptele cele moarte ca să slujiți Dumnezeului celui viu" (Evrei 9, 12 -14). Vedem nu numai că jertfa are valoare purificatoare pentru o slujire adevărată, ci și faptul că jertfa supremă și deplină a fost adusă de Hristos, Arhiereul cel veșnic. Dacă sângele de țapi și de viței reprezenta o încercare a omului de a oferi ceva din ale sale lui Dumnezeu, însuși sângele lui Hristos reprezintă totala predare a lui Hristos ca om lui Dumnezeu Tatăl. Adam cel întâi creat a refuzat comuniunea cu Dumnezeu și a căzut din starea în care a fost creat. Hristos, noul Adam, asumând firea umană o readuce la Dumnezeu în stare de jertfă, manifestându-se, astfel, ca Arhiereu suprem, ca "Cel ce aduce și Cel ce se aduce". Prin însăși acest act de dăruire totală lui Dumnezeu Hristos restaurează firea umană. O restaurează în aceeași condiție primordială de comuniune cu Dumnezeu. "Jertfa servește restabilirii comuniunii între Dumnezeu și om", spune Părintele Stăniloae. "Comuniunea restabilită înseamnă atât firea omenească restabilită din egoismul ei, cât și iubirea lui Dumnezeu manifestându-se neîmpiedicată în voința ei de a împodobi pe om cu darurile ei, neîmpiedicată de egoismul dușmănos al omului. Jertfa omului e necesară pentru stabilirea comuniunii atât pentru Dumnezeu cât și pentru omul însuși", conchide Părintele Stăniloae. Ori această jertfă nu o putea aduce orice om. Sf. Chiril al Alexandriei subliniază ideea că noi nu putem intra la Dumnezeu Tatăl decât în stare de jertfă curată. Dar această jertfă curată nu o putea aduce decât Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat fără de păcat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria. Hristos a acceptat jertfa pentru noi pentru ca, intrând El la Tatăl în stare de jertfă curată, să ne introducă și pe noi la Tatăl adunați în Sine. Aceasta este esența slujirii arhieresti a Mântuitorului: adunarea tuturor oamenilor întru Sine și ridicarea lor la Tatăl în stare de jertfă curată. Urmarea acestei înălțări este, după cuvintele Părintelui Stăniloae citate, restabilirea comuniunii dintre Dumnezeu și om.

Prin chiar această slujire, Hristos se arată a fi Arhiereul deplin, dar și omul deplin. Căci omul a fost creat să fie jertfă vie adusă de el însuși lui Dumnezeu. Omul este preotul creației, având misiunea să o ofere Creatorului; aceasta înseamnă că prezența omului în lume este prin însăși natura sa sacerdotală și slujitoare. Primind să se facă om, Fiul lui Dumnezeu a primit să se facă Arhiereul suprem al nostru și jertfă supremă pentru noi: Arhiereu ca Cel ce aduce jertfă, Arhiereu suprem ca Cel ce aduce jertfa cu valoare veșnică, după cuvintele Sf. Apostol Pavel din Epistola către Evrei.

Slujirea arhierescă a Mântuitorului se continuă în timp în Biserică prin episcopi și preoți. Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat se folosește de oameni în trup pentru a ne ține uniți cu Sine. Prin episcopi și preoți lucrează Hristos însuși, ca Arhiereu unic, la unificarea văzută și nevăzută a oamenilor în Sine. Ceea ce înseamnă că episcopul și preotul sunt instrumentele prin care lucrează Hristos. Prin gura și mâna lor este Hristos care învață și binecuvintează. Ori dacă Hristos Arhiereul veșnic are misiunea de a-i aduce întru Sine pe toți oamenii ca jertfă curată lui Dumnezeu Tatăl, episcopul și preotul trebuie să aibă conștiința de a fi uneltele vrednice ale acestei slujiri. Hristos este Arhiereul veșnic pentru că de-a pururi mijlocește intrarea noastră în relația iubitoare cu Tatăl primindu-ne în

relația iubitoare a Sa cu Tatăl. Dar intrarea aceasta a noastră la Tatăl este și un act al nostru, adică o jertfă a noastră, o predare a noastră Tatălui din puterea predării lui Hristos. Dacă sensul viețuirii creștine este jertfa, cu atât mai mult sensul slujirii preoțești este dăruirea și jertfa. Omoforul pe care Arhiepiscopul îl poartă pe umeri semnifică tocmai slujirea arhierescă a Mântuitorului care a luat "firca noastră cea rătăcită" și înălțându-se a adus-o lui Dumnezeu Tatăl, cum spune rugăciunea la îmbrăcarea arhiepiscopului. Nu putem înțelege slujirea preoțească în general și slujirea arhierescă în special separată de jertfă: jertfă pentru oameni pentru a-i conduce pe calea mântuirii. Dar jertfa înseamnă înțelegere, bunăvoință în orice împrejurare, lucrare cu timp și fără timp, renunțare și uitare de sine pentru semenul tău pentru care Hristos te-a rânduit păstor. Jertfa celor ce păstoresc turma lui Hristos înseamnă dăruirea tuturor posibilităților și aptitudinilor cu care Dumnezeu i-a împodobit pentru ca în orice chip să câștige un suflet pentru Dumnezeu.

După cum am văzut, jertfa este îndreptată spre comuniune. Ori semnul văzut al comuniunii este unitatea. Unitatea în Biserică se vede în însăși slujirea arhierescă. Episcopul este reprezentantul deplin al lui Hristos în Biserică. Sunt binecunoscute cuvintele Sf. Ignatie Teoforul referitoare la slujirea episcopului: "unde se arată episcopul, acolo să fie mulțimea, precum unde este Iisus Hristos, acolo este și Biserica universală. Fără episcop nu este îngăduit nici a boteza, nici a săvârși Euharistia, nimeni să nu facă ceva din cele ce aparțin Bisericii fără episcop; aceea să se socotească Euharistică sigură, care e săvârșită de episcop sau de cel căruia îi permite el... E bine să se știe de Dumnezeu și de episcop". Tot Sf. Ignatie ne vorbește de rolul exact al episcopului în cadrul adunării euharistice în Biserica primară: în mijlocul adunării "întregii Bisericii" se găsea tronul "episcopului unic" stând în "locul lui Dumnezeu" sau înțeles ca "imagine vie a lui Hristos". În jurul tronului său erau așezați prezbiterii, alături stând diaconii ce îl ajutau la slujire, iar în față poporul lui Dumnezeu.

Episcopul era singurul în măsură să ofere Euharistia în numele Bisericii, ridicând astfel până la tronul lui Dumnezeu "trupul întreg al lui Hristos". Episcopul era cel prin mâinile căruia trebuia să treacă întregă comunitate pentru a fi oferită lui Dumnezeu în Hristos. Astfel că prin însăși această slujire, episcopul era cel care manifesta unitatea Bisericii în chiar momentul constituirii ei, săvârșirea Sf. Euharistiei. Unitatea ce rezultă din această slujire a episcopului este confirmată de slujirea învățătoarească și de cea de conducător pe care tot episcopul este însărcinat să le îndeplinească ca cel dintâi chemat.

Iubiți frați întru slujire și iubiți credincioși,

Împărtășindu-vă aceste gânduri despre jertfă ca viețuire creștină și ca slujire preoțească mă îndemn și vă îndemn să le urmăm. Dacă a rânduit Dumnezeu să-mi încredințeze, în ciuda tinereții mele, sarcina grea a arhieriei, mă voi strădui să mă arăt vrednic de această chemare și să fiu primul care va păstra în minte și în suflet aceste cuvinte despre slujirea arhierescă. Timpul va fi insuficient și puterile mele puține pentru bogata "holdă" ce își așteaptă secerătorii. Dar prin rugăciune și prin jertfă le va înmulți Dumnezeu "Cel ce toate le plinește". Căci rugăciunea ne face

cu adevărat sensibili la lucrarea lui Dumnezeu și tot rugăciunea ne dă tăria să biruim obstacolele cu puterea lui Dumnezeu.

Vă îndemn în primul rând, să ne rugăm unii pentru alții: episcopul și preoții pentru credincioși, credincioșii pentru cei rânduiți de Dumnezeu să le fie păstori. Să ne rugăm unii pentru alții cu acest gând de dăruire a noastră lui Dumnezeu, bine știind că rugăciunea este jertfă bine plăcută lui Dumnezeu. Și dacă jertfa dovedește adevărata noastră viețuire creștină, rugăciunea unora pentru alții va dovedi și va lămuri intențiile noastre curate pentru bunăstarea parohiilor și a Arhiepiscopiei noastre.

Vă îndemn să ne rugăm unii pentru alții pentru a ne întări Dumnezeu în misiunea noastră printre românii din America și Canada care își mai așteaptă încă păstorii și altarele la care să se închine.

Vă îndemn să ne rugăm unii pentru alții pentru a ne lumina Dumnezeu în creșterea și educarea copiilor și tinerilor noștri. Să mulțumim lui Dumnezeu pentru libertatea religioasă de care ne bucurăm pe acest continent. Dar să priveghem ca această libertate să nu devină libertinaj și prin nepăsarea noastră copiii noștri să rătăcească în lume fără lumina credinței. Ei sunt viitorul parohiilor noastre și spre ei trebuie să ne îndreptăm grija, dar și nădejdea că prin ei vom da răspuns bun la judecata lui Dumnezeu.

Vă mai îndemn să ne rugăm unii pentru alții ca Dumnezeu să ne păzească în dreapta credință, vrednici mărturisitori ai Tradiției adevărate a Bisericii Ortodoxe, dar și vrednici fii ai poporului român binecuvântat de Dumnezeu.

Dar mai presus de toate, vă îndemn să ne rugăm unii pentru alții pentru unitatea tuturor românilor de pe acest continent. Nu cred că există jertfă mai grăitoare pe care să o putem aduce lui Dumnezeu decât gândul, intenția, dorința de a fi în unitate. Rana creată de dezbinarea produsă de regimul comunist din România este cu siguranță nevindecată încă. Dar ce poate fi mai plăcut lui Dumnezeu decât să ne iertăm unii pe alții precum Tatăl din ceruri ne iartă pe noi pe toți? Ce rod mai parfumat al viețuirii noastre creștine putem oferi lui Dumnezeu decât acela al unei slujiri într-o singură Biserică ca mărturie a acestei iertări și a dorinței de unitate pentru noi și pentru copiii noștri? Să ne amintim cuvintele Mântuitorului din Evanghelia de astăzi: "Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona".

Să nu ne înșelăm. Faptele noastre trebuie să fie pe măsura dorinței noastre de unitate. Încă o dată, jertfă și rugăciunea vor fi dovada acestei dorințe. De aceea, la aceste îndemnuri la rugăciune unii pentru alții, aș adăuga câteva cuvinte din rugăciunea arhierescă a Mântuitorului din Grădina Ghetsimani rânduită ca a doua pericopă evanghelică în duminica de astăzi când prăznuim pe părinții de la Sinodul IV ecumenic: "Părinte Sfinte, în numele Tău păzește-i pe cei pe care mi i-ai dat, ca ei să fie una! (Ioan 17, 11)

Iubiți frați,

În aceste momente de renaștere a mea pentru o nouă viață și o nouă misiune, gândul meu se îndreaptă cu recunoștință mai întâi spre Bunul Dumnezeu care în marea lui milostivire m-a chemat în înalta slujire arhierescă. Și îndrăznesc să-L rog să mă întărească în această slujbă sfântă. Gândul meu de recunoștință se

îndreaptă apoi spre părinții mei, Nicolae și Victoria, plecați prea devreme la Domnul. Se vor bucura acum cu sfinții de chemarea mea. Mai ales că dorința tatălui de a-i purta numele s-a desăvârșit în momentul tunderii mele în monahism. Gândul meu de recunoștință se îndreaptă spre fratele și surorile mele și spre familiile lor; cu toții m-au înconjurat totdeauna cu dragoste și s-au ostenit acum să fie prezenți.

Gândul meu de recunoștință se îndreaptă spre toți dascălii mei, începând cu Pr. Prof. Vasile Răducă, primul meu dascăl de teologie, continuând apoi cu cei de la Facultatea de Teologie din Sibiu, reprezentați aici de Pr. Prof. Aurel Jivi și de la Universitatea din Strasbourg, care s-au străduit să-mi dăruiască din cele ale lor pentru a deveni vlăstar bun al Bisericii.

Gândul meu de recunoștință se îndreaptă spre înaintașii mei în scaunul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru America și Canada: Policarp episcopul, Andrei episcopul, Victorin arhiepiscopul, care în timpuri grele, s-au străduit să organizeze viața religioasă a românilor de pe aceste meleaguri.

Cuvânt de pioasă aducere aminte se cuvine Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin. Prin jertfa sa de arhipăstor timp de 35 de ani Arhiepiscopia noastră s-a dezvoltat și a dobândit o personalitate: pe de o parte, s-a menținut dependența canonică de Biserica-Mamă, pe de altă parte, s-a conturat o autonomie ce conferă Arhiepiscopiei o poziție aparte în rândul Ortodoxiei în America de Nord. Îl rog pe Dumnezeu să mă arate vrednic urmaș al celor trei înaintași și să-i pomenească în rândul sfinților ierarhi și mărturisitori ai credinței ortodoxe.

Se cuvine acum să aduc cuvânt de mulțumire și adâncă recunoștință fiască Prea Fericirii Sale Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Mulți dintre dumneavoastră cunoașteți parcursul meu până la acest moment. Mulți cunoașteți faptul că după încheierea studiilor mele de doctorat la Strasbourg m-am întors la București. Dar puțini știți că la București Prea Fericirea Sa m-a întâmpinat cu dragoste părintească nebanuită care m-a făcut să uit îndată că fusesem 7 ani printre străini. Prea Fericirea Sa a purtat de grijă să fiu închinoviat și să primesc o ascultare potrivită pentru viitoarea misiune rânduită de Dumnezeu. Și pentru a împlini această grijă părintească, Prea Fericirea Sa se află astăzi în fruntea delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru a mă hirotoni și instala ca Arhiepiscop. Este un act de împlinire nu numai a grijii față de mine personal, ci, peste ani, a dragostei față de Arhiepiscopia noastră. Ceea ce nu s-a putut împlini, datorită vitregiei vremilor, acum 40 de ani, se împlinește printr-un fiu duhovnicesc al Prea Fericirii Sale. Pentru această grijă și dragoste, vă aducem astăzi caldă mulțumire și rugăciune către Dumnezeu să vă răsplătească și să vă dăruiască mulți și fericți ani de arhipăstorire a Bisericii noastre străbune.

Pentru aceeași primire părintească aduc cuvânt de mulțumire Prea Sfințitului Varsanufie Prahoveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și stareț al mănăstirii Radu Vodă unde am fost tuns în monahism și Prea Sfințitului Ambrozie Sinaitul, Părintelui Stareț Ghervasie și obștei Schitului Darvari unde am fost închinoviat. Îi voi pomeni pe toți în rugăciuni după datoria fraților din aceeași mănăstire.

Se cuvine să aduc cuvânt de mulțumire Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teofan și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif care s-au ocupat de suplinirea scaunului vacant și au dăruit din timpul și efortul lor pentru a veni în America și

Canada și a asigura o continuitate la conducerea Arhiepiscopiei. Mulțumiri deosebite Înalt Prea Sfințitului Iosif care a asumat această sarcină un an încheiat, s-a ocupat de pregătirea Congresului Electoral din luna martie ca și a Congresului și evenimentului de astăzi. Mă rog lui Dumnezeu să le răsplătească bunăvoința și îi asigur de rugăciunile noastre ale tuturor.

Se cuvine iarăși să aduc cuvânt de mulțumire Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Serafim, duhovnicul meu din timpul studiilor la Sibiu, episcopul care m-a hirotonit diacon și preot și care mi-a încredințat sarcina păstoririi parohiei "Nașterea Domnului" din Stuttgart. Gândul meu se îndreaptă cu bucurie și recunoștință spre această parohie care a însemnat pentru mine pășirea în misiunea preoțească. Mă bucur că sunt prezenți reprezentanții cei mai autorizați ai parohiei, Părintelui Mihai Bratu, care m-a înlocuit ca paroh, și soția dânsului. Îi rog să le transmită credincioșilor din Stuttgart că dragostea și gândul meu îi va însoți în tot timpul.

Mulțumesc celorlalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru prezența lor astăzi: PS Ioan al Covasnei și Harghitei, părinților consilieri și diaconilor care au îmbogățit slujba de astăzi.

Aș dori să mulțumesc în mod deosebit celorlalți înalți ierarhi prezenți la acest moment pentru dragostea și efortul lor. Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Sotirios și Prea Sfințitului Episcop Seraphim din Canada, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Theodosius, Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nathaniel și Prea Sfințitului Episcop Nicholas din SUA. Sunt convins că și-au amintit de momentul hirotoniei lor și de ierarhii respectivi care, prin punerea mâinilor, le-au transmis harul slujirii arhieresti. Sunt momente și nume care nu pot fi uitate. Le voi păstra și eu cu bucurie și îi voi pomeni în rugăciunile mele. Prezența ierarhilor și a preoților reprezentanți ai celorlalte Biserici Ortodoxe este o onoare deosebită pentru mine și pentru Arhiepiscopia noastră. Ea este semnul existenței unei comuniuni vii între Eparhiile Ortodoxe din America și Canada. Îi asigur pe toți de dragostea și dorința mea sinceră de a lucra împreună pentru o prezență semnificativă și o voce unitară a Ortodoxiei în America și Canada.

Un cuvânt de recunoștință și mulțumire se cuvine reprezentanților României în America și Canada, cu deosebire Domnului Ambasador Sorin Ducaru de la Washington pentru ajutorul acordat în pregătirea acestui eveniment. Nădăduim să conlucrăm în continuare cu folos în slujba poporului român. Aceeași recunoștință o adresez autorităților locale pentru ajutorul și ocrotirea de care ne bucurăm și îi rugăm să ne ajute în continuare. Mulțumesc de asemenea reprezentanților radioului, televiziunii și presei din România și din Montréal pentru bunăvoința și efortul lor.

Aș dori să adresez mulțumiri tuturor preoților și credincioșilor Arhiepiscopiei noastre. Să le mulțumesc mai întâi pentru grija față de parohiile lor. M-am bucurat să-i întâlnesc în cursul lunii februarie și să constat că marea majoritate au biserici, săli de reuniune, comitete de femei și tineri, școală de duminică pentru copii. Să le mulțumesc apoi pentru pregătirea acestei sărbători.

Bineînțeles Părinților consilieri și îndeosebi Părintelui Cancelar Nicholas Apostola care știu că a ostenit pentru buna rânduială a acestui Congres și a evenimentului de astăzi.

Fără îndoială că ați remarcat cu toții frumoasa biserică care ne-a găzduit. Adresez cuvânt de mulțumire Părintelui Paroh George Chișcă, Domnului Iulian Hurba, întregului consiliu parohial și tuturor credincioșilor parohiei Sf. Ioan Botezătorul. Dacă vom păstra cu toții o amintire frumoasă acestei zile se datorește în primul rând strădaniei acestor oameni minunați.

Vă mulțumesc tuturor celor care, de aproape sau de departe, ați dorit să fiți prezenți la acest eveniment pentru dragostea și osteneala dumneavoastră. V-aș îndemna pe toți să nu uităm ziua de astăzi și să o păstrăm în suflet pentru că ea este icoana unui nou început pentru Arhiepiscopia noastră.

Vă mulțumesc tuturor și îl rog pe Dumnezeu să vă călăuzească pașii spre lumina Împărăției Sale,,.

În continuare, Prea Fericirea Sa, mulțumind înalților ierarhi prezenți din țară și celor din Canada și SUA, a oferit în dar o icoană cu Mântuitorul Iisus Hristos Prea Fericitului Teodosie al Bisericii Ortodoxe în America și Canada și o icoană cu Maica Domnului Înalt Prea Sfințitului Sotirios al Mitropoliei Ortodoxe Grecești de Ottawa și Canada.

După Sfânta Liturghie, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif și Prea Sfințitul Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi au oficiat slujba parastasului pentru vrednicul de pomenire Arhiepiscop Victorin Ursache care este înmormântat în cimitirul mănăstirii Putna din țară.

AGAPA DE LA HOTELUL *UNIVERSEL* - CONTINUAREA COMUNIUNII ROMÂNEȘTI

De la ora 14.00 a urmat o agapă la hotelul *Universel* din Montréal, la care au participat peste 1.000 de invitați, preoți și credincioși ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, în special români ortodocși din Montréal.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost însoțit de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Nicolae Condrea, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și de ceilalți ierarhi slujitori: Înalt Prea Sfințitul Sotirios, Mitropolit ortodox grec de Toronto și Canada, Prea Fericitul Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, Înalt Prea Sfințitul Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din America, Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitei, Prea Sfințitul Nicolae de Detroit, Prea Sfințitul Serafim de Ottawa și Canada. Au mai participat ES Domnul Sorin Ducaru, Ambasadorul României la Washington, Domnul Aurclian Crețu, Consulul General al României la Montréal, Domnul Drăguș Țigău, Însărcinat cu afaceri al Ambasadei României la Ottawa, reprezentanți ai autorităților locale, personalități ale vieții bisericăști locale etc.

Înainte de rostirea rugăciunii, un grup cameral a interpretat imnele naționale ale SUA, Canadei și României. Un moment emoționant a fost intonarea imnului României de cei peste 1000 de invitați din sala de recepție a hotelului *Universel*.

În continuare, Corala preoților Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, constituită ad-hoc la Montréal a interpretat imnul patriarhal și cântarea de întâmpinare *Bine ați venit!*

În timpul agapei, de la tribuna special amenajată, la invitația Părintelui George Chișcă, Parohul parohiei Ortodoxe Române *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal, distinșii oaspeți au ținut să adreseze câte un cuvânt *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, noului Arhiepiscop Înalt Prea Sfințitului Nicolae și tuturor celor prezenți:

**Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Iosif al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române
pentru Europa Occidentală și Meridională:**

*"Prea Fericirea Voastră,
Stimați și onorați invitați,
Prea Sfințiile Voastre,
Iubiți credincioși,
Prea Cucernici și Prea Cuvioși Părinți,*

Știm și recunoaștem cu toții că este o zi a mirelui, astăzi. Îi spunem adineauri Înalt Prea Sfințitului Nicolae că astăzi e nunta lui, e nunta lui cu Biserica și toate gândurile, toate rugăciunile noastre, tot ce am făcut împreună în aceste zile a fost spre momentul de dimineață, în care harul lui Dumnezeu l-a consacrat, l-a sfințit în ceea ce este acum, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Ca locuitor vreme de un an al Arhiepiscopiei, am avut întotdeauna în gând să ascult și să fiu ascultat. Eu nu știu dacă am ascultat, însă știu că am fost ascultat și pentru aceasta mulțumesc părinților cu care am conlucrat și credincioșilor care m-au întâlnit și m-au ascultat, cu care am reușit să găsim comuniunea aceea adâncă, care este dincolo de limba pe care o vorbim, pentru că am întâlnit mulți născuți aici care nu mai vorbesc limba română, dar care au credința ortodoxă. Mi-am dat seama și am spus-o întotdeauna și o spun și acum, că nu este important ce limbă vorbim, dar este important ce credință avem. Dacă nu avem credința cea dreaptă și bună putem să vorbim orice limbă.

De aceea îl felicit pe Înalt Prea Sfințitul Nicolae pentru că a acceptat să primească această cruce grea a Arhiepiscopiei. Atunci când i-am pus în vedere – nu mai țin minte dacă singur sau cu părinții de aici – că ar putea să fie unul din cei chemați, nu candidați, pentru că nu mi se pare corect să candidăm pentru așa ceva, ci suntem cheamați la slujire în Biserică, nu a spus nici el, nici Părintele Casian nici alții pe care i-am întrebat, nu a spus nu, a spus "Avem casă?", "Avem bani?", "Avem de toate?", nu a întrebat nimic, ci a spus "Vin!" și voia Domnului a fost așa cum ați văzut și dumneavoastră. Deci îi mulțumesc și dânsului pentru că a acceptat și părintelui Casian, care este aici cu noi, și că harul lui Dumnezeu a fost mai presus de toate.

Bineînțeles că istoria românilor din Statele Unite și Canada, istoria bisericăscă, la un moment dat, se desparte istoria unora de a altora. A fost într-adevăr pentru toți și este pentru toți o chemare sfântă de căutare și bineînțeles de regăsire, ceea ce și facem noi prin faptul că suntem împreună, slujim împreună și iată, Înalt

Prea Sfințitul Natanac, care a fost și la hirotonia mea la Paris, în urmă cu patru ani este și astăzi aici, împreună cu noi, la hirotonia Înalț Prea Sfințitului Nicolae. Puterea harului va face ca istoria bisericească a românilor din Statele Unite și Canada să se întâlnească, să devină din nou una. Iată că totul, încet-încet, prin harul lui Dumnezeu revine într-un făgaș normal, și porțile iadului nu reușesc să distrugă Biserica lui Hristos.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a ținut și ține foarte mult la autonomia Bisericii a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, pentru că a spus-o dânsul, a fost un examen de maturitate pentru această Arhiepiscopie. Am spus-o și eu la momentul potrivit. Nu a fost ușor să trecem acest examen, pentru că a rămâne în comuniune profundă unii cu alții, a ști să renunțăm la voința noastră proprie pentru a găsi, a face loc harului lui Dumnezeu care să lucreze în inimile noastre, nu este ușor.

Părintele nostru Patriarh a dat în aceste zile pecetea maturității acestei Arhiepiscopii și mă bucur pentru dumneavoastră, pentru oamenii minunați pe care i-am întâlnit, preoți sau credincioși, părinți călugări sau tineri pe care i-am întâlnit în tot acest timp. Crucea pe care o ia Înalț Prea Sfințitul Nicolae nu este ușoară, dar în același timp nu este grea. "Luați jugul Meu asupra voastră și învățați de la Mine, căci sunt blând și smerit cu inima". Nu cred că Înalț Prea Sfințitul Nicolae are nevoie de altceva decât de aceste cuvinte, blândete, smerenie, cu care putem să cucerim lumea, dar lumea duhovnicească, pentru care trăim și noi pe acest pământ.

În calitatea mea de fost locțiitor, mulțumesc tuturor care au participat, invitaților noștri din Biserica Ortodoxă Greacă, Biserica Ortodoxă a Americii și părinților mitropoliți și episcopi din România și în primul rând Prea Fericitului Părinte Patriarh, căruia îl rog pe Dumnezeu să îi dăruiască sănătate și bucurie duhovnicească, așa cum dânsul ne-a făcut, venind în aceste zile printre noi. Vă mulțumesc,

**A luat cuvântul, după aceea, domnul Sorin Ducaru,
Ambasadorul României la Washington:**

*"Prea Fericite Părinte Patriarh,
Distinși Arhieri și stimați compatrioți,*

Mă aflu în fața dumneavoastră într-o dublă calitate, cea de reprezentant al autorității române și cea de compatriot creștin ortodox. Vă mărturisesc că am trăit una dintre cele mai emoționante și mișcătoare zile din viața mea, prin această zi cu totul specială pe care am trăit-o. Ca reprezentant al autorităților române aș vrea să vă transmit urările cele mai bune, să transmit Înalț Prea Sfințitului Nicolae din partea Președintelui României și din partea Guvernului felicitări, mai întâi și multă putere de muncă...

Ca și creștin ortodox și reprezentant al acelei generații de copii care a fost educată de părinți cu acea libertate spirituală și democrație pe care au trăit-o când erau ei copii se va întoarce într-o zi în România, în țară, pot să spun că acest tărâm nord-american este cu adevărat un tărâm al făgăduinței. Se vorbește de visul american în sens larg, sau de visul american și canadian. Această zi este o parte din acest vis pentru mine și cred că și pentru românii din această țară și de acasă. Am avut șansa să îmi împlinesc un vis și pe linia propriei mele profesii și aș dori să îi

urez Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae ca acea căldură și acea prietenie și cooperare cu care eu am fost întâmpinat de către reprezentanții comunității românești din Statele Unite și de mulți prieteni pe care îi am în Canada să îl însoțească în întreaga misiune pe care o are.

Aș îndrăzni să vă mărturisesc că acum un an, când prezentam scrisorile de acreditare la Washington, eram cel mai tânăr ambasador din corpul diplomatic de 189, câți sunt în prezent în capitala americană și nutresc și un fel de parteneriat de generație cu Înalt Prea Sfinția Sa.

Aș vrea să îi transmit ca reprezentant al autorităților și Guvernului român că, împreună cu tânăra echipă de la misiunile românești din Statele Unite – și sunt convins că acest lucru este împărtășit de colegii mei din Canada – suntem total deschiși spre o colaborare și o comunicare cât se poate de apropiată. Ca și creștin ortodox sunt bucuros să îl urmez în păstoria pe care o are ca misiune în acest spațiu nord-american.

Sunt deosebit de emoționat pentru că am avut șansa să împărtășesc această zi cu personalități ecumenice atât de înalte, și îi voi menționa doar pe Prea Fericitul Teodosios, Înalt Prea Sfințitul Serafim, Prea Sfințitul Natanael, pe care am avut șansa să îl întâlnesc cu câteva luni înainte și atâtea alte personalități care mi-au dat sentimentul unor puternice comuniuni care există între creștinii ortodocși de pe continentul nord-american.

Doresc tuturor ca toate binecuvântările pe care le-am primit astăzi să facă astfel ca visul american și canadian să se realizeze pentru toți românii care locuiesc pe acest continent și acasă. Vă doresc tuturor multă fericire și împlinire.

Dumnezeu să ne ajute!,,

Cuvântul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală:

„Prea Fericirea Voastră și iubiți comeseni,

Aș dori să fiu foarte scurt, pentru că am vorbit mai-mult aseară în biserică mai mult despre misiunea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae, dar aici, fiindcă s-a vorbit despre nunta, despre căsătoria Înalt Prea Sfințitului Nicolae cu Biserica, Părintele Arhiepiscop Nicolae începând de astăzi, este unit într-o taină tot atât de profundă ca și Taina Căsătoriei, cu Biserica lui Hristos, cu această Arhiepiscopie. Și în calitatea mea de părinte duhovnicesc al românilor din Europa Centrală, unde l-am avut ca și preot la Stuttgart, îmi exprim aici, în fața tuturor încredințarea că Părintele Arhiepiscop Nicolae și-a ales, din mila lui Dumnezeu, o mireasă, Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America și Canada, fidelă, o mireasă pe care el o iubește, pentru care el își va sacrifica viața, pentru că a dat dovadă până acum de această fidelitate, de această credincioșie față de Biserica lui Hristos.

Este un om deosebit de inteligent, dar și cu foarte multă inimă, cu foarte multă simțire, așa încât unește în persoana Înalt Prea Sfinției Sale mințea, rațiunea, logosul divin, cu simțirea Duhului Sfânt, Care ne animă pe toți, pentru ca să ne deschidem unii spre alții și pentru ca să ascultăm unii de alții, să ne unim unii cu alții tot mai mult.

Il voi purta în rugăciuni pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae și pe toți credincioșii acestei Arhiepiscopii, penru ca ea să fie aici cu adevărat o Arhiepiscopie misionară și un germene de unitate, nu numai românească, ci unitate ortodoxă și, dincolo de unitatea ortodoxă, unitate creștină și umană, pentru că întotdeauna unitatea pornește de la o sământă. Această sământă doresc să fie această Arhiepiscopie, Înalt Prea Sfințite Nicolae, preoții și credincioșii care se găsesc aici și care nu sunt acum aici. Dumnezeu să binecuvânteze lucrarea noastră duhovnicească, a tuturor! „

Cuvântul, Prea Sfințitului Ioan de Covasna și Harghita:

*"Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Iubiți credincioși,*

De câteva zile am pășit – ca odinioară Columb – pe pământul american. Am fost întâmpinat la aeroport de români. Mi s-a părut un lucru normal.

L-am însoțit pe Părintele Patriarh la primărie. Acolo am fost întâmpinat tot de un român, acum mă aflu tot între români. Mă întreb dacă nu cumva am greșit aeroportul de aterizare.

Am locuit o vreme la Ierusalim, unde mi-am făcut și studiile și acolo am găsit urmele unui sfânt din neamul nostru, Sfântul Ioan Iacob, care trăia și el într-o peșteră de la Iordan. Acolo aflându-se într-o altă lume, departe de țară, dar al lui Hristos, a scris o poezie ale cărei prime versuri sună cam așa: "Fii pribegi ai țării mele, rătăciți printre străini, / Nu uitați menirea voastră, de români și de creștini".

Am crezut atunci și cred și acum că acele versuri au fost inspirate de starca de fapt a Sfântului Ioan Iacob, trăind și el, rătăcitor, cu pușinii români din aceea perioadă, în țara lui Israel.

Prin mila lui Dumnezeu și purtarea de grijă a Părintelui Patriarh și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod, am ajuns și cu episcop într-o parte de țară unde românilor, în decursul veacurilor, aproape o mie de ani, li s-a tăiat limba. Unde eu păstoresc, românii, în unele parohii, mai rostesc doar cuvântul Evanghelie și Sfânta Liturghie în limba română, restul nu mai vorbesc decât în familie. Și aceasta nu pentru că nu ar dori, dar pentru că în 1940, de exemplu, după cedarea Transilvaniei, românii nu mai aveau nici la joacă voie să vorbească în grai românesc. Am sfințit nu demult pictura unei biserici din Harghita și un bătrân mi-a povestit cum au ridicat biserica înainte de război și nu au reușit să o picteze, doar că de jur împrejurul bisericii, în interior, au pictat un tricolor. A venit Jandarmia maghiară în timpul unei Sfinte Liturghii, a oprit slujba și a spus: "Până descară să dispară tricolorul românesc din biserică". Din mila lui Dumnezeu am reușit să o pictăm acum și acel bătrân, acel credincios, mi-a spus: "Părinte episcop, să refacem tricolorul unde a fost înainte de 1940". L-am refăcut și, iubiții mei, aș vrea să vă spun că pentru noi, cei ce suntem acolo minoritari, tricolorul a devenit icoană.

Cred că puține sunt popoarele de pe pământ care au reușit să își transforme steagul în icoană. Românii, iubitori de Dumnezeu, iubitori de icoană, au pus tricolorul și îl sfințesc astăzi și toată oștirea română arc astăzi tricolorul sfințit de

preoții Bisericii noastre. Întrucât fac parte și din comisia de relații externe a Sfântului Sinod, aș vrea să vă asigur că nu există sesiune a Sfântului Sinod în care să nu se discute o problemă a românilor dinafara granițelor patriei noastre. Aș vrea să vă asigur că la fiecare ședință de Sinod, ore îndelungi, despre Canada și America, despre românii de aici se discută prelung. Rezolvarea acestei probleme în chip fericit astăzi a durat ore în șir. Numai Dumnezeu și Părintele Patriarh și colaboratorii de la București știu câte frământări au existat până astăzi, când prin voia lui Dumnezeu și puterea Duhului Sfânt, aveți un păstor întărit de Dumnezeu și de harul Duhului Sfânt între dumneavoastră. Nu sunteți singuri, sunteți mereu în inimile celor de la poalele Carpaților. V-am ruga și noi să nu ne lăsați, că și noi am rămas acasă cu strămoșii dumneavoastră, am rămas cu crucile lor. Preoții noștri încă mai fac parastase la părinții dumneavoastră pe care i-ați lăsat acolo, surorile dumneavoastră, poate și bunicile, încă mai merg duminica dimineață să tămâieze mormintele părinților dumneavoastră, ai căror străjeri vom rămâne până la sfârșitul veacurilor. Nu ne rugăm decât să ne purtați în rugăciuni și aici, într-un continent unde se hotărăște, se influențează mult soarta multor popoare ale lumii, v-am ruga să fiți purtătorii de cuvânt ai Carpaților și ai brazdei românești.

Dacă veți ajunge în aceste părți vremuri grele, să vă aduceți aminte de noi. Se spune într-o legendă românească că atunci când Dumnezeu a împărțit pământul, lumea aceasta, popoarele, pe români i-ar fi uitat, nu le-ar fi dat țară. Și atunci o delegație de români s-a dus la Dumnezeu, i-a întâmpinat Sfântul Petru și a spus: "Ce este cu voi?". Ei au spus: "Noi suntem români și pe noi ne-ați lăsat fără țară". Și atunci s-a dus Sfântul Petru la Dumnezeu și l-a zis: "Doamne, sunt aici niște români în opinci și spun că atunci când ai împărțit lumea pe ci i-am lăsat fără de țară". Și atunci s-a mâhnit Dumnezeu și după o vreme i-a spus Sfântului Petru: "Du-te și dă-le românilor țara pe care am oprit-o pentru Mine".

Dacă nu veți mai putea rămâne aici, Dumnezeu știe vremurile cum vor veni, căci omul este sub vreme, noi vă așteptăm în țara lui Dumnezeu, pe care și-a păstrat-o pentru El și pentru noi, românii.

Iubiții mei, am fost alături de dumneavoastră din primele clipe după evenimentele din 11 septembrie, care au zguduit nu numai America, ci și întreaga lume. Știm că acolo au pierit și frați de-ai noștri români, iar în țară, bisericile noastre au tras clopotele și pentru sufletele lor. Suntem și vom fi alături de dumneavoastră, ca și astăzi, în zi de bucurie, dar suntem și la durere și la neceaz. Acesta este cuvântul lui Dumnezeu, să fim împreună unii cu alții.

Aș vrea să îi transmit și eu Înalț Prea Sfințitului Nicolae, Arhiepiscopul și păstorul sufletesc al dumneavoastră din acest moment, tot respectul pe care îl am față de Înalț Prea Sfinția Sa. Îl vom aștepta să treacă apa cea mare la fiecare ședință a Sfântului Sinod al Bisericii noastre, să păstrăm legătura în Duhul lui Dumnezeu, să ne rugăm unii pe alții. Înalț Prea Sfințite, pornești la un drum destul de greu; și eu, în județele Covasna și Harghita, când am venit în 1994, am găsit în bisericile noastre copaci și am început să tai copacii din biserici și acum, prin mila lui Dumnezeu, nu mai plouă în nici o biserică ortodoxă din Covasna și Harghita și avem zece mănăstiri. Am putea spune că a înflorit pustiul, așa cum Dumnezeu, prin puterea harului Duhului Sfânt, atât de bogat revărsat asupra frăției tale astăzi,

va face să răsară duhul ortodoxiei, al iubirii de Dumnezeu în această parte de lume. Iar fraților voastre vă spun să-l iubiți și să vă rugați pentru dânsul, pentru că rugăciunea nu este de dimensiune unilaterală. Noi vă pomenim pe frațiile voastre, dar fericit este creștinul care la apusul soarelui își aduce aminte și de păstorul său sufletesc, că multe sunt necazurile păstorilor sufletești. Dumnezeu să vă bucure pe toți și de va fi să nu ne mai vedem în această lume, vă aștept pe toți la poarta raiului sau la poarta Carpaților. Amin,,.

**Cuvântul Înalt Prea Sfințitului Nathanael
al Episcopiei Ortodoxe Române din America:**

"Cât este de bine și de frumos a vieții frații împreună!"

*"Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Iubiți întru Hristos,*

Pentru mine personal și pentru episcopia noastră de la Vatra Românească este o marcă bucurie să fim împreună cu voi. Când m-am întâlnit cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, am primit niște daruri: cărți, CD-uri și am spus: "Prea Fericite, eu nu am adus nici un dar, numai bunăvoință". Și a răspuns: "Acesta este mai frumos decât toate".

Iubiți întru Hristos,

Și noi, cei de la Vatra Românească, avem aceeași istorie. Suntem toți fiii aceleiași Biserici Ortodoxe Române, fie că suntem sub jurisdicția Prea Fericitului Teoctist, fie că suntem încă în Episcopia Ortodoxă Română de la Vatra Românească. Dar viitorul este mai important, nu trecutul, pentru că harul lui Dumnezeu nu este pentru trecut, este pentru prezent și viitor.

Îmi aduc aminte de Prea Sfințitul Nicolae, primul episcop în America. A fost un episcop sirian, care slujea în limba arabă, în limba greacă și, studiind în Rusia, vorbea și limba rusă. Când a venit în America i-a căutat pe toți ortodocșii creștini, și sirieni, și greci, și ruși, și sârbi, toți. Acel episcop întâi sfințit în America este acum Sfântul nostru Rafael de la Brooklyn, New York. Adică este posibil, pentru un episcop în America, să fie nu numai mântuit, dar să fie și sfânt. Cred că Înalt Prea Sfinția Voastră între noi, ortodocșii, veți fi și pentru Biserica Ortodoxă din America o lumină mare, o lumină care aduce din țară duhovnicia românească, experiența Bisericii Române, o torță pentru noi, cei care fie ne-am născut în America, fie am venit mai recent.

Iubiți întru Hristos,

Acum două săptămâni, Biserica Greacă din Statele Unite și mai înainte Biserica Antiohiană au încercat să câștige același drept pe care l-am avut noi, românii, de zeci de ani de zile, de a ne alege episcopii. Noi, românii, am avut de zeci de ani de zile acest drept și pentru asta mulțumim Bisericii mame, pentru că înțelegem că este în duhul României, este inima românului să îi aleagă pe cei care îi sunt dragi, adică cel care este episcop sau arhiepiscop. Și cum voi, din

Arhiepiscopia Ortodoxă Română în America și Canada l-ați ales pe Înalț Prea Sfințitul Nicolae, care astăzi a fost sfințit. Și noi vă invităm la sfințirea vicarului nostru, Irineu Duvlea, care va fi auxiliarul meu. Vă invităm de acum, Înalț Prea Sfinția Voastră, Înalț Prea Sfințite Nicolae, să luați parte la sfințirea vicarului nostru.

Cu o mică aducere aminte de momentul de față, am pentru Înalț Prea Sfinția Voastră o icoană cu Sfântul Nicolae, ca atunci când sunteți în rugăciunea dumneavoastră să ne pomeniți și pe noi, care suntem frați cu aceeași limbă, aceeași tradiție, aceeași istorie.

Mulțumesc!„

Cuvântul, Prea Fericitului Mitropolit Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada:

"Prea Fericirea Voastră, iubiți frați în Hristos,

Este o bucurie să vă salut în numele Sfântului Sinod al episcopilor, a clerului, monahilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe din America. Este o binecuvântare specială, Înalț Prea Sfințite Nicolae, să te avem printre noi. Este o binecuvântare îndoită: întâlnirea cu Prea Fericirea Voastră și sfințirea unui nou episcop, altui păstor care să aibă grijă și să călăuzească turma lui Hristos. Slujirea voastră îndelungată este un izvor de binecuvântare pentru Sfânta Biserică Ortodoxă a lui Hristos, bucurându-se în unitate și comuniunea Sfințelor Taine în întreaga lume.

Aș vrea să vă dăruiesc, Prea Fericirea Voastră, un mic semn al dragostei și respectului nostru pentru Prea Fericirea Voastră, icoana Maicii Domnului și a Mântuitorului Iisus Hristos.

Înalț Prea Sfințite Nicolae, iubite frate și împreună slujitori și împreună lucrători, Dumnezeu te-a chemat să porți jugul slujirii episcopale. Astăzi ai fost sfințit în scaunul episcopal spre bucuria celor care îți sunt azi frați episcopi.

În rânduiala sfințirii arhiepiscopului, ne-am rugat pentru tine, ca Dumnezeu să-ți dea viața fără prihană. L-am rugat pe Dumnezeu să te sfințească ca să fii fără de păcat pentru cei care ți-au fost încredințați pentru a avea grijă de ei.

L-am rugat pe Hristos să te formeze după chipul Său, ca păstor bun care, de bună voie, își pune viața pentru oile sale. Am cerut, de asemenea, ca să ți se dea darul de a fi călăuză orbilor, lumină celor din întuneric, înțelepțitorul celor neînțelepți, învățătorul celor tineri și lumină lumii. Cu credința l-am rugat pe Dumnezeu să-ți dea toate acele daruri necesare împlinirii slujirii episcopale astfel încât, într-o zi, să auzi glasul Domnului care îți spune: "Bine, slugă bună și credincioasă, intră în bucuria Domnului Tău". Și ai acceptat jugul slujirii episcopale. Mă rog să ai întotdeauna ocrotirea și binecuvântarea Maicii lui Dumnezeu. Urmând exemplului ei, fii mereu un mijlocitor al împlinirii voinței lui Dumnezeu.

Ți s-a încredințat toiagul arhieresc. Acesta este semnul autorității tale episcopale și slujirii tale. Când ai acceptat toiagul de păstor, ai acceptat și chemarea de a fi păstorul cel adevărat.

Să porți acest toiag cu credința că Dumnezeu va fi scutul și toiagul tău. De asemenea, te îndemn să-l porți cu smerenie și cu conștiința că tot ceea ce ai reuși nu poți reuși decât prin mila și binecuvântarea Domnului Însuși.

Păstorește poporului lui Dumnezeu cu dragoste și generozitate. Slujește tainele lui Dumnezeu cu râvnă, dragoste și purtare de grijă pentru toți cei care vin la tine, privindu-i ca pe Hristos Însuși.

Îți începi slujirea de păstor aici, la Montréal, așa cum am făcut și eu. Acum 25 de ani, la Montréal, la Catedrala Ortodoxă Rusă Sf. Petru și Pavel, am fost ales mitropolit pentru a conduce Biserica Ortodoxă Americană.

Și astăzi, îți începi slujirea de episcop, aici, la Montréal. Fii sigur de sprijinul meu permanent prin rugăciune și dragoste frățască.

Fie că Dumnezeu să te țină întru mulți ani în slujba acestei Biserici și a acestor oameni,

Cuvântul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Sotirios de Toronto și Canada:

*"Prea Fericirile Voastre,
Prea Sfințiți Părinți, Prea Cucernici Părinți,
Doamnelor și Domnilor,*

Vreau să vă transmit salutările și dragostea Sanctității Sale, Patriarhul Ecumenic. Vreau să vă spun că sunt încântat să vă văd pentru că ne-am întâlnit cu mult timp în urmă și păstrează permanent în inima mea un loc special pentru voi și pentru poporul român.

Întotdeauna mă voi ruga pentru voi și pentru poporul ortodox român, pentru că știu prin ce a trecut România. Când eram copil, Prea Fericirea Voastră, noi, în Grecia, eram mult mai săraci decât sunteți voi, în România. Îmi amintesc mereu cum părinții mei comparau cât de scumpă era pâinea în Grecia și cât de ieftină era în România. Dar acum trei ani când am fost din nou în România cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului am văzut că situația era diferită.

Aș vrea să le adresez câteva cuvinte românilor ortodocși, pentru că știu că sunt oameni buni la fire și cu voință puternică. Aș vrea să le spun o scurtă poveste.

Între 1945 și 1949, când eu eram copil, și comuniștii au venit la putere, îi luau pe copii de la familiile lor, în zona în care trăiam eu – Albania și Iugoslavia. Îi duceau în Ungaria.

Doi frați din satul meu au fost luați, dar au reușit să scape și s-au întors prin munți. Bineînțeles că nu aveau ce să mănânce. Mâncau iarbă și ce mai găseau. Unul avea 14 ani, iar celălalt avea nouă ani. Când au reușit să zărească satul, cel mai mic nu mai putea merge, așa încât fratele lui mai mare l-a luat pe umeri și l-a adus astfel. La marginea satului, unul dintre săteni i-a văzut și i-a întrebat: "De ce îl duci pe umeri? Nu este greu?". Dar fratele mai mare a răspuns: "Nu este greu, pentru că este fratele meu".

Românii sunt între ei frați și surori și în același timp noi suntem frați cu ei și toți suntem fiii lui Dumnezeu, care încercăm să ne purtăm unul cu altul așa cum fratele mai mare s-a purtat cu cel mai mic. Toți ar trebui să ne privim astfel și toți am urca foarte mult, așa cum vrea Domnul de la noi.

Aș vrea să-i spun câteva cuvinte Arhiepiscopului Nicolae. Când am fost hirotonit episcop, eram cu trei ani mai mare decât este Înalt Prea Sfinția Sa acum. Dar îmi amintesc foarte bine că toți creștinii care au venit atunci erau mai vârstnici decât mine, în afară de unul. Și toată lumea mă întreba: "Ce vei face? Te vor

respecta?". Eu zâmbeam de fiecare dată și le spuneam că nu va fi nici o problemă. Și nu a fost nici o problemă. Și am făcut împreună treabă bună. Și îl asigur pe arhiepiscopul Nicolae că va face același lucru. Aș vrea să-i spun ce mi-am spus mie însumi de fiecare dată: smerenia este baza tuturor virtuților. Și cununa tuturor virtuților este bunătatea. Am o mărturie pentru tine, în fața lui Dumnezeu, astăzi, mergi cu smerenie și cu prudență, pune-ți autoritatea în slujba oamenilor și vei reuși, fără îndoială.

Ultimul meu cuvânt se adresează Părintelui Chișcă, pentru că el este fiul meu duhovnicesc, deși ține de un alt episcop. Sunt foarte mândru de el, iar el a lucrat foarte bine aici. Dumnezeu să vă binecuvânteze! „

**Cuvântul Prea Cucernicului Nicholas Apostola,
Secretar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada:**

„Prea Fericirea Voastră,

Voi spune doar câteva cuvinte în limba engleză, ceea ce este mai ușor pentru mine. Căutând omul potrivit, cel pe care ni l-a trimis Dumnezeu, persoana potrivită care să fie Părintele nostru spiritual, Arhiepiscopul nostru, Dumnezeu ne-a dat, prin rugăciunile noastre, acel om potrivit, cel care ne va ajuta, ne va conduce și ne va călăuzi. Îi mulțumim lui Dumnezeu pentru Înalt Prea Sfinția Sa, Arhiepiscopul Nicolae și din partea tuturor preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia noastră, îi închinăm dragostea și slujirea noastră Înalt Prea Sfințitului Nicolae„.

Cuvântul Prea Sfințitului Nicolae de Detroit:

*„Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Prea Cucernici Părinți,
Credincioși adunați astăzi aici,*

Sunt bucuros să mă aflu astăzi aici, cu voi, din partea Prea Sfințitului Arhiepiscop Dimitrios, al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America ceilalți membri ai Sfântului Sinod, ai Sinodului Arhiepiscopal din America. Pe de o parte sunt norocos că nu vorbesc românește, așa încât voi fi scurt. Pe de altă parte vorbesc cu sinceritate grecească, cu dragostea mea pentru această comunitate și pentru acești oameni. I-am întâlnit pe mitropoliții Teofan și Iosif, împreună cu ceilalți membri ai clerului, și am găsit o legătură foarte caldă.

Am fost foarte recunoscător pentru ocazia ce mi s-a dat, de a mă întâlni și a fi împreună cu acei frați. Sunt recunoscător în aceeași măsură, pentru această ocazie, în special de întâlnirea cu mitropolitul din regiunea Detroit și de a avea nu numai un sfătuitor, dar și un frate și colaborator, de a avea pe cineva care împărtășește cu mine ceva deosebit, un nume comun, o dragoste comună pentru același sfânt și o fidelitate nemuritoare față de bisericile noastre.

Așteptăm cu mare bucurie să te întâmpinăm, Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop Nicolae. Te asigur că clerul și credincioșii noștri au auzit deja de alegerea ta și de ziua sfințirii tale și așteaptă cu bucurie să te cunoască personal și să te salute. Așteptăm această ocazie de a stabili o relație strânsă de colegialitate, pentru a putea fi mândri de credința noastră comună, mândri de venerabilii noștri înaintași,

spre mai marea slavă a lui Dumnezeu și a Bisericii. Îți doresc să fii mereu vrednic de marea responsabilitate privilegiu pe care o porți. Sunt bucuros să îți spun "Bine ai venit!".

**La sfârșitul agapei a luat din nou cuvântul Înalt Prea Sfințitul Nicolae,
Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române
în America și Canada care a spus:**

"Primul lucru care îmi vine în minte acum este această bucurie a dumneavoastră, a celor care v-ați adunat astăzi, ca să fiți împreună cu mine la un eveniment atât de important din viața mea. Primul meu gând de mulțumire se îndreaptă către dumneavoastră, care ați ținut să fiți prezenți astăzi aici. Bucuria prezenței dumneavoastră mă duce cu gândul la un alt lucru pe care îl port în suflet, unitatea noastră, a tuturor românilor din America de Nord.

Eu păstrez o frază din Sfânta Evanghelie în mintea mea, o frază în care Mântuitorul ne spune că cel care își va pune sufletul său pentru El și pentru Evanghelie își va câștiga sufletul, iar cel care va ține la sufletul său îl va pierde.

Am vorbit astăzi despre jertfa slujirii arhieresti a Mântuitorului ca un drum spre unitate. Iar această frază din Sfânta Evanghelie pe care o păstrez în minte tot timpul se referă și ea la unitate. Eu o înțeleg așa cum înțeleg viețuirea noastră creștină, a ne pune sufletul pentru Mântuitorul, a da ceva din ale noastre, pentru a fi cu Dumnezeu.

Unitatea la care ne gândim cu toții nu se poate realiza dacă nu facem același lucru: să lăsăm câte ceva din cele ce exprimă ambițiile noastre, pentru a fi împreună, toți românii. Este un gând pe care vreau să îl urmăresc, să-l pun la suflet, să-l urmărim împreună, acela de a lăsa ceva din ambițiile și ideile noastre și a gândi împreună cum putem fi una, într-o singură Biserică.

Pentru că la o nuntă se fac multe pregătiri, se cuvine să mulțumesc celor care s-au ostenit cu aceste pregătiri, părinților consilieri ai arhiepiscopiei noastre, Părintelui George Chișcă, Consiliului parohial, credincioșilor parohiei "Sf. Ioan Botezătorul" din acest oraș, care știu bine că au alergat mult să pună la punct toate detaliile acestui eveniment din viața mea și din viața arhiepiscopiei noastre.

Nu în ultimul rând vreau să mulțumesc delegației Bisericii Ortodoxe Române care a venit de la București într-un număr important, delegație condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, căruia îi mulțumesc în chip deosebit pentru că nu a pregetat să ia avionul, deși știți că nu este ușor să călătorești atâtea ore cu avionul, pentru a fi prezent la acest moment atât de important pentru mine și pentru noi toți.

De asemenea, mulțumesc Înalt Prea Sfinților și Prea Sfinților Părinți din România și din diaspora, celor doi locuitori ai scaunului arhiepiscopesc în cei doi ani de vacanță, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teofan și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif și îl rog pe Bunul Dumnezeu să răsplătească eforturile lor pentru această arhiepiscopie, care nădăjduiesc că de astăzi va începe un nou drum, la care vă rog să contribuiți.

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei a citit Telegrammele de salut adresate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist Președintelui american George Bush, premierului canadian Jean Chrétien, și Eminenței Sale Jean Claude Cardinal Turcotte, Cardinalul Montréalului.

Domnului George Bush, Președintele SUA:

Domnule Președinte,

Cu deosebită bucurie, ne adresăm Dumneavoastră cu alese urări de sănătate și de împliniri în lucrarea extrem de importantă pe care o desfășurați, cu atâta responsabilitate și devotament

Vă adresăm acest cuvânt de salut din frumosul oraș Montréal, unde, împreună cu ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ai altor Biserici Ortodoxe Surori și în prezența a numeroși preoți și credincioși ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada am săvârșit slujba de hirotonie întru arhieru și întronizarea noului Arhiepiscop pentru românii ortodocși din această parte a lumii, Dr. Nicolae Condrea, în biserica Sf. Ioan Botezătorul, în ziua de 14 iulie 2002.

Cu mii de ani înainte de Hristos, proorocul Malcahi, profetind despre Țara Canaanului, spunea: "Și toate neamurile vă vor fericii pe voi, căci veți fi o țară dorită, zice Domnul Savaot" (Maleahi 3, 12). America este, pentru toată lumea de astăzi, o astfel de țară a făgăduinței spre care se îndreaptă milioane de oameni, aducând cu ei nu doar speranțe de mai bine, ci și bogăția de valori și tradiții proprii lor.

Cunoscând atenția pe care o acordați apărării valorilor tradiționale, a drepturilor omului și a libertății lui, valori aflate și în centrul învățaturii noastre creștine ortodoxe care se bucură și comunitatea românilor ortodocși organizați în această Arhiepiscopie, Vă exprimăm recunoștința poporului dreptcredincios român pentru sprijinul constant pe care îl acordați atât comunității românilor-americani, cât și României, în general, pe drumul său de integrare euro-atlantică.

În această atmosferă de bucurie sfântă și de adevărată sărbătoare pentru toți ortodocșii de pe continentul american, Vă asigurăm, Domnule Președinte, de întreaga noastră considerație și de rugăciunile noastre pentru binele și prosperitatea națiunii americane.

Fie ca Dumnezeu să binecuvinteze America!

ss/

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**Domnul George Bush, Președintele SUA
a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist
următoarea scrisoare de mulțumire:**

19 august 2002

*Prea Fericirii Sale TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericirea Voastră,

Vă adresez aprecierile mele pentru recenta scrisoare a Prea Fericirii Voastre și pentru frumoasele Voastre cuvinte.

Vă sunt recunoscător pentru sprijinul și pentru preocupările permanente ale Prea Fericirii Voastre. Interesul pe care îl arătați problemelor atât de importante pe care le-ați abordat constituie o mărturie vie a devotamentului, compasiunii și spiritului părintesc al Prea Fericirii Voastre.

Al Vostru, cu sinceritate,

ss/George W. Bush

Domnului Jean Chrétien, Prim-ministru al Canadei:

Domnule prim-ministru,

Cu deosebită bucurie, ne adresăm Dumneavoastră cu alese urări de sănătate și de împliniri în lucrarea extrem de importantă pe care o desfășurați, cu atâta responsabilitate și devotament.

Vă adresăm acest cuvânt de salut din frumosul oraș Montréal, unde, împreună cu ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ai altor Biserici Ortodoxe Surori și în prezența a numeroși preoți și credincioși ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada am săvârșit slujba de hirotonie întru arhiercu și întronizarea noului Arhiepiscop pentru românii ortodocși din această parte a lumii, Dr. Nicolae Condrea, în biserica Sf. Ioan Botezătorul, în ziua de 14 iulie 2002.

Cu mii de ani înainte de Hristos, proorocul Malcahi, profetind despre Țara Cannanului, spunea: "Și toate neamurile vă vor feriți pe voi, căci veți fi o țară dorită, zice Domnul Savaot" (Maleahi 3, 12). Canada este, pentru lumea de astăzi, o astfel de țară a făgăduinței spre care se îndreaptă milioane de oameni, aducând cu ei nu doar speranțe de mai bine, ci și bogăția de valori și tradiții proprii lor.

Cunoscând atenția pe care Canada o acordă apărării valorilor tradiționale, a drepturilor omului și a libertății lui, valori aflate și în centrul învățaturii noastre creștine ortodoxe care se bucură și comunitatea românilor ortodocși organizați în această Arhiepiscopie, Vă exprimăm recunoștința poporului dreptcredincios român pentru sprijinul constant pe care îl acordați atât comunității românilor-americani, cât și României, în general, pe drumul său de integrare curo-atlantică.

În această atmosferă de bucurie sfântă și de adevărată sărbătoare pentru toți ortodocșii de pe continentul american, Vă asigurăm, Domnule Prim-ministru, de întreaga noastră considerație și de rugăciunile noastre pentru binele și prosperitatea națiunii americane.

Fie ca Dumnezeu să binecuvinteze Canada!

ss/

† T E O C T I S T

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**Domnul Jean Chrétien, Prim-ministrul Canadei
a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist
următoarea scrisoare de mulțumire:**

Prea Fericitarea Voastră,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea Prea Fericitării Voastre din 16 iulie 2002, prin care îmi urați sănătate și succes și prin care recomandați Canadei să păstreze și să apere valorile drepturilor omului, libertatea și diversitatea.

Guvernul Canadei consideră diversitatea ca pe o caracteristică fundamentală și deosebit de apreciată a țării noastre, respectul fiind trăsătura principală a cetățenilor ei. Rămânem adepții multiculturalismului și vom continua să acționăm pentru o mai mare apreciere a valorii acestuia. Asemenea valori, precum și respectarea drepturilor omului, a libertății și democrației, fac ca de bogăția respectivelor culturi ale noilor canadieni să se bucure toți ceilalți cetățeni ai țării.

Cu sinceritate,

ss/Jean Chrétien

ES Jean-Claude Cardinal Turcotte, Cardinal al orașului Montréal

Eminența Voastră,

Cu deosebită bucurie, adresăm Eminenței Voastre acest cuvânt de salut întru Hristos, acum la încheierea ceremoniilor legate de hirotonia întru arhieru și întronizarea noului Arhiepiscop pentru românii ortodocși din această parte a lumii, Dr. Nicolae Condrea, în biserica Sf. Ioan Botezătorul, în ziua de 14 iulie 2002, săvârșite împreună cu ierarhi ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ai altor Biserici Ortodoxe și în prezența a numeroși preoți și credincioși ai Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Urmând, în spiritul bunelor relații ale Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Romano-Catolică – ilustrate exemplar de atmosfera înălțătoare din timpul istoriceii vizite a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea în România, despre care Sanctitatea Sa a reamintit că este numită "grădina Maicii Domnului" – nădăjduim că Înalt Prea Sfințitul Nicolae va primi și sprijinul Eminenței Voastre pentru a-și putea împlini, cu roade mântuitoare, misiunea de păstor duhovnicesc al românilor ortodocși din această parte a lumii.

Adresându-Vă urările noastre de sănătate și mult spor în lucrarea Eminenței Voastre, mai cu seamă acum, când vă pregătiți să-l întâmpinați pe Episcopul Romei în Lumea Nouă, în care Canada joacă un rol atât de important, Vă salutăm frățeste întru Hristos Domnul.

ss/

† TEOCTIST

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat tuturor celor prezenți următorul cuvânt:

*"Înalt Prea Sfințiile Voastre,
Prea Cucernici Părinți Consilieri și
membri ai Consiliului Eparhial
al Congresului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române
din America și Canada,
Prea Cucernice Părinte paroh Gheorghe Chișcă,
Iubiți frați și surori în Domnul nostru Iisus Hristos,*

Sunt de-a dreptul impresionat de tot ce am văzut și am auzit în aceste zile la Montréal. În primul rând aș vrea să ne reamintim, cum știm cu toții, de însemnătatea acestor agape în viața primilor creștini. Așa procedau și ei, după terminarea Sfintei Liturghii și a împărtășirii credincioșilor. Aceasta se păstrează cu sfințenie și acasă la noi, cu prilejul unei sfințiri, al unei picturi sau altei lucrări la biserica parohială. Toate se termină cu o agapă care nu justifică îndestularea trupească, ci pe cea sufletească, ceea ce e foarte important pentru noi. Am ascultat aici luările de cuvânt unele mai frumoase decât altele. Dumnezeuastră ați venit din îndepărtări, ați cheltuit pentru aceasta, dar ați câștigat, iată, lucruri foarte importante. Eu, în primul rând, am câștigat foarte mult. Spunea părintele Chișcă că am fost de șapte ori în Montréal și așa este. M-a adus chemarea și ascultarea în Biserica noastră, dar atunci când am fost cu nu mi-aș fi imaginat să trăiesc o zi în care să văd o parohie și o biserică aici la Montréal sau în Statele Unite cu atâția credincioși ca astăzi. Zilele trecute, cu prilejul Congresului, dar și acum, au fost de o rară frumusețe, prin această participare, care dă la iveală fondul nostru sufletesc, care zace în sufletul nostru, dorul de a ne vedea unii pe alții, mai ales atunci când trecem oceanul dintr-o parte în alta. Dar și aici, pe continentul acesta, care e atât de întins și pe care românii l-au transformat într-o continuă întâlnire frățească și au învins distanțele, ca să se întâlnească unii cu alții. Am văzut lucrul acesta de prima dată, de când am venit și l-am admirat mult, dar felul în care repet, am văzut astăzi și mai ales participarea Înalt Prea Sfințiilor și Prea Sfințiilor, Prea Fericitilor Părinți care ne-au însoțit au desăvârșit coloana bucuriilor noastre. Înalt Prea Sfințitul Natanael spune în cuvântul său că a venit cu bunăvoință și ne-a plăcut foarte mult, dar nu a venit numai cu bunăvoință. Bunăvoința aceasta a întruchipat-o prin aceea că mi-a adus doi colegi aici, de mare preț pentru Biserica noastră: părinții arhimandrit Felix Dubneac, recunoscut și în România și aici, părintele arhimandrit Roman Bragă, intelectual de ascemenea cunoscut, cu care am fost coleg la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Cernica în anii 1932-1940. Câți ani sunt de atunci până acum? Înalt Prea Sfinția Voastră Arhiepiscop Natanael, mi-ați făcut o mare bucurie cu prilejul acesta, care s-a încadrat în suita de bucurii pe care le-am trăit noi. Iată lecții, frații mei, pe care le învățăm necontenit în viața noastră. Am învățat multe lucruri și de data aceasta, ce-a de-a șaptea oară. Nu mai știam că de șase ori am fost aici. Nu mă așteptam, repet, la surpriza aceasta, ca o parohie românească din Montréal să se prezinte cu atâta demnitate cu preoți, cu membri ai Congresului, cu subiecte de mare cuprindere teologică, pastorală,

filosofică și istorică, așa cum l-am auzit pe Înalt Prea Sfințitul Iosif, președinte al Congresului până aseară, când ne-a relatat această viață în continuă dezvoltare și creștere. Sigur, noi acordăm o mare valoare. Ne-am întâlnit aici și am simțit și astăzi, ca și altă dată, prezența lui Dumnezeu. Nu totdeauna noi sesizăm această prezență. Ea există în noi, căci așa ne învață Sfântul Maxim Mărturisitorul, care a fost reactualizat și dat la iveală mai ales de părintele profesor Dumitru Stăniloae, despre care a vorbit astăzi în cuvântul său și Înalt Prea Sfințitul Nicolac, pentru că tot tineretul nostru din țară se prezintă a fi ucenicii părintelui Stăniloae. Ideea aceasta a prezenței și chemării lui Dumnezeu în voința noastră o spune foarte clar. Sfântul Maxim Mărturisitorul și apoi alți Sfinți Părinți de după el. Pentru că noi ne aflăm în pericol, în primejdie, de multe ori în viața noastră. Scăpăm ca prin minune. Este o situație pe care o trăim și știm cui să datorăm această izbăvire de un rău din viața noastră. Dar iată, frații noștri români de aici, de peste ocean, trăiesc parcă mai deplin acum, după revoluția de la noi, care a adus foarte multe lucruri bune și în Biserica noastră, dar a adus și aduce și unele care ne îngrijorează de-a dreptul. Ne îngrijorează acea globalizare înțeleasă greșit. Valorile adevărate sunt cele care au în mersul lor credința în existența și ocrotirea lui Dumnezeu. Celelalte valori, care sunt pe plan economic, științific, civilizator, de asemenea, care presupun contribuția minții omenești, dar atunci când această minte omenească nu este în lumina harului Duhului Sfânt ci este slobodă, și omul atunci se crede autorul creației, al științei și al tainelor ei și face din știință tocmai ceea ce omoară viața, o distruge. De aceea, noi, românii, avem foarte multe mărturii despre o orientare către valorile dumnezeiești, către ceea ce tot Sfântul Maxim Mărturisitorul și ceilalți care urmează după el le numesc energiile necreate ale lui Dumnezeu, care lucrează neconștient asupra oamenilor.

Am simțit aici, la Montréal, o bucurie care mă face să repet că o parohie cu așa membri ai Consiliului, ai Congresului arhiepiscopal, cu preoți misionari, propovăduitori ai valorilor noastre veșnice, are darul ca să întâmpine venirea noului arhiepiscop cu nădejde sfântă în Dumnezeu și în capacitatea noastră românească. Eu vă spun, iubiți frați și surori în Domnul, din experiența mea, a vieții mele și colegii mei care sunt aici, acești doi colegi dintre cei vreo sută și șaiszeci cât am fost noi la seminarul monahal, vă spun că munca noastră, că nădejdea noastră în Dumnezeu, trebuie să fie o preocupare continuă a noastră, a clerului, ierarhi și preoți, la început de mileniu, acum când știința, descoperirile ei și când economia, de asemenea, cu realizările ei, depășesc aproape capacitatea omului de a le mai dirija.

Ați auzit minunatele cuvântări pe care le-au rostit Înalt Prea Sfințitul Sotirios, ceilalți Prea Sfinți Părinți, Prea Fericitul Teodosios. Semnele acestea de legătură nu sunt întâmplătoare. Ele sunt chemări pentru noi. Chiar ocazia de astăzi este o chemare pentru noi, ca să nu uităm să ne întâlnim mai des. Înstrăinându-ne unii de alții, mai ales în Biserică, este foarte primejdios, înstrăinarea fiind aducătoare de surprize neplăcute în viața noastră. Noi nu putem să rezolvăm problemele singuri, nu putem gândi în toată cuprinderea o valoare dacă nu suntem împreună la sfat cu acea unitate trinitară a vieții noastre despre care vorbesc Sfinții Părinți, unitatea în diversitate, după modelul Prea Sfintei Treimi, cu Tatăl, Fiul și Duhul

Sfânt. Așa trebuie să fie viața de familie, trebuie să fie viața particulară, trebuie să fie viața preotului, viața arhierelui, cum foarte frumos a subliniat în cuvântul său de întronizare Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae.

Mă bucur din toată inima, fraților, vă felicit, vă îmbrățișez, vă laud. Nu mai am cuvinte, ce să mai adaug ca să vă spun ce bine și ce frumos ne-am simțit, noi, cei de la București, dar mai ales eu, care am cunoscut românii de altădată, chemările lor, vocația lor. Ați văzut ce daruri frumoase și prețioase am primit, nu numai prin valoarea lor intrinsecă, dar prin valoarea momentului așa cum l-a tălmăcit Prea Fericitul Teodosie, ceilalți oaspeți ai noștri, care și-au arătat atâta generozitate, ca să sporească bucuria noastră. De aceea aș vrea și eu să ofer ceva neînsemnat Prea Fericitului Teodosie. Este un engolpion. El este prețios pentru că este făcut în atelierele noastre, înființate de Patriarhul nostru Justinian. De aceea este la fel de prețios ca și Crucea patriarhală de la primul patriarh al nostru.

Îi oferim un engolpion și Înalț Prea Sfințitului Sotirios, simbolul trepteii noastre arhieresti, a slujirii în Biserica noastră. Să-l purtați cu plăcere!

Iubiții mei, am ajuns la sfârșit și sfârșitul acesta aș vrea să-l încoronez cu încă un semn de prețuire și dragoste personală față de Înalț Prea Sfințitul Nicolae, care a primit însemnele liturgice ale arhieriei din partea Patriarhiei. Acest engolpion îl ofer personal, ca să mă pomenească în rugăciuni și să păstreze neștearsă icoana acestei zile și a mărturisirilor pe care le-a făcut astăzi în sfânta biserică și în fața noastră, pentru a predica și a călăuzi viața acestei eparhii în continuare, spre mântuirea și izbăvirea de tot răul a fiilor ei, preoți sau credincioși, și spre unitatea tuturor românilor. Să trăiască întru mulți ani!

Vă mulțumesc tuturor celor care ați fost în aceste zile la această sărbătoare și am dori să vă încredințăm pe toți că vă avem la inimă, în iubirea și prețuirea noastră. Iubiți-vă ierarhul cum iubiți Biserica, Neamul și Țara, ascultați-l ca pe Mântuitorul Hristos și ajutați-l la purtarea jugului primit astăzi în catedrala Sfântului Ioan Botezătorul.

Rugați-vă pentru noi, care am venit din partea Sfântului Sinod, așa cum ne vom ruga și noi pentru frații Voastre.

În încheierea cuvântului, Prea Fericirea Sa a acordat în semn de dragoste și prețuire câte un engolpion Prea Fericitului Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada, Înalț Prea Sfințitului Natanael al Episcopiei Ortodoxe Române din SUA și Prea Sfințitului Nicolae, Episcopul ortodox grec de Detroit.

De asemenea, Părintele Patriarh a oferit în dar un engolpion Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae Condrea, ca semn al păstrării pentru totdeauna în suflet "a icoanei acestei zile și a mărturisirilor făcute astăzi în biserică în fața noastră, pentru a păstori această eparhie spre mântuire și izbăvirea de tot răul a fiilor ei, preoți și credincioși și spre unitatea tuturor românilor".

Exceleța Sa, Domnul Sorin Ducaru, Ambasadorul României la Washington și Domnul Aurelian Crețu, Consulul General al României la Montréal, au primit în dar din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, câte o Sfântă Scriptură – ediția jubiliară a Sfântului Sinod și câte un CD care prezintă sintetic slujirea de până acum a Prea Fericirii Sale în demnitatea de patriarh.

În final, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rememorat personalitatea vrednicului de pomenire Arhiepiscop Victorin, cel care a intrat de-a pururi în dip-ticele Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. "La instalarea noului Arhiepiscop, a spus Prea Fericirea Sa, cu toții să-i închinăm un gând de iubire și să-i aducem prinos de recunoștință în rugăciune". Toți cei prezenți au ținut câteva clipe de reculegere în memoria Arhiepiscopului Victorin Ursache și au cântat *Veșnica pomenire*.

După rostirea rugăciunii, în mod spontan, cei prezenți au cântat *La mulți ani și Imnul patriarhal* Părintelui Patriarh Teoctist.

În cursul serii, la hotelul *Universel* din Montréal, Părintele Patriarh Teoctist a avut o convorbire frățescă cu Prea Fericitul Mitropolit Teodosie al Bisericii Ortodoxe din întreaga Americă și Canada, la care au participat Pr. Consilier Michael Tița și o delegație de preoți ai Bisericii Ortodoxe Americane.

CONFERINȚĂ DE PRESĂ SUSȚINUTĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA HOTELUL *UNIVERSEL* DIN MONTRÉAL

Luni, 15 iulie. Ultima zi a vizitei, a debutat cu o conferință de presă susținută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la hotelul *Universel*, în prezența întregii delegații din țară, a Înalt Prea Sfințitului Nicolae, însoțit de consilieri și preoți.

În deschidere, Prea Fericirea Sa a făcut următoarea declarație de presă – evaluare a vizitei la Montréal, și a momentului hirotonirii și instalării Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Condrea, noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada în viața Bisericii Ortodoxe Române în general și a diasporci românești de pe continentul american în special:

"Ne aflăm la încheierea misiunii noastre aici, la Montréal, cu prilejul hirotonirii și întronizării Înalt Prea Sfințitului Nicolae, ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. La încheierea acestei vizite suntem încărcăți sufletește de cele mai frumoase impresii, unele chiar surprinzătoare, pricinuite de prezența preoților și credincioșilor ortodocși români din America și Canada, precum și a membrilor Congresului Arhiepiscopiei, mărturie a atașamentului pentru acest eveniment.

Am avut o primire deosebit de călduroasă încă de la Aeroport, cum nu ne-am fi așteptat, deoarece pregătirea în condițiile traficului și aglomerației specifice acestui mare oraș de pe continentul nord american a întrecut orice așteptări. Ne-au impresionat în primul rând participarea copiilor, tineretului, alături de frunțașii și credincioșii Arhiepiscopiei, care ne-au întâmpinat încă din primele momente ale sosirii noastre în Canada, precum și organizarea excepțională pe care a făcut-o gazda Congresului și a solemnităților de la Montréal, Părintele paroh George Chișcă de la Parohia ortodoxă română Sf. Ioan Botezătorul din acest oraș.

Ceea ce ar trebui reținut cu acest prilej este mai întâi faptul că această Arhiepiscopie, înființată de adormitul în Domnul Patriarhul Miron Cristea, iar practic aici, adică în America și Canada de energicul ierarh, Prea Sfințitul adormit în Domnul Policarp Morușca, s-a dezvoltat spre bucuria noastră în deceniile

care au urmat până astăzi, înfrângând greutățile de tot felul și chiar dezbinarea temporară, nădărdim, intervenită între frații români. De această dată noi am găsit comuniune între cele două eparhii românești, ca și cum acestea ar fi fost una. Faptul că am slujit împreună, și prin participarea preoților și credincioșilor de la celelalte eparhii la sărbătoarea noastră, au făcut ca noi să ne simțim una. Pentru prima dată de la dezbinare, acum, cu prilejul hirotonirii Înalț Prea Sfințitului Nicolae, iată, ne-am regăsit cu toții la același altar și la Sfânta Liturghie, clerul și credincioșii din cele două eparhii românești. De aceea, suntem recunoscători celor care au condus eparhia noastră din America și Canada în timpuri grele. În timpul vizitei noastre aici am avut momente de aducere-aminte bisericască și națională, pomenind figura Înalț Prea Sfințitului Victorin Ursache, cel care a străbătut anii de păstorie în condiții vitrege și a păstrat legătura canonică cu Biserica-Mamă și care își duce somnul așteptării învierii celei de obște la mânăstirea Putna.

Ca unul care am îndeplinit de mai multe ori delegații din partea Sfântului Sinod în deceniile trecute, atât în SUA, cât mai ales, în Canada, mi-am dat seama, din primele momente, că am găsit acum o Biserică românească schimbată întru totul, o Adunare parohială la Parohia Sf. Ioan Botezătorul și un Congres Arhiepiscopal deosebit de importante, cu membri, cler și credincioși de dimensiunile Bisericii strămoșești în această lume nouă, intelectuali responsabili și enoriași atașați de sfântul altar, nu numai din punct de vedere duhovnicesc, dar și cu multă bunăvoință și deschidere spre împlinirea voinii lui Dumnezeu pe pământ. Este de la sine înțeles că ne-a bucurat mult să aflăm această situație.

Ar mai trebui adăugat și remarcat, în același timp, condițiile în care s-a desfășurat această alegere de arhiepiscop, care a însemnat o frământare responsabilă, o grijă deosebită, atât din partea Sfântului Sinod, cât mai ales a clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada aflată necurmat în legătură cu Biserica-Mamă. Aceste frământări au fost și multe și grele și, așa cum am spus și în Congres, prin înțelepciunea și maturitatea de chibzuire și de gândire a venerabililor membri ai Congresului arhiepiscopal, sub președinția, din încredințarea noastră, a Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, s-a ajuns la o soluție dintre cele mai fericite pentru această Arhiepiscopie.

Într-un fel, prezența noastră aici, membri ai Sfântului Sinod, și actul săvârșit de data aceasta în Canada, la biserica ortodoxă română Sf. Ioan Botezătorul din Montréal, au dat o strălucire deosebită și sărbătorii, însemnând din punct de vedere istoric consolidarea acestei eparhii, rectitorirea ei. Începutul de acum – hirotonirea și instalarea noului Arhiepiscop s-a îndeplinit în condiții deosebit de frumoase și semnificative. La solemnitățile care s-au desfășurat în catedrala Sfântul Ioan Botezătorul din Montréal am fost noi, ierarhii români, înconjurați de ierarhi, reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice: Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Sotirios de la Toronto, Prea Sfințitul Episcop Nicolae din Detroit, personalități bine cunoscute în teologia contemporană și în viața bisericească, în general. Ne-a însoțit și ne-a înconjurat, de asemenea, cu respect și dragoste frățască și cealaltă eparhie românească, prin Înalț Prea Sfințitul Natanael, conducătorul eparhiei ortodoxe române care ține de fosta Mitropolie Rusă, de colaboratori și clerici români,

dar și de conducătorul acesteia, Prea Fericitul Părinte Teodosie, Mitropolitul Bisericii Ortodoxe din SUA și Canada, însoțit de preoți și colaboratori ai săi și ne-a bucurat că la sărbătoarea noastră românească de la Montréal au venit în întâmpinare și reprezentanții statului român, Excelența sa, Domnul Sorin Ducaru, Ambasadorul României la Washington și Domnul Aurelian Crețu, Consulul General al României la Ottawa.

Românii au trăit momente deosebit de înălțătoare atunci când la agapa oficială care a încheiat sărbătoarea noastră bisericească s-au intonat imnele de stat ale României, SUA și Canadei, momente de-a dreptul emoționante și dătătoare de nădejdi pentru începutul lucrării de unitate bisericească și românească a noului arhipăstor în America și Canada.

Aș încheia aceste scurte considerații prin aceea că pentru prima dată în istoria acestei eparhii atât de frământate, a clerului și credincioșilor care s-au confruntat cu greutăți și necazuri mari, trăind și ruperea românilor în trecut de la vatra credinței strămoșești a Bisericii-Mame, acum s-au învrednicit cu toții de aceeași bucurie, să aibă în mijlocul lor ierarhi ai Sfântului Sinod, și pe însuși Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Pentru prima dată în istorie, un Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române s-a aflat la sesiunea Congresului Arhiepiscopiei și s-a adresat membrilor acestuia, întreținându-ne în probleme dintre cele mai actuale și mai arăzătoare, atât pentru Biserica Ortodoxă de la noi din țară, cât și pentru Biserica Ortodoxă din diaspora și din celelalte părți unde avem Episcopii Ortodoxe Române. Este, așadar, un moment deosebit de important și credem că hirotonirea și instalarea noului Arhiepiscop, Înalt Prea Sfințitul Nicolae, a intrat în istoria Bisericii noastre ca momente de referință pentru viitorul bisericesc al lucrării clerului și credincioșilor celor două eparhii românești.

N-aș putea să închei fără să adaug cuvinte de prețuire și de bucurie, în același timp, onoraților membri ai Congresului Arhiepiscopiei pentru această alegere a noului arhiepiscop pe care au făcut-o, în toată libertatea, și cu mult simț de răspundere ei, frații noștri din Congresul Arhiepiscopiei, fără nici un amestec din partea noastră, a Bisericii-Mame din țară. Alegerea s-a dovedit a fi rodnică, deoarece Înalt Prea Sfințitul Nicolae vine cu o agonisire remarcabilă de studii, de acumulări de cunoștințe teologice profunde, vine, așa cum am spus, ca un pom încărcat de roade, gata să ofere tuturor după trebuință. Toți cei care îl înconjoară și îl vor înconjura și de acum înainte așteaptă de la Înalt Prea Sfinția Sa ca din aceste roade să se îndulcească fiecare credincios și fiecare tânăr din această parte a lumii.

Am fost impresionat, și cu aceasta închei, de prezența tinerilor la toate momentele desfășurate în aceste zile de neuitat. Toate au fost atât de înălțătoare, încât parcă ne-am fi aflat în mijlocul credincioșilor de la Patriarhie sau de altundeva, din alte părți, de la mănăstiri și biserici din țară. Cu atâta căldură ne-au primit, cu atâta dragoste și apropiere am fost înconjurați până și de copii, prezenți în număr foarte mare la această sărbătoare a noastră, conferind o strălucire deosebită Sfintei Liturghii prin prezența lor și a tinerilor, prin gesturi și prin cuvinte. Prezența lor a fost mesajul din inimile lor, al convingerii și bucuriei lor pentru prosperitatea sufletească a noastră, a tuturor.

Sunt bucuros că am împlinit —, acum și aici, o lucrare valoroasă printre alte multe lucrări ale Sfântului Sinod al Bisericii noastre, iar aceasta constituie una din cele mai frumoase și sfinte misiuni.

Aici, la Montréal, am simțit cu toții dragostea celor din țară, a clerului și credincioșilor. Am simțit, atunci când eram obosiți și poate îngrijorați cu atâtea și atâtea solicitări, care se întâmplă în aceste ocazii, că suntem sprijiniți de cei din țară, de părinții din mănăstiri, care au fost cu gândul aici, pentru că această comuniune românească este un fapt extraordinar de frumos, o adevărată minune, așa cum românii știu să păstreze comuniunea de la izvorul credinței noastre din țară, și oriunde s-ar afla ei, se hrănesc și se adapă din același izvor curat al credinței noastre strămoșești.

Să ne ajute Bunul Dumnezeu această piatră pe care am adăugat-o și noi cu modestie și cu credință în Dumnezeu să țină în veștii vecilor și să nu o zdrobească nici o forță din partea celui rău. Să ne rugăm lui Dumnezeu să-i ajute Înalt Prea Sfințitului Nicolae să aibă în misiunea sa bucuria pe care am avut-o noi toți, ierarhi, preoți și credincioși în aceste zile pe care le-am petrecut aici, la Montréal, pentru ca Biserica și noi, românii, să trăim într-o comuniune permanentă, fie că ne găsim pe vatra noastră strămoșească, fie că ne găsim în aceste locuri îndepărtate, unde frații noștri își îndreaptă astăzi pașii spre noi înfăptuiri de unitate românească și nu trebuie să uite niciodată de altarul lor strămoșesc din România.

Tuturor fraților români de pe aceste ținuturi binecuvântate, dragoste, pace și dorinți de bine."

În continuare, Prea Fericirea Sa a răspuns întrebărilor jurnaliștilor care au vizat un spectru larg de probleme. Părintele Patriarh s-a declarat optimist în privința realizării unității celor două eparhii românești din America și Canada.

Înfăptuirea unității celor două eparhii românești depinde de preoții și de credincioșii de aici, din America și Canada. Biserica-Mamă are doar rolul de a binecuvânta fapta lor de unitate românească, în deplină libertate, spre a fi o lucrare a Duhului, pentru care cu toții trebuie să ne rugăm.

În continuare, a răspuns și altor întrebări care vizau relațiile Patriarhiei Române cu diaspora, dialogul între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, precum și diferite aspecte ale mișcării ecumenice.

Conferința de presă a fost urmată de o scurtă vizită a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și Părintele paroh George Chișcă, la rezervația de amerindieni Cahnawake, situată la aproximativ 40 de km de Montréal.

Joe de la Ronde, președintele Consiliului comunității indienilor rezervației Cahnawake (în care trăiesc aprox. 8000 de indieni amerindieni) i-a prezentat Prea Fericitului Părinte Teoctist modul de viață și de organizare a amerindienilor și l-a invitat în sala de consiliu a municipalității.

În continuare, s-a vizitat sanctuarul Notre Dame de Lourdes (aflat în localitatea Rigaud — aproximativ 40 de km de Montréal), fondat în anul 1874, de care și-a legat numele și cardinalul catolic Legard, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist l-a cunoscut în 1963, în timpul primei vizite la Montréal.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Montréal s-a încheiat cu un dejun la hotelul Chateau – Vaudreuil la care au luat parte, pe lângă delegația Bisericii Ortodoxe Române, Părintele George Chișcă, parohul Parohiei ortodoxe române *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal, părintele Nicholas Apostola, alți viitori colaboratori ai Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae.

În timpul dejunului, Părintele paroh G. Chișcă a făcut o scurtă evaluare a celei de-a șaptea vizite a Prea Fericitului Părinte Teoctist la Montréal și a semnificației deosebite a hirotonirii și întronizării noului Arhiepiscop pentru Arhiepiscopia Ortodoxă Română în America și Canada.

În semn de prețuire și recunoștință pentru organizarea de excepție a solemnităților prilejuite de hirotonirea și instalarea Înalț Prea Sfințitului Dr. Nicolae Condrea, noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat Crucea patriarhală Părintelui paroh George Chișcă și Crucea Patriarhală pentru mireni Domnului Iulian Mihai Hurba, președintele Consiliului parohial al parohiei *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal. Părintele Patriarh a mai oferit în dar Sfânta Scriptură, ediția jubiliară a Sfântului Sinod și volumul XI din colecția de predici și cuvântări ocazionale *Pe treptele slujirii creștine a Prea Fericirii Sale și volumul Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist, 1945-1958*, vol. I, coordonatori Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, editat de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.

LA ÎNTOARCEREA SPRE ȚARĂ,
PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
S-A ÎNTÂLNIT LA UTRECHT CU EMINENȚA SA
CARDINALUL ADRIANUS JOHANNES SIMONIS DE UTRECHT,
PREȘEDINTELE CONFERINȚEI EPISCOPILOR CATOLICI DIN OLANDA.
VIZITA LA AMBASADA ROMÂNIEI LA HAGA

În cursul serii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la aeroportul internațional Dorval din Montréal de Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae Condrea, Înalț Prea Sfințitul Iosif, Părintele paroh G. Chișcă, Părintele Nicholas Apostola și de credincioși români ortodocși din Montréal.

Cu toții au urat Prea Fericirii Sale "Drum bun!" și i-au adresat invitația de a reveni la Montréal.

După o călătorie de aproximativ șapte ore cu avionul companiei olandeze KLM, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au făcut o escală de câteva ore la Amsterdam. Pe aeroportul internațional Schiphol, Prea Fericirea Sa și delegația Bisericii Ortodoxe Române au fost întâmpinați de Domnul Nicolae Anton, Consulul României la Haga. În timpul escalei, Prea Fericirea Sa s-a întâlnit cu Excelența Sa, Domnul Iulian Buga, Ambasadorul României la Haga.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat Excelenței Sale, Domnul Iulian Buga, în semn de prețuire, Crucea Patriarhală pentru mireni și i-a oferit Sfânta Scriptură – ediția jubiliară a Sfântului Sinod, volumul XI din colecția de

predici și cuvântări omagiale *Pe treptele slujirii creștine* a Prea Fericirii Sale, un CD cu prezentarea sintetică a slujirii de până acum a Prea Fericirii Sale în demnitatea de patriarh, albumele *România, biserici, schituri, mănăstiri* și *Icoana din sufletul copilului* și volumul *Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist, 1945-1958, vol. I*, coordonator Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, editat de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit cu Eminența Sa, Cardinalul Adrianus Johannes Simonis, Președintele Conferinței Episcopilor Catolici din Olanda, la reședința acestuia de la Utrecht. La întrevvedere au participat Înalț Prea Sfințiii Mitropoliți Teofan al Olteniei și Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române din Germania și Europa Centrală și Prea Sfințitul Ioan al Covasnei și Harghitci.

Bun cunoscător al Bisericii Ortodoxe Române și a personalității Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Eminența Sa l-a îmbrățișat cu căldură pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

În timpul întrevederii, a avut loc un interesant schimb de păreri, care au vizat un spectru larg de teme, de la stadiul dialogului ortodoxo-romano-catolic, relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, prozelitism, secularizare și diferite aspecte ale misiunii bisericilor creștine astăzi și implicarea lor în rezolvarea problemelor grave ale lumii contemporane.

Prea Fericirea Sa a oferit în dar Eminenței Sale Cardinalul Adrianus Johannes Simonis, Cardinal de Utrecht, Președintele Conferinței Episcopilor Catolici din Olanda albumele *România, biserici, schituri, mănăstiri* și *Icoana din sufletul copilului* și un CD cu prezentarea sintetică a slujirii de până acum a Prea Fericirii Sale în demnitatea de patriarh.

În cursul nopții de 16 iulie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a revenit la București pe aeroportul internațional București-Otopeni. Prea Fericirea Sa a fost întâmpinat de Prea Sfințiii Părinți Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul, Vicari patriarhali, Prea Sfințiii Sebastian, Varsanufie, Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, Părintele Arhimandrit Ciprian Spiridon, consilier patriarhal, Părintele Arhimandrit Băbuș, alți colaboratori de la Centrul patriarhal.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist s-a încheiat cu un scurt moment de rugăciune în Catedrala patriarhală.

A doua zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis părintelui G. Chișcă, Parohul parohiei ortodoxe române *Sf. Ioan Botezătorul* din Montréal următoarea scrisoare de mulțumire:

*"Prea Cucernice Părinte Paroh,
Onorați Membri ai Consiliului Parohial,
Distinse Membre ale Comitetului de Doamne,
Iubiți Frați și Surori întru Domnul,
Membri ai Parohiei Sfântul Ioan Botezătorul din Montréal,*

Cu aceeași bucurie sfântă cu care ne-ați întâmpinat pe pitorescul pământ canadian, adresăm și de aici, din cetatea ocrotită de moaștele și rugăciunile Sfântului Dimitrie cel Nou, cuvânt de mulțumire și binecuvântare tuturor celor

care ne-au încojurat cu dragostea lor de fii și fiice ai Bisericii Mame, aflați departe de pământul strămoșilor lor, dar aproape prin rugăciunile înălțate înaintea Tronului Ceresc.

În răstimpul celor câteva zile pe care le-am petrecut împreună cu ceilalți membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu însoțitorii noștri, ca oaspeți ai obștii dreptnăritoare românești din Canada și Statele Unite ale Americii, am simțit din plin căldura sufletelor voastre, ce nu a încetat să îmbogățească inimile noastre cu mircasma iubirii ce izvorăște din legătura voastră filială față de Biserica strămoșească.

Primirea de neuitat pe care ne-ați făcut-o în frumoasa biserică împodobită pentru această sărbătoare a tuturor românilor de pe continentul american, nu doar cu icoane și odoare de preț, ci și cu mulțimea credincioșilor și cu multa voastră râvnă duhovnicească, ne-a arătat pe deplin că trăiește autentică românească nu și-a pierdut nici vitalitatea, nici adâncimea spirituală. Întâlnirea de suflet cu membrii Congresului și Consiliului Eparhial ne-a încurajat, odată mai mult, întru slujirea de marc responsabilitate, la care suntem chemați cu toții, ca iconomi ai Tainelor, de către Domnul nostru Iisus Hristos, spre mântuirea fiilor și fiicelor duhovnicești ai Bisericii noastre, viețuitori în Canada și Statele Unite ale Americii.

Cununa acestei neuitate regăsiri a noastră, a celor veniți din țară cu cei care, din felurite pricini și, de multe ori, din cauza vitregiei vremurilor, s-au așezat departe de granițele României, am împlinit-o în desăvârșita comuniune euharistică atunci când, prin rugăciunea arhierilor și prin punerea mâinilor lor, Duhul Sfânt S-a pogorât peste alesul vostru, pentru a vă fi păstor sufletesc de acum înainte, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae. Vă îndemn, de aceea, ca, împreună cu Înalt Prea Sfinția Sa și cu toți preoții, diaconii și credincioșii de Dumnezeu păzitei Arhiepiscopii Ortodoxe Române în America și Canada să lucrați cele bine plăcute Lui și spre folosul duhovnicesc al tuturor, întru păstrarea unității canonice și spirituale cu Biserica-Mamă, Biserica Ortodoxă Română.

Reîntorși la Centrul Patriarhal mai îmbogățiți sufletește și plini de nădejdi de mai bine pentru noi toți, cei de acasă și cei de departe, vă îndemnăm, cu părintească dragoste și neîmpuținată grijă duhovnicească, precum oarecând Sfântul Apostol Pavel "să păziți unitatea Duhului, întru legătura păcii" (Efeseni IV, 3), să rămâneți satornici în credința ortodoxă și să păstrați în sufletele voastre, ca pe o icoană vie, chipul Bisericii Mame și al pământului românesc – binecuvântat de vrednici înaintași.

Cu părintească binecuvântare și purerea rugător pentru voi,

† TEOCTIST

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Montréal reprezintă, fără îndoială, un eveniment deosebit în viața Bisericii Ortodoxe Române în ceea ce privește legăturile dintre Biserica-Mamă și comunitatea ortodoxă românească de pe continentul american.

După ani de frământări ale Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, de incertitudine pentru mulți dintre preoții și credincioșii ortodocși români de peste ocean, în timpul vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în Canada se vorbea despre un nou început de drum pentru Arhiepiscopie, de rectitorirea și consolidarea ei din punct de vedere istoric și al relației firești cu Biserica-Mamă.

În cele șase zile petrecute în Montréal de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au fost înregistrate mai multe premiere pe care mulți dintre cei prezenți nu au prețuit să le sublinieze:

– pentru prima dată în istoria de aproape un secol a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, Arhiepiscopul a fost hirotonit și instalat de patriarhul Bisericii-Mame;

– pentru prima dată în istorie, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvântul în Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Dacă la aceste două momente excepționale mai adăugăm coliturghisirea pentru prima oară a clerului celor două eparhii românești de peste ocean și faptul că a fost prima vizită a unui patriarh al Bisericii Ortodoxe Române după 1989, avem contextul întreg în care trebuie perceput mesajul evenimentului la care am participat în mod nemijlocit.

Nu am putea încheia aceste scurte considerații fără a sublinia faptul că am întâlnit pe continentul american o comunitate românească vie, matură, responsabilă, cu preoți conștienți de misiunea lor, având în frunte de acum înainte un ierarh tânăr, dinamic, bine pregătit și jertfelnic, cu credincioși conștienți de faptul că numai Biserica poate fi liantul unității lor și garantul păstrării conștiinței și identității lor de neam, credință și limbă.

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN CANADA RELIEFATĂ DE MASS-MEDIA

În timpul vizitei Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Canada, echipa Televiziunii Române și trimisul special al Radiodifuziunii Române au transmis în țară corespondențe în direct. La întoarcerea în țară, în emisiunile religioase ale postului național de televiziune și Societății Române de Radiodifuziune au fost realizate materiale ample cu principalele momente ale vizitei, dar și cu alte aspecte ale vieții și activității Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. Trimisul special al agenției de presă *Mediafax* a transmis în țară în timpul vizitei următoarele materiale informative, preluate în special de presa scrisă:

MONTREAL, 12 iulie (MEDIAFAX) – Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR) s-a întâlnit, joi seara, la Montréal, cu preoți și credincioși ortodocși, membri ai comunității românești din Canada, cărora le-a mulțumit pentru faptul că, trecând peste toate dificultățile, au reușit păstrarea unității Bisericii ortodoxe.

"Acestea sunt zile de bucurii și dăruiri reciproce", a afirmat Prea Fericitul Teoctist în cadrul întâlnirii cu membrii comunității românești.

În cursul serii de vineri, Patriarhul Teoctist se va întâlni cu primarul din Montréal, Gerald Tremblay, după care va participa la deschiderea conferinței pastorale speciale a comunității românești din Canada și Statele Unite ale Americii.

Vizita Prea Fericitului Teoctist, în perioada 11-16 iulie, prima pe care acesta o face în Canada în calitate de Întâistătător al BOR, este prilejuită de hirotonirea arhimandritului Nicolae Condrea în funcția de arhiepiscop al Americii și Canadei în locul arhiepiscopului Victorin Ursache, care a murit anul trecut. Slujba de întronizare va avea loc duminică dimineața la Biserica românească "Sf. Ioan Botezătorul" din Montréal.

Părintele arhimandrit Nicolae Condrea s-a născut la Constanța în anul 1967. În anul 1992 a absolvit Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" din Sibiu, iar între anii 1995 și 2001 face studii de doctorat la Facultatea de Teologie Catolică de la Strasbourg, ca bursier al statului francez. La 10 noiembrie 2001 obține titlul de doctor în teologie cu teza "Probleme de psihologie la Evagrie Ponticul".

Prima prezență românească în America și Canada este semnalată în anul 1895, prin valul de migrări din Transilvania, Bucovina și Banat, aflate atunci sub stăpânirea austro-ungară. Prima parohie Ortodoxă Română din Canada a fost înființată în 1902 în Regina, Saskatchewan, având hramul "Sf. Nicolae", după care au apărut rând pe rând parohii românești în Canada, care au funcționat sub omoforul canonic al Mitropoliei Moldovei. La 15 august 1904, românii din Cleveland au întemeiat prima parohie ortodoxă din SUA, cu hramul "Sf. Maria". În 1912 a fost organizat primul protopopiat românesc pe tărâm american, condus de părintele Podea, având în componența sa 16 parohii.

Din delegația condusă de Prea Fericitul Teoctist, aflată în Canada, mai fac parte Înalț Prea Sfințitul Teofan, mitropolitul Olteniei și Prea Sfințitul Ioan, episcopul Harghitei și Covasnei.

(Correspondență de la trimisul MEDIAFAX la Montréal, Andreea Unturică)

MONTRÉAL, 13 iulie (MEDIAFAX) – Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR), i-a acordat, vineri, primarului orașului Montréal, Gerald Tremblay, crucea patriarhală pentru mireni, cea mai înaltă distincție a BOR conferită laicilor.

În cadrul întâlnirii desfășurate vineri, la Primăria orașului Montréal, Prea Fericitul Teoctist l-a prezentat primarului Tremblay pe noul arhiepiscop de Canada și America, arhimandritul Nicolae Condrea, care va fi întronizat în această nouă treaptă în cursul zilei de duminică. Prea Fericitul Teoctist a evocat prezența românilor în Canada cu peste un secol în urmă și a reamintit situația socială și economică dificilă din România.

"Pentru a scăpa de aceste dificultăți, românii au venit aici, în Canada. A fost ca un fel de exod, o speranță pentru paradis. Au venit aici pentru a le putea trimite bani familiilor rămase acasă, un lucru foarte important", a spus Prea Fericitul Teoctist.

La rândul său, primarul Montréalului a apreciat că prezența românilor în Canada reprezintă un privilegiu datorită competenței intelectuale și profesionale deosebite. "Comunitatea românească a avut întotdeauna o importanță deosebită pentru dezvoltarea economică și socială a Canadei. Noi trebuie să fim cei care să mulțumim românilor că au venit aici, deoarece au contribuit întotdeauna la succesul orașului și la a-l face tot mai agreabil", a afirmat primarul Montréalului.

Gerald Tremblay i-a spus Prea Fericitului Teoctist că se simte foarte legat de comunitatea românească și că are o relație deosebită cu românii din Montréal, cu atât mai mult cu cât în 1996 a fost cununat religios într-o biserică românească de preotul ortodox Gabriel Popescu, iar unul dintre consilierii săi de bază este de origine română.

Întâistătorul BOR i-a mai oferit primarului Gerald Tremblay două albume, "Icoana din sufletul copilului" și "Mănăstiri și schituri românești", precum și un CD despre Biserica Ortodoxă Română. La sfârșitul întrevederii cu Tremblay patriarhul Teoctist a semnat în cartea de onoare a Primăriei din Montréal.

Prea Fericitul Teoctist este, în perioada 11-16 iulie, într-o vizită în Montréal având ca principal scop întronizarea arhimandritului Nicolae Condrea în treapta de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Române din America și Canada, fiind pentru prima dată când hirotonirea este oficiată de însuși Patriarhul României. La slujba de întronizare, ce va avea loc duminică, vor fi prezenți ambasadorii români din SUA și Canada, Sorin Ducaru și, respectiv, Gabriel Gafița.

Vineri seara și sâmbătă dimineața Prea Fericitul Teoctist s-a întâlnit cu peste 50 de preoți români din Canada, SUA, Venezuela și din alte țări din America de Sud, cu care a discutat despre exigențele misionare ale clerului român.

Din delegația condusă de Patriarhul Teoctist mai fac parte Înalț Prea Sfințitul Teofan, mitropolitul Olteniei, Înalț Prea Sfințitul Serafim, mitropolitul pentru Germania și Europa Centrală, Înalț Prea Sfințitul Iosif, mitropolitul pentru

Europa Occidentală și Meridională și Prea Sfințitul Ioan, episcopul de Harghita și Covasna.

(Corespondență de la trimisul MEDIAFAX din Montréal, Andreea Unturică)

MONTREAL, 14 IULIE (MEDIAFAX) – Aproximativ o mie de credincioși ortodocși români și peste o sută de preoți din Canada, Statele Unite și din țări din America de Sud au asistat, duminică, la slujba de hirotonire și instalare a noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, arhimandritul Nicolae Condrea, oficiată de Patriarhul Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române (BOR).

La slujba de întronizare, desfășurată la biserica românească "Sfântul Ioan Botezătorul" din Montréal, au fost prezenți ambasadorii români Gabriel Gașta și Sorin Ducaru (din Canada și, respectiv, Statele Unite ale Americii), primarul Montréalului, Gerald Tremblay, mitropolitii Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, Teofan al Olteniei, precum și episcopul Ioan de Harghita și Covasna. La slujbă a fost prezent și Prea Sfințitul Natanael, șeful Episcopiei Române Ortodoxe cu sediul la Vatra (Michigan).

Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, sub oblăduirea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a constituit la 25 aprilie 1929, cu prilejul congresului bisericesc al clerului credincioșilor din cadrul parohiilor ortodoxe românești din SUA și Canada. Primul ierarh al Eparhiei ortodoxe a fost arhimandritul Policarp (Pompiliu) Morușca, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog.

După moartea arhiepiscopului Victorin, în 16 iulie 2001, Sfântul Sinod al BOR a încredințat Înalt Prea Sfințitului Iosif, mitropolitul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Europa Occidentală și Meridională, mandatul de arhiepiscop locțiitor de America și Canada.

Noul arhiepiscop Nicolae Condrea - hirotonit duminică, la Montréal - a fost ales în funcție de Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada la 9 martie 2002, iar patru zile mai târziu Sfântul Sinod al BOR a confirmat canonicitatea alegerii făcute de congres.

(Corespondență de la trimisul MEDIAFAX la Montréal, Andreea Unturică).

MONTREAL, 15 iulie MEDIAFAX – Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a afirmat, luni, la Montréal, că dialogul cu Biserica greco-catolică este "într-o criză de înțelegere" pe care credincioșii greco-catolici nu doresc să o rezolve prin dialog, ci pe calea justiției.

Prea Fericitul Teoctist a precizat că acest dialog cu greco-catolicii, spre deosebire de cel teologic cu romano-catolicii, nu dă roade din cauza "considerațiilor și solicitărilor lumești, seculare" pe care se bazează, în condițiile în care greco-catolicii sunt o apariție târzie, la jumătatea celui de-al doilea mileniu, care nu au teme "nici biblice, nici scripturistice, ci doar temeuri lumești". "Cu romano-catolicii s-a ajuns la un dialog clar pe doctrină, pe tema primatului, a slujirii Papei sau a slujirii scaunului Sf. Petru, care sunt subiecte foarte delicate de discuție, dialog care a început să dea roade. În schimb, cu frații greco-catolici e greu de rezolvat pentru că ei nu doresc rezolvarea pe calea dialogului, ci prin justiție.

Intre ortodocși și greco-catolici este vorba despre o ruptură de interese, și nu despre una teologică", a afirmat Prea Fericitul Teoctist.

Patriarhul BOR a reamintit că în timpul vizitei de la București, Papa Ioan Paul al doilea, "un papă al dialogului", nu a folosit niciodată cuvântul "justiție", ci doar "dialog". Potrivit Patriarhului Teoctist, Biserica Ortodoxă Română este în continuare deschisă dialogului și a reamintit că vizita Papei în România este "un rod al dialogului cu catolicii".

Prea Fericitul Teoctist este, în perioada 11-16 iulie, într-o vizită în Montréal având ca principal scop întronizarea arhimandritului Nicolae Condrea în treapta de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Române din America și Canada, fiind pentru prima dată când hirotonirea a fost oficiată de însuși Patriarhul României.

(Corespondență de la trimisul MEDIAFAX la Montréal, Andreea Unturică)

MONTREAL, 16 iulie (MEDIAFAX) – Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR), s-a declarat optimist în privința realizării unității celor două eparhii românești din America și Canada, în acest sens fiind deja făcută o propunere de înființare a unei mitropolii ortodoxe care să-i reunească pe toți românii din aceste țări.

Prea Fericitul Teoctist a afirmat, luni, într-o conferință de presă susținută la Montréal, la finalul vizitei de șase zile în Canada (care a avut ca scop instalarea și hirotonirea noului arhiepiscop Nicolae Condrea de America și Canada), că, pentru prima dată după mulți ani, credincioșii celor două eparhii românești "s-au regăsit cu toții la același sfânt altar, într-o adevărată comuniune".

"Înființarea unității celor două eparhii românești depinde de preoții și de credincioșii de aici, din America și din Canada. Biserica-Mamă are doar rolul de a-i asista, fără a se amesteca în treburile lor. Cred însă că această unire se va realiza", a precizat Prea Fericitul Teoctist.

Eparhia Ortodoxă Română din Statele Unite ale Americii (SUA) și din Canada – cu sediul la Detroit (Michigan), condusă de Înalt Prea Sfințitul Natanael – este subordonată canonic Bisericii Ortodoxe Americane, al cărei șef este mitropolitul Teodosie, ambii înalți ierarhi ortodocși fiind prezenți la slujba de duminică, de hirotonire și instalare a noului arhiepiscop Nicolae Condrea al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canda (subordonată canonic Patriarhiei Române). Eparhia Ortodoxă Română de la Detroit a fost recunoscută de Patriarhia Rusă.

Potrivit arhiepiscopului Condrea, din luna septembrie 2001, există o comisie de dialog între cele două episcopii, fiind avansată o propunere vizând înființarea unei mitropolii a tuturor românilor din America și Canada. "După 50 de ani de dezbinare, avem nevoie să ne acordăm un timp pentru a reflecta împreună la posibilitatea realizării acestei unități", a spus Înalt Prea Sfințitul Condrea.

Duminică, în timpul vizitei în Canada, Prea Fericitul Teoctist a transmis premierului canadian Jean Chretien și președintele american George Bush câte o telegramă de salut, în care a exprimat "recunoștința poporului român pentru sprijinul constant pe care poporul canadian și, respectiv, cel american îl acordă atât comunității românilor din cele două țări, cât și României în general, pe drumul său spre integrare euro-atlantică".

Delegația condusă de Prea Fericitul Teoctist (din care au mai făcut parte Înalt Prea Sfințitul Teofan – mitropolitul Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Serafim – mitropolitul Germaniei și Europei Centrale, Înalt Prea Sfințitul Iosif – mitropolitul Europei Occidentale și Meridionale) se va întoarce în România în cursul serii de marți.

(Corespondență de la trimisul MEDIAFAX la Montréal, Andreea Unturică)

MONTRÉAL, 16 iulie (MEDIAFAX) – Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR), a vizitat, luni, în ultima zi a vizitei sale în Canada, rezervația de indieni Kahnawake (situată la aproximativ 40 de kilometri de Montréal) și sanctuarul Notre Dame de Lourdes.

Joe Delaronde, președintele Consiliului Comunității Rezervației Kahnawake (zonă în care trăiesc aproximativ 8.000 de amerindieni), i-a prezentat succint Prea Fericitului Teoctist modul de viață și de organizare a amerindienilor din zonă și l-a condus în sala de consiliu a municipalității, după un tur prin rezervație.

Delaronde i-a arătat șefului Bisericii Ortodoxe Române o plachetă pe care indienii Kahnawake au primit-o de la pompierii din New York, în semn de recunoștință pentru ajutorul acordat după evenimentele tragice din 11 septembrie 2001.

Patriarhul Teoctist s-a mai aflat, luni, la sanctuarul Notre Dame de Lourdes, din Rigaud, obiectiv fondat în anul 1874, de care s-a preocupat în mod deosebit cardinalul catholic Legard. Acesta a ales să își trăiască ultimii ani de viață (22 de ani) într-o leprozerie din Africa, dedicându-se îngrijirii bolnavilor. Cardinalul Legard – pe care P.F. Teoctist l-a cunoscut în anul 1963, în timpul unei alte vizite în Canada – a murit între timp și a fost înmormântat la Montréal.

Întâistătorul BOR s-a aflat, în perioada 11-16 iulie, într-o vizită la Montréal, care a avut ca principal scop instalarea și hirotonirea noului arhiepiscop de America și Canada, Înalt Prea Sfințitul Nicolae Condrea.

(Mediafax)

În revista românilor canadieni Tribuna noastră, a apărut următorul material de presă realizat de Doamna Letiția Militaru, ziarist român din Montréal.

UN ARHIEPISCOP NOU, SPERANȚĂ A UNITĂȚII ROMÂNILOR DIN DIASPORA AMERICANĂ?

Duminica de 14 iulie a acestui an, va rămâne în istoria diasporei românești de pe continentul american drept jalon în evoluția Ortodoxiei pe acest continent.

Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada, ținut la biserica Sf. Ioan Botezătorul din Montréal, a împlinit înalta cinste de a hirotoni și instala pe noul Arhiepiscop, I.P.S. Dr. Nicolae. Desfășurat cu adevărat sub semn de "crai nou", evenimentul a fost încununarea eforturilor depuse de enoriașii și clerul ortodox din Arhiepiscopia Ortodoxă Română de la Detroit, precum și de Patriarhia Română. Acești factori de decizie și-au dorit ca noul reprezentant al Ortodoxiei Române să facă față condițiilor de structură intelectuală și socială în care se află comunitățile românești din America de Nord.

Congresul și-a respectat programul propus, debutând vineri, 12 iulie, cu o seară de rugăciuni rostite cu evlavie de Arhiepiscopul Iosif A urmat Conferința Pastorală cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. După o trecere succintă în revistă a relației Bisericii Ortodoxe Române cu parohiile din diasporă și cu celelalte Biserici, Patriarhul Teoctist a menționat că prin alegerea Arhimandritului Nicolae în fruntea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Canada și Statele Unite, s-a încheiat un ciclu de frământări și îngrijorări ale Sfântului Sinod, care a împărtășit mereu grijă pentru românii de pretutindeni, că numiri libere precum cele ale tinerilor Iosif și Nicolae reprezintă o adevărată revărsare de duh și că prezența Patriarhului și a Înalțului Sobor va fi pentru a împlini această lucrare. Prea Fericirea Sa a amintit întâlnirea cu Gerald Tremblay, primarul actual al Montréalului, precum și faptul că este așteptat la Vatican și în Suedia. S-a adresat și tinerilor din comunitate, remarcând că: "numai de fiecare din noi depinde libertatea de care facem caz, de altfel greu de împlinit, pentru că ea are multe înțelesuri. Putem arăta, cred, și lumii că nu suntem oamenii momentului, că avem ceva și din veșnicie! În acest sens, trebuie să facem efortul de a lăsa mai mult faptele să vorbească".

Întrebările venite din partea celor prezenți au cerut delimitarea atitudinii Patriarhiei BOR față de situația românilor ortodocși din afara frontierelor administrative ale statului român, dar care sunt istoric pe harta Bisericii Mamă de la București. Dacă românii de la Vârșeț (pe teritoriu sârbesc) au reușit să-și reactiveze Biserica, nu aceeași situație se profilează pentru frații români-ortodocși de peste Prut. Prea Fericirea Sa Teoctist a răspuns că Patriarhia Română va reacționa în rezolvarea acestei cauze conform dreptului istoric, celui religios și conform Chartei drepturilor omului (dreptul contemporan). Menționăm că până în acest moment Patriarhia Română de la București n-a fost de acord cu cedarea nici unui drept Mitropoliei de la Chișinău asupra fraților de credință din istorica Mitropolie a Basarabiei, care, sub oblăduirea I.P.S. Petru Păduraru dorește să rămână eparhie a B.O.R. În ceea ce privește întrebarea concretă "pe când o viitoare mitropolie ortodoxă pe pământ american", Patriarhul Teoctist a specificat că este la latitudinea creștinilor români de aici unirea religioasă.

În sâmbăta premergătoare mării sărbători, Congresul a luat hotărâri administrative în ceea ce privește noua reședință a Arhiepiscopului și instalarea pentru moment în Canada, la Windsor.

După Vecernia Mare și cercetarea canonică tradițională a viitorului arhiepiscop, Sfânta Liturghie arhierescă a reunit români veniți din toate parohiile aferente Arhiepiscopiei Ortodoxe, din Statele Unite și Canada. Au fost prezenți dl. Sorin Ducaru, ambasadorul României în Statele Unite, dl. Dragoș Tigău, reprezentant-interim al ambasadorului României la Ottawa, precum și dl. Aurelian Crețu, consul general-interim al României la Montréal. Dacă în aparență fastul și pompa evenimentului de hirotonire a noului arhiepiscop au constituit o etapă de punere în ordine a lucrurilor creștine, profunzimea mării celebrări trebuie văzută în prezența exponenților celor trei etnii ortodoxe pe continentul american; rusă, greacă și românească. Slujirea într-un mare sobor a Sfintei Liturghii de

către Patriarhul **Teoctist**, Mitropolitul Sotirios, reprezentând Patriarhia de la Constantinopol, alături de Primatul Bisericii Ortodoxe Americane, Teodosie, precum și de către alți mitropoliți, episcopi, preoți și diaconi, împreună-împărtășirea din același potir (trupul lui Hristos) a demonstrat în fața celor aflați la slujbă că ceea ce la oameni este greu de trecut, la Dumnezeu nu este imposibil. Că unitatea Ortodoxiei pe pământ american este de împlinit, dar cu dorința și implicarea fiecărui dintre noi.

Liturghia s-a încheiat cu dialogul: "Vrednic este?", "Vrednic este!", în care deschis, participanții la ceremonie și-au mai dat acordul pentru numirea I.P.S. Dr. Nicolae în noul post. S-a dat citire documentului numit "Gramata patriarhală", act "fundamentat pe alegerea făcută de congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru America și Canada a Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea și confirmată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru slujirea ca Arhiepiscop în această de Dumnezeu binecuvântată eparhie". Prea Fericitul **Teoctist** a pus pe umerii noului uns Mantia arhiepiscopală, i-a înmănat Toiagul arhiepiscopal care să fie îndrumare pentru unii și dojană pentru alții, i-a dăruit un rând de Sfinte vase, Sfânta cruce, Biblia și o plachetă cu medaliile celor 5 patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Discursul de mulțumire al noului Arhiepiscop Nicolae a fost conceput în jurul "valorii jertfei ca act de dăruire totală a lui Dumnezeu, prin care acesta restaurează firea umană". Au fost amintiți toți cei care cu răbdare, pricepere și dragoste au îndreptat pașii tânărului Nicolae Condrea spre acest moment al vieții sale. N-au lipsit îndemnurile la rugăciune, chemarea la biserică a tinerilor și gândurile pentru o viitoare unitate concretă a românilor.

Conferința de presă de luni dimineața, 15 iulie, a reunit în salonul de presă al hotelului Universel reprezentanții Televiziunii române de la București, postului național Radio România Actualități (red. Mihai Enea), agenției de știri Mediafax (Andreea Unturică), precum și a ziarului Tribuna Noastră și a emisiunii radio Antena vă aparține de la Montréal. Patriarhul **Teoctist** a avut alături arhiepiscopi din Europa și Statele Unite. A fost prezent și Pr. Costel Stoica, șeful Biroului de presă al Patriarhiei și în același timp preotul George Chișcă, cel care s-a dovedit pe tot parcursul Congresului a fi o gazdă remarcabilă.

RRA: "Care este mesajul pe care Biserica Mamă îl transmite diasporei românești prin tinerețea celor care slujesc și care vor face misiune atât în America, cât și în Europa?"

Patriarhul Teoctist: "Mesajul nostru este acela, că, atât tineretul, cât și credincioșii vârstnici chiar de aici din depărtările lumii să păstreze izvorul credinței noastre în Dumnezeu, datinile strămoșești și să dobândească prin rugăciune neîntreruptă învățătură, încât să poată străbate și rezista încercărilor care vin de la lumea cea deșartă. Mesajul este de a-l avea pe Mântuitorul Hristos mai prezent în sufletul nostru, ca de acolo să izvorască inițiativele, lucrările și rezistența noastră față de păcatele care năvălesc în sufletele oamenilor și îndeosebi a tineretului".

MEDIAFAX: "Care este viitorul celor două Eparhii din America (referire la cea de la Vatra și cea de la Detroit)?"

Patriarhul Teoctist: "Se va face unirea la care vă gândiți prin rugăciune și voința credincioșilor și a ierarhilor. Remarc că prezența autorităților Bisericii Ortodoxe Americane. Theodosie și Nathanael, este o auroră dătătoare de nădejde pentru Noi. Iar Noi, Biserica Ortodoxă Română, avem doar rolul de a asista, fără amestecul în treburile interne ale acestor Eparhii române autonome, legătura lor cu Noi fiind una de ordin canonic și spiritual. Părintele George Chișcă s-a simțit dator să explice în detaliu, prin experiența dobândită în 30 de ani de păstorie, maniera de a menține autonomia unei parohii, dar și legătura ierarhică cu Biserica Mamă de la București. A subliniat că în nici un caz, nu există un ajutor financiar din partea Statului român pentru parohiile de aici".

TRIBUNA NOASTRĂ: "Care este atitudinea Bisericii Ortodoxe în dialogul bilateral cu Biserica Romano-Catolică?"

Patriarhul Teoctist: "Avem acest dialog cu B.R.C. e adevărat că ea se află într-o criză acum de înțelegere, mai ales în ceea ce privește prezența și raporturile fraților noștri greco-catolici. Această criză vine din atitudinea fraților greco-catolici care sunt într-o poziție incertă: să confirme sau să infirme, să ajute sau să nu ajute dialogul cu Biserica Romano-Catolică. Cu aceasta suntem într-o înțelegere de doctrină, chiar dacă teme delicate încă sunt în discuții, ca tema primatului slujirii Papei, a slujirii Scaunului Sf. Petru. S-au stabilit date de întâlnire între noi, care vor fi respectate. Bisericele reunite cu Roma reprezintă o altă parte decât cea Romano-Catolică propriu-zisă. Dialogul a fost stagnat din cauza amestecului Bisericii Greco-Catolice, dar el a fost reluat și continuă. Biserica Ortodoxă are datoria să rămână în dialog pentru că deține adevărurile de credință neștirbite din primul mileniu al creștinătății. Pe când frașii greco-catolici sunt, precum se știe, o apariție târzie, în cel de-al doilea mileniu și nu sunt pe un temel biblic, ci pe unul cu caracter humesc. Uniația există în tot orientul, nu numai în România. Dialogul cu ei nu reușește tocmai din aceste considerații lumești seculare..."

Se așteaptă roade spirituale de la dialog, nu materiale. Iată recunoașterea în acest dialog a faptului că suntem creștini prin predica Sf. Apostol Andrei, lucru confirmat de Eusebiu din Cezareea, și nu prin încreștinarea după bulgari, cum se credea de către prelații catolici este rodul spiritual al dialogului. Vizita Papei Ioan Paul al II-lea este încă un pas al avansării acestui dialog".

T.N.: "În ceea ce privește evoluția dialogului între cele două Eparhii ortodoxe din America (Vatra și Detroit) ați stabilit o anumită periodicitate a întâlnirilor sau discuțiile vor continua sporadic, în întâlniri conjuncturale? Veți urmări ca lucrurile să nu stagneze?"

I.P.S. Nicolae: "Este deja constituită o Comisie de dialog cu Episcopia de la Vatra. Ultima întâlnire dintre membrii celor două Comisii în fapt a avut loc în septembrie anul trecut, când Arhiepiscopia noastră (de la Detroit) a făcut o propunere concretă vizând o viitoare mitropolie pentru toți ortodocșii români din America și Canada. Propunerea a fost înregistrată de partenerii noștri de dialog, rămânând să se reflecteze și să facă ori o altă propunere, ori să amelioreze

această propunere. Cred că ar trebui să ne acordăm un timp de a reflecta împreună la modalitatea cea mai potrivită de a fi într-o singură unitate administrativă. Implicând credincioșii și preoții din ambele Eparhii, vom putea concluziona dacă suntem împreună doctrinar și apoi "cum" vom fi împreună. Nu este ceva care să se realizeze de azi pe mâine după 50 de ani de dezbinare. Nădăjduiesc că această comisie să se întâlnească mai des; s-a întâlnit numai la o perioadă de câțiva ani până acum, dar, pe baza propunerii de care vă spuneam, întâlnirile trebuie să fie mai dese și mai fructuoase".

T.N.: "Vă întreb aici, în fața tuturor celor care v-au îndrumat pașii spre scaunul arhiepiscopal și a reprezentanților presei românești de aici și din țară. Veți face cunoscute presei românești din America rezultatele fiecărei întâlniri cu Comisia de dialog de la Vatra?"

I.P.S. Nicolae: "Bineînțeles..."

T.N.: "Vă mulțumim".

("Tribuna noastră", magazin pentru românii canadieni, nr. 34, anul 4, august-septembrie, pag. 12)

Pr. COSTEL STOICA
Consilier patriarhal

HRAMUL JUBILIAR AL MĂNĂSTIRII NICULA

În ziua de 15 august 2002, la hramul Mănăstirii Nicula – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Î. P. S. Mitropolit Teofan al Olteniei, Î. P. S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale, Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, Î. P. S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, Î. P. S. Arhiepiscop Andrei al Alba-Iuliei, P. S. Episcop Gherasim al Râmnicului, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Ioachim al Hușilor, P. S. Episcop Casian al Galațiului și Dunării de Jos, P. S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, P. S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, P. S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, P. S. Episcopi: Irineu Bistrițeanul și Vasile Someșanul, vicari ai Arhiepiscopiei Clujului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit Sfânta Liturghie în prezența zecilor de mii de credincioși veniți din întreaga țară, cum este obiceiul, la acest praznic, mai ales pentru a se închina la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului.

În timpul slujbei, după citirea Sfintei Evanghelii, în cuvântul său intitulat: "*Pe Taborul Transilvaniei**", Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus:

*"Voi nu mai sunteți străini, și locuitori vremelnici,
ci sunteți împreună-cetățeni cu sfinții și cașnici
ai lui Dumnezeu"*

(Efeseni 2, 19)

*"Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop Bartolomeu,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea Cuvioase Părinte Stareț,

Prea Cuvioși Părinți arhimandriți și stareți,

Prea Cucernici Părinți,

Iubiți credincioși și credincioase,

În această zi de aleasă sărbătoare nu putem să exprimăm în cuvinte cele ce am văzut și am auzit astăzi aici, la Mănăstirea Nicula, pe acest Tabor al Transilvaniei noastre, impresii care vor rămâne adânc înrădăcinate în sufletele noastre ale tuturor. Nu putem să dăm glas gândurilor noastre, puterii dumnezeiești, minunii Maicii Domnului, care ne-a hărăzit clipe atât de frumoase, bucurii atât de rare, dar atât de dătătoare și de puternice pentru viața noastră, ca cele de acum, când pomenim și sărbătorim Adormirea Maicii Domnului, cea mai cinstită decât heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decât serafimii, cum cântă neîncetat Biserica ortodoxă în cele mai măiestrite compoziții muzicale ale ei, și cum am auzit și ascară, la Cluj, cântându-se la radio, și în această noapte, în biserică, la priveghere, și mai ales astăzi, când ați cântat dumneavoastră credincioșii atât de frumos. Nimeni nu poate să descrie, să tâlmăcească această cântare pe care ați exprimat-o, într-un singur glas și dintr-un singur suflet, dintr-un singur cuget,

* Cuvânt rostit la sărbătoarea hramului Mănăstirii Nicula, din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, 15 august 2002 (Adormirea Maicii Domnului).

dumneavoastră, atâția credincioși și credincioase, atâția copii, atâția tineri, care sunteți astăzi aici. V-am întâlnit venind pe drum, v-am văzut adunându-vă aici, v-am ascultat cântarea și am citit pe fețele dumneavoastră credința sinceră, viața curată, expresia faptelor bune, care, împreună cu evlavia pentru Maica Domnului, v-au îndreptat asfăzi pașii la Mănăstirea Nicula.

Aceleași motivații, aceleași resorturi interioare, frați și surori în Domnul, ne-au adus și pe noi, ierarhii Sfântului Sinod, astăzi aici, și suntem recunoscători Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu că ne-a invitat la această sărbătoare, ca să luăm și noi din plinul credinței dumneavoastră, din bucuria dumneavoastră, din statornicia dumneavoastră în păstrarea tradițiilor și a rânduicelilor noastre bisericesti, care constituie pentru noi o mare valoare, o floare rară, și de care omenirea are astăzi nevoie, mai mult ca niciodată.

Așadar, am sărbătorit împreună astăzi, aici, cu negrăită bucurie, Adormirea Maicii Domnului. Cum să rămâi indiferent la atâta desfătare duhovnicească, la atâta mângâiere sufletească, pe care noi o trăim mai ales pe calea credinței noastre, care pătrunde dincolo chiar și de aceste frumuseți ale slujbei de astăzi, care se înalță întru miros de bună mireasmă până la tronul Prea Sfintei Treimi. Văzând credința dumneavoastră, ascultându-vă cântările și rugăciunile către Maica Domnului și bucurându-mă să slujesc astăzi aici, la Mănăstirea Nicula, înconjurat de această coroană rar întâlnită de ierarhi ai Bisericii noastre, m-am dus cu gândul la locurile în care Maica Domnului este mereu căutată și mult cinstită de evlavioșii creștini, și pe unde Dumnezeu mi-a purtat pașii în viața mea.

Mai întâi, am cunoscut evlavia pentru Maica Domnului în casa părinților mei și la mănăstirea unde am intrat din copilărie, și am păstrat-o ca pe un odor scump toată viața mea. Apoi, la mănăstirile din țara noastră, unde părinții, frații și surorile neconținut înalță rugăciuni Maicii Domnului și gustă aceleași bucurii duhovnicești ca și aici, la Mănăstirea Nicula, închinată Adormirii Maicii Domnului, și a cărei praznuire, iată, a devenit atât de frumoasă. Dar și în alte locuri. În Sfânta Cetate a Ierusalimului, de pildă, în fața Sfântului Mormânt, în grădina Ghetsimani, se află o biserică săpată în piatră, cu un mic altar, unde tradiția spune că a fost înmormântată Maica Domnului, și mulți pelerini vin acolo și se roagă cu credință fierbinte. Făcând parte, ca mitropolit al Olteniei, din delegația Bisericii noastre, condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Marina, în vizită la Patriarhia Ierusalimului, în 1975, m-a învrednicit Dumnezeu să slujesc împreună cu înaintașul meu de vic memorie Patriarhul Iustin Moiseșcu, pe atunci mitropolitul Moldovei și Sucevei, în acel paraclis închinat Maicii Domnului. Câtă frumusețe negrăită, câtă simțire adâncă am trăit în clipele acelea, ca și mai târziu, în ianuarie 2000, când, împreună cu o parte din ierarhii Sfântului Sinod al Bisericii noastre, unii aflându-se astăzi aici, am slujit dumnezeiasca Liturghie la Sfântul Mormânt al Domnului nostru Iisus Hristos din Cetatea Sfântă! Mi-a purtat Dumnezeu pașii, apoi, spre un alt loc foarte scump tradiției creștine, la Efes, în Turcia de astăzi, unde se află o catedrală în ruine, închinată Sf. Evanghelist Ioan, către care Domnul Iisus Hristos, cum știți, a zis când se afla pe cruce: "Iată mama ta!" (Ioan 19, 27), arătând spre Maica Domnului, care era la poalele crucii. Acolo, nu departe de Efes, pe munte, există un schit ridicat pe locul unde tradiția locală menționează că

ar fi trait Maica Domnului în preajma Sf. Evanghelist Ioan. Muntele acela este aproape sterp, dar numai în jurul schitului Maicii Domnului este verde, este roditor. Și vin acolo foarte mulți credincioși, nu numai creștini, dar și musulmani, cum am văzut, și se închină cu evlavie Maicii Domnului.

Și aici, la mănăstirea Nicula, Maica Domnului și-a revărsat darul Său și a fost astăzi împreună cu noi, după cum și este mereu. Pareă anume Și-a ales acest loc, această poiană străjuită de acești brazi atât de frumoși, care țin isonul cântărilor dumneavoastră, când vă adunați aici la ziua Adormirii Maicii Domnului. Ce imagine dumnezeiască ați alcătuit astăzi dumneavoastră credincioșii! Am aflat de la părinții mănăstirii că mulți dintre dumneavoastră ați venit aici din depărtări, din părțile Bihorului, ale Maramureșului, din Țara Bârsei, și chiar din nordul Moldovei, cum mi-au spus credincioasele dintr-un grup de pelerini, înainte de slujbă, că sunt de la Botoșani. Iată cum vin aici, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, hramul Mănăstirii Nicula, credincioși și credincioase din toate părțile țării noastre, ca să se bucure, să se împărtășească din evlavia părinților și a creștinilor din aceste locuri, fiii și fiicele Maicii Domnului. Sunteți cu adevărat, iubiți frați și surori în Domnul, tiii și fiicele Maicii Domnului. Suntem cu toții copiii Maicii Domnului, pentru că dacă noi nu putem uita mama care ne-a dat viață și ne-a îngrijit, ne-a legănat și ne-a cântat copilăria, cu atât mai mult nu putem uita, ca slujitori ai Sfântului Altar și ca fii ai Bisericii noastre strămoșești, pe Maica Domnului, cea care atât de frumos străjuiește viața noastră, străjuiește viața tinerilor, viața familiei creștine, atât prin icoanele ei făcătoare de minuni, cât și prin învățăturile pe care le desprindem din pilda vieții sale.

Să luăm seama, frații mei, la cuvintele atât de minunate pe care Fecioara Maria le-a rostit la Buna Vestire către Arhanghelul Gavriil, și care au pus temei mântuirii neamului omenesc: "Fie mie după cuvântul tău!" (Luca 1, 38). Sunt cuvinte de ascultare, cuvinte de înțelegere, cuvinte de dăruire totală, de jertfă a vieții ei, care trebuia să devină mama Domnului Hristos, Maica Domnului, cum o cântă Biserica. Aceste cuvinte ale Maicii Domnului au valoare însemnată și pentru viața noastră, căci soția trebuie să dea ascultare soțului și soțul soției, copiii să asculte de părinți, să existe înțelegere între frați, ca familia să fie puternică. Ele au valoare și pentru viața Bisericii, pentru că suntem și noi o familie. Văd aici, între dumneavoastră, credincioși mai în vârstă, mult tineret, copii de asemenea, și chiar copilași foarte mulți, și mă bucură lucrul acesta. Ce îi aduce pe ei astăzi aici, la Mănăstirea Nicula? Desigur, ce ne aduce și pe fiecare dintre noi, credința în Dumnezeu, evlavia pentru Maica Domnului, pilda vieții ei, nădejdea în ajutorul Maicii Domnului pentru viața noastră.

Pornind, așadar, de la pilda Maicii Domnului, care, cum spuneam, în deplină libertate și responsabilitate, a răspuns glasului Arhanghelului Gavriil: "Fie mie după cuvântul tău!", de la exemplul ei de ascultare desăvârșită, de jertfă totală de sine, de suferință profundă, noi, creștinii ortodocși români, preoții, monahii de la mănăstiri, suntem îndatorați cu toții, acum, la începutul acestui nou mileniu, cel de al treilea, să facem dovada prezenței Maicii Domnului în viața noastră, în familia noastră, în instituțiile noastre, chiar și în cele așa-zise de stat, căci statul, până la urmă, este poporul, cu demnitatea lui, cu voința lui, cu setea lui de liber-

tate, de cultură, de mai multă lumină, de dreptate și adevăr. Mai ales tinerii, fiii și fiicele Bisericii și neamului nostru, trebuie să compare mereu și să vadă în ce raport se găsesc ei cu această frumoasă desăvârșită a Maicii Domnului, care a fost asemenea nouă, dar s-a învrednicit, prin credința și viața ei curată, să fie Mama Dumnezeului nostru. Și Ea ne dă pildă necontenit de felul cum trebuie să trăim ca să biruim păcatul, chiar la tinerețe, căci avem puterea aceasta de a supune și de a răpune păcatul.

Sfântul nostru Sinod, cum știți, a îndreptat apeluri repetate către preoți și credincioși privind responsabilitatea noastră față de educația tinerilor țării noastre, apeluri care au vizat mai ales căile și modalitățile de înălțare a lor pe calca însușirii valorilor științei, ale culturii, dar nu pe un drum fără Dumnezeu, fără principii de viață morală. Să mulțumim lui Dumnezeu că majoritatea tinerilor noștri se găsesc aproape de Biserică, în brațele Maicii Domnului, îndeosebi cei binecuvântați de Sfântul Sinod organizați în Asociația studenților creștini ortodocși. Dar și mulți se află încă în ghiarele vrăjmașului, irosindu-și tinerețea prin discotecă și localuri de noapte. Ce fac părinții lor, ce fac mamele lor și chiar noi înșine, slujitorii Bisericii, pentru a-i ajuta să renunțe la atracția acestui libertinaj, să scape din tentaculele pornografice, de otrava drogurilor, această nouă și foarte periculoasă capcană mai ales pentru tineri, care desfigurează ființa umană, care degradează omul? Ca și libertinajul, ca și pornografia și drogurile, este plaga prostituției, care a pus stăpânire pe viața unei părți a tineretului nostru, ajungându-se până la traficul de ființe umane. Unele tinere se lasă chiar vândute în străinătate, terfelind astfel ce au mai scump în viață, tinerețea lor, care este atât de frumoasă și hărăzită să continue existența neamului.

Acum câteva săptămâni am fost la Montreal, în Canada, pentru hirotonia și instalarea Înalț Prea Sfințitului Nicolae Condrea, noul arhipăstor al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada. Acolo am întâlnit tineri de-ai noștri la studii, foarte bine pregătiți profesional și foarte mult legați de valorile noastre creștine, atașați de preoții și parohiile de acolo. Mi-au exprimat dorința de a se întoarce acasă la încheierea studiilor, dar și că sunt îngrijorați de pătrunderea drogurilor și de pericolul legalizării păcatelor contra firii.

Ca dintr-o inimă, credincioșii și preoții mi-au adresat rugămintea de a vă transmite dumneavoastră, credincioșilor din țară, îndeosebi Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu, care a ostenit mai mult de zece ani pentru Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America și Canada, tot respectul și dragostea lor, concomitent cu îngrijorarea lor față de mediatizarea în presă, la radio și televiziune, a atâtor feluri de îmbolnăviri sufletești, a libertinajului, migrației tinerilor și traficului de ființe umane atât de înjositoare pentru țara noastră și numele de român, aruncând o umbră nemeritată de noi. Nu putem însă trece cu vederea literatura care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor de valoare.

Dreptmăritori creștini, am venit cu multă dragoste spre a vă pune la inimă valoarea credinței noastre, deoarece Maica Domnului, deși a trecut de pe pământ la cer, ea a rămas cu noi și este mijlocitoare pe lângă Fiul ei, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru pacea lumii și mântuirea noastră. Noi credincioșii, trăim aievea ca Sfinții Apostoli, trecerea ei lângă Prea Sfânta Treime, așa cum auzim din cântările

Bisericii și din cea intonată atât de frumos de dumneavoastră. Aș vrea să vă amintesc de unele îndatoriri de creștini ortodocși, mai ales cea de mamă; o misiune atât de importantă și sfântă, asemănătoare cu cea a Maicii Domnului, adică, aceea de a te învrednici să fii mamă. Să aveți grijă de prunci și să nu rămâneți indiferenți de această plagă a abandonării pruncilor, din marile orașe, mai ales din București, unde se întâlnesc așa numiții copii ai străzii. Am făcut apel la preoți și credincioși să păstreze legătura cu familiile amenințate de destrămare, de unde provin acești copii.

Dacă fiecare preot de parohie ar supraveghea duhovnicește starea morală precară a familiei și felul în care membrii familiei practică virtuțile creștine, dacă ar exista preocupări pentru educația copiilor în duhul iubirii Domnului nostru Iisus Hristos, atunci nu s-ar mai destrăma atâtea familii, nu s-ar nesocoti principiile de viață creștină, nu s-ar instala imoralitatea în viața de familie și chiar în viața tinerilor.

Ați străbătut o cale lungă și obositoare până la Mănăstirea Nicula, cum spunem la început. Ați venit stăpâniți în cugete de dorința de a vă îndestula din darurile rugăciunilor părinților de aici și de a vă hrăni cu "pâinea vieții", hrana nemuririi noastre. Dobândind aceste comori neprețuite pe care le-ați așezat la inima dumneavoastră curată și bună, peste câtva timp vă întoarceți la căminele și localitățile de unde ați venit. În comoara inimii dumneavoastră duceți de aici, de la sfânta mănăstire balsamul învățăturilor, roua rugăciunilor către Maica Domnului, bucuria nespusă a întâlnirii și comuniunii noastre.

Prin prezența dumneavoastră și a noastră la Sf. Mănăstire Nicula și prin rugăciunile noastre ale tuturor, am exprimat recunoștința noastră smerită către Dumnezeu pentru cei care au întemeiat Sf. Locaș, acum 450 de ani, au pictat icoana Maicii Domnului, s-au învrednicit de binefacerile minunilor ei, punând început sfânt acestei sărbători închinată prea măritei ei Adormiri. Ne putem ușor imagina cu câte greutate se luptau ei, acum 450 de ani, când înălțau o mănăstire ca aceasta, întemeind astfel izvoare de credință și sfințenie, cum au fost atâtea în istoria noastră și mai sunt încă și acum, în toate mănăstirile și bisericile noastre?

Avem, așadar, în față pilda de credință, de puritate și de ascultare. Această pildă le-a înrăurit iubirea de Biserică și dreptcredincioșilor domnitori români. Măine Biserica noastră Ortodoxă sărbătorește Sfinții Brâncoveni, pe Sfântul Domnitor Martir Constantin Brâncoveanu, martirizat pe malul Bosforului, în anul 1714, împreună cu cei patru fii ai săi, acestora tăindu-li-se capetele înaintea tatălui lor, pentru motivul că n-au renunțat la credința ortodoxă. Crescuți în frică de Dumnezeu, cunoscători ai Ortodoxiei și autori de opere teologice, acești patru fii de domn român, împreună cu tatăl lor, se află acum în calendarul nostru, cunoscute ca, "Sfinții Brâncoveni", și sunt sărbătoriți mâine, la 16 august, ca în fiecare an. Doamna Maria și mama fiilor se ruga și lăcrima în fața icoanei Maicii Domnului, participând astfel ca Doamnă a Țării Românești la martiriul soțului ei, Constantin Brâncoveanu și a celor patru fii ai lor. Iată, pilde pentru noi, pentru credincioșii români, pentru mame și pentru tineri. Să vă rugați, frații mei, ca din localitatea în care trăiți, nici un tânăr sau o tânără a satului să nu devină victimă a păcatului, sau victime ale traficului de persoane. Să fiți cu luare aminte și să solicitați asistența preoților.

Biserica noastră are mai multe forme și căi de asistență socială, iar Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu ne este pildă și în această privință. Prezența tinerelor măicuțe cu răspundere de întemeietoare de mănăstiri în această Arhiepiscopie, înălțate pe locul celor arse sau distruse de împărăția habsburgică la 1761, sau altele dorite de credincioși și preoți, toate au o încăleătură simbolică spirituală deosebită. Avem, deci, și aici, la Sfânta Mănăstire Nicula, secole de mărturie care confirmă existența și continuitatea neîntreruptă a vieții, credinței și culturii românești.

Prețuindu-vă mult răbdarea, vă dorec, iubiților, sănătate, statornicie în credință și binecuvântarea Maicii Domnului mai presus de toate. Duceți cu dumneavoastră imaginea Bisericii noastre Ortodoxe strămoșești, istoria noastră, chipurile vrednice ale domnitorilor români martiri pentru credință.

Încredințăm ocrotirii Maicii Domnului pe toți pruncii și tinerii dorindu-le spor la învățătură, la cinste, la demnitate și să ajungă să întemeieze familii rodnice în fii și fiice, spre slava Bisericii și bucuria noastră a tuturor. Dumnezeu să vă binecuvinteze, să ne ajute să ne mai întâlnim la această sfântă Mănăstire și la anul și la mulți ani."

*

Cu prilejul acestui hram jubiliar, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a hirotesit întru *arhimandrit* pe Prea Cuviosii protosingheli: Teofil Roman, exarhul mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Clujului și Dumitru Cobzaru, starețul Mănăstirii Nicula; a ridicat la treapta de arhidiacon pe Prea Cuviosul Ierodiacon Ilarion Mureșan, pictorul Mănăstirii, oferindu-i "Crucea Patriarhală"; a hirotesit întru *starețe stavrofore* pe monahiile: Emanuela Mirea, Mănăstirea "Izvorul Tămăduirii", Veronica Coțofană, Mănăstirea "Sfântul Evanghelist Luca", Varvara Giorgiu, Mănăstirea "Înălțarea Sfintei Cruci", Pamfilia Solcan, Mănăstirea "Nașterea Maicii Domnului", și Teodora Tulpan, Mănăstirea "Acoperământul Maicii Domnului".

La sfârșitul slujbei, înainte de agapa frățească oferită de Î. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat un interviu posturilor de televiziune centrale și locale.

Redacția

ALGEREA, HIROTONIREA ȘI INSTALAREA PREA SFINȚITULUI CIPRIAN CÂMPINEANUL CEL DE AL TREILEA EPISCOP VICAR PATRIARHAL

În ultimii ani, după cum se cunoaște, au sporit lucrările care se cer permanent a fi rezolvate la Centrul Patriarhal, între care un rol important are activitatea social-caritativă și de asistență religioasă în spitale, penitenciare și armată, coordonarea învățământului religios și a celui teologic, precum și reprezentarea Patriarhiei Române, la nivel de ierarh, la diferite manifestări cu caracter intern și extern, ce țin de relațiile Bisericii noastre cu celelalte Biserici, cu societatea și cultura. Pentru îndeplinirea acestor activități, care revin Prea Fericitului Părinte Teoctist, în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, potrivit art. 31 din Statut, Prea Fericirea Sa este ajutat de episcopi vicari patriarhali. De aceea, a fost necesară înființarea unui al treilea post de episcop vicar patriarhal și ocuparea lui cu o persoană cu pregătire teologică corespunzătoare și cu râvnă în slujirea Bisericii, care, prin Decizie Patriarhală de atribuții, să ducă la bun sfârșit o parte din aceste activități, alături de Prea Sfințitul Episcopi Vicar Patriarhal Vincentiu Ploieșteanu și Ambrozic Sinaitul.

Drept urmare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pe temeiul art. 32, al. 1 din Statut, care prevede că "episcopi vicari patriarhali se aleg de Sfântul Sinod la propunerea Patriarhului", apreciind pregătirea teologică înaltă a Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Ciprian Spiridon, însușită în țară și peste hotare, precum și bogata activitate pe care a desfășurat-o în calitate de consilier patriarhal la Departamentul Biserica și Societatea, cu puternic impact misionar și pastoral, l-a recomandat Sfântului Sinod pentru cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal.

ALEGEREA

Luând act de recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, pe temeiul art. 131, al. 1 din Statut, a procedat la examinarea canonică a Prea Cuviosului Arhimandrit Ciprian Spiridon, consilier patriarhal la Departamentul Biserica și Societatea, și constatând că acesta întrunește condițiile cerute candidaților la arhierie de art. 129, al. 2 din Statut, a propus plenului Sfântului Sinod să aprobe alegerea sa în cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CÂMPINEANUL, și ridicarea la treapta arhieriei.

Sfântul Sinod, în ședința sa de lucru din 2 iulie 2002, luând act de propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, a aprobat prin vot secret alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Ciprian Spiridon în cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CÂMPINEANUL, și a recomandat a se interveni la Ministerul Culturii și Cultelor spre a mijloci emiterea Decretului Prezidențial de recunoaștere a sa în acest post. Totodată, Sfântul Sinod a rugat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist să asigure îndeplinirea celor convenite pentru hirotonia în arhierie a noului episcop vicar patriarhal și să stabilească prin Decizie Patriarhală atribuțiile care i se repartizează.

Prea Cuviosul Arhimandrit dr. Ciprian Spiridon a fost invitat, apoi, în sala sinodală, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist i-a adus la cunoștință că membrii Sfântului Sinod, la propunerea Prea Fericirii Sale, prin votul exprimat, l-au chemat la treapta arhieriei și la slujirea de episcop vicar patriarhal. Felicitându-l pe cel ales, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-a exprimat nădejdea că pricepera și hărnicia de care a dat dovadă până acum, în slujirea de consilier patriarhal la Departamentul Biserica și Societatea, constituie un puternic temel pentru o colaborare rodnică și în noua misiune de episcop vicar patriarhal care i s-a încredințat.

Profund emoționat, Prea Cuviosul Arhimandrit dr. Ciprian Spiridon a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și membrilor Sfântului Sinod pentru votul de încredere pe care i l-au acordat și a mărturisit că este pe deplin conștient de greutatea arhieriei, care presupune o jertfire totală, din toată ființa, o lucrare neprecupețită, cu timp și fără timp, în slujirea Bisericii noastre, mai ales în actualele condiții ale societății românești:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre.*

Aș dori mai întâi să înalț un gând de mulțumire Prea Bunului Dumnezeu Care, în nemărginita Sa iubire, a binevoit să fiu chemat la înalta treaptă a slujirii arhieriei, ceea ce presupune din partea mea un devotament nelimitat și o dăruire totală în slujba Bisericii, dar și o mare și grea responsabilitate.

În cei aproape trei ani de activitate în cadrul Administrației Patriarhale, respectiv la sectorul "Biserica și Societatea", pot să afirm că m-am confruntat cu multe probleme, date fiind contextul actual al țării noastre și condițiile economice extrem de dificile prin care trece poporul român, probleme cărora suntem chemați să le găsim soluții, pentru binele credincioșilor noștri; am înțeles însă că, pentru a sluji cum se cuvine Biserica lui Hristos – așa cum spunea oarecând Prea Fericitul Părinte Patriarh – trebuie să lucrezi neîncetat, nu cu ora, privind la ceas, ci cu toată ființa noastră, "cu timp și fără timp" (II Timotei 4, 2).

Folosind o metaforă din titlul unei emisiuni difuzate la un post de radio grecească, ce-mi stăruie acum în minte, și anume "*La picioarele Învățătorului*", aș putea să afirm că, în toată această perioadă de timp, de când mă aflu la Centrul Patriarhal, am trăit experiența ucenicului care învață la picioarele Dascălului său.

Este un mare privilegiu pentru mine să vă fiu în preajmă, Prea Fericirea Voastră, deoarece mi-ați dat posibilitatea să învăț multe lucruri din bogata experiență pe care ați dobândit-o de-a lungul anilor. De aceea, vă mulțumesc cu recunoștință pentru faptul că v-ați gândit să mă propuneți Sfântului Sinod pentru alegerea într-o astfel de înaltă demnitate bisericască, demnitate ce presupune o mai strânsă colaborare decât cea pe care am avut-o până acum, ca și consilier patriarhal, bazată, desigur, pe o relație de autentică filiație duhovnicească.

Mulțumesc tuturor Înalt Prea Sfințiilor și Prea Sfințiilor Părinți, membri ai Sfântului Sinod, pentru votul de încredere pe care mi l-au acordat, încredințându-mi că mă voi strădui să-mi îndeplinesc cu vrednicie și responsabilitate lucrarea la

care am fost chemat, cu atât mai mult cu cât problemele cu care se confruntă astăzi societatea românească ne cheamă pe toți la o jertfă deplină.

Încredințându-mă, așadar, harului Sfântului Duh, Care "pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește", mulțumesc încă o dată Atotputernicului Dumnezeu pentru purtarea Sa de grijă față de umila mea persoană; mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru dragostea și încrederea investită în mine, precum și tuturor membrilor Sfântului Sinod pentru votul exprimat. Vă rog să mă cuprindeți de acum înainte în rugăciunile Înalte Prea Sfinților și Prea Sfinților Voastre, ca Dumnezeu să mă întărească în slujirea ce-mi este pusă înainte.

Așa să-mi ajute Dumnezeu!

IPOPSIFIEREA

După emiterea Decretului Prezidențial nr. 733 din 9 august 2002, publicat în Monitorul Oficial nr. 610 din 16 august 2002, prin care Prea Cuviosul Arhimandrit dr. Ciprian (Cezar) Spiridon se recunoaște în funcția de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CÂMPINEANUL, pentru care a fost ales de Sfântul Sinod la 2 iulie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a stabilit ca hirotonia noului arhiepiscop să aibă loc în ziua de duminică, 22 septembrie 2002, în biserica Sf. Spiridon-Nou, paraclis patriarhal.

Potrivit rânduielilor tipiconale, în ajun, sâmbătă, 21 septembrie 2002, seara, în Catedrala Patriarhală, după slujba Vecerniei, oficiată de I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei și un sobor de preoți și diaconi, a avut loc ceremonia ipopsifierii viitorului arhiepiscop Ciprian Câmpineanul. Au participat la ceremonie, consilieri de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, preoți, călugări, profesori, studenți teologi și credincioși. Au fost de față și oaspeți din Grecia, arhieriei, preoți și credincioși, unde Prea Cuviosul Arhimandrit Ciprian Spiridon, timp de câțiva ani, a urmat studiile de doctorat în teologie.

Slujba ipopsifierii a fost săvârșită de I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale și P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, iar P.S. Episcop Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanul a citit CHEMAREA Prea Cuviosului Arhimandrit Ciprian Spiridon la treapta arhieriei, pentru postul de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CÂMPINEANUL.

Dând RĂSPUNS chemării, ipopsifiul a mărturisit că "primește cu supunere și bucurie sfântă greaua misiune a arhieriei", și a mulțumit Bunului Dumnezeu că l-a învrednicit de această chemare și Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care a aprobat alegerea sa ca episcop vicar patriarhal.

În continuare, I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, într-o scurtă cuvântare, a arătat însemnătatea actului liturgic al ipopsifierii și a exprimat câteva gânduri legate de greaua misiune de arhiepiscop, apoi, ierarhii slujitori s-au prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu noul chemat la arhierie, Părintele Ciprian Spiridon, aducându-i vestea că acesta a răspuns chemării Sfântului Sinod, spre a-l binecuvânta în vederea hirotoniei de a doua zi.

Întâmpinându-l pe ipopsifiu în holul Reședinței Patriarhale, Prea Fericirea Sa a mulțumit Bunului Dumnezeu pentru săvârșirea acestui act sfânt, la care au fost prezenți, alături de ierarhi și preoți din Mitropolia Munteniei și Dobrogei, și

arhieriei și preoți din Grecia, ca reprezentanți ai Prea Fericitului Arhiepiscop Hristodulos al Atenei și întregii Elade. Și, nădăjduim că faptul acesta, a spus în continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, "Va avea darul, ca două vâpăi duhovnicești, să încălzească râvna și dragostea Părintelui Ciprian pentru a sluji cu toată vrednicia cuvenită Biserica Mântuitorului Iisus Hristos".

Mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și ierarhilor săvârșitori ai iposifierii sale, Părintele Ciprian Spiridon a spus următoarele:

"Prea Fericea Voastră,

Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,

Sunt, într-adevăr, copleșit de emoție încă de la începutul slujbei Vecernici, care în această seară a avut un aspect deosebit de solemn.

Aș vrea să vă încredințez că am reflectat îndelung asupra votului Sfântului Sinod prin care am fost ales în funcție de episcop vicar patriarhal, iar răspunsul pozitiv la chemarea pe care mi-au adresat-o Înalt Prea Sfinții Părinți constituie rodul unei meditații adânci și a unei cercetări atente a interiorului sufletului meu. Mărturisesc că am pus la inimă atât cuvintele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teofan rostite în biserică, cât și povețele de mult preț ale Prea Fericii Voastre din acest moment.

Știu că nu sunt vrednic pentru o astfel de slujire – cum recunoaștem, de altfel, ori de câte ori săvârșim Sfânta Liturghie – dar, ascultând îndemnul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care zice: "Îndrăzniți, Eu am biruit lumea" (Ioan 16, 33) și urmând pilda Sfinților Părinți, cu sfială și cu frică de Dumnezeu am îndrăznit să pășesc spre Sfântul Altar pentru a da răspuns chemării la arhierie, predându-mă de acum înainte, cu toată ființa mea, Prea Bunului Dumnezeu, Maicii Domnului și tuturor sfinților Bisericii lui Hristos.

Mă încredințez, totodată, rugăciunilor Înalt Prea Sfințiilor și Prea Sfințiilor Voastre, membrilor Sfântului Sinod și, îndeosebi, Prea Fericii Voastre, care mi-ați făcut o astfel de onoare, de a mă primi ca pe un fiu duhovnicesc și colaborator apropiat.

Mulțumind pururea Bunului Dumnezeu, îmi exprim încă o dată recunoștința față de Întâistătorul Bisericii noastre strămoșești pentru încrederea acordată și vă asigur pe toți că mă voi strădui din răspuțeri să nu vă dezamăgesc niciodată.

Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

HIROTONIREA

Duminică, 22 septembrie 2002, în biserica Sf. Spiridon-Nou din București, a avut loc actul hirotoniei în arhierie a Prea Cuviosului Arhimandrit Ciprian Spiridon, ales de Sfântul Sinod pentru cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CÂMPINEANUL.

Hirotonia s-a săvârșit în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu următorii ierarhi ai Sfântului Sinod: I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, P.S. Episcop Calinic al Argeșului, P.S. Episcop

Casian al Dunării de Jos, P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, P.S. Episcop Vicar Patriarhal Vicențiu Ploieșteanul, P.S. Episcop Vicar Sebastian Ilfoveanul al Arhiepiscopiei Bucureștilor și P.S. Arhiepiscop Vicar Corneliu Bârlădeanul al Episcopiei Hușilor.

Din soborul arhierilor au făcut parte și oaspeți din Grecia, și anume, I.P.S. Mitropolit Maxim de Serres și Nigrita, I.P.S. Mitropolit Pantelimon de Veria, Nausa și Kampania și I.P.S. Mitropolit Vasile de Elassona. Iar între slujitori, alături de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, s-au numărat și arhimandriții Iolil Frangkakos și Gheorghe Hrisostomu și protopresviterii Nektarie Laskaridis și Stelian Vatopoulos. parohul bisericii unde Părintele Ciprian Spiridon a slujit ca diacon între anii 1993-1997, pe timpul studiilor de doctorat la Facultatea de Teologie din Tesalonic.

Au participat la slujbă, consilieri patriarhali și eparhiali, stareți de mănăstiri, protopopi, profesori de teologie, preoți, monahi și monahii, elevi seminariști și studenți teologi, precum și un mare număr de credincioși din București și din alte părți ale țării. A fost prezent și un grup de credincioși din Grecia, care au venit anume la București pentru a participa la hirotonia în arhiepiscopul Părintelui Ciprian Spiridon, pe care l-au cunoscut îndeaproape și l-au îndrăgit în anii slujirii sale diaconice în parohia lor. S-au mai aflat în biserică, mama și rudele celui chemat la arhierie, precum și prieteni și foști colegi. Au fost de față și reprezentanți ai Președinției României, ai Guvernului, Ministerului Culturii și Cultelor, ai altor ministere, precum și scriitori, gazetari și alți invitați.

După săvârșirea hirotoniei, Prea Sfințitul Episcop Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, Secretarul Sfântului Sinod, a citit următorul ACT PATRIARHAL prin care se aduce la cunoștința clerului și credincioșilor alegerea Prea Sfințitului Ciprian Spiridon în cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal, cu titulatura CĂMPINEANUL:

ACT PATRIARHAL

Cu vrerea Bunului Dumnezeu, cu puterea Fiului și cu lucrarea Sfântului Duh, după anul 1989, Biserica noastră Dreptmăritoare a pășit pe un nou drum al afirmării libertății sale și al împlinirii misiunii ei sfinte în lume, având posibilitatea să îmbrățișeze activități pe care înainte de acel an nu le putea îndeplini.

Astfel, potrivit cu învățătura și tradiția Bisericii, Sfântul Sinod a orânduit noi măsuri pentru impulsivarea activității pastoral-misionare a clerului de la parohii și mănăstiri în pas cu cerințele timpului; au fost înființate numeroase așezăminte de asistență socială și de slujire diaconică prin care Biserica Ortodoxă Română ajută pe cei aflați în suferință: copii, orfani, bătrâni, bolnavi, persoane cu handicap, oameni săraci; s-a reînnoțat firul asistenței religioase în spitale, penitenciare și în armată, prin desemnarea de preoți și ridicarea de locașuri de cult; s-a reluat lucrarea Bisericii de educație religioasă în rândul tineretului, prin introducerea predării Religiei în învățământul public; a fost diversificată participarea mirenilor la viața bisericească, prin reactivarea unor asociații, ligi și societăți ortodoxe cu binecuvântarea Bisericii; a sporit grija pentru consolidarea unității spirituale a tuturor credincioșilor și preoților ortodocși români, care viețuiesc și ostensesc în

afara granițelor țării, cu Biserica Ortodoxă Română Mamă, prin înființarea de noi eparhii și parohii ortodoxe române peste hotare; au fost adâncite preocupările pentru lucrarea pe drumul unității creștine, prin promovarea și intensificarea relațiilor Bisericii noastre cu Bisericile Ortodoxe surori, cu celelalte Biserici creștine și cu organismele ecumenice internaționale.

Acest larg câmp de misiune a creat pentru slujitorii Bisericii noi îndatoriri potrivit cu trebuințele vremurilor de astăzi și cu misiunea acesteia în lume. S-au înmulțit cerințele de reprezentare, la nivel ierarhic, ale Bisericii Ortodoxe Române în viața socială și culturală a țării, la manifestările cu caracter intern și extern, dar și la slujirea misionar-pastorală a Bisericii în rândul poporului drept-credincios. Toate acestea Ne-au determinat să aducem în jurul Nostru colaboratori destoinici, bine pregătiți din punct de vedere intelectual și duhovnicesc, cu o autentică vocație pentru împlinirea acestei sfinte lucrări a Bisericii Noastre la început de nou veac și mileniu creștin.

De aceea, pentru îndrumarea și coordonarea acestor multiple activități care se desfășoară la nivelul Administrației Patriarhale, la solicitarea Noastră, Sfântul Sinod a aprobat înființarea unui nou post de Episcop-Vicar Patriarhal, care, împreună cu Noi și cu ceilalți doi Prea Sfințiți Episcopi-Vicari Patriarhali să împlinim mai cu spor îndatoririle statutare și regulamentare bisericești ce revin Administrației Patriarhale ca organ executiv al Sfântului Sinod, precum și Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul propriilor lor sectoare de activitate.

Sosind vremea pentru ocuparea acestui nou post de Episcop-Vicar Patriarhal, după o îndelungată chibzuință, am găsit cu cale să recomandăm Sfântului Sinod al Bisericii noastre, pentru a fi ridicat la înalta misiune de Episcop-Vicar Patriarhal, pe Prea Cuviosul Arhimandrit dr. **Ciprian Spiridon**, apropiat colaborator al Nostru în postul de consilier patriarhal la Sectorul Biserica și Societatea care s-a dovedit a fi vrednic de această chemare prin experiența și osârdia de care a dat dovadă în slujirea preoțească și lucrarea administrativă desfășurată până în prezent.

Prea Cuviosul Arhimandrit dr. **Ciprian Spiridon**, născut la 19 aprilie 1965 în satul Suhuleț, jud. Iași, este absolvent al Seminarului Teologic din Buzău și licențiat al Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" a Universității din București. Și-a pregătit doctoratul în teologie în Grecia și în Italia, după care, în anul 1997 a obținut titlul de Doctor în Teologie la Facultatea de Teologie a Universității din Tesalonica. A publicat cărți și studii de teologie și istorie bisericească în țară și în Grecia și a participat la numeroase conferințe și întruniri teologice în țară și peste hotare. În anul 1992 este tuns în monahism la Mănăstirea Crasna din Județul Prahova, iar după numirea în postul de consilier patriarhal a fost închinoviat la Mănăstirea Antim din București.

În urma examinării canonice care i s-a făcut și a constatării că Prea Cuvioșia Sa întrunește condițiile canonice și de studii pentru ridicarea la treapta Arhieriei, la propunerea Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 2 iulie 2002 a aprobat alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit dr. **Ciprian Spiridon** în postul de Episcop-Vicar Patriarhal și ridicarea sa la treapta Arhieriei urmând a purta titulatura de

Câmpineanul, drept pentru care, la intervenția Noastră, prin Decretul Prezi- dențial nr. 733 din 9 august 2002, a fost recunoscut în demnitatea de Episcop- Vicar Patriarhal.

Nădăjduind că atât pregătirea intelectuală cât și ascultarea de care a dat dovadă până în prezent îl va ajuta să slujească cu folos Sfânta noastră Biserică, îl îndemnăm părintește să dea, în continuare, cinstire și ascultare Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care l-a ales și al cărui membru este, precum și ne- obosită și jertfelnică lucrare pastorală și misionară.

Iar astăzi, duminică, 22 septembrie 2002, în Biserica Paraclis Patriarhal "*Sfântul Spiridon-Nou*" din București, cu voia Milostivului Dumnezeu, în Treime laudat: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Noi, **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu soborul de Arhierei români și greci de față prezenți, am hirotonit întru Arhiereu, pe Prea Cuviosul Arhimandrit dr. **Ciprian Spiridon**, pentru postul de Episcop-Vicar Patriarhal, cu titulatura **Câmpineanul**.

Cele de mai sus se înfățișează spre știință tuturor celor de față, precum și între- gului cler și credincioșilor din Biserica Noastră prin acest **ACT PATRIARHAL**, dat în reședința Noastră din București, azi, 21 septembrie, în **anul două mii doi de la Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos** și în cel de **al șaisprezecelea an al arhipăstoririi Noastre ca Patriarh** al Bisericii Ortodoxe Române.

† TEOCTIST

PATRIARIUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În continuare, Dl. Victor Opaschi, Consilier prezidențial, a dat citire Decre- tului Președintelui României de recunoaștere a Prea Sfințitului Ciprian Spiridon în funcția de episcop vicar patriarhal, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a înmănat noului episcop însemnele arhieresti: sacosul, omoforul, engolpionul, mitra, mantia și cărja, rostind în auzul și cu aprobarea celor de față tradiționala formulă: "Vrednic este!", repetată de trei ori.

La sfârșitul slujbei, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit în fața credincioși- lor următoarea cuvântare despre rolul și însemnătatea slujirii arhieresti:

*"Prea Sfințite Părinte Ciprian,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cucernici și Prea Cuvioși Părinți,
Iubiți credincioși și credincioase,*

Iată, prin lucrarea Duhului Sfânt, am săvârșit astăzi, în această frumoasă cate- drală, de sub ocrotirea Sf. Ierarh Spiridon, hirotonia unui nou episcop vicar pa- triarhal, Prea Sfințitul Ciprian Câmpineanul. Împreună cu noi și cu ierarhi din Mitropolia Munteniei și Dobrogei, cum ați văzut, au slujit și oaspeți din Grecia, Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți Maxim de Serres și Nigrita, Pantelimon de Veria, Nausa și Kampania și Vasile de Elassona, care au dorit să fie prezenți la acest act dumnezeiesc și sfânt, însoțiți de un grup de arhimandriți, preoți și credincioși din această țară, unde Prea Sfințitul Ciprian, timp de câțiva ani, a urmat studiile de

doctorat în teologie. Am înscris astăzi, iubiții mei, și un act istoric, pentru că viața Bisericii este legată de viața lumii, de istoria poporului pe care ea îl slujește, de cultura lui, și în general de năzuințele omului din toate timpurile și de toate stările.

În Biserică, trebuie să știți, arhiereul are, în eparhia pe care o conduce sau în cuprinsul jurisdicției bisericești unde primește delegație să slujească, pe lângă împlinirea celor tainice, a celor sfinte, care izvorăsc din plinătatea harului dumnezeiesc, și atribuții misionare și pastorale, după pilda dată de Mântuitorul Hristos, Păstorul nostru cel Bun, sfinților Săi apostoli și ucenici. Sfânta Evanghelie de astăzi (Luc. 5, 1-11) ne-a vorbit despre Pescuirea minunată și despre chemarea primilor apostoli la propovăduire. Nu se putea o mai frumoasă pagină de învățătură creștină pentru noi toți, nu numai pentru noul ierarh, de a avea mereu în minte această pildă dată de Mântuitorul Hristos și de a asculta neîncetat de cuvântul Său. Căci, atunci când Petru, cum ați auzit, s-a tânguie că el și ceilalți pescari au ostenit toată noaptea și n-au prins nimic, Mântuitorul i-a zis: "Mână corabia mai la adânc și lăsați în jos mrejele voastre, ca să pescuiți" (Luc. 5, 4). Deși i se părea a fi zadarnică o altă încercare, ascultând Petru de cuvântul Domnului Hristos, a depărtat corabia de țarm și ei au prins mulțime mare de pește, că li se rupeau mrejele sub greutatea lui. Văzând aceasta, Petru și cei care erau împreună cu el s-au speriat, dar Mântuitorul le-a spus: "Nu vă temeți; de acum înainte veți fi pescari de oameni" (Luc. 5, 10). Iar ei, trăgând corabia la țarm, au lăsat totul și au mers după El. Și Mântuitorul, înainte de înălțarea Sa la cer, i-a trimis la predicare, zicându-le: "Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh" (Mat. 28, 19). Așadar, între celelalte îndatoriri foarte importante ale arhiereului, hotărâte de sfintele noastre rânduieli bisericești, este și aceea de a predica cuvântul Evangheliei, dar toate făcându-le în ascultare de Mântuitorul Hristos și de Biserica Sa.

Biserica Mântuitorului Hristos, așezământ divino-uman, care lucrează în lume cu mijloacele ei spirituale: Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție, cultul liturgic și harul Sfințelor Taine, aduce Împărăția lui Dumnezeu pe pământ, iubiți credincioși, cum ați văzut și ați auzit astăzi aici, și cu ochii minții ați întrezărit slujind cu noi cu soborul arhiereilor, al preoților și diaconilor, îngerii din ceruri și sfinții lui Dumnezeu. Împreună deci slujim Sfânta Liturghie și ne împărtășim apoi cu trupul și sângele Domnului Hristos, spre iertarea păcatelor și viața cea veșnică. De aici, de pe pământ, începe Împărăția lui Dumnezeu. Ea are și o față tainică, interioară, cum Însuși Mântuitorul Hristos a spus: "Împărăția lui Dumnezeu este în lăuntrul vostru" (Luc. 17, 20-21). Fiind de natură spirituală, Împărăția lui Dumnezeu "este dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt" (Rom. 14, 17). Ea este o forță lucrătoare prin energiile spirituale date de Sus, ca dar al lui Dumnezeu. Acest dar este făcut cunoscut de Mântuitorul Hristos prin Evanghelia Sa și se transmite în Biserică prin harul lucrător al Sfințelor Taine, fără de care nimeni nu poate dobândi Împărăția cerească. Fiindcă este o legătură strânsă și neîntreruptă de comuniune între Împărăția lui Dumnezeu de aici și Împărăția Lui cerească. Aceasta de aici este în lucrare, în devenire, iar cealaltă este definitivă și de slavă, în care creștinul nu mai poate lucra nimic, ca aici, pe pământ. Împărăția lui Dumnezeu se cucerește (Mat. 1, 12) prin cvlavie și faptele dragostei creștine săvârșite aici, cât

trăim pe pământ. De aceea, iubii mei, să ne adâncim în gândurile și în inimile noastre și acolo, cu rugăciunea minții îndreptată către Mântuitorul Hristos, vom descoperi comoara cea neprețuită, izvorul tuturor facerilor de bine, al virtuților noastre creștine, spre a putea să ne bucurăm la judecată, când se va da sentința finală celor care s-au ostenit aici pe pământ, de chemarea Împăratului Hristos: "Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, de moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii" (Mat. 25, 34). Împărăția lui Dumnezeu se obține deci cu strădanie și prin curăție sufletească, cum ne îndeamnă Domnul Hristos, când zice: "Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate celelalte se vor adăuga vouă" (Mat. 6, 33).

Așa încât, Prea Sfințite Părinte Ciprian, vei avea nu numai catedrale, biserici și mănăstiri frumoase unde să slujești, vei da ascultare Sfântului Sinod, cum de altfel ai și mărturisit aici, în fața lui Dumnezeu, în primul rând, și a noastră a tuturor, dar va trebui să cauți și să descoperi Biserica din inimile credincioșilor, ale copiilor, ale tinerilor, mai ales. Vremea noastră este vremea căutărilor și a descoperirilor în toate direcțiile și în toate domeniile ce compun viața omenirii. Și viața omenirii se concentrează în viața fiecărui om, ca persoană, nu ca individ. Iar în Biserică nu există indivizi dispați, ci persoane cu daruri diferite, dar ca mădulare ale Trupului lui Hristos. Căci Biserica, așezământ divino-uman, este alcătuită din noi toți, ierarhi, cler și credincioși, iar Capul ei este Hristos (Rom. 12, 4-5). Fiecare dintre noi, la rândul și la locul nostru, alcătuim o unitate în acest trup al lui Hristos (Col. 3, 15), un popor unic în urcușul nostru spre desăvârșire, către Împărăția lui Dumnezeu.

Pe acest drum ne călăuzește pe toți Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, față de care noi suntem datori cu ascultarea, așa cum a ascultat Petru de cuvântul Domnului Hristos în Evanghelia de astăzi, și a aruncat mrejele mai la adânc și acestea s-au umplut cu pește. Atâta vreme cât noi suntem sub ascultarea Sfintei Biserici, care se exprimă, ca Biserică universală, prin glasul Sfinților Părinți și prin hotărârile Sinoadelor ecumenice, iar ca Biserici locale, prin glasul ierarhilor care alcătuiesc sinoadele fiecărei Biserici naționale autocefale, nu avem a ne teme și nu putem greși. Încredințându-te de acest adevăr, iubite Părinte Ciprian, și stând sub ascultarea Sfântului Sinod al Bisericii noastre și a Chiriarhului locului, ca episcop vicar, vei avea mulțumire când această ascultare va rodi în cuvântul și în lucrarea frăției tale, așa încât, cum spunea Sf. Apostol Pavel către ucenicul său Timotei: "Nimeni să nu disprețuiască tinerețile tale" (I Tim. 4, 12). Căci tinerețile sunt date omului de la Dumnezeu, ca împlinire a persoanei. Iar tinerețea este prezentă permanent în Biserică. Indiferent de vârsta celor care compun Biserica, ea rămâne mereu tânără, vigoasă, izvorătoare de sfințenie și de mântuire. Din comoara inimii tinerilor, a copiilor, a credincioșilor izvorăsc toate cele bune pentru viața noastră. În inima noastră se află și temeiul slujirii arhieresti, slujire grea, pe care o exprimă mantia aceasta, purtată și de Mântuitorul Hristos înainte de jertfa Sa pe cruce.

Totdeauna, în lucrarea noastră, iubite Părinte Ciprian, noi trebuie să avem pilda Mântuitorului Hristos, de rugăciune, de ascultare, de iubire, mai ales, căci din iubire izvorăsc toate faptele cele bune. Și iubirea, ca dar dumnezeiesc, se

păstrează în sufletul și în inima noastră curată. Cu iubire, cu credință și devota-
ment, din inimă curată, să slujim Biserica, neamul și țara noastră, care au astăzi
nevoie, mai mult ca oricând, de aceste valori ale slujirii noastre.

Toate acestea ți le spunem, Prea Sfințite Părinte Ciprian, în această zi mare și
sfântă, ca să le înscrii, cum spune iarăși Sf. Apostol Pavel, "pe tablele inimii" (I Cor.
3, 3) frăției tale, căci te așteaptă o lucrare grea de acum înainte. Niciodată să nu
eziți în viață, pentru că îl ai pe Mântuitorul Hristos alături, ai îndrumarea Sfântu-
lui Sinod, și ai dragostea acestor credincioși, a acestor tineri. Niciodată să nu te
îndoiești de adevărurile de credință ale Bisericii, de adevărurile predicii noastre, de
adevărul Învierii lui Hristos, în primul rând. Două mii de ani și mai bine poporul
nostru a mărturisit aceste adevăruri și iată, ne găsește mileniul al treilea sporind
lucrarea Duhului Sfânt, înmulțind bisericile, mănăstirile, virtuțile noastre creștine.
Căci nu întâmplător, la hirotonia în arhiereu a frăției tale, au venit și ierarhi de-ai
noștri din alte eparhii și chiar de peste hotare, au venit cuvioși părinți arhimandriți
și stareți de mănăstiri din toată țara, și au venit apoi și arhipăstori, cu preoți și cre-
dincioși, din Grecia, tocmai pentru că Biserica noastră trăiește astăzi o viață
înnoitoare. Iar această viață înnoitoare este specifică ortodoxiei noastre. Ortodoxia
are valori de credință și de lucrare, frații mei și surorile mele, de care are nevoie
Europa de astăzi, ca să nu-și piardă rădăcinile creștine. Noi oferim Europei, prin
exemplul statorniceii noastre în credință și abnegația noastră față de Biserică, o
comoară întregă de învățături atât de necesare pentru viitorul ei.

În această nădejde și în numele tuturor ne rugăm Domnului Hristos să îți fie
în ajutor și să porți împreună cu noi jugul slujirii arhieresti, pe care El ni l-a dat,
prin lucrarea Duhului Sfânt.

Așa să ne ajute Bunul Dumnezeu!"

Mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și ierarhilor Sfântului
Sinod pentru săvârșirea actului hirotoniei sale în arhiereu, și dând asigurări că va
păzi cu sfințenie dreapta credință ortodoxă și unitatea Bisericii, având totodată în
atenție și grija pentru slujirea credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Ciprian Câm-
pincanul a spus următoarele:

*"Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Domnule Consilier Prezidențial,
Iubiți credincioși,*

Ziua de astăzi reprezintă, într-adevăr, un moment unic în viața mea. Este o zi
mare și însemnată prin aceea că Dumnezeu, iată, prin lucrarea Bisericii noastre, m-a
chemat la cea mai înaltă treaptă de slujire a Sa și a Bisericii Sale, treapta arhieriei.

Nu intenționez să teologhicesc acum despre sublimitatea slujirii arhieresti și
a preoției, în general, pentru că nimeni nu a făcut-o mai bine, mai frumos și mai
competent decât Sfântul Ioan Gură de Aur în cunoscutul său tratat *Despre Preoție*,
ca și alți Sfinți Părinți, care, prin desăvârșirea virtuților creștine, s-au învrednicit
să fie bine plăcuți lui Dumnezeu. Aș vrea doar să dau expresie sentimentelor de

puternică emoție ce mi-au cuprins sufletul în această ultimă perioadă de timp premergătoare hitoronici, de la slujba ipopsifierii, săvârșită ascară, după Vecernie, în catedrala patriarhală, când am răspuns chemării Sfântului Sinod la slujirea arhierască, și până la Sfânta Liturghie de astăzi, oficiată, precum s-a văzut, de un sobor impresionant de mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, arhimandriți și preoți, sub protia Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, toată pliroama Bisericii noastre Ortodoxe, am putea spune.

Am trăit emoții de negrăit în fața Sfântului Altar, când, prin rugăciunile și prin punerea mâinilor arhiericilor, Dumnezeu, în marca Sa iubire și milostivire față de mine, a trimis pe Prea Sfântul Său Duh asupra umilei mele persoane, investindu-mă cu putere de Sus, adică cu dumnezeiescul har al arhieriei. Pentru că arhieria nu este o simplă dregătorie omenească, ce și-ar încheia mandatul după o anumită perioadă de timp, ci este o slujire deopotrivă omenească și dumnezeiască, dat fiind faptul că cei aleși pentru aceasta primesc putere, nu de la oameni, ci de la Însuși Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, după spusa Apostolului Pavel: "Luați aminte de voi înșivă și la toată turma întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși scump sângele Său" (Fapte 20, 28).

Prea Fericirea Voastră,

Sunt nu numai emoționat de înalta slujire la care Dumnezeu a îngăduit să fiu chemat prin lucrarea Bisericii, dar mă simt și onorat, pentru faptul că am fost propus pentru această demnitate de însuși Întâistătătorul Bisericii noastre. Am fost chemat să fiu colaborator apropiat al Prea Fericirii Voastre, care sunteți un distins ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu o bogată și îndelungată experiență, ce va constitui totdeauna pentru mine – ca și până acum, de altfel – un izvor de inspirație, dător de putere și nădejde. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a oferit această șansă de a vă fi aproape, de a vă fi dat ascultare la vremea cuvenită, când m-am întors din străinătate de la studii, și m-am implicat în activitatea Administrației Patriarhale, în slujirea de consilier patriarhal la un sector destul de dificil, așa spune, "Biserica și Societatea". Mulțumesc lui Dumnezeu că m-ați îngăduit pe lângă Prea Fericirea Voastră, nu doar ca pe un colaborator, ci mai ales ca pe un fiu duhovnicesc. Și mărturisesc aici, înaintea Sfântului Altar și a tuturor credincioșilor de față, că fiecare clipă trăită de mine alături de Prea Fericirea Voastră, indiferent de împrejurare, a constituit un prilej unic, în felul său, de a mă adăpa cu prisosință din izvorul cel nesecat al învățăturilor ce vă caracterizează activitatea și viața. Poate că nu v-ați propus în mod special acest lucru, dar din fiecare gest și din fiecare cuvânt adresat, fie public, la anumite manifestări religioase, fie în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, fie la o agapă frățească, am avut multe de învățat, pentru că de fiecare dată ați transmis un mesaj. Un mesaj important de conștientizare a responsabilității noastre, a misiunii noastre de slujire a lui Dumnezeu și a Bisericii Sale, Trupul tainic al Mântuitorului Iisus Hristos.

Și mă rog lui Dumnezeu să-mi dea putere ca să îndeplinesc ceea ce-mi veți cere, atât Prea Fericirea Voastră, în calitate de chiriarh, cât și membrii Sfântului Sinod. Rog pe Bunul Dumnezeu să-mi dea înțelepciune ca să vă înțeleg întot-

deauna, așa cum v-am înțeles și până acum. Desigur, ca episcop vicar patriarhal, nu-mi va fi încredințată o anumită turmă cuvântătoare spre păstorire, dar, așa cum ați precizat mai înainte, când mi-ați înmănat acest toiag, oriunde mă veți trimite vă voi reprezenta pe Prea Fericirea Voastră și vă încredințez că mă voi strădui să vă fiu totdeauna ascultător și supus, să nu vă dezamăgesc, nici pe Prea Fericirea Voastră, și nici pe membrii Sfântului Sinod care m-au ales.

Mă simt iarăși onorat pentru faptul că, iată, în această zi de sărbătoare, Sfânta Liturghie și Sfânta Taină a Hirotoniei au fost săvârșite de un sobor impresionant de arhieriei, nu numai din țară, ci și de peste hotare, în frunte cu Prea Fericirea Voastră, ierarhi atât de dragi sufletului meu.

Dar, pe cât de emoționat și onorat, pe atât mă simt și împovărat în această clipă, Prea Fericirea Voastră. Căci, așa cum se exprima Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei în cuvântul rostit aseară în catedrala patriarhală, și după cum ați subliniat Prea Fericirea Voastră mai înainte, arhieria presupune asumare unui jug înveli mai greu, a unei cruci cu mult mai mari. Dacă preoția, în general, simbolizată de epitrahil, care înseamnă jugul lui Hristos, presupune o dăruire totală la nivelul unei comunități de credincioși, mai mari sau mai mici, arhieria, reprezentată prin epitrahil și omofor, impune din partea noastră o jertfă totală față de întreaga Biserică. De aceea, după pilda și cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos, misiunea arhiericului, cu cele trei îndatoriri ale sale: de predicator sau învățător, de sfințitor și de călăuzitor al credincioșilor pe calea mântuirii, nu este deloc lipsită de greutate. Mi s-a pus, așadar, pe umeri o cruce mai grea, o povară mai mare.

În aceste momente de reflecție, dar și de îngrijorare, justificată pe undeva, îmi vin în minte cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos, care ne îndeamnă: "Luați jugul Meu asupra voastră... Căci jugul Meu este bun și povara Mea este ușoară" (Mat. 11, 29-30). Dacă m-aș încumeta să ridic această cruce doar cu puterile proprii, cu siguranță mă voi potieni; niciodată nu o voi putea purta de unul singur. Sunt însă încredințat că Dumnezeu îmi va fi totdeauna grabnic ajutor. Pentru că Însuși Mântuitorul Hristos, trimițând la Cincizecime pe Prea Sfințitul Duh asupra Sfinților săi ucenici și Apostoli, pentru ea, prin ei să se sfințească lumea, iată, L-a trimis acum și asupra mea, ca să mă investească cu putere cercască și să mă întărească pe drumul ce mi se deschide înainte.

Fără îndoială, îndeplinirea slujirii arhiericești este foarte dificilă în contextul actual din țara noastră și, în general, din lumea întreagă. Societatea contemporană, pusă în fața a noi provocări, este frământată de fel de fel de probleme și chinată de multe suferințe, care zilnic ne apar în fața ochilor. Iar noi, în calitate de slujitori ai Bisericii, suntem chemați să găsim răspunsuri, să dăm soluții acestor probleme cu care se confruntă credincioșii pe care Mântuitorul Hristos ni i-a încredințat spre păstorire, ca să-i conducem spre Împărăția lui Dumnezeu. O atenție deosebită se cuvine s-o dăm tinerilor, care, mai ales în ultimii ani, sunt tot mai încercați și dezorientați; suntem datori să-i ajutăm să-și găsească sensul vieții, în lumina Evangheliei Mântuitorului Hristos și să-i învățăm că viața noastră nu se consumă aici, cum greșit cred unii, ci ea ne-a fost dăruită s-o trăim în smerenie și pocăință, în perspectiva învierii și a dobândirii vieții celei veșnice.

Asumându-mi, aşadar, aceste grele responsabilităţi şi mulţumind lui Dumnezeu pentru iubirea pe care a manifestat-o faţă de mine -- chemându-mă la această înaltă treaptă de slujire --, având în faţa ochilor minţii atâtea pilde şi modele de ierarhi care, cu vrednicie lucrând, au desăvârşit virtuţile creştine, începând cu Sfinţii Apostoli, continuând cu Sfinţii Părinţi şi cu tot şirul de arhieriei din întrecaga Biserică creştină Ortodoxă, mă îndrept acum, Prea Fericirea Voastră, către tot soborul de ierarhi aici de faţă şi, înaintea Sfântului Altar şi a pliiomei Bisericii lui Hristos, cu sfială şi în frică de Dumnezeu, mărturisesc că mă voi strădui să răspund cât mai bine cu putinţă acestei chemări şi slujiri dumnezeieşti.

Cum spuncam, în astfel de momente solenne mă încearcă emoţii deosebite, pentru că se află în faţa mea toţi cei care îmi sunt dragi. Şi de aceea, îngăduiţi-mi să adresez mulţumiri din toată inima, în primul rând, Prea Fericirii Voastre, că mi-aţi fost şi-mi sunteţi în continuare părinte duhovnicesc. Apoi, Înalt Prea Sfinţitului Teofan, Mitropolitul Olteniei, sub îndrumarea căruia mi-am început lucrarea aici, la Patriarhie, în cadrul sectorului "Biserica şi Societatea", şi care mi-a fost părinte şi, totodată, prieten. Mulţumesc de asemenea Înalt Prea Sfinţitului Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, sub mantia căruia am primit îngerescul chip al călugăricii, şi care mi-a fost de mult ajutor în diferite momente ale vieţii mele. Cu toate că nu se află astăzi în mijlocul nostru, îndrept un gând de recunoştinţă şi de mulţumire şi către Prea Sfinţitul Galaţion, Episcopul Alexandriei şi Telcormanului, cel care în ianuarie 1992 m-a primit cu toată dragostea în obştea schitului Crasna (judeţul Prahova), pe atunci în calitate de stareţ; chipul său aghioritic, învăluit într-o aură de lumină semiobscură, aşa cum l-am surprins la rugăciune într-un ceas târziu din noapte, în timpul unei privegheri, îmi stăruie şi acum în minte, presărându-mi în inimă raze de bucurie. N-aş putea însă trece cu vederea şi contribuţia actualului stareţ al schitului Crasna, părintele Arhimandrit Nicodim Dimulescu, care, înzestrat de Dumnezeu cu o harismă specială, aceea de a explora sufletele oamenilor şi de a-i îndruma, potrivit vocaţiei lor, a ştiut să adune în jurul său mulţi tineri înzestraţi, dintre care unii, prin lucrarea Duhului Sfânt, au fost chemaţi şi la astfel de slujiri înalte.

Mulţumesc, de asemenea, reprezentanţilor autorităţilor de stat aici de faţă, pe care îi încredinţez de toată preţuirea mea, şi-i rog să răspundă cu aceeaşi promptitudine, ca şi până acum, la strigătul de ajutor al Bisericii, pentru îndeplinirea misiunii sale social-filantropice.

Îngăduiţi-mi să mulţumesc şi părinţilor mei, îndeosebi iubitei mele măicuţe, Ecaterina, care m-a crescut şi educat în frică de Dumnezeu şi s-a jertfit muceniceste pentru mine, astfel încât să-mi pot continua studiile şi să devin un fiu devotat al Bisericii noastre străbune.

Aceleaşi mulţumiri se cuvin profesorilor de seminar şi facultate, reprezentaţi aici de Prea Sfinţitul Casian, Episcopul Dunării de Jos, Pr. prof. Manca Cristişor, directorul de odinioară al străvechiului aşezământ teologic "Kesarie Episcopul" din Buzău, Pr. Prof. Ioan Popa şi Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti, care mi-au făcut deosebita bucurie de a fi alături de mine la acest moment important din viaţa mea, precum şi colegilor de la Buzău, Bucureşti şi Thessalonic, mulţi dintre ei prezenţi în acest sfânt lăcaş, între care aş

menționa numele Prea Sfinților Episcopi Sebastian Ilfoveanul și Corneliu Bărdăceanul.

Nu în ultimul rând, mă adresez iubiților noștri credincioși, care, iată, cu răbdare și dragoste, au ascultat slujba până la sfârșit și s-au rugat împreună cu noi astăzi, în biserica Sfântului Spiridon Nou, ea de altfel în toate momentele importante din viața Bisericii noastre. Credincioșii sunt, după mărturia Sf. Apostol Pavel, "pecetea apostoliei (arhieriei) noastre" (1 Corinteni 9, 2), ei dându-ne curaj și nădejde în îndeplinirea cu mai mult spor a acestei grele misiuni, încredințate nouă de Dumnezeu.

În chip deosebit aș dori să mulțumesc oaspeților din Grecia, respectiv Înalt Prea Sfinților Mitropoliți Maxim de Serres și Nigrita, Pantelimon de Veria, Nausa și Kampania și Vasile de Ellasona, prea iubiților părinți din cadrul Mitropoliei de Edessa, în frunte cu părintele Ahrimandrit Ioil Frangkakos, față de care nutrește deosebite sentimente de dragoste și prețuire, dat fiind faptul că în cuprinsul acestei eparhii, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și acceptul vrednicului de pomenire mitropolit Chrysostomos Kakoulidis, am slujit ca diacon în parohia Noul Chalcodon, timp de cinci ani, pe vremea studiilor la Thessalonie. Și mulțumesc din suflet părintelui paroh al acestei enorii, Prea Cucernicului Protopresviter Stylianos Vatopoulos, care împreună cu un grup de credincioși de acolo s-au ostenit atâta drum, pentru a fi astăzi prezenți aici, la acest moment sacru din viața mea.

Nu am cuvinte suficiente ca să exprim tot ceea ce mă încearcă sufleteste în aceste clipe solemne, dar aș dori să încredințez plinoma Bisericii noastre, ierarhi, preoți, monahi și credincioși, de toată dragostea ce le-o port, asigurându-i că, în noua mea slujire de arhieru, nu vor lipsi niciodată din rugăciunile mele, mai ales cei care au fost astăzi prezenți aici.

Înceind, rog pe Bunul Dumnezeu să-mi dăruiască înțelepciune, răbdare, sporirea dragostei față de aproapele și tărie voinței în săvârșirea lucrurilor celor bune ale Evangheliei lui Hristos. Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

Pentru că în biserică erau prezenți și un număr de credincioși, preoți și arhieriei din Grecia, care nu înțeleg limba română, în final, Prea Sfințul Episcop Ciprian le-a adresat și acestora, cu îngăduința Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, un scurt cuvânt de salut și de mulțumire în limba greacă.

În aceeași zi, la orele prânzului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oferit la Reședința Patriarhală o agapă frățească în cinstea Prea Sfințitului Ciprian, la care au participat ierarhii și preoții slujitori la hirotonie, membrii familiei noului episcop, oaspeții din Grecia și alți invitați. În timpul mesei s-au rostit toasturi și cuvântări în cinstea celui hirotonit.

În numele oaspeților din Grecia a luat cuvântul *I.P.S. Mitropolit Pantelimon de Veria, Nausa și Kampania*, care a mulțumit, mai întâi, Prea Fericitului Patriarh Teoctist pentru dragostea și ospitalitatea cu care i-a primit la București, spre a participa la bucuria hirotonei Prea Sfințitului Ciprian, "bucurie comună celor două Biserici, a României și a Greciei, deoarece Părintele Ciprian și-a împlinit o parte din slujirea sa față de Biserica lui Hristos în Biserica Greciei". După ce a arătat că

a avut bucuria, pe vremea când era protosinghel al Mitropoliei Tesalonicului, sa-l aibă colaborator pe Părintele Ciprian, care era și dânsul atunci diacon al acestei mitropolii". vorbitorul a spus că "slujirea lui de diacon a fost exemplară. o slujire mămurisitoare". Și a adăugat: "El și-a dat examenele sale în Biserica Greciei, ca diacon, ca teolog, ca cercetător, cu rezultate excepționale. Și credem că în noua slujire la care a fost chemat se va dovedi un colaborator vrednic al Prea Fericitului Patriarh Teoctist, slujind Biserica, de acum înainte, ca episcop. Ne rugăm fierbinte ca să fie un arhieru desăvârșit și slujirea lui să fie una mărturisitoare pentru Biserica noastră".

Cuvinte calde de felicitare a adresat noului episcop și *Părintele Protopresviter Stehyanos Vatopoulos*, parohul bisericii Sf. Pantelimon din Mitropolia de Edessa, unde Părintele Ciprian a slujit ca diacon, timp de cinci ani, în perioada studiilor sale de teologie în Grecia, care a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Teoctist și membrilor Sfântului Sinod ai Bisericii Ortodoxe Române "pentru alegerea și hirotonia în arhieru a acestui tânăr slujitor foarte apropiat de mine și caruia îi dorește, ca și Prea Fericirii Sale, sănătate și lungime de zile spre folosul Bisericii noastre".

Din partea Seminarului Teologie din Buzău, al cărui elev strălucit a fost Prea Sfințitul Ciprian, a luat cuvântul *Părintele Prof. Manea Cristişor*, fost director al acestui seminar și profesor al noului episcop, care a spus că a venit la București "să dea mărturie că fostul său ucenic și iubit frate și-a întrecut nu numai colegii, dar și profesorii". Încât Prea Sfințitul Ciprian "este o floare care a răsărit pe meleagurile Moldovei, a crescut în Dobrogea cea încreștinată de Sf. Apostol Andrei, s-a dezvoltat pe meleagurile Buzăului, unde a fost martirizat Sf. Sava, a rodit pe meleagurile Eladei, și acum, iată, se adaugă la buchetul de flori al Sfântului Sinod al Bisericii noastre".

Gânduri de aleasă prețuire și considerație pentru Prea Sfințitul Ciprian a exprimat, în numele Facultății de Teologie din București, *Părintele Prof. Nicolae Neenlu*, decanul facultății, care a mărturisit că îl cunoaște pe noul episcop "și ca elev seminarist la Buzău, și ca student teolog la București, fiind un teolog bine format, cu multă cunoștință de carte și mai ales cu multă sensibilitate și trăire duhovnicească. Iar studiile în Grecia i-au încoronat această pregătire, și teologică și duhovnicească, încât sunt sigur că va fi de un real sprijin Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în tot ceea ce desfășoară la Administrația Patriarhală".

La rândul său, *Dr. Prof. Emilian Popescu*, care i-a fost profesor și îndrumător noului episcop, a spus că "dânsul posedă un lucru extrem de prețios, mai ales pentru vremurile de astăzi, și anume deplina judecată, care l-a ajutat să-și păstreze demnitatea și să nu cadă în ispita incitărilor și a intrigilor de tot felul, cum au căzut pradă unii dintre colegii săi, și sunt convins că va păstra și în viitor această conduită, adică Calea împărătească, pe care trebuie să o urmăim cu toții".

Iar *I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului*, ca fost profesor la facultate al Părintelui Ciprian, a confirmat că "era atât de dotat încât învăța, deopotrivă, la materiile istorice, la cele sistematice, la limbile moderne, la cele clasice, și era un foarte bun dirijor. Dar aceste calități erau dublate de o moralitate ireproșabilă. Făcând și studiile de doctorat, și-a împlinit personalitatea și acum a început o slu-

jire nouă în Biserică, atât de frumoasă și atât de importantă". Felicitându-l pe noul episcop, vorbitorul a încheiat spunând: "Îți doresc succes în această nouă misiune și rog pe Bunul Dumnezeu să te păzească în pace, în sănătate, în ascultare și în bucurie față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care te-a ales, te-a hirotonit și ți-a arătat atâta dragoste".

Aducând un cuvânt de sinceră și caldă felicitare Prea Sfințitul Ciprian din partea foștilor colegi de facultate, *Prea Sfințitul Corneliu Bărlădeanu, Arhiepiscop Vicar al Episcopiei Hușilor*, a mărturisit că nu putea să lipsească de la "această mare taină a Bisericii noastre, prin care Părintele Ciprian a fost chemat să slujească Biserica și să dea mărturie de iubire ca arhiepiscop, pentru că dânsul este cel mai bun prieten al meu, încât vom fi nedespărțiți și în slujirea arhieriei. Am certitudinea că își va împlini cu râvnă și cu dragoste această nouă misiune a sa și niciodată nu-l va dezamăgi în așteptările sale pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist".

În numele membrilor Adunării Naționale Bisericești, *Dl. acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici*, luând cuvântul, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru invitația de a participa la hirotonia în arhiepiscop a Prea Sfințitului Ciprian, cel de al treilea episcop vicar patriarhal, despre care a spus că îl cunoaște "ca făcând parte dintre acei ierarhi tineri în care eu, ca om în vârstă, am toată nădejdea că vor readuce Biserica ortodoxă într-o sinteză modernă, în care tradiția noastră străveche să meargă mână în mână cu progresul științei și al civilizației".

Ultimul vorbitor, *Dl. colonel (rezervă) farmacist Dumitru Răducanu*, care contribuie, din 1990 înoace, ca specialist la prepararea ingredientelor pentru Sfântul și Marele Mir, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru bucuria de a fi invitat la acest moment sărbătoresc, și a arătat cât de frumos a lucrat anul acesta cu Părintele Ciprian, din încredințarea Prea Fericirii Sale, la pregătirea materiei necesare celei de a nouăsprezecea sfințiri a Marelui Mir în Biserica noastră.

Mulțumind tuturor celor care i-au adresat cuvinte de felicitare și de încurajare cu prilejul hirotoniei sale în arhiepiscop, pentru noua misiune ce i s-a încredințat, de episcop vicar patriarhal, Prea Sfințitul Ciprian a răspuns, următoarele:

*"Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Doamnule Consilier Prezidențial,
Doamnă Ambasador,
Doamnelor și domnilor,
Iubiți Părinți,*

Mă simt dator să mulțumesc pentru toate cuvintele frumoase ce s-au roșit la adresa mea în aceste momente de bucurie duhovnicească, dar vă mărturisesc sincer că multe dintre ele mi se par a fi exagerate, izvorâte, desigur, din dragostea și generozitatea dumneavoastră.

Întărind cele spuse în biserică, aș vrea să vă încredințez încă o dată pe toți cei prezenți la această agapă a comunității frățești că sunt pe deplin conștient de greutatea responsabilității ce mi s-a încredințat. Răspunsul pozitiv pe care l-am dat chemării mele la arhierie este rezultatul unei îndelungi reflecții și meditații inte-

rioare: La luarea deciziei, în sensul primirii unei astfel de ascultări superioare în cadrul Bisericii noastre Ortodoxe, am fost încurajat și de faptul că voi lucra în continuare alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Poate că la începutul activității mele la Patriarhie, Prea Fericirea Voastră, datorită tinereții, n-am reușit să vă înțeleg întotdeauna cum se cuvenea. Aș vrea, însă, să scot acum în evidență – și nu o fac din simplă amabilitate – că în cei aproape trei ani de lucrare în cadrul Administrației Patriarhale, în funcția de consilier la sectorul "Biserica și Societatea", am simțit cum Prea Fericirea Voastră vă străduiați să insuflați tuturor colaboratorilor sentimentul datoriei și al responsabilității față de Biserică, ce trebuie slujită "cu timp și fără timp", în sensul că cei care și-au închinat viața lui Dumnezeu trebuie să se situeze deasupra timpului, să se dăruiască neîncetat, cu toată ființa lor, slujirii aproapelei aflat în suflerintă, în care vedem pe Însuși Mântuitorul Iisus Hristos.

Așadar, ne-ați picurat în suflete, cu nădejde și cu răbdare, această grijă pentru Biserică. Spunând aceasta, țin să mărturisesc și, totodată, să vă mulțumesc că, astăzi, am înțeles mult mai clar acest mesaj sfânt. Nu-mi rămâne acum, ca episcop vicar patriarhal, decât să slujesc biserica cu spirit de jertfelnicie, din toată ființa mea și nădăjduiesc că Dumnezeu mă va ajuta. Mă bucur că sunt în continuare sub ascultarea Prea Fericirii Voastre, care, cu dragoste, v-ați consacrat întreaga viață slujirii Bisericii lui Hristos, de pe toate treptele sacerdotale, din care, ca arhieru, mai bine de 52 de ani. Fără îndoială, un lucru foarte rar și o binecuvântare pentru poporul și Biserica noastră, ceea ce ne face să afirmăm că "cu un asemenea patriarh – cum se exprima cineva cândva – avem dreptul să sperăm la ceva mai bun".

Mă simt onorat că au fost prezenți la această sărbătoare atâția oaspeți din țară și din străinătate. Participarea dumneavoastră la momentul de astăzi nu o consider ca fiind din obligație sau alte motive, ci din iubire și considerație față de smerita mea persoană, cu toate că nu sunt vrednic de atâta atenție. Chiar mă întrebam odinioară, ce bine să fi făcut eu ca să merit o asemenea cinstire, încât să vină atâția clerici și credincioși, cu ierarhii lor, din țară și de peste hotare, să străbată atâta amar de drum, doar pentru a fi prezenți câteva ore în biserică, la momentul de astăzi? Am căutat răspuns în cugetul meu, dar n-am găsit.

Știu doar că, în perioada celor cinci ani de studii în Grecia, n-am făcut altceva decât să mă străduiesc a da mărturie, după putință, despre Ortodoxia și spiritualitatea noastră românească. N-aș putea spune cât de mult am reușit să împlinesc această lucrare, dar pot afirma că în Grecia m-am simțit ca la mine acasă, motiv pentru care această țară va constitui pentru totdeauna a doua mea patrie. I-am simțit pe ierarhi ca pe adevărații mei părinți sufletești, iar pe credincioși, ca pe adevărații mei frați și fii duhovnicești. Un gând de pioasă recunoștință îndrept acum către părintele Stylianos Vatopoulos și presvitera sa Elena, a căror dragoste părintească m-a înconjurat în permanență toți acci ani petrecuți departe de țară; le mulțumesc din tot sufletul.

Îngăduiți-mi, în continuare, să rostesc un cuvânt de mulțumire încă unei persoane dragi sufletului meu, pe care, din pricina emoțiilor, am omis să o menționez în sfânta biserică și o rog să mă ierte. Este vorba de Înalt Prea Sfințitul Nifon,

Arhiepiscopul Târgoviștei, din mâinile căruia am primit călugăria și hirotonia întru diacon, în 1992, pe vremea când era episcop vicar patriarhal. Aș dori să-l încredințez că totdeauna îl pomenesc în rugăciunile mele, alături de Prea Fericitul Hristodoulos, Arhiepiscopul Athenei și a toată Elada, care, în urmă cu doi ani, cu prilejul vizitei sale la București, m-a hirotonit ieromonah, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Mulțumesc în chip deosebit distinșilor oaspeți de peste hotare, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Pantelimon de Veria, Nausa și Kampania – pe atunci Protosinghel (adică vicar administrativ) al Mitropoliei Thessalonicului – și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile de Ellasona, starețul de altă dată al Mănăstirii "Sfânta Theodora", unde am fost găzduit, pentru grija părintească cu care ne-a ocrotit pe toți studenții clerici din România, pe perioada studiilor.

Salut, de asemenea, prezența în mijlocul nostru a Doamnei Theodora Grossomanidou, ambasadorul Greciei la București, a Domnului Elefterios Ioannou, președintele *Alpha Bank*, precum și a Domnului Nicholas Chakos, reprezentantul organizației IOCC din America, un prețios colaborator al Patriarhiei Române în domeniul asistenței social-filanthropice.

Mulțumesc pentru prezență părinților stareți și maicilor starețe din Moldova, colegilor și profesorilor de facultate, îndeosebi părintelui profesor Dumitru Popescu, fost Rector pe vremea studiilor mele la Facultatea de Teologie din București, domnului profesor Emilian Popescu, Domnului Academician Constantin Bălăceanu-Stolnici – pe care îl respect în chip deosebit – , asigurându-i că toate sfaturile pe care mi le-au transmis cu generozitate astăzi, aici, le-am întipărit pe "tablele inimii" mele, dacă-mi este îngăduit să folosesc expresia Prea Fericitului Părinte Patriarh din cuvântarea rostită în biserică.

Ziua de astăzi va rămâne pentru mine o zi de adâncă semnificație, o zi de nouitate; și mă rog Bunului Dumnezeu să-mi dea înțelepciune, voință și putere ca să-mi îndeplinească cu vrednicie responsabilitățile ce-mi vor fi încredințate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Prea Fericirea Voastră, vă mulțumesc încă o dată și, în mod public, vă încredințez că mă voi strădui întotdeauna să vă înțeleg și să vă ascult ca un adevărat fiu duhovnicesc. Așa să-mi ajute Dumnezeu!*

Cu aceasta, ceremonia hirotoniei Prea Sfințitului Episcop Ciprian Câmpineanul s-a încheiat, prilejuind tuturor celor care au avut bucuria să participe la această sărbătoare duhovnicească manifestarea sentimentelor lor de dragoste și atașament față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și ierarhii Sfântului Sinod, față de Biserica strămoșească și neamul nostru românesc.

PREA SFINȚITUL CIPRIAN CÂMPINEANUL REPERE BIOGRAFICE

Părintele Ciprian s-a născut la 19 aprilie 1965, în satul Suhuleț, județul Iași, din părinți creștini ortodocși, Constantin și Ecaterina Spiridon, fiind al patrulea între cei cinci frați, și a primit la botez numele de Cezar. După absolvirea școlii

primare în satul natal, a urmat gimnaziul în comuna Ciocârlia de Jos, județul Constanța, apoi treapta întâi la Liceul de Filologie-Istorie "Mihai Eminescu" din Constanța, după care s-a înscris la Seminarul Teologic din Buzău, pe care l-a terminat ca șef de promoție în 1987. Între anii 1988-1992 a fost student al Facultății de Teologie din București, absolvind, de asemenea, ca șef de promoție. În paralel, a urmat timp de un an și cursurile secției de muzică bizantină din cadrul Academiei de Muzică din București.

În februarie 1992 a fost închinoviat la schitul Crasna, județul Prahova, după care, în zilele de 13 și, respectiv, 14 septembrie, același an, a primit tunderea în monahism, cu numele Ciprian, și hirotonia întru diacon, din partea P.S. Nifon Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal.

Începând cu anul 1992, a afectat studii de doctorat la Facultatea de Teologie din Tesalonic, secția istorică, încheiate cu teza intitulată *Arhierii greci care au păstorit Mitropoliile Ungro-Vlahiei și Moldovei în secolul al XIV-lea până în secolul al XIX-lea*. Paralel cu cercetarea științifică și redactarea tezei de doctorat, a predat și cursuri de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române la Facultatea de Teologie din Tesalonic, ca asistent al profesorului Athanasie Anghelopoulos. De asemenea, a publicat articole privitoare la mănăstirile din Moldova, în volumul *Sfinte locuri de pelerinaj - Stâlpi ai Ortodoxiei*, apărut în noiembrie 1997 la editura Universității din Tesalonic și a realizat o emisiune la canalul de televiziune TV 100 din Tesalonic, având ca temă *Monahismul românesc de la începuturi până în zilele noastre*. A participat în repetate rânduri la Simpozionul istoric *Dimitria*, organizat de Universitatea din Tesalonic în cursul lunii octombrie a fiecărui an, prezentând referate cu privire la legăturile culturale dintre Macedonia și Țările Române. A tradus o serie de texte patristice din limba greacă în limba română, sub titlul *Mărturie iubitoare de Dumnezeu*, în două volume, precum și o carte de spiritualitate creștină intitulată *Viața și învățăturile Cuviosului Părinte Filotei Zervakos*, toate apărute în editura *Stupul Ortodox* din Tesalonic, între anii 1994-1995.

În perioada octombrie 1988 – mai 1999, a continuat studiile în specialitatea Bizantinologie, la Institutul Ecumenic San Nicola din orașul italian Bari. Vorbește limbile greacă, italiană și franceză.

Întors în țară, la 1 noiembrie 1999, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist i-a încredințat ascultarea de inspector de specialitate în cadrul Administrației Patriarhale, iar de la 1 februarie 2000 a fost numit, prin decizie eparhială, consilier patriarhal la Sectorul *Biserica și Societatea*. În această calitate a coordonat activitatea celor patru birouri din structura sectorului, implicându-se în următoarele acțiuni: organizarea de seminarii și simpozioane naționale și internaționale pe probleme actuale din societatea românească (violența în familie, dezinstituționalizarea copiilor, prostituția, traficul de persoane, copiii străzii, bolnavii SIDA); implementarea unor programe social-filantropice pe plan local și în cuprinsul altor eparhii (județele Arad, Cluj, Baia Mare, Vaslui, Alexandria, Harghita, Covasna,

Sibiu); participarea la conferințe în țară și peste hotare, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist; prezența în emisiuni de radio și televiziune.

La 21 mai 2000, de sărbătoarea Sfinților Împărați Constantin și Elena, a fost hirotonit ieromonah de către Prea Fericitul Hristodulos, Arhiepiscopul Atenei și a toată Elada, cu prilejul vizitei sale la București, când i s-a acordat și rangul de protosinghel. În semn de recunoaștere a rezultatelor frumoase obținute în activitatea de coordonare a Sectorului *Biserica și Societatea*, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod i-a conferit rangul de arhimandrit. A fost hirotesit de către Prea Fericitul Patriarh Teoctist în Duminica Sfintei Cruci, 7 aprilie 2002, la mănăstirea Antim, unde își desfășoară activitatea pastorală din noiembrie 1999. Cu acest prilej i s-a acordat și Crucea Patriarhală.

Data fiind necesitatea tot mai evidentă a implicării Bisericii în societate și diversificarea problemelor social-filantropice la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod l-a ridicat la treapta arhieriei și l-a ales în cel de al treilea post de episcop vicar patriarhal, cu titulatura Câmpineanul. A fost hirotonit arhieru în ziua de Duminică, 22 septembrie 2002, în biserica Sf. Spiridon-Nou din București, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de un impresionant sobor de ierarhi ai Sfântului Sinod și în prezența unui mare număr de clerici și credincioși.

GHEORGHE VASILESCU

EXPERIENȚA ECUMENISMULUI

Un an de înfrățire ecumenică între Parohia Apărătorii Patriei II din București și Parohia Sant'Angela Merici din Milano

Scurt Istoric

La data de 18 iunie 2001, la propunerea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Parohia Apărătorii Patriei II din București a primit vizita unei delegații de clerici, monahi și credincioși din cadrul Arhidiecezei din Milano, aflată în vizită în România, delegație condusă de către Episcopul Auxiliar, Ex. Sa Francesco Cocopalmerio. Din delegație a făcut parte și părintele Giuseppe Bettoni, paroh al parohiei S. Angela Merici din Milano, însoțit de câțiva credincioși din cadrul parohiei sale. Urmare acestei vizite, Consiliul Parohial al Parohiei Apărătorii Patriei II a luat în discuție și a fost de acord cu studierea posibilității ca parohia noastră ortodoxă să se înfrățescă cu o parohie catolică din cadrul Arhidiecezei de Milano, cea mai mare arhidieceză din lumea catolică.

La data de 1 noiembrie 2001, părintele Giuseppe Bettoni, a trimis o scrisoare parohiei ortodoxe vizitate din București, în care exprimă, în numele comunității sale parohiale, dorința înfrățirii cu parohia noastră. În scrisoare se face apel la documentul internațional Charta Oecumenica, semnat la 22 aprilie 2001, la Strasbourg, de către președinții Consiliului Bisericilor Europene (CBE) și Consiliului Conferințelor Episcopale Europene (CCEE), în care se arată, printre altele: *"La nivelul comunităților locale, trebuie o implicare mai mare și un schimb de experiență în catehizare și pastorație"* (nr. 2).

În ședința sa de lucru din 11 noiembrie 2001, Consiliul Parohial al Parohiei Apărătorii Patriei II, după ce a consultat Adunarea Parohială, a constatat următoarele:

- există o propunere de înfrățire făcută parohiei bucureștene de către Parohia S. Angela Merici din Milano;

- există o voință, unanim exprimată, a enoriașilor parohiei ortodoxe în favoarea înfrățirii;

- în contextul eforturilor depuse de România, de integrare în structurile europene și euroatlantice, această înfrățire ar putea fi considerată o deschidere a parohiei noastre spre valorile culturale și spirituale europene;

- vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul II în România, în luna mai 1999, a marcat, printre altele întărirea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică, deschizând calea unei astfel de înfrățiri.

Ca urmare, Consiliul Parohial a hotărât, în unanimitate, înfrățirea Parohiei Apărătorii Patriei II din București cu Parohia S. Angela Merici din Milano.

Urmare acestei hotărâri, la data de 20 ianuarie 2002, la Milano, în cadrul *Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor*, părintele Mircea Alexă Uță, paroh al Parohiei Apărătorii Patriei II și părintele Giuseppe Bettoni, paroh al Parohiei S. Angela Merici din Milano, în rugăciune comună, au subscris *înfrățirea ecumenică* dintre cele două parohii.

Prin această înfrățire se favorizează legături de cunoaștere, de rugăciune și de colaborare reciprocă, fără nici o formă de prozelitism, în deplin respect al tradițiilor fiecăruia; se dezvoltă continuu căi frățești, cu scopul educării spre dialog, se promovează întâlniri între credincioșii parohiilor noastre, în special între tineri, în vederea cunoașterii culturii și spiritualității celuilalt și pentru susținerea reciprocă în dezvoltarea proiectelor pastorale; se valorifică moștenirea spirituală a creștinismului, pentru a redescoperi împreună rădăcinile creștine ale Europei.

Vizita la București a părintelui Giuseppe și a 50 de enoriași

În vederea concretizării proiectului înfrățirii ecumenice și pentru cunoașterea spiritualității ortodoxe românești, părintele Giuseppe împreună cu 50 de enoriași ai parohiei sale au efectuat un pelerinaj în România, în săptămâna de dinaintea Duminicii Floriilor a anului trecut. Astfel, după ce au vizitat frumusețile spirituale oferite de pământul binecuvântat al Moldovei și Bucovinei, enoriașii parohiei S. Angela Merici au ajuns la București, fiind găzduiți în familiile din cadrul parohiei ortodoxe. Luând cunoștință despre prezența oaspeților italieni în parohia noastră, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist l-a desemnat pe P. S. Ambrozic Sinaitul, Vicar Patriarhal, pentru a oficia Sf. Liturghie arhierescă în parohia noastră, duminică 28 aprilie 2002, în ziua Măritului Praznic al Intrării Domnului în Ierusalim. Înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența unui impresionant număr de credincioși, precum și a Domnului Vasile Mihalache, Primarul Sectorului 4 și a altor oficialități, Prea Sfinția Sa a adus binecuvântările Părintelui Patriarh atât enoriașilor noștri cât și celor 50 de credincioși italieni din cadrul Parohiei Sant'Angela Merici din Milano, oficializând, astfel, drumul anevoios al ecumenismului practic.

Vizita la Milano a unui grup de 12 tineri români

În perioada 18-26 septembrie 2002 un grup de 12 tineri, în vârstă de 12 ani, din cadrul Parohiei Apărătorii Patricii II din București, a efectuat o vizită ecumenică Parohiei Sant' Angela Merici din Milano. Vizita la Milano le-a oferit adolescenților din cadrul parohiei noastre prilejul cunoașterii realităților și activităților pastorale din cadrul parohiei catolice de la Milano, de a se întâlni cu cultura și spiritualitatea din marea cetate a Sfântului Ambrozic al Mediolanului. Nu au lipsit contactele cu tinerii și copiii implicați în activitățile parohiale, jocurile și chiar meciul de fotbal, ceea ce a făcut să se apropie unii de alții mai mult. După întoarcerea în țară, cei 12 tineri bucureșteni nu au mai lipsit de la sfintele slujbe oficiate în biserica parohială sau de la programul de catchizare intitulat sugestiv "Școala de duminică".

Întâlnirea la Milano a Prea Fericitului Părinte Patriarh cu Comunitatea Sant' Angela Merici

Cu prilejul vizitei efectuate în luna octombrie 2002 la Vatican și în Italia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a întâlnit și cu Comunitatea Sant' Angela Merici din Milano, prilej de mare bucurie și

binecuvântare pentru parohia catolică milaneză. În scrisoarea adresată Părintelui Patriarh, părintele Giuseppe Bettoni arată: "... dorința de a ne vizita ne-a umplut de onoare în Domnul Hristos; un fapt istoric, unic pentru noi și de mare consolare în drumul nostru, al înfrățirii ecumenice, cu Parohia Apărătorii Patriei II din București".

Schimb de vizite în cadrul Săptămânii de rugăciune pentru Unitatea Creștinilor

În cadrul Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor ce s-a desfășurat între 18 și 25 ianuarie, Parohia noastră a sărbătorit un an de înfrățire ecumenică cu Parohia catolică Sant'Angela Merici din Milano. În timpul acestei săptămâni, părintele Antonio Genziani de la parohia catolică din Milano, însoțit de câțiva tineri, a vizitat Parohia noastră, iar o delegație de tineri în cadrul Parohiei noastre s-a deplasat la Milano. Concomitent, cele două delegații s-au rugat pentru pace și pentru unitatea creștinilor din Europa și din întreaga lume. Am fost deosebit de onorați de faptul că mesajul Parohiei noastre a fost adresat Parohiei catolice din Milano de către P. S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal, prezent la Milano pe parcursul întregii săptămâni de rugăciune pentru unitatea creștinilor. La rugăciunea ecumenică ce a avut loc în data de 19 ianuarie 2003 în parohia noastră, din partea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București a participat P. C. Pr. dr. Isidor Martinecă, Rectorul Facultății Romano-Catolice din București.

O speranță spre viitor

La aproape patru ani după vizita în România a Sanctității Sale Papa Ioan Paul II și la doar patru luni de la vizita istorică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Vatican și la Milano din luna octombrie 2002, înfrățirea ecumenică dintre Parohia catolică din Milano și Parohia noastră ortodoxă din București consfințește faptul că Europa a intrat într-o nouă eră, cu o nouă mentalitate, în care conflictele interreligioase sau intercreștine se pot înlocui cu exemple ale iubirii, ale dialogului și ale cunoașterii reciproce.

Pr. dr. MIRCEA ALEXĂ UȚĂ

"UMBRA" LUI MIHAI VITEAZUL ÎN BASARABIA

Printr-un document secret trimis în martie 1848 împăratul Nicolai I era informat despre un text semnat de Grigore Alexandrescu și intitulat *Médiation, dédiée aux troupes Valaques 22 Avril 1846 (à l'occasion d'une revue de la milice)*. Curios lucru, accentul cade asupra umbrei amenințătoare a lui Mihai Viteazul pe care un gonaș al mahomedanilor ar fi văzut-o după lupta de la Călugăreni ("On dit que longtemps, après la bataille, quand la riche Asie, des Mahometans rencontraient un etalon qu'une terreur panique faisait courrir, ils disaient que ce coursier avait vu l'ombre menaçante du Michel Brave s'élançer à sa poursuite..."). Textul se încheie cu un extras din poezia "Trecutul la Mănăstirea Dealu": "...Là, des héros qui ont fait beaucoup de bruit anciennement, goûtent maintenant un repos profond et silencieux, ils y sont présidés par une tête (celle de Michel le Brave), et si avec le temps la Roumanie relève le front, si une armée reparaisait dans les vallées de la Dâmbovița, alors on les versa (les héros enterrés au couvent), prendre part aux combats sanglants), (Ion Varta, *Documente inedite din arhivele rusești*. Chișinău, 1998, p. 6-7).

Firește, informatorul nu punea în relatarea sa secretă vreo semnificație filosofică, identificând umbra în spirit budist cu singura realitate fenomenală sau cu o reflectare freudistă a inconștientului. Umbra lui Mihai Viteazul îi apărea pur și simplu ca un spectru în felul în care pe Hamlet îl vizita fantoma tatălui său. Era, bineînțeles, o proiecție psihică a spaimii, a spaimii de revoluție. Și împăratul Nicolai I, "jandarmul Europei", trebuia să știe de ea.

Umbra lui Mihai Viteazul, care nu se reduce la o apariție ocultă, fantasmagorică, de esență romantică, a urmărit benefic și marile evenimente care au jalonat istoria dramatică a Basarabiei. Întreaga sa măreție și luminozitate s-a pus în valoare la începutul secolului, odată cu intensele frământări naționale, la 1918, când visul de aur al voievodului s-a realizat, precum și în 1989 când acest vis s-a resensibilizat.

Mihai Viteazul face parte indiscutabil dintre oamenii mari ai istoriei ale căror scopuri particulare proprii, așa cum afirmă Hegel, "cuprind acea substanțialitate care este voința spiritului universal": "Ei pot fi numiți eroi, întrucât scopurile – menirea lor – pornesc nu numai din cursul liniștit, ordonat și consacrat al stării de lucruri existente, ci dintr-un izvor cu un conținut ascuns, care n-a ajuns încă la existența actuală, din spiritul lăuntric, încă subpământean, care ciocăne la găoacea lumii din afară și o sparge, deoarece el este din altă sămânță, nu din sămânța acestei găoace – croi care par deci să crească dinăuntru lor și ale căror fapte nasc în lume o situație și anumite raporturi care par a fi numai opera lor" (G. W. Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, București, 1997, p. 31-32).

Astfel de personalități, de croi, au un Eu cu o viață substanțială care îl depășește pe omul politic obișnuit, practic; ei gândesc și au în cel mai înalt grad înțelegerea a ceea ce este necesar și actual, "adică a ceea ce constituia adevărul însuși al timpului și al lumii lor sau – pentru a spune altfel – genul proxim fiindând deja lăuntric" (Ibidem).

Genul proxim ce ființa lăuntric în personalitatea lui Mihai Viteazul era *ideea unirii*.

Primul care reînvia umbra lui Mihai Viteazul în legătură directă chiar cu "cesiunea Basarabiei" este Mihai Eminescu. Cel care, alături de Ștefan și Mircea, se conturează cu un chip atât de sfânt în măreția lui încât ne cuprind fiori când îl privim și care e "fenomenal prin vitejie" și care "a adus orânduială unde era haos", servește drept argument suprem în polemicile publicistice ale marelui poet:

"Mihai Viteazul a izbutit să împreune sub stăpânirea sa trei țări și să pregătească întemeierea unui stat român mai puternic; a fost însă destul ca Mihai Viteazul să moară pentru ca planul urzit de dânsul să se prăbușească. Statul român de astăzi a trecut însă prin mai multe zguduiri și rămâne statornic, fiindcă are două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene.

Dacă vom câștiga de trei ori atât pământ pe cât avem și vom pierde aceste temelii, statul român, fie el oricât de întins, va deveni o creațiune trecătoare; iar dacă ne vom păstra temeliiile de existență socială, Rusia ne poate lua ce-i place și pierderile ne vor fi trecătoare.

Astăzi e dar timpul ca să întărim, atât la români, cât și la popoarele mari ale Apusului, credința în trăinicia poporului român.

Rusia voiește să ia Basarabia cu orice preț; noi nu primim nici un preț.

Primind un preț, am vinde; și noi nu vindem nimic!

Guvernul rus însuși a pus chestiunea astfel încât românii sunt datori a rămâne până în sfârșit consecvenți moțiunilor votate de către Corpurile legiuitoare; nu dăm nimic și nu primim nimic.

Românul care ar cuteza să atingă acest principiu ar fi un vânzător" ("Timpul", 10 februarie 1878; Mihai Eminescu, *Opere*, X, 1989, p. 46).

Umbra lui Mihai Viteazul avea să copleșească imaginația și cugetul marelui basarabean Bogdan Petriceicu Hașdeu și a tatălui său Alexandru Hâjdău care, cu ocazia alegerii fiului său ca membru fondator al Societății Academice Române, îi scria: "În luna lui mai voi sosi în București și voi rămâne acolo pentru totdeauna ca să mor în sfântul pământ al lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul".

Bogdan Petriceicu Hașdeu evoca personalitatea voievodului român în poezia sa *Cranii lui Mihai Viteazul*, scrisă în cheie clamoros-romantică: "Sus la Deal în mânăstire / Se păstrează / O trunchetă suvenir, / De trei secolii prefăcută / În-un negru putregai. // Pleacă-ți capul, măi române, / Și oftează, / Căci din gloria trecută, / Ce zâmbise o minută, / Astăzi tot ce-ți mai rămâne / Este ceața lui Mihai! // Ba ridică mândra frunte - / Și-nainte! / Fă din gândul tău o punte, / Ca să legi cu bărbăție / Timpul vechi cu-noul trai; / Și privind aceste oase, / Oase sfinte, / Tu să crezi e-o să mai fie / Pentru biata Românie / Alte zile mai frumoase / Ș-un al doilea Mihai! // Cându-i iarnă, când nu-i soare, / Cându-i ceață, -- / Nemerind uscata floare, / Omul stă și se gândește: / D-aș ajunge pân' la mai! // O s-ajungi și tu, române, / Iar la viață! / Uite neaua se topește, / Iaca fulgerul trăsnește, / Vai de liftele păgâne: / Tună groaznicul Mihai!..." (*Cranii lui Mihai Viteazul*).

Poezia, apărută în revista *Columna lui Traian* (23 august 1871, nr. 31/93) și reprodușă în *Foaia Societății "Românismul"* (mai-august a aceluiași an, 1871, nr. 2-5) a fost inclusă în volumul *Poezii* din 1873.

Alături de Nicolae Bălcescu, Simeon Marcovici și Mihail Kogălniceanu în istoriografie, de Ion Heliade Rădulescu cu două cânturi din epopeea ce poartă

genericul *Mihaida* (1845, 1859), de Dimitrie Bolintineanu cu ciclul de poezii inspirate de viața și personalitatea domnitorului român (*Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Mihai salvând stindardul, Moartea lui Mihai Viteazul, Mihai și călăul, Mihai și Transilvania, Călugărenii*, scrise între 1847-1859, de Vasile Alecsandri cu *Cântecul lui Mihai Viteazul* și de Eminescu în publicistică, alături de străinii – grecii Stavrinou și Gheorghe Palamed cu un poem tipărit la Veneția în 1638 și o cronică rimată apărută în Polonia în 1607, Bogdan Petriceicu Hașdeu este scriitorul și omul de știință în viziunea căruia Mihai Viteazul obține valoare exponențială, simbolică, "substanțială" (în sens hegelian). Pentru scrierea sa *Ion-Vodă cel cumplit*, Bogdan Petriceicu-Hașdeu și-a ales ca model *România supt Mihai-Voievod Viteazul* (vezi constatarea lui G. Călinescu din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. II, 1982, p. 375: "Modelul lui Hașdeu în *Ion-Vodă cel cumplit* a fost *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* a lui Bălcescu interpretată în sensul culturii marilor genii" (vezi notele și comentariile lui Stancu Ilin la Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Scrieri*, vol. I, *Poezii*, Chișinău, 1993, p. 298-299).

Scrierea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu se încheie cu constatarea unei linii de demarcație între epocile celor doi domnitori: "Aci apune secolul lui *Ioan cel Cumplit* și răsare secolul lui *Mihai cel Viteaz*, două sărbători române atât de înrudite, încât istoricii cei vechi, cari descriuseră pe una din ele, credeau de datoria lor a descrie tot ei și pe cealaltă, geamănă" (B.P. Hașdeu, *Opere*, ediție critică de Stancu Ilin și I. Oprișan, vol. II, București, 1996, p. 273).

"Mântuitoarea idee de unire administrativă a unor țări mai mult decât surori" este eclipsată de o tristă cauză: ambiția boerilor de a prefera mai multe tronuri, mai multe logofeții, mai multe vornicii, mai multe vistierii, mai multe postelnicii, mai multe "locuri boierești". Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare și Mircea cel Bătrân au depășit însă, prin geniul lor, astfel de ambiții și rivalități: "Mircea, Ștefan, Mihai fură oameni de geniu: ei nu puteau a nu fi înțeles supremațiile avante ale unei Uniri, prin care se duplicau forțele lor și se măsurau în același grad acelea ale dușmanilor; prin urmare, câtă să fi fost o cauză foarte serioasă, pentru ca să-i fi împedecat pe ei de a pune culme mării naționale" (Ibidem, p. 190).

Anii 1917-1918, foarte frământați în Basarabia, reprojecțază semnificația de simbol a personalității lui Mihai Viteazul. Umbra lui este însoțită de craniul de la Turda, adus în valiză la Chișinău. Acum, scrie Constantin Stere în articolele sale ardente ieșene, "putem năzui la realizarea *idealului național*, în sensul real al cuvântului, ca plenitudinea vieții românești de pretutindeni" (C. Stere, *siugur împotriva tuturor*, Chișinău, 1997, p. 50).

Firește, membrii Sfatului Țării, care au înfăptuit Unirea apelau mai frecvent la numele lui Ștefan cel Mare, al lui Alexandru cel Bun sau Ion Vodă cel Cumplit. Ei tratau însă conceptul de stat în spiritul modului de a-l înțelege al lui Mihai Viteazul. "Realizarea oricărui ideal românesc, menționa Constantin Stere în ziarul *Lumina* din 1 octombrie 1917, sau chiar numai puțința acestei realizări, presupune *puterea* statului român, mărirea, dezvoltarea, prosperitatea lui, – ea nu poate izvorî dintr-o acțiune care e îndreptată împotriva temelii noastre de stat, chiar *împotriva rațiunii istorice de a fi a acestui stat*, împotriva misiunii ce a fost

menit de a împlini aici, la gurile Dunării. Dar sunt motive și mai adânci, dacă voști - *organice*. Pentru a se justifica aspirațiunile oricât de înalte și pentru a putea râvni la realizarea lor vreodată, un popor și un stat trebuie să dea dovadă de simțul de demnitate și mândrie, și de sănătate morală. Prima condiție chiar de *viabilitate* pentru un stat și pentru un popor este ca să știe să-și apere, dacă pot spune așa, *personalitatea lui fizică*, integralitatea unității sale teritoriale. Ca și un organism animal, care își dovedește sănătatea reacționând cu vigoare împotriva oricărei atingeri și știrbiri a ființei sale fizice, tot așa și un stat trebuie să știe să reacționeze cu toate puterile sale morale și materiale împotriva oricărei atingeri și știrbiri a ființei sale fizice, a unității sale teritoriale" (C. Stere, *Ibidem*, p. 67-68).

Umbra lui Mihai Viteazul ia chip, în atari pledoarii publicistice, de argument geopolitic. La 2 decembrie 1917 (st. v.) Sfatul Țării proclamă Republica Democratică Moldovenească, iar la 24 ianuarie 1918 (data la care - ca să vedeți - umbrele istoriei se suprapun!) decretează independența acesteia.

Mihai Viteazul este citat în "*Ardealul (Transilvania)*", Chișinău, anul I, nr. 9 din 26 noiembrie 1917), într-un articol redacțional intitulat *Sărbătoarea Sărbătorilor* scris de Onisifor Ghibu cu ocazia deschiderii lucrărilor *Sfatului Țării*: "De când a izbucnit războiul lumii, gândurile noastre zburau numai spre *Câmpul Libertății* de la Blaj, spre *Câmpia Turzii*, unde a fost ucis mișelește Mihai Viteazul, și spre Alba Iulia, unde au fost tăiați pe roată Horia și Cloșca, și iată, că în loc să ajungem în aceste locuri visate de noi, soarta ne-a aruncat în Chișinău, unde am fost martori la cea mai mare întâmplare din viața Basarabiei!" (citată apud *Unirea Basarabiei, a Bucovinei cu România, 1817-1918, documente*, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, 1995, p. 115).

Într-un alt articol, al cărui semnatar este tot Onisifor Ghibu și care este publicat în *România nouă* (Chișinău, anul II, nr. 24 din 17 februarie 1918) evocă iarăși moștenirea lui Mihai Viteazul alături de moștenirea lui Ștefan cel Mare: "Va putea (România - n.n.) uita scopul cel mare pentru care s-a aruncat în foc? Va putea uita Ardealul, *leagănul întregului românism*, moștenirea lui Mihai Viteazul; va putea uita Bucovina, în care se odihnesc osemintele celor mai mari *voevozi* ai neamului, mândra moștenire a lui *Ștefan cel Mare*. Credem că acei bărbați pe care Pronia Dumnezeuască i-a pus astăzi la cârma intereselor neamului românesc, *vor lupta cu bărbăție la masa verde pentru acel pământ, pentru care sute de mii de viteji au luptat pe câmpul înroșit de sânge*. Nemții trebuie să se încredințeze că *idealul nostru nu e marfă căreia să i se poată scădea prețul după placul lor* (subl. în text. - n.n.), ci e un lucru sfânt, pentru care suntem hotărâți să îndurăm și alte nenorociri, oricât de mari" (Unirea, *Ibidem*, p. 166-167).

Numele lui Mihai Viteazul era pomenit și în dezbaterile Consiliului Național Român din Bucovina din 25 noiembrie 1918, care se solidariza cu Actul unirii de la Chișinău. "Străinii au sfâșiat trupul Țării, au trunchiat Moldova și astfel neamul, care văzuse zilele de slavă ale lui Ștefan și Mihai, a ajuns sub jugul rușinos al Austriei, sub stăpânirea sălbaticilor din Ural și sub cnutul brutal al Moscalului" (p. 318).

Spiritul de jertfă al lui Mihai Viteazul era invocat și de mareșalul Ion Antonescu la Chișinău cu ocazia aniversării a 25 de ani de la Unirea Basarabiei cu Țara-mamă:

"Acest act al voinței românești de atunci și-a primit întărirea înțelegătoare prin voiața Puterilor Occidentale și a Japoniei care au înțeles atunci și vor trebui să înțeleagă toți că Basarabia este nu numai pământul Moldovei și al României, dar este însăși poarta de apărare a Dunării, a Balcanilor și a strâmtoarelor Adriatice. Neamul românesc și-a trăit un popas de douăzeci de ani marea unitate pentru care am luptat atâtea veacuri, pentru care au căzut voievozii și Mihai Viteazul. Am încercat în acest popas, să fim înțeleși, să ne fie respectată toată viața, să ne fie respectate pământurile, să ne fie respectată proprietatea, biserica și așezările noastre sociale" (cf. Constantin Moșincat, Ion Dănilă, Neculai Moghior, *Din întuneric un soare nou răsare – Basarabia 1918*, Oradea, 1999, p. 106).

Onisifor Ghibu salută apariția primului număr al gazetei *Ardealul* (1 octombrie 1917), menționând gestul ardelenilor de la Sibiu de a trece Prutul pentru a răspândi efigia lui Mihai Viteazul în casele românilor din Basarabia (Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții în Basarabia revoluționară (1917-1918) - Amintiri*, Chișinău, 1992, p. 233).

La mijlocul paginii întâi era publicat un portret superb al lui Mihai Viteazul, spune memorialistul, cu inscripția: "Mihai Viteazul Domn al Munteniei, Moldovei și Transilvaniei, ucis de unguri în 1601 pe câmpia Turzii" (Ibidem, p. 379, 382).

O mărturisire curioasă este cea privind călătoria lui Petre Gârboviceanu cu o valiză în care se afla craniul lui Mihai Viteazul în decembrie 1917 spre Odessa, unde Octavian Goga se ocupa de problema Ardealului și a Basarabiei. Oprindu-se la Cherson, Ghibu a remarcat valiza. "Mi-a arătat, scrie Onisifor Ghibu, într-un colț al Camerei, o valiză în care era craniul lui Mihai Viteazul, ce fusese evacuat de la mănăstirea Dealului la Iași, de unde, în vară, luase drumul Moscovei cu același tren cu care plecase și familia mea; la Razdelnaia aprinzându-se osia singurului vagon de persoane, acela în care călătoreau și ai mei, scumpa relievă a ajuns și ea la Cherson, unde era păstrată cu mare grijă la Gârboviceanu. Își poate oricine închipui ce emoție m-a cuprins. Mă întâlneam acum pentru a cincea oară cu craniul lui Mihai Viteazul: prima oară la mănăstirea Dealului, apoi în gară la București, în toamna lui 1916, când plecam în pribegie în Moldova, apoi la Iași, apoi în gara Chișinău și acum, din nou, la Cherson. Mi se păru în acele momente că Dumnezeu e cu noi. Nu se putea să fie la mijloc o simplă întâmplare oarbă! La mai puțin de un an după aceea Dumnezeu mi-a ajutat să văd împlinit visul pe care-l reprezenta în conștiința noastră măreața figură a lui Mihai, cu al cărui craniu mă întâlnisem de atâtea ori" (Ibidem, p. 496). (*Nota redacției*: În legătură cu aceste evenimente, a se vedea și articolul Doamnei prof. Maria Munteanu-Breasta, intitulat: "*Preotul profesor Grigore Popeseu-Breasta, o mare personalitate clericală*", publicat în B.O.R. nr. 1-6/1990, p. 99-119).

Onisifor Ghibu vorbea despre realizarea idealului lui Mihai Viteazul și într-un text opriu de cenzură scris-pentru România nouă din 11 martie 1918.

Un capitol a parie al prezenței lui Mihai Viteazul în context basarabean îl constituie descrierea lui istoriografică, datorată unor cunoscuți istorici români, ruși, francezi și de alte naționalități: Alexandru Boldur (25.II.1886, Chișinău – 1982; a fost profesor la Universitatea din Iași și director al Institutului de Istorie națională ("D. Xenopol")), Lev Semionovici Berg (14.III.1776, Bender – 1924, Petersburg), Antony Babel, doctor în sociologie, privat-docent la Universitatea din Geneva în volumul Antony Babel, *La Bessarabie, étude historique, ethnographique et économique*, Paris, Librairie Felix Alcan, 1926). Ion Doncev, citat de Ștefan Ciobanu, în *Cultura românească din Basarabia, sub stăpânirea rusă* (1923), insera un text despre Mihai Viteazul în *Abecedar român* (1865).

Domnia lui Mihai Viteazul este considerată, în *Istoria Basarabiei*, de Al. Boldur, ca o piatră de hotar în istoria poporului român. Voievodul apare ca o personalitate de vârf în umbra căruia se dezvăluie mediocritatea celorlalți, "simpli aventurieri" care nu au, vorba lui Hegel, o viață substanțială: "Expunerea de mai sus ne arată ce distanță enormă a străbătut poporul românesc în evoluția lui istorică, de la primii domni până la Mihai Viteazul. Cu toate faptele vitejești și eroice ale unor domni mari, el (poporul românesc) își pierde neatârarea. Vasalitatea pură se transformă într-un nesecat izvor de exploatare materială de către turci. Cu mici excepții, domnitorii par a fi simpli aventurieri, mânâși de pofta de îmbogățire. De la domn nu se mai cere nici gradul obișnuit de moralitate, nici obârșia curată românească. Postul de domn este ocupat de grec, de armean, de albanez, de evreu, de țigan și de cazac-rus. Mulți din ei se întrec în ceea ce privește jefuirea populației și tirania". (*Istoria Basarabiei*, București, 1999, p. 179).

Petre V. Haneș notează în *Scritorii basarabeni* (1850-1940), (București, 1941): "Epocile glorioase ale lui Alexandru cel Bun și Mircea, ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, vechea literatură românească (populară și cultă), deși îmbrăcate în haină slavonească au fost cercetate, elementele constitutive ale limbii au fost studiate (toate, nu numai cele latinești, ca până la el) și astfel cultura românească a apărut mult mai bogată" (p. 198).

Intellectualii basarabeni, care au declanșat procesul de renaștere națională la sfârșitul anilor 80 ai secolului al XX-lea au apelat iarăși, la marele simbol, căci renaștere semnifică, în viziunea lor, renașterea idealului național al unirii. Poetul Ion Hadârcă, pe atunci deputat și vicepreședinte al Parlamentului moldovean, evoca figura voievodului în luările de cuvânt, în articolele publicistice și mai cu seamă la mânăstirea Cernica, unde umbra lui Mihai se întâlnește cu umbrele membrilor Sfatului Țării înmormântați acolo. Fra momentul dramatic al puciului de la Moscova, când Guvernul provizoriu basarabean, format în noaptea de 30-31 august 1991 punca problema revenirii Basarabiei la Țara-mamă (a se vedea Ion Hadârcă, *Arena cu iluzii*, Chișinău, 2000, p. 128). Tot Ion Hadârcă îi dedică voievodului o poezie în cheie postmodernistă în volumul *Albe, cetățile negre*

(1999): "De-atâtea vinete recolte / în sâmbur negru / Se întoarse raze / și români-mi-hai-viteaza / adânc se răsuci în cetăți / stefano / molde".

Valeriu Matei alege formula imnică pentru a glorifica Unificatorul și Rezi-ditorul de Neam și Țară: "Muntenia, Transilvania și frageda Moldova, / prin pohta ce-a pohtit-o, surori s-au regăsit / și plânsul suferinței l-au preschimbât în odă / ca templul României / Să urce în zenit // De-atunci fiecă vis sigiliul său poartă / și-n orice faptă a noastră-i lumina cea de ieri, / când astrul românimii a recreat o hartă / cu spada mântuirii de la Călugăreni, // de-atunci imperii sumbre nu pot să ne înfrângă – / trei râuri ca trei aripi în veci își poartă unda / și-acel izvor în stare chiar timpul să-l învingă / e inima-i zidită câmpia de la Turda" (*Imn lui Mihai Viteazul*). Cele trei râuri – Dunărea, Tisa și Nistru, se adună, în viziunea metaforică a poetului, într-o mare unduire, conturând blagianul spațiu mioritic ondulat.

Așa cum pentru Grigore Alexandrescu personalitatea lui Mihai Viteazul iniția, după cum spunea G. Călinescu în monografia sa despre poet, un control etic, tot astfel pentru Grigore Vieru (în articolele din *Literatura și arta*) Nicolae Dabija, Dumitru Matecovschi, Leonida Lari, Gheorghe Vodă, Ion Vieru (*Gloria preabunilor străbuni*; "Dar Mihai Viteazul este unul"), ca îndeamnă la un examen moral care ne verifică demnitatea, identitatea.

Umbra lui Mihai Viteazul în Basarabia, dacă reactualizăm semnificația bu-distă a noțiunii, e o realitate, realitatea conștiinței românești de pretutindeni.

Acad. MIHAI CIMPOI

420 DE ANI DE LA TIPĂRIREA PALIEI DE LA ORĂȘTIE

La 14 iulie 2002 s-au împlinit 420 de ani de când, în cetatea Orăștiei, din comitatul Hunedoarei, s-a încheiat de tipărit în limba română lucrarea numită *Palia de la Orăștie* care cuprinde în sine primele două cărți din Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, *Facerea și Ieșirea*. Monument de seamă al vechii noastre literaturi, *Palia* ocupă un loc deosebit printre textele românești din secolul al XVI-lea.

În secolul al XVI-lea cultura română ia avânt deosebit datorită introducerii tiparului, imprimării de cărți în graiul străbun și tălmăcirii în continuare și mai stăruitor, în același grai, a Cuvântului mântuirii revelat atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament. Făcând referiri la tălmăcirea în limba română a Bibliei sau numai a unor părți din ea, așa cum este *Palia*, trebuie să știm că o astfel de acțiune a început la noi încă din secolul al XV-lea.

S-au tălmăcit Psalmii, *Faptele Apostolilor* și, foarte probabil, *Evangheliile*; toate acestea au fost cărți pentru cult, dar și pentru educația religioasă-morală. Unele din aceste traduceri se păstrează și astăzi în câteva manuscrise cunoscute în literatura de specialitate, cunoscute sub numele de *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană*, *Psaltirea Hurmuzachi*.

După cum se știe, *Palia de la Orăștie* este prima încercare de traducere în românește a începutului Sf. Scripturi a Vechiului Testament. Mai precis, a primelor două cărți ale Pentateuhului "lui Moisi prorocul".

Împrejurările în care a apărut lucrarea sunt bine cunoscute. În prima parte a secolului al XVI-lea -- deși se introduseseră și la noi tiparul -- o astfel de activitate totuși și-a încetinit mersul. Ea s-a înviorat mai ales după pătrunderea și răspândirea protestantismului în Transilvania. Destul de degrabă, după apariția ei, ideile Reformei, -- dintre care una cerea săvârșirea slujbelor în biserici și citirea Sfintei Scripturi în limba credincioșilor -- au ajuns și la nord de Carpați, sașii îmbrățișând luteranismul și ungurii calvinismul. Și unii și alții apoi au încercat să atragă la noua lor credință -- fără succes însă -- pe autohtoni, adică pe românii, rămași ortodocși, care reprezentau populația majoritară a țării. Dacă acțiunea de convertire a sașilor, adică a luteranilor, a fost destul de domoală, în schimb cea a calvinilor, în majoritate unguri, a fost foarte stăruitoare, chiar conducătorii țării fiind calvini și având astfel la îndemână toate mijloacele pentru a face acestea. Înainte de anul 1566, unul dintre aceștia, principele Ioan Sigismund Zapolya (1540-1571), de pildă, a înființat pentru românii din Transilvania o ierarhie româno-calvină, în frunte cu "episcopi-superintendenți alesi" dintre acei clerici români care simpatizau sau trecuseră la confesiunea lui.

În acest an, 1566, un astfel de "episcop superintendent ales", cum li se zicea, era Gheorghe de Sângerorț, decedat în 1569, care de mai multe ori s-a plâns principelui -- cunosător și al limbii române -- de greutatea ce-i făcea în activitate refuzul românilor de a îmbrățișa calvinismul. I-au urmat Pavel Tordaș (1569-1577), care, în 1570, cerea preoților români să cumpere *Psaltirea* și *Liturgierul*, imprimate în limba lor, în acest an, de diaconul Coresi la Brașov, și Mihail Tordaș (1577-1582). Nici unul dintre ei n-a reușit să atragă pe români la calvinism, ortodocșii păstrându-și pe mai departe credința străbună.

Totuși acțiunea de convertire și a luteranilor și a calvinilor a avut pentru aceștia unele rezultate pozitive. Și unii și alții, potrivit principiilor Reformei, stăruiau ca slujbele în biserici și cuvântul Sf. Scripturi să se facă și, respectiv, să se citească în limba poporului; fără deosebire, ei cereau și îndemnau la imprimarea de cărți în limba română. Acest fapt, cum remarcă Nicolae Iorga, a adus "înjghebarea unei culturi naționale, crearea unui curent care merge să învie, mult mai departe decât hotarele Ardealului, scrisul și cugetarea neamului"¹. Totodată o asemenea acțiune a făcut, desigur, ca în prima parte a celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, referindu-ne numai la Sfânta Scriptură, să apară în românește câteva părți din cuprinsul acesteia. Așa, prin truda și osârdia românilor, diaconul Coresi și Filip Moldoveanu și, de bună seamă, în unele cazuri și cu "ajutorul" și îndemnul unora dintre protestanți, la Sibiu și la Brașov, au văzut lumina, în limba română: *Tetraevanghelul* (1561), *Apostolul* (1563), *Evangelhia cu învățătură* (*Cazania*) (1564 și 1581) și *Psaltirea* (1577) și, iarăși în românește, dar cu litere latine și ortografie ungurească-săsească, foarte probabil la Cluj, pe la 1570, *Cartea de cântece sau Psalmi*.

Moartea, în martie 1571, a principelui Ioan Sigismund Zapolya și ajungerea la conducerea Transilvaniei a catolicului Ștefan Bathory (1571-1576) au făcut ca, pe de o parte, activitatea prozelitistă calvină printre românii ortodocși să scadă în intensitate, iar, pe de alta, ca organizarea bisericească a ortodocșilor, să reinvie și chiar să se întărească, dându-le astfel posibilitatea de a rezista cu și mai mult succes asaltului calvin. Textele imprimate în românește în această nouă perioadă încep să se rărească simțitor.

Față de o astfel de situație, către începutul deceniului nouă al secolului al XVI-lea, calvinii, împreună cu noul "episcop-superintendent" Mihail Tordas, își reinnoiesc activitatea de convertire. De data aceasta, fiind la conducerea țării principii catolici, s-a ajuns la încercarea de a se imprima întreaga Biblie în românește. *Palia de la Orăștie*, de acum patru secole, este un rezultat al acestei tentative².

Acestea sunt împrejurările în care s-a tălmăcit în românește și s-a imprimat, în anul 1582, această lucrare, care, "fără îndoială, e una din cele mai însemnate cărți românești din suta a șaisprezecea"³.

Numele *Palia* dat de traducători, vine de la femininul adjectivului grecesc, care în limba noastră înseamnă *vechi, veche* și care se folosea în limba cărturărească din secolul al XVI-lea pentru a desemna Vechiul Testament, prima parte a Bibliei. Cum am arătat, traducerea de la Orăștie cuprinde primele două cărți din cele 5 cărți ale Jui Moise, și anume: *Batlia-Geneza-Facerea* și *Ishodul-Exodul-Ieșirea*.

Lucrarea constă din 160 de foi, din care șase sunt "liminare", iar celelalte grupează în 20 de caiete. Pe primele 11 caiete se afla cuprinsul celei dintâi cărți (*Geneza*), iar pe caietele 12-20 conținutul *Exodului*. *Palia* este imprimată pe hârtie groasă de culoare albă-gălbuie, iar tiparul cărții este numai într-o singură culoare,

1. N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihail Viteazul și Mitropolia Ardealului*, București, 1904, p. 8.

2. Mario Roques, *Les premiers traductions roumaines de L'Ancien Testament*, I *Palia D'Orăștie* (1581-1582), Preface et livre de la Genese, Paris, 1908, p. XV.

3. Dr. Iosif Popovici, *Palia de la Orăștie, 1582*, în "Analele Academiei Române", Ser II, Tom. XXXIII, *Memoriile Secțiunii Literare*, București, 1911, p. 517.

negru, fiind executat cu litere asemănătoare celor din unele cărți imprimate de diaconul Coresi. În total, Palia are 320 de pagini.

"Partea Paliei de întâi", un fel de introducere, se referă la Vechiul Testament și la "cele cinci cărți ale lui Moisi prorocul" făcându-se precizarea că ele sunt înțoarse "pre limba rumânească". Îndată sunt enumerate "cărțile" Vechiului Testament "ce se cheamă Scriptura Sfântă dentru rostul Domnului zis și grăit și se ținu în Bescareca sfântă".

Conform ostenitorilor Paliei, acestea sunt în număr de 37 și șirul lor se deschide cu enumerarea cărților Pentateuhului, înșirate aici cu numele lor "sârbești": "Batiia, Ishodul, Levia, Cisla și Ftorozacon". Precizând, în continuare, ca "den accastea toate – cărțile Vechiului Testament – nu-s multe care n-au ieșit în limba rumânească den ceale cărți sârbești și grecești", arată că "acmu asupra de-acastea tipărituse auceastea doo cărți dentaniu a lui Moisi proroc".

"Batii, în care Batic și carte dentaniu scris-au sfânt Moisi începătura a toate făpturilor, mai văratos iară omul, întru ce așezătură l-au rodit, că i-au rodit în curăție, în mândrie și sfințenie dup-acea cum au căzut și apoi cumu se-au sporit oamenii de la Adam și de la Eva, cumu se-au împărțit în lume și cumu s-au adus pre capete-ai pentru păcatele sale potopul apeci și cum au rămas în corabie numai Noe patriarhul den toată lumca în vremea potopului. Și iară de la Noe însuși al optul se-au izvodit iarăși a doo lume. Scrise-se și aceasta dup-acea cum au ales Dumnezeu Avraam, patriarhul den Haldei, șifu lui făgăduita blagoslovenic. Isac, Iacov și despre Iosif cu bun năravul sau și Iacov cu feciorii săi cum fu dus în Egipt".

"Ishod, în care scrie Moisi cum a adus afară Dumnezeu pren Moisi israliteanii den țara Eghiptului, dup-acea cumu i-au trecut prespre Marea Mohorâtă cu mana în pustie și le-au dat lor legi și cel cort și scule besericești, le-au poruncit a face și a cinsti Dumnezeu".

Mai departe, acciași ostenitori ai Paliei, sperând poate că vor putea imprima întregul Pentateuh, au înfățișat aici pe scurt cititorilor și cuprinsul ultimelor trei cărți ale acestuia, scriind:

"*Levia*, scrie Moisi preuția legiei vechi slujba leviților, jirtvele și alte slobozii de greșeale de afară și alte legi de de-afară".

"*Cisla*, în carea Moisi proroc scrie mainte samă și numărul fiilor lui Israil și al leviteanului, dup-acea descălecarea și sălașele fiilor lui Israil în pustine și rândul tabarului și tremeaterea iscoadelor în țara Hananului, între care iscoade au fost și Isus Navin cu Calev. Scrie-sa încă și multă imputarea lui Israil în aleanul lui Dumnezeu și lu Moisi și pentru accaia și bătăile, peririle lor multe. Lângă accastea iară prociia lui Valaam prorocul, numărul sălașelor și locurilor unde-au descălecat gloata lui Isracil în cei 40 de ani, oștirca lor cu păgâni și tot ce s-au tâmplat den al doilea an după ieșitul lor den Eghipt până la moartea lu Moisi".

"*Ftorozacon*, în care Moisi scrie de iznoava toate legile și poruncile ce au fost dat și poruncit Dumnezeu pre Moisi părinților a fiilor lui Isracil, ca pentru necrezuțiile toți căzură și muriră în pustie, carii ieșise den Eghipt, și lu Moisi fu-i iară

de iznoavă a proceji fiilor acelor ce Dumnezeu părinților lor poruncise, cum să se pomenească pre însăși ei și să știe legea Domnului".

Arătând apoi ca în afara de "aceste cinci cărți a lui Moisi", ei ostenitorii Paliei, "folosul celor proroci mulți alalți" nu au putut "serie" – adică tipari – pe foile 4 și 5 liminare vorbesc despre "usebitura și alesătura" dintre cărțile "prorocilor bătrâni" și "legea noo" deci despre raportul dintre Vechiul și Noul Testament. Cu toate acestea, "printru multe folosuri și hasne", ei îndeamnă a se "citi" și a se "ține" atât "legea veche", cât și "cărțile prorocilor", deoarece "cine nu va citi acealea scripturi nemică slavele lui Dumnezeu nu poate ști". Stăruind în continuare asupra folosului pe care-l poate aduce citiul "cu inima trezvă" și a unor astfel de cărți, la sfârșitul acestui lung paragraf de doctrină din "introducere", traditorii Paliei implorau pe Dumnezeu ca "pentru cel drag Fiul tău Isus" – nu și pentru sfinți să-i "inlumineze cu Duhul sfânt al său" și-I adresează această rugă – cu oarecare iz protestant, se pare, vorbindu-se, în cuprinsul ei despre "miluială": "Milostivu și de vecie puternic Dumnezeu, rugăm ține ca drag părintele nostru, noi mișcei greșiți și păcătoși, nepotrebnici robi și vierni, slugile tale, ascultă-ne milcuiala. Ceasta puținea muncă din voditura Duhului Sfânt, fă-o cu rod și cu folos supt sfânt numele tău"⁴.

Raportul dintre Vechiul și Noul Testament este bine precizat, ostenitorii traducerii afirmând că primul așezământ a fost "umbra și semnul venitul a Domnului nostru Iisus Hristos".

Pe ultima filă liminară – a șasea – se află un fel de "prolog", iar pe verso "epilogul". În prolog, traditorii Paliei afirmă că "văzum cum toate limbile au și înfluresc întru cuvintele slăvite a lui Dumnezeu numai noi, românii, pre limbă nu avem".

Iar în epilog: "Den mila lui Dumnezeu, cu Șerban diiacu meșterul mare a tiparelor și cu Marien diiac dâinindu în mana noastră ceaste cărți, cetind și ne plăcură și le-am scris voo fraților români și le cetiți că veți afla întru iale mărgăritariu scumpu și visteriu nesfârșit cunoaște-veți folosul bunețiilor și plata păcatelor de la Dumnezeu întru ceaste cărți.

Scrisu-se-au ceaste cărți sfinte anii 7090. Porojdestva (Hristo) vo, 1582, mesta Iule 14, în cetate în Orăștie".

Trebuie amintiți "autorii" Paliei: "Tordaș, Mihaiu. Herec Ștefan, propoveditorul Evangheliei lui Hristos în orașul Cavaran-Sebeșului, Zacan Efrem, dascălul de dascălie al Sebeșului, Pestișel Moisi, propoveditorul Evangheliei în orașul Lugoșului și Achirie, protopopul varmigiei Hunedoriei".

Până acum, din Palia de la Orăștie s-au descoperit numai șapte exemplare, din care șase au unele lipsuri. Primul exemplar se găsește în Biblioteca Universității Ungare din Budapesta, al doilea se află în biblioteca Batthyaniană din Alba-Iulia, iar al treilea se păstrează în fondul de carte veche românească al Bibliotecii Academiei Române, filiala Cluj. Celelalte patru exemplare se află la București, în secția Documente și texte vechi, Biblioteca Academiei Române.

4. Pr. Niculae Șerbănescu, *Palia de la Orăștie. Patru sute de ani de la imprimare: 1582 - 14 iulie - 1482*, "Biserica Ortodoxă Română", anul C (1982), nr. 7-8, p. 697-698.

Celor care au trudit pentru realizarea unuia dintre primele monumente ale limbii noastre literare, li se cuvine deplină grațitudine. Aceasta, pentru ca "autorii" Paliei, deși, repetăm, aveau în față mai multe "originale" ale textului ce tălmăceau, nu s-au lăsat întru totul robiți lor. Dimpotrivă, ei cunoscând bine și limba română, au știut să contribuie personal la frământările unui veac de muncă literară, pentru a folosi cuvinte expresive, care deșteaptă imaginația și mișcă simțirea⁵. Aceasta a făcut ca traducerea lor, prin precizie, înțeles deplin și limpede, să fie o traducere model, care trebuie pusă mai presus decât oricare alta făcută de români⁶ până atunci⁷. Aceasta face, iarăși, ca în "ciclul traducerilor românești din veacul al XVI-lea, Palia să ocupe un loc aparte prin frumusețea traducerii, prin limba ei vioaic, pitorească și armonioasă⁸ și totodată, prin astfel de realizări, să umple un mare gol din literatura românească din același veac⁹.

În afară de acestea, traducătorul învață ("care știa de români") – și care, cum s-a văzut, a folosit ca "izvor" și Vulgata, - un "original" latin -, cunoscând deci și această limbă – "va fi judecat el însuși că ea seamănă cu a noastră", și atunci a zis "neamului său – pentru întâia oară – : *român*, nu *rumân*¹⁰. Într-adevăr, în "prologul" Paliei, de mai multe ori acest cuvânt "român" este folosit "pentru desemnarea colectivității noastre etnice"¹¹: "...un Tordaș Mihaiu, ales piscupul românilor în Ardeal... că văzduam cum toate limbile au și înfluresc întru cuvintele slăvite a lui Dumnezeu numai noi românii pre limba nu avem. Pentru aceea, cu mare muncă scoasem den limba jidovească și grecească și sârbească pre limba românească 5 cărți ale lui Moisi prorocul și patru cărți ce se cheamă trstva și alți proroci câțiva și le dăruim voo fraților rumâni și cetiți... că veți cu adevăr a alla mare visteriu sufletese".

Arătându-se mai departe că aceste cărți s-au tipărit cu "multă cheltuială" a lui "Gesti Freanti" și cu "trudă și osteneală" diccilor Șerban Coresi și Marien, se preciza că primul "le-au dăruit voo fraților - românilor" și că ceilalți le-au "seris voo fraților români", spre a le citi, că vor "alla întru iale mărgăritariu scump și visteriu nesfârșit".

În aceste fragmente, "pe lângă o accentuare mai puternică a unității și conștiinței de neam (frați români)...", surprinde forma *român* și *românesc*¹², folosită, repetăm, aci și acum, pentru prima dată la noi -- care înlocuia pe "muntenescul runân din textele coresiene"¹³. Ele însele conțin ideea originii române a poporului român și, totodată, fac din Palia de la Orăștie, în a cărei "introducere" mai întâi se întâlnește una din primele afirmări din scrisul românesc ale "conștiinței autohtone despre origine română a poporului și a limbii române"¹⁴.

5. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 85.

6. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, 1904, p. 97.

7. Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și lingvistic*, Blaj, 1914, p. 125.

8. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 65.

9. Dr. Iosif Popovici, *op. cit.*, p. 523.

10. N. Iorga, *op. cit.*, p. 98.

11. D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, ed. III, București, 1943, p. 20.

12. Adolf Armbruster, *Românitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 101.

13. Ion Rotaru, *Literatura română veche*, I, ed. II, București, 1970, p. 72.

14. Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 101-102.

Cu toate că Palia de la Orăștie a fost "patronată" de episcopul româno-calvin Mihailu Tordaș și deși în mare parte s-a tălmăcit după "original", iarăși calvin, Pentateuhul lui G. Heltai, totuși "ea nu se abate de la credința ortodoxă". Dimpotrivă, păstrează textul scripturistic, ce prezintă înțelesul lui cel adevărat.

Acum, la împlinirea a 420 de ani de la apariție, tuturor celor care, în orice fel, au trudit pentru realizarea ei, li se cuvine vie recunoștință. Limba română literară în forma în care o cunoaștem astăzi, ca element constitutiv al culturii noastre naționale, reprezintă rezultatul unei îndelungate și complexe evoluții, strâns legată de istoria societății românești și a instituțiilor ei de-a lungul vremii, în special de momentele mai importante ale dezvoltării culturale și ale formării conștiinței românești și naționale a poporului român, Biserica Ortodoxă Română fiind prezentă activ de-a lungul istoriei poporului și limbii române¹⁵.

Pr. prof. dr. CONSTANTIN LEONTE

15. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Cartea bisericească, factor de promovare a unității spirituale lingvistice și culturale naționale a poporului român (partea II)*. "B.O.R.", anul XCVII (1979), nr. 3-4, p. 404.

PLURALISM RELIGIOS ȘI MISIUNE CREȘTINĂ¹

I. PRELIMINARII

În epoca noastră creștinul ortodox se vede confruntat cu o serie de impulsuri religioase extracreștine care au adeseori un caracter agresiv și prozelitist și care trebuie, ca atare, combătute. Pentru a putea realiza acest lucru, este necesară o înțelegere de profunzime, atât a acestui spectru religios pluralist, cu care se vede confruntat ortodoxul de astăzi, situație de altfel cu totul insolită, cel puțin în ultimele câteva sute de ani, cât și a acestor noi situații religioase în raport cu propria identitate creștină, în raport cu propria comuniune cu Dumnezeu. Este vorba, deci, în primul rând, de fapt, de o înțelegere autentică a fenomenului religios pluralist de astăzi, în primul rând cu un scop defensiv, însă apoi și cu scopul mai larg și în acord cu tematica acestei conferințe, de mijlocire a adevărilor creștine spre acele spații religioase.

Ceea ce au remarcat de la bun început cei care au avut posibilitatea să sesizeze fenomenul în ansamblul său, din cele mai vechi timpuri până astăzi, este unitatea pe care o prezintă toate aceste forme atât de variate ale sacralului. Sesizând similitudinile evidente dintre divinitățile propriului pantheon și cele ale diferitelor popoare cu care au intrat în legătură într-o formă sau alta, vechii greci și romani le-au asimilat în mare măsură, fie în totalitate, fie doar anumite trăsături particularități ale lor, procedeul fiind consacrat și printr-o denumire adecvată – *interpretatio Graeca* și *interpretatio Romana*². Tot pe această idee s-a propus de-a lungul timpului elaborarea unei religii universale, alcătuită din elemente ale diferitelor religii particulare, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă ele nu ar prezenta un numitor comun, oricând folosibil. Cea mai recentă expresie a acestui program o reprezintă fenomenul New Age, extrem de cuprinzător, capabil să integreze cele mai felurite fenomene, însă tocmai din această cauză și extrem de vulnerabil³.

Față de aceste tendințe sincretizante străvechi, așa spune, Biserica creștină a accentuat atât unicitatea Revelației supranaturale creștine (acesta este sensul principiului *extra ecclesiae nulla solus* formulat de Sf. Ciprian, care exprimă o

1. Articolul acesta a fost prezentat într-o formă ceva mai puțin amplă la Congresul Facultăților de Teologie Ortodoxă ținut la București, în 1998, din acest motiv apar unele trimiteri la lucrările acestuia. Problematika ni se pare însă poate mai interesantă acum ca atunci, cel puțin din perspectiva realității religioase din țara noastră și a fenomenelor social-politice cu substrat religios din întreaga lume. De aici decizia de a-l publica.

2. Günter Lanczkowski, *Einführung in die Religionsphänomenologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1978, p. 2.

3. Fenomenul începe să fie tot mai prezent și în România, mai ales datorită unor adepți faimoși ai săi. Amintesc traducerea unor lucrări de Fritjof Capra, *Taoistica*, Editura Tehnică, București, 1995; Alice Bailey, *Tratat de meditație*, Editura Herald, București (1995?) și Jonathan Franklin, *Mintea și relațiile în Noua Eră*, Contact internațional, Iași 1993. Cea mai cuprinzătoare prezentare românească a fenomenului îi aparține lui Bruno Würz, *New Age*, Timișoara, 1991, însă lucrarea sa, pe lângă o serie de informații extrem de utile și bine sistematizate, păcătuiește prin tendințe nejustificate de generalizare.

convingere puternic documentată la Părinții Apologeti), cât și prezența unui filon revelațional universal, pentru care Sf. Iustin Martirul a folosit termenul de *logos spermatikos*, preluat din filozofia greacă⁴. În prezent, poziția dominantă în Biserica Ortodoxă este una de echilibrare a celor două idei centrale menționate, o expresie deosebit de interesantă a ei fiind cea formulată de Dumitru Stăniloac încă la începutul deceniului patru al acestui secol⁵. O contribuție cu totul deosebită în ce privește fundamentarea relațiilor dintre diferitele religii a adus-o I.P.S. Mitropolit Anastasios Yannulatos, inclusiv cu ocazia Congresului Facultăților Ortodoxe de Teologie ținut la Boston⁶. În spațiul ortodox se pun în prezent, în creșcândă măsură, și accente unilaterale, în care echilibrul dispare în favoarea unui fundamentalism ortodox exclusivist, care periclitează un rezultat important al gândirii ortodoxe contemporane, și anume deschiderea spre alte religii pe baza tradiției patristice⁷.

Opțiunea în favoarea uncia sau a alteia dintre cele două posibilități nu are doar o relevanță teoretică, academică, ci capătă un caracter stringent tocmai în perspectiva slujirii misionar-profetice a Bisericii noastre într-o lume în care contactele interumane au căpătat o amploare fără precedent. Mărturisesc că personal optez fără nici un echivoc în favoarea primei linii de gândire, iar în cele ce urmează voi căuta să argumentez această poziție, în perspectiva misiunii creștine, tema acestui congres. Pe parcursul argumentației mă voi referi în primul rând la raportul genético-structural dintre unitatea și multiplicitatea religiilor, pentru a vedea apoi în ce fel este el relevant pentru problema misiunii creștine.

Cu aspectul genetic al problemei și cu anumite implicații structurale ale sale m-am ocupat pe larg într-un alt studiu, închinat aniversării Pr. Prof. Stăniloac⁸. În cele ce urmează voi relua pe scurt principalele linii de argumentare folosite acolo, introducând însă un nou accent pe componentele structurale ale problematicei care ne interesează și pe care o investigăm cu un scop curistic precis, cel al implicațiilor ei misionare. Înainte de a proceda însă la această investigație este necesar să

4. Cf. Remus Rus, *Poziții creștine față de religiile necreștine*, Ortodoxia, nr. 2/1973; Corneliu Sărb, *Poziții principale ale Ortodoxiei față de celelalte religii*, Ortodoxia, 4/1969.

5. Cf. Dumitru Stăniloac, *Poziția domnului Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, Paideia, 1993 (reproducând ediția apărută în 1942 la Sibiu) și Remus Rus, *Spre o teologie a religiilor în viziunea părintelui D. Stăniloac*, în vol. "Persoană și comuniune. Prinos de cinștire preotului profesor academician Dumitru Stăniloac, 1903-1993, Sibiu, Editura și tiparul Arhiepiscopiei ortodoxe Sibiu. A se vedea și Corneliu Sărb, *op. cit.*: Idem, *Pentru un dialog interreligios rodnic*, Ortodoxia, 2/1975; Petru Rezuș, *Premisele ortodoxe ale dialogului interconfesional și interreligios*, Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 3-4/1972; Idem, *Cooperarea Bisericilor creștine cu celelalte religii*, Mitropolia Banatului, 4-6/1972.

6. Metropolitan Anastasios Yannulatos, *Facing People of Other Faiths From an Orthodox Point of View*, în "The Greek Orthodox Theological Review", nr. 1-4/1993, 2310246349

7. Exemplul cel mai clar al acestei poziții exclusiviste îl reprezintă lucrarea Pr. Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului*, Cartea Moldovei, Chișinău, 1995.

8. Dorin Oancea, *Unitatea vieții religioase și pluralitatea formelor ei de expresie - o perspectivă comunicațională*, în vol. "Persoană și comuniune. Prinos de cinștire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloac la împlinirea vârstei de 90 de ani", Sibiu, 1993.

dăm o definiție, cât de abreviată, a religiei⁹, fără de care considerațiile care urmează nu ar avea un temel, oarecum sumar, dar indispensabil. În consecință vom defini religia ca **realitatea comuniunii dintre Dumnezeu și om în contextul istoric concret** în care trăiește acesta în lume, în cosmos. Pe parcursul expunerii această definiție se va îmbogăți, cititorul fiind invitat să desprindă ei însuși componentele care mai lipsesc acestei descrieri mai mult schițate. Pentru moment este suficient să spunem că **religia este o realitate teocosmică**.

De la bun început doresc să îmi exprim convingerea că fenomenul religios formează un ansamblu unitar cu două momente de împlinire separate în timp. Primul dintre ele se situează la începuturile existenței umane și are, după cum se va mai vedea, din punct de vedere creștin un caracter mai mult potențial. În orice caz el a ajuns să fie pierdut, iar tradițiile religioase individuale relatează într-un mod specific acest eveniment. De reținut este însă că după pierderea lui oamenii se raportează în permanență la el¹⁰, în maniere și ele individuale, investigate de diferite discipline ale Filozofiei Religiei, cum ar fi Istoria Religiiilor, Psihologia Religiei.

Cel de-al doilea moment, de împlinire actuală, reprezentat de viața și lucrarea Domnului Iisus Hristos, se repetă, pe de o parte, obiectiv, sincron și diacronic, asupra întregului ansamblu religios pe care îl reprezintă istoria umană de la începuturi până la sfârșitul ei, iar pe de altă parte este transmis spre exterior, tuturor oamenilor, de Sfânta Biserică, cea care experiază noua comuniune, integrală, cu Dumnezeu în Hristos prin lucrarea Sfântului Duh.

În cele ce urmează vom scoate în evidență mai întâi coordonatele genetico-structurale ale primului aspect, punând în evidență astfel unitatea și multiplicitatea diferitelor exprimări ale religiosului. Apoi ne vom opri asupra celui de-al doilea, pentru a sesiza structura sa funcțională, mai ales în ce privește orientarea acesteia spre exterior în lucrarea misionară a Bisericii, ținând seama și de rezultatele obținute în legătură cu cel dintâi.

II. UNITATEA ȘI PLURALITATEA RELIGIILOR

L. Comuniunea integrală dintre Dumnezeu și om în Grădina Edenului

Cu suficientă claritate, dată nu de abundența informațiilor ci de precizarea sensurilor unei dinamici fundamentale, Revelația dumnezeiască descrie momentul primei comuniuni integrale a omului cu Dumnezeu în Cartea Facerii, capitolele 1-3¹¹. Acolo, pe lângă relatarea acțiunii cosmogonice a lui Dumnezeu, se

9. Numărul definițiilor date religiei este extrem de mare, ceea ce nu trebuie să ducă la abandonarea acestui mod de receptare a religiosului, pentru că ele nu fac altceva decât să-i sondeze unele dintre nepuizabilele sale fațete. Pentru amănunte cf., de ex., Ioan Savin, *Ființa și originea religiei*, București, 1937; Petru Rezuș, *Teologia Fundamentală*, Caransebeș, 1944; Leszek Kolakowski, *Religia*, Humanitas, București, 1993; Michel Mauss, *Știința Religiei*, Humanitas, 1993.

10. Existența acestei împliniri primordiale a religiosului și permanența raportare la ea, pentru a o recupera, reprezintă tema fundamentală a gândirii lui Mircea Eliade, cel mai pregnant exprimată în *Mitul eternci reînnoțării*. Cf. Mircea Eliade, *Eseuri*, Editura științifică, București, 1991.

11. O expunere amănunțită a punctului de vedere exprimat aici se găsește în teza mea de doctorat, intitulată *Glauben und Handeln. Eine kommunikatorische Perspektive (Comuniunea dintre Dumnezeu și om în perspectiva filozofiei religiilor)*, Hermann Verlag, Sibiu, 1997.

marchează coordonatele comuniunii sale cu oamenii pe care i-a creat și ale acestora întreolaltă și cu toate celelalte făpturi, lor subordonate. Comuniunea cu Dumnezeu, constitutivă pentru om, se desfășoară în două discuții complementare, firește și ele constitutive.

Comuniunea directă. Cea dintâi este orientată direct spre Dumnezeu și îl include pe omul întreg, în dimensiunea sa rațional-dialogală și în cea intuitiv-vizuală. Latura rațional-dialogală este mai ușor sesizabilă, atât prin structura implicit dialogală a textului care relatează crearea omului ("Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și îl supuneți... Iată, vă dau..."), cât și, mai ales, datorită convorbirilor explicite care apar în capitolul 3. Latura intuitiv-vizuală este doar implicit prezentă și de aceea mai greu sesizabilă. O descoperă acțiunea negativă a omului de a se ascunde de la fața lui Dumnezeu după căderea sa, ceea ce presupune că anterior comuniunea se realiza față către față¹². Subliniez însă că ambele dimensiuni ale comuniunii directe, atât cea rațional-dialogală cât și cea intuitiv-vizuală, sunt constitutive, adică în absența lor, fie și numai parțială, omul încetează să mai ființeze în integritatea spre care a fost creat.

Cea de a doua, comuniunea indirectă este orientată și ea spre Dumnezeu, însă nu în mod nemijlocit ci prin intermediul făpturilor. În ce fel se poate întâlni el cu Creatorul său? Există două modalități la care mă voi referi pe scurt.

Comuniunea indirectă prin preamărirea lui Dumnezeu în făpturi. După cum bine se știe, omul nu stă singur în planul Existenței Create, ci este încununarea unui laborios proces de populare a acesteia, care începe odată cu crearea pământului primordial, cel acoperit de apele încălzite de căldura Duhului Sfânt, și sfârșește, în preajma omului, cu animalele uscatului, după care urmează omul, statornicit să le fie stăpân. Toate aceste făpturi reprezintă ambianța lui: soarele, stelele, păsările cerului și animalele adâncurilor, ambianța extinsă, pe care în stadiul acesta de început al existenței sale nu o poate încă controla, dar spre care, în calitate de stăpân al pământului, trebuie să-și îndrepte, totuși, cel puțin preocuparea stăpânitoare, și alta restrânsă, alcătuită din animalele uscatului, încredințată spre o purtare de grijă imediată și responsabilă, după cum dovedește și cunoscutul episod al acordării numelui. Cu alte cuvinte, omul este centrul unei adevărate rețele informaționale, care leagă toate făpturile întreolaltă, el exercitându-și astfel în permanență, în mod și aici constitutiv pentru ei, controlul purtător de grijă care i-a fost încredințat.

Fiecare dintre aceste făpturi, inclusiv omul, se găsește într-o stare de transparență care îl face vizibil pe Creatorul și susținătorul ei pentru toate celelalte făpturi. Este vorba aici de un proces natural, obligatoriu, prin care comunică în jur

12. Componenta aceasta intuitiv-vizuală a comuniunii omului cu Dumnezeu este prezentă în numeroase tradiții religioase. Interesant este faptul că indo-europenii asociază frecvent intuiția văzului cu perceperea sacralului, interpretată ca o cunoaștere profundă. Dovadă în acest sens o reprezintă faptul că rădăcina verbală sanscrită vid, cu sensul de a vedea, va fi receptată în hinduism, prin termenul *Veda*, pentru a denumi cunoașterea, de unde și numele cunoscutelor cărți sacre. Aceeași origine o are și *avīdya*, necunoașterea, în care budismul sesizează corupția fundamentală a omului. Pentru amănunte cf. Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1989. Cele două conotații la care m-am referit ale vederii – actul vizual și cel cognitiv de natură intuitivă – sunt prezente, de altfel, și în limba română. Pe lângă vederea unui obiect se vorbește și despre vederea lui Dumnezeu, cel aflat mai presus de orice vizualitate.

ceea ce este. Suntem în fața unei realități fundamentale a Existenței: o entitate oarecare nu poate trăi niciodată izolat, ci se află întotdeauna în relație cu cel puțin o altă entitate, în mod normal cu două, toate alcătuind astfel o triadă – formula fundamentală a oricărui tip de Existență. Fiecare se comunică pe sine, împreună cu ceea ce a primit de la cealaltă, fiind astfel transparentă. În acest mod, în starea paradisiacă a comuniunii potențial integrale, din moment ce fiecare faptură este transparentă, omul îl vede pretutindeni pe Dumnezeu, comunică astfel cu el. În vremuri mai târzii și mai lipsite de limpezime, Dumnezeu însuși ne-a descoperit această modalitate nouă înăscută de a-L întâlni, prin cuvintele psalmistului: "Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria". Menirea fiecărei făpturi este, așadar, să-l descopere tuturor celorlalte pe Creator, iar a omului să-L caute și să-L găsească în ele. Aceasta este o primă formă de comuniune indirectă.

Comuniunea indirectă prin împlinirea poruncilor. Cea de a doua se realizează prin intermediul poruncii adresată de Dumnezeu omului de a se comporta într-un fel sau altul în raport cu o faptură anume. În Facere 1, 28-29 se găsesc șase porunci de acest fel, legate între ele, ce-i drept, însă distincte. Cea mai cunoscută poruncă din aceste vremuri de început este însă cea din Facere 2, 16-17: "Din toți pomii din rai poți să mănânci, / Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit". După cum se poate vedea foarte limpede în cazul pomului cunoștinței binelui și răului, comunicarea prin poruncă se realizează în mod concret în felul următor¹³: pe cale directă Dumnezeu îi poruncește omului să aibă un comportament anume față de o faptură, arătând și consecințele negative ale unei acțiuni umane negative ("...să nu mănânci ...vei muri"); omul respectă sau nu ceea ce i s-a spus ("...femeia ...a mâncat și a dat bărbatului său și a mâncat și el"); Dumnezeu sesizează încălcarea ("Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?") și răspunde cu o acțiune corespunzătoare, marcată, eventual și pe cale directă (expulzarea din Grădina Edenului, cu toate consecințele ei). Tot acest ciclu are un caracter de comunicare evident, una dintre verigile sale fiind porunca asociată unui element creatural, ceea ce face ca această comuniune să fie indirectă.

În stare paradisiacă această comuniune, directă sau indirectă, despre care spunem că este constitutivă pentru om, se realizează pentru început în deplină concordanță cu voia lui Dumnezeu, după cum arată fără echivoc aprecierea din Facere 1, 31: "și a privit Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte". Temeiul funcționării ei este raportul ontologic real dintre Dumnezeu și om, a cărui corectă sesizare de acesta din urmă duce la acea **bună foarte**: stăpânirea exercitată de Dumnezeu asupra fapturilor este absolută, El însuși îi este sursă, cea a omului este relativă, primită de la Creator.

2. Parțializarea comuniunii paradisiace Falsa sacralizare și falsa valorizare

Procesul parțializării. După cum se știe, omul nu a fost capabil să respecte criteriile, în sine fără îndoială accesibile, fixate de Dumnezeu și a căzut în păcat,

13. Textele la care mă refer sunt prea cunoscute pentru a mai fi necesare trimiteri individuale.

deteriorând relațiile comunicaționale existente între el, Dumnezeu și făpturi. Se observă în acest proces că ciclul comunicațional descris în paragraful anterior este perturbat de un factor până atunci absent, cel puțin din prim-planul textului, șarpele, identificat în Tradiție cu însuși Lucifer, căpetenia îngerilor răzvrățiți. Acesta intervine în circuit atacând elementul său fundamental – autoritatea. Ea e asociată în momentul formulării poruncii cu nerespectarea acesteia: "vei muri negreșit". Primul pas al subminării se realizează în același context, însă într-un sens opus: «Atunci șarpele a zis către femeie: "Nu, nu veți muri!"». Următorul pas are două efecte, amândouă la fel de dezastruoase: în primul rând se subminează până la dispariție credibilitatea lui Dumnezeu – ce fel de autoritate să mai aibă, dacă îi este teamă că omul l-ar putea egala; în al doilea rând se crează omului perspectiva de a se bucura de o autoritate egală, ceea ce înseamnă în același timp și contestarea celei legitime. Acesta este sensul mâncării fructului oprit, gest aproape banal, în perspectiva unei acțiuni cotidiene oarecare, tragic dacă se au în vedere adevăratele răsturnări pe care le-a provocat în cadrul Existenței Create și a relațiilor ei cu Dumnezeu.

După cum se știe, în urma păcatului omul a fost alungat din Paradis, ajungând să trăiască în condiții noi, mai bine cunoscute, relevante însă pentru problema multiplicității religioase. Înainte de a ne îndrepta spre acestea atenția cercetătoare, aș dori să mai insist asupra acestor mutații survenite în planul autorității, deoarece au o importanță capitală în planul existenței umane în general și al constituirii existenței sale religioase ulterioare în mod special. Cred că extrem de relevante nu sunt în acest caz doar faptele în sine, ci mai ales mecanismul producerii lor. Voi încerca să-l supun unei disecții euristice.

a. Între Dumnezeu și om există, așadar, o comuniune pentru om constitutivă, care funcționează în anumiți parametri de calitate și cantitate. Doar atunci este aplicabil calificativul **bună foarte**, când parametrii în cauză sunt respectați integral. În contextul comuniunii indirecte devine imperativ vizibilă componenta calitativă de autoritate a acestei comuniuni constitutive. Relația este foarte clară: Dumnezeu deține autoritatea absolută și omul trebuie să i se supună. Cu alte cuvinte, pentru om este constitutiv să perceapă autoritatea Creatorului său și să i se supună. El nu poate să suspende aceste două operații, din moment ce îi sunt constitutive, din moment ce le-a primit prin creație. În termeni cantitativi valoarea acestei autorități este pentru om constantă, el nu poate percepe din ea mai mult decât i-a dat Dumnezeu, iar o altă sursă de autoritate nu există.

Subliniez faptul că această comuniune constitutivă nu se realizează în abstract, sau într-un plan rezervat ei în exclusivitate, ci într-un **cadru religios existențial** sau **spațiu teocosmic**¹⁴ concret, ai cărui parametri sunt fixați de Dumnezeu prin modul în care a creat făpturile, prin relațiile care le statornicește între ele, prin poruncile pozitive și negative pe care le adresează omului. Acesta, la rândul lui, contribuie și el la constituirea propriului cadru existențial, pe de o parte

14. Pe parcursul acestei lucrări folosim doi termeni echivalenți, **cadru religios-existențial** și **spațiu teocosmic**. Cu cel dintâi am operat vreme de mai mulți ani și a fost folosit în forma inițială a acestei comunicări. Cel de-al doilea corespunde în mai mare măsură modelului de hermeneutică interreligioasă pe care-l folosesc, motiv pentru care îl folosesc în prezent aproape în exclusivitate.

în mod creator (acordarea numelui sub supravegherea lui Dumnezeu), iar pe de alta prin ascultarea poruncii în cadrul comunicației sale cu celelalte fături și prin exercitarea implicită a acțiunii de stăpânire care i-a fost încredințată. Iată de ce se poate aprecia că acest **spațiu teocosmic paradisiac reprezintă, în fond, însăși realitatea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii și a comunicație cu toate celelalte fături, realizată în anumiți parametri fixați exclusiv de Dumnezeu.**

b. Ce se întâmplă în momentul în care omul ascultă glasul insinuant al șarpelui și se supune chemării sale? El recunoaște că acesta deține autoritate, egală cu a lui Dumnezeu. S-a văzut însă că unica sursă de autoritate autentică este fără îndoială Dumnezeu și că ea are, din perspectivă umană, anumiți parametri cantitativi care nu pot fi depășiți. Aceasta înseamnă că pentru a accepta un anumit quantum de autoritate a șarpelui, omul trebuie să-l ia din ceea ce i se cuvine în mod constitutiv lui Dumnezeu și să-l transfere șarpelui, lui Lucifer, îngerului răzvrătit. S-ar putea spune că într-un anumit fel face din el un dumnezeu, că îl sacralizează. Firește că este o **falsă sacralizare**, cea autentică nu-i poate fi proprie nicidecum. După cum se vede, fenomenul în sine comportă două aspecte distincte, unul de parțializare a comuniunii până atunci integrale dintre Dumnezeu și om, celălalt de falsă sacralizare, de supraevaluare comunicațională a fapturii acum negative, care este Lucifer.

c. Pasul următor se desfășoară pe aceeași traiectorie și este de aceea mai ușor de înțeles. În această situație omul, care dorește să fie la fel ca Dumnezeu, parțializează comuniunea sa legitimă cu acesta și realizează transferul de autoritate spre el însuși, pentru a ajunge și el un dumnezeu. Consecințele imediate ale acestui pas sînt în evidență caracterul de acum schizoid al condiției umane: omul se ascunde de Dumnezeu, deci îi recunoaște autoritatea, dar nu își acceptă vinovăția, se apără nelegitim în fața unei acuzații perfect legitime, ceea ce înseamnă că revendică pentru sine însuși autoritate ascică. El se autosacralizează, face din sine un dumnezeu, având în același timp și conștiința propriei vulnerabilități.

d. Acțiunea de parțializare și apoi de transferare a autorității și de falsă sacralizare, odată începută se extinde în mod necesar și asupra celorlalte fături, care capătă și ele pretinse virtuți, în mod normal proprii sacrului. Din acest motiv ele își pierd pentru omul căzut transparența care le era proprie odinioară. Prin amplificare, fenomenul va duce la falsa sacralizare masivă a diferitelor componente ale ambianței umane extinse și restrânse, făcându-l să le acorde o valoare cu totul disproporționată, care nu le este proprie în mod normal.

Înzestrate de acum, în precepte umane, cu o valoare care nu le este în fond proprie, diferite fături continuă periplul unei existențe iluzorii, deformând la rândul lor diferitele relații existente între ele ca atare sau cu Dumnezeu. Se produc astfel **false valorizări**, pe parcursul cărora sacrul însuși capătă atribute mundane sau omul animaliere etc. Totul ca rezultat al primei parțializări și false sacralizări.

3. Geneza spațiilor teocosmice postparadisiace

Spațiile teocosmice postparadisiace în general. Odată cu alungarea din Grădina Edenului, omul începe existența sa istorică, care se desfășoară în coordonatele existențiale necmplinite ale comuniunii parțializate cu Dumnezeu. Pe acest

traseu, în condițiile defintorii ale câștigării pâinii cu sudoarea frunții, se conturează realități social-economice și politice diverse, sub influența unor factori extrem de diferiți, care influențează și profilul său spiritual. În toate împrejurările acționează însă, în măsură mai mare sau mai mică, mai mult sau mai puțin vizibile, cele trei tipuri fundamentale de parțializare și de falsă sacralizare pe care le-am văzut operând, din păcate, încă din Paradis. Accentele pot fi diferite, mergând de la acceptarea formală a autorității diavolești în cultele sataniste de astăzi, până la antropocentrismul aberant al lui Hitler, Stalin, Ceaușescu sau..., și la absolutizare sacralizatoare a bunăstării materiale într-o lume secularizată, care crede adeseori că l-a uitat sau l-a eliminat pe Dumnezeu.

El nu poate fi însă alungat, este permanent aici, cum a fost și va fi, pentru că altfel nu se poate, pentru că fără El am înceta să ne mai naștem și să murim, să fim. În virtutea acelei comuniuni cu El despre care am spus că ne este constitutivă. Fără comuniune acceptată de om nu există ființare umană. Văzând însă că atâția oameni îndepărtați de Dumnezeu continuă să trăiască ne vedem obligați să tragem concluzia că parțializarea nu poate fi niciodată absolută, că umbre ale comuniunii persistă și în condițiile cele mai vitrege ale existenței spirituale. De fapt, acesta și este sensul constitutivului, că nu poate să dispară în totalitate niciodată, chiar dacă este mascat de mii de văluri.

În cele mai multe cazuri însă nu se ajunge la astfel de situații extreme, în care raportarea la autoritatea legitimă a lui Dumnezeu să fie complet abandonată. Ea este percepută ca atare, oamenii își organizează adeseori întreaga existență în funcție de ea. Aceasta nu înseamnă însă că nu operează și aici cele trei direcții de falsă sacralizare pe care le-am identificat încă la nivelul Paradisului. Ele sunt prezente și distorsionează și mai mult filonul de comuniune autentică rămas, conferindu-i nu de puține ori chiar chipul păcatului. Orientarea spre diavol, așa de frecventă în viața curentă de pretutindeni și dintotdeauna, încât nici nu mai este sesizată ca atare decât în împrejurări excepționale, când depășește cu mult limitele acestei "normalități", îl transformă pe Dumnezeu într-un patron al răului, gestionar al fanatismelor și extremismelor de tot felul, pentru care conflictele religioase moderne, fie ele din fosta Iugoslavie, din Țara Bascilor, Israel sau Palestina nu reprezintă decât niște exemplificări ocazionale. În ce privește formele mai ușor inteligibile de manifestare ale religiosului parțializat, ele iau naștere prin următoarele două categorii de false sacralizări, ale omului și ale mediului său ambiant, combinată cu o falsă valorizare a lui Dumnezeu. Rezultatul lor este exprimat cu o acuitate tranșantă de Sf. Pavel în Epistola către Romani 1, 23: "...și au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nescricios cu **asemănarea chipului omului celui stricacios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și târâtoarelor**" (aldinele urmărind evidențierea aspectelor la care ne-am referit). Este vorba de o acută antropomorfizare și, așa zice, zoomorfizare a sacralui, coborât parcă definitiv din transcendent, pentru a fi parcă acaparat de fenomenal¹⁵.

15. Nu pot insista asupra acestui ultim proces, semnalez însă două aspecte, pentru a înlătura eventuale neînțelegeri. În primul rând este vorba aici de o alterare a comuniunii constitutive orientate vizibil spre Dumnezeu, ceea ce înseamnă că zeul în formă de om sau animal nu este adorat pentru el însuși, ci doar prin raportare la o divinitate transcendentă. Rar se întâmplă să se afirmă o perfectă

Religiile ca spații teocosmice postparadisiace. Aceste două laturi ale procesului de parțializare, conjugate cu realitatea unui anumit context istoric, sunt în permanență generatoare de forme religioase pe de o parte unitare, datorită în primul rând filonului comun constitutiv, dar și a faptului că și ceea ce este transferat, echivalat, prezintă anumite note comune, și ele constitutive, iar, pe de altă, cu multiple diferențieri, datorită ponderii pe care o au în diferite împrejurări cele trei elemente amintite. Privite exclusiv din perspectiva primului moment de împlinire a comuniunii, în sfera căruia ne-am mișcat până acum, toate aceste forme ale religiosului, pe care le inventariază și analizează în mod normal Istoria Religiiilor, sunt radical inferioare față de acesta, însă în esență egale valoric, pentru că în interiorul tuturor operează aceleași forțe. Firește, într-unele parțializarea este mai mare, religiile inferioare sau cele atizate, în altele ea este mai greu perceptibilă, tradițiile spirituale elevate care i-au fascinat tot mereu pe cei doritori de Dumnezeu, însă toate suferă de aceeași depreciere iremediabilă reprezentată de deturnarea autorității specifice comuniunii autentice cu Dumnezeu. Am putea spune că domnește o ilegitimitate universală a omului căzut, care, potrivit unei logici consecvent aplicate, ar și trebui să dispară, dar care este cumva legitimată de însăși persistența în existență a acestei făpturi ignobile care este omul trădător de Dumnezeu și nerecunoscător. Realizată exclusiv sub acest semn, existența religioasă e dovada permanentă a unei ilegitimități legitimize.

Restaurarea comuniunii integrale de și în Domnul Iisus Hristos. Situația se schimbă radical odată cu luarea Domnului Iisus Hristos, care restabilește pentru sine și pentru cei care-L mărturisesc comuniunea integrală și, implicit, legitimitatea autentică a existenței umane. Firește că în raport cu El toate celelalte situații parțializate, și cele mai elevate, pălesc cu totul, devin aproape caricaturale. Și valoric, disproporția transcende orice comentariu. El și comunitatea aflată în comuniune mărturisită cu El, Biserica Sa, se situează în apogeul valorii și adevărului, toate celelalte forme de viață religioasă, manifestă sau nu, își dezvăluie durceroasa relativitate, provizoratul. Totul este, în fond, foarte simplu. Dar numai sub acest raport, al conținutului obiectiv de comuniune, de valoare, de adevăr (prin **conținut** neînțelegând aici o entitate distinctă, ci doar aprecierea cuantificată calitativ și cantitativ a acelei comuniuni, valori, a aceluși adevăr).

Două perspective soteriologice alternative și dificultăți pe care le implică. Comuniunea cu Dumnezeu nu reprezintă însă doar o realitate a existenței umane, ci și finalitatea ei. În funcție de împlinirea ei în eshton vorbim de mântuirea oamenilor sau de nemântuirea lor, ceea ce duce la o clară departajare. Nu de circumstanță, ci esențială, definitivă. Lipsesc calificativele pentru a-i putea sugera cât de cât relevanța. Iar criteriul de judecată, în funcție de care se hotărăște mântuirea, este modul în care a fost realizată comuniunea în această viață. Se vor mântui cei

și unică suprapunere între o anumită divinitate și o anumită reprezentare a ei. În al doilea rând semnalez că procesul este posibil datorită acțiunii simbolice curente pe care o realizează omul în cadrul comuniunii indirecte, cum este, de pildă, cazul pomului cunoașterii binelui și răului, în care este prezent, la nivel simbolic, Dumnezeu însuși, după cum am arătat mai înainte.

care au realizat gradul maxim de comuniune, ceilalți vor pieri. Ceea ce înseamnă, potrivit argumentelor prezentate anterior, că se vor mântui doar creștinii.

Sau se vor mântui toți oamenii, oricum, apocatastatic, evenimentele din Paradis și întreaga istorie a mântuirii pierzându-și astfel orice semnificație. Hristos rămâne doar un episod al unui proces fără sfârșit. Firește că cea de a doua posibilitate este absolut inacceptabilă pentru orice creștin, pentru că face să se dilueze până la dispariție orice semnificație a sacralului activ și a responsabilității umane față de Dumnezeu, față de sine însuși, față de semenii și de restul făpturilor. Dar și prima ascunde la fel de periculoase capcane. Nu numai datorită egoismului ascuns pe care l-ar putea masca (eu sunt în comuniune reală cu Dumnezeu, semenul meu nu, deci numai eu mă voi mântui), ci mai ales datorită unei circumstanțe tulburătoare, care ne confruntă cu dificultăți la fel de mari ca cele menționate în contextul anterior. Ea este dată de o caracteristică esențială a actului religios complet, fără de care însăși problema relevanței sale pentru comuniunea din eshaton dispare. Mă refer la **responsabilitate**. O poruncă nu poate fi operațională decât în momentul în care i-am asimilat conținutul (acceptând autoritatea sursei și/sau prin înțelegere), altfel este în totalitate irelevantă și nu pot fi făcut răspunzător de neîmplinirea ei. În caz contrar sursa ei, cea care îmi este evident superioară, dintr-un punct de vedere semnificativ în contextul poruncii respective, ar acționa samavolnic, ceea ce i-ar eroda dacă nu autoritatea exercițiului puterii, cel puțin pe cea morală. La fel se prezintă lucrurile și în cazul sistemului de porunci și reguli în care se traduc interogațiile primite de la Dumnezeu în fiecare moment al comuniunii cu El, răspunsul nostru fiind însăși împlinirea acelor porunci. Dacă nu cunosc sau nu înțeleg interogațiile, poruncile, nu pot răspunde, nu le pot îndeplini și **nu pot fi tras la răspundere** pentru carențe comportamentale străine de voința mea. Acest principiu este exprimat, de altfel, cu limpezime cristalină de Sf. Pavel când spune că "...unde nu este lege, nu este nici călcare de lege" (Rom. 4, 15), deci nici vinovăție. În mod concret aceasta este situația tuturor celor născuți într-un spațiu extracreștin, sau pe care chemarea dumnezeiască la comuniune nu-i atinge dintr-un motiv sau altul. Ei nu pot fi excluși de la mântuire, fiindcă nu cunosc legea, însă, potrivit exigenței de mai sus, trebuie excluși, pentru că nu sunt părtași ai comuniunii autentice integrale, singura care mântuiește cu adevărat. Ne găsim în fața unei dileme, în care fiecare alternativă este corectă, dar o exclude pe cealaltă.

Pentru rezolvarea ei s-au avansat o serie de soluții. S-a spus, de pildă, că fiecare se mântuiește potrivit binelui pe care-l face în propriul context, știind că binele este o formă a comuniunii autentice. Firește că se impune și aici o cuantificare, pentru că, după cum am văzut, comuniunea constitutivă nu se pierde niciodată în totalitate, supraviețuiește într-o oarecare măsură, ceea ce înseamnă că supraviețuiește și o cotă de bine. Care este în acest caz criteriul de cuantificare? Soluția este în mare măsură viabilă, însă implică, după cum se vede, și o dificultate care se adaugă celor amintite anterior, în cazul variantei exclusiviste.

"Legămintele" Vechiului Testament ca soluție soteriologică. Cred că o bună modalitate de rezolvare a acestor dificultăți este dată de I.P.S. Mitropolit Yannulatos în referatul pe care l-am menționat deja. Printre multe alte idei intere-

sante pentru problema de față, dar asupra căroră nu ne putem opri, mitropolitul Yannulatos se referă acolo și la existența, în Sf. Scriptură, a unei serii de legăminte încheiate între Dumnezeu și om, legăminte care prezintă o anumită succesiune genetică și valorică¹⁶.

Primul dintre legăminte este cel încheiat în Grădina Edenului și consfințit prin interdicția de a mânca din pomul cunoștinței binelui și răului. Lui îi corespunde un spațiu teocosmic specific, despre care am mai vorbit în contextul comuniunii și a cărei constituire se încheie prin crearea femeii și stabilirea relațiilor dintre ea și bărbat.

După cădere urmează apoi o serie de legăminte care se comportă toate într-un mod similar. Primul dintre ele, care stabilește, de altfel, și coordonatele istoriei mântuirii, este cel încheiat cu protopărinții noștri, cu Adam și Eva, care se constituie în felul acesta într-un cadru cu valabilitate generală, fiindcă se referă la întreaga spiță umană. De remarcat este faptul că legământul respectiv se constituie în două faze distincte. Prima dintre ele o reprezintă eșecul omului de a actualiza în totalitate comuniunea integrală cu Dumnezeu care i-a fost dată potențial prin creație, ceea ce a dus la parțializarea, falsa sacralizare și falsa valorizare care ne sunt cunoscute. Cea de a doua o reprezintă acțiunea lui Dumnezeu, care comportă și ea două aspecte, respectiv anunțarea venirii unui mântuitor, dintre oameni, care îl va anihila pe ispititor, cuvintele folosite – "sămânța ci... Îți va zdrobi capul..." – punând început istoriei mântuirii, și fixarea condițiilor concrete, radical diferite de cele anterioare, în care vor trăi de acum oamenii (Gen. 3, 16-24). Se observă aici pe de o parte o făgăduință, pe de alta o sancțiune. Prin conjugarea celor două ia naștere, din inițiativa lui Dumnezeu, care sancționează însă un comportament uman, un cadru religios existențial nou, cu parametri precisi delimitați.

Cel de-al doilea legământ apare oarecum în prelungirea celui dintâi și constă din cel încheiat cu Noe (Gen. 9, 1-17). Față de primul el prezintă elemente de continuitate și discontinuitate importante, pe care le voi semnala. Continuitatea se referă la menținerea făgăduinței că va veni un mântuitor (ea nu este făcută explicit, dar e prezentă prin absența negării ei), și la menținerea condițiilor de viață anterioare, confirmate chiar printr-o reiterare a poruncii de a stăpâni pământul, animalele și plantele, adaptată însă noilor împrejurări (se poate presupune că permisiunea de a mânca animale este dată încă de la începutul existenței postparadisice, deși nu este formulată în mod explicit). Discontinuitatea vizează două puncte extrem de importante care duc la constituirea propriu-zisă a unui nou cadru religios-existențial. În primul rând este vorba de renunțarea la o acțiune punitivă imediată ca răsplată a unor încălcări flagrante ale parametrilor existențiali fixați de Dumnezeu: "...nu voi mai pierde tot trupul cu apele potopului..." (Gen. 9, 11). Rămâne doar moartea ca pedepsă cu caracter general, ca element de continuitate. În al doilea rând este vorba de introducerea exercițiului uman în instaurarea legalității, adică a menținerii parametrilor de comuniune fixați de Dumnezeu: "De va vărsa cineva sânge omnesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa" (9, 6).

16. *Op. cit.*, p. 142: "According to biblical history, several 'covenants' between God and humanity took place, which still keep their importance and validity".

Urmează apoi o serie de alte legăminte, încheiate cu Avraam, cu Iacob-Moise și, în final, cel al comuniunii integral restaurate prin jertfa de pe cruce a Domnului Iisus Hristos și Învierea Lui. Remarcăm raporturile cantitative care însoțesc acest proces: primele trei legăminte (cel paradisiac, cel încheiat după cădere și cel al lui Noe) au o arie de cuprindere foarte largă, se extind practic asupra întregii omeniri. Extensia celorlalte descrește treptat, adresându-se unui număr din ce în ce mai mic de oameni. În felul acesta, de pildă, legământul încheiat cu Avraam se adresează tuturor urmașilor săi, întemeietori de popoare, pe când cel cu Iacob-Moise duce la constituirea "poporului ales", în care extensia este foarte mică iar intensia foarte mare. Legământul Domnului Hristos suspendă însă această dinamică din ce în ce mai restrictivă la nivel etnic și proclamă, dimpotrivă, coexistența maximei extensii (similară cu cea originară) cu cea a maximei intensii (restaurarea efectivă a comuniunii integrale).

În orice caz, toate aceste legăminte ulterioare lui Noe vor ține seama de primele elemente de continuitate semnalate acolo, însă vor asimila și aspectele noi care au apărut în cazul lui Noe, ceea ce înseamnă că noile spații teocosmice care le corespund nu mai sunt introduse ca sancțiune pentru anumite grave abateri ale omului de la coordonatele comuniunii, ci în virtutea făgăduinței făcută omului la alungarea sa din Paradis. Adică se înscriu cu strictețe în istoria mântuirii. Ele în mod special nu sunt rezultatul unei acțiuni prin excelență autarhice a omului, urmată de o acțiune punitivă corespunzătoare, ci reprezintă întotdeauna o inițiativă a lui Dumnezeu, sunt statuate de Dumnezeu însuși în cadrul istoriei mântuirii inițiată prin făgăduința inițială făcută protopărinților noștri.

Legitimitatea diacronică și sincronică a "legămintelor". Mitropolitul Yannulatos subliniază cu insistență faptul că nici unul dintre legămintele ulterioare nu îl suspendă pe cel anterior. Este drept, fiecare dintre ele introduce față de cel care-l precede un grad de superioritate, de așa manieră, încât ultimul încheiat, cel al Noului Testament, reprezintă în același timp cadrul suprem al comuniunii dintre Dumnezeu și om. Însă nici unul dintre acestea nu-l suprimă pe cel precedent. Această din urmă constatare comportă două nuanțe importante, care aruncă o lumină în mare măsură clarificatoare asupra multiplicității religioase.

Prima dintre ele se definește printr-o negație: nici un legământ nu-l invalidează pe cel anterior. Astfel, legământul încheiat de Dumnezeu cu Adam, de pildă, nu este invalidat de cel încheiat cu Avraam și de cel pecetluit cu sângele Domnului Iisus Hristos, ceea ce înseamnă că de-a lungul timpului coexistă simultan mai multe legăminte, dintre care nici unul nu a fost invalidat.

Cea de a doua are un accent pozitiv: toți oamenii beneficiază de pe urma elementelor de continuitate prezente de la primul până la ultimul legământ. În consecință toți sunt părtași ai făgăduinței făcute lui Adam că li se va trimite un mântuitor, că nu au fost abandonați de Dumnezeu. La fel și urmașii lui Avraam: asimilează integral moștenirea adamică, căreia îi este adăugată o zestre proprie. În orice caz, fondul comun este real și Revelația dumnezeiască îl semnalează ca atare prin punctări foarte semnificative; Melchisedec, de pildă, provine din spațiul extraavramit, dar este recunoscut în interiorul acestuia ca "rege al dreptății". La fel și Enoch și Iov. Restrictiv se poate spune în același timp, cu siguranță, că până la

Domnul Hristos cadrele anterioare nu beneficiază de plusul de comuniune pe care îl așează Dumnezeu în cele care urmează.

Diferitele religii ca moștenitoare ale legitimității "legământelor". Concluzia firească este că și popoarele extracreștine, aflate în afara legământului final și deplin încheiat de Dumnezeu și om, sunt în același timp beneficiare ale unei comuniuni cu Dumnezeu într-un cadru statuat de El, în virtutea includerii în circuitul legământelor. Iată de ce spațiile teocosmice, limitate în prima parte a analizei la cele amintite din Vechiul Testament, pot fi extinse apoi de I.P.S. Yannulatos la nivelul tuturor religiilor, acestea fiind privite ca niște entități extra-creștine cu statut legitim, deoarece există ca realități specifice unui cadru fixat de Dumnezeu. Cu alte cuvinte, în această perspectivă există, așadar, o legitimitate reală a fiecărei religii în parte.

După cum s-a scos în evidență în repetate rânduri, spațiile teocosmice postparadisice reprezintă realități comunicaționale globale, incluse întotdeauna în dinamica parțializării și a falsei sacralizării, a luciferizării, antropomorfizării și zoomorfizării sacralului, adică a falsei sale valorizări în multiple forme. Și totuși, chiar și în aceste condiții, după cum s-a arătat, le este proprie o legitimitate clară, care de la Noe încoace este constituită în mod preponderent în perspectiva istoriei mântuirii. În limitele cadrului respectiv, legitimizarea soteriologică se referă la toate componentele statuate de Dumnezeu pentru el, știind că este vorba evident de structuri rezultate din parțializare. (Un singur exemplu: stăpânirea pământului poruncită lui Adam se transformă în cazul lui Noe, Gen. 9, 2 în "groază și frică... căci toate acestea vi le-am dat la îndemână"). Prin extensie sunt legitimizează în același fel și structurile parțializate specifice diferitelor spații teocosmice care constituie toate religiile, cât de numeroase ar fi ele. În această perspectivă este îndreptățită, în proprii parametri, existența divinităților de pantheon și a practicilor cultice existente etc., chiar dacă ele sunt imposibil de conceput în spațiul teocosmic creștin, sunt străine de reperele sale esențiale și particulare.

După cum se vede, linia argumentațională pe care am urmărit-o până în prezent a fost în măsură să rezolve până la un punct dificila problemă generată de existența simultană și în istorie a unui număr nedefinit de forme ale vieții religioase, multe dintre ele constituite în cadrele precise ale unor religii. S-a putut constata, pe de o parte, că în virtutea caracterului ei constitutiv comuniunea dintre Dumnezeu și om apare pe toate scările umanului, chiar și pe cele mai degradate. Mai mult chiar, este evident că formulele acestea parțializate de comuniune sunt legitimizează de Dumnezeu însuși, care constituie astfel spații teocosmice cu caracter individual sau colectiv ale existenței umane, în acestea din urmă fiind incluse și toate religiile existente de-a lungul timpului până astăzi.

III. LEGITIMITATEA RELIGIILOR ȘI MISIUNEA CREȘTINĂ

1. Soluții soteriologice antagonice?

Rezultatele obținute astfel, foarte consistente, după părerea noastră, au darul să soluționeze și dificultatea majoră cu care ne-am văzut confrunțați de la bun început, și anume cea a excluderii unui mare număr de oameni de la perspectiva

mântuirii prin simpla apariție a spațiului teocosmic întemeiat de și în Domnul Iisus Hristos. Ea ar putea pune sub semnul îndoielii răspunsul creștin la interogațiile lumii, mai ales într-un moment în care aceasta este mai mult ca oricând conștientă de excepționala diversitate a diferitelor adevăruri ultime pe care le propune. Legitimizarea, de către Dumnezeu, a cadrelor lor religios-existențiale ocolește însă acest impas. Dar cum se raportează ele la unicitatea adevărului mântuitor al lui Hristos? Răspunsul pentru această interogație fundamentală poate fi dat în cadrul a două perspective foarte clar conturate.

Unicitatea mântuirii în Hristos și legitimitatea religiilor. Prima dintre ele are în vedere situația obiectivă și conținutul ei corespunzător de adevăr. Nu poate fi nici o îndoială că raportul dintre adevărul reprezentat de Domnul Iisus Hristos și toate celelalte este absolut disproporționat: primul reprezintă adevărul absolut, celelalte adevăruri relative, fragmentare (în virtutea caracterului constitutiv al comuniunii există pretutindeni o fărâmă de adevăr).

Cea de a doua afirmă că, privite în lumina acțiunii mântuitoare a lui Dumnezeu în istoric, toate aceste adevăruri capătă, în ele însele, o potență soteriologică egală, dincolo de valoarea lor intrinsecă care le departajează clar și care le face, în fond, pe cele extracreștine să fie inoperante. S-ar putea spune că virtuțile lor soteriologice se întemeiază exclusiv în iconomia lui Dumnezeu: El îl așează pe om într-un anumit spațiu spiritual în istorie, tot El îl acceptă, în conformitate cu adevărul, și implicit binele, acestui spațiu, oricâte carențe ar prezenta în perspectiva comuniunii autentice.

Suntem confrunțați, după cum bine se vede, **cu două nivele de adevăr distincte, simultane, la fel de legitime și de aceea cu valoare soteriologică egală.** Le acceptăm ea atare, pentru că rezultă astfel din talmăcirea Revelației dumnezeiești, deși încercăm un sentiment de incompletitudine cognitivă care poate lua forma unor interogații. Nu există oare nici o relație interioară care să le unifice, să interrelaționeze adevărurile? Dacă ambele sunt la fel de legitime, care mai este rostul poruncii date de Domnul Hristos de a propovădui Evanghelia la toate neamurile, ceea ce înseamnă inclusiv la toate religiile, înscriindu-le în perimetrul propriului spațiu teocosmic? Vom încerca să dăm răspunsuri adecvate, chiar dacă oarecum abreviate.

Mântuirea "dreptilor" prin comuniune personală cu Hristos. În ce privește prima interogație, referitoare la o posibilă relație interioară între nivelele de adevăr, subliniez că aceasta există cu siguranță și este dată înainte de toate de faptul că Dumnezeu însuși este cel care acționează în ambele cazuri. Pe lângă aceasta legătura este pusă în lumină pe parcursul acțiunii de propovăduire a Domnului Hristos – a se vedea parabola bogatului milostiv și a săracului Lazăr – pentru a fi apoi extrem de pregnant reliefată de coborârea Sa la Iad între Răstignire și Înviere. În ambele cazuri este vorba de orientarea sa asimilatoare spre alte cadre religios-existențiale decât cel care îi este realmente propriu: plasarea lui Avraam în Rai de către Domnul Hristos arată că El experiază comuniunea cu acesta, și cu urmașii săi, deși ea categoric nu se conformează întru totul realității de comuniune maximă pe care o reprezintă El însuși; mântuirea dreptilor Vechiului Testament în

timpul pogorării la Iad nu poate însemna decât valorizarea lor printr-o comuniune foarte reală cu ei, similară cu cea dăruită nouă, creștinilor, de harul dumnezeiesc. Însă această comuniune nu este dăruită unor indivizi izolați, aflați într-un vid spiritual, ci celor care au trăit realitatea comuniunii lor parțializate în spații teocosmice precise și adeseori diferite. Prin extensie se poate afirma că în momentul acela Domnul Hristos intră în comuniune cu **dreptii** tuturor spațiilor teocosmice legitimize de Dumnezeu și îi mântuiește.

După cum bine se poate observa, mântuirea necreștinilor nu reprezintă un fapt arbitrar, realizat de Dumnezeu împotriva propriilor sale porunci. Credincioși fiind l-am accepta și așa, am ști că Dumnezeuul nostru cel drept lucrează într-un mod tainic, dar egal cu sine însuși. Atât ar fi suficient. Pornind de la deslușirile date în textul scripturistic, filozofia religiei are însă darul de a arăta că doar așa se întregește lucrarea mântuitoare, adăugând astfel acceptării în credință a acestei realități și asimilarea ei în planul înțelegerii, nouă propriu în virtutea faptului că am fost creați **după chipul lui Dumnezeu** și ființăm în conformitate cu principiile sale.

Cele spuse aici ne permit să tragem concluzia definitivă că **dreptii aflați în spații religioase extracreștine sunt mântuiți în virtutea faptului că participă la comuniunea constitutivă cu Dumnezeu, că fac parte din spațiile teocosmice legitimize de Dumnezeu însuși și că sunt incluși în lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos prin comuniunea pe care le-o dăruiește El cu sine însuși în Duhul Sfânt.**

2. Misiunea creștină ca o chemare la comuniune cu Dumnezeu

Coborârea la Iad arată dorința lui Dumnezeu de a-i chema la comuniune cu Sine și pe cei care au pierdut, aparent, orice șansă de împlinire spirituală datorită faptului că au părăsit această lume înainte de venirea Mântuitorului. Porunca de la Matei 28, 19-20 arată limpede că voia lui Dumnezeu este să-i atragă pe toți oamenii în sfera legitimității directe pe care o reprezintă comuniunea cu El în Biserica Sa, care își desfășoară prin ascultare activitatea misionară. Conținutul acesteia este chemarea adresată tuturor spațiilor teocosmice de a se lăsa incluse în cel creștin, singurul care participă în mod direct la adevărul absolut care este Iisus Hristos.

Experiența comuniunii și dorința de a o împărtăși altora. Imperativul poruncii misionare ne face uncori să uităm că ea vizează în primul rând viața creștinilor înșiși, propria lor comuniune cu Hristos, la care îi invită pe alții. În acest sens lucrarea de deschidere spre alte spații religioase extracreștine se desfășoară în două direcții pe care doresc să le punctez.

În primul rând doresc să remarc faptul că în cazul Bisericii creștine în general, și al Bisericii Ortodoxe în mod special, existența creștină în spațiul teocosmic propriu reprezintă o realitate vie a comuniunii care are loc în niște forme extrem de concrete, cunoscute tuturor și pe care nu doresc să le mai accentuez. Important este însă faptul că această realitate vie a vieții în Hristos se transmite în mod natural celor din jur. Fiecare dintre noi transmitem, de multe ori fără să dorim acest lucru, nivelul propriei comuniuni experimentate, de așa manieră, încât cei din jur ajung să ne cunoască în felul acesta. Enunțarea acestei transmiteri nu reprezintă

nici un fel de noutate teologică, ci este în fond ilustrarea aceluia cuvânt al Domnului Hristos de la Matei 5, 16 care ne îndeamnă ca lumina faptelor noastre bune să strălucească înaintea oamenilor, pentru ca ei să-L preamărească pe Tatăl ceresc. Despre așa ceva este vorba. Deci, comuniunea pe care o experimentăm cu Dumnezeu este iradiată în mod natural cu o forță așa de mare, încât, potrivit spuselor Mântuitorului, are putere de atracție imediată. Ea îi face pe ceilalți să-L mărturisească pe Tatăl cel din ceruri. Esențial este aici să se conștientizeze semnificația proprie existenței religioase pentru celălalt. Această experiență creștină încetează să mai fie o problemă care-l vizează pe insul singular și capătă o dimensiune cu totul nouă, cea de **responsabilitate** față de semenul nostru dintr-un alt spațiu teocosmic. În acești termeni nu este exagerat să se afirme că ne confirmăm identitatea creștină doar prin asumarea acestei responsabilități.

În al doilea rând însă trebuie ținut seama de faptul că avem datoria să transmitem mai departe această comuniune pe care o experimentăm, potrivit textului clasic al misiunii creștine de la Mt. 28 deja amintit. Cu alte cuvinte, noi cei care facem parte din spațiul teocosmic al Bisericii Ortodoxe, suntem îndemnați să mergem la toate neamurile, să le facem cunoscut adevărul mântuitor și să le introducem în circuitul său dătător de viață. În această privință nu poate exista deci nici un fel de îndoială. Din ambele puncte de vedere suntem chemați să ne îndreptăm spre ceilalți, pentru ca prin iradierea noastră naturală și apoi prin acțiune bine ținută să-i chemăm în comuniunea adevărului deplin mărturisit. Există în această poruncă o stringență pe care nu o putem sublinia îndeajuns: datoria creștinului este de a-l chema pe aparținătorul unei alte religii la propria comuniune cu Hristos Dumnezeu, motiv pentru care trebuie să o experimenteze atât cât poate, dar nu mai puțin de atât.

Cinstirea lucrării lui Dumnezeu în alte spații teocosmice. În contextul celor două modalități de concretizare a lucrării misionare aș dori însă să atrag atenția asupra necesității de a înțelege foarte bine că cei cu care vorbim sunt niște oameni care experimentează ei înșiși o formă a comuniunii cu Dumnezeu într-un cadru statuat de El. Cu siguranță că acel cadru poartă semnele păcatului, cu siguranță că în mod nelegitim au ajuns la false sacralizări ale naturii sau ale unor idei etc., însă în același timp Dumnezeu cel iubitor nu i-a abandonat, ci le-a dăruit spațiul teocosmic în care trăiesc și trebuie să ținem seama de această realitate și să o respectăm. Prima datorie pe care o are în această perspectivă creștinul, în momentul întâlnirii sale cu alte spații religioase, este să identifice, pe baza tradiției respective și a propriei tradiții, elementele de comuniune autentică prezente acolo și să le separe cu darul său al deosebirii de falsele sacralizări, de parțializarea comuniunii, care apare în urma păcatului strămoșesc și prin păcatele individuale ca o realitate însoțitoare a existenței umane. Acest proces de aprofundare a unei tradiții sau a alteia trebuie realizat cu conștiința că suntem realmente în fața unei prezențe autentice a lui Dumnezeu, a unei lucrări efective realizate de Dumnezeu într-un spațiu sau altul. Acest lucru trebuie realizat cu întrecăgă smerenie a omului înduhovnicit, care știe că nu-L poate anexa, revendica pe Dumnezeu, ci acceptă propria sa condiție existențială într-un duh de totală smerenie. Pornind de aici, creștinul dobândește un temelie bun pentru lucrarea sa misionară, știind că propria-i

comuniune cu Dumnezeu va găsi un mijloc adecvat de manifestare, de "încopciere" cu aceste tradiții, ca să folosească un termen faimos folosit de Emil Brunner. Năzuind să realizeze el însuși o astfel de încopciere, creștinul va căuta să demonstreze în ce măsură elementele de autentică comuniune se găsesc amplu dezvoltate în viața Bisericii cu toate componentele ei, nu numai în cea rațională, ci și toate cele care se referă la omul întreg. Având certitudinea că îndeplinește astfel porunca dată de domnul Hristos, creștinul va fi întotdeauna dornic să-i prindă și pe necreștini în circuitul vieții autentice și depline în Duh, însă în același timp va ști să respecte cadrele religioase diferite de al său, știind că ele există potrivit voinței lui Dumnezeu. Acest aspect deosebit față de cele spații teocosmice, în acest caz față de alte religii, va fi sporit și bine fundamentat pornind de la ideea că Dumnezeu este cel care guvernează opțiunile religioase profunde ale omului.

Atitudinea aceasta de toleranță bine fundamentată în raport cu alte credințe decât cea proprie va fi definitiv articulată pe baza convingerii că toate cele ale acestei lumi se află sub mâna Creatorului și Proniatorului ei. Însăși trecerea de la un spațiu teocosmic la altul, pe care este chemată să o provoace acțiunea misionară a Bisericii, este în cea mai mare măsură lucrarea lui Dumnezeu, după cum demonstrează cel mai cunoscut caz din istorie, cel al Sf. Pavel, care nu din proprie inițiativă a devenit mărturisitor al lui Hristos, ci prin lucrare dumnezeiască directă. Ne punem chiar problema dacă Sf. Pavel ar fi trecut ușor la creștinism fără intervenția nemijlocită a Domnului Hristos.

În același timp, privind lucrurile în perspectivă mai cuprinzătoare a voinței lui Dumnezeu manifeste în istorie, se poate spune că din moment ce Dumnezeu l-a așezat pe un om sau altul să trăiască în alte contexte decât cel creștin și din moment ce Dumnezeu este iubire și dreptate, înseamnă că și aceste alte religii sunt valorizate în conformitate cu niște criterii care ne scapă uneori și care lezează aproape spațiul nostru de dreptate omenească. Iată că însăși existența mărturisitorilor unor credințe diferite de cea creștină, ne îndeamnă să percepem în ele prezența lui Dumnezeu și să învățăm să prețuim comuniunea efectivă cu El, în aceste spații religioase. Înțelegând astfel, pluralitatea religioasă va reprezenta pentru creștin întotdeauna un prilej imediat de a-L preamări pe Dumnezeu, cel ce lucrează drept și iubitor în istorie, și de a-i chema pe toți oamenii să-l slujească împreună cu noi în cel mai adecvat mod, cel la care ne-a făcut părtași în Sfânta Sa Biserică.

Diac. conf. dr. DORIN OANCEA

CHEMARE ȘI SFÂNTĂ SLUJIRE*.
MISIUNEA PREOȚILOR ORTODOCȘI MILITARI
ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1916-1918)¹

*"Preoții de armată și-au făcut mai mult decât datoria;
este o cinste pentru cler că alături de ostași au făcut mai mult
decât li s-a cerut pentru țară și neam"*

(Generalul Constantin Presan)

"Păstoriți turma lui Dumnezeu, făcându-vă pildă..."

(1 Petru V, 2-3)

Activitatea pastoral-misionară a preoților militari în timpul Primului Război Mondial, precum și statutul Serviciului Religios al Armatei, care a coordonat această activitate, este un subiect care se regăsește mai puțin în cercetarea teologică sau în studiile de istorie militară. Prezența preoților în mijlocul trupeii a contribuit hotărâtor la întreținerea moralului ridicat al Armatei Române după retragerea din toamna lui 1916 ca și la menținerea credinței în victorie, în participarea la "un război sfânt" pentru neam și țară, ceea ce a suplinat considerabil lipsa instruirii și a echipamentului de luptă corespunzător. Preoții militari au dat un ajutor important formațiunilor sanitare în îngrijirea răniților și combaterea mării epidemii de febră tifoidă din primăvara lui 1917 și au desfășurat o activitate misionară deosebită în rândul populației civile.

Studiul de față își propune să realizeze o retrospectivă secvențială a ceea ce a reprezentat Serviciul Religios de la construirea sa și până la demobilizarea parțială din 1918. Se pot vedea greutatea, inerente oricărui început, în adaptarea activității pastoral-misionare la condițiile de război, dar și pilde de jertfelnicie ale preoților cu vocație, responsabilitate și simț al misiunii. Prezentarea tradițiilor Serviciului Religios al Armatei, a locului și rostului preotului în armată, în contextul discuțiilor actuale pe marginea reorganizării Compartimentului de Asistență Religioasă al Armatei într-un serviciu de sine-stătător poate constitui o temă de reflecție și o provocare în același timp.

Prezența preotului în mijlocul ostirii, a arhierilor alături de domnitori a fost o realitate incontestabilă de-a lungul istoriei Țărilor Române. Totuși primele preocupări pentru introducerea instituționalizată a asistenței religioase în armata română datează de abia de la mijlocul secolului al XIX-lea². În 1850, în timpul

* Completări și precizări la documentarul apărut în "Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă" Patriarhul Justinian, nr. 2/2002, p. 269-293.

1. Studiul de față se bazează pe activitatea de cercetare la Arhivele Militare Române, fond 4991 (Marele Cartier General, Serviciul Religios), arhivele pe anii 1916, 1917, 1918, documente microfilmate, rolele 41516-41518 (în continuare se va cita AMR). O parte din aceste documente se regăsesc și în culegerea *Preoții în lupta pentru Marea Unire*, ed. Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, București, 2000 (în continuare se va cita *Preoții în lupta...*).

2. Asupra asistenței religioase în armată până la Primul Război Mondial, a se vedea studiile recente: Gh. Vasilescu, "Asistența religioasă în oastea Țării Românești în 1850-1870", în *Armata și Biserica*, București, 1996, p. 129-136; Prof. dr. Mircea Păcurariu, "Preoți militari în armata română până la 1918", în *ibid.*, p. 146-159; comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și ostirea*, București, 1998, p. 39-66.

domniei lui Barbu Știrbei (1849-1853), cunoscut pentru strădania sa de a reorganiza "oștirea pământeană", Departamentul Lucrărilor Ostășești din Țara Românească hotăra instituirea unui preot pe lângă fiecare polc (regiment) al oștirii în garnizoanele București, Craiova și Brăila. Numirea acestora urma să se facă în înțelegere cu Mitropolia Ungro-Vlahici, avându-se în vedere totodată, și stabilirea Icfurilor, odăjdiiilor și obiectelor de cult necesare. În acest context, au fost elaborate și primele instrucțiuni privind îndatoririle preoților de oștire³, care se refereau la atribuțiile lor religioase în mijlocul trupei precum și la adoptarea unor semne distinctive pentru ținuta preoților de polc, după exemplul preoților din armata imperială ruscască. În contextul măsurilor de unificare și dezvoltare a puterii armate adoptate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), odată cu înființarea unor noi arme și servicii, crește și numărul preoților militari a căror plată este preluată treptat de bugetul statului. În Tabloul de cadre și efectivele armatei pe anul 1863 figurau 15 preoți (7 la regimentele de infanterie, 2 – regimentele de lăncieri, 1 – regimentul de vânători, 1 – regimentul de artilerie, 1 – batalionul de geniu, 1 – școala militară, 2 – administrația spitalelor), fiind enumerați alături de medici, în rândul ofițerilor de Stat Major⁴.

În 1870 a fost elaborat primul Regulament pentru clerul de armată, care permitea existența câte unui preot pe lângă fiecare regiment sau batalion, dacă acestea constituiau "un corp aparte"⁵. Structurile militare comunicau Ministerului de Război necesarul de preoți, iar acesta, la rândul său se adresa ierarhului în eparhia căruia se afla corpul respectiv, pentru a numi o persoană corespunzătoare. Preotul înrolat făcea parte din Marcele Stat Major, avea drept la ordonanță și îndeplinea următoarele servicii: oficierea slujbelor religioase, activitate didactică la școlile corpului, asistența religioasă a bolnavilor pe lângă ambulanțe, precum și păstrarea obiectelor de cult din dotarea corpului respectiv. În preajma Războiului de independență pe lângă toate unitățile din aceeași garnizoană exista câte un preot având funcția de confesor militar. Biserica s-a îngrijit să elaboreze reglementări precise referitoare la îndatoririle lor pe timp de pace și de război⁶ și a supravegheat îndeaproape activitatea celor zccc preoți de garnizoană care au însoțit oștirea în campaniile de la sud de Dunăre, precum și a preoților de mir și ieromonahilor înrolați voluntari⁷. Preoți militari au participat și la al doilea Război Balcanic

3. Publicat de Gh. Vasilescu, *op. cit.*, p. 132-135.

4. *Monitorul Oastei*, 15 martie 1863, p. 167-191.

5. Înalt Decret 603/6 aprilie 1870, *Monitorul Oastei*, nr. 13/1870; Lt. col. D. Stavrache, Florica Dobre, "125 de ani de la adoptarea primului Regulament al preoților militari în armata română, *Revista de istorie militară* (RIM), nr. 2/1995, p. 26.

6. "Datoriile preotului în armată", BOR, IV (1877-1878), nr. 1, p. 173-180.

7. Mirecea Păcurariu, "Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Războiul de Independență", în BOR, nr. 5-6/1967, p. 607-610; D. Călugăr, "Preoți și familii preoțești în sprijinirea Războiului de Independență", MA, an XXII (1977), nr. 4-6, p. 359-360; Pr. N. Chialda, "Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la cucerirea Independenței de stat a României", ST, XXIX (1977), nr. 5-8, p. 387-407; Nestor Vornicescu, *Contribuții aduse de slujitorii bisericești pentru Independența de stat a României în anii 1877-1878*, Craiova, 1978.

(1913), însoțind trupa sa alături de efectivele Crucii Roșii, sub coordonarea Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu⁸.

În concluzie, prezența preoților în armată înaintea izbucnirii primei conflagrații mondiale făcea obiectul mai multor prevederi regulamentare militare, fără să existe preocupări pentru instituționalizarea unui serviciu religios în armată⁹. "Noi – spunea unul din preoții care va participa la Război – se pare că suntem încă sub stăpânirea unui sentiment de neîncredere față de forța sufletească ce ar putea inspira Biserica celor ce mâine vor da tot ce au mai scump pentru țara și neamul lor"¹⁰. Autoritățile ecleziastice s-au străduit să arate importanța pregătirii sufletești a soldatului, alături de cea militară și, în consecință, necesitatea permanentizării preotului în armată, luând ca exemplu multe țări europene, unde un serviciu ascendențor funcționa chiar pe timp de pace¹¹.

Preotul militar, între ascultarea canonică și disciplina militară

*"Și eu sunt sub stăpânire și am sub ascultare ostași
și zic unuia să vină și vine și altuia să plece și pleacă..."*
(Luca VII, 8)

Conform *Regulamentului pentru clerul din armata permanentă (1870)*, în anul 1914 activau 53 de preoți militari, câte unul în fiecare garnizoană, cu excepția garnizoanelor mari, București, Iași, Galați, Craiova, Constanța, unde se aflau câte doi preoți¹². Cum numărul acestora era absolut insuficient în cazul unei iminente intrări a României în război, autoritățile bisericești au început, încă din timpul neutralității (1914-1916), să se preocupe de coordonarea activității preoților mobilizabili într-un serviciu care să depindă canonic de Biserică, iar disciplinar de Armată.

În ședința sa din 15 mai 1915, Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Române hotărâra să numească un *Superior al preoților din armată*¹³ în persoana Iconomului-stavrofor Constantin Nazarie, profesor de morală la Institutul Teologic Bu-

8. G. Părvu, "Războiul și Biserica", în *Pregătiri sufletești pentru zile mari*, București, 1916 – prezintă toate eforturile pe care le-a făcut Î. P. S. Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei pentru pregătirea sufletească a oștirii: corespondența cu autoritățile civile și militare, participare la toate evenimentele militare, prezidarea unor conferințe speciale cu preoții etc.

9. Preoții de garnizoană erau doar amintiți în evidențele armatei, fără alte atribuții decât de a săvârși unele slujbe religioase la anumite ocazii, în schimbul unei remunerații fixe. Despre limitele statutului lor în armată a se vedea Pr. Sachelar Constantin Roșescu, "Preoțimea și Armata. Discurs ținut la conferințele patorale", Iași, 1915, *BOR*, XXXIX (1915), nr. 1, p. 1898-1913.

10. Cicerone Iordăchescu, "Pregătirea sufletească a armatei", *BOR*, XXXIX (1915), nr. 1, p. 1311-1313.

11. Armata germană și cea austriacă înființaseră nu numai un corp preoțesc special, ci și biserici de garnizoană, așa numitele *garnison-Kirchen* în care se făcea pregătirea sufletească a soldaților și a ofițerilor. În Rusia, preoții armatei de uscat și ai marinei formau un corp aparte, cu atribuții precise, depinzând de autoritățile militare (Cicerone Iordăchescu, *Însemnări din anii 1916-1919*, Iași, 1937, p. 12-13).

12. "Bugetul cheltuielilor Ministerului de Război pe exercițiul anului 1916-1917", *Monitorul Oastei*, nr. 19/1916, p. 125-134.

13. *AMR*, Adresa nr. 60/18 mai 1915, dosar 1, f. 1-2; *Preoții în luptă...*, p. 1.

curești și director al Seminarului Teologic¹⁴. Cu același prilej a fost adoptată și o decizie a Sfântului Sinod referitoare la preoții de armată, care cerea tuturor Episcopilor și Mitropoliilor să dea "preoți trebuincioși pe timp de pace și de război, titrați în teologic, cu aptitudini pentru păstoria militară" care să aibă vârsta cuprinsă între 30 și 45 de ani. Preoții militari urmau să fie numiți de către Ministerul de Război, la recomandarea Bisericii și intrau sub regimul legilor militare, asimilându-se corpului ofițeresc. Ei trebuiau să însoțească trupa oriunde vor merge, dând povețe pastorale și efectuând serviciile religioase. Marele Stat Major al Armatei Române a aprobat propunerile venite din partea Bisericii, cu rezerva că Protoiereul Constantin Nazarie era atașat, *doar în caz de mobilizare*, la Marele Cartier General al Armatei ca Șef al Serviciului Religios.

Imediat după numirea sa, Protoiereul Nazarie a înaintat mai multe referate în care solicita ca însărcinarea sa de Protopop al preoților de armată să înceapă imediat și să aibă un caracter permanent, deoarece unificarea și armonizarea activității preoților în armată o considera la fel de importantă pe timp de pace ca și pe timp de război. Într-unul din aceste rapoarte, el deplângea faptul că preoții militari "până azi nu au la dispoziție nici o tradiție și nici un regulament de urmat"¹⁵ și sunt privați de posibilitatea de a fi pregătiți din timp pentru misiunea lor. De asemenea, el considera absolut necesară reglementarea statutului preoților în armată, prin asimilarea cu gradele ofițerești. Cu acordul autorităților militare, Protoiereul Nazarie a colaborat în cursul anului 1915 *Instrucțiuni pentru preoții de armată în vreme de război prezentate Marelui Stat Major al Armatei*¹⁶ care prevedeau până la cele mai mici detalii, rezolvarea tuturor cazurilor care puteau apărea în timpul războiului în activitatea preoților militari.

Instrucțiunile se refereau în principal la rolul preoților pe timp de război, drepturile lor materiale, ținuta de campanie, plățirea unei prime de echipament. În momentul în care era mobilizat, preotul se prezenta la locul și unitatea indicate pe ordinul de chemare, alăturându-se Serviciului Sanitar al trupei respective. El urma să aibă la dispoziție mijloace de transport pentru sine și pentru obiectele necesare serviciului religios, precum și o ordonanță regulamentară. Între preot și comandantul unității respective trebuia să se stabilească raporturi de coordonare: preotul nu putea face nimic fără știrea și aprobarea comandantului, nici comandantul nu putea face nimic care să știrbească prestigiul preotului, sau să aducă atingere ordinii canonice sau ritualului stabilit pentru efectuarea serviciilor divine. Preotul se număra între membrii corpului ofițeresc, avea drept la salut din partea trupei și a tuturor gradelor inferioare și superioare din toate armele. Îmbrăcămintea lui era cea obișnuită, cu singura deosebire că pentru marș și alte împrejurări excepționale, putea purta cizme, pălărie gri sau căciulă și o pelerină de cauciuc asemenea ofițerilor. Ca semn distinctiv, se aplica o bandă de culoarea armeei de

14. Arhim. Iuliu Scriban, "Moartea iconomului profesor Constantin Nazarie", în *BOR*, an XLIV, 1926, nr. 3, p. 160-161; Pr. Scarlat Porcescu, "Preotul Constantin Nazarie", *MMS*, an XLV(II), 1972, nr. 3-4, p. 201-216; Pr. prof. dr. Constantin Galcriu, "Pr. prof. Constantin Nazarie", *ST*, XXXIX (1977), nr. 1-2, p. 175-179 și *ST*, XXXIV (1982), nr. 1-2, p. 37-38.

15. C. Nazarie, *Activitatea preoților din Armată (1916-1918)*, București, 1921, p. 8.

16. Publicate în *BOR*, (XXIV) 1915, nr. 11-12, p. 882-895.

care aparținea preotul, cusută pe mâneca stângă a reverendei, peste care se cosca o cruce albă, iar sub ea numărul trupei din care făcea parte. De asemenea preotul trebuia să poarte la piept, peste îmbrăcăminte o cruce de metal argintat și să aibă un toiag cu mânerul alb. Ori de câte ori apărea în odăjdii spre a efectua un serviciu, trupa la vederea Sfintei Cruci și a Evangheliei stătea în poziție de drepti, dacă era fără armă, iar dacă era cu armă dădea onorul ca la Drapel.

Veșmintele și obiectele de cult absolut necesare (Epitrahilul, cutiuța cu Sfânta Împărtașanie, Crucea, *Aghiazmatarul*, *Panihida*, două Procovețe mici, lingurița, o sticlucă cu vin) urmau să fie păstrate într-o geantă de piele, prevăzută cu despărțituri și cu câte o cruce vizibilă pe laturile din afară. Tot în această geantă, preotul avea o sticlucă de spirt și chibrituri pentru dezinfectarea linguriței în caz de epidemii, o cutie individuală de pansament pentru a putea acorda primul ajutor, precum și un carnețel pentru notarea deceselor. În sfârșit, pentru păstrarea tuturor obiectelor preoțești, administrația militară trebuia să pună la dispoziție o ladă de lemn îmbrăcată cu tablă și prevăzută cu încuietoare, având 120 cm lungime, 60 cm înălțime și 70 cm lărgime. Lada avea la unul din capete două despărțituri, care să ocupe 40 cm din lungimea ei. În aceste despărțituri se păstrau cărțile și Sfintele vase, iar în despărțitura mare se păstrau veșmintele și alte accesorii. Lada avea pe capac o cruce vizibilă. În acest scop, preotul va avea o ordonanță, precum și drep-tul de a transporta bagajele în ambulanța unității în care este repartizat¹⁷.

Protoiereul armatei era ales de Sfântul Sinod și confirmat de Ministerul de Război. El era șeful suprem al preoților și avea ca atribuții recompensarea celor merituoși, pedepsirea celor ce se abăteau de la disciplina bisericească, completarea locurilor vacante, acordarea de lămuriri asupra unor probleme care nu se aflau în respectivele *Instrucțiuni*, inspectarea și luarea tuturor măsurilor necesare pentru îndeplinirea îndatoririlor lor. *Instrucțiunile* au fost puțin cunoscute în Armată. Ministerul de Război nu a luat act oficial de existența lor decât în octombrie 1916, când s-a pus problema plătirii preoților, potrivit cu dispozițiile cuprinse în ele. Într-un raport către Marele Stat Major, Protoiereul Nazarie constata cu amărăciune că foarte puțini dintre comandanți s-au conformat *Instrucțiunilor* care prevedeau chemarea preoților la servicii religioase, serbări, mese ofițerești "în scopul de a strânge legătura dintre trupă, preot și ofițeri... Cea mai mare parte dintre comandanți consideră *Instrucțiunile* ca bune de cunoscut numai pentru preoți, fără a ști că în ele sunt o mulțime de dispoziții care îi privesc direct..."¹⁸. Odată cu *Instrucțiunile*, Protoiereul Nazarie a elaborat și zece *Cuvântări* pentru ostași și cler¹⁹, tipărite pe cheltuiala sa, menite a da preoților un model de felul cum trebuie să se vorbească trupei în diferite ocazii și situații de război. Acestea se refereau la ce înseamnă a fi soldat, drapel, importanța ascultării de superiori, încurajare înainte de luptă sau în caz de înfrângere etc.

Preoții care se încadrau în prevederile deciziei Sfântului Sinod și urmau să fie mobilizați prin ordinul Marelui Stat Major primeau însărcinarea de a lua în grijă

17. *Instrucțiunile...*, cap. V.

18. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 9-10.

19. C. Nazarie, *Cuvântări pentru ostași și rugăciuni pentru rege, oaste și popor în vreme de război*, București, 1915.

câte o unitate militară apropiată de parohia lor, pentru a se familiariza cu mediul militar. Preotul Cicerone Iordăchescu își amintea că mergea de două ori pe săptămână la sediul Regimentului IV Vânători din Iași, spovedea și împărțea trupa, asculta problemele soldaților, deși activitatea lui era considerată de unii comandanți ca "o pierdere de vreme care încurca treburi mai urgente..."²⁰. Problemele care au apărut din contactul cu trupa au pus în strânsă legătură preoții mobilizabili cu Superiorul preoților din Armată. Protoiercul Nazarie ținea o bogată corespondență cu aproape toți preoții care cereau lămuriri asupra statutului lor în armată, majoritatea fiind legate de procurarea vaselor și obiectelor de cult în caz de mobilizare, de modelul pentru ținuta preotească în campanie, ca și de modalitățile de primire a primei de echipare. Toate aceste dolcanțe erau înaintate la Marele Stat Major, în ceea ce privea problemele militare sau la Sfântul Sinod pentru problemele bisericești.

Nu haina face pe om, dar îl reprezintă...

"Vrednic este lucrătorul de plata sa..."

(Luca X, 7)

Asigurarea drepturilor materiale pentru preoții mobilizabili a fost una din cele mai delicate probleme cu care s-a confruntat Protoiercul Nazarie în perioada neutralității. Marele Stat Major, care elaborase mai multe regulamente privitoare la plata primei de echipare pentru ofițeri, a dispus, însă, că preoții nu se încadrează în aceste prevederi, decât, eventual, după intrarea României în Război, deoarece listele preoților mobilizați erau continuu modificate, fie din motive de sănătate, fie pentru interese personale sau ale enoriașilor²¹. De asemenea, Protoiercul Nazarie s-a străduit ca autoritățile militare și cele bisericești să se pună de acord pentru stabilirea unei *ținute de campanie* pentru clerul militar, care să fie adaptată împrejurărilor războiului, mai ales că unii comandanți cereau ca preoții mobilizabili să se prezinte în mijlocul trupei echipați ca în caz de mobilizare și război. Statul Major General considera, însă, că nu este în interesul material al preoților nici obligația de a-și confecționa o uniformă de campanie care ar cere mari sacrificii bănești, mantaua, pălăria și crucea pectorală fiind elemente suficiente care să individualizeze vestimentația preoților de armată. Atelierul corpului putea, în primele zile de mobilizare, să confecționeze eventual banderolele și crucea de pe mâna stângă, asemenea însemnelor purtate de medicii militari pe brațul stâng.

În luna iulie a anului 1916, Protoiercul Nazarie se adresa Șefului Marelui Stat Major cu rugămintea de a aproba dispozițiunile sale referitoare la îmbrăcăminta preoților în vreme de mobilizare și război. Ținuta de vară și de iarnă pe care o propunea²², deși nu a înlămpinat rezerve din partea Marelui Stat Major, nu a putut

20. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, p. 14-15.

21. AMR. Adresa 5269/9 martie 1916, dosar 175, f. 418; *Preoții în luptă...*, p. 26.

22. Îmbrăcăminta preotului pe timp de vară se compunea din: bocanci și jambiere negre, pantaloni de culoare verde cenușiu, bluză de culoare verde cenușiu, puțin ajustată și lungă până la genunchi, o pălărie de culoare verde cenușiu ca a vânătorilor, cu trese de locotenent și pajură în față, dar fără turtitură. Bluza nu avea epoleți, în schimb avea, pe mâneca stângă, crucea prevăzută în *Instrucțiuni*. Pe vreme de iarnă, îmbrăcăminta consta în: cizme, pantaloni verzi cenușii, dolman

fi respectată decât de o mică parte a preoților mobilizabili, care s-au bucurat de sprijinul comandanților pentru procurarea materialelor necesare confecționării acesteia. Pe de altă parte, nu toți preoții au fost interesați de achiziționarea unei uniforme de campanie. Preotul Cicerone Iordăchescu considera că în mijlocul durtății pe care o presupune viața militară, ostașul are nevoie de clipe de alinare, de momente în care să-și poată deschide sufletul, ori acest lucru este anevoios în fața cuiva îmbrăcat în uniformă militărească. Despre preotul altui regiment, pe care l-a văzut îmbrăcat în ținută de campanie spunea că "acesta nu mai e un preot de armată, adică pus în slujba armatei, ci un preot militar! Un preot pentru care preoția este numai un pretext. Bucuria lui cea mare este că are uniformă, că-l puteau privi soldații și lumea îmbrăcat în haine militărești..."²³.

Având în vedere că nu exista un model nici pentru crucea pectorală, s-a stabilit că aceasta ar trebui să aibă următoarele dimensiuni: 12 cm lungimea lamei verticale, 5 cm lățimea lamei, 4 mm grosimea, 2 mm grosimea zalelor. Crucea și lanțul urmau să fie lucrate din metal argintat, sau din orice metal alb, neavând nici un fel de ornamentație. La partea de jos, în dosul lamei verticale se puneau inițialele preotului și unitatea trupei din care face parte. Crucea protoiereului avea aceleași dimensiuni, cu singura deosebire că era confecționată din metal aurit²⁴. Marele Stat Major s-a îngrijit de cumpărarea din comerț a crucilor prevăzute a se purta de către preoți la piept în campanie, după modelul propus de Protoiereul Nazarie, costul acestora urmând să fie acoperit din prima de echipare.

Cu puțin timp înaintea izbucnirii războiului, Protoiereul Nazarie s-a străduit să obțină concentrarea tuturor preoților mobilizabili la sediile eparhiale, în cursul lunii iunie 1916, pentru a avea un schimb de vederi cu ei "ca nu cumva surprinși fiind de evenimente neașteptate, preoțimea de armată să nu fie pregătită suficient și eu să am vreo greutate pe cuget"²⁵. Pentru preoții din Mitropolia Ungro-Vlahiei întrunirea s-a ținut în ziua de 20 iunie 1916 în Palatul mitropolitan și au fost abordate următoarele probleme: rolul preotului înainte de război, preotul ca ofițier, preotul ca susținător al moralului trupei, preotul ca mângâietor al trupei²⁶. Cu acest prilej, s-au dat preoților îndrumări detaliate asupra tuturor chestiunilor nelămurite și s-a înaintat Marelui Stat Major un raport în care erau semnalate toate problemele care trebuiau urgent rezolvate pentru buna desfășurare a activității clerului din armată. Protoiereul se plângea din nou că foarte puțini ofițeri s-au conformat Instrucțiunilor care recomandau ca preoții să fie chemați la servicii religioase, serbări, mese ofițerești pentru a strânge legăturile cu trupa. Pe de altă parte,

verde-cenușiu blănit cu guler de blană și căciulă brumărie. Dolmanul avea la mâneca stângă crucea reglementată prevăzută în *Instrucțiuni*. Atât peste hainele de vară, cât și peste cele de iarnă, preotul purta la piept crucea regulamentară. Fiecare preot avea pelerină ofițerească cu crucea pe mâneca stângă. Cei din spitale și în general cei care nu luau parte la marșuri (partea sedentară), își păstra costumele obișnuite, având dreptul să poarte bastonul regulamentar, crucea pectorală și crucea de pe mănecă (AMR, dosar 1, f. 41-42; *Preoții în lupta...*, p. 42-43).

23. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, p. 12-13.

24. AMR, Raport către Marele Stat Major din 30 aprilie 1916, dosar 1, f. 20; *Preoții în lupta...*, p. 29.

25. C. Nazarie, *Activitatea...*, p. 10.

26. "Dare de seamă asupra adunării preoților mobilizați din Eparhia Ungro-Vlahici", *A.M.R.*, dosar 1, f. 29-31; *Preoții în lupta...*, p. 33-38.

comandanții unităților pe lângă care erau repartizați nu începuseră încă să se îngrijească de procurarea acelor obiecte care țineau de resortul armatei: stofele pentru jînula de campanie, geanta indispensabilă, lădița de campanie și carnetul ofițeresc. Mitropolitul Primat Konon a fost înștiințat că *nici un preot nu avea Antimisul trebuitor*, iar cea mai mare parte a acestora nu au primit indicații de unde să ridice cele necesare cultului.

Pentru corectarea tuturor acestor neajunsuri, Protoiereul Nazarie s-a străduit ca fiecare unitate militară să aibă un preot, fie măcar cu titlul de preot de rezervă, care să ia parte la toate manevrele și momentele mai însemnate ale unității, ca astfel să se obișnuiască cu mediul militar chiar de pe timp de pace. În ciuda tuturor acestor eforturi organizatorice, la 14 august 1916 când România intra în război, statutul preoților de armată era departe de a fi reglementat, ceea ce făcea ca misiunea Protoiereului Nazarie să fie extrem de dificilă.

Cine nu are sabie, de acum să-și cumpere...

"Temete de cel care are sabie că nu degeaba o poartă..."
(Rom. XIII, 4)

Odată cu mobilizarea armatei, au fost chemați sub arme și un număr de 253 de preoți, dintre care 46 au fost demobilizați curând pe caz de boală, de vârstă avansată sau datorită problemelor din parohie și înlocuiți cu alți preoți²⁷. Pentru coordonarea activității acestora, s-a înființat Serviciul Religios, condus de Protoiereul Nazarie, care făcea parte din Eșalonul III al Marelui Cartier General și era încadrat de Iconomul V. Poeitan și secretarul N. Georgescu, licențiat în Teologie și student la Facultatea de Drept. Având în vedere că aproape toate problemele preoților de armată se refereau la chestiuni duhovnicești și canonice, Statul Major General și-a dat acordul ca ei să se adreseze direct Șefului Serviciului Religios pentru rezolvarea doleanțelor lor. La rugămintea Protoiereului Nazarie, Direcția Generală a Poștelor a permis purtarea unei corespondențe gratuite între preoții mobilizabili și Serviciul care le coordona activitatea²⁸. În cazul în care rezolvarea unei cereri nu ținea de competența Serviciului Religios, aceasta era înaintată forurilor militare sau bisericești în drept. Pentru cazurile grave, când era absolut necesară deplasarea personală la diferitele unități combatante pentru a se convinge de vinovăția preoților reclamați, Protoiereul Nazarie a cerut, în repetate rânduri, să i se pună la dispoziție un automobil și un permis de liberă circulație în zonele de operațiune, însă ambele cereri au rămas fără rezultat.

Comandanții corespondau însă cu acest Serviciu exclusiv pe cale ierarhică. Din această cauză, probleme grave, ca dispariția unui preot (mort sau căzut prizonier), erau aduse la cunoștință Protoierei cu mare întârziere, uneori trecând chiar și o lună. Mulți comandanți considerau inutilă prezența preotului în armată și cu atât mai mult necesitatea unui Serviciu special. Protoiereul Nazarie nota cu amă-

27. Tabloul complet al preoților mobilizați la 1916, unitățile la care au fost repartizați, precum și înlocuirile care s-au efectuat pe parcurs, la Pr. Grigore N. Popescu, *Preoțimea și întregirea neamului. Chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor*, București, 1940, p. 117-142.

28. AMR, dosar I, f. 52; *Preoții în lupta...*, p. 46.

răciune în acest sens: "Multe din prejudecățile societății erau comune și militarilor: unii vedeau în preot un fel de piază rea, alții nu-i dădeau considerație sau îl neglija; un domn general, chiar după prima parte a campaniei, mă întreabă despre roștul preotului în armată, iar alții, la auzul că există Serviciul Religios al Armatei, strângeau pur și simplu din umeri. Eu însumi am avut multe de îndurat, stând în picioare la ușile celor mari, ba și ale celor mici, fiind tratat de sus cu indiferență sau nevoit să aud vorbe ca acestea: Ce mai cauți și popa ăsta pe aici?"²⁹.

Unii dintre preoți semnalau Serviciului Religios greutățile și uneori chiar umilințele pe care le suportau încă de la începutul campaniei din partea unor comandanți. Preotul Toma Chiricuță, confesorul Regimentului 52 Infanterie, relatează că nu i s-a dat nici o posibilitate pentru a-și îndeplini misiunea sa de preot: "Când am cerut a mărturisi și spovedi oamenii mi s-a spus că nu se poate din lipsă de timp. Ori de câte ori am vrut să săvârșesc o rugăciune, mi s-a spus că nu e timp pentru rugăciune și toate acestea nu ar fi nimic, dacă mi s-ar fi dat măcar considerația gradului și a misiunii de care mă ocup..."³⁰. Economul V. Ursăchescu, numit confesor al Spitalului de Evacuare nr. 4, Corpul IV Armată, a trimis numeroase adrese în care cerea să fie absolvit de însărcinarea umiltoare care i-a fost dată când s-a prezentat la acea unitate sanitară, respectiv de a se ocupa de popota ofițerilor. "Sunt revoltat sufletește – se plângea într-un memoriu adresat Protoiereului Nazarie³¹ – că în tot timpul campaniei trebuie să vegetez în fundul unei bucătării, cât timp alți colegi ai mei simt mulțumire sufletească că au puțința de a-și îndeplini marile lor rost și de aceea vă rog respectuos să mijlociți pentru a fi eliberat de această neplăcută și nepotrivită însărcinare...". După câteva săptămâni, preotul îl informa pe Protoiereul Nazarie că a fost absolvit de "această neplăcută însărcinare" însă ca represalii pentru rapoartele sale repetate, corpul ofițeresc al unității îi interzicea să mai servească mesele la popotă, lăsându-l să se descurce cum putea³².

Evenimentele războiului în curs de desfășurare nu au mai permis reglementarea oficială a statutului preoților militari și în consecință, asigurarea tuturor drepturilor care decurgeau din asimilarea la corpul ofițeresc a rămas în grija Serviciului Religios. Preoții au trimis numeroase rapoarte către Serviciul Religios pentru a interveni în legătură cu achitarea primei de echipare, deoarece erau în imposibilitatea de a-și procura îmbrăcămintea de campanie. Unii dintre ei cumpărau din banii proprii hainele specificate în *Instrucțiuni*, dar cei mai mulți veneau la unitățile unde erau repartizați cu ținuta preoțească obișnuită. Preotul Ilic Roșoga, confesorul Regimentului I Vânători informa că lipsa primei de echipare pune preoții militari într-o poziție dificilă. "Eu m-am prezentat cu hainele mele preoțești care prin locurile muntoase, nămolose și ploioase, fac imposibilă purtarea lor... Ele servesc bine când oficiem orice serviciu religios, dar încolo, Doamne, ferește... Ordonanța toată ziua usucă și peric la ele"³³.

29. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 12.

30. AMR, Raport din 22 octombrie 1916, dosar 4, f. 61; *Preoți în luptă...*, p. 60-61.

31. AMR, Raport din 18 octombrie 1916, dosar 2, f. 49; *Preoți în luptă...*, p. 59.

32. AMR, Raport din 6 nov. 1916, dosar 4, f. 25.

33. AMR, Raport din 29 august 1916, dosar 2, f. 34.

Lipsa primei de echipare, precum și plata neregulată a soldelor afectau în egală măsură și familiile preoților concentrați. "În fața neajunsurilor care le întâmpin pe front și în fața neajunsurilor pe care le întâmpină familia mea – scria Preotul Constantin Popescu-Vlădeni de la Ambulanța diviziei a IV-a – n-ați putea Prea Cucernicia Voastră a interveni pentru a mi se da drepturile mele cuvenite? Până acum toate nevoile mele și ale familiei mele le-am împlinit cu produsul muncii mele, încă de când eram nemobilizat. Acum ce să fac și cu ce să trăiesc, decât de aici de unde muncesc?"³⁴. Soția sa, refugiată în Bacău împreună cu cei doi copii, trimitea la rândul său, mai multe rapoarte la Biroul de informații din Comandamentul orașului pentru a afla ceva despre soțul ei, fără să primească însă nici un răspuns. S-a adresat, în disperare de cauză și Ministerului de Război, exponând situația în care se afla și cerând, fie să i se dea jumătate din salariul soțului său, fie să i se înlesnească comunicarea cu el pentru a primi cele necesare. Referitor la această problemă, Serviciul Intendenței, făcea cunoscut că familiile mobilizaților rămase pe teritoriul ocupat urmau să primească drepturile prin Societatea Națională a Crucii Roșii și prin urmare să se plătească mobilizatului suma ce i se cuvenea și mai înainte, mai puțin partea lăsată familiei³⁵.

În luna martie a anului 1917, Marșalul Stat Major elibera Ordinul Circular 19.001, primul act oficial care reglementa asimilarea preoților militari, precum și recompensarea celor care au dat dovadă de acte de bravură, curaj și dispreț față de moarte³⁶. Potrivit acestei reglementări, preoții de regimente erau asimilați gradului de *locotenent*, cu posibilitatea de a fi înaintați la gradul de *căpitan* pentru merite deosebite. Șeful Serviciului Religios era asimilat gradului de colonel, iar ajutorul acestuia gradului de *major*. Ținuta preoților urma să se adapteze acestei asimilări, adăugând sub banda de la mâneca stângă *două stelute argintate pentru gradul de locotenent, trei stelute pentru gradul de căpitan, o stelută aurită pentru Protoiereul armatei*. Ofițerilor li se cerea în mod expres respectul cuvenit acestor grade și tot concursul lor pentru îndeplinirea activităților lor. Acest ordin circular împreună cu înaltul Decret Regal 778/25 iulie 1917³⁷ care relua și întărea toate aceste prevederi, au fost singurele instrucțiuni pentru preoții de armată adoptate în timpul Războiului.

Cei mai mulți dintre ofițeri s-au împăcat greu cu noul statut al preoților de armată, cu faptul că, în termeni bisericești, preotul este părinte, conducător spiritual al regimentelor și de aceea se află în raporturi de coordonare cu comandanții. Preotul N. Hodoroabă, confesorul Regimentului 69 Infanterie, relatează o discuție edificatoare cu comandamentul Diviziei din care făcea parte Regimentul său³⁸. Comandantul considera că preoții "sunt o clasă privilegiată, care primește leafă, fără să facă nimic; nici măcar la popotă nu sunt trimiși... Nu poți – continua comandantul – să îmbăcești sufletul soldatului cu serviciul religios în orice timp,

34. AMR, Raport din 4 octombrie 1916, dosar 2, f. 37; *Preoții în luptă...*, p. 54-55.

35. AMR, Raport 15913/ 6 martie 1917, dosar 3, f. 15.

36. O. C. 19001/9 martie 1917, *Monitorul Oastei*, nr. 28/1917, p. 118-119.

37. Înalt Decret nr. 778/ 25 iulie 1917, *Monitorul Oastei*, nr. 79/1917.

38. N. V. Hodoroabă, din Războiul de Reîntregire, Note și impresii de campanie (1916-1918), București, 1923, p. 279.

soldatul nu este dispus întotdeauna să te asculte. Sunt mulți care merg la Biserică doar de 2-3 ori pe an. Ori aici avem oameni între 20-30 de ani, exact când umblă omul după înavuțire... Eu nu pot pricepe ordinul dat de Marele Cartier General, în care se spune că serviciul dumneavoastră este de coordonare, nicidecum de subordonare. Dacă eu dau ordin ca Regimentul 20 să plece la Adjud și dumneata rămâi, cum poate fi coordonare fără subordonare?...". Pentru a rezolva aceste probleme, Serviciul Religios a transmis o circulară către comandanții de unități, în care li se aducea la cunoștință faptul că, potrivit dispozițiilor canonice și *Instrucțiunilor preoților de armată*, precum și modificărilor aduse prin Înaltul Decret Regal no. 778/25 iulie 1917, "preotul dintr-o unitate nu poate fi privit ca un element de subordonare, ci de coordonare în ceea ce privește cele bisericești" și ruga, în consecință, să se ia cuvenitele măsuri pentru a se evita micile conflicte ce ar putea să se nască dintr-o înțelegere inexactă a rostului preotului în armată³⁹.

Reglementarea *ținutei de campanie* a fost, în continuare, una din preocupările constante ale Serviciului religios. "Costumul preoților de armată – recunoștea mai târziu Protoiereul Constantin Nazarie – mi-a produs multe momente neplăcute, mai ales că mi s-a făcut de către Prea Sfinții Chiriarhi aluzii vădite în privința lui"⁴⁰. Preoții din armată nu puteau lua parte la luptele și marșurile pe care le făceau împreună cu trupele în costumul obișnuit, pe de o parte deoarece împiedica mersul, iar pe de alta era impropriu condițiilor strategice. Preoții îi semnalau că, de multe ori, numai într-o singură zi prin munți veșmintele lor s-au prefăcut în zdrențe și s-au îmbrăcat soldățește. Din această cauză, Serviciul Religios hotăra ca preoții să-și poată confecționa veșminte din stofa militară de vară și de iarnă. Totuși, au existat dificultăți și în acest sens, fie pentru că unii comandanți nu permiteau acest lucru, neavând ordine clare, fie li se acorda doar 2-3 metri de stofă, cantitate absolut insuficientă pentru confecționarea veșmintelor. După mai multe intervenții s-a acordat preoților, contra cost, 8 m de stofă și 25 cm postav și o pereche bocanci de care să se folosească pe tot timpul campaniei.

Pentru procurarea *veșmintelor și obiectelor de cult necesare*, Serviciul Religios făcuse demersuri din perioada neutralității. Sfântul Sinod hotărâse atunci ca preoții să poată lua cele necesare cultului de la bisericile respective, pe baza unei adeverințe date Epitropiei parohiale, cu excepția Sfințelor Antimise care se vor confecționa din vreme, numai la sediile eparhiale⁴¹. Rămânea în sarcina unităților armatei de a procura geanta indispensabilă de piele, lada de campanie și carnetul ofițeresc. Pentru transportul tuturor obiectelor preoțești, comandantul trebuia să pună la dispoziția preotului și o căruță pentru transportul obiectelor religioase, precum și alte materiale necesare cultului: prescuri, lumânări, vin etc. Mulți dintre preoți nu au găsit înțelegere la comandanți pentru primirea unei trăsurii de bagaje, așa cum cereau Instrucțiunile iar evenimentele războiului au făcut ca preoții să se descurce cum puteau.

În toamna lui 1916, armatele Puterilor Centrale au ocupat sudul României, inclusiv Capitala, ceea ce a determinat retragerea oficialităților civile și militare,

39. O. C. 1605/24 decembrie 1917, dosar 15, f. 289-292; *Preoții în lupta...*, p. 178-179.

40. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 17-18.

41. AMR, Adresa 2812/14 iulie 1916, dosar 1, f. 43; *Preoții în lupta...*, p. 43-44.

ca și a unei mari părți a populației în Moldova. În acest context, Serviciul Religios al Armatei a fost nevoit să facă față unor situații deosebite. Marele Cartier General îndemna preoții să nu se limiteze doar la efectuarea serviciilor religioase și la mângâierea celor întristați, ci să fie "susținători și formatori ai moralului ostașilor"⁴². Serviciul Religios s-a străduit, prin diverse mijloace să mențină ridicat moralul trupeii încât aceasta să aibă "credință neclintită în victorie, în viitorul patriei și în realizarea sfintelor aspirațiuni ale neamului"⁴³. În toamna lui 1917, Protoiereul Nazarie recomanda preoților să găsească cele mai bune mijloace pentru ca soldații să facă față la viața în tranșee pe timpul iernii, deoarece aceasta "predispune la monotonie, producând descurajare și împuținând răbdarea". Preoții să organizeze, pe cât posibil serviciile divine în sobor de trei, cinci sau șapte preoți, urmate de scurte cuvântări și să pună bazele unor cercuri culturale sub forma șezătorilor, mai ales la formațiunile sanitare, unde soldații să fie antrenați în lecturi sau cântări care să abată gândurile de la ororile războiului⁴⁴. De asemenea, Protoiereul Nazarie a alcătuit o carte de rugăciuni intitulată Înarmarea sufletească a ostașului român, care a fost tipărită și distribuită cu ajutorul Marelui Cartier General în februarie 1917 în 15.000 de exemplare, iar apoi în aprilie în 100.000 de exemplare și care cuprindea toate rugăciunile necesare soldatului, cele 10 porunci și poruncile bisericești privitoare la viața sufletească și trupescă a aproapelui, cele 9 fericiri, posturile și sărbătorile de peste an.

În contextul reorganizării Armatei Române din prima jumătate a anului 1917, când multe regimente s-au contopit datorită pierderilor mari de soldați și ofițeri, a fost necesară și demobilizarea unei mari părți a preoților. Protoiereul Nazarie a insistat să fie demobilizați cu precădere preoții din Moldova, care se puteau întoarce la parohiile lor și nu cei din teritoriul ocupat care rămâneau fără nici un mijloc de existență. Preotul P. Pădurcanu, din Brigada II artilerie informa de exemplu că fusese demobilizat, din cauza reorganizării diviziilor din Dobrogea și nu se putea întoarce în satul natal ocupat de germani. Prin urmare cerea să fie mutat la alt regiment și propunea ca problema preoților aflați într-o situație asemănătoare să fie rezolvată prin trimiterea monahilor mobilizați la metaniile lor⁴⁵. Serviciul Religios era asaltat, în acest timp, cu numeroase cerei ale preoților de parohie din teritoriul ocupat de a fi înrolați în armată, motivând de cele mai multe ori legătura sufletească cu un anumit regiment sau dorința de a desfășura o activitate similară. Preotul Bănică Roșescu, refugiat din județul Constanța, a trimis referate repetate în care să fie numit preot la Regimentul nr. 34 Constanța, unde erau cei mai apropiați fii sufletești ai lui care îl cunoșteau și doreau să fie în mijlocul lor⁴⁶. Preotul Dolinescu C., profesor și confesor al Liceului Militar Dealu cerea să-și continue misiunea sa pe lângă Școala militară de la Dorohoi, ceea ce corespunde cu pregătirea și ocupația de până atunci⁴⁷. Pentru cei care se ofereau voluntari, Protoiereul Nazarie cerea confirmarea Mitropoliei Moldovei și Sucevei, sin-

42. AMR, Nota 272/8 decembrie 1916, dosar 7, f. 193; Preoții în luptă..., p. 73.

43. Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 18.

44. Ordinul Circular 1400/6 noiembrie 1917, *ibid.*, p. 24-26.

45. AMR, dosar 4, f. 38.

46. AMR, dosar 4, f. 107.

47. AMR, dosar 4, f. 108-109.

gura autoritate bisericească rămasă după ocuparea sudului României, pentru a cere binecuvântarea de slujire în armată. În cele mai multe din cazuri, Mitropolia se opunea nimirii suplimentare de preoți în armată, deoarece necunoscându-i personal nu-i putea recomanda⁴⁸.

Datorită retragerii precipitate din fața inamicului, multe din lăzile de campanie au fost pierdute sau au fost capturate. Preotul Ilie Nicolau, confesorul Regimentului 36 "Vasile Lupu" se plângea că în retragerea de la Turtucaia "nu am putut scăpa decât numai cu ce am avut pe noi... În prezent, Regimentul se reorganizează la Cernica și trebuie să mă prezint acolo, dar neavând nimic din cele ce îmi trebuiesc vă rog să interveniți din locul de drept pentru a mi se da prima de echipare, precum s-a dat și domnilor ofițeri care sunt în situația mea" (29 august 1916)⁴⁹. Preotul D. Elian, Confesorul Regimentului 5 Vânători semnala de asemenea că, în timpul retragerii, una din trăsurile de bagaje ale ofițerilor, în care avea veșmintele și cădelnița, a căzut în mâna inamicului și cerea intervenția lui pentru ca serviciul divin în campanie să nu aibă de suferit⁵⁰. Pentru a se acoperi asemenea lipsuri, Serviciul Religios a intervenit pe lângă înaltul cler din teritoriul neocupat pentru ca parohiile cu obiecte sfinte în dublu exemplar să fie date, contra chitanță preoților de armată. Mitropolia Moldovei și Sucevei își exprima acordul ca preoții de parohie "să împrumute la cerere și din prisos" preoților de armată veșminte, cărți și alte obiecte de cult, rămânând ca acestea să fie înapoiate după război⁵¹. În acest sens a fost elaborată o circulară care cerea preoților să întocmească tabele în dublu exemplar în care să se arate obiectele luate, locul de unde au fost luate, actele cu care au fost luate și costul lor aproximativ. Aceste tabele se vor înainta Casei Bisericii și problema restituirii să se tranșeze ulterior între Ministerul de Război și cel de Culte și Instrucțiune.

Cel ce va învăța și va face, mare se va chema...

"Nu cine îmi zice Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor; ci cel ce face voia Tatălui Meu..."

(Matei VII, 21)

Activitatea preoților pe front s-a încadrat în dispozițiile cuprinse în Instrucțiuni și a răspuns solicitărilor ulterioare venite de la Serviciul Religios sau de la Marele Stat Major⁵². Rolul preotului în vreme de război era să efectueze toate ser-

48. Despre sprijinul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, a se vedea și PIMEN, Mitropolit, *Amintiri din Marele Război*, Neamț, 1923.

49. AMR, dosar 4, f. 95.

50. AMR, Raport din 24 ianuarie 1917, dosar 2, f. 118; *Preoții în luptă...*, p. 77-78.

51. AMR, Hotărârea 112/16 ianuarie 1917, dosar 2, f. 104; *Preoții în luptă...*, p. 76.

52. Note despre activitatea preoților în război la C. Cazan, "Slujitori Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în lupta pentru reînvegirea pământului străbun", în *MMS*, an LIV, nr. 9-12, 1978, p. 715-721; Scarlat Porcescu, "Contribuții aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916-1918 pentru făurirea statului național unitar român", în *MMS*, an LIV, nr. 9-12, 1978, p. 685-725; Pr. Tudor Popescu, "Preoți participanți la războiul de la 1916-1918", *MO*, an XXX, 1978, nr. 10-12, p. 77-774; Pr. Nicolae Buzescu, "Spicuirii din jurnalul de front al preotului căpitan Constantin Buzescu", în *MO*, an XXX, 1978, nr. 10-12, p. 801-822.

cer, nici un strop de vin nu s-a turnat peste trupuri, nici un sunet de goarnă nu a răsunat în semn de onor estășesc..."⁶⁰.

Spre deosebire de preoții concentrați la regimente, programul clerului din spitale era fix și puteau să-și organizeze activitățile zilnice pe perioadă mai lungă⁶¹. Confesorul Spitalului de Evacuare nr. 10 Nichișeni, A. Parfenie, cerea Serviciului Religios să aprobe un program zilnic care întrunise și acordul comandantului său. Serviciul religios pentru bolnavi se desfășura dimineața, înainte de a se duce la biserică satului unde ținea slujbe pentru trupă. Conferințele în fața celor bolnavi le ținea de două ori pe săptămână, joia și duminica câte o oră după amiază, iar pentru trupă luna și vinerea. Fiind și învățător își lua angajamentul de a se ocupa să predea scrisul și cititul la soldații neștiutori de carte⁶². În înțelegere cu Preotul G. Georgescu al Spitalului de Evacuare nr. 17, aflat tot la Nichișeni a organizat un parastas pentru pomenirea celor căzuți la Mărășești. Procesiunea care se deplasa spre cimitir avea în frunte pe răniții celor două spitale care puteau merge, având în mijlocul lor o cruce mare de lemn, apoi preoții, corul, comandantii și ofițerii, iar la urmă trupa celor două spitale.

O altă latură a activității preoților militari a fost *ajutorul dat formațiunilor sanitare* în îngrijirea răniților și combaterea epidemiilor, nu numai prin mijloace specifice (cuvântări de îmbărbătare, predici, răspândirea de cărți cu conținut moral etc.), dar și prin sprijinul efectiv acordat medicilor și infirmierilor. Unul din preoții militari remarcă faptul că "apropierea dintre medici și preoți a fost foarte strânsă. Mai în toate regimentele noastre preoții și medicii erau buni prieteni"⁶³. Comandantul trenului sanitar nr. 1, lt. Farmacist Ilie Dragomirescu, spunea despre Preotul N. Vasilescu că a învățat cu ușurință să panseze răniții, "ca cel mai bun om de meserie" și că "obișnuia să se ducă personal cu automobilul sanitar până în apropierea imediată a frontului, la primul punct de ajutor și acolo sub ploaia de șrapnele pansa și îmbărbăta pe răniți și îi aducea în spatele liniei frontului..."⁶⁴. În primăvara anului 1917, când bolile contagioase lăceau sute de victime, decimând regimentele, Protoierul Nazarie a adresat un apel în care îndemna preoții să fie de folos medicilor în combaterea molipsirii, vorbind soldaților despre datoria creștinească de a îngriji trupul, ferindu-l de necurăție și de boli molipsitoare⁶⁵. Preoții au fost mâna dreaptă a medicilor și în aceste situații, unii căzând victimă datoriei, contractând tifos exantematic, febra recurentă, iar alții chiar murind. Primele cuvinte ale comandantului Regimentului 21 Infanterie către preotul I. Mușțeșeanu când s-a prezentat la regiment în martie 1917 au fost: "Părinte, suntem într-o stare nenorocită, avem peste 600 de bolnavi și în fiecare zi ne mor câte 5-6 oameni; fii binevenit între noi și te rugăm să ne dai tot concursul pentru combaterea bolilor contagioase"⁶⁶. De multe ori când medicii și infirmierii unității cădeau

60. AMR, dosar, f. 86.

61. A se vedea Înaltul Decret Regal, 72/31 ianuarie 1917 referitor la Organizarea serviciului militar de război, în Monitorul Oastei, nr. 22/1917.

62. AMR, Raport din 14 decembrie 1917, dosar 5, f. 5-6; *Preoții în luptă...*, p. 166-167.

63. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, p. 29.

64. Raport 422/13 martie 1917, AMR, dosar 4, f. 124-125; *Preoții în luptă...*, p. 95-96.

65. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 20-21.

66. AMR, Raport din 24 iunie 1917, dosar 15, f. 73; *Preoții în luptă...*, p. 123.

bolnavi, doar preotul, cu cunoștințele care le dobândise, rămânea să îngrijească pe cei în suferință. Preotul Gheorghe Icu, confesorul Trenului sanitar nr. 6, îl informa pe Protoiereul Nazarie că la sfârșitul lunii februarie s-a ajuns la situația de a face transporturi fără medici, deoarece toți erau bolnavi de tifos. Farmaciștii preparau medicamentele după ordinul medicului bolnav în pat, iar ei, cu buzunarele pline de medicamente trecea la fiecare bolnav și le administra⁶⁷.

Preoții aveau de asemenea ordin să se intereseze de mâncarea soldaților, cu precădere de cea a bolnavilor, de curățenia corporală a soldaților și să inspecteze regulat trupa împreună cu medicul sub această privință. Preotul George Georgescu de la Spitalul de Evacuare nr. 17, având semnale de la soldați că nu sunt bine hrăniți a cerut permisiunea comandantului pentru începerea unei anchete. De asemenea, a propus înființarea unei spălătorii unde soldații să se primencască în fiecare sâmbăta, iar hainele lor să fie deparazitate și spălate⁶⁸.

Serviciul Religios a dat dispoziții preoților să se intereseze de aproape de *copiii orfani* din localitățile unde cantonează și din satele supuse evacuării și a colabora cu comitetele locale pentru întreținerea lor⁶⁹. În cazurile în care nu vor putea face nimic în acest sens, vor înainta un tabel cu numele și prenumele copiilor rămași neplasați. Preoții au colaborat în această problemă cu femeile din Societatea Ortodoxă Română sau i-au plasat la orfelinatul de la Păunești-Putna care era condus de Preotul Căneșcu, de la Ambulanța Diviziei a 10-a. Preotul Popescu Alexandru a înființat în orașul Adjud o cantină pentru 1500 de copii orfani, strângând cu liste de subscripție 10.000 lei pe lună și ocupându-se și de educația copiilor, iar Preotul M. Cărlănescu de la Brigada 15 Artilerie, atâta timp cât trupa s-a aflat în cantonament în satul Poiana (Tecuci) a predat copiilor de școală și a înființat pe cheltuiala Regimentului o cantină unde luau masa de două ori pe zi toți copiii orfani și familiile fără mijloace⁷⁰. Preotul V. Hodoroabă obișnuia să săvârșească slujbe religioase pentru populația refugiată care se adăpostea prin vagoane și gări, unde fiecare familie avea cu sine o mică gospodărie constând în păsări, oi, viței și porci⁷¹. Mulți preoți au servit și populația civilă din satele unde erau cantonați, sfătuiră, în același timp oamenii să-și curețe casele și să mențină o igienă personală strictă pentru a se feri de bolile contagioase. Preoții au arătat aceeași sollicitudine și față de populația maghiară la intrarea Armatei Române în Transilvania, îngrijindu-se de cei bolnavi, efectuând botezuri sau înmormântări: "În spitalul din Odorhei – își amintea unul din preoți – era moartă o bătrână. Niște unguri ni-au rugat s-o prohodesc, ceea ce am și făcut. Când au văzut toate astea, sărmănele bătrâne și ungurii care mai rămăseseră în spital, nu le venea să-și creadă ochilor..."⁷².

67. Raport din 22 martie 1917, *AMR*, dosar 15, f. 1-4; *Preoții în lupta...*, p. 97-100.

68. *AMR*, Raport nr. 13/30 mai 1917, dosar 16, f. 23.

69. O. C. 1061/17 sept. 1917, C. Nazarie, *op. cit.*, p. 24.

70. *AMR*, Raport din 4 octombrie 1917, dosar 5, f. 14; *Preoții în lupta...*, p. 156-157.

71. N. V. Hodoroabă, *op. cit.*, p. 242.

72. Pr. Cicerone fordăchescu, *op. cit.*, p. 36.

Serviciul Religios a recomandat preoților să aplice măsuri de rigoare împotriva *propagandei adventiste* care "e contra războiului și deci a intereselor Țării"⁷³. Însuși Generalul Presan, șeful Marelui Cartier General, a intervenit în această privință, cerând comandanților de regimente și unități militare să supravegheze îndeaproape această mișcare și să colaboreze cu preoții pentru eradicarea ei⁷⁴. Preoților li s-a cerut rapoarte detaliate privind situația din regimentele unde se aflau. Preotul Vasile Băjenaru, confesorul Regimentului I Grăniceri, informa serviciul Religios că a găsit foi volante în care soldații erau îndemnați să nu mai tragă când se aflau în fața inamicului, deoarece Maica Domnului s-a pogorât din cer și a lăsat un cuvânt plin de durere. Cine citea acele cuvinte era dator să le copieze de nouă ori și să transmită mesajul la alte 9 persoane, iar cine refuza urma să aibă mari nenorociri în familie. În înțelegere cu comandantul unității, trupa a fost adunată în careu și s-a interzis, sub pedeapsa lovirii, citirea, păstrarea sau răspândirea acestor materiale de propagandă. De asemenea, în satele unde trupa era cantonată, preotul s-a îngrijit să prevină și populația civilă de pericolul acestor învățături, lipind sute de afișe pe ușile bisericilor sau instituțiilor statului sau împărțind sătenilor broșuri⁷⁵. Preotul P. Pădureanu, de la Brigada II Artilerie, deplângea faptul că preoții nu sunt suficient sprijiniți în acțiunile lor de autorități-bisericești pentru a pimi cărți de rugăciune și cu conținut moral. "Hrana sufletească cer soldații și trebuie să le-o dăm, altfel le-o dau sectele străine, iar noi numai semnalizăm și căutăm să stingem un foc care copleșește de multe ori puterile ce se pun în curmarea râului".

Ori de câte ori au avut ocazia, preoții s-au străduit să întrețină vie, în inimile soldaților, dragostea de neam și țară, dându-le exemplu de patriotism și jertfelnicie din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat al României. Preotul Hodoroabă, pe când mergea cu icoana în ajunul Crăciunului, întâlnește întâmplător mormântul Ecaterinei Teodoroiu: "Pe cruce era o coroană de flori veștede; casca ei spartă era legată cu sârmă de cruce. Adun pe toți soldații în jurul mormântului, cântăm Troparul și Condacul Nașterii, apoi îngenunchem cu toții și facem un Trisaghion. Vorbesc, apoi, arătând celor din jur cine a fost fecioara sublocotenent care odihnește aici..."⁷⁶. De asemenea, în predicile sau discursurile pe care le țineau cu diverse prilejuri (praznice împărătești, sărbătoarea patronului regimentului, paras-tas, zile naționale etc.) obișnuiau să asocieze datele din istoria mântuirii cu evenimentele recente. În acest fel războiul era prezentat ca "începutul mântuirii noastre" ca neam, un război sfânt pentru îndeplinirea idealurilor naționale⁷⁷.

73. Combaterea propagandei adventiste a fost una din preocupările principale ale Profesorului Constantin Nazarie înainte de Război. A se vedea: *Duminica, ierarhia bisericească și botezul după adventiști*, București, 1910; *Cinstirea sfințelor icoane și adventiștii*, București, 1911; *Combaterea principalelor învățături adventiste*, București, 1913 (ed. a II-a revăzută și adăugită, București, 1921); *Sămbăta adventiștilor și Sfânta Duminică*, București, 1914; *Feriți-vă de adventiști*, București, 1916.

74. AMR, Ordin Circular 6383/28 mai 1917; *Preoții în luptă...*, p. 111.

75. AMR, Raport 930/27 mai 1917; *Preoții în luptă...*, p. 110.

76. N. V. Hodoroabă, *op. cit.*, p. 277.

77. O parte din aceste predicii și discursuri au fost editate după Război: PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Din vremea Marelui Război*, București, 1919; Ilie Deleanu, Confesor al Regimentului 20 Infanterie, *Micul Arsenal sufletec*, București, 1921.

Vrednic este lucrătorul de odihnă...

*"Lupta cea dreaptă m-am luptat, călătoria am săvârșit,
credința am păzit; de acum mi se cuvine cununa..."*

(II Tim. IV, 7-8)

Începând cu luna martie a anului 1918 au fost elaborate mai multe decrete cu privire la demobilizarea parțială a Armatei Române. Aceasta se efectua în ordinea vechimii contingentelor și se termina la 31 mai 1918, armata urmând să treacă pe picior de pace începând cu 1 iunie 1918⁷⁸. "În acest moment, -- își amintea Preotul N. V. Hodoroabă -- *mie mi se pare că visez, că în calea și fața mea se deschide o poartă nouă, ferecată în aur, ca în povești și că din acest purgatoriu, din acest foc curățitor -- căci în purgatoriul catolic noi ortodocșii nu credem -- pășesc cu încredere în mijlocul unei societăți purificate, într-o lume ce se va arăta pătrunsă de mai multă dreptate, cinste și moralitate, într-o lume nouă, într-o lume ideală...* Frumosule vis, vedeate-voi acvea?..."⁷⁹. În acel moment, numărul preoților din armata de operațiuni erau 168, repartizați astfel: Marele cartier General -- 3, regimentele de infanterie -- 60, regimentele de vânători -- 10, regimentele de grăniceri -- 2, brigăzile de roșiori -- 2, de călărăși -- 2, de artilerie -- 15, ambulante divizionare -- 17, spitale mobile -- 15, spitale de evacuare -- 20, spitale de contagioși -- 5, trenuri sanitare -- 12, spitale de marină -- 3, sector de fortificații -- 1, regiment de vânători de munte -- 1, cartierul armatei -- 1, centrul de instrucție -- 1, regimentul de voluntari -- 1⁸⁰.

La începutul anului 1918, Protoieria preoților militari din Basarabia care făcuse parte din Armata imperială rusă, se adresa Serviciului Religios Român cu rugămintea de a îi ajuta pentru numirea unor preoți la garnizoanele din Orhei și Bolgrad, precum și la 8 spitale militare, care să fie plătiți cu leafă de locotenent⁸¹. După unirea Basarabiei cu România (28 martie 1918), Ministerul de Război a instituit o Comisie pentru rezolvarea chestiunilor militare din provincie care să se ocupe și de problema preoților militari. Comisia a hotărât întărirea lui Constantin Partenic, fost preot militar în garnizoana Odessa, în funcția de Protoiereu al preoților militari din Basarabia, asimilat gradului de colonel. De asemenea, s-a constatat că între preoții militari din Basarabia se găsesc doar trei români. În consecință, cei 32 de preoți militari care se aflau pe lângă diviziile și batalioanele românești din Basarabia au primit dispoziție să se îngrijească de nevoile populației, având posibilitatea de a rămâne în Basarabia ca preoți de garnizoană⁸².

Marele Stat Major le recomanda acestor preoți să se pogoare în mijlocul soldaților români pentru a-i împiedica să se dedea la prădăciuni, să săvârșească slujbe înălțătoare și să țină cuvântări în care să accentueze că participă la o campanie "de dragoste și înfrățire". Serviciul religios cerea preoților dislocați în Basarabia să întocmească rapoarte periodice despre activitatea lor și să desfășoare o activi-

78. Înalt Decret 1010/1 mai 1918, *MO*, nr. 81/21 mai 1918.

79. N. V. Hodoroabă, *op. cit.*, p. 298.

80. Listele complete cu numele preoților și unitățile la care erau repartizați, *AMR*, dosar 9, 10, 11.

81. *AMR*, Raport 10/20 ianuarie 1918, dosar 27, f. 46; *Preoții în luptă...*, p. 184.

82. *AMR*, Adresa Ministerului de Război 1956/4 aprilie 1918, dosar 27, f. 18.

tate pastoral-misionară pusă în slujba idealurilor naționale. Dărilor de seamă ale preoților se refereau la o gamă diversă de probleme, conturând un tablou al stării populației românești din Basarabia sub diverse aspecte: situația economică, mentalitate, grad de rusificare, prezența sectelor etc. Preoții militari au contribuit, în mare măsură, la menținerea disciplinei armatelor române care au trecut Prutul, ca și la înlăturarea atitudinii antiromânești a populației. Preotul N. Ceapă, confesorul Regimentului 10 Vânători își amintea: "Toate mijloacele pașnice le-am întrebuințat pentru a îndepărta orice idee rea despre venirea noastră, insistând asupra dorinței de frate de a ne revedea după 106 ani. Iată ideile care erau la populație. Noi ne-am sculat cu arme împotriva împărăției lor, am fost chemați de boieri, suntem niște tâlhari care luăm tot ce ne cade în mână și altele asemenea..."⁸³. Preoții organizau școli de adulți, săvârșeau slujbele în limba română cu acordul Episcopului Chișinăului, urmate de cuvântări care făceau trimitere la trecutul românesc.

Serviciul Religios al Armatei și-a încetat existența în cursul lunii mai 1918, când toate serviciile din Marele Cartier General au trecut la direcțiile similare din Ministerul de Război. Protoiereul Nazarie rămânea în continuare Superiorul preoților militari, până când se găsea o formulă de instituționalizare a clerului militar în Armată. Un bilanț sumar al prezenței preoților în mijlocul regimentelor arată că în timpul luptelor 4 preoți militari și-au pierdut viața, aflându-se în prima linie alături de trupă: Preotul N. Armășescu din Tomșani-Vâlcea, confesorul Regimentului 2 Vânători, care a fost înmormântat cu onoruri ofițerești la cimitirul Ghencea⁸⁴, Preotul Ștefan Ionescu-Cazacu, confesorul Regimentului Olt. nr. 3, căzut la Mărășești cu crucea în mână⁸⁵, Preotul I. Florescu de la Regimentul 2 Grăniceri⁸⁶, și Preotul Vasile Gh. Ionescu, Regimentul 18 Târgu Jiu. ambii căzuți prizonieri la bulgari, respectiv la germani, au murit din cauza tratamentului de detenție. Alți 20 de preoți au căzut prizonieri, pentru că au întârziat cu pansarea răniților, îngrijirea muribunzilor sau îngroparea soldaților. Mulți preoți au luat arma în mână în momente critice pentru soarta Regimentului ca Preotul Justin Șerbănescu, confesorul Regimentului IV "Ilfov" nr. 21, singurul preot citat pe ordin de zi al armatei franceze. În timpul retragerii de pe Valea Prahovei, în urma morții tuturor ofițerilor regimentului, s-a pus în fruntea ostașilor care se dispersau și i-a comandat până ce inamicul a fost respins pe muntele Susai și s-a oprit asupra Azugăi. În luptele care au urmat, a fost rănit și a căzut prizonier în mijlocul trupeii care nu se mai apăra. A reușit apoi să evadeze, rătăcind prin munți timp de 8 luni în căutarea liniilor românești⁸⁷. Pentru merite deosebite, un număr de 61 de

83. AMR, Raport din 2 mai 1918, dosar 23, f. 21-23, f. 21-23; *Preoții în luptă...*, p. 279-282.

84. Despre activitatea sa ca preot militar, a se vedea Pr. Grigore Popescu, *op. cit.*, p. 50-52.

85. În 1926, Societatea "Mormintele Eroilor", care a strâns în cripta "Bisericii Ncamului" de la Mărășești toate osemintele eroilor căzuți, a găsit mâna dreaptă a preotului neputrezită. A se vedea C. Bobulescu, *Fete bisericesti în războaie*, Chișinău, 1930, p. 117. O evocare emoționantă la N. M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 169-171; Diac. prof. dr. Petru David, "75 de ani de la Marcea Unire de la 1 Decembrie 1918", în *BOR*, nr. 10-12, p. 16-17.

86. Pr. Grigore Popescu, *op. cit.*, p. 55-61.

87. "... aveam adunați pe lângă mine 70 de prizonieri, toți cu un gând și un suflet de a trece frontul. În fiecare zi le făceam sfinte rugăciuni și împărtășanii cu Sfintele Taine și-i întăream în credință. Foamea, arșița soarelui și frigul nu-l mai spun, știe bunul Dumnezeu, 3 luni de zile m-am

preoți militari au fost recompensați cu decorații de război românești sau străine, însă numeroși alți preoți au fost trecuți cu vederea din cauza neglijenței comandanților care nu au întocmit fișele calitative la timp.

Analizând eficiența Serviciului religios în timpul războiului care tocmai se încheiase, Protoiereul Constantin Nazarie s-a preocupat în primii ani de după război de permanentizarea preotului în armată. El consideră că fiecare regiment ar trebui să aibă preotul său, ales prin concurs, de o comisie formată din reprezentanți ai Sfântului Sinod și Marelui Stat Major. Instituționalizarea preoților în armată, credea el, va reclama cheltuieli, dar necesitatea pregătirii sufletești a soldatului, care s-a văzut în toate actele de eroism din timpul războiului, trecea pe primul plan: "... dacă în învâlmășagul luptelor, în țipăul răniților, în vaietul bolnavilor, în suspinul muribunzilor, în depresiunea morală aproape generală, preoții au făcut lucruri minunate, ce ar putea oare face în liniștea cazarmii, în condițiile prielnice dezvoltării unei activități pastorale, morale, intelectuale și educative între soldați, cu atât mai mult cu cât preotul are ascendent asupra sufletului țărânului nostru?... Dacă preotul, fără a fi încetățenit în armată a adus servicii așa de mari și de reale, ușor se poate ghici ce foloase îi va aduce în timp de pace și de război, când el va face parte integrantă din ea, se va forma, dezvolta și va lucra permanent în vederea trebuințelor ei"⁸⁸.

*

Serviciul religios al Armatei, înființat în 1916, a fost premisa permanentizării clerului militar în Armata română prin înființare Episcopiei Armatei. În 1921 a început discutarea proiectului de lege care urma să reglementeze asistența religioasă în Armata Română și în același an a apărut Legea privitoare la organizarea clerului militar. Cu acest prilej, a fost instituit Inspectoratul Clerului Militar al cărui șef avea rangul de general de brigadă și era arhiepiscop și membru al Sfântului Sinod, purtând titlul de Episcop de Alba-Iulia.

În perioada interbelică, sub cei trei episcopi ai Armatei, Justinian Teculescu (1923-1924), Ioan Stroia (1925-1937) și Partenie Ciopron (1937-1948), asistența religioasă în oștire este definitiv reglementată prin adoptarea altor acte normative (Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii privitoare la organizarea clerului militar - 1924, Instrucțiuni provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și de campanie - 1931, Legea pentru organizarea clerului militar - 1937).

hănit numai cu bureți și mere pădurețe...Pe ziua de 9 septembrie 1919 m-am hotărât să trec frontul. Am coborât muntele, am trecut Putna... și voind a trece limita prin tranșeele ungarilor, santinele m-au prins, m-au bătut cumplit și m-au dus la comandament; declarându-mă că sunt spion, au vrut să mă împuște, eu le spuneam că sunt de la schitul Cașin și am rătăcit. O escortă m-a dus prin munți, până la Brașov. Aici, Curtea Marțială două zile m-a interogat că sunt spion și m-a condamnat la moarte. Cu aceeași escortă, bătut și plin de sânge ca Hristos de jidani, nemâncat de 8 zile, m-au pornit spre Budapesta. ajuns la Feldioara, am căzut și m-am îmbolnăvit; jandarmii m-au băgat într-o casă de arest; după două nopți de închisoare, făcând fiebinți rugăciuni către bunul Dumnezeu ca să mă scape din necaz ca pe Apostolul Petru din temniță, am fost ascultat și ca prin minune am putut să scap...". *AMR*, Raport din 21 februarie 1918, dosar 15, f. 381-382; *Preoții în luptă...*, p. 209-212.

88. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 93. evaluarea activității preoților militari în Primul Război Mondial și la Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 41-49 ("Preoțimea română pe câmpul de luptă").

Acestea se refereau la admiterea prin concurs a preoților militari, drepturi similare cu ale ofițerilor, organizarea serviciului religios în garnizoane, spitale, închisori, școli militare, precum și activitatea pastorală pe timp de pace sau în caz de mobilizare.

Sub păstoria episcopului general de brigadă dr. Partenie Ciopron a fost elaborat un program coerent de recrutare și instruire a preoților militari, care s-a văzut în activitatea pastoral-misionară deosebită din timpul celui de al doilea război mondial. După război, în contextul măsurilor de sovietizare a României, activitatea preoților militari a fost coordonată de Biroul legături-cler (devenit în 1947 Serviciul de educație religioasă), care era o secție a Inspectoratului General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă. La 22 august 1948, Episcopia Armatei a fost desființată iar preoții militari trecuți în rezervă, punându-se capăt astfel, în mod brutal, unui secol de prezență religioasă în armată.

După mai bine de patru decenii, în 1994 Armata și Biserica s-au regăsit în Compartimentul de Asistență Religioasă al Armatei, înființat ca o etapă necesară în continuarea tradiției preotului militar⁸⁹.

*

The present research approaches the pastoral and missionary duties of the Romanian Army priests during WWI, as well as the setting up and the development of the Religious Service of the Army, which coordinated their activity. It shows the major difficulties that the priests army faced, trying to adjust specific duties to the war conditions and offers examples of self-sacrifice, pastoral vocation and high responsibility in the country service.

The beginnings of the religious assistance in the Romanian Army can be traced back, in the second part of the XIXth century, when each regiment enjoyed the services of an army priest in its spiritual needs. However, it was in 1915 when a Superior of the priests army was appointed, Rev Prof. Constantin Nazarie, and in 1916 when the Religious Service of the Army, subordinated to the General Headquarters, was set up. In March 1917, the General Major Staff assimilated the priests army to the rank of lieutenant and their chief to the rank of colonel, a measure that generated dissatisfaction among the officers and commanders. Constantin Nazarie strove to obtain the material rights for the priests: the monthly pay, a field uniform, and the necessary sacred objects. He also faced the complicated issues, which followed the tragic withdraw of the Romanian Army in the autumn of 1916: low morale the soldiers, the disappearance of many regiments, and loss of a great part of their sacred objects.

89. Asupra acestei perioade, a se vedea câteva studii recente de istorie militară: Mr. dr. Ștefan Pâslaru, "23 aprilie 1921: Legiferarea organizării clerului militar", *RIM* 3 (20), p. 38-40; com. (r) Ilie Pentelescu, "Înființarea Episcopiei Armatei. Episcopii militari", în *Biserica și Armata*, p. 172-186; col. dr. Petre Otu, "Din activitatea Episcopului general de Brigadă dr. Partenie Ciopron", în *Armata și Biserica*, p. 232-239; com. Aurel Pentelescu, "Preoți militari pe frontul de Răsărit", în *RIM* 6 (34), p. 4-7; Lt. Florin Șperlea, "Clerul militar român în primii ani ai comunizării României", în *Armata și Biserica*, p. 239; Pr. I. Ilinca, "Reintroducerea asistenței religioase în armată", în *Armata și Biserica*, p. 248-254.

The activity of the priests army responded to orders of the religious or military authorities. It mainly consisted of occasionally religious services (blessing, confession and holy communion of the troop before the battle, celebration of the St. Eucharist, burial services). The priests also helped the sanitary units, taking care of the wounded soldiers, of their daily hygiene and nutrition, assisted the civil population, especially the war orphages, fought against the religious sects and carried out an impressive pastoral and missionary activity in the ancient Romanian land of Basarabia. A general survey of their presence in the middle of the troops shows that 4 priests were dead in the fights, 29 priests were captured as war prisoners, and other 61 of priests were rewarded for their heroic deeds with high Romanian or foreign decorations and medals. The present topic, less approached in the military or theological research, reveals the tradition of the religious assistance in the Romanian Army. The priests contributed to the maintenance of a high morale among the Romanian soldiers and their confidence in the final victory, which decisively supplied the lack of training and adequate war equipment. The recognition of their importance in the middle of the Army made the military authorities to collaborate with ecclesiastical ones in setting up a *Bishopric of the Romanian Army* in 1921, which would carry out an impressive and successfully activity till 1948. In the context of the present discussions over the revival of the former Army Bishopric, such an approach may serve as a starting point in evaluating the long tradition of the religious assistance in the Romanian Army.

Asist. drd. RADU MUREȘAN

CUVÂNT DE CINSTIRE

PĂRINTELUI ACAD. PROF. UNIV. DR. MIRCEA PĂCURARIU

*LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 70 DE ANI**

La miez de vară, în acest curgător an 2002, unul dintre slujitorii de frunte ai Bisericii Noastre, P. C. Acad. Prof. Univ. Dr. MIRCEA PĂCURARIU, ne bucură sufletele cu aniversarea a șapte decenii de viață în sânul și în slujba Ortodoxiei românești și a atât de bogatului și ziditorului său trecut bimilenar.

Este împlinirea acestei frumoase vârste prilej de adăstare asupra rostuirii unei existențe pe care Prea Cucernicia Sa a dedicat-o, cu pilduitoare jertfelnicie de sine, preoției întru Hristos, înțeleasă, pe cărările nobleții de suflet și rigorii de gândire, la o înaltă și complexă ținută a lucrării ei, deopotrivă înaintea Sfântului Jertfelnic, la catedra menirii profesionale, ori la masa de scris a savantului istoric bisericesc de o remarcabilă prolificitate, acrivie și profunzime.

Fiu de preot de pe meleagurile hunedorene, părintele Mircea Păcurariu și-a adăpat pruncia și anii tinereții la izvorul tradițiilor ortodoxe românești pe care i le-a împărtășit dulcele plai transilvan. Aici s-a plămădit întru consecvența sobră cu care a urcat, treaptă după treaptă, desăvârșirea sa ca teolog și istoric al Bisericii românești, trecând de la Deva studiilor liceale, la Clujul și Sibiuul studiilor superioare de istorie și teologie și înfrățind, prin sine însuși, vatra românească, în întregul ei, odată cu începuturile activității didactice la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț și cu doctoratul trecut, în 1968, la Institutul Teologic din București. Însăși tema impresionantă teze prin care a pășit în elita teologilor istorici români a mărturisit despre aceste itinerarii de suflet ale autorului de o parte și de alta a Carpaților, dezvoltând în profunzime legăturile Ortodoxiei românești transilvănene cu Moldova și Țara Românească în veacurile XVI - XVII.

Deodată cu nevoințele acestui urcuș, în care și-a împlinit pregătirea pentru cariera întregii vieți, tânărul teolog și istoric de atunci s-a învrednicit a primi harul diaconiei (1970), apoi al preoției (1971), fiind distins cu rangul de iconom stavrofor (1976) și dedicând slujirii lui Dumnezeu la stântul altar răstimpuriile celor mai înalte trăiri spirituale întru iubirea de Dumnezeu și de oameni. Din această nestinsă iubire și din rodul bogat al experienței pastorale s-a constituit treptat un valoros corpus de predică care a văzut, spre unanim folos creștinesc, lumina tiparului în anul 2000.

Pe de altă parte, înalta vocație a părintelui Mircea Păcurariu a rodit deopotrivă în peste patru decenii de slujire neîntreruptă și exemplară a catedrei universitare sibieni, ca asistent (1961), conferențiar (1970) și profesor titular (din 1971), formând generații după generații de tineri teologi în duhul cel mai profund al cunoașterii sistematice, al cercetării riguroase și al iubirii și asumării plener-iubitoare a trecutului de două mii de ani al poporului român și al dreptei sale mărturisiri și împărtășiri de Hristos întru Ortodoxie. Ținuta sa universitară unanim apreciată l-a adus pe Părintele profesor Mircea Păcurariu, în 1996, decan, al Facultății de Teologie din Sibiu, adăugând noi griji, dar și noi izbânzi în buna

* Mesajul adresat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist

chivernisire a reputei instituții de învățământ superior ortodox din centrul mitropolitan al Transilvaniei.

Totodată, procesul de dezvoltare a învățământului teologic ortodox din România anilor de după 1989 a găsit în Părintele profesor Pacurariu un sprijin de nădejde, prea cucernicia sa luând asupra-și, cu pilduitoare dăruire de sine, vreme de câțiva ani, responsabilitatea organizării la Iași a studiului Istoriei Bisericii Ortodoxe Române, la nou, aici înființata Facultate de Teologie, și aceasta în condițiile continuării fără istov a împlinirii responsabilităților sale de bază de la Sibiu. Îndelungata carieră universitară a reprezentat cadrul în care, de-a lungul deceniilor, urmare unor străduințe neobosite de cercetare, concepție și elaborare, s-a constituit, datorită condeiului Părintelui profesor Mircea Păcurariu, o operă științifică impresionantă, prin proporții și conținut.

Și pentru că tocmai am evocat pe dascălul de mare anvergură al Istoriei Bisericii Ortodoxe Române, este firesc să dăm cuvenita înaltă și întâie apreciere monumentalei sinteze în trei volume asupra acestui atât de bogat trecut ortodox al poporului nostru, tratat ce reprezintă o dezvoltare a unei variante sintetice într-un singur tom, elaborat inițial la nivel de manual pentru învățământul teologic pre-universitar. Cele două lucrări, izvorâte dintr-o autentică vocație a viziunii și construcției de ansamblu, reluate în mai multe ediții, inclusiv una în limba germană, și actualizate, constituie, de ani buni, sursele de bază ale studiului istoriei bisericești a românilor în facultățile și seminariile noastre teologice, precum și cele dintâi surse actuale de informare în domeniu ale specialiștilor, ale credincioșilor și ale tuturor iubitorilor de istorie și cultură din țară și din străinătate.

Aceste sinteze fundamentale reprezintă, împreună, calea de acces și corolarul, în același timp, al unei opere de mare întindere și adâncime ce abordează, prin prisma vieții ortodoxe, întregul ogor a două milenii de istorie și al întregului spațiu românesc carpato-danubiano-pontic. Regăsim, între titlurile extrem de numeroaselor lucrări de sinteză, studii științifice, articole, recenzii, cuvântări, expuneri ș.a. ce poartă cu ei sine semnătura părintelui profesor Mircea Păcurariu, teme dintre cele mai importante și pline de interes cum ar fi cele privind relațiile dintre Țările Române pe plan bisericesc, aportul Bisericii Ortodoxe la mari înălțături istorice ale poporului român, precum dobândirea independenței sau făurirea unității statale, Autocefalia și Patriarhatul ca împliniri de primă însemnătate ale Bisericii noastre în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX, începuturile Mitropoliei Transilvaniei, multiple aspecte ale istoriei, culturii și artei Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, situația Ortodoxiei transilvănene în timpul regimului dualist austro-ungar, istoricul învățământului ortodox din Ardeal, până la sinteza asupra Institutului Teologic Universitar din Sibiu, activitatea profesorilor și a altor slujitori bisericești transilvăneni la sud și răsărit de Carpați, dezvoltarea învățământului ortodox românesc și a culturii bisericești în secolul XX, istoricul Mitropoliei Moldovei și al episcopiiilor de Roman, Rădăuți și Huși, viața bisericească a românilor din Basarabia și Dobrogea, cronologia ierarhilor Bisericii noastre, viața și activitatea unor importante personalități ale istoriei și culturii bisericești - arhieriei Climent al Râmnicului, Neofit și Filaret Scriban, mitropoliții Ilie Iorest, Simion

Stefan, Sava Brancovici, Antim Ivireanul, Nicolae Bălan și alții, istorici ca Petru Maior, Gheorghe Șineai și Nicolae Iorga, viața și opera unui mare număr de personalități ecleziastice în formatul specific "*Dicționarul teologilor români*", istoricul unor monumente bisericesti și vetre monahale de renume, precum Prislopul sau Putna, activitatea unor structuri ale administrației bisericesti, cum s-au aflat, în timp, cancelaria, consistoriul și dicasteria Mitropoliei Ungrovlahiei, legăturile Țărilor Române cu Patriarhia din Antiohia și încă atâtea și atâtea alte abordări ce conferă mare substanță și întindere unei opere științifice de aproape o jumătate de veac.

Toate aceste contribuții de seamă la cunoașterea trecutului Bisericii Ortodoxe Române au îndrituit pe deplin ridicarea vrednicului lor autor în arcopagul național al culturii și științei care este Academia Română.

Împlinirea a șapte decenii de viață îl află pe Părintele profesor Mirecea Păcurariu în plină activitate, cu perspective de noi și vii lumini în câmpul cercetării și creației științifice.

Apreciind, în chip deosebit, meritele lucrării neobosite și larg cuprinzătoare ale atâtor ani de bogat-roditoare și jertfelnice nevoițe, îndreptăm către Bunul Dumnezeu caldă rugăciune de a-i hărăzi Prea Cucerniciei Sale sănătate deplină și îndelungată putere de muncă, întru aceeași generoasă revărsare de spirit creator, spre lauda Bisericii lui Hristos de pe pământul românesc.

Întru mulți și fericiți ani, cu binecuvântări și frățesească îmbrățișare în Domnul la ceas de fericit popas aniversar,

✦ T E O C T I S T

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*
* * *

Mult iubite cucernice părinte profesor,

Mirecea Păcurariu*

Fie îngăduit unui reprezentant al breslei istoricilor care v-a considerat întotdeauna unul din reprezentanții săi de marcă, să vă exprime, în acest binecuvântat moment aniversar, omagiul și recunoștința slujitorilor muzei Clio pentru tot ceea ce ați făcut pentru cercetarea istoriei românești, a istoriei ecleziastice, în mod special. O fac și din poziția celui care a avut onoarea și privilegiul de a fi de mai multe ori în preajma dumneavoastră, grație profesorului și maestrului meu, regravatul profesor *Pompiliu Teodor*, care v-a fost prieten, colaborator și un mare admirator, și care, dacă mai era și astăzi printre noi, ar fi dorit să rostească aceste cuvinte.

* Cuvânt rostit de Prof. univ. dr. Nicolae Boeșan, prorectorul Universității "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de viață a Pr. prof. univ. dr. Mirecea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române (Cluj-Napoca, 30 iulie 2002).

Acest mare profesor și istoric a introdus opera lui *Mircea Păcurariu* în lectura studenților istorici de la Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, a promovat sistematic opera dumneavoastră în anii regimului totalitar, conștient că istoria Bisericii reprezintă o parte esențială pentru trecutul națiunii române transilvănene, că istoria scrisă de preot profesor *Mircea Păcurariu* își are locul și o valoare formativă în Facultatea de Istorie a Universității "Babeș-Bolyai", că opera dumneavoastră, ca de altfel întreaga istoriografie ecleziastică, reprezintă un segment foarte important al scrisului istoric românesc.

Astfel, din anii 1965-1970, s-a realizat o legătură permanentă și continuă între ceea ce ați făcut la Sibiu și învățământul istoric de la Cluj, într-un efort firesc de înnoire a scrisului istoric, a cercetării trecutului românesc. Cercetările dumneavoastră au inspirat lucrări de licență, teze de doctorat, au sugerat noi teme și direcții de cercetare, tendință ce continuă și astăzi pe urmele măștrilor noștri. Ne-am bucurat de privilegiul de a vă fi avut ca interlocutor, sfătuitor și susținător în mai multe ocazii, ne-am bucurat de prezența dumneavoastră la manifestări științifice de prestigiu, am avut șansa să asist la dezbateri și conversații științifice de neuitat, de un remarcabil conținut, apoi să pătrund în intimitatea atelierului dumneavoastră de lucru. Cărțile dumneavoastră: *Legăturile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI-XVIII*, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, *Politica statului ungar față de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului*, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu*, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*, *Banat*, *Crișana și Maramureș*, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849*, *Dicționarul teologilor români*, ca să le pomenesc pe cele mai frecventate de studenții și cercetătorii de la Facultatea de Istorie a Universității "Babeș-Bolyai", au fost asimilate ca serii reprezentative ale istoriografiei române contemporane, au fost studiate, comentate, încât, pot afirma fără rezerve, că ele au avut o valoare formativă și v-au consacrat, indirect, ca unul dintre magiștrii facultății noastre.

Având în vedere aceasta legătură mai rar întâlnită cu spațiul academic clujean, vă rog să îngăduiți unui vechi și statornic admirator al dumneavoastră, să vorbească despre istoricul *Mircea Păcurariu*, cunoscând dorința dumneavoastră din tinerețe de a deveni istoric, că ați început formația dumneavoastră universitară la Universitatea "Babeș-Bolyai", la Facultatea noastră, dar că vremurile potrivnice, regimul totalitar s-au împotrivit, eliminându-vă din facultate din cauza unor motive de dosar.

Ați adus în istoria ecleziastică românească, incontestabil, o viziune nouă, ce stă sub semnul sintezei, al unității organice a Ortodoxiei, peste granițele vremelnice, peste diferențele prilejuite de apartenența politică, etnică. Ați ilustrat strălucit în istoriografia bisericească o concepție ce pornește de la ideea de sinteză, înțeleasă în accepțiunea propusă de Șaguna pentru biserică, care avea în vedere atât instituția, cât și ierarhia, credincioșii și relațiile cu societatea și neamul românesc.

Opera dumneavoastră istorică de o mare diversitate și complexitate tematică reflectă fidel această concepție la care ați ajuns treptat, de la studii speciale consacrate instituției Bisericii Ortodoxe Române și a organismelor, la înalți ierarhi, preoți de țară, la atitudinea și devoțiunea credincioșilor, activitatea culturală și editorială a Bisericii, raporturile cu statul și societatea, rolul Bisericii în momentele istorice cruciale ale neamului, relațiile cu politica, Biserica românească din afara granițelor țării, legăturile de unitate ce s-au afirmat între Biserica Ortodoxă Română din diferite regiuni sau provincii, mănăstirile, mitropoliile, episcopiile.

Această diversitate tematică ce o relevă studiile publicate cu începere din 1958 s-a înnoit treptat, ajungând să introducă o nouă viziune în cercetarea istoriei ecleziastice ce a evoluat de la istoria ierarhilor sau a instituției spre cultura teologică, raporturile Bisericii cu societatea, cu statul, relația națiune-confesiune, pentru a triumfa în monumentale sinteze care ne-au stat îndreptar celor mai mulți de aici, care priveau atât Biserica Română în ansamblu, cât și trecutul istoric al Bisericii Române din Transilvania. Ați conceput istoria ecleziastică în deplină legătură și unitate organică cu istoria neamului și a țării, integrând tematicii de cercetare a istoriei acest subiect prețios, necesar și îndispensabil, pe care regimul totalitar l-a evitat cu obstinație în scrisul istoric laic. Ați făcut-o în spiritul marilor înaintași întru ale istoriei, ca să-l numim numai pe *Lupaș* sau *Dragomir* care au ilustrat o atare concepție, în scrisul lor realizând o deplină continuitate cu tradiția istoriografică întreruptă de regimul comunist. Ați realizat sinteza îmbinând rigurile și exigențele sintezei istorice cu cele ale istoriei ecleziastice într-o viziune unitară, deasupra viziunii confesionale și care avea ca subiect națiunea și Bisericile ei în evoluția lor istorică, așa cum a fost aceasta.

Ați dat o soluție strălucită relației dintre instituția bisericească și personalitățile care au reprezentat-o, armonios puse în valoare, ați ilustrat exemplar evoluția instituțională a Bisericii în domeniul școlar, editorial, social sau politic. Ați ilustrat în mod extraordinar rolul Bisericii în apărarea identității și a ființei naționale, în formarea elitelor intelectuale, economice, bisericești, angajarea ei în viața politică în momentele istorice decisive pentru soarta națiunii, ați ilustrat contribuția Bisericii Române la Ortodoxia din lume, la teologia ortodoxă și la spiritualitatea europeană. Ați făcut cunoscută istoria Bisericii Române în afara granițelor țării prin cele câteva zeci de studii publicate în străinătate, prin participările la conferințele și simpoziioanele internaționale. Ați promovat schimburile cu istoriografiile altor Biserici, într-un ecumenism ce a ilustrat deschiderea universală și vocația Ortodoxiei de a participa la dialogul ecumenic internațional. Ați dovedit că istoria poate reprezenta o punte de legătură între neamuri, confesiuni, Biserică și nu unul de separație.

Alături de cultul pentru sinteză, am remarcat grija pentru amănunt, pentru subiecte speciale, de la cronologia ierarhilor, la monumente de artă sau bisericești, cărți, personaje. Suficiente argumente ca să susținem că ați promovat în istoria ecleziastică ceea ce istoricii ar numi istoria totală, dintr-o perspectivă culturală despre

istoria bisericească, care de la Lupaș până astăzi a avut în Transilvania o tradiție și o continuitate remarcabilă.

Fie îngăduit unui modest admirator, să reamene și contribuția istoricului Bisericii la istoriografia generală românească. Am semnalat mai înainte legătura intrinsecă a istoriei bisericești propuse de preot profesor *Mircea Păcurariu* și istoria națiunii. Inevitabil, prin tematica abordată, profesorul *Mircea Păcurariu* a integrat istoriei românești istoria tematică abordată, profesorul *Mircea Păcurariu* a integrat istoriei românești istoria bisericească, completând registrul ei tematic într-o vreme când istoricilor laici nu le era îngăduit să o scrie. A făcut-o sistematic, profesionist, cu metoda și concepția istoricului, nu în sens complementar istoriografiei laice, ci ca o parte intrinsecă a serisului istoric românesc.

A făcut-o ca istoric în primul rând, dar cu avantajul unei formații teologice solide, deasupra spiritului confesional, apărând, însă, întotdeauna, Biserica Ortodoxă atunci când era contestată, a făcut-o în spirit ortodox cu o largă deschidere universală și general românească.

A venit spre istoria ecleziastică dinspre o concepție de istorie culturală, perspectivă ce a modificat, sensibil, viziunea istoriografiei, tributară marxismului vulgarizant, determinismului economic sau social.

A restituit, astfel, istoriei naționale, componenta ei spirituală, o instituție fundamentală pentru destinul istoric al națiunii -- Biserica și rolul ei în societate de-a lungul veacurilor. A făcut-o dintr-o perspectivă națională, general românească, dar și în dimensiunea ei specific ardeleană, pe care o cunoaște ca nimeni altul, în sinteze care au readus în istoriografia românească o problemă neglijată câteva decenii, aceea a sintezei istorice.

A ilustrat, în sensul istoric, sinteza istorică ce reflectă un anumit stadiu al cercetărilor, într-o perioadă când aceasta era în mare suferință, continuând, astfel, tradiția ardeleană inaugurată de Lupaș în Transilvania.

Este dificil să illustrezi acum, într-un moment aniversar, o operă ce se caracterizează prin monumentalitate, diversitate tematică, dar și o remarcabilă unitate de metodă sau concepție. Am spus aceste cuvinte doar pentru a omagia, în numele comunității istoricilor clujeni o personalitate de excepție a istoriografiei contemporane preot profesor *Mircea Păcurariu*. Este un omagiu ce i se cuvine pentru tot ceea ce a făcut în scrisul istoric românesc, pentru care istoricii își exprimă astăzi, aici, grațitudine, recunoștință și întreaga noastră considerație.

Vă rog să primiți expresia acestei considerații împreună cu urările noastre de sănătate, putere de muncă pentru noi realizări și contribuții pe tărâmul istoriei, spre binele neamului, al bisericii și al științei. Adaug omagiul și urările personale, mulțumindu-vă pentru tot ceea ce am învățat alături de dumneavoastră, din cărțile dumneavoastră, urându-vă din inimă: *Dumnezeu să vă ajute să împliniți inestimabila dumneavoastră operă de istorie națională și de istorie bisericească și La mulți ani, părinte profesor: multă sănătate, fericire, dumneavoastră și mimumatei dumneavoastră familii!*

CONSTANTIN BURSAN – CTITOR DE BISERICI HUNEDOARENE

O datorie de conștiința mă determină să scriu aceste rânduri închinatc unui mare ctitor de lăcașuri sfinte din perioada interbelică – poate "cel mai mare" - , deputatul liberal de Hunedoara Constantin Bursan. Tatăl meu, fiind preot în parohia Ruși cu filia Strei, a ridicat, cu sprijinul sau material, o frumoasă biserică în Strei, încât chiar din anii copilăriei, auzeam mereu vorbindu-se în casă și la biserică despre acest însulețit român și bun creștin ortodox. L-am văzut o singură dată, cu ocazia sfințirii bisericii din Strei, la 30 septembrie 1946: de statură potrivită, îmbrăcat în negru, cu o înfățișare distinsă și modestă. În mod sigur că în deceniile patru-cinci ale secolului al XX-lea, era cel mai popular om politic din județul Hunedoara. Am avut nu de mult ocazia să mă conving că unui credincios mai în vârstă din părțile Hunedoarei își mai amintesc de el și de ctitoriile sale.

Se pare că strămoșii lui au fost ardeleni din "țara Bârsei"; așa s-ar explica și patronimicul "Bursan", provenit din "Bârsan". După anumite informații primite din Hunedoara, s-ar fi născut în părțile Argeșului, prin anii 1887-1890. Pe baza acestor informații, am considerat că a urmat cursurile Liceului "Ion C. Brătianu" din Pitești; o investigație făcută în arhiva acestui Liceu (prin mijlocirea P.S. Episcop Calinic al Argeșului) nu l-a găsit printre absolvenții acestuia. Însamnă că și-a făcut studiile în altă parte (poate la un Liceu din București). Date fiind preocupările sale de o viață, presupun că a urmat studii economice și juridice, fie în țară, fie în Germania. Nu este exclus ca să fi luptat ca olifer combatant în primul război mondial. După realizarea unității de stat, în 1918, s-a implicat în viața politică, dar și în afaceri economico-financiare. Era proprietarul unor sonde de petrol pe Valea Prahovei, director și acționar la unele societăți comerciale de import-export și acționar principal la "Marmorosch Bank", deci un om cu o stare materială excepțională. În mod sigur locuia în București, Str. Romulus nr. 9.

S-a înscris de tânăr în Partidul Național Liberal. Apreciat de conducerea acestui Partid, a candidat și a fost ales deputat liberal pentru județul Hunedoara, în mai multe legislaturi. Așa se explică legăturile sale cu orașul Hunedoara, precum și cu satele din fosta "plasă" Hunedoara, prin care a trecut de multe ori și, implicit, ctitoriile sale din câteva sate de aici, precum și monumentală "catedrală" din centrul orașului (azi municipiul) Hunedoara.

Încerc să reconstitui – parțial, desigur, pe baza puținelor informații din presa bisericească a timpului - , profilul "ctitoricesc" al acestui bun român și creștin ortodox. În primul rând trebuie consemnat faptul că a sprijinit financiar și a obținut o serie de subvenții din partea unor instituții și a unor întreprinderi pentru construirea frumoasei clădiri a Primăriei din Hunedoara ("Palatul administrativ"), în stil "brâncovenesc", o clădire de excepție la vremea respectivă. Piatra fundamentală a fost pusă la 11 iulie 1935 și după mai puțin de doi ani, la 4 aprilie 1937, a avut loc inaugurarea oficială¹.

Tot în Hunedoara a contribuit la construcția unui cămin de ucenici, a subvenționat lucrările de îndiguire a râului Cerna pe raza orașului și a înzestrat spitalul de aici cu 20 de paturi. În alte localități din fosta "plasă Hunedoara" se pot

1. Cf. Albumul monografie Municipiul Hunedoara, Deva, 1998, p. 95.

menționa clădirea școlii primare din Batiz, căminul cultural din Sânerai și altele. A acordat "burse" multor tineri hunedoreni care studiau în București. Unul dintre aceștia a fost profesorul Victor Isac, originar din Zlaști (azi localitate componentă a municipiului Hunedoara), care a beneficiat de o bursă de 500 de lei lunar (o bursă de stat ridicându-se la 1000 de lei)².

A acordat ajutoare materiale substanțiale pentru repararea unor biserici și construirea unor case parohiale, mai ales în așa numita "țară a pădurenilor", la poalele Munților Poiana Ruscă. Iată câteva din ele, așa cum rezultă din anumite scrisori de mulțumire publicate de unii preoți-parohi în paginile ziarului șagunian "Telegraful Român" de la Sibiu, deși cele mai multe au ramas "anonime"³. De exemplu, într-o notă publicată în 1935, se preciza că numai în cursul anului 1934 a acordat unor biserici din "plasa Hunedoara" subvenții care se ridicau la 110.000 lei⁴. Același lucru era subliniat și în cadrul sesiunii anuale a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului din 1935, menționându-se că în 1934 donațiile lui se ridicau la 103.000 lei, fiind oferite la 16 parohii hunedorene⁵.

În 1935 oferea 5000 de lei bisericii din **Zlaști**, fapt pentru care preotul-paroh Leonțin Ungur îi exprima mulțumiri⁶. Pentru construirea unei case parohiale în **Năldăria de Sus**, în apropiere de Hunedoara, a oferit suma de 50.000 lei; prin mijlocirea lui s-au obținut și 40.000 de cărămizi în același scop. Preotul paroh Iosif Țint îi aducea mulțumiri în paginile aceluiași ziar⁷.

Au fost ajutate și câteva parohii din "țara pădurenilor", o zonă săracă, cu parohii mici, deci cu posibilități materiale reduse, dar renumită prin portul ei popular specific. De pildă, preotul Nicolae Rențea îi exprima mulțumiri pentru o subvenție de 22.290 lei acordată parohiei **Lelese**, din care s-au reparat biserica și casa parohială, precum și pentru un clopot nou la biserică, în valoare de 15.000 lei; pentru filia **Sohodol** oferise suma de 25.000 lei, în vederea efectuării unor reparații la biserica de acolo⁸.

În aceeași "țară a pădurenilor" au fost ajutate bisericile din parohia **Hășdău**, filiile **Dăbăcea** și **Goleș**, preot paroh fiind David Olariu. Astfel, biserica din Hășdău a primit un rand de odăjdii, în valoare de 6500 lei, o sobă "Vesta", care costase 2480 lei și un prapor. Iar filia Goleș: un rând de odăjdii, de 5500 lei, o sobă "Vesta" (2480 lei) și un clopot de 74 kg⁹.

În alte părți ale județului, menționăm ajutorul de 1000 de lei pentru biserica din satul **București**, protopopiatul Băița, lângă Brad¹⁰. Biserica din **Folt**, protopopiatul Geoagiu, a primit 2500 lei¹¹. Biserica nouă din **Jieți - Popi**, lângă Petro-

2. Informația Prof. Victor Isac, azi pensionar în Hunedoara, din 30 ianuarie 2002. Unele informații am primit și de la Prof. Marela Herban din Hunedoara, ea și de la teologul Romeo Lăscuș din Nandru.

3. Trebuie să notăm că până în 1949 parohiile ortodoxe din județul Hunedoara aparțineau canonic-administrativ de Arhiepiscopia Sibiului, condusă, între anii 1920-1955 de mitropolitul Dr. Nicolae Bălan.

4. "Telegraful Român" - citam TR - , nr. 34 din 11 august 1935, p. 3-5.

5. Cf. TR, nr. 32 din 19 mai 1935, p. 2.

6. TR, nr. 31 din 21 iulie 1935, p. 3.

7. TR, nr. 3 din 16 ianuarie 1938, p. 4.

8. TR, nr. 10 din 6 martie 1938, p. 3.

9. TR, nr. 14 din 2 aprilie 1939, p. 4.

10. TR, nr. 25 din 8 iunie 1935, p. 4.

11. TR, nr. 5 din 31 ianuarie 1937, p. 4.

șani, a primit doi prapori¹². Protopopul Iuliu Josan din **Ilia** a primit, pentru parohia sa, 184 de acțiuni în valoare de 92.000 lei la Banca "Ilia Mureșană"¹³.

Se pot nota și câteva ajutoare acordate unor biserici din alte părți ale Transilvaniei. De exemplu, în 1940 a oferit 3000 de lei bisericii din **Ghijasa de Jos**, protopopiatul Agnita¹⁴. Iar parohia **Ticușu Nou**, din protopopiatul Rupea, a primit 10.000 lei pentru refacerea bisericii, avariata de cutremurul din noiembrie 1940¹⁵.

Deși era un fiu al Bisericii ortodoxe, a ajutat și biserici unite din aceeași zonă. De pildă, a sprijinit financiar biserica unită din satul **Boș** (situat la circa 5 km de Hunedoara). Probabil vor fi fost și altele, căci numai așa ne putem explica faptul că prin 1938-1939 a primit un înalt ordin al Bisericii catolice, în prezența mitropolitului Alexandru Nicolescu de la Blaj și a altor ierarhi uniți¹⁶.

*

Și mai impresionantă este, însă, contribuția sa la ctitorirea mai multor biserici hunedorene, mai ales în "țara pădurenilor". Astfel, la 6 septembrie 1936 arhierul vicar Dr. Vasile Stan de la Sibiu, viitor episcop de Maramureș, a sfințit biserica din **Dăbâca** (pe atunci cu 336 suflete), la aproximativ 25 km de Hunedoara. Era o biserică mai veche, din 1870, cu hramul "Pogorârea Duhului Sfânt"; "mărită și renovată" cu sprijinul material al lui Constantin Bursan. În predica sa, Vasile Stan i-a mulțumit pentru contribuția lui substanțială la refacerea bisericii¹⁷.

În aceeași zonă, la câțiva kilometri de Dăbâca, se află satul **Cernișoara-Florese** (pe atunci cu aproximativ 300 de suflete), filie la parohia Baia Craiului. Cu sprijinul lui Bursan, s-a ridicat și acolo o biserică cu hramul "Cuvioasa Paraschiva", în anul 1938. Preot era Adrian Boteș, cunoscut prin strădaniile sale pentru construirea de biserici în "țara pădurenilor"¹⁸.

Biserica cu hramul "Nașterea Născătoareii de Dumnezeu" din parohia **Baia Craiului** (sat desființat, înglobat azi la Cinciș-Cerna, comuna, Teliucu Inferior) a fost construită – prin anii 1939-1942 –, tot cu sprijinul material al lui Constantin Bursan, preot-paroh fiind Adrian Boteș. În anii 1963-1964, biserica a fost acoperită de apele lacului de acumulare din Cinciș¹⁹.

Biserica cu hramul "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din **Toplița**, filie la Baia Craiului, deci păstorită tot de preotul Adrian Boteș, a fost ridicată în anul 1939, din cărămidă, cu ajutor financiar din partea aceluiași Constantin Bursan²⁰.

Același lucru se poate spune – deși n-am putut obține informații sigure – și despre biserica cu hramul "Sfântul Dumitru" din **Vălar-Buzdalar**, filie la aceeași parohie Baia Craiului, construită din cărămidă în anul 1938 (satul avea, pe atunci,

12. TR, nr. 30 din 24 iulie 1938, p. 4.

13. TR, nr. 33 din 10 august 1941, p. 4.

14. TR, nr. 7 din 9 februarie 1941, p. 4.

15. TR, nr. 21 din 18 mai 1941, p. 4.

16. O fotografie cu festivitatea decorării – în posesia Bibliotecii Municipale Hunedoara.

17. TR, nr. 40 din 27 septembrie 1936, p. 5.

18. Informația Părintelui Miron Stencoane din Hunedoara, fost în tinerețe preot aici.

19. Informația Preot Miron Stencoane.

20. Informația Preot Miron Stencoane.

doar 180 de suflete, deci nu existau posibilitați materiale pentru construcția unei biserici); preot era același Adrian Botiș²¹.

Biserica din **Cerbăl**, tot în "țara pădurenilor", cu hramul "Pogorârea Duhului Sfânt", în plan "treflat", din piatră și cărămidă (netencuită în exterior), destul de spațioasă, a fost construită, în anul 1941, tot cu sprijin financiar oferit de Constantin Bursan; parohia era pastorită pe atunci de preotul Augustin Băilă²².

O altă biserică ctitorită de Constantin Bursan în "țara pădurenilor" – a șaptea – este cea din satul **Alun** – cu hramul "Adormirea Maicii Domnului" și "Sfinții Împărați Constantin și Elena" – terminată și sfințită după trecerea sa la cele veșnice. Satul Alun este cunoscut prin cariera sa de marmură, încât ctitorul a dorit ca noua biserică să fie construită în întregime din marmură. Lucrările de construcție s-au desfășurat între anii 1937-1939, sub directa supraveghere a preotului Petru Roșu²³, urmat, din 1941 sau 1942, de preotul Nicolae Rențea.

Biserica este de mari dimensiuni (care depășeau chiar nevoile credincioșilor din sat – în 1948 erau aproximativ 400 de suflete), încât unii au denumit-o "catedrala pădurenilor" (până când acest "titlu onorific" a fost preluat de noua și impunătoarea biserică din Ghelari). Este concepută în stil bizantin, plan treflat, cu o turle centrală pe naos și două turle laterale la intrare, cu un frumos pridvor deschis, cu șase coloane, pe latura de apus. Fiind construită din bucăți de marmură albă care alternează cu straturi de mortar, mai închis, întregul exterior dă impresia unui decor bicrom, asemănător, într-un fel, cu cel de la "biserica domnească" din Curtea de Argeș. Pictura, în frescă, a fost făcută, mult mai târziu, în anii 1963-1966, de Constantin Nițulescu din București (cu trei ajutoare), care lucra, în paralel, și la biserică din Ghelari; cheltuielile de pictare au fost acoperite din contribuțiile credincioșilor.

21. Părintele Botiș, n. 1903, într-un sat din județul Bihor, hirotonit în 1929 pentru parohia Baia Craiului, a fost arestat în 1958, împreună cu alți trei preoți hunedoreni (Gheorghe Tarcea din Nandru, Nicolae Isac din Zlaști și F. Bojescu, fost în Soect și Lelese) și cu alți zece de inculpați intelectuali și tărâni – , acuzați că ar fi aparținut unei organizații "subversive" – Garda Albă. Patru din acuzați au fost condamnați la moarte și executați, restul au fost condamnați la muncă silnică pe viață sau la câte 3-15 ani de închisoare. Cei patru preoți au primit ani grei de închisoare; părintele Gheorghe Tarcea a murit la Aiud, la 30 septembrie 1963, ceilalți au fost eliberați de la Aiud în anul 1964. Părintele A. Botiș a murit la 24 iulie 1988 în Hunedoara. Cf. Victor Isac, "Garda Albă": organizație subversivă inventată de Securitate, în rev. "Memoria", București, nr. 18, p. 98-105; Vasile Manca, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, ed. II, București, 2001, p. 58 și 246-247. Alte informații despre acest proces am primit de la Dl. Mircea Tarcea din Hunedoara. Fiul preotului Gh. Tarcea, fost și el deținut politic.

22. Informația Preot Miron Stencuanc, la care se adaugă cele pe care le-am primit în anul 1984 de la Preotul Miron Lăseuș, originar din Cerbăl, azi decedat.

23. Acest preot, era originar din Sebeș, jud. Alba, (n. 11 iulie 1907), absolvent al Academiei teologice "Andreișane" din Sibiu (1933). După ce a păstorit în Alun, a fost trimis pe frontul de Est, ca preot militar, între anii 1941-1943, după care a servit în cadrul Regimentului 10 Călărași din Sebeș, fiind avansat până la gradul de locotenent-colonel. După desființarea Episcopiei Armatăi, în 1948 a slujit ca preot în Sebeș și Alba Iulia-Partoș. În "perioada comunistă" a fost arestat de trei ori, iar în 1959 condamnat de Tribunalul Militar din Deva la nouă ani de închisoare. A murit în lagărele de muncă din Delta Dunării, la 9 iunie 1964, deci cu puțin timp înainte de eliberarea tuturor deținuților politici. Cf. Vasile Manca și Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România, 1948-1989*, București, 1998, p. 153. Vezi și Vasile Manca, *Preoți ortodocși...*, p. 223.

Sfințirea bisericii din Alun s-a făcut abia la 21 mai 1967, deci când ctitorul nu mai era în viață, de către Preotul Dr. Petru Deheleanu, fost profesor la Academia teologică din Arad, ca delegat al episcopului de atunci al Aradului, Teoctist Arăpașu²⁴.

*

Într-o altă zonă a județului Hunedoara, pe valea Streiului, Constantin Bursan a ctitorit alte două biserici, în satele Batiz și Strei, care aparțineau pe atunci de "plasa" Hunedoara. Biserica din **Batiz**, lângă orașul Călan, cu hramul "Sfântul Nicolae", poate fi admirată mereu de turiști și călători, fiind situată în mijlocul satului, pe șoseaua națională Deva-Simeria-Hațeg. Lucrările de construcție au fost supravegheate de preotul-paroh Ioan Truca. Este concepută în stil bizantin, în plan treflat, cu două turle pe latura apuseană și o cupolă pe naos; în pronaos are mici balcoane pentru credincioși. Pictura în frescă - puțin reușită, iar azi chiar deteriorată -, cu unele medalioane de sfinți și în exterior, a fost executată de Emil Ivănescu din București. În paginile ziarului "Telegraful Român" au apărut numeroase relatări referitoare la ajutoarele substanțiale oferite de Constantin Bursan pentru construirea acestei biserici. Astfel, în 1938 a acordat 325.000 lei²⁵. Iar în 1939 se preciza că oferise până atunci 600.000 lei²⁶. Pictura în frescă a fost subvenționată tot de el și se ridica la 440.000 lei²⁷.

La 13 septembrie 1942, în zi de duminică, a fost sfințită biserica din Crișeni-Călan, din protopopiatul Hațeg, de către mitropolitul Nicolae Bălan și episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului, aceasta fiind ridicată prin ostencala și jertfa credincioșilor, dar mai ales a președintelui "Societății Uzinele Călan", R. Orghidan. În ziua următoare, la 14 septembrie 1942, deci la praznicul Înălțării Sfintei Cruci, mitropolitul Nicolae Bălan a sfințit biserica din Batiz, în prezența ctitorului ei, Constantin Bursan. În cuvântarea sa, mitropolitul Nicolae îl declara adevărat "ctitor" (credincioșii țărani contribuiseră doar cu munca manuală și transportul materialelor), cerându-i preotului-paroh să-l pomenească în toate slujbele, în calitate de ctitor, împreună cu soția sa, Alexandrina. În cuvântul său, Bursan arăta că n-a ctitorit biserica din vanități personale, ci "pătruns de convingerea că neamul românesc, mai ales pe aceste plaiuri, a trăit, a suferit și a rezistat numai datorită credinței lui strămoșești", a ctitorit-o "pentru ca să ne fie scut puternic și de aici încolo"²⁸.

24. Informații primite de la Părintele Miron Stencoane, din Hunedoara, la vremea pictării și sfințirii bisericii fiind preot chiar în Alun. În revista oficială "Mitropolia Banatului" nu s-a scris nimic despre sfințirea acestei biserici. Dar o "placă comemorativă" pusă de fiii preotului Petru Roșu la 11 iulie 1996 nu-l mai menționează pe Constantin Bursan drept "ctitor", fapt regretabil. Notăm din nou aici că de la 1 aprilie 1949 parohiile ortodoxe din județul Hunedoara au fost trecute sub jurisdicția canonică-administrativă a Episcopiei Aradului.

25. Cf. TR, nr. 7 din 12 februarie 1939, p. 4.

26. TR, nr. 21 din 21 mai 1939, p. 4.

27. TR, nr. 51 din 17 decembrie 1939, p. 4.

28. TR, nr. 38 din 20 septembrie 1942, p. 1; a se vedea și nr. 1 din 3 ianuarie 1943, p. 3. De la Batiz, mitropolitul Nicolae a plecat la Hunedoara, pentru a se informa personal de situația lucrărilor de construcție a noii biserici, altă ctitorie a lui Constantin Bursan. Se menționa că până atunci se cheltuiseră acolo peste 36 de milioane.

La câțiva kilometri de Batiz, tot pe șoseaua națională Simeria-Hațeg, se află satul **Streii**, cunoscut datorită bisericii sale de piatră, pictată în interior și parțial în exterior, care datează din secolul al XIV-lea, monument reprezentativ al artei medievale românești. Între anii 1938-1946, prin purtarea de grijă a preotului Ștefan Păcurariu (1904-1978), cu sprijinul financiar al lui Constantin Bursan și cu munca credincioșilor (lucru menționat și în pisania bisericii), a fost construită o biserică nouă, cu hramul "Sfinții Apostoli Petru și Pavel". Ca și biserica din Batiz, este situată în centrul satului, la șosea, încât poate fi admirată mereu de cei care trec pe aici. Este construită după planurile arhitectului Patriarhiei, Dumitru Ionescu-Berechet, în stil bizantin, în plan treflat, cu două turle la intrare și una pe naos; pictura -- în tempera -- foarte reușită, a fost executată de Teodor Zarna din Turnu Severin. Iconostasul, scaunul arhieresc și scaunele pentru credincioși, toate din stejar, au fost lucrate de sculptorul Filimon Morar din Sântandrei, sat de lângă Deva. În ședința Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului din 1944, se menționa că Bursan acordase până atunci la Streii subvenții care se ridicau la 239.000 lei; au urmat și altele²⁹.

Sfințirea a făcut-o tot mitropolitul Nicolae Bălan, în ziua de luni 30 septembrie 1946 (în ziua precedentă, duminica, sfințise biserica din Grădiștea de Munte, în apropierea fostelor cetăți dacice de la Costești). De data aceasta, pe lângă Constantin Bursan, au mai fost de față primul ministru de atunci, Petru Groza (care avea o moșie în Streii, dar refuzase în permanență orice ajutor la construcția bisericii!) și ministrul Agriculturii, Romulus Zăroni, țăran din satul învecinat Nădăstia de Sus. Preotul-paroh n-a aflat niciodată cine i-a invitat! În cuvântarea sa, mitropolitul Nicolae a pus în lumină contribuția lui Constantin Bursan la ridicarea bisericii, lucru pe care l-a făcut, de altfel, și Petru Groza, dar care a subliniat și îndatoririle care reveneau preoțimii în noua situație politică din țară³⁰.

În ziua următoare, marți 1 octombrie 1946, a avut loc sfințirea bisericii cu hramul "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil" din satul **Buituri** (pe atunci filie a parohiei Peștișu Mare, azi încorporat în municipiul Hunedoara). Sfințirea a făcut-o tot mitropolitul Nicolae. A fost prezent și ministrul Romulus Zăroni. Biserica este situată pe un platou înalt din sat, încât poate fi văzută de departe. A fost construită între anii 1942-1946. Este tot în stil bizantin, cu o turle centrală și două la intrare; n-a fost pictată. La construirea ei au contribuit atât credincioșii (cu bani, muncă și transportul materialelor), dar mai ales Constantin Bursan. Potrivit informațiilor primite de la parohia Buituri, Bursan ar fi obținut sumele necesare pentru construcție de la diferite bănci și întreprinderi³¹.

Se pare că se preconiza și construirea altor biserici. De pildă, pentru parohia ortodoxă **Boș** (c. 5 km de Hunedoara) a procurat toată cărămida necesară pentru construcție; a izbucnit însă războiul, cu toate urmările lui nefericite pentru țară, încât cărămida respectivă a fost folosită de noile autorități comuniste la construirea unor grajduri³². Același lucru s-a petrecut și în **Peștișu Mare**, unde cărămida

29. Cf. **Procesele verbale ale Adunării eparhiale pe anul 1944**, Sibiu, 1944, p. 93.

30. **TR**, nr. 39-40 din 6 octombrie 1946, p. 3. Preotul parohi a primit pentru osteneala sa, un foarte frumos rând de odăjdii din partea lui Constantin Bursan.

31. **TR**, nr. 39-40 din 6 octombrie 1946, p. 3.

32. Informația Prof. Victor Isac din Hunedoara.

procurată pentru biserică (100 000 buc.) a fost folosită mai târziu la construirea unor grajduri ale "Cooperativei agricole" din sat³³.

Cea mai importantă și mai reprezentativă ctitorie a lui Constantin Bursan a fost biserica din **Hunedoara-centru**, cu hramul "Sfinții Împarați Constantin și Elena și Cuvioasa Paraschiva". Prin arhitectură, pictură, decorația sculptată și chiar prin proporțiile ei această ctitorie a lui Constantin Bursan stă cu cinste alături de marile monumente de artă bisericăască ale perioadei interbelice: catedralele din Cluj și Alba Iulia, bisericile din Satu Mare, Târgu-Mureș, Turda, Sighișoara, Mediaș, Reșița, Timișoara (cartierele Mehala și Iosefin), Sf. Silvestru din București, Madona Dudu din Craiova, Precista din Piatra Neamț și altele. În pisană așezată deasupra ușii de la intrare se menționează că ea s-a ridicat "cu neobosita osârdie a bunilor creștini Constantin Bursan, fost deputat de Hunedoara și a soției sale Alexandrina Bursan". După informațiile pe care le dețin, pe lângă subvențiile proprii, Bursan a mai obținut o serie de ajutoare de la diverse întreprinderi și instituții; toți banii erau depuși la Banca "Corvineana" din Hunedoara. Lucrările de zidire au început încă din anul 1939, pe un teren donat de Simion și Sofia Chirca, situat alături de clădirea Primăriei, la construirea căreia a contribuit și Constantin Bursan, cum relatăm mai sus. Toate lucrările de construcție și de înfrumusețare a bisericii s-au desfășurat sub directa îndrumare a preotului-paroh și protopop de Hunedoara, Nicolae Suciu. Lucrările de construcție propriu-zise au fost executate de firma ing. Emil Prager din București. Planul bisericii a fost întocmit de Dumitru Ionescu-Berechet, arhitectul Patriarhiei. Este concepută în stil bizantino-muntean, în planul numit "în cruce greacă înserisă", cu o turlă-cupolă decagonală, deci cu zece laturi, pe naos, cu patru turle octogonale mai mici în jurul ei. Intrarea se face printr-un pridvor deschis, cu opt coloane "brâncovești", frumos sculptate. Pe laturile de miazăzi și miazănoapte se găsesc alte două intrări (rar folosite), cu mici portaluri, în fața lor.

Biserica este construită din cărămidă de Sântimbru-Alba; întregul exterior este acoperit cu plăci de piatră calcaroasă din carierele de la Banpotoc (lângă Simeria-Deva). Este acoperită cu tablă zincată și arămată; crucile de pe turlă sunt aurite. Pardoseala interioară este din marmură din cariera de la Alun, din "țara pădurenilor". Scările de la intrarea principală și cele două laterale sunt lucrate în piatră, adusă de la Deva. Cele nouă clopote (dintre care cinci funcționează electrice) au fost comandate la cunoscuta firmă Novotny din Timișoara. Mobilierul – din lemn – a fost lucrat de firma I. Mendel din București; piesele cele mai reprezentative sunt scaunul (tronul) arhieresc și scaunul (tronul) rezervat pentru rege. Candelabru masiv de sub cupolă, două sfeșnice mari în fața iconostasului, pe solee, și altele în naos, ușile de la cele trei intrări, ca și alte obiecte, sunt lucrate în fier forjat de firma Ioan Baraș din București. Pe masa altarului se găsește un frumos chivot de argint, minuțios sculptat; crucile de pe el erau din aur.

Pictura în frescă – foarte reușită și bine conservată – a fost lucrată de Ștefan Constantinescu din București (care a pictat și biserica "Bunavestire-Lacul Tei" din

33. Informația D-nei. Prof. Zenovia Demeter, originară din Peștișu Mare.

București și altele). Impresionează mai ales cupola, cu cei patru evangheliști din pandantivi, precum și anumite scene biblice din naos. Datorită poluării produse de Combinatul siderurgic Hunedoara, pictura a fost spălată și recondiționată în anii 1988-1990 de pictorul Nicolae Radu din București. La baza celor patru pandantivi se găsește patru coloane înalte, cu capiteluri sculptate în marmură.

Iconostasul este lucrat din beton armat. Picturile sale în mozaic, au fost realizate de Nina Arbore din București (1890-1942), fiica cunoscutului militant socialist Zamfir Arbore. Icoanele împărătești și cele laterale (Sfântul Nicolae și Sfinții Împărați), precum și cele de pe solce (Sf. Gheorghe, Cuv. Paraschiva, Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Mina) sunt acoperite cu plăci de argint în relief. Icoanele din primul rând sunt înconjurate de mici coloane, frumos ornamentate, din marmură importată din Italia. Deasupra ușilor împărătești sunt redată - la un loc - Cina cea de Taină, Izgonirea din rai și Sfânta Treime, iar de jur-împrejur sunt șase icoane-prăznicare. În rândul al treilea sunt cei 12 Apostoli, în 6 medalioane, frumos sculptate, iar deasupra lor scena numită "Deisis", adică Mântuitorul înconjurat de Sfânta Fecioară Maria și Sfântul Ioan Botezătorul.

Biserica are și câteva mozaicuri - interioare și exterioare -, de o valoare artistică excepțională, realizate tot de Nina Arbore. Deasupra pridvorului deschis de la intrare se află un mozaic de mari dimensiuni, foarte înalt (depășește baza celor două turle de la intrare), reprezentând o cruce imensă, susținută de cei doi ocrotitori ai bisericii, Sfinții Împărați Constantin și Elena, iar sub ea scena "Aflarea Sfintei Cruci" de către împărăteasa Elena. În jurul întregului ansamblu se află un frumos decora sculptat în marmură. Sub cele patru turle laterale, octogonale, sunt 50 de ocnite (înalte de 2 m), în care sunt redați, tot în mozaic, filosofi antici, sibile, îngeri, slinți; pare a fi o "preluare" a scenei cunoscută sub numele "Cinul", impresionanta procesiune de sfinți din bisericile cu picturi exterioare din Bucovina. Sub aceste ocnite se află un "brâu" din marmură minuțios sculptată (se pare o imitare a "brăului" din anumite biserici medievale muntene). Pe laturile de miazăzi și miazănoapte ale bisericii se găsește două mici portaluri, cu câte șase coloane din marmură la fiecare. Deasupra acestora sunt alte două mozaicuri (din material adus tot din Italia), reprezentând Nașterea Domnului, respectiv Învierea Sa.

În interior întâlnim un alt frumos mozaic într-o nișă din partea dreaptă a pro-naosului, înfățișând pe Cuvioasa Paraschiva, al doilea "hram" al bisericii" executat - după cum arată pisania - de Militza Petrașcu (n. 1892), nume cunoscut în arta românească din secolul al XX-lea. Se pare că ea a lucrat și panourile în marmură exterioare și interioare - care încadrează diferite scene.

La subsolul catedralei, s-a construit un cavou, în care Constantin Bursan dorea să fie înmormântat. Din nefericire, dorința nu i s-a putut îndeplini, încât ulterior a fost așezat acolo cazanul pentru încălzire proprie.

Lucrările de construcție au durat doar câțiva ani. Prin 1943-1944 totul era pregătit în vederea sfințirii. S-a amânat însă, din cauza războiului și a evenimentelor care au urmat în 1944. După încheierea războiului și mai ales după instaurarea regimului comunist, noile autorități au împiedicat darea în folosință a acestui lăcaș de închinare, tocmai într-un centru muncitoresc. Așa se face că sfințirea a avut loc abia la sărbătoarea Cuvioasei Paraschiva, 14 octombrie, din anul 1947. A

fost sfințită tot de mitropolitul Nicolae Bălan, înconjurat de un mare sobor de preoți, în prezența ctitorului Constantin Bursan, a ministrului Romulus Zăroni, a preoților profesori Dr. Ioan Vască din Ministerul Cultelor, Dr. Liviu Stan (originar din Socet, din "țara pădurenilor") și Dr. Spiridon Căndea, ambii de la Academia teologică "Andreiană" din Sibiu. Au rostit cuvântări mitropolitul Nicolae, ministrul Zăroni, preotul Ioan Vască, protopopul Nicolae Sueciu și Constantin Bursan, care mărturisea că "și-a văzut realizat cel mai scump ideal al vieții pământești"³⁴. A fost ultima mare solemnitate bisericească și națională la care a participat marele ctitor de lăcașuri sfinte Constantin Bursan. Curând după realizarea aceluia "scump ideal" al vieții lui, au urmat zile negre, atât pentru el cât și pentru întregul neam românesc.

*

Biserica ortodoxă – prin slujitorii ei – și-a arătat recunoștința față de Constantin Bursan, nu numai prin scrisorile de mulțumire publicate în paginile ziarului "Telegraful Român" sau prin omagierea sa în cuvântările rostite de arhierul Vasile Stan, de mitropolitul Nicolae Bălan sau de către preoții din parohiile în care a ctitorit biserici, ei și în alt mod. De exemplu, în 1940, a fost ales membru în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului (în locul lui Gheorghe Dănilă, notar public în Hunedoara, decedat). De acum înainte, el apare mereu la sesiunile anuale ale acesteia, fiind ales întotdeauna în "comisia financiară". Mitropolitul Nicolae i-a mulțumit și l-a omagiat în ședința din 3 mai 1943 pentru ctitorirea bisericii din Hunedoara. Bursan a răspuns imediat, declarând că îndemnul de a porni acea lucrare a venit chiar din partea mitropolitului (!). Tot el a rostit – în numele deputaților eparhiali – un cuvânt de mulțumire adresat mitropolitului la încheierea lucrărilor Adunării³⁵.

Așa cum notam mai sus, în curând au urmat zile grele pentru Constantin Bursan. La alegerile măștiute din 19 noiembrie 1946 -- la care a candidat tot la Hunedoara, din partea Partidului Național Liberal – , n-a reușit să fie ales. La 11 iunie 1948, prin "Legea privind naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport", a pierdut întreaga avere. Probabil a rămas, în continuare, în casa sa din București, Strada Romulus nr. 9, desigur cu un spațiu locuibil mai restrâns, așa cum se proceda atunci.

Curând – probabil prin 1948-1949 – , a fost arestat și închis, ca fost deputat liberal și "exploatare al poporului", termen frecvent pe atunci. Potrivit unor informații, ar fi fost judecat în "lotul petroliștilor", în 1949, sfârșindu-și viața în închisoarea de la Jilava, în anul 1960³⁶. Nu de mult s-a aflat că în anii celui de al doilea război mondial colaborase cu serviciile de contraspionaj germane, dar și cu cele engleze. Între altele, oferise celor din urmă, la Istanbul, anumite informații transmise din țară de Iuliu Maniu³⁷. Aceste lucruri ne întăresc convingerea că a fost

34. O relatare detaliată a sfințirii în TR, nr. 37-38 din 9 noiembrie 1947, p. 4. Datele despre biserică au fost culese la fața locului, multe oferite de Părintele Miron Steneac, parohul ei.

35. Cf. TR, nr. 19 din 9 mai 1943, p. 2 și Procesele verbale ale Adunării eparhiale pe anul 1943, Sibiu, 1943, p. 29-30.

36. După "Memoria", revista gândirii arestate, nr. 2, p. 139.

37. Cf. Revista "Magazin istoric", an 36, nr. 4 (421), aprilie 2002, p. 44-49.

arestat, judecat și condamnat în anii 1948-1949, când începuse seria proceselor intentate unor cunoscuți oameni politici și industriași. După o informație mai recentă, ar fi murit în închisoarea de la Văcărești, la 8 ianuarie 1962³⁸. Unul din foștii deținuți politici, Mircea Tarcea din Hunedoara, a cunoscut la Jilava, în 1959, deținuți care au stat în celulă cu Constantin Bursan și care i-au vorbit frumos despre ținuta sa demnă, cu care și-a purtat crucea suferinței³⁹.

A avut – într-un fel – o soartă asemănătoare cu a altui mare ctitor de lăcașuri sfinte, domnitorul Constantin Brâncoveanu, al cărui nume l-a purtat, pentru că așa după cum domnitorul-martir n-a putut fi înmormântat în ctitoria sa de la Hurezi, tot așa nici Constantin Bursan n-a putut să-și doarmă somnul de veci în ctitoria sa hunedoreană. Nu în zadar se spune că "istoria se repetă".

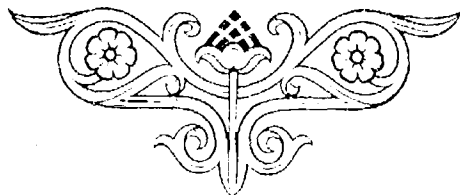
Slujitorii bisericilor ctitorite de el nu l-au uitat, căci era pomenit mereu la Sfânta Liturghie, chiar în plină perioadă comunistă. Hunedoreni, însă, și-au putut manifesta recunoștința față de el abia în 1990, când numele său a fost atribuit unei străzi din "orașul vechi", aceea în care se găsește clădirile administrative ale Combinatului siderurgic (numită, până atunci, "Petru Groza").

Numele acestui strălucit "ctitor și binefăcător" nu trebuie uitat! Dimpotrivă, el trebuie readus în atenția generațiilor de azi și de mâine, ca un exemplu demn de urmat de atâția oameni cu situații materiale de excepție, care ar trebui să facă mai mult pentru neamul și Biserica lor!

Pr. Prof. Dr. MIRCEA PĂCURARIU
Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" din Sibiu

38. Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste – arestați, torturați, întemuițați, uciși*. Dicționar, A-B, București, 2000, p. 303.

39. Scrisoare din 27 ianuarie 2002.

CRONICĂ

Luni, 1 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. Cuv. Arhim. Dr. Athenagoras Packstadt, reprezentantul Patriarhiei ecumenice pe lângă Uniunea europeană, prezent la București cu ocazia desfășurării celei de-a IX-a Adunări generale a Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei.

Marți, 2 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. acad. Virgil Cândea și un grup de francezi, pelerini la mănăstirile din Moldova, grup condus de Dl. Gerard Stefanescu.

Joi, 4 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești; După încheierea lucrărilor a prezentat membrilor Adunării Naționale Bisericești și numeroaselor personalități ale vieții culturale invitate, noua versiune a *Sfintei Scripturi*, ediție jubiliară a *Sfântului Sinod*, revizuită, redactată și comentată de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului.

Luni, 8 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, I.P.S. Mitropolit Ghenadie de Sasima (Patriarhia ecumenică), și D-na Renate Sbogen, secretar executiv al Comisiei "Credință și Constituție a Consiliului Ecumenic al Bisericilor", participanți la slujba de prohodire a Pr. prof. dr. Ion Bria.

Marți, 9 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. acad. Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, însoțit de D. prof. univ. dr. Victor Crăciun, președintele Ligii pentru Unitatea Românilor de pretutindeni.

Miercuri, 10 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Dionisios Skyadopoulos, președintele firmei Skyadopoulos Bros. Inc. Atena: a participat P.S. Episcop Vicențiu Ploieșteanu.

Joi, 11 iulie 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* în fruntea unei delegații a Patriarhiei Române, alcătuită din I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, a fost condus la aeroport de către P.P.S.S. Episcopi patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și P.P.C.C. Părinți Consilieri Patriarhali, plecând într-o vizită oficială în Canada cu prilejul hirotonirii întru arhieru și întronizării P. Cuv. Arhim. dr. Nicolae Condrea ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

În timpul escalei la Amsterdam a fost întâmpinat de F.S.Dl. Iulian Buga, ambasadorul României în Olanda și de Dl. Consul Anton Nicolae, care au condus întreaga delegație pentru a vizita orașul tradițional olandez Woledam și alte localități din Olanda întemciate la fărâmul mării, pe terenuri smulse de mâna omului din valurile mării; a continuat apoi zborul peste ocean, fiind

intâmpinat pe aeroportul internațional "Dorval" din Montreal de I.P.S. Iosif, Arhiepiscop și Mitropolit pentru Europa occidentală și meridională și Locum tenens al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, de P.C.Pr. Chișcă Gheorghe, parohul parohiei "Sf. Ioan Botezătorul" din Montreal, de P.P.C.C. Pr. Ion Gherman și Nicholas Apostola, însoțiți de numeroși credincioși din Montreal.

În biserica "Sf. Ioan Botezătorul" a fost primit de un numeros sobor de preoți în frunte cu I.P.S. Iosif, care a oficiat un Polihroniu, după care a răspuns la cuvântul de întâmpinare.

Vineri, 12 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în cursul dimineții, la hotelul "Universal" numeroși preoți și credincioși din S.U.A. și Canada, între care s-aa aflat Părinții Arhimandriți Felix Dubneac și Roman Braga.

În cursul după-amiezii, întreaga delegație de ierarhi, preoți și diaconi a întâlnit la Palatul Primăriei orașului Montreal pe Dl. Gerald Tremblay, înconjurat de consilieri și colaboratori.

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezentat pe noul Arhiepiscop ales, Dr. Nicolae Condrea, și pe ceilalți delegați de la București, a arătat semnificația și însemnătatea solemnității din Duminică următoare și a acordat Primarului marelui oraș Montreal "Crucea patriarhală pentru mireni", drept mulțumire din partea comunității românești din Canada.

Sâmbătă, 13 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe I.P.S. Arhiepiscop Natanael al Episcopiei ortodoxe române din America și pe însoțitorii săi.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a avut întâlnire cu P.F. Theodosios, arhiepiscop de Washington și mitropolitul Americii și Canadei, sosit pentru a sluji în soborul arhieresc.

Duminică, 14 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica "Sfântul Ioan Botezătorul" înconjurat de ierarhii-membri ai Sfântului Sinod, de alți ierarhi ortodocși din S.U.A. și Canada, a hirotonit în treapta de arhieru pe P. Cuv. Arhim. dr. Nicolae Condrea, instalându-l ca arhipăstor al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în S.U.A. și Canada și a rostit cuvântul de așezare în tron.

A participat la agapa frățescă organizată de Arhiepiscopie la hotelul "Universal" și a rostit cuvânt tradițional.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o nouă convorbire cu Prea Fericitul Theodosios, arhiepiscop de Washington și mitropolitul Americii și Canadei.

Luni, 15 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist împreună cu delegația însoțitoare, a vizitat rezervația indienilor amerindieni Caluawake și Sanctuarul Nötre Dame de Lourdes din Rigaud.

În cursul serii, din același aeroport, a părăsit Canada îndreptându-se pe calca acruului spre Amsterdam.

Marti, 16 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat pe aeroportul din Amsterdam de Dl. Consul Anton Nicolae, de la Haga, după care a fost vizitată reședința D-lui ambasador Iulian Buga, din capitala Olandei.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit, la Utrecht, cu E.S. Cardinal Adrianus Johannes Simonis, Arhiepiscop de Utrecht, președintele Conferinței Episcopilor Catolici din Olanda, cu care a avut o convorbire în duh ecumenic, la care au asistat Dl. ambasador și ierarhi români.

În cursul după-amiezii delegația a luat avionul spre țară, iar pe Aeroportul Internațional Otopeni a fost întâmpinată, la orele 23,30, de Prea Sfințiii Episcopi și de numeroși colaboratori de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor. După ce s-a închinat la Sfintele Moaște din catedrala patriarhală, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulțumit pentru primire și le-a transmis tuturor îmbrățișări de la frații români de peste ocean.

Vineri, 19 iulie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C.Pr. Costică Popa de la Parohia ortodoxă română din Caracas, Venezuela, în legătură cu unele probleme privind noua biserică din Caracas.

Marti, 6 august 2002, - Praznicul Schimbării la Față, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sf. Liturghie la mănăstirea Cernica și a adresat cuvânt de învățătură și binecuvântare. După dumnezeiasca Liturghie a săvârșit slujba de pomenire de 40 de zile pentru Pr. prof. dr. Ioan Bria, înmormântat în cimitirul mănăstirii Cernica și a rostit un panegiric în memoria eruditului profesor și slujitor al Bisericii.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P.S. Episcop-Vicar Vicențiu Ploieșteanu, a participat la festivitatea prilejuită de cea de-a șaptezecua aniversare a zilei de naștere a Marelui Rabin Menahem Hacohen, îndrumătorul spiritual al evreilor din România, care s-a desfășurat la Centrul cultural al Comunității Evreiești și a rostit un cuvânt de felicitare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Pr. Cezar Vasiliu, parohul bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" din Montreal, Canada, împreună cu soția, care și-a exprimat bucuria față de solemnitățile care au avut loc cu prilejul venirii Prea Fericirii Sale la Montreal, în perioada 11-16 iulie a.c., pentru hirotonirea intru arhieru a I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Americii și Canadei.

Luni, 12 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Constantin Nicolae, consulul României în Argentina în legătură cu posibilitatea organizării parohiei românești din Buenos Aires. La această întrevedere a participat P.S. Ambrozic Sinaitul și P.C.Pr. Costică Popa, parohul bisericii "Sf. Împărați Constantin și Elena" din Caracas, Venezuela, aflat în țară pentru interesele parohiei.

Marti, 13 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. Cuv. Arhim. Joseph Dib, conducătorul comunității arabe din Caracas-Venezuela cărui i s-a acordat distincția "Crucea patriarhală", de față a fost și P.C. Pr. Costică Popa din același oraș. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Monseniorul Jean Claude Perisset, nunțul

apostolic în România, și au purtat un dialog privind relațiile ecumenice dintre cele două Biserici; la întâlnire a fost de față P.S. Ambrozie Sinaitul și Pr. Cons. Michael Tița.

Miercuri, 14 august 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a poposit la Cluj-Șapoca, la invitația I.P.S. Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, pentru a participa împreună cu alți membri ai Sf. Sinod la hramul jubiliar al mănăstirii Nicula, "Adormirea Maicii Domnului", prilejuit de împlinirea a 450 de ani de la prima atestare documentară a acestei mănăstiri.

Împreună cu ceilalți ierarhi prezenți, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a vizitat catedrala arhiepiscopală din Cluj-Șapoca pentru a vedea lucrările în mozaic din Zona Sf. Altar, executate cu deosebită măiestrie, de către dl. Virgil Moraru din Iași.

Joi, 15 august 2002. - *Adormirea Maicii Domnului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit, înconjurat de Înalț Prea Sfinții Mitropoliți și Arhiepiscopi, Prea Sfinții Episcopi, Episcopi-Vicari și Arhieriei-Vicari ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Sf. Liturghie la mănăstirea Nicula, adresând cuvânt de învățătură și binecuvântare numeroșilor credincioși veniți în pelerinaj la această mănăstire și a acordat, la propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu, distincția "Crucea Patriarhală" cunoscutului și talentatului pictor de icoane pe sticlă, arhidiaconul Nicodim din mănăstirea Nicula.

Duminică, 18 august 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală, înconjurat de P.S. Teodoret de Nazianz, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Thyatirelor și Marii Britanii, PS Episcop-vicar Vicențiu Ploieșteanu, P. Cuv. Arhim. Nectarie Cioliris, preot din Atena și clerul catedralei. După ce a rostit cuvântul de învățătură, a salutat cu bucurie prezența soțului Patriarhiei Ecumenice, căruia i-a acordat un engolpion, iar Arhim. Nectarie Cioliris i-a acordat distincția "Crucea Patriarhală".

Luni, 19 august 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E.S. dl. dr. Grigorie Constantin, ambasadorul României la Sofia, Bulgaria, împreună cu soția, cu care a întreținut un dialog constructiv.

Marti, 20 august 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P.C.Pr. Silviu Pufulete, parohul comunității românești din Londra, Anglia, care a expus lucrările patorale și liturgice din parohia sa.

Miercuri, 21 august 2002. - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la recepția oferită de Ambasada Franceză din București cu ocazia încheierii misiunii diplomatice în țara noastră a E S dl. Pierre Menat. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P.C.Pr. Costică Popa, parohul comunității românești din Caracas, Venezuela.

Joi, 22 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E. S. dl. Iulian Buga, ambasadorul României la Haga-Olanda, care a prezentat Prea Fericirii Sale ecourile vizitei pe care Prea Fericirea Sa a făcut-o la Utrecht, la 17 iulie 2002, la invitația Em. Sale Card. Simmons. La primire a fost de față și P.S. Episcop-vicar Vicențiu Ploieșteanu.

Vineri, 23 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Monseniorul Vincenzo Paglia, președintele comunității San Egidio și a analizat programul vizitei pe care Prea Fericirea Sa urmează s-o face în toamna acestui an. La primire au participat P.S. Episcopi-vicari Vicențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul și P.C. Diac. Costin Spiridon.

Marti, 27 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.S. Emanuel de Regium, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice în Parlamentul European de la Bruxelles-Belgia, în legătură cu participarea P.S. Sale la Cel de-al VI-lea dialog dintre Bisericile Ortodoxe și Grupul Partidelor Populare Europene Creștin Democrat, care se desfășoară la București în perioada 29-30 august.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. dl. Mihai Dobre, ambasadorul României la Vatican, în legătură cu pregătirea vizitei la Vatican.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în aceeași zi, pe E.S. dl. Petru Pepelea, ambasadorul României la Caracas, Venezuela. Însoțit de dl. ing. Anton Ene, ctitorul și episcopul bisericii comunității românești din Mennheim-Germania. La întâlnire a participat și P.C.Pr. Costică Popa, din Caracas.

Joi, 29 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sf. Liturghie în catedrala patriarhală, înconjurat de ierarhi și clerici de la Patriarhia Ecumenică: I.P.S. Mihail Stoikos, mitropolitul Austriei și al Ungariei, P.S. Emanuel, episcop de Regium, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice în Biroul religios al Parlamentului European de la Bruxelles-Belgia, P. Cuv. Arhim. Ignatie Sotiriadis, reprezentantul I.P.S. Petru Hristodulos, Arhiepiscopul Atenei, P. Cuv. Arhim. Arsenie Kardanakis din Stuttgart-Germania, P. Cuv. Arhim. Atenagora Peckstadt din Bruxelles-Belgia, P.C. Pr. Ștefan Sak, din Slovacia și P.C. Pr. Jan Zozulak din Cehia. După ce a rostit cuvânt de învățătură a salutat prezența înalților oaspeși și a dăruit celor doi reprezentanți ai Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic, engolpioane, albume și alte daruri.

Vineri, 30 august 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe I.P.S. Demetrios, Arhiepiscopul Americii (Patriarhia Ecumenică), venit pentru prima dată în România, căruia i-a oferit un engolpion și albume cu mănăstirile din țara noastră.

Luni, 2 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de deschidere a "Conferinței Naționale a Asociațiilor și Fundațiilor care funcționează cu binecuvântarea Bisericii Ortodoxe Române" organizată de sectorul "Diaconia", al Administrației Patriarhale în aula Palatului Pa-

triarhiei, și a rostit un cuvânt de binecuvântare. Au participat: E.S. dl. Adrian Năstase, Primul ministru al României, alături de alți membri ai Guvernului și d-na Karin Hulshof, reprezentanta UNICEF pentru România și Republica Moldova.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Capelan Gen. Maior Van Den Berdge și Capelan Căpitan Win Smith de la Biroul de Asistență Religioasă al Armatei belgiene.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat la slujba de Te-Deum, săvârșită de P.S. Episcop-vicar Sebastian Ilfoveanu cu ocazia zilei onomastice a Prea Fericirii Sale răspunzând felicitărilor adresate în numele celor prezenți de Prea Sfinția Sa.

Miercuri, 4 septembrie 2002, - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P.S. Casian, episcopul Dunării de Jos și pe P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria, care au participat la Adunarea generală anuală a Comunității San Egidio, ca delegați ai Patriarhiei Române.

Joi, 5 septembrie 2002, - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de încheiere a lucrărilor "Conferinței Naționale a Asociațiilor și Fundațiilor care funcționează cu binecuvântarea Bisericii Ortodoxe Române" și a rostit cuvânt de binecuvântare. A fost însoțit de I.P.S. Petru, Mitropolitul Basarabiei.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E.S. dl. Iulian Buga, ambasadorul României în Olanda.

Miercuri, 11 septembrie 2002, - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, împreună cu P.S. Episcop-vicar Patriarhal Vicențiu Ploieșteanu, la conferința internațională "Solidaritate împotriva terorismului", organizată de Administrația Prezidențială și "Asociația George C. Marshall-România", desfășurată în "Sala Unirii" a Palatului Cotroceni și a săvârșit slujba de pomenire a victimelor atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii.

În scara aceleiași zile, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a participat la Ateneul Român, la invitația Ambasadei Statelor Unite ale Americii și a Camerei Americane de Comerț din România, la concertul comemorativ "În memoria victimelor din 11 septembrie 2001". A fost însoțit de P.S. Vicențiu Ploieșteanu.

Joi, 12 septembrie 2002, - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe E.S. d-na Ireny Comaroschi, ambasadorul României la Varșovia, care a prezentat un proiect de organizare a unei expoziții de icoane românești în principalele orașe din Polonia.

Luni, 16 septembrie 2002, - *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit slujba de prohodire a P. Cuv. Arhim. Sofian Boghiu, și a rostit cuvânt de prețuire a acestui iscusit duhovnic și pictor bisericesc, stareț, vreme de câteva decenii, al mănăstirii Antim din Capitală.

- Miercuri, 18 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Rev. Steve Hugh, capelanul bisericii anglicane din București, la încheierea slujirii în țara noastră.*
- Joi, 19 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Dl. dr. Alberto Quattrucci, secretarul general al comunității San Egidio.*
- Vineri, 20 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Mons. Antonio Mattiazzo, arhiepiscop romano-catolic de Padova, Italia. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. D-na Soknan Han Jung, coordonatoarea pentru România a Organizației Națiunilor Unite.*
- Duminică, 22 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de un impresionant sobor arhieresc, a săvârșit, în biserica Sfântul Spiridon Nou din Capitală, Sfânta Liturghie și hirotonirea întru arhieru a P.Cuv. Arhim. Dr. Ciprian Spiridon, ales episcop-vicar patriarhal, cu titlul de "Câmpineanul" și i-a adresat cuvânt de felicitare.*
- Marți, 24 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o delegație oficială din Republica Georgia, condusă de dl. Merab Adeisvili, ministrul Transporturilor și Telecomunicațiilor. Delegația a fost însoțită de un grup de cineaști georgieni, realizatorii unui film despre viața Sfântului Ierarh Antim Ivireanul.*
- Miercuri, 25 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe I.P.S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și pe P.S. Dr. Irineu Slătineanul, care a participat ca delegat al Patriarhiei Române la seminariul internațional organizat de Comunitatea din Bose, Italia.*
- Duminică, 29 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba punerii pietrei de temelie a bisericii cu hramul Cuvioasa Parascheva și Sfântul Ierarh Antim Ivireanul din cartierul bucureștean Drumul Taberei și a adresat cuvânt de binecuvântare.*
- Luni, 30 septembrie 2002, - Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S.D-na Anna Blefari Melazzi, ambasadorul Republicii Italiene la București.*

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

PREOTUL PROF. UNIV. DR. ION BRIA A TRECUT LA CELE VEȘNICE

S-a stins încă o stea din constelația marilor dascăli de teologie ai Bisericii Ortodoxe Române. Pe neașteptate, în urma unui atac de cord, în ziua de 1 iulie 2002, Părintele profesor universitar dr. Ion Bria a trecut pragul acestei lumi, mutându-se la viața veșnică. Pentru cei care l-am cunoscut, în calitatea sa de profesor de seminar sau de facultate și reprezentant strălucit al Bisericii Ortodoxe în organismele de conducere ale Consiliului Mondial al Bisericilor, trecerea sa la cele veșnice ne-a surprins și ne-a îndurerat, pentru că Părintele prof. Ion Bria a fost un erudit profesor de teologie, un preot de înaltă ținută moral-duhovnicească, o prezență de cinste și eficiență a Ortodoxiei românești în misiunea ecumenică contemporană și un om de mare omenie, finețe și rafinament. A fost o cinste a Bisericii Ortodoxe Române peste hotare.

Părintele Profesor Ion Bria s-a născut în comuna Telega, județul Prahova, la 19 iunie 1929, ca al doilea copil dintre cei zece care au împodobit familia soților Ion Gheorghe și Maria Bria, oameni modești, buni creștini, care au crescut odraslele datorite de Dumnezeu cu frică de El și iubirea de semeni. Doi dintre frații săi au urmat aceeași cale a slujirii lui Dumnezeu: Părintele Vasile Bria, actualmente lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Pitești și slujitor la altarul bisericii, în capitală, cu bogată experiență de profesor de seminar, la Mănăstirea Neamț și București, și fost consilier la Arhiepiscopia Bucureștilor, și Maica Xenia de la Mănăstirea Zamfira-Prahova.

Școala primară a urmat-o în Telega-Vale între 1936-1941, gimnaziul la Vălenii de Munte, între 1941-1943, iar liceul la "Spiru Haret" din Ploiești, între 1943-1949. În toamna anului 1949 a fost admis la Facultatea de "Petroli și Gaze" din Ploiești, iar în 1950 la Facultatea de Agronomie din București, pentru ca în același an să treacă examenul de admitere la Institutul Teologic din București, condus pe atunci, în calitate de rector, de actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Teoctist. A urmat cursurile Institutului Teologic, încheind studiile cu teza de licență despre *Infailibilitatea Bisericii*, sub îndrumarea științifică a marelui profesor de teologie dogmatică Nicolae Chițescu.

După susținerea examenului de capacitate preotească la Arhiepiscopia Bucureștilor, s-a înscris la cursurile de magisteriu la Institutul Teologic din București, pentru a-și desăvârși studiile teologice, sub îndrumarea binecunoscutului și ilus-

trului profesor. Părintele Dumitru Stăniloae, prezentând lucrări de seminar de certă valoare.

Între 1957-1962 a funcționat ca profesor la Seminarul Teologic "Chesarie Episcopul" din Buzău. În anul 1960 și-a susținut examenul de admisibilitate la doctorat. Din 1962 până în 1964 a fost profesor la Seminarul Teologic din București. În acest timp, între 1962-1963 a făcut studii de specializare în Misiologie la Colegiul anglican "St. Augustin" din Canterbury (Anglia), ca bursier al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În 1963 a frecventat cursul de formație ecumenică de la Geneva. În iulie 1963 s-a căsătorit cu tânăra Ecaterina Pungoci, fiică de preot din Pitești, absolventă a Facultății de Farmacie.

În 1964 a fost numit membru în comisia mixtă de dialog cu Bisericile Vechi-Orientale. Între 1965-1966 a funcționat ca asistent la Institutul Teologic Universitar din București, secția Sistematică. La 31 ianuarie 1965 a fost hirotonit diacon pe seama paraclisului "Sfânta Ecaterina" al Institutului Teologic. În 1965 a fost ales membru în grupul de studiu despre Eclesiologie al sesiunii de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene (KEK). În 1966 a făcut studii de specializare în Istoria dogmelor la Facultatea "St. Chad" din Durham (Anglia), ca bursier al Bisericii Anglicane.

În 1966 a fost transferat ca redactor la redacția revistelor centrale a Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

La 18 iunie 1968 și-a susținut examenul de doctorat în teologie cu teza *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine*, sub îndrumarea prof. dr. Nicolae Chitescu, lucrare elogios apreciată la vremea respectivă. În luna iunie 1968 a fost ales membru al Consiliului de conducere al Institutului Ecumenic de la Bossey de către Adunarea generală a CEB de la Upsala, pe o perioadă de șase ani. În 1970, anul în care Dumnezeu i-a dăruit bucuria nașterii feciorului său Alexandru, în prezent medic, a devenit membru al Comisiei Interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Anglicană de la Chambesy (Elveția). În 1971 a fost nimit conferențiar la catedra de Omiletică și Catehctică de la Institutul Teologic din București. În aprilie 1972 a fost hirotonit preot de către Patriarhul de vrednică pomenire Justinian Marina. În aprilie 1973, în urma solicitării Patriarhului Justinian, a fost numit secretar executiv pentru "Studii și relații ortodoxe" în Comisia "Misiune și Evanghelizeare" a CEB. În 1973 a primit distincția de iconom stravofoar cu cruce patriarhală. În august 1976 a fost numit membru în Comisia de dialog cu anglicanii. În noiembrie 1977 a susținut și a luat concursul pentru ocuparea postului de profesor titular la catedra Teologie Sistematică, la disciplina Teologie Dogmatică și Îndrumări misionare de la Institutul Teologic din București. Între 1980-1985 a fost secretar al Comisiei de dialog dintre ortodocșii și catolicii din Elveția, care s-a ocupat, printre altele, și de căsătoriile mixte. Din 1987 a fost numit director al unității "Innoire și viața parohială". În același an, a devenit membru în comitetul regional al "Societății Biblice Unite" de la Londra.

În 18 octombrie 1990 a primit titlul de *Doctor honoris causa* al Facultății de Teologie din Presov, Universitatea Kosice din Slovacia. În 1994 și-a încetat activitatea la Consiliul ecumenic, pensionându-se la limită de vârstă. Din 1995 a fost invitat ca profesor asociat la Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" din

Sibiu, la disciplina de Teologie Dogmatică și Ecumenică, unde a predat până în anul 2000. În aprilie 1999 a fost cooptat ca teolog ortodox în comitetul de direcție al "Atelier Occuménique de théologie" (AOT) de la Geneva. În luna iunie 2001 a participat, în calitate de conducător științific, la susținerea unei teze de doctorat la Sibiu, iar în noiembrie 2001, la o altă teză de doctorat, susținută la Padova-Italia.

În seara zilei de 1 iulie 2002, în urma unui atac de cord, a încetat din viață. Trupul său neînsuflețit, așezat într-un sicriu special confecționat, a fost adus în țară și depus la Mănăstirea Cernica, în biserica "Sfântul Nicolae", unde a avut loc și înmormântarea, în ziua de 8 iulie 2002. Slujba înmormântării a fost oficiată de un impresionant sobor de ierarhi, preoți și diaconi, fiind condus de IPS Mitropolit dr. Daniel al Moldovei și Bucovinei, în prezența familiei ilustrului dispărut și a unei numeroase asistențe. La sfârșitul slujbei, au elogiat și omagiat personalitatea distinsului profesor de teologie Ion Bria: IPS Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, IPS Mitropolit Ghenadios Sasimas, din partea Sanctității Sale, Patriarhului Bartolomeu I al Constantinopolului, al cărui mesaj l-a prezentat IPS Mitropolit Serafim al Europei Centrale și de Nord, IPS Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, PC pr. prof. Nicolae Necula, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București, și PC pr. prof. Ioan Sauca, reprezentant al CEB. Cuvântările au seos în evidență personalitatea multiplă a pr. prof. Ion Bria și contribuția sa la dezvoltarea științei teologice, în special Teologie Dogmatică, și aportul său la misiunea ecumenică contemporană.

Ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române în organismele ecumenice internaționale și ca membru al acestui for mondial creștin, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu diversele slujiri pe care le-a îndeplinit în cadrul acestuia, Părintele profesor Ion Bria a participat la cele mai importante întruniri, în care a avut rolul fie de membru, delegat, moderator sau organizator, îndatoriri pe care le-a îndeplinit cu competență, responsabilitate și pasiune.

Amintim dintre acestea pe cele mai reprezentative: I Adunarea Generală a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, 1961; a II-a Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, 1964; A III-a Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, 1968; Conferința "Euharistică și Ecumenism", organizată de CEB la Turku în Finlanda, 1971; Adunarea Nyborg a VI-a a Conferinței Bisericilor Europene, 1971; Conferința preconciliară panortodoxă de la Chambesy, 1971; Conferința mondială misionară "Mântuirea astăzi", de la Bangkok (Thailanda), 1972; Colocviul Koinonia dintre teologii ortodocși și catolici, organizat de Fundația "Pro Oriente" la Viena, 1974; Adunarea Conferinței Bisericilor Europene de la Engedzberg, 1974; Conferința panortodoxă "Misiune prin Liturghie", la Etchimiadzîn, 1975, ca organizator; Adunarea Generală a CEB de la Nairobi (Kenya), 1975; Congresul Facultăților de Teologie Ortodoxă de la Atena, 1976; Consultația "Rolul femeilor în Biserica Ortodoxă", Agapia, 1976; Consultația "Locul Bibliei în Liturghia Ortodoxă", Praga, 1977; Conferința Comisiei "Credință și constituție" a Consiliului Ecumenic de la Bangolase, India, 1978; Conferința Ortodoxă "Monahismul și misiunea Bisericii", de la Mănăstirea AmbaBishoy din Egipt, 1979; Conferința mondială "Credință, știință și viitor", de la Massachusetts, SUA, 1979; Conferința mondială "Viața împărăția Ta", de la

Melbourne, Australia, 1980; Consultația "Predicare și catehizare în Biserica Ortodoxă", de la Mănăstirea Zica, Iugoslavia, 1980; Consultația "Participarea ortodoxă la Consiliul Ecumenic", de la Sofia-Bulgaria, 1981; Conferința de la Lima a Comisiei "Credință și constituție" pentru adoptarea documentului "Botez, Euharistic, Slujire" (BEM), 1982; Conferința panortodoxă preconciliară de la Chambesy, 1982; a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic de la Vancouver, Canada, 1983; Simpozion interortodox despre BEM. Holy Cross, Brookline (SUA), 1985; Sesiunea Comitetului Central al CEB de la Buenos Aires, Argentina, 1985; Consultația "Spiritualitatea monastică", la Lovnica, Iugoslavia, 1986, ca organizator: Seminarul "Poporul lui Dumnezeu și înnoirea comunității" de la Praga, 1988; Adunarea Ecumenică europeană "pace cu dreptate" de la Basel, 1989; a VII-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic de la Canberra, Australia, 1991; Seminarul Ortodox despre înnoirea cultului, București, 1991, ca organizator; Simpozionul "Ortodoxia și noua realitate europeană", Grecia, 1993; Conferința mondială "Credință și constituție", de la Santiago de Compostella, Spania, 1993; Conferința "Evangelhia și Cultura", Addis Abeba, Etiopia, 1996; Seminarul "Contribuția Bisericii Ortodoxe la regenerarea orașelor", Brașov, 1996; Conferința "Mission 2000. - Vision and Challenge". Centrul La Longeraire, Morges, Elveția, 1997; Consultația Ortodoxă "Înnoirea liturgică și unitatea văzută a Bisericii", New Skete Monastery, Mass, SUA; Reuniunea internațională "Oameni și religii", organizată de Comunitatea San Egidio (Roma) la București, 1998; a VII-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Harare, Zimbabwe, 1998; Consultația interortodoxă, organizată de Societățile Biblice Unite, Larnaca, Cipru, 1999; vizita Papei Ioan Paul al II-lea la București, 1999; conferința "Educația teologică ortodoxă și temele ecumenice", Mănăstirea Pendeli, Grecia, 2000.

Pe lângă autoritatea ecumenică, pr. prof. Ion Bria a desfășurat și o bogată activitate de cercetare științifică, concretizată în zeci de articole și studii, publicate în revistele teologice românești și străine, dar mai ales în cărți de mare valoare, dintre care amintim doar pe următoarele: *L'Orthodoxie. Hier-demain*, Edition Buchet Chastel, Paris, 1980; *Martyria-Mission. The Witness of the Orthodox Church Today*, WCC Publications, Geneva, 1980; *Dicționarul de Teologie Ortodoxă*, Buc., 1981; Contribuția Ortodoxă la Mișcarea Ecumenică, *The Ecumenical Review*, vol. 38, 1986, nr. 1, p. 216-227, și *International Review of Mission*, vol. LXXV, 1986, n. 299, p. 270-788; *Credința pe care o mărturisim*, 2.I.B.M. BOR, Buc., 1987; *Destinul Ortodoxiei*, EIBM BOR, Buc., 1989; *The Sense of Ecumenical Tradition*, Geneva, WCC Publications, 1991; *Dicționarul de Ecumenical Movement*, Geneva, WCC Publications, 1991 (art. *Mysticism, Saints, Witness*); *Isus Hristos*, Ed. Enciclopedică, Buc. 1992; *Ecumenical Pilgrims*, Geneva, WCC Publications, 1995; *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, Ed. Trinitas, Iași, 1995; *Curs de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Ed. Universității "Lucian Blaga", Sibiu, 1996; *The Liturgy after the Liturgy*, WCC Publications, Geneva, 1996; *Liturghia după Liturghie*, Ed. Athena, Buc., 1996; *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Ed. România Creștină, Buc., 1999;

100 Mots sur la missiologie, coeditor al dicționarului cu acest titlu editat de Asociația francofonă de Misiologie, Paris, 1999.

Operele părintelui prof. Ion Bria sunt lucrări de mare profunzime și subtilitate teologică și de mare actualitate pentru înțelegerea fenomenului ecumenismului contemporan. În ele se reflectă gândirea unui teolog cu solidă pregătire de specialitate, ancorat profund în învățătura ortodoxă, dar deschis mereu spre înnoire și schimbare, în contextul cerințelor ecumenismului.

Pentru activitatea sa bogată în cadrul organismelor ecumeniste internaționale și pentru zestrea bogată pe care o lasă teologiei românești și ecumenice, Părintele profesor Ion Bria rămâne o mare personalitate a vieții bisericești. Dar el rămâne în sufletul și în istoria teologiei românești ca un mare profesor. El este profesorul Ortodoxiei românești peste hotare. El nu aparține numai unei facultăți sau unui institut teologic, ci Ortodoxiei românești și panortodoxe. Numele și personalitatea sa au fost cunoscute pretutindeni în lumea creștină contemporană.

Pentru noi, care l-am avut profesor de seminar la Buzău sau București, ori la Institutul Teologic, rămâne unul dintre profesorii cei mai iubiți și apreciați de elevi și studenți. Pregătirea sa solidă teologică, metoda de predare, ironia sa fină, davadă a unei inteligențe native de excepție, apropierea de elevi și de studenți, deschiderea sa spre nou și înnoire, modernismul său mereu prezent, dar fără să depășească limitele bunei cuviințe, îl situează în rândul marilor profesori iubiți și apreciați de ucenicii lor. Sunt convins că numele său este pomenit în taina Sfântului Altar la proscomidie de către toți elevii și studenții săi. Pentru toate darurile cu care Dumnezeu l-a înzestrat, dar mai ales pentru cele cu care el a înzestrat teologia românească, poate fi situat în galeria de aur a marilor profesori care au ilustrat învățământul teologic, la cele două Institute Teologice din București și Sibiu, alături de marii săi înaintași în Teologia Dogmatică, pr. prof. Dumitru Stăniloae și prof. Nicolae Chișescu, față de care nu a fost cu nimic mai prejos.

În veci să-lie pomenit și Dumnezeu să-l ierte!

Pr. prof. dr. NICOLAE NECULA

Publicăm, în continuare câteva articole ce poartă titluri semnificative pentru activitatea pe care Părintele prof. Ion Bria a desfășurat-o, în cadrul Mișcării Ecumenice, o perioadă lungă de timp.

DICTIONAR AL MIȘCĂRII ECUMENICE

Mișcarea ecumenică din secolul al 20-lea este un eveniment și un efort inter-bisericesc unic. La un moment dat, Bisericile separate de-a lungul istoriei din cauza factorilor teologici și neteologici, au decis să caute împreună căi și mijloace de restaurare a unității lor văzute. Inițială în 1910 la Conferința misionară de la Birmingham, Mișcarea Ecumenică a avut deverse forme, curente și orientări. Astăzi, cea mai organizată formă instituțională a Mișcării Ecumenice este Consiliul Ecumenic al Bisericilor, înființat la Amsterdam în 1948, prin fuzionarea a două curente: Credință și Organizare și Viață și Acțiune (în 1961 a fost integrat Consiliul Misionar Internațional). Intrând într-un "proces conciliar", bisericile membre (317 Biserici locale de toate confesiunile, tradițiile și culturile) și-au creat propria lor istorie și tradiție comună, menținându-și totuși identitatea lor proprie.

Pentru a nu pierde memoria Mișcării Ecumenice, pentru a fi vii etosul ecumenic care s-a creat între Biserici, Consiliul Ecumenic a luat inițiativa de a publica un *Dicționar al Mișcării Ecumenice* (*Dictionary of the Ecumenical Movement*, World Council of Churches Publications, Geneva-William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1989). Dicționarul (peste 600 de titluri, 1200 de pagini) este nu numai o carte de referință pentru istoria confesiunilor și teologia Mișcării Ecumenice, ci și o imagine a ceea ce reprezintă ecumenismul azi, în bogăția și diversitatea acestuia. Sunt tratate sfere și capitole majore ale teologiei, eticii și expresiilor ecumenismului de la Abortion la Youth. Cele mai multe articole se referă la teme, declarații, evenimente, convergențe teologice, personalități, programe, consultații, probleme sociale și politice, adunări generale, etc., care au marcat Consiliul Ecumenic în ultimele decenii. Sunt expuse, de asemenea, teme ale teologiei clasice, privite din perspectivă ecumenică: Treime, Credință, Liturghie, Sineretism, Alianță, Catolicitate, Calcedon, Mișcare harismatică, Sobornost etc.

Ortodoxia este expusă pe larg, cu toate că mai multe subiecte, perspective și doctrine proprii ortodoxe n-au fost introduse. Poate din cauză că studiile ortodoxe nefiind scrise într-o limbă de circulație, nu sunt cunoscute. Poate din cauză că poziția teologilor și instituțiilor ortodoxe în domeniul ecumenic este indecisă și incomplet formulată pentru a fi comunicată cu publicul neortodox. Biserica Romano-Catolică deși nu este membru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (din cauza doctrinei despre autoritatea papei în Biserica universală), ea participă la activitatea Consiliului. O serie de articole se referă la perspectiva romano-catolică a ecumenismului.

Dicționarul Mișcării Ecumenice reprezintă o sursă documentară indispensabilă și un instrument de primă valoare în formarea teologică și ecumenică a tuturor, teologi, laici și preoți. E o demonstrație că secolul nostru, că Mișcarea Ecumenică este deschisă și flexibilă, o mișcare a Duhului Sfânt pentru unitatea și înnoirea Bisericilor. Este și o invitație adresată tuturor ce studiază istoria și teologia creștină să intre în acest "proces conciliar" care va culmina cu comuniunea deplină a tuturor. (Pentru relațiile dintre Patriarhia Română și Consiliul Ecumenic, vezi: Ion Bria, *Destinul Ortodoxiei*, București, 1989, p. 104-175).

PROFILUL ORTODOXIEI

Foarte adesea Ortodoxia este descrisă, chiar de ortodocși, ca fiind o Biserică uniformă, o tradiție stereotipă, căreia i se atribuie: conservatism în materie de ritual, cult și liturghie, radicalism în domeniul doctrinei de credință, maximalism în ce privește asceza și spiritualitatea, patriarhalism în domeniul organizării bisericești și dreptul mirenilor. Această descriere trebuie să fie revizuită și nuanțată, deoarece Ortodoxia, nu se recunoaște în forma negativă, pejorativă a acestor atribute. De unde totuși această înclinare de a confunda Ortodoxia cu o tradiție inflexibilă?

Ortodoxia este legată direct de istoria și originea creștinismului. Fără tradiție ortodoxă, istoria și doctrina creștinismului ar fi incomplete și insuficiente. Ea face din păstrarea tradiției apostolice comune din epoca de consolidare a creștinismului (secolele 1-5) vocația ei principală. La un moment dat în istorii, creștinismului a cunoscut dislocări grave. De pildă, schisma dintre Constantinopol, centrul Bisericii Răsăritene, și Roma, centrul Bisericii Apusene, care s-a produs în anul 1054; Reforma protestantă din secolul al 16-lea; organizarea separată a mișcărilor evanghelice în secolul al 19-lea. Or, Ortodoxia n-a fost atinsă de aceste dislocări istorice, de aceea ea crede că este în stare să dea mărturie despre creștinismul de origine, apostolic, patristic, ecumenic.

Ortodoxia este o Biserică exigentă deoarece face dependentă unitatea văzută a tuturor creștinilor de comuniunea într-o singură credință comună. Iarăși, în decursul istoriei, Bisericile au pus accente pe diverse misiuni specifice, au dezvoltat mai multe metode de unitate locală sau regională. Unii creștini cred, de pildă, că unitatea ar depinde de autoritatea Bisericii Romano-Catolice, respectiv a episcopului de Roma, alții fac dependentă unitatea de autoritatea exclusivă a Sfintei Scripturi. Ortodocșii ajută creștinismul să pună un accent puternic pe unitatea în Iisus Hristos, pe care o fac dependentă de exprimarea corectă a credinței apostolilor.

Ortodoxia este, de asemenea, o chestiune de istoria unui popor sau unei națiuni. În cazul multor țări din Europa Centrală și Răsăriteană, istoria unei națiuni nu poate fi înțeleasă fără istoria unei Biserici locale. Ortodoxia a apărut totdeauna sistemul "polifonic" în care fiecare Biserică locală își păstrează identitatea ei etnică și culturală, misiunea ei specifică. Fiind autonomă și autocefală cu teritoriu limitat și sinod propriu orice Biserică locală este un prototip în sânul unei comuniuni universale.

Problema actuală este aceea de a păstra aceste virtuți în situații concrete, diferite de cele din trecut, acolo unde Biserica este prezentă local. Interesul Ortodoxiei nu este de a distruge Tradiția Sa, dar, în interesul de a transmite această Tradiție, imaginea tradițională a Bisericii trebuie să fie mereu explicată și articulată pentru generațiile viitoare. În trecut, Bisericile ortodoxe n-au avut suficiență libertate să reînnoiască tradițiile și canoanele care aparțin altor timpuri și locuri. În general, datorită restricțiilor istorice, Ortodoxia s-a reținut să schimbe orice după evenimente și timpuri. Astăzi însă Ortodoxia este conștientă că, în fața Bisericilor, stă o agendă contemporană care așteaptă să fie tratată. Ea poate să facă

acum o deosebire netă între vremurile la care aparțin tradițiile ei. Reînnoirea tradiției se face prin discutarea problemelor care cer un răspuns imediat: rolul laicilor și în special al femeilor și tinerilor în viața și misiunea Bisericii, responsabilitatea Bisericii în domeniul drepturilor umane, ecumenismul local, etica socială creștină.

TRADIȚIE

Creștinismul folosește termenul tradiție pentru a exprima atât conținutul credinței primite de la Apostoli și succesorii lor, cât și procesul de transmitere al acestei credințe în decursul istoriei. Fiecare credincios intră într-o tradiție a Bisericii, care-l precede, nu numai ca primitor, ci și ca transmitător. Iisus însuși spune: "Aceasta este porunca, pe care am primit-o de la Tatăl Meu" (Ioan 10, 18). În Faptele Apostolilor observăm că "Cei ce au primit propovăduirea lui (Petru) au fost botezați" (Fapte 2, 41). Apostolul Pavel scrie creștinilor din Tesalonie: "Mulțumim lui Dumnezeu neîncetat că, luând voi cuvântul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu l-ați primit ca pe un cuvânt al oamenilor, că așa precum este într-adevăr, ca pe cuvânt al lui Dumnezeu, care lucrează în voi, cei ce credeți" (1 Tes. 2,13).

Tradiția primită este o tradiție transmisă și de transmis. Ea are un caracter dinamic care comportă mai multe elemente. Mai întâi, un element de protejare și de păstrare a credinței care s-a primit. Este vorba de fidelitatea față de evenimentele și perioadele de referință din istoria creștinismului, când Biserica a luat hotărâri definitive cu referire la doctrina de credință (Fapte 15, 28-29); Tradiția canonului Biblic, ceea ce înseamnă că creștinismul este "după Scripturi"; tradiția ecumenic conciliară, adică moștenirea celor șapte sinoade ecumenice (325-787) care au stabilit doctrinele esențiale creștine.

În al doilea rând, este vorba de "receptarea" tradiției, adică de acoperirea și actualizarea ei, în comuniunea Bisericii... Fiecare generație face experiența tradiției primite și este liberă să o asimileze și să o explice potrivit cu propria ei înțelegere, cultură, ethos. Uneori această "receptare" sau asimilare se face într-un context de confruntare, fie în sânul Bisericii, fie în afară, între diferite interpretări și culturi. Această receptare nu este o preservare pasivă, ci o dezvoltare și o adâncire a sensului tradiției, încât tradiția devine un mod de interpretare a ceea ce se întâmplă în viața Bisericii.

În al treilea rând, tradiția primită trebuie să fie transmisă. În procesul receptării și transmiterii, tradiția poate să fie interpretată eronat sau identificată cu elemente conjuncturale canonice, sociologice, istorice, care aparțin unei alte perioade. Tradiția trebuie deci să fie liberată de aceste restricții, pentru ca astfel să fie redată generațiilor viitoare ca propria lor tradiție. Astfel, tradiția leagă Biserica nu numai de trecut, ci și de viitor. Interpretarea trecutului și interpretarea viitorului sunt complementare. Astfel, credincioșii sunt chemați nu numai să protejeze ceea ce au primit, ci să asimileze în viața lor tradiția primită, și să transmită altora experiența lor.

PUTEREA PROFETICĂ A EVANGHELIEI

Revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos, care se transmite prin puterea Duhului Sfânt în Biserică, cuprinde nu numai istoria mântuirii, adică ceea ce face Dumnezeu acum și ceea ce El pregătește pentru noi în viitor. Evanghelia nu este

o simplă revelație istorică, ci are un mesaj și o putere profetică. Biserica păstrează vie amintirea celor întâmplate în trecut, dar ea orientează viața creștinului spre viitor.

Pe de o parte, Evanghelia anunță mare bucurie că împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul nostru, în inima celui ce crede, speră și iubește ca și în mediul lui. Creștinii urmează aici pe Hristos ca pe "arhiereul bunurilor viitoare" (Evrei 9, 11). La Botez, creștinii au primit "puterea vieții viitoare" (Evrei 6, 5). De la Cincizecime, Duhul s-a revărsat peste comunitatea creștină, dându-i darurile Sale, care sunt bunuri ce aparțin vieții viitoare.

Împărăția lui Dumnezeu, sau asemănarea cu Creatorul, care este frumusețe fizică, morală, spirituală, se reflectă în inima celui ce crede și în jurul său. Sfântul Apostol Pavel compară istoria și viața omului cu o oglindă în care se reflectă taina lui Dumnezeu cel insondabil (I Cor. 13, 12), taină care trece dincolo de certitudini materialiste și raționaliste. Omul poate să facă experiența reală a acestei prezențe atunci când caută valori care să dureze, când este deschis pentru viitor, când dorește intimitatea cu Tatăl ceresc și cu semenii din jurul său. La un moment dat, Iisus spune despre copii că a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu: "Adevărat vă zic vouă, cine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea" (Marcu 10, 15).

Pe de altă parte, Noul Testament compară istoria aceasta cu o perioadă de pregătire a lumii viitoare, o "luptă care ne stă înaintea" (Evrei 12, 1). Desigur, rolul creștinului este acela de a crea deschizături și structuri în viața oamenilor care să facă posibilă venirea imediată a împărăției lui Dumnezeu. În același timp, el trebuie să se lupte să "cucerească viața veșnică" (I Timotei 6, 12) la care a fost chemat. Această luptă este comparată cu chinul nașterii (Romani 8, 22). Iisus vorbește de "femeia când este să nască" (Ioan 16,20-23) și de grăuntele căzut în pământ, care dacă nu va muri nu va da roadă (Ioan 12,24).

Unul din aspectele acestei învățături este acela că Dumnezeu ia inițiativa și lucrează imediat, nu așteaptă, ci angajează pe loc lucrători disponibili. Lucrați "cât este ziua" (Ioan 9,4), căci vine noaptea. Acesta este îndemnul Evanghelicii de a răspunde fără rezerve chemării lui Dumnezeu. El vrea să răscumpărăm timpul, de unde sentimentul că împărăția lui Dumnezeu este cu puțință imediat.

Evanghelia transmite acest mesaj profetic cu asigurarea că Dumnezeu va umple viața oamenilor de adevărata existență și de plenitudinea vieții, cu condiția ca ei să obțină încă de aici facultăți și simțuri necesare acestei experiențe. Evanghelia lui Iisus Hristos este marcată de acest fapt nou: "Nici viața de aici, nici viața viitoare nu pot da, una fără cealaltă, fericirea 'dăplină'" (Niocolae Cabasila, *Viața în Hristos*, I, 1).

Evanghelia ne arată că punctul de rezistență al istoriei prezente este tocmai viitorul ei pregătit de Dumnezeu, că valoarea vieții actuale constă în faptul că Împărăția s-a împreunat cu umanitatea, că veșnicia a apărut în istorie, că cerul s-a unit cu pământul. Creștinii au primit puterea să trăiască în "ambele vieți", adică în "înnoirea vieții" (Romani 6, 4). Vrând să descrie personalitatea lui Ioan Botezătorul, Iisus întreabă: "Ce-ați venit să vedeți? Trestie bătută de vânt?" El vrea să spună că Ioan, în cele din urmă, nu se clatină în vocația lui profetică. La

fel și istoria, ea poate să arate ca o trestie batută de vânt, schimbătoare, flexibilă până la extrem, dar ea are un punct în viitor care nu se elatină, o lumină sus care luminează în întuneric, o "piatră unghiulară" care nu se desprinde, o voce care nu se stinge. Acestea sunt focarele de rezidență ale istoriei, ultimele puncte care nu cedează.

BIBLIA ȘI EVANGHELIZAREA

Biserica Ortodoxă face azi un mare efort să tipărească și să publice un număr cât mai mare de Biblii. Amestecând valorile, unii sunt tentați să creadă că Biblia este un document istoric sau monument literar care merită o largă difuzare. Ce face Biserica cu Biblia, se întreabă credincioșii. Biserica folosește Biblia în diverse moduri și ocazii, în primul rând pentru lectura individuală a credincioșilor și proclamarea ei publică în cadrul cultului. Dar cea mai importantă lucrare, în care Biserica nu se poate dispensa în nici un fel de Biblie, este evanghelizarea, adică propovăduirea Vestei celei bune (Evanghelia) că în Iisus Hristos, "cuvântul lui Dumnezeu care s-a făcut trup" (Ioan 1, 14), Dumnezeu a intrat în istorie ca să mântuiască omenirea și creația Sa.

Sfânta Scriptură cuprinde, în Vechiul Testament, istoria creării lumii și cea a poporului lui Israel cu care Dumnezeu a făcut o alianță specială, aceea de a aduce la cunoștința neamurilor *Legea* divină și de a anunța pe Mesia, Mântuitorul tuturor națiunilor; iar în Noul Testament, istoria lui Iisus Hristos, adică cea ce Dumnezeu a făcut prin El pentru mântuirea oamenilor din păcat și moarte. Această istorie a lui Iisus Hristos întrupat, răstignit și înviat, trebuie să devină istoria personală a fiecăruia ce vrea să-și schimbe viața și să o mântuiască. Despre această istorie dă mărturie autentică Scriptura. A evangheliza înseamnă a proteja și a transmite efectiv viața lui Iisus în viața fiecăruia.

Despre evanghelizare, în sensul de a propovădui cuvântul lui Dumnezeu păstrat și transmis în Sfânta Scriptură, ne vorbește Biblia însăși, ca și istoria și teologia Bisericii. Explicând parabola semănătorului, Iisus revelează ucenicilor Săi că "sămânța este cuvântul lui Dumnezeu" (Luca 8, 11). Luca, și Faptele Apostolilor, redă întâlnirea pe drumul de la Ierusalim la Gaza, dintre Filip și etiopianul din garda reginei Etiopiei. Etiopianul, care se întoarce dintr-un pelerinaj la Ierusalim, citea din cartea profetului Isaia (53, 7-8). Filip explică textul respectiv, spunând că aici e vorba de Vestea cea Bună, Evanghelia, pe care o va anunța Mesia, care S-a arătat deja în Ierusalim (Fapte 8, 35). Când dezvăluie ucenicilor Săi sensul venirii Sale, Iisus se referă direct la scrierile lui Moise. "căci el a scris despre Mine" (Ioan 5, 46).

Istoria Bisericii este martoră că mișcarea misionară și cea biblică sunt concomitent dependente unele de altele. Traducerea și tipărirea Bibliei au marcat istoria multor Biserici, țări și culturi naționale. Reforma protestantă (sec. 16) a dat un mare avânt traducerii și predicării cuvântului lui Dumnezeu în limbi și dialecte locale, precum și citirii Bibliei de către laici. Tipărirea Bibliei de la București (1688) a fost un mare eveniment pentru misiunea Bisericii Ortodoxe și cultura română. Românii ortodocși și-au regăsit în ea identitatea și unitatea de limbă și cultură. Predica și învățământul marchează acum o nouă etapă în dezvoltarea lor.

Teologia, de asemenea, arată că evanghelizarea este esențială pentru "zidirea" Bisericii, trupul lui Hristos în istorie. Condiția de intrare în Biserică este aceea de a primi prin credință cuvântul lui Dumnezeu și de a schimba viața prin convertire și botez. Iisus trimite discipolii Săi să binevestească și să boteze: "Mergeți și faceți ucenici din toate națiunile, bazându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 19-20 a). Cuvântul lui Dumnezeu din Sfânta Scriptură este deci o tradiție transmisă și de transmis. El nu aparține numai unui anumit popor, nu e rezervat unei singure generații sau culturi.

Biblia este primordială în evanghelizare mai ales din cauza conținutului, puterii și autorității ei. Biblia conține un mesaj revelat de Dumnezeu, care aparține lui Dumnezeu, care este răspunsul la marile probleme existențiale ale omului. Scriptura este ceea ce Duhul care o inspiră vrea să fie, adică "înțelepciunea care ne conduce la mântuire prin credința în Iisus Hristos" (2 Timotei 3, 15). Iisus are încredere în Scriptură, deoarece Duhul lui Dumnezeu este cel care învață pe profeți și evangheliști să scrie: "Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu" (2 Timotei 3, 16).

Ce face preotul cu Biblia? Biblia este hrana preotului: "Hrana Mea este să ascult de voia Celui ce M-a trimis să fac lucrul Lui" (Ioan 4, 34). Preotul, ca și prorocul Iezechiel, trebuie să "mănânce" cartea aceasta: "Fiul omului, hrănește-ți pântecele și-ți satură launtrul tău cu această carte pe care ți-o dau Eu" (Iezechiel 3, 3). Biblia este băutura preotului: "Aflat-am cuvintele Tale și le-am sorbit și cuvântul Tău a fost bucurie și veselie pentru inima mea" (Ieremia 15, 16). Biblia este și hrana și băutura credincioșilor, care sunt chemați prin predica preotului să "soarbă" cuvântul lui Dumnezeu. După exemplul evanghelistului Ioan, preotul trebuie să ia cartea din mâna îngerului și să o mănânce (Apocalipsa 10, 10). Numai după ce o consumă, el poate să reînceapă propovăduirea: "Tu trebuie să proorocești, încă o dată, la popoare și la neamuri, la limbi și la împărați" (Apoc. 10, 11).

Pr. prof. ION BRIA

PREA CUVIOSUL ARHIMANDRIT S O F I A N,
PĂRINTELE NOSTRU,
STAREȚ AL SFINTEI MĂNĂSTIRI ANTIM – BUCUREȘTI,
A TRECUT LA DOMNUL

„Râvna Casei Tale, Doamne, m-a întărit”
(Psalmul 69. 9).

Este greu și responsabil, în același timp, să așezi pe hârtie câteva cuvinte despre acela ce a fost *viață deplină, misiune fără preget, artă dumnezeiască, părinte bun și milostiv, călugăr smerit*. Un om tezaur care a trecut dincolo în fericirea Evangheliei: fericiți cei săraci cu duhul că a lor este Împărăția cerurilor (Matei V,3). Da, Împărăția cerurilor plină care pleacă de aici și doar se desăvârșește dincolo. Acesta era crezul Părintelui Sofian!

După o încercare de 2-3 ani, zbatându-se între somn chinuitor și existență finală, știința medicală s-a arătat neputincioasă în fața Psalmistului inspirat:... după 80 de ani, chin și durere nu numai pentru tine, ci și pentru apropiați (Ps. 89,11). Cinste Părinților Irineu-ieromonahul, Ciprian-ierodiaconul și Emilia-sora care și-au făcut datoria pe deplin, după cuvântul Apostolului (II Timotei IV,5).

Și așa a trecut dincolo Părintele Sofian, lăsându-și aici crucea nevoițelor, chiar în ziua cea mare a *Înălțării Sfintei Cruci*, 14 septembrie 2002, orele 10 și 45.

Avându-se în vedere că destui laici și laicizați, mireni și ziarști s-au grăbit, și alții au făcut la fel, să scrie și să prezinte necrologuri stereotipe¹, să facă mitinguri cu reportaje sofianice², să prezinte casete duhovnicești, dar ei nu intraseră niciodată în Biserica Mănăstirii Antim³, unde Părintele Sofian de 40 de ani „ai pustiei” – cum îi plăcea să spună – se nevoia ca stareț numit de providențialul Patriarh Justinian. Și tot de atunci, de peste 40 de ani, subsemnatul îl cunoaște și de 35 de ani am slujit alături de smerenia sa ca modest diacon trimis și hirotonit aici, la Antim în ctitoria Martirilor Brâncoveni și a Ierarhului sfânt și fără pereche în cultura românească și în întreaga ortodoxie de atunci și mai ales de azi⁴.

De aceea, am îndrăznit să aștern pe hârtie, din îndemnul multora, câteva fapte reale experimentate de cel pomenit și la o mare parte dintre acestea fiind martor. Am vrut să le exprim în genunchi, lângă trupul său neînsuflețit, dar cei care au transferat inima lor în cărje sau toiaș mi-au interzis mărturia, cu toate că mi-am exprimat-o în alte biserici și nu voi tăcea până în sfârșit. Apoi, nu doresc să se banalizeze numele Cuviosului prin tehnica și mijloacele mass-media, prin „alături” ideologice sau de circumstanță, prin apartenențe de grup etc.

1. Bogdan Lupescu. *S-a stins un sfânt: Părintele Sofian*. în revista „Formula AS” anul XII (2002). nr.535 (39) din 30 septembrie – 7 octombrie. p. 19. Datele sunt luate după Părintele Ioanichie Bălan și alți autori care citează pe Părintele Sofian.

Un „acatist” pietist..., în revista „Vestitorul Ortodoxiei” anul XIV (2002). 1 octombrie, p. 1.

2. Prin Tv și casete.

3. Înregistrări trunchiate, cu tendințe politizante ale unor lideri ASCOR. A se vedea și *Despre Rugul Aprins*, de Parinele Sofian, în „Schimbarea la Fata”, publicatie ASCOR, nr. 8/1998, p.4...

4. De fapt, Părintele Sofian a publicat o carte cu Mănăstirea Antim și un interesant studiu care a apărut în revista „Biserica Ortodoxă Română”. nr. 7-12/2000.

Părintele Sofian a fost și va rămâne un desăvârșit monah, un încercat prin suferință, un duhovnic experimentat, un artist haric, un slujitor pravilnic, un om de o rară bunătate controlată...

*

Născut în părțile Sorocăi din Basarabia, în preajma pomenirii Sfinților Mučenici *Serghie și Vah, 07 noiembrie 1912*, din părinți gospodari: Ioan și Alexandra, o familie cu patru copii, trei băieți și o fată.

Însemnat cu numele de Serghie din botez. Firesc, în calendar. Părintele mi-a istorisit „chemarea” înainte de a fi în pântecul mamei sale. Tatăl său, aproape de cununie, ostaș în armata țaristă, a fost trimis în luptele dintre ruși și japonezi (1904-1905). Înainte de război soldații pravoslavnici (inclusiv basarabienii incluși în Imperiul țarist, din 1812) s-au închinat la Moaștele Sfântului Serghie de la Radonej (Posada-Zagorsk) lângă Moscova... Și-a zis tânărul ostaș: Doamne, cu ocrotirea Sf. Serghie, păzește-mă... Cu toată înfrângerea oastei creștine țariste de către japonezi, soldatul basarabean – nu se știe dacă au mai fost și alții – câți s-au întors acasă, s-a însurat și a mărturisit preotului despre sfânta ocrotire. Acesta, cu evlavie, i-a zis: să-ți dea Dumnezeu un prunc și dacă ai fost scăpat de Sfânt, pe acesta să-l hărăzești Domnului!...

Și s-a născut prunc în ziua Sfinților și i s-a pus numele *Serghie*.

După terminarea școlii (în rusă și în română), pruncul Serghie, datorită vocii sale alese, urechii muzicale și simțului artistic; înclinat spre matematică-geometrie, cu scris îngrijit, ordonat și citeț-impecabil, a fost reținut, ca frate, la Mănăstirea Dobrușa. A fost citeț la Schitul Rughi și Vanicicăuți (Hotin). Între 1918-1925, a fost novice, continuând practica mănăstirească prin ascultările de rigoare, intrând în corul monahilor și în atelierul de pictură. A fost încurajat, apoi, de însuși Nicodim, stareț la Neamț, episcop de Huși, locțiitor al Eparhiei Chișinăului, mitropolit al Moldovei și apoi, din 1939, patriarh al României; de mitropolitul Guric al Basarabiei, venit la Antim, unde a și decedat (1943) și de mulți alții.

Așa se făcea că după terminarea seminarului (Cernica și Căldărușani), s-a înscris la Facultatea de Teologie-București, luând licența (1946) cu o interesantă temă – a vieții sale, de fapt - *Chipul Mântuitorului în iconografie*⁵. Concomitent a frecventat Artele, secția Pictură, devenind specialist – calificat în arta respectivă.

Nori negri s-au abătut asupra României mari. Începuseră, deja, din 1939⁶ tratate pentru dezmembrarea Țării, iar Sovietele bolșevice prinseră în dinții lor Basarabia și Bucovina. Așa se face că Părintele Sofian, cu un grup de peste 30 de monahi, pleacă de la Dobrușa, stă o perioadă la Neamț, ca apoi, cu binecuvântarea Patriarhului Nicodim, să găsească sălaș la Mănăstirea Căldărușani. Aici, pe lângă posibilități de trai, se găsea loc de odihnă și rugăciune și cunoscutul atelier de pictură. A fost făcut diacon în 1940 de către Episcopul Atanasie Dincă pentru Mănăstirea Plumbuita după ce fusese tuns în monahism de către Mitropolitul Tit

5. Lucrarea a văzut lumina tiparului în anul 2001.

6. Înainte de deces, tatăl și-a exprimat îngrijorarea că bolșevicii vor veni peste Basarabia. Așa s-a petrecut. Mama sa, Alexandra, a trecut către Domnul mai târziu, dar din motive lesne de înțeles. Părintele Sofian n-a participat la înmormântare.

Simedrea la 25 decembrie 1937. A fost hirotonit preot în 1945 și făcut protosinghel în 1947. După naționalizarea din 1948, de fapt o nouă secularizare a averilor mănăstirești de către bolșevici, Mănăstirea Căldărușani a rămas sărucă, dezastrul lăsat de nemți și apoi de ruși era total, mulți călugări au plecat, cei bătrâni își duceau suflarea ultimelor zile, tinerii nici că îndrăzneau să mai stea.

După pristăvirea patriarhului Nicodim (1948), Justinian Patriarhul a căutat o reînnoire a mănăstirilor. Greu! Părintele Sofian a fost numit profesor de pictură la mănăstirea Neamț⁷ și stareț la Plumbuita (1954 – 1958) și șef al atelierelor de pictură. Părintele Sofian a slujit la Mănăstirea Plumbuita, împreună cu alt Cuvios prea repede uitat, Părintele Narcis și apoi adus la Antim, după Valerian Zaharia (făcut episcop la Oradea), Vasile Vasilache († 2002), plecat în SUA, Gherasim, numit stareț la Căldărușani - azi Episcop de Râmnic.

Nici aici n-a avut liniște. Cu toate că își făcea datoria: slujbe, administrație, reconstrucția bisericii mari (turlile, repictarea Paraclisului Antim chiar de mâna Părintelui Sofian, repararea bisericii Sf. Împărați din incintă), așa-ziiși adepți ai Rugului Aprins s-au reorganizat și l-au inclus – *fără voie* – în ideologia și „spiritualitatea” trecutelor vremi⁸. Ceea ce l-a reținut pe Cuvios a fost Rugăciunea inimii, pe care o simțea și practica încă din tinerețe prin influența Părinților de la Optina-Pustâni și apoi a celor rămași paisieni ai Neamțului.

Reorganizând sectoarele Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian Patriarhul l-a numit pe Părintele Sofian în Comisia de pictură bisericească (Schitul Maicilor) alături de mari specialiști ai penelului: I.D. Ștefănescu, I.Rusu, Vânătoru, Stoica și mai înainte Keber, Belizaric, Borneanski și mulți alții.

Și iarăși au venit alte dureri. După mișcărilor antisovietice ale populației din Germania și Ungaria, în România a început prigoana celor bănuți că ar fi împotriva marxismului, celor cu studii în Apus și mai ales oamenilor de artă și cultură. În 1957 - 1958, după încercările de detronare a Patriarhului Justinian, s-a stins Rugul aprins cu masive arestări și condamnări. Părintele Sofian a fost pus în cătușe, fiind luat de pe schela Mănăstirii Ghighiu, unde picta bolnița. Judecat de urgență a fost condamnat la 12 ani de temniță grea. La Jilava a fost preselecția, la Aiud trierea, apoi trimis la muncă în Insula Mare a Brăilei, la Salcia, în condiții de iad. Îi era frică de Pitești: de diabolica practică de a distruge substanța cenușie (reprogramarea creierului), tehnică adusă în România din închisorile staliniste de către tandemul satanic: Nicolșki-Turcanu! Fiind cunoscut ca duhovnic și stareț al Mănăstirii Plumbuita (când a fost arestat), mulți căutau să-l ajute pentru că era frav. A aflat miliția și a trecut prin clipe groaznice! Alături mai erau Părințele Benedict Ghiuș și Părintele Roman Braga...După emiterea Decretului 410/1959 împotriva monahismului s-au adăugat și alții.

Și după șase ani, în iulie 1964, a fost eliberat. L-am văzut tuns și fără barbă, cu o reverendă albastru-deschis. Dânsul, cu Părinții Grigore Băbuș, Arsenie Papacioc, Felix Dubneac veniseră la Administrația Patriarhală, unde au primit, de la Patriarhul Justinian, ajutor bănesc pentru un an, hrană, locuință și au fost încadrați

7. Printre cei mai apropiați tenei s-a numărat și Cuviosul Bartolomeu Florea, pictor și slujitor la Sfânta Mănăstire Sibăstria.

8. *Invazia sectelor*, vol.II, p.165-174

la locurile unde funcționau înainte de detenție. Din nou, Părintele Sofian a primit stăreția Mănăstirii Antim. I-a adus aici și pe fratele său Lucian-ierodiaconul de la Plumbuita, decedat și înmormântat la Căldărușani (1989).

Ieram la Redacție și când i-am văzut și i-am ascultat am rămas buimăciți câteva săptămâni. Tot în această perioadă fuseseră eliberați Prof. I. V. Georgescu⁹, după ce 16 ani fusese deportat în Rusia și Prof. Gheorghe Popescu-Văleca¹⁰, fost ministru-secretar de stat la Cultură. Ce forțe reangajase Justinian Patriarhul prin venirea acestora în sectoare cheie ale Misiunii Bisericii. În al doilea grup de eliberați se găseau, printre alții Pr. Prof. D. Stăniloae, Prof. T. M. Popescu, I. Lahovari, I. G. Savin, Ion Ștruk, Velicu Dudu¹¹, toți așezați de Întâistătătorul BOR la locuri sigure¹².

Părintele Sofian a mai avut încercări cu Pr. Paul Mărăcine († 2000), dar cu răbdarea sa s-au rezolvat multe. Refăcându-se grupul basarabenilor, la cor au revenit Pr. Paulin Popescu, Felix Dubneac, Roman Braga – plecați în Canada – ierodiaconul Zaharia Gladun și mulți alții. Pentru tradițiile mănăstirești ale paisienilor, au început să apară și frați și fii duhovnicești ai Cuviosului: Ierodiac, Sebastian Barbu Bueur, frații Păunescu de la Madrigal și prieteni de ai lor. O parte au rămas în SUA. De exemplu, la biserica Părintelui Pavel Simion din Chicago, cântă în cor 10 foști madrigaliști. O plăcere. Am slujit cu ei de Învierea Domnului 2001.

Tot în perioada '65-66, Justinian Patriarhul a numit la Mănăstirea Antim pe Pr. Iulian Cârstoiu, mare cântăreț, slujitor și maestru dirijor venit de la Oradea ca fiu duhovnicesc al Părintelui Sofian. Și acesta a ridicat prestigiul Mănăstirii Antim, plecând dintre noi în 1992. De fapt Pr. Iulian a fost numit și director la Fundația „N. Lungu”, la Catedrala Patriarhiei. Prof. N. Lungu a trecut către Domnul în 1993.

Păstrând specificul psaltic al cântărilor, dar și unele armonii paisiene, Părintele Sofian a adus la Antim pe colegul său de seminar, maestrul Pantelimon Frunză, tenor dramatic, cântăreț de operă, ceea ce a reînviat tradiția veche.

La cererea și propunerea Părintelui Sofian în 1967-68, Justinian-Patriarhul a numit și a hirotonit personal doi diaconi de la Redacția Revistelor centrale: Petru David, redactor și Gheorghe Speranță, corector. Providențialul ierarh a spus: „Părinte Sofian îți numesc doi tineri verificați de mine, să nu-ți mai fie teamă!... iar voi, unul la dreapta și celălalt la stânga să ajutați pe Cuvios să-și ducă crucea...”. S-a împlinit porunca. Părintele Speranță a plecat în Noua Zeelandă, neuitând de părintele Sofian. A trecut prea devreme spre cele veșnice în 1998. Semnatarul acestor mărturii a rămas lângă duhovnicul său până la ruperea firului vieții acestuia...¹³

9. în BOR, nr. 7-12/1998

10. Idem 7-12/1998.

11. Șef cabinet sub trei patriarhi: Miron, Nicodim și Justinian

12. *Patriarhul Justinian-Centenarul nașterii*, în „Studii Teologice”, nr. 3-4/2001

13. Mi-a împărțit, mai-bine zis am avut aceleași neplăceri. Astfel în 1977 trecând subsemnatul la facultate, patriarhul de atunci mi-a luat de normă de diacon. Părintele stareț fiind sfătuit să nu mă mai primescă la Antim. N-a făcut-o ci, dimpotrivă mi-a spus să vin la privegheri, să slujesc, să susțin predici și cateheze. Am venit până în ziua când ne-a părăsit.

La facultate, am organizat *Cercul misionar* cu stundenți teologi, dar și alți ascultători, majoritatea de la Antim. Mi s-a interzis de către conducere (P.S. Rector Vasile) „propaganda religioasă”.

Așa s-a stabilit o tradiție a Sfintei Mănăstiri Antim, solidă, sănătoasă, fără exagerări și excese. Părintele Paisie, fost stareț la Putna, a fost reîncadrat; Părintele Adrian – azi supraviețuitor – a slujit în obște. De fapt, toți ierarhii BOR au avut legături duhovnicești cu Sfânta Mănăstire Antim și cu experimentatul și blândul duhovnic Sofian. Lucrul cel bun a fost continuat de către cântărețul-dotorand Macedon Petrescu, asistent universitar până în 1994 când a fost sfințit arhiereu, iar din 2001 Arhiepiscop de Tomis, Teodosie.

În sfârșit, ucenicul acestuia, Nicolae Geolu și el diacon și asistent la Facultatea de Teologie-București, continuă tradiția la Antim.

Părintele Sofian a fost ridicat la treapta de Arhimandrit de către Patriarhul Justinian (1970) oferindu-i-se și Crucea Patriarhală. Și în aceeași perioadă, scăpând de persecuții și de condamnări, tot Justinian Patriarhul a adus la Mănăstirea Antim pe cunoscutul duhovnic din Moldova, Preotul Ioan Argatu. Pe acesta l-a călugărit la Antim punându-i numele de Ilarion-ieromonahul. A decedat în 1998 la Mănăstirea Cernica și este înmormântat în ctitoria sa, alături de soție, în Biserica din Boroaia (jud. Neamț).

Să mai știe „persecuțații” greco-uniți că pe lângă condițiile foarte bune de la Argeș pentru ierarhii lor de frunte: Cardinal Iuliu Hossu, Episcop Alexandru Rusu de la Maramureș și Episcopul Ioan Bălan de la Lugoj, Patriarhul Justinian a numit ca preoți la Antim pe reveniții la ortodoxie: Visarion Așteleanu (inspector și episcop vicar patriarhal și apoi Episcop al Aradului); pe preotul I. Leluțiu, doctor la Roma; Pr. Dr. I. Vesa, asistent spiritual la Teologie; preoții Iuliu Man, Teodor Ciceu, Țifu în Capitală etc. Unele din soțiile acestora au fost încadrate în învățământ, altele în coruri de biserici sau în instituțiile Patriarhiei Române.

Alte încercări și satisfacții. Din 1968, s-a introdus în Repertoriul corului cântări ca *Presărați pe-a lor morminte* – la Praznicul Înălțării Domnului, Canonul cel Mare la patru voci. Colinde și daruri pentru copii, ajutoare pentru bătrâni – mai ales pentru cei de la Radu Vodă.

În 22 decembrie 1968, corul de la Antim condus de diaconul Gh. Speranță a cântat colinde în fața Casei Centrale a Armatei, venind mulți studenți și numeroși cetățeni din Capitală. Ni s-a interzis. La un moment dat, au venit și alte grupuri de la Universitate și Politehnică în frunte cu Gelu Voican Voiculescu și D.Toma. Am fost anchetați și mulțimea împrăștiată. La secția de Miliție, când au auzit că suntem de la Antim, comandantul ne-a întrebat dacă Sofian și Patriarhul știu?...

Cu bunăvoința Pr. Gelu Bogdan, Parohul Sf. Vineri, am obținut locuință și îmbisericire la biserica „Sf. Vineri-Hereasca”. Am făcut ceea ce se știe și am fost atenționat de securitate că am creat aici „Maglavit...”

În 1987, demolându-se biserica Sf. Vineri, am slujit pe unde s-a putut.

Patriarhul Teoctist mi-a oferit locuință la Sf. Spiridon-Nou și îmbisericire transformată în ” norma de diacon la această biserică. N-am semnat niciodată un stat legal. Reorganizând parohia un ierarh responsabil n-a ținut cont de numirea mea. Atunci Părintele Sofian a cerut Preafericitului încadrarea la Antim. Am refuzat de această dată, în septembrie 1996. Am răspuns dorinței Pr. Ilie Costescu ca să lucrăm împreună, fără obligații la ridicarea bisericii Sf. Ilie parohia Sf. Cruce. S-au făcut lucruri frumoase. Acum vom ridica și o biserică mare: Catedrala Titanului.

Părintele Sofian a fost totdeauna alături de mine împlinind testamentul lăsat de Justinian Patriarhul. Așa-i viața!

Toată lumea știa că sunt aproape Sărbătorile. A mers cu noi la Antim și ne-a zis: să nu mai faceți așa!... Nu știu ce s-a întâmplat cu ceilalți, dar pe 23 Decembrie anul respectiv, s-a decretat vacanță pentru elevi, iar 1969 și pentru studenți... Și așa să rămână în veci, ne-a spus în ziua de Crăciun, Părintele Sofian...

Durere apăsătoare s-a pogorât asupra Cuviosului în anii '82 - '84 când s-a pornit la sistematizare. S-a dărâmat partea dinspre Răsărit, inclusiv Cuhnia lui Brâncoveanu, se poruncise eliberarea muzcului și apartamentelor arhieresti pentru demolare; era în „plan” translarea bisericii mari, dărâmarea paraclisului „Antim” și a bisericii Sfinții împărați, mutarea palatului sinodal și a Bibliotecii (de fapt singura poruncă împlinită). Nu ne asculta nimeni!... Într-o seară, a venit Zoia Ceaușescu... Părintele Sofian a rămas fără grai. Am explicat ce este aici, a văzut monumentele și obiectivele... În trei zile s-a primit dispoziție ca să rămână totul pe loc. Au uitat „frații”, însă părintele Sofian a mulțumit lui Dumnezeu și a postit 40 de zile, dânsul care intrase în disperare. De asemenea, i-am văzut fața luminată și i-am simțit bucuria inimii cu prilejul canonizării și consacării, aici la Mănăstirea Antim, a Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul, 27 septembrie 1992 și a Familiei de Martiri Brâncoveni, 16 august 1992. Mare bucurie și deplină satisfacție a avut în ziua hramului, 27 septembrie 1995, când s-a resfințit Paraclisul Sf. Antim, restaurat de Cuvios, de către cei doi Patriarhi: Teoctist al României și Ilie al Georgiei.

Tot aici la Antim, în modesta sa chilie plină de igrasie și chiar incendiată, a conceput și realizat icoana *Tuturor Sfinților Români*, prăznuire în Duminica a două după Rusalii. Tot pentru obștea mănăstirii, Părintele-stareț a rânduit trapeza cu pictura adecvată. Și alte multe a săvârșit cu modestia sa călugărească și cu discreția pustnicului atonit, contribuind efectiv la noile chilii de la Antim și la ridicarea schitului „Sf. Andrei” de pe malul lacului Crângași-Militari.

Lăsați copiii să vină la Mine (Matei XIX, 14), iar tinerii să învețe știința (II Tim. III, 15). Părintele Sofian a ajutat zeci de familii, pe copii și pe tineri. Le cumpăra cărți, le dădea haine și îmbrăcăminte și a contribuit la toate excursiile pe care le-am efectuat cu studenții în țară și străinătate.

Să faci heruvimi frumoși (Ieșire XXIV, 18), Iisus este icoana Tatălui (II Cor. IV, 4). A pictat peste o sută de biserici în țară și în străinătate¹⁴ și a alcătuit zeci de devize pentru care el nu primea nimic. Alți specialiști sunt miliardari. Mare efort a depus în ultima vreme cu Devizul de pictură al Bisericii Mănăstirii Lainici și Putna, iar la dorința Patriarhului Justinian, căruia Părintele Sofian i-a devenit confesor după trecerea la Domnul a Părintelui Gherontie de la Frăsinei, Argeș și apoi la Patriarhie, a prezentat Devizul de pictură al bisericii Sf. Treime-Radu Vodă pe care a și executat-o doar cu câțiva ucenici (Frații Moroșanu)¹⁵. De o rară fru-

14. Paralel cu slujirea preotească, a pictat sau restaurat numeroase biserici în țară și peste hotare, între care se număra: Pipirig – Neamț (1955), Dămăroaia – București (1956), Mănăstirea Saon – Tulcea (1857), Mănăstirea Ghighiu – Prahova (1958), Pitar-Mos – București (1964), Schitul Darvani – București (1964 și 1993), Hagiu – București (1970), Mănăstirea Agapia (1970), Mănăstirea Deir-El-Harf – Liban (1971-1972), Mănăstirea Radu-Voda – București (1973), Mănăstirea Sinai – Prahova (1977), Catedrala din Homs – Siria (1978), Biserica din Hama – Siria (1979 și 1981), Mănăstirea Dealu – Târgoviște (1982), Mănăstirea Antim (1983 și 1993), Biserica Visarion – București (1987), Sfânta Vineri-Noua (1987) și altele.

15. Patriarhul Justinian trecând către Domnul (1977) n-a mai putut vedea și săvârși slujba de sfințire.

mușete este pictura bisericii mari a Mănăstirii Saon. După cutremurul din '90 a mai rămas doar Pantocratorul. Maica stareță Adriana va reface totul. Vai mie, dacă n-aș mărturisii: biserica din satul meu natal care poartă pecetea Părintelui Sofian – Devizul și executarea picturii: Mihai Mociulșchi – ucenicul Părintelui. *Fiiți milostivi că și Tatăl vostru Milostiv este* (Luca VI.32).

Cânta-voi Domnului cât voi trăi (Ps. 89, 1). Părintele Sofian a fost înzestrat cu o voce gravă: bas-bariton, pe care o modela ca un iubitor de artă. Trecea la strană sau la cafas ca un corist ascultător. Când slujea, alterna cântările cu strana. Ce slujitor dotat!

Slujba ta, fă-o deplin! (II Tim. IV, 5). Părintele Sofian n-a cunoscut scurtimea sau lungimea slujbelor. Era un pravilnic neînduplecat. De la dânsul am învățat să citim, mai întâi Rânduiala Sf. Împărățanii, apoi toată slujba, fiindcă unele cântări se pot reduce la strană. De asemenea, toate pomelnicele trebuie citite. Cuviosul avea și un carnețel special cu nume, fapte și întâmplări; îl purta pretutindeni, chiar la spital. O parte din pomelnice le avea în sertar, la noptieră sau sub pernă. Perna ca și salteaua erau modeste, fără puf și menajamente, la fel cum proceda și Părintele Cleopa¹⁶.

Niciodată să-mi uiți frații (Ps. 22, 22: 133, 1). După '89, a mers de nenumărate ori în Basarabia și Bucovina și este unul din principalii inițiatori ai activării Mitropoliei de la Chișinău. Și-a văzut visul împlinit. Apoi s-a străduit, pentru reînvierea monahismului, pentru reorganizarea Mănăstirii Căpriana și mai ales Dobrușa, unde stareț este un ucenic al său, Neclarie, și care a fost la înmormântare.

Am și văzut pentru aceea m-am întărit (II Petru I, 16). Și înainte și după '89: Părintele Sofian a făcut vizite la Locurile Sfinte, fie ca pelerin, fie ca specialist. De asemenea a văzut toată Europa (în Germania, de două ori operat), Rusia, Canada și SUA. Părintele Sofian vorbea din pruncie rusa și franceza impecabil. Părintele Sofian a fost chemat de I.P.S. Antim al Dunării de Jos să primească arhieria. A răspuns smerit, dar răspicat Patriarhului Justinian: lăsați-mă cu ce mi-a dat Dumnezeu, eu nu înlocuiesc penelul cu cârja arhierescă... În aceeași perioadă a ocolit arhieria și Pr. Prof. Niculae Șerbănescu.

În străinătate a rânduit noi ucenici, părintele Antoine de Boregard, Cuviosul Rafael Noica. A alcătuit devize pentru pictură, a împărtășit din experiența sa cuvioșilor Felix Dubneac, Paulin Popescu etc. N-a lipsit nici întărirea vieții monahale la mănăstirile românești din SUA și Canada fie la cele de sub ascultarea I.P.S. Victorin, fie la cele de la Vatra. Marele duhovnic s-a întors din SUA după '90, cu substanțiale ajutoare pentru România.

Sufletul este zelos, dar trupul neputincios (Matei XXVI, 41). Din tinerețe căpătase o răceală chinuitoare, așezată cu timpul în organism sub formă reumatică. Apoi, boala s-a accentuat prin dureri de cap și ameteți. La rîndu-le, toate acestea au dus la o neiertătoare otită, fiind hrănită și cu fel de fel de curenți, mai ales pe când picta pantocratorul pe schele înalte și în sfârșit slăbirea vederii din cauza concentrării asupra chipurilor pictate dar și din lipsă de lumină. Nu știu câți cunosc că Părintele Sofian picta în perioade liturgice: chipurile sfinților în vremea sinaxarului, martirii și mărturisitorii, în Postul Mare, la lumina lumânărilor de

16. De fapt, Părintele Cleopa a asigurat pe mulți credincioși care mergeau la Sihastria că de fapt "la Antim Părintele Sofian este un sfânt".

ceară curată și peste chipul ctitorilor pâlpâia totdeauna lumina candeliei. Părintele Sofian picta mai ales noaptea, după vecernie și miezonoptică. Nu începea lucrarea sfântă până nu făcea canonul (acatistul, rugăciuni speciale) și otpustul: Sf. Rafael roagă pe Atotștiutor să mă lumineze....

Și așa a trecut Cuviosul peste 80 de ani. Spre 90, auzul și vederea erau tulburi, nervii auditivi și vizuali cedaseră, iar „amețcala” era rezultatul acestor afecțiuni. Nu mai putea sta nici în picioare. Ultima Sf. Liturghie și împărtășire ca slujitor, a fost de Sf. Patruzeci de Mucenici 2001. În 2002 era în cărucior!...

Medicii din SUA care l-au tratat în 1995-1996 i-au „dat” de trăit trei ani. Cunosând pe unul dintre aceștia la mănăstirea Părinților Felix și Roman, lângă Vatra, în aprilie 2001, s-a mirat cum mai trăiește Părintele Sofian, este o minune!

Și Părintele Sofian a închis ochii pentru totdeauna, în ziua Înălțării Sf. Cruci, 14 Septembrie 2002, în timpul Sfintei Liturghii, după ce 40 de zile a trăit numai cu Sf. Împărtășanie și cu aghiasmă.

S-au rânduit toate cele necesare prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, cu responsabilitatea P. S. Vincențiu Episcop vicar patriarhal, P. Cuv. Arhim. Ciprian și întreg soborul.

Corpul neînsuflit a fost depus în Paraclisul Sf. Ierarh Antim, iar Duminică 15 Septembrie, după Sf. Liturghie, a fost adus în biserica mare.

Luni 16 Septembrie a avut loc slujba înmormântării. Mai întâi, s-a săvârșit Sf. Liturghie, cu specială pomenire, de către slujitorii Sf. Mănăstiri, dintre membrii Sf. Sinod slujind I. P. S. Teofan Mitropolitul Olteniei, I. P. S. Teodosie Arhiepiscopul Tomisului și P. S. Episcop-vicar Sebastian din partea Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Cum surprinzător, pentru cei ce au priveghiat lângă trupul său, că a fost scos afară, în fața bisericii și aici s-a săvârșit pogribania pentru monahi de către Întâistătătorul Bisericii noastre. Răspunsurile la Sf. Liturghie și la slujba înmormântării au fost date cu mare evlavie, de Corul mănăstirii condus de Diacon, Asist. Nicolae Geolu, toți fii duhovnicești ai Părintelui Sofian.

După slujbă, pe un timp capricios și rece, P.S. Vincențiu a rostit cuvinte de mângâiere pentru toți cei care l-au cunoscut pe Marele duhovnic. Apoi, P. S. Sa a dat cuvântul Domnului Acad. Virgil Cândea¹⁷ care l-a cunoscut pe cel plecat dintre noi și în zile senine și în nopți de groză și în încercări nemeritate. S-a invocat vremea Rugului Aprins, dar mai ales duhovnicul, omul de artă și talent, smerit și modest, pildă pentru toți: Arhimandritul Sofian.

Mișcat de cele auzite, Părintele Patriarh a atins niște coarde sensibile ale perioadei când erau elevi și apoi studenți. Părintele Sofian ne era exemplu dar și sfătuitor. Este aici și părintele Grigore Băbuș și știe că noi trei și alții eram, fără șovăire, la toate ascultările și școlărești și academice, dar și călugărești-pravilnice... Dumnezeu să-l ierte și cu dreptii să-l numere!¹⁸

P.S. Episcop Vincențiu a mulțumit tuturor și mulțimii de față pentru rugăciunea împreună și sărutarea sfântă...

17. *Datoria ucenicilor...*, în revista „Vestitorul Ortodoxiei”, nr. cit., p. 3

18. *Dreptii au pururea lumina...*, idem, p. 1 și 2.

După obicei, s-a dat ocol bisericii și cortegiul funerar a pornit spre Mănăstirea Căldărușani, aici a dorit Părintele să fie înmormântat, departe de Capitală, deși locul său era lângă Episcopul Ilarion al Argeșului, ocrotitorul Mănăstirii Antim.

La Căldărușani, s-a săvârșit panihida chiar de Părintele Patriarh Teoctist și soborul Arhierilor. În afara celor care au săvârșit pogribania s-a alăturat și I. P. S. Arhiep. Nifon al Târgoviștei care a invocat încă o dată Marea personalitate a Părintelui Sofian. Apoi trupul neînsuflețit a fost coborât în mormânt, în suspinele și lacrimile celor de față și celor care l-au cunoscut. Părintele Sofian n-a supărat pe nimeni și n-a avut niciodată dușmani...¹⁹

*
* *
*

La 6 săptămâni, când după tradiții, se încheie și judecata particulară și se cere milostivire la Dreptul Judecător, s-au făcut rânduite parastase atât la mănăstiri cât și la bisericile unde Părintele Sofian are ucenici.

La Sf. Mănăstire Antim s-a săvârșit, Duminică 20 Octombrie Sf. Liturghie de către P. S. Episcop Vincențiu și de către tânărul arhieru Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar Patriarhal, urmată de Parastas la 6 săptămâni. Au vorbit cei doi arhierii-slujitori și s-au împărțit celor de față, după datină, ofrande ale parastasului. Tot în aceeași zi la mormântul Părintelui Sofian s-a săvârșit un parastas la care au participat pe lângă ierarhi profesori de la Facultatea de Teologie și o mulțime de studenți, fie teologi, fie din cadrul ASCOR.

- A trecut către Domnul *un călugăr adevărat*;
- A mers în veșnicie *un slujitor de vocație*;
- A plecat dintre noi *un desăvârșit duhovnic*;
- S-a dus în Cortul dreptilor, în ceata lui Rafail, alături de mânuitorii penelului, *un Pârvu-Mutu al artei bizantine românești*;
- Ne-a părăsit *un Rubleuv al picturii bisericești române* de la sfârșitul mileniului al doilea;
- Românii de pretutindeni au pierdut *un Leonardo da Vinci* la cumpăna secolelor XX – XXI.

Așa a plecat dintre noi un adevărat și haric slujitor, un om al răbdării și chinuit pentru alții, un Mare om de artă și cultură, un călugăr desavarsit.

Veșnica lui pomenire!

Diac. PETRU. neînsemnat în Soborul Mănăstirii

19. Pe larg, reportaj de Gheorghe Vasilescu, *Trecerea la Domnul a Părintelui Arhimandrit Sofian Boghiu*, în revista „Vestitorul Ortodoxiei” cit. pag. 3 și 8. Și interviu *Cea mai desăvârșită pace este pacea inimii*, idem, pag. 4-5. Pr. Prof. C. Coman, *Părintele Sofian - chipul sfințeniei*, idem, pag. 3.

"Drepții au pururea lumină"***(Proverbele lui Solomon)**Iubiți Părinți și iubiți frați și surori creștine,*

Clipele de față sunt de o atât de mare intensitate sufletească încât nu se pot exprima în cuvinte. Doar îndemnul Sfântului Apostol Pavel, care ne spune: "Nu vă întristați ca cei care nu au nădejde" (I Tes. 3, 13), sau mai degrabă versetul cu care se încheie *Fericirile* cântate și astăzi, "Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri" (Matei 5, 12), talmăcesc momentul acesta de hotar între cele două vieți, cea pământească, trecătoare, și cea cerească, veșnică. Însuși Mântuitorul Iisus Hristos ne încredințează de acest adevăr, în asemenea momente de ezitări sufletești, ale trecerii noastre dintr-o zarcă limitată în cealaltă fără de sfârșit, "unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit", spunându-ne: "Eu sunt pâinea vieții" (Ioan 6, 35).

Cu toată încredințarea adresată nouă de Domnul Hristos, aceste clipe de repere au totuși asupra noastră, ca oameni stăpâniți de greutatea nevredniciei noastre, un impact sufletesc. Ne încearcă o tristețe adâncă atunci când din trupul Bisericii noastre o ramură se rupe, așa cum a trecut la cele veșnice Părintele Arhimandrit Sofian și, așa adăuga, colegul nostru la Seminarul de la Mănăstirea Cernica. Împreună cu Prea Sfințitul Episcop Gherasim al Râmnicului și cu Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Grigorie Băbuș de la Sfânta Patriarhie, suntem astăzi aici trei dintre foștii colegi de seminar și iată îl privim cu ochii de atunci pe Părintele și fratele nostru Sofian. Cu adâncă emoție ne aducem aminte cum ne-am întâlnit, acum 70 de ani, în 1932, venind fiecare din locuri diferite, la Mănăstirea Cernica, străveche vatră de cvlavie și de cultură ortodoxă, unde primul nostru Patriarh Miron Cristea a întemeiat un seminar monahal. Și acolo, vreme de opt ani, ne-am bucurat împreună de binefacerea școlii, până la absolvire, în 1940. În acel an negru pentru sufletele românești, Părintele și fratele nostru Sofian, care venise la seminar de la Mănăstirea Dobrușa, județul Soroca, din Basarabia noastră dragă, și-a văzut cu durere locurile natale cotropite de străini. Atunci, el și cu starețul său de la Dobrușa, cu frații de acolo, și cu sfânta icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, odorul cel mai de preț al acelei mănăstiri, s-au refugiat dincoace de Prut și s-au oprit la Mănăstirea Căldărușani, unde iarăși ne-am întâlnit prin anii 1940-1941. Apoi, Părintele Sofian s-a stabilit la Mănăstirea Antim, unde a fost hirotonit preot în 1945 și numit stareț al acestei mănăstiri în 1950. Dar nu este acum momentul să insistăm asupra biografiei lui, ci se cuvine mai degrabă să arătăm că Părintele și fratele nostru Sofian, tot timpul vieții sale, din fragedă tinerețe și până în clipa trecerii la cele veșnice, în ziua Înălțării Sfintei Cruci, a purtat cu smerenie și cu cinste crucea Domnului Hristos. El a fost nu numai starețul Mănăstirii Antim, timp de peste cinci decenii, dar și părintele sufletesc și mărturisitorul în fața lui Hristos al multor credincioși din Capitala țării noastre, care se roagă în aceste clipe cu gânduri alese lui Dumnezeu pentru odihna sufletului său.

* Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la slujba înmormântării Prea Cuviosului Părinte Arhimandrit Sofian Boghiu, starețul Mănăstirii Sfântului Antim din București

A cunoscut cele mai aspre experiențe de viață, inclusiv cele ale temnițelor comuniste, pregătite să doboare pe fiii distinși ai neamului nostru românesc. Dumnezeu l-a înzestrat, însă, cu o mare rezistență sufletească, din care a daruit cu dragoste părintească tuturilor celor din jurul său. Avea aceea putere lăuntrică, aceea forță interioară care vine de la Părintele Luminilor, nu de la oameni.

Știm că întreaga creștinătate românească, frații monahi, preoții și credincioșii din țară și de peste hotare l-au cunoscut și l-au prețuit pe Părintele Arhimandrit Sofian, căci dănsul a fost cu adevărat aducător de roade spirituale pentru Ortodoxia noastră, pentru frumusețile noastre strămoșești. El a străbătut căile vieții promovând și arta picturii noastre bisericești. Sunt numeroase bisericile, fie în țară, fie în Siria și în Liban, fie în alte părți ale lumii, care mărturisesc despre darul minții și al brațelor sale. A împodobit întreaga viață bisericile noastre cu imaginea sfinților, cu chipul Mântuitorului Hristos, al Maicii Domnului, al Prea Sfintei Treimi. Dar înainte de a le reda în icoane, de a le zugrăvi în biserici, le-a avut prezente în sufletul său, în inima sa. Apoi, darul picturii l-a înmulțit, nu l-a păstrat numai pentru sine. L-a împărtășit la numeroși și talentați ucenici, cum este Părintele Bartolomeu Florea de la Mănăstirea Sihăstria, prezent astăzi aici, și mulți alți pictori distinși, care au dus faima picturii noastre bisericești în toată lumea ortodoxă.

Părinții patriarhi ai Ortodoxiei, mitropoliți și teologi vestiți au cunoscut scrierile sale duhovnicești, de aceeași valoare aproape, ca stil și profunzime, cu scrierile filocalice ale Bisericii noastre. El s-a rugat, s-a smerit și a predicat pentru noi toți. În vremurile grele ale dictaturii, când era atât de dificil pentru credincioși să se întâlnească, el a fost prezent, împreună cu Părintele Arhimandrit Benedict Ghiuș, în mijlocul unor minți luminate de cărturari și profesori universitari din toate domeniile de gândire, care se adunau aici, la Mănăstirea Antim, la reuniunile "Rugului Aprins", călăuziți de aceiași adevăr că Hristos este viața și învierea noastră. A fost, așadar, și un părinte cu dar duhovnicesc.

Dacă din leagănul acesta de rugăciune, de contemplație ziditoare de suflet, care este Mănăstirea Antim, Dumnezeu a rânduit să așeze un ierarh sfânt în calendarul nostru, pe Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul, iată tot aici, în această mănăstire, în panoplia viețuitorilor ei, a celor care L-au slăvit și L-au mărturisit pe Hristos, a crescut și s-a îmbunătățit duhovnicește Părintele Sofian, pe care îl avem acum în fața noastră. De aceea, nu trebuie să ne tânguim ca cei care nu au nădejde. Dimpotrivă, clipele de față sunt prilej de cugetare adâncă, de reculegere sufletească pentru că, acolo, în fața Prea Sfintei Treimi, unde pleacă acum, fratele și Părintele nostru Arhimandritul Sofian va fi încă un mijlocitor pentru noi, pentru toți românii, pentru țara noastră și pentru lumea întreagă. Dumnezeu rânduieste în așa fel viețile noastre, iubii mei, încât ridică din mijlocul nostru pe cei care înmulțesc cetele cerești, ca acolo, ca și aici, să laude pe Dumnezeu. Împărăția cerurilor a fost mereu împlinită de martiri, de mărturisitori și din rândurile noastre, ale românilor, mai ales în ultima jumătate a secolului trecut, pe unii avându-i înserși în calendarul Bisericii noastre.

Așadar, să ne rugăm Bunului Dumnezeu și să-I mulțumim pentru harul pe care i l-a dat Părintelui Arhimandrit Sofian de a rămâne permanent drept ca o luminare în fața puhoaielor de greutate și a noianului de suferințe, purtându-și cu smerenie crucea vieții sale. Darul lui Dumnezeu l-a adus până în pragul

împlinirii celor 90 de ani și l-a slobozit, când a obosit, ridicându-i crucea sa cea pământeană, pentru a se odihni acolo, în fața Prea Sfintei Treimi. El continuă să rămână părintele sufletesc al tuturor celor pe care i-a mângâiat, i-a ajutat și cărora le-a împărtășit din bunătatea sufletului său.

Dumnezeu să-l ierte, să-l conducă spre împărăția Sa cea fără de sfârșit și în lumina cea neînscrată.

Veșnica lui pomenire!

Părintele Sofian, omul lui Dumnezeu și al oamenilor, a plecat la Cer*

Părintele Sofian a plecat la Cer. Împărăția cea de sus se împodobește cu un pământean. Pământul, în logica lumii, este mai sărac cu un om ceresc. Omenirea, în logica credinței, devine mai bogată, căci, acolo sus, un rod al ei, găsindu-și odihna, se ostenește în rugăciune pentru oameni.

Tristețe și bucurie, deopotrivă! Se cuvine, așadar, să plângem, căci Părintele Sofian, duhovnicul multora dintre noi, ne-a părăsit. Dar și mai mult să ne bucurăm, căci Părintele se află lângă tronul Sfintei Treimi, rugându-se pentru noi, fiii săi întru Hristos. În m de jale și de bucurie se cuvine să rostim la Nașterea în Cer a Părintelui Sofian.

Întristează-te Basarabie, căci unul dintre fiii tăi cei mai de seamă a părăsit neamul românesc!

Bucură-te Basarabie, căci om puternic în rugăciune ai dobândit la Dumnezeu!

Întristează-te Mănăstire Antim, că ți-ai pierdut pe cel mai mare duhovnic, de după sfântul tău căutor!

Bucură-te Mănăstire Antim, că puternic sprijinitor către Dumnezeu ai, acum, în Cer!

Întristați-vă voi, arhieriei, preoți, monahi și credincioși că duhovnicul multora a părăsit pământul!

Bucurați-vă voi, arhieriei, preoți, monahi și credincioși că Duhovnicul vă ajută acum din Cer!

Întristați-vă voi, tineri ortodocși creștini, că marele îndrumător nu vă mai poate primi la sfânta sfătuire!

Bucurați-vă voi, tineri ortodocși creștini, că Părintele vă înfățișează gândurile în fața Sfintei Treimi!

Întristați-vă pictori de biserici și icoanari, că îndrumătorul vostru cel mai de seamă nu mai este printre voi!

Bucurați-vă pictori de biserici și icoanari, că ocrotitor tare în rugăciune v-ați dobândit în cer!

Odihnește-te în pace, Părinte Sofian, și nu ne uita pe noi, fiii tăi, rămași încă în "durerile nașterii", aici, pe pământ.

* Cuvânt rostit de Înalt Prea Sfințitul TEOFAN, Mitropolitul Oleniei.

Datoria ucenicilor*

Mutarea la cele veșnice a Părintelui Sofian Boghiu în ziua praznicului Înălțării Sfintei Cruci a acestui an este, pentru mulțimea fiilor săi duhovnicești, prilej de adâncă întristare, mângâiată numai de gândul că marele stareț și-a aflat acum loc de odihnă în ceata dreptilor ca dânsul, și sfârșit chinurilor trupești care l-au încercat până la ultima suflare.

Pilduitoare potrivire între viețuirea acestui slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor și încheierea cursului ei pământesc, pentru că biruinței Sfintei Cruci și-a închinat Părintele Sofian lucrarea și nevoițele sale și Cruce, purtată cu răbdare și supunere, i-au fost mulți dintre anii săi de bejenic, prigoană, temniță și suferințe.

În amintirea și rugăciunile celor pe care i-a învrednicit Dumnezeu să-i fie apropiați ca ucenici și fii duhovnicești, chipul luminos al Părintelui Sofian va rămâne de-a pururi acela al Povățuitorului îndrumător prin pildă și cuvânt pe căile desăvârșirii. Părintele a făcut parte din șirul neîntrerupt al *stareților* Bisericii Ortodoxe Române, cei care, ca "bătrânii" *Paternicului* din primele veacuri ale creștinismului, au vegheat la păstrarea intactă și transmiterea din generație în generație a învățaturii și căilor îndumnezeirii omului, prin despătimire și prin Rugăciunca lui Iisus, săvârșită cu mintea adunată în inimă. Părintele s-a născut, a ucenicit, s-a îmbogățit neconținut în această tradiție, vie în Basarabia copilăriei sale, parte a Moldovei în care a avut loc acum trei veacuri Reînnoirea isihastră, întâlnită de dânsul la Schitul Rughi, ca frate, la Mănăstirea Dobrușa ca monah, la Cernica, unde, în anii săi de seminar stăruia amintirea stareților Gheorghe și Antipa Dinescu, paisieni și athoniți, la Căldărușanii ucenicilor Starețului Paisie evocați cândva de părintele Dumitru Furtună, în convorbirile de taină cu părinții Ioan cel Străin, Gheorghe Roșca, Benedict Ghiuș și Daniel de la Rarău, sau la întâlnirile de reflecție și zidire creștină ale "Rugului aprins". Cunoștea bine nu numai "Filocalia", dar și tâlcuirile ei adânci din scrierile marilor duhovnici ruși moderni, Episcopul Ignatie Briancianinov, Teofan Zăvorățul, Părintele Ioan de Kronstandt, adunate în "Sobornicul de la Vałaam", care, tradus de Părintele Gheorghe Roșca, era răspândit, ca "samizdat" credincioșilor Mănăstirii Antim, chiar în anii primei stăreții a Părintelui Sofian, 1950-1955.

Din această știință și lucrare a rugăciunii neînctate s-a hrănit iscusința de duhovnic a Părintelui Sofian, revărsată asupra fiilor săi sufletești în intimitatea spovedaniei, sau de pe amov, sau prin povățuiri ziditoare de suflet, ca "Smereția și dragostea, însușirile trăirii ortodoxe", carte cuprinzând cuvinte rostite la îndrumările "Rugului aprins" încă din 1946, și răspunsuri la întrebările tinerilor din ASCOR, după 1990.

"Dintr-un îndemn tainic al inimii mele, de mult caut Fața Domnului", mărturisca în 1948, Părintele Sofian. "O caut pentru îndeletnicirile mele de umil iconar, dar și pentru cerințele sufletului meu de creștin și monah". Sunt rândurile cu care își începea lucrarea sa de licență în teologie publicată abia în 2001, cu titlul "Chipul Mântuitorului în iconografie", carte unicat în istoria artei religioase românești, cuprinzând cele mai vechi icoane ale lui Iisus, însoțite de adânci considerații ermeneutice. Opera de peste șase decenii a Părintelui Sofian păstrată în lăcașuri din țară și din Patriarhatul Antiohici - picturi în frescă, icoane, restaurări -

* Cuvântul D-lui Acad. prof. dr. Virgil Cândea.

mărturisește cât a iubit dânsul podoaba Casei Domnului, dar în același timp că a aflat Chipul de frumusețe și lumină al Mântuitorului atât pentru arta, cât și pentru sufletul său.

Părintele Sofian și-a împlinit chemarea de povătuitor duhovnicesc până la mutarea sa din viața aceasta. Când suferințele trupești și vârsta înaintată nu i-au mai îngăduit povățuirea din amvon, dragostea pentru cei care continuau să-i ceară cuvinte ziditoare l-a înduplecat să le dăruiască unele dintre scrierile sale, pe care mulți ani, din smerenie, nu le încredințase tiparului. Așa au apărut cele două cărți amintite mai sus. Cu cele din urmă puteri ale sale și-a împlinit încă o datorie, aceea de a închina o carte Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul și Mănăstirii Tuturor Sfinților din București cărcia, ca și ctitorul de acum trei veacuri, i-a fost, până la sfârșitul vieții, stareț. Ea va vedea lumina tiparului ca lucrare postumă a Părintelui, ca un prinos adus marelui cărturar, meșter al cuvintelor, icoanelor și cărților sfinte, la zece ani de la canonizarea sa.

Cartea cuprinde viața și mucenicia Sfântului ierarh Antim, *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, pictate de dânsul, pentru prima oară publicate în culori, și istoria zbuciumată, dar totdeauna biruitoare a Mănăstirii în care, prin veacuri de mari încercări, flacăra rugăciunii nu s-a stins niciodată, ca un Rug de-a pururea aprins.

Apariția, nădăjduim cât mai grabnică, a acestei cărți, va dovedi ucenicilor Părintelui că, mutat la Domnul, dânsul nu i-a părăsit, ci rămâne pururea cu fiii săi duhovnicești, cu povățuirile, rugăciunile și binecuvântările sale.

În istoria monahismului românesc și a vieții spirituale mai noi din țara noastră, părintele Sofian va fi de-a pururi legat de Mănăstirea Antim și de pilda ctitorului ei, Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul. A iubit, ca și acela, podoaba Casei Domnului, devotându-se artei creștine. A continuat daniile Ierarhului către creștinii din Răsărit, acela trimițând tipar de cărți sfinte Patriarhiei din Antiohia, iar Părintele zugrăvind biserici în Siria și Liban. A pățimit ca și acela din pricina orbirii și zavistiei oamenilor, dar mai ales, i-a desăvârșit Sfântului Antim ctitoria, căzută în risipire la un an după zidirea ei prin sfârșitul mucenicesc din 1716, făcând acolo școală duhovnicească și liman celor aflați în secetă lăuntrică în vremurile noastre, când venerabilul așezământ a devenit centru de viață duhovnicească, de reflecție și rugăciune al "Rugului Aprins", și Mănăstire prin excelență a bucureștenilor.

Spune în *Pateric* Avva Ruf: "Cel ce stă în ascultare de părinte duhovnicesc mai multă plată are decât cel ce petrece în pustie", pentru că "ascultarea este născătoarea tuturor faptelor bune". Prin nimic nu-și poate arăta fiul duhovnicesc iubirea și recunoștința față de Părintele său decât prin ascultare.

Cei care i-am primit povețele, îi citim cărțile și ne rugăm la sfintele icoane zugrăvite de dânsul, se cuvine să ne întrebăm în clipele noastre de cumpănă: "Ce m-ar fi sfătuit să fac Părintele Sofian, în ispita care mă încercă?". Din bogăția înțelepciunii și sfaturilor sale vom afla îndată răspunsul. Să-l urmărim! Să-i dovedim duhovnicului nostru aceeași ascultare, cinstire și dragoste pe care i-o arătam când ne primea cu bucurie și părintească dăruire la Mănăstirea Antim. Cred că aceasta așteaptă, de la ucenicii săi, Părintele Sofian.

Părintele Sofian, chipul sfințeniei*

În ziua de prăznuire a Înălțării Sfintei Cruci, 14 septembrie, dimineața, chiar în timp ce se săvârșea Dumnezeiasca Liturghie, Părintele Sofian a trecut la cele veșnice în chilia sa de la Mănăstirea Antim. Peste numai trei săptămâni, adică pe data de 7 octombrie, ar fi împlinit vârsta de 90 de ani. Viața Părintelui Sofian s-a identificat la modul propriu cu viața Mănăstirii Antim, al căui stareț a fost peste o jumătate de veac. Duhovnic, slujitor, predicator și stareț. Singurul lucru care-l scotea din Mănăstire era ascultarea sa de pictor bisericesc. Asest lucru nu s-a mai întâmplat însă prea des în ultima perioadă din viață.

Dacă ar fi să ne oprim la cea mai importantă, din punctul nostru de vedere, caracteristică a vieții și a personalității Părintelui Sofian, atunci am numi fără rezerve discreția și delicatețea prezenței sale. Deși cu o personalitate foarte puternică, Părintele Sofian s-a păstrat totdeauna într-un plan mai îndepărtat al vieții publice, în postura de retras din lume, ca un adevărat monah, în ciuda faptului că viețuia într-o mănăstire aflată în inima Capitalei. Sfinția sa a reușit să-și păstreze acest statut chiar și în perioada de după schimbările din 1989, când Biserica și, mai ales, părinți duhovnici cunoscuți au fost asaltați de lume și de mijloacele de comunicare în masă. Părintele nu refuza pe nimeni. A apărut și la televizor, a participat la emisiuni radio, a ținut conferințe în săli publice, a făcut parte din jurii la diferite concursuri, a fost prezent la diferite manifestări bisericești. Nimic din toate acestea nu i-au afectat imaginea de monah retras din lume, participând la cele ale lumii ca un simplu vizitator. Tăcut cel mai adesea, vorba scurtă și cuvântul măsurat cu multă acrivie, tonul extraordinar de blând și inofensiv te încredințau că ai în față un om mai curând întors spre lumea adâncă a ființei sale, a cărui ușă o deschidea fără zgomot oricui dorea să pătrundă acolo. Vorbea foarte încet, cu atâta delicatețe, de parcă ai fi zis că este atent ca nu cumva să atingă fizic cu cuvintele sale pe cineva.

Biografia Părintelui, deși impresionantă, este mai curând necunoscută celor mulți și chiar celor mai apropiați. Acest lucru tot datorită smereniei sale adevărate care-l făcea să nu vorbească despre sine, nici chiar despre evenimentele cele mai importante din viața sa. A făcut parte din galeria marilor personalități culturale și duhovnicești care în perioada de instalare a regimului comunist ateu în România au organizat mișcarea duhovnicească "Rugul Aprins" în jurul Mănăstirii Antim, a fost închis o bună perioadă de timp în închisorile comuniste, elemente care ar scoate singure la suprafață biografia oricui. Teolog și artist plastic în același timp, a pictat nenumărate biserici în țară și în străinătate, făcând parte decenii de-a rândul din Comisia națională de pictură.

Cine a stat sub epitrahilul sfinției sale, în orele prelungite deseori peste miezul nopții în biserica Mănăstirii Antim, a gustat din plin nu numai din dulceața cuceritoare a cuvântului său, ci și din bunătatea și blândețea fără de margini ale părintelui, pe care personal le-am trăit deseori ca pe un ecou al bunătății lui Dumnezeu. Nimic din ceea ce mărturiseai nu era prea grav. Totul afla înțelegere și iertare. Aproape că te supără faptul că nu te ceartă, că nu-ți dă canon greu, că te

* Cuvântul P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Coman.

primește mereu cu fața iradiind de lumină și blândețe de parcă erai prunc nevinovat. Altă explicație nu există pentru această atitudine decât aceea că Părintele Sofian, asemenea marilor părinți ai Bisericii, ajunsese să prețuiască atât de mult omul. Încât nici un păcat și nici o grașeală ale acestuia nu mai reușeau să-l coboare în ochii lui. Am învățat, astfel, de la Părintele Sofian, că păcatele oamenilor nu sunt prea importante, că nu trebuie să ne blocăm în considerarea lor, în analiza lor, că, oricât de păcătos ar fi cineva, nu încetează a fi om, și prin urmare, nu încetează a fi, în fapt, inult mai însemnat decât păcatele sale.

Tot ca pe o actualizare a bunătății dumnezeiești am simțit și forța de cuprindere extraordinară a Părintelui Sofian. Întruchipând cuvintele prin care Mântuitorul descrie bunătatea atocuprinzătoare a lui Dumnezeu Tatăl, "care face să răsară soarele și peste cei buni și peste cei răi și dă ploaie și peste cei drapți și peste cei nedrepți", Părintele Sofian primea în scaunul duhovniciei pe toți cei care veneau la dânsul fără nici un fel de discriminare sau de rezerve. De la înalte fețe bisericesti, arhierici ai Bisericii, distinși oameni de cultură sau reprezentanți de seamă ai vieții publice și până la cel mai umil om de pe stradă, toți erau bine primiți de părintele: tineri și vârstnici, învățați sau oameni simpli, bogați sau săraci, bărbați și femei, călugări și mireni, oameni sănătoși sau cu anumite deficiențe de sănătate... Cînc a fost prezent în serile de priveghi sau la înmormântarea sfinții sale a putut vedea între miile de credincioși care au venit să sărute pentru ultima dată mâna părintelui, oameni provenind din toate categoriile sociale, de toate vârstele. Chiar mă întrebam uneori – nu cu răutate – de ce nu face părintele o selecție, pentru ca un duhovnic avansat ca dânsul să nu se mai ocupe de copii în sufletul cărora nu a pătruns răutate sau de băbuțe care vor fi ieșit demult din vârtoarea ispitelor și a păcatelor, ci de cei care au cu adevărat probleme duhovnicești greu de rezolvat, sau de cei care au responsabilități înalte în Biserică și în societate. După mintea mea, era ca și când un chirurg renumit ar fi continuat să opereze apendicita, alături de cele mai complicate operații pe cord! Și totuși, până când puterile fizice i-au îngăduit, a fost duhovnicul tuturor! Pentru a cuprinde și îmbrățișa atâta lume, dar mai ales atâta diversitate, era nevoie, ne închipuim, de multă dragoste și de nesfârșită putere de jertfă de sine. Atât de accesibil era părintele, încât, depindea numai de tine să fie și părintele tău duhovnicesc. Iarăși, judecând omenește, cred că unori s-a abuzat de această disponibilitate a sa.

Cele mai potrivite cuvinte prin care am putea descrie chipul și viețuirea Părintelui Sofian le-am găsit la Părintele Stăniloae. Fără ca acestea să-l aibă în mod direct în vedere pe părintele i se potrivește atât de mult încât am îndrăznit să citez câteva fragmente. O fac și cu gândul că cei doi s-au prețuit foarte mult unul pe celălalt atât cât au fost în viața aceasta și cu convingerea că au avut foarte multe trăsături comune, chiar dacă unul a slujit teologia academică și celălalt umila viață monahală. Nu pot să nu consemnez, în paranteză, că amândoi au trecut la cele veșnice cu puțin înainte de împlinirea aceleiași vârste, de 90 de ani.

"... O sensibilitate aproape sfâșietoare pentru orice durere străină, o sensibilitate mai mare ca pentru durerea proprie... este o cuprindere a altora în sine într-un

mod potențat... În el nu există nimic trivial, nimic grosolan, nimic josnic, nimic afectat, nimic nesincer. În el se actualizează în grad culminant delicatețea, sensibilitatea, transparența, puritatea, sfiala, atenția față de taina semenilor, atât de proprie umanului... El sesizează stările de suflet ale celorlalți și se ferește de tot ce le-ar contraria, deși nu se ferește de a-i ajuta să depășească slăbiciunile lor. El citește cea mai puțin articulată trebuință a altora și o împlinește prompt, dar și impuritățile lor, oricât de abil ascunse, exercitând o acțiune purificatoare, chiar prin puterea delicată a purității sale. Din el iriază continuu un duh de dăruire, de jertfelnicie față de toți, fără nici o grijă de sine, un duh care încălzește pe ceilalți și le dă siguranță că nu sunt singuri... Și totuși nu există cineva mai smerit, mai simplu, mai neartificial, mai neteutral, mai neprefăcut, mai natural în comportarea sa, acceptând tot ceea ce este adevărat omenesc, creând o atmosferă de familiaritate curată... El dă curaj totdeauna, reducând uncori nălucirile produse de temeri, de mândrie, de pasiune, printr-un umor de aceeași delicatețe. El zâmbeste (cine nu a fost cucerit de zâmbetul inconfundabil, care inunda fața părintelui de lumină?!) dar nu râde sarcastic; e serios, dar nu înfricoșat. Acordă un preț persoanelor celor mai umile, socotindu-le pe toate mari taine create de Dumnezeu și destinate veșniciei comuniunii cu El... Prin smerenie, se face pe sine aproape neobservat, apărând când e nevoie de o mângâiere, de o încurajare, de un ajutor... Este cea mai umană și cea mai smerită ființă și în același timp o apariție neobișnuită, uimitoare, prilejuind celorlalți sentimentul descoperirii umanului firesc în el și în ei. Este cel mai apropiat și în același timp, fără să vrea, cel mai impunător... Îți devine cel mai intim dintre toți și cel mai înțelegător și te simți cum nu se poate mai larg lângă el și în același timp te strâmtorează, făcându-te să-ți vezi insuficiențele morale și greșelile. Te copleșește cu măreția simplă a purității și cu căldura bunătății lui și te face să te rușinezi de nivelul tău coborât de la umanitatea adevărată, de impuritatea, artificialitatea, superficialitatea, duplicitatea ta, care ies puternic în relief în comparația ce o faci, fără să vrei, între tine și el. Nu exercită nici o forță lumească, nu dă nici o poruncă cu severitate, dar simți în el o fermitate în convingerile lui, în viața lui, în sfaturile ce le dă, încât părerea lui despre ceea ce trebuie să faci, exprimată cu delicatețe, sau cu privire discretă, îți devine o poruncă pentru a cărei împlinire ești în stare de orice efort și sacrificiu... Din el iriază o imperturbabilă liniște sau pace și în același timp o participare până la lacrimi la durerea celorlalți...".

Sunt fragmente din memorabilele pagini ale primului volum din Teologia Dogmatică, în care Părintele Dumitru Stăniloae descrie chipul sfântului și al sfințeniei.

Nu încetați a vă ruga pentru noi, Cuvioase Părinte Sofian!

Părintele Arhimandrit Sofian Boghiu,
starețul Mănăstirii Sfântului Antim, București

Cea mai desăvârșită pace este pacea inimii

Părinte Duhovnic, cum Se arată Dumnezeu omului sau cum Îl cunoaște omul pe Dumnezeu?

Dumnezeu se arată omului în primul rând prin natura înconjurătoare care este lucrarea mâinilor Lui, prin cerul albastru, prin păsările care zboară în văzduh, prin florile care împodobesc pământul. Așa ne îndeamnă și Sfântul Pavel și psalmistul David în psalmii săi în care ne arată frumusețile naturii. Și noi înșine, ca oameni care, spre deosebire de celelalte făpturi, de animale, avem recepția care este sufletul nostru, mai avem și această inteligență, această înțelegere care este trimisă de Dumnezeu în om. Pe Dumnezeu Îl înțelegem prin mijloacele lăsate de El în noi, prin minte și inimă. Așa Îl cunoaștem pe Dumnezeu.

Fără îndoială că avem și alte mijloace, meditația și rugăciunea. Mai ales prin rugăciune putem primi pe Dumnezeu în gândurile noastre.

Ce înseamnă nădejdea în Dumnezeu?

Nădejdea în Dumnezeu înseamnă încrederea, încrederea în Dumnezeu. Acest Stăpân și Autor al Universului. Cum ai crede într-un om pe care îl cunoști și știi că orice ai cere de la el te ajută și îți răspunde la problemele tale. Dumnezeu e cu mult mai mult decât atât. Este Stăpânul Universului și al nostru personal și atunci ceea ce ceri de la El, ai încredere că îți va da.

Cum să ne facem noi vrednici de mila lui Dumnezeu în starea căzută în care ne aflăm?

Prin rugăciune, prin rugăciune și prin smerenie, mai ales prin ea. Prin încrederea în puterea lui Dumnezeu, în această bunătate a Lui, în dragostea Lui, pentru că Dumnezeu, în primul rând, este dragoste. Așa Îl definește și Sfântul Apostol Ioan și Scriptura. Sfântul Ioan spune clar: Dumnezeu dragoste este. Mila lui Dumnezeu este pornită din dragostea Lui către noi, pentru că Dumnezeu ne iubește. Aceasta este o teologie întreagă.

Pentru dragostea pe care o are Dumnezeu față de noi, a dat pe Însuși Fiul Său să se jertfască, să pătimească pentru mântuirea noastră. Mila lui Dumnezeu este bunătatea Lui asupra noastră, este revărsarea dragostei Lui pentru noi, pentru a ne ajuta.

Oricine are mare nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, pentru că altfel cădem în fel de fel de curse, de ispite, căci avem mulți dușmani în jurul nostru. Primul dușman este diavolul care dorește cu orice chip să nu ne apropiem de Dumnezeu, ci dacă se poate să fim în preajma lui și să facem tot ce ne sugerează el. Și cum simte că cineva se apropie sau dorește să se apropie cu tot dinadinsul de Dumnezeu, se înarmează în așa fel ca să-l oprească din acest avânt, din pornirea lui către Dumnezeu.

Părinte, ce este pacea inimii?

Cred că este cea mai desăvârșită pace pe care o putem gândi - pacea inimii. Atunci gândurile care sunt foarte prezente în viața omului, gândurile care ne vin

cu fel de fel de întrebări, aceste gânduri tac. Și este o liniște deosebită, este liniște. De fapt, gândurile sunt meru active. Dar această pace a inimii pe care numai harul ne-o poate da, harul lui Dumnezeu, înlătură aceste gânduri și avem asupra noastră pacea Mântuitorului Hristos. "Pacea mea o dau vouă, nu precum lumea v-o dă", spune Mântuitorul. Pacea inimii este o tăcere în care ne spune ceva Dumnezeu, dincolo de gândurile omenești, de patimi, de tot ceea ce se mișcă în jurul vieții noastre lăuntrice. Tac toate gândurile omenești și diavolești și se exprimă Dumnezeu în noi atunci, Dumnezeu Care este pace.

Dumnezeu este pace, Dumnezeu este dragoste, Dumnezeu este smerenic.

Este folositor ca, trăind în lume, sufletul să fie totuși ușurat de cele ale lumii? Cum se poate ajunge la această stare?

Prin rugăciune, mai ales prin rugăciunea lui Iisus, atunci lucrează harul în om. Fără îndoială că este necesar ca sufletul să fie ușurat de cele ale lumii. Însă practic, e mai greu. Fiindcă problemele și atracțiile lumii sunt diferite și destul de puternice deseori. Lumea te trage și te sustrage de la lucrurile mari și folositoare și importante ale vieții. Doar dacă ai o altă putere înăuntru, care să te ajute, atunci poți să urmărești lucrurile importante cu adevărat. Iar pe cele mărunte și, aș putea spune, netrebnice, poți să le eviți.

Un singur caz îmi vine acum în minte, Părintele Ioan, un preot care a stat la noi în mânăstire la începutul perioadei "Rugului Aprins", în '45-'47. El practica rugăciunea lui Iisus, rugăciunea neîntreruptă. La una dintre conferințele care se țineau la "Rugul Aprins" a povestit niște amănunte din perioada Revoluției din Rusia. Și cineva a întrebat: "Părinte Ioan, în aceste clipe vă rugați?". "Da, părinte, mă rog". El vorbea despre probleme foarte grele, despre închisori, bătăi, despre fel de fel de mijloace de constrângere. Și în timpul acesta, întrebat fiind, răspundea așa: "Da, mă rog". Adică își putea urmări un fir de gândire sau de viață, oricât ar fi de neprielnic mediul în care se întâmplă aceste lucruri. Dar trebuie să aibă această forță pe care i-o dă altceva din afară, și anume Dumnezeu, prin rugăciune.

Cum se întâmplă că la rugăciune, câteodată, izvorăsc lacrimi? De unde izvorăsc ele?

Dintr-un izvor duhovnicesc. Lacrimile sunt foarte diferite, sunt fel de fel de izvoare în noi. Sunt și lacrimi de isteric, lacrimi de patimi, lacrimi de ciudă, și altele care au cauze mult mai lipsite de importanță. Dar lacrimile duhovnicești sunt lacrimi dăruite de harul lui Dumnezeu în noi. Rugăciunea și smerenia și po-căința ne dau ascendența bune lacrimi pe care Dumnezeu ni le dăruiește.

Smerenia cum se dobândește? Este un dur sau se capătă prin strădanie?

Este și un dar al lui Dumnezeu. Se dobândește cu multă osteneală. Trebuie să te smerești, să te supraveghezi, să te stăpânești, pentru că smerenia este dușmanul mândricii. Și deoarece omul este foarte încărcat cu această stare de mândrie, orgoliul apare din noi în orice împrejurare, oricât de fină ar fi starca. Trebuie să fii extrem de stăpân și cred că totuși nu se poate fără ajutorul lui Dumnezeu să dobândești smerenia, să nu răbufnească din noi această stare de mândrie și să te socotești mai mult decât ești. Ca să ajungi smerit trebuie să te străduiești fiindcă

smerenia e o virtute dumnezeiască, dar, ca și în cazul dragostei, este nevoie și de harul lui Dumnezeu. Nici dragostea nu se poate dobândi așa de ușor. Dragostea este Dumnezeu. Dragostea este sfințenie. Dragostea nu se poate dobândi decât tot cu ajutorul lui Dumnezeu.

Și smerenia și dragostea sunt roadele pocăinței. Și ale meditației asupra acestor realități duhovnicești care sunt în jurul nostru. Smerenia este o mare virtute dumnezeiască și foarte deosebită de cicalată mare forță din lume, mândria. De o parte este smerenia care este Dumnezeu, Cel smerit, și pe de altă parte diavolul care este mândru. Ca să ajungi smerit trebuie să fii de partea lui Dumnezeu, cu adevărat. Îl simți pe un om când o face pe smeritul, când nu e smerit, dar o face pe smeritul. Smerenia îl arată pe om cum este în realitate. Ca să ajungi la smerenie trebuie să te biruiești pe tine ca om, să-ți dai seama că ești neputincioas, cu adevărat. Și tot ceea ce faci, ce spui este împrumutat de la altcineva, nu e al tău, în primul rând de la Dumnezeu Care ne inspiră, ne trimite gânduri, sau de la cel care îți e rival, pe care ți l-ai însușit și îl porți cu tine.

Foarte greu este să găsești un om smerit cu adevărat. "Învățați-vă de la Mine că sunt blând și smerit cu inima", spune Mântuitorul. "Veți afla odihnă sufletelor voastre". "Învățați-vă de la Mine". Dumnezeu e izvorul smerenicii și al bunătății, al dragostei.

Părinte, ce este și cum se naște dorul de Dumnezeu, și cum se face că omul se poate hrăni cu dorul de Dumnezeu?

Sunt cazuri dintre acestea în istoria intervențiilor lui Dumnezeu. Când simți că trăiești într-o stare de păcat, într-o stare de minciună, într-o stare de plăceri dintr-acestea trupești, care îți lasă un gust amar de obicei. Omul devine sătul de această falsitate, de această ușurătate a vieții, și simte înlăuntrul o nevoie așa cum simți nevoia de a bea apă când ești însetat ca să te întărești. Simți această nevoie.

Cineva spunea acest lucru, că dacă timp de vreo 2-3 ani de zile strânge de pe piață toate cărțile care vorbesc despre Dumnezeu și s-ar lăsa numai cărți comuniste, materialiste, cu fel de fel de plăceri, multă lume care caută asemenea lucruri ar intra într-un fel de foame pentru lucrurile serioase, lucrurile adevărate, lucrurile esențiale. S-ar sătura de această ușurătate care este prezentă oriunde ai întreba, oriunde ai căuta. Omul nu poate trăi în această minciună prea mult și caută adevăr, caută lucru prețios, lucru serios. În tot ceea ce este adevărat, omul vede și pe Dumnezeu, o fațetă a acestui izvor al adevărului. Căci Dumnezeu este și Adevărul.

Ce înseamnă să îți ceri iertare de la aproapele și ce înseamnă să îți ierți aproapele?

Este un lucru foarte important. De pildă, avem unii apropiați, cu adevărat apropiați, adică persoane cu care intrăm în contact mai des, dar cu care nu prea avem legături sufletești. Orice ființă omenească din preajma noastră este un apropiat al nostru. Cu mulți dintre acești apropiați avem conflicte mai mari sau mai mici, dacă nu suntem de acord cu ei în ceea ce gândim, în ceea ce facem. Dacă cineva este apropiat de altul și sunt într-o stare de prietenie apropiată, atunci lucrurile sunt mai simple, nu intră în conflict, comunică direct cu el. Aproape

întotdeauna au amândoi aceeași părere, le plac chiar anumite lucruri și atunci începe și dragostea și un fel de simpatie către persoana cealaltă, către aproapele.

Alteori însă există o antipatie. Și atunci, chiar dacă vrei să te împrietenești cu celălalt, nu poți pentru că are ceva care te respinge. Această respingere și aceste raporturi duc la un fel de dușmănie și nu poți să ai relații apropiate cu acesta. Și când ai asemenea relații cu aproapele tău nu te poți apropia de Dumnezeu, de Dumnezeu care este această dragoste universală, care ne cere și nouă să fim deschiși față de aproapele nostru, să ne împăcăm și să ne armonizăm cu el. Dacă nu poți avea această relație de apropiere față de el sau dacă există niște conflicte ascunse, nedescoperite ușor, ai, de pildă, niște motive mai vechi, nu te poți apropia de Dumnezeu. Nu te poți ruga lui Dumnezeu pentru tine, pentru iertarea păcatelor tale, dacă tu nu ești în raporturi de prietenie sau de împăcare cu celălalt.

Încât această iertare de la aproapele e foarte necesară pentru noi care avem nevoie de Dumnezeu. Dacă nu suntem în raporturi normale și bune cu aproapele nostru nu ne putem apropia de Dumnezeu. "Iartă și ți se va ierta". Dacă nu poți ierta, nu ți se iartă. Dacă nu suntem deschiși la această iertare, suntem opriți de la Sfânta Împărtășanie, această mare Taină care ni se administrează nouă, de la această împărtășire cu harul lui Dumnezeu, cu Însuși Dumnezeu. Încât iertarea este necesară pentru raporturile noastre cu aproapele, căci dacă nu mă aflu în această stare de iertare și de liniște și de armonie cu aproapele, nu poate să existe armonie nici între noi și Dumnezeu. Nu ne putem ruga, și gândurile noastre la rugăciune de obicei se risipesc.

Dacă avem un conflict cu cineva apropiat, ne putem cere iertare cu adevărat fără să îl iertăm noi cu adevărat, pentru ce ne-a greșit el nouă?

Nu, el simte ceva și nu iartă. Dacă noi nu iertăm, nici el nu ne iartă. Această iertare trebuie să fie reciprocă. Sunt multe cazuri din acestea în *Pateric* când cineva își cere iertare, dar nu cu dorința sinceră de a fi iertat. Iar celălalt nu-l iartă. Este un caz acolo când s-au certat doi, și unul dintre ei se duce și zice: "Iartă-mă, frate". Iar celălalt se întoarce cu spatele la el. Și acela se plânge și zice: "Uite m-am dus să-mi cer iertare și nu m-a iertat". Și bătrânul întreabă: "Cum te-ai dus, frate?". "Păi, m-am dus așa". Și bătrânul îi spune: "Ei, nu așa! Să te duci umilit la el, să-ți găsești partea ta de vină, nu căuta partea lui de vină, ci partea ta. Dacă te poți umili, te poți smeri să-ți ceri iertare, celălalt o să simtă și o să te ierte". Și acela a făcut așa și s-a dus la el pregătit să se umilească. Fratele îl vede pe fereastră cum vine și îi iese înainte și-i cade la picioare. Și cel ce nu putea să-l ierte îl iartă fiindcă era gata-gata să-l ierte.

Încât această iertare reciprocă este foarte necesară ca să poți dobândi iertarea. Sunt multe cazuri între oameni, acum în vremea noastră, care trăiesc învrăjbiți pentru că, de pildă, eu cer ca celălalt să vină să-mi ceară iertare, căci eu, chipurile, sunt mai bătrân, sunt mai nu știu cum. Deci această reciprocitate trebuie să fie numaidceât, altfel lucrurile rămân pe loc, înghețate.

Această iertare din partea noastră trebuie să vină din toată inima?

Da. Să ierți. Să nu ai nici un dușman. Indiferent cât de mult rău ți-a făcut să treci cu vederea. Să îi găsești lui această scuză sau explicație că este un păcătos,

așa cum păcătoși suntem cu toții, și greșim. Atunci și el este cu starea aceasta și trebuie să-l iert pentru că și eu pot să greșesc și am nevoie de iertarea lui. Dacă îl iert cu adevărat sincer, atunci lucrurile în fondul lor adânc se normalizează, simte și el cumva, caută să mă înțeleagă și vine și el să-și ceară iertare. Și eu îl iert din același motiv. Că și el e om și neputincios, că pot și eu să greșesc. Și atunci ia naștere un acord tacit, lăuntric, care sigur iese și în afară. Îl rog să mă ierte și mă iartă fără prea multă insistență. Și mă iartă sincer.

Părinte, la capitolul din Evanghelia după Ioan, la capitolul despre învierea lui Lazăr, se spune că Mântuitorul a lăcrimat. Este singura dată când se pomenește în Evanghelia că Mântuitorul a plâns și aceasta a făcut-o pentru Lazăr pe care l-a numit prietenul Lui. Cum să înțelegem prietenia, pornind de la acest context?

Apropierea dintre suflete. Când sufletele a două persoane sunt în acord, atunci sunt prieteni. Mântuitorul a mai avut un prieten, pe Sfântul Ioan Botezătorul, dar și pe Lazăr. Și, într-adevăr Mântuitorul a plâns la mormântul lui Lazăr. Prietenia înseamnă un acord foarte sincer între suflete care gândesc la fel, care sunt la fel, care se comportă firesc la fel și se caută unul pe altul. Este apropierea dintre două persoane care se simt atrase una față de alta. Se simt și se ajută. Dar rădăcina este la suflet, acolo este rădăcina. Prietenia între două persoane este asemănarea între esența lor. Căci sufletul este esența fiecărei persoane.

Dumnezeu este iubire. Cum se face că iubirea pe care o revărsăm asupra celor ce ne greșesc sau asupra vrăjmașilor noștri, lucrează în aceștia?

Cu adevărat! Scriptura ne poruncește să iubim pe vrăjmașii noștri. Și Sfântul Apostol Pavel spune că, iubind pe vrăjmașul tău, prin faptele tale de dragoste, îi pui cărbuni aprinși pe capul lui. Ura cerc ură. Dragostea cere dragoste. Și când pui dragoste peste ură, este o surpriză, este asemenea focului pe care-l pui pe cineva ca să ardă. Dacă răspunzi cu dragoste unui dușman al tău, acela rămâne surprins, foarte surprins. Este ca și cum l-ar arde. Este o noutate mare această dragoste. Și pe mulți îi transformă. El vine la tine cu sabia și tu îl primești cu brațele deschise, fără nici un fel de armă.

Vă povestesc despre un sfânt la care veneau niște soldați ca să-l aresteze pentru că era creștin și creștinul acesta nu știa că urma să fie arestat. Și drept urmare îi întâmpină cu dragoste, le spală picioarele, le întinde masă, pregătește pentru ei așternutul de noapte. Și, când sosește momentul să fie arestat, soldații se tem și se întrebă: ce facem cu acest om? Îl areștăm după toată dragostea cu care ne-a primit? Până la urmă l-au arestat, încurajați chiar de către creștinul respectiv. Căci îi întrebă: cu ce gânduri ai venit la mine? Și accia răspund: să te areștăm că ești creștin. Și atunci creștinul le-a spus: faceți-vă datoria! Dar această prețuire, plină de dragoste, față de acești dușmani de moarte, i-a pus pe gânduri chiar pe dușmanii lui. Căci el i-a încurajat să-și facă datoria spunându-le că sunt supuși stăpânului lor și sunt datori să facă lucrul pentru care au fost trimiși.

Așa încât, dragostea zdruncină pornirea de răutate, dacă ești cu adevărat plin de dragoste. Indiferent de ce ți s-a făcut. E ca și cum ai pune cărbuni aprinși pe capul unui dușman. Căci pornirea firească este să îi răspunzi cu aceeași măsură, ca în Vechiul Testament: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Dar dacă vii cu

ceea ce ne îndeamnă Hristos, adică cu dragoste autentică, atunci se schimbă niște lucruri în adâncurile lor.

Părinte, ce este Adevărul și ce înseamnă să rostești Adevărul? Cum să ne facem vrednici de rostirea Adevărului?

Întrebarea aceasta este pusă de Pilat. Adică e pusă lui și întreabă și el ce este Adevărul? Și Iisus nu-i răspunde atunci, dar cu altă ocazie Mântuitorul spune că: "Eu sunt Adevărul". Adevărul este Însuși Dumnezeu.

Dar ce înseamnă ca noi să rostim Adevărul?

Asta înseamnă să fim și noi Adevăr. Dacă Hristos este Adevărul. Să fim creștini cu adevărat. Adevărul este realitatea curată. Și dacă Dumnezeu este Adevărul, Dumnezeu Care este curat ca lacrima, atunci nici adevărul nu admite nici un pic de strâmbătate. Dacă suntem și noi așa, suntem și noi Adevărul.

Ce înseamnă "Adevărul vă va face pe voi liberi"?

Aceasta este. Când nu ești în Adevăr, trăiești în minciună, nu știi cum să o acoperi când nu ești în Adevăr. Este foarte greu să lupți ca să aperi minciuna căci până la urmă tot se află. Și nu-ți convine să fie descoperită. Te lupți din toate puterile să aperi minciuna și nu o poți apăra. Minciuna până la urmă se descoperă. Și nu ești liber. Ești ocupat în minte, în tine însuși, nu ești liber.

Păcatul te face turbure. Când este păcatul în tine, nu ai libertate. Păcatul te încatușează, te prinde, încât cel care vine să te caute și vrea să te întărească, te vede, te cercetează și simte această falsitate în tine. O simte. Când ești liber, ești curat. Simți că ești liber. Păcătoșii sunt legați. De aceea în Biserică este Taina dezlegării de păcate, Spovedania. Omul nu poate fi legat de nimic decât de păcat, care nu are o natură materială. Așa încât de la păcate vine această legătură pusă asupra omului.

Părinte, avem unii prieteni sau rude care sunt departe de Biserică și față de care ne simțim datori. Când le amintim însă de Dumnezeu, de lucrurile adevărate, că își dustrug viața, se supără și nu ne mai primesc în nici un fel. Dacă stăm doar și din când în când le mai spunem câteceva, ne mai acceptă. Cum să procedăm în astfel de situații?

Cunosc și eu cazuri din acestea. Cum nu se întâlnește două linii ferate duble paralele nici măcar la infinit, la fel și cu acești oameni. Unuia dintre aceștia poți să-i vorbești oricât de Dumnezeu, nu acceptă acest lucru. Nu acceptă altceva decât ceea ce știe el. Când vorbești de Dumnezeu începe să caște și să se pregătească de plecare. Așa încât doar dacă dă o suferință peste el, și singura salvare este doar să se roage lui Dumnezeu, atunci se întâmplă ceva în el și i se topește această indiferență. Sau dacă face el ceva, un act de bunătate, de milă... astfel rămâne așa. Sunt lucruri foarte delicate acestea.

De aceea sunt în lume războaie și boli și suferință. Suferința are funcția focului care topește și fierul. Îl înroșește și pe urmă îl topește. Suferința e ca focul și de aceea a lăsat Dumnezeu aceste stări, ca să se poată topi acest fier din noi. Doar suferințele îi pot schimba pe acești oameni.

Părinte, sunt situații când câte un cunoscut de al nostru este foarte bolnav, suferă de o boală incurabilă și se află în pragul morții. Apropiatii, însă, pentru a-l proteja, nu-i spun acest lucru și bolnavul află aceasta prea târziu, când nu mai poate face nimic, când nu mai are timp să se pregătească de moarte, să se întoarcă spre Dumnezeu. Ce ne sfătuiți să facem în aceste cazuri? Credeți că este bine să i se spună Adevărul?

Cred spre binele lui, că este bine să-i spunem adevărul. Pentru că el vrea să trăiască. Dar o viață trăită așa, în starea aceasta de împietrire a lui, nu-i folosește la nimic, este un fals. Să trăiască în continuare așa, ce rost mai are? Nu-i folosește, nici lui, nici societății. Și nici lui Dumnezeu. Căci acest om e ca și mort, este de fapt, deja mort. Și atunci trebuie să-i spui. Să-i spui, să facă ceva. Cred că aceasta e calea cea mai cinstită. El apelează la doctori ca să-l facă să trăiască și doctorii sunt pregătiți să nu-l descurajeze. Dar o viață care de fapt este moarte, pur și simplu nu-i folosește nici lui. Însă dacă îl ajuți cu adevărat, este un folos.

Există mulți teologi ortodocși care sunt adepții desei Împărtășanii, nelegată de Spovedanie. Acești teologi susțin ideea că în biserică primară lumea nu se spovedea atât de des, că spovedania atât de deasă nu e necesară, că Liturghia se face pentru ca toată lumea să se împărtășească, că altfel n-ar mai avea rost să se facă Sfânta Euharistie. Cum să vedem acest raport dintre Sfânta Spovedanie și Sfânta Împărtășanie?

Sunt mulți oameni care nu știu ce este păcatul. Și întrucât păcatul ne întunecă și ne orbește, aproape că nu ne mai putem vedea păcatele noastre. Or, a te împărtăși fără să-ți cunoști păcatele, fără să te căiești pentru păcatele pe care le-ai făcut, înseamnă să pui un parfum foarte prețios într-un vas în care se găsește ulei rănced. Ceea ce ai pus acolo nu parfumează. Cam așa este când împărtășești cu acest dar dumnezeiesc care este Însuși Dumnezeu în acea părticică de pâine și vin, și îl pui peste un cadavru. Căci în această stare omul are miros ca de mort. Și atunci ne facem vinovați de această batjocorire a lui Dumnezeu. Asta înseamnă a ne împărtăși fără Spovedanie. În loc să ne spovedim și să ne curățim înainte de Sfânta Împărtășanie, noi ne încercăm sufletește de această Împărtășanie luată cu nevrednicie.

Răspunsul la această întrebare, cum să te împărtășești, mai des sau mai rar, căci așa este pusă întrebarea, răspunsul este să te împărtășești când ești pregătit. Cine e pregătit de Sfânta Împărtășanie, să se împărtășească, cine nu e pregătit, să amâne.

Sunt păcate rare, păcate profunde care sunt în noi, pe care nu le poate vindeca decât Dumnezeu. Și atunci cauți să faci ceva ca să-ți fie de folos Sfânta Împărtășanie. Să te facă sănătos. Ai făcut fel de fel de lucruri de rușine, netrebnice, urâte. Și treci pe lângă o biserică care e în drumul tău și intri. Vezi că e timpul Sfintei Împărtășanii. Îi vezi pe ceilalți care s-au pregătit, care s-au căit, care s-au oprit de la păcate, au făcut niște fapte bune ca să compenseze oarecum răutățile care le-au făcut, îi vezi că vin și așteaptă cu lumânarea în mână să intre să se împărtășească. Și tu vii din stradă într-o stare de nevrednicie ca să te împărtășești!

Pregătirea, spovedania unde se întreabă niște lucruri este importantă fiindcă oamenii nu știu ce este păcatul și întreabă: Acesta este păcat? De exemplu, insultă pe cineva și pe urmă toată viața nu-și mai cere iertare. "E păcat acesta? Căci cu i-am

spus adevărul că mi-a făcut un rău, și l-am insultat. Și i-am spus așa cum trebuie". V-ați împăcat? "Nu ne-am împăcat". Când s-a întâmplat asta? "Acum trei ani". Deci are un dușman care îl dușmănește de atâta vreme, el i-a făcut răul, nu și-a dat seama și a rămas această dușmănie între ei. Și vin și unul și altul să se împărțasească. Aceasta nu este bine pentru că rana este deschisă. Și această rană trebuie tratată, această ură, această răutate. Doar după aceea vii și pui Sfânta Împărtășanie ca răsplată, ca ultima parte a vindecării.

Părinte, ce este cel mai de folos sufletului să-și dorească?

Să se mântuiască. Pentru cel care este creștin, idealul este să se mântuiască, să dorească mântuirea. Adică eliberarea de rău, de întuneric, de ură, de tot ceea ce este rău cu adevărat. Să se elibereze și să intre în lumină, în lumina lui Dumnezeu.

Pentru aceasta trăim noi oamenii, pentru această mântuire. Cât am trăi de bine sau de rău pe lumea aceasta, principalul este ca după ce trecem dincolo de momentul morții noastre trupești, să trecem de-a dreapta, nu de-a stânga Mântuitorului. La dreapta este lumina, la stânga este întunericul. La Judecata de Apoi să trecem în partea luminii, în partea Adevărului, în partea lui Dumnezeu. Acesta e idealul fiecăruia dintre noi.

Unul este doctor în teologie, iar altul simplu oier. Și se poate întâmpla - Doamne ferește! - ca profesorul de teologie să fie nemântuit, iar cel care paște oile să fie mântuit. Dacă cel care este profesor de teologie, mă iertați că spun lucrurile acestea, este înfumurat, mândru, încrezător și disprețuitor față de ceilalți nu știu înru cât poate să beneficieze de mântuire. Și dacă un vameș, ca în pilda fariseului și a vameșului, un vameș care a furat, a făcut foarte multe nedreptăți, dacă acest vameș se pocăiește, și-și recunoaște greșelile lui, el se mântuiește, iar fariseul care a fost un preot de elită și toată lumea îl cinstea, însă a fost mândru, nu se poate mântui. Asta o spune Mântuitorul Hristos.

Așa încât cuvântul meu de folos ar fi, de folos pentru mine în primul rând, că orice aș fi eu, și oricum aș fi considerat în lumea aceasta, lumea în care trăiesc eu, depinde doar de cum sunt în realitate și dacă sunt așa cum vrea Dumnezeu să fiu.

A consemnat "Vestitorul Ortodoxiei"

Trecerea la Domnul a Părintelui Arhimandrit Sofian Boghiu

Părintele Sofian s-a născut la 7 octombrie 1912, dincolo de Prut, pe plaiurile pline de frumusețe și de credință ale Basarabiei noastre dragi, în comuna Cuco-neștii-Vechi, județul Bălți, din părinții Ioan și Alexandra Boghiu, agricultori harnici și buni creștini, pe care Dumnezeu i-a binecuvântat cu șase copii. Era al treilea între frați și a primit la Botez numele Serghei. Părinții l-au crescut, împreună cu ceilalți frați, în dragostea pentru credință, a faptei bune, a iubirii și a înălțării sufletești. A iubit nespuse de mult plaiurile natale, minunat colț de rai, pe care le-a păstrat în inimă pretutindeni de-a lungul vieții sale.

Din copilărie a arătat înclinație pentru studiu, petrecându-și cele mai plăcute clipe în universul cărților. După absolvirea școlii primare în satul natal, dragostea de Dumnezeu și de oameni îl poartă, în toamna anului 1926, la vârsta de 14 ani,

la Schitul Rughi, județul Soroca, unde va adânci ca frate de mănăstire cunoașterea și trăirea celor dumnezeiești. După doi ani, prin chemare de la Dumnezeu, se înscrie la școala de cântăreți bisericești din Mănăstirea Dobrușa, județul Soroca. Lecturile dese și repetate, mai ales din *Pateric*, întăresc din ce în ce evlavia acestui frate devotat vicții mănăstirești.

Întărindu-se în credință și fapte bune, în toamna anului 1932, după absolvirea școlii de cântăreți, este trimis la Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica, unde, timp de opt ani, alături de profesori și colegi, unii viitori ierarhi ai Bisericii noastre, între care și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, petrece momente de unică frumusețe și de profundă participare la taina cunoașterii și a iubirii. Aici, în comuniune cu ceilalți, își regăsește mediul cucernic după care tânjea sufletul său. Fiind bun coleg, înzestrat cu aleeasă finețe sufletească și cu o deosebită inteligență, se impune de la început ca un elev eminent și pictor talentat. În vacanțe, revenea de fiecare dată pe plaiurile natale. Pentru a se întreține la seminar, începând din 1933, în lunile de vară, a funcționat în post de cântăreț la parohia Vanicicăuți, județul Hotin, dar nu i-a uitat niciodată pe părinții și pe frații de la Dobrușa, în mijlocul cărora poposca deseori pentru a se întări duhovnicește.

Suflet dedicat cu totul trăirii în Domnul, la 25 decembrie 1937, ca elev în seminar, primește tundera în monahism la Mănăstirea Dobrușa, schimbându-și numele din Serghci în Sofian. Apoi, la 6 august 1939, tânărul monah este hirotonit diacon, în Catedrala din Bălți, de către Tit Simedrea, Episcopul Hotinului.

După absolvirea seminarului, în 1940, s-a reîntors la Dobrușa, mănăstirea sa de metanie, dar evenimentele tragice din vara aceluși an, soldate cu ocuparea Basarabiei, i-au obligat să se refugieze dincoace de Prut, împreună cu starețul și cu părinții și frații de acolo. Și-au găsit cu toții loc de așezare la Mănăstirea Căldărușani, unde au fost bine primiți, încât au rămas definitiv aici. În vara anului 1944, după pierderea Basarabiei, i-a urmat în refugiu și fratele său cel mai mic după trup, Lucian Boghiu, care a absolvit Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț și a funcționat ca diacon la Căldărușani, unde se stabiliseră monahii și frații de la Dobrușa.

Părăsind ținuturile atât de dragi ale Basarabiei natale, în acele împrejurări vi-trege, unde o lăsase pe mama sa, împreună cu trei frați și o soră, tatăl său murind în 1939, tânărul absolvent de seminar se înscrie, mai întâi, în toamna anului 1940, la Academia de Belle Arte din București, secția Artă Decorativă, pe care o termină în 1945, cu diploma de pictor licențiat. Apoi, între anii 1942-1946, urmează cursurile Facultății de Teologie din București și obține licența în teologie cu lucrarea "Chipul Mântuitorului în iconografie", notată cu calificativul "exceptional". Ca student la Belle Arte și la Teologie, în toamna anului 1940, se transferă de la Căldărușani la Mănăstirea Antim, unde erau grupați, ca interni, peste 20 de studenți monahi la diferite facultăți din București. Încadrat în 1940 în post de cântăreț, apoi diacon, la 15 noiembrie 1945 este hirotonit preot (ieromonah) pe seama Mănăstirii Antim, de către arhierul Atanasie Dincă, iar la 2 februarie 1947 este hirotesit protosinghel.

Fiind bun slujitor și pictor talentat, în octombrie 1950 este numit profesor de pictură la Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț, unde funcționează până la

1 septembrie 1952, când revine ca preot la Antim. Apoi, între anii 1954-1958, este transferat ca preot și stareț la Mănăstirea Plumbuita, îndeplinind și muncă de profesor și șef de atelier la școala de pictură pentru elevii monahi.

În vara anului 1958, este arestat și închis, împreună cu alți 16 intelectuali, clerici și mireni, între care arhimandritul Benedict Ghiuș, ieroschimonahul Daniil Tudor, prof. univ. Alex. Mironescu și poetul Vasile Voiculescu, pentru activitatea desfășurată în cadrul mișcării spirituale "Rugul Aprins", încheagată la Mănăstirea Antim începând din anul 1945. Judecat de Tribunalul Militar București, a fost condamnat la 16 ani închisoare, sub acuzația de "uneltire contra ordinii sociale prin activitate mistică dușmănoasă". A fost pus în libertate după 6 ani, în 1964, în urma unui decret general de grajere.

Între anii 1965-1967 este pictor la atelierul de pictură al Institutului Biblic și preot îmbisericit la Paraclisul Plumbuita. În ianuarie 1968 revine la Antim, ca preot și stareț, iar în 1970 este hirotesit arhimandrit.

Paralel cu slujirea preoțească, a pictat sau restaurat numeroase biserici în țară și peste hotare, între care se numără: Pipirig - Neamț (1955), Dămăroaia - București (1956), Mănăstirea Saon - Tulcea (1957), Mănăstirea Ghighiu - Prahova (1958), Pitar-Moș - București (1964), Schitul Darvari - București (1964 și 1993), Hagiu - București (1970), Mănăstirea Agapia (1970), Mănăstirea Deir-El-Harf - Liban (1971-1972), Mănăstirea Radu Vodă - București (1973), Biserica din Hama - Siria (1979 și 1981), Mănăstirea Dealu - Târgoviște (1982), Mănăstirea Antim (1983 și 1993), Biserica Visarion - București (1987), Sfânta Vineri-Nouă (1987) și altele.

Părintele Sofian a desfășurat și o remarcabilă activitate publicistică și editorială, îndeosebi după anul 1990, tipărend câteva cărți de învățătură creștină, citite cu interes de credincioși, precum și studii și articole de teologie în revistele bisericesti centrale și eparhiale. A colaborat la diferite publicații pentru tineret, care i-au tipărit, mai ales, convorbiri duhovnicești. Și-a format cu răbdare, în scaunul duhovniciei, sute de ucenici, fiind numit cu drept cuvânt "duhovnicul Bucureștilor", cu care a păstrat strânse legături sufletești și pe patul de suferință, până în ultimele zile ale vieții sale.

Prohodirea

Corpul neînsuflețit al Părintelui Sofian, după ce a fost înveșmântat potrivit rânduielii, a fost depus, în ziua de sâmbătă, 14 septembrie 2002, în paraclisul Mănăstirii Antim, unde l-au privegheat zi și noapte slujitorii mănăstirii. Timp de două zile, numeroși credincioși din Capitală și din țară s-au perindat fără încetare prin fața rămășițelor sale, pământești, aducând ultimul omagiu bunului lor părinte și duhovinc.

Luni, 16 septembrie 2002, la primele ore ale dimineții, sicriul cu corpul neînsuflețit al Părintelui Sofian a fost depus pe un catafalc în biserica mare a Mănăstirii Antim, cu hramul Tuturor Sfinților. Numeroase coroane de flori au fost rânduite în jurul catafalcului, ca semn al dragostei și al prețuirii de care s-a bucurat în viață. S-a săvârșit, mai întâi, Sfânta Liturghie, de către IPS Mitropolit Teofan al Olteniei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, răspunsurile fiind date de corul bisericii.

După Sfânta Liturghie, s-a oficiat slujba înmormântării. Datorită numărului mare de credincioși care au venit să-și ia rămas bun de la cel plecat dintre noi, umplându-se curtea mănăstirii, sieriul cu rămășițele pământești ale Părintelui Sofian a fost scos din sfântul locaș și așezat pe un catafalce în fața pridvorului bisericii. Slujba înmormântării a fost oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de un numeros sobor de ierarhi, preoți și diaconi, dintre care unii foști colegi, prieteni sau ucenici ai Părintelui Sofian. Între ierarhii slujitori s-au numărat IPS Mitropolit Teofan al Olteniei, IPS Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, IPS Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, PS Episcop Gherasim al Râmnicului, PS Episcop vicar patriarhal Vicențiu Ploieșteanu și PS Episcop vicar Sebastian Ilfoveanu al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Au participat la slujba de înmormântare, alături de părinții și frații din obștea Mănăstirii Antim, consilieri de la Administrația patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, protopopi, preoți de parohii, stareți de mănăstiri, călugări și călugărițe, studenți teologi și elevi seminaști, scriitori, ziariști, fii și fiice duhovnicești ale celui plecat dintre noi. A fost prezent și părintele ieromonah Nectarie, starețul Mănăstirii Dobrușa din Basarabia, pentru a aduce ultimul omagiu din partea obștii acelei chinovii, mănăstirea de mețanie a Părintelui Sofian.

Prohodirea s-a făcut într-o atmosferă de adâncă întristare, soborul slujitorilor înălțând rugăciuni fierbinți lui Dumnezeu pentru odihna sufletului adormitului Arhimandrit Sofian în sânurile Tatălui ceresc.

După optustul slujbei de înmormântare și întrecita cântare "Veșnică pomenire", PS Episcop vicar patriarhal Vicențiu Ploieșteanu și dl. acad. Virgil Cândea au rostit scurte cuvântări de omagiere a memoriei celui plecat de la noi în viața cea veșnică. Ultimul a vorbit Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care a evocat în cuvinte emoționante anii de ucenicie petrecuți împreună la Seminarul de la Cernica și a evidențiat cu recunoștință strădaniile slujirii acestui cuvios părinte al Bisericii noastre.

În continuare, potrivit pogribaniei călugărilor, sieriul cu corpul neînsuflețit al regretatului Părinte Sofian, purtat pe umeri de foști prieteni și ucenici, a făcut înconjurul bisericii, urmat de un impunător cortegiu. Potrivit datinei, un călugăr mergea în fața cortegiului, bătând toaca de lemn, urmat de monahi și monahii ducând coroanele de flori, apoi, stareții și preoții cu epitrahile, ierarhii slujitori înveșmântați în odăjdii, studenți teologi și elevi seminaști și mulțimea de credincioși. S-au făcut, după rânduială, cuvenitele opriri cu ectenii de pomenire.

Înmormântarea

După ocolirea bisericii, sieriul cu rămășițele pământești ale Părintelui Sofian a fost așezat în mașina mortuară, iar soborul slujitorilor și fiii duhovnicești ai celui trecut la Domnul au urcat în opt autobuze. Cortegiul astfel format a ieșit pe poarta Mănăstirii Antim, în sunetul clopotelor, și a străbătut Bucureștiul, îndreptându-se spre cimitirul Mănăstirii Căldărușani, unde Părintele Sofian și-a ales din timp mormântul, alături de cel al fratelui său după trup, ierodiaconul Lucian Boghiu, decedat în 1989.

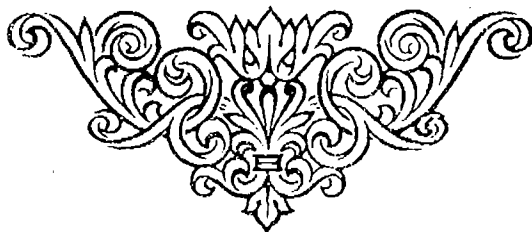
Aici, după săvârșirea unui *Trisaghion*, în dangătul solemn al clopotelor, siciul a fost coborât în locul de veci, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit rânduita pecetluire a mormântului, după care, într-o scurtă cuvântare, a evocat momentele care l-au legat pe Părintele Sofian de Mănăstirea Căldărușani și a adus un ultim omagiu de recunoștință memoriei acestui înțelept duhovnic, distins cărturar și iubitor al artei, bun cunoscător al meșteșugului vechilor zugravi de freșce ai bisericilor noastre.

După o viață pilduitoare și o muncă încordată și rodnică, închinată Bisericii și neamului românesc, Părintele Arhimandrit Sofian Boghiu își doarme acum somnul de veci, ca un vrednic slujitor care, până în ultima clipă a vieții, lupta cea bună a luptat, credința a păzit și a săvârșit călătoria în cinste și în dreptate.

Pildă a vredniciei călugărești, el rămâne în amintirea celor care l-au cunoscut și l-au prețuit îndrumătorul înțelept și sprijinitorul totodată binevoitor al strădaniilor puse în slujba binelui obștesc. Dragostea părintească față de toți, blândețea, bunătatea, sfaturile înțelepte, din care au izvorât curaj, putere și nădejde, nu vor fi uitare niciodată de uceniciei și fiii săi duhovnicești.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace în ceata aleșilor Săi! Veșnică să-i fie pomenirea!

GHEORGHE VASILESCU

CHIRIL POPESCU

Pedagog, compozitor și interpret

Se împlinesc anul acesta 105 ani de la nașterea ultimului mare promotor al muzicii psaltice de pe plaiurile românești și 10 ani de la trecerea sa la cele veșnice.

Cea mai veche mențiune privind data nașterii lui Chiril Popescu o găsim în Anuarul Eparhiei Argeșului¹ și anume: 7 octombrie 1897, în comuna Cerbureni - Argeș. Arhim. Prof. A. Buzera păstrează data de 7 octombrie² în timp ce Pr. Prof. Dumitru Radu³ și Gheorghe C. Ionescu⁴ dau ca zi de naștere 4 octombrie. Când Chiril Popescu, a împlinit respectabila vârstă de 90 de ani, un grup de învățăcei din Oltenia - în frunte cu cel mai strălucit elev al său, Alexie Buzerea, biograful său principal - a mers la București a fi alături de venerabilul său dascăl. Pe 23 noiembrie 1987, cu binecuvântarea Mitropolitului Nestor Vornicescu, același vrednic și generos ucenic al său, Alexie Buzerea care de curând a comemorat pe vrednicul de pomenire Arhim. Teofil Niculescu, director al Seminarului și personalitate a vieții bisericești din Oltenia - a organizat un medalion sub genericul: *Profesorul Chiril Popescu nonagenar*⁵ în care ucenicii și toți care au avut prilejul să le fie pildă și îndemn pentru slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor prin muzică, în frunte cu Mitropolitul Olteniei Dr. Nestor Vornicescu, I-au adus binemeritul omagiu.

Așadar Chiril Popescu s-a născut la 7 octombrie (sau 4 octombrie) în comuna Cerbureni, județul Argeș, fiind unul din cei 9 copii ai părinților săi, Ana și Nicolae.

După absolvirea școlii primare în satul său natal (1904 - 1908) și a gimnaziului (1909 - 1912) - fiind înzestrat cu voce frumoasă și darul cântării, moștenire de la tatăl său, slujitor al stranei și de la bunicul său, preotul Savu - în anul 1913 se înscrie la Școala de cântăreți bisericești de la Curtea de Argeș, unde are ca profesor de muzică bisericească pe cunoscutul profesor și compozitor Ioan Zmeu⁶.

După terminarea Școlii de cântăreți, în 1917, - când Chiril Popescu avea 20 de ani - profesorul său protopsaltul Ioan Zmeu îl ia cu sine pe tânărul absolvent ca protopsalt II la Catedrala Mănăstirii Curtea de Argeș⁷. În 1925⁸ se înscrie la Conservatorul din București, iar când la 5 mai 1928 ia ființă - în capitală - Academia de Muzică religioasă, prin grija patriarhului Dr. Miron Cristea, se va înscrie printre primii, având profesori pe arhierul Tit Simezea (rector), Constantin Brăiloiu, Gheorghe Cucu, I. Popescu-Pasărea, Ioan D. Chirescu, Ion Croitoru,

1. XXX Anuarul Eparhiei Argeșului, Pitești, 1939 (pe copertă 1940), p. 65.

2. Arhid. Prof. A. Buzera, *Moment aniversar la Seminarul Teologic din Craiova*, în *MO*, an XXXIX, nr. 6, nov. - dec., 1987, p. 118.

3. Pr. Prof. Dumitru Radu, *Asistentul Chiril Popescu*, în: *ST*, seria a II-a, anul XXXIV, nr. 1-2, ian. - febr., 1982, p. 107.

4. Gheorghe C. Ionescu, *Lexicon al celor care de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România*, 1994, p. 287.

5. Arhid. Prof. A. Buzerea, *art. cit.*, p. 118.

6. Lector univ. drd. Ion Isăroiu, *Ioan Zmeu, profesor și compozitor de muzică bisericească, opt decenii de la moartea sa (1860-1922)*, în: *Glasul Bisericii*, nr. 9-12, (sept. - dec.) 2002.

7. Diac. Conf. Petru I David, *Distinși fii ai Mitropoliei Olteniei*, în *MO*, anul XXXVIII, nr. 4, iul. - aug., 1986, p. 79.

8. Pr. Prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p. 107.

George Folescu și Ion Livescu. Va absolvi Academia de Muzică religioasă în anul 1932 alături de alți valoroși muzicieni dintre care menționăm pe Gheorghe Comișel - tatăl lui Florin Comișel și al Doamnei Emilia Comișel - cel mai mare folclorist român în viață la 28 februarie 1913 împlinește 90 de ani - Anton Uncu, Jean Brănescu, Victor Ojog etc⁹.

Cu această multiplă pregătire muzicală dobândită la Școala de cântăreți, Conservator și Academia de muzică religioasă, Chiril Popescu se întoarce la Curtea de Argeș unde va lua locul strălucitului său profesor Ioan Zmeu († 1922) - ca profesor la Școala de cântăreți și ca profesor al Catedralei.

În Eparhia Curții de Argeș, funcționau două școli de cântăreți ale Societății "Frăția", una la Pitești și alta la Slatina. În anul 1927 Școala de cântăreți de la Slatina se desființează, iar în anul 1928, împreună cu cea din Pitești se strămută la Curtea de Argeș, Episcopul Nichita organizând aici o singură școală pentru întreaga Eparhie. Ajutat de Consiliul eparhial, a construit în 1930 - 1931 un nou local, frumos, încăpător și confortabil, cu numele "Episcopul Nichita". Această școală funcționează după programa analitică întocmită de Sf. Sinod, având 4 ani de cursuri. Aici, Chiril Popescu va funcționa până în 1942, în ultimii trei ani îndeplinind și funcția de director al acestei școli¹⁰.

La Curtea de Argeș învățământul psaltic se bucură de o frumoasă tradiție. Funcționase aici ca protopsalți sau dascăli de psaltichie o întreagă pleiadă de muzicieni ca: Ghebasie Basarabeanul (+ 1851), Dimitrie și Teodor Protopopescu, Gheorghe Claru (+ 1890), Ioan Bunescu (+ 1852), Arhim. Veniamin Nițescu (1891 - 1899), Mihai I. Chiriță (1885 - 1976), Chiriță I. Chiriță (1919 - 1937), Gh. Cotenescu (1934 - 1935) sau arhierii ca: Ghenadie Țeposu (1865 - 1868), Iosif Naniescu (1873 - 1875), Ghecrasim Timuș (1893 - 1911) și Evghenie Humulescu Piteșteanu (1917 - 1918; 1920 - 1921 și 1923). Pe fondul acestei bogate tradiții de "**Școală a muzicii psaltice**" la Curtea de Argeș, Chiril Popescu luând locul maestrului său Ioan Zmeu, funcționează aici ca dascăl la Școala de cântăreți și ca protopsalt al catedralei din Curtea de Argeș - *minune a minunilor lumii*, ctitorie a lui Neagoe Basarab (1512 -1517). Conștient de răspunderea ce și-o asumase, printr-o muncă perseverentă, devotată și competentă, prin rezultatele obținute s-a înscris cu cinste în rândul celor mai de seamă înaintași ai săi.

În această vreme alături de Chiril Popescu, care preda *Muzica bisericească*, personalul didactic era compus din: Arhim. Grigore Urutescu, profesor de *tipic*, Pr. Florian Sămărescu și Alexandru Filiuță de *Științele religioase*, Dr. Chiril Pungaciu de *Limba română, Istorie și Geografie*, Gleb Semenov, de *Matematică*, Diacon G. Gligăneanu, de *Muzică vocală*, Dr. Gh. Căprescu, de *Ingenă* și P. Saramet de *Agricultură*. Ca personal administrativ găsim acum pe: Arhim. Grigore Urutescu, *director*, Chiril Popescu, *subdirector*, Dr. Ilie Orășeanu, *secretar* și pe Ierod. Nifon Bărbieru, *econom*¹¹.

9. Pr. Prof. Dr. Sebastian Barbu - Bucur, *Academia de Muzică bisericească în trecut și astăzi*, în: *Almanah bisericesc*, București, 1999, p. 194-195.

10. XXX *Anuarul Eparhiei Argeșului /.../* p. 65; Pr. Prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p.107.

11. XXX *Anuarul Episcopiei Argeșului /.../* p. 311.

Din 1942 până în 1949 va funcționa ca profesor și director (1947 - 1949) la Școala de cântăreți de la Mănăstirea Turnu¹².

În 1949 când învățământul religios a trecut sub directa îndrumare a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Chiril Popescu a fost numit profesor de muzică psaltică la Școala de cântăreți din Craiova.

În Oltenia, după "reforma" din august 1948 când învățământul teologic a fost despărțit de cel de stat, s-au desființat toate școlile de cântăreți bisericești, inclusiv Seminarul de la Râmnicu-Vâlcea, organizate de mitropolitul Nifon Criveanu. În locul școlilor de cântăreți din Craiova, Tg.-Jiu și Turnu Severin, în cadrul Mitropoliei Olteniei s-a înființat o singură școală cu sediul în incinta Mănăstirii Coșuna-Bucovățul Vechi din localitatea Mofleni – sub conducerea călugărului cărturar Theofil S. Niculescu starețul acestei mănăstiri¹³.

Începutul activității de la această școală eparhială nu a fost ușor pentru colecțivul didactic și mai ales pentru cei 72 de elevi care participau la cursuri în serii, dimineața și după-amiaza, în singura sală de clasă de la parter. Doar slujbele zilnice din biserica mănăstirii se oficiau în condiții mai bune, asistate de directorul Pr. Theofil și profesorul de psaltichie Chiril Popescu, chiar dacă în timpul iernii, soba degaja mai mult fum decât căldură¹⁴. Arhim. Ioasaf Ganea venit de la Mănăstirea Tismana descrie începuturile Școlii de cântăreți de la Bucovăț-Mofleni-Craiova care "era smerită, săracă, lipsită chiar de strictul necesar". Profesorii locuiau provizoriu într-o singură cameră mai spațioasă. Între ei se număra *Chiril Popescu, profesor de muzică psaltică*, Ion G. Crăciun, profesor de științe religioase și Anton Pepelea, profesor de agricultură, secretarul și casierul școlii¹⁵.

Activitatea zilnică a profesorului Chiril Popescu se desfășura – așa cum o descrie distinsul său urmaș la catedră, Alexie Buzera – "în trei etape distincte: la slujba de la biserică, seara și dimineața, la orele de curs și la programul de meditație. Nelipsit de la fiecare, lucrând diferențiat cu fiecare elev și folosind metode adecvate, după specificul activității, dânsul a inițiat elevii în tainele cultului muncii și al dragostei față de cântarea psaltică tradițională". În sprijinul acestor afirmații biograful său principal Părintele Prof. univ. dr. Alexie Buzera citează documente din arhiva Seminarului¹⁶: "Activitatea școlară a Domnului Chiril Popescu este cu totul excepțională, lucrând cu elevii nu numai la orele de curs, ci și în afară de acestea numai și numai de a-i face să-și însușească cunoștințele ambelor muzici, cât mai temeinic, și a fi cu totul folositor atât bisericii, cât și societății după absolvire. În fiecare zi este nelipsit dintre elevi la biserică, atât dimineața, cât și după amiaza, supraveghindu-i neconținut și cântând cu ei în parte pentru a-i deprinde și cu cântarea practică, fiind o completare a celor făcute la catedră. În fiecare duminică și sărbătoare ia parte la serviciul Utreniei, iar în timpul Sfintei

12. *Idem, ibidem*; Pr. Prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p. 107.

13. Pr. Prof. univ. dr. Alexie Al. Buzera, Arhim. Veniamin Micu, *Arhim. Teofil S. Niculescu, personalitate a vieții bisericești din Oltenia, Craiova, 2002*, p. 30-32.

14. Arhim. Ioasaf Ganea, *Un sfert de veac sub streșina Mănăstirii Bucovăț*, în *MO*, anul XXIV, nr. 7-8, iul. - aug., 1972, p. 925.

15. *Idem*, p. 923-924

16. Arhiva Seminarului din Craiova, *Registrul de procese verbale pe anii 1949 -1952, f. 92*. Cf. Pr. Prof. A. Buzera, *art. cit.*, p.121.

Liturghii conduce corul școlii, pe patru voci, cor organizat prin munca depusă de domnia sa, nu numai în cele două ore de ansamblu săptămânal, ci și în afară de acestea, când elevii sunt liberi"¹⁷.

Aici, la Mănăstirea Coșuna din localitatea Mofleni, Chiril Popescu funcționează până în 1954 când a fost transferat și numit asistent pe lângă Conferința de Muzică Bisericească, Ritual și Tipic, la Institutul Teologic Universitar din București. În octombrie 1955 a fost transferat provizoriu – din rațiuni superioare bisericești ca profesor de Muzică bisericească la Seminarul Teologic Curtea de Argeș, funcționând aici până în octombrie 1956 când revine ca asistent la Institutul Teologic Universitar din București. În 1960 se pensionează. Între anii 1971 - 1976, fiind în deplină putere de muncă, a fost rechemat să predea Muzica bisericească la Seminarul Teologic din București¹⁸.

Educația al căsă primită în familie din fragedă copilărie a fost farul călăuzitor al întregii sale vieți. De aceea, încă de la începutul activității s-a impus printr-o ținută morală și profesională, bucurându-se de stima și respectul tuturor. Iată cum au văzut și apreciat contemporanii activitatea sa din această perioadă: "... Meritul lui Chiril Popescu, elevul cel mai deștinic al lui Ioan Zmeu, este, fără laudă, adânc semnificativ. Tot secretul ce-a putut să-i dea elevului său, față de adevărata lui creație, inspirată în timpul slujbei, constă în puterea acestuia de a ajunge să creeze stări de înălțare sufletească asemănătoare inspirației, mai ales când aceste stări reușesc să contopească toată suflarea din biserică... Ați auzit vreodată acel "Iubite-voi Doamne, vârtutea mea", ale lui Evghenie Humuleșcu, cântat de sobor și de protopsaltul Chiril Popescu? Cred cu toată convingerea mea că Dumnezeu, acolo în ceruri, deschide aripile văzduhurilor și ascultă această cântare"¹⁹.

Începând cu anul 1964 a fost membru activ în Comisia de uniformizare și transcriere a cântărilor psaltice pe ambele notații suprapuse, alături de Nicolae Lungu și de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște.

A publicat la Pitești în 1936 împreună cu preoții profesori Mihai Chiriță și Chiriță I. Chiriță, Prohodul Domnului pe una, două trei și patru voci, atât în notația lineară, cât și cu notație psaltică²⁰.

"Cântările din slujbele Sfințelor Taine și ale ierurghilor principale. Cântările din slujbele Botezului, Cuminiei, Te Dum-ului și înmormântării" (în: "Studii Teologice" seria II, an XVI, 1964, nr. 1-2, iunie-februarie, p. 3-122; și în volume separate. Buc. 1864, 122 pagini); în colaborare cu Nicolae Lungu și Ene Braniște²¹. Cântările din Slujba Sfințelor Paști (în colaborare cu Nicolae Lungu și Ene Braniște în: *Studii Teologice*, seria II, an XVIII, 1966, nr. 1-2 (ian.-febr.) p. 1-90)²².

17. Arhid. Prof. A. Buzera, *art. cit.*, p.121.

18. Pr. Prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p. 107

19. Pr. Ștefan Bădescu - Turcu, *Un ucenic al lui Ioan Zmeu: Chiril Popescu*, în: "Școala de cântăreți de la Curtea de Argeș", Pitești, 1942, p. 39.

20. Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu - Bucur, *Bibliografia tipăriturilor muzicale psaltice românești*, în *Teologie și viață*, Revista de gândire și spiritualitate, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, serie nouă, anul V (LXXI), nr. 7-9, iul. - sept., 1995, p. 79.

21. *Ibidem*, p. 71 și 89.

22. *Ibidem*, p. 83 și 89.

- *Slujba Sf. Cuvios Dimitrie Basarabov* (în: "Glasul Bisericii", Buc., an XXXVI (1977, nr.3-4 în Anexă și Idem nr. 7-9 – în anexă – continuare)²³.

- *Cântările Pentecostarului* (în colaborare cu Nicolae Lungu și Ene Braniște) București, 1980, 208 pagini²⁴.

- *Dexologie gl. V* (notație psaltică și lineară suprapusă) în: *Glasul Bisericii*, Buc. An XLVI (1986) nr. 5 (sept. - oct.) în Anexă, p. I - XII²⁵.

- *Cântările Pentecostarului uniformizate*, lucrare întregită cu slujba Înlătării Domnului și Pogorării Duhului Sfânt (în: *Glasul Bisericii XXXV* (1977) nr. 7-9 (iulie - sept.) în Anexă; *Veniți să ferim pe Iosif*, gl. V și *De vreme ce eu păcătosul*, gl.V, în: *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești*, Buc. 1992.

De curând au apărut (în anul 2001) **Cântările Triodului** după Dimitrie Suceveanu, Ștefanache Popescu, Ion Popescu - Pasârca, Anton Uncu ș.a., selecție și transcrie pe ambele notații muzicale de Conferențiar univ. Nicolae C. Lungu și Asistent univ. Chiril Popescu (București, 1985). Ediție revizuită și completată /.../ de Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu "/.../" București, 2001.

Compozițiile sale de psaltichie, care se disting printr-o melodică frumoasă, echilibrată și firească, sunt investite cu pecetea originalității. O bună parte din compozițiile sale de muzică psaltică fiind realizate ca urmare a nevoilor didactice, a rămas în manuscris, deși au intrat într-un circuit destul de mare prin copierea acestor cântări de către elevi și studenți, chiar fără indicația autorului, care, din modestie, de cele mai multe ori nu le-a semnat. Din această categorie cităm:

- *Cântările la Pavrecenița Mare* care se folosește în Postul Mare; Lumină lină pe cele opt glasuri; Cece ce ești mai cinstită; glas V, VI, și VII; Aliluia pe cele opt glasuri care se cântă în Postul Mare, la Utrenic, în loc de Dumnezeu este Domnul; Troparele, condacele și chiar slujba completă a unor sfinți ale căror sfinte moaște s-au aflat ori se află la Mănăstirea Curtea de Argeș și Catedrala metropolitană din Craiova: Sfânta muceniță Filoftea și respectiv Sfântul Nifon, Sfânta muceniță Tatiana și Sfinții mucenici Serghie și Vach. Toate acestea au fost compuse în perioada 1930 - 1960²⁶.

Din necesitate didactică Chiril Popescu a scris multe alte cântări care au rămas risipite prin caietele elevilor săi. Așa de pildă, într-un caiet al meu scris în anul 1974 - pe când eram elev la Seminarul Teologic din București - avându-l profesor pe marele ctitor de Muzică bisericească - Chiril Popescu am găsit și alte cântări inedite ca de pildă: Un imn în cinstea Maicii Domnului: "*Stăpână și Doamnă a lumii de jos...*" gl. VIII; Chinonicul din Postul Mare: "*Gustați și vedeți...*" gl. I de la Liturghia Sf. Grigorie Teologul; "*Bine voi cuvânta pe Domnul*" gl. II, în loc de *Bine este cuvântat...*; *Pâinea cea cerească*, gl. II și o **doxologie** foarte frumoasă, gl. V pe care o redăm în Anexă.

23. *Ibidem*. p.84, 89 și 92.

24. *Ibidem*. p. 84 și 89.

25. *Ibidem*. p. 84, 89 și 92.

26. Arhid. Prof. A. Buzera, *art. cit.*, p. 122; Gheorghe C. Ionescu, *Lexicon...*, p.288

Chinonicul: *Pentru Tine Doamne* – monodie psaltică, gl. V – a fost armonizată de autor la 2, 3 și 4 voci.

A scris și câteva cronici printre care amintim: "*Comemorarea valorosului cântăreț Ioan Zmeu la Curtea de Argeș*"; *Muzica psaltică bizantină în comparație cu muzica gregoriană*²⁷.

În preajma anilor 1940 a fost medaliat cu "*Crucea Comemorativă*" și "*Victoria*"²⁸, iar în anul 1975 Patriarhul Justinian i-a acordat "*Crucea Patriarhală*" (pentru mireni) pentru activitatea desfășurată în domeniul Muzicii psaltice²⁹, ca profesor, interpret și compozitor³⁰.

Așa și-a petrecut viața acest minunat apostol al muzicii românești de tradiție bizantină, trecând la cele veșnice la 24 ianuarie 1992, în vârstă de 95 de ani, dar el trăiește în mintea și inima elevilor seminariști și studenților teologi printre care și cel care îl omagiază acum printre aceste modeste rânduri, la 10 ani de la trecerea sa întru eternitate.

Pr. Lector univ. dr. ION ISĂROIU

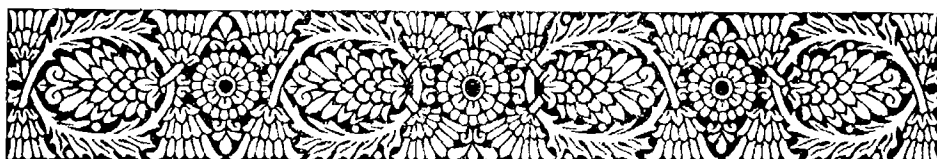
27. În *Cultura*, București, an XXVI (1937), nr. 12 (dec.), p. 111-114.

28. În *Cultura*, București, an XXIX (1940), nr. 1-2 (ian. - febr.), p. 13-14.

29. XXX *Anuarul Eparhiei Argeșului ...* p. 65.

30. Arhid. Prof. A. Buzcra, *art. cit.*, p. 119.

· DOCUMENTARE ·

CONTRIBUȚII LA ISTORIA RELAȚIILOR ȚĂRILOR ROMÂNE CU MUNTELE ATHOS (1650-1863)

Teză de doctorat (continuare)

6. MĂNĂSTIREA CUTLUMUȘ

Trecutul mănăstirii Cutlumuș n-a format pentru multă vreme obiectul unor studii speciale și mai ales al unor studii care să privească legăturile acesteia cu Țările Române, până când, la 1938, românul Gheorghe Cioran avea să publice o lucrare foarte interesantă, în limba greacă, referitoare la relațiile românilor cu patru dintre mănăstirile atonite (inclusiv Cutlumușul) de-a lungul timpului¹. La 1941, a mai apărut o lucrare, a profesorului Teodor Bodogae², ce revedea atunci relațiile speciale ale ficcărcia dintre mănăstirile atonite cu Țările Române, pentru ca în 1945 să apară deja o alta, a profesorului Paul Lemerle, un francez de data aceasta, care publica acum acte ale mănăstirii Cutlumuș³. Acestea sunt acte de un interes istoric deosebit, care au stat la baza unor studii mult mai elaborate, măcar pentru perioada de până la 1650⁴.

În ce privește, în mod direct, mănăstirea Cutlumuș, nu se poate preciza exact când a fost întemeiată, deși există o tradiție conform căreia se presupune că ar fi fost ridicată între 1063-1069 de către un ture devenit creștin⁵.

1. Σχέσεις.

2. Ajutoarele.

3. *Actes de Kutlumuș*, în "Archives de l'Athos" publiées sous la direction de G. Millet, 2, 1945, republicată la Paris în 1988.

4. Petre Năsturel, *Le Mont Athos* (vezi în mod special capitolul "Kutlumuș", p. 39-72, unde se poate găsi o analiză foarte responsabilă a acestor relații).

5. Ein. Amand de Mendicta, *La presqu'île des Caloyers. Le Mont Athos*, Bruges, 1955, p. 133; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 91. La 1700, Ioan Comnen, doctorul lui Constantin Brâncoveanu, văzuse un pretins hrisov de întemciere cu data 6590 (1082) august, indiction X, care s-a dovedit fals - vezi Προσκυνητᾶριον, p. 478; P. Lemerle, *A propos de la fondation du monastere Koutloumoux: un faux chrysobulle d'Alexis III Empereur de Trebizonde*, "Bulletin de correspondance Hellenique" (1934), Atena, p. 221-234.

Cutlumușul a făcut obiectul cercetării unei echipe de istorici români în 1985-1986, și apoi după anii 1990, descoperindu-se acolo aproximativ 157 documente ce privesc în mod direct relațiile acestei mănăstiri cu Țara Românească, pentru o perioadă cuprinsă între 1372-1939⁶. Dintre acestea s-au identificat 24 de documente domnești originale cu tot atâtea copii emise de 19 domni numai din Țara Românească, primul act fiind de la Basarab II, emis pe la 1475-76⁷.

Un număr de 11 hrisoave în limba greacă inventariate atunci erau publicate deja de istoricul român Grigorie Nandriș, la 1936, împreună cu acte domnești de la alte mănăstiri⁸.

Deși documentul românesc cel mai vechi la Cutlumuș este acela din 1442-3, totuși relațiile cu românii sunt mai vechi, cu aproximativ un secol. Pentru noi, românii, Cutlumușul are o importanță aparte, dat fiind că de numele acestei mănăstiri se leagă primele contacte ale românilor cu Athosul (contacte dovedite documentar, căci ele sunt mult mai vechi de altfel) sau cu Locurile Sfinte, în general.

Cel care a venit să închege aceste relații a fost protosul Hariton, contemporan al voievodului Vladislav I (Vlaicu Vodă - 1364-1374) și viitor mitropolit al Țării Românești (1372-80). Este îndcajuns de cunoscută istoria acestor relații, iar documentul din septembrie 1369 vorbește despre începutul acestora. Hariton scria domnului pentru a-l ruga să devină ctitor al mănăstirii, mai ales că temelie ei fusese pusă de tatăl domnului, de Nicolae Alexandru Basarab (1352-64). Tocmai de aceea domnul muntean a acceptat să continue ce începuse tatăl său, spunând: "*eu voi înconjura cu ziduri și cu turn de întărire mănăstirea, voi înălța biserică, trapază, chilii, voi răscumpăra moșii și voi da animale, ca prin acestea să fie pomeniți părinții Domniei Mele și eu... căci așa se pomenesc în Sfântul Munte și voievozii sârbi și bulgari, ruși și iviri*"⁹.

Vlaicu Vodă a promis să suporte toate cheltuielile și a dat imediat 1200 ughi (galbeni ungurești)¹⁰. În schimb, în scrisoarea ctitoricească adresa rugămintea, către Hariton, de a înlocui viața chinovială pentru românii de la Cutlumuș cu cea idioritmă. Inițial, Hariton a refuzat, deoarece se temea de înmulțirea românilor acolo, însă se pare că domnul a optat pentru o vreme fondurile către Cutlumuș, ceea ce l-a determinat pe protos să revină mănăstirii, dar cu condiția ca acolo să fie numai egumeni greci, iar pe de altă parte rămânând insistența domnului ca românii să nu fie vrcodată stingheriți. Mănăstirea s-a refăcut apoi integral cu aju-

6. Sunt două acte din sec. XIV, trei din sec. XV, zece din sec. XVI, unsprezece din sec. XVII, șase din sec. XVIII, 58 din sec. XIX și restul din secolul nostru - Fl. Marinescu, *Ποιμαντικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Μονής Κουτλουμουσίου (Documente românești de la Muntele Athos. Arhiva Mănăstirii Cutlumuș)*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Εκδ. Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου, Αγίου Όρους, 1998, p. 29. Într-un articol anterior, același autor consemna pentru mănăstirea Cutlumuș existența a 200 de documente românești - *Τα ρουμανικά αρχεία*, p. 195.

7. Florin Marinescu, *Τα ρουμανικά έγγραφα*, p. 215; 220-222; Idem, *Valorificarea documentelor*, p. 6.

8. *Documente slavo-române din Mănăstirile Muntelui Athos*, București, 1936 (după fotografiile trimise de Gabriel Millet, unul dintre marii cercetători ai Athosului).

9. Lemerle, *Actes*, p. 103; Cioran, *Σχέσεις*, p. 96-97; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 172-173; Năsturel, *Le M.A.*, p. 43.

10. Lemerle, *Actes*, p. 114 și 119. A se consulta și Păcurariu, *IBOR*, vol. I, 1992, p. 268-269 (și bibliografia capitoului ce conține titluri referitoare la Hariton); Mamalakis, *op. cit.*, p. 123.

torul voievodului român, lucrările fiind gata la 1372¹¹. Tocmai de aceea mănăstirea Cutlumuș a căpătat numele de "Marea Lavră a Țării Românești", așa cum era Zografu pentru Moldova. Pe de altă parte, rolul jucat de Hariton în rectitorirea mănăstirii a fost atât de însemnat încât la alcătuirea celui de-al treilea tipicon (1394), Cutlumușul apare desemnată ca "mănăstirea lui Hariton"¹², fiind a XVII-a din cele 25 de mănăstiri existente¹³.

Privitor la acest aspect sau episod se pot spune foarte multe¹⁴ și, de altfel, s-a scris enorm, încât noi nu facem decât să semnalăm momentul istoric din curgerea acestor relații. Și apoi nu face subiectul lucrării.

Românii au continuat cu același zel să ajute Cutlumușul, conform rugăminții lui Hariton: "și iarăși adevăresc aceasta eu, întru Domnul Iisus Hristos, pe cine va alege Dumnezeu să fie mitropolit în Țara Ungrovlahiei să fie ctitorul mănăstirii Cutlumuș și să o ajute cu zel ca și noi, iar mănăstirea să fie datoare a-l scrie la Sfânta Proscomidie ca ctitor..."¹⁵.

De aici daniile se vor continua de către domnii următori sau de către boierii lor, căci era considerată mănăstire românească. Astfel, în timpul lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), boierul Aldea dădea chiliei Sfântul Nicolae, care era a Cutlumușului, satul Cireașov în urma venirii în Valahia a egumenului Ieremia¹⁶.

Însuși domnitorul Mircea se afla zugrăvit în interiorul nartexului bisericii de la Cutlumuș - ne spune Cioran - ceea ce ar putea să însemne că și el era ctitor acolo¹⁷.

Mai târziu, pe la 1475-76, Laiotă Basarab (1473; 1474; 1475-76; 1476-77) confirmă niște posesiuni ale mănăstirii Cutlumuș, de la Mircea cel Bătrân, și anume satele Giurgiu și Prislop, heleștecele de la Șviștov și Comanca, satele Laiorul lui Stroc, Dănești, Uibărești și altele, scutindu-le de toate impozitele¹⁸.

11. Lemerle, *Un faux chrysobulle*, p. 230; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 473; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 174; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 252.

12. De șapte ori venise Hariton la Vladislav, ceea ce denotă, pe de o parte interesul său pentru mănăstire, iar pe de alta, urgența reparării ei, căci n-ar fi venit atât de des dacă volumul lucrărilor n-ar fi cerut o subvenție substanțială din partea domnului; vezi Lemerle, *Actes*, p. 113; iar despre Vlaicu Vodă foarte buna monografie a lui N. Constantinescu, *Vladislav I*, București, 1979 (despre Cutlumuș, la p. 65-66).

13. Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 197, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 175.

14. Vezi bibliografia indicată anterior, fiind foarte bogată și cu lux de amănunte.

15. G. Nandriș, *op. cit.*, p. 22, cf. Cioran, *Σχέσεις*, p. 100 și Bodogac, *Ajutoarele*, p. 175.

16. *DRH, TR*, I, București, 1966, p. 46-47, nr. 19; Năsturel, *Le MA*, p. 52, nota 92 spune că acesta ar fi cel mai vechi act slavo-român nedomnesc păstrat și cunoscut până în prezent (bineînțeles, în legătură cu Athosul).

17. *Op. cit.*, p. 102. P. Năsturel, când vizitase Cutlumușul, prin 1978-1979, nu a văzut acest portret, deși recunoaște că Ioan Comnen pomenea numele voievodului printre cele ale restauratorilor mănăstirii (p. 53, nota 95 bis). Faptul că Mircea nu este pomenit nici în actele vremii, se explică printr-un conflict al lui cu călugării de acolo, conflict stins pe la 1398, când la curtea lui vine egumenul Ieremia pentru a-i cere ajutorul. Altfel, nu este explicabil de ce patriarhul Antonie IV conferă la 1393 Cutlumușului titlurile și privilegiile unei mănăstiri stavropighiale și pomenea ca protector pe Constantin Dragases, iar despre Mircea nici un cuvânt - *Ibidem*, p. 53.

18. Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 23-33; *DRH, TR*, I, p. 250-253, nr. 151; Gh. Cioran, *Σχέσεις*, p. 104. La Bodogac, *Ajutoarele*, p. 177, data 1467 este evident greșită.

O și mai mare importanță pentru Cutlumuș a avut-o domnia lui Radu cel Mare (1495-1508). El va începe șirul binefacerilor sale la 28 ianuarie 1500 prin confirmarea posesiunilor valahe ale mănăstirii Cutlumuș. În general, el a dorit să reconstituie ansamblul proprietăților pe care mănăstirea atonită le avea aici, însă nu s-a limitat numai la aceasta¹⁹. Această danie venea după ce mănăstirea arsesese (1497), iar călugării au venit din nou la curtea voievodului spre a-i cerc ajutorul. Radu cel Mare a început și refacerea mănăstirii²⁰, însă nu a putut termina. Cel care a reușit să încheie lucrările a fost Neagoe Basarab (1512-21)²¹.

Într-un act din 23 iulie 1512, marele domn va acorda un hrisov de confirmare a posesiunilor de până atunci, hrisov care pomenea și de restaurarea pe care o înfăptuise Mircea cel Bătrân la Cutlumuș, "fundația Valahiei", precum și de lucrările întreprinse acolo de tatăl său, Basarab cel Tânăr, motiv pentru a-i continua opera.

Un hrisov important datează de la 7 decembrie 1514, când Neagoe reamintea de refacerile lui Mircea cel Bătrân și ale prințului Vlad V (1510-12), pentru ca să vedem că îi acorda atunci și un ajutor anual de 10.000 aspri, plus alți 700 destinați ospiciului, iar alți 500 erau dați aceluia care făcea oficiul de aducător. În total 11.200 aspri, adică frumoasa sumă de 185 piese de aur. Anual²²!

Opera lui Neagoe în profitul Cutlumușului nu s-a limitat numai la acordarea de hrisoave, ci însuși a început acolo lucrări de refacere totală a mănăstirii. Gavriil Protul, în "Viața Sfântului Nifon", redă în amănunt refacerile domnului român, spunând că a făcut biserica Sfântul Nicolae cu zid cu turle, chilli, trapezărie, pivniță, brutărie, bucătărie, grădină, poartă mică și mare, bolniță, ospătarie, casă de oaspeți, hambar, visticie și alte case pentru toată trebuința. Iar biserica (catoliconul) și chiliile le-a umplut de frumusețe și le-a pus acoperământ, iar biserica și tinda le-a acoperit cu plumb și a pus geam la ferestre. A mai făcut un port pentru

19. Nandriș, *op. cit.*, p. 38-39; DRH, TR, I, p. 485-486, nr. 297. Actul se referă la o repunere în posesia satului Dănești, după ce îl răscumpăraseră de la un oarecare Chircă sau Chircu cu 5.000 aspri - vezi și Bodogac, *Ajutoarele*, p. 177; Cioran, *Σχέσεις*, p. 107; P. Năsturel, *Le MA*, p. 55-56. Cei 5.000 aspri reprezentau 37,3 piese de aur (*Ibidem*, p. 311-313); Mamalakis, *op. cit.*, p. 230.

20. În urma lucrărilor înfăptuite de Radu cel Mare la Cutlumuș, s-a păstrat și o inscripție redată de Cioran, *Σχέσεις*, p. 107; cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 178.

21. Într-un act din 23 iulie 1512, marele domn va acorda un hrisov de confirmare a posesiunilor de până atunci, hrisov care pomenea și de restaurarea pe care o înfăptuise Mircea cel Bătrân la Cutlumuș, "fundația Valahiei", precum și de lucrările întreprinse acolo de tatăl său, Basarab cel Tânăr, motiv pentru a-i continua opera - DRH, TR, I, p. 208-215, nr. 106; Nandriș, *op. cit.*, p. 43-47. Neagoe mai dăduse un hrisov în 20 februarie 1512, prin care confirma vechile posesiuni și le scutea de taxe - Năsturel, *Le MA*, p. 57.

22. DRH, TR, I, p. 157-159, nr. 130; Nandriș, *op. cit.*, p. 40-41; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 178-179; Năsturel, *Le MA*, p. 58, 60, 312. Opera lui Neagoe în profitul Cutlumușului nu s-a limitat numai la acordarea de hrisoave, ci însuși a început acolo lucrări de refacere totală a mănăstirii. Gavriil Protul, în "Viața Sfântului Nifon" redă în amănunt refacerile domnului român spunând că a făcut biserica Sfântul Nicolae cu zid, cu turle, chilli, trapezărie, pivniță, brutărie, bucătărie, grădină, poartă mică și mare, bolniță, ospătarie, casă de oaspeți, hambar, visticie și alte case pentru toată trebuința. Iar biserica (catoliconul) și chiliile le-a umplut de frumusețe și le-a pus acoperământ, iar biserica și tinda le-a acoperit cu plumb și a pus geam la ferestre. A mai făcut un port pentru o corabie mare și una mică, port pe care l-a înconjurat cu zid. i-a dat metohuri și "i-a pus numele Lavra cea Mare a Țării Românești" (edit. Tit Simedrea, București, 1937, p. 23-24; ed. Vasile Grecu, București, 1944, p. 157-158; Cioran, *Σχέσεις*, p. 108-109; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 178; P. Năsturel, *Le MA*, p. 58-59; Moisesescu, *Contribuția*, p. 253).

o corabie mare și una mică, port pe care l-a înconjurat cu zid, i-a dat metohuri și "i-a pus numele Lavra cea Mare a Țării Românești".

Intervenția lui Neagoe Basarab a fost atât de însemnată, încât Cutlumușul a ajuns de atunci în ierarhia mănăstirilor pe locul al șaselea, și se menține până azi²³.

În completarea celor de până acum, se mai pot menționa două acte ale unor sultani: unul din 1491 de la Baiazid II și altul din 1527 de la Soliman Magnificul, ambele în favoarea Cutlumușului. Primul îl emitea sultanul la intervenția lui Vlad Călugărul pentru această "mănăstire voievodală", cu scopul de a soma pe cei care comiseseră "infracțiuni" în defavoarea mănăstirii să restituie acesteia bunurile luate. La fel proceda Soliman, în 1527, probabil după o intervenție mai veche a lui Neagoe Basarab²⁴.

Ajutorul românesc a fost continuat de Vlad Înecatul (1530-32), care a dat în mai 1531 un hrisov de reconfirmare a moșiilor muntene și aflăm că erau în număr de 12²⁵. Pe 18 aprilie 1533 i se reînnoia mănăstirii acest hrisov de către Vlad Vintilă (1532-35), de altfel un foarte evlavios domn, recunoscut prin numeroasele sale danii la Hilandar, Vatoped, Lavra, Zografu și Xiropotamu²⁶.

Pe la 1540 s-a separat și pictat catoliconul Cutlumușului și cu toate că nu există acte care să dovedească ajutorul românesc pentru aceasta, este însă ușor de presupus că Radu Paisie nu putea ignora "Lavra românească" din Muntele Athos.

În secolul al XVII-lea, daniile către Cutlumuș încep cu doamna Elisabeta, văduva lui Ieremia Movilă și sunt continuate, la 1618, de către Gavriil Movilă (1616; 1618-20)²⁷.

În această perioadă, probabil sub Radu Mihnea (1620-23) sau sub Alexandru Coconul (1623-27), trebuie să i se fi închinat Cutlumușului mănăstirea Clocociov din Olt²⁸.

23. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 83; Hristofor Ktenas, "Απαντα", p. 546.

24. P. Lemerle, P. Wittek, *Recherches sur l'histoire et le statut des monasteres atonites sous la domination turque. I. Trois documents du monastere de Kullumus*. "Archives d'histoire de droit oriental", 3, 1948, p. 411-412; Lemerle, *op. cit.*, p. 234-235; Năsturel, *Le MA*, p. 59.

25. *DIR, TR*, vol. II, București, 1955, p. 96-99 (nr. 98); *DRH, TR*, III, p. 182-184 și p. 185-187; Năsturel, *Le MA*, p. 60.

26. *DRH, TR*, III, p. 182-187 (nr. 114); Bodogae, *Ajutoarele*, p. 181; Năsturel, *Le MA*, p. 61; vezi și Nandriș, *op. cit.*, p. 54-71, doc. 8, 9, 10; Cioran, *Σχέσεις*, p. 110. În legătură cu Vlad Vintilă ar sta și presupusa închinare a unei mănăstiri din Menedic-Olt către Cutlumuș, dar nu există nici un act în acest sens. Există însă o dispută privitoare la închinarea acesteia către Costamonitu, însă pare-se a fi fost o închinare falsă - Cioran, *Σχέσεις*, p. 111-112, nota 4.

27. Este vorba despre două acte de confirmare a vechilor privilegii - 24 nov. și 8 dec. - *Hurmuzaki*, vol. XIV, I, p. 113-114; nr. 215-216; V. Langlois, *op. cit.*, p. 93; Cioran, *Σχέσεις*, p. 113; Nandriș, *op. cit.*, p. 87-105 și 109-112. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 181 mai vorbește și despre un al treilea document, din 19 septembrie 1618, dar acela privea mănăstirea Clocociov închinată Cutlumușului - Năsturel, *Le MA*, p. 67, nota 144; Mamalakis, *op. cit.*, p. 275.

28. Nu se știe sigur data închinării. Cea de 14 iulie 1625, recunoscută de mai mulți istorici s-a dovedit a fi numai o reconfirmare a unei închinări anterioare - Cioran, *Σχέσεις*, p. 114; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 181; Moisescu, *Contribuția*, p. 253; Bogdan, *Daniile*, p. 45; Mamalakis, *op. cit.*, p. 275). În realitate, încă din 29 aprilie 1623, Radu Mihnea se referea la Clocociov ca fiind închinată - *DIR, TR*, XVII; IV, p. 258 (nr. 273), iar la 14 iulie 1625, Alex. Coconul îi închina (iată, din nou) Cutlumușului mănăstirea Clocociov de lângă Slatina, cu toate bunurile sale (*Ibidem*, p. 523-524, nr. 544;

Unmează epoca lui Matei Basarab care, pe de o parte, s-a îngrijit și el de Cutlumuș, ajutând-o să-și repare pictura catoliconului, pe la 1640²⁹, iar pe de altă parte, s-a ocupat și de Clocociov, reconfirmându-i închinarea și toate posesiunile, la 1641 și 1646, ceea ce însemna venituri noi pentru "Lavra românească"³⁰.

Dar, conform câtorva păreri, mănăstirii Cutlumușului i s-ar mai fi închinat și o altă mănăstire din Olt, și anume mănăstirea Adormirii Maicii Domnului din Slatina. Închinarea aceasta s-ar fi petrecut în două rânduri: 18 iunie 1641 și 2 aprilie 1646³¹.

Aceste două metoace ar fi oferit, până la secularizare, o sursă de venituri Cutlumușului, încât, spre 1863, ele dădeau anual: 4.000 ducați olandezi de aur³². Cât va fi mers la Athos din această sumă nu mai știm.

Daniile către Cutlumuș trebuie să fi continuat, deși nu mai pot fi atestate cu documente decât foarte puține dintre ele. Din această cauză nici măcar marii binefăcători ai Athosului, cum ar fi un Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, nu-și mai pot asocia numele cu susținerea Cutlumușului. Abia găsim un act de la Gheorghe Duca, din 3 februarie 1674-78, prin care se confirma mănăstirii Clocociov proprietatea asupra unor moșii³³. Totuși, între fanarioți, mai găsim pe ici, pe colo, câte unul care să fi ajutat mai vechea "Lavră românească". În timpul lor se mai adaugă mănăstirii, de fapt se repară trapeza (1744), după ce, mai înainte, adică la 1733 se reparaseră capela nordică și exonartexul³⁴. La refacerile acestea trebuie să fi contribuit, negreșit, și veniturile pe care le primea Cutlumușul de la cele două metoace românești.

Năsturel. *Le MA*, p. 69). În ce privește închinarea de la 14 iunie 1625 (nu iulie, cum apare uneori), a se vedea la Arhivele Statului București, *Mănăstirea Clocociov*, cop. slav. VIII/2. Fondul acestei mănăstiri a fost catalogat de Ioan Șucu, *Actele secției bunuri publice - București. Mănăstirile Câmpulung, Căscioarele, Cernica, Cetățuia, Cheia, Ciocanel, Ciolanul, Ciorogârla, Clocociov*, Dir. gen. a Arhiv. St., Indicc nr. 9, București, 1945, p. 152-163.

29. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 181.

30. ASB, *Mănăstirea Clocociov*, cop. slav. XI/1 (fără o dată precisă); vezi actul și la Marinescu, *Αρχείο Ιεράς Μονής Κοιταβουμουσίου*, nr. 24, p. 47. Este posibil ca această confirmare să fi avut loc în aprilie 1638 sau 1639 (*Catalogul documentelor Țării Românești*, București, 1947-1985, vol. IV, p. 536-37, nr. 1025). Mai trebuie menționat că închinarea mănăstirii Clocociov se făcuse către biserică Sfântul Nicolae și nu către cea a Schimbării la Față - P. Năsturel, *Schitul Clocociov*, "RIAF", XVI, 1913, p. 117-124; N. Stoicescu, *Bibliografia, I. Țara Românească*, vol. II, p. 583-584.

31. Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 180-184, 186-187. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, p. 65; Cioran, *Ἐχέσεις*, p. 115 (acesta nu este sigur dacă nu cumva nu este o confuzie între cele două metoace, nota 2), dar Bodogae, *Ajutoarele*, p. 181 face clar această distincție, spunând și că mănăstirea Adormirii ar fi ajuns în sec. XVIII pe mâinile Xiropotamului (vezi nota 6).

32. Cioran, *Ἐχέσεις*, p. 115.

33. Abia găsim un act de la Gheorghe Duca, din 3 febr. 1674-1678, prin care se confirma mănăstirii Clocociov proprietatea asupra unor moșii - Marinescu, *Αρχείο Ιεράς Μονής Κοιταβουμουσίου* nr. 26, p. 48-49.

34. Meyer, *op. cit.*, p. 227-228; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 523; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 183 și tabelele. A se vedea și Mamalakis, *op. cit.*, p. 304. Amintim că la 1733 era domn Constantin Mavrocordat (1730-1731; 1731-1733; 1735-1741; 1744-1748) sau Grigorie II Ghica (1733-1735; 1748-1752), iar la 1744, fie Constantin Mavrocordat, fie Mihai Racoviță (1741-1744). Vedem cum Constantin Mavrocordat, fiul domnului reformator Nicolae, domnise și la 1733 și la 1744, ceea ce poate duce la presupunerea că el este autorul refacerilor de la Cutlumuș. Dar pentru că nu este nimic dovedit, ne limităm numai la a presupune.

Din 25 aprilie 1749, când domn era Grigorie V Ghica, datează un ordin al său prin care impunea o taxă celor care prindeau pește din bălțile Cutlumușului³⁵, fiind probabil vorba despre bălțile pe care le avea pe moșiile mai vechi din Țara Românească. Ordinul se repeta și pe 13 septembrie 1760 și pe 4 decembrie 1775³⁶, când domni erau Scarlat Ghica (1758-61), fiul lui Grigorie V și, respectiv, Alexandru Ipsilanti (1774-82; 1796-97)³⁷.

La 30 iunie 1793, Alexandru Moruzi (1792-96) reînnoia o danic mai veche pe care Clocociovul - spunea el - o avusese și de la ceilalți domni dinainte. Și enumera pe Alexandru Ipsilanti, cu un hrisov din 10 iunie 1776, Caragea Vodă, cu un hrisov din 12 octombrie 1782, Mihai Șuțu, care miluia și el mănăstirea la 20 martie 1784 și de la "domnia din urmă", adică de la același Mihai Șuțu, care domnea pentru a doua oară, încă un hrisov cu data de 29 noiembrie 1792. Era vorba despre mile de vinărici (scutiri de taxe pe producția de vin), 50 taleri anual, de la ocne, să se ia apoi zeciuală de la bălțile de la Suhaia (din nou amintea de daniile mai vechi), "ca să fie sfintei mănăstiri de ajutoru și de hrană, iar Domniei Mele și răposaiților părinților Domniei Mele vecinică pomenire"³⁸.

Vedem bine că daniile n-au lipsit, ba au și continuat, dar ele nu s-au mai ridicat la înălțimea aceloră din secolul al XVI-lea sau chiar al XVII-lea. Ele sunt mai multe decât am enumerat aici și aparțin multora dintre domnii pe care i-am amintit³⁹.

Din secolul al XIX-lea, patriarhii de Constantinopol încep să se intereseze îndeaproape de cum erau administrate metoacele românești, având grijă să se trimită veniturile necesare la Cutlumuș. Patriarhul Antim IV (1840-41; 1848-52) informa la 28 mai 1840 pe monahii cutlumusiți că a trimis în Valahia pe un Evgherie, ca egumen, spunându-i să trimită pe loasaf, probabil egumenul pe care trebuia să-l înlocuiască, mănăstirii Hilandar⁴⁰. Urmașul acestui patriarh, Antim V (1845-48; 1853-55; 1871-73) permitea monahilor cutlumusiți să aleagă un egumen nou la Clocociov, în locul decedatului Ilarion, și mai atrăgea atenția Chinotitei Sfântului Munte asupra unei misiuni a monahilor în Țara Românească (Moldovlahia), scriind că aceasta să aibă loc prin intermediul Patriarhiei, căci în caz contrar va apela la autoritățile române să-i izgonească pe călugări, așa cum se mai întâmplase cu puțin înainte, când aceștia mai veniseră, tot astfel, de la Cutlumuș⁴¹. Foarte interesant. Ce am putea înțelege de aici este că probabil monahii încă mai veneau după mile în Țara Românească, dar atunci de ce să-i fi izgonit autoritățile? Probabil pentru că se duceau la Clocociov, de unde plecau încărcăți, fără ca autoritățile să știe de acest lucru. Or, în epoca aceea, deja statul român impusese niște restricții asupra mănăstirilor închinată, pentru a putea exercita un control asupra lor, deoarece nu de puține ori s-a întâmplat să fie spo-

35. ASB, *M-rea Clocociov*, II/8.

36. *Ibidem*, II/9 și II/10.

37. Datele acestea se găsesc la Giurescu - Giurescu, *Istoria românilor*, 1971.

38. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1897-1902, tom IV (1786-1800), p. 129-220.

39. Marinescu, *Αρχείο Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου*.

40. Kalinik Delikanis, *Περιγραφικός*, III, 1905, p. 51; Cioran, *Σχέσεις*, p. 118.

41. K. Delikanis, *op. cit.*, p. 109; Cioran, *Σχέσεις*, p. 118.

liate și în detrimentul Țărilor Române, dar și în detrimentul Athosului, căci acei călugări luau pentru ei înșiși din veniturile mănăstirii și nu mai duceau nimic la destinație. Numai așa se explică de ce patriarhul informa Chinotita (Comunitatea Muntelui Athos) asupra acestui fapt.

Ca să oprească aceste abuzuri care supăraseră mult partea română, el informa și autoritățile spre a se putea lua măsuri. Aceasta dovedește că Patriarhia ținea la bunele relații cu Țările Române. În completarea acestor măsuri, patriarhul numise un egumen foarte înțelept, pe Meletie, care venea să-l înlocuiască pe arhimandritul Atanasie, învinovățit de diverse abateri și caterisit de Mitropolitul țării, la 12 iulie 1862⁴².

La 1870, Cutlumușul a suferit mult datorită unui incendiu și s-a mai putut reface abia la sfârșitul secolului, prin bogatele danii a Marghioalei Procopie Canusi⁴³.

Ca să încheiem, mai putem aminti că la Cutlumuș este o bibliotecă destul de bogată în cărți românești sau grecești tipărite în tipografiile domnilor români din Moldova sau Țara Românească, care dovedesc că legăturile româno-cutlumusiote n-au fost numai de ordin material, ci și de ordin spiritual sau cultural⁴⁴.

Pe de altă parte, în legătură cu mănăstirea Cutlumuș a stat mult timp nădejdea românilor de a avea o mănăstire a lor, dar pentru că nu a fost să fie, s-a obținut în cele din urmă întemeierea unui schit, cu dimensiunile unei mănăstiri, de care însă ne vom ocupa altă dată. Este vorba despre Prodromu.

Chiar dacă Cutlumușul n-a putut deveni mănăstire românească, așa cum există una rusească, una sârbească și alta chiar bulgărească, ea rămâne totuși, sufletește vorbind, "Lavra Țării Românești".

42. K. Delikanis, *op. cit.*, p. 139-140; Cioran, *Σχέσεις*, p. 118-119. Bodogae (*Ajutoarele*, p. 184) spunea despre acest Meletie că a condus mănăstirea timp de 15 ani și a făcut-o neonest (apud Ktenas, *op. cit.*, p. 544-546).

43. Refacerea aceasta nu s-a întâmplat la 1901 precum spune D. Casseli, *Marghioala Procopie*, în "Gazeta Municipală", București, 1935, nr. 203 și Șt. Nicolăescu, *Sfântul Munte și importanța lui pentru români*, "Noua Revistă Bisericească", nr. 7-8/1925, p. 133, căci Marghioala Procopie murise înainte de 1892 – Marinescu, *Αρχείο Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου*, p. 74-80; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 523; Ktenas, *op. cit.*, p. 545. Se pare că aceasta este ultima danie românească pentru Muntele Athos.

44. Potrivit promisiunii d-lui Marinescu, este posibil ca în scurt timp să fie publicate 57 de titluri ale unor tipărituri românești din biblioteca Cutlumușului, ce se regăsesc și în *BRV*, 1508-1830 – *Αρχείο Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου*, p. 20.

7. MĂNĂSTIREA PANTOCRATOR

Mănăstirea Pantocratorului - după vestita biserică cu același nume din Constantinopol - datează de la 1350, fiind întemeiată de doi generali bizantini care îmbrăcaseră haina călugărească. Deși nu știm tot atâtea lucruri despre Pantocrator ca și despre celelalte mănăstiri athonite, avem totuși câteva date importante puse la îndemână de un monah Atanasie autorul unei monografii scrise în 1925 la Tesalonic precum și de un Alexandru Lavriotul ce publica ceva asemănător în "Vizantijki Vremenik", 1893¹. Tot în acest periodic apare în 1913, în fasciculul II, sub numele lui W. Regel, "Actes de Pantocrator". În colecția "Actes de l'Athos", 2, Louis Petit publica în 1964, la Amsterdam "Actes de Pantocrator".

Mănăstirea Pantocrator n-a fost niciodată una bogată, având o situație mai întotdeauna modestă și vedem că la 1394 era pomenită pe locul al XVI-lea în rândul celor 25 mănăstiri existente².

Mănăstirea athonită a intrat în legătură cu domni și ierarhii români și mai târziu decât au făcut-o celelalte mănăstiri athonite sau, dacă au existat astfel de legături mai timpurii nu avem date sigure.

Cea mai veche informație în acest sens privește domnia lui Neagoe Basarab (1512-1521). Este de fapt vorba despre "Viața Sf. Nifon, Patriarhul Constantinopolului" a lui Gavril Protul, care afirma că domnitorul menționat mai înainte a făcut lucrări la Pantocrator tot așa cum făcuse și la Ivir și a dat acolo multe daruri³.

O a doua informație pe care o înregistrează relațiile româno-atonite cu privire la Pantocrator este aceea că, la 1517, cu prilejul sfințirii de la Curtea de Argeș, a fost prezent și egumenul Pantocratorului care, ca toți ceilalți, va fi primit și acesta multe daruri pentru mănăstirea sa⁴.

Dar și mai multe se datorează familiei Craiovescu, mai precis, "marelui logofăt Stan". Porfir Uspenski văzuse în 1847, înainte de restaurarea mănăstirii o inscripție slavă care desemna pe acest personaj drept ctitor al mănăstirii⁵. Lucrările au constat în pictarea catoliconului, ridicarea unei case de oaspeți și refacerca zidurilor mănăstirii⁶.

1. T. Bodogac, *Ajutoarele*, p.186, nota 1.

2. Ph. Meyer, *op. cit.*, vol. II, p. 197, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p.187.

3. Ed. Tit Simedrea, 1937, p. 24; G. Mihăilă, D. Zamfirescu, *LRV*, I, p. 90; și dacă se știe că la Ivir Neagoe a construit un apeduct înseamnă că și la Pantocrator a făcut același lucru (*ibidem*, p. 107, 128-129). Dar Gavril Protul vorbea de construcții, zidărie ceea ce ne duce la concluzia că ar fi făcut aici și un corp de clădiri - cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 163, a se vedea și Gh. Moiscescu, *Contribuția*, p. 255; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 276.

4. Mihăilă, Zamfirescu, *LRV*, p.296.

5. Milet, Pargoire, Petit, *Recueil*, nr.161 și la aceeași pagină este citat Porfir Uspenski, după care, personajul acesta, Stan, s-ar fi chemat și Barbu (Craiovescu?). De aici a izburit o întreagă polemică datorată faptului că în *Lista dregătorilor din Sfatul domnesc al Țării Românești în sec. XV-XVII*, "SMIM", IV, 1960, p. 569-570 nu apare nici un logofăt Stan sau Barbu în acea perioadă. Atunci, Petre Năsturel a susținut ca posibil să fie o eroare de citire a numelui pornită poate de la faptul că inscripția fiind veche s-ar mai fi șters niște litere. De aceea a asociat numele Stan cu Trotușian, un boier moldovean, mort la 1541. Problema aceasta nefăcând subiectul lucrării noastre, a se vedea *Le MA*, p. 166-169.

6. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 189.

La puțin timp după aceasta, boierul moldovean Gavriil Trotușanu, prim sfetnic al lui Ștefăniță și apoi al lui Petru Rareș, apare și el ctitor la Pantocrator, cum reiese dintr-o inscripție pe o placă din mijlocul arcadelor din fața catoliconului⁷.

În felul acesta mănăstirea a putut trece prin timp și, ca urmare a ajutoarelor românești, călugării de la Pantocrator au întărit relațiile cu Țările Române. Având trecere aici, au încercat să înduplece pe domnul Radu Mihnea (1611-1616; 1620-1623) să le închine mănăstirea Snagov, dar următorul domn Alexandru Iliăș (1627-29) printr-un hrisov din 6 martie 1628, oprește categoric a se face această închinare⁸. Obțin totuși la 1629 mănăstirea **Căscioarele** din Vlașca, ctitorie a Bălenilor, din sec. XVI, închinată la 13 februarie de vornicul Ivașcu de Balotești și frații săi Muja din Rădești și Paraschiva, fiii postelnicului Dragu din Slătioara și urmașii primilor ctitori⁹. Mănăstirea Pantocrator a primit odată cu această închinare și 4 moșii ale mănăstirii Căscioarele: Daia, Băița, Grăsești și Coteni care pe la 1846 dădeau un venit de 79.000 lei¹⁰. Din veniturile imediate ale mănăstirii Căscioarele se refac, între 1637-1641, chiliile vestice ale Pantocratorului¹¹. La 1650, mănăstirea Căscioarele a fost vizitată și de Patriarhul Macarie al Antiohiei¹².

Pentru următoarea jumătate a secolului XVII nu mai știm nimic de vreo legătura a Pantocratorului cu românii, până când, la 1692, Constantin Brâncoveanu (1688-1714) făcea o danie de 3.000 aspri anual, până la 1709¹³.

Cu toate acestea se poate bănuși că legăturile acestea n-au fost întrerupte, de vreme ce există acolo un pomelnic început la 1682, cuprinzând numele lui Matei

7. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 57, nr. 188; Ioan Comnen, *ProskunhtErion*, ed. Bernard de Montfauçon, p. 48; Gherasim Smirnakis, *op. cit.*, p. 535; Kosma Vlahul, *op. cit.*

8. DRH, *ȚR*, XXII, p. 51-53 și 53-55, nr. 31, cf. Năsturel, *Le MA*, p. 164-165; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 190, vorbește de un hrisov al aceluiași domn, din 23 iul. 1631 (nota 3), dar la aceea dată nu mai era domn Alex. Iliăș, ci Leon Toișă (1629-1633).

9. ASB, *Mănăstirea Căscioarele*, pac. VI și mss. 319: *Condica a socotelilor în bani ce au primit și au dat metoacele sftagoricești Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sf. Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clocociov, Slatina, Roaba, Hotărani* conține 16 acte referitoare la banii primii de mănăstirile Sf. Munte Athos de la aceste mănăstiri sus menționate. (doc. catalogat de Ion I. Suci. *Actele secției bunuri publice*, Indice 9, Buc., 1945, p. 99-102). Despre aceasta mănăstire vezi și Nicolae Stoicescu, *Bibliografia. Țara Românească*, vol. I, p. 142 și p. 252, nota 42; *Condica Mitropoliei*, *ȚR*, VII, p. 253 conține acte din 1640 care atestă data închinării - cf. Ioan Brezoianu, *op. cit.*, p. 41. Sunt și păreri conform cărora mănăstirea s-ar fi închinat la 1631: Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 255; Manuil Ghedeon, "O" Aqwj, p. 185; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 226; Mamalakis, *op. cit.*, p. 276.

10. Geanoglu Lesviadaes, *Istoria bisericească pe scuri*, București, 1845, p. 460; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 191. Cele 4 moșii citate erau preluate de Lesviadaes din "Condica Mitropoliei" de la anul 1744, dar este posibil ea în timp mănăstirea Căscioarele să-și fi mărit domeniul, căci M. Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 150 reda mai multe moșii din județul Vlașca, ce aparțineau Muntelui Athos. De obicei moșiile se închinau întâi la o mănăstire românească ce era și ea închinată vreunei mănăstiri atonice.

11. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 58, nr. 192, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 191. Năsturel interpretează data din inscripție "ZPMO" ca fiind 1640/1641 - *Le MA*, p. 166, nota 12.

12. *Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei prin Țările Române*, trad. de Emil Cioran, București, 1900, p. 205.

13. N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, V, *Cărți domnești, zapise și răvașe*, I, Buc., 1903, 363; idem, *Muntele Athos*, p. 50; Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu*, p. 943; Rămurcanu, *Constantin Brâncoveanu*, p. 918.

Basarab, d-na Elena, Șerban Cantacuzino, d-na Maria, Constantin, Elena și alți donatori în continuare (ms. 254)¹⁴.

Totuși pentru această a doua jumătate a sec. XVII avem știrea că Pantocratorul a reușit să câștige pentru sine mănăstirea **Doamnei din Botoșani**, care din 1631 fusese închinată Rusiconului, dar, din cauza decăderii mănăstirii rusești, el a ajuns în administrația celeilalte. La 1703, domnitorul Mihai Racoviță al Moldovei (1703-1704; 1707-1709) o restituia Rusiconului (vezi și Rusicon)¹⁵.

În secolul XVIII, Pantocratorul se întreține tot din veniturile Mănăstirii de la Căscioarele, precum și din milele adunate de paracliserii din Athos prin țările noastre.

Între 1744-1745, schevofîtaxul Chiril de la Pantocrator, contemporanul lui Ioachim de la Grigoriu și Chesarie Daponte de la Xiropotamu, a refăcut din ajutoarele primite de la Ioan Mavrocordat al Moldovei (1743-47), la 1744, întreaga aripă vestică, adică trapeza, casa de oaspeți și chiliile¹⁶. Urmașul posibil al lui Chiril, un Partenie, egumen la Căscioarele (provenea din Pantocrator) a reparat ușa, ferestrele și clopotnița de la intrarea mănăstirii românești, după cum marturisește însăși inscripția de la 1 iunie 1753, scrisă în greacă¹⁷. În general, mănăstirea Căscioarele a avut în această perioadă numai egumeni greci. Mai știm că la 1822 se afla acolo un Daniil¹⁸, probabil tot grec, la 1849 muria acolo egumenul grec Sevastos, cu ajutorul căruia s-au reparat la 1847 zidurile Pantocratorului¹⁹, iar cel de după el ajută la refacerea picturii catoliconului în 1854²⁰.

Dintre așezămintele supuse Pantocratorului care ne interesează pe noi în mod special trebuie să amintim schitul Prorocului Ilie, care, la 1452, era numai chilie, întemeiată de românul Cosma, călugăr trăitor la Cutlumuș²¹, care în a doua jumătate a sec. XV a ajuns și protos al Sf. Munte²². Dar ce este cel mai important pentru domeniul relațiilor românilor cu Athosul și, evident, privind existența acestei chilii, este faptul că în sec. XVIII aici s-a stabilit vesitul Paisie Velickovski, însoțit de Macarie de la Cernica și moldoveanul Visarion, după ce cumpăraseră la 1757 chilia Sf. Prooroc Ilie. Inițial, la venirea din Ucraina, a mers pe rând la schiturile Dălnăuți, Poiana Mărului, Traistenii și Cârnaul, în care era foarte puternică influența vieții atonite. Aceasta l-a și determinat să meargă la Muntele Athos spre a fonda o comunitate. În chilia Sf. Ilie, în care se mutase de la chilia Sf. Constan-

14. Virgil Căndea, *Martirii*, p. 509, nr. 1540.

15. Probabil la 1672 - *Harmuzaki*, vol. XIV, I, București, 1914, p. 211; C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 56.

16. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 226; Smirnakis, *op. cit.*, p. 532; Mamalakis, *op. cit.*, p. 305.

17. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, p. 51; N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 142.

18. Gh. Moisescu, *Mănăstirile închinare*, p. 10.

19. Iorga, *Inscripții*, I, p. 52; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 227; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 192.

20. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 227.

21. În acei ani Vladislav Vodă II (1448-56) îi trimite 15.000 aspri - *Harmuzaki*, XIV, I, p. 40. Giurescu - Giurescu, *Istoria Românilor*, II, 1976, p. 121, vorbesc de o damie de 10.000 aspri, din 1450, către chilia "Sf. Ilie".

22. V. I. anglois, *op. cit.*, p. 93; Smirnakis, *op. cit.*, p. 324; Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 36-37; la 1492 era menționat ca "πρόνυς πρότοϋ", adică fost protos - *ibidem*, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 192; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 255. În acest din urmă an Vlad Călugărul îi trimetea - mai precis, la 29 august - 1.000 aspri plus 100 curiculuii - Gh. Cioran, *Securaj*, p. 105-106, nota 3; vezi și Bodogae, *Ajutoarele*, p. 193, nota 1.

tin, tot pe teritoriul Pantocratorului, a zidit din temelie o biserică și multe alte clădiri trebuincioase unei gospodării. Se spune că a reușit să adune în juru-i aproximativ 64 frați. La 1763 s-a întors în Moldova aducând cu el duhul vieții athonite, un duh nou care aici a primit numele de "paisianism". S-a așezat pentru prima oară în Schitul Vărzărești s-a îndreptat apoi spre Iași unde mitropolitul Gavriil Calimachi i-a oferit mănăstirea Dragomirna din Bucovina. Aici, el a introdus pravila de la Sf. Ilie, din Muntele Athos: viața de obște, ascultarea, smerenia, sărăcia, munca, slujbele după tipic, deasa mărturisire, dar a impus munca intelectuală de traducere a manuscriselor grecești sau slavone ceea ce a lăsat o amprentă deosebită epocii pe care el a marcat-o²³.

În 1774, Bucovina a fost anexată de austrieci, iar Paisie a trebuit să se mute mai în jos, la Secu, împreună cu o parte din călugării de la Dragomirna (200 din 350). În 1779, la dorința domnului Constantin Moruzi (1777-1782), lui Paisie i s-a încredințat egumenia Neamțului, o veche vatră de spiritualitate ortodoxă. Aici, a întărit rânduielile de la Athos, a mai ridicat o casă de oaspeți, chilli noi, un spital, în tot acest timp numărul călugărilor ajungând la 700. Mai important este faptul că el și-a continuat activitatea călugărească, formând o adevărată școală de "traducători" ai marilor duhovnici (Antonie cel Mare, Isaia Pustnicul, Petru Damaschin, Marcu Ascetul, Teodor Studitul). I se datorează și apariția curentului filocalic prin aceea că a inițiat traducerea în slavă ale scrierilor ascetice pe care el le adusese de la Muntele Athos. Așa a apărut prima traducere a Filocaliei în varianta slavă, tipărită la Petersburg în 1793. Multe dintre manuscrisele din timpul său - aproape 300 dintre care 40 erau scrise de el însuși - s-au întors la Pantocrator, de data aceasta în formă slavă însă, dar și mai multe au ajuns chiar la schitul "Sf. Ilie"²⁴.

Paisie a murit la 1794, dar influența paisiană a fost deosebit de puternică în mănăstirile din Moldova și Țara Românească, fiind continuată de către ucenicii săi²⁵. Cel mai de seamă dintre aceștia a fost starețul Gheorghe de la Cernica și Căldărușani, ucenic al marelui Paisie la "Sf. Ilie" și mai apoi în mănăstirile moldovene. La 1781, se afla din nou la Athos, după care s-a întors, dându-i-se egumenia Cernicai, iar din 1794 și pe cea a Căldărușanilor.

23. În ce privește viața și opera lui Paisie Velickovskii se pot cerceta următoarele: A. A. Tachiaos, *Ο Παΐσιος Βελτσικόφσκη και η ασκητοφιλολογική Σχολή του (Paisie Velickovskii și școala lui ascetică și filologică)*, "IMXA", nr. 73, Tesalonie, 1964; Serghie Cellericov, *Paisie, Starețul mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, traducere de Nicodim Munteanu, Neamț, 1933; Ilarion Felca, *Paisie și Paisianismul*, Cluj, 1940; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 562-569 (conține și o bibliografie bogată); Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 283-293. Bibliografia completă se poate găsi în biblioteca mănăstirii Bistrița din Moldova.

24. Cândea, *Mărturie*, p. 509-510; Paul Mihailovici, *op. cit.*, p. 103-104.

25. Econ. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani cu un scurt istoric asupra acestei mănăstiri*, București, 1928, p. 174; vezi și Păcurariu, *IBOR*, II, p. 566-567 și bibliografia de la p. 569.

Lui Gheorghe i-a urmat Iachint (1806-1807) care înainte de a fi numit egumen aici, fusese egumen 2 ani la Simonopetra de unde a venit prin Constantinopol în Țara Românească. La 1807 a demisionat și s-a întors la Athos împreună cu Gherontie și Grigorie de la Neamț²⁶.

Paisanismul a fost important, pe de-o parte prin perpetuarea duhului acesta atonit, pe de alta prin continuarea acestei lucrări culturale de copiere și traducere a marilor opere duhovnicești de către ucenicii lui Paisie sau ai starețului Gheorghe. În jurul acestora s-a creat o adevărată școală de ascetism ortodox, fiind considerată drept cea mai importantă și ultima mișcare de reînviore a vieții monahale la noi, după tiparele bizantine. Este și momentul în care monahismul românesc capătă un prestigiu prin prezența sa la Athos, dar mai ales prin munca de popularizare a scrierilor Sf. Părinți în limba națională.

Prin toate cele înfățișate, mănăstirea Pantocrator capătă o importanță deosebită, ea devenind, precum am văzut, unul din locașele care au alimentat spiritual viața monahală românească. A fost una dintre mănăstirile ajutate mult de boierii sau domnii români, deși nu mai mult decât altele, dar suficient cât să ajungă a-VII-a între toate cele 20 de mănăstiri.

26. "BOR", XIII, p. 232; XXVI, p. 231, nr. 235, cf. D. Futună, *Ucenicii starețului Paisie*, p. 15.

S. MĂNĂSTIREA XIROPOTAMU

Despre mănăstirea Xiropotamu și relațiile ei cu Principatele române se pot spune foarte multe lucruri, mai ales pentru secolele XVII-XIX, timp în care ea a beneficiat de o atenție deosebită din partea domnilor acestor Principate. Despre toate acestea, la timpul potrivit.

Putem spune despre Xiropotamu că este una dintre cele mai vechi mănăstiri din Sfântul Munte, căci în 959 apare deja menționat un "Pavei Xiropotaminul"¹, iar în tipiconul al II-lea, din 1045, semnează al IX-lea Ilie Xiropotaminul, dar pe locul al VII-lea semna egumenul de la Sfântul Nichifor². De ce spunem toate acestea? Pentru că Xiropotamul multă vreme apare în acte ca mănăstirea Sfântul Nichifor și aceasta chiar și la 1142³. Este greu de spus de ce apar aceste două semnături, pentru că, mai mult ca sigur este una și aceeași mănăstire.

Mănăstirea de la Răul Sec sau Secu, căci așa i s-ar spune pe românește Xiropotamului, a cunoscut și ea, ca și celelalte, perioade de glorie și decădere, în funcție de cum au putut-o ajuta, fie împărații bizantini, fie sârbii. Când nici unii, nici ceilalți n-au mai putut face nimic pentru întreținerea mănăstirii, au intervenit românii.

Cele 2.585 de documente românești dau mărturie despre interesul românilor pentru această mănăstire. Arhiva mănăstirii⁴ are deci un fond românesc de a cărui identificare s-a ocupat istoricul Florin Marinescu de la centrul de cercetări neogrecești din Atena. Acesta a întreprins o misiune de catalogare a arhivei românești, între 1985-1986, arhivă care s-a arătat extrem de bogată și valoroasă. Cele 2.585 de documente sunt aranjate pe moșii, cuprinse în ștreifuri cu indicația moșiei și a problemei. Sunt 921 de documente aranjate în pachete, 1.600 în 65 de catastifuri și 54 de documente de format mare, în majoritate domnești. Socotite pe secole, ele se împart astfel: 11 din sec. XVI, 235 în sec. XVII, cam 350 din sec. XVIII și circa 2.200, deci cele mai multe, din sec. XIX. Cele mai importante sunt cele 245 de documente redactate de 37 de domni din Moldova și 26 din Țara Românească. Bineînțeles, se pot întâlni pe multe dintre actele de acolo semnături ale unor mari patriarhi, ale unor egumeni de la metoacele românești ale Xiropotamului și ale unor arhimandriți de la acestea (este vorba despre **Plumbuita, Dancu-Iași, Clatia-Buciumi, Slatina**)⁵.

1. Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 69.

2. *Ibidem.*, p. 73.

3. W. Regel, E. Kurtz și B. Korablev, *Actes de Zoographou*, in "Actes de l'Athos", 4, VV, 13, 1907, nr. 5.

4. De arhiva mănăstirii Xiropotamu s-a ocupat călugărul Evdochimos Xiropotamitul, și a tipărit lucrarea *Ἡ ἐν Ἀθῶν Ὁρει Ἄθω Τερά μονή του Ξηροποτάμου (Marea Xiropotamu din Muntele Athos)*, Tesalonie-Seres, 1926, și ed. II, 1971, și *Κατάλογος ἀναλυτικός (Catalog analytic)*, Tesalonie, 1932. În 1964 apărea și la Paris, sub conducerea lui Jacques Bompaire volumul *Actes de Xiropotamou*, în "Archives de l'Athos". Iar, mai nou, istoricul grec Paris Gounaridis a editat *Ἀρχεῖο της Μονῆς Ξηροποτάμου. Επιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων (Arhiva Mării Xiropotamu. Rezumate ale actelor postbizantine)*, "Ἀθωνικά Σύμμεικτα". ΚΒΕ, Atena, 1993, 251 pag.

5. Autorul a expus rezultatul cercetărilor sale în trei rânduri: *Τα ρουμανικά έγγραφα*, p. 214-5; *Idem, Valorificarea documentelor românești*, p. 502-503; *Idem, Τα ρουμανικά αρχεία*, p. 195. 198. Foarte recent, sub semnătura aceluiași autor a apărut la Atena, în 1997, o excelentă culegere de

Până nu demult se ştia că începutul legăturilor între noi și Xiropotamu l-a făcut Iliș Vodă al Moldovei printr-un act de danie datat 2 septembrie 1431, după care ajutorul românesc a fost continuu pe o perioadă de patru secole⁶. Pe de altă parte, alții au crezut că acela care a pus început acestor legături a fost Alexandru Aldea al Moldovei printr-un document din 9 februarie 1433, prin care acorda Xiropotamului, ca și Zografului, 3.000 aspri⁷.

Dacă datele acestea sunt contestabile, începând din secolul al XVI-lea, tradiția românească de a ajuta Răsăritul a înseris în mod sigur Xiropotamul între citoriile ei. Este cazul lui Neagoe Basarab, permanentul binefăcător al Muntelui Athos⁸, Vlad Vintilă, care la 2 mai 1533 va întări o danie substanțială Xiropotamului⁹, iar din Moldova, Petru Rareș, de la care mănăstirea mai păstra un Tetraevanghel, de la 1534¹⁰.

Cea mai importantă danie, în acest secol, vine la 21 octombrie 1585, de la Mihnea Turcitul al Țării Românești (1577-83; 1585-91), care va închina Xiropotamului mănăstirea bucareșteană de pe apa Colentinei, **Plumbuța**¹¹. Dar nu a fost închinată fără ca mai înainte să fi fost înzestrată cu mori, grădini, livezi, vii în jurul Bucureștilor și, bineînțeles, cu sate și moși¹².

Nu până demult s-a acreditat în istoriografia românească că Xiropotamu ar mai fi căpătat mănăstirea Secu din Moldova, din partea vornicului Nestor Ureche,

acte românești din arhiva mănăstirii Xiropotamu: *Τα ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Ορους. Αρχαιο τερας μνης Επιποροτάμου* (Documentele românești ale Muntelui Athos. Arhiva Sfintei Mănăstiri a Xiropotamului). KNE/EIF, 748 pag. Cercetătorul a scos la lumină 984 de documente românești (în rezumat) care acoperă cronologic perioada de timp cuprinsă între anii 1432-1877.

6. Iliș nu domnea la acea dată, ci abia un an mai târziu (1432-33; 1435-1442). Păreza că el ar fi primul donator la Xiropotamu aparține d-lui Marinescu (*Τα έγγραφα*, p. 214), însă este evident o greșeală pe care același autor o rectifică în *Valorificarea documentelor*, p. 502, redând o nouă dată: 2 sept. 1432 (v. *DIR, I. Introducere*, Buc., 1956, p. 486).

7. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 198. Petre Năsturel (*Le MA*, p. 171, nota 4) ne spune că nu a găsit nici un act al acestui voievod în arhiva Xiropotamului. A găsit totuși un act al lui Iliș din 1435, dar acesta nu are legătură directă cu mănăstirea. După ce Fl. Marinescu a publicat actele mănăstirii Xiropotamu, constatăm că P. Năsturel avea dreptate numai parțial: data actului era 1432 - *Le MA*, p. 75, nota 1.

8. Arzând mănăstirea la 1507, Neagoe Basarab a "împodohit mănăstirea și-au făcut o trapezărie din temelie și pimiță", cum spune chiar Ciavrii! Protul, *Viața Sfântului Nifon*, ed. Tit Simedrea, p. 24; Gh. Cioran, *Σχέσεις*, p. 33; Neagoe a mai fixat să se dea Xiropotamului, anual, 3.000 aspri (Mamalakis, *op. cit.*, p. 235).

9. Este vorba de 5.000 aspri anual, plus 500 aducătorului - *DRH, TR*, vol. III, București, 1975, p. 257-259, nr. 159; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 199; Năsturel, *Le MA*, p. 172; Cioran, *Σχέσεις*, p. 109; Mamalakis, *op. cit.*, p. 243.

10. Bogdan, *Daniile*, p. 28.

11. Fusese începută de Petru cel Tânăr (1559-1568), fiul lui Mircea Ciobanul și al Doamnei Chiajna și continuată de Alexandru Mircea (1568-1577) - Moisescu, *Contribuția*, p. 256; Stoicescu, *Repertoriul... București*, p. 251-254. Despre închinarea Plumbuței a se vedea documentul din ASB, *cop. mss.* 255, f. 286-287; Stoica Nicolaescu, *Mănăstirea Xiropotamu și metocul său, mănăstirea Plumbuța*, "București", 1935, p. 101; Cioran, *Σχέσεις*, p. 84; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 200; Moisescu, *Contribuția*, p. 256.

12. ASB, *orig. slav perg. S.I.* (secția istorică), 1487, XI/5; XIV/4; *mss.* 255, f. 72-72v, Catalog 1640. Se poate consulta pentru o mai bună informare Ioan G. Comănescu, *Actele secției umane publice-București, Mănăstirile Pantelimon, Pasăreca, Plătirești, Plumbuța, Poiana Mărului, Polovragi, Predeal*. *Dir. Gen. a Arhiv. Statului*, Indice 17, București, 1950, p. 30-58.

tată cronicarului, în timpul lui Ieremia Movilă (1595-1600), mai precis pe la 1599, lucru ce s-a dovedit a fi eronat¹³.

Pe parcursul secolului XVII, Xiropotamul a mai primit confirmări ale închinării mănăstirii Plumbuita de la Radu Mihnea (1601-2: 1611-16)¹⁴, Alexandru Coconul (1623-27)¹⁵ și Matei Basarab (1632-54)¹⁶.

Cu Matei Basarab trecem în a doua jumătate a secolului XVII, când Xiropotamul va primi iarăși destul de multe danii, dintre care și închinări de mănăstiri, danii pe care le vor continua cu și mai multă energie domnii fanarioși.

Pe la 1650, călugării de la Xiropotamul încep să vină cu moaște prin Țările Române și de aici în Rusia, lucru care-i va ajuta suficient de mult, încât să-și poată repara mănăstirea de mai multe ori. La cererea lor, nenumărați domni români au răspuns prin binefaceri de tot felul, dar mai ales închinând o serie de schituri și mănăstiri. Dar nu numai domnii erau aceia care făceau astfel de acte de binefacere ci și unii dintre boieri. Așa vedem pe Păun Vameșul (Pagoni pe numele său grecesc, căci era grec din Epir), clădind pe la 1666, lângă Iași, o mănăstire cu hramul Pogorării Sfântului Duh, pe care la 1 august 1670 a închinat-o la Xiropotamul. Mănăstirea mai era cunoscută sub numele **Clatia de la Bucium sau Sfânta Treime**¹⁷.

La 9 februarie 1671, patriarhul ecumenic Metodius III, printr-o scrisoare sinodală, pomenca de Pagonis al lui Saul care construise o mănăstire afierosită Cincizecimii la locul numit Clatia, lângă Iași, pentru mântuirea sufletului său și pomenirea părinților lui. Pe lângă celelalte bunuri cu care înzestrase și întărise mănăstirea a cerut de la Patriarh să i se confere statutul de Stavropighie și să i se confirme închinarea mănăstirii la Muntele Athos. Ca semn al supunerii către Patriarhie, a hotărât să dea câte cinci ocale de ceară pe an Marii Biserici. Patriarhul accepta acum această cerere și ca atare a numit mănăstirea ieșeană

13. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, vol. I, p. 262; G. Moisescu, Șt. Lupșa, Alex. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, București, 1980, vol. I, p. 415, cf. Cioran, *Σχέσεις*, p. 84; Mamalakis, *op. cit.*, p. 259, 276; Constantin Cojocaru, *op. cit.*, II, p. 41. În primul rând, datarea închinării este greșită, căci Nestor Ureche și soția sa Mitrofană ridicau mănăstirea Secului abia pe la 1602 (cf. Păcurariu, *IBOR*, vol. I, p. 572). Bodogac susține că mănăstirea nu a fost închinată la Athos, ci la un Xiropotamul (?) de la Muntele Sinai (*Ajutoarele*, p. 200, nota 4). Mănăstirii Secu îi mai fusese închinată, după 1652, mănăstirea **Sfântul Nicolae din Cetatea Neamțului**, zidită de Vasile Lupu (ASB, *Mănăstirea Neamț*, LX/13; idem, *msx.* 629, f. 379). În actele ulterioare vedem că Secului i se zicea Xiropotamul, precum Goliei i se zicea Vatoped după numele mănăstirii athonite la care fusese închinată (v. doc. 6 febr. 1665, în *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, București, 1957-1970, vol. III, nr. 1120 și doc. 25 august 1685, în *ibidem*, supliment I, nr. 972).

14. Șt. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 98; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 256 (18 nov. 1614).

15. La 8 iunie 1626, *ibidem*; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 200; Mamalakis, *op. cit.*, p. 276. Aceștia din urmă vorbesc și de restaurările pe care le-a făcut Alexandru Coconul (după Ioan Comnen, *Προσκυνητάριον*; Snagov, 1701 (în trad. lui Varnava Lucian Monahul, *Descrierea Sfintelor Locuri*, București, 1856, p. 483-484).

16. La 18 februarie 1647, Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 256; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 201.

17. Iorga, *Istoria Bisericii*, I, p. 315; idem, *Muntele Athos*, p. 47. V. Langlois, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris, 1867, p. 48; Moisescu, *Contribuția*, p. 256; Cojocaru, *op. cit.*, p. 52; Marinescu, *Ξηροποτάριον*, p. 14. Despre această mănăstire a se vedea N. Stoicescu, *Repertoriul... Moldovei*, p. 144; Marinescu, *Ξηροποτάριον*, p. 14. Manuil Ghedeon, (*Ο Άθως*, p. 601) și N. Iorga (*Hurmuzaki*, XIV, I, p. 203) credeau că i s-a mai închinat Xiropotamului o mănăstire din Iași și anume Sf. Treime. Credem însă că este una și aceeași cu Clatia care avea de altfel acest hram.

stavropighie, fara nici o alta pretentie, în afară de cele 5 oca de ceară și pomenirea numelui său. Patriarhul va și confirma închinarea ei către Xiropotamu așa cum ceruse ctitorul. Xiropotamul era obligat să administreze mănăstirea românească, iar aceasta din urmă trebuia să accepte grija celei de la Athos, încât ea să crească și să se dezvolte pentru a nu înceta niciodată să pomenească numele ctitorilor. Xiropotamiții vor conduce mănăstirea de la Clatia ea și când ar fi unită cu mănăstirea lor, ea și când cele două ar fi una¹⁸.

Foarte interesant acest mod de înțelegere a închinării. Deci mănăstirea Clatia urma să fie condusă ea și când ar fi unită cu Xiropotamul. Acesta era actul de confirmare al Patriarhului ecumenic Metodie. Iar din partea lui Păun (Pagoni) daniile n-au încetat, de vreme ce la Xiropotamul se mai poate găsi un splendid epitaful, în fir de aur, de la 1672, donație a sa. Pe margine este scris de jur-împrejui troparul "Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ" (Iosif cel cu bun chip...), iar dedesubt: "Δεήσις τοῦ Δούλου τοῦ Θεοῦ Παγώνη καὶ τῶν γονεῶν"¹⁹.

Arhiepiscopul Ghedeon, mitropolit de Cezareea Capadociei, mutind la Xiropotamu, a lăsat acesteia cărja sa episcopală (pateriță) din fildes, care-i fusese dăruită de domnul Ioan Duca Voievod, soacra lui Păun Vameșul. Inscripția votivă este în limba greacă, purtând data 1685, iar mai jos numele posesorului pe trei rânduri²⁰. În ce privește data se ridică o problemă, aceea a identificării lui Duca, pentru că la 1685 nu domnea un voievod cu acest nume în Moldova. Atunci își începea domnia Dumitrașcu Cantacuzino și și-o începea Constantin Cantemir (1685-93). Un Constantin Duca (Duculeț) a domnit între 1693-1695 și 1700-1703²¹. Dar pentru că Duca Vodă, care făcea dania, se pare că era soacra lui Păun Vameșul (se presupune că la 1685 acesta avea o vârstă mai înaintată decât ginerele său, pe care actul patriarhal din 1671 îl numea "barbat nobil și cu specială grijă de cele dumnezeiești"), ne face să credem că nici Păun nu era foarte tânăr, ceea ce înseamnă că nu despre Constantin Duca este vorba, ci despre tatăl lui, Gheorghe Duca, ce domnise între 1678-1683²². De altfel, însăși inscripția mărturisește acest lucru, pomenind pe Duca și soția sa Anastasia, urmași de un Constantin și un Matei voievod²³. În privința datei înscrise pe pateriță este posibil să se fi citit 5 în

18. Goumaridis, *op. cit.*, p. 54-55; *Harmuzaki*, XIV, I, p. 204, nr. 291; Gh. Moisesescu, *Contribuția*, p. 256; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 201; Manuil Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες. Λιδήσεις ιστορικοί και βιογραφικοί περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως* (Tabele patriarhale. Știri istorico-biografice despre patriarhii Constantinopolului), Constantinopol, 1885-1890, p. 593.

19. "Rugăciunea robitului lui Dumnezeu Păun și a părinților lui" - vezi P. N. Kondakov, *Momente de artă creștină în Athos* (rusă), Petersburg, 1902, p. 248; Evdokimos, *Ἐπιροπότηριον*, p. 72; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 201; Virgil Cândea, *Mărturie*, p. 541, nr. 2035; Marinescu, *Ἐπιροπότηριον*, p. 14, nota 70.

20. Adică: "Dar al preacucernicului și prealuminațului domn Ioan Duca Vodă al înregii Moldovei și Ucraine împreună cu preacucernica și prealuminața doamnă Anastasia, și Constantin Vvd și Matei Vvd. 1685" și: "Ghedeon arhiepiscop al Cezareei Capadociei, mai 15", în G. Millet, J. Paroigne, L. Petit, *Recueil*, p. 189, nr. 557; Iorga, *Muntele Athos*, p. 48-49; Marcu Beza, *Urme*, p. 44; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 202; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 549; Mamalakis, *op. cit.*, p. 277.

21. Giurescu - Giurescu, *Istoria românilor*, 1975, p. 910.

22. După Bodogae, *Ajutoarele*, p. 202, ar fi fost soacra lui Păun, dar dintr-un act-scrisoare, din 21 mai 1766, a unui Ioanichie al Simadelor, egumen la Dancu, reiese că Gheorghe Duca era fratele lui Păun (Goumaridis, *op. cit.*, p. 116, nr. 136). La această scrisoare ne vom referi mai departe.

23. Constantin a domnit așa cum am și văzut dar despre un Matei Voievod nu se mai știe nimic, ceea ce înseamnă că murise de tânăr. Cât despre tatăl lor, știm că a murit la I. vov, în Ucraina (Giurescu, *op. cit.*, p. 910).

loc de 3, sau ca ea să li fost adăugată ulterior dăruirii sale, căci am văzut, la 1685 nu domnea nici un Duca. Optăm pentru prima variantă, dacă ne gândim că acest Ghedeon "πρώην" al Cezareei ajunsese probabil prin Moldova, așa cum făceau foarte mulți dintre arhierii răsăriți fără scaun și numai așa va li primit aceasta pateriță. Este, de asemenea, posibil ca ei să li avut metania la Xiropotamu și să fi venit atunci după milă, uzând de influența sa de fost arhieru în cetatea Sfântului Vasile cel Mare.

Secolul al XVIII-lea se deschide cu o altă mare danie pentru Xiropotamu. Este vorba despre închinarea mănăstirii **Dancu** din Iași la 16 februarie 1702 de către Constantin Duca²⁴, al cărui tată avusese de ginere pe Păun, un alt mare închinător. Închinarea o face voievodul după ce o înzestreaază cu un heleșteu și cu moșia Vacota²⁵.

În timpul acestui secol va mai primi și averile mănăstirii Clatia care se ruinase și nu le mai putea întreține. Întreaga mănăstire Clatia va deveni dependentă a Dancului²⁶, care va reuși să se mențină destul de bine, ca pe la 1870 să dea un venit de 39.000 lei, sumă destul de frumoasă pe atunci²⁷.

În primul sfert de secol se vede că mănăstirea Xiropotamu era îngreuiată de datorii (8.000 groși = 800.000 aspri), fapt pentru care în acele vremuri încep să vină pe la noi, aducând cu ei o bucătică din lemnul sfintei Cruci (se zice că Xiropotamul posedă cea mai mare bucată)²⁸, cu care mai reușeau să facă din evlavlia românească un neseecat izvor de bani. Într-adevăr, domnii români nu-i lăsau să plece cu mâna goală.

Cu pornire din 1734, deținem mai multe informații cu privire la eleimosinele pe care domnii fanarioți le făcuseră mănăstirii Xiropotamu. În acel an, la 8 noiembrie, Constantin Mavrocordat al Moldovei miluina mănăstirea Dancu ce era deja metoh al Xiropotamului cu 100 lei anual din veniturile vânilor. O parte din această sumă era destinată, în mod special, mănăstirii Xiropotamu²⁹.

Este și cazul lui Ioan Mavrocordat al Moldovei (1743-47), care la 1 martie 1746 hotăra să se dea Xiropotamului 100 groși anual, cu rugămintea către urmași de a înnoi această danie, care, cum vom vedea s-a urmat întocmai, dacă nu a și fost crescută. Banii îi dăduse în urma venirii proegumenului Antim de la Xiropotamu la Iași, loc în care relieva sfântă rămăsese destul de mult timp. Ziinic acolo se făceau

24. ASB, *miss.* 628, f. 427v, *idem.* *miss.* 535, f. 33; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 330-331; Mamalakis, *op. cit.*, p. 305 (dar un Nicolae Mavrocordat). Credem că aceasta este data exactă a închinării Dancului, iar nu 20 octombrie 1703, pentru că Constantin Duca i-a încheiat domnia în 15 iunie 1703 (v. N. Iorga, *Ist. Bis.*, II, p. 185; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 202; Moisescu, *Contribuția*, p. 256). Cu atât mai puțin este reală data de 1713, sugerată de *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 787, nr. 777; Ghedeon, *Ο Άθως*, p. 184; Bogdan, *Daniile*, p. 29.

25. Iorga, *Ist. Bis.*, II, p. 185; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 202.

26. Evdochimos, *Ι. Μ. Ερημοστέγιον*, p. 53; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 202. Despre mănăstirea Dancu, care azi nu mai există, pe locul ei ridicându-se Teatrul național din Iași - vezi Stoicescu, *Repertoriul Moldovei*, p. 28.

27. Erbiceanu, *Ist. Mitrop. Moldovei*, p. 330-331, nota 1.

28. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 203; Mamalakis, *op. cit.*, p. 305-306.

29. Matinescu, *Ερημοστέγιον*, nr. 294, p. 236-7. La 20 noiembrie al aceluiași an, tot Constantin Mavrocordat miluina mănăstirea Dancu, scutindu-o de impozitul pe 5 hectare de vie la Odobești. Ca și mai înainte, o parte din veniturile obținute în acest mod trebuiau să ajungă și la Xiropotamu - *op. cit.*, nr. 295.

slujbe cu aghiasmă, mai ales pentru încetarea epidemiei care lovise animalele. În acest context, Antim explicase voievodului starea rea în care se afla mănăstirea lui și se vede că voievodul n-a rămas impasibil la plângerile monahului, dându-i cei 100 de groși, fără a mai pune la socoteală banii care se strângeau din acele slujbe zilnice și care, de bună seamă, vor fi rămas tot mănăstirii³⁰.

La 13 martie 1746, voievodul trimitea o scrisoare și egumenului Partenie, prin care informa că Antim ajunsese acolo și în urma celor descrise mai sus el i-luise mănăstirea cu 100 groși³¹.

În 20 octombrie 1746, din nou va scrie voievodul către egumen, spunându-i că a primit scrisoarea obștii de acolo, trimisă prin Antim. Se vede că Antim plecase și revenise cu o scrisoare nouă la care domnul răspundea, spunând că da voie lui Antim să înlocuiască pe egumenul de la Plumbuita (sic), iar el personal le acordă 125 groși de la vinărici, așa cum prevedea hrisovul metocului acesta³².

Iată cum hrisoavele de închinare și danie se urmau anual de către fiecare dintre domni. Și atunci este lesne să ne închipuim ce bani se strângeau de la metoace. Faptul că permanent mănăstirile athonite aveau datorii, când ar fi putut să și le acopere cu acești bani, dovedea o proastă administrare de cele mai multe ori. Și totuși de foarte multe ori cu banii de la metoace se făceau reparații mari mănăstirilor din Athos, așa cum, după umblarea lui Antim cu sfântul lemn, trebuie să se fi rezidit aripa nordică a mănăstirii și să se fi achitat și datoriile³³.

Că avem dreptate în ceea ce a mai toți domnii urmau hrisoavele înaintașilor lor, se vede din faptul că în iulie 1748 din nou Constantin Mavrocordat al Moldovei (1748-1749) va întări mai vechea danie de 100 groși de la vamă, danie pe care o făcuse și fratele său, Ioan Mavrocordat, al cărui hrisov fusese arătat acum lui Constantin de călugări trimiși special³⁴.

Un și mai mare succes l-a avut trimiterea în Țările Române cu sfântul lemn a lui Chesarie Daponte, un călugăr foarte învățat care, cu banii strânși aici, a reușit să repare integral mănăstirea. Istoria vieții lui Daponte este una foarte interesantă și asupra ei ne vom opri îndată³⁵. Putem spune despre el că a sosit pentru prima oară în Valahia la 1731 ca bursier al prințului Constantin Mavrocordat, care domnea atunci în Țara Românească, având ca profesor pe Gheorghe Hrisogon, nepot

30.. Goumaridis, *op. cit.*, p. 98-99, nr. 93.

31. *Ibidem*, p. 90, nr. 95.

32. *Ibidem*, p. 90. Aici, istoricul grec greșește nominalizând ca domn tot pe Ioan Mavrocordat. Acesta, care era domn al Moldovei, nu putea dispune o astfel de hotărâre pentru un metoh din Țara Românească. Credem că este, negreșit, vorba de Constantin Mavrocordat, care domnea atunci în Țara Românească (1744-1748). Și atunci ne gândim că Antim nu revenise, ci numai s-a deplasat din Moldova în Țara Românească, la București. În mod sigur și aici trebuie să fi strans ceva bani.

33. Evdochimos, *I. M. Ξηροποταμιου*, p. 68, cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 306.

34. Goumaridis, *op. cit.*, p. 93, nr. 99.

35. Bibliografia este extrem de vastă aici. Recomandăm numai câteva titluri: C. Erbiceanu, *Constantin Daponte, numit Chesarie în călugărie*, "BOR", XI, 1887-1888, p. 332-347, 410-423; E. Le-grand, *Ephemerides daces*, Paris, 1880-1888, 3 volume (vezi vol. III); Dimitrios Pashalis, *Κεισσάριος Δαπόντες (1774-1784)*, în "Θεολογία" XIV (1935), p. 225-250; Theodorou Athanasiou, *Περί τῶν ἑλληνικῶν σχολῶν ἐν Ἰουλιανία (1644-1821) (Despre școlile grecești din România)*, Buc., 1898, p. 101-102; Erbiceanu, *Bărbați culti*, p. 19-20. O foarte bună biografie a făcut Nestor Camariano, *Constantin Daponte et les Principautés roumaines*, "RESEE", VIII, 1970, nr. 3.

al lui Sevastos Kymenites. În a doua domnie a acestuia, Daponte, pe numele sau mirenesc Constantin, a fost numit adjunct al cancelariei domnești, iar apoi l-a urmat pe Constantin Mavrocordat în Moldova. În urma unor intrigi a fost aruncat în închisoare, acuzat fiind că a convertit câțiva turci la creștinism și că a împiedicat plata haraciului. A fost eliberat după un an și, la 1747, s-a căsătorit cu fiica unui grec din Constantinopol, având și o fată. Amândouă au murit la 1751. Lovitura a fost atât de grea încât Constantin Daponte va lua hotărârea să se călugărească. Faptul s-a întâmplat în 1753, la Scopelos, insula în care se născuse. De acolo a plecat la Athos (luase numele de Chesarie), fiind foarte bine primit de obștea de la Xiropotamu.

Așa a ajuns să fie trimis, la 22 mai 1757, către Valahia, ducând cu sine acea bucată din lemnul Sfintei Cruci, ce avusese întotdeauna darul de a transforma evlavia românilor într-o extraordinară sursă de venituri. Daponte venea și el, ca și cei de dinaintea lui, cu scopul de a aduna ajutoare. S-a oprit, pentru început, în Valahia și după un sejur de nouă luni acolo, a plecat spre Moldova, nemulțumit de faptul că domnul Valahiei, protectorul său de altădată, Constantin Mavrocordat (care a avut șase domnii în Valahia și trei în Moldova) nu i-a dat o centimă, ci numai promisiuni. În Moldova, a găsit în scaun pe Scarlat Ghica (1757-58), care îl va ajuta enorm, punând pe fiecare locuitor al țării să dea câte un aspru Xiropotamului³⁶.

Daponte va mai rămâne un an în Moldova. Scarlat Ghica se mutase în tronul Țării Românești (1758-1761), dar în Moldova rămăsese Ioan Teodor Calimah (1758-1761), care, cum a venit la domnie, a și hotărât să se dea 150 lei anual la Xiropotamu³⁷.

La 20 martie 1759, Daponte se afla în Țara Românească, unde Scarlat Ghica va proceda ca și în Moldova, punând pe locuitorii țării de jos să dea câte o "para" pentru biserica de la Xiropotamu. Desigur, că toate acestea se întâmplau la intervenția lui Chesarie Daponte. Pe lângă aceste nume a mai căpătat mari cantități de veșminte și obiecte de cult pentru mănăstirea din Athos³⁸.

Daponte cutreiera țara în lung și-n lat cu acea bucată din lemnul Sfintei Cruci și cu bucăți din moaștele Sfinților 40 de mucenici și ajungând la Slatina, în Țara Românească, boierii Constantin și Răducanu, fiii lui Ioan Slătineanu, mare medelnicer, împreună cu maica lor Stanca, mișcați de marile minuni pe care le făceau relievelle sfinte purtate de călugărul athonit, au hotărât să închine, la 20 octombrie 1759, mănăstirea familiei lor, **Adormirea Maicii Domnului din Slatina** către Xiropotamu. Însă, mai înainte de a o închina, au înzestrat-o cu mai multe sate și moșii, iar la 7 decembrie ale aceluiași an, mănăstirea primea și partea boierilor Fălcoianu, Constantin și Hinea Buzescu, adică moșii cu tot ce se afla pe ele³⁹.

36. Nestor Camariano, *op. cit.*, p. 488.

37. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1141, nr. 1127; Moisescu, *Contribuții*, p. 256.

38. Constantin Daponte, *Κήρυξ Νεοπίτων (Grădina darurilor)*, ed. Em. Legrand, în "Bibliothèque grecque vulgaire", Paris, 1881, III, p. 89. Constantin Erbiccanu, vizitând mănăstirea Xiropotamu, a găsit acolo printre notele lui Daponte o hârtie în care el preciza că a strâns din Principate 32.000 lei. *Cronici grece care au scris despre români în epoca fanarioasă*, București, 1888, p. LXVIII, deși vom vedea că suma a fost mult mai mare.

39. Marinescu, *Ἐργοποτάμιον*, nr. 940, p. 685; Goumaridis, *op. cit.*, p. 104, nr. 115; *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1144, nr. 1130; Gr. M. Ionescu, *Influența*, p. 85; Bogdan, *Daniile*, p. 29; Moisescu, *Contribuții*, p. 256; Vezi N. Stoicescu, *Bibliografia. I. Țara Românească*, II, p. 583. Se pare că închinarea aceasta s-a făcut prin mănăstirea Plumbuita, adică mai întâi a fost închinată Plumbuitei și așa

La aceasta mare danie, vine și domnul țării, Scarlat Ghica, să mai adauge o danie anuală de 500 aspri, în februarie 1760, și încă una de 8.000 aspri, “o dată pentru totdeauna”, tot atunci⁴⁰.

Deși n-am găsit-o confirmată, mai există informația că Scarlat Ghica ar fi îndreptat către Xiropotamu o danie de 500 taleri anual de la “cămărașii de ocne”, danie care a fost urmată neîntrerupt până la Ioan Caragea Voievod (14 martie 1817)⁴¹.

Un document din 30 mai 1760 făcea pomenire de ajungerea în București a lemnului Sfintei Cruci, la care toți bunii creștini au venit cu daruri și închinări. Dintre aceștia, Panu Filăpescu, mișcat de zel și dragoste față de Sfânta Cruce, a hotărât, ca dovadă a evlaviei sale, să trimită în fiecare an mănăstirii Xiropotamu 10 ocale de ceară curată, ca să se ardă în biserică și să se pomenească numele lui și al Anei (probabil soția sa), precum și al părinților și copiilor lui. Oferta aceasta trebuia să fie continuată și de urmașii săi. Panu sau Pană Filăpescu era un boier, fost mare serdar, grec de origine - Panos. Și acesta este numai un exemplu⁴², căci cu puțin înainte aflăm că un Ioan Postelnicu închina și el o moșie de lângă Roșiorii de Vede mănăstirii Slatina, deci tot Xiropotamului⁴³.

Toată această “periodică” (călătorie) a lui Daponte va declanșa și un schimb de scrisori între Xiropotamu și postelnicul Cantacuzino, în scopul refacerii catoliconului de acolo. Este foarte interesantă această corespondență pentru că ea ne aduce în față dovada faptului că renovarea catoliconului, între 1761-63 și mai apoi repictarea lui la 1783, s-au făcut integral cu bani românești, la insistențele jeluitoare ale lui Chesarie Daponte.

Astfel, vedem pe postelnicul de atunci al țării, Constantin, că informa pe egumenul xiropotamit Antim că a primit cele două scrisori ale lui trimise prin monahul Daniil. Deci, Antim egumenul trimisese el întâi acele scrisori și vedem că nu numai Daponte fusese trimis după mile prin Țările Române. Apoi, continuă Constantin, spunând că a îmbrăcat bucașica de lemn din Sfânta Cruce în aur, după ce mai înainte fusese îmbrăcată numai în argint, iar supravegherea acestei lucrări o avusese chiar Chesarie Daponte. Îl înștiința în continuare pe egumen că Daponte dorea să se întoarcă în Athos (era deja de patru ani pe aici), dar se va opri în Constantinopol. În sfârșit, cerea egumenului să dea încheierea începerii lucrărilor la Xiropotamu. Serisoarea data de la 15 octombrie 1761⁴⁴.

Între această ultimă dată și 17 aprilie 1762, Antim răspundea mulțumind postelnicului pentru oferta sa și îl înștiința că hotărâse începerea lucrărilor în primăvară⁴⁵. Se vede că postelnicul primise serisoarea egumenului, de vreme ce

a devenit automat metec și al Xiropotamului. Pe lângă faptul că fusese înzestrată cu multe sate, vii, livezi, vad de moară, țigani, case, a fost scutită și de orice dări. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom. X, București, p. 56, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 204-205.

40. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1145, nr. 1133 și 1134; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 51, se în după M. Ghedeon, *O Athos*, p. 159, când spune că de la Scarlat Ghica Xiropotamul a primit numai 5.000 aspri, ceea ce, am văzut, nu-i adevărat; cf. și Marinescu, *Εμποροκρατία*, nr. 358, p. 272-3.

41. Moisescu, *Contribuția*, p. 257.

42. Gounaridis, *op. cit.*, p. 106, nr. 117; G. M. Ionescu, *Influența*, p. 86; Bogdan, *Daniile*, p. 29.

43. Faptul se întâmplă la 9 martie 1760 - v. Bogdan, *op. cit.*, p. 29; G. M. Ionescu, *Influența*, p. 86.

44. Gounaridis, *op. cit.*, p. 108, nr. 121.

45. *Ibidem*, p. 109, nr. 122.

pe 17 aprilie îi răspundea. Aflăm acum că Sfântul Ierni se afla în casa sa, dar în drumul spre Xiropotamu, relieva va fi reținută și în Constantinopol, pentru ca evlavioșii creștini să se închine și acolo. Îl informa că nu-i va trimite toți banii strânși deodată, deoarece călătoria pe mare pe care avea s-o facă monahul Daniil era periculoasă. Ca atare, trimitea numai 8 pungi cu aslani, pentru început. De asemenea înștiința pe egumen că Daponte a găsit o călăie pentru nevoile mănăstirii care va însoți la drum pe Daniil, care, în afară de bani, aducea cu sine și planurile lucrărilor trebuincioase catoliconului⁴⁶.

Pe atunci trebuie să se fi întors și Chesarie Daponte, dar mai întâi s-a oprit la Constantinopol, a continuat drumul prin Hios, Samos, Psara, Scopelos și Eubeea și a ajuns la Athos pe 11 septembrie 1765⁴⁷. Reușise să strângă din Țările Române 100 pungi cu bani, adică 50.000 groși sau un milion și jumătate franci în aur, din care el și-a oprit jumătate pentru cheltuieli⁴⁸. Nu mai este nevoie să spunem că suma era imensă pentru acele vremuri, așa încât pe bună dreptate Chesarie Daponte recunoștea, la întoarcerea sa: "Η Μπογδανία έδωκε με όλην την φυχήν τής, ή δέ Βλαχία χάρισε με όλην την δύναμιν τής" (Moldova a dat din tot sufletul ei și Valahia a dăruit cu toată puterea ei)⁴⁹.

Din banii pe care el i-a depus la Xiropotamu s-a reconstruit catoliconul între 1761-63, tot pe atunci s-a făcut baptisteriul, la 1779 s-a ridicat clopotnița și mai apoi s-a construit din temelie aripa estică a zidului înconjurător al mănăstirii, s-au cumpărat clopote și în 1782 s-a făcut pictura⁵⁰. Se păstrează încă o scrisoare de înțelegere între mănăstire și pictorii care trebuiau să lucreze acolo, având data 20 mai 1782. Pentru pictarea catoliconului a două paraclise și două pridvoare, meșterii cereau 8.000 groși, în timp ce promiteau că vor dovedi sârguință și profesionalism. Erminia picturii, în acest caz, era concepută - spune documentul - de însuși acela care și adunase banii pentru aceasta, Chesarie Daponte⁵¹.

În privința picturii se ridică două probleme, amândouă în atingere cu tema pe care o avem în vedere, și anume aceea a relațiilor româno-xiropotamite. Despre ce este vorba? În primul rând, de faptul că la pictarea catoliconului au contribuit

46. *Ibidem*, p. 109-110, nr. 123.

47. Mamalakis, *op. cit.*, p. 363.

48. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 203; Moisesescu, *Contribuția*, p. 256; Cojocaru, *op. cit.*, p. 53; *BOR și problema Muntelui Athos*, p. 201 (aici se vorbește de 7.500.000 piaștri). Din păcate, nu suntem în măsură de a face o evaluare monetară pentru a ști exact care este valoarea monedelor din acele timpuri. Sperăm ca, într-o altă ocazie, să ne ocupăm și de acest aspect. Până atunci lăsam aceasta în seama celor care se pricep.

49. *Κήρυξ: Χερσίται: σ.* 69-92, p. 69-92. Se păstrează la Xiropotamu câteva catastifuri făcute de însuși Chesarie, conținând liste cu venituri și cheltuieli din perioada de 8 ani a peregrinărilor sale (P. Goumaridis, *op. cit.*, p. 167, codicele nr. 7, nr. 8, nr. 9). Codicele nr. 4 conține un catastif al obiectelor și documentelor de dănie aduse cu sine din țările de peste Dunăre. Este vorba, concret, de cărți, obiecte sfinte, veșminte, icoane, cruci, ceasuri, cutii cu moaște, sculpturi, mamură, plumb și catapeteasma pentru catolicon, toate aduse din Principate. În acte se pomenește numele închinătorului, valoarea obiectului respectiv și locul provenienței. Documentele sunt: două hrisoave de la Ioan Teodor Calimah al Moldovei și de la Ioan Scațar Gihica, precum și actele de închinare a mănăstirii din Slatina (*Ibidem*, p. 165).

50. Evdochimos, I. M. *Ξηροποτάμιον*, p. 69, 129-132; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 238-239; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 546; Mamalakis, *op. cit.*, p. 306, 363.

51. Goumaridis, *op. cit.*, p. 128, nr. 154. Executorii picturii erau frații Constantin și Athanasie.

financiar și comercianții greci din Brașov și de asemenea românii și bulgarii de acolo⁵², fapt pentru care vom vedea pictați între cei 40 de mucenici și câțiva dintre martirii contemporani, greci, români, bulgari și sârbi. Așa este și cazul unui martir român, Ioan Valahul, al cărui portret se găsește pictat în catolicon. El a fost martirizat, se pare, de către musulmani la data de 12 mai 1669, așa cum ne arată un studiu destul de recent, pentru că data aceasta nu apare însoțind portretul respectiv⁵³. Acesta ar fi prima problemă care se cerea menționată.

A doua problemă privește implicarea în viața Xiropotanului a comunității de la Brașov sau a Companiei grecești de acolo, așa cum mai este cunoscută în istorie. Ca să vedem care ar fi legătura, vom face un mic excurs istoric.

La Sibiu, după 1550, au început să se stabilească comercianți greci, care au întemeiat "compania greacă". Pe 8 iulie 1636, Gheorghe Rakoczi va acorda dreptul înființării -- este vorba despre o oficializare -- acestei companii⁵⁴. Pe 1 octombrie 1678, se înființează și la Brașov o companie greacă⁵⁵.

Puțin după înființare, compania din Sibiu va angaja pentru nevoile spirituale un preot venit de la mănăstirea Ivir, din Athos⁵⁶, iar în 20 ianuarie 1694 va fi adoptat un regulament de alegere a preotului, al cărui rol avea să fie foarte important în formarea tinerilor greci. Membrii companiei ar fi trebuit să acorde întotdeauna ajutor mănăstirilor de unde proveneau acești preoți. Și de cele mai multe ori ei proveneau de la Athos. Dacă pentru comunitatea din Sibiu preoții i-a furnizat Vatopedul, pentru cea din Brașov, ei au fost trimiși de la Xiropotanul⁵⁷. De cele mai multe ori, ei au întâmpinat o opoziție din partea guvernelor care se succedau în Ardeal, care vedeau în aceste companii un factor de conservare a Ortodoxiei. Tocmai de aceea, la Brașov, biserica nu s-a putut zidi decât după 1787, iar până atunci grecii se foloseau fie de biserica Sfântul Nicolae din Schei, fie de Sfânta Treime⁵⁸.

La Sibiu, senatul orașului le acordase grecilor dreptul de a-și ridica biserică la 12 ianuarie 1690, lucrare pe care ei au început-o în 1797. Pe locul acesteia astăzi se află catedrala ortodoxă a Mitropoliei Ardealului⁵⁹. La Brașov, numirea preoților se făcea prin influența comercianților din Tesalonie sau Seres. Însă și

52. Cornelia Papacostea Danielopoulou și Lidia Demeny, *Grecs, Roumains, Bulgaires et Serbes dans les Compagnies grecques de Braşov (1777-1850)*, în "Bulletin de l'Association international de l'étude du SE européen", X, 2, 1971.

53. Petre Năsturel, *Un portrait de martyr roumain du Mont Athos: St Jean de Valachie*, în "BBRI", 1979, p. 61. Nu am insistat asupra detaliilor tehnice și asupra modului în care s-a făcut identificarea datei martirajului, căci ele se află descrise foarte bine în această lucrare.

54. Despina Tsourka Papastathi, *A propos de compagnies grecques de Transylvanie a Sibiu et Braşov*, în "BS", 23, 1982, p. 421-431.

55. Olga Cicanci, *Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636-1746*, București, 1981, p. 23-25; idem, *Un codex inédit de la compagnie de Sibiu*, în "RRH", 20, 1981, p. 673-681.

56. Cicanci, *Companiile*, p. 159.

57. Athanasios E. Karathanasis, *L'Hellenisme*, p. 97-99.

58. Hristofor Ktenas, *Αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ οἱ ἀφιερῶται ἐν Στεφανουπόλει ὀρθοδόξου ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριᾶδος* (*Inscripții și plăci votive din biserica greacă a Sf. Treime din Brașov*), București, 1938, p. 18-19.

59. I. Pușcariu, E. Cristea, M. Voileanu, *Biserica Catedrală de la Mitropolia ortodoxă din Sibiu. Istoricul zidirii 1857-1906*, Sibiu, 1908, p. 66-67.

mai mare era influența Xiropotamului aici, căci atunci când nu putea trimite pe vreunul din călugări acolo, starețul numea el un preot.

Relațiile dintre Xiropotamu și Compania din Brașov au început să se desfășoare înainte de 1733. Era anul în care, la 17 mai, ieromonahul Antim, de proveniență xiropotamită, confirmă că a primit de la Companie 25 de groși, bani care reprezentau salariul efimeriului pe anul ce trecuse⁶⁰.

La 1 februarie 1752, cunoaștem un acord încheiat în privința trimerii unui xiropotamit la Brașov. Cel care avea să fie numit era un ieromonah Grigorie prin care compania promitea să închine biserica ei la Xiropotamu. În aceste condiții, mănăstirea trebuia să se oblighe să trimită preot la fiecare trei ani⁶¹. Bineînțeles că această condiție nu s-a respectat, căci se întâmpla ca un preot să rămână mai mulți ani acolo.

La 5 august 1764, între compania de la Brașov și Xiropotamu se încheia un acord cu privire la obligațiile preotului care va fi numit. În primul rând, el nu trebuia deranjat din munca lui, dar în ceea ce făcea trebuia să ceară permisiunea mai-marelui companiei. Tot așa i se fixa și un program de slujbe⁶². Pentru 3 octombrie al aceleiași an, aflăm de la un ieromonah Hristofor de la Xiropotamu că preluase de la ieromonahul Ierotei chivotul de argint în care se afla bucățița din Sfânta Cruce și moaște ale unor sfinți⁶³. Se vede că acestea au ajuns în acele timpuri și la Brașov, determinând mari donații nu numai din partea grecilor, ci și a românilor sau bulgarilor. În mod sigur, donațiile lor au fost duse de Daponte la Xiropotamu, reușindu-se pictarea catoliconului, așa cum am văzut. În acest sens, mai aflăm dintr-o inscripție de la Xiropotamu că pictura paraclisului Sfintei Cruci de acolo este realizată pe la 1773 de către frații unui negustor brașovean, Radu, același care zidește și paraclisul Sfântul Dumitru, pe la 1780⁶⁴. Așa se și explică ajungerea în programul iconografic al catoliconului a portretului celui Ioan Valahul, de care Daponte trebuie să fi auzit pe când se afla la Brașov. Este clar acum că Daponte a ajuns și la Brașov, or aserțiunea de mai sus dovedește, credem, acest lucru. Acolo el trebuie, că a determinat pe Radu Brașoveanul să își îndrepte binefacerile către Xiropotamu, așa cum o făcuseră și domnitorii români din Principate.

Astfel, este clar că această perioadă a secolului al XVIII-lea a însemnat o ridicare extraordinară a Xiropotamului, datorită cultivatului călugăr Chesarie Daponte care, precum am văzut, și-a pus la bătaie opt ani din viață spre a aduna eleimosinele necesare acestei ridicări. Și nu numai la Athos au ajuns banii strânși în Principatele Române, ci și în insula Scopelos, locul nașterii sale. Acolo, fami-

60. Cicanci, *Companiile*, p. 163.

61. Gounaridis, *op. cit.*, p. 95, nr. 103; Karathanasis, p. 200-201. De un xiropotamit mai știm pe la 1694-1695, pe numele lui, Efrēm (*ibidem*, p. 193) și de un Teodosie, pe la 1817 - N. Iorga, *Cronica lui Antonie Constantin, vicenotarul Companiei grecești din Brașov (1806-1837)*, Vălenii de Munte, 1932, p. 5. O dată cu publicarea documentelor românești de la Xiropotamu aflăm că însuși Daponte a funcționat ca preot paroh al acestei comunități, pe la 1760 - Marinescu, *Ξηροποτάμιου*, nr. 130, p. 113, dar, în realitate, este greșit pentru că Daponte n-a fost niciodată preot.

62. Gounaridis, *op. cit.*, p. 113, nr. 130.

63. *Ibidem*, p. 114, nr. 132; Karathanasis, *L'Hellenisme*, p. 211-212.

64. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 187, nr. 550. N. Iorga, *MA*, p. 52; Bodogae, *Ajutourele*, p. 207.

lia sa ridicase mănăstirea Buncivestiri. mănăstire sprijinită financiar de el și închinată mai apoi la Xiropotamu⁶⁵.

Daponte a murit pe 4 decembrie 1784, nu înainte de a fi lăsat și o considerabilă operă scrisă⁶⁶, operă de importanță deosebită atât pentru greci, cât și pentru români, prin bogăția de informație istorică pe care o cuprinde. Multe dintre ele au fost tipărite pe cheltuiala domnilor români, fapt pentru care el le și dedică acestora: Ioan Mavrocordat al Moldovei, Elena Mavrocordat, soția lui Grigorie Calimah al Moldovei, Chesarie, episcop de Râmnic, Filaret, mitropolitul Ungrovlahiei, Alexandru Mavrocordat, fiul lui Ioan Mavrocordat, și alții⁶⁷.

Epoca binefăcărilor nu s-a încheiat însă cu Chesarie Daponte, ci ele au urmat în tot acest secol și după aceea, încât putem vedea că Xiropotamul avea între 1837-1863 un venit anual de peste 100.000 groși, adică 3 milioane de franci în aur⁶⁸. În această vreme, metoacele românești erau administrate de arhimandritul Dionisie, un vrednic gospodar sub a cărui conducere vedem Xiropotamul că se reface așa de bine⁶⁹.

Din istoria relațiilor Xiropotamului cu metoacele românești ne reține în mod special atenția o scrisoare de la 21 mai 1766, a lui Ioanichie al Sinadelor către schevofilaxul Antim de la Xiropotamu⁷⁰. Acest Ioanichie care probabil fusese vreun episcop al Sinadelor (των Συνόδων) scrie că a primit scrisoarea lui Antim relativ la hotărârea de a se construi o mănăstire pe proprietatea mănăstirii Dancu, care se cheamă a Sfintei Treimi sau Clatia. Evident, este vorba de mănăstirea de altădată a lui Păun Vameșul, care ruinată fiind, spuneam și înainte, a fost trecută în proprietatea Dancului. Hatmanul Ruset - continuă Ioanichie - a cerut de la mănăstirea Xiropotamu voie să construiască această mănăstire la Clatia, căci fusese distrusă de surparea muntelui. După moartea lui Păun, ctitorul mănăstirii, fratele său, Gheorghe Duca⁷¹ a cedat clădirea Sfintei Treimi la mănăstirea Sfântul Ioan pe care o ctitorise el. Faptul s-a întâmplat până să vină Ioanichie egumen la Dancu. Cu ostenele și jertfe a reușit Ioanichie să ia înapoi Sfânta Treime pentru Dancu. Mai așlăm că, pe când era domn Grigorie III Ghica (1764-1767), cu ajutorul său, Ioanichie a reușit să deschidă o carieră de piatră și un cuptor de azbest, care-i dădeau un venit de doi groși pe zi. Ruset vrând să preia afacerea, l-a denunțat voievodului cum că ar nedreptăți raiiua. Rezultatul a fost că s-au redus veniturile sale la 60 groși pe an. Ruset nu voia de fapt să întemeieze o mănăstire, ci voia numai - zice Ioanichie - să pună stăpânire pe Dancu. Toți știau că el avea un fin călugăr, pe care și l-ar fi dorit egumen acolo. Iar, pe de altă parte, a înșelat

65. Codicele xiropotamit nr. 11 este codicele mănăstirii Buncivestiri din Scopelos. El conține o istorie a acestui lăcaș și, implicit, o istorie în miniatură a familiei scriitorului. (Gounaridis, *op. cit.*, p. 168, iar actul de închinare v. *ibidem*, p. 135, nr. 163).

66. Întreagă opera sa se păstrează în Biblioteca Academiei Române.

67. Nestor Camaritano, *op. cit.*, p. 490; Mamalakis, *op. cit.*, p. 363-367. Lucrările sale se găsesc integral în Biblioteca Academiei Române și la Xiropotamu, în biblioteca sa (Bodogae, *Ajutoarele*, p. 208-210).

68. Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 257.

69. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 207.

70. Gounaridis, *op. cit.*, p. 116-118, nr. 136.

71. Vezi aici nota 22.

și mănăstirea Vatoped. Adică, sub pretextul că va ridica o biserică pe o proprietate a Vatopedului (avea 24 de metoace în Principate), a reușit să izgonească pe egumenul de la metocul respectiv (nu ne este menționat), Gherasim Sevastias. Și cu toate încercările, Gherasim n-a mai reușit să recupereze clădirile respective. Mai departe, vatopedinul Ștefan a mers la voievod și pentru că a fost imposibil să-i fie întoarsă suma care corespundea cheltuielilor făcute de Ruset, în schimbul dreptului ce i se cuvenea Vatopedului, i s-au dat niște ateliere. Așa avertiza Ioanichie că se va întâmpla și cu Xiropotamu.

În continuare, el se plânge că xiropotamiții nu i-au răspuns la scrisorile anterioare, deși îi spunea cineva că aceștia i-au scris totuși. Se pare că îl acuzau că mănăstirea n-a văzut nici un profit de la Ioanichie. El spune că primise o scrisoare a lor din 3 februarie 1765, în care i se aducea la cunoștință hotărârea Xiropotamului de a da permisiunea cerută de hatmanul Ruset. Scrisoarea aceasta, Ioanichie o arătase și voievodului, care și-a exprimat surprinderea, deoarece xiropotamiții nu-l informaseră cu privire la acest fapt. Cât privește hotărârea mănăstirii, Ioanichie accentuează că respectivele clădiri sunt anexate mănăstirii Dancu, și nu Xiropotamului direct.

Aici vine cu adevărat surpriza și confirmarea unui fapt de mult cunoscut, asupra căruia doream să ne oprim. De ce? Pentru că însuși Ioanichie spunea că, într-adevăr, mănăstirea Dancu este metoc al Xiropotamului, dar aceasta nu înseamnă că ea aparține mănăstirii atonite. Cu alte cuvinte, nu este proprietate a Xiropotamului, ci mănăstirea Xiropotamu are numai drept de uzufruct. Iată, deci o confirmare a unui adevăr de mult cunoscut. Adică, un metoc, din punct de vedere juridic, nu constituia proprietate a mănăstirii către care era închinat și ca urmare aceea nu aveau dreptul să dispună de proprietățile aceluia metoc. Ca dovadă, însuși domnul se arătase surprins de hotărârea Xiropotamului de a ceda în fața lui Ruset, fără a-l fi informat. Am mai spus și în alte rânduri că, potrivit dreptului ectorial și dreptului românesc, în general, domnul era acela care confirma închinările, întotdeauna⁷². Nici măcar mitropolitul țării nu putea s-o facă. Toate hotărârile acestea treceau pe la domn. Aceasta era și motivul pentru care, la 1639, Matei Basarab dezînchinase 22 de mănăstiri închinare abuziv, fără un acord domnesc și chiar prin acte false⁷³.

În cazul de față, Dancu și Clatia alcătuiau o unitate și nu constituiau proprietatea Xiropotamului. Cu alte cuvinte, nu puteau călugării de acolo să decidă cine va construi acolo biserică.

În continuare, Ioanichie spunea că nu era el acela care a îndemnat pe voievod să supună Clatia la Dancu. Pentru faptul de a nu fi fost interesat de așa ceva învocea mărturia lui Chesarie Daponte, care atunci când s-a construit mănăstirea Sfinții 40 de Mucenici (?), acesta i-a propus lui Ioanichie s-o administreze, lucru pe care

72. A se consulta: Agaton Otmenedec, *Etude sur les droits et obligations des monastères roumains dédiés aux Saints Lieux d'Orient*, București, 1863; *Memoire sur la question des couvents adieux*, Constantinopol, 1863; Gh. Cronț, *op. cit.*: Valentin Georgescu, *op. cit.*, p. 87-102; 180-191.

73. *Hrisovul lui Matei Voievod Basarab*: Gregoire Bengesco, *op. cit.*, p. 17-23. De foarte multe ori se întâmplase ca anumite proprietăți ale metoacelor să fie vândute sau date la schimb de către egumenii greci care le administrau, lucru ce era împotriva rânduielilor ectoriale. Numai ectorul sau domnul aveau acest drept. Și de aceea mai întotdeauna când se întâmpla așa ceva, domnul făcea reparația cuvenită, reintorcând bunurile în proprietatea mănăstirilor respective.

el nu l-a acceptat. În același fel nu va accepta acum să se ridice o altă mănăstire pe proprietatea Dancului și în același timp cerea xiropotamiților să-l lase liniștit cu bătrânețile sale. Ie mai amintea că au lăsat metocul acesta să se ruineze, iar cel care l-a înfrumusețat, care s-a îngrijit de el era însuși Ioanichie.

În cazul în care xiropotamiții voiau îndepărtarea lui de acolo, trebuiau mai întâi să știe că în baza hrisovului domnesc, al lui Grigorie III Ghica, el avea egumenia pe viață. Ca urmare, demiterea lui se putea face prin depunerea unei sume care să corespundă tuturor cheltuielilor lui, care se ridicau la 50 de pungi cu aspri. De fapt, el cerea peste această sumă pentru a renunța la dreptul de a se numi "xiropotamit".

În final, răspundea la acuzația care i se aducea de a nu fi produs nici un profit pentru Xiropotamu. În realitate, spune el, depusese câte 30 groși pentru doi ani, adică 60, și, în plus, 300 groși, ceea ce însemna cu mult mai mult decât venitul care i se cerea pe șapte ani (210 groși).

După ce a semnat, Ioanichie a mai adăugat un post-scriptum, în care înștiința că voievodul nu a dat permisiunea lui Ruset să ridice mănăstire pe proprietatea Dancului, ci, dacă voia, s-o facă pe proprietatea personală.

Foarte interesant acest episod, din care aflăm multe lucruri referitoare la relațiile româno-athonite, lucruri care nu au nevoie de nici un comentariu. Ce se mai poate spune, ca și concluzie, este aceea că avem în față cazul unui egumen grec, foarte interesat într-o bună administrare a metocului ce-i fusese încredințat, luptând pentru conservarea averilor lui, fără a lăsa ca ele să fie risipite de un boier care, deși era tot grec, lucra în detrimentul alor săi (înșelase Vatopedul). Mai vedem, de asemenea, un domn care era și el foarte interesat în progresul mănăstirilor și vicții bisericești, încât a luat o decizie justă. În felul acesta, cade o mai veche aserțiune din istoria noastră, potrivit căreia comportamentul abuziv al unora dintre egumenii greci era generalizat⁷⁴.

În general, domnii fanarioți au ajutat pe cât posibil nu numai mănăstirile grecești, dar și metoacele lor de aici, înzestrându-le permanent cu averi, și având grijă să reînnoiască hrisoavele de danie. Așa este cazul lui Alexandru Ioan Ipsilanti și Alexandru Constantin Moruzi, doi domni care au ajutat mult Locurile Sfinte și în hrisoavele cărora găsim numele domnilor de dinaintea lor care au făcut danii la Athos, danii pe care acum ei le înnoiau.

Alexandru Ipsilanti, domnind în Țara Românească între 1774-82 și 1796-97, va avea grijă să confirme, la 10 martie 1775, mănăstirii Xiropotamu, o danie mai veche de la Scarlat Ghica⁷⁵, urmată și de Constantin Mavrocordat (protectorul lui Daponte), danie de 500 taleri (aspri, în vremea lui Scarlat Ghica) de la cămărașii de la ocnă⁷⁶. Se vede din lectura documentului că dania fusese urmată neîntrerupt până la Ipsilanti și este posibil ea și după ei să se fi continuat.

74. Însuși Daponte romărea în urma vizitării metoacelor atonite din București (Mihai Vodă, Radu Vodă, Cotroceni, Plumbuita și altele) că "mănăstirile n-au călugări, călugării n-au egumeni, iar egumenii sînt fără Dumnezeu" - *Ephemerides Daces ou Chronique de la Guerre de quatre ans (1736-1739)*, publice, traduite et adnotées par Emile Legrand, tome Ier, en "Bibliotheca Graeca", Paris, 1830, p. 436; cf. N. Iorga, *Monumentele istorice românești și Daponte*, "BCMI", XXVI, 1933, p. 157-158.

75. Vezi aici nota 40.

76. Urechia, *op. cit.*, vol. II, 1774-1786 (sau VI al seriei 1774-1800), București, 1892, p. 124-125.

În același an, pe 28 iunie, înnoia milele pe care le aveau din vechime mănăstirile Plumbuita și Slatina. În cazul Plumbuitei venea să înnoiească scutirea de plată la vinărieiul pe 500 vedre anual, vama de la carvasaraua domnească, adică 50 ughi sau 83 teleri, venituri pe care le asigurase inițial Constantin Basarab, pentru că cătorul mănăstirii, Matei Basarab, nu avusese timp să o înzestreze. Mila aceasta a fost urmată de toți domnii, căci așa se înțelegea dintr-un hrisov din 1754 al lui Constantin Cehan Racoviță. Pe lângă acestea, înnoite acum, Ipsilanti adăuga o sută de bolovani de sare anual de la Oenele Telega și 15 familii de oameni străini (care deveneau slujitori) să fie scutite de orice taxe. Toate acestea cu scopul "de a fi mănăstirii de întărire și chiverniseală, iar Domnici Mele și părinților Domnici Mele veșnică pomenire"⁷⁷.

Cu același scop întărea și mănăstirea Slatina toate milele ce le-a avut prin însoavele de la Scarlat Ghica și Constantin Cehan (cu data 1763), adică scutirea de taxe către vistieria domnească, scutirea de impozit a 6 familii de robi, a unui dascăl pentru învățătura copiilor, i se mai dădea apoi vinărieiul din dealul Slatina, câte doi bani de vadra, și se mai scutea mănăstirea de oierit, pentru 250 de oi ale ei⁷⁸.

La 6 mai 1797, Alexandru Constantin Moruzi (1792-96) venea să confirme și el - iată dovada - dania către mănăstirea Plumbuita, cu adăugirea de 100 de bolovani de sare, pe care o făcuse Alexandru Ipsilanti și o confirmare, până la Constantin Moruzi și Mihai Șuțu (1791-1792), în 1792⁷⁹.

Din nou, venind la domnie, Alexandru Ipsilanti va înnoi iarăși milele ce le avea după datină Plumbuita, la 1 iulie 1797⁸⁰.

Este deci clar că daniile acestea mergeau din voievod în voievod și atunci este lesne să ne închipuim ce sursă de venituri constituiau aceste mile pentru mănăstirea Xiropotamu. Numai așa reușise să-și mărească veniturile la începutul de secol XIX și până târziu, după jumătatea acestui secol⁸¹.

Pentru ultima oară Xiropotamul mai primea un privilegiu de sare, în 1820, prin actul domnesc al lui Mihail Grigorie Șuțu al Moldovei (1819-1921). Acesta este ultimul act domnesc pe care l-a primit Athosul și care se păstrează încă acolo⁸².

Este, credem, suficient de relevant acest tablou al relațiilor româno-xiropotamite, încât să înțelegem excepționalul rol pe care l-au avut țările noastre în ridicarea și menținerea nu numai economică, dar și duhovnicească, culturală a mănăstirii de care ne-am ocupat și, în general, a întregului Munte Athos. Ținând cont și de faptul că Xiropotamul, ca și surorile ei athonite, primeau și veniturile mănăstirilor Cotroceni din Țara Românească și Trei Ierarhi din Moldova⁸³, tabloul este și mai complet. Fără îndoială, rămâne discutabilă supraviețuirea Muntelui Athos, deci și a Xiropotamului fără aceste manifestări ale evlaviei ortodoxe -- căci acestea au fost daniile -- din partea domnilor, ierarhilor, boierilor și tuturor credincioșilor români.

77. *Ibidem*, p. 89-99.

78. *Ibidem*, p. 100-101.

79. *Ibidem*, vol. IV (1786-1800) sau VI (1774-1800), București, 1893, p. 117-118.

80. ASB, *Mănăstirea Plumbuita*, orig. XV/83.

81. Vezi aici nota 69.

82. Porfir Uspenskiĭ, *Indicele actelor ce se păstrează în locașurile Sfântului Munte Athos* (rusă), în "Journal Minii Sertsva Narodnago prosvištenia", nr. 7-8, 1847, St. Petersburg, 1848, p. 75, nr. 95, cf. Bogdan, *Daniile*, p. 1, nota 2.

83. A se vedea capitolul "Protaton".

9. MĂNĂSTIREA ZOGRAFU

Manastirea Zografului, azi bulgărească, este între cele mai mari din Muntele Athos. Nu se știe cu siguranță când își are începuturile, căci ea nu apare ca mănăstire în primul tipicon (regulament de organizare a Muntelui Athos), ci trebuie să fi fost numai un schituleț, aparținând uneia dintre mănăstirile mai mari, tot așa cum Sfântul Pavel fusese supusă, până pe la 1330, Xiropotamului, iar Stavronichita, până la 1533, Filoteului. Ioan Comnen, doctorul lui Constantin Brâncoveanu și, mai apoi, mitropolit de Dristra, credea că Zografu este întemeiată sub domnia lui Leon Filosoful, adică pe la 890, de către trei frați din Ohrida: Moise, Aron și Ioan¹, iar în primul tipicon din 927 semna al 20-lea "Γεώργιος ο Ζωγράφος" (Gheorghe Zografu)².

În tipiconul de la 1045, existau 180 de semnături, care, din păcate, nu se mai păstrează azi, ci se știe numai de egumenii de la Lavra, Ivir, Vatoped, Esfigmenu, Xiropotamu, Dohiariu. Dar aceasta nu înseamnă că Zografu nu exista. În sec. XI, se cunosc egumeni zografiji care semnavă în slavă³.

Este posibil ca mănăstirea să se fi ridicat în perioada următoare, adică în vremea imperiului vlaho-bulgar⁴. În mod sigur, în sec. XIII, era deja mănăstire mare, căci după 1220 se întâlneste astfel în documente. Pe la 1267, împăratul Mihail VIII Paleologul îi acuza pe zografiji de "necredință". "Necredința" aceasta era datorată fie sentimentelor lor filobulgare⁵, fie se datora faptului că ei refuzau cu îndârjire să primească unirea cu Roma. Noi credem în această a doua variantă, dovedită prin aceea că la 1280, împăratul Mihail VIII, ca urmare a faptului că athoniji refuzau supunerea, adică unirea cu Roma (1274), s-a năpustit asupra lor și îndeosebi asupra a 26 de monahi din mănăstirea Zografu, care, ascunși de frică într-un turn, au fost arși de viu⁶.

În ce privește arhivele Zografului, ele au fost studiate parțial de istoricii Regel, Kurtz și Korablev⁷ care au și catalogat 67 de documente slavone și 13 grecești, dintre care câteva sunt de la domnii români. Din păcate, la Zografu nu s-a făcut până acum o cercetare de amploare care să dovedească bogăția de documente românești, pentru că, în mod sigur, ele există, cu atât mai mult cu cât ea a fost considerată "lavră moldovenească". În ce privește documentele românești, arhiva națională a conservat mare parte și în bibliotecile noastre⁸. În mod normal,

1. *Προσωνητάριον*. Snagov, 1701, p. 487; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 242-3.

2. W. Regel, E. Kurtz, B. Korablev, *Actes de Zographou*, în "Actes de l'Athos", 4, 1907, nr. 1, Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 150; cf. Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 72.

3. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 212.

4. Langlois, *op. cit.*, p. 554; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 554; Manuil Ghedcon, "O "Aθos", p. 93.

5. Mamalakis, *op. cit.*, p. 98.

6. Manuil Ghedcon, "O "Aθos", p. 142-4; vezi și Bodogae, *Ajutoarele*, p. 213.

7. *Op. cit.*; Note și informații despre arhiva Zografului se află și în Heinrich Gelzer, *Von Heiligen Berge und aus Makedonien*, Leipzig, 1904, p. 121-2; idem, *Sech Urkunden vom Zografu*, în "Byz. Zeitschrift", XIII (1912), p. 498. Katia Tcheremissinof, *Les archives slaves meridionales du monasteres de Zographu*, "Byzantinische Zeitschrift", 76, 1983.

8. *Ihurmuzachi*, vol. XIV, 1-3; Paul Mihailovici, *op. cit.*; *DRH. A. Moldova*, București, 1969-85; *D.R.H., B. Țara Românească*, București, 1, 1966.

Zografu trebuie să posede o extrem de bogată arhivă, dat fiind că ea a fost ajutată pe rând de împărații bizantini, de țarii sârbi și cei bulgari, iar apoi, când la 1393 țaratul bulgar a căzut, mănăstirea a trecut în grija domnilor români.

Cel dintâi domn care vine în contact cu mănăstirea Zografu este Alexandru cel Bun (1401-1432) al Moldovei, care la 1429 închina Zografului, pentru soția sa Marina, câteva moșii din Basarabia, pe care le regăsim mai târziu între posesiunile mănăstirii Căpriană⁹.

Foarte important pentru relațiile româno-zografite este și hrisovul domnitorului muntean Alexandru Aldea, din 9 februarie 1433. Egumenul Moise împreună cu Iosif și cu popa Ghervasie au venit personal la Târgoviște să intervină pe lângă domnul care era ctitor la Cutlumuș, să-l roage să ajute și mănăstirea lor, ceea ce se și întâmplă, voievodul hotărând un ajutor anual de 3.000 aspri¹⁰.

Dar domnitorul a murit curând și așa Zograful va trece sub protecția, prin excelență, a domnilor moldoveni, chiar dacă va mai primi ajutor și din Muntenia, dar oricum în mai mică măsură.

Din 1442, prințul Ilie, fiul mai mare al lui Alexandru cel Bun, emitea și el un hrisov (26 mai) de danie către Zografu, hrisov a cărui alcătuire semăna izbitor cu a celui dat de Alexandru Aldea, din 9 februarie 1433, ceea ce duce la presupunerea că atunci când călugării au venit la curtea Moldovei să ceară ajutor, au arătat actul valah domnului Ilie din care acesta s-a și inspirat. Și pentru că nu se știe câți bani a dat (actul este foarte deteriorat) se poate presupune că el a repetat dania lui Alexandru Aldea de 3.000 aspri¹¹.

Dar cele mai mari donații le are Zografu de la domnitorul Ștefan cel Mare, lucru despre care, de altfel, s-a și scris foarte mult. Nu vom face decât să menționăm pe scurt faptele care stau în legătură cu mănăstirea Zografu, ca un preludeu pentru relațiile de după 1650 între Zografu și Țările Române.

Ceea ce Ștefan cel Mare a făcut pentru Zografu este de o așa importanță, încât călugărul Isaia de la Hilandar spunea pe la 1489 că această mănăstire a fost înfiin-

9. Marcu Beza, *Urme*, p. 35 și 39; idem, *Biblioteci*, p. 50. Hrisovul este publicat de Regel, Kurtz, Korablev, *op. cit.*, 1907, p. 113 și menționat de Smyrnakis, *op. cit.*, p. 557; Langlois, *op. cit.*, p. 91-92; Hurmuzaki, XIV, I, p. 38. Petre Năsturel (*Le Mont Athos*, p. 180, nota 10) crede că afirmația privitoare la existența acestui hrisov este gratuită. Bodogae argumentează sau explică legătura domnitorului moldovean cu Athosul prin călătoria ce ar fi făcut-o prin Moldova, împăratul Ioan Paleologul, ctitor și el la Zografu, care adusese domnului o icoană a Sfântului Gheorghe, chiar protectorul mănăstirii athonite - *op. cit.*, p. 215, cf. N. Iorga, *Istoria Bis. rom.*, vol. I, p. 83. Un examen critic, vezi la Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în sec. XV*, în "Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare", București, 1964, p. 127-159. Actul mai este menționat de Bogdan, *Daniile*, p. 11; Moisescu, *Contribuția*, p. 257.

10. Regel, Kurtz, Korablev, *op. cit.*, p. 74-75; *D.R.H. Ț.R.*, I, p. 136-7, nr. 74; St. Nicolescu, *Domnia lui Al. Aldea*, "RIAL", XVI, p. 32-4; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 214; Năsturel, *Le MA*, p. 176-9; Bogdan, *Daniile*, p. 11; Moisescu, *Contribuția*, p. 257. Mamalakis greșește punând dania în seama lui Alexandru al Moldovei (*op. cit.*, p. 147). El citează aici (v. nota 7) în mod eronat pe Gh. Cioran.

11. *D.R.H. Moldova*, I, p. 311-312, nr. 221. A se vedea discuția asupra acestui act la V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1957, p. 457-8; P. Ș. Năsturel, *Un temoignage byzantin sur la metropole de Roman (Moldavie)*, "RER", XV, 1975, p. 200. Hrisovul este pus în seama lui Ștefan, fiul cel mic al lui Alexandru cel Bun de către D. Bogdan, *Daniile*, p. 12 și preluat astfel și de Virgil Cădea, *Măruiri*, p. 542, nr. 2045.

țata de Ștefan Voda al Moldovei¹². Zograful devenea, datorita lui Ștefan cel Mare, echivalentul pentru Moldova a ceea ce Cutlumușul reprezenta pentru Muntenia.

Ștefan cel Mare va elibera un prim hrisov la 10 mai 1466, la câteva zile după începerea edificiului de la Putna, prin care acorda Zografului 100 galbeni ungu-rești în schimbul pomenerii lui și a familiei sale la sfintele slujbe¹³. Suma avea să fie trimisă anual și se pare că va fi plătită și de urmașii domnitorului. Relațiile domnitorului cu Zograful sunt însă anterioare lui 1466, după cum vedem din existența unui manuscris slavon – Faptele Apostolilor – pe care voievodul a dat ordin să se copieze “pentru mănăstirea noastră Zograful”, la 1463¹⁴.

La 13 septembrie 1471, Ștefan cel Mare dădea un nou hrisov “mănăstirii noastre din Sfântul Munte”, care privea de fapt spitalul despre care domnul spunea: “cu voia lui Dumnezeu noi înșine l-am întărit să fie spre sănătatea părinților, a noastră și a copiilor noștri”. Este vorba despre o danie anuală suplimentară de 500 aspri¹⁵.

Tot marelui domnitor i se datorează construcția la 1474-75 (6983) a unui turn-far, cunoscut azi ca arsana a mănăstirii. Deși P. Năsturel spune că inscripția de la intrare a fost distrusă de restaurările din 1882¹⁶, totuși M. Beza ne redă o inscripție de deasupra ușii, din interiorul arsanalei: “Binecredinciosul și de Iristos iubitorul Ió Bogdan Voievod a zidit acest turn în numele Sfântului mucenic Nicolae, leat 7025”¹⁷. După cum bine se vede este vorba de anul 1516-1517 și de fiul lui Ștefan, Bogdan III, care a reparat acest turn¹⁸.

Ca recunoștință pentru biruința de la Vaslui (ianuarie 1475) împotriva turcilor, domnul Moldovei va dăruii la Zografului icoana făcătoare de minuni a Sfântului Gheorghe, protector al Moldovei, icoană care era poate tocmai aceea care, conform tradiției, o dăruise Ioan Paleologul lui Alexandru cel Bun. Icoana se află și azi în catoliconul mănăstirii¹⁹.

Dar, mai mult decât atât, Ștefan a refăcut complet mănăstirea Zografului, reparând partea surpată a zidului ogrăzii, chiliile și trapeza, aceasta din urmă ispră-

12. B. de Khitrowo, *Itinéraires russes en Orient...*, Geneva, 1894, p. 260, la Bodogae, *Ajutoarele*, p. 218.

13. *D.R.H. Moldova*, II, p. 191-194, nr. 135; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, I, p. 99-103; I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, București, 1925, p. 403; Langlois, *op. cit.*, p. 92. Un comentariu mai larg asupra acestui act a se vedea la P. Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 183-185, iar la p. 312 găsim o echivalență monetară și vedem că cei 100 ducăți înseamnă 4.000 aspri, bani din care s-a reparat mănăstirea și s-a făcut un spital - Bodogae, *Ajutoarele*, p. 216; această danie e menționată și de Mamalakis, *op. cit.*, p. 229.

14. E. Turdeanu, *L'activité littéraire en Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand (1457-1504)*, “RER”, V-VI, 1960, p. 49, nr. 1.

15. *DRH Moldova*, II, p. 261-262, nr. 176; Kurtz, Regel, Korablev, *op. cit.*, p. 175-176; Bogdan, *Danile*, p. 161-162; Langlois, *op. cit.*, p. 82; Hurmuzaki, XIV, I, p. 41; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 216; Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 186; M. Beza, *Biblioteci*, p. 50; idem, *Urme*, p. 36.

16. *Le Mont Athos*, p. 186, nota 36.

17. *Biblioteci*, p. 51.

18. T. Burada, *O călătorie la Muntele Athos*, Iași, 1884, p. 78; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 216 și 218.

19. Beza, *Biblioteci*, p. 50, spune că icoana a fost dată la 1502; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 216. Virgil Cândea se referă la anul 1484, *Mărturie*, p. 546, nr. 2092; a se vedea și Langlois, *op. cit.*, p. 91; Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, București, 1887, p. 88; idem, *Despre icoanele miraculoase de la Athos de proveniență română*, în “AARMSI”, s. II, t.V, 1884, p. 217-219; P. Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 192.

vindu-se de reparat în iulie 1495²⁰. Cu puțin înainte de moarte, adică pe la 1502, Ștefan a refăcut din nou întreaga mănăstire, zugrăvindu-i integral catoliconul, așa încât, atunci când Ioan Comnen vizita mănăstirea, a putut să vadă portretul domnului pictat în exterior²¹. Din păcate, această pictură a fost distrusă prin așa-zisele restaurări de la 1801.

De-a lungul domniei sale, Ștefan a înzestrat mănăstirea Zografului cu odoare și manuscrise, care stau azi mărturie a permanentei griji a domnului. Aici trebuie să-și fi adus contribuția mitropolitul Teoctist și mai apoi urmașul său, Gheorghe, care a prins cea mai mare parte din domnia lui Ștefan²². Așa putem menționa un "Tetraevanghel" slav, caligrafiat la 1492 de un Teodor Mărișescu, un călugăr copist foarte cunoscut din mănăstirea Neamț²³.

În biblioteca mănăstirii se găsește o "Evanghelic" de la Ștefan, din 1495, care are la sfârșit o însemnare din care aflăm că era cumpărată de domn și dăruită bisericii din Borzești, pe Trotuș. Iar după 132 de ani, Miron Barnovski a înnoit și a legat această Evanghelic, "pentru sufletul lui și al mamei sale, Elisabeta... ca să-i fie spre pomenire..."²⁴.

Dar manuscrisele nu erau copiate numai în Moldova. La 1502-1503, mitropolitul Gheorghe trimitea la Athos pe călugărul Visarion, care a copiat după un manuscris sârb "Cartea lui Iov"²⁵.

În sfârșit, mai amintim de o listă cuprinzând numele voievozilor valahi în stânga și a celor moldoveni în dreapta, listă care se află în biserica de la Zografu, menționându-se acolo, evident, numai numele binefăcătorilor. Numele moldoveni sunt: Ioan Ștefan și fiii, Ioan Petru și fiii, Maria doamna, Alexandru, Elena, Ioan Bogdan și fiii, Ioan Ștefan și fiii, Ioan Alexandru și Ioan Ieremia²⁶.

20. Gh. Moisesescu, *Contribuția*, p. 257; T. Burada, *op. cit.*, p. 78; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 217; Beza, *Bibliotecă*, p. 50, susține că piatra cu inscripția privitoare la reconstrucția trapezei se afla în mănăstire la vremea vizitei sale, dar nu a putut-o vedea.

21. Moisesescu, *Contribuția*, p. 257; Comnen, *op. cit.*, ed. 1984, p. 85; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 244; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 557; M. Ghedon, *O Athos*, p. 185; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 217; Mamalakis, *op. cit.*, p. 231. Cu această ocazie Ștefan a plătit și pentru construcția unui apeduct și a unui baptisteriu (φάλη) - cf. C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, București, 1949, II, 2, p. 663.

22. Teoctist era bulgar de origine, după cum ne spune Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. G. Guțu, Maria Holban, N. Stoicescu, V. Mihăilescu, Ioana Constantinescu, D. M. Pippidi, București, 1973, p. 370-371, iar după o sursă pierdută azi a rămas în tradiție faptul că Teoctist era ucenic al mitropolitului antiunionist Mareu al Efesului - cf. Năsturel, *Le MA*, p. 183, nota 25. Cât despre Gheorghe se știe că sub el s-au zidit cele mai multe dintre mănăstirile marelui domn și s-au scris foarte multe manuscrise dintre care multe se află azi și la Athos. Este cazul unui manuscris slavon copiat de un călugăr de la Zografu, la 1503, din îndemnul său - Păcurariu, *IBOR*, vol. I, p. 353-354.

23. Em. Turdeanu, *L'activite*.

24. Beza, *Bibliotecă*, p. 51; idem, *Urme*, p. 42-43; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 217.

25. Manuscrisul se păstrează la Academia Română (ms. slav 96), provenind de la Neamț și constituind un comentariu al Sfântului Ioan Gură de Aur la "Cartea lui Iov" - vezi P. P. Panăitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RSR*, I, București, 1959, p. 123-124, nr. 96; Nestor Vorniceanu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. XIV-XVI*, Craiova, 1984, p. 261, cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 189.

26. Lista este citată de un istoric bulgar, Jordan Ivanov, și reprodușă de P. Năsturel, *Le MA*, p. 193. Nu se spune că ea a fost scrisă între 1595-1600, iar alte comentarii se regăsesc tot acolo.

Cu moartea marelui voievod s-a încheiat o primă epocă a marilor binefăceri, secolul al XVI-lea fiind unul cu mai mică importanță în acest sens, așa cum și donatorii au fost mai puțin însemnați, cu câteva excepții.

Urmasul marelui Ștefan, fiul său Bogdan cel Orb, trebuie să fi continuat daniile tatălui său, deși nu ne-au rămas măturii în acest sens, dar ce știm sigur este faptul că a întreprins, la 1517, reparații la arsanaua Sfântul Nicolae, punând inscripția citată mai înainte. Era anul în care egumenul mănăstirii participa la consacrarea grandioasei clitorii a domnului muntean Neagoe Basarab, la Curtea de Argeș. Și de bună seamă, n-a plecat nici el cu mâna goală, tot așa cum ceilalți egumeni athoniți fuseseră încărcăți de daruri pentru mănăstirile lor. Pe seama Zografului, părintele Bodogae mai pune un ajutor pe care el crede că mănăstirea aceasta l-ar fi primit la 23 iulie 1500, de la Radu cel Mare²⁷. Tot așa, Zografu a fost ajutat și de Vintilă Vodă al Țării Românești, care făcea o danie la 27 iulie 1533, danie al cărei hrisov ar fi pierit într-un incendiu²⁸.

Se știe că la 1546 s-a refăcut zugrăveala Lavrei moldovenești a Zografului. Pentru că în acel an, în Moldova domnea Petru Rareș, unul dintre marii susținători ai Athosului, este exclus ca el, vrednic urmaș al marelui Ștefan, să nu îi contribuit cu nimic la această refăcere, așa cum făcuse la Cutlumuș, Xenofon, Karakafu și în alte locuri. Din păcate, nimic nu atestă această refăcere a picturii Zografului de către Petru Rareș, ci numai o intuim, potrivit unei tradiții deja existente acum. Într-un cuvânt, este exclus ca Petru Rareș, ca fiu al lui Ștefan, să nu fi ajutat cu nimic Zografu²⁹.

Dacă despre Petru Rareș nu știm sigur că ar fi ajutat mănăstirea, în schimb știm că Petru Șchiopul îi acorda un ajutor anual de 100 piese de aur la 1 iunie 1575³⁰. Mai este important acest act prin aceea că sunt confirmate danii mai vechi ale lui Bogdan III, Ștefănița, Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu³¹. Prezența lui Petru Rareș în acest document verifică ipoteza emisă mai sus. În plus, vedem aici și numele lui Alexandru Lăpușneanu, a cărui soție, Ruxandra, răscumpărase la 1568 metoacele pe care Zografu le avea în Macedonia și care fuseseră confiscate de fiscul otoman. Operațiunea s-a ridicat la 52.000 aspri³².

În legătură cu domnia lui Alexandru Lăpușneanu mai stă și ridicarea mănăstirii **Sfântul Nicolae din țarina Iașilor**, pe care Petru Șchiopul o va închina la

27. *Ibidem*, p. 218, după *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 42. În realitate este vorba de un ajutor al acestui domn muntean, de 3.000 aspri, dar din 31 ianuarie 1500, îndreptat către mănăstirea Kaproulle de lângă Karies, acum dispărută, cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 287.

28. St. Nicolaescu, *Domnia lui Vlad Vodă Vintilă de la Slatina*, Craiova, 1936, p. 9; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 218. Data acestui document n-o indică însă autorii citați, ci D. P. Bogdan, *Quelques témoignages des liens roumano-grecs sous le règne d'Etienne le Grand, prince de Moldavie*, "Bulletin d'Association Internat. d'Etudes sud-est européen", V/1-2, 1967, p. 124; Năsturel, *Le MA*, p. 178.

29. N. Iorga, *Muntele Athos*; Mamalakis, *op. cit.*, p. 244.

30. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 49, nr. 119.

31. Bogdan, *Daniile*, p. 12-13.

32. *Ibidem*. Bodogae mai susține că doamna Ruxandra i-a mai făcut și o danie anuală de 100 gaibeni, tradiție pe care o urma de fapt Petru Șchiopul (*Ajutoarele*, p. 219 și tablele; I. Mamalakis, *op. cit.*, p. 244; P. Năsturel, *Le MA*, p. 196).

Zografu³³. Un act din 26 ianuarie 1588, de la Petru Șchiopul, privea o donație către o sfântă mănăstire greacă a țarinei din orașul Iași³⁴.

La 14 martie 1598, Ieremia Movilă, printr-un hrisov confirma mai vechile daniile ale înaintașilor lui și oferea 6.500 aspri, plus 500 aspri mănăstirii Zografu, cerând în schimb să fie pomenit, așa cum era obiceiul în asemenea cazuri³⁵.

Cu o lună înainte de a muri, Ieremia Movilă a primit la Iași vizita călugărilor de la Zografu, care aveau să se plângă de faptul că fuseseră deposedați de metocul de la Sfântul Nicolae. În sprijinul celor pe care le susțineau au adus însuși hrisovul lui Petru Șchiopul prin care li se făcuse donația, cerând o reînnoire a ei. La 25 mai 1606, domnul procedează la a confirma vechiul act voievodal cu precizarea că "veniturile de la Sfântul Nicolae vor merge la Sfântul Munte, la mănăstirea Zugrav", trebuind respectate dispozițiile lui Petru³⁶. Dar la 7 aprilie 1618, mănăstirea avea să revină românilor, în urma judecării domnului Radu Mișnea, căruia călugării de la Sfântul Nicolae îi arătaseră acte de la Aron Vodă care restaurase mănăstirea și, mai mult, o dăduse călugărilor moldoveni. Din lupta cu atoniții, călugării români au ieșit în câștig de cauză, recăpătându-și mănăstirea³⁷.

Era epoca sau, mai bine zis, începuse epoca marilor închinări, de care avea să beneficieze și Zografu, chiar dacă această primă închinare fusese numai pasageră. Vor fi altele însă care vor contribui foarte mult la ridicarea economică a Zografului.

Prin urmare, la 30 iulie 1628, voievodul Miron Barnovski decidea închinarea mănăstirii cu hramul **Adormirea Maicii Domnului** din Vaslui (**Uspenia sau Precista**)³⁸. Donația nu s-a limitat numai la acest locaș, căci voievodul a asigu-

33. N. Stoicescu, *Repertoriul... Moldovei*, p. 433, p. 509, nota 87.

34. Nu se știe cu siguranță când a fost închinată, dar Bodogae credea, ca și Iorga, că Petru Rareș a închinat mănăstirea, iar Aron Vodă și Ieremia Movilă ar fi confirmat actul, unul în 1598, celălalt în 1606. Însă, la 1598, nu domnea Aron Vodă, ceea ce pune sub semnul îndoielii păruta donație sau confirmare a acestui domn, care la 1597 murise, fiind înlocuit de Ieremia Movilă (1595-1600; 1600-1606) - Giurescu - Giurescu, *Istoria românilor*, 1971, p. 908. Este adevărat că, potrivit tradiției, biserica se numește a lui "Aron Vodă", însă acesta numai a refăcut-o - vezi N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 43; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 219; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 434; P. Năsturel, *Le MA*, p. 196-197.

35. *DIR, Moldova*, sec. XVI, vol. IV, București, 1953, p. 193-195, nr. 252; *Actes de Zographou*, nr. 8; cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 257.

36. *DIR, Moldova*, II, p. 44-46, nr. 48; Bogdan, *Daniile*, p. 13.

37. *DIR, Moldova*, vol. IV, p. 261-263, nr. 318. Vezi comentariul asupra acestui act la P. Năsturel, *Le MA*, p. 199. Este posibil ca nu de puține ori să se fi manifestat un astfel de antagonism între interesele naționale și cele ale clerului străin. Închinările nu s-au făcut fără frământări. În ce privește mănăstirea Sfântul Nicolae, victoria românilor a fost efemeră, căci ea a devenit pe rând metoah la mănăstirea Prodromu de la Sozopolis (Bulgaria) (1624), apoi la Sfântul Ioan din Insula Halki (1630) și, în fine, la Patriarhia de Constantinopol - v. N. Stoicescu, *Repert... Moldovei*, p. 434 și P. Năsturel, *Le MA*, p. 200, nota 72. A fost o mare neșansă pentru zografiți să le scape una dintre puternicele mănăstiri moldovene. Oriunde, acest lucru dovedește, ca și în cazul mănăstirii Dionisiu, care avea să se bucure numai în mod pasager de închinarea mănăstirii Hlincea-Iași, dovedește că aceste mănăstiri închinete nu deveneau inalienabile pentru că nu deveneau proprietăți. Oricând sfatul țării putea retrage donația, conform "dreptului țării" în lumina căruia se analizase litigiul în cauză.

38. *DIRI, Moldova*, XIX, p. 531-534; Moisescu, *Contribuția*, p. 258; Cojocaru, *op. cit.*, p. 43; Păcurariu, *IBOR*, II, 1992, p. 266; N. Stoicescu, *Repert... Moldovei*, p. 901 și 928, nota 16. În mod cronat, Bodogae o consideră ctitoria lui Ștefan cel Mare, confundând-o cu "Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul" - Vaslui (*Ajutoarele*, p. 219). La fel consideră Moisescu. *loc. cit.* și idem, *Istoria Bisericii Române*, I, București, 1957, p. 415. La baza acestor afirmații stă N. Iorga, *Istoria Bisericii*, II, p. 102. Tot el consideră ca autor al închinării pe Alexandru Coconul, la 1630 (idem, *Muntele Athos*, p. 44).

rat-o de posesiunea unei mori pe malul Vasluiului, a unei grădini la Fântâna lui Răula, a unui loc pentru albine și a unei poieni la Timotei³⁹.

Peste doi ani, Alexandru Copilul (Coconul), fiul lui Radu Mihnea, a mai dat mănăstirii o cramă și o livadă⁴⁰. Iar în 1630, vistiernicul Lupu Coci, viitorul domn Vasile Lupu, a dăruit "bisericii din fârgul Vasluiului care era metoc la mănăstirea Zografului din Sfânta Agură" un potir de argint suflat cu aur⁴¹.

Se pare că tot el a construit, în vremea în care slujea ca vistiernic, o biserică cu hramul **Sfântul Gheorghe la Lipovăț**, lângă Vaslui. În legătură cu această biserică ni s-a păstrat un document de la Moise Movilă voievod, din 5 aprilie 1631, care arată că marele vornic Vasile (Lupu) a zidit biserica sus numită și apoi a închinat-o la Zografu din Muntele Athos, înzestrând-o și cu moșii, după obiceiul vremii⁴².

Tot Vasile Lupu da la 1641-1642 câteva moșii de peste Prut Zografului⁴³, moșii care făceau parte din averea mănăstirii **Căpriana**, închinată și ea mai târziu tot acolo.

Dar cea mai importantă danie a domnului Vasile Lupu era făcută la 25 martie 1651, închinând mănăstirii Zografu ctitoria lui Ștefan cel Mare de la **Dobrovăț**, cu hramul Sfântul Duh. Odată cu ea îi închina și moșiile acesteia: Cârșești, Bulbuca, Mălăești-Tutova, Lipovățul, Chintești, Dărăgoi și niște grădini din Iași. În fine, actul de închinare era semnat și de mitropolitul Varlaam, episcopii Atanasie de Roman, Teofan de Rădăuți și Ghedeon de Huși⁴⁴. Dania domnului a făcut posibilă apariția chipului său, zugrăvit la Zografu, alături de al lui Ștefan cel Mare și al lui Alexandru Lăpușneanu⁴⁵.

39. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XVI, p. 67-9. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, "Documente de moșie", p. 158-159; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 220; P. Năsturel, *Le MA*, p. 201.

40. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 159; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 220.

41. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 420; cf. *ibidem*.

42. ASB, *ms. 628*, f. 449. Cu timp, mănăstirea aceasta a trecut în stăpânirea Dobrovățului, cu mult mai mare - v. "Arhivele Basarabiei", 1931, p. 89 și 204. la N. Stoicescu, *Repert. Moldovei*, p. 902. Deși documentul citat ne spune că fusese ridicată de Vasile Lupu, biserica e posibil să fi fost și mai veche, dacă ar fi să dăm crezare afirmațiilor lui Iorga, care pune construcția ei în seama lui Ștefan cel Mare, iar închinarea în seama lui Miron Barnovschi (*Studii și documente*, VII, p. 75, nr. 8, cf. *Idem*, *Muntele Athos*, p. 44). Însă Iorga a mai greșit și cu alt prilej. Potrivit "Catalogului documentelor moldovenesti din Arhiva centrală a Statului", vol. II, București, 1957-1970, p. 145, nr. 651, unde este publicat actul nostru, ar fi vorba de Lupu Hăbășescu (în copia documentului slav), care fusese vornic între 1626-1627. Însă la 1631, vornic era Vasile Lupu - N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 377. Noi credem că mai degrabă este vorba despre acesta din urmă, astfel justificându-se și acțiunile lui ulterioare în legătură cu Zografu. El va închina și Dobrovățul, de care va depinde mai târziu, cum am spus, și Sfântul Gheorghe-Zugrav.

43. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 163, nr. 248.

44. *Hurmuzaki*, p. 195, nr. 195; *Eclaircissement*, p. 78-80; Bogdan, *Daniile*, p. 12; Moisescu, *Contribuția*, p. 258; Gh. Mihoci, *Mănăstirea Dobrovăț*, în "MMS", XXI, 1955, nr. 10-11, p. 724. Cât despre imensitatea averilor Dobrovățului, Bodogae spune că numai în jud. Vaslui Dobrovățul avea 14.000 ha - *Ajutoarele*, p. 220; cf. Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 150. Aici însă nu precizează că este vorba de moșiile Dobrovățului, dar, întrucât în Vaslui nu erau metoace închinat la alte mănăstiri decât la Zografu, înclinăm să credem că toate acele moșii menționate acolo erau într-adevăr ale Dobrovățului, deci și ale Zografului.

45. Cojocar, *op. cit.*, p. 47, deși Iorga spune că nu se găsesc urme de la Vasile Lupu pe pereții locașurilor athonite - v. *Muntele Athos*, p. 45.

Daniile nu s-au oprit aici, ei au continuat și cu ceilalți domni care se vor îngriji nu numai de Dobrovăț, dar și de celelalte ctitorii moldovenești închinată, chiar dacă o vor face într-o măsură mai mică.

La 5 februarie 1662, domnitorul Istratie Dabija hotăra ca țiganii "mănăstirii Zugrav, ce este aproape de târgul Vasluiului, unde este hramul slavitudinii mare mucenic și purtătorul de chinuri Gheorghe, care este metoh sfântii monastirii ce se cheamă Zugrav de la Sfântul Munte Afon", să fie scutiți de dijme⁴⁶. Iar la două zile mai târziu, în același an, întărea unei "mănăstiri de lângă târgul Vasluiului" - care nu putea să fie decât tot **Zugravul-Sfântul Gheorghe**, căci **Uspenia-Adormirea** se afla chiar în târg, mănăstire despre care se spune că era închinată la Zografu - stăpânirea peste un vad de moară în pârâul Vasluiului⁴⁷.

De toate acestea beneficia mănăstirea Zografu, pentru că în virtutea închinării ea lua o parte din veniturile mănăstirilor moldovenești pe care le administra.

În arhiva mănăstirii Zografu s-au mai putut găsi și acte care priveau pricini între mănăstirile închinată, cum erau Golia și Dobrovățul (Golia era metoh la Vătoped). Este cazul unei hotărâri de judecată din 13 iunie 1697, când cele două mănăstiri își disputau niște țigani care le fuseseră dați anterior⁴⁸.

În acești ultimi ani ai sec. XVII, Zografu avea să primească o foarte frumoasă danie. La 30 ianuarie 1698, Antioh Cantemir, fratele marelui Dimitrie Cantemir, va închina Zografului ctitoria lui Ștefan cel Mare de la **Căpriana**, în Basarabia⁴⁹.

Este interesant de studiat actul închinării, pentru că din el aflăm detalii importante despre autorul sau ctitorul mănăstirii, despre închinarea Dobrovățului, apoi despre motivul închinării acestor două mănăstiri și câte ceva despre posesiunile sau averile Căprianei. Dar, să le luăm pe rând. Aflăm cum ctitorul mănăstirii, Ștefan Vodă cel Bătrân, a înnoit și miluit sfântul locaș, a făcut o parte din zidul ruinat, chiliile, trapeza, a dat veșminte și vase și a înzestrat-o cu moșii. Alături de toate acestea, apare precizarea că Ștefan era ctitorul mănăstirii Zografu din Sfântul Munte, lucru recunoscut - iată - și de urmașii săi de mai târziu, ceea ce înseamnă că exista această conștiință a faptului că Zografu este "lavră moldovenească". În plus, se spunea că tot el a întemeiat și mănăstirea Dobrovățului, închinată la Zografu de Vasile Lupu, din cauza "pustiirii locașului (era vorba de Dobrovăț), din pricina nechibzăturii și lenevirii și reaua orânduire a călugărilor va-

46. Paul Mihailovici, *op. cit.*, p. 62-63.

47. *Catalogul doc. mold., Supliment*, I, p. 795. Text slav și traducere și în Ghibănescu, *Sirete și izvoade*, IV, p. 16-17, nr. XX.

48. P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 64-65, nr. VI. Tot aici mai aflăm că Dobrovățul primise la 5 iulie 1693 mai multe sălașe de țigani, să-i slujească, binefacere a domnului Constantin Duca, ce era de fapt o întărire a unor documente mai vechi de la Movila Barnovschi, Gheorghe Duca și Eustratie sau Istratie Dabija - *ibidem*, p. 63. O altă pricină a mănăstirii Dobrovăț, de data aceasta cu vechea mănăstire Proboța, pricină al cărei act se află tot la Zografu, fusese judecată la 1738 de către Grigorie II Ghica - *ibidem*, p. 71-72.

49. *Harmuzaki*, XIV, I, p. 319, nr. 384; Ghedeon, *Ἡ Ἀθῶς*, p. 185; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 50; idem, *Daniile românești la Muntele Athos*, în "RI", 19, p. 21; Melchisedec Ștefănescu, *Cronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869, p. 157; Ștefan Berechet, *Mănăstirea Căpriana*, "Comisiunea Monum. istorice, secția Basarabia", II, 1928, Chișinău, p. 103-108 (actul în slavă și traducere românească).

lahi”. Cel puțin curios acest motiv care apărea și în cazul de față, al închinării Căprianiei: “Pentru aceea și noi râvnit-am acestui răposat domn Vasile, cum a făcut cu locașul Dobrovățului, tot asemenea și noi am făcut cu locașul Căprianiei”. Adică: “Deoarece a slăbit foarte și a vădăvit această sfântă mănăstire rămasă fără bucată de pământ și fără tot ceea ce se cere pentru hrana locașului acestuia din pricina nelucrării și a proastei chibzuiei a leneșilor și neurebnicilor lui Dumnezeu călugări (!) care trăiesc în el. Pentru aceasta, domnia noastră și cu tot sfatul nostru sfătuitu-ne-am dacă se cuvine să lăsăm această sfântă mănăstire Căpriană sfinței, slăvitei și împărăteștii mănăstiri numită Zografu din Sfântul Munte Athos... ca să fie ea credincios metoh sfântului locaș Zografu, unde este afierosită și sfânta mănăstire Dobrovăț... Să fie veșnic de acum închinată sfântului locaș Zografu cu toate darurile făcute de ctitori: cu satele, cu vecinii, adică cu megieșii cari sunt ai mănăstirii, cu viile, cu vecinii bisericesti și cei de casă, cu țigani, cu bălțile, moșiile, iazurile, adică bălțile cu pește, cu stupinele și cu toate moșiile, vitele și orice fel de dobitoace și cu orice fel de venit din câmp și din pădure și de prețutindenea, după cum spun privilegiile și documentele de la răposații domni...”⁵⁰.

Și ca să ne facem o idee despre imensitatea averilor Căprianiei, dintre cele 18 mănăstiri de pe teritoriul Basarabiei, ea poseda de trei ori mai mult decât toate celelalte la un loc. Avea 23 de moșii, care se întindeau peste 50.000 ha, față de cele 15.000 ale celorlalte⁵¹.

Din această avere colosală, Zografu și-a reinnoit, pe la 1716, sud-estul clădirilor⁵², și tot pe atunci egumenul Hrisocoleu zidea un turn lângă biserica Căprianiei⁵³.

În plus, mănăstirea Căpriană a intrat și în atenția rușilor, care se “perindau” de acum prin Moldova, cu ocazia războaielor cu turcii. Așa vedem cum la 17 ianuarie 1771, contele Rumiancev, guvernator al Moldovei în timpul războiului din 1768-74, a recunoscut privilegiile mănăstirii, iar la 1773 tot el scutea de orice dări Căpriană, ceea ce constituia un privilegiu extraordinar pentru imensa ei posesiune⁵⁴.

Toate averile mănăstirii Căpriană au fost administrate încă de la închinare direct de Zografu, prin călugării-epitropi pe care marea mănăstire îi trimitea aici și aceasta s-a întâmplat numai până la 1813, când mitropolitul Basarabiei Gavriil Bănulescu Bodoni din cauză că epitropii trimiși nu mai respectau clauzele închinătorului, adică de a se îngriji de reparația metocului, a pus întreagă această avere sub conducerea Casei Bisericii din Chișinău, rămânând în această stare până la 1857 (războiul Crimeei). La Sfântul Munte trimitea numai venitul care i se cuve-

50. Mănăstirea a mai fost ajutată pe rând de Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, care îi dăruise, la 1559, satele Lozova, Pârjolteni, Onești, Sadova, Bălaccni, Luceani, Vorniceani, Dumzni, Glăvășani, Bisericani, Părcanii de Jos și trei fâci de vie la Cotnari, cu iazul și moara de acolo, a urmat Alexandru VI Coconul, care dăruia satul Popăuți din Orhei la 1630 și, în fine, Eustratie Dabița care îi confirmase la 1662 câteva posesiuni ce apăreau și-n actul anterior - Șt. Berechet, *op. cit.*, p. 90-91, 100-103.

51. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 221; Cojocaru, *op. cit.*, p. 55; Păcurariu, *IBOR*, II, p. 266; Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, București, 1991, p. 244.

52. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 244.

53. N. Iorga, *Descriere de călătorii*, în “Fântâna Darurilor”, 1907, p. 280; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 221.

54. P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 75.

nea, pentru ca mai apoi, după 1857, zografiții să primească iar dreptul de administrare directă a metoacelor. Condițiile politice se schimbaseră demult, căci la 1812 Țările Române cedaseră Basarabia, care, de acum intrată în sfera administrației rusești, va avea un nou cadru și pentru viața bisericească. La 1873, Ministerul de externe rus a luat moșiile acestea în exploatarea sa, până la 1913, când s-a produs și în Rusia secularizarea averilor bisericești⁵⁵. La 1918 abia, Basarabia va fi realipită la trupul țării, din nefericire pentru scurt timp, până în 1940, când din nou rușii au smuls-o pentru ei.

Iată cum, vreme de două secole, Zografu a beneficiat de una dintre cele mai bogate mănăstiri românești, fără vreun control. Acest control a încercat să-l impună marcele ierarhi, la 1813, pentru numai 45 de ani, fără ca să afecteze în vreun fel Zografu, încât ea a reușit să se refacă și a ajuns cea mai bogată mănăstire athonită, după mănăstirea rusească, în perioada de după 1862⁵⁶.

De pildă, din aceste averi s-a refăcut, credem noi, catoliconul Zografului la 1817. În nartexul exterior se puteau vedea înaintea de 1935 chipurile voievozilor români, ctitori acolo: Vasile Lupu, ținând în mâini Dobrovățul, Alexandru cel Bun, dând moșia Căpriană, Ștefan cel Mare, care era ctitorul Zografului (cf. Isaia de Hilandar), așa cum am și putut constata foarte bine din cele expuse, pe lângă chipuri ale bazileicilor bizantini sau bulgari⁵⁷.

La progresul mănăstirii a contribuit desigur și faptul că la 1848 devine chinovială⁵⁸. După 1864, starea ei nu s-a înrăutățit, dar trebuie să se fi resimțit după pierderea metoacelor pe care le avea în Moldova: Dobrovățul, Sfântul Nicolac-Aron Vodă, Uspenia sau Adormirea din Vaslui, Zugrav, tot de acolo, rămânându-i numai Căpriană, care oricum putea să-i dea venituri cât toate acestea la un loc, poate și mai mult⁵⁹. Dar și Căpriană va dispărea dintre acestea odată cu secularizarea din Rusia.

Astăzi, se pot regăsi la Zografu vechile urme ale legăturilor cu românii, urme care se păstrează în arhivele mănăstirii sau în muzeul ei. Grija domnească față de ea s-a manifestat prin trimiterea de manuscrise și, mai târziu, tipărituri trebuincioase cultului⁶⁰, fie prin trimiterea de obiecte liturgice, care azi sunt adevărate opere de artă românească.

Toate cele de până acum stau să arate că mănăstirea Zografu este una dintre cele mai ajutate de către români, bucurându-se de o așa atenție, încât va fi mult timp denumită "lavră moldovenească". Este poate încă o ocazie pierdută a românilor, ea și în cazul Esfigmenului, de a-și avea propria lor mănăstire, ocazie care se mai arătase și în cazul Cutlumușului, dar pe care, din lipsa unui simț al istoriei, românii au ratat-o.

55. Șt. Berechet, *op. cit.*, p. 92-93; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 221-222.

56. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 561; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 222.

57. *Ibidem*.

58. D. Petrakakos, *Νέαι πηγαι των Θεσιών του ΑΟ* (Izvoare noi ale instituțiilor Muntele Athos), Alexandria, 1915, p. 17.

59. Un singur istoric ne spune că ar mai fi avut ca metoc și schitul Făstăci, dar nu ne spune nimic mai mult și nici măcar o localizare nu face - V. Căndea, *Mărturie*, p. 541, nr. 2038. Dar, chiar și fără acest metoc, neînsemnat, Zografu tot avea atâtea încât să fie o sursă sigură și permanentă de venituri.

60. Ajungerea acestora în arhivele athonite (la Zografu) stă în legătură cu lupta de menținere a ființei naționale bulgare și de renaștere culturală a ei, când cele mai mari personalități bulgare trăiau în exil la noi. Ei au reușit să influențeze în mare măsură și pentru multă vreme viața culturală a românilor și, implicit, pe cea bisericească.

10. MĂNĂSTIREA DOHIARIU

În acord cu tradiția, mănăstirea Dohiariului s-a clădit la puțin timp după ridicarea Marii Lavre și Vatopedului de către un ucenic al Sfântului Atanasie, anume Eftimie. Inițial, această mănăstire ar fi fost așezată la Dafni, purtând hramul Sfântul Nicolae.

Numele mănăstirii ar proveni de la slujba pe care Eftimie o avusese înainte de la Lavra, adică dohiar, care înseamnă iconom¹.

În ce privește istoria mănăstirii, lucru care nu face subiectul lucrării noastre, se pot consulta câteva lucrări ale părintelui Hristofor Ktenas², fost paroh al comunității grecești din Brașov și monah dohiarit, care s-a ocupat de studierea arhivei mănăstirii, publicând unele acte, dar și Proschinitarul lui Chiril Smirneanul sau Dohiariitul³, tipărit la București în 1843 prin grija starețului de atunci al metohului dohiarit de la Slobozia, Gavriil Smirneanul, asupra căruia ne vom opri pe parcursul lucrării, el fiind un exponent al relațiilor româno-athonite.

Mănăstirea s-a bucurat de o stare bună în prima parte a existenței ei, fiind mult ajutată de împărații bizantini, reparată de țarii sârbi pe la 1340, astfel că la 1394, tipiconul al III-lea o înfățișa ca a zecea între cele 25 de mănăstiri⁴.

În secolul XV, datorită căderii Bizanțului, mănăstirea se afla într-o stare deca-dentă⁵. În această situație este probabil că dohiariții s-au îndreptat și ei, ca și ceilalți călugări athoniși, către mila țărilor Române. Relațiile acestea sunt atestate de un număr foarte mare de documente, dintre care 1.000 se află numai în arhiva acestei mănăstiri⁶.

Astfel, egumenul David, "gheron" Eftimie și ieromonahul Macarie au venit să roage pe Vlad Călugărul (1482-1495) să devină ctitor la mănăstirea lor. Dom-

1. Ioan Komnen, *Προσκωνητάριον*, Snagov, 1701; V. Langlois, *op. cit.*, p. 20; Manuil Ghedcon, *Ο Άθως*, p. 185; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 248; Gherasim Smirnakis, *op. cit.*, p. 566; Chiril Smirneanul, *Προσκωνητάριον τῆς ἹΜ Δοχειαρίου* (*Proschinitar al Sf. Mănăstiri a Dohiariului*), Buc., 1843, p. 4, cf. Gh. Cioran, *Σχέσεις*, p. 225.

2. Hristofor Ktenas, *Χρυσόβουλλοι λόγοι τῆς ἐν Ἄθῳ ἹΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου* (*Hrisoave ale Sf. M-ri a Dohiariului*), "ΕΕΒΣ", 4, 1927, p. 285-311; idem, *Σιγιλλιώδη καὶ ἄλλα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ ἹΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου* (*Sigilii și alte acte patriarhale din M-rea Dohiariu din Athos*), "ΕΕΒΣ", 5, 1928, p. 100-129; idem, *Ἡ ἐν Αὐτῶ ἹΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου* (963-1921) (*Sfânta împărătească, patriarhicească și stavropighială mănăstire Dohiariu din Muntele Athos*), Atena, 1926; idem, "Ἀπαντα, idem, *Τὰ κειμηλιαρχεῖα τῆς ἐν Αὐτῶ ἹΜ τοῦ Δοχειαρίου* (*Relicve ale M-rii Dohiariu din Muntele Athos*), "ΕΕΒΣ", 7, 1930, p. 104-132.

3. Autorul fusese mare protosinghel, cf. Ioan Dură, *Proschinitare ale Sfântului Munte Athos tipărite pe pământul românesc*, "BOR", nr.3-4/1989, p. 124-125. Titlul complet al lucrării este: "Proschinitar al împărăteștii stavropighii patriarhale și cinstitei mănăstiri a Dochiarului din Muntele cel cu nume sfânt al Athosului. Alcătuit și îngrijit de către fostul mare protosinghel al Marii Biserici a lui Hristos, Chiril cel din Smirna: la care s-a adăugat la sfârșit un paraclis al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu cea făcătoare de minuni și grabnică ascultătoare și douăzeci și patru de icoase ale Sfinților Arhangheli. Dat la tipar acum pentru prima dată cu grija și cu cheltuiala dărnică a prea învâțatului cuvios arhimandrit și egumen al Sloboziei, Chiril Smirneanul, cu metania la această mănăstire, București, 1843, în tipografia curții domnești a lui Fred. Vauban".

4. Langlois, *op. cit.*, p. 49; Hr. Ktena, *Ἡ ἐν Ἀγιῶ Ὀρει*, p. 24; Idem, *Χρυσόβουλλα*, p. 285-311.

5. Comnen, *op. cit.*, p. 490; Ghedcon, *Ο Άθως*, p. 186; Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 197.

6. Florin Marinescu, *Τα ρουμανικά αρχεῖα*, p. 196.

nitorul a semnat un hrisov la 24 martie 1490, prin care acorda anual 3.000 aspri și își îndemna succesorii să continue dania⁷.

În acest spirit, va continua și fiul său, Radu cel Mare, confirmând dania la 20 martie 1497 și acceptând la rândul său să devină ctitor al mănăstirii. Hotărârea acum să se mai dea și 400 de aspri aducătorului⁸.

Fără îndoială că și Neagoe Basarab a continuat relațiile acestea, fapt dovedit de "Viața Sfântului Nifon" a lui Gavriil Protul, care relatează în contextul celebrării sfințirii mării ctitorii de la Curtea de Argeș din 1517 și despre participarea egumenului dohiarit la acest eveniment⁹.

La rândul său, Vlad Vintilă (1532-1535) accepta și el, semnând un hrisov la 26 ian. 1533, să devină "ctitor" la Dohiariu, în urma unei vizite a unei delegații de călugări, purtând cu ei mai vechiul act dat de tatăl lui, Radu cel Mare. Le acordase atunci și 3000 aspri, plus cei 400 ce se obișnuia a se da curierului¹⁰.

Urmașul lui Vlad Vintilă, domnitorul Radu Paisie (1535-1545), va continua și el să sprijine în același fel mănăstirea care, fără îndoială, trecea prin elipe grele, după cum arată biograful ei, Hristofor Ktena¹¹. Domnitorul dădea acum mănăstirii 6000 aspri, plus cei 400 aducătorului, obținând în schimb pomenirea numelui său la slujbele de duminică, la proskomidie și liturghie, iar după moarte, în cadrul parastaselor și altor slujbe. Aceasta se întâmpla la 26 februarie 1536¹².

Este cunoscut un fapt petrecut la 1560, când un preot din Adrianopole, Gheorghe, suferind de o boală grea din cauza căreia soții și copiii îi muriseră, a venit la Dohiar și s-a spălat cu aghiasma Sfinților Arhangheli, ceea ce i-a adus vindecarea. În urma minunii, s-a călugărit aici sub numele de Gherman și probabil a decis să-și consacre ultimele forțe restaurării mănăstirii. Cunoștea pe Lăpușneanu al Moldovei de la Constantinopol, unde acesta mersese să ceară domnia (cea de-a doua) și se vede că nu a ezitat să vină la drept credinciosul voievod, pe care l-a și înduplecat să ajute mănăstirea care ajunsese într-o așa stare, încât călugării - cum spune actul - n-aveau unde "nici capul să și-i plece, nici mâna s-o întindă".

Nu insistăm aici asupra amănunțelor¹³, ci facem numai o trecere în revistă a evenimentelor de acest fel spre a arăta că ceea ce se întâmpla după 1650 nu era altceva decât o continuare a vechii idei - devenită "imperială", după expresia unor autori (Dumitru Năstase, A. Pippidi)¹⁴ - de susținere a Ortodoxiei. Și facem acest

7. *DRH, B. TR.* vol. I, București, 1966, p. 357-359; P. Năsturel, *Le MA.* p. 203. Documentul este semnalat și de D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în sec. XIV și XV*, p. 93, nr. 2; idem, *Daniile*, p. 33. În schimb, Cioran (*Εξέσεις*, p. 228) și Bodogae (*Ajutoarele*, p. 227) nu menționează această danie, considerând ca primă miltuire a Dohiariului pe aceea a lui Bogdan cel Orb al Moldovei (1504-1517), bazându-se pe o mai veche părere, a lui N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, p. 122.

8. P. S. Năsturel, *Aperçu critique*, p. 106.

9. Ediția Tit Sîmedrea, în "BOR", LV/5-6, București, 1937, p. 24.

10. *DRH, TR.* III, p. 231-232.

11. *Η μισση των Δοχειαριων*, p. 34-38; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 227.

12. *DR. TR. veacul XVI*, București, vol. II, p. 201-202, nr. 195; Năsturel, *Le MA.* p. 204; Moiseseu, *Contribuția*, p. 258.

13. În ce privește amănunțele se pot consulta lucrările mai sus menționate, dintre care amintim: Cioran, *Εξέσεις*, p. 228-232; Năsturel, *Le MA.* p. 208-209; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 277.

14. *Ideea imperială*; Idem, *L'heritage imperial*; Idem, *L'idee imperiale*.

lucru pentru a scoate în evidență multitudinea ajutoarelor românești care s-au îndreptat către Athos. Spune Ktenas că numărul domnilor binefăcători la Dohiariu a fost de treisprezece¹⁵, deși personal credem că este mult mai mare, dat fiind și numărul ridicat de documente românești de acolo (1.000). Chiar dacă n-au fost numai acte de danie, oricum numărul este tot mare, încât se poate crede și susține această teză cu ușurință. De la 1490 – data primului document cunoscut – până la mișcarea din 1821, când deja nu se mai acordau astfel de hrisoave, sunt 331 de ani. Raportul documente/ani indică 3 documente anual. Presupunând că numai a treia parte o constituiau documentele de danie, adică din cele trei documente pe an, unul era danie, se acoperă perioada pe care am vizat-o. Aceasta, dacă am considera că în fiecare an s-a emis câte un document de danie (331 ani). Or, se știe că domniile se confirmau unul pe celălalt, prelungind astfel daniile acestea și nu era necesar poate decât un document în perioada unei domnii. Și atunci, cu atât mai mult, putem gândi că nu este exclus ca fiecare domn să-și fi arătat bunăvoința către mănăstirea Dohiariu.

Alexandru Lăpușeanu a răspuns afirmativ cererii călugărului Gherman, astfel că istoria Athosului l-a înregistrat ca pe unul dintre cei mai mari binefăcători împreună cu soția sa, adică, el a relăcut din temelii biserica și a zugrăvit-o prin purtarea de grijă a mitropolitului moldovean de atunci, Teofan II (1564-1572; 1578-1579; 1582-1588). Lucrările au început pe la 1566 și s-au terminat la 1568, după cum spune și inscripția greacă: "Această sfântă și faimoasă biserică a dumnezeieștii mănăstiri a preamărișilor conducători ai oștilor cerești Mihail și Gavriil, pe nume Dohiariu, s-a ridicat din temelii și a fost împodobită cu concursul și cheltuiala prea evlaviosului Io Alex. voievod al întregii Moldove egumenind Kir Teofil ieromonah, Ind XI, 1567"¹⁶.

În exonartexul bisericii se află pictați domnitorul cu soția Ruxandra și fiii lor Constantin, Bogdan și Petru¹⁷.

Arhitectul lucrărilor - afirmă Cioran - a fost român¹⁸. Biserica a fost sfințită de Teofan mitropolitul care supraveghease lucrările de aici și care spre sfârșitul vieții s-a și retras la Dohiariu, fiind înmormântat în partea de nord a primului nartex (1597-1598). Pentru așezarea unei pietre funerare de marmură banii i-a dat

15. *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 53; Cioran, *Σχέσεις*, p. 242.

16. "Οὗτος ὁ Θεός καὶ περιβόητος σοῶς τῆς Θείας τε καὶ ἱερᾶς μονῆς τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τῆς ἐπωνομαζομένης Δοχειαρίου ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνεστολίσθη διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ εὐσεβεστάτου αὐθέντου κυροῦ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Βοεβόδα πάσης Μολδοβλαχίας ἡγουμενεύοντος κυρίου Θεοφίλου Ἱερομονάχου ζω σο ζω Μηνί... Ἰνδ τὰ (7076)" - Iorga, *Muntele Athos*, p. 483; Idem, *Hurmuzaki*, vol. XIV, I, București, 1914-1936, p. 46; Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos. I. Les peintures*, p. 215-255; Ktena, *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 40; Cioran, *Σχέσεις*, p. 229-230; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 228. Este aici în text o diferență între Iorga, care redă termenul "ἀνεστολίσθη" și Bodogac și Cioran, care spun "ἀνιστορίθη" (s-a repictat). Ni se pare a fi mai corectă prima variantă - "a fost împodobită". A se vedea și N. Iorga, *Bizant*, p. 126.

17. Radu Crețeanu, *Traditions*, p. 140. În jurul capului voievodului este inscripția "Ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ εὐσεβῆς πιστὸς αὐθέντης πάσης Μαλδοβλαχίας Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Βοιβόδα καὶ κτίτωρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης" (În Hristos Dumnezeu cucernic și credincios domn al întregii Moldovlahii Ioan Alexandru Voievod și ctitor al acestei sfinte mănăstiri) - Cioran, *Σχέσεις*, p. 230, Mamalakis, *op. cit.*, p. 388 și 396.

18. *Op. cit.*, p. 230.

soția lui Ieremia Movilă (1596-1606), Elisabeta, piatra ce poartă o frumoasă inscripție greacă. Pe peretele din dreptul mormântului s-a zugrăvit mai târziu chipul mitropolitului¹⁹.

De la domnitorul moldovean, călugării dohiariți au mai căpătat un chivot de argint ca o evangheliu ce conține sfinte moaște și o bucată din lemnul sfintei cruci, care are în partea de jos ca stemă vulturul înconjurat de inițialele "Io A. I. Y. B. B." (Io Alexandru Ioan Ypsilanti Voievod), iar pe dinafară o inscripție greacă așa cum vom vedea²⁰.

După moartea lui Alex. Lăpușneanu, sultanul Selim a scos averile aghiorite la meza - metoace, mori, grădini, livezi, vii, păduri ș.a. - dar măsura nu privea numai Muntele Athos, ci toate locurile supuse Imperiului. Situația era dramatică pentru călugări. Măsura venea în urma neputinței lor de a-și achita taxele impuse de sultan. Disperați, încă o dată își vor întoarce privirile către principatul moldovean, când de-abia se terminase de construit biserica. Actul care înfățișează toată această tragedie poartă data de 5 martie 1568²¹.

Când atoniții au ajuns în Moldova n-au mai aflat pe domnitor în viață și atunci s-au adresat doamnei Ruxandra, care deținea tutoria fiului ei Bogdan în vârstă de numai 16 ani. Pentru a doua oară familia domnitoare acceptă să devină citoră la Dohiaria. Concret, doamna Ruxandra face o donație de 165.000 aspri, sumă teribil de mare pentru acele vremuri, care a permis nu numai răscumpărarea averilor ei, dar și refacerea trapezei, chiliilor și altor clădiri²². În schimb, doamna și-a asigurat din partea călugărilor pomenirea veșnică a ei și a familiei sale, fapt concretizat printr-un legământ semnat de 15 monahi (august, 1570).

La 12 nov. 1570, doamna Ruxandra a murit, deci actul de donație care era semnat de doamnă, de mănăstire și de mitropolitul Teofan, evident că este anterior acestei date, dar când a fost emis nu se poate spune cu siguranță²³.

Se păstrează azi două scrisori de mulțumire adresate donatorilor, una din 1570 și alta din 1575²⁴.

19. Chiril, *op. cit.*, p. 25; Marcu Beza, *Bibliotecă*, p. 53-54; *BOR și problema Muntelui Athos*, p. 201; Moisescu, *Contribuția*, p. 251; Păcurariu, *IBOR*, vol. I, p. 476; Mamalakis, *op. cit.*, p. 389; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 230; P. Năsturel, *Le MA*, p. 212-214. În ce privește inscripția de pe placa de marmură, a se vedea *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 107.

20. Ktena, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 12; Beza, *Bibliotecă*, p. 54.

21. Ktena, *Συγγλυώδη*, p. 109-110; Cioran, *op. cit.*, p. 232; *DIR. A. Moldova*, XVI, vol. II, București, 1951, p. 235-237 (nr. 247); Năsturel, *Le MA*, p. 209.

22. "Au răscumpărat toate cele mișcătoare și nemișcătoare și ne-a eliberat pe noi și mănăstirea noastră de datorie... din mâinile celui ce o țineau din afară" - Ktena, *Συγγλυώδη*, p. 109-110; Idem, *Άπαντα*, p. 559; Chiril, *op. cit.*, p. 26, 38; Cioran, *Εχέσεις*, p. 233; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 571; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 229; Năsturel, *Le MA*, p. 210-211; a se vedea și Moisescu, *Contribuția*, p. 259; Crețeanu, *Traditions*, p. 140.

23. Beza, *Bibliotecă*, p. 54. În ce privește data morții, P. Năsturel (*Le Mont Athos*, p. 210) contrazice pe Cioran (*Εχέσεις*, p. 234) care reda ziua de 12 nov. 1569. Aceași dată o redă Bodogae, *Ajutoarele*, p. 229, bazându-se pe A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, București, vol. X, p. 85. Actul de danie ar purta data de 1568 după V. Căndea, *Mărturie*, nr. 775.

24. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 47, 49. Despre data 1575, care apare aici V. Căndea spune că ar fi greșită, *op. cit.*, nr. 776. În realitate nici un alt autor nu vorbește despre două scrisori de mulțumire. De fapt ce rost ar fi avut cea de la 1575, când nici măcar Bogdan IV, fiul lui Lăpușneanu, nu mai era domn de la 1572.

Secolul al XVI-lea începe destul de bine pentru Dohiaru în ceea ce privește atenția românească, aceasta îndreptându-se de această dată dinspre țara Românească.

După ce la 3 februarie 1593, Alexandru cel Rău (1592-93) confirmă la Dohiaru o posesiune în București²⁵, la 14 ian. 1606, Radu Șerban (1602-1610) venea să-i ofere 9.500 aspri anual, plus 500 pentru curier²⁶.

La 1617, dohiariții au fost nevoiți să împrumute de la Μεγάλη Μέση 90.000 aspri. După aceasta ei au fugit din nou către ajutorul românesc, reușind să obțină de la Postelnicul Ianache stăpânirea peste 12 moșii din Ialomița care au format o avere de 285.808 aspri și 320 ducați ungurești²⁷. Toată această proprietate se numea generic "Slobozia lui Ianache"²⁸ și pe teritoriul ei se afla și o mănăstire zidită de donator. Această închinare este posibil să se fi făcut pe la 1628-29, deși actul nu s-a găsit. Această danic a întrecut cu mult pe aceea a lui Lăpușeanu, având în vedere că Dohiaru a avut Slobozia ca metoc până la secularizare. Așa cum vom vedea, Slobozia avea venituri imense, mult mai mari decât la Cotroceni.

Este important să vorbim și să insistăm asupra acestei mănăstiri pentru că ea a alimentat mănăstirea Dohiarului cu fonduri timp de două secole.

Mănăstirea Slobozia era inițial ridicată de acest postelnic Ianache Caradja, grec venit din Constantinopol împreună cu familia sa, cunoscând, se pare, destul de bine familiile domnitoare din cele două țări române²⁹. El a reușit să ridice mănăstirea Slobozia datorită veniturilor pe care le strângea de pe moșiile pe care le cumpărase în țara Românească și în Moldova.

Mai vechea dărnicie a voievozilor români a atras la nordul Dunării nu numai un mare număr de monahi athoniți, dar și foarte mulți monahi din toate locurile Orientului, cât și cetățeni greci de pretutindeni. Era vremea, în acest secol al XVII-lea, în care influența greacă va deveni covârșitoare.

În acest context trebuie să fi închinat postelnicul Ianache ctitoria sa cu tot ce-i aparținea. Iar aceasta se întâmpla oricum înainte de 12 iulie 1633, dată la care

25. DIR, B. TR. sec. XVI, vol. VI, București, 1951-54, p. 64-65, nr. 74; Năsturel, *Le MA*, p. 205.

26. DIR, TR, veac XVII, tom. I, p. 216-217, nr. 208.

27. Mamalakis, *op. cit.*, p. 278; Cele 12 moșii sunt redată de Cioran, *Εχέσεις*, p. 236-237 și se poate găsi o documentație foarte amplă asupra acestora la Arhivele Statului București, Ms. 314: *Condica proprietăților mănăstirii Slobozia* (scrisă de Chiriță Gheorghiu, dascăl slovenesc la școala domnească de la Sfântul Gheorghe Vechi și întărită de Constantin Alexandru Ipsilanti în 1807, apr. 26); Ms. 319: *Condica a socotelilor de bani ce au primit și au dat metoacele sfetagoricești Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sfinții Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clucociov, Slatina, Roaba și Hotărani*; Vasile Gh. Ioan, *Actele secției bunuri publice - București, M-rile Slobozia lui Enache și Apostolache, Snagov, Spirea din Deal, Sfântul Spiridon Nou și Sfântul Spiridon Vechi*, Dir. gen. a Arhivelor Statului, Ind. cronologic nr. 20, București, 1954.

28. Pentru bibliografie, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia, I. TR*, vol. II, p. 587-588.

29. Ianache era fiul unui Dumitrașcu Caragea și avea mai mulți frați:

1. Pavalache - capucheala a Moldovei între 1646-47, care urmărind să pună mâna pe scaunul acestui Principat, a fost ucis de Vasile Lupu la 1650.

2. Apostolache - vel ceaș în Moldova la 1667, vel comis, vel paharnic (1668) și vel spătar (1673). Ctitorise schitul Apostolache-Prahova la 1595.

3. Constantin - vel postelnic în Muntenia. Și el complotase cu cei doi frați ai săi pentru mazilirea lui Matei Basarab și înlocuirea lui cu Vasile Lupu - vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971.

Matei Basarab spunea într-un document: "Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab Voievod și domn - dat-am domnia mea această poruncă sfintei dumnezeieștii monastiri ce se cheamă Vai de Fi, hramul Arhanghelilor Mihail și Gavriil, făcută de Enache Postelnicul și iaste metoc la Stagora la mănăstirea Dohiariui și părintelui igumenului Climii, ca să fie sfintei mănăstiri satul Cetățile ot sud Ialomița, jumătate de sat și cu toți rumânii de preste tot hotarul... iar după moartea lui Ianache Postelnic căzut-au această jumătate de sat a fi pe seama mănăstirii și o au dat singur Ianache Post. să fie la mănăstire pentru pomană..."³⁰.

Deci mănăstirea Sloboziei apare ca închinată deja, iar la 14 sept. 1634, Matei Basarab confirmă închinarea ei la Dohiariu, după ce, cu doi ani înainte, oprise a se mai face închinări la locurile sfinte, datorită faptului că monahii greci, speculând mărinimia românească, au întocmit acte false de închinare³¹. Mai înainte de a confirma această închinare, domnitorul a refăcut în întregime mănăstirea de la **Vai-de-ci**, care în timp se ruinase³².

Din actul lui Matei Basarab din 14 sept. 1634, prin care închină Dohiariului mănăstirea Sloboziei - de această dată ctitoria lui - vedem clar că aceasta este numai întărirea închinării mai vechi făcută de postelnicul Ianache: "și a dat Domnia mea satul **Vaideei** Slobozia și ocina și vecinii din Cetățile și cu alte moșii și cu vecinii și cu acea mănăstire a Domniei Mele să fie închinată și supusă sfintei și dumnezeieștii mănăstiri Dohiariu cum au fost dată și închinată de către răposatul Ianache postelnicul. Și am văzut Domnia Mea și zapisul lui Ianache postelnicul la mâna părintelui egumen înainte de moartea lui scris, cum scris este mai sus și cu mare blestem..."³³. În schimb, monahii erau obligați să pomenească numele domnului, numele părinților lui și pe postelnicul Ianache la fiecare liturghie³⁴.

La sfârșirea noii ctitorii a participat însuși patriarhul ecumenic de atunci, care se afla în trecere prin țara Românească, asistat de un sobor de 500 de proci³⁵.

30. ASB, *msx.* 314, f. 159.

31. *Memoriu asupra Monastirilor Române puse sub invocajia Locurilor Sfinte din Orient*, București, 1863, p. 63-71. Matei Basarab a luat această măsură a dezînchinării în alte două rânduri, la 1639 și 1641. Era de fapt o măsură prin care se oprea pentru viitor închinarea altor mănăstiri către Locurile Sfinte, până ce nu se clarifica problema posesiunii unui act de închinare, care însă să nu fie fals. De altfel, el însuși a închinat sau a confirmat închinări către Muntele Athos, așa cum vom mai vedea. Așa este și cazul mănăstirii Slobozia, a cărei închinare fusese anulată de domnitor. Dar la insistențele călugărului Klimis (sau poate Clement), egumen la Dohiariu, care adusese actul de închinare original, Matei Basarab emite hrisovul de întărire din 14 septembrie 1634, menționând că "am văzut Domnia Mea și zapisul..."; vezi Bodogae, *Ajutoarele*, p. 231.

32. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1971, p. 433; Pr. I. C. Bercuș, *Mănăstirea Sloboziei de pe apa Ialomiței*, "GB", nr. 6, 1984, p. 420.

33. Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 152-158, nr. 29; Bercuș, *op. cit.*, "GB", nr. 6, 1984, p. 420. Năsturel, *Le MA*, p. 206-207.

34. Ktena, *Η μονή Δοχειαρίου*, p. 48; Nandriș, *op. cit.*, p. 152-157, nr. 29.

35. Bercuș, *op. cit.*, p. 421. Patriarhul acesta trebuie să fi fost Chiril Lucaris în a cincea sa păstorie (aprilie 1634- martie 1635), despre care știm sigur că a vizitat Țările Române.

Îndată după zidire, această nouă ctitorie a lui Matei a fost înzestrată cu moșii, încât ajunge să fie una dintre cele mai bogate în venituri. Față de vechile proprietăți pe care le avea de la Ianache postelnicul, Matei Basarab i-au mai adăugat altele³⁶.

La 10 ian. 1635, voievodul dispunea ca satul Vai-de-oi să fie scutit de impozitul lunar, dar trebuia să plătească 100 ughi (galbeni ungurești) la Sfântul Gheorghe și la Sfântul Dumitru³⁷.

De la 10 nov. 1636 datează o altă confirmare a domnitorului către Dohiaru³⁸, după ce la 27 aprilie același an îi întărea lui Radu Călărășu din Ciulnița stăpânirea peste două moșii care vor intra și ele în numărul celor închinat la Dohiaru³⁹. Și tot în 1636 sau 1637, domnitorul mai dăruia mănăstirii Slobozia și egumenului Klimis 13 pogoane și jumătate de vie pe dealul Năenilor, jud. Secuieni, 13 stâneni din ocina Năenilor și 300 bolovani de sare anual de la ocnele domnești din Vitioara-Prahova⁴⁰.

La 1639, Dohiaru primea - de fapt i se confirma - posesiunea unei case în București (22 iulie)⁴¹, iar în același timp, Matei Basarab dezînchina (pentru a doua oară, acum) 22 de mănăstiri și interzicea închinarea lor, sub orice formă, la Muntele Athos sau la celelalte Locuri Sfinte.

Hotărârea s-a repetat la 20 nov. 1640, iar printr-o alta, din 27 nov., mai adaugă două mănăstiri celor 22 de până atunci, patriarhul de Constantinopol întărind și el hotărârea voievodului în 9/19 apr. 1641. Mănăstirea de la Slobozia era și ea în rândul celor dezînchinate⁴².

Oricum, situația nu a durat, căci vom vedea cum la 25 iulie 1652 comisu Apostolache, fratele lui Ianache, a închinat și el către Dohiaru mănăstirea sau schitul pe care-l zidise la **Măstinești - Prahova**, împreună cu 8 moșii, adăugând daniei sale și 2.000 taleri spre a se repara chiliile mănăstirii athonite⁴³. De acum înainte schitul se va numi al lui **Apostolache**, după numele ctitorului care trebuia pomenit la Sfintele Liturghii, alături de al fraților iui, Pavlache banul, Iordache armașul și Costea comisu, cu tot neamul lor.

36. Nandriș, *op. cit.*, p. 152-158, nr. 29. ASB, *copii mss. 314*, f. 589-590.

37. DRH, TR, XXV, p. 9 (text slav), p. 10, (traducere rom.), nr.7; Nandriș, *op. cit.*, p. 158-161, nr. 30; cf. Cioran, *Σχέσεις*, p. 239.

38. I. R. Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești. 1369-1600*, București, 1937, vol. IV, p. 403, nr. 878, cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 207.

39. Nandriș, *op. cit.*, p. 163-164, nr. 31.

40. ASB, *cop. mss. 314*, f. 183v; Nandriș, *op. cit.*, p. 164-7; 187-90, nr. 32 și 36; *Catalogul docum. TR*, p. 403-404, nr. 879. Dania aceasta mai apare confirmată în 22 nov. 1646, când se mai vorbește de 9 pogoane de vie la Năieni, cumpărate de călugări cu 8.940 aspri - Cioran, *Σχέσεις*, p. 239, Bodogae, *Ajutoarele*, p. 231.

41. ASB, *copii mss. 314*, f. 386v - 387.

42. Cezar Bolliac, *Monasterile din România*, București, 1862, p. 465-490; *Hrisovul lui Matei Basarab*, p. 15; C. I. Filitti, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 48.

43. ASB, *Mănăstirea Slobozia*, orig. XX/8; *mss. 314*, f.197-198; 561v-562; Nandriș, *op. cit.*, 223-225, nr. 39; Cioran, *op. cit.*, p. 240; Năstase, *Le MA*, p. 208; Ktena, *Η μονή των Δοχειαρίων*, p. 49-50; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 232; Moisescu, *Contribuția*, p. 259; Bogdan, *Daniile*, p. 34; Mamalakis, *op. cit.*, p. 278.

Trebuie precizat că actul cu data de mai sus este emis de Matei Basarab și sfatul domnesc, care confirma această mare danie a lui Apostolache⁴⁴.

Domnitorul care va urma după Matei Basarab pe tronul Munteniei, Constantin Șerban Basarab (1654-58) s-a îngrijit, conform tradiției - căci ajutorarea Locurilor Sfinte devenise deja tradiție - de mănăstirea Dohiariu, dăruindu-i, împreună cu postelnicul Eustratic și soția sa Elena, o treime din satul Slatina, cu toate acareturile sale.

La 10 mai 1654, domnul cel nou se vede nevoit să judece o pricină mai veche în care era implicată mănăstirea Slobozia și niște boieri. Ce se întâmplase? Călugării acestei mănăstiri cu egumenul Partenie își însușiseră încă din timpul domniei lui Matei Basarab 279 stânjeni din moșia Sărățeni-Ilfov, care aparținea boierului Ioan, nepot al preotului Stan, Radu, fiu al lui Teșcu, și alții. Acum, boierii cereau să li se facă o reparație. Ca atare, domnitorul dispunea atunci să li se restituie partea de moșie uzurpată de mănăstirea de la Vai-de-ei⁴⁵.

Anul 1660 a fost un an important pentru istoria mănăstirii athonite, dat fiind faptul că în octombrie fusese declarată stavropighie a Marii Biserici de către patriarhul Partenic V (1657-1662)⁴⁶. Evident că situația economică a Dohiariului nu a fost îmbunătățită de acest fapt, ci a depins în continuare de posesiunile pe care le avea în țara Românească.

Din nefericire, pentru o vreme și acestea treceau prin perioade grele. Schitul Apostolache fusese ruinat în urma unei invazii tătare sau turce și de aceea domnul Gheorghe Duca (1674-78) îl va refăce dându-l în grija Sloboziei la 27 mai 1677, printr-un hrisov. Aceasta însemna că mănăstirea de la Vai-de-ei trebuia acum să trimită la Apostolache egumen⁴⁷. Și tot la 1677, domnitorul român întărea mănăstirea Sloboziei acordându-i și un sat la Stăvica⁴⁸.

Întărirea Sloboziei și implicit a Dohiariului confirmă printr-o repetare a hrisovului ce-l avea de la Gheorghe Duca, la 10 iun. 1679. Prin acest nou hrisov pe care îl dădea de această dată Șerban Cantacuzino (1678-88) se confirma Sloboziei posesiunea asupra schitului prahovean și totodată amândouă erau scutite de impozite, rămânând în continuare închinatc la Dohiariu⁴⁹.

Între timp, mănăstirea Slobozia își îmbogățea posesiunile cu un loc de casă în București, lângă biserica Stelea, era înzestrată de diferite persoane cu vase sfinte, veșminte, cărți, mobile, mii de animale și zeci de robi, situație de invidiat de către orice altă mănăstire⁵⁰.

44. Cioran, *Εχέσεις*, p. 240; ASB, *Schit Apostolache*, XX/8 (față). Despre schitul lui Apostolache, vezi bibliografia la Stoicescu, *Bibliografie*, vol. I, p. 34-35.

45. Ktena, *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 50; Nandriș, *op. cit.*, p. 225-228, nr. 40, Cioran, *Εχέσεις*, p. 241; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 232.

46. Ktena, *Σιγγιλιιάδη*, p. 112-114.

47. Ktena, *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 52-53; Cioran, *op. cit.*, p. 242; Bodogae, *Εχέσεις*, p. 232. În ASB, *mss. 314*, f. 519v, data este 29 mai 1677.

48. Bercuș, *op. cit.*, p. 423.

49. ASB, *mss. 314*, f. 81; Nandriș, *op. cit.*, p. 223-224; Ktena, *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 53; Cioran, *Εχέσεις*, p. 242.

50. Ktenas, *Η μονή του Δοχειαρίου*, p. 53. Bodogae spunea că pentru toate actele privind posesiunile Dohiariului la noi deține copii din sec. XVII - XVIII, luate de părintele Ktenas din arhiva mănăstirii și donate amintitului autor. Ele fuseseră luate cu hărți cu tot, după secularizare de către iconomul de atunci al Slobozici, Agatanghel, și aduse la Dohiar; - *Ajutoarele*, p. 232, nota 5.

Pe de altă parte, închinarea schitului Măstănești - Apostolache primea o nouă confirmare la 19 aprilie 1692 împreună cu toate averile (moșiile) lui⁵¹.

Toate acestea au dus nu numai la îmbunătățirea situației mănăstirilor românești, dar și a Dohiariului.

Și ca să ne convingem de situația înfloritoare a mănăstirii Slobozia, putem aduce în sprijinul celor afirmate o listă cu moșiile care la 7 mai 1709 erau confirmate acesteia: Vaideei, Pârliți, Degerați, Ghierghești, Ciuburile, Scaca, Cctățelele, Sărățenii, Păpenii, Berlești, Bora, Lacul Tătarului, Ivănești, vii în dealul Năenilor și Vălenilor, viile de la ocele Vitioarei, plus averea schitului Măstănești cu Păpenii, Făcăenii, Lindiceștii, Mănișor (jud. Ialomița), Popeștii (jud. Rm. Sărat), Cârlig, Ostca, Glodeanul (jud. Săcueni), Fundeni, Lucăreni, Berceasca și viile de la Jugureni (jud. Secueni)⁵².

Și acestea nu se opresc aici pentru că la 1 februarie 1726, Slobozia mai primește un metoc, anume **Cuiburile** de peste apa Ialomiței, din partea jupănesei Stana Doiceasa⁵³.

Datorită trimerii unor egumeni energici de la Dohiariu, averile acestor mănăstiri au crescut simțitor. Numirea egumenilor acestora se făcea în cazul Sloboziei direct de către Curtea domnească. Și aceasta din cauza creșterii prestigiului Sloboziei.

Astfel, la 20 iunie 1735, egumenul Ștefan de la Dohiariu, printr-o epistolă plină de amabilitate, recomanda doamnei Ruxandra Mavrocordat un nou egumen în locul lui Paisie care era chemat să revină la Athos. Acela se numea Meletie⁵⁴ și fusese schevofilax (avea în grijă vasele sfinte) la Dohiariu, timp în care s-a îngrijit de construcția laturii de NV a zidului înconjurător și a bisericii Γοργοπηκόου în 1723. Iar egumenul Ștefan, autorul scrisorii, a zidit la 1736 clopotnița, la 1751 a făcut tronul arhieresc, iar la 1768 dăruia o icoană a Mântuitorului⁵⁵. Și acestea trebuic să se fi făcut cu ajutor românesc, căci la 1738 știm că mănăstirea Slobozia avea venit anual de 5.434 taleri, din care 669 erau luați de stat ca impozit, iar 4.765 erau lăsați mănăstirii⁵⁶. Pentru anii următori, venitul mă-

51. ASB, *ms. 314*, f. 562-3; idem, *Schit Apostolache*, orig. XX/10.

52. ASB, *Mănăstirea Slobozia*, pac. II/18 (copii); idem, *ms. 314*, f. 581-585; Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu*, p. 942. La secularizare avea 13 moși și 2 metoacc; vezi și M. P. Spineni, *op. cit.*, p. 142.

53. ASB, *cop. mss. 314*, f. 81v; v. Bercuș, *op. cit.*, p. 423. Bodogac redă ca an al acestei închinări 1626, ceea ce nu poate fi adevărat, de vreme ce la acea dată abia dacă se făcea închinarea Sloboziei la Dohiariu, Slobozia fiind nou ridicată - *Ajutoarele*, p. 231.

54. Epistola începea plină de cuvinte înălțătoare la adresa Doamnei: "Prea cucernică, prea luminată, prea înaltă, prea mărită și prea înțeleaptă între femei" și apoi "Domnul să te numere împreună cu fecioarele cele înțelepte, ca și în camera cea nepicitoare a nunții să te desfeți cu toți sfinții" - Ktena, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 119. Vezi și Cioran, *Εξέσεις*, p. 243; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 232; Bercuș, *op. cit.*, p. 430-431 ne dă o listă a egumenilor Sloboziei de la începuturi până la 1887, preluată din ASB, *condica 314*; Coman Vasilescu, *Istoricul mănăstirilor închinare și secularizarea averilor lor*, București, 1932, p. 34, precum și din lucrări citate până acum.

55. Mamalakis, *op. cit.*, p. 307.

56. ASB, *Condica Mitropoliei, nr. VI*, f. 543; I. Brezoianu, *op. cit.*, p. 89.

năstirii a fost de 7532 taleri, din care 705 i-a păstrat mănăstirea, 2.099 au mers la domnie, dar nu ni se mai spune nimic despre restul de 4.728⁵⁷!

Oricum, la 1740 știm sigur că Slobozia aducea mai mult venit decât Cotrocenii și Mărginenii la un loc, cele mai mari mănăstiri închinat de țara Românească⁵⁸.

Istoricul grec Ioan Mamalakis spune foarte clar că majoritatea veniturilor din care s-a mai putut reface Dohiariu provenea de la metoaccele din Calcidica, care, însă nu puteau da prea mult din cauza impozitelor, de la Slobozia și de la cei 798 măslini pe care îi avea mănăstirea athonită⁵⁹.

Marile vărsări de sânge pe care le-au provocat turcii la 1764 la Dohiariu, și suma de 5.500 groși care le era impusă ca datorie de către (grecești) au dus mănăstirea la epuizare economică⁶⁰.

Poate acesta este motivul pentru care domnii fanarioți de atunci îi întăreau niște danii, așa cum vedem din hrisovul de la 1775 al lui Alexandru Ioan Ipsilanti. Se menționa aici că mănăstirea era zidită de Matei Basarab și închinată la Dohiariu după care i se dădeau cu titlu de milă 35 de pogoanc de vie în dealul Năienilor, 12 stâneni de moșie, 150 bolovani de sare anual, 100 taleri anual de la vinăriciul domnesc din jud. Secuien și 10 liude de oameni străini (liudă = denumire a unității de contribuabili în Țara Românească, alcătuită dintr-un număr variabil de birnici). Ceea ce este important de menționat constă în aceea că domnitorul spune: "aceste mile ce s-au scris mai sus le-am avut și de la alți răposați și frați domni, încă și cu hrisovul Domniei Sale Io Grigorie Ghica Voievod care am văzut și Domnia mea... așijderea și în urma domnicii Mele pe care Domnul Dumnezeu va învrednici a fi Domn și oblăduitorul țării acesteia încă-l poftim să înnoiască și să întărească această milă..."⁶¹.

Ceea ce s-a și întâmplat, căci în 20 aprilie 1793 la rândul său, Alexandru Constantin Moruzi îi întărea și el 33 pogoanc de vie, 13 stâneni de moșie, 150 bolovani de sare, 100 taleri de la vinăriciul domnesc și 10 liude de oameni străini, adăugând: "aceste mile ce s-au scris mai sus le-am avut de la alți frați domni de mai înainte, cât și de la domnia sa fratele Mihai Vodă Șuțu, dintr-amândouă domniile, după cum ne pliorforisim (informăm) din hrisoavele domnicii sale, ce le-am văzut, unul cu leatu 1783, dec. 18 și altul cu leatul 1792, martie 13"⁶².

Iată cum aceste documente nu înfățișează fapte izolate, ci dovedesc ceea ce spuneam altădată, întăresc credința că aproape fiecare domn, până în preajma secularizării (sau cel puțin până la 1832) se va îngriji de ajutorarea mănăstirii Dohiariu, tot așa cum au făcut cu fiecare mănăstire în parte. Emiterea acestor acte

57. Spineni, *op. cit.*, p. 157. Aici se arată că la Locurile Sfinte în perioada 1738-40 nu a mers nici un ban de la Slobozia, dar nu se justifică unde a mers restul sumei. Poate că nu tot acest rest a mers la Athos, dar cei 9% calculați aici trebuie să fi ajuns. Cu ce s-ar fi putut construi zidurile, clopotnița și celelalte, în plus, la 1765, scheveofilaxul Iosif Hiopolitis construia aghiasmatarul și stâlpii absidei - Mamalakis, *op. cit.*, p. 307.

58. Brezoițanu, *op. cit.*, p. 89; Spiuceni, *op. cit.*, p. 157; Moisescu, *Contribuția*, p. 259.

59. *Op. cit.*, p. 308.

60. Ktena, *Η μωνή του Δοχειαρίου*, p. 54-66.

61. V. A. Urechea. *Istoria românilor*, seria de volume pentru 1774-1786, tom II, Buc., 1892, p. 94-96.

62. *Ibidem*, tom IV, 1786-1800 (tom VI, 1774-1800), p. 203-4.

era un obicei de acum și mergea din domnie în domnie. De altfel, brisoavele acestea au mai fost confirmate de Alexandru Ipsilanti la 24 aprilie 1797, iar la 23 mai 1798, Constantin Gheorghe Hangerli întărea milele lui Alexandru Ipsilanti, adică toate cele arătate de Moruzi, numai că numărul liudelor (al "familiilor" de birnici) creștea la 30⁶³. Constantin Alexandru Ipsilanti întărea și el cu hrisov la 7 iulie 1803 stăpânirea peste 33 de pogoane de vie, 15 stânjeni de moșie în Buzău, numeroase vite, 150 bolovani de sare anual de la Ocna Slănicului și 100 taleri din vinăriciul domnesc⁶⁴. Peste o lună, la 16 iulie, Dohiaru primea o înnoire a unei mile în bani⁶⁵.

La 1779, călugării dohiariți s-au aflat din nou în Țara Românească, pentru a strânge mile și au adus cu ei chivotul în care se păstrau o bucată din lemnul sfintei cruci, dăruită de Alexandru Lăpușceanu, și alte câteva moaște. Domnița Ralu, fiica Voievodului Alexandru Ipsilanti (1774-82), văzând starea proastă în care erau păstrate acestea, căci cutia era de slabă calitate, a acordat suma necesară confecționării unui chivot de argint (de fapt, s-a argintat vechiul chivot), adăugând și o inscripție greacă: "S-a argintat acest lucru la 1779 cu ajutorul și cheltuiala prea strălucitei domnițe Ralu și fiică a lui Ipsilanti în Bucureștiul Valahiei fiind spart și stricat s-a reparat a doua oară prin adăugire și înfrumusețare de către prea cuviosul egumen kir Partenic din Lesbos, 1798, închinat mănăstirii Dohiaru"⁶⁶.

Dohiaru a mai fost îmbogățit cu odoare sfinte de un egumen al Slobozici, Gavriil Smirneanu (era din Smirna, Asia Mică) ce fusese numit de chiar Curtea domnească. Se spune că a fost adus în Țara Românească de domnitorul Ioan Caragea (1812-1818) ca să înlocuiască pe fostul egumen Antim (acesta murise la 1809 și fusese îngropat la București). Gavriil a fost numit la Slobozia, poate în 1812, deși dohiariții se opuseseră, însă, neavând încotro, au trebuit să cedeze⁶⁷.

La 1821 a venit revoluția și, speriat, Gavriil a fugit la Brașov, unde se afla o comunitate greacă care deseori primea preoți dintre ieromonahii athoniți. De aceea, la 1822, a fost înlocuit cu Hrisant, până la 1828, când revine Gavriil. Era acum egumen la Slobozia și Apostolache, începând să trimită în mod regulat veniturile de aici către Dohiaru, împreună cu multe daruri, printre care un potir de aur pe care

63. ASB, *Mănăstirea Slobozia*, orig. perg. I/11.

64. Bercuș, *op. cit.*, p. 424.

65. ASB, *Mănăstirea Slobozia*, orig. I/12; idem, *ms.* 314, f. 549v-550.

66. "Ἡρωρώθη τὸ παρόν κατὰ τὸ α ψ α θ (1779) διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τῆς ἐκκλημ-
βροτάμνης Λόμνης Παλοῦς καὶ θυότατος Ψηλάντου ἐκ Βουκουρεστίου τῆς Βλαχίας, εἶτα
διαρραγῆν καὶ διαφθαρέν ἀνακαινίσθη τὸ δεύτερον μετὰ προσθήκης καὶ καλλωπισμοῦ παρὰ
τοῦ πανοσιωτάτου προηγουμένου κυρίου Παρθενίου τοῦ καὶ Λεσβίου α ψ η' (1798) ἀπιέρ-
ομα Μονῆς Δοχειαρίου" - Ktena, *Ἡ μονὴ τοῦ Δοχειαρίου*, p. 109, idem, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 12.
Cutia poartă stema țării (vulturul) înconjurată de inițialele domnului "Α.Α.Ψ.Β.Β.". vezi mai sus nota 20.
Moaștele conținute sunt ale sfinților Teodor Stratilat. Haralambie, Ermolae, Artemie, Trifon și
Paraschiva (vezi tot Ktena).

67. Ktena, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 85. În ce privește data numirii sale, v. Cioran, *Σχέσεις*, p. 244, spune că aceasta ar fi fost 1809 și atunci nu mai avea cum să fie adus de Ioan Caragea. La acea dată țările române aveau guvernatori străini, ca urmare a războiului ruso-turc (1806-1812), încheiat cu pacea de la București, din 1812. Bercuș, *op. cit.*, p. 425 susține că a fost numit la 1812 și fusese într-adevăr adus de I. Caragea, pentru că fusese dascălul fiilor domnului.

se afla scris: "Αρχιμανδρίτης Σλομποζίας Γαβριήλ, 1830" și un altul fără bază în 1832, apoi patru vase pentru apă cu inscripția "Γαβριήλ Σλομποζίας, 1832"⁶⁸.

În 1834, dohiariții, care nu-l voiau la egumenia mănăstirii românești, au trimis aici un monah, pe Metodie, care să verifice veniturile rezultate din ceea ce-i fusese întărit Sloboziei. Cu această ocazie, el trimite la Dohiariu o Evanghelie și mai multe vase cultice și patru mari sfeșnice, dintre care două am văzut și noi în biserică, purtând inscripția: "Αρχιμανδ. Σ.Λ.Ζ. Γαβριήλ 1834 ΔΧ Βουκουρεστίου"⁶⁹. Și tot el a mai dăruit o cruce mare de argint la 1837⁷⁰.

Patriarhia de Constantinopol nu vedea cu ochi buni numirea lui Gavriil ca egumen la Slobozia, pentru că aceasta fusese făcută de către Biserica Rusă la 1828, când Gavriil se întorsese de la Brașov, trupele rusești aflându-se în țara Românească. După multe demersuri, Gavriil a izbutit să fie recunoscut de Chinotita Muntelui Athos ca egumen al Sloboziei. Patriarhul Grigorie VI (1835-40; 1867-71), înfuriat de acest nou succes al lui Gavriil, printr-o scrisoare din 5 septembrie 1839 a muștrat aspru pe membrii Chinotitei (comunitatea athonită) pentru că nu au avut în vedere faptul că cel desemnat și favorizat de Patriarhie era Antim Traianupoleos⁷¹.

Gavriil, recunoscut acum de Chinotita athonită, lucra cu zel pentru aprovizionarea continuă a Dohiariului cu veniturile cuvenite de la metoacele românești. În 1844 a trimis o altă evanghelie, îmbrăcată în aur și argint, constituind azi una dintre cele mai de preț piese ale mănăstirii Dohiariu. Anul următor, trimitea două cădelnițe de argint, amândouă având inscripționat numele său⁷², iar la 1846 mai trimitea un potir pe a cărui parte superioară scria: "Σῶμα Χριστοῦ μεταλάβετε. πηγῆς ἁθανάτου γεύσασθε" și jos: "Αρχιμανδρίτης Σλομποζίας Συμυρναίως 1846, Ὀκτωβρίου 20"⁷³.

În același timp însă, s-a îngrijit și de mănăstirea Slobozia, căreia îi va rezidi biserica din temelie după cum arată inscripția de deasupra intrării: "Biserică zidită de Matei Basarab pe Slobozia postelnicului Ianache prima oară la 1634, înghițita de un cutremur și acum precum se vede cu podoabă și cu măreție Gavriil Smirneanul a ridicat-o din temelii, domnind Gheorghe Dimitrie Bibescu și fiul arhieru Neofit Mitropolitul, 1842"⁷⁴.

Averea mănăstirii Dohiariu și a metoacelor ei a crescut simțitor în timpul lui Gavriil, suprafața terenurilor pe care le deținea în Țara Românească însumând 18.700 hectare⁷⁵.

La 15 nov. 1845, Patriarhul Meletie III al Constantinopolului scria arhimandritului Gavriil: "Conform înțelegerii cu mănăstirea (Dohiariu) cererea pentru

68. Ktena, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 125-6.

69. *Ibidem*, p. 74, 85.

70. *Ibidem*, p. 125.

71. Cioran, *Σχέσεις*, p. 246.

72. Ktena, *Τα κειμηλιαρχεία*, p. 125-6.

73. "Trupul lui Hristos primiți și din izvorul vieții gustați" - *Ibidem*.

74. "Ναόν ὄν τινα Ματεῆς ὁ Βασαράβας ἐπὶ τῆς Σλομποζίας τοῦ ποστέλικου Γιαννικῆ τοῦ πρώτου ἐδείματο τῷ 1634 σεισμῷ δε πεπτακότα τανὺν ὡς ὁράται καὶ κάλλει καὶ μὲρῶι Γαβριήλ ὁ ἐκ Συμύρνης ἐκ βάθρων ἀνήγειρε Γεωργίου Δημητρίου Μπεμπέσκου ἡγεμονεῖαντι, Νεοφίτου δὲ Μητροπολίτου Ἀρχιερατεύοντος 1842" - Ktena, *Ἡ μονή του Δοχειαρίου*, p. 84

75. Spineni, *op. cit.*, p. 142, 145.

această mănăstire (Slobozia) și pentru schitul Apostolache s-a fixat la 90.000 groși plătibili anual pe o perioadă de 6 ani”⁷⁶. Era vorba de o datorie a Sloboziei către Dohiaru pe care trebuia s-o achite mai demult și i se fixa acum de către patriarh termenul de 6 ani sau poate însemna că Slobozia și metoacele ei alimentau prin Dohiaru, ce era stavropighie, și Patriarhia Ecumenică. Toate acestea presupun că mănăstirea românească mânuia sume imense în acea vreme.

Situația Sloboziei și metoacelor ei era înfloritoare în această perioadă, veniturile ei crescând până la secularizare, așa cum vedem în tabelul de mai jos:⁷⁷

Mănăstirea	1848/51	1854/58	1858/63	1863/68
Cotrocni	45000 piaștri	45.600	100.000	37.100
Plumbuita	8.000	15.200	16.000	16.600
Slobozia	30.000	67.100	85.000	207.000

În 1855, Gavriil a murit după ce cu banii trimiși de el s-a restaurat katoliconul Dohiarului, iar deasupra Sfintei Mesc s-a ridicat un baldachin, cel mai frumos și cel mai artistic lucrat din tot Sfântul Munte⁷⁸.

Să mai amintim de la 1853 un chivot de argint, înfățișând biserica mănăstirii Slobozia (așa mi s-a spus), cu care diaconii ics în timpul slujbelor să tămâieze, purtându-l pe umăr. Chivotul pe care l-am văzut înfățișează biserica, așa cum va fi arătat ea probabil după reparațiile pe care tot Gavriil le întreprinsese. El fusese trimis la Athos prin intermediul unui călugăr, Teofan arhimandritul⁷⁹.

Murind, deci, Gavriil, patriarhul ecumenic Antim VI (1854-?); 1853-55) scria la 25 mai 1855 domnului Barbu Știrbei, mitropolitului Nifon și logotetului bisericesc, recomandând în locul răposatului pe Evghenie Dohiaritul ca egumen al Sloboziei⁸⁰.

Relațiile acestea cu Țările Române au mai durat până la 1863, când guvernul Cuza-Kogălniccanu secularizează averile bisericesti (închinat și neînchinat) în contextul reformelor europene ce se impuneau pentru trecerea la o nouă stare economică. Se pare că după aceasta situația mănăstirii Dohiaru s-a înrăutățit, ea fiind nevoită să-și scoată veniturile necesare numai din metoacele din Calcidica. Însă urmele relațiilor multiple româno-dohiarite se văd încă acolo prin ceea ce s-a ridicat, prin obiectele de cult sau de artă provenind din Țările Române și pe care le-am mai menționat, cât și prin lucrările - manuscrise sau cronici - scrise sau tipărite la noi, ajungând în toate bibliotecile athonite⁸¹.

Toate acestea mărturisesc azi, împreună cu cele aproximativ 1.000 de documente românești, faptul că românii au considerat o datorie de suflet ajutorarea mănăstirii Dohiaru, considerând că astfel Ortodoxia poate face față expansiunii musulmane care amenința toate aceste valori.

76. Kalinik Delikanis, Περιγραφικός κατάλογος τῶν ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ ποζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν (1630-1863) καταρτισθεῖς κελεύσει τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' (*Catalog descriptiv al actelor oficiale păstrate în codicii arhivelor patriarhale despre mănăstirile de la Muntele Athos, compus de patriarhul ecumenic Iwachim III*). Constantinopol, 1902-5, p. 72; Cioran, *Σχέσεις*, p. 247.

77 *Colecția actelor oficiale asupra mănăstirilor închinat*, 1880; Bercuș, *op. cit.*, p. 428.

78 Millet, *op. cit.*, p. 61; Kiena, *Ἄπαντα ἀρχιφυλακείου* p. 559.

79 *Idem*, *Τὰ κειμηλιαρχεία*, p. 127; *idem*, *Ἡ μονὴ τοῦ Δοχειαρίου*, p. 85.

80 Delikanis, *op. cit.*, p. 112; Cioran, *Σχέσεις*, p. 248.

81 Căndea, *Mămurii*, p. 457-459.

II. MĂNĂSTIREA KARAKALU

Despre Karakalu nu se știu prea multe lucruri privitoare la înființarea ei și nici despre arhiva mănăstirii nu cunoaștem multe date căci ea n-a fost studiată îndeaproape până acum, așa încât suntem nevoiți să rămânem la lucrările generale¹. Este una din mănăstirile care s-a bucurat de o viață duhovnicască prosperă, încât în al-III-lea tipicon este enumerată pe al-VI-lea loc, ceea ce înseamnă că a fost mult ajutată de împărații bizantini de atunci. În sec. XV, un secol greu pentru Bizanț, mănăstirea a decăzut material (ajunge pe locul al-XI-lea, loc pe care se află și azi)².

Inceputul relațiilor acestei mănăstiri cu Țările Române îl cunoaștem din lucrarea lui Gavriil Protul, "Viața Sf. Nifon", unde aflăm că mănăstirea Karakalu a beneficiat și ea, ca și celelalte de la Athos, de dărnicia lui Neagoe Basarab (1512-1521), căci egumenul ei se afla prezent, pe când domnitorul sfințea marea sa ctitorie de la Curtea de Argeș, la 15 aug. 1517³. De asemenea, mănăstirea păstrează și de la Mihai Viteazul (1595-1601) o amintire, și anume o cruce frumos lucrată cu inscripția slavă: "Mihail voevoda i g(ospod)za Stanka prino(s) s(ve)stEUR mitropolit kyr Euthymie v leat 7105" (Mihail voievod și doamna Stanca, ofranda Sf. mitropolitului Eftimie, anul 1596-1597)⁴. Iar de la Matei Basarab (1632-1654) mănăstirea păstrează încă un epitrahil donat de însuși domnitorul și soția sa Elena, de pe la 1649-1650 (broderie în fir de aur, reprezentând pe cei 12 Apostoli), a cărui inscripție slavă nu precizează însă beneficiarul⁵.

În ce privește relațiile cu Moldova, se amestecă aici istoria cu legenda. Se spune că pe la 1530 mănăstirea a ars, fapt în urma căruia călugării de la Karakalu au ajuns în Moldova și l-au rugat pe domnul Petru Rareș să-i ajute în repararea mănăstirii. La 1534, el a trimis banii cu care s-a ridicat turnul dinspre mare (Morfonu)⁶. Legenda spune că domnitorul a trimis aici pentru supravegherea lucrărilor pe protospătarul Petru care însă și-a însușit o parte din suma dată pentru construcții. Voievodul, auzind de cele făcute, a vrut să-i taie capul, dar, cerându-și iertare, a scăpat de pedeapsa cu condiția să termine lucrările. Tradiția spune că acest Petru s-ar fi călugărit sub numele de Pahomie, în această mănăstire⁷. Oricum la Karakalu pe un perete exterior sunt înfățișate 2 personaje aurcolate drept "noii fondatori ai mănăstirii Pahomie și Pahomie" (οι νέοι κτήτορες της αγίας μονής ταύτης, Παχώμιος και Παχώμιος), fiind amândoi o capeluță în mâini. Lângă ei, este înfățișat un alt personaj, fără aureolă, arhimandritul Leontie⁸.

1. Călugărul Isaia de Hilandar în lista lui din 1489 da mănăstirea Karakalu drept albaneză - vezi Bodogae, *Ajutouarele*, p.237; Spiridon Lambros, *To óνομα τῶν μονῶν Καρακάλλου ἢ Καρακαλά* (Numele mănăstirilor Karakalu sau Karakala), "Nέα Ἐστία", 8, 1911, p. 236-7.

2. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 72; Philip Meyer, *op. cit.*, p. 179; Iristofor Ktenas, *Ἄπαντα*, p. 177.

3. G. Mihăilă, D. Zamfirescu, *LRV*, I, p. 91; P. Ș. Năsturel, *Apperçu critique*, p. 14.

4. P. Năsturel, *Le MA*, p. 217.

5. Idem, *Un epitrahilion roumain inconnu du monastere de Karakallou*, "Le millenaire de M.A. Etudes et melanges", II, Chevetogne, 1965, p. 275-283; Ana Maria Musicescu, *Broderia medievală românească*, București, 1973, p. 4, nr. 55; P. Năsturel, *Le MA*, p. 218, nota 3 și 3 bis.

6. Lord Courzon, *Visits to Monasteries in the Levant*, Londra, 1849, p. 197; Năsturel, *Le MA*, p. 218.

7. Marcu Beza, *Biblioteca*, p. 17; Aici G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *op. cit.*, p. 101, nr. 311. citează greșit "Πέτρος και Παχώμιος".

8. *Ibidem*; Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 101, nr. 310.

Deasupra porții vestice a turnului se poate găsi inscripția care atestă că sub categorumul Gherman, voievodul Petru și fondatorul, monahul Ioasaț, s-a construit turnul de către meșterii zidari Siropulos și Dionisie și că lucrările au luat sfârșit în anul 1533-4, indictionui 7⁹.

Referitor la toate aceste lucrări, dar mai ales la refacerea clădirii principale aducem în fața cititorului un firman al sultanului Soliman Magnificul din 22 sept./6 oct. 1536. Se spune acolo că sandjabegul și cadiiul de Siderovo, trimițând o scrisoare la Sublima Poartă, aducea la cunoștință faptul că voievozii Moldovei aveau obișnuința să repare această mănăstire, amenințată la aceea dată de ruină. Necesitând deci reparații, "necredincioșii Ioan și Petru" au cerut voie să o repare precum în timpurile vechi¹⁰. Se știe că lucrările de refacere au început cu arsanaua și au continuat cu restul clădirilor, luând sfârșit în 1563¹¹. Din păcate, însă, nu se știe deocamdată, cine erau acei "Ioan și Petru"¹², menționați în firman, dar important este - ceea ce se desprinde din conținutul firmanului - că exista obișnuința ca domnii moldoveni să repare mănăstirea Karakalu atunci când nevoia o cerea.

Relațiile româno-athonite, evident că nu s-au oprit aici. Istoria a înregistrat un alt moment dureros pentru călugării athoniți, moment în care îi va ajuta de data aceasta văduva domnului Alexandru Lăpușeanu patul de moarte călugăr cu numele Pahomie), Ruxandra. În anul 1568, sultanul Selim II hotărâra confiscarea tuturor averilor mobile și imobile ale mănăstirilor athonite, ca urmare a neplății birurilor impuse de turci. Executorul trebuia să fie Mustafa Celebi. În această situație, călugării, în mod inspirat, s-au adresat doamnei Ruxandra, precum odinioară lui Petru Rareș. Intervenția a fost o reușită, dacă ținem cont că doamna le-a acordat 35.000 de aspri, bani cu care au putut să-și răscumpere toate averile. Tocmai de aceea călugării și-au luat angajamentul - la cererea doamnei - de a o pomeni pe ea și toată casa ei (vii și morți) până la sfârșitul veacurilor¹³. Era singura pretenție a doamnei, tot așa cum nici alți domnitori care au ajutat Locurile Sfinte n-au cerut mai mult. Poate tocmai pentru acest mare ajutor și pentru faptul că însuși Alexandru Lăpușeanu a contribuit la renovarea mănăstirii (să nu uităm că lucrările s-au terminat în timpul lui, la 1563), inscripția pomenește doi Pahomie. Altfel nu este explicabil de ce apar menționați ca fondatori "Pahomie și Pahomie". Unul era acel spătar Petru de la dregătoria căruia s-a dat și numele celui mai apropiat loc de schimmnicie - "σπαθάργιο"¹⁴, iar al doilea era desigur al

9. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 106, nr. 332.

10. Actul a fost greșit tradus de Gherasim Smyrnakis. *op. cit.*, p. 575-77 și preluat ca atare de Bodogac, *Ajutoarele*, p. 239. Năsturel (în *Le MA*) redă un rezumat al unei traduceri făcute de specialiștii români, soții Beldiceanu, care l-au tradus corect după fotografia aparută la M. Beza, *Bibliotecă*, p. 47.

11. Durata lor dovedește că restaurarea a fost generală - v. K. Vlahos, *op. cit.*, p. 253, nota 4; Moisescu, *Contribuția*, p. 260.

12. M. Beza comentază că turcii și grecii considerau pe "Io" al domnilor români drept Ioan, fapt pentru care s-a scris Ioan și Petru, în realitate fiind "Io Petru" (*Bibliotecă*, p. 58). Se poate obiecta însă că este clar un plural în limba turcă care presupune aici existența a două nume, deci Ioan și Petru, după cum observa P. Năsturel, *Le MA*, p. 220.

13. Originalul actului nu se cunoaște, dar se cunosc traduceri ale lui în grecește - *Hurmuzaki*, vol. XIV, I, p. 46-49. Kalinik Delikanis, *op. cit.*, vol. III, nr. 622, p. 414, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 239.

14. M. Beza, *Bibliotecă*, p. 54.

domnului devenit călugăr. Catoliconul, ca așezământ principal, nu a fost terminat în timpul lui Rareș, căci la 1536 de abia încep lucrările, după cum am putut vedea. Or, cele două nume – chiar personajele pictate – apar pe un perete exterior al catoliconului. O icoană din sec. XVIII îi reprezintă pe călugării Pahomie și Petru (Pahomie), după tradiție, spătari trimiși de Petru Rareș pentru lucrările de reconstrucție. După o altă tradiție unul din portrete l-ar reprezenta pe însuși domnul Alexandru Lăpușneanu, călugărit la mănăstirea Slatina ca Pahomic¹⁵.

De la această ultimă dată nu mai avem știri privitoare la acest tip de relații până la 1648, mai precis 2 iunie, când patriarhul Ioanikie supunea mănăstirii Karakalu biserica **Sf. Nicolae din Ismail**¹⁶, ce se afla în sânul Mitropoliei Proilaviei, cel mai adesea păstorită de greci. Biserica fusese reparată mai înainte de călugării greci, fapt pentru care patriarhul o face mai întâi stavropighic și abia apoi o închină, primind conform uzanței, în loc de 10 oca de ceară, 10 oca (40 litre) de icre.

Pe atunci unicul port Ismail era parte a Imperiului Otoman și centru al Mitropoliei Proilaviei care-și întindea jurisdicția asupra unei părți din Dobrogea și asupra unor teritorii valahe și moldave de pe malul Dunării. Știm apoi că pe la 1674, biserica Sf. Nicolae a mai fost ajutată cu bani de regele Ivirilor Artil și frațele lui, Bahtang¹⁷. Apoi, pentru o bună bucată de vreme nu mai știm marc lucru despre cum au decurs aceste relații și nici despre cum își onora Sf. Nicolae-Ismail obligațiile pe care le avea ca metoh.

La 20 iun. 1730, Nicolae Mavrocordat a ajutat mănăstirea cu 50 taleri, conform unei știri care însă nu e bazată documentar “pentru că aceasta mănăstire a avut hrisoave de la alți răposai domni dinainte de vreme, de la Vlad Vodă, de la Alexandru Vodă și de la Radu Vodă, făcute pe mila aceasta”¹⁸. Ajutorul, spunc aceeași sursă¹⁹, a fost înnoit la 26 sept. 1776 de Alexandru Ipsilanti, în 1782 de Nicolae Constantin Caragea și la 16 ian. 1784 de Mihai Șuțu.

În aceeași perioadă, desigur în legătură cu metohul Sf. Nicolae-Ismail, cunoaștem, conform unei inscripții că proigumenul Partenie Peloponezianul și cu arhimandritul Leontie din “Κολίου”, din eparhia Proilaviei, au pictat și înfrumusețat nartexul interior al catoliconului la 1767: “s-a repictat și s-a renovat nartexul prin

15. Iată motivul închinării: “Fiind un lăcaș în eparhia și Mitropolia Proilavului și a Ismailului, închinat în cinstea Sf. Nicolae, care este învechit și dărâmat și, cu un cuvânt, nu are nici o parte în bunăstare și e trebuință a se face din temelie, din nenorocire pe neașteptate prin năstăvirea lui Dumnezeu, fiind îndemnați prea cuvioșii părinți de la Sf. Munte din mănăstirea Karakalu, unde se cinstește hramul Sf. Apostoli vor a înnoi din temelie acest lăcaș cu a lor cheltuială supt numele patriarhicesc și stavropighial. Așadar sus numiții părinți ai cinstitei mănăstiri Karakalu arătând dorința lor de a ridica acest lăcaș au cerut de la smerenia Noastră voie și îngăduința patriarhicesc de a se apuca de această lucrare... li s-a dat învoire și putere prin această carte patriarhicescă” - *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 193-4. nr. 271 (după originalul, azi pierdut).

16. Sofronios Kalligas, *Ἀθωνιάς ἤτοι σύντομος ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους (Ohiceiri athonite: scurtă istorie a Muntelui Athos)*, Smirna, 1870, p. 102; Vlahos, *op. cit.*, p. 217.

17. *Ibidem*, p. 253; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 578; Ioan Mamalakis, *op. cit.*, p. 279.

18. Moisescu, *Contribuția*, p. 260.

19. *Ibidem*.

cheltuiala prea cuviosului arhimandrit, kir Leontie din orașul Kaliu, eparhia Proilavei, cu concursul lui Partenie Peloponesianul proegumen, 7 iulie, 1767”²⁰.

Această știre încheie sec. XVIII al relațiilor românilor cu Karakalu și, trecând în al XIX-lea, avem cunoștința de faptul că, la 1809, un arhimandrit Serafim de la Karakalu, pe atunci stareț al mănăstirii Sf. Trei Ierarhi, care fusese închinată de marele domn Vasile Lupu întregului Munte Athos, repara o biserică din Iași – **Sfântul Atanasie-Copou** – în urma multelor stricăciuni pe care le suferise. Faptul ne este atestat de însăși inscripția grecească așezată pe peretele de miazănoapte al bisericii: “Mănăstirea celor Trei Ierarhi din Iași, conducând-o arhimandritul Serafim de la mănăstirea Karakalu din Athos a înălțat-o cu cheltuială mare, aflând-o stricată de mult și din temelii nimicită în anul 1809 de la mântuirea lumii”²¹. Biserica fusese ridicată pe la 1638 de Vasile Lupu și refăcută apoi, pe la 1702, de Constantin Duca Voievod²². Faptul că acest Serafim de la Karakalu o repara poate însemna că biserica Sf. Atanasie fusese probabil închinată, prin intermediul Sf. Trei Ierarhi, tocmai mănăstirii Karakalu. Să nu uităm că însăși marea mănăstire Trei Ierarhi era închinată întregului Munte Athos. Altfel nu se explică de ce o repară tocmai un călugăr athonit. Din păcate însă, nu putem proba cu documente presupusul fapt al închinării acestei biserici.

În biblioteca mănăstirii Karakalu nu se pot regăsi foarte multe mărturii (scrise) ale acestui fel de relații. Există totuși câteva lucrări tipărite în țările Române cum ar fi “Panoplia dogmatica” a lui Eftimie Zigaben (Târgoviște, 1710), “Proschinatarul” lui Ioan Comnen (retipărit la Veneția, în 1745) ce fusese dedicat domnului Constantin Brâncoveanu și enunța daniile românești de care se bucuraseră mănăstirile athonite²³.

Toate aceste date, pe care le-am adus acum în față, dovedesc cu prisosință că relațiile țărilor noastre cu Athosul în general, iar cu mănăstirea Karakalu în special, au fost continue, începând cu Neagoe Basarab și s-au manifestat cu mai mare intensitate în perioadele marilor domnii (Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu). Trebuie ținut cont de faptul că în toate acele perioade în care mănăstirea s-a aflat la ananghie, ajutorul românesc a fost acela care a contribuit la refacerea ei. Bineînțeles, nu trebuie să o considerăm drept exclusivitate românească pentru că, mai ales după 1700, încep să se manifeste și rușii în această direcție. Noi avem în vedere și acest lucru, dar ne interesează cu precădere aceste relații ale Muntelui Athos cu țările noastre tocmai pentru a dovedi că era vorba de o continuitate în tipul de spiritualitate bizantină. Din acest contact au avut de câștigat ambele părți, pe toate planurile.

20. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 101, nr. 309. “Kaliu” este identificat de N. Iorga cu orașul Chilia – *Muntele Athos*, p. 53, dar Bodogae spune că ar putea fi Cahul – *Ajutoarele*, p. 241. Știri despre refacerea mănăstirii se regăsesc și la Mamalakis, *op. cit.*, p. 308.

21. Melchisedec Ștefănescu, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 mănăstiri și biserici din Moldova*, București, 1885, p. 277; cf. Pr. P. Manole, *Biserica Sf. Atanasie din Podgoria Copou*, “MMS”, XXXVI, 7-8, 1960, p. 467.

22. Se pot vedea: N. Stoicescu, *Repertoriul... Moldovei*, p. 461.

23. Virgil Căndea, *Mărturii*, nr. 1275-1279.

12. MĂNĂSTIREA FILOTEU

Cât despre aşezământul monahal de la Filoteu, cu hramul Bunevestiri, se poate spune că este dintre cele mai vechi, fiind deja atestat la 992¹, însă nu se pot spune tot atât de multe lucruri ca despre mănăstirile Ivir, Vatoped, Lavra, Xiropotamu sau oricare alta, cu istorii mult mai dense. Ceea ce putem şti despre Filoteu se află în arhiva mănăstirii despre care a scris prima oară călugărul Amfilohie pe la 1840, care, ca şi Teodoret de la Esfigmen a strâns un material bogat în legătură cu întreaga istorie a Sf. Munte, material care a rămas în manuscris şi l-a văzut în 1863 K. Frearitis după cum mărturiseşte în lucrarea "Περίπλους Μακεδονίας και Ἑλλάσσοῦ Ἀσίας"².

Prima atestare a raporturilor între Filoteu şi Țările Române este din timpul domniei lui Vlad Ţepeş care primea la 12 iun. 1457 "pe cinstiţii călugări, părinţi, proigumen Gherman şi al doilea proigumen Ştefan" care veneau să se plângă voievodului de multele nevoi pe care le au³. Cel puţin așa s-a știut până acum, pentru că studiile mai recente au dovedit că era vorba de Vlad Călugărul care a și răspuns solicitărilor călugărilor acordându-le printr-un hrisov suma de 4.000 aspri anual, plus 300 aducătorului (nu se știe data)⁴.

Se mai vorbește de o danie între 1488-1492 de la Vlad Călugărul, tot de 4.000 aspri. Ar putea fi una și aceeași, ocazie în care Vlad Călugărul cere călugărilor să înscrie numele familiei sale în pomelnicele mănăstirii.

A urmat perioada lui Neagoe Basarab, perioada în care, în mod sigur, mănăstirea trebuie să se fi bucurat de unele danii, de vreme ce toate celelalte au înregistrat astfel de donații cu prilejul sfințirii mării biserici de la Curtea de Argeș, la 15 aug. 1517. De aici venea și faimosul Gavriil Protul⁵, autorul "Vieții Sf. Nifon", care avea să revină împreună cu doi însoțitori, la 1533, pentru a aduce o bucată din lemnul Sfintei Cruci. Drumul fiindu-le potrivit, s-au întors înapoi.

În timp, mănăstirea Filoteu a decăzut foarte mult, încât pe la 1670 episcopul de Samos, Iosif, spune că aceasta nu mai avea decât 5 călugări⁶, iar pe la sfârșitul secolului decăzuse cu totul, încât nu-și mai putea plăti nici impozitele.

Pentru acest al XVII-lea secol există știri că mănăstirea a fost susținută de domnia țării Românești, chiar dacă multe documente au ars, iar pentru anul 1634 există știrea că Grigore Ghica al Moldovei a întărit mănăstirea Filoteu⁷.

1. Manuil Ghedeon, *Ἡ Ἄθως*, p. 187; Porfir Uspenski, *Istoria Ațona*, III, p. 117, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 244.

2. "Peripluri în Macedonia și Asia Mică", Atena, 1863, tom. XV, p. 166.

3. St. Nicolaescu, *Ajutoare bănești și danii ale domnilor români către mănăstirea Filoteu din MA*, "RA", I, 1924-1930, București, p. 125-130, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 275 și P. Năsturel, *Le MA*, p. 225.

4. Despre disputa aceasta se poate citi capitolul afectat special la Năsturel, *Le MA*, p. 225-226.

5. El fusese de multe ori la noi, de vreme ce descrie cu lux de amănunte evenimentele de la noi.

6. Iosif Gheorghirinis, *Descriptions of the present state of Mont Athos*, London, 1866, p. 35, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 246.

7. V. Langlois, *op. cit.*, p. 44; Ioannis Mamalakis, *op. cit.* Există aici o neconcordanță, căci Grigorie Ghica nu domnea la 1634, ci între 1658-59. La 1634 își încheia domnia Moise Moghilă și și-o începea Vasile Lupu (1634-53).

La 1734, domnitorul Constantin Mavrocordat care, pe atunci domnea în Moldova (1733-35; 1741-43; 1748-49), stabilea să se dea anual suma de 6.600 aspri, punând condiția ca monahii să aducă moaștele (mâna) Sf. Ioan Hrisostom⁸.

De bună seamă că acest ajutor s-a dat continuu, de vreme ce sunt citate acte din 1744, 1749, 1768. Cel din urmă aparține domnului Grigorie Alexandru Ghica III, care pe atunci domnea în Țara Românească (1768-69), confirmând o danie făcută în două rânduri, de Constantin Mavrocordat, la 1744 și de Grigorie II Ghica, la 1749⁹. Călugărul Antoniu mai menționa, că în urma călătoriilor sale văzuse hrisoave de la Constantin Brâncoveanu (1688-1714), Mihai Racoviță (domnise în Țara Românească în anii 1730-31; 1741-44 și în Moldova în 1715-1726), și Scariat Ghica (1758-61; 1765-66, în Țara Românească; 1757-58 în Moldova)¹⁰. Din aceste ajutoare cât și din cele rusești s-a putut refăce mănăstirea. La 1746 s-a refăcut din temelii catoliconul, iar la 1752 s-a reparat clopotnița și s-a ridicat paraclisul Prodromului¹¹. Mai putem semna un fapt ce pune în legătură mănăstirea Polovraci cu mănăstirea Filoteu. În zugrăveala mănăstirii românești vedem figura unui monah, stând lângă mănăstirea Filoteu, ținând în mână o cârjă arhierască și privind de departe minunea Maicii Domnului cu Sf. Atanasie (apare scena aceasta într-o gravură de la 1701, la Mănăstirea Lavra). Analiza picturii a condus la concluzia că pictorul a trăit la Muntele Athos, poate chiar la Filoteu. În josul picturii, în dreapta, există numele autorului scris cu litere foarte mici: "Constantin, 1711". În această perioadă chiar exista un Constantin, zugrav, creatorul unei școli de pictură în țara noastră. Este posibil să fie chiar el¹².

Nu există prea multe urme ale contactului cultural cu Țările Române la această mănăstire poate și pentru faptul că întreaga bibliotecă a ars la 1871. S-a putut găsi totuși acolo un codex nr.187 care cuprinde lucrarea "Βιβλίον κολουμένον τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου" (Carte ce se cheamă oglindă a patimilor interioare ale omului), compusă în slavonă de un rus anonim, tradusă în română de ieromonahul Macarie de la Cernica și abia apoi în grecește de geometrul Constantin Puzănescu (1837)¹³. Se pot găsi și alte lucrări scrise de

8. St. Nicolaiescu, *Ajutoare*, p. 129; Gh. Moisesescu, *Contribuția*, p. 260; Hristofor Ktenas, *Ἀπαντα*, p. 259.

9. Uspenskij, *Istoriia Afona*, III, p. 335; Langlois, *op. cit.*, p. 44; Ghedeon, *Ὁ Ἄθος*, p. 187, cf. Bogdan, *Daniile*, p. 19; Mamalakis, *op. cit.*, p. 308.

10. *Observațiile unui închinător la Sf. Munte* (rusă), în "Trudii kievskei Duhovnoj Akademii", 1862, p. 90, la Bogdan, *Daniile*, p. 19.

11. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *op. cit.*, nr. 292; Kosma, *op. cit.*, p. 260; Ktenas, *Ἀπαντα*, p. 567, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 247 și anexele I și II; Mamalakis, *op. cit.*, p. 308.

12. Constantin a mai pictat bisericile Doamnei din București (1683), Dintr-un Lemn-Vâlcea (1684), Hurezi (1693-94), Mitropolia de la Târgoviște (1698), Sf. Gheorghe-Mogoșoaia (1705) - D. Deligianis, *Ελληνες ζωγράφοι σε μονές της Πουρμανίας (14ος-19ος αιώνες) (Pictori greci la mănăstirile din România). "Τάσεις του ορθοδόξου μοναχισμού. 9ος- 20ος αιώνες"* (Tendințe ale monahismului ortodox), Simposion, 28 sept.-2 oct. 1994, EIE, Atena, 1996, p.180-2.

13. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 248; Virgil Căndea, *Mărturie*, p. 511.

diferite personalități ale culturii grecești și tipărite, mare parte din ele în Țările Române, dedicate fiind domnitorilor sub care s-au tipărit¹⁴.

Deși sărace știrile despre mănăstirea Filoteu, se poate vedea că ea a fost ajutată dintru început de domnii români, chiar dacă n-a avut metoace în țările noastre și chiar dacă pe o perioadă de timp de 200 ani nu se regăsesc documente-mărturie ale ajutoarelor românești, deoarece, așa cum am mai amintit, mănăstirea a ars în mai multe rânduri. Este însă imposibil ca, dacă a fost ajutată în sec. XV-XVI, acest tip de ajutoare să se fi oprit brusc de vreme ce la toate celelalte mănăstiri athonite se înregistrează o continuitate în această tradiție a daniilor românești.

Chiar și cu aceste puține date, în comparație cu acelea pe care le avem despre alte mănăstiri athonite, putem concluziona că și Filoteu a fost printre cele care au beneficiat de susținerea românească, susținere care a contribuit mult la păstrarea statutului întregului Munte Athos, un statut pe care l-a putut păstra numai cu ajutorul Țărilor Române.

14. *Ibidem.*

13. MĂNĂSTIREA SIMONOPETRA

La 1364 avea să se zidească și mănăstirea Simonopetra (sau Simon Petru) de la Athos, ea fiind dintre cele mai "recente" în Sfântul Munte¹.

Arhiva ei, altădată cu mult mai bogată, pierdută într-un incendiu devastator din 8 mai 1891, păstrează încă foarte multe documente românești care pot ajuta istoriograful să-și facă o idee asupra relațiilor româno-atonite. Arhiva a fost studiată deopotrivă de istorici greci și români, reușindu-se înregistrarea a mai mult de 1500 documente, dintre care 808 românești². Documentele au fost emise pe parcursul a patru secole, de la căderea Imperiului Bizantin până la 1848, dintre care 7 în secolul XV, 118 în secolul XVI, 378 în secolul XVII, 216 în secolul XVIII, 89 în secolul XIX, în total 808.

Mai bine de 600 de documente sunt originale, dintre care 87 sunt înscrise pe pergament, iar restul pe hârtie. Restul sunt copii.

Se știe că o bună bucată de vreme limba de cancelarie a Țărilor Române a fost slavona, fenomen asupra căruia s-au oprit istoricii români în nenumărate rânduri. Abia după Matei Basarab începe să se impună limba greacă, pentru ca din secolul XVIII să fie înlocuită, nu total, cu româna. Foarte interesant lucru este că la Simonopetra 600 dintre documente sunt în română și numai 146 în slavă și 23 în greacă. S-au putut număra 55 domni de la care există 325 acte în legătură cu Simonopetra și metoacele ei, dintre care 28 au domnit în perioada de care ne ocupăm, aceștia emițând 147 dintre hrisoave (adică aproximativ jumătate)³.

N-au lipsit acte de la mitropolii Ungrovlahiei Luca de Cipru (1602-29), Ștefan (1648-53; 1655-68), Teodosie (1668-72; 1679-1708), Neofit Cretanul (1738-53), Filaret Mihalitzis (1753-60), Grigore II (1760-87), Dositei Filiti (1793-1810), Nectarie (1812-19), Dionisie Lupu (1918-21)⁴.

Până să se ajungă la perioada în care mănăstirea va trăi numai din ajutoare românești, ea a fost susținută de craii sârbi și de împărații bizantini. În tipiconul al III-lea al Muntelui Athos, ea apărea ca a 23-a dintre cele 25 care semneau atunci⁵.

1. Conform unei tradiții, înainte de ridicarea mănăstirii, trăia pe acele locuri, într-o peșteră, ascetul Simion, aproape de un izvor numit azi "aghiasma cuviosului Simion". În noaptea de Crăciun a văzut coborându-se, deasupra stâncii în care sălășluia, o stea, eveniment în amintirea căruia va zidi mănăstirea, numită pe atunci Noul Betleem. Aceași tradiție spune că ridicând mănăstirea, Simion a căzut de pe acea stâncă, fără să moară. Faptul a fost văzut ca o minune, ceea ce a creat o aureolă deosebită locului. Construcția pare a fi fost făcută de craiul sârb Ioan Uglieșa, la care ajunseseră câțiva călugări athoniți spre a-i cere acest lucru. El a început lucrările acolo, mișcat fiind de rugăciunile călugărilor care au avut ca efect vindecarea fiicei lui și a mai trimis și pe duhovnicul Eftimie spre a supraveghea lucrările. (Manuil Gheddeon, *Ὁ Ἄθως*, p. 188; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 263; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 587; Ioanis Manalakis, *op. cit.*, p. 125-6; 217.

2. D. Năstase, *Les documents roumains des archives du couvent athonit de Simonopetra*, în "Σύμμεικτα", 3/1983, p. 373-388; Dimitrios Vamvakas, *Ἱερά μονή Σίμωνος Πέτρως. Κατάλογος τῶν ἀρχείων (Sfânta m-re Simonos Petras. Catalog al arhivei)*, "Αθωνικά Σύμμεικτα", 1, 1985.

3. A se vedea pentru verificare și confirmare Virgil Căndea, *Mărturie*, p. 512-522.

4. D. Năstase, *Les documents*, p. 385.

5. Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 197.

La începutul secolului XVI găsim la Curgea de Argeș, cu prilejul sfințirii bisericii de acolo (15 august 1517), și pe călugării simonopetriți, chemați fiind, ca și toți ceilalți, de domnul muntean Neagoe Basarab⁶. Iar pe la 1540 voievodul Petru Paisie, fiu nelegitim al lui Radu cel Mare, ar fi dat mănăstirii, în afară de bani, satul Scurtești din Argeș, cu toate averile lui⁷.

O danie foarte importantă avea să i se facă mănăstirii Simonopetra pe la mijlocul secolului XVI. Este vorba de închinarea unei biserici din marginea Bucureștiului cu hramul Sfântul Nicolae, la a cărei construcție contribuiseră postelnicul Ghiorma din Pogoniana și soția sa Caplea⁸. Nu știm dacă închinarea au făcut-o ctitorii, dar știm că moșiile Sfrâncești și Dragomirești închinată la Simonopetra făceau parte din averea acestei ctitorii românești și mai știm că la 30 mai 1586 Mihnea Turcitul, confirmându-i printr-un hrisov noi domenii, o pomenea ca fiind deja închinată la Simonopetra⁹.

În acea vreme, călugării simonopetriți se deplasau probabil prin țările noastre pentru a culege mile, pentru a sensibiliza pe domnii de atunci în folosul mănăstirii lor. Așa trebuie să fi fost posibilă închinarea bisericii bucureștene (azi dărămată de furia comunistă) și tot așa Petru Șchiopul - căci ajunsese, se vede, și în Moldova - va hotărî la 8 februarie 1587 un ajutor anual de 5.000 aspri¹⁰.

La 1580 mănăstirea arsesese, fapt pentru care monahii au trebuit să se mute la Xenofon, cu condiția să plătească ei și datoria acesteia, care era de 200.000 aspri. În această situație, egumenul Evghenie de la Simonopetra va pleca pe la 1588 cu patriarhul Ieremia II după mile, prin Rusia și în Principate. Într-adevăr, ei au poposit destul de mult în Moldova și la București unde, în martie 1590, Ieremia II confirma Simonopetrei mai vechile posesiuni dăruite mai înainte de doamna Caplea și confirmate de domnii vremii¹¹. Iar în octombrie 1591 emitea un act prin care întărea dreptul de stavropighie asupra unei mănăstiri, tot **Sfântul Nicolae**, zidite de banul Craiovei, Mihai, viitor domn (1593-1601). Noua mănăstire o ridi-

6. Gavril Protul, *op. cit.*, ed. Tit Simedrea, 1937, p. 28-29.

7. *Hu muzaki*, vol. XIV, I, p. 44, nr. 107; Giurescu, *Istoria românilor*, București, 1976, vol. II, p. 251; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 251, spun că dania a fost confirmată pe la 1570, adăugându-i-se și satul Dragomirești de către Alexandru al II-lea, fiul lui Mircea Ciobanul. În realitate, dania este din 8 iulie 1575 și este inițial făcută de doamna Caplea, mama lui Radu Paisie (Petru), aceea care fusese afurisită de Nifon II, patriarhul Constantinopolului pentru divorțul și cea de-a doua ei căsătorie, pe care ierarhul i-o interzisese - v. Petre Năsturel, *Le MA*, p. 229.

8. Biserica se mai numea "a jupâncii Caplea" sau a "lui Ghiorma Banul" sau "Albă-Postăvari" - Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mărturii istorice despre monumentele religioase din București de altădată*, "BOR", 1960, nr. 1-2, p. 88; Pr. Ioan Moldoveanu, *Biserici bucureștene demolate în timpul comunismului*, "BOR", 1993, nr. 10-12, p. 179.

9. Al. Elian, *Legăturile*, p. 814, nota 55, afirmă că mănăstirea lui Ghiorma ar fi fost închinată pe la 1558-1559; cf. Năsturel, *Le MA*, p. 228. Documentul lui Mihnea Turcitul în *DIR, TR, veac XVI*, vol. V, București, 1951-1953, p. 240-241.

10. P. Năsturel, *Le MA*, p. 240.

11. Vamvakas, *op. cit.*, p. 113, nr. 3; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 133; Mamalakis, *op. cit.*, p. 258; Năsturel, *Le MA*, p. 231.

case **Mihai Vodă** între 1589-91 pe un loc înalt, nu departe de a jupânesii Caplea¹², care îi va deveni metoc aceleia zidite de domn.

Mihai Viteazul s-a remarcat prin aceea că a suportat cheltuielile de reconstrucție a Simonopetrei, fie prin subvenții directe, fie prin închinarea la 1599 a ctitoriei sale, nu fără a o fi înzestrat cu 14 sate, dintre care 13 cumpărate chiar de el cu 472.000 aspri¹³.

Din banii adunați de la aceste metoace, mănăstirea Simonopetra s-a putut reclădi, călugării au revenit în mănăstire (ei s-au aflat până atunci "în gazdă" la Xenofon), și la 1613 vedem sfințindu-se noul catolicon¹⁴.

Din nou mănăstirea a ars la 1625 și iar s-a refăcut la 1633¹⁵. Refacerea trebuie să se fi datorat în bună măsură metoacelor de la noi, mai cu seamă că i s-au mai închinat între timp niște metoace. Este vorba despre **Bolintin, Beștelei și Izvorani**. Și aici trebuie să fie făcute niște precizări, pentru că istoriografia a înregistrat date contradictorii în ce privește închinarea lor.

La 2 martie 1626, domnitorul Alexandru Coconul închina la Simonopetra mănăstirea **Bolintin** din județul Argeș, cu toate ale ei, adică cu satele Pilești, Bucșanești, Malu Spart, Bolintin și 13 colonii de țigani¹⁶. Faptul și-a găsit confirmarea printr-un act al mitropolitului Luca de Cipru, din 4 aprilie 1626¹⁷. Se pare că Bolintinul fusese inițial închinat la 14 martie 1625 la Ivir, însă nu se știe sigur cum a ajuns la Simonopetra¹⁸.

Cât despre **Izvorani**, s-a susținut multă vreme că ar fi fost închinat, prin 1617, la Mihai Vodă de către același mitropolit¹⁹, ceea ce, vom vedea, nu este adevărat.

12. Vezi Nic. Stoicescu, *Repertoriul... București*, p. 230-232. Acest lăcaș, "Sfântul Nicolae - Mihai Vodă" nu este zidit pe locul bisericii doamnei Caplea, așa cum înclină să creadă Bodogac, *Ajutoarele*, p. 252, ci aceasta devenea metoc precum mărturisește un document din 5 aprilie 1635 - ASB, *Mănăstirea Hanu Greci X/3*; cf. I. Moldoveanu, *op. cit.*, p. 180. Se pare că prin actul din octombrie 1591, patriarhul Ieremia ceda lui Evghenie drepturile stavropighiale (v. Vamvakas, *op. cit.*, p. 113, nr. 5; *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 89-93; P. Năsturel, *Le MA*, p. 233), deși "Mihai Vodă" nu era încă închinată la Simonopetra (ASB, *Mănăstirea Mihai Vodă*, cop. gr. SI (secțiunea istorică), 1463, V/3).

13. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 109, 192; *Eclaircissement*, p. 64-69; Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 47-48; Marin Popescu-Spinceni, *op. cit.*, p. 131; Moiescu, *Contribuția*, p. 261; Bogdan, *Daniile*, p. 28; *BOR și problema Muntei Athos*, p. 201; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 253; Mamalakis, *op. cit.*, p. 258.

14. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *op. cit.*, nr. 523.

15. V. Langlois, *op. cit.*, p. 42, 61; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 253. Mamalakis, *op. cit.*, p. 402, nota 5 spune că de rezidirea catoliconului la 1633 s-au ocupat meșteri români, care la 1640 lucrau la Pantocrator - Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 522-528.

16. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 253 amintește în trecere că la această dată Alexandru Coconul îi închina schitul **Beștelei**, tot din Argeș. Este vorba de o confuzie pentru că, în fapt, documentul nu există în țară, ci este posibil să se afle tot la Simonopetra, dacă n-a ars. El se găsește însă în rezumat în *DRH, TR*, vol. XXI, București, 1980, p. 36. În ce privește Beșteleiul, tot din Argeș, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia... Țara Românească*, Craiova, 1970, vol. II, p. 487. El fusese închinat la Mihai Vodă și atunci este ușor de presupus că, indirect, ținea și de Simonopetra - Năsturel, *Le MA*, p. 239.

17. *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. III, București, p. 269, nr. 541.

18. Năsturel, *Le MA*, p. 115; a se vedea și articolul nostru despre mănăstirea Ivir.

19. G.M. Ionescu, *Istoricul mitropoliei Ungrovlahiei*, București, 1906, p. 106, nota 4; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 253; Moiescu, *Contribuția*, p. 261.

Imediat după moartea lui Luca de Cipru, Matei Basarab îngloba Izvoraniul în rândul mănăstirilor domnești. La 8 martie 1634 domnul îi confirma "slobozenia". Apoi, din mai multe documente de pricină, emise în contextul disputării între unii boieri a unor teritorii aparținătoare mănăstirii, vedem că până la 12 septembrie 1647 ea nu era încă închinată. Mai avem știre că mănăstirea a fost egumenită de un Paisie, între 1658-79, probabil un fost episcop oriental, între timp primind și o serie de dani de moșii. În timpul lui Șerban Cantacuzino schitul s-a dărâmat în urma unui cutremur și îi vedem pe boierii Vernești făcând apel la egumenul Atanasie de la Mihai Vodă spre a o ajuta să se renoveze. Abia la 1693 mănăstirea va fi închinată la Mihai Vodă, probabil ca recunoștință pentru ajutorul pe care îl dăduse Atanasie²⁰. Modeștii ei ctitori au crezut că dacă afierosesc micul schit la Mihai Vodă, îi asigură un oarecare viitor, dar n-a fost să fie așa, căci egumenii greci au fost lipsiți de interes pentru el, cu timpul ajungând în părăsire²¹.

Ar mai fi avut mănăstirea Mihai Vodă încă un metoc, biserica **Flămânda**, dar afierosirea ei nu este sigură, sau dacă s-a întâmplat, n-a fost pentru multă vreme, căci la 1698 ea apărea închinată de către unul din ctitori (boierii Rudeni) la episcopia de Râmnic²².

Din veniturile acestor metoace trebuie că s-a refăcut mănăstirea Simonopetra în atâtea rânduri. Între 1640-50, de pildă, se refăcea pictura catoliconului de către Matei Basarab²³.

În secolul al XVIII-lea însă, mănăstirea a căzut în grele datorii și se pare că nici de la Mihai Vodă nu a putut lua foarte mult. O statistică de venituri și cheltuieli pe anii 1738-41 ne spune că mănăstirea avea un venit foarte mic, numai 3.179 taleri, în comparație cu cei 37.647 ai Cotrocenilor (pe perioada 1730-40) sau 18.653 ai Radului Vodă (pentru 1737-41), ori ai Mărgincinilor, închinată la Muntele Sinai (pentru 1730-39). Din acei 3.179 taleri trimisese la Athos numai 275 taleri, păstrând 957 pentru cheltuielile sale și 1765 redevența pentru domn, pe când celelalte trimisese 1.800 Cotroceniul, 3.100 Radu Vodă, 3.000 Mărginenii²⁴.

La 1740 nu trimisese nimic din venitul de 1.078 taleri²⁵. În schimb, pe la 1850 avea un venit cu mult mai mare, cam un milion de lei, anual²⁶, dar pesemne că nu mai trimitea de mult bani la Simonopetra.

Și totuși n-a fost ignorată, căci vedem că a avut din partea voievozilor fanarioți, mai totdeauna scutiri de vinărici, de oicrit și dreptul de a lua anual de la ocnă câte 150 bolovani de sare.

20. ASB, *Mihai Vodă*, VIII/70; Ion Ionașcu, *Mănăstirea Izvorani (Buzău), ctitoria episcopului Luca (1583-1604). Cu documente și regeste*, Buzău, 1936, p. 20-26. Într-un document din "1688-1714", Jipa căpitanul din Vernești și fratele său Stanciu arată că mănăstirea fusese dărâmată de cutremur în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino și ei o rezidiseră, luând ca ctitor pe egumenul Atanasie (ASB, *Mihai Vodă*, I/337; Stoicescu, *Bibliografia Țării Românești*, I, p. 385).

21. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 26.

22. ASB, *Episcopia de Râmnic*, LXXXV/4; Stoicescu, *Bibliografia TR*, p. 306.

23. M. N. Kondakov, *Monumente de artă creștină în Athos (rusă)*, Petersburg, 1902, p. 53, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 253.

24. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 157.

25. Brezoianu, *op. cit.*, p. 89.

26. Moisescu, *Contribuția*, p. 261.

La 6 martie 1775 Alexandru Ipsilanti (1774-82; 1796-7) dădea un hrisov egumenului Timotei de la Mihai Vodă acordând pe lângă scutiunile de mai sus și dreptul de a lua de la Balta Ciocăneștilor "după obicei" din pești, raci, precum și 12 lude (unități de familie) de străini slujitori, scutiți de toate dăjdiile. La vremea oieritului erau scutite 500 de oi. Toate acestea ca să fie "de hrană și chiverniseală" călugărilor de acolo²⁷.

Alexandru Constantin Moruzi (1793-96; 1799-1801), dând și el un astfel de hrisov la 1793, amintea că nu face altceva decât să confirme daniile mai vechi ale lui Alexandru Ipsilanti, din 1776, și Mihai Șuțu (1783-86; 1791-93; 1801-2) din 20 aprilie 1792²⁸.

Abia la 1785, Mihai Șuțu hotărâ ca prisosul mănăstirii Mihai Vodă să se ducă din nou la Simonpetra²⁹, iar pentru mănăstirea atonită care fusese preluată de Μεγάλη Μέση, din cauza datoriilor, va pleca un Ioasaf din Mitilene să strângă fonduri. El s-a obligat ca dintr-o primă călătorie să aducă 13 pungi cu groși și dintr-o a doua 212 pungi, dar a adus numai 34, cu totul³⁰. Or, aceste mile se adunau încă din Principate și din Rusia.

Cu puțin după jumătatea secolului XVIII se afla la Simonpetra și Paisie Velicikovski. Aceasta se întâmpla mai exact pe la 1763, căci, înmulțindu-se numărul fraților care veneau continuu la schitul Sfântul Ilic (de lângă Pantocrator), înființat de Paisie, el a cerut voie la Sfânta Sinaxă să se mute în mănăstirea Simonpetra, pe atunci ruinată din cauza datoriilor. Însă imediat au apărut și creditorii cerând de la ei plata acestor datorii. Neputând să le onoreze, Paisie și ucenicii săi au plecat în Moldova și s-au așezat la mănăstirea Dragomirna, mai apoi (după ce Bucovina a fost anexată, la 1774, Imperiului austro-ungar) la Secu și la Neamț, conducând o comunitate considerabilă de aproximativ 400 de călugări, la Neamț, și 100, la Secu³¹.

În Moldova, proaspăt întors de la Athos, Paisie a declanșat un curent de reînvioreare duhovnicească în spiritul tipicului atonit, curent care a și căpătat numele autorului său - "paisianism". Duhul adus de la Athos a atras deopotrivă și călugări români, dar și greci, ruși, sârbi sau ucraineni.

Atunci au început Paisie și ucenicii săi o extraordinară operă de traducere a Sfinților Părinți, după cărțile pe care ei le găsiseră în bibliotecile de la Zografu și Hilandar. Pe când se afla la Secu, din cauza lipsei de elinofoni cu care se ajuta la opera de traducere, a trimis la Academia din București patru monahi pentru a-i fo-

27. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. II (1774-1786), București, 1893, p. 111-112.

28. *Ibidem*, tom. IV (1786-1800) sau al VI-lea al sericii (1774-1800), București, 1893, p. 68-70.

29. Brezoianu, *op. cit.*, p. 37.

30. Smyrnaki, *op. cit.*, p. 591; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 265; M. Ghedcon, 'O "Αθως, p. 188; Mamalakis, *op. cit.*, p. 309.

31. Vezi A. A. Tahiaou, *Ο Παΐσιος Βελτσικοφσκη*, p. 31, 37. Cât despre viața și opera lui Paisie, bibliografia este mult prea bogată ca să mai insistăm aici asupra ei. Vom cita numai câteva titluri, cu mențiunea că bibliografia integrală se află în mănăstirea Bistrița din Moldova: Păcurariu, *IBOR*, vol. II, p. 561-569; Serghie Ceftericov, *Paisie*, 1933 și ed. II, 1943; Niculae M. Popescu, *160 de ani de la moartea lui Paisie Velicikovski*, în "MO", VII, 1955, nr. 1-2, p. 41-47; P.I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicikovski), un desăvârșit monah român*, București, 1975; pr. Dr. Paul Mihail, *Cuviosul stareț Paisie de la Neamtu*, "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", Buc., 1987, p. 484-495.

loși apoi ca dascăli de limbă greacă pentru ceilalți frați. Ei erau foarte buni cunoscători atât ai limbii vechi, cât și ai celei noi.

Pentru început, traducerile se făceau în slavă, dar erau traduse lucrările și în românește. Astfel, la 1775, apărea în limba română opera lui Macarie Egipteanul. Nu au fost neglijate nici cărțile de slujbă, care fuseseră acum corectate și tipărite în tipografia de la Neamț, în limba țării. Mineicile au ieșit la 1807, deci nu la foarte mult timp de la moartea sa (1794)³².

Paisianismul s-a remarcat nu numai prin opera scrisă, ci și prin aceea că a creat oameni de valoare care au marcat secolul al XIX-lea. Astfel, printre ucenicii lui Paisie, direcți sau indirecti s-au aflat călugări care au stărețit în marile mănăstiri muntene, la Cernica și Căldărușani. Este prea cunoscut starețul Gheorghe de la Cernica (1781-1806) sau viitorul mitropolit al Ungrovlahiei, Grigorie Dascălul, mare figură a culturii românești, care și el ucenicise la Athos alături de marele Paisie³³.

Starețului Gheorghe, la Cernica, i-a urmat un lachint (1806-7), care fusese stareț doi ani la Simonopetra, de unde a venit în țara Românească, prin Constantinopol, fiind ales la Cernica³⁴. Pe timpul egumeniei sale la Simonopetra, în decembrie 1801, Patriarhul Calinic al V-lea restabilea viața chinovială acolo³⁵.

La 1807, a demisionat și îl găsim în drum spre Athos, împreună cu Gherontie și Grigorie (Dascălul), călătorie în care a fost ucis de tâlhari³⁶.

Pe la 1815, întâlnim la București pe un Dionisie de Simonopetra care, împreună cu Matei arhimandritul și egumenul mănăstirii Spirea (închinată la Grigoriu), cerea mitropolitului și marelui logofăt să determine pe Meletie Iviritul să participe la cercetarea veniturilor și cheltuielilor mănăstirii Cotroceni, după moartea egumenului ei, Visarion³⁷. Episodul acesta era determinat de cererea boierilor țării către domnul de atunci, Ioan Caragea (1812-18), de a schimba pe starețul Visarion (el nu murise încă la vremea când ei făceau acea "anafora"), care păgubea peste măsură mănăstirea Cotroceni. Domnul Caragea ordona constituirea unei epitropii formate din boieri, care împreună cu egumenii de la Radu Vodă,

32. Mamalakis, *op. cit.*, p. 384-385.

33. Econ. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie*.

34. Informația aceasta se găsește într-un miscelaneu de pe la 1800 ce se află azi în biblioteca Academiei Române. Însemnarea aparține a unui monah, Chiriac Caloianu, ajuns pe la mănăstirea Sf. Pavel din Muntele Athos și făcut arhimandrit de către chiar patriarhul ecumenic Grigorie. Datarea însemnării este 5 mai 1828, în mănăstirea Antim - vezi și Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, București, 1983, p. 107-108, nr. 1929.

35. Vamvakas, *op. cit.*, p. 123, nr. 19. Textul se află la Petrakakos, *op. cit.*, p. 43-45. Nu are dreptate D. Furtună când spune: "chiar din anii 1800, când stărețea Gheorghe, semna "lachint starețul" în amintirea egumeniei de la Athos" (apud "BOR", XIII, p. 232), ca și cum ar vrea să sugereze că el venise în Țara Românească la 1800, nemaifiind stareț la Simonopetra (*op. cit.*, p. 15). El, la acea dată, era sigur stareț acolo și de aceea și semna astfel, iar nu în amintirea acestui fapt.

36. *Ibidem*, p. 15.

37. ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, CXI/96, orig. grcc.

Mihai Vodă și Spirea din Deal să facă acea cercetare³⁸. În cele din urmă, egumenii sus-ziși n-au contribuit cu nimic la acea cercetare și au fost schimbați de domn³⁹.

Până la 1821, simonopetriții au mai putut fi întâlniți prin Țările Române după ajutor⁴⁰, căci după această dată mănăstirea a fost practic dărâmată de turci, deoarece ascunsese acolo 60 de revoluționari. S-a mai refăcut după 1830, dar la 1847 avea o datorie de 100.000 groși⁴¹. Se pare că s-a refăcut repede, căci din 1850 va înregistra un plus, un venit de 3.850 lire sterline pe an⁴².

În 1891, mănăstirea a ars până la temelii, pierzându-se opere inestimabile și documente care își aveau proveniența în țările române⁴³. Din cauza multelor incendii și mai ales a dărâmării ei din secolul trecut, parte din urmele daniilor românești a pierit, însă faptul că de pe locul 23 pe care l-a avut la început, a ajuns pe locul 13, până azi, s-a datorat poate și ajutoarelor românești primite în decursul timpului, ajutoare care au fost de folos spre a-și întări situația economică, ori de câte ori era cazul. Poate că o cercetare atentă a documentelor de acolo, în viitor, să ateste acest lucru cu prisosință.

38. Urechia, *Ist. Românilor*, tom X, p.257.

39. La 26 mai 1816 era numit prin hotărâre un nou stareț de la Athos, pentru Mihai Vodă - ASB, *Mănăstirea Mihai Vodă*, cop. gr. mss. 456, f. 17v-18. (Vezi și articolul nostru despre "Protaton și Țările Române").

40. Din 10 august 1808 există la ASB, *Mănăstirea Cotroceni*, orig. gr. CVII/14 și 17 o cerere de ajutor în bani.

41. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 265; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 254.

42. At. Riley, *Athos or the Mountain of the monks*, London, 1887, p. 312.

43. Sp. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts*, Cambridge, 1895, I, p. VI; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 255. Mănăstirea s-a refăcut pe la 1893-1902 cu ajutoare adunate din Rusia. Pentru codicii dispăruți a se vedea Bodogae, *Ajutoarele*, p. 255 și Virgil Căndea, *Mărturie*, p. 521-522. După părintele Bodogae, Mihai Viteazul ar fi oferit la Simonpetra un Evangheliar slav care ar fi pierit în foc, căci el a consultat un astfel de Evangheliar care la f. 370v conținea însemnarea că a fost cumpărat de un ieromonah Iacob Simonopetrul de la Luca de Cipru, prin 1628-1629. O altă notiță, din 1657, f. 371-371v atesta că manuscrisul a fost adus ulterior în Valahia și apoi îmbrăcat cu splendida acoperitoare de argint la Brașov, în 22 iunie 1677. Coperta aceasta este făcută în stilul celor din epoca lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu (*Ajutoarele*, p. 238 și nota 32).

14. MĂNĂSTIREA SF. PAVEL

O tradiție aşază zidirea mănăstirii către sfârşitul sec. VIII şi începutul celui de-al IX-lea, confundând evident două personaje: pe cuviosul Pavel care, chipurile, ar fi pustnicit pe undeva prin locurile actualei mănăstiri cu cuviosul Pavel Xiropotamitul, contemporan al Sf. Atanasie Atonitul. Altă tradiție ne spune că aici exista din vechime o mănăstire ce prăznuia Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, zidită de un Ştefan în vremea împăratului Constantin cel Mare. Cel mai posibil este, însă, ca întemeietorul mănăstirii să fie acel Pavel Xiropotamitul, care spre sfârşitul vieţii va fi fost atras de aceste locuri ce aparţineau mănăstirii sale (Xiropotamu). El şi-a construit o chilie aici în a doua jumătate a secolului X¹.

Mai avem ştirea că la 1016 un călugăr Pavel semna un proces verbal pentru nişte moşii ale acestei mănăstiri, care pe atunci trebuie să fi fost numai o chilie².

1360 este anul în care doi monahi sârbi au cumpărat chilia de la Xiropotamu pentru 24.000 aspri³, iar la 1394 o găsim menţionată în al treilea tipicon al Muntei Athos ca a XVIII-a în rândul celor 25 mănăstiri existente atunci⁴.

În ce priveşte arhiva mănăstirii Sf. Pavel, de ea s-a ocupat ieromonahul aghiopavlit Kosma Vlahul⁵. Cât despre documentele româneşti, învăţatul Petre Năsturel ne spune că a văzut acolo în septembrie 1978 şase dosare mari cu acte româneşti neclasate, dar o cercetare viitoare poate să spună cu precizie despre ce este vorba⁶. Iar grecul Kriton Hrisohoidis menţiona prezenţa la Sf. Pavel a documentelor româneşti privitoare la metoacele Moldovalahiei, documente din sec. XVI-XIX în număr de aproximativ 2.000⁷.

Istoricii români au fost preocupaţi de lămurirea acestor probleme, făcând investigaţii în arhivele Sf. Pavel, dar nu suficiente. Înainte de 1979, Arhivele Statului au trimis un delegat la Sf. Pavel, care a depistat mai multe documente româneşti reuşind să aducă copiile a 29 documente privitoare la relaţiile cu ţările Române. Ele sunt în mare parte din perioada 1654-1813, făcând parte din fondul documentar al mănăstirii **Jitianu**, metoc al mănăstirii athonite⁸.

1. Σωτήσης Καδάς, Το Άγιον Όρος. Τα μοναστήρια και οι θυσιαστοί τους (*Muntele Athos. Mănăstirile şi tezaurele lor*), Atena, 1996, p. 107.

2. T. Bodogae, *Ajutoarele*, p.257.

3. V. Langlois, *op. cit.*, p. 69; Kosma, *op. cit.*, p. 170.

4. Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 197.

5. *Op. cit.*

6. *Le Mont Athos*, p. 243, nota 15.

7. *Ιερά μονή Αγίου Παύλου. Κατάλογος του αρχείου (Mănăstirea Sf. Pavel. Catalogul arhivelor)*, "Σύμμεικτα", IV, 1981, p. 252; Năsturel, *Le MA*, p. 243; Căndea, *Mărturii*, p.469, nota 1. Este surprinzător că un istoric ca Teodor Bodogae spunea sec: "Din arhiva mănăstirii n-am aflat lucruri care să ne intereseze" - *op. cit.*, p. 263, iar mai înainte zicea: "arhiva mănăstirii Sf. Pavel, destul de modestă, numără, în afară de câteva hrisoave sârbeşti şi o serie de copii greceşti după actele de danie ale voievozilor noştri" (p. 257, nota 1).

8. Parte din acestea le-au publicat Ciucă Marcel Dumitru, Dan Livezeanu, *Documente de la Athos privitoare la mănăstirea Jitianu (Dolj) 1654-1813*, "RA", 2/1979. Arhivele Statului Bucureşti conţin documente referitoare la mănăstirea Jitianu grupate în 9 pachete şi 4 manuscrise (nr. 319, 430, 453, 723) rezumate în lucrarea *Documente istorice. Mănăstirile Sf. Ioan Focşani, Jghiabu, Jitia, Roaba, Măgureanu-Bucureşti, Manu. Mărcauţa, Mărgineni*, Direcţia generală a ASB, indice cronologic nr.15, Bucureşti, 1958, p.247.

Mănăstirea Sf. Pavel împreună cu Hilandarul au constituit o unitate aparte în cuprinsul locașurilor athonite prin caracterul sărbesc al culturii lor. Sf. Pavel a intrat în patrimoniul sărbesc pe la 1347, când Ștefan Dușan a venit cu o măreață suită la Athos ca să mulțumească Domnului pentru izbânzile împotriva bulgarilor și bizantinilor. Atunci Sf. Pavel, Sf. Pantelimon, Dohiaru, Grigoriu și probabil Filoteu au intrat sub oblăduirea noului rege și, evident, vor deveni tributare culturii sârbe. Dar, după 1356, când Ștefan Dușan a murit, mănăstirile acestea vor reintra sub influența greacă sau rusă. Numai Sf. Pavel a rămas mai departe chinovie sârbească până în sec. XVII când va intra definitiv pe mâna grecilor.

Cât a dăinuit statul sârb, cultura și buna stare a mănăstirilor patronate de el n-au conținut să înflorească. Numai căderea acestui stat sub loviturile turcilor a tăiat și-ruul ofrandelor sârbe către mănăstirile din Athos și cu toate că la 1502 Anghelina, văduva despotului sârb, Ștefan Brancovici, îndrepta o stăruitoare cerere către marele duce moscovit, Ivan Vasilevici, ca să sprijine Sf. Pavel, binefăcările rusești n-au apărut, în afara de Sf. Pantelimon, decât pe la 1550⁹.

La grea răspântie au început să se reverse asupra tuturor mănăstirilor din Athos milosteniile domnilor români și, vreme îndelungată, au fost singurele ajutoare ale Ortodoxiei în Balcani. Prezența românească la Sf. Pavel se constată din existența documentelor românești despre care aminteam înainte, din existența unor manuscrise, care prin însemnările de pe ele dau mărturie despre istoria acestor relații și prin tipăriturile provenite din Principate datorită călugărilor români, greci sau sârbi, dar se constată și din urmele constructive care păstrează încă inscripțiile acelor vremuri.

Raporturile între români și aghiopavliți își au originile în timpul lui Vlad Călugărul, tot așa cum se întâmplase și cu Hilandarul, susține istoricul Petre Năsturel¹⁰, dar nu există o dovadă în acest sens, așa cum știm că este cazul lui Ștefan cel Mare care a construit un apeduct aici¹¹, un baptisteriu și o moară¹² pe la 1500.

Pentru țara Românească cunoaștem și putem vorbi neîndoios de epoca boierilor Craiovești ca foarte importantă pentru Sf. Pavel. Se știe că ei au acordat mănăstirii un ajutor anual de 2.000 aspri, la 1501¹³. Imediat după ei, Neagoc Basarab, tot din neamul lor, a clădit între 1515-20 "o culă să fie de strajă" cum

9. Arhimandrit Leonid, *Istoriceste opisanie serbskoi tarskoi Lavrii Hilandarea i ea otupsenii ka tarstvii Serbskomu i ruskomu*, "Ctenia v imperatorskoi obscestvii istorii drevnosti rossiskini pri Moskovskom Universitetii", 1867, IV, p.94 la Emil Turdeanu, *Legăturile*, p. 64.

10. Această aserțiune este susținută de P. Năsturel, *Le MA*, p. 241-243.

11. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *op. cit.*, p. 153, nr. 448; Bodogac, *Ajutoarele*, p.259; Moisescu, *Contribuția*, p. 261; N. Iorga, Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο, p. 136.

12. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 153-4, nr. 449; Moisescu, *Contribuția*, p. 261; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 603; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 259; Bogdan, *Daniile*, p. 22; Năsturel, *Le MA*, p. 241-2; 249-50.

13. Aflăm dintr-un hrisov din 28 ian. 1501 cum "jupan Barbu ban și jupan Părvu vornic și jupan Danciul comis și jupan Radu postelnic, dacă au venit la noi progumenul Nicon din partea întregii frății mănăstirești de la poalele muntelui Athos de la mănăstirea Sf. Pavel și noi am făgăduit ca în fiecare an să dea 2.000 aspri călugărilor și 100 aspri pentru cheltuiala fraților. În schimb călugării de la Sf. Pavel să scrie pe părinții lor și pe ei la sfântul pomelnic în sfânta proscomidie..." - *DIR, TR*, sec. XVI, vol. 1, 1951, p. 1-3.

zice Gavriil Protul¹⁴ sau cum spune inscripția ce încă se păstrează: “un turn de apărare pentru pomenirea domniei mele”¹⁵.

Numele Craioveștilor apare și pe un miscelaneu copiat la Bistrița olteană (ctitoria lor), la 1745, iar pe el se află o însemnare care se referă la “Viața Sfântului Grigorie Decapolitul” acum copiată: “Această viață a Sf. Grigorie Decapolitul au adus-o aici în țară doi călugări de la Sfetagora, anume Savatie și Gavrilă care au fost locuitori la un schitu unde iaste hramul Sf. Arhangheli, care schitu se cheamă Iagovora... Scoasă și tichuită pe slovenie de cuviosul kyr Andrei cu osârdia lui Barbu Craioveanul”¹⁶.

Enumerarea daniilor poate continua, dar ne vom referi la ele într-un alt context. Daniile acestea la care ne referim stau în legătură cu o danie mai însemnată din sec. XVII și anume închinarea mănăstirii oltene Jitianu. Până atunci mai putem aminti și alte binefaceri cum ar fi construcția paraclisului Sf. Gheorghe despre care, până nu demult, s-a crezut că stă în legătură cu Ioan V Paleologul (1423). Dar s-a dovedit că data corectă este anul 1555¹⁷, ceea ce poate să-l pună în legătură cu ajutoarele românești. La 1632 și 1635 mănăstirea Sf. Pavel primea drept la câțiva bolovani de sare de la Ocelele Mari¹⁸. Poate că în urma acestor ajutoare și a altora, cum vom vedea, s-a putut zugrăvi acolo și paraclisul Ἀκόθιστος Ἱμνος (Imnul Acatist), adică al Maicii Domnului, în 1645 și tot atunci s-a reparat și pridvorul catolicului¹⁹.

Mult timp s-a acreditat în istoriografia română părerea că mănăstirea Sf. Pavel a primit ca metoc mănăstirea **Jitianu** din Olt în jurul lui 1654, de la domnița Bălașa, soția domnului Constantin Radu Șerban²⁰. În realitate, nu se știe nici cine a construit-o, nici cine a închinat-o, dar oricum nu Doamna Bălașa, precum vom vedea. Doamnei Bălașa i se poate atribui cel mult reconstruirea, renovarea mănăstirii care apărea în acte deja închinată. Despre închinare nu putem spune cu precizie când s-a întâmplat, din cauza lipsei unui atare document. Acesta, în mod sigur, trebuie să se afle la Athos printre cele aproximativ 2.000 de care aminteam înainte. Dar descoperirea lui este treaba unei cercetări viitoare. Hrisoavele, documentele, cărțile de danie ale mănăstirii Jitianu au fost ridicate probabil de greci așa cum știm că s-a întâmplat în cazul mănăstirii Dohiariu. Documentele originale au fost luate cu hărți cu tot la secularizare din arhiva Sloboziei, ce era închinată

14. Gavriil Protul, *op. cit.*, ed. Tit Sîmedrea, p. 28-29.

15. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 446. Turnul însă nu a fost terminat de el ci de Radu Paisie peste 20 ani când i-a dat și 5.000 aspri - *ibidem*, nr. 447; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 260; Moisescu, *Contribuția*, p. 262.

16. Em. Turdeanu, *Varlaam și Ioasaș. Istoricul și filiațiunea redacțiilor românești*, “Cercetări Literare”, I, 1934, p. 26, nota 2.

17. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 437. Data a fost cercetată de acesta după descoperirea lui Gh. Sotiriu din 1925 - G. Millet, *Monumentes*, p. 62; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 260.

18. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii din Oltenia pe timpul ocupației austriece*, București, 1907, p. 260.

19. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 260.

20. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 272; N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor. V. Cărți domnești, zapise și răvașe*, I, Buc., 1903, p. 142, nr. 79; idem, *Muriele Athos*, p. 47; Em. Turdeanu, *Legăturile*, p. 94; cf. și Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 280. Acesta din urmă spunea că între 1633 și 1654 mănăstirea Sf. Pavel a primit de la voievozii români mai multe metoace și terenuri.

Dohiarului, de iconomul de atunci al Slobozici, Agatanghel și duse în Athos. Părintele Bodogae spunea că are copiile grecești din sec. XVII-XVIII, donate lui de părintele Hristofor Ktenas care era dohiarit și ajunsese preot la comunitatea greacă din Brașov²¹. Așa trebuie să se fi întâmplat în cazul multor mănăstiri și numai așa se justifică lipsa documentelor de la mănăstirile închinat în fondul arhivistic național.

Bineînțeles, aceasta nu este singura cauză a lipsei documentelor, ci mai există și o alta pe care o aflăm dintr-un document din 22 febr. 1779 unde se spune: "sfânta mănăstire Jitianu au avut cărți de moșie și din vremea răzmeriții s-au prăpădit la mănăstirea Bistrița în peșteră... s-au călcat de hoți în acea peșteră"²². Iar într-o cerere către domnul Caragea, de la 7 oct. 1782, egumenul Jitianului, Dionisie, spune: "și în vremile răzmeriței s-au întâmplat de s-au luat cărțile de turci"²³. Ca urmare, ne vom limita numai la actele existente în Arhivele românești.

Mănăstirea Jitianu este probabil să fi fost zidită și închinată chiar de boierii Craiovești. Oricum, este știut și am văzut mai înainte că aceștia aveau deja relații cu Sf. Pavel (vezi docum. 28 ian.1501); iar Ncagoe Basarab făcuse chiar lucrări aici. În 8 oct. 1612 avem deja primul zapis care spune despre Jitianu că "*iaste metoh la Sfentu Pavel de la Sfetagora*". Actul era emis de doamna Marina, soția stolnicului Sârbu, în epoca lui Radu Mihnea (1611; 1611-16; 1620-23) cu scopul de a face danie mănăstirii Jitianu o colonie de țigani²⁴. Se dovedește prin acest act că mănăstirea Jitianu era deja metoh la acea dată, contrazicând deci opiniile citate de noi la nota 20 conform cărora închinarea s-ar fi produs la 1654.

În ce privește Jitianu, ea sigur exista cu mult înainte așa cum vedem dintr-un act din 1557, de la Pătrașcu Vodă (1554-57) ce îi confirma o jumătate dintr-un sat - Iamnic. Este de altfel prima mărturie scrisă despre existența Jitianului²⁵. La 15 mai 1613 Radu Vodă Mihnea venea numai să confirme acest pământ de la Iamnic²⁶ pe care îl dăduse încă din zilele lui Radu Șerban, jupâneasa Dana din Vălcănești. Un lucru foarte interesant este de menționat: dania este făcută inițial mănăstirii Sf. Pavel, Jitianu apărând ca o filială a acesteia²⁷. Prin deținerea acestui metoh care va primi foarte multe donații, Sf. Pavel și-a sporit averea simțitor. Documentele imediate o confirmă. Este cazul unor danii din 22 dec. 1614²⁸ și 2 apr. 1615²⁹ ce menționau iar că Jitianu este metoh la Sf. Pavel. La fel făcea un Dobre din

21. *Op. cit.*, p. 232.

22. ASB, *manuseris 453: Condicta sfintei dumnezeiești mănăstiri Jitianu cure este metoh la mănăstirea Sf. Pavel de la Sfetagora, întru care s-au scris hrisoave, hotârnicii și ulte cărți de moșii la an 1793*, f. 119.

23. *Ibidem*, f. 120.

24. *DIR, TR*, sec. XVII, vol. II, p. 113-4 (nr. 116).

25. *Ibidem*, sec. XVI, vol. III, p. 71; Bogdan, *Daniile*, p. 25 spune că ctitorii mănăstirii sunt Radu Voievod (Mihnea) și doamna Arghira și apoi Matci Basarab cu doamna Elena, însă vedem că asertiunea este infirmată aici.

26. *DIR, TR*, sec. XVII, vol. II, p. 186-7 (nr. 176).

27. Năsturel, *Le MA*, p. 248.

28. *DIR, TR*, sec. XVII, vol. II, p. 344-5.

29. I se acordau satele Cacoți, Degerați, Stâlpița de către jupâneasa Stanca, ca "să-i fie ei po-mană și părinților ei și mănăstirii de hrană" - *Ibidem*, p. 378-79.

Craiova, la 5 iun. 1615, neuitând să adauge faptul închinării la Sf. Pavel³⁰. În acest fel zestrea mănăstirii oltene și implicit a celei athonite a crescut având în stăpânire o serie de sate cu sufletele din ele, cu robi, animale și multe altele³¹. În 7 nov. 1616, voievodul Alexandru Iliăș va elibera un hrisov mănăstirii Jitianu care scutea satul Iamnic de anumite dări. Totodată domnul își declara voința de a deveni ctitor la Sf. Pavel și îi acorda în acest scop acel privilegiu de la Iamnic, în contul celor 9.000 aspri atribuiți mănăstirii athonite de predecesorii săi³².

Daniile au continuat³³ și ajungem astfel în epoca lui Matei Basarab. Între măturile documentare de la Matei Basarab se află un hrisov care întărește aserțiunea că Jitianu este fundația Craioveștilor și că ei sau urmașii lor au închinat-o mănăstirii Sf. Pavel. Iată ce spune: "*Venind către Domnia mea de la mănăstirea Sfet Agora, locașul Sf. Pavel, hramul Sf. Gheorghe³⁴, călugării și frații întru Hristos, Teofan egumenul și cu ceilalți soți ai lui și ne spuse nouă cum locuiesc sfintele mănăstiri și ne-au arătat nouă o carte a bunilor credincioși boieri și răposaiilor moșii noștri jupan Barbu banul, Pârful vornic, Radul comis și Radu postelnic făcută pentru milostenie făcând și mertic în fiește care an, am orânduind și noi să ia de la visteria noastră câte o mie de bani pe an. Iar voi sfinți părinți să ne scrieți pe noi și părinții noștri în pomelnic la Sfânta proscomidie*". Actul este datat 26 mart. 1639³⁵.

Spre anul 1654, mănăstirea Jitianu probabil că s-a ruinat, de vreme ce, din acel an, avem știrea că Doamna Bălașa renova locașul numit și "de la **Balta Verde**"³⁶. La 1656, patriarhul Macarie al Antiohiei văzuse mănăstirea și ne spune că lucra la ea "popa Luca de la Sfânta Agura"³⁷, ceea ce poate însemna că la reconstrucția mănăstirii au participat meșteri sau pictori de la Sf. Pavel. După acestea mănăstirea Jitianu capătă o mai mare dezvoltare mulțumită generozității domnilor

30. *Ibidem*, p. 401.

31. Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 34.

32. *DIR, TR*, sec. XVII, vol. III, p. 50-52 (nr. 46). Se mai spunea acolo: "am văzut domnia mea și hrisovul Radului Vodă, feciorul Mihnei Vodă". Hrisovul acesta nu există în fondul documentar din Arhivele românești, dar a fost văzut la Athos de învățatul P. Năsturel, *Le MA*, p. 248 și astfel se confirmă hrisovul lui Alexandru Iliăș (1616-18).

33. Năsturel, *Le MA*, p. 248.

34. Se știe că în decursul timpului mănăstirea Sf. Pavel a avut patru hramuri: al Mântuitorului (1016-1300), al Maicii Domnului (de pe la 1300 - 1350) apoi al Sf. Grigorie și de la 1845 al Întâmpinării Domnului - cf. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 270.

35. ASB, *mss.* 723, f. 527-8; *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. IV, București, p. 621-2 (nr. 1433); cf. Moiescu, *Contribuția*, p. 262.

36. ASB, *mss.* 719, f. 356; Brezoianu, *op. cit.*, p. 33. Un document din 19 iun. 1658 și un altul din 1 dec. 1688 (ASB, *mss.* 723, f. 450-451) redă ca ctitori pe Ghinea Brătășanu vistier și Udriște vistier, dar ctitorii adevărați sunt Doamna Bălașa și domnul Constantin Șerban - cf. N. Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 391.

37. Emilia Cioran, *Paul de Alep*, p. 196; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 261. Există totuși o nelămurire sau este pur și simplu o coincidență: la 1690 Jitianu a fost prădată de curuți, iar la 1701 era reparată de papa Luca egumenul de la Sfântagora și armașul Petre Obdeanu, care-i fac tiada și zugrăvesc biserica - N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 391. Nelămurirea consta în aceea că și Bodogae citează pe Petre Obdeanu la anul 1676. Credem că aceștia doi au renovat biserica la această din urmă dată conform celor observate atunci de Macarie și Pavel de Alep și atunci observația lui N. Stoicescu trebuie revăzută.

români de mai târziu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino, care, prin actele ce le emit, confirmă averile ei și dependența de Sf. Pavel. Există de altfel la Sf. Pavel un pomelnic care începe cu Matei Basarab și se reia după 40 ani adăugându-i-se trei nume importante: Constantin, care ar putea fi ori tatăl lui Șerban Cantacuzino, ucis mișelește în 1663, ori fratele domnului, cronicarul; urma Șerban și Maria Doamna, a doua soție a lui Șerban³⁸, lucru care dovedește continuitatea relațiilor româno-aghiopavlitice. D. P. Bogdan ne aduce în vedere un pomelnic, scris la 1674 - spune el -, cuprinzând pe o coloană (stânga) numele domnilor de mai sus, iar în dreapta câțiva domni moldoveni: Vasile, Gavrilă, Ecaterina, Ana, Ștefana și urmează o listă de orașe și sate neromânești³⁹.

În jurul celei de-a doua jumătăți a sec. XVII putem vorbi de închinarea unui alt metoc către Sf. Pavel, întâi, și către Jitianu, al doilea și anume schitul **Ciutura** despre care N. Ghica-Budești spunea că a fost zidit de Constantin Basarab Cârnușul la 1658⁴⁰. Se pare însă că lucrurile stau altfel, schitul fiind mult mai vechi.

Din hrisovul lui Grigore Ghica (1660-1664), cu data de 21 apr. 1664, se vede cum vistiernicul Istratie, fiul lui Stroe Leurdeanu (ucigașul moral al marelui postelnic Cantacuzino), luase în căsătorie pe nepoata lui Mihai Viteazul, Ilina, și în virtutea acestei rudenii își revendica dreptul asupra satului Somorul (Mehedinți) ce fusese al marelui voievod. Divanul a hotărât ca să-și ia satul înapoi, iar Istratie postelnicul "*l-a dăruit de pomană pentru sufletul lui și al părinților lui la sfânta mănăstire Ciotora căci au fost făcută de ei din temelie*"⁴¹. Cu alte cuvinte, mănăstirea era ctitorie a familiei voievodului sau poate chiar a lui personală. Concluzia aceasta o întărește și un alt document din 22 mai 1665, de la Radu Leon (1664-69), unde este vorba de satul Gabru pe care-l cumpărase un negustor craiovean de la fiul lui Aslan vornicul. Hrisovul dezvoltat în continuare că pe vremea lui Matei Basarab același Istratie vornicul a reclamat dreptul de proprietate și asupra acestui sat "*zicând că este mai volnic a da bani pe această moșie că se trage despre Mihai Vodă, moșul jupânesei Ilinca*". Matei Vodă a dat câștig de cauză postelnicului Istratie care a plătit banii înapoi negustorului craiovean "*iar după aceea - continuă hrisovul - Istratie postelnicul și jupâneasa lui, Ilina, dat-au aceasta parte de moșie din satul Gabru și cu rumâni de pomană la această sfântă mănăstire Ciutura ca să-i fie de ajutor și călugărilor de hrană*"⁴². Putem spune deci că mănăstirea **Ciutura** este într-adevăr ctitorie a lui Mihai Viteazul sau a rudelor sale, căci altfel acel Istratie nu putea afirma așa ceva sau, dacă ar fi fost un fals, Divanul ar fi descoperit aceasta și nu i-ar fi dat dreptate⁴³.

Istoria închinării ei la mănăstirea Sf. Pavel din Athos și de acolo și la Jitianu ne este redată de un document din 28 dec. 1688: "*Scrisoarea ctitorilor mănăstirii*

38. Turdeanu, *Legăturile*, p. 95 (după Arhim. Leonid).

39. *Daniile*, p. 24. Este posibil că aici să fie o eroare în privința anului și cel corect să fie 1682 altfel nu se explică cum la 1674 apare ca domn Șerban Cantacuzino!

40. *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, "BCMI", XXV, p. 49, 54, 55.

41. ASB, *copie mss.* 723, f. 437-438; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 441-2.

42. *Ibidem*, f. 531-532. Brâncoveanu a înnoit acest act în 11 ian. 1693 (*ihulem*, f. 438-9), cf. Bulat, *op. cit.*, p. 442-3.

43. Tot așa spunea și I. Brezoianu, *op. cit.*, p. 35-36, adăugând că acel Istratie i-a mai dat mănăstirii și moșia Slătioarele.

*Ciutura dă închinăciune sfintei mănăstiri la Jitianu, la sveatăi Dimitrie ce iaste și el închinat la Sfetagora*⁴⁴. În aceasta, urmașii lui Istratie postelnicul și feciori ai lui Goran Olănescu, frații Radu și Matei dau mărturie scrisă egumenului Teodor de la Jitianu, cum mănăstirea Ciutura a fost înclinată de ctitorii ei "la Sfeta Agora, la Sfcti Pavel" și de acolo dată pe seama mănăstirii Jitianu. Pe vremea lui Șerban Cantacuzino - relatează ei în continuare - tatăl lor, Goran logofătul a luat-o și a închinat-o la Episcopia Râmnicului. Dar călugării de la Athos "nu s-au putut suferi lăsa mănăstirea Ciutura să fie cum au închinat tatu nostru Episcopiei, de vreme ce au fost închinată mai înainte vreme de ctitorii cari o au făcut, ci au scris la Șerban Vodă, carte și la părintele Ștefan, episcopul Râmnic". Ca urmare, egumenul Teodor s-a judecat cu Goran în Divan, dându-se dreptate atoniților care trebuiau să-și recupere schitul: "și s-au dat acea mănăstire Ciutura să fie iar pe seama Jitianului, cu toate moșiile ei, să o ție și să o stăpânească precum o au ținut și mai înainte vreme"⁴⁵. Din păcate, în nici unul dintre acte nu ni se spune clar când a fost închinată, chiar dacă putem presupune că a fost ctitorită de Mihai Viteazul sau, dacă nu de el, măcar de urmașii săi imediați care au și închinat-o, poate în jurul celei de-a doua jumătăți a secolului.

Dacă despre aceasta nu se știe când a fost închinată, în schimb, la 1664, i se închina, de data aceasta din Moldova, mănăstirea **Todireni din Burdujeni**, ctitorie a lui Toader Movilă (1597), frate al domnului Ieremia Movilă (1597) și al mitropolitului Gheorghe. Cel care a închinat-o era pârcașul de atunci al Hotinului, Miron Costin, iar faptul era confirmat de voievodul Eustratie Dabija, în 29 febr. 1664⁴⁶. Tot din Moldova i se mai închinase, se pare, biserica **Sf. Dumitru din Galați**, alta decât cea pe care o cunoaștem sub numele Badiul, ce era închinată la Esfigmenu. Din păcate nu știm nimic mai mult, deci nici când a fost închinată⁴⁷.

Toate aceste danii - este vorba deci de patru mănăstiri închinată la Sf. Pavel - au condus mănăstirea atonită la o situație economică foarte bună, așa încât, la sfârșitul acestui secol al XVII-lea, ea trece de pe locul al XVIII-lea, pe care-l avea din 1394, pe al XIV-lea, pe care-l păstrează și azi⁴⁸. Or, se știe foarte bine, un asemenea urcuș în ierarhia athonită a fost întodeauna posibil datorită bunăstării, situației economice foarte bune care, de bună seamă, crea și premisele unei dezvoltări duhovnicești. Nu trebuie să ne gândim numaidecât la faptul că, fără o situație economică corespunzătoare nu s-ar dezvolta viața duhovnicească. Ne gândim la faptul că acolo unde situația o permitea, numărul călugărilor creștea și atunci creșteau posibilitățile culturale și spirituale. Deci, situația duhovnicească se îmbunătățea. Aceasta, trebuie s-o spunem încă o dată, s-a datorat în mare măsură

44. ASB, ms. 723, f. 507-8; Bulat, *op. cit.*, p. 443-4.

45. *Ibidem*, p. 440; Brezoianu, *op. cit.*, p. 36.

46. Actul se află la Melchisedec, *Cronica Romanului*, București, 1887, I, p. 280; *Eclaircisement*, p. 81-84; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 261; Bogdan, *Daniile*, p. 25; Moisescu, *Contribuția*, p. 262; Mamalakis, *op. cit.*, p. 280 (după Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 273); C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 51. În ce privește bibliografia referitoare la această mănăstire se poate consulta N. Stoicescu, *Reperoriul... Moldovei*, p. 510-17.

47. Porfir Uspenski, *Vostok hristianskii Athos*, III, p. 347, la Turdeanu, *Legăturile*, p. 102; Bogdan, *Daniile*, p. 25.

48. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 260.

ajutorului românesc care va continua și de aici înainte, adică în sec. XVIII, prin Constantin Brâncoveanu. În 1702⁴⁹, pomelnicul de la Sf. Pavel primea și numele acestui domn, însă aici mențiunea binefacerilor lui este destul de zgârcită, în comparație cu ce cunoaștem numai dacă deschidem "Proschințarul" lui Ioan Comnen⁵⁰. El a avut grijă și de Sf. Pavel direct, dar și de metocul de la Jitianu. Acestuia din urmă îi întărește voievodul, la 14 dec. 1693, ocinile Floranul și Știubeiul, din județul Mehedinți, cumpărate de la Preda Brădescu cu 180 taleri⁵¹. La 15 mai 1698, Constantin Brâncoveanu face o danie, de data aceasta direct la Sf. Pavel, în urma cererii călugărilor de acolo. Ni se spune că această mănăstire este "făcută și înălțată dintru a ei temelie de un bun creștin și pomenitul Gheorghe ce au fost craiu sârbesc de mulți și trecuți ani, fiind fără de ctitori și neavând nici un venit la mare lipsă și la mare sărăcie am ajuns.... și pentru lipsa și sărăcia acestei sfinte mănăstiri...am făcut Domnia mea milă sfinte mănăstiri ca să aibă a lua părinții călugări în toți anii din banii domnești după sare de la Ocna Mare pe an taleri 150 la vreme, la luna lui octombrie"⁵². Pe 15 mai 1698 aceasta poruncă o emitea către cămărașul de la Ocna Mare ca să știe să dea acei 150 taleri fără crâcnire⁵³. Nu trebuie uitată alte două danii ale voievodului din 6 mai și 30 mai 1694, când îi închina mănăstirii Sf. Pavel satele Gircov, cu rumâni și Babiciu, jud. Romanați, Uluiți, jud. Olt și 10 sălaşe de țigani ca despăgubire pentru pierderi cauzate de aga Constantin Bălăceanu⁵⁴.

Acest episod stătea în legătură cu un altul care viza aspectul politic al relațiilor româno-atonite. Legăturile acestea s-au îmbogățit cu acest episod pitoresc, când un arhimandrit, de la Sf. Pavel, Isaia, veni în Țara Românească pentru a se angaja în jocul politic de atunci. Alături de îndemnurile patriarhului Arsenie al III-lea al sârbilor, precum și alături de visele unui Gheorghe Brancovici despre fundarea unei noi "Ilirii" a contribuit și acest Isaia să mărească la Curtea lui Șerban Cantacuzino - căci pe vremea lui venise - curentul de apelare la țarul rus, ca la singurul capabil să respingă pe turci din țările creștine⁵⁵. În acest context, cel care putea să apeleze la țarul Petru cel Mare era Șerban Cantacuzino, exponent al ideii de eliberare, al ideii bizantino-creștine. La el se îndreptau speranțele precum altădată la Mihai Viteazul și mai apoi la Vasile Lupu sau Matei Basarab, dar și la mai noul și puternic totodată stat rus. Toți erau conștienți că numai așa se puteau opune puternicului Imperiu turcesc. Misiunea de a oferi lui Petru cel Mare forțele unei eventuale coaliții româno-sârbo-bulgare, de 300.000 de oameni, a fost oferită acestui călugăr. Probabil că el era sârb pentru că în calcul nu intrau grecii, deși trebuiau eliberate și teritoriile bizantine de altădată. Dar grecii, nu puteau deocamdată să ofere forța necesară. Au putut s-o facă, însă abia cu un secol mai târziu. Ca urmare, Isaia a plecat la curtea țarului, dar din păcate nu s-a înregistrat nici un rezultat pozitiv. La întoarcerea din Rusia - domnul Șerban murise atunci - Isaia

49. Turdeanu, *op. cit.*, p. 96.

50. Bianu - Hodoș, *BRV*, vol. I, p. 422, nr. 129; vezi și Constantin Erbiceanu, *Priviri istorice*, p. 10.

51. Ciucă, Livezeanu, *op. cit.*, p. 197-8 (după A.S.B., *microfilme Grecia*, T. 4, c. 11).

52. ASB, *ms. 705*, f. 131-2, cf. Bulat, *Daniile lui Brâncoveanu*, p. 934-5; ASB, *ms. 723*, f. 463-465.

53. *Ibidem*, f. 465; Ciucă, Livezeanu, *op. cit.*, p. 198.

54. ASB, *ms. 723*, f. 517-52.

55. Al. Ciurca, *op. cit.*, p. 289.

trecu prin Transilvania și pârât fiind de boierii din vechea stăpânire, refugiați acolo, cum că ar fi spionul lui Brâncoveanu, a fost întemnițat de austro-ungari și i s-au confiscat și cei 4.100 taleri pe care el reușise să-i strângă în Rusia pentru mănăstirea sa. Printre trădători era acest Constantin Bălăceanu. De aceea domnul a dispus ca, în schimbul celor 4.100 taleri, să dea mănăstirii Sf. Pavel acele moșii amintite mai sus. Era o reparație, evident, pe care domnul o făcea lui Isaia ce stătuse doi ani în temnițele de la Viena și Sibiu, deși domnul nu avea nici o obligație. Pe de altă parte el se răzbunase pe unul din dușmanii lui de moarte, făcând din aceasta un avantaj pentru biata mănăstire. Cei care se trăgeau din neamul Bălăceanului mai puteau să-și răscumpere bunurile, doar întorcând cei 4.100 taleri, ca preț al obiectelor luate de austro-ungari de la Isaia⁵⁶.

Cercetătorii care au vizitat Muntele Athos în sec. XIX, în special vechile clădiri de la Sf. Pavel, au relevat câteva inscripții, dovedind durata refacerilor acestor clădiri până la 1708. Una din ele spune: “*Domnul a adăugat în vestul mănăstirii o aripă ieșită în afară cu chilii, o trapezărie și o capelă boltită*”⁵⁷. În plus, el a făcut mai înalt turnul clădit de Neagoe Basarab, iar la 1708 a zidit paraclisul Sf. Constantin și Elena care mai păstra o inscripție prin care știm că s-a făcut și zugrăvit “*cu ajutorul prea cuviosului egumen Luca și cu cheltuiala preu luminatului domn Io Constantin Voievod, din neamul Basarabilor*”⁵⁸. Opera aceasta costisitoare a adus voievodului beneficiul de a fi reprezentat cu soția sa, Maria Doamna, pe un perete al capelei afierosită Sf. Împărați: ei țin în mâini o clădire cu două etaje, peste care este o biserică⁵⁹. Însuși domnul spunea: “*și cu ceale din osârdia domniei noastre întru slava și lauda sfântului și marelui mucenic Gheorghe ce s-au putut am învoit și am întărit ceale stricate dupre împrejur sfinții mănăstiri*”⁶⁰. Renovările acestea au fost atât de mari încât călătorii de pe la 1840 au crezut că Sf. Pavel a fost întemeiată de Brâncoveanu⁶¹.

Din sec al-XVIII-lea sârbii dispar de la această mănăstire, ea rămânând pe mâna grecilor, însă faptul nu s-a petrecut fără să lase ecouri, căci aceasta s-a datorat unei mai vechi lupte slavo-grecești, așa cum mult timp se întâmplase între greci și ruși, dar aici fără câștig de cauză pentru greci (la Sf. Pantelimon). Aceste ecouri au ajuns și la noi prin intermediul unui manuscris din sec. XVII (acum la Muzeul Rumiancev-Moscova) care păstrează o însemnare a unui călugăr român scandalizat și el de lăcomia grecească: “*Eu Pahomie din Țara Românească așa am scris pentru călugării români, care să nu fie liberi a locui cu grecii. Să știți fraților, spune Sf. Apostol Pavel: Grecii, zice, sunt fiare rele și întodeauna mincinoase și viclene și nemiloase. Tot așa zice și Sf. Sava care a făcut mănăstirea Hilandar: Fratele care vine la Sf. Munte să stea singur; cum poate așa să se*

56. Brezoianu, *op. cit.*, p. 34-35; Turdeanu, *Legăturile*, p. 95-96.

57. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 150, nr. 439; Langlois, *op. cit.*, p. 25.

58. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 150, nr. 439; P. Kondakov, *op. cit.*, p. 88. apud Bodogas *Ajutoarele*, p. 262; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 50; Rămurcanu, *Constantin Brâncoveanu*, p. 927; Bogdan, *Daniile*, p. 22; Moisescu, *Contribuția*, p. 262; Mamalakis, *op. cit.*, p. 309.

59. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, p. 150, nr. 439.

60. Bulat, *Daniile lui Brâncoveanu*, p. 935.

61. Lord Curzon, *op. cit.*, p. 216.

păzească. să nu se amestece cu grecii blestemați...căci mare necaz avem de la grecii blestemați"⁶².

Odată cu reginul fanariot, daniile se răresc la Sf. Pavel așa încât mănăstirea a căzut în foarte grele datorii. Datoria mănăstirii ajunsese pe la 1768 la 21.691 groși și, de la an la an, creștea, fiind nevoiți să-și vândă meotoacele din Limnos și Seres (Grecia) și să meargă în diversele locuri ale creștinătății pentru a aduna mile⁶³. Așa au ajuns din nou în Țările Române și precum vom vedea, nici domnitorii fanarioți nu au ezitat să ajute mănăstirea.

A fost semnalat un act scris în românește, purtând data 1616, cu semnătura lui Nicolae Mavrocordat - "Io Nicolae domnul Ungrovlahiei". În mod sigur nu poate fi alt Nicolae, doar data este greșită, corect fiind 1716⁶⁴. Nu după mult timp, la 12 ian. 1726. domnul Mihai Racoviță al Moldovei, probabil în urma insistențelor călugărilor veniți pe acolo după mile, îmbogățea metocul de la Todireni cu un vad de moară pe apa Sucevei, iar la 1 oct. 1752. Constantin Racoviță îi întărea acestei mănăstiri toate moșiile ei⁶⁵. În mod sigur acest lucru se putea întâmpla numai la cererea călugărilor aghiopavliți. Tot astfel, Matei Ghica al Moldovei acorda la 19 ian. 1755 mănăstirii Todireni și moșia Petrișul (Iași)⁶⁶. La 1764-66 aflăm de un Grigorie Schevoșilax al mănăstirii Sf. Pavel care locuia pe moșiile mănăstirii Todireni⁶⁷, ceea ce întărește credința că monahii veniseră la acea vreme spre a ruga domnia să-i ajute.

Nici domnitorii din Țara Românească n-au fost insensibili la cererile călugărilor. Printr-un document din 29 aug. 1766, Searlat Ghica voievod porunceă vinăricerilor din Dolj cum să procedeze cu vinăriciul mănăstiresc: pentru că până atunci mănăstirile fuseseră private de partea ce li se cuvenea de la vinărici, prin hrisov, ceea ce înseamnă că acest impozit îl mai luaseră și altădată, domnul porunceă ca la vremea vinăriciului, slujbașul domnesc să ia câte 3 bani de vadră, pentru domnie și cel mănăstiresc, câte 2 bani "după obicei"⁶⁸. Era încă un privilegiu pe care îl recăpăta mănăstirea Jitianu.

La 8 septembrie, în același an, Grigorie Schevoșilax de la Sf. Pavel, împreună cu egumenul Timoftei de la Todireni dădeau un zapis lui Lupu Balș pentru un schimb de moși⁶⁹, lucru care dovedește preocuparea aghiopavliților de îmbunătățirea situației economice a mănăstirii lor.

În timpul războiului ruso-austro-turc teritoriul Țării Românești a devenit teatru de operațiuni pentru armatele austriece (1787-92). Acest război s-a termi-

62. L. Stoianovici, *Zapisi i natpisi*. VI, p. 51, nr. 9691 la Turdeanu. *Legăturile*, p. 101-102.

63. Mamalakis, *op. cit.*, p. 310; Kosma, *op. cit.*, p. 274.

64. D. Abramovici, *Descrierea antichităților sârbești de la Sf. Munte al Athosului* (sărbă), Belgrad, 1848, p. 120 la Bogdan, *Daniile*, p. 23. Nu ni se spune însă ce conținut are documentul, dar probabil că este unul de danie.

65. Dan Livezeanu, *Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755)*, "BOR", XCVIII, 1980, nr. 5-6, p. 634-5.

66. *Ibidem*.

67. N. Iorga, *Studii și documente*. XI. *Cercetări și regeste documentare*, Buc., 1906, p. 61-62; cf. idem, *Muntele Athos*, p. 53.

68. Ciucă, Livezeanu, *op. cit.*, p. 198-9.

69. N. Iorga, *Studii și documente*. XI. *Inscripții din bisericile României*, Buc., 1905, p. 62.

nat la 24 iul. 1791 prin pacea de la Șiștov. Cu toate că Țara Românească nu mai avea domn, ci era pusă sub guvernarea principelui Coburg, Divanul țării va emite chiar din porunca acestuia un document de întărire a unor privilegii așa cum vom vedea. Documentul este foarte interesant datorită faptului că principele, deși străin de neam, a considerat să întărească mănăstirii Jitia privilegiile pe care le avusese de la Alexandru Ipsilanti, Nicolae Caragea și Mihai Șuțu. Prin acest document din 20 iul. 1790, Divanul de la București întărea acestei mănăstirii "*privileghiuri domnești care le-au arătat de s-au văzut de Divan, însă hrisovul domniei Sale Mihai Vodă Șuțu cu teat 1784, ghenarie 15, făcut după alte mai vechi privileghiuri ale domnilor mai dinainte ca să ia vinărici din popoarele de prin prejurul târgului Craiovei și din poporul Sasului și Priseaca și... cu doi bani de vadră și pârparul după obicei, cum și de la cei ce au vie pe moșia mănăstirii să ia din 20 vedre de vin o vadră după obicei. Asemenea să ție și lude 10 străini, scutiți și apărați de toate dările țării...*"⁷⁰. Vedem foarte bine cum mai vechile privilegii erau respectate chiar și de ocupanți și mai sesizăm din cele înfățișate că aceste privilegii s-au perpetuat de la domnii mai vechi. Deci, nu Scarlat Ghica era primul care le emitea, ci ele trebuiau să fi existat încă din vremea închinării și respectate din domn în domn, lucru ce va fi dovedit odată prin analiza documentelor de la Sf. Pavel. În plus, avem acea informație despre documentul lui Mihai Șuțu, din 15 ian. 1784, informație foarte prețioasă, dat fiind că un asemenea document nu există în fondul arhivistic român.

Confirmarea acestor privilegii nu s-a oprit, ci a fost continuată "*după obicei*", căci acest fapt devenise un obicei al pământului. Mai departe, Alexandru Constantin Moruzi voievod dădea și el un hrisov către Sf. Pavel, la 6 mai 1793 prin care îi întărea o milă mai veche de 150 taleri de la vistierie, pe care "*a avut-o și mai înainte de la alți frați Domni, cât și de la Domnia sa fratele Domnului Mihai Șuțu Voievod, precum prin hrisovul ce-l vedem cu teat 1792 septembrie 20 al Domniei Sale, ne-am adevăritu*"⁷¹. Cu alte cuvinte, mila aceasta a găsit-o Alexandru Constantin Moruzi într-un hrisov al lui Mihai Șuțu, hrisov în care se specifică faptul că ea fusese făcută și de alți domni. Aceasta nu o găsim în hrisoavele citate mai înainte, de la Scarlat Ghica sau în documentul Divanului de la 1790, fie pentru că mila aceasta era mai nouă, fie pentru că nu s-a simțit nevoia. Noi credem în a doua variantă. Mila nu era nouă, de vreme ce la 1793 se spunea că mai fusese făcută de alți domni, atâta doar că nu se simțise nevoia confirmării ei pentru că ea se derula fără probleme. Vedem că hrisovul de la 1766, de pildă, este de fapt o reglementare unde se preciza că nimeni nu mai are voie să priveze mănăstirea de vinăriciul ce i se cuvenea, sub amenințarea cu pedeapsa. Adică, se întâmplase ca funcționarii domnești să încalce vechile înscrisuri și, la reclamațiile călugărilor, domnul venea să restabilească situația.

La fel se întâmplase la 4 sept. 1793, când același Alexandru Constantin Moruzi îi întărea mănăstirii Jitianu și Sf. Pavel, în felul acesta, vechiul vinărici⁷².

70. Ciucă, Livezeanu, *op. cit.*, p. 199.

71. V.A. Urechia, *Istoria românilor*, tom IV, 1786-1800 (tom VI. 1774-1800), București, p. 241-2.

72. *Ibidem*, p. 186-8.

Se menționau iarăși moșiile mai vechi: Sasul, Prisaca, Vălcănești, Cârciova, Valea Fetei, Bălănești, Priseci, Pleșești și faptul că dania mai fusese întărită de Alexandru Ipsilanti, Nicolae Caragea, Mihai Șuțu, în cele domnii ale sale, cu hrisovul din 17 iun. 1792, după care mai urma enumerarea unor moșii mai noi ale mănăstirii. Acum vine să ni se verifice credința noastră că, documentul acesta, ca și cele de dinainte, era de fapt o reglementare pentru ca vinăricerii domnești "se întinseseră a lua și partea mănăstirii", ceea ce a dus la judecarea faptului, la cercetarea lui de către episcopul de Râmnic, Nectarie, de vel-vornicul Manolache Brâncoveanu și biv-vel-spătar Grigorie Bălășache. Se spune că "după cercetarea ce au făcut s-a adevărit că aceste numiri (moșii) sunt cu totul din cuprinsul acestor popoare ce are mănăstirea prin hrisoave". Hrisovul prevedea ca la vinăriciu anual să ia domnia 5 bani de vadră și mănăstirea 2 bani, iar de la viile ce se aflau pe moșiile ei, o vadră din 20. În plus, i se mai întărea stăpânirea peste cele 10 "lude de oameni străini" scutiți de toate dările.

La 1795, putea fi întâlnit la Jitianu un Antim de la Sf. Pavel care copia o Evanghelic, iar la 1822 era igumen și repara clădirile metohului⁷³. Din banii strănși de el aici s-au făcut reparații și la Sf. Pavel, adăugându-i-se acolo un zid împrejmuitor și un turn, apoi a plătit datoriile acestuia și a răscumpărat metoacele amănate⁷⁴. Este evident că toate aceste mile de dinainte, care au continuat, au contribuit la această restabilire. Nici în secolul ce a urmat Jitianu nu a fost lipsită de atenția domnească. Astfel, la 15 martie 1813, domnul Gheorghe Caragea îi întărea milele de la domnii anteriori și dădea acest hrisov tot pentru a reglementa situația: datorită schimbării numelui unora dintre moșii vinăricerii domnești nu-i mai acordau partea cuvenită. Acest lucru vine să-l pună în rânduială domnul prin acest hrisov⁷⁵.

Cu toate acestea, deși mănăstirea se refăcuse pe moment, idioritmia nu a permis obținerea unei bunăstări de durată. Înțelegând acest lucru, călugării de la Sf. Pavel, în 1839, sub egumenia lui Ștefan de la Dionisiu, au revenit la viața de obște-chinovială, fapt constănit în ianuarie 1840 de patriarhul Antim VI⁷⁶. Dintre cei care s-au ocupat foarte mult de ridicarea mănăstirii după această dată, menționăm pe călugării învățați Sofronie Kalligas (1860-73), Kosma Vlahul (1890-1903) și Evlogie Kourilas (1920-1925).

Între timp, pe teritoriul mănăstirii Sf. Pavel s-au așezat călugării români în două dintre schiturile: la Noul schit sau al Turnului și la Schitul Lacu (Sf. Dumitru). Acesta din urmă a fost populat de români pe la 1754, când din cei aproximativ 60 ucenici ai lui Paisie Velicikovski, de la Sf. Ilie-Pantocrator, 25 s-au desprins, alegându-și aceste ținături friguroase de la Lacu. Pe la 1760, unul dintre ei, Daniil,

73. ASB, *ms. 720*, f. 3; V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 103; Gh. Moisescu, *Mănăstirile*, p. 11; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 262.

74. Hristofor Ktena, *Ἀπαύτα*, p. 574.

75. Ciucă, Livezeanu, *op. cit.*, p. 199-200.

76. D. Petrakakos, *op. cit.*, p. 33-34, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 262.

a refăcut schitul, cu toate greutatea ce i-au stat în față, de atunci fiind continuu populat numai de români, până astăzi⁷⁷.

Din secolul al XIX-lea, mai ales după 1821. nu mai avem indicii ale legăturilor românești cu Sf. Pavel, în schimb putem menționa că în biblioteca mănăstirii s-au putut găsi 30 Antologii muzicale (sec. XIX-XX) cu notație psaltică și text românesc, compuse și copiate de monahi români de la Schitul Lacu sau aduse din țară. Majoritatea erau donate de Macarie Utan, cântăreț la Lacu⁷⁸.

Toate cele înfățișate până acum nu pot duce decât la o singură concluzie: legăturile româno-aghiopavlitice s-au manifestat din cele mai vechi timpuri, dovedind grija pe care voievozii români au avut-o față de acest locaș, ținând parcă să fie recunoscuți drept ctitori ai acestei mănăstiri, concepție care avea la bază mai vechea idee bizantină de protectori ai întregii Ortodoxii. Sf. Pavel este încă un capitol care dovedește grija românească față de tot ceea ce înseamnă Ortodoxie care avea ca rezultat, în același timp și împrăștierea acestor valori prin călugării care veneau de acolo. A fost deci un interschimb din care a avut de câștigat nu numai Muntele Athos, ci și Țările Române prin aceea de a fi fost "gază a culturii grecești" cum bine spunea odată Nicolae Iorga.

77. Kosma, *op. cit.*, p. 280-1; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 609; Ktenas, *Ἀπαντα*, p. 655-6; Manuil Ghedeon, *Ἡ Ἀθῶς*, p. 188; Mamalakis, *op. cit.*, p. 330 (acesta din urmă dă ca dată a venirii lui Daniil, anul 1769).

78. Barbu Bucur Sebastian, *Contribuții românești în domeniul culturii muzicale bizantine la Muntele Athos*, "Byzantion", Revista de arte bizantine a Academiei de arte "G. Enescu"-Iași, vol. I, 1995, p. 8, nota 53.

15. MĂNĂSTIREA STAVRONICHITA

Mănăstirea Stavronichita¹, al cărei nume nu știm exact de unde ar putea proveni, este mai "nouă" decât celelalte surori. Dacă începutul celorlalte îl putem plasa în secolele X-XI, aceasta apare în acte abia pe la 1533, datorită faptului că pe la acea dată era parte din mănăstirea Filoteu, poate numai o chilie pe teritoriul acesteia. În acel an, Grigorie categhumen și exarh patriarhal² cerea voie de la filoteiți să repare clădirea Stavronichitei, obligându-se să plătească la început 4.000 aspri și mai apoi câte 100 anual³.

Într-adevăr, la 1536, patriarhul Ieremia I pronunța într-un sigilion că mănăstirea fusese cumpărată de categhumenul Grigorie Ghiromeriotul și refăcută cu multe eforturi și acum este sub jurisdicția și administrația lui⁴.

La începutul lui 1542, acest patriarh, Ieremia I, se găsea în Țările Române pentru a strânge ajutoare necesare Patriarhiei, iar în august se alla la Athos ca să pună în fruntea mănăstirii pe un Silvestru de la Ivir, căci Grigorie nu mai exista după 1537 sau 1538, iar mănăstirea luase și foc după această dată⁵. Este acesta momentul în care încep legăturile mănăstirii cu Țara Românească, dar ele continuă, căci pe la 1543, Ieremia s-ar fi întors potrivit istoricilor români și ar fi delimitat atunci episcopia Buzăului⁶. Pe atunci domn era Radu Paisie (1535-1545), care, într-adevăr, la 17 sept. 1543 emitea un brisov în care era pomenit ca ierarh Anania și acesta ceruse domnitorului să-i dea acest înscris asupra întinderii teritoriale a eparhiei sale și poate că aici și-ar fi avut contribuția Ieremia I⁷. Interesează mai puțin aceste aspecte lucrarea noastră, dar este important de știut că acest Ieremia I, ca și urmașul său Ieremia II, de la sfârșitul aceluiași secol, va fi venit în

1. Despre mica mănăstire și arhiva ei a scris egumenul ei Gavriil la începutul secolului nostru, fiind vorba mai ales de documente ale mănăstirii: Gavriil Stavronichitanos. *Εγγράφα της ΙΜ Σταυρονικήτα* (Documente ale mării Stavronichita). "Γρηγόριος Παλαμάς", Tesalonic, nr. 4/1920, p. 169-173; nr. 5/1921, p. 16-17; 336-339; idem, *Ιστορικά έγγραφα της ΙΜ Σταυρονικήτα* (Documente istorice ale mănăstirii Stavronichita), "Γρηγόριος Παλαμάς", nr. 15/1931, p. 230-233, p. 270-4; nr. 17/1933, p. 133-6. A se vedea și excelenta monografie a mănăstirii care este de dată mai recentă: Hr. Patrinelis, Agapi Karakatsanis, Maria Teochari, *Μονή Σταυρονικήτα. Ιστορία. εικόνες, χρυσοσκηντήματα* (M-rea Stavronichita. Istorie, icoane, broderii), Atena, 1974.

2. T. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 265, îl considera fost patriarh însă, în acea perioada de dinainte de 1533, când îl vedem clar ca "exarh patriarhal" nu apare în liste: Petre Năsturel, *Lista patriarhilor ortodocși: Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim*, București, 1947; V. Stavridis, *Κατάλογος πατριάρχων Κωνσταντινουπόλεως* (Catalogul patriarhilor constantinopolitani), "Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια" (Enciclopedia religioasă și morală), tom IX, Atena, 1966, p. 830-834; Rămurcanu, Șesan, Bodogac, *Istoria Bisericeasca Universală*, cd.II, 1993, vol.II, p. 592-598; în perioada 1522-1545 la Constantinopol era patriarh Ieremia I.

3. Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 112; Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 247; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 265.

4. Mamalakis, *op. cit.*, p. 247.

5. *Ibidem*; P. Năsturel, *Le MA*, p. 253.

6. *Ibidem*; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 266.

7. Păcurariu, *IBOR*, vol. I, p. 466. Același autor citează pe un Ieremia al Buzăului căruia la 10 apr.1550 Mircea Ciobanul îi acorda un brisov (p.466), dar nu cred că este unul și același cu patriarhul ecumenic pentru că potrivit părerii acestui învățat, Ieremia I ar fi murit la 1545 la Vrața, în Bulgaria, pe când pleca din Țara Românească (p.628). Al. Elián are rezerve în a accepta ajungerea lui Ieremia în Valahia: *Legăturile*, p. 912.

Țările Române în ideea de a-l coopta pe Radu Paisie la refacerea mănăstirii care arsese după 1537-38. Nu este exclus ca acest domn să fi ajutat și Stavronichita, așa cum ajutase Xenofonul, Dohiariul, Sf. Pavel, Simonopetra⁸, chiar dacă nici un document nu confirmă faptul. Oricum până la Matei Basarab ne confruntăm cu o lipsă de documente privind legăturile cu Stavronichita⁹.

Cât privește legăturile acesteia cu Moldova, pentru acest secol, ele sunt dovedite de existența unui epitrahil donat la 1555 de Gavriil și Sofica (este vorba de vornicul Gavriil Trotușeanu, ce murise în 1541)¹⁰.

În anul în care se făcea donația, pe tronul Moldovei urca Alexandru Lăpușneanu, făcând și el dovada generozității sale călugărilor de la Stavronichita. Trebuie amintit faptul că Alexandru Lăpușneanu, împreună cu soția sa, a fost unul dintre cei mai mari susținători ai Muntelui Athos, lucru dovedit prin imensele sume de bani date acolo¹¹.

Un hrisov de la 3 martie 1597 al lui Ieremia Movilă vine să completeze istoria destul de puțin cunoscută a relațiilor acestei mănăstiri cu românii. Era vorba despre o donație de 4.000 aspri anual, în urma plângerii "sărăcilor călugări" de acolo, gest în urma căruia voievodul cerea să fie pomenit împreună cu toată familia sa¹².

La 1657 Pavel de Alep ce însoțea pe patriarhul Macarie prin Țările Române arată că o mănăstire - a Sf. Apostoli Petru și Pavel, numită ulterior și a Arhimandritului - din București, fusese închinată unei mănăstiri din Athos¹³. Vom vedea că acea mănăstire căreia i-a fost închinată era chiar Stavronichita, dar din păcate nu știm cine și când i-a făcut această danie. Oricum, toți autorii sunt de acord cu acest fapt, mai cu seamă că, în actele mai târzii, mănăstirea **Arhimandritului** apare ca fiind a Stavronichitei.

Mănăstirea bucureșteană, inițial din lemn, a fost ridicată în piatră de către Matei Basarab (1632-54) pe la 1633, fapt care ne-ar îndreptăți să credem că el este și autor al închinării. Cu privire la această închinare mai există câteva păreri care merită consemnate. Una este aceea a istoricului grec Patrinelis, citat anterior, care, sprijinindu-se pe părerea unui conațional al său - Ioanis Mamalakis¹⁴ - susține ca închinarea s-ar fi produs în timpul domniei unui Alexandru Ghica (1724-1740) al

8. N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 477; Păcurariu, *IBOR*, I, p. 632; Gh. Moiseșcu, *Contribuția*, p. 262.

9. În total, documentele românești din arhiva acestei mănăstiri sunt în număr de 100, ne spune unul dintre cercetătorii cu acces la aceste arhive: Florin Marinescu, *Τα ρουμανικά αρχεία*, p. 196.

10. Patrinelis, Karakatsanis, Teohari, *op. cit.*, p. 173-174 ("prezentul epitrahil l-a făcut Gavriil și soția sa Sofica în anul 7063"). A se vedea pentru aceasta și Năsturel, *Le MA*, p. 254-255.

11. *Ibidem*, p. 255; vezi aici capitolele Dionisiu, Dohiariu, Vatoped, Zografu, Caracalu - Păcurariu, *IBOR*, vol. I, p. 633-634.

12. Donația era făcută cu binecuvântarea tuturor celor trei ierarhi ai Bisericii moldovene - ASB, *mănăstirea Sf. Apostoli*, cap. gr. XV/1 - tradus în *DIR, Moldova*, București, 1951-57, vol. IV, sec. XVI, p. 157-159, nr. 211; Năsturel, *Le MA*, p. 255-6 (vezi și nota 12).

13. M. M. Alexandrescu-Dersca și M. A. Mehmet, *op. cit.*, p. 228. Cât despre mănăstirea Sf. Apostoli exista pe la 1585-6, conform unui document din 30 nov. 1626 (Academia R.P.R., *ms. 1253*, f. 212-216), dar această primă construcție a fost din lemn (vezi ASB, *mănăstirea Sf. Apostoli*, pac. XI). Într-un act din 11 aug. 1656 era numită "Sf. Apostoli" (*ibidem*, VI, 2), iar la 4 apr. 1658 se numea a "Arhimandritului" (Academia R.P.R., Foto XXXV/43). Pentru completarea datelor, v. N. Stoicescu, *Repertoriul București*, p. 271.

14 *Op. cit.*, p. 310.

Țării Românești¹⁵. Din păcate, la data citată nu exista nici un Alexandru Ghica pe tronul Țării Românești. În această perioadă istoria a înregistrat domnia unui Grigorie II Ghica, care dominase de mai multe ori, și în Moldova și în Țara Românească, iar în perioada citată, el a fost domn, între 1733-1735. În întreaga această perioadă, tronul Țării Românești a avut nu mai puțin de șase domni. Dar chiar și așa, dacă am accepta închinarea în această perioadă, ar însemna să contrazicem însemnarea lui Paul de Alep, care nu putea face o asemenea remarcă în mod gratuit. Mai există o scurtă consemnare prin care aflăm că această mănăstire a fost închinată la 1760, dar data aceasta nu beneficiază de nici un suport¹⁶.

Există și părerea că mănăstirea **Sf. Apostoli** ar fi fost închinată la 1677 Patriarhiei Ecumenice¹⁷, deși nu avem nici o dovadă în acest sens. Poate, mănăstirea aceasta să fi devenit stavropighic, tot așa cum se întâmplase în 1591, cu mănăstirea Sf. Nicolae ce fusese deja închinată de ctitorul ei, Mihai Viteazul, mănăstirii Simonopetra și devenea atunci stavropighic, întărită fiind de patriarhul ecumenic Ieremia II. Totuși, este puțin probabil să se fi întâmplat același lucru și în cazul acesta, deși trebuie lăsată deschisă poarta ipotezelor, până la traducerea măcar a celor 100 acte din arhiva Stavronichitei.

De multe ori, mănăstirea athonită s-a refăcut din veniturile celei românești, din veniturile de pe moșiile ei și de la schitul Călugăreni ce fusese închinat și el "Arhimandritului" pe la 1686. Există un act, prin care un Popa Dumitru, întemeind schitul **Călugăreni**, îl închina la Sf. Apostoli cu toate ale sale¹⁸, urmând ca, la 4 iunie și la 20 iunie 1686, Șerban Cantacuzino (1679-88) să confirme această închinare¹⁹. Există părerea, foarte lapidar exprimată de istoricul Nicolae Stoicescu²⁰, că actul de la 4 iunie ar fi cel al ctitorului care închina schitul său, deși la Arhivele Statului din București acest act nu este datat. Lipsindu-ne astfel de elemente care să asigure o datare clară a acestui eveniment, nu putem lua în considerare decât ceea ce există în arhive, orice interpretare de genul acesta trebuind pusă sub semnul îndoielii.

Dar lui Șerban Cantacuzino nu i se datorează numai atât. Ioan Comnen, vizitând mănăstirea pe la 1700 relatează că acestui domn i se datorează construcția apeductului de care fusese lipsită mănăstirea: "*Această mănăstire care se află lângă mare, foarte frumoasă și liniștită; are grădini cu cascade și livezi, iar apa pe care o beau sfinții părinți este adusă de prealuminaut domn al Ungrovlahiei, Șerban Cantacuzino voievod, construcție cu multe bazine, într-adevăr foarte cos-*

15. Patricleis, Karakatsanis, Teohari, *op. cit.*, p. 30; P. Năsturel, *Le monastere athonite de Stavronikita et les roumains*. "RER", XV, 1975, p. 205.

16. Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 131.

17. N. Stoicescu, *Repertoriul București*, p. 271.

18. ASB, mănăstirea Sf. Apostoli, II/44; XII/1 (vezi Ion Gh. Vasile, *Actele secției bunuri publice - București. Mănăstirile Sf. Apostoli-București, Arnota-Vâlcea, Babeni-Rm. Sărat, Baia de Aramă-Mehedinți, Banu-Buzău*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, indice cronologic nr.5. București, 1950.

19. *Ibidem*, II/44; XII/4.5; XV/4 (copie).

20. *Bibliografia*, vol. I, p. 133 (citează ASB, mănăstirea Sf. Apostoli, XII/4, 5, 8).

*tisitoare*²¹. În plus, pe la 1715, Ștefan Cantacuzino (1714-15) refăce metocul din București, făcându-i o clopotniță pe pronaos, adăugându-i pridvor, o zugrăvește și-i face uși de intrare cu chenar de piatră. Mănăstirea avea și clădiri în jur, făcute poate tot acum, fapt pentru care se numea cu han²².

Mănăstirii Arhimandritului îi aduceau venituri mari pe care apoi le vărsa la Stavronichita și moștile Jugureni, dăruite de Constantin Dudescu, Goștilele luată la schimb de la Constantin Brâncoveanu pentru o alta ce-i dăduse mănăstirii Coțentina dăruită de marele domn²³.

Mai mult decât toate acestea își avea contribuția și schitul Călugărenilor închinat în anii mai dinainte precum și un alt schit, al **Crăsanilor**, închinat de Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot în Țara Românească (1715-1716; 1719-1730)²⁴. Ca să ne facem o idee despre acest metoc ne putem referi la hârtiile contabile ce se găsesc în Condica Mitropoliei Țării Românești, nr. VI, p. 58 și 59 ce erau de altfel dări de seamă ale egumenului către guvern, în anul 1735. Mănăstirea avusese venit 1.176 lei, plus alți 849 care fuseseră folosiți pentru plata muncii la câmp și pentru celelalte trebuințe ale mănăstirii. Mai fuseseră înregistrați 327 lei, impozite către stat, iar alți 60 lei, bani ce erau trimiși la Athos prin părintele Ieremia, fost egumen la mănăstirea Radu Vodă din București, închinată la Ivir²⁵.

Cât despre mănăstirea Arhimandritului ni se spune că avea în timpul domniilor fanariote venit de peste un sfert de milion anual²⁶. Desigur că din acești bani mănăstirea atlonită se va fi refăcut de nenumărate ori. La 1741 mănăstirea arsesese pentru a treia oară și probabil că toate aceste averi au fost suficiente să contribuie la refacerea ei.

Pentru această perioadă la care am făcut referire istoria a înregistrat un mic episod care contribuie la cunoașterea mai apropiată a relațiilor româno-stavronichitene. Este vorba de o scrisoare din 1 nov. 1712 a unui Atanasie, fiu al lui Pascalie Vornicul, ce se găsește la Arhivele Statului din București. Acest Atanasie, pe numele lui lumesc Andronache, fiu al vornicului de Târgoviște, după ce fusese

21. *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους των Αθίνων*, traducere de Ieromonah Veniamin, 1856, p. 498-9; vezi N. Jorga, *MA*, p. 49 (extras); Patrinelis, *op. cit.*, p. 37. Lucrul acesta îl citează și autori precum Smyrnakis, *op. cit.*, p. 614; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 286; Mamalakis, *op. cit.*, p. 614. Bodogac redă și data acestei lucrări - 1680 - *op. cit.*, p. 267.

22. Pisania este din 10 iul. 1715 - N. Jorga, *Stud. și doc. XI. Inscriptii; Tunusli. Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774, dată mai întâiu la lumină în limba grecească la anul 1906 de frații Tunusli*, traducere de George Sion, București, 1863, p. 177; Stoicescu, *Bibliografia*, p. 271.

23. Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 38-39. Jugureni era în județul Buzău, iar celelalte două se aflau în județul Ilfov, potrivit catalogării lui M. Popescu Spînci, *op. cit.*, p. 137, p. 143.

24. Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 39 se referă la un hrisov din 7224 (1715), dar este imposibil să fie așa pentru că Nicolae Mavrocordat a fost numit la 25 dec. 1715 și a ajuns în tron abia în februarie 1716. Ne mai dă acest autor o informație foarte utilă și anume că în acest hrisov Crăsanii erau denumiți moșic, dar el îi denumește mănăstire pentru că la recensământul din 1751 figura ea mănăstire, cu egumenul ei deosebit.

25. *Ibidem*. La pagina 89 ne este înfățișat un tabel privind întrebuințarea veniturilor cătorva mănăstiri închinat, pe anul 1740: din 1768 lei, 563 erau impozite, 955 lei erau ai mănăstirii și 250 se trimiteau la Athos.

26. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 267.

în Veneția pentru învățătură, sfârșește prin a se retrage la Sf. Munte, la mănăstirea Stavronichita, de unde-i scria lui Constantin Brâncoveanu sub numele acesta de monah - Atanasie. Spunea în această scrisoare: "*după ce au mersu într-acele părți ale Veneției poate fi cunoscându ale lumii ce sunt deșorte și întru nimic, au lăsatu deoparte alte sacoteli și nevoințe ale învățăturii și și-au întemeiatu gândulu lui spre folosu și mântuirea sufletului său îndemnându-se a se îmbrăca în cinu călugăresc...*". Și mai spunea: "*Înștiințezu pe Măria Tu că mă aflu aici la mănăstirea Stavronichita, lăudând pe Dumnezeu și rugându pururea pentru a Mării Sale sănătate*"²⁷. Atanasie voia să doneze bunurile sale voievodului, dar le lăsa până la urmă mănăstirii Hurezi și făcea apel la generozitatea lui Brâncoveanu pentru obținerea unei gratificații de 50 taleri²⁸.

Mănăstirea sau metoacele ei au fost ajutate de aproape toți domni din secolul XVIII cum de altfel găsim în pachetul al X-lea al fondului mănăstirii Sf. Apostoli de la Arhivele Statului București. Mai importante sunt însă două acte, din 1777 și 1793. Cel din 1 mai 1777 este un hrisov al domnului Alexandru Ipsilanti (1774-1782; 1796-1797) prin care arăta că "*dumnezeiasca mănăstire ce se cheamă Arhimandritul este zidită din temelie de răposatul Matei Vodă... care monastire fiind fără de alte venituri, m-am milostivit Domnia mea, prin acest cinstit hrisov al Domniei mele, am dat și miluit sfânta monastire ca să aibă a lua sfânta monastire și cuviosul egumen kyr Grigorie Ieromonahul aceste mile ce mai jos se arată...*"²⁹. Adică, i se acordau 50 bolovani de sare de la Ocna Telega și posibilitatea ca lucrătorilor care serveau mănăstirea să nu li se perceapă nici o dajdie de la domnie sau isprăvnicie. Hrisovul se încheia în stilul de acum obișnuit și anume prin îndemnul domnului către urmașii lui de a continua aceasta danie, după care împreună cu el semnau toți boierii Divanului domnesc.

La 17 sept. 1785 mai primea o milă de vinăriei (scutire de impozit pentru vin) odată cu mănăstirea Grigorie de la Athos și Proti de la Constantinopol³⁰, pe vremea când domn era Mihail Șuțu (1783-1786; 1791-1792; 1801-1802).

Pentru ianuarie 1789 aflăm dintr-o gramată patriarhală trimisă mitropolitului muntean de atunci că Grigorie din Stavronichita, egumen la mănăstirea Arhimandritului alurăsisse pentru că i se ocupase moșia Goștilele cu toate acareturile ce le avea de zestre de la un Ioniță Postelnic³¹. Iată că și la acest an, 1789, mănăstirea beneficia de moșiile dăruite altădată și mai vedem că numele egumenului era Grigorie, poate același cu cel menționat în actul lui Alexandru Ipsilanti de la 1777.

La 1 mai 1793 domnul Alexandru Constantin Moruzi (1792-1796; 1799-1801) întărea și înnoia mănăstirii Arhimandritului vechile mile ce avea aceasta de la predecesorii săi: "*aflând Domnia Mea de sfânta și dumnezeiasca mănăstire ce se numește Arhimandritul, zidită și înălțată din temelie de răposatul domn Matei*

27. ASB, mănăstirea Hurezi, XXVIII/8, XXIX/23, cf. Iorga, *Muntele Athos*, p. 50-51. Bodogae, *Aiutoarele*, p. 268; Patinelis, *op. cit.*, p. 131.

28. G. Potra, *Informații documentare asupra istoriei Târgoviștei în sec. XVII-XVIII. II. Un tărgoviștean - student la Veneția*, "Acta Valachica", III, Târgoviște, 1972, p. 201-208; P. S. Năsturel, *La monastere Stavronikita*, p. 205.

29. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, anii 1774-1786, tom II, p. 113-114.

30. ASB, mănăstirea Spirea din Deal, IV/4.

31. Iorga, *Muntele Athos*, p. 53.

Vodă - iată, din nou ni se arată cine este ctitorul așa cum am și avut prilejul să constatăm cu puțin înainte - și închinată la sfânta mănăstire Stavronichita... care este chivernisită (este vorba despre mănăstirea Sf. Apostoli) de sfinția sa Părintele Vlădica de Stavropoleos kyr Grigorie Năstavniciu, aflând că este lipsită de alte venituri și cu trebuință de ajutor domnesc... i-am dat și am miluit-o³² și din nou urmează înfățișarea privilegiilor cu care a fost înzestrată, adică scutire de vinărici la care se preciza că această scutire o are aici mănăstirea Grigoriu și mănăstirea Proti de la Constantinopol apoi să ia vama de la Tohani, de la Telega 100 bolovanii de sare anual, la fel ca înainte mănăstirea avea dezlegare de dajdic pentru lucrătorii ei permanenți. Mai mult decât la primul hrisov i se dădea și scutire de oicrit pentru 400 oi, a treia parte din peștele ce se scoate din balta moșiei Căcameiu așezată între moșia mănăstirii Căldărușani și alta a mănăstirii Mihai Vodă. Mănăstirea Arhimandritului mai avea o pivniță în București, scutită de acum de impozitul cuvenit. Foarte importantă este încheierea prin care se verifică aserțiunea noastră că mănăstirea Arhimandritului a fost ajutată de toți domnii și bineînțeles ca și Stavronichita a beneficiat de toate aceste binefaceri: "toate aceste mile mai sus amintite le-au avut sfânta mănăstire, atât de la ulți frați domni, ce au fost mai înainte vreme, precum ne-am adevăritu Domnia Mea din cărțile și hrisoavele Domniilor Sale, cum și de la domnia sa fratele Mihai Vodă (este vorba de Mihai Șuțu 1783-86; 1801-2) un hrisov cu leat 1792, martie 25"³³.

Foarte interesante toate aceste date care ne dau informații nu numai despre bogățiile ce le dețineau metoacele mănăstirilor athonite, ci și despre aceia care le egumeneau atunci. Poate că după acest Grigorie Năstavniciu, vlădică de Stavropoleos, să fi urmat Calinic de la Stavronichita despre care aflăm că la 1800 a refăcut un clopot al mănăstirii Sf. Apostoli³⁴.

Cu aceasta intrăm în secolul al XIX-lea, secol în care nu au încetat ajutoarele românești către Stavronichita. La 1 martie 1811 ea continua să primească danii, anume o vie din valca Semei sau Valca lui Seman, lângă Urlați, de la doamna Elena Moruzi³⁵.

În perioada aceasta mănăstirea athonită a dus-o ceva mai greu din cauza Revoluției de la 1821. La 1819 arsese pentru a patra oară după ce la 1802 un cutremur dărâmasese și metoacele românești. Dintr-o scrisoare a Sinaxei către reprezentanții aghiorți din Constantinopol aflăm că în urma acestor evenimente mănăstirile Sf. Pavel, Dionisiu, Grigoriu, Stavronichita, s-au ruinat de tot, rămânând pustii-te și numai numele le mai amintea fosta existență³⁶. Dar și metoacele românești care constituiseră principala sursă de venituri fuseseră ruinate în urma revoluției și vedem că într-o scrisoare a lor din București (febr. 1824) către reprezentanța athonită din Constantinopol, Hariton Cutlumușiu și exarhul Stavronichitei în Vlahia, Sinesic, descriu în culori sumbre situația pe care o trăiau³⁷.

32. Urechia, *op. cit.*, tom IV, 1786-1800 (sau tom VI, 1774 -1800), București, p. 71-73.

33. *Ibidem*.

34. Al. Elian, C. Bălan, H. Chirica și Olimpia Diaconescu, *Inscripțiile României. I. Inscripții bucureștene*, București, 1965, p. 370, nr. 369.

35. ASB, *mănăstirea Sf. Apostoli*, IX/59; Moisescu, *op. cit.*, p. 262.

36. Patrinelis, *op. cit.*, p. 37.

37. *Ibidem*, p. 38, vezi și nota 141.

După încheierea revoluției și retragerea turcilor, la 1830, Athosul intră într-o nouă perioadă de înflorire datorită veniturilor de la ciădirile moldovenești (?) ne spune autorul grec citat mai înainte (la note), și datorită obiceiului de a umbla după milă prin Țările Ortodoxe, în special în Rusia, obicei foarte "rentabil", după expresia sa. Numai așa, la 1840, s-a construit elegantul paraclis al Maicii Domnului de la Stavronichita cu o turlă acoperită cu plumb prin cheltuiala și purtarea de grijă (δαπάνη και επιστοασία) exarhului Sinesic, pomenit anterior, și a ieromonahului Hagi-Ignatie, care se întorseseră recent din Vlahia cu importante sume de bani, iar din Rusia cu danii foarte scumpe, obiecte de aur, evanghelii cu coperiți de argint, icoane și multe altele³⁸. Foarte multe și bogate ajutoare a adus la Stavronichita, tot din Vlahia, câțiva ani mai târziu, arhimandritul Averchie Apostoleanu (Αποστολιανός), chiar de la metohul Sf. Apostoli, ceea ce înseamnă că accasta se refăcuse între timp foarte bine, de vreme ce din banii aduși, arhimandritul pomenit a confecționat două mari sfeșnice și un foarte frumos tron arhieresc pentru catoliconul mănăstirii sale³⁹.

Bunăstarea aceasta materială a reușit s-o întrerupă nu numai secularizarea metoacelor din România, dar și incendiile din 1864, 1874 și 1879, refăcându-se cu mare greutate datorită unor foarte buni administratori⁴⁰. Cu toate acestea, astăzi se mai pot vedea încă urme ale relațiilor mănăstirii cu românii adică obiecte de artă care se păstrează în muzeul sau arhiva ei, obiecte provenind de la atelierile românești, având ca donatori oameni cu nume de rezonanță în istoria noastră. Aș menționa în primul rând un pomelnic al mănăstirii, început în sec. XVII, ce conține nume de donatori, pe eparhii, între care la f. 71 și urm. și numele orașului Timișoara, iar la f. 80 și urm. numele Moldovei (ms. 200)⁴¹. Dintre codicii mănăstirii este de interes cel cu nr. 166, cuprinzând "Rânduiala Liturghiei pe glasuri", scrisă de un Dumitrașcu din Țara Românească, pe la 1705⁴². Mănăstirea Stavronichita posedă și azi o broderie românească oferită de poetul Ienăchiță Văcărescu și soția sa Ecaterina, la 1787. Este o broderie vegetală cu fir de aur și argint care poartă inscripția greacă: "Το κρασπέδον ἐγένετο δαπάνη του Πανιερωτάτου Σταυρουπόλεως Γριγορίου του ἐκ του Σταυρονικήτα. Συνδρομή δε συζύγου αὐτοῦκαι κόπω της δούλης τοῦ θεοῦ Ἑλλένης, 1787, Μαρτίου 20, ἐν Βουκουρέστιω τῆς Οὐγγροβλαχίας, Σταυζόγλου, Παγώνας και Νικολάου", adică: "Acest voal a fost făcut pe cheltuiala prea sfințitului mitropolit de Stavropoleos, Grigorie de la Stavronichita cu ajutorul lui Ioan Văcărescu visiterul, cu Ecaterina domnița, soția sa, și cu munca roabei lui Dumnezeu,

38. *Ibidem*, vezi și nota 142.

39. *Ibidem*, vezi și notele 143, 144. Atât de mare a fost influența acestui Averchie încât a reușit să impună - plătind binecintele - proiestameni după buna sa plăcere.

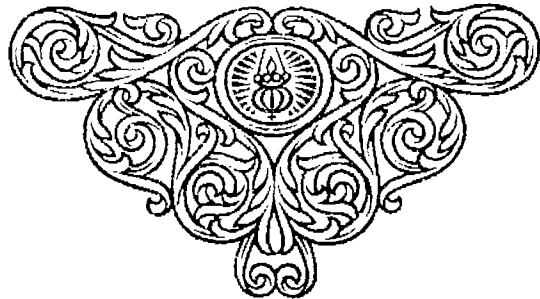
40. *Ibidem*.

41. Virgil Cândea, *Mărturie*, p. 523, nr. 1748.

42. Spiridon Lambros, *Κατάλογος*, p. 90, nr. 1031; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 268; Cândea, *Mărturie*, p. 532, nr. 1750.

*Elena, 1787, martie 20. În București, Ungrovlahia. Stanciul, Păuna, Nicolae*⁴³. Ecaterina era fiica lui Nicolae Karadja și a treia soție a marelui boier. Cele trei nume care însoțesc textul sunt probabil ale celor trei copii ai lor⁴⁴.

În concluzie, vedem ca mănăstirea athonită, care nu deține o poziție privilegiată în rândul celorlalte, a beneficiat totuși de o atenție destul de mare încă de la începuturile ei de după 1533, nefiind părăsită de ctitorii și donatorii români timp de trei secole și mai bine. Cele mai multe beneficii le-a avut mănăstirea în Țările Române în timpul voievozilor români Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu cu toate că nu a fost lipsită nici de atenția domnilor fanarioți despre care totuși, Iorga spunea: "*Fanarioții nu erau numai prea săraci ca să poată urma daniile înaintașilor români la Athos. Ei erau și mult prea lipsiți de însemnătate politică. Jertfele voievozilor stăteau în legătură cu o tradiție politică imperială care era mai presus de puterile grecilor sau grecizanților ce se strecură de la 1709 și 1716 înainte pe scaunele românești*"⁴⁵.

43. Maria Teoharis, *Un epitrachilion valaque aux Meteores*. "RER", III-IV, 1957, p. 204
idem, *Τα χρυσοκεντηνάτα άμφια της ΙΜ Σταυρονικήτα (Vesmintele brodate de la mănăstirea Stavronichita)*, "Μονη Σταυρονικήτα", Atena, 1974, p. 199-200.

44. Năsturel, *Le monastere Stavronichita*, p. 205.

45. Iorga, *Muntele Athos*, p. 51.

16. MĂNĂSTIREA XENOFON

Așezată pe țărmul sud-vestic al peninsulei, între Dohiar și Sf. Pantelimon, Xenofonul este una dintre cele mai vechi mănăstiri din Athos, iar egumenul Teodorit de la Esfigmenu povestește la un moment dat de iscălitura, la 1010, a egumenului ei¹ și apoi mai este pomenită într-un act de la 1033, când monahul Teodul semna un act al mănăstirii Πουβιάδων (azi dispărută)².

În ce privește relațiile româno-atonite se presupune ca acestea ar fi început pe la 1475, când se picta trapeza de către 3 athoniți - poate români - Ion al lui Simion, Dumitru și Teodosie³. Oricum, în mod sigur, la 1517, egumenul mănăstirii era invitat de marele voievod Neagoe Basarab cu ocazia inaugurării mănăstirii sale de la Curtea de Argeș⁴. După alți autori, relațiile românilor cu Xenofonul își au începutul cu puțin înainte de Neagoe Basarab, adică prin unchiul său, boierul Barbu Craiovescu⁵. Acesta ar putea fi începutul oficial al acestor relații. Începând cu aceștia, mănăstirea Xenofon a beneficiat de foarte multe ajutoare, până târziu, în epoca fanariotă, iar cele 80 de documente românești⁶ atestă - precum vom vedea - acest lucru.

O primă danie era aceea a lui Barbu Craiovescu care închina probabil între 1500 - 1520 satele Recica, Siliștea Plopului și o baltă care formau de altfel toată averea schitului **Zdralea** (Dolj), numit mai târziu **Roaba** sau Ροβαῖς, ce avea să devină și metoc al mării mănăstiri athonite⁷. Ea a fost închinată, după unii⁸, de către chiar fondatorii ei Craiovești, după alții, de un călugăr Pahomie la 8 oct. 1624⁹.

1. Manuil Ghedeon, *Ἡ Ἄθωσ*, p. 318-9. În ce privește mănăstirea Xenofon nu avem prea multe documente publicate, dar poate fi folosită colecția "Actes de l'Athos", unde Louis Petit publică *Actes de Xenophon*. I, VV, 10, 1903.

2. "Vizantijski Vremnik" (Βυζαντινά χρονικά), VI, 3; cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 269.

3. H. Brockhaus, *Die Kunst in den Athosklosteren*. Leipzig, 1891, p. 291. cf. *ibidem*, p. 270.

4. Gavriil Protul, *Viața Sf. Nilon*, ed. Erbiceanu, p. 115. În mod sigur, egumenul acesta trebuie să fi primit și ajutoare.

5. Există o dispută: nu se știe sigur dacă este vorba de Barbu Craioveanu sau un Barbu Deteovici, cf. Stoicescu, *Dicționar*, p. 31.

6. Florin Matinescu, *Ἡ αὐθιγὰ ἀρχαία*, p. 196.

7. La 3 august 1607, Radu Șerban a emis un hrisov la Târgoviște prin care întărea vechile mile în bani mănăstirii Xenofon - Arhivele Statului București, *m-rea Roaba*, pac. II/ 18 (10) rezumat grecesc (a se consulta Vasile Ion, *Documente istorice*, ind. nr. 15). Totodată dania era însoțită de o alta de 2.000 aspri, probabil repetată anual - Bodogae, *Ajutoarele*, p. 270-271. A se vedea I. Donat, *Despre schitul Zdralea sau Roaba, o ctitorie necunoscută a Craioveștilor*, "Arh. Olt.", 1936, p. 322-3; care spune că a fost închinată ca moșie de la început, cum a fost și cazul Cireșovului închinat la Xiropotam și deci schitului Zdralea sau Roaba e prima mănăstire închinată de la noi cf. și N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1937, p. 278-9.

8. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 270-271, dar nu dă data. De asemenea Radu Crețeanu, *Traditions*, p. 142. Craioveștii mai zidiseră și pictaseră la Xenofon paraclisul Sf. Dumitru, avându-și acolo pictate portretele potrivit spuselor lui Ioan Comnen, *Προσωπνηράριον*; Atena, 1890, p. 125 (azi nu mai există).

9. Se pare însă că schitul este numai refăcut de acest Pahomie; mănăstirea mai este pomenită și la 4 oct. 1637, 18 iun. 1640, 20 iun. 1650 - ASB, *Mănăstirea Roaba și Jitia*, pac. II/1, 3 și 4; cf. Stoicescu, *Bibliografia*, I, p. 389.

Matei Basarab și soția sa Elena figurează de asemenea printre numeroșii binefăcători ai mănăstirii Xenofon. Ei apar pictați în nartexul mănăstirii înghenușiați, ținând în mâini modelul edificiului restaurat (ei restauraseră catoliconul)¹⁰.

De la Matei Basarab, mănăstirea primește foarte multe danii consemnate prin documentele din 8 oct. 1631, 23 iun. 1636, 4 oct. 1637, 5 mai 1642, 11 iun. 1650¹¹, privind în mod particular schitul Zdrălea, pământurile de la Recica și Siliștea Popului, precum și via de la Căciulești. În documentele de la 8 oct. 1631, ca și într-un altul, aparținând lui Radu III Mihnea, de la 1 mai 1658, ni se dă o listă ce conține 14 hrisoave ale domnilor anteriori, ceea ce atestă, fără urmă de îndoială, faptul implicării tuturor acestora în susținerea mănăstirii, dovedindu-se în felul acesta existența unei tradiții, deci a unei continuități în activitatea ctitorială a vechilor noștri domni. HrISOAVUL acesta avea de fapt menirea de a întări dania mai veche de 9.000 asprii făcută de Barbu Craiovescu¹².

Documentul din 23 iun. 1636 este de asemenea important și inedit prin aceea că Matei Basarab se declara fondator la "Xenov" și îi acorda o danie anuală de 10.000 piaștri, plus 1.000 aducătorului, plus alte privilegii cum ar fi acela al dreptului asupra satelor Recica, Siliștea Popului, heleșteele de la Jiu până la Dunăre și alte vechi privilegii¹³. La 4 oct. 1637, tot Matei Basarab reînnoia închinarea la Xenofon a moșiilor schitului Zdrălea (Ζδρῶλη)¹⁴, iar la doi ani după acestea, la 3 oct. 1639, îngăduia vânzarea robilor schitului Zdrălea închinat la Xenofon¹⁵. În vremea aceasta, egumenul român Pahomie refăcuse schitul Zdrălea, care s-a numit de atunci, după porecla "popii Robul", noul ctitor, mănăstirea Roaba¹⁶. Tot prin 1637 după ce va fi rezidit biserica mare, pictând acolo tot ciclul Apocalipsei, a reclădit trapeza mare, aflându-se zugrăvit acolo ca ctitor¹⁷.

Matei Basarab a mai emis o serie de hrISOAVE întărind anumite proprietăți mănăstirii Xenofon. Astfel este documentul de la 1641-2 prin care îi întărea moara

10. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 273; G. Millet, *Monuments de l'Athos I. Les peintures*, Paris, 1927, p. 169; Petre Năsturel, *Le Mont Athos*, p. 265.

11. D. P. Bogdan, *Daniile*, p. 32; Virgil Cândea, *Mărturie*, p. 533. Totodată aceste acte există într-un catalog de la Xenofon, purtând nr. 16, catalog pe care îl menționează P. Năsturel, *Le MA*, p. 260, 266.

12. 8 oct. 1635 - se pare că această dată este greșită căci nu mai este menționată nicaieri. Cred că este 8 oct. 1631, căci de la 1635 nu se păstrează nici un document potrivit Catalogului descoperit de Năsturel acolo - cf. Cândea, *op. cit.*, p. 539; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 132 și nr. 280/p. 202. Unii citează pentru acest document data de 8 oct. 1632. - D. P. Bogdan, *Daniile*, p. 271. Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 263.

13. *Catalogul documentelor Țării Românești*, IV, p. 358-9, nr. 779; *DRH, T.R.*, XXV, p. 357-9, nr. 320, trad. rom. din sec. XVIII; *Hurmuzaki*, XIV, 1, nr. 235, p. 133.

14. *Ibidem*, nr. 236, p. 133.

15. *Ibidem*, nr. 237, p. 133.

16. Grigorie Nandriș, *Documente românești în limba slavă*, p. 171-2. Bodogae susține că acest părinte ar fi închinat pentru o a doua oară mănăstirea Zdrălea - Roaba la Xenofon, *Ajutoarele*, p. 273.

17. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 273; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 263; *Biserica Ortodoxă Română și problema Muntelui Athos*, "Ort.", V, 1953, nr. 2, p. 201. În ce privește problema zugrăvirii Apocalipsei se poate vedea în legătură cu Muntele Athos articolul Corneliu Pillat, *L'Iconographie athonite de l'Apocalypse en Valachie et en Transylvanie au XVIIIe siècle*, "Actes du IIeme Congres Intern. des Etudes du S. E. Europeene", tom. VI, Atena, 1981.

schitului Ζδρόλη aşezată "έν τα κτήματα Αλώπηγ" (pe moşiile Alupii ?)¹⁸, documentul de la 5 mai 1642 prin care scutea de dări schitul Ζδρόλη şi totodată dădea 4.000 asprii la Dionisiu¹⁹, pentru că la 11 iunie 1650 să-i dea mănăstirii athonite o vie de la Căciuleşti²⁰.

Astfel se încheie această primă perioadă ce s-a dovedit a fi plină de interes din partea românilor pentru supravieţuirea Muntelui Athos ca şi pentru a celorlalte Locuri Sfinte din Orient. Însă, cum se va vedea, interesul acesta nu se opreşte aici, ci el va continua prin aceea că fiecare din domnii ce vor urma vor întări vechile privilegii şi vor adăuga altele noi. Aşa s-a întâmplat la 13 mai 1654, când Constantin Şerban Basarab al Țării Româneşti (1654-1658) întărea veniturile Xenofonului, ce proveneau de la mănăstirea închinată Roaba²¹.

Dar cel mai important document este cel emis de Mihnea III Radu al Țării Româneşti (1658-1659) la 1 mai 1658, prin care se întăreau Xenofonului mai multe proprietăţi, se dădeau 10.000 aspri şi se întărea închinarea moşiilor Reţea (Recica) şi Silişteia, în plus, menţinându-se daniile tuturor voievozilor cu începere de la 1519-1520. În total erau 13 hrisoave, pe care "domnitorul însuşi le-a văzut", dintre care am enumerat şi noi pe cele mai importante²². În hrisov se găsesc mai multe nume de iazuri, vaduri despre care se precizează că au fost închinare încă de la început de jupân Barbu cel Bătrân şi de Barbu cel Tânăr, cât şi de Şerban vornicul (este vorba de Barbu I Craioveanul şi de nepotul său Barbu III)²³. Această danie a fost urmată neîntrerupt până la 1819 după cum vom constata din cele ce urmează.

Se pare că de la 1 mai 1664 şi Xenofonul a beneficiat de dania salinelor făcută tuturor mănăstirilor atonite de domnul Grigore Ghica (1660-1664)²⁴.

Prin trei documente ulterioare, de la 1 apr. 1666 (al lui Radu Leon), 11 apr. 1674 (Gheorghe Duca) şi 2 oct. 1703 (Constantin Brâncoveanu) se confirmau vechile proprietăţi şi, evident, închinarea mănăstirii Roaba, pentru ca la 30 oct. 1703 marele domn s-o scutească în totalitate de dări²⁵. Tot el este cel care în acelaşi an i-a închinat şi mănăstirea **Căciulaţi** (Ilfov) şi poate tot atunci da la Xenofon, precum făcuseră, şi înaintaşi săi 10.000 aspri, plus 1.000 aducătorului²⁶.

18. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 163, doc. 247.

19. *Ibidem*, p. 164, doc. 250.

20. *Ibidem*, p. 195, doc. 273.

21. *Ibidem*, p. 197-8, doc. 277-8; V. Langlois, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris, 1867, p. 78; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 273-4; Căndea, *Mărturie*, p. 534, nr. 1919.

22. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 198, doc. 280; ASB, *mănăstirile Jitia şi Roaba*, rezum. grec., pac. II:18 (10). Documentul se află publicat (în slavă) la Gr. Nandriş, *op. cit.*, nr. 41, p. 228-236, iar traducerea românească datează din 1794. Originalul în pergament se află la Xenofon, având dimensiuni 55,5x38; Manuil Ghedeon, *op. cit.*, p. 191; vezi şi DRH, *Țara Românească*, II, p. 352, nr. 187 şi P. Năsturel, *Le MA*, p. 260.

23. Radu Creţeanu, *op. cit.*, p. 10-11.

24. Langlois, *op. cit.*, p. 49; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 47.

25. *Hurmuzaki*, XIV, I, p. 203, doc. 286; p. 211, doc. 299, p. 758, doc. 1249 şi p. 758, doc. 1244, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 274.

26. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Constantin Brâncoveanu sprijinitor al Ortodoxiei*, "BOR", I,XXXII, 1964, nr. 9-10, p. 927; T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin Brâncoveanu pentru Orientul Ortodox*, "ibidem", p. 944; Moisescu, *Contribuția*, p. 263.

În ce privește legăturile culturale, ea și în cazul celorlalte mănăstiri și aici se poate vorbi de schimburi de carte, manuscrise, traduceri, cărți grecești și românești care, fie veneau de la Athos la noi, fie de aici mergeau acolo, în ideea sprinzelului ortodox.

Este cunoscută o serie de manuscrise, miscelane sau cărți existente în bibliotecile Xenofonului, lucrări catalogate de academicianul român Virgil Cândea⁴⁴. Nu vom face aici decât să cităm câteva titluri mai importante dintre acelea care privesc perioada de care ne ocupăm. De altfel cele mai multe aparțin chiar secolelor XVIII - XIX și sunt îndeosebi lucrări muzicale bisericești cum ar fi "Miscelaneul muzical" al lui Climent ieromonah Grădișteanu de la mănăstirea Horezu (începutul sec. XVIII), având notație psaltică și text în limba greacă⁴⁵.

De asemenea, se găsește lucrări ale binecunoscutului Chesarie Daponte, publicate în cea mai mare parte în tipografiile românești, "Mărturisirea ortodoxă" a lui Petru Movilă (Snagov, 1699) tipărită de mitropolitul Antim Ivireanul, ierarh cărturar al Țării Românești, editor al multor cărți grecești⁴⁶.

Enumerările pot continua căci aproape tot ce s-a tipărit în aceste secole în Țările Române a ajuns și la Athos, fie că le donau domnii ori boierii, fie că le aduceau călugării ce veneau să ia milele acordate ori călugării români care mergeau acolo să caute duhovnicia. Acest schimb sau tip de relații româno-atonite trebuie să se fi făcut, cum era și normal și pe tărâmul artei, încât sperăm ca cercetările ulterioare să dea la lumină obiecte de cult de factură românească ajunse acolo tot așa cum au ajuns și în alte mănăstiri atonite.

44. *Op. cit.*, p. 534-536.

45. *Mss. grec. nr. 158*, la Barbu Bucur Sebastian, *Contribuții*, p. 3. Se mai găsește și multe altele astfel de "Antologii" de care s-a ocupat autorul sus menționat într-o lucrare intitulată *Iovașcu le Valaque. Le protopsalte de la Cour de l'Hongro-Valachie, dans les manuscrits psaltiques du Mont Athos*, "Musica Antiqua", VII, Acta scientifica, Bydgoszcz, 1985, Polska, Supplementum.

46. Cândea, *op. cit.*, p. 536. Antim Ivireanul tipărește lucrări ale lui Sevastos Kymeniteu (nr. 1949, 1950), Hrisant Notara (nr. 1951) ș.a., care dedeau precum alții de mai târziu (Evyghentio-Vulgaris, Iosif Bryennios, Nichifor Theotoki) cărțile lor domnilor care îi și sponsorizau de altfel. Chiar și Meletie arhiepiscopul Atenei dedica lucrarea sa "Εκκλησιαστική ιστορία", în 4 volume (Viena, 1783-84, 1795), domnilor Țării Românești, Nicolae Caragea, Mihai Șuțu, Alexandru Mouruz și lui Alexandru Mavrocordat Delibci al Moldovei (nr. 1971 în *ibidem*).

17. MĂNĂSTIREA GRIGORIU

Mănăstirea Grigoriu își are începuturile, se pare, în sec. XIV. Exact când, nu se poate spune, ci știm numai că la 1394, mănăstirea apărea a 22-a dintre cele 25. de unde și deducția că trebuie să fie anterioară celui de-al treilea tipicon¹. Nu se cunosc foarte multe în legătură cu istoria mănăstirii sau arhiva ei, dar avem totuși la îndemână două monografii: a călugărului Varlaam Anghelakis Grigoriatul, fost bibliotecar al mănăstirii care susținea că începuturile ei s-ar datora lui Grigore Sinaitul, ce ar fi trăit în acele locuri, chiar în sec. XIV², iar Grigore Sirianul, căruia îi atribuia Kosma Vlahul întemeierea, nu este decât un ucenic al Sinaitului³.

În faza sa inițială, mănăstirea a fost susținută de țarii sârbi, explicându-se de ce în sec. XIV-XVI la conducerea ei dominau nume sârbești⁴.

În virtutea celor moștenite pe linie bizantină și de la sârbi, domnitorii români, cu conștiința continuării spiritualității ortodox-bizantine au ajutat și ei această mănăstire atunci când, bizantinii demult nu mai puteau face nimic, când bulgarii și sârbii începeau ușor să împărtășească aceeași soartă și poate mai rea.

O primă urmă a legăturilor româno-athonite o constituie un manuscris - "Cuvinte pentru post ale avei Doroftei" de la mănăstirea Bisericiani pe a cărui pagină 151 găsim însemnarea (slavă) de la 1476: "*Io Ștefan Voivod fiind și iubitor de cuvinte pentru Hristos s-a început cu trudă cartea numită avă Doroftei de la Sf. Munte și am dat-o pentru sănătatea și mântuirea mea în acel an*", cum spun copiii Petru și Ioan⁵.

Tot din acea perioadă trebuie să fie și celebra icoană a Maicii Domnului Πεντάνασσα (Stăpâna lumii) pe care o dăruise conform unei inscripții pe o plachetă de aur (sub acoperământul actual) "Μαρία Ἀσσήνινα Παλαιολογήνα κυρά της Μολδοβλαχίας", a doua soție a lui Ștefan cel Mare, care a murit la 19 dec. 1477⁶.

1. Ph. Meycr, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 197, cf. T. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 277.

2. Varlaam Anghelakis Grigoriatul, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἹΜ τοῦ Γριγορίου, 1300-1921* (Sf. M-re Grigoriu din M.A.), Tesalonic, 1921; idem, *Ἐγγράφα τῆς ἐν ΑΘ ἹΜ ὁσίου Γρηγορίου* (Documente ale m-rii Grigoriu din M.A.), Tesalonic, 1929 (cuprinde 43 documente din epoca bizantină). A se vedea și Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 12 și monografia lui Evloghie Kourilas, *Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου* (Contribuție la istoria m-rii Grigoriu), "Γρηγόριος Παλαμάς", Tesalonic, 1922.

3. *Op. cit.*, p. 298, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 277-8.

4. Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 119-160; Langlois, *op. cit.*, p. 85; Angelakis, *op. cit.*, p. 43-45.

5. St. Gr. Berechet, *Însemnări slavo-române pe manuscrise vechi*, "Arhiva", Iași, 1931, p. 451.

6. Faptul că doamna era din neamul Paleologilor (lucru demonstrat de I. C. Filliti, *Marie Paleologue*, București, 1937) justifică și mai bine legăturile domnului cu M.A. - v. inscripția la Millet, Pargoire, Petit, *Recueil*, p. 175, nr. 111; Anghelakis, *Ἐγγράφα*, p. 20-41; cf. Bogdan, *Daniile*, p. 27; P. S. Năsturel, *Date noi asupra unor odore de la mănăstirea Putna (II)*, "Romanoslavica", IV, 1960, p. 267; idem, *Le M.A.*, p. 269; Marcu Beza, *Bibliotecă*, p. 62, citează acest fapt dar pune dania în seama doamnei Maria, soția lui Alexandru cel Bun, ceea ce nu este adevărat. Problema a fost lămurită de D. P. Bogdan, *Mungopul în lumina unor noi cercetări*, București, 1940.

Se pare că tot marelui domnitor Ștefan se datorează restaurarea “cu măreție” (μεγαλοπρεπώς) a catoliconului mănăstirii la anul 1496/7, așa cum descifrase Ioan Comnen pe o inscripție, azi dispărută⁷.

În realitate, Ioan Comnen atribuie lucrările “prințului Moldovei Alexandru, tatăl voievodului Bogdan”. Însă, ori este vorba de o confuzie și cronologia atribuie lucrările lui Ștefan cel Mare (1457-1504), tatăl lui Bogdan cel Orb sau data este greșită și este vorba despre Alexandru Lăpușneanu și fiul său Bogdan. Însă această ultimă posibilitate nu este de luat în calcul pentru că atunci când Lăpușneanu ajunge voievod (1552-1561; 1564-1568), catoliconul era deja restaurat⁸. Așa că trebuie să fie vorba despre Ștefan cel Mare. Alexandrul, fiul său, murise și el la 26 iul. 1496.

Faptul că de la Ștefan cel Mare există la Grigoriu documente din aceeași perioadă, prin care făcea mai multe danii, întărește cele spuse mai sus⁹. Sigur se poate afirma că Ștefan cel Mare a reînnoit toată mănăstirea din temelii (ἔν κρηπίδων) pe la 1500. Un document al Sinaxei Muntelui Athos din 16 iun. 1513 relatează circumstanțele în care lui Ștefan cel Mare i s-a cerut ajutor de către călugării atoniți. Se spune că mănăstirea fiind distrusă de pirați a fost chemat din pustie călugărul Spiridon la egumenia ei. Acesta “*neavând unde să-și plece capul*” s-a îndreptat către milostivul domn “lui Ștefan Vvd.”, înduplecându-l să devină elitor, ceea ce s-a și întâmplat pentru că Ștefan a rezidit-o din temelii. Tot atunci i-a dat și 24.000 asprii cu care Grigoriu a cumpărat de la Karics chilia Sf. Trifon. Biserica de aici a fost zidită de Bogdan, fiul lui Ștefan. După moartea lor chilia a decăzut, intrând în stăpânirea Protosului, pentru ca abia la 1831 s-o recapete iarăși grigoriații¹⁰. Putem astfel să afirmăm că, sub Ștefan cel Mare, mănăstirea Grigoriu a fost reparată de aproximativ trei ori: 1497, 1500 și 1502 când zidește turnul clopotniței la baza cărui se poate găsi inscripția: “Blagocestiv gospodar satvoril Vlcato 7010” (Eu milostivul Voievod Ștefan am ridicat aceasta 1502)¹¹.

Mănăstirea trebuie să fi beneficiat de oarecare danii și din partea lui Neagoe Basarab, când toți ierarhii și egumenii prezenți au plecat cu daruri. Dar faptul nu este atestat în mod expres de un document.

Ștefăniță, fiul lui Ștefan, da și el un hrisov la 1520, iar Alexandru Lăpușneanu la 21 sept. 1553 făcea la fel, acordând mănăstirii 3.000 aspri¹². De aici, până pe la 1760 nu mai avem date concrete privitoare la aceste mile românești către

7. Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Αθωνος, edit. Πανσέληνος - Muntele Athos, 1984, p. 97.

8. Năsturel, *Le MA*, p. 270, nota 2 bis; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 278.

9. Călătorul rus V. Barskij, călătorind la Muntele Athos, între anii 1721-1723, a văzut la Grigoriu mai multe hrisoave (slave) de la domnii noștri, editând mai apoi *Kratki ocerk odnogo pute-sestvija v coropskaju Turciju* (Scurtă descriere a unei calătorii în Turcia europeană), în mai multe rânduri: 1778, 1848, 1866, 1887, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 279, nota 3.

10. Anghelakis, *Ἐγγραφα*, p. 47-48; Vlahos, *op. cit.*, p. 299, cf. Năsturel, *Le MA*, p. 270-271 și Bodogae, *Ajutoarele*, p. 279-280; vezi și *BOR și problema Athosului*, p. 201; Căndea, *Mărturie*, p. 480, nr.853; Moisescu, *Contribuția*, p. 264.

11. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 280; Moisescu, *Contribuția*, p. 264.

12. Se găsesec copiiate la Barskij, *op. cit.*, p. 361. apud Căndea, *Mărturie*, nr. 855 și 856, Năsturel, *Le MA*, p. 271.

mănăstirea Grigoriu, dar nu înseamnă că ele n-au existat. Legăturile nu s-au întrerupt, fapt dovedit de existența unor manuscrise sau cărți românești și grecești din sec. XVII și începutul celui de-al XVIII-lea¹³.

Pentru perioada de la 1760 la secularizare, perioadă care ne interesează cu precădere, dovezile legăturilor româno-atonite abundă. Ele sunt constituite din hrisoave de danii în bani sau produse, către mănăstirea în cauză, închinări de mănăstiri către ea, reparații făcute mănăstirii cu bani românești, schimburi de carte ș.a. De la această dată se poate vorbi de o nouă refacere a mănăstirii, datorată călugărului Ioachim de Acarpania, un fel de Chesarie Daponte al Grigoriului. Era schevofilaxul mănăstirii, intrat foarte de tânăr în ea¹⁴, a văzut arderea ei de la 1761 care a distrus mare parte din documente (poate că așa se și explică lipsa lor în perioada anterioară iar ceea ce se cunoaște se datorează celor citați la note), scăpând de la dezastru numai pișgosul (turnul), ceva din partea de răsărit a mănăstirii și, ca prin minune, a scăpat icoana donată de Maria Paleologhina. Atunci mănăstirea a devenit idiorimnică, fapt pentru care n-a mai fost locuită de nici un călugăr. Aflându-se în pericol de desființare, Ioachim a plecat cu voia Protosului la Constantinopol. Acolo l-a cunoscut pe sultan, care - se spune - impresionat de înfățișarea sa i-a dat 25.000 aspri¹⁵.

Se pare că tot acolo l-a întâlnit pe domnitorul Alexandru Ghica ce voia să-și recapete domnia. Ioachim l-a împrumutat pe domn, răscumpărând și mulți boieri ce se aflau ostatici în urma războiului ruso-turc, cu condiția ca, venind în țările române, să i se restituie banii ca să poată ajuta mănăstirea din care provenea¹⁶. Acest lucru s-a întâmplat cu adevărat și o dovedesc documentele, dar despre aceasta puțin mai jos. Până atunci, putem spune că, pe la 1761, mitropolitul muntean, Grigore II Socoteanu (1760-1787) a pus să se refacă mănăstirea Grigoriu, în urma incendiului care o devastase¹⁷, iar la 7 iun. 1765 mănăstirea mai primește o milă de bani de la Ștefan Racovița (26 ian. 1764-18 aug. 1765), adică 6.000 aspri¹⁸.

Legat de călugărul Ioachim și de acțiunile sale pentru salvarea mănăstirii Grigoriu, istoriografia românească a înregistrat ca fapt închinarea unei mănăstirii

13. Este un "Nomocanon" scris de Constantin la mănăstirea Hlineca din Moldova, la 1675, cu cheltuiala lui Cosma egumenul, având text grec (mss. 80), cu o însemnare a copistului la f. 362 (6 oct. 1675), cf. Spiridon Lambros, *Κατάλογος*, p. 53, nr. 627. Mai este vorba și despre un "Antologhion" (circa 1730-1740) scris de Panaiotachi Protopsaltul Halatzoglu (notație psaltică, limba greacă) - Barbu Bucur Sebastian, *Iovașcu Vlahul*, p. 16. De asemenea, mai există un "Antologhion", 1747, cu notație psaltică, text grec (v. *ibidem*, p.11) și enumerările pot continua - Căndea, *Mărturie*, p.482-483.

14. Anghelakis, *Ἐγγράφια*, p. 99; vezi cod 34, f. 8-13 ce se află în mănăstire - vezi la Bodogae, *Ajutoarele*, p. 281.

15. *Ibidem*: Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 313 unde spune că a primit 25 nomisme de aur.

16. *Hurmuzaki*, XIV, 2, nr. 1197; se pare că cele relatate se întâmplau după războiul ruso-turc, încheiat la 1774.

17. Iorga, *Muntele Athos*, p. 53.

18. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, orig. pergament. III/1, cop. rom. gr. mss. 316, t. 4 (a se consulta Vasile Gh. Ion, *Actele secției bunuri publice - București, Mănăstirile Stobozia lui Enache și Apostolache, Snagov, Spirea din Deal, Sf.Spiridon Nou și Spiridon Vechi*, Direcția generală a Arhivelor Statului, Indice cronologic nr. 20, București, 1954, p. 95-110); vezi *Ind.* 20, p. 95, nr. 10.

din ținutul Putnei - Focșani. Este vorba de mănăstirea **Vizantea**¹⁹, închinată conform unor istorici²⁰ la 15 ian. 1769 de către Grigorie III Alexandru Ghica, drept urmare a ajutorului primit odată de la Ioachim spre a-și putea recăpăta tronul. Un act de închinare cu această dată nu există pentru că, așa cum vom vedea, de fapt, închinarea nu s-a făcut atunci, ci mai târziu, la 15 ian. 1777 de către Grigorie III Alexandru Ghica (1774 - oct. 1777), în a treia sa domnie²¹. Acesta nu avea cum s-o închine la 1769, când nici nu era domn. El avusese anterior alte două domnii și anume între 18 mart. 1764 - 23 ian. 1767 în Moldova între 17 oct. 1768 - 5 nov. 1769 în Țara Românească și probabil că după această dată se afla la Constantinopol pentru a negocia cu sultanul cea de-a treia domnie în Moldova între 28 sept. 1774 - 1 oct. 1777 (la această dată a și murit). Astfel, este constatat că la 1769 nu domnea el în Moldova, ci Grigore Calimachi (23 ian. 1767-3 iun. 1769) despre care însă nu poate fi vorba²².

Grigore Alexandru Ghica III fusese ajutat de Ioachim cu bani și, în plus, acesta din urma răscumpărase pe boierii care căzuseră ostatici la turci în urma războiului ruso-turc încheiat în 1774 prin pacea de la Kuciuk-Kainargi, cum de altfel ne înfățișează și adevăratul act de la 15 ian. 1777, precizându-se că închinarea mănăstirii Vizantea s-a făcut pentru că mănăstirea Grigoriu nu beneficia în Principate de nici un fel de ajutor, precum toate celelalte mănăstiri athonite²³. Mănăstirea românească era supusă de acum părinților athoniți care aveau dreptul să trimită de acolo egumen și se închina cu toate bunurile ei (mobile și imobile). În schimb, domnul cerea ca aceștia să se roage pentru sănătatea și iertarea păcatelor familiei sale și cerea celor care vor urma la tron să-i urmeze, confirmând prezentul act și să ajute mănăstirea pentru veșnica pomenire. Mai există o precizare: actul este dat în al treilea an al celei de-a doua domnii, evident în Moldova, pentru că dacă s-ar calcula și cu cea din Țara Românească ar fi a treia aceasta, adică la 1777 cum de altfel s-a consemnat de către logofătul Dimitrie Vărnăv²⁴.

O însemnare pe o carte veche - un Penticostar tipărit la București, 1768 - ce aparținea mănăstirii Vizantea întărește faptul că ea a fost închinată la 1777. Însemnarea suna astfel: "*Această sfântă și dumnezeiască carte cu toată osărdia sfinții sale părintelui (numele rupt), a sfinției sale părintelui chir Constandie eromonahul proegumenul exarhii de la Sfânta monastire Grigorie Sveta Gora,*

19. Moisescu, *Contribuția*, p. 264. Mănăstirea Sf. Cruce datează, conform documentelor, de la Petru Șchiopul, iar după pomelnic de la Ieremia Movilă (*IDR*, XVII, vol. 3, p. 68). La 22 iun. 1646, cititorul, călugărul Ioan Broștoc o închinase mănăstirii Pângărați (*Academia RSR*, CCLXXXVIII, 144). La 22 iun. 1662 și 11 apr. 1664, Mănăstirea Pângărați dăduse lui Eustratie Dabija "*un metoh sau mănăstioară, anume Vizantia cu tot venitul*" (*ASB, Mănăstirea Pângărați*, III/92 și *Mănăstirea Tazlău*, VIII/24). Biserica nouă e zidită de ieromonah Visarion (1850-54); cf. N. Stoicescu, *Repertoriul Moldovei*, p. 411.

20. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 281-2.

21. Cândea, *Mărturie*, p. 463, nr. 862 citează aici pe Bodogae și pe Porfir Uspenskiĭ, *Catalogul celor mai importante acte din arhivele Athosului*, Sankt Petersburg, 1847, p. 73-74; *Hurmuzaki*, XIV, 2, nr. 1188; Moisescu, *Contribuția*, p. 264.

22. Giurescu - Giurescu, *Istoria românilor*, p. 905 și 911.

23. *Eclaircissements*; Bogdan, *Damile*, p. 28

24. *Ibidem*.

învrednicindu se a câștiga mitoc pe sfânta mănăstire Vizantea din ținutul Putna și văzând-o lipsită de sfânta carte ca aceasta am dat-o ca să fie de slujbă sfintei mănăstiri Vizantii în zilele Sfinției sale părintelui egumen Spiridon Șendrea și cine s-ar ispiti s-o înstrăineze de la aceasta Sf. mănăstire Vizantea, unul ca acela să fie sub blestemul Domnului nostru Isus Hristos cum și cel ce ar afla-o înstrăinată și n-ar adeveri-o, 7285 aprilie 15 (1777)”²⁵.

Tot prin aceeași perioadă se mai închina mănăstirii Grigoriu o mănăstire din București, care se numea **Sf. Spiridon cel Nou** sau **Spirea din Deal** după numele ctitorului, Spirea Doctorul. Era clădită pe moșia acestui Spirea Hristofi pe la jumătatea sec. XVIII, iar la 28 iun. 1762 a fost închinată la Mitropolie de către rudele ctitorului care și desăvârșiseră lucrările²⁶.

Și aici se ridică o problemă, o dilemă cu privire la data închinării. Conform unora, Spirea Veche a fost închinată la 15 mai 1776 și, din nou este redat greșit numele domnitorului Grigorie III Alexandru Ghica²⁷. Este greșit pentru că în acel an el domnea pentru a-III-a oară în Moldova, așa cum am și afirmat mai sus. Or, un domn moldovean nu putea închina o mănăstire din Țara Românească.

Dintr-un document de la 31 oct. 1777, considerat de alții ca hrisov de închinare, se pot desprinde câteva date care vin în ajutorul elucidării problemei ce ne stă în față. În primul rând, documentul în cauză este emis de Alexandru Ioan Ipsilanti Voievod²⁸ și, după ce face o introducere adresată de acum cunoscutului Ioachim, mulțumindu-i pentru faptul de a fi răscumpărat de la turei pe boierii căzuți în robie (din act mai reiese că Ioachim era exarh al sfintelor mănăstiri din Muntele Athos)²⁹, domnul expune apoi motivele închinării, context din care reiese că ea fusese mai înainte închinată Mitropoliei, iar apoi la cererea lui Ioachim a fost închinată și Muntelui Athos cu încuviințarea Mitropolitului de atunci, Grigorie III Socoteanu, cu toate ale ei *“ce i s-au dat prin catastihu în mâna cuvioșiei sale ca să aibă deapururea locaș, atât cuvioșia sa, cât și părinții care se vor trimite după vremi de cuvioșia sa de la numita monastirea sa ori pentru deosebita trebuință a mănăstirii sale sau pentru obștea mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos... orânduind prca sfinția sa părintele Mitropolii și hotarul locului bisericii care pe larg se arăta și această oferoșcală și semnele hotarului în cartea prea sfinției sale părintelui Mitropolitu, ce au dat la mâna cuvioșiei sale un leat... iscălită și întărită cu iscălitura și pecetea prea sfinției sale... văzând domnia mea că această ofieromă s-au făcut cu cale și cu toată dreptatea cuviosului chir*

25. Ioana Cristache Panait, *Circulația în Moldova a cărții în limba română tipărită în sec. XVIII*, “MMS”, XLVIII, 1972, nr. 5-6, p. 431.

26. ASB, *Mitropolia Țării Românești*, CCCXL2, 3; vezi și *Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)*, vol. II, Indice cronologic nr. 1, Dir. gen. a ASB, 1961. În ce privește biserica Spirea Veche, a se vedea bibliografia de la N. Stoicescu, *Repertoriul... București*, p. 305.

27. Bodogae, *Autoarele*, p. 282 face această afirmație pentru a justifica faptul că această închinare venea ca răsplată în urma ajutorului pe care Ioachim îl dăduse domnului, dar, din păcate, nu se justifică logic și cronologic; Bogdan, *Daniile*, p. 28; Moisescu, *Contribuția*, p. 463, nr. 863.

28. Cf. și Mamalakis, *op. cit.*, p. 312.

29. Ioachim era numit în actele citate anterior exarh al mănăstirilor de la Muntele Athos. El fusese numit în această funcție la 4 martie 1775, împreună cu Dionisie de la Lavra și Ștefan de la Hilandar. Dintre ei Ioachim a rămas cel mai mult în funcție - Angelakis, *Ἐγγυρεφα*, p. 158-60.

Ioachim și sfintei sale mănăstiri Sf. Agora... și domnia mea am întărit prin acest cinstit și bine închipuit hrisov al Domniei mele această așieroma a bisericii cu locul și cumpăratoarea viei, ca să fie bine întemeiată, nesmintită și neclintită nici odinioară în veci și să nu se poată lua de nimeni..."³⁰.

Așadar, reiese foarte bine din textul emis de cancelaria domnească faptul că mănăstirea fusese deja închinată de mitropolit mănăstirii Grigoriu, iar actul de față era numai întărirea domnească. Tocmai de aceea s-a și considerat că acesta ar fi actul de închinare, deoarece el era emis de domn. Însă aici se impune o precizare: nu numai domnii închinau mănăstirile la Muntele Athos, ci o puteau face și boierii, episcopii sau chiar ctitorii, așa cum de altfel o făcuseră, închinând-o la Mitropolie în 1762. De obicei era cerută confirmarea domnească ca măsură de protecție, ea apărând ca un element al autorității domnești asupra instituțiilor. Vom constata că foarte multe din mănăstirile închinare nu erau exclusiv ctitorii domnești dar, aproape întodeauna, actul închinării ne este atestat de un hrisov domnesc prin această exprimându-se ideea continuării unei tradiții mai vechi a împăraților, pe care o putem interpreta ca fiind bizantină³¹.

În felul acesta se pot împăca cele două opinii care dau date diferite asupra închinării mănăstirii Sf. Spiridon: ca urmare a fost închinată de mitropolit la 15 mai 1776 și întărită de domnul în scaun la 31 oct. 1777.

În sprijinul acestei afirmații mai venim cu un act de confirmare a închinării emis de Alexandru Constantin Moruzi la 5 mai 1793, act în care spune că mitropolitul a dat primul mănăstirea lui Ioachim la 15 mai 1776³². I se confirmă toate averile închinare și se mai dădea o moșie - Stănceasca - cu vad de moară în apa Dâmboviței, de la Popești, jud. Ilfov. Explica că această moșie, care avea și biserică pe ea, aparținea unui Costache Popescu, care din cauza parăginirii ei a închinat-o (moșia împreună cu biserica) la Sf. Spiridon, închinare întărită și ea acum de domnitor. Fixa apoi pentru aceia care primiseră toate acestea ca obligații să se roage pentru familia lor la toate slujbele pentru iertarea păcatelor și încheia rugând și pe domnii ce vor urma să întărească și ei această închinare. În acest act nu apare, dar se pare că în acela al mitropolitului s-a făcut mănăstirii o danie anuală de 1.100 taleri³³.

Domnitorul Alexandru Ipsilanti a mai făcut o întărire mănăstirii la 30 ian. 1778³⁴ și o înnoire de mile către Grigoriu tot în același an³⁵, iar la 4 ian. 1779 i se dădea spre închiriere mănăstirii Spirea un loc din partea mănăstirii Radu Vodă³⁶. Toate

30. ASB, *Schiul Spirea*, IV/2: III/7 și 12, cf. Stoicescu, *Repertoriul...*, București, p. 305, actul se găsește la Urechia, *Istoria românilor*, tom. IV al seriei 1786-1800 (sau al VI-lea al seriei 1774-1800), București, 1893, p. 115-117.

31. Gheorghe Cronț, *Dreptul de ctitorie*, p. 77-116.

32. Crechia, *Istoria*, p. 58-60.

33. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 282; Căndea, *Mărturie*, p. 463, nr. 863; Moisescu, *Contribuția*, p. 264.

34. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, cop. rom. gr. mss. 316, f. 9-11 (vezi și Ind. 20, p. 96, nr. 18); Bogdan, *Daniile*, p. 28.

35. Alexandru Ipsilanti confirmă dania de 1.100 taleri - ASB, orig. perg. III/3, cop. rom. gr. mss. 316, f. 5-6; cf. Bogdan, *Daniile*, p. 28 (50 groși); Langlois, *op. cit.*, p. 68; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 282; Uspenski, *op. cit.*, p. 73, nr. 75.

36. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, orig. grec., V/30; cop. grec. nr. 316, f. 38.

acestea ca și altele pe care le vom cita au constituit ajutoare substanțiale pentru mănăstirea Grigoriu.

Astfel la 12 martie 1780, Maria Iuliana dăruiește schitul lui Spirea 1.100 stânjeni din moșia Cremenea din ținutul Râmnicului, pentru nomenirea răposașilor ei părinți și a tot neamului ei. Actul ce se afla în arhiva mănăstirii Grigoriu era înmănat lui chir Constandin ieromonahul, egumenul mănăstirii Sf. Spiridon ca "*orice se va agonisi de pe această moșie să fie părinților călugări, ce se vor afla la acest sfânt schit de hrană și de chiverniseală... iar părinții și călugării căți se vor afla la acest sfânt schit să aibă datorie a pomeni tot neamul meu la sfințele liturghii și rugăcuni*". Preciza autoarea daniei: "*această danie s-a făcut de pe orânduielele pravilii și după obiceiul pământului, cu știrea prea sfinției sale părintelui mitropolitul arhierul locului (Filaret al Mirelor - ante 3 mart. 1780 - 6 sept. 1792, devenit mitropolit al Țării Românești)³⁷ și din însăși voia mea am așerosit-onesilită și neîndemnută de nimeni...*"³⁸.

În oct. 1782 Nicolae Caragea (4 ian. 1782 - 6 iul. 1783) reconfirmă închinarea mănăstirii Spirea la Grigoriu și îi înnoiește milele ce le avea, probabil cei 1.100 taleri³⁹.

Peste un an, la 22 oct. 1783, Mihai Șuțu (6 iulie 1783 - mart. 1786; mart. 1791 - dec. 1792) confirmă și el închinarea Spirii la Grigoriu, înnoind și milele către această mănăstire⁴⁰, odată în prima domnie deci, iar apoi în a doua, la 1 febr. 1792, după cum găsim menționat în actul lui Constantin Moruzi de la 5 mai 1793⁴¹ și la 21 sept. 1792, potrivit unui alt act al lui Alexandru Constantin Moruzi din 1 sept. 1793⁴².

Din 31 mai 1792 datează o plângere găsită în arhiva Grigoriului a lui Pană fiul preotului Constantin din București către Mihail Constantin Șuțu prin care revendica niște moaște pe care tatăl său le lăsase mănăstirii Spirea, iar prin testament - zicea el - atunci când se va întoarce (probabil fusese în străinătate) și se va căsătorii să ia moaștele acelea înapoi. Mitropolitul răspunde la plângere, adresând o petiție tot către domn în care spunea că a făcut cercetare și a cerut diata preotesei în care s-ar preciza cele spuse anterior, dar s-a constatat ca nu este adevărat. Ea lăsa, ca și soțul ei preotul, acele moaște sfintei mănăstiri căci era și ctitoră acolo. Ea au fost chemați și martorii care asistaseră la întocmirea testamentului și unul dintre ei popa Tudorache duhovnicul preotesei l-a susținut pe fiul acesteia, dar în cele din urmă a cedat sperîndu-se de blestemul cu care se încheia testamentul. Așa că moaștele urmau să rămână mănăstirii. Răspunsul era din 18 mai 1792. Pe 23 iun. 1792, domnul dădea rezoluția⁴³.

Toate aceste date dovedesc că mănăstirea Spirea și, nu în ultimul rând Grigoriu, au beneficiat încă de mile și din partea altor oameni, în cazul acesta preotul Constantin și soția sa. Este evident că îndemnul de altădată al lui Alexandru

37. Păcurariu, *IBOR*, vol. III, 1981, p. 519.

38. Paul Mihailovici, *Marturii*, p. 76-77, nr. XXI; vezi aici și nr. XVII, în legătură cu acest act (actul este în română).

39. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, ms. 316, f. 12-13, pac. III/4 (ind. 20, nr. 31 și 32).

40. Idem, ms. 316, f. 7-8; f. 13-14 și pac. III/5 (ind. 20, nr. 33 și 34).

41. Urechia, *Istoria*, VI, p. 59; Langlois, *op. cit.*, p. 68; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 282.

42. Urechia, *Istoria*, V, p. 252.

43. Mihailovici, *op. cit.*, p. 78-79, nr. XXIII.

Ipsilanti către urmașii săi, acela de a refuzii și ei închinarea era respectat cu sfințenie.

O înnoire de mile către Grigoriu apare în acte și la 3 aug. 1790⁴⁴ când pe teritoriul Țării Românești se aflau trupele austriece, datorită războiului ruso-austriac-turc. Nu știm din păcate cui să atribuim această dănie pentru ca tocmai își încheiasc domnia Nicolae Mavrogheni (26 mart. 1786 - 8 iun. 1790), iar viitorul domn, Mihai Șuțu avea să fie instalat abia în martie 1791.

Următorul domn Alexandru Moruzi (dec. 1792 - 17 aug. 1796; 30 ian. 1799 - 8 oct. 1801), în prima sa domnie, conștient de vechile principii, reconfirmă închinarea Spirii la Grigoriu, în data de 5 mai 1793⁴⁵, pentru ca la 1 septembrie să-i înnoiască milele⁴⁶.

Pentru că despre actul de la 5 mai am mai vorbit înainte nu o să mai menționăm decât faptul că domnul îi mai dăruia mănăstirii Spirea două sălașe de țigani și o scutea de oierit pentru 200 oi, iar prin cel de la 1 septembrie, domnul constatând că *"neavând vreun venit din care să poată mănăstirea și călugării ce locuiesc într-nsa să se hrănească, după datoria ce avem, dăm și miluim această sfântă mănăstire ca să aibă acest hrisov al Domniei mele. A lua pe tot anul taleri 500 cu peceluitu de la ocne, să ia vinăriciu din dealul Scheilor sud Saacu, la care deal are să ia mănăstirea Sf. Apostoli (era închinată la Stavronichita) câte 2 bani de vadră cu parparul, iar din ceilalți câte trei bani de vadră, hotărâm să ia mănăstirea Grigoriu câte doi bani de vadră, iar la vremea vinăriciului să aibe a-și trimitte om care să serie și să măsoare drept vinăriciurile după obiceiul domnesc, cu cotul domnesc peceluit și din 5 bani de vadră să ia mănăstirea Grigoriu 2 bani și Sf. Apostoli 2 bani..."*. Această milă, spunea în continuare domnul, o avea mănăstirea Grigoriu de la ceilalți domni, Alexandru Ipsilanti (1778) și de la Mihai Șuțu (22 oct. 1783 și 21 sept. 1792). Încheia ca altădată, Alexandru Ipsilanti, rugându-și urmașii să întărească și ei milele acestea. Tot Alexandru Moruzi a mai dat un hrisov cu puțin înainte de a-și încheia domnia cea dintâi, adică la 12 apr. 1796 prin care făcea o dănie de la ocne către mănăstirea Grigoriu⁴⁷. Iar la 22 iulie 1798 Constantin Hangerli (22 nov. 1797 - 30 ian. 1799) devenea și el donator la Grigoriu⁴⁸.

Ajutoarele au continuat și în sec. XIX, până la 1860 chiar, dar ne vom opri pentru moment spre a arăta că din ceea ce a strâns mănăstirea în acești ani, din donațiile de bani și odoare, s-a reușit refacerea ei integrală, între 1775-1783. S-au clădit trapeza și unele paraclise, chiliile din nord (1776)⁴⁹, pictura katoliconului (1779)⁵⁰, chiliile sudice (1783)⁵¹. S-a mai clădit un paraclis al Sf. Ilie de către un postelnic Constantin Zolociar (?), iar Ioachim mai ridică unul cu hramul Sf. Ioan Botezătorul la 8 martie 1792 și acesta din ajutoarele trimise de "robii lui Dum-

44. Cândea, *Mărturie*, p. 482-3.

45. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, pac. IV/6; Urechia, *Istoria*, p. 58-60.

46. *Ibidem*, pac. III/7, 8; Urechia, *Istoria*, p. 251-252.

47. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, pac. IV/9.

48. *Ibidem*, pac. III/19.

49. G. Millet, *Recherches au MA*, "Bulletin de correspondance hellenique", XXIX, Atena, 1905, nr. 515.

50. Millet, Pargoire, Petit, *op. cit.*, nr. 496.

51. Bodogac, *Ajutoarele*, p. 282.

nezeu: Ion, Balasa, Elena si Nicolae⁵². Azi, acesta nu mai există. Tot datorită influenței lui Ioachim, probabil Ralița Ghica și soțul ei protospătarul Manuil din Constantinopol, au zidit în iunie 1775 paraclisul Anastasia Romana, ale cărei moaște se aflau la Grigoriu⁵³.

Prin moartea lui Ioachim (în jur de 1815) se încheie una dintre cele mai frumoase epoci pentru mănăstirea Grigoriu.

La 12 dec. 1797 se și făcuse de altfel un catastif al averilor mișcătoare și nemîșcătoare ale schitului Sf. Spiridon: cărți, odoare, icoane, hrisoave, haine, alimente, moșii (două) și vii (două)⁵⁴.

Daniile au continuat și în sec. XIX, când chiar la începutul secolului, mai precis pe 25 iul. 1803 Constantin Ipsilanti (18 aug. 1802 - 12 aug. 1806; 3 oct. 1806 - 19 mai 1807; 27 iulie - 16 august 1807), deci în prima sa domnie confirma, ca și cei de dinaintea lui, închinarea Spirei la Grigoriu⁵⁵, apoi la 13 septembrie îi înnoia vechile danii plus altele noi de la ocne⁵⁶, iar în martie 1806 scutea mănăstirea de vinărie⁵⁷.

Dintr-un act din 5 iunie 1818 aflăm o nouă moșie a mănăstirii Spirea ce se afla în ținutul Râmnicului, pe nume Buzești sau Joița⁵⁸. La 24 iul. 1819, mănăstirea capătă o noua întărire de danii de la Nicolae Alexandru Șutu (20 iunie - 12 aug. 1802 cămăcam, 12 aug. 1806 - 1 oct. 1806; 4 nov. 1818 - 19 ian. 1821)⁵⁹ și ultima din acest șir al domniilor fanariote, căci la 1821 a izbucnit Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu care a avut ca rezultat reinstalarea domniilor pămîntene, după cum bine se știe. La mănăstirea Spirea mai există un inventar din 1860⁶⁰.

În acest secol avem mai multe date privitoare la relațiile mănăstirii Grigoriu cu Vizantea, mănăstirea moldoveană ce-i fusese închinată la 1777, împreună cu moșiile ei și cu opt pogoane de vie care aduceau pe la 1820 un venit îndestulător⁶¹.

În ce privește mănăstirea Spirea, nu mai există ca până acum dovezi ale legăturii cu Grigoriu și asta datorită faptului că revoluția a afectat toate aceste așezăminte. Știm că represaliile turcilor au fost pe măsură spre a descuraja orice împotrivire. Au avut de suferit și mănăstirile muntene și cele athonite, dar mai puțin cele moldovene.

Tocmai de aceea Vizantea încă va mai putea să întrețină legături cu Grigoriu și acestea atestate de documente. Datorită ajutoarelor de la Vizantea, dar probabil că și acelorora rusești Grigoriu se reface repede. În acele vremuri erau egumeni acolo un Neofit, tot protosinghel la Constantinopol și apoi Grigorie, datorită lor și unei scrisori a patriarhului Constantin din 20 sept. 1830 "*spre a învăța bine din cele ce am pătit*", mănăstirea Grigoriu redevine la 1841 chinoviu⁶².

În arhiva mănăstirii Grigoriu mai există acte privitoare la relațiile ei cu Vizantea. De pildă, la 20 febr. 1843, domnitorul Mihail Grigorie Sturdza (1834-1849) al

52. *Ibidem*, p. 35; cod. vatop. 1038, f. 233, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 282.

53. *Ibidem*, p. 283.

54. Mihailovici, *op. cit.*, p. 80-85.

55. ASB, *mănăstirea Spirea din Deal*, ms. 316, f. 29-30.

56. *Ibidem*, III/10.

57. *Ibidem*, III/11.

58. Mihailovici, *op. cit.*, p. 89-91.

59. ASB, *mănăstirea Spirea*, III/12.

60. Mihailovici, *op. cit.*, p. 99.

61. Hurmuzaki, vol. V, supl. I; Anghelakis, "*Εγγραφα*", p. 152-7; G. Zanca, *Visteria Moldovei*, "Cercetări istorice", Iași, IV, p. 18.

62. Anghelakis, "*Εγγραφα*", p. 61-64.

Moldovei, porunca isprăvniciei ținutului Putna să ducă la îndeplinire hotărârea judecătii între mănăstirea Vizantea și de pe moșia Căurile⁶³. Ajungerea unui asemenea act în arhiva mănăstirii Grigoriu a fost posibil pentru că mănăstirea atonită avea dreptul de a o administra, și atunci actele administrative foloseau exarhilor de acolo care le și duceau în arhiva mănăstirii. Tot așa a ajuns probabil și catastiful cărților și hrisoavelor, făcut la 15 mai 1850 de arhimandritul Ghermanos. Catastiful cuprindea de fapt și celelalte averi pe care le avea Vizantea, averi dăruite de domni și boieri - terenuri, livezi, vii, animale, folosite de-a lungul timpului de călugării atoniți⁶⁴.

În toată această perioadă, mai precis 1842-1852, a fost egumen peloponezianul Visarion, care cât a stat la Vizantea a adunat o avere fabuloasă, potrivit testamentului său, avere ce se ridică la 20 milioane lei. Din acești bani o parte a dat-o spitalului din Atena, mănăstirii Grigoriu a lăsat 39.000 groși, iar kinotitei aproximativ 20.000 groși⁶⁵.

Nu știm cine a urmat imediat la egumenie, dar știm că la 2 martie 1855 Grigorie Alexandru Ghica (1849-1853; 1854-1856), împreună cu mitropolitul Sofronie numeau ca egumen pe ieromonahul Sofronie de la Grigoriu "*sub îndatorirea de a ține biserica după cea mai bună și canonică regulă bisericească; a te conforma cu totul rânduielilor bisericii acestui Principat și a păzi fără abatere instrucțiunile ce s-ar da de Mitropolia țării, iar în administrarea averilor acestui sfânt lăcaș să te conformi neabătut după Legile Principatului*"⁶⁶. Actul se află în arhiva mănăstirii Grigoriu, ca și cel al mitropolitului din 3 martie care stipula aceleași obligații și, în plus, aceea de a săvârși pomenirile după cum au lăsat cuvânt ctitorii⁶⁷.

La 1863, în Țările Române, guvernul Cuza - Kogălniceanu a secularizat averile tuturor mănăstirilor, închinat sau neînchinat, fapt care a făcut ca mănăstirile atonite, inclusiv Grigoriu, să rămână fără sprijinul obișnuit de atâtea secole. Din fericire pentru mănăstirea Grigoriu, între 1861-1905 a fost păstorită de egumenul Simeon Anghelidis din Tripoli, care, foarte gospodar fiind, a știut să mențină asprimea necesară muncii încât a reușit să și repare mănăstirea⁶⁸.

La ora aceasta se pot găsi în mănăstirea Grigoriu o serie de obiecte de artă provenite fie de la Spîrea, fie de la Vizantea, fie donate, pur și simplu, de particulari, obiecte care au îmbogățit arhiva, biblioteca sau muzeul. Se pot găsi icoane, cruci, cronici, cărți tipărite în Principate în cinstea unor domnitori⁶⁹, toate dovedind cu prisosință că legăturile româno - grigoriote au fost continue și au fost rodul dragostei ortodoxe pe care fie domnii, ierarhii, boierii sau alte persoane au manifestat-o față de locurile sfinte.

Așadar mănăstirea a cunoscut trei epoci de înflorire la care ajutorul românesc și-a avut contribuția lui. O primă epocă a fost aceea a lui Ștefan cel Mare, a urmat perioada în care lui Ioachim i se poate datora mult din partea mănăstirii și o a treia epocă, fixată în prima jumătate a sec. XIX.

63. Mihailovici, *op. cit.*, p. 93.

64. *Ibidem*, p. 93-96.

65. Anghelakis, *Έγγραφα*, p. 73-82, cf. Bogodae, *Ajutoarele*, p. 283; BOR și problema M.A., p. 202.

66. Mihailovici, *op. cit.*, p. 96.

67. *Ibidem*, p. 97.

68. Anghelakis, *Έγγραφα*, p. 121. cf. Bogodae, *Ajutoarele*, p. 284.

69. Cândea, *Mărturie*, p. 462-465, nr. 878-923. Există aici două Evanghelii îmbrăcate în argint și pietre scumpe donate de Alexandru Ghica, mai multe cruci, unele aduse de Ioachim - Bogodae, *Ajutoarele*, p. 284.

18. MĂNĂSTIREA ESFIGMENU

Știm despre mănăstirea Esfigmenu că își are începuturile în sec. X cu toate că în tipiconul din 970 nu-i amintită, dar în plângerea (εγκληματικόν γρόμμα) lui Pavel Xiropotamitul, de la 1001, apare un Teoctist de Esfigmenu, iar în tipiconul al doilea de la 1045 avem știri despre existența unui egumen Chiril, mănăstirea fiind a cincea în șirul celor existente¹. Mănăstirea s-a menținut pe un loc de frunte, al nouălea din 25, în tipiconul din 1394, până când la 1533 a fost prădată și foarte greu s-a mai putut reface.

Despre arhiva acestei mănăstiri și despre întregul Munte Athos, în general, a scris proegumenul Teodoret, fost administrator al metocului de la **Florești** (Tutova) din Țara Moldovei. Este, de fapt, o istorie generală a Sf. Munte, bazată pe documente. Tot el este acela care aranjase și arhiva Lavrei (1801-1803). Manuscrisul istoriei Sfântului Munte a rămas nedatată timp de un secol, căci abia la 1903, un călugăr, tot esfigmenit, Gherasim Smirnakis îl da la tipar, sub propriul nume, adăugându-i note personale, lucrarea conținând și multe greșeli, chiar cu adăugirile ce i s-au adus². Dar aceasta nu este singura istorie a mănăstirii, căci tot din vremea în care Teodoret o scria pe a lui, un Pahomie Esfigmenitul scria și el o istorie a mănăstirii numai în 3 volume³. De foarte mare folos pentru istoria mănăstirii este colecția de acte și documente, rezultat al cercetării învățaților Louis Petit și W. Regel, publicat în "Actes de l'Athos" în 1964⁴, iar la 1973 colecția este continuată de Jean Lefort⁵.

Pe la 1546, domnitorul Radu Paisie al Țării Românești (1535--1545), în urma cererii lui Serafim Protul și Grigorie Monahul, care veniseră acolo pentru a strânge mite, a acordat în mod probabil un ajutor⁶. Așa vine în contact Petru Rareș (1527--38; 1546-51) cu mănăstirea Esfigmenu, tot pe la 1546, dată de la care avem un hrisov prin care fi dona o sumă de bani, dar nu știm cât⁷. Tot el i-a mai dăruit un epitrahil și un evangheliar copiat de Manuil de Trebizonda sub Ștefan cel Mare⁸.

1. Kosma Vlahos, *Η Χερσόνησος του Αγίου Όρους του Άθωος και αί εν αυτή μοναί και οί μοναχοί πάλαι τε και νύν* (Peninsula Muntelui Athos, mănăstirile ei în vechime și acum), Volos, 1903, p. 305; Manuil Ghedeon, *Ο Άθως*, p. 316; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 285. Acel egumen Teoctist mai este amintit și la 1303 - L. Petit, W. Regel, *Actes d'Esphigmenou*, nr. I; Smirnaki, *To AO*, p. 639; vezi și Mamalakis, *op. cit.*, p. 71; (iar despre Chiril egumen tot la G. Smirnakis, *op. cit.*, p. 636).

2. Bodogae, *op. cit.*, p. 285, nota 1.

3. *Ιστορία της ΙΜ Εσφιγμένου (χειρόγραφα εν τη αυτή βιβλιοθήκη)* (Istoria m-rii Esfigmenu. Documente din biblioteca acesteia) și tot acesta a mai publicat acte din bibliotecile aceleiași mănăstiri în *Ιστορία του Αγίου Όρους κατά την επανάστασιν του 1821. Χειρόγραφος εν τη αυτή βιβλιοθήκη* (Istoria Muntelui Athos la Revoluția din 1821. Acte din bibliotecă), fără an.

4. *Actes de l'Esphigmenou*. Amsterdam, 1964.

5. *Actes de l'Esphigmenou*. Paris, 1973.

6. *Viața Sf. Dionisie de Olimp* precizează că Serafim venise aici ca și predecesorul său Gavriil Protul, "conform obiceiului" (κατά το συνήθεος) - cf. Năsturel, *Le M.A.*, p. 273 și p. 298, nota 42.

7. M. Beza, *Urme românești*, 1937, p. 50.

8. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 287, nota 2. După Bogdan, *Daniile*, p. 11; n-ar fi vorba despre un epitrahil, ci despre un aer, donat de Radu Paisie la 1537, iar în ce privește Evanghelia a se vedea știrea la N.P. Kondakov, *Pamjatniki hristianskago iskusstva a Afone*, Saint Petersburg, 1902 (citat de Bodogae, *Ajutoarele*, p. 287).

Multă vreme, apoi, nu s-a mai știut nimic despre soarta mănăstirii, până la 1655, când țarul Alexie Mihailovici permitea călugărilor esfigmenii să vină la câte 5 ani să strângă ajutoare⁹.

În acest timp, se reiau relațiile româno-esfigmenite, mai precis la 1662, când marele vornic Gavriil Costachi închina Esfigmenului (6 mai) ctitoria sa de la **Ciocănești** din ținutul Fălcuului, cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel. Mănăstirea era înzestrată cu câteva moșii, dar Esfigmenul nu avea voie să ia nimic timp de 8 ani, până când schitul se întrema, iar egumenul pământean, Teona, nu avea voie să fie schimbat până la moarte¹⁰. În plus, autorul actului obliga și pe urmașii săi să continue dania la mănăstirea Esfigmenu fără ca aceștia s-o întrerupă vreodată sau să schimbe ceva. Pe de altă parte, esfigmeniților li se permitea să numească un egumen al lor numai după moartea lui Teona. Semnau însuși autorul, Gavriil Costachi, fiii săi Constantin, Lupu și Solomon Logofătul¹¹.

La 1666, domnul Radu Leon al Ungrovlahiei (1664-1669) recomanda episcopului Serafim de la Buzău să ajute pe călugării esfigmenii care deja veniseră pentru acest scop¹². Mai știm că esfigmeniții au mai cumpărat la Portărean, probabil în eparhia Buzăului, niște terenuri și grădini după care urmau să obțină venituri¹³. Se pare că, după 1670, mănăstirea ajunsese într-o stare destul de bună, de vreme ce între zidurile ei se puteau găsi cam 80 călugări¹⁴.

La 1701, mănăstirea datora bancherului evreu Adam 11.000 groși, fapt care a determinat în acel an pe ieromonahul Zaharia să pornească spre Moldova pentru a aduna bani și alte ajutoare¹⁵. La fel în 1705 esfigmenitul Grigorie, fost mitropolit de Melenic, a luat o scrisoare de recomandare de la patriarhul Ieremia III pentru a umbla după mile prin țările creștine și după ce a fost în Rusia și prin Țările Române s-a întors cu destui bani spre a putea repara, în 1716, corpul clă-

9. Ghedeon, *op. cit.*, p. 192; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 646.

10. L. Petit, W. Regel, *op. cit.*, fasc. III, nr. 31; Actul de închinare se găsește în "*Eclaircissements sur la question des monasteres grecs situes dans les Principautes danubiennes*", Paris, oct. 1857, p. 51-53. Un document din 6 mai 1682 redă această închinare "*la sfânta, slăvita Șfetağora, la mănăstirea ce se chiamă Esfigmenu*" - Ghibănescu, *Surete și izvode*, vol. VII, 1912, p. CXLVII; cf. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale ale Moldovei*, p. 138 și bibliografia aferentă. Cu anul 1682 ca an al închinării este de acord și Al. Elian, *Biserica Moldovei*, p. 399.

11. *Eclaircissements*, p. 53. Închinarea este menționată și de Moisescu, *Contribuția*, p. 265; Cojocaru, *Biserica Moldovei. Partea II: sec. XVII-XVIII*, p. 51 redă ca an al închinării 1682. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 287 spune că mănăstirea ar fi fost închinată la 1622, ceea ce nu concordanță cu realitatea întrucât Gavriil Costachi este pomenit ca postelnic între 1679 și 1685, dar el închinase mănăstirea pe când era vornic. Și aici vine să confirme și Radu Crețeanu, *Traditions*, p. 151, 161 (data de 1662). Tot la 1622 plasează închinarea și V. Căndea, *Mărturii*, p. 460, nr. 832 deși citează la bibliografie "*Eclaircissements*", p. 51-53. Și, în sfârșit, data 1662 ne-o redă și autorul grec Mamalakis, *op. cit.*, p. 282, nota 4.

12. *Hurmuzaki*, vol. XIII, p. 203, nr. 287.

13. Pahomie, *op. cit.*, p. 452; cf. Mamalakis, *op. cit.*, p. 282.

14. Kosma, *op. cit.*, p. 966; Iosif Gheorghirinis, *Description of the present state of Samos, Nicaria, Patmos and Mount Athos*, London, 1678, p. 81, cf. Bodogae, *op. cit.*, p. 287.

15. Mamalakis, *op. cit.*, p. 313.

dirilor¹⁶. După ce plătise odată, la 1713 jumătate din datorie, adică 10 pungi de bani (o pungă = 500 groși), între 1716 și 1720 plătește și restul de 10 pungi¹⁷.

Pe la 1730, Petrache Caramanliu, zaraful monetăriei otomane, după ce făcuse avere în Țara Românească sub Constantin Mavrocordat (1730 sept. – oct.; 1731–33; 1735–41; 1744–48; 1756–58; 1761–63, în 1733–35; 1741–43; 1748–49 domnise în Moldova) ajută mănăstirea Esfigmenu ca și pe Sf. Pavel și Dionisiu, ușurându-le datoriile¹⁸.

O nouă epocă în viața Esfigmenului va fi aceea a egumenului Teodoret, contemporan al marelui mitropolit Veniamin Costachi, adică cea de la începutul secolului XIX. Acest egumen venea într-o vreme în care mănăstirea athonită fusese aproape părăsită, esfigmeniții preferând idioritmia. Teodoret era acela care, ca un om foarte cult, va strânge documente de prin toate mănăstirile lăsând în urmă o lucrare voluminoasă, pe care o va edita, așa cum am mai amintit, Gherasim Smyrnakis în 1903 (Το Ἄγιον Ὄρος). Fusese egumen pe la 1800 la vechiul metoh al Ciocăneștilor, care se numea acum Bursuci. Tocmai de aceea, poate, Teodorit va ridica chestiunea îndreptării românilor de a avea la Athos o mănăstire proprie, ca și celelalte popoare, cu atât mai mult cu cât ei ajutaseră acolo mai mult decât orice alt popor, potrivit spuselor lui Uspenskiĭ¹⁹. În memoriile sale, Teodorit făcea referire la anii grei ai sec. XVII în care mănăstirea era gata să se risipească, din cauza idioritmicii. Scăparea venise de la mitropolitul Tesalonicului, Damaschin, care, retras aici, a luat schima mare, numindu-se Daniil. El fusese rânduit pe la 1796 de către patriarhul ecumenic Gherasim să îndrepte situația. În această muncă a fost ajutat de călugării Acachie și Eftimie de Cezareea. După moartea la 1801 a lui Eftimie, i-a fost luat locul pentru puțin de un alt Eftimie, pentru ca la 15 aug. 1804 să vină ca egumen Teodorit²⁰. El i-a determinat pe esfigmeniți să propună mitropolitului Veniamin Costachi ca, în schimbul unui ajutor anual, mănăstirea athonită să devină moldovenească²¹. Această parte a memoriilor lui Teodorit poartă numele *Ἐπερὶ τῶν ἐν Μολδαβία μονιδρίων καὶ κτημάτων τῆς μονῆς Εσφιγμένου* (Despre mănăstirile din Moldova și clădirile mănăstirii Esfigmenu)²².

16. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 640; Ghedeon, *op. cit.*, p. 192.

17. Mamalakis, *op. cit.*, p. 314.

18. C. Erbiceanu, *Cronici grece care au scris despre români*, București, 1888, p. 200.

19. Problema este dezbatută pe larg în excepționalul studiu al profesorului Al. Elian, *Biserica Moldovei*, p. 391-402.

20. Mamalakis, *op. cit.*, p. 315. Eftimie I trimisese la 6 aug. 1801 pe călugărul Ieremia cu o scrisoare de recomandare din partea patriarhului ecumenic Grigorie V, aflat atunci la Ivir, către Mihail Șuțu al Țării Românești spre a-l determina să ajute mănăstirea, a cărei situație se înrăutățea. Se pare că a ajuns și în Moldova, de vreme ce Alexandru Moruzi (1802-1806) acordă mănăstirii Esfigmenu 1.000 taleri anual, la 14 oct. 1802 - cf. Moisescu, *Contribuția*, p. 265.

21. Actul în grecește se păstrează într-o copie în Biblioteca Academiei Române sub cota *Doc. 189/CCCCII* și a rămas necunoscut editorilor arhivei acestei mănăstiri, Petit și Regel, *op. cit.*, p. 100-108, nr. XLIII (în legătură cu mănăstirea Florești) - vezi Elian, *Biserica Moldovei*, p. 394. A se vedea în acest sens și o scrisoare a lui Teodorit către un prieten din Constantinopol, în care-i vorbea de această problemă a devenirii Esfigmenului mănăstire moldovenească - G. Pahomie Esfigmenitul, la Mamalakis, *op. cit.*, p. 316, nota 4.

22. *Ibidem*.

Om cultivat și istet, Teodorit a întreprins o anchetă asupra locașurilor închinete Esfigmenului în Moldova, în număr de două. Ieromonahul Ambrozie, fost proegumen la Vatoped, a fost trimis să cerceteze situația mănăstirii Bursuei, închinată de mai bine de un veac la Esfigmenu. Episcopul povestește chipul în care a fost primit de domnul Alexandru Șușu (iun. 1801-sept. 1802), de Veniamin Costachi, episcop de Roman pe atunci și de câțiva boieri, printre care și Manuil Conachi, ctitor al bisericii **Badiul din Galați**, tot a Esfigmenului (ca metec la **Florești**)²³. Teodorit a cercetat arhivele ca să-și facă o idee precisă despre locașurile și moșiile închinete mănăstirii sale. În plus, a surprins și logături de rudenie între foștii binefăcători la Esfigmenu și actualii domni ai Moldovei. A descoperit, de pildă, că Veniamin Costachi se trăgea din familia marelui vornic Gavriil Costachi ce făcuse închinarea mănăstirii Bursuei. De aici și ideea de a-i propune mitropolitului ca Esfigmenu să devină mănăstire moldovenească, idee a cărei paternitate o avea, se pare, Daniil fostul mitropolit al Tesalonicului. Acesta ajutase foarte mult Xenofonul, unde introdusese viața de obște. Tot el, reflectând la situația mănăstirilor, sub aspect național, a descoperit că la Athos din cele mai vechi timpuri fînțau mănăstiri în care se foloseau limbile naționale: la Ivir limba georgiană, mănăstirile Ατζυλιώνων și του Χόλδου foloseau armeană, iar chiliile egiptene mărturisesc de prezența anterioară a unor credincioși din Egipt²⁴ tot așa cum Athosul cunoscuse și prezența amallitenilor. În schimb, monahii moldoveni (acesta era numele generic pentru toți românii de acolo) nu aveau un loc al lor. Atunci s-a gândit Teodorit, probabil sfătuit și de Daniil să facă din mănăstire un adăpost propriu neamului acesta.

Aflând că marele vornic Manolache Conachi are drept de ctitorie asupra bisericii Badiul din Galați și apoi că este și foarte influent pe lângă domnitor i-a scris în câteva rânduri cu privire la proiectul amintit, fără să primească un răspuns clar. Între timp vornicul a murit. La 1804, Teodorit a avut inițiativa de a se adresa însuși mitropolitului moldovean Veniamin Costachi și, ca să-l determine să ia mai repede o hotărâre a declarat, împreună cu soborul, mănăstirea drept metec moldovean. Ca înțelegerea să fie limpede pentru ambele părți hotărâște să se formuleze, pe puncte, condițiile acestei schimbări ce urmau să fie înfățișate mitropolitului²⁵. Acestea erau:

1. Deoarece mănăstirea Esfigmenu are nevoie ca să fînțeze de 4.000 groși anual (1 gros = 100 aspri), pentru a răspunde la dările către Împărăție, Prea Sfințitul Mitropolit și neamul moldovenilor se îndatorează a-i plăti.

2. Odată ce acest ajutor se va găsi și se va chivernisi și se va întări prin înscrisuri, atunci, fără zăbavă, mănăstirea Esfigmenu cu toate bunurile sale mișcătoare și nemișcătoare se va socoti ca aparținând neamului moldovenilor, fără puțință de înstrăinare.

3. La pomeniri și la ectenii, după numele Patriarhului, să se pomenească mitropolitul Moldovei, apoi al egumenului și binecîntele numele domnului Moldovei.

23. *Ibidem*, p. 395; N. Iorga, *Daniile românești la Muntele Athos*, p. 19-20.

24. Vlahos, *op. cit.*, p. 44-45.

25. *Doc. 189/CCCCIV* din Biblioteca Academiei Române, cf. Elian, *Biserica Moldovei*, p. 397.

4. Alegerea egumenului să se facă de către moldoveni, din neamul lor.

5. Dacă dintre ieromonahii moldoveni din mănăstirea Esfigmenu nici unul nu se va simți vrednic pentru aceasta să se aleagă de la mănăstirile moldovene.

6. Mănăstirea avea să rămână pururea de obște.

7. Toate slujbele se vor face în limba moldovenească, iar semnătura și pecetea mănăstirii să fie cu litere românești.

Deoarece în Muntele Athos trăiesc în chinovie și oameni de alte neamuri, cum se întâmplă în mănăstirea grecilor, bulgarilor, rușilor, sârbilor, să se urmeze obiceiurile moldovenilor, așa cum era în acele mănăstiri. Urma o înfățișare a consecințelor ce aveau să suporte acei călugări care ar fi încălecat înscrisul. În caz de încălcare a celor hotărâte, mitropolitul avea dreptul să retragă toate cele dăruite "bunuri mișcătoare și nemișcătoare, bani, odoare, vase și vestimentație". Era înfățișată pedeapsa duhovnicească pentru cei ce ar fi căleat legământul și urma semnătura: "*Smeritul Catigumen al Sfintei mănăstiri chinoviale Esfigmenu, Teodorit ieromonahul și cei împreună cu mine, toți întru Hristos frați făgăduim cele de mai sus și le întărim*". Actul avea și o copie semnată tot de Teodorit²⁶.

Este mai greu de lămurit de ce Moldova nu a îmbrățișat oferta. Poate că un domnitor cu o educație iluministă - spune Alexandru Elian - cum era Alexandru Moruzi (1802 - 1806), care în 1805 cărmuia Moldova, era mai puțin înclinat să încurajeze un asemenea angajament care impunea sarcini bănești însemnate mitropoliei.

Veniamin Costachi a răspuns într-un alt fel acestei inițiative și, la 20 aug. 1806, împreună cu alți 12 membri ai familiei Costăcheștilor, închină la Esfigmenu mănăstirea Florești după ce o unește cu metocul de la Ciocănești - Bursuci²⁷. Este posibil ca dania să fi fost făcută tot la îndemnul lui Teodorit care venise la Iași cu propunerea închinării și care i-a mai înfățișat mitropolitului și actul de închinare de la Ciocănești - Bursuci, din 1662. Se mai spune că, însuși mitropolitul a rămas surprins, aflând că dania o făcuse un strămoș al său și s-a bucurat²⁸. Atunci poate că a decis mitropolitul închinarea Floreștilor. Pentru că mănăstirea Floreștilor se afla într-o stare jalnică, mai ales în urma cutremurului de la 1802, Teodorit și-a luat sarcina de a o reface, pentru că situația financiară a mitropoliei era destul de precară ca să mai depună un astfel de efort. Mănăstirea avea să fie pusă sub îndrumarea unui egumen venit de la Esfigmenu, cu sarcina de a conduce ambele mănăstiri unite de Veniamin. Mitropolitul îndemna și pe urmașii săi să aibe grijă

26. *Ibidem*.

27. S-au redactat două acte: unul în grecește și altul în românește, care trebuia să rămână la Sf. Ilie Florești - Petii și Regel, *op. cit.*, p. 89-94, nr. XXI; *Eclaircissements*, p. 54-63; Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești din Plasa Simila, județul Tutova*, București, 1916, p. 53-59, nr. XXXII; N. Iorga, *Daniile*, p. 20; Elian, *Biserica Moldovei*, p. 61. Despre mănăstirea Florești se poate consulta bibliografia de la Stoicescu, *op. cit.*, p. 297. Mareu Beza care a vizitat Muntele Athos spune că a văzut actul de danie la Esfigmenu, dar ne redă ca dată a închinării anul 1813 - vezi *Biblioteca mănăstirească*, p. 53; idem, *Urme*, p. 50. Probabil că era vorba de hrisovul prin care Searlat Calimachi hotărâ ca mănăstirea să rămână închinată (ian. 1813). Pe acesta poate că l-a văzut Mareu Beza (v. Bogdan, *Daniile*, p. 10). A se vedea și N. Iorga, *Documentele familiei Calimachi*, I, București, 1902-3, p. LXXXVII; II, p. 14, nr. 30; p. 28-29, nr. 62; p. 52, nr. 134.

28. *Eclaircissements*, p. 56-57.

de metocul acesta și să nu strice dania pe care o făcuse împreună cu cei mai notabili membri ai familiei Costachi care și semnau: vornicul Vasile Costachi, spătarul Șerban Costachi, spătarul Mihai și fii săi Ilie și Gheorghe, postelnicul Matei, comisul Nicolae, spătarul Grigorie și fii săi Ioan stolnicul, Tudor și Gheorghe²⁹. La 1806, Scarlat Calimăn (1806; 1807-1810; 1812-1819) a întărit și el dania mitropolitului³⁰.

La această închinare s-a mai adăugat și aceea a unor metoace ale Floreștilor. La 1809, mitropolitul a închinat Esfigmenului **schitul lui Gălușca de la Hârșova**, iar la 1814 **Schitul Golgota de la Ivănești**, din ținutul Vaslui, ca și celălalt³¹. Tot atunci trebuie că s-a închinat și biserica Badiului (Sf. Dumitru) din Galați de către boierii Conachi³². Mai avea câteva metoace în Moldova: unul la **Cârlomănești cu hramul Sf. Nicolae**, închinat de familia Negre, **Trestioara (Tutova)**, **Muntenița**, **Susnești**, **Antoni** (Αντώνη), **Terhulești** (Τερχουλέστι), **Redepozetul** (Ρεδεποζέτουλ), **Luceni** (Λουτζέβι) și iar **Bursuci (Fălcu)**³³. Se pare că Esfigmenu mai avea un metoc în județul Bacău și anume **Precista - Tg. Ocna**, de vreme ce este menționată la 1854, ea fiind reparată de esfigmenitul Nil³⁴, cât și **Udricani** din București.

Esfigmenul a mai căpătat ajutoare bănești și moșii așa cum s-a întâmplat la 1810, când Gavriil Conachi lăsa prin testament (mai 1810) mănăstirii Esfigmenu moșia Lărgășani împreună cu viile de pe ea mai ales că el se retrăsese acolo primind cinul călugăriei “unde tot neamul nostru au fost ctitori și au alte afierosiri de la răposatul tatăl meu”³⁵.

I se mai închinaseră Floreștiului foarte multe moșii care se întindeau în județele Vaslui, Tutova, Covurlui. Toate acestea împreună cu metoacele menționate au procurat Esfigmenului mijloace materiale care au întrecut suma de 4.000 groși anual, sumă cerută inițial de Teodorit, dându-i pe la 1827-28, conform unui memoriu în limba franceză suma de 21.020 piaștri sau câteva sute de mii de lei³⁶.

În iunie 1814, patriarhul Grigorie V, acela care dăduse esfigmeniților binecuvântarea spre a merge după mile în țările creștine, a declarat mănăstirea Florești stavropighic³⁷.

29. *Ibidem*, p. 57-63.

30. Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. XXXV-XXXVI. Bogdac redă anul 1808, spunând că și divanul a întărit această danie. Este posibil ea și în a doua danie, Scarlat Calimăchi să fi redactat o nouă confirmare, lucru care se întâmpla foarte des și îl făceau și domnii români, dacă se întâmpla să domnească de mai multe ori (v. *op. cit.*, p. 288).

31. Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. 67-69, nr. XXXVII și p. 71-77, nr. XXXIX; Cojocaru, *op. cit.* p. 61; Bogdan, *Daniile*, p. 11.

32. P.Ispenskiĭ, *op. cit.*, III, p. 342, cf. Bogdan, *Daniile*, p. 11. Despre biserica Badiul - Galați a se vedea ASB, *Mănăstirea Galata*, pac. VII/5, 6, 7 și bibliografia de la Stoicescu, *op. cit.*, p. 31. Biserica aceasta se dărâmasse la cutremurul de la 1802, dar a fost refăcută de Alexandru Moruzi Iorga, *Daniile românești*, p. 20.

33. *Ibidem*.

34. Idem, *Muntele Athos*, p. 55, cf. Regel, *Χρυσόβουλλα και γράμματα τῆς ἐν τῷ ΑΟ ἱερα. σφραγισίας μεγάλης μωνῆς τοῦ Βατοπαϊδίου (Hrisoave și scrisori ale sfintei mari mănăstiri Vatoped din Sf. Munte Athos)*, Sankt Petersburg, 1898.

35. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimăchi*, vol. II, p. 43, nr. 92.

36. *Hurmuzaki*, vol. V, supl. I, p. 191; p. 19, nr. III: vezi și Marin Popescu-Spîneni, *Procesul* p. 148-49.

37. V.I. Anglois, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris, 1867, p. 47; Bogdac, *Ajutoarele*, p. 289; Moisescu, *Contribuția*, p. 265.

În ce-l privește pe Teodoret știm că s-a retras la Athos în 1808, urmându-i, la Florești, Ambrozie (1808-14) și Luca (1814-21), însă a revenit în Moldova pentru a cere despăgubiri pentru cheltuielile de refacere a mănăstirii Florești. Mitropolitul fixează să i se dea câte 1.500 groși anual, dar în februarie 1818 mitropolitul îi va da 12.000 groși, odată pentru totdeauna, act pe care voievodul Alexandru Șușu l-a întărit în iunie, același an³⁸. La 7 mai 1819, patriarhul Grigorie V a întărit și el proprietățile Floreștilor, menționând 11 hrisoave de danie anterioare³⁹.

În tot acest timp mănăstirea Esfigmenu s-a refăcut integral: între 1806-11 s-a clădit naosul actual, la 1810 trapeza, se refăce pictura în 1818 și 1841 și tot în 1818, cu banii aduși de Teodorit s-a zidit jertfelnicul catoliconului⁴⁰.

După Pahomie Esfigmenitul, pe la 1852, din ordinul Guvernului român metoacele Muntelui Athos trebuiau închiriate prin licitare și în perioada 1850-60, din încasărilor pe clădirile Esfigmenului care erau de 2.422.327 groși, mănăstirea a luat 1.298.347 groși, guvernul a luat 185.829 groși și metocului Florești i s-au dat pentru reparații 938.156 groși⁴¹.

Rezultă de aici că deja după jumătatea sec. XIX, mănăstirile atonice nu mai puteau dispune liber de metoacele lor, ci decât prin intermedierea guvernului pe care-l vedem fixând cuantumuri de sume ce le reveneau. Cu toate că perioada de care vorbim (1850-60) începe să fie una grea pentru mănăstirile athonite, mai vedem că totuși guvernul român nu a încetat să le ajute, deși ajutorul n-a avut aceeași intensitate ca în secolele anterioare.

În contextul acesta al relațiilor româno-athonite mai amintim un document: scrisoarea lui Ioanichie Conachi postelnic, acum călugăr la Florești, către Aleco Calimachi. Este vorba despre o plângere, de fapt, a lui Ioanichie din mănăstirea Neamț pe care egumenul Luca de la Florești îl chema să meargă la Esfigmenu, în vreme ce primul refuza. Probabil că acest Ioanichie era din familia cătitorilor și esfigmenii voiau să-i acorde cinstea de a-l avea printre ei, tot așa cum acel Gavriil Conachi se va fi aflat printre ei la acea dată, dacă nu murise⁴².

Dacă ar fi să ne referim la un alt capitol din istoria relațiilor cu Muntele Athos, ar fi acela al chestiunii unui locaș românesc la Athos, chestiune pornită din inițiativa lui Teodorit, dar pe care partea românească n-a receptat-o atunci. Totuși, mitropolitul Veniamin a scris pe la 1820 Marii Lavre, solicitând întemeierea unui schit românesc în locul chiliei ce aparținuse răposatului călugăr Iustin. În același an, dihiul (administratorul) Lavrei, Gavriil, împreună cu epitropia mănăstirii

38. Bodogae. *Ajutoarele*, p. 289; Mamalakis, *op. cit.*, p. 316.

39. V. Langlois, *op. cit.*, p. 46; Petit, Regel, *op. cit.*, p. 100; N. Iorga, *Daniile*, p. 20; Kalinik Delikanis, *Περιγραφικός κατάλογος τῶν ἐν τοῖς κωδοξί τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιφυλακείου σωζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν Ἀθῶ μωνῶν (1630-1863) καταρτισθεῖς κτελεύσει τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ'* (*Catalog descriptiv al actelor oficiale păstrate în codicii arhivelor patriarhale despre mănăstirile de la Muntele Athos, compus de patriarhul ecumenic Ioachim III*), Constantinopol, 3 vol., 1902-1905, p. 24.

40. Bodogae. *Ajutoarele*, p. 289; Mamalakis, *op. cit.*, p. 316. Pe peretele din dreapta a nartexului catoliconului se află zugrăvit Veniamin Costachi în mărime naturală, îmbrăcat arhiereste - vezi Paul Mihailovici, *op. cit.*, p. 107.

41. *Op. cit.*, p. 127; Mamalakis, *op. cit.*, p. 517.

42. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi*, vol. II, p. 46, nr. 127.

acorda statutul de schit ehiliei de la Ianacopulo a lui Iustin. În 13 puncte se va rândui cum va funcționa noul schit cu hramul Prodromului, ce avea să depindă de Marea Lavră. Cu toate acestea, românii nu și-au putut întemeia o așezare decât numai după 1852, fiindcă la 1821 a venit revoluția și nu s-a mai putut vorbi despre o asemenea problemă. În 1856 s-a obținut ca pecetea să poarte litere românești, iar în 1857, unul dintre întemeietori, duhovnicul Nifon, într-un memoriu adresat mitropolitului Nifon își arăta nădejdea că va putea înălța *“în acest Sfânt locaș al lui Dumnezeu, în numele unei nații, unde să putem înălța slavoslovii lui Dumnezeu, curat, numai în limba strămoșească...”*⁴³.

“Astfel pusă problema, vocația de universalitate – spunea Al. Elian – în dreapta credință pe care și-o poate revendica Athosul nu se poate realiza decât în măsura în care caracterul panortodox al Muntelui Athos este păstrat. Întreținerea și promovarea unei spiritualități, purtând pecetea caracterelor proprii fiecărui popor ortodox și exprimată în limba proprie este garanția unității în diversitate. Arhimandritul Teodorit și-a dat seama cu aproape două secole înainte cât de îndreptății erau românii să-și aibe propriul lor locaș de închinare, o viață monastică proprie, a cărei întrerupere ar duce la degradarea spiritualității aghioritice”⁴⁴.

O dovadă a continuelor relații româno-atonite este și aceea a existenței în bibliotecile de acolo a multime de cărți sau manuscrise, iar în arhive odoare și odăjdii străne de Teodoret și ceilalți de prin bisericile moldovene⁴⁵.

Toate acestea expuse până acum duc la concluzia că la fel ca și cu celelalte mănăstiri aghiorite, românii au avut relații care s-au întins pe durata mai multor secole, până la secularizare, ajutând Esfigmenul să treacă prin urgiile vremii și chiar dacă nu și-a mai recăpătat locul de la început, daniile românești au făcut să se ridice totuși la mărimea aceea pe care o avusese.

43. Jeromonah Damian, *Chestiuța schitului românesc chinovial al Sf. Ioan Botezătorul din Sf. Munte Athos*, București, 1879, p. 13-14; *Acte justificative la Memoarul de la fondarea schitului român din Sf. Munte Athos*, București, 1874, p. 1-9.

44. *Op. cit.*, p. 401-402.

45. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 645-647; Vlahos, *op. cit.*, p. 309; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 290; V. Căndea, *Mărturie*, p. 460-461.

19. MĂNĂSTIREA SF. PANTELIMON

Cel mai important izvor, privind mănăstirea Sf. Pantelimon din Muntele Athos, rămâne colecția de documente "Acta praesertim graeca rossici in Monte Athos monasterii", tipărită la Kiev, în 1873, conținând documente în slavă și greacă¹. Cât despre începuturile mănăstirii rusești din Muntele Athos, putem spune că sunt foarte vechi, din chiar sec. al XII-lea și legate de numele sfântului Antonie de la Lavra Peșterilor (Pecerskaia) din Kiev. Însă, pentru că rușii erau abia la "început" de creștinism n-au contribuit prea mult la progresul mănăstirii lor deși, chiar de când a început să ființeze, avea în interiorul ei destui monahi. În epoca de până aproape de căderea Bizanțului, ajutorul rusesc nu s-a putut face simțit! Cei care au susținut mănăstirea în acele vremuri au fost eraii sârbi care-și manifestau, de altfel, hegemonia asupra întregului Munte Athos. Tot ei sînt aceia care au denumit mănăstirea "η των Ρώσων μονή" (mănăstirea rușilor)².

Odată căzut regatul sârb și mai apoi, Bizanțul, singurul sprijin l-au găsit rușii la domniii români, într-o vreme în care ajutorul rusesc întârzia să se arate.

După secole, generozitatea prinților și boierilor români a rămas proverbială în tot Orientul Ortodox³. Ea s-a manifestat și în cazul mănăstirii "rușilor" de la Athos, poate chiar prin Vlad Țepeș, despre care s-a spus că ar fi primul voievod ce dădea un hrisov, la 12 iun. 1457, în folosul Pantelimonului⁴.

La 1496, Radu cel Mare miluise mănăstirea cu 3.000 aspri, plus 400 pentru curier, iar din 1502 creștea cuantumul danicii la 4.000 aspri, ca să-și asigure veșnica pomenire⁵.

"Viața Sf. Nifon, patriarhul Țarigradului" menționa cu prilejul sfințirii bisericii de la Argeș și prezența egumenului de la "Lavra rusă", ceea ce poate însemna că Neagoe Basarab a avut grijă ca acesta, ca toți ceilalți, să plece încărcat de danii pentru mănăstirea sa⁶. Tot din vremea aceea rușii vor începe să se ocupe și ei de mănăstirea în care trăiau compatrioții lor⁷.

1. Cât privește această lucrare nu am reușit s-o găsesc, ci doar m-am mulțumit s-o citez, așa cum am găsit-o la Teodor Bodogae, *Ajutoarele*, p. 291; Ioan Manalakis, *op. cit.* și Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 249-282.

2. Istoricii au identificat mai multe perioade în viața mănăstirii rusești: prima este cea slavorusă, a doua cea sârbească, o a treia rusească (între 1497-1737) și a patra perioadă pur românească, coincizând cu perioada fanariotă de la noi. Cel care a propus această clasificare a fost Gh. Cioran, el descriind aproape cu lux de amănunte toate aceste perioade (*op. cit.*, p. 249-282).

3. "Nici un alt popor ortodox n-a făcut atât bine la Athos precum au făcut românii" spunea odinioară un mare istoric rus, arhimandritul Porfir Uspensky, *Istoria Afona (Istoria Athosului)*, Petersburg, 1877, II, p. 334, după Bodogae, *Ajutoarele*, pagina de titlu.

4. *Hurmuzaki*, vol. XIV, I, p. 40, nr. 83; Cioran, *op. cit.*, p. 256-57; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 294. Năsturel, *Le MA*, p. 275 susține ca, în realitate, actul acesta nu există, fiind vorba de o confuzie cu un alt act din 12 iunie 1487, al lui Vlad Călugărul (1482-1495). Greșala datării ar proveni din citirea lui: 6965 (1457), în loc de 6995 (1487), confirmă Bogdan, *Danile*, p. 30.

5. *Hurmuzaki*, XVI, I, p. 42, nr. 93; V. Langlois, *op. cit.*, p. 82; DRH, T. R., București, 1966, vol. I, p. 424-27, nr. 63; Cioran, *op. cit.*, p. 256-7, Bodogae, *Ajutoarele*, p. 294; Năsturel, *Le MA*, p. 276. Pentru actul din 1502 vezi DRH, T. R., II, p. 31-5, nr. 12.

6. Ediția Tit Simedrea, București, 1937, p. 24.

7. Pentru date mai precise, despre aceste ajutoare, care nu fac însă subiectul lucrării noastre se poate consulta Gh. Cioran, *op. cit.*, pag. cit. și bibliografia lui T. Bodogae, *Ajutoarele*.

Contactele acestei mănăstiri cu românii se reiau la începutul sec. XVII cu și mai mare intensitate, binefăcătorii ei devenind acum domnii moldoveni. Moldovenii mai ajutaseră și înainte mănăstirea, prin Petru Rareș care hotărâ la 1542 trimiteră anuală a 6.000 aspri⁸.

La 1631, un arhimandrit, Macarie, reușise să-l convingă pe domnul Moise Movilă (1630-31; 1633-34) să închine Pantelimonului mănăstirea **Doamnei** din Botoșani, mănăstire cu o istorie mai veche⁹. Din 1673, când domnul Ștefan Petriceicu o scutea de orice dări¹⁰ până în 1793, mănăstirea Doamnei a primit danii de la foarte mulți domni (hrisoavele domnești, în legătură cu această mănăstire care se păstrează la Rosikon, sunt în număr de nouă)¹¹. Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, metocul a încăput pe mâna călugărilor de la Pantocrator, din cauză că Rosikonul nu-l mai putea administra.

Mănăstirea rusească se golise la acest sfârșit de secol pentru că încă țării ruși nu începuseră să ajute la Athos, dând voie călugărilor numai să vină să strângă mile din Rusia. Abia la 1703, Mihail Racoviță (1703-5; 1707-9; 1715-26) realipește metocul Doamnei la Rosikon¹² atât de sărac pe atunci încât, după mărturia călătorului rus Vasile Grigorievici Barski, mai adapostea doar 2 ruși, 2 bulgari și câțiva greci¹³. La 18 nov. 1708, același domn întărea închinarea "Doamnei" către Pantelimon, îngrijindu-se de mărirea venitului ei¹⁴, iar pe la 1724-25 o înnoiește, o modifică și îi dă o nouă confirmare a închinării¹⁵.

De aici înainte, până la 1793 aproape toți domnii vor avea grijă să reinnoiască aceste hrisoave, acordându-i de fiecare dată câte 100 piaștri (10.000 groși) și scutind-o de impozite pentru 300 stupi, 300 oi, 50 vite și 300 vedre de vin¹⁶. Cei

8. Virgil Cădea, *Mărturie*, p. 466, nr. 929.

9. Mănăstirea se pare că era de la Ștefan cel Mare, purtând brantul **Adormirii - Uspenia**, care refăcută fiind de soția lui Petru Rareș va purta numele de mănăstirea "Doamnei" - Stoicescu, *Repertoriul... Moldovei*, p. 110-111. Despre închinare a se vedea Manuil Gheddeon, *O Aelog*, p. 195; Cioran, *op. cit.*, p. 263-4; Moisescu, *Contribuția*, p. 266; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 29; Mamalakis, *op. cit.*, p. 282; Năsturel, *Le M.A.*, p. 278.

10. *Hurnuzaki*, XVI, l. p. 211, nr. 296; *Acta rossici*, p. 449-51, nr. 71; Iorga spunea că pe vremea lui Ștefan Petriceicu mănăstirea era a Pantelimonului (*Muntele Athos*, p. 47), pe când D. P. Bogdan spunea că actul era destinat "mănăstirii **Pantocrator din Botoșani**" (*Danile*, p. 30). Vom vedea de ce.

11. Bogdan, *Ajutoarele*, p. 30.

12. Gheddeon, *op. cit.*, p. 195; Iorga, *Muntele Athos*, p. 51; Cojocaru, *Biserica Moldovei - sec. XVII-XVIII*, p. 56.

13. Venirea lui Barski la Athos s-a întâmplat pe la 1726. Traducerea din românește în grecește a jurnalului acestuia a fost înfăptuită de Iacob Peloponezianul de la Grigoriu: "Περιγραφή εσρών εν τη Ρωσία ἔκαμε να μεταφρασθῆ τῶν ἰδίου μοναστηρίου μόνον ἢ περιγραφή το μὲν πρῶτον εἰς βλαχικὴν γλῶσσαν ὕστερον δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπλὴν διάλεκτον" - Gheddeon, *op. cit.*, p. 193 și 218, cf. Iorga, *Muntele Athos*, p. 51; Mamalakis, *op. cit.*, p. 317.

14. *Acta rossici*, p. 454-8, nr. 73, cf. Cioran, *op. cit.*, p. 264; Kosma Vlahos, *op. cit.*, p. 316; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 139; Iordan Sisman, *Mănăstirea Rusească, Sfântul Mucenic Pantelimon*, tom XVIII, Athos, 1913, p. 148; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 296; Moisescu, *Contribuția*, p. 266; Mamalakis, *op. cit.*, p. 316.

15. Moisescu, *Contribuția*, p. 255; Stoicescu, *Repertoriul... Moldova*, p. 110-111; Cojocaru, *op. cit.*, p. 56.

16. Avea astfel de hrisoave de la Grigorie II Ghica (1727, 1737, 1740), Ioan Mavrocordat (1744 și 1747), Constantin Mihai Racoviță (8 febr. 1750; 3 aug. 1750; 25 mai 1750), Matei Grigorie Ghica (1754), Scarlat Ghica (1757), Ioan Calimah (1758), Grigorie Alexandru Ghica (1764, 20 iul. și 1 dec. 1776), Constantin Dănitric Moruzi (1780), Alexandru Ioan Mavrocordat (20 mai, 8 iul. 1786),

100 piaștri îi adăugase în șirul daniilor Ioan Mavrocordat, după 1743. Dania aceasta venea în urma unei minuni săvârșite de capul sfântului Pantelimon asupra voievodului care, aflându-se la Constantinopol, a căzut la boală foarte grea și s-a vindecat numai cu ajutorul venerabilei relieve aduse acolo special de către Serafim ieromonahul¹⁷. La dania descrisă, Constantin Mihai Racoviță adăugase 50 piaștri (5.000 groși), danie ce fusese reînnoită de Matei Grigore Ghica, Scarlat Ghica, Ioan Teodor Calimahi și suplimentată de Scarlat Ghica cu 560 taleri de la Oenele de Sare¹⁸.

În legătură cu mănăstirea Doamnei mai stă o danie a lui Constantin Racoviță, care luase o moșie - Livada - de la boierul Dumitrașcu din familia Calimachiilor și o dăduse mănăstirii botoșănene, pe motiv că această moșie era așezată între heleșteul mănăstirii și ogoarele ei. Zapisul poartă data 31 martie probabil pe la 1750, fiind întărit tot de același domn la 25 mai, anul următor. Moșia Livada a constituit obiect de dispută mult timp între acest domn și Calimahi, după căderea lui definitivă (1749) aceștia din urmă reușind s-o recupereze, cu ajutorul lui Gavriil, viitor mitropolit al Moldovei, care mai înainte fusese mitropolit al Tesalonicului¹⁹.

Cu toată această nedreptate, Constantin Racoviță rămâne unul dintre cei care au ajutat Pantelimonul foarte mult, căci chiar soția lui, Sultana, a învelit în aur capul Sf. Mc. Pantelimon, la 1751, fapt atestat de inscripția după învelitoare²⁰. La 1753, când era domn în Țara Românească, va stabili ca anual să ia Rosiconul câte 250 taleri de la Oene²¹.

Mihai Constantin Șuțu (3 oct. 1793). A se vedea *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1118 (nr. 1084), p. 1132 (nr. 1108), p. 1135 (nr. 1114), p. 1151 (nr. 1139), p. 1169 (nr. 1151), p. 1234 (nr. 1240); St. Berechet, *Documente românești de danie pentru mănăstirea Rusikon din Muntele Athos în legătură cu mănăstirea Doamnei din Botoșani*, "I uminatorul", Revistă a Bisericii din Basarabia, nr. 1-2, 1927, p. 69, 75, 77-80; T.G. Bulat, *Câteva știri despre mănăstirea Doamnei de lângă Botoșani*, "Athivele Basarabiei", an II, nr. 2, 1930 publică o listă de acte ale mănăstirii botoșănene alcătuită de un iordache Botoșanșchi în 10 mai 1810 (p. 232-9). Câteva date și câțiva domni au fost redată greșit, dar în-așa corectat, prin comparație cu documentele citate mai sus și folosindu-mă de C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 910-912.

17. *Hurmuzaki*, XVI, 2, p. 1112, nr. 1074; Cioran, *op. cit.*, p. 265-66.

18. Acești domni ajutau Rusikonul și când se aflau la domnie în Țara Românească, cu câte 250 taleri. Dania de 560 taleri de la Oene era făcută de Scarlat Ghica, dacă este vorba de anul 1759, și nu de Grigorie Ghica, ce murise în 1752. Atunci Moisescu, *Contribuția*, p. 266 și Bogdogac, *Ajutoarele*, p. 297-298 greșesc când spun, unul Grigorie Ghica, iar celalalt Constantin Racoviță (1753-56, în Țara Românească).

19. Dumitrașcu acuza pe voievod că "a vrut să facă pomană cu colacii altuia". Livada fusese dăruită acestuia de către Grigorie Ghica pe la 1747 - N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi*, I, p. LXXXVII; vol. II, p. 14-15, p. 28-29 (nr. 62 și 63). În ce privește data închinării acestei moșii la Doamnei și la Pantelimon de către Constantin Racoviță - Bulat, *Câteva știri*, p. 236 nr. 44) citează data 25 mai 1759 (1750).

20. Bogdan, *Ajutoarele*, p. 31; Moisescu, *Contribuția*, p. 266; Cojocaru, *op. cit.*, p. 57.

21. Mai degrabă acesta este domnul care fixează dania de la Oena pentru Rosikon, iar anul este 1753 și nu 1759 cu Scarlat Ghica - a se vedea actul la *Hurmuzaki*, XVI, 2, p. 1132, nr. 1108; *Acta rosici*, p. 474-484, nr. 76; Langlois, *op. cit.*, p. 82; I Sisman, *op. cit.*, p. 148; St. Berechet, *op. cit.*, p. 70-74. C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 58 ne mai spune că biserica Doamnei a mai primit de la Grigorie III Ghica câte 50 taleri, anual, de la Oenele de Sare dar nu precizează în ce domnie și din ce principat căci a domnit între 1764-1767 și 1774-77, în Moldova, iar între 1768-69, în Țara Românească. Înclinăm să credem că este vorba de una din domniile din Moldova. În iulie 1776, acesta întarea o milă mai veche a Pantelimonului pe care o făcuse și în prima domnie (*Hurmuzaki*, XVI, 2, p. 1234, nr. 1240).

Între 1806-1812, Moldova și implicit mănăstirile ei au fost teatru de război între ruși și turci. Atunci mănăstirea **Doamnei** ajunsese la mare ananghie și se afla dărăpănată. Evident că-n această situație nu-și mai putea trimite obișnuitul obol la Athos. A fost nevoie, ca după terminarea războiului, să intervină mitropolitul Gavriil Bănulescu - Bodoni din funcția sa nouă de "exarh" (Basarabia la 1812 a fost anexată Rusiei) pentru repunerea pe picioare a mănăstirii. Numise un iconom, pe Ilie, care avea datoria să cerceteze situația mănăstirii, după care va numi un egumen nou, neuitând să-i amintească că trebuie să trimită parte din venituri la Athos. Egumenul se numea Teofan și provenea de la Rosikon. Toate acestea se întâmplau pe la 1810²².

Între timp, Rosikonul avea să mai primească și alte danii în mod direct, și nu prin intermediul mănăstirii Doamnei cum s-a arătat până acum. Se pot remarca din nou daniile în bani ale domnilor moldoveni Matei Ghica (1754 și 1755), ce oferea 150 lei (piaștri) pentru minunile Sf. Mc. Pantelimon, Ioan Teodor Calimahi (1758), Scarlat Ghica (1759), Grigorie Alexandru Ghica (1764) care confirma daniile domnilor anteriori printre care mai regăsim numele lui Constantin Racoviță și Niculae (probabil Mavrocordat)²³.

În toată această perioadă daniile s-au amestecat cu o alta a lui Ioan Calimahi al Moldovei (1758-61) ce supunea Pantelimonului paraclisul de la **Bogdan Sarai din Constantinopol**, acolo unde se afla reședința domnilor români care veneau în vechea capitală să fie "căftăniși" de sultan. Acest paraclis era închinat în iunie 1760 cu tot ce-i aparținea "pentru mai buna ei așezare și cuviincioasa creștere și îmbunătățire"²⁴. Fiul lui Ioan Calimahi, Grigorie (1761-64) a recunoscut în 1762 actul tatălui său și suma pe care acesta o mai dăduse atunci Pantelimonului, 150 groși anual²⁵. Gestul acestuia a fost repetat și de domnii următori (la 1764, 1765, 1769, 1776, 1777, 1778, 1780, 1793, 1795, 1806)²⁶.

Sfârșitul de secol este marcat de o dublă danie a lui Alexandru Calimahi 1795-99, una din 1795 și alta din 1796. Prima este o repetare a celor mai vechi care constau în oferirea anuală a 250 piaștri²⁷, iar a doua era de altă natură și anume, domnul împreu-

22. Bulat, *Câteva știri*, p. 228-232.

23. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1134, nr. 1112; p. 1143, nr. 1129; p. 1174, nr. 1156; Cioran, *op. cit.*, p. 267-270; Al. Soloviev, *Histoire du monastere russe au Mont Athos*, Belgrad, 1933, p. 19-83; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 297-8.

24. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1151, nr. 1139, 1140; *Acta rosici*, p. 310-8, nr. 37-38; Langlois, *op. cit.*, p. 83; K. Vlahul, *op. cit.*, p. 316; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 662; Irinarh Sisman, *op. cit.*, p. 145; Cioran, *op. cit.*, p. 268; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 298; Moisescu, *Contribuția*, p. 266; Mamalakis, *op. cit.*, p. 317.

25. *Hurmuzaki*, XIV, 2, p. 1151, nr. 1139, 1140; *Acta rosici*, p. 322-28, nr. 39, 40; Sisman, *op. cit.*, p. 14; Cioran, *op. cit.*, p. 269; Bodogac, *Ajutoarele*, p. 298; Mamalakis, *op. cit.*, p. 317.

26. *Hurmuzaki*, XIX, p. 1151, 1169, 1174, 1234, 1236, nr. 39, 40-6, 79, 80-5. Toate aceste subvenții anuale erau date probabil și în urma insistenței călugărilor care veneau în Moldova destul de des după mile, aducând cu ei și capul Sf. Mc. Pantelimon. Așa cum la 1750 Constantin Racoviță primea vizita călugărului Meletie, aducând cu sine capul tămăduitorului și hrisoval original al măntășului domnului (vezi nota 16) și la 1770 putem întâlni pe călugării panteleimonii după mile prin Moldova lipsită de domn atunci din cauza războiului ruso-turc 1769-1774 (v. Moisescu, *Contribuția*, p. 243).

27. Ștefan Berechet, *Un act de danie pentru mănăstirea Rusikon, dat de Alexandru Calimahi Domnul Moldovei în 1795*, "Spicicior în ogor vecin", an I, 1920, fasc. 1-3, p. 75-78; Bogdan, *Daniile*, p. 31; Moisescu, *Contribuția*, p. 266.

nă cu soția sa, doamna Ruxandra au făcut un chivot de argint pentru capul Sf. Mucenic Pantelimon, care deja era îmbrăcat cu învelitoarea doamnei Sultana, soția lui Constantin Racoviță și mamă a actualei doamne. Până în ziua de azi aceste sfinte moaște se păstrează în acest chivot al doamnei Ruxandra care mai dăruise pentru mănăstirea rusească un aer cusut cu fir de aur și argint²⁸.

Astfel se încheie acest secol al XVIII-lea pentru mănăstirea Pantelimon, având să înceapă pentru ea un altul în care se deosebește opera constructivă a lui Searlat Calimachi (1807-19). Pentru acest secol, am putut număra aproximativ 43 de documente, dintre care 9 referitoare la mănăstirea Doamnei, 25 referitoare direct la Rosikon și alte 7 ce privesc Bogdan Saraiul. Menționăm că este vorba numai de hrisoavele domnești. Ne-am referit numai la ele²⁹.

La începutul sec. al XIX-lea aflăm la Constantinopol pe Sava egumenul, de origine din Peloponez, care venise să strângă ajutoare, să facă o colecție și a găsit acolo pe domnul Moldovei, Searlat Calimachi. Motivul pentru care Sava strângea ajutoare era, pe de-o parte, datoria imensă a mănăstirii, 23.327 groși³⁰, iar pe de altă parte faptul că venerabila Lavră rusă avea nevoie de reparații capitale. În această situație, Searlat Calimachi dă dovadă de o mare bunăvoință, permițând călugărilor să vină după mile în Moldova, el însuși vânzând metocul din Botoșani pentru acoperirea acestor cheltuieli. A reușit să scoată 200.000 groși (300.000 franci), la care a mai adăugat și de la el, pentru aceea că a fost vindecat prin rugăciunile către Sf. Pantelimon³¹. Așa a devenit posibilă reconstrucția din temelii a mănăstirii, cu începere la 1812. Până la moartea sa, domnitorul român a reușit să ridice acolo un turn, să repare catoliconul, să facă chilii, trapezărie, brutărie, spital, 3 paraclise și alte clădiri în jurul cărora a ridicat un zid gros și înalt. De altfel, inscripția de deasupra intrării în biserica mănăstirii spune foarte clar: "*Această preafrumoasă biserică a slăvitului Mare Mucenic tămăduitor Pantelimon s-a ridicat din temelii precum și toată această sfântă și venerabilă mănăstire ce se zice rusească de către preacucernicul Domn a toată Moldova, Searlat Calimachi, din îndemnul celui întru veșnică pomenire catigumen, ctitor și el al acestei mănăstiri, Sava ieromonah Peloponezianul, de la 1812 până la 1821. Iar de atunci s-a împodobit și se împodobeste și mai mult în fehu! cel mai bun de către, cel de acum vestit egumen, Gherasim ieromonah din Drama, anul 1853*"³².

Cu mult înainte de această refacere, în 1806, patriarhul Calinic V numea Pantelimonul într-o scrisoare "mănăstirea princiară a familiei Calimachi", apelațiunea

28. Uspenski, *Istoria Afona*, Petersburg, 1877, II/1, p. 352. cf. Bogdan, *Doniile*, p. 31; Căndea, *Măsturi*, p. 469.

29. Vezi *ibidem*, p. 466; Ștefan Berechet, *Un act de dănie*, p. 75 numără 32 de documente privitoare la Rosikon, însă cu începere din sec. XV, pe când noi ne-am referit la perioada 1673-1814.

30. *Acta rossica*, p. 528-38. nr. 84; Langlois, *op. cit.*, p. 83; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 662; Cioran, *op. cit.*, p. 272.

31. Mamalakis, *op. cit.*, p. 318; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 299.

32. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 666; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 56; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 299; Năsturel, *Searlat Calimachi et le monastere de Sainte Pantelimoine*, București, 1947, p. 179-181; Beza, *Bibliotecii*, p. 63; vezi și BOR și problema Muntelui Athos, p. 202; Cioran, *op. cit.*, p. 277.

de "mănăstire rusească" de până atunci, fiind abolită³³. De aceea, marile refaceri datorate acestei renumite familii (era românească, dar își grecizase numele de Călmaș), erau îndreptățite. Pentru a justifica apelațiunea de mănăstire a familiei Calimachi, doamna Ruxandra, soția lui Scarlat, a donat la 1815, după târnosirea catoliconului, capul martirului Ștefan cel Nou, după ce-l așezase într-un chivot foarte frumos³⁴.

A urmat revoluția, la 1821, și, precum cunoaștem, turcii au luat măsuri dure împotriva grecilor, iar mănăstirile au avut mult de suferit. Cel puțin, până la 1830, mănăstirea Pantelimon era deja înglodată în datorii foarte mari. În această situație, grecii au chemat pe rușii dinprejurul Stavronichitei spre a popula Rosikonul, în speranța că țarii vor achita datoriile mănăstirii. Ajutorul rusesc a permis lichidarea datoriilor (între 1840-1866) care însumaseră 800.000 piaștri și răscumpărarea clădirilor ipotecate de bancherii evrei³⁵. Aceasta va fi considerată ca epocă a panslavismului rusesc. În această perioadă a fost distrusă pictura bizantină a epocii Calimachilor și înlocuită cu una rusească în care predomină sfinții slavi.

Cu toate acestea mănăstirea Calimachilor de altădată păstrează nenumărate urme ale susținerii românești peste veacuri și nu numai urme constructive, ci și urme serise ale relațiilor româno-grecești în general. De pildă, indicii ale politicii religioase a lui Brâncoveanu, care ceruse afurisirea patriarhului ecumenic Hrisant, se găsesc într-un codice cu numărul 234. Un alt codice, nr.203, păstrează o listă a daniilor Valahiei și Moldovei cât și liste ale impozitelor ce se plăteau anual sub Constantin Mavrocordat (1782-5) și Alexandru Șușu (1801-2). Codicii cu nr. 517 și 527 cuprind corespondența între Scarlat Calimachi și patriarhul ecumenic din vremea sa, Doroftei Vulisma. De asemenea, codicii cuprind miscelance muzicale cu cântări ai căror autori au fost în parte vlahi (precum un Iovașcu Vlahul sau Damian de Veria Vatopedinul) sau lucrări mistico-ascetice ce aveau ca autori pe Paisie Velicikovski sau Vasile de la Poiana Mărului. Ele sunt nenumărate în biblioteca mănăstirii Pantelimon unde s-au putut conserva foarte bine³⁶.

Toate aceste danii românești - curios lucru este că ele provin în mare parte din perioada fanariotă - au fost, precum am putut înfățișa, consecvente și egale numai de cele ale perioadei panslaviste care vin în continuarea epocii Calimachilor. Toate aceste danii au fost suficiente încât și Pantelimonul, ca și Zograful sau Cutlumușul,

33. Hristofor Ktenas, *Ἀπαντα τὰ ἐν ἈΟ ἱερὰ καθιδρύματα εἰς 726 ἐν ὄλῳ ἀνερχόμενα καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῶν*, Atena, 1935, p. 253; Năsturel, *Scarlat Calimachi*, p. 181.

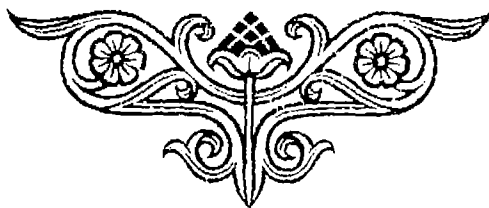
34. Cioran, *op. cit.*, p. 276; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 299, nota 2.

35. Kosma, *op. cit.*, p. 317; A. Soloviev, *Histoire du Monastere Russe au Mont Athos*, Belgrad, 1933, p. 19, cf. Cioran, *op. cit.*, p. 279; P. Năsturel, *Scarlat Calimachi*, p. 182.

36. Spiridon Lambros, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθηκαῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων* (Catalogul codicilor grecești din bibliotecile Muntei Athos), I - II, Cambridge, 1895-1900, nr. 5710-5392; vezi Cioran, *op. cit.*, p. 283-4, nota 1; Bodogae, *Ajutoarele*, p. 301; Căndea, *Mărturia*, p. 466-9; Barbu Bucur Sebastian, *Manuscrise muzicale românești la Muntele Athos*, "MA", 4, 1987, p. 17-27; idem, *Contribuții românești*, p. 1-8; A. E. Tachiaos, *The slavonic manuscripts of Saint Pantelimon Monastery (Rossikon) on Mount Athos*, Thessalonie, 1981.

sa capete un nume legat direct de voievozii Țărilor Române. Ea nu se mai numea la începutul sec. XIX a rușilor, ci a familiei Calimachi, ceea ce presupune o contribuție fără seamăn a acestei familii pur românești, grecizată numai din interes politic, familie care a dat aici domni și mitropoliți.

Toate acestea au făcut din mănăstirea Pantelimon într-o oarecare vreme, una din cele mai locuite la un moment dat, numărul rușilor din Athos întrecându-l pe cel al grecilor. De altfel mulțimea și dimensiunile clădirilor, altădată locuite, azi pustii și ruinate, atestă că numărul lor aici era foarte mare. Un catolicon și 24 de paraclise (dintre care câteva se datorează domnilor din Moldova sau Țara Românească) spun foarte mult despre cât de populată ajunsese ea într-o vreme. Repetăm că pentru a ajunge la o astfel de stare, nu poate fi ignorată contribuția românească³⁷, care dacă ar fi lipsit, nu se știe dacă ființa mănăstirii n-ar fi fost amenințată, deoarece acest ajutor venea într-o vreme în care rușii, fie că nu doreau, fie că nu puteau, n-au ajutat-o. Și atunci au făcut-o români.

37. Mai există o mărturie contemporană privitoare la faptul că mănăstirea Pantelimonului detinea încă un metoc la Odessa, anume o mănăstire lângă gara din oraș, știre pe care însă nu am putut-o verifica - Paulin Lecca, *De la moarte la viață*. Ed. Paideia, 1997, p. 172.

20. MĂNĂSTIREA COSTAMONITU

Ultima dintre mănăstirile atonite, în ordine ierarhică, își are începuturile după unii¹ chiar în timpul lui Constantin cel Mare, dar bineînțeles că nu poate fi decât o tradiție ce nu are prea multă legătură cu realitatea. Adevărata întemeiere a mănăstirii trebuie să se fi întâmplat prin sec. XI, ctitorul fiind probabil un Kastamuni² de prin Asia Mică, iar după alții Kastamuni ar fi trăit pe la începutul sec. XII³. Nu se cunosc prea multe despre istoria mănăstirii dar, pentru că nu face subiectul lucrării, nici nu vom insista. Ne vom opri doar asupra perioadei din care începe să se simtă și în această mănăstire prezența românească.

Inițial, mănăstirea Costamonitu a fost susținută, în perioada în care tot Athosul se afla în dificultate, de voievozii sârbi, iar când sârbii n-au mai putut s-o ajute, această datorie trece asupra românilor, după cum bine remarcă marele istoric Nicolae Iorga⁴. Cel dintâi dintre voievozii români care a ajutat-o a fost Ștefan cel Mare (1457-1504), care în 1493 făcea o danie de 5.000 aspri mănăstirii și 500 trimisului care va veni anual să ia acești bani pentru pomenirea fiului sau Petru († 1487) sub numele căruia apare și documentul⁵. Tot Ștefan cel Mare ar fi îndemnat și pe un logofăt Nicolae ca în 1497 să acorde ajutoare Costamonitului danie care ar fi fost urmată regulat, de vreme ce Petru Rareș trimitea la 1542 același "mertic anual" de 6.000 aspri⁶.

Cu Țara Românească, costamoniții au intrat în legătură datorită voievodului Neagoe Basarab (1512-1521), care, la 1517 îi chemase, ca și pe ceilalți și tot așa le făcuse tot felul de daruri, potrivit spuselor lui Gavriil Protul⁷.

O danie importantă va primi Costamonitul și de la Vlad Călugărul (1530-32) odată cu o alta făcută Cutlumușului. Dania este datată 25 apr. 1531 și decizia voievodul să le ofere anual 6.000 aspri, plus 600 celui care va veni să ia banii⁸.

O însemnată danie avea să-i mai facă pe la 1589, de data aceasta, domnul Moldovei, Petru Șchiopul (1574-77; 1578-79; 1582-91), o danie care însuma 5.000 aspri anual, plus 500 aducătorului, în schimbul căreia domnul cerea ca în fiecare an de ziua Sf. Ștefan (27 dec.) să se facă o slujba pentru sănătatea și iertarea păcatelor lui și familiei sale și să fie pomenit la Vecernie și la Liturghie. După

1. Ioanis Mamalakis, *op. cit.*, p. 36, nota 1.

2. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 327; Manuil Ghedcon, *op. cit.*, p. 196.

3. Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte des Athoskloster*, Leipzig, 1894, II, p. 165 vezi și Panaioti Hristu, *op. cit.*, p. 95-96.

4. Muntele Athos în legătură cu Țările Române, p. 470.

5. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 304. În realitate documentul este de la Petru Șchiopul, căci nu avea cum să fie pus sub numele unui prinț care murise de mult (la 1487) - a se vedea problema la Năsturel, *Le Mom Athos*, p. 284.

6. Langlois, *op. cit.*, p. 82; Giurescu - Giurescu, *Istoria românilor*, p. 283 (vorbește de 5.000 aspri), cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 304.

7. *Viața și traiul celui întru sfinți părintele Nifon patriarhul Constantinopolului*, ed. Erbiccanu, București, 1888, p. 115.

8. DRH, *Țara Românească*, III, p. 179-180 (slav) și p. 180-182 (trad. rom.), nr. 113; cf. Năsturel, *Le MA*, p. 281-282.

moartea sa, călugării trebuiau să-l pomenească la fiecare 1 ianuarie printr-o liturghie cu colivi și să se roage pentru fiii săi Vlad și Ștefan⁹.

Un document datând din perioada sept. 1582-14 iulie 1583 (7091), emis de domnul Țării Românești, Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591), asigură Costamonitul de posesiunea unei sfinte mănăstiri de lângă orașul Gherghița, având hramul Sf. Nicolae, făcătorul de minuni, mai precis la locul numit **Molomoc** sau **Malamuc**. Era deci închinată Costamonitului cu toate ale sale - grădini, mori, vii, pământuri, grădini, păduri. De acum înainte, toate veniturile acesteia reveneau mănăstirii atonite. Tot acesteia îi aparținea dreptul ca pe viitor să numească egumen după obiceiul din Sf. Munte, iar în schimbul acestor privilegii, principele și ctitorii mănăstirii românești trebuiau pomeniți pentru totdeauna la Sfintele slujbe¹⁰. La 13 mai 1588 același prinț i-a întărit Costamonitului închinarea schitului de la Malamuc, dându-i și un loc de moară pe Buzău, aproape de un altul asemenea care fusese acordat Simonopetrei¹¹.

Chiar dacă nu se încadrează în perioada asupra căreia ne-am propus să ne oprim, toate acestea merită să fie menționate pentru că, se înțelege, dania și-a avut efect în secolele următoare închinării. Adică mănăstirea Costamonitu a beneficiat de veniturile schitului românesc și pe perioada care intră în vederile noastre.

La 12 mai 1612, Radu Mihnea întărește și el această închinare și dăruia anual câte 5.000 aspri Costamonitului, plus 500 aducătorului. Pentru că familia fondatoare era pe cale de a se stinge, se explică de ce voievodul a cerut călugărilor să-l treacă în diptice ca "noul ctitor" și mai cerea să fie pomenit și numele tatălui său Mihnea Turcitul, al mamei sale Vișa, al soției Arghira, al fiului Alexandru. Iar principele se mai angaja ca toată viața să aibe grija de mănăstirea Costamonitu¹².

Dania pe care o făcuse Radu Mihnea, adică aceea de 5.000 aspri se vede că a fost continuată căci, la 1663, Grigorie Ghica al Țării Românești (1600-64) a și mărit-o la 6.000 aspri¹³.

La 29 aprilie 1667 se mai consuma un episod al relațiilor româno-costamonite. Astfel, îi vedem venind pe călugării greci Teodosie, Ioasaf și Arsenie de la Malamuc ca să se plângă domnului Radu Leon (1644-1670) împotriva episcopului Serafim de Buzău, pretinzând că acesta, în timpul domniei lui Constantin Șerban Basarab (1654-1658), le-ar fi luat actele de închinare către mănăstirea de unde proveneau, a mănăstirii **Vintilă Vodă**. Ei susțineau că voievodul de atunci le

9. Documentul se află la Nicolae Oikonomidis, *Ιερά μονή Κασταμονίτου. Κατάλογος του αρχείου (Sf. Mănăstire Costamonitu. Catalogul arhivei)*, "Σύμμικτα", 2, 1970, p. 419, nefiind datat. Asupra datei a se vedea Năsturel, *Le MA*, p. 285.

10. *DIR, Ț.R.*, sec. XVI, vol.V, p. 82-83 (nr. 85), cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 485; Năsturel, *Le MA*, p. 282-283. În ceea ce privește închinarea la Costamonitu, vezi documentele din 24 febr. 1822 la ASB, *mănăstirea Căldărușani*, XXXVII/7 și catagrafia din 1764 la Academia RSR, *ms. 657, f. 61*. Gherghița era situată în Prahova, iar mănăstirea în cauză data din a doua jumătate a sec. XVI, dar pentru amănunte se poate consulta N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească*, vol. I, Craiova, 1970, p. 331.

11. *DIR, Ț.R.*, XVI, vol.V, p. 356, nr. 376 (actul pentru Simonopetra la p. 230).

12. *DIR, Ț.R.*, sec. XVII, vol. II, p. 74-75, nr. 78, cf. Năsturel, *Le MA*, p. 283; Moisesen, *Contribuția*, p. 266.

13. *Ibidem*.

închinase această mănăstire la 1657. Împreună cu o altă danie în bani, adică 290 ughi. Pentru toate acestea aduceau martori pe popa "Ioachim Grecul, egumenul mănăstirii Ungureni care fusese mai înainte paracliser la mănăstirea Vinilă Vodă, pe Filip Roșul din Bolestematele și Drăghici care au fost chiliaș la Neofiu egumenul și Lazăr Grămaticul", care însă, probabil de frica vreunui blestem recunosc în fața lui Serafim că "domnul Constantin Șerban prin Dumitru Boldiei logofătul și omul părintelui nostru kir Ștefan mitropolitul au luat cărțile grecilor, isgonindu-i și au așezat iarăși egumenul ce a fost înainte". La acestea Leon Vodă a dat dreptate lui Serafim izgonind și el pe costamoniți¹⁴. Probabil că aceștia încercaseră la 1657 un fals. Ar fi vrut poate să li se închine acea mănăstire și încercau să convingă acum că acest lucru se întâmplase. În realitate era vorba de o perioadă în care domnii români, începând cu Matei Basarab, dezînchină foarte multe mănăstiri și întârzie închinarea altora. Până atunci, foarte multe mănăstiri fuseseră închinate fără temeii și se încerca obținerea unui control asupra acestui fenomen. Este cunoscut astfel actul din 1639 prin care Matei Basarab, în contextul mișcării antigrecești, porunca dezînchinarea unor mănăstiri și oprea închinarea altora. Acest lucru nu s-a întâmplat în realitate, de vreme ce însuși domnul a închinat unele locașuri către Locurile Sfinte. Și atunci ne întrebăm: care era adevărata intenție a domnului? Evident aceea de a avea, precum am spus, un control asupra acestui fapt, vechi deja de aproape un secol.

De la 20 ian. 1667 mai avem știrea că atunci unul dintre ctitorii mănăstirii de la Malamuc era un ieromonah Iftimie care lăsa pe logofătul Neagu din Gherghița să fie "scoțitor și să păzească lucrurile schitului"¹⁵. Ne întrebăm de ce acest lucru. Oare mănăstirea fusese părăsită? Oare domnul Leon izgonise și călugării greci de aici? Am putea să credem că acest Neagu a fost doar numit contabil sau administrator, dar ne întrebăm de ce nu a fost numit de greci și a fost numit totemai de unul dintre ctitori, când actul de închinare sugera clar că athoniții își vor numi singuri egumen, apoi că veniturile toate sunt ale Costamonitului. În mod normal, ei ar fi trebuit să se ocupe de administrarea schitului, fără nici un alt amestec. Dar, ar mai putea fi o explicație: anume aceea că închinarea nu presupunea numai deocamdată neamnestecul ctitorilor, ci dimpotrivă, poate că aceștia aveau dreptul să exercite un oarecare control asupra ctitoriei lor, lucru cel puțin susținut de dreptul ctitorial, conform cu pravilele românești. Ca urmare, explicația aceasta s-ar susține numai prin interpretarea în acest sens a normelor pravilnice de drept ctitorial¹⁶. Oricum rămâne de cercetat. Și prima variantă a părăsirii mănăstirii de la Malamuc ar explica afirmația lui Ioan Comnen că mănăstirea Costamonitu era în bună regulă, cu călugări destui, dar era săracă și în neveie mare. Puțin contradictoriu, dar evident că mănăstirea athonită era sărăcită¹⁷. Era atât de sărăcită, încât la 1673 tre-

14. Hurmuzaki, vol. XIV, I, p. 203, nr. 287.

15. ASB, *Mitropolia Țării Românești*, VI/5.

16. Vezi Gh. Cronț, *op. cit.*, p. 77-116.

17. "Se găsește în loc răpos, iar biserica este mare și minunată cu cinci turle, acoperită cu plumb, pictată și are alături două paraclise și ziduri cu turnuri de jur împrejur și chilii vechi și este foarte săracă de cele necesare" - Ioan Comnen, *Προσκλητήριον*; Snagov, 1701, p. 500; ed. Atena, 1890, p. 80; Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 330; Mamalakis, *op. cit.*, p. 319.

buisse să-și amane teze conacul de la Karies către Megali Mesi (Μεγάλη Μέση)¹⁸. Ba mai mult, la 1717, un incendiu a distrus aripa răsăriteană a mănăstirii. Poate acesta este și motivul pentru care Nicolae Mavrocordat (1711–1715, în Moldova și 1715–1716, 1719–1730 în Țara Românească) îi acorda la 13 sept. 1719 un ajutor anual de 500 groși (piaștri), sumă ce trebuia luată la fiecare 2 august de călugări (era atunci praznicul mulțării moaștelor Sf. Ștefan, patronul mănăstirii)¹⁹. Din aceste colecte și probabil și din altele despre care nu avem știre, mănăstirea s-a refăcut pe la 1728, dar numai parțial.

Abia după 1800 se pare că a primit câteva case și pământuri în Moldova²⁰ și știm sigur că și schitul de la Mamaluc a fost reparat după 1802²¹, toate acestea dând posibilitatea refacerii mănăstirii athonite. I s-a mai clădit un turn (1820), chiliile și catoliconul și totuși starea ei nu s-a îmbunătățit cu mult²². Mai departe, mănăstirea s-a mai refăcut pe ici, pe colo cu ajutoare rusești, dar niciodată pe deplin.

Biblioteca mănăstirii nu are prea multe lucruri, conform cercetărilor, care să intereseze în mod direct. În afară de cărțile tipărite pe la noi în grecește, mai ales în vremea lui Constantin Brâncoveanu, cărți care au ajuns de altfel în bibliotecile tuturor mănăstirilor athonite, ne interesează în mod special un manuscris din 1698 care conține o cronică locală, ce cuprinde informații din sec. IX despre vlahii din Peninsula Calcedică²³. Mai este important de semnalat un codice (nr. 17) care de fapt este un nomocanon ce interesează prin însemnarea "s-a scris în Sibiu în 1797"²⁴. Din păcate cercetările nu au dat până acum la iveală mai mult și datorită faptului, poate, că mănăstirea a ars. Oricum, arhiva mănăstirii era distrusă atunci când prof. Bodogae o vizitase (înainte de 1941).

Am încercat, deci, să arătăm că și această mănăstire, ea și celelalte - totuși mai puțin - a fost ajutată de domnii români, documentele dovedind acest lucru. Chiar dacă ele nu sunt prea numeroase căci mănăstirea întodeauna a fost modestă, putem îndrăzni totuși să afirmăm că și Costamonitu este o ctitorie românească.

18. Kosma Vlahul, *op. cit.*, p. 330-331; Hristofor Ktenas, *Ἀπαντα*, p. 307-8; Kalinik Delikanis, *op. cit.*, III, p. 306.

19. Moisescu, *Contribuția*, p. 266; Năsturel, *Le MA*, p. 285, nota 17.

20. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 306.

21. ASB, *ms. 156*, f. 125; de la 2 mai 1786 există un act prin care schitul românesc fusese dat în grija Mitropoliei Țării Românești, ceea ce ar dovedi așezinca noastră de mai înainte că schitul a fost părăsit - ASB, *Mitropolia Țării Românești*, XXX/26.

22. Smirnakis, *op. cit.*, p. 685-6. Zaharia von Lingenthal, vizitând-o, la 1837, spunea că mănăstirea este în stare deplorabilă - *Reise in den Orient*, Heidelberg, 1840, p. 264, cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 306.

23. Grigorie protosinghelul, *Ἱστορικὸς λόγος περὶ τῆς μονῆς Κωνστανινοῦ* (*Civăini istoric despre m-reu Costamonitu*) (copie din 1844) - vezi la Portir Uspenskiĭ, *Istoriĭa Afona*, III/1, p. 311; M. Lascaris, *Les Vlachorynchines. Une mise au point*, "RHSEE", 20, 1943, p. 186-187; *Fontes Historiae ad Daco Romaniam*. București, vol. IV, p. 6-7.

24. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 306; Beza, *Bibliotecă*, p. 41.

PREZENȚA ROMÂNEASCĂ LA MUNTELE ATHOS

Încă din cele mai vechi timpuri, românii și-au manifestat dorința de a avea un locaș numai al lor, așa cum aveau bulgarii, georgienii, rușii și sârbii. Au existat, în acest sens, mai multe încercări, dintre care unele inițiate chiar de călugării greci. Una dintre încercări a aparținut egumenului Teodorit de la Esfigmenu care chiar a avut intenția de a face din mănăstirea pe care o egumenea mănăstire moldovenească. Faptul se întâmpla în vremea păstoririi în Moldova a lui Veniamin Costachi¹. Nu se știe nici până astăzi de ce mitropolitul a refuzat generoasa propunere de a avea și românii mănăstirea lor la Athos. Rămâne una dintre enigmaticele istoriei relațiilor noastre cu Muntele Athos.

Cu toate acestea, românii s-au așezat de-a lungul timpului, fie în mănăstirile mari de la Athos, fie în schituri, chilii sau colibe, întemeiate sau cumpărate de ei de la călugării greci.

Dintotdeauna, călugării români au venit în număr mare la Muntele Athos, chiar din cele mai vechi timpuri, când Țările Române căpătau statut politic. Este arhicunoscută corespondența de la 1369 a lui Vladislav I voievod al Țării Românești cu Hariton de la Cutlumuș, căruia i se cerea schimbarea statutului chinovial în idioritmie pentru călugării români, în schimbul unor prețioase danii -- zidirea catoliconului și a restului mănăstirii. Despre toate acestea s-a scris foarte mult și nu insistăm aici².

Prin secolul al XVIII-lea încep să ia ființă la Athos așezămintele românești, în forme destul de modeste, dar existând.

Așa este și cazul schitului Lacu, pe teritoriul mănăstirii Sfântul Pavel, unde pe la 1754 s-au așezat călugări moldoveni, iar pe la 1760, schitul se înnoia prin osârdia ieromonahului român **Daniil**, ucenic al Sfântului Paisie Velicikovski³. La vremea aceea, existau în Athos cam 24 de colibe românești și aproape 100 de pustnici români⁴. Din "Proschinitarul" călugărului Serafim, aflăm că la 1843 viețuiau la Lacu, 32 de români din mănăstirile Cernica și Căldărușani și, în plus, mai existau cinci chilii cu paraclise și 16 colibe⁵.

Tot de pe la 1760 este și Schitul Nou (Νέα Σκήτη), cu hramul Nașterii Maicii Domnului, având și el 16 chilii și 10 colibe, toate românești, pe teritoriul mănăstirii Sfântul Pavel⁶.

S-a vorbit pe larg în nenumărate rânduri de activitatea marelui **Paisie**, călugăr ucrainean, căruia i se datorează redeşeptarea unui curent de tip isihast, care îi va

1. Vezi studiul foarte bun care privește întocmai această problemă la Al. Elian, *Biserica Moldovei*, p. 391-402.

2. Vezi capitolul nostru despre "Cutlumuș".

3. Moisescu, *Contribuția*, p. 272; Liviu Stan, *Locurile Sfinte din Orient*, "Ort.", nr. 1, 1952, p. 70; Pr. Ion Trîmbia, *Câteva figuri de români athoniți*, "G. B.", nr. 8-10, 1952, p. 424; Căndea, *Mărturie*, p. 542.

4. Smyrnakis, *op. cit.*, p. 609; Iorga, *Muntele Athos*, p. 58.

5. Este vorba de un "Proschinitar" în românește apărut la 1856 cu titlul complet: "Proschinitar al Sfântului Munte al Athonului sau descriere pe larg a sfințelor locașuri ce sunt zidite de atâtea veacuri împrejurul acestui Sfânt Munte și la care evlavioșii și drept credincioșii creștini merg spre închinăciune", vezi Ioan Dură, *Proschinitare ale Sfântului Munte tipărite pe pământul românesc*, în "BOR", nr. 3-4, 1989, p. 125; cf. Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 272.

6. Căndea, *Mărturie*, p. 546.

purta numele. Venit în Athos, el a întemeiat chilia Sfântul Ilie, pe teritoriul mănăstirii Pantocrator, care astăzi nu mai este locuită de români. El a rămas în Athos 17 ani, între 1746-1763.

Înainte de a vorbi despre Paisie, trebuie amintit că el a venit în țara noastră atras de faima unui alt mare călugăr care petrecuse la Athos, **Vasile de la Poiana Mărului**. Se poate chiar afirma că mare parte din "performanțele" duhovnicești ale lui Paisie se datorează lui Vasile care se pare că adusese în mănăstirile românești rânduiala athonită cu mult înainte de a fi mers însuși Paisie la Athos. De asemenea, Vasile face din Poiana Mărului o adevărată vatră de spiritualitate ortodoxă prin copierea și răspândirea unor scrieri cu conținut teologic aparținând marilor sfinți Isaac Sirul, Ioan Scărarul, Grigorie Sinaitul, Isihic al Ierusalimului și Filotei Sinaitul⁷. Paisie auzise de pravila athonită de la Vasile, fapt care l-a determinat să meargă el însuși la Muntele Athos, în 1746. Așa cum bine se știe, Paisie a întemeiat acolo, pe teritoriul mănăstirii Pantocrator, schitul Profetul Ilie, unde, încetul cu încetul s-a constituit o puternică comunitate de monahi proveniți din toată lumea ortodoxă, precum se va întâmpla de altfel și atunci când Paisie s-a reîntors în Moldova. Astfel, de pildă, vedem pe monahul Visarion venind din Moldova spre a-și căuta un duhovnic în persoana lui Paisie. În preajma lor s-au adunat mai mulți ucenici, 12 moldoveni și 5 slavi. Pe la 1758, Paisie a primit harul profeției de la un episcop Grigorie, el însuși trăitor la Sf. Munte, iar înființarea schitului despre care vorbeam s-a produs abia după ce un alt vicțitor athonit, patriarhul Serafim, îi va da aprobarea în acest sens⁸.

Nu ne mai oprim asupra amănuntelor privind plecarea lui Paisie, la 1764, spre Moldova și petrecerea sa în mănăstirile de acolo, ci vom menționa numai faptul - important pentru contextul acestor relații - că Paisie a alcătuit o dată cu așezarea la Dragomirna un *Așezământ* în 8 puncte în conformitate cu care se fixau pentru călugării din mănăstirile egumenite de el norme de viață întocmai cu cele de la Sf. Munte⁹. Ceea ce interesează mai mult, în cazul lui Paisie, este faptul că el este autorul unui curent de înprospătare duhovnicească, ascetică și teologică, pornită la Athos, continuată în Moldova și răspândită în aproape toată lumea ortodoxă pentru mai bine de un secol și jumătate. Efectele acestui nou curent s-au făcut simțite până târziu și rămân actuale prin imensa operă de traducere a literaturii ascetico-filologice pornită de Paisie împreună cu ucenicii săi la Athos și continuată la mănăstirile din Moldova - Filocalia.

Este interesantă teza că între Paisie Velicikovski și Nicodim Aghioritul a existat o corespondență și chiar se spune că Sfântul Nicodim, care a venit în Athos mult mai târziu, adică pe la 1775, hotărâse să facă o călătorie în Moldova, pentru a-l cunoaște pe Paisie, al cărui nume încă se mai pomenea cu mult respect de către

7. *Filocalia*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, Buc., 1979, vol. VIII, p. 577; Pr. Gabriel Cocora, *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului*, în "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", Buc., 1987, p. 427.

8. Pr. Dr. Paul Mihail, *Cuviosul stareț Paisie de la Neamțu*, "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", Buc., 1987, p. 487.

9. Numeroase manuscrise românești, începând din 1795 până la 1800, au transmis copii, realizate la mănăstirile Neamțu, Râșca, Cernica, Căldărușani, Poiana Mărului, Secu, Noul Neamț sau Sf. Pavel de la Athos după "Așezământul" starețului Paisie - *ibidem*, p. 491.

cci care, în mod sigur, i-au fost ucenici și au rămas în Athos¹⁰. Întâlnirea lor nu s-a produs decât pe tărâm duhovnicesc. Un istoric grec, Constantin Papoulidis, afirmă cu greutate: “Nu cred că va surprinde pe cineva dacă spun că există locuri comune între scrierile cuviosului Nicodim Aghioritul și ale cuviosului Paisie Velicikovski. Este de ajuns să spun că patru cincimi din cartea lui Paisie “Despre rugăciunea minții” se află în cărțile Sfântului Nicodim Aghioritul”¹¹.

Atât de puternică a fost influența în Athos a călugărului trăitor în mănăstirile moldovene, Paisie, încât se poate spune că a avut tot atâta influență în Athos, cât va avea și Sfântul Nicodim în Țările Române. Însă despre acest aspect vom vorbi în altă parte, căci acum ne referim numai la călugării români trăitori la Athos.

În vremea în care Paisie se afla la Sfântul Ilie, un stareț moldovean, **Atanasie** trăia cu ucenicii săi la Cavesalivă, pe teritoriul Lavrei. Atanasie chiar se angajase într-o polemică cu Paisie pe tema idioritmiei și a vieții ascetice, al cărei adept (Atanasie) era. Paisie îi va da un răspuns în 14 capitole, care îl va înmuia pe Atanasie, acesta “recunoscându-și nedreptatea”¹².

Printre ucenicii lui Paisie se mai afla un **Visarion** din chilia Sfântului Constantin în care trăiau 12 valahi și 5 slavi. Acesta l-a urmat pe Paisie în mănăstirea Dragomirna și a murit acolo în 1766¹³.

Dintre apropiații lui Paisie făcea parte și **Macarie de la Neamț**, călugăr foarte învățat, cunoscător perfect al limbii grecești, care l-a învățat greaca și pe Paisie. El este autorul multor traduceri din limba greacă, făcându-se cunoscut sub numele de “dascălul cel mare” al românilor¹⁴.

Printre monahii cu care Paisie a venit de la Athos se mai afla un **Spiridon** ieromonah care a scris la mănăstirea Neamț “Viața lui Paisie”¹⁵.

“Proschinitarul” lui Serafim vorbește despre “chilia de la Morfonu”, având un paraclis cu hramul Sfinții Trei Ierarhi unde a pustnicit de tânăr cuviosul duhovnic **Luchian** venit tot de la Neamț¹⁶.

Pe teritoriul Lavrei, la locul numit Katafighion (refugiul), se mai află biserica cu hramul Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul, la 1843 fiind amintit aici în același “Proschinitar” duhovnicul **Teofilact** de la Neamț, cumpărând de la Marea Lavră această chilie¹⁷. Se vede că mănăstirea Neamț, unde Paisie desfășurase mare parte din activitatea sa din ultimii 20 de ani de viață avea o pondere deosebită în a trimite călugări cu viață deosebită la Athos.

Schitul Sfânta Ana, românesc și el, tot pe teritoriul Lavrei se găsește, fiind locuit din secolul XVIII de călugări români¹⁸.

10. Theoclit Dionisiatul, “Άγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sf. Nicodim Aghioritul), Atena, 1959, p. 122-125; Konstantin Karaisaridis, *Sfântul Nicodim Aghioritul și activitatea sa în domeniul liturgic*, teză de doctorat, București, 1987, p. 22, nota 17, p. 128.

11. Περιπτώσεις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ΑΟ εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα (Cazuri de influență duhovnicescă a Muntelui Athos asupra spațiului balcanic în sec. XVIII), “Μακεδονικά”, 9, 1969, Tesalonica, p. 287-289; cf. Karaisaridis, *op. cit.*, p. 129.

12. Ion Irimia, *op. cit.*, p. 423; Moisescu, *Contribuția*, p. 267.

13. Ion Irimia, *op. cit.*, p. 423.

14. *Ibidem*, p. 424.

15. P. Mihail, *op. cit.*, p. 494.

16. Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 268.

17. *Ibidem*, p. 272.

18. Cârdea, *Mărturie*, p. 547.

Pe teritoriul Lavrei se găseau mai multe chilii la locul numit Cirașă, alte câteva la Colciu, pe teritoriul Vatopedului, foarte multe chilii și colibe la Pantocrator, Sfântul Pavel, Dionisiu, Cutlumuș, Xiropotamu, Simonopetra, în total 72 de lăcașuri românești și 52 de biserici¹⁹.

Am păstrat pentru la sfârșit problema schitului românesc Prodromu, care pentru mărirea sa poate concura foarte bine cu orice altă mănăstire athonită. Prodromu este împlinirea mai vechilor dorințe ale românilor de a-și avea propriul lăcaș de cult la Athos. El este situat pe teritoriul Lavrei și exista înainte de 1660, când monahul Filotei cerca voie Lavrei ca să poată înnoi acest schit. După el, un român, Macarie, a construit acolo o casă, iar în 1754, schitul este din nou reparat de Iosif din Hios, afierosindu-l Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul²⁰.

Între anii 1810-1816, această chilie cunoscută sub numele Ianacopulo (era numai chilie) a fost cumpărată de duhovnicul moldovean Iustin, care a trăit aici cu ucenicii săi Grigorie și Patapie²¹. Iustin a plecat în Moldova, dar ideea transformării în schit a chiliei pe care o cumpărase a ținut-o secretă și a deconspirat-o numai în fața mitropolitului Veniamin Costachi. Între timp, Iustin a murit de bătrânețe, iar ucenicul său Patapie va duce mai departe ideea aceasta, insistând pe lângă mitropolit în sensul celor gândite de mentorul său²².

Veniamin Costachi a scris în 1820, către Lavra, cerând chiar acest lucru: transformarea chiliei în schit românesc. În felul acesta, cei doi ucenici au obținut, în iunie 1820, permisiunea modificării statutului chiliei lor în schit. Actul pe care Marea Lavră l-a emis conține 13 articole care se vor un regulament de funcționare:

1. Se permitea în primul rând ca schitul să se numească Prodromu, cu denumirea oficială de "schit chinovial al credinciosului neam al moldovenilor", ce urma să se afle sub administrația Lavrei, purtând pe ștampilă icoana Cinstiului Botezător.

2. Biserica va purta hramul vechi, al Tăierii Capului Înaintemergătorului.

3. Dichiuul, adică egumenul, trebuia să fie de neam moldovean, ales de monahii de acolo și confirmat de Lavră.

4. Sistemul va fi chinovial.

5. Taxele sau impozitele împărătești se vor depune la Lavra, precum și toate celelalte obligații.

6. Schitul nu avea voie să se extindă mai mult decât îi era acordat ca spațiu (avea grădină, livadă, cimitir).

7. Toți viețuitorii erau obligați să aibă o comportare evlavioasă către mănăstirea cea mare.

19. Denumirile lor se află la Liviu Stan, *op. cit.*, p. 72-74 și Moisescu, *Contribuția*, p. 272.

20. Irinarh Sisman, *Schitul românesc Prodromul din Sfântul Munte Athos*, 1906, p. 70; Cioran, *op. cit.*, p. 144.

21. Cioran, *op. cit.*, p. 144-145; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 57. În biblioteca Prodromului se păstrează "Dogmatica sfântului Ioan Damaschin", tipărită la Iași, în 1806, cu însemnarea: "Această Bogoslovie s-a dăruit de noi, tâlmăcitorii, sfinției sale părintelui duhovnic Iustin din Sfântul Munte al Athosului, ce petrece la schitul Prodromu de la Smirna care este la sfânta mănăstire Lavra. Gherontie și Grigorie 1808" - Moisescu, *Contribuția*, p. 269. Despre Gherontie și Grigorie vom vedea mai departe.

22. Ieromonahul Damian, *Acte noi relative la chestiunea schitului românesc cenovial al Sfântului Ioan Botezătorul (Prodromu) din Sfântul Munte Athos*, București, 1887, p. 12.

8. Dacă în afara spațiului acestui schit se găsesc colibe cu călugări greci sau moldoveni, aceștia se vor supune nu schitului, ci Marii Lavre.

9. Din milosteniile venite din afară pentru cinstiții frați, dator este dachiul să dea nu numai celor dinăuntru, ci și celor din colibe, de afară.

10. Oricine va veni din afară și neplăcându-i viața de obște și va voi să zidească colibă, să ceară voie de la mănăstirea Lavrei.

11. Cei care vor voi să iasă în lume să ceară voie de la sfințita mănăstire (Lavra).

12. Toate cele ce se găsesc în acest schit (odoare, veșminte, cărți, vase ș.a.) nu sunt înstrăinabile și toate cele care le vor mai fi date nu este permis să fie înstrăinate.

13. Se fixa dachiului obligația de a da câte 10 lei pentru pomenirea ficării frate care va muri²³.

Revoluția din 1821 a izgonit pe cei doi călugări prodromiți. Ei au revenit în Moldova. Aici Patapie a murit și a rămas în viață numai **Grigorie Schimonahul**, care, bătrân fiind, s-a retras la Neamț, unde a predat actele schitului. După moartea și a lui Grigorie, istoria Prodromului se împletește cu viața călugărilor Nifon și Nectarie, care pe la 1840 au plecat la Athos și au viețuit zece ani în schitul grecesc Sfânta Ana - Circașa. Aici ei și-au cumpărat două chilii împreună cu alți 12 călugări moldoveni. Gândul lor era să facă un schit numai al lor și pentru ducerea la îndeplinire a gândului, s-au întors acasă pentru a strânge ajutoare. Între timp, schitul Prodromului, părăsit, a fost vândut xenofontinului Ierotei, pe la 1851, pe 25.000 groși.

Având sprijinul și recomandarea domnului Grigorie Ghica și a mitropolitului Sofronie Miculescu, s-au întors la Athos și, la 25 iulie 1852, au cumpărat schitul Prodromului de la Marca Lavră pentru 7.000 groși²⁴. Pe 24 septembrie 1852, Marca Lavră a încheiat cu ei încă un acord, în patru puncte, care se adăugau celor treisprezece anterioare. În principal, se cerea Prodromului ca anual să deponă 1.000 groși la Marca Lavră, iar numărul monahilor români la schit să nu fie mai mare de 20²⁵.

La 30 martie 1853, episcopii Marii Lavre scriau domnului Moldovei, Grigorie Ghica, mulțumindu-i pentru grija pe care o poartă aceștia schitului de acolo²⁶. Într-adevăr, domnul ajuta schitul românesc cu bani, căci îl vedem, la 6 ianuarie 1853, dându-i o subvenție anuală de 300 galbeni, iar pe 7 iulie îi dădea un fond de 3.000 galbeni²⁷. Pe 8 iunie 1856, din nou domnul îi fixa o subvenție de 200 galbeni spre a putea schitul să înființeze o școală pentru românii din Sfântul Munte²⁸, iar la 1 august 1857 și 29 aprilie 1858 Sofronie mitropolitul îi trimitea și el câte 500 galbeni²⁹.

23. Nectarie, ieromonahul, *Schitul românesc din Sfântul Munte. Documente de la întemeierea schitului și până astăzi*. București, 1878, p. 3-6.

24. Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 20; Cioran, *op. cit.*, p. 148-149; Iorga, *Muntele Athos*, p. 57; Mamalakis, *op. cit.*, p. 471. Documentul se află publicat în Nectarie, *op. cit.*, p. 7-8.

25. *Ibidem*, p. 8-10; Cioran, *op. cit.*, p. 150.

26. Nectarie, *op. cit.*, p. 10-11; Cioran, *op. cit.*, p. 151.

27. Nectarie, *op. cit.*, p. 11-17.

28. *Ibidem*, p. 13-19; Moisescu, *Contribuția*, p. 270.

29. Nectarie, *op. cit.*, p. 25-26; Moisescu, *Contribuția*, p. 271. N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 57, ne spune că Sofronie ar fi dat, în 1853, 3.000 galbeni olandezi ceea ce nu am putut verifica în documente. Adică, un astfel de document nu apare între cele publicate.

Probabil că acești bani le-au fost de folos ca să toarne fundația bisericii, după care egumenul Nifon scria mitropolitului Țării Românești, tot Nifon se chema, să îngăduie venirea părinților Agatanghel și Isaia spre a strânge ajutoare necesare continuării lucrărilor³⁰. Rezultatul a fost că în septembrie 1857, Ministerul Afacerilor bisericești, după rezoluția prințului Alexandru Ghica, va aproba pentru Prodromu suma de 15.000 lei vechi spre a-i fi de folos la ridicarea bisericii³¹.

Din Valahia, părinții Agatanghel și Isaia au trecut și în Moldova, unde logofătul Teodor Balș le va da pentru schit 25.000 lei vechi, iar Nicolae Ruscu Rosnovceanu, mare trezorier, va trimite și el schitului românesc vase sfinte, clopote de 132 ocale, 11.000 lei și fixează să-i dea o sumă anuală în valoare de 30 ducați. Sofiile acestor doi demnitari au depus și ele, în 1857, la casa de depuneri din Iași "Sfântul Spiridon", bineînțeles în contul schitului, 1.000 ducați și au trimis acolo cruci de argint. Schitul a mai primit de la un Ioan Soare din Galați 165.000 lei vechi și două cutii din argint aurit, conținând moaște de la Lavra Pecerskaia³². Pe 24 mai 1858, egumenul Nifon hotăra să vină în Țara Românească după ce luase o scrisoare de recomandare către Guvern, din partea Marii Lavre.

Ajungând în Ungrovlahia a primit din partea ucenicilor săi, Agatanghel și Isaia, suma ce le fusese dată de Guvern, 4.226 galbeni. Chitanța poartă data de 10 august 1859³³.

Venirea lui Nifon în România (de la 1859 Principatele se uniseră) a avut ca efect trimiterea a diverse ajutoare înspre schitul românesc: sfinte vase, veșminte, cărți, candelă, argintărie, icoane și multe altele³⁴. La 1863 și Guvernul român a hotărât să se dea anual la Prodromu 1.000 de ducați, sumă care a crescut prima oară la 3.000 și apoi la 4.000 ducați³⁵.

În sfârșit, biserica a fost terminată și, la 26 aprilie 1866, Ministrul Cultelor C. A. Rosseti, a trimis pe arhiepiscopul Isaia Vicol de Diocleas, care era egumen la Golia, în Iași, să sfințească schitul Prodromului. Aprobarea de a săvârși târnosirea a dat-o patriarhul ecumenic Sofronie III pentru ziua de 21 mai 1866³⁶. Dar foarte important este faptul că pe 19 iunie 1871, regele României, Carol I, recunoștea schitul românesc din Sfântul Munte drept "comunitate românească", iar pe sigiliul schitului, în locul cuvintelor "Pecetea schitului moldovenesc", avea să se scrie "Sigiliul chinoviului românesc", fapt aprobat și de patriarhul Ioachim III în martie 1876³⁷. Se pare că la această dată, condiția de la 1852, ca schitul să aibă numai

30. Actul este din 15 martie 1857 - Nectarie, *op. cit.*, p. 26-28. Prin circulara sa din 30 aprilie, Mitropolitul Nifon îndemna pe toată lumea să ajute la ridicarea schitului românesc din Sfântul Munte (*Ibidem*, p. 28).

31. *Ibidem*, p. 30.

32. Cioran, *op. cit.*, p. 158.

33. Nectarie, *op. cit.*, p. 32.

34. Irinarh, *op. cit.*, p. 140-143; *Κώδικς κτητόρων της εν Άθω ρουμανικης σκήτης του Προδρόμου (Codicetele ctitorilor schitului românesc Prodromu din Muntele Athos)*, (se găsește în arhiva Schitului), p. 16, 45-48.

35. Damian, *op. cit.*, p. 18, 100; Irinarh Sisman, *op. cit.*, p. 151; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 424.

36. Nectarie, *op. cit.*, p. 33; Damian, *op. cit.*, p. 20, 99; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 422; Cioran, *op. cit.*, p. 161; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 58; Gh. Moisescu, *Contribuția*, p. 271; Liviu Stan, *op. cit.*, p. 69; Mamalakis, *op. cit.*, p. 471.

37. Decretul regelui se află în Nectarie, *op. cit.*, p. 45-46. Vezi și Cioran, *op. cit.*, p. 176; Liviu Stan, *op. cit.*, p. 69; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472; Moisescu, *Contribuția*, p. 271.

20 de călugări, fusese încălcată. Avea 100 de călugări³⁸, iar starețul era Damian, căci Nifon demisionase în urma unor intrigi.

În ce privește sigiliul sau ștampila, inscripția completă era: "**Sigiliul (ștampila) schitului chinovial românesc din Sfântul Munte Athos**". Remarcăm că lipsește cuvântul "Lavra", adică schitul nu se denumea ca fiind al Lavrei, ceea ce a supărat mănăstirea cea mare, care nu a recunoscut ștampila, considerând că textul contravine actului de înființare a schitului. Faptul a dus la întreruperea temporară a relațiilor³⁹. Ba, mai mult, românii, încurajați de ruși, au cerut, în 1880, Chinotitei să le aprobe statutul de mănăstire, în loc de schit, căci precum fiecare neam își avea mănăstirea sa, se cuvenea și românilor același lucru⁴⁰. Din păcate, bătrânii Nifon și Nectarie constituiau în sânul comunității românești o opoziție care n-a făcut bine intereselor schitului. Lavra a început să profite de acest fapt și a acuzat că Prodromul constituie centrul de propagandă al vlahilor din Macedonia, ceea ce ar fi împotriva intereselor Sfântului Munte și neamului grec, în general⁴¹. În urma acestui fapt, dar și al aceluia că Biserica Română și guvernul nu primiseră pe trimișii Sfintei Lavre să rediscute problema secularizării, Ioachim al III-lea s-a mâniat și, la 1881, a anulat toate drepturile pe care le avea schitul prin actele de la 1820, 1852 și 1876. Evident că aici se resimțea influența Lavrei, care tocmai restrângerea drepturilor românilor o urmărea⁴². Disputa dintre chinovial românesc și Marca Lavră a durat de la 1880 până la 1889, dar nu insistăm asupra acestor aspecte pentru că ele sunt descrise cu multe amănunte de Gh. Cioran⁴³.

Cearta s-a terminat prin câștigul de cauză al lavrioșilor, care, printr-un acord din 20 ianuarie 1889, în 10 articole, au făcut schitul românesc să-și recunoască dependența față de Lavră: Ștampila urma să fie schimbată, punându-i-se următorul text: "**Ștampila sfântului schit, chinoviu românesc al Sfântului Ioan Botezătorul, ce depinde de mănăstirea Marii Lavre din Muntele Athos, 1889**"⁴⁴. Acordul acesta a fost confirmat printr-un sigilion patriarhal și scrisoarea sinodala cu data 1890⁴⁵.

Cu toate acestea, românii n-au încetat să ceară modificarea statutului schiturilor lor în acela de mănăstire. În ajutorul lor a venit profesorul de teologie Drago-

38. Cioran, *op. cit.*, p. 162; Moiscescu, *Contribuția*, p. 271.

39. Nectaric, *op. cit.*, p. 92; Cioran, *op. cit.*, p. 190; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472.

40. Cioran, *op. cit.*, p. 203; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472.

41. Bineînțeles că acuza aceasta se baza pe un fapt real: Anastasie Panu, fost caimacam al Moldovei, fusese primul care avansase ideea de a se cheltui din fondul mănăstirilor închinat pentru activitatea de redeşeptare națională a vlahilor balcanici. Concret, urma ca 12.000 de galbeni din fondurile mănăstirilor închinat, ale căror averi tocmai fuseseră secularizate, să fie destinați finanțării institutelor culturale din Macedonia, Tesalia, Epir și Turcia - v. Dr. Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii din Balcani. Cultura și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, București, 1996, p. 39, cf. Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, București, 1994, p. 36.

42. Cioran, *op. cit.*, p. 200-203; Mamalakis, *op. cit.*, p. 473; Moiscescu, *Contribuția*, p. 271.

43. *Op. cit.*, p. 200-201.

44. "Σφραγίς τῆς Ἱερᾶς Σκήτης ρουμανικόν κοινῶβιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἐξαρτάμενον ἐκ τῆς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἄθων. 1889" - *Ibidem*, p. 212; Mamalakis, *op. cit.*, p. 474.

45. *Ibidem*; Cioran, *op. cit.*, p. 213.

mir Demetrescu († 1926), care va cere personal patriarhului ecumenic acest lucru. I s-a răspuns ca tipicoancele Sfântului Munte nu prevăd existența a mai mult de 20 de mănăstiri⁴⁶.

Aceasta ar fi, în mare, istoria existenței schitului românesc atât de bine descrisă de istoricul Gh. Cioran. Noi ne-am mulțumit numai să o schematizăm, aducând în fața cititorului doar acele fapte care au marcat existența schitului. De altfel, ne interesa să dovedim permanenta prezență românească la Athos. Or, existența Prodromului ne spune că românii au fost prezenți și s-au manifestat nu numai prin bogate dani timp de patru secole, ci au fost și rămân prezenți duhovnicește, adică printr-o viață aleasă în Muntele Athos.

Prezența românească, foarte bogată în fapte, nu se oprește sau nu se concentrează numai la nivelul Prodromului, ci ea s-a făcut simțită și prin alte nume care sunt de referință în istoria românească: *Grigorie Dascălul*, *Gherontie*, *Gheorghe (starețul de la Cernica)*, *Filotei sin Aga Jipei*, în afară de Paisie și ucenicii săi. La fel trebuie să spunem că prezența românească s-a făcut simțită și prin lucrările pe care mulți dintre acești trăitori le lasă la Athos sau chiar le scriu acolo. Multime de manuscrise românești, adică având autori români, îmbogățesc azi muzeele athonite. Ele au ajuns acolo fie prin aducerea de către autori, așa cum am spus, fie prin donarea lor de către domni, fie au fost luate cu diferite prilejuri de călugării greci⁴⁷.

Așa trebuie să fi ajuns în biblioteca Prodromului un "Anastasimatar" de la 1717, copie după acela al lui **Filotei Sfetagoritul**, călugăr român numit și "sin Aga Jipei", adică fiul lui Aga Jipa. Acest Filotei trăise la Athos, de vreme ce i se zicea Sfetagoritul, și a devenit psalt la Mitropolia Ungrovlahiei. El a compus prima carte de "Psaltichie" în limba română, la 1713, cu traduceri făcute de el personal. Cartea, prima de acest gen, era dedicată domnului Constantin Brâncoveanu. În timpul căruia muzicii psaltice i se dădea mare importanță⁴⁸.

Un alt călugăr înduhovnicit care a ajuns la Athos avea să fie viitorul stareț de la Cernica, **Gheorghe**. Pe la 1750, tânărul Gheorghe (era născut la 1730) a plecat la Constantinopol și de acolo a ajuns în Athos, stabilindu-se la Vatoped, împreună cu un ierarh grec ce-i era duhovnic. Aflând de cuviosul Paisie, care se afla deja acolo, la chilia Sfântul Ilie, a ținut să-l cunoască și a intrat în mica obște a marelui trăitor. Paisie a fost acela care i-a dat binecuvântarea spre a lua marea schimă monahală, iar la 1754 a fost hirotonit preot pentru obștea de la Sfântul Ilie. Când

46. *Ibidem*, p. 214; Mamalakis, *op. cit.*, p. 474.

47. Valoarea lor este inestimabilă. Un manuscris muzical putea prețui până la 100 aspri sau 17 până la 25 de galbeni, adică prețul unei moșii. Spre exemplu, Vlad Călugărul cumpărase de la egumenul mănăstirii Brădet a Ircia parte din Muntele Prislop cu un Tetraevanghel care costa 1.000 aspri (*Documente privind istoria României. Țara Românească*, sec. XVI, vol. II, București, 1952, p. 208). În 1853, egumenul Tismanei cumpăra o parte de moșie a unui popa Stoica din Groșani cu două cărți al căror preț era de 850 aspri, un cal și 12 oi (*Ibidem*, vol. V, București, 1952, p. 129). În felul acesta ne facem o idee și despre valoarea monedelor în timpurile acelea (cf. Barbu Bucur Sebastian, *Manuscrisele muzicale*, p. 18-19).

48. *Ibidem*, p. 21-27; Idem, *Filotei Sin Agăi Jipei - Prima psaltichie românească cunoscută până acum*, în "Biserica Ortodoxă Română", 9-10, 1969, p. 1068-1069; idem, *Contribuții*, p. 3. Manuscrisul "Psaltichiei" lui Filotei se află în Biblioteca Academiei Române, la secția "manuscrise românești" cu numărul 61.

Paisie s-a retras în Moldova, Gheorghe l-a urmat la Dragomirna, la Secu și mai apoi la Neamț. Prin 1781, Gheorghe a hotărât să se întoarcă în Muntele Athos. Încă la Vatoped, fie la Sfântul Ilie spre a se desăvârși duhovnicește. În drum, s-a oprit la București, unde mitropolitul Ungrovlahiei de atunci, Grigorie II, i-a propus să rămână la mănăstirea Cernica, având în vedere ridicarea ei și refacerea vieții monahale acolo.

În 1794 i s-a încredințat și conducerea mănăstirii Căldărușani⁴⁹ și tot pe atunci și a mănăstirii de la Argeș⁵⁰. El a provocat cu adevărat o ridicare duhovnicească, așa cum Paisie făcuse în Moldova, fiind important prin promovarea curentului paisian în Țara Românească, ceea ce i-a adus mulți ucenici, de numele cărora nu se poate face abstracție în Istoria Bisericii Române. Este vorba despre Macarie, mare cărturar al secolului XVIII, ieromonahul **Dorotei**, traducător de limbă greacă, **Calinic de la Cernica**, devenit episcop de Râmnicu Vâlcea, ierodiaconul **Grigorie**, mitropolit al Țării Românești între 1823-34, **Macarie Protopsaltul** sau dascălul de cântări bisericești.

Mai dorim să evocăm aici și numele lui **Grigorie Dascălul**, devenit mitropolit. Era ucenic al lui Paisie și, ca atare, cunoscuse viața athonită: El a ajuns la 1812 împreună cu monahul Gherontie și duhovnicul Calinic de la mănăstirea Secu din Moldova în Muntele Athos. La întoarcere au căzut între tâlhari și Gherontie, fiind mai în vârstă, a murit la Filipopoli, în Bulgaria. Grigorie s-a întors în țară și s-a așezat la Neamț, unde trăise o vreme sub aripa lui Paisie. El s-a remarcat în cultura românească prin lucrarea de traducere a foarte multor opere de zidire sufletească, opere ale Sfinților Părinți și cărți liturgice, ceea ce i-a atras apelativul de "Dascălul", fiind cu adevărat dascăl și luminător al neamului românesc⁵¹. Multe dintre traducerile pe care le-a și tipărit au ajuns și în bibliotecile athonite, dovedind că lucrările sale erau căutate spre zidirea sufletească a fraților de acolo⁵². Mitropolitul Grigorie Dascălul rămâne, prin întreaga sa activitate de ridicare culturală, una dintre cele mai luminoase figuri bisericești⁵³.

Un alt călugăr îmbunătățit, **Irinarh de la Horaia**, atras și el de faima Muntelui Athos, va petrece doi ani acolo, până când, datorită Revoluției din 1821, a fost nevoit să revină în țară, aducând cu sine duhul de viață athonită, așa cum făcuseră ceilalți de dinaintea sa⁵⁴.

49. Arhim. Chesarie Gheorghescu, *Cuviosul arhimandrit Gheorghe starețul mănăstirii Cernica (1781-1806)*, în "GB", nr. 5, 1987, p. 69-71; Econom D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani, cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, București, 1928, p. 45; Păcurariu, *IBOR*, II, ed. II, p. 566-567.

50. Cei 20 de monahi trimiși de el acolo au reinviat viața duhovnicească. Cu timpul însă, mulți dintre ei s-au retras, din cauza tucilor, la schitul Robaia care era închinat mănăstirii Xenofont de la Athos - Șt. Mețeș, *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII-XX*, Buc., 1977, ed. II, p. 174.

51. *Ibidem*, vol. III, 1997, p. 36-39; Nicolae M. Popescu, *Viața și faptele părintelui Grigorie Dascălul, mitropolitul Țării Românești*, "BOR", nr. 5-6, 1934, p. 293-294.

52. Virgil Căndea, *Mărturie*, p. 448-550.

53. Mitropolitul a fost implicat în lupta românilor, după 1821, de a trece mănăstirile închinatelor sub conducerea pământenilor, adică de a împiedica spolierea lor continuă de către greci.

54. Lucian Tomitanul, *Cuviosul Irinarh de la Horaia*, "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", Buc., 1987, p. 512-513.

În "Minciul" pe ianuarie tipărit la mănăstirea Sf. Pantelimon din Muntele Athos, între sfinții celei de-a zecea zi se află pomenit și cuviosul ieroschimonah Antipa Atonitul, cunoscut în istoria noastră drept **Antipa de Calapodești**⁵⁵. Acesta, încă din tinerețe, auzise de Sf. Munte, dorindu-și să meargă acolo. Pentru început, s-a oprit la schitul Lacu unde viețuiau români. Egumenul schitului l-a tuns în monahism și, după 15 ani, s-a mutat la mănăstirea Esfigmenu care tocmai primise printre metoacele sale și schitul Florești din Moldova, din partea mitropolitului Veniamin Costachi al Moldovei⁵⁶. Pe la 1860 a părăsit Muntele Athos pentru a se întoarce în țară și de aici s-a îndreptat spre Rusia, stabilindu-se la mănăstirea Valaam unde se trăia după norme paisiene. Acest mod de viață se datora unor ucenici ai lui Paisie Velcikovski care ajunseseră la această mănăstire, reușind să impună tipicul atonit. După 17 ani de viețuire în mănăstirea Valaam, și-a găsit sfârșitul, fiind înmormântat în groznița acesteia. Pentru viața sa curată, a intrat în conștiința monahilor pe care îi avusese ucenici, devenind singurul monah atonit român trecut în rândul sfinților și pomenit ca atare la Muntele Athos⁵⁷.

Acestea sunt câteva din exemplele care s-ar putea da cu privire la trecerea românilor prin Muntele Athos. Așa cum s-a văzut, în genere, ei au fost influențați de modul de viață de acolo, încât un Paisie și, mai târziu, ucenicii săi vor adopta chiar tipicul atonit, încercând să copieze acel mod de viață, dar aducându-i și îmbunătățiri, în același timp. Să nu uităm că Athosul era foarte încercat în acele timpuri, dar se ridica de câte ori venea câte o infuzie de danii din Țările Române sau Rusia, singurele sale ajutoare pe atunci. Și tot așa Athosul a mai avut nevoie și de infuzii de spiritualitate într-o vreme în care mănăstirile, căzute în grele datorii, erau părăsite. La un moment dat, Paisie a cerut voie să se așeze la Simonopetra, din care călugării fugiseră, căci nu mai puteau plăti datoriile. Nici el nu a rezistat acolo, neputând plăti datoriile ei. În felul acesta, s-a întors înapoi în Moldova, dar a lăsat în urmă un nume duhovnicesc cu multă autoritate, ucenici care să-i ducă mai departe învățătura și un curent-fenomen de aceeași valoare cu isihasmul, care s-a numit chiar "paisianism". Dar în toate acestea, Athosul și-a avut și el rolul său bine definit, căci purta în spate o tradiție ai cărei moștenitori s-au considerat întotdeauna domni români -- tradiția bizantină.

55. Arhim. Ieronim Motoc, *Cuviosul ieroschimonah Antipa Atonitul*; "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", Buc., 1987, p. 543.

56. Despre închinare, vezi capitolul nostru referitor la m-rea Esfigmenu.

57. Motoc, *op. cit.*, p. 548-549.

PERSONALITĂȚI ATONITE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE (1650-1863)

După căderea Bizanțului și a țărilor ortodoxe, Valahia rămâne singura țară a cărei autonomie acordată de Sublima Poartă permitea refugiaților greci, dar și celor bulgari, sirieni, ierusalimiteni, să se îndrepte către ea, făcând-o să devină centrul cultural al lumii ortodoxe. Se adunau aici oameni de litere, ierarhi și clerici, comercianți și politicieni. Majoritatea erau greci, dar veneau aici – spune Nicolae Iorga – “nu în calitate de greci, tinzând a greciza, ci ca moștenitori ai unei civilizații universale de limbă greacă care se străduiau, prin școlile abia întemeiate, să câștige pe orice ortodox la elenismul lor de nuanță bizantină”¹. În felul acesta, Bizanțul real a dispărut, locul lui fiind luat de un Bizanț ideal, care va dura prin instituții, literatură, artă. Era un Bizanț perpetuat prin structurile Muntelui Athos și ale Patriarhiei Ecumenice.

“Tendința atonită a domnilor români nu era numai un act de evlavie, ci și unul de semnificație politică”². Autonomia de care beneficiau Țările Române a făcut pe prinții filocleni, precum un Neagoc Basarab, un Vasile Lupu, un Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu să încurajeze pe greci să caute refugiu aici.

După căderea Constantinopolului, românii au fost aceia care permanent au ajutat pe creștinii ortodocși din țările cotoprite de turci. Domnii români au început ei singuri să cheme pe greci, dacă nu veneau ei înșiși nechemăți, acaparați fiind și de ideea refacerii vechii împărății. Împropriindu-și cultura și limba greacă, precum și instituțiile bizantine, domnilor români le-a fost mai ușor să se înalțe către un astfel de ideal.

La astfel de domni veneau cu mare speranță ierarhi greci care găseau aici terenul prielnic manifestării lor culturale, precum un Nifon, un Matei al Mirelor, Dionisie Ralli sau Luca de Cipru, ori, mai târziu, Antim Ivireanul sau Neofit Crețanul, nume vrednice de toată pomenirea.

Mai erau și închinările acestea de mănăstiri, care și ele aveau o cauză politică: se căuta crearea de mijloace de presiune și surse de venituri cu o circulație largă și mai puțin controlată de Poartă³!

Toate acestea, foarte pe scurt spuse, au creat climatul favorabil venirii oamenilor de cultură greci, care căutau un refugiu și un loc unde să se poată desfășura creator. Or, aici găseau nestingheriți acest loc. A fost un exod al lor începând de la mijlocul secolului XVII, când luaseră ființă cele două Academii princiare⁴, exod care s-a întezit la vremea marelui Brâncoveanu – un adevărat Meccna al li-

1. *Bizanț după Bizanț*, p. 214 (ed. greacă, Atena, 1989, p. 226).

2. Într-un document din 1492, către Hilandar, observăm că domnii români preluau, printr-o argumentare juridică explicită, dreptul de fundație pentru așezămintele religioase din Sfântul Munte – Eugen Stănescu, *500 de ani de relații*, p. 167; Virgil Cândea, *Noi și Bizanțul*, în “op. cit.”, p. 15.

3. “Reală politică generoasă de ajutorare necesară a instituțiilor, strămtorată sub dominația otomană, dar egoistă sursă de venituri personale în schimbul unei colaborări și complicități politice oferite de ierarhii beneficiari, formă deturnată de export de capitaluri pentru elemente instrăinate, închinările de mănăstiri au constituit și un mijloc necesar de finanțare a politicii domnilor și candidaților lor la domnie care, din cauza Porții și a primejdiilor interne, nu se puteau sprijini pe puternice domenii și resurse financiare interne” – Val. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. XVIII*, București, 1980, p. 93, 184.

4. A. Camariano-Ciovan, *Les Academies*.

terelor – tot așa cum s-a petrecut după căderea Bizanțului, când grecii cultivați căutau Italia sau celelalte Universități apusene⁵. De această stare au profitat mulți călugări de la Athos care, este drept, veneau și după mile, dar sunt câțiva ale căror nume merită pomenite prin aceea că ele s-au înscris în istoria culturii.

Acești călugări se găseau peste tot în Principate. Veneau și nu plecau până nu li se promiteau ajutoare substanțiale pentru mănăstirile lor. Perseverența lor era de admirat. Așa procedase Chesaric Daponte pe care Xiropotamul îl trimisese pentru aproape opt ani în Țările Române, la Constantinopol și prin insulele grecești, cu scopul strângerii de cleimosine (mile). El a rămas în istorie nu numai prin aceea că a luat, ci și prin faptul că a dat destul de mult culturii grecești. Dar cultura aceasta era găzduită atunci de noi. Iată un dublu rol jucat de domnii de odinioară în raport cu lumea greacă, cu Athosul și celelalte Locuri Sfinte.

Călugării aceștia care veneau prin țările noastre erau de multe ori cooptați de domni în munca de iluminare a poporului. Câți dintre atoniți n-au venit să fie profesori la Academii princiare? Ca să nu mai vorbim de patriarhi ca Dositei al Ierusalimului, care-și alcătua opera la noi, ori de Macarie de Antiohia, al cărui fiu, diaconul Pavel de Alep, descrie atât de frumos țara noastră și alții ca ei, aflați în căutarea unui loc pe care l-am putea denumi cu un titlu de-al lui Daponte: "Κήπος χαρίτων" (Grădina darurilor). Căci asta au fost pentru ei Țările Române.

În același fel s-au așezat grecii și în Transilvania, fondând două comunități grecești puternice - companii - la Sibiu și la Brașov, unde de cele mai multe ori veneau sau le erau trimiși preoți de la Ivir, Vatopeđ sau Xiropotamu. La 1640, întâlnim pe un Serafim de la Ivir în Sibiu, având a sta până la 1673. Din păcate, nu se cunosc numele acestor preoți, care aveau rolul principal de a lumina pe cei de acolo, fiindu-le și dascăli. Mai putem pomeni de un Efreem de la Xiropotamu, între 1694-95, Dionisie de la Vatopeđ (1725-26), Leontie de la Vatopeđ (1735-37). Pentru Brașov, lista preoților de la Athos este mult mai lungă⁶.

Galaction Vidali, fost egumen al Marii Lavre, originar din insula Tinos, se afla în 1697 la București și semnase deja prefața "Antologhionului" tipărit la Snagov în acel an⁷.

O figură aparte o face **Ioan Comnen**, doctorul personal al lui Brâncoveanu și episcop al Dristrei (Silistra de mai târziu). Din biografia sa⁸ putem desprinde câteva date interesante. Știm despre el că era originar din Lesbos și studiasc la școala patriarhală, având ca profesori pe Alexandru Mavrocordat Exaporitul și Teofil Coridaleu, mari figuri în epocă. Învățase perfect mai multe limbi și medicina în Italia. Era unul dintre cei mai cultivați oameni ai vremii sale. Ajungând în Moldova, Gheorghe Duca (1678-1683) îl va chema să-i instruiască fiul, pe Constantin Duca (Duculeț), grec și acesta, care i-a devenit ulterior protector până

5. Karathanasis, *Des grecs*, nr. 1.

6. Idem, *L'Hellenisme*, p. 27-29, 97, 99, 101-103; Ciurea, *Momente*, p. 289.

7. Karathanasis, *Des grecs*, p. 61; Al. Ciurea, *op. cit.*, p. 289.

8. Biografia i-o găsim într-o foarte bună lucrare a prof. T.G. Bulat, *Ioan Comnen*, completată printr-o monografie profund studiată de Olga Cicanci și Paul Cernovodeanu, *Contribution a la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean (Hierothee) Comnene (1668-1719)*, în "Balkan Studies", Institute for Balkan Studies, vol. 12, 1971, nr. 1, p. 143-186.

la trecerea în Muntenia a lui Constantin Brâncoveanu⁹. La Academia reorganizată de Șerban Cantacuzino, va fi pus de Brâncoveanu să predea științele exacte. Prin 1710 a fost numit episcop al Dristrei, bineînțeles prin influența lui Brâncoveanu, și a murit la 1719, în București, dar n-am putut afla din păcate unde îi este mormântul.

Ioan Comnen nu a trăit la Athos, dar l-am semnalat pentru faptul de a fi mers acolo, probabil trimis de protectorul său român, spre a cataloga toate daniile strămoșilor lui, de la al căror exemplu nici el snu se află departe. Rezultatul călătoriei sale la Athos a fost fixat într-un "Proschinitar"¹⁰, apărut în 1701, la Snagov. Este foarte importantă această lucrare, care a contribuit la cunoașterea unor fapte istorice ce stau în legătură cu capitolul relațiilor dintre români și Muntele Athos. Găsim bogate referiri la toate cele 20 de mănăstiri atonite și, în plus, la Protaton și mănăstirea Sfânta Ana¹¹. O copie a manuscrisului acestui "Proschinatar" se păstrează și în biblioteca mănăstirii Hilandar, având drept cotă numărul 40¹².

Opera medicului-pelerin a fost publicată la Snagov în 1701, sub supravegherea lui Antim Ivireanul și cu cheltuiala chiar a lui Ioan Comnen, cum de altfel și aflăm din titlul lucrării tipărite, pe care nu-l mai redăm aici din cauza lungimii sale și pentru motivul că este asemănător celui din manuscris, doar cu adăugirile la care ne-am referit¹³. "Proschinatarul" lui Comnen a beneficiat de o largă popularitate, fiind retipărit în mai multe reprize de către editori greci¹⁴.

Un alt proschinitar tipărit pe pământ românesc este cel de la 1843, al lui **Chiril din Smirna**, călugăr grec, fost mare protosinghel. De tipărire se îngrijise egumenul mănăstirii Slobozia, metoc al Dohiariului, Gavriil din Smirna. Proschinatarul acesta, spre deosebire de cel al lui Comnen, se referea numai la mănăstirea Dohiariu¹⁵.

9. Trecerea sa în Țara Românească se va fi produs în jurul lui 1694, dacă nu înainte de acest an, căci în acest an îl vedem punând inscripția tomblă la mormântul de la "Radu Vodă" al dascălului său, Teofil Coridaleu, care murise în 1692 - Demostene Russo, *Studii greco-române*, București, 1939, p. 186.

10. Manuscrisul lucrării, a cărei originalitate nu poate fi pusă la îndoială, s-a descoperit în Biblioteca universitară "M. Eminescu" din Iași, având cota I-13 - C. Erbiceanu, *Manuscrisurile grecești existente în Biblioteca Universității din Iași*, în "Rev. Teologică", Iași, III, 1885, nr. 29, p. 237. nr. LXXXIV, cf. Cicanci - Cernovodanu, *op. cit.*, p. 169.

11. Idem, *Domni și boierii români ca fondatori și ctitori ai monastirilor din Sfântul Munte Athos*, în "Rev. Teologică", Iași, III, 1885, nr. 29, p. 225-229.

12. Bodogae, *Ajutoarele*, p. 158. De altfel, mănăstirile din Athos păstrează și alte scrieri de la Ioan Comnen - v. Bulat, *Ioan Comnen*, p. 361.

13. El se găsește complet la Em. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIII-eme siècle*, I, Paris, 1918, p. 12-13, nr. 8; I. Bianu, Nerva Hodoș, *BRF*, I, București, 1903, p. 422-423, nr. 129; I. Bianu - D. Simionescu, *BRF*, vol. IV, București, 1944, p. 213, nr. 129.

14. Se tipărea la Veneția în 1745 (cf. Em. Legrand, *op. cit.*, I, p. 338-339, nr. 324), în 1857 și 1864, iar la Atena în 1880 (cf. Bodogae, *Ajutoarele*, p. XIV). În 1702 se tipărise într-o ediție bilingvă de către Bernard de Montfaucon, *Paleographia Graeca. sive de ortu et progressu literarum Graecarum*, Paris p. 441-509, cf. Legrand, *op. cit.*, I, p. 13; Bodogae, *Ajutoarele*, p. XIV. Există, de asemenea, traduceri în franceză și rusă (Cicanci - Cernovodanu, *op. cit.*, p. 171, notele 130 și 131). În traducere românească, opera lui Comnen se găsește în stare de manuscris din sec. XVIII la Academia Română (mss. rom. 2377, cf. *ibidem*, p. 171, nota 132), iar din 1856 într-o versiune tipărită, dar amplificată, pusă sub semnătura unui călugăr Scrafin de la Rossikon (I. Dură, *Proschinatarul*, p. 125).

15. Titlul complet în *ibidem*, p. 124-125.

O altă prezență greacă la curtea lui Constantin Brâncoveanu era aceea a călugărului atonit **Mitrofan de Thassos** pe care domnul îl va face duhovnicul său și egumen la Cotroceni, iar la 1716, Nicolae Mavrocordat îl va face mitropolit¹⁶.

Pe la mijlocul secolului XVIII a coborât din Athos pentru a fi profesor la Academia domnească din Iași **Nicolae Cercel** (Ζερζούλης). Era născut la Epir, la Metsovo și după ce a făcut școală cu Balamos Vasilopoulos, a fost dascăl zece ani la Tricala. Și-a desăvârșit învățătura la Universitățile europene, după care s-a îndreptat spre Constantinopol. Aici, Sfântul Sinod l-a numit profesor la Atoniada lui Evghenie Bulgaris, chiar în locul acestuia. După puțin timp a renunțat să mai predea acolo și s-a îndreptat către Moldova, așa cum au făcut cei mai mulți dintre oamenii de cultură greci și a rămas la Iași până la moartea sa, în 1773. La Academia domnească din Iași ajunsese director, fiind considerat cel mai cult bărbat al timpului său¹⁷.

Un alt profesor la Iași era călugărul ascet **Calinic Varcosi**, care trebuie să fi coborât din Athos de vreme ce-l găsim ducând viață ascetică în mănăstirea Bărboiu din Iași, închinată și ea la Vatoped¹⁸.

Neofit Cavsocalivitul, unul dintre cei mai învățați călugări atoniți, fusese evreu la origine și se născuse în Peloponez, la Patra, în 1731. Și-a făcut educația în Orient și a ajuns la Constantinopol. Se pare că aici s-a călugărit și a plecat la Athos în chiar chilia de la Kavsocalivia, iar pe la 1768 a venit în Valahia ca profesor la Academie, având printre elevi și pe Grigorie Alexandru Ghica, viitor domn. A tipărit la București lucrarea intitulată "Gramatica". Între 1770-1773, s-a găsit în Transilvania, la Brașov, unde a și scris celebra lucrare "Despre deasa împărțășire" (1772), a cărei paternitate fusese atribuită pentru multă vreme lui Nicodim Aghioritul. A revenit la București, ca profesor la colegiul "Sf. Sava", iar la 1784 a murit. Au rămas destul de multe manuscrise de la el, azi proprietate a Academiei Române, dintre care unul foarte interesant, "Înfruntarea jidovilor"¹⁹.

16. Karathanasis, *Des grecs*, p. 68, 142. Mitrofan provenea de la Dionisiu. Despre Mitrofan a se vedea și Cezar Spiridon, *Οἱ Ἕλληνες ἀρχιερεῖς τῶ Μητροπόλεων Οὐγγροβλαχίας καὶ Μολδαβίας ἀπὸ τοῦ ΙΔ ἕως τοῦ ΙΘ αἰῶνος* (Arhiepiscopii greci de la mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei din secolul XIV până în sec. XIX), teză de doctorat, Tesalonica, 1998, p. 105-108. Nu știu sigur, dar bănuim că este unul și același cu înțeleptul Mitrofan de la Dionisiu, autor al unei lucrări ce conținea o interpretare la Epistolele sobornicești preluate de Nicodim Aghioritul în lucrarea sa "Tâlcuire la cele șapte epistole sobornicești ale sfinților și prea lăudaților apostoli Iacob, Petru, Ioan și Iuda" (vezi Karaisaridis, *op. cit.*, p. 42).

17. C. Erbiccanu, *Bărbați culti greci și români și profesori la Academiiile din Iași și București din epoca zisă fanariotă*, "AARMSI", seria II, tom. XXVII, București, 1905, p. 159; Theodor Athanasiou, *Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν σχολῶν ἐν Ρουμανία (1644-1821)* (Despre școlile grecești în România) București, 1898, p. 67-68.

18. Erbiccanu, *Bărbați culti*, p. 20. La mănăstirea Bărboiu se îngropase o altă mare figură a culturii grecești, Nicolae Kerameus (+ 1672) - *Ibidem*, p. 17.

19. Trebuie să menționez că în articolul meu din "Glasul Bisericii", nr. 1-4, 1999, datele privitoare la nașterea, venirea la București și moartea lui Neofit Cavsocalivitul sunt cronate, întrucât avusesem ca punct de reper pe Erbiccanu, *Bărbați culti*, p. 20-21 și pe Theodor Athanasiou, *op. cit.*, p. 69-71, însă este evident că ei greșesc, de vreme ce însuși biograful Sf. Nicodim, Theoclit Dionisiatul, un cercetător autorizat de altfel al epocii respective, infirmă toate acestea - "Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀζιοπέτης (Sf. Nicodim Aghioritul), Atena, 1959, p. 15-17; cf. Karaisaridis, *op. cit.*, p. 82, nota 191.

Și am lăsat pentru sfârșit pe **Chesarie Daponte**, pentru că despre el am mai vorbit și cu alte prilejuri, spunând că este importantă venirea și petrecerea sa de aproape opt ani în Țările Române prin aceea că el ne-a lăsat în scris foarte multe date din care azi s-ar putea face o adevărată cronică²⁰. Este autorul multor lucrări literare, căci era un adevărat poet, lucrări care azi se găsesc în Biblioteca Academiei, după cum se găsesse în foarte multe dintre mănăstirile atonite. În mare parte ele sunt dedicate domnilor români sau unora dintre figurile vremii, cu care avu-se contact nemijlocit.

O figură aparte în epocă a făcut-o **Nicodim Aghioritul**, care, deși nu a fost în Țările Române, și-a făcut simțită influența de departe. Spuneam, în altă parte, că Sfântul Nicodim este posibil să fi corespondat cu Paisie Velicikovschi, dorindu-și chiar o întâlnire cu el. Fizic, ea nu s-a produs, dar duhovnicește în mod sigur, lucru dovedit de locurile comune din operele lor, despre care un istoric grec făcea amintire²¹. Important este că amândoi au încercat o reactualizare a isihasmului prin punerea lui pe baze noi, adică prin practicarea rugăciunii minții în viața de obște și în viața cultică a mănăstirilor.

Dacă corespondența lui Nicodim cu Paisie este îndoielnică, este sigură, în schimb, cea cu mitropolitul moldovean Veniamin Costachi²².

Ceea ce dovedește prețuirea de care s-a bucurat marele Nicodim în Țările Române este publicarea unei mari părți din opera sa la noi, chiar din acel secol²³. Așa s-a și manifestat influența sa la noi. Influența sa o deducem și din prezența în țările noastre a unor reprezentanți ai curentului spiritual declanșat de Nicodim, cu-

20. Cât privește numele lui Chesarie Daponte, bibliografia este extrem de vastă. Recomandăm numai câteva titluri: C. Erbiccanu, *Constantin Daponte, numit Chesarie în călugărie*, "BOR", XI, 1887-1888, p. 332-347, 410-423; E. Legrand, *Ephemerides daces*, Paris, 1880-1888, 3 volume (vezi vol. III); Dimitrios Pashalis, *Καισάριος Δαπόντε (1774-1784)*, în "Θεολογία", XIV(1935), p.225-250; Theodor Athanasiou, *op. cit.*, p. 101-102; C. Erbiccanu, *Bărbați*, p. 19-20. O foarte bună biografie a personajului în cauză se datorează lui Nestor Camariano, *Constantin Daponte et les Principautés roumaines*, "RESEE". VIII, 1970, nr. 3. Nu insistăm deci asupra lui, mai cu seamă că el a făcut deja obiectul discuției în capitolul privitor la mănăstirea Xiropotamu.

21. C. Papoulidis, *Περιπτώσεις πνευματικής επιδράσεως τοῦ ΑΟ εἰς τὸν Βαλκανικόν χώρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα (Cazuri de influență duhovnicească a Muntelui Athos asupra spațiului balcanic în sec. XVIII)*, "Μακεδονικά", 9, 1969, Tesalonic, p. 287-289. Cât despre biografia sfântului se poate consulta teza de doctorat, în română, a părintelui Karaisaridis, *op. cit.*

22. Se păstrează o scrisoare a sfântului către Veniamin, din 1804, scrisoarea fiind una de recomandare a unui călugăr atonit care voia să vină în Moldova, să strângă ajutoare pentru repararea Simonopetrei, unde pentru un timp viețuise și Paisie Velicovski - Monahul Theoclit Dionisiatul, *op. cit.*, p. 287.

23. La 1826 era tradusă lucrarea "Carte sfătuitoare pentru păzirea celor cincisimțuri", tipărită cu binecuvântarea lui Veniamin Costachi (*BRV*, III, p. 512-3). Tot atunci apărea la Neamț "Carte de suflet prea folositoare ce se numește nevăzut războiu". La 1827, s-a tipărit tot la Neamț, sub titlul "Apanthisma" (Florilegiu), lucrarea "Epitomă (prescurtare) la Psalmii proorocului și împăratului David", cu binecuvântarea aceluiași mitropolit. Traducătorul era un Gherontie Ieromonahul (*BRV*, III, p. 526-527, nr. 827). "Hristoitia" s-a tipărit la București, în 1837, în traducerea monahilor Ioan și Antonie. La 1827, era deja o a treia ediție a "Exomologhitarionului" și în 1890 a cincea. A se vedea Demostene Russo, *Cărți de bună cuviință în limba greacă și română*, în "Studii și Critice", București, 1910; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, II, 1938; I. Bianu - N. Hodoș, *op. cit.*; Karaisaridis, *op. cit.*, cap. III.

rent care grupa cei mai de seamă bărbați duhovnicești, precum Neofit Cavsocalivitul și Macarie al Corințului.

În cartea "Despre împărtășirea deasă" (ediția 1877, Veneția) se găsește mărturisirea lui Macarie care spunea: "Mulți m-au insultat și pe mine pentru ieromonahul slujitor de la Korona (Kronstadt, Brașov), oraș din Transilvania, unde locuiesc și eu acum. Ieromonahul amintit a fost "colivar" și se împărtășea de două sau mai multe ori pe săptămână"²⁴. Vedem că Neofit Cavsocalivitul este posibil să fi ajuns preot la compania greacă din Brașov și scandalizase prin faptul că se împărtășea des, potrivit noului curent despre care vorbeam. În cadrul acestei noi atmosfere s-a disputat ani de zile și problema colivelor, numită în istorie chiar "cearta colivelor". Un aspect discutat era dacă să se facă pomeniri ale morților și duminica, sau nu. De aici primiseră și numele de "colivari". Iată, că aceste probleme frământau și preocupau și pe locuitorii orașului Brașov, cărora li se părea ciudată împărtășirea prea deasă, ceea ce ne face să credem că autorii mai sus pomeniți nu erau chiar niște necunoscuți, de vreme ce tot Macarie mărturisea că asupra acestor probleme au fost întrebați, el și Neofit, la un colț de stradă²⁵.

Numele lui Nicodim Aghioritul s-a mai impus în Țările Române prin elaborarea "Filocaliei", el fiind acela care definitivează forma acestei imense opere de spiritualitate ortodoxă, care și-a găsit traducătorul în limba română în persoana marelui teolog român care a fost Pr. Prof. Dumitru Stăniloae²⁶, după ce un contemporan de-al său, Paisie Velcicovschi, o tradusese în limba rusă (1793). Și s-a mai impus, de asemenea, prin editarea colecției de canoane, "Pidalionul", în 1800, la Leipzig. Lucrarea a fost tradusă și publicată la noi în 1842 de către însuși mitropolitul Moldovei de atunci, Veniamin Costachi, cu care Nicodim corespondase pe la începutul secolului. Și la noi, ca și în alte părți, era prima oară când se edita o astfel de colecție completă a canoanelor. Ceea ce interesează însă lucrarea de față în mod deosebit este, în cazul acesta, și persoana supraveghetorului tipăriturii de la Leipzig, și anume monahul Teodorit pe care noi îl credem a fi acel Teodorit de la Esfigmēnu. Acesta fusese delegat de însuși Nicodim să aibe grijă de tipărirea lucrării, dar el a profitat de ocazie introducând păreri personale cu privire la anumite probleme. Una dintre ele era aceea a calendarului și a stilului îndreptat, Teodorit susținând justețea stilului vechi²⁷. Constituie acesta poate și unul dintre motivele pentru care credem că este vorba de Teodorit Esfigmenitul, dat fiind că până astăzi călugării de la Esfigmēnu sunt sau au rămas cei mai acerbi susținători ai stilului vechi. Un alt motiv pentru care credem că este una și aceeași persoană

24. Manuscrisul lucrării se află în Biblioteca Acad. Rom. - *Ibidem*, p. 85, p. 131. La noi s-a tradus în 1992 de către părintele Petroniu, starețul schitului Prodromu, de la Muntele Athos, și s-a tipărit de către editura "Orthodoxos Kypseli", Tesalonic, având o prefață a Prea Sfințitului Mitropolit al Europei Occidentale, Serafim.

25. *Ibidem*, p. 129.

26. Nicodim cita în prefața "Filocaliei" sale numele prințului Ioan Mavrocordat, dificil de identificat, prin a cărui strădanie se tipărise cartea la Veneția, în 1782 - v. Andre Scrimma, *Les roumains et les Mont Athos*, în "Millenaire du Mont Athos", II, 1963, p. 151.

27. Theoclitos, *op. cit.*, p. 264-5; Papoulidis, *op. cit.*, p. 176-7; cf. Karaisaridis, *op. cit.*, p. 36.

ni-l dă biograful sfântului Nicodim, Eftimie²⁸. El ne spune că atunci când i s-a încredințat tipărirea Pidalionului, Teodorit se afla în Bogdania (Moldova). Să ne amintim că la începutul secolului, Teodorit venise la Veniamin Costachi să-i propună ca mănăstirea Esfigmenu să devină moldovenească. Și tot el era acela care, în urma refuzului mitropolitului, descoperise că el era rudă cu ctitorii mănăstiri Bursuci-Ciocănești pe care marele ierarh o va închina Esfigmenului spre a se putea susține material²⁹. Este posibil ca Teodorit să fi ajuns și el în Moldova tot în urma recomandării lui Nicodim Aghioritul. Oricum, influența sa în spațiul românesc este evidentă și merită analizată mai pe larg. Noi însă ne limităm numai la a semnală faptul.

Mai există și alte opere ale Sfântului Nicodim care au circulat la noi în manuscris, având textul original grecesc, manuscrise care, la ora aceasta, se pot găsi în diverse biblioteci din țară. Menținându-ne în contextul relațiilor directe cu Athosul, putem spune încă despre sfântul Nicodim că a mai scris o carte de pedagogie pentru educația tinerilor, având la bază un manual scris la 1800 de Grigorie din Moldova, devenit ulterior mitropolit în Țara Românească sub numele de Grigorie Dascălul³⁰. Lucrarea rezultată se numea "Hristoitia". Trebuie menționat că însuși mitropolitul Grigorie își făcuse stagiul cultural la Muntele Athos, împreună cu acel Gherontic, pomenit de noi mai înainte ca traducător al "Epitomei la Psalmi".

Este ușor de constatat acum că influența Athosului la noi nu rămâne deloc neglijabilă. S-a manifestat prin oameni duhovnicești și prin operele lor, cât și datorită contactelor directe pe care ei le-au întreținut cu o serie de oameni duhovnicești contemporani de la noi. Dar în aceeași măsură această influență a Athosului s-a manifestat și în cazul artei, deși aici se poate spune că influența a fost reciprocă³¹, ceea ce ar îndreptăți gândul marelui Iorga care spunea: "... este absolut fals că noi în materie de cultură și de politică am fost neconținți mânași înainte de alții... În artă am unit influența orientală cu cea occidentală și cu fondul nostru propriu, creând forme originale. Grecii chiar recunosc la Muntele Athos, în picturile de acolo, genul "moldovalah", absolut deosebit de genul lor

28. Βίος και πολιτεία και αγώνες διά δόξου της ημών Εκκλησίας τελεσθέντες παρά του ασιολογιωτάτου και μακαρίου και αιδήμιου Νικοδήμου Μοναχού συγγραφέντες παρό του εν Χριστώ αδελφού του Ευθυμίου ιερομονάχου (*Viața, lucrarea și luptele duhovnicești pentru slava Bisericii noastre ale preacuviosului și fericitului în adormire Nicodim monahul, scisă de către fratele său în Hristos, Eftimie Ieromonahul*), publicată de Spiridon Lavriotis în "Γρηγόριος Παλαμάς", nr. 5, 1921, p. 213.

29. Vezi aici "**Mănăstirea Esfigmenu**".

30. Karaisaidis, *op. cit.*, p. 42.

31. J. Strygowski, *Bizantinische Denkmaler*, I-III, Wien, 1891-1903, chiar a afirmat că arta moldovenească a exercitat o influență mult mai mare asupra Athosului decât arta atonită asupra artei românești - cf. Andre Scrimma, *Les roumains et le Mont Athos*. în "Millenaire du Mont Athos", II, 1963, p. 150.

*propriu*³². Românii au preluat teme din pictura bizantină pe care le-au adaptat, dar au și preluat de la Athos anumite scene pentru bisericile lor românești³³.

Oricum, contactul cu Muntele Athos a fost foarte benefic pentru Țările Române, care au înțeles că au numai de câștigat pe linia tradiției bizantine. Tocmai de aceea domnii români au și susținut Muntele Athos, fără a revendica vreodată dreptul de posesie asupra vreunei mănăstiri de acolo. Și aceasta se întâmpla pentru că ei vedeau faptul ca pe o datoric față de Ortodoxie, iar pe de altă parte considerau Athosul un bun comun și unicul punct care a ajutat Ortodoxia să supraviețuiască. Un fel de "o mână spală pe alta", o reciprocitate perfect avantajoasă, din care ambele părți și-au văzut câștigul.

Cât dinspre noi, lucrurile trebuie privite cu multă mândrie, mândria de a fi avut pe strămoșii noștri drept unici ajutători, într-o vreme în care totul părea că se clatină. Tocmai aceasta a făcut pe istoricul rus, Arhim. Porfir Uspenski să declare: **"Despre toate aceste binefaceri ale lor cu vorbesc cu plăcere, pentru că nici unul dintre popoarele ortodoxe nu a făcut atâta bine pentru Athos cât au făcut românii"**³⁴.

32. *Istoria românilor prin călătorii*, p. 405.

33. Frumoasa biserică din centrul Bucureștiului, ridicată de lordache Cretzulescu în 1722, are în pridvorul ei o reprezentare a Apocalipsei așa cum apare ea și la Athos (la Dionisiu și Xenofont). În același an, Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot, alegea aceeași temă pentru imponenta sa ctitorie de la Văcărești, azi dărâmată. În Transilvania, preotul Radu Tempea II, șeful rezistenței antiuniune, ridică și el, la 1738, o capelă mortuară pe care o orna cu scene din Apocalipsă. Mai există o serie de astfel de biserici din Vâlcea sau Olt, sau chiar de la Rășinari, lângă Sibiu, care au preluat acest gen de pictură de la Athos. Însă toate aceste scene apocaliptice erau modificate și adaptate unei spiritualități locale. Cornelia Pillat, *L'iconographie athonite de l'Apocalypse en Valachie et en Transylvanie au XVIII-e siècle*, în "Actes du II-c Congres Internat. des Etudes sud-est européens", tom. VI. Atena, 1981, p. 323-332.

34 *Istoria Afonului*, Petersburg, 1877, III, 3, p. 334, cf. Bodogac, *Ajutoarele*, pag. titlu; Bogdan, *Daniile*, p. 2.

EPILOG

Problema relațiilor Țărilor Române cu Athosul a fost și rămâne una de actualitate, de vreme ce, pe măsura trecerii timpului, din ce în ce mai multe documente românești de la Sf. Munte sunt scoase la lumină ca să dea mărturie despre complexitatea și întinderea în timp a acestor legături. Tema pe care am ales s-o dezbatem, trebuie menționat dintru început, suferă de această lipsă a publicării integrale a fondului documentar românesc de la Athos, fond ce ar conține, după ultimele estimări, aproximativ 40.000 de documente. Presupunând că s-ar putea cataloga 1.000 de acte pe an, ar trebui, se înțelege, pe puțin 40 de ani pentru o asemenea muncă. Între timp au apărut însă diverse colecții de documente românești, sub semnătura unor autori, fie români, fie greci. Așa este cazul lui A. Papadopol Kerameus sau N. Iorga, care în volumele XIII, respectiv XIV ale colecției de documente “Hurmuzaki”, au scos la iveală documente ce priveau aceste relații între voievozii români și Muntele Athos, acțiune pe care o întreprinsese mai înainte și V.A. Urechia în a sa “Istorie a Românilor”. Cu reținerea că documentele publicate nu proveneau numai de la Athos, ci din fondul arhivistic românesc, adică din Arhivele Centrale românești sau din Biblioteca Academiei Române, ori din alte biblioteci românești. Documente românești de la Athos aveau să publice pentru prima dată în românește Paul Mihailovici, în 1933 și Grigorie Nandriș, în 1936¹. În 1979, în “Revista Arhivelor”, Dan Livezeanu și Ciucă Marcel Dumitru de la Arhivele Statului din București publicau, în urma unei misiuni științifice la Athos câteva documente ce priveau mănăstirea Jitianu, închinată la Sf. Pavel, ca mai apoi, în 1980, numai Dan Livezeanu să publice în periodicul bisericesc “Biserica Ortodoxă Română” și câteva documente ce priveau mănăstiri din Moldova. De atunci, până acum, au apărut continuu, dar răzleț, în publicații românești sau străine (vezi colecția “Actes de l’Athos”), diverse documente românești ce ne-au fost de mare folos în analiza acestui fenomen istoric. Recent chiar a apărut un tom ce conține aproximativ 1.000 din cele 2.200 de documente românești ale mănăstirii Xiropotamu de la Muntele Athos², cu analiza foarte competentă a istoricului Florin Marinescu de la Centrul de studii neoclenice din Atena. Putem îndrăzni să afirmăm că este prima lucrare de acest gen, adică primul corpus unitar de documente românești aparținătoare vreunei mănăstiri athonite ce s-a publicat în secolul nostru de către un român. Și, se pare că, vor urma și altele sub aceeași semnătură. Un astfel de tom pune la îndemâna istoricului documente ce dezvăluie pe deplin complexul acestor relații asupra cărora ne-am oprit. Folosindu-l, am scos la iveală aspecte esențiale privind istoria acestei mănăstiri, precum și relațiile ce le-a întreținut cu Principatele române.

Pe de altă parte, tot în secolul nostru, doi cercetători de renume în istoriografia românească, Preot Teodor Bodogae³ și Petre Năsturel⁴, au analizat în scrierile lor relațiile româno-athonite în toată complexitatea. Dacă lucrarea primului suferă lacune, “normale” pentru perioada în care a fost scrisă, rămânând totuși

1. Vezi “Bibliografia - Izvoare”.

2. *Τα έγγραφα της μονής Χιροποτάμου*, Αθήνα, 1997.

3. *Ajutoarele*, Sibiu, 1941.

4. *Le Mont Athos*.

cea mai bună lucrare în limba română până la ora aceasta, cea de-a doua, în limba franceză, vine să completeze lipsurile primeia, însoțită fiind de o analiză a documentelor realizată de însuși autorul ei, a cărui activie științifică este de acum mult prea cunoscută. Prima este o lucrare vastă ce analizează întregul complex al acestor relații, iar a doua caută să elucideze, având la îndemână documente și date noi, istoria acestor relații pe o perioadă mai scurtă însă: până la 1654, așa încât putem afirma că P. Năsturel oferă cea mai bună imagine a acestei părți de istorie comună româno-atonită. Din păcate, marele învățat, compatriot de-al nostru s-a oprit aici. Pentru acest motiv am considerat că se cuvine acestui tablou o întregire, fapt pentru care am încercat în paginile ce s-au citit să demonstrăm continuitatea acestui proces sau fenomen de susținere a Athosului de către români, atunci când nici bizantinii, nici bulgarii, nici sârbii nu o mai puteau face demult, iar rușii aveau să înceapă seria lor de binefaceri abia pe la sfârșitul secolului XVII.

Așa cum s-a putut constata, am prezentat aceste fapte ca având un precedent în acelea din perioada premergătoare pentru ca tabloul să pară un întreg. În cele mai multe dintre cazuri am consumat poate mai multe pagini la începutul fiecărui capitol, în care am redat foarte pe scurt date privind începutul acestor relații cu scopul de a se putea constata continuitatea lor și să se poată realiza ce a justificat acțiunile de mai târziu ale voievozilor, începând cu Matei Basarab în Țara Românească și Vasile Lupu în Moldova. Căci aceasta este perioada asupra căreia ne-am oprit: 1650-1863.

Matei Basarab și Vasile Lupu continuau acțiunile de mai înainte ale unui Vladislav I, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu sau Mihai Viteazul și nu numai. Iar pe cei doi aveau să-i urmeze Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și, de la el, aproape toți domnii fanarioși. Toți, cu foarte mici excepții, și-au făcut un ideal din a susține Muntele Athos, începând cu 1369 până aproape de secularizare, la 1863, și din asta își făceau mai întotdeauna un titlu de glorie.

Fapt este că istoria relațiilor pe care Valahia și Moldova le-au întreținut cu mănăstirile de la Muntele Athos prezintă pe prinții români animați de bună credință, de dorința de a fi fondatori - "noi fondatori", "ctitori de-al doilea", "ctitorii din urmă"⁵. Această calitate de "ctitori" este întâlnită în sec. XIV ca fiind atașată voievozilor Vladislav I și Mircea cel Bătrân, apoi lui Vlad Călugărul și fiilor săi, în cazul Hilandarului sau în sec. XVI lui Neagoe Basarab - "ctitor mare a toată Sfetağora", potrivit afirmației pe care o făcea atunci Gavriil Protul. Nu i s-a negat însă nici lui Ștefan cel Mare această calitate, sau lui Mihai Viteazul, ci apar cu aceste calități în actele vremii. Ca să nu mai vorbim de Vasile Lupu, dezrobitorul Patriarhiilor și celorlalte Locuri Sfinte prin gestul său de a le plăti datoritiile, ori prin închinarea Sf. Trei Ierarhi, bogat recompensat prin primirea moaștelor Cuv. Parascheva. Până și grecii din Veneția i se adresau lui Vasile Lupu spre a-i obține sprijinul material, așa încât se poate afirma că exista o rivalitate pentru a obține favorurile unui prinț român⁶.

5. V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (până la 1600)*. "ST", 1984, nr. 1-2, p. 60-61, cf. P. Năsturel, *Le MA*, p. 329-330.

6. M. I. Μανουσάκας, *Ἀλληλογραφία τῆς ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος Βενετίας (1641-1647) μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἀπὸ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς "Θησαυρίσματα"*, 15, 1978, p. 25, cf. Năsturel, *Le MA*, p. 334.

Binefăcerile lui Vasile Lupu față de care contemporanii săi greci nu mai aveau cuvinte de laudă, au fost continuate, chiar dacă nu tot cu aceeași intensitate, de domnul valah Șerban Cantacuzino și de urmașul sau Constantin Brâncoveanu. Despre acesta din urmă, Sevastos Kimentis (†1702), profesor la Academia din București, declara totuși că a întrecut în generozitate pe toți împărații pe care i-a cunoscut⁷. Era, bineînțeles, un mod de a mulțumi binefăcătorului lor, chiar dacă acesta, în realitate, nu putuse depăși pe Neagoe Basarab, necum pe Vasile Lupu în binefăcerile față de Locurile Sfinte. Și nimeni după Șerban Cantacuzino n-a mai putut câștiga titlul de ctitor la Muntele Athos până la Scarlat Calimahi, binefăcătorul și restauratorul Rosikonului pe care, la 1805, patriarhul ecumenic Calinic V o numea "mănăstirea Calimahilor", așa cum în sec. XIV Cutlumușul reușise să capete numele de "Lavră a Țării Românești" sau Zograful ce se numea în sec. XV "Lavră a Moldovei", datorită refăcerilor pe care domnii Vladislav I, respectiv Ștefan cel Mare le întreprinseseră la aceste mănăstiri.

Între timp, Athosul n-a fost lipsit nici de daniile domnilor fanarioți, fie ei Mavrocordați, Ghiculești, Racovițești, Ipsilanți, Calimahi sau ale unor particulari înrudiți cu ei.

Toate acestea se întâmplau pentru că așa înțelegeau ei să ajute la supraviețuirea Ortodoxiei pe care o vedeau drept unic instrument al refăcerii mai vechii unități pierdute în urma căderii Bizanțului. Pe de altă parte, domnii români de dinaintea perioadei fanariote urmăreau conservarea Ortodoxiei ca unic principiu omogenizator în lupta împotriva otomanilor. Și mai era ceva: în Ortodoxie ei vedeau un mijloc de conservare a vechii idei imperial-bizantine pe care și-o doreau împrăștiată. Toate acțiunile lor converg spre apărarea Ortodoxiei, având ca ultim scop protejarea valorilor de tip bizantin, începând cu ideea imperială ce și-o însușiseră acești domni. Până la Constantin Brâncoveanu, inclusiv, procesul acesta a fost continuu, dacă ne gândim numai la mecenatul cultural al marelui domn care venea să completeze tabloul relațiilor între români și ortodocșii căzuți sub robia otomană. Și printre aceștia, desigur Athosul.

În compensație, mănăstirile Muntelui Athos au oferit Țărilor Române un prilej extraordinar și binemeritat de a-și îmbogăți cultura națională. Literatura bizantină sacră și profană ne-a fost transmisă grație manuscriselor aduse din Athos⁸. Arta religioasă în Principate s-a dezvoltat în comuniune cu aceea a statelor balcanice, sinteza favorizând-o Athosul⁹. Dacă astăzi putem vorbi de o literatură teologică românească, asta se datorează în bună măsură miilor de manuscrise pentru a căror traducere au trudit de veacuri călugării români care își făceau "stagiul" la Athos. Să nu uităm de Paisie Velcikovski, căruia, deși neromân, îi datorăm azi "Filocalia". Cei mai mulți dintre traducătorii noștri de marcă au trecut prin Athos, așa încât nu se poate concepe această parte a culturii românești fără Muntele Athos și călugării săi. Monahii aceștia formați la Athos au contribuit în buna măsură la dezvoltarea vieții spirituale la nordul Dunării. Cine a dat mai mult?

7. *Hurmuzaki*, XIII, p. 219; *Bodogae, Ajutoarele*, p. 308.

8. Cândea, *Măturii*.

9. Toate aceste elemente au fost surprinse de N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, București, vol. I, 1927; vol. II, 1930.

Credem că nici nu se cuvine un răspuns, de vreme ce foloasele au fost reciproce. Oricum, dragostea voievozilor pentru Ortodoxie și pentru Sf. Munte, în particular, ca loc în care aceasta se conserva cel mai bine, justifică cele peste 100 de schituri și mănăstiri închinat acolo, precum și celelalte danii făcute pe parcursul a patru secole și mai bine.

Am dorit să evidențiem nu neapărat acest aspect, ci mai degrabă faptul că în istorie popoarele ortodoxe s-au sprijinit unele pe altele, cu conștiința că-și conservă propria identitate. Era apoi și faima pe care acești domni o dobândeau la nivelul conștiințelor popoarelor din Balcani. Nu sprijineau ceva străin, ci sprijineau un ideal propriu întregului Răsărit. Drept mărturie stă faptul că nu au sprijinit numai Muntele Athos, ci absolut toate țările ortodoxe cu Patriarhiile și Locurile lor Sfinte, allate atunci sub administrația turcilor. Însă nu se poate nega că, pe de altă parte, ei erau interesați să ia locul fostului împărat de Bizanț, măcar din punct de vedere al funcțiilor sale, dacă nu geografic. Există bănuiala că însuși Mihai Viteazul ar fi fost interesat în obținerea scaunului constantinopolitan, lucru pentru care ar fi avut nevoie de o forță suficient de mare ca s-o poată contrapune turcilor. Înțelesese, se pare, că unirea celor trei principate românești i-ar fi putut oferi această forță. La mijloc nu a fost nicidecum conștiința unității românilor, căci era mult prea devreme pentru aceasta, ci intenția de a scoate din jocul politic al zonei pe turci, lucru ce i-ar fi înlesnit "recuperarea" Bizanțului, așa cum altădată, la 1261, un alt Mihai o făcuse. Nu se poate ca Mihai Viteazul să nu fi fost sensibil la faptul propriei apartenențe la ramura Cantacuzinilor și să dorească scaunul pe care aceștia îl deținuseră altădată. Mai era și mitropolitul Dionisie Ralli care, tot cantacuzin și el, îl sprijinea în dezideratele lui, urmărind să ridice pentru Mihai toți Balcanii. Toate mișcările voievodului au fost în această direcție. Din păcate, condițiile politice externe nu i-au fost favorabile. Nimeni nu dorea un stat românesc puternic care ar fi putut strica echilibrul zonei. Nici turcii, nici austriecii, nici ungurii și nici polonezii nu se vedeau în situația de a nu se mai înfrupta din câte o bucățică din prea bogatele Țări Române.

Ideea aceasta a ajungerii la Bizanț a dominat până la Șerban Cantacuzino, el însuși tentat de propunerea străngerii unei forțe de 300.000 de oameni capabili să lupte cu turcii. De aceea a încercat să-i coopteze pe ruși. Cu acest scop a trimis pe acel călugăr Isaia de la Sf. Pavel la Petru cel Mare, de la care, însă, s-a întors fără nici un răspuns.

Pentru că, în mod fizic, nu era posibilă recupărarea Constantinopolului, domnii au considerat să-și împroprieze măcar instituțiile bizantine și să devină ei înșiși protectorii acestora până ce momentul ar fi fost potrivit ca să-și realizeze gândurile care au dominat, iată, până la Constantin Brâncoveanu. Or, una dintre instituțiile bizantine devenise chiar protecția Muntelui Athos, căruia acești domni îi plăteau descori impozitele către fiscul otoman¹⁰. Iar Muntele Athos și călugării lui au jucat un rol important în toată această "afacere". Să nu uităm că ei deveneau sfătuitori ai domnilor. Hariton de la Cutlumuș, Protos al Sf. Munte, nu putea deveni mitropolit al Ungrovlahiei fără să fi fost atât de bine cunoscut și apreciat de domnul Vladislav I. Nifon II, recunoscut pentru dubovnicia lui, este adus de Radu cel

10. Putem să ne referim la mărturia egumenului Paisie de la Hilandar, ca să nu mai pomenim de binefacerile pe care le-am citat pe parcursul lucrării: acesta spunea că atunci când se făcea recensământul Muntelui Athos de către autoritățile turcești, călugării nu declarau numărul real al lor pentru a se putea susține impozitelor. De pildă, la acea dată, 1550, în loc de 6.000 s-au declarat 4.000, iar impozitul a fost plătit

Mare spre a reorganiza Biserica românească de atunci. Insuși Dionisie Ralli, duhovnicul lui Mihai Viteazul, se pare că petrecuse mulți ani la Athos. Isaia de la Sf. Pavel devenea reprezentantul lui Șerban Cantacuzino la Curtea imperială de la Sankt Petersburg, iar Mitrofan de Tasos de la Dionisiu, după ce a fost duhovnic al lui Constantin Brâncoveanu, ajunge mitropolit în scaunul Bucureștiului pe vremea domniei lui Nicolae Mavrocordat. Toți aceștia, pe lângă mulțimea monahilor athoniți care veneau în țările noastre pentru a cere sprijinul voievozilor români. În afară de faptul că deveneau duhovnici ai domnilor, aduceau cu ei o parte din spiritul și cultura bizantină, atât de bine împriinate de domnii noștri. Aduceau cu sine cărți sau copii în manuscris ale operelor patristice care au produs la noi o literatură teologică de acum prea bine cunoscută. Oricum, nu se poate ignora rolul acestora în istoria noastră.

Perioada în discuție se încheie în mod semnificativ prin înființarea la Athos a schitului românesc Prodromu ca încununare, pareă, a celor patru secole de relații româno-athonite, timp în care românii au fost prezenți nu numai prin dani bogate, ci și prin aceea că mulți dintre monahii noștri căutau viața duhovnicească deosebită de la Athos¹¹. Athosul căpătase demult o așa faimă în Țările Române, încât constituia pentru orice monah cu viață înduhovnicită un adevărat miraj. Asta a justificat dorința românilor de a avea acolo propriul lor lăcaș, chiar dacă n-au luptat prea mult în acest scop, deși o ocazie a constituit-o Cutlumușul din vremea lui Hariton, iar o a doua Esfigmenul din vremea mitropolitului moldovean Veniamin Costachi. Dorința aceasta s-a putut totuși materializa în sec. XIX în modul pe care l-am descris în capitolul respectiv, deși nu era primul lăcaș românesc dacă ținem cont de faptul că la jumătatea sec. XVIII Paisie Velcikovski înființase deja pe teritoriul mănăstirii Pantocrator chiliia Proorocului Ilie în care se adunaseră suficient de mulți români și nu numai pentru a da naștere unui curent de acum celebru în istoria noastră: paisianismul. Și tot pe atunci lua ființă un alt schit românesc, cel de la Lacu pe teritoriul mănăstirii Sf. Pavel. Așadar Prodromul venea să încununeze sau să completeze tabloul relațiilor româno-athonite.

Aceste fapte am dorit să le evidențiem ca un tot și să creem o imagine, o viziune de ansamblu asupra epocii respective și în special asupra relațiilor țărilor noastre cu Muntele Athos.

În speranța că tabloul al cărui început l-au făcut autorii citați în primele pagini se întregeste încă puțin, acum, cu aceste date, fără pretenția de ale fi epuizat¹², încheiem cu o apreciere contemporană referitoare la aceste relații: "*mărturisim veșnica recunoștință a Patriarhiei Ecumenice față de poporul român ortodox pentru toate cele câte le-a făcut pentru Ea, pentru toate celelalte Patriarhii răsăritene, cât și pentru sfințele lor mănăstiri în clipele grele*"¹³.

de voievodul Valahiei (?) - Berthe de Khitrovo, *Itinéraire russe*, p. 279-280; N. Beldiceanu, *En marge d'une recherche concernant les relations roumano-athonites*, "Byzantion", L/2, 1980, p. 621-622. În 1550, în Valahia domnea Mircea Ciobanul despre care sursele spun că a persecutat pe călugări (Năsturel, *Le M.A.*, p. 63, nota 131). Dacă nu este acesta, atunci poate fi Iliș Rareș, care însă, în 1551, se turcise. Mai rămân în calcul Petru Rareș al Moldovei și Radu Paisie (Năsturel, *Le M.A.*, p. 331, nota 16). Această fraudă a fost descoperită și așa s-a ajuns la confiscarea averilor de către sultanul Selim I (1566-1574).

11. Vezi capitolele referitoare la monahii români care au trăit la Athos în vol. "*Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*". Buc., 1987.

12. Ne referim la faptul că încă nu sunt publicate toate documentele. De altfel, considerăm ca un epuizat toate sursele care pot sta la îndemâna cercetătorului.

13. Din cuvântarea Patriarhului Ecumenic Bartolomeu, în aula Parlamentului, cu ocazia serbării în octombrie 1995 a 110 ani de la obținerea autocefaliei și 70 de la înființarea Patriarhiei Române.

**TABLOUL (CRONOLOGIC) AL DANIILOR
FĂCUTE DE VOIEVOZII ROMÂNI SAU ÎN TIMPUL LOR
CĂTRE MUNTELE ATHOS (1650-1863)***

TARA ROMÂNEASCĂ

MATEI BASARAB
1632-1654

1634 – confirmă închinarea Sloboziei la Dohiariu; după 1634 închină mai multe moșii Sloboziei și Dohiariului; 1636 – 11.000 aspri la Xenofont; 1637 – confirmă închinarea m-rii Roaba la Xenofont; 1640 – repară pictura la catoliconul Cutlumușului; 1640 – 4.000 aspri/an la Dionisiu; 1641 și 1643 – două Evanghelii la Lavra; 1641 – cumpără moaște ale Sf. Mihail al Sinadelor pentru Arnota; 1641, 1646 – confirmă Clocociovul pentru Cutlumuș, închină Adormirea din Slatina la Cutlumuș; 1637-1641 – din veniturile de la Căscioarele se refac chiliile vestice ale Pantocratorului; 1642 – vornicul Hrizea închină schitul Bălteni la Ivir; dă 4.000 aspri la Dionisiu; 1643 – icoană la Hilandar; 1645 – bani pentru refacerea trapezei la Hilandar; 1644 – chivot de argint la Lavra; 1648 – domnul reînchină m-rea Sf. Treime la Ivir și confirmă închinarea metoacelor Ivirului; 1650 – dă o vic de la Căciulești pentru Dionisiu; 1652 – comitul Postolache închină schitul Măstănești la Dohiariu; 1653 – bani pentru refacerea laturii sud-estice la Lavra, paraclisul Sf. Mihail al Sinadelor, danii pentru Xenofont.

CONSTANTIN ȘERBAN
BASARAB 1654-1658

10.500 aspri la Ivir; Nedelea (soție) închină două moșii la Hilandar; dăruiește satul Slatina la Dohiariu; 1654 – confirmă veniturile de la m-rea Zdracea pentru Xenofont; danie de 21.000 aspri/an la Vatoped.

MIHNEA III

1658 – 10.000 aspri/an și sate pentru Xenofont; 5.000 aspri/an??

GHEORGHE GHICA (Moldova)
nov. 1659-1 sept. 1660

1663 – 6.000 aspri/an la Costamonitu.

GRIGORIE GHICA
1660-1664

continuă dania de 6.000 aspri/an; 1664 – 3.500 aspri/an la Ivir și 1.000 bolovani de sare/an întregului Munte Athos.

RADU LEON
1664-1669

1666 – confirmări de danie la Xenofont; recomandă episcopului de Buzău, Serafim, să ajute Esfigmenul.

ANTONIE VODĂ din Popești
1669-1672

10.000 aspri la Hilandar.

* Nu includem decât daniile îndreptate către mănăstirile athonite, nu și pe acelea făcute către metoacele de aici.

GRIGORIE GHICA
1672-1673

1672 - repetă dania de la 1664 cu care se reface pictura trapezei la Ivir; 1673 - spital și arhondaric la Ivir.

GHEORGHE DUCA
1673-1678

1674 - confirmă daniile mai vechi ale Xenofontului; 1674 - ridică paraclisele Sf. Nicolae și al Sf. Arhangheli la Ivir; bani la Hilandar.

ȘERBAN CANTACUZINO
1678-1688

1678 - probabil cu ajutorul danicii de 21.000 aspri/an se reface la Vatoped paraclisul Paramithiei; 1679 - daniile ale mitrop. Varlaam la Vatoped; 1680 - apeduct pentru Stavronichita; 1680 - construirea paraclisului Portaitisiei la Ivir; 1681-1682 - închinarea schitului Budîșteni la Protaton; 15 oct. 1682 - închină Cotrocenii la Protaton, după ce o înzestrează cu veniturile de la vama Orașului de Floci; vinăriciul de la Pitești, 400 bolovani sare/an, un lac în satul Pietre, scutire de orice impozit ș. a.; 1684 - închină Vălenii de Munte; 1686 - închinarea schitului Călugărenii la Stavronichita.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU
1688-1714

1689 - închinarea bisericii "Maria Doamna" din București; 1691 - 6.000 aspri la Lavra, argint pentru cutia moaștelor Sf. Ioan Gură de Aur și un chivot foarte scump pentru cele ale Sf. Mihail al Sinadelor (alungătorul lăcustelor); 1696 - 8.000 aspri la Dionisiu; 1696 - confirmă dania mai veche de 21.000 aspri/an la Vatoped și-i adaugă 1000 de aspri pentru curier; 1698 - 150 taleri/an la Sf. Pavel; 1692 - 3.000 aspri/an la Pantocrator; 1694 - închină trei sate la Sf. Pavel; 1694 - Dumitrașcu Știrbei închină schitul Mieșani la Protaton; 1703 - scutește m-rea Roaba, închinată Xenofontului, de toate dările; 1703 - închină m-rea Căciulați la Xenofont; 1703 - 11.000 aspri la Xenofont; 1704 - închină Baia de Aramă la Hilandar; 1708 - cu ajutorul danicii continuă de la 1696 repară chiliile NV de la Vatoped; 1708 - face aripa vestică de chilii, trapeza, o capelă boltită, paraclisul Sf. Împărați și apoi restaurări generale la Sf. Pavel; 1709 - face un chivot pentru moaștele Sf. Grigorie Teologul; 1713 - 120 aspri la Dionisiu și ajutoare la Filoteu, dă moșii Stavronichitei.

ȘTEFAN CANTACUZINO
1714-1715

1715 - 8.000 aspri pentru Dionisiu.

NICOLAE MAVROCORDAT
1715-16; 1719-30;

1716 - 120 aspri/an la Dionisiu; 1719 - 500 groși la Costamonitu; 1719 - rezidește paraclisul Portaitisiei la Ivir; continuă dania de 6.000 aspri/an la Lavra; 1733 - ridică m-rea Precista și o închină la Vatoped; 1726 - Stana Doiceasa închină schitul Cuiburle la Slobozia (Dohiaru); 1730 - 50

taleri/an la Caracalu; închinarea schitului Crăsani la Stavronichita.

IOAN MAVROCORDAT
1716-1719

1716 – repară clădirile la Esfigmenu după ce esfigmentul Grigorie strânge 10.000 groși în Țările Române; 1717 – 8.000 aspri/an la Dionisiu.

CONSTANTIN MAVROCORDAT
sept.-oct. 1730; 1731-33; 1735-41;
1744-48; 1756-58; 1761-63

1733 – reparații la capela nordică și la exonartex la Lavra; 6.000 aspri/an la Lavra; 1738-41 – m-rea Mihai Vodă dă 275 taleri/an la Simonopetra; 1739 – reconstruiește turla catoliconului la Vatoped; 1744 – 6.600 aspri la Filoteu; 1744 – repară trapeza la Cutlumuș; 1761-63 – refacerea catoliconului la Xiropotamu cu banii strânși de Chesarie Daponte; danie de 500 taleri/an la Xiropotamu; mitropolitul Grigorie III Socotecanu reface m-rea Grigoriu.

MIHAI RACOVIȚĂ
1730-31; 1741-44

1730 – Petrache Caramanliu sprijină Esfigmenu, Dionisiu și Sf. Pavel; 1742 – închinarea m-rii Căscioarele și schitului Cătăliul la Protaton; 1744 – 150 taleri/an la Protaton; danii la Filoteu.

GRIGORIE II GHICA (Moldova)
1733-35; 1748-52

1749 – 6.600 aspri/an la Filoteu; 1752 – egumenul Visarion de la Radu Vodă construiește la Ivir un turn cu ceas.

MATEI GHICA
1752-1753

1753 – subvenție (?) Vatoped; 1753 – egum. Visarion de la Radu Vodă ridică exonartexul Sf. Nicolae și Sf. Arhangheli la Ivir.

CONSTANTIN RACOVIȚĂ
1753-56; 1763-64

1753 – 250 taleri/an de la ocne pentru Rusikon; 1763 – 150 taleri/an la Lavra; scutire de vinărici la Ivir, milă vinărici la Ivir.

SCARLAT GHICA
1758-61; 1765-66

1758 – 3.200 aspri/an, plus vechea sumă de 8.000 aspri la Lavra; pune locuitorii țării să dea câte o "para" pentru Xiropotamu; 1759 – C-tin și Răducanu Slatincanu închină Adormirea din Slatina la Xiropotamu; 1760 – 500 aspri/an și apoi 8.000 aspri la Xiropotamu; 1760 – Panu Filipescu dă 10 oca de ceară/an la Xiropotamu.

ȘTEFAN RACOVIȚĂ
1764-1765

1765 – 25.000 groși aur strânși de Chesarie Daponte pentru refacerea Xiropotamului: catoliconul, baptisteriul, clopotnița și aripa estică din temelii (1779), pictura (1782), două paraclise și două pridvoare. 1765 – 6.000 aspri la Grigoriu.

ALEXANDRU SCARLAT GHICA
1766-1768

1768 – 8.000 aspri/an la Lavra; 15.000 aspri/an la Ivir.

GRIGORIE III ALEX. GHICA
1768-1769

1768 – 6.600 aspri/an la Filoteu; 1769 – mile de sare și vin la Xenofont.

MANOLE GIANI RUSET
1770-1771; război ruso-turc 1770-1774

ALEXANDRU IPSILANTI
1774-1782; 1796-1797

1775 – daniile la Simonopetra; 1775 – 150 taleri/an la Protaton; 1775 – confirmă dania de 500 taleri/an pt. Xiropotamu; 1775 – 100 bolovani sare/an la Xiropotamu; 1775 – 35 pogoane vic, 12 stânjeni de moșie, 150 bolovani sare/an, 100 taleri/an din vinărici la Dohiariu; 1775 – scutire de vinărici la Ivir; 1775 – se zidește paraclisul Sf. Anastasia Romana la Grigoriu; 1776 – 300 taleri/an la Ivir; 1776 – se clădesc trapeza, paraclise și chiliile nordice la Grigoriu; 1776 – 50 taleri/an din milele de la vinărici pentru Cutlumuș; 1776 – 50 taleri la Caracalu; 1776, 1778 – mile de sare și vin la Xenofont; 1777 – Mitrop. Grigore III Socoteanu închină m-rea Spirea la Xenofont; 1777 – 50 bolovani sare/an și scutire de impozite la Stavronichita; 1778 – înnoire de mile la Grigoriu; 1779 – pictura catlicon la Grigoriu; 1779 – domnița Ralu (fiică) dă bani pentru un chivot de moaște la Dohiariu; 1783 – se fac chiliile sudice la Grigoriu; 1797 – confirmă daniile de mai sus pentru Dohiariu; 1797 – înnoiește daniile Ivirului.

NICOLAE CARAGEA
1782-1783

1782 – 300 taleri/an la Ivir, mile de vinărici (50 taleri/an) la Cutlumuș, 50 taleri/an la Caracalu, confirmarea închinării m-rii Spirea la Grigoriu; 1783 – pictarea catliconului la Xiropotamu cu banii aduși de Chesarie Daponte; 1783 35 pogoane vic, 150 bolovani de sare, 150 taleri/an la Dohiariu; 1785 – dă prisosul m-rii Mihai Vodă la Simonopetra; 1785 – milă de vinărici la Stavronichita; 1792 – daniile la Simonopetra.

MIHAI ȘUȚU
1783-86; 1791-92; 1801-2;
război ruso-turc 1787-1792;
1790 – guvernează principele Coburg

1783 – 35 pogoane de vie, 150 bolovani de sare și 150 taleri/an la Dohiariu; 1783 – danie la Hilandar; 1784 – 50 taleri la Caracalu; 1784 – mile de vinărici (50 taleri/an) la Cutlumuș; 1785 – milă de vinărici la Stavronichita; 1785 dă prisosul m-rii Mihai Vodă la Simonopetra; 1792 – danii la Simonopetra; 1792 – repetă dania din 1784; 1790 înnoire de mile la Grigoriu; 1792 – 300 taleri/an plus 100 taleri/an de la vâmi la Ivir; 1792 – înnoire de mile la

Grigoriu. 1790 – principele Coburg confirmă daniile ale m-rii Jitianu, închinată la Sf. Pavel.

NICOLAE MAVROGHENI
1786-1790

1790 – egum. Paisie intervine la boierii români pentru refacerea m-rii Xenofont.

ALEXANDRU MORUZI
1792-96; 1799-1801

1792 – se ridică paraclisul Sf. Ioan la Grigoriu; 1792 – mîle de vinărici și sare pentru Xenofont; 1792-93 – 33 pogoane vie, 13 stânjieni de moșie, 150 bolovani sare, 100 taleri/an de la vinărici pentru Dohiaru; 1793 – daniile la Simonopetra; daniile pentru Grigoriu; mîle de vinărici, zeciuială din bălți, 50 taleri/an pentru Cutlumuș; 260 taleri/an la Ivir plus 100 taleri de la vamă; scutire de oicrit pentru 500 oi și de impozit pentru 20 familii ale m-rii Radu Vodă (Ivir); scutire de vinărici, 100 bolovani sare/an la Ivir, scutire de pierit pentru 400 oi, a treia parte din peștele dintr-o baltă pentru Stavronichita; milă de vinărici pentru Xenofont; confirmarea închinării m-rii Spirea la Grigoriu și înnoire de mîle; 1795 – danie la metocul Bebechiu din Constantinopol, închinat Ivirului; 1796 – danie de la oene pentru Grigoriu; 1799 – înnoire de daniile pentru Ivir; 1796 – danie de sare la Xiropotamu.

CONSTANTIN HANGERLI
1797-1799

1798 – confirmă daniile pentru Dohiaru și Grigoriu.

ALEX. ȘUȚU, caimacam 1802, 1806;
domn 1818-1821

CONSTANTIN IPSILANTI (fiul lui
Alex. Ipsilanti) 1802-1806-1807

1802-1806 – înnoire de daniile la Grigoriu; 1803 – daniile la Ivir: 33 pogoane vie, 15 stânjieni de moșie la Buzău, vite, 150 bolovani sare/an, 100 taleri/an din vinărici pentru Dohiaru.

Căimăcănie rusă,
1807-1812

Elena Moruzi dă la 1811 o vie de la Urlați pentru Stavronichita și 500 groși/an pentru Protaton.

IOAN CARAGEA
1812-1818

1813 – daniile la Ivir; 1814 – casă din București pentru Hilandar și o casă la Ploiești; 1814 – închinarea bisericii Alexic din București la Hilandar.

ALEX. NICOLAE ȘUȚU
1818-1821

1819 – daniile la Ivir; 1819-1820 – refacerea aripii vestice de la Hilandar cu bani de la biserica Alexic.

Mișcarea lui TUDOR
VLADIMIRESCU, 1821

GRIGORIE IV GHICA
1822-1828

1822 – 3 acte de danie la Ivir.

Administrația rusă, 1828-1834

1830 – egumenul Zaharia de la Văleni strânge bani pentru ridicarea schitului Sf. Ioan Botezătorul la Ivir.

ALEXANDRU GHICA
1834-1842

1834 – Gavriil Smirneanul de la Slobozia trimite la Dohiariu o Evanghelic, vase cultice, 4 sfeșnice; 1837 – dă o cruce mare de argint la Dohiariu; 1840 – cu bani românești se zidește paraclisul Panaghiei la Stavronichita.

GHEORGHE BIBESCU
1842-1848

1844 – același mai dă la Dohiariu o Evanghelic din aur și argint; 1845 – Gavriil dă două cădelnițe la Dohiariu; 1846 -- trimite un potir la Dohiariu; cu banii trimiși de el se repară catoliconul și se face un baldachin deasupra Sf. Mesc la Dohiariu; 1847 – egumenul grec Sevastos de la Căscioarele repară zidurile Pantocratorului; egumenul Visarion dă 39.000 aspri la Grigoriu și 20.000 groși Chinotitei.

BARBU ȘTIRBEI
1849-1853; 1854-1856

1854 – egumenul Căscioarelor repară pictura catoliconului la Pantocrator.

ALEXANDRU GHICA
1856-1858; caimacam

ALEX. IOAN CUZA
1859-1865

MOLDOVA

VASILE LUPU
1634-1653

plătește impozitele întregului Munte Athos; a. 1641 -- închină m-rea Copou la Protaton; 6 mart. 1641 – închină biserica Domnească din Bacău la Protaton; 1641 – închină Precista și Mavromolu la Vatoped; 1641 – închină m-rea Trei Ierarhi tuturor mănăstirilor de la Athos; 1646 – reface chiliile nordice la Vatoped; 1651 – închină Dobrovățul la Zografu; 1652 – catolicon la Vatoped; 1654 – reparații la aripa NV la Vatoped.

GHEORGHE ȘTEFAN
1653-1668

1657 – 3.500 aspri/an la Ivir; 1666 – scutește de impozite niște robi ai Zografului.

GHEORGHE GHICA
1658-1659

CONSTANTIN ȘERBAN
BASARAB 1659, 1661

ȘTEFĂNIȚĂ LUPU

1659-1661; 1661

1660 – reînchină Golia la Vatoped.

EUSTRAȚIE DABIJA

1661-1665

1662 – vornicul Gavriil Calimachi închină Ciocănești Bursuci la Esfigmenu.

GHEORGHE DUCA

1665-66; 1668-72; 1678-1683

1666 – Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, închină trei sate din Basarabia la Vatoped; 1667 – refacerea zidurilor la Vatoped; 1669 – fam. Sturza închină m-rea Bărboi la Vatoped; 1670 – Păun Vameșul închină Clatia de la Buciumi la Xiropotamu; 1672 – Păun Vameșul donează un epitaf la Xiropotamu.

ILIAȘ ALEXANDRU

1666-1668

ȘTEFAN PETRICEICU

1672-73; 1673-74; 1683-84

DUMITRAȘCU CANTACUZINO

1673; 1674-1675; 1684-85

ANTONIE RUSET

1675-1678

CONSTANTIN CANTEMIR

1685-1693

a. 1689 – închinarea Mirci la Vatoped; 1689 – închinarea schitului Grăjdeni la Vatoped.

DIMITRIE CANTEMIR

1693; 1710-1711

CONSTANTIN DUCA (Duculeț)

1693-1695; 1700-1703

1702 – închină Dancu la Xiropotamu.

ANTIOH CANTEMIR

1695-1700; 1705-1707

1698 – închină Căpriansa la Zografu; 1700 – închină Siliștenii la Vatoped.

MIHAI RACOVIȚĂ

1703-1705; 1707-09; 1715-26

1703 – restituie metocul Doamnei din Botoșani Rusikonului, după ce la 1631 fusese închinat Pantocratorului; 1716 – se reconstruiesc clădirile SE la Zografu; 1717 – 120 aspri/an la Dionisiu; 1724-25 – scutiri de impozite pentru Rusikon.

IOAN BUHUȘ, caimacam

1709-1710

NICOLAE MAVROCORDAT

1710; 1711-15

GRIGORIE II GHICA
1726-1733; 1735-1739
1739-1741; 1747-1748

1726 – Neofit de la Golia repară cancelaria la Vatoped; 1729 – închină Răchitoasa la Vatoped; 1747 – 8.800 aspri/an la Lavra.

CONSTANTIN MAVROCORDAT
1733-35; 1741-43; 1748-49; 1769

1734 – 100 lei/an la Xiropotamu; 1734 – 6.600 aspri/an la Filoteu; 1739 – reparații la turla Vatopedului; 1748 – înnoiește dania de 100 lei/an la Xiropotamu.

IOAN MAVROCORDAT
1743-1747

1743 – scutiri de impozite, plus 100 groși/an la Rusikon; 1744 – 150 taleri/an a Trei Ierarhi; 1744 – contribuie la refacerea aripii vestice, trapezei, arhondiaricului și chiliilor la Pantocrator; 1746 – 100 groși/an la Xiropotamu.

CONSTANTIN RACOVIȚĂ
1749-1757; 1756-57

1749 – închinarea schitului Crainici la Mira; 1751 – Sultana (soție) învelește capul Sf. Mucenic Pantelimon în aur; 1756 – schitul Crainici închinat la Golia; 1756 – 8.800 aspri/an la Lavra; scutiri de impozite și 5.000 groși la Rusikon.

MATEI GHICA
1753-1756

1753 – 8.800 aspri/an la Lavra și înnoiește daniile pentru Rusikon; 1753-54 – 150 piaștri la Rusikon.

SCARLAT GHICA
1757-1758

pune locuitorii țării să dea câte un "ban" pentru Xiropotamu; înnoiește daniile pentru Rusikon și le adaugă 560 taleri de la ocne.

IOAN TEODOR CALIMACHI
1758-1761

150 lei/an la Xiropotamu; înnoiește daniile Rusikonului; 1760 – închină Bogdan Saraiul (Constantinopol) la Rusikon.

GRIGORIE CALIMACHI
1761-1764; 1767-1769

1762 – medalie de aur pentru icoana Vimararisei (Ivir); 1762 – confirmă închinarea Bogdan Saraiului și mai dă 150 taleri/an Rusikonului; 1768 – închină Precista-Răducanu la Ivir.

GRIGORIE III ALEX. GHICA
1764-1767; 1774-1777

1764 – înnoiește daniile Rusikonului; 1765 – 50 lei/an la Lavra; 1777 – închină Vizantca la Grigoriu.

1768-1774, războiul ruso-turc

1773 – închinarea m-rii Verzunți (Berzunți) la Lavra.

CONSTANTIN MORUZI
1777-1782

ALEXANDRU MAVROCORDAT I
1782-1785

1782 – reparații la chiliile Vatopedului; 1784 – Dimitrache și Gheorghe închină Fătăciuni la Vatoped; 1785 – reparații la trapeză și la paraclisul Sf. Nicolae de la Vatoped.

ALEXANDRU MAVROCORDAT II
1785-1786

ALEXANDRU IPSILANTI (ȚR)
1786-1788

MANUEL GIANI RUSET
1788-1789

1789 – reparații la catoliconul Vatopedului.

Război ruso-turc, 1787-92

ALEXANDRU MORUZI
1792; 1802-1806; 1806-1807

1792 și 1800 – danii la Xenofont; 1803 – mitropolitul Veniamin Costachi închină schiturile Bursuci și Florești la Esfigmenu.

MIHAI ȘUȚU I
1792-1795

1794 – reparații la paraclisul Sf. Brău al Maicii Domnului la Vatoped și danii de sare de la ocne pentru Xenofont.

ALEXANDRU CALIMACHI
1795-1799

1795 – 250 plăștri/an la Rusikon; 1796 – danii de sare la Xenofont; 1796 – chivot de argint pentru capul Sf. Pantelimon (Rusikon).

CONSTANTIN IPSILANTI
1799-1801

danii de sare la Xenofont; 1800 – case și pământuri pentru Costamonitu.

ALEXANDRU ȘUȚU
1801-1802

danii de sare la Xenofont.

SCARLAT CALIMACHI
ctitorul m-rii Rusikon
1806; 1807-10; 1812-19

Visarion Lavriotul ridică paraclisul Sf. 40 Mucenici și repară hambarele la Vatoped; 1817 – Ioan Buciumaș închină m-rea Sf. Andrei din Iași la Lavra; 1817 – din banii Căprianci se reface catoliconul Zografului; 1818 – Veniamin Costachi dă 1.500 groși/an și apoi 12.000 groși "o dată pentru totdeauna" la Esfigmenu pentru a se reface pictura catoliconului, a se zidi jertfelnicul catoliconului; 1812-19 – domnul dă peste 200.000 groși (!) pentru reconstrucția Rusikonului.

ALEXANDRU HANGERLI, 1807

danii de sare la Xenofont.

- CAIMACAMI, 1806-1812
1809 – mitrop. Veniamin Costachi închină schitul lui Gălușcă-Hârșova la Esfigmenu; 1810 – danie a lui Gavriil Conachi la Esfigmenu și se refacă trapeza la Esfigmenu; 1806-1811 -- se clădește naosul la Esfigmenu; 1814 – tot el închină Golgota de la Ivănești la Esfigmenu.
- MIHAI ȘUTU II
1819-1821
1819 – se refacă chiliile sudice la Vatoped; 1820 – Xenofontul primise 40.000 oca de sare în perioada 1792-1820; 1820 -- mile de sare la Xiropotam (acesta este ultimul act de danie către Athos).
- CAIMACAMI, 1819, 1821
- IONIȚĂ SANDU STURZA
1822-1828
1827-1828 – 21.020 plăștri pentru Esfigmenu de la metoace.
- Războiul ruso-turc, 1828-1834
- MIHAI STURZA
1834-1849
1847 – dna Elenco Hangarli refacă pictura la paraclisul Sfinților fără de arginți de la Vatoped.
- GRIGORE ALEXANDRU
GHICA 1849-1853; 1854-1856
1850-1860 -- Esfigmenu primește 1.298.347 groși de la guvern; 1853 – guvernul dă o subvenție anuală de 300 galbeni pentru schitul românesc Prodromu și apoi un fond de 3.000 galbeni; 1856 – subvenție de 200 galbeni la Prodromu.
- CAIMACANI, 1856-1859
1857 – 15.000 lei de la guvern pentru Prodromu; 1857 – diverse danii particulare pentru Prodromu; 1858 – mitrop. Sofronie Miclescu trimite 500 galbeni la Prodromu; 1859 -- guvernul dă 4.200 galbeni la Prodromu.
- ALEXANDRU IOAN CUZA
1859-1865
1863 – 1.000 ducăți/an la Prodromu; dania a crescut la 3.000 și apoi la 4.000 de ducăți/an.

INDEX ALFABETIC AL MÂNĂȘTIRILOR ÎNCHINATE LA MUNTELE ATHOS

Mânăstirea	Localizare, ctitor și an de ctitorie	Închinător	Data închinării	ATHOS
1. Adormirea ¹	Slatina	boierii C-tin și Răducanu Slătineanu	1759	Xiropotamu
2. Albă Postăvari (Sf. Nicolae – Caplea)	București	Ghiorma Banul	a. 1586	Simonopetra
3. Alexie	București	Alexie și Maria	1813	Hilandar
4. Arhimandritul (Sfinții Apostoli)	București	?	a. 1657	Stavronichita
5. Aron Vodă (Sfântul Nicolae)	Țarina Iașilor	Petru Șchiopul	a. 1588	Zografu
6. Baia de Aramă	Mehedinți	Milco Băiaș și Cornea Brăiloiu	1700-3	Hilandar
7. Bălteni	Ilfov	vornicul Hrizea	1642	Ivir
8. Bărboi	Iași	fam. Sturza	1669	Vatoped
9. Beșteleiu	Argeș	?	sec. XVII	Simonopetra
10. Berzunți (Sfinții Apostoli)	jud. Bacău	?	1773	Lavra
11. Biserica (1)	Chișinău	?	prima jumăt. a sec. XIX	Vatoped
12. Biserica (2)	Orașul de Floci	?	a. 1609	Vatoped
13. Biserica (3)	Orașul de Floci	?	?	Vatoped
14. Bogdan - Sarai	Constantinopol	Ioan Calimachi	1760	Sf. Pantelimon
15. Bolintin	Argeș	Alexandru Coconul	1625-26	Ivir și Simonopetra
16. Buciumi - Clatia (Sf. Treime, Sf. Duh)	Iași	Păun Vameșul	1670	Xiropotamu
17. Budișteni	Argeș (1673-1682)	Stanciu Budișteanu	p. 1750	Protaton
18. Bunavestire	Tecuci (lângă Răchitoasa)	Daniil Vatopedinul	p. 1729	Vatoped
19. Căciulați	Ilfov	C-tin Brâncoveanu	1703	Xenofont
20. Călugăreni	lângă București ?	Popa Dumitru	1686	Stavronichita
21. Căpriana	Basarabia	Antioh Cantemir	1698	Zografu
22. Cărlomănești (Sfântul Nicolae)	Moldova	familia Negre	~ 1800	Estigmentu
23. Căscioarele ²	Vlașca ?	C-tin Corbeanu, "vel spătar"	1742	Protaton

1. Tot din Slatina avea și Cutlumușul un metoc cu același hram, închinat de Matei Basarab o dată la 1641, apoi la 1646. Este posibil să fie unul și același, închinat mai târziu (1759) la Xiropotamu.

2. O mânăstire cu același nume, ctitorie a boierilor Băleni din sec. XVI (jud. Vlașca), mai apare în acte ca fiind închinată de către vornicul Ivașcu de Balotești, frații săi Muja din Rădești și Paraschiva la 13 febr. 1629.

24. Cătăluțiu	?	C-tin Corbeanu	1662	Protaton
25. Ciocănești-Bursuci (Sf. Apostoli)	Fălcu	Gavriil Conachi... Veniamin Costachi...	1803	Esfigmenu
26. Cireșovul (moșie ?)	Olt	boierii Craiovești	sec. XVI	Xiropotamu sau Cuthumuș
27. Ciutura	Mehedinți (ctitor Mihai Viteazu)	urmașii domnului		Sf. Pavel
28. Ciocociov	Olt	Alexandru Coconul	1625	Cutlumuș
29. Codrii Sârbilor	Basarabia	?	încep. sec. XIX	Vatoped
30. Corni	Putna	Veniamin Costachi	?	Dohiaru
31. Cotroceni	București	Șerban Cantacuzino	1682	Protaton
32. Crainici ³	jud. Tecuci	?	1749 1756	Vatoped
33. Crăsani	?	Nicolae Mavrocordat	?	Stavronichita
34. Cuiburile	Slobozia	Stana Doiceasa	1726	Dohiaru
35. Dancu	Iași	C-tin Duca Duculeț	1702	Xiropotamu
36. Dealu	Târgoviște	Leon Vodă	1630	Ivi
37. Doamnei	București	Maria, soția lui Șerban Cantacuzino	1689	Protaton
38. Doamnei - Uspenia ⁴	Botoșani	Moise Movilă	1631	St Pantelimon
39. Dobrovăț	Iași	Vasile Lupu	1654	Zogratu
40. Domnească (biserica)	Bacău	Vasile Lupu	1641	Protaton
41. Făgurei	?	?	?	Protaton
42. Făstăci	?	?	?	Zogratu
43. Fătăciuni (Adormirea)	Tutova	Dimitrache și Gheorghe	1784	Vatoped
44. Flămânda ⁵	Văleca	?	a. 1698	Simono petra
45. Florești	Tutova	Veniamin Costachi	1803	Esfigmenu
46. Giurgești (Sf. Ioan)	Tecuci	?	sf. sec. XVIII	Vatoped
47. Glavacioc	Argeș	Alexandru Coconul	1626	Ivi
48. Golgota	Ivănești-Vaslui	Veniamin Costachi	1814	Esfigmenu
49. Golia	Iași	Ana Golia	1606	Vatoped
50. Grăjdeni	jud. Bârlad	C-tin Cantemir	1689	Vatoped

3. La 1749 a fost închinată întâi la Mira și la 1756 la Golia. Apoi a trecut pentru o vreme din nou în grija mării de la Mira și iar la Golia, rămânând așa până la secularizare.

4. Mănăstirea aceasta a fost închinată la sfârșitul sec. XVIII la Pantocratoru, după care a revenit Rusikonului la 1708.

5. La 1698 a fost luată și închinată episcopiei Râmnicului.

51. Greci	Țarina Iașilor	?	?	Zografu
52. Crinduri	Măgurele (?)	Stelea Spătarul	1570-1590	Ivir
53. Hlineca (?)	jud. Iași	Petru Șchiopul	?	Dionisiu
54. Hotărani	Romanați-Olt	Ratea Șerban, Adrian, C-tin, Maria, Neag	a doua jumăt. a sec. XVII	Dionisiu
55. Iezer (Chiajna, Vorniceasa)	Chiajna-IIfov	d-na Chiajna, soția vornicului Cernica	1625	Ivir
56. Jitianu	Dolj	boierii Craiovești	a. 1612	Sf. Pavel
57. Luceni	?	?	?	Esfignenu
58. Maica Domnului	Orașul de Floci	?	1630	Vatoped
59. Malamuc (Sfântul Nicolae)	Gherghița			Costamonitu
60. Izvorani	Prahova	boierii Vernești	1693	Simonopetra
61. Măstănești - Apostolache	Prahova	postelnic Ianache	1652	Dohiariu
62. Mיעșani - Părlina	Dâmbovița, 1672	Dumitrașcu Știrbei	1694	Protaton
63. Mihai-Vodă	București -- ctitor Mihai Viteazul	Mihai Viteazul	1591	Simonopetra
64. Mira (Sf. Nicolae)	Focșani ctitor Moțoc Odobești	închină D. Cantemir	1689	Vatoped
65. Muntenița	?	?	?	Esfignenu
66. Părăul Voievodului	lângă Iași	?	1630	Ivir
67. Pietre	Vlașca -- moșie ?	?	?	Protaton
68. Plumbuita	București	Mihnea Turcitul	1585	Xiropotamu
69. Precista	Galați ctitori: Dia și Șerban	negustorul Teodor	1641	Vatoped
70. Precișta	Focșani	Nic. Mavrocordat	1733	Vatoped
71. Precista	Târgu Ocna	?	?	Esfignenu
72. Precista - Uspenia	Vaslui	Miron Barnovschi	1628	Zografu
73. Provița	Vlahia ? (1625)	ctitor și închinător monahul Gherman	~ 1704	Vatoped
74. Răchitoasa	Tecuci	lordache Cantacuzino, Teodor Paladi	1729	Vatoped
75. Radu Vodă	București	Radu Mihnea	1613	Ivir
76. Răducanu	Tg. Ocna	Grigorie Calimachi	1768	Ivir
77. Redepozetul	?	?	?	Esfignenu
78. Roboia (Roaba), Zdrelea	Dolj	boierii Craiovești	~ 1500	Xenofon
79. Runcu	?	?	?	Ivir
80. Săcuieni	?	?	?	Ivir
81. Schitul Antoni	?	?	?	Esfignenu
82. Schitul Gălușcă	Hârșova	Veniamin Costachi	1809	Esfignenu

83. Sf. Andrei	Iași	Ioan Buciumaș	1817	Lavra
84. Sf. Dumitru	Galați (1)	?	?	Sf. Pavel
85. Sf. Dumitru - Badiul	Galați (3)	boierii Conachi	~ 1814	Esfigmenu
86. Sf. Dumitru - Mavromolu	Galați (2)	Vasile Lupu	1641	Vatoped
87. Sf. Nicolae	Orașul de Floci ?		1627-28	Vatoped
88. Sf. Nicolae	Cetatea Neamț ?		1652 (?)	Xiropotamu
89. Sf. Nicolae	Ismail	patriarh Ioanichie	1648	Caracalu
90. Sf. Treime ⁶	Iași		1671	Xiropotamu
91. Sfinții Atanasie și Chiril - Copou	Iași	Vasile Lupu... C-tin Ducea...	? 1702	Caracalu Protaton
92. Silișteni	?	închinată la Mira de Antioh Cantemir	1700	Vatoped
93. Slatina	jud. Suceava	Alex. Lăpușneanu	?	Vatoped
94. Slobozia	Slobozia	postelnicul Ivanche	1617- 1633	Dohiaru
95. Soroca	Basarabia	Ileana Mihăileasa	a. 1610	Vatoped
96. Spirca Veche	București	mitrop. Grigorie III Socoteanu	1776	Grigoriu
97. Stelea	București	Stelea Spătarul	a doua jumăt. a sec. XVI	Ivir
98. Susnești	?	?	?	Esfigmenu
99. Terhulești	?	?	?	Esfigmenu
100. Țepoia	Tecuci	?	1798	Vatoped
101. Todirani	Burdujeni (Ieremia Movilă)	Miron Costin	1664	Sf. Pavel
102. Trei Ierarhi	Iași	Vasile Lupu	1642	Protaton
103. Trestiana sau Țestioara	Tutova	?	?	Esfigmenu
104. Tutana	Argeș	Radu Mihnea	1621	Ivir
105. Udricani (?)	București	?	?	Esfigmenu
106. Vălenii de Munte	Prahova	Hagi-Stoian	1684	Ivir
107. Vizantea	Focșani	Grigorie III Alexandru Ghica	1777	Grigoriu
108. Zamfira (?)	Prahova	?	?	Protaton
109. Zugrav sau Sf. Gheorghe de la Lipovăț	lângă Vaslui	Vasile Lupu	a. 1631	Zografu

6. Se pare că este una și aceeași cu aceea de la Buciumi a lui Păun Vameșul.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE

- ACADEMIA Română, *Condica moșiilor mănăstirii Radului Vodă*, nr. 4985. Manuscrisc.
- ANGHELAKOS, Varlaam Grigoriatis, "Ἐγγραφα τῆς ἐν ΑΟ ΙΜ ὁσίου Γρηγορίου, Τεσσαλονίκης. 1929.
- ATHANASIE Lavriotul, *Προσκυνητήριον καὶ ὁδηγὸς ἹΜΜ Λαυπάφ τοῦ Ἁγίου Ὁρουφ*, Atena. 1936.
- ALEXANDRU Batopedinul, *Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἹΣΜΜ Βατοπαιδίου*, "ΙΠ", 1920, 1922.
- Idem, *Ἐπιγραφαὶ ἹΜ Βατοπαιδίου*, "Μακεδονικὰ Γράμματα", 2, 1934-35.
- ARCADIE Batopedinul, *Ἀνάλεκτα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Βατοπαιδίου*. "ΓΠ", 1919.
- ARHIVELE Statului București (ASB), *mss. 142*: lista m-rilor închinată și egumenii lor; *mss. 143*: m-rea Adormirea din Slatina; *mss. 184*: Condica schitului Sf. Apostoli; *mss. 205*: mănăstirea Clocociov; *mss. 206*: Condica veche de documente a Cotroceniului; *mss. 207*: Condica schitului Pârlita, metoh al Cotroceniului; *mss. 255*: Condica M-rii Plumbuita; *mss. 238-248, 456*: M-rea Mihai Vodă; *mss. 256*: Condica M-rii Radu Vodă (1219 documente românești și copii grecești din anii 1506-1815); *mss. 257-279*: M-rea Radu-Vodă; *mss. 314*: Condica m-rii Slobozia și închinarea ei la Dohiariu, închinarea la Dohiariu a m-rii Măstănești și a m-rii Cuiburile; *mss. 316*: închinarea m-rii Spirea la Grigoriu, mile de bani; *mss. 319*: Condică a socotelilor în bani ce au dat și au primit metoacele sfetagorești Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Plumbuita, Sf. Apostoli, Căscioarele, Jitianu, Slobozia, Clocociov, Slatina, Roaba, Hotărani; *mss. 430*: 194 acte ale M-rii Cotroceni și condica m-rii Jitianu; *mss. 435*: Condica veniturilor și datoriilor m-rilor închinată (1827-1830); *mss. 453*: Condica slintei dumnezeiești m-ri Jitianu care este metoh la Sf. Pavel din Sfetagora, în care s-au înseris hrisoave, hotărnicii și alte cărți de moșie, la leat 1793; *mss. 535*: Închinarea m-rii Dancu; *mss. 573*: închinarea m-rii Răchitoasa-Bacău; *mss. 628*: închinarea m-rii Dancu, m-rii Zografu-Vaslui, Clatia-Buciumi, Mira-Focșani, Răchitoasa-Bacău; *mss. 629*: închinarea m-rii Golia și Clatia-Buciumi; *mss. 690*: 298 hrisoave referitoare la proprietățile m-rii Cotroceni (1561-1817); *mss. 691*: Condica m-rii Cotroceni: închinarea m-rii Cotroceni la Athos; *mss. 692*: documente dintre 1531-1806 referitoare la moșiile m-rii Cotroceni; *mss. 693*: închinarea Cotrocenilor și inventare ale averilor m-rii; *mss. 723*: închinarea m-rii Jitianu, bani pentru Sf. Pavel. A se vedea de asemenea: *M-rea Trivalea, M-rea Cotroceni, schitul Pârlita, Documente moldovenești, Condica Asachi (mss. 629), M-rea Hanu-Greci, Schitul Postolachi, M-rea Pângărați, M-rea Tazlău, M-rea Spirea din Deal, M-rea Galata, M-rea Căldărușani, Administrative vechi, Mitropolia Bucureștiului, netrebuincioase, Judecătorești vechi.*
- ASB, *Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)*, vol. II. Direcția Generală a ASB, indice cronologic nr. 1, București, 1961.
- VLAMVAKAS, Dimitrios, *Ἱερά μονή Σίμωνος Πέτρας. Κατάλογος του ἀρχείου*, "Ἀθωνικὰ Εὐμμερικτα", 1, 1985, ΕΙΕ, Atena.
- BIANU, Ion. Hodoș, Nerva. *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903 (= BRV).
- BIANU, I., Simionescu, D., *BRV*, IV, 1944.

- BOMPAIRI, Jaques, *Actes de Xeropotamou*, édition diplomatique, "Archives de l'Athos", 3, Paris, 1964.
- Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică Centrală a Statului*, I-IV. București, 1957-1970.
- Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, supl. I (1403-1700). București, 1975.
- CÂNDEA, Virgil, *Mărturii românești peste hotare. Mică Enciclopedie*, București, vol. I, 1991 și vol. II, 1998.
- CIUCĂ, Marcel Dumitru, Livezeanu, Dan, *Documente de la Athos privitoare la mănăstirea Jitianu (Dolj), 1654-1813*, "RA", 2, 1979.
- CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, Iași, 1852-1895.
- Colecția actelor oficiale asupra mănăstirilor închinat*, 1880.
- COMĂNESCU, Ioan Gh., *Actele secției bunuri publice București. Mănăstirile Pantelimon, Pasărea, Plăitărești, Plumbuita, Poiana Mărului, Polovragi, Predeal*. Indice nr. 17. București, 1950.
- Condica Mitropoliei Țării Românești* (în arhivele Patriarhiei Române).
- GAVRIIL Stavronichitianul, *Έγγραφα της ΙΜ Σταυρονικήτα*, "ΓΠ", nr. 4, 1920; nr. 5, 1921.
- Idem, *Διαθήκη του άειμνήστου πατρός Ιερεμίου του Α΄ και κτήτρεφ τής μονής Σταυρονικήτα*, "ΓΠ", nr. 3, 1919.
- Idem, *Ιστορικά έγγραφα της ΙΜ Σταυρονικήτα*, "ΓΠ", nr. 15, 1931; nr. 17, 1933.
- Idem, *Σφραγίδες και έπιγράμματα του Πρωτάτου τής Ιερῶφ Κοινότητος*, "ΓΠ", nr. 6, 1922.
- GASPARIS, Haralambos, *Άρχείο Πρωτάτου. Έπιτομέφ μεταβυζαντινῶν έγγραφῶν. "Αθωνικά Σύμμεικτα"*, 2, Atena, 1991.
- DAPONTE, Constantin, *Κήποι Χαρίτων*, édition du Fm. I egrand, en "iBibliographie greque vulgaire", Paris, 1881.
- DELIKANIS, Kalinikos, *Περιγραφικός κατάλογος των έν τοίφ κ(διξι του πατρι- αρχικού Υρχιφυλακειού σωζομένων έπιστημων έγγραφῶν περι των έν "ΑΘῶ μονῶν (1630-1863) καταρτισθείφ κελενσει του Οίκ. Πατριάρξου Ιωακείμ του Α΄*, Constantinopol, vol. III, 1902-5.
- Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, (= DR11).
- Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească.
- Documente istorice. Mănăsiile Govora, Gruia, Hași-Dina, Hotărani*, Dir. Gen. ASB. Indice nr. 13, București, 1958.
- Documente privind istoria României, A, Moldova*, Sec. XVII, București, 1952-1957, 5 vol. (= DIR).
- Documente privind istoria României, B, Țara Românească*, sec. XVII, București, 1951-1954, 4 vol.
- Éclaircissement sur la question de monasteres grecs situes dans les Principautes Danubiens*, 1857.
- EVDOKIMOS Xiropotamitul, *Ἡ έν Ἄγιῶ "Ορει "Αθῶ Ἱερά μονή του Ξηροποτάμιου*, Tesalonic-Seres, 1926.
- EVLOGHIE Vatopedinul, Daniil Dobiaritul, Ioasaf Agiopavlitul, Gavriil Stavronichitianul, Ștefan Grigeriatul, *Κατάλογος των έν τῶ Υρχείῶ τής ιερῶφ Κοινότητος 'ποκειμένων τυπικῶν του Ἄγιου "Ορουφ. χρυσοβονῶλων*

- Βλαχικῶν και κυροβονλλων, συγιλλῶν, φερμανῶν και διάφορων ἄλλων επιστρωων ἔγγρσφων*. Atena, 1921.
- EVSTRATIADIS. Sofronios, *Ἰσδορικὰ μνημεῖα τοῦ ῥχειοῦ τῆφ μονῆφ Βατοπαιδίου*. "Ἐλληνικῆς". Atena, 1930.
- EVSTRATIADIS. Sofronios, Arkadie Vatopeadinul, *Κατάλογοφ τῶν κωδῖκων τῆφ μονῆφ Βατοπαιδίου*, Paris, 1924.
- EVSTRATIADIS. Sofronios Leontopoleos, Lambros, Spiridon, *Κατάλογοφ τῶν κωδῖκων τῆφ Μεγίστηφ Λαύραφ (τῆφ ἐν Ἀγίῳ Ὅρει)*, Paris, 1925.
- GHIBĂNESCU. Gh., *Surete și izvoade*, VII, 1912.
- Hrisovul lui Matei Voievod Basarab pentru desrobirea sfințelor monastiri închinatē din anul de la Facerea lumii 7149, iar de la Hristos 1641, dat în scaunul Târgoviștei*. București, 1889.
- HIRISOIHOIDIS. Kriton, *Ἱερὰ μονή Αγίου Παύλου*. *Κατάλογοφ του αρχείου*. "Ἐνμμεικτα", 4, 1981.
- IOAN, Vasile Gh., *Actele secției bunuri publice București. Mănăstirile Slobozia lui Iana-che și Apostolache, Snagov, Spirea din Deal, Sf. Spiridon Nou și Sf. Spiridon Vechi*. Indice nr. 20, București, 1954.
- Idem, *Actele secției bunuri publice-București. M-rile Sf. Apostoli-București. Arnota-Vâlcea, Băbeni-Râmnicu Sărat, Baia de Aramă-Mehedinți, Banu-Buzău*, Indice nr. 5. București, 1950.
- IORGA, N., *Documente privitoare la istoria românilor culese de E. de Hurmuzaki*, vol. X, București, 1897; vol. XIV, 1-3, București, 1914-1936 (= Hurmuzaki).
- Idem, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, V, *Cărți domnești, zapise și rãvașe*, I, București, 1903.
- Idem, *Studii și documente. VII. Cărți domnești, zapise și rãvașe. Partea III. Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*. București, 1904.
- Idem, *Studii și documente. XI. Cercetări și regeste documentare*, București, 1906.
- Idem, *Studii și documente. XII. Scrisori și inscripții ordelene și maramureșene*, București, 1906.
- Idem, *Studii și documente. XV. Inscripții din Bisericile României*, București, 1905.
- Idem, *Studii și documente. XVI. Documente de moșie*, București, 1909.
- KOMNINOS, Ioan, *Προσκυνητάρτιον του Αγίου Ὁρουφ του Ὁθωνοφ*, Snagov, 1701: Atena, 1890.
- KURILAS, Evloghie, *Ta κειμηλιαρχεία και ἡ βιβλιοθήκη τῆφ Λαύραφ ἐν κινδύνωφ*, "ΕΕΒΣ", 11, 1935.
- Idem, *Ta Υγιουρικὰ ῥχεία και ὁ κατάλογοφ τοῦ Ουσπέυσκη*, "ΕΕΒΣ", 7, 1930.
- KTFENAS, Hristoforos, *Ἡ ἐν ΑΟ ΙΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου (963-1921)*, Atena, 1926.
- Idem, *Ἀπαντα τὰ ἐν ΑΟ Ἱερὰ καθιδρνωματα εἰφ 726 ἐν ὄλωφ νερχόμενα και αἱ πρόφ τρδοῦλλον ἔθνοφ ὑπηρεσίαι αλτῶν*. Atena, 1935.
- Idem, *Αἱ ἐπιγραφαί οἱ Υφιερωταί τῆφ ἐν Στεφανουπόλει ὀρθοδοξου ἑλληνηκῆφ Εκκλησίαφ τῆφ Ἀγίαφ Τριάδοφ*, București, 1938.
- Idem, *Χρυσόβουλλοι λόγοι τῆφ ἐν Ἀθω ΙΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου*, "ΕΕΒΣ", 4, 1927.
- Idem, *Tὰ κειμηλιαρχεία τῆφ ἐν ΑΟ ΙΜ τοῦ Δοχειαρίου*, "ΕΕΒΣ", 7, 1930.
- Idem, *Συγγιλλῶδη και ἄλλα πατριαρχικά ἔγγραφα τῆφ ἐν Ἀθω ΙΒΠΣΤΜ τοῦ Δοχειαρίου*, "ΕΕΒΣ", 5, 1928.
- Κωδῖξ κτήτορων τῆφ ἐν Ἀθω ρουμανικήφ σκήτηφ τοῦ Προδρόμου* (vezi în arhiva schitului Prodromu).

- LAMBROS, Spiridon, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρουφ ἑλληνικῶν κωδίκων*, I-III. Cambridge. 1895-1900.
- Idem, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, Paris, 1925.
- I.ASCARIS, Michel, *Actes serbes de Vatopedi*, "Byzantinoslavica", 6, 1936.
- LEMERLE, Paul, *Actes de Kuthumus*, Paris, 1945.
- LEONTE, Peana, *Ac̃tele sec̃ției bunuri publice-București. M-rea Radu Vodă*, Direcția generală a Arhivelor Statului, Indice nr. 18, București, 1948.
- LEONTE, Peana, Fănescu, M., Papadopol, I., *Documente istorice. Mănăstirile Comana. Cornet, Cotmeana, Cotroceni și schiturile lor*, Direcția Arhivelor Statului, Indice cronologic nr. 10, București, 1954.
- LIVEZEANU, Dan, *Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755)*, "BOR", 5-6, 1980.
- MACARIE Kidoneus Trigonis, *Προσκυνητάριον τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας*. Veneția, 1772.
- MARINESCU, Florin, *Τα ρουμανικά ἔγγραφα τοῦ Ὁρουφ. Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου*, KNE/EIE, Atena. 1997.
- Idem, *Τα ρουμανικά ἔγγραφα του Πρωτάτου και των μονῶν Ξηροποτάμου. Κουτλουμουσίου, Διονυσίου και Ἰβήρων του Ἁγίου Ορουφ. Προδρομική παρουσίαση*, "Τετράδια εργασίαφ", KNE/EIE, 1987, nr. II.
- Idem, *Πουμανικά ἔγγραφα του Ἁγίου Ὁρουφ. Αρχεῖο Ἱεράς Μονῆς Κουτλουμουσίου*, KNE/EIE, Εκδ. Ἱεράς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἁγιον Ὁροφ, 1998.
- MIHAILOVICI, Paul, *Mărturii românești din Bulgaria și Grecia (1468-1856)*, Chișinău, 1933.
- MILLET, G., *Monuments de l'Athos. I. Les peintures*, Paris, 1927 (= Monuments).
- MILLET, G., Pargoire, J. et Petit, L., *Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos*. Paris, 1904.
- NANDRIȘ, Gr., *Documente slavo-române din Mănăstirile Muntelui Athos*, București, 1936. Pe prima filă conține titlul: *Documente românești în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos 1372-1658, publicate de Grigorie Nandriș după fotografiile și notele lui G. Millet*.
- NĂSTASE, D., *Les documents roumains des archives du couvent de Simonopetra*, "Συμμεικτα", 3, 1983.
- NIKOLOPOULOS, P. Oikonomidis, *Ἱερά Μονή Διονυσίου. Κατάλογος του αρχείου*, "Συμμεικτα", 1, 1966.
- OIKONOMIDIS, N., *Ἱερά μονή Κωσταμονίτου. Κατάλογος του αρχείου*, "Συμμεικτα", 2, 1970.
- PAHOMIE Esfigmenitul, *Ἱστορία τῆς ἹΜ Ἐσφιγμένου (χειρόγραφα ἐν τῇ αλτιβιβλιοθήκῃ)*, 3 vol., Iără an.
- PANAITESCU, Petre P., *Manuscritele slave din Biblioteca Academiei R.S.R.* I. București, 1959.
- PAPACHRISANTOU, Denisse, *Actes de Protaton*, Paris, 1976.
- PAPADOPOULOS Kerameus, A., *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XIII, București, 1909 (= Hurmuzaki).
- PETIT, L., *Actes de Pantocrator*, "Actes de l'Athos", 2, Amsterdam, 1964.
- Idem, *Actes de Xenophon*, "Actes de l'Athos", 1, VV, 10, 1903.

- PETIT, L., Korablev, B., *Actes de Chilandar*, "Actes de l'Athos", 5, Sankt Petersburg, 1911.
- PETIT, L., Regel, W., *Actes d'Esphigmenou*, "Actes de l'Athos", 3, Amsterdam, 1964.
- REGEL, W., *Χρυσόβουλλα και γράμματα τῆς ἐν τῷ ΑΟ ἱερόφ σεβασμίας μεγάλῃς μονῆς τοῦ Βατοπαϊδίου*, Sankt Petersburg, 1898.
- REGEL, W., Kurtz, E., Korablev, B., *Actes de Zographou*, "Actes de l'Athos", 4, VV, 13, 1907.
- REGEL, W., Kurtz, E., Korablev, E., *Actes de Philotee*, "Actes de l'Athos", 6, VV, 20, 1913.
- ROUILLARD, G., Collomp, P., *Actes de Lavra*, d'après les descriptions, les photographies et copies de G. Millet et Spyridon de Lavra, "Archives de l'Athos", Paris, 1937.
- SIMEDREA, Tit, *Gavriil Protul. Viața și traiul sfântului Nișon, patriarhul Constantinopolului*, București, 1937.
- SPIRIDON Lavriotul. *Ἀγιορειτικά*, "ΓΠ", 1924-1938.
- Idem, *Ἐγγραφα περὶ τῆς σκίτηθ τοῦ Τιμίου Προδρόμου και Μεγίστηθ Λαύραθ ἐκ τοῦ κώδικου αὐτῆθ*, "Θεολογία", 6, 1928.
- Idem, *Ἀναγραφαὶ ἐγγρίφων τῆθ Μεγίστηθ Λαύραθ τοῦ Ἁγίου Αθανασίου ἐν Ἄθῳ*, "BNJ", 7, 1930.
- SUCIU, Ion I., *Actele secției bunuri publice*, Indice 9, București, 1945.
- URCIHA, V., *Istoria românilor*, II (1774-1786), București, 1896; vol. III-IV (seria 1786-1800), București, 1893; vol. VII, 1894; vol. X, A, București, 1900.
- VASILE Ion, *Documente istorice. M-rile Sf. Ioan Focșani. Jghiabu, Roaba, Măgureanu-București. Manu, Mărcuța, Mărgineni*, Indice nr. 15, București, 1958.

II. AJUTĂTOARE

- ATHANASIOS, Theodoros, *Περὶ τῶν ἐλληνικῶν σχολῶν ἐν ρουμανία (1644-1821)*, București, 1898.
- ALEXANDRÎSCU Dersca Bulgaru, Mehmet, M. A., *Călători străini despre Țările Române*, VI, București, 1976.
- ANDREESCU, Șt., *Contribuții cu privire la istoricul m-rii Tutana*, "MO", 3-4, 1966.
- ANTONOVICI, Ioan, *M-rea Florești din plasa Similea, jud. Tutova*, București, 1916.
- ANUICHI, Silviu, *Relații bisericești româno-sârbe din sec. al XVII-lea și al XVIII-lea*, "BOR", XCVII, 7-8, 1979.
- BALIAN, Ana, *Αργύρα του σκευοφυλακίου*, "Η Καθημερινή" (Athena), 1 dec. 1996.
- BALȘ, G., *Biserice și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933.
- BARBU Bucur, Sebastian, *Filotei sin Agăi Jipei. Prima psaltichie românească cunoscută pînă acum*, "BOR", 9-10, 1969.
- Idem, *Iovascu le Valaque. Le protopsalte de la Court de l'Hongro - Valachie, dans les manuscrits psaltiques du MA*, "Musica Antiqua", VII, Acta scientifica, Bydoszcz, Polska, Supplementum.
- Idem, *Manuscrite muzicale românești la MA*, "Muz. Ard.", 4, 1987.
- Idem, *Contribuții românești în domeniul culturii muzicale bizantine la Muntele Athos, "Byzantion"*, Revista de arte bizantine a Academiei de Arte - "G. Enescu", Iași, 1, 1995.
- BENGESCO, Gregoire, *Memorandum sur les Eglises, les monasteres, les biens conventueles et specialment sur les monastere dedies de la Principaute de la Valachie*, București, 1858.

- BERCIU-DRĂGHICESCU, Dr. Adina, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, București, 1996, p. 39.
- BERCUȘ, Pr. I. C., *M-rea Sloboziei de pe apa Ialomitei*, "GB", 6, 1984.
- BERECHEȚ, Șt. Gr., *Însemnări slavo-române pe manuscrise vechi*, "Arhiva", Iași, 1931.
- Idem, *Documente românești de danie pentru m-rea Rosikon din MA, în legătură cu m-rea Doamnei din Botoșani*, "Luminătorul", periodic al Bisericii din Basarabia, 1-2, 1927.
- Idem, *Mănăstirile din Basarabia*, "Basarabia", Chișinău, 1926.
- Idem, *M-rea Căpriana*, "CMISB", II, Chișinău, 1928.
- Idem, *Un act de danie pt. M-rea Rosikon dat de Alex. Calimachi, domnul Moldovei*, "Spicuiitor în ogor vecin", 1-3, 1920.
- BEZA, Marcu, *Bibliotecii mănăstirești la Muntele Athos*, "AARMSL", s. III, t. VII, mem. 3, 1934.
- Idem, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București, 1937.
- BIBESCO, G., *Regne de Bibesco*, Paris, 1849.
- BISERICA Ortodoxă Română și problema Muntelui Athos, "Ortodoxia", V, 1953.
- BODOGAE, Pr. Prof. Teodor, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940.
- Idem, *Considerațiuni istorice privind legăturile Bisericii Române cu mănăstirile din Muntele Athos*, "MB", 3-4, 1943.
- BOGDAN, D. P., *Despre daniile românești la Athos*, "Arhiva românească", VI, 1941.
- Idem, *Diplomatica slavo-română în sec. XIV-XV*, București, 1938.
- Idem, *Mangopul în lumina unor noi cercetări*, București, 1940.
- BOGDAN, I., *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913.
- BOIA, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997.
- BOJOVICI, Bosko, "Le Mont Athos et les roumains" de Petre Năsturel et les documents princiers valaques de Chițandar, "Balcanica", 18-19, 1987-1988.
- BOLLIAC, Cezar, *Mănăstirile din România. Mănăstirile închinare*, București, 1862.
- BREZOIANU, Ion, *Mănăstirile închinare și călugării străini*, București, 1861.
- BROSSET, L., *Explications des quelques photographies par M. Sebastianov au MA*, "Melanges asiatiques du Bulletin de l'Academie des sciences Petersburg", IV, 1849.
- BUDEȘTI, Nicolae Ghika, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, "BCMI", XXV, 1932.
- BULAT, T.G., *Daniile lui Constantin Brâncoveanu pentru Orientul Ortodox*, "BOR", LXXXII, 9-10, 1964.
- Idem, *Ioan Comnen, "iatrofilosoful", profesor la Academia domnească și mitropolit al Dristrei*, "BOR", 3-4, 1966.
- Idem, *Cîteva știri despre m-rea Doamnei de lângă Botoșani*, "AB", 2, 1930.
- Idem, *Danii românești pentru creștinătatea greacă puțin cunoscute*, "GB", XXII, 1-2, 1963.
- BULUȚĂ, Gh., Craia, Sultana, *Manuscrise miniaturate și ornate din epoca lui Matei Basarab*, București, 1984.
- BURADA, T., *O călătorie la MA*, Iași, 1884.
- CAMARIANO, Nestor, *Constantin Daponte et les Principaux Roumains*, "RESEB", VIII, 1970.
- CAMARIANO-CIORAN, Ariadna., *Les Academies princieres de Bucharest et de Jassy et leurs professeurs*, Tesalonic, 1974.

- Idem. *Aides pecuniaires fournies par les pays roumaines aux ecoles greques*, "RISI-F", XVII, 1, 1979.
- CÂNDIĂ, Virgil. *Noi și Bizanțul*, "Lumea Bizanțului".
- Idem. *Opera lui Constantin Brâncoveanu în Orientul Apropiat*, în vol. "Constantin Brâncoveanu", București, 1989.
- CANTEMIR, Dimitrie. *Descriptio Moldaviae*, București, 1972.
- CARTOJAN, Nicolae. *Cărțile populare în literatura românească*, II, București, 1938.
- CASSELLI, D. *Marghiaola Procopie*. "Gazeta Municipală", București, 1935.
- CETFERICOV, Serghei. *Paisie. Starețul m-rii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*. traducerea lui Nicodim Munteanu, Neamț, 1933.
- CICANCI, Olga. Cernovodeanu. Paul. *Contribution a la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean Hierothee Commene (1668-1719)*, "IMXA", 12, 1971.
- CICANCI, Olga. *Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636-1746*, București, 1981.
- Idem. *Un codex inedit de la Compagnie de Sibiu*, "RRH", 20, 1981.
- CIORAN, Emilia. *Pavel de Alep: Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române. 1653-1658*, București, 1900.
- CIORAN, Gheorghe. *M-rea Stelea din București*, "RIR", XVI, 2, București, 1947.
- Idem. *Σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ και δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσιῶν, Ααύραφ, Δοχειαρίου και Αγίου Παντελεήμονοφ ἢ τῶν Πιόσων*. Atena, 1938.
- CIORĂNESCU, Al. *Domnia lui Mihnea III (Mihai Radu), 1658-1659*, "BCIR", București, 1913.
- CIUREA, Al. I. *Momente și aspecte esențiale ale influenței Sf. Munte asupra vieții religioase din Țările Române*, "Ortodoxia", 2, 1953.
- COCORA, Pr. Gabriel. *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului*, în vol. "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", București, 1987, p. 422-432.
- COJOCARU, Constantin. *Biserica Moldovei, sprijinitoare a Orientului ortodox. I, sec. XVI-XVII*, "MMS", 4-6, 1985; II, sec. XVII-XVIII, "MMS", 3, 1987.
- Collection de documents diplomatiques et des pieces officieles concernant la question des monasteres dediees en Roumanie, 1858-1878*, Constantinople, 1880.
- CONSTANTINESCU, N. *Vladislav I*. București, 1979.
- CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997.
- CRETEANU, Radu. *Biserica din Baia de Aramă*, "MO", 10-12, 1955.
- Idem. *Traditions de famille dans les donations roumaines au Mont Athos*, "Etudes byzantines et postbyzantines", București, 1979.
- CRISTACHE Panait, Ioana. *Circulația în Moldova a cărții în limba română tipărită în sec. XVIII*, "MMS", XLVIII, 5-6, 1972.
- CRONȚ, Gh.. *Dreptul de citorie în Țara Românească și Mo'dova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din Evul mediu*, "SMIM", IV, 1960.
- CURZON, Lord. *Visits to Monasteries in the Levant*, London, 1849.
- DAMIAN, ieromonahul. *Acte noi relative la chestiunea schitului românesc cenovial al Sf. Ioan Botezătorul-Prodrumu din Sf. MA*, București, 1887.

- DAPONTE, Chesarie, *Ephemerides Daces ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736-1739)*, publice, traduite et adnotee par Em. Legrand, I, "Bibliotheca graeca", Paris, 1880.
- DELIGIANIS, D., *Έλληνες ζωγράφοι σε μονές της Ρουμανίας (14^{ος}-19^{ος} αι^{νες})*, în "Τάσεις του ορθόδοξου μοναχισμού, 9^{ος}-20^{ος} αι^{νες}", 28 Sept.-20 Oct. 1994, ΕΠΕ, Ατena, 1996.
- DIMITRAKOPOULOS, I., *Ιστορία του σχίσματος*, Constantinopol, 1863.
- DOSITEI al Ierusalimului, *Ιστορία περί τῶν Ἱεροσολύμοι^ς πατριαρχουσάντων*, București, 1715.
- DOBJANSKI, Ana, Simion, Victor, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, Iași, 1979.
- DOBRESCU, N., *Istoria Bisericii din Oltenia în timpul ocupației austriece*, București, 1927.
- DOCAN, N., *Studii privitoare la numismatica Țării Românești*, "AARMSI", seria II, tom XXXII, 1909-1910.
- DOENS, I., *Bibliographie de Saint Montaigne de l'Athos*, "Millenaire de Mont Athos (1963-1963). Etudes et Melanges", Chevetogne, 1965.
- DOENS, Irene, *Les monasteres grecques depuis 1833*, "Irenikon", XLIV, nr. 3, 1971.
- DONAT, I., *Despre schitul Zdravea sau Roaba, o ctitorie necunoscută a Craioveștilor*, "Arhivele Olteniei", 1936.
- Idem, *Fundațiile religioase ale Olteniei*, "Arhivele Olteniei", 1936.
- DRĂGHICEANU, Virgil, *Monumentele Olteniei*, "BCM", XXVII, 1934.
- DRAGOMIR, Silviu, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în sec. XVII*, "AARMSI", s. II, t. XXXIV, 1911-1912.
- DURĂ, I. V., *Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς Χώρας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν*, Ατena, 1977.
- Idem, *Voievozii Valahiei și Moldovei și Patriarhii ortodocși ai Răsăritului în a doua jumătate a sec. XVI*, "GB", 9-10, 1982.
- Idem, *Proschinitare ale MA tipărite pe pământ românesc*. "BOR", 3-4, 1989.
- Idem, *Η μεταφορά των ιερών λειψάνων του Αγίου Μιχαήλ. Επισκόπου Συνάδων από το Άγιον Όρος στις ρουμανικές χώρες (17^{ος}-18^{ος} αιώνας)*, "Απόστολοφ Βαρνάβας", iunie 1989, vol. 6
- ELIAN, Al., Bălan, C., Chirica, H., Diaconescu, Olimpia, *Inscripțiile României. I. Inscripții bucureștene*, București, 1965.
- ELIAN, Al., *Biserica Moldovei la începutul sec. XIX*, "ST", XIX, 1967.
- Idem, *Moldova și Bizanțul în sec. al XV-lea*, vol. "Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare", București, 1964.
- Idem, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici*, "BOR", 7-10, 1959.
- Idem, *Sur la circulation manuscrite des ecrites politiques de Rhigas en Moldavie*, "RRH", I, 1962.
- ENĂCEANU, Ghenadie, *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, București, 1886.
- ERBICEANU C., *Bărbați culti greci și români la Academile din Iași și București în epoca așa zis fanariotă*, "AARMSI", seria II, tom XXVII, București, 1905.
- Idem, *Constantin Daponte numit Chesarie în călugărie*, "BOR", XI, 1887-8.
- Idem, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888.

- Idem, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888.
- Idem, *Manuscrisele grecești existente în Biblioteca Universitară din Iași*, "RT", III, 1885.
- Idem, *Priviri istorice și literare asupra epocii fanariote*, "AAR", seria II, tom XXIV, București, 1901.
- Idem, *Domnii și boierii români ca fondatori și ctitori ai monastirilor din Sf. MA*, "RT", III, 1885.
- FELĒA, Ilarion, *Paisie și paisianismul*, Cluj, 1940.
- FILITTI, I. C., *Biserici și ctitori*, București, 1932.
- Idem, *Domniile române sub Regulamentul Organic*.
- Idem, *Frământări politice și sociale în Principatele Române, între 1821-1828*, București, 1932.
- FLOREA, Lucian, *Aspecte din viața și activitatea mitropolitului Mitrofan al Ungrovlahiei*, "GB", XXVI, 3-4, 1967.
- FOTINO, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenesti și Moldovei*, traducerea lui G. Sion, București, 1859.
- FREARITHS, K., *Περὶ πλουῦ Μακεδονίαφ καὶ ἐλάσσονοφ Ἀσσίαφ*, "Γρανδώρα", Atena, 13, 1863.
- FURTUNĂ, D., *Ucenicii starețului Paisie în ni-rile Cernica și Căldărușani*, București, 1928.
- GAVRIIL, Dionisiatul, *Ἡ ἐν ΑΘΙΜ τοῦ Διονυσίου*, Atena, 1959.
- GHEDEON, Manuil, *Ὁ Ἄθωφ. Ἀναμνήσειφ, ἔγγραφα, σημειώσειφ*, Constantinopol, 1885.
- Idem, *Πατριαρχικοὶ πίνακεφ. Εἰδήσειφ ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεωφ*, Constantinopol, 1885-1890.
- Idem, *Λόγοι καὶ βιβλιοθήκη τῆφ ἐν Ἄθω μονήφ τῶν εἰβήρων*, "Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια", 4, 1894.
- GHEORGHIURINIS, Iosif, *Descriptions of the presents state of Mount Athos*, London, 1866.
- GHEORGESCU, Valentin, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. XVIII*, București, 1980.
- GHEORGHESCU, Chesarie, *Cuviosul arhimandrit Gheorghe, starețul m-rii Cernica (1781-1806)*, "GB", 5, 1987.
- GHIKA, G-ral Iancu, *Memoriu asupra mănăstirilor române puse sub protecția Locurilor Sfinte din Orient*, București, fără an.
- GIURESCU Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria Românilor*, București, fără an.
- Idem, *Istoria românilor*, II, București, ed. 1949 și ed. 1976.
- GIURESCU, C. C., *Țările Românești sprijinite de ale învățământului din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat*, în "Contribuții la istoria învățământului românesc. Colecție de studii", București, 1970.
- GRICU, Vasile, *Viața Sf. Nifon. O redacție grecească inedită*, București, 1944.
- IRISOHOIDIS, Kriton, *Από την οθωμανική ως τον 20^ο αιώνα*, în "Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου", vol. I, Atena, 1997.
- IRISTU, Panaioti, *Το Ἄγιον Ὄροφ. Ἀθωνικὴ πολιτεία. Ἱστορία, τέχνη, ζωή*, Atena, 1987.
- ILIESCU, Octavian, *L'heritage de l'idee byzantine dans la numismatique et la sigilographie roumaine au Moyene-Age*, "Byzantion", 3, 1971.

- IONAȘCU, Ion, *M-rea Izvorani (Buzău), ctitoria episcopului Luca (1583-1604). Cu documente și regeste*. Buzău, 1936.
- IONESCU, G. M., *Istoria Cotrocenilor, Lupeștilor (Sf. Elefierie) și Grozăveștilor*. București, 1902.
- Idem, *Istoria Bucureștilor*, București, 1942.
- Idem, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova cu privire la Biserică. Școală. Societate (1359-1873)*, București, 1900.
- IONESCU, Gion D., Popescu, Grigorie, *Complexul monastic Radu Vodă*. "GB", L, 1-3, 1992.
- IORGA Nicolae, 1. *Les bases nécessaires d'une nouvelle histoire de Moyen-Age. 2. La survivance byzantine dans les Pays Roumains*, conferință din 8 aprilie 1913, Londra.
- Idem, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*. București, vol. 2, 1896.
- Idem, *Au fost Moldova și Țara Românească provincii supuse fanarioșilor ?*. "AARMSI", s. III, t. XVIII, mem. 12.
- Idem, *Bizanz după Bizanz*, București, ed. II, 1972 (ed. greacă, Atena, 1984, în traducerea lui Iannis Karas).
- Idem, *Călugării de la Dohortiu*. "RI", 1933.
- Idem, *Cronica lui Antonie Constantin, vicanotarul Companiei grecești din Brașov (1806-1837)*, Văleni de Munte, 1932.
- Idem, *Cultura română sub fanarioși*, conferință, 8 Febr. 1898, București
- Idem, *Daniile românești la MA*, "RI", 19, 1933.
- Idem, *Descriere de călătorii*. "Fântâna darurilor", 1907.
- Idem, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, "ARMSI", s. III, t. XVIII, 1932-1933.
- Idem, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902.
- Idem, *Donațiile românești pentru mănăstirile de la Marea Marmara*. "RI", 7, 1921.
- Idem, *Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah-Sarai*, "ARMSI", 13, 1923-1933.
- Idem, *Două opere de artă românești din sec. XVI la MA*, "BCMI", XXVI, 1933.
- Idem, *Fundațiile religioase ale domnilor români în Orient*, "AARMSI", 36, 1913-1914.
- Idem, *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihail Cantacuzino*, București, 1902.
- Idem, *Histoire de Roumains et de la Romanite Orientale*, VI, București, 1940.
- Idem, *Histoire des roumains et de leur civilisation*, ed. I, Paris, 1920, ed. II, București, 1922.
- Idem, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, 2 vol., București, 1929-1932.
- Idem, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, vol. II, București, 1993.
- Idem, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981.
- Idem, *Istoria statelor balcanice în Europa*, București, 1961.
- Idem, *Le Mont Athos et les pays roumains*, "BSHAR", 2, 1914.
- Idem, *Les grands familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie*, "BSHAR", 18, 1931.
- Idem, *Monumentele istorice românești și Daponte*, "BCMI", 1933.
- Idem, *M-rea Văleni de Munte*, "BCMI", XVII, 1924.
- Idem, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, "AARMSI", 36, 1913-1914.
- Idem, *Documente privitoare la familia Calimachi*, București, fără an.
- Idem, *Portretele domnilor noștri de la Muntele Athos*, "AARMSI", seria III, tom. IX, 1928.
- Idem, *Roumains et grecs au cours de siecles*, București, 1921.
- Idem, *Studii și documente. XII. Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, București, 1906.

- Idem. *Vasile Lupu cu următor al împăraților de Răsărit*. "AARMSI", 1913-1914.
- IRIMIA, Ion. *Cîteva figuri de români atoniți*, "GB", 8-10, 1952.
- KADAS, Sotiris, *To Άγιον Όροφ. Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τουφ*. Atena, 1996.
- KARATHANASIS, Athanasios, *Des grecs a la Cour de Constantin Brâncoveanu. Voievd de Valachie (1688-1714)*, "Balkan Studies", 16, 1975, Tesalonic.
- Idem. *L'hellenisme en Transylvanie. L'activite culturelle, nationale et religieuse des compagnies commerciales helleniques de Sibiu et de Brasov aux XVIII-XIX siecles*, Institute for Balkan Studies, Tesalonic, 1989.
- Idem, *Oi Έλληνεφ λόγοι στη Βλαχία (1680-1714)*, Tesalonic, 1982.
- Idem, *O Βυζαντινοπουμένονφ ηγεμιών τηφ Βλαχίαφ Κωνσταντίνοφ Βασσαράβαφ (1654-1714) και η ελληνική Ορθόδοξη Ανατολή (οι δωρεέφ του σε Πατριαρχεία, στο Άγιον Όροφ, μονέφ τηφ Ανατολήφ)*, extras din tomul aniversar în cinstea arhiepiscopului Atenei și întregii Grecii, Iacov Varvanafos, Megara, 1991.
- KARLISARIDIS, Konstantinos, *Sf. Nicodim Aghioritul și activitatea sa în domeniul liturgic*, teză de doctorat, București, 1987.
- KITHIROVO, B. de, *Itinéraires russes en Orient*, Geneve, 1889.
- KURILAS, Evloghic, *Συμβολή ειφ την ιστορίαν τηφ μονήφ του Ίγιου Γρηγορίου*. "ΓΠ", 1922.
- KTENAS, Hristofor, *Η ίερά μονή του Γρηγορίου και αί πρόφ τὸ δούλον έθνοφ ύπηρεσίαι αὐτήφ (963-1921)*, Atena, 1926.
- Idem, *Αί έπιγραφαί και οι Υφμερωταί τηφ έν Στεφανουπόλει Γρθοδόξου ελληνικήφ Εκκλησίαφ τηφ Άζίαφ Τριάδοφ*, Buc., 1938.
- Idem, *Λεύκωρα τηφ έν Στεφανουπόλει έθνικήφ ελληνικήφ εκκλησίαφ τηφ Άζίαφ Τριάδοφ επί τη εκατονπεντηκονταετηρίδι αὐτήφ 1787-1937*, Buc., 1937.
- Idem, *Τα γράμματα έν ΑΟ και η Μεγίλη του Χριστου εΕκκλησία*, Atena, 1928.
- LANGLOIS, Victor, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris, 1867.
- LASCARIS, Michel, *Actes serbes de Vatopedi*, "Byzantinoslavica", 6, 1936.
- Idem, *Documentul de la Batoped al împăratului Ioan Asan II*, Sofia, 1930; και στο περι-οδικό "RIR", I, Iași, 1931.
- LAURENT, Vitalien, *Une donation du prince Alex. Mavrokordat a la skyte athonite de Kavsokalvi*, "BSHAR", 24, 1943.
- LECCA, Paulin, *De la moarte la viață*, ed. Paideia, 1997.
- LEMERLE, P., Wittek, P., *Recherches sur l'histoire et le statut des monasteres athonites sous la domination turque. I. Trois documents du monastere de Kutlumus*, "Archives d'histoire de droit oriental", 3, 1948.
- LEMERLE, Paul, *A propos de la fondation du monastere Kutlumous: un faux chrisoboulle d'Alexis III, Empereur de Trebizonda*, "BCH", LVIII, 1934.
- LEPĂDATU, AL, *Biserica din Bălteni. Note istorice*. "BCMF", I, 1908.
- LUCIAN, Varnava monahul, *Descrierea Sf. Locuri*. București, 1856.
- LUPAȘ, I., *Istoria Bisericii Române*, Sibiu, 1905-1909.
- MAMALAKIS, Ioanis, *To Άγιον Όροφ διά μέδου τῶν αιώνων*, Tesalonic, 1971.
- MANOLE, Pr. P., *Biserica Sf. Atanasie din Podgoria Copou*, "MMS", XXXVI, 7-8, 1960.
- MARINESCU Florin, *Τα ρουμανικά αρχεία του Αγίου Όροφ. Σημαντικέσ πηγή για την ιστορία του*, "Διεθνεφ Συμπόσιο. Το Άγιον Όροφ, χθέφ, σήμερα αύριο, 29 oct. -1 nov. 1993", Tesalonic, 1996.

- Idem, *Valorificarea documentelor românești de la Muntele Athos la Centrul de cercetări neogrecești din Atena*. "Anuarul Institutului de istorie și Arheologie - A.D. Xenopol", XXVI, 1, 1989, Iași.
- Idem, *Τα μτόχια τον Βατοπαϊδίου στη; Πουμανία*. "Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαϊδίου", vol. I, Atena. 1997.
- MAXIM, Mihai, *Țările Române și Înalta Poartă*. București, 1993.
- MELCHISEDEC, Episcopul. *Cronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869.
- Idem, *Despre icoanele miraculoase de la Atos de proveniență română*, "ARMSI", s. II, t. V, 1884.
- Idem, *Notițe istorice de la 48 mănăstiri și biserici*, București, 1885.
- METEȘ, Șt., *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, ed. II.
- MILAI, Pr. Dr. Paul, *Cuviosul stareț Paisie de la Neamtu*, în vol. "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", București, 1987, p. 484-495.
- MILAI, G., ZAMFIRESCU, D., *Literatura română veche*, I. București, 1969.
- MIOCI, Gh., *Mănăstirea Dobrovăț*, "MMS", XXI, 9-10, 1955.
- MILLET, G., *Rechers au Mont Athos*, "BCII", 1905.
- Ministerul de Externe, Memoriu asupra mănăstirilor române puse sub invocafia Locurilor Sfinte din Orient*, Buc. 1863.
- MIRCEA, I. R., *Relations cultureles roumano-serbes au XVI-eme siecle*, "RESEF", I, 3-4, 1963.
- MOISESCU, Gh., *Contribuția românească pentru sustinerea Ortodoxiei în cursul veacurilor*, "Ortodoxia", 2, 1953.
- MOISESCU, Gh., Lupșa, Ștefan, Filipașcu, Alexandru, *Istoria Bisericii Române*, 2 vol., București, 1957.
- MOISESCU, Gh., *Mănăstirile închinatc din Țara Românească în vremea păstoriei mitropolitului Grigorie Dascalul (1823-1834)*, București. 1934.
- MOLDOVEANU, Pr. Ioan, *Biserici bucureștene demolate în timpul comunismului*, "BOR", 10-12, 1993.
- MOTOC, arhim. Ieronim, *Cuviosul ieroschimonah Antipa Atonitul*, în vol. "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", București, 1987, p. 543-549
- MUNTEAN, V., *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (până la 1600)*, "ST", 1984, nr. 1-2 și 3-4.
- MUSICESCU, Ana Maria, *Broderia medievală românească*. București, 1973.
- NĂSTASE, Dumitru, *L'heritage imperiale dans l'art et l'histoire des pays roumains*. Milano. 1976.
- Idem, *L'idee imperiale dans les pays roumains et le "crypto-empire chretienne" sous la domination ottomane*, Atena. 1981.
- NĂSTUREL, Petre, *Aperçu critique des rapports de la Valachie et du Mont Athos du XVI-eme siecle*. "RESEF", II, 1964.
- Idem, *Aux origines des relations roumano-athonite. L'icone de Sainte Athanase de Lavra du voevode Vladislav*, "Actes du VIeme Congres internationale des etudes byzantines", II, Paris. 1951.
- Idem, *Date noi asupra unor odoare de la M-rea Putna*, II, "Romanoslavica", IV, 1960.
- Idem, *Le monastere athonite de Stavronikya et les roumains*, "RFR", XV, 1975.

- Idem, *Considerations sur l'idée imperiale chez les roumains*, "Byzantina", 5, 1973.
- Idem, *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leur relations du milieu du XIIe-ème siècle a 1654*, Pontific. Institutum Studiorum Orientalium. Roma, 1986
- Idem, *Scarlat Calimachi et le monastere de St. Panteleimoine*, București, 1947.
- Idem, *Sultana Maru, Vlad Vodă Călugărul și începutul legăturilor Țării Românești cu m-rea Hilandar*, "GB", 5-6, 1960.
- Idem, *Un pethilion roumain inconnu du monastere Karakallou*, "Le millenaire du MA Etudes et melanges", II, Chevetogne, 1965.
- Idem, *Un portrait de martyr roumain de MA: St. Jean de Valachie*, "BBRF", 1979.
- NĂSTUREL, P. V., *Schiitul Clocociov*, "RIAF", XVI, 1913.
- NEAGOE, Manole, *Neagoe Basarab*, București, 1971.
- NECTARIE, ieromonahul, *Schiitul românesc din Sf. Munte. Documente de la întemeierea schitului pînă azi*, București, 1878.
- NEGRI, C., *Memoire avec des pieces justificatives presente a la Commision internationale sur les couvents dediees*, Constantinopol, 1 Iunie 1865.
- NICOLAESCU, SL, *Ajutoare bănești și danii ale domnilor români către m-rea Filoteu din MA*, "RA", I, 1924-1930.
- Idem, *Documente privitoare la istoricul m-rii Radu Vodă din București*, "București", Revista Muzeului Municipiului București, III, 1-2, 1937.
- Idem, *Domnia lui Alexandru Aldea*, "RIAF", XVI, 1913.
- Idem, *M-rea Xiropotamu și metocul său Plumbuța*, "București", 1935.
- Idem, *Sf. Munte și importanța lui pentru români*, "NRB", 7-8, 1925.
- Idem, *Un pretios chivot de la Neagoe Basarab*, "Viața literară", București, 1973.
- Idem, *Domnia lui Vlad Vodă Vintilă din Slatina în lumina unor documente istorice inedite*, "Arhivele Olteniei", 83-85, Craiova, 1936.
- Idem, *Istoricul m-rii Sf. Treime (Radu Vodă) din București*, București, 1939.
- NISTOR, I., *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina în sec. XVII*, "AARMSU", seria III, tom XIII, 1932-1933.
- OIKONOMIDIS, Dimitrie, *Ελληνο-ρομανικαί σχέσεις*, "Αθηνά", 1978-1979.
- Idem, *Les ecoles grecques en Roumanie jusqu'a 1821. L'hellenisme contemporaine*, seria II, tom III, Atena, 1949.
- OIKONOMIDIS, Nikou, *Η μακραίωνη ιστορία της Βατοπαιδίου*, ziarul "Η Καθημερινή", 1 dec. 1996.
- OPRIȘESCU, Horia, *Les princes phanariotes et l'europeanisation des roumains*, "Balkan Studies", 1990.
- OTMENEDEIC, Agaton, *Etude sur les droits et obligations des monasteres roumains dedies aux Saints Lieux d'Orient*, București, 1863.
- PANAITESCU, Petre P., *Istoria românilor*, București, 1990.
- PAPACOSTEA Danielopoulou, Cornelia, Demeny, Lidia, *Grecs, Roumains, Bulgares et Serbes dans les Compagnies grecques de Brasov (1777-1850)*, "Bulletin de l'Association internationale de l'etude du SE Europeen", X, 2, 1971.
- PAPACOSTEA, Victor, *Originea invățămintului superior în Țara Românească*, "Studii", revistă istorică, XIV, 1961.
- PAPULIDIS, Konstantinos, *Περιπτώσεις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ΑΟ εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα*, "Μακεδονικά", 9, 1969, Tesalonic.

- PASCALIS, Dimitrie. *Καيسάριοφ Διαπόντε*. "Θεολογία", 14, 1935.
- PATRINELIS, Hristo, Karakatsani, Agapi, Teohari, Maria, *Μονή Σταυρονικήτα. Ιστορία, εικόνεςφ. χρυσοκεντήματα*. Atena, 1974.
- PĂCURARIU, Pr. Prof. Mircea, *Contribuții la istoria episcopilor Romanului, Rădăușilor și Hușilor în sec. XVII și începutul sec. XVIII*, "MMS", 1-2, 1979.
- Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, 3 vol., ed. II, București, 1992-1997.
- PEYFUSS, Max Demeter, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, București, 1994, p. 36.
- PETRAKAKOS, D., *Ναιπηγαίων Θεσμ(ν του ΑΟ*, Alexandria, 1905.
- PILAT, Cornelia, *L'icônographie athonite de l'Apokalypse en Valachie et en transylvanie au XVIII siecle*, "Actes du IIème Congres International des Etudes SE Europeenes", tom. VI, Atena, 1981.
- PIPPIDI, Andrei, *Tradiția politică bizantină în țările române în sec. XVI-XVIII*, București, 1983.
- POPESCU BĂJENARU, N., *Schitul Bălteni*, București, 1913.
- POPESCU, N. M., *Dionisie, mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie-24 decembrie 1672)*, "Convorbiri literare", XLVIII, 1914.
- Idem, *Patriarhii Țarigradului în Țările Române în veacul XVI*, București, 1914.
- POPESCU, Teodor M., *Nifon II, Patriarhul Constantinoplei*, "ΛΑΡ", s. II, t. XXXVII, București, 1913-14.
- POTRA, G., *Informații documentare asupra istoriei Târgoviștei în sec. XVII-XVIII. II. Un târgoviștean, student la Veneția*, "Acta Vlahica", III, Târgoviște, 1970.
- PUȘCARIU, I., Cristea, E., Voileanu, M., *Biserica catedrală de la mitropolia ortodoxă din Sibiu. Istorical zidirii, 1857-1906*, Sibiu, 1908.
- RADONICI, I., *Situațiunea internațională a Principatului Țării Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678-1688)*, "ΛΑΡMSI", s. II, t. XXXVI, 1913-1914.
- RĂMUREANU, Pr. Prof. I., *Contribuția Țărilor Române la dobândirea independenței naționale a poporului grec*, "BOR", XC, 1-2, 1972.
- Idem, *Constantin Brâncoveanu, sprijinitor al Ortodoxiei*, "BOR", LXXXI, 9-10, 1964.
- RĂMUREANU, I., Bodogac, T., *Istoria Bisericească Universală*, vol. 2, București, ed. II, 1993.
- Recueil de documents diplomatiques concernant la question des monasteres grecs*, Julie 1863, Paris.
- Reponse de Sainies Lieux d'Orient au memoire du gouvernement des Principautes Unies sur les monasteres grecs*, Oct. 1863, Paris.
- RILEY, Al., *Athos or the Mountain of the monks*, London, 1887.
- RUNCIMAN, Steven, *The Grand Church in captivity*, Cambridge, 1968.
- RUSSO, Demostenc, *Cărți de bună cuviință în limba greacă*, "Studii și critice", București, 1910.
- Idem, *Studii istorice greco-române*, București, 1939.
- SATHAS, K., *Μεσσαιωνική βιβλιοθήκη*, III, Atena 1872.
- SCRIMMA, Andre, *Les roumains et le MA*, "Millenaire du MA", II, 1963.
- SIMOIONESCU, Dan, Bogdan, D. P., *Începuturile culturale ale lui Matei Basarab*, "BOR", LXVI, 1938.
- SISMAN, Irinarh, *M-rea rusească Sf. Mucenic Pantelimon*, t. XVIII, Athos, 1913.
- Idem, *Schitul românesc Prodromu din Sf. MA*, 1906.
- SKOUVARAS, E. A., *Η Ολυμπιώτισσα*, Atena, 1967.

- SMYRNAKIS, Gherasimos, *To "Άγιον" Όροφ*, Ατνα, 1903.
- SOLOVIEV, AI, *Histoire du monastere russe au MA*, Belgrad, 1933.
- SPINENI, Marin Popescu, *Procesul mănăstirilor închinatē*, București, 1936.
- SPIRIDON, ierodiacon Ciprian, *Ὁ ἑλληνικόφ κλήροφ εἰφ ταφ μητροπόλειφ Οὐγγροβλαχίαφ καὶ Μολδαβίαφ ᾠ τοῦ ΙΔ εἰφ τοῦ ΙΘ εἰ αἰόνοφ*, teză de doctorat, Tesalonic, 1998.
- SPIRIDON, Lavriotul, *Ἐγγραφα περιτήφ σκήτηφ Προδρομόφ καὶ Μ. Λαύραφ ἐκ τοῦ κώδικοφ αὐτήφ*, "Θεολογία", 6, Ατνα, 1928.
- STAN, Liviu, *Locurile Sfinte din Orient*, "Ortodoxia", 1, 1952.
- STAVRIDIS, V., *Κατάλογοφ πατριαρχών Κωνσταντινοπόλεωφ*, "Θρησκευτική καὶ Ηττική Εγκυκλοπασοδεία", tom IX, Ατνα, 1966.
- STĂNESCU, Eugen, *500 de ani de relații româno-bizantine*, "Lumea Bizanțului", București, 1972.
- STĂNILOAE, D., *Viața și învătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938.
- Idem, *Filocalia*, traducere, introduce și note de..., București, 1979, vol. VIII.
- STOICESCU, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. Țara Românească*, 2 vol., Craiova, 1970.
- Idem, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971.
- Idem, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.
- Idem, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor feudale ale Moldovei*, București, 1974.
- STURZA, Dimitrie Scarlat, *Les familles princieres greques de Valachie et Moldavie*, "Symposium l'epoque phanariote, 21-25 Oct. 1970", Institute for balkan Studies, Tsalonic.
- ȘERBAN, C., *La conception imperiale byzantine dans la protocole et la ceremoniale diplomatique roumaine du Moyene-Age*, "Byzantion", 3, 1971.
- ȘERBĂNESCU, Pr. Nic., *Mărturii istorice despre monumentele religioase din Bucureștii de altă dată*, "BOR", 1-2, 1960.
- ȘTEFĂNESCU, Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, București, 1885.
- ȘTEFĂNESCU, Paul, *Francmasoneria*, București, 1996.
- ȘTREMPEL, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, București, 1983.
- TAHIAOS, Em., *Ο Παἰσιοφ Βελτσικόφσκη καὶ η ασκητοφιλολογική Σχολή του*, Tesalonic, 1964.
- Idem, *To Γεωργιανικόφ ζήτημα (1868-1918)*, "IMXA", nr. 54, Tesalonic, 1962.
- Idem, *The slavonic manuscripts of St. Panteleimon Monastery (Rossikon) on MA*, Tesalonic, 1981.
- TCHIEREMISSINOF, Katia, *Les archives slaves meridioneles du monastere du Zographou*, "Byzantinische Zeitschrift", 76, 1983.
- TEOHARI, Maria, *Τα χρυσοκεντήματα ἀμφια ΙΜ Σταυρονικήτα*, εν τόμο "Μονή Σταυρονικήτα", Ατνα, 1974.
- Idem, *Une epitrahilion valaque aux Meteores*, "RER", III-IV, 1957.
- THEOKLITOS, Monahul, *Άγιοφ Νικόδημοφ ὁ Άγιορείτηφ*, Ατνα, 1959.
- THEOHARIDIS, Pl., *Παρατηρήσειφ στην οικοδομική ιστορία καὶ την οχύρωση τηφ μονήφ Διονυσίου του ΑΟ κατὰ τον 16 αἰ(να*, "Μακεδονικά", 22, 1982.
- TOMESCU, C. N., *Mitropoliul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chișinău, 1927.

- TOMITANUL, Episcop Lucian, *Cuviosul Irimarh de la Horațița*, în vol. "Sfinți români și apărători ai legii strămoșești", București, 1987, p. 511-519.
- TSOURKA, Papasthati Despina, *A propos de compagnies grecques de Transylvanie a Sibiu et Brasov*, "Balkan Studies", 23, 1982.
- TUNUSLI, Frații, *Istoria Ferei Românești*, în traducerea lui G. Sion, București, 1863.
- TURDEANU, Em., *Din vechile schimburi culturale dintre români și iugoslavi*, "CL", III, 1939.
- Idem, *L'activité littéraire en Moldavie a l'époque d'Etienne le Grand (1457-1504)*, "RER", V-VI, 1960.
- Idem, *Nouveaux documents concernant des dons roumains au monastere de Hilandar du MA*, "RER", III-IV, 1955-56.
- Idem, *Un portrait de Șerban Cantacuzino, prince de Valachie. au monastere d'Iviron au MA*, "RER", XV, 1975.
- Idem, *Varlaam și Ioasaf. Istoricul și filiațiunea redacțiilor românești*, "CL", I, 1934.
- Idem, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos*, "CL", IV, 1940.
- VĂRTOȘU, Em., *Odoare românești la Stambul*, "BCMI", XXVIII, 1935.
- VASILESCU, Coman, *Istoricul bisericii Monastirea Răducanu*, București, 1935.
- Idem, *Istoricul mănăstirilor închinete din epoca grecismului, de la 1633 la 1821*, București, 1932.
- Idem, *Istoricul mănăstirilor închinete și secularizarea averilor lor*, București, 1932.
- VASILIEV, A. A., *Histoire de l'Empire byzantine*, Paris, 1932.
- VELICHI, G., *România și Renașterea bulgară*, București, 1980.
- VLAHOS, Kosma, *Ἡ Χερσῶνησος τοῦ ΑΟΑ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ μοναὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι καὶ τε νῦν*, Volos, 1903.
- XINGOPOULOS, A., *Portraits inédits des deux voevodes valaques*, "Actes du XIV-eme Congr. Internat. des études byzantines", II, București, 1975.
- Idem, *Une edifice du voevode Etienne le Grand au Mont Athos*, "Balkan Studies", 11, 1970.
- XENOPOL, Al., *Domnia lui Cuza Vodă*, 2 vol., Iași, 1903.
- Idem, *Istoria Românilor*, VI, București, 1928.
- ZAKYNTHINOS, D.A., *Nicolas Iorga, historien de Byzance apres Byzance*, "Association internationale d'études de SE Europeen", Buletin 9, 1971.
- ZAMFIRESCU, Dan, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981.
- ZOTTA, Sever, *Mănăstirea Golia. Schiță istorică*, "BCMI", XVII, 1924.
- ZUB, Al., *De la istoria critică la criticism*, București, 1985.

Pr. Dr. IOAN MOLDOVEANU

VIATA BISERICESCA A ROMANILOR REFLECTATA IN SCRIERILE UNOR CALATORI STRAINI

(Secolul al XVIII-lea)

Fiecare om, atunci când pătrunde într-un spațiu geografic diferit de cel natal, își formează o impresie despre tot ce întâlnește în acel univers, noutatea, ineditul având un impact puternic asupra călătorului. De aici i-a naștere imboldul de a așterne pe hârtie amintiri, constatări, reflecții, concluzii referitoare la oameni și locuri. Acest impuls este prezent și la aceia care sunt trimiși într-o țară străină cu scopuri bine definite, în misiuni cu caractere diferite: politice, religioase, economice chiar.

Însemnările călătorilor străini cu privire la pământul românesc, cuprinse în volume, jurnale și note de călătorie, rapoarte și scrisori, conțin, printre informațiile de o diversitate impresionantă, și date despre viața spirituală a poporului român, despre organizarea Bisericii Ortodoxe Române, despre monumentele bisericesti aflate pe teritoriul locuit de români.

Prezenta lucrare cuprinde aspecte extrase din consemnările călătorilor străini prin Țara Românească, Moldova, Dobrogea, Transilvania, Banat, Basarabia, Bucovina, care se încadrează în tematica enunțată mai sus. Acestea sunt selectate din ultimele trei volume publicate de Academia Română în colecția *Călători străini despre Țările Române*, mai exact din volumele IX și X – ultimul în două părți, toate acoperind ca perioadă de timp secolul al XVIII-lea. În finalul celei de a doua părți din volumul al X-lea, există câteva informații care trec pragul spre secolul următor.

Trebuie să precizăm de la început faptul că însemnările diversilor peregrini sunt inegale, atât ca volum cât și ca valoare. Am încercat să surprindem tot ce este important pentru oricine manifestă interes față de această temă. Există informații, aspecte pe care un autohton le consideră firești, comune, iar pentru contemporani sunt arhicunoscute. Nu ne este permis să uităm însă, că, pentru un străin, ele au caracter inedit, ceea ce le conferă unicitate. În acest caz este interesantă optica lor. Multe afirmații sunt excesiv de subiective, altele dovedesc lipsă de înțelegere față de credința și obiceiurile unui alt popor – abordate în mod formal doar, fără a pătrunde conținutul de idei și sentimente -, altele sunt în mod deliberat malițioase. Valoarea lor, în ansamblu, rămâne însă de necontestat.

Înainte de a dezvolta conținutul lucrării, sunt necesare câteva considerații cu privire la însemnătatea acestui secol, al XVIII-lea, în istoria românilor. Prima parte a intervalului de timp la care ne referim este dominată, în plan politic, de războiul austro-turc și de afirmarea puternică a Rusiei, cauză a izbucnirii unor conflicte perpetue cu Poarta. În contextul dat, Oltenia devine provincie austriacă (1718-1739). Mulți "călători" au legătură directă cu aceste evenimente, care, în cele mai multe cazuri, au constituit cauza prezenței lor pe teritoriul românesc, aflat la vremea respectivă sub ocupație străină. Moldova suferă, la rândul ei, de pe urma otomanilor. Regimul fanariot terorizează ambele țări, exploatăndu-le la maxim. Transilvania se confruntă cu serioase lupte confesionale.

A doua parte a intervalului cunoaște două războaie devastatoare: cel ruso-turc din 1768-1774 și cel austro-ruso-turc din 1787-1791, cu consecințe nefaste și pentru

Țările Române. Nu putem omite să amintim revoltele sociale, – de o deosebită amploare –, aceea condusă de Horea, Cloșca și Crișan, din 1784, constituind un exemplu elocvent în acest sens. Regimul fanariot intră în faza de declin. În Transilvania, reformele iosefine nu au ecou, doar Banatul bucurându-se de o oarecare emancipare în plan politic și social. În sfârșit, în această perioadă, Bucovina este ruptă de Moldova, în 1775, și încorporată Imperiului Habsburgic.

Evenimentele menționate au afectat, desigur, Biserica românească. De aceea am considerat oportună o sumară rememorare a lor. Grupurile de călători au avut așa cum aminteam, legătură directă cu contextul social-politic al epocii.

Vom structura impresiile și constatările călătorilor străini după apartenența etnică a acestora.

Călători austrieci și germani

Generalul **Charles de Tige (Karl von Tige)** (?-1730), din 1725 director suprem al Olteniei, alcătuiește un raport despre această regiune. Referitor la organizarea bisericească menționează faptul că *episcopul sufragant (sufragan n.n.), (...) este un sârb schismatic din capitala Belgrad, căruia în vremea aceasta nu îi este îngăduit să aibă legături cu cel din București, care – pe când erau încă sub turci (!) a recunoscut cel dintâi de cap al lor pe patriarhul de Constantinopol.* Aici trebuie să aducem unele clarificări: Biserica din Țara Românească a fost organizată de patriarhul de Constantinopol la jumătatea secolului al XIV-lea, mitropolitul țării fiind recunoscut în mod oficial de patriarhul ecumenic în 1359. În legătură cu informațiile din prima parte a citatului anterior este oportun să precizăm că, printr-un decret din 1719, împăratul Carol VI (1711-1740 n.n.) ordona ca Episcopia Râmnicului să fie scoasă de sub jurisdicția canonică a mitropolitului Ungrovlahiei, și pusă sub aceea a Mitropoliei sârbe din Belgrad.

De Tige menționează, la rândul său, câteva mănăstiri: Cozia, Râmnic (reședința episcopală), Jitianu (județul Dolj, refăcută de vistierul Ghinea Brătășanu și vistierul Udriște n.n.), Polovragi, Hurez, Dintr-un lemn. Îl impresionează Hurczul, *decât care alta mai măreață și mai frumoasă nu este în Oltenia*, cu o bibliotecă frumoasă, bine dotată, ale cărei cărți însă nu pot fi înțelese de călugării *foarte neluminați la minte.* De altfel, personalitatea pe care am supus-o atenției își exprimă convingerea că în Oltenia se află *cam multe mănăstiri de călugări... superstițioși, în care egumenii sau stareții fură nestingheriți.* Pentru acest motiv, directorul suprem consideră necesară întocmirea unei situații exacte a veniturilor și cheltuielilor fiecărei mănăstiri, pentru a determina creșterea *veniturilor supușilor și a foloaselor M-ții Sale.* În acest scop recomandă și limitarea numărului preoților (Vol. IX, p. 154-159).

Succesorul său, generalul conte **Franz Paul von Wallis** (1677-1737) și baronul **von Rebentisch** (secolul al XVIII-lea), reprezentantul Camerei aulice în Transilvania și Oltenia, fac, în 1731, o inspecție generală în *Valahia austriacă*, pentru a lua la cunoștință de problemele cu care se confruntă țara. Ei hotărâsc, între altele, *să fie reduse taxele asupra tranzacțiilor din zilele de hram fixate de mănăstiri* (Vol. IX, p. 181).

Wallis are o serie de relatări referitoare la cler; de asemenea el cere să facă inventarierea tuturor bunurilor mănăstirești; convoacă la Craiova pe egumenii mănăstirilor închinat patriarhiei de la Constantinopol, intenționând să schimbe practica numirii lor, în sensul că aceasta să fie făcută de administrația austriacă. Episcopul Inochentie de la Râmnic alcătuiește un memoriu despre regimul bisericilor domnești, boierești, dar și a celor închinat și despre practica numirii egumenilor, rugându-l pe conte să nu schimbe vechea jurisdicție, ci să-și păstreze drepturile sale *întocmai ca arhiepiscopul sârb*. Wallis consideră că autoritatea episcopului trebuie să aibă anumite limite, restrângându-se la aspecte duhovnicești, ca pe vremea domnilor, când, în privința alegerilor și administrației mănăstirești, *mitropolitul nu avea sub autoritatea sa decât numai o parte din mănăstiri* (Vol. IX, p. 182).

Contele completează locurile de egumeni rămase vacante, spre nemulțumirea episcopului și a stareților, care alcătuiesc o *plângere (...) subliniind cu cât respect pentru religie s-a purtat Majestatea Sa imperială în toate celelalte state (...) față de ritul ortodox, și cât de mulțumit trăiește clerul acela spre deosebire de cel român, aflat sub aceeași cârmuire*. Wallis și Rebentisch înfățișează și comentează și alte memorii, cum sunt acelea ale mănăstirii Tismana, Dint-un lemn, al episcopului râmniccan, precum și ale mănăstirilor Hurez, Cozia, Bucovăț, Arnota și Titireciu, în care se cereau scrisori de protecție și se sennalau abuzuri săvârșite (Vol. IX, p. 182-183).

După ce deplânge dezbinarea din sânul Administrației, unde se formează două partide, – una constituită din consilieri catolici, iar alta din ortodocși –, ajunge la soluția ideală, în opinia sa, și anume încredințarea problemelor Bisericii ortodoxe exclusiv consilierilor catolici, pentru a-i neutraliza pe românii ortodocși. Autorii care au redactat volumul în discuție (IX) își exprimă nedumerirea cu privire la inconsecvența lui Wallis, emițând ipoteza conform căreia soluțiile finale le-ar fi gândit doar Rebentisch (Vol. IX, p. 164).

Friederich Schwanz von Springfels (aprox. 1690-1728), absolvent de inginerie militară la Iena, sub directa comandă a aceluiși Stainville, este folosit la executarea unor lucrări importante în Oltenia și Transilvania. Pentru reamenajarea cursului Oltului, trasează o hartă a regiunii străbătute de acest râu; harta este trimisă la Viena în 30 aprilie 1723. Textul stăruie asupra mănăstirilor întâlnite: planul lor arhitectonic, posibilități de folosire ca locuri fortificate. Nu trebuie să uităm faptul că, în timpul ocupației austriece, ierarhii au înaintat Curții de la Viena nenumărate memorii pentru ca mănăstirile să fie scutite de încartuirile de trupe, fapt ce le schimba destinația. Este suficient să amintim, în acest sens, pe episcopii Damaschin (1708-1725) și Inochentie (1728-1735) de la Râmnic.

Cornet (județul Vâlcea), Cozia (județul Vâlcea), Govora (județul Vâlcea), Bistrița (județul Vâlcea), Polovragi (județul Vâlcea), sunt lăcașurile menționate de călătorul german. Constatarea generală pe care o face evidențiază că majoritatea sunt *clădite ca un pătrat, biserica se află întotdeauna la mijloc, iar toate prezintă odăi boltite de zid* (Vol. IX, p. 53, 54, 59).

Un capitol întreg din descrierea sa are ca subiect *slujba religioasă*. Aceasta este *ortodoxă*, la fel ca și credința mărturisită de locuitorii acestor pământuri.

Episcopul, conducătorul lor spiritual, cu reședința la Râmnic, se află sub jurisdicția episcopului din Belgrad - în problemele ecleziastice - și sub autoritatea comandantului general al Transilvaniei - în problemele laice (Vol. IX p. 65).

Friederich Schwanz scrie despre *călugări și popi*. Referitor la primii, afirmă că trăiesc în mănăstiri, au venituri provenite din *binuri moștenite, țigani robi*, iar în fruntea lor stă un egumen, al cărui rol este similar cu acela al unui abate apusean: *conduce administrația religioasă a mănăstirii*. Enumeră apoi mănăstirile în care trăiesc monahi: *Râmnic* (probabil reședința episcopală n.n.), *Tismana*, *Căluș* (județul Olt), *Polovraci*, *Arnota* (județul Vâlcea), *Bisrița*, *Arhanghelii* (județul Vâlcea), *Sărăcinești* (județul Vâlcea), *Titireci* (Ocenele Mari - Vâlcea), *Govora*, *Cozia*, *Motru* (județul Gorj), *Cetățuia* (județul Vâlcea), *Cornet*, *Brâncoveni* (județul Olt), *Sadova* (județul Dolj), *Srehaia* (județul Mehedinți), *Bucovăț* (județul Dolj), *Hotărani* (județul Olt), *Stănești* (județul Vâlcea), *Jitianu* (județul Dolj), *Hurez* (Horezu, județul Vâlcea), *Tântăreni* (județul Gorj), *Segarcea* (județul Olt), *Topolnița* (județul Mehedinți), *Cioclovina* (județul Gorj). Mănăstirile de călugărițe amintite sunt: *Ostrov* (județul Vâlcea), *Dintr-un lemn* (județul Vâlcea), *Surpatele* (județul Vâlcea), *Mamul* (județul Vâlcea). Călătorul nu își dă seama dacă aceștia urmează *regula Sfântului Vasile sau a Sfântului Hieronim*, convins fiind că nici călugării înșiși nu știau conform căror rânduieli își duc viața (Vol. IX, p. 65).

Despre preoți notează faptul că singurele elemente care îi deosebesc de laici sunt *potcapul de postav albastru, pe care nu-l scot înaintea nimănui, și (...) pletele lor lungi, pe care nu le taie niciodată*; în rest, îndeplinesc, *pe lângă slujbele în parohii*, aceleași munci ca țărani de rând, pentru a-și asigura existența. În aceste condiții, este firesc ca învățătura de care dau dovadă să fie sumară, așa cum constată Schwanz, cunoștințele lor limitându-se la scris și citit. Din limba slavonă, în care oficiază slujba, *adeseori nu înțeleg nici un cuvânt*. Călugării, *aidoma, știu puțină greacă veche, iar cine poate să o rupă puțin pe latinește este socotit ca o mîmune de erudiție*. Clericilor le este permis să se însoare *numai cu o fecioară și numai o singură dată*; cel ce rămâne văduv nu are voie să se recăsătorească; în caz contrar, este obligat să renunțe la preotie. Ei plătesc o contribuție anuală episcopului locului, iar numărul lor variază în funcție de localitate.

Este descrisă apoi vestimentația călugărițelor: *veșminte lungi, drepte și negre*, cvlavia lor constând în *abținerea de la căsătorie, de la înfruptarea cu carne și în baterea multor mătănii*. Germanul insistă asupra acestei manifestări exterioare a căinței și smereniei launtrice. Maicile ascultă de *starețe*, de obicei femei vârstnice. Fiecare mănăstire de maici *are un popă bătrân, căsătorit, în fața căruia se spovedesc și care face slujba bisericească pentru ele*.

Același Schwanz semnalează și prezența unor catolici în Oltenia, specificând că *nu sunt români, ci bulgari*, negustori care locuiesc la Craiova, Râmnic și Brădiceni, unde au și biserici (Vol. IX, p. 65-66).

I. C. Weiss (?-1737), inginer militar, maior, și ulterior colonel, primește, din partea autorităților habsburgice, în 1731, misiunea de a cerceta Oltenia, în vederea stabilirii unui plan de fortificații, ale cărei puncte esențiale au fost indicate anterior, așa cum aminteam în paginile precedente, de Schwanz. Evident, pentru stu-

diul nostru prezintă interes lăcașurile de cult menționate în descrierea sa: Cozia, reședința episcopală de la Râmnic, mănăstirea de maici Dintr-un lemn, *care își urage numele de la o capeță făcută acolo dintr-un copac și clădită de un singur om*, Bistrița, mănăstire frumoasă și puternică, Hurez, *foarte frumoasă, clădită de domnul român Constantin Brâncoveanu*, Polovragi, Tismana, *foarte veche, ocupată în timpul ultimului război cu turcii (1717)*, Strehaja. Din Moldova sunt menționate mănăstirile Cașin (județul Buzău) și Mera. ultima situată pe valea Milcovului. ctitorie a lui Constantin Cantemir (Vol. IX, p. 186, 190).

Meșteșugarii germani **Andreas Jaschke** și **Zacharias Hirschel**, refugiați în Țara Românească din cauza persecuțiilor electorului Saxoniei, sunt cazați un timp (1740 n.n.) la mănăstirea Stavropoleos (București), unde găsesse oameni prietenoși și ospitalieri (Vol. IX, p. 251).

Misionarul franciscan **Blasius Kleiner**, călător prin București, scrie despre legenda originii numelui orașului și, în legătură cu aceasta, despre așa - numita biserică *a lui Bucur*, care a aparținut complexului mănăstiresc de la Radu Vodă (Vol. IX, p. 433). El se arată impresionat de numărul mare de clerici: *mai bine de șase mii de călugări sau monahi; peste 500 de preoți sau ecleziastici*. În rest, îl interesează istoricul reședinței catolice din capitală (Vol. IX, p. 435-436).

Împăratul **Iosif II** (1740-1790) vizitează de trei ori Transilvania și Banatul, dornic să cunoască direct situația din monarhie. Din jurnalul său de călătorie, din 1773, aflăm că l-a primit în audiență pe episcopul ortodox al Aradului (Pahomie Cnjevici, 1770-1783 n.n.), care, între alte revendicări minore, i-a cerut să îi autorizeze construcția unei biserici ortodoxe la Oradea Mare (Vol. X, partea I, p. 127-128).

În decursul aceleiași vizite, îl primește în audiență și pe episcopul Timișoarei (Vichentie Ioanovici Vidac, 1759-1774, ajuns ulterior mitropolit la Carloviț n.n.), foarte intrinsec de prigoanele declanșate de mitropolit (mitropolitul sârb din Carloviț, sub jurisdicția cărui se aflau atunci românii ortodocși din Banat n.n.). La Vârșeț poposește la reședința episcopală (Vol. X, partea I, p. 133, 135).

Friedrich Wilhelm von Bauer (1731-1783), militar de carieră, scrie memorii istorice și geografice despre Țara Românească și Moldova, unde putem găsi materiale pentru subiectul nostru. Afirmă despre români că *sunt de religie ortodoxă*, cred în superstiții - din cauza ignoranței de care dau dovadă -, iar cărțile bune le lipsesc: *În toată Țara Românească nu se găsesse decât cărți bisericești cu litere pe jumătate grecești, pe jumătate slavone*, chiar preoții fiind puțin luminați (Vol. X, partea I, p. 152).

De altfel, un capitol este dedicat fețelor bisericești. Bauer scrie că până în 1496, în timpul domniei lui Radu cel Mare *nu era decât un singur prelat sau episcop în toată Țara Românească*, doar la îndemnul lui Nifon, fost patriarh al Constantinopolului, ajuns mitropolit al Ungrovlahiei (1503-1505 n.n.) s-au înființat încă două episcopii, la Râmnic și Buzău. Opinia aceasta s-a vehiculat multă vreme în istoriografia noastră. Cert este faptul că păstorirea lui Nifon la noi a fost efemeră și nu i-a oferit răgazul necesar unei organizări temeinice a Bisericii din Țara Românească.

Numirea ierarhilor și a stareților o face - notează Bauer - domnitorul, care le înmânează cârja, patriarhul din Constantinopol *incuviințând numirea*. Descrie în

continuare onorurile și drepturile bănești de care se bucură ierarhii: înțâietatea în adunările publice, dreptul de a judeca abaterile preoților, veniturile obținute din taxele impuse la hirotonie, dar și acelea obținute de la mireni cu ocazia officierii diferitelor slujbe. Ierarhii și unele mănăstiri sunt exceptate de la plata anumitor contribuții către stat. Concluzia este următoarea: *clerul n-a fost tratat chiar rău în Țara Românească și influența religiei a servit și aici ca aiurea la îmbogățirea slujitorilor ei, prin pomenile statului* (Vol. X, partea I, p. 158).

Din memoriile respective aflăm că Mitropolia cuprinde 9 din cele 12 județe ale principatului propriu-zis, Episcopia Râmnicului cele 5 județe ale Craiovei, iar aceea a Buzăului, 3 județe ale principatului, precum și raiaua Brăilei, pe baza unui hrisov de la Radu (...) dat în anul 1544 (este vorba de Radu Paisie, domn al Țării Românești, 1535-1545 n.n.).

Mănăstirile se află sub ascultarea episcopului, altele sub aceea a mitropolitului, iar o parte sunt închinat scaunelor patriarhale din Antiohia, Alexandria și Ierusalim, Muntelui Athos, unor mănăstiri din Siria sau altora din Turcia (Vol. X, partea I, p. 159). Despre impozitele asupra mănăstirilor, diferitele scutiri în acest sens, nenumăratele reveniri la acestea mărturisește un alt capitol: Ștefan Cantacuzino (1714-1715 n.n.) le-a scutit de impozit în 1715, Nicolae Mavrocordat le-a obligat la plata accușuia, Constantin Mavrocordat a inițiat noi reforme, însărcinând zece clerici cu administrarea mănăstirilor și înființând o casă comună, la care egumenii trebuiau să dea socoteala întocmai a veniturilor și cheltuielilor Mihail Racoviță (1730-1731, 1741-1744 n.n.) anulează deciziile predecesorului său, care, revenit la domnie, le restabilește, Ștefan Racoviță (1764-1765 n.n.) fiind cel care impune din nou mănăstirilor plățirea dărilor, rânduire respectată până la Grigore Ghica (1768-1769 n.n.). Aceeași soartă schimbătoare au avut-o și dările pe care preoții erau îndatorați să le onoreze (Vol. X, partea I, p. 176-177).

Arhiducele **Maximilian Franz von Habsburg** (1756-1801), călător prin Ungaria, Slavonia și Banat, lasă în jurnalul său detalii cu privire la orașul Timișoara, unde se află marea biserică – catedrală, biserica greco-neunită și locuința episcopului (Vol. X, partea I, p. 264).

Situația confesională a Sibiului este prezentată sumar de un anume **Jenne – Lebprecht** (?-1790), despre care se dețin extrem de puține date biografice. El scrie un jurnal, în care surprinde diverse aspecte ale călătoriei sale pe Dunăre și în Țările Române. Din scrierea sa aflăm că în Sibiu, *catolicii, evanghelicii, luteranii, reformații și grecii neuniți își celebrează aici cultul lor fățiș și au și bisericile lor deosebite* (Vol. X, partea I, p. 745).

Mănăstiri din Moldova apar și în jurnalul de călătorie al lui Johann Christian von Struve (?-1803): Galata, Trei Ierarhi (din Iași), Mira (Mera, județul Vrancea), Odobești (schitul numit "Mănăstirea", județul Vrancea), Văcărești din București, (Vol. X, partea a II-a, p. 1127, 1128, 1130, 1139).

Biserica din Densus (județul Hunedoara), străvechi monument arhitectural, este descrisă în detaliu de contele Johann von Hofmannsegg (1766-1849), cercetător al științelor naturale, călător în regiunea respectivă în 1793. Biserica românească este un amestec între arhitectura a două milenii, căci sunt urme din arta bună antică, pietre enorme folosite în construcție numai de greci și de romani....

coame de acoperiș gotice... și în sfârșit o zugrăveală bizantină și o mazăleală românească (!). Conte le crede că lăcașul a fost construit pe locul unei foste capele mortuare, închinată zeilor subpământeni, care data din timpul domniei lui Traian. Acest mic templu ar fi fost ulterior dărâmat, din fragmentele sale ridicându-se o frumoasă construcție gotică de același fel. După modificări ulterioare a ajuns lăcaș creștin. Concluzia lui Hoffmannsegg este următoarea: biserica este totuși un monument și o frumoasă ruină (Vol. X, partea a II-a, p. 1197).

Medicul **Andreas Wolf** (1741-1812), în cartea sa intitulată *Contribuții la o descoperire statistico-istorică a Principatului Moldovei*, publicată la Sibiu în 1805, oferă detalii referitoare la viața spirituală din regiune (Vol. X, partea a II-a, p. 1261-1264). Nu ne oprim asupra lor deoarece s-a scris recent un studiu amplu pe această temă (Paul Brusanowschi, *Informațiile medicului sibiian Andreas Wolf despre viața bisericească din Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Teologie și viață*, XI, 2001, nr. 8-12, p. 20).

Călători italieni

Doctorul venețian Mihail Schendos van der Beck (1691?-aprox. 1743), ajuns în Transilvania pentru a-și revendica moștenirea care îi revenea de la unchiul său, devine la scurtă vreme medicul personal al generalului de Stainville. Acesta din urmă, apreciindu-i vastele cunoștințe, îl ia cu sine în inspecția pe care o întreprinde în Oltenia, în 1719. Mihail Schendos face în scrierile sale câteva observații cu privire la subiectul nostru. De exemplu, constată faptul că Țara Românească este *vrednică de plâns sub Mavrocordat* (Nicolae Mavrocordat n.n.). Nici mitropolitul țării, Antim, *păstor prea cuvios și prea evlavios*, nu a scăpat de atrocitățile domnului fanariot, care *nu s-a înșiorat să-și păteze mâinile cu sângele său*. Constatăm că relatările medicului venețian sunt similare cu acelea ale lui de Sainte-Croix (Vol. IX, p. 84).

Mănăstirile pe care le remarcă sunt: Horezu, *măreț clădită de Brâncoveanu* (Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești, 1688-1714 n.n.) *pe cheltuiela sa*, Govora și Polovragi (Vol. IX, p. 87).

Nicolae de Porta (?-1734), secretar pentru limba italiană a lui Constantin Duca, pe care îl însoțește la Iași, apoi consilier în cadrul administrației imperiale în Țara Românească, a lăsat posterității câteva *Reflecții privind starea Olteniei*, unde menționează, în treacăt, existența satelor mănăstirești. Știm despre acestea că erau menite să contribuie la subzistența comunității monahale trăitoare în mănăstirea căreia îi erau datorite, iar locuitorii lor erau scutiți de orice obligații față de domnie, având obligația de a presta diverse munci în folosul mănăstirii respective (Vol. IX, p. 116).

Călugărul franciscan milanez **Giovanii Francesco Bossi**, trimis în Moldova pentru a reorganiza misiunea catolică în vederea menținerii rezistenței la problemele cauzate de otomani, în cele trei rapoarte trimise congregației De Propaganda Fide, scrie despre *puținii catolici răspândiți la hotarele Țării Românești*. Misiunile catolice nu constituie subiectul lucrării de față, ca urmare le vom aminti doar în treacăt, relevând detalii care ni s-au părut circumscrise sferei ineditului.

În cazul lui Francesco Bossi, am considerat interesantă observația pe care o face cu privire la unele practici, și anume oficierea Liturghiei, administrarea Tainci Pocăinței și Euharistiei acasă *la unele fețe de o treaptă deosebită*, aceasta după slujba oficiată pentru oamenii aparținând unor categorii sociale inferioare, în biserică. Pe lângă aplicarea acestui tratament preferențial, pe care o constată cu tristețe, misionarul catolic este nemulțumit de faptul că mulți credincioși sunt superstițioși și aleargă la descântătoare (Vol. IX, p. 147-149).

Franciscanul **Francescantonio Manzi** (1695-1749) scrie despre sediile misiunii franciscane și familiile de catolici din Moldova, precum și despre *Exercitarea religiei catolice*. Pentru lucrarea noastră au relevanță următoarele afirmații: *Cărțile de care se slujese grecii ortodocși sunt opera lui Marc din Efes, operele lui Photius și comentariile unora din părinții schismei (!), iar ortodocșii au foarte multe biserici acolo unde catolicii au una singură*. Prezintă apoi o serie de biserici catolice din Moldova, venituri și bunuri ale acestora, episcopii, reședințe, călugări, preoți de mir, misionari. Aceștia din urmă nu înregistrau succese prea răsunătoare în prozelitismul lor, deoarece, scrie Patai, *cei mai mulți dintre ei (evrei n.n.) se fac mai degrabă schismatici (ortodocși n.n.)*. Este relatată pe larg misiunea sa în Moldova, pe întinderea câtorva pagini (Vol. IX, p. 298-299, 301-311).

Minoritul **Giovanni Maria Ausilia** (1700-1745), originar din Palermo, președinte al misiunilor catolice din Moldova în perioada 1742-1746, prezintă detaliat multiple aspecte legate de situația catolicismului din această țară. Autorul reliefează spiritul de toleranță al moldovenilor în privința exercitării de către catolici a cultului lor: administrarea sacramentelor, predicarea cuvântului lui Dumnezeu, dar numai pentru catolici, calvini și luterani, nu și pentru păgânii greci și schismatici (!) (Vol. IX, p. 314).

Inedite sunt informațiile referitoare la superstițiile moldovenilor și practicile legate de acestea, pe care catolicii le-au împrumutat de la populația ortodoxă, acestea putându-se integra unui tratat despre folclorul românesc: credința în vise, ritualurile pentru îndepărtarea bolilor care se pot abate asupra animalelor, descântecetele, obiceiuri de la îngroparea morților etc. (Vol. IX, p. 315-316).

Călugărul insistă, de asemenea, asupra bisericilor catolice și a veniturilor de care acestea se bucurau, asupra organizării confesiunii și asupra slujitorilor ei (Vol. IX, p. 316-323).

Un alt misionar catolic, Giovanni Bartolomeo Frontalli (1714-1763), călugăr minorit, trimis de Congregația de Propaganda Fide în Moldova, lasă o amplă relatare despre catolicii de aici: starea misiunilor, date statistice, obiceiuri. Aflăm că la Huși *se află reședința episcopului schismatic (ortodox n.n.)* (Vol. IX, p. 350). Minoritul nu se sfiește să arate influența puternică pe care ortodocșii o au asupra populației catolice în privința obiceiurilor și a modului de viață: botezul copiilor și administrarea Sfintei Euharistii imediat după acesta, posturile, pomenirile morților, obiceiuri legate de înmormântare. Călugărul observă viața austeră din mânăstiri (Vol. IX, p. 348-354, 357-358).

De asemenea face însemnări despre organizarea Bisericii moldovene: *sunt trei episcopi și un mitropolit; mitropolitul stă în capitală*, la Iași, iar episcopii în

orașele Roman, Rădăuți și Huși. Veniturile lor constau din *dijmele pământurilor lor; dintr-un mare număr de sate și din stupi; fiecare preot al lor este împus la o sumă oarecare pe an și când hiretonesc un diacon sau un preot (...) aceștia trebuie să plătească doisprezece plăștri*. La moartea episcopului, *domnul ia toți banii și chiar când este încă în viață, ia cu împrumut și nu înapoiază niciodată*. Domnul deține totul pentru că el este liber să-i numească și să-i depună, la numire fiecare viitor ierarh având obligația să plătească o anumită sumă de bani, pe care unii o obțin mai ușor după o perioadă de egumenat în vreo mănăstire. Domnitorul primește bani și de la stareții din mănăstiri, care, *pentru a scăpa de autoritatea patriarhilor lor* (se pare că este vorba de patriarhii de care depindeau mănăstirile închinete n.n.), *se înțeleg cu domnul să fie făcuți episcopi nominali (...) atârând de voința lui*. În continuare, Frontalii menționează existența unor mănăstiri închinete Patriarhiei ecumenice, Athosului, Patriarhiei ierusalimitene, ai căror călugări *sunt sub dependența domnului, căci ducă vine vrenn grec trimis de ucei patriarhi, el rămâne numai dacă-i place domnului* (Vol. IX, p. 356-357).

Despre catolicii din Moldova consemnează și franciscanul italian **Giovanni Battista Vannucci** (1712-1748) (Vol. IX, p. 359-360).

Un alt misionar aparținând ordinului călugărilor franciscani, Giovanni Hrisostomo dei Giovanni (1722-1768), prezintă viața misionarilor catolici din Moldova, locurile unde aceștia activează. O problemă pe care o consideră de maximă gravitate este aceea a căsătoriilor mixte, de care catolicii trebuiau să se ferească pentru a nu se pierde în masa populației ortodoxe (Vol. IX, p. 440-451).

Călugărul **Lionardo Panzini** (1739-1807), profesor de limba italiană al fiilor lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782 n.n.), la cererea căruia vine în Țara Românească, trimite prietenului său, dominicanul Diodato Marone, profesor de teologie la Universitatea din Neapole, mai multe scrisori. În acestea subliniază toleranța de care dă dovadă domnitorul în privința religiei: *este legat de credința sa, dar nu disprețuiește religia altora* (Vol. X, partea I, p. 211).

Deosebit de interesante sunt informațiile referitoare la francmasonerie pe care le oferă Panzini. Masonii aveau o colonie în Moldova, fiind plini de râvnă și producându-le grecilor o *indignare grozavă, căci sunt preveniți contra Frăției, ca împotriva unei secte antireligioase, libertine și ocultiste*, patriarhul de Constantinopol (Sofronic al II-lea, 1774-1780 n.n.) însuși trimițând *în aceste două principate o bulă de așurisenie plină de anateme și blesteme* împotriva societății și a membrilor ei (Vol. X, partea I, p. 213).

În București remarcă numărul de biserici și mănăstiri peste măsură de mare (aproape 300) (Vol. X, partea I, p. 214).

Îi atrage atenția independența ierarhilor și a stareților români față de Patriarhia din Constantinopol, de care atâră în aparență. Autoritatea pe care aceștia o recunosc este cea domnească, nici aceasta neluând în considerare ordinele patriarhale decât în măsura în care nu îi afectează propriile interese (Vol. X, partea I, p. 217-218).

Domnico Sestini (1750-1832), arheolog și numismat italian, vine în Țara Românească pentru a ocupa postul de secretar al domnitorului Alexandru Ipsilanti, tentativă care nu îi reușește însă. El așterne pe hârtie relatarea călătoriei sale în

această regiune. Din cuprinsul acesteia am selectat pasajele referitoare la unele lăcașuri de cult pe care le menționează. La București întâlnește mănăstirea Cotroceni, ortodoxă, *intemeiată de Șerban Vodă din familia Cantacuzinilor; unde shujește un egumen cu un mic număr de călugări greci* (Vol. X, partea I, p. 339). Autorul scrie despre *Cetatea Negrului Vodă*, unde se află *o capelă*. De fapt este vorba de Sân Nicoară, Sestini făcând o confuzie cu cetatea numită a lui Negru Vodă, ale cărei ruine se află pe Dâmbovița. Aici există, într-adevăr, o bisericuță săpată în stâncă, numită Schitul Negru Vodă.

Este amintită în continuare *mănăstirea de popi* (călugări n.n.) *români*, Argeș (Vol. X, partea I, p. 346). Cu priceperea unui arheolog, Sestini descrie pe larg această mănăstire constituită *după tipic grecesc*. Biserica este *clădită din piatră și gresie*, iar *din loc în loc pereții au ca despărțire și întrerupere a suprafeței niște ciubuce de marmură albă*. Este *clădită în formă de cruce*, are două cupole, *pardoseala de marmură albă și pereții împodobiți peste tot cu sfinți*, dar și cu figurile *primilor voievozi cu soțiile lor*, între care și ctitorul, *Neagoe Vodă* (1512-1521 n.n.) (Vol. X, partea I, p. 347). Aflăm că aici se găsesc diferite *cărți latinești tipărite cu un lexicon linguae latinae*, despre care însă monahii nu știau prea multe. Dintre ei, *cel care știe să citească trece drept învățat* (Vol. X, partea I, p. 347-348).

Venețianul **Francesco Grisellini** (1717-1783), autor al unei *Istории a Banatului*, regiune pe care a vizitat-o în 1774-1776, are în lucrarea sa unele informații referitoare la viața bisericească a românilor. Despre aceștia consemnează faptul că *mărturisesc religia creștină și se țin de liturghia greacă cu toate rătăcirile ei (!) care despart Biserica răsăriteană de cea apuseană*. În Banat, trăiesc și *români catolici, care se numesc greci uniți, dar aceștia, cu toată râvna neobosită a misionarilor și chiar cu puternicul sprijin al împărătesei* (Maria Tereza, 1740-1780 n.n.), *sunt atât de puțini, încât față de cei neuniți nici nu pot fi luați în seamă* (Vol. X, partea I, p. 386).

Preoții ortodocși se deosebesc de popor numai prin vestimentație: *poartă peste cămașă și albituri o haină lungă, neagră, pe care o încrucișează pe piept și o strâng cu un brâu*, au barbă și plete, iar capul și-l acoperă *cu o pălărie lată, rotundă* (Vol. X, partea I, p. 387). Ei se căsătoresc înainte de hirotonie, la demnități ecleziastice mai înalte putând să accedă numai aceia care *trăiesc celibatari și care s-au călugărit* (Vol. X, partea I, p. 388). În cazul în care rămân văduvi, *preoții nu se mai pot recăsători* (Vol. X, partea I, p. 398).

Cunoștințele de care dispun slujitorii Bisericii sunt sumare, *de cele mai multe ori toată știința lor se mărginește în a citi și a cânta*. Își venerază superiorii ierarhici *ca pe niște zeițăți... și nu știu ce să facă mai bun decât să îndemne poporul la aceeași supunere și venerație față de ei* (Vol. X, partea I, p. 390). Grisellini este intrigat de superficialitatea de care dau dovadă și de îngustimea spirituală la care îi împing și pe credincioși, aceștia ajungând să fie convinși că *și-au făcut întreaga datorie dacă țin cele patru posturi din timpul anului, dacă se spovedesc o dată și se împărtășesc*. În Banat, scrie istoricul, *există abuzuri că preotul primește ca un drept absolut al său o anumită taxă în proporție cu lungimea spovedaniei sau chiar cu păcatele mărturisite* (Vol. X, partea I, p. 391).

Obiceiul postului i se pare interesant, mai ales că este respectat *cu foarte mare strășnicie*, nu doar în posturile mari, ci și în cursul săptămânii, miercurea și

vinerea (Vol. X, partea I, p. 393). La fel de inedit îi pare ritualul înmormântării, care, așa cum am observat și până acum, a atras atenția majorității călătorilor străini. Descrie procesiunea care are loc, diversele datini legate de aceasta, dar și obiceiul pomenirii morților, al parastaselor, când *se trimite la biserică la 3, 9 și 14 zile, apoi la 3, 6 luni, ba chiar și un an de la data morții câte un colac mare, o lumânare de ceară și un blid mare de colivă, din care toți care intră iau câte o lingură, rugându-se pentru sufletul celui răposat. O zi, care după calendarul grecesc cade în ziua de luni după Paști*, este dedicată celor trecuți la cele veșnice. Atunci preoții fac slujbe în cimitir, însoțiți de întreaga comunitate sătească (Vol. X, partea I, p. 400).

Luigi Mayer, pictor italian de origine evreiască, vizitează și el mănăstirea Sfântul Gheorghe din București, unde poposeau adeseori patriarhii Ierusalimului, care rămăneau timp îndelungat în Țara Românească (Vol. X, partea a II-a, p. 1226). Tot el relatează despre mănăstirea Curtea de Argeș, *trainic zidită din piatră și împodobită cu turlle care se termină fiecare cu câte o cruce întreită... probabil un simbol al Sfintei Treimi*. Aici trăiesc călugări ortodocși... foarte primitori. O afirmație a lui Mayer este complet eronată: *biserica ortodoxă, mai rațională (...)* îngăduie călugărilor să se însoare. Autorul confundă preoții și călugării ortodocși, dintre care doar celor dintâi le era permis să se căsătorească (Vol. X, partea a II-a, p. 1229-1230).

Călători francezi

Căpitanul de Sainte-Croix, probabil de sorginte franceză, așa cum arată numele său, redactează, în timpul în care se află la mănăstirea Tismana (județul Gorj) – septembrie-octombrie 1716 – câteva rapoarte către generalul de Stainville, – comandantul militar imperial din Transilvania –, la Sibiu. El descrie locul în care este amplasată mănăstirea, oferind detalii cu privire la posibilitățile de apărare și aprovizionare (Vol. X, p. 33, 40, 42). De la el aflăm, de asemenea, despre faptele reprobabile săvârșite de Nicolae Mavrocordat (domn al Țării Românești, 1715-1716; 1719-1730 n.n.), care, printre altele, *a pus să fie... ferecat în lanțuri cruciș (kreuzweis) și să fie aruncat în închisoare patriarhul* (mitropolitul Antim Ivireanul, care la vremea respectivă păstora în Țara Românească, 1708-1716 n.n.) (Vol. IX, p. 38).

Jean Claude Flachet (1705-1766), industriaș și negustor francez, călător prin Țara Românească, remarcă existența în București, *a peste trei sute de biserici, din care nu e nici una care să nu țină de călugări greci*. Apoi, conchide atât de frumos. *Ele sunt monumente ale evlaviei voievozilor sau domnitorilor țării, care au căutat, datorită acestor clădiri, să treacă în nemurire* (Vol. IX, p. 254).

Francezul menționează și unele mănăstiri pe care le-a întâlnit în drumul său sau la care a poposit: Văcărești, cu *cea mai frumoasă biserică din câte am văzut la greci* (ortodocși n.n.), Plătărești (județul Ilfov), ctitoria lui Matei Basarab, 1632-1654 n.n.), Negoiești (județul Călărași, ctitoria Elinei Basarab, din 1648) (Vol. IX, p. 258-259).

Medicul belgian Adam Chenot (1721-1789), trimis în Transilvania pentru eradicarea epidemiei de ciumă, în 1755, remarcă obiceiul postului, perioadă în care se consumă *varză murată, linte, fasole, mazăre, usturoi, ceapă, sfeclă și ulei de în (...)* nu mănâncă nimic din ceea ce aparține regnului animal, nefăcând excepție nici chiar cu laptele pe care mi-l dau nici copiilor mici de tot; chiar și dacă ar fi bolnavi (Vol. IX, p. 376).

Abatele **Francois-Xavier de Feller** (1735-1802) din ordinul iezuiților, scrie despre ruteni și românii din Maramureș, care sunt *de religie ortodoxă, dar uniți cu biserica romană, popii lor purtând o sutană violetă*. Ceilalți români, care locuiesc în Banat și Transilvania -- notează abatele -- *sunt în mare parte schismatici*. În regiunile locuite de secui, sunt mulți calvini și unitarieni (Vol. IX, p. 558) Xavier este interesat de episcopia de la Oradea Mare, catolică, de biserica iezuiților din Cluj, de armenii catolici din Gherla, de luteranii care trăiesc în Bistrița, de dominicanii, franciscanii și piariștii de aici, dar și de românii din împrejurimile orașului, *uniți cu biserica romană* (Vol. IX, p. 558-559).

O prezentare subiectivă face mișcări inițiate împotriva uniției de călugărul Sofronie de la Cioara (județul Alba): *Un anume Sofronie a vrut, acum vreo zece ani, să-i corupă cu sila pe (...) bieții țărani să treacă la schismă. Se alcătuișe o mică ceată de români, ce săvârșea mari excese și care își cinsteau căpetenia ca pe un sfânt...* Știm că lucrurile nu s-au petrecut astfel, ci, dimpotrivă, Sofronie le-a arătat românilor ardeleni că unirea cu Roma nu era decât o amăgire, că promisiunile unei vieți mai bune în schimbul trecerii la catolicism, sub această formă, nu erau decât simple iluzii, care nu s-au materializat niciodată. Din jurnal mai aflăm că *episcopul schismaticilor este un oarecare Novacovici, care este un mare nătărău (!), dar este mai puțin furios decât ucela al Aradului, considerat schismatic înverșunat* (Vol. IX, p. 560 și 565). Este vorba despre sârbul Dionisie Novacovici, episcop în Transilvania în perioada 1761-1767 și despre Sinesie Jivanovici, episcop în anii 1751-1769.

De asemenea, în scrierea abatelui, citim despre regimentele grănicerești, alcătuite din soldați români, *care păzesc ieșirea din Transilvania; ei au fost puși să facă slujba împotriva voinței lor* (Vol. IX, p. 566). Autorul se referă la cele două regimente din zona de graniță, unul cu comandamentul la Orlat, celălalt la Năsăud.

Despre episcopul unit de la Blaj – Atanasie Rednic (1765-1772 n.n.) notează că *este un om bun și cu multă râvnă și arată că a înființat un seminar de clerici*. Referiri face și cu privire la persoana episcopului Petru Pavel Aron (1754-1764) (Vol. IX, p. 588-589).

Nu trece neobservată nici biserica românească din Lugoj, care, *din toate cele de rit grecesc pe care le-am văzut, este cea mai frumoasă*, nici biserica românească din Timișoara. Călătorul relatează despre credincioșii altor confesiuni din Transilvania, dar aceste însemnări nu constituie subiectul lucrării de față (Vol. IX, p. 573-574, 583-588).

Câteva rânduri sunt dedicate ceremoniei religioase ortodoxe, despre care afirmă că este inferioară celei catolice *mult mai solemnă și mai rațională*. Ortodocșii *de obicei nu spun decât Crezul de la Niceea și fără să adauge nicio-*

dată Filioque (...) după slujbă. se împarte pâinea sfințită. pe care o numesc anafură (Vol. IX, p. 588).

Louis Emmanuel D'Antraigues (1753-1812), nobil francez, străbate Moldova și Dobrogea, remarcând bisericile ortodoxe din orașul Galați, *singurele clădiri mai înalte și singurele zidite din piatră*. Acestea i se par *destul de murdare, cu pereții acoperiți cu picturi foarte ciudate* (Vol. X, partea I, p. 294). La Huși semnalează existența unei reședințe episcopale. În acei ani se știe că păstorea acolo Inochentie (1752-1782 n.n.) (vol. X, partea I, p. 296).

Alexandre D'Hauterive (1754-1830), printre altele, secretar al domnitorului Moldovei, Alexandru Mavrocordat Firaris (1785-1786 n.n.) este autorul unui *Jurnal de călătorie de la Constantinopol la Iași*. În capitala moldoveană constată că preoții greci se bucură *de considerația pe care religia tuturor popoarelor superstițioase o acordă slujitorilor ei*, având pretenții la episcopat. D'Hauterive uită că printre episcopi erau aleși nu numai greci, ci și români. Situația lor în Țările Române este privilegiată, comparativ cu a preoților de aceeași religie cu ei din Imperiul Otoman.

Ne reamintim un fapt consemnat și de alți străini, și anume acela că, la moartea mitropolitului, toată averea lui o moștenește domnul. Ierarhul decedat este înlocuit cu unul din episcopii în funcție, creându-se în acest fel o vacanță episcopală, ceea ce determină scoaterea scaunului ierarhic *la mezat* și - ni se spune - *concrenții au fac economii*. Se oferă și un exemplu în acest sens: *Episcopatul de Roman a fost plătit... cu 150 de pungi...* Atunci - martie 1786 - a ajuns episcop la Roman Iacob Grecul (1786 n.n.), succesor al lui Leon Gheucă (1769-1786 n.n.), devenit mitropolit (Vol. X, partea I, p. 692-693).

Aspecte care ne interesează evidențiază locotenentul și apoi colonelul francez **Joseph-Gabriel Monnier** (1745-1818), pe care funcțiile deținute îl aduc în Țara Românească, Transilvania și Banat, în toamna anului 1786. Populația din Sibiu - notează militarul de carieră în jurnalul său - *e un amestec de catolici, calvini, luterani, armeni și greco-bulgari, care își au biserici acolo. Este și un episcop grec* (ortodox - este vorba de Ghedeon Nichitici, 1784-1788 n.n.) (Vol. X, partea I, p. 789).

Charles Marie de Salabry (1766-1847), conte parizian, străbate în 1790 Banatul, Oltenia și partea apuseană a Munteniei. În decursul călătoriei vizitează biserica zidită de vornicul Barbu Știrbei în Craiova, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, dar și - se pare - mănăstirea Văcărești din București (Vol. X, partea a II-a, p. 100).

Călători englezi

Cărturarul **John Bell of Antermony**, absolvent al unor studii medicale, în călătoria sa prin Moldova și Dobrogea, constată că românii sunt **creștini de rit grec**. Moldovenilor *sultanul le îngăduie un (...) domn de religia lor*. Acest fapt, opinează Bell, nu trebuie socotit ca o favoare însemnată sub o cărmuire de fier ca aceea a turcilor (Vol. IX, p. 194).

Frederick Calvert, lord Baltimore (1731-1771) călătorește prin Dobrogea și Moldova, în 1763. Despre călugării moldoveni notează în jurnalul său *că unii din ei vorbeau grecește, rusesce, lătuinesce și italiennesce*. Unul din ei, un anume *Luca Massalitu*, i-a dăruit următoarea *notiță despre monastirile și bisericile capitalei* (lași n.n.): catedrala sau Mitropolia, treisprezece mănăstiri ortodoxe de călugări și una de maici, 15 biserici ortodoxe, o mănăstire *papistașă*, două biserici armenesti, o sinagogă evreiască (Vol. IX, p. 496).

William Hunter (?-1796), călător englez, asistă, în timp ce se afla la Focșani, la un botez ortodox și face unele observații cu privire la această taină și săvârșirea ei: *Shujba a durat cam vreo oră. A fost făcută în grecește de unul din popi sau preoți care citea cu mare solemnitate, iar ca tipic și ceremonie semăna mult cu shujba corespunzătoare romano-catolică (!). Deosebirea principală este că ritualul ortodox impune imersiunea în loc de stropire, și bielel princ nevinovat este cufundat cu totul în apă* (Vol. X, partea a II-a, p. 1098). S-ar putea să fie vorba de un botez săvârșit de grecii din Focșani, nu de români; însă oricum similitudinile dintre botezul ortodox și cel catolic nu sunt chiar atât de evidente.

Medicul, naturalistul și mineralogul englez **Robert Townson** (?-1799) vizitează în 1793 Oradea. În relatarea despre călătoria sa notează că a fost primit de episcopul locului, *un om bun*, ajuns în această demnitate pentru merite proprii și nu *datorită relațiilor sale* (Ierarhul este Ignatie Darabant, care a păstorit la Oradea în 1788-1805 n.n.) (Vol. X, partea a II-a, p. 1176).

Preotul englez **James Dallaway** (1763-1834) face însemnări despre biserici și mănăstiri din Țara Românească, în jurnalul călătoriei sale întreprinse aici în 1794. Pe parcursul trecerii prin Banat și Transilvania, menționează existența unei biserici în orașul Timișoara și conține însemnări scurte despre biserica din Șibot (județul Alba) (Vol. X, partea a II-a, p. 1211-1213).

În Țara Românească, autorul își oprește atenția asupra bisericii din satul Căineni (județul Vâlcea) (Vol. X, partea a II-a, p. 1214) Prelatul descrie amănunțit biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, orașul despre care *se spune că are 400 de biserici și mănăstiri* (ctitoria lui Constantin Brâncoveanu, datând din 1705-1706 n.n.), biserica din Dealul Mitropoliei, pe care – anticipând pareă – o numește *a Patriarhiei* (Vol. X, partea a II-a, p. 1218). Este oportun să amintim faptul că un alt călător englez, **John Jackson** (?-1807), scrie că în București existau *350 de biserici grecești (ortodoxe)* (Vol. X, partea a II-a, p. 1290). Chiar dacă aceste cifre vehiculate de călătorii străini nu sunt exacte, iar verificarea lor este aproape imposibilă, din cele afirmate de ei putem fi convinși că Bucureștiul era bogat în privința lăcașurilor de cult.

Dintre mănăstiri amintește Găiseniul (județul Ilfov, ctitoria lui Neagoe Basarab n.n.). Aici – notează englezul – sunt *doar patru călugări... căsătoriți (!), ce își cultivă pământul*. Este vorba, cu certitudine, despre călugări care fuseseră căsătoriți și care, de comun acord cu soțiile lor, s-au decis să îmbrățișeze monahismul, realitate des întâlnită în creștinism. Îi atrag atenția, de asemenea, crucile de la marginea drumurilor și sunetul de toacă (Vol. X, partea a II-a, p. 1215).

Călători maghiari

Kelemen Mikes (1690-1761), aflat în slujba principelui transilvănean Francisc Rakoczy II (1704-1711 n.n.) și apoi în slujba fiului acestuia, Iosif, călătorește prin Moldova și Țara Românească, lăsând un număr impresionant de memorii, redactate în forma unor scrisori. Mikes amintește obiceiul de a posti al românilor (Vol. IX, p. 201), este impresionat de amabilitatea cu care l-a primit mitropolitul Anton (Antonic, mitropolit al Moldovei, 1730-1739 n.n.), – (Vol. IX, p. 204) –, de bisericile din Hotin, care erau *pline de lume*, venită să se adăpostească acolo de teama cazacilor (Vol. IX, p. 205).

Iezuitul ungar **Andras Patai** (1697-1755) lasă un catalog succint al localităților din Moldova, unde trăiau catolici maghiari (Vol. IX, p. 294-295).

Date despre ecangăii din Moldova și organizarea parohiilor acestora, despre hushiții din regiune, găsim la **Peter Zold** (1766-1767), preot catolic din satul Delna, din Ciuc (Vol. IX, p. 509-513).

Un **medic maghiar anonim**, în drum spre Constantinopol, trece prin Țările Române, în 1792. La Focșani vizitează mănăstirea Sfântul Prooroc Samuil (ctitoria lui Constantin Racoviță, 1749-1752 n.n.), Sfântul Ioan (ridicată de Grigore I Ghica în 1661) și Sfântul Nicolae Vechi (zidită de Ștefu, căpitan de cazaci, în secolul al XVII-lea n.n.). La Râmnic vede *o mănăstire*, care nu putea fi alta decât biserica purtând hramul Adormirea Maicii Domnului, ctitoria lui Constantin Brâncoveanu și a lui Mihai Cantacuzino, datând din 1690-1696. La Buzău ajunge la mănăstirea *întărită de lângă oraș* (sediul Episcopiei, a cărei biserică a fost refăcută în 1649 de Matei Basarab și în 1741 de episcopul Metodiu, 1741-1748 n.n.). La București – notează medicul – *sunt cel puțin 367 de biserici* (!), afirmație hazardată desigur (Vol. X, partea a II-a, p. 1085).

Călători de sorginte slavă (polonezi, cehi, ruși, sârbi etc.)

Filip Orlik (1672-1742), polonez de origine, secretarul lui Mazepa, haunul cazacilor, trece de două ori prin Moldova: în 1722 și în 1742, când se stinge din viață la Iași, în timpul unei vizite la Constantin Mavrocordat (1733-1769 cu întreruperi n.n.). Lasă un amplu jurnal de călătorie, redactat în limba polonă. În această scriere amintește mănăstirea de călugări *Schitul* (închinată de domnitorul Vasile Lupu (1634-1653 n.n.), în 1648, mănăstirii Schitul Mare din Galiția), biserica din localitatea Lipcani (Lipkanka; în apropiere de Hotin), -- unde participă la Sfânta Liturghie de Paști, după ce se spovedise în prealabil --, biserica *Sfântul Gheorghe* din Galați, unde se întâlnește cu egumenul aceluia lăcaș, *care ține de muntele Athos* (Vol. IX, p. 137-139, 141-142).

Călătoria prin Țările Române a contelui polonez, **Iosif Podoski**, trimis în solie la Poarta otomană (1759), determină, cu această ocazie, alcătuirea de către secretarul său, Adam Goralowski, a unui jurnal. În jurnalul respectiv sunt amintite mănăstirile Maica Precista (din 1647) și Mavrodolu (din 1669), unde trăiau *greci schismatici*. În prima mănăstire a fost găzduit și secretarul solului C. Lafont, fapt menționat în darea de seamă pe care o întocmește (Vol. IX, p. 428). Despre acest

lăcaș aflăm și din serisoarea **Clarissei Porter**, soția diplomatului irlandez stabilit la Londra, sir James Porter (Vol. IX, p. 492), dar și din relatările solului polon aflat în trecere spre Poartă, **Toma Alexandrovici** (1766), care asistă la un incendiu izbucnit în magaziile mănăstirii (Vol. IX, p. 505).

Polonezul **Toma Alexandrovici**, despre care am scris mai sus, amintește faptul că la Huși se află reședința episcopului ortodox, care la vremea respectivă era Inochentie (1752-1782) (Vol. IX, p. 504).

Maiorul baron **Leyon Pierce Balthasar von Campenhausen** (din familie de origine poloneză, trecut în Suedia, 1746-1808), participant la campania din Țările Române din timpul războiului austro-ruso-turc (1787-1791), alcătuieste note de călătorie *despre cele văzute, trăite sau auzite în Moldova*. La Chișinău, oraș împărțit în trei mahalale, fiecare având propria biserică, își îndreaptă atenția spre cea mai mare, unde - arată baronul - *odinioară a fost o academie, la care studiau tinerii moldoveni, mai ales preoții* (Vol. X, partea a II-a, p. 866). Se pare că "academia" nu este altceva decât modesta școală de preoție din secolul al XVIII-lea, care fiindă din 1790, fiind transformată de mitropolitul Gavriil Bănulescu - Bodonî (1813-1821 n.n.) în seminar teologic la 1813, când nivelul ei începe să cunoască o ascensiune destul de importantă.

Și acest călător trece în revistă o serie de mănăstiri din Iași: Galata, Frumoasa, Cetățuia, Socola, ultima *de femei* (până în 1803, în timpul mitropolitului Veniamin Costachi, (1803-1808; 1812-1821; 1823-1842, care a înființat aici renumitul seminar, arhicunoscut din *Amintirile* lui Ion Creangă, transferând maicile de la Socola la Agapia n.n.), Trei Ierarhi, în descrierea căreia apar numeroase inadvertențe (Vol. X, partea a II-a, p. 875-876).

Relevant pentru spiritul tolerant față de celelalte națiuni și religii, este episodul relatat de baron, petrecut în 1786, când *turcii au pus la cale o mare prigonire a evreilor, omorând mai multe sate*. Atunci, *preotul bisericii ortodoxe Înălțarea Domnului a dat un frumos exemplu de viață creștină, ascunzând și hrănind trei sute dintre acești nenorociți salvându-le viața* (Vol. X, partea a II-a, p. 877). Se pare că preotul respectiv era să fie de la Galata, fie de la Golia, căci ambele puteau același hram.

Organizarea bisericească a românilor se prezintă - pentru acel timp - astfel: mitropolitul își are reședința la Iași, în subordinea sa aflându-se episcopii de Huși și Roman; în țară sunt 87 de mănăstiri și 931 de biserici. Fiecare preot *plătește anual mitropolitului 4 taleri și 60 de parate*. Procesele sunt judecate de cele mai multe ori de mitropolit.

Preoții nu au prea multă știință, fiind înguști la minte; în acest sens ni se oferă exemplul unui calvin rebotezat *deoarece ei nu-l considerau creștin* (Vol. X, partea a II-a, p. 880).

Din nou sunt descrise obiceiurile de înmormântare la români. După un întreg ritual, cel ce s-a despărțit de această lume este dus la biserică, unde îl întâmpina preoții. După ce este așezat în sicriu, *preotul l-a stropit, în cruce, cu vin*. Este relatat obiceiul, existent în special la populația din mediul rural, de a dezgropa morții, de a le lua osemintele și de a le zdrobi după ce le pun într-un sac. Călătorul

nostru nu a reușit să afle originea acestei *ceremonii ciudate*, deoarece *preoții ori nu cunosc motivul, ori nu vor să-l spună* (Vol. X, partea a II-a, p. 887-888).

Prin Moldova călătorește și un anume **Kajetan Chrzanowski** (?-1793), a cărui activitate este puțin cunoscută, informațiile referitoare la acesta fiind nesigure. Și el constată că în Țările Române *religia dominantă este cea ortodoxă*. Însă există și *câteva mii* de locuitori romano-catolici, *care au un episcop al lor; numit de papă după recomandarea și sub ocrotirea regelui Poloniei; reședința sa se află la Bacău* (Vol. X, partea I, p. 450).

Christopher Scipp (?-1794), directorul unei trupe de teatru din Pressburg (Bratislava n.n.), care a cufreierat toate provinciile monarhiei habsburgice, se arată scandalizat de-a dreptul de ignoranța preoților români, cărora le aduce aspre critici: *nu sunt numai ignoranți, dar nu arareori sunt șireți și plini de răutate și caută să facă și turma la fel cu ei* (Vol. X, partea I, p. 556). O afirmație curioasă este aceea referitoare la starea materială a clericilor: *Clerul român are mai multe venituri decât clerul oricărei țări protestante din Germania (!)* (Vol. X, partea I, p. 557).

De la granița Transilvaniei până la Sibiu întâlnește mai multe religii, *cea mai numeroasă fiind cea ortodoxă* (Vol. X, partea I, p. 560). Menționează câteva biserici din Transilvania, constatând că mănăstirile sunt foarte puține (Vol. X, partea I, p. 574-575).

Horsep Argutian (1743-1801), catolicos al eparhiei armene din Rusia, lasă note zilnice, în care descrie activitatea sa desfășurată în mijlocul comunității armene din Moldova, unde s-a aflat în 1789-1792 (Vol. X, partea a II-a, p. 960-967).

Iona Ghedevanișvili (1737-1821), nobil gruzin, din 1775 sau 1776 mitropolit de Russk (sau Mroveli) - pentru scurt timp însă -, ajunge în Moldova prin 1790. În notele sale de călătorie scrie despre românii bucovineni, ortodocși în majoritate, aflați sub stăpânirea împăratului nemțesc (după răpirea Bucovinei de către austrieci, în 1775 n.n.). Aici toate bisericile sunt ortodoxe (Vol. X, partea a II-a, p. 979-980).

La Iași poposește la mănăstirea Trei Ierarhi, se întâlnește, printre alții, cu *arhiepiscopul Ecaterinoslavului și Potlavei, exarhul Moldo-Valahiei, Ambrozie* (Ambrozie Serebrenikov, locuitor al mitropolitului Moldovei, numit de ruși; 1789-1792 n.n.) apoi vizitează Pângărațul (Bucovina), mănăstire căreia îi aparțineau atunci *treisprezece sate mici și mari* (Vol. X, partea a II-a, p. 980-981).

Gruzinul participă și la ceremonia de investire în demnitatea arhierescă a lui Giavriil Bănulescu - Bodoni, *blagoslovit ca episcop al Benderului și Akermanului* (raiale turești de la Dunăre n.n.), al Iașilor și al îniregii Moldove (Vol. X, partea a II-a, p. 984).

Menționează numărul mare de mănăstiri închinare muntelui Sinai, Athosului și Ierusalimului, arată că importanța mănăstirii numită Trei Ierarhi rezidă în faptul că aici se *odihnesc moaștele Sf. Paraschiva, venerată de moldoveni*, scrie despre Galata și Frumoașa (Vol. X, partea a II-a, p. 985-986).

Mitropolitul este venerat de popor, *țărani i se închină așa cum se cuvine, iar arhierul blagoslovește în toate părțile norodul*. El are venituri însemnate și lui îi sunt subordonați episcopii de Roman și Huși (Vol. X, partea a II-a, p. 986-987).

Unele mănăstiri din Moldova și Țara Românească sunt menționate de **Heinrich von Reimers** (1768-1805), un tânăr diplomat originar din Estonia (Vol. X, partea a II-a, p. 1156, 1161, 1162).

Despre catolicii din Țara Românească relatează Antonio Becich (?-1748), episcop catolic de Nicopol, care vizitează în mai multe rânduri centrele catolice din Țările Române. Este impresionat de bisericile din București, *slujite de vreo mie de clerici greci* (Vol. IX, p. 325-326).

Eruditul **Ruggiero Giuseppe Boscovich** (1711-1787), intrat în ordinul iezuit, călătorește prin Moldova și Dobrogea. În jurnalul său notează că, în Moldova, *religia dominantă este cea greacă ortodoxă a patriarhului schismatic de la Constantinopol*. În Galați întâlnește în drumul său *șapte biserici ortodoxe*, între care mănăstirile de călugări: Precista, pe care o aminteam mai sus, Sfântul Nicolae, Sfântul Mavromolu, Sfântul Gheorghe, metoh al Sfântului Mormânt (Vol. IX, p. 464-465).

Tot din relatările acestui om de știință aflăm că *slujba mitropolitului îi aduce cam 40 și chiar 60 de pungi, că fiecare preot de rând plătește episcopului său doi piaștri pe an, că se găsesec multe mănăstiri de călugări care atârnă de starea lor, aleși de ei cu încuviințarea domnului, fără să fie sub ascultarea episcopilor* (Vol. IX, p. 476).

Despre mănăstirea Argeș notează **Stephan Ignaz Raicevich** (1739-1792), autor al unor *Observații istorice despre Țara Românească și Moldova*. El amintește pe ctitorul ei, remarcă faptul că *poate fi declarată o capodoperă de arhitectură*. Figurile de sfinți, pictate pe pereții mănăstirii îl nemulțumesc total, afirmând că *trezese mai mult râsul decât evlavia* (Vol. X, partea I, p. 509).

La Timișoara, notează și el – asemenea celorlalți peregrini prin Banat –, faptul că în oraș este *reședința unui episcop ortodox cu o biserică ortodoxă*, pe lângă biserica franciscanilor cu *mănăstirea lor*, călugării de aici având *din 1753 o biserică și un spital* (azi biserica este transformată în școală medic tehnică de muzică n.n.) (Vol. X, partea I, p. 374).

Cneazul **Nikolai Vasilievici Replin** (1734-1801), însărcinat de țarina Elisabeta I să sprijine drepturile politice ale dizidenților, adică ale ortodocșilor din Polonia, alcătuiește un jurnal al primirii sale la Iași. Pentru noi relevante sunt vizitele pe care le primește din partea mitropolitului de atunci, Gavriil Calimachi (1760-1786), din partea episcopului Chesarie de la Râmnic (1774-1780), precum și liturghia celebrată în *mănăstirea celor 40 de mucenici* (situată în București, ctitoria lui Mihai Cantacuzino, în 1764-1766, ulterior închinată – ca metoh – episcopiei de Râmnic n.n.), cu ocazia zilei onomastice a țarinei. În aceeași zi, la masa festivă, se întâlnește cu mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei (1760-1787 n.n.) și cu episcopii Chesarie de la Râmnic și Cosma Popescu de la Buzău (1763-1787 n.n.) (Vol. X, partea I, p. 200, 204-205).

Ieromonahul Silvestru și monahul Nicodim de la mănăstirea Sfântul Nicolae Râlovski (probabil Râlski, regiunea Kursk n.n.), în călătoria lor spre Constantinopol și Ierusalim, trec, în 1722, prin Moldova. Importantă pentru noi

este o listă cu șapte *manăstiri* pe care le întâlnește în Iași: Golia, *închinată Athosului* (ctitoria logofătului Ioan Golia, (datând din secolul al XVII-lea, rețăcută de Vasile Lupu n.n.), Sfinții Trei Ierarhi, de asemenea închinată Athosului (ctitorie a aceluiași domnitor, a cărei construcție s-a realizat în perioada 1635-1639, fiind sfințită de mitropolitul Varlaam. 1632-1653 n.n.), unde se află *moaștele preacuvioasei Paraschiva, a cărei pomenire se cinstește la 14 octombrie* (primite de Vasile Lupu de la Patriarhia ecumenică pentru achitarea datoriilor acesteia n.n.). Bârnova, închinată Ierusalimului (ctitoria lui Miron Barnovschi, 1633-1634, închinată Sfântului Mormânt n.n.), Sfântul Sava, Galata (ctitoria lui Petru Șchiopul, 1574-1577; 1578-1579; 1582-1591; în 1576-1578 este ridicată aici prima biserică, la Galata din vale, distrusă de un cutremur, în timpul celei de a doua domnii, clădește biserica de azi, Galata din deal n.n.), Cetățuia (ctitoria lui Gheorghe Duca, 1673-1678 n.n.), precum și *mănăstirea macedoneană a Sf. Ioan Gură de Aur*.

Cei doi monahi notează că la Iași sunt 50 de biserici parohiale. La Roman locuiește vlădica Gheorghe (episcopul Gheorghe al Romanului, 1718-1722). Tot aici cei doi văd multe biserici pustii, desigur, din cauza invaziilor tălărăști (Vol. IX, p. 144).

Călători greci

Markos Antonios Katsaitis (1717-1787), originar din Corfu, vizitează țările noastre în 1742, din motive personale, întocmind un jurnal. În Iași îi atrag atenția mănăstirile Golia, Sfântul Sava și Sfinții Trei Ierarhi. *Toate aceste mănăstiri și toate celelalte, care sunt foarte numeroase în Moldova - constată Katsaitis - aparțin mănăstirilor de la Sfântul Munte, de la Sinai și de la Ierusalim, numindu-se în limba greacă, metohuri ale acestora*. Elementul cultic care îl impresionează este sunetul clopotelor, care cheamă la rugăciune (Vol. IX, p. 286-287).

Grecul dedică un fragment de jurnal mitropolitului de la Iași, a cărui autoritate *este mult limitată de aceea a domnitorului*, acestuia din urmă revenindu-i numeroase contribuții bănești din partea Bisericii. Tratamentul aplicat lui de domnitor nu are nimic special, ceea ce îl intrigă pe călătorul la ale cărui însemnări ne-am oprit. Katsaitis îi face chiar o vizită mitropolitului Nichifor (fost de Sidis, 1739/1740-1750), *om de o pietate exemplară și cu deprinderi de viață sfinte*. Acesta i-ar fi relatat despre starea materială nesatisfăcătoare a clerului, precum și despre modul umilitor în care înaltele fețe bisericesti sunt tratate de către domn (Vol. IX, p. 287, 290).

Grecul **Constantin Dapontes** (1714-1784), cu studii la școala de la mănăstirea Sf. Gheorghe Nou din București, ajuns ulterior secretar al domnitorului Constantin Mavrocordat, scrie - într-un stil bombastic, aproape ridicol - despre mănăstirile din *auritul, dulcele București: în loc de sprâncene are mănăstirile lui Mihai Vodă și Radu Vodă, cele faimoase și în loc de gene Cotroceni și București, în loc de nas Plumbuita*, pentru ca apoi să-și înăsprească tonul: *Dar nenorocita Țara Românească! Mănăstirile tale sunt acum fără călugări, călugării fără egumen, egumenii fără de Dumnezeu...* (Vol. IX, p. 384).

Mănăstirile din Țara Românească pe care le vizitează sunt Bistrița din Oltenia, unde se păstrează moștele lui Grigorie Decapolițul, Mihai Vodă, unde se află mâna dreaptă a marelui între ierarhi, Sf. Nicolae, Sărindar și Colțea, toate în București, precum și Argeș, în județul cu același nume. În Moldova ajunge la mănăstirea Golia, Sfinții Trei Ierarhi din Iași (Vol. IX, p. 388-389).

De la mitropolitul **Neofit Cretanul** (1738-1753 n.n.), fost al Mirelor Lichiei, a rămas, printre alte scrieri, și o relatare a călătoriei sale prin Țara Românească, cu scopul de a cerceta mănăstirile și moșiile Mitropoliei. Menționează biserica lui Constantin Dudesco din Frăsinești (județul Călărași), mănăstirea Comana (județul Ilfov), schitul Babele (județul Ilfov, ridicat la 1493 de Vlad Călugărul n.n.), mănăstirile Cozia, Bistrița, Câmpulung. În timpul acestei prime vizite, mitropolitul Neofit asistă la procedura de judecată a unui preot din satul *Sihat* (Sohatu, județul Călărași), pe care o descrie (Vol. IX, p. 336-339).

În decursul celei de a doua călătorii, Neofit vizitează biserica din Sălătrucu (județul Argeș), aceea din Stolnici (aflată în același județ), mănăstirea Cotmeana, schitul Valeni, – toate în Argeș –, schitul Gâlmeiele (azi Gâlmeele, județul Olt), biserica din Comani (județul Olt, ctitoria paharnicului Radu Comăneanu), schitul Greci (județul Olt, ctitoria căpitanului Tudor Greceanu, datând din 1674), biserica din Șerbănești - Olt (ctitoria marelui vornic Iordache Crețulescu, originar din această localitate n.n.), bisericile din Balaci (județul Teleorman) și Negreni (din același județ). Călătoria o încheie cu popasuri la mănăstirea Glavacioc (județul Dâmbovița, ridicată de Vlad Călugărul - 1485, finalizată de Radu cel Mare - 1495-1508, în 1496), Nucet - Dâmbovița, - *preșăcută de egumenul kir Dionisie*, Târgșor (azi înglobată în orașul Ploiești), *făcută de Antonie vodă* (Antonie Vodă din Popești, 1669-1672) și Snagov de lângă București (Vol. IX, p. 341-146).

Un **dregător otoman** rămas în anonim, lasă o descriere a celor două Țări Române, în care amintește Mitropolia din București, *mănăstire asemănătoare unei cetăți, biserica mare* din Târgoviște, fostă mitropolitană. Despre moldoveni scrie că sunt *creștini aprigi*, la Iași și Galați aflându-se multe mănăstiri *mărețe*. Consemnează existența unor moschei la Hotin, Bugeac și Chilia (Vol. IX, p. 263, 266, 268-269, 275-276).

Călători de sorginte necunoscută

Un **anonim latin** din 1738, călugăr franciscan de la mănăstirea din Glaz (oraș din Silezia, aparținând pe atunci Boemiei), vizitează Transilvania în calitate de secretar al lui Rochus Ulbricht, vizitatorul general al provinciei franciscane din Transilvania. La *Șimlău* (județul Sălaș n.n.), notează că, pe lângă biserica pe care o dețin catolicii, în oraș mai este un lăcaș de cult al românilor, *adepti ai bisericii și credinței grecești, care umplu biserica în număr uimitor de mare, mai ales femeile*, dar și un templu fastuos al calvinilor, care îi domină ca număr, atât pe ortodocși cât și pe catolici. În rest, consemnează date despre catolicii din Dej, Gherla, Cluj, Teiuș, Hunedoara, Sebeș, Sibiu, dar și din Secuime (mănăstirea Estelnic, la nord de Târgul Secuiesc, cea franciscană de la Șumuleu, localitate înglobată azi în orașul Miercurea Ciuc), Sighișoara, unde *aproape toți locuitorii*

sunt luterani, Târgu Mureș, unde iezușiții au o reședința și Mediaș. Ne-a atras atenția faptul că la Mediaș, călugărul franciscan consemnează că a participat *la liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, săvârșită de un preot armean, însoțit de un călugăr, după ritul ortodox (totuși numai cu azimă)* (Vol. IX, p. 205, 207, 211, 213-218, 220, 222-234).

Paul Jamjouglou (?-1773), secretarul regelui Suediei, aflat în trecere prin Moldova, în drumul de întoarcere de la Istanbul la Stockholm, amintește primirea în audiență de către domnitorul Ioan Mavrocordat (1743-1747 n.n.), unde se afla și *mitropolitul sau arhiepiscopul, episcopii...* Menționăm că în acel an păstora mitropolitul Nichifor Grecul (1740-1750 n.n.), iar episcopi erau: Teofil la Roman (1743-1747 n.n.), Ierotei la Huși (1743-1752 n.n.) și Iacob la Rădăuți (1745-1750 n.n.).

Baltazar Hacquet (?-1815), medic și naturalist, ajunge în Moldova în cursul unor peregrinări legate de prezența trupelor austriece în această zonă, 1787. Pământul românesc îl va rechema însă și după aceea. Scrierile rămase în urma călătoriilor sale ne interesează pentru faptul că menționează numeroase lăcașuri de cult moldovenești și bucovinene. Mănăstirea Putna (județul Suceava), *clădită ca o cetate*, este populată cu *douăzeci de călugări*. Și acest străin este surprins în mod neplăcut de picturile întâlnite în bisericile românești, remarcând – ca trasătură generală – *figurile foarte prelungi ale sfinților. Neștiința călugărilor e mare*, constată Hacquet. Notează că mănăstirea este gropnița lui Ștefan cel Mare, ctitor al ei, și al familiei acestuia (Vol. X, partea a II-a, p. 818).

În drumul său întâlnește și fosta reședință episcopală de la Rădăuți, episcopul nemaiocuind aici. Este cunoscut faptul că Dosoftei Herescu, episcop de Rădăuți (1750-1781), și-a mutat reședința la Cernăuți, primind titlul de "episcop exempt al Bucovinei". În continuarea descrierii rutei străbătute menționează și mănăstirea Sucevița (județul Suceava), cu o *situație asemănătoare cu cea de la Putna*. Călătorul străin constată cu tristețe: *Serieri sau bibliotecă nu am găsit nici aici, cum nu găsisem aici în mănăstirea de mai sus* (Putna, n.n.) (Vol. X, partea a II-a, p. 820-821).

Despre mănăstirea Solea (Bucovina) citim că *era prefăcută în magazie pentru trupele imperiale cantonate în Moldova*. Autorul remarcă aspectul arhitectonic și amplasamentul aproape similar al mănăstirilor întâlnite, astfel încât *dacă vezi una dintre ocele mănăstiri ortodoxe, este ca și cum le-ai fi văzut pe toate*. Mănăstirea Humor (județul Suceava; ctitoria vornicului Oană n.n.) era transformată în brutărie pentru trupele imperiale (Vol. X, partea a II-a, p. 822).

Printre altele, Hacquet scrie că la Siret, în timpul cumanilor, *ședeau aici episcopi catolici*, confundând Episcopia Siretului și cea a cumanilor (Vol. X, partea a II-a, p. 825).

Este menționată mănăstirea Sfântul Ilie (județul Suceava) și o fostă comunitate de călugări din localitatea Iliești, situată în același județ (Vol. X, partea a II, p. 831). La Botoșani, semnalează existența a două biserici de piatră (Vol. X, partea a II-a, p. 839), asemenea și la Roman (Vol. X, partea a II-a, p. 841).

Relatările călătorilor străini despre viața bisericească a românilor sunt numeroase și interesante. Observațiile pe care le fac, aspectele vizate sunt de cele mai

multe ori similare, mergând până la identificare. Optica lor reflectă o discrepanță marcată între mentalități, grad de cultura și nivel de civilizație.

Dintre constatările cu caracter general pe care le fac aproape toți cei pe care i-am amintit în lucrarea noastră, se poate contura un tablou al spiritualității românești, în linii mari desigur: Românii secolului al XVIII-lea erau ortodocși convingși, practicanți ai cultului lor, evlavioși până la căderea în patima scrupulozității și chiar în mrejele superstițiilor, situație la care s-a ajuns din cauza beznei intelectuale în care au trăit secole în șir. Preoții și călugării ortodocși de la noi erau oameni simpli, identificându-se în viața cotidiană cu credincioșii pe care îi păstureau; din păcate nu îi depășeau prea mult pe aceștia nici în ceea ce privește învățătura. Călugării duceau o viață austeră.

Numărul lăcașurilor de cult era impresionant pentru orice călător străin. De aceea nu au putut trece neobservate, numele și aspectul lor general fiind amintite de aceștia. Veniturile mănăstirilor erau substanțiale, dar foarte multe dintre ele erau închinatelor unor așezăminte din lumea ortodoxă. Slujitorii Bisericii aveau obligația să plătească o serie de impozite atât către domnitori, cât și către ierarhii care îi păstureau.

Biserica românească era organizată în mitropolii (la Iași și București) și episcopii (la Roman, Rădăuți, Huși, respectiv la Râmnic, Buzău, dacă ne referim la cele amintite în volumele care au constituit obiectul lucrării noastre).

Intenția noastră nu a fost aceea de a comenta relatările și afirmațiile călătorilor străini, ci de a selecta informația referitoare la viața bisericească de la noi, pentru a realiza în acest mod o imagine de ansamblu asupra subiectului, pentru a ne da seama de modul în care eram priviți acum trei secole și pentru a conchide în ce direcție am evoluat și unde ne situăm astăzi în raport cu perioada respectivă. O întrebare s-ar putea impune chiar în final: aceiași călători, dacă -- prin absurd -- ar vizita acum România, cum ar recepta aspectele la care ne-am referit? Curiozitatea noastră în acest sens nu va putea fi însă satisfăcută niciodată.

Drd. CLAUDIA DUMITRIU

BIBLIOGRAFIE

1. *Călători străini despre Țările Române*, Vol. IX-X (Partea I și a II-a), îngrijite de Maria Holban, M. M. Alexandrescu -- Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, București, 1997, 2000, 2001.
2. Paul Cernovodeanu, *Țările Române în viziunea călătorilor englezi*, București, 1973.
3. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, Tipografia Cultura Neamului Românesc, București, 1920-1922.
4. Aurel Jivi, *Studii de Istorie Bisericească*, Editura Universității "Lucian Blaga", Sibiu, 2001, p. 148-156.
5. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, II, III, Ed. a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, 1997.
6. Visarion Rășinăreanu, *Biserica Ortodoxă Română văzută de călători străini* (sec. XVI-XIX), Sibiu, 2001.
7. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România; I. Țara Românească; II. Moldova*, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970-1971.
8. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1967.

ARIA DE PROPOVĂDUIRE EVANGHELICĂ A SFÂNTULUI APOSTOL FILIP

Înceercare de abordare a problemei dintr-o altă perspectivă

Un istoric român din veacul trecut¹ conchidea că Sfântul Apostol Andrei a predicat și în Scitia, fiind socotit pentru aceasta un romantic răsăritean influențat de formarea sa în Academia teologică de la Kiev. Iată însă că și un istoric apusean de la începutul secolului nostru face o afirmație asemănătoare în legătură cu misionarismul scitic al Sfântului Apostol Filip. Problema din urmă a stârnit mare valvă și în rândul cercetătorilor români de astăzi, mai ales printre cei preocupați de situații protochroniste cu orice preț².

Iată o temă de mare interes științifică pentru români și ea își datorează actualitatea la noi erudiției istorice a Pr. drd. Nicolae Dănilă³. Din păcate timpul alocat studierii multilaterale a noii problematice a fost scurtat, ajungându-se astfel, după părerea noastră, la concluzii eronate.

1. O biografie confecționată numai din elemente aghiografice

Ca și în cazul altor apostoli și Sfântului Filip i s-a reconstituit cu timpul firul vieții și al activității sale de evanghelizator. Din datele nou-testamentare se știe că s-a născut în Betsaida, cetatea din care provenea și Andrei cu fratele său, Simon Petru. Ca urmare a studiului proorocilor, care l-a preocupat mulți ani, el a reușit să convingă și pe Natanail că Iisus Hristos este Mesia cel așteptat. Mai multe texte evanghelice îl amintesc în legătură cu minunea înmulțirii pâinilor, cu aducerea elinilor la Iisus și cu cererea pe care el a adresat-o Domnului de a-L vedea pe Tatăl.

În lista apostolilor, Filip ocupă locul al cincilea.

La datele de mai sus, evlavia creștină a adăugat contribuția sa. După o veche tradiție, ocupația de bază a apostolului ar fi fost cărașia⁴, numele pe care îl avea însemnând chiar "iubitor de cai". A predicat mai întâi în Galileea, de unde a trecut în Grecia de astăzi. Zelul său apostolic l-a purtat în cele din urmă și către alte ținuturi: la Parți, în Etiopia și în Arabia⁵.

1. Arhiepiscopul Filaret Scriban, *Istoria bisericească pe scurt*, Iași, 1874, p. 9; comp. I. Popescu-Spineni, *Vechea creștinismului la români*, în vol. *Probleme actuale în Biserică și Stat*, București, 1934, p. 178, nota 53.

2. Vezi Prof. univ. dr. Emilian Popescu, *Sf. Apostol Filip - misionar pe pământul românesc*, în vol. *Logos*, Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani, Cluj-Napoca, 2001, p. 386-398.

3. Vezi, printre altele, art. *Apostolul Filip și Scythia Minor*, în "Cultura creștină", Blaj, III (1997), nr. 1, p. 33-49. Problema aceasta a preocupat, mai înainte, și pe alți cercetători (comp. J. Zsiller, *Les origines chr. dans les provinces danubiennes de l'Empire Romaine*, Paris, 1918, p. 513; Pr. L. G. Munteanu, *Viețile Sf. Apostoli Matei, Iacob Alfeul...*, Cluj, 1945, *passim*).

4. Pr. prof. Grigore N. Popescu, *Viețile Sfinților*, vol. IV (București), 1993, p. 158; Pr. L. G. Munteanu, *ibid.*, p. 162 și urm.

5. Pr. prof. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 159.

A străbătut apoi Siria și Asia de nord. În acele locuri, el și sora sa Miriam, care îl însoțea necontenit în această activitate, au avut bucuria întâlnirii cu Sfântul Apostol Natanail⁶.

S-a bucurat apoi și de vederea Sfântului Apostol Ioan, care își fixase centrul misionar la Efes.

În vârsta de 87 de ani⁷, Sfântul Filip și-a aflat sfârșitul mucenicesc la Ieropole, în Siria, după mulți ani de propovăduire, de minuni și de sfințiri de clerici în diferite trepte ierarhice. A fost spânzurat cu capul în jos pe un stâlp de lemn în timpul împăratului Traian. Spre deosebire de această informație din *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, alte cercetări pun evenimentul sub Domițian. Unii istorici cred că el a murit de moarte naturală și anume după dărâmarea Ierusalimului⁸.

Pr. Eugen Blăjuț mai consemnează că moaștele Sfântului Filip au fost duse la Roma și păstrate în biserica Sfinților Apostoli, fiind apoi sărbătorit acolo împreună cu Apostolul Iacob cel Mic.

Din cele de mai sus, se dovedește limpede că a fost confundat cu omonimul său, diaconul Filip, chiar de către marele istoric Eusebiu al Cezareei. "Este foarte probabil că atât apostolul cât și evanghelistul să fi avut fiice și acest fapt a putut duce la confuzie"⁹. Totuși, într-o *Evanghelie a lui Filip*, contaminată de gnosticism, preocuparea de înfrânare sexuală este împinsă până la absurd¹⁰.

Dacă în *Noul Testament* se amintesc patru persoane cu acest nume, aghiografia -- în special cea latină -- cunoaște un număr de 14 sfinți care s-a chemat Filip¹¹.

2. O nouă biografie întemeiată pe "izvoare" istorice

Pentru susținerea ipotezei predicii apostolice a Sfântului Filip în spațiul danubiano-pontic s-au invocat de curând unele documente patristice și aghiografice apusene. Este vorba de *Historia certaminis apostolice* pe care ar fi alcătuit-o episcopul Abdia de Babilon. El nu este confirmat în această demnitate și nici în această localitate îndepărtată, dar un purtător al numelui a trăit totuși în Galia veacului al VI-lea. "Cel mai vechi manuscris al acestei lucrări se păstrează la Biblioteca Națională din Viena, provenind din biblioteca mănăstirii benedictine din Ossiach (Kärnten, Austria) și datând din secolul al IX-lea. Textul este, astăzi, inclus în Codex Vindobonensis Latinus 534 (textul despre Filip este la foliile 186v-189v)"¹².

6. *Îndrumătorul pastoral al Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1951, p. 348; Jean-Pierre Valognes, *Vie et mort des chrétiens d'Orient. Des origines à nos jours*, Paris, 1995, p. 22 și 797.

7. Pr. Eugen Blăjuț, *Viețile Sfinților*, vol. I, București, 1982, p. 200.

8. Prof. Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească*. Trad. de Atanasie al Râmnicului și Gherasim al Argeșului, vol. I, București, 1900, p. 145; V. Fidas, *Istoria bisericească* (în limba greacă), vol. I, Atena, 1994, p. 174.

9. D. H. Wheaton, *Filip*, în *Dicționar biblic* (J. D. Douglas și colab.), Oradea, 1995, p. 458.

10. A. F. Walls, *Apocrifele "Noului Testament"*, *ibid.*, p. 920.

11. Pr. Eugen Blăjuț, *ibid.*, p. 201.

12. Pr. drd. Nicolae Dănilă, *ibid.*, p. 34; lucrarea lui M. Starowicyski, *Traduzione polacca dell'apocrijo "Vite degli Apostoli" dello Ps. Abdia*, Kraków, 1995, nu ne-a fost accesibilă.

Pentru prima dată, lucrarea lui Pseudo-Abdia a fost încredințată tiparului de către eruditul Friedericus Nasusa, la Köln, în anul 1531. Ea a cunoscut mai multe ediții mai ales în veacurile al XVI-lea și al XVIII-lea¹³.

Ultimul capitol al cărții lui Pseudo-Abdia, al X-lea, se intitulează *De rebus u beato Philippo Apostolo feliciter gestis*. Relatarea cea mai de preț a textului precizează: "... După înălțarea Mântuitorului, fericitul Filip a predicat cu ardoare, timp de douăzeci de ani, Evanghelia, neamurilor (păgâne n.n.) din Sciția"¹⁴. Este pus adeseori în lanțuri de către autoritățile romane din această provincie. O dată, soldații păgâni îl duc în fața statuii zeului războiului, Marte, și îl silesc să se lepede de credința cea adevărată prin obișnuitele sacrificii idolatre. De sub statuie a ieșit însă un demon, care l-a ucis pe fiul preotului slujitor și pe doi ofițeri romani. Prezența duhului necurat provoacă lăncezeala întregii populații de acolo. În urma dialogului acesteia cu apostolul captiv, disperarea localnicilor află soluția izbăvirii de boală. În locul idolului demolat, se înalță crucea Mântuitorului. Poporul convins astfel se pocăiește de păcatul idolatriei. El este chiar cuprins de un entuziasm religios ieșit din comun, după ce vede că trei morți au înviat din mormânt. A urmat un an întreg de cateheză evanghelică. După ce le-a hirotonit preoți, diaconi și chiar un episcop, pentru "multele comunități" înființate, apostolul iluminător a avut o vedere. Plecând în Asia, el a fost curând martirizat pentru Hristos în cetatea Ierapole.

Textul despre misionarismul scitic al Sfântului Filip în lucrarea lui Pseudo-Abdia, ajuns până la noi în cinci variante, a trecut apoi în *Vitae Sanctorum*. Bineînțeles că nici un alt document nu mai vorbește despre o posibilă activitate a amintitului apostol în provincia romană danubiano-pontică.

Totuși documentul lui Pseudo-Abdia a primit de-a lungul istoriei patru prelucrări. Prima dintre acestea se datorează învățatului călugăr, preceptor și abate Walafridus Strabo (808-849) de la mănăstirea benedictină din Reichenau. Printre cele 100 de poezii religioase dedicate apostolilor și unor personalități ale Evului Mediu, una este închinată Sfântului Apostol Filip. Este vorba de *Poëmata nunc primum luce donata ex bibliotheca S. Galli*, imprimată pentru prima dată la Ingolstadt în 1694. Lucrarea aceasta se bazează pe știrea din Pseudo-Abdia despre evanghelizarea sciților prin Apostolul Filip.

Altă variantă a temei aparține benedictinului Adon de Vienne (Franța), cum este cunoscut el ca arhiepiscop (+ 875). Acesta, înainte de reputatul său Martyrologium, a întocmit un *Libellus de festiuitatibus Sanctorum Apostolorum et reliquorum qui discipuli aut vicini successoresque ipsorum Apostolorum fuerunt*. După moartea autorului, un ucenic al său a unit cele două lucrări într-o singură operă. Dintre numeroasele ei ediții, cea critică s-a publicat în 1984.

La data de 1 mai, *Libellus* precizează însemnătatea creștină a zilei: "Nașterea fericitilor apostoli Filip și Iacob, dintre care Filip, după ce a convertit aproape (toată n.n.) Sciția la credința în Hristos și a rânduit acolo diaconi, preoți și episcopi, s-a întors în Asia (...)"¹⁵. Față de sursa lui, Pseudo-Abdia, în textul citat se mărește numărul episcopilor instituți de acest apostol.

13. Vezi *ibidem*, p. 45, nota 10.

14. Cf. *Codex Vind. Lat. 534*: apud Pr. drd. Nicolae Dănilă, *ibid.*, p. 34.

15. Cf. J. Dubois - G. Renaud, *Le martyrologe d'Adon, ses deux familles, ses trois recensions*. Texte et commentaire, Paris, 1984, p. 6 și 138; apud Pr. drd. Nicolae Dănilă, *ibid.*, p. 36.

Altă sursă aghiografică în care se reflectă tradiția predicii scitice a Sfântului Filip este o lucrare a lui Usuardus (800-877), benedictin de la mănăstirea Saint Germain – des Près (lângă Paris). El a alcătuit acest *Martyrologium* între 858-877. În prezenta lucrare se consemnează la 1 mai: "De asemenea se face cinstirea (mutării la viața veșnică) a fericiiilor Apostoli Filip și Iacob, dintre care Filip, după ce a convertit la credință aproape întreaga Scitie, a avut un frumos sfârșit în cetatea Ierapole din Siria. Iacob însă, numit și fratele Domnului, a fost înmormântat lângă templul din Ierusalim, unde el fusese aruncat"¹⁶.

Prelucrarea lui Notkerus Balbulus (+ 912), preot și profesor la mănăstirea benedictină de la St. Gallen, are la bază celelalte martirologii medievale. Referința la activitatea filipică consemnează aproape literal textul lui Adon: "Nașterea Apostolilor Filip și Iacob. Dintre care Filip, după ce a convertit aproape toată Scitia la credința în Hristos și a așezat (hirotonit n.n.) acolo diaconi, preoți și episcopi, s-a întors în Asia..."¹⁷.

Dintre numeroasele vieți de sfinți apuseni, amintim doar *Catalogul* venețianului Petrus de Natalibus, ajuns episcop de Equilio (+ 1409). Opera sa, cu numeroși sfinți străromâni, a fost editată în anul 1493 la Vicenza. Medalionul închinat vieții și activității Apostolului Filip redă elementele obișnuite la aghiografii anteriori. În plus față de acestea, se consemnează o veche tradiție care afirmă că moaștele lui au fost duse de la Constantinopol la Roma în veacul al VI-lea. Ele se păstrează până astăzi în actuala bazilică a Sfinților Apostoli de pe Via Lata. "După cum se vede, conchide același cercetător, textul redat de Petrus de Natalibus a avut ca sursă de inspirație lucrarea lui Pseudo-Abdia de Babilon, *Historia certaminis apostolici* (sau *Memoriae Apostolorum*) din secolul al VI-lea"¹⁸.

3. O privire critică asupra izvoarelor prezentate în paginile precedente

Problematica propovăduirii filipice în actuala Dobroge este o revenire insistentă în istoriografia bisericească mondială. Ea a surprins oarecum pe cercetători, iar pe de altă parte i-a incitat la reluarea studiilor în această direcție. Atitudinile față de documentele prezentate sunt diferite. Dintre cei care acceptă fără rezervă ipoteza descrisă mai sus, amintim pe Prof. univ. dr. Mihail Diaconescu. Acesta declară într-unul din capitolele cărții sale recente: "În provincia Scythia (Minor), în care a predicat Sfântul Apostol Filip, erau activi tribuni cu funcții de conducere în armata romană"¹⁹. O atitudine identică o exprimă și un arheolog: "Valoarea atâtor documente, care vorbesc de minunea Sfântului Filip în Scythia, ne îndreptățează să nu trebuie să ne mai îndoim a spune: Sfântul Filip este cel de al doilea

16. *Le martyrologe d'Usuard*. Commentaire par Jacques Dubois, Bruxelles, 1965, p. 221; apud Prof. univ. dr. Emilian Popescu, *ibid.*, p. 398.

17. Iacobus Basnage (editor), *Thesaurus monumentorum ecclesiasticorum et historicorum, sive Henrici Canisii lectiones antiquae*. II, Antwerpen, 1725, p. 121; apud Pr. drd. Nicolae Dănilă, *Apostolul Filip și Scythia Minor*, p. 36.

18. Pr. prof. Nicolae Dănilă, *Izvoarele apostolice ale creștinismului românesc*; Sf. Apost. Filip și Scythia Minor (VI), în "Credința străbună", VIII (febr. 1997), nr. 2 (13), p. 7.

19. *Istoria literaturii daco-romane*, București, 1999, p. 423.

Apostol care a sfințit pământul românesc propovăduind Cuvântul Evangheliei Mântuitorului Hristos²⁰.

Alte opinii, cu mai multă prudență, secol în evidență posibilitatea misionarismului filipic pontic, fără să se afirme hotărât această activitate. Aici ne gândim la studiile istoricului Pr. Nicolae Dănilă²¹.

Concluzia unei cercetări de mare valoare științifică ajunge să anuleze o parte din realitatea religioasă de la noi când declară cu un ton în întregime negativ: "... Așa-zisul apostolat al Sfântului Andrei și cel al Sfântului Filip în «Scythia» rămân simple tradiții, mai degrabă legendare, ceea ce înseamnă că creștinismul din spațiul carpato-dunăreano-pontic nu are o origine apostolică, debutul său plasându-se abia după instaurarea stăpânirii romane²².

După opinia noastră, pozițiile de mai sus nu rezolvă just problema în discuție. Insuficiența lor constă în preocuparea de a privi lucrurile mai mult prin prisma specialității cercetătorului, fără a le examina și din altă perspectivă: peisajul religios în care a apărut documentul, necunoscut până în zilele noastre, preocupările de politică bisericească ale epocii, specificul doctrinar pe care îl reflectă el ș. a. O caracteristică aproape generală a cercetătorilor vizați aici o constituie o viziune testimonială de lucru.

În continuare vom enumera câteva obiecții ale noastre față de Pseudo-Abdia ca izvor al propovăduirii Sfântului Apostol Filip în Dacia Pontică.

1. Toate "mărturiile istorice" din diferite veacuri ale acestei activități sunt în realitate reluări ale textului lui Pseudo-Abdia din secolul al VI-lea. Fiecare editor a adăugat la el elemente neînsemnate de recuzită aghiografică și bisericească. Uneori s-a schimbat singularul în plural ori a fost amintită vreo erezie pe care apostolul o combătea în mod implicit. Alteori se evidențiază pretinse revelații, care să orienteze activitatea viitoare a personajului absorbit de grija propovăduirii. Tot atunci textul se colora cu o notă dramatică, în urma evidențierii suferințelor ologilor tămăduiți ori a păgânilor care așteptau cu emoție să fie botezați.

2. Documentul fundamental în discuție se străduiește să creeze o atmosferă de romanizare pronunțată în care se consumă martirajul apostolului propovăduitor. Pe lângă prezența discutabilă a doi tribuni în Scythia, un alt element al atmosferei de vechime îl constituie închinarea păgână la zeul Marte. Față de această afirmație, se constată că nu zeul războiului predomina în vechea Dobroge. În realitate unitățile romane stabilite în această provincie proveneau din Orient, mai precis din Cilicia²³.

3. Chiar și acest element de religie și de mitologie latină, oarecum neașteptat în documentul de față referitor la vechea Dobroge, se pare că are o origine tot apuseană. În cunoscuta compilație istorică a lui Iordanes citim: "Deci goșii n-au fost lipsiți de oameni care să se ocupe cu filosofia. De aceea, goșii au fost întotdeauna superiori în filosofie față de aproape toți barbarii și mai – mai egali cu grecii, după

20. Prof. univ. dr. Emilian Popescu, *ibid.*, p. 398.

21. Vezi *ibidem*, p. 386.

22. Nelu Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 160.

23. *Ibidem*, p. 159.

cum susține Dio care a compus în limba greacă istoria și analele lor. El ne spune că cei mai iluștri dintre ei s-au numit la început taraboști, apoi pileați, din numărul cărora se alegeau regii și preoții. Și, atât de mult erau prețuiți goții, că se spunea că s-a născut la ei odinioară Marte, pe care fantezia poezilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea Vergilius ne spune: «Neobositul tată ce stăpânește câmpiile getice». Pe acest Marte goții l-au adorat întotdeauna printr-un cult barbar, căci victimele lui au fost prizonierii omorâți, socotind că arbitru războiului trebuie împăcat cu vărsare de sânge omenească²⁴. Grandomania și încrederea în sine a lui Atila însuși căpătau proporții și mai mari când i se ofereau o sabie a lui Marte, socotită sfântă de către regii scii, pentru că "ii puneau în puterea sa soarta luptelor"²⁵.

4. Într-o versiune prelucrată a lucrării lui Pseudo-Abdia se afirmă că Filip "a învățat mulțimile barbare din Scythia dogmelor sfinte"²⁶. Caracterizarea aceasta nu are fundament istoric, de vreme ce trebuie să se țină cont și de acțiunea premergătoare a Apostolului Andrei în această regiune. Nu se pomenește nimic despre existența Protocletului cu care noul evanghelizator era prieten, ba chiar din aceeași localitate. Sfântul Grigorie al Nissiei a arătat cu mare profunzime teologia avantajul acestei concetățenii cu Andrei și Petru. Cel dintâi "a înțeles nu numai el însuși taina, urmând Celui arătat, ci a binevestit și fratelui său (...) prefăcut de Domnul îndată într-o stare mai dumnezeiască...". La rândul său, Filip "se face călăuză spre har"²⁷ lui Natanael. Tradițiile apocrifice îi asociază și alți frați de misiune, în afară de Andrei, precum Apostolul Bartolomeu.

5. Cum au observat și doi cercetători care m-au precedat, "dogmele sfinte" de care vorbește Walafridus Strabo – puse în seama propovăduirii Apostolului Filip în vechea Dobroge – arată o eră mai târzie decât cea apostolică. Se știe că *Sfânta Scriptură* a putut fi tălmăcită uneori și arbitrar. Simpla putere a rațiunii omenești nu este de ajuns pentru pătrunderea adevărilor revelate. După anumite experiențe individuale, după frământări doctrinare și chiar lupte, Biserica a intervenit și a precizat învățăturile disputate, fiind asistată și însuflețită de Duhul Sfânt. Atunci adevărarile pe care Dumnezeu le descoperă oamenilor trebuie să fie formulate, impuse și predicate în viața creștină. Printr-o prefacere lăuntrică a minții, credincioșii pot adapta misterul la modul omenească de înțelegere, ușurând astfel lucrarea de însușire a mântuirii lor. Toate aceste etape ale procesului dogmatizării – preluarea Revelației, formularea, proclamarea solemnă și impunerea ei – indică atmosfera veacului al VI-lea, iar nu situația secolului apostolic²⁸.

6. Înainte de aceasta, poate că ar fi trebuit să raportăm documentul discutat la organizarea bisericească începătoare din Scythia. Ea nu a putut cuprinde atunci numeroșii clerici pe care i-ar fi hirotonit Sfântul Filip, "adică episcopi, preoți și dia-

24. Iordanes, *Getica*. Prefață de J. C. Drăgan, traducere de G. Popa-Liscanu, Postfață de Roxana Iordache, Roma, 1986, p. 89.

25. *Ibidem*, p. 124.

26. Walafridus Strabo, la Pr. drd. Nicolae Dănilă, *Apostolul Filip și Scythia Minor*, p. 35.

27. *Tălcuire amănunțită la "Cântarea Cântărilor"*, Omilia a XV-a, în *Scrieri*, vol. I. Trad. de Pr. prof. D. Stăniloae și Pr. Ioan Buga, București, 1982, p. 314.

28. *Vezi* Prof. N. Chițescu, Pr. prof. D. Stăniloae, Pr. prof. Isidor Todoran și Pr. Prof. I. Petreună, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. I, București, 1958, p. 90 și urm.

coni²⁹. Oricât de multe comunități ar fi întemeiat evanghelizatorul, numărul diaconilor a trebuit să fie extrem de redus, mai ales în condițiile persecuției păgâne.

Pe de altă parte, vizionarul istoric în studiu ar fi putut da vreun nume din numărul de episcopi înstituiți. Se știe că Pseudo-Abdia s-a inspirat din Eusebiu al Cezareii. Acesta a fost preocupat în primul rând de continuitatea succesiunii apostolice exprimate în șirul episcopilor fiecărui centru creștin mai important.

7. Afirmația lui Pseudo-Abdia nu concordă nici cu datele biografice ale lui Filip, nici cu sfârșitul vieții lui și cu locul înmormântării. Departe de a muri ca martir la Ierapole, acesta a avut un sfârșit natural în Galiția³⁰. De altfel se știe că viața Apostolului Filip a fost confundată din vechime cu aceea a diaconului Filip. Activitatea amândurora s-a desfășurat, fie ca viață, fie ca moarte, în jurul orașului Ierapole. Amintind acest fapt, trebuie să recunoaștem și activitatea lor evanghelizatoare susținută mult timp în Asia, de sud sau de nord. Nesiguranță există și în privința numărului de fiice pe care le-a avut fiecare dintre cei doi propovăduitori ai Evangheliei. Nici harismele cu care unele au fost inzestrate nu sunt prea bine precizate. Policrat al Efesului spune că familia Apostolului Filip a crescut trei fiice, două dintre ele fiind cunoscute pentru darurile lor proorocești. În schimb omonimul său, diaconul, a avut două fete, făcătoare de minuni³¹.

8. Durata activității filipice în Dacia Pontică încă ridică suspiciuni. De oricâtă "ardoare" ar fi fost animat, el nu putea sta pe meridiene străine și îndepărtate "timp de douăzeci de ani", cam un sfert de viață de om³². Să nu uităm că cei doi Filipii sunt descriși în izvoarele patristice, reale și plâsmuite, ca având familie și numeroși copii. Se știe că predica acestui apostol în Scitia este atestată numai de știri apusene. Mai ales la capitolul de față, autorul își trădează această origine în două feluri. În primul rând, în ceea ce privește confuzia menirii unui apostol cu aceea a unui episcop. Față de cel dintâi care avea o activitate itinerantă, celălalt deținea o funcție statornică în comunitățile în care era instituit de către întemeietor.

Se știe câte veacuri de polemică s-au isecat și la câte apocrife au trebuit să recurgă istoricii bisericești romano-catolici, care au susținut că Apostolul Petru a fost episcop la Roma timp de 25 de ani.

Pe de altă parte, documentul în discuție mai poate fi suspectat de o practică apuseană târzie. Ne gândim la celibatul clericilor, care permite preotului să se deplaseze ușor și să stea singur mult timp într-o altă localitate. Obiceiul acesta datează de la sinodul de la Elvira (Spania, 300). Aceeași hotărâre a necăsătoririi preoților și a diaconilor a fost adoptată ulterior și de Sirieiu al Romei (384-399). Obiceiul celibatului, respins la Sinodul I Ecumenic, nu a putut să se impună în

29. Cf. Pr. drd. Nicolae Dănilă, *Apost. Filip și Scythia Minor*, p. 44.

30. Nela Zugravu, *ibid.*, p. 173; Prof. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 144; *Îndrumătorul pastoral al Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, p. 311 (11 octombrie) și p. 348 (14 noiembrie).

31. Pr. I. G. Munteanu, *op. cit.*, p. 196.

32. Cf. Pr. drd. Nicolae Dănilă, *ibid.*, p. 34.

Răsărit. Împăratul Justinian I a hotărât prin legi de stat numai necesătoria episcopilor³³.

9. Se mai face un argument pentru susținerea apostolatului tomitan al lui Filip din menționarea lui și a lui Andrei așa-zisul calendar gotic. Se observă însă că, dacă la I mai s-a făcut pomenirea lui Filip, care ar fi predicat în Sciția, la 15 noiembrie este amintită moartea lui în Ierapole, pentru activitate predicatorială "în Gothia de dincolo de Dunăre"³⁴.

Ajunși în preajma marelui fluviu, goții întreprindeau adesea atacuri în Imperiul Roman. Se citează astfel de incursiuni în anii 248, 250, 256, 262-264, 269-270, 276. În câteva rânduri, ținuturile prădate de ei le-au constituit Anatolia, Efesul, Capadocia, Cilicia³⁵. Încă de la începutul veacului al III-lea, goții au trăit sau au luptat alături de geto-daci, cum o dovedește și identitatea unor piese de folclor din paginile lui Iordanes.

Din aceste raporturi, ca și din educarea lui Theodorie timp de 9 ani ca ostatic la Bizanț, s-a născut ideea comparării năvălitorilor cu romanii din punct de vedere militar, cultural și etic. Este cunoscuta confuzie dintre goți și geți. Așa ajunge după Iordanes - ca Burebista să fie rege la goți. Cum "goții au fost întotdeauna superiori în filosofie față de aproape toți barbarii și mai-mai egali cu grecii"³⁶, Deceneu, Zamolxe, Comosieus ș. a. încep să fie considerați de etnia acestora. "Confuzia dintre goți și geți nu apare pentru prima oară la Orosius. O făcuse nu mult înainte și poetul Claudian în poemul său *De bello getico*, folosit desigur de Orosius, și ea își poate avea originea la Fericitul Ieronim, care arătase că, după alți învățați de mai înainte - *retro erudiți* -, goții erau numiți mai degrabă geți"³⁷.

Corespondentul religios al amintitei ideologii politice îl constituie și vechimea "apostolică" a creștinismului got. Activitatea propovăduirii Sfântului Andrei va fi fost preluată din regiunile sud-dunărene pe care le frecventau după prădăciuni în mod aproape periodic. Este și acesta unul din beneficiile civilizației și culturii, în urma deselor contacte, îndeosebi militare, dintre cele două popoare. Goții i-au putut alătura tradiția Sfântului Filip. Se vor fi oprit la această personalitate apostolică, din pricina prieteniei cu Andrei, revendicată la Constantinopol. După cum se știe, Filip era concetățean cu el și cu fratele lui Petru, atât de cinstit de Biserica romană.

Regele Theodorie însuși a ridicat o biserică și o mănăstire cu hramul Protocletului

Credem că sărbătoarea filipică s-a fixat în sudul Dunării, unde dănuia deja amintirea Apostolului Andrei, cum am amintit. Tot aici se va fi înjghebat și așa

33. Pr. prof. Ioan Rămureanu, Pr. prof. Milan Šesan și Pr. prof. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1987, p. 451.

34. Cf. Pr. drd. Nicolae Dănilă, *Martyrologium daco-romanum*, în "Verbum", VI-VII (1995-1996) nr. 7, p. 233 și 203.

35. Vezi Iosif Constantin Drăgan, *Mileniul imperial al Daciei*, București, 1986, p. 166-168, N. Iorga, *Goții la Dunăre*, în vol. *Istoria poporului românesc*, București, 1985, p. 51 și urm.

36. Cf. Iordanes, *op. cit.*, p. 89; comp. Maurice Rey, *Theodorie le Grand*, în vol. *Hommes d'État* Sous la dir. A.B. Duff et F. Galy, Paris, 1936, p. 488.

37. Alexandru Busuioceanu, *Zulmoxis* sau mitul dacic în istoria și în legendele spaniole. Ed. îngrijită de Dan Slușanschi, București, 1985, p. 80; Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice. Din Antichitate până în pragul veacului nostru*. București, 1978, p. 66-71.

zitul calendar gotic. Lucrurile se vor fi realizat prin preluări. Situația politico-administrativă a năvălitorilor era atât de instabilă, încât nu ar fi fost posibil atunci răgazul și fervearea religioasă a întocmirii unui calendar propriu. Iordanes, în veacul său, mărturisea "că nimeni nu este care să nu știe că popoarele au obiceiul să adopte nume străine, romanii să împrumute nume de la macedoneni, grecii de la romani, sarmatii de la germani și goții foarte adescori de la huni"³⁸.

10. Lucrarea *Historia certaminis apostolice* a episcopului galo-roman Abdia din Babilon este o aghiografie. Dintre cele trei specii ale genului, ea se încadrează în aceea a povestirilor sau legendelor despre sfârșitul mucenicilor³⁹. Și în cazul de față, documentul nu are nici o valoare istorică. Sciția de care vorbește el prezintă un sens general și arhaic. Fiind o populație nomadă și trăitoare în spații întinse, de stepă, s-ar putea crede că este vorba de Sciția Mare, adică de țărilor nordice ale Pontului Euxin. Vechii sciți puneau în morminte și cai, adică ajutătoarele lor credincioase în luptă. În tumulul din zona Kubanului s-au găsit 22 de schelete de cai, iar în alt punct al zonei un număr de 24⁴⁰.

Calendarul popular român amintește de asemenea de sărbătoarea Filipilor. Ea exprimă în realitate credințe și practici magice legate de apărarea animalelor, îndeosebi a turnelor, împotriva lupilor⁴¹.

4. O ipoteză asupra originii și a scopului urmărit prin legenda propovăduirii Apostolului Filip în Sciția Mică

"... Pentru a scrie istorie n-am nevoie de iubire, nici de ură; îmi trebuie numai izvoare și minte sănătoasă în atâta măsură, câtă e nevoie pentru a le lumina" preciza odinioară cel mai mare istoric român⁴². În același timp, ni se pare potrivit să mai amintim un adevăr: "Dacă se vrea, dintr-o parte (ortodoxă n.n.) și dintr-alta (catolică n.n.), să se lucreze în mod serios la o apropiere, și poate chiar la o unire, trebuie să se întoarcă spre perioada care merge din veacul al IV-lea până în al XI-lea. Tocmai acolo s-ar putea afla o bază pentru o înțelegere"⁴³.

Într-adevăr, în urma acceptării sinodale de la Calcedon (451) a controversatului canon 28, Leon I și urmașii săi au accentuat caracterul apostolic al pretinsului primat roman împotriva Bisericii Constantinopolului⁴⁴. Personalitatea și activitatea Sfântului Andrei au putut fi invocate, mai întâi, în aceste dispute pentru supremație. Spre sfârșitul veacului al IV-lea, cultul și hramurile bisericilor care i-au fost închinat în Occident, cu deosebire în Italia de nord și în Galia, arată că sărbătoarea lui se bucura atunci de o cinstită mai mare decât a altor apostoli. Este

38. Cf. Iordanes, *ibid.*, p. 94.

39. Pr. prof. dr. Ion Gh. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 114.

40. Prof. dr. doc. D. M. Pippidi și colab., *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 532; N. Iorga, *Materiale pentru o istoriologie umană*. Fragmente inedite publ. de Liliana N. Iorga, București, 1968, p. 305.

41. Chr. Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975, p. 136.

42. N. Iorga, *Istoria poporului românesc*. Ediție îngrijită de Georgeta Penelea, București, 1985, p. 13.

43. François Dvornik, *Byzance et la primauté romaine*, Paris, 1964, p. 154.

44. Idem, *Eastern Schism*, în *Sacramentum Mundi*, vol. VI, London, 1970, col. 12A.

demn de relevat de asemenea că în problema fixării zilei de prăznuire a Procloctului în Constantinopol, ortodocșii erau tulburați de arieni. Aceștia se vedeau foarte numeroși nu numai în capitală ci și în toată regiunea Traciei⁴⁵. "Popularitatea a stimulat imaginația populară și a alimentat pretențiile apostolice ale diferitelor comunități creștine. Așa se explică apariția și largă circulație a unor legende despre prezența Sfântului Andrei în Spania (din secolul VIII), Burgundia, Franța, Anglia și Scoția (din secolul XIII), această din urmă țară și multe localități din Occident revendicându-l până astăzi drept patronul lor"⁴⁶.

O expresie deosebită a ciocnirii celor două sfere ale creștinătății pentru hegemonie universală bisericească o constituie schisma acachiană⁴⁷. La încheierea ei, Apusul a căutat să impună pretutindeni așa-numita "formulă a lui Hormisdas". Prevăzându-i un preambul, în care se sublinia egalitatea bisericească a celor două tronuri, din Roma și din Bizanț, Patriarhul Ioan al II-lea a semnat-o și el.

Tendențele religioase și de stat schițate mai sus pot fi observate și pe linie politică încă din primele decade ale veacului al VI-lea. Profitând de slăbiciunea Imperiului Roman de Răsărit pe care o provocau năvălirile germanicilor și ale hunilor, papalitatea s-a străduit să se emancipeze de sub autoritatea bazilicului, încurajată și de regele Theodoric⁴⁸. Ghelasia plasa aproape pe același plan puterea spirituală și cea lumească. Împăratul Anastasie, ereticul monolizit, a avut prilejul să vadă ce înțelegea Simah, urmașul aceluia la scaunul pontifical, din ideologia de mai sus⁴⁹.

Și pe alt plan, problema își avea actualitatea ei. "Theodoric suspectă pe Papa Ioan I, pentru că a încoronat pe Iustin I și a recunoscut că Biserica constantinopolitană are baze apostolice de la Sfântul Andrei"⁵⁰. Preocuparea pentru succesiunea la tron pe care o manifesta regele ostrogot se împletește acum cu o accentuare a primatului petrin, susținut uneori cu documente apocrife⁵¹. Vechile strădanii ostrogote de integrare în universul politic și cultural roman, prin afirmarea descendenței lor "getice", se îmbogățesc și prin alte aspecte. Credem că istoricul român, specialist în problemă, a sesizat just structura fenomenelor: "Apocriifa scriitorului

45. Vezi prof. Hr. Konstandinidis, *Sărbătoarea Sf. Apostol Andrei în Biserica Patriarhală Ecumenică în epoca bizantină și în timpurile moderne*. Trad. de Episc. vicar Adrian Botoșăncănil în "Biserica Ortodoxă Română", CXVI (1978), nr. 11-12, p. 1326.

46. Nelu Zugravu, *op. cit.*, p. 151.

47. Vezi Pr. Dr. Vasile Gh. Sibiescu, *Schisma acachiană: Justinian I și Papa Hormisdas*, în vol. *Împ. Justinian I și ereziiile*, București, 1938, p. 62 și urm.; Pr. Dr. Gheorghe I. Drăguliu, *Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul)*, Craiova 1991, p. 58 și urm.

48. François Dvornik, *Byzance et la primauté*, p. 52.

49. Ottorino Bertolini, *Roma di fronte a Bizanzio e ai longobardi*, Bologna, 1941, p. 76; N. Cu Popescu-Prahova, *Raporturile dintre Stat și Biserică*, Chișinău, 1936, p. 32; Teresa Sardelli, *Società, Chiesa e Stato nell'età di Teodorico*, Rubbettino, 1996, passim.

50. Pr. prof. Milan Šesani, Nașterea ideii papale, în "Mitropolia Ardealului", VII (1962), nr. 7-8 p. 477; Prof. Teodor M. Popescu, *Un valoros studiu al Arhiep. Hr. Papadopoulos asupra primatului episcopului Romei*, în "Ortodoxia", XVII, (1965), nr. 2, p. 194.

51. Rev. prof. dr. Nicolae Dură, *Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Bucharest, 1999, p. 665.

galic pare să reflecte aceeași ideologie, care urmărea să legitimeze și prin vechimea apostolică a creștinismului lor originile mitice ale germanicilor. Acest aspect este confirmat, după opinia noastră, nu numai de circulație în teritoriile germanice occidentale a tradiției apostolatului Sfântului Andrei, așa cum am văzut mai sus, ci și a celei despre misionarismul Sfântului Filip în "Galia" - de fapt, *Gallatia* din Asia -, colportată de Isidorus de Sevilla și de alți autori din veacurile VII-VIII⁵².

Documentul lui Pseudo-Abdia, privitor la pretinsul misionarism al Apostolului Filip în Scitia Mică, neatestat de nici o știre istorică orientală, alături de faptul mutării moaștelor sale la Roma, reflectă stări și preocupări din lumea bisericească și politică a creștinătății veacului al VI-lea.

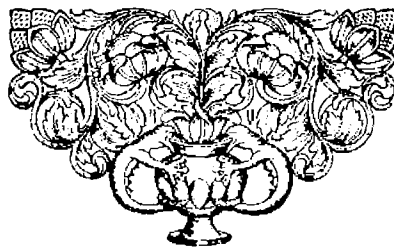
Fiind un apocrif singular, el nu are astfel nici o însemnătate pentru istoria creștinismului din Scitia Mică⁵³. Acest toponim, amintit în document, poate să indice un arhaism biblic nedeterminat sau, cel mult, ținuturile nord-pontice de stepă.

În concluzie, singurul apostol al "geșilor nemuritori" de la gurile Dunării rămâne Sfântul Apostol Andrei, amintit de două izvoare deosebite ca loc și epocă: Eusebiu al Cezareii (sec. al IV-lea) și enigmaticul Codex Rochonczy (sec al XI-lea).

Pr. Prof. univ. GHEORGHE I. DRAGULIN

52. Nelu Zugravu, *ibid.*, p. 158.

53. Nu mi-a fost accesibil studiul lui M. Bossard-Dandré, *La collection du Pseudo-Abdia. Approche narrative et cohérence interne*, în "Apocrypha", vol. 11 (2000), Turnhout, Belgium (pentru alte articole pe aceeași temă din periodicul citat, vezi *Oriental Studies. Catalogue 2001*, Brepols Publishers, p. 36).

RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC. O PAVĂZĂ A ORTODOXIEI ROMĂNEȘTI ÎN LUPTA CONTRA PROTESTANTISMULUI

Ceea ce a caracterizat dintotdeauna specificul poporului nostru a fost și este statornicia sa neclintită pe aceste meleaguri, rezistența sa eroică în fața tuturor vicisitudinilor vremii care amenințau fie pacea țării, fie unitatea credinței ortodoxe strămoșești.

Dacă analizăm critic durata celor două milenii de existență, de când poporul nostru s-a afirmat ca neam pe arena istoriei, observăm că el a păstrat dintru început nealterată conștiința unității sale naționale și religioase, cultivând-o și apărând-o cu prețul propriei sale vieți.

De-a lungul secolelor, fiii acestui popor au conștientizat faptul că unelțirile și dezbinările religioase întreprinse și susținute de puterile străine aveau un substrat politic și vizau o țintă sigură. Aceste tentative de ordin religios nu erau altceva decât mijloace subversive de dezmembrare și deznaționalizare a românilor.

Odată desființat religios, poporul putea fi ușor fărâmițat politic și expus dominațiilor străine. Voievozii și ierarhii noștri luminați au intuit aceste tendințe șovine și în vremuri de grea încercare au luat atitudine fermă, înlăturând pericolele ivite și adoptând măsuri energice de stăvilire și respingere a atacurilor eretice. Aceste măsuri preventive și innoitoare scoteau în evidență originea, identitatea și unitatea indestructibilă a poporului, a limbii și a credinței lui strămoșești și asigurau pe viitor premisele pomovării culturii și spiritualității lui ortodoxe. Ele constituiau replica pe care o arășau în fața prozelitismului. De aceea, în asemenea conjuncturi istorice, voievozii noștri iubitori de glie și de credință, împodobeau țara cu locașuri sfinte, ierarhii Bisericii scoteau de sub lumina tiparului cărți de slujbă și de învățătură pe limba noastră românească iar cronicarii, în operele lor, argumentau cu tărie că "românii câți se află locuitori în Țara Ungurească și în Ardeal și Maramureș la un loc sunt cu moldovenii și toți de la Râm se trag"¹.

Stimulat de mișcarea cultural-artistică pe care o inițiasc Matei Basarab în Muntenia, domnitorul Moldovei, Vasile Lupu, a înființat Școala domnească de la Trei Ierarhi, după modelul Academiei teologice din Kiev, a înzestrat-o cu tipografie pentru editarea cărților românești, iar după aducerea în țară a moaștelor Cuvioasei Maicii noastre Parascheva (la 13 iunie 1641), a oferit toate condițiile necesare desfășurării Sinodului panortodox din Iași (1642) tocmai pentru "a da o dovadă pipăită despre ortodoxia sa și a țării sale, care nu are nici un amestec cu dogmele și credințele rătăcite ale protestanților"².

Ne aflăm într-o epocă de mari frământări interconfesionale generate de propaganda romano-catolică și protestantă, care se ridicau cu asalt împotriva ortodoxiei, încercând prin toate mijloacele meschine să atragă simpatia și eventual adeziunea acesteia.

1. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Tatiana Celac, Chișinău 1990, p. 65.

2. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Fiata și minunile Cuvioasei Maicii noastre Parascheva cea Nouă și istoricul sfintelor ei moaște*, București, 1889, p. 44.

Fenomenul se resimte în tot spațiul orientului ortodox concretizându-se fie prin atragerea forțată la catolicism a unei părți dintre ortodocși (cum s-a întâmplat cu rutenii prin unirea de la Brest-Litovsk din 1596 și cu românii transilvăneni la 1700), fie prin tipărirea unor cărți simbolice sau catehisme cu conținut protestant care circulau în limbile naționale ale popoarelor ortodoxe, cum a fost la noi de pildă Catehismul luteran, tipărit la Sibiu, 1544. Această lucrare este socotită prima carte tipărită în limba română³.

Clericii, cât și credincioșii ortodocși din Ardeal și Banat priveau cu bucurie pătrunderea limbii române în biserică, însă se ridicau cu îndărăjire transmiterii în această limbă a învățăturilor greșite, contrare doctrinei Bisericii Ortodoxe. În urma măsurilor de contrângere, "o anumită parte din ei au împărtășit ideile reformei iar cei care au ripostat refuzând să se supună ordinelor superintendentului calvin erau pedepsiți cu confiscarea averilor"⁴.

Confruntarea dintre calvinismul în expansiune și ortodoxie, singura păstrătoare a învățăturii revelate și a tradițiilor creștine autentice, devine tot mai acută în secolul al XVII-lea când apare o Mărturisire de credință cu conținut protestant (la Geneva, 1932), pusă pe scama patriarhului de Constantinopol, Chiril Lucaris.

După opiniile unor specialiști, această operă ar fi o plăsmuire atribuită patriarhului de Constantinopol de către ieziuiți, sau ar fi alcătuită de către un pastor protestant substituit cu numele patriarhului⁵.

Biserica Ortodoxă și-a exprimat o poziție fermă împotriva ei, prin convocarea a două sinoade locale: primul s-a ținut la Constantinopol în anul 1640, prezidat de patriarhul Partenie iar al doilea, cu consimțământul aceluiași patriarh, și-a desfășurat lucrările la Iași, în vara anului 1642, cu cheltuiala și posibilitățile materiale puse la dispoziție de domnitorul Vasile Lupu sprijinit de sfetnicul său apropiat, mitropolitul Varlaam al Moldovei. La acest sinod au participat reprezentanți din toate cele trei Biserici ortodoxe: greacă, română și rusă. Sinodul a combătut Mărturisirea de credință a lui Chiril Lucaris și a adoptat ca normă de credință pentru întreaga Biserică Ortodoxă, *MĂTURISIREA DE CREDINȚĂ a lui PETRU MOVILĂ*, mitropolitul Kievului (român de neam)⁶.

Odată cu afirmarea pregnantă a credinței ortodoxe, încep să se întetească și atacurile calvine susținute de anumiți principii străini, protectori și apărători ai acestei confesiuni protestante. Dintre aceștia, principele Gheorghe Rákoczi I s-a străduit cel mai mult să-i convingă pe români să adere la credința calvină. Pentru a înlesni românilor posibilitatea de a înțelege și a-și însuși preceptele calvinismului, a dispus tipărirea în limba română a Catehismului calvinesc, editat în anul 1640 în satul Prisaca de lângă Alba Iulia⁷.

3. Dr. Ioan I. Iupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 38

4. *Ibidem*, p. 41-42.

5. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *Biserica Ortodoxă în lupta cu protestantismul în special cu calvinismul în veacul al XVII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*, București, 1890, p. 23.

6. *Ibidem*, p. 52.

7. Dr. Ioan Iupaș, *op. cit.*, p. 62.

Ca o ripostă energică împotriva acestei opere defăimătoare a credinței ortodoxe, apare în 1645 lucrarea teologică a mitropolitului Varlaam, intitulată: "RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC", la a cărei conținut ne vom referi în cele ce urmează.

*

* *

Unii cercetători, autorizați în materie, înclină să creadă că prima încercare de a da un răspuns, ce-i drept, cam sfielnic, împotriva atacurilor calvine a fost CAZANIA de la Govora, tipărită în anul 1642. În predosloviea cărții se spune că ea a fost închinată "preaslăvitului și blăgocestivului neam al țării noastre și al tuturor celor care sunt împrejurul nostru creștini ...", pentru că "oameni de amândouă cetele: simpli (țărani) și sufletești (culți), pentru neștiința lor și cu proasta și scurta lor minte s-au îndepărtat de credința cea adevărată, împreunându-se cu ereticii și cu învățăturile lor streine, potrivit nec Bisericii lui Dumnezeu și întocmai ca și musca care gustă din dulceața mierii s-au umplut și ei de amărăciunea veninului cel purtător de moarte al ereticilor, înecând și ucigând sufletele lor și ale oamenilor"⁸.

Fără a face referire concretă la erorile doctrinare ale protestanților, Cazania de la Govora reprezintă și ea o armă de combatere indirectă a rătăcirilor calvine, prin expunerea lămuritoare a învățăturii de credință pe care probabil că autorul a făcut-o în conținutul predicilor ce o alcătuieste (la duminicile și sărbătorile de peste an).

Această Cazanie nu are farmecul și frumusețea stilului moldovenesc atât de specific operelor mitropolitului Varlaam.

La Varlaam se observă două viziuni sau coordonate majore care l-au călăuzit în tot timpul vieții și activității sale și anume: tendința de a româniza cultura literară a vremii și lupta sa necurmată pentru apărarea credinței ortodoxe.

Primul aspect îl găsim reliefat în prefața *Cazaniei* tipărită la Iași, în 1643, în care spune că s-a simțit îndemnat să tipărească această carte ca un dar limbii românești și s-o îndrepte către "toată seminția românească de pretutindeni, care se află pravoslavnică în această limbă" caci toate popoarele încep a pogori Scriptura pe înțelesul oamenilor, pentru ca să înțeleagă fiecare, să învețe și să mărturisească lucrurile minunate ale lui Dumnezeu⁹.

Al doilea aspect, cel apologetic-polemic este propriu lucrării "RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC", socotită cea mai de seamă opera teologică originală până astăzi¹⁰.

Mitropolitul Varlaam ia cunoștință de Catehismul calvinesc în anul 1644 pe când se afla la Târgoviște trimis de Vasile Lupu să trateze pacea cu Matei Basarab. Cu acest prilej, distinsul cărturar și logofăt Udriște Năsturel, îi pune la dispoziție mitropolitului un exemplar din Catehismul calvinesc: la lectura cărui, ierarhul moldovean rămâne profund indignat. Sentimentele care l-au copleșit atunci, au

8. Ștefan Meș, *Istoria Bisericii Române din Transilvania*, I. Sibiu, 1935, p. 394-395. Vezi și Biau Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I. p. 120-121.

9. Dr. Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 104.

10. Varlaam, *Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc*, ediție critică, studiu filologic și magyistic de Mișela Teodorescu, editura Minerva, București, 1984, p. 186-187.

fost, așa după cum însuși mărturisește, niște stări sufletești de "mare scârbă și multă grijă", iar cartea a fost calificată de el drept "plină de otravă și de moarte sufletească".

În urma acestei constatări, mitropolitul Varlaam convoacă un sinod în Moldova, în anul 1645, unde invită ierarhii din ambele Principate pentru a combate învățăturile eretice redată în cuprinsul Catehismului și a formula un răspuns categoric împotriva acestui instrument de propagandă calvină. Până în prezent, nu se știe exact locul unde s-au desfășurat lucrările acestui sinod. După afirmațiile unor istorici, s-ar părea că este localitatea Succava¹¹.

Ierarhii întruniți la sinod au cercetat cu destulă competență și clarviziune conținutul Catehismului, condamnând replica, adică *RĂSPUNSUL MITROPOLITULUI VARLAAM*, care avea să vadă lumina tiparului în cursul aceluiași an.

Răspunsul prezintă anumite asemănări de fond cu *MĂRTURISIREA ORTODOXĂ* a lui Petru Movilă însă în ceea ce ne privește stilul, argumentația și maniera de lucru, opera își păstrează nota ei specifică de originalitate.

Ceea ce caracterizează în mod deosebit Răspunsul spre deosebire de Mărturisire, este patosul adică însuflețirea și puterea de convingere cu care autorul scoate în evidență adevărurile de credință și de morală fundamentate pe texte scripturistice, cu referiri la situații concrete (prin antiteză) în genul predicilor din Cazanie, pentru a ușura posibilitatea de înțelegere a ascultătorilor.

Scopul cărții este redat în frumoasa predoslovire de la începutul lucrării. Pătruns de dragoste părintească față de păstoriți și de spiritul responsabilității pe care i-o trasează misiunea sfântă de păstor de suflete, mitropolitul spune că s-a angajat în slujba apărării dreptei credințe, pentru a izbăvi turma cea cuvântătoare de "vicleșugurile ereticilor" și a "întări Sfânta Evanghelie și poruncile și tainele Bisericii noastre, care sunt date de Scriptura cea de Duhul Sfânt insuflată, de la propovăduitorii lui Dumnezeu fericii apostoli, și de la cei luminați de Duhul Sfânt cinstiți și sfinți părinți și a toată lumea învățatori care au întocmit cu Duhul Sfânt credinciosul și sufletescul obicei al Bisericii noastre apostolești la cele șapte soboare (ecumenice)". "Pentru — adaugă autorul — aceasta am socotit că am o mare datorie să fac răspuns și să arăt strămbătatea și tâlcul cel rău al lor, cu care tâlmăcesc și strămbează Scriptura Sfântă" și să învăț pe "fiii mei iubiți întru Hristos să se împotrivescă cu tărie ereticilor și să stea întăriți ca niște stâpi necălîniți în învățăturile pravoslavnicei credințe"¹².

Metoda pe care o întrebuițează Varlaam în combaterea Catehismului calvinesc este cea întâlnită și astăzi în manualele noastre de sectologie și ni se pare cea mai onestă și mai academică. Mai întâi este redat integral textul scripturistic invocată de calvini în susținerea învățăturii lor eretice și bineînțeles și explicarea greșită a respectivului text luat trunchiat, adică izolat de context, după care expune învățătura de credință ortodoxă, care cuprinde atât interpretarea corectă a versetului biblic cât și doctrina, adică poziția și concepția Bisericii noastre referitoare la problema dogmatică sau morală respectivă.

11. Episcop Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 70.

12. Varlaam, *op. cit.*, p. 185.

Un alt aspect important, care ne atrage în mod deosebit atenția, este și acela că autorul pune toate răspunsurile sale sub egida și autoritatea "SOBORULUI A DOUĂ ȚĂRI", adică a Sinodului ierarhilor români din cele două Principate (întrunit la Suceava) tocmai pentru a ilustra principiul sinodalității în aplicarea puterii bisericești în Biserica Ortodoxă și anume faptul că Sinodul unei Biserici reprezintă suprema autoritate în materie dogmatică, canonică și cultică.

În această privință, ortodoxia se deosebește radical de romano-catolici care a concentrat întreaga autoritate bisericească în mâinile unei singure persoane (papa), cât și de protestantism care a instituit principiul liberului arbitru, scoțând Biblia de sub controlul și autoritatea Bisericii, pentru a oferi posibilitatea oricui să o tălăcuască cum vrea.

Conștient de acest lucru, ierarhul moldovean nu a binevoit să atribuie pe numele său cartea sa de apărare a învățaturii ortodoxe, ci a pus-o pe seama Sinodului, care îi dăduse aprobarea și binecuvântarea pentru tipărirea ei, pentru a ne demonstra că acest for suprem al Bisericii oferă garanția și peccetea nestrigată a adevărului dreptei credințe.

Răspunsul mitropolitului Varlaam este scurt în ce privește întinderea, însă, categoric, vioi și energic în susținerea învățaturii ortodoxe căci deși sunt combătute câteva glave (1, 4, 9, 10, 12, 36 și 54) argumentația este așa de puternică și bine întemeiată încât Catehismul calvinesc este complet dărâmat dinpreună cu toți pilonii de rezistență a doctrinei lui eretice.

În privința interpretării Sfintei Scripturi, ierarhul moldovean este foarte obiectiv, axându-se pe principiul analizei contextului, a locurilor paralele și a deducției logice.

Cuvântul Sfintei Scripturi, spune el, "nu trebuie luat" fiecum, ci să cercăm și foarte cu deadins să socotim", explicându-l după legile ermineutice, în spiritul învățaturii tradiționale pe care am moștenit-o de la Sfinții Apostoli până astăzi căci "înaintea lui Dumnezeu, știutorul inimilor, ne adevărim cum nici am mai adaos, nici am mai scăzut nemica din poruncile lui Dumnezeu și din Legea lui Hristos și a svinților apostoli"¹³.

Aici este revelat principiul sinodalității în sistemul formulării și păstrării învățaturii de credință, în contrast cu principiul protestant individualist "quot capita tot sensus" (câte capete atâtea păreri) care a generat atâtea denaturări a sensului adevărat al cuvintelor dumnezeieștii Scripturi. De aceea – spune autorul – ne mirăm cum cu cheia Înțeleșului "Sfintei Scripturi se încuie împărăția ceriului dinaintea oamenilor. Cum zice singur Domnul Hristos: Amar voao, legiuitorilor că ați luat cheia înțeleșului și voi înșivă nu intrați, nici pre ceia ce vor nu îi lăsați"¹⁴.

Mai înainte de a pătrunde în miezul învățaturii credinței ortodoxe, Varlaam lămurește în termeni dogmatici problema cunoașterii lui Dumnezeu. Cunoașterea aceasta stă la baza vieții creștinești și pune început desăvârșirii morale: "Aceasta este viața veșnică, spune Mântuitorul, să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis" (Ioan XVII, 3).

13. *Ibidem*, p. 191.

14. *Ibidem*, p. 196.

Începutul ureuşului duhovnicesc îl fac cele trei virtuţi teologice, şi anume: credinţa, nădejdea şi dragostea – pe care ni le recomandă Sf. Apostol Pavel (I Cor. XIII, 12), iar cultivarea acestor virtuţi în viaţa noastră de toate zilele ne deschide calea înaintării pe treptele cunoaşterii şi asemanării noastre cu Dumnezeu. La ultima treaptă a perfecţiunii morale se ajunge numai prin nevoinţă, fapte bune şi viaţă curată care sunt fructele sau roadele lucrării credinţei creştine susţinută de harul dumnezeiesc.

Obiectul credinţei este "Dumnezeu cel în trei feţe" iar credinţa cea adevărată se concretizează în fapte, căci altfel este moartă" (Iacov II, 26), după cum şi trupul fără suflet este mort. Faptele bune izvorâte din credinţă sunt în acelaşi timp şi o mărturisire vie, obiectivă şi sinceră a iubirii faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele, căci "liubovul către Dumnezeu iaste să luereze neştine poruncile Lui iar liubovul către aproapele său iaste să arate lucrurile milosteniei şi facerea binelui către ei"¹⁵, spune autorul iată dovada "credinţei lucrătoare prin iubire" (Galateni V, 6) de care pomeneşte adesea Sf. Apostol Pavel.

Acestea sunt după învăţătura ortodoxă condiţiile mântuirii subiective formulate în mod categoric de ierarhul nostru împotriva principiului protestant "sola fide", adică a mântuirii numai prin credinţă.

Conceptia aceasta îşi are punctul de plecare în doctrina protestantă despre păcatul original potrivit căreia omul după cădere a devenit iremediabil, nemaiputându-se izbăvi singur cu propriile lui mijloace şi puteri pentru care motiv orice faptă bună nu mai are nici o valoare.

Necesitatea faptelor bune este justificată de nemurirea sufletului şi de existenţa vieţii veşnice. Dacă viaţa noastră pământească nu s-ar, prelunghi dincolo de mormânt, în zadar ne-am îndeletnici cu practicarea virtuţilor în scopul dobândirii răsplăţii viitoare în ziua judecării fiindcă, potrivit spuselor Scripturii, noi ştim că "toţi trebuie sa ne înfăţişăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să luăm fiecare după cele ce am făcut prin trup, ori bine, ori rău" (II Cor. V, 10).

În mod virtual răul şi iadul (adică viaţa şi moartea spirituală) încep încă din lumea aceasta şi dăinuiesc în raport cu modul în care oamenii îşi croiesc drumul fericirii sau al suferinţei morale, al binelui sau al păcatului. În acest sens, dreptii au "împărăţia lui Dumnezeu" sălaşluită în lăuntrul lor, adică pacea inimii şi liniştea conştiinţei lor, iar cei păcătoşi au iadul răsădit potenţial în fiinţa lor, adică o viaţă chinuită de patimi, trăită în permanentă mâhnire şi veşnică nemulţumire cu ei înşişi şi cu semenii lor.

După Naclaam, moartea spirituală are două stadii. Există o moarte temporară care cuprinde pe cei păcătoşi în decursul vieţii deoarece încălcând făgăduinţele sfântului Botez, aceştia au făcut, prin greşelile lor, imposibilă lucrarea harului mântuitor şi o moarte veşnică, rânduită celor osândiţi chinurilor nesfârşite ale iadului, fiindcă nu au dovedit pocăinţă până în clipa morţii. Deci, "dacă vom muri cu pocăinţă", spune autorul, şi cu ispovedanie şi cu credinţă vie, lui Dumnezeu murim"¹⁶, adică ne unim cu El, împărtăşindu-ne de viaţa Lui, căci moartea este numai o poartă de intrare în lumea veşniciei şi pentru cel virtuos ea reprezintă

15. *Ibidem*, p. 192.

16. *Ibidem*, p. 195.

doar o punte de trecere spre paradisul bunătaților veșnice, spre viața de comuniune cu Dumnezeu, căci "cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (I Corinteni II, 9).

Doctrina eretică despre păcatul strămoșesc, ale cărui urmări sunt considerate așa de grave de către protestanți încât după cădere omul a devenit incapabil de a săvârși fapte bune, este întemeiată pe texte biblice interpretate arbitrar, izolate de restul pasajului, fără să se țină seama de faptul că acest context redă însăși cheia înțelesului cuvintelor scripturistice, dezvăluind sensul real al ideilor și învățăturilor dogmatice.

Iată de pildă: dacă Sf. Apostol Pavel spune că înainte de a primi harul mântuitor "eram fiii mâniei", adică "morți prin greșelile noastre" (Efeseni II, 3, 5), calvinii nu vor să înțeleagă că aceste expresii se referă la starea de robie a păcatului în care era ținută omenirea înainte de venirea Mântuitorului Hristos în lume și cum că ne-am izbăvit de această cumplită osândă prin "Sfântul Botez, făcându-ne din fii ai mâniei, fii ai lui Dumnezeu"¹⁷, după cum afirmă în continuare Apostolul: "Voi care odinioară erați păgâni cu trupul..., în afară de Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israel și străini de așezămintele făgăduinței", "v-ați făcut vii împreună cu Hristos". "Căci în har sunteți mântuiți prin credință și aceasta nu este de la voi: este darul lui Dumnezeu" (Efeseni II, 11-12, 5, 8).

Dacă Sf. Apostol Pavel spune clar "că a Lui făptură suntem zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune pe care Dumnezeu l-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele" (Efeseni II, 10), cum se mai poate îndoi cineva că omul nu mai are nici o șansă de îndreptare înaintea lui Dumnezeu, oricâte fapte bune ar săvârși? "Numai cu acest cuvânt ("CĂTEHISMUL") strică toată scriptura sfântă și toate poruncile lui Dumnezeu le pune sub picioare, că de vreme ce nu le poate face, nici le poate împlini omul, dară Dumnezeu de ce le-a mai dat omului, și de ce pune blesteme pre om, zicând: "Blestemat să fie tot omul care nu va plini toate cuvintele Legii acesteia și nu va urma după ea" (Deuteronom XXVII, 26).

Iar într-alt loc zice: "Păziți toate poruncile Mele și toate hotărârile să le țineți, căci omul care le plinește va trăi prin ele" (Levitic XVIII, 5). Drept aceea și Apostolul Iacov zice: "Cine va păzi toată legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile" (Iacov II, 10) iar această neputință (adică imposibilitate de mântuire a omului), adaugă mitropolitul, nu-i de la Dumnezeu ci din nestatornicia și din lenea omului după cum spune Însuși Domnul Hristos când zice¹⁸, "Ceea ce este cu neputință la oameni, la Dumnezeu toate sunt cu putință" (Matei XIX, 26).

Glava a IX-a a Catehismului calvinesc preia firul ideii anterioare, susținând că omul, oricât de mulți s-ar strădui să-și îmbunătățească starea lui sufletească, nu se poate redresa din punct de vedere moral, ci "mai vărtos își înmulțește și sporște păcatele din zi în zi"¹⁹.

17. *Ibidem*, p. 197.

18. *Ibidem*, p. 198.

19. *Ibidem*, p. 200. A se vedea același lucru și în originalul *Catehismului calvinesc* impus clerului și poporului românesc sub domnia principilor Georgiu Rákoczy I și II transcris cu litere latine după ediția a II-a tipărită în anul 1656, însoțit de o scurtă prezentare istorică și un glosar alcătuit de George Barițiu și tipărit la Sibiu în 1879, p. 35.

La această obiecție, mitropolitul răspunde prompt, argumentând cu texte convingătoare din Sf. Scriptură, dogma soteriologică pe care Biserica Ortodoxă a propovăduit-o și apărât-o dintotdeauna.

Mai întâi descrie etapele psihologice ale păcatului, începând de la prima licărire a gândului pătimăș și până la săvârșirea lui faptică. "Toate păcatele de la inimă și de la gând preced, ca și apa din izvor; după cum arată aceasta mai adevărat Domnul Hristos când zice²⁰: "Omul cel bun scoate afară cele bune din comoara lui cea bună, pe când omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară cele rele" (Matei XII, 35). Învoirea cu gândul naște pofta, "pofța zămislind naște păcatul iar păcatul odată săvârșit aduce moarte" (Iacov I, 15). Viața noastră întregă este o luptă continuă cu păcatul și această luptă începe din clipa respingerii gândurilor potrivnice din minte și se continuă cu alungarea poftelor necurate înrădăcinate în inimă odată cu acceptarea gândurilor înținate.

Cel ce se complăce în această deslătare păcătoasă "deși este viu cu trupul, cu sufletul este mort"²¹, spune mitropolitul, iar "cel ce ucide cu Duhul poftele trupului va fi viu" (Romani VIII, 13). Mijloacele spirituale de luptă împotriva uneltirilor păcatului sunt: postul, rugăciunea, răbdarea, curăția, milostenia și înfrânarea, prin care fapte "omul cel dinăuntru se înnoiește din zi în zi" (II Corinteni IV, 16). Dacă aceste fapte bune n-ar aduce nici un folos sufletesc, atunci pentru ce le-a mai recomandat Mântuitorul în Predica Sa de pe munte, încheind cu îndemnul: "Fiți desăvârșiți precum și Tatăl vostru desăvârșit este" (Matei V, 48).

Glava a X-a urtează despre problema mântuirii subiective care, potrivit învățării calvine, este oferită în mod gratuit fără ca omul să aibe vreo contribuție sau vreun merit anume la realizarea acestui act sinergie. I a obiecția protestantă că Domnul nostru Iisus Hristos este singurul împăciuitoar între noi și Dumnezeu, iar omul este pasiv în lucrarea mântuirii sale personale, mitropolitul răspunde categoric: "Aceasta ne-ar plăcea și nouă, fără de nici o osteneală, fără de nici un chin (din partea noastră) să aflăm pe Domnul Hristos împăcătoriu să facă destul pentru noi" însă noi trebuie să-L căutăm pe Domnul cum L-a căutat Zahau și cum L-a căutat destrănată cu lacrimi și cu poeaință ca și vameșul care se ruga cu smerenie, încât nici ochii în sus nu cuteza să-i ridice. În același mod au înțeles să-L urmeze și apostolii care, lăsând toate pentru dragostea lui Hristos, au împlinit poruncile Lui (Ioan XIV, 15) învățându-ne și pe noi să credem că spre aceasta am fost chemați și anume "ca să pășim pe urmele Lui" (I Petru II, 21).

A urma pe Hristos înseamnă a trăi starea de jertfă prin care a trecut El, adică a-ți răstigni propriile tale patimi prin lapte vrednice de poeaință. De aceea, autorul Răspunsului explică în continuare treptele poeainței și anume: căința sinceră pentru păcatele săvârșite, spovedania și îndeplinirea canonului prescriș de duhovnic: rugăciuni, post, metanii, milostenii etc. din care izvorăște smerenia și frângerea inimii (Ps. 50, 18). În fclul acesta dobândim împăcarea cu Dumnezeu și iertarea păcatelor "iară nu șezând și nemică făcând"²², cum se afirmă în Catchismul calvinesc.

20. *Ibidem*.

21. *Ibidem*, p. 205.

22. *Ibidem*, p. 207.

Însă, pentru ca să nu înțeleagă cineva greșit că darul mântuirii ar reprezenta în exclusivitate rodul efortului omenesc fără conlucrarea cu harul divin (adică sinergismul), autorul spune că trebuie să ne rugăm "cerșind ajutorul de la Dumnezeu căci fără de darul și agiutoriu lui Dumnezeu n-am putea face destul pentru noi cum s-ar cădea, deplin și desăvârșit. De la noi iaste începătura iar de la Dumnezeu iaste săvârșitul"²³.

O altă problemă controversată pe care o lămurește Răspunsul este cea eclesio-logică. După cum se știe, protestanții nu recunosc caracterul sacramental al Bisericii și nici forma ei văzută, adică adunarea credincioșilor care o constituie. Această concepție născută în contextul reformei, nu este altceva decât o replică adusă romano-catolicismului privitoare la instituția și ființa bisericii.

Dacă în romano-catolicism, Biserica este considerată o societate de credincioși, organizată juridic după anumite legi, al cărei cap văzut este persoana papei, protestantismul, ca o reacție împotriva acestei doctrine, a alunecat în extrema opusă, susținând că biserica adevărată este cea nevăzută iar din ea fac parte numai cei aleși și sfinți sau predestinați (după calvini).

Dacă papa a fost socotit izvorul grației și lui i s-a rezervat dreptul și puterea de a ierta păcatele prin indulgențe, atunci, în semn de protest, reformatorii și adepții acestora, s-au rupt de acest așa zis "izvor", înlăturând Sfintele Taine ca lucrări sfințitoare și instituția ierarhiei ca mijlocitoare a harului divin.

În felul acesta ei au sărăcit biserica, dezgolind-o de toate formele harismatice: sfinte slujbe, cultul sfinților, a icoanelor, a sfințelor moaște etc. Ei înțeleg biserica o adunare în duh de "unicieune a sfinților", fără să-i recunoască cele patru atribute fundamentale: una, sfântă, sobornicească și apostolească. Nici nu ne putem închipui că biserica protestantă ar poseda asemenea însușiri, căci rupându-se de succesiunea apostolică, de tradiția creștină, de trecutul istoric și de comuniunea sfinților, ea s-a desacralizat completamente.

În continuare, autorul Răspunsului definește învățătura ortodoxă despre Biserică, privită în structura ei teandrică de organism viu și trup tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, ale cărui mădulare le alcătuiesc credincioșii (II Corinteni XII, 27; Coloseni I, 18; Efeseni V, 30) renăscuți la viața cea nouă prin Sfântul Botez, după care face un aspru rechizitoriu împotriva protestanților pe care îl redăm în întregime: "Așa este biserica lor - spune el - care nu are nici o sfințenie, nici preoție, nici cele șapte taine, nici săbornic..., nici apostolească, ce-i de curând și nouă, ca de dăunăzi, de o sută de ani de ar fi; nici n-are faptele apostolilor și nici nu țin învățăturile apostolilor. Apostolii învață curăția să fie mai mare decât căsătoria, iar ei o strică și silesc pe toți oamenii să se căsătorească. Apostolii învață popa să fie bărbat numai unei mueri, iară ei până în șapte mueri iau, și-s tot popi. Apostolii învață când va fi vreun om bolnav să cheme popii bescarecei să faca rugă și să-l ungă cu unt în numele lui Dumnezeu și se va tămădui. Ei zic că nu-i nemică. Apostolii învață să îmble credincioșii în fapture bune, că credința fără fapture iaste moartă, iară ei zic că nu trebuie fapture bune, ci numai credință. Apostolii învață să postească și să se roage și să se fie în curăție la vreme de rugă spre zile mari dumnezeiești. Ei zic că nu-i nemică aceeaia. Apostolii învață să aiba

23. *Ibidem*, p. 208.

pocăință și ispovedanie, iară ei dzic că nu-i nemică nici aceasta. Apostolii învața cum Dumnezeu nu este începătorul răului, iar ei zic că de la Dumnezeu este răul și munca omului. Aceste învățături întunecate și de Dumnezeu urâte nici păgânii, nici tureii și nici tătarii nu le au. Prin urmare, calvinii și luteranii nu sunt următori și crezători Evangheliei sfinte, nici ascultători apostolilor, ei sunt luptători și vrăjmași și strâmbători ai Sfintei Scripturi a Sfintei Evanghelii și apostolilor²⁴.

După ce respinge falsele precepte dogmatice și morale ale calvinilor, mitropolitul subliniază necesitatea pocăinței în viața creștină, aducând în sprijinul argumentării sale un arsenal întreg de texte scripturistice (Efeseni II, 10; Evrei X, 36; Matei III, 2; Luca XIII, 3; Iacov V, 16), apoi combate principiul "sola fide" (mântuirea numai prin credință) fundamentat de protestanți pe textul de la Romani III, 28: "Căci socotim că prin credință se va îndrepta omul, fără faptele Legii". Ei nu înțeleg că autorul epistolei (Sf. Apostol Pavel) se referă la prescripțiunile ritualistice ale Legii Vechiului Testament, a căror valabilitate și obligativitate a încetat odată cu venirea Mântuitorului, Care a spiritualizat și desăvârșit Legea după cum Însuși a spus: "N-am venit să stric Legea ci să-o împlinesc" (Matei V, 17).

"Lucrul Legii, spune mitropolitul, iaste câte au învățat Moise prooroc fără de cele zece porunci cum ar fi: junghierile, jertfele, spălările, tămăzierile etc., iar cât privește cele zece porunci ale Decalogului, ele și-au păstrat valoarea morală și în Noul Testament "fiind întărite" și plinite de Domnul nostru Iisus Hristos, în timp ce alte lucruri ale Legii Vechi sunt în deșert"²⁵.

Odată cu învățătura cea nouă a Evangheliei, Mântuitorul a revărsat asupra noastră și harul Său mântuitor izvorât din Jertfa de pe Cruce (Romani III, 24-25) prin care am dobândit izbăvirea de păcate, adică putința îndreptării și înfierii.

Pentru acest motiv și Sfântul Apostol Pavel numește învățătura Noului Testament "LEGEA HARULUI" "pentru că nu mai suntem sub lege, ci sub har" (Romani VI, 15), iar când "harul mântuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor" (Tit II, 10) "El ne-a mântuit, nu din faptele cele întru dreptate săvârșite de noi, ci după a Lui îndurate, prin baia nașterii celei de a doua și prin înnoirea Duhului Sfânt" (Tit III, 5), adică prin Sfântul Botez.

Partea finală a Răspunsului este o pledoarie dedicată cinstirii sfințelor icoane și a sfinților. Deși acest cult pătrunsese adânc și de timpuriu în conștiința și viața creștină, fusese contestat de protestanți, socotindu-l o încălcare a poruncii a doua a Decalogului: "Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus, și din câte sunt pe pământ, jos.... Să nu te închini lor, nici să le slujești" (Ieșire XX, 4-5).

Mai întâi de toate, RĂSPUNSUL precizează clar că cinstirea icoanelor și a Sfintei Cruci nu este idolatrie și mitropolitul face distincție netă între idol și icoană. Idolul este plăsmuit de "eugețul și lucrul mâinilor omenești, după cum zice Apostolul Pavel către corintenii: "Știm că idolul nu este nimic în lume" (Corinteni VIII, 4), iară icoana este chipul unei fețe adevărate ce a fost oarecând în lume. Bozul (adică idolul) are închinăciunea lui, iar icoana are înclinăciunea celuiia ce-i scris pe ea. Când ne închinăm icoanei și o cinstim, nu cinstim lemnul,

24. *Ibidem*, p. 211.

25. *Ibidem*, p. 216-217.

ei chipul celui întipărit pe ea", iar imaginea chipului ne îndreaptă ochii minții (cugetul) către prototip. Iată, de pildă: "când ne închinăm crucii atunci ni-l închipuim în mintea noastră pe Hristos. Căre pentru mântuirea noastră s-a răstignit pe lemn, iar când ne închinăm icoanei Prea Curatei Fecioare Maria ne îndreptăm cu mintea spre ceea ce este maică a Fiului lui Dumnezeu"²⁶.

În concluzie, autorul vrea să ne spună că nu ne închinăm materiei din care este făcută icoana, ci venerăm numai chipul zugrăvit pe ea.

Cât despre sfinții "slugile și prietenii" lui Dumnezeu înaintea Căruia stau și-l proslăvesc, noi nu îi solicităm în ajutorul nostru "ca pe niște dumnezei", spune mitropolitul, și nici nu îi rugăm "să ne ajute cu puterea lor", ci cerem să mijlocească cu vorba și cu ruga lor darul lui Dumnezeu pentru noi căci dacă "ruga sfinților iaste de treabă aicea pre lume (cât au trăit), cu cât mai vărtos ne este de folos și de mare treabă ruga sfinților în ceriu" și "dacă au știut pe lume inimile și cugetele omenești și multe și mari minuni au săvârșit, cum să nu se roage acolo pentru cei ce li se pleacă și îi cheamă"²⁷.

După ce specifică faptul că darul mântuirii ni-l oferă Hristos, singurul răscumpărător al nostru iar sfinții mijloceesc pentru dobândirea acestui dar, mitropolitul afirmă că cei ce defăimă slava și puterea harismatică a sfinților, ignorând frumusețea vieții lor curate împodobită de fapte bune, post, nevoința și privegheri de toată noaptea, precum și "învățăturile lor care s-au revărsat în lume până în ziua de astăzi ca niște mărgăritare și pietre scumpe izvorâte din harul Duhului Sfânt", unii ca aceștia, "în mândria și trufia lor au rătăcit de la adevăr și nădăjduind în mintea lor, au scornit o lege nouă împotriva lui Hristos și a Sfinților Apostoli"²⁸.

Încheierea lucrării RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC este o expunere sumară, în zece puncte, a principalelor reguli de doctrina și de morală prezentate de autor în mod temeinic și sistematic în corpul tratării iar concluzia finală este o mărturisire sinceră a crezului unanim al Bisericii celei adevărate păstrătoare a sfințeniei și a adevărului revelat, așa după cum reiese din cuvintele autorului: "Noi dintru întâiu ce-au legiuit și ce au tocmit biserica cea adevărată, ce se cheamă a soborului și a apostolilor, pre această urmă umblăm și slujim. Noi Pravila ce-au tocmit părinții, păstorii sufletești ce-au fost adunați la 7 săboară aceea ținem, ferim și socotim. Noi pe ceea ce scad și adaogă din cât au tocmit și au legat acele sfințe 7 săboară, pre aceea îi gonim din biserica lui Hristos și îi procleșim să fie anatema, ca niște eretici.

Acestea toate câte scrie mai sus să cade tot creștinul să le ție și să se ferească cu mare socotință și mare nevoință și de i-or li voia, să fie cinător în împărăția cerului pe care fie ca toți să o dobândim cu mila Domnului nostru Iisus Hristos, "a Căruia este puterea și slava în vecii vecilor, Amin"²⁹.

Acesta ar fi în mare conținutul lucrării: "RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC", una dintre primele și cele mai celebre opere dog-

26. *Ibidem*, p. 220.

27. *Ibidem*, p. 221, 222, 225.

28. *Ibidem*, p. 226.

29. *Ibidem*, p. 230.

matico-polemice din literatura teologică românească, rod al înțelepciunii, erudiției și evlaviei Mitropolitului Varlaam, singurul ierarh român din trecutul istoriei noastre care a candidat la rangul de patriarh ecumenic.

Numai acest lucru denotă câtă faimă și autoritate dobândise în spațiul ortodox, această ilustră figură de ierarh al Bisericii noastre.

Bineînțeles, că opera aceasta a fost supusă spre analiză sinodului, alcătuit la momentul respectiv din ierarhii ambelor Principate Române, întruniți în acest scop. Aceștia au aprobat întru totul fondul documentat al lucrării și justețea răspunsurilor, minunându-se de capacitatea, pietatea, profunzimea și bogăția cunoștințelor teologice și scripturistice a mitropolitului cărturar, ales de Providența dumnezeiască să închidă gurile ereticilor hulitori și să poarte cu cinste și vrednicie stindardul Ortodoxiei.

Însă, alături de cunoașterea amănunțită a Sfintei Scripturi, de înălțimea cugetării la cele dumnezeiești și de temeinica și convingătoare argumentare a noțiunilor dogmatice, lucrarea se impune și prin frumusețea veșmântului literar în care autorul îmbracă ideile și cugetarea sa adâncă, încât unul dintre cei mai autorizați critici în acest domeniu, remarcând calitățile deosebite ale stilului, spune că este frapat de "tonul cald și convingător al discuției, întemeiat, pentru fiecare afirmare, pe texte evanghelice"³⁰.

Monument al limbii literare românești și capodoperă a literaturii noastre teologice, RĂSPUNSUL... mitropolitului Varlaam răsună din negura vremurilor până în zilele noastre ca o trâmbiță deșteptătoare: de răspuns categoric împotriva celor "ce tâlcuiesc rău și strâmbează Scriptura Sfântă" și de chemare tainică și stăruitoare către fiii acestui neam românesc de pretutindeni ca să rămână "ca niște stâlpi neplecați și neclintiți întru învățăturile pravoslavniciei credințe" ținând cu tot sufletul cele întărite de Sfânta Evanghelie a lui Hristos și cele temeluite de prooroci și de apostoli și mărturisite de Duhul Sfânt în luminatele soboare ale sfinților părinți"³¹.

Arhimandrit Lector univ. dr. VASILE MIRON

30. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, București, 1942, p. 113.

31. Mitropolitul Varlaam, *Răspuns împotriva...*, p. 187, 188.

VALERIU GAFENCU:

Prin mari încercări, cu statornicie și iubire creștină,
la suprema cinstire aghiografică

Orașul Pitești are o cunoscută însemnătate istorică pozitivă din punct de vedere cultural, bisericesc și economico-industrial. Pentru ca acest trecut să nu rămână maculat de ororile săvârșite în faimosul lui penitenciar, Pronia divină a rânduit să treacă pe aici un mare număr de oameni adevărați. Un astfel de trăitor și martir creștin a fost și Valeriu Gafencu, tânăr deosebit de înzestrat sufletește și de aceea foarte încercat de suferință. Trebuie să precizez de la început că nu mi-a fost dat să cunosc direct pe acest erou al credinței și al omeniei străbune, firul condamnării mele politice desfășurându-se în zece închisori, îndeosebi în coloniile canalului Dunăre-Marea Neagră.

1. Date biografice și formație culturală

Născut la data de 24 decembrie 1921 (câteva referințe biografice indică luna ianuarie a aceleiași an), în comuna Sângerei din județul Bălți, el a îndurat mai întâi destinul politic al părinților săi. Tatăl, deputat în Sfatul Țării care a votat în 1918 unirea Basarabiei cu România, suferă deportare, la ocuparea acestei provincii de către ruși, în 1940. Fiul a absolvit liceul teoretic Ion Creangă din orașul natal, urmând apoi Facultatea de Drept din Iași¹. Refugiat din Basarabia, el începe calvarul vieții sale o dată cu intrarea în Frățiile de Cruce. Pentru activitatea politică interzisă atunci, este arestat de guvernul Ion Antonescu în ianuarie 1941. Înainte de a fi condamnat, mai târziu, la 25 de ani de muncă silnică, colegii și câțiva profesori universitari ai săi vin la proces ca martori ai apărării. Argumentul lor, că studentul întemnițat, prin capacitatea intelectuală și prin consecvența sa morală "ar aduce mari servicii comunității academice și întregii societăți românești", nu a reușit să împiedice ca el să nu ia drumul închisorii la cei 20 de ani împliniți². "Încă din copilărie, îi descrie un biograf³, Valeriu avea o inteligență vie, o fire blândă și era deosebit de corect, conform celor relatate de surorile lui, care se află în viață. Bunătatea și iubirea față de cei din jur erau naturale, spontane, nu rodul unor străduințe personale. Era «născut» iar nu «făcut» bun". Într-adevăr chipul omului lăuntric transpare întrucâtva și pe figura celui din afară. O fotografie a sa, ajunsă până la noi, îi arată fața scâldată în melancolie. Privirea pareă i se întoarce tot timpul înlăuntru propriei făpturi spre cultivarea introspecției. Ochii așezați în orbite prea mari completează impresia de sobrietate a buzelor strânse și prelungi. Capul plecat într-o parte comunică aceeași notă generală de

1. Nu este adevărat că a absolvit Facultatea de Teologie din Chișinău și că a fost preot ortodox (contra Paul Caravia și colab., *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, București, 1998, p. 196)

2. Heana Nețoiu, *Un sfânt al subteranelor comuniste: Valeriu Gafencu*, în "Puncte cardinale", III (1993), nr. 3127, p. 6. Articolul publică și un portret din primii ani ai deținutului în discuție. Altul, de mai târziu, este reprodus în "Scara", III (decembrie 1999), p. 136.

3. Alexandru Virgil Ioanid, *Mărturie pentru recunoașterea sfințeniei și muceniciei lui Valeriu Gafencu* (dată la 10 mai 1992), dactilogramă, în posesia noastră, p. 2.

bunătațe și de îmbrățișare dezinteresată a chipului său frumos. În 1944 a refuzat să semneze cererea de eliberare condiționată⁴ și să colaboreze cu noua putere politică. A rămas, prin urmare, mai departe în detenție.

2. Universul ideatic religios și social-istoric

Condamnat astfel la o totală izolare față de societatea pornită pe mari schimbări din afara zidurilor, Valeriu Gafencu devine conștient că este timpul să-și adâncească datele învățaturii creștine pe care o mărturisea. Poate că a avut drept model pe unul dintre înaintașii săi de convingeri politice despre care cel mai mare teolog român contemporan afirmă: "Eu cred că Moța, care era băiatul protopopului din Orăștie, era foarte creștin; și el s-a dus într-adevăr ca să apere Occidental de comunism"⁵. Totodată, tânărul student s-a angajat cu fermitate și pe căile trăirii creștine intense. Rezultatele opțiunii se vor vedea în curând, atât de demarcația unei grupări aparte de spiritualitate creștină cât și dintr-un număr impresionant de ucenici în ale credinței. Astăzi se știe că înaltul său nivel de trăire este rezultatul scrierilor religioase frecventate. Ne referim la fragmente biblice⁶, care nu puteau circula în închisoare decât în foi detașate, la *Viețile Sfinților*, la *Filocalie*. Aceasta din urmă ajunsese în anul 1948 la patru volume publicate. Din cuprinsul lor mare impresie a făcut asupra deținutului nostru "capetele" Sfântului Maxim Mărturisitorul.

Dar sfera culturii religioase a tânărului deținut era și mai întinsă. Frecvența cu folos nu numai operele unor teologi români ci și pe acelea ale teologilor și filosofilor ruși din epocă. Era vorba de unele volume ale Părintelui D. Stăniloae și apoi de numele lui Vladimir Soloviev, al Prot. Serghie Bulgakov, al Prot. Pavel Florenski, al lui N. Berdiaev, al scriitorului ortodox clasic F. Dostoievski. Având ca lectură zilnică *Urmarea lui Hristos* alcătuită de Thoms à Kempis, pe care o recomandă și altor creștini, altelei *Oglinda duhovnicească*, nu neglijează marile culturi. Citim într-una din scrisorile sale de la închisoare că cere să i se trimită acolo un curs de limba germană⁷.

Dedicat acestor studii și meditații, Valeriu Gafencu a avut norocul să aibă în preajmă frați de suferință sinceri și puternici în credință. Printre aceștia se citează duhovnicul din aceleași celule, Pr. Vasile Serghie, apoi Pr. Viorel Todea și macedoneanul Anghel Papacioc, arhimandritul Arsenie de astăzi de la mănăstirea Techirghiol⁸. În vara lui 1947, viitorul martir a avut convorbiri cu renumitul duhovnic Arhim. Benedict Ghiuș.

4. Paul Caravia și colab., *ibid.*, p. 196. Pentru cele două procese politice în care a fost implicat, să se vadă N. Trifoiu (ed.), *Studentul Valeriu Gafencu, "Sfântul închisorilor"* din România. Studiu, mărturii ale camarazilor de suferință și corespondență, Cluj-Napoca, 1998, p. 16.

5. Laurențiu Niță, *Convorbire cu Părintele Dumitru Stăniloae*, în "Scara", decembrie 2001, p. 151.

6. Pr. Constantin Voicescu, *Despre patrafirul ascuns*, în "Scara", 1999, decembrie, p. 149; Traian Popescu, *Paștele 1949. Pitești*, *ibid.*, p. 151. Dintr-o altă sursă se știe că la Aiud, înainte de venirea comunismului, fiecare deținut poseda Biblia (Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, [București], 2002, p. 107).

7. Scrisoare din 3 iulie 1942, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 76 și 120. Comp. Virgil Maxim, p. 109 și 170.

8. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 21; Virgil Maxim, *ibid.*, p. 180.

Și-a pus de timpuriu problema mântuirii. Într-o scrisoare către surorile sale din 1942, el declară: "În viața asta credința e totul. De aceea, omul fără credință e mort"⁹. Se străduia să trăiască în smerenie, acceptând sacrificiul pentru alții. Practica mila creștină și trăia rugăciunea inimii. "Cu o vastă instruire teologică și filosofică -- își amintește un alt fost deținut¹⁰, -- raporta totul, cel mai mic eveniment sau comportament, la învățătura creștină: *Biblia, Viețile Sfinților, Patericul, Filocalia etc.*". Iubirea era cuvântul de ordine în toate manifestările vieții sale. "Prin Hristos iubesc pe toți. Este o cale atât de greu înțeleasă și acceptată de oameni, dar sunt convins că este singura care duce spre Fericire" -- citim într-o corespondență cu familia¹¹. Altădată le scrisese surorilor sale: "Nu există fericire adevărată decât în Iisus Hristos. Pe aceea căutați de o realizați. Nu vă uitați la felul cum înțelege și trăiește lumea viața. Voi aveți un îndreptar de viață -- calea creștină -- și după acest îndreptar călăuziți-vă pașii"¹².

Fiind urmărit de ideea păcatului, intenționa să intre în mănăstire, după revenirea în lumea liberă. Cu această fermă năzuință practica o repetată spovedanie a păcatelor din trecut. "Și dacă privesc la viața mea, o mărturisesc deschis, regret din toată inima păcatele și greșelile săvârșite, dar sunt fericit că Dumnezeu, cu darurile lui minunate, mi-a luminat calea, întărindu-mi credința spre desăvârșirea Iubirii și spre apărarea sântei de adevăr, ce ne-a fost sădită în Inimă"¹³. Este foarte impresionantă sinceritatea cu care își face publice și alte păcate, ba chiar "două căderi" din anii liceului. "Așadar, ca să fiu dezlegat de acest păcat, a trebuit să mă duc în fața preotului duhovnicesc și să mărturisesc: am curvit, am greșit"¹⁴.

Cât de serioasă a fost preocuparea tânărului Valeriu pentru o viață fără de patimi și implicit problema dependenței creștinului de un duhovnic o arată *În dreptarul la spovedanie* pe care l-a alcătuit¹⁵. Vechile și cunoscutele prescripții din *Molitfelnic* sunt întregite de aspecte contemporane ale păcatului. La porunca I a *Decalogului*, de pildă, ești întrebat dacă faci spiritism, dacă dai crezare viselor, prezicătorilor, farmecelor. Altă întrebare vrea să precizezi dacă ai plătit ciastit salariul servitorilor, iar alta dacă nu cumva iei mită¹⁶ și nu ai în casă tablouri cu chipuri goale.

Ascultând caracteristicile vieții interioare ale ilustrului deținut, ar fi greșit să-l considerăm totuși un izolat individualist. În această privință, el mărturisește: "Iubesc tot ce e creație a lui Dumnezeu. Vreau să contribui cu maximum la realizarea fericirii umane (...). Suntem responsabili de toate greșelile și păcatele celorlalți semenii ai noștri (...). Să ne iubim unii pe alții, să ne ajutăm cât mai mult și să trăim cu gândul la Dumnezeu"¹⁷.

9. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 125.

10. Traian Popescu, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 114.

11. Scrisoare din 7 martie 1946, *ibid.*, p. 168.

12. Scrisoarea din 23 sept. 1945, Aiud, *ibid.*, p. 154.

13. Scrisoarea din 7 martie 1946, p. 168.

14. Scrisoarea din 29 ianuarie 1946, Aiud, *ibid.*, p. 163.

15. Este publicat în "Seara", 1999, decembrie, p. 157-167.

16. *Ibidem*, p. 162.

17. Scrisoarea din 29 octombrie 1945, Aiud, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 157.

A rămas de la Valeriu Gafencu și Ioan Ianolide proiectul unui ordin religios semimonahal, denumit *Servii lui Hristos*. Statutul¹⁸ a fost pus pe hârtie de cel din urmă autor la 18 februarie 1983. Esența lui ideologică se referă la înființarea unei confrerii mănăstirești laice, care să nu mai respecte votul fecioriei. În locul lui, ordinul ar fi obligat să slujească mai mult lui Hristos. Implicat în abordarea creștină a tuturor activităților publice: sociale, culturale, juridice, economice, el ar mări trăirea creștină în societate. O dată cu schimbarea imaginii credinciosului blând și tolerant cu una de dârzenie în apărarea credinței s-ar mări și prestigiul Bisericii în fața Statului.

Proiectul presupune despărțirea sacralului de social, preoția de diaconic. Se ignoră adevărul că "toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor" (Iacob 1, 17). El se dovedește influențat de ideea lui Vladimir Soloviev a atotunității divine, a uniunii teantropice¹⁹. Perspectiva augustiniană a celor două cetăți în ale cărei categorii este întrevăzut mersul istoriei a primit completări în vremea mai nouă chiar la teologiei catolice²⁰.

Proiectatul statut al ordinului *Servii lui Hristos* vedește totuși un suflet sensibil la neîmplinirile creștinătății în istorie și o privire unitară a mersului ei către eshatologie.

O credință atât de curată și de fermă, fundamentată pe bune și variate lecturi filosofico-teologice, nu putea să nu îmbrace și veșmântul luminos al liricii religioase. La liceul pe care l-a frecventat a existat societatea de lectură "B. P. Hașdeu", condusă atunci de elevul Eugen Coșeriu, actualul savant romanist cunoscut în întreaga lume. Acesta a invitat și pe prietenul său mai tânăr să publice bucăți în proză, în revista "Crenguța" a societății. Așa a debutat el aici cu paginile lecturii *De Paști în sat*²¹. Dar vocația tânărului deținut erau versurile. Poeziile lui Valeriu Gafencu se cântau odinioară în celulele închisorii, pe muzica lui M. Lungcanu. Unele se mai întâlnesc și astăzi prin biserici. Secretul supraviețuirii lor constă în faptul transformării poeziei în rugăciune pe care a putut-o realiza autorul. Este cazul cu Iisuse, Iisuse²². Trăirea aceasta exprimă profund o autentică sensibilitate regăsită adesea în imnuri: *Imnul Învierii*, *Imn celor căzuți*²³, *Imnul biruinței*²⁴. În afară de Paști, poezia s-a oprit adesea la colindele de Crăciun²⁵. Pe lângă o posibilă influență a lui Radu Gyr, suferința, speranța și trăirea proprie constituie elementul principal al acestor creații.

18. Textul lui, atât cât a ajuns până astăzi, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 24-42, p. 95. Varianta lui Valeriu Gafencu, *Despre revitalizarea credinței creștine*, în "Scara" C (2001), decembrie, p. 161-170 (reconstituire de V. Ioanid și Traian Popescu în anul 1985). Pentru încercările utopice ale altora, vezi F. Strejnicu, *op. cit.*, p. 52.

19. Comp. M.A. Dinnik și colab., *Istoria filosofiei*, vol. IV, București, 1961, p. 71, 74.

20. Vezi H. - I. Marrou, *Civitas Dei, civitas terrena: num tertium guid?*, în "Studia Patristica", 1957, vol. II, p. 344.

21. Cf. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 11.

22. Cf. F. Strejnicu, *ibid.*, p. 309.

23. Cf. "Scara" I (1997), iunie, p. 188 și urm.

24. Cf. F. Strejnicu, *ibid.*, p. 315.

25. Cf. "Scara", III (1999), decembrie, p. 4-5; F. Strejnicu, *ibid.*, p. 316, 323.

În privința sensibilității poetice a tânărului nostru, o scrisoare a lui consemnează: "Când ați fost la mine mă tot țineam să vă dau și eu un caietel cu *Poeme și versuri* de-ale mele, dar am uitat. Sunt atât de frumoase! Întreaga-mi viață sufletească mi-am vărsat-o în aceste scurte poeme, care-mi sunt dragi, care sunt ale mele. Le păstrez în taină, singur. Sunt cam în stilul celorla din Iași, peste care a dat Colea înainte de despărțirea noastră, dar au cu totul alt caracter. Sunt străbătute de un duh nou. Cuprind ca esență, procesul reînnoirii sufletești, o lume nouă, în care plutește duhul iubirii și al armoniei"²⁶.

3. Fapte de creștin militant

"În închisoare, Valeriu nu era singur pe linia trăirii creștine intense, ci făcea parte dintr-un grup ce împărtășea aceeași orientare spirituală, alături de doctorul Traian Trifan, avocatul Traian Marian, studentul în drept Ioan Ianolide, Anghel Papacioc, cel care avea să devină ieromonahul Arsenie Papacioc de la Techirghiol, Marin Naidim, Aurei Dragodan, Constantin Țoțea și alte suflete alese"²⁷.

La acești prieteni-ucenici mai adăugăm pe Gheorghe Jimboiu caracterizat astfel de un coleg: "Și el spunea mereu rugăciunea inimii, trăind numai pe coordonatele dragostei față de celălalt. Era de o bunătate și o seninătate extraordinară. Nu auzeai de la el un singur cuvânt de răzbunare și ură. Un înger în trup"²⁸. Celălalt adept al lui Gafencu a fost Constantin Dumitrescu²⁹, călugărit de asemenea după ieșirea din închisoare. Amintim și pe Preotul Constantin Voicescu din București și pe inginerul Aurelian Guță, trăitor astăzi în Craiova.

I. Din caracteristicile și faptele creștine ale lui Valeriu Gafencu, sufletul acestor fraternități din detenție, amintim: *o credință curată și puternică*. "Trăiește intens iubirea și credința în Hristos, relatează supraviețuitorul^{29a}, se întărește în Duhul Sfânt, se roagă necontenit, Dumnezeu îl învrednicise cu darul rugăciunii inimii, practică de călugării isihastă". Această stare de incandescență spirituală a credinței atrăgea și pe alții. Unul din frații săi de suferință mărturisește cu prilejul trecerii aceluia în veșnicie: "El era plin de har (...) Credința lui Valeriu mi-a dat putere. Mesianismul omului ce murea mi-a dat aripile mărturisirii"^{29b}. Și Jean Bukiu își amintește într-un articol: "Eram mulți studenți în Aiudul anilor '43-'48, dar deasupra tuturor, prin credința în Iisus și în comportare, apărea ca o lumină Valeriu Gafencu, fără ca el să se impună sau să ceară ceva".

26. Scrisoare din 10 aprilie 1945, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 146; o comparație a valorii lor lirice religioase cu alte poezii, la Gh. Gorunescu, *Un nume pe panoplia martirilor*, în "Cuvântul românesc", Ontario, 1993, mai, p. 12.

27. A. V. Ioanid, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 86.

28. Dumitru Bordeianu, *ibid.*, p. 17. Comp. p. 369: "Jimboiu era poate cel mai strălucit elev al lui Gafencu, îmbinând în modul cel mai armonios concepția legionară, credința ortodoxă și setea de cunoaștere intelectuală (...), dar n-am întâlnit un altul, indiferent de vârstă sau pregătire, care să înțeleagă Ortodoxia și să iubească pe Hristos ca Jimboiu".

29. *Ibidem*, p. 253.

29 a. Ilcana Nețoiu, *art. cit.*, p. 6.

29 b. Ioan Ianolide, *Servii lui Hristos*, *ibid.*, p. 29.

Dar suflul acestei trăiri trecea dincolo de zidurile închisorii. Mărturisind despre sine: "Faptul că am ajuns a înțelege și trăi chiar spiritul creștin, m-a făcut să mă simt mulțumit, ca trezit dintr-un mormânt"^{29c}, el dă apoi felurite sfaturi mamei și surorilor. Pe acestea le îndeamnă să se ferească de păcat, să se roage mult, să meargă regulat la biserică. "În viața asta credința e totul. De aceea, omul fără credință e mort", precizează el³⁰. Surorile în special să citească *Biblia, Mărgăritarele lumii, Pollyana* și să-și îndrepte adesea gândul către Maica Domnului.

2. Dar propovăduirea credinței creștine, "cu timp și fără timp", după expresia apostolului, evidențiază o altă preocupare a tânărului: *predicarea măreției lui Hristos prin ire deținuți*, cu o putere puțin întâlnită în epoca noastră. Ioan Ianolide, prietenul lui de o îndelungată suferință, mărturisea că și după 31 de ani el îl simțea pe Valeriu aproape și împreună se aflau lângă Domnul Iisus.

3. Iubirea de oameni de care a fost capabil s-a dovedit activă și într-un climat de suferință de nesuportat în mod obișnuit. Cei care l-au cunoscut și l-au văzut în timpul reeducării propovăduind, încurajând, înălțând sufletește pe cei din jur l-au asemănat cu un Apostol Pavel al zilelor noastre. De aceea bolnavii din alte camere ale sanatoriului se adunau în jurul patului lui și-l ascultau, întărindu-se astfel în fața încercărilor pe care le trăiau. Puterea iubirii lui strălucea nu numai în ceasurile exterminării programate ci și în întreaga atmosferă pestilențială a bolii și suferinței, când se simțeau aproape aripile morții. Un fost coleg de detenție își amintește despre Târgu Ocna: "Sosirea sa în acest penitenciar este resimțită de ceilalți deținuți ca un miracol. Personalitate harismatică. Valeriu Gafencu preschimba traiul sordid de închisoare în viață cu adevărat creștină. El era îngerul cu ochi albaștri care obliga, prin însăși prezența lui, la pocăință și rugăciune. care-i întărea pe cei din jur și îi transforma lăuntric pentru tot restul vieții"³¹.

4. *Milostenia* l-a caracterizat de asemenea pe acest fiu al unor refugiați din Basarabia, plecați de acolo doar cu ce au putut încărea într-o căruță. În prima colonie de lângă Aiud a întâlnit odată un sărac, căruia i-a dăruit pe neobservate haina de student de pe el. Gestul amintește de viața Sfântului Martin de Tours, dar la întoarcere a fost învinuit de lipsă de dreptă judecată. El însă s-a justificat: "am trimis-o înainte", adică a dat-o de pomană și nu-i pare rău³².

Și Preotul Vasile Boldeanu de la Paris a declarat, după ani și ani de atunci, că fiind transferat la Aiud numai în cămașă și pantaloni, aproape înghețat, a fost salvat de mai tânărul său frate de suferință. Acesta a dezbrăcat bundița lui îmblănită și l-a îmbrăcat pe el³³. De aceea, cu privire la donator s-a spus: "Gesturile lui erau binecuvântări și îmbrățișări. Faptele lui, ararcori sau târziu sesizate sau descoperite, erau daruri integrale ale ființei lui. Valeriu nu dăruia; se dăruia"³⁴.

29 c. Scrisoare din 1 nob. 1942, Aiud, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 126.

30. Scrisoare din 14 oct. 1942, *ibid.*, p. 125.

31. Ilcana Nițoiu, *ibid.*, p. 6.

32. Marin Naidim, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 46.

33. Ing. Mihai Colgiu, *ibid.*, p. 61.

34. Virgil Maxim, *ibid.*, p. 57.

5. *Puterea de sacrificiu* a tânărului nostru deținut atingea limitele mitului. Ea nu a ținut seama de neam, de religie sau de diferență de convingeri politice. La Târgu Ocna, Valeriu Gafencu ajunsese într-un grad avansat de boală. Simțea că moartea se dovedea din ce în ce mai aproape. În această stare, când bolnavii de tuberculoză se agață de un fir de pai în speranța supraviețuirii, el a fost capabil de un gest suprem. Streptomycină, primită prin prietenul său Rclu Stratan, a donat-o muribundului Richard Wurmbrand, devenit în libertate pastor baptist. Însănătoșindu-se, acesta s-a eliberat și a scris mai multe cărți în care își amintește cu recunoștință de cei care cândva l-au scăpat de la moarte³⁵.

6. *Sentimentul prieteniei* cultivat de donatorul medicamentului vindecător este iarăși exemplar. Se știe că în detenție nu poți avea încredere în nimeni, deoarece nu știi care semen este în realitate ochiul și urechea administrației opresive. Obișnuit cu anii grei de închisoare, Valeriu a știut să-și păstreze tinerețea sufletului său greu încercat. Se vede această fermitate creștină și umană în scrisorile pe care le trimitea familiei. Aproape regulat, el se adresa nu numai unei persoane, ci și multora dintre rudeni. Le amintea pe rând, ca la acatist, referindu-se concret la nevoile zilnice și la starea lor reală.

Cât privește dimensiunile sentimentelor sale în traiul din celule, stau mărturie legăturile vii cu frații de suferință, întrajutorarea multora dintre ei și numeroșii prieteni și ucenici. Aceștia l-au urmat și în zilele reeducării după metoda barbară a lui A. S. Makarenko.

7. Se vorbește și astăzi, după o jumătate de veac de la trecerea la izvorul frumuseții veșnice, despre mesianismul lui, despre *influența sfântă* pe care o avea asupra oamenilor. "Acest om, la Târgu Ocna, se uita în ochii criminalilor și-i făcea miei. Și erau cei mai mari zbirii; chiar și directorul închisorii nu-l putea privi în ochi. Atât de mult influența sufletul lui cald, încât cine l-a cunoscut s-a transformat complet"³⁶. Alte caracterizări sunt la fel de maxime. "Toată lumea, își amintește medicul lui curant³⁷, îl iubea și-l stima. Până și cei din administrație erau impresionați de această puternică personalitate". Prezența lui crea oriunde bucurie, iubire, respect, apropiere sufletească.

Puterea acestei comunități de credință s-a arătat în cazul acelor frați de suferință, determinați de forța lui morală intransigentă la opțiuni de necugetat în pușcărie. Ei s-au hotărât anume să renunțe la pachetele cu alimente și cu medicamente trimise de familie, numai să nu devină informatori.

Altă formă a aceleiași binefăcătoare influențe a constituit-o îndemnul iubitor de întoarcere la credința creștină din mlaștina ateismului. Este cazul cu bătrânul socialist Gh. Filipescu care, fiind influențat de el, a mărturisit în momentele morții divinitatea Mântuitorului lumii³⁸.

35. F. Strejnicu, *op. cit.*, p. 66; Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, București, 2001, p. 101.

36. D. Bordeianu, *op. cit.*, p. 17; A. Lefa, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 72.

37. Aristide Lefa, *ibid.*, p. 72.

38. Ileana Nițoiu, *ibid.*, p. 6; Dumitru Bacu, *Memoria pângărită*, în "Cuvântul românesc", Ontario, 18 (dec. 1992), nr. 200, p. 11; Ion Popescu, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 111.

8. *Om al păcii* se dovedește Valeriu Gafencu și din preocuparea lui permanentă de a menține bunăvoința și unitatea oamenilor. Se știe că unii dintre cei înțemnițați aveau convingeri lumești în comparație cu grupul "spiritualilor". Discuțiile și discordiile dintre aceștia deveniseră insuportabile și ruptura dintre grupuri părea definitivă. Cineva trebuia să ia o inițiativă de pacc. De ziua conducătorului grupului advers, patru dintre ceilalți au întins mâna celor supărați, urându-le sănătate și mulți ani fericiți. Printre ei, un rol de frunte în această inițiativă evanghelică l-a avut Valeriu Gafencu³⁹.

Preocupările pentru bunele raporturi și pace a sufletelor s-au manifestat la el și în alte împrejurări, ca în cazul împăcării lui Nicolae Vișan cu Paul Vilescu⁴⁰.

9. Cei carc au fost lângă martirul nostru de-a lungul anilor săi de detenție relatează și alte lucruri minunate despre el. Dintre acestea, *rezistența la suferință* se remarcă în chip foarte clar. Astfel, la Târgu Ocna, unde se trata de tuberculoză, a trebuit să facă o operație de apendicită. La terminarea ei, Valeriu a spus medicului că i s-a executat accasta pe viu, fără ca anestezia să-și facă efectul. Răbdarea durerilor cumplitे pe care le-a îndurat pacientul, o dată cu o transpirație abundentă, au uimit pe cei din jur.

10. *Rezistența la înfometare* arată altă biruință spirituală a dreptslăvitorului deținut. Unii din acest cerc mistic, preocupați de înfrângerea lăcomiei pântecelui, posteau miercurea și vinerea, după pravila Bisericii strămoșești. De aceea colții ispitci și ai foamei nu s-au înfipt în trupurile lor. "Pentru aceștia, – consemnează o confesiune de mai târziu⁴¹, – viața pământească avea mai puțină importanță, ei plutind în alte sfere. Și atunci, cum să nu cred în viețile sfinților și ale martirilor asceți răsăriteni, când i-am văzut pe camarazii mei, carc duceau o viață după modelul lor?"

4. Mărturii supreme de martir creștin

1. Anii 1946-1948 au însemnat și pentru unii deținuți mai vechi posibilitatea de a trăi și a munci în coloniile înființate în preajma unor penitenciare. Acolo ei se organizau și se gospodărea singuri. Pentru Valeriu Gafencu, repartizat la Galda de Jos, județul Alba, a fost un prilej de cultivare a altui aspect al personalității sale. În afară de lucrul în pădure, la grădina de legume și în construcții, el se ruga îndelung într-o biserică veche și părăsită. Alteori fredona *Serenada* de Schubert sau cântări religioase îndătinate, precum *La râul Vavilonului* sau *Cu noi este Dumnezeu*. "Improviza chiar el melodii proprii, -- spun foștii frați de suferință⁴², – dar toate erau într-o tonalitate minoră. Cântecce lumești nu l-am auzit cântând, parcă nu făcea parte din lumea aceasta". Alteori se scula de dimineată și culegea flori pe care le ducea la biserica satului. "Încolo, citim într-o scrisoare, eu îmi petrec timpul meditănd, citind cărți sfinte, rugându-mă și lucrând câte ceva, sau

39. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 9.

40. Virgil Maxim, *ibid.*, p. 184.

41. D. Bordeianu, *ibid.*, p. 244.

42. Marin Naidim, *ibid.*, p. 47.

în celulă. Mă plimb și iubesc mult. Iubesc tot ce e creație a lui Dumnezeu"⁴³. A existat acolo și un cor bisericesc, Valeriu cântând la partida tenor II⁴⁴.

Într-o excursie decisă pe moment, au vizitat mănăstirile Râmeț și Sâmbăta de Sus din Ardeal, unde au ascultat cu multă evlavie cuvintele de învățatură ale renumitului duhovnic Arsenie Boca. Este demn de amintit că, încă de la organizarea coloniilor de muncă, se adoptase un stil comunitar de viață ca în timpurile creștine primare. Toate se consumau în obște. Și cronicarul mai consemnează: "Când vremea nu ne permitea să lucrăm viața coloniei se transforma în viață de mănăstire, cu program de rugăciuni, studiu, meditații, convorbiri duhovnicești"⁴⁵. Abia acum, cunoscând acest climat filocalic, năzuind la puritate și desăvârșire duhovnicească, putem înțelege *hotărârea de primire a jertfei martirice*, dacă li s-ar cerc lepădarea de credință. "Între anii 1941-1944 Valeriu Gafencu, împreună cu alte mari suflete (...), au trasat o linie de conduită creștină și românească pentru toți deținuții politici (...): neacceptarea vreunei forme de conciliere și supunerea și acceptarea oricăror suplicii, consecință a mărturisirii Adevărului dumnezeiesc în viața personală și comunitară a neamului"⁴⁶.

2. La 4 mai 1948, amintita colonie de muncă a fost desființată, iar deținuții de acolo s-au reîntors la Aiud. Aici au fost concentrați capii intelectualității țării. Pentru Valeriu Gafencu, locul l-a constituit confruntarea cu ateismul oficial. În ciuda atâtor activiști și instituții de stat care propovăduiau noua orientare ideologică, studentul nostru a întreprins un act de mare curaj. El a precizat ofițerului care a năvălit în celulă că *solicită asistență religioasă*. Trăirea creștină profundă a determinat pe tânărul creștin să nu evite nici un pericol în a-și reclama drepturile stipulate atunci pe hârtie doar de formă⁴⁷.

3. După repartizări ulterioare, o parte dintre studenți a ajuns la Pitești. Vechii deținuți, condamnați de pe timpul lui Ion Antonescu, impuseseră aici o atmosferă de ordine, de pace și de disciplină. "Tonul acesta l-a imprimat cel care a impresionat prin trăire, atitudinea și exemplul pe care l-a dat ca nimeni altul: Valeriu Gafencu"⁴⁸.

În istoria torturilor, Piteștiul deține o macabră întâietate. Aici *s-au aflat față în față demonizatul Eugen Țurcanu⁴⁹ cu cel numit de pe atunci "sfântul închisorilor"*. Avertizat de un gardian mai uman, Valeriu Gafencu se aștepta la proba mării lepădări de trecut care i se pregătea. Într-adevăr, șeful reeducării a năvălit curând în celula lui, întovărășit de doi bătauși, solizi, cerându-i să nu mai facă lui "pe Apostolul Hristos aici, unde toți au devenit atei prin voința mea". I s-a răspuns că toate sunt trecătoare în această lume în care cel ce-i vorbește este doar o unealta a diavolului. I s-a mai adăugat următoarea precizare: "... Eu sunt pregătit pentru moarte de când am descoperit cel mai mare adevăr al lumii, dragostea în Iisus

43. Scrisoare din 29 oct. 1945, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 157.

44. Virgil Maxim, *op. cit.*, p. 160.

45. *Ibidem*, p. 134.

46. *Ibidem*, p. 180.

47. F. Strejnicu, *ibid.*, p. 124.

48. D. Bordeianu, *op. cit.*, p. 101.

49. Biografia lui și țelurile reeducării, *ibid.*, p. 87 și urm.

Hristos care a răbdat toate loviturile, toate jignirile pentru a ne aduce nouă credința adevărată, a ne aduce dragostea neșărmurită față de noi, oamenii, de-a răsplăti jignirile, loviturile, schingiuirile și moartea, spunând: «Iartă-l, Doamne, că nu știe ce face!»⁵⁰. După ce șeful l-a izbit cu pumnul pe neașteptate, ceilalți torționari l-au bătut cu palmele, cu pumnii și cu picioarele, întrebându-se la sfârșit dacă mai trăiește. Alții l-au ridicat de jos, iar Țurcanu a răgnit: "Vrei să trăiești? Înjură-L pe Hristos!". Fermitatea credinței nu s-a lăsat așteptată: "Nici pentru o mic de vieți nu fac ce-mi ceri tu, Iisus este Dumnezeu cel veșnic. Iartă-i, Doamne, că sunt doar unelte!". După pumnul primit de la Țurcanu, sângele a țâșnit din gura lui Valeriu, care s-a prăbușit pe dușumele. Când s-a ridicat din genunchi cu ultimele forțe, el s-a închinat și a rostit o rugăciune: «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeu meu, primește pe păcătosul Valeriu în împărăția Ta și tuturor răilor dă-le lumină din marca Ta bunătate»⁵⁰. A fost transportat imediat la infirmerie, dar nu a murit atunci.

4. De pe urma acestor groaznice maltratări la care s-au adăugat frigul, foamea și alte lipsuri, Valeriu Gafencu s-a ales cu tuberculoză la plămâni⁵¹ și cu reumatism generalizat. Transferat la *Târgu Ocna*, deși nu se putea ține pe picioare, acest om sfânt hrănea cu lingura pe bolnavii ținuiți pe patul suferinței și le curăța scuipătorile. Prin încurajări ca să nu cadă în deznădejde, prin practicarea milei și a smereniei creștine, el îi hrănea și sufletește. Celor care îl căinau pentru torturile reeducării de la Pitești, el le dădea pilda Mântuitorului Hristos. Nici pe drumul Golgotei, nici pe cruce. Acesta nu s-a văitat și nu a protestat.

O dată a fost admonestat că ajută pe un evreu. Ridicându-se din pat, s-a dus la cel care îi vorbise: "Dragul meu, s-a justificat el⁵² – bunătatea nu se precupește, nu se împarte și nu alege. O dai celui care are nevoie de ea și mai ales atunci când are nevoie. Iisus Hristos a spus parabola Samaritanului milostiv tocmai ca lumea să nu facă în nici un fel deosebire de rasă și religie".

La Târgu Ocna, acțiunea comunistă de reeducare silită a înregistrat un eșec vădit. "Acolo, atmosfera era dominată de duhul creștin, pe care Valeriu îl impunea prin simpla lui prezență"⁵³.

5. Moartea mucenicului și răsunetul ei în spiritele contemporanilor

La 18 februarie 1052, ochii albaștri al Sfântului închisorilor au privit alt tărâm, sufletul lui pregătindu-se să se închine Dumnezeului răstignit Care îi

50. Scena acestei confruntări a fost redată după Jean Bukiu, *Dumnezeu a vrut să nu moară în exil*, în "Origini", Norcross, II (1998), nr. 7 și 8, p. 15.

51. Nicolae Ivan, *Sinucidările în închisorile comuniste din România*, în "Memoria", 28 (2002), nr. 1, p. 87; Jean Bukiu, *Sfântul închisorilor*, în "Origini", II (1998), nr. 11 și 12, p. 13.

52. Cf. Jean Bukiu, *ibid.*, p. 13.

53. A. V. Ioanid, *Mărturie pentru recunoașterea sfințeniei și muceniei lui Valeriu Gafencu*, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 87; Pr. C. Voiccescu, *Viața religioasă în închisoarea Târgu Ocna*, în "Vestitorul Ortodoxiei", VIII (1996), nr. 154, p. 2; Sandu Angelescu, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 66.

călăuzise viața pământească⁵⁴. Nicolae Ittul, pe pieptul căruia și-a dat ultima suflare, i-a pregătit din timp lumânarea și cămașa albă, așa cum îi ceruse el de mai înainte. A mulțumit medicilor care l-au îngrijit, apoi și-a luat rămas bun de la cei care au venit la patul lui. Ultimele cuvinte i-au fost: "Nu uitați să vă rugați la Dumnezeu să ne întâlnim acolo cu toții. Doamne, dă-mi robia care eliberează sufletul și ia-mi libertatea care-mi robește sufletul"⁵⁵. La moartea lui a nins liniștit și cu fulgi mari.

Orban, cel mai sever dintre gardieni, a plecat atunci din secție – foarte încurcat –, dând astfel posibilitatea ca să i se facă slujba de înmormântare. "Și toți, aici, – comentează un coleg de suferință, – Valeriu Gafencu a învins moartea, prin ignorarea ei, prin trăirea în Dumnezeu, prin dragostea față de semenii, prin modelul de viață creștină care a cutremurat și clarificat conștiințe în derivă, care a readus pe drumul cel drept victime epuizate în mlaștinile deznădejdiei sau mușcate de turbate fiare sălbatice"⁵⁶.

Dar faima "celui ce a rămas un mit pentru toți cei care l-au cunoscut"⁵⁷ înregistrează și alte aprecieri superlative. "Om care să trăiască creștinismul și să fie atât de apropiat de Dumnezeu, ca Valeriu Gafencu, nu mi-a fost dat să întâlnesc", mărturisește un frate de celulă⁵⁸. "Exemplu de trăire creștină"⁵⁹. O viață impresionantă. "El era plin de har"⁶⁰, "un inspirat al lui Dumnezeu", "Valeriu Gafencu: "O lumină!"⁶¹. Și pastorul Richard Wurmbrand afirmă că inima tânărului său frate ortodox din închisoarea Pitești era "hrănită cu idealurile creștinătății"⁶². Și continuă mărturisirea printr-o întrebare retorică: "Cine ar putea uita oameni de înălțime legendară ca Gafencu, Samulidis, Tetea, Gavrilaș și alții care au câștigat respectul nostru (...). Câțiva dintre ei mi-au salvat viața"⁶³.

Din unanimitatea colegilor de suferință care afirmă chiar și după mulți ani că cel care "avea un chip îndumnezit"⁶⁴ a fost cu adevărat un sfânt al veacului nostru, amintim următoarele nume: Ioan Ianolide, A. Lefa, Aurelian Guță, M. Lungeanu⁶⁵, D. Bordeianu⁶⁶, Virgil Maxim⁶⁷, Pr. C. Voicescu⁶⁸.

54. Ileana Nețoiu, *op. cit.*, p. 6; în schimb, N. Trifoiu, *ibid.*, rămâne la data de 2 februarie.

55. Cf. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 23.

56. C. Străchinaru, *ibid.*, p. 100.

57. D. Bordeianu, *op. cit.*, p. 369.

58. Stelian Popescu, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 98.

59. Sandu Anghelescu, *ibid.*, p. 67.

60. Ioan Ianolide, *ibid.*, p. 26 și 29.

61. Virgil Maxim, *op. cit.*, p. 110 și 179.

62. R. Wurmbrand, *op. cit.*, p. 101.

63. Apud F. Strejnicu, *op. cit.*, p. 61.

64. Aristide Lefa, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 68.

65. Cf. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 42, 74, 85, 101.

66. D. Bordeianu, *ibid.*, p. 101.

67. Virgil Maxim, *ibid.*, p. 185 și 468.

68. Pr. C. Voicescu, *Viața religioasă în închisoarea Târgu Ocna*, p. 2.

6. Candidat la eternitate prin cinstirea interortodoxă universală

O existență creștină atât de lirică și deplină a făcut pe mulți cunoscători să se gândească la canonizarea acestui martir. Noi înșine am făcut-o încă din 1991, când am propus spre cinstirea ecumenică îndeosebi cinci nume: Arhim. Arsenie Boca, Arhim. Benedict Ghiuș, Pr. Ioan Șt. Boboc (Călțuna, județul Buzău), Prof. univ. Teodor M. Popescu, medicul-poet Vasile Voiculescu⁶⁹.

În Biserica Ortodoxă canonizarea sfinților cere câteva condiții de fond:

1. Ortodoxia neîndoielnică a credinței;
2. Proslăvirea lor de către Dumnezeu printr-unul din aceste harisme:
 - moartea martirică;
 - înfruntarea primejdiilor pentru dreapta-credință;
 - năzuința spre o desăvârșită trăire morală;
 - săvârșirea minunilor;
 - slujirea jertfelnică a credinței și Bisericii Ortodoxe;
3. Răspândirea renumelui de sfințenie după moarte și un cult spontan.

Trebuie să mai precizăm că inițiativa cinstirii eroilor credinței creștine a avut-o întotdeauna poporul evlavios. Acestei canonizări populare îi urmează după mai mulți ani canonizarea solemnă a întregii Biserici⁷⁰.

Pentru a înlesni comparația cu normele canonice de mai sus, reamintim următoarele caracteristici ale vieții religioase a lui Valeriu Gafencu:

- a) Credința nestrămutată și interesul pentru influența Ortodoxiei în lume⁷¹;
- b) Iubirea de oameni, chiar în condiții potrivnice și de suferință;
- c) Viața personală de rugăciune isihastă⁷² și mijlocirea pentru lume spre înnoirea ei în Hristos⁷³;
- d) Transfigurarea, după o concentrare puternică în rugăciune, și răpirea la fericirea cerească⁷⁴;
- e) Totala dăruire lui Dumnezeu, unind preocupările duhovnicești cu cele sociale;
- f) Mărturisirea credinței creștine "cu timp și fără timp", fără să lezeze alte crezuri religioase;
- g) Răbdarea cu nădejde creștină a diferitelor dureri, boli, neputințe trupești, dar și a ocărilor și a torturilor din perioada anchetelor;
- h) Lepădarea de sine împinsă până la jertfirea vieții⁷⁵;
- i) Bucuria care i-a covârșit încercările trăite în viață⁷⁶;

69. Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Victimele pușcăriilor comuniste și ale revoluției în atenția aghiografului contemporan*, în "Biserica Ortodoxă Română", CIX (1991), nr. 7-9, p. 96.

70. Vezi formele ei pregătitoare, la Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, București, 1990, p. 182 și urm.

71. Aurelian Guță, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 81.

72. Idem, *ibid.*, p. 81; Mihail Lungeanu, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 100.

73. Ioan Ianolide, *ibid.*, p. 28.

74. A.V. Ioanide, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 90.

75. *Ibidem*, p. 94.

76. Comp. poezia *Trăiesc flămând*, în "Scara", I (1997), iunie, p. 188.

- i) Semnele minunate: furtuna care a măturat clăile de fân strânse duminică⁷⁷, deși Valeriu a protestat, și ninsoarea lină din clipele morții lui⁷⁸;
 j) Previziunea datei sfârșitului lui⁷⁹;
 k) Seninătatea morții: "Sunt fericit, mă duc la Dumnezeu. Rugați-vă împreună cu mine pentru sufletul meu și al vostru"⁸⁰.

* * *

În loc de concluzie, voi aminti un amănunt biografic a cărei semnificație depășește zenitul acestui veac. Bursa din timpul studenției pentru specializarea în Italia, cerută și de el, a fost atribuită lui Eugen Coșeriu. Este aici o alegere divină pe care abia acum o înțelegem: în timp ce prin cel dintâi România a câștigat un lingvist de talie mondială, prin Valeriu Gafencu Biserica Ortodoxă Română a dobândit un sfânt de cinstire interortodoxă evidentă.

Pr. prof. univ. dr. Gheorghe I. DRĂGULIN

77. Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtută*, p. 136.

78. Aristide Lefa, la N. Trifoiu, *ibid.*, p. 73.

79. N. Trifoiu, *ibid.*, p. 23.

80. Cf. Traian Popescu, *ibid.*, p. 116.

MĂRTURII REFERITOARE LA COTROCENI, ÎN TIMP – METAMORFOZA ACESTOR LOCURI

Istoria unei localități se realizează prin analiza izvoarelor. Cunoașterea lor este condiționată de mai mulți factori. Nu odată ele fiind "ascunse" în fonduri și colecții arhivistice care prin titlu nu sugerează o asemenea posibilitate. Un exemplu îl constituie fondul "Regia Exploatărilor Agricole și Zootehnice" (R.E.A.Z.)¹ păstrat la Arhivele Naționale – Direcția Arhivelor Istorice Centrale în compunerea căruia sunt reunite documente de o diversitate dezarmantă, dar care au o justificată prezență prin faptul că au fost create sau primite în relație cu numeroasele probleme care se constituiau sursă de finanțare ca venituri ale proprietăților statului. Parcurgând inventarul acestui fond am selectat câteva din dosarele care oferă interesante informații și care evidențiază numeroasele probleme în sarcina Ministerului Lucrărilor Publice (M.L.P.) în zona Cotrocenilor. Documentele din secolul al XIX-lea evidențiază preocupările de asigurare, în procesul de extindere a capitalei, alte amenajări care prin funcționalitățile create ofereau noi posibilități de desfășurare a unor activități utile pentru cetățeni iar pentru fisc de completare a încasărilor la buget. Totodată documentele evidențiază și unele, care sunt o prezență și a zilelor noastre: formalismul în rezolvarea incipientă a unor probleme; execuția care reclamă reveniri cu noi investiții; târăgănarea lucrărilor; încercări de umflare a devizelor ș.a.

Recurgem la un prim exemplu. Demersurile² făcute de locuitorii capitalei în luna septembrie 1863 la domnitorul Alexandru Ioan I. Cuza pentru a obține înființarea unui nou târg săptămânal au declanșat la nivelul guvernului preocuparea de rezolvare a problemei în mod favorabil. La 31 ianuarie 1864 în ședința Consiliului Miniștrilor la care a participat și domnitorul a fost dezbătută³ petiția locuitorilor capitalei care considerau că Târgul din Afară nu mai corespunde cerințelor numărului locuitorilor și ca atare revendicau mutarea lui. Analiza a ajuns însă la concluzia că nu era cazul să fie mutat ci, pentru a facilita comerțul, era necesar să fie înființat un nou târg săptămânal cu obor, care să-și desfășoare activitatea în zile diferite față de cel de la Colentina. Pentru a fi accesibil și pentru locuitorii din zone mai îndepărtate de primul, s-a avansat ideea că noul târg să funcționeze pe moșia statului de la Cotroceni.

La 10 februarie 1864⁴ era înaintat textul decretului⁴ de înființare pentru a fi semnat de domnitor. Având aprobarea acestuia⁵ și semnătura titularului de la Departamentul Lucrărilor Publice, Petre Orbescu, decretul de înființare a târgului cu obor pe Câmpul Cotrocenilor, proprietatea statului, cuprinde 3 articole. Măsurile adoptate erau considerate ca fiind favorabile atât pentru populație cât și pentru fisc. Târgul din afară, al Moșilor, urma să aibă loc în zilele de marțea și joia iar

1. Arhivele Naționale – Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fond R.E.A.Z.

2. *Ibidem*, dosar 365/1864.

3. *Ibidem*, f. 11, Jurnalul nr. 12 din 31 ianuarie 1864.

4. *Ibidem*, f. 10, 12, 13-14, 16.

5. *Ibidem*, f. 17 din 13 februarie 1864.

cel nou în alte zile ale săptămânii. Se recomanda ca noul târg să fie organizat miercuri și sâmbătă.

Din momentul adoptării decretului s-a declanșat însă caruselul realizării celor prevăzute. Curând însă s-a dovedit că cele șase luni de la primirea petiției și semnarea decretului au fost irosite întrucât cele preconizate nu erau și traductibile în realitate. Ca atare Ordonanța de înființare transmisă⁶ la 15 februarie 1864 s-a dovedit a nu fi aplicabilă atunci când s-au reunit pe teren cei desemnați de Departamentul Lucrărilor Publice, Ministerul de Resbel și Primăria comunei București având misiunea de a delimita viitorul perimetru al târgului săptămânal și oborului, de celelalte instituții ale statului aflate în zonă. Procesul verbal întocmit la 12 martie 1864 înregistra situația reală pe care au avut surpriza să o constate la fața locului confruntând planurile cu limitele de folosire și starea terenurilor încă disponibile.

Inginerul șef al Circumscripției a V-a căruia îi revenise misiunea de a face delimitarea consemna⁷: "... toată partea câmpii aflată în stânga șoselei Cotroceni-Sămurcășești fiind destinată lagărului Oștirea nu rămâne disponibilă pe moșia Statului decât o bandă situată în partea dreaptă a acelei șosele, insuficientă și puțin propice la înființarea unui asemenea târg prin pozițiunea și dificultatea mijloacelor de acces. "El însă nu s-a limitat numai la formularea constatărilor și făcea o propunere: "... Cu astă ocaziune subscrisul a examinat și localu aflat pe moșia statului în vatra mănăstirii Văcărești și găsindu-l mult superior celui de la Cotroceni prin pozițiunea și trei artere principale ce-l va putea deservi. Are onoarea a Vă propune, Domnule Ministru, să binevoiți a autoriza studiul acelu localu împreună cu Dl Arhitect al Capitalei spre a se lua o deciziune definitivă". Drept răspuns se cerea⁸ inginerului șef al Circumscripției a V-a să întreprindă cercetări în zona limitată de bariera Caliței și cea a Spirii dacă ar putea fi adaptabile pentru amenajarea oborului. Se cerea o analiză operativă. La 20 mai 1864 inginerul șef raporta⁹ ministrului secretar de stat la Departamentul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice: "Din examinarea comparativă a acestor două localități, rezultă, Domnule Ministru, că localu lăsat disponibil de lagărul de la Cotroceni este altfel precum am avut onoarea a vă descrie prin raportul meu nr. 90 adică cu totul improprie pentru stabilirea unui târg.

Cât pentru locul existent pe moșia statului, între barierele Spirea și Calitza subscrisul e de opinia, Domnule Ministru, că afară de depărtarea lui de la centru orașului, el întrunește condițiunile necesare spre a putea deveni un bun târg săptămânal".

La începutul anului 1865 problema nu era încă rezolvată; se cerea inginerului șef să ia măsuri¹⁰ urgente pentru realizarea lucrărilor necesare la târgul preconizat între barierele Caliței și Spirii. Reorganizarea ministerială a generat noua structură: Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice. Componentă a acestei compartimentări Circumscripția a V-a la 26 ianuarie 1865, înainta¹¹ către

6. *Ibidem*, f. 17 din 15 februarie 1864, f. 19 corespondența cu Ministerul de Război.

7. *Ibidem*, f. 22, 23 din 12 martie 1864.

8. *Ibidem*, f. 32.

9. *Ibidem*, f. 35, 38, 41, 45, 48, 51, 56, 57.

10. *Ibidem*, f. 63.

11. *Ibidem*, f. 68.

Direcția Generală a Lucrărilor Publice opt proiecte pentru înființarea unui târg săptămânal, cu băieciul Moșilor. Expozițiunea agricolă și industrială și a unei curse de cai pe câmpia dintre Dealu Spirii și bariera Caliciei. Analiza proiectului inginerului Iorceanu referitor la târgul săptămânal și pentru băieciul Moșilor a găsit¹² proiectul satisfăcător trebuinței și prețurile convenabile -- prin urmare îl adopta fără modificări. Raportul poartă o ștampilă semnificativă a cărei "Văzut - Consiliul Lucrărilor Publice nr. 123 -- 17 martie 1865" exprimă că propunerile au fost receptate.

Problema amenajării târgului a fost și în atenția organelor de resort din cadrul Primăriei comunei București. La 21 septembrie 1865 aceasta informa¹³ Departamentul Lucrărilor Publice că proiectele de amenajare întocmite de arhitectul șef s-au pierdut în timpul evenimentelor de la 3 august 1865. Se enunța angajamentul că arhitectul va întocmi noi planuri pe care le va înainta.

Acestea sunt mărturiile timpului. Din preconizatul târg săptămânal de la Cotroceni nu s-a ales nimic. Era și firesc. Atât zona desemnată a-i fi vatră cât și cea limitrofă nu erau propice pentru o asemenea activitate. Aici ființa Erbăria-Pulberăria, întreprinderea cu înalt grad de risc permanent iar restul era zonă cu smârcuri, bălțiri, vechi cursuri ale Dâmboviței care la viituri se transformau în lacuri ad-hoc. Intenția însă a exprimat deschiderea pentru propășirea locuitorilor capitalei, facilitarea comerțului și interesul de a susține fiscalitatea Statului.

Al doilea episod pe care-l evocăm în continuare se referă tocmai la acțiunile întreprinse pentru asanarea zonei joase din apropierea fostei mănăstiri Cotroceni, reședință de vară a domnitorului.

Președinția Consiliului Miniștrilor la 26 martie 1870 transmitea¹⁴ Ministerului Lucrărilor Publice situația reședinței de vară de la Cotroceni, care "... din cauza miasmelor ce dă din mlaștinile ce o înconjoară devine de nelocuit în lunile august, septembrie și octombrie, adică tocmai în timpul când ea reședință de vară este mai necesară și că aceste rele, după declarațiunea medicilor celor mai competenți au consecințele cele mai vătămătoare sănătății, arătându-le că s-ar putea înlătura prea lesne și cu puține spese, stabilindu-se un nivel ce ar permite scurgerea regulată a apelor din aceste mlaștine". Se solicita însărcinarea cât mai neîntârziată a oamenilor de artă cu această lucrare, care urmau să o realizeze cu sprijinul Ministerului de Război, care urma să pună la dispoziție un număr suficient de ostași cu care să se execute canalele necesare. Pentru a realiza această problemă Ministerul Lucrărilor Publice solicita¹⁵ inginerului Bacarolu un proiect pentru realizarea lucrărilor de asanare a zonei. În luna aprilie 1870 proiectul pentru lucrările de realizare a scurgerii apelor fiind finalizat se solicita¹⁶ Ministerului de Război să pună la dispoziție forța de muncă. De fapt încă din 27 martie 1870 Ministerul de Război informase¹⁷ Ministerului Lucrărilor Publice că au fost luate

12. *Ibidem*, f. 69.

13. *Ibidem*, f. 74.

14. *Ibidem*, dosar 528/1870, f. 1.

15. *Ibidem*, f. 2.

16. *Ibidem*, f. 3.

17. *Ibidem*, f. 7.

măsurile necesare ca Batalionul I Geniu să pună la dispoziție trupa necesară. Lucrarea încheiată a provocat însă și unele ne cazuri. La 9 iunie 1870 Primăria comunei București se adresa¹⁸ Ministerului Lucrărilor Publice arătând că lucrările realizate în valea de la Cotroceni au afectat posibilitățile de a se lua apă din Dâmbovița de către sacagii care udau șoseaua către Cotroceni. Se revendica îmbunătățirea condițiilor la vad pentru ca sacagii să ajungă cu sacalele la apă. Pentru rezolvare s-a solicitat inginerului șef al Circumscripției a V-a din cadrul Serviciului Poduri și Șosele întocmirea proiectului. Ingerul A. Bacarolu, întocmindu-l, solicita¹⁹ fonduri pentru realizarea lucrărilor. Rezoluția preciza, însă că aceste cheltuieli reveneau comunei. La 16 iunie Primăria Comunei București revenea²⁰ arătând dificultățile cu care se confruntau sacagii care udau șoseaua Cotroceni și strada Belvedere solicitându-se ca lucrarea să fie realizată de Ministerul Lucrărilor Publice.

Problema asanării revine și în anii care au urmat. La 25 aprilie 1872 Secțiunea Poduri și șosele – Circumscripția a V-a, transmitea²¹ Ministerului Lucrărilor Publice raportul inginerului șef Bacarolu care relata situația existentă în valea de la Cotroceni unde, din cauză că un canal din partea interioară a Grădinii Cotroceni nu are scurgere, apele stătătoare produce (sic!) evaporațiuni vătămătoare.

Spre a se remedia acest rău, urmează ca onor Primăria să destupe canalul de scurgere care conduce în mahalaua Sf. Elefteric, iar Direcția Grădinii Botanice partea canalului care cade în acea grădină". Se preciza că și grădinarul W. Knechtel cunoaște problema. Ulterior, la 23 mai 1872 problema a fost dezbătută²² în Consiliul Miniștrilor, măsurile fiind reținute în Jurnalul nr. 4.

Din partea Casei M. S. Domnitorului – Serviciul Mareșalului Curții și a Casei Domnești se transmitea²³ din inițiativa mareșalului Curții, Philippsescu, la 8/20 iunie 1872 Ministerului Lucrărilor Publice o scrisoare în care se referea la precizările lucrării, atât de necesare, pentru asanarea bălților. Se cerea ca operațiunea să fie declanșată de urgență pentru a putea asigura condițiile în timpul verii când Domnitorul Carol I era prezent la Cotroceni. Se cerea să se procedeze altfel "spre a ajunge la un rezultat, practic, drenajul câtă să fie executat sistematic după niște mijloace raționale, iar nu după cum s-a efectuat, acum vreo doi ani de către batalionul de geniu".

Problema era de actualitate și în anul 1873. La 23 ianuarie inginerul șef A. Bacarolu înainta²⁴ la Ministerul Lucrărilor Publice un deviz pentru curățirea șanțurilor de scurgere de la grădina Cotroceni și de la cea Botanică pentru a fi lansată licitația care să desemneze realizatorul acestor lucrări. Se condiționa ca lucrarea să fie terminată la două luni de la semnarea contractului și se preciza ca

18. *Ibidem.* f. 14, 15.

19. *Ibidem.* f. 16.

20. *Ibidem.* f. 17.

21. *Ibidem.* dosar 566/1872, f. 18.

22. *Ibidem.* f. 28.

23. *Ibidem.* f. 32.

24. *Ibidem.* dosar 593/1873, f. 1, 2, 12, 14.

se acorda fără an de întreținere. La 1 februarie 1873 Consiliul Lucrărilor Publice lua în dezbateră și aproba această lucrare.

Cât s-au făcut și mai ales ce eficiență în timp au avut aceste lucrări dovedesc²⁵ filele unui dosar din 1875 când constatăm că problema bălțirilor era de actualitate. Acum se punca însă problema desecării acestei văi din lunca Cotrocenilor. Lucrarea urma să fie executată conform devizului întocmit de Serviciul Poduri și Șosele - Circumscripția a IV-a - la 2 ianuarie 1875. Pentru realizarea lucrărilor a fost lansată²⁶ o licitație. Presa a adus²⁷ la cunoștința publică clauzele contractului pe care trebuiau să le îndeplinească ofertanții. Termenul de executare a lucrării era de șase luni de la data încheierii contractului, care prevedea și clauze precum și sancțiuni pentru nerespectarea lor. Ulterior s-a publicat și comunicatul prin care se aducea la cunoștința celor interesați că licitația urma să aibă loc la data de 8 martie 1875 la sediul Ministerului Lucrărilor Publice. Valoarea lucrării, conform devizului, era de 10.589,87 lei. La această licitație lucrarea a fost adjudecată²⁸ de firma "Solomon Eisemberger". Din păcate din memoriul referitor la datele tehnice ale stăvilărilor de la Ciurel menit să regularizeze debitul apelor în aval nu s-a păstrat²⁹ la dosar decât foaia de titlu și ultima pagină. La 18 august 1875 Solomon Eisemberger informa³⁰ Ministerul Lucrărilor Publice că din dispozițiunea inginerului șef și chiar a domnitorului Carol I a realizat și lucrări suplimentare și ca atare solicita evaluarea lor pentru a i se plăti suma convenită. Prompt, inginerul șef de la Serviciul Poduri și șosele, Circumscripția a IV-a informa³¹ Ministerul Lucrărilor Publice că lucrările executate în plus față de deviz erau de fapt niște racorduri care să asigure siguranța lucrărilor executate, inclusiv în anul de garanție și că deci nu se pune problema suplimentării devizului așa cum a solicitat Solomon Eisemberger (!).

* * *

Informațiile evocate mai sus prezintă două situații care au vizat zona limitrofă fostei mănăstiri Cotroceni. Aparent fără legătură, mărturiile supuse unei atente analize permite înțelegerea multor aspecte ale istoriei Cotrocenilor. În trecut, loc retras având condiții de adăpost, oferite atât de codrul secular ce domina zona colinară a râului Dâmbovița, cât și de valea ce se constituia albia majoră a amintitului râu, primăvara sau toamna primea la viituri surplusul de ape care se alăturau celei din izvoarele din zonă. Multe din ele aveau debite impresionante. În amintirea bucureștenilor a rămas până de curând atât izvorul lui "Brâncoveanu" cu o apă apreciată prin debit, limpezime și gust precum și lacul ce ocupa o întinsă

25. *Ibidem.*, dosar 619/1875, f. 2.

26. *Ibidem.*, f. 3-4.

27. *Ibidem.*, f. 5-6.

28. *Ibidem.*, f. 7, 10.

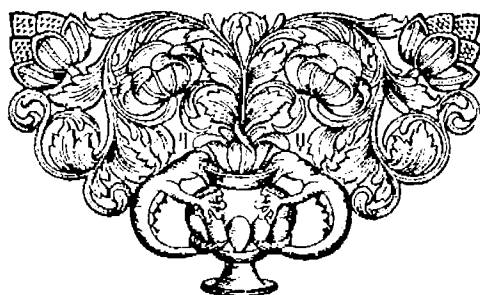
29. *Ibidem.*, f. 8.

30. *Ibidem.*, f. 14.

31. *Ibidem.*, f. 16.

suprafață, mica biserică Sf. Elefterie fiind ridicată pe o popină (insulă). Așa putem înțelege de ce atunci când s-a pus problema realizării târgului săptămânal la câmpul Cotrocenilor analiza a dovedit că terenurile din dreapta șoselei Cotroceni-Samurcășești nu erau propice. Când bălțile au fost asanate a început o intensă metamorfoză, care s-a concretizat, treptat, prin extinderea grădinilor palatului Cotroceni, prin amenajarea Grădinii Botanice, prin lucrările de acumulare și distribuire a apei în București, prin construirea și darea în exploatare a uzinei de pompare a apei, a uzinei electrice, a Facultății de Medicină și a ridicării treptate a unui cartier bucureștean de locuință care a căpătat definitivarea în al patrulea deceniu al secolului al XX-lea. A fost o metamorfoză, care a reclamat contribuții umane și materiale, posibilă prin antrenarea a numeroși factori, preponderenți fiind cei care au conlucrat pentru realizarea regularizării și adâncirii albiei râului Dâmbovița. Deși au trecut puține decenii de la aceste înfăptuiri pentru mulți astăzi este greu să realizeze, retrospectiv, aceste modificări structurale, care au facilitat modificări de natură urbanistică și arhitecturală.

VIRGILIU Z. TEODORESCU

MIHAIL PSELLOS ȘI OPERA LUI TEOLOGICĂ

Mihail Psellos, renumit poligraf bizantin, a trăit în secolul al XI-lea, secol considerat de cei mai mulți cercetători ca cel mai întunecat din istoria Imperiului bizantin. Marele bizantinolog K. Krumbacher a spus despre Psellos că "prin întinderea cunoștințelor, profunzimea observației și mai ales prin ingenioasa suplețe de a mâinii forma, a fost primul om al timpului său"¹.

Născut la Constantinopol în 1018, cu numele de botez Constantin (numele Mihail fiind cel monahal), într-o familie burgheză de condiție modestă, Psellos a avut, ca și sfinții Vasile cel Mare și Grigore de Nazianz, mare șansă de a avea ca mamă o femeie de mare erudiție și înaltă virtute, care a vegheat indeaproape asupra educației sale. "Nici o femeie din vremea sa -- spune fiul ei -- nu s-ar fi putut compara cu ea... Citind Sfintele Scripturi fără încetare, adâncindu-se dimineața și seara în rugăciuni călduroase, sufletul îi zbura către Dumnezeu într-un exlaz cucernic. Îi plăcuse totdeauna viața mănăstirească, zdrențele cu dimie ale singuraticilor, austeritatea eremiților; ar fi dorit să trăiască pură pentru Dumnezeul purității"².

Excelent dotat din punct de vedere intelectual, cu o putere de asimilare prodigioasă -- la nouă ani el explica și comenta pe Homer --, Psellos și-a făcut studiile primare și secundare, devenind apoi unul dintre studenții cei mai distinși ai școlii de litere din Constantinopol. La 16 ani își întrerupe pentru un timp studiile, din cauza nevoilor materiale ale familiei, și ocupă un post de funcționar în Anatolia. Dar moartea prematură a surorii sale mai mari îi dă posibilitatea să-și reia studiile, inițiindu-se în toată cultura timpului său.

Înalta știință enciclopedică Psellos o datorează mai mult muncii sale personale decât profesorilor săi; pentru că învățământul și cultura erau în plină decadență la acea vreme în Bizanț. Fără îndoială, "Noua Romă" a atras întotdeauna în sânul său pe tinerii studioși din imperiu, doritori a-și pregăti o carieră strălucită, dar de la ilustrul Fotie nu mai apăruse nici un nume mare în literele și științele bizantine. Renașterea literară întreprinsă de Leon VI Înțeleptul și Constantin Porfirogenetul a fost copleșită de domnia militară a împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul. Și dacă totuși sub acesta din urmă literele mai aruncau o slabă rază de lumină, sub urmașii săi "cultura sa limita la lectura rău înțeleasă a unor opere din Platon și Aristotel. Se rămânea la suprafață, ne spune Psellos, se oprea în vestibul; nu se pătrundea în inima lucrurilor. Restul nu conta"³.

Din fericire pentru Psellos, exista atunci pe băncile școlii o întreagă pleiadă de tineri ambițioși de a-și face un nume prin cultura lor. Aceștia erau Constantin Doucas, viitorul împărat; Nicetas Byzantios, care urma să predea cu strălucire în universitatea restaurată de Constantin Monomahul (1045) elocvența și gramatica; Ioan Mavropus, care a devenit unul dintre profesorii de retorică cei mai reputați ai timpului său; Constantin Likhoudis, pe care abilitatea politică și vasta sa cultură l-au destinat celor mai înalte demnități ale Imperiului (a fost prim-ministru,

1. Psellos, *Chronographia*, text établi et traduit par Emile Renauld (în prefata de Charles Diehl), tome I, Paris, 1926, p. IV.

2. Charles Diehl, *Figuri bizantine*, Editura pentru Literatură, vol. II, București, 1969, p. 11.

3. Psellos, *Chronographia*, p. X-XII.

președinte al senatului și patriarh ecumenic) și, mai ales, Ioan Xiphilin de Trebizonda, cel care, ca scriitor și jurisconsult, și-a făcut o reputație dintre cele mai solide în istoria Constantinopolului și care, ca patriarh, a completat opera lui Mihail Cerularie de desăvârșire a schismei Bisericii greacă și latină. Însă Psellos i-a dominat pe toți prin profunzimea și varietatea culturii sale, fiind considerat geniul cel mai eminent al timpului său.

Terminându-și studiile, profesează avocatura, fiind numit apoi judecător în Philadelphia. Nu rămâne mult timp aici căci fostul său prieten și coleg, Constantin Likhoudis, ajunge ministru al împăratului Mihail V Paphlagoniatul (1041-1042) și-l determină să se întoarcă în capitală, ca secretar imperial. Din acest moment, ascensiunea sa este una dintre cele mai rapide, devenind, sub Constantin Monomahul (1042-1054) una dintre personalitățile cele mai marcante ale timpului. Pe lângă marile titluri pe care le primește, de *hypertimus* (exceleță) și de consul al filozofilor, Psellos este numit profesor de filozofie la Universitatea din Constantinopol, de curând restaurată. Timp de 9 ani și-a împărțit timpul între administrarea afacerilor imperiale și educația tineretului, contribuind puternic la renașterea literară și științifică a secolului al XI-lea. Era un înfocat admirator al antichității clasice, pe care o explica cu elocvență și gust, și adept pasionat al doctrinelor neoplatonice, îndrăznind să se ridice împotriva tradițiilor Bisericii, pe atunci cu totul supusă influenței lui Aristotel⁴.

Era încă la curtea imperială când, în 1054, cardinalul Humbert și legații papei Leon al IX-lea, au venit la Constantinopol pentru a trata, pe lângă alte probleme de ordin politic, și problema reluării comuniunii bisericești cu patriarhul ecumenic, întreruptă încă din 1043. Rolul său în această dispută dintre cele două Biserici nu a fost de prim plan. Desigur, el a fost alături de împărat și, așa cum aflăm din Edictul sinodal al lui Mihail Cerularie (10 iulie 1054), el se găsea între ambasadorii pe care Constantin Monomahul i-a trimis patriarhului pentru a-i îndupleca furia generată de excomunicarea cardinalului Humbert⁵. De fapt, nu pare ca Psellos să acorde prea mare importanță acestei dispute, pe care o trece sub tăcere în lucrarea sa de bază "Chronographia". Acest eveniment nu i-a lăsat, de altfel, o amintire frumoasă, căci, urmărit de invidia dușmanilor de la curte, la puțin timp după aceea, s-a retras într-o mănăstire din muntele Olimp, primind numele monahal de Mihail. I se alătura aici lui Ioan Xiphilin, care împreună cu Likhoudis și Mavropus, intrați în disgrația împăratului, au îmbrățișat haina monahală. Psellos nu se putea împăca cu această viață ce nu i se potrivea și, odată cu moartea împăratului Constantin Monomahul (1054) nu a ezitat să răspundă invitației împărătesei Teodora, care a apelat la sfaturile sale, și care i-a făcut o primire frumoasă la curte. Sub urmașii acesteia, Mihail VI Stratioticos (1056-1057), Isaac Comnenul (1057-1059), Constantin Doucas, vechiul său coleg (1059-1067), Eudochia și Roman IV Diogene (1067-1071) și chiar la începutul domniei lui

4. Psellos, op. cit., p. XIII.

5. Charles Will, *Acta et Scripta quae de conversione Ecclesiae graecae et latinae saeculi XI composita extant*, Leipzig, 1961, p. 166, cf. *Dictionnaire de Théologie catholique*, vol. 13, Paris, 1936, col. 1149.

Mihail VII Doucas (1071-1078), rolul lui Psellos în viața politică a Bizanțului a fost de prim ordin, ocupând funcțiile cele mai importante ale statului.

El este cel care a fost negociator între Mihai VI și Isaac Comnenul Uzurpatorul; este cel care a întocmit actul de acuzare împotriva lui Mihail Cerularic, la cererea împăratului Isaac Comnenul, care a îndrăznit să-l depună pe patriarh; este cel care, prin intrigile sale, l-a dus la eșec pe Roman IV Diogene, nefericitul învins de la Manzikert (1071); este cel care, în sfârșit, supremă ironie a soartei, a fost victima ingraturii împăratului Mihail VII, care după ce a primit sprijinul magistrului său la urcarea pe tron, îl preferă ca prim-ministru pe intrigantul Nikiphoritzis (1071-1072). Și astfel, afectat în amorul său propriu, "consulul filosofilor" își petrece ultimii ani în dizgrație umilitoare și izolare. Și, după ce va fi martorul unor nefericite pierderi, căci au dispărut, pe rând, Nicetas, Loxhoudis, Doucas și Xiphilin, va muri și el, uitat de toți, în martie 1078.

Desigur că Psellos s-a distins între toți contemporanii săi, și aceasta este partea favorabilă a personalității sale, prin profunzimea și varietatea culturii sale. Din marele tezaur al cunoștințelor sale s-a născut opera cea mai abundentă și diversă cunoscută în istoria Bizanțului. Psellos, la timpul său, știa tot și scria despre tot.

Nu ne vom încumeta să enumerăm aici întreaga listă a operelor lui Psellos, editate sau nu, sau care circulă sub numele lui, mai ales că problema autenticității unora este pusă sub semnul întrebării⁶. Primii editori ai operelor lui, între alții savantul Allatius, refuzând să creadă că un om ar putea să scrie atâtea lucruri și de natură atât de diferită, au admis existența a trei sau patru Psellos. Numărul operelor lui Psellos nu trebuie să ne dea iluzie asupra importanței lor. Majoritatea sunt opusculă, câteodată simple epigrame. Cea mai întinsă operă este *Chronographia*, istorie anecdotică a Imperiului bizantin, ce se întinde de la domnia lui Vasile al II-lea până la anul 1077. Urmează apoi, în ordinea mărimii, cele două discursuri despre Mihail Cerularic: actul de acuzație și discursul funebru.

Trebuie să menționăm că Psellos nu este original decât prin formă și stil. Meritul său este mai ales de a spune în mod clar și pe scurt ceea ce alții înaintea lui au exprimat pe larg și mai mult sau mai puțin confuz. Dacă până acum s-a vorbit mai mult de Psellos filosoful și literatul, nu s-a vorbit mai nimic despre Psellos teologul și exegețul Sfintei Scripturi și Sfinților Părinți, autor de omilii și panegirice sacre. Această parte a moștenirii sale literare a fost cel mai mult neglijată și în acest domeniu operele inedite abundă cel mai mult. Lucrările teologice ale lui Psellos ne interesează și pe noi, în primul rând, și de ele ne vom ocupa în continuare. Vom începe mai întâi cu lucrările care interesează teologia și care sunt reunite în patrologia greacă a lui Migne:

1. *Panegiric despre Simeon Metafrast*, urmat de slujba sfântului (*ᾠκολοῦθια*)⁷. Cele două piese au fost publicate de Allatius în lucrarea sa "De Symeonibus".

6. O listă a operelor lui Psellos găsim la K. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, p. 46. sq. cf. Psellos, *op. cit.*, p. XVII.

7. M. Jugie, autorul capitolului despre Psellos din *Dictionnaire de Théologie catholique*, vol. XIII, cl. 1152, ne sfătuiește a nu traduce *ᾠκολοῦθια* prin "slujba religioasă", cum face C. Zervos în monografia sa: *Un philosophe neoplatonicien du XIe siècle, Mihail Psellos. Vieța sa, operele sale filosofice, influența sa*. Paris, 1920. p. 32.

2. *Comentariu la Cântarea Cântărilor*⁸ în proză și în versuri. lucrare plină de cupilări din comentariile a trei Sfinți Părinți: Sf. Grigorie de Nissa, Sfântul Nil și Sfântul Maxim. Este destul de interesantă, cuvintele Cântării Cântărilor fiind aplicate Bisericii.

3. *De omnifaria doctrina (Διδασκαλία παντοδαπή)*⁹. Această opera cuprinde 157 de probleme în care primele 60 interesează Teologia Dogmatică și Morală. Ele încep printr-o scurtă profesiune de credință trinitară. Sunt foarte interesante și ni-l arată pe Psellos un veritabil scolastic aplicând filosofia la elucidarea datelor revelate. Psellos împrumută mult de la Sfinții Maxim și Ioan Damaschin.

4. *Versuri asupra dogmei (Περὶ δογματος)*¹⁰, scurtă lucrare intitulată în cataloagele manuscriselor: Șapte Sinoade ecumenice. Autorul, după ce expune credința ortodoxă despre Sfânta Treime și Întrupare, enumeră ereticii și ereziile condamnate de cele Șapte Sinoade ecumenice.

5. *Dialog despre lucrarea demonilor (Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων διάλογος)*¹¹. Operă adesea editată, făcând obiect a numeroase studii, în care Psellos combate practicile magice ale sectelor manicheene, în special al messalicinilor sau euchiților. Prezintă în treacăt și opiniile sale asupra angheologiei.

6. *Opiniile grecilor despre demoni (Τίνα περὶ δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες)*¹². Titlul acestei mici opere indică suficient subiectul ei.

7. *Caracterele lui Grigorie Teologul, Vasile cel Mare, Sf. Ioan Hrisostomul și Grigorie de Nissa (Χαρακτήρες Τρηγορίων τοῦ Θεολογου...)*¹³. Sunt cuprinse aici aprecieri de ordin literar asupra Părinților Bisericii amintiți.

8. *Răspuns unui călugăr în legătură cu determinarea morții fiecărui individ (Ἀνσιγραφή πρὸς ἐγώτηρίν σινος μοναχοῦ περὶ ὀρίσμου τοῦ ψανάτου)*¹⁴. Această problemă este descori dezbătută de bizantini, Psellos încercând, la rândul-i, să-i dea un răspuns.

9. *Opinii asupra sufletului (Δόξαι περὶ ψυχῆς)*¹⁵. Operă cu caracter filosofic, dar care interesează și teologul.

După Patrologia lui Migne, culegerea cea mai importantă a operelor lui Psellos este aceea a lui Constantin Sathas, *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*¹⁶, tom IV și V, Paris, 1874 și 1876. Volumul cuprinde:

8. P. G., t. CXIV, col. 183-200 și col. 199-208.

9. A fost publicat mai întâi de *Bibliotheca veterum Patrum*, vol. II, Paris, 1624 și reprodus de P. G., tom CXXII, col. 537-586.

10. P. G., tom CXXII, col. 687-784.

11. P. G., tom CXXII, col. 811-818, care reproduce pentru textul grec ediția lui Meerman. *Thesaurus juris*, tom. I, La Have, 1751.

12. P. G., tom CXXII, col. 819-876, după ediția lui Goulmin, Paris, 1615.

13. P. G., tom CXXII, col. 875-882.

14. P. G., tom CXXII, col. 901-908.

15. P. G., tom CXXII, col. 915-920.

16. P. G., tom CXXII, col. 1029-1076.

1. *Chronographia*¹⁷, care cuprinde evenimentele de la împăratul Vasile al II-lea până la anul 1077. Problemele bisericești se întâlnesc aici foarte puțin.

2. *Panegiricul patriarhului Mihail Cerularie* (p. 303-308). Două pagini din această lucrare sunt consacrate relațiilor lui Mihail Cerularie cu legații papali în 1054. Cerularie este lăudat pentru zelul său pentru Ortodoxie în legătură cu purcederea Sf. Duh, de care el, Psellos s-a ocupat foarte puțin. Nu se vorbește nimic despre azimă și alte dispute, liturgice și disciplinare, asupra cărora patriarhul a purtat mari controverse.

3. *Elogiul lui Constantin Likoudis* (p. 388-481).

4. *Discurs funebru al patriarhului Ioan Xiphilin* (p. 421-462).

Volumul V din eulegera lui Constantin Sathas cuprinde patru cuvântări funebre, trei panegirice, patru apoloții, 208 scrisori și câteva alte opere mai mici, de puțină importanță. Toate acestea nu au deloc în vedere teologia. Excepție fac câteva scrisori, de exemplu *Scrisoarea 175* (p. 444-451), pe care Psellos a scris-o lui Ioan Xiphilin pentru a-și justifica dragostea sa pentru Platon și alți filosofi. O anumită importanță prezintă și *Scrisoarea 105* (347-350).

În ultimii ani numeroase serii ale lui Psellos referitoare la disciplinele ecleziastice au fost publicate în diverse eulegeri. Amintim numai următoarele:

1. *Un discurs inedit al lui Psellos*¹⁸. Acuzarea patriarhului față de Sinod (1059). În această operă, unde nu trebuie să căutăm imparțialitate istorică, Psellos păstrează tăcere asupra evenimentelor din 1054.

2. Scurtă operă imitulată: *Cum poate cunoaște cineva, după argumentele eline, sfârșitul lumii*¹⁹ (Ποθεν ἂν τις γνῶιη ἑλληνικαῖς ὁποδειξεσιν τὴν κόσμου συνδέλειν).

3. *Trei texte inedite despre Psalmi*²⁰, urmate de o scurtă operă, *În scrierile Psalmilor* (Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν).

4. *Discurs asupra minunii întâmplată la Vlaherne*²¹ (Λόγος ἐπὶ τῷ ἐν Βλαχέρνοις γεγονότι Θαύματι).

Lucrarea este mai mult un act oficial decât un discurs redactat și autentificat de autoritatea imperială, în legătură cu un proces în care Sf. Fecioară a Vlaherneilor a pronunțat sentința printr-o minune.

17. Emile Renaud a dat o nouă ediție a lui Psellos, *Chronographia*, două volume, apărute la Paris în 1926 și 1928, cu o bogată introducere.

18. Ediția lui E. Béchier, în *Revista de studii grecești*, tom 16, 1903, pag. 375-416 și tom 17, 1904, p. 35-76.

19. Editată de F. Boll în *Byzantinische Zeitschrift*, tom VII, 1898, p. 599-602.

20. Publicată de A. Ruelle în *Sylogul literar din Constantinopol*, supliment la tom XVIII, 1886, p. 603-614.

21. Mai întâi publicat incomplet de P. Bezobrazov în *Jurnalul Ministerului rus al Instrucțiunii publice*, tom CCLXII, 1889, p. 72-91, această curioasă lucrare a fost editată în întregime în 1928, simultan de X. Siderides, în revista *Orthodoxia*, tom. II, p. 508-519 și 539-548, și de Joseph Bidez în opera sa *Mihail Psellos épître sur la Chrusopée, opuscules et extrait sur l'Alchimie, la Météorologie et la démonologie*, tom. VI al catalogului manuscriselor alchimiste grecești, p. 192-210. În legătură cu conținutul, a se vedea articolul lui V. Grumel, *Le miracle habituelle de Notre Dames des Blakkernes*, în *Echos d'Orient*, t. XXX, 1931, p. 129-146.

5. *Omilia la Buna Vestire* (Εἰς τὸν χαιρετισμόν)²², operă în același timp foarte elegantă și doctrinală.

6. *Despre mișcarea timpului, ciclurilor Soarelui și Lunii, eclipsa lor și aflarea Paștilor*²³ (Περὶ τῆς κινήσεως τοῦ χρόνου τῶν κύκλων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τῆς ἐκλείψεως αὐτῶς καὶ τῆς τοῦ πάσχα εὐρέσεως).

Printre operele teologice inedite trebuie să amintim, în primul rând, în număr considerabil de omilii exegetice sau scholii asupra textelor scripturistice sau patristice. Codicelul Parisinus (1182) din secolul al XIII-lea este plin, într-o bună parte, de scholii de acest gen. Comentariile Sfintei Scripturi alternează aici cu acelea al omiliilor patristice, îndeosebi cele ale Sf. Grigorie de Nazianz. Acestea sunt, în general, bucăți foarte scurte²⁴. Dintre ele merită a fi menționate următoarele:

1. *O omilie destul de lungă: Asupra tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul*²⁵.

2. *Discurs despre mutarea Sf. Moaște ale Sf. Ștefan, primul martir* (Εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου)²⁶.

3. *Despre minunile Sf. Mihail* (Εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ)²⁷.

4. *Despre marea Duminică, sărbătoare a Sf. Agatha și despre ucenițele sale* (Εἰς τὴν μεγάλην κυριακὴν, ἔορσιν τῆς γίας Ἀγαθῆς, καὶ εἰς τὰς μαθησρίας αὐτῆς)²⁸.

5. *Despre Sfântul Grigorie Taumaturgul* (Πρὸς τὸν πρωτοσύγκελλου περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ)²⁹.

A. Erhard vorbește și de o scurtă operă despre purcederea Sf. Duh, care nu se întâlnește semnalată în nici un manuscris.

Nu putem vorbi de o evidențiere a opiniilor lui Mihai Psellos asupra problemelor teologice. În primul rând, fiindcă atâtea opere inedite sunt inaccesibile. Apoi, remarcăm că originalitatea lui Psellos în teologie nu constă în lansarea de opinii noi. Constă mai curând în compararea pe care o face între datele revelate și doctrinele filosofilor antichității în încercarea lui de a lămuri dogmele creștine prin gândirea filosofică. Dacă în domeniul literar Psellos face figura unui umanist al Renașterii, pe terenul teologiei reamintește de scolasticii evului mediu. Asemenea lor, aplică filosofia teologiei și face din aceea slujitoarea acesteia.

Unii cercetători l-au judecat pe Psellos sub acest raport foarte aspru. Ei ni-l prezintă ca un demi-păgân, mai mult sau mai puțin sceptic, dând pretutindeni întâietate filosofilor vechi înaintea Scripturii și Sfinților Părinți. Chr. Zervos, de

22. O avem publicată în *Patrologia Orientalis*, tom XVI, p. 517-525.

23. Publicată de Gertrude Redl în revista *Byzantion*, tom IV, 1927-1928, p. 197-236 și tom V, 1930, p. 229-286.

24. Lista amănunțită a lor cu începuturile (primele cuvinte ale unei scrieri) este dată de Sathas, *op. cit.*, tom V, p. ξ-πδ.

25. Cuprinsă în *Parisinus*, 1177 din sec. XI, fol. 250-274.

26. Semnalată de Allatius, *Diatriba de Psellis*, 67, cf. P. G., tom CXXXII, col. 519.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*, col. 520. Allatius mai semnalează multe alte opere mici de natură teologică (*Ibidem*, col. 529-530) a căror autenticitate ar fi verificată.

exemplu, scrie astfel despre Psellos: "departe de a subordona, ca cei trei Capadocieni, înțelepciunea antichității teologice, el da în mod constant întâietate filosofiei elene asupra direcțiilor gândirii creștine"³⁰.

Multe pasaje din scrierile lui Psellos, însă, contrazic această critică. El a putut neglija sau practica mediocru virtuțile creștine, dar a rămas întotdeauna un credincios convins și nu are nimic din scepticismul pe care unii vor să i-l atribuie. Chiar din timpul vieții sale a fost acuzat că acordă o prea mare atenție lui Platon, Porphyrius și Proclu. În fața acuzației de păgânism, el a fost nevoit să se justifice înaintea împăratului printr-o profesiune de credință.

Ceea ce ne lămurește asupra veritabilei sale gândiri este Scrisoarea pe care a scris-o lui Ioan Xiphilin, drept răspuns la reproșul de a-l iubi prea mult pe Platon și de a-l prefera lui Hristos. El se arată aici adevărat scolastic, acordând credinței și rațiunii locul care se cuvine fiecăreia: teologiei primul iar filosofiei rolul de colaboratoare subordonată. "Este mult timp de când eu - scrie Psellos vechiului său coleg - am primit ca o moștenire părintească demnitatea de creștin și de când eu am devenit ucenic al Celui Răstignit, elevul Sfinților Apostoli și ecoul foarte exact al inefabilei doctrine privind Divinitatea. Cât privește pe Platon sau pe Chrysipe, pe care tu îi menționezi, eu i-am iubit într-adevăr; cum puteam face altfel?... Dar în doctrinele lor eu am făcut un lucru. Respingând unele, eu am reținut altele, putând servi alor noastre și putând fi puse în legătură cu Sfintele Scripturi. La fel este cazul și Sfinților Vasile și Grigorie, marii luminători ai Bisericii"³¹.

"Folosirea silogismului - continuă el - nu este lucru necunoscut în Biserică, nici o metodă străină filosofiei; acesta este mai curând unicul instrument al adevărului și mijlocul de a descoperi soluția problemelor puse".

O declarație asemănătoare se poate citi în ultimul capitol al operei sale: *Διδασκαλία παντοδράπιη*, dedicată împăratului Constantin Doucas: "În intenția de a aduce un mare număr de reflecții asupra sufletului, eu am scos apă în propriile noastre vase și din apele amare ale elinilor. Eu am avut grijă de a purifica doctrinele profane pentru a introduce în dogmele noastre, uneori fără a reuși a le scădea complet caracterul lor. Cât vă privește, nu ajunge a cunoaște cuvintele divine, care sunt pline de adevăr, ci trebuie a crede ferm în acestea. În ceea ce privește opiniile care se referă la doctrinele elene, să știți că eu nu fac decât să le expun. Eu vă sfătuiesc să profitați a cunoaște diferența care există între dogmele noastre și opiniile păgânilor. Prin această comparație veți constata că scrierile noastre sunt adevărați trandafiri, în timp ce cărțile greești produc, în ciuda florilor frumoase, substanțe veninoase"³².

Cu toate că metoda lui Psellos era irepoșabilă, ca inspira neîncredere clericaliștilor și monahilor. Utilizarea înțelepciunii păgâne li se părea că prezintă un mare pericol pentru credință. Și într-adevăr pericolul era real. Noi întâlnim în Occident, în secolele XII-XIII, aceeași opoziție la mulți oameni ai Bisericii față de utilizarea

30. Ch. Zervos, op. cit., p. 186.

31. Scrisoare către monahul Ioan Xiphilin devenit patriarh, Sathas. Μεσαίωνική Βιβλιοθήκη, tom V, p. 447. cf. Dictionnaire de Théologie catholique, col. 1155.

32. Emile Ruelle, *Quarante - deux chapitres inédites et complémentaires du recueil de Michel Psellos intitulé: (aceea care este în P. G.)*, în *L'Annuaire de l'Association des études grecques*, t. XIII, 1879, p. 277-278.

dialecticii în Teologie și adaptarea filosofiei antice la dogma revelată. Însa, în timp ce în Biserica occidentală, mișcarea scolastică, după peripecii diverse, a obținut drept de cetățenie și a produs minunate capodopere, în Bizanț a fost curând oprită simultan de Biserică și Stat. Psellos abia murise când succesorul său ca rector al Academiei de litere, Ioan Italos, era condamnat. O serie de sinoade sub Alexios Comnenul au sugrumat aproape din fașă scolastica bizantină.

Cât privește convingerile creștine ale lui Psellos, ele reies și din declarația: "Eu am obiceiul – spune el – de a atribui Providenței divine rânduiala lucrurilor de orice importanță, sau mai curând de a raporta la ea tot ceea ce ne vine, cu excepția a ceea ce provine din corupția naturii noastre"³³.

După cum am mai spus, originalitatea lui Psellos în Teologie constă în metodă nu în fondul doctrinei. În problemele teologice el se mărginește, de obicei, la sentimentul comun al contemporanilor săi. Totuși, vom semnala poziția lui asupra următoarelor puncte:

1. Asupra purcederii Sf. Duh el adoptă doctrina oficială a Bisericii sale în sec. al XI-lea. Duhul Sfânt purcede de la Tatăl, nu de la Fiul, dar El este în legătură cu credincioșii prin Fiul. Aceasta este formula pe care o folosește la începutul lucrării sale *Διδοσκαλία παντοδαπή*. "ἐκ πατρός μὲν ἐκπορευόμενον, δι' ἰοῦ δὲ μεταδιδόμενον" (P. G., t. CXXII, col. 688 A). Tatăl este în același timp *πατήρ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ* și *προβολεὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. În Panegiricul lui Mihail Cerularie, el îl felicită pe acesta pentru zelul său în apărarea Ortodoxiei asupra acestui punct, împotriva doctrinei latinilor pe care o califică supremă *împietate*, egală ereziei lui Arie și Eunomius.

2. Despre natura îngerilor. Psellos aparține categoriei de teologi bizantini care nu acordă spiritelor decât o imaterialitate relativă. Îngerii buni, ca și cei răi, sunt uniți într-o manieră subtilă și fină, invizibilă ochiului liber, luminoasă la cei buni, întunecoasă la cei răi³⁴. Se știe că Psellos împrumută majoritatea elementelor din demonologia sa, din neoplatonicul Proclus³⁵.

3. Despre sufletul uman Psellos a scris mult. El folosește foarte des opiniile vechilor filosofi și nu este totdeauna ușor a cunoaște care sunt cele care îi aparțin. Cu toate acestea, în unele locuri este explicit. Este de partea tezei creaționiste și însufletirii imediate³⁶.

4. Ca exemplu al manierei sale de a trata chestiunile pur scolastice, în care credința nu este angajată și în care ipotezele pot să-i dea cale liberă, se poate cita ceea ce el a spus despre numărul de îngeri și oameni creați de Dumnezeu. El

33. *Chronographie*. Michel IV, c. XXX, Renault, t. I., p. 71. cf. Dictionnaire de Théologie catholique, col. 1156.

34. *De operatione daemonum*, c. VII, VIII; P. G., t. CXXII, col. 836-840.

35. J. Bidez, *Michel Psellos, Epître sur la chrisopéc etc.*, Bruxelles, 1928; K. Svoboda, *La démonologie de Michel Psellos*, Brno, 1927. cf. Dictionnaire de Théologie catholique, col. 1157.

36. *De omniſaria doctrina*, 29, 42, P. G., t. CXXII, col. 692 AB, 713-716: οὕτε γὰρ ἡ ψυχὴ προγενεσερα τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα προεβύτερον τῆς νουῆς, ἀλλ' ὁμοῦ ψυχὴ καὶ σῶμα ἴ, de asemenea, *De oraculis chaldaicis*, P. G. *Ibidem*, col. 1144, οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἢ ψυχῆ τὴν ὑπόστασιν ἐλάβεν, οὐδὲ ἐν σωματικαῖς ὑφειστήκει κράσεσιν, ἀλλ' ἄνωθεν ἀπὸ Θεοῦ τὴν ὑπαρξὲν ἔσχε.

estimează că îngerii au fost creați mai puțin numeroși decât oamenii, pentru că cu cât o ființă este perfectă și aproape de Dumnezeu, cu atât mai puțin este înmulțită, tot așa cum numerele vecine ale unității sunt mai mici. Sfântul Toma de Aquino³⁷ susține contrariul, pe motiv că Dumnezeu trebuie să înmulțească lucrurile superioare pentru o mai mare perfecționare a universului.

Atât în timpul vieții sale, cât și după moartea sa, reputația lui Mihail Psellos, ca savant și ca filosof, a fost foarte mare și influența sa intelectuală a fost serioasă și durabilă asupra literaturii bizantine. În zilele noastre se admiră mai mult literatul și artistul, criticii fiind severi cu viața publică a lui Psellos.

Dacă pentru întinderea cunoașterii, pentru vivacitatea observației și mai ales pentru abilitatea formei, Psellos este primul om al timpului său; dacă pentru activitatea literară se poate, pe bună dreptate, compara cu Albert cel Mare și cu François Bacon, este recunoscut – spunea fără menajamente Krumbacher – "că servilismul slugarnic, lipsa de scrupule, în alegerea mijloacelor, ambiția nesăturată, vanitatea imensă sunt trăsăturile dominante ale caracterului său"³⁸.

"În pofida unui patriotism real, scrie la rândul său A. Rambaud, cariera sa politică nu este decât o lungă suită de slăbiciuni și retractări"³⁹.

Este adevărat, și aceasta o spunem spre a-l apăra, că Psellos a trăit în epoca cea mai tristă a istoriei bizantine. "Acesta este – constată Krumbacher – timpul dominației funeste a femeilor și marilor favoriți; aceasta este epoca intrigilor necurate, a revoluțiilor sângeroase de la palat și luptelor feroce pentru tron, care zguduie Imperiul de la moartea lui Vasile al II-lea până la urcarea pe tron a abilului Alexios Comnenul... Nici o epocă n-a fost mai periculoasă pentru caracterul unui om de stat decât această epocă de schimbări continue de împărați cu spiritul slab și accesibil influențelor celor mai vătămătoare"⁴⁰.

Acesta a fost Psellos și nu putem separa persoana lui păstrându-l pe Psellos savantul și eliminându-l pe marele șambelan.

Pr. Did. IULIAN MICULESCU

37. Toma d'Aquino, *Summa theologiae*, I, q.1... a.3, cf. Dictionnaire de Théologie catholique, loc. cit.

38. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, p. 435, cf. Psellos, op. cit., p. XVII.

39. A. Rambaud, *op. cit.*, p. 170.

40. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. XVII.

UN TERMEN LITURGIC IMPROPRIU

Un termen liturgic care ridică semne de întrebare și de neînțelegere este verbul la conjunctiv din îndemnul Sfântului Apostol Pavel, care se adresează miresei (viitoare soție), la oficierea Tainei Cununiei religioase în biserică: "iar femeia să se teamă de bărbat" (Ef. 5, 33). Când se rostește (cântă) de către cântărețul bisericesc sintagma respectivă în timpul citirii Apostolului, mirii, ea și nuntașii de față, dau semne de mirare, unii chiar zâmbesc, oricum mireasa nu este dispusă să primească acest îndemn care i se adresează. Este de vină, în această situație, autorul textului Epistolei către Efeseni, Sfântul Apostol Pavel, sau este de vină traducerea greșită în românește a textului cu îndemnul respectiv?

O analiză sintactică cât de sumară a versetului 33 din cap. 5 al epistolei, ne arată, așa cum este redat în românește, o contradicție semantică: "Astfel și voi, fieceare să-și iubească femeia ca pe sine însăși, iar femeia să se teamă de bărbat". Cele două verbe din cele două propoziții coordonatoare adversative: "a iubi" și "a se teme" nu se complinesc, așa cum normal, cere topica frazei, ci ele se exclud.

Noul Testament, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, Versiunea revizuită, redactată și comentată de Î. P. S. Bartolomeu Valeriu Anania dă traducerea comună: "iar femeia să se teamă de bărbat", cu justificarea în subsidiar, nota 2, că este traducerea exactă a originalului grecesc, "dar trebuie înțeles și aplicat numai în interiorul analogiei Hristos-Biserică, adică iubire-supunere". În ediția a II-a a Noului Testament, 1995, autorul respectiv renunță la verbul "a se teme" și redă traducerea cu coordonata adversativă "iar femeia spre bărbat să se-nfioare", motivând în subsidiar, nota 2, că verbul "a se teme" îl traduce exact pe grecescul "*fovéo*". Folosirea verbului reflexiv "a se înfiora" în locul lui "a se teme" este la fel nepotrivită. Verbul a înfiora înseamnă "a se cutremura, a se încrâncena, a se înfricoșa, a se îngrozi. a se înspăimânta, a tremura, a se zgudui" și substantivul înfiorare înseamnă "groază. a se zgudui" și substantivul înfiorare înseamnă "groază, încrâncenare, înfiorare. îngrozire, înspăimântare" (*Dicționarul de sinonime al limbii române*, de Luiza Seche – Mircea Seche, București, 1982).

Pentru înțelegerea realității textuale scripturistice trebuie avut în vedere înțelesul corect al verbului *fovéo* care, în realitate, are două sensuri, așa cum rezultă din *Dictionnaire grec-français du Nouveau Testament*, de Maurice Carres-François Morel, 1971, p. 258. Cu primul sens, *fovéo* înseamnă: être saisi de crainte, avoir peur, être offrayé, craindre. Cu al doilea sens, când *fovéo* este urmat de acuzativ, înseamnă *révéler*, adică "a respecta, profund, a venera, a cinsti", cum avem și textele de la Lc. 1, 50; F. Ap. 10, 35; Apoc. 14, 7. La Efeseni 5, 33, verbul *fovéo* este urmat de un substantiv în cazul acuzativ: *tôn ándre* (bărbat, soț), de unde rezultă că traducerea corectă textuală este următoarea: "iar femeia să cinstească (să venereze) pe bărbat". În traducerea ecumenică a Bibliei, ediție integrală Paris, 1972, avem traducerea "et la femme, respecter son mari". Termenul *a*

cinsti este mai cuprinzător în românește, care trimite la textul scripturistic: "Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta" (Ex. 20, 12; Mat. 15, 4, 6; 19, 19; Ef. 6, 2).

Din analiza morfologică a verbului *fovéo* rezultă clar că sensul lui corect, pe care l-a avut în vedere Sfântul Apostol Pavel a fost cel de *révéler* = a cinsti profund, a venera, prin iubire, adică soțul să-și iubească soția, ca pe sine însuși, iar soția să venerateze prin iubire, să-și cinstească profund soțul în căsnicie.

Cele două verbe, din cele două propoziții coordonatoare din frază, Ef. 5, 33, se complinesc logic. Este vorba de o figură de stil literară, de a nu se repeta același verb în amândouă propozițiile coordonatoare din frază. Se înțelege că este vorba de verbul "a se iubi reciproc", de vreme ce "vor fi amândoi un trup" (v. 31), căci această unire o realizează iubirea, care este din Dumnezeu, fiindcă "Dumnezeu este iubire" (I In. 4, 8) și Sfânta Taină a Cununii este Taina iubirii, care nu are nimic comun cu teama sau cu înfiorarea.

Pr. I. IONESCU

DETALII METODOLOGICE ASUPRA PERIODIZĂRII MUZICII PSALTICE¹

Sistemul de periodizare a istoriei muzicii psaltice și implicit a semiografiei psaltice introdus de noi în această lucrare, este în funcție de:

- a) *timpul când au fost scrise manuscrisele;*
- b) *gradul lor de complexitate și schimbările petrecute în conținutul lor, pe plan evolutiv;*
- c) *perfectionarea tehnică interpretativă și gradul de dificultate a scriiturii într-o anumită perioadă, urmată apoi de reforma/simplificarea, introdusă de Noua Metodă, în anul 1814.*

Acest sistem are în lume consensul unui număr mare de bizantinologi și a fost aprobat în multe țări; el se apropie și de cel utilizat de către unii bizantinologi români.

1. Perioada bizantină arhaică, de început a muzicii și a semiografiei psaltice

Cultul creștin și implicit muzica psaltică a fost determinate de o complexitate de parametri obiectivi și spirituali.

În anul 313, prin Edictul dat de împăratul Constantin cel Mare, la Milano, a fost legiferat cultul creștin.

În anul 330, Constantinopolul a devenit capitala Imperiului Roman de Răsărit și centru religios al lumii creștine. Sinodul de la Laodicea, din anul 360 a reglementat o parte din coordonatele dogmatice și muzicale ale creștinismului printre care:

a) a despărțit viața de rugăciune creștină de cea teatrală; *Canonul nr. 15* a hotărât că numai în biserici se va susține cântarea bisericească, numai de către psalți și numai după textele sfinte.

b) a limitat accesul muzicii lumești, fără strigări necuviincioase, fără cântări nepotrivite, neadaptate adecvat textelor sacre, ș.a.

În anul 553, Sinodul Ecumenic V de la Constantinopol a hotărât introducerea în cadrul *Liturghiei a Trisaghionului/ Sfinte Dumnezeule*.

Cele șapte Sinoade Ecumenice ale timpului au dezbătut diferite probleme ale vieții creștine și rolul cântării muzicale în cadrul culturii religioase, precum de exemplu: Sinodul Trullan, din anul 691 și cel de al VII-lea Sinod Ecumenic care a dezbătut și felul cum trebuie să fie din punct de vedere etic (vezi continuarea pe un alt plan a ethosului din muzica antică elină) muzica în cadrul liturgic. *Canonul al II-lea al acestui Sinod* consemna: ... *De vreme ce – cântând – ne unim cu Dumnezeu, toți creștinii sunt datorî de a păzi bunul acesta mântuitor...*

În mod dependent de apariția și dezvoltarea imnurilor liturgice, în secolele III-VII, a început să se alcătuiască *notația muzicală psaltică ekfonetică* – recitarea cu glas mai înalt sau mai coborât, utilizată în recitativul pericopelor/ fragmentelor

1. Lucrarea se bazează pe cercetarea întreprinsă de noi, începând din vara anului 1989, la diferite biblioteci și mănăstiri din Ellada, la Muntele Athos, la Constantinopol, la Roma și bineînțeles în România.

evangelice, apostolice și profetice, sistem care se va perfecționa prin notația diastematică, ce consemnează distanțele între sunete. Primul document muzical psaltic creștin cunoscut este *Papyrusul* în limba elină, de la *Oxyrhincos, Egipt*, scris în secolele III-IV, probabil în Siria.

În această epocă au apărut primii imnografi creștini, precum: Sfântul Ignatie Teoforul episcopul Antiohiei († 107), Sfântul Justin Marurul și Filosoful († 163), Clement Alexandrinul (170 ?-220), Sfântul Ipolit (170-236), Origen (185-254) – martirizat de împăratul Valerianus, Sfântul Tertulian (160-240), Sfântul Ciprian episcopul Cartaginei (210-258), Sfântul Antinoghen episcop al Sevastei († 303 ?), Sfântul Efrem Sirianul (306-373), Sfântul Pahomie († 346), Sfântul Anastasie cel Mare (295-374), Sfântul Macarie Egipteanul († 320 ?), ș. a., care au contribuit substanțial la îmbunătățirea cultului religios creștin, cu cântări religioase.

Corifeii ai teologiei creștin ortodoxe sunt considerați: Sfântul Grigorie de Nazians († 381) patriarh al Constantinopolului, Sfântul Vasile cel Mare (329-389) și Sfântul Ioan Gură de Aur/ Hrisostomos (345-407), imnografi de excepție, care au alcătuit – separat – slujba *Liturghiei*, unde se păstrează și astăzi numele lor.

Creația psaltică muzicală – de exemplu – a lui Synesius (375-430) – episcop de Cyrene², a fost influențată direct de muzica antică elină. Egon Welesz a regăsit într-o compoziție a lui Synesius, influența directă a *Imnului IX* din *Iliada* de Homer: ... *Cântă lyră cu putere, cu limba clară, după cadența tetană!* "Άγε μοι, λίγεια φόρμιξ μετὰ τήϊαν ᾠοιδᾶν..."³.

Sfântul Iustinian al II-lea († 578) a introdus în cadrul Sfintei Liturghii: *Heruvicul* și *Chinonicul*. Cântarea *Lumină lină*, un vechi imn bisericesc, care circulă încă din primele secole de creștinism, iar credincioșii o cântau frecvent, s-a dovedit a fi, pe baza unei notițe dintr-un Orologhion elin, compoziția lui Antinoghen⁴.

Perioada de definitivare și organizare riguroasă a muzicii psaltice bizantine a pornit cu: Sfântul Roman Melodul (491-550), Sfântul Cosma Melodul († 750), apoteoza fiind prin Sfântul Ioan Damaschin/ din Damasc (676-750), cel care a sistematizat cele opt ehuri/ *Octoihul*, baza muzicii psaltice bizantine.

Creația muzicală psaltică bizantină a fost continuată de Sfântul Theodor Suditul (759-826), de fratele lui – Sfântul Iosif Studitul († 830), de Cassia monahia († 800), și alții.

2. Perioada paleobizantină – ekfonetică – a semiologiei muzicale psaltice, cuprinsă între anii 950 și 1175

Accastă a doua perioadă a semiologiei psaltice cuprinde: a) Notația Theta/ Theta Notation, b) Notația Chartes/ Chartes Notation, c) Notația Coislin/ Coislin Notation, d) Sistemul complet ekfonetic/ Ekfonetic Notation System.

În această perioadă au fost consemnate primele manuscrise muzicale psaltice: este nașterea propriu-zisă a notației psaltice. Sunt cunoscute câteva lucrări muzi-

2. Synesius Cyrenensis, *Hymni et opuscula, tom I. Hymni*, Edition N. Terzaghi, Roma, 1939.

3. E. Welesz, *A History of Byzantine Music and Hymnography*. At the Clarendon Press, Oxford, 1961. p. 150.

4. Antinoghen/ Antinogenos († 303 ?), compozitor elin.

cale psaltice din această perioadă, intitulată – *pericope* sau *lecționare*. Lucrările au primit denumirea de *Pericope liturgice*, *Pericope apostolice* și *Pericope din Liturghie*, din scrierile *Apostolilor*, din scrierile *profetice*, după fragmentele pe care le prezentau: *Profețiilor*. Aceste lucrări nu păstrează și numele compozitorului, muzica fiind doar schițată, notată deasupra și între cuvintele textului liturgic, desfășurându-se mai mult pe baza tradiției și a unor reguli simple.

3. Perioada bizantină – medio, neo și de tradiție bizantină semiologiei muzicale psaltice cuprinsă între anii 1175-1670, perioada de mijloc a semiografiei bizantine – Round Notation

În această perioadă au apărut, pe rând, toate semnele muzicale psaltice, cu explicații clare asupra energiei lor – conversion, de la notația muzicală eckfonetică, care a fost înlocuită de cea *koukouzeliană*. denumire ce provine de la marele imnograf melurg elin Ioannis Papadopoulos, supranumit *Koukouzelis*.

A treia perioadă a notației psaltice a cuprins: a) Dezvoltarea și corelarea/ sistematizarea distanțelor dintre sunete (afonon și emfonon); b) Scrierea cu cerneală neagră; c) Scrierea cu cerneală roșie și neagră; d) Perioada metabizantină/ tradiție bizantină.

Epoca bizantină și de tradiție bizantină a fost o perioadă de maximă înflorire a tuturor genurilor muzicale psaltice, folosind o notație muzicală foarte complexă, care spre exemplu, cuprindea peste 40 de semne kironomice, etc. Această perioadă a avut numeroși compozitori de excepțională valoare, precum: Ioannis Glikys († 1100 ?), Nikiforos Ethnikous († 1150), Ioannis Plousiadinos/ Koukoumas († 1200 ?), Xenos Korones († 1250 ?), Ioannis Kladas († 1300 ?), iar Ioannis Papadopoulos/ Koukouzelis († 1350 ?) fiind corifeul epocii bizantine, mentorul Evului Mediu Bizantin. Lista marilor compozitori bizantini se continuă prin Manouil Hrisaphis († 1400 ?), Grigore Bunu Aliatu († 1400 ?), Arsenie cel Tânăr († 1600) și, de asemenea, mari imnografi, precum Nikiforos Vlemidis (1198-1272), ș. a.

4. Perioada de tranziție a semiografiei muzicale psaltice explicative, se situează între anii 1670-1814

Este perioada notației psaltice explicative. În compoziția muzicală psaltică a epocii o mare parte din semnele muzicale psaltice utilizate au dispărut. O parte din genurile muzicale bizantine vechi, precum: *Stihirarul lent – Stihirarion argo/ αργό*, *Mathimatarul* și altele au fost "uite", și au apărut noi genuri muzicale psaltice, precum: *Stihirarul scurt – Stihirarion sindomon/ συντομον*, etc., epocă începută de Bălașu preotul, prin lucrarea sa la – *Slujba morților – Sfânt este Dumnezeu! / Αγίος ο Θεός* – scrisă în jurul anului 1670.

Numărul de compozitori psalți este impresionant. Dintre aceștia, corifeii epocii au fost: Panaiotis Hrisaphis cel Tânăr († 1660), Ioannis Trapezountios, Gherman arhierul de la Piatra cea Nouă († 1670, la București), Bălașu preotul și nomofilax (1610-1702, la Constantinopol), Cosma ieromonahul macedoneanul

iviritul († 1730, Athos), Iovașcu Valahu († 1750 ?), Petros Glikys/ Berechet († 1770), Petros Lampadarios Peloponisis/ Moraitul (1730-1777), Ioanis protopsaltul († 1780), Iacov protopsaltul († 1790), Petru Vizantic/ Halatzoglos († 1808), ș. a.

**5. Epoca noii reforme a muzicii psaltice bizantine,
înfăptuită de Patriarhia de la Constantinopol în anul 1814,
prin episcopul Hrisantos Madytos († 1843),
Hourmuzios Hartofilakos († 1840) și Grigorios Levitos († 1822),
ce se întinde din anul 1814 și până azi**

Este considerată perioada analitică a scrierii psaltice. Este caracterizată prin:
a) Simplificarea scrierii marilor distanțe, 5 semne emfonom; b) Crearea noii teorii muzicale psaltice; c) Dezvoltarea cercetării scrierii paleo-bizantine.

Precizăm că anii celor cinci perioade sunt dați de diferitele manuscrise importante, care, prin conținutul lor, au punctat un început de epocă⁵.

Prof. Dr. MARCEL SPINEI

5. Vezi și Gr. Stathis:

– *Muzica bizantină în credință și în știință, Introducere în Tetralogia Bizantină*, nr. 4, Tessaloniki, 1972, p. 389-438.

– *I manoscritti e la tradizione musicale Bizantino-Sinaitica*, Revista Teologia, MG, tom 1-2, Atena, 1972, p. 271-308.

– *Problems connected with the transcription of the Old Byzantine Notation in to the Pentagram*. RECC, Tomc 2, 1973, p. 778-782 – *Exegeza vechii notații bizantine*, Revista bizantină nr. 7, Tessaloniki, 1975, p. 193-220 + A' – LB' reproducere. Reeditare, Editura Foundation Byzantine Musicologia, Studies. 2, Atena, 1978.

– *Lex Manuscrits de Musique Byzantine du Mont Athos, Catalogue descriptif des manuscrits de Musique Byzantine, conservés dans les bibliothèques des Monastères et des Scètes du Mont Athos*, Athenes, tom 1, 1975, tom 2, 1976, tom 3, 1993.

– *Imnografia în versuri de 15 silabe în creația bizantină*. Editura Foundation Byzantine Musicologia, Studies 2, Atena, 1978.

– *An analysis of the sticheron/Τον ἡλιον κρύψαντα*, by Germanos bishop of New Patras (*The Old Synoptic and the New "Analytical" Methods of Byzantine musical notation*). SEC IV, 1979, p. 177-227.

– *The "Abridgements" of Byzantine and Post-Byzantine Composition*. În, Cahiers de l'Institut du Moyen Age Grec et Latin, Copenhague, 1983, p. 16-38.

– *L'exégèse de l'ancienne notation byzantine*. Éditeurs le Métropolitte de Kozani Dionysios et Gr. Stathis, Athènes, 1989, 174 p.

– *Balasis preotul și nomofilax. Viața și activitatea lui*. Universitatea Națională și Capodistriana, Atena, 1992.

– *Les anagrammes et les "mathémata" de la mélopée byzantine*. Editeurs le Metropolitte de Kozani Dionysios et Gr. Stathis, Athènes, 1994, 284 p., etc.

MANUSCRISE PSALTICE ÎN BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII STAVROPOLEOS

Începând cu anul 1990, muzica bisericească a cunoscut o revigorare semnificativă prin înființarea mai multor școli de cântăreți și de seminarii teologice, dar și un foarte important fapt, înființarea în cadrul Conservatorului "Ciprian Porumbescu", în prezent Universitatea Națională de Muzică din București, a unei secții care pregătește specialiști în domeniul muzicii bisericești de tradiție bizantină, secție, pentru care a luptat pentru a putea fi înființată și condusă, reputatul profesor Sebastian Barbu-Bucur.

Anul 1991 aduce un nou suflu și cântării bisericești, o dată cu venirea părintelui Iustin Marehiș la stăreția mănăstirii Stavropoleos care, la îndemnul renumitului pictor Paul Gherasim, va dori reîntoarcerea la tradiția cântării, la muzica psaltică de tradiție bizantină și înființarea unui centru de cultivare a teologiei cântării.

Inițial, demersul a fost canalizat doar pe latura interpretativă a muzicii bisericești, formându-se în cadrul mănăstirii și un grup psaltic ce poartă numele mănăstirii Stavropoleos și care astăzi numără aproape 25 de membri. Scopul grupului este acela de a scoate la iveală cântări vechi și noi spre a fi interpretate atât în țară, cât și în străinătate, și de a se face cunoscut tezaurul bogat al muzicii noastre românești de tradiție bizantină. Activitatea grupului a continuat și prin numeroase concerte și imprimări (au apărut mai multe casete și două compact-discuri, unul dintre ele fiind realizat de o renumită casă de discuri din Israel).

Dacă, inițial, calea reîntoarcerii la tradiția bizantină a fost deschisă de interpretare, de-a lungul a peste zece ani s-a ajuns să se studieze manuscrise psaltice deosebit de importante, care conțin cântări necunoscute până în prezent. Am ajuns astfel la scopul pentru care s-a format acest centru de cercetare în cadrul mănăstirii Stavropoleos.

Astăzi, fondul de manuscrise ce conțin muzică psaltică, din cadrul bibliotecii mănăstirii Stavropoleos, cuprinde un număr de 28 de exemplare, din care 15 sunt manuscrise în limba română, 8 sunt în limba greacă, 4 sunt bilingve (română și greacă), iar unul este în notație kriuki.

Din punctul de vedere al semiografiei, manuscrisele sunt grupate în: 8 manuscrise în notație *cucuzeliană*, 19 manuscrise în notație bizantină și un manuscris slav în notație kriuki.

Pentru a arăta importanța fondului de manuscrise din biblioteca mănăstirii Stavropoleos, mă voi opri asupra câtorva dintre manuscrisele existente:

Manuscrisul românesc – 2/1863 – este o antologie" a lui Ghelasio Basarabeanul, are 132 de file, fiind pe hârtie obișnuită. Copistul este neidentificat. Este de remarcat faptul că storalele, timpuralele care scurtează durata, mărturiile și prima literă de la începutul fiecărei cântări sunt scrise cu tuș roșu, iar neumele, timpuralele cu durată lungă, consonantele și textul literar (acesta având caracter chirilice) sunt scrise cu tuș negru. Manuscrisul are coperti de lemn, îmbrăcate în

piele de culoare neagră și conține cântări la Vecernie, Utrenie și Liturghie, din cele trei perioade ale anului: Octoih, Triod și Penticostar, majoritatea fiind compuse de Ghelasio. La fila 132 v. există o însemnare a lui Th. Protopopescu de la 1863, când a funcționat timp de un an ca profesor la seminarul de la Argeș. El ar putea fi copistul sau cel care a comandat întocmirea manuscrisului la un alt copist.

Manuscrisul muzical românesc – 89 m – este un "Irmologhion calofonic" al lui Macarie Ieromonahul, după cum arată însemnarea de la fila 5: "Irmooase frumos glăsuitoare din Calofonicon/ facere a feluri de preaînțelepți și sfinți/ dascăli care în vremi au stătut. Iară acum/ spre folosul fiilor patriei prefăcute după/ cele grecești întocmai, de smeritul/ ieromonah Macarie. Acest de față/ este facere a lui Kir Petru cel dulce glăsuitoare Bereket". Manuscrisul mai cuprinde irmoase scrise și de alți compozitori, după cum ne arată însemnările: "alt irmos facere a lui Kir Iacob Protop / altu"; "alt irmos facere a lui Kir Balasie/ protopsalt și nomofilax al Sfintei/ Bisericii cei Mari"; "irmos, facere a lui Kir Panait Gacioglu/ protopsaltul Bisericii cei Mari"; "acest irmos este făcut de dascălul Petre Efesiul/ mai întâi în grecește. Și tălmăcit în românește, tot de dumnealui"; "alt irmos al lui Manuil Hrisaf".

Manuscrisul muzical bilingv (română și greacă) este îmbrăcat în scoarțe din lemn, învelitoarea fiind în piele maron-roșcată bogat împodobită, având un medalion cu Răstignirea, forțaz hârtie marmorată albastru-gri-alb. Conține cântări la Vecernie (Anixandare, ale lui Macarie Ieromonahul), două polielee ale lui Petru Lampadarie. De asemenea, conține cântări la slujba Acatistului, din Săptămâna Patimilor, la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare. La fila 2 există o miniatură (negru, roșu, galben și verde) încadrând însemnarea: "Această cârtici/ ca împodobită/ cu multe flori/ de cântări s-au/ scris în zilele/ părintelui arhiepiscop/ D.D. Calinie/ de smeritul monah/ Martinian/ 1843 noiembrie/ 16 cu aceasta serie/ în mânăstirea Cornica", cerneala fiind roșie și neagră, iar caracterele sunt chirilice. La fila 5 există însemnarea: "Această carte împodobită/ cu feluri de cântări bisericesti/ mi s-a dăruit mie fratelui/ Petre de sfinția sa părintele Isidor schimonahul/ spre pomenire 1889 iunie/ 20", cerneala fiind neagră, iar caracterele chirilice.

Manuscrisul muzical bilingv (română și greacă) – 95 m, conține: Heruvice, Chinonice și Axioane. Este învelit în scoarță de mucava, cotorul fiind din piele neagră, împărțit în 4 registre de linii duble aurii. Fetele sunt învelite în pânză neagră, cu chenar și medalion (cruce și potir), forțaz hârtie modernă gri și marmorat maro-roz-roșu. Cântările sunt compuse de diferiți autori: Petru Lampadarie, Grigorie Protopsaltul, Petre Efesiul și alții.

Manuscrisele expuse până aici conțin cântări notate în "noua sistimă" (hrisantică).

Dintre manuscrisele care conțin cântări scrise în notația cucuzeliană, le voi aminti pe cele mai importante:

Ms. gr. f. 49 m – scris în notație cucuzeliană și conține un "Anastasimatar" al lui Hrisaf cel Nou.

Ms. gr. f. 52 m – aparținând probabil primei jumătăți a secolului al XVIII-lea și care conține o propedie la început, apoi cântări la Vecernie și Utrenie. Conține o doxologie facere a lui Kir Melchisedec; altă doxologie a lui Hrisaf cel Nou, glasul V; "Pasapnoaria" după Ioan Cucuzel. De asemenea, conține irmoase calofonice, cântări la slujba Sfântului Ioan Gură de Aur, alcătuite de Hrisaf, Balasie și Login.

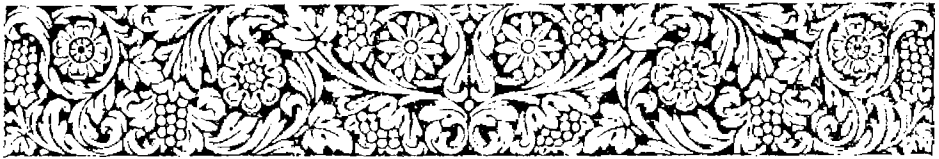
Ms. gr. f. 47 m – în notație cucuzeliană, conține cântări din Postul Marc, urmate de cântări în Luminata Zi a Paștilor și perioada Penticostarului. la sfârșitul manuscrisului există însemnarea "săvârșit la 1838, martie 10".

Ms. gr. f. 53 m – aparținând începutului secolului al XIX-lea, o Antologie ce conține cântări la Vecernie, Utrenie și Liturghie (cântări compuse de Grigorie Critul și heruvice pe toate glasurile ale lui Petru Vizantic).

Manuscrisele mănăstirii Stavropolcos sunt importante atât pentru vechimea lor, cât și pentru conținutul lor, grupul Stavropolcos având datoria de a reintroduce în circuitul național și universal cele mai frumoase cântări conținute în acestea.

Arhid. asist. univ. drd. GABRIEL-CONSTANTIN OPREA

• PĂRTEA OFICIALĂ •

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul ședinței de lucru din 2-3 iulie 2002*

Potrivit convocării făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, nr. 2582/2002, în zilele de 2-3 iulie 2002. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit în ședință de lucru la reședința patriarhală din București.

Marti, 2 iulie 2002

1. Oficierea Sfintei Liturghii

La ora 8,00 în catedrala patriarhală a fost săvârșită Sfânta Liturghie de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, cu participarea membrilor Sfântului Sinod, a părinților consilieri de la Administrația Patriarhală, a numeroși credincioși.

2. Oficierea Te-Deum-ului pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod

La ora 9,30, membrii Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist au participat la Te-Deum-ul pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod oficiat tot de către I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală.

După Te-Deum, la ora 10,00, membrii Sfântului Sinod au luat loc în sala sinodală a reședinței patriarhale sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

ȘEDINȚA SFÂNTULUI SINOD

3. Apelul nominal

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, secretarul Sfântului Sinod să dea citire **Apelului nominal**:

* Sumar redactat de Pr. dr. Augustin Rusu, consilier patriarhal, pe baza procesului-verbal al ședinței, existent la Cancelaria Sfântului Sinod.

Sunt prezenți: Prea Fericitul Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, II.PP.SS. Mitropoliți: *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, *Antonie* al Ardealului, *Teofan* al Olteniei, *Nicolae* al Banatului, *Petru* al Basarabiei, *Serafim* al Germaniei și Europei centrale, II.PP.SS. Arhiepiscopi: *Teodosie* al Tomisului, *Nifon* al Târgoviștei, *Bartolomeu* al Vadului, Feleacului și Clujului, *Andrei* al Alba Iuliei; PP.SS. Episcopi: *Gherasim* al Râmnicului, *Eftimie* al Romanului, *Epifanie* al Buzăului, *Calinic* al Argeșului și Muscelului, *Ioachim* al Hușilor, *Casian* al Dunării de Jos, *Timotei* al Aradului, *Laurențiu* al Caransebeșului, *Justinian* al Maramureșului și Sătmarului, *Damaschin* al Slobozici și Călărașilor, *Ioan* al Covasnei și Harghitei, *Galaction* al Alexandriei și Teleormanului, *Sofronie* al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria; PP.SS. Episcopi-vicari patriarhali: *Vincențiu Ploieșteanu* și *Ambrozie Sinaitul*; PP.SS. Episcopi-vicari: *Sebastian Ilfoveanul* și *Varsanufie Prahoveanul* ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Calinic Botoșăneanul* al Arhiepiscopiei Iașilor, *Visarion Rășinăreanul* al Arhiepiscopiei Sibiului, *Gurie Strehăianul* și *Nicolim Gorjanul* ai Arhiepiscopiei Craiovei, *Lucian Lugojanul* și *Daniil Partoșanul* ai Arhiepiscopiei Timișoarei, *Gherasim Putneanul* al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților; PP.SS. Arhiepiscop-vicari: *Irineu Slătineanul* al Episcopiei Râmnicului, *Ioachim Băcăuanul* al Episcopiei Romanului, *Petroniu Sălăjanul* al Episcopiei Oradei și *Iustin Sigheteanul* al Episcopiei Maramureșului și Sătmarului.

Absentează motivat: I.P.S. Mitropolit *Iosif* al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, locțiitor de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, I.P.S. Arhiepiscop *Pimen* al Sucevei și Rădăuților, P.S. Episcop *Ioan* al Oradei, Bihorului și Sălajului, PP.SS. Episcopi-vicari: *Siluan Marsilianul* al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, *Irineu Bistrițeanul* și *Vasile Someșanul* ai Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, P.S. *Corneliu Bărlădeanul*, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Hușilor.

După constatarea prezenței statutare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist declară legal constituit Sfântul Sinod în ședință de lucru a sesiunii pe anul 2002.

4. Cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist

În deschiderea ședinței de lucru a Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următorul cuvânt:

"Înalt Prea Sfinți și Prea Sfinți Părinți,

Iată, aveți în față o ordine de zi foarte bogată și foarte interesantă. Aveți și tipărituri ale editurilor noastre bisericești. Numai aceste două aspecte dacă le luăm în seamă, vedem lucrarea din ultimul timp a Bisericii noastre, reflectată nu numai în ordinea de zi, dar și în tipăriturile culturale și teologice, înfățișate din belșug înaintea noastră. Deși vremurile pe care le străbatem sunt grele și mai mult decât descurajante, îndeosebi pentru cei mulți și săraci din cauza numeroaselor schimbări și tranziții, a eforturilor financiare cărora trebuie să le facă față țara noastră pentru a se putea înscrie în îndeplinirea condițiilor de integrare în structurile Uniunii Europene, constatăm pe zi ce trece că în strădaniile Sfintei noastre Biserici, la fiecare Centru eparhial, în taina preocupărilor, năzuințelor, a

strădaniilor și nădejdilor slujitorilor sfințelor ultare și a credincioșilor, rodește lucrarea Duhului Sfânt.

De data aceasta, așa cum se cuvine, noi, Centrul patriarhal, vă întâmpinăm cu bucuria unei înfăptuiri de referință în lumea editorială de acum și am putea vorbi de o înfăptuire epocală chiar, de durata veșniciei, prezentându-vă între aceste multe cărți pe care fiecare ni le-ați adus aici, Biblia, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, realizată în condiții grafice deosebite și într-un timp scurt prin hărnicia și priceperea recunoscută a lucrătorilor Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii noastre. Trebuie să vă mărturisesc că văd în această împlinire nu numai un ajutor și un dar din partea Bunului Dumnezeu, ci și izvorul unei bucurii personale, pentru că în viața unui ierarh și mai ales a celui care vă vorbește acum, prilejul acesta reprezintă o culme de pe care privirea cuprinde nădejtile de care aminteam mai înainte, drumul parcurs cu osteneală. Sunt momente de trăire ale căror valori nu se pot exprima în cuvinte, ca cel de astăzi, de a vă oferi în această ședință, această nouă Sfântă Scriptură ca ediție jubiliară a Sfântului Sinod.

Dacă Biblia constituie piatra de temelie a lucrării Bisericii creștine, în general, pentru Biserica noastră Ortodoxă Română ea a reprezentat și un izvor de împliniri culturale de-a lungul întregii sale istorii. Și iată acum, Biserica noastră, în ciuda atător îndoieli și neliniști, prin această ediție jubiliară a Bibliei, arată statornicia și tăria sufletească a credincioșilor și a clerului nostru. Este pentru noi o mare realizare nu numai pentru că avem o nouă versiune a Bibliei, o ediție jubiliară, dar și pentru că ea a văzut lumina tiparului într-un mod neașteptat, nesperat, ca toate marile înfăptuiri din viața noastră de altfel, în urma unor îndelungate osteneți, a unor frământări sufletești și ardori interioare din partea Înalț Prea Sfințitului Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, care și-a asumat de unul singur această îndatorire nespus de greu și de o mare responsabilitate pentru vremea noastră.

Noi, toți, Înalț Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop Bartolomeu, vă mulțumim cu recunoștință și vă exprimăm cu bucurie din toată inima noastră, calde și sincere felicitări. Ne-ați dăruit rodul unei munci stăruitoare și nespus de istovitoare în același timp: ne-ați dăruit o lumină proaspătă în calea Bisericii noastre Ortodoxe Române, iar când zic "Biserica", în acest cuvânt se cuprinde mulțimea credincioșilor, a celor care iubesc Cartea Revelației înțelepciunii dumnezeiești și mai ales a celor care trăiesc Biblia și se sfințesc pe ei înșiși și ne sfințesc și pe noi. Este un mare privilegiu, iubiți frați și părinți în Domnul, că un contemporan cu noi, unul dintre noi, iată s-a ostenit și a dat Bisericii noastre o nouă ediție a Bibliei, care aduce la zi limba și limbajul biblic, într-o versiune clară și plăcută la lectură, potrivită cu vârsta actuală a limbii române. N-ar fi putut să îplinească această grea lucrare cu atâta pricepere și competență decât cineva care și-a închinat viața nu numai osteneților bisericesti, ci și celor cărturărești, slujind deopotrivă și cu aceeași dăruire Bisericii, culturii și limbii române. Este o mare împlinire în tipărirea acestei ediții a Sfintei Scripturi, prezentată acum în veșmântul actual al cuvântului literar, împărtășind lumina și din taina cuvântului, din înțelesul lui adânc, căutat cu sete de generațiile tinere de rugători și cititori.

Cunoscut și apreciat de lumea intelectuală ca cel ce împreună cu ceata lor a dat valoare viersului și prozei ca literat, ostenitorul traducerii oferă intelectualității prilejul apropierii de Biblie, iar tuturor mânuitorilor scrisului o cărmă de cultivare a frumuseții limbii noastre românești.

În numele membrilor Sfântului Sinod, vă mulțumim și vă felicităm, Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop Bartolomeu, pentru această sfântă și frumoașă ofrandă a ostenelilor pe care le-ați depus. Vă dorim sănătate și mulți ani, ca să închinați încă, din rezerva de vigoare și energie în creația intelectuală de care în mod atât de impresionant dăruțiți, să închinați noi strădanii pentru Sfânta noastră Biserică strămoșească. Această nouă ediție a Bibliei va aduce roade nu numai în viața celor care citește Sfânta Scriptură ca să se mântuiască, ci și iubitorilor de cultură, cum am spus, atrași de claritatea și măiestria textului sacru, dar și de adâncimea și înțelesul său haric, tâlmăcit atât de frumos și atât de cuprinzător de Înalt Prea Sfinția Voastră, prin luminate și neprecupețite osteneli. Vă mulțumim încă o dată și vă îmbrățișăm cu toată dragostea!

În continuarea celor spuse, aș dori să ne amintim cu toții că astăzi, în mănăstirea Putna, se face sârbătorirea Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt și, în același timp, este și ziua de pomenire a fostului episcop Leontie de Rădăuți, personalități care au avut un rol atât de important în viața noastră bisericească și națională. Ne amintim că acum zece ani, în 1992, am săvârșit la mănăstirea Putna proclamarea canonizării lor în Biserica noastră Ortodoxă Română. Este și aceasta un dar dumnezeiesc nespus de mare prin care trebuie să ne arătăm recunoscători Prea Sfintei Treimi.

Adăugăm încă o zi binecuvântată de Dumnezeu pentru noi toți. Tot în această zi, acum doisprezece ani, Înalt Prea Sfințitul Daniel a fost instalat în responsabilitatea de Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, urmând marilor noștri înaintași în acest străvechi și strălucit scaun vlădicesc. Și cu prilejul acesta, aflându-ne împreună, îi dorim mulți și fericiți ani!

În bucuria celor spuse, deschid ședința Sfântului Sinod pentru a păși la examinarea ordinii de zi pentru această sesiune".

5. Competența comisiilor de lucru ale Sfântului Sinod

În continuare, potrivit prevederilor art. 40 din Regulamentul Organelor Centrale, Prea Fericitul Părinte Patriarh supune aprobării plenului **Comisiile de lucru ale Sfântului Sinod** în următoarea componență:

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALĂ

1. I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului	Președinte
2. I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei	Membru
3. I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților	Membru
4. P.S. Episcop Eftimie al Romanului	Membru
5. P.S. Episcop Ioachim al Hușilor	Membru
6. P.S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului	Membru
7. P.S. Episcop-vicar Visarion Râșinăreanu	Raportor

8. P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul	Membru
9. P.S. Episcop-vicar Gherasim Putneanul	Membru
10. P.S. Episcop-vicar Vasile Someșanul	Membru
11. P.S. Arhiepiscop-vicar Ioachim Băcăoanul	Membru
12. P.S. Arhiepiscop-vicar Petroniu Sălăjanul	Membru
13. P.S. Arhiepiscop-vicar Iustin Sigheteanul	Membru

COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

1. I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei	Președinte
2. I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei	Membru
3. P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului	Membru
4. P.S. Episcop Epifanie al Buzăului	Membru
5. P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului	Raportor
6. P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului	Membru
7. P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmăruului	Membru
8. P.S. Episcop-vicar Sebastian Ilfoveanul	Membru
9. P.S. Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul	Membru
10. P.S. Episcop-vicar Nicodim Gorjanul	Membru
11. P.S. Episcop-vicar Lucian Lugojanul	Membru
12. P.S. Arhiepiscop-vicar Corneliu Bărlădeanul	Membru

COMISIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

1. I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei	Președinte
2. I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului	Membru
3. I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului	Membru
4. P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos	Raportor
5. P.S. Episcop Ioan al Oradei	Membru
6. P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor	Membru
7. P.S. Episcop-vicar Varsanufie Prahoveanul	Membru
8. P.S. Episcop-vicar Irineu Bistrițeanul	Membru
9. P.S. Arhiepiscop-vicar Irineu Slătineanul	Membru

COMISIA RELAȚIILOR EXTERNE BISERICEȘTI

1. I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului	Președinte
2. I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei centrale	Membru
3. I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei occidentale și meridionale	Membru
4. I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei	Raportor
5. P.S. Episcop Timotei al Aradului	Membru
6. P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei	Membru
7. P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria	Membru
8. P.S. Episcop Vincentiu Ploieșteanu, vicar patriarhal	Membru
9. P.S. Episcop Ambrozic Sinaitul, vicar patriarhal	Membru

10. P.S. Episcop-vicar Gurie Strehăianul Membru

11. P.S. Episcop-vicar Siluan Marsilianul Membru

Ca urmare a propunerii Prea Fericitului Părinte Președinte și a examinării componenței comisiilor de lucru, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă componența celor patru comisii statutare de lucru ale Sfântului Sinod în forma supusă dezbaterii*

6. Aprobarea ordinii de zi și repartizarea lucrărilor la comisiile sinodale

Prea Fericitul Părinte Patriarh supune discuțiilor și aprobării plenului **ordinea de zi** a ședinței de lucru, invitând pe membrii Sfântului Sinod care dorește înscrierea de noi teme să prezinte solicitările în cauză.

În urma aprobării completărilor solicitate din partea membrilor săi la ordinea de zi pusă în discuție, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă ordinea de zi prezentată cu completările aduse de membrii Sfântului Sinod și repartizarea ei pe comisii sinodale de lucru, încredințând celor patru raportori mapele de lucru.*

7. Suspendarea ședinței

După aprobarea ordinii de zi și repartizarea pe comisii sinodale de lucru, la orele 11,00 Prea Fericitul Părinte Patriarh suspendă ședința pentru studierea temelor în comisii și întocmirea referatelor ce urmează a fi prezentate plenului Sfântului Sinod.

8. Reluarea în plen a lucrărilor cu prezentarea rapoartelor comisiilor sinodale

După-amiază, la ora 17,30, în sala presei din Palatul Patriarhiei, se reiau lucrările ședinței Sfântului Sinod în plen sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Sunt prezenți toți membrii Sfântului Sinod.

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALĂ

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe *P.S. Episcop-vicar Visarion Rășinăreanu*, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, să dea citire referatelor asupra problemelor încredințate spre studiere privind:

Temă nr. 1290/2002 - Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu sfințirea Sfântului și Marei Mir la Patriarhia Română, care a avut loc în Joia Sfințelor Patimi (2 mai 2002).

Din referatul Cancelariei Sfântului Sinod reiese că întrucât cantitatea de Sfântul și Marele Mir, sfințit ultima oară la Patriarhia Română în anul 1996, s-a împuținat, potrivit drepturilor canonice care revin Sfintei noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rânduit cele de cu-

viință pentru purcederea, din nou, la pregătirile celor trebuincioase pentru sfințirea Marelui Mir, pentru prima dată la acest început de veac și de mileniu creștin.

Astfel, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, procurarea ingredientelor necesare în procesul de pregătire a Sfântului și Marelui Mir a fost încredințată *I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei și P.S. Episcop-vicar Vincențiu Ploieșteanu, secretarul Sfântului Sinod* care, în luna martie 2002, au făcut o vizită frățească în Biserica Greciei, unde au beneficiat de sprijinul frățesc al Bisericii Ortodoxe a Greciei, ca expresie a bunelor relații existente între cele două Biserici Ortodoxe surori.

Pentru buna desfășurare a rânduielii bisericești a preparării și fierberii Sfântului și Marelui Mir, care a avut loc, potrivit îndătinății tradiții din Biserica noastră, în zilele de 29 aprilie-1 mai 2002 în capela "Pompilian" din incinta mănăstirii Antim, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a desemnat un sobor de ierarhi format din *I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, PP.SS. Episcopi-vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul și PP.SS. Episcopi-vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor Sebastian Ilfoveanul și Varsamfie Prahoveanul*, ajutați de preoți și diaconi rânduiți anume, precum și cu concursul domnului farmacist Dumitru Răducanu, care a asistat prepararea Sfântului și Marelui Mir din punct de vedere științific.

În cadrul Sfintei Liturghii oficiată la catedrala patriarhală, în ziua de 2 mai 2002 – în Sfânta și Marele Joi din Săptămâna Sfințelor Patimi, potrivit rânduielii dintotdeauna a Bisericii Ortodoxe, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Înalt Prea Sfințitii și cu Prea Sfințitii membri ai Sfântului Sinod, au săvârșit Sfințirea Sfântului și Marelui Mir care se va întrebuița la Taina Mîrungerii, la sfințirea noilor biserici și a antimiselor de la parohiile și mănăstirile din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române din țară și de peste hotare și ca mărturie văzută a unității și comuniunii tuturor credincioșilor noștri din launtru și din afara granițelor țării cu Sfânta noastră Biserică și cu Ortodoxia întreagă.

Cuvîntul de învățătură la slujba sfințirii Marelui Mir a fost rostit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu care prilej s-a reliefat importanța acestui act în viața Bisericii, în general, și semnificația momentului pentru unitatea Bisericii Ortodoxe Române de pe toate meleagurile și legăturile ei cu celelalte Biserici Ortodoxe surori.

Cu prilejul sfințirii Marelui Mir, în Condica sfântă a Sfântului Sinod s-a înscris un **Act Sinodal** în care se subliniază vechimea săvârșirii acestui act în Biserica Ortodoxă Română, faptul că această sfințire a Marelui Mir a avut loc pentru a 19-a oară de la dobândirea autocefaliei, în anul 1885, pentru a patra oară de la alegerea și înscăunarea Prea Fericitului Părinte Teoctist ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și pentru prima dată la acest început de nou veac și de mileniu creștin.

Luând act de importanța deosebită a acestui eveniment din viața Bisericii Ortodoxe Române în desfășurarea lucrării sale sfințitoare, pentru folosul și creșterea duhovnicească a credincioșilor ei de pe toate meleagurile, precum și pentru consolidarea și afirmarea unității noastre bisericești.

Ținând seama de purtarea de grijă deosebită a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist care, prin măsurile luate, a urmărit ca toate acțiunile legate de

procurarea ingredientelor, prepararea și fierberea lor să fie duse la bun sfârșit, precum și de modul în care au fost rânduite măsurile adecvate pentru buna desfășurare a sfințirii Sfântului și Marelui Mir, în ziua de 2 mai 2002, cu participarea membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist alese mulțumiri pentru purtarea de grijă deosebită privind buna desfășurare a tuturor acțiunilor legate de sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Joia Sfințelor Patimi din acest an (2 mai 2002):*

* *Adresează mulțumiri II.PP.SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi și PP.SS. Episcopi, Episcopi-vicari și Arhierei-vicari, membri ai Sfântului Sinod, pentru participarea la acest important act liturgic, duhovnicesc și istoric din viața Bisericii Ortodoxe Române.*

Temei nr. 2338/2002 - Declarația de presă a Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, adoptată și de P.S. Episcop Timotei al Aradului și P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, în legătură cu stadiul actual al relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică).

Referatul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială arată că, ierarhii Sinodului mitropolitan din Mitropolia Ardealului, luând act de *re-creșterea unor tensiuni* între ortodocși și greco-catolici în două mici localități transilvane, *supra-dimensionarea lor printr-o intensă campanie mediatică de dezinformare sistematică a opiniei publice* - în țară și străinătate, faptul că *partenerii greco-catolici în loc să propună Bisericii Ortodoxe o întâlnire specială de dialog au preferat medierea Ministrului Culturii și Cultelor și reacțiile negative ale greco-catolicilor după această întâlnire, radicalizarea pretențiilor revendicative greco-catolice* și, nu în cele din urmă *exploatarea abuzivă și imorală - în detrimentul întregului popor român - a momentului politic al pregătirii României pentru aderarea la structurile euro-atlantice*, au intervenit cu o serie de lămuriri exprimate în Declarația de presă, elaborată la 2 mai 2002.

În continuare, referatul prezintă plenului, în mod sintetic, *punctele principale ale Declarației de presă.*

După prezentarea referatului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe membrii Sfântului Sinod să ia cuvântul pe marginea acestui document.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, arată că Declarația de presă este un document cunoscut deja opiniei publice și a avut ca intenție exclusivă de a da o serie de răspunsuri insuficientei înțelegeri de către mass-media, autorități și unii credincioși a complexității relațiilor trecute și actuale dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică). În acest context, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu arată că Declarația constituie o altitudine și un răspuns celor ce acuză Biserica Ortodoxă Română și în mod special pe ierarhii ardeleni că susțin și acționează pentru demolarea unor foste locașuri de cult greco-catolice subliniind, în același timp, gesturile, pașii și lupta pe care personal i-a făcut în cuprinsul Arhiepiscopiei Clujului pentru detensionarea relațiilor dintre ortodocși și greco-catolici.

În încheiere, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu arată că Declarația de presă a ierarhilor din Mitropolia Ardealului constituie o replică cuviincioasă, fermă și clară la abuzurile greco-catolicilor și solicită tuturor membrilor Sfântului Sinod solidaritate și unitate în susținerea hotărârilor Sfântului Sinod în problema greco-catolică.

P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmărilor, aderând întru totul la opiniile și punctele de vedere exprimate de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu, reamintește că, în pofida contestărilor de după 1990, Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal, din anul 1948, a fost un act providențial ale cărui efecte abia acum încep să rodească autentic, în mod special în ce privește calitatea credinței și a atașamentului credincioșilor la Biserica Ortodoxă, ale căror locașuri nu au fost niciodată răpite sau ocupate ei, ei, credincioșii, au venit cu ele la Biserica Ortodoxă.

I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei mulțumește I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu pentru inițiativa Declarației de presă a ierarhilor din Mitropolia Ardealului, pe care au adoptat-o și unii ierarhi din Mitropolia Banatului care se confruntă cu probleme similare, și o consideră salvatoare într-un moment de recrudescență a acțiunilor revendicative greco-catolice, solicitând ca intervenția Bisericii noastre către Parlament să fie explicită cu privire la excluderea locașurilor de cult și caselor parohiale din proiectul de Lege privind problema retrocedării bunurilor bisericești.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului arată că problema este inclusă deja în proiectul de lege numai că aceasta trebuie susținută, un argument în favoarea noastră constituindu-l toemai faptul că majoritatea celorlalte culte nu au fost în situația de a li se lua, de către stat, locașurile de cult.

P.S. Arhieren-vicar Iustin Sigheteanul subliniază că, în momentul actual, ofensiva greco-catolică și-a deplasat centrul de greutate în zonele de impact misionar și în marile aglomerații, utilizând, în mod regretabil, același limbaj agresiv la adresa Bisericii și ierarhilor ortodocși români. În același timp, arată că eparhiile din Ardeal și Banat trebuie să fie foarte atente la cererile și revendicările greco-catolicilor care nu încetează, cu ajutorul avocaților și a juriștilor, să găsească tot felul de vicii de procedură periculoase și îngrijorătoare pentru calitatea actului de justiție.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată că problema relațiilor dintre ortodocși și greco-catolici este dureroasă datorită neînțelegerii și stării de temere a părții greco-catolice față de realitățile religioase din țara noastră și trebuie să preocupe pe toți prin aspectele evidențiate în cadrul discuțiilor dintre cele două părți, subliniind, în acest context, că deși Declarația de presă este doar a ierarhilor din Mitropolia Ardealului, adoptată fiind și de P.S. Episcop Timotei al Aradului și P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului din cuprinsul Mitropoliei Banatului *acest document - însușit acum ca document oficial al Sfântului Sinod* trebuie cunoscut de toți preoții și credincioșii din toată țara prin publicarea în revistele eparhiale. Acest aspect aduce în cauză necesitatea cunoașterii tuturor frământărilor Bisericii în întregul ei dar și a părților ei componente ca expresie a unității și solidarității clerului și credincioșilor ortodocși români, indiferent în ce eparhie viețuiesc.

Prea Fericirea Sa arată, în continuare, că prin conținutul său, Declarația de presă a ierarhilor din Mitropolia Ardealului, adoptată și de P.S. Episcop Timotei al Aradului și P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului din cuprinsul Mitropoliei Banatului, este un exemplu de înțelepciune și maturitate, profunzime și echilibru în lămurirea aspectelor puse în discuție și constituie un document frățesc constatator și lămuritor în problematica sa. În acest context, *Prea Fericirea Sa* arată că relațiile locale dintre Biserica noastră și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică) nu trebuie să afecteze sau să împiedice relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică, în speță dialogul teologic dintre aceste două Biserici.

Subliniind sacrificiile și jertfelnicia ierarhilor, clerului și credincioșilor din Ardeal pentru consolidarea unității Bisericii noastre, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* face un călduros și frățesc apel la lucrarea ierarhilor într-un dub și un cuget, la rămânerea în unitate și comuniune, cu sinceritate și devotament față de hotărârile Sfântului Sinod, indiferent de problematica pusă în dezbatere.

După încheierea discuțiilor, Sfântul Sinod apreciind importanța acestui document elaborat de Înalt Prea Sfințit și Prea Sfințit ierarhi din Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, adoptat și de unii ierarhi din Mitropolia Banatului, în scopul aducerii de lămuriri într-un moment în care s-a promovat o intensă campanie mediatică de dezinformare sistematică a opiniei publice din țară și din străinătate asupra stărilor de fapt existente în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică) din România;

Ținând seama că Declarația de presă din 2 mai 2002 constituie o replică cuviincioasă și clară în momentul recrudescenței unor tensiuni generate de radicalizarea pretențiilor revendicative ale greco-catolicilor în unele localități din Transilvania;

Luând act că Declarația de presă a ierarhilor din Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, adoptată și de unii ierarhi din Mitropolia Banatului, a fost transmisă de Patriarhia Română membrilor Parlamentului României, autorităților de stat, presei, precum și oficialilor de la Vatican;

Constatând, din dezbaterile care au avut loc în plen, că este necesar ca acest document să fie cunoscut în toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române ca o lucrare și un punct de vedere oficial al Sfântului Sinod în privința dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică) din România și ca o problemă care preocupă întreaga noastră Biserică;

Având în vedere constatarea desprinsă din dezbaterile care au avut loc în plen, privind necesitatea promovării tuturor hotărârilor Sfântului Sinod în rândul clerului și credincioșilor, prin mijlocirea publicațiilor eparhiale.

Ca urmare a amplelor discuții care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act și își însușește ca document oficial al Sfântului Sinod, Declarația de presă a ierarhilor din Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, adoptată și de P.S. Episcop Timotei al Aradului și P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului din cuprinsul Mitropoliei Banatului;*

** Se va continua dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și biserica Catholică de rit bizantin (greco-catolică) din România în spiritul promovat de Declarația de presă a ierarhilor din Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului și de hotărârile anterioare ale Comisiei mixte de dialog dintre cele două Biserici;*

** Se va insista ca problemele litigioase dintre cele două Biserici să fie soluționate, pe cât posibil, în cadrul Comisiilor de dialog constituite la nivel local;*

** În perspectiva publicării rezultatelor recensământului populației și locuințelor care a avut loc în luna martie 2002, să se evalueze stările de fapt din teritoriu în vederea găsirii unor soluții optime;*

** Se va insista ca la promovarea proiectului de Lege pentru retrocedarea bunurilor bisericești, aflată în dezbaterile Parlamentului României, să fie exclusă orice referire la locașurile de cult și casele parohiale, problemă de competență exclusivă a celor două Biserici;*

** Declarația de presă a ierarhilor din Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, adoptată și de unii ierarhi din Mitropolia Banatului, va fi publicată în revistele și periodicele eparhiale în scopul încunoaștinării clerului și credincioșilor asupra conținutului ei;*

** Adresează rugămintea Înalț Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Chiriarhi să ia măsurile necesare pentru publicarea în revistele și periodicele eparhiale a hotărârilor Sfântului Sinod.*

Temei nr. 2708/2002 - Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 161/2002 cu propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului de a se acorda Cuv. Protosinghel Dumitru Cobzaru, starețul mănăstirii Nicula, rangul de arhimandrit.

Luând act de propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului de a i se acorda rangul de arhimandrit și pe temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, potrivit cărora rangul de arhimandrit se acordă cu aprobarea Sfântului Sinod;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Prea Cuviosului Protosinghel Dumitru Cobzaru, starețul mănăstirii Nicula, județul Cluj, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 2732/2002 - Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 1618/2002 cu propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului de a se acorda Cuv. Protosinghel Teofil Roman, exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Clujului, rangul de arhimandrit.

Luând act de propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului de a i se acorda rangul de arhimandrit și pe temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. 3 din Re-

gulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Prea Cuviosului Protosinghel Teofil Roman, exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Clujului, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 2467/2002 - Solicitarea I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei de a se acorda Cuv. Protosinghel Dr. Teofil Tia, secretar eparhial și lector la Facultatea de Teologie ortodoxă din Alba Iulia, rangul de arhimandrit.

Luând act de propunerea I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei de a i se acorda rangul de arhimandrit și pe temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, potrivit cărora rangul de arhimandrit se acordă cu aprobarea Sfântului Sinod;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Prea Cuviosului Protosinghel Dr. Teofil Tia, secretar eparhial la Arhiepiscopia Alba Iuliei, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 2033/2002 - Adresa Episcopiei Râmnicului nr. 1881/2002 cu propunerea P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului de a se acorda Cuv. Protosinghel Laurențiu Popa, starețul mănăstirii Stânișoara, jud. Vâlcea, rangul de arhimandrit.

Luând act de propunerea P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului de a i se acorda rangul de arhimandrit și pe temeiul prevederilor art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. 3 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, potrivit cărora rangul de arhimandrit se acordă cu aprobarea Sfântului Sinod;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Acordă Cuviosului Protosinghel Popa Laurențiu, starețul mănăstirii Stânișoara, jud. Vâlcea, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 3027/2002 - Adresa Episcopiei Romanului nr. 1689/2002 cu propunerea P.S. Episcop Eftimie al Romanului de a se acorda Cuv. Protosinghel Antonie Jeflea, starețul mănăstirii Giurgeni, jud. Bacău, rangul de arhimandrit.

Constatând că cel propus nu are încheiate studiile superioare teologice, în prezent fiind student în anul II la Facultatea de Teologie ortodoxă a Universității din Iași și apreciind că încă nu întrunește condițiile de studii pentru acordarea rangului de arhimandrit;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Amână soluționarea propunerii P.S. Episcop Eftimie al Romanului în legătură cu acordarea rangului de arhimandrit Cuviosului Protosinghel Antonie Jeflea, starețul mănăstirii Giurgeni, județul Bacău.*

Temei nr. 2530/2002 - Referatul sectorului II "Economico-financiar" al Administrației Patriarhale în legătură cu modificarea bugetului Fondului central misionar pe anul curent, ca urmare a realizării integrale a colectei din Duminica Ortodoxiei pe anul 2002.

În referat se arată că, urmare apelului transmis credincioșilor prin Pastorală Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei, citită în toate bisericile la 25 martie 2002, prin lucrarea clerului și sprijinul generos al credincioșilor s-a constatat realizarea integrală a colectei pentru Fondul central misionar pe anul 2002 care, la 25 iunie 2002, era în sumă totală de lei 3.867.990.489.

De asemenea, se arată că în urma hotărârii Sfântului Sinod luată în ședința din 12-13 martie 2002, bugetul Fondului central misionar pe anul 2002, a fost aprobat la suma de 3.045.039.000 lei, la nivelul realizărilor anului 2001, urmând ca structura lui să fie definitivată după realizarea integrală a colectei.

În urma realizării integrale a colectei pentru Fondul central misionar, Bugetul modificat de venituri și cheltuieli pe anul 2002 al Fondului central misionar supus examinării și aprobării Sfântului Sinod la suma 3.867.990.489 lei.

În referat se arată că Episcopia ortodoxă română a Maramureșului și Sătmarului prin adresa nr. 2529/2002 a comunicat că în Duminica Ortodoxiei din anul 2002, parohiile au realizat o colectă în sumă de 182.772.000 lei și solicită aprobarea Sfântului Sinod ca suma respectivă să rămână la dispoziția Centrului eparhial pentru acoperirea unor cheltuieli, a unor plăți restante la catedrala ortodoxă, a unor contracte ale Centrului eparhial, precum și sprijinirea financiară a unor parohii cu biserici în construcție sau în dificultate din cauza prozelitismului.

În cadrul discuțiilor care au urmat, din intervențiile membrilor Sfântului Sinod (Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. *Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei*, I.P.S. *Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului*, P.S. *Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor*) s-au desprins următoarele puncte de vedere: necesitatea unei repartizări echilibrate între eparhii potrivit atât contribuțiilor cât și cerințelor; faptul că nu peste tot se acordă atenția necesară realizării colectei la Fondul central misionar, constatându-se existența unor zone dezvoltate economic care sunt slab reprezentate la realizarea colectei, necesitatea distribuirii prin buget a sumelor colectate în funcție de realitățile și cerințele actuale.

Urmare a discuțiilor care au avut loc, și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de colecta realizată pentru Fondul central misionar în Duminica Ortodoxiei pe anul 2002, în sumă de 3.867.990.000 lei.*

** Aprobă majorarea Bugetului de venituri și cheltuieli pe anul 2002 al Fondului central misionar cu 27% față de bugetul aprobat inițial în ședința Sfântului Sinod din 12-13 martie 2002, adică la suma de lei 3.867.990.000, cheltuielile repartizându-se astfel: ajutoare pentru completarea salariilor preoșilor de la parohiile cu posibilități materiale reduse (25%), din care: 75% - Episcopia Covasnei și Harghitei și 25% - Eparhiile din Banat și Ardeal; ajutoare pentru lucrări de reparații construcții și pictură bisericească în locașurile de cult (45%); acțiuni misionare externe (30%).*

* *Aprobă solicitarea Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului și Sătmăruului ca suma colectată la unitățile bisericești din eparhie în Duminica Ortodoxiei din anul 2002 pentru Fondul central misionar să rămână numai pentru anul 2002 -, la dispoziția Centrului eparhial, sub formă de subvenție pentru reparații.*

* *Aduce mulțumiri membrilor Sfântului Sinod, protopopilor, preoților și credincioșilor din parohii pentru modul în care au contribuit la realizarea colectei din Duminica Ortodoxiei a anului 2002 și virarea la timp a sumelor în contul Patriarhiei Române.*

Temei nr. 3001/2002 - Referatul sectorului "Biserica și Societatea" al Administrației Patriarhale, în legătură cu stadiul actual al activității Comitetului Național de Bioetică al Bisericii Ortodoxe Române.

În conformitate cu hotărârea Sfântului Sinod nr. 3149/2001, în cursul lunilor septembrie și octombrie ale aceluiași an, în cele trei mari orașe universitare București, Iași și Cluj au luat ființă trei comisii locale de bioetică, iar ulterior s-a format Comitetul Național de Bioetică prezidat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, alcătuit din P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria și câte doi reprezentanți de la fiecare comisie locală.

Potrivit celor hotărâte de către Sfântul Sinod, Comitetul Național de Bioetică s-a întrunit la reședința patriarhală de două ori, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, după cum urmează:

1. *În data de 17 octombrie 2001 a avut loc prima întâlnire, când s-au stabilit principiile și metodologia de abordare, studiere și evaluare a temelor și subtemelor stabilite de Sfântul Sinod, urmând ca profesorii să cerceteze și să elaboreze, după aceleași criterii, materialele cu privire la temele încredințate până la data de 30 aprilie 2002;*

2. *În data de 20 iunie 2002, în cadrul celei de a doua întâlniri a Comitetului, la care au participat toți reprezentanții comisiilor locale s-au prezentat concluziile formulate de profesorii cărora li s-au încredințat temele. Din partea comisiei de la București, Pr. prof. Răducă Vasile a prezentat referatul cu tema "Avortul, contracepția și manipularea genetică", iar din partea comisiei de la Cluj, P.S. Episcop-vicar Irineu Bistrițeanul a prezentat concluziile la temele: "Avortul, contracepția și manipularea genetică", "Transplantul de organe" și "Procrearea in vitro".*

În urma discuțiilor, apreciindu-se complexitatea problemelor de bioetică puse în dezbatere și dat fiind faptul că Biserica Ortodoxă Română este chemată să se pronunțe cu mare atenție și în cunoștință de cauză, în ședința din 20 iunie 2002, Comitetul Național de Bioetică a stabilit următoarele: *lărgirea tematicii supusă studierii și evaluării; instituționalizarea comisiilor locale; crearea unui secretariat la nivelul Patriarhiei Române, coordonat de Prea Cuv. Arhim. Ciprian Spiridon, care va asigura comunicarea între comisiile locale astfel ca materialele deja elaborate să fie transmise în timp util; tratarea temelor de către comisiile locale în mod prioritar; începând cu transplantul de organe, procrearea in vitro etc., dat fiind faptul că lumea medicală așteaptă punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române; promovarea prin dezbateri publice a problemelor de bioetică*

la posturile de televiziune, cu participarea profesorilor de teologie și de medicină, specialiști în problematica respectivă; asigurarea de către reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române de peste hotare a unei documentații privitoare la bioetică, ce va fi fost elaborată de către celelalte Biserici ortodoxe și catolice, care să fie încredințată comisiilor locale, prin secretariatul de la București.

După prezentarea referatului, la invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Președinte, membrii Sfântului Sinod au intervenit în dezbateri după cum urmează:

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei a subliniat importanța Comitetului Național de Bioetică al Bisericii noastre, subliniind că, în contextul în care în septembrie 2002 va avea loc la Chambésy (Elveția) o conferință panortodoxă cu tema "*Bisericile și Bioetica*", este necesar să existe o concertare a punctelor de vedere ale Bisericii noastre cu cele ale celorlalte Biserici Ortodoxe surori, în scopul afirmării unei gândiri ortodoxe unitare în problemele puse în dezbatere.

P.S. Episcop Sofronie subliniază necesitatea instituirii unui secretariat permanent al Comitetului Național de Bioetică al Bisericii noastre care să poarte legătura între comitetele locale de bioetică, propunând drept secretar coordonator pe Prea Cuviosul Arhim. Ciprian Spiridon care s-a implicat dintru început în aceste probleme.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, menționează că dată fiind importanța problemelor puse în dezbatere, Arhiepiscopia Timișoarei împreună cu specialiștii de pe plan local au constituit o comisie locală de bioetică și solicită Sfântului Sinod acceptul pentru funcționarea acesteia, alături de celelalte trei existente la București, Iași și Cluj.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist apreciază că este posibilă activitatea acestei comisii care va trebui să preia tematica dată în studiu în scopul aprofundării.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, opinează că lista centrelor în care se pot înființa comisii locale de bioetică este deschisă, dar ea se adresează în primul rând eparhiilor în cuprinsul cărora se află centre universitare care au facultăți de medicină, facultăți de teologie și alți specialiști susținând, propunerea I.P.S. Mitropolit Daniel în legătură cu participarea Comitetului Național de Bioetică al Bisericii noastre la viitoarea Conferință panortodoxă cu tema "*Bisericile și Bioetica*" ce va avea loc în toamna acestui an la Chambésy (Elveția).

Prea Fericitul Părinte Președinte, concluzionând asupra acestor dezbateri, arată că în comunicatul ce se va da publicității este necesar să se sublinieze că dată fiind delicatetea și complexitatea problemelor puse în dezbatere, comisiile locale și Comitetul Național de Bioetică al Bisericii noastre își vor continua activitatea urmând ca, treptat, să se facă publice rezultatele pentru a răspunde așteptărilor societății noastre.

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Analizând rezultatele lucrărilor de până în prezent ale comisiilor locale și ale Comitetului Național de Bioetică al Bisericii Ortodoxe Române, datorită complexității problemelor de bioetică și faptului că Biserica este chemată să se pro-*

nunțe cu multă atenție și în deplină cunoștință de cauză, în consens și cu poziția celorlalte Biserici Ortodoxe (care se vor reuni într-o conferință pe această temă în luna septembrie la Chambésy, Elveția), Sfântul Sinod aprobă continuarea activității comisiilor locale de bioetică, urmând ca la viitoarele ședințe să se exprime prioritar asupra fiecărei probleme în parte;

* Este de acord ca la Timișoara să funcționeze o comisie locală de bioetică, alături de cele de la București, Iași și Cluj, preluând tematica aprobată de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 3149/2001 din 4-5 iulie 2002;

* Este de acord cu participarea reprezentanților Comitetului Național de Bioetică al Bisericii noastre la Conferința panortodoxă cu tema "Bisericele și Bioetica" ce va avea loc în toamna acestui an la Chambésy.

COMISIA CANONICĂ JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, raportorul Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, prezintă rapoartele asupra problemelor date în examinare, după cum urmează:

Temei nr. 2957/2002 - Propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Ciprian (Cezar) Spiridon în postul vacant de episcop-vicar patriarhal.

Din referatul prezentat plenului de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist reiese că în schema Administrației Patriarhale, pe lângă sectoarele cunoscute, au fost organizate noi sectoare de activitate între care un rol important, îl are cel de activitate social-misionară, culturală și de asistență religioasă în instituțiile bugetare, al relațiilor cu mass-media, răspunzându-se astfel tot mai numeroaselor cerințe de coordonare a acestor activități.

Totodată referatul subliniază faptul că, la nivelul Centrului patriarhal, s-au înmulțit cerințele de reprezentare a Bisericii noastre, la nivel de ierarh, la numeroasele manifestări cu caracter intern și extern ținând de relațiile Bisericii noastre cu Bisericele Ortodoxe surori, cu celelalte Biserici, cu organismele ecumenice, cu societatea și cultura.

Având în vedere că din propunerea Prea Fericitului Părinte Teoctist în legătură cu alegerea în postul vacant de episcop-vicar patriarhal a Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon reiese că în lucrarea desfășurată în calitate de consilier patriarhal la sectorul "Biserica și societatea", și-a însușit cunoștințele privind activitatea dată în competență;

Constatând din curriculum vitae existent la dosar că: Prea Cuv. Arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon este născut la 19 aprilie 1965 în satul Suhuleț, jud. Iași, este absolvent al Seminarului teologic din Buzău (1982-1987) și licențiat al Facultății de teologie din București (1988-1992); a studiat și și-a pregătit doctoratul în teologie în Grecia și în Italia (1992-1999) iar în anul 1997 a obținut titlul de doctor în Teologie la Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic cu teza "Arhieriei grece care au păstorit mitropoliile Ungro-Vlahiei și Moldovei în secolele XIV-XIX"; A publicat cărți și studii de teologie și istorie bisericească în țară și în Grecia și este bun vorbitor de limba greacă; în anul 1992 a intrat în mona-

hism cu închinoviere la mănăstirea Crasna, jud. Prahova, iar după numirea sa în postul de consilier patriarhal (februarie 2000) a fost închinoviat la mănăstirea Antim din București;

Ținând seamă că potrivit prevederilor art. 32, al. 1 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române *"Episcopii-vicari patriarhali se aleg de Sfântul Sinod la propunerea Patriarhului"*;

Luând act de propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist privind alegerea Prea Cuviosului arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon, consilier patriarhal, în al treilea post vacant de episcop-vicar patriarhal existent în statul de funcții și personal al Administrației Patriarhale;

În temeiul prevederilor art. 131, al. 1 din Statut, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a procedat la examinarea Prea Cuviosului arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon și a constatat că sunt îndeplinite prevederile art. 129 din Statut privind condițiile canonice și de studii cerute candidaților pentru ridicarea la treapta arhieriei.

Ca urmare a votului exprimat de membrii Sfântului Sinod în urma căruia Prea Cuviosul arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon a întrunit majoritatea prevăzută de Statut, în baza căruia a fost declarat ales;

În urma discuțiilor care au avut loc privind titulatura ce urmează a o purta cel de al treilea episcop-vicar patriarhal și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, în unanimitate, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă rezultatul examinării canonice a Prea Cuviosului arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon săvârșită de Comisia canonică-juridică și pentru disciplină;*

** Aprobă alegerea Prea Cuviosului arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon consilier patriarhal, în al treilea post de episcop-vicar patriarhal cu titulatura "Cămpineanul" și ridicarea sa la treapta arhieriei*

** Să se intervină la autoritățile de stat în drept pentru emiterea Decretului prezidențial de recunoaștere a Prea Cuviosului arhimandrit Dr. Ciprian (Cezar) Spiridon în cel de al treilea post de episcop-vicar patriarhal, pentru care a fost ales de Sfântul Sinod.*

Temei nr. 2712/2002 - Adresa Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală nr. 208/2002 cuprinzând recomandarea I.P.S. Mitropolit Serafim pentru alegerea Cuviosului ieromonah Serafim (Gheorghe) Pătrunjel în postul de episcop-vicar al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală.

Din adresa înaintată de I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei centrale reiese că existența unui post de episcop-vicar la această eparhie se motivează prin: Creșterea an de an, a numărului de parohii și filii (azi în număr de 60) în Mitropolie care se întinde peste 6 țări (Germania, Austria, Luxemburg, Suedia, Norvegia și Danemarca); Necesitatea prezenței ierarhice în cadrul comunităților ortodoxe române răspândite într-un teritoriu jurisdicțional așa de vast; Consolidarea vieții bisericești și susținerea relațiilor interortodoxe și ecumenice foarte complexe în țări în care s-au stabilit, lucrează sau studiază temporar mulți români.

De asemenea, se constată că, la recomandarea I.P.S. Mitropolit Serafim, Adu-narea eparhială a Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală reunită în ședință anuală de lucru la Nürnberg, în zilele de 17-18 mai 2002 cu par-ticiparea a peste 80 de membri clerici și mireni, și-a însușit în unanimitate propunerea pentru alegerea Prea cuviosului ieromonah Serafim (Gheorghe) Pătrunjel în postul de episcop-vicar la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Eu-ropa centrală și că, în acest scop candidatul are binecuvântarea I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului pentru ieșirea din Arhiepiscopia Sibiului.

În documentație se arată că recomandarea I.P.S. Mitropolit Serafim privind ale-gerea Prea cuviosului ieromonah Serafim (Gheorghe) Pătrunjel de la mănăstirea Brâncoveanu - Sâmbăta de Sus în postul de episcop-vicar la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală este făcută conform prevederilor art. 103 și 104 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care reglementează instituția episcopilor-vicari și a arhierilor-vicari de la eparhiile din țară, principii general valabile și la eparhiile din afara granițelor țării.

Din curriculum vitae, existent la dosar, se constată că: Prea cuviosul ieromo-nah Serafim (Gheorghe) Pătrunjel s-a născut la data de 22 iulie 1970 în satul Băcel, jud. Covasna; este absolvent al Liceului nr. 2 din municipiul Sfântul Gheorghe (1984-1988); În perioada 1992-1996 a urmat cursurile Facultății de teologie ortodoxă *Andrei Șaguna* a Universității din Sibiu, unde obține titlul de licențiat în Teologie în anul 1997; În perioada 1995-1998 a urmat un program de pregătire teologică și de însușire a limbii germane la Seminarul catolic din Chane (Elveția) unde, în anul 1998 a tradus și publicat în limba germană teza de licență intitulată: "*Spiritualitatea ortodoxă. Comentariu la Penticostar*"; În prezent, după cursurile de masterat la Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic, pregătește teza de doctorat în teologie la specialitatea Patrologie cu subiectul "*Modele spirituale pentru tineri la Sfinții Trei ierarhi*", fiind și un bun vorbitor al limbilor germană, greacă și franceză; Este închinoviat mai întâi ca frate la 27 februarie 1990 și apoi ca rasofor la 6 august 1992, iar în anul 1993 este tuns în monahism și hirotonit ierodiacon și apoi ieromonah la mănăstirea Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus din Arhiepiscopia Sibiului;

Având în vedere că este necesară aprobarea Sfântului Sinod pentru înființarea postului de episcop-vicar la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală și înscrierea de prevederi referitoare la instituția episcopului-vi-car în Statutul de organizare a Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală, amendamente care să fie supuse aprobării Adunării eparhiale a Mitropoliei și apoi Sfântului Sinod;

Ținând seama că în temeiul prevederilor art. 131, al. I din Statut, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a procedat la examinarea Prea cuviosului ieromonah Serafim (Gheorghe) Pătrunjel și a constatat că sunt îndeplinite prevederile art. 129 din Statut privind condițiile canonice și de studii cerute can-didaților pentru ridicarea la treapta arhieriei, propunând acordarea prealabilă a rangului de arhimandrit;

Constatând, în urma discuțiilor care au avut loc în plen, că numele noului ales coincide cu numele Chiriarhului și că *I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și*

Bucovinei a propus ca numele noului ales să fie Sofian, nume cu rezonanță în mediile creștine din Occident;

Luând act de discuțiile care au avut loc, în cadrul cărora I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și-a exprimat acordul ca titulatura noului ales să fie legată de zona în care este situată mănăstirea de metanie a acestuia, respectiv "Brașoveanul";

Ca urmare a votului exprimat de membrii Sfântului Sinod în urma căruia Prea cuviosul arhimandrit Serafim (Gheorghe) Pătrunjel a întrunit majoritatea prevăzută de Statut, în baza căruia a fost declarat ales;

În temeiul prevederilor art. 104, 129 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă înființarea postului de episcop-vicar la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală, precum și înscrierea de prevederi referitoare la instituția episcopului-vicar în Statutul de organizare a Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală, modificări care să fie supuse aprobării Adunării eparhiale a Mitropoliei și apoi Sfântului Sinod;*

** Ia act de recomandarea I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală însoțită de Adunarea eparhială a Mitropoliei și aprobă alegerea Prea cuviosului ieromonah Sofian (Gheorghe) Pătrunjel ca episcop-vicar la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală;*

** Aprobă ridicarea Prea cuviosului ieromonah Sofian (Gheorghe) Pătrunjel la treapta arhieriei, urmând a purta titulatura "Brașoveanul" precum și acordarea rangului de arhimandrit;*

** Aprobă ca I.P.S. Mitropolit Serafim să stabilească Decizia chiriarhală de atribuire a noului episcop-vicar al Mitropoliei, care să fie adusă la cunoștința Sfântului Sinod;*

** Se va interveni la Ministerul Culturii și Cultelor - Secretariatul de Stat pentru Culte pentru obținerea bugetării, în valută, a postului respectiv, în vederea salarizării noului episcop-vicar de la Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală, prin suplimentarea sumei în valută ce se acordă personalului clerical din străinătate.*

Temei nr. 3028/2002 - Adresa Arhiepiscopiei Tomisului nr. 108/2002 cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

În referatul Cancelariei Sfântului Sinod se arată că stema Arhiepiscopiei Tomisului a fost elaborată potrivit principiilor generale ale heraldicii bisericești dar că o serie de elemente coincid cu cele aprobate de Sfântul Sinod în stema Episcopiei Dunării de Jos, după cum urmează: *Reprezentarea chipului Sfântului Apostol Andrei; Înscrișul "Am aflat pe Mesia" este aproape identic cu cel al Episcopiei Dunării de Jos "L-am găsit pe Mesia care Se cheamă Hristos"; Pe monogramul creștin nu se reprezintă nici un chip de Sfânt, întrucât acesta constituie o reprezentare heraldică cu semnificație teologică aparte.*

Ca urmare a acestor constatări și în urma discuțiilor care au avut loc în plen, la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, care a făcut o serie de recomandări pentru îmbunătățirea stemei propuse, Sfântul Sinod hotărăște:

** Restituie Arhiepiscopiei Tomisului proiectul de stemă prezentat, cu următoarele recomandări:*

- Să se renunțe la reprezentarea chipului Sfântului Apostol Andrei întrucât este conținut în stema Episcopiei Dunării de Jos, aprobată prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 5096/2001;

- Să se aleagă un alt înscris pentru stemă, întrucât cel propus "Am aflat pe Mesia" este aproape identic cu cel al Episcopiei Dunării de Jos "L-am găsit pe Mesia, care Se cheamă Hristos", aprobat prin hotărârea mai sus amintită;

- Pe monogramul creștin nu se va reprezenta nici un chip de Sfânt, întrucât acesta constituie o reprezentare heraldică cu semnificație teologică aparte.

Temei nr. 3049/2002 - Adresa Episcopiei Buzăului nr. 5023/2002 cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă

Din referatul Cancelariei Sf. Sinod reiese că, urmare hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/2001, Episcopia Buzăului a înaintat la Cancelaria Sfântului Sinod proiectul Stemei eparhiale, solicitând supunerea acestuia spre aprobare Sfântului Sinod în conformitate cu prevederile art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Luând act, din documentația înaintată, că proiectul stemei eparhiale înaintat spre aprobare cuprinde elemente caracteristice heraldicii bisericești în următoarea descriere: *Pe pavilionul bordat cu motive florale de culoare auriu este reprezentat Sfântul Mucenic Sava de la Buzău, îmbrăcat în costum popular, purtând în mână dreaptă Sfânta Cruce și cu înscrisul numelui său în stânga și dreapta chipului; Pe fundalul pavilionului, sprijinit pe crucea și cârja episcopală încrucișate, este redată silueta catedralei episcopale din Buzău, așezată pe o pajiște verde, în fața căreia, din vâhurile unui râu, iese chipul Sfântului Mucenic Sava de la Buzău; Pavilionul este timbrat cu mitra episcopală redată în culorile auriu, verde și bordeaux.*

Ținând seama că după aprobarea stemei de către Sfântul Sinod, Episcopia Buzăului, prin organele eparhiale de resort, va trebui să pună de acord ștampilele eparhiei, ale sectoarelor administrative eparhiale, ale protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiune stabilite prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001;

Constatând că în forma în care este prezentată stema întrunește condițiile pentru aprobare;

În temeiul prevederilor art. 198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă proiectul de stemă al Episcopiei Buzăului în forma înaintată Sfântului Sinod;*

* *Îndatorează Episcopia Buzăului să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor; parohiilor și mănăstirilor; cu elementele de conținut și dimensiune redată în hotărârea Sfântului Sinod nr 2170/2001.*

Temei nr. 3050/2002 - Adresa Episcopiei Alexandriei și Teleormanului nr. 699/2002 cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă a eparhiei în forma propusă.

În cuprinsul referatului Cancelariei Sfântului Sinod se aduce la cunoștință că stema a fost elaborată potrivit principiilor generale ale heraldicii bisericești dar se constată în același timp, existența unor elemente care nu sunt în concordanță cu Sfintele Canoane (reprezentarea Mântuitorului Hristos sub chipul Mielului este interzisă de Can. 82 Trulan) sau care sunt străine heraldicii ortodoxe (steagul din centrul stemei);

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină care a făcut o serie de recomandări pentru îmbunătățirea stemei, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Restituie Episcopiei Alexandriei și Teleormanului proiectul de stemă prezentat, cu următoarele recomandări:*

- *Să se renunțe la reprezentarea Mântuitorului Hristos sub chipul Mielului putând opta între redarea chipului Mântuitorului Hristos, redarea siluetei catedralei eparhiale sau redarea sfântului patron al orașului de reședință al Episcopiei;*

- *Să se elimine reprezentarea steagului din mijlocul stemei ca element străin heraldicii ortodoxe.*

9. Suspendarea ședinței de lucru

La orele 20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist dispune suspendarea ședinței de lucru în plen, urmând ca lucrările să continue în ziua următoare.

Miercuri, 3 iulie 2002

10. Reluarea în plen a lucrărilor.

Prezentarea rapoartelor comisiilor sinodale.

Dimineața, la ora 9,30, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Președinte, se reiau lucrările în plen ale Sfântului Sinod cu rostirea rugăciunii *Împărate cerească*.

Față de ziua precedentă, la această ședință sunt prezenți și I.P.S. Arhiepiscop *Pimen* al Sucevei și Rădăușilor, venit de la sărbătoarea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt la mănăstirea Putna și P.S. *Corneliu Bârlădeanul*, arhiereu-vicearh al Episcopiei Hușilor, reîntors din străinătate.

Comisia învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist învidă pe P.S. *Episcop Casian* al Dunării de Jos, raportorul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, să prezinte următoarele referate:

Temei nr. 2581/2002 - Raportul Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române întocmit în urma acțiunilor de evaluare efectuate la Facultățile de teologie ortodoxă în perioada 15 aprilie - 15 mai 2002.

La sectorul "Învățământ" al Patriarhiei Române s-a primit adresa Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, nr. 1102/17 mai 2002, prin care P.S. Episcop Damaschin a înaintat **Raportul Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române**, întocmit în urma acțiunilor de evaluare efectuate la Facultățile de teologie ortodoxă, în perioada 15 aprilie-15 mai 2002, acțiune desfășurată în conformitate cu prevederile hotărârii Sfântului Sinod nr. 642/2002.

Raportul face analiza situației în 16 puncte și are 4 propuneri:

a. *Reducerea numărului de facultăți, fie prin desființarea celor care nu au cadre suficiente și competente, fie prin comasarea lor;*

b. *Păstrarea facultăților existente, care îndeplinesc condițiile de funcționare, dar reducerea drastică a numărului studenților, mai ales la specializarea Teologie pastorală (30 de locuri pentru fiecare facultate, cu excepția Bucureștiului);*

c. *Sporirea exigenței în acordarea titlului de doctor și în promovarea și titularizarea cadrelor didactice în învățământul superior;*

d. *Controlul periodic din partea Sfântului Sinod, prin comisii special instituite, în vederea îmbunătățirii învățământului teologic universitar, și a aplicării hotărârilor Sfântului Sinod în acest scop.*

În cadrul discuțiilor în plen, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată că acțiunea desfășurată de către Consiliul de evaluare trebuie analizată cu deosebită atenție și invită la discuții și propuneri.

Pe marginea problemei pusă în discuție privind situația cadrelor didactice divorțate sau recăsătorite care funcționează în învățământul teologic, au luat cuvântul:

I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei propune ca sinoadele mitropolitane să dezbată acest raport al Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române și să facă propuneri Sfântului Sinod;

I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, opinează ca, pe viitor, să nu mai fie admiși la catedră preoții profesori divorțați și/sau recăsătoriți, arătând că trebuie să existe fermitate în această problemă, atât la facultăți cât și la seminariile teologice;

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, propune ca în același mod să se procedeze și cu profesorii de religie care sunt divorțați, fiind vorba de un aspect moral;

P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmăruului arată că este necesar să se examineze și situația preoților divorțați pentru a se lua o măsură unitară pentru întreaga Biserică.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist menționează că situația cadrelor didactice cu probleme canonice nu este generată, în mod special, de creșterea numărului de instituții de învățământ teologic. Pe fond, Biserica a căutat să ia unele măsuri dar problema este foarte sensibilă, pentru că ea nu există numai în învățământ ci și în alte domenii unde activează preoți. În această problemă discuțiile se poartă între aplicarea economiei și a acriviei în materie, lucru delicat datorită motivelor care generează astfel de situații canonice. Se cunoaște că tineri teologi

care aspiră la preoție fac căsătorii cu ușurință și imaturitate iar acestea, din nefericire, se dovedesc a nu fi durabile. Se constată, de asemenea, că în facultățile de teologie nu se insistă asupra acestor aspecte dar acolo unde ierarhii au un contact permanent cu școlile de teologie se pare că situația este mai bună. Prea Fericirea Sa solicită ca sinoadele mitropolitane să analizeze situațiile existente și să facă propuneri concrete pe baza cărora Sfântul Sinod să ia o hotărâre în cunoștință de cauză.

În continuare, pe marginea aspectelor prezentate plenului în raportul Consiliului de evaluare și acreditare academică al Bisericii Ortodoxe Române au mai luat cuvântul:

I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei crede că este bine să se revină la un bun obicei, existent odinioară, astfel ca la concursul pentru ocuparea posturilor didactice, candidaților să li se ceară și situația canonică;

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului consideră că trebuie să se facă o disjunție între situația preoților și cea a profesorilor cu probleme canonice; mai ales că unele cadre didactice se apără de sancțiuni prevalându-se de faptul că sunt sub autoritatea Ministerului Educației și Cercetării;

I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei arată că Regulamentul facultăților de teologie nu este aprobat de Ministerul Educației și Cercetării iar Universitățile nu au cadru legal de a opera asupra unor situații de acest gen, de aceea este necesar a se interveni din nou pentru aprobarea acestui Regulament cadru;

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei precizează, în legătură cu preoții divorțați și/sau recăsătoriți, că problema trebuie discutată cu cazuri concrete pe eparhii întrucât unii preoți sunt victime, alții sunt șantajați și alții, într-adevăr, sunt vinovați. Pe viitor este bine ca în reglementarea unor asemenea cazuri să existe sprijin din partea protopopilor, iar în analizarea acestora nu trebuie uitată grija față de familia preotului, la mijloc fiind și copiii. Așadar, trebuie inițiate discuții pe grupe de cazuri și, în lumina sfintelor canoane, trebuie manifestată iconomie și pogorământ acolo unde cazul permite acest lucru. S-ar impune ca în cadrul unei ședințe a Sfântului Sinod să fie dezbătută problema familiei preotului din punct de vedere canonic, teologic și pastoral-misionar.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, opinează că este necesar ca în programa analitică a cursului de Drept canonic și în manualele de Drept bisericesc și administrație să fie abordată mai pe larg această problemă, precizând că în hotărârea sinodală care se va lua să se specifice că sinoadele mitropolitane trebuie să acorde mai multă atenție cazurilor de divorț și/sau de recăsătorire.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului cere ca sinoadele mitropolitane să studieze raportul între trebuință și ofertă și recomandă exemplul Sinodului mitropolitan al Ardealului care a hotărât cifra de școlarizare în funcție de necesitățile pastorale. În aceeași măsură, tot sinoadele mitropolitane vor trebui să hotărască asupra reducerii sau comasării unor facultăți.

I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei arată că există hotărâri sinodale precise privind neadmiterea de locuri cu taxă la Teologie Pastorală, interzicerea predării

de către un profesor la mai mult de două facultăți și că la forma de învățământ fără frecvență trebuie primiți doar preoți, monahi și cântăreți.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ținând seama de faptul că, din punct de vedere pastoral-misionar; pe teren, posturile vacante de preot, de asistent social, de profesor de Religie și alte specialități se diminuează, acceptă propunerile făcute de Comisia specială încredințată de Sfântul Sinod să evalueze stadiul actual al facultăților și departamentelor de teologie ortodoxă existente, urmând ca acest raport al Comisiei să fie studiat în sinoadele mitropolitane și să se găsească soluțiile de punere în practică a recomandărilor făcute de Comisia specială;*

** Raportul Comisiei speciale va fi înaintat centrelor eparhiale și facultăților de teologie ortodoxă;*

** Sinoadele mitropolitane vor examina și situația preoților divorțați și/sau recăsătoriți, pentru a se putea analiza în Sfântul Sinod, pe ansamblu aceste aspecte, în vederea identificării modalităților pastorale de rezolvare unitară în toată Biserica;*

** Sinoadele mitropolitane vor examina aspectele legate de numărul actual al facultăților de teologie, specializarea Teologie pastorală, în funcție de posibilitățile reale de plasament al viitorilor absolvenți (să se aibă în vedere numărul real, pe eparhii, al posturilor vacante pe termen scurt și de perspectivă);*

** Sfântul Sinod aduce mulțumiri Comisiei pentru modul în care s-a achitat de mandatul încredințat;*

** Includerea pe ordinea de zi a unei viitoare ședințe de lucru a Sfântului Sinod a unui subiect cu tema "Problema familiei preotului. Aspecte teologice, canonice și pastoral-misionare", în care scop Cancelaria Sfântului Sinod va face propunerile cuvenite;*

** Se vor respecta cu strictețe hotărârile Sfântului Sinod nr. 2333/1999, privind neadmiterea locurilor cu taxă la specializarea Teologie pastorală și modalitatea școlarizării la fără frecvență a personalului monahal și a clericilor din parohii fără studii teologice și universitare și nr. 642/2002, privind încadrarea cadrelor didactice strict în specialitate și posibilitatea de a preda doar la o a doua facultate cu binecuvântarea celor doi ierarhi sub jurisdicția cărora se află facultățile.*

Temei nr. 2851/2002 - Adresa Arhiepiscopiei Alba Iuliei nr. 54-C/2002 prin care înaintează spre aprobare proiectul manualului de Metodica predării religiei pentru uzul seminariilor teologice și al școlilor pedagogice, autori: Pr. Prof. Univ. Sebastian Șebu, prof. Monica Oprîș și prof. Dorin Oprîș

Arhiepiscopia Alba Iuliei, cu adresa nr. 54-C/2002 a solicitat aprobare manualului de "Metodica predării religiei" pentru seminariile teologice și școlile pedagogice, autori: Pr. prof. univ. dr. Sebastian Șebu și Prof. Monica și Prof. Dorin Oprîș.

Manualul vizcă programă școlară specifică predării religiei pentru clasele I-IV, urmărită cu precădere în școlile pedagogice și reprezintă o formă prescurtată a manualului întocmit de aceiași autori pentru uzul profesorilor care predau religia în învățământul public și aprobat de către Sfântul Sinod prin temeiul nr. 433/2000. De menționat că în forma mai sus menționată manualul a fost avizat de către specialiști din cadrul Institutului de Științe ale Educației din București pentru partea psiho-pedagogică și de către P.S. Arhiepiscop-vicar Irineu Slatineanu, pentru partea de conținut teologic.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Aprobă manualul de "Metodica predării religiei" pentru seminariile teologice și școlile pedagogice, autori: Pr. prof. univ. dr. Sebastian Șebu, Prof. Monica și Dorin Oprea, adresând mulțumiri autorilor lucrării pentru munca depusă.*

Temei nr. 2854/2002 - Propunerea Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca de includere în Planul de învățământ al facultăților de teologie ortodoxă a disciplinei Administrație bisericească, parohială și legislație.

În referatul sectorului "Învățământ" se precizează că Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, profesor onorar la Facultatea de teologie "Andrei Șaguna" din Sibiu a solicitat includerea în planul de învățământ al facultăților de teologie ortodoxă a disciplinei *Administrația bisericească parohială și legislație*, motivat de: *interesul superior al Bisericii în pregătirea corespunzătoare a viitorilor preoți-paroahi; la examenul de capacitate preotească, Administrația și legislația bisericească este disciplină obligatorie; în programa analitică a Facultăților de teologie au existat trei discipline strâns legate între ele: Drept canonic, Administrație parohială și Legislație bisericească și de stat, discipline cu aplicare încă din vremea mitropolitului Andrei Șaguna; există o tradiție a predării acestor discipline în cadrul a două catedre, realizându-se o interdependență între aceste două catedre, teoretică și practică; prin predarea în Facultățile de teologie ortodoxă a disciplinei Administrația bisericească parohială și legislație nu se încarcă planul de învățământ al anilor III și IV de studiu.*

În cadrul discuțiilor care au avut loc, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a propus ca, în cadrul actualei programe de Drept bisericesc să se structureze distinct temele de administrație bisericească, parohială și legislație, cu introducerea unei teme speciale privind divorțul și recăsătorirea preoților.

În urma discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** Să se întocmească prelegeri speciale de Administrație bisericească, parohială și legislație în cadrul catedrei de Drept bisericesc și administrație bisericească;*

** Să se dezvolte capitolul cu privire la familia preotului, punându-se accent pe aspecte canonice și administrativ-bisericești legate de divorț și recăsătorire;*

** Arhid. Prof. Univ. dr. Ioan N. Floca va întocmi, în spiritul propunerilor avansate, lista temelor speciale (conținutul programei analitice) de administrație bisericească, parohială și legislație.*

Temei nr. 2856/2002 - Informarea sectorului "Învățământ" al Patriarhiei Române privind manualele de religie pentru clasele I-XII (XIII) și programele școlare la disciplinele teologice de la seminariile teologice liceale.

Referatul arată că, în ultima vreme se simte stringent nevoia manualelor de religie care să fie întocmite conform programei școlare aprobate prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 4002/2000, avându-se în vedere că:

- în spiritul noii programe școlare sunt aprobate de către Comisia națională de evaluare a manualelor școlare doar manualele de clasele IX-X, care vor apărea la începutul anului școlar 2002-2003;

- manualele de clasele I-VIII urmează să fie avizate de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, președintele Comisiei sinodale de învățământ, pentru a fi înaintate și avizate de Comisia națională de evaluare și licitare a manualelor școlare;

- manualele de clasele XI-XII, care urmează a fi elaborate de Arhiepiscopia Clujului, vor trebui să urmeze același procedeu;

- există multe propuneri de manuale din partea unor profesori de religie, care au deja avizul centrelor eparhiale dar care nu pot intra oficial la evaluare și licitarea organizată de Ministerul Educației și Cercetării, fără aprobarea lor de către Sfântul Sinod.

În cadrul discuțiilor în plen s-a evidențiat necesitatea constituirii unei comisii care să analizeze aceste manuale, comisie din care să facă parte pe lângă un teolog, un metodolog și un filolog.

Ca urmare a celor prezentate și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

* *Propunerile de manuale de religie prezentate spre aprobare vor fi analizate de o comisie prezidată de P.S. Dr. Irineu Slătineanu, arhiepiscop-vicar al Episcopiei Râmnicului, din care vor mai face parte un specialist în metodică predării religiei și un filolog, care vor fi desemnați de președintele comisiei la recomandarea sectorului "Învățământ" al Patriarhiei Române.*

Temei nr. 3025/2002 - Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 1900/2002 cu sesizarea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului privind conținutul unor manuale alternative de istorie a românilor și formularea de propuneri privind remedierea aspectelor semnalate

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, cu adresa nr. 1900/2002, a sesizat Sfântul Sinod cu privire la conținutul unor manuale alternative de Istorie a Românilor (clasele a VII-a și a XI-a), formulând propuneri privind remedierea aspectelor semnalate.

În cadrul discuțiilor în plen I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului prezintă pe larg memoriul înaintat Sfântului Sinod, arătând că preoții Arhiepiscopiei, presa locală și Inspectoratul școlar județean Cluj au luat cunoștință și au fost de acord cu cele semnalate. Înalta Prea Sfinția Sa propune ca, pentru remedierea aspectelor semnalate, în cadrul lecțiilor de Istoria Bisericii Ortodoxe Române să se introducă teme de istorie națională, acestea urmând a fi întocmite de Pr. Prof.

Univ. Dr. Mircea Păcurariu, urmând ca asemenea teme să se introducă și în manualele de religie.

I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei propune ca memoriul I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu să fie înaintat Ministerului Educației și Cercetării. De asemenea, cere ca ierarhii care au în subordine școli de teologie să recomande profesorilor să elaboreze manuale de istorie, cu caracter alternativ, care să intre în competiție cu cele existente.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist mulțumește I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu, și arată că există astfel de neclarități, contradicții și nedumeriri nu numai la istorie dar și la biologie și propune, pentru remedierea acestei situații, să se intervină la Ministerul Educației și Cercetării.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

** La act de memoriul prezentat și acceptat propunerile I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, după cum urmează:*

1. În edițiile viitoare ale manualelor de religie să fie intercalate capitole sau episoade de istorie națională, alcătuite pe criteriile adevărului, clarității și implicării; având structura unor portrete vii și narații sugestive, ele pot avea valoarea unor teme complementare la manualele de istorie a românilor. Astfel aprobate și finanțate de Ministerul Educației și Cercetării, ele pot intra în circuitul învățământului public ca parte integrantă a procesului de educație patriotică, așa cum se procedează și în multe țări ale Comunității Europene;

2. Introducerea în cadrul Programei analitice a unor teme (medalioane, portrete) care vizează activitatea și viața unor domnitori români;

3. Constituirea unor cercuri de religie (cu caracter opțional sau obligatoriu) în care să se dezbată teme de etnologie, folclor, datini și obiceiuri;

4. La Ziua Eroilor (Înălțarea Domnului) profesorii de religie vor organiza cu elevii programe speciale de rememorare a istoriei și a jertfelor care stau la temelie ei;

5. Organizarea unor activități cu caracter extracurricular, cum ar fi excursiile la mănăstiri, în cadrul cărora să se desfășoare secvențe didactice cu caracter educativ;

6. S-ar putea reveni la tradiția interbelică prin care, în cadrul activităților parohiale, elevii să participe la unele acțiuni cu caracter catehetic. Aceste activități s-ar putea organiza în zilele de sâmbătă și în sărbători.

** Memoriul I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, va fi înaintat Ministerului Educației și Cercetării spre analiză și competentă rezolvare;*

** Capitolele sau episoadele de istorie națională, temele ce vizează activitatea și viața unor domnitori români și care urmează a fi intercalate în manualele de religie și în cel de Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru seminariile teologice liceale, vor fi întocmite de Pr. Prof. Univ. Dr. Academician Mircea Păcurariu;*

** Ierarhii care au în subordine școli teologice să recomande profesorilor să elaboreze manuale de istorie cu caracter alternativ care să intre în competiție cu cele existente.*

Comisia relațiilor externe bisericești

Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist invită pe I.P.S. *Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, raportorul Comisiei relațiilor externe bisericești*, să prezinte referatele asupra temelor repartizate:

Temei nr. 1505/2002 - Referat în legătură cu vizita în România a Eminentei Sale Joris A.O.L. Vercammen, Arhiepiscop de Utrecht, președinte al Conferinței internaționale a episcopilor vechi catolici a Uniunii de la Utrecht (10-17 aprilie 2002).

Biserica Ortodoxă Română a întreținut întotdeauna bune relații cu celelalte Biserici creștine, în spiritul înțelegerii între mărturisitorii credinței în Hristos, eforturile ei ecumenice fiind recunoscute pe plan intern și internațional.

În acest context se înscrie vizita oficială pe care Eminentă Sa Arhiepiscop de Utrecht, Joris A.O.L. Vercammen, președintele Conferinței internaționale a episcopilor vechi-catolici a Uniunii de la Utrecht, a efectuat-o la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Patriarhia Română și în Arhiepiscopiiile Bucureștiiului, Iașilor și Clujului în perioada 10-17 aprilie 2002.

Programul la Patriarhia Română a inclus vizite la așezămintele social-misionare ale Bisericii noastre (Centrul social pentru copiii străzii "*Sfânta Macrina*" din București, care funcționează sub patronajul Asociației ecumenice a Bisericilor din România - AIDRom, Centrul social Mama și copilul "*Patriarhul Justinian*" al sectorului "Diaconia" din cadrul Patriarhiei Române), la mănăstiri, la Ambasada Olandei, la Facultatea de teologic ortodoxă din București, la Secretariatul de Stat pentru Culte.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a purtat discuții cu distinsul oaspete pe tema contactelor și legăturilor care s-au stabilit de-a lungul vremii între cele două Biserici, amintindu-se faptul că Biserica Vechi Catolică a oferit sprijinul său comunităților românești din afara granițelor prin acordarea unor biserici pentru slujbele parohiilor românești. De asemenea, a prezentat oaspetelui situația Bisericii Ortodoxe Române după Revoluția din Decembrie 1989 și căderea comunismului, subliniind că Biserica Ortodoxă Română a început să lucreze în libertate mult mai intens, implicându-se, așa cum era normal, în viața socială prin dezvoltarea activităților filantropice în rândul categoriilor sociale defavorizate ca și prin oferirea asistenței religioase în instituții ale Statului: penitenciare, spitale, armată, școli, case de copii, cămine de bătrâni etc. Activitatea social-filantropică a Bisericii este într-o continuă dezvoltare, reușind să stabilească rapid structurile de coordonare a acestei activități, în momentul de față existând birouri de asistență socială pe întreg cuprins al Patriarhiei Române, lucrul acesta demonstrând că la nivel ierarhic există o grijă permanentă pentru credincioșii Bisericii și societatea românească, de confesiune predominant ortodoxă.

Eminentă Sa a dăruit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist o parte din Sfintele Moaște ale Sfântului Rabaut care a trăit la 889, fiind al 14-lea episcop de Utrecht, renumit pentru credința și trăirea Sa, cum arată gravura din secolul al XVI-lea și a acordat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cea mai înaltă distincție a Bisericii Vechi-Catolice din Olanda, Ordinul "*Sfântul Martin*".

În timpul întâlnirilor s-a menționat că Biserica Vechi-Catolică este permanent deschisă dialogului cu celelalte Biserici, cu Bisericile Ortodoxe în special și cu

Biserica Ortodoxă Română, în particular, acordându-se o mare valoare acestor relații cu dorința de a învăța din credința și evlavia credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea s-a arătat că în cadrul procesului de apropiere europeană, când motivele economice sunt primordiale, este datoria Bisericilor de a pune accentul pe problemele spirituale, *este datoria Bisericilor de a da un suflet Europei*. În numele Bisericii Vechi-Catolice, a Uniunii de la Utrecht și a credincioșilor vechi-catolici, Eminența Sa a transmis Bisericii Ortodoxe Române și poporului român urări de pace și binecuvântare.

Vizita a continuat în Arhiepiscopiile Clujului și Iașilor, în cuprinsul cărora Eminența Sa s-a bucurat de ospitalitatea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului și a I.P.S. Mitropolit Daniel, al Moldovei și Bucovinei, a asistat la săvârșirea Sfintei Liturghii, a susținut conferințe la Facultățile de teologie din Iași și Cluj și a vizitat centre de interes social, cultural și bisericesc.

Înainte de a pleca spre Olanda, Eminența Sa a făcut o vizită la reședința patriarhală, unde și-a luat rămas bun de la Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, prilej cu care Eminența Sa și-a exprimat bucuria pentru ocazia ce i-a fost oferită de a vizita Biserica Ortodoxă Română și țara noastră.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a exprimat la rândul său nădejdea că relațiile dintre cele două Biserici vor continua prin participarea tinerilor teologi români la forme de învățământ teologic în Olanda prin burse de studii, prin schimburi de vizite și prin rezultatele obținute în cadrul sesiunilor anterioare.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de vizita în România a Eminenței Sale Joris A.O.L. Vercaammen, Arhiepiscop de Utrecht, președinte al Conferinței internaționale a episcopilor vechi-catolici a Uniunii de la Utrecht (10-17 aprilie 2002).*

Temei nr. 2372/2002 - Referat în legătură cu vizita I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Freiburg, Berlin și Baden-Baden (Germania, 10-20 mai).

Din referat rezultă că în zilele de 10 și 11 mai 2002, au avut loc la Berlin ceremonii de premiere a mai multor personalități de către Fundația europeană pentru cultură "Pro Europa". Solemnitățile de premiere s-au desfășurat vineri, 10 mai, în palatul prezidențial Bellevue, în prezența Președintelui Germaniei, Johannes Rau, iar sâmbătă, 11 mai, în sala de festivități a Băncii Centrale Germane și în catedrala din Berlin.

Între personalitățile premiate a fost și I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, onorat cu premiul *Pro Humanitate* în cadrul unui moment liturgic ecumenic din Berliner Dom, cuvântul de apreciere - *laudatio* - fiind rostit de Eminența Sa Cardinalul Georg Sterzinsky, Arhiepiscop romano-catolic de Berlin, în prezența unui public numeros, precum și a ambasadorului României la Berlin, Domnul Adrian Vierța, prezent atât la ceremonia din palatul Bellevue cât și în catedrala din Berlin.

Duminică, 12 mai, I.P.S. Mitropolit Daniel a participat la Sfânta Liturghie, la parohia ortodoxă română din Berlin, oficiată de Pr. Dr. Constantin Mihoc, parohul acestei comunități.

În perioada 13-16 mai, I.P.S. Mitropolit Daniel a poposit la Freiburg im Breisgau unde a avut întâlniri cu profesori și studenți de la Universitatea din Freiburg (Prof. Paul Miron, Prof. Heinrich Pompey, Prof. Helmut Hoping), cu doctoranzi români aflați la studii în Germania și Franța (Pr. Gabriel Coroamă - la Freiburg și Pr. Alexandru Gherasim - la Strasbourg), precum și cu unele familii de români care locuiesc în Freiburg și Alsacia. Cu prilejul acestor întâlniri s-au creat perspectivele unei colaborări intense între Facultatea de teologie ortodoxă din Iași și Facultatea de teologie catolică din Freiburg.

Duminică, 19 mai, a avut loc slujba de sfințire a capelei "Mihai Sturdza" din Baden-Baden, oficiată de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, cu care prilej, I.P.S. Mitropolit Daniel a rostit un cuvânt de mulțumire și binecuvântare adresat oficialităților prezente și credincioșilor.

A urmat apoi discursul Doamnei Primar General din Baden-Baden, Dr. Sigrun Lang, care a făcut o scurtă prezentare a lucrărilor de restaurare și a mulțumit oaspeților și în special I.P.S. Mitropolit Daniel. Din partea familiei princiare care a ctitorit capela, a vorbit Prințul Dimitrie Sturdza, manifestându-și recunoștința față de orașul Baden-Baden care ocrotește și sprijină ctitoria înaintașilor lui și a mulțumit I.P.S. Daniel pentru bucuria oferită prin oficierea slujbei de resfințire a capelei.

La sfârșit, I.P.S. Mitropolit Daniel a stat de vorbă cu credincioșii români, i-a binecuvântat și le-a oferit iconițe cu Sfânta Parascheva și pastora de Sfintele Paști. Sfințirea capelei ortodoxe române din Baden-Baden a fost prezentată în presa germană și la Televiziunea Română ca un eveniment semnificativ pentru spiritualitatea românească în contextul european de astăzi.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de primirea de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei a premiului "Pro Humanitate" acordat de către Fundația europeană pentru cultură "Pro Europa" (10-20 mai 2002).*

Temei nr. 2972/2002 - Referat privind vizita I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Prezidiul și Comitetul Central al Conferinței Bisericilor Europene (3-11 iunie 2002).

În perioada 2-9 iunie 2002 a avut loc, în orașul Morges (Elveția), ședința de lucru anuală a Prezidiului și Comitetului Central ale Conferinței Bisericilor Europene, la care a participat I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, în calitate de membru al acestor foruri de conducere ale Conferinței care întrunește, ca membri, 127 de Biserici ortodoxe, anglicane, protestante și vechi-catolice.

Lucrările principale ale Conferinței s-au concentrat asupra următoarelor aspecte:

1. Analiza situației create în lume după evenimentele critice din 11 septembrie 2001 și atitudinea Bisericilor din Europa față de terorism, față de conflicte interetnice, față de xenofobie și rasism;

2. Evaluarea activității comisiei "*Biserică și Societate*" și a comisiei "*Biserici în dialog*", precum și posibilitatea integrării *Comisiei Bisericilor pentru emigranți în Europa*, în Conferința Bisericilor Europene. Comitetul Central a ales un nou director al *comisiei Biserică și Societate*, cu sediul la Bruxelles, în persoana pastorului Rudrigger Noll din Germania, care înlocuiește astfel pe actualul director Keith Jenkins, laic metodist din Marca Britanie;

3. Evaluarea procesului de receptare de către Bisericile Europei a documentului *Charta Oecumenica*, prin care se urmărește o mai largă și intensă cooperare a Bisericilor din Europa în domeniul misiunii creștine, al solidarității sociale, al dialogului interreligios și intercultural;

4. Încurajarea colaborării dintre Conferința Bisericilor Europene (CBE) și Consiliul Conferințelor Episcopale (Catolice) Europene (CCEE);

5. Evaluarea stadiului pregătirilor pentru Adunarea Generală a Conferinței Bisericilor Europene, care va avea loc în 2003 (25 iunie-2 iulie 2003) la Trondheim, în Norvegia.

Tema generală a viitoarei adunări generale a Conferinței Bisericilor Europene a fost fixată de către Comitetul Central al Conferinței Bisericilor Europene care s-a reunit la Iași (octombrie 2000), și anume "*Iisus Hristos - vindecă și reconciliază. Mărturia noastră în Europa*". Subtemele acestei Adunări vor fi: 1. *Mai multă comuniune între Biserici*; 2. *Mai multă solidaritate*; 3. *Mai multă integrare europeană*; 4. *Mai multă mărturie în societatea actuală*.

Tot în cadrul ședinței de lucru anuale a Prezidiului și Comitetului Central ale Conferinței Bisericilor Europene, s-au luat următoarele hotărâri: *a fost aprobat programul viitoarei adunări generale a Conferinței Bisericilor Europene, propus de Comitetul de planificare al adunării, program ce cuprinde și patru slujbe ortodoxe; a fost aprobată ordinea de zi a adunării; a fost aprobat bugetul adunării, precum și unele principii de lucru; a fost trimis Bisericilor membre un document de lucru pregătit, pentru ca delegații la această viitoare adunare să poată reflecta asupra temei generale și asupra coresponsabilității, cooperării și contribuției Bisericilor Europei în domeniul filantropiei și solidarității sociale, al alinării suferinței, pe care o aduc bolile, singurătatea, sărăcia, șomajul, intoleranțe, violența etc., al reconcilierii, al dialogului interreligios și interetnic*.

În documentul amintit, Biserica este prezentată ca o comunitate a vindecării sufletești și trupesti și a reconcilierii oamenilor cu Dumnezeu și întreolaltă.

Duminică, 9 iunie, I.P.S. Mitropolit Daniel a participat la Sfânta Liturghie săvârșită la biserica ortodoxă română de la Chambésy, lângă Geneva, a transmis binecuvântările Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a ținut cuvânt de învățătură, după care s-a întâlnit cu I.P.S. Mitropolit Damaskinos al Elveției.

Luni, 10 iunie, I.P.S. Mitropolit Daniel a vizitat Institutul ecumenic de la Bossey, lângă Geneva, unde a fost profesor în perioada 1980-1988, fiind invitat de către actualul director al Institutului, Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Sauca.

De asemenea, I.P.S. Mitropolit Daniel a vizitat familia Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, director de studii la Conferința Bisericilor Europene și familia Pr. Virgil Vâlcu, parohul Parohiei ortodoxe române *Învierea Domnului* de la Chambésy - Geneva.

În urma discuțiilor purtate, a lămuririlor suplimentare aduse de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinci și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

* *La act de participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la ședința de lucru anuală a Prezidiului și Comitetului Central ale Conferinței Bisericilor Europene (Morges, Elveția, 2-9 iunie 2002).*

Temei nr. 803/2002 - Referat în legătură cu lucrările simpozionului "Bisericile și Comunitatea Europeană. Consecințele juridice ale lărgirii Comunității Europene pentru Biserici", desfășurat la mănăstirea Heligenkreuz și Kleinmariazell (Austria, 22-24 aprilie).

La această întrunire au participat 102 invitați din 12 țări, din partea Patriarhiei Române fiind prezenți, ca delegați oficiali: Pr. Dr. Nicolae Dura, parohul comunității ortodoxe române din Viena și reprezentant al Bisericii Ortodoxe în Comisia Europeană, Pr. Prof. Dr. Alexandru I. Stan de la Facultatea de teologie din București și Pr. Lect. Dr. Irimic Marga de la Facultatea de teologie din Sibiu.

Simpozionul a fost structurat pe trei părți, și anume:

1. *Deschiderea oficială* la care au rostit cuvinte de salut superiorul mănăstirii-gazdă, Mag. Gregor Henckel-Donnersmarck, episcopul Dr. Egon Kapellari, ca președinte al Conferinței episcopilor austrieci, Mag. Robert Kauer din partea Bisericii Evanghelice și D-na Elisabeth Gehrler, ministru al Învățământului și Cultelor din Austria.

2. *"Cum gândește și cum acționează UE?"* a fost cea de-a doua parte a simpozionului, în cadrul căreia au fost susținute următoarele referate: *De la uniunea montană, la UE, de la Nisa sau de ce dreptul european devine tot mai important pentru juriștii Bisericilor* (Prof. Dr. Rik Torfs, Leuven-Belgia); *Principiile formale și materiale ale dreptului european cu privire specială asupra Bisericilor* (Prof. Dr. Gerhard Robbers, Trier - Germania); *Bisericile în Europa. Ideal și realitate cu exemplul activității birourilor reprezentanțelor bisericești în Bruxelles, precum și ale prezidiilor pentru probleme religioase ale Comisiei Europene* (Dr. Michael Weninger, Episcopul-vicar Emmanuel Adamakis, Dr. Felix Leinemann, Dr. Monika Luke, Dr. Peter Pavlovic, Bruxelles).

3. *Așteptări bisericești și realitate europeană. Efectele dreptului european asupra vieții bisericești* a fost cea de-a treia parte a simpozionului în care s-au susținut următoarele referate: *Charta drepturilor fundamentale ale UE* (Prof. Dr. Heinrich Neisser, Viena; Prof. Dr. Grigorios Larentzakis, Graz); *Bisericile ca furnizoare de locuri de muncă - Provocări în legătură cu protecția năzuințelor cu legea nediscriminării și cu recunoașterea pregătirii școlare și profesionale* (Dr. Maciej Lis, Bratislava; Dr. Brigitte Schinkele, Viena); *Angajament bisericesc în domeniul social și instrucional - Efecte posibile ale dreptului fundațional asupra activităților în folosul comun* (Dr. Angelika Koman, Bruxelles; Dr. Katharina Erdmenger, Berlin).

Delegații Patriarhiei Române, participând la discuții în plen și în particular, au afirmat dorința credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române ca România să fie acceptată în structurile europene odată cu păstrarea identității ei spirituale și

naționale. Românii, ca neam și ca ortodocși, fac parte, istoric și geografic, din Europa și de aceea este firească integrarea lor în structurile actuale ale acestui continent.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de desfășurarea lucrărilor simpozionului "Bisericele și Comunitatea Europeană. Consecințele juridice ale lărgirii Comunității Europene pentru Biserici", la mănăstirea Heligenkreuz și Kleinmariaszell (Austria, 22-24 aprilie);*

** Să se continue demersurile și sprijinul Bisericii noastre privind integrarea României în structurile europene.*

Temei nr. 804/2002 - Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la conferința "Dialogul între religii și civilizații" (Nicosia, Cipru, 8-12 martie 2002).

În perioada 8-10 martie 2002 s-au desfășurat în Cipru, lucrările Conferinței internaționale interreligioase, organizată de mănăstirea Kykkos la Centrul de studii de la metocul "Arhanghelul" din Nicosia.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită din P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei ortodoxe române din Ungaria, P.S. Irineu Slătineanu, arhiepiscop-vicar al Episcopiei Râmnicului, P.S. Siluan Marsilianul, episcop-vicar al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională.

Tema conferinței a fost generată de atacul terorist petrecut la 11 septembrie 2001 de la New-York și s-a axat mai mult pe terorism și fanatism. În esență s-a urmărit o apropiere mai mare și o cunoaștere mai apropiată între religii și credințele lor.

În finalul Conferinței, între concluzii, s-a lansat un apel către toți participanții și conducătorii de mari religii, să intervină pe lângă conducerile țărilor lor pentru a desfășura o politică de pace și de toleranță, și un apel adresat de delegații greci, în numele Ortodoxiei, rabinului șef al Ierusalimului pentru a interveni pe lângă conducerea statului Israel, în vederea recunoașterii patriarhului Ierusalimului.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la conferința "Dialogul între religii și civilizații" (Nicosia, Cipru, 8-12 martie 2002);*

** Să se exprime, în continuare, deschiderea Bisericii noastre față de dialogul interreligios și interconfesional în vederea promovării unor relații de bună conviețuire a oamenilor care împărtășesc diferite credințe religioase, în spiritul toleranței și a valorilor evanghelice.*

Temei nr. 2377/2002 - Referatul sectorului "Relații externe bisericești" privind participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la hirotonia și instalarea Prea Cuviosului Arhim. Nicolae Condrea în scaunul de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada (14 iulie 2002).

În referat se arată că potrivit hotărârii Sfântului Sinod luată în ședința de lucru din 13 martie 2002, prin care s-a confirmat alegerea Prea Cuv. Arhim. Dr. Nicolae Condrea ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și s-a aprobat ridicarea Prea Cuviosului Sale la treapta arhieriei, detaliile

slujbei de hirotonie întru arhieru și ceremoniile de întronizare a noului arhiepiscop, precum și componența delegației oficiale ce va participa la aceste momente istorice din viața clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române ce fac parte din Arhiepiscopia ortodoxă română în America și Canada urmau a fi stabilite prin consultări între Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Iosif și Consiliul eparhial al acestei eparhii.

Ținând cont de dorința fierbinte a clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada de a avea în mijlocul lor, la aceste evenimente istorice din viața eparhiei, pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române Mame, după mai bine de două decenii de la precedenta vizită a unui Întâistătător, prin consultările amintite a fost propusă componența delegației oficiale a Bisericii ortodoxe române astfel: Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală, I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei occidentale și meridionale, *Locum Tenens* al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada și P.S. Episcop Ioan de Covasna și Harghita;

Luând act că programul cuprinde, ca puncte principale ale sale, pe lângă slujba de hirotonie întru arhieru a Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. *Nicolae Condrea*, ceremonia de instalare a noului arhiepiscop, în catedrala *Sf. Ioan Botezătorul* din Montreal, Canada, din ziua de 14 iulie 2002, întâlniri cu personalități bisericesti și ale vieții publice canadiene și americane și altele;

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericesti, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de demersurile în legătură cu pregătirea vizitei în Canada a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, prilejuită de hirotonia și instalarea Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada.*

Temei nr. 2621/2002 - Referatul sectorului "Relații externe bisericesti" privind lucrările sesiunii celei de a IX-a Adunări generale interparlamentar europene a Ortodoxiei cu tema "Globalizarea și Ortodoxia" (București, 27-30 iunie 2002).

În perioada 27-30 iunie 2002, s-a desfășurat la București, la Palatul Parlamentului, sesiunea celei de-a IX-a Adunări generale interparlamentare europene a Ortodoxiei (AIEO).

Patriarhia Română a primit invitația Domnului Stylianos-Angelos Papatthemelis, secretar general al AIEO, cu privire la participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la deschiderea oficială a acestor lucrări.

Deschiderea oficială a sesiunii a celei de-a IX-a Adunări generale interparlamentare europene a Ortodoxiei s-a desfășurat în ziua de joi, 27 iunie 2002, în sala *Nicolae Iorga* a Palatului Parlamentului. Invitat de onoare la sesiunea inaugurală a fost Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care a fost însoțit de I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, de PP.SS. Episcopi-vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ambrozie Sinaitul și de PP.SS. Sebastian Ilfoveanul și Varsanufie Prahoveanul, episcopi-vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La ceremonia de deschidere, cuvântul de salut a fost adresat de Președintele AIEO, Dl. Viktor Zorkaltsev iar deschiderea lucrărilor a fost făcută de către Dl. Valer Dorneanu, președintele Camerei Deputaților.

În cuvântul de salut adresat participanților, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus, printre altele: *"Această primă Adunare, desfășurată la București, pentru noi, slujitorii Bisericii, nu este întâmplătoare, pentru că ea se desfășoară în săptămâna Pogorării Sfântului Duh (...). Așadar, este o lucrare deosebit de importantă și-i acordăm toată prețuirea noastră, a Bisericii Ortodoxe Române pentru că am prilejul acesta unic ca să rostesc acest cuvânt și de salut pentru fiecare reprezentant al Parlamentului Ortodoxiei pentru că, fiecare dintre dumneavoastră, în mod harismatic, reprezentați aici și Bisericile din care veniți, într-o lucrare comună, o lucrare a Duhului Sfânt care să lumineze mintea conducătorilor de popoare, iar această Adunare a Parlamentului Ortodoxiei s-ar putea tălmăci foarte frumos ca minunea Cincizecimii, adică unitatea în diversitate. Pentru Biserica Ortodoxă, Biserică cu vocație profund ecumenică atât extensiv, cât și intensiv, globalizarea reprezintă o provocare și o șansă. În contextul globalizării, posibilitățile împlinirii poruncii dumnezeiești de a propovădui Evanghelia la toată făptura sunt nemăsurate. În atmosfera unității paneuropene și, sperăm, mondiale, popoarele ortodoxe își pot prezenta valorile culturale specifice ca pe un dar la efortul umanității de a se îmbogăți cât mai mult din punct de vedere spiritual. Acest fapt constituie garanția păstrării identității specifice în contextul afirmării și acceptării valorilor universale".*

De asemenea, Prea Fericirea Sa a ținut să semnaleze, în cel mai autentic duh ziditor, pericolele pe care le-ar putea comporta procesul de globalizare, menționând: *"omul, sub aspectul său de chip al lui Dumnezeu, persoană creată pentru a ajunge la asemănarea cu El, ar putea fi depersonalizat. Aceasta, în contextul gândirii filosofice contemporane, când autonomia rațiunii umane este afirmată și susținută fără rezervă, fără măsură, fără nici o raportare a acesteia la Rațiunea Divină. Valoarea supremă în lumea văzută creată este ființa umană, purtătoare și creatoare a valorilor universal recunoscute. Globalizarea, ca proces universal presupune și participarea conștientă și eficientă a laicilor la luarea deciziilor și formularea strategiilor de dezvoltare economică, politică și culturală".*

La sfârșitul ceremoniei de deschidere a lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o întrevedere cu președintele AIEO, Dl. Viktor Zorkaltsev și delegația rusă, care au transmis un mesaj din partea Sanctității Sale, Alexei II, Patriarhul Moscovei, prilej cu care s-au reliefat bunele relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă.

Lucrările celei de-a IX-a Adunări generale interparlamentare europene a Ortodoxiei au continuat în ziua de vineri, 28 iunie 2002, cu conferința la tema principală: *"Globalizarea și Ortodoxia"*, prezentată de Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, membru corespondent al Academiei Române.

Pentru participanții la sesiunea celei de-a IX-a Adunări generale interparlamentare europene a Ortodoxiei, un moment deosebit l-a constituit primirea dele-

gației reprezentative de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în ziua de sâmbătă, 29 iunie 2002, la reședința patriarhală, în cursul întrevederii fiind abordate teme de interes comun atât în ceea ce privește viața religioasă la nivel național - la nivel de Biserică ortodoxă locală - cât și la nivel european.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a accentuat bunele relații pe care Biserica noastră le are cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, precum și importanța pe care a avut-o vizita Papei Ioan Paul II în România pentru afirmarea deschiderii caracteristice Bisericii Răsăritului. În același timp, Prea Fericitul Sa, a încredințat parlamentarilor prezenți și, prin ei, tuturor celorlalți, misiunea de a reprezenta interesele Bisericii Ortodoxe în forurile legislative ale țărilor din care provin.

Ca o recunoaștere a importanței AIEO, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat președintelui, Dl. Viktor Zorkaltsev și secretarului general, Dl. Stylianos-Angelos Papatheomclis, înalta distincție "*Crucea patriarhală*" pentru mirenii.

În după amiaza zilei de sâmbătă, delegații AIEO au vizitat mănăstirea Căldărușani, iar în ziua de duminică, 30 iunie 2002, au participat la Sfânta Liturghie de la mănăstirea Pasărea, situate lângă București.

În urma discuțiilor purtate, a lămuririlor suplimentare aduse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

** Ia act de lucrările sesiunii celei de a IX-a Adunări generale interparlamentare europene a Ortodoxiei (AIEO) desfășurate la București, Palatul Parlamentului (27-30 iunie 2002);*

** Afirmă disponibilitatea și sprijinul Bisericii noastre față de astfel de acțiuni, în măsura în care va fi solicitată de către factorii în drept.*

Temei nr. 2579/2002 - Scrisoarea I.P.S. Mitropolit Vladimir de la Chișinău cuprinzând unele puncte de vedere în legătură cu recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile publice de stat din Republica Moldova.

Referatul arată că scrisoarea este redactată în numele "Sinodului Bisericii Ortodoxe din Moldova", format din I.P.S. Mitropolit Vladimir al Chișinăului ca Președinte, și PP.SS. Episcopi Iustinian de Tiraspol și Dubăsari, Anatolie de Cahul și Lăpușna, și Dorimedont de Edineț și Briceni, ca membri semnatari.

I.P.S. Mitropolit Vladimir își precizează, de la începutul scrisorii, opoziția față de încercarea, încununată de succes, a Mitropoliei Basarabiei de a determina Guvernul Republicii Moldova să o înregistreze între Cultele religioase recunoscute de stat în Republica Moldova, considerându-o ca pe o acțiune "*necanonică*", "*cu urmări ce pot afecta grav unitatea ortodoxiei*", "*în contrasens cu desfășurarea firească a negocierilor dintre Patriarhia Română și Patriarhia Rusă*", prilej "*de ceartă, dezbinare, bănuială și dezechilibru sufletesc și social*".

Referatul menționează faptul că în procesul intentat de Mitropolia Basarabiei Guvernului Republicii Moldova, la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg, acțiunea "*necanonică*" la care face referire I.P.S. Vladimir, Mitropolia Basarabiei, aflată sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, a obținut câștig de

cauză, hotărâre menținută și în urma recursului înaintat la 22 februarie 2002 de Guvernul Republicii Moldova, recurs respins de CEDO în unanimitate, autoritățile de la Chișinău fiind obligate să recunoască Mitropolia Basarabiei până la Termenul limită de 31 iulie 2002.

Cu toate acestea, I.P.S. Mitropolit Vladimir consideră că recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile de stat ale Republicii Moldova nu poate avea decât *"urmări grave ce pot afecta unitatea ortodoxiei"*, chiar dacă în finalul scrisorii, își exprimă speranța *"păstrării unei deschideri benefice continuării dialogului și cooperării frățești dintre Patriarhia Română și Patriarhia Rusă, în vederea asigurării păcii și a bunei înțelegeri, precum și a consolidării unității ortodoxe"*.

În urma celor prezentate, a discuțiilor în care au formulat puncte de vedere Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

- *Adresează Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist rugăminte de a răspunde I.P.S. Mitropolit Vladimir de la Chișinău numa după data de 31 iulie 2002, când expiră termenul ultimatum dat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg pentru recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile Republicii Moldova.*

Temei nr. 2083/2002 - Scrisoarea P.S. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei Daniil Partoșanul, administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia în legătură cu situația actuală a acestei Episcopii.

În scrisoarea P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul se fac unele precizări referitoare la: *Faptul că unele autorități publice românești evită să folosească în corespondența oficială cu Patriarhia Sârbă denumirea, termenul și titlatura de "Episcopie" pentru Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia; Cele 42 biserici și comunități românești din cadrul Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia se află în grija a 23 de preoți ortodocși români, ce recunosc ca administrator pe P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul; P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul nu este recunoscut de către Statul Iugoslav și de Biserica Ortodoxă Sârbă, întrucât aceste instituții nu recunosc Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia; P.S. Hristostom, episcopul sârb al Banatului, cu reședința la Vârset, evită orice întâlnire cu P.S. Episcop-vicar Daniil, dispunând ca preoții sârbi din Episcopia Banatului să nu mai slujească cu preoții români;*

De asemenea, în scrisoarea P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul mai este prezentată și poziția Bisericii Ortodoxe Sârbe în legătură cu statutul și existența Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, menționând că Biserica Ortodoxă Sârbă nu va împiedica venirea oricărui episcop ortodox român în vizite canonice sau misiune pentru mai multe zile, în nici un caz cu statut permanent.

În finalul scrisorii, P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul prezintă câteva propuneri, printre care; *menținerea și întreținerea unui dialog între cele două*

Patriarhii; Contacte diplomatice la nivel înalt; Păstrarea în Dipticele Patriarhiei Române a termenului de Episcopie; Înființarea Episcopiei Severinului (Drobeta-Turmu Severin) cu scopul stabilirii de relații directe între credincioșii și preoții acestei Eparhii și frații români din sudul Dunării, mai puțin la nivel ierarhic; Analizarea posibilității fuzionării celor 40 de parohii ortodoxe românești din Banatul Iugoslav cu Arhiepiscopia Timișoarei - în cazul menținerii poziției intrasigente din partea Bisericii Ortodoxe Sârbe și a Statului Iugoslav.

În cadrul discuțiilor care au urmat au prezentat unele puncte de vedere în legătură cu cele semnalate I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, iar P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul a adus lămuriri asupra problemelor puse în discuție.

În urma celor prezentate, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

- *Se mențin în vigoare toate hotărârile precedente luate de Sfântul Sinod în legătură cu Episcopia ortodoxă română din Iugoslavia, rugând pe P.S. Episcop-vicar Daniil Partoșanul să se conformeze acestor hotărâri;*

- *Se resping hotărârile luate de către "Adunarea preoțimii ortodoxe române din Banatul Iugoslav" la 7 martie 2002.*

Temei nr. 2948/2002 - Participarea I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului la hramul Parohiei ortodoxe române Sfânta Treime din Istanbul (14-15 iunie 2002).

În referat se arată că, având binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului a participat la sărbătorirea hramului Parohiei ortodoxe române *Sfânta Treime* din Istanbul, Turcia, păstorită de Pr. State Silviu, unde, în dimineața zilei de 24 iunie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi din cadrul Arhiepiscopiei Tomisului, la care s-au adăugat doi preoți și un diacon, reprezentanți ai Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul Constantinopolului, a săvârșit Liturghia cu rostirea cuvântului de învățătură, în prezența multor credincioși.

În dimineața zilei de 25 iunie I.P.S. Arhiepiscop Teodosie, însoțit de Pr. State Silviu, a fost primit în audiență de Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul Constantinopolului, în cadrul întrevederii Sanctitatea Sa reamintind bunele relații între Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului și Patriarhia Română, relații ce s-au concretizat în vizite reciproce, schimburi de mesaje etc. Totodată, Sanctitatea Sa a menționat faptul că prezența comunității ortodoxe române în Constantinopol a creat o nouă punte de comunicare între cele două Biserici surori. Sanctitatea Sa a folosit acest prilej pentru a transmite Prea Fericirii Voastre îmbrățișările Sale frățești și toate urările de bine.

Cu prilejul prezenței la Constantinopol, I.P.S. Arhiepiscop Teodosie a vizitat biserica *Sfânta Parascheva* din Constantinopol, ctitorie a Sfântului Constantin Brâncoveanu, aflată în administrarea Patriarhiei Ecumenice, în apropierea căreia se află o clădire folosită ca sală de recepții și locuință. Biserica este bine întreținută,

îngrijită, oferind toate condițiile pentru buna desfășurare a sfintelor slujbe pentru comunitatea românească, acest lucru putându-se rezolva pe cale diplomatică.

În discuțiile pe care I.P.S. Arhiepiscop Teodosie le-a avut cu consulul general al României din Istanbul, s-a convenit că singura posibilitate de a intra în posesia acestui sfânt locaș ar fi încheierea unui protocol între Statul român și Patriarhia Ecumenică. Având un locaș de cult în proprietate, Parohia ortodoxă română din Istanbul și-ar dobândi recunoașterea de către Statul turc, în acest sens, autoritățile diplomatice românești din Turcia oferind tot sprijinul.

I.P.S. Arhiepiscop Teodosie, luând cuvântul, a arătat că în cadrul întâlnirii cu Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului a abordat problema obținerii bisericii *Sfânta Paracheva* din Istanbul de către comunitatea ortodox românească și opinează că, urmare a discuțiilor în baza unui protocol încheiat între Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului și Statul român.

În urma celor prezentate și a lămuririlor date de I.P.S. Arhiepiscop Teodosie, la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

- *Ia act de participarea I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului la hramul Parohiei ortodoxe române "Sfânta Trime" din Istanbul;*

- *Să se continue demersurile pe lângă Patriarhia Ecumenică în vederea obținerii bisericii "Sfânta Parascheva" în folosul Comunității ortodoxe române din Istanbul (Turcia).*

11. Diverse.

În continuarea ședinței de lucru, *Prea Fericitul Părinte Președinte* introduce discuțiile asupra unor probleme care interesează pe membrii Sfântului Sinod și care vizează, prin conținutul lor, viața bisericească din eparhiile Bisericii noastre în ansamblul ei.

Temei nr. 3293/2002 - Catedrala Mântuirii Neamului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist informează plenul că în perioada 14-20 iunie 2002, la Palatul Parlamentului, sala de expoziții Constantin Brâncuș, s-a întrunit juriul Concursului de Soluții de arhitectură pentru catedrala patriarhală din București, juriu prezidat de I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, alcătuit din: I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, specialiști în arhitectură și urbanism, reprezentanți ai Academiei Române, ai unor instituții ale administrației publice de stat și locale din Capitală, ai unor instituții de învățământ în specialitatea arhitectură și construcții și ai învățământului teologic universitar.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată că juriul, analizând cele 18 proiecte intrate în concurs pentru realizarea Catedralei Mântuirii Neamului, a construcțiilor aferente și amenajărilor exterioare care compun ansamblul, în dorința realizării unui edificiu reprezentativ care să răspundă așteptărilor înaintașilor și năzuințelor generațiilor prezente și viitoare, a selectat trei proiecte, pentru care a stabilit un calendar de îmbunătățiri potrivit recomandărilor formulate de juriu, astfel ca în ședința de jurizare din 15-16 octombrie 2002, Juriul să poată stabili ierarhia celor trei

proiecte și să elaboreze Raportul asupra proiectelor prezentate, care va fi înaintat Patriarhiei Române în vederea luării deciziei definitive.

Urmare expunerii Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod hotărăște:

• *Ia act de modul în care s-a desfășurat Concursul de arhitectură pentru ansamblul Catedrala Mântuirii Neamului și de soluțiile prezentate, în scopul finalizării.*

Temei nr. 3294/2002 - Invitația I.P.S. Mitropolit Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională (nr. 142/2002) și a Pr. Traian Valdman, parohul Comunității ortodoxe române din Milano (Italia) adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a efectua o vizită pastorală în parohiile și comunitățile ortodoxe române din Italia.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist aduce la cunoștința Sfântului Sinod că a primit o scrisoare din partea I.P.S. Mitropolit Iosif cu invitația de a efectua o vizită pastorală la parohiile și comunitățile ortodoxe române din Italia (Roma, Milano, Torino, Florența, Padova) care, în ultimii ani au cunoscut un dinamism aparte, cei peste 100.000 de români trăitori pe acele meleaguri având nevoie de susținere și întărire duhovnicească, cunoscut fiind că orice prilej de manifestare a legăturilor acestora cu Biserica Română Mamă este un moment de bucurie și înălțare spirituală. La aceasta se adaugă și invitația primită din partea Pr. Traian Valdman, vicar eparhial pentru Italia și parohul Comunității ortodoxe române din Milano privind participarea la sfințirea noii catapetesme din biserica parohială.

În invitații se arată că, prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Italia ar constitui un moment propice pentru întâlniri cu ierarhi ai Bisericii Romano-Catolice, precum și de reîntâlnire cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II.

Urmare celor prezentate mai sus, Sfântul Sinod hotărăște:

• *Ia act de invitație I.P.S. Mitropolit Iosif și a Pr. Traian Valdman de la Milano adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a efectua o vizită pastorală la parohiile și comunitățile ortodoxe române din Italia (Roma, Milano, Torino, Florența, Padova), precum și de prilejul oferit de această vizită pentru întâlniri cu ierarhi ai Bisericii Romano-Catolice și de reîntâlnire cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II, în cursul lunilor septembrie sau octombrie 2002, urmând ca programul vizitei și componența delegației Bisericii noastre să se stabilească ulterior.*

Temei nr. 3296/2002 - Aspecte privind activitatea pastoral-misionară și liturgică în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată că este necesar ca în eparhiile în care au loc manifestări religioase solemne, legate de evenimente din viața bisericească locală sau de unele pelerinaje cu moaște de sfinți, este bine să se urmeze tradiția bisericească fără a se ajunge la excese, pe care din păcate, unele posturi de televiziune și presa scrisă le manipulează neonest în defavoarea Bisericii noastre, amintind situația creată de oficierea slujbei de înviere pe malul mării sau

de pelerinajul cu moaștele Sf. Mucenici Epictet și Astion în cuprinsul Arhiepiscopiei Tomisului.

I.P.S. Mitropolitul Daniel al Moldovei și Bucovinei arată că, chiar dacă Sf. Mucenici Epictet și Astion figurază în calendarul bisericesc, Arhiepiscopia Tomisului era dator să aducă la îndeplinire hotărârea Sfântului Sinod din martie 2002, în legătură cu elaborarea studiului antropologic privind moaștele descoperite la Murighiol, jud. Tulcea și prezentarea acestuia la Sinodul Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei pentru evaluare și apoi Sfântului Sinod în vederea luării unei hotărâri corespunzătoare, subliniind că abia după aceea, se va putea purcede la proclamarea oficială a recunoașterii acestora ca moaște ale Sf. Mucenici Epictet și Astion și instituirea unui cult special.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului arată că în cuprinsul Arhiepiscopiei pe care o păstorește, există călugări care vizitează Grecia și, la întoarcerea în țară aduc, fără știrea Chiriarhului, părți din moaște de sfinți, care nu sunt certificate de nimeni ca autentice, solicitând Sfântul Sinod să ia o măsură în acest sens. Totodată, Înalt Prea Sfinția Sa amintește că în luna martie 2002, la inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod a elaborat un **cod de măsuri misionare și pastorale**, solicitând responsabilitate și fermitate în privința respectării acestuia.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, aduce la cunoștință Sfântului Sinod, că Pr. Grigore Popescu din București i-a adresat rugămintea de a interveni pentru urgentarea examinării documentelor privind canonizarea mitropolitului Teodosie al II-lea care, deși a păstorit în Moldova, a murit de moarte martirică în cuprinsul actualei Episcopii a Buzăului. În acest context, Înalt Prea Sfinția Sa adresează rugămintea P.S. Episcop Epifanie al Buzăului de a îngriji finalizarea cercetărilor în vederea canonizării mitropolitului Teodosie al II-lea.

Ca urmare a celor supuse discuției și a opiniilor exprimate, Sfântul Sinod hotărăște:

- *Recomandă membrilor Sfântului Sinod luarea de măsuri în vederea aplicării și respectării codului de măsuri și metode pentru reactualizarea, reorientarea și intensificarea activității pastoral-misionare, aprobat prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1140 din 13-14 martie 2002, precum și pentru publicarea acestuia în presa bisericească în vederea aducerii la îndeplinire la nivelul tuturor unităților bisericești din cuprinsul fiecărei eparhii;*

- *În viitor, aducerea de sfinte moaște în țara noastră de către clerici români sau străini să se facă numai cu binecuvântarea Chiriarhului locului și numai după probarea autenticității acestora prin acte emise de ierarhii din celelalte Biserici Ortodoxe surori din eparhiile cărora provin acestea;*

- *Adresează P.S. Episcop Epifanie al Buzăului rugămintea de a se îngriji de finalizarea documentației elaborate de Pr. Grigore Popescu din București în legătură cu propunerea de canonizare a mitropolitului Teodosie al II-lea al Moldovei, în care*

scop Cancelaria Sf. Sinod va pune la dispoziție documentele existente (studiul privind viața și activitatea, Acatistul), cu precizarea că se va respecta modalitatea de lucru stabilită prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 2896 din 3 iulie 2001.

Temei nr. 3295/2002 - Propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului pentru întocmirea rânduielii tipiconale la sfințirea Drapelului Național.

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, luând cuvântul, arată că la ceremoniile care au avut loc la Cluj, cu prilejul Zilei drapelului național - la 26 iunie, a fost invitat să officieze un serviciu religios. Necxitănd în cărțile de cult decât *Rânduiala sfințirii drapelului de luptă și Rânduiala sfințirii steagului unei bresle*, Înalț Prea Sfinția Sa precizează că a fost nevoit să officieze o slujbă ocazională la sfințirea a drapelului național întocmită ad-hoc, în contextul în care, potrivit Legii nr. 96/1998, cu acest prilej au loc ceremonialuri specifice, prilej cu care drapelele vechi uzate sau deteriorate din cauza intemperiilor sunt înlocuite cu cele nou sfințite.

Ca urmare a disponibilității pe care a arătat-o *I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului*, de a alcătui *Rânduiala la sfințirea drapelului național* care să se officieze, an de an, la Ziua drapelului național - 26 iunie, Sfântului Sinod hotărăște:

- *Adresează I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului rugămintea de a alcătui "Rânduiala la sfințirea drapelului național" pe care să o înainteze Sfântului Sinod spre aprobare, în vederea introducerii, ulterioare, în cărțile de cult.*

Invitația adresată membrilor Sfântului Sinod de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, de a participa la Seminarul italo-român cu tema "Ce înseamnă să fii episcop astăzi" (Durău, 15-17 septembrie 2002).

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, precizează că, în contextul aprofundării slujirii arhieresti astăzi și determinat de exigențele unei motivații pastoral-misionare adecvate, a reflectat la organizarea în comun cu responsabili și teologi ai Bisericii Catolice din Italia a unui seminar italo-român cu tema "*Ce înseamnă să fii episcop astăzi*", care va avea loc în perioada 15-17 septembrie 2002 la Durău. Ca urmare, adresează o invitație frățească membrilor Sfântului Sinod care sunt interesați de această temă, să-și anunțe participarea, din vreme, în scopul luării măsurilor organizatorice pe plan local.

Invitația adresată membrilor Sfântului Sinod de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, de a participa la hramul mănăstirii Nicula, la sărbătoarea "Adormirea Maicii Domnului" (15 august 2002).

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, anunță pe membrii Sfântului Sinod că așa cum a intrat în tradiția locului, an de an, la 15 august, se sărbătorește hramul mănăstirii Nicula, Adormirea Maicii Domnului. Ca urmare, Înalț Prea Sfinția Sa adresează membrilor Sfântului Sinod invitația de a participa la acest înălțător moment duhovnicesc din Arhiepiscopia Clujului, cu o anunțare prealabilă.

12. Închiderea ședinței de lucru și prorogarea sesiunii Sfântului Sinod

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, constatând că s-a încheiat examinarea problemelor înscrise pe Ordinea de zi, exprimă mulțumiri frățești membrilor Sfântului Sinod pentru răspunsul la chemarea făcută de a participa la această ședință de lucru, pentru contribuția deosebită adusă la soluționarea chestiunilor aflate în dezbatere, manifestându-și încredințarea că acestea vor aduce rod binecuvântat vieții bisericești din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române, precum și un spor de unitate și de solidaritate în acțiunile menite ridicării prestigiului Bisericii noastre.

Încheind ședința sinodală la ora 14⁰⁰, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte declară închisă prezenta ședință de lucru și prorogă sesiunea sinodală pe anul 2002.

Se rostește rugăciunea *Cuvine-se cu adevărat*.

PREȘEDINTELE SFÂNTULUI SINOD

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SECRETARUL SFÂNTULUI SINOD

† VINCENȚIU PLOIEȘTEANU

EPISCOP-VICAR PATRIARHAL

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Sumarul ședinței de constituire din 4 iulie 2002*

Potrivit prevederilor art. 22 și 30 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 5, lit. "a" și 59, al. 4 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și a convocării nr. 2583/2002 a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, II.PP.SS și PP.SS. Chiriarhi ai eparhiilor din țară și de peste hotare, PP.SS. episcopi-vicari și Arhieriei-vicari, precum și membrii clerici și mireni, delegați ai celor 23 eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române în Adunarea Națională Bisericească, pentru perioada 2002-2006, s-au întrunit în ședință de constituire în ziua de joi, 4 iulie 2002 în aula Palatului Patriarhiei din București.

1. Oficierea Sfintei Liturghii

La ora 8⁰⁰, în catedrala Patriarhală a fost săvârșită Sfânta Liturghie de către Prea Sfințitul Corneliu Bărlădeanul, arhieru-vicar al Episcopiei Hușilor înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, cu participarea membrilor Sfântului Sinod și a delegațiilor eparhiilor.

2. Slujba Te-Deum-ului pentru deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești

La ora 9³⁰, în prezența tuturor membrilor Sfântului Sinod și a membrilor clerici și mireni ai Adunării Naționale Bisericești, a colaboratorilor de la Centru patriarhal, a altor invitați și numeroși credincioși, a fost oficiat Te-Deum-ul pentru deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, protiat de către Prea Sfințitul Corneliu Bărlădeanul, arhieru-vicar al Episcopiei Hușilor, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

După oficierea Te-Deum-ului, membrii Adunării Naționale Bisericești trec în aula Palatului Patriarhiei, întâmpinând la ora 10⁰⁰ pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de II.PP.SS. Mitropoliți.

ȘEDINȚA DE CONSTITUIRE A ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

3. Constituirea Secretariatului Provizoriu

În temeiul art. 61 din Regulamentul organelor centrale, Prea Fericitul Părinte Președinte propune constituirea Secretariatului provizoriu, compus dintr-un cleric și doi mireni, pe care plenul Adunării Naționale Bisericești îl aprobă în următoarea componență: *Pr. Alexandru Hotăran - Episcopia Ardealului; Dl. Avocat Ioan Morariu - Arhiepiscopia Sibiului și Dl. Profesor Radu Stancu - Episcopia Argeșului și Muscelului.*

*Prezentul sumar a fost întocmit de Pr. Dr. Augustin Rusu, consilier patriarhal, pe baza procesului-verbal al ședinței, existent la Cancelaria Sf. Sinod

4. Apelul nominal și depunerea mandatelor la Secretariatul Adunării

În continuare, în conformitate cu prevederile art. 62 din Regulamentul organelor centrale, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe Pr. Alexandru Hotăran, secretar cleric provizoriu să facă apelul nominal pe secții, urmând ca în acest timp fiecare membru delegat să depună mandatul la Biroul Secretariatului Adunării.

În urma apelului nominal se constată că din totalul de 118 membri ai Adunării Naționale Bisericești, un număr de 10 delegați sunt absenți motivat dar au trimis mandatul printr-un alt delegat din aceeași eparhie.

Constatându-se prezența statutară a membrilor delegați ai eparhiilor, Prea Fericitul Părinte Președinte declară deschisă ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești.

5. Secțiunile pentru verificarea mandatelor

Prea Fericitul Părinte președinte invită pe secretarul cleric, Pr. Alexandru Hotăran, să dea citire prevederilor art. 63-67 din Regulamentul organelor centrale, în legătură cu modalitatea verificării actelor electorale ale membrilor delegați de către Adunările eparhiale în Adunarea Națională Bisericească, după cum urmează:

- *Secția I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei) primește spre examinare mandatele Secției a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei);*
- *Secția a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei) primește spre examinare mandatele Secției a III-a (a Mitropoliei Ardealului);*
- *Secția a III-a (a Mitropoliei Ardealului) primește spre examinare mandatele Secției a IV-a (a Mitropoliei Olteniei);*
- *Secția a IV-a (a Mitropoliei Olteniei) primește spre examinare mandatele Secției a V-a (a Mitropoliei Banatului);*
- *Secția a V-a (a Mitropoliei Banatului) primește spre examinare mandatele Secției I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei).*

6. Desemnarea președinților secțiilor și înmânarea dosarelor electorale

Potrivit prevederilor art. 65 din Regulamentul organelor centrale. Prea Fericitul Părinte Președinte înmânează fiecăruia Înalț Prea Sfințit Mitropolit actele electorale ale secției ce urmează a fi verificate, după cum urmează:

- **Pentru Secția I:** Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST, ca Mitropolit al Munteniei și Dobrogei;
- **Pentru Secția a II-a:** I.P.S. Mitropolit DANIEL al Moldovei și Bucovinei;
- **Pentru Secția a III-a:** I.P.S. Mitropolit ANTONIE al Ardealului;
- **Pentru Secția a IV-a:** I.P.S. Mitropolit TEOFAN al Olteniei;
- **Pentru Secția a V-a:** I.P.S. Mitropolit NICOLAE al Banatului.

Prea Fericitul Părinte Președinte reamintește că, potrivit prevederilor regulamentare bisericești, în scopul examinării mandatelor depuse, fiecare secție

urmează să alcagă din sânul său un Birou format din președinte, vicepreședinte și raportor.

7. Suspendarea ședinței

După înmânarea către II.PP.SS. Președinți a dosarelor cuprinzând mandatele membrilor delegați ai eparhiilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist suspendă ședința în vederea examinării acestora în cadrul secțiunilor și pentru întocmirea cuvenitelor rapoarte.

8. Reluarea lucrărilor în plen cu citirea rapoartelor secțiunilor

La reluarea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe raportorii secțiunilor să prezinte, în ordine regulamentară, referatele asupra examinării mandatelor, după cum urmează:

a. Raportul Secțiunii I (Mitropoliei Munteniei și Dobrogei)

Pr. Eugen Buruiană de la Episcopia Dunării de Jos, raportorul Secțiunii I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei), care a fost prezidată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, având ca vicepreședinte pe Pr. Nicolae Brânzea de la Episcopia Argeșului și Muscelului, prezintă raportul în legătură cu examinarea mandatelor membrilor delegați în Adunarea Națională Bisericească din eparhiile cuprinse în Secțiunea a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei), după cum urmează:

Arhiepiscopia Iașilor:

- Pr. Dr. Vasile Nichita
- Dl. Conf. Univ. Dr. Constantin Simirad
- Dl. Prof. Univ. Dr. Ing. Dumitru Rădăuceanu

Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

- Pr. Gheorghe Brădățanu
- Dl. Econ. Gavril Mârza
- Dl. Prof. Dumitru Teodorescu

Episcopia Romanului

- Pr. Constantin Alinei
- Dl. Prof. Vasile Ursache
- Dl. Ing. Dan Ioan Cârpușor

Episcopia Hușilor

- Pr. Ioan Radu
- Dl. Ing. Ioan Țibulcă
- Dl. Ing. Ioan Manole

În urma prezentării raportului Secțiunii I și a constatărilor făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești constituită provizoriu hotărăște:

* Validează mandatele membrilor delegați din eparhiile cuprinse în Secțiunea a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei) și trimite dosarul electoral la

Comisia permanentă de validări și petițiuni în vederea examinării și întocmirii raportului care va fi supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.

b. Raportul Secțiunii a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei)

Pr. Ioan Radu de la Episcopia Hușilor, raportorul Secțiunii a II-a (a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei), care a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, având ca vicepreședinte pe Pr. Gheorghe Brădățanu de la Arhiepiscopia Sucevei și Rădăușilor, prezintă raportul în legătură cu examinarea mandatelor membrilor delegați în Adunarea Națională Bisericească din eparhiile cuprinse în Secțiunea a III-a (a Mitropoliei Ardealului), după cum urmează:

Arhiepiscopia Sibiului

- Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca
- Dl. Av. Ioan Morariu
- Dl. Dr. Nicolae Suci

Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

- Pr. Ioan Dâmbu
- Dl. Constantin Asăvoaic
- Dl. Ing. Gheorghe Benea

Arhiepiscopia Alba Iuliei

- Pr. Gheorghe Nicolae Șincan
- Dl. Av. Ioan Rus
- Dl. Prof. Nicolae Băciuț

Episcopia Ortodoxă Română a Oradei, Bihorului și Sălajului

- Pr. Vasile Bota
- Dl. Prof. Univ. Dr. Teodor Maghiar
- Dl. Prof. Cornel Popa

Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmărilor

- Pr. Augustin Vasile
- Dl. Ing. Alexandru Cosma
- Dl. Ing. Mircea Man

Episcopia Covasnei și Harghitei

- Pr. Constantin Gane
- Dl. Econ. Nicolae Niga
- DL. Prof. Ioan Lăcătușu

În urma prezentării raportului Secțiunii a II-a și a constatărilor făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești constituită provizoriu hotărăște:

• *Validează mandatele membrilor delegați din eparhiile cuprinse în Secțiunea a III-a (a Mitropoliei Ardealului) și trimite dosarul electoral la Comisia permanentă de validări și petițiuni în vederea examinării și întocmirii raportului care va fi supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.*

• *Mandatul lipsă al Dlui. Prof. Ioan Lăcătușu de la Episcopia Covasnei și Harghitei va fi examinat și validat la o viitoare ședință a Adunării.*

c. Raportul Secțiunii a III-a (a Mitropoliei Ardealului)

Pr. Augustin Vasile de la Episcopia Maramureșului și Sătmarului, raportorul Secțiunii a III-a (a Mitropoliei Ardealului), care a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, având ca vicepreședinte pe Pr. Vasile Bota de la Episcopia Oradei, Bihorului și Sălajului, prezintă raportul în legătură cu examinarea mandatelor membrilor delegați în Adunarea Națională Bisericească din eparhiile cuprinse în Secțiunea a IV-a (a Mitropoliei Olteniei), după cum urmează:

Arhiepiscopia Craiovei

- Pr. Dumitru Păunescu
- Dl. Av. Vasile Gâru
- Dl. Prof. Tudor Nedelcea

Episcopia Râmnicului

- Pr. Ioan Florescu
- Dl. Jurist Marin Dobre
- Dl. Ing. Constantin Cimpocă

În urma prezentării raportului Secțiunii a III-a și a constatărilor făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești constituită provizoriu hotărăște:

• *Validează mandatele membrilor delegați din eparhiile cuprinse în Secțiunea a IV-a (a Mitropoliei Olteniei) și trimite dosarul electoral la Comisia permanentă de validări și petițiuni în vederea examinării și întocmirii raportului care va fi supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.*

d. Raportul Secțiunii a IV-a (a Mitropoliei Olteniei)

Pr. Ion Florescu de la Episcopia Râmnicului, raportorul Secțiunii a IV-a (a Mitropoliei Olteniei), care a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei, având ca vicepreședinte pe Pr. Dumitru Păunescu de la Arhiepiscopia Craiovei, prezintă raportul în legătură cu examinarea mandatelor membrilor delegați în Adunarea Națională Bisericească din eparhiile cuprinse în Secțiunea a V-a (a Mitropoliei Banatului), după cum urmează:

Arhiepiscopia Timișoarei

- Pr. Ionel Popescu
- Dl. Prof. Nicolae Secară
- Dl. Prof. Dumitru Tomoni

Episcopia Ardealului, Ienopolei și Hălmeagului

- Pr. Alexandru Hotăran
- Dl. Prof. Sergiu Cociu
- Dl. Dr. Sorin Costina

Episcopia Caransebeșului

- Pr. Dr. Vasile Petrică
- Dl. Ing. Dr. Sorin Frunză Verde
- Dl. Ing. Ioan Mocioalcă

În urma prezentării raportului Secțiunii a IV-a și a constatărilor făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești constituită provizoriu hotărăște:

• *Validează mandatele membrilor delegați din eparhiile cuprinse în Secțiunea a V-a (a Mitropoliei Banatului) și trimite dosarul electoral la Comisia permanentă de validări și petițiuni în vederea examinării și întocmirii raportului care va fi supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.*

e. Raportul Secțiunii a V-a (a Mitropoliei Banatului)

Pr. Vasile Petrică de la Episcopia Caransebeșului, raportul Secțiunii a V-a (a Mitropoliei Banatului), care a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, având ca vicepreședinte pe Pr. Alexandru Hotăran de la Episcopia Ardealului, prezintă raportul în legătură cu examinarea mandatelor membrilor în Adunarea Națională Bisericească din eparhiile cuprinse în Secțiunea I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei), după cum urmează:

Arhiepiscopia Bucureștilor

- Pr. Prof. Univ. Dr. Academician Dumitru Fopescu
- Dl. Prof. Univ. Dr. Academician Constantin Bălăceanu Stolnici
- Dl. Prof. Univ. Dr. Academician Virgil Căndea

Arhiepiscopia Tomisului

- Pr. Nicolae Ioniță
- Dl. Ing. Gheorghe Martin
- Dl. Ing. Trifon Belacurencu

Arhiepiscopia Târgoviștei

- Pr. Gheorghe Tomescu
- Dl. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Bârlea
- Dl. Econ. Grigore Grigore

Episcopia Buzăului

- Pr. Gheorghe Furtună
- Dl. Prof. Dumitru Pâslaru
- Dl. Ing. Grigore Costică

Episcopia Argeșului și Muscelului

- Pr. Nicolae Brânzea
- Dl. Prof. Ing. Dr. Constantin Nicolescu
- Dl. Prof. Radu Stancu

Episcopia Dunării de Jos

- Pr. Eugen Buruiană
- Dl. Conf. Univ. Dr. Ionel Căndea
- Dl. Prof. Univ. Dr. Ing. Emil Mina Roșu

Episcopia Sloboziei și Călărașilor

- Pr. Dragoș Stanciu
- Dl. Prof. Constantin Tudor
- Dl. Ing. Ioan Pinter

Episcopia Alexandriei și Teleormanului

- Pr. Dr. Marian Ciuleci
- Dl. Prof. Univ. Dr. Ing. Nicolae Noica
- Dl. Ing. Victor Drăgușin

În urma prezentării raportului Secțiunii a V-a și a constatărilor făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești constituită provizoriu hotărăște:

- *Validează mandatele membrilor delegați din eparhiile cuprinse în Secțiunea I (a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei) și trimite dosarul electoral la Comisia permanentă de validări și petițiuni în vederea examinării și întocmirii raportului care va fi supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.*

9. Proclamarea constituirii definitive a Adunării Naționale Bisericești

După prezentarea și aprobarea rapoartelor celor cinci secțiuni, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte constată că au fost validate mandatele membrilor clerici și mireni delegați de către Adunările Eparhiale în Adunarea Națională Bisericească.

Ca urmare, împlinindu-se procedura regulamentară de validare, ***Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST proclamă Adunarea Națională Bisericească constituită definitiv pentru o perioadă de patru ani (2002 - 2006).***

10. Cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist rostește următorul cuvânt:

"Onorați membri ai Adunării Naționale Bisericești,

Îndeplinindu-se procedurile statutare și reglementare, declar constituită Adunarea Națională Bisericească pentru o nouă perioadă de 4 ani. N-aș avea multe de adăugat în legătură cu atribuțiile atât de importante ale membrilor Adunării Naționale Bisericești, pe care în general le cunoașteți, ci voi sublinia doar unele aspecte care ne fac pe noi toți, atunci când ne adunăm în biserică sau în întâlnirile ce privesc bunul mers al Bisericii, să ne simțim ca acasă, în casa cea lăuntrică a sufletului nostru, a conștiinței noastre în primul rând, și a vedea câtă înțelepciune au turnat părinții și înaintașii noștri în modul de colaborare și de lucrare în Biserica noastră strămoșească.

Ne găsim, iubiți părinți și frați, la începutul celui de al treilea mileniu creștin și iată Bunul Dumnezeu a rânduit ca Biserica Sa, întemeiată pe pământul nostru românesc în primele secole ale celui dintâi mileniu, să vizeze atât de frumos și cu roade atât de bogate. Ori de câte ori mă întâlnesc fie cu membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, fie cu membrii Adunării Naționale Bisericești, întotdeauna îmi îndrept gândul către începuturile organizării noastre bisericești, către felul cum au știut înaintașii noștri să dea valoare învățaturii de credință pe de o parte să o păstreze neștirbită, așa cum au rânduit-o Sfinții Părinți, iar pe de altă parte să o răsplătească pe înțelesul generațiilor care s-au

perindai pe arena istoriei noastre naționale, de-a lungul celor două mii de ani de viață creștină, încât Biserica lui Hristos, întemeiată prin predica și apostolatul Sfântului Andrei, cel întâi chemat, a rămas pe temelii ei cele tari puse de Mântuitorul Iisus Hristos și de Sfinții Părinți ai Bisericii universale. Deși s-a încercat în atâtea moduri și în repetate rânduri să se zdruncine aceste temelii, s-a perpetuat și s-a reînnoit cu fiecare generație de adevărul acesta: "**că o altă temelie nu poate nimeni să pună în afara celei puse, care este Iisus Hristos**" (I Cor. 3, 11), împreună cu Sfinții Săi Apostoli și Ucenici și cu Sfinții Părinți ai Bisericii.

Vă aflați aici, iubiți frați, unii a doua sau a treia oară, alții pentru prima dată, ca membri ai Adunării Naționale Bisericești. Dar, atât unii cât și ceilalți, trebuie să vă simțiți acum nu numai acasă, dar și cu râvna proaspătă a acestei zile, a acestui loc, a acestei chemări la misiunea actuală a Bisericii noastre. Prin rugăciunea de astăzi, atât de cuprinzătoare, din biserică, de revărsare a Duhului Sfânt asupra conștiinței noastre, dar și din pericopa Sfintei Evanghelii pe care am ascultat-o, o parte mică din frumoasa și neuitata predică de pe munte a Mântuitorului Hristos, am înțeles că misiunea noastră este de a spori mereu lucrarea Biserii, după cuvântul care spune: "**Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau prorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc.**" (Matei 5, 17). Cuvântul acesta de "**plinire**" îl găsim și în rugăciunea numită "a amvonului" de la sfârșitul Sfintei Liturghii: "**Cel ce binecuvântezi pe cei ce Te binecuvintează, Doamne, și sfințești pe cei ce nădăjduiesc întru Tine, mântuiește poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta. Plinirea Bisericii Tale o păzește; sfințește pe cei ce iubesc podoba casei Tale; Tu pe aceștia îi preamărește cu dumnezeiască puterea Ta și nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine. Pace lumii Tale dăruiește, bisericilor Tale, preoților și la tot poporul Tău. Că toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorând de la Tine, Părințele luminilor, și Ție slavă și mulțumire și închinăciune înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vezii vecilor.**"¹ Această "**plinire**" aduce neconținut în Biserică actualitatea, fără să nege, să anuleze ce s-a făcut anterior, ci să sporească, să desăvârșească și să consolideze ceea ce s-a făcut. Biserica, întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos prin coborârea Duhului Sfânt la Cinzecime, așa a procedat de două mii de ani. Biserica noastră strămoșească a înțeles să cheme la lucrarea ei de continuă împlinire până la desăvârșire nu numai clerul, ci și pe credincioșii ei, deoarece această plinire nu se poate face numai cu o parte dintre cei ce slujesc și se bucură de harul Bisericii, ci de Biserica întregă. Și Biserica întregă o alcătuim noi toți, clerul și credincioșii Bisericii noastre.

Dumneavoastră cunoașteți foarte bine că, între Bisericile Ortodoxe de la acest început de mileniu, Biserica Ortodoxă Română, cu darul lui Dumnezeu, păstrează această învățătură și plinește mereu lucrarea ei cu prezența și sprijinul credincioșilor ei. Și încă această prezență a credincioșilor în diferite foruri bise-

1. Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, în Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. București - 2000. pag. 185

ricești este mai mare cu număr decât prezența clerului, începând de la parohie până aici, la Patriarhie.

Așadar, plinim mereu și reînnoim mereu lucrarea noastră. Atât de vastă și atât de cuprinzătoare este lucrarea Bisericii noastre, încât cel care slujește o viață întreagă Biserica, de s-ar mai naște o dată, cum spunea marele Mitropolit Andrei Șaguna al Ardealului, tot Sfânta Biserică ar sluji-o, fiindcă se știe că aici are încât multe de împlinit din cele ce Biserica Mântuitorului Iisus Hristos așteaptă a fi împlinite de fiecare generație. Toți marii Părinți ai Bisericii, ca de altfel toți marii cuvioși, smeriți și râvnitori monahi din mănăstiri, nu și-au asumat niciodată această plinire ca depinzând de ei sau numai de o categorie de slujitori, ci au fost neîncetat călăuziți de acea nemulțumire tainică, de conștiință a responsabilității că n-au putut împlini tot ceea ce ar fi trebuit să facă.

De aceea, este atât de necesară prezența credincioșilor alături de noi pe cât este cuprinzătoare și noțiunea de "**Biserică slujitoare**". După cum știți, în ultimii ani noțiunea de "**Biserică**" s-a folosit foarte mult, dar unilateral, înțelegându-se prin ea numai ierarhia. Acum a început, totuși, să se priceapă că prin "**Biserică**" trebuie să înțelegem totalitatea fiilor ei, purtători ai Duhului Sfânt. Nu există fiu al Bisericii, care să nu fi primit Duhul Sfânt prin Taina Sfântului Botez și prin celelalte Sfinte Taine ale Bisericii. Iată de ce Biserica noastră, cum spuneam, i-a adunat pe fiii ei, pe reprezentanții credincioșilor, în organele ei de conducere alături și împreună cu slujitorii altarelor. Această idee prețioasă a Mitropolitului Andrei Șaguna a trecut munții și s-a aplicat și în celelalte ținuturi românești. Dar și înainte de aceasta credincioșii erau cei care, fără să facă parte formal din organizațiile bisericești, ajutau Biserica.

Aș vrea să mai amintesc un lucru necesar pentru plinirea lucrării noastre în cei patru ani, care ne stau înainte. Biserica, cum știți, deși a fost solicitată și uneori chiar supusă unor presiuni, nu s-a alăturat și n-a împărțit o idee sau alta de partid politic. Biserica nu este contra democrației. În organizarea ei, Biserica are o structură profund democratică, cum ați putut vedea și din această procedură de constituire a Adunării noastre Naționale Bisericești. Ea însă nu rămâne indiferentă față de strădaniile ce trebuie depuse pentru bunăstarea poporului, mai ales acum, când țara noastră se află la răscruce de vremi, într-o situație cum n-a mai fost poate în istoria ei. Depinde de felul în care și noi, slujitorii Bisericii, împreună cu întregul neam românesc, cu țara întreagă, vom ști să dăm viață acestor valori veșnice aduse de Mântuitorul nostru Iisus Hristos pe pământ.

Drept aceea, deși Biserica nu este aliată unui partid politic, și nu va putea să fie, rămâne credincioasă slujirii mai ales valorii omului, coroana creației lui Dumnezeu.

Biserica nu poate rămâne indiferentă atunci când frații și semenii noștri se află în sărăcie, se află în suferință sau în alte situații grele. Cinstind făptura umană, ca fiind chip al lui Dumnezeu, Biserica își aduce ca prinos râvna slujitorilor ei spre binele semenilor; spre binele țării, mai ales că noi avem o brazdă strămoșească, un pământ care ne-a hrănit în istoria și în cultura noastră, cu tot ce

s-a clădit în această "grădină a Maicii Domnului", cum este numită România, dar ea ne-a hrănit și ne-a îndestulat îndeosebi sufletește. Și noi am umplut brazda aceasta cu suferințe, cu morminte de eroi, cu sânge de martiri, pe toată aria noastră românească. Și încă și peste hotarele țării găsim morminte de ostași români răsfirate în Europa și în alte părți ale lumii. Și dăm încă jertfe mereu, revărsăm mereu lumii, pentru mai-binele omenirii, cete de eroi.

Așadar, să nu se aștepte nimeni că Biserica se va alătura vreunui partid politic. Spun aceasta pentru că ne cunoaștem bine cu toții. Opiniile, pe care le aveți fiecare dintre dumneavoastră, vi le respectăm, dar în incita aceasta, a Adunării Naționale Bisericești, împreună vom gândi, vom vorbi și vom lucra asemenea înaintașilor și părinților noștri, în aria foarte largă și bogată a sfințelor noastre predanii bisericești.

Avem, deci, temelii trainice în Biserica noastră pe care suntem chemați să zidim necontenit. Deși unii dintre dumneavoastră ați fost realeși, iar alții sunteți noi aleși, prin validarea alegerii pe care v-a dat-o astăzi plenul Adunării Naționale Bisericești, vă considerăm ca aflându-vă aici pentru prima dată. În următorii patru ani fiecare dintre dumneavoastră trebuie să vă implicați în misiunea Bisericii, ca și cum ați participa la această lucrare pentru prima dată. Așadar, nu mai sunteți cei de până acum, căci ați trăit astăzi o prelungire a hirotesiei din Biserica noastră. Ați fost aleși de credincioși, iar prin rugăciunea de astăzi, iată, sunteți hirotesiși, adică validați, membri ai Adunării Naționale Bisericești și împreună-lucrători cu noi la chibzuirea aceasta pentru mai-binele Bisericii noastre.

Biserica noastră are acum și un program de asistență socială, foarte important și foarte bogat, cum veți vedea din dările de seamă, începând de la parohie și până la Patriarhie. Îi mulțumim Bunului Dumnezeu pentru ceea ce ne-a ajutat să împlinim până acum. Suntem o Biserică cunoscută între celelalte Biserici Ortodoxe Surori. Niciodată să nu ne sfîim a mărturisi că suntem fiii Bisericii Ortodoxe Române, o Biserică a suferinței și a Golgotei, dar și o Biserică a Învierii, care a păstrat neștirbită de-a lungul secolelor învățătura de credință ortodoxă. Ne aflăm astfel, acum, împreună la jugul Mântuitorului Iisus Hristos. Această coresponsabilitate pe care o practică Biserica Ortodoxă Română, de a lucra împreună cu toți fiii ei, cu credincioșii și cu clerul de la parohii și de la mănăstiri este chezușie dobândirii unor roade îmbelșugate.

În această nădejde, vă îmbrățișăm din toată inima pe toți ca fiind pentru prima dată prezenți în această incintă, care a devenit a Bisericii noastre prin bunăvoința și înțelegerea guvernelor care s-au perindat până acum la conducerea țării, în contul clădirilor proprietatea Bisericii răpitate abuziv de statul de dictatură comunistă, dar și pentru motivul că a fost construită pe teremul Mitropoliei, după ce fusese demolat corpul de incintă dinspre sud. Ne bucurăm de această moștenire pentru că ne aflăm pe locul sfânt al Bisericii noastre, loc care ne-a adus și clădirea, ca să facem din ea un izvor de răspândire a învățaturii noastre de credință ortodoxă.

Vă întâmpin cu bucurie și rog pe Bunul Dumnezeu să ne binecuvânteze, să ne ajute și să sporească râvna și activitatea noastră, spre slava Bisericii noastre Ortodoxe Române și spre bucuria noastră a tuturor. Bine ați venit sănătoși!"

11. Continuarea ședinței Adunării Naționale Bisericești

Prea Fericitul Părinte Președinte anunță continuarea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești în ședința de lucru a sesiunii pe anul 2002, arătând că în noua calitate pe care au dobândit-o ca urmare a validării mandatelor, membrii Adunării Naționale Bisericești trebuie să cunoască competențele și atribuțiile acestui organ central bisericesc în care, împreună, ierarhi clerici și mireni studiază și aduc hotărâri importante pentru viața bisericii.

De accea, la invitația Prea Fericirii Sale, PS Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, secretarul Sfântului Sinod dă citire prevederilor art. 19-20 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu atribuțiile Adunării Naționale Bisericești.

12. Constituirea definitivă a secretariatului Adunării Naționale Bisericești

Conform prevederilor art. 10 din Regulamentul interior al Adunării Naționale Bisericești și art. 68 din Regulamentul organelor centrale, Prea Fericitul Părinte Președinte supune la vot propunerea de constituire definitivă a Secretariatului Adunării, compus dintr-un cleric - *secretar general* și doi mireni - *secretari*, recomandând în acest scop pe cei trei membri care au fost cooptați în Secretariatul provizoriu.

Ca urmare a propunerii Prea Fericitului Părinte Președinte și a votului exprimat, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște:

• *Aprobă constituirea Secretariatului Adunării Naționale Bisericești pentru perioada 2002-2006 în următoarea componență:*

- Pr. Alexandru Hotăran, *secretar general*;
- Dl. Avocat Ioan Morariu, *Arhiepiscopia Sibiului, secretar*;
- Dl. Profesor Radu Stancu, *Episcopia Argeșului și Muscelului, secretar*.

13. Constituirea comisiilor permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești

Potrivit prevederilor art. 10 din Regulamentul interior al Adunării Naționale Bisericești și art.68 din Regulamentul organelor centrale, Prea Fericitul Părinte Președinte dă citire propunerilor privind componența celor șase Comisii permanente de lucru ale Adunării, drept pentru care plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște în unanimitate:

• *Aprobă componența Comisiilor permanente de lucru ale Adunării Naționale Bisericești, pentru perioada 2002-2006, după cum urmează:*

A. - *Comisia organizatoare*

1. Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca - Arhiepiscopia Sibiului	președinte
2. Pr. Dr. Vasile Nechita - Arhiepiscopia Iașilor	raportor
3. Pr. Alexandru Hotăran - Episcopia Aradului	membru

4. Pr. Dragoș Stanciu - Episcopia Sloboziei și Călărașilor	membru
5. Dl. Conf. Univ. Dr. Constantin Simirad - Arhiepiscopia Iașilor	membru
6. Dl. Ing. Trifon Belacurencu - Arhiepiscopia Tomisului	membru
7. Dl. Av. Ioan Rus - Arhiepiscopia Alba Iuliei	membru
8. Dl. Prof. Ing. Dr. Constantin Nicolaescu -
Episcopia Argeșului și Muscelului	membru
9. Dl. Ing. Ioan Țibulcă - Episcopia Hușilor	membru
10. Dl. Ing. Dr. Sorin Frunză Verde - Episcopia Caransebeșului	membru
11. Dl. Ing. Mircea Man - Episcopia Maramureșului și Sătmarului	membru

B. - Comisia bisericească

1. Pr. Vasile Bota - Episcopia Oradei, Bihorului și Sălajului	președinte
2. Pr. Dr. Marian Ciulei - Episcopia Alexandriei și Telcormanului	raportor
3. Pr. Nicolae Ioniță - Arhiepiscopia Tomisului	membru
4. Pr. Eugen Buruiană - Episcopia Dunării de jos	membru
5. Dl. Acad. Constantin Bălăceanu Stolnici
- Arhiepiscopia Bucureștilor	membru
6. Dl. Av. Vasile Găru - Arhiepiscopia Craiovei	membru
7. Dl. Av. Ioan Morariu - Arhiepiscopia Sibiului	membru
8. Dl. Ing. Gavril Mărza - Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților	membru
9. Dl. Prof. Radu Stancu - Episcopia Argeșului și Muscelului	membru
10. Dl. Ing. Ioan Mocioală - Episcopia Caransebeșului	membru
11. Dl. Prof. Univ. Dr. Teodor Maghiar - Episcopia Oradei,
Bihorului și Sălajului	membru
12. Prof. Univ. Dr. Ing. Nicolae Noica - Episcopia Alexandriei
și Telcormanului	membru

C. - Comisia culturală

1. Pr. Prof. Univ. Acad. Dumitru Popescu -
Arhiepiscopia Bucureștilor	președinte
2. Pr. Nicolae Brânzea - Episcopia Argeșului și Muscelului	raportor
3. Pr. Dr. Vasile Petrica - Episcopia Caransebeșului	membru
4. Dl. Acad. Virgil Cândea - Arhiepiscopia Bucureștilor	membru
5. Dl. Prof. Tudor Nedelcea - Arhiepiscopia Craiovei	membru
6. Dl. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Bârlea - Arhiepiscopia Târgoviștei	membru
7. Dl. Constantin Asăvoaie - Arhiepiscopia Clujului	membru
8. Dl. Prof. Nicolae Băciuț - Arhiepiscopia Alba Iuliei	membru
9. Dl. Prof. Vasile Ursache - Episcopia Romanului	membru
10. Dl. Prof. Dumitru Pâslaru - Episcopia Buzăului	membru
11. Dl. Conf. Univ. Dr. Ionel Cândea - Episcopia Dunării de Jos	membru
12. Dl. Prof. Ioan Lăcătușu - Episcopia Covasnei și Harghitei	membru

D. - Comisia economico-financiară

1. Pr. Gheorghe Brădățanu - Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților	președinte
2. Pr. Gheorghe Tomescu - Arhiepiscopia Târgoviștei	raportor
3. Pr. Constantin Alinei - Episcopia Romanului	membru

4. Pr. Constantin Gane - Episcopia Covasnei și Harghitei	membru
5. Dl. Prof. Univ. Dr. Ing. Dumitru Rădăuceanu -
Arhiepiscopia Iașilor	membru
6. Dl. Prof. Nicolae Secară - Arhiepiscopia Timișoarei	membru
7. Dl. Ing. Gheorghe Martin - Arhiepiscopia Tomisului	membru
8. Dl. Jurist Marin Dobre - Episcopia Râmnicului	membru
9. Dl. Ing. Ioan Manole - Episcopia Hușilor	membru
10. Dl. Prof. Univ. Dr. Ing. Emil Mina Roșu -
Episcopia Dunării de Jos	membru
11. Dl. Ing. Alexandru Cosma - Episcopia Maramureșului
și Sătmarului	membru
12. Dl. Econ. Nicolae Niga - Episcopia Covasnei și Harghitei	membru

E. - Comisia validări și reținuți

1. Pr. Vasile Augustin - Episcopia Maramureșului și Sătmarului	<i>președinte</i>
2. Pr. Ioan Radu - Episcopia Hușilor	<i>raportor</i>
3. Pr. Ioan Popescu - Arhiepiscopia Timișoarei	membru
4. Pr. Gheorghe Furtună - Episcopia Buzăului	membru
5. Dl. Dr. Nicolae Suciu - Arhiepiscopia Sibiului	membru
6. Dl. Econ. Grigore Grigore - Arhiepiscopia Târgoviștei	membru
7. Dl. Prof. Nicolae Băciuț - Arhiepiscopia Alba Iuliei	membru
8. Dl. Constantin Cimpocă - Episcopia Râmnicului	membru
9. Dl. Ing. Dan Ioan Cârpușor - Episcopia Romanului	membru
10. Dl. Dr. Sorin Costina - Episcopia Aradului	membru
11. Dl. Ing. Ioan Pinter - Episcopia Sloboziei și Călărașilor	membru

F. - Comisia bugetară

1. Pr. Dumitru Păunescu - Arhiepiscopia Craiovei	<i>președinte</i>
2. Pr. Ioan Dâmbu - Arhiepiscopia Clujului	<i>raportor</i>
3. Pr. Ioan Florescu - Episcopia Râmnicului	membru
4. Pr. Gheorghe Nicolae Șincan - Arhiepiscopia Alba Iuliei	membru
5. Dl. Dumitru Tomoni - Arhiepiscopia Timișoarei	membru
6. Dl. Prof. Dumitru Teodorescu - Arhiepiscopia Sucevei
și Rădăuților	membru
7. Dl. Ing. Gheorghe Benea - Arhiepiscopia Clujului	membru
8. Dl. Ing. Grigore Costică - Episcopia Buzăului	membru
9. Dl. Prof. Sergiu Cociu - Episcopia Aradului	membru
10. Dl. Prof. Cornel Popa - Episcopia Oradei, Bihorului și Sălajului	membru
11. Dl. Prof. Constantin Tudor - Episcopia Sloboziei și Călărașilor	membru
12. Dl. Ing. Victor Drăgușin - Episcopia Alexandriei
și Teleormanului	membru

14. Alegerea membrilor Consiliului Național Bisericesc.

Pe temeiul prevederilor art. 20, lit. "f" din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 59, lit. "f" din Regulamentul

organelor centrale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte, aduce la cunoștința plenului că una din îndatoririle Adunării Naționale Bisericești este aceea de a alege pe membrii Consiliului Național Bisericesc, care se constituie din trei membri clerici și șase membri mireni aleși din sânul Adunării Naționale Bisericești. În legătură cu componența Consiliului Național Bisericesc, Prea Fericitul Părinte Președinte arată că acesta trebuie să fie reprezentativ pentru provinciile mitropolitane istorice ale Bisericii noastre și, în același timp, persoanele care intră în componența sa trebuie să fie disponibile, pentru convocare, ori de câte ori este nevoie.

Ca urmare a propunerii nominale făcută de Prea Fericitul Părinte Președinte și a votului exprimat, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște în unanimitate:

• **Aprobă Consiliul Național Bisericesc - organ executiv al Sfântului Sinod și al Adunării Naționale Bisericești, pentru perioada 2002-2006, în următoarea componență:**

Membrii clerici

1. Pr. Prof. Univ. Acad. Dumitru Popescu	Arhiepiscopia Bucureștilor
2. Pr. Dr. Vasile Nechita	Arhiepiscopia Iașilor
3. Pr. Dumitru Păunescu	Arhiepiscopia Craiovei

Membrii mireni

4. Dl. Acad. Constantin Bălăceanu Stolnici	Arhiepiscopia Bucureștilor
5. Dl. Prof. Univ. Dumitru Rădăuceanu	Arhiepiscopia Iașilor
6. Dl. Av. Ioan Moraru	Arhiepiscopia Sibiului
7. Dl. Prof. Sergiu Cociu	Episcopia Aradului
8. Dl. Prof. Tudor Nedelcea	Arhiepiscopia Craiovei
9. Dl. Prof. Univ. Gheorghe Bârlea	Arhiepiscopia Târgoviștei

15. Constituirea comisiei pentru verificarea și semnarea Proceselor-Verbale ale ședințelor de lucru ale Adunării

Prea Fericitul Părinte Președinte arată, în continuare, că, potrivit art.80, al. 3 din Regulamentul organelor centrale, *este necesar să se constituie, din sânul membrilor Adunării, o Comisie pentru verificarea și semnarea proceselor-verbale ale ședințelor de lucru ale Adunării Naționale Bisericești care se vor desfășura în perioada mandatului 2002-2006.*

Ca urmare a propunerii Prea Fericitului Părinte Președinte, Adunarea Națională Bisericească hotărăște:

• **Aprobă Comisia pentru verificarea și semnarea procesului-verbal al Adunării Naționale Bisericești pentru perioada 2002-2006 în următoarea componență:**

- Pr. Prof. Univ. Dr. Acad. Dumitru Popescu	Arhiepiscopia Bucureștilor
- Pr. Nicolae Brânzea	Episcopia Argeșului și Muscelului
- Dl. Prof. Univ. Dr. Acad. Virgil Cândea	Arhiepiscopia Bucureștilor
- Dl. Ing. Ioan Pinter	Episcopia Sloboziei și Călărașilor

16. Închiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești

Constatând că s-au îndeplinit procedurile statutare și regulamentele bisericești pentru constituirea Adunării Naționale Bisericești cât și pentru desfășurarea primei ședințe de lucru din sesiunea pe anul 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte aduce mulțumiri membrilor acestui organ central bisericesc pentru participare și pentru modul în care, cu atenție, și-au adus contribuția la finalizarea și aprobarea propunerilor supuse dezbaterii și declară închis ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești în noua sa componență.

După încheierea ședinței de lucru a Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist anunță festivitatea lansării oficiale a SFINTEI SCRIPTURI ca **Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod**, în versiunea revizuită, redactată și comentată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, tipărită și publicată de către Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Sunt invitați să participe membrii Adunării Naționale Bisericești alături de invitați de seamă din mediul cultural, intelectual și universitar din Capitală.

Se rostește rugăciunea *Cuvine-se cu adevărat*.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SECRETAR DE ȘEDINȚĂ

Pr. AUGUSTIN RUSU

Consilier Patriarhal

• R E C E N Z I I •

Predica ocazională (Pareneza). Considerații teoretice și exemplificări. Pr. Lector Vasile Gordon. Teză de doctorat în Teologie, Edit. Institut. Biblic, București, 2001, 262p.

În anul 2001, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a publicat una dintre cele mai bune teze de doctorat redactate și susținute de tinerii noștri teologi de după evenimentele din decembrie 1989. Este vorba despre teza de doctorat intitulată "Predica ocazională (Pareneza). Considerații teoretice și exemplificări", redactată de Pr. lector universitar Vasile Gordon, sub îndrumarea științifică, competentă și părintească, a P. C. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, decanul de vârstă al Facultății noastre de teologie ortodoxă din București.

În teza sa de doctorat, publicată de Edit. Institut. Biblic și de Misiune al B.O.R., în anul 2001, autorul familiarizează pe cititor avizat cu istoria predicii creștine, și, îndeosebi, cu forma ei distinctă, și anume, pareneza, definită - în limbaj omiletic - "cuvântare ocazională simplă, care însoțește slujbele oficiate la momente fie de bucurie, fie de întristare din viața parohiei, în general, și a credincioșilor, în particular" (Cuvânt înainte, p.5).

Mâncând de la explicațiile etimologice, Pr. Vasile Gordon analizează și deslușește însă nu numai forma și conținutul parenezei, ci a tuturor genurilor omiletice. Evidențind fiecare formă a predicii, P. C. Sa valorifică într-adevăr conținutul corespunzător fiecărui gen omiletic.

Pentru a decela cât mai bine conținutul acestei teze de doctorat, și, ipso facto, a scoate în evidență aportul autorului său la îmbogățirea patrimoniului literaturii omiletice românești, vom urma îndeaproape însuși textul ei, care constituie nu numai un "îndrumar omiletic fraților preoți, doctoranzilor, studenților de la Teologie și elevilor seminariști" - așa după cum relevase deja îndrumătorul său științific (Pr. prof. dr. C. Galeriu, Cuvânt înainte, p.8) - ci și o lucrare de referință, de prima mână, în literatura omiletică românească, care însumează de fapt atât doctrina ortodoxă despre predică, cât și observațiile, constatările și reflecțiile omiletului avizat.

Teza de doctorat a Pr. Vasile Gordon are patru mari părți, care dau economiei lucrării nu numai o viziune de ansamblu, coerentă și distinctă, ci și perspectiva studiului de specialitate asupra parenezei.

În Partea I, autorul informează pe cititor despre formele generale de predicare, respectiv despre genurile "cuvântării bisericești" (p. 23), și anume, despre "omilie", în toate variantele ei (biblică, exegetică, tematică, aghiografică (panegiric) etc.).

În Partea a II-a, P. C. Sa vorbește despre pareneză, pe care o consideră o «formă distinctă a predicii creștine» (p. 33), al cărei scop este "influențarea voinței ascultătorului

spre săvârșirea faptelor virtuozose" (p. 42). Din excursul istoric, pe care autorul îl face cu competență și stăruință, cititorul reține că "istoria perenezei coincide cu istoria predicii în general, începând cu formele omiletice din Vechiul Testament, continuând cu cele din Noul Testament, perioada patristică ș.a., până în zilele noastre" (p. 37).

În Partea a III-a, autorul prezintă nu numai "parenezele" pe "categorii" (p. 45 ș.a.), ci și "planurile și, consecutiv, paraneze simple dezvoltate" pentru unele sărbători ale anului liturgic ortodox (p. 55 ș.a.). De un deosebit interes pentru preoții Bisericii noastre se bucură însă și paranezele "cu caracter festiv" (botez, cununie, sfințirea bisericii etc.). Nu întâmplător, deci, P. C. Sa a ținut să analizeze îndeaproape "câteva modele de paraneze cu caracter festiv", pentru a oferi adevărate "surse de inspirație pentru propovăduitori" (p. 63).

După cum se știe, "...în categoria paranezelor intră și cuvântările rostite de ierarhi la instalarea în eparhie" (p. 99). Or, pentru a ilustra și acest gen de cuvântări, Părintele Vasile Gordon supus atenției cititorilor și câteva cuvântări, de acest gen, "rostite după decembrie 1989", menționând, totodată, cu demnitate civică pe care i-o cunoaștem, că autorii lor "n-au fost nevoiți să includă ineptele formule de "apreciere" la adresa conducătorilor iubiți, cum obliga Departamentul Cultelor înaintate" (sic) (p.99).

Exemplificări strălucite aduce P. C. Sa și în privința cuvântărilor funebre (necroloamelor), care sunt într-adevăr "reprezentative pentru timpul, locul și situația în care au fost rostite" (p.115). Una dintre aceste cuvântări paradigmatică este bincînțeles și "Cuvântarea lui Neagoe Basarab", din anul 1519, care este un "necrolog, cu pronunțat caracter panegiric", și care este și "cea mai veche predică în limba română cunoscută până în prezent, ..." (p. 115).

În Partea a IV-a, autorul face unele precizări remarcabile privind raportul dintre "ceremonialul cultic și rostirea parenetică" (p. 145 ș.a.). Mai mult, P. C. Sa face și o analiză pertinentă asupra "raportului cult-predică, văzut și sub aspect interconfesional", care i-a dat posibilitatea să se convingă despre "superioritatea tradiției neseccularizate a practicii ortodoxe, care consideră predica act liturgic și, totodată, parte integrantă a cultului divin" (p.115).

Sfârșind "cetania" tezei de doctorat a Părintelui Vasile Gordon, rămânem cu convingerea că Prea Cucernicia Sa este iscusit și în "cuvânt" și întru "cunoștințe" (cf. II Cor.11, 6) de doctrină omiletică. Dar, P. C. Sa nu face din cuvânt, din exprimarea afirmațiilor și reflecțiilor sale, un scop în sine; logosul este întotdeauna aservit ideii sale directorii, care nu urmărește nimic altceva decât să scoată în evidență tocmai învățătura sau doctrina omiletică a Bisericii noastre Ortodoxe. Or, această doctrină ortodoxă, despre predică, și formele și genurile ei de manifestare, este expusă într-o sinteză fericită în partea introductivă a lucrării Pr. Vasile Gordon. De aceea, am și rânduit ca să zăbovim asupra relevării conținutului ei în partea finală a prezentării tezei de doctorat a P. C. Salc. Dar, care sunt ideile directorii afirmate de autor în Partea introductivă?

Întâi de toate, P. C. lector universitar Vasile Gordon a ținut să sublinieze faptul că propovăduirea cuvântului - partea integrantă a cultului chiar de la geneza Bisericii - definește însăși dimensiunea esențială a slujirii preoțești. P. C. Sa precizează de altfel cu îndreptățire că preotul este "investit, de fapt, prin hirotonire și cu puterea învățătoarească, alături de celelalte două, sfințitoare și pastorală (îndrumătoare)" (p.11).

În aceeași parte introductivă a tezei sale, Părintele Gordon a ținut să facă și precizarea că ne confruntăm cu "o criză a predicii, atât cu privire la formă, cât și la conținut" (p.17). Ce-i de făcut?! După părerea P. C. Sale, această criză nu poate fi depășită decât prin predică, singura care dă într-adevăr consistență efectivă misiunii preoțești. "Chiar dacă preotul este înzestrat cu toate calitățile unui liturghisitor desăvârșit și ale unui în-

drumător cu tact pastoral admirabil - afirmă P. C. Sa - fără predică misiunea lui va fi neroditoare, incompletă" (p. 20).

Vorbind despre "eficiența predicii", P. C. Sa afirmă că aceasta implică înainte de toate "aflarea modalităților optime de comunicare a mesajului propus. Cu alte cuvinte, este necesară o grijă specială pentru adaptare, limbaj, gestică ș.a." (p. 20). Desigur, - așa după cum remarcase savantul omilet profesorul Pr. Sebastian Chilea, menționat expres și de autorul tezei - pentru a comunica acest mesaj "predicatorii de astăzi trebuie să plece de la o anumită prezență sufletească a ascultătorilor, sau de la ceea ce înțelegem prin actualitatea sufletească..." (p.17). Dar, nu-i de ajuns! "Se cere la preot neapărat cultură. Nu mai merge numai cu Ceaslovul și Molitfelnicul...", așa după cum scria cu îndreptățire un ierarh - cărturar al Bisericii noastre, Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, încă în secolul trecut (Vocație și misiune în vremea noastră, Sibiu, 1984, p.163). În fine, așa după cum menționa și autorul tezei - care făcea de altfel trimitere expresă la cunoștințele apodictice ale distinsului ierarh - este însă nevoie și de o "concordanță între învățăturile propovăduite și viața, trăirea celui chemat să împlinească această slujire" a cuvântului (p.21).

O lucrare bine structurată, străbătută de o gândire de o gândire logică, bine articulată în arhitectura ei ideatică, așa cum este și teza de doctorat a Pr. Vasile Gordon, lector universitar, se încheie în chip firesc și cu unele concluzii, care au darul să subsumeze și să potențeze întreg evantaiul de gânduri și idei distribuite cu dărnicie și competență de-a lungul a zece și sute de pagini.

În Concluziile tezei sale, P. C. Sa conchidea - printre altele - că a scos în evidență importanța și actualitatea pastorală a parenezei (p. 180-183). Într-adevăr, "...prin analizarea a 49 de pareneze ale diferiților autori, începând cu Sfinții Părinți și încheind cu predicatori contemporani, ...", P. C. Sa a prezentat nu numai "locul și specificul parenezei în cadrul slujirii învățătoarești, în contextul celorlalte genuri omiletice" (p.180), ci și "importanța ei actuală" tocmai prin copioasele exemplificări date, pe care le-a însoțit și cu trimiteri la textele respective în Anexa de la paginile 184-249.

Trebuie menționat și faptul că autorul nu s-a mulțumit însă doar cu analiza hermeneutică a fiecărei pareneze exemplificate, ci a relevat și tematica ei, ideile ei directorii și, nu în ultimul rând, procedeele stilistice utilizate în textul respectiv. Mai mult, așa după cum afirmă chiar P. C. Sa. a "...creionat regulile de bază ale tehnicii alcătuirii parenzei respective, propunând, totodată, un număr însemnat de teme, pentru unele din ele făcând și trimiteri (la note) la lucrări reprezentative..." (p.180).

În fine, o "bibliografie generală" - care învederează cu prisosință nevoițele și truda cu nesaț întru cele ale lecturării lucrărilor, studiilor și articolelor de specialitate - încheie paginile acestei teze de doctorat care se impune nu numai prin arhitectura ideilor sale, și stilul concis, academic, ci și prin actualitatea ei stringentă în viața pastoral-omiletică a Bisericii noastre.

Iată, de ce, în calitatea mea de cititor al acestei lucrări "de excepție în literatura omiletică românească" (P. C. Galeriu, p. 8), nu-mi rămâne decât să felicit - fie și "a posteriori" (fiindcă la vremea susținerii tezei sale de doctorat nu mă aflam în țară) - pe fostul meu student, de excepție, și pe actualul meu coleg de la Facultatea de teologie ortodoxă din București, pentru rezultat strălucit al muncii sale de cercetare, concretizat în teza de doctorat care a făcut obiectul prezentării de mai sus, urându-i, totodată, să hărăzească literaturii de specialitate cu alte lucrări de referință.

Biserica Ortodoxă sub regimul comunist, 1945-1958, Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, vol I, 368 pagini Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001,

Este foarte bine venită această carte, după o perioadă postrevoluționară de peste 10 ani. În acest deceniu s-au adus acuzații Bisericii Ortodoxe Române cum n-au fost auzite în perioada imediat următoare războiului. Este adevărat, Biserica a fost marginalizată social și cultural, dar practica ei liturgică nu a fost obstrucționată. Au fost arestări, rețineri, anchete asupra slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, ca de fapt și asupra unor reprezentanți și ai altor biserici și culte, dar, atenție! nu pentru credință, ci pentru alte activități, străine rolului misionar-pastoral.

După 1989 și până astăzi s-au adus și ne aduc încă acuzațiile în unele ziare și reviste străine de realitate și de neam: *România liberă*, *Academia Cațavencu*, *Dilema*, 22, *Cuvântul*, *Evenimentul zilei*, *Ziua* etc, împotriva ierarhilor și teologilor că ar fi fost colaboraționiști. În același context se înseriu și unele posturi de radio. Sunt destui chiar din mijlocul teologilor, care după '90 s-au apucat de scuze și recuze, de amenințări cu dosare și înserisuri, nu s-a dovedit nimic real. Mai mult, a fost terfelită amintirea Patriarhului Justinian cu titluri și epitete: roșu, sovrom patriarh, mascat și câte altele de către unii nu numai nerecunoscători, ci rău intenționați. Nu s-a tăcut, s-a răspuns la vreme¹, dar amenințările de conformist, neocomunism, nomenclaturist intraseră în limbajul "nepătaților sau bolnavilor de comunism"!

Atât de mare era ura, încât cu greu trebuia să-ți exprimi punctul de vedere. Pietării, mitingiștii, grupuri laiccate sau de reflecție numai aceștia erau luați în seamă de mass-media însăși, ziare eclezistice cuprindeau asemenea blasfemii care astăzi se dovedesc asecunzatoare și împotriva lor. Nu știu ce mai zic chiar unii preoți și ierarhi: unii au dat informații, alții s-au arătat veseli, mulți au tăcut și destui, ca să placă lumii, au recunoscut "colaborarea".

Și iată că pentru toți și pentru toate se lucrează de peste zece ani nu pentru a lua apărarea cuiva, mai ales a Patriarhului Justinian, ci pentru a restabili adevărul și a arăta prin ce au trecut adevărații preoți în frunte cu șeful lor...

Nu este prima încercare, dar este cea mai reușită a cărții de față. Aceasta nu cuprinde păreri, interpretări, acuzații sau presupuneri, ci consemnează documentul sec cu toate consecințele sale.

Institutul Biblic s-a străduit în a dovedi, dacă mai era nevoie că preotul adevărat a suferit pentru Biserică și Evanghelie; preotul aventurier, atunci (ca și astăzi), a suportat jocul politic; preotul turnător a avut avantaje materiale de la punga lui Iuda, ca informator și lipsit de frica lui Dumnezeu².

Foarte multe volume omagiale, cărți, reviste, albume, almanahuri înaintate de 1989 arătau prin fapte vocația preotului, ierarhului, dascălului în teologie și monahului. Câte presțiuni s-au făcut asupra elevilor seminariști mai răsăriți, apoi la facultate, ca să cadă la "precinstitele informații". Nu se putea altfel pentru o bursă, o parohie bună și chiar un

1. *Autocefalie, Shjire*. Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1995, passim

2. Diac. prof. dr. P.I. David, *Grija pentru învățământ a Patriarhului Justinian*, în "Studii teologice", nr. 3-4/2001, p. 24-47

scamă ieratică. În cartea de față este doar o filă subțire din marea carte a procedurilor. S-a scris despre "armata neagră", dar câte au pățit monahii cu adevărat?

Este interesant pentru cei care nu cunosc sau sunt tineri că atacul ateismului bolșevic era împotriva Patriarhului Justinian. Încă de la moartea lui Lenin (1923) Pr. Marina a spus: "a murit Vladimir și va învia cel care i-a crescut pe ruși... Va străluci Pravoslavia". Nu subscriem paterii ca Pr. Marina a trădat pe comuniști... Doamne ferește! Slujitorul lui Dumnezeu ca preot nu s-a amestecat în politică, dar a ținut să se folosească de politicieni, ca ierach s-a orientat, iar ca înfăiștător n-a părăsit preoțimea, n-a compromis Biserica și n-a făcut concesii doctrinare. Justinian a fost omul providențial și pentru Biserica și pentru Țară, un patriarh convins de deschiderea deosebită pentru toleranță, dialog, ecumenism. Își dădeau scama informatorii de atunci că-i miroase Patriarhul, fiindcă el nu fusese numai "vânzător de ouă, samsar de cai și popă la țară", cum urla străinătatea și au scris chiar unii după '89, era un duhovnic ales, înzestrat cu o intuiție fără greș și îndrăzneț până la risc.

Am arătat și cu alti prilej cum martorii vremii au devenit mărturisitori pentru Biserica și pentru adevărații slujitori³.

Cartea se deschide cu un *Cuvânt înainte* (p. 14-16), un adevărat panegiric al celor ce au suferit pentru credință și neam în cei 45 de ani. Semnatarul, **Radu Ciuceanu**, istoric și arheolog, lovit și el de bolșevism și bun român, condamnat pentru adevăr și rămas fără pâine, mai ales după altă lovitură dată Bisericii și Patrimoniului istoric național prin desființarea în 1977 a instituției ocrotitoare unde se nevoia Radu Ciuceanu, Direcția Monumentelor istorice. Domnia sa, de fapt printre primii, face distincție între *securitatea* comunistă (a partidului) de sub influența stalinist-bolșevică ce acționa împotriva Bisericii și a națiunii române și *siguranța statului* (instituțiile clasice), în frunte cu Biserica și toți românii cei adevărați.

În încheiere, alcătuitorul *Cuvântului înainte* mulțumește grupului de colaboratori la prezentul volum.

În *Studiu introductiv* (p. 17-27), cunoscutul cercetător **Cristina Păiușan**, colaborator al volumului, face câteva considerații interesante pertinente științe de cei din interiorul Bisericii. Este lăudabilă îndrăzneala semnatarei, dar cu specificul afecțiunii feminine se trece la speculații: cazul Arsenie Boca (p. 20). În schimb trage o concluzie după documentare, vrednică de a șterge din istorie Congreșele PCR 10-12 și "întâlnirea" de la Mangalia (1987-1988): toate instituțiile bisericesti "...sunt tot atâtea centre de adunare a elementelor dușmănoase și de activitate antidemocratică sub masca religioasă" (p. 21). Semnatară trebuie să verifice unele afirmații, este adevărat din "...secrete" că ar fi existat preoți membri de partid (p. 19). Excluz. Justinian, ca și Nicodim nu puteau admite așa ceva. Precizăm noi, **au fost preoți membri de partid, dar care au ieșit din eler**. Însuși Patriarhul Justinian spunea despre ei: "nu mai slujiți în veșminte, dar să nu trădați Patria..." Chiar cu informatorii era îngăduitor, nu în sensul "iubesc trădarea, urăsc pe trădători", ci avea o vorbă: lasă-l pe ăsta că îl cunosc să vă informeze, decât să vină altul care rămâne în anonim și face rau Bisericii și Țării. Este cunoscut de către cei ce au pățit-o. Justinian Patriarhul cunoștea pe toți informatorii din toate sectoarele, contrainformația era sub biroul Patriarhului și cele mai înalte vârfuri politice românești îl consultau. Înfaștătorul intuia că preoții bețivi, afaceriști, nefamiliști, dascăli fără vocație din școlile teologice erau "băieți" folositori.

3. *Ecumenismul, factor de stabilitate în lumea de astăzi*, Ed. "Gnosis", București, 1998, p. 224-230

Și totuși prudența își spune cuvântul: multe sunt de lămurit, "calea este deschisă unor viitoare cercetări" (p. 22). Am încercat să dăm "cifru".

Introducerea (p. 23-33) este una din cele mai frumoase apologii în care autorul, el însuși credincios, filosof, patriot, scriitor, om politic al vremii, **Mihai Ungheanu** face mecanic adâncă martirilor și mărturisitorilor ortodocși români din temniță și celor obișnuiți la suprafață: ierarhi, clerici, călugări, precum și, subliniem, soții, copii, rude, prieteni, apropiați ai celor chinuiți.

S-a vorbit, s-a scris, s-au făcut seriale sufocante cu persecuții și "martirii" altor Biserici și culte, acuzând ierarhia BOR. Nu se poate a extrage ceva sau a încerca o prezentare din scrisul de față pentru că totul este real, la obiect, prezentat cu talent și afecțiune și cu acrivia cercetătorului. Trebuie analizată fiecare frază și cunoscută în măsura interesului.

Reșinem și consemnăm doar spusa unui om de litere, credincios discret al Bisericii noastre și smerit ca oricare român-ortodox: "După evenimentele din 1989, sacra instituție (BOR n.n.) a devenit obiectul unor informatori improvizați și laici care în temeiul unor evaluări ad-hoc au intervenit aspru în viața ei.

Patriarhul Teoctist a fost înlăturat intempestiv ca urmare a presiunii exprimate de grupuri de interese care au acuzat Biserica Ortodoxă Română și pe înalții ei ierarhi de grave păcate de conduită. Brutala imixtiune în viața Bisericii era asemănătoare cu acelea îndreptate, tot atunci, împotriva majorității instituțiilor laice românești..." (p. 23).

Același distins cercetător și coautor al lucrării, **Cristina Păiușan**, în *Notă asupra ediției* (p. 34) dă câteva date absolut necesare urmării și înțelegerii celor **181 documente**, se înțelege inedite, pentru istoriografia românească și cea străină, fantezistă, dar întregitoare și corectivă pentru Istoria BOR.

Și înainte de a fi înscrise documentele, două pagini de **Abrevieri** (p. 35-36) înlesnesc cercetarea și înțelegerea textului acuzatorului, informatorului sau declarației forțate. Labirintul informativ se desfășoară pe un număr de 310 pagini, cu un corp de literă încăpător (8/9 text, 6/7 note, explicații), cu tabele și scheme, indicații și precizări. Pentru o mai ușoară pătrundere și lămurire asupra unora menționați, autorii au alcătuit un **Indice de persoane** (p. 346-363).

Ultimele pagini (364-365), cum era normal, sunt dedicate titlurilor de volume editate, ca și cartea de față, de către Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului (INST). Din Consiliul științific al INST, inclusiv pentru lucrarea de față, fac parte 21 de personalități științifice printre care și I.P.S. Academician **Antonie Plămădeală**, Mitropolitul Transilvaniei.

O copertă inspirată îmbracă prețiosul tezaur documentar de suferință și adevăr pentru păstrarea Dreptei credințe și a Patriei cinstire.

Coperta I: *Biserica Enei* "lovită de cutremurul din 1977" și prima demolată de furia totalitarismului ateu. Pe ruinele bisericii și la subsol dau mărturie practică patimile beției și destrăbălării, aici amenajându-se un bar și ridicându-se o cărciumă! Ce rușine și blestem pentru neamul românesc.

Pe coperta IV apare *chipul autoritar și gânditor al Patriarhului Justinian* în mijlocul credincioșilor săi, de care era nedespărțit. În spate, diaconul Costel Dumitrescu, la care ținea smeritul slujitor, răpit de cancer înainte de a împlini 40 de ani. Imaginea inedită de aici ca și prima imagine au fost oferite de Radu Ciuceanu, care a și alcătuit textul supra: "De puține ori Partidul Comunist din România s-a înșelat în privința celor aleși și hărăziți să ocupe funcții și ranguri de frunte, mai ales într-o zonă atât de sensibilă și fierbinte ca

tărâmul credinței, unde ortodoxia și-a împletit lîrele cu însăși existența poporului român. Și iarăși de puține ori vicleșugul nativ al unui popă de țară, demn de abilitățile unui cobilițar oltean, a atins perfecțiunea unui program politic de durată, într-un moment când nava Bisericii, într-o țară ocupată de armatele roșii era amenințată cu naufragiul și disoluția. **Justinian Marina** a izbutit, printr-o politică țesută cu măiestrie fără pereche, să înșele pe toți cei care-l supravegheau, să-și dezamăgească stăpânii de la care primise camilafca, devenind astfel fără înconjur și replică un **Thomas Beket** al României".

Alt document infra consemnează: "Patriarhul (...) a fost extrem de circumspect și vigilent, vorbind foarte domol, fără avansuri politice regimului, renunțând la combativitatea lui obișnuită în problema catolică. Consilierii, care se așteptau ca Patriarhul să tune și să fulgere împotriva catolicilor și imperialiștilor, au fost foarte mirați, afirmând că este vorba de o cotitură precisă în viața și concepțiile lui Justinian". (*Arhivele Serviciului Român de Informații, fond D. Dosar nr. 2488*).

Unde vor fugi denigratorii și pârâșii Providențialului Patriarh?

Cartea este un smerit omagiu adus Centenarului nașterii lui Ion Justinian Marina (1901 - 2001) Patriarhul României. Așteptăm vol. II...

Diac. Prof. Dr. P. I. DAVID

Dicționarul Teologilor Români, Preot prof. univ. dr. Mîrcea Păcurariu,
Ed. a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2002, 550 p.

Dicționarele, în general, sunt oglinda fidelă a unui popor, a unei culturi sau civilizații; în ele se prezintă sinteze din istoria și spiritualitatea unui neam, sunt evidențiate instituții de cultură și de stat, personalități de seamă din viața unui popor.

Întotdeauna dicționarele au fost un "instrument util de lucru" pentru cercetători, dar și surse importante de informare pentru "publicul larg", doritor de cunoaștere și instruire; ele au constituit (și constituie) încă pentru cei din urmă, mijloace rapide de a ajunge la informațiile necesare.

Se poate afirma că, până în 1989 au fost publicate multe dicționare în diferite domenii de activitate; din păcate însă, din pricina condițiilor vitrege (regimul comunist) nu s-au editat decât puține dicționare pe teme religioase, ele au apărut în număr mai mare abia după 1990.

Între dicționarele reprezentative ale Bisericii noastre la loc de frunte se numără: *Dicționarul Teologilor Români*, alcătuit de Pr. prof. univ. dr. Mîrcea Păcurariu și publicat la București, în Editura Univers Enciclopedic, în 1996 (în 501 pagini): în el se evalua, de fapt, cultura teologică românească vreme de aproape douăzeci de veacuri.

După spusele autorului, în el erau cuprinse "aproape 720 de nume de teologi, începând cu cei «daco-romani» din primele veacuri creștine și până azi"; erau incluși, de fapt, "ierarhi, copişti de manuscrise și meşteri tipografi de renume, traducători din literatura teologică patristică, postpatristică, slavonă ori modernă, (și contemporană), de profesori de teologie... preoți folcloriști, istorici, prozatori, ziariști, etc"; erau reprezentate toate provinciile românești, "diaspora" românească din SUA, câliva «aromâni», teologi din Biserica Unită până în 1948 ș.a.

Spre sfârșitul anului 2002, același distins Părinte profesor, Mircea Păcurariu a dat la lumină a doua ediție a *Dicționarului Teologilor Români*, tot la București, în Editura Enciclopedică, cuprinzând 550 pagini.

Față de ediția întâi, în cea de a doua au fost incluse "alte 70 de biografii, atât ale unor teologi contemporani, cât și ale unora din trecut, încât în forma aceasta, Dicționarul cuprinde acum 790 de nume".

Bogăția de informații privitoare la fiecare teolog, dar, mai cu seamă, bibliografia acestora constituie, fără îndoială, elemente de bază pentru clericii sau laicii "interesați de cunoașterea trecutului Bisericii noastre și a rolului ei în viața spirituală și culturală a neamului".

Rămâne ca pe viitor, într-o nouă ediție, să apară și alți teologi "mai vechi sau mai noi", care își pot găsi locul în circuitul teologiei românești.

Fiind o lucrare fundamentală în Biserica noastră, este bine să se găsească în biblioteca fiecărui preot, în pregătirea studenților în Teologie, pe masa cercetătorilor clerici și laici; pentru acest motiv o recomandăm din inimă celor interesați.

Pr. prof. univ. dr. ALEXANDRU MORARU

DOCUMENTARE

<i>Contribuții la istoria relațiilor Țărilor Române cu Muntele Athos (1650-1863)</i> – teză de doctorat, continuare, (Pr. dr. Ioan Moldoveanu)	247
<i>Viața bisericească a românilor reflectată în scrierile unor călători străini</i> (sec. XVIII) (Drd. Claudia Dumitriu)	421
<i>Aria de propovăduire evanghelică a Sfântului Apostol Filip</i> (Pr. prof. univ. Gheorghe I. Drăgulin)	443
<i>Răspuns împotriva catehismului calvinesc, o pavăză a ortodoxiei</i> <i>românești, în lupta contra protestantismului</i> (Arhimandrit lector univ. dr. Vasile Miron)	454
<i>Valeriu Gafencu: Prin mari încercări, cu statornicie și iubire creștină, la</i> <i>suprema cinstire aghiografică</i> (Pr. prof. univ. dr. Gheorghe I. Drăgulin)	466
<i>Mărturii referitoare la Cotroceni, în timp. – Metamorfoza acestor locuri</i> (Virgiliu Z. Teodorescu)	479
<i>Mihail Psellos și opera lui teologică</i> (Pr. drd. Iulian Miculescu)	485
<i>Un termen liturgic impropriu</i> (Pr. I. Ionescu)	494
<i>Detalii metodologice asupra periodizării muzicii psaltice</i> (Prof. dr. Marcel Spinei)	496
<i>Manuscrise psaltice în biblioteca mănăstirii Stavropoleos</i> (Arhid. asist. univ. drd. Gabriel-Constantin Oprea)	500

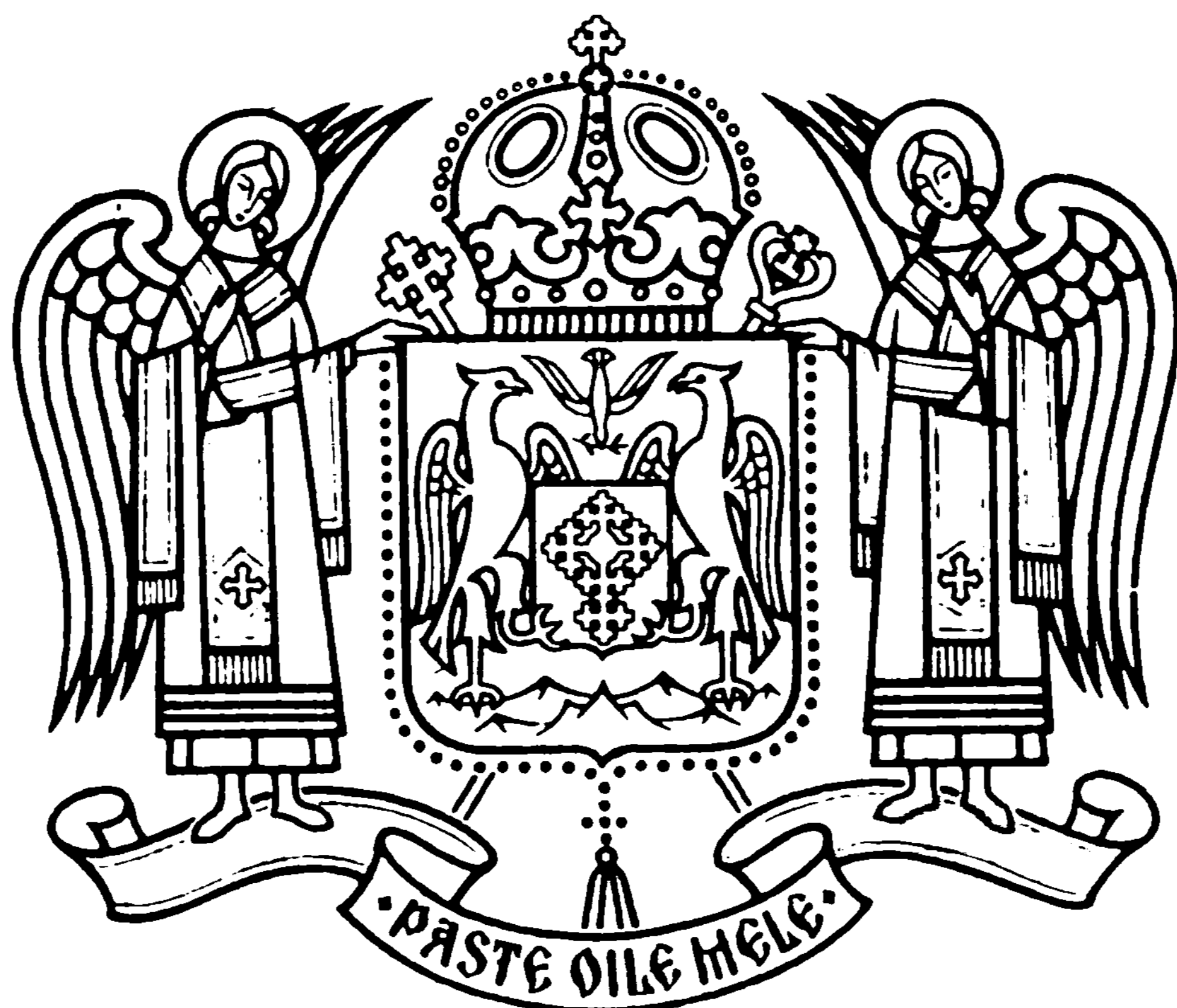
PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române - Sumarul</i> <i>ședinței de lucru din 2-3 iulie 2002</i>	503
<i>Lucrările Adunării Naționale Bisericești - Sumarul ședinței de constituire</i> <i>din 4 iulie 2002</i>	546

RECENZII

<i>Predica ocazională (Pareneza). Considerații teoretice și exemplificări</i> , Pr. Lector Vasile Gordon. Teză de doctorat în Teologie, Edit. Institut. Biblic, București, 2001, 262 p. (Pr. prof. dr. Nicolae Dură)	561
<i>Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958</i> , Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, vol. I, 368 pag. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001 (Diac. prof. dr. P. I. David)	564
<i>Dicționarul Teologilor Români</i> , Preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Ed. a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2002, 550 p. (Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru)	567

PT-4
primet

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

DIN GRĂDINA MAICII DOMNULUI,
ÎN CETATEA ETERNĂ
(7-14 octombrie 2002)

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXX, Nr. 10-12, OCTOMBRIE - DECEMBRIE, 2002

INV. 13.019
MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"DUMITRU STANILOAE"
COTA: P 7-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXX, Nr. 10-12, OCTOMBRIE - DECEMBRIE 2002
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinte: *Prea Fericitul Părinte T E O C T I S T, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri: *P. S. SEBASTIAN ILFOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. NICODIM GORJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactori: *Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN
Pr. DUMITRU DIMA*

COLABORATORI:

Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi, Profesorii Facultăților de teologie, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

DIN GRĂDINA MAICII DOMNULUI, ÎN CETATEA ETERNĂ

**Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh
TEOCTIST
la Vatican și în Italia, 7-14 octombrie, 2002**

Uneori, în istoria unei Biserici și a poporului său au loc evenimente care marchează profund prezentul și viitorul ei. Astfel de evenimente însă cer o pregătire riguroasă, care să se circumscrie altor momente importante, într-o continuare și creștere firească.

După prima vizită, cu adevărat istorică, a unui episcop al Romei într-o țară majoritar ortodoxă, petrecută la București, în 1999, în cursul căreia în sufletele tuturor credincioșilor a strălucit soarele dragostei frățești, a urmat o perioadă în care cu adevărat, s-au cules, în ogorul Bisericilor, roadele binecuvântate ale întâlnirii dintre cei doi Întâistătători, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al României. Un memorabil moment în cursul acelei vizite l-au constituit clipele în care credincioși ortodocși și catolici, adunați din capitală și din întreaga țară, au cerut arhipăstorilor ca, în numele lui Hristos, Domnul Cel Unul Născut și al poruncii Lui, să vegheze și să lucreze pentru realizarea unității Bisericii. Cine ar putea uita strigătele de "Unitate! Unitate! Unitate!", izvorâte atât de spontan și sincer din piepturile sutelor de mii de credincioși – bărbați, femei, copii, tineri și vârstnici – prezenți la celebrările euharistice din timpul acelor zile?

Înțelegând responsabilitatea în fața acestei dorințe vii a turmei cuvântătoare a lui Hristos din România și păstrând în inimă – în permanență – invitația frățească a Sanctității Sale, adresată încă din timpul vizitei la București și repetată cu diverse ocazii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu înțelepciune, a hotărât să dea răspuns la această invitație, în toamna anului 2002, an providențial pentru poporul român.

Astfel, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat o vizită la Vatican și în Italia, în perioada 7-14 octombrie 2002.

Vizita aceasta care a pus în valoare strădaniile celor două Biserici surori de a se apropia, înlăturând obstacolele „dureroasei separări” și răspunzând astfel, atât poruncii divine: „Ca toți să fie una”, cât și dorinței generale actuale de a se stabili noi forme de colaborare, a fost apreciată de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea ca „un act purificator al memoriilor noastre”. „Cât de minunat este să-L preamărim pe Dumnezeu, împreună” – spunea Sanctitatea Sa în momentul primirii delegației Bisericii noastre la Roma, apreciind că „în vremea din urmă, Dumnezeu ne-a

dăruit posibilitatea de a ne apropia unii de alții prin rugăciune, prin cuvinte, prin fapte, prin împlinirea unității dorite de Iisus pentru ucenicii Săi”.

Aprecierea generală privind această vizită este cuprinsă și în opinia D-lui prof. dr. Andrea Riccardi, președintele Comunității „Sant Egidio”, care afirma: „Patriarhul României face nu doar o vizită, dar face vizibilă această fraternitate care s-a clădit între Roma și București”.

În condițiile în care se caută cu insistență apropierea și unificarea popoarelor Europei, urgențele momentului subliniază cât de necesară este „unitatea între toți ucenicii lui Hristos” și în acest sens se evidențiază importanța căutării a noi forme de mărturisire, pentru ca „mesajul Evangheliei lui Hristos, în lumea contemporană, să poată fi auzit, urmat și trăit”, căci – așa cum afirma Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist într-un interviu acordat canalului TVRomânia 1 – „acum, când Bisericele Europei Apusene și cele din Răsărit au libertatea de a propovădui dragostea lui Hristos pentru oameni, trebuie adâncit demersul nostru pentru împăcarea dintre Biserici și reconstruirea unității creștine, prin dialogul teologic privind adevărul credinței comune, prin ajutor pentru a alina suferințele, pentru a apăra darul sfânt al demnității umane”. În felul acesta mărturia comună a creștinilor poate grăbi venirea acelei zile binecuvântate, în care catolici și ortodocși se vor împărtăși la aceeași Sfântă Masă. Aceasta, însă, cere ca între păstorii celor două Biserici, să se stabilească „o stimă constantă și o considerație fraternă reciprocă”, și astfel „să prospere cele două tradiții – bizantină și latină – care, împreună, înfrumusețază chipul unicei Biserici, iar viața bisericească – bazată pe bogățiile creștinătății nedespărțite – să se poată manifesta cu forță și vitalitate”.

De o semnificativă importanță, se poate spune, a fost invitația adresată Întâistătorului unei importante Biserici Răsăritene de către Întâistătorul Romei, de a asista la celebrarea unei liturghii euharistice, în chiar inima Bisericii Catolice. „Slăvită fii zi de sărbătoare” (*Salve festa dies*) s-ar putea spune, fără teamă de exagerare, pentru că nu este puțin lucru să asiești, după aproape 1 000 de ani de separare, la un asemenea moment.

Cu trei ani în urmă, Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea, primit cu frățescă dragoste la București, azea pe străzi și în piețele orașului strigătul multiplicat al miilor de credincioși: „Unitate”. Acum, după atâta timp de reflecție, de tatonări și de așteptări, s-a strigat la Roma „Viva la Chiesa Unita! Viva il Papa... Viva il Patriarcha!...”. Ca altădată Sfântul Părinte, acum Părintele Patriarh Teoctist a fost primit cu brațele deschise.

În afara atâtor gesturi și declarații favorabile apropierii și stabilirii chiar a unor încercări de instituționalizare a noi relații de colaborare și de dialog teologic profund între cele două Biserici, se află semnarea unei a doua declarații comune de către Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist, prima fiind cea de la București din 1999, care făcea un apel stăruitor pentru rezolvarea conflictului din fosta Iugoslavie, pe cale pașnică. Textul de acum al declarației comune, *o nouă excepție a diplomației Vaticanului*, este rezultatul continuării dialogului, al căutării adevărului, al încercării de a limpezi și depăși deosebirile care persistă, prin schimbul de opinii și reflexii – la nivel teologic.

Obiectivul este realizarea „unității” care nu trebuie să fie „asimilarea sau fuziunea”, ci acela prin care să se respecte diferența legitimă între Tradiții, considerate a fi parte integrantă a bogăției Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească. Căci se precizează în „declarația comună”: „*Comuniunea deplină nu este absorbire, ci comuniune într-o adevăr și dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă: este calea Bisericii*”. Recunoașterea faptului că ambele Biserici au „*împreună Tradiția Bisericii nedespărțite, centrată pe Taina Euharistiei*” – este motiv temeinic pentru „căutarea deplinei comuniuni – chiar și în divergențele doctrinare care rămân încă”. Se caută mijloace concrete, „prin consultări periodice”, pentru ca „adevărul plenar al credinței să devină un patrimoniu comun, împărțit și de unii și de ceilalți, capabil să creeze o conviețuire pașnică, înrădăcinată și fondată pe dragoste”. Căci, se precizează: “cu cât vor fi mai uniți în mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât creștinii din Răsărit și din Apus vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfînteinii vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor familiei, apărării creației. Europa întreagă are nevoie de bogăția culturală creată de creștinism”.

În încheierea acestei declarații comune, care poate fi considerată o adevărată **mărturisire de credință creștină contemporană**, se spune: „*Biserica Ortodoxă Română – centru de întâlnire și de schimburi între tradițiile bogate slave și bizantine ale Răsăritului – și Biserica Romei, care – în componenta sa latină – exprimă vocea occidentală a unicei Biserici a lui Hristos, trebuie să contribuie împreună, la o misiune care caracterizează cel de-al treilea mileniu. După expresia tradițională și așa de frumoasă – Bisericii locale le place să se numească Biserici surori. Deschiderea spre această dimensiune înseamnă a colabora pentru a reda Europei etosul său cel mai profund și chipul său autentic uman*”.

Ținând seama de toate acestea, vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Vatican, vizită care poate fi apreciată ca „un adevărat pelerinaj de suflet și frățietate” – cum se exprima I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei -, a scos în evidență trei dimensiuni principale și anume: ecumenică, pastorală și național-patriotică. Ea este unanim apreciată ca o înțelegere mai profundă a vieții și unității Bisericii, a speranței pentru comuniunea creștină.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române care l-a însoțit pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în această vizită a fost formată din: I.P.Ș. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, I.P.S. Teofan, Mitropolitul Olteniei, I.P.S. Iosif, Mitropolitul Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, I.P.S. Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, membru al Academiei Române, Pr. prof. Dr. Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București, Pr. prof. Dr. Ioan Chivu, Pr. Dr. Michael Tița, Consilier patriarhal pentru Relații Externe Bisericești, Pr. Costel Stoica, Consilier de Presă al Patriarhiei Române, Diac. Costin Spiridon.

Dar, iată momentele cele mai importante ale acestei vizite de *șapte zile la Roma*:

A

CELE ȘAPTE ZILE ALE VIZITEI PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ȘI A DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA VATICAN ȘI ÎN ITALIA (7-14 oct. 2002)

PRIMA ZI – LUNI, 7 OCTOMBRIE 2002

**Dragostea frățească întemeiată pe piatra credinței lui Petru
și pe Sfintele Sale Moaște**

În ziua de 7 octombrie 2002, după un moment de rugăciune și închinare la racla cu Sfintele Moaște ale Cuviosului Dimitrie cel Nou, în Catedrala Patriarhală, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre Aeroportul Internațional București-Otopeni, fiind însoțită de: P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, PP. SS. Episcopi Vicari Patriarhali Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul și Ciprian Câmpineanul, PP. SS. Episcopi Sebastian Ilfoveanul și Varsanufie Prahoveanul, Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, Em. Sa Jean Claude Perriset, Nunțiu Apostolic la București, Dl. Laurențiu Tănase, Secretar de Stat în Ministerul Culturii și Cultelor, Consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Înainte de plecare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o declarație pentru presa românească aflată în Salonul Oficial al Aeroportului, în care a subliniat semnificația istorică a acestei vizite.

“Este, în primul rând, o vizită de răspuns la cea pe care a făcut-o la noi Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și, ținând cont că la iubire se răspunde cu aceeași iubire, o delegație a Bisericii noastre va efectua o vizită în Cetatea Vaticanului și în Italia. Este o vizită de dialog, pe care îl menținem prin împreună noastră rugăciune în fața lui Dumnezeu. Nădăjduim că acolo ne vom întâlni și cu frații români din Italia. Purtând în suflete bucuria cu care credincioșii l-au primit pe episcopul Romei la București, mergem în cetatea Vaticanului pentru a continua dialogul, spre folosul Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos și ducem cuvântul nostru de nădejde pentru o și mai mare apropiere între Bisericile noastre, dar și pentru pacea și bunăstarea lumii întregi”, a declarat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

După un zbor de aproximativ două ore, avionul companiei TAROM a aterizat pe aeroportul internațional *Leonardo Da Vinci* din Roma la orele 10,20 (ora locală). La scara avionului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au fost întâmpinați, cu multă dragoste și cu un călduros "Bun venit!", de către: Eminența Sa Cardinalul Walter Kasper și Excelența Sa Marc Ouellet, Președintele, respectiv, Secretarul Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor; de Mons. Johan Bonny, Mons. Eleuterio Fortino și Mons. Joseph May, membri ai aceluiași Consiliu; de către Excelențele lor Domnii

Șerban Stati și Mihai Dobre, ambasadorii României la Roma și, respectiv, la Vatican; de către P. Cuv. Arhim. Juvenalie Ionașcu, parohul Parohiei Ortodoxe Române Sf. Ioan Casian din Roma; de către alte oficialități diplomatice și bisericești, precum și de către preoți și credincioși ortodocși români din sudul Italiei.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat apoi spre Piața *San Pietro* din Cetatea Vaticanului, în care, încă de dimineață, erau prezenți sute de mii de pelerini catolici veniți din întreaga lume. Piața Sfântul Petru este simbol al cetății Vaticanului, centru al vieții religioase catolice. Piața a fost construită pe locul unei arene romane, "circul lui Nero". Apărută ca ultim forum al Romei, dedicat creștinismului, Piața Sfântul Petru împrumută forma cercului din cetatea (urbea) antică și, potrivit simbolisticii romano-catolice, reprezintă unirea istorică între începuturile Bisericii persecutate, a martirilor uciși în arene, și slava Bisericii triumfătoare, la care participă Hristos și sfinții reprezentați în statuile de pe colonadele care definesc piața. Acolo, la 12:30, într-o atmosferă cum rar se poate întâlni, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, cu o bucurie nespusă, asemănătoare cu aceea pe care o arată cineva la revederea unui prieten drag, de mult așteptat. Sanctitatea Sa l-a îmbrățișat cu multă căldură pe Părintele Patriarh Teoctist, în aplauzele și ovațiile sutelor de mii de pelerini entuziași aflați în piață, care au strigat în repetate rânduri "Trăiască Biserica cea una!", mângâiați de razele generoase ale unui soare de toamnă, după o noapte de ploi torențiale. Prea Fericitul Sa a prezentat, apoi, Sanctității Sale pe fiecare dintre membri delegației Bisericii Ortodoxe Române.

În cuvântul de salut, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a spus:

Iubiți creștini,

"Am bucuria de a ura bun venit Prea Fericitului Patriarh Teoctist al României și distinșilor membri ai delegației care îl însoțesc în vizita la Roma, care începe astăzi. Prea Fericitul Părinte Patriarh abia a sosit și am dorit ca vizita Prea Fericitului Sale să înceapă în cadrul acestei Audiențe Generale, în prezența multor credincioși veniți din toate părțile lumii.

Prea Fericite și iubite frate,

Faceți această vizită însuflețit de sentimentele și așteptările mele. Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele, care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi.

Chiar și actuala vizită este un act purificator al memoriilor noastre, de diviziune, de confruntări, deseori aprinse, de acțiuni și cuvinte care au condus la dureroase separări. Cu toate acestea, viitorul nu este un tunel întunecat și necunoscut. El este luminat deja de harul lui Dumnezeu; asupra lui, lumina de viață dătoare a Duhului Sfânt aruncă o rază mângâietoare. Această certitudine nu numai că covârșește orice descumpănire umană, orice oboseală care de multe ori ne

împiedică pașii; ea ne convinge întâi de toate că nimic nu este cu neputință la Dumnezeu și că, dacă vom fi vrednici, El ne va dăruia și darul deplinei unități.

Încredințez rugăciunilor voastre, iubiți credincioși, care sunteți prezenți aici, vizita la Roma a Prea Fericirii Sale Teoctist și îmi doresc din toată inima ca Prea Fericirea Sa să găsească în toți aceia cu care se va întâlni, în numele meu, aceleași sentimente cu care eu îl primesc astăzi. Fie ca aceste zile să contribuie la dialogul nostru, să hrănească speranțele noastre, să ne facă mai conștienți de ceea ce ne unește, de rădăcinile credinței comune, de patrimoniul nostru liturgic, de Sfinții și Mărturisitorii pe care îi avem în comun.

Fie ca Dumnezeu să ne facă să resimțim încă o dată, cât este de minunat să-L preamărim împreună”.

După ce Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și-a încheiat cuvântul său, exprimând marea bucurie de a-l vedea la Roma pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist adresându-se Sanctității Sale și sutelor de mii de pelerini, în cuvântul său intitulat “Din Grădina Maicii Domnului în Cetatea Eternă”, a spus:

“Găsind acolo frați, am fost rugați să rămânem la ei șapte zile. Și așa am venit la Roma” (Fapte 28, 14).

Sanctitatea Voastră,

Iubiți frați și surori întru Domnul,

Acestea sunt cuvintele scrise de însoțitorul Sf. Apostol Pavel la Puteoli, ultimul lor popas, în călătoria spre Roma. Ca și ei, și noi, cei ce am venit din “Grădina Maicii Domnului”, așa cum ați descris atât de frumos Sanctitatea Voastră România, în cuvântul rostit la pășirea pe pământul românesc în primăvara anului 1999, am venit la Roma căci sunt aici frați întru slujirea și mărturisirea lui Hristos.

Se cuvine ca, mai înainte de toate, să dăm slavă Preabunului Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit ca, după mai bine de trei ani de la întâlnirea noastră de neuitat de la București, să răspundem frățește invitației ce ne-ați adresat-o și să continuăm, iată, acum, la Roma, acele momente de înaltă trăire spirituală și să ne desfătăm, împreună cu bucurie negrăită. În numele lui Hristos, Același “ieri, azi și în veci” (Evrei 13, 8), adresez Sanctității Voastre gând curat întru bucuria frățească a revederii. Salutare sfântă adresez și clerului și credincioșilor aici de față, fii ai Bisericii Catolice sau români ortodocși trăitori permanent sau temporar în această țară ospitalieră.

În răstimpul scurs de când Sanctitatea Voastră ne-ați vizitat Biserica și Țara, am resimțit din plin bucuria sfântă izvorâtă din nădejdea neîmpuștinată a acelor

zile. Am păstrat în inimile noastre acea bucurie duhovnicească, aducătoare de multe roade, de care s-a împărtășit întreaga suflare creștinească și românească din țara noastră. Vrednicia sfinților noștri părinți, ucenici ai Sf. Apostol Andrei, a făcut ca prima țară cu populație majoritar ortodoxă, vizitată de Episcopul Romei, să fie România, a cărei Biserică a fost întemeiată, pe pământul strămoșilor noștri, de întâiul chemat să-L urmeze pe Hristos, Sfântul Apostol Andrei, fratele Sfântului Apostol Petru. De aceea, Vă împărtășim bucuria tuturor fiilor și fiicelor Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalți frați creștini din România, cărora întâlnirea noastră de la București le-a sădit în suflete curaj, nădejde și iubire. Aceste virtuți de mare preț din viața creștină au rămas adânc întipărite în inimile lor. Cu aceste valori și cu această bucurie am venit aici, în Cetatea Romei, care constituie pentru noi, românii, însuși izvorul numelui pe care-l purtăm, ca țară și neam.

Încă din aceste prime clipe ale prezenței noastre aici, ne copleșește sentimentul că pășim pe un loc sfințit de sângele miilor de martiri creștini din epoca persecuțiilor de la începuturile vieții Bisericii, între care la loc de mare cinste stau Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Prin martiriul lor, toți aceștia, mărturisitori ai lui Hristos, au trecut din Cetatea Romei, în Împărăția cea veșnică a lui Dumnezeu.

Martirajul nu este însă doar o amintire a trecutului. El este prezent și în vremuri mai apropiate de zilele noastre, așa cum s-a întâmplat și cu milioanele de creștini martiri pentru credința lor, viețuitori în centrul și răsăritul Europei, aflați pentru multe decenii sub opresiunea unei ideologii fără Dumnezeu. Între aceștia, și creștinii din România, aparținând diferitelor Biserici, și-au adus obolul lor de suferință și jertfă încredințându-și viața lui Hristos, Cel ce ne făgăduiește răsplata cerească, spunând: "Veniți la Mine toți cei oșteniți și împovărați" (Matei 11, 28). Păstrând în inimile noastre modelul lor de curaj și jertfelnicie pentru Hristos, noi toți, slujitori și credincioși ce constituim împreună noul popor ales al lui Dumnezeu, care ne aflăm aici, în acest loc binecuvântat, avem îndatorirea sfântă de a le urma exemplul și de a-L propovădui până la marginile pământului.

Aflându-ne la acest moment înălțător și privind miile de pelerini veniți din atâtea părți ale lumii, avem înaintea ochilor noștri duhovnicești *imaginea Cincizecimii*, când Duhul Sfânt S-a pogorât "în chipul limbilor de foc", dând fiecăruia înțelegerea cuvântului cel de viață-dătător al Evangheliei lui Hristos. Această imagine a Bisericii ce cuprinde credincioși din atâtea neamuri, dar uniți de credința în Hristos, trebuie să ne îmbărbăteze în a lucra cu și mai multă râvnă pentru unitatea creștinilor.

Într-un gând cu toți membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române care mă însoțesc, mulțumim pentru invitația frățească și pentru cuvintele călduroase de bun-venit. Începem acum acest pelerinaj cu sentimentele de iubire ale binecredinciosului popor român, păstrător al tradițiilor creștine și asigurăm pe Sanctitatea Voastră și pe dumneavoastră, pe toți cei prezenți aici, de prețuirea și dragostea noastră.

Rugând pe Bunul Dumnezeu să ne îndrepteze pașii spre tot lucrul cel bun, rostim, împreună cu psalmistul: "Fie numele Domnului binecuvântat de acum și până în veac" (Psalm 112, 2).

*

Imediat după ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-a încheiat cuvântul, care a fost întrerupt – în repetate rânduri – de aplauzele pelerinilor, cei doi Întâistătători s-au îmbrățișat din nou, iar Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a adăugat: "Mulțumim Prea Fericitului Părinte Patriarh, a cărui vizită începe astăzi și îi urăm o ședere plăcută la Roma. Dorim să oferim Prea Fericirii Voastre o foarte mare ospitalitate aici. Persoanele care participă la această primă întâlnire sunt membri ai "Opus Dei". Și au venit spre a mulțumi astăzi pentru canonizarea fondatorului lor, Escriva de Balaguer. Cred că ei sunt foarte mulțumiți. La încheierea audienței lor, ei se vor reîntâlni cu Prea Fericirea Voastră și vă vor asculta. Vă mulțumesc, Vă mulțumesc!".

Primirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de către Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea la Roma, în Piața Sf. Petru, în prezența a 42 de cardinali și 470 de episcopi catolici din întreaga lume și a sutelor de mii de pelerini, a marcat un important moment de referință în dialogul dintre conducerile Bisericii Catolice și a Bisericii Ortodoxe Române, dialog început în urmă cu trei ani, prin vizita istorică pe care Suveranul Pontif a întreprins-o în România.

Din Piața Sf. Petru, care – așa cum se exprima Prea Fericirea Sa – putea fi considerată o adevărată "imagine a Cincizecimii", delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre *Domus Sanctae Marthae*, reședință ce i-a fost rezervată pe durata vizitei la Vatican.

La orele 13.30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au luat prânzul cu Eminența Sa, Cardinalul Walter Kasper și Excelența Sa Marc Ouellet, Președintele, respectiv, Secretarul Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor și Monseniorul Johan Bonnz. Într-o atmosferă destinsă, au fost schimbate impresii referitoare la primirea deosebit de caldă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de către Sanctitatea Sa. Papa Ioan Paul al II-lea în piața San Pietro.

La orele 17.30 delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la *Catedrala Sfântul Petru*, altarul mărturisirii verhovnicului Apostolilor și locul sălășluirii Sfintelor sale Moaște. Prima bazilică a fost construită de împăratul Constantin cel Mare, pe locul unde Sfântul Apostol a fost martirizat, în timpul împăratului Nero (64 (?) 67). Construirea acestei prime bazilici a început în anul 324 și s-a încheiat în anul 349. În perioada Renașterii au început lucrări de transformare a bazilicii, până la schimbarea completă a planurilor de către arhitectul Bramante. Acesta a demolat practic edificiul în formă bazilicală, intenționând să ridice o biserică în formă de cruce greacă și cu o cupolă centrală. Bramante a murit în timpul lucrărilor, proiectul fiindu-i încredințat apoi lui Rafael, care dorind să realizeze planul unei cruci latine, a prelungit brațul de intrare, dar a păstrat ideea cupolei. În anul 1546, proiectul a fost preluat de Michelangelo, care a optat pentru soluția lui Bramante, dar într-o viziune proprie, cu o nouă concepție a cupolei. La 18 noiembrie 1626,

cu ocazia împlinirii a 1300 de ani de la sfințirea bazilicii construite de Constantin cel Mare, Papa Urban al VII-lea a sfințit noua biserică închinată Sfântului Petru.

Prea Fericirea Sa a fost întâmpinat în această Catedrală de Eminența Sa Francesco Marchisano, Rectorul bazilicii, împreună cu monseniori, preoți și diaconi, slujitori ai Catedralei, în aplauzele a numeroși pelerini. A fost vizitat situl arheologic al bazilicii. Cu emoție sfântă, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au făcut un scurt popas de rugăciune la locul unde au fost descoperite Sfintele Moaște ale Sfântului Apostol Petru. Sfântul Împărat Constantin cel Mare a ctitorit acolo altar de închinare, dominat de crucea din marmură purpurie, ca simbol al legăturii dintre credința în Hristos și cultura și civilizația romană.

După vizitarea Catedralei Sfântul Petru, la orele 18.00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat în exclusivitate un interviu, în direct, pentru emisiunea de știri *Jurnal* a canalului T.V. România 1, în care și-a exprimat încă o dată bucuria pentru primirea atât de impresionantă și convingerea că o vizită atât de frumos începută va fi încununată cu succes deplin.

“Noi ne-am rugat și ne rugăm neîncetat pentru unirea tuturor – a spus Prea Fericirea Sa. Astăzi s-a împlinit un moment important, istoric aș putea spune, în acest sens, prin prezența noastră în Cetatea Romei. Valoarea spirituală a acestui moment este legată mai ales de faptul că ambele Biserici păstrează ceea ce au dobândit până acum: darul dialogului și continuarea reconcilierii – pe planul general – al creștinătății, deci nu numai în ceea ce privește relațiile cu Biserica Catolică, ci și cu celelalte Biserici creștine.

Altă latură importantă a acestei vizite este determinată de faptul că Biserica Ortodoxă Română, care este o Biserică locală – o unitate componentă a Ortodoxiei universale, păstrătoare a întregului tezaur de credință din primele secole creștine –, are puterea de convingere duhovnicească a Ortodoxiei în fața întregii creștinătăți apusene. Așa cum știți – a declarat Părintele Patriarh Teoctist – noi în Biserică nu facem nimic doar după propria noastră voință și propriile noastre gânduri, mai ales acțiuni atât de importante ca aceea de a uni Bisericile între ele, astfel încât să se ajungă, așa cum ne rugăm în biserică, la unitatea credinței. Acestea sunt dorințe care izvorăsc din inimile credincioșilor. Ați văzut cât de călduros au salutat sutele de mii de credincioși această întâlnire.

De ce am venit acum? Pentru că acum s-a împlinit vremea pregătirii noastre sufletești după vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea la București, care s-a desfășurat atât de frumos, lăsând bucurie în sufletele tuturor. A trebuit un timp să se sedimenteze aceste sentimente și acum, împreună cu Sfântul Sinod, am găsit prilejul cel mai potrivit de a face vizita de răspuns. Nu ne-am așteptat să participăm la această sărbătoare care a adunat aici sute de mii de credincioși din toată lumea, dar așa a vrut Dumnezeu, pentru că acolo unde se roagă doi sau trei în numele Mântuitorului Iisus Hristos este și El de față. M-am bucurat nespus de mult ca român să văd și tricolorul românesc în acea mulțime de oameni. Această bucurie, pe care am trăit-o noi astăzi, este una dintre bucuriile foarte rare, care vin atunci când Dumnezeu hotărăște”.

La orele 20,00 la casa de oaspeți *Domus Sanctae Marthae*, Eminentă Sa Cardinalul Walter Kasper a oferit o recepție în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, la care au participat: Eminentă Sa Cardinalul Achile Silvestrini, Prefect al Congregației pentru Bisericele Orientale, Eminentă Sa Cardinalul Sergio Sebastiani, Președintele Prefecturii pentru Afaceri Economice a Sfântului Scaun, Eminentă Sa Cardinalul Mario Francesco Pompedda, Prefectul Tribunalului Suprem al Sfântului Scaun, Excelența Sa Monseniorul Leonardo Sandri, Arhiepiscop titular de Cittanova, Excelența Sa Monseniorul Jean-Louis Tauran, Arhiepiscop titular de Telepte, Prea Fericirea Sa Patriarhul Ignazio Mousad, Prefectul Congregației pentru Bisericele Orientale, Excelența Sa Monseniorul Giuseppe Pittau, Arhiepiscop titular de Castro di Sardegna, Excelența Sa Monseniorul Piero Marini, Episcop titular de Martirano, Domnul Joaquín Navarro-Valls, Directorul Biroului de Presă al Sfântului Scaun, Excelența Sa Monseniorul Vincenzo Paglia, Episcop de Terni – Narni – Amelia, Preot Leonardo Sapienza, Prefectura Casei Pontificale, Părintele Marco Gnavi, Vicariatul de Roma, Părintele Hèctor Vall Vilardell, Rectorul Institutului Pontifical Oriental, Excelența Sa Monseniorul Pierre Duprey, Secretarul Consiliului Pontifical pentru promovarea unității creștinilor, Excelența Sa Monseniorul Francesco Marchisano, alți membri ai Curiei Romane, reprezentanți ai Secretariatului de Stat, ai Dicasteriilor, Oficiilor și Institutelor Sfântului Scaun, ai unor prestigioase instituții de învățământ romano-catolic, ai unor organizații laice creștine, precum și ai Ambasadei României la Vatican. În cuvântul de la recepție, Em. Sa Cardinalul Walter Kasper a scos în evidență personalitatea marcantă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, eforturile depuse cu consecvență de Prea Fericirea Sa pe calea unității Bisericii Mântuitorului Hristos, precum și importanța acestei vizite pentru aprofundarea relațiilor ecumenice, atât dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică, cât și dintre toate Bisericele creștine.

În cuvântul de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus:

*Eminențele Voastre,
Excelențele Voastre,
Prea Cucernici Părinți,*

Iată, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am învrednicit să începem prezenta vizită ecumenică și pastorală la Roma, în Italia. Este împlinirea unei mai vechi dorințe, atât a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, cât și a mea, personal. Mai presus de toate, a-și putea spune, că aceasta este și o împlinire a vizitei pe care Sanctitatea Sa a făcut-o Bisericii Ortodoxe Române, României, în luna mai a anului 1999. Nădăjduim că acum, ca și atunci spiritul relațiilor frățești, al reconcilierii și al dragostei în Hristos, va repurta aceeași biruință. De altfel, judecând după felul – cu totul impresionant – în care am făcut primii pași aici, în Cetatea Vaticanului, având înaintea ochilor minții primirea atât de călduroasă și, în același timp, măreață, pe care Sanctitatea Sa ne-a făcut-o astăzi, în mijlocul acelei mări de inimi înaripate de credință și dragoste creștină și dor arzător după unitate și, gândindu-ne la scopul sfânt de continuare a dialogului, constatăm cu deplină mulțumire că începutul acesteia este de bun augur.

Odinioară, în antichitatea precreștină aceste locuri erau recunoscute ca nefiind chiar atât de propice oferirii darului sfânt al ospitalității. Din acest fapt s-a inspirat un foarte apreciat poet latin, Valerius Martiales, atunci când încă din secolul al II-lea d.Hr. spunea că "*Vaticana bibis, bibis venenum*". Înțelepciunea poporului român a cristalizat însă, într-o formă excepțională, plină de adânc înțeles creștinesc, adevărul că "*omul sfințește locul*". Cu certitudine, prin omul înnoit întru Duhul Sfânt, prin omul Bisericii lui Hristos, aceste locuri s-au schimbat radical, devenind lăcaș al dragostei ospitaliere. Trăim deja acest fapt! De aceea, putem mărturisi cu toată recunoștința că "*Qui Vaticana bibit spirituales ambrosiam bibit*". Este înrudită de aproape această ambrozie a ospitalității vaticane cu apa cea vie pe care Mântuitorul a făgăduit-o femeii samarince. Este aceeași lucrare duhovnicească a duhului iubirii frățești. De aceea, stând aici, ni se pare a sta lângă fântâna din Sihar! Aflându-ne aici, simțim bucuria pe care Maica Domnului a avut-o atunci când a mers să cerceteze pe ruda sa, Elisabeta, și încercăm să exprimăm simțămintele noastre cele mai profunde; negăsind alte cuvinte decât cuvintele ei: "*Mărește, suflete al meu, pe Domnul și să se bucure duhul meu*" (Luca 1, 46-47). În acest loc binecuvântat de Dumnezeu și încărcat de atâta istorie, ne simțim ca și cum am fi în Betania în Casa Martei, a sorei sale, Maria, și a fratelui lor, Lazăr. Cred că și pentru aceasta s-a ales ca loc al găzduirii noastre aici "*Domus Sanctae Marthae*", edificat sub pontificatul și, deci prin purtarea de grijă a Sanctității Sale. Ne facem părtași, aici, prieteniei lui Lazăr, credinței și devotamentului față de Cuvântul lui Dumnezeu, arătate de Maria și, desigur, slujirii Martei. Ni se oferă toate acestea din dragoste în duhul comuniunii frățești. Minunat lucru este comuniunea și dăm slavă lui Dumnezeu că ne împărtășim atât de îmbelșugat din binefacerile ei! Dăm slavă lui Dumnezeu și, totodată, ne rugăm ca să ne ajute a dobândi și darul ei deplin. Pentru că, bine știm, cu părere de rău o spunem, că nu am ajuns încă la deplina comuniune în adevărul de credință. Iată de ce parcă auzim aievea glasul Mântuitorului care, prin Duhul Său, Cel ce pe toate le plinește, S-a adresat Martei, în casa ei, cu cuvintele "*un lucru trebuie*" (Luca 10, 42). Un lucru ne mai lipsește!

Ne dăm seama tot mai bine de lucrarea ei dinamică în suflete și de faptul acesta, aici, în *Domus Sanctae Marthae*. Însă conștientizarea a ceea ce lipsește, ne face să simțim tot mai intens dorința de a plini lipsa. Iar dorința ne aduce în fața lui Hristos, Înțelepciunea Tatălui Ceresc, Care cu milostivirea Sa, pe lângă cuvântul de mustrare, ne arată și calea de îndreptare. Calea este El, Fiul lui Dumnezeu, El Care a întemeiat o singură Biserică, trup tainic al Său, El Care S-a rugat stăruitor ca noi să fim una (Ioan 17, 21). Iată, așadar, ceea ce ne dorim atât de mult aici, în "*Casa Sfintei Marta*".

Cred că sunt în asentimentul tuturor și nu greșesc afirmând că toți împărtășim această dorință plină de optimism, că prin prezența noastră aici facem împreună noi pași însemnați pe calea spre unitatea deplină. De aceea, țin să Vă mulțumesc Dumneavoastră tuturor, distinși invitați. Mulțumesc călduros Eminenței Sale Cardinalului Kasper Walter, Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, pentru organizarea acestui dineu.

Vă mulțumesc tuturor pentru onoarea pe care mi-o faceți luând parte la bucuria întrevederii din această seară".

A DOUA ZI – MARȚI, 8 OCTOMBRIE 2002

**Oaspeți ai Universității Pontificale Gregoriene
și ai Comunității *Sant'Egidio***

Marti, 8 octombrie 2002, de la ora 9,30 delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Catedrala *Santa Maria Maggiore*, una dintre cele patru catedrale importante ale Romei, singura care conservă ziduri din secolul al V-lea. Potrivit tradiției, în noaptea de 5 august 356, Fecioara Maria i-a cerut în vis sfântului Papă Liberiu și unui nobil roman să îi ridice un altar pe dealul Esquilin, care în vis apărea acoperit de zăpadă. Văzând dimineața că dealul respectiv era într-adevăr acoperit de zăpadă, papa a hotărât să construiască o biserică pe toată suprafața acoperită în vis de zăpadă. Ea avea să se numească *Bazilica Liberiană* în memoria papei Liberiu. Bazilica *Sfânta Maria cea Mare* a fost sfințită după Sinodul de la Efes (431) de papa Sixt al III-lea. Ea exemplifică evoluția artei și arhitecturii creștine, de la perioada romană până la barocul târziu.

În această importantă catedrală a Romei, Prea Fericirea Sa a fost întâmpinat de Eminența Sa Cardinalul Carlo Furno, Rectorul Catedralei, împreună cu slujitorii. În momentul intrării în biserică, pelerinii prezenți au început să aplaude, cerându-i Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist binecuvântarea. Această bazilică, denumită "Bethleemul Occidentului", oferă o mărturie despre legăturile culturale și religioase dintre Răsărit și Apus din primul mileniu, deoarece aici cărțile liturgice traduse în limba slavă de către Sfinții Chiril și Metodiu au fost binecuvântate de Papa Adrian al II-lea (868). Într-o atmosferă de adevărată trăire duhovnicească, în fața icoanei Sfintei Fecioare Maria, delegația Bisericii Ortodoxe Române a înălțat cântarea de laudă "Apărătoarei Doamne" ca o expresie comună a dogmei Efesului (421) despre cinstirea Maicii Domnului pe care cele două Biserici sunt chemate "să o mărturisească pentru ca lumea Să creadă" (Ioan 17, 21). Așa cum sublinia I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei această mărturisire comună ar ajuta la depășirea unor diferențe doctrinare și ar contribui într-o măsură substanțială la o și mai mare apropiere între cele două Biserici. A fost vizitat și muzeul bazilicii, amenajat într-o manieră modernă la subsol, care păstrează însemnate mărturii din trecutul istoric al catedralei.

În jurul orelor 11,00, a urmat o scurtă vizită la *Columna lui Traian*, monument din Roma Antică, cu semnificații profunde în istoria bimilenară a poporului român. Columna lui Traian a fost ridicată de Senatul și cetățenii Romei după victoria împăratului Traian, în cel de-al doilea război dacic, din anul 108. Proiectul a fost conceput de arhitectul Apolodor din Damasc. Pe columnă sunt reprezentate episoade din luptele de cucerire a Daciei, de la trecerea Dunării la luptele cu dacii, debarcarea trupelor romane în portul Ancona, apoi cea de-a doua expediție militară, cucerirea capitalei dace și triumful final al împăratului. În soclul a fost așezată urna cu cenușa împăratului Traian, iar în vârf se afla, la început, o statuie a împăratului care s-a pierdut în Evul Mediu. În prezent în vârful columnei se află o statuie a Sfântului Petru, așezată în 1587, la cererea Papei Sixt Cvintul.

În continuare, de la orele 11,30, Părintele Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au fost oaspeții *Universității Pontificale Gregoriene*, unde au fost întâmpinați de Pr. Prof. Franco Imoda, Rectorul Universității și de corpul profesoral. Universitatea Pontificală Gregoriană are la bază Colegiul Roman, aproape de colina Capitoliului, fondat de Sfântul Ignățiu de Loyola în 1551. În 1556 Colegiul Roman a primit recunoașterea papală ca Universitate. În 1584 școala primește o clădire nouă, prin generozitatea Papei Grigorie al XIII-lea, al cărui nume îl și poartă.

În 1928 Papa Pius al XI-lea a asociat Institutul Biblic Pontifical, Institutul Pontifical pentru Studiul Creștinismului Răsăritean și Universitatea Gergoriană într-un Consorțiu Universitar, care cuprinde în prezent 16 facultăți, institute și centre de pregătire și cercetare în științe bisericești. În 1930 Univeristatea Pontificală Gregoriană s-a mutat în sediul actual, în Piazza della Pilotta.

În Sala de Consiliu a Universității Pontificale Gregoriene a avut loc o întrevedere, în timpul căreia Prea Fericirea Sa a făcut o scurtă prezentare a învățământului teologic ortodox din România și a oferit în dar rectorului Universității, câte un exemplar din edițiile jubiliare ale *Bibliei lui Șerban Cantacuzino (1988)* și a *Bibliei Sfântului Sinod (2002)* precum și placheta omagială dedicată celor cinci patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Pr. Prof. Franco Imoda a făcut o prezentare succintă și cuprinzătoare a Universității și a situației actuale. Cadrele didactice sunt orientate spre formarea studenților în spiritul dialogului interreligios. Acolo au studiat și peste 20 de studenți români. Au mai fost vizitate Aula Magna a Universității și biblioteca cu peste 700.000 de volume și 1.500 de periodice. Prea Fericirea Sa a semnat în cartea de onoare a Universității.

La orele 13,30, delegația Bisericii Ortodoxe Române a luat prânzul la Casa de oaspeți: Domus Sanctae Marthae în compania Excelenței Sale Monseniorul Marc Ouellet și a Monseniorului Johan Bonny.

De la orele 19,30 delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Comunitatea *Sant'Egidio*. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat de Eminența Sa Monseniorul Vincenzo Paglia, Episcop de Terni, Narni și Amelia precum și de Dr. Andrea Riccardi, președintele Comunității. Au fost prezenți și Excelența Sa Domnul Mihai Dobre, Ambasadorul României pe lângă Sfântul Scaun, preoți și credincioși ai parohiilor ortodoxe române din Roma.

Prea Fericirea Sa s-a întâlnit, mai întâi, cu copiii, tinerii și bătrânii aflați în dificultate, incluși în programele sociale ale Comunității. Toți cei prezenți în așezământul de asistență socială s-au împărtășit din cuvântul de mângâiere și îmbărbătare, rostit cu părintească dragoste de Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române. În același timp, s-a înfiripat un dialog al iubirii. Cu interes și răbdare, Prea Fericirea Sa a ascultat gândurile și speranțele celor vizitați. Mișcătoare a fost dorința copiilor, tinerilor și vârstnicilor, ca lumea în care trăim să fie mai bună și mai dreaptă. Unul dintre copii i-a oferit Prea Fericirii Sale un desen și l-a rugat să accepte să fie numit "un Patriarh în țara curcubeului", țară în care să domnească iubirea, pacea, dreptatea, libertatea și buna înțelegere între oameni. Părintele Patriarh le-a oferit tuturor în dar albume cu icoane pictate de copiii participanți la concursul *Icoana din sufletul copilului* organizat de Patriarhia Română. Acolo s-a manifestat un aspect al tainei unității: unitatea în fața suferinței.

Și pentru că adevărata mângâiere vine de la Domnul, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de Eminentă Sa Vincenzo Paglia, s-au îndreptat spre basilica *Santa Maria* din Transtevere, cea mai veche biserică din Roma, prima care a fost deschisă pentru cult și dedicată Fecioarei Maria. A fost ridicată în secolul al III-lea de papa Calist I, pe locul de unde, conform cronicilor, în anul 38 î. Hr. a tâșnit un izvor de ulei, eveniment considerat drept vestirea Nașterii lui Hristos.

În această bazilică a avut loc un serviciu religios ecumenic, la care au asistat câteva sute de membri ai comunității. Președintele Comunității, Prof. Andrea Riccardi l-a întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cu următorul cuvânt de salut:

Prea Fericite Părinte,

Pentru noi este o mare sărbătoare să vă putem primi în Basilica Santa Maria în Transtevere, în acest loc de cult construit în cartierul unde se adunau primii creștini din Roma, și unde Comunitatea Sant'Egidio de treizeci de ani își are inima, o inimă plină de rugăciune și de caritate și, din acest punct se revarsă în întreaga lume.

Vă așteptăm cu bucurie, din zilele de neuitat ale Rugăciunii pentru Pace de la București în 1998. Cu acea ocazie, între Patriarhia României și Comunitatea noastră s-a consolidat o experiență de mare comuniune, primind împreună oaspeți creștini și ne-creștini, care au venit ca pelerini în capitala României, ca să se roage pentru pace. Acea comuniune, bazată pe încredere reciprocă și pe un spirit de profundă colaborare, a transformat acele zile într-un eveniment al păcii, al ecumenismului și al bucuriei. Atunci am învățat să cunoaștem din interior Biserica Voastră, muncind împreună. Oamenii din București au primit acel eveniment cu mare simpatie și printr-o prezență numeroasă. Din acest motiv ne amintim cu plăcere de acele zile, care stau la originea unei mari prietenii și a unui mesaj de pace.

Îmi amintesc în mod personal de ospitalitatea și de încrederea Prea Fericirii Voastre arătate atunci când am fost invitat să vorbesc la Sfântul Sinod al episcopilor ortodocși români, adunați cu toții în capitală, cu ocazia acelui eveniment, despre semnificația rugăciunii pentru pace și despre activitatea Comunității. Din acel moment, nu a lipsit niciodată de la întâlnirile noastre pentru pace prezența plină de autoritate și de prietenie a Bisericii române, reprezentate de numeroși episcopi, printre care mitropolitul Daniel, pe care îl salut, împreună cu ceilalți membri ai delegației.

Mons. Paglia, prin acea amabilitate care îi este caracteristică, a continuat să lărgască această prietenie fraternă dintre noi, care astăzi este încoronată de prezența Prea Fericirii Voastre aici, în timpul vizitei făcute episcopului nostru, Papa Ioan Paul al II-lea.

Vă așteptam și acum avem bucuria să vă vedem printre noi, însoțit de venerabili mitropoliți și delegați. Un Patriarh al României nu este străin la Roma: România se află în inima Europei și pe această cale romană, mult înainte ca politica să ratifice adeziunile între state. La Roma aveți prieteni și frați. Într-adevăr, vizita Prea Fericirii Voastre la Roma este *ad limina apostolorum*, este o vizită făcută Bisericii Sfinților Apostoli Petru și Pavel, dar și *ad limina amicorum*. Căci atunci

când prietenia apostolilor și cu apostolii se va reinstala pe deplin între noi, vom primi darul acelei unități a creștinilor pe care românii l-au invocat în timpul vizitei Sfântului Părinte.

Ne revedem la Roma, la începutul celui de-al treilea mileniu, ne rugăm ca acest mileniu, ce urmează unui mileniu al diviziunii, să înceapă cât mai curând ca timp al unității. Prezența Prea Fericirii Voastre la inaugurarea locului memorial al noilor martiri, în Bazilica San Bartolomeo, este o trimitere puternică la sacrificiul pentru credința atâtor creștini, care este o sămânță de unitate.

Mulțumesc că vă aflați printre noi!”

Părintele Patriarh Teoctist a adresat cu acest prilej membrilor Comunității, în majoritate tineri, următorul cuvânt de învățătură:

“Ceea ce era de la început, ceea ce noi am auzit, ceea ce cu ochii noștri am văzut, ceea ce am privit și ceea ce mâinile noastre au pipăit despre Cuvântul vieții”

(I Ioan 1, 1)

*Domnule Președinte al Comunității Sant'Egidio, Dr. Andrea Riccardi,
Eminența Voastră, Mons. Vincenzo Paglia,
Înalt Prea Sfințiile Voastre și Prea Sfințiile Voastre,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Ne miluiește Dumnezeu, dăruindu-ne din plinătatea Lui har peste har! (Cf. Ioan 1, 16) După primirea atât de cordială făcută de către Sanctitatea Sa **Papa Ioan Paul al II-lea** în mijlocul poporului lui Dumnezeu, acum pășim, pe locurile unde, în *“Taberna meritoria”* mir sfânt a curs din *“Fons Olei”*, vestind Nașterea Domnului îndurărilor și milostivirii, unde au trăit primii creștini din Roma și unde Sfântul Papă Calist, apostol al iertării și milei, a fost martirizat la începutul secolului al III-lea.

Dar de la Dumnezeu este rânduit a ne afla acum în fața icoanei Maicii Domnului, zugrăvită în secolele VI-VII în stil ortodox, însă cu text în limba latină, ce evocă astfel, primul mileniu de comuniune în Biserica nedespărțită și ne îndreaptă aspirațiile spre realizarea unității, împlinind astfel cuvântul Mântuitorului Hristos. Și tot un dar de sus este și faptul că ne aflăm în mijlocul Comunității *Sant'Egidio*, implicată deplin în opera de asistență socială acordată semenilor în suferință, copiilor, persoanelor de vârstă a treia neajutate, handicapaților, bolnavilor de SIDA, imigranților, familiilor aflate în dificultate, bolnavilor mental, foștilor prizonieri și drogaților. Nimeni nu poate uita gestul emblematic al Comunității care, de peste două decenii, în fiecare noapte de Crăciun, acordă celor vitregiți de soartă o masă, în ambianța carității creștine.

Am făcut cunoștință cu conducerea și membrii acestei Comunități, încă de acum patru ani, când împreună am organizat la București o întâlnire internațională a slujitorilor aparținând diverselor religii din lume, la care au participat Patriarhi și reprezentanți ai Bisericilor noastre. Ne-am rugat atunci pentru pacea lumii, așa cum ne-am rugat și acum *“Cântați-I Domnului cântare nouă, cântați-I Domnului tot pământul! Cântați-I Domnului, binecuvântați-I numele, din zi în zi bine-*

vestiți mântuirea Lui. *Vestiți-I între neamuri slava, între toate popoarele, minunile Lui*” (Psalmul 95, 1-3). La rugăciunea noastră am ascultat cuvântul Domnului despre iubirea pe care Dumnezeu ne-a dăruit-o. Ne-a iubit atât de mult *“încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru că tot cel ce crede într’Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică”* (Ioan 3, 16). El, *Unul*, L-a dat pe Fiul Său Cel Unul-Născut pentru lume, așa încât lumea, crezând în El, să fie *una*, să fie *unită* în veci, prin credința și pacea lui Dumnezeu.

Tendința spre unitate se manifestă prin dorința oamenilor din întreaga lume de a trăi împreună. Această dorință este sădită în fiecare ființă umană deoarece, prin însăși structura sa ontologică, omul este ființă socială, *“ens socialis”*. Dar unitatea lumii nu se poate realiza decât în Dumnezeu Cel Unul, prin lucrarea harului unificator, în Biserică. Și aici avem încă un argument stimulator în ostenele noastre pentru unitatea Bisericilor: ca să se unească lumea întru Dumnezeu. Bisericile trebuie să fie unite, iar noi, membrii lor, trebuie să fim una. Rugăciunea Domnului nostru Iisus Hristos, făcută pentru Apostolii Săi: ca să fie una în învățătură și în lucrare, după chipul unității Sfintei Treimi, și prin integrarea lor în viața harului treimic, (*“pentru ca toți să fie una; așa cum Tu, Părinte, ești întru Mine și eu întru Tine, tot astfel și ei să fie una întru Noi, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis”* – Ioan 17, 21), ne privește pe toți. Căci dacă arhipăstorii noștri, urmașii Sfinților Apostoli sunt uniți, atunci și noi, membrii turmei cuvântătoare păstorită de ei, suntem uniți. Rugăciunea Domnului din Sfânta Evanghelie din seara aceasta, capătă în ochii noștri, sensul de poruncă dumnezeiască. Domnul S-a rugat atât de stăruitor ca să fim una, încât ne dăm seama că noi *trebuie* să fim una.

După cum am amintit, unitatea izvorăște din iubirea lui Dumnezeu față de oameni. Dar concomitent, ea se întoarce tot ca iubire: iubire față de Dumnezeu verificată și întărită prin iubirea față de semenii. Nu putem trăi taina unității dacă nu-L iubim pe Dumnezeu, și nu putem pretinde că iubim pe Dumnezeu dacă nu ne iubim semenii, căci *“Dacă cineva zice: Îl iubesc pe Dumnezeu, dar pe fratele său îl urăște, mincinos este. Pentru că cel ce nu-și iubește fratele pe care-l vede, nu-L poate iubi pe Dumnezeu pe Care nu-L vede”* (I Ioan 4, 20). De aceea, Mântuitorul nostru Iisus Hristos leagă atât de strâns iubirea de Dumnezeu de iubirea pentru aproapele, precizând că, dacă marea și întâia poruncă a Legii este *“Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău”* (Matei 22, 37), a doua poruncă, la fel ca aceasta, este *“Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”* (Matei 22, 39). Dumneavoastră, membrii Comunității Sant’Egidio, în frunte cu Dl. Prof. *Andrea Riccardi* și Eminentă Sa Episcopul *Vincenzo Paglia*, împliniți porunca iubirii lui Dumnezeu, iubindu-vă semenii. Am văzut semnele vii ale acestei iubiri chiar înainte de a intra în Sfânta Biserică. Pe chipurile copiilor, tinerilor și bătrânilor am putut citi cu ochii sufletului mulțumirea, serenitatea și speranța pe care Dumneavoastră le-ați sădit în ființa lor. Chipurile acelea ne rămân în memorie ca niște dovezi vii ale iubirii de om, ca niște adevărate statui sculptate în marmura ființei umane cu dalta harului și a iubirii. Înaintea unor astfel de mărturii, cugetul ne îndeamnă să gândim cum să înfăptuim unitatea noastră. Aceste fapte de iubire ne conving încă o dată că *“iubirea niciodată nu se trece”* (I Corinteni 13, 8), așa cum nici Biserica lui Hristos, *“comuniunea*

iubirii desăvârșite”, întemeiată pe mărturia proorocilor și a Apostolilor, nu piere niciodată.

Noi, cei care venim din țările Europei Orientale, unde am trăit aproape o jumătate de veac sub teroarea unei dictaturi atee, noi putem adevărați că într-adevăr nici porțile iadului, ale celei mai crunte ideologii fără Dumnezeu, nu au putut distruge Biserica Mântuitorului nostru, zidită pe piatra credinței mărturisite de Sfântul Apostol Petru: “*Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu-Cel-viu!*” (Matei 16, 16). Catastrofală a fost pentru poporul român aplicarea – în viața socială – a preceptelor acestei ideologii: temnițele s-au umplut de credincioși, lagărele de muncă forțată gemeau din pricina mulțimii deportaților condamnați la exterminare, iar societatea se simțea, între granițele țării, ca într-o uriașă închisoare. Dar, cercetându-ne pe noi de sus, Mântuitorul nostru ne-a scos din robia babilonică a ideologiei ateiste. Și Biserica a renăscut, a înviat din cenușa și țărâna fiilor ei martiri. Dacă în prețioasa literatură pătristică este des folosită comparația cu pasărea Phoenix, renăscută din propria-i cenușă, pentru a ilustra Învierea Domnului după moartea Sa pe Cruce, credem că aceeași asemănare poate exprima și taina reînvierii Bisericii Ortodoxe Române după deceniile de dictatură. În România s-a scris un pomelnic nespus de mare de nume de mărturisitori: ierarhi, preoți profesori de teologie, monahi și credincioși. În rândurile acestora se găsesc și tinerii revoluționari căzuți în Decembrie 1989, care au ieșit înaintea tancurilor și a gloanțelor cu piepturile dezvelite, cântând “*Tatăl nostru*” sau “*Cu noi este Dumnezeu*”. Prin ei s-a adevărat că Biserica are temelii trainice: credința în nemurire și iubirea de vrăjmași. Cu ei a crescut numărul celor înscriși în rândul mărturisitorilor din martirologiul scris cu sânge de martiri în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în multe părți ale lumii. Prin ei, prin cei ce au urmat pilda Mielului Hristos, prin acești mieluși, a fost adusă jertfă pe altarul credinței pentru ca lumea de astăzi să poată înțelege, asemenea marelui dregător al reginei Candachia, sensul Scripturilor Mântuitorului, Care, întru smerenia Lui, *S-a adus* spre junghiere pentru viața și mântuirea tuturor (cf. Faptelor Apostolilor 8, 27-35).

Rugăm pe Dumnezeu, Părintele luminilor, să ne ajute ca prin jertfa lor, prin jertfa iubirii total dezinteresate, purificate de orice egoism, să primim și noi mai multă lumină, spre a vedea mai lămurit demersurile necesare pentru a înainta spre unitate deplină. Pentru toate aceste înfăptuiri și dorințe urmărite cu fidelitate, delegația Bisericii Ortodoxe Române mulțumește conducerii Comunității *Sant Egidio* și o felicită pentru lucrarea pe care o desfășoară. În seara aceasta, “*Ceea ce era de la început, ceea ce noi am auzit, ceea ce cu ochii noștri am văzut, ceea ce am privit și ceea ce mâinile noastre au pipăit*” (I Ioan 1, 1), este ceea ce dumneavoastră binevestiți prin fapte despre “*Cuvântul vieții*”. Vă mulțumesc și vă felicit urându-vă ca Dumnezeuul păcii să vă înzestreze cu tot ceea ce este bun spre a-I face voia, lucrând între noi ceea ce e bineplăcut înaintea Lui, prin Iisus Hristos, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin! (Cf. Evrei 13, 20-21)

După încheierea serviciului religios, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat biserica *Sant'Egidio*, aflată în vecinătatea bazilicii *Santa Maria din Transtevere*. Seara s-a încheiat cu o cină în sala de recepție a *Comunității Sant'Egidio*.

A TREIA ZI – MIERCURI, 9 OCTOMBRIE 2002

**Întâlniri cu Președintele Italiei Azeglio Ciampi,
Premierul Italiei Silvio Berlusconi
și comunitatea ortodoxă românească de la biserica *Scala Caeli***

Miercuri, 9 octombrie 2002, la casa de oaspeți *Domus Sanctae Marthae*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a luat micul dejun și s-a întreținut într-o atmosferă deosebit de caldă cu Eminența Sa Cardinalul Cristoph Schörborn, Arhiepiscopul Vienei. În timpul întrevederii, s-au evocat relațiile tradiționale dintre Biserica Ortodoxă Română și Arhiepiscopia Romano-Catolică a Vienei, susținute în special de Fundația *Pro Oriente*. Prea Fericirea Sa a mulțumit Eminenței Sale pentru sprijinul acordat în ceea ce privește construirea unui locaș de închinare pentru parohia ortodoxă română din Viena.

La orele 11,00, la Palatul Quirinale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit cu Președintele Republicii Italia, Excelența Sa Prof. Azeglio Ciampi. În timpul întrevederii, s-a discutat despre dimensiunea spirituală a Europei unite, reliefându-se ideea că, din punct de vedere spiritual, Europa trebuie să respire cu cei doi plămâni, reprezentați de Biserica Apuseană și de Biserica Răsăriteană. „Biserica se confruntă astăzi cu probleme noi. Aceasta presupune găsirea a noi forme de mărturisire, ca mesajul Evangheliei lui Hristos în lumea contemporană să poată fi auzit, urmat și trăit”, spunea Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române. În acest context, Prea Fericirea Sa a mulțumit autorităților de Stat și poporului italian pentru sprijinul constant acordat României în procesul de integrare europeană și de aderare la NATO. Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a oferit în dar Președintelui Republicii Italia, o icoană cu Maica Domnului și i-a acordat Crucea Patriarhală pentru mireni, în semn de recunoaștere a contribuției Excelenței Sale la sprijinirea demersurilor României pentru integrare în Europa și în lume. Președintele Italiei a oferit în dar Prea Fericirii Sale o gravură reprezentând Columna lui Traian, realizată la jumătatea secolului al XIX-lea după un desen al lui Chapuy. La sfârșitul întâlnirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut următoarea declarație de presă: „Suntem foarte bucuroși de această întâlnire. A constituit pentru noi o adevărată surpriză cuvintele rostite de domnul președinte, referitoare la importanța vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în Italia și aprecierile la adresa poporului român, a culturii și spiritualității românești”. În spiritul aprecierilor sale, „România trebuie să fie admisă în structurile europene, ca Europa să fie deplină, păstrându-și rădăcinile creștine”.

La orele 13,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au luat dejunul împreună cu Eminența Sa Cardinalul Roger Etchegaray, Președintele emerit al Consiliului Pontifical pentru Dreptate și Pace și al Consiliului Pontifical „Cor Unum”, Excelența Sa Marc Ouellet și Monseniorul Johan Bonny.

Ca doi vechi prieteni, Prea Fericirea Sa și Eminența Sa au rememorat momente semnificative ale relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Vaticanul și ale dialogului teologic menit să-și aducă contribuția la promovarea și apărarea păcii și a reconcilierii în lume.

De la orele 16,00, la Palatul Chigi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit cu domnul Silvio Berlusconi, Președintele Consiliului de Miniștri al Italiei. Date

fiind legăturile istorice dintre poporul român și poporul italian, premierul Silvio Berlusconi și-a mărturisit simpatia față de România și a apreciat deschiderea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române, Domnia Sa considerându-se un adevărat "avocat" al intereselor țării noastre. „România aparține, prin cetățenii săi dinăuntru și din afara granițelor, istoriei prezentului și viitorului Europei” – a declarat Dl Silvio Berlusconi. Prea Fericirea Sa a oferit în dar Premierului Republicii Italia o icoană cu Maica Domnului, un set omagial închinat Patriarhilor României și i-a conferit Crucea Patriarhală pentru mireni, ca o recunoaștere a sprijinului pentru realizarea idealurilor sociale, politice, economice ale României de astăzi. Premierul Italiei a oferit în dar Prea Fericirii Sale o gravură reprezentând Columna lui Traian din perioada Papei Sixt al V-lea (1585–1590). “Am avut bucuria să ne întâlnim cu primul ministru al Italiei – a spus Prea Fericirea Sa la sfârșitul întrevederii. Ne-am bucurat foarte mult să auzim din partea președintelui Consiliului de Miniștri al Italiei cât de mult apreciază poporul român și că va susține integrarea țării noastre în structurile europene”.

De la orele 18,30, într-o atmosferă tradițional românească, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au fost primiți de credincioșii - în majoritatea lor tineri - ai Parohiei Ortodoxe Române de la biserica *Scala Caeli*, aflată în incinta mănăstirii trapiste *Tre Fontane*. Pe locul unde, odinioară, a fost întemnițat Sfântul Apostol Pavel, iar astăzi sunt adăpostite Sfintele Moaște a sute de martiri din Biserica primară, s-au adunat acum numeroși credincioși ortodocși români, pentru a înălța Domnului o rugăciune de seară, împreună cu oaspeții veniți din țară. Pe o ploaie care nu a conținut câteva ore, la ruga de seară, sute de alți frați și surori, cum avea să îi identifice părintele lor spiritual, au venit ca la o mare sărbătoare. Românii ortodocși, oamenii aceștia care și-au părăsit rudele, prietenii, căminele, pământul pentru a-și așeza viața pe alte coordonate, în primul rând materiale, nu au încetat totuși să se caute între ei, dar și în ei înșiși, pentru a nu se pierde în realitatea străină care nu-i asimilează, dar în care nici nu vor să se topească și se regăsesc neîncetat într-un spor al credinței, al mărturisirii comune, al apropierii unora de alții într-o familie eterogenă, dar mai bună decât oricare altă familie.

După săvârșirea slujbei Vecerniei cu Litie, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru această vizită pastorală, expresie a grijii părințești față de fiii Bisericii strămoșești aflați în Roma și în împrejurimi, iar Prea Cuviosul Părinte Juvenalie Ionașcu, parohul acestei biserici, a prezentat comunitatea pe care o păstorește și istoricul sfântului lăcaș, în care credincioșii ortodocși români au găsit ospitalitate și dragoste frățească.

În prezența preoților și a celor câteva sute de credincioși români din Roma și din sudul Italiei, care au cunoscut semnul ospitalității romane, al comuniunii noastre, ca și a reprezentanților romano-catolici, Părintele Patriarh Teoctist a rostit un cuvânt pastoral plin de învățătură duhovnicească, împărtășindu-le tuturor binecuvântarea și prețuirea Bisericii Mame:

*“În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

După cuvântul duhovnicesc rostit, cu adâncă emoție, de Prea Cuviosul Părinte Arhim. Juvenalie Ionașcu, Parohul acestei Parohii și după cuvântul Î. P. S. Iosif,

Mitropolit al Europei Occidentale și Meridionale, acum, când ne găsim în acest sfânt lăcaș adunați, în numele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și al Mamei noastre duhovnicești, Biserica Ortodoxă a neamului românesc, aș vrea ca, în primul rând, să-mi exprim recunoștința față de Eminența Sa, Cardinalul Ruini, Vicarul Romei, pentru că prin binecuvântarea și înlesnirile acordate de Eminența Sa, a devenit posibilă prezența noastră în mijlocul Dumneavoastră în această seară.

Vă suntem profund recunoscători, Eminența Voastră, deoarece ne-ați oferit prilejul binecuvântat să trăim aici, în Roma, adevărul grăit de împăratul și proorocul David: *“Cât este de bine și cât e de frumos să locuiască frații împreună”* (Catisma a XVIII-a, cf. Psalm 132, 1). Prin glasul meu își exprimă recunoștința toți cei de față atât noi, cei veniți din România, cât mai ales preoții și credincioșii români, privilegiați de a se ruga, a cânta, a se întâlni și mai ales a se împărtăși cu trupul și sângele Domnului nostru Iisus Hristos, într-o biserică atât de frumoasă și de spațioasă. Aduși de valurile necruțătoare ale vieții pe aceste meleaguri romane ospitaliere, românii aduc în suflet, ca pe o comoară de mare preț, modul de viață creștinească și legătura văzută cu valorile învățaturii Sfintei Evanghelii. Participarea lor, în majoritate tineri, la această Vecernie, confirmă cele spuse mai înainte.

Știm, iubiți fii duhovnicești, că de multe ori necazurile v-au îndemnat și v-au îndrumat spre aceste ținuturi, și, nu ați venit de la bine, la mai mult bine. Dar, privindu-vă, mi se umple sufletul de bucurie și de mirare, fiindcă voi, frați și surori în credință, așa tineri, v-ați învrednicit să ajungeți pe cele șapte coline ale celebrei Rome antice și să călcați pe urmele Sfinților Apostoli Petru și Pavel și pe urmele nenumăraților sfinți martiri oferiți lui Dumnezeu ca ofrandă bineplăcută în primele secole creștine, secole de crunte persecuții și prigoane. Dacă este adevărat că sângele martirilor este sămânța creștinilor, atunci pot spune că și viața voastră creștinească este într-un fel rodul sămânței sângelui martirilor. Și de aici trebuie să simțiți o mângâiere aleasă, dat fiind că în această privință ne asemănăm și ne apropiem de poporul atât de ospitalier al Italiei. Așa cum ați auzit din cuvântările rostite, chiar aici, sub picioarele noastre există vetrele credinței apostolice întărită pe temelia mărturiei martiriilor. Pe locul închisorii Sfântului Apostol Pavel, s-a înălțat lui Hristos această biserică, Biserica adevăratei libertăți, care nu are margini, deoarece este libertate întru Domnul Cel nemărginit, libertate care ne ridică la cele înalte, la cele cerești.

Cu adevărat aici este Scara Cerului, cum este numită atât de frumos această mânăstire, în limba țării *“Scalae Caeli”*. Se aseamănă acest loc sfânt, întemeiat pe sfinte moaște, cu locurile noastre dragi, cu pământul patriei presărat cu sfinte locașuri și moaște ale eroilor credinței și apărătorilor neamului. Se aseamănă acest loc mai mult cu ținutul dintre Dunăre și Mare, unde și astăzi *“pământul roditor de adâncime”* scoate la iveală, prin roadele credinței creștinilor, sfinte moaște de martiri contemporani cu cei de aici și poate chiar originari din Roma, sfinte moaște roditoare de adâncime pentru credință, prin lucrarea harului izvorât din

adâncul celor dumnezeiești. Toate acestea sunt balsam pe rana sufletului și mângâiere în întristări, pentru că Dumnezeu, în înțelepciunea și milostivirea Sa cea negrăită și nepătrunsă de minte, face ca din neajunsurile și suferințele noastre să dobândim mulțumire și bucurii. Căci ne spune Domnul "voi vă veți întrista, dar întristarea voastră se va preface în bucurie" (Ioan 16, 20). Sunt bucurii mai presus de cele lumești pentru că ne sunt procurate de Împărăția lui Dumnezeu care "nu este mâncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie întru Duhul Sfânt" (Romani 14, 17). Sunt bucuriile sufletului venite de la Dumnezeul nădejzii, Cel ce ne umple de toată bucuria și pacea în credință, ca să prisosească nădejdea noastră și puterea Duhului Sfânt (Cf. Romani 15, 13). Despre astfel de bucurii zice Mântuitorul că ele ne vor bucura inima noastră și nimeni nu le va lua de la noi (Cf. Ioan 16, 22).

Sunt bucurii pe care, prin lucrarea dumnezeiască ni le împărtășim unii altora. Așa trebuie să înțeleg cuvintele Părintelui Mitropolit Iosif și ale Părintelui Paroh Juvenalie, în legătură cu bucuria dumneavoastră, a enoriașilor și preoților care ați răspuns chemării dragostei creștinești și ați venit pentru a ne întâlni în locul unde, după cum proorocește Osea, sunt chemați fiii lui Dumnezeu celui viu (Osea 2, 1-2; Romani 9, 26). Pe de altă parte noi, cei veniți de acasă, trăim în Duhul Sfânt, împreună cu gazdele noastre și cu voi toți, această bucurie. De altfel, trebuie să vă mărturisesc, iubiții mei, că am trăit această bucurie încă din prima zi a sosirii noastre la Roma, când am fost primiți de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, cu negrăită și preamărită bucurie în Hristos. Împreună ne-am mărturisit bucuria prin căldura lacrimilor care se strecurau pe obraji, picurând în suflet "pacea lui Dumnezeu care covârșește orice minte" (Filipeni 4, 7). Întâlnirea noastră din această seară și desfătarea sufletească se datorează Sanctității Sale, pentru că ne-a invitat de mai multe ori, stăruitor, să continuăm la Roma ceea ce am început la București, în primăvara anului 1999. Zilele acelea, zile de neuitat, au rămas adânc încrustate în memoria noastră și de aceea Dumnezeu a rânduit ca bucuria noastră să fie deplină și în *lumina de seară* a acestei zile.

Desigur, motivul prezenței noastre aici sunteți dumneavoastră, binecredincioși frați și surori, în frunte cu preoții care vă păstoresc. Dorul de fii și de frați ne-a purtat aici să vă vedem față către față. Este dorul cu care vă pomenim acasă la fiecare Sfântă Liturghie, atunci când ne rugăm stăruitor pentru poporul român cel binecredincios de pretutindeni. Și noi, Biserica, vă ducem lipsa de acasă, așa cum părinții, familiile, prietenii și prietenele vă simt lipsa. Noi am dori ca fiii țării noastre, fiii și fiicele poporului român să se realizeze spiritual, profesional și pe alte planuri de împlinire a personalității lor, la noi, la locul și izvorul vieții de unde s-au îndestulat de secole înaintașii noștri. Am dori, deci, ca tinerii români să crească și să se împlinească acasă, precum cedrii Libanului și pomii cei roditori de la izvoarele apelor, pe vatra părintească unde ei au învățat să facă semnul Sfintei Cruci, după credința părinților, și să deosebească binele de rău.

Am venit aici și pentru a sluji Biserica noastră ducându-i mai departe mesajul bucuriei trăirii în dialog cu Biserica Romano-Catolică, convinși fiind că astfel slu-

jim și năzuințelor poporului român. Cuvântul și apelul pe care-l vom îndrepta întregii lumi, împreună cu Sanctitatea Sa, la încheierea vizitei noastre, vor fi edificatoare în acest sens. Va fi un cuvânt de pace, de înălțare sufletească, de bucurie duhovnicească și de binecuvântare. Pentru aceasta ne aflăm în Cetatea Eternă unde, iată, credința se păstrează și unde Biserica Romano-Catolică ne adăpostește cu ospitalitate creștinească în sfinte lăcașuri de rugăciune. E bine să știți că nu numai în Italia, dar și în alte țări din Europa, și din întreaga lume, frații noștri romano-catolici se arată atât de binevoitori cu noi și primitivi, ca frați în Hristos și în slujirea valorilor Lui, în lumea de astăzi. Astfel, Biserica noastră își împlinește misiunea ei sfântă de a duce mai departe, și peste hotare, cuvântul Evangheliei păcii. Și aceasta cu atât mai mult trebuie să ne străduim cu cât după deceniile de încercări a unor alunecări ale noastre, ca “vase de lut” (II Cor. 4, 7), purtând însă darul lui Dumnezeu, comoară slujirii noastre, după ani de zbucium și strâmtorări în libertatea slujirii noastre, Biserica noastră poate acum să-și învețe fiii, încă de la vârsta fragedă a școlii primare, principiile creștine de demnitate a ființei umane. Odată cu alfabetul limbii române, copilașii deprind și alfabetul învățaturii creștine. Biserica dobândindu-și autonomia și-a rânduit slujirea în spitale, orfelinate, penitenciare, în armată, în general, în întreaga societate românească. Este nevoie pentru aceasta de preoți, preoți tineri ca aceia pe care îi aveți aici, în Italia.

Deși avem 15 facultăți de teologie și 38 de seminarii teologice, cerințele nu pot fi acoperite în totalitate, deocamdată. Numărul profesorilor de religie și de asistenți sociali crește cu fiecare an, dar și nevoile cresc. Cu mulțumire văd și aici – ca și în alte părți – ierarhi, preoți, diaconi tineri, bine pregătiți, rânduiți dintre cei mai buni absolvenți ai facultăților noastre de teologie. Între slujitorii de aici îl văd și pe părintele care depinde canonic de Î. P. S. Petru, Mitropolitul Basarabiei, preot care slujește pe credincioșii de peste Prut. Toți sunt adevărați părinți – în ciuda vârstei lor tinere – stăpâniți de înțelepciune și zel pastoral. Putem astfel fi încredințați în cuvântul Sfântului Apostol Pavel, ca nimeni să nu disprețuiască tinerețile voastre, făcându-vă pildă credincioșilor cu cuvântul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința și cu curăția (I Tim. 4, 12). Despre aceasta ne-a încredințat și Î. P. S. Iosif, el însuși foarte tânăr, aflat nu departe de vârsta preoților săi. Noi, Sfântul Sinod, apreciem și prețuim mult activitatea Î. P. S. Sale. Este ierarhul care într-adevăr nu dă somn ochilor și genelor sale, dormitare și odihnă tâmplilor sale (cf. Psalm 131, 4), în activitatea misionară. Zilele trecute era în Franța, acum aici și de atâtea ori îl întâlnesc la București purtând pe umeri-i firavi povara grea a grijilor unei eparhii, cu specific aparte. Vom face tot ceea ce depinde de noi, intervenind atât pe lângă Biserica Romano-Catolică, cât și pe lângă autoritățile în drept ale acestei țări – unde de altfel am găsit multă înțelegere – ca parohiile românești din Italia să dobândească un statut și o stare la nivelul celorlalte Biserici din Italia.

Iubiți frați și surori în Domnul, stăruitor vă punem la inimă datoria de a purta cu cinste numele de *“român”*, nume prea frumos între numele neamurilor și apropiat de cel de *“roman”* care ne obligă neînchipuit de mult. Îl avem și îl purtăm din vremurile de demult și se află înscris pe Columna lui Traian. Încă de atunci, în limba oștilor romane începea a se îngâna numele nostru și odată cu acesta, limba și cultura noastră latină, deveneau mijloace de rostire a credinței drept măritoare. Acestea alcătuiesc specificul țării noastre, țară cu vocație europeană. M-au mișcat mult cuvintele Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, cuvintele Domnului Carlo Azegli Ciampi, Președintele Italiei și ale Domnului Silvio Berlusconi, Președintele Guvernului Italian, care au vorbit atât de frumos despre legăturile culturii române și ale poporului român cu poporul italian. Legăturile de grai, cultură și civilizație între popoarele noastre sunt întărite mai ales de faptul că Evanghelia lui Hristos a fost vestită la romani și la români de doi Apostoli frați: Sf. Petru și Sf. Andrei – cel întâi chemat.

Așadar, iubiții mei fii și fiice duhovnicești, sunteți sortiți să adeveriți și să păstrați aici numele de *“român”* și totodată să mărturișiți virtutea, cinstea, demnitatea, strălucirea și omenia românească. Împliniți aceste păstrându-vă sufletul și viața neîntinată de păcat, care astfel, inundă viața de familie. Numai așa vă păstrați și demnitatea tinereții și frumusețea ei. Chipurile dumneavoastră senine îmi aduc în minte vorba românească *“arăți ca un înger”*! Sunteți majoritatea și vă vedem chipurile luminoase și împodobite cu frumusețe îngerească ce amintește de frumusețea cea dintâi. Împliniți rostul tinereții pe pământ, împodobiți fiind cu frumusețe mai mult decât fiii oamenilor; har să se reverse de pe buzele voastre, ca inima să răspundă cuvânt bun pentru adevăr, blândețe și dreptate (cf. Psalmului 44, 1-6). Feriți-vă de cursele vrăjmașului care, mai ales în lumea atât de felurită în care trăiți, *“umblă ca un leu răcnind, căutând pe cine să înghită”* (I Petru 5, 8).

Cei ce ați întemeiat familii și, fie că le aveți aici, fie că le-ați lăsat acasă, țineți jurământul făcut înaintea lui Dumnezeu la Taina Sfintei Cununii. Luați aminte la sfințenia ei. Ca Iosif cel înțelept, să fugiți de ispită (Facere 39), căci bine învață Sf. Apostol Pavel despre legătura dintre soț și soție, comparând unirea nunții cu taina legăturii dintre Hristos și Biserica Sa (Efeseni 5, 32). Cu sfințenie să păstrați valorile familiei noastre românești, așa cum le-ați deprins de la părinții și bunicii noștri și cum vă dorește Biserica să fiți. Astfel, vă veți împlini răspunderea pe care o aveți față de înaintași și față de urmași, făcându-vă mlădițe sănătoase în arborele genealogic al neamului. Seva sănătoasă a vieții, primită de la părinți, moși și strămoși va trece neîmpuținată și cu vigoare de viață dătătoare la copii, nepoți și strănepoți. Nu uitați că Domnul va pierde de pe pământ rodul celor ce trăiesc în fărădelege și seminția lor dintre fiii oamenilor (cf. Ps. 20, 11). Să nu vă lăsați nicidecum păgubiți de Sfânta Cuminecătură, întrucât pentru cel ce se împărtășește cu vrednicie aceasta constituie paza sufletului, paza familiei și izvor de bunătate.

Să nu uitați niciodată rădăcinile! Ori de câte ori vă stă în putință, vizitați-vă părinții, ca să ștergeți lacrimile dorului de pe obrazul celor ce v-au dat viață, v-au crescut și v-au făcut mari. Vizitați locurile sfinte din țară și preoții duhovnici care v-au născut la viața lui Hristos! Să nu-i dați uitării pe cei de acasă, părinții trupești și sufletești, așa cum dorește cerbul izvoarele apelor (Psalmi 41, 1). Vă veți simți ca acei copaci puternici, neclintiți în fața furtunilor! Nu veți fi ca frunza-n vânt ce se lasă purtată ici și colo! Sunt impresionat de prezența dumnezevoastră aici, sunt impresionat de tinerețea dumnezevoastră, sunt impresionat de optimismul creștin ce se citește în privirile dumnezevoastră! Sunt darurile vârstei atât de frumoase pe care o aveți, și ale Duhului Sfânt, care vă călăuzește pașii în viața duhovnicească și Care v-a chemat și la această întâlnire, în duhul rugăciunii slujbei dumnezeiești.

Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat ani să mă găsesc și aici, în această biserică, împreună cu dumnezevoastră și să aud din partea reprezentărilor Bisericii Romano-Catolice, și mai ales din partea Î. P. S. Arhiepiscop Marco, reprezentantul Eminenței Sale, Cardinalul Kasper, Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitate Creștină, lucruri atât de frumoase despre credincioșii ortodocși români și despre arhipăstorul lor. Vă aduc binecuvântarea părinților dumnezevoastră! Vă aduc dragostea Bisericii ai cărei fii sunteți! Vă aduc prețuirea noastră! Totodată, să rugăm pe Dumnezeu să ne păstreze în suflete credința, dragostea, nădejdea și cinstea care se cuvin, să împodobească cununa tânărului ortodox român, așa cum zilele frumoase împodobesc cununa anului bunătății lui Hristos și așa cum stelele prea luminoase înfrumusețează cununa cerului întins peste Carpații noștri, în nopțile de vară.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi, cu toți (II Cor. 13, 13). Amin”

Ca un semn văzut al acestei iubiri părintești pe care Întâistătătorul Bisericii noastre o poartă tuturor fiilor și fiicelor duhovnicești, oriunde s-ar afla ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh a dăruit parohiei românești *Sf. Ioan Casian* din Roma un set de Sf. Vase, o cruce de binecuvântare, un rând de veșminte preotești, o Biblie, ediția jubiliară a Sfântului Sinod, iar celor aproximativ 30 de preoți din Roma și sudul Italiei, Prea Fericirea Sa le-a oferit câte un Liturghier și un epitrahil, ca semn al slujirii lor sfințitoare.

Întâlnirea de suflet a Prea Fericitului Părinte Teoctist cu preoții și credincioșii din această parte a Italiei s-a încheiat cu o agapă, oferită de comunitatea ortodoxă română din Roma, la restaurantul “L'Eau Vive”, din apropierea Pantheonului, la care au participat toți preoții ortodocși slujitori la Vecernie.

A PATRA ZI – JOI, 10 OCTOMBRIE 2002

**Vizită la muzeul Vaticanului și la
spitalul de copii *Bambino Gesù***

În cea de-a patra zi a vizitei, joi dimineața, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române l-a primit pe P.C. Pr. Mihai Drigă, de la Parohia Ortodoxă Română *Sf. Nicolae* din Bari, care i-a prezentat Prea Fericirii Sale unele aspecte pastoral-misionare ale comunității românești din acel oraș.

În continuare, de la orele 9,30, Prea Fericirea Sa și ceilalți membrii ai delegației Bisericii Ortodoxe Române au avut o consultare asupra conținutului teologic și implicațiilor misionar-pastorale și ecumenice ale “Declarației comune” care urma să fie semnată de cei doi Întâistătători de Biserici, sâmbătă 12 octombrie 2002.

Textul a fost analizat cu atenție punct cu punct, fiind aduse câteva amendamente și reformulate anumite pasaje.

Concluziile acestei consultări a delegației Bisericii Ortodoxe Române au fost apoi supuse atenției Eminenței Sale Cardinalului Walter Kasper, Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, Excelenței Sale Mons. Marc Ouellet și Mons. Eleuterio Fortino în timpul întrevederii care a urmat imediat, cu scopul definitivării textului final al Declarației Comune.

De la orele 11,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh și delegația însoțitoare au vizitat *Capela Sixtină*, *Sala Ducale* și *Sala Regia* din Palatul Apostolic, unde sunt păstrate comori ale artei și culturii din patrimoniul universal. În aplauzele numeroșilor vizitatori veniți din întreaga lume, membrii delegației române și-au exprimat admirația pentru capodoperele artei renesanțiste din *Capela Sixtină*, a cărei “Judecată de Apoi” are o replică renumită în nu mai puțin celebra frescă de la Mănăstirea Voroneț. (Între 1475 și 1481, Papa Sixt al IV-lea a avut inițiativa construirii unei capele private. Pictura capelei a fost realizată între 1481 și 1483 de pictori celebri ai epocii: Botticelli, Ghirlandeo, Luca Signorelli, Cosimo Rosselli. În 1506 Papa Iulius al II-lea a hotărât să picteze și bolta capelei, care să reprezinte un cer înstelat. Bolta a fost pictată de Michelangelo, între 1508-1512. El a reprezentat scene din Geneză și alte episoade din Vechiul Testament. 25 de ani mai târziu, Michelangelo, solicitat de Papa Paul al II-lea, a pictat peretele de fundal al capelei. Între 1536 și 1541 maestrul toscan a pictat aici capodopera sa, *Judecata de apoi*).

La orele 13,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au luat prânzul împreună cu Eminența Sa, Cardinalul Alfonso Lopez Trujillo, Președintele Consiliului Pontifical pentru Familie, Excelența Sa Monseniorul Marc Ouellet, Monseniorii Elenterio Fortino și Johan Bonny. Într-o atmosferă caldă au fost rememorate memento importante ale Congresului “Familia și Viața la începutul unui nou mileniu creștin”, organizat la Palatul Patriarhiei în anul 2001 de Biserica Ortodoxă Română și de Biserica Romano-Catolică din România, exprimându-se speranța că ceea ce a fost reliefat cu acel prilej va fi transpus în viața Bisericilor și a popoarelor pe care aceștia sunt chemate să le slujească.

La orele 17,00 aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh a vizitat spitalul de copii *Bambino Gesù*, unde a fost întâmpinat de dr. Silvano Francesco, directorul spitalului, precum și de corpul medical. Domnul Silvano Francesco a prezentat Prea Fericirii Sale activitatea acestui așezământ spitalicesc aflat în grija directă a Vaticanului, precum și programele de parteneriat cu instituții similare din România, în domeniul asistenței copiilor aflați în suferință.

În sala de conferințe a spitalului, Prea Fericirea Sa a semnat în Cartea de Onoare a acestui așezământ, rostind apoi următorul cuvânt:

*“Domnule Director al Spitalului de Pediatrie “Bambino-Gesù”,
Doamnelor și Domnilor Medici,*

Legăturile dintre Biserică și Spital, în general, sunt cunoscute și recunoscute: terminologia medicală este folosită în Biserică cu sens duhovnicesc, iar Biserica are în calendarul ei nenumărați medici (între care unul este chiar evanghelist – Sfântul Luca); Biserica a organizat primele spitale și a susținut cercetarea în acest domeniu. De ce? Pentru că și Biserica și medicina au obligația de a ușura suferința, de a înfrunta moartea, desigur, fiecare conform specificului propriu. Dar, după cum Mântuitorul S-a aplecat asupra tuturor oamenilor, dar mai ales asupra copiilor (*“Lăsați copii și nu-i opriți să vină la Mine”* – Matei 19, 14; *“De nu vă veți reveni și nu veți fi precum copiii, nu veți intra în împărăția cerurilor”* – Matei 18, 3), tot așa și Biserica Lui are grijă, prin rugăciune și faptă, de toți cei în suferință, dar mai ales de copii. Parcă era și în firea lucrurilor să acordăm prioritate în toate copiilor, viitorul nostru. Iată de ce, intrând în acest spital de pediatrie, ca om al Bisericii, am avut un sentiment aparte.

Doamnelor și Domnilor Medici,

V-a binecuvântat Dumnezeu cu un talent deosebit pe dumneavoastră cei care apărați darul sfânt al vieții în faza lui cea mai critică: la naștere și în primii ani de existență. Câți copii, sau maturi, nu se bucură de binecuvântările faptului de a trăi datorită dumneavoastră, cei care i-ați ajutat să se nască și să învingă obstacolele grele puse de boală și suferință, în calea vieții lor? Câtă bucurie nu simte medicul atunci când, asistând la nașterea unui prunc, grație priceperii, a devotamentului profesional, chiar *“misionar”*, așa zice – și a dragostei sale, o nouă ființă umană, încă un suflet, ajunge să scoată primul strigăt, prin care își cere dreptul la viață! Câți copii, adolescenți sau oameni maturi nu se simt infinit îndatorați, deoarece dumneavoastră vă datorează ei toate bucuriile vieții, dumneavoastră, vajnicilor străjeri ai celui mai prețuit odor încredințat umanității, dumneavoastră, celor care i-ați primit cu dragoste în brațe chiar înainte ca mama lor să-i strângă la piept! Câtă recunoștință nu Vă datorează toate femeile care gustă fericirea de a fi mame, mulțumită privegherilor și grijii dumneavoastră! Câtă mulțumire nu trăiesc bărbății care devin tați tot datorită dumneavoastră!

Prin dumneavoastră, cuplul conjugal, care primește prin Sfânta Cununie harul și binecuvântarea de a crește și a se înmulți, se împlinește ca familie, ca celulă de bază a societății. Pentru aceasta și societatea vă este recunoscătoare cu

deosebită apreciere și prețuire! Pentru aceasta și Biserica vă pomenește în rugăciunile ei, și vă ajută ca să vă îndepliniți misiunea sfântă de aducători pe lume și apărători ai darului divin al vieții. Numai prin dumneavoastră se întregește familia creștină, constituindu-se în adevărată școală a virtuților.

La secțiile de urgență și de terapie intensivă am făcut cunoștință și m-am împărtășit din curajul luptătorilor pentru dreptul la viață. Ajutați de instrumentele și aparatura medicală ultramodernă și extrem de performantă, apelând la știința și experiența acumulată cu trudă în decursul anilor de facultate și de practică medicală, și valorificând harisma dăruită de Dumnezeu, Cel ce este *“doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”* și vă dovediți adevărați ocrotitori ai vieții. Cu știința dumneavoastră vă faceți părtași lucrării divine a Logosului dumnezeiesc, iar cu dragostea față de viața ființei umane vă împărtășiți din darul Tatălui, făcătorul a toate și al Duhului Sfânt, *“Domnul de viață făcătorul”*. Sunt convins că împliniți această lucrare cu foarte mult devotament, deoarece pe aceste meleaguri este încă viu spiritul matroanei Cornelia, din străvechea Romă, care invitată și provocată să-și etaleze cele mai frumoase și prețioase bijuterii, ea și-a prezentat, în fața tuturor, copiii la care ținea mai mult decât la orice.

Am fost plăcut surprins de însăși denumirea spitalului dumneavoastră, *“Bambino-Gesù”*. Prin aceasta, dumneavoastră, toți ucenicii lui Hypocrate, ostentori în acest lăcaș sacru, unde ca niște vestale din Roma antică vegheați, cu flacăra și lumina cunoștințelor medicale, ca focul sacru al vieții să nu se stingă și așa să fie transmis mai departe, mărturișiți că în fiecare copil născut sau îngrijit aici vedeți pe pruncul Iisus. Această denumire este și o mărturisire, că pentru fiecare copil venit aici primiți ajutorul Domnului Iisus Hristos. Desigur, în toți copiii, ființe imaculate, neîntinate și nevinovate este pruncul Iisus, născut în Betleem, înfășat, îngrijit și alăptat de Prea Curata Sa Maică. Dar în copiii din spitalul dumneavoastră este pruncul Iisus prigonit. Nu îl prigonește Irod cu oștile sale, ci Irodul bolii cu tot cortegiul de suferințe, care se năpustesc cu cruzime asupra ființelor fragede, plăpânde, neputincioase și expuse la tot felul de primejdii, chiar la pierderea vieții. Dumneavoastră, Domnilor Doctori, sunteți ca Dreptul Iosif, logodnicul Prea Curatei, iar dumneavoastră, Doamnelor Medici, săvârșiți o lucrare asemănătoare cu lucrarea Sfintei Fecioare; luați pe *“pruncul Iisus”* în brațele dumneavoastră și cu ajutorul științei de Dumnezeu dăruite, și al inspirației transmisă prin glasul îngerului, îl scoateți din tărâmul bolilor ce-l prigonesc, salvându-i astfel viața.

Ceea ce m-a mișcat până la lacrimi a fost faptul că atunci când este vorba de *“Copilul Iisus”*, dumneavoastră vă aruncați privirile și dincolo de orizontul acestui spital, și chiar mult mai departe, dincolo de granițele Italiei. Nu vă mărginiți acordarea asistenței medicale la cazurile *“intra muros”*. Priviți departe, așa cum recomandă deontologia medicului creștin, priviți la toți copiii, chiar și la copiii din România în care Îl vedeți pe Iisus. Adânc mișcat, am urmărit expunerea *“Programului de formare și de suport asistențial în favoarea copiilor români în dificultate”*. Mi-ați creat impresia că în permanență vedeți cu ochii credinței icoana sfântă a Domnului nostru Iisus Hristos, cerând celor din jur să lase copiii să vină la El (cf. Matei 19, 14). Dumneavoastră nu

numai că cereți ca pruncii să fie lăsați să vină la dumneavoastră, dar vă și duceți la ei, până departe, oriunde ei se află în suferință. Desigur, din îndemnul tainic pe care tot El, Domnul, vi-l șoptește la auzul inimii și tot cu ajutorul Lui faceți aceasta!

Cu înțelegerea pe care numai credința ne-o dă, cunoaștem că abnegația și zelul "misionar" care vă caracterizează se datorează și rugăciunilor ocrotitorilor dumneavoastră, sfinții doctori. Iar între aceștia primii sunt Sfinții Cosma și Damian, originari de aici, din Roma, propovăduitori ai Evangheliei lui Hristos prin arta medicinei și martirizați în anul 284. Și în Apus și în Răsărit ei sunt ținuti la mare cinste. Acest lucru arată că ei constituie un adevărat inel de legătură între Bisericile noastre. În același fel și dumneavoastră, extinzându-vă activitatea de îngrijire medicală și în România, în Răsărit, sunteți o punte pe care dragostea concretizată într-unul dintre cele mai nobile acte – actul asistării medicale a copiilor – trece dintr-o parte în alta a Europei. Din partea noastră, pe această punte trece recunoștința, urmând ca Dumnezeu să vă răsplătească pe deplin. Nu ne putem exprima recunoștința, altfel decât rugându-ne lui Dumnezeu să reverse din belșug binecuvântările și harul Său peste dumneavoastră, întărindu-Vă astfel spre împlinirea acestui lucru într-un tot bineplăcut înaintea Lui!"

*

La plecare, Prea Fericirea Sa a oferit Domnului Director Silvano Francesco o icoană cu Maica Domnului, iar celorlalți membri ai corpului medical câte un album *Icoana din sufletul copilului*.

De la orele 12,00, Excelența Sa, Domnul Mihai Dobre, Ambasadorul României pe lângă Sfântul Scaun a oferit la sediul Ambasadei o recepție în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, la care au participat numeroase personalități bisericești și diplomatice. Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a oferit *Crucea Patriarhală pentru mireni* domnilor Mihai Dobre și Șerban Stati, ambasadorii României pe lângă Sfântul Scaun și, respectiv, pe lângă Președintele Italiei.

În prezența cardinalilor, a demnitarilor din Curia Romană, a peste 15 ambasadori acreditați la Roma, a altor personalități diplomatice și a numeroși jurnaliști, remarcând, în mod deosebit, prezența PP. SS. Episcopii greco-catolici Virgil Bercea de Oradea și Florentin Crihălmeanu de Cluj-Gherla, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a ținut următoarea alocuțiune:

*Excelența Voastră, Domnule Ambasador al României pe lângă Sfântul Scaun,
Eminențele și Excelențele Voastre, Cardinali și Arhiepiscopi,
Excelențele Voastre, Domnilor Ambasadori,
Înalt Prea Sfințiți Părinți Mitropoliți și Episcopi,
Distinși invitați,*

În funcție de anumite circumstanțe, ambasada poate fi definită în mai multe feluri. În general, ambasada este un loc de reprezentare. Prin ea, o țară este reprezentată sub aspectul indentității sale culturale și spirituale, și al intereselor sale. Din acest punct de vedere, putem afirma că *ambasada* este o adevărată "punte de legătură" între țara pe care o reprezintă și celelalte țări. Nu rare sunt cazurile în care *ambasada* devine și un loc de conciliere, de împăcare. Astfel, ea dobândește

conotații și valențe cu totul speciale. În planul realităților politico-diplomatice, ambasadorul împlinește o misiune asemănătoare cu funcția preotului în planul sacralului: ambii sunt *mijlocitori* între oameni, respectiv, între oameni și Dumnezeu.

Trebuie să recunoaștem că, ori de câte ori ne aflăm în ambasada țării noastre, a țării fiecăruia dintre noi, încercăm un adevărat moment de grație, binecuvântat și unic în felul său. Cred că nicăieri nu trăim mai intens împletirea armonioasă dintre sentimentul apartenenței la poporul de origine și sentimentul deschiderii lui spre alte popoare. Trăim identitatea specifică ethnos-ului din care provenim, unitatea națională în diversitatea popoarelor lumii. Avem conștiința faptului că ne aflăm pe teritoriul Statului nostru – cum de altfel legislația internațională și uzanțele diplomației au stabilit – dar, totodată, teritoriul *nostru* se află pe teritoriul altui Stat, care, în acest fel, cel puțin la nivelul trăirii subiective, își pierde caracterul de *străin*. Iar atunci când ne este dată bucuria de a ne întâlni la ambasada noastră cu ambasadori și distinși reprezentanți ai altor popoare, relația bivalentă dintre noi și Statul pe teritoriul căruia se află ambasada noastră devine poli-valentă. Este cazul acestei recepții, cazul întâlnirii noastre din această seară. Măiestria cu care aceasta a fost organizată de Excelențele Lor, Doamna și Domnul Mihail Dobre, ne îndatorează mult, descifrând în acest gest izvorul nesecat al credinței lor în Dumnezeu și al respectului față de cea mai veche instituție a poporului român care este Biserica Ortodoxă. Vă mulțumim mult, Excelența Voastră, Domnule Ambasador, și rugăm pe Dumnezeu să Vă binecuvinteze strădaniile atât de importante pe care le manifestați față de statul Vatican, având privilegiul de a promova legăturile cordiale între cele două state.

Parcă ne aflăm într-un spațiu quasi sacru, unde limba comună a respectului și buneii înțelegeri oferă posibilitatea simțirii *pogorării duhului* comunicării, al comprehensibilității reciproce, și de ce nu, al unității sufletești. Este și acesta un dar al Cincizecimii! Și, după cum Cincizecimea a fost posibilă datorită Nașterii Domnului, la care îngerii și păstorii cântau "*Mărire întru cei de sus...*", tot așa și darul special al acestei întâlniri este posibil fiindcă dumneavoastră, corpul diplomatic, ostentori neobosiți pentru realizarea întâlnirilor, comunicărilor și înțelegerii păcii între țări, vă uniți vocile continuând cântarea îngerească prin cuvintele "*... și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!*" (Luca 2, 14). Folosind amabilitatea Excelenței Sale, Domnul Mihail Dobre și prezența vădit numeroasă a noastră, a clerului, prezență firească la o recepție oferită în onoarea delegației Bisericii Ortodoxe Române, aflată prima dată în istorie, în vizită oficială la Vatican, ne îngăduim să tălmăcim întâlnirea noastră cu termeni predominant bisericesci, în care definim însăși pelerinajul nostru la Roma. Nu este însăși religia calea de refacere a legăturii, de unire a oamenilor între ei, și cu Dumnezeu? În cazul nostru folosirea termenilor bisericesci, pentru a defini bucuria întâlnirii, este cerută în chip firesc, și de prezența iubiților noștri frați în Hristos și în conștiința de neam, Excelențele Lor, Prea Sfințitii Episcopi Florentin al Clujului și Virgil al Oradiei – din partea Bisericii Greco-Catolice – unită cu Roma. Vreau să înțeleg prezența Îî. PP. SS. lor aici, în acest *topos*, și acum, la acest *kairos* al buneii înțelegeri între oameni, ca pe un gest care ne obligă să pășim tot mai

hotărât, împreună, pe calea dialogului, a dragostei, a adevărului și a sincerității creștine, în România. Pe această cale Vă ieșim înainte, ÎÎ. PP. SS. Voastre, așa cum obișnuim noi românii să întâmpinăm pe cei prețuiți și dragi: cu pâinea iubirii care ne întărește inimile și cu sarea sincerității care dă gust și valoare de veșnicie relațiilor noastre. Vă ieșim înainte cu brațele și sufletul larg deschise ca semn al disponibilității și hotărârii noastre de a nu ne da înapoi de la împlinirea a tot lucrul bun. Cu frățescă dragoste Vă întâmpinăm, deoarece Hristos, Domnul nostru, vrea să ne iubim unii pe alții. Vă ieșim înainte deoarece istoria noastră comună ne învață că trebuie să ne dăm mână cu mână, ca unii care în momentele cruciale din trecutul patriei am lucrat împreună cu bun folos la împlinirea năzuințelor neamului. Lumea întreagă, atât de ales reprezentată aici, ne vrea uniți, în bună înțelegere, trăind ca frații.

Ar fi de o neiertată omisiune dacă nu aș mărturisi că pentru bucuria întâlnirii din această seară suntem îndatorați cu mulțumiri Sanctității Sale Papa **Ioan Paul al II-lea**, deoarece prin invitația pe care ne-a adresat-o cu atâta generozitate, ne-a dat prilejul de a ne afla împreună, între noi cei de acasă și între distinșii invitați ai Doamnei și Domnului Ambasador al României pe lângă Sfântul Scaun, a Excelențelor Lor, Doamnele și Domnii Ambasadori, cărora le mulțumesc în numele Bisericii Ortodoxe Române pentru cuvintele calde adresate nouă în această seară.

Cu rugămintea de a binevoi să transmiteți guvernelor pe care le reprezentați aprecierile noastre, Vă mulțumim pentru că ați binevoit să onorați invitația la această recepție, văzând în acest gest și o manifestare de prietenie față de țara noastră, România. Vă urăm deplin succes în împlinirea *apostoliei* dumneavoastră de mijlocitori între oameni și popoare pe calea împreună-viețuirii pașnice, a progresului material și spiritual pentru toate popoarele lumii.

În încheiere rog pe Dumnezeu, Cel în Treime lăudat, să binecuvinteze așezământul și lucrarea Ambasadei României pe lângă Sfântul Scaun, spre mărirea lui Dumnezeu și prosperitatea poporului român”.

A CINCEA ZI – VINERI, 11 OCTOMBRIE 2002

**Dar de mare preț: părțile din moaștele Sfântului Silvestru,
Episcop al Romei**

În cursul dimineții de vineri, 11 octombrie 2002, la orele 9.30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și ceilalți membri ai delegației au vizitat *Biblioteca Apostolică a Vaticanului*, adevărat *sedes sapientiae*, și *Galeria Lapidaria*, unde au fost întâmpinați de Eminența Sa, Card. Mejia Jorge Maria, Prefectul Bibliotecii. (Inițiativa deschiderii unei biblioteci publice la Vatican a aparținut Papei Nicolae al V-lea (1447-1455). Biblioteca Vaticanului a început cu o colecție de 350 de manuscrise latine, iar la moartea Papei Nicolae al V-lea deținea 1500 de codici. În prezent aici se află 1.600.000 de volume tipărite, peste 150.000 de codici de manuscrise, pe lângă prețioase documente, dintre care aproape jumătate sunt disponibile pe Internet).

Specialiștii în manuscrise au prezentat delegației române exponate remarcabile din punctul de vedere al vechimii și al conținutului. Între acestea s-au numărat și manuscrise vechi în limba română, expresie concretă a unității culturale între poporul român și Vatican. Vizita a fost urmată de o scurtă întrevedere, în cursul căreia Eminența Sa i-a dăruit Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române o copie a *Codex Vaticanus B*. Părintele Patriarh i-a oferit în dar Card. Mejia Jorge Maria, câte un exemplar din edițiile jubiliare ale *Bibliei lui Șerban Cantacuzino (1988)* și *Bibliei Sfântului Sinod (2002)*, precum și placheta omagială dedicată celor cinci patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 11.00 a urmat apoi un scurt popas la Bazilica Patriarhală *Sfântul Pavel din afara Zidurilor*, delegația fiind întâmpinată de rectorul bazilicii, Paolo Lunardon, O.S.B. și de membri ai comunității. Dintre principalele patru bazilici jubiliare, Sfântul Pavel-Extra Muros este a doua ca mărime, după Sfântul Petru și totodată una dintre cele mai mari biserici din lume. Având origine constantiniană, bazilica actuală este rodul unei restaurări moderne, după incendiul din 1823.

În străvechea bazilică constantiniană, închinată "propovăduitorului adevărului și învățătorului neamurilor", unde, după toate probabilitățile, se află sfintele sale moaște, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a admirat celebrele mozaicuri, precum și tezaurul de relicve sacre strânse cu strădanie sfântă de-a lungul veacurilor de către monahii benedictini, vizitând apoi baptisteriul. În *atrium*-ul mănăstirii s-a rețrăit atmosfera de rugăciune și muncă intelectuală a nenumăratelor cete de monahi, care, așa cum indică excepționalele epigrafi, au trăit aici de-a lungul veacurilor. Pătrunși de adâncă emoție, pricinuită de sfințenia locului și măreția Apostolului, membri delegației române au cântat troparul Cincizecimii.

În continuare, de la orele 12,00 delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat *Colegiul Pio Romeno*. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat aici de Eminența Sa Arh. Maria Veglio, Secretar al Congregației pentru Bisericile Orientale, de PP. SS. Episcopi Virgil Bercea și Florentin Crihălmeanu, de părințele arhimandrit Olivier Raquez, rectorul colegiului și de Părintele Mihai Frățilă,

vicerector. În capela colegiului, Prea Fericirea Sa s-a întâlnit cu bursieri români ai universităților romano-catolice din Roma, în majoritate membri ai Bisericii Catolice Orientale de Rit Bizantin (Greco-Catolică) din România. Corul bursierilor români a intonat imnul arhieresc și cântarea bisericească "Ziua Învierii", care îndeamnă la iertare și îmbrățișare frățească, în duhul lui Hristos.

După acest scurt moment de rugăciune, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat tinerilor bursieri următorul cuvânt de învățătură și de binecuvântare:

*Eminența Voastră,
Înalt Prea Cuvioase Părinte Arhimandrit Olivier,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Iubiți studenți,*

Vă mărturisesc emoția pe care am simțit-o ascultând imnul arhieresc în limba noastră dulce, românească. În același timp, mă bucur frățește de prezența în această biserică a PP. SS. Părinți Episcopi Virgiliu de la Oradea și Florentin de la Cluj și îi îmbrățișez pentru această surpriză plăcută. În primul rând, mulțumesc Prea Cuviosului Părinte Olivier Raquez pentru cuvintele rostite întru întâmpinarea noastră, cuvinte vrednice să fie puse la inimă de noi toți.

Iată, un Colegiu românesc care a adăpostit generații de studenți români și-a dobândit – în anii de dănuire – un renume în lumea teologică și în viața Bisericii noastre. Am aflat cu bucurie că între bursierii de aici sunt și tineri aparținând Bisericii Ortodoxe Române. Cu toții cunoaștem cât de mult a folosit poporul român din Transilvania contribuția adusă în trecut de către slujitorii Bisericilor noastre la dezvoltarea culturii neamului nostru și la propovăduirea cu râvnă și dragoste a Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Nu putem trece cu vederea faptul că însăși întâlnirea noastră în acest Colegiu de studiu, de cunoaștere și frățietate românească, se datorează relațiilor pe care Biserica Ortodoxă Română și Biserica Unită cu Roma din România le-au întreținut de-a lungul secolelor cu Sfântul Scaun, deși pe căi diferite. Referitor la relațiile Patriarhiei Române cu Vaticanul, în trecutul apropiat, am aici o mărturie vie în persoana Mons. *Elefterie Fortino*, cu care ne cunoaștem de decenii și cu care ne-am întâlnit deseori la Roma și în România, în cursul anilor grei pentru noi, ai dictaturii. Deși expuși unor nebănuite riscuri, totuși, cu ajutorul lui Dumnezeu, am făcut față greutăților vremurilor, stabilind și promovând relații între Bisericile noastre. Am simțit uneori adevărul cuvintelor psalmistului: "*Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat*" (Ps. 22, 4-5). Am slujit și am apărat Biserica, oriunde ne chema ea; pe unii în temnițele comuniste, pe alții în așazisa libertate, dar tot un fel de catacombe, impuse de regim prin interdicția de a desfășura activități bisericești în afara zidurilor sfintelor lăcașuri. A fost greu, a fost neimaginat de greu. Dar sufletul nostru a așteptat pe Domnul, că El este ajutorul și apărătorul nostru și în numele cel sfânt al Lui am nădăjduit (Cf. Ps. 32, 20), pentru că "*certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat*" (Ps. 117, 18).

Mulțumesc lui Dumnezeu care a inspirat vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la acest Colegiu Pontifical, spre a ne regăsi ca frați români în slujirea Bi-

sericii Mântuitorului Iisus Hristos. Așa cum ne învață Sfinții Părinți, scopul vieții și slujirii noastre este vestirea Evangheliei lui Hristos, Cel Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Cel viu, care S-a răstignit, smerindu-Se până la moarte și a treia zi a înviat pentru mântuirea întregului neam omenesc. Cât de frumos ați intonat cântarea "Ziua Învierii"! Trăirea Învierii presupune iertarea și primirea celuilalt cu îmbrățișarea dragostei frățești. Împărtășirea din Învierea Domnului cere mai întâi ridicarea noastră din întunericul păcatului, învierea personală din mormântul necunoașterii Adevărului, înseamnă trecerea de la întunericul necunoașterii la lumina cunoașterii lui Hristos. Iar cunoașterea lui Hristos aduce după sine și cunoașterea aproapelui și a iubirii lui. Sfinții Părinți ne învață că această cunoaștere sporește prin iubirea și slujirea fraților. Fără a-l iubi pe aproapele nu putem iubi pe Dumnezeu. Nu ne putem face părtași roadelor Învierii Sale decât iubindu-ne unii pe alții, și împreună pe Hristos și Biserica Sa. *"Noi știm că am trecut din moarte la viață"*, scrie Sfântul Evanghelist Ioan, *"pentru că-i iubim pe frați; cel ce nu-l iubește pe fratele său rămâne în moarte"* (I Ioan 3, 14). Așadar, orice s-ar întâmpla între noi, oricâte necazuri și ispite ar interveni, ca ucenici ai Sfinților Apostoli se cuvine să ne iubim unii pe alții. Se cuvine să ne iubim cu acea dragoste cu care s-au iubit cei doi frați sfinți: Petru și Andrei!

În cursul pelerinajului nostru în Roma, am rămas uimiți de mulțimea mărturiilor concrete ale unității din primul mileniu creștin, când se consolida Biserica de Răsărit și Biserica de Apus. Este binecuvântat lucru să dăm ca scop existenței noastre descoperirea și valorificarea acestor mărturii. Este lucru binecuvântat deoarece, în felul acesta, putem deveni niște înainte-mergători pe calea unității depline! De altfel, în Sfânta noastră Liturghie noi ne aducem aminte că deseori ne rugăm să ne dăruim pe noi înșine și unii pe alții lui Hristos, cerând unitatea credinței și împărtășirea Sfântului Duh! Nu ne rugăm noi *"pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor"*? Este o rugăciune care ne îndatorează la o viață și o credință curată, slobodă din robia păcatului și neumbrită de nesocotirea dreptății dumnezeiești.

Acesta este drumul pe care l-au trasat marii noștri înaintași, mari Patriarhi ai creștinătății: Papa **Paul al VI-lea** și Patriarhul **Athenagoras** al Constantinopolului, autorii actului binecuvântat al ștergerii din memoria relațiilor dintre Bisericile noastre a coșmarului anatematizării. Și le suntem datori să-i urmăm, ducând chiar mai departe și promovând dialogul dragostei spre dialogul faptei.

Acesta este și sensul prezenței și întâlnirii noastre, al celor ce ne aflăm aici, sau la recepția de la Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun, sau acasă, la noi. Împreună, deci, dăm mărturie tinerilor studenți despre împlinirea datoriei ce ne revine tuturor, aceea de a da pilda cea bună de înțelegere, colaborare și depășire a divergențelor și piedicilor ivite în calea legăturilor noastre care, ca frați de neam și de credință, trebuie să le menținem cu tărie. Este o pildă așteptată de toți cei din jurul nostru, de semenii noștri, dar mai ales de Dumnezeu. De aceea ne simțim îndatorați să împlinim mereu sensul slujirii a tot ceea ce ajută la zidirea trupului lui Hristos,

ca să ajungem la unitatea credinței, la maturitatea duhovnicească a bărbatului desăvârșit care a atins vârsta deplinătății lui Hristos (Cf. Efeseni 4, 12-13).

Dragi frați studenți, sunteți veniți la studii și vă veți întoarce acasă, la terminarea lor, încărcăți de știința pe care o veți agonisi la Roma, această cetate a Universităților pontificale. Sunteți tineri și aveți șansa să alegeți modelele cele mai bune de învățat și de cercetare. Să nu le neglijați mai ales pe cele de împlinire a cunoștințelor care să vă apropie de Hristos. Vi se prezintă pentru alegere modele de virtute, de credință, de slujire, de omenie, de purtare irenică, ecumenică. De la noi să nu luați ceea ce vi se pare că stânjenește libertatea în Hristos, că răcește dragostea creștinească între noi, că taie elanul devotamentului pentru slujirea Sfântului Altar în duhul iubirii jertfelnice care duce spre apropierea Bisericilor. Să nu luați de la noi ezitățile pe care uneori poate le avem, datorită perioadelor destul de grele prin care toți am trecut și trecem. Să nu luați spiritul de revanșă pe care împrejurări istorice l-au inoculat în sufletele unora, întunecând lumina iubirii. Nu uitați că nu este bucurie mai mare în lume și mai cu seamă în Biserică, decât bucuria împăcării și nu este dragoste mai mare decât să ne punem, sufletul pentru aproapele nostru (Cf. Ioan 15, 13). Înainte de a sosi la acest foarte frumos Colegiu, am vizitat Bazilica Sfântului Pavel, numită "*extra muros*". Emoția încercată acolo ni s-a întipărit în minte, gândindu-ne la epistola Sfântului Apostol Pavel către credincioșii din Filipi: "*Împliniți-mi bucuria*". Care era această bucurie? Iată-o, așa cum o descrie el: "*de a gândi la fel, de a avea aceeași iubire, un singur suflet, aceeași cugetare. Nu faceți nimic din duh de ceartă, nici din slavă deșartă, ci întru smerenie unul să-l socotească pe altul mai de cinste decât el însuși. Nimeni să nu caute doar spre ale sale, ci fiecare și spre ale altuia*" (Filipeni 2, 2-4). Cât de fericiți am fi să fim și demni de asemenea învățăminte!

Reconcilierea, dragostea creștină, credința autentică și unitatea nu sunt posibile, fără o concepție de viață bazată pe semnificația cuvintelor Sfântului Pavel enunțate mai sus. Punerea lor în practică se realizează prin rugăciunea înnobilită de virtutea smereniei, în spirit chenoctic. Același Sfânt Apostol ne dă în același loc și modelul de urmat în chenoza personală. Este Mântuitorul Hristos, Care "*S-a golit pe Sine luând chip de rob devenind asemenea oamenilor și la înfățișare aflându-se ca un om; S-a smerit pe Sine făcându-se ascultător până la moarte – și încă moarte pe cruce!*" (Filipeni 2, 7-8). În viața duhovnicească acestea sunt valori de care lumea de astăzi, Europa noastră, are mare nevoie. "*Bătrânul Continent*" își dorește o nouă tinerețe. Iar tinerețea lui nu poate veni fără redescoperirea valorilor amintite anterior, valori ce au fost puse ca pietre de temelie la fundamentele ispostazei spirituale europene de către Sinoadele Ecumenice ale primului mileniu. Jertfele și sacrificiile depuse pentru păstrarea aceluiași cuget al credinței în cei o mie de ani de la Nașterea lui Hristos, ne obligă să înțelegem datoria de a da mărturie comună spre unitatea văzută a Bisericii, în condițiile dezvoltării științei, culturii și civilizației continentului nostru, năpădit de secularizare, din nefericire. Avem această datorie față de Sfinții Părinți ai Sfintelor Sinoade Ecu-

menice, zugrăviți în spiritul celei mai veritabile îngemănări dintre credință și artă în renumita Bibliotecă Vaticană, pe care am admirat-o îndelung, cu adâncă evlavie.

Iubiți frați, vă pregătiți să primiți harul preoției, harul sfântului epitrahil, dar primiți și mari răspunderi pentru îndepărtarea dezbinării din sfintele lui Dumnezeu Biserici și pentru a da suflet Europei. Nu poate fi un ideal mai frumos, decât slujirea Bisericii ca preoți (cf. *Constituțiile apostolice* 6, 2; Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilie* 4, 4 la Isaia; Sfântul Teodor Studitul, *Epistola* 1, 16), dar nici responsabilități mai mari, pentru că prin rugăciunile voastre, Dumnezeu cu Harul Său, se pogoară pe pământ, iar pământul se înalță la ceruri. Ce poate fi mai înălțător – și în același timp mai cutremurător – decât să porți în mâinile tale Trupul lui Hristos pentru Care vei da seamă la a doua venire a Domnului? Sunteți tineri și aveți nevoie de dreaptă socoteală, de rugăciune și de paza minții, pentru a primi ajutorul lui Dumnezeu, ca să dați răspuns bun la înfricoșătoarea Judecată. Fiecare gând, fiecare vorbă și fiecare faptă să însemne pentru voi o jertfă pe altarul refacerii unității Bisericii, pentru care Însuși Domnul Și-a dat viața și mulțime nenumărată de mucenici și-a vărsat sângele.

Cu aceste gânduri pe care le împărtășesc deseori și deopotrivă, și studenților teologi din țară, doresc să-mi exprim nețărmurita recunoștință față de Sanctitatea Sa, Papa **Ioan Paul al II-lea**, care, în cuprinderea Sa, a făcut eforturi greu de redat în cuvinte pentru a ne vizita Țara, și care ne-a oferit fericita ocazie, să venim la Roma și să ne întâlnim în această sfântă biserică. Iată, ni s-a hărăzit bucuria de a vă întâlni, de a vă admira cântarea Paștilor, ca fii și slujitori ai Bisericii, care împărtășesc darurile ei mântuitoare, acum, la începutul secolului al XXI-lea.

Încă o dată vă răspund după datină: "*Bine v-am găsit!*", și mă rog cu smernie și căldură ca: "Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt" să se reverse din belșug asupra acestui Colegiu Pontifical, asupra Prea Cuviosului Părinte Rector, Arhim. Olivier, și a tuturor celor ce ostensc la plinirea sufletească a tinerilor ce vor vesti în lume și în Țara noastră Evanghelia păcii și a dragostei. Amin.

Ca un semn al legăturii frățești dintre fiii aceluiași neam și a suferințelor îndurate împreună în anii totalitarismului, Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit rectorului colegiului câte un exemplar din Biblia de la București și Biblia Jubiliară a Sf. Sinod, albumul "Icoana din sufletul copilului" și volumul "Biserica întemnițată".

La orele 13.30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au luat prânzul la casa de oaspeți: Domus Sanctae Marthae în compania Excelenței Sale Mons. Marc Ouellet, Președintele Consiliului Pontifical pentru "Unitatea Creștinilor", Mons. Johan Bonny și a Mons. Oliver Lahl.

La orele 16.30, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Bazilica *San Giovanni Laterano*. Catedrală a Romei și inima puterii pontificale, dominând întregul Ev Mediu, bazilica *Sfântul Ioan Lateran* a fost construită între anii 311-314 pe proprietatea unei familii romane (Laterani) din care provenea soția împăratului Constantin. Spre deosebire de bazilica Sfântul Petru, Sfântul Ioan-Lateran a fost construită în etape, fără un proiect unitar și fără intenția de a respecta carac-

teristicile inițiale. În ciuda modificărilor, uneori radicale, biserica este încă foarte aproape de structura sa primară.

Acolo Prea Fericirea Sa a fost întâmpinat de Eminența Sa Cardinalul Camillo Ruini, Vicarul general al Romei, împreună cu slujitorii catedralei. Au fost de față, Dl. Mihai Dobre, Ambasadorul României la Vatican, numeroși prelați, studenți în teologie la *Seminarul Major* din Roma și un număr impresionant de credincioși, între care mulți români ortodocși. A urmat un serviciu religios în timpul căruia Eminența Sa a oferit în dar Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist părțile din moaștele Sfântului Silvestru, Episcop al Romei, pentru a fi așezate în biserica parohiei Sfântul Silvestru din București. Darul sfințelor moaște a fost făcut de la comunitate de credincioși la comunitate de credincioși, prin mijlocirea arhipăstorilor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Eminența Sa Cardinalul Ruini au semnat următorul proces verbal de predare-primire de părțile din sfințele moaște ale Sfântului Silvestru, Episcopul Romei:

“Astăzi, 11 octombrie 2002, ora 16.30, în Catedrala San Giovanni in Laterano, din Roma, situată în Piața San Giovanni in Laterano, s-au întâlnit următorii membri ai Tribunalului Ecclesiastic, pentru a participa la Liturghia Cuvântului, prezidată de Eminența Sa, Cardinalul Camillo Ruini, Vicar General al Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea pentru Roma, cu ocazia înmânării veneratelor moaște ale Sfântului Silvestru I, Papă al Romei, Prea Fericirii Sale Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În timpul ceremoniei religioase, Mons. P. Denis O'Brien, S.A.C., Rectorul Bazilicii Sfântul Silvestru in Capite, asistat de numeroși confrăți, cu profund respect și devotament, a înmănat Cardinalului Vicar General veneratele Moaște ale Sfântului.

Cardinalul Vicar a primit relicvarul, pe care l-a oferit în dar Prea Fericirii Sale Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care, onorat și emoționat, a mulțumit și s-a angajat să îl ducă la Biserica Ortodoxă Sfântul Silvestru din București, unde va fi păstrat pentru a fi cinstit de credincioși și să trimită Tribunalului Vicariatului din Roma o comunicare cu tot ceea ce s-a întâmplat după plecarea din Roma, însoțită de procesul verbal de predare-primire din partea parohiei.*

Semnează:

ss † TEOCTIST,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

ss Card. Camillo Ruini, Vicar General

ss Judecătorul Delegat

ss Reprezentantul Justiției

ss Notar

* Vezi la pag. 54 textul Procesului verbal întocmit cu prilejul înmânării Sfințelor Moaște slujitorilor Bisericii Sf. Silvestru din București.

Adresându-se Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și tuturor celor prezenți, Eminența Sa Cardinalul Camillo Ruini, cu acest prilej, a precizat următoarele: „Roma și Bucureștiul să fie înfrățite de Sfântul Silvestru, cel care a scos creștinii din catacombele Romei!”. „Ne rugăm ca Duhul Sfânt să ne dăruiască harul unității”.

În cuvântul de mulțumire pentru acest dar de mare preț, Prea Fericirea Sa, subliniind legătura de comuniune împlinită prin cinstirea sfinților Bisericii celei nedespărțite, și mulțumind pentru acest „dar din darul sfințelor moaște ale Sfântului Silvestru, ca o răsplată dumnezeiască pentru istoria plină de suferințe a poporului român”, a spus:

*“Eminențele Voastre,
Iubite în Hristos frate, Cardinal Camilio Ruini,
Excelențele Voastre,
Iubiți frați și surori în Mântuitorul nostru Iisus Hristos,*

În “*Sacrosancta Patriarchalis Lateranensis Archibasilica*” trăim în aceste momente pline de har cele peste 17 veacuri de strălucită istorie ale sfântului lăcaș, în perspectiva coresponsabilității pentru viitorul Bisericii lui Hristos. Ctitoria Sfântului Constantin cel Mare, Apostolul între împărați, care la fel ca Pavel, nu de la oameni chemare a luat, semnul Sfintei Cruci triumfale, redat cu desăvârșită măiestrie în celebrul mozaic al absidei contemporane ctitorului, chipul lui Hristos, din același mozaic, Dumnezeu și om, exprimând gravitate, dar și milostivire iubitoare, Apostolii care ne înconjoară arătându-ne semnele biruinței lor, toate acestea ne vorbesc despre faptul că, Biserica, prin jertfa Crucii și propovăduirea apostolică, este *una*, deoarece *unul* este Domnul. Ne vorbesc arătându-ne și calea de urmat în viitor pentru refacerea cămășii lui Hristos: “*In hoc signo vinces!*”. Da, în acest semn, cu puterea Sfintei Cruci, vom birui, așa cum a biruit Sfântul Silvestru, Papă al Romei (314-335), ocrotitorul acestei Bazilici, în care putem descifra slava cerurilor, “*arhiereu între arhierei și preaslăvit păstor al Romei*”, cum îl numește Sfânta Biserică a Răsăritului în imnografia ei de Duhul Sfânt inspirată (cf. *Mine-iul pe ianuarie*, în două zile ale lunii, condacul Sfântului Papă Silvestru).

A biruit Sfântul dezbinarea rătăcirilor deoarece, cu ajutorul Sfintei cruci, a schimbat pe Constantin “*pontifex maximus*” în “*Sfântul*” Constantin cel Mare, care la Podul Vulturului (Pons Milvius), în 312, a văzut pe cer semnul Crucii lui Hristos înălțându-se în slavă ca un vultur, ca să cuprindă lumea întreagă și să dăruiască biruință binecredincioșilor creștini.

A biruit Sfântul Silvestru discordia în Biserică, pentru că în ajunul celui dintâi Sinod Ecumenic (Niceea, 325) a sfințit împărăteasca ctitorie (18 noiembrie 324), închinând-o Mântuitorului, și oferind-o tuturor creștinilor spre închinare, ca să se milostivească Atotțiitorul și să dăruiască pace Bisericilor Sale, preoților Săi.

A biruit Sfântul, deoarece au venit și reprezentanții săi, Vincentius și Victor, în comuniunea dragostei și adevărului. Ei s-au aflat împreună cu cei 318 Sfinți Părinți de la Niceea, “*din a căror ceată nu lipsea nici scitul*” (cf. Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin*, III, 7) și nici *Teofil al Goției*” (cf. Socrates, *Istoria biseri-*

cească, II, 41), adică arhipăstori ai strămoșilor românilor. Ei au fost coautori ai primei părți a Simbolului de credință, charta unității creștine.

Biruit-a Sfântul Papă Silvestru și, iată biruiește!

Biruiește, pentru că astăzi, prin învățătura și lucrarea sa ne stă înaintea, îndemnându-ne să îi călcăm pe urme și să nu avem nimic mai drag în slujirea arhipastorală decât unitatea de credință și iubire a tuturor celor botezați cu același botez săvârșit în numele Sfintei Treimi!

Biruiește Silvestru cel Sfânt, deoarece, iată, în numele Domnului, pentru mijlocirile lui, ne-am adunat aici, în locul sfințit prin rugăciunile și sudorile sufletului său, ca Apostolii care din toate părțile ne privesc acum și care *“de la margini”* au venit la adormirea Prea Curatei Maici, călătorind pe norii cerului; și noi am venit aici pe norii luminoși ai Duhului Sfânt, Cel ce în chip de nor luminos a săvârșit teofania Schimbării la față a Domnului și a Înălțării la ceruri a Domnului, pe norii luminoși ai gândului curat, ai conștiinței neîntinate și ai sincerității care până acum și pe Dumnezeu Îl ia de martor!

Biruiește Silvestru, fiindcă acum, când *“soarele-și cunoaște apusul său”*, pentru că Domnul *“a pus întuneric și se face noapte”* (cf. Psalm 103, 20-21), la slujba jertfei de seară, în mirosul de bună mireasmă duhovnicească a rugăciunii, care ca tămâia se îndreaptă înaintea Domnului, se cuprinde, astfel tainic și mireasma slujbei săvârșite de noi, fiii Tatălui și împreună frați întru Hristos. Bineplăcută Îi este mireasma rugăciunii noastre, pentru că am mărturisit credința *“Crezului apostolic”*, credința Bisericii din primele veacuri, a Bisericii nedespărțite! Bineprimită este mireasma rugăciunii noastre, pentru că biencuvântată cerere am înălțat, ca *“Domnul, izvorul harului și al sfințeniei să ne păzească întru legătura dragostei, pe noi credincioșii”* (cf. *Celebrarea liturgică cu ocazia primirii moaștelor Sfântul Silvestru I, Papă al Romei*, pg. 5). Și va birui Sfântul Silvestru pentru că sfințele sale moaște, în care lucrează harul nestricăciunii, ne vor uni de acum în veci, mulțumită înțelegerii Sanctității Sale, Papa **Ioan Paul al II-lea** și grație dragostei Eminentelor Voastre!

Suntem profund mișcați de acest gest!

După ce Eminentă Voastră, Cardinal Camilio Ruini, Vicar al Sanctității Sale pentru Roma, ne-ați zugrăvit în cuvinte atât de viu colorate imaginea tradiției cultural-spirituale a poporului român, primim acum și icoana faptei de iubire întru Domnul, dar din darul sfințelor moaște ale Sfântului Silvestru. Este o răsplată dumnezeiască pentru istoria plină de suferințe a poporului român. În conștiința sa, Sfântul papă Silvestru de la începutul secolului al IV-lea deține un loc însemnat între alți păstori ai Romei. Este un act al dreptății divine! Ne răsplătește Dumnezeu pentru deceniile de sacrificii făcute în duh creștinesc, adică fără pretenția de a primi ceva în schimb. Dar, iată, Dumnezeu a deschis cerurile harului pentru noi, fiii Bisericii Ortodoxe Române! Sfințele moaște din Italia se îndreaptă și spre noi: de la Florența, moaștele Sfântului Ioan Gură de Aur, pe care le vom așeza în Sfânta Masă a viitoare Catedrale Patriarhale; de la Marsilia, moaștele Sfântului Ioan Casian; de aici, astăzi, moaștele Sfântului Ierarh Silvestru, pentru mângâierea preoților și credincioșilor bisericii Sfântul Silvestru din București, iar în zilele ce vin, de la Milano, moaște ale Sfinților Ambrozie și Dionisie. Se adeverește

cuvântul Scripturii, că “*celui ce are*” credință “*i se va mai da și-i va prisosi*” (Matei 25, 29). Dăm tărie lui Dumnezeu că în România se întâlnesc sfinte moaște chiar în aceste zile, din Orient și Occident, ca vestitoare ale unității creștine ce va să fie, pentru care ne rugăm, și al luptei celei bune împotriva păcatului și a ispitelor secularizării. Ne recunoaștem în cuvintele Mântuitorului, citite la slujba din această seară: “*Voi sunteți prietenii Mei!*” (Ioan 15, 14). Nu spre laudă ne este nouă aceasta!

Moaștele Sfântului Silvestru vor fi așezate spre folosul duhovnicesc al credincioșilor la Parohia “*Sfântul Silvestru*” din Capitala României. Este o parohie pe care o cunosc încă din primii ani ai deceniului al IV-lea din secolul trecut. Erau anii studenției mele. De atunci cunosc și pe preoții slujitori la această parohie: preoți vrednici, unii chiar mărturisitori, condamnați la grea închisoare în vremea prigoanei atee.

Fiți încredințați, Eminența Voastră și iubiți frați în Domnul, că aceste moaște sfinte vor încuraja, vor da nădejde, vor spori credința și dragostea și vor fi de mare folos sufletesc și trupesc credincioșilor români. “*Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a dat mie?*” (Psalm 115, 3).

Ce vom răsplăti Eminenței Voastre pentru acest semn de iubire? Ne rugăm ca Dumnezeu să pomenească numele Eminenței Voastre întru Împărăția Sa, aceasta va fi răsplătirea noastră! O recunoștință care, totodată, va fi și un imbold pentru a ne strădui cu mai multă sârguință să apropiem Bisericiile noastre întru nădejdea ajutorului și lucrării Duhului Sfânt, pentru ca unitatea, atât de dorită de Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos și atât de necesară propovăduirii noastre, să fie împlinită. Amin”.

La sfârșitul cuvântului său, Prea Fericirea Sa i-a oferit în dar Eminenței Sale Card. Camillo Ruini *Crucea Patriarhală* pentru arhieriei, iar Bazilicii *San Giovanni in Laterano*, o icoană cu Maica Domnului. Vizita s-a încheiat cu o scurtă prezentare a bazilicii făcută de Eminența Sa Card. Ruini.

De la Bazilică, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre *Institutul Pontifical Oriental*, unde în jurul orelor 18,00 a fost întâmpinată de Rectorul Institutului Pr. Hector Vall Vilardell, s.j. și de membri ai corpului profesoral, precum și de numeroși studenți, între care și mulți bursieri români.

În amfiteatrul Institutului, în prezența Eminenței Sale Card. Walter Kasper, a altor membri ai Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, a unor personalități academice și universitare din Roma, a numeroși profesori și studenți, au fost expuse de către Pr. Hector Vall Vilardell, s.j., istoricul și perspectivele acestui prestigios așezământ academic, iar Prof. Phillipe Luisier, s.j., prorector, și Prof. Cyril Vasil, s.j., Decanul Facultății de Drept Canonic Oriental, au prezentat Facultățile de Științe Eccleziastice și Drept Canonic. De remarcat că s-a propus înființarea unei catedre de Istoria Bisericii Române și chiar includerea limbii române între limbile de studii ale institutului.

Prof. Cesare Girauda, s.j., Decanul Facultății de Științe Eccleziastice Orientale a prezentat prelegerea “*Epicleza euharistică: punte între Răsărit și Apus*”.

Epicleza euharistică: O punte ecumenică între Apus și Răsărit*

1. O controversă prea puțin edificatoare: “Pentru sau împotriva epiclezei?”

Printre problemele clasice care îi divizează pe catolici și pe ortodocși se semnalează, de obicei, controversa asupra epiclezei. Teologia catolică și teologia ortodoxă sunt de acord când își mărturisesc credința în realitatea prezenței euharistice, dar sunt, din păcate, divizate atunci când determină momentul în care se produce această prezență reală. În timp ce teza catolică revendică, la modul absolut și exclusiv, eficacitatea pentru cuvintele de instituire (*“Acesta este trupul Meu, Acesta este sângele Meu”*), teza ortodoxă pare a o lega într-un mod pe cât de absolut pe atât de exclusiv de cuvintele epiclezei. Acest contrast, care își are rădăcinile în cotitura operată de scolastica apuseană, a aflat un teren fertil în opoziția dintre Roma și Bizanț. Pentru a înțelege mai bine implicațiile acestei controversă atât de puțin edificatoare privind taina care “edifică” Biserica, să aruncăm o privire, chiar și generală, asupra împrejurărilor istorice care au provocat-o.

Sfârșitul sec. XIII este o perioadă în care începe să se desemneze un contrast între tezele de școală¹. Pe de o parte, sosirea în Răsărit a primilor misionari catolici îi face pe latini să descopere prezența stânjenitoare din punctul lor de vedere, a epiclezei subsecvente, respectiv a epiclezei care urmează cuvintelor de instituire. Pe de altă parte, traducerea operelor Sf. Toma († 1274) face cunoscută bizantinilor teza scolasticilor. În apărarea Bisericii Ortodoxe, acuzate de heterodoxie, se ridică Nicolae Cabasila († după 1391) și Simeon al Tesalonicului († 1429).

Cabasila rezumă astfel poziția Bisericii latine:

„Unii latini resping învățătura noastră. Ei susțin că, după ce s-au rostit cuvintele Mântuitorului “Luați, mâncați...” și celelalte, n-ar mai fi nevoie de nici o rugăciune pentru sfințirea darurilor, întrucât această sfințire s-ar săvârși prin înseși cuvintele de mai sus”².

După ce a definit termenii disputei, Cabasila trece la atac. Bazându-și argumentele pe canonul roman, adică pe anafora latinilor, el arată că și aceștia adresează lui Dumnezeu o cerere asemănătoare:

„Dar ceea ce le astupă de tot gura latinilor este că și Biserica lor, pe care s-ar părea că se întemeiază, nu încetează a se ruga pentru cinstitele daruri după ce s-au rostit cuvintele Mântuitorului... Dar care e rugăciunea lor? “Poruncește ca darurile acestea să fie duse de mână îngerului la altarul Tău cel mai presus de ceruri”³.

* Prelegere academică în onoarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul vizitei sale la Institutul Pontifical Oriental, Roma, 11 octombrie 2002.

1. În mod intenționat vorbim despre opoziție între “tezele de școală”, întrucât este vorba într-adevăr de diatribe între teologi. De fapt, în problema epiclezei, nici Biserica Romei, nici Bisericile Răsăritene nu s-au pronunțat niciodată, la nivel magisterial.

2. N. Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii liturghii*, 29, 1, versiunea rom. de Preot prof. dr. Ene Braniște și Preot prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. Arhiepiscopiei Bucureștilor, 1989, p. 70.

3. Ibidem, p. 72.

Apologetul bizantin nu are nici o îndoială cu privire la răspunderea pentru o asemenea neînțelegere, așa că declară:

„E vădit deci că nu însăși Biserica latină în general disprețuiește rugăciunea pentru sfințirea darurilor de după cuvintele Mântuitorului, ci numai câțiva latini mai noi, care au păgubit acea Biserică și cu alte născociri, ca unii care cu nimic altceva nu-și petrec timpul decât să scornească și să mai audă ceva nou” (FA 17, 21)⁴.

Răspunzători de rigiditatea latină sunt deci aceia pe care N. Cabasila îi denunță drept “înnoitori”⁵. El îi acuză astfel pe teologii sistematici ai scolasticii că s-au îndepărtat de echilibrul propriu teologiei sacramentale din primele veacuri⁶. Împotriva inflexibilității latinilor, el le-a putut demonstra că până și canonul lor are o epicleză, și încă o epicleză subsecventă, care privește sfințirea darurilor și a adunării.

După Cabasila, intră în scenă Simeon, episcopul Tesalonicului, care deslușește la rândul său o epicleză sfințitoare în canonul roman. Dar, în timp ce Cabasila o descoperise în „*Supplices*” (*lube haec perferri etc*) – pe care el însuși o înțelesese ca epicleză sfințitoare subsecventă – Simeon o vede în „*Quam oblationem*”, adică în epicleza antecedentă romană. În comentariul său, intitulat *Tâlcuirea Templului divin*, scrie:

“Cei care se împotrivesc (liturghiei noastre) vor fi dezmințiți prin propria lor liturghie. Într-adevăr, și ei se roagă pentru ca darurile aduse să se prefacă în trupul și sângele lui Hristos, binecuvântează darurile și “suflă” (mergând) dincolo de tradiția divină (*εμφυσωσι παρα την θειαν παραδοσιν*), nemulțumindu-se numai cu cuvintele Domnului⁷”.

Expresia pe care am tradus-o prin “suflă (mergând) dincolo de tradiția divină”⁸ se poate lămurii pornind de la două obiceiuri diferite, ambele atestate în Biserica latină, și anume: obiceiul medieval care recomandă slujitorilor să sărute imaginile lui Dumnezeu Tatăl în slavă și ale crucifixului, respectiv la prefață și la *Te igitur*, sau obiceiul, urmat de anumiți slujitori, de a rosti suflând cuvintele sfințitoare.

Dacă considerăm deci remarca lui Simeon pornind de la sensul imediat pe care i-l puteau da cititorii apuseni, să spunem că aceștia o înțelegeau fie în sensul de “sărută” imaginile Liturghierului, fie în sensul de “suflă” în timpul cuvintelor sfințitoare. Dacă, dimpotrivă, o privim din punctul de vedere al lui Simeon, ne putem închipui că, aflându-se în ambele cazuri în fața unui obicei pe care nu-l cunoștea prea bine, va fi înțeles mai mult decât era cazul. Or, dat fiind că verbul grecesc *εμφυσαν*, care înseamnă la propriu “a răsufla, a gâfâi”, desemnează în mod

4. Ibidem, p. 77.

5. Pe lângă semnificația de “înnoitori”, pornind de la citatul din FA 17. 21, adjectivul *νεωτεροι* are și o conotație temporală, în sensul de “apărători ai unei opinii recente”.

6. Se pare că printre aceștia din urmă Cabasila îl număra și pe Toma de Aquino.

7. Simeon al Tesalonicului, *Tâlcuirea Templului divin* 88 (PG 155. 739-740 b).

8. Prepoziția *παρα* (acuzativ) poate fi înțeleasă fie în sensul de “contrar tradiției divine” (traducere adoptată de Hawkes-Teeple S., *The Liturgical Commentaries of St. Symeon of Tessaalonika* (în curs de apariție). fie, și aceasta este traducerea noastră în sensul de “dincolo de tradiția divină”. Într-adevăr, în timp ce bizantinii, în momentul epiclezei, se mulțumesc să se roage, latinii nu numai că se roagă, dar și binecuvântează și, în plus, “rostesc cuvintele suflând”. La urma urmei, înțelesul global este același.

tehnic darul Sfântului Duh în lucrarea liturgică – potrivit lui Ioan 20, 22 – este lesne de crezut că Simeon va fi văzut și într-o “insuflare” și în cealaltă o aluzie precisă la pogorârea Sfântului Duh⁹.

Am dorit să amintesc controversa evocând reacția a doi mari bizantini, Cabasila și Simeon. La drept vorbind, trebuie să recunoaștem că, din punct de vedere bizantin, nu era cătuși de puțin un abuz atunci când se precizau astfel termenii conflictului. Mult mai rigidă și intransigentă era poziția latinilor. O putem rezuma cu ajutorul tezei 34 din tratatul *Mysterium Fidei* de Maurice de La Taille († 1933), o teză evident modernă, dar al cărei conținut plutea de pe atunci în aer:

“Jertfa se săvârșește (perficitur) numai prin sfințire. În vederea sfințirii, epicleza nu are nici o eficacitate și nu este deloc necesară (nulla gaudet efficacia aut necessitate epiclesis), deși a fost instituită pentru un scop rațional și păstrează o poziție convenabilă”¹⁰.

Astfel, epicleza se vede redusă la un rol strict decorativ, în ochii compilatorilor de manuale nefiind nimic altceva decât o invocare pur ceremonială¹¹. Nu exagerăm dacă spunem că toți compilatorii latini sunt constrânși – vrând nevrând – să-i recunoască existența. Ar fi desigur nespus de fericiți, iar efortul lor sistematic s-ar vedea extrem de avantajat, dacă ar reuși – cu o nuielușă fermecată – să șteargă dintr-odată toate epiclezele din toate anaforalele. Dar știu că, din păcate, nu posedă un asemenea instrument și atunci se străduiesc să-i justifice în vreun fel prezența.

Astfel, în fața determinării cu care reprezentanții celor două poziții își agită armele, se impune întrebarea: “Va fi oare cândva posibilă o reconciliere a celor două poziții? Dar cum? Se va ajunge la un compromis, cerându-se, de pildă, uneia din cele două părți să renunțe la intransigența sa? Dar căreia dintre ele să i se ceară acest lucru?”.

Din partea catolică, nu au lipsit teologii de bună credință care și-au îndemnat confrății la moderație, invocând posibilitatea de a conjuga eficacitatea absolută a cuvintelor de sfințire cu eficacitatea la fel de absolută a epiclezei. Doi dintre aceștia datează din sec. XVI: primul a fost dominicanul Ambrozie Catharinus († 1553), care a adresat Părinților tridentini două opusculă în acest subiect, celălalt a fost franciscanul Christophe Cheffontaines († 1595), care a dizertat în latină și în franceză. Atât unul cât și celălalt vedeau forma euharistiei – respectiv cuvintele prin care se săvârșește taina – concomitent în cuvintele Mântuitorului și în epicleză. Deplina eficacitate sfințitoare revine, la urma urmei, elementului care este așezat la sfârșit: pentru latini, cuvintele Domnului care completează epicleza precedentă, pentru toți ceilalți – inclusiv pentru bizantini – epicleza subsecventă este cea care desăvârșește cuvintele Domnului. Evident, scrierile celor doi autori au fost puse la index, printre cărțile prohibite. În pofida acestei condamnări, teza

9. Ipoteza noastră este acreditată prin faptul că, deși scria la modul polemic, Simeon relatează practica latină cu ajutorul verbului tehnic *εμφοσα*, care subliniază importanța momentului ritual. Într-adevăr, ca și pentru Cabasila, contextul în care Simeon organizează apărarea propriei liturghii este dominat de considerarea epiclezei pnevmatologice drept element normativ al acțiunii liturgice.

10. De La Taille M., *Mysterium fidei*, Paris, 1931, 432-453 (trad. din latină).

11. De La Taille vorbește despre “caerimoniaria invocatio seu epiclesis” (*Mysterium fidei*, 453).

a fost reluată de câțiva liturgiști renumiți din sec. XVIII – printre care Eusebe Renaudot († 1720) și Pierre Lebrun († 1729) – ceea ce a declanșat o avalanșă de reacții contrare. Ultimul care a propus-o din nou la începutul sec. XX a fost Max de Saxa († 1951), dar se știe că tezele sale au fost condamnate în timpul lui Pius X¹².

Cât privește partea catolică, trebuie precizat că, în ierarhia declarațiilor pontificale, această luare de poziție a lui Pius X împotriva epiclezei aparține genului de documente minore, din moment ce figurează în scrisorile adresate unor persoane particulare sau unor grupuri de persoane¹³. De fapt, doctrina conținută în enunțurile magisteriului s-a limitat întotdeauna la a defini eficacitatea cuvintelor de instituire fără a aduce alte precizări care să excludă importanța și eficacitatea epiclezei. Teologilor le revine exclusiv tristul merit de a fi împins speculația până la excluderea pe care documentele solemne ale magisteriului au știut să o evite.

2. O indicație metodologică autorizată: “Așa cum ne rugăm, așa să și credem”

Atunci când, în Biserica sec. V, se puneă întrebarea dacă harul divin este necesar pentru a face primul pas către convertire (*initium fidei*) și pentru a înainta apoi pe calea virtuților, iată raționamentul pe care-l făceau părțile adverse: “*Dat fiind că regula noastră de credință este diferită – într-adevăr, unii cred într-un fel, alții în alt fel – să ne îndreptăm atenția către regula rugăciunii, din moment ce toți ne rugăm în același timp. Regula rugăciunii (lex orandi) ne va spune cum și ce trebuie să credem (lex credendi)*”. Dacă Prosper al Aquitaniei († 455) își ia ca punct de plecare în argumentație rugăciunea credincioșilor¹⁴, Petru Diaconul – care scrie în jurul anului 520 – își pornește raționamentul de la anafora Sf. Vasile¹⁵.

Aceasta era deci metodologia care se practica în epoca Părinților pentru a lămurii problemele dezbătute. Dacă ea a dat bune rezultate în diferitele sectoare ale teologiei, valoarea sa se impune în primul rând în teologia euharistică. Într-adevăr, cui ar trebui să punem noi întrebarea ce este euharistia, dacă nu rugăciunii prin care Biserica face dintotdeauna euharistia? Tocmai raportându-ne la euharistie, trebuie să convenim că Bisericile din Răsărit și din Apus o celebrează în același fel, cu aceleași rugăciuni, și anume cu acele anaforale pe care odinioară Bisericile,

12. Pentru referințe la autorii și documentele citate cf. Jugie M., *De forma eucharistiae. De epiclesibus eucharisticis*, Romae, 1943, p. 74-76.

13. Este vorba de scrisori adresate unor episcopi răsăriteni și sugerate de preocuparea pastorală de a evita ca eficacitatea sfințitoare să poată fi atribuită și epiclezei. În ordine cronologică sunt intervențiile lui Clement XI (1716), Benedict XIII (1729), Pius VII (1822) și Pius X (1910).

14. Cf. Giraud C., “*In unum corpus*”, *Tratato mistagogico sull eucaristia*, Cinisello B, 2001, 22-27.

15. “Hinc etiam beatus Basilius Caesariensis episcopus in oratione sacri altaris. quam pene univ ersus frequentat Oriens, inter cetera: *Dona – inquit – Domine, virtutem ac tutamentum; malos quae sumus bonos facito, bonos in bonitate conserva; omnia eni potes, et non est qui contradicat tibi; cum enim volueris, salvas et nullus resistit voluntati tuae*. Ecce quam breviter, quamquam districte. Doctor egregius olim huic controversiae finem posuit, docens per hanc precem, non a seipsosed a Deo malos homines bonos fieri, nec sua virtute, sed divinae gratiae adiutorio, in ipsa bonitate perseverare” (Petru Diaconul, *Epistula 16, seu Liber Petri diaconi et aliorum qui in causa fidei a Graecis in Orient Romam missi fuerunt “De incarnatione et gratia”*, c. 8, în PL 69, 90 c, PL 65, 449 cd).

în semn de comuniune, le schimbau între ele. Or, nici o Biserică “ortodoxă” – în sensul deplin al termenului, adică în sensul de Biserică care mărturisește adevărata credință – nu a celebrat niciodată euharistia doar prin epicleză sau doar prin cuvintele Domnului. Iată de ce, însușindu-ne metodologia Părinților, trebuie să ne decidem să mutăm dezbateră de la “școală” la “biserică”, adică de la sediul profan al academiilor noastre la locul unde orice reflecție este stabilită în raport cu momentul liturgic.

Să ne oprim o clipă pentru a privi modul în care un Părinte al Bisericii expune neofiților tratatul *De eucharistia*. Greutatea este doar în a alege. Într-adevăr, Părinții Răsăriteni și Apuseni se comportă la fel, în asemenea măsură încât citindu-l pe Ambrozie al Milanului († 397) ai impresia că-l citești pe Chiril al Ierusalimului († 387), iar când îl citești pe Chiril, ți se pare că-l citești pe Ambrozie. Îndeosebi, este important de remarcat că, în legătură cu euharistia, Părinții se angajează în două abordări convergente.

Într-o primă etapă, ei se străduiesc să atragă atenția neofiților asupra deosebirii de substanță care există între taina euharistiei și celelalte taine. În timp ce în botez sau în mirungere – sau confirmare – apa și uleiul sunt cele care produc efectul sacramental, rămânând în același timp ceea ce sunt, în euharistie, dimpotrivă, nu pâinea și vinul sunt cele care ne preschimbă în corp eclezial, ci chiar trupul și sângele Domnului sub chipul semnelor sacramentale. Pentru a sublinia această deosebire esențială, mistagogul îndreaptă întreaga atenție a auditoriului asupra cuvintelor Domnului, explicând că aceste cuvinte, rostite de preot, produc prezența reală¹⁶.

Apoi, într-o a doua etapă, mistagogul se grăbește să reșeze misterul prezenței reale – momentan extrapolat din contextul anaforic din considerente didactice – în cadrul dinamicii sacramentale. Astfel, ajunge să citească eficacitatea cuvintelor de instituire în raport cu cererea epicletică, fie că e vorba de epicleză anterioară (ca la Ambrozie) fie de epicleză subsecventă (ca la Chiril). În această a doua abordare, care este cea definitivă, Părinții văd între cuvintele de instituire și epicleză un raport dinamic, perfect armonizat, complementar, câtuși de puțin concurent.

O dovadă o avem la Ambrozie, care-și construiește învățătura sa despre euharistie tocmai pe raportul dintre cuvintele de instituire și epicleză. La întrebarea “Vrei să știi în ce mod se sfințește prin cuvinte cerești?”, el răspunde: “Ia în considerare care sunt aceste cuvinte! Astfel spune preotul:”¹⁷. În acel moment, mistagogul amintește neofiților săi partea centrală a rugăciunii euharistice, și anume cea care, între epicleza pentru daruri și epicleza pentru cei care se împărtășesc, inserează relatarea instituirii și anamneza care-i urmează. Prin aceasta, lasă să se înțeleagă că cuvintele Domnului rostite de preot, fiind deja pline de efica-

16. În acest sens, nu lipsesc afirmațiile Părinților atât apuseni cât și răsăriteni care, în analogie cu formula augustiniană “adde verbum... tolle verbum” (cf. PL 46, 834-836) par a sprijini teza scolastică (cf. Mărturiilor adunate de Jugie, *De forma eucharistiae*, 92-104). Cu toate acestea, compilatorii de manuale care se complac să inventarieze acest gen de citate uită că deja Justin, după o primă abordare punctuală și provizorie în raport cu eficacitatea cuvintelor Domnului (cf. *I Apologia* 66, 2, în PG 6, 427-428 c), se angajează imediat într-o a doua abordare, globală, completă și definitivă, care face aluzie directă la anafora (cf. *I Apologia* 67, 5, în PG 6, 429-430 b).

17. Ambrozie. *De sacramentis*, 4, 21-27 (SC 25 bis, 114-117).

citate sfințitoare în ele însele, nu strălucesc în deplinătatea lor decât atunci când sunt înțelese în cadrul cererii concomitente de prefacere a darurilor și de prefacere a celor care se împărtășesc cu ele. Pentru a sublinia cu tărie eficacitatea lucrătoare a cuvintelor de instituire, Ambrozie nu le izolează de contextul evhologic în care sunt plasate.

3. Pentru o soluție “ortodoxă” a controverselor: Două propoziții complementare pornind de la *lex orandi*

3. 1. Parametrii fizici se dovedesc inadecvați pentru a exprima raportul dintre cuvintele sfințirii și epicleza sfințitoare

Întrucât am vorbit de Ambrozie și în perspectiva de a rezolva controversa “pro sau contra epiclezei”, este necesar să amintim neîntârziat una din expresiile sale desăvârșit luminoase. În mistagogia celei de a treia zi, vorbind despre mirungere, iată ce spune Ambrozie:

“Vine apoi pecetea spirituală... căci după botez, rămâne de dus la deplinătate (ceea ce este deja pe deplin împlinit) – (*superest ut perfectio fiat*)...”¹⁸.

Raționamentul mistagogului se desfășoară la nivelul dinamicii sacramentale, acolo unde parametrii fizici nu mai au nici un cuvânt. În timp ce în domeniul realităților fizice – cele pe care Ambrozie le numește *τα φυσικα* – și anume realitățile comensurabile în termeni de cantitate, de calitate, de timp și de spațiu, nimic nu poate fi adăugat la ceea ce este deja deplin și desăvârșit, tot așa cum ar fi absurd să vrei să împlinești ceea ce s-a împlinit deja, în domeniul realității sacramentale – adică cea pe care, împrumutând tot limbajul aristotelic, am putea-o denumi *μετα τα φυσικα* – dimpotrivă, lucrurile merg cu totul altfel.

Nimeni nu se îndoiește de eficacitatea sfințitoare a botezului, care ne face nu creștini pe jumătate, ci creștini desăvârșiți. Credința ne învață că botezul este totul, că botezului nu-i lipsește nimic. Cu toate acestea, după botez, *superest ut perfectio fiat*, adică rămâne de desăvârșit ceea ce este deja desăvârșit, rămâne de dus la deplinătate acest har cu putere de prefacere care l-a preschimbat deja deplin pe catehumen în neofit.

Dacă termenul *perfectio*, cu paralelele sale lingvistice a devenit în mai multe tradiții o denumire a mirungerii, verbul grecesc *τελειουν* (a duce la deplinătate) – care corespunde latinescului *perficere* – revine în epicleza anaforalei Sf. Marcu. Iată textul care ne interesează:

“Trimite Duhul Tău cel Sfânt peste pâinea aceasta și peste potirul acesta să le sfințească și să le ducă la deplinătate (*ινα ... τελειωση*) ca Dumnezeu Atotputernic și să facă din această pâine trupul și din acest potir sângele noului legământ al aceluiași Domn și Dumnezeu și Mântuitor și mare împărat al nostru Iisus Hristos...”.

Acest formular al *lex orandi* ne îndreptățește deci să stabilim raportul reciproc între cuvintele de sfințire și epicleza sfințitoare în lumina formulei ambroziene *superest ut perfectio fiat*.

18. Ambrozie, *De sacramentis*, 3, 8 (SC 25 bis. 96-97).

3. 2. Pentru a conjuga eficacitatea absolută a cuvintelor sfințirii cu eficacitatea tot atât de absolută a epiclezei sfințitoare, trebuie să se recurgă la noțiunea de “timp sacramental”

Ce le va spune deci magisteriul lui *lex orandi* latinilor și bizantinilor, adică reprezentanților Bisericii Apusene și ai tuturor Bisericilor Răsăritene? Sunt conștienți că *lex orandi* anaforică va adresa atât unora cât și celorlalți aspre reproșuri, pe care mi le închipui asemenea celui pe care Iisus l-a adresat odinioară saducheilor care, pornind de la povestea femeii luate succesiv de șapte frați, căutau să găsească argumente împotriva învierii morților. Iată, pe scurt, ceea ce le-a spus Iisus: “Voi, Saducheilor, mult rătăciți (Mc. 12, 27: πολυ πλανασθε), pentru că vreți să aplicați lumii viitoare categoriile fizice ale lumii prezente”.

Tot astfel, în legătură cu problema noastră, magisteriul lui *lex orandi* s-ar putea exprima astfel: “Iubiți latini și iubiți bizantini, mult rătăciți (πολυ πλαναστε) pentru că pretindeți a stabili momentul prefacerii euharistice pornind de la noțiunea de timp fizic. De altfel, rătăciți toți în același chip. Voi, latinilor, vreți să o faceți să depindă exclusiv de momentul în care sunt rostite cuvintele sfințirii. Voi, bizantinii, o faceți să depindă exclusiv de momentul în care se rostește epicleza sfințitoare. Mai mult, atunci când voi, latini, vă gândiți la eficacitatea cuvintelor de sfințire, vă mulțumiți și vă complaceți cu formula prescurtată (*Hoc est corpus meum... Hic est calix sanguinis mei*), neglijând, cel puțin în intenția voastră, tot ceea ce urmează (... *quod pro vobis tradetur... qui pro vobis effundetur...*). Iar voi, bizantinilor, atunci când vorbiți de epicleză, o identificați de fapt cu epicleza asupra darurilor, ca și cum ar putea exista singură: și astfel, învățătura anaforalelor voastre de la Sf. Ioan Hrisostom și Sf. Vasile, care unesc strâns epicleza asupra darurilor cu epicleza asupra celor care se împărtășesc printr-un chiasm teologic de toată frumusețea¹⁹. Pe scurt, de o parte și de cealaltă, uitați că *momentul în care se face prefacerea (μεταβολη) nu este câtuși de puțin cel al cronometrului vostru, ci este momentul lui Dumnezeu*. Ori, acest moment, fiind prin însăși natura sa dincolo de cele fizice (μετα τα φυσικα) admite două momente forte, ambele considerate absolute ca și cum ar fi autonome”.

Relatarea instituirii, care se prelungește în anamneza de care este inseparabil unită, și epicleza pentru prefacerea darurilor, care se prelungește în epicleza pentru prefacerea celor ce se împărtășesc, reprezintă cele *două centre dinamice* ale rugăciunii euharistice. Magisteriul autorizat al *lex orandi* ne îndeamnă să le recunoaștem pe amândouă ca fiind înzestrate cu eficacitate sfințitoare absolută. Când se referă la cuvintele de sfințire și la epicleza sfințitoare, noțiunea de *eficacitate sfințitoare absolută* nu suportă nici antinomie, nici exclusivism.

Inspirându-ne din formula ambroziană *superest ut perfectio fiat* evocată mai înainte, să spunem deci că între cuvintele de sfințire și epicleza sfințitoare există un raport de *reciprocitate perfectivă*, căci ambele elemente sunt fiecare perfectio (τελειωσις) a celuilalt.

19. Schematizând dubla epicleză, obținem următorul chiasm: “trimite Duhul Tău peste NOI și peste aceste DARURI ce sunt puse înainte, pentru ca să se prefacă DARURILE în trup sacramental, astfel ca prin împărtășire NOI să fim prefăcuți în trup eclezial”.

Dacă considerăm anaforalele ca fiind înzestrate cu epicleză subsecventă, vom spune că relatarea lor despre instituire se va deschide în mod firesc spre epicleză. Într-adevăr, după ce prefacerea-μεταβολη s-a produs prin rostirea cuvintelor de instituire, rămâne de desăvârșit ceea ce este deja pe deplin desăvârșit. Epicleza subsecventă intervine pentru a preschimba acel *pro vobis* din cuvintele Domnului (... *quod pro vobis tradetur; ... qui pro vobis effundetur*) în *nobis*-ul sau *pro nobis*-ul rugăciunii ecleziale, în sensul că raportează dinamic realizarea trupului sacramental, deja împlinită la edificarea trupului mistic.

Dimpotrivă, dacă considerăm anaforalele romane care comportă *epicleza antecedentă*, atunci vom spune că epicleza lor se deschide în chip firesc spre realitate. În fapt, vocea acreditată a Bisericii, reprezentată în mod eminent de către preot, după ce s-a angajat să ceară intervenția divină peste această pâine și acest vin, pentru ca acestea să se facă trupul și sângele Domnului, trece deîndată la rostirea cuvintelor care operează prefacerea – μεταβολη. Aici vom spune de asemenea că, după epicleza antecedentă, rămân de desăvârșit cele pentru care puterea divină a fost deja angajată. Parafrazând și recitind epicleza romană *Quam oblationem* cu ajutorul unei terminologii pnevmatologice, cum făceau *odinioară* părinții scolastici²⁰, am putea spune: "... trimite Duhul Tău peste această jertfă pentru a o desăvârși, astfel ca ea să devină pentru noi (*nobis*) acest trup despre care Domnul, în momentul în care ni l-a dăruit, în ajunul Patimilor Sale, a spus: *quod pro vobis tradetur*". Încă o dată, *nobis*-ul epiclezei nu se poate lipsi de cealaltă acreditare teologică, care este *pro vobis*-ul cuvintelor de instituire.

Și într-un caz și în celălalt, nu trebuie uitat că în anafora prevalează aspectul de implorare al rugăciunii, căci tocmai acesta îi conferă, în ansamblu, fie aspectul de mulțumire, fie, mai ales, ceea ce în evocarea instituirii, culmea rugăciunii de mulțumire, se înfățișează ca mărturisire eficace.

Faptul că în toate anaforalele de mare tradiție, cu singura excepție a canonului roman, epicleza pentru prefacerea darurilor urmează evocării instituirii, nu trebuie considerat cu privirea mioapă a celui care, la nivelul eficacității sacramentale, se teme de un conflict de competențe între relatarea instituirii și epicleză. Autoritatea rugăciunilor euharistice îl liniștește. Acestea, prin viziunea lor globală și precisă, știu să afirme eficacitatea absolută și totală a cuvintelor de instituire care operează prefacerea - μεταβολη, lăsând totodată loc cererii stăruitoare adresate lui Dumnezeu Tatăl, ca prin trimiterea Sfântului Duh să ducă la desăvârșire prefacerea - μεταβολη; și invers: ele reușesc să sublinieze întreaga importanță a epiclezei asupra darurilor, fără a diminua nicidecum eficacitatea cuvintelor de instituire.

Dacă, din punctul de vedere al istoriei, teologii Bisericii latine au atacat primii, trebuie recunoscut că astăzi, Biserica Apuseană dă dovadă de multă docilitate față de magisteriul lui *lex orandi*. Atenția crescândă pe care Biserica Romei o acordă din nou epiclezei pnevmatologice – în formularea noilor sale rugăciuni euharistice – arată că, în sfârșit, ea este capabilă să învețe din nou să respire prin *cei doi*

20. Pentru textele lui Pascale Radbert și Florus de Lyon cf Giraud C., *Il sudore del volto di Dio. La riscoperla della Spirito Santo a partire dalla preghiera eucaristica*, în Tanzarella S., (ed) *La personalita dello Spirito Santo. In dialogo con Bernard Sesboue*, Cinisello B., 1998, 166-173.

*plămâni*²¹, pentru a se situa pe aceeași lungime de undă cu această percepție bogată și globală a misterului care este mândria Bisericilor Răsăritene.

Astăzi, însă, Biserica catolică face chiar mai mult decât atât. Cunoaștem cu toții anafora lui Addai și Mari, anafora prin excelență a Bisericii Orientale. Știm, de asemenea, că această anafora, cu parfum iudeo-creștin, ce ne-a parvenit – fără relatarea instituirii – și, din timpuri imemorabile, continuă să fie folosită ca atare în Biserica asiriană ortodoxă orientală. De curând, această anafora, bine cunoscută de către savanți, a fost supusă atenției publicului larg printr-un document al “Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine”, publicat în *L'Osservatore Romano* din 26 octombrie 2001, cu titlul *Orientări pentru admiterea la euharistie între Biserica caldeană și Biserica asiriană din Orient*. Prin acest document, se recunoaște pentru prima oară, de către partea catolică, deplina ortodoxie a practicii sacramentale respectate dintotdeauna de către Biserica asiriană din Orient. Este vorba de o intervenție pornind de la cel mai înalt nivel al Bisericii Catolice²².

Putem afirma că, prin acest document, sistematica apuseană se înclină în fața evidenței²³, ca și cum ar spune: “Am exagerat cu certitudinile noastre absolute și necondiționate, cu suspiciunile noastre sistematice, cu excluderile noastre facile! Să încetăm deci să ne lăsăm conduși de capetele noastre gânditoare, să ne încredințăm fără rezerve școlii lui *lex orandi*. Ea va fi cea care ne va spune ce este euharistia și în ce mod este ea făcută dintotdeauna de Biserică. De altfel, dacă este adevărat că anafora lui Addai și Mari nu dispune încă de cuvintele de instituire²⁴, ea posedă însă o splendidă epicleză, pe care nici măcar Sinodul de la Diamper²⁵ nu a avut îndrăzneala să o răpească creștinilor Sfântului Toma”.

Pentru a ne convinge de splendoarea acestei perle răsăritene, să recitim textul dublei sale epicleze ca o concluzie a meditației noastre:

21. Apusul și Răsăritul, potrivit unei afirmații deseori reluate de papa Ioan Paul II și devenită celebră, sunt “cei doi plămâni prin care respiră Biserica”. Tot așa cum cei doi plămâni nu se pot lipsi să lucreze în sincronie și sintonie desăvârșită pentru a oxigena trupul, la fel și tradițiile liturgice ale Răsăritului și Apusului sunt chemate să oxigeneze în mod continuu organismul viu atât al Bisericii universale, cât și al fiecărei Biserici locale, îndeosebi în raport cu acest moment de plenitudine vitală care este rugăciunea liturgică.

22. După ce a fost elaborat de către Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine, în acord cu Congregația pentru Doctrina de Credință și cu Congregația pentru Bisericile Orientale, documentul, datat 20 iulie 2001, a primit aprobarea papei Ioan Paul II.

23. Văzut din afara Bisericii Catolice, documentul este constatarea unei evidențe, de la sine înțeleasă. Credincioșii Bisericii Răsăritene ar avea toate motivele să schițeze un surâs îngăduitor, ca și cum ar vrea să spună: “Dar ce era așa de greu de înțeles?”. Văzut, însă, dinlăuntrul Bisericii catolice, și luând în considerare evenimentele care au însoțit și au condiționat sistematica scolastică, până și faptul că s-a ajuns la această recunoaștere, este un adevărat miracol, lucrarea Duhului Sfânt.

24. Cu toate acestea, atenția îndreptată către structura rugăciunii-legământ, examinată la nivelul celor trei stadii (*toda* veterotestamentară, *beraka* iudaică și *anafora* creștină) ne dezvăluie că anafora lui Addai și Mari, deși nu dispune încă de relatarea instituirii, o posedă deja “in nuce” (Cf. Giraud, *In unum corpus*, 352-360).

25. Se face aluzie aici la latinizările forțate la care a fost supusă, începând de la Sinodul de la Diamper (20-26 iunie 1599), vechea Biserică siro-malabară.

(*Epicleză asupra darurilor*) “Să vină, Doamne, Duhul Tău cel Sfânt
Și să odihnească peste aceste daruri ale robilor Tăi,
Să le binecuvânteze și să le sfințească”.

(*Epicleză asupra celor care se împărtășesc*) “Pentru ca să ne fie nouă,
Doamne, spre lăsarea greșalelor și spre iertarea păcatelor,
spre marea nădejde a învierii
și spre viața cea nouă în împărăția cerurilor
împreună cu toți cei ce au bineplăcut Ție”.

Sunt convins că această docilitate față de magisteriul lui *lex orandi* de care
dă dovadă astăzi, Biserica Catolică, nu poate decât să constituie o piatră miliară
pe calea pe care trebuie să o străbatem împreună – o cale cu adevărat “sinodală”
către unitatea regăsită a Bisericii Una a lui Hristos.

CESARE GIRAUDO sj
Institutul Pontifical Oriental

*

Prelegerea Excelenței Sale Prof. Cesare Girauda, s.j., Decanul Facultății de
Științe Ecleziastice Orientale, a Institutului Pontifical Oriental, prelegere în care
este prezentată *Epicleza euharistică drept punte ecumenică între Apus și Răsărit*,
a pus în evidență unele concluzii optimiste în privința demersurilor orientate spre
„unitatea regăsită a Bisericii una a lui Hristos” printr-o cale „sinodală”, preci-
zându-se că „Biserica Romei acordă din nou atenție Epiclezei pnevmatologice, în
formularea noilor sale rugăciuni euharistice – amintind în final de „Anafora lui
Addai și Mari”, folosită în Biserica Asiriană Ortodoxă Orientală, „anafora”
acceptată de catolici –, și arată că este capabilă să învețe din nou să respire prin
cei doi *plămâni*, pentru a se situa pe aceeași lungime de undă cu această percepție
bogată și globală a misterului (tainei) care este mândria Bisericilor Răsăritene”.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, după ce a ascultat cu deosebită atenție
atât prezentarea activității academice generale a Institutului Pontifical Oriental,
cât mai ales prelegerea susținută de Excelența Sa Prof. Cesare Girauda, în înche-
ierea întregii întâlniri, a rostit următoarea cuvântare:

*Eminențele Voastre,
Prea Cucernice Părinte Decan,
Prea Cucernici Părinți Profesori,
Onorată asistență,*

Am ascultat cu foarte multă atenție prezentarea implicațiilor ecumenice ale
formării teologice, liturgice, istorice și juridice, făcută de Părintele Rector *Hector
Vall Vilarci*. Cu aceeași atenție am urmărit și prezentarea activității academice a
Institutului Pontifical Oriental de către Părintele *Philippe Luisier*, Prorectorul In-
stitutului și de Părintele *Cyril Vasil*, Decanul Facultății de Drept Canonic Oriental.
Aceste prezentări confirmă faptul îndeobște cunoscut că Institutul Pontifical
Oriental este întotdeauna bine orientat, gata să-și adapteze programa analitică și
metodele de predare la cerințele timpurilor. Una dintre cele mai urgente cerințe,
socotim noi, este promovarea ecumenismului și a dialogului teologic. Considerăm

că este absolut necesar astăzi ca toate facultățile și secțiile de teologie să țină seamă de cerințele dialogului și ecumenismului, în care Bisericile noastre sunt implicate și trebuie să rămână active și să-și propună ca obiectiv informativ și țintă formativă, realizarea modelului de teolog deschis dialogului și pregătit pentru angajarea constructivă în eforturile care se depun în vederea regăsirii unității creștine.

Nu se poate face teologie pentru teologie, înțeleasă ca demers abstract, rupt de viață. Mediul în care teologia își verifică statutul de știință experiențială este Biserica. Viața Bisericii dă viață teologiei. De aceea, teologia trebuie făcută conform principiilor științifice în Biserică, prin mijloacele ei harice și pentru Biserică. Astfel, ele se susțin și se îmbogățesc reciproc. Întotdeauna Biserica și-a făcut o preocupare de căpătâi din înființarea, organizarea și susținerea instituțiilor de învățământ. În acestea și-a educat clerul și și-a format profesorii de mâine pentru a găsi în ei ajutor în aprofundarea învățăturii de credință și în exercitarea cât mai eficientă a misiunii interne și externe, conform cerințelor culturale ale vremii. Și prin teologie Biserica s-a întrupat în istorie. A înțeles acest adevăr Papa Benedict al XV-lea, care în 1917 a înființat acest Institut.

Cu deosebit interes am urmărit conferința academică "*Epicleza euharistică: o punte între Orient și Occident*", susținută de Părintele Profesor *Cesare Giraud*, Decanul Facultății de Științe Ecleziastice Orientale, un specialist în Liturgică. În activitatea sa de cercetare științifică s-a dedicat în special Sfintei Euharistii (este bine cunoscut tratatul mistagogic "*unum corpus*", publicat relativ recent), iar în activitatea didactică predă un curs de introducere în liturghiile Bisericilor Orientale și altul consacrat chiar epiclezei euharistice.

După cum s-a spus, epicleza este punctul central în Sfânta Liturghie. Ea se corelează strâns, cu întreaga Sfântă Slujbă și, mai ales, cu Cuvintele de instituire ale Sfintei Euharistii. Pentru exegeza epiclezei în sensul descoperirii punctelor comune între Apus și Răsărit se cer clarificări făcute cu foarte mare acrivie științifică și atenție, deoarece în permanență există riscul de a nu sesiza obiectiv conținutul textelor liturgice și, deci, de a greși.

În Răsărit manifestăm un interes cu totul special, pentru acest subiect de cercetare. Cu mulțumire urmărim încercările (demersurile) Bisericii Romano-Catolice de apropiere față de Orient în această privință, nu numai la nivelul studiilor academice, dar și la nivelul realității practice, adică la nivelul misei. Ne bucurăm constatând că, și pentru Apus, epiclezele vechi, din perioada patristică, devin tot mai mult un pol de atracție aproape irezistibilă pentru liturghiștii romano-catolici. S-ar recomanda aici să se aibă în vedere nu numai înțelesurile teologice ale acestora, ci și consecințele ecleziologice și rostul locului lor bine definit în Liturghie.

Titlul conferinței academice, prezentate cu înaltă competență științifică și reală deschidere pentru dialog, a fost inspirat formulat. Dacă subiectul aprofundat aici în manieră ecumenistă propune o reală punte, o punte trainică între Orient și Occident, aceasta o vor decide specialiștii. Ceea ce putem constata cu totală satisfacție, este că textul conferinței *constituie o cale* pe care liturghiștii apuseni și răsăriteni pot păși în ambele sensuri, cu siguranță și încrezători în roadele dialogului cu privire la epicleză.

Am reținut documentele interesante descoperite și am admirat metoda ermenetică aplicată. Și în această privință – ca în multe altele, Bisericile Vechi Orien-

tale dețin foarte multe tradiții autentice. Consider că se poate avansa mult, cu cercetări temeinice, în această direcție. Ați dat tonul și ați arătat sensul în care trebuie intensificate studiile și demersurile noastre comune; ați insistat și asupra ultimelor evoluții în *"lex orandi"* romano-catolică și în literatura de specialitate occidentală.

În cadrul aceluiași preocupări despre efectul sau lucrarea rugăciunii în Sfânta Liturghie, evident, coroborat cu tema epiclezei, având în vedere obiectivul și conotațiile esențiale ale vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Biserica Soră Romano-Catolică, apreciez că este oportun să amintesc aici, unde deja se cunoaște foarte bine, deoarece ne aflăm într-un institut de studii despre Bisericele Răsăritului, că în Dumnezeiasca Slujbă noi credem, mărturisim și cerem ajutorul lui Dumnezeu, ca să ajungem la *"unitatea credinței"*. Avem certitudinea că aceste cuvinte liturgice se vor împlini tocmai pentru că avem o credință profund epicletică despre întreaga Sfântă Liturghie. Se vor împlini deoarece Duhul Sfânt plinește cererea noastră și o îndeplinește. Iar dacă teologii implicați în dialogul științific despre epicleză se vor lăsa călăuziți de același Duh Sfânt, „Care în ceasul al treilea a fost trimis de Domnul Apostolilor Săi”, suntem convinși că se va ajunge la un acord durabil asupra formulelor epicletice. De aceea, credem că se va săvârși minunea mult așteptată și vom ajunge toți *"la unitatea credinței bărbatului desăvârșit"*, pentru că toți suntem încredințați că *"este un Domn, o credință, un botez"*. Se va împlini minunea, dar nouă ni se cere ca, până atunci, să umblăm *"cu toată smerenia și blândețea, cu îndelungă-răbdare, întru iubire îngăduindu-vă unii pe alții, străduindu-vă să păstrați unitatea Duhului, întru legătura păcii"* (Efeseni 4, 2-3).

Iată, aveți aici și unul din rosturile principale ale vizitei noastre. Dumnezeu să ne ajute să mergem și mai departe spre unitatea Bisericilor! Va fi o realizare mare în viața noastră pământească și o nespusă bucurie în ceruri. Dacă nu ne vom învrednici noi să raportăm biruința totală împotriva separării, atunci vom încredința prin sacru testament laurii acestei biruințe generațiilor de după noi, tinerilor, căci tinerii vin întotdeauna cu idealul lor, cu deschiderea lor, cu posibilități noi de a intuit poate mai bine cele ce se cuvin a fi făcute pentru unitate. Pentru aceasta rugăm pe Domnul nostru Iisus Hristos să dăruiască Bisericii Sale tineri teologi, înflăcărați de idealul unității, îndrăzneți în cele noi, dar cu total respect evlavios pentru moștenirea liturgică primită ca neprețuită comoară de la Sfinții Părinți Apuseni și Răsăriteni din primul mileniu de *"communio in sacris"*.

*

Pentru a marca prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române în acest prestigios lăcaș de cultură teologică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oferit pentru Biblioteca Institutului Oriental câte un exemplar din edițiile jubiliare ale *Bibliei lui Șerban Cantacuzino (1988)* și *Bibliei Sfântului Sinod (2002)*, precum și placheta omagială dedicată celor cinci patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și volumul *"Biserica întemnițată"*.

A urmat o scurtă rugăciune în Capela Orientală a Institutului, la care au participat profesori și studenți, între care și tineri bursieri români, pe care i-a binecuvântat cu părintesc cuvânt duhovnicesc. Seara s-a încheiat cu o cină, împreună cu corpul profesoral și studenți ai institutului.

**Procesul verbal întocmit cu prilejul înmânării Moaştelor
Sf. Silvestru, slujitorilor bisericii cu hramul Sf. Silvestru
din Bucureşti (3 nov. 2002)**

După întoarcerea în țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în data de 3 noiembrie 2002, în timpul Sfintei Litughii oficiate la biserica Sfântul Silvestru din Bucureşti, la care au asistat sute de credincioşi, a înmănat slujitorilor bisericii parohiale părticelele din sfintele moaşte ale patronului ei spiritual.

Oferirea sfintelor moaşte a fost însoţită de semnarea următorului proces verbal:

În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh,

S-a încheiat astăzi, Duminică, 3 noiembrie 2002, după ce ne-am întors de la Roma, de către Noi, smeritul Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, venit la biserica Parohiei Sfântul Silvestru, din Bucureşti, unde am procedat la înmânarea părticelelor din Sfintele Moaşte ale Sfântului Silvestru, Papă al Romei. Aceste Sfinte Moaşte au fost oferite în dar, în ziua de 11 octombrie 2002, în Bazilica Patriarhală San Giovanni in Laterano, prin bunăvoinţa Eminenţei Sale, Cardinal Camillo Ruini, Vicar General al Romei, cu ocazia vizitei delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române la Vatican.

Împreună cu Sfintele Moaşte - încrustate în crucea de argint aurit, cu postament, adevărată operă de artă şi izvor de sfinţenie - au fost înmânate, din partea Vicariatului General al Romei, actul de donaţie şi documentele prin care se certifică autenticitatea lor.

"În tot pământul a ieşit vestirea lor şi la marginile lumii cuvintele lor" (Psalm XVIII, 4).

ss † TEOCTIST

Arhiepiscop al Bucureştilor,

Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei

şi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

ss P. Cuv. Arhim. Grigore Băbuş, Catedrala Patriarhală

ss Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, paroh

ss Diac. Costin Spiridon

ss Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, preot slujitor

ss Pr. Prof. Nicolae Bordaşiu, preot slujitor

ss Epitrop

A ȘASEA ZI – SÂMBĂTĂ, 12 OCTOMBIRE 2002

Întâlnirea de la Palatul Apostolic - moment de speranță pentru continuarea dialogului teologic

Sâmbătă, 12 octombrie 2002, la orele 9,00, membrii delegației ortodoxe române au avut convorbiri cu următorii reprezentanți ai *Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor*: Eminența Sa Cardinalul Walter Kasper, președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, Excelența Sa Mark Ouellet, vice-președinte, Mons. Joseph Maj, secretar, Mons. Eleuterio Fortino și Mons. Johann Bonny. Discuțiile s-au axat pe tema dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică, precum și a posibilităților de conlucrare dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică, la nivel local.

Partea catolică a propus intensificarea legăturilor dintre cele două Biserici, la nivel pastoral-catehetic și social, precum și inițierea unui dialog pe tema "primatului papal", temă de interes major pentru Sanctitatea Sa. S-a precizat că problema primatului papal este abordată oficial în recentul document de lucru intitulat "Ministeriul Petrin", redactat de Consiliul Pontifical pentru Unitatea Creștinilor. În acest sens, s-a menționat intenția organizării unei întruniri de specialiști romano-catolici și ortodocși.

Partea ortodoxă română și-a arătat disponibilitatea în susținerea fără rezerve a acestei inițiative, considerând că în acest fel se va ajunge la o reală purificare a memoriei Bisericii și la o apropiere mai mare între Biserici. De asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh a salutat propunerea privind colaborarea în domeniul pastoral-catehetic, cu extinderea și materializarea acesteia în proiecte comune de asistență socială.

Cu această ocazie, ca expresie a recunoștinței și deosebitei aprecieri pentru întărirea legăturilor dintre Biserici și realizarea unității creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a dăruit Eminenței Sale Cardinalului Walter Kasper *Crucea Patriarhală* pentru ierarhi și o icoană cu Maica Domnului, iar celorlalți membri ai Consiliului Pontifical prezenți albume și cărți. Având în vedere îndelungata și rodnică colaborare cu Biserica noastră, chiar și în vremea comunistă, Prea Fericirea Sa i-a conferit Mons. Eleuterio Fortino *Crucea Patriarhală* pentru preoți.

La orele 11,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist însoțit de delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a întâlnit la *Palatul Apostolic* cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II. Din delegație au făcut parte I.P.S. Teofan, Mitropolitul Olteniei, I.P.S. Iosif, Mitropolitul Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională; I.P.S. Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei; Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, membru al Academiei Române; Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București; Pr. prof. dr. Ioan Chivu; Pr. dr. Michael Tița, Consilier patriarhal pentru Relații Externe Bisericești; Pr. Costel Stoica, Consilier de presă al Patriarhiei Române; Diacon Costin Spiridon. Primiți cu protocol de stat în "Curtea *San Damaso*" de către Prefectul Palatului Pontifical și alți reprezentanți ai Prefecturii Pontificale, în atmosfera de glorie a Evului Mediu papal, membrii delegației române au fost conduși de către vestitele Gărzi Elvețiene, în sala Clementina a Bibliotecii Pontificale.

Mai întâi, cei doi Intâistătători s-au îmbrățișat și au purtat o scurtă discuție particulară, după care ceilalți membri ai delegației române au fost invitați în Bibliotecă, fiind prezentați Sanctității Sale de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. La întâlnire, din partea Bisericii Romano Catolice, au fost prezenți Em. Sa Card. Walter Kasper, Ex. Sa Arhiep. Leonardo Sandri, Subsecretar de Stat, Ex. Sa Mark Ouellet, vice-președinte, Mons. Joseph Maj, secretar, Mons. Eleuterio Fortino. La întrevvedere, au fost de față reprezentanți ai mass-media din Vatican, din România și de la prestigioase agenții internaționale de presă.

Sanctitatea Sa a adresat apoi următorul cuvânt:

Prea Fericirea Voastră și Iubite Frate,

1. Vă întâmpin cu mare bucurie la această întâlnire care ne permite, în chip reînnoit, "să ne îmbrățișăm unul pe altul cu sărutarea dragostei" (I Petru 5, 14), înainte de a ne regăsi împreună în fața Domnului, mâine, la Liturghia euharistică în Bazilica Sfântul Petru. Întâlnirea noastră de astăzi ne dă prilejul unui schimb mai direct și mai personal și totodată concretizează o făgăduință: aceea de a continua împreună, așa cum am făcut zilele trecute, "să păstorim turma lui Dumnezeu, dată în paza noastră, pildă făcându-ne turmei" (cf. I Petru 5, 2-3), astfel ca aceasta să ne urmeze cu voie bună "pe calea dificilă, dar atât de plină de bucurie, a unității și a comuniunii" (cf. Enciclica *Ut unum sint*, nr. 2).

În această fericită împrejurare, gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către perioada Conciliului Vatican II, la care am participat ca Păstor al Cracoviei. În dezbaterile care aveau loc la sesiunile conciliare cu privire la taina Bisericii, nu puteai să nu constați cu durere separarea datând de aproape un mileniu dintre venerabilele Biserici ale Răsăritului și Roma, cât și faptul evident că numeroasele secole de neînțelegere duseseră la nedreptăți și lipsă de dragoste. Deja, de pe când era Delegat apostolic la Sofia și la Constantinopol, Papa Ioan XXIII pusese bazele unei înțelegeri mai profunde și unui mai mare respect reciproc.

2. Conciliul a redescoperit că bogata tradiție duhovnicească, liturgică, disciplinară și teologică a Bisericilor Răsăritului aparține patrimoniului comun al Bisericii Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească (cf. *Unitatis redintegratio*, nr. 16); pe de altă parte, a subliniat necesitatea de a păstra cu aceste Biserici relațiile frățești care trebuie să existe între Bisericile locale, ca și Biserici surori (cf. *Ibid.*, nr. 14).

La încheierea lucrărilor Conciliului, printr-un gest de o înaltă semnificație, săvârșit concomitent la Roma, în Bazilica Sfântul Petru și la Constantinopol, condamnările reciproce de la 1054 au fost șterse din memoria Bisericii. Între predecesorul meu, Papa Paul VI și Patriarhul Athenagoras avusese deja loc, la vremea respectivă, o întâlnire memorabilă, iar un important schimb de corespondență, intitulat pe bună dreptate *Tomos Agapis*, fusese deja între ei.

De atunci, comuniunea noastră, și cred că pot spune, prietenia noastră, s-a adâncit grație unui schimb reciproc de vizite și de mesaje. Îmi amintesc cu bucurie de prima vizită a Prea Fericirii Voastre la Roma, în 1989, precum și de călătoria mea la București, din 1999. De-a lungul vremii, schimbul rodnic dintre Bisericile noastre s-a realizat și la alte nivele: între episcopi, teologi, preoți, monahi și studenți. În 1980, au fost inițiate lucrările unei Comisii Mixte Internaționale pentru Dialogul Teologic dintre Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă, în ansam-

blul său, care a elaborat și a publicat diferite documente. Este vorba de texte care exprimă anvergura comuniunii noastre de credință în misterul euharistic, în Sf. Taine, în Preoție și în slujirea episcopală, bazată pe succesiunea apostolică. Ar fi de dorit ca această Comisie să-și reia cât de curând lucrările, dat fiind rolul său de primă importanță.

3. Profund recunoscători Domnului pentru ceea ce am realizat împreună, nu putem totuși să negăm apariția unor dificultăți pe calea noastră comună. În anii 1989-1990, după patruzeci de ani de dictatură comunistă, Europa de Est a putut din nou să simtă gustul libertății. Bisericele Răsăritene aflate în deplină comuniune cu Scaunul lui Petru, care fuseseră persecutate și reprimare cu multă asprime, și-au regăsit și ele locul în viața publică.

Acest fapt a creat tensiuni care, nădăjduim, că vor putea fi depășite, în duhul dreptății și al iubirii. Pacea Bisericii este un bun atât de prețios încât fiecare trebuie să fie gata să facă sacrificii pentru realizarea sa. Suntem pe deplin încrezători că și Prea Fericirea Voastră va ști să pledeze cauza păcii cu înțelegere, înțelepciune și iubire. În drumul nostru pe această cale, numeroși mărturisitori care, în diferite locuri și în diferite perioade, au fost o pildă luminoasă, ne vor veni în ajutor și ne vor însoți.

4. În timp ce, cu inima plină de recunoștință, îmi îndrept privirea către calea pe care Duhul lui Dumnezeu ne-a călăuzit de-a lungul ultimelor decenii, se naște în mine o întrebare: Cum să continuăm? Care pot fi următorii noștri pași pentru a ajunge la deplina comuniune? Este cert că va trebui să continuăm pe viitor pe calea comună a dialogului adevărului și iubirii.

A continua dialogul adevărului înseamnă a încerca să lămurim și să depășim deosebirile care încă mai persistă, înmulțind schimburile și dezbaterile la nivel teologic. Scopul este de a ajunge, în lumina dumnezeiescului model a Prea Sfintei Treimi, la o unitate care să nu comporte nici absorbție, nici fuziune (cf. Enciclica *Slavorum Apostoli*, nr. 27), dar care să respecte deosebirea legitimă dintre diferitele tradiții, căci ele sunt parte integrantă din tezaurul Bisericii.

Avem principii de conduită care au fost formulate în texte comune și care, pentru Biserica Catolică, continuă să rămână valabile. Suntem și noi îngrijorați de prozelitismul noilor comunități sau mișcări religioase, care nu au rădăcini istorice și care invadează țări și regiuni unde sunt prezente Bisericele tradiționale și unde Evanghelia este propovăduită de veacuri. Biserica Catolică a avut și ea parte de această tristă experiență în diferite părți ale lumii.

În ceea ce o privește, Biserica Catolică, recunoaște misiunea pe care Bisericele Ortodoxe sunt chemate să o îndeplinească în țările în care au de veacuri rădăcinile. Ea nu dorește altceva decât să ajute la îndeplinirea acestei misiuni și să colaboreze în acest scop, și de asemenea, să-și poată împlini îndatoririle sale pastorale față de credincioșii săi și față de cei care se îndreaptă către ea în mod liber. În acest sens, Biserica Catolică a căutat să susțină și să ajute misiunea Bisericeilor Ortodoxe în țările lor de origine, precum și activitatea pastorală a numeroaselor comunități care trăiesc în diaspora, alături de comunități catolice. Totuși, acolo unde apar probleme sau neînțelegeri, este necesar să fie abordate printr-un dialog frățesc și sincer, căutând soluții care să poată angaja reciproc am-

bele părți. Biserica Catolică este întotdeauna disponibilă pentru un astfel de dialog, cu scopul de a se aduce împreună o mărturie creștină din ce în ce mai credibilă.

A continua dialogul iubirii înseamnă a continua promovarea schimburilor și întâlnirilor personale dintre episcopi, preoți și mireni, dintre centrele monahale și studenții în teologie. Într-adevăr, cred că ar trebui să încurajăm înainte de toate, întâlnirea dintre tineri, căci aceștia sunt întotdeauna curioși să cunoască lumi diferite de lumea lor, să se deschidă unei dimensiuni mai vaste. Avem, deci, datoria de a dezrădăcina vechile prejudecăți și de a pregăti un viitor nou, întemeiat pe pacea reciproc oferită.

5. Mai este un aspect pe care îl consider interesant. Mă întreb dacă relațiile noastre nu au devenit îndeajuns de profunde și de mature pentru a ne permite, cu ajutorul lui Dumnezeu, să le dăm o solidă structură instituțională, astfel încât să găsim forme stabile de comunicare și de schimburi regulate și reciproce de informații cu fiecare dintre Bisericile Ortodoxe, precum și la nivelul Bisericii Catolice și al Bisericii Ortodoxe în ansamblul său. Aș fi încântat dacă această chestiune ar putea face obiectul unei reflecții serioase în cursul viitoarelor dialoguri și dacă s-ar putea sugera soluții constructive în acest sens.

Suntem conștienți de a fi doar niște smerite instrumente în mâna lui Dumnezeu. Numai Duhul lui Dumnezeu ne poate dărui deplina comuniune. De aceea, trebuie să-L rugăm cu o rugăciune tot mai fierbinte, să ne dăruiască pace și unitate. Împreună cu Fecioara Maria și cu Sfinții Apostoli, să ne rugăm laolaltă pentru venirea Duhului iubirii și al unității. Să ne continuăm pelerinajul nostru comun către unitatea văzută, cu certitudinea că Dumnezeu ne călăuzește pașii”.

Imediat după cuvântul Sanctității Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următoarea cuvântare:

*Sanctitatea Voastră,
Eminențele Voastre,*

“*Adânc pe adânc cheamă*” (Psalm 41, 9), exclamă poetul și împăratul David cuprins de înțelepciunea Duhului Sfânt în proclamarea înțelepciunii dumnezeiești. Pătrunși de acest adevăr și încercând să-i dăm valoare, constatăm că dragostea sădită de Dumnezeu în ființa noastră, ca slujitori ai Lui, rodește dragoste, iar aceasta ne apropie pe unii de alții și ne descoperă tainele slujirii și creșterii noastre împreună întru Hristos, Domnul nostru. Din adâncurile acestui izvor al iubirii ne-am îndestulat și atunci când ne-am întâlnit la București, dar și acum, înconjurați fiind de colaboratorii noștri, întru slujirea permanentă a Bisericii lui Hristos.

Din același izvor al iubirii, Vă exprimăm mulțumiri pentru această invitație, ce ne oferă prilejul de a Vă împărtăși preocupările noastre, acum, la începutul celui de al treilea mileniu, pentru continua slujire la care ne-a chemat Duhul Sfânt.

Sanctitatea Voastră,

Una din preocupările majore ale Bisericii noastre de după perioada totalitarismului ateu o constituie redescoperirea și punerea în practică a misiunii creștine în societatea de astăzi și, în mod deosebit, catehizarea propriilor credincioși

printr-o educație și participare activă și conștientă la viața liturgică și socială a Bisericii. După lunga perioadă de strictă limitare, reprimare și control ale oricăror activități de mărturisire creștină, în afara zidurilor bisericilor și de implicare în viața socială, începutul nu a fost ușor. Însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, eforturile depuse în această perioadă de renaștere au început să dea roade.

Biserica este confruntată astăzi cu probleme noi față de cele din trecut, ceea ce presupune găsirea de noi forme de mărturisire, pentru ca mesajul Evangheliei lui Hristos în lumea contemporană să fie auzit, urmat și trăit. Valorile morale creștine tradiționale sunt confruntate cu promovarea de pseudo-valori, adesea contrare Evangheliei; indiferentismul religios ori încercarea de a scoate credința religioasă din sfera publică și a o transforma într-o chestiune privată, individuală, prind tot mai mult teren. Aceste fenomene de diluare și relativizare a credinței apostolice în Hristos, care este Același *“ieri, astăzi și în veci”* (Evrei 13, 8), se fac tot mai prezente în viața omului modern. Credința religioasă este, cel mai adesea, înlocuită prin alte sisteme de credință, de multe ori sincretiste, care încearcă să satisfacă preocupările speciale ale unor indivizi sau grupuri. Pe plan social, fenomenul de globalizare se face simțit tot mai acut, în special în țările eliberate de sub jugul comunist. Valorile ce ne definesc și care și-au dovedit valabilitatea de-a lungul istoriei noastre bimilenare sunt amenințate ori supuse astăzi unor atacuri și perfide relativizări. În acest context, numărul celor care trăiesc sub pragul sărăciei continuă să crească într-un mod alarmant. Mai mult ca în trecut, poporul așteaptă astăzi ca Biserica să-și spună cuvântul și în aceste probleme și să facă lumii cunoscute valorile Evangheliei lui Hristos, în confruntarea cu noile provocări ale lumii de azi.

În planul misionar, am devenit cu toții conștienți că aceste noi realități nu confruntă numai o singură Biserică sau confesiune creștină, ci pe toți creștinii, în egală măsură. În consecință, dacă în trecut accentul în misiune se punea pe promovarea și apărarea identității confesionale, astăzi apare tot mai clar și nevoia unei mărturii comune a tuturor creștinilor. Dacă, în perioada comunistă, Bisericile au fost capabile să-și unească de multe ori eforturile pentru a supraviețui, cu atât mai mult astăzi unitatea în mărturisirea Evangheliei lui Hristos devine o necesitate pentru a avea impactul dorit în societate și pentru *“ca lumea să creadă”* (Ioan 17, 21). Pe baza acestor considerente, printre multe altele, Biserica noastră a rămas fidelă deschiderii ecumenice și colaborării inter-creștine, vizând redescoperirea unității tuturor creștinilor.

Din păcate, duhul contemporan al globalizării și al competiției de piață se manifestă, adesea, și în relațiile inter-creștine. Fără a ține seama de existența unor Biserici locale, care, în vremuri de persecuții grele, au ținut aprinsă flacăra credinței, prin sacrificii, grupuri de preținși *“evangheliști”* ne-au invadat credincioșii, considerând aceste teritorii *“viduri spirituale”* sau *“terenuri de misiune”* (*terra missionis*), unde Evanghelia nu a fost predicată. Astfel de atitudini ne-au produs firesc, multă frustrare și durere. Speranța într-un ajutor din partea Bisericilor din țările libere pentru revigorarea misionară și întărirea Bisericilor locale din aceste

teritorii s-a transformat în scurt timp în deziluzie, confuzie, neîncredere și atitudini sporadice antiecumenice. Bisericele istorice ale locului s-au văzut confruntate cu tactici de competiție neloială, cu structuri eclesiastice paralele, fondate chiar de către unele Biserici de la care se aștepta ajutor frățesc.

În ciuda acestor realități dureroase, Biserica Ortodoxă Română a rămas credincioasă colaborării inter-creștine și continuă să-și aducă contribuția sa specifică la eforturile de dialog ecumenic bilateral și multilateral. Pe plan local, de mai mult timp, sunt în derulare proiecte de colaborare ecumenică și suntem preocupați în a le întări și multiplica și în viitor. Rămânem consecvenți deschiderii ecumenice întrucât mărturia creștină comună este o necesitate permanentă, pentru a face vie și lucrătoare Evanghelia în lumea de astăzi, căci ea constituie și o vocație a tuturor creștinilor, o poruncă ce exprimă voința lui Hristos, Capul Bisericii "*ca toți să fie una*", pe temelia mărturisirii credinței Apostolilor și a norului de mărturii a sfinților din tot cursul istoriei (Evrei 12, 1). În împlinirea acestei chemări, avem atât temelia scripturistică și tradițională a Bisericii Ortodoxe, hotărârile panortodoxe luate de-a lungul timpului, cât și principiile convergente enunțate în documentele ecumenice privind mărturia comună și de cooperare inter-creștină.

Voi enumera, pe scurt, unele principii pe care Biserica Ortodoxă Română le-a stabilit, ca pe o prioritate, în promovarea misiunii ei ecumenice.

Mărturisirea lui Hristos este legată ființial de însăși apartenența la Trupul Bisericii și de identitatea creștinului ca pnevmatofor, templu al Duhului Sfânt. Împărtășirea de harul Duhului Sfânt și încorporarea în Trupul lui Hristos, prin Sfintele Taine, fac din creștin un "*mărturisor*" (Faptele Apostolilor 1, 8).

În Simbolul de credință niceo-constantinopolitan – sinteza expresiei ecumenice a credinței creștine – mărturisirea despre Biserică: "*Cred într-una sfântă, sobornicească și apostolească Biserică*" este la fel de importantă ca și mărturisirile cuprinse în celelalte articole ale Crezului. De aceea, lucrarea noastră în direcția realizării unității plenare a Bisericii este o vocație și o îndatorire a noastră, a tuturor, împreună și a fiecăruia în parte.

Mărturia creștină comună autentică evită orice manifestări evidente sau ascunse de prozelitism ori competiție confesională neloială. Prozelitismul este o contră-mărturie și trebuie să fie denunțat ca atare, în toate împrejurările. Documentele elaborate în context intercreștin asupra prozelitismului sunt cât se poate de edificatoare; rămâne doar ca ele să fie aplicate în contextul realităților de astăzi și în duh irenic (Sunt numeroase documentele pe această temă elaborate în contextul relațiilor ecumenice, documente care pentru Biserica noastră au rămas adevărate repere de cooperare ecumenică inter-creștină).

Misiunea într-un anumit context revine Bisericii locale, ca expresie a sobornicității Bisericii Universale. Alte Biserici din alte locuri sunt binevenite să ajute în activitatea misionară a Bisericii locale, doar alături și în deplină cooperare cu Biserica locului. Acest principiu convergent adoptat în contextul dialogurilor ecumenice are, pentru Bisericile istorice tradiționale cum sunt Biserica Romano-Ca-

tolică și Bisericile Ortodoxe, un caracter și mai proeminent, întrucât el este întărit și de canoanele Bisericii nedespărțite ale primului mileniu. Principiul "teritoriului canonic", izvorât nu atât din dorințe pur legaliste, pentru a soluționa o problemă istorică temporară, ci dintr-un fundament profund eclesiologic, are aceeași valabilitate și importanță și astăzi (cf. Canonul 35 Apostolic; Canonul 2 al Sinodului II ecumenic, Canonul 8 al Sinodului III ecumenic, Canonul 20 al Sinodului VI ecumenic etc).

Denunțarea prozelitismului și a competiției confesionale neloiale nu îngreșează însă libertatea religioasă și de conștiință a persoanei, așa cum este ea înscrisă în "*Declarația Universală a Drepturilor Omului*", ci, din contră, o afirmă.

Mărturia comună și relațiile inter-creștine frățești sunt un adevărat act de chenoză. Acestea implică eforturi de vindecare reciprocă a rănilor trecutului și de instaurare a relațiilor pe baze noi, ce țin seama de epoca în care trăim, relații ce se circumscriu doar dialogului sincer și deschis între persoanele și comunitățile ce doresc întemeierea unor asemenea relații ecumenice noi.

*Sanctitatea Voastră,
Eminențele Voastre,*

În ciuda tuturor dificultăților și problemelor cu care se confruntă Bisericile noastre în lumea contemporană, aș dori să închei cu un gând pozitiv, de speranță pentru viitor. Atât crezul nostru evanghelic comun, cât și realitățile de astăzi, cheamă, în egală măsură, Bisericile noastre la un efort și mai susținut pentru realizarea unei mărturisiri comune în lumea de astăzi. Bazele unei astfel de cooperării, vizând realizarea unei comuniuni mai profunde, există. Rămâne doar ca și unii și alții să depunem eforturi pentru a le împlini.

Rugăm pe Bunul și Proniatorul Dumnezeu ca prezența noastră aici, ca soli ai unei Biserici și ai unui popor creștin străvechi, să constituie un pas mai aproape spre împlinirea acestui imperativ dumnezeiesc".

Ca o încununare a acestei istorice întâlniri, Secretarul Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, Excelența Sa Marc Ouellet și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională au dat citire textului *Declarației Comune* a Sanctității Sale Papa Ioan Paul II și Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Prin intermediul acestei Declarații Comune, cele două Biserici transmit, la cel mai înalt nivel, mesajul lor de reconciliere, unitate și împreună lucrare în misiunea comună, în lumea de astăzi și la începutul celui de al treilea mileniu creștin. Textul Declarației Comune - document cu profundă rezonanță în spațiul relațiilor ecumenice, care reafirmă necesitatea impulsivării dialogului dintre cele două Biserici și dorința acestora de a conlucra în diferite domenii, atât bisericești, cât și sociale - este următorul:

**DECLARAȚIA COMUNĂ
A SANCTITĂȚII SALE PAPA IOAN PAUL AL II-LEA
ȘI A PREA FERICIRII SALE PATRIARHUL TEOCTIST**

“Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, Eu le-am dat-o lor, pentru ca ei să fie una, așa cum una suntem Noi. Eu întru ei și Tu întru Mine, pentru ca ei să fie desăvârșiți întru una; și să cunoască lumea că Tu M-ai trimis și că i-ai iubit pe ei așa cum M-ai iubit pe Mine” (Ioan 17, 22-23).

Cu bucuria profundă de a ne regăsi împreună în cetatea Romei, aproape de mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, ne dăm sărutarea păcii, sub privirea Celui care veghează asupra Bisericii Sale și care ne călăuzește pașii; și medităm încă o dată la aceste cuvinte pe care Sf. Evanghelist Ioan ni le-a transmis și care constituie rugăciunea emoționantă a lui Hristos, înaintea Patimilor Sale.

1. Această întâlnire a noastră este continuarea îmbrățișării pe care noi am schimbat-o la București, în luna mai 1999, în timp ce în inima noastră mai răsună încă apelul emoționant: “Unitate, Unitate!”, cu care o mare mulțime de credincioși ne-a întâmpinat cu acea ocazie. Acel apel era ecoul rugăciunii Domnului nostru pentru ca “toți să fie una” (Ioan 17, 21).

Întâlnirea de astăzi reînnoiește angajamentul nostru de a ne ruga și lucra pentru a ajunge la unitatea vizibilă deplină a tuturor ucenicilor lui Hristos. Scopul și dorința noastră arzătoare o constituie comuniunea deplină care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și în dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă: este calea Bisericii.

2. Marcate încă de trista perioadă istorică, în timpul căreia s-a negat Numele și Stăpânirea Mântuitorului, comunitățile creștine din România întâmpină încă, în mod frecvent, astăzi, dificultăți în a depăși efectele negative pe care acei ani le-au produs în relațiile de frățietate și de împreună-lucrare, precum și în redescoperirea comuniunii. Întâlnirea noastră trebuie să fie considerată ca un exemplu: frații trebuie să se regăsească pentru a se împă-

ca, pentru a medita împreună, pentru a descoperi mijloacele prin care să ajungă la înțelegere, pentru a-și expune și explica argumentele unii altora. Îi îndemnăm, așadar, pe cei care sunt chemați să trăiască alături pe același teritoriu românesc, să găsească soluții de dreptate și caritate. Printr-un dialog sincer, trebuie să se depășească conflictele, neînțelegerile și suspiciunile apărute în trecut, pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei lor, creștinii din România să poată fi mărturisitori ai păcii și ai reconcilierii.

3. Relațiile noastre trebuie să fie oglinda comuniunii adevărate și profunde în Hristos, comuniune care, fără să fie deplină, există deja între noi. Recunoaștem, de fapt, cu bucurie că avem împreună Tradiția Bisericii nedespărțite, centrată pe Taina Euharistiei, despre care dau mărturie sfinții pe care noi îi avem în comun în calendarele noastre. Pe de altă parte, numeroșii mărturisitori ai credinței în vremurile de opresiune și de persecuție din secolul ce s-a scurs, care au demonstrat fidelitatea lor față de Hristos, sunt un germene de speranță în dificultățile actuale.

Pentru a încuraja căutarea deplinei comuniuni, chiar și în divergențele doctrinare care rămân încă, este necesar să găsim mijloace concrete, *consultându-ne periodic*, cu convingerea că nici o situație dificilă nu este menită să dureze în mod iremediabil și că, datorită atitudinii de deschidere către dialog și a schimbului periodic de informații, pot fi găsite soluții satisfăcătoare pentru aplanarea tensiunilor și pentru a ajunge la o soluție echitabilă în problemele concrete. Trebuie să consolidăm acest proces, pentru ca adevărul plinar al credinței să devină un patrimoniu comun, împărtășit și de unii și de ceilalți, capabili să creeze o conviețuire cu adevărat pașnică, înrădăcinată și fondată pe dragoste.

Știm bine cum să acționăm pentru a stabili liniile care să ne conducă opera de evanghelizare, atât de necesară după perioada sumbră a ateismului de stat. Suntem de acord în a recunoaște tradiția religioasă și culturală a fiecărui popor, precum și libertatea religioasă.

Evangelizarea nu poate fi bazată pe un spirit de competiție, ci pe respect reciproc și pe cooperare, recunoscând fiecăruia libertatea de a trăi după propriile convingeri, în conformitate cu propria apartenență religioasă.

4. În dezvoltarea relațiilor noastre, începând cu Conferințele Panortodoxe și cu Conciliul II Vatican, am fost martorii unei promițătoare apropieri între Răsărit și Apus, bazată pe rugăciune, pe dialogul în dragoste și în adevăr, apropiere atât de bogată în momente de profundă comuniune. De aceea, privim cu îngrijorare dificultățile prin care trece, în perioada actuală, *Comisia Mixtă Internațională pentru Dialogul Teologic între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă* și, cu ocazia întâlnirii noastre de acum, ne exprimăm dorința de a nu se neglija orice inițiativă pentru a reactiva dialogul teologic și pentru a relansa activitatea Comisiei. Avem această datorie, pentru că dialogul teologic va face să devină mai puternică afirmarea voinței noastre de a adânci comuniunea, în fața situației actuale de diviziune.

5. Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși: ea este trimisă în lume și este deschisă către lume. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care își extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și răsăriteană a continentului, constituie o provocare pe care creștinii din Răsărit și din Apus trebuie să o întâmpine împreună. Cu cât vor fi mai uniți în mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor familiei, apărării creației. Europa întreagă are nevoie de bogăția culturală creată de Creștinism.

Biserica Ortodoxă Română – centru de întâlnire și de schimburi între tradițiile bogate slave și bizantine ale Răsăritului – și Biserica Romei, care, în componenta sa latină, exprimă vocea occidentală a unicei Biserici a lui Hristos, trebuie să contribuie împreună la o misiune care caracterizează cel de al treilea mile-

niu. După expresia tradițională și așa de frumoasă, Bisericilor locale le place să se numească Biserici surori. Deschiderea spre această dimensiune înseamnă a colabora pentru a reda Europei *etosul* său cel mai profund și chipul său autentic uman.

Cu aceste perspective și cu aceste intenții, prin care dăm mărturie comună înaintea Domnului, Îl rugăm să ne facă vrednici de a lucra spre zidirea Trupului Său “până ce toți vom ajunge la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13).

La Vatican, 12 octombrie 2002

† TEOCTIST

IOAN PAUL II

După semnarea Declarației Comune de către cei doi Întâistătători a avut loc un schimb de daruri. Prea Fericirea Sa a oferit Sanctității Sale o icoană cu Maica Domnului, un tablou reprezentând un moment semnificativ din timpul vizitei la București a Sanctității Sale, în luna mai 1999 și placheta celor 5 patriarhi ai B.O.R. Papa Ioan Paul II a oferit Prea Fericirii Sale o icoană în mozaic cu Maica Domnului, membrilor ierarhi ai delegației câte o cruce pectorală, iar celorlalți membri și jurnaliștilor români medalia jubiliară cu prilejul împlinirii a 24 de ani de pontificat.

Întâlnirea de la Palatul Apostolic a fost urmată, de la orele 13,30 de un dejun oficial oferit, în apartamentul papal, de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, la care au participat ierarhii ortodocși români și reprezentanți ai Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor.

De la orele 17,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au participat, în biserica *Sfântul Bartolomeu din Insula Tiberina*, la un serviciu religios închinat mărturisitorilor credinței din secolul al XX-lea, între care se numără și numeroși ierarhi, preoți și credincioși ortodocși, catolici și greco-catolici din România.

La intrarea în biserică, oaspeții români au fost întâmpinați de Eminența Sa Card. Camillo Ruini, Vicar General al Romei, Eminența Sa Card. Walter Kasper,

Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor și Eminența Sa Card. Francis Eugene George, Arhiepiscop de Chicago, ca și de numeroși credincioși romano-catolici și ortodocși care au umplut atât biserica, precum și spațiul de la intrare. Cu brațele pline de flori, mulțimea de credincioși români l-au înconjurat pe Prea Fericirea Sa, cerându-i, cu glasurile tremurând de emoție, binecuvântarea patriarhală.

În fața Sf. Moaște ale Sf. Bartolomeu, cel ce pentru Hristos a suferit chinuri de negrăit, s-a oficiat un serviciu religios închinat celor care, ca și Apostolul, au suferit pentru Hristos, în secolul al XX-lea, în toate colțurile lumii.

Ca prinos de cuvenită cinstire pentru cei care au suferit pentru credința lor, în timpul prigoanelor din veacul trecut, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvânt de prețuire, subliniind mărturia pe care numeroși clerici și credincioși ortodocși, catolici și greco-catolici au dat-o în România, în perioada comunistă și a căror memorie Biserica Ortodoxă Română o păstrează vie, chiar și în rânduielile liturgice, subliniind că prin „mărturisitorii lui Hristos din secolul XX ni s-a revelat o nouă dimensiune a unității noastre, avându-i ca modele de urmat în strădania noastră de apropiere între Biserici”. Redăm în continuare, cuvântarea Prea Fericirii Sale:

*“Fii credincios până la moarte
și-ți voi da cununa vieții” (Apoc. 2, 10)*

„Să slăvim și să cântăm, împreună, vrednicia sfinților”

*Eminențele Voastre,
Excelențele Voastre,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

“Mai mari decât acestea vei vedea!” – a fost făgăduința făcută de Domnul nostru Iisus Hristos, Apostolului Său, Nathanael-Bartolomeu, pentru că acesta, un “israelit întru care nu este vicleșug”, mărturisise despre Hristos zicând: *“Rabbi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești Regele lui Israel!”* (Ioan 1, 47-50).

Și într-adevăr, Sfântul Apostol Bartolomeu, prezent în mijlocul nostru, pentru că noi astăzi, ne aflăm în acest sfânt lăcaș ocrotit de rugăciunile lui și pentru că în fața noastră avem spre închinare cu adâncă evlavie sfintele sale moaște, a văzut mari minuni săvârșite de Domnul în cursul împreună-petrecerii cu El pe pământ și cu adevărat Sf. Ap. Bartolomeu mare minune vede astăzi!

O minune este că, astăzi, toți mărturisitorii credinței din sec. XX sunt cinstiți ca mărturisitori ai credinței lui Hristos când, până mai ieri, aceștia erau ocărăți și defăimați de o ideologie fără nici un Dumnezeu și erau uciși prin metode diabolice, inventate de minți bolnave asistate de însuși diavolul, cel ce are stăpânirea morții (Evrei 2, 14), pentru că de la început a fost ucigător de oameni și nu a stat întru adevăr (cf. Ioan 8, 44).

O minune este că pentru rugăciunile Sfântului Apostol Bartolomeu Răsăritul a fost izbăvit de ciuma necredinței instituționalizate, așa cum în secolul al III-lea î.Hr. cetățenii Romei au fost izbăviți de o groaznică epidemie și, în amintirea aceluia fapt, au ridicat un templu lui Esculap, despre a cărui măreție dau mărturie coloanele pe care le vedem în această sfântă biserică!

Toate acestea sunt minuni mari în toată lumea, de care se bucură Sfântul Bartolomeu, Apostolul Domnului. Se bucură pentru că, în ceata mărturisitorilor din secolul al XX-lea, zărește, acolo, sus, în ceruri, pe tinerii revoluționari români din Decembrie 1989, continuând cântarea "Cu noi este Dumnezeu", începută în lumea aceasta, înainte de a muri. Se bucură pentru că alături de el are astăzi ierarhi, preoți, monahi și credincioși din toată lumea, dar și din România, răpuși de grele chinuri, suferințe și lipsuri îndurate pentru numele lui Hristos. Se bucură pentru că, la fel ca el, și mărturisitorii din sec. XX au stat cu ochii ațintiți la Hristos, L-au urmat, purtându-și crucea lor, au fost dați pe mâna păgânilor ca să fie batjocoriți, biciuiți și omorâți, dar împreună cu Domnul au înviat!

În numele martirilor români, trebuie să mărturisesc, aici, recunoștința noastră față de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, pentru că în cursul vizitei sale în România și-a plecat genunchii și s-a rugat pentru toți mărturisitorii din secolul al XX-lea, la mormintele eroilor revoluționari din București, cărora noi le-am înălțat o prea frumoasă biserică. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rânduit și rugăciuni speciale pentru pomenirea lor la fiecare slujbă, la fiecare Sfântă Liturghie ("Pe fericiții întru adormire eroii, ostașii și luptătorii români, din toate timpurile și din toate locurile, căzuți pe câmpurile de luptă, în lagăre și în închisori, pentru apărarea patriei și a credinței strămoșești, pentru întregirea neamului, pentru libertatea și demnitatea noastră, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa", cf. Hot. Sf. Sinod 1048/13-14.02.'96, Liturghier, E.I.B.M.B.O.R., Buc. 2000, p. 152).

Secolul al XX-lea a fost și secolul celor două războaie mondiale cu masive pierderi de vieți omenești și de valori culturale, el a fost și secolul ideologiilor totalitare agresive și opresive: nazismul și comunismul, adevărate "*uzine ale morții*", reprezentate prin Auschwitz și Goulaguri, a fost secolul descoperirii și folosirii armelor atomice și biologice de distrugere în masă, precum și secolul marilor *dezechilibre ecologice*. În fața ideologiilor autosuficiente și violente ale secolului al XX-lea, o mulțime de martori ai credinței, ai sfințeniei și ai demnității umane, mari conștiințe și mari luptători au suferit chinuri, persecuții până la moarte. Între aceștia, în mod deosebit se remarcă milioane de mărturisitori și martiri ai credinței din popoare și de credințe religioase diferite: evrei, creștini, musulmani și alții. Ei au fost *martiri pentru libertate* în țările dominate de comunismul ateu sau *martiri pentru dreptate* în țările lumii a treia, în special în America Latină¹. Mulțimea mărturisitorilor și martirilor credinței din fostele țări cu regim comunist din Europa Centrală și Orientală ne îndeamnă mereu să nu uităm cât de mare este puterea jertfei și cât de necesară este lucrarea de vindecare și înnoire a umanității, rănită de ură și violență, de discriminare și dominație, de intoleranță și indiferență, ucisă în multe forme fizic și spiritual.

În timpul persecuției comuniste din Europa Răsăriteană, o mulțime de episcopi, preoți, monahi și laici au murit în închisori sau au suferit pentru credința lor. În închisorile comuniste din România au suferit împreună clerici și laici ortodocși,

1. A se vedea capitolul "*Les nouveaux martyres*", în *Histoire des Saints et de la Sainteté Chrétienne*, tome X, Hachette, Paris, 1988, pp. 255-274. Vezi și Comunita di Bose. "*Il libro dei testimoni. Martirologio ecumenico*", Edizioni San Paolo, 2002.

romano-catolici și greco-catolici². Acești martiri și mărturisitori ai credinței și luptei pentru libertate sunt pomeniți azi în rugăciunile Bisericii noastre, în mod permanent³. Pilda vieții lor și rugăciunile lor sunt astăzi, izvor de inspirație și înnoire pentru viața Bisericilor noastre. Ei ne cheamă azi să nu despărțim darul libertății de darul credinței și al sfințeniei vieții.

Momentul prezent de rugăciune și comemorare ecumenică a martirilor și mărturisitorilor credinței din secolul al XX-lea este un moment care ne amintește de rugăciunea lui Hristos în Ghetsimani pentru unitatea Bisericii, când El se pregătea pentru jertfa Crucii. Martirii și mărturisitorii secolului al XX-lea ne reamintesc că taina (misterul) Crucii și taina unității Bisericii sunt nedespărțite, că aceste două taine (mistere) ne orientează spre bucuria comuniunii cu Hristos Cel Înviat, Biruitorul păcatului și al morții.

Mă adresez acum, Eminentelor Lor, Cardinali ai Bisericii Romano-Catolice, prezenți aici, Excelenței Sale, fratelui în Hristos, Episcopul Vincenzo Paglia, conducătorul spiritual al Comunității *Sant'Egidio*, clerului și poporului care ne-au întâmpinat acum în numele celor ce au mărturisit credința, asigurându-i că în sufletele noastre, ale românilor, tineri sau vârstnici, credincioși și credincioase, comemorarea mărturisitorilor lui Hristos din secolul al XX-lea va rămâne o datorie de conștiință. Pururea îi vom pomeni în rugăciunile noastre! Pentru că prin ei ni s-a revelat o nouă dimensiune a unității noastre, ne simțim datori să-i avem ca modele de urmat în strădania de apropiere dintre Biserici.

În numele Bisericii Ortodoxe Române și în numele poporului român mulțumim Sanctității Sale **Papa Ioan Paul al II-lea**, *Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor*, pentru că ne-au făcut părtași la această solemnitate sfântă și împreună să slăvim și să cântăm vrednicia sfinților. Am rămas adânc impresionat că am sfințit icoana închinată mărturisitorilor lui Hristos din secolul XX și că am oferit, din partea celor din Biserica Ortodoxă Română, câte un semn care i-a însoțit în anii de temniță grea: un gând scris de Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, citit de Înalt Prea Sfințitul Teofan al Olteniei și un paraman pe care l-a purtat Părintele Arhimandrit Sofian, Starețul Mănăstirii Antim din București. Ne rugăm Domnului ca pentru jertfa lor să semene în sufletele noastre iubire sfântă încununată cu smerenie și să ne ajute întotdeauna în viața și în lucrarea noastră. Suntem încredințați că Dumnezeu va împlini rugăciunea noastră pentru că lumina vieții lor și a credinței lor nu s-a stins, ci s-a alăturat luminii sfinților Săi care ni se dă din inimă în inimă ca să lumineze lumea și să ne călăuzească pe toți să umblăm în căile cele sfinte ale Bisericii”.

Ca gest simbolic, Prea Fericirea Sa a depus în biserică, după citire, „*Mărturia I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului*”, alături de „paramanul” părintelui arhimandrit Sofian Boghiu, pentru mărturisitori ai credinței în închisorile comuniste, condamnați la câte 25 de ani de temniță grea. Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a sfințit și icoana mărturisitorilor credinței creștine

2. Vezi Paul Caravia, Virgil Constantinescu și Florin Stănescu, „*Biserica întemnițată. România 1944-1984*”, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 1998.

3. Vezi în special pomenirea (comemorarea) eroilor martiri, în „*Litughier*”, București, 2000, p. 132.

din secolul XX, care va perpetua, în Roma martirilor primelor veacuri, amintirea martirilor români din secolul trecut.

Seara, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan a evaluat momentele acestei zile în următoarea declarație de presă: "Ziua de ieri, 12 octombrie, a fost, cred, cea mai plină, cea mai adâncă din timpul prezenței Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a însoțitorilor săi în Italia și Vatican. Două elemente centrale subliniază această plinătate, această profunzime: În primul rând, întâlnirea dublă a delegației Bisericii Ortodoxe Române cu reprezentanții Vaticanului în prezența și cu participarea Papei Romei și a Patriarhului României, iar în al doilea rând comemorarea martirilor credinței creștine din veacul XX, atât din sânul catolicismului, cât și din Biserica Ortodoxă. În cadrul întâlnirilor dintre cele două părți, cu prezentarea a două discursuri oficiale și cu semnarea unei Declarații comune s-a subliniat o idee esențială, și anume necesitatea găsirii adevărului lui Hristos în societatea contemporană. Această lucrare trebuie să evite orice concurență între ortodocși și catolici. Colaborarea este cuvântul de ordine. De remarcat că seriozitatea subiectelor abordate a fost dublată de atmosfera de amicitie dintre papă și patriarh.

Comemorarea martirilor credinței în Hristos din veacul XX în lumina de seară a vecerniei, într-o biserică din Roma, a încheiat ziua de ieri într-o atmosferă de rugăciune. Martirii din România și Rusia, din Asia și Africa, din America Latină și Orientul Mijlociu au fost aduși în memoria a mii de credincioși catolici și ortodocși prezenți în biserică. S-a subliniat faptul că jertfa constituie fundamentul Învierii. Acesta a fost mesajul transmis lumii: credincioșie până la jertfa vieții pentru Hristos, pentru Biserica Sa, pentru verticalitatea lumii. Acesta este crezul adânc mărturisit ieri de conștiința creștină a Bisericii, prin vocea Papei Ioan Paul al II-lea și cea a Patriarhului Teoctist".

La orele 20.30 la casa de oaspeți Domus Sanctae Marthae, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația B.O.R. au luat cina împreună cu Eminențele Lor, Cardinalul Walter Kasper, Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, Cardinalul Francis Eugene George, Arhiepiscop de Chicago și Cardinalul Roberto Tucci.

În cursul serii, în cadrul unei audiențe particulare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat Excelenței Sale Monseniorului Vincenzo Paglia, Episcop de Terni, Narni și Amelia *Crucea Patriarhală* pentru arhieriei, ca recunoaștere a contribuției Excelenței Sale la apropierea dintre creștinii aparținând diferitelor confesiuni și în dialogul interreligios.

Ziua s-a încheiat cu o întâlnire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu grupul de jurnaliști români, cărora le-a mulțumit pentru profesionalismul și disponibilitatea manifestată în reflectarea vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia.

ZIUA A ȘAPTEA – DUMINICĂ, 13 OCTOMBRIE 2002

**Liturghia cuvântului - pregustare a comuniunii depline
Prezența la *Missa* pontificală**

Momentul culminant al vizitei l-a constituit prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la *Missa* oficiată de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II în Bazilica *Sfântul Petru*, duminică, 13 octombrie 2002, transmisă în direct de canalul de televiziune *Tele Pace* și de posturile naționale de radio și televiziune din România.

În dimineața acestei duminici binecuvântate de Dumnezeu, la orele 9,15, delegația Bisericii noastre a fost condusă de la Casa de Oaspeți spre Bazilica *Sfântul Petru*. (Programul primirii delegației Bisericii Ortodoxe Române, în catedrala Sf. Petru, a urmat protocolul stabilit dinainte de Vatican, pentru primirea Întâistătorilor de Biserici Ortodoxe).

Pe chipurile miilor de credincioși veniți să participe în duh de rugăciune la încununarea strădaniilor depuse de cei doi Întâistători pentru realizarea unității Bisericii lui Hristos, se citea lumina și bucuria din suflete, care se exprimau în ovații, urări și aplauze îndelungi. Prea Fericea Sa a fost întâmpinat de Rectorul Catedralei Sf. Petru, Excelența Sa Arhiepiscop Fr. Marchisano, Vicar general al Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, care l-a condus pe distinsul oaspete la capela Sf. Sebastian. Acolo, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II și de suita Sa în fața celebrei sculpturi a lui Michelangelo, *Pieta*. Durerea și resemnarea pentru moartea lui Hristos, dar și nădejdea în Învierea Lui, care se pot citi pe chipul Fecioarei se revărsau pe îmbrățișarea celor doi Întâistători, care, mai mult decât oricând pe parcursul vizitei, în acest moment trăiau durerea despărțirii fraților, dar, în același timp, și speranța că Hristos Cel răstignit și Înviat, pentru rugăciunile Preacuratei Sale Maici, va ajuta Bisericele să ajungă la plinirea poruncii unității, în Duhul Adevărului și al Dragostei.

Precedați de suita papală și delegația Bisericii Ortodoxe Române, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist au străbătut catedrala pe o platformă mobilă până la altarul de mărturisire al Sfântului Apostol Petru, locul oficierei *Misei* pontificale, în aplauzele și uralele a peste șase mii de credincioși, printre care câteva sute de români cu stegulețe tricolore. Erau de față membri ai Corpului Diplomatic acreditați pe lângă Sf. Scaun, cardinali, membri ai Curiei Romane, reprezentanți ai Secretariatului de Stat, ai Dicasteriilor, Oficiilor și Institutelor Sfântului Scaun, ai unor prestigioase instituții de învățământ romano-catolic și ai unor organizații laice creștine, numeroși ziariști de la cele mai importante trusturi de presă din lume. În duhul dragostei frățești și al recunoașterii reciproce a vredniciei de Întâistători ai celor două Biserici, Sanctitatea Sa și Prea Fericea Sa s-au așezat în cele două jilțuri speciale, aflate în fața Sfântului Altar. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la locul rezervat în partea dreaptă a Sfântului Altar.

Prima parte a Misei pontificale, Liturghia Cuvântului - care a urmat protocolul special alcătuit la Vatican în cazul prezenței la Missa pontificală a Întâistătorilor de Biserici Ortodoxe -, a fost punctată de citirea unei paremii, în limba română, de către Excelența Sa, Domnul Ambasador Mihai Dobre, a unui fragment din Epistola către Filipeni (cap. 4, 12-14; 19-20), în limba italiană, de către Părintele Decan Nicolae Necula (a textului din Apostol precum și a Sfintei Evanghelii), în limba latină, de către diaconul catolic, și în limba română, de către Părintele diacon Costin Spiridon. După citirea Sfintei Evanghelii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea și miilor de credincioși, prezenți în catedrală, următorul cuvânt:

*"Siliți-vă să păziți unitatea Duhului,
întru legătura păcii"*

(Efeseni 4, 3)

*Sanctitatea Voastră,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Purtăm încă vii în memorie și în inimă momentele de mare bucurie și lumină ale vizitei Sanctității Voastre în România din luna mai 1999, prima vizită pe care un papă al Romei a făcut-o într-o țară cu populație majoritar ortodoxă. Bucuria și lumina de pe fețele credincioșilor ortodocși și catolici din România în acele zile a fost semnul unei binecuvântări a Sfântului Duh, Care cheamă Bisericile noastre la o lucrare mai intensă pentru unitate. Știm că v-au impresionat mult cuvintele care au răsunat din piepturile tinerilor din România, la Missa catolică din 9 mai 1999: *"unitate, unitate!"*. Desigur, drumul refacerii unității vizibile dintre Bisericile noastre este adesea dificil.

Mântuitorul Iisus Hristos Însuși a vorbit despre unitatea creștinilor, în stare de rugăciune și de mare întristare, în grădina Ghetsimani, înainte de jertfa Crucii Sale, arătând prin aceasta ce legătură adâncă este între taina Crucii Sale și taina unității Bisericii Sale, în lumea noastră, a oamenilor, rănită de urmările păcatului și chinuită de sclavia morții spirituale.

Totuși, întrucât Crucea lui Hristos poartă în ea ascunsă puterea Învierii, orice lucrare dificilă pentru refacerea unității este și pregătire pentru Înviere, pentru o comuniune mai intensă cu Hristos și cu Sfinții Săi din *Biserica una, sfântă, sobornicească și apostolească* pe care o mărturisim în Crezul comun Niceo-Constantinopolitan.

Mișcarea ecumenică de refacere a unității creștinilor, de reconciliere a Bisericilor despărțite unele de altele, a fost, la început, și o mișcare de penitență, de metanoia, de recunoaștere a responsabilității creștine pentru cele două războaie mondiale, pe care Bisericile noastre nu au reușit să le evite, sau la care au participat și o mulțime de creștini din toate Bisericile mari istorice.

Căutarea refacerii unității creștine s-a făcut atunci și ca urmare a suferinței și a pocăinței, iar apoi unitatea creștină a fost căutată și datorită persecuțiilor din perioada comunistă sau ca urmare a marginalizării Bisericilor în societatea secularizată occidentală.

Acum, când Bisericile Europei Centrale și Răsăritene au mai multă libertate pentru a predica iubirea lui Hristos față de oameni, trebuie intensificată lucrarea noastră de reconciliere dintre Biserici și de refacere a unității creștine pe bază de dialog teologic, privind adevărul credinței comune și pe bază de cooperare în alinarea suferinței, în apărarea darului sfânt al vieții și al demnității umane, într-o lume fragmentată și agitată.

Desigur, există multe obstacole de ordin spiritual și material care contribuie astăzi la diminuarea elanului pentru refacerea unității creștine. Totuși, ceea ce s-a realizat bun, ca apropiere între Biserici, în timpul persecuțiilor din secolul trecut nu trebuie pierdut acum în libertate. Dezbinarea, înstrăinarea și izolarea creștinilor între ei, nu sunt forme de mărturisire a lui Hristos, Care S-a rugat *ca toți să fie una* (cf. Ioan 17, 21).

Astăzi, o Europă, în mare parte secularizată, încearcă să fie cât mai unită economic, juridic și cultural, adesea fără a cere direct sprijinul Bisericii creștine ale continentului, poate tocmai pentru că Bisericile noastre din Europa sunt prea puțin preocupate de unitatea și cooperarea dintre ele, iar instituțiile creștine internaționale ecumenice nu sunt suficient de convingătoare că reprezintă Biserici preocupate intens de realizarea unității creștine. Lumea secularizată sancționează azi Bisericile dezbinare ale Europei, nu atât cu persecuții, ci cu indiferența față de ele, încât ele se automarginalizează.

Criza spirituală a timpului nostru cere să redescoperim legătura dintre pocăință-convertire sau reîntoarcere la Hristos, Cel smerit și compătitor, pe de o parte, și refacerea comuniunii între Biserici, pe de altă parte.

Secularizarea contemporană este însoțită de o fragmentare și o sărăcie a vieții interioare, spirituale a omului. Astfel, secularizarea slăbește și mai mult comuniunea spirituală dintre creștini. De aceea, împreună trebuie să unim astăzi, căutarea sfințeniei vieții creștine cu realizarea unității creștine. În această lumină și perspectivă a ecumenismului sfințeniei pe care ne-au arătat-o martirii și martorii credinței din secolul al XX-lea, acum, în secolul al XXI-lea, trebuie să conducem noi ca păstori ai Bisericii, ca primii responsabili de unitatea credinței și a vieții creștine, clerul și pe credincioșii noștri și, mai ales, pe tinerii din școlile de teologie care formează preoți și misionari.

Apreciem cu bucurie eforturile mari și permanente pe care Sanctitatea Voastră le faceți, atât în interiorul Bisericii Romano-Catolice și în afara ei, pentru promovarea unității creștine în lumea de azi.

Spiritul de pocăință, căutarea iertării și a reconcilierii pe care le arătați în toate vizitele pastorale și ecumenice ale Sanctității Voastre sunt semne și acte simbolice ale unei înțelegeri profunde a Evangheliei iubirii smerite a lui Hristos. Aceste gesturi cu valoare de simbol sunt pentru noi toți, păstori ai Bisericii lui Hristos, un apel și o încurajare la o mai intensă responsabilitate pentru refacerea unității creștine.

În acest context, dorim să amintim aici și inițiativele îndreptate spre colaborarea cu alte religii ale lumii, în favoarea păcii și a bunei înțelegeri, așa cum sunt întâlnirile organizate de Comunitatea *Sant'Egidio*.

Sanctitatea Voastră,

Prezența și rugăciunea noastră în Bazilica *Sfântul Petru* din Roma, în timpul Missei solemne pontificale, la care asistăm, este un prilej de a înnoi și întări lucrarea noastră de refacere a unității creștine, de apropiere între Bisericile noastre, mai ales că acum, aici, în Italia, a crescut mult numărul credincioșilor noștri ortodocși români. Aceștia sunt ajutați frățeste în multe feluri de Biserica Romano-Catolică din Italia, țară prietenă a României. Suntem recunoscători pentru atenția deosebită și sprijinul mare pe care îl acordați comunităților noastre ortodoxe din Italia și din Europa Occidentală, ca aceste comunități să-și păstreze identitatea proprie și să poată trăi în același timp experiența frățietății ecumenice.

Și noi acasă, în România, mai ales după vizita Sanctității Voastre în țara noastră, continuăm dialogul și cooperarea cu frații greco-catolici și romano-catolici, pentru a aduce o mărturie comună a Evangheliei iubirii lui Hristos în societatea românească de azi, în care libertatea credinței trebuie îmbinată cu responsabilitatea comună pentru unitatea creștină, pentru viața și demnitatea persoanei umane, a familiei și a poporului român pe care-l păstoriți ca slujitori ai Bisericii lui Hristos.

Rugăm pe Hristos-Domnul, Arhiereul veșnic și Capul Bisericii, să binecuvânteze și să ajute Bisericile noastre ca ele să asculte permanent rugăciunea Sa "ca toți să fie una" și să sporească dorința și lucrarea lor pentru realizarea comuniunii frățesti depline, spre slava Sfintei Treimi și spre mântuirea oamenilor. Aju-torul Mântuitorului Hristos și mijlocirile Sfinților Apostoli Petru și Pavel să ne însoțească pe toți pururea în slujirea unității noastre. Amin".

În cuvântul de răspuns adresat Prea Fericirii Sale și tuturor celor prezenți în Bazilică, Sanctitatea Sa a spus:

1. *"Lui Dumnezeu și Tatălui nostru, slavă în vecii vecilor" (Fil. 4, 20). Astfel se încheie fragmentul Epistolei către Filipeni citit cu puțin înainte. Acest cuvânt al Sfântului Pavel este pătruns de o bucurie intensă. Aceeași bucurie copleșește astăzi inima Episcopului Romei și a întregii Biserici Catolice pentru plăcuta vizită a iubitului frate, Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și pentru faptul de a fi putut asculta împreună Vestea cea Bună.*

Cu frățescă dragoste, salut pe Prea Fericirea Voastră și pe colaboratori în aceeași măsură. Gândul meu pornit din inimă se îndreaptă spre membrii Sfântului Sinod, spre clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe din România, care mi-au deschis larg brațele și inima cu ocazia vizite mele la București, în primăvara anului 1999.

2. Am ascultat cu mare atenție inspiratele reflecții ale Prea Fericirii Voastre, vibrând de vie năzuință spre deplina comuniune a Bisericilor noastre. Am identificat în ele o *încurajatoare simfonie de sentimente* și de voință în a împlini porunca pe care Hristos a încredințat-o ucenicilor săi la Cina cea de Taină: *"Ut omnes unum sint – ca toți să fie una"* (Ioan 17, 21).

Prea Fericirea Voastră, sunt bucuros să pot celebra în prezența Prea Fericirii Voastre această Sfântă Liturghie, Taină a credinței noastre, și să ne rugăm împreună Domnului pentru unitatea și pacea în lume și în Sfânta Biserică. Suntem împreună, în acest loc, martori ai drumului comun parcurs spre o reapropiere între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă din România.

Il preamăresc pe Domnul pentru tot ce ne-a dat deja în acest pelerinaj al comuniunii noastre. Îl rog să ne dăruiască harul care să ne ajute să desăvârșim ceea ce a trezit deja în noi, spre deplina comuniune.

3. *“Iată, am pregătit (totul), toate sunt gata. Veniți!” (cf. Matei 22, 4).*

În pagina evanghelică, citită în limbile latină și română, ca și când am respira, “cu doi plămâni”, a răsunat invitația împărătească. Suntem toți invitați. Chemarea Tatălui milostiv și credincios constituie miezul însuși al Revelației divine și, în mod special, al Evangheliei. Toți suntem chemați, chemați pe nume.

“Veniți!”. Domnul ne-a chemat să facem parte din Biserica Sa, una sfântă, sobornicească și apostolească. Prin intermediul unicului Botez am fost încorporați în Trupul unic al lui Hristos. A fost oare însă răspunsul nostru mereu un “da” necondiționat? Nu am respins, oare, din păcate, uneori invitația? Nu am rupt poate cămașa necusută a Domnului, îndepărtându-ne unii de alții? Da! Această divizare a noastră reciprocă este contrară voinței Sale.

Să nu ni se aplice cumva și nouă această aspră judecată: “Nunta este gata, dar cei poștiți n-au fost vrednici” (Matei 22, 8). Într-o zi, ni se va cere socoteală de ceea ce am făcut pentru unitatea creștinilor:

4. *Dumnezeu, în bunăvoința Sa față de noi, păcătoșii, ne-a dat în aceste timpuri din urmă să ne apropiem mai mult, prin rugăciune, prin cuvânt și fapte, de plinătatea unității voite de Iisus pentru ucenicii Săi (cf. Unitatis redintegratio, 1). A crescut în noi conștiința că suntem invitați împreună la nunta împărătească. Hristos ne-a lăsat ca moștenire, în ajunul Pătimirii Sale, amintirea vie a morții și Învierii Sale, în care sub forma pâinii și a vinului, ne dăruiește Trupul și Sângele Său. Așa cum a reafirmat Conciliul Vatican II, Euharistia este izvorul și culmea întregii vieți creștine (cf. Const. Sacrosanctum Concilium, 10), centrul de iradiere a Comunității bisericesti (cf. Decr. Christus Dominus, 30).*

Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe, celebrând potrivit respectivelor tradiții adevărata Euharistie, trăiesc, deja de acum, într-o comuniune profundă, deși nu deplină. Fie ca ziua binecuvântată în care vom putea trăi cu adevărat în plinătatea ei comuniunea noastră desăvârșită să vină cât mai curând. În această zi, invitația Evangheliei este adresată în chip special nouă. Să ne păzească Dumnezeu de a face ca aceia care “s-au dus, unul la țarina sa, altul la neguțătoria lui” (Matei 22, 5).

5. *Împăratul din parabola evanghelică, l-a întrebat pe unul dintre comeseni: “Prietene, cum ai intrat aici fără haină de nuntă?” (Matei 22, 12). Aceste cuvinte ne interpelează. Ele ne amintesc că trebuie să ne pregătim de nunta împărătească, îmbrăcându-ne în Domnul Iisus Hristos (cf. Rom. 13, 14; Gal 3, 27).*

Participarea la Euharistie presupune o convertire la o viață nouă; participarea comună, deplina comuniune, presupune transformarea lăuntrică. Nu există ecumenism adevărat fără o transformare interioară și o reînnoire a minții (cf. Unitatis redintegratio, 6-7), fără depășirea prejudecăților, a suspiciunilor, fără eliminarea cuvintelor, a judecăților sau a faptelor care nu oglindesc echitabil și adevărat condiția de frați separați; fără voința de a ajunge la respectul față de celălalt, la întemeierea unei prietenii reciproce, la manifestarea unei iubiri frățești.

Pentru a ajunge la deplina comuniune, trebuie să depășim cu curaj orice formă de lenevie și de îngustime a inimii (cf. Novo millennio ineunte, 48). Trebuie

să cultivăm spiritualitatea comuniunii, care înseamnă capacitatea “ de a simți fratele de credință ca pe unul de-al meu, pentru a ști să împărtășești cu el bucuriile și suferințele lui, pentru a-i intui dorințele și a avea grijă de nevoile sale, pentru a-i oferi o adevărată și profundă prietenie ” (Idem 43). Trebuie să ținem vie neconținut dorința pentru unitate.

Prea Fericirea Voastră ați subliniat în mod oportun că în Europa și în lume, în mare parte secularizate, apare o îngrijorătoare criză spirituală. Prin urmare, mărturia creștinilor devine cu atât mai urgentă.

6. Mult iubiți Frați și Surori! Încredințez Domnului aceste reflecții, care capătă astăzi o importanță deosebită. La această Liturghie sunt prezenți, în fapt, Succesorul lui Petru, Episcop al Romei, și Patriarhul ortodox al României. Amândoi suntem martori ai voinței crescânde de unitate și de comuniune a Bisericilor noastre. Amândoi, deși cunoscând dificultățile existente, avem încrederea că pilda noastră va avea ecou profund în orice loc, unde catolicii și ortodocșii trăiesc alături unii de alții. Fie ca din această mărturie a noastră să se poată nutri dorința de a recunoaște pe celălalt ca pe fratele nostru și de a ne împăca cu el. Iată, prima condiție indispensabilă pentru a ne apropia, împreună, la unicul Ospăț al Domnului. Să invocăm, de aceea, Duhul de unitate și de iubire și mijlocirea prea Sfintei Fecioare Maria, Maica Bisericii. *

7. Doresc, în final, să transmit un călduros salut întregului popor român. Nu voi putea uita niciodată istorica vizită pe care providența divină mi-a dat să o fac acum trei ani la București. Primirea ce mi-a fost rezervată, climatul și sentimentele profunde, fervoarea și entuziasmul spiritual, așteptările oamenilor, în special ale tinerilor, și cuvintele de speranță: totul îmi rămâne imprimat în suflet. Aduc mulțumirea lui Dumnezeu că pot, într-un anume mod, să răspund amabilității cu care atunci am fost înconjurat.

Prea Fericirea Voastră, întorcându-Vă în Patrie, fiți asigurați că România, pe care tradiția o numește cu frumosul titlu de “Grădina Maicii Domnului”, este în inima Episcopului Romei, care se roagă în fiecare zi pentru iubitul popor român.

Dumnezeu să binecuvânteze mereu România!”

*

Liturghia Cuvântului s-a încheiat cu rostirea de către cei doi Întâistătători a Simbolului de Credință Niceo-Constantinopolitan, în limba română. Astfel, Roma și România mărturiseau într-un duh, credința Sfinților Părinți din primul mileniu al Bisericii celei nedespărțite. Episcopul Romei și Patriarhul României s-au îmbrățișat cu căldură, pecetluind astfel, legământul sfânt pe care și l-au făcut, de a sluji cu toate puterile la realizarea comuniunii *in sacris*. Cu tristețea că deocamdată nu putea să concelebreze Sfânta Euharistie, dar cu nădejdea că prin această prezență istorică a Prea Fericirii Sale în Bazilica Sfântul Petru s-a mai făcut un pas către comuniunea deplină, Prea Fericirea Sa a coborât în mijlocul delegației Bisericii Ortodoxe Române, asistând la cea de-a doua parte a Missei pontificale, Liturghia Euharistică.

La încheierea Missei pontificale, Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-au dat încă o dată sărutarea păcii în Hristos, îmbrățișându-se în duhul iubirii frățești. Cei doi Întâistătători, luând loc

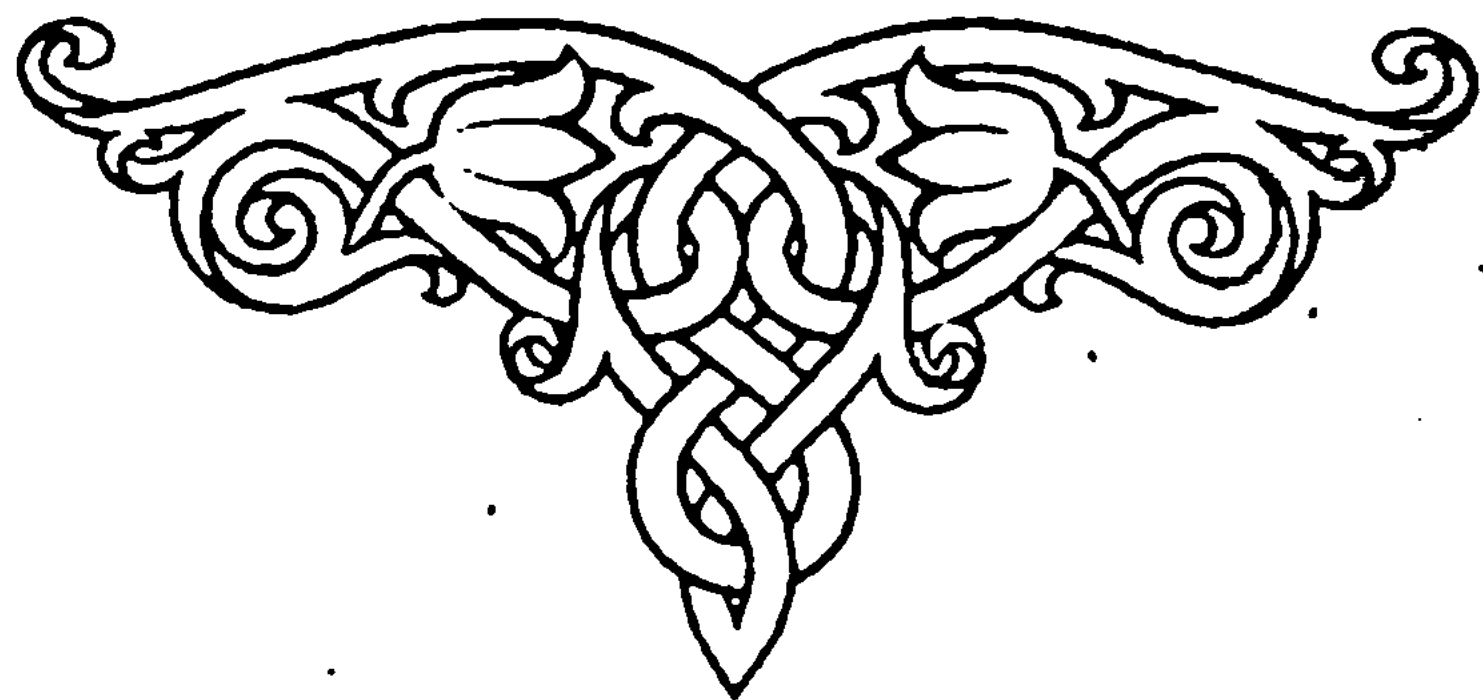
pe platforma mobilă, s-au îndreptat spre ieșirea din bazilică, în aceleași aplauze călduroase ale mulțimii, care cerea stăruitor unitatea Bisericii. Am retrăit clipele cu adevărat dumnezeiești la care am fost martori și părtași la București, în urmă cu trei ani, atunci când Sanctitatea Sa a vizitat Biserica Ortodoxă Română.

Pe chipurile sutelor de români prezenți în catedrală curgeau lacrimi de bucurie și de emoție sfântă pentru că Neamul și Biserica lor, reprezentate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, primeau omagiul de cinstire din partea Romei, maica poporului român, precum și al urmașului Sfântului Apostol Petru, fratele celui întâichemat, Sfântul Andrei, Apostolul și ocrotitorul românilor.

Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-au despărțit tot sub privirile mângâietoare ale Maicii Domnului din faimoasa sculptură *Pieta*, cu aceeași nostalgie și speranță de unitate, parcă mai viguroase acum decât la începutul Missei. Harul Liturghiei Cuvântului făcuse să crească speranța. Delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre casa de oaspeți *Domus Sanctae Marthae*, în aplauzele a câteva mii de credincioși aflați în Piața Sfântul Petru.

Într-un scurt interviu acordat ad-hoc unui ziarist român, un credincios catolic din mulțimea prezentă pe treptele bazilicii, observator atent al evenimentului religios de la Vatican, a ținut să precizeze că nici un alt oaspete de seamă al Papei Ioan Paul al II-lea nu s-a bucurat de o primire atât de călduroasă, ceea ce dovedește pe de o parte prețuirea Sanctității Sale față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de Biserica noastră, iar, pe de altă parte, și relația cu totul specială ce există între cei doi Întâistătători.

După amiază, în jurul orelor 16.00, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat, pe calea aerului, spre Milano. În salonul oficial al Aeroportului Internațional *Leonardo da Vinci*, membri delegației române au fost conduși de Eminentă Sa Card. Walter Kasper, Mons. Eleuterio Fortino, Mons. Johan Bonny, Excelența Sa Dl. Ambasador Șerban Stati, Prea Cuviosul Arhimandrit Juvenalie Ionașcu, alți preoți și credincioși ortodocși români din Roma.

DUMINICĂ, 13 OCTOMBRIE (DUPĂ-AMIAZĂ)

**Întâlnire cu membri ai comunității ortodoxe românești din nordul Italiei
și cu Eminența Sa Cardinalul Dionigi Tettamanzi,
Arhiepiscopul romano-catolic al Milanului**

După un zbor de aproximativ o oră, avionul ce purta delegația Bisericii noastre a aterizat pe Aeroportul Internațional *Linate* din Milano, unde au fost întâmpinată de Excelența Sa Francesco Cocalmerio, Vicarul Arhiepiscopiei Romano Catolice de Milano, Mons. Gianfranco Bottoni, responsabil cu ecumenismul, de alți reprezentanți ai Arhiepiscopiei, de P.C. Prot. Traian Valdman, Vicar pentru Italia al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, precum și de Excelența Sa Dl. Ambasador Mihai Dobre și Consulul General al României la Milano, Dl. Vasile Buje. Numeroși preoți și membri ai comunității românești din Milano și din nordul Italiei i-au făcut Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist o primire cu totul deosebită, întâmpinându-l cu flori, intonând Imnul Patriarhal și urându-i un călduros bun venit în orașul lor.

De la aeroport, delegația a fost condusă la Centrul Pastoral *Papa Paul VI*, din incinta Seminarului Arhidiocezan, fondat în secolul al XVII-lea, unde au fost întâmpinați de Mons. Prof. Don Claudio Magnoli, care a făcut o scurtă prezentare a acestui așezământ misionar-cultural de prestigiu al Arhiepiscopiei de Milan.

Seara, în jurul orelor 19.00, Prea Fericirea Sa și delegația însoțitoare au fost conduși la biserica parohiei ortodoxe române cu hramul *Sfântul Ambrozie*, lăcaș de cult oferit cu generozitate credincioșilor ortodocși români din cetatea Sf. Ambrozie, de către Arhiepiscopul de Milano.

Ajunși în fața bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh și membri delegației au fost întâmpinați de o mulțime impresionantă, formată din preoții și credincioși ai comunităților ortodoxe române din Milano, Torino și din alte orașe din Nordul Italiei, care, conform statisticilor oficiale, numără peste 500.000 de persoane. P.C. Vicar Traian Valdman, împreună cu PP. CC. Pr. Petre Coman de la Florența și Pr. Gheorghe Vasilescu de la Torino, înconjurați de copii îmbrăcați în costume naționale, l-au întâmpinat pe Prea Fericirea Sa la intrarea în Sfântul lăcaș, cu flori, oferindu-i, după obiceiul străbun, pâine și sare. Drumul de la intrarea în biserică până la Sf. Altar a fost străbătut cu anevoie, printre numeroșii credincioși dornici să primească binecuvântarea patriarhală.

Părintele Patriarh, înconjurat de un sobor format din arhierii din delegație și preoții și diaconii parohiilor ortodoxe române din orașele din nordul Italiei, a oficiat slujba Vecerniei, în cadrul căreia a sfințit noua catapeteasmă a sfântului lăcaș, de față fiind Excelențele Lor Mons. Francesco Cocalmerio și Dl. Ambasador Mihai Dobre.

La încheierea slujbei de sfințire, Prea Fericirea Sa le-a împărtășit credincioșilor binecuvântarea Bisericii Mame, stropindu-i cu apă sfințită și le-a adresat tuturor celor prezenți următorul cuvânt de învățătură:

*“Inalt Prea Sfințite Mitropolit Iosif,
Prea Cucernice Părinte Vicar Traian Valdman,
Iubiți părinți și frați creștini români,
Iubiți părinți și frați întru credința în Hristos, reprezentanți ai Bisericilor
creștine din Milano,
Iubiți fii și fiice duhovnicești,*

Jertfă de fierbinte rugăciune se cuvine să înălțăm Atotputernicului Dumnezeu, Prea Curatei Sale Maici, Sfinților Săi și, mai ales, Sfântului Ambrozie al Milanului, Ocrotitorul acestui sfânt lăcaș și al Parohiei românești din Milano, care ne ajută ca la această slujbă de seară să vedem “Lumina cea lină a sfintei slave” revărsându-se peste noi, într-o biserică atât de frumos împodobită cu buna podoabă a Casei Domnului și cu sufletele celor ce o iubesc, cu sufletele dumneavoastră, iubiți credincioși români! Probabil tocmai pentru că a trăit într-o perioadă de profunde transformări politice, sociale, culturale și religioase, asemănătoare cu vremurile pe care le străbatem, Sfântul Ambrozie a mijlocit la Dumnezeu ca în purtarea Sa de grijă să-Și întoarcă fața spre românii veniți pe aceste plaiuri și să-i ajute a dobândi un lăcaș de închinare, pe măsura credinței lor și a râvnei lor pentru cele sfinte. Încă, odată, Sfântul a săvârșit minunea arătându-se “pontifex” între Apus și Răsărit. Așa cum odinioară, prin operele sale, a lăsat lăcaș de rodnică întâlnire între cugetarea teologică a Părinților răsăriteni cu gândirea teologică apuseană, acum ne-a ajutat să avem sfânt loc de închinare după legea noastră strămoșească, în mijlocul cetății pe care el a arhipăstorit-o. Astfel, ambrozia duhovnicească a învățaturii drept măritoare a Sfântului Ambrozie desfată sufletele credincioșilor români însetate de băutura cea nouă, izvorâtă din piatră stearpă și făcută cu minune dumnezeiască.

Noi, delegația Bisericii Ortodoxe Române, sosiți în Italia la invitația stăruitoare a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, pentru a efectua o vizită de răspuns la vizita făcută de Sanctitatea Sa la București, am avut bucuria să trăim lucrarea minunată a Duhului unității și în Bazilica Sfântului Petru, de la Roma. Flacăra bucuriei noastre, a Sanctității Sale și a mea, se îngemăna cu flacăra bucuriei credincioșilor din Bazilică și devenea tot mai mare, tot mai caldă, tot mai luminoasă în mijlocul ovațiilor “*pro unitate*” și al stegulețelor tricolore fluturate “*pro patria*”. Era flacăra unității, care, prin Smerenia noastră, a sosit de la Roma aici, în eparhia Sfântului Ambrozie, străjer neadormit pe meterezele luptei pentru apărarea unității între Răsărit și Apus și sfânt ocrotitor al acestei biserici.

Acum, văzându-vă pe toți, mă întreb împreună cu Apostolul neamurilor: “*Și ce mulțumire Îi putem noi da în schimb lui Dumnezeu pentru voi, pentru toată bucuria cu care ne bucurăm de voi înaintea Dumnezeului nostru?*” (I Tesaloniceni 3, 9). Dar de sus este bucuria aceasta și se înrudește îndeaproape cu bucuria rugăciunii și a faptei bune, bucurie ce, pentru noi, are putere transformatoare și ne schimbă viața.

Se bucură Biserica, mama noastră duhovnicească, atunci când își află fiii răspândiți astăzi în întreaga lume din diverse motive. Știm, însă, că nu de bine pleacă omul din țara lui, din satul lui, de pe pământul strămoșesc. Dar dumneavoastră,

dragi frați și surori, ați fost binecuvântați de Dumnezeu să faceți cunoștință cu ospitalitatea generoasă a Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Milano și să simțiți mângâierea ei plină de duioșie. Așa am ajuns să trăim împreună fericirea de a săvârși slujba de sfințire a catapetesmei din Biserica cu hramul “*Sfântul Ambrozie*”.

Catapeteasma, dragii mei, înseamnă, în înțelesul ei duhovnicesc, trupul lui Hristos prin care intrăm în Sfânta Sfintelor, adică ne înălțăm la starea de unire cu Dumnezeu (cf. Evrei 10, 19-20). Pe de altă parte, Catapeteasma exprimă învățătura Bisericii noastre despre rolul sfinților, de modele pentru viața noastră și mijlocitori între noi și Dumnezeu. Ori de câte ori privim spre sfântul altar, îi avem în față, chemându-ne parcă să îi urmăm în lumea sfințeniei în care strălucește dinspre Răsărit, Soarele Dreptății. Ei ne cheamă să lăsăm în urmă omul cel vechi din noi, omul păcatului din lumea întunericului. Sfinții de pe Catapeteasmă ne întraripează idealurile și ne încurajează să urcăm la cele înalte, să fim fii ai luminii și fii ai zilei, nu ai nopții și ai tenebrelor, “Fiindcă voi sunteți toți fii ai luminii și fii ai zilei; noi nu suntem ai nopții, nici ai întunericului” (I Tesaloniceni 5, 5). Să luăm, așadar, crucea și să urmăm lui Hristos, să nu ne biruim de trup, căci este trecător, ci să căutăm la suflet, la lucrul nepieritor. Între sfinții de pe Catapetesmele românești întâlnim foarte frecvent pe Sfânta Cuvioasă Parascheva, tânără fecioară, care, așa cum citim în viața ei, a simțit chemarea lui Dumnezeu. Păstrându-și demnitatea tinereții a învins ispitele lumești ca o eroină a spiritului, născută de la Dumnezeu. Ea avea credința, “biruința care a biruit lumea” (I Ioan 5, 4) și, de aceea trupu-I prea curat S-a făcut templu al Dumnezeului Celui viu (II Corinteni 6, 16), prin care Duhul Sfânt a lucrat și după ce S-a mutat la Domnul. Vrerea lui Dumnezeu și vrerea Sfintei a fost ca moaștele ei de minuni făcătoare să fie aduse ca o comoară de mult preț în Moldova. Astăzi este mare pelerinaj la Iași. Înalt Prea Sfințitul *Daniel*, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, membru al delegației noastre, a trebuit să plece în Țară, pentru această sărbătoare anuală.

Așadar, iată, frații și surorile mele în Domnul, sfinții ne adună. Sfinții ne luminează, ne încurajează și ne hrănesc sufletește cu rugăciunile lor și, mai ales, prin sfintele moaște, în care “Cerurile vestesc mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria!” (Psalm 18, 1).

Nu stihile materiale, ci puterile cerești aduc lui Dumnezeu laude în sfintele moaște ale celor ce au arătat tăria pătimirii prea sfinte în fața ispitelor acestui veac și s-au împărtășit de tăria și puterea Duhului Sfânt (Sfântul Ambrozie al Milanului, *Scrisoarea a XXII-a*, 4-5).

Pentru rugăciunea sfinților și pentru credința românilor se îndreaptă spre Țara noastră moaște sfinte. În anii trecuți, la București, ne-a sosit o parte din sfintele moaște ale Sfântului Ioan Gură de Aur, aduse de Eminentă Sa Cardinalul Florenței. Cu adâncă evlavie le păstrăm pentru a le pune la temelie Sfintei Mese din Catedrala mântuirii neamului, pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, o vom înălța în Capitală. O parte din sfintele moaște ale Sfântului Silvestru, Papă al Romei (314-335), ne-au fost dăruite de Eminentă Sa, cardinalul Ruini, Vicarul Romei, pentru Biserica Sfântul Silvestru din București. Iată dovada faptului că într-adevăr Dumnezeu iubește neamul românesc.

Vedem aieva lumina dumnezeiască și mângâierea lui Dumnezeu revărsându-Se peste noi prin sfinții Săi. Acești sfinți ne-au adus la Roma și Milano

deștepând în noi nostalgia sfântă după unitate, realizabilă prin dialog ecumenic și împreună-petrecere cu ceilalți frați, respectând Sfintele Scripturi și învățătura Sfintei Biserici. Darurile Duhului Sfânt, prezente în sfinți, nu despart oamenii, nu-i grupează în tabere adverse, ci îi unesc, pentru că Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă să ne străduim "să păzim unitatea Duhului, întru legătura păcii" (cf. Efeseni 4, 3). Ele susțin eforturile de a dezvolta dialogul dragostei, al înțelegerii reciproce și al colaborării. Iată, datorită acestui spirit al deschiderii, care a caracterizat atitudinea Bisericii noastre față de celelalte Biserici, mai ales în ultima jumătate de secol, dumneavoastră aveți aici o biserică atât de frumoasă, cu o Catapeteasmă deosebită – operă de credință și de artă populară românească.

Cu multă atenție am ascultat cuvântul Înalt Prea Sfințitului *Iosif* și pe cel al Părintelui Traian Valdman. Despre vrednicia fiecăruia dintre Prea Cucernicii Preoți de aici, aș putea spune multe. Sunteți vrednici de toată prețuirea și de lauda noastră, iubiți părinți și frați din Italia. Când pașiți hotarele țării, frații mei mai tineri, să vă gândiți că acolo unde Dumnezeu vă îndreaptă pașii duceți numele de român. Prefaceți-l în renume! Arătați tuturor din ce neam sfânt și popor ales de Dumnezeu vă trageți! Arătați aceasta prin preoția voastră și preoția împărătească a neamului românesc, chemat să vestească în lume bunătățile Celui ce l-a adus la lumina Sa cea adevărată (cf. I Petru 2, 9).

Plecăm acasă cu sentimentul satisfacției și bucuriei că am împlinit misiunea cu bine, misiunea de a vizita Roma și de a vă vedea pe Dumneavoastră. Acolo am dus binecuvântarea, dragostea Bisericii noastre și am făcut cunoscut tuturor mesajul ei în ceea ce privește căutarea unității creștine. La începutul mileniului al III-lea, noi, cei ce credem în Hristos, nu mai putem trăi tragedia dezbinărilor. Noi nu mai putem răbda hotarele separării. Cu brațele deschise ieșim înaintea fraților în credință. Și, desigur, cei cu inima creștină ne vor întâmpina la fel, ca să nu mai fim "noi" și "voi", ci cu toții să fim "noi", să fim una în unitate desăvârșită, după cum Domnul S-a rugat pentru noi (Ioan 17, 21). Dumneavoastră, mai ales tinerii, luați aminte la această chemare a vremurilor și însușiți-vă orientarea Bisericii noastre în relațiile ei cu lumea creștină.

M-au impresionat tinerii din Parohia românească de la Roma. La fel m-au mișcat și tinerii catolici din Parohia *Sfântul Bartolomeu* din Insula Tiberiană. Tinerii de la noi, copiii din țara noastră au venit aici, la locurile de obârșie ale neamului românesc. Fiți tari în credință! Păstrați-vă cu demnitate statura de fii ai Bisericii Ortodoxe Române, aducându-vă aminte de mai marii voștri, de părinții trupești și duhovnicești, ca să le urmați pilda.

Amintiți-vă pururea de cei ce v-au hrănit cu laptele cel duhovnicesc și neprefăcut al credinței ca pe niște prunci de curând născuți (Cf. I Petru 2, 2). Și să nu uitați că, așa cum ne învață Sfânta Biserică, tinerețea este o stare de spirit caracterizată prin dispoziția permanentă de a învăța și adânci tainele credinței și de a ne înnoi neîncetat în Hristos prin Duhul Sfânt ca să ne aducem pe noi înșine Tatălui Ceresc fii curați (Sfântul Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, 1, 5). Păziți-vă de tot ce întinează puritatea sufletească dobândită prin credința sădită în suflete de părinți și de bunici, încă de la întemeierea dumneavoastră ca mădulare în Trupul lui Hristos! Biruința în viața aceasta, de multe ori neconfortabilă și chiar necruțătoare, depinde de credință și de curăție sufletească!

*Excelența Voastră,
Prea Cucernici Părinți și reprezentanți ai celorlalte Biserici,
Iubiți credincioși italieni,*

Vă mulțumesc călduros și vă felicit pentru climatul de bună înțelegere ecumenică și colaborare pe tărâmul asistenței sociale existent aici, în Milano. Mulțumesc în mod deosebit Sfintei Arhiepiscopii a Milanului care, în deschiderea ei iubitoare a oferit Comunității românești această biserică în care noi românii ne simțim ca acasă. Pentru oricare român, sentimentul legăturii cu glia, sentimentul de a avea o casă, a lui, pe acest pământ, depinde și de existența în apropiere de casa lui, a Casei lui Dumnezeu, a sfintei biserici. Toți românii din Milano trăiesc acum acest sentiment pentru că au și Casa Domnului în cetatea în care-și duc viața. De aceea se simt mai mult "ca acasă". Este imposibil să analizăm efectele binefăcătoare din punct de vedere sufletesc pe care le comportă acest fapt în psihologia românului! Este de ajuns aici că, noi, românii, simțim cu toată ființa mulțimea milei lui Dumnezeu atunci când intrăm în casa Lui, să ne închinăm spre sfânt lăcașul Său, întru frica Sa (cf. Psalm 5, 7). De aceea, iubim buna cuviință a Casei Domnului și lăcașului slavei Sale (cf. Psalm 25, 8), "*Râvna pentru Tine m-a mistuit*" (Psalm 118, 139) și în duh de rugăciune mărturisim că în Biserică, slavei Sale stând, în cer ni se pare a sta. Și pentru toate acestea mulțumim Sfintei Arhiepiscopii de Milano! Încă o dată Vă mulțumim, Excelență!

În aceste clipe atât de sfinte și atât de mari din viața noastră, rugăm pe Bunul Dumnezeu, iubiți părinți și frați, să sfințească pe cei ce iubesc buna podoabă a Casei Sale și pace lumii Sale să dăruiască, prin Duhul Său, șoptind la urechea celor ce o conduc cele de folos, spre ridicarea și împlinirea spirituală a fiecărei ființe umane.

Din toată inima vă binecuvântează și rog pe milostivul Dumnezeu să vă dăruiască sănătate, spor duhovnicesc, pace în viața personală, familială și socială, ca să vă realizați deplin toți talanții cu care de sus ați fost înzestrați, spre binele și slava Sfintei noastre Biserici și a neamului nostru românesc. Sfântul Ierarh Ambrozie, cel ce s-a arătat îndreptător credinței, chip blândețelor și învățător al înfrânării să ne poarte pururea în rugăciunile sale spre mântuirea sufletelor noastre. Amin!"

După rostirea acestui cuvânt de suflet, Prea Fericirea Sa a oferit în dar P.C. Vicar Traian Valdman un set de Sf. Vase, un rând de veșminte, iar preoților prezenți câte un epitrahil și un Liturghier.

Ca semn de prețuire pentru personalitatea marcantă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și pentru a sublinia prezența sa în orașul Sf. Ambrozie, Mons. Giuseppe Visentin, delegatul special al Eminenței Sale, Cardinalul Marco Ce. Patriarhul Latin al Veneției, a oferit Prea Fericirii Sale o frumoasă icoană.

Pentru a întări și mai mult comuniunea de dragoste părintească pe care Întâistătătorul Bisericii strămoșești o poartă pentru toți fiii ei duhovnicești, indiferent de locul în care viețuiesc, seara s-a încheiat cu o cină românească a Prea Fericitului Părinte Patriarh cu preoți și credincioși prezenți la acest moment de mare bucurie, în timpul căroră aceștia și-au împărtășit împlinirile și problemele cu care se confruntă, în lucrarea pastoral-misionară.

LUNI, 14 OCTOMBRIE 2002

Luni, 14 octombrie 2002, orele 11,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare au vizitat *Bazilica Ambroziană*, una dintre cele patru ctitorii ale Sf. Ambrozie, în cetatea sa de reședință, zidită pe locul unei mai vechi biserici închinată martirilor. În această bazilică se păstrează Sf. Moaște ale Sfinților Ambrozie, Gervasius și Protasius, închinându-se cu adâncă evlavie în fața marelui apărător al străvechiului Mediolanum. Cu sufletele înnobilate de cântarea Sf. Ambrozie "*Te Deum laudamus*", membri delegației române s-au simțit mai aproape de Hristos-Adevărul, Adevăr în care trăim libertatea în Duhul Sfânt. Prin această libertate, dăruită de Cel ce este Calea, Adevărul și Viața, marele Sfânt Părinte al Bisericii de la sfârșitul sec. al IV-lea i-a păstorit pe urmașii celor care fuseseră martori direcți ai actului măreț de acordare a libertății creștinilor, în anul 313, aici, la Mediolanum.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit, la Palatul Arhiepiscopal, cu Eminența Sa Cardinalul Dionigi Tettamanzi, Arhiepiscop de Milano. Palatul Arhiepiscopal exista încă de la sfârșitul Evului Mediu, fiind terminat în 1174. De la această dată a suferit numeroase modificări, dintre care cele mai importante în secolul al XVI-lea. Aici poate fi vizitată o importantă colecție de tablouri ale unor pictori celebri din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

În prezența reprezentanților presei milaneze și românești, Eminența Sa Cardinalul Dionigi Tettamanzi a adresat Prea Fericirii Sale următorul cuvânt:

"Gaudium et Pax (Pace și bucurie): Prea Fericirea Voastră, cu aceste cuvinte de bun-venit, care îmi sunt dragi și le port în inimă ca pe un moto în slujirea mea arhierescă, vă adresez salutul meu fratern în Hristos. Prin venerabila persoană a Prea Fericirii Voastre, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și prin reprezentativa delegație care Vă însoțește doresc să salut poporul lui Dumnezeu care trăiește pe acel pământ și să-i urez tot binele.

Apostolul Paul, scriind creștinilor din Roma, exprima dorința de a-i întâlni pentru a le împărtăși ceva din darurile spirituale și pentru a simți bucuria și forța care rezultă din credința comună (Romani 1, 11-12). În comentariul său la Epistola către Romani, Sfântul Ioan Gură de Aur spunea: "Consolarea care derivă din faptul de a întâlni frați întru credință este un câștig comun. Este la fel ca în cazul luminii focului: dacă cineva strânge mai multe lumânări, obține o mai mare strălucire. La fel este și în cazul nostru, al creștinilor: împrăștiați, fiecare pe contul lor, ne simțim descurajați; dar când ne întâlnim unii cu alții, avem o mai mare consolare" (PG 60, 405).

Noi, astăzi, uniți în duh și însuflețiți de aceeași credință în Sfânta Treime și în Mântuitorul Iisus Hristos, gustăm exact această experiență de bucurie și consolare. De fapt, lumina duhovnicească a Orientului creștin, prin intermediul Prea Fericirii Voastre și ai iluștrilor membri ai delegației patriarhale, a ajuns mai întâi la Roma și acum ajunge și la Milano, întâlnind astfel tradiția noastră occidentală. În această lume secularizată, creștinii din Europa simt și vor simți din ce în ce mai mult nevoia de a se întâlni pentru a răspândi în jur o lumină mai puternică, lumina dragostei și a unității.

Credincioșii Bisericii lui Dumnezeu strigau la București “Unitate! Unitate! Unitate!”, atunci când Prea Fericirea Voastră l-a întâmpinat cu mare dragoste și solemnitate pe Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea pe pământul României. Întreaga lume primea, astfel, o mare lumină prin mărturisirea oferită de acea întâlnire ce a însemnat o etapă fundamentală în mersul ecumenic către unitatea vizibilă a tuturor creștinilor și, în particular, în relațiile Bisericilor noastre surori. În aceste zile, la Roma, Prea Fericirea Voastră a răspuns vizitei Sanctității Sale și Bisericii Sfinților Apostoli Petru și Pavel și, astfel, o minunată și nouă lumină s-a răspândit. Să dăm slavă lui Dumnezeu!

În drumul de întoarcere de la Roma spre București, Prea Fericirea Voastră a vrut să facă un popas în acest oraș, răspunzând cu părintească bunăvoință și sensibilitate pastorală dorinței exprimate de părintele Traian Valdman, vicarul eparhial pentru Italia al Înalt Prea Sfinției Sale, Mitropolitul Iosif, de a vizita comunitatea ortodoxă română din Milano. Noi suntem fericiți pentru acest prilej deoarece comunitatea românească din Milano este foarte numeroasă și părintele Valdman se bucură de o mare stimă ca reprezentant al Ortodoxiei în Italia. Mai presus de toate, mulțumim Domnului că, în planul său, ne oferă atât mie cât și colaboratorilor providențiala oportunitate de a fi onorați de vizita Prea Fericirii Voastre.

Suntem conștienți că Biserica Ortodoxă Română, reprezentată aici la cel mai înalt nivel, este aceea care, prin istoria sa culturală și prin poziția sa geografică, are vocația de a fi un pod între Orient și Occident. În *pliro*ma Ortodoxiei, Biserica din România are un rol unic și original: ea conservă o ereditate latină proprie și o asumă în forma liturgică și canonică a tradiției ortodoxe, pe care o are în comun cu lumea bizantină și lumea slavă. Ea a știut să facă sinteza creștină a atâtor resurse, mulțumită deschiderii și înțelepciunii poporului român, într-un pământ care se află la confluența mai multor etnii și culturi. În ciuda dificultăților legate de situația politică a celei de a doua jumătăți a secolului XX, creștinii din România au știut fie să dea dovadă de credință, până la martiriu, fie să se confrunte cu încercările istoriei, mulțumită nivelului academiilor de teologie și prezenței cercetătorilor de faimă mondială, cum este cazul regretatului Părinte Stăniloae. Noi apreciem bogata vitalitate a Bisericii din România și a noului avânt cu care aceasta, după căderea comunismului, încearcă să propovăduiască Evanghelia cu o pastorală atenție la exigențele omului contemporan.

În omilia pe care am ținut-o acum două săptămâni, cu ocazia instalării mele în această dioceză, făcând apel la slujirea pastorală a Papei Ioan Paul al II-lea și al predecesorului meu, Cardinalul Carlo Maria Martini, spuneam că *a recunoaște și a trăi exigența comuniunii înseamnă “a te ruga cu mai multă umilință Sfântului Duh, cerând de la el harul unității creștinilor”*. Așa cum spune Sanctitatea Sa, aceasta reprezintă *“problema esențială pentru propovăduirea evangheliei în lume”*. Misiunea de evanghelizare este strâns legată de serviciul comuniunii, comuniune care este de dorit nu numai în relațiile interne ale oricărei comunități eclesiale, dar și în cele externe dintre Biserici și dintre diverse confesiuni creștine. Aș fi încântat dacă Bisericile noastre surori ar putea să dezvolte ulterior raporturile deja începute pentru un schimb de daruri spirituale, pentru anumite forme de colaborare pastorală, pentru eventuale confruntări asupra marilor probleme etice și pentru proiecte concrete de cooperare ecumenică.

Abia am ajuns în această Arhidioceză și nu cunosc personal activitatea ecumenică, în curs de desfășurare. În ceea ce privește raporturile eclesiale dintre București și Milano aș vrea să menționez cel puțin două inițiative pe care colaboratorii mei mi le-au semnalat. Prima: de câțiva ani Arhidioceza de Milano a exprimat, în mai multe rânduri Patriarhiei de București, intenția de a favoriza schimburile și înfrățirile dintre comunități sau instituții catolice din Milano și comunități sau instituții ortodoxe din România. Recent, după călătoria efectuată în iunie 2001 de către Serviciul pentru ecumenism și dialogul, condus de Episcopul Vicar Excelența Sa Francesco Cocopalmerio, a fost posibilă realizarea unor contacte cu Comunitățile monastice sau parohiale ale Bisericii Ortodoxe Române. Așa este cazul monahilor benedictini din Vertemate, ale Surorilor Ursuline din San Carlo și a unor parohii, printre care aceea a Sfintei Angela Merici din Milano pe care Prea Fericirea Voastră și-a exprimat dorința s-o întâlnească. Ca urmare a acelei călătorii s-a născut o altă inițiativă care constă într-o formă de susținere în favoarea providențialei case de primire "Sfânta Macrina" pentru copiii străzii din București. Arhidioceza de Milano, prin strângerea de fonduri care va avea loc în timpul viitorului Post al Nașterii Domnului, va trimite o contribuție Fundației "Sfânta Macrina" al cărui președinte este un membru al acestei delegații, Arhiepiscopul Nifon, care este așteptat din nou la Milano pentru apropiata conferință asupra Europei.

La Milano, metropolă europeană și răscruce între nordul și sudul continentului, Biserica ambroziană devine "pod între Occident și Orient", cum a fost denumită în 1997 într-o conferință ecumenică celebrată la al XVI-lea centenar de la moartea Sfântului Ambrozie, episcopul și patronul Milanului, și la care a participat Prea Fericirea Sa Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului. Sfântul Ambrozie este venerat în Orient și în Occident ca Părinte și Doctor al Bisericii nedespărțite. Din acest motiv, cu ocazia vizitei Prea Fericirii Voastre, mă gândesc că vă va face plăcere să primiți o raclă cu sfintele părțicele ale Sfinților Ambrozie și Dionisie, predecesorul său în scaunul episcopal de Milano. Biserica ambroziană, Biserica latină, la început fondată și condusă de sfinții episcopi de origine greacă, are un propriu rit liturgic și, în mod consecvent, o proprie și mare tradiție spirituală. Până atunci sunt mulțumit de a vă da, de asemenea, Liturghierul ambrozian ca semn de comuniune în rugăciune și în mărturisirea particularității noastre liturgice.

Cunoașterea reciprocă reprezintă nu doar o mare bogăție, ci și o necesitate extremă, pentru că am constatat cât de negativ este a ignora și a nu purta de grijă de raporturile directe și reale. Barierele lingvistice, culturale, geografice nu pot frâna avântul Sfântului Duh care edifică Biserica Una și Sfântă. Sunt încântat, Prea Fericirea Voastră, că în această seară, înainte de plecare, puteți să salutați la Rho, episcopii Conferinței Episcopale Lombarde. Aceste întâlniri, chiar dacă sunt scurte și simple, pot să ne facă să experimentăm "cât de bine este și cât este de frumos să locuiască frații în unire" (Ps. 133, 1) și de a fi o intensă experiență de dragoste fraternă".

Generozitatea duhovnicească a Eminenței Sale a fost evidențiată de un gest ce a uimit pe toți cei prezenți. Eminența Sa a oferit în dar Prea Fericirii Sale particile din moaștele Sfinților Ambrozie și Dionisie, Episcopi ai Mediolanului, propovăduitori ai credinței creștine, frați în duh și limbă cu cei care au semănat sămânța cuvântului Evangheliei în ogorul rodnic al sufletului românesc.

La rândul său, Prea Fericirea Sa a adresat Eminenței Sale următorul cuvânt:

“Izbăvitorule să ne privești!

Pe robii Tăi să îi unești!”

(Sf. Ambrozie: Ale Mântuitorului
veșnice daruri)

*Eminența Voastră,
Prea Sfințiile Voastre Părinți Episcopi,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Pe fondul impresiei foarte puternice pe care ne-a făcut-o vizitarea Bazilicii Ambroziene, și închinarea la sfintele moaște ale Sfântului Ierarh Ambrozie și ale celor doi sfinți mucenici Protasie și Gervasie, se grefează adânc și armonios, pe același ton al dragostei frățești, primirea călduroasă pe care ne-ați rezervat-o, Eminența Voastră. Delegația Bisericii Ortodoxe Române este impresionată și recunoscătoare pentru tot sprijinul frățesc, pe care îl acordați preoților și credincioșilor români. Ne dăm seama foarte bine că suntem primiți de un părinte, frate și slujitor al idealului restaurării deplinei unități a Bisericilor. Prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române, în fața sfântului altar și a distinsei adunări care Vă înconjoară, este un fruct al spiritului ecumenic cerut tot mai mult de Biserica lui Hristos și de evoluția evenimentelor din lumea zilelor noastre. Descifrând mesajul acestui spirit, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a făcut o vizită ecumenică la București, pentru prima dată într-o țară majoritar ortodoxă. Cuvintele frățești rostite atunci, recunoașterea moștenirii liturgice comune, bucuria credincioșilor și strigătul după unitate înălțat la ceruri și înaintea noastră din piepturile unei impresionante mulțimi de credincioși, ne aduc permanent aminte de datoria noastră, a întâistătorilor de Biserici, de a nu precupeți strădani pentru împlinirea celui mai sfânt ideal al nostru, acela al unității creștine. Fără eforturi, fără rugăciuni comune calde și sincere, fără duhul smereniei, al dragostei, al răbdării și al pocăinței, fără iertare și, mai ales, fără frățietate și iubire, drumul spre unitate este greu. Sanctitatea Sa a numit călătoria în România *“pelerinaj”*. Tot astfel și noi am trăit timp de o săptămână dinamismul spiritual și sacralitatea vizitei la Roma și aici, la Milano. Dacă adăugăm la acestea și scopul sfânt al acestei vizite, adică întărirea și amplificarea comuniunii frățești în Hristos, deja existente între Bisericile noastre, se înțelege că suntem îndreptățiți să numim și noi, vizita aceasta, un *“pelerinaj”*, o călătorie făcută de credincioși la locuri sfinte, cu scop ziditor. Este singura vizită făcută în afara granițelor României, în cursul căreia în fiecare zi, de dimineața până seara, ne-am spus cuvinte frățești, ne-am rugat și am cântat cântări duhovnicești, în străvechi bazilici patriarhale romane. Ne întoarcem acasă cu impresii excepționale de bogate, și cu convingerea fermă că Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și clerul din Roma au o largă și sinceră deschidere spre dialog și ecumenism. Aceleași impresii ne stăpânesc și aici.

Orașul Milano nu este mai prejos, pentru că Ocrotitorul său duhovnicesc este Sfântul Ambrozie, Ierarh luat ca punct de referință și reper de orientare de către toți ostenitorii pe tărâmul înfăptuirii unității creștine. Credeți că întâmplător ziua de șapte decembrie, ziua hirotoniei și pomenirii Sfântului Ambrozie atât în Biserica Răsăritului, cât și în Biserica Apusului, a constituit o adevărată clipă astrală pentru relațiile dintre cele două Biserici? După cum cunoașteți, în această zi a anului mântuirii 1965 s-au ridicat anatemele dintre Biserici. Atunci, în ședința solemnă a Conciliului II Vatican se citea declarația comună a fericiților întru adormire, Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Athenagoras și textul bulei "Ambulante in dilectione", la Sfânta Liturghie din Catedrala din Fanar se da citire Tomos-ului Patriarhal ori care se dădea uitării evenimentul trist al anatemelelor. Desigur, nu incidental, ci "*pentru rugăciunile celui întru sfinți, Părintelui nostru Ierarh Ambrozie al Milanului...*". Am înțeles mai bine acest lucru astăzi, în Bazilica Ambroziană, când, în fața sfințelor sale moaște, am cântat Te Deum-ul său. După cum odinioară aflarea moaștelor martirilor a făcut posibilă sfințirea Bazilicii Sfântului Ambrozie (*Scrisoarea a XXII-a, 1*), tot așa închinarea la moaștele Sfântului ne-a făcut să înțelegem cât de sfânt este idealul unității Bisericii lui Hristos. Prin ele ne-au strălucit mai puternic în minte îndatoririle cerute de harul dumnezeiesc în această privință. Contemplându-le, ne-a răsunit în auzul sufletului nostru melodia imnului compus de Sfântul Ambrozie; și cântat de turma sa binecredincioasă Mântuitorului Hristos: "*Izbăvitorule, să ne privești; Pe robii Tăi să îi unești; În vecii vecilor. Amin*" (*Ale Mântuitorului veșnice daruri*). Cum să nu le auzim, cântate chiar de îngeri în jurul sfințelor sale moaște, când strămoșii noștri din perioada străromană le învățaseră de la Paulin de Nola și de la Sfântul Niceta de Remesiana și le cântau cu multă credință și evlavie? Noi românii, avem o deosebită sensibilitate și capacitate de receptare a acestor imnuri dumnezeiești, pentru că ele ne-au fost cântate de Maica noastră, Sfânta Biserică, încă de la nașterea noastră ca popor dreptmăritor.

Aseară am petrecut momente de neuitat în mijlocul comunității românești, care, prin bunăvoința Arhiepiscopiei de Milano are o biserică a cărei catapeteasmă nouă am sfințit-o. Și la Comunitatea românească din Roma am trăit aceeași atmosferă creștină autentică de atașament și devotament față de lucrarea Sfintei Biserici. Explicația acestor manifestări de coeziune și solidaritate în credință își are izvorul în iubirea noastră și în tezaurul comun de viață, precum și în legătura istorică a originii comune a popoarelor noastre. Este îndeobște cunoscut, Eminența Voastră și distinsă asistență, că România, românii, sunt o insulă de cultură și de limbă de origine latină într-un ocean de alte culturi. Datorită matricei sale spirituale și poziției geografice, poporul nostru a păstrat între trăsăturile sale definitorii, și deschiderea spre celelalte popoare, în duhul celei mai autentice iubirii. Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a sesizat aceste valoroase particularități etno-religioase și le-a formulat succint – dar foarte cuprinzător – în sintagma "*Grădina Maicii Domnului*", atribuită țării noastre.

De aceea românii se simt "*la largul lor*" în lumea creștină occidentală și, de aceea sunt primiți atât de frățeste în Italia, ca și în Europa sau în alte părți. Eminența Voastră, parcă ați fost într-un gând cu Cardinalul de Utrecht, Simonis Adrianus Johannes, care la întâlnirea noastră la Utrecht, din luna iulie a.c., își mărturisea satisfacția că în Olanda se stabilesc tot mai mulți români tineri, aducând cu ei credința puternică în Dumnezeu și, implicit, necesitatea de a avea biserici. Iată o nouă – și poate nebănuită, până nu demult – dimensiune ecumenică a fenomenului stabilirii credincioșilor noștri în Apus. Este vorba de o misiune încredințată lor de Dumnezeu și de istorie.

Personal, în activitatea noastră de continuare a dialogului și ecumenismului, văd acești doi poli: pe de o parte, sfinții noștri comuni, din perioada primului mileniu al Bisericii, cu învățătura și cu sfintele lor moaște, iar pe de altă parte, credincioșii noștri, îndeosebi cei tineri, care cântă împreună, rugându-se lui Dumnezeu. Sfinții Părinții, sfintele moaște și poporul, cel numit cu numele lui Hristos, ne îndeamnă, ne stimulează și ne obligă spre împlinirea poruncii lui Iisus "ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). Sunt semnele timpului! Noi, slujitorii Bisericii, suntem datori să le ascultăm, să le descifrăm, să le înțelegem și să le împlinim.

Eminența Sa Cardinalul Ruini, Vicarul Romei, ne-a oferit o părticică din moaștele Sfântului Papă Silvestru. O parte din moaștele Sfântului Ioan Gură de Aur ne-au fost aduse la București de Eminența Sa Ennio Antonelli, Cardinalul Florenței. Cred că ați intuit, Eminență, legătura noastră specială cu Sfântul Ioan Gură de Aur realizată prin bunăvoința Bisericii Romano-Catolice. Probabil, de aceea l-ați citat, integrându-l într-un context realmente ecumenic. În aceste zile la Iași se găsesc moaștele Sfântului Ioan Casian din secolele IV-V, un strămoș al nostru, venit la Roma și apoi la Marsilia, unde a întemeiat două mănăstiri.

*Eminența Voastră,
Iubiți frați în Domnul nostru Iisus Hristos,*

Avem împrejurul nostru atâta nor de mărturii, care ne îndeamnă să lepădăm orice povară și să ne avântăm cu stăruință în lupta care ne stă înaintea (ef. Evrei 12, 1). Sunt ca stâlpul de foc și norul ce călăuzea poporul ales (Ieșire 13, 21). Ne călăuzesc ziua și noaptea pe drumul spre unitate, așa cum au călăuzit și sfinții noștri pe înaintași, Athenagoras I, Patriarhul Ecumenic al Constatinopolului și Papa Paul al VI-lea. Biserica Ortodoxă Română s-a implicat, încă de la început, în dialogul dragostei și adevărului și a îmbrățișat cu multă căldură năzuințele acestor doi mari începători ai apropierii și unității Bisericilor noastre.

Eminența Voastră,

Considerăm că este un privilegiu ca delegația Bisericii Ortodoxe Române să fie primită în reședința arhiepiscopală, acum când Vă aflați la început de drum în slujirea arhipastorală, care de Sus V-a fost încredințată. Acest privilegiu face să crească mult bucuria întâlnirii noastre. Vă adresăm cele mai bune urări de rodnică și bineplăcută-lui-Dumnezeu slujire arhierescă a idealului nostru comun de unire a sfințelor lui Dumnezeu Biserici, rugând pe Dumnezeu și pe Prea Curata și Pu-

rurea Fecioară Maria, să Vă ajute în lucrarea la care ați fost chemat, pentru că, atunci "când Se va arăta Mai-Marele păstorilor, veți primi cununa cea neveștejită a măririi" (I Petru 5, 4). Bunul Dumnezeu, Sfântul Ierarh Ambrozie și toți sfinții să binecuvânteze lucrarea noastră pentru unitatea și deplina comuniune între Sfințele noastre Biserici. Întru mulți și fericiți ani de arhipăstorire! Aflându-ne în cetatea păstorită de Sfântul Ierarh Ambrozie, nu putem încheia cuvântul nostru fără a folosi formula predilectă Sfântului, frecvent întâlnită în corespondența sa: "Să fii sănătos frate și gândește-te la noi, cum și noi ne gândim la tine" (Scrisoarea a V-a, 24; Scrisoarea a VI-a, 19) și "iubește-ne și roagă-te pentru noi, fiindcă și noi te iubim" (Scrisoarea a LXXXVIII-a, 3).

*

Ca semn de prețuire și de îndemn în împlinirea slujirii arhiepiscopale a Eminenței Sale, Cardinalul Dionigi Tettamanzi, aflat atunci în cea de a cincisprezecea zi de arhipăstorire, Prea Fericirea Sa a oferit în dar o Cruce Patriarhală pentru arhieriei și un set omagial închinat celor cinci Patriarhi ai României.

A urmat apoi o vizită la *Domul* din Milano, unde Fericitul Augustin a primit Taina Sfântului Botez de la Sfântul Ambrozie. Domul din Milano, construit din marmură și după principiile goticului târziu, este un edificiu de dimensiuni monumentale (158 m lungime și 93 m lărgime maximă, pentru o suprafață totală de peste 11.000 m²). Construirea sa a început în anul 1386, la inițiativa episcopului Antonio de Saluzzo și cu sprijinul ducelui Milanului, Gian Galeazzo Visconti, care dorea să transforme orașul, după modelul metropolelor europene. Construcția a început în anul 1388, pe locul unui fost templu păgân, înlocuit în secolul IV de o bazilică ridicată de Fericitul Augustin. După mai multe modificări ale planului și întreruperi ale lucrărilor, fațada a fost terminată abia în secolul al XIX-lea, dar a suferit îmbunătățiri și de-a lungul secolului XX.

Vizita aceasta a fost marcată printr-o rugăciune ecumenică, la sfârșitul căreia, în impunătorul edificiu gotic și într-o atmosferă multiculturală, dată de prezența pelerinilor veniți din diverse părți ale lumii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a adresat tuturor următorul cuvânt:

"Căci am auzit despre credința voastră în Hristos Iisus și despre dragostea ce aveți către toți sfinții" (Coloseni 1, 4)

*Excelențele Voastre,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

În acest loc sfânt, monument excepțional de arhitectură gotică pentru întreaga lume creștină, auzim cuvântul istoriei care ne cheamă la unitate. La temelile acestei Catedrale stă biserica "*Santa Maria Maggiore*", ridicată în secolul al IX-lea, când Răsăritul și Apusul se rugau împreună la Sfânta Liturghie. Câți credincioși veniți din Răsărit nu se vor fi împărtășit cu trupul și sângele lui Hristos, în biserica Maicii Domnului aflată în acest loc? Glasurile lor răzbat peste veacuri, biruie mulțimea cu anevoie de numărat a anilor, a deceniilor și a secolelor scurse de atunci până astăzi. Ele ne aduc aminte că Fiul lui Dumnezeu ne-a primit părtași la

aceeași Cină de taină, și că, odinioară, într-un gând mărturiseau aceeași credință, iubindu-se unii pe alții. Ele ne dau nădejdea că, așa după cum spiritul uniunii care există oarecum, în chip nevăzut și în această măreață catedrală, unde, în trecut se împărtășeau din același potir, atât credincioși din Apus cât și din Răsărit, tot așa astăzi putem spune că Biserica Răsăriteană poate exista împreună cu Biserica Romano-Catolică, unite deplin în taina adevărului de credință și în Taina unicului Trup al lui Hristos, în așteptarea Duhului Sfânt care va vorbi Bisericilor (Apoc. 2, 7).

Mărturie incontestabilă în acest sens stă felul în care credincioșii ortodocși români sunt primiți în Milano. Cu demnitate, poporul român și-a dus încă o dată crucea pe Golgota istoriei sale. Cu ajutorul lui Dumnezeu, în a Cărui stăpânire se află vremurile și anii, a trecut acest popor din moarte la viață, din dictatură la libertate. Dar au rămas urmele trecutului. Din punct de vedere material, mulți români, mai ales tineri, sunt determinați să-și părăsească vetrele, căminele și să plece în alte părți. Din punct de vedere spiritual, toți acești frați și fii ai noștri poziți în Occident, și mai ales în Italia, aduc cu ei tezaurul credinței vii și lucrătoare în Sfânta Evanghelie a Mântuitorului nostru Iisus Hristos și în pilda de viață și bunătate a sfinților. Poate și de aceea ei sunt atât de bine primiți în țara Dumneavoastră și, desigur, și aici la Milano. Este o datorie de onoare să mulțumim și aici preoților și credincioșilor și, în primul rând, Eminenței Sale, Cardinalul Dionigi Tettamanzi, al Arhiepiscopiei Milanului, care, de ani de zile, a primit și a adăpostit Comunitatea românească din această parte a Italiei. Nu găsim cuvinte care să redea mulțumirea trăită aseară în biserica "*Sfântul Ambrozie*", oferită românilor ortodocși de aici. Acest gest se înscrie pe linia însemnătății pe care istoria a rezervat-o bisericii "*Santa Maria Maggiore*" care, încă din primul mileniu creștin, se înalță în acest loc. În acest fel, magisteriul Arhiepiscopiei de Milan a subliniat continuitatea lucrării harice în sens diacronic și sincron în Răsărit și Apus.

Ne simțim îndatorați cu mulțumiri dumneavoastră, credincioșilor bisericii ambroziene pentru ospitalitatea și bunătatea arătată prin faptă creștinească fraților creștini veniți din România (Colos. 1, 4). Răsplata acestei primiri este bucuria pe care ei ne-o dau și Dumneavoastră și nouă, dovedindu-se a fi autentici mesageri ai ecumenismului practic și punte pe care trece nestingherită dragostea noastră pentru locuitorii Lombardiei și dragostea Dumneavoastră pentru România. Prin ei, noi depășim nivelul ecumenic protocolar, de multe ori nivelul ecumenismului teoretic. Prin ei țelurile ecumenismului prind carne și oase. De aceea ei sunt cei care, urmând glasului rugăciunii Mântuitorului Hristos, ne îndeamnă să lucrăm tot mai asiduu pentru unitatea deplină a Sfintei noastre Biserici.

Implorând harul dumnezeiesc peste biserica ambroziană, pentru slujitorii și credincioșii acestei Catedrale – minune a spiritului arhitectonic occidental, – Vă încredințăm de toată recunoștința noastră și Vă acordăm patriarhală binecuvântare. "Dragostea mea este cu voi toți întru Hristos Iisus" (I Corinteni 16, 24)".

La ieșirea din catedrală, Prea Fericirea Sa a răspuns întrebărilor adresate de numeroșii jurnaliști ai posturilor locale de radio și televiziune, prezenți la acest

eveniment cu totul special, subliniind importanța vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia.

La orele 14.00, delegația română a luat prânzul împreună cu membri Consiliului Bisericilor Creștine din Milano. Într-o atmosferă destinsă, a avut loc un schimb de opinii asupra relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică. Cu acest prilej, Excelența Sa Monseniorul Gianfranco Bottoni, Președintele Consiliului Bisericilor Creștine din Milano a rostit următorul cuvânt:

“Adresez Prea Fericirii Voastre, în numele Consiliului Bisericilor Creștine din Milano, un salut plin de recunoștință pentru disponibilitatea Voastră de a participa la această masă simplă și frățească. Salut, de asemenea, întreaga delegație patriarhală, mitropoliții și episcopii, reprezentanții celorlalte Biserici și ai poporului ecumenic care țin mult la promovarea relațiilor dintre Biserici.

Cerându-vă să mă scuzați pentru proasta mea pronunție franceză, aş dori să vă atrag atenția asupra unui mare dar, pe care Biserica Ortodoxă Română îl aduce la patrimoniul spiritual al Bisericii Una a lui Iisus Hristos.

Biserica Ortodoxă Română este profund marcată de trăirea monahală. Monahismul românesc a știut să rămână fidel ascezei tipice ortodoxe și să o transmită într-o manieră creatoare. Ea a știut să armonizeze cu dexteritate dimensiunea contemplativă cu o privire atentă și compătimitoare asupra lumii și a drumului dificil al oamenilor. Din acest motiv ea a reprezentat în orice perioadă (și în special în cele mai dificile) un punct de referință pentru viața creștină a numeroșilor credincioși laici. Mănăstirile din Moldova sau Oltenia, ca și schiturile prezente pretutindeni, au devenit locuri de evanghelizare și de creștere a credinței, locuri unde fiecare își poate împărtăși suferința și găsi alinarea. Probabil că în nici o altă Biserică Ortodoxă, ca în cea română, monahismul nu a știut să reprezinte, în cursul secolului XX, “o înălțime mai privilegiată” de unde să se poată vedea, dintr-o singură privire, sinteza trăirii creștine.

Slujirea părintelui spiritual este poate forța cea mai caracteristică a monahismului românesc. La părintele spiritual toți credincioșii, de la țăran la intelectual, au găsit un cuvânt pentru a crește în viață conform Duhului, un cuvânt mângâietor pentru a alina rănilor pe care orice om le poartă în sine și pentru a le îngriji cu compasiune în Hristos. Unii dintre acești Părinți spirituali sunt cunoscuți și în Italia, iar alături de noi se află părintele stareț Adalberto Piovano, de la Vertemate, căruia îi mulțumim pentru prezență.

A venit însă, momentul să ne hrănim nu numai cu darurile spirituale, ci și cu hrana pe care ne-a dat-o Domnul și pe care trebuie să învățăm să o împărțim cu săracii. Aici se află o atenție care mi se pare a zice să nu părăsim comunitățile care alcătuiesc Consiliul Bisericilor din Milano: fie ca Duhul să ne ajute să facem mai mult și să redăm darurile spirituale pe care creștinii din România le oferă tuturor Bisericilor oikumene.

Îmi permit să ofer Prea Fericirii Voastre această carte care ilustrează o capodoperă aflată la Milano – Cina lui Leonardo, iar întregii Delegații Patriarhale această micuță carte *Verso Gerusalemme*: este vorba despre o culegere de texte ale Cardinalului Martini. Acest gest se vrea a fi un semn de afecțiune și de stimă pe

care creștinii din Milano o nutresc pentru el și pe care sper că și Prea Fericirea Voastră o împărtășiți alături de noi”.

Cu binecuvântarea Prea Fericirii Sale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei a făcut o scurtă prezentare a interesului și eforturilor depuse de Biserica Ortodoxă Română pe calea consolidării unui climat de fructuoasă colaborare ecumenică între toate Bisericile și confesiunile din România. Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat faptul că în fruntea acestor strădani se află Prea Fericitul Părinte Teoctist, personalitate marcantă a mișcării ecumenice și promotor al ecumenismului local în România.

La orele 17,30, Prea Fericitul Părinte Teoctist s-a întâlnit cu membri ai parohiei romano-catolice *Sant'Angela Merici* din Milano, care este înfrățită cu parohia ortodoxă *Apărătorii Patriei II* din București.

În drum spre aeroport, la orele 18,00 delegația Bisericii Ortodoxe Române a avut o scurtă întrevedere, în localitatea Rho, lângă Milano, cu membrii *Conferinței Episcopale Catolice Lombarde*. Apreciind deschiderea spre conciliaritate-sinodalitate a episcopilor romano-catolici din regiunea Lombardiei, care se distinge, în primul rând, prin specificul liturgic, ritul ambrozian (și administrativ bisericesc), Prea Fericirea Sa a rostit următorul cuvânt:

*Eminența Voastră,
Excelențele Voastre,
Iubiți frați în Domnul Hristos,*

Am luat cunoștință încă de pe băncile școlii de istoria romanilor, de frumusețile Italiei și de fertilitatea câmpiei Lombardiei. Cu impresiile de aici ne îndreptăm spre Patrie și vă rămânem recunoscători pentru primire și pentru darul neprețuit al părților din moaștele Sfinților Dionisie și Ambrozie, episcopii Mediolanului. După cum știți, ne aflăm în atât de frumoasa Italie la chemarea “semnelor timpului”, care cer Bisericilor noastre apropiere, cunoaștere, colaborare și mărturie comună în fața lumii. Pentru Biserica Română legăturile cu Biserica Romano-Catolică, în general, și mai ales cu cea din Italia și cu Vaticanul, au îmbrăcat haina frumos împodobită a Tradiției noastre creștine comune, a unor punți de legătură încă din secolul al II-lea, bătătorite apoi până în zilele noastre de valorile creștine, dezvoltate pe fondul comun al istoriei, al credinței și al culturii în general. Așa se înțelege de ce, în urmă cu trei ani, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, s-a bucurat la București de o primire cu totul deosebită. Desigur, vizita în capitala noastră i-a fost de bun augur, dându-i îndemn să meargă după aceea și în alte țări cu populație majoritar ortodoxă. La rândul nostru, trebuia să răspundem invitației primite din partea Sanctității Sale.

Este un fericit prilej să confirmăm dorința noastră de a menține și întări dialogul teologic și activitatea ecumenică. Plecăm mulțumiți de rezultatele acestei vizite cu încărcătura teologică și culturală și cu efecte pe termen lung pentru dia-

logul interbisericesc. Este adevărat că am acordat toată atenția noastră acestei vizite, pe care o socotim un pelerinaj încheiat acum, în Lombardia Italiei, al cărui pământ fertil a fost și este atât de darnic pentru toți cei ce-l lucrează și atât de atrăgător prin frumusețile unei vegetații abundente. Asemenea acestor frumuseți, am simțit și trăit zilele acestea în Cetatea Eternă și acum, aici în pridvoarele Bisericii Milaneze. Sunt frumusețile sufletești ale tuturor celor cu care ne-am întâlnit și am schimbat cuvinte și gânduri întru slujirea Evangheliei lui Hristos. Imaginea acestei Conferințe de ierarhi din Lombardia, pe care o prezidați Eminentă Voastră, ne va însoți mult timp și ne va aminti de dragostea cu care ne-ați primit.

Această vizită de astăzi continuă, de fapt, vizita noastră neoficială, interzisă de autoritatea comunistă, din ianuarie 1989, de la Vatican, care a fost urmată de cea a Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, din 1999, în România. Iată doar numai câteva aspecte ale dialogului nostru interbisericesc, dialog promovat în permanență de Biserica noastră, ca o modalitate concretă de apropiere și de slujire a cuvântului Mântuitorului Hristos pentru unitatea creștină. Credem că Dumnezeu ne va ajuta, și prin Duhul Său va face să crească și să rodească ceea ce am semănat. Ne va ajuta să ducem mai departe dialogul ecumenic, împlinind porunca Mântuitorului nostru Hristos de a fi una (Ioan 17, 21). Așa Biserica lui Hristos va respira prin plămâni Tradiției apusene și răsăritene, dând Europei un nou suflu spiritual. Avem mari responsabilități în această privință. Ați luat cunoștință de Declarația sau Comunicatul Comun din care se înțelege că avem multe de spus lumii de astăzi. Spunându-le într-un glas, vom fi mai convingători și mesajul nostru va ajunge, nădăjduim, la auzul și inimile popoarelor Europei și a lumii.

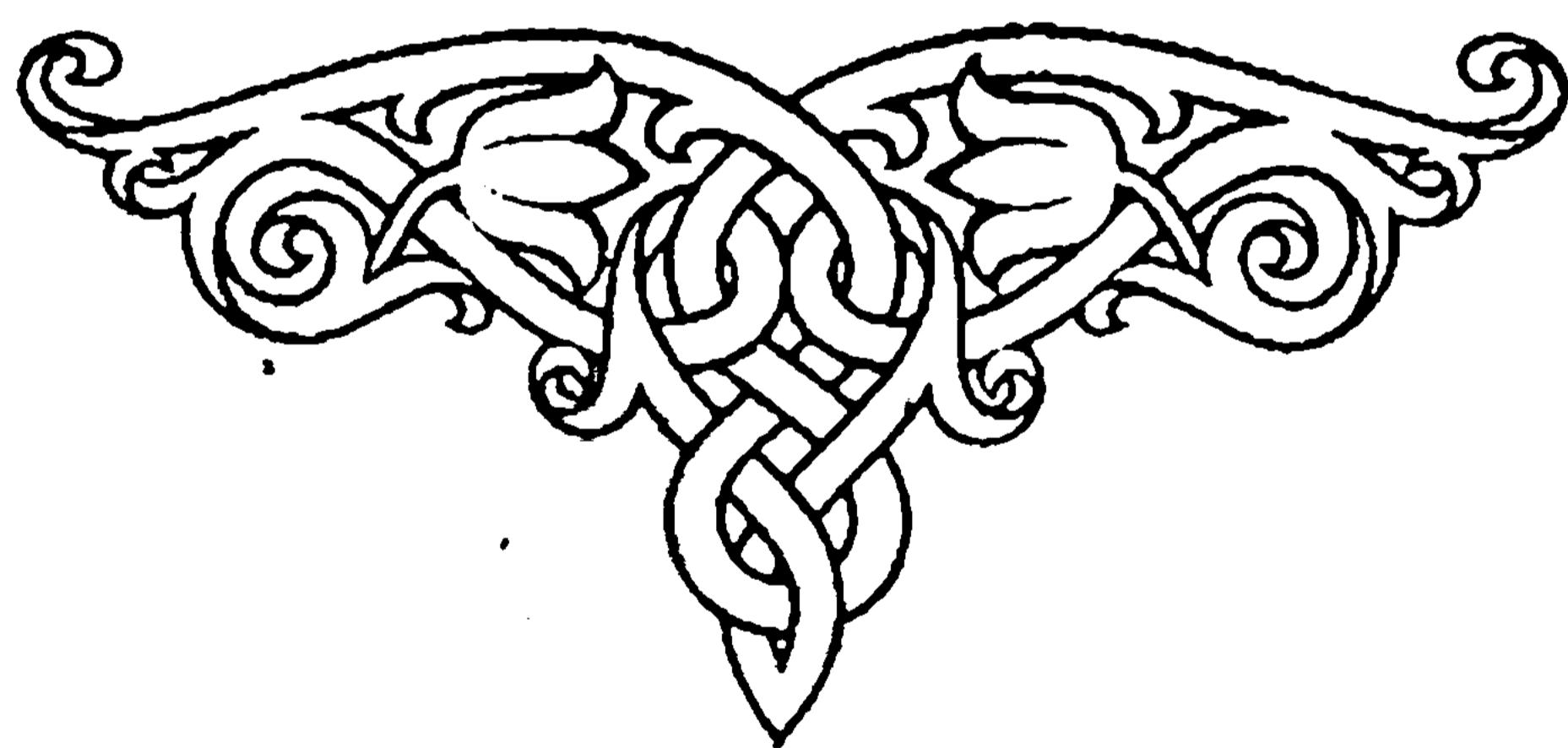
Am poposit pe aceste frumoase plaiuri și pentru a ne cerceta duhovnicește, frații și surorile în credință, stabiliți aici. Din diverse motive, mulți români și-au îndreptat speranțele spre pământul Italiei. Situația în care se găsesc acum ne-a convins că și aici, la Milano, ca și în alte părți ale Italiei, s-au bucurat de multă atenție și dragoste. Moaștele Sfântului Ierarh Ambrozie, Ocrotitorul acestei Sfinte Arhiepiscopii, și brațele Eminentei și Excelențelor Voastre, larg deschise, îi fac pe românii de aici să se simtă ca acasă. Apreciez că ceea ce ne spuneți în cursul dimineții, la reședința arhiepiscopală, citând din Sfântul Ioan Gură de Aur, este valabil pentru toți credincioșii noștri. Ei sesizează faptul că, atunci când se întâlnesc cu frați, primesc de la Dumnezeu harul mângâierii și sporesc în bărbăția de mare trebuință în lupta duhovnicească purtată împotriva răului. De aceea, tuturor vă aducem cuvânt de călduroasă mulțumire. Sunt bucuros să Vă întâlnesc în "sala sinodală" a Conferinței Episcopale Lombarde. Înțelegem foarte bine că și aici funcționează principiul solidarității, coresponsabilității și sinodalității. Oferiți astfel un admirabil model de unitate sinodală determinant pentru structura eclezială.

Mulțumim pentru darul de suflet pe care ni l-ați făcut! Plecăm la București cu moaște ale Sfântului Silvestru I, Papă al Romei și moaște ale Sfinților Dionisie

și Ambrozie, acesta din urmă cunoscut în Biserica universală prin apărarea credinței și prin cântarea sa: Te-Deum, mângâietoare de suflet când laudăm pe Dumnezeu. Suntem mai bogați, pentru că, din dragostea Eminenței Voastre, am primit o comoară, un mărgăritar de mult preț, fără “*să vindem toate câte avem ca să o cumpărăm*”, cum spune Sfânta Evanghelie (Matei 13, 44-46), ci numai răspunzând la iubire cu iubire. Pentru noi, aceste sfinte moaște sunt comoara noastră, ca inima noastră să fie în ceruri! (Luca 12, 33-34). Inima noastră, însă, va rămâne și aici lângă Dumneavoastră, odată cu “*dragostea noastră din inimă curată și din cuget bun*” (Timotei 1, 5), și cu “*bunăvoința inimii noastre și rugăciunea către Dumnezeu*” (Romani 10, 1), spre a ne ajuta să slujim unitatea sfintelor lui Dumnezeu Biserici. Rugându-vă să ne binecuvântați călătoria spre Patrie, Vă îmbrățișăm frățeste în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos”.

În cursul serii, delegația Bisericii Ortodoxe Române a părăsit orașul Milano, de pe Aeroportul Internațional *Malpenza*, cu destinația București.

La miezul nopții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au aterizat la București, fiind așteptați pe *Aeroportul Internațional Otopeni* de numeroși ierarhi, preoți și credincioși. În Salonul Oficial al aeroportului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o scurtă evaluare a vizitei la Vatican și în Italia și a răspuns întrebărilor ziariștilor români.

B

I. VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE
PATRIARH TEOCTIST
ȘI A DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
LA VATICAN ȘI ÎN ITALIA REFLECTATĂ DE PRESA
INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

Vizita Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Vatican și în Italia s-a bucurat de o atenție deosebită din partea presei interne și internaționale. Întâlnirea dintre Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea și semnarea Declarației Comune de către cei doi întâistătători de Biserici sunt unanim apreciate ca un pas important pentru unitatea creștină.

Prezentăm în continuare o selecție din materialele apărute în presa românească și străină cu privire la acest eveniment.

· ROMÂNIA LIBERĂ, 7 octombrie, p. 11

Azi, Patriarhul Teoctist își începe vizita de o săptămână la Vatican

Relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică au început să intre în normalitate abia după 1964, când Atenagoras, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, și Papa Paul al VI-lea s-au îmbrățișat frățeste, după 910 ani de la Marea Schismă. Acest moment crucial al reapropierii celor două Biserici creștine a fost urmat în 1965 de ridicarea reciprocă a anatemei ce fuseseră aruncate în 1054. În această succesiune istorică, vizita pe care Patriarhul Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române o fac la Vatican, se înscrie într-o etapă de colaborare și speranță creștină comună, din istoria frământată a relațiilor dintre cele două mari Biserici surori ale lumii. (Ion Zubașcu)

ZIUA, 8 octombrie 2002, p. 8

Papa l-a prezentat pe Patriarhul Teoctist pelerinilor din întreaga lume

Odată cu primirea Prea Fericitului Patriarh Teoctist de către Papa Ioan Paul al II-lea, ieri, la Vatican s-a consumat un nou moment de referință în dialogul dintre conducerea Bisericii Catolice și Bisericii Ortodoxe Române (BOR), dialog început în urmă cu trei ani și jumătate prin vizita istorică pe care Suveranul Pontif a întreprins-o în România. Capul BOR, care este însoțit de o delegație formată din mai mulți episcopi și mitropoliți, a început luni vizita de răspuns la Vatican la invitația Sfântului Părinte.

Neuitând călduroasa primire care i s-a făcut în România, Papa l-a primit, în mod simbolic, pe Patriarhul BOR într-un cadru ieșit din comun: audiența generală oferită celor peste 300 000 de pelerini sosiți la Roma pentru canonizarea lui San Josemaria Escriva de Balaguer, fondatorul Opus Dei. La încheierea audienței, Prea Fericitul Teoctist, însoțit de mai mulți mitropoliți și episcopi ai BOR, a sosit

în Piața San Pietro, fiind îmbrățișat de Suveranul Pontif, în ovațiile mulțimii adunată de la primele ore ale dimineții, în celebra piață. „Am bucuria să-i urez bun venit Patriarhului Ortodox al României, Prea Fericitului Teoctist și iluștrilor componenți ai delegației sale care-l însoțesc la Roma, în vizita care începe astăzi. Am dorit ca vizita Prea Fericitului să înceapă în cadrul audienței generale, în prezența atâtor credincioși, sosiți din toate părțile lumii”, a declarat Sfântul Părinte. „Dumneavoastră – a continuat, în limba română, Suveranul Pontif – faceți această vizită însuflețit de înseși sentimentele și așteptările mele”.

Atât Papa, cât și Patriarhul au folosit prilejul să-și exprime speranța că această nouă întâlnire va deschide alte punți de comunicare pentru depășirea neînțelegerilor încă existente între cele două Biserici. „Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele, care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni dintre noi”, a mai spus Papa în timp ce mulțimea striga „Traiască Biserica Unită!”.

Amintindu-și cu plăcere de vizita în țara noastră, Sfântul Părinte a evidențiat că și actuala călătorie a Patriarhului Teoctist reprezintă un act purificator al memoriilor comune de divizare, de confruntare adesea acerbă, de acțiuni și cuvinte care au condus la separări dureroase. Totodată, a spus Papa, „viitorul nu constituie un tunel întunecat și necunoscut”.

Exprimându-și încrederea că nimic nu-i este imposibil lui Dumnezeu, Sanctitatea Sa s-a arătat încrezător că Acesta va oferi și darul deplinei unități.

“Aceste zile ar putea îmbogăți dialogul nostru, – a spus Sanctitatea Sa – ar putea hrăni speranțele noastre, ne-ar putea face conștienți de ceea ce ne unește, de izvorul comun al credințelor noastre, de patrimoniul nostru liturgic, de Sfinți și Mărturisitori pe care îi avem în comun.

Fie ca Dumnezeu să ne ajute încă o dată să simțim cât este de minunat să-L invocăm împreună”.

Răspunzând salutului Papei, Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a arătat încrezător că prezența sa la Roma va permite retrăirea momentelor de înaltă comuniune spirituală prilejuite de întâlnirea de la București. “În răstimpul scurs de când Sanctitatea Voastră ne-a vizitat Biserica și țara – a spus Prea Fericitul – am resimțit din plin bucuria sfântă izvorâtă din nădejdea neîmpuținată a acelor zile. Am păstrat în inimile noastre acea bucurie duhovnicească, aducătoare de multe roade de care s-a împărtășit întreaga suflare creștinească și românească din țara noastră”. Declarându-se impresionat de întâmpinarea Papei și a pelerinilor, Patriarhul a spus în încheierea discursului său că „această imagine a Bisericii ce cuprinde credincioși din atâtea neamuri, dar uniți de credința în Hristos, trebuie să ne îmbărbăteze în a lucra cu și mai multă râvnă pentru unitatea creștinilor” (Gabriela Bogdan și Radu Bogdan)

ADEVĂRUL, 8 octombrie 2002, p. 1,14

Patriarhul la Papa

Prea Fericitul Teoctist a vorbit în Piața San Pietro în fața a peste 300.000 de pelerini

În fața a peste 300 000 de pelerini strânși în Piața San Pietro de la Vatican pentru canonizarea sfântului Josemaria Escriva, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a

urcat, ieri, platforma din centrul pieței, pentru a se îmbrățișa cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, la începutul primei vizite oficiale la Vatican a unui șef de Biserică Ortodoxă. Căldura cu care a fost primit și entuziasmul pelerinilor au concurat serios căldura soarelui ivit deasupra Romei, după o noapte de ploi torențiale. “Trăiască Biserica Unită”, s-a strigat în câteva rânduri în aplauzele credincioșilor veniți din toate colțurile lumii. Momentul întâlnirii dintre cele două personalități a marcat, în mod simbolic, o nouă etapă în relația dintre cele două Biserici, cea Ortodoxă și cea Catolică, după deschiderea din mai 1999, când Papa a făcut prima sa vizită într-o țară majoritar ortodoxă, România. În anii care au urmat, o serie de acțiuni comune au deschis calea dialogului dintre Biserici. O altă clipă încărcată de sensibilitate a fost în decembrie anul trecut, când România a fost prima țară ortodoxă care a oferit Vaticanului Bradul de Crăciun.

“Încă din aceste prime clipe ale prezenței noastre aici ne copleșește sentimentul că pășim pe un loc sfințit de sângele miilor de martiri creștini din epoca persecuțiilor de la începuturile vieții Bisericii, între care, la loc de mare cinste, stau Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, a spus mulțimii Prea Fericitul Patriarh Teoctist, aplaudat de mii de oameni.

„Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi”, a rostit, în românește, Papa Ioan Paul al II-lea.

“Găsind acolo frați, am fost rugați să rămânem la ei șapte zile. Și așa am venit la Roma”, a rostit Patriarhul Teoctist mulțimii din San Pietro, ca un semn al legăturilor speciale sub care stă întreaga vizită a Prea Fericitului Patriarh Teoctist la Vatican. Ca semnificație, ea constituie o dublă premieră. Este prima vizită a unui Patriarh ortodox întâistător la Vatican și este și prima vizită oficială a Patriarhului Teoctist la Sfântul Scaun. Papa Ioan Paul și Patriarhul Teoctist s-au mai întâlnit în 1989, când, trecând prin Roma, Patriarhul Teoctist a fost invitat de Papa la o discuție neoficială. Acum, Patriarhul a fost primit cu ceremonial de stat, ceea ce situează relațiile ecumenice pe o altă treaptă. De altfel, vizita la Roma are trei dimensiuni. Cea ecumenică, referitoare la relația dintre Biserici, cea pastorală – Patriarhul se va întâlni cu comunitatea ortodoxă din Italia – și cea politică, materializată prin întâlniri cu președintele și premierul Italiei. Un alt moment important al vizitei va fi semnarea unei declarații comune prin care cele două Biserici vor afirma din nou că sunt Biserici surori. În cuvântul său, Papa Ioan Paul a ținut să spună: “Această vizită este un act purificator pentru memoria separării noastre. Totuși, viitorul nu este un tunel întunecat spre necunoscut”. Și materialul de presă distribuit la centrul de presă al Vaticanului arată de altfel că “Biserica română, cu izvorul său latin, constituie un cap de pod ideal între Ortodoxia bizantină și cea slavă”, mergând, în acest fel, pe ideea unei Biserici unite. Ca un fapt divers, Fericitul Escriva, care a fost canonizat în aceste zile, este patronul sfințeniei locului de muncă. Altfel spus, orice acțiune la locul de muncă trebuie făcută ca pentru Dumnezeu, dar ea trebuie să folosească semenului. Sanctificarea vieții la locul de muncă devine, în acest fel, un act binecuvântat atât de Biserica Catolică, cât și de societate (Corina Drăgotescu).

CURIERUL NAȚIONAL, 8 octombrie 2002, p.12

Papa Ioan Paul I-a prezentat pe Patriarhul Teoctist pelerinilor din Piața San Pietro. Suveranul pontif i s-a adresat Patriarhului în limba română

Papa Ioan Paul al II-lea l-a prezentat ieri, în cadrul audienței publice pe Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, sutelor de mii de pelerini din întreaga lume veniți în Piața San Pietro din Vatican cu ocazia ceremoniei de canonizare a părintelui spaniol Josemaria Escriva, fondatorul Ordinului "Opus Dei" – (Opera lui Dumnezeu).

La începutul vizitei de șapte zile la Vatican – prima după cea din ianuarie 1989 – Întâistătorul BOR a fost primit de președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, cardinalul Walter Kasper, care l-a așteptat la aeroportul Leonardo da Vinci, cu ceremonial de stat.

Apoi, Patriarhul a fost întâmpinat, în Piața Sfântul Petru, de Suveranul Pontif care, în aplauzele și ovațiile îndelungate ale mulțimii de credincioși, l-a îmbrățișat cu căldură.

„Faceți această vizită însuflețit de sentimente înalte și de așteptările mele. Regăsirea la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi”, a declarat, în limba română, suveranul Pontif.

La rândul său, Patriarhul Teoctist s-a adresat mulțimii din Piața San Pietro reamintind despre istorica vizită pe care Sfântul Părinte a făcut-o în anul 1999 în România, prima vizită făcută de un Suveran Pontif într-o țară majoritar ortodoxă. Patriarhul BOR a evocat „întâlnirea de neuitat de la București” și a adăugat că actuala sa vizită la Vatican reprezintă o „continuare a acelor momente de trăire spirituală”.

La sfârșitul mesajelor Patriarhului Teoctist și Papei Ioan Paul al II-lea, mulțimea de pelerini a strigat într-un glas: “Viva Papa” și “Trăiască Biserica Unită”.

Patriarhul Teoctist este însoțit de mitropolitul Moldovei și Bucovinei – Daniel, Mitropolitul Olteniei – Teofan, Arhiepiscopul Europei Occidentale – Iosif, și Arhiepiscopul Târgoviștei – Nifon.

Momentul solemn al vizitei va avea loc în 13 octombrie, când Patriarhul Teoctist va participa la o liturghie oficiată de Suveranul Pontif, la care va rosti un mesaj. (Mediafax)

INDEPENDENT, 8 octombrie 2002, p. 10

Patriarhul Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea, ovaționați în Piața San Pietro

Suveranul Pontif a ținut să-l primească pe capul Bisericii Ortodoxe Române într-un cadru cu totul ieșit din comun. Este vorba despre audiența generală oferită celor peste 300 000 de pelerini sosiți la Roma pentru canonizarea lui San Josemaria Escriva de Balaguer, fondatorul Opus Dei. Prea Fericitul Teoctist, însoțit de mai mulți mitropoliți și episcopi ai Bisericii Ortodoxe Române, a sosit în Piața San Pietro, fiind îmbrățișat cu deosebită căldură de Suveranul Pontif în ovațiile nesfârșite ale mulțimii, adunată de la primele ore ale dimineții în celebra piață. (Radu Bogdan)

ROMÂNIA LIBERĂ, 9 octombrie 2002. p. 23

După discursul adresat participanților la canonizarea monseniorului Josemaria Escriva, Papa Ioan Paul al II-lea l-a salutat pe Prea-Fericitul Părinte Patriarh Teoctist

După cuvântul de salut adresat de Patriarhul Teoctist la sosirea sa la Vatican (din care am publicat ieri citate semnificative), revenim azi cu discursul special cu care Papa Ioan Paul al II-lea l-a întâmpinat pe întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și delegația de înalți ierarhi care îl însoțește, în vizita de o săptămână la Vatican și în Italia. După audiența generală a pelerinilor veniți la canonizarea noului sfânt latin, Papa Ioan Paul al II-lea l-a salutat pe Patriarhul Teoctist și l-a prezentat participanților din întreaga lume la canonizare. Adresându-i un creștinesc cuvânt de bun-venit:

"Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este semn al voinței noastre comune de a depăși obstacole, care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi... Această siguranță nu prevalează doar asupra fiecărei persoane umane descurajate, asupra osteneții care uneori frânează pașii noștri: ea ne convinge mai ales că pentru Dumnezeu nimic nu este cu neputință și că așadar, dacă ne vom face vrednici de aceasta, el ne va da și darul deplinei unități. Iubiți credincioși prezenți aici, încredințez vizita la Roma a Prea Fericitului Teoctist rugăciunilor voastre și-i doresc din inimă să afle în toți cei care îl vor primi în numele meu aceleași sentimente cu care îl primesc astăzi. Fie ca aceste zile să sporească dialogul nostru, să ne hrănească speranțele, să ne facă mai conștienți de ceea ce ne unește, de rădăcinile noastre comune de credință, de patrimoniul nostru liturgic, de sfinții și mărturisitorii pe care-i avem în comun. Să dea Dumnezeu să putem experimenta încă o dată cât este de frumos și de dulce a-i invoca împreună".

Papa Ioan Paul al II-lea l-a primit luni pe Prea-Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în prezența a peste două sute de mii de pelerini prezenți la canonizarea lui Josemaria Escriva, a 42 de cardinali și 470 de episcopi catolici din întreaga lume, după cum apreciază serviciul de presă *Catholica* (Z.I.)

ZIUA, 9 octombrie 2002, p. 1, 3

Patriarhul are cheia

În cea de-a doua zi a vizitei sale ecumenice la Vatican, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a poposit în celebra Basilică Santa Maria Maggiore, unul dintre locurile obligatorii de popas al pelerinilor ce trec prin Roma și a fost oaspetele Universității Pontificale Gregoriene. Patriarhul s-a rugat împreună cu ceilalți înalți ierarhi care-l însoțesc, la icoana Maicii Domnului din acest lăcaș, înainte de a face un scurt popas la Columna lui Traian. Ca și în prima zi a vizitei, PF Teoctist a fost întâmpinat cu entuziasm de credincioșii prezenți în Basilica Santa Maria Maggiore și de trecători, care au scandat "Viva la Romania!" și s-au fotografiat alături de el. În aceeași zi, PF Teoctist a vizitat Universitatea Pontificală Gregoriană, unde

a fost întâmpinat de Rectorul acestei instituții de învățământ, Pr. *Franco Imoda*. Patriarhul a donat bibliotecii acestei universități, care deține peste 800.000 de volume, un exemplar din Biblia de la București (ediția jubiliară a Patriarhiei Române), volumul "Biserica întemnițată - preoți și ierarhi" (editat de Institutul pentru Studiul Totalitarismului), un album "România-biserici, schituri, mănăstiri" și o plachetă omagială cu cei cinci patriarhi ai BOR. La această universitate învață 1500 de studenți, printre care și români, care au burse de studiu de la Comitetul Catolic pentru Colaborare Culturală de pe lângă Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine.

În cursul după-amiezii, PF Teoctist are prevăzute întâlniri cu responsabili și reprezentanți ai Comunității Sant-Egidio, cea mai mare organizație a laicului catolic, care a organizat în anul 1998, la București, reuniunea internațională "Oameni și religii".

Papa a dorit o întâmpinare frățescă pentru Teoctist.

Primirea plină de afecțiune pe care Papa a oferit-o capului Bisericii Ortodoxe Române (BOR) în Piața San Pietro a fost pe larg comentată în presa Italiană și la Vatican. „Unitate: de la București la Roma un strigăt de speranță pentru unitatea creștină” și-a intitulat în ediția de marți "L'Osservatore Romano" unul dintre comentariile sale pe aproape două pagini. „Unitate, unitate, unitate". Strigătul de speranță pentru unitatea dintre Bisericile creștine – scrie ziarul – care s-a auzit pe străzile Bucureștiului între 7 și 9 mai 1999, în timpul istoricului pelerinaj al lui Ioan Paul al II-lea în România părea să se repete în dimineața zilei de 7 octombrie, în Piața San Pietro. Pe scările de intrare în Basilica Vaticană a fost reînnoită îmbrățișarea dintre Papa și Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe". Mai multe ziare, între care "Avvenire", "Il Tempo" și "L'Osservatore Romano" au ținut să evidențieze că sutele de mii de creștini prezenți în Piața San Pietro și pe Via della Conciliazione au putut să asiste la un eveniment al cărui sens este acela al unui mare și semnificativ moment pe drumul către realizarea deplinei unități între creștini. Atât observatorii de la Vatican, cât și ziarele amintite, relevă că Papa a vrut să-l primească pe Patriarh într-o atmosferă de călduroasă fraternitate, întorcând în acest fel ospitalitatea de care s-a bucurat din partea capului Bisericii Ortodoxe Române, în timpul pelerinajului său apostolic la București.

Evidențiind că vizita Patriarhului român la Vatican are o semnificație aparte, avându-se în vedere momentul delicat al raporturilor dintre catolici și ortodocși, numeroși observatori au ținut să accentueze voința comună a liderilor celor două Biserici, manifestată chiar din prima zi a vizitei. În acest context se subliniază contribuția deosebită pe care BOR, prin originea sa latină, o poate aduce la înțelegerea dintre bisericile surori, ea fiind socotită a fi un fel de pod ideal între Ortodoxia bizantină, Ortodoxia slavă și Biserica Catolică.

Momentul culminant al vizitei PF Teoctist se va consuma duminică la Basilica San Pietro cu celebrarea Sfintei Liturghii de către Suveranul Pontif și, în câteva intervenții, și de către Capul BOR. Cei doi înalți prelați se vor ruga îm-

preună și în limba română. Suveranul Pontif și Patriarhul se vor întâlni, sâmbătă, în Palatul Apostolic, în cadrul unei audiențe particulare, prilej cu care vor fi rostite discursuri și se va face un schimb de cadouri. În încheierea întâlnirii va fi semnată o declarație comună.

Astăzi, Patriarhul va fi primit și de către Președintele Republicii Italia, Carlo Azeglio Ciampi și președintele Consiliului de Miniștri, Silvio Berlusconi. Un moment important al vizitei îl va reprezenta, de asemenea, întâlnirea Patriarhului cu comunitatea ortodoxă română din Roma și Milano (Gabriela Bogdan și Radu Bogdan)

CURIERUL NAȚIONAL, 9 octombrie 2002, p. 4

Patriarhul Teoctist, primit cu aplauze la Bazilica Santa Maria Maggiore

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR) a fost primit, ieri dimineață, cu aplauze în bazilica Santa Maria Maggiore, din Roma, de către credincioșii catolici și turiștii aflați la momentul respectiv în lăcașul de cult, în cea de-a doua zi a vizitei pe care șeful BOR o face la Vatican, la invitația Suveranului Pontif.

PF Teoctist a vizitat, timp de o oră, Santa Maria Maggiore (baptisteriul, mozaicurile Arcului de Triumf – una dintre cele mai importante bazilici papale – în prezența Eminenței Sale Cardinalul Carlo Furno și a altor membri ai conducerii lăcașului de cult. Înalții ierarhi s-au rugat și s-au închinat în fața imaginii venerabile a Fecioarei Salus Populi Romani.

În timpul unei scurte opriri la Columna lui Traian, Întâistătătorul BOR și membrii delegației sale au fost întâmpinați de un grup de trecători care au scandat "Viva la Romania". Până la *Coloana* lui Traian, delegația ierarhilor ortodocși a trecut pe lângă Coloseum, parcurgând Via dei Fori Imperiali.

Însoțit de rectorul profesor Franco Imoda, Patriarhul BOR a făcut un tur al Universității Pontificale Gregoriene, în care învață aproximativ 1.500 de studenți, printre care și studenți romani, beneficiari ai unor burse de studiu de la Comitetul Catolic pentru Colaborare Culturală, de pe lângă Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine. Șeful Bisericii Ortodoxe Române a mai vizitat Biblioteca Universității, în care există aproximativ 800.000 de volume. Patriarhul BOR a donat Bibliotecii ediția jubiliară a Bibliei de la București din 1688, volumul Biserica întemnițată – Preoți și ierarhi; albumul România – biserici, schituri, mănăstiri și o plachetă omagială cu cei cinci patriarhi ai României.

În cursul după-amiezii de ieri, PF Teoctist și delegația din care fac parte mitropoliții: Daniel al Moldovei, Teofan al Olteniei, Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române din Europa Occidentală și Meridională și Arhiepiscopul Nifon al Târgoviștei au vizitat bazilica Santa Maria in Transteverē pentru a se întâlni cu membrii comunității tineretului catolic Sant Egidio, cea care a organizat, în 1998, manifestarea "Oameni și religii" de la București.

În prima parte a zilei de astăzi PF Teoctist are programate întâlniri cu președintele Republicii Italiene, Azeglio Ciampi, și cu președintele Consiliului de Miniștri, Silvio Berlusconi (Mediafax).

ZIUA, 10 octombrie 2002, p. 20
Teoctist, Patriarh în țara curcubeului

Astfel a fost numit capul Bisericii Ortodoxe de către o fetiță din comunitatea Sant-Egidio, pentru a sugera unitatea creștinilor la care aspiră Patriarhul și Papa Ioan Paul al II-lea. Patriarhul s-a întâlnit ieri cu președintele și premierul Italiei.

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, a fost „desemnat” de către un copil de la așezământul social al comunitatii Sant-Egidio: „Patriarh în țara curcubeului”, sub semnul unității creștinilor, transmite Rompres. Șeful BOR, aflat într-o vizită de șapte zile la Vatican, la invitația Papei Ioan Paul al II-lea, a fost marți seara la Roma, timp de aproape trei ore, oaspetele uneia dintre cele mai mari organizații ale laicatatului catolic – Sant-Egidio, creată în urmă cu patru decenii, în încercarea de a revigora viața religioasă în societatea catolică. Întâlnirea, pusă sub semnul unității creștinilor, a fost încărcată de emoție, PF Teoctist fiind primit, în aplauzele mai multor sute de membri ai comunității, de către arhiepiscopul Vincenzo Paglia și președintele Sant' Egidio, Andrea Riccardi.

Patriarhul a vizitat așezământul social al comunității, unde s-a întreținut cu copiii cu deficiențe fizice și cu bătrâni. Fetița care l-a „numit” pe Teoctist „Patriarh în țara curcubeului” i-a daruit șefului BOR un desen reprezentând un curcubeu. În continuare, Patriarhul Teoctist a participat la un serviciu religios oficiat în Biserica Santa Maria in Transtevere a comunității Sant-Egidio. Andrea Riccardi a mulțumit BOR pentru deschiderea manifestată în organizarea la București, în anul 1998, a reuniunii „Oameni și Religii”, la care au participat peste 4000 de lideri religioși și reprezentanți ai comunităților religioase din întreaga lume.

PF Părinte Teoctist i-a mulțumit ieri președintelui italian Carlo Azeglio Ciampi, pentru sprijinul acordat României în eforturile sale de aderare la structurile euro-atlantice. Șeful statului italian evidențiind rădăcinile și moștenirea creștină comună a celor două popoare și a apreciat că integrarea României în UE este doar o chestiune de timp. „Vrem să ne aducem contribuția pentru ca Europa să-și păstreze rădăcinile ei din trecut, rădăcini creștine”, a declarat PF Teoctist după întâlnirea cu președintele Ciampi. La discuțiile de la Palatul Quirinale, președintele Italiei a relevat apropierea dintre Italia și România și a vorbit despre cei doi frați, Apostolii Petru și Andrei, care au creștinat cele două popoare, menționează Mediafax. În cursul după-amiezii de ieri, Patriarhul și delegația care îl însoțește au avut o întrevedere cu premierul italian Silvio Berlusconi. (Laura Dobre)

ADEVĂRUL, 10 octombrie 2002

Președintele Italiei i-a spus Patriarhului Teoctist că Europa trebuie să respire cu ambii plămâni, și cel apusean, și cel răsăritean. Premierul Berlusconi se declară avocatul personal al României

Președintele Champi, un creștin practicant, s-a pregătit pentru întâlnirea cu Patriarhul Teoctist și a apreciat că cele două Biserici sunt surori, tot așa cum cei

doi frați, apostolii Petru și Andrei, au creștinat, unul Roma, iar celălalt spațiul de azi al României (C. D.).

ZIUA, 11 octombrie 2002, p. 3

Sfântul Silvestru înfrățește Bucureștiul cu Roma - O parte din sfintele moaște a fost donată Bisericii omonime (din București)

Credincioșii Bisericii Sfântul Silvestru din București se vor putea închina la moaștele patronului spiritual al acestei parohii. Acest lucru este posibil datorită prețiosului gest al Bisericii Sfântul Silvestru din Roma, prin Cardinalul Camillo Ruini, care a donat parohiei bucureștene Sfântul Silvestru, prin Patriarhul Teoctist, o parte din moaștele sfântului, în cadrul unei ceremonii desfășurate vineri după-amiază la Biserica San Giovanni in Laterano, lăcaș de cult aflat lângă Palatul Lateran, prima reședință a papilor. "Dorim ca Bucureștiul și Roma să fie înfrățite de Sfântul Silvestru, sfântul care a scos creștinii din catacombele Romei", a afirmat cardinalul Ruini, care a înmănat Patriarhului BOR documentele care atestă autenticitatea moaștelor.

În cadrul ceremoniei, s-au înălțat rugăciuni către o serie de sfinți care se regăsesc în calendarele ambelor biserici, subliniindu-se încă o dată dorința de unitate a creștinilor. "Ne rugăm ca Duhul Sfânt să ne dăruiască harul unității", a spus Cardinalul Ruini. Mulțumind pentru sfintele moaște primite, Patriarhul Teoctist a evidențiat că acest dar este unul dumnezeiesc. "Poporul român a devenit prin Biserica sa de 2000 de ani o cruce, o întâlnire și o sinteză a creștinismului Occidental și Răsăritean. Primirea moaștelor reprezintă o răsplată dumnezeiască pentru întreaga istorie a poporului român", a afirmat Întâistătorul BOR. PF Teoctist i-a acordat cardinalului Ruini Crucea Patriarhală și i-a dăruit o icoană cu Mântuitorul Iisus Hristos, Sfânta Fecioară și Sfântul Ioan Botezătorul, subliniind că aceasta reprezintă un semn al dragostei și apropierii dintre Biserica Ortodoxă Română și cea Catholică.

Sfântul Silvestru a fost papă al Romei în secolul al IV-lea, fiind cel care l-a botezat pe Constantin cel Mare, împărat care a oprit prigoana îndreptată împotriva creștinilor. Sfântul a făcut minuni atât în timpul vieții, cât și după moarte și l-a sfătuit pe Împăratul Constantin să denumească cea de-a șaptea zi a săptămânii Dominus dei (ziua Domnului). El a murit în 335, la 81 de ani.

REALITATEA ROMÂNEASCĂ, 11 octombrie 2002, p. 13

Pași hotărâți pentru unitatea creștină

Un patriarh al unui popor latin și un papă de origine slavă împlinesc în aceste zile, în cetatea Sfântului Petru un vis de 1000 de ani: apropierea dintre Ortodoxie și Catholicism (Corneliu Ciocan).

ADEVĂRUL, 12 octombrie 2002, p 1,12

Papa și Patriarhul – triumful iubirii

Un moment istoric în relația dintre Biserica Ortodoxa Română și Biserica Catholică va avea loc astăzi, la reședința Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea. Prea

Fericitul Patriarh Teoctist și Papa Ioan Paul vor semna o declarație comună privind colaborarea dintre cele două Biserici. Este prima declarație de acest gen semnată între cele două Biserici. Inițiativa declarației a venit dinspre Biserica Catolică, după ce, la București, în urmă cu trei ani, se semnase o altă declarație comună, însă în problema. Iugoslaviei. De aceea, Declarația de astăzi, care vizează relația dintre Biserici, este privită ca un eveniment deosebit. Surse din delegația Patriarhiei Române spun că negociera textului nu a fost deloc ușoară, diplomații Bisericilor fiind mai riguroși decât cei politici cu fiecare cuvânt, cu fiecare virgulă. Cu 40 de ore înaintea semnării, textul nu avea încă o formă finală, care să convină ambelor părți. Declarația este concepută pe trei părți. Prima parte, referitoare la relația dintre Prea Fericitul Patriarh Teoctist și Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea. A doua parte, *cea mai delicată, privește comuniunea dintre Biserica Catolică și cea Ortodoxă Română, fiind și contextul în care se vorbește despre unitatea Bisericilor și se face referire la ele ca Biserici surori. În fine, a treia parte vizează rolul Bisericilor într-o Europă Unită. Acceptarea unei asemenea Declarații de către Biserica Ortodoxă Română este un semn clar al deschiderii. Ideea de unitate, care apare în document, îi poate crea unele probleme, atât în relația cu celelalte Biserici Ortodoxe, cât și în relația cu credincioșii, care ar fi tentați să confere un alt sens acestei exprimări – acela de unire a Bisericii Ortodoxe Române cu Roma, ceea ce corespunde intențiilor semnatarilor. E drept că, în discuții, dorința negociatorilor catolici ai Declarației a fost ca unitatea să fie pusă sub autoritatea Papei. Acest lucru nu a fost acceptat de partea română, care vede unitatea doar sub autoritatea lui Hristos.*

Nici la catolici dialogul cu BOR nu a fost primit prea ușor de către aripa conservatoare, care a insistat până nu de mult pe lângă Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine, ca Biserica Catolică să nu accepte nici un fel de discuții cu Biserica Ortodoxă, deoarece momentul despărțirii Bisericilor a marcat pentru totdeauna drumul separat al acestora. În cele din urmă, conservatorii catolici au fost temperați, dar frământările n-au încetat (C.D.).

JURNALUL NAȚIONAL, 13 octombrie 2002, p. 2

Papa și Teoctist au semnat un acord istoric

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române au semnat ieri, în premieră, o declarație comună care *îndeamnă* la unitatea creștinilor. În document sunt reamintite dificultățile pe care le întâmpină încă unele comunități creștine din România și îndeamnă la rezolvarea lor. Totodată, declarația comună constituie un nou pas pe calea dialogului dintre cele două biserici.

ADEVĂRUL, 14 octombrie 2002, p. 1, 15

Papa și Patriarhul: „Deplina comuniune nu înseamnă absorbție”

Peste 6.000 de credincioși au participat, ieri, la liturghia ținută la Biserica San Pietro, alți 10.000 asistând de afară la slujba transmisă pe două ecrane uriașe. Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist, împreună la Liturghie, s-au despărțit în momentul împărtășirii. Cei doi ierarhi fuseseră îndelung aclamați de mulțimea

strânsă pentru slujbă. Însă cel mai emoționant moment a fost înainte de Sfânta Împărtășanie... când Papa și Patriarhul au rostit împreună, în limba română, Crezul de dinainte de Marea Schismă. În ecou se auzeau, pe rând, când vocea Patriarhului, când vocea Papei, din ce în ce mai sfârșită de suferință. Celebrarea liturgică de ieri a exprimat voința comună a celor doi șefi de Biserici de a căuta comuniunea deplină și vizibilă. Despărțirea din momentul împărtășaniei, când fiecare a primit cuminecătura din potirul lui, a arătat că situația de dureroasă diviziune rămâne, cel puțin la nivel dogmatic și liturgic.

„Desigur, drumul refacerii unității vizibile dintre Bisericile noastre este adesea dificil (...). Totuși, întrucât Crucea lui Hristos poartă în ea ascunsă puterea Învierii, orice lucrare dificilă pentru refacerea unității este și pregătire pentru Înviere, pentru o comuniune mai intensă cu Hristos și cu Sfinții Săi din Biserică, una, sfântă, sobornicească și apostolească, pe care o mărturisim în Crezul comun niceo-constantinopolitan", a spus Patriarhul Teoctist. „În bunăvoința Sa față de noi, cei păcătoși, Dumnezeu ne-a dat aceste timpuri din urmă să ne apropiem mai mult, prin rugăciune, prin cuvânt și fapte, de plinătatea unității voite de Iisus pentru ucenicii Săi. A crescut în noi conștiința că suntem invitați împreună la nunta împărătească. (...) Fie să vină cât mai curând ziua binecuvântată, în care vom putea trăi cu adevărat în plinătatea ei comuniunea noastră desăvârșită", a spus și Papa Ioan Paul al II-ea. Liturghia comună săvârșită ieri în Biserica San Pietro a fost un moment de o covârșitoare importanță în istoria creștinismului. Sâmbătă avusese loc semnarea primei Declarații comune.

În biblioteca privată a Sanctității Sale Ioan Paul al II-lea a fost locul unei întâlniri absolut private a celor doi ierarhi, care a precedat momentul oficial în care s-au rostit discursuri, s-au pus semnăturile pe Declarația comună și s-a făcut un schimb de daruri. Atât Papa, cât și Patriarhul au vorbit despre necesitatea unității, dar și despre proliferarea sectelor și a prozelitismului.

„Întâlnirea noastră trebuie considerată ca un exemplu: frații trebuie să se regăsească pentru a se reconcilia, pentru a reflecta împreună, pentru a descoperi mijloacele pentru a se înțelege, pentru a-și expune unul altuia argumentele", se spune în începutul Declarației, după ce, încă din primele rânduri, se afirmă răspicat: „deplina comuniune nu înseamnă absorbție". Cele două Biserici recunosc că sunt încă despărțite de probleme doctrinare, de divergențe, dar îndeamnă la instituționalizarea dialogului, la schimburi între preoți și laici, între centrele mănăstirești și studenți în teologie. Reactivarea dialogului s-ar putea face, conform Declarației, prin Comisia mixtă internațională pentru dialog teologic. Finalul Declarației numește cele două Biserici „surori" (C.D.).

COTIDIANUL, 14 octombrie 2002, p. 3

Reconcilierea creștină de la Vatican

Vizita-maraton pe care Patriarhul Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române a întreprins-o săptămâna trecută are, printre altele, și menirea de a aduce mai multă înțelegere între catolicii și ortodocșii români, mai ales că prelatul român și Papa

Ioan Paul al II-lea au semnat o declarație comună, care dă o nouă dimensiune dialogului dintre cele două Biserici (Simona Gheorghe, Narcis Iordache).

NAȚIONAL, 14 octombrie 2002, p. 6

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist s-au rugat împreună, în limba română

La sfârșitul ceremoniei religioase, cei doi capi de biserici s-au îmbrățișat și au binecuvântat împreună mulțimea de credincioși, în care sute de români fluturau cu stegulețe tricolore. Credincioșii catolici prezenți la misa de duminică au apreciat că niciodată un patriarh ortodox nu s-a bucurat de o primire atât de călduroasă, desfășurată într-o atmosferă destinsă. În cinstea delegației BOR, statuia Sfântului Andrei – apostolul românilor, aflată în bazilica San Pietro – a fost împodobită cu flori (R.N.).

ROMÂNIA LIBERĂ, 14 octombrie 2002, p. 1

Declarația comună a Papei Ioan Paul al II-lea și a Patriarhului Teoctist privind unitatea creștină

Sâmbătă, cu două zile înaintea încheierii vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia, Papa Ioan Paul al II-lea și Întâistătătorul BOR au semnat un document istoric. Este vorba de declarația comună a Papei Ioan Paul al II-lea și a Patriarhului Teoctist, care îndeamnă la unitatea creștinilor din întreaga lume, document care a fost semnat în apartamentul pontifical de la Vatican, după ce Patriarhul român și Papa au avut o întâlnire privată de aproximativ zece minute în biblioteca Suveranului Pontif (Z.I.).

ZIUA, 14 octombrie 2002, p. 1, 3

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (BOR), PF Teoctist au semnat sâmbătă, în premieră, în apartamentul pontifical de la Vatican, o declarație comună care îndeamnă la unitatea creștinilor, acesta fiind primul act încheiat vreodată de un Suveran Pontif și un Patriarh ortodox și primul document comun din acest mileniu. “Întâlnirea de sâmbătă, de la Vatican, reînnoiește angajamentul nostru de a ne ruga și lucra pentru a ajunge la unitatea tuturor ucenicilor lui Hristos. Scopul și dorința noastră arzătoare o constituie comuniunea plenară, care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă, este calea bisericii lui Hristos”, se arată în textul declarației semnat de către cei doi capi de biserici. În document re-apare, după o perioadă îndelungată, termenul de Biserici-surori, iar cei doi înalți prelați evidențiază faptul că vizita Patriarhului Teoctist la Vatican reprezintă o continuare a istoricei prezențe a Suveranului Pontif în România, prilej cu care credincioșii români au făcut apel la unitatea creștinilor.

Declarația comună reamintește dificultățile pe care le întâmpină încă unele comunități creștine din România, în încercarea de a depăși efectele negative pe

care anii totalitarismului le-au avut asupra realizării comuniunii creștine și îndeamnă la rezolvarea acestor dificultăți. "Printr-un dialog sincer, trebuie depășite conflictele, neînțelegerile și bănuielile trecutului pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei, creștinii din România să devină martorii păcii și ai reconcilierii", precizează documentul. De asemenea, există îndemnul la reluarea dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, inițiat în 1980, în cadrul Comisiei mixte internaționale. "Biserica nu este o entitate închisă în sine însăși, ci are o misiune în lume și este deschisă acesteia. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care este pe cale să-și extindă frontierele spre popoarele și culturile din partea centrală și orientală a continentului constituie o provocare pe care creștinii din Occident și Orient trebuie să o rezolve împreună".

Prea Fericitul Părinte Teoctist și Suveranul Pontif evidențiază faptul că întreaga Europă are nevoie de bogăția spirituală generată de creștinism.

Declarația comună a fost semnată după o întâlnire privată de aproximativ zece minute între Patriarhul Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea, în biblioteca Suveranului Pontif. Pe timpul schimbului de daruri dintre cei doi înalți prelați, PF Teoctist l-a ținut permanent de mână pe Suveranul Pontif.

PF Teoctist i-a oferit Papei o cruce din aur, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul și un tablou înfățișându-i pe cei doi Întâistătători de Biserici în timpul vizitei la București a Sfântului Părinte. La rândul său, Suveranul Pontif i-a oferit Patriarhului o icoană în mozaic a Maicii Domnului cu Pruncul (lucrată la Vatican) și un inel episcopal. De asemenea, membrii delegației BOR au primit din partea Suveranului Pontif câte o cruce, pusă într-o cutie cu stema papală, semn al importanței vizitei la Vatican a Patriarhului Teoctist.

Patriarhul BOR și Papa și-au exprimat preocuparea față de manifestările de prozelitism cu care se confruntă cele două Biserici istorice. "Mărturia creștină comună autentică evită orice manifestări evidente sau ascunse de prozelitism, precum și o competiție confesională neloială. Prozelitismul este o contramărturie și trebuie denunțat ca atare în toate împrejurările", a declarat Patriarhul Teoctist, în cadrul discursului rostit sâmbătă.

Întâistătătorul BOR a apreciat că denunțarea prozelitismului și a competiției confesionale neloiale nu îngrădește libertatea religioasă și de conștiință, așa cum este definit acest concept în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

PF Teoctist a mai subliniat necesitatea unei mărturii comune a tuturor creștinilor, în contextul resimțirii tot mai acute a fenomenului de globalizare, precizând că Biserica Ortodoxă Română a rămas fidelă deschiderii ecumenice și colaborării intercreștine, pentru redescoperirea unității tuturor creștinilor. "Suntem preocupați de prozelitismul noilor comunități și mișcări religioase care nu au rădăcini istorice și care invadează țările și regiunile unde există Biserici tradiționale și unde de secole se propovăduiește Evanghelia", a declarat la rândul său Papa.

Suveranul Pontif a evidențiat faptul că Biserica Catolică recunoaște misiunea pe care o au Bisericile Ortodoxe în țările unde au rădăcini istorice de secole. "Biserica Catolică nu dorește decât să ajute această misiune și să colaboreze la împlinirea ei, pentru ca Biserica Ortodoxă să-și îplinească misiunea pastorală

atât față de proprii credincioși, cât și față de cei care se îndreaptă liberi spre ea", a subliniat Sfântul Părinte. În același context, Papa a precizat că Biserica Catolică a căutat să sprijine misiunea Bisericilor Ortodoxe atât în țările lor de origine, cât și activitatea pastorală a comunităților din diaspora, care conviețuiesc împreună cu comunitățile catolice. Suveranul Pontif a apreciat că acolo unde există, totuși, neînțelegeri, acestea trebuie soluționate în spiritul dialogului frățesc și sincer, exprimând disponibilitatea Bisericii Catolice în acest sens.

ACTUALITATEA CREȘTINĂ, nr. 10/2002, p. 2

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române s-a întâlnit cu Sfântul Părinte

Vizita Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române este evenimentul așteptat cu mult interes și bucurie de Sfântul Părinte, care, în acea întâlnire de trei zile, de la București, rămasă în inima românilor, la Liturghia deja celebră pretutindeni, prin strigătul spontan al mulțimii *Unitate* (9 mai, 1999), l-a invitat în Vatican.

Timp de opt zile, Patriarhul român se află într-o vizită ecumenică și pastorală în Vatican și în Italia, vizită pe care a prefătat-o cu o frumoasă declarație consemnată de ziariști: „*La iubire trebuie să se răspundă cu iubire, așa cum a spus Hristos. De aceea am considerat că la începutul acestui mileniu este bine să răspund la invitația Papei făcută încă din 1999 și reînnoită de atunci de mai multe ori*”.

De la această vizită sunt așteptări în privința dialogului între cele două Biserici, Catolică și Ortodoxă, armonizarea celor doi „plămâni” spirituali ai Europei.

În privința realității românești, vizita Papei a marcat un pas „înainte” și un unul „după”, Patriarhul afirmând că „*roadele acesteia sunt o binefacere pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru țara noastră*”; iar drumul următorilor pași este privit cu speranța că realitățile dureroase care persistă în calea unității evanghelice își vor găsi cuvenita rezolvare, în spiritul lui Hristos.

„*Avem încă multe a clarifica în raporturile dintre cele două Biserici – a spus Patriarhul înaintea vizitei –, însă vizita nu are ca scop rezolvarea acestora. Lumea trebuie să creadă în cuvântul Bisericii și ca el să fie credibil, el trebuie să fie unitar*”. „*Pentru aceasta este nevoie de «jertfe» de ambele părți*”.

Luni, 7 octombrie, de la aeroport, Patriarhul Teoctist a sosit direct în Piața San Pietro, împreună cu suita sa, fiind salutat de Papa Ioan Paul al II-lea în cadrul audienței pelerinilor din toată lumea veniți cu ocazia canonizării lui Josemaria Escrivá de Balaguer, cărora le-a încredințat în rugăciune vizita la Roma a înaltului oaspete: „*Beatitudine și iubite frate, Dumnezeu voastră faceți această vizită însuflețit de înseși sentimentele și așteptările mele. Regăsirea împreună la Mormântul Sfinților Apostoli Petru și Paul este semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele, care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi. Și actuala vizită este un act purificator al amintirilor noastre de diviziune, de confruntare adesea acută, de acțiuni și cuvinte, care au dus la separări dureroase*”.

„*Din Grădina Maicii Domnului în Cetatea Eternă*”, astfel și-a intitulat Patriarhul Teoctist salutul adresat Papei. După-amiază a urmat un popas la Mormântul Sfântului Petru și întâlnirea cu Cardinalul Walter Kasper, Președintele Consi-

liului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, la *Domus Sanctae Martae* din Vatican, locul de găzduire a delegației române.

Marti a vizitat Bazilica Santa Maria Maggiore și Universitatea Pontificală Gregoriană. Patriarhul s-a rugat, împreună cu ceilalți înalți ierarhi din suită, la icoana Maicii Domnului din Bazilică. Pe drum, câțiva trecători au scandat „*Viva la Romania!*” și s-au fotografiat alături de ei.

La Universitatea Pontificală Gregoriană a fost întâmpinat de rector (Pr. Franco Imoda). Patriarhul a donat bibliotecii acestei universități, care deține peste 800.000 de volume, un exemplar din *Biblia de la București* (ediția jubiliară a Patriarhiei Române); volumul „*Biserica întemnițată – preoți și ierarhi*” (editat de Institutul pentru Studiul Totalitarismului), un album „*România – biserici, schituri, mănăstiri*”. La Universitatea Gregoriană învață 1500 de studenți, printre care și români, cu burse de studiu de la Comitetul Catolic pentru Colaborare Culturală de pe lângă Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine și de la alte foruri ale Bisericii Catolice.

În cursul după-amiezii, Prea Fericitul Teoctist s-a întâlnit cu Comunitatea Sant'Egidio, care a organizat în 1998, la București, reuniunea internațională „*Oameni și Religii*”. Un copil de la așezământul social al Comunității l-a numit „*Patriarh în țara curcubeului*”. Patriarhul a participat la un serviciu religios oficiat în Biserica Santa Maria in Transtevere de arhiepiscopul Vincezo Paglia. Andrea Riccardi, conducătorul Comunității Sant'Egidio, a evocat reuniunea „*Oameni și Religii*”, de la București, la care au participat peste 4.000 de lideri religioși și reprezentanți ai comunităților religioase din întreaga lume și a mulțumit Bisericii Ortodoxe pentru deschiderea de care a dat dovadă.

Miercuri, s-a întâlnit cu oficialitățile politice ale Italiei. „*Dimensiunea spirituală a Europei*” a fost tema abordată cu Președintele Italiei, Carlo Azeglio Ciampi, la ora când era dat publicității Raportul Uniunii Europene privind țara noastră. „*Europa trebuie să respire cu ambii plămâni, și cel apusean și cel răsăritean; integrarea României în Uniunea Europeană este doar o chestiune de timp*”, a afirmat Președintele. Apoi cu Premierul italian Silvio Berlusconi, care a subliniat relațiile personale pe care le are cu Premierul Adrian Năstase și faptul că s-a transformat în avocatul personal al României, pledând pentru integrarea ei, la fiecare întrunire a țărilor europene.

Menționăm următoarele momente din program:

Joi, 10 octombrie, vizita la Spitalul pentru copii Bambino Gesù, iar seara o recepție oferită de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun. Vineri, vizita la Biblioteca Apostolică Vaticană, la Bazilica *Sfântul Paul* din Afara Zidurilor și la Bazilica *Sfântul Ioan* din Lateran, catedrala Romei, unde îi este conservată o relicvă a Sfântului Silvestru Papă, apoi o scurtă vizită la Colegiul Pontifical greco-catolic Pio Romeno, iar seara, participarea la actul academic organizat de Institutul Pontifical Oriental. Sâmbătă, o nouă întâlnire cu Sfântul Părinte în Palatul Apostolic, cu rostirea unor importante discursuri și semnarea unei Declarații comune. După amiaza – concelebrare ecumenică prezidată împreună cu Cardinalul Walter Kasper în biserica *Sfântul Bartolomeu*, de pe Insula Tiberină, consa-

crată, cu această ocazie, ca loc de memorial pentru toți mărturisitorii credinței din secolul al XX-lea.

Duminică – moment solemn concluziv: Sfânta Liturghie prezidată de Papa în Bazilica vaticană, în prezența și cu participarea activă la liturghia cuvântului a Patriarhului român și a membrilor delegației ortodoxe române.

Apoi, Patriarhul **Teoctist** este așteptat la Milano, orașul Sfântului Ambrozie, de comunitatea ortodoxă.

Câteva personalități din suita sa: Mitropoliții **Daniel** al Moldovei și Bucovinei, **Teofan** al Olteniei, **Iosif** al Europei Occidentale și de Sud, Arhiepiscopul **Nifon** al Târgoviștei, preoții profesori Dumitru Popescu, membru al Academiei Române, Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității din București.

În încheiere, iată câteva gânduri ale Cardinalului Walter Kasper despre auspiciile vizitei:

„Este un mare eveniment și are o mare semnificație, mai ales în situația actuală. Sfântul Părinte a mers în România în 1999; era prima vizită a Papei într-o țară majoritar ortodoxă. Aceasta i-a lăsat o frumoasă amintire Sfântului Părinte, pentru că la sfârșit mulțimea a strigat «unitate, unitate!», semn că poporul dorește unitatea Bisericii.

Cred că acesta este un eveniment foarte semnificativ în contextul actual al relațiilor cu toate Bisericile Ortodoxe și va avea o importanță și un efect extraordinar, întrucât această Biserică Ortodoxă din România este o punte între lumea latină și lumea slavă și bizantină. De fapt, este o Biserică slavă, o Biserică Ortodoxă, dar cu o importantă tradiție latină. Limba română este o limbă latină. Noi dorim să facem pași decisivi înspre unitate, o unitate care să nu fie prin absorbție, dar care să respecte pluralitatea tradițiilor liturgice, spirituale, disciplinare și așa mai departe.”

„Cred că are loc o mișcare în lumea ortodoxă, o deschidere lentă. Lucrurile se dezvoltă prin întâlnirile personale. Am avut mereu relații bune cu Constantinopolul, cu Patriarhia Ecumenică. Acum și în Grecia s-au schimbat lucrurile de la vizita Papei. Există un progres pozitiv cu Serbia, cu Bulgaria. Lucrurile iau amploare... toate aceste popoare vor să intre în Comunitatea Europeană, și acesta este un impuls în plus pentru a se apropia de Roma.”

*

RADIOVATICANA RADIOGIORNALE,
06 OTTOBRE 2002

“Papa are amintiri frumoase în urma vizitei în România. Se scrie în continuare despre acest eveniment. Și acum, Papa este foarte mulțumit, încântat, fericit că Patriarhul vine, pentru a doua oară la Roma. De fapt, mai înainte de vizita Papei în România, Patriarhul a fost la Roma. Se vor întâlni pentru a treia oară. Există între ei o adevărată prietenie. Aș vrea să spun că prietenia este un element foarte important în mișcarea ecumenică: nu este vorba doar de documente, ci de raporturi interpersonale ale unor persoane cu o profundă spiritualitate” (interviu

cu Cardinalul WALTER KASPER, Președintele Consiliului Pontifical pentru promovarea unității între creștini).

ZENIT (AGENȚIA CATOLICĂ DE ȘTIRI), 07.10.2002, Vatican
Papa I-a primit pe Patriarhul ortodox român

Papa Ioan Paul al II-lea l-a primit astăzi pe Patriarhul ortodox român Teoctist în Piața San Pietro, în prezența a 200.000 de pelerini care au celebrat canonizarea lui Josemaría Escrivá. Evenimentul a avut loc la încheierea audienței de astăzi care a urmat Liturghiei de mulțumire pentru canonizarea de duminică.

Întâlnirea cu Papa a fost primul eveniment oficial al vizitei Patriarhului la Roma. El întoarce astfel vizita pe care Sfântul Părinte a făcut-o în 1999 în România, prima vizită papală din istorie într-o țară majoritar ortodoxă.

În timpul vizitei la Roma, cei doi lideri religioși vor semna o declarație comună, care ar putea fi un alt pas pe drumul spre unitatea deplină între aceste două Biserici, separate după 1054. "Beatitudine și iubite frate, Dumneavoastră faceți această vizită însuflețit de înseși sentimentele și așteptările mele", a spus Papa Ioan Paul al II-lea în cuvântul adresat Patriarhului. "Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Paul este semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele, care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi", a continuat Papa, aceste cuvinte fiind spuse chiar în limba română.

"Și actuala vizită este un act purificator al amintirilor noastre de diviziune, de confruntare adesea acută, de acțiuni și cuvinte, care au dus la separări dureroase", a spus Papa. "Viitorul, totuși, nu este un tunel întunecat și necunoscut", a continuat el. "El este deja luminat de harul lui Dumnezeu; lumina plină de viață a Duhului aruncă deja raze mângâietoare asupra lui."

"Această siguranță nu prevalează doar asupra fiecărei persoane umane descurajate, asupra osteneții care uneori frânează pașii noștri; ea ne convinge mai ales că pentru Dumnezeu nimic nu este cu neputință, și că așadar, dacă ne vom face vrednici de aceasta, el ne va da și darul deplinei unități."

Vizita Patriarhului român se va încheia duminica viitoare, zi în care Papa va prezida Liturghia euharistică în prezența oaspetelui, în Bazilica San Pietro. Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul vor celebra în comun Liturghia Cuvântului, se vor ruga împreună, vor rosti în limba română mărturisirea de credință (Crezul), și se vor separa la momentul Liturghiei Euharistice.

"Fie ca aceste zile să alimenteze dialogul nostru, să ne hrănească speranțele, să ne facă mai conștienți de ceea ce ne unește, de rădăcinile noastre comune de credință, de patrimoniul nostru liturgic, de Sfinții și Mărturisitorii pe care-i avem în comun", a spus Papa în încheiere. "Să dea Dumnezeu să putem experimenta încă o dată cât este de frumos și de dulce a-L invoca împreună".

IL TEMPO, 08 octombrie 2002, p. 7

Un moment important pentru continuarea dialogului ecumenic îl reprezintă întâlnirea dintre Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

ZENIT, 09.10.2002, Vatican

Relațiile Roma-București: un model fratern important

Relațiile dintre Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă din România constituie un model fratern important, consideră un istoric, în contextul vizitei pe care Patriarhul ortodox român Teoctist o face la Roma și Vatican în perioada 7-13 octombrie.

Prea Fericitul Teoctist a fost primit astăzi dimineață de președintele Republicii italiene, Carlo Azeglio Ciampi, înainte de a întâlni comunitatea Sant' Egidio. Pentru președintele acestei comunități, istoricul Andrea Riccardi, intervievat de Radio Vatican, "modelul relațiilor realizate între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă din România este deosebit de important".

Sant' Egidio a organizat în 1998 o Adunare ecumenică la București, în spiritul întâlnirii de la Assisi, și dă mărturie de acest "dezgheț" din Est. Mai târziu a avut loc vizita Papei, "un eveniment mare și minunat", mai ales când mulțimea a strigat "unitate, unitate!", a adăugat Andrea Riccardi. "Venind acum la Roma, după patru ani, Patriarhul nu doar face o vizită, dar face vizibilă această fraternitate care s-a clădit între Roma și București".

CATHOLICA (AGENȚIA CATOLICĂ DE ȘTIRI), 11.10.2002, Vatican

Cardinalul Ruini i-a oferit Patriarhului Teoctist o relicvă a Sf. Silvestru

În această după-amiază, în Bazilica San Giovanni in Laterano, Cardinalul Camillo Ruini, Episcopul Vicar al Diecezei de Roma, i-a oferit Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române o relicvă a Sfântului Silvestru, ca semn deosebit de comuniune și fraternitate, în contextul plin de semnificații al vizitei Prea Fericitului Teoctist la Roma. Celebrarea ecumenică a Liturghiei Cuvântului în Catedrala Diecezei de Roma a început la orele 16.30.

Sf. Silvestru, Episcop de Roma între anii 314 și 335, a trăit în același timp și provocările aduse de Conciliul de la Niceea (învățătura lui Arie, schisma donatistă din nordul Africii, problema acelor care în timpul persecuțiilor își renegaseră credința, iar acum cereau să fie reprimiți la deplina comuniune), și speranțele pe care toleranța constantiniană le trezise. *Sf. Silvestru* amintește, așadar, de *Biserica neîmpărțită*, fiind astfel un exemplu de dragoste față de turmă și față de universalitatea mesajului evanghelic.

La întoarcerea în țară, Patriarhul va oferi relicva unei biserici ortodoxe din București, al cărei patron este chiar Sf. Silvestru. Astfel, credincioșii din acea parohie se vor putea închina la moaștele patronului lor spiritual. "Dorim ca Bucureștiul și Roma să fie înfrățite de Sf. Silvestru, sfântul care a scos creștinii din catacombele Romei", a afirmat Cardinalul Ruini, care a înmănat Patriarhului BOR documentele ce atestă autenticitatea moaștelor.

În cadrul ceremoniei, s-au înălțat rugăciuni către sfinți care se regăsesc în calendarele ambelor Biserici, subliniindu-se încă o dată dorința de unitate a creștinilor. "*Ne rugăm ca Duhul Sfânt să ne dăruiască harul unității*", a spus Cardinalul Ruini. Mulțumind pentru sfintele relice primite, Patriarhul Teoctist a evidențiat că acest dar este unul dumnezeiesc. "*Poporul român a devenit prin Biserica sa de 2000 de ani o cruce, o întâlnire și o sinteză a creștinismului Occidental*

și Răsăritean. Primirea moaștelor reprezintă o răsplată dumnezeiască pentru întreaga istorie a poporului român", a afirmat Întâistătătorul BOR.

Prea Fericitul Teoctist i-a acordat Cardinalului Ruini Crucea Patriarhală și i-a dăruit o icoană cu Mântuitorul Iisus Cristos, Prea Sfânta Fecioară și Sfântul Ioan Botezătorul, subliniind că aceasta reprezintă un semn al dragostei și apropierii dintre Biserica Ortodoxă Română și cea Catolică.

CATHOLICA, 11.10.2002, Roma

Patriarhul Teoctist în vizită la Colegiu Pontifical Român

Singura instituție românească din Roma patronată de Sfântul Scaun, Colegiul Român a avut astăzi onoarea de a-l avea ca oaspete pe Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe din România.

Înaltul oaspete a sosit la orele 12 și a fost primit în biserica Colegiului Pio Romeno împreună cu ceilalți Episcopi, oferindu-i-se spre sărutare Evanghelia și crucea. După ce s-a închinat în altar, Patriarhul s-a așezat pe tron unde a ascultat stihira Învierii precum și Troparul Bunevestiri, hramul bisericii, cântate de corul studenților. S-a trecut apoi în salon unde părintele arhimandrit *Olivier Raquez*, Rectorul Colegiului, a adresat un cuvânt de bun venit.

Prezentând pe scurt istoria acestei instituții românești și mulțumind oaspetelui pentru onoarea de a vizita comunitatea studenților români uniți, pr. Olivier Raquez a spus: "Aici, în colegiu încercăm să trăim în fiecare zi în comuniune cu cei din țară, inspirându-ne în mod deosebit din trăirile liturgice. Dar referința continuă la moștenirea trecutului nu se poate mărgini întru sine, ci trebuie să înflorească și să aducă roadă. La fel ca în vremea marilor ierarhi și învățători ai Bisericii: Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur, trebuie să pătrundem secretele civilizației noastre, să o înțelegem cu discernământ în aspirațiile sale cele mai profunde și să găsim exprimările cele mai potrivite pentru a conduce spre Dumnezeu".

"Mai adaug un singur gând, scurt, dar din inimă", a continuat rectorul, "pentru a vă asigura de dorința noastră de a face tot ce ne stă în putință pentru a colabora cu Biserica Dvs pentru ca Vestea cea bună a Fiului lui Dumnezeu devenit om să fie pe deplin propovăduită și în România... pentru ca zidul care ne mai desparte să fie înlăturat și ca toți să regăsească unirea sub *un singur cap: Cristos*". Din partea Colegiului, Rectorul a oferit Patriarhului o icoană ferecată în argint cu Sf. Maramă (mandilion) precum și un album cu imagini despre Colegiu, realizat de studenți. Pentru bibliotecă, liderul ortodox a oferit câteva volume prețioase, printre care un exemplar din ediția *jubiliară a Bibliei de la București* (1688).

Discursul Patriarhului Teoctist a punctat semnificațiile vizitei sale la Roma unde a venit să mulțumească Papei pentru harul pelerinajului său de acum trei ani în România. Patriarhul a ținut să amintească rolul slujitorilor Bisericii Unite la propășirea sufletească și culturală a românilor, aducând omagiul său și celor care cu ani în urmă au studiat în această casă. Impresionat de faptul că în Colegiu se află un colectiv numeros de studenți, Prea Fericitul a îndemnat părintește la fidelitatea față de Cristos, la păstrarea curajului tinereții, la seriozitatea cu care un preot trebuie să se dedice slujirii Mântuitorului, mai ales la ceasul Sfintei Liturghii.

Patriarhul a îndemnat de asemenea la rugăciune pentru unitate, pentru ca Evanghelia să transfigureze viețile noastre, pentru ca lumea să creadă în Cristos.

Oaspetele ortodox și-a exprimat bucuria de a-i întâlni, cu această ocazie, la Colegiu pe doi dintre Ierarhii Bisericii Greco-Catolice – PS Virgil de Oradea și PS Florentin de Cluj-Gherla – pe care i-a salutat în mod deosebit, mulțumindu-le pentru comuniunea de suflet. În continuare Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române s-a întreținut cu studenții români și cu ceilalți oaspeți prezenți.

La evenimentul de astăzi au mai fost de față Ambasadorul României în Vatican, Excelența Sa Mihai Dobre, iar din partea unor diferite organisme ale Vaticanului au participat Episcopul Veglio și Episcopul *Ouelet*, precum și Mons. Fortino. Din delegația ortodoxă care a venit azi la Colegiu au mai făcut parte IPS Teofan, IPS Iosif, PS Nifon, pr. prof. N. Necula, pr. prof. D. Popescu și alți preoți ortodocși.

CATHOLICA, 12.10.2002, Roma

Celebrare ecumenică la Bazilica Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina

Prea Fericitul Teoctist, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, alături de trei Cardinali ai Bisericii Catolice, a prezidat în cursul după-amiezii de astăzi, începând de la orele 17,00, o Celebrare Ecumenică în amintirea mărturisitorilor credinței din secolul al XX-lea, în Bazilica Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina.

Alături de Patriarhul Teoctist, s-au unit în rugăciune Cardinalul Walter Kasper, Președinte al Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor, Cardinalul Camillo Ruini, Episcop Vicar de Roma și Cardinalul Francis Eugene George, Arhiepiscop de Chicago, titular al acestei Bazilici, precum și reprezentanții confesiunilor religioase prezente în Roma.

În această dimineață, a avut loc în biblioteca Papei Ioan Paul al II-lea o întâlnire între acesta și Patriarhul român, în cadrul căreia cei doi lideri religioși au semnat o *Declarație Comună* și au făcut un schimb de daruri. Prea Fericitul Teoctist i-a oferit Papei o cruce din aur, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul Iisus și un tablou înfățișându-i pe cei doi Întâistătători de Biserici în timpul vizitei la București a Sfântului Părinte. La rândul său, Suveranul Pontif i-a oferit Patriarhului o icoană în mozaic a Maicii Domnului cu Pruncul Iisus, lucrată la Vatican, și un inel episcopal. De asemenea, membrii delegației BOR au primit din partea Suveranului Pontif câte o cruce, pusă într-o cutie cu stema papală.

În cadrul Celebrării Ecumenice de după-amiază, din biserica situată pe Insula Tiberina din Roma – în care se păstrează moaște ale unor martiri, făcătoare de minuni, –, martirii contemporani au fost pomeniți în cadrul unei rugăciuni solemne înălțate în spiritul Comemorării ecumenice jubiliare din 7 mai 2000. Rugăciunea le-a fost dedicată milioanei de martiri pentru libertate în țările dominate de comunismul ateu, sau martiri pentru dreptate în țările din lumea a treia, îndeosebi din America Latină.

"În închisorile comuniste din România au suferit împreună clerici și laici ortodocși, romano-catolici și greco-catolici. [...] Momentul acesta de rugăciune și comemorare ecumenică a mărturisitorilor credinței din secolul al XX-lea ne amintește legătura dintre jertfa crucii și unitatea Bisericii, așa cum a arătat Cristos

în rugăciunea sa din Ghetsimani, când se pregătea pentru a fi răstignit", a afirmat Patriarhul Teoctist, în predica sa.

Din dorința Sfântului Părinte, Bazilica Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina va deveni un loc de comemorare a mărturisitorilor ortodocși, catolici, evanghelici, anglicani ai credinței, care și-au dat viața din iubire față de Cristos, în secolul al XX-lea.

AVVENIRE, 12 octombrie 2002, p. 16

Patriarhului Teoctist i se oferă o relicvă din Sf. Silvestru. Cardinalul Ruini afirmă: "Comuniunea sfinților determină unitatea"

"Simbol de comuniune fraternă dar, mai ales, al apropierii dintre Biserica Romei și Biserica Română, ortodoxă prin credință, dar latină prin cultură, acesta a fost sensul gestului făcut ieri după-amiază în bazilica San Giovanni in Lateran, de către Cardinalul Camillo Ruini care a donat Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, o părticică din moaștele Sfântului Silvestru, Papă al Romei" (Agnese Pellegrini).

AVVENIRE, 12 octombrie 2002, p. 16

O casă pentru noii martiri

România este un mozaic de confesiuni creștine. Toți au suferit sub comunism: ortodocși, catolici de rit latin și grec, protestanți. Din această cauză prezența Patriarhului ortodox Teoctist la o slujbă cu caracter ecumenic în memoria creștinilor persecutați și uciși în secolul XX, care are loc astăzi la ora 17.00 pe lângă bazilica romană Sf. Ap. Bartolomeu din Insula Tiberina, capătă o semnificație particulară (Gianni Santamaria).

ANSA, 12 octombrie 2002,

Se poate spune doar că în domeniul relațiilor ecumenice, gesturile, raporturile personale au importanță, iar tot ceea ce contează este ca acestea să se producă. În acest sens, vizita Patriarhului Teoctist al României la Vatican, presărată de gesturi foarte prietenești, a fost un succes.

Frazele scurte, spuse împreună cu Patriarhul român, au fost destinate în mod explicit întregii lumi ortodoxe (...).

Principiu "*teritoriului canonic*", care consimte acțiunea misionară "*dour în deplină colaborare cu Bisericile locale*", a fost rediscutat astăzi de Patriarhul Teoctist ca principiu nu doar juridic, și prin urmare contingent, dar mai ales ecleziologic și, prin urmare, legat de natura Bisericilor. Acesta exclude posibilitatea spiritului competitiv între Bisericile surori...

AGENȚIA KNA (AGENȚIA CATOLICĂ DE ȘTIRI), 12 octombrie 2002

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea au declarat că vor să continue eforturile pentru unitatea Bisericilor de Apus și de Răsărit, într-un document semnat și publicat sâmbătă, la Vatican, în urma unei întâlniri de 80 de minute. Cei doi capi de Biserică au condamnat prozelitismul față

de credincioșii celeilalte Biserici și s-au angajat pentru respect reciproc. Totodată, cei doi au propus consultări regulate între Bisericile Ortodoxe și Biserica Catolică, pentru a depăși tensiunile care există între Vest și Est (...).

Papa s-a distanțat în mod clar de prozelitism. În pofida tensiunilor existente, Teoctist s-a arătat optimist în legătură cu viitorul (...).

Duminică, la Misa pontificală, Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist au predicat și au rostit Crezul împreună în limba română. La final cei doi întâistătători au dat binecuvântarea de la sfârșitul Liturghiei, unul după altul, și au părăsit bazilica în aplauzele credincioșilor.

AGENȚIA DE PRESĂ REUTERS, 12 octombrie, 2002

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul ortodox român Teoctist și-au întărit angajamentul pentru unitate creștină, sâmbătă, la Vatican.

În ultimii ani, cei doi conducători bisericești au luat inițiativa de a încerca să micșoreze diferențele dintre Romano-Catolicism și Ortodoxie, care datează din secolul XI.

ZENIT, 12 octombrie 2002, Vatican

Papa și Patriarhul ortodox român au semnat o declarație comună

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul ortodox român s-au unit într-o îmbrățișare simbolică și au semnat o Declarație Comună, în care Bisericile Catolică și Ortodoxă *se angajează să caute unitatea*.

Întâlnirea dintre cei doi lideri religioși, care s-a defășurat sâmbătă în biblioteca privată a Papei, a constituit unul dintre cele mai importante momente ale vizitei de o săptămână a Patriarhului ortodox român la Roma. Această vizită a fost făcută ca mulțumire pentru vizita Papei Ioan Paul al II-lea la București din mai 1999, prima dată când un Papă a pășit într-o țară majoritar ortodoxă.

"Întâlnirea noastră trebuie considerată un exemplu: frații trebuie să se întâlnească pentru a se împăca, pentru a reflecta împreună, pentru a descoperi mijloacele de a ajunge la înțelegere, pentru a-și expune și explica unii altora propriile argumente", se spune în Declarația Comună. Documentul atinge probleme precum vestirea de către catolici a Evangheliei în pământuri ortodoxe – practică la care Patriarhia Ortodoxă de Moscova se opune, catalogând-o ca "prozelitism".

"Suntem în acord în recunoașterea tradiției religioase și culturale a fiecărui popor, dar și a libertății religioase", continuă documentul. "Evanghelizarea nu poate fi întemeiată pe un *spirit competitiv*, ci pe respect reciproc și pe cooperare, care să recunoască fiecăruia libertatea de a trăi după propriile convingeri, în respect față de apartenența sa religioasă." Papa și Patriarhul au afirmat că mărturia creștină va fi mult mai credibilă, în special în Europa, dacă va fi oferită în unitate.

În discursul său adresat Patriarhului înainte de semnarea declarației, Papa Ioan Paul al II-lea a răspuns la acuzațiile de "prozelitism". Papa a recunoscut misiunea pe care Bisericile Ortodoxe "sunt chemate să o împlinescă în țările unde ele își au rădăcinile de secole" și, în același timp, a clarificat faptul că Biserica Catolică "nu dorește altceva decât să ajute această misiune și să colaboreze la ea",

îndeplinindu-și în același timp "obligațiile sale pastorale față de credincioșii săi și față de cei care se îndreaptă în mod liber spre ea".

Eventualele neînțelegeri pot fi depășite printr-un "*dialog fratern și sincer*", a spus Papa Ioan Paul al II-lea. În legătură cu aceasta, Sfântul Părinte a propus înființarea unei "solide structuri instituționale" care să servească pentru "comunicare și schimb regulat și reciproc de informații" între Biserica Catolică și Bisericele Ortodoxe. Comisia Mixtă Internațională pentru Dialog Teologic între Biserica Catolică și Bisericele Ortodoxe și-a încheiat ultima întâlnire în *Baltimore, Maryland, în anul 2000, fără acorduri finale*.

În discursul său, capul Bisericii Ortodoxe Române a reamintit dificultățile prin care Biserica sa a trecut până la sfârșitul "totalitarismului ateu" și a criticat "competiția" care este evidentă uneori "în relațiile dintre creștini", care a cauzat "deziluzie" și "neîncredere". Totuși, Patriarhul Teoctist a confirmat hotărârea Bisericii sale de a lucra cu stăruință pentru "unitatea deplină a Bisericii", așa cum a demonstrat prin planuri de dialog, dezvoltate în țara sa.

AGENȚIA FRANCE PRESS, 13 OCTOMBRIE, 2002

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române s-au angajat să revigoreze cooperarea dintre Bisericele lor. (...)

În timpul ceremoniei, papa și patriarhul au stat simbolic unul lângă altul, ca doi egali, în timp ce corul intona cântări liturgice latine și ortodoxe.

Într-un gest neprevăzut, dar simbolic al unității creștine, patriarhul s-a ridicat în timpul ceremoniei pentru a-l îmbrățișa pe papa, în vârstă de 82 de ani.

Patriarhul Teoctist, care conduce una dintre *Bisericele Ortodoxe cele mai deschise față de cooperarea cu Roma*, a afirmat în predica sa dorința pentru un dialog și o cooperare mai intense între cele două Biserici.

AGENȚIA DE PRESĂ ANSA, 13 OCTOMBRIE, 2002

O "mărturisire comună", o afirmare comună a voinței de a face totul pentru unitatea între creștini, îmbrățișarea, recitarea comună a Crezului în vechea formulă de la Niceea, când creștinii erau "una"; apoi o închinare, o îmbrățișare, o nouă și atipică strângere de mână; retragerea patriarhului român la momentul Euharistiei, demonstrează drumul pe care Bisericele trebuie să-l mai străbată, pentru că încă (Euharistia – n.n.) nu poate fi celebrată împreună de către catolici și ortodocși.

ZENIT, duminică, 13 octombrie 2002, Vatican

Papa îndeamnă la examinarea conștiinței cu privire la ecumenism

Papa Ioan Paul al II-lea i-a îndemnat pe toți creștinii, inclusiv pe catolici, să își examineze conștiințele și să vadă dacă au întârziat sau întârzie progresul spre deplina unitate eclezială.

Papa a făcut acest apel astăzi, în prezența Patriarhului ortodox român Teoctist, care și-a încheiat vizita de o săptămână la Roma, prin participarea la ce-

lebrarea euharistică prezidată de Sfântul Părinte. Ortodocșii și catolicii sunt divizați de la Schisma din 1054, când Papa Leon al IX-lea și Patriarhul Mihai Cerularie al Constantinopolului s-au excomunicat reciproc. Excomunicările au fost ridicate în 1965, dar între Biserici nu există încă comuniune deplină.

"Prin intermediul Botezului unic am fost încorporați în Trupul unic al lui Cristos", a spus Sfântul Părinte. "Răspunsul nostru însă a fost oare mereu un 'da' necondiționat? Nu am respins, din păcate, uneori invitația? Nu am rupt oare cămașa fără cusătură a Domnului, îndepărtându-ne unii de alții?" a continuat Papa. "Da! Această *diviziune a noastră reciprocă este contrară voinței Sale*".

"Pentru a ajunge la deplina comuniune, trebuie să depășim cu curaj orice formă de lenevie și de îngustime a inimii", a adăugat Papa Ioan Paul al II-lea. "Trebuie să cultivăm spiritualitatea comuniunii, care înseamnă capacitate de a simți fratele de credință ca unul care-mi aparține. [...] Trebuie să alimentăm neconținut pasiunea pentru Unitate."

Patriarhul Teoctist a ținut un discurs înaintea Papei. "Diviziunea, înstrăinarea și izolarea creștinilor între ei nu sunt forme ale mărturisirii lui Cristos, care S-a rugat ca toți să fie una", a spus el. "Criza spirituală din timpul nostru necesită redescoperirea legăturii pocăință-convertire sau întoarcere la Cristos cel blând și milostiv, pe de o parte, și *reclădirea comuniunii dintre Biserici*, pe de alta", a mai spus Patriarhul.

"Secularizarea contemporană este însoțită de o fărâmițare și de o sărăcire a vieții interioare spirituale a omului", a continuat liderul ortodox. "Astfel, secularizarea slăbește și mai mult comuniunea spirituală dintre creștini. De aceea, trebuie să ne unim în căutarea sfințeniei vieții creștine prin realizarea unității creștine".

Biserica Ortodoxă din România reprezintă o punte istorică între catolici și ortodocși. Este singura țară latină care a devenit parte a Ortodoxiei după Schisma din 1054. Chiar etimologia numelui ei denotă nostalgia pentru trecutul legat de Roma. România a fost prima țară majoritar ortodoxă vizitată de Papa, în mai 1999. Vizita Patriarhului Teoctist la Roma vine în semn de mulțumire pentru vizita papală.

Răspunzând la discursul Patriarhului, Papa Ioan Paul al II-lea a spus: "Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe, celebrând potrivit tradițiilor lor adevărata Euharistie, trăiesc, încă de pe acum, într-o comuniune profundă, deși nu deplină. Fie să vină cât mai curând ziua binecuvântată în care vom putea trăi cu adevărat, în plinătatea ei, comuniunea noastră desăvârșită".

Patriarhul Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea au celebrat împreună Liturghia Cuvântului. Au rostit de asemenea împreună, în limba română, Crezul niceo-constantinopolitan, după formula Bisericilor Bizantine, demonstrând depășirea problemelor teologice care au dus la Schismă. La Liturghia Euharistică însă, cei doi lideri s-au separat.

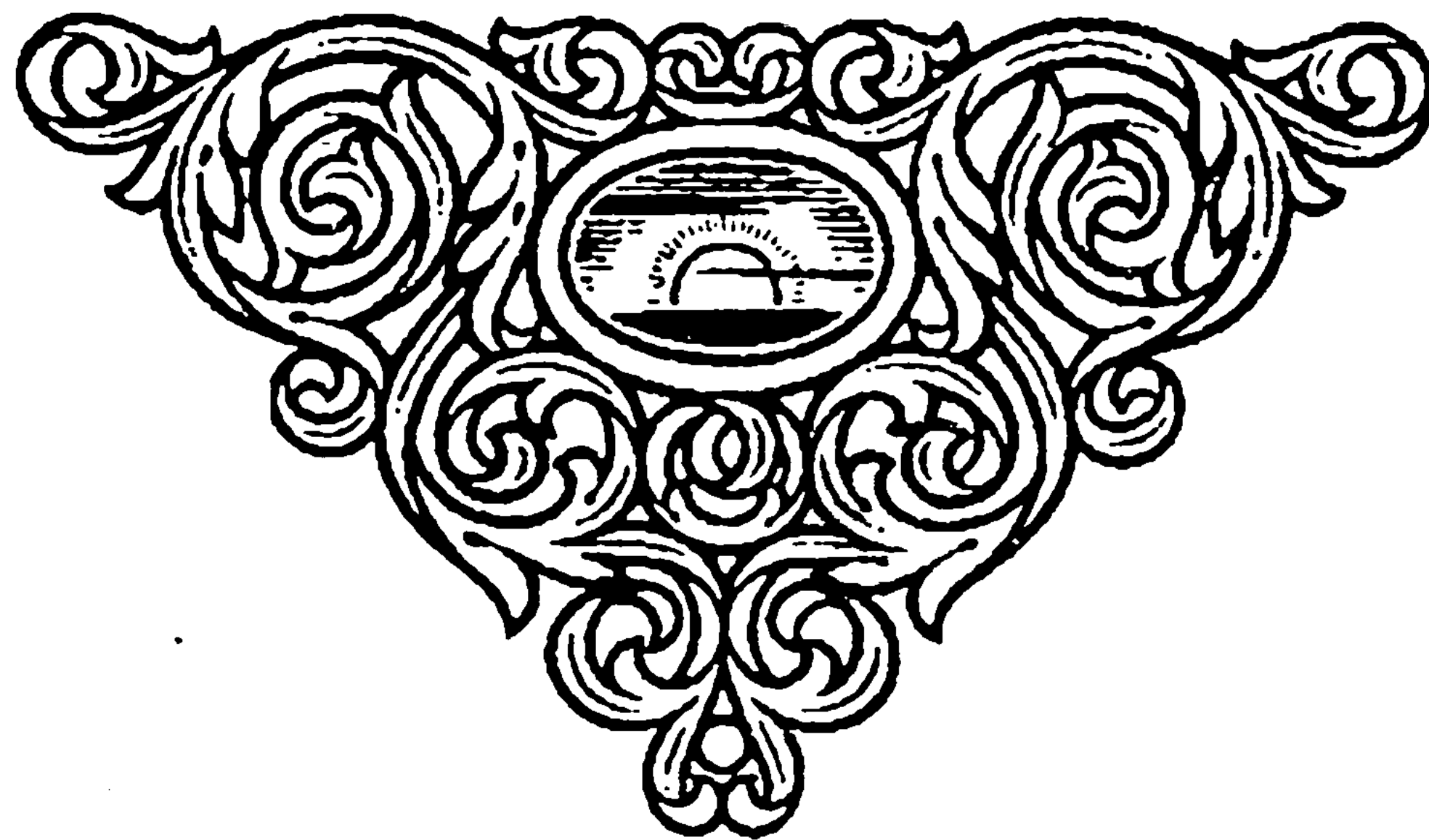
La sărutul păcii, Episcopul Romei și Episcopul de București s-au îmbrățișat, iar la sfârșitul Liturghiei au binecuvântat împreună credincioșii din Bazilică (SE01-4460)

L'OSSERVATORE ROMANO, 14-15 octombrie 2002, p. 1,
Pasiune pentru Unitate

În Bazilica San Pietro, duminică dimineața, se respira ceva profund în momentul săvârșirii Liturghiei euharistice prezidată de Papă, la care a asistat Patriarhul român: era pasiunea pentru Unitate. Doi capi de Biserici, doi oameni care au văzut o considerabilă parte din dramele secolului trecut, au reflectat asupra importanței unității creștinilor pentru umanitate (Andrea Riccardi).

L'OSSERVATORE ROMANO, 14-15 octombrie 2002, p.8,
Emoționantele mărturisiri ale imigranților români

Cu profundă emoție au participat la Misa pontificală foarte mulți români veniți la muncă în Italia. Majoritatea dintre ei sunt tineri sau familii care au copii cu vârste mici. Cu lacrimi în ochi, și aceștia au fost "protagoniștii" acestei istorice zile de rugăciune ecumenică în bazilică. (...) Daniel, de confesiune ortodoxă, a avut astăzi posibilitatea de a strânge mâna Patriarhului Teoctist. "Mi-a spus, roagă-te, și eu voi încerca de acum încolo să mă rog în fiecare zi. Sunt zugrav, trăiesc la Roma de trei ani și trebuie să spun că nu este ușor să trăiești departe de casă și de persoanele dragi... (Giampaolo Mattei)

II. VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ȘI A DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA VATICAN ȘI ÎN ITALIA EVALUATĂ DE PRESA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

† **Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei**

Un eveniment ecumenic și un pelerinaj de frățietate

(*Vestitorul Ortodoxiei*, Anul XIV, Nr. 300-301, 15 noiembrie 2002, p.1 și *Candela Moldovei*, nr. 10-11 octombrie 2002, p. 5)

Vizita Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul României, la Roma și Milano, între 7-14 octombrie 2002, este răspunsul la vizita istorică pe care Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea a făcut-o în România, între 7-9 mai 1999, prima vizită papală într-o țară cu populație majoritar ortodoxă.

Vizita Prea Fericitului Patriarh Teoctist la Vatican și în Italia a fost pe larg relatată de către mijloacele de comunicare în masă: presă, radio și televiziune, atât în România, cât și în străinătate, mai ales în Italia.

Au fost adesea scoase în evidență trei dimensiuni principale ale vizitei: ecumenică, pastorală și patriotic-politică.

Într-adevăr, vizita a constituit, din punct de vedere ecumenic, un moment de încurajare în efortul de refacere a comuniunii dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.

Din punct de vedere pastoral, vizita a constituit o bucurie pentru toți românii ortodocși din Italia, care direct sau indirect au trăit evenimentul acestei vizite.

Din punct de vedere patriotic-politic, întâlnirile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu Președintele Italiei, Azelio Ciampi, și cu Președintele Consiliului de Miniștri, Silvio Berlusconi, au fost momente de intensificare a prieteniei dintre România și Italia, țară care sprijină mult integrarea României în NATO și în Uniunea Europeană.

Totuși, dincolo de aceste aspecte menționate aici foarte pe scurt, vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a delegației care l-a însoțit la Roma a avut și o dimensiune spirituală mai puțin cunoscută, percepută și reflectată de mijloacele de comunicare în masă, și anume ea a fost un *frumos și folositor pelerinaj de suflet, un pelerinaj de frățietate*.

Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist au vizitat și s-au rugat în biserici multe și venerabile, pline atât de istorie și de artă, cât și de preoți și credincioși care i-au primit cu multă bucurie și dragoste frățască, cu respect și cu amabilitate.

Cinstirea deosebită la Roma a Sfinților Martiri Apostoli Petru și Pavel, mari slujitori ai lui Hristos și ai Bisericii Sale, comemorarea ecumenică a martirilor și mărturisitorilor credinței din secolul al XX-lea, precum și oferirea în dar de către Biserica Romano-Catolică a unui fragment din moaștele Sfântului Silvestru, Papă al Romei, și ale Sfântului Ambrozie de Milan, pentru Biserica Ortodoxă Română, fapt mult apreciat de credincioșii ortodocși români, au dat o profundă semnificație acestui pelerinaj de frățietate ecumenică.

Cei doi oameni îmbrăcați în alb și având părul alb de vârstă, Papa și Patriarhul care s-au întâlnit la Roma în octombrie 2002, au amândoi o profundă experiență de mărturisitori ai credinței în secolul al XX-lea și o pasiune deosebită pentru reconcilierea dintre creștini și cooperarea cu toți oamenii de credință religioasă care apără darul sfânt al vieții și demnitatea umană, într-o lume tot mai incertă și tulbură.

Vizita Papei în România în 1999 a avut loc după sărbătoarea Învierii lui Hristos (7 mai 1999), iar vizita Patriarhului României la Roma (2002) a avut loc la trei săptămâni după sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci.

Întâlnirea dintre cei doi păstori de Biserici și oameni ai reconcilierii, Papa Romei și Patriarhul României, a scos în evidență fascinantul lor elan tineresc de speranță. De unde vine acest elan tineresc? Din pelerinajul lor interior, spiritual, care se reflectă în pelerinajul lor spațial, geografic; din convorbirea în conștiință și în inimă cu Pelerinul de la Emaus, cu Hristos Cel Răstignit și Înviat. Misterul Euharistiei Lui rămâne și azi conținutul ultim al oricărui pelerinaj adevărat, și mai ales al pelerinajului ecumenic pentru frățietate și comuniune.

Pelerinajul este mai mult o stare spirituală a sufletului, decât o acțiune cu realizări imediate. Ce contează în pelerinaj mai întâi nu este atât de mult rezultatul concret vizibil, ci bucuria că ai răspuns la o chemare a Cuiva care a devenit dorința ta sfântă. Viața însăși a Bisericii este în primul rând pelerinaj al mântuirii. Capul Bisericii este Hristos Pelerinul. El este Pelerin către noi pe pământ și cu noi spre Casa Părintelui Ceresc. Pelerinajul este deodată necunoscut și dorit, incertitudine și speranță. De aceea, el ne îndeamnă să contăm mai mult pe Dumnezeu decât pe noi înșine, dar și să înțelegem că, fără căutare, speranța se stinge. Înțelegerea mai profundă a vieții și unității Bisericii ca pelerinaj poate fi azi un drum mai sigur al speranței pentru comuniunea creștină.

† **Teofan, Mitropolitul Olteniei**

Sfântul Andrei, Aposolul românilor și Sfântul Petru, Apostol al Cetății Romei

(*Cetatea Creștină*, anul I, nr. 6, p. 1)

Câteva considerente asupra contextului în care a avut loc schimbul de vizite între Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST și Papa IOAN PAUL al II-lea.

În timpul vizitelor Papei Ioan Paul al II-lea la București (mai 1999) și a Părintelui Patriarh Teoctist la Roma (octombrie 2002), imaginea celor doi frați apostoli, Andrei și Petru, a fost adesea evocată ca punte de legătură între România și Italia.

„L-am găsit pe Mesia (ce se tâlcuiește Hristos)” (Ioan 1,41) glăsuiește Andrei către fratele său Petru. Această uimitoare descoperire a schimbat integral viața celor doi frați pescari. „Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni” le spune Hristos. „Iar ei, îndată lăsând mrejele, au mers după El” (Matei 4,19-20).

După Cincizecime, Sfinții Apostoli Petru și Andrei au pornit spre diferite părți ale lumii pentru propovăduirea Evangheliei. Sfântul Petru L-a mărturisit pe Hristos în multe cetăți, printre care și Roma, iar Sfântul Andrei a străbătut multe ținuturi, printre care și Dobrogea noastră. De-a lungul veacurilor ce au urmat misiunii celor doi Apostoli, Biserica a devenit o realitate din ce în ce mai evidentă, atât în regiunile locuite azi de români, cât, mai ales, și mai devreme, la Roma.

Până la 1054, Biserica din nordul Dunării, ca parte a creștinismului răsăritean și Biserica Romei, ca și centru al creștinismului apusean, au mărturisit Evanghelia în unitatea aceleiași Biserici a lui Hristos.

Mileniul II creștin a fost martorul tragicei rupturii dintre Răsărit și Apus. Diferențe doctrinare din ce în ce mai evidente prin îndepărtarea Bisericii Catolice de tradiția primului mileniu și ambiții omenești de ambele părți au îndepărtat tot mai mult Roma de Constantinopol. Românii, ca parte a Patriarhiei de Constantinopol, iar, din 1885 organizați în Biserică autocefală, au experimentat, împreună cu toți creștinii din Răsărit și Apus, drama lipsei de unitate.

Secolul XX, mai ales în cea de-a doua parte, a marcat, în istoria creștinismului, trecerea de la timpul confruntării, la cel al colaborării între creștinii diferitelor Biserici. În relațiile dintre ortodocși și catolici, câteva evenimente sunt de remarcat, și anume: a) întâlnirea dintre Patriarhul Ecumenic Athenagoras și Papa Paul al VI-lea la Ierusalim în 1964; b) ridicarea reciprocă a anatemei din 1054, eveniment ce a avut loc la 7 decembrie 1965; c) vizita Papei Paul al VI-lea la Constantinopol și a Patriarhului Athanagoras la Roma în 1967; d) constituirea Comisiei Mixte Internaționale de Dialog Teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică (1980), care s-a întrunit în plenul ei de 8 ori, cu adoptarea a trei documente teologice comune și a unei declarații asupra „Uniatismului”; e) vizitele la Roma ale ultimilor doi patriarhi de Constantinopol, Dimitrie și Bartolomeu, în 1987 și, respectiv, 1995, a altor patriarhi ortodocși la Roma și a Papei Ioan Paul al II-lea la Constantinopol, în 1979.

În contextul acestei disponibilități spre reconciliere, au avut loc și vizitele Papei Ioan Paul al II-lea la București, în primăvara anului 1999 și a Prea Fericitului Părinte Patriarh la Roma, între 7 și 13 octombrie 2002.

Această ultimă vizită poate fi analizată din multe, foarte multe unghiuri de vedere. Trei sunt însă domeniile, cred, de importanță majoră, în care vizita la Roma are o relevanță cu totul specială.

1) Între Biserica Catolică pe de o parte și Biserica Ortodoxă pe de altă parte există un dialog în cadrul unei Comisii Internaționale, în care, bineînțeles, Patriarhia Română este membră.

Acest dialog este în impas de câțiva ani. Vizita la Roma a delegației Bisericii Ortodoxe Române are rolul de a întări speranța în depășirea acestor blocaje, creând premisa relansării discuțiilor teologice, în cadrul Comisiei mixte de dialog ortodoxo-catolic.

2) În contextul formării unei Europe unite, o relație de colaborare între creștinii catolici și cei ortodocși este absolut necesară. O Europă bazată doar pe componente economice, politice, sociale sau militare nu este suficientă. Elementul creștin este absolut necesar la coeziunea europeană.

Evenimente de genul celor petrecute la București în mai 1999 și Roma în octombrie 2002, au rolul de a sensibiliza forurile europene și opinia publică din bătrânul nostru continent că fără Hristos, Europa unită este o himeră, o iluzie de câțiva ani. O apropiată integrare a Ciprului și, de perspectivă, a României și Bulgariei în Uniunea Europeană creează premisa unei participări mai evidente a Bisericii Ortodoxe la conștientizarea responsabililor europeni asupra rădăcinilor creștine ale Europei ca fundament al speranței de coeziune internă a continentului.

Acest lucru a fost permanent subliniat în discuțiile avute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de însoțitorii săi cu reprezentanții Vaticanului și cu președinții Ciampi și Berlusconi.

3) Prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Italia a îmbrăcat veștmântul unei vizite pastorale la comunitățile ortodoxe române din această țară. Preoții zecilor de parohii ortodoxe române din Italia aveau nevoie de încurajare în dificila misiune ce o au de îndeplinit, într-un context neortodox. Enoriașii acestor parohii, în număr de sute de mii de persoane, în special tineri, au nevoie de momente prin care li se amintește de Țara și Biserica de unde au plecat. Întâlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu preoții și credincioșii ortodocși români din Italia a avut tocmai rolul de a întări acestora conștiința că Biserica lor este cea Ortodoxă, iar Țara lor este și trebuie să rămână România.

**† Calinic Argeșanul, Episcop al Argeșului și Muscelului
(Argeșul Ortodox, 7 februarie 2003, p. 1)**

Iisus Hristos a fost răstignit pentru noi, a murit și a înviat ca să ne mântuiască! Eu... ce trebuie să fac pentru Hristos? Așa ar răsuna în urechile și inima noastră, întrebarea supremă care așteaptă un răspuns limpede și pentru totdeauna! Răspuns pe care-l așteaptă Iisus Hristos, azi, fără întârziere! Răspunsul care ne angajează pe noi înșine mai întâi, așa cum citim în textul din Sfântul Josemaria Escriva: „*Trăiește viața interioară și vei vedea, atunci, într-un colorit și într-un relief nebănuț, minunile unei lumi mai bune, a unei lumi noi; și Îl vei găsi pe Dumnezeu... și-ți vei cunoaște nimicnicia... apropiindu-te de Tatăl tău Cereșc, te va înfrăți mai mult cu frații tăi, oamenii.*”

Așa a înțeles Întâistătorul Bisericii Catolice, episcopul Romei, Ioan Paul al II-lea, să fie ascultat, dar să și asculte glasurile Bisericilor Apostolice pentru a se ajunge la unitatea frățească în Iisus Hristos care S-a rugat lui Dumnezeu Tatăl: „*Ca toți să fie una!*” (Ioan 17,21).

Și astăzi, ca în timpurile apostolice, este limpede ca lumina lină să citim, să înțelegem și să lucrăm, precum ne îndeamnă Sfântul Ignatie Teoforul, scriindu-i Sfântului Policarp, episcopul Smirnei: „*Lăudând gândul tău ce în Dumnezeu, întemeiat ca pe o piatră neclinită, proslăvesc pe Dumnezeu că am fost învrednicit de chipul tău cel neprihănit de care să mă bucur în Dumnezeu. Te rog, în numele harului cu care ești investit, să-ți urmezi calea și să îndemni pe toți să se mântuiască. Apără-ți locul pe care-l ocupi, cu toată grija trupească și duhovnicească. Poartă grijă de unire, decât care nimic nu e mai bun. Poartă-i pe toți, precum și Domnul te poartă pe tine. Răbdă pe toți în dragoste, precum și faci... Îndeletnicește-te cu rugăciuni neîncetate... Priveghează, având duh neadormit. Vorbește cu fiecare după asemănarea lui Dumnezeu. „Poartă bolile” tuturor ca un atlet desăvârșit. Unde-i mai mare osteneala, acolo-i mult câștig*”.

Din textul apostolic de mai sus se vede lucrarea Ierarhiei ortodoxe române, a Întâistătorului ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în dorința sfântă de a se topi toate zidurile care despart de atâta vreme Bisericile Apostolice, așa cum se arată în Comunicatul Comun cu prilejul vizitei la Roma în octombrie 2002: „*Dorința Noastră arzătoare este comuniunea deplină care nu este absorbție, ci comuniune în Adevăr și Iubire!*”.

Mi se pare un eveniment istoric de absolută semnificație, săvârșit la început de mileniu III creștin, de cei doi înțelepți: Papa Ioan Paul al II-lea și Părintele Patriarh Teoctist, căruia la 88 de ani, Ne rugăm la Dumnezeu să-i adauge ani mulți și buni.

Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române conduse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Vatican și în Italia (sinteză)

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist – Roma, împreună cu delegația de care a fost însoțit, este răspunsul la vizita pe care Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a întreprins-o în România, cu trei ani în urmă. În cuvântarea de întâmpinare adresată Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Papa Ioan Paul al II-lea a spus: „am bucuria de a ura bun venit Prea Fericitului Părinte Teoctist al României și distinșilor membri ai delegației care îl însoțesc în vizita la Roma, care începe astăzi. Prea Fericitul Părinte Patriarh abia a sosit și am dorit ca vizita Prea Fericirii Sale să înceapă în cadrul acestei audiențe Generale, în prezența multor credincioși veniți din toate părțile lumii”¹. În răspunsul Său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus: „se cuvine înainte de toate să dăm slavă Prea bunului Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit, după mai bine de trei ani de la întâlnirea

1. Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea, Cuvânt la întâmpinarea Delegației Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, p. 1.

noastră de neuitat, să continuăm la Roma acele momente de înaltă trăire spiritua-lă. Ne aflăm aici pentru a răspunde frățește Episcopului de astăzi al Cetății Eterne și a ne desfăta împreună cu bucurie negrăită. În răstimpul scurs de când Sancti-tatea Voastră ne-ați făcut acea invitație, la sfârșitul vizitei de la București, am resim-țit din plin bucuria izvorâtă din nădejdea neîmputinată, de care s-a împărtășit întreaga suflare creștinească și românească a acelor zile”². Precizăm că la această audiența generală, care s-a desfășurat în decorul monumetal din fața Catedralei San Pietro și al Pieței cu același nume, au participat peste 300.000 de credincioși catolici veniți din toate părțile lumii.

Datorită unei fericite coincidențe, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat-o cu prilejul sosirii la Roma, că atât originea apostolică a creștinismului românesc, care urcă la Sfântul Apostol Andrei, fratele Sfântului Apostol Petru, cât și obârșia de neam a poporului român legată de Cetatea Eternă, au făcut ca prima Biserică Ortodoxă vizitată de Episcopul Romei să fie Biserica Ortodoxă Română. “Aducem cu noi recunoștința și vă împărtășim bucuria tuturor fiilor și fiicelor Bisericii Ortodoxe Române și ale celorlalți frați creștini din Ro-mânia, cărora întâlnirea noastră de la București le-a sădit în suflete curaj, nădejde și iubire. Aceste virtuți de mare preț din viața creștină au rămas adânc întipărite în inimile lor și socotim că, prin aceasta, s-a deschis și posibilitatea altor vizite în lumea ortodoxă. Cu aceste valori și cu această bucurie am venit aici, în Cetatea Eternă, care constituie pentru noi români, locul obârșiei noastre ca neam”³. Se cu-vine să subliniem că, în urma schimbului reciproc de vizite întreprinse de Întâi-stătătorii celor două Biserici, lumea ortodoxă cunoscută mai mult ca lume greacă sau slavă, a început să fie recunoscută mai bine, de acum înainte, ca lume latină a creștinismului românesc, care mărturiește credința răsăriteană într-o limbă de origine apuseană. Alături de Ortodoxia greacă și cea slavă, avem și o Ortodoxie latină românească, care constituie un punct de întâlnire și de reconciliere între marea Tradiție culturală răsăriteană și cea apuseană.

Profund mișcat de sosirea Întâistătorului Bisericii noastre la Roma, Papa Ioan Paul al II-lea a cerut credincioșilor, adunați în Piața San Pietro, să se roage pentru vizita Prea Fericirii Sale Teoctist și a dorit din toată inima ca Prea Fericirea Sa să găsească în toți aceia cu care se va întâlni, în numle Său, aceleași sen-timente cu care îl primește la sosirea sa la Roma⁴. Și într-adevăr, Prea Fericirea Sa și delegația însoțitoare au fost primiți cu multă dragoste și respect pe parcur-sul numeroaselor vizite pe care le-au întreprins la Roma și Milano, potrivit pro-gramului stabilit. Prima vizită la Roma a fost consacrată Catedralei San Pietro, unde se află, la trei nivele sub altar, mormântul marelui apostol. Au fost vizitate apoi renumita Basilică San Paolo Fuori le Mura, ridicată în memoria celui care a fost apostol al neamurilor, sau Catedrala Santa Maria Maggiore, unde s-a păstrat, pe lângă splendide mozaicuri, și o icoană a Maicii Domnului din secolul al V-lea,

2. Prea Fericirea Sa Patriarhul Teoctist, Cuvânt la ceremonia de sosire, p. 1.

3. Ibidem, p. 3.

4. Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, Cuvânt la întâmpinarea Delegației Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, p. 1.

Ocrotitoarea poporului roman, "Salus Populi Romani". Delegația s-a oprit și la Basilica San Giovanni în Laterano, unde a primit în dar o părticică din relicvele Sfântului Silvestru, unul din primi episcopi ai Romei, dar și la Biserica San Bartolomeo, unde au fost celebrați marturisitorii credinței din secolul XX. Cu mult interes a fost vizitată și Comunitatea Sant'Egidio, care se îngrijește de tineri deficienți, sau Spitalul pentru copii „Bambino Gesù”, unde sunt pregătiți mulți medici pediatri din țara noastră. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat cu mult interes Institutul Pontifical Oriental (unde, în cadrul unei conferințe științifice, s-a vorbit despre epicleză), Universitatea Pontificală Gregoriană, la care au studiat unii dintre doctoranzii ortodocși români, ca și Colegiul Pio Romeno, unde se pregătesc studenții greco-catolici din România. Delegația Bisericii noastre a vizitat Biblioteca Apostolică, cu manuscrise și documente extrem de prețioase, și a admirat celebra Capelă Sixtină, din incinta Vaticanului, operă a renașterii italiene. Întâlnirea dintre delegația Bisericii noastre, conduse de Prea Fericirea Sa și reprezentanții Institutului Pontifical pentru promovarea unității creștine s-a desfășurat în incinta Casei de oaspeți a Vaticanului, „Domus Sanctae Marthae”, unde delegația Bisericii noastre a fost găzduită pe tot parcursul vizitei la Roma. În timpul acestei întâlniri au fost discutate aspecte ale dialogului teologic și ale misiunii Bisericii în lumea contemporană.

La Milano s-a desfășurat ultima parte a vizitei, pe care delegația Bisericii noastre a întreprins-o în Italia. Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a fost întâmpinat de noul Arhiepiscop al acestei renumite dioceze, Dionigi Tettamanzi, în reședința sa din centrul marelui oraș italian. Apoi, Prea Fericitul Teoctist și membrii delegației au fost conduși să viziteze bazilica unde se odihnesc relicvele Sfântului Ambrozie de Mediolan – unul dintre iluștrii părinți bisericești, care a purtat o rodnică corespondență cu Sfântul Vasile cel Mare din Cezareea Capadociei. Delegația a admirat celebrul Dom din Milano și, în drum spre aeroport, s-a întâlnit cu membrii Conferinței episcopale din Lombardia. Delegația a adus în țară o părticică din moaștele prețioase ale Sfântului Ambrozie de Mediolan, ca expresie a legăturii frățești dintre cele două Biserici.

Acest program atât de bogat, care a oferit membrilor delegației posibilitatea să cunoască activitatea pastorală, caritabilă, culturală și misionară a Bisericii române, s-a desfășurat sub semnul sfinților și al mărturisitorilor creștini din trecut și prezent, care și-au dăruit viața lor pentru Hristos. ”Martirajul nu este doar o amintire a trecutului, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. El este prezent și în vremurile mai apropiate de zilele noastre, așa cum s-a întâmplat și cu miloanele de creștini martiri pentru credința lor, viețuitori în centrul și răsăritul Europei, aflați pentru decenii sub teroarea unei ideologii fără Dumnezeu. Între aceștia și creștinii din România, aparținând diferitelor Biserici, și-au adus obolul de suferință și jertfă, încredințându-și viața lui Hristos. Martirii ne îndeamnă la smerenie și reconciliere”⁵.

5. Prea Fericirea Sa Patriarhul Teoctist, Cuvânt la ceremonia de sosire, 2.

Tot la Roma, Prea Fericitul Părinte Patriarh, împreună cu ierarhii din delegația Bisericii noastre, s-au întâlnit la Quirinale, cu Domnul A. Ciampi, Președintele Italiei, iar la Palatul Chigi, cu Domnul S. Berlusconi, Primul ministru al Guvernului italian. În cadrul acestor întâlniri s-a discutat situația comunităților ortodoxe române din Italia și despre procesul integrării europene a țării noastre. În repetate rânduri, Biserica Ortodoxă Română s-a declarat în favoarea procesului de integrare europeană, întemeiat pe respectul identității spirituale și culturale a fiecărui popor, în vederea îmbogățirii reciproce a tuturor.

În programul vizitei delegației noastre la Roma a fost prevăzut și pelerinajul de la Columna lui Traian, simbol al obârșiei daco-romane a neamului nostru și al unității românilor de pretutindeni, precum și vizitele pe care Prea Fericitul Teoctist și membrii delegației însoțitoare le-au întreprins la comunitățile ortodoxe române din Roma și Milano. La slujba de seară a Vecerniei, oficiată de Prea Fericitul Teoctist, în biserica „Tre Fontane” a parohiei românești din Roma – unde apostolul neamurilor și-a petrecut ultima noapte înaintea martirajului său – și la sfințirea iconostasului bisericii din Milano, tot de către Prea Fericirea Sa, au participat cu evlavie un mare număr de preoți și credincioși ortodocși români, veniți din diferite părți ale Italiei. Ambele locașuri de cult au fost puse la dispoziția comunităților ortodoxe românești din Roma și Milano, de către autoritățile catolice locale. De aceea, în cuvântarea pe care a rostit-o în Catedrala San Pietro, Prea Fericirea Sa a mulțumit călduros Papei Ioan Paul al II-lea pentru aceasta, spunând că „suntem recunoscători pentru atenția deosebită și sprijinul mare pe care îl acordați comunităților noastre ortodoxe românești din Italia și din Europa occidentală, pentru ca aceste comunități să-și păstreze identitatea proprie și să poată trăi în același timp experiența frățietății ecumenice. Și la noi acasă, în România, mai ales după vizita Sanctității Voastre în țara noastră, continuăm dialogul și cooperarea cu frații greco-catolici și romano-catolici, pentru a aduce o mărturie comună a Evangheliei iubirii lui Hristos în societatea românească de astăzi, în care libertatea trebuie îmbinată cu responsabilitatea comună pentru unitatea creștină”⁶.

Întreaga vizită a delegației Bisericii noastre la Roma s-a desfășurat sub semnul preocupărilor pentru unitatea creștină. Cu prilejul acestei vizite a fost dată publicității o declarație comună, semnată de Întâistătorii celor două Biserici, de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în care se abordează problema unității creștine sub trei aspecte. Mai întâi este exprimată îngrijorarea pentru stadiul relațiilor ecumenice dintre Ortodoxie și Catholicism. „În dezvoltarea relațiilor noastre, se spune în această declarație, începând cu Conferințele Panortodoxe și cu Conciliul II Vatican, am fost martorii unei promițătoare apropieri între Răsărit și Apus, bazată pe rugăciune, pe dialogul în

6. Cuvântul rostit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, după citirea Sf. Evanghelii în Bazilica Sfântului Petru: 13 oct. 2002.

dragoste și în adevăr, apropiere atât de bogată în momente de profundă comuniune. De aceea, privim cu îngrijorare dificultățile prin care trece, în perioada actuală, Comisia Mixtă Internațională pentru Dialogul teologic între Biserica catolică și Biserica ortodoxă și, cu ocazia întâlnirii noastre de acum, ne exprimăm dorința de a nu se neglija orice inițiativă pentru a reactiva dialogul teologic și pentru relansarea activității Comisiei. Avem această datorie, pentru că dialogul teologic va face să devină puternică afirmarea voinței noastre de a adânci comuniunea, în fața situației actuale de diviziune”⁷.

În al doilea rând, cu privire la modelul unității creștine, se precizează că „scopul și dorința noastră arzătoare le constituie comuniunea deplină, care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și în dragoste. Această cale nu are alternativă: este calea Bisericii”⁸. Acest punct de vedere asupra unității creștine a fost pus în lumină de către Prea Fericire Sa, Patriarhul Teoctist, cu prilejul uneia dintre cuvântările rostite în prezența Papei Ioan Paul al II-lea. ”Aflându-ne la acest moment înălțător și privindu-vă, avem înaintea ochilor noștri duhovnicești imaginea Cincizecimii, când Duhul Sfânt s-a pogorât „în chipul limbilor de foc”, dând fiecăruia înțelegerea cuvântului cel de viață dătător al Evangheliei lui Hristos. Această imagine a Bisericii ce cuprinde credincioși din atâtea neamuri, dar uniți în credința în Hristos, trebuie să ne îmbărbăteze în a lucra cu și mai multă râvnă pentru unitatea Bisericii”⁹. Aceste cuvinte constituie o adevărată pledoarie pentru unitatea sobornicească a Bisericii, care pune accentul atât pe identitatea fiecărei Biserici, dar și pe legătura comuniunii dintre ele, în Hristos. Unitatea Bisericii nu poate fi decât unitate de comuniune, care îmbină unitatea Bisericii cu diversitatea ei, în lumina neapusă a Sfintei Treimi, structură supremă a iubirii. Cincizecimea nu este altceva decât extinderea comuniunii trinitare în viața Bisericii, prin Duhul Sfânt.

În al treilea rând, declarația se referă la relațiile dintre Bisericile creștine pe planul ecumenismului local, sub două aspecte. Pe de o parte se arată că întâlnirea noastră trebuie să fie considerată ca un exemplu: frații trebuie să se regăsească pentru a se împăca, pentru a medita împreună, pentru a descoperi mijloacele prin care să ajungă la înțelegere, pentru a-și expune și explica argumentele unii altora. Printr-un dialog sincer trebuie să se depășească conflictele, neînțelegerile și suspiciunile apărute în trecut, pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei lor, creștinii din România să poată fi mărturisitori ai păcii, reconcilierii și Evangheliei. De altă parte, se subliniază că evanghelizarea nu poate fi bazată pe un spirit de competiție, ci pe respect reciproc și pe cooperare, recunoscând fiecăruia libertatea de a trăi după propriile convingeri, în conformitate cu propria apartenență religioasă. “Adevărul plinar al credinței trebuie să devină un patrimoniu comun, împărtășit și de unii și de ceilalți, capabili să creeze o conviețuire cu adevărat

7. Declarația comună a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea și a Prea Fericirii Sale Patriarhul Teoctist, p. 2.

8. Ibidem, p. 2.

9. Prea Fericirea Sa Patriarhul Teoctist. Cuvânt la sosire, p. 3.

pașnică, înrădăcinată și întemeiată pe dragoste”¹⁰. În acest context au fost binevenite cuvintele Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care a ținut să precizeze, în cuvântarea adresată Pontifului Roman, în incinta Palatului Apostolic, că „mărturia creștină comună autentică evită orice manifestări evidente sau ascunse de prozelitism ori competiție confesională neloială. Prozelitismul este o contra-mărturie și trebuie denunțat ca atare, în toate împrejurările. Alte biserici, din alte locuri, sunt binevenite să ajute în activitatea misionară a Bisericii locale, însă doar alături și în deplină cooperare cu Biserica locului. Principiul „teritoriului comun”, izvorât nu atât din dorințe pur legislative, ci dintr-un fundament profund eclesio-logic, pentru rezolvarea unei probleme istorice temporale, are aceeași valabilitate și importanță astăzi”¹¹.

În cele din urmă, declarația comună se referă și la misiunea Bisericii în lumea contemporană. „Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși, subliniază declarația, ci ea este trimisă în lume și este deschisă către lume. Noile posibilități, care se creează într-o Europă deja unită și care își extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și răsăriteană a continentului, constituie o provocare pe care creștinii din Răsărit și Apus trebuie să o înfrunte împreună. Cu cât vor fi mai uniți în mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, identității culturale a fiecărei națiuni, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor familiei și apărării creației. Europa întreagă are nevoie de bogăția culturală creată de Creștinism”¹².

În aceeași ordine de idei, referindu-se la misiunea Bisericii în societatea actuală, Prea Fericirea Sa a subliniat: ”astăzi ne găsim în prezența unei Europe în mare parte secularizată, care încearcă să fie cât mai unită economic, juridic și cultural, adesea fără a cere direct sprijinul Bisericilor creștine ale continentului. Aceasta, poate tocmai pentru faptul că Bisericile noastre din Europa sunt prea puțin preocupate de unitatea și cooperarea dintre ele, iar instituțiile creștine internaționale ecumenice nu sunt suficient de convingătoare că reprezintă Biserici pasionate de realizarea unității creștine. Lumea secularizată sancționează azi Bisericile dezbinat ale Europei nu atât cu persecuții, ci cu indiferență față de ele... Apreciem cu bucurie eforturile mari și permanente pe care Sanctitatea Voastră le faceți în interiorul Bisericii Romano-Catolice și în afara ei, pentru promovarea unității creștine în lumea de azi”¹³.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Italia a fost relatată și comentată de numeroase ziare din țară și străinătate. Într-unul din aceste ziare se arată, pe bună dreptate, că „Papa Ioan Paul al II-lea și Părintele Patriarh Teoctist sunt primii care au dat expresie – după cel de al doilea Conciliu de la Vatican - speran-

10. Declarația comună, p. 2.

11. Prea Fericirea Sa Patriarhul Teoctist, Cuvânt la Palatul Apostolic, p. 12.

12. Declarația comună, p. 2.

13. Prea Fericirea Sa Patriarhul Teoctist, Cuvânt în Basilica Sfântul Petru, p. 3.

ței milioanele de credincioși, care simt că este de neconceput pacea într-o Europă unită din punct de vedere politic și economic, în absența unei Biserici unite. În această lumină, atitudinea de frățietate adoptată de cei doi Prelați, întărită de o declarație comună redactată în termeni deosebit de clari, într-un document de excepție, poate fi considerată ca un moment cu semnificație istorică, pentru Europa și cetățenii ei, pentru cele două Biserici și pentru credincioșii lor”¹⁴.

Este important de subliniat că Declarația atribuie Bisericii noastre un rol privilegiat în procesul unității creștine, pentru contribuția ei teologică și culturală pe care o poate aduce pe calea reconcilierii dintre Biserici și tradiții. „Biserica Ortodoxă Română, se spune în declarație, centru de întâlnire și schimburi între tradițiile bogate slave și bizantine ale Răsăritului și Biserica Romei, care în componența ei latină, exprimă vocea occidentală a unicei Biserici a lui Hristos, trebuie să contribuie împreună la o misiune care caracterizează cel de al treilea mileniu. După expresia tradițională și așa de frumoasă, Bisericilor locale le place să se numească Biserici surori. Deschiderea spre această dimensiune înseamnă a colabora pentru a reda Europei etosul său cel mai profund și chipul autentic uman”¹⁵. Astfel, datorită creștinismului românesc, care exprimă credința ei răsăriteană, printr-o limbă de origine apuseană, Bisericii noastre i se recunoaște vocația de a contribui la reconcilierea dintre bogatele tradiții culturale și spirituale ale Răsăritului și ale Apusului, manifestând o surprinzătoare deschidere față de Biserica Romano-Catolică. Aceasta cu atât mai mult cu cât multe din valorile specifice celor două mari tradiții, au caracter complementar și pot contribui la îmbogățirea misiunii Bisericilor noastre, într-o societate secularizată.

În Omilia rostită la Missa pontificală celebrată în Basilica San Pietro, Papa Ioan Paul al II-lea a ținut să sublinieze că, „împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, suntem martori ai voinței crescânde de unitate și de comuniune a Bisericilor noastre. Deși cunoaștem dificultățile persistente, amândoi avem încredere că pilda noastră va avea ecou profund în orice loc unde catolicii și ortodocșii trăiesc alături unii de alții. Fie ca din această mărturie a noastră să se poată nutri dorința de a recunoaște în celălalt, fratele și de a ne împăca cu el. Iată prima condiție indispensabilă pentru a ne apropia împreună, la unica Masă a Domnului. Doresc să transmit un afectuos salut poporului român și tuturor componentelor sale. Nu voi putea uita niciodată istorica vizită pe care Providența divină mi-a dat-o să o fac acum trei ani la București. Primirea ce mi-a fost rezervată, climatul și sentimentele profunde, fervoarea și entuziasmul spiritual, așteptările oamenilor, în special ale tinerilor, și cuvintele de speranță, unitate, totul îmi rămâne imprimat în suflet. Aduc mulțumire lui Dumnezeu că pot acum, într-un anumit mod, să răspund amabilității cu care am fost înconjurat. Prea Fericirea Voastră, întorcându-Vă în Patrie, asigurați că România, pământ roditor de bine, pe care tradiția o

14. *Il Gazzettino Romano*, 16–22 octombrie 2002, p. 3.

15. Declarația comună, p. 3.

numește cu titlul de „Grădina Maicii Domnului” este în inima Episcopului Romei. Asigurați că Papa se roagă în fiecare zi pentru iubitul popor român. Dumnezeu să binecuvinteze mereu România!”¹⁶. Aceste cuvinte ale Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea reprezintă mesajul pe care întâlnirea Sa cu delegația Bisericii Ortodoxe Române îl transmite credincioșilor creștini: să dea un nou impuls mișcării ecumenice, o gură de oxigen, și să trezească noi speranțe pe calea unității creștine. Sanctitatea Sa a rămas profund impresionată de căldura primirii ce i-a fost rezervată, cu prilejul vizitei pe care a întreprins-o în România.

Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula

Vizita Prea Fericitului Părinte patriarh Teoctist la Vatican - eveniment istoric cu profunde semnificații ecumenice

(*Vestitorul Ortodoxiei*, Anul XIV, Nr. 300-301, 15 noiembrie 2002, p. 4)

Între 7-14 octombrie 2002, a avut loc vizita istorică a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române la Vatican, în fruntea unei delegații alcătuită din: IPS Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, IPS Mitropolit Teofan al Olteniei, IPS Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, IPS Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, PC Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, membru de onoare al Academiei Române, PC Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Iustinian Patriarhul” a Universității din București, PC Pr. Michael Tița, consilier patriarhal la sectorul de relații externe bisericești, Pr. Ioan Chivu de la Parohia Slobozia din Capitală și Diac. Costin Spiridon, șeful de protocol al Palatului patriarhal.

Vizita a fost un răspuns la invitația Sanctității Sale, papa Ioan Paul al II-lea, adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a vizita Roma, Vaticanul și Biserica Romano-catolică, după ce suveranul pontif vizitase Biserica Ortodoxă Română, țara noastră, între 7-9 mai 1999, când s-a bucurat de o frumoasă primire.

Această vizită a cuprins în programul ei obiective de deosebită importanță pentru istoria, viața și spiritualitatea Bisericii Romano-catolice, ca și obiective de interes actual, bisericesc și social. Între aceste obiective semnalăm cele patru mari catedrale patriarhale ale Romei: Sfântul Petru, Sfântul Paul, din afara zidurilor cetății, Sfântul Ioan din Lateran și Sfânta Maria cea Mare, bazilici înălțate chiar din vremea Sfântului Constantin cel Mare, dar peste care s-au așezat straturile și influențele artistice ulterioare, făcând din ele adevărate capodopere ale artei creștine apusene, cu bogate tezaururi de obiecte religioase și de moaște de sfinți. La acestea s-au adăugat cele două mari și prestigioase instituții de învățământ din Roma, Universitatea Gregoriană, unde studiază tineri din toată lumea, atât discipline teologice, cât și laice și Institutul Pontifical Oriental, specializat în problemele Bisericilor Orientului Creștin, amândouă instituțiile dispunând de biblioteci

16. Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea. Cuvânt în Basilica Sfântul Petru, p. 5.

excepționale. La aceste instituții au studiat în decursul anilor și numeroși studenți români. Vizita a cuprins și două slujbe ecumenice, săvârșite în biserica Santa Maria în Transtevere, sediul Comunității Sant'Egidio, ce grupează în jurul ei tineri entuziaști, care au ca obiectiv al activității lor lupta pentru pace și înfrățirea între popoare și religii ca și implicarea în problemele sociale, îngrijind de copiii bolnavi de SIDA, persoane handicapate și bătrâni suferinzi, precum și vizita la Biserica Sfântului Bartolomeu din Insulă, unde a avut loc comemorarea martirilor secolului al XX-lea. De asemenea, delegația a vizitat spitalul de copii "Bambino Gesù", care aparține Bisericii Romano-catolice și care are o frumoasă colaborare cu spitalele din România, primind spre tratament și copii din țara noastră, precum și Institutul Greco-catolic "Pio Romeno", care adăpostește pe tinerii români veniți aici la studii și unde au fost prezenți și Prea Sfințiii Episcopi Virgil de Oradea și Florentin de Cluj. Din programul vizitei n-au lipsit primiri la președintele Republicii Italia, Excelența Sa dl. Azeglio Ciampi și la primul ministru italian, dl Silvio Berlusconi, care au avut cuvinte de apreciere la adresa culturii românești și spiritualității poporului român, ancorate, adânc în latinătate. Din program n-a lipsit nici vizitarea Bibliotecii Vatican, una din cele mai mari și mai valoroase din lume și a Capelei Sixtine, capodopera artistică a marelui geniu al artei italiene Michelangelo. Cum era firesc, vizita în Italia a cuprins și câte o slujbă la comunitatea românească din Roma, precum și la cea din Milano, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a sfințit noua catapeteasmă sculptată în lemn, în biserica pusă la dispoziție comunității și parohiei române din localitate. Tot aici, ca o prelungire a vizitei de la Roma, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membrii delegației au fost primiți de noul cardinal al orașului Milano, Arhiepiscopul Dionigi Tettamanzi și au vizitat Basilica Ambroziana, unde a avut loc o slujbă ecumenică. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o părticică din moaștele Sfântului Silvestru pentru a fi aduse, bisericii cu același nume din București, iar de la bazilica Sfântului Ambrozie din Milano, a primit o părticică din moaștele Sfântului Ierarh Ambrozie.

Dar momentele cele mai emoționate și mai pline de semnificație le-au constituit întâlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române cu Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea atât la sosirea la Roma, în prima zi a vizitei, în fața catedralei Sfântul Petru, unde erau adunate sute de mii de credincioși, apoi primirea specială a Părintelui Patriarh Teoctist și a delegației, în Palatul din Vatican, la reședința personală, când a avut loc semnarea Declarației comune de către cei doi înalți demnitari bisericești, și mai ales participarea și asistarea la misa solemnă săvârșită de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea în bazilica Sfântul Petru, în ziua de duminică, 13 octombrie 2002.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma a constituit un eveniment de epocală însemnătate, cu triplă semnificație: istorică, ecumenică, și pastorală, o înțelegere și împlinire a semnelor timpului.

A fost o vizită istorică pentru că este prima vizită oficială a unui patriarh al Bisericii Ortodoxe Române întreprinsă la Roma, la Vatican și în Biserica Romano-Catolică, după cum și vizita Sanctității Sale, papa Ioan Paul al II-lea efectuată la București, între 7-9 mai 1999, a fost prima vizită a unui papă într-o țară majoritar ortodoxă. În calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mai vizitat Roma și pe Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea în 1989, dar nu oficial, ci în drum spre India. Prin această vizită oficială s-au rupt barierele și zăgăzurile prejudecăților care țineau departe căpeteniile a două Biserici cu origini în predica celor doi apostoli frați: Petru la Roma și Andrei în România.

Ea a consfințit și a dat expresie dreptului unei căpetenii sau unui Întâistător al unei Biserici Autocefale să stabilească relații bilaterale cu oricare din Bisericile din lume și să facă schimb de vizite. Suntem convinși că ea este doar un început în această direcție și a fost o dovadă și de curaj, dar și de înțelepciune.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma a avut apoi o semnificație vădit ecumenistă. Ea a fost răspunsul firesc la invitația Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a vizita Biserica Romano-Catolică, cu scopul unei mai bune cunoașteri, a apropierii și a lucrării în vederea unirii Bisericilor creștine, conform dezideratului exprimat de Mântuitorul Iisus Hristos "ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). Prin această vizită s-a dat expresie încă o dată deschiderii Bisericii Ortodoxe Române și Întâistătorului ei spre lucrarea ecumenică. În lumea creștină de azi, atât de divizată, o asemenea întâlnire nu este altceva decât dorința unei mărturii comune despre credința în Hristos și apartenența la Biserica Lui. Așa cum afirma și Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea la București și cum s-a reafirmat și la Roma, Bisericile creștine, numai unite pot da o mărturie credibilă despre credința în Hristos. De aceea, calea ecumenismului, a apropierii, cunoașterii și împreună lucrării Bisericilor pentru unitatea și unirea lor este ireversibilă. Numai prin dialog Bisericile se pot regăsi, apropia și uni. Faptul că cei doi Întâistători s-au putut ruga împreună, în cadrul slujbei săvârșite în bazilica Sfântul Petru, fără însă să coliturghisească și să se împărtășească, înseamnă un lucru foarte important, chiar și numai pentru comuniunea la nivel de rugăciune.

Dar vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma și Milano au avut și o importanță pastorală, pentru că ea a însemnat întâlnirea Întâistătorului Bisericii noastre cu credincioșii și preoții români care păstoresc în diaspora. Slujbele săvârșite la parohiile române de la Roma și de la Milano, la care au participat miile de credincioși care au venit în întâmpinarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist împreună cu preoții lor, au fost momente de înaltă trăire duhovnicească și de vie comuniune sfântă. Cuvântul de învățătură și sfaturile părintești și calde, pornite din inima iubitoare de părinte al tuturor credincioșilor români, au constituit balsam pentru cei plecați de acasă și care numai prin biserică pot păstra legătura cu credința, tradițiile strămoșești și cu țara.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma, bine organizată, bogată în obiective și receptată cu interes, în ambele țări, ca și în lume, s-a finalizat cu o declarație comună semnată de cei doi Întâistătători de Biserici. Declarația nu este un act de unire, ci doar o angajare de împreună-lucrare pentru apropierea Bisericilor și pentru atingerea la scopul dorit azi de creștini adică unirea Bisericilor. Documentul are o importanță deosebită pentru ideile majore pe care le cuprinde și pentru perspectiva plină de nădejde pe care o deschide pentru lucrarea Bisericilor.

Declarația cuprinde cinci puncte principale:

1. Primul se referă la întâlnirea de la Roma care se desfășoară în spiritul celei de la București, dominată de dorința de unitate și care întărește și reînnoiește angajarea celor două Biserici de a lucra în vederea ajungerii la deplina unitate vizibilă a Bisericii lui Hristos. Comuniunea deplină la care tind Bisericile, nu înseamnă absorbție a uneia în alta, ci o deplină comuniune în adevăr și dragoste. Calea către această unitate este cea arătată de Hristos și este fără de întoarcere.

2. Întâlnirea de la Roma trebuie luată ca exemplu pentru conlucrarea Bisericilor, mai ales a celor din România, pentru ca fiii acestora să se întâlnească pentru a se împăca, pentru a medita împreună și a găsi căile și mijloacele unei bune înțelegeri. Dialogul trebuie să fie calea de depășire a conflictelor, a neînțelegerilor și a suspiciunilor create în trecut.

3. Conlucrarea dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română, ca și cea dintre Ortodoxie și Catholicism se poate baza pe Tradiția Bisericii nedespărțite pe care acestea o au în comun, ca și pe faptul că împreună cinstim aceeași sfinți ai calendarului de dinainte de despărțire. Pentru a ajunge la deplina comunitate, este nevoie de consultări reciproce, de întâlniri și de lămuriri ale adevărurilor de credință, recunoscând și respectând tradițiile religioase și culturale ale fiecărui popor, ca și libertatea religioasă.

4. Dialogul teologic promovat de Comisia mixtă internațională pentru dialog teologic între Biserica Romano-catolică și Biserica Ortodoxă trebuie reactivat.

5. Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși, ci ea este trimisă în lume și deschisă către lume. Ea trebuie să contribuie la unitatea Europei, oferind exemplul unității ei. Ea trebuie să contribuie la afirmarea valorilor creștine, și a sfințeniei vieții, a demnității și drepturilor fundamentale ale omului, a dreptății, solidarității, păcii, reconcilierii și valorilor familiei, și la protecția creației. Europa întreagă are nevoie de bogăția culturală și spirituală creată de creștinism. Ca Biserici surori, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romei trebuie să se angajeze în rezolvarea marilor sarcini pe care mileniul al III-lea ni le pune înaintea pentru a reda Europei etosul ei cel mai profund și chipul său cel mai uman.

Declarația comună constituie un minunat program de lucru, cu idei și idealuri clare și precise și cu dorință sinceră, exprimată de amândouă părțile, pentru o frumoasă și rodnică conlucrare.

Apreciind întreaga desfășurare a vizitei, primirea extrem de atentă și afectuoasă care s-a făcut Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, deschiderea spre conlucrare, exprimată atât de Sanctitatea Sa, Papa Ion Paul al II-lea, cât și de reprezentanții Consiliului Pontifical pentru promovarea Unității Creștinilor, în frunte cu cardinalul Kasper, ca și Declarația comună, care rămâne un document de mare importanță pentru activitatea ecumenistă, desfășurată astăzi în lume, putem spune că această vizită a constituit un mare pas pe calea apropierii și unirii Bisericilor creștine. Prin unicitatea ei, prin frumusețea și prin bogăția de nădejde pe care le trezește, ea capătă valențe istorice și ecumeniste de excepție. Ea aduce un plus de încredere în cei doi mari Întâistătători de Biserici, Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care pot fi socotiți deschizători de drumuri în conlucrarea ecumenică, conștienți de chemarea și marea responsabilitate de a veghea la refacerea unității Bisericii lui Hristos.

Ea rămâne un moment de referință în Cronica evenimentelor ecumeniste și a relațiilor dintre Bisericile creștine.

Ea înseamnă, în ultimă instanță, creșterea prestigiului Întâistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, al Bisericii pe care o slujește și al poporului român dreptcredincios, deschis din fire spre colaborare și iubirea semenilor.

Vizita poate servi drept pildă Bisericilor din țara noastră și tuturor Bisericilor creștine din lume.

Lelia Munteanu

Patriarhul la Vatican – o victorie a României

(*Adevărul*, 12 octombrie, p. 1)

Vatican, Piața San Pietro, 7 octombrie 2002: un patriarh ortodox, primul după Marea Schismă, în fața a sute de mii de pelerini, se adresează *urbi et orbi* (Romei și lumii). Șansa României face ca Patriarhul acesta să fie al Bisericii Ortodoxe Române, hărăzit de Dumnezeu să împartă mulțimilor cuvântul uriaș – "frățietate". Credincioșii străini strânși în Piață, crema catolicismului, cultivații și influenții membri ai prelaturii „Opus Dei”, îi răspund cu ovații: “Trăiască Biserica Unită”. Strigătului lor se alătură strigătului altor-sute de mii de credincioși prezenți în mai 1999 la București, pentru a saluta prima vizită a unui suveran Pontif într-o țară ortodoxă: “Unitate!”.

“Trăiască Biserica unită” și “Unitate!” – două capete ale curcubeului care a răsărit deasupra creștinătății. *Un papă slav și un patriarh latin* se străduiesc să reazeze piatra din capul unghiului: reconcilierea. Întâlnirile lor, în capitala României și acum în capitala catolicismului, prețuiesc cât toate lucrările comisii-

lor mixte de dialog, presărate pe parcursul ultimilor douăzeci de ani. „Unitate!” și “Trăiască Biserica unită!” degajă mai multă forță și credibilitate decât toate rezoluțiile întrunirilor ecumenice, savante și specioase.

Pașii Papei Ioan Paul al II-lea și ai Patriarhului Teoctist unul, către celălalt, au rezonanță și înzecesc greutatea unei alte întâlniri exemplare, a patriarhului de Constantinopol, Athenagoras, cu papa Paul al VI-lea, la Ierusalim, în 1964. Cu un an mai târziu, în 1965, cele două Biserici își ridicau reciproc anatemele aruncate în 1054. Sămânța pusă în urmă cu aproape patru decenii a rodit astăzi. Dintre atâția chemați, doi au fost aleși să dea semnalul unor „noi Rusalii spirituale”, Ioan Paul al II-lea și Teoctist. Îmbrățișarea lor, frățească ar fi meritat Nobelul pentru pace, dacă această înaltă distincție ar celebra nu o persoană sau o organizație, ci o stare de spirit.

Ce va fi mai departe? Cât de realistă și de apropiată în timp este reunificarea celor două Biserici? Cum se va putea aceasta îndeplini? Ce pot face doi bătrâni șubrezi trupește, chiar dacă cu chipurile strălucind de lumina Duhului Sfânt, într-o lume care se clatină și scrâșnește ca o corabie în furtună?

Ar fi o greșală să despicăm taina unei sărutări frățești, entuziasmul tulburător al maselor de credincioși care tânjesc și strigă după unitate, cu toporul unei judecăți pragmatice fatalmente limitată. În act, reunificarea celor două Biserici e încă departe. În Ortodoxie mai cu seamă printre greci și ruși, sunt voci care îl condamnă pe Teoctist, după cum la Vatican s-ar dori unirea, dar nu avându-l în cap pe Hristos, ci pe titularul Sfântului Scaun. Nu e de crezut că Răsăritul va convoca de urgență acel mereu amânat Sinod panortodox, sau că Apusul se va aduna în consistoriu spre a lua o decizie. Ortodoxia, parcelată în autocefalii, are de depășit propriile sale crize de acomodare cu lumea în care a intrat, ieșind la lumina istoriei din catacombele ateismului comunist. Catholicismul are a se lupta cu secularizarea care îl pârlă, dar și cu puseurile de hegemonie care îl mai zguduie la răstimpuri. După cum Ortodoxia ar avea nevoie de un aggiornamento care să-i adecveze răspunsurile la provocările modernității, tot astfel Catholicismului nu i-ar strica un Conciliu III Vatican, care să-i adâncească smerenia deschiderii spre ecumenism.

Patriarhul Teoctist nu reprezintă, din punct de vedere canonic, Biserica Ortodoxă. Pe de altă parte, Ioan Paul al II-lea, din ce în ce mai mult un simbol, tronează peste o Curie măcinată la vârf de luptele și intrigile pentru succesiune. Nici unul, nici celălalt nu au orgoliul să creadă că vor fi în viitorul apropiat arbitrii vreunor eventuale acorduri dogmatice sau ecleziologice. De altfel, drumul lor către râvnita reconciliere e unul în Duh. Crezul lor întruchipează speranțele a milioane de credincioși. Aceștia au înțeles că o Europă unită în structurile ei politico-economice poate rezolva problemele supraviețuirii, pe când o Biserică-una e chemată să le rezolve pe cele ale mântuirii.

“Am venit să contemlu chipul lui Cristos în Biserica voastră”, mărturisea Suveranul Pontif, în mai 1999, credincioșilor adunați în București să se bucure

de lumina duhovnicească a prezenței Sanctității Sale. Aceeași bucurie o încearcă astăzi patriarhul României, *ad limina apostolorum* (la treptele bazilicilor Sfinților Apostoli Petru și Pavel) de a recunoaște chipul lui Dumnezeu în Biserica Romei. E un bun început.

“Timpul nostru cere seninătate și curaj pentru acceptarea realității așa cum este ea, fără critici depresive și fără utopii, pentru a o iubi și salva”, iată concluzia, nu o dată exprimată, a Suveranului Pontif.

Mai aproape și mai concret decât visata unitate, vizita patriarhului Teoctist la Vatican e o victorie uriașă a României. Echivalentă, din punct de vedere al impactului său, cu multe distincții internaționale. Faptul că omul deschiderii spre Occident este un patriarh român va atârna greu în balanța acceptării noastre ca parteneri credibili în structurile europene.

Valerian STAN

Biserica Ortodoxă, un moment istoric

(*Cotidianul*, 26 octombrie 2003, p. 1)

„Scopul și dorința noastră arzătoare sunt comuniunea plenară, care nu înseamnă contopire, ci comuniune în adevăr și dragoste”. Ideea aceasta este una centrală în Declarația comună pe care Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist au semnat-o la 12 octombrie cu ocazia vizitei pe care conducătorul BOR a făcut-o la Vatican. La invitația Suveranului Pontif, la Vatican și în Italia s-a aflat o delegație având în frunte pe Patriarh și din care au făcut parte și alți înalți clerici și responsabili ai învățământului teologic ortodox: Daniel - Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Teofan - Mitropolitul Olteniei, Nifon - Arhiepiscopul Târgoviștei, Nicolae Necula – Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din București ș.a.

Nu încapă nici o îndoială, întâlnirea dintre Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul BOR este un moment istoric. Prin vizita la București a Suveranului Pontif, în urmă cu trei ani și jumătate, relațiile dintre Biserica Catolică și Ortodoxă au consemnat o premieră istorică, un papă al Romei a făcut o vizită unei Biserici Ortodoxe dintr-o țară cu populație majoritar ortodoxă. Urmându-i, vizita Patriarhului la Vatican a întors o pagină memorabilă în istoria bisericească universală.

Dialogul dintre Biserica Catolică și cea Ortodoxă Română este unul dintre pașii importanți pe care mișcarea ecumenică i-a făcut mai cu seamă după cel de-al doilea război mondial. Chiar dacă'la o altă scară, el vine pe calea „ireversibilă” - dar și atât de anevoioasă – a „comuniunii în adevăr și dragoste” pe care a deschis-o. "Declarația comună" din 1965. La 7 decembrie 1965, Papa Paul al VI-lea și Patriarhul ecumenic Atenagora I au citit concomitent, în Catedrala Sfântul Petru din Roma și în Catedrala Sfântul Gheorghe din Constantinopol, declarația care a ridicat anatemele reciproce dintre cele două biserici, rostite în luna iulie 1054. Desigur, prezența BOR în “lucrarea comună de reconciliere și refacere a unității creștine” nu ar fi fost posibilă fără schimbările din urmă cu treisprezece ani.

Fără ele, ar fi fost în continuare imposibilă nu doar libertatea religioasă individuală, dar și aceea a BOR de a avea raporturile pe care le are astăzi cu Biserica Catolică și Vaticanul. Faptul că în libertatea de care și ea se bucura, BOR a ales să fie parte, atât de semnificativă, în eforturile dedicate „reconcilierii și refacerii unității creștine” o onorează deplin, după cum o și cheamă la noi gesturi în continuarea deschiderii din aceste zile către „Biserica soră”. „Printr-un dialog sincer”, se spune în Declarația comună, „trebuie depășite conflictele, neînțelegerile și suspiciunile trecutului, pentru ca în această perioadă decisivă a istoriei, creștinii din România să devină martorii păcii și reconcilierii”. Nimic nu cred că ar fi mai necesar decât ca înalta ierarhie a BOR să vadă în litera documentului semnat la Vatican angajamentul reconcilierii istorice, atât de așteptate, cu Biserica Greco-Catolică.

„Dezbinarea, înstrăinarea și izolarea creștinilor între ei nu sunt forme de mărturisire a lui Hristos, Care S-a rugat ca toți să fie una”, a spus Patriarhul Teoctist în cuvântul pe care l-a rostit în Bazilica Sfântul Petru din Roma. Dar „reconcilierea și refacerea unității creștine” nu au numai motivații teologice. Ele trebuie, s-a insistat, să aibă în vedere „dialogul teologic privind adevărul credinței comune” dar și “cooperarea în alinarea suferinței, în apărarea darului sfânt al vieții și al demnității umane, într-o lume divizată și agitată”. Dacă, așa cum pare să reiasă din mai tot ceea ce s-a discutat la Vatican, cele două Biserici au în intenție să dea încă și mai multă consistență componentei „sociale” a eforturilor lor, faptul acesta este atunci încă un argument pentru care proiectul lor merită întreaga simpatie și susținere.

În zilele dialogului de la Vatican s-au făcut auzite rezerve privind “secularizarea” și critici severe la adresa practicilor prozelite. Temele nu sunt simple, iar lucrul acesta îl confirmă inclusiv formulările și tonul înalților responsabili religioși. Din afara Bisericii (dar probabil că și din interior) este evident că proiectul refacerii unității creștine are nevoie de cât mai multă simpatie și de cât mai puțini adversari. Ceea ce înseamnă că respingerea prozelitismului ori rezervele față de secularizare trebuiesc abordate, inclusiv dintr-o asemenea grijă, de o manieră care să evite să facă mai mult rău decât bine. Ca să mă refer numai la asta, Bisericele Catolică și Ortodoxă ar trebui să gândească solidar și să propună oamenilor politici proiecte apte să arate că secularizarea, mai exact secularizarea de dragul secularizării și abordările rigide și exclusiviste, pot să fie nu o dată contraproductive. (Ușurința cu care politicienii par să ignore rolul pe care Biserica și mișcările ecumenice l-ar putea juca în combaterea terorismului mi se pare un exemplu cu destule învățăminte).

Noi pași spre unitatea creștinilor

(*Învierea*, anul XIII, nr. 20 (302), marți, 15 octombrie 2002, p. 1)

Într-un dialog purtat între teologul Olivier Clément și Patriarhul Athenagoras al Constantinopolului, primul îi adresează celui de-al doilea între-

barea: „Unirea care este o datorie vi se pare acum o posibilitate istorică sau o minune ce se va produce la sfârșitul veacurilor?”. Răspunsul a fost: „Unirea va fi o minune, dar o minune în istorie. În rest, după Cincizecime, suntem la sfârșitul veacurilor... Știți, în fiecare noapte, uneori la miezul nopții, alteori la 4 dimineața, cobor în grădină și merg în pronaosul bisericii unde aprind două lumânări în fața icoane Maicii Domnului și mă rog pentru unire. Când va avea loc? Întrebat despre sfârșitul lumii, Hristos își mărturisește neștiința de om; singur Tatăl, spunea El, cunoaște timpul și clipa. La fel va fi și cu unirea. Viitorul este în mâinile lui Dumnezeu (..) Am văzut deja o mulțime de minuni. S-au întâmplat atâtea lucruri imposibile!... ridicarea anatemei, întâlnirea de la Ierusalim, un Papă la Constantinopol, călătoria mea la Roma... Unirea va veni. Va fi o minune. O nouă minune în istorie. Când? Nu putem ști, dar trebuie să ne pregătim pentru ea. Căci o minune este precum toate minunile – mereu iminentă” (Olivier Clément, *Dialoguri cu Patriarhul Athenagoras*, Paris, 1968, pp. 307-308, apud. Vladimir Zielinski, *Dincolo de ecumenism*, Editura Anastasia, București, 1998, p. 5).

Acestea au fost gândurile celui sortit să ridice la 7 decembrie 1965, împreună cu Papa **Paul al VI-lea**, anatemele aruncate reciproc de către Bisericile Răsăritului și Apusului la anul 1054.

Am recurs la această introducere, pentru că recent, s-au înregistrat noi pași pe calea apropierei dintre cele două Biserici. Astfel, în perioada 7-13 octombrie, Prea Fericitul Părinte **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a făcut o vizită, în fruntea unei delegații oficiale, Sanctității Sale Papa **Ioan Paul al II-lea**, la Vatican.

În prima zi a vizitei, luni, 7 octombrie, Papa l-a prezentat pe Prea Fericitul Patriarh în cadrul audienței publice, sutelor de mii de pelerini din întreaga lume, veniți în Piața San Pietro din Vatican, cu ocazia ceremoniei de canonizare a unui preot spaniol. În aplauzele și ovațiile îndelungate ale celor prezenți, cei doi Întâistătători s-au îmbrățișat frățeste, iar Sanctitatea Sa s-a adresat Patriarhului în limba română: „Faceți această vizită însuflețit de sentimente înalte și așteptările mele. Regăsirea la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi” (apud. M.F., *Patriarhul Teoctist în vizită la Vatican*, articol apărut în cotidianul „*Renașterea bănățeană*”, nr. 3859, marți, 8 octombrie 2002, p. 1). La rândul său, Patriarhul României a spus în cuvântul rostit cu acest prilej: „Imaginea Bisericii ce cuprinde credincioși din atâtea neamuri, dar uniți de credința în Hristos, trebuie să ne îmbărbăteze în a lucra cu și mai multă râvnă pentru unitatea creștinilor” (apud. Viorel Bota, *Un pas mare spre unitatea creștină*, articol apărut în cotidianul „*Agenda zilei*”, an VII, nr. 236 (1822), marți, 8 octombrie 2002, p. 1). La sfârșitul cuvântărilor, cei prezenți în piață au scandat: „*Viva Papa!*”, „*Viva Patriarhul Teoctist!*” și „*Viva Biserica cea Una!*”.

Alte aspecte ale vizitei Prea Fericitului Patriarh Teoctist la Roma au fost: vizitarea bazilicii Santa Maria Maggiore, a bibliotecii și a dependințelor Vaticanului, primirea de către Președintele Republicii Italia și Prim Ministrul Guvernului, rugăciunea comună a celor doi Întâistătători de sâmbătă, 12 octombrie, pentru martirii secolului XX, vizitarea comunității românești din capitala Italiei, precum și participarea Prea Fericirii Sale la Missa solemnă oficiată de către Sfântul Părinte în Catedrala San Pietro din Vatican, duminică, 13 octombrie.

Sâmbătă, 12 octombrie, s-a mai petrecut un eveniment important, și anume, semnarea în premieră a Declarației comune care îndeamnă la unitatea creștinilor, acesta fiind primul act încheiat vreodată de un Suveran Pontif și un Patriarh ortodox și primul document comun din ultimul mileniu. *„Întâlnirea de sâmbătă, de la Vatican, reînnoiește angajamentul nostru de a ne ruga și lucra pentru a ajunge la unitatea tuturor ucenicilor lui Hristos. Scopul și dorința noastră arzătoare o constituie comuniunea plenară, care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă, este calea Bisericii lui Hristos”*, se arată în textul Declarației semnată de către cei doi Capi de Biserică.

Declarația comună reamintește dificultățile pe care le întâmpină încă unele comunități creștine din România, în încercarea de a depăși efectele negative pe care anii totalitarismului le-au avut asupra realizării comuniunii creștine și îndeamnă la rezolvarea acestor dificultăți. *„Printr-un dialog sincer, trebuie depășite conflictele, neînțelegerile și bănuielile trecutului pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei, creștinii din România să devină martorii păcii și ai reconcilierii”*, precizează documentul. De asemenea, există îndemnul la reluarea dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, inițiat în 1980, în cadrul Comisiei mixte internaționale. *„Biserica nu este o entitate închisă în sine însăși, ci are o misiune în lume și este deschisă acesteia. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care este pe cale să-și extindă frontierele spre popoarele și culturile din partea centrală și orientală a continentului constituie o provocare pe care creștinii din Occident și Orient trebuie să o rezolve împreună”*.

Toate cele petrecute la Roma în aceste zile ne aduc aminte momentul când pentru trei zile (7-9 mai 1999), primul Papă din istorie, a vizitat România, Biserica Ortodoxă de aici, pe credincioșii proprii și reprezentanții forurilor conducătoare ale țării. Despre această vizită s-a scris mult în presă, mai ales după consumarea ei. Spre pildă, numai buletinul oficial al Patriarhiei, *„Biserica Ortodoxă Română”* (an CXVII, nr. 1-6, ianuarie-iunie 1999) a dedicat un întreg număr vizitei Papei în țara noastră. Ca să nu mai vorbim de zeci de broșuri special tipărite, albume cu fotografii, toate editate pentru a exprima bucuria și cinstea aduse prin această mult așteptată vizită.

Vizitele făcute reciproc de către cei doi Întâistătători ai Bisericilor surori aduc în discuție din nou problema continuării dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Se constată cu regret că în ultimul deceniu, acest dialog a fost mai mult decât modest, chiar întrerupt, întrucât până la luarea în discuție a unor probleme teologice s-au invocat altele, de natură pur omenească. Poate că aceste chestiuni sunt însă insignifiante în raport cu subiectele deosebit de vaste și, nu în ultimul rând, delicate, care încă ne mai despart, dar, așa cum spunea cineva, nu trebuie să pornim de la ceea ce ne desparte, ci de la ce avem în comun.

Până una alta, credinciosul de rând nu înțelege de ce Bisericile nu se unesc și de ce trebuie să avem de-a face cu atâtea chestiuni teoretice, când în fond credința e cât se poate de simplă.

În încheiere, reamintim un fragment din Declarația citită concomitent la 7 decembrie 1965 la Roma și la Constantinopol: „*Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Athenagoras, sunt conștienți că acest gen de justiție și de iertare reciprocă nu este de ajuns pentru a pune capăt diferendelor care subzistă între cele două Biserici și care, prin lucrarea Duhului Sfânt, vor fi depășite prin curățirea inimilor, precum și printr-o voință eficace de a se ajunge la o expresie comună a credinței apostolice*” (apud. Jean Comby, „*Să citim istoria Bisericii*”, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 1999, p. 120).

Pr. Constantin Alecse

Acordul Mileniului. Bisericile Romano-Catolică și Ortodoxă Română au devenit oficial Biserici-Surori

(*Solia*, vol. LXVII, nr. 11, noiembrie 2002, p. 19-20)

La o mie de ani de la Marea Schismă, Bisericile Romano-Catolică și Ortodoxă Română *au devenit oficial Biserici-surori*, în urma Declarației pentru unitatea creștinilor semnată sâmbătă, 12 octombrie 2002, la Vatican, de către Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist. Acesta este primul document de acest fel semnat de un Suveran Pontif și un Patriarh Ortodox. Cei doi lideri religioși au intrat în Biserica Sfântul Petru, stând unul lângă altul, pe o platformă mobilă. Papa și patriarhul s-au rugat simultan, la Liturgia Cuvântului și au rostit împreună, în limba română, Simbolul de credință – Crezul Bisericii nedespărțite din primul mileniu. Suveranul Pontif s-a adresat Prea Fericitului Teoctist în limba română, rugându-l să îi asigure pe români că țara lor, numită prin tradiție „*Grădina Maicii Domnului*”, este în inima episcopului Romei. „*Fie cât mai curând ziua binecuvântată în care vom putea trăi cu adevărat, în plinătatea ei, comuniunea noastră desăvârșită*”, a spus Papa Ioan Paul al II-lea. „*Acum, când Bisericile Europei Centrale și Răsăritene au mai multă libertate pentru a predica iubirea lui Hristos față de oameni, trebuie intensificată lucrarea noastră de reconciliere dintre Biserici și de refacere a unității creștine*”, a subliniat Prea Fericitul Teoctist. Sfânta Evanghelie a fost citită atât în limba latină, cât și în limba română. Papa Ioan Paul

al II-lea și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.), Prea Fericitul Părinte Teoctist, au semnat sâmbătă, în premieră, în apartamentul pontifical de la Vatican, o declarație comună care îndeamnă la unitatea creștinilor, acesta fiind primul act încheiat vreodată de un Suveran Pontif și un patriarh ortodox și primul document comun din ultimul mileniu. *„Întâlnirea de sâmbătă, de la Vatican, reînnoiește angajamentul nostru de a ne ruga și lucra pentru a ajunge la unitatea tuturor ucenicilor lui Hristos. Scopul și dorința noastră arzătoare o constituie comuniunea plenară, care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă, este calea Bisericii lui Hristos”*, se arată în textul declarației semnat de către cei doi lideri religioși. În document reapare după o perioadă îndelungată termenul de *Biserici-surori*, iar cei doi înalți prelați evidențiază faptul că vizita Patriarhului Teoctist la Vatican reprezintă o continuare a istoricei prezențe a Suveranului Pontif în România, prilej cu care credincioșii români au făcut apel la unitatea creștinilor.

Declarația comună reamintește dificultățile pe care le întâmpină încă unele comunități creștine din România, în încercarea de a depăși efectele negative pe care anii totalitarismului le-au avut asupra realizării comuniunii creștine și îndeamnă la rezolvarea acestor dificultăți. *„Printr-un dialog sincer, trebuie depășite conflictele, neînțelegerile și bănuielile trecutului pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei, creștinii din România să devină martorii păcii și ai reconcilierii”*, precizează documentul. De asemenea, există îndemnul la reluarea dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, inițiat în anul 1980, în cadrul Comisiei mixte internaționale: *„Biserica nu este o entitate închisă în sine însăși, ci are o misiune în lume și este deschisă acesteia. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care este pe cale să-și extindă frontierele spre popoarele și culturile din partea centrală și orientală a continentului constituie o provocare pe care creștinii din Occident și Orient trebuie să o rezolve împreună”*. Prea Fericitul Părinte Teoctist și Suveranul Pontif evidențiază faptul că întreaga Europă are nevoie de bogăția spirituală generată de creștinism.

Declarația comună a fost semnată după o întâlnire privată de aproximativ zece minute între Patriarhul Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea, în biblioteca Suveranului Pontif. În timpul schimbului de daruri dintre cei doi înalți prelați, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist l-a ținut permanent de mână pe Suveranul Pontif. Patriarhul Teoctist i-a oferit Papei o cruce din aur, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul și un tablou înfățișându-i pe cei doi Întâistătători de Biserici în timpul vizitei la București a Sfântului Părinte. La rândul său, Suveranul Pontif i-a oferit Patriarhului o icoană în mozaic a Maicii Domnului cu Pruncul (lucrată la Vatican) și un inel episcopal. De asemenea, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au primit din partea Suveranului Pontif câte o cruce, pusă într-o cutie cu stema papală, semn al importanței acestei vizite la Vatican a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Cele două Biserici, preocupate de prozelitism

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Papa și-au exprimat preocuparea față de manifestările de prozelitism cu care se confruntă cele două Biserici istorice: „*Mărturia creștină comună autentică evită orice manifestări evidente sau ascunse de prozelitism, precum și o competiție confesională neloială. Prozelitismul este o contramărturie și trebuie denunțat ca atare în toate împrejurările*”, a declarat Patriarhul Teoctist, în cadrul discursului rostit sâmbătă. Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a apreciat că denunțarea prozelitismului și a competiției confesionale neloiale nu îngreșește libertatea religioasă și de conștiință, așa cum este definit acest concept în Declarația Universală a Drepturilor Omului. Prea Fericitul Părinte Teoctist a mai subliniat necesitatea unei mărturii comune a tuturor creștinilor, în contextul resimțirii tot mai acute a fenomenului de globalizare, precizând că Biserica Ortodoxă Română a rămas fidelă deschiderii ecumenice și colaborării intercreștine, pentru redescoperirea unității tuturor creștinilor. „*Suntem preocupați de prozelitismul noilor comunități și mișcări religioase, care nu au rădăcini istorice și care invadează țările și regiunile unde există Biserici tradiționale și unde de secole se propovăduiește Evanghelia*”, a declarat la rândul său Papa.

Suveranul Pontif a evidențiat faptul că Biserica Romano-Catolică recunoaște misiunea pe care o au Bisericile Ortodoxe în țările unde au rădăcini istorice de secole. „*Biserica Catolică nu dorește decât să ajute această misiune și să colaboreze la împlinirea ei, pentru ca Biserica Ortodoxă să-și împlinească misiunea pastorală atât față de proprii credincioși, cât și față de cei care se îndreaptă liberi spre ea*”, a subliniat Sfântul Părinte. În același context, Papa a precizat că Biserica Catolică a căutat să sprijine misiunea Bisericilor Ortodoxe atât în țările lor de origine, cât și activitatea pastorală a comunităților din diaspora, care conviețuiesc împreună cu comunitățile catolice. Suveranul Pontif a apreciat că acolo unde există, totuși, neînțelegeri, acestea trebuie soluționate în spiritul dialogului frățesc și sincer, exprimând disponibilitatea Bisericii Catolice în acest sens.

Patriarhul Teoctist la Vatican: o vizită încărcată de semnificații (Documentar realizat de Europa Liberă preluat de Rador)

(*Curentul*, 9 octombrie 2002, p. 12)

Vizita la Vatican și în Italia a Prea Fericitului Părinte Teoctist - este vorba despre o vizită fără precedent, în care întâlnirile ecumenice vor interfera cu importante contacte la cel mai înalt nivel politic. Nu se anunță însă abordarea frontală a unor dispute care au iscat în România unele asperități între ortodocși și catolici, în special pe tema restituirii unor imobile naționalizate de regimul comunist.

Vizita șefului Bisericii Ortodoxe Române la Vatican este privită ca o replică la vizita pe care Papa a efectuat-o în România, una dintre primele călătorii pe care Sanctitatea Sa le-a făcut într-o țară ortodoxă. Replica vine însă, după cum sublinia fostul ambasador al României la Vatican, Teodor Bakonschi, după trei ani de „negocieri discrete și ezitări previzibile din partea Sinodului Bisericii Ortodoxe Române”.

Pe de altă parte, Sinodul ortodox s-a evidențiat deja în avangarda mișcării ecumenice europene, fiind primul care l-a invitat pe Sfântul Părinte. În acest context, semnificația fundamentală a vizitei Patriarhului Teoctist la Vatican o reprezintă reluarea dialogului ecumenic dintre cele două biserici: Ortodoxă și Catolică. Părintele vicar al Mitropoliei Banatului, Ilie Maier, consideră că vizita se înscrie în cadrul relațiilor de bună înțelegere care s-au statornicit în ultimii ani între cele două biserici și va avea un ecou deosebit în sufletele ortodocșilor, iar mitropolitul Bisericii Greco-Catolice, IPS Lucian Mureșan, susține că dorește să privească acest moment ca pe unul pozitiv. „Atunci când Sfântul Părinte Papa a vizitat România, toți am sperat și credem că a fost benefică vizita și că a fost în măsură să apropie cele două biserici. Acum, când Patriarhul României întoarce această vizită în Vatican, respectiv la Sfântul Părinte Papa, nu face altceva decât să ne sporească speranța într-o apropiere din toate punctele de vedere.”

În România, raporturile dintre cele două biserici, în special dintre cea Ortodoxă și Biserica Unită cu Roma sau Greco-Catolică, sunt încă marcate de unele divergențe, mai ales în problema retrocedării proprietăților bisericesti. Cultele religioase din România au fost deposedate de către stat în perioada 1945 - 1989 de circa 2.000 de clădiri, precum și de importante suprafețe agricole și forestiere.

O situație specială a avut Biserica Greco-Catolica, căreia, prin Decretul 358 din decembrie 1948, i s-au confiscat, de către stat, toate bunurile, iar bisericile, casele parohiale și cimitirele au fost trecute în folosința Bisericii Ortodoxe. În urmă cu câțiva ani a fost instituit ca instanță extrajudiciară la nivelul ierarhilor bisericesti Comisia mixtă de dialog ortodoxo-greco-catolic, cu scopul de a încerca să soluționeze mai ales divergențele legate de retrocedarea lăcașelor de cult greco-catolic.

Problema este însă departe de a fi finalizată. Mitropolitul Bisericii Greco-Catolice, Lucian Mureșean, ne-a declarat că, la ultima întâlnire a comisiei care a avut loc recent la Arad, partea greco-catolică a revenit asupra pretențiilor patrimoniale, solicitând ca un gest de bunăvoință din partea ierarhiei ortodoxe de a-i da acolo unde există comunități greco-catolice câteva biserici și case parohiale dintre cele care stau nefolosite. “În mod special, am solicitat să se restituie cele două catedrale episcopale, respectiv în Oradea, catedrala de care Biserica Ortodoxa se poate dispensa cu ușuriță, dar până în prezent nu au dat nici un semn de bunăvoință în sensul acesta, și, de asemenea, Catedrala Episcopală din Baia Mare. Dacă ierarhia Bisericii Ortodoxe ar înțelege semnificația importantă și aș zice istorică a vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh la Vatican, la Sfântul Părinte, ar purcede la niște gesturi, niște semne de bunăvoință față de Biserica Greco-Catolică în România”, susține mitropolitul.

Cu prilejul primirii în această vară a noului ambasador român la Vatican, Mihail Dobre, Papa Ioan Paul al II-lea a solicitat autorităților române să restituie bunurile Bisericii confiscate în perioada comunistă.

Suveranul Pontif a declarat că speră ca acordurile încheiate între responsabili bisericii Ortodoxă, Catolică și cei ai Sfântului Scaun să poată fi puse în practică. Însă, el a subliniat că respectul și colaborarea ar fi ameliorate dacă autoritățile civile și-ar lua responsabilitatea nu numai de a ajuta la găsirea unor soluții potrivite, ci și de a restitui în mod just patrimoniul ecleziastic confiscat, astfel încât să permită Bisericii Catolice să intre în posesia acestor bunuri necesare pentru a-și îndeplini menirea.

Autoritățile de la București au reacționat nuanțat la cererea Papei. Președintele Iliescu a declarat că statul nu se poate amesteca, iar premierul Năstase a sugerat că problema ar putea fi rezolvată în toamnă, prin adoptarea unei legi privind confiscarea proprietăților cultelor religioase.

Corneliu Radeș și Adi Cusin

Marea schismă devine istorie

(Panorama nr. 116-118, octombrie-decembrie 2002)

Vizita istorică a Papei la București, în primăvara lui 1999 și a Patriarhului Teoctist la Vatican, în octombrie 2002, pot fi foarte bine interpretate ca un semn că forța Bisericii Ortodoxe Române în lumea creștină începe să fie recunoscută.

Timp de o mie de ani, Europa a fost divizată spiritual. Vizita în România a Papei Ioan Paul II, a venit ca un prim pas spre realizarea unității spirituale a continentului și stabilirea așa numitului pol al Ortodoxiei în spațiul românesc. De reținut că în ultimul mileniu acest „pol” s-a mișcat numai de două ori. Prima oară a migrat de la Constantinopol la Atena, iar a doua oară „polul” s-a mișcat spre Rusia. Analistii ortodocși consideră că, în prezent, acest „pol” se mișcă încet, dar sigur, spre București, România fiind considerată cu o puternică credință ortodoxă, cu un număr impresionant de credincioși în raport cu totalul populației și cu multe biserici și mănăstiri. În același timp, puterea și influența Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române a crescut sensibil.

Predica Sanctității Sale Ioan Paul al II-lea la Catedrala Sf. Iosif din București, din data de 8 mai 1999, a recunoscut în Biserica Ortodoxă Română noul „pol”, confirmat de chemarea la unitate spirituală: „Am venit să aduc un omagiu poporului român ... care a sfințit acest pământ prin mărturisirea credinței sale și prin crearea unei civilizații inspirate de Evanghelia lui Hristos; am venit la un popor creștin mândru de identitatea sa, adeseori apărată cu preț scump în chinurile și vicisitudinile care i-au marcat existența. (...) Am venit la voi pentru a exprima recunoștința Bisericii Catolice și nu numai a ei: recunoștință față de întreaga lume creștină, față de toți oamenii de bună credință care au mărturisit adevărul care îi face liberi (...) Pe tot parcursul istoriei, diferite curente creștine – constantinopolitan, latin și slav – se combină cu geniul distinctiv a poporului dvs. Această prețioasă moștenire religioasă a fost salvagardată de comunitățile voastre răsăritene, împreună cu frații Bisericii Ortodoxe Române.”

Aceeași idee – de data aceasta prezentată în declarația istorică a celor două Biserici surori, semnată la Vatican în octombrie 2002 – prevede următoarele: „Biserica nu este o entitate închisă în ea însăși, ci are o misiune în lume, fiind deschisă față de ea. Noile posibilități ivite într-o Europă unită care își împinge granițele spre națiuni și culturi din partea Centrală și Răsăriteană a Continentului constituie o provocare pe care creștinii din vest și est trebuie să o abordeze împreună.” Până acum, numai Biserica Ortodoxă Română și-a arătat disponibilitatea de a restabili unitatea spirituală în lumea creștină, alături de Biserica Romano-Catolică, lucru care cu siguranță o plasează în poziția de „pol” al lumii creștine ortodoxe.

Jean Claude Périsset, Nunțiu Apostolic

O vizită plină de promisiuni

(*Actualitatea Creștină*, nr. 11/2002, p. 28)

Recenta vizită a Prea Fericitului **Teoctist**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu o delegație a Sfântului Sinod, la Roma și Milano, a oferit ocazia unor întâlniri și declarații foarte importante privind relațiile Bisericii Catolice cu Ortodoxia din România și din lume. De ce? Iată câteva din principalele motive:

1. Gesturile au o valoare elocventă, mai ales când ele aparțin Capilor unor Biserici. Bucuria ce strălucea pe chipul Papei și al Patriarhului în momentul revederii pe platforma amenajată ca altar în Piața *Sfântul Petru*, luni, 7 octombrie, la sfârșitul audienței pelerinilor veniți cu ocazia canonizării Fericitului Jose Mariá Escrivá de Balaguer, exprimă o speranță „tinerească” – deși amândoi au peste 80 de ani! – care constituie un îndemn pentru toți păstorii și credincioșii celor două Biserici. Acest „ton”, această atmosferă de profundă fraternitate a continuat pe parcursul întregii săptămâni, „contaminându-i” și pe cei care au participat la diferitele întâlniri ale Patriarhului **Teoctist**, atât la San Giovanni în Laterano, unde i s-a încredințat o relicvă a Sfântului Silvestru Papă, pentru Biserica cu același nume din București, cât și la celebrarea din Bazilica *Sfântul Bartolomeu*, consacrată cu această ocazie ca loc memorial pentru mărturisitorii lui Hristos din secolul XX, la Milano, sau în timpul vizitării Bisericii Ambroziene.

2. Cuvintele care s-au rostit sunt bogate în conținut și programatice pentru ambele Biserici. Referindu-se la durerea provocată de diviziunea dintre Orient și Occident și, mai recent, la „*ivirea unor dificultăți de-a lungul drumului nostru comun*”, Papa **Ioan Paul al II-lea** a amintit martiriul Bisericilor Catolice Orientale – inclusiv al Bisericii greco-catolice din România – afirmând: „*În anii 1989-1990, după 40 de ani de dictatură comunistă, Europa de Est a putut să simtă din nou gustul libertății. Și Bisericile creștine orientale, în deplină comuniune cu Sfântul Scaun, care au suportat persecuții dure și represii brutale, și-au regăsit locul în viața publică. Aceste lucruri au generat tensiuni, care sperăm, vor fi depășite printr-un spirit de dreptate și iubire. Pacea Bisericii este un lucru atât de mare încât fiecare trebuie să fie gata de a face sacrificii pentru realizarea ei*” (discursul din 12 octombrie nr. 3). Patriarhul **Teoctist** continuând ideea, în contextul unei mărturii comune a tuturor discipolilor lui Hristos într-o lume tot mai

marcată de ateismul practic în societatea de consum, a afirmat: „În ce privește misiunea, suntem conștienți că aceste realități noi nu privesc o singură Biserică sau confesiune creștină, ci pe toți creștinii în mod egal... Dacă Bisericile au fost capabile în atâtea ocazii să-și unească eforturile pentru a supraviețui perioadei comuniste, în zilele noastre unitatea în mărturisirea Evangheliei lui Hristos este cu atât mai necesară pentru a avea un impact asupra societății «pentru ca lumea să creadă»” (discurs, 12 octombrie).

Într-adevăr, Declarația comună din aceeași zi lărgeste viziunea mărturiei comune în contextul unificării continentului european: „Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși; ea este trimisă în lume și deschisă lumii. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care este în curs de a-și extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și orientală a continentului, constituie o provocare pe care creștinii din Orient și din Occident trebuie să o întâmpine împreună. Cu cât vor fi mai uniți în mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, justiției și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor familiei, apărării creației. Întreaga Europă are nevoie de bogăția culturală creată de Creștinism.”

Ecumenismul este în același timp o provocare și de aceea el nu poate să se închidă în el însuși, ca și cum ar fi suficient să ne întâlnim, să ne rugăm împreună, să discutăm, fără însă să ajungem la unitatea Bisericii unice a lui Hristos. Într-o intervenție, în cadrul unui Colocviu privind relațiile Biserică-Stat, desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Cluj (10-11 mai 2002) m-am referit la această problemă, precizând: „Edificarea Europei este o provocare ecumenică și iată de ce: o acțiune dispersată a Bisericilor – din păcate uneori de concurență și opusă – ar fi nu numai dăunătoare construcției europene, dar și Bisericilor în sine. De aceea, această sfidare, care obligă la o colaborare între Biserici, ar putea fi considerată un fel de «kairos», un «semn al timpurilor» pentru ecumenism, în procesul de unificare a continentului european”.

Pe drumul spre unitate este deci indispensabilă convertirea, așa cum au subliniat în discursurile lor, atât Papa **Ioan Paul al II-lea** cât și Patriarhul **Teoctist**. Acesta din urmă afirma: „Mărturia comună și relațiile fraterne între creștini sunt un autentic act de kenoză. De aceea sunt necesare eforturi pentru o vindecare reciprocă a rănilor trecutului și pentru instaurarea unor relații pe baze noi, care să țină seama de epoca în care trăim, limitându-se la un dialog sincer și deschis între persoane și comunități care doresc să desfășoare noi relații ecumenice” (discursul din 12 octombrie).

În același sens, Sfântul Părinte Papa, în omilia din 13 octombrie, rostită în Bazilica Sfântul Petru, a relevat: „Participarea la Euharistie presupune convertirea la o viață nouă. Și participarea comună, deplina comuniune, presupune convertirea. Nu există ecumenism adevărat fără convertire interioară și reînnoire a minții (conf. „Unitatis redintegratio”, nr. 6-7), fără depășirea prejudecăților, a suspiciunilor; fără eliminarea cuvintelor, judecăților, faptelor care nu oglindesc cu echitate și adevăr condiția de frați separați; fără voința de a ajunge la stimarea celuilalt, la instaurarea unei prietenii reciproce, la nutrirea unei iubiri fraterne”.

Așa cum Hristos i-a amintit aceluia învățat al legii, care l-a întrebat ce trebuie să facă pentru a intra în Împărăția lui Dumnezeu, de dubla poruncă a iubirii față de Dumnezeu și de aproapele: „*Fă-o și vei trăi*” (L 10, 27), tot așa trebuie să ne însușim această invitație la conversiune ecumenică dacă vrem să ajungem la deplina unitate a Bisericii lui Hristos. În acest context, vizita Patriarhului Teoctist la Roma și Milano ca și cea a Papei Ioan Paul al II-lea din 1999 în România, constituie pentru noi un exemplu, un îndemn de a nu ne lăsa influențați de obstacolele istorice, al căror antidot este „*purificarea memoriei*”; de oboseala în fața actualelor tensiuni ce persistă încă între diferitele Biserici și Comunități creștine, al căror antidot este rugăciunea, exprimarea încrederii în Dumnezeu care trezește în noi convertirea; de descurajarea în fața unei societăți tot mai străine de valorile creștine, al cărui antidot este prezența lui Hristos în Biserica sa, așa cum le-a spus apostolilor în momentul Înălțării: „*Iată eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii*” (Mt. 28, 28).

Într-adevăr, prin „*Mărturisitorii credinței secolului XX*” avem dovada că **acest drum de unitate fraternă pentru cauza lui Hristos este posibil**. Faptul că Biserica Sfântul Bartolomeu de pe Insula Tiberină a fost dedicată *memoriei perpetue a acestor mărturisitori*” de către Patriarhul Teoctist, împreună cu Cardinalul Ruini, vicarul Papei pentru dieceza de Roma, în după-amiaza zilei de 12 octombrie, ne amintește cele scrise de Sfântul Părinte pentru Marele Jubileu al anului 2000 „*Novo millennio adveniente*”: „*Ecumenismul sfinților, al martirilor este poate cel care convinge cel mai mult. Vocea comuniunii sfinților este mai puternică decât cea a celor care despart*” (NMA 37, 3).

Eleuterio F. Fortino

Se intensifică raporturile eclesiale între România și Roma

(*L'Osservatore Romano*, 2 octombrie, p. 6)

Vizita pe care Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române o va face la Roma (7-13 octombrie) are o semnificație particulară. Este un eveniment remarcabil care se înscrie într-un îndelungat proces menit să conducă la înțelegerea dintre catolicii și ortodocșii români. Cu siguranță evenimentul va depăși această sferă, în sensul că va contribui la o mai mare apropiere între creștini în general. De fapt inițiativa Patriarhului, în ciuda venerabilei sale vârste, de a veni și de a întâlni bătrânul Papă de la Roma, care în 1999 l-a vizitat la București, pune în evidență principiul reciprocității fraterne dintre Biserici. Pe de altă parte, demonstrează concepția că responsabilii Bisericilor sunt îndrumători activi ai propriilor credincioși, și astfel, ei înșiși împlinesc ceea ce și ceilalți ar trebui să facă: a se mișca, chiar dacă este greu, pentru a întâlni frații și a încerca să rezolve problemele existente.

Nu este prima oară când Patriarhul vine la Roma. Îmi aduc aminte de emoția sa trăită în Piața Sfântul Petru (1984), pe vremea când era mitropolit, după o audiență generală, l-a putut saluta pe Papă. Îmi amintesc, de asemenea, insistența sa din acea zi, de a vedea Columna lui Traian din Forul Imperial, simbol al originii poporului român. A admirat-o îndelung. El este profund legat de istoria și viața poporului român.

Patriarhul este născut în 1915. Devine monah în 1935, episcop în 1950, arhiepiscop de Craiova în 1973, mitropolit de Iași din 1977 până în 1986, când în luna

noiembrie a fost ales patriarh. El este cel de-al cincilea patriarh de când Biserica autocefală din România a fost ridicată (1925) la rang de patriarhat, după Miron Cristea (1925-1939), Nicodim Munteanu (1939-1948), Justinian Marina (1948-1977) și Justin Moisescu (1977-1986).

La trei ani după alegere, în prima săptămână a lunii ianuarie 1989, a făcut o vizită Papei în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române. A fost o vizită "curajoasă", în contrast cu autoritatea politică a timpului. Papa a putut răspunde vizitei în zilele 7-9 mai 1999.

Relațiile cu Biserica română au cunoscut astfel o lentă reluare cu o progresivă intensificare a lor pe parcursul unei aproape jumătate de secol.

Raporturile ecumenice precedente

Biserica română este cea mai numeroasă dintre Bisericile Ortodoxe, după cea a Rusiei. În ciuda situației create de regimul comunist care a declanșat o adevărată persecuție (1958-1964), creând martiri ai credinței și prin restricțiile și controalele impuse, Biserica Ortodoxă Română a putut totuși continua activitatea de propovăduire în cadrul cultului său, a putut să continue opera de sfințire prin celebrări liturgice și administrarea Sfintelor Taine, și să garanteze formarea clerului prin anumite seminarii și două Institute teologice la nivel universitar, la București și Sibiu. În situații adverse, precum aceasta, Biserica română a reușit să conserve și să continue esențialul, întemeind colaborări culturale, prin intermediul burselor de studiu ale Bisericii catolice și a altor Biserici din Occident. Oricum, în acea perioadă, chiar și relațiile ecumenice erau pe cale să apuce un drum expeditiv. Erau oricum pline de rezerve tacite.

Biserica română, deși a fost invitată, nu a trimis "observatori" la Conciliul II Vatican. Era semnul unei grave dificultăți cu multiple cauze, printre care persecuția și situația conflictuală cu Biserica catolică, creată prin suprimarea (1948) Bisericii greco-catolice din partea regimului. Faptul că, credincioșii au fost practic "împinși" să intre în Biserica Ortodoxă și trecerea bunurilor Bisericii greco-catolice confiscate de autoritățile de stat și, în parte, trecute Bisericii Ortodoxe, au stabilit o atitudine de neîncredere dacă nu chiar de ură.

Biserica catolică, pornind de la orientările ecumenice indicate de Conciliul II, a explorat toate posibilitățile de contact. În 1971 a fost posibil să fie trimisă prima delegație la București pentru un prim contact cu Biserica Ortodoxă. Ca răspuns a avut loc în 1972 vizita unei delegații române. Nivelul raporturilor s-a mărit în 1975. Pentru cea de a 90 aniversare a autocefaliei Bisericii române s-a deplasat la București o delegație condusă de Card. Johannes Willebrands, președintele de atunci al Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor. În 1977 pentru întronizarea noului patriarh Iustin s-a deplasat în România, pentru a doua oară, același Card. Willebrands. În discursul oficial de salut el a afirmat: "Noi ne bucurăm profund chiar și pentru faptul că prezența noastră aici a fost posibilă. Este un semn de adevărat progres în raporturile dintre Bisericile noastre". Cardinalul a prevăzut progresele ulterioare și, în mod transparent, făcea aluzie la problemele deschise ce trebuiau rezolvate. "Ca Domnul să ne dea capacitatea de a fi creativi – spunea el – în efortul nostru de a explora toate drumurile care ne pot purta spre unitate, pentru a depăși anticile divergențe care de-a lungul secolelor au opus catolici și ortodocși,

pentru vindecarea rănilor unui trecut recent, care a încetinit drumul nostru. Soluția acestei dificultăți ne va permite de a avansa în mod rapid către unitatea perfectă, în toată libertatea și credința”. Cardinalul urmându-și discursul devenea mai explicit: “Noi suntem gata să înfruntăm toate aceste dificultăți, fie cu organismele pan-ortodoxe competente, fie pentru problemele particulare, cu fiecare Biserică într-un spirit de colaborare”. Pentru a situa aceste afirmații trebuie ținut seama de faptul că erau pronunțate în niște circumstanțe festive, în timpul regimului comunist al lui Ceaușescu, când nu exista încă (dar se pregătea) Comisia mixtă a dialogului teologic dintre Biserica catolică și Biserica ortodoxă, și când, în România Biserica Ortodoxă întâlnea dificultăți, și Biserica greco-catolică rămânea “inexistentă”.

Pentru caracteristica fraternității, pentru asumarea dialogului exprimat și pentru realismul în privința chestiunilor deschise, acest discurs a fost apreciat. Diverse persoane care au fost prezente mi-au mărturisit că referirile la dificultățile recente, pe care toți le-au înțeles ca fiind legate de problema Bisericii greco-catolice, erau oneste și oportune. În rest dialogul trebuie să înfrunte problemele care se pun între Biserici. În acea circumstanță s-a purtat o conversație cu anumiți responsabili ai Patriarhiei pentru sondarea posibilității de creare a unei comisii mixte catolico-ortodoxă română pentru discutarea “problemelor particulare” care se puneau cu Biserica română. Nu era timpul pentru o asemenea inițiativă.

Se poate constata că cele două indicații ale Card. Willebrands au fost realizate după aceea. În 1979 a fost constituită Comisia mixtă internațională pentru dialog teologic. Pentru pregătirea acestei Comisii Biserica Ortodoxă Română a fost activă, în sensul pozitiv al cuvântului. Și, de asemenea, aportul delegației române la dialog a fost constructiv. Primii delegați au fost două eminente personalități, mitropolitul Banatului, Nicolae, și renumitul teolog Dumitru Stăniloae. Chiar și cei care în trecut i-au condamnat, au colaborat eficient la dialog. A fost nevoie de timp, chiar și după căderea comunismului și după legalizarea Bisericii greco-catolice (1990), dar chiar și propunerea unui dialog între episcopii ortodocși și greco-catolic în România a fost realizată prin crearea unei comisii locale mixte. Constituită în 1997 ea a continuat lent munca sa. Ea avea menirea de a rezolva “o problemă particulară”, problema proprietății și a folosirii lăcașelor de cult care aparținuseră Bisericii greco-catolice. Desfășurarea sa lentă demonstrează cât de gravă este această problemă, cel puțin din punct de vedere psihologic, pentru părțile implicate. Dar acest dialog între episcopi are, de asemenea, valențe pozitive mai ample, metodologice și deontologice.

Schimbul de contacte este stabilit în România iar dialogul, adesea dificil, este instrumentul ales pentru discuții și nu pentru polemici.

Însuși Patriarhul Teoctist l-a vizitat pe Cardinalul Alexandru Todea, Mitropolit al Bisericii greco-catolice care era bolnav. O delegație ortodoxă apoi a fost prezentă la funeraliile lui.

Vizita Papei

În acest nou context a fost posibilă vizita Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea în România (1999). A fost prima vizită al Papei într-o țară majoritar ortodoxă.

Patriarhul Teoctist și Sfântul Sinod l-au primit pe Papă cu mare demnitate și fraternitate de către un popor credincios și deschis. Faptul de a vedea pe

Papă și pe Patriarh apropiindu-se împreună de altar la Liturghia ortodoxă și cea catolică a fost o vie cateheză ecumenică. Discursurile schimbate au făcut apel la rațiunile cerute de exigența unității și a voinței de a urma poruncile Domnului, a dragostei reciproce și a unității pentru ca lumea să creadă. Sfântul Părinte a fost primit chiar de către Sfântul Sinod, unde a ținut un discurs semnificativ.

Președintele Republicii, D-l Emil Constantinescu, autoritățile guvernamentale și civile ale țării l-au primit pe Sfântul Părinte cu aceeași dragoste și bucurie, considerând vizita o onoare pentru țara și poporul român, nu numai a Bisericii Ortodoxe, a Bisericii Catolice de rit latin și de rit bizantin, ci și a altor Biserici prezente în țară.

În salutul său, la plecare din București, Papa, referindu-se la vizita sa, printre altele a spus: "Au fost zile de emoții profunde pe care le-am trăit cu intensitate și care vor rămâne de neșters în sufletul meu. Primim ca un dar al lui Dumnezeu momentele la care am participat împreună, încrezători că am produs fructe (roade) de har atât pentru creștini cât și pentru întreg poporul din România. Țara voastră are înscrisă în rădăcinile ei o vocație ecumenică singulară. Pentru poziția geografică și pentru istoria sa îndelungată; pentru cultura și tradiția sa, România este ca o casă unde Orientul și Occidentul se află într-un dialog natural".

Papa, plecând de la București, l-a salutat cu un "la revedere". Viitoarea vizită a Patriarhului Teoctist este semnul voinței de a urma pe calea întâlnirii.

C o n c l u z i e

Patriarhul va fi primit cu tot respectul și afecțiunea pe care o merită prezența sa și Biserica pe care o conduce. Va fi primit în numele Domnului.

De altfel, fondul relațiilor rămân referințele istorice și culturale pe care românii le subliniază în raporturile cu Roma. Referindu-se la propria origine ca popor neolatin, românii consideră Biserica lor ca unica "Biserică ortodoxă latină", capabilă să desfășoare funcția de punte pentru o mai bună înțelegere între orientali și occidentali.

Vizita Patriarhului Teoctist, în mediul relațiilor ecumenice, într-o perioadă în care par a se răci raporturile dintre Biserici, subliniază faptul că expresia fraternității și dialogul carității și al rugăciunii comune sunt căile pentru reluarea căutării unității către jumătatea sa definitivă.

Andrea Riccardi

Dorința de Unitate

(*L'Osservatore Romano*, Anul CXLII, Nr. 238, luni-marți, 14-15 octombrie 2002, p. 1, 5)

În bazilica Sf. Petru, duminică dimineață, în cadrul solemnei liturghii euharistice, prezidate de Papă cu participarea Patriarhului român, se simțea ceva profund: era dorința pentru unitatea creștinilor. Doi capi de Biserici, doi oameni care au trăit o mare parte din dramele secolului XX, au meditat asupra importanței unității creștinilor pentru umanitate. Dramele umanității din secolul trecut, amintirile războaielor mondiale, problemele construirii Europei, cele legate de secularizare sunt teme tratate în discursurile lor. Responsabilitățile asupra viitoru-

lui erau evocate în cuvântul bătrânului Patriarh Teoctist, care încheia vizita sa la Roma, care a durat o săptămână și a fost încărcată de atâtea momente semnificative. Discursul Papei s-a îmbinat cu acela al Patriarhului, aproape continuând reflecțiile acestuia. Toată liturghia a manifestat această întrepătrundere: Papa a binecuvântat pe cei prezenți cu Evanghelia scrisă în limba română, purtată de diaconul ortodox, în timp ce Patriarhul a făcut același lucru cu Evanghelia în limba latină purtată de un diacon catolic. Cuvintele, gesturile, repetatele îmbrățișări dintre Papă și Patriarh au exprimat solidaritatea cu care din Roma catolică și din Bucureștiul ortodox se privește viitorul creștinismului în lume.

Peste toate domina dorința unității într-o liturghie foarte frumoasă, în care se sublinia ceea ce unește, chiar dacă reprezenta, în același timp, ceea ce încă desparte. Papa a vorbit despre unitate într-o manieră puternică: “Biserica catolică și Bisericile ortodoxe, celebrează după tradițiile lor adevărata Euharistie, trăiesc, începând chiar din acest moment, într-o comuniune profundă, chiar dacă încă nu este deplină”. În bazilica Sf. Petru, se conștientiza faptul că unitatea este porunca Domnului: “Divizarea noastră este împotriva voinței Sale” – a spus Ioan Paul al II-lea. Și Patriarhul ortodox a utilizat expresii similare, pline de dorința creștină pentru unitate.

În mintea Papei și a Patriarhului era prezentă amintirea strigătului mulțimii din București, din timpul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în 1999: “Unitate! Unitate!”. Vizita Papei în România a fost un eveniment decisiv pentru crearea unui nou climat ecumenic. Era prima vizită într-o țară majoritar ortodoxă. De aici a izvorât o legătură personală între Ioan Paul al II-lea și Teoctist care, astăzi, a fost cât se poate de evidentă. Rodul acestei legături este vizita Patriarhului la Roma, în ciuda anumitor probleme dintre lumea ortodoxă și Biserica catolică. A fost o alegere determinată de dorința pentru unitate, care depășește și ajută la rezolvarea dificultăților existente. Vizitele și fraternitatea dintre capii Bisericilor sunt pași importanți pentru restabilirea deplinei comuniuni: “Ambii – a spus Ioan Paul al II-lea, vorbind despre sine și despre Patriarh – suntem martorii unei crescânde voințe de unitate și de comuniune a Bisericilor noastre”. Cine era prezent în bazilică a simțit o dorință pentru unitate, comunicată de Papă și de Patriarh cu multă claritate și în mod personal. Poate în acea dorință este un mare dar care vine de Sus, care va ajuta creștinii să meargă pe calea unității, depășind dificultățile și problemele care rămân încă deschise.

Nikolaus Thon*

Patriarhul TEOCTIST la Roma

(*Actualitatea Ortodoxă*, nr. 11/2002, Geneva)

Relațiile dintre Biserica Romano-Catolică și Ortodoxie se conturează, actualmente, în mod diferit, după cum o arată în mod special întâlnirile dintre Papa **Ioan Paul al II-lea** și Întâistătorii diferitelor Biserici Autocefale. În timp ce Patriarhul **Alexei al II-lea** al Moscovei și al Întregii Rusii a respins până acum o aseme-

* Ortodox de origine germană, membru în Comisia Bisericilor Ortodoxe din Germania;

nea întâlnire cu motivația că, mai întâi ar trebui clarificate câteva probleme importante în raporturile interbisericești, pentru ca întâlnirea să aibă un sens; alți Întâistătători l-au primit pe Papa de la Roma, însă lucrurile comune, care unesc, au fost restrânse într-o măsură destul de mare, înainte de toate slujbele religioase comune. Astfel, la vizita papală în Georgia, Patriarhul Catolicos **Elié al II-lea** – având în vedere canoanele, nu a fost dispus nici măcar să rostească împreună cu Pontiful Roman, rugăciunea *“Tatăl nostru”*.

În deosebi, Biserica Ortodoxă Română și, în mod special, Întâistătătorul ei, Patriarhul **Teoctist**, pare că interpretează altfel canoanele. Acest lucru s-a văzut deja în 1999, la vizita Papei în România, și s-a arătat și acum clar, din nou, la vizita de răspuns a Patriarhului, la Roma, începută la 7 octombrie 2002 și care a durat o săptămână; pentru că Papa, imediat după sosirea sa, la o audiență în Piața din fața Bazilicii *Sfântul Petru*, l-a salutat ca pe al său *“iubit frate”* și i-a oferit loc alături: *“Faptul că noi ne întâlnim aici, în apropierea mormântului Sfinților Apostoli Petru și Pavel, este un semn al dorinței noastre comune, de a depăși obstacolele, care încă împiedică refacerea comuniunii depline dintre noi. Vizita actuală este un act de purificare a gândirii noastre privind separarea, precum și toate confruntările adesea aprinse și acțiunile și cuvintele care ne-au condus la separări dureroase”*.

În mod special, opinia comună asupra raporturilor reciproce apare clar în declarația pe care Patriarhul și Papa au făcut-o la încheierea unei întâlniri de 80 minute, în Biblioteca papală privată. Aici, Papa a declarat în cuvântarea sa că, există, în pofida tuturor progreselor pe calea ecumenismului de la sfârșitul dictaturilor comuniste în Europa, noi tensiuni între Biserici. Partea catolică este pregătită să se jertfească pentru a face posibilă pacea între Biserici: *“Pacea Bisericilor este un bun atât de mare, încât fiecare trebuie să fie pregătit ca să aducă jertfă pentru realizarea ei”*. Papa s-a distanțat față de *“prozelitism”* și a amintit de faptul că, și Biserica Catolică trebuie să sufere, în anumite regiuni ale lumii, din cauza sectelor și a noilor grupări religioase. În mod expres, Papa a recunoscut în cuvântarea sa *“misiunea”* Bisericilor Ortodoxe, *“pentru împlinirea căreia ele sunt chemate în țări în care ele își au rădăcinile de secole”*. Pentru o comunicare stabilă între catolici și ortodocși, Patriarhul **Teoctist** a subliniat respingerea oricărei *“forme de prozelitism pe față sau ascunse”* și a concurenței neloiale între confesiuni, și a apărât dreptul Bisericilor Ortodoxe asupra *“teritoriului lor canonic”*. Aceasta nu este o cerință juridică a trecutului, ci constituie o valoare eclesiologică fundamentală, care este valabilă și astăzi. Condamnarea prozelitismului nu stă în contradicție cu libertatea religioasă, ci o evidențiază pe aceasta. În acest sens, Patriarhul **Teoctist** S-a arătat decepționat că de la sfârșitul *“totalitarismului ateu”*, relațiile dintre creștini ar fi caracterizate de *“decepție”* și *“neîncredere”*. Cu toate acestea, și Biserica sa este hotărâtă să conlucreze la *“unitatea Bisericii”*: pe baza

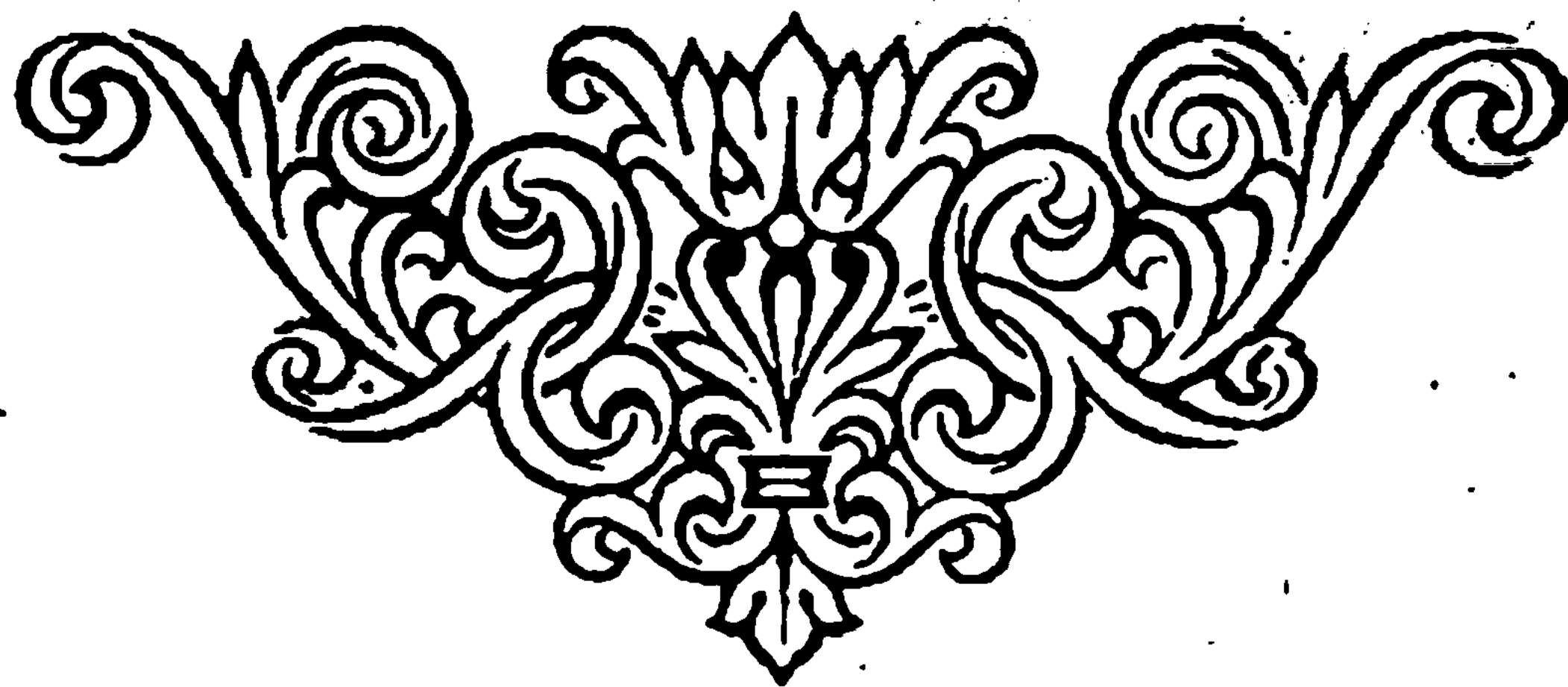
mărturisirii ei de credință comună, căci Bisericile sunt chemate să dea mărturie comună într-o lume modernă.

În *Declarația comună*, în care Ortodoxia și Catolicismul roman sunt denumite “Biserici surori”, se spune, apoi, în mod asemănător: *“Relațiile noastre trebuie să fie reflexul acelei veritabile și profunde comuniuni în Hristos, care deja există între noi, chiar dacă ea nu este deplină. În fapt recunoaștem cu bucurie, că avem împreună tradiția Bisericii celei nedespărțite; ea se centrează pe taina Euharistiei, pentru care sfinții, care stau în ambele noastre calendare, dau mărturie. ...Evanghelizarea nu trebuie să se fundamenteze pe o idee de concurență, ci pe respect reciproc și pe colaborare, care recunosc fiecăruia libertatea de a trăi în conformitate cu propriile convingeri și de a respecta fiecăruia libertatea religioasă.”*

Aici nu s-a rămas însă numai la declarații verbale: punctul liturgic culminant al vizitei a fost o Liturghie romano-catolică, a cărei primă parte, așa numita *“Liturghie a cuvântului”* (Liturghia catehumenilor), a fost prezidată de către amândoi Întâistătători de Biserici. Amândoi au stat unul lângă altul în fața altarului Bazilicii Sfântului Petru și s-au rugat împreună – Papa îmbrăcat cu toate veșmintele liturgice, Patriarhul în mantie. Fiecare a ținut o predică, în cadrul căreia **Ioan Paul II** a accentuat încă o dată, că urmașul lui Petru, Episcopul Romei, că, de altfel, și Patriarhul României, sunt *“martori ai voinței crescânde pentru unitate și comuniune între Bisericile noastre”*. El (Papa) speră că acest exemplu va găsi ecou pretutindeni unde catolici și ortodocși trăiesc împreună. Dat fiind faptul că ambele Biserici *“celebrează Euharistia autentică conform tradițiilor proprii fiecăreia, Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă trăiesc deja acum într-o profundă unitate chiar dacă ea nu este încă deplină”*. El speră, că *“pe cât posibil cât de curând să vină acea zi binecuvântată, în care noi să putem trăi deplina noastră unitate în plinătatea ei”*. Pentru a ajunge acolo, ar trebui să fie depășită *“lenea și insuficiența inimilor”*. Patriarhul **Teoctist** a amintit în predica sa de vizita Papei în România de acum trei ani. De fapt, există încă greutate pe drumul spre unitate, însă sunt necesare căință sinceră și pocăință. Într-o Europă mult secularizată, care își caută unitatea sa economică, politică și culturală, adesea fără ajutorul Bisericilor, Bisericile separate sunt marginalizate nu atât prin persecuție, cât mai mult, prin neluarea în considerare. Acest fapt constă și în aceea că, ele s-au străduit prea puțin pentru unitatea dintre ele: *“separarea, despărțirea și izolarea creștinilor, unii față de alții, nu reprezintă calea unei mărturii pentru Hristos. ...Criza spirituală a timpului nostru cere ca noi să recunoaștem, pe de o parte, legătura dintre pocăință și căință, sau reîntoarcere către Hristos, ... și, pe de altă parte, refacerea unității dintre Biserici. Secularizarea actuală este însoțită de o dispersare și sărăcire a vieții duhovnicești interioare a omului. În acest sens, secularizarea lasă și mai mult să sărăcească comuniunea duhovnicească dintre*

creștini. De aceea, trebuie să legăm căutarea după sfințenia vieții creștine cu înfăptuirea unității creștine.”

Ierarhii au rostit Crezul împreună în limba română. În timpul Rugăciunii Anaforalei din cadrul Liturghiei, Patriarhul român a stat pe un scaun de cinste lângă cei patru piraștrii de lângă altarul principal, însă, s-a apropiat de altar la momentul sărutării păcii. Corurile au cântat atât imne în limba latină, cât și în limba română. Și binecuvântarea finală a fost împărtășită împreună de către Papă și Patriarh. În aplauzele puternice ale credincioșilor, amândoi au părăsit, de asemenea, bazilica, împreună, pe o tribună deplasabilă, care a fost construită pentru Papa care, după cum se știe, între timp este grav bolnav.

III. ALTE APRECIERI ASUPRA VIZITEI

L'OSERVATORE ROMANO, luni-marți, 7-8 octombrie 2002, p. 9

IOAN PAUL AL II-LEA ÎL PRIMEȘTE
PE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST

**Actuala vizită este un act de purificare al memoriei noastre.
Viitorul este deja iluminat de harul lui Dumnezeu**

“Vizita actuală este un act purificator al memoriei noastre. Viitorul este iluminat de harul lui Dumnezeu”. Acestea sunt cuvintele cu care, în dimineața de luni, 7 octombrie, Sfântul Părinte l-a întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și delegația Bisericii Ortodoxe Române, primiți în timpul audienței, rezervate pelerinilor prezenți pentru canonizarea lui Josemaria Escriva de Balaguer, pe explanada Bazilicii din Vatican. Acesta este discursul Papei:

Am bucuria de a spune bine ați venit, atât Patriarhului ortodox din România, Prea Fericitul Părinte Teoctist, cât și iluștrilor componenți ai Delegației care îl însoțesc la Roma pentru o vizită ce începe astăzi. Prea Fericirea Sa tocmai a sosit și eu am dorit ca vizita sa să înceapă în cadrul acestei Audiențe generale, în prezența atâtor credincioși, sosiți din toate părțile lumii.

Beatitudine și iubite frate, Dumneavoastră faceți această vizită însuflețit de înseși sentimentele și așteptările mele. Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele care împiedică încă resabilirea deplinei comuniuni între noi.

Chiar și actuala vizită este un act purificator al amintirilor de diviziune, de confruntări, adesea aprinse de acțiuni și cuvinte, care au dus la dureroase separări. Viitorul nu mai este un tunel întunecat și necunoscut. El este deja iluminat de harul lui Dumnezeu; asupra lui, lumina dătătoare de viață a Sfântului Duh emană o rază consolatoare. Această siguranță nu prevalează doar asupra oricărei descurajări umane, asupra oboselii care adesea frânează pașii noștri; ea ne convinge mai mult decât orice că nimic

nu este imposibil înaintea lui Dumnezeu, și – prin urmare – dacă suntem demni, El ne va oferi darul deplinei unități.

Încredințez rugăciunilor voastre, dragi frați creștini prezenți aici, vizita la Roma a Prea Fericitului Părinte Teoctist, și urez din inimă ca el să găsească în toți aceia care îl vor primi în numele meu aceleași sentimente cu care eu îl primesc astăzi. Aceste zile pot să alimenteze dialogul nostru, să hrănească speranțele noastre, să ne facă mai conștienți de ceea ce ne unește, de rădăcinile noastre comune ale credinței, de patrimoniul nostru liturgic, de Sfinții și de Mărturisirile pe care le avem în comun. Domnul Nostru Iisus Hristos vrea să ne facă să experimentăm încă o dată cât de frumos și de dulce este să-L pomenim împreună.

După ce a salutat prezența Patriarhului Teoctist, Papa a răspuns astfel:

Noi mulțumim, Prea Fericirea Voastră, pentru vizita care începe astăzi și noi vă dorim o foarte bună săptămână la Roma. Noi vrem să oferim Prea Fericirii Voastre o foarte mare ospitalitate la noi. Persoanele care participă la această primă întâlnire, sunt membrii Opus Dei. Ei sunt veniți pentru a mulțumi astăzi pentru canonizarea fondatorului lor, Escriva de Balaguer. Eu cred că ei sunt foarte satisfăcuți. La sfârșitul audienței lor, ei vor să vă mai întâlnească, să vă asculte, Prea Fericirea Voastră.

Vă mulțumesc, vă mulțumesc!

“UNITATE!”: de la București la Roma un strigăt de speranță pentru unitatea creștinilor

“Unitate, Unitate, Unitate”. Strigătul de speranță pentru unitatea dintre Bisericile creștine care s-a înălțat de pe străzile din București din 7 până pe 9 mai 1999, cu ocazia istoricului pelerinaj al Papei Ioan Paul al II-lea în România, păreau să răsune în Piața San Pietro în dimineața de luni 7 octombrie. Pe Altarul Bazilicii din Vatican, s-a reînnoit de fapt îmbrățișarea dintre papă și Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Întâlnirea a avut loc la sfârșitul audienței Sfântului Părinte acordat pelerinilor veniți la Roma pentru canonizarea lui Josemaria Escriva de Balaguer. Sutele de mii de credincioși care umpleau Piața San Pietro și toată Via della Conciliazione, până la Castel Sant’Angelo, au putut astfel să asiste la un eveniment care a căpătat sensul unui mare și semnificativ moment în drumul spre deplina unitate dintre creștini.

Ioan Paul al II-lea a vrut astfel să-l primească - într-un climat de călduroasă fraternitate – pe Prea Fericitul Părinte Teoctist aflat în vizită oficială la Biserica din

Roma, întorcând ospitalitatea oferită de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în timpul pelerinajului apostolic la București.

Sfântul Părinte l-a primit, stând în picioare, pe Patriarh care era însoțit de o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, de Cardinalul Walter Kasper, Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor și de Episcopul Mons. Marc Ouellet, Secretarul aceluiași Consiliu. După îmbrățișarea fraternă – subliniată de aplauzele celor prezenți – Sfântul Părinte a adresat Patriarhului discursul redat mai sus și la care Prea Fericirea Sa a răspuns pronunțând salutul său în limba română, tradus simultan în italiană de diaconul Costin Spiridon.

Ajuns la Roma cu puțin înainte de audiență, Patriarhul va rămâne până duminică 13 octombrie. Momentul culminant al vizitei va fi, chiar în dimineața de duminică, prezența sa la Liturghia euharistică pe care Ioan Paul al II-lea o va prezida, în Bazilica Vatican.

Patriarhul, Arhiepiscop de București și Mitropolit al Munteniei, este însoțit de o delegație compusă din nouă personalități: Înalt Prea Sfințitul Daniel, Arhiepiscop de Iași și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei; Înalt Prea Sfinția Sa Teofan, Arhiepiscop de Craiova și Mitropolit al Olteniei; Înalt Prea Sfinția Sa Iosif, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională; Prea Sfințitul Nifon, Arhiepiscopul de Târgoviște; Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, membru al Academiei Române; Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie a Universității din București; Pr. prof. dr. Ioan Chivu; Pr. Michael Tița, Consilier patriarhal, Sectorul Relații externe al Patriarhiei Române; diaconul Costin Spiridon (Gianluca Biccini).

Cardinal WALTER KASPER, președintele PONTIFICIUM CONSILIUM AD CHRISTIANORUM UNITATEM FOVENDAM*

Cetatea Vaticanului, 17 octombrie 2002

Prea Fericirea Voastră,

Cu profunde sentimente de recunoștință iau inițiativa de a vă adresa această scrisoare, în timp ce noi toți cei de aici trăim amintirea vizitei Prea Fericirii Voastre la Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea și Biserica Romei.

Cred că prezența Prea Fericirii Voastre a permis, într-adevăr să *reîntărim angajamentul de a ne ruga și lupta pentru a ajunge la unitatea vizibilă a tuturor ucenicilor lui Hristos*. Sunt, într-adevăr, sigur că Prea Fericirea Voastră împărtășiți această convingere, potrivit căreia drumul spre unitate și comuniune trebuie să fie presărat cu semne care să anime speranța și să dea poporului creștin exemple edificante de caritate frățească și de înțelegere reciprocă. Vizita Prea Fericirii Voastre a reunit toate aceste deziderate.

Sper că Prea Fericirea Voastră v-ați putut da seama cu ce bucurie v-a primit Papa printre noi și cu ce dorință tinerească de a acționa pentru ca dru-

* Scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

mul spre comuniune să fie parcurs cu mai multă ușurință. Mă gândesc mereu la discursul pe care vi l-a adresat la întâlnirea din 12 octombrie și la problema pe care v-a pus-o și pe care dorește să-o cunoască, *dacă relațiile noastre nu au devenit suficient de profunde și de mature pentru a ne permite, cu ajutorul lui Dumnezeu, să le dăm o solidă structură instituțională, pentru a găsi de asemenea forme stabile de comunicare și de schimb periodic și reciproc.* Este cât se poate de adevărat că acest nou mileniu aflat la început, condițiile atât de diferite ale continentului nostru, istoria atât de profund modificată, situațiile noi și drumul pe care l-am parcurs deja împreună sunt tot atâtea provocări care ne încurajează să ne schimbăm trecutul pentru ca noutatea dragostei să triumfe asupra diviziunilor noastre.

Vă asigur, de toate aceste sentimente nutrite cu speranță, vă trimit un exemplar din *L'Osservatore Romano* care publică textele cronicii Liturghiei euharistice oficiată duminică trecută la basilica San Pietro și vă încredințez, Prea Fericirea Voastră, de devotamentul meu respectuos și frățesc.

Pr. Ic. St. Traian Valdman, vicar al Italiei, Milano, 24 octombrie 2002*

Prea Fericite Părinte Patriarh,

În numele preoților și al credincioșilor din cele două Protoierii ale Vicariatului Italiei, Vă rog să binevoiți a primi mulțumirile noastre din inimă, pentru istorica vizită pe care ați făcut-o în Italia, în perioada 7-14 octombrie 2002, în fruntea unei delegații de ierarhi, profesori universitari și consilieri patriarhali ai Bisericii Ortodoxe Române.

Atenția specială pe care ați primit-o din partea Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, a înalților demnitari ai Vaticanului, primirea la Președinția Italiei de către Excelența Sa Dl. Carlo Azeglio Ciampi și la Președinția Consiliului de Miniștri de către Excelența Sa Dl. Silvio Berlusconi, arată considerația deosebită de care se bucură Biserica Ortodoxă Română pe plan internațional.

Vizita Prea Fericirii Voastre la Vatican și în Italia contribuie la depășirea răcelii ecumenice actuale, la reluarea și continuarea dialogului între Bisericile surori Ortodoxă și Catolică, dialog la care Biserica Ortodoxă Română poate și trebuie să joace un rol și mai determinant. Frații catolici de aici au exprimat bucuria de a fi primit binecuvântarea Prea Fericirii Voastre, și Vă consideră personalitate harismatică, de înaltă spiritualitate și cu deschidere ecumenică.

Pe plan pastoral, delegația Bisericii Mame, în frunte cu Prea Fericirea Voastră, a avut ocazia să constate la fața locului dragostea cu care a fost primită de către preoții și numeroșii săi fii din Italia, bucuria nespusă de a avea în mijlocul lor pe Întâistătorul Sfintei noastre Biserici, dorința de a primi cuvânt de mângâiere și de mântuire din partea Părintelui sufletesc al românilor ortodocși de pretutindeni, fericirea de a primi binecuvântarea personală și de a atinge veșmintele Prea Fericirii Voastre, așa cum făceau mulțimile care se

* Scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

atingeau de hainele Mântuitorului Iisus Hristos. Darurile oferite Parohiilor *Sfântul Ioan Casian* din Roma și *Pogorârea Duhului Sfânt* din Milano, epitrahilul și liturghierul dăruite fiecăruia dintre cei peste 25 de preoți ai Vicariatului nostru, constituie un simbol al întăririi noastre în activitatea misionară în slujba fiilor sufletești încredințați. Vizita Prea Fericirii Voastre constituie în ea însăși o consacrare a Bisericii Ortodoxe Române din Italia cu circa 250 de mii de credincioși, vie și activă, căreia i s-ar putea recunoaște capacitatea de a avea un Episcop propriu sau cel puțin un Episcop-Vicar.

Recunoscători pentru părinteasca vizită, Vă asigur de al nostru profund atașament și de statornice sentimente filiale față de Biserica Mamă și față de Prea Fericirea Voastră.

Sărutându-Vă dreapta binecuvântătoare, rămân al Prea Fericirii Voastre fiu sufletesc,

Mihail Dobre, ambasador al României pe lângă Sfântul Scaun*

Roma, 28 octombrie 2002,

Prea Fericite Părinte Patriarh,

După trecerea unui foarte scurt timp de la desfășurarea vizitei pe care ați efectuat-o la Roma și Milano, doresc să Vă aduc la cunoștință că, atât în mediile pontificale, cât și în cele diplomatice, acest eveniment este perceput ca un moment de adâncă semnificație pentru dialogul ecumenic actual, fiind definit în mod unanim ca un mare succes.

Cu justificată mândrie, am putut constata interesul pe care corpul diplomatic acreditat pe lângă Sfântul Scaun îl manifestă față de bogatul conținut ideatic al Declarației comune pe care Prea Fericirea Voastră a semnat-o cu Papa Ioan Paul al II-lea, după cum și aprecierea față de relația de caldă apropiere și frăție creștină pe care o aveți cu episcopul de Roma, așa cum cu toții – clerici și laici – au putut remarca în timpul Sfintei Liturghii din ziua de duminică, 13 octombrie a.c. Nu mai puțin interes am putut constata față de un emoționant moment din timpul pelerinajului Prea Fericirii Voastre la Roma, în cadrul căruia Vi s-a oferit un fragment din moaștele Sfântului Silvestru. În același timp, de o atenție aparte s-au bucurat atât dialogul inedit purtat cu cele mai înalte autorități ale Italiei, cât și întâlnirile cu comunitățile de români din Roma și Milano, acest din urmă aspect fiind cu atât mai important cu cât este vorba de comunități creștine în continuă creștere și foarte apropiate de spiritul italian.

Vizita Prea Fericirii Voastre a avut, fără îndoială, attributele unui eveniment istoric, care am convingerea că va marca nu numai istoria poporului

* Scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

român și a Bisericii Ortodoxe Române, ci și istoria Bisericii Creștine în ansamblul ei.

Sunt, de aceea, încredințat că îndeplinesc o datorie de onoare în a Vă mulțumi pentru tot ceea ce ați făcut și faceți pentru binele poporului nostru. Mai mult decât atât, doresc să Vă mulțumesc, încă o dată, pentru cinstea pe care mi-ați făcut-o, onorând Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun cu prezența Prea Fericirii Voastre și acordându-mi o neprețuită distincție, care îmi umple sufletul de bucurie și responsabilitate creștină.

Mă folosesc și de această ocazie pentru a Vă ruga să primiți, Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist, asigurarea profundului și filialului meu respect, alături de urări sincere de sănătate și putere de muncă.

Radio Vatican*:

*Poporul român nu are doar de primit ceva,
ci are și de oferit un prețios patrimoniu milenar de valori creștine*

a spus Papa Ioan Paul al II-lea,
la întâlnirea cu episcopii catolici de ambele rituri din România

Moment de intensă comuniune sâmbătă, 1 martie, la Liturghia concelebrată în capela sa particulară de Papa Ioan Paul al II-lea împreună cu episcopii catolici de ambele rituri din România și din Republica Moldova, la încheierea vizitei lor *ad limina apostolorum* începută luni, 24 februarie. Moment de comuniune între păstorii bisericilor (...) și succesorul lui Petru, păstorul Bisericii universale, una sfântă catolică și apostolică. Au concelebrat toți cei 13 arhiepiscopi și episcopi din România – 5 ai eparhiilor de rit bizantin greco-catolice și 6 ai diecezelor de rit roman sau latin romano-catolice, cu cei doi episcopi auxiliari de Alba Iulia și Iași, precum și episcopul Anton Coșa, al Diecezei de Chișinău. Între concelebranți, erau: secretarul Conferinței Episcopale Române și alți 9 preoți români aflați la Roma pentru studii de specializare. La începutul Liturghiei, Papa a rostit o scurtă alocuțiune în limba latină, drept introducere la celebrarea Jertfei euharistice, punând pe altar ostelile, perspectivele și roadele actualei vizite la mormintele Sfinților Apostoli. (...) “Cu aceste sentimente începem Sfânta Liturghie – a spus Pontiful – cerând, înainte de toate, iertare pentru lipsurile și greșelile noastre”. După Sfânta Liturghie, Papa i-a primit pe episcopi din România în biroul său particular. Aici, arhiepiscopul-mitropolit de București, ÎPS Ioan Robu, președinte al Conferinței Episcopale, a adresat Pontifului un cuvânt de omagiu în numele tuturor. Sfântul Părinte i-a salutat apoi individual, înmânând fiecăruia textul discursului concluziv în limba română.

* Deoarece, în momentul în care revista noastră era gata la tipărit, a fost publicat în ziarul *Adevărul* din 3 martie 2003 (p. 9) – un comentariu de la Radio Vatican, am adăugat acest comentariu ce conține aprecierea Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, privind vizita la Roma a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, apreciere făcută cu prilejul concelebrării Liturghiei în capela particulară, la 1 martie 2003, împreună cu episcopii catolici de ambele rituri din România și Republica Moldova.

“Biserică din România, în pofida dificultăților încă existente, nu te teme!” – s-a exprimat Ioan Paul al II-lea, sâmbătă, 1 martie, în discursul său adresat episcopilor din România. Pastorală familiei, ereditatea curajoasei mărturii evanghelice din regimul comunist, urgența colaborării ecumenice, importanța și riscurile care derivă în integrarea în structurile europene – sunt câteva din temele discursului prezentat de Sfântul Părinte. Dacă este adevărat că marea majoritate a familiilor se mențin credincioase tradițiilor creștine sănătoase, în circumstanțele economice și sociale care marchează țara în acest moment nu se va sublinia niciodată îndeajuns importanța unui primat acordat familiei. Complexitatea situațiilor prin care trece familia în România constituie un domeniu prețios de colaborare ecumenică, dezvoltând acele centre de formare în care tinerii să poată cunoaște moștenirea evanghelică pe care o au în comun. Îl rog pe Dumnezeu – a continuat Ioan Paul al II-lea – ca și credincioșii de astăzi să aibă același curaj în urmarea lui Hristos, care a caracterizat mărturia eroică a acelor catolici români de ambele rituri din timpul regimului ateist militant. Papa i-a menționat aici pe cardinalul Alexandru Todea, chemat la Domnul anul trecut, și pe numeroșii martiri ai comunităților catolice române. Trebuie făcut ca din inimile credincioșilor să izvorească acea bogăție lăuntrică. Credincioșii laici, prin feluritele lor responsabilități apostolice, sunt chemați să-și asume cuvenita participare la edificarea societății printr-o curajoasă mărturie creștină.

Discursul Pontifului a ilustrat, de asemenea, importanța integrării României în structurile europene, subliniind că impactul acestui proces poate comporta pericolul de a nu deosebi între valorile și nonvalorile societății occidentale. “Ar fi bine – s-a exprimat Ioan Paul al II-lea – ca poporul român să-și aducă aminte că nu are doar de primit ceva, *ci are și de oferit un prețios patrimoniu milenar de valori creștine*. Urgențele momentului actual subliniază cât de necesară este unitatea între toți ucenicii lui Hristos, așa cum s-a reafirmat și cu prilejul vizitei la Roma a Patriarhului ortodox al României, P.F. Teoctist. Mărturia comună a creștinilor poate grăbi venirea acelei zile binecuvântate, în care catolici și ortodocși se vor împărtăși împreună la aceeași Sfântă Masă”. Solicitând apoi între păstori “o stimă constantă și o considerație fraternă reciprocă, Papa a evidențiat providențiala oportunitate de a vedea prosperând alături secole de-a rândul cele două tradiții – bizantină și latină – care, împreună, înfrumusețază chipul unicei Biserici. Viața eclezială se desfășoară, astfel, ca într-un laborator spiritual, în care bogățiile creștinătății nedespărțite își pot manifesta întreaga lor forță și vitalitate”. Invocând, în fine, ocrotirea maternă a Sfintei Fecioare Maria asupra României, numită “Grădina Maicii Domnului”, succesorul lui Petru a cerut episcopilor catolici să ducă salutul său tuturor credincioșilor împreună cu binecuvântarea sa apostolică..

*

Vizita Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Roma și Milano (Italia, 7-14 octombrie 2002), considerată o vizită istorică, intitulată: „Din Grădina Maicii Domnului în Cetatea Eternă”, a fost apreciată ca având o semnificație deosebită, mai ales datorită faptului că Biserica Ortodoxă Română, prin originea sa latină, poate contribui la înțelegerea dintre Biserici creștine aparținând unor tradiții diferite, ea fiind socotită „o punte de legătură între Ortodoxia bizantină, Ortodoxia slavă și Biserica Catolică”.

După cum se știe, vizita aceasta a fost o continuare a relațiilor existente de mai multă vreme între Episcopul Romei – Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Teoctist – Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, prin vizitele reciproce efectuate la Vatican în ianuarie 1989, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist (vizită neoficială) și vizita oficială a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea la București în mai 1999.

Prin întregul său program desfășurat în acele zile, această importantă vizită a pus în evidență deosebita atenție ce i-a fost acordată de către toți factorii implicați în organizarea lui, întrucât s-a apreciat unicitatea lui.

Începând cu manifestarea de bucurie a celor prezenți în Piața Sf. Petru din Roma, la orele amiezei, în ziua de 7 oct.: cei 42 cardinali, 470 episcopi catolici din întreaga lume și peste 300.000 de credincioși veniți la audiența Sanctității Sale – o adevărată “*imagine a Cincizecimii*”, cum se exprima Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist – și continuând cu toate celelalte momente care au urmat, în timpul celor șapte zile la Roma, a fost evident semnul ospitalității și comuniunii celor două Biserici surori, făcându-se neconținut referire la mărturiile concrete ale unității creștine a primului mileniu. Era prima dată când un Patriarh ortodox român se afla în vizită oficială la Vatican, motiv pentru care programul a inclus și întâlniri cu Președintele Italiei, Excelența Sa, Domnul Azeglio Ciampi și cu Președintele Consiliului de Miniștri, Domnul Silvio Berlusconi;

Tot un caracter de unicitate au avut și cele două slujbe și întâlnirile Prea Fericitului Sale și a membrilor delegației cu preoții și credincioșii ortodocși români din comunitățile aflate la Roma și în sudul Italiei, respectiv Milano și în nordul Italiei, reliefându-se astfel și importanța pastorală a acestei vizite. Un element important al acestei dimensiuni pastorale a vizitei îl constituie și oferirea, din parte Bisericii Catolice, pentru credincioșii ortodocși români din țară, a unor părțicelele din moaștele Sfântului Silvestru, Papă al Romei, pentru ca astfel „Roma și Bucureștiul să fie înfrățite de Sfântul Silvestru, Sfântul care a scos creștinii din catacombele Romei”, precum și primirea moaștelor Sfinților Ambrozie și Dionisie, Episcopi ai Milanului;

Această vizită a constituit și un prilej de aducere aminte și de cinstire a tuturor celor care, în vremuri de dictatură, au dat neclintite mărturii ale credinței lor. Cu acest prilej, biserica *Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina* a fost consacrată memoriei tuturor mărturisitorilor credinței creștine din veacul XX, între care clerici și credincioși ortodocși, catolici de rit roman și bizantin etc. din România, pe care acum îi „slăvesc și îi cântă împreună” cele două Biserici, avându-i ca modele de urmat în strădania de apropiere dintre Biserici;

Un moment cu totul deosebit al vizitei a fost prezența delegației Bisericii noastre în *Bazilica Sfântul Petru*, la *Missa* oficiată de Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea, prilej cu care, pentru prima dată în istorie, un Papă și un Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române, doi “martori ai voinței crescânde de unitate și de comuniune a Bisericilor noastre”, au rostit împreună, în limba română, Simbolul de Credință Niceo-Constantinopolitan, în timpul Liturghiei Cuvântului. „Suntem împreună, în acest loc – spunea Sanctitatea Sa la *Missa* euharistică din *Bazilica Sfântul Petru* – martori ai drumului comun parcurs spre o *reapropiere între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă Română*”, și aceasta pentru că, după cum afirma un credincios catolic român din mulțimea prezentă la această *Misă* pontificală, „nici un alt oaspete de seamă al Papei Ioan Paul al II-lea nu s-a bucurat de o primire atât de călduroasă”. Aceasta evidențiază prețuirea Sanctității Sale față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de Biserica Ortodoxă Română, precum și relațiile de frățietate stabilite între cei doi Întâistători. Căci, așa cum spunea în cuvântul său Domnul Prof. Dr. Andrea Ricardi, vizita la Roma a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist „face vizibilă această fraternitate, care s-a clădit între Roma și București”.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia a fost, de asemenea, un bun prilej de stabilire a unor contacte cu personalități bisericesti și civile din Italia, între care: membri ai Curiei Romane, reprezentanți ai Secretariatului de Stat, Președinți ai Congregațiilor, Dicasteriilor, Oficiilor și Institutelor Sfântului Scaun, precum și cu membri ai Ambasadelor diferitelor țări acreditați la Vatican ș. a.;

Întâlnirea celor doi Întâistători la Palatul Apostolic a evidențiat, prin conținutul cuvântărilor rostite cu acel prilej, disponibilitatea pentru continuarea dialogului dintre cele două Biserici și dorința de a conlucra pentru realizarea unei mărturii comune în lumea de astăzi. Aceste idei se regăsesc atât în cuvântările celor doi Întâistători de Biserici, cât mai ales în *Declarația Comună*, document care, prin bogăția mesajului transmis, are o semnificație aparte, reprezentând un nou imbold la cooperare și la o mai mare apropiere între creștini, într-o lume tot mai înstrăinată de Dumnezeu și marcată de îndepărtarea omului de semenul său. În cuvântul său la întrevvedere cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist de la Palatul Apostolic (12 octombrie 2002), Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea aprecia faptul că “prin dialogul teologic dintre Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă, în

ansamblul său”, s-au elaborat și publicat diferite documente. Este vorba despre texte care exprimă anvergura comuniunii noastre de credință în misterul euharistic, în Sfintele Taine, în preoție și slujirea episcopală, bazată pe succesiunea apostolică. “Ar fi de dorit – spunea Sanctitatea Sa – ca această comisie să-și reia cât de curând lucrările, dat fiind rolul său de primă importanță”. Ceva mai mult, Sanctitatea Sa sugera *oportunitatea* „*instituționalizării* relațiilor noastre, care au devenit profunde și mature”, referindu-se – în deosebi – la relațiile Vaticanului cu Biserica Ortodoxă Română, pentru ca să se găsească „*forme stabile de comunicare și de schimburi regulate și reciproce de informații, cu fiecare dintre Bisericile Ortodoxe, precum și la nivelul Bisericii Catolice și al Bisericii Ortodoxe în ansamblul său*”. „Ceva mai mult – Sanctitatea Sa afirma că ar fi încântat – dacă această chestiune ar putea face obiectul unei reflecții serioase, în cursul viitoarelor dialoguri și dacă s-ar putea sugera soluții constructive în acest sens”.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române conduse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Vatican și în Italia a avut un ecou deosebit, atât pentru credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cât și în mediile internaționale.

Prin relațiile cu totul deosebite care s-au statornicit între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română, pe parcursul ultimelor decenii ale secolului XX și intensificate în pragul mileniului III, datorită – mai ales – strădaniilor continue ale celor doi Întâistătători de Biserici, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, s-a ajuns la această etapă în care se simte nevoia căutării a noi forme de colaborare între Bisericile creștine și chiar între religiile lumii.

Aceasta ni se pare a fi una dintre cele mai importante realizări obținute la finele unei vizite istorice a Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române la Vatican, ca răspuns la vizita Episcopului Romei la București în 1999. Cele două vizite, numite de Sanctitatea Sa “*pelerinaje ale comuniunii noastre*”, au fost expresia evidentă a demersurilor și strădaniilor continui ale celor doi Întâistătători de Biserici, spre refacerea unității creștine. Se poate spune fără greșală, ca dorința de apropiere și colaborare, întemeiată pe ceea ce au comun și unește cele două Biserici, numite tot mai insistent – “Biserici surori”, a fost pusă în evidență prin toate gesturile și declarațiile cu adevărat istorice, făcute în spirit creștin, arătând “*o încurajatoare simfonie de sentimente și de voință*”, ce poate constitui un model de orientare a strădaniilor tuturor Bisericilor creștine, în drumul lor către unitate.

*

Presa internă și internațională a acordat o atenție deosebită vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Vatican și în Italia, apreciind că întâlnirile dintre Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Păpa Ioan Paul al II-lea și, în deosebi semnarea Declarației comune de către cei doi Întâistătători de Biserici, reprezintă un pas important pentru unitatea creștină..

Ziarul "România Liberă" din 7 oct. 2002, amintind de "momentul crucial al reapropierii celor două Biserici" (Catolică și Ortodoxă), scrie: "din 1964 când Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului și Papa Paul al VI-lea s-au îmbrățișat frățește după 910 ani de la Marea Schismă", și de "ridicarea reciprocă, în anul 1965, a anatemelor ce fuseseră aruncate în 1054", consideră că – în această succesiune de momente istorice importante – "vizita Patriarhului Teoctist și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican, se înscrie într-o etapă de colaborare și speranță creștină comună din istoria frământată a relațiilor celor două mari Biserici surori ale lumii".

Neuitând călduroasa primire care i s-a făcut în România, relatează ziarul "Ziua" din 8 oct. 2002, Papa l-a primit în mod simbolic pe Patriarhul B.O.R., într-un cadru ieșit din comun: audiența generală oferită celor peste 300.000 de pelerini sosiți la Roma pentru canonizarea lui San José Maria Escriva de Balaguer, fondatorul Opus Dei. Sfântul Părinte spunea că Patriarhul Teoctist face această vizită "însuflețit de înseși sentimentele și așteptările mele" – căci "regăsirea (noastră) împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele, care împiedică restabilirea deplinei comuniuni dintre noi". "Aceste zile ar putea îmbogăți dialogul nostru – a spus Sanctitatea Sa – ar putea hrăni speranțele noastre, ne-ar putea face conștienți de ceea ce ne unește, de izvorul comun al credinței noastre, de patrimoniul nostru liturgic, de sfinți și mărturisitorii pe care îi avem în comun".

Impresionat de întâmpinarea Papei și a pelerinilor la sosirea sa la Roma, Patriarhul Teoctist, exprimând aceeași năzuință spre refacerea unității Bisericii, a spus în încheierea cuvântării sale: "Această imagine a Bisericii, ce cuprinde credincioși din atâtea neamuri, dar uniți de credința în Hristos, trebuie să ne îmbărbătează în a lucra cu și mai multă râvnă pentru unitatea creștină".

"Momentul întâlnirii dintre cele două personalități – scrie ziarul "Adevărul" din 8 oct. 2002 – a marcat în mod simbolic o nouă etapă în relația dintre cele două Biserici, cea Ortodoxă și cea Catolică după deschiderea din mai 1999, când Papa a făcut prima sa vizită într-o țară majoritar ortodoxă, România". Invocând textul biblic: "găsind acolo frați am fost rugați să rămânem la ei șapte zile, și așa am venit la Roma", Patriarhul Teoctist a arătat mulțimii din Piața San Pietro "semnul legăturilor speciale sub care stă întreaga vizită a Prea Fericirii Sale la Vatican – "prima vizită (oficială) a unui Patriarh Ortodox Întâistător – la Vatican".

Sanctitatea Sa a ținut să spună atunci: "Această vizită este un act purificator pentru memoria separării noastre...". În materialul de presă distribuit la centrul de presă al Vaticanului arată – de altfel – că "Biserica Ortodoxă Română, cu izvorul său latin, constituie un cap de pod între Ortodoxia bizantină și cea slavă".

Primirea plină de afecțiune pe care Papa Ioan Paul al II-lea a oferit-o Capului Bisericii Ortodoxe Române în Piața San Pietro a fost pe larg comentată în presa italiană și la Vatican: "Unitate de la București la Roma, un strigăt de speranță pentru unitatea creștină" și-a intitulat în ediția de marți, 8 oct. 2002, "L'Osservatore

Romano” – unul dintre comentariile sale pe aproape două pagini. “Unitate, unitate, unitate”. Strigătul de speranță pentru unitatea dintre Bisericele creștine, scrie ziarul, chemare care s-a auzit pe străzile Bucureștiului între 7 și 9 mai 1999, în timpul istoricului pelerinaj al lui Ioan Paul al II-lea în România părea să se repete în dimineața zilei de 7 octombrie, în Piața San Pietro.

Pe scările de intrare în Basilica Vaticană a fost reînnoită îmbrățișarea dintre Papa și Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Mai multe ziare, între care “Avvenire”, “Il Tempo”, “L’Osservatore Romano” au ținut să evidențieze că sutele de mii de creștini prezenți în Piața San Pietro și pe Via della Conciliazione au putut să asiste la un eveniment al cărui sens este acela al unui mare și semnificativ moment pe drumul către realizarea deplinei unității între creștini. Atât observatorii de la Vatican, cât și ziarele amintite, relevă că Papa a vrut să-l primească pe Patriarh într-o atmosferă de călduroasă fraternitate, întorcând – în acest fel – ospitalitatea de care s-a bucurat din partea Capului Bisericii Ortodoxe Române, în timpul pelerinajului său apostolic la București.

Evidențiind că vizita Patriarhului român la Vatican are o semnificație aparte, avându-se în vedere momentul delicat al raporturilor dintre catolici și ortodocși, numeroși observatori au ținut să accentueze voința comună a “liderilor” celor două Biserici, manifestată chiar din prima zi a vizitei. În acest context se subliniază contribuția deosebită pe care B.O.R., prin origina sa latină, o poate aduce la înțelegerea dintre Bisericele surori, ea fiind socotită a fi un fel de pod ideal între Ortodoxia bizantină, Ortodoxia slavă și Biserica Catolică”.

Momentele cele mai semnificative ale “Celor șapte zile la Roma” sunt amplu relatate în presa internă și internațională, în ziare, publicații, agențiile de presă: ANSA, KNA (agenție catolică de știri), REUTERS, FRANCE PRESS, ZENIT, CATHOLICA etc. Astfel, sunt relatate întâlnirile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu Președintele Republicii Italiene Azeglio Ciampi și cu președintele Consiliului de Miniștri Silvio Berlusconi, precum și vizitele la Basilica Santa Maria Maggiore, la Universitatea Pontificală Gregoriană, la așezământul social al Comunității Sant-Egidio, la biserica Sf. Silvestru din Roma (unde Excelența Sa Cardinalul Camillo Ruini a donat pentru parohia bucureșteană Sf. Silvestru, o parte din moaștele Sfântului Silvestru, în cadrul unei ceremonii la Biserica San Giovanni în Luterano – locaș de cult aflat lângă Palatul Luteran – prima reședință a papilor), la Biserica Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina.:

Foarte pe larg a prezentat presa internă și internațională (publicații, agenții de presă, posturi de radio și televiziune etc.) întâlnirea celor doi Întâistătători la reședința Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea și semnarea Declarației comune, apreciind-o astfel: “Împlinirea unui vis de 1000 de ani: apropierea dintre Ortodoxie și Catholicism” (Realitatea românească – 11 oct. p. 13); “Acord istoric” (Jurnalul Național – 13 oct. 2002); “Reconcilierea creștină de la Vatican” (Cotidianul – 14 oct. 2002); “Primul act încheiat vreodată de un Suveran Pontif și un Patriarh

Ortodox și primul document comun din acest mileniu” (Ziua – 14 oct. 2002); “Un moment istoric în relația dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică” (Adevărul – 12 oct. 2002).

O importanță deosebită a acordat presa participării împreună a celor doi Întâistătători de Biserici la Missa pontificală săvârșită în catedrala San Pietro, rostind Crezul, împreună, în limba română.

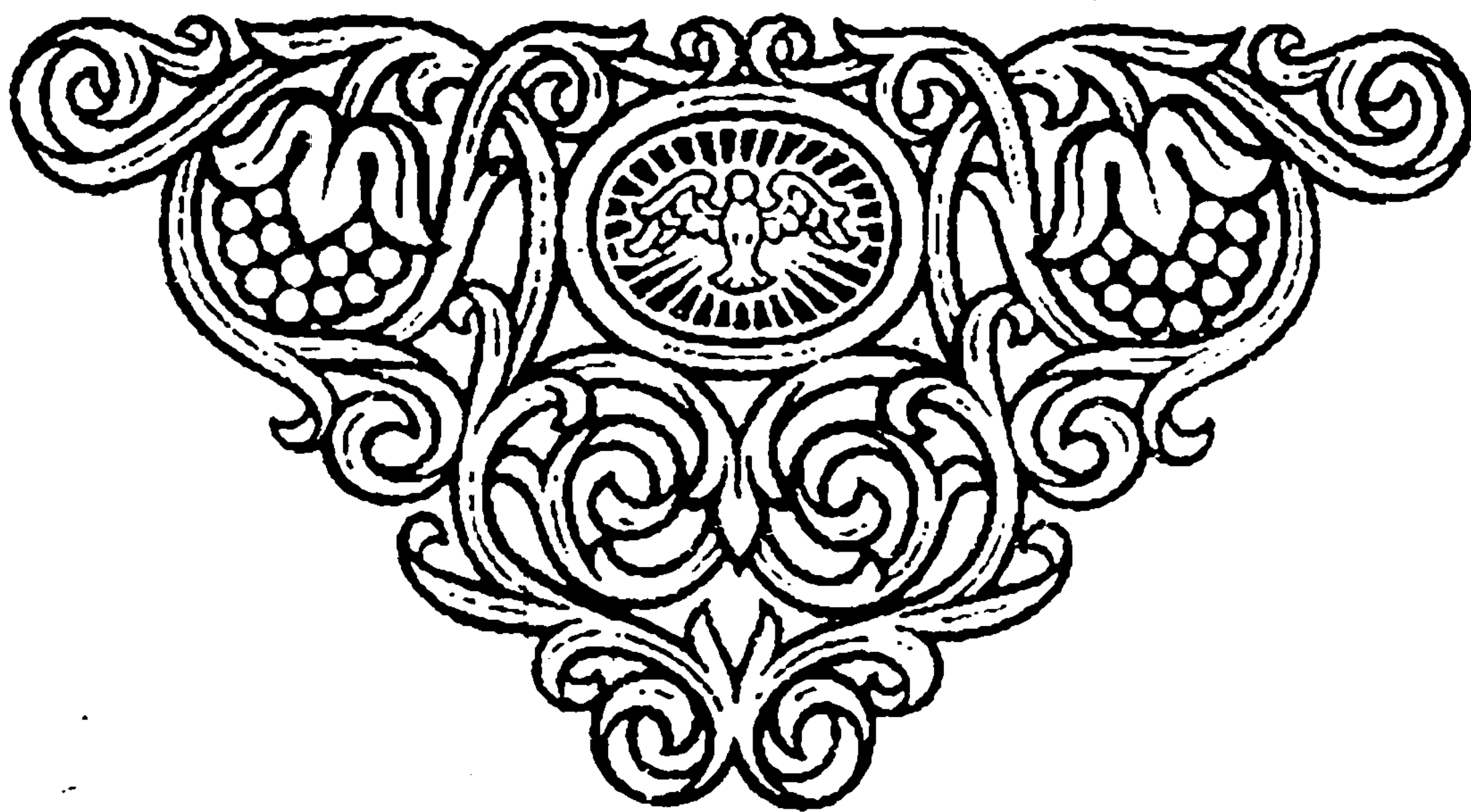
Papa și Patriarhul s-au despărțit, însă, în momentul împărtășirii. În cuvântul său, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a spus: “Desigur, drumul refacerii unității vizibile dintre Bisericile noastre este adesea dificil... Totuși, întrucât crucea lui Hristos poartă în ea ascunsă puterea Învierii, orice lucrare dificilă pentru refacerea unității este și pregătire pentru Înviere, pentru o comuniune mai intensă, sobornicească și apostolească pe care o mărturisim în Crezul comun niceeo-constantinopolitan”. Continuând gândul și încrederea în năzuința către refacerea unității vizibile a Bisericii, Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea a spus în cuvântul său: “În bunăvoința Sa, față de noi, cei păcătoși, Dumnezeu ne-a dat aceste timpuri din urmă să ne apropiem mai mult, prin rugăciune, prin cuvânt și fapte, spre deplinătatea unității voite de Iisus pentru ucenicii Săi. A crescut în noi conștiința că suntem invitați împreună la nunta împărătească.... Fie să vină cât mai curând ziua binecuvântată, în care vom putea trăi cu adevărat – în plinătatea ei – comuniunea noastră desăvârșită”.

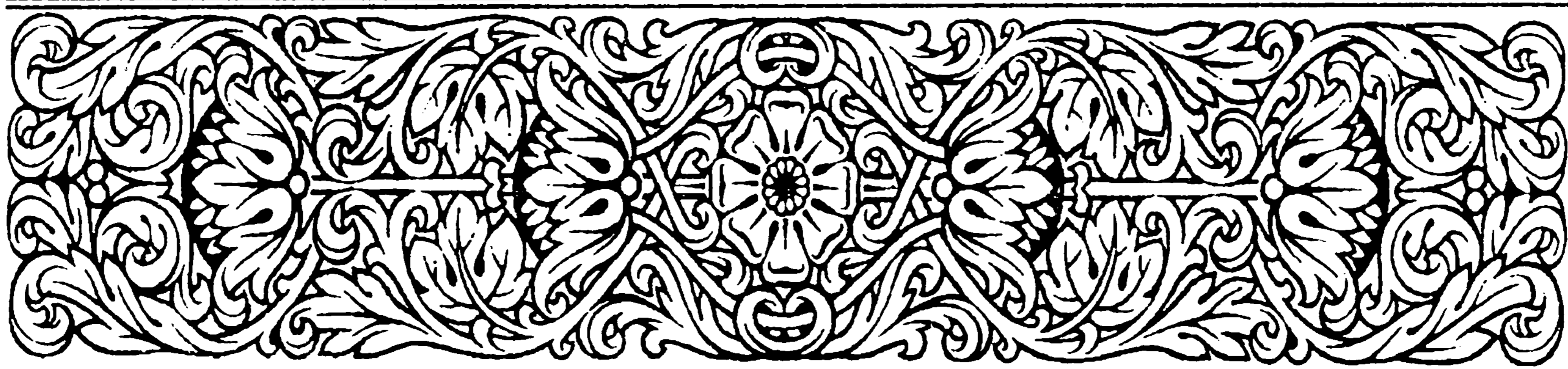
Personalități: cardinali, ierarhi, teologi din cele două Biserici – au semnalat importanța schimbului de vizite între Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea. Astfel, din partea B.O.R. au publicat materiale în presă referitoare la aceste două vizite istorice: I. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, I. P. S. Teofan, Mitropolitul Olteniei, P. S. Calinic Argeșanul, Episcopul Argeșului și Muscelului, Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, Pr. prof. Nicolae Necula, Pr. Ic. st. Traian Valdam, Pr. Constantin Alexe, Excelența Sa Dl. Mihai Dobre – ambasadorul României pe lângă Sfântul Scaun, și mulți alți colaboratori ai ziarelor și revistelor bisericești din România.

Din partea Bisericii Romano-Catolice au relatat în diverse publicații impresiile despre vizita la Roma a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, socotind-o “vizită plină de promisiuni”, care a “intensificat raporturile ecclesiale între România și Roma”. Astfel, amintim exprimările Excelenței sale Jean Claude Périsset, Nunțiu Apostolic în România (în Actualitatea Creștină nr. 11/2002); Excelența Sa Cardinalul Walter Kasper, președintele “Pontificium Consilium ad Christianorum Unitatem Fovendam” (Scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Teoctist); Mons. Eleuterio F. Fortino... (L’Osservatore Romano, 2 oct.); Dl. prof. dr. Andrea Riccardi (L’Osservatore Romano, nr. 238, 14–15 oct. 2002); Dl. Nikolaus Thon, ortodox de origine germană, membru în Comisia Bisericilor Ortodoxe din Germania (în Actualitatea Ortodoxă, nr. 11/2002 – Geneva).

*

Ca o concluzie generală, se poate afirma că, în spiritul mandatului încredințat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, această vizită pe care delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Întâistătorul ei, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat-o la Vatican, ca oaspeți ai Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, precum și la comunitățile ortodoxe române din Italia, constituie un moment cu totul special în contextul relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică. În timpul acestei vizite, așa cum s-a evidențiat în toate materialele din presă, s-a reafirmat dorința celor două Biserici de a dezvolta și adânci, pe mai departe, relațiile dintre ele, în spirit ecumenic și frățesc, evidențiindu-se prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Întâistătorul ei pe plan intercreștin și internațional, ca promotori ai dialogului și ai apropierii dintre Biserici și popoare.

♦ PĂSTORĂLE ♦

ÎNTRUPAREA DOMNULUI, VIAȚA ȘI SENSUL REDATE LUMII

(Pastorală la praznicul Nașterii Domnului 2002)

† Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

† TEOCTIST

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL
ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, HAR ȘI PACE
DE LA DUMNEZEU-TATĂL, IAR DE LA NOI,
PĂRINTEASCĂ BINECUVÂNTARE

Iubiți fii și fiice duhovnicești,

"Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți, neamuri, și vă plecați" (Isaia 8, 8-9). Acesta este cel mai înălțător îndemn pe care ni-l dă Sfânta noastră Biserică astăzi, cel care l-a inspirat pe innograful cântărilor Nașterii Domnului să exprime lumina bucuriei acestei sărbători astfel: "Veseliți-vă, dreptilor, ceruri, bucurați-vă, săltați, munților, căci S-a născut Hristos. Fecioara șade asemuindu-se Heruvimilor, purtând în brațe pe Dumnezeu-Cuvântul întrupat. Păstorii slăvesc pe Cel născut; magii aduc daruri Stăpânului: îngerii cântă și zic: Cel ce ești neajuns, Doamne, slavă Ție"¹. Cu astfel de vestiri ne întâmpină, în aceste zile scaldate în lumina Betleemului, și neprețuitele noastre colinde. În modesta peșteră din preajma Betleemului o vedem cu ochii minții pe Preacurata și Sfânta Fecioară Maria ținând la pieptu-i preasfânt pe Pruncul Iisus, "Dumnezeu cel mai înainte de veci" (Ps. 54, 21). Pentru această "plinire a vremii" (Galateni 4, 4) se rugaseră cu inimă

1. *Mineiul pe luna decembrie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 394, alcătuire a lui Andrei al Ierusalimului.

fierbinte toți dreptii Vechiului Testament și Proorocii cei sfinți strigând prin harfa lui David: "*Doamne, apleacă cerurile și Te pogoară*" (Ps. 143, 5).

Dar, pentru a pricepe taina arătării lui Dumnezeu în trup printre noi (I Tim. 3, 16), să-l ascultăm cu luare-aminte, iubiți frați, pe Sfântul Chiril, Patriarhul Ierusalimului, care ne-o tâlmăcește astfel: "De cauți pricina venirii lui Hristos, întoarce-te la prima carte a Scripturilor. Dumnezeu a făcut lumea în șase zile. Lumina s-a făcut însă pentru om... Toate creaturile sunt bune, dar nici una nu este după chipul lui Dumnezeu, ci numai omul... Dar pe această minune a creaturilor, care se desfășura în Paradis, a scos-o de acolo invidia diavolească. Se bucura dușmanul când a căzut cel pizmit, adică omul. Oare, ai fi voit să se bucure Vrăjmașul neîncetat?"². Aceasta a fost pricina venirii Fiului lui Dumnezeu în lumea noastră: pentru răscumpărarea omului căzut sub păcatul neascultării. Dar motivul pentru care a îmbrăcat Hristos smeritul nostru veșmânt trupesc și pământesc ni-l dezvăluie același Sfânt Patriarh al Ierusalimului, spunând: "Daniel proorocul n-a suportat vederea îngerului, și tu puteai să suporti vederea Stăpânului îngerilor?"³, căci "s-a arătat Gavriil, și Daniel a căzut cu fața la pământ... Dacă atunci când s-a arătat îngerul, i s-a luat glasul și tăria profetului, oare ne-ar mai rămâne răsufare dacă S-ar arăta Dumnezeu?"⁴.

Prin Întruparea de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, Mântuitorul Hristos a readus în lumea și viața noastră, sărăcite până atunci, bogăția harului dumnezeiesc, plinătatea vieții (Ioan 10, 10), a readus bucuria împărtășirii de dumnezeiescul și neprețuitul dar al energiilor necreate, în sânul minunatelor zidiri ale Celui Atotputernic, a redat sensul viețuirii noastre, ca răstimp necesar de pregătire și câștigare – prin credință, pocăință și nevoință întru iubirea noastră lucrătoare față de semenii și chiar față de vrăjmași – a adevăratei și veșnicei vieți de nesfârșită sporire în virtuți și în cunoaștere, prin unirea după har cu Preasfânta Treime.

Dreptmăritori și frați creștini,

Că "*Dumnezeu este cu noi*" nu mai este nici o îndoială de aproape două mii de ani. Întreaga istorie a omenirii ne stă mărturie neclintită întru susținerea acestui fapt. Dar este cu totul firesc să ne și străduim să adevărim prin tot ceea ce facem că acest adevăr: "*Dumnezeu este cu noi*", dă sens vieții noastre și lumii, rodește în sufletele și faptele noastre prin iubirea sfântă dintre noi, prin slujirea și ajutorarea semenilor noștri: orfani, bolnavi aflați în spitale pe patul de suferință, sau prin salvarea celor robiți de păcatele distrugătoare de suflet, și plinește viața pentru care a venit în lume Fiul lui Dumnezeu (Ioan 10, 10). Sfințenia absolută nu poate însă răbda încălcarea, din nepăsare sau cu rea voință, a poruncilor sfinte. Dumnezeu, despre Care proorocul scrie că are: "*ochiul prea curat ca să mai vadă rele*" (Avacum 1, 13), nu trece cu vederea fărădelegile săvârșite cu bună știință sau cu vicleșug. Mesajul acestei Sărbători, că Fiul lui Dumnezeu, din iubirea Sa pentru lume, se află acum în Biserică și în sufletul fiecăruia dintre noi, această

2. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, E.I.B.M.O., p. 164.

3. *Ibidem*, p. 170.

4. *Ibidem*, p. 170.

realitate, spre a fi îndeplinită, depinde totuși și de voința noastră, de felul cum se cuvine să împodobim viața cu frumusețea faptelor bune, iar cămara cea de taină a ființei noastre lăuntrice, inima, să o păzim neîntinată.

De aceea, frații mei întru dreptmăritoarea credință, să înțelegem corect buna și îngereasca vestire a Nașterii Domnului: că *Dumnezeu este cu noi* în măsura în care și noi suntem cu El prin credință, nădejde și dragoste, adevărate aripi ale zborului nostru sufletesc spre desăvârșire. Domnul Hristos Însuși ne atrage luarea-aminte că aceste virtuți nu sunt simple cuvinte sau abstracțiuni, ci realități hotărâtoare pentru viitorul nostru în veșnicie, încredințându-ne: *"De Mă iubește cineva, el va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi și Noi vom veni la el și Ne vom face locaș la el"* (Ioan 14, 23). Este limpede deci că iubitorii lui Hristos, Domnul, iubesc mai întâi Sfânta Sa Biserică, întemeiată pe pământ și în țara noastră prin lucrarea Duhului Sfânt și prin predica Sfântului Apostol Andrei, și se bucură cu o bucurie sfântă, cântând împreună cu Isaia proorocul: *"Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu"*. Dar pentru a-L mărturisi altora, semenilor și omenirii, așa cum suntem datori să împlinim neîncetat, trebuie să-L avem pe Dumnezeu noi înșine în inima noastră, pentru că el ne-a iubit atât de mult, *"încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică"* (Ioan 3, 16).

Frați și surori în Domnul, dorința oricărui creștin adevărat se cuvine să tindă, să urce și să ajungă la starea harică, eliberându-se de orice stavilă ce-l desparte de bucuria trăirii în Hristos și în iubire cu semenii. Dorul acesta dumnezeiesc, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, Dumnezeu l-a așezat în inima omului. Dacă luăm aminte la aceste cuvinte, mai ales în timpul acesta pe care îl străbatem cu atâtea greutateți, ne dăm seama de rolul vieții omenești care trebuie să aibă o cârmă sfântă. Și aceasta, când lumea în general, dar îndeosebi cea creștină, simte tot mai dureros despărțirea și înstrăinarea multora de tulpina Bisericii cea una, lipsa valorilor supreme ale vieții, ale familiei, rățacirea tineretului, lipsa moralei din viața societății, a adevărului și dreptății. Lipsită de aceste lumini, o parte din omenire se zbate pe de o parte în păcate grele, abuzuri și în necunoștință, în lipsuri și greutateți, iar pe de altă parte se află pradă urii și chiar războaielor, uneori fratricide. Progresul uimitor al științei, tehnicii, civilizației și culturii n-a izbutit să modeleze omul în aceeași măsură încât minunatele descoperiri ale științei să-i folosească întregii omeniri, care încă se confruntă cu foametea, bolile și sărăcia. Cu toate acestea, iubirea lui Dumnezeu și dorul după El nu ne-au părăsit, ci, dimpotrivă, vin la noi în această *"vale a plângerii"* (Ps. 83, 7) și ne așteaptă ca pe magi și păstori să auzim îngerii cântând și vestind că *"Dumnezeu este cu noi"* și dăruiește pacea Sa pe pământ.

Deci, câtă vreme mărturisim în inima, viața și rostul fiecăruia dintre noi că *"Dumnezeu este cu noi"*, să fim încrezători în puterea credinței și iubirii, care vor topi barierele dintre oameni și națiuni, spre a se regăsi în duhul frățesc, în universul încredințat de Dumnezeu omului spre îndestulare sufletească și materială. Acest adevăr ne încredințează că, oricât au încercat adepții ateismului militant să smulgă în deceniile de aprigă prigoană rădăcinile credinței în Hristos din târâmurile câștigate pentru credința cea mântuitoare de suflet, adusă în lume acum

mai bine de două mii de ani, aceste rădăcini creștine s-au dovedit a fi prea adânci ca să poată fi smulse prin vreo strategie lumească. Pe cât de zguduitoare au fost încercările prin care a trecut Biserica în întreaga sa istorie, pe atât de tare a strălucit pretutindeni în lume crezul prezenței lui Dumnezeu în sufletele milioaneilor de mărturisitori ai acestui Adevăr, asemenea martirilor din primele secole creștine. În semn de adâncă prețuire, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a rânduit texte liturgice pentru cinstirea celor ce și-au dat viața, tineri și vârstnici, în decembrie 1989⁵. Pentru cei ce au suferit sau chiar au murit în închisori, în lagăre sau deportări, în secolul XX, s-a hotărât ca fiecare eparhie să identifice, cu atenție, liste cu numele lor, spre a-i cinsti cum se cuvine și a ne ruga pentru ei.

Dar pentru ca Europa de azi și cea de mâine să poată păstra în deplină siguranță acest tezaur spiritual de neprețuit – credința în adevăratul Dumnezeu, credință fără de care supraviețuirea civilizației de obârșie creștină este puțin probabilă, trebuie ca fiecare purtător și mărturisitor al valorilor evanghelice să le facă pe acestea vădite în toate manifestările existenței sale. Căci înainte de a zidi o comuniune interumană de proporțiile celei spre care năzuiesc astăzi lumea și Europa, se cuvine să ne amintim că renașterea omului și a lumii începe din interior, din inima și conștiința lui, visteria și izvorul valorilor supreme ale acestei ființe. Aceasta poate ajunge la desăvârșire numai prin puterea și în lumina harului Duhului Sfânt. Doar așa, prin reșezarea celor lăuntrice în bună rânduială, prin cultivarea dialogului iubirii creștine și prin extinderea grijii fiecărui om față de toate și de toți cei cu care împreună-viețuiește, se va ajunge și la o mai dreaptă cumpănire în privința împărtășirii tuturor oamenilor de bunurile acestei lumi, așa cum voiește Însuși Ziditorul ei, Dumnezeu Cel în Treime lăudat.

Iubiți părinți și frați creștini,

Așadar, de nevoia și efectele acestei înnoiri lăuntrice trebuie să fim neîncetat conștienți, cu atât mai mult cu cât constatăm cât de profundă este și setea duhovnicească a tineretului nostru, a tineretului din alte țări, care așteaptă de la noi, slujitorii altarelor, o mai bună și mai frumoasă întocmire a slujirii și a vieții, pe care le-a dat-o Mântuitorul Hristos prin Întruparea Sa. Nu se poate nădăjdui într-o stare de pace, liniște, prosperitate, reale și durabile, decât dacă ne aflăm în Duhul lui Hristos, al Sfintei Biserici, și dacă cinstim și împlinim cu dragoste lipsurile trupești și sufletești ale semenilor noștri. Clipă de clipă, faptul răscumpărării noastre prin Întruparea, Jertfa și Învierea Mântuitorului Hristos, trebuie să-l trăim cu responsabilitatea noastră de fii prin har ai lui Dumnezeu și frați între noi și cu oamenii din toată lumea. Credința, rugăciunea și împărtășirea Duhului Sfânt prin Sfintele Taine ale Bisericii ne unesc nu numai cu Dumnezeu, ci și cu toți creștinii, cu toată lumea și chiar cu creația, care reflectă frumusețea dumnezeiască.

5. "Pentru fericiții, întru adormire eroii, ostașii și luptătorii români din toate timpurile și din toate locurile, căzuți pe câmpurile de luptă, în lagăre și în închisori pentru apărarea patriei și a credinței strămoșești, pentru întregirea neamului, pentru libertatea și demnitatea noastră, Domnului să ne rugăm". (Rânduiala Parastasului, Molitfelnic, E.I.B.M.O., 2003, p. 338-339).

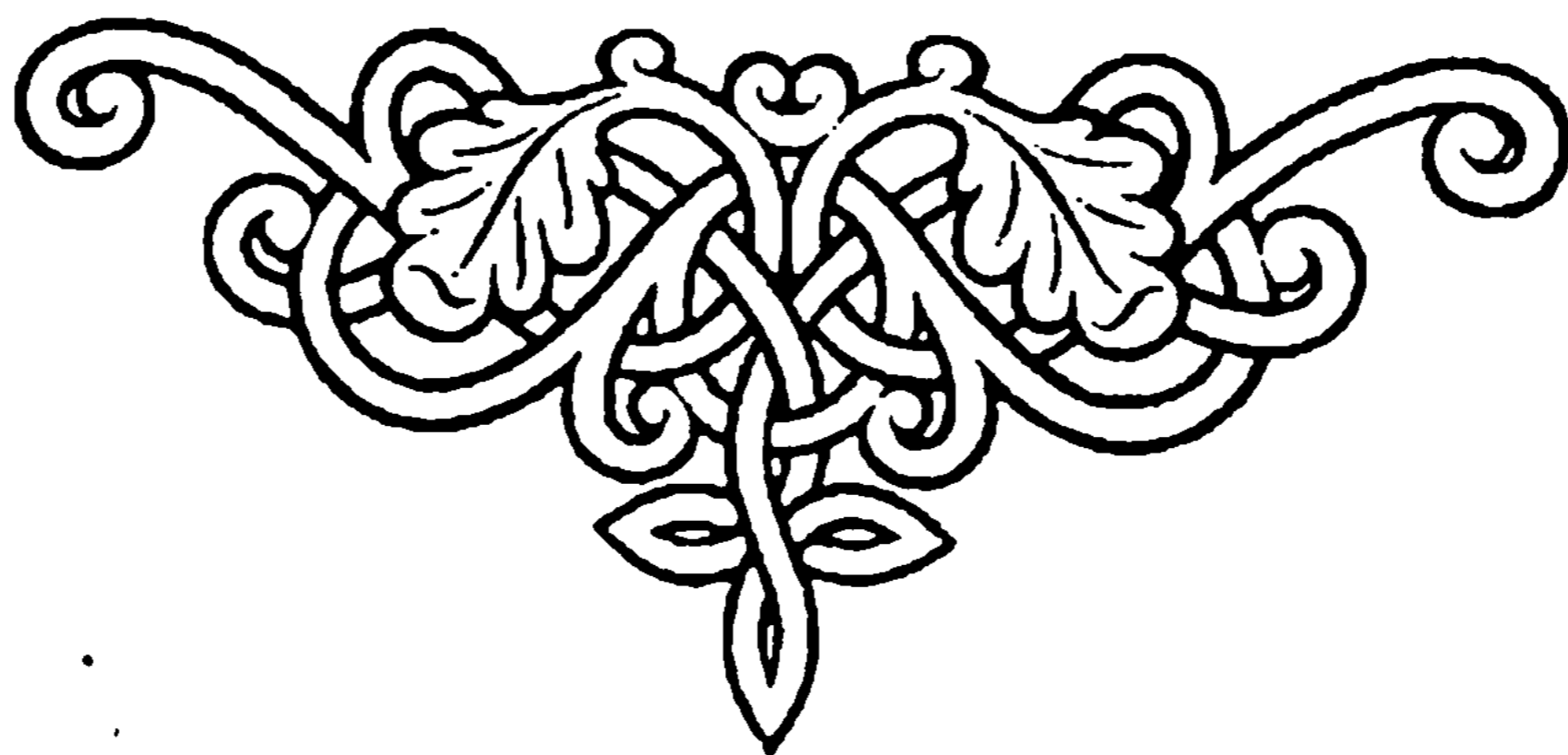
Să ne rugăm cu căldură ca acum – când Țara și poporul nostru se află alături de țările europene, cu care am fost de secole împreună – această apropiere a celor mulți să înfăptuiască și acel dialog al credinței în Dumnezeu, întru iubirea dreptății, a virtuții, spre apărarea vieții și libertății tuturor popoarelor lumii. Spre ajutorarea celor fără de ajutor, și hrănirea celor mulți. Acestea vor fi posibile dacă vor izvorî din convingerea că Pruncul Iisus va fi stăpânul inimilor și voinței noastre, pentru care pe El să-L rugăm neîncetat.

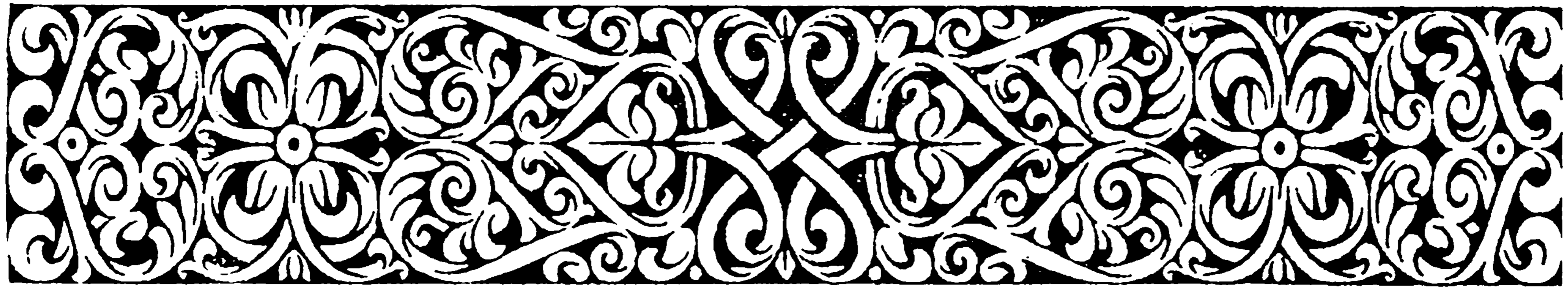
Cu aceste gânduri și simțăminte părintești adresându-mă fiecăruia dintre dumneavoastră, iubiți părinți slujitori ai sfintelor altare și frați creștini, vă doresc duhovnicească bucurie din sfânta bucurie a Nașterii Domnului, vă împărtășesc binecuvântări, rugând pe Dumnezeiescul Prunc Iisus ca "*Însuși Dumnezeul păcii să vă sfințească în chip desăvârșit, și întregul vostru duh și suflet și trup păzească-se fără prihană întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos*" (I Tesaloniceni 5, 23). Poposind în mijlocul vostru cu acest cuvânt pastoral, prea iubiții mei frați și fii duhovnicești, vă îmbrățișez cu părintească dragoste întru Hristos Domnul și Dumnezeul nostru, adresându-vă, cu prilejul Sfintelor noastre sărbători ale Crăciunului, Anului Nou – 2003 și Bobotezei, strămoșeasca și tradiționala urare: *Sărbători fericite și La mulți ani!*

Al vostru părinte duhovnicesc, pururea rugător pentru toți,

† T E O C T I S T

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

• VIAȚA • BISERICĂȘĂ •

A X-A ÎNTRUNIRE DE DIALOG DINTRE B.O.R. ȘI BISERICA EVANGHELICĂ DIN GERMANIA 14-20 NOIEMBRIE 2002

FIINȚA ȘI UNITATEA BISERICII LUI HRISTOS –
DIVERSITATEA BISERICILOR ÎN ISTORIE

I PRELIMINARII

A X-a întrunire de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.) și Biserica Evanghelică din Germania (E.K.D.)¹ a avut loc la Cluj-Napoca între 14 și 20 noiembrie 2002, având ca temă "Ființa și unitatea Bisericii lui Hristos – diversitatea bisericilor în istorie". Întrunirile de până acum ca și temele abordate au demonstrat o mare apropiere între teologia și spiritualitatea celor două Biserici. Această realitate a fost subliniată de membrii comisiilor de dialog ale celor două Biserici încă din anul 1998 cu ocazia celei de-a 8-a runde de dialog care s-a ținut la București. În cadrul acestei întruniri s-a trecut la realizarea unei evaluări a dialogului teologic bilateral dintre cele două Biserici². Astfel în capitolul IV al raportului se apreciază că, deși până în prezent nu pot fi trase nici un fel de consecințe ecclesiologice, în sens restrâns, pentru relațiile celor două Biserici, totuși se poate constata că acestea se află într-o comuniune de mărturie și slujire față de lume, drept pentru care continuarea dialogului a devenit o necesitate majoră pentru ambele Biserici.

Este de remarcat faptul că, deși raportul precizează clar că nu se poate vorbi în faza actuală de "consecințe ecclesiologice", membrii celor două delegații încurajează prin intermediul acestui raport "abordarea cu încredere a temelor majore care stau în fața acestui dialog" și anume: Ecclesiologia, Preoția, Euharistia, Hermeneutica³. Dacă întrunirea de la Herrnhut din anul 2000 n-a abordat niciuna dintre temele prioritare indicate de raport, iată că de data aceasta a fost pusă în

1. Evangelische Kirche in Deutschland.

2. Publicăm mai jos Raportul de evaluare realizat de cele două comisii.

3. Vezi Raportul de evaluare mai jos, cap. IV.

discuție una dintre cele mai delicate și fundamentale teme ale mișcării ecumenice: Ecclesiologia⁴.

Și de data aceasta dialogul teologic a fost însoțit de rugăciunea în comun. În fiecare seară și dimineață au fost făcute rugăciuni în capela Seminarului Teologic și a Facultății de Teologie din Cluj. Un loc aparte în cadrul programului liturgic l-a reprezentat Sf. Liturghie arhierescă din Duminica de 17 noiembrie, săvârșită de Î.P.S. Serafim, Mitropolitul Germaniei și Europei Centrale și de Vest și Î.P.S. Bartolomeu, Arhiepiscop al Clujului, Vadului și Feleacului, în catedrala episcopală. Predica a fost rostită de Î.P.S. Serafim. De remarcat numărul impresionant de mare al credincioșilor, încât mulți au rămas în jurul catedralei, și mai ales prezența multor tineri. Cu siguranță personalitatea harismatică a Î.P.S. Bartolomeu și profunzimea mesajului său au un rol important în afluența maselor de credincioși spre catedrală. Delegația E.K.D., în frunte cu episcopul Koppe, a participat la Sf. Liturghie. La sfârșit Î.P.S. Bartolomeu a prezentat credincioșilor ortodocși câteva informații despre dialogul E.K.D.-B.O.R., iar Episcopul Koppe a rostit un cuvânt de salut și de binecuvântare din partea Bisericii Evanghelice din Germania.

Delegația E.K.D. a săvârșit în ziua de 18 noiembrie slujba Cinei Domnului (Abendmahl Gottesdienst) în biserica comunității luterane de limbă maghiară din Cluj. Predica a fost ținută de pastorul Johannes Toasperm. În după amiaza aceleiași zile membrii celor două delegații au fost oaspeții Institutului protestant din Cluj, fiind primiți de Istvan Juhatz, rectorul institutului.

După Sf. Liturghie din ziua de Duminică 17 noiembrie, participanții la dialog au avut ocazia să viziteze mănăstirea Nicula, unde, de secole, se află icoana Maicii Domnului, făcătoare de minuni.

2. Evaluarea Teologică

Prin tema propusă spre discuție – eclesiologia – membrii celor două delegații au fost conștienți de faptul că acesta reprezintă problema centrală a oricărui dialog teologic dintre Biserici. Tema pusă în discuție a fost tratată din diferite perspective. În centrul dezbaterilor a stat încercarea de a găsi posibilitățile prin care s-ar putea reconcilia diversitatea Bisericilor despărțite, pentru ca unitatea Bisericii lui Hristos să-și găsească exprimarea, în mod văzut, și în comuniunea euharistică.

Mai întâi, au fost susținute două referate, unul evanghelic, celălalt ortodox, care au adâncit problema ființei Bisericii și fundamentul unității ei din perspective proprii. Dagmar Heller a prezentat unitatea și diversitatea Bisericii pe baza exemplului pe care îl oferă E.K.D.-ul. Pe de altă parte D. Heller a vorbit despre diferitele modele eclesiologice și concepte cu privire la realizarea unității Bisericii puse în circulație în cadrul mișcării ecumenice mai noi. Referenta arată că E.K.D. este o organizație compusă din nu mai puțin de 24 de confesiuni din Germania, care au la bază mărturisiri diferite⁵. Bisericile membre ale E.K.D. sunt

4. Încă de la Herrnhut Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță a insistat ca tema pentru următoarea rundă de dialog să fie eclesiologia.

5. Dagmar Heller, Die eine Kirche Jesu Christi und die Verschiedenheit der Kirchen heute im Kontext der Evangelischen Kirche in Deutschland, manuscris, p. 1.

autonome din punct de vedere legislativ, în învățatura și conducerea lor⁶. Aceste Biserici au format în 1948 E.K.D.-ul cu scopul ca întreaga creștinătate evanghelică din Germania să dea o mărturie comună în fața societății, în politică și față de stat.

Cu privire la problema eclesiologică din perspectiva dialogurilor ecumenice multilaterale, referența arată că în cadrul acestora în prim plan stă termenul de comuniune (Gemeinschaft/Koinonia) și se oprește cu precădere asupra celei de-a V-a Conferințe mondiale a comisiei Credință și Constituție (Glaube und Kirchenverfassung) ținută la Santiago de Compostela în 1993, care a avut ca temă: Comuniunea în credință, viață și mărturie (Koinonia/Gemeinschaft in Glauben, Leben und Zeugnis)⁷. Se subliniază faptul că unitatea Bisericii lui Hristos ar putea fi restaurată prin "comuniune" (Koinonia=Gemeinschaft). Această comuniune se poate exprima numai printr-o mărturisire comună a credinței apostolice și printr-o concelebrare a comuniunii euharistice⁸. Referența arată și faptul că această unitate nu trebuie confundată cu uniformitatea, căci diversitatea tradițiilor teologice, diferențele culturale, etnice și istorice țin de comuniune (Koinonia).

Diversitatea trebuie privită ca legitimă, dar – cum afirmă și autoarea – concomitent e de menționat că nu e vorba de o diversitate nelimitată. În studiul elaborat de comisia "Credință și Constituție" în anul 1998 sub titlul "Ființa și constituția Bisericii" (Das Wesen und die Bestimmung der Kirche) Biserica este definită prin termenul "comuniune" (Koinonia); tot în acest document se arată și punctele în care unitatea definită prin termenul comuniune eșuează, și anume: reciproca recunoaștere a botezului, comuniunea euharistică, problema succesiunii apostolice și problema ierarhiei, ca și problema credinței comune și a mărturisirii de credință⁹. D. Heller încheie optimist referatul, precizând că în cadrul dialogului ecumenic s-ar putea face pași decisivi spre unitate dacă am lua în serios chemarea la pocăință și schimbare.

Pr. Prof. V. Ioniță a prezentat în referatul său unele modele de unitate din cadrul E.K.D., punând problema compatibilității acestora cu eclesiologia ortodoxă și comparându-le totodată cu concepția teologiei românești despre unitatea Bisericii. În sensul acesta referentul precizează: "În ceea ce privește concepția despre Biserică, teologia Bisericii Ortodoxe Române mărturisește că, Biserica Ortodoxă este identică cu Biserica cea una a lui Hristos, și nu o parte a acesteia"¹⁰. Este de subliniat faptul că referentul menționează că viziunea eclesiologică a B.O.R. nu exclude existența în afara Bisericii Ortodoxe a unei anumite eclesialități, care ar putea aparține trupului tainic al lui Hristos¹¹. Se precizează, de asemenea, că recunoașterea eclesialității unei alte Biserici nu se poate face doar prin bunăvoință sau printr-o deschidere ecumenică. Lucrul acesta presupune un dialog

6. E.K.D. cuprinde Biserici luterane, reformate și unite (unierte Landeskirchen). Mărturisirile cu un rol esențial sunt: Confessio Augustana, Catehismul lui Luther și catehismul de la Heidelberg.

7. Dagmar Heller, Die eine Kirche, manuscris, p. 3.

8. Ibidem, p. 3.

9. Ibidem, p. 5.

10. Pr. Prof. V. Ioniță, Biserica cea una a lui Hristos și diversitatea Bisericilor azi, manuscris, p. 17.

11. Ibidem, p. 17.

profund și cinstit. Referentul încheie, arătând că între E.K.D. și B.O.R. există o comuniune ce poate fi definită ca o comuniune a dialogului, a împreunei rugăciuni etc. Cu toate că prin dialogul teologic bilateral au fost obținute o serie de consensuri și convergențe teologice, comuniunea dintre cele două Biserici este departe de "koinonia" pe care noi o căutăm împreună.

Referatele istorice prezentate de H. Ohme, N. Chifăr și C. Pătuleanu au prezentat, fiecare din altă perspectivă, evoluția istorică a diversității Bisericii din primul mileniu creștin. H. Ohme a atenționat asupra pericolului ca diversitatea bisericască legitimă și conformă cu Tradiția apostolică să nu fie îngrădită de tendința clară, din primul mileniu, de uniformitate și absolutizare a unei singure tradiții. N. Chifăr și C. Pătuleanu au arătat că în relațiile dintre Orient și Occident a prevalat principiul unității în diversitate, în ceea ce privește tradițiile locale, dar în privința fondului comun de credință, atât Biserica Romei cât și cea de Răsărit, au fost de aceeași părere și s-au străduit să păstreze hotărârile dogmatice, cano-nice și liturgice ale sinoadelor ecumenice¹².

Din perspectivă exegetică Prof. J. Jeremias a prezentat o serie de termeni din Vechiul Testament, care definesc Biserica din Noul Testament. Pr. Prof. M. Basarab a subliniat în referatul său faptul că "ecclesia" în Noul Testament reprezintă Biserica locală, caracterizată prin comuniunea euharistică. Unitatea în credință, în păstrarea învățaturii apostolilor și în comuniunea euharistică nu înseamnă o uniformitate la nivelul Bisericii locale, ci o unitate în diversitatea formelor de exprimare¹³.

Prof. Dr. M. Ritter a prezentat în referatul său diversitatea eclesiologică în Noul Testament, dorind să dovedească prin aceasta că în Biserica primară nu a existat o uniformitate. Referentul pledează pentru existența în Noul Testament a unei diversități reconciliate. Diac. Conf. Dr. I. Caraza a referit despre unitatea și învățătura Bisericii pe baza scrierilor Sf. Vasile cel Mare. Ființa Bisericii este lucrarea Duhului Sfânt în Hristos. Referentul subliniază că diversitatea nu prejudiciază unitatea Bisericii, atâta timp cât aceasta nu prejudiciază ființa Bisericii. Teologia patristică este mărturie pentru o eclesiologie unitară în Noul Testament pentru că Biblia este mărturie față de ceea ce exista în Biserică în timpul apostolilor¹⁴.

COMUNICATUL

cele de a X-a întâlniri din cadrul dialogului teologic bilateral
dintre Biserica Ortodoxă Română
și Biserica Evanghelică din Germania
(Goslar X)¹⁵

Între 14 și 20 noiembrie 2002 a avut loc cea de a X-a întâlnire din cadrul dialogului teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica

12. Pr. Conf. Dr. N. Chifăr/Pr. Lector Dr. C. Pătuleanu, Dezvoltarea istorică a diversității bisericesti, manuscris, p. 11.

13. Pr. Prof. Dr. M. Basarab, Ființa și unitatea Bisericii în Noul Testament.

14. Diac. Conf. Dr. I. Caraza, Învățătura Sf. Vasile cel Mare despre ființa și unitatea Bisericii și relevanța ei ecumenică astăzi, manuscris, p. 8.

15. Comunicatul a fost tradus din germană de dl. Lector Dr. Radu Preda.

Evangelică din Germania (Evangelische Kirche in Deutschland = E.K.D.) (Goslar X). Comisia de dialog a fost invitată de Biserica Ortodoxă Română la Cluj-Napoca.

La dialog au participat:

din partea Bisericii Evanghelice din Germania:

Excelența Sa Dr. h. c. Rolj Koppe, Episcop, coordonatorul departamentului ecumenic și al relațiilor cu străinătatea din cadrul E.K.D. (conducătorul delegației)

Asist. științific dr. Reinhard Flogaus
 Pastor dr. Katharina Gaede
 Pastor Consilier bisericesc superior dr. Dagmar Heller
 Pastor Prof. dr. Jörg Jeremias
 Pastor Prof. dr. Heinz Ohme
 Pastor Prof. dr. Adolf Martin Ritter
 Pastor Johannes Toasperm
 Pastor Katharina Töns

 Pastor Prof. dr. Reinhard Thöle (consultant)
 Vicar Christoph Rummel (invitat)

din partea Bisericii Ortodoxe Române:

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit dr. Serafim Joantă al Germaniei, Europei Centrale și de Nord (conducătorul delegației)

Preot Prof. dr. Viorel Ioniță
 Preot Prof. dr. Mircea Basarab
 Preot Prof. dr. Nicolae Achimescu
 Preot Prof. dr. Valer Bel
 Diacon Conf. dr. Ioan Caraza
 Diacon Conf. dr. Dorin Oancea
 Preot Conf. dr. Ioan Tulcan
 Preot Conf. dr. Nicolae Chifăr
 Preot Lect. dr. Constantin Pătuleanu
 Preot Asist. dr. Daniel Benga

Preot dr. Vasile Pop, reprezentantul Patriarhiei Române, București
 Preot Prof. dr. Ioan-Vasile Leb, observator, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca

Arhidiacon asist. Ștefan Iloaie, reprezentantul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului

Lector Dr. Radu Preda, observator, Arhiepiscopia Clujului
 Lect. Gabriela Trâmbițaș (invitată)
 Mag. Adriana Jucan (invitată)
 Mag. Bogdan Ivanov (steward)

Ca observator din partea Bisericii Evanghelice C.A. din România:
 Pastor Elfriede Dörr
 Pastor Daniel Zikeli

II.

Cea de a X-a întâlnire din cadrul dialogului bilateral,
 dintre Biserica Ortodoxă Română și E.K.D. a avut tema:

"Ființa și unitatea Bisericii lui Hristos – Diversitatea Bisericilor în istorie"

Au fost ținute următoarele referate teologice principale:

<i>Dagmar Heller</i>	<i>Biserica cea una a lui Iisus Hristos și diversitatea Bisericilor azi în contextul Bisericii Evanghelice din Germania</i>
<i>Viorel Ioniță</i>	<i>Biserica cea una a lui Iisus Hristos și diversitatea Bisericilor azi</i>
<i>Heinz Ohme</i>	<i>Unitate și diversitate potrivit exemplului dat de Sinodul Quinisextum</i>
<i>Nicolae Chifăr/ C-tin Pătuleanu Jörg Jeremias</i>	<i>Dezvoltarea istorică a diversității bisericești Premisele veterotestamentare ale termenului neotestamentar de Biserică</i>
<i>Mircea Basarab Adolf Martin Ritter</i>	<i>Ființa și unitatea Bisericii în Noul Testament Referitor la problema "Unitate și diversitate în eclesiologia Bisericii vechi" – Idei și impulsuri</i>
<i>Ioan Caraza</i>	<i>Învățătura Sfântului Vasile cel Mare despre ființa și unitatea Bisericii și relevanța ei ecumenică, azi</i>

Odată cu precizarea felului de a înțelege Biserica, a fiecărei părți în parte și cu formularea întrebării referitoare la concretizarea Bisericii celei una a lui Iisus Hristos, am atins în cadrul acestei întâlniri o întrebare esențială, dacă nu chiar chestiunea *prin excelență*, a dialogului teologic dintre Bisericile noastre. Pornind din perspective diferite și din contexte multiple, am formulat în acest dialog întrebarea legată de esența Bisericii și de temelia unității acesteia. Am încercat să lămurim împreună cum și în ce condiții ar putea să fie diversitatea Bisericilor noastre separate armonizată de așa manieră încât credința noastră în unitatea Bisericii lui Iisus Hristos să își găsească expresia ei vizibilă în comuniunea euharistică dintre Bisericile noastre.

La începutul întâlnirii noastre de dialog, D. Heller a prezentat problematica unității și diversității luând drept exemplu concretizarea comuniunii unor Biserici cu mărturisiri de credință diferite în cadrul E.K.D. și după aceea, în a doua etapă, a prezentat diferitele modele și concepții eclesiologice privind refacerea unității aflate în dezbateră ecumenică recentă. V. Ioniță a confruntat în referatul său mai multe modele de comuniune bisericească realizate în cadrul E.K.D. sau prin participarea E.K.D. cu eclesiologia ortodoxă și a comparat pe acestea cu modul în care

teologia românească înțelege unitatea Bisericii. A fost accentuat aici faptul că Biserica locală, în calitate ei de comunitate euharistică, poate fi numită Biserică numai în comuniune euharistică și de credință cu celelalte Biserici locale și că toate împreună formează Biserica lui Iisus Hristos.

Din perspectivă istorică, H. Ohme a atras în continuare atenția asupra pericolului, ce se observă de mai multe ori în istoria Bisericii, ca diversitatea bisericească aflată în armonie cu moștenirea apostolică să fie eliminată de către tendința către uniformizare și absolutizare a unei singure tradiții. N. Chifăr și C. Pătuleanu, din partea ortodoxă, au prezentat în referatul lor, luând drept sursă istoria agitată a legăturilor dintre emisfera estică și cea vestică a Bisericii în primul mileniu, pe de o parte diversitatea bisericească legitimă și diferențele ce au dus la ruperea unității bisericești pe de altă parte și au încercat să schițeze dimensiunea și limitele unei diversități bisericești legitime.

J. Jeremias a prezentat din perspectivă exegetică diferenții termeni preliminari ai Vechiului Testament pentru ceea ce Noul Testament numește biserică și a scos în evidență faptul interesant că atributul de sfințenie al comunității lui Dumnezeu este în Vechiul Testament formulat în cele mai multe cazuri într-o manieră negativă cum arată, de pildă, Decalogul. În acest context, un alt text important poate fi considerat cel de la Exod 19, 3b-6, unde toți membrii comunității sunt, asemeni preoților, într-o relație nemijlocită cu Dumnezeu și unde comunitatea devine model pentru popoare. M. Basarab a explicat că "ekklesia" denumește în Noul Testament o Biserică locală ce este caracterizată prin comuniunea euharistică. Unitatea în credință, în statornicia învățaturii Apostolilor și în comuniunea frângerii pâinii (vezi FA 2, 42) nu reprezintă aici în nici un caz uniformizarea Bisericilor locale, ci unitatea în diversitatea formelor de expresie.

A. M. Ritter a expus în prelegerea lui diversitatea eclesiologică din Noul Testament care dovedește că Biserica primară nu a cunoscut uniformitatea și că aceasta, așa cum arată exemplul canonizării scrierilor noutestamentare, s-a decis pentru "diversitatea reconciliată" și că a rezistat tensiunilor multiple și a păstrat legătura de unitate. În acest context a fost menționată și lipsa până astăzi a receptării dialogului consensual dintre Bisericile ortodoxe și cele Vechi Orientale, fapt ce trimite la o chestiune eclesiologică și anume la întrebarea dificilă a valabilității Sinoadelor Ecumenice. Drept exemplu pentru concepția ortodoxă asupra ființei și unității Bisericii, I. Caraza a prezentat un referat cu privire la învățătura despre unitatea Bisericii în Duhul Sfânt luând ca exemplu scrierile Sfântului Vasile cel Mare potrivit căruia unitatea întru Duhul Sfânt prin Hristos este temelia unității Bisericii. Pe lângă aceasta, realității eclesiologiei Bisericii primare îi aparține în orice caz și o diversitate în ceea ce privește organizarea.

III.

Împreună am formulat în acest dialog întrebarea referitoare la modul nostru specific de a înțelege ființa Bisericii, unitatea ce există în Hristos și condițiile pentru o concretizare a unității vizibile în comuniunea euharistică.

E.K.D. este potrivit conștiinței de sine o comuniune de Biserici cu mărturisiri de credință diferite. Bisericile ei membre sunt autonome în organizare și învățatură, în același timp, pe baza unor discuții fundamentale asupra învățaturii de credință dintre Bisericile lutherane și reformate, există între ele comuniune învățătorească (predicatorială) și euharistică. E.K.D. înțelege această formă de comuniune bisericească ca modalitate de expresie a unității vizibile a Bisericii lui Iisus Hristos. Potrivit art. 7 din Confessio Augustana, pentru unitatea Bisericii este suficient faptul că "Evangelhia este propovăduită în mod nealterat și sacramentele sunt oferite potrivit Cuvântului lui Dumnezeu". Comunitatea de credincioși astfel constituită are nevoie însă de o rânduială exterioară. Centrală pentru această rânduială este slujirea predicatorială întemeiată, potrivit CA 5, de către Dumnezeu. Forma de concretizare a acestei slujiri, cu ajutorul căreia Biserica își percepe menirea în situații istorice schimbătoare, este în orice caz modificabilă. Bisericile Evanghelice disting între temelia Bisericii și forma acesteia. Potrivit 1 Cor. 3, 11, temelia Bisericii este singur Iisus Hristos. Diferitele slujiri bisericești ca și rânduiala exterioară sunt, dimpotrivă, modificabile.

Teologii români ortodocși sunt convinși că Biserica Ortodoxă este identică cu Biserica cea una a lui Iisus Hristos și că Biserica Ortodoxă se află într-o neîntreruptă continuitate cu Biserica perioadei apostolice. Biserica Ortodoxă "are pe însuși Hristos, care este prezent în ea cu Trupul Său jertfit și înviat, drept cea mai profundă temelie a ei. Unitatea ei este de factură ontologică sau, mai bine spus, ea este o unitate supraontologică" (Dumitru Stăniloae). În învățătura ei, în forma și în structurile ei, Biserica Ortodoxă păstrează întreg adevărul credinței așa cum aceasta a fost descoperită Apostolilor prin Hristos și așa cum este trăită din generație în generație.

Constatăm puncte comune în modul nostru de a înțelege Biserica, acestea fiind totuși încă limitate. În orizontul prezentării sumare a conștiinței eclesiologice de sine a celor două Biserici, există în elemente esențiale o convergență demnă de reținut.

În discuțiile noastre am analizat și termenul de "koinonia". Aceasta joacă un rol important în dialogul ecumenic și a fost abordat de asemeni și în studiul "Ființa și scopul Bisericii" a Comisiei pentru "Credință și Constituție". Desigur, pentru Biserica Ortodoxă, termenul de "koinonia" implică mereu și comuniunea euharistică astfel încât, pentru descrierea a ceea ce s-a stabilit până acum ca fiind comun Bisericilor noastre, acesta nu pare să fie potrivit și, în anumite circumstanțe, poate chiar să relativizeze diferențele încă existente.

Participanții la dialog au abordat și diferențierea, propusă în Raportul final al Comisiei speciale privind colaborarea Bisericilor Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, între Bisericile care "se identifică cu una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică" și acele Biserici care "se înțeleg ca părți ale Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească". În timpul discuțiilor s-a conturat totuși faptul că această diferențiere este potrivită numai limitat pentru descrierea conștiinței de sine a Bisericilor noastre.

Într-adevăr, Biserica Ortodoxă pleacă în conștiința eclesială de sine de la premiza că este "identică" cu Biserica cea una a lui Iisus Hristos. Cu toate acestea ea nu dorește proclamarea unei pretenții absolutiste față de alte Biserici. Există însă și teologi ortodocși care identifică limitele Bisericii lui Iisus Hristos cu limitele canonice ale Bisericii Ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română este cu toate acestea conștientă de faptul că și în alte Biserici este prezent Hristos cel neîmpărțit și de aceea respinge identificarea de o manieră exclusivă a Bisericii celei una a lui Iisus Hristos cu o anumită Biserică locală determinată istoric.

Din cealaltă perspectivă, convingerea formulată în Concordia de la Leuenberg, potrivit căreia Bisericele evanghelice "participă la Biserica cea una a lui Iisus Hristos" (CL 34), nu înseamnă că aceste Biserici sunt Biserici parțiale, în sensul în care numai toate la un loc l-ar avea prezent pe Hristos de o manieră neîmpărțită. Mai mult decât atât, prin această formulare trebuie exprimată convingerea că fiecare Biserică recunoaște pe toate celelalte Biserici ca parte a trupului universal al lui Hristos atâta vreme cât în fiecare dintre acestea se realizează de o manieră specifică Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească din Mărturisirea de credință.

În ciuda terminologiei diferite, Bisericele noastre sunt cu toate acestea, în ceea ce privește descrierea conștiinței eclesiologice de sine a fiecăreia în parte, de aceeași părere atâta vreme cât fiecare se înțelege pe sine ca deplină concretizare a Bisericii celei una a lui Iisus Hristos. De asemeni, împărtășim conștiința caracterului tranzitoriu a formei pământești a Bisericii celei una a lui Iisus Hristos și orientarea ei fundamentală spre desăvârșire în Împărăția lui Dumnezeu.

Între delegațiile noastre a domnit consensul și în ceea ce privește convingerea că în decursul istoriei Bisericii a existat și va mai exista mereu o diversitate legitimă a formelor de expresie teologică, a rânduielilor bisericești și a riturilor precum și a formelor de practicare a credinței. Această diversitate este uneori amenințată de tendința către absolutizarea uneia sau alteia dintre tradițiile locale ca fiind singura practică apostolică și în consecință singura legitimă. Pe de altă parte, această diversitate a practicii bisericești, care se întemeiază pe diversitatea mărturiei apostolice, nu poate fi nelimitată și nu trebuie sub nici o formă confundată cu bunul plac. Pe baza legăturii incontestabile dintre ființa și forma Bisericii, unitatea profundă a Bisericii nu poate fi conservată decât numai prin consensul fundamental al Bisericilor în învățătura și în structurile lor și trăită în comuniunea euharistică.

Pentru Biserica Ortodoxă, unitatea bisericească, în sensul recunoașterii depline drept Biserica lui Iisus Hristos a unei Biserici apărute istoric și în consecință a realizării cu aceasta a unei "koinonia" ce implică de asemeni comuniunea euharistică, este legată de patru condiții: de consensul fundamental referitor la învățătura de credință (regula fidei), la Taine, la preoția sacramentală și la autoritatea în Biserică.

Pentru Bisericele evanghelice este suficient pentru adevărata unitate a Bisericii consensul în ceea ce privește propovăduirea curată și neschimbată a Evangheliei lui Iisus Hristos și a mântuirii promise nouă de Acesta precum și în ceea ce privește adevărata învățătură și practică în legătură cu sacramentele (CA 7).

Aceasta nu înseamnă însă că mărturia Bisericii primare ar fi eclesiologic irelevantă pentru Bisericile evanghelice. Eclesiologia reformatoarelor s-a atașat pe deplin conștient, prin deosebita prețuire a "regulei de credință", a slujirii și a canonului biblic, de cele așa numite trei norme catolice/universale.

Potrivit înțelegerii evanghelice, în afară de tradiția biblică există și în perioada post-neotestamentară o tradiție care este indispensabilă pentru credința Bisericii și care corespunde în conținut cu mărturia biblică (comp. Goslar I). Atât în Biserica Ortodoxă cât și în Bisericile evanghelice sunt păstrate vii hotărârile luate în Biserica primară cu caracter normativ. Consensul dintre noi cu privire la hotărârile luate în Biserica veche se referă mai cu seamă în învățătura despre Sfânta Treime și în hristologie, dar se deosebește totuși în alte anumite puncte cum ar fi de pildă Sinodul Quinisextum sau Sinodul VII Ecumenic.

Cu toate că Bisericile noastre se află în acest dialog încă pe drumul către recunoașterea reciprocă deplină și prin aceasta către instituirea comuniunii euharistice, ele nu doresc totuși să conteste principial celuilalt partener calitatea de Biserică. Biserica Ortodoxă Română poate astfel în orice caz să identifice în Bisericile evanghelice o oarecare eclesialitate. Pe baza credinței comune în Iisus Hristos, așa cum aceasta a fost formulată de o manieră autoritară în Sfânta Scriptură și în mărturisirea noastră comună niceo-constantinopolitană, și mai cu seamă pe baza unui Botez, Biserica Ortodoxă Română poate vorbi de un anumit grad de comuniune (Gemeinschaft) cu Bisericile evanghelice încă separate de ea. Din perspectiva Bisericilor evanghelice, acestea văd concretizate la rândul lor în Bisericile Ortodoxe, în ciuda formelor de expresie ale vieții bisericești în parte total diferite, elementele esențiale ale eclesialității conforme Evangheliei.

Din perspectivă ortodoxă, în legătură cu Bisericile evanghelice, este nevoie încă să fie lămurite chestiunile privind succesiunea episcopală apostolică și receptarea tuturor Sinoadelor Ecumenice în cadrul Bisericilor evanghelice deoarece acestea sunt în teologia ortodoxă elemente de bază ale ființei Bisericii celei una a lui Iisus Hristos. Din perspectiva Bisericilor evanghelice este necesară mai cu seamă lămurirea întrebării referitoare la modul în care se raportează în mod deosebit în Bisericile Ortodoxe tradiția vie a cinstirii icoanelor la ceea ce partea evanghelică numește "mărturia curată a Evangheliei lui Iisus Hristos" (în sensul din CA 7).

Pentru a înainta pe drumul către o diversitate reconciliantă este nevoie, din perspectiva noastră, să se clarifice conținutul și criteriile, considerate de ambele părți ca fiind indispensabile, ce pot contribui la recunoașterea reciprocă drept concretizare a Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească.

IV.

Cele două delegații au ascultat cu mare atenție și bucurie rapoartele despre întâlnirile "Dialogului tânăr/Schimbul de grupuri de vizitatori" din 2001 și 2002. Tinere și tineri teologi, studenți și clerici ai Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Evanghelice din Germania s-au întâlnit pentru a opta și respectiv pentru a noua oară. Temele întâlnirilor au fost "Slujba divină ca expresie a credinței"

(2001 în Sibiu) și "Misiunea și Bisericile într-o societate pluralistă" (2002 în Edemissen/Hanovra). Drept deosebit de importante au fost considerate cunoașterea reciprocă a vieții bisericești autentice a fiecărei părți, a situației comunitare speciale la fața locului precum și deslușirea împreună a textelor biblice și prin aceasta receptarea diferitelor tradiții interpretative.

Conducătorii celor două delegații au subliniat necesitatea continuării acestei forme de întâlnire între tinerii creștini din Bisericile noastre. Vor mai trebui găsite în viitor forme prin care invitațiile exprimate să fie aduse consecvent la cunoaștința celor două Biserici și a Facultăților de Teologie precum și publicarea bilingvă a rezultatelor (a rapoartelor finale).

Prin alegerea orașului Cluj-Napoca drept loc de desfășurare a întâlnirii, dialogul nostru a avut de la bun început o actualitate ecumenică deosebită. Ne-am aflat la Cluj într-un oraș marcat atât în istoria lui cât și în prezent de numeroase confesiuni creștine și diferite naționalități. Aceasta a reieșit mai cu seamă cu ocazia vizitei noastre la Institutul Teologic Protestant din Cluj unde reprezentanții Bisericii Reformate din Transilvania, ai Bisericii Reformate dincolo de Piatra Craiului, ai Bisericii Unitariene, ai Bisericii Evanghelic-Lutherane CA de limbă maghiară și ai Bisericii Evanghelice CA din România au relatat despre începuturile în istorie ale Bisericilor lor, despre situația actuală și despre șansele și dificultățile apropierei ecumenice. Cu această ocazie, Î.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei, Europei Centrale și de Nord a informat despre Mitropolia Ortodoxă Română, despre noul centru al acesteia din Nürnberg și despre viața bisericească a parohiilor.

Șansele și dificultățile apropierei ecumenice au fost scoase în evidență și de raportul Doamnei G. Trâmbițaș, președinta Societății Femeilor Ortodoxe din Cluj. Ea a relatat, în calitate de membră a Comisiei executive a Comitetului Zilei mondiale de rugăciune, despre pregătirea rânduielii de rugăciune pentru Ziua mondială de rugăciune din 2002 care a fost elaborată de femeile din România. Prin această zi a fost trezit în întreaga lume interesul pentru țară și pentru situația din România, fapt ce sperăm să continue și după consumarea Zilei mondiale de rugăciune. Ziua mondială de rugăciune în sine a fost marcată în numeroase orașe și localități din România prin sărbătorire comună și s-a bucurat de atenția mass-media. Așa cum aveam să aflăm cu surprindere, în Cluj nu a fost posibilă rugăciunea comună în această zi.

V.

Dialogul a început printr-o rugăciune de seară în capela Seminarului român-ortodox și a Facultății de Teologie, unde am fost pe durata întâlnirii oaspeții Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania. Imediat după aceea a avut loc o recepție oferită de Arhiepiscop și acompaniată sărbătorește de melodiile interpretate de corul Facultății de Teologie. La această recepție au fost invitați Episcopul Christoph Klein și alți reprezentanți ai Bisericii Evanghelice CA din România precum și reprezentanți ai Bisericii Evanghelice din Germania ce au luat parte la întâlnirea comisiei de contact a celor două Biserici. Un dialog detaliat cu Arhiepiscopul

Bartolomeu despre munca sa la ediția apărută recent a Sfintei Scripturi a scos în evidență obligația celor două Biserici în ceea ce privește răspândirea Evangheliei într-o limbă accesibilă celor de azi.

Un moment deosebit de înălțător pentru ambele delegații a fost Sfânta Liturghie condusă de Mitropolitul Serafim, care a fost celebrată în catedrala din Cluj în prezența a mii de credincioși și în cadrul căreia Mitropolitul Serafim a ținut predica. La finalul Liturghiei, Arhiepiscopul Bartolomeu a informat pe credincioși despre dialogul nostru și Episcopul Koppe a adresat un cuvânt de salut și de binecuvântare. În prezența participanților ortodocși, a fost celebrată apoi o slujbă euharistică în biserica evanghelic-lutherană de către pastorul Bela Kiss și în cadrul căreia a predicat pastorul Johannes Toaspern.

Pentru noi a fost impresionantă vizita la mănăstirea Nicula, aceasta devenind printr-o icoană făcătoare de minuni un loc de pelerinaj în Transilvania. În cadrul unei cine comune cu viețuitorii acestei mănăstiri au fost prezentate informații despre contactele bilaterale dintre Biserica Evanghelică din Württemberg și Arhiepiscopia Clujului. Slujba de seară în mănăstire a făcut parte la rândul ei din dimensiunea spirituală indispensabilă manifestată în slujbele de seară și de dimineață organizate alternativ.

VI.

Recomandăm Bisericilor noastre continuarea dialogului pe marginea unor teme ce au reieșit în urma acestei întâlniri. Astfel, deosebit de importante ne par a fi temele privind Preoția și Sinoadele Ecumenice.

Mai departe, ar trebui să ne gândim mai concret cum ar putea fi îmbunătățită receptarea de ambele părți a dialogurilor noastre la nivel academic, în procesul de învățământ și în viața comunităților noastre. În acest context, participării la dialog se pronunță cu fermitate pentru continuarea publicării atât în România cât și în Germania a rezultatelor dialogului nostru astfel încât să încurajăm în acest mod înțelegerea față de alte tradiții creștine în parohiile Bisericilor noastre. Ne pronunțăm de aceea pentru o mai puternică luare în considerație, în cadrul întâlnirilor viitoare, a practicii vieții bisericești.

Semnează:

Î.P.S. Mitropolit Dr. Serafim Joantă
al Germaniei și Europei Centrale și de Nord

Episcop Dr. h. c. Rolf Koppe
Biserica Evanghelică din Germania

(Pr. lector dr. Constantin Pătuleanu)

EVOLUȚIA ISTORICĂ A DIVERSITĂȚII BISERICEȘTI*

1. Preliminarii

Pentru o mai bună înțelegere a evoluției diversității istorice, de la Biserica cea una a lui Hristos spre multe Biserici și confesiuni de astăzi, trebuie să cercetăm realitatea istorică, și anume nu atât momentele de cotitură din istorie, cât mai ales procesul evolutiv, care a dus la apariția acestora. De o importanță fundamentală pentru acest lucru ni se pare a fi separarea lumii creștine în "Est-Vest". De ambele părți există opoziții, păreri diferite și litigii. Motivul esențial al separării rămâne cantonat în gândirea teologică și în viața bisericească. Ar fi neadevărat să stabilim un singur moment pentru acest proces – anul 1054 sau anul 863. Evenimentele petrecute în acești ani nu au fost decât ocazii exterioare și rezultatul unei evoluții, care începuse încă înainte ca cineva să se gândească la separare și opoziție între Orient și Occident.

Istoria bisericească și situația actuală a confesiunilor creștine arată că unitatea Bisericii nu trebuie privită numai din punct de vedere dogmatic, sau numai din punct de vedere pur teoretic, ci ea trebuie privită și din punct de vedere istorico-practic. Aceasta înseamnă că nu avem voie să nu observăm și să nu ținem cont de diversitatea confesiunilor¹.

2.1. Contradicții politice

Din punct de vedere politic o primă separare între Răsărit și Apus s-a creat prin împărțirea Imperiului roman în două de către împăratul Dioclețian (284-305), în anul 286. Prin acest act, Dioclețian înțelegea că există o lume orientală cu concepțiile și mentalitatea ei, deosebită de cea occidentală. Același lucru l-a determinat pe Constantin cel Mare (306-337) să mute capitala, la 11 mai 330, de la Roma la Bizanț, care devine "Roma cea nouă"². De acum Roma va rămâne izolată, pradă năvălirii popoarelor migratoare. Orientul, mai bine apărat nu-i poate da nici un ajutor, încât în anul 476 Roma va capitula sub loviturile lui Odoacru (434-493). De la data aceasta, Imperiul roman de răsărit, numit din secolul al VII-lea "Imperiul bizantin", e considerat ca unicul continuator legitim al fostului Imperiu roman universal din trecut, fapt ce a făcut să crească și mai mult resentimentele apusenilor față de răsăriteni.

În anul 752, papa Ștefan II (752-757) face apel la regele francilor Pipin cel Scurt (741-768), care trece cu armata sa în Italia și distruge între 754-756 regatul longobarzilor din Italia centrală, unde bizantinii aveau exarhatul de Ravena.

* Referat susținut în cadrul celei de a X-a întruniri de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania, Cluj, 14-20 nov. 2002.

1. Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, Die Einheit der Kirche und die Vielzahl der Nationen, în: Kirchen im unterschiedlicher Kulturen. Auf dem Weg in das dritte Jahrtausend, Göttingen, 1995, p. 409.

2. Wolf-Dieter Hauschild, Lehrbuch der Kirchen - und Dogmengeschichte, Band I Alte Kirche und Mittelalter, Gütersloh 1995, S. 32; Pr. Prof. dr. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Pr. Prof. Dr. Theodor Bodogae, Istoria Bisericească Universală, București 1987, vol. I, p. 559; vezi și Prof. Teodor M. Popescu, Geneza și evoluția schismei, în: Ortodoxia 6/1954.

Teritoriul cucerit de franci de la longobarzi a fost dăruit de Pipin cel Scurt în 754-755 papei Ștefan II sub denumirea de "Patrimonium Sancti Petri". Creându-și astfel un stat terestru, papa se emancipează de sub puterea politică a Bizantului, mai mult, el va face de acum înainte concurență Imperiului bizantin, în calitatea lui de șef al unui stat numit Respublica Romanorum. Pentru susținerea și justificarea creării unui stat terestru papii s-au bazat pe două documente neautentice: Donația Constantinii și Decretalele pseudo-isidoriene. Prin aceasta toată puterea bisericească și politică se concentra în apus în mâna papei.

O discordie și mai mare între Roma și Constantinopol a produs-o măsura luată de împăratul Leon III Isaurul (717-741) la anul 731 de a trece provinciile Iliricului oriental, Italia de sud (Calabria), Sicilia și Creta sub jurisdicția patriarhului de Constantinopol, care până atunci se aflau sub jurisdicția papei. Ceea ce a concretizat însă schisma politică între Răsărit și Apus a fost actul de răsunset european și anume încoronarea la anul 800 a regelui franc, Carol cel Mare (768-814), ca "împărat roman al Apusului", de către papa Leon al III-lea (795-816), știrbind prin aceasta autoritatea și strălucirea de care se bucura până atunci Imperiul bizantin. Gravitatea gestului consta în faptul că, după concepția medievală, nu exista decât un singur împărat legitim, cel încoronat de papă. Împărații Bizanțului se considerau însă singuri împărați legitimi, fiind de drept moștenitorii Imperiului roman universal din trecut.

Conflictul politic și religios era întreținut și de tendința celor două imperii de a-și întinde sfera de putere și de influență prin misiune la popoarele necreștinate așezate între ele. Reorientarea șefilor statelor slave (sau maghiar) spre răsărit sau spre apus, în funcție de contextul timpului, pentru a primi creștinismul de la Constantinopol sau de la Roma, arată ea însăși intenții politice și religioase, care au contribuit la învrăjbirea politică și religioasă dintre Apus și răsărit. Când prințul Rostislav cerea misionari de la Bizanț, sau țarul bulgar Boris de la Ludovic II al Germanicului sau de la papa Nicolae I, ei rezolvau cu aceasta nu numai problema religioasă, ci și una politică. Dorința conducătorilor politici de a-și asigura, prin misionari, legături bisericești cu anumite popoare, în vederea stabilirii mai apoi a unor raporturi politice favorabile intereselor lor imperiale, a făcut ca misiunea creștină să devină o chestiune politică și motiv de discordie și de fricțiuni cu consecințe dintre cele mai grave. Este cunoscut faptul că atacul patriarhului Fotie contra latinilor a fost cauzat de amestecul acestora în Bulgaria, aflată în curs de creștinare prin misionari greci³.

2.2. Contradicții religioase

În cartea sa "Creștinătatea fărâmițată", Y. Congar citează două cercetări de istorie bisericească. Una dintre ele indică faptul că în cei 464 de ani, de la începutul domniei, ca singur împărat, a lui Constantin cel Mare (anul 323) și până la Sinodul al 7-lea ecumenic (anul 787), între greci și latini au existat cinci schisme cu o durată de 203 ani. Cealaltă statistică indică șapte schisme cu o durată

3. Siehe; François Dvornik, *Le schisme de Photius, histoire et legende* préface du P.P.Y. Congar, Paris, 1950, p. 29; Idem, *Les Slaves, Byzanz et Rome au IX-e siècle*, Paris, 1926.

de 217 ani, care s-au înregistrat în cei 506 ani, de la moartea împăratului Constantin (337) și până la preluarea definitivă a hotărârilor Sinodului al 7-lea ecumenic (anul 843). Cu alte cuvinte: grecii și latinii n-au avut comuniune unii cu ceilalți pentru aproape jumătate din timpul când au participat în comun la cele șase din cele șapte sinoade ecumenice.

Nici grecii și nici latinii nu s-au gândit în această perioadă să conteste unii altora eclesialitatea. Altfel n-ar mai fi participat împreună la sinoadele ecumenice. Avem deci în fața noastră cazuri în care Bisericile și-au reproșat una alteia deficiențe atât de mari, încât au considerat că trebuie să întrerupă comuniunea sacramentală pentru a constrânge încetarea acestora. Totuși ele s-au considerat și pe mai departe Biserici surori, care aparțin de fapt una alteia și s-au străduit mereu pentru anularea schismelor. Tema propusă aici pentru dezbateră este foarte vastă și credem că ar necesita studii foarte complete pentru a analiza toate situațiile, cauzele, împrejurările și motivele care au determinat schismele din acel timp. Aici ne vom referi doar la câteva⁴.

Schisma acachiană (483-519). Se știe că sinodul de la Calcedon (451) a căutat o formulă pentru exprimarea credinței comune în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului, pe care să o mărturisească toți creștinii. Formula de la Calcedon n-a fost însă primită de toate Bisericile locale. Împăratul a considerat că o dispoziție statală ar fi mai eficientă și astfel a dispus episcopului din Constantinopol elaborarea unui Henotikon (henosis – unificare), pe care l-a publicat în 482, cu obligativitatea ca toate Bisericile să respecte această dispoziție. Întrucât unele Biserici locale, în frunte cu Biserica Romei, n-au primit dispozițiile Henotikonului, s-a creat o schismă între Răsărit și Apus care a durat 35 de ani (483-519), cunoscută sub numele de "schisma acachiană".

O nouă animozitate în relațiile dintre Roma și Constantinopol s-a produs când patriarhul Ioan IV Postitorul (582-595) și-a luat titlul de "patriarh ecumenic" în sinodul local de la Constantinopol din 588, fapt care l-a supărat pe papa Grigorie I cel Mare (590-604): În semn de protest papa s-a intitulat pe sine *servus servorum Dei*.

Practici apusene condamnate de Sinodul II Trulan (691-692). Sinodul quini-sext este cel dintâi care a cenzurat unele practici occidentale: Celibatul clericilor (can. 5 apostolic și can. 13 și 30 trulan), postul de sâmbăta (can. 66 ap. și 55 trulan), consumarea de animale sugrumate și de sânge (can. 63 ap. și 67 trulan), reprezentarea lui Hristos ca miel (can. 82), mâncarea de ouă și brânză în sâmbetele și duminicile Păresimilor (can. 56 trulan). Apusenii au socotit sinodul acesta ca o schimbare hotărâtoare pentru viitor în raporturile spirituale dintre Răsărit și Apus⁵. În fapt, sinodul era un răspuns la pretențiile Romei la primatul universal. Interesant este că sinodul amintește ordinea patriarhatelor așa cum fusese stabilită de sinoadele II (can. 3) și IV ecumenice (can. 28) pentru a arăta că primatul papal

4. Citat după Ernst Christian Suttner, *Das wechselvolle Verhältnis zwischen der Kirchen des Ostens und des Westens im Lauf der Kirchengeschichte*, Würzburg, 1996 (Bisericile Răsăritului și Apusului de-a lungul istoriei, traducere de Diac. Mihai SăsăuJean, Edit. Ars Longa, 1998, p. 19).

5. Erich Gaspar, *Geschichte des Papstums*, Band 2, Tübingen, 1933, p. 632-633.

era numai unul de onoare și nu de jurisdicție universală. De altfel, sinodul quini-sext menționează în cele 102 canoane o serie de obiceiuri și practici, din care unele se regăseau în Biserica africană și Biserica armeană, cele mai multe însă se găseau în Biserica orientală, pe care le critică și le interzice. Dintre celelalte, numai pentru două se face mențiunea că sunt practicate de Biserica apuseană (celibatul clerului și postirea sâmbetei)⁶.

Filioque. Mai grav a fost când grecii au luat cunoștință de introducerea adaosului "Filioque" în apus. Deși ca diferență teologică între Apus și Răsărit chestiunea e mai veche, aceasta a devenit obiect de dispută abia în secolele următoare, când cearta dintre răsăriteni și apuseni luase amploare. Patriarhul Fotie este primul care în Enciclica sa către scaunele arhieresti din Răsărit, din anul 867, pe lângă alte practici apusene noi, amintește și învățătura greșită că Duhul Sfânt purcede și de la Fiul – Filioque – pe care latinii au introdus-o în Simbolul niceo-contantinopolitan. Nu vom insista aici asupra acestei problematici, ci vom aminti o opinie cel puțin ciudată a unui istoric catolic cunoscut. Astfel, Prof. Ernst Christoph Suttner consideră că adaosul filioque s-ar fi "strecurat în mod neobservat în simbolul de credință" și că "n-ar fi existat nici o decizie prin care să se fi introdus"⁷.

Amintim că adaosul "Filioque" este semnalat pentru prima dată la sinodul I de la Toledo 447, apoi la sinodul III de la Toledo 589. La sinodul din noiembrie 809 de la Aquisgranum (Aachen), convocat de Carol cel Mare, episcopul Teodulf de Orléans a aprobat, din ordinul împăratului, adaosul filioque. Un an mai târziu un sinod ținut la Roma sub Papa Leon III a aprobat doctrina și hotărârea sinodului de la Aquisgranum, dar nu a admis introducerea formulei în simbolul de credință. Dimpotrivă el a pus să se graveze textul vechi, așa cum îl aveau grecii, pe două plăci de argint. Papa se găsea într-o poziție dificilă, căci el ar fi vrut să interzică formula respectivă, însă nu dorea să-l supere nici pe Carol cel Mare. Existau așadar în apus o părere imperială și una papală. Este interesant că introducerea adaosului filioque nu are o motivare teologică, ci una practică: era o modalitate de a-i aduce pe arienii din Spania la credința cea adevărată.

Este, de asemenea interesant că aceasta s-a făcut în sinoade prezidate de suverani, sau la cererea lor. În sinodul de la Toledo 589 – mărturisirea de credință (cu adaosul filioque) – a fost citită în sinod de regele Recared, semnând alături de soția sa Bada. Sinodul de la Gentilly (767) a fost convocat și prezidat de Pipin cel Scurt, sinodul de la Aachen (809) a fost convocat și prezidat de Carol cel Mare, care cerea stăruitor papei Leon III aprobarea și introducerea formulei în simbol. Sinodul de la Worms (868) era condus de regele Ludovic. Papa Benedict VIII (1012-1024) a acceptat oficial introducerea lui "Filioque" în anul 1014 la cererea expresă a împăratului german Henric II (1002-1024), cu prilejul încoronării acestuia la Roma.

Poate că dacă ar fi lipsit aceste intervenții imperiale, străine de doctrina și interesele Bisericii, chestiunea Filioque n-ar fi ajuns să tulbure raporturile dintre apus și răsărit. De altfel mai toți teologii consideră că în alte împrejurări proble-

6. Teodor M. Popescu, *Geneza și Evoluția schismei*, p. 172.

7. Ernst Christoph Suttner, *Bisericile Răsăritului*, p. 26.

ma aceasta s-ar fi putut lămuri teologic, pe baza unor formule patristice și s-ar fi putut evita introducerea acestui adaos în simbolul de credință.

Iconoclasmul. Schisma fotiană. Iconoclasmul a tulburat și el relațiile dintre Apus și Răsărit prin faptul că o mulțime de călugări din Bizanț, persecutați de împărații iconoclaști, s-au refugiat în apus, unde au fost bine primiți. Iconoclasmul lăsase două partide și două concepții, care se manifestau mai ales la alegerea de patriarhi. Unei tendințe tradiționaliste, intransigente, susținută cu fanatism de călugări, se opunea alta liberală reformatoare, favorizată de renașterea culturală din secolul IX. Prezența acestor două partide explică situația creată la Constantinopol în jurul alegerii patriarhilor Ignațiu și Fotie⁸. Schimbările de la Constantinopol au dat papii prilej de a se amesteca în treburile interne ale Bisericii grecești. Trei lucruri au avut o pondere deosebită în cearta dintre papa Nicolae I și patriarhul Fotie: 1. dorința papei de a recupera vechile patrimonii papale aflate în teritoriile scoase de sub jurisdicția Romei (Ilyricul); 2. misiunea la bulgari; 3. problema primatului papal. După Fotie relațiile dintre cele două Biserici au devenit formale. Conflictul din secolul IX a zdruncinat și răcit legăturile greco-latine, culminând cu schisma cea mare de la 1054.

Istoria următoare a raporturilor politice și bisericești dintre Bizanț și Occident este marcată de agravarea schismei prin sporirea dușmăniei și urii reciproce. Pericolele care s-au abătut peste greci din partea turcilor, a normanzilor, a francilor, a germanilor sau a cruciaților, în general, au dat dezbinării caracter de "tragedie"⁹.

De acum se poate vorbi în istorie, în mod confesional, de Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă. La 1517, în mod convențional, se poate vorbi de o nouă ruptură în sânul Bisericii Apusene prin apariția așa numitelor Biserici ieșite din Reformă: lutherană, calvină, zwingliană, anglicană, din sânul cărora, nu după mult timp, se vor rupe, printr-un proces de divizare ce continuă și astăzi, o serie de alte denominațiuni protestante, neoprotestante, anabaptiste, pentecostale, harismatice etc.

Cert este că după fiecare divizare creștinii au simțit tragedia despărțirii reflectată mai ales prin conștiința apartenenței fiecăruia la Trupul tainic al Domnului, neîmpărțit și nedespărțit, care este Biserica lui, conștiință materializată, de-a lungul istoriei, prin tot atâtea încercări, mai sincere sau mai meschine, după cum dictau, fie rațiuni de stat, fie interesele unei politici bisericești ale unor împărați sau papi, uneori prea deprinși să stăpânească peste trupuri și suflete în locul lui Hristos.

2.3. Tradiții locale ca expresie a diversității

Biserica a încurajat diversitatea în ceea ce privește tradiția liturgică; limba folosită în cult, trăirea spirituală, muzica și poezia, chiar unele obiceiuri locale, atât timp cât acestea se înscriau în normele de credință dând vieții bisericești o

8. Despre rolul partidelor în Bizanț vezi Franțoi Dvornik, *Le schisme de Photius, histoire et legende* préface du P.P.Y. Congar, Paris, 1950; Idem, *Les Slaves, Byzanz et Rome au IX-e siècle*, Paris, 1926; Milan Șesan, *Schisma între Patriarhii Fotie și Ignatie* 1936; Pr. Lector Constantin Pătuleanu, *Raportul dintre Biserică și Stat în timpul patriarhului Fotie*, în: *Analele Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova*, nr. 4/1999, p. 3-19.

9. T. M. Popescu, *Geneza și evoluția schismei*, p. 212.

varietate care nu deranja, care nu separa, dar nu putea admite diversitatea în credință întrucât acest lucru atenta la ființa și unitatea ei. Una din formele de manifestare a diversității în Biserică a fost tradiția pascală, în Răsărit puternic influențată de tradiția pascală iudaică până la a reține ca dată a serbării Paștilor 14 nisan indiferent de ziua săptămânii, în comparație cu tradiția apuseană, care orientându-se tot după data de 14 nisan stabilea serbarea Paștilor în ziua Duminicii, așa cum relatează referatul biblic (Mt. 28, 1; Mc. 16, 1-2; Lc. 24, 1; In. 20, 1). Deși s-au purtat discuții pe această temă fără să se ajungă un timp la o soluție unanim acceptată, unitatea și comuniunea Bisericii nu s-a rupt. Doar atunci când diversitatea tradiției pascale a dus la o exegeză defectuoasă a semnificației morții și învierii Domnului, reglementarea acestei probleme încercând să se facă în mod abuziv de papa Victor al Romei, creîndu-se premisele ruperii comuniunii bisericești dintre Biserica Romei și Bisericile din Asia la sfârșitul secolului al III-lea, sinoadele de la Arelate (314) și Niceea (325) au stabilit principiul calculului pascaliei, care respectat de toate bisericile ar fi dus la serbarea Paștilor la aceeași dată. Se știe însă că datorită existenței mai multor calendare și după această reglementare sinodală unele comunități au respectat pascaliile lor, ceea ce însă nu conducea la excomunicare, așa cum nici astăzi diferența de timp dintre serbarea Paștilor în Răsărit și în Apus nu constituie un impediment în refacerea unității Bisericii¹⁰.

Comparativ cu cele relatate, în problema baptismală Biserica a fost mult mai tranșantă. Botezul nu mai era o chestiune de tradiție (exceptând modul de săvârșire al acestei taine), ci avea la bază mărturisirea de credință trinitară. Dacă atitudinile au fost diferite în ceea ce privește vrednicia săvârșitorului (ce putea duce la nuanțe donatiste), la reprimirea lapsilor în comuniunea Bisericii se cerea expres mărturisirea credinței în Sfânta Treime, iar Sinodul I ecumenic, confirmând hotărârile altor sinoade locale, care au combătut antitrinitarismul (Antiohia 264/269), a recunoscut validitatea botezului săvârșit numai în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh (canoanele 8 și 9)¹¹.

Diversitatea continuă să se manifeste în Biserica primară în toate formele de concretizare a vieții liturgice și de organizare bisericească, excepție făcând întotdeauna conținutul doctrinar întrucât deosebiri în acest domeniu însemnau cum s-a spus și mai sus nașterea ereziilor. Biserica, locașul de desfășurare cu preponderență a cultului divin, n-a avut întotdeauna și pretutindeni aceeași formă. După relatările biblice primele comunități creștine (deși formate preponderent din iudei încreștinați mai continuau să mențină legătura cultică cu sinagoga) au folosit ca loc de rugăciune și de săvârșire a Sfintei Euharistii în case particulare spațioase puse la dispoziție de unii creștini mai înstăriți. Astfel tradiția a consemnat folosi-

10. Amănunte despre problema pascală la T. M. Popescu, *Problema stabilirii datei Paștilor*, în "Ortodoxia", nr. 3/1964, p. 334-444; W. Huber, *Pascha und Oster. Untersuchungen zur Osterfeier der alten Kirche*, Berlin, 1969; O. Casel, *La fête des Paques dans l'Eglise des pères*, Paris, 1963.

11. A se vedea J. Albergio, P. P. Joannou, C. Leonardi, P. Prodi și H. Jedin, *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Freiburg im Breisgau, 1962. În legătură cu problematica baptismală, vezi J. Jeremias, *Die Kindertaufe*, Göttingen, 1958; D. Popescu, *Doctrina despre Taina Botezului în primele secole creștine*, în "Ortodoxia", nr. 3/1961, p. 393 ș.u.; I. Todoran, *Botezul ereticilor*, în "Mitropolia Ardealului", nr. 4-6/1961, p. 242 ș.u.

rea casei lui Ioan-Marcu în Ierusalim pentru Cina cea de Taină, pentru Pogorârea Sfântului Duh și pentru frângerea pâinii, pe locul căruia împăratul Constantin cel Mare a zidit biserica "Cenaculum", reconstruită de cruciați după anul 1099. De asemenea erau folosite: casa lui Acvila și Priscila din Corint (Rom. 16, 3, 5) și din Efes (1 Cor. 16, 19), a lui Ștefana, a lui Aristobul și a lui Narcis în Corint (1 Cor. 16, 15; Rom. 16, 10, 11), a Lidiei în Tiatira în Macedonia (F.A. 16, 14-15), a lui Iason în Troia (F.A. 20, 7-11), a lui Filimon în Colose (Filimon 2), a lui Gaius în Roma (Rom. 16, 23), a lui Nimfas în Laodiceea (Col. 4, 15) etc. Astfel de case s-au folosit până la sfârșitul secolului al II-lea, ele fiind destinate cu timpul exclusiv cultului divin. Deși în paralel s-au construit și locașuri de cult proprii (basilici), ele nu difereau ca formă de atriumul caselor greco-romane, prevăzute și cu un bazin (impluvium) sau de triclinium-ul (sala de mese). În general aveau formă dreptunghiulară, împărțită longitudinal în trei încăperi delimitate de coloane.

Începând cu secolul al IV-lea s-au construit biserici încăpătoare cu arhitectură deosebită. Forma lor este însă foarte variată: dreptunghiulare, pătrate, cruciforme, poligonale, rotunde etc. Orientarea altarului era în general spre răsărit, deși la bisericile din Roma, Tyr și Ierusalim (biserica învierii) era orientat spre apus. Se recomandă însă mai mult forma dreptunghiulară care simboliza mai bine corabia¹².

Cu timpul s-a generalizat un stil arhitectonic specific întregului spațiu creștin sau numai unei anumite regiuni. Modul de construcție și forma bisericilor creștine a evoluat de-a lungul timpului, modificându-se după părerile diferite formulate de teologi despre ființa, rolul și simbolismul bisericii, după cerințele de cult, după gustul estetic manifestat în diferite perioade și la diferite popoare, după materiale și posibilitățile constructorilor și ctitorilor, după evoluția vieții religioase, etc. Astfel s-a impus în Răsărit stilul basilical și cel bizantin, iar în Apus stilurile basilical, romanic, gotic, renașcentist, neoclasic¹³. Stilul arhitectonic variat de la o zonă la alta sau între tradiția orientală și cea occidentală nu a constituit motiv de discordie, ci diversitatea lui a dat o mare frumusețe artei creștine.

În strânsă legătură cu locașul de cult stă cultul liturgic propriu-zis. Formele de cult care încep să se cristalizeze în Biserica primară au favorizat dezvoltarea cultului după încetarea persecuțiilor, la formele vechi adăugându-se altele noi menite să dea mai multă frumusețe și măreție. Dezvoltarea dar și fixarea formelor de cult a fost impusă și de apariția ereziilor care atentau la unitatea Bisericii. Astfel pe de o parte au fost fixate prin canoane și alte decizii disciplinare vechile forme de cult, iar pe de altă parte s-au transmis formulările doctrinare ale adevărului de credință prin imnuri noi îmbogățind cultul divin cu tropare, condace, stihiri și canoane compuse de talentați imnografi și melozi (Roman și Cozma, Andrei Criteanul, Ambrozie al Milanului, Gherman al Constantinopolului, Ioan Damaschinul, Iosif și Teodor Studitul; ș.a.). Acestea au dus la alcătuirea cărților de cult (Octoih, Triod, Penticostar, Antologhion, Minee etc.) folosite atât în Răsărit cât și în Apus, chiar dacă se observă o mai mare varietate și solemnitate a

12. *Constituțiile Apostolice*, II, 57 și *Testamentum Domini*, ed. J. Quasten, Bonn, 1935-1937, p. 237-239.

13. Amănunte la E. Branîște, *Liturgica generală*, București, 1985, p. 364 ș.u.

cultului răsăritean dat de spiritul contemplativ al Orientului în comparație cu cel practic al Occidentului. Biserica a fost receptivă la formele de cult aduse de creștinii proveniți dintre păgâni pe care însă le-a încreștinat, dând astfel o și mai mare varietate cultului ei.

Cea mai mare fastuoasă formă de cult o constituie Sfânta Liturghie. Analiza istorică a evoluției riturilor liturgice arată că la origini a existat ritul ierusalimitean (sec. I-III) care erau uniforme în Biserica universală din care s-au dezvoltat riturile antiohian, alexandrin, galican și roman. La rândul lor aceste rituri liturgice au stat la baza liturghiilor din Biserică în diferite regiuni. Liturghia Sfântului Iacob care în versiunea greacă a dat liturghiile folosite astăzi de Bisericile ortodoxe și în versiunea siriacă liturghiile Bisericilor necalcedoniene cu mai multe anafocale de schimb; Liturghia Sfântului Marcu din care s-a dezvoltat liturghia coptilor și etiopienilor; misele gotice care au dat liturghia milaneză și mozarabă; Liturghiile ordinilor călugărești care au dat missa romană actuală cu influențe galicane. Prin urmare astăzi se oficiază în lumea creștină 10 liturghii cu cca. 87 de anafocale de schimb (în special la necalcedonieni) însă toate păstrează schema tradițională care demonstrează originea lor comună, varietatea liturgică dezvoltată în perioada patristică constituind frumusețea și bogăția cultului creștin¹⁴. Discuții contradictorii între Răsărit și Apus și pe această temă au apărut atunci când s-a încercat justificarea dogmatică a practicilor liturgice specifice unei anumite zone: folosirea pâinii dospite în Răsărit și a azimei în Apus; momentul prefacerii Sfintelor Daruri în Trupul și Sângele Mântuitorului: în Răsărit la Epicleză, în Apus la cuvintele de instituire a acestei Taine: luați mâncați... beți dintru acestea toți.

2.4. Limba ca obstacol între Orient și Occident

Un element legat indispensabil de cultul divin îl constituie limba folosită. Întrucât cărțile Noului Testament au fost scrise în limba greacă (exceptând Evanghelia după Matei care a fost scrisă inițial în limba aramaică) implicit și cultul divin a fost oficiat preponderent în această limbă. Acest lucru nu exclude folosirea limbii latine sau limbilor vorbite de popoarele din Orient. Faptul că Sfânta Scriptură a fost tradusă încă din secolul al IV-lea în limbile latină (Vulgata), siriacă (Peșito), armeană (în anul 410 cu ajutorul alfabetului alcătuit de călugărul Mesrop Mashtoz se traducea Sfânta Scriptură în limba armeană) și gotă (Biblia lui Wulfila) confirmă acest lucru¹⁵. Am văzut mai sus că liturghiile actuale constituie transmiterea și îmbogățirea ritului ierusalimitean în limbile greacă, siriacă, coptă, latină, arabă ș.a. Prin urmare în Biserica primară exista o mare varietate de limbi liturgice fără a constitui un motiv de discuție sau discordie. Această tradiție s-a păstrat până astăzi în Răsărit în timp ce Apusul a impus limba latină ca singura limbă de cult, fiind introduse limbile naționale abia prin decizia Conciliului II Vatican (1962-1965), exceptând bineînțeles Bisericile reformei, care făcuseră acest lucru încă din secolul al XVI-lea.

14. Detalii la E. Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 174 ș.u.

15. A se vedea *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, ed. a III-a, București, 1987, p. 275, 277 și 288.

Biserica răsăriteană a păstrat cu consecvență această tradiție și s-a opus cu fermitate trilingvismului susținut de Biserica romană care căuta să contracareze succesul misiunii printre slavi al fraților Chiril și Metodie. Este semnificativ răspunsul dat de Sfântul Chiril la interogatoriul privind introducerea unei noi limbi liturgice: "Ploaia nu cade oare, trimisă de Dumnezeu, peste toată lumea?"

Soarele nu trimite lumina lui în același fel peste toată lumea? (Mt. 5, 45). Nu respirăm toți aerul în același fel? Nu vă este rușine să fixați doar trei limbi și să porunciți ca toate celelalte popoare și nații să rămână oarbe și surde?... Noi cunoaștem numeroase popoare care știu Scriptura și laudă pe Dumnezeu în limba lor proprie. Se știe că acestea sunt: armenii, perșii, abasgii, ivirii, goții, avarii, turcii, hazarii, arabii, egiptenii, sirienii și încă mulți alții¹⁶.

Legat tot de diversitatea formelor de oficiere a cultului divin în general și a Sfintei Liturghii în special este și vestimentația liturghisitorului. Deși a cunoscut o dezvoltare specifică în Răsărit (diversificată și aici între ortodocși și vechii orientali) și în Apus, în general ea conduce la forma veșmintelor din Biserica primară, care la rândul lor își găsesc corespondent în veșmintele liturgice ale arhierelui, preoților și leviților din Vechiul Testament și în vestimentația greco-romană. Astfel avem stiharul sau alba, orarul sau stola, epitrahilul (care nu este altceva decât orarul atârnat de gât cu ambele laturi apropiate), brâul sau cingulum, felonul sau casula, sacosul sau dalmatica, omoforul sau pallium, mitra sau tiara și altele care au cunoscut o dezvoltare continuă din secolul al III-lea până în secolul al V-lea, unele veșminte ca sacosul sau mitra generalizându-se la toți episcopii abia în secolele XIV-XVI¹⁷.

Pe lângă veșmintele liturgice un rol important în săvârșirea Sfintei Liturghii îl au sfintele vase. Astfel discul sau patena și potirul sau calix-ul folosite în toate bisericile au proveniență apostolică. Ele au primit de la început aceeași întrebuințare liturgică deși ca formă și valoare artistică au cunoscut o mare varietate în decursul istoriei creștinismului. Din motive practice dar și ca mod de îmbogățire a solemnității cultului divin, în Răsărit s-au adăugat alte vase liturgice ca steluța, copia, lingurița și altele începând cu secolul al VIII-lea, care însă nu au fost considerate de Biserica apuseană inovații și respinse ca atare.

Lista tradițiilor liturgice poate fi continuată arătând varietatea lor care însă nu a afectat unitatea Bisericii. Încercarea de uniformizare a lor prin reglementările canonice ale Sinodului quinisext¹⁸ s-a soldat cu eșec întrucât tradiții specifice Răsăritului și Apusului creștin erau deja bine conturate și fundamentate pe baze culturale, lingvistice, naționale și nu în ultimul rând politice și canonice. Dimpotrivă aceste reglementări au făcut ca ceea ce s-a impus ca tradiție să fie considerată inovație și abatere de la predania apostolică evidențiind diferențele și minimalizând fondul comun al credinței.

16. Cf. *Vita Constantini*, 16, în "Die pannonischen Legenden", Berlin, 1972, p. 36.

17. E. Braniște, *Liturgica generală*, p. 511 ș.u.

18. T. Valdman, *Însemnătatea Sinodului al VI-lea ecumenic pentru codificarea canoanelor*, în "Studii Teologice", nr. 9-10/1970, p. 713-722; V. Ioniță, *Viața religioasă în secolul VII și canoanele Sinodului quinisext*, în "Mitropolia Ardealului", nr. 7-8/1971, p. 539 ș.u.

Disputele cauzate de sinodul quinisext au fost amplificate în timpul iconoclasmului bizantin când răsăritenii care acuzaseră pe apuseni de inovații, erau la rândul lor anatemizați de Biserica Romei și de patriarhiile orientale ca eretici iconoclaști¹⁹. Deși cinstirea icoanelor era practică în întreaga Biserică, fundamentarea teologică prezenta nuanțe diferite. În timp ce Sfântul Ioan Damaschinul folosea ca argument forte întruparea Mântuitorului Hristos²⁰, papa Grigorie al II-lea preluând argumentația antecesorului său, papa Grigorie cel Mare²¹ accentuează rolul didactic al icoanei, menționând că ele sunt necesare pentru instruirea religioasă a copiilor și catehumenilor²². Nuanțări diferite s-au remarcat în cele două ramuri ale creștinismului care au influențat dezvoltarea cultului icoanelor în secolele următoare fără însă o respingere reciprocă a lui motivată de diversitatea de manifestare în Răsărit și Apus.

De remarcat este și faptul că Bisericile Vechi-Orientale, deși nu au mai participat la disputele teologice din Bizanț după Sinodul de la Calcedon și nu și-au însușit oficial hotărârile ultimelor patru sinoade ecumenice, au în tradiția lor icoane și practică cinstirea lor în cultul divin²³. Restabilirea comuniunii sacramentale cu ele, nu ar impune însușirea tradiției iconografice bizantine sau romane, ci s-ar respecta tradiția lor proprie ca o altă formă de folosire a icoanelor în Biserică.

Unitatea în diversitate nu exclude categoric formulări diferite privind adevărul de credință, însă orice formulă dogmatică trebuie să redea corect învățătura mântuitoare. Se poate vorbi așadar despre diversitate în unitate sau unitate în ceea ce este esențial pentru credință; diversitate privind modurile diferite de exprimare a credinței și a vieții religioase²⁴.

După părerea Sfinților Părinți nu trebuie să se țină cu strictețe la uniformitate în ceea ce privește definirea adevărului de credință, deoarece acesta poate fi redat în diferite moduri și expresii. Fără îndoială că formulele au importanța lor dar pot fi diferite exprimând același adevăr de credință. Sfântul Atanasie cel Mare, care a susținut consecvent termenul "homoousios" este de părere că în urma dialogului se poate constata că și prin alte expresii se poate defini același adevăr de credință

19. N. Chifăr, *Das VII Ökumenische Konzil von Nikaia. Das letzte Konzil der ungeteilten Kirche*, ed. Oikonomia, Erlangen, 1993, p. 98-100.

20. *Contra imaginum calomniatores orationes tres*, P.G. XCIV, 1232-1420, ed. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, III, în colecția "Patristische Studien und Texte", Berlin, New-York, 1975, p. 65-200. A se vedea aici *Imag.* I, 8; III, 8, p. 82.

21. *Epistola către Serenus al Marsiliei*, XI, 13, P.L. LXXVII, 1128C; 1129C; *Epistola CV*, P.L. LXXVII, 1027.

22. *Epistola a II-a către împăratul Leon al III-lea*, ed. J. Guillard, *Aux origines de l'iconoclasme: Le temoignage de Greoire II*, în "Travaux et Memoires de l'institut d'ethnologie", nr. 3/1968, p. 281.

23. A se vedea F. Heyer, *Konfessionskunde*, Berlin, New-York, 1977, p. 202-308; D. W. Winkler, *Koptische Kirche und Reichskirche*, Innsbruck, Viena, 1997.

24. Vezi G. Larentzakis, *Vielfalt in der Einheit aus der Sicht der Orthodoxen Kirche, Versuch einer Selbstdarstellung*, în "Ökumenisches Forum", nr. 8/1985, p. 66.

și ca atare expresii diferite pot fi recunoscute unanim, deosebirea dintre ele fiind doar formală²⁵.

Sfântul Grigorie de Nazianz spune că Sfântul Atanasie, convocând cele două grupări aflate în conflict și analizând formulele lor de credință, a constatat că gândesc la fel și că în realitate nu există decât deosebiri de expresii. Prin urmare exista unitatea de credință în varietate de formulări²⁶. Din nefericire acest mod de a trata lucrurile nu a fost menținut cu consecvență în Biserică ajungându-se să se vadă unitatea aproape exclusiv în uniformitate, neglijându-se și minalizându-se diversitatea.

Acest lucru s-a datorat în mare măsură evoluției politice a Imperiului Roman începând cu secolul al V-lea. Imperiul Roman de Apus a căzut sub dominația popoarelor barbare în anul 476. Ca urmare episcopul Romei nu reprezenta în fața noilor stăpânitori numai interesele spirituale ale credincioșilor ci și pe cele politice. De fapt după mutarea capitalei imperiului de la Roma la Constantinopol în anul 330, el își întărea poziția în Biserică și în relațiile Bisericii cu statul. Elocventă este concepția Sfântului Ambrozie în această privință, el militând pentru scoaterea Bisericii de sub autoritatea statului pe care căutau s-o extindă împărații dinastiei constantiniene și asupra Apusului în perioada disputelor ariene²⁷. Mai mult decât atât întâietatea onorifică primită de episcopul Romei alături de cel al Alexandriei și Antiohiei la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325 prin canonul 6²⁸, a fost dezvoltată într-un primat universal, ceea ce a făcut ca centralismul papal să distrugă diversitatea din Biserică prin uniformitate.

Nici Răsăritul creștin nu a fost ocolit de această tendință, însă nu a luat amploarea celei din Apus. Se știe că deja la Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431) prin canonul 8 se acorda autocefalie Bisericii din Cipru față de Patriarhia Antiohiei, astfel de reglementări continuând și în secolele următoare până astăzi. Rivalitatea dintre scaunele episcopale din Alexandria și Constantinopol determinată de reglementările canonului 3 al Sinodului II ecumenic de la Constantinopol din anul 381²⁹, amplificată de interese politice atât ale imperiului în Egipt cât și ale episcopului Alexandriei în Constantinopol s-a soldat uneori cu incidente regretabile cum a fost cazul Sfântului Ioan Gură de Aur. Disputa origenistă³⁰

25. *Tomus ad Antiochenos*, 7, P.G. XXVI, 804 ș.u.

26. *Oradio*, 21, 35, P.G. XXXV, 1125AB.

27. H. V. Campenhausen, *Ambrosius von Mailand als Kirchenpolitiker*, Berlin, Leipzig, 1928. A se vedea Sfântul Ambrozie al Milanului, *Epistolele* XX, 19 și XXI, 4, în colecția "Părinți și scriitori bisericești", vol. 53, București, 1994, p. 11 și 114.

28. A se vedea I. Rămureanu, *Sinodul I ecumenic de la Niceea. Condamnarea ereziei lui Arie, Simbolul niceean*, în "Studii Teologice", nr. 1-2/1977, p. 15-60.

29. A. M. Ritter, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol. Studien zur Geschichte und Theologie des II. Oekumenischen Konzils*, Göttinge, 1965; I. Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381) – 1600 de ani de la întrunirea lui*, în "Ortodoxia", nr. 3/1981, p. 285-336; *Concile Oecumenique. Signification et actualite pour le monde chretien d'aujourd'hui*, în "Etudes Theologiques", Chambesy, 1982.

30. A se vedea T. M. Popescu, *Tratatul împăratului Justinian contra lui Origen*, trad. din limba greacă, în "Studii Teologice", nr. 4/1933, p. 17-66; Idem, *Denaturarea istoriei lui Origen*, în "Biserica Ortodoxă Română", nr. 1-12/1926, p. 246-254, 378-383, 580-586, 631-636, 710-714; H. Crouzel, *Origen. Personajul – exegetul – omul duhovnicesc – teologul*, ed. Deisis, Sibiu, 1999.

declanșată atunci ar fi putut fi rezolvată fără depunerea din scaun și exilarea Sfântului Ioan dacă se aplica principiul unitate în credință, diversitate în exprimarea ei. De fapt Sfinții Părinți s-au folosit de concepte dogmatice formulate de Origen desigur condamnând erorile, fără ca prin formulări diferite să spargă unitatea de credință.

Diversitatea de expresii în definirea aceluiași adevăr de credință a stat la baza semnării formulei de unire la 12 aprilie 433 de Sfântul Chiril al Alexandriei și Ioan al Antiohiei³¹ care ar fi trebuit să aducă împăcarea dintre alexandrini și antiohieni după Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes din anul 431. Din nefericire rigorismul expresiilor uniforme a învins și după moartea Sfântului Chiril (444) s-a redeschis conflictul dintre cele două grupări. Acest lucru s-a continuat cu mai mare duritate după Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon din anul 451, alexandrinii respingând definiția calcedoniană ca fiind de nuanță nestorian. Și de data aceasta rivalitatea și-a spus cuvântul atât din partea Romei (cu privire la canonul 28 care stabilea raportul de egalitate dintre Biserica Romei și cea a Constantinopolului) cât și a Alexandriei. De aceea alexandrinii au respins formula de la Calcedon deși era categoric chiriliană pentru simplul motiv că în locul expresiei "o singură fire", folosită de Sfântul Chiril pentru a defini unicitatea persoanei sau a ipostasului Mântuitorului Hristos întrupat, s-a folosit expresia "în două firi" pentru a arăta că în persoana unică a Logosului întrupat sunt unite cele două firi (divină și umană) în mod neamestecat, neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit³².

Disputele religioase se împleteau cu interesele politice de care nu erau complet străini ierarhii Bisericii. Imperiul Roman de Răsărit rămânând singurul continuator al Imperiului Roman universal se eleniza și viza menținerea unității prin limbă, cultură, administrație, Biserică etc. Acest lucru ducea la accentuarea tot mai mare a uniformității neglijând diversitatea. Astfel în domeniul credinței formulele jucau un rol extrem de important și unitatea de credință se credea asigurată prin uniformitatea de expresii. Așa s-a ajuns la exagerări (este adevărat că nu totdeauna lipsite de fundament dogmatic) ca în cazul neînțelegerilor pentru o simplă prepoziție (en sau ek) când se vorbea despre unirea ipostatică.

Pe de altă parte orientalii (coptii, armenii, sirienii, arabii etc.), dorind să-și mențină identitatea de cultură, limbă, tradiții se opuneau centralismului și uniformismului bizantin folosindu-se în special de moștenirea religioasă. Toleranța față de diversitatea expresiilor în exprimarea aceluiași adevăr de credință nu mai era promovată ca în timpul Sfinților Atanasie și Chiril, patriarhi ai Alexandriei, ci Bizanțul sau Biserica ecumenică (melkită cum mai era numită) în căutarea unor modalități de împăcare și refacere a unității bisericești se lovea de intoleranța și formalismul unor episcopi orientali ca Timotei Elur sau Teodor Askidas, dar mai ales Iacob Baradai și Sever al Antiohiei³³.

31. Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrisoarea XXXIX*, P.G. LXXVII, 176D-177AB.

32. Cf. *Mansi*, VII, 116AC.

33. A se vedea I. M. Ielciu, *Hristologia lui Sever al Antiohiei și importanța ei în contextul dialogului cu necalcedonienii*, în "Ortodoxia", nr. 4/1988, p. 74-99; A. Grillmeier, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, 2/1, 2/2, ed. Herder, Freiburg, Bassel, Viena, 1989-1991.

Astfel s-a ajuns ca diversitatea din Biserica Răsăritului cumulată cu respingerea sau chiar condamnarea unor expresii și formulări și cu anatemizarea promotorilor lor să derive în despărțite și separare a Bisericilor Orientale de Biserica ecumenică. Acest lucru s-a accentuat cu atât mai mult cu cât împărații bizantini din secolul al VI-lea căutau să impună cu forța formulele consacrate prin sinoadele ecumenice orientalilor. Nu este de mirare că ocuparea provinciilor orientale ale Imperiului Bizantin de arabi în secolul al VII-lea a fost considerată de Bisericile de aici ca o eliberare de sub supremația politică și religioasă a imperialilor. Astfel diversitatea în unitate s-a transformat în diversitate-despărțire și separare.

Dacă așa stăteau lucrurile între calcedonieni și necalcedonieni, între Răsărit și Apus domina principiul diversitate în unitate întrucât în materie de credință Biserica Romei, Patriarhia de Constantinopol și patriarhiile orientale păstrau unitatea și respectau hotărârile dogmatice și canonice (cu unele excepții) ale sinoadelor ecumenice.

Disensiunile au apărut între Răsărit și Apus în momentul în care diversitatea liturgică, patristică, culturală, lingvistică, administrativă și canonică n-a mai fost întrutotul tolerată, ci considerată diferență, inovație, abatere de la normele Bisericii. Acest lucru s-a evidențiat prin reglementările canonice ale Sinodului Quinisext, prin disputele cauzate de iconoclastism, de schisma mihiană, de controversa tetragamică, de universalismul papal dar mai ales de încreștinarea slavilor. Aceste dispute nu erau exclusiv de natură teologică, ci aveau un puternic substrat politic. Adaosul "Filioque" de exemplu se generaliza în Apus prin acțiunea lui Carol cel Mare care fusese încoronat împărat al Imperiului franco-german rivalizând cu împăratul bizantin. Astfel se ridica un nou suveran creștin, încoronat chiar de papa, care reglementa chestiuni bisericești, prerogativă pe care o avusese până atunci numai împăratul din Bizanț. Ca atare o problemă care ținea de o tradiție locală din Spania extinsă apoi și în alte provincii ale Apusului și care constituia un element de diversitate liturgică și formulare teologică devenea prin această reglementare sinodală (Aachen 809) sub patronaj imperial o controversă teologică de amploare, una din cauzele religioase majore a schismei de la 1054.

Tradiția preoților și diaconilor căsătoriți foarte extinsă în Răsărit și aproape inexistentă în Apus care ținea tot de aspectul diversității vieții bisericești, devenea o problemă controversată și cauză a schismei după întâlnirea celor două tradiții în Moravia, Bulgaria dar mai ales în Calabria și Sicilia unde exista un arhiepiscop grec. Când tradiția preoților căsătoriți împiedica exercitarea autorității clerului latin celibatar în Bulgaria sau reforma cluniană în sudul Italiei, grecii erau acuzați de nicolaism nemaiținându-se cont de reglementarea canonică a Sinodului I ecumenic privind acest aspect.

Același lucru se întâmpla și cu practica apuseană a azimei, a postului lejer, a unor reguli tipiconale specifice ritului roman respinse de răsăriteni ca inovații sau tradiția răsăriteană a administrării Tainei Mirungerii de preoți, respinse de latini. Toate acestea au exista în Biserică până atunci ca forme variate de manifestare a

vieții religioase fără să strice unitatea de credință a ei. Suntem convinși că dacă se menținea această toleranță, rămânea la principiul diversității în unitate și nu se accentua centralismul papal și uniformismul religios, nu s-ar fi declarat niciodată schisma dintre Răsărit și Apus.

Este interesant de remarcat faptul că la sinodul din Constantinopol din anii 879/880 cu acordul patriarhului Fotie, al legației papei Ioan al VIII-lea, al patriarhiilor din Orient și al celorlalți sinodali prezenți se declara că Bisericele din Roma și Constantinopol își recunosc reciproc autoritatea, sunt păstrătoare și mărturisitoare ale credinței comune definite în mod expres în simbolul de credință niceo-constantinopolitan fără adaosul "Filioque" și li se respectă ca legitime tradițiile și obiceiurile proprii care nu afectează învățătura de credință în esența ei³⁴. Este o afirmare clară a respectării și păstrării diversității în unitate. Din nefericire acest mod de a trata lucrurile nu a mai fost menținut la 1054 și astfel schisma s-a produs³⁵. După acest eveniment se mai poate vorbi de unitate în diversitate doar la nivel confesional și nu al întregii Biserici. Misiunea Bisericilor astăzi este să identifice fondul comun al credinței și să raporteze tradițiile proprii la acesta. În acest mod, analizând lucrurile cu toleranță, iubire, înțelegere și credință, vor găsi din nou posibilități de reactivare a unității în credință și diversitate în manifestarea ei religioasă.

3. Concluzii

În primul mileniu creștin între Orient și Occident a predominat principiul diversității în unitate. Biserica Romei și cea a Constantinopolului au fost pe aceeași linie în privința păstrării nealterate a credinței primite de la Hristos și apostoli.

Inadvertențele dintre Est și Vest au apărut în momentul în care diversitatea liturgică, canonică, culturală, lingvistică etc. a evoluat spre inovație, diferență și abatere de la normele bisericesti.

Unitatea în diversitate nu exclude posibilitatea existenței diferitelor formulări în ceea ce privește învățătura de credință, cu obligativitatea păstrării adevărurilor de credință, cuprinse în hotărârile dogmatice, care au fost definite ca atare în cadrul sinoadelor ecumenice. Sfinții Părinți n-au fost de acord cu o uniformitate în privința formulărilor adevărurilor de credință. Pr. Dumitru Stăniloae afirmă că

34. *Mansi*, XVII, 489: "Sfântul Sinod a hotărât: fiecare din cele două Biserici au un anumit număr de tradiții vechi, despre care nici nu trebuie să discute nici să se certe. Este legal ca Biserica Romei să-și păstreze tradițiile ei. Și Biserica Constantinopolului își păstrează cele câteva tradiții pe care le-a moștenit de la cei vechi. Această reglementare este valabilă și pentru celelalte scaune episcopale ale Răsăritului".

35. A se vedea T. M. Popescu, *Enciclica patriarhului Fotie către patriarhii orientali (867)*, trad. din limba greacă, în "Studii Teologice", nr. 2/1930, p. 58-76; Idem, *Sentița de excomunicare de la 16 iulie 1054*, trad. din limba latină, în "Studii Teologice", nr. 1/1931, p. 49-68 și nr. 2/1931, p. 35-46.

Sf. Părinți au evitat unilateralitatea în definirea dogmelor prin folosirea unor formule paradoxale.

Mișcarea ecumenică a arătat cât de diferite sunt tradițiile creștine în Orient și Occident și ce eforturi deosebite trebuie făcute după o despărțire și o înstrăinare de aproape o mie de ani, pentru a putea readuce în prim plan comuniunea creștină a primului mileniu. Obligația Bisericilor astăzi constă în a identifica fondul de credință comun și în stabilirea unor relații între diversele tradiții locale.

Printr-o analiză atentă a separării creștine de astăzi cu toleranță, dragoste și înțelegere s-ar putea găsi, cu siguranță, noi posibilități pentru refacerea unității de credință din epoca sinoadelor ecumenice.

Pr. prof. dr. NICOLAE CHIFĂR
Pr. lector dr. CONSTANTIN PĂTULEANU

SFINȚII NE CĂLĂUZESC SPRE VIAȚA VEȘNICĂ

Înmânarea Sf. Moaște ale Sf. Silvestru, aduse din partea bisericii "San Giovanni in Laterano" din Roma, slujitorilor bisericii cu hramul "Sf. Silvestru" din București (Duminică, 3 nov. 2002)

În ziua de 3 noiembrie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie la biserica Sf. Silvestru. În timpul Sfintei Liturghii, la care a asistat o mulțime de credincioși, Prea Fericirea Sa a înmânat slujitorilor bisericii parohiale, părțile din Sfintele Moaște ale patronului ei spiritual, pe care le-a primit în dar, în ziua de 11 octombrie 2002, de la Basilica Patriarhală "San Giovanni in Laterano", prin bunăvoința Eminenței Sale, Cardinalul Camillo Ruini, Vicar General al Romei.

Oferirea acestor Sfinte Moaște a fost însoțită de următorul proces verbal:
"În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh,

S-a încheiat astăzi, Duminică, 3 noiembrie 2002, după ce ne-am întors de la Roma, de către Noi, smeritul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, venit la biserica Parohiei Sf. Silvestru, din București, unde am procedat la înmânarea părților din Sfintele Moaște ale Sfântului Silvestru, Papă al Romei. Aceste Sfinte Moaște au fost oferite în dar, în ziua de 11 octombrie 2002, în Bazilica Patriarhală San Giovanni in Laterano, prin bunăvoința Eminenței Sale, Cardinalul Camillo Ruini, Vicar General al Romei, cu ocazia vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican.

Împreună cu Sfintele Moaște – încrustate în crucea de argint aurit, cu postament, adevărată operă de artă și izvor de sfințenie – au fost înmânate, din partea Vicarului general al Romei, actul de donație și documentele prin care se certifică autenticitatea lor".

"În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor"
(Psalm XVIII, 4).

ss/† TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

ss/Pr. prof. Nicolae Bordașiu,
preot slujitor

ss/Epitrop

ss/P. Cuv. Arhim. Grigorie Băbuș,
Catedrala Patriarhală

ss/Pr. prof. dr. C-tin Galeriu,
paroh

ss/Diac. Costin Spiridon

ss/Pr. Prof. dr. Ștefan Alexe,
preot slujitor

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit apoi următoarea cuvântare:

Iubiții mei,

Mai ales în împrejurarea de față, când am adus pentru această biserică o părticică din moaștele Sfântului Silvestru, Episcopul Romei din secolul al IV-lea (314-335), atât pentru credincioșii acestei parohii, cât și pentru toți credincioșii Bisericii noastre ortodoxe, cuvintele Sfintei Evanghelii de astăzi sunt foarte clare și pe deplin edificatoare.

Pilda aceasta, auzită de la Mântuitorul Hristos și scrisă de Sf. Ap. și Evanghelist Luca (16, 19-31) ne arată existența vieții de dincolo, cea de dincolo de mormânt, și importanța credinței și a faptelor bune pentru moștenirea vieții celei veșnice. Dacă părintele Avraam arată importanța respectării legilor religioase date de Moise și a învățăturilor profeților drept criterii de a moșteni împărăția cerurilor, dacă arată zădărnicia învierii unora dintre morți pentru a-i aduce la pocăință pe frații bogatului, cu atât mai mult în vremea noastră, când avem nor de mărturie prin învățătura Mântuitorului Hristos și pildele sfinților, nu mai putem aștepta să vină cineva pe pământ să ne convingă despre existența vieții de dincolo. Însuși Hristos Domnul a înviat din morți și ne-a adus răscumpărarea, întemeind prin Duhul Sfânt Biserica Sa. Cât de lămuritor spune și acum Părintele Avraam: *"Dacă nu ascultă de Moise și de profeți, nici dacă ar învia cineva din morți, tot nu vor crede"* (Luca 16, 19-31).

Pentru că, dacă cel care, în această viață, nu are urechi să audă și ochi să vadă mărturiile nenumărate care ne încredințează de existența lui Dumnezeu, răsplata faptelor noastre bune, existența Împărăției cerești, atunci un asemenea om n-ar crede nici dacă ar învia cineva din morți.

Este o învățătură care trebuie să ne stăpânească deopotrivă pe toți, căci sunt între noi și din cei care mărturisesc existența lui Dumnezeu și cred în ajutorul Lui și în mijlocirea sfinților, dar nu împlinesc cu fapta ceea ce ne vestește Sfânta Evanghelie. Această învățătură, atât de frumoasă, adeverește valoarea teologică a credinței, roadele întrupării Mântuitorului Iisus Hristos, precum și foloasele pe care le avem noi prin mijlocirea sfinților. De aceea, atâta timp cât suntem în această viață trebuie să o folosim pentru a sluji pe Mântuitorul Iisus Hristos și pe frații Lui mai mici, semenii noștri de pe pământ, iubindu-i și rugându-ne pentru ei. Fiecare clipă din viața noastră, ca și din viața lumii întregi, din acest punct de vedere, este un bun suprem acordat nouă de Dumnezeu, este timpul nostru de rugăciune în sfintele biserici, în spațiul acesta sacru pe care ni l-a dăruit bunul Dumnezeu, ca rugându-ne pentru semenii noștri, frați și surori în Domnul, a căror existență este neprețuit de mare pentru noi, să ne ispășim păcatele și să ne mântuim.

În această privință, Sfinții Părinți ne învață că adevărata adunare creștină este cea care se alcătuiește în numele lui Hristos, a jertfei Sale, spre iertarea păcatelor, mântuirea sufletelor și moștenirea vieții celei veșnice. Această adunare este Biserica, este Trupul cel văzut al Mântuitorului nostru Iisus Hristos în lume. Deși cu o istorie de peste două mii de ani, de la întemeierea ei la Cincizecime, Biserica ne oferă din tezaurul ei de valori nepieritoare învățături morale care ne apar mereu

proaspete, atrăgătoare, înfățișându-ne pilde de vieți de sfinți spre a deveni mai buni, spre a ne iubi mai mult unii pe alții, spre a ne regăsi ca frați și surori în Domnul în rugăciunile ei, în dragostea ei, în jertfa ei, întru iertarea păcatelor prin pocăință și dobândirea mântuirii noastre. Între izvoarele de sfințenie Biserica păstrează întru dreaptă cinstire Sfinte Moaște ale unor sfinți. Acestea constituie pentru noi o adevărată comoară duhovnicească și această rânduială o are Biserica încă de la începuturile ei, de când creștinii săvârșeau Sf. Liturghie pe mormintele martirilor, pe piepturile lor, ca pe Sfânta Masă. Ce pagini frumoase găsim în viața Bisericii noastre și cât de actuale sunt acestea și pentru vremea de astăzi! Față de unele tendințe, care nu acordă atenție numai doctrinei Bisericii, ci și cinstirii sfinților, a sfintelor moaște, a icoanelor, a monahismului, a sfintelor mănăstiri. Față de indiferența religioasă și înstrăinarea de Biserică, Dumnezeu descoperă mereu lucrarea Duhului Sfânt, din comoara Revelației Sale, câte ceva de actualitate pentru fiecare generație, câte ceva foarte frumos și foarte încurajator pentru ca mințile acestor generații și ochii să vadă și să înțeleagă taina mântuirii.

Așa a rânduit Dumnezeu ca în anii aceștia, prea zbuciumați și plini de necazuri, de greutate, de confruntări, de idei și de credințe chiar, să apară și împliniri deosebit de însemnate pentru viața creștină, în general și pentru sufletul nostru, în special. Cine s-ar fi așteptat, de exemplu, ca acum, în acești ani, Sfinții Părinți, moaștele lor, icoanele lor, scrierile lor, la care au ostenit zile și nopți întregi, să ne întâmpine cu învățătura lor de viață dătătoare și călăuzitoare pentru tineret, pentru copii, pentru noi toți, aproape la fiecare biserică, la fiecare mănăstire, la fiecare librărie?

Așadar, iată, sfinții lui Dumnezeu, ale căror moaște sunt spre cinstire în țara noastră, ca Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, Sfânta Muceniță Filofteia de la mănăstirea Curtea de Argeș, Sfântul Grigorie Decapolitul de la mănăstirea Bistrița olteană, Sfânta Cuvioasă Paraschiva, la Iași și Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou și Sfântul Ierarh Calinic, la București și altele încă, descoperite pe pământul românesc, se întâlnesc sufletește împreună și ne cheamă să-i întâmpinăm, ne cheamă să ne înălțăm sufletește, ne cheamă să ne învrednicim să le urmăm pilda lor de viață. În vara aceasta, moaștele Sfântului Ioan Casian, originar din Dobrogea noastră, care a trăit între anii 360 – 435, cinstit ca Părinte al Bisericii Universale și ucenic al Sfântului Ioan Gură de Aur, a fost adus de la catedrala Sfântul Victor din Marsilia (Franța), unde își are altarul pe care a slujit, și mormântul, păstrate cu sfințenie în cripta catedralei și unde am avut bucuria să mă închin cu mai mulți ani în urmă, aceste sfinte moaște ale unui strămoș al nostru au fost aduse în pelerinaj la București, la Iași, la mănăstirea Bistrița moldoveană, la Galați și au fost întâmpinate cu mare evlavie de cler și credincioși.

Iar acum, în urma binecuvântatului nostru drum la Vatican, ca răspuns la invitația stăruitoare a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, am avut nespusa bucurie să primească din mâinile Eminenței Sale, Cardinalul Camilio Ruini, și să aduc acest tezaur neprețuit, cu o parte, încrustată în crucea de față, din moștele, Sfântului Ierarh Silvestru, pentru parohia și biserica Sfântul Silvestru zidită în numele acestui mare ierarh și teolog al Bisericii Universale. Este meritul dumneavoastră, iubiți frați și surori în Domnul, și în deosebi a bunului părinte, profesor și paroh, Părintele Galeriu, este răsplata rugăciunilor din sfintele noastre mănăstiri,

ale cuvioaselor maici și cuvioșilor părinți monahi, ale credincioșilor noștri ortodocși români care postesc, se roagă, se împărtășesc și nădăduiesc cu dor sfânt să se înalțe către Dumnezeu, către o viață desăvârșită. Este, apoi, bucuria și răsplata duhovnicească a responsabilității slujirii mele modeste în Biserica noastră, de a mă fi învrednicit să port aceste moaște ale Sfântului Ierarh Silvestru, Papă al Romei, căruia înaintașii dumneavoastră din această parohie i-au dedicat această biserică, prin punerea sub ocrotirea Sfântului Silvestru a bisericii lor, atât de bine cunoscută acum în București, dar și peste hotare, mai ales în ultimele decenii, prin slujirea misionară și pastorală a preoților ei. Cu toții ne-am rugat și ne rugăm și în aceste clipe pentru grabnica însănătoșire a părintelui paroh Constantin Galeriu, cel care a făcut din biserică aceasta o adevărată culme de trăire creștină în capitala țării noastre.

Am venit aici cu multă bucurie pentru a împărtăși cu preoții și enoriașii acestei biserici, această zi binecuvântată, când Dumnezeu ne-a trimis din înălțimea harului Său această comoară sfântă din Cetatea eternă și am făcut împreună rugăciuni pentru pace, iertare de păcate și sănătate. Moaștele Sfântului Ierarh Silvestru, pe care vi le oferim acum și cu documentele lor originale și semnătura noastră, spre a le păstra și ca simbol de legătură frățească cu Biserica Romano-Catolică, dar și ca îndatorire de a ne ruga împreună, așa cum strămoșii noștri au cinstit aceleași sfinte moaște, care i-au ocrotit și în Răsărit și în Apus, se găsesc acum la loc potrivit.

Tot cu prilejul vizitei de la Vatican am primit și din partea Eminenței Sale Cardinalului Dionisie (Dionigi) Tettamanzi, Arhiepiscopul Milanului, câte o părticică din moaștele Sfântului Ambrozie, Arhiepiscopul Mediolanului (340 – 397) și ale Sfântului Episcop Dionisie, înaintașul său în jilțul păstoresc, pentru a le așeza la altarul noii Catedrale Parohiale, pe care cu ajutorul lui Dumnezeu o vom ridica în București, în Cinstea Sfântului Apostol Andrei și Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos, simbol al recunoștinței noastre față de Dumnezeu părinților noștri, care ne-a înălțat ca popor la lumina cea neînserată a Evangheliei din întunericul bâjbâielilor și al rătăcirilor de tot felul.

Acum o să citim documentul pe care l-a întocmit la Roma Eminența Sa Cardinalul Camilio Ruini și colaboratorii săi, de predare și primire a moștelor Sfântului Silvestru, precum și încheierea de astăzi, prin care noi am predat sfintele moaște către această biserică, prin consiliul ei parohial. Nu mai avem altceva de făcut în aceste clipe, iubiți frați și surori în Domnul, decât să ne înălțăm gândul către bunul Dumnezeu ca să ne ajute să păstrăm cu vrednicie acest tezaur de sfințenie pe care l-am așezat astăzi în sfânta biserică spre venerare, spre a fi mângâiere, alinare și izvor de credință în căile bunilor preoți și credincioși, slujitori și închinători ai acestei parohii.

Începând cu Sfinții Părinți, cu marii dascăli ai lumii și ierarhi, marii inspirați de Duhul Sfânt, ai poeziei și cântărilor liturgice și până la cei atât de curați cu inima cum a fost Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou, ocrotitorul Bucureștilor, aflat în Catedrala Patriarhală, toți sunt pentru fiecare dintre noi, pentru tineri mai ales, pentru părinți și pentru copii, adevărate călăuze în viața noastră.

Încredințați că îi avem pe sfinți alături, văzând cum ei ne cercetează și vin cu dragoste la noi, să-i întâmpinăm și noi cu gând de iubire, de credință, de recunoștință, ca împreună să slăvim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită. Amin!"

După oficierea Sfintei Liturghii, împreună cu părinții slujitori ai bisericii Sf. Silvestru, Prea Fericirea sa s-a adresat celor prezenți:

*"Iubiți Părinți și
Iubiți credincioși și credincioase,*

Am trăit astăzi un evantai de bucurii înălțătoare de cuget, bucurii pe care aproape că nu le putem tălmăci în toată însemnătatea și rodirea lor duhovnicească pentru noi, pentru această parohie și chiar pentru țara și Biserica noastră Ortodoxă Română. Aducerea de la Roma a unei părți din moaștele Sfântului Ierarh Silvestru pentru parohia aceasta este rodul legăturilor pe care Biserica și înaintașii noștri le-au avut întotdeauna cu Occidentul, îndeosebi cu Italia și cu Biserica Romano-Catolică. Aceste două ramuri din aceeași tulpină de învățătură a Mântuitorului Hristos, Biserica Ortodoxă de Răsărit și Biserica Romană de Apus, au fost de o ființă în primul mileniu creștin. Dar tot așa am fost și ca popor, cum mărturisește Columna lui Traian. Ceea ce am sărbătorit noi astăzi și rugăciunile pe care le-am făcut reprezintă acest izvor nesecat de viață creștină din primul mileniu.

Scindarea politică și culturală a Imperiului roman în două imperii, de Apus și de Răsărit (secolele III – IV), cum știți, a atins și Biserica, ducând în cele din urmă la o separare formală a ei (anul 1054), dar ca organizare lumească, nu ca tulpină a învățăturii noastre de credință. Și chemarea noastră, a creștinilor și a celor din Occident și a celor din Răsărit, cum ați citit în Declarația comună adoptată în timpul recentei noastre vizite la Vatican, exprimă necesitatea impulsionării dialogului între cele două Biserici, în dorința lor de a conlucra în diferite domenii, atât bisericești, cât și sociale.

Iar noi, Biserica Ortodoxă Română, avem și am avut dintotdeauna legături cu Biserica Romano-Catolică, cu Vaticanul. În deceniile de aspră prigoană comunistă, de teroare ideologică, Prea Fericitul nostru Patriarh de vie memorie Justinian Marina a salvat ființa Bisericii noastre și datorită relațiilor cu Occidentul, cu toate Bisericile și confesiunile creștine. Între altele multe activități pe care le desfășuram atunci, și pe care părinții de vârstă acelor de aici le cunosc foarte bine, și ar trebui să le spună mai des și mai clar, ca să le cunoască și frații noștri mai tineri, erau contactele și dialogul cu toate Bisericile din Occident, Romano-Catolică, Anglicană, Reformată, Protestantă, ale celorlalte confesiuni creștine, ai căror reprezentanți se adunau la București. Aceasta a fost atunci de mare ajutor pentru noi, iar dumneavoastră, credincioșii erați prezenți cu sutele de mii la toate manifestările noastre bisericești și arătați prin post și rugăciune dragostea și atașamentul față de valorile noastre de credință. În tot acest timp, preoții noștri slujeau și predica în biserici și în mănăstiri, iar unii dintre ei se rugau în închisori sau mureau în temniță pentru credință. Între cei care au suferit ani grei de închisoare s-au aflat și părinții Constantin Galeriu și Nicolae Bordașiu, slujitori la această biserică, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu Anania de la Cluj, părintele arhi-

mandrit Sofian Boghiu de la mănăstirea Antim și părintele arhimandrit Grigore Băbuș de la catedrala Sfintei Patriarhii, care este cu mine aici, ca să pomenesc doar câteva nume dintre cele cunoscute dumneavoastră. Roadele duhovnicești de astăzi au fost semănate atunci, cu lacrimi, cu rugăciuni, cu prigoane și cu ani grei de închisoare.

Iată, după atâta vreme, acum suntem în pace cu frații noștri greco-catolici din Transilvania, pentru că dialogul este de la Dumnezeu. Dialogul teologic nu-i ca judecata de la tribunal. Judecata omenească poate înșela mintea omenească și nu poate exprima dreptatea dumnezeiască. Dar dialogul dintre Biserici, dialogul dintre ierarhii din Transilvania, a dus și va duce la liniște și la înțelegere, pentru că unele sunt realitățile acum, altele au fost cele din 1948, și altele la 1700, când românii ortodocși ardeleni au fost ruși de la Biserica mamă pe motive politice și sociale. Aceste realități le înțelege și Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea, și acum am consemnat în Declarația comună pe care am semnat-o la Vatican, ca toate aceste probleme de la noi, din interior, să se rezolve numai prin dialog bisericesc, frățesc, și nu prin certuri și judecări în tribunale. Acolo unde este frăție și iubire, acolo nu mai trebuie căutată prin tribunale dreptatea, căci dreptatea este iubirea lui Dumnezeu. Numele lui Dumnezeu este iubire, ne învață Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan.

Așadar, să prețuim credința ortodoxă. Ea nu este o modă, frații mei, ci izvorăște din simțirea adâncă a poporului român, din experiența de viață a strămoșilor noștri daco-romani. Noi, românii, nu ne-am încreștinat de sus în jos, cum se spune, din porunca dată de împărat sau de domnitori. Noi ne-am încreștinat din cuvântul apostolic, din predica Sfântului Apostol Andrei, și am dat martiri și mărturisitori pentru credință, cum sunt acei de la Halmyris și de la Niculițel, din Dobrogea.

Astăzi, ne-a iubit Dumnezeu, așa cum i-am spus și părintelui Galeriu, care a slujit și s-a împărtășit împreună cu noi. Iar eu, ca slujitor și Întâistător al Bisericii noastre, am fost bucuros, după 16 ani, să mă găsesc din nou la această biserică și să aduc cu vrednicia lui Dumnezeu aceste sfinte moaște. Este un mare dar de la Dumnezeu pentru enoriașii acestei biserici și pentru preoții acestei parohii, din trecut și de astăzi. Trebuie că cineva cu mare trecere în fața lui Dumnezeu, s-a rugat pentru noi, cum mă gândeam când am primit aceste sfinte moaște în catedrala din Roma. Este o taină, că tocmai acum, când lumea este tot mai îndârjită, mai egoistă, mai ahtiată după plăcerile trupului, care o împing spre păcat, ca dumneavoastră să trăiți pe plan spiritual, duhovnicesc, momente pascale, să vă bucurați de o asemenea dobândă, de a avea moaștele sfântului care a ocrotit și ocrotește biserica aceasta a Sfântului Silvestru, episcopul Romei, cinstit la 2 ianuarie, după ziua sfântului Vasile cel Mare, prăznuit cu o zi mai devreme, la 1 ianuarie.

Iată, astăzi m-am bucurat și eu împreună cu dumneavoastră, și vreau să vă mulțumesc și să vă reamintesc cât de mult ne iubește Dumnezeu. Noi nu știm să prețuim îndeajuns cuvântul acesta. Iubirea lui Dumnezeu pentru noi nu încetează niciodată. Ea dăinuie și rodește mereu. Este o bucurie pentru mine, cum vă spuneam, că din iubirea dumnezeiască, iată, această biserică din București să se învrednicească din partea Bisericii Romano-Catolice să primească un așa dar de mare preț. Când am revenit acasă, la aeroport, le-am spus celor care erau de față și mă tot întrebau ce-am făcut acolo, cu cine m-am întâlnit, ce am vorbit, le-am

răspuns că aduc cea mai mare bogăție din Italia, moaștele Sfântului Silvestru, episcopul Romei din secolul al IV-lea, pentru biserica Sfântul Silvestru din București, și moaștele Sfântului Ambrozie, Arhiepiscopul Mediolanului, tot din secolul al IV-lea, cel care a alcătuit acea frumoasă cântare de la slujba Te-Deum-ului, "Pe Tine te lăudăm!", pe care o cântăm și noi, precum și moaștele Sfântului Episcop Dionisie, înaintașul său.

M-am gândit ca moaștele Sfântului Ambrozie să le punem la temelia noii catedrale patriarhale, pe care o tot amintesc mereu ca pe un vis frumos pentru mine, dacă se poate spune așa. Numai că românul are o calitate. Deși i se pare cuiva că visează, în realitate el gândește, proiectează, zidește și se înalță spre Dumnezeu. Doar așa am putut noi românii să nu ne întristăm. De aceea, nu mă intimidează ce scriu unii și alții, fie la "Academia Cașavencu", fie în alte ziare, despre noua Catedrală a Sfintei Patriarhii. Dar ca să audă și ei, și să scrie dacă vor, le spun că am primit și de la Florența părțile din moaștele Sfântului Ioan Gură de Aur, tot pentru noua catedrală. Este vorba aici nu numai de împlinire liturgică foarte necesară și canonică, dar, cum observați, și de o părtășie a celeilalte Biserici creștine la acest proiect, pentru că ele știu că noi, timp de 50 de ani, n-am putut zidi decât puține biserici noi, cu foarte mare greutate. Am construit și atunci, cu eforturi, chiar și catedrale. Dumnezeu le știe pe toate. Cu atât mai mult, acum, nu se cade să nu zidim, să nu construim. Și am ajuns deja la o soluție, încât cred că voi reuși, mai ales că mi s-a aprobat și terenul, locul de amplasare a ei. Trebuie să ne rugăm cu toții pentru aceasta, fiindcă rugăciunea este primită de Dumnezeu. Și Dumnezeu, în iubirea Lui pentru noi, ne ajută în toate necazurile vieții noastre.

Iată, Dumnezeu vă iubește și pe dumneavoastră, cum am spus, de vreme ce a făcut această minune cu biserica Sfântul Silvestru. Am spus acolo, la Roma, că am primit moaștele Sfântului Ierarh Silvestru pentru a le duce în țară și a le oferi celebrei biserici Sfântul Silvestru din București. Și cineva m-a întrebat de ce este celebră această biserică. Am răspuns că am folosit cu bună intenție un cuvânt mai puțin bisericesc, pentru că în Biserică nimic nu-i mai celebru decât Mântuitorul Hristos și Evanghelia Sa, tocmai pentru a arăta că biserica și parohia aceasta, prin slujitorii ei, a fost totdeauna binecunoscută în câmpul misionar al Bisericii noastre. Mă gândeam de multe ori că am datoria să slujească măcar o dată în fiecare biserică din Arhiepiscopia Bucureștilor. Dar, iată, după 16 ani, moaștele Sfântului Silvestru și această împrejurare m-au chemat astăzi aici pentru a doua oară ca să mă bucur împreună cu dumneavoastră.

Mulțumesc pentru ziua de astăzi părintelui Constantin Galeriu, cu care ne cunoaștem de mulți ani, din tinerețile noastre, părintelui Nicolae Bordașiu și părintelui Ștefan Alexe, care mi-a fost student când eram rector la Institutul Teologic de Grad Universitar din București. Așa încât m-am aflat astăzi între fii, între frați și surori de rugăciune și de viață creștină.

Dumnezeu să vă binecuvânteze cu sănătate și cu pace. Întotdeauna să vă îndreptați cu rugăciunile dumneavoastră la Sfântul Ierarh Silvestru, la icoana sa și la sfintele sale moaște, pe care le aveți aici, și adăugați o rugăciune, vă rog, în gând, și pentru mine. Amin!"

"UMBLAȚI CU VREDNICIE, POTRIVIT CHEMĂRII
CU CARE AȚI FOST CHEMAȚI" (Efeseni 4, 1)

**La împlinirea a 16 ani de Patriarhat
ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist**

Sâmbătă, 16 noiembrie 2002, colaboratorii de la Centrul Patriarhal și de la Centrul Eparhial București, la împlinirea a 16 ani de Patriarhat ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, s-au adunat la Reședința patriarhală unde a fost oficiat un Te-Deum, mulțumind lui Dumnezeu pentru cei 16 ani de slujire în înalta treaptă de Patriarh a Prea Fericirii Sale.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, exprimând sentimentele tuturor colaboratorilor de la Centrul Patriarhal, precum și ale tuturor slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre, a înălțat rugăciune de mulțumire pentru rodnică slujire a Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, în toți acești 16 ani în slujba Bisericii noastre.

Luând cuvântul, cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a spus:

*Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Viața noastră se compune din neconținute începuturi și avem datoria de a conștientiza răspunderea cu care trebuie să începem fiecare perioadă nouă a vieții. Astfel, începutul de acum 16 ani a devenit, pentru cel implicat, răstimp de lungă durată, a cărui răspundere s-a prefăcut în normă de a gândi și a lucra. Potrivit acestei realități, a răspunderii cu care este înzestrată ființa umană, sau, mai clar spus, însușirea conștiinței acestei răspunderi, orice moment din viața noastră, fiecare clipă și fiecare zi sunt percepute ca un început. Îndatoririle care ne revin să le împlinim în viață, toate devin într-un anumit fel începuturi care se desfășoară astfel în timp și spațiu, iar roadele lor se adaugă tezaurului nesfârșit al Bisericii noastre, al neamului, al familiei, al fiecăruia dintre noi. Aceste roade ne și înscriu pe fiecare cu anii de slujire, la care s-a referit Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei în cuvântul său de acum.

Implicându-ne cu toată ființa în chemarea noastră, înțelegem mai cu seamă chemarea lui Hristos și slujirea "Bisericii Lui" (Faptele Apostolilor 20, 28), care nu se învechește, care viază și crește "fără pată sau zbârcitură sau altceva de acest fel" (Efeseni 5, 27). Așezământul divino-uman, Biserica ne cheamă, ne trimite la lucrare și ne ocrotește, în același timp, iar uneori ne rânduiește nu acolo unde am dori fiecare, ci unde ea are nevoie de noi. În felul acesta noi viețuim și creștem duhovnicește împreună cu Hristos și cu Biserica Sa și împreună cu toți frații noștri de o credință și de un neam. Dacă privim astfel prezența și slujirea noastră în spațiu și timp, observăm că rostul și iconomia strădaniilor noastre, fie personale,

fie de obște, împlinite cu acea conștiință a responsabilității, sunt rezultatul ajutorului de sus, de la "Părintele luminilor", întâmpinat de modesta noastră pricepere, de hărnicia colaboratorilor, care se adaugă an de an la vistieria cea văzută și cea nevăzută a Sfintei noastre Biserici.

Înțelegând așa lucrurile, avem motive să dăm slavă lui Dumnezeu la fiecare popas pe care îl avem în viață, în urcușul nostru către înfăptuirea deplină a voinței lui Dumnezeu în Biserică. Cu cât noi, slujitorii și credincioșii, suntem mai mult pătrunși că aparținem Bisericii, că suntem rânduiți în diferite slujiri, după vocația noastră, dar și după planul lui Dumnezeu, cu atât mai bine și cu folos ne facem datoria acolo unde suntem rânduiți, cum ne învață Sf. Apostol Pavel când ne spune ca și ucenicului său Timotei: "slujba ta fă-o deplin!" (II Timotei 4, 5). Privindu-mă personal, desigur, mă văd departe de aceste principii, mai ales că anii slujirii mele în Biserică au fost destul de grei, și nici acum nu sunt ușori și trebuie să ne înarmăm cu credința în Dumnezeu și cu luminile pe care chiar Biserica ni le pune înainte atunci când răspundem la chemările ei.

Biserica are nevoie de aceste valori, de a răspunde când ne cheamă și de a o sluji cu dăruire și devotament, mai ales acum, în aceste vremuri încrâncenate, îngreunate și de secularizarea care a prins omul și lumea. Biserica noastră Ortodoxă are astăzi un rol deosebit de mare în viața noastră și a țării noastre. Dacă fiecare creștin, fiecare preot ar fi conștient de rolul acesta sporit al Bisericii în societatea noastră, de responsabilitatea pe care fiecare o are în spațiul încredințat lui spre slujire, la Patriarhie, la eparhie, la protopopiat sau la parohie și dacă ar lucra deplin, nu se poate ca lucrurile să nu se schimbe în bine. Aceasta constituie o putere extraordinară de mare care combate ideea că nu se poate face mai mult și mai bine, care respinge tendința unora de a da explicații în schimbul rezolvării problemelor, sau de a amâna rezolvarea problemelor de pe o zi pe alta. Exemplele pozitive pe care le avem în anii aceștia pretutindeni în Biserica noastră, la parohii, la mănăstiri, la eparhii, în viața preoților și a credincioșilor noștri, infirmă neputința în fața condițiilor grele de lucru. Vremurile sunt într-adevăr grele, dar, cu atât mai mult, se cere să le biruim, căci forță avem, nu atât de la noi, cât mai ales de la Biserica noastră, care ne-o dăruiește prin hirotonie, prin chemarea noastră la slujire, prin Sfintele Taine ale Bisericii.

Iată un îndemn foarte necesar acum, în momentul acesta, pentru dinamizarea și înnoirea slujirii noastre pe care trebuie să-l fac din responsabilitatea mea, cu prilejul acesta, fiindcă vă găsiți aici vârful Bisericii noastre, cu rosturi mari de slujire. Procedând în felul acesta, noi pășim cu adevărat în lumina cuvântului Mântuitorului Hristos și a pildelor de slujire, atât ale Sfinților Părinți cât și ale neuitaților noștri înaintași din toate treptele de slujire. Trebuie să ne regăsim, așadar, la începuturi, cu idealul, cu dragostea, cu devotamentul, cu vocația lucrării noastre preoțești de început, dar și cu conștiința slujirii noastre prin care împlinim și celelalte rosturi pe care le avem în societatea noastră, ca să ne unim cu eforturile tuturor semenilor spre a fi părtași la tot ceea ce este bun și folositor țării noastre și lumii.

Vă mulțumesc mult pentru acest moment de rugăciune și de aducere aminte, prin cuvântul binevoitor al Înalț Prea Sfințitului Nifon al Târgoviștei. Dumnezeu să ne ajute în continuarea lucrărilor de care s-a vorbit și, îndeosebi, în construirea Catedralei Sfintei Patriarhii, cu a Sa iubire de oameni prezent totdeauna în viața noastră, a Sfintei noastre Biserici și a binecredinciosului nostru popor român. Vă fac aceleași urări de bine și de sănătate și să ne mai întâlnim și altă dată, cu pacea și cu mulțumirea datoriei împlinite.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt să fie cu noi cu toți".

*

A doua zi, Duminică 17 noiembrie 2002, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Înalț Prea Sfințiii Arhiepiscopi și Mitropoliți și de Prea Sfințiii Episcopi, membri ai Sfântului Sinod, împreună cu un sobor de ieromonahi și preoți a săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala patriarhală. După citirea Sfintei Evanghelii, Prea Fericirea s-a adresat celor de față, rostind predica zilei.

*Înalț Prea Sfințiii și Prea Sfințiii Părinți,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Iubiți frați și surori în Domnul*

"Nebunule!, în noaptea aceasta îți voi cere sufletul. Și cele ce-ai pregătit ale cui vor fi?"
(Luca 12, 20)

Cu ajutorul bunului Dumnezeu, iată, am intrat în sfântul post al Nașterii Domnului. Postul acesta are darul, atunci când îl păstrăm, atât din punct de vedere trupesc și sufletec, să ne pregătească să întâmpinăm cu liniște și pace Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Totdeauna, postul sau abținerea de la hrană în zilele rânduite de Biserică, trebuie însoțite și de înfrânarea de la alte poftes și porniri trupești și sufletești, cum ne învață Sfinții Părinți, porniri care ne întinează sufletul și ne îngreunează calea către Dumnezeu. Completat de rugăciune și împodobit cu fapte bune, postul stă la temelia vieții noastre în Hristos, fiind o necesitate organică, de refacere și de ușurare, totodată, a strădaniei noastre spre desăvârșire. Altfel, simpla reținere de la mâncare fără a fi însoțită de credința noastră, manifestată prin rugăciune n-are nici o valoare pentru dobândirea iertării păcatelor și a mântuirii noastre.

De păcatul lăcomiei a pătimit bogatul din Evanghelia de astăzi (Luca 12, 16-21). Preocupat că n-are unde să-și adune recolta, pentru că țarina i-a rodit îmbelșugat, el s-a gândit să-și construiască hambare noi, mai mari și mai încăpătoare, în locul celor vechi și să strângă acolo bogăția de recolte ale aceluia an. Pentru aceasta a cugetat în sine, cum ați auzit, că de acum înainte sufletul său se va bucura mulți ani, se va odihni în pace, mâncând, bând și veselindu-se. Sărmanul, lăcomia l-a împedat să vadă că sufletul, care este darul lui Dumnezeu, trebuie să râvnească la bunurile cerești nepieritoare și n-are nevoie de hrană materială, care este pentru trup, dar el, ca om stăpânit de egoism, s-a gândit la

îmbuibare, neînțelegând că astfel își va pierde sufletul! Sufletul, iubirii mei, trebuie să tindă către Dumnezeu, de unde vine, către înălțare și îndumnezeire. Pentru aceasta, sufletul are nevoie de credință, ținta finală fiind mântuirea lui (I Petru 1, 9), are nevoie de nădejde, care este "ancoră a sufletului sigură și tare" (Evrei 6, 19) și are nevoie de dragoste de Dumnezeu și de semenii, până la sacrificiu concretizată în fapte bune, după exemplul Domnului Hristos (I Ioan 3, 16).

Așadar, Biserica ne așază în față acum, la începutul postului Crăciunului, această prea frumoasă învățătură a Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Sfânta Evanghelie după Luca, pilda bogatului căruia i-a rodit din belșug țarina. Trebuie să învățăm din aceasta, iubirii mei frați și surori, că nu bogăția în sine constituie piedică la mântuire sau prilej de păcat în fața lui Dumnezeu, ci folosirea ei în chip egoist, căci cu ceea ce Dumnezeu ne dă fiecăruia suntem datorii să ajutăm pe cei săraci. Bogăția, când trezește pofta lăcomiei și a egoismului extrem, este înșelătoare și pierzătoare, căci "înăbușe cuvântul și-l face neroditor" (Matei 13, 22). Ea atrage blestemul și osânda când nu e pusă în slujba lui Dumnezeu și a semenilor (Iacov 5, 1-6). Așadar, bogăția este condamnată numai atunci când aduce nemilostivire și neomenie față de semenii noștri (Luca 16, 19-31).

Bogatul din Sfânta Evanghelie de astăzi, pe care ni-l prezintă Domnul Iisus Hristos ca pildă pentru toate veacurile, făcea parte din rândul aceluia care își strângeau averea din bunurile pământului, căci îi rodise țarina. Era, deci, un proprietar de pământ. Și proprietarii de pământ, prin lupta anevoioasă și permanentă pe care o duc ca să obțină roade îmbelșugate din agricultură, sunt de obicei oameni buni și înțelegători. Ei știu că toate bogățiile pământului aparțin lui Dumnezeu, Creatorul lor și ele sunt numai încredințate omului spre a le administra și folosi pentru binele și ușurarea lipsurilor și suferințelor celor nevoiași. Bogatul din Evanghelia de astăzi nu era, însă, așa. Era peste măsură de lacom și egoist, și de aceea Mântuitorul ni-l pune astăzi în față, ca să înțelegem că atunci când omul se consideră stăpânul absolut al averii și caută să strângă bogății pe orice cale și cu orice preț, bogăția devine nedreaptă și îl osândește.

Dar lăcomia nu se reduce numai la simțul acesta egoist de proprietate, la setea hrăpăreață de a avea cât mai mult și mai ales de a nu ajuta și pe alții. Această lăcomie pe care o osândește Sfânta Evanghelie de astăzi se manifestă în diferite alte chipuri și de cele mai multe ori voalat în viața noastră cea de toate zilele, ea îi dezbină pe semenii și îi transformă din frați în dușmani. Și în loc să sălășluiască între noi, ca frați și fii ai lui Dumnezeu, și ai Bisericii noastre – iubirea, respectul și prietenia – sunt prezente invidia, gelozia și ura.

De aceea este necesar să ne regăsim pe noi înșine. Sfântul post al Nașterii Domnului trebuie să-l întâmpinăm cu o stare de reculegere, de regăsire sufletească, care să ne determine să ne cercetăm chipul, spre a vedea dacă este cel pe care-l dorește Mântuitorul Iisus Hristos, pentru că noi purtăm chipul Lui. Postul acesta ne arată minunea cea mare ce s-a petrecut pe pământ, când Fiul lui Dumnezeu, din iubire pentru oameni, a luat asupra Lui și firea omenească și "trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi" (Ioan 1, 14), ca să ne mântuiască, să ne facă și pe noi "fii ai lui Dumnezeu" (Ioan 1, 12). Este, deci, un bun prilej acum când așteptăm să auzim de la Betleem sunet de clopot și cântări îngerești care vestesc

pacea lui Hristos în cer și pe pământ, să ne rugăm și să descoperim în taina sufletului nostru puterea de a ne înălța și a ne înnoi duhovnicește, scoțând la lumină tot ce este bun în fiecare dintre noi.

Între darurile pe care Dumnezeu i le-a dat omului este și simțul acesta al proprietății, e adevărat, căci lui Adam i-a încredințat raiul, și mai mult decât atât, i-a făcut cinstea de a-l lăsa pe el să dea nume tutuor viețuitoarelor din Eden. Atât de mult a iubit Dumnezeu pe om încât Psalmistul scrie cu mirare: "Micșoratu-l-ai pentru o clipă mai prejos de îngeri" (Psalmul 8, 5), și încununându-l "cu slavă și cu cinste" l-a pus peste lucrul mâinilor Sale (Evrei 2, 7). Așadar, deși Dumnezeu i-a încredințat raiul și i-a zis să-l stăpânească, omul totuși nu este stăpânul în sine al naturii, al pământului, al creației lui Dumnezeu, ci iconomul sau chivernisitorul lor. El le administrează doar și le folosește potrivit învățaturii lui Dumnezeu, având grijă de săraci, de bătrâni, de orfani și suferinzi.

Găsim din fericire, la noi, și în vremea de azi, mulți dintre cei care, chivernisind cu bună rânduială bunurile lor, sprijină bisericile și pe semenii aflați în suferință și lipsiți de mijloace de trai. Numele lor, în cele mai multe cazuri, rămân necunoscute pentru noi, dar Dumnezeu îi știe și îi ajută. Și de aceea Sfânta Biserică, din când în când, ne dă câte o pildă de cum nu trebuie să fie un bogat, ca să nu credem că toți bogații sunt puși la osândă, ci numai cei care sunt stăpâniți de lăcomie și egoism, ca cel din Sfânta Evanghelie de astăzi.

Avem în istoria noastră chipuri de domnitori și de ierarhi ai Bisericii care au ctitorit mănăstiri și biserici, și o dată cu ele au făcut spitale, au făcut școli, au făcut azile. Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, de pildă, numit și "cel milostiv", era atât de iubitor de săraci că le împărțea personal ajutoare în fiecare sâmbătă, și atunci când se isprăveau și nu mai avea ce să le dea, plângea și se ruga la moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva de la Iași ca să-l ajute să-i mai poată mângâia pe cei nevoiași. La fel se ruga și Sfântul Calinic de la Cernica Maicii Domnului ca și Sfântului Nicolae, ca să-l ajute să facă milostenii la săraci. Iar Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, martir al credinței și mare personalitate în cultura noastră națională, a întemeiat aici, în București, mănăstirea care-i poartă numele, închinată Tuturor Sfinților, și i-a lăsat prin testament mijloacele materiale din care să întrețină o școală pentru copiii săraci și să ajute anual, cu bani și îmbrăcăminte, mai mulți orfani și tineri nevoiași. Înțelegeți, deci, că Biserica a avut proprietăți în trecutul ei, până la secularizarea din 1864 și la colectivizare, dar i s-au luat și a rămas fără ele, încât activitatea aceasta socială pe care ea trebuie să o desfășoare acum și care este foarte frumoasă și ziditoare de conștiințe, se face greu, doar cu ajutorul bunilor creștini de care vorbeam mai înainte, precum și al unor fundații de peste hotare.

Pilda bogatului nemilostiv din Sfânta Evanghelie de astăzi ne privește pe toți, pentru că nu este vorba să fii neapărat zgârcit sau lacom dacă ești bogat. Păcatul lăcomiei se prinde și de cel sărac, și poate se prinde mai mult din cauza lipsurilor și a sărăciei. De aceea, trebuie să luăm aminte și să ne regăsim sufletește ca persoane create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, cum ne învață Sfânta Biserică, prin bunătate, iubire, smerenie, rugăciune și fapte bune. Atât de necuprinsă este iubirea și milostivirea dumnezeiască, frații mei, că de multe ori nu

numai că nu o putem îndeplini, dar nici o înțelegem, ca de pildă porunca Mântuitorului Iisus Hristos, ca să iubim și pe vrăjmașii noștri. Această iubire dumnezeiască o purtăm în sufletul nostru, împreună cu viața, cu rațiunea, cu frumusețea chipurilor noastre, și trebuie să o folosim ca să ne înălțăm neîncetat pe treptele culturii, ale cunoașterii, pe treptele virtuții și ale desăvârșirii.

De aceea, iubiți frați și surori în Domnul, indiferent de locul unde ne găsim și de starea pe care o avem, fie în societate, fie în Biserică, să nu urmăm pilda bogatului din Sfânta Evanghelie de astăzi, ci exemplul celor care, din agoniseala lor, fac biserici, spitale, ajută pe orfani, pe săraci, și nu trăiesc numai pentru sine, ci și pentru semenii lor, văzând în ei chipul lui Dumnezeu. Așa trebuie să facem toți, dând și altora din ce avem, ca să nu ajungem în osânda bogatului nemilostiv, care a auzit cuvintele acestea: "Nebunule!, în noaptea aceasta îți voi cere sufletul" (Luca 12, 20), ci să ascultăm celălalt cuvânt al Mântuitorului Hristos, care ne cheamă în împărăția lui Dumnezeu, atunci când spune: "Veniți, binecuvântații Părintelui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii" (Matei 25, 34). Amin!

*

După săvârșirea Sfintei Liturghii, în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor a luat cuvântul Înalt Prea Sfîntitul Teofan, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, pentru a omagia – în alese cuvinte – cei 16 ani de slujire patriarhală ai Prea Fericirii Sale.

În cuvântul de răspuns, la această omagiere de suflet a I.P.S. Teofan, Prea Fericirea sa a spus:

Iubiți credincioși,

"... Slugi netrebnice suntem; am făcut
ceea ce eram datori să facem."
(Luca 17, 10)

O zi ca aceasta se petrece la perioade rânduite de Dumnezeu și de Biserica noastră. O zi ce reflectă pe de o parte, trecutul celui care se află în cauză, cum sunt eu în clipele acestea, dar și al Bisericii pe care o slujesc, iar pe de altă parte, viitorul care ne stă în față și ne deschide larg porțile, pentru că lucrarea dumnezeiască încredințată de Biserică este fără de margini. Așa încât, vrem nu vrem, ca oameni intrăm în ritmul timpului, al vârstei, al anilor, în dimensiunea aceasta a vieții noastre a tuturor, a vieții Bisericii și a lumii. Iar cu nădejdea și cu slujirea noastră trecem într-o altă lume, nevăzută, dar real trăită, lumea sufletului, pe care ne-a descoperit-o Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos, acum două mii de ani. Și de aceea, noi, ca fericiți fii ai lui Dumnezeu, trăim clipele acestea și din punct de vedere trupesc, dar și din punct de vedere sufletesc.

E greu de cuprins în toată responsabilitatea ei slujirea pe care Dumnezeu mi-a încredințat-o acum 16 ani, în condițiile de atunci, împlinită, precum și cea în condițiile de astăzi. Slujesc în această Catedrală de mulți ani, înainte de a fi episcop, pe când eram numai student și diacon. Dumnezeu mi-a hărăzit această

onoare, această cinste de a sluji aici, ca cel care am beneficiat de grija și strădania primului Patriarh al României, fericitul întru pomenire Miron Cristea, de a urma, între anii 1932 – 1940 Seminarul monahal special întemeiat de el la mănăstirea Cernica. Dau mărturie aici despre aceasta Prea Sfințitul Episcop Gherasim al Râmnicului și Părintele Arhimandrit Grigore Băbuș, colegi cu mine la Seminar, chiar din anul întâi, iar dincolo, în ceruri, alți colegi de-ai noștri care au plecat de acum dintre noi. Așa încât este foarte greu de intrat în itinerariul acesta de viață, cum îl numea Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei în cuvântul său, dar este de ajuns ca să ne privim și să ne ascultăm, spre a prețui mai mult bunătatea lui Dumnezeu.

Unii dintre credincioșii Catedralei noastre m-au cunoscut înainte de a fi ales în responsabilitatea mea de acum, în 1986, căci am slujit, cum spuneam, ca diacon și apoi ca episcop vicar, timp de aproape 13 ani, al mereu pomenitului și mult regretatului nostru Patriarh Justinian Marina. Faptul că ne-am întâlnit, ne-am privit și ne-am rugat și astăzi împreună cu smerenie bunului Dumnezeu în această Catedrală este mărturia că El ne iubește și că Biserica noastră strămoșească este vie, este dinamică, este călăuzită de Duhul Sfânt în aceste vremuri foarte grele din viața lumii. Pe unde mi-a purtat Dumnezeu pașii, în străinătate, am văzut că românii sunt iubiți peste tot pentru credința lor, pentru destoinicia și bunătatea lor. Cum m-am bucurat în mijlocul românilor din Canada și Statele Unite ale Americii în luna iulie a acestui an, tot așa m-am bucurat acum, la începutul lunii octombrie, împreună cu românii din Italia. Foarte mulți tineri și tinere s-au stabilit acolo și s-au adunat în jurul sfintelor noastre altare.

Credincioșii din București sunt vestiți prin credința lor, prin dragostea lor pentru slujbele bisericesti, pentru felul cum reacționează în toate momentele importante ale vieții lor. Nu-i ușor pentru un tânăr sau o tânără, pentru un credincios să răspundă în fața microfonului ori a camerei de televiziune la întrebarea: De ce ești ortodox? Și răspunsul este prompt, de fiecare dată, și cu argumente clare și convingătoare. Este un examen foarte important, iubiții mei frați și surori, pe care dumneavoastră îl treceți în chip admirabil. Nu vă imaginați câtă bucurie ne faceți nouă, când vă privim la televizor și vă vedem opriți pe stradă, osteniți și împovărați de grijile zilei, și mărturisiți: "Da, cred în Dumnezeu! Cum să nu cred. Sunt ortodox!".

Iată cât de atașați sunt credincioșii noștri de Ortodoxie, de Biserică. I-am văzut cu toții și la sărbătoarea Sfântului Dimitrie, trei zile la rând, stând aici, în fața Catedralei, cinci și șase ore, ca să se închine la Sfintele Moaște. Și răsplata n-a încetat să vină, pentru că am adus de la Roma, anul acesta, cum știți, părțile din moaștele Sfântului Silvestru, episcopul Romei din secolul al IV-lea, pentru biserica Sfântul Silvestru din București. Am adus, de asemenea, de la Milano, părțile din moaștele Sfântului Ambrozie, arhiepiscopul Mediolanului, tot din secolul al IV-lea, cunoscut nouă prin rugăciunea "Pe Tine te lăudăm", de la slujba Te Deum-ului, care-i aparține, precum și părțile din moaștele Sfântului Ierarh Dionisie, înaintașul său. Am primit în anii trecuți de la Florența părțile din moaștele Sfântului Ioan Gură de Aur, și facem aici, cum știți, procesiune și slujbă în ziua lui de pomenire. Ni s-au adus, apoi, din Cipru, părțile din moaștele Sfinților

Constantin și Elena, pe care le-am așezat aici, în Catedrală, alături de moaștele Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou. A venit în toamna aceasta, din Franța, în pelerinaj la București, la Iași și la Galați, Capul Sfântului Ioan Casian, un mare scriitor și părinte bisericesc, originar din Dobrogea noastră, la al cărui mormânt din Catedrala Sfântul Victor din Marsilia am avut bucuria să mă închin și eu în urmă cu mulți ani.

Așadar, sfinții noștri români se întâlnesc aici cu sfinții de pe alte plaiuri și mărturisesc împreună că Biserica este una, sfântă, sobornicească și apostolească. Iar mărturia cea mai prețioasă, frații mei, pentru tot ceea ce noi am înțeles să comunicăm și să contribuim la unitatea în Biserică, este omagiul adus poporului român de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea în zilele vizitei pe care am făcut-o la Vatican, la începutul lunii octombrie, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Daniel Mitropolitul Modovei și Bucovinei, cu Înalt Prea Sfințitul Teofan, Mitropolitul Olteniei și cu alți membri ai Sfântului nostru Sinod. Spre deosebire de toate adunările și cetele în care s-au dezbinat anumite grupări creștine, care se numesc pocăiți sau altfel, și care vă solicită și pe dumneavoastră, și mai ales pe tineri, Biserica noastră ne dă tuturor exemplul de unitate. Biserica nu dezbină, ci ne adună, ne unește cu Hristos prin Sfânta Împărtășanie, așa cum ne-a unit și astăzi.

Mărturia viabilității Bisericii noastre sunteți dumneavoastră, credincioșii ortodocși români din țară și din străinătate. Cu nimic nu sunt mai prejos în această privință frații noștri români din Canada și Statele Unite ale Americii, care, deși trăiesc în orașe îndepărtate unele de altele, spre cinstea lor, au parohii cu biserici proprii. În Germania, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Serafim și-a făcut reședința și catedrală mitropolitană. Și românii din celelalte țări europene, ca cei din Italia, pe care i-am vizitat recent, sunt organizați în parohii, cu bisericile și preoții lor. Îl vedeți aici, în soborul de astăzi, pe părintele Arhimandrit Ieronim Crețu, Superiorul Așezămintelor Românești din Țara Sfântă, pe care îl cunoaștem, pentru că a slujit la Catedrală și v-a mângâiat astfel pe mulți dintre dumneavoastră, Părintele Arhimandrit Ieronim fiind cel care a construit în orașul Ierihon, lângă apa Iordanului, un nou cămin cu biserică pentru pelerinii români la Locurile Sfinte.

Iată agonisitori din cele dumnezeiești, din cele cerești, nu numai din cele materiale, care și acestea contează foarte mult, dar mai ales din cele spirituale, cum sunt mănăstirile noi, schiturile noi, bisericile noi, în București și în toată țara. La acestea se adaugă activitatea filantropică, socială a Bisericii, de care vorbea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan, care este, de asemenea, impresionantă. Mai auzim unele reproșuri că activitățile noastre sociale nu sunt atâtea câte ar trebui, și le primim, că sunt adevărate, dar avem din mila lui Dumnezeu, cămine de orfani, cămine de săraci, cămine de bătrâni, pe care le întreținem și le asigurăm asistență religioasă. Chiar în București avem mănăstirea Cristiana, cu maici asistente medicale și surori de caritate, care slujesc la căpătâiul bolnavilor. Avem, apoi, la mănăstirea Pasărea, un cămin de bătrâne, surori de-ale noastre, pe care le îngrijesc maicile din mănăstire, cu sprijinul unor creștini care le ajută. Sunt lucrări foarte frumoase și încurajatoare, în același timp.

Sfântul nostru Sinod numără acum, iubiții mei, peste 50 de arhierei – mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi vicari și arhierei vicari – cei mai mulți dintre ei tineri și chiar foarte tineri. Prea Sfințitul Ciprian Câmpineanul, de pildă, pe care vi-l prezentăm acum prima dată după hirotonirea și instalarea sa în postul de episcop vicar la Patriarhie, coordonează și lucrarea aceasta socială, filantropică a Bisericii, de care vorbeam mai înainte, precum și activitatea preoților în spitale, în armată, în penitenciare. În afară de dânsul, mai avem doi episcopi vicari la Patriarhie și încă doi episcopi vicari la Arhiepiscopie, cinci în total aici, la București, și toți tineri, cum îi vedeți. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teofan al Olteniei are doi episcopi vicari la fel de tineri, și așa stau lucrurile și la alte eparhii ale noastre, din țară și de peste hotare.

Toate acestea sunt mărturii ale prezenței Bisericii noastre în viața credincioșilor, ale lucrării ei osârduitoare în societate, pe care noi le invocăm și pe care dumneavoastră le cunoașteți bine. Dar nu suntem cu totul mulțumiți de împlinirea noastră. Trebuie să facem mai mult. Au dreptate cei din presă că ne mai atenționează din când în când, și eu le mulțumesc și îi iubesc pe toți, indiferent ce ar scrie despre mine. Nimeni nu mă cunoaște bine. Noi nu ne cunoaștem bine personalitatea noastră, doar Dumnezeu ne știe. Așadar, a rânduit Dumnezeu, să împlinesc, acum, 16 ani în această responsabilitate de zi și de noapte, pe care Dumnezeu mi-a încredințat-o. Și mă rog Lui și astăzi și vă rog și pe dumneavoastră să vă rugați pentru mine și pentru Biserica noastră. Să faceți din viața dumneavoastră, din familia dumneavoastră, un imn închinat Maicii Domnului, un imn închinat Prea Sfintei Treimi. Să aveți grijă ca tinerii și copiii noștri să fie vlăstarele, să fie primăvara noastră, a Bisericii, a Țării noastre și a lumii întregi.

Vă mulțumesc tuturor. Mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teofan al Olteniei pentru cuvintele frumoase rostite cu acest prilej. Mulțumesc Prea Sfințitului Episcop Gherasim al Râmnicului și celorlalți Prea Sfințiți Părinți pentru prezența lor aici, împreună cu noi fiind astăzi și slujitorul nostru de la Sfântul Mormânt al Domnului de la Ierusalim, Părintele Arhimandrit Ieronim, semn că Dumnezeu și-a îndreptat privirea spre noi toți, nu numai spre mine, ne-a mângâiat sufletele și ne-a bucurat duhovnicește.

Vă mulțumesc tuturor, iubiți Părinți și frați, pentru participare, cuvinte și mesaje. Drept încheiere, vă adresez împreună cu Sf. Ap. Petru: "Fiți toți într-un gând, compătitori, iubitori de frați, mărinoși, smeriți, nerăsplătind răul cu răul sau ocară cu ocară, ci, dimpotrivă, binecuvântând; că spre aceasta ați fost chemați: să moșteniți binecuvântarea" (I Petru 3, 8-9). Să-L rugăm fierbinte pe Dumnezeu să ne ajute întru îndeplinirea acestor dorințe și chemări sfinte.

"Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți".

REDAȚIA

CONGRESUL OMAGIAL DE PATROLOGIE
 "PR. PROF. DR. IOAN G. COMAN – 100 DE ANI DE LA NAȘTERE"

10-14 noiembrie 2002, Palatul Patriarhiei, București

Personalitatea pr. prof. dr. Ioan G. Coman

La 27 noiembrie din acest binecuvântat an (2002), se împlinesc 100 de ani de la nașterea unuia dintre cei mai mari profesori de teologie ortodoxă, pr. prof. dr. Ioan G. Coman. Personalitatea sa uriașă a întruchipat în sine nu numai pe omul Bisericii, preotul, teologul și profesorul de excepție, ci și un mare intelectual român și gânditor cu largă deschidere ecumenică, cu o multiplă pregătire și o vastă arie de preocupări: teologie, filosofie, istoria religiilor, cultură bizantină, limbile clasice, istoria teologiei și a spiritualității românești. Cele trei doctorate strălucite, la Facultatea de Teologie Protestantă din Strasbourg, la Facultatea de Literatură și Limbi Clasice a Universității din București, ca și cea de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a aceleiași Universități, opera scrisă impresionantă, numărând peste 10.000 de pagini tipărite, ca și activitatea sa didactică de mare vocație, competență și dăruire, l-au impus, în fața contemporanilor săi și a posterității, ca pe un model de preot, profesor și om de știință și cultură. S-a spus pe bună dreptate că "preotul profesor Ioan G. Coman rămâne cea mai exemplară întruchipare a geniului Ortodoxiei românești" (pr. prof. Ion Bria, *Un mare teolog ortodox, intelectual și gânditor ecumenic: părintele Ioan G. Coman (1902-1987)*, în *Ortodoxia*, XL (1988), nr. 1, p. 144).

Cine a avut șansa și fericirea să-i fie student, înțelege și mai bine ce a însemnat, pentru învățământul teologic universitar românesc și pentru cultura noastră, marele și neîntrecutul profesor Ioan G. Coman. Profesor universitar de înaltă prestanță academică, cu o înfățișare fizică plăcută și impunătoare - era un bărbat înalt și frumos ca un zeu coborât din Olimp, totdeauna cu o ținută vestimentară impecabilă, un adevărat arbitru al eleganței, curat și îngrijit, cu un respect ieșit din comun față de haina preoțească, pe care a purtat-o cu mare cinste, autoritar până la severitate, dar părintesc și bun în același timp, intransigent față de ignoranță și de tot ceea ce este urât și murdar, animat mereu de simțul dreptății și al corectitudinii, cu prelegeri și seminarii temeinic pregătite și de un înalt nivel științific, interesante și mereu actuale, îmbrăcate într-un frumos stil literar, dar mai ales dinamizatoare prin verva sa oratorică neîntrecută. Aceeași acuratețe o manifestă și pentru conținutul, stilul și elocința predicilor sale de neuitat, rostite în Catedrala "Sfântul Spiridon Nou" din Capitală.

Cu pr. prof. dr. Ioan G. Coman și cu cei din generația sa, socotită "generația de aur a teologiei românești"; toți titani și luceferi de mare strălucire ai Bisericii și culturii noastre, învățământul teologic românesc a fost ridicat la un înalt nivel academic, care de atunci a devenit normativ. De aceea, pe bună dreptate, pr. prof. dr. Ioan G. Coman poate fi socotit unul dintre ctitorii teologiei moderne. Înființarea Catedrei de Patrologie, strălucirea pe care i-a dat-o și mai ales crearea unei noi ramuri, Patristica străromână, sunt cu adevărat ctitorii culturale ale sale.

Cât privește opera sa, aceasta poartă amprenta muncii științifice, serios și temeinic făcută, Patrologia sa dominând peste timp orice preocupare de patristică din teologia românească, iar modul de expunere teologic și stilul literar o impun cu valoare de unicat în scrisul teologic românesc.

Pr. prof. dr. Ioan G. Coman a fost și rămâne un om al Bisericii, pe care a iubit-o, fundamentându-și întreaga sa operă pe învățătura Sfinților Părinți, ca și concepția și modul său de viață. A iubit Biserica și ierarhia, și-a iubit studenții ca pe proprii săi copii, el neavând moștenitori, și a fost animat de dorința sinceră ca aceștia, ca viitori teologi și preoți, să aibă o formație puternică, universitară și duhovnicească. Dar, mai presus de toate, a iubit binele, adevărul, frumosul și dreptatea, tot ca forme de slujire și iubire a lui Dumnezeu. Sunt comorile pe care le-a descoperit atât în literatura clasică, greacă și latină, cât și în scrisul Sfinților Părinți. Ele i-au fost suport în viață și izvor de inspirație pentru operele sale valoroase și mereu actuale.

Având în vedere contribuția sa imensă la dezvoltarea teologiei și a culturii românești, cu înalta binecuvântare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, căruia i-a fost apropiat colaborator, pe când Prea Fericirea Sa conducea ca rector Institutul Teologic Universitar din București (1950-1954), și urmaș al Său la conducerea Institutului, ca rector pentru două mandate (1954-1962), Patriarhia Română, Secretariatul de Stat pentru Culte, din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor, și Facultatea de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Iustinian" a Universității din București au organizat un congres omagial internațional de Patrologie, dedicat marelui profesor de teologie, pr. prof. dr. Ioan G. Coman, la împlinirea a 100 de ani de la nașterea sa. Congresul a avut ca temă *Autoritatea Sfinților Părinți pentru teologia contemporană*. Lucrările congresului s-au desfășurat în Aula mare a Palatului Patriarhiei Române, în zilele de 10-14 noiembrie 2002.

Congresul a urmărit mai întâi să omagieze viața și opera ilustrului sărbătorit și să exprime astfel recunoștința pentru tot ceea ce a dăruit Bisericii și neamului românesc. În același timp, s-a dorit ca el să fie o invitație, mai ales pentru generația tânără, de a se apleca mai cu interes asupra operei unuia dintre titanii culturii noastre, în care vor găsi frumuseți nebănuite și temeuri pentru activitatea ce o vor desfășura în slujirea Bisericii. În al doilea rând, s-a dorit ca el să fie și o dezbatere științifică pe o temă actuală de Patrologie ca temei și izvor de inspirație pentru activitatea Bisericii în zilele noastre.

Participanții la lucrările congresului

La lucrările congresului au participat o parte din membrii Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Ministrul Educației și Cercetării, dna. prof. dr. Ecaterina Andronescu, dl. prof. Laurențiu Tănase, Secretar de Stat la Ministerul Culturii și Cultelor, decanii Facultăților de Teologie Ortodoxă din țară, pr. prof. dr. Isidor Martinică, decanul Facultății de Teologie Romano-Catolică din București, profesorii și studenții Facultății de Teologie Ortodoxă din București și un numeros public.

Autoritatea și greutatea congresului, ca și caracterul său internațional și ecumenic au fost întărite de prezența la lucrările lui a unor personalități culturale de

certă valoare de peste hotare, profesori de teologie și specialiști în domeniu, de mare notorietate: prof. dr. Styllianos Papadopoulos, de la Facultatea de Teologie a Universității din Atena, Grecia, prof. dr. Georgios Mantzaridis, de la Facultatea de Teologie a Universității din Tesalonic (Grecia), prof. dr. Andrew Louth, de la Universitatea din Durham (Anglia), prof. dr. Prosper Grech de la Institutul Augustinian de Studii Patristice și Institutul Biblic Pontifical din Roma (Italia), prof. dr. Gottfried Seebass, decanul Facultății de Teologie din Heidelberg (Germania), prof. dr. Andrei Kuraev de la Institutul Teologic "Sfântul Tihon" din Moscova (Rusia), dr. Wahib Kuzman de la Institutul de Studii Patristice din Cairo (Egipt).

Începerea lucrărilor congresului

Lucrările congresului au început în ziua de duminică, 10 noiembrie 2002, prin săvârșirea Sfintei Liturghii arhieresti în Biserica Sfânta Ecaterina, Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din București, de către PS Episcop dr. Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, ucenic al ilustrului sărbătorit, înconjurat de un distins sobor de preoți și diaconi, cadre didactice ale facultății. Prin blândețea calmului și trăirea sa duhovnicească, PS Episcop Timotei a dat autoritate și frumusețe slujbei liturgice la care au participat oaspeții de peste hotare, profesorii și studenții facultății și numeroși credincioși. La sfârșitul Sfintei Liturghii, PC pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, decanul Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" a Universității din București a rostit un bogat și înălțător cuvânt de omagiere a pr. prof. dr. Ioan G. Coman, PS Episcop Timotei a transmis binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a evidențiat importanța și semnificația acestei comemorări în viața Bisericii.

S-a oficiat apoi slujba parastasului pentru prof. dr. Ioan G. Coman. După slujbă, o parte din cadrele didactice și oaspeții din străinătate, în frunte cu PS Episcop Timotei, s-au deplasat la Mănăstirea Cernica, la mormântul prof. dr. Ioan G. Coman, pentru a face o slujbă de pomenire. Cu acest prilej, s-a vizitat și mănăstirea, unde întreaga asistență, prezentă la pomenire, s-a bucurat de primirea ospitalieră a P. Cuv. părinte Arhim. Macarie Ciolan, starețul acestui important așezământ monahal.

La ora 14.00, Înalt Prea Sfinții și Prea Sfinți Ierarhi veniți la congres, oaspeții din străinătate și cadrele didactice însoțitoare, au fost invitați de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la dejun, la Palatul patriarhal.

Deschiderea oficială

Lucrările propriu-zise ale congresului s-au deschis la ora 17.00. Congresul a cuprins două sesiuni: una omagială dedicată pr. prof. dr. Ioan G. Coman și alta de comunicări științifice pe tema stabilită a congresului. Prima sesiune a fost prezidată de PC pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, decanul Facultății de Teologie, care a rostit și Cuvântul de deschidere. Într-o sintetică și înălțătoare prezentare, PC Sa a jalonat personalitatea marelui profesor Ioan G. Coman, a subliniat importanța și caracterul ecumenic ale întrunirii, a salutat prezența participanților din țară și de peste hotare și a urat succes lucrărilor congresului.

Deschiderea propriu-zisă a congresului a făcut-o Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care, drept omagiu profesorului și preotului Ioan G. Coman, a rostit următoarea cuvântare:

Onorat auditoriu,

Îndeplinim astăzi, cu multă recunoștință și cu multă dragoste, centenarul nașterii sale, omagierea celui care a fost preotul și profesorul Ioan G. Coman, devotat slujitor al altarului și ilustru reprezentant al catedrei universitare, personalitate proeminentă a teologiei românești și a culturii poporului nostru. Cărturar erudit și cu vocație teologică, profesorul Ioan G. Coman a îmbinat teologia cu cultura și filosofia în folosul propovăduirii Evangheliei, după modelul patristic, și a format cu trudă și dăruire de sine, în îndelungata sa activitate, generații după generații de slujitori ai altarelor și dascăli de teologie, printre care și unii profesori de astăzi de la Facultatea noastră de Teologie din București. Viața și strădaniile sale reprezintă un adevărat imn închinat preoției, teologiei și culturii românești.

Voi limita cuvântul meu de deschidere a acestei sesiuni omagiale la evocarea anilor cât am colaborat împreună în slujirea Bisericii cu cel pe care cu respect îl comemorăm astăzi, care a fundamentat Teologia noastră în actualitate într-un context deosebit de greu, anevoios, când teologii din țările ortodoxe vecine cu noi nici măcar nu cutezau să se avânte spre piscurile de gândire ale lumii contemporane, să se înspire din profunzimile învățaturii Sfinților Părinți așa cum a făcut profesorul Ioan G. Coman.

Cu hărnicie și perseverență, cu iscusință neîntrecută, a desțelenit și a făcut să rodească terenuri noi în câmpul teologiei patristice, cu filoane de gândire și de trăire creștină adâncite în vremurile de început ale ființării noastre ca Biserică și popor pe aceste plaiuri străbune. Argumentarea științifică a vechimii creștinismului la români, vechimea și continuitatea poporului român pe vatra existenței sale, i-au stat permanent la inimă, dând la iveală studii de mare rezonanță, în țară și peste hotare. Cunoscător profund al operelor Sfinților Părinți, pe care le-a cercetat cu răbdare și migală, le-a pus în legătură cu scrierile și activitatea sfinților ierarhi tomitani, cu "călugării sciți" din Dobrogea, cu martirii din aceste părți, și a adus contribuții originale la istoria gândirii teologice ortodoxe, atât de înfloritoare în ținuturile locuite de strămoșii noștri daco-romani. Dar el a fost și un cunoscător neîntrecut al filosofiei clasice, îndreptându-se cu osârdie spre izvoarele curate ale Ortodoxiei, din care a scos mărgăritare de mare preț pentru lucrarea misionară și pastorală a preoțimii noastre.

Părintele profesor Ioan G. Coman a împărtășit cu dărnicie din aceste comori, nu numai prin vasta sa operă tipărită, însumând cărți, tratate, studii, articole, conferințe și recenzii, ci și prin cuvântările sale înaripate, rostite cu aceeași pasiune și putere de convingere, atât în fața altarului, cât și de la catedră sau de la înalte tribune internaționale. Aducând mereu în actualitate învățăturile biblice și patristice, prezentate de fiecare dată într-o impresionantă ținută academică și într-un impecabil veșmânt teologic, el s-a impus în cele mai reprezentative foruri bisericești din țară și de peste hotare ca un autentic doctrinar ortodox.

Vrednic de admirat la acest mare dascăl al teologiei noastre românești este și faptul că impresionanta sa știință teologică și enciclopedică, pe care și-a dobândit-o cu trudă de-a lungul anilor, ca o bogată și nepieritoare zestre, a fost permanent dublată de marea statură a sufletului său și a trăirii preoției. Deosebit de necruțător cu sine, îndatoritor cu gândirea și opera Sfinților Părinți, cu învățătura Bisericii, respectuos până la amănunte cu ierarhia bisericească, preotul profesor Ioan G. Coman a fost animat de scrupulozitate științifică față de teologii celorlalte Biserici și de exigență neabătută față de proprii săi studenți teologi.

Am călătorit împreună și în străinătate, făcând parte din delegațiile Bisericii Ortodoxe Române, cum a spus părintele decan, și ne-am ostenit împreună în anii mei de rectorat (1950-1954), în acei ani foarte grei pentru modelarea tinerilor teologi și actuali slujitori ai altarelor, unii ajungând ierarhi și preoți de frunte ai Bisericii noastre de astăzi. Ne amintim cu emoție în aceste momente cum profesorul Ioan G. Coman, cu râvnă și stăruință, se străduia împreună cu ceilalți profesori de atunci pentru reorganizarea învățământului teologic, revenit în grija Sfântului Sinod, în așa fel încât să răspundă pe deplin cerințelor contemporane ale Bisericii, și, în același timp, să fie un învățământ științific, dar și modern, plăcut și accesibil pentru tinerii veniți fără un minim de cunoștințe religioase, folosind fără ezitare metode didactice novatoare, atât la cursuri, cât și la seminarii.

Nu putem trece cu vederea apoi contribuția sa la promovarea ecumensimului și a dialogului în câmpul Ortodoxiei, în acele momente de cumpănă, când celelalte Biserici încă pregetau în dialogul teologic, prezentând fără sfială Patriarhului Justinian și Sfântului Sinod cele mai temeinice argumentate pentru lărgirea și adâncirea lucrării ecumenice, ca și pentru afirmarea dialogului teologic, deștețind, întru susținerea deschiderii Bisericii noastre spre cultură și lume, tărâmurii întregi din opera marilor capadocieni și chiar cele ale scrierilor Sf. Ioan Casian și Dionisie cel smerit din Sciția Mică. N-a fost ușor, dar s-a reușit, încât celelalte Biserici Ortodoxe surori au luat pildă modul de gândire și de lucrare practică al Bisericii noastre. Dacă avem în vedere că părintele profesor Ioan G. Coman nu era singurul promotor al acestei deschideri novatoare, ci făcea parte dintr-un sobor de profesori și preoți de toate specialitățile teologice, de aceeași statură intelectuală, cu aceeași largă cuprindere a problemelor și cu aceleași posibilități nelimitate de exprimare, nu este greu de înțeles de ce Biserica noastră Ortodoxă Română a depășit marile obstacole de atunci, care o puteau cantona într-o stare de încremenire, de închistare în gândirea, lucrarea și misiunea ei în lume.

Aș mai adăuga, în semn de cinstire a celui pe care îl omagiem, că m-am numărat printre privilegiații săi studenți, avându-l atât profesor la Facultatea de Teologie, cât și prefect de studii la internatul teologic din Mănăstirea Radu-Vodă. Împreună cu colegii îi sorbeam expunerile cursurilor de Patristică, încât odată cu ideile apăreau parcă și chipurile marilor dascăli și ierarhi ai lumii. Această dăruire am admirat-o în anii de slujire la sfântul altar, la consiliile profesoriale sau la întâlnirile cu ierarhi și teologi în vizitele unor Biserici, însoțind delegația noastră condusă de regretatul Patriarh Justinian Marina.

Oprindu-mă aici, pentru a da posibilitate și celorlalți participanți să se exprime asupra personalității acestui mare dascăl de teologie și fiu al plaiurilor buzoiene, sunt recunoscător Bunului Dumnezeu că mă găsesc în acest loc, într-un asemenea moment și rostesc acest cuvânt în numele ierarhilor Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii noastre, cărora părintele profesor Ioan G. Coman le-a dăruit tuturor cu iubirea-i cunoscută, pe categorii, ce li se cuvenea fiecăruia, din valoroasa și bogata sa zestre de știință și învățatură, pe care cu trudă și-a agonisit-o și a împărtășit-o permanent de-a lungul întregii sale vieți. Sunt bucuros, de asemenea, să felicit conducerea Facultății de Teologie "Patriarhul Justinian" din București pentru această inițiativă și să salut prezența în mijlocul nostru a doamnei Ecaterina Andronescu, Ministrul Educației și Cercetării, care cu înțelegere împărtășește grijile și preocupările noastre pentru bunul mers al învățământului teologic.

Rog pe Bunul Dumnezeu să binecuvinteze lucrările acestui congres de astăzi, astfel încât omagierea celui ce a fost strălucit profesor și preot Ioan G. Coman să fie prilej de înprospătare a hotărârii tinerilor profesori și a studenților de a nu pregeta să studieze și să cunoască opera atât de cuprinzătoare a acestui mare teolog al Bisericii noastre și al Ortodoxiei, aflând în scrierile sale neprețuite și nesfârșite izvoare ale învățaturii creștine, care încă așteaptă să fie folosite în viața și slujirea noastră, a tuturor. Salutând participarea teologilor de peste hotare la lucrările acestui congres, apreciez că acest eveniment poate fi un moment de referință pentru întreaga Ortodoxie, având în vedere valoarea și cuprinderea în actualitatea timpurilor noastre, a operei părintelui profesor Ioan G. Coman, fiind pentru noi toți îndemn de a ne continua activitatea de slujire a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe de pretutindeni.

Vă doresc, părinte decan și părinți profesori, succes deplin în desfășurarea lucrărilor acestui congres omagial de Patrologie!

A urmat cuvântul d-nei prof. dr. Ecaterina Andronescu, Ministrul Educației și Cercetării, care, exprimându-și bucuria de a participa la un asemenea eveniment cultural, a subliniat faptul că pr. prof. Ioan G. Coman poate servi ca model pentru tineretul de astăzi, atât prin faptul că el a iubit pe tineri, cât și prin munca și opera sa, socotind că sărbătoarea aceasta a Facultății de Teologie este în același timp și a întregului învățământ românesc.

Un cuvânt de salut a fost rostit de către dl. prof. Laurențiu Tănase, Secretar de Stat în Ministerul Culturii și Cultelor, care în numele d-lui Ministru Acad. prof. dr. Răzvan Teodorescu și al său personal, și-a exprimat bucuria de a participa la o asemenea importantă întâlnire, ca act de cultură și de recunoștință față de personalitatea atât de complexă a pr. prof. dr. Ioan G. Coman.

Din partea Bisericii Ortodoxe a Eladei a vorbit prof. dr. Styllianos Papadopoulos, care a adus salutul Bisericii sale și al oaspeților de peste hotare, evidențind importanța acestei întruniri, ca o binemeritată recunoștință față de unul dintre cei mai mari teologi și patrologi.

Sesiunea omagială
Pr. prof. dr. Ioan G. Coman

După cuvântările de deschidere și de salut s-a trecut la sesiunea omagială. În cadrul acestei sesiuni s-au rostit mai multe cuvântări din partea celor care i-au fost ucenici și urmași direcți la catedra părintelui profesor dr. Ioan G. Coman.

Pr. prof. dr. Ștefan Alexe, urmașul la catedră al marelui profesor, a prezentat referatul principal al sesiunii intitulat "Pr. prof. dr. Ioan G. Coman - omagiu la 100 de ani de la nașterea sa". Într-o bogată, sistematică și documentată expunere, vorbitorul a înfățișat viața și activitatea ilustrului sărbătorit ca teolog, profesor, preot, om de cultură, ecumenist, clasicist și intelectual român, ca și scriitor și publicist. Expunerea a fost urmărită cu mult interes.

Următorul referat a fost cel al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit dr. Nicolae Corneanu al Banatului, ucenic și prieten apropiat al marelui profesor, care și-a intitulat cuvântarea sa *Omagiu părintelui profesor Ioan G. Coman*. IPS Sa, în cuvinte pline de frumusețe și de încărcătură sufletească, și-a exprimat admirația și prețuirea față de cel care a fost inegalabilul profesor, autor de studii și de cărți, teolog de excepție și mare ecumenist, preot și om de înaltă ținută morală. Au fost impresionante propriile mărturii ale profesorului Ioan G. Coman, citate de autor din testamentul său. Cuvântul Înalt Prea Sfinției Sale a fost prezentat de PC pr. prof. Ioan Tulcan, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, autorul neputând participa la congres.

Cea de a treia cuvântare omagială a fost prezentată de un alt ucenic iubit al marelui profesor, și anume PS Episcop dr. Timotei Seviciu al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, profesor de Patrologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad. Referatul PS Sale a fost intitulat *Omagiu dascălului* și a constituit o bogată prelegere, documentată și abundentă în citate din opera sărbătoritului, prin care autorul și-a exprimat admirația, dragostea și respectul față de distinsul său maestru.

După o scurtă pauză, au urmat încă cinci referate omagiale care au prezentat laturi și preocupări diferite ale marelui profesor sărbătorit.

Astfel, diac. conf. dr. Ioan Caraza, ucenic direct al pr. prof. Ioan G. Coman și titular al disciplinei de Patrologie și literatură postpatristică de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, a prezentat referatul *Literatura patristică străromână în opera pr. prof. dr. Ioan G. Coman*, evidențiind contribuția sa la crearea unei noi ramuri a Patrologiei, și anume Patristica străromână, și lucrările sale de pionierat în acest domeniu.

Prezentăm separat studiul "Scriitori patristici străromâni în opera Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman", alcătuit de P.C. Diac. Conf. Dr. Ioan Caraza.

Prof. dr. Dan Slușanschi, de la Universitatea din București, profesor de limbi clasice și coordonator al secției de teologie și Limbi clasice de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, a scos în evidență una dintre laturile cele mai importante și mai îndrăgite ale distinsului sărbătorit, și anume *Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, clasicist și filolog*, aducând în fața auditorilor aspecte inedite din activitatea sa în acest domeniu.

PS Episcop dr. Daniil Partoșanul, Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și administrator al Eparhiei Ortodoxe Române din Vârșeț și profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, specialist în Patrologie, a prezentat comunicarea intitulată *Patrolog prin excelență*, în care și-a arătat admirația pentru marele profesor sărbătorit, și a propus înființarea unui Institut de Studii Patristice, având în vedere importanța operei Sfinților Părinți pentru teologie.

Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, membru de onoare al Academiei Române, a abordat, în intervenția sa, tema *Dialogul între teologie și cultură în opera pr. prof. dr. Ioan G. Coman*, în care a subliniat faptul că sărbătoritul a fost un mare om de cultură și teolog, făcând mereu să apară legătura dintre ele, luând mărturie duhul și gândirea Sfinților Părinți care au predicat pe Hristos cu cuvântul și fapta. Vorbitorul a evidențiat faptul că Sfinții Părinți au făcut selecție culturală, așa cum arăta "Omilia către tineri" a Sfântului Vasile cel Mare, acordând și filosofiei antice rolul ei de pedagog către Hristos, dar au întreprins o reconstrucție cosmologică ce înseamnă reconciliere, realizată prin întruparea lui Hristos. De aici tema de bază a Patrologiei, care este Hristologia.

Ultimul vorbitor a fost pr. Petre Coman, parohul comunității române din Firenze - Italia, nepot al pr. prof. Ioan G. Coman, care a adus mărturisiri pline de duiosie și frumusețe din viața și familia ilustrului profesor sărbătorit.

La sfârșitul sesiunii omagiale, PC pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" a Universității din București, a mulțumit vorbitorilor, apreciind calitatea intervențiilor, impresiile, gândurile și sentimentele de prețuire și de admirație exprimate față de persoana și personalitatea neuitatului profesor Ioan G. Coman. Apoi a invitat pe cei de față la o recepție oferită de PC Sa în salonul oficial al Palatului patriarhal.

A doua sesiune a congresului dedicată prezentării comunicărilor științifice

Luni, 11 noiembrie 2002, a avut loc a doua sesiune a congresului, dedicată prezentării comunicărilor științifice. Ea a fost împărțită în patru serii de comunicări, prezidată de pr. prof. dr. Ștefan Alexe. Au prezentat comunicări următorii participanți: IPS Mitropolit dr. Daniel al Moldovei și Bucovinei, *Teologia patristică - o teologie pastorală și misionară*, în care a subliniat legătura dintre teologie, liturghie și filantropie; prof. dr. Styllianos Papadopoulos, de la Universitatea din Atena, *Inspirația dumnezeiască și iluminarea la Sfinții Părinți*; prof. dr. Andrew Louth, de la Universitatea din Durham, *Autoritatea Sfinților Părinți în teologia ortodoxă contemporană din Occident*. A doua serie de comunicări a fost prezidată de IPS Mitropolit dr. Daniel al Moldovei și Bucovinei. Au vorbit următorii participanți: prof. dr. Gottfried Seebass, decanul Facultății de Teologie din Heidelberg, *Regulile hermeneutico-teologice ale lui Martin Luther cu privire la Părinții Bisericii, în disputa cu Caspar von Schwenckfeld*; prof. dr. Georgios Mantzaridis, de la Universitatea din Tesalonic, *Universitatea Părinților Bisericii și ecumenismul contemporan*.

A treia serie de comunicări a fost prezidată de pr. prof. dr. Viorel Ioniță, secretar de studii la Conferința Bisericilor Europene (Geneva). Au prezentat comunicări: prof. dr. Wahib Kuzman, de la Institutul de studii patristice din Cairo, *Părinții alexandrini astăzi*; diac. prof. dr. Andrei Kuraev, de la Institutul "Sfântul Tihon" din Moscova, *Eshatologia patristică și eshatologia modernistă*; prof. dr. Prosper Grech, de la Institutul Augustinian de Studii Patristice și Institutul Biblic Pontifical-Roma, *Conceptul de Tradiție la Părinții Bisericii*.

Ultima serie de comunicări a fost prezidată de PC pr. prof. dr. Nicolae Necula. Au vorbit: pr. prof. dr. Vasile Răducă, prodecan al Facultății de Teologie din București, *Actualitatea gândirii Sfântului Grigorie de Nyssa*; pr. prof. dr. Constantin Coman, prodecan al Facultății de Teologie Ortodoxă din București, *Experiența duhovnicească - bază a autorității Sfinților Părinți și criteriu ermeneutic fundamental*.

La sfârșitul sesiunii, pr. prof. Nicolae D. Necula a invitat pe PC pr. prof. Viorel Ioniță să împărtășească impresii asupra acestui congres, având în vedere experiența sa în organizarea unor asemenea întâlniri. Părintele prof. Ioniță a subliniat încă o dată importanța unui asemenea congres, personalitatea pr. prof. Ioan G. Coman și a adresat felicitări organizatorilor pentru o întâlnire internațională așa de reușită. Aprecieri deosebite pentru congres au fost exprimate și de pr. dr. Andrew Louth din Durham (Anglia).

Încheierea lucrărilor congresului omagial

În încheierea lucrărilor congresului omagial, închinat pr. prof. dr. Ioan G. Coman, la comemorarea centenarului nașterii sale, PC pr. prof. Nicolae Necula a formulat următoarele concluzii: "Congresul a fost o frumoasă reușită. El a fost un act cultural de mare însemnătate și un prilej fericit de a ne exprima prinosul nostru de recunoștință față de părintele prof. Ioan G. Coman, pentru tot ceea ce a făcut pentru teologie și Biserică, pentru zestrea spirituală inestimabilă pe care ne-a lăsat-o. Am împlinit în felul acesta îndemnul cu caracter de poruncă al Sfântului Apostol Pavel: "Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit cuvântul lui Dumnezeu, și, privind la sfârșitul vieții lor, să le urmați credința" (Evrei 13, 7). A fost un moment binevenit de a ni-l aduce din nou în memorie pe marele nostru profesor, pe care am dori să avem datoria să nu-l uităm niciodată. Părintele profesor Ioan G. Coman a fost prea mare ca să-l putem uita, așa cum au fost toți profesorii din generația sa, mari personalități culturale și morale, titani ai învățământului nostru teologic. Amintindu-ne de pr. prof. dr. Ioan G. Coman, ne-am făcut o datorie de conștiință față de distinsul nostru dascăl, care, alături de ceilalți profesori, a așezat o piatră la formarea noastră ca teologi, profesori și preoți. Pentru oricare dintre noi se potrivesc cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur, pe care părintele profesor Coman le cita cu mare plăcere și cu îndemnul părintesc de a nu uita niciodată ceea ce înaintașii noștri au făcut pentru noi: "Niciodată n-aș fi fost ceea ce sunt, dacă n-ar fi fost bunul meu părinte Meletie, Episcopul Antiohiei". Putem spune și noi, ca și Sfântul Ioan Gură de Aur: "Niciodată n-am fi fost ceea ce suntem

dacă n-ar fi fost generația de aur a învățământului teologic românesc, între care a strălucit în chip deosebit pr. prof. Ioan G. Coman". El rămâne pentru noi bunul și adevăratul nostru părinte, al celor care i-am fost studenți, dar în același timp părinte al Bisericii, pentru cultura sa vastă și pentru dăruirea și frumusețea slujirii sale sacerdotale. El a fost omul echilibrului, al minții ascuțite și libere, lipsit de prejudecăți, iubitor de adevăr și de frumos, de poezie și artă, iubitor de oameni, un filantrop desăvârșit. El rămâne pentru toți teologul, preotul, profesorul de excepție, omul de cultură și ecumenistul animat și convins de importanța dialogului teologic pentru restabilirea adevărilor de credință. A fost cel mai mare profesor universitar de teologie. De aceea, să-i urmăm credința, dragostea de Biserică și de teologie, de bine, de adevăr, de frumos, de unitate și dreptate, dar mai ales să ne rugăm pentru sufletul său mare și generos.

Amintindu-ne și omagiindu-l pe marele profesor Ioan G. Coman, un profund cunoscător al Sfinților Părinți, de care a fost îndrăgostit, ne-am dat seama încă o dată de ceea ce înseamnă Sfinții Părinți pentru viața Bisericii. De aceea, tema congresului: "Autoritatea Sfinților Părinți pentru teologia contemporană", a fost inspirat aleasă, iar faptul că la dezbaterile acestei teme au participat personalități culturale și teologice de așa mărime, a dat întâlnirii o mare autoritate și importanță. Prelegerile atât de savante și documentate, diversitatea subiectelor tratate și entuziasmul cu care au participat toți distinșii oaspeți de peste hotare, ca și invitații din țară, ne-au făcut să ne simțim într-o unitate desăvârșită și într-un teren atât de comun cum este acela al operelor Sfinților Părinți. Este singurul loc unde ne găsim rădăcinile comune ortodoxiei, catolicii și protestanții. Fără Sfinții Părinți nu putem face teologie, și fără gândirea lor nu putem să concepem lucrarea de refacere a unității Bisericii lui Hristos. De aceea, congresul poate să ne ofere un îndemn plin de optimism: "Înapoi la Sfinții Părinți!", pentru că numai în ei ne putem regăsi împreună. Teologia patristică este o teologie pastorală și misionară. Ei au subliniat mereu relația dintre teologie, liturghie și filantropie. Ei rămân normativi pentru noi, pentru că au fost iluminați de Duhul să interpreteze cuvântul lui Dumnezeu inspirat. Autoritatea și actualitatea lor nu cunosc granițe de timp și loc. Ei pot fi normativi în toate confesiunile creștine, căci ne dau regulile și cheia interpretării Scripturii. Experiența lor duhovnicească este baza autorității lor și criteriu hermeneutic fundamental. Dreapta socotință, calea de mijloc, *via aurea*, echilibrul în toate sunt esențiale în viața și opera lor.

Prin participarea unor asemenea personalități de marcă la lucrările lui, congresul s-a desfășurat la o înaltă ținută academică și într-o atmosferă de adevărată conlucrare ecumenică, așa cum a dorit întotdeauna distinsul sărbătorit.

În același timp, congresul poate constitui un îndemn de a continua lucrarea în duhul și în sensul ecumenicității patristice. Sfinții Părinți au iubit Biserica, adevărul și pe oameni. Ei au condamnat și au urât ereziile, dar nu i-au urât pe eretici, așa cum urâm păcatul și-l condamnăm, dar nu urâm pe păcătoși. De aceea, ei ne îndeamnă la dialog. Așa înțelegem noi, ca Biserică autocefală, în frunte cu Întâistătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, deschiderea față de cele-

alte confesiuni și necesitatea dialogului. În această optică înțelegem vizitele istorice, a Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea la București și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma.

Dar kongresul nu ar fi fost o întâlnire reușită dacă n-am fi avut sprijinul generos al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și al celorlalți înalți ierarhi, participanți la lucrări, fără prezența distinșilor oaspeți din străinătate, a decanilor și profesorilor de teologie din țară, fără un spațiu atât de generos, pus la dispoziție, fără sponsorizarea tot atât de generoasă a Patriarhiei Române, a Secretariatului de Stat pentru Culte și a unor ierarhi, și fără o traducere de excepție asigurată de dl prof. dr. Remus Rus, pentru engleză, și de pr. Ioan Chivu, pentru greacă, și de ceilalți traducători, ca și fără activitatea secretariatului, condus cu competență și dăruire de către PC pr. prof. dr. Constantin Coman, prodecan al Facultății de Teologie. Tuturor le adresez un recunoscător cuvânt de mulțumire și prețuire".

În încheierea lucrărilor kongresului, părintele decan, pr. prof. Nicolae D. Necula a propus ca gest de omagiere și cinstire a ilustrului sărbătorit, ca amfiteatrul cel mai mare din facultate să-i poarte numele pr. prof. dr. Ioan G. Coman, și instituirea unei burse "Pr. prof. dr. Ioan G. Coman", de 50 de euro pe lună, pentru cel mai bun student din Facultate. Pentru bursă s-a primit deja o ofertă de sponsorizare din partea d-lui Dionisie Schiadopoulos, artist manufacturier de obiecte bisericesti. Tot ca semn de omagiere și prețuire, Prea Sfințitul Episcop dr. Timotei al Aradului și Prea Sfințitul Episcop dr. Casian al Dunării de Jos s-au oferit să înalțe o cruce nouă de marmură la mormântul părintelui profesor Ioan G. Coman și al distinsei sale soții, presbitera Irina, împlinindu-se astfel una dintre dorințele exprimate în testamentul său.

Urând sănătate tuturor celor de față și familiilor lor, și frumoase împliniri și invitându-i să participe și la alte asemenea frumoase întruniri, părintele decan pr. prof. Nicolae Necula a declarat încheiate lucrările kongresului.

Încă două zile de comuniune spirituală

Marți, 12 noiembrie 2002, oaspeții din străinătate și conducerea Facultății de Teologie din București au efectuat o excursie în Eparhiile Argeșului și Râmnicului Vâlcea. La Curtea de Argeș au vizitat Biserica Sfântul Nicolae Domnesc (sec. al XIV-lea), de curând restaurată, catedrala episcopală, renumita ctitorie a Meșterului Manole, paraclisul în care s-au închinat la moaștele Sfintei Filofteia, și sala Manole. Au fost primiți cu toată dragostea și căldura de Prea Sfințitul Episcop Calinic: În Eparhia Râmnicului, au vizitat Mănăstirea "Dintr-un lemn", Mănăstirea "Hurezi" și Mănăstirea Bistrița, unde s-au închinat la moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul. S-au bucurat de generoasă și ospitalieră primire la toate aceste minunate și reîntinerite centre de spiritualitate românească, datorită purtării de grijă a neobositului Întâistător al Eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Gherasim.

Miercuri, 13 noiembrie 2002, în timpul dimineții, profesorii din străinătate au conferențiat studenților la Facultatea de Teologie din București, bucurându-se de bogată audiență.

În după-amiaza aceleiași zile, oaspeții din străinătate, însoțiți de conducerea Facultății de Teologie, au fost invitați să efectueze o vizită la Universitatea creștină "Dimitrie Cantemir" din Capitală, unde li s-a făcut o frumoasă primire de către rectorul Universității prof. dr. Momcilo Luburici, o parte dintre cadrele didactice și un număr impresionant de studenți. După vizitarea localului universității, o clădire impunătoare, nouă și modernă, și după o întâlnire cu profesorii și studenții în aula mare, a urmat un dejun în cinstea oaspeților.

Cu impresii dintre cele mai frumoase, în zilele următoare oaspeții din străinătate au părăsit țara noastră.

Cu conștiința datoriei împlinite și cu satisfacția unei frumoase realizări, înscriem congresul printre activitățile cele mai de seamă ale Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" a Universității din București.

Pr. prof. dr. NICOLAE D. NECULA
decanul Facultății de Teologie
Ortodoxă "Patriarhul Justinian"
a Universității București

SCRIITORI PATRISTICI STRĂROMÂNI ÎN OPERA PR. PROF. DR. IOAN G. COMAN

La 27 nov. 2002 s-a împlinit un veac de când s-a născut Părintele Profesor Ioan G. Coman, un adevărat Părinte al Bisericii, cu atât mai important pentru noi, cu cât el a trăit în vremurile noastre. Părintele Coman s-a născut la începutul secolului al XX-lea, un secol marcat profund de efervescenta căutărilor în cele mai diverse domenii ale științei: arheologie, istorie, literatură, dar acel început de veac avea să aducă în curând și cele mai mari zguduiri trăite și de Părintele Profesor Ioan G. Coman, în plină adolescență, ca urmare a primei conflagrații mondiale din istoria omenirii. În urma acesteia a avut loc instaurarea unui sistem comunist-ateist în statul rus țarist, pe de o parte, și s-a inaugurat mișcarea ecumenică pentru apropierea Bisericilor creștine, pe de altă parte. Căci în Biserică era semănată dragostea cea plină de râvnă a lui Dumnezeu-Savaot prin Jertfa Mântuitorului Hristos care prezisese venirea Împărăției lui Dumnezeu prin Parabola aluatului pus în trei măsuri de făină, până se dospește toată.

Cunoscător profund al literaturii clasice de care era pasionat ca nimeni altul, Părintele Coman avea și cele mai favorabile premise pentru o cercetare teologică aprofundată. Pasiunea sa pentru clasicismul greco-roman, așa cum răzbate aceasta din paginile lucrării sale "**Miracolul clasic**" (Buc. 1940), dar și pentru teologia patristică, este redată în cuvinte memorabile în testamentul său, alcătuit la treizeci ian. 1978, cu zece ani mai înainte de chemarea sa la Domnul: "Mi-a fost dragă ca ochii din cap cultura greacă, îndeosebi poezia, arta și gândirea nemuritorului popor elen. Clasicismul greco-latin e un panteon al frumuseții, cum nu se găsește în nici o cultură a lumii. Frumusețe a rațiunii, a artei și a vieții. Sfinții Părinți sunt o liră a harului și a lacrimilor după mântuire. În paginile lor ne-au creat o viziune nouă. Plec de aici ca să mă întâlnesc aievea cu înțelepții clasici și cu Sfinții Părinți. Slavă lui Dumnezeu pentru toate!"¹.

Dar, în vremurile în care trăia, prin câte încercări, prin câte ademeniri a trecut, care toate puteau însemna cotituri radicale pentru viața unui om, ca și eroul antic care a fost strâmtorat, trecând printre Scylla și Caribda, dar care a rezistat la ademenirile sirenelor. Părintele Ioan G. Coman a trecut prin perioade de persecuții și s-a dovedit "diamant" atunci când a fost vorba de ademeniri, deoarece avea convingerea din credință că, "*Omului care se teme de Domnul, îi arată Domnul pe ce cale să apuce*" (Ps. 22, 4). Tocmai de un asemenea om avea nevoie Biserica în acele vremuri, care să aibă darul discernământului și al deosebirii duhurilor, care să fie "făclie" și "stâlp" pentru credință. Trăind în vremea persecuțiilor și a marginalizării cu scopul vădit al desființării Bisericii, Părintele Ioan G. Coman nu a apucat și vremea schimbării, dar el rămâne o făclie a credinței încercate ca aurul lămurit în foc pentru vremurile noastre de după schimbare, pentru vremea libertății, când însă bobul de grâu nu se mai confruntă cu neghina ca în vremea perse-

1. Pr. Prof. I. G. Coman, "*Testament. Olograf*", tipărit de I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu în postfața la cartea Părintelui Coman, "*Și Cuvântul trup s-a făcut*". "*Hristologie și mariologie patristică*", publicată postum de către I.P.S. Nicolae în editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, p. 429-430.

cuțiilor, dar tocmai acum este în primejdia de a se goli pe dinăuntru și a deveni pleavă, din care, spre deosebire de neghină, nu se mai poate face nimic.

De aceea, sărbătorirea acestei mari personalități a Bisericii noastre, înseamnă de fapt a pune la loc de cinste o făclie a credinței, o călăuză a slujirii în Biserică. Într-adevăr, Părintele Coman a fost o făclie care se mistuie luminând. El se născuse într-o zonă care pentru istoria Bisericii noastre este ca o placă turnantă, o zonă unde "cloșca are pui de aur", tocmai pentru că este de aur. La o sută de ani de la nașterea sa și la 15 ani de la adunarea sa în hambarele de grâu ale lui Hristos, (Lc. 3, 12) nimeni din cei ce l-au cunoscut nu și-l poate închipui fără grai. Astfel, în același testament al său, el mărturisea: "Am fost profesor și rector al Institutului Teologic din București, unde am crescut inimi curate, devotate Bisericii și țării și am stimulat multe inteligențe"². Unul din acești ucenici ai săi, astăzi înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, scrie că Părintele Ioan G. Coman s-a remarcat nu numai ca dascăl, ci și ca preot și duhovnic, deoarece pentru el teologia nu se reducea la simple teoretizări, ci ca una ce trebuie trăită cu intensități, lucru pe care îl cerea și ucenicilor săi³.

Ne putem pune întrebarea cine l-a ascultat vorbind și să se poată obișnui să nu-l mai audă? Într-adevăr, cine l-a auzit vorbind, nu-l mai poate uita. Și dacă adevărata știință este ceea ce rămâne după ce s-a uitat totul, acest lucru se întâmplă din cauză că ceea ce rămâne este ceea ce ajunge la inimă. Preoția și duhovnicia Părintelui Ioan G. Coman, au însemnat o adevărată scriere în inimi, ca o "*ungere de la Cel Sfânt*" (1 Ioan 1, 21) prin care omul știe în Hristos toate, deoarece "*duhul toate le judecă*" (1 Cor. 2, 10). Cunoscându-l, nu poți să nu-ți vină în minte cuvintele memorabile ale unui cântec: "*Mut doarme cântărețul care/Smulgea din alte lumi a lui cântare/Cântarea lui ca un torent spumat/Sau murmur de izvor îndepărtat*". Deoarece, chiar dacă el doarme în pace somnul său lin, deasupra lui trec furtună și zefir din cântul lui biruitor. Simpla prezență a Părintelui Ioan G. Coman însemna elan și încurajare pentru cei din jur, îndemnând pe fiecare ca și Sfântul Apostol Pavel la speranță, "*împotriva oricărei speranțe*" (Rom. 4, 18), după cum sublinia în testamentul său: "Momentan, aparențele pledează pentru lacrimi, dar am convingerea că până la urmă binele va birui"⁴. Era o convingere întemeiată pe cuvântul Domnului, că "*Cele cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu*" (Lc. 18, 27). Această speranță a fost puterea sa de a se adânci ca un "scafandru" în istoria neamului nostru și de a pune în valoare lucrarea lui Dumnezeu de mântuire prin opera pe care a alcătuit-o cu privire la scriitorii bisericești din epoca străromână.

În Sfânta Scriptură, cadrul local-național este calea căutării lui Dumnezeu în direcția opusă față de cea de la Turnul Babel, pe când ceea ce este universal, este calea venirii lui Dumnezeu în lume prin Hristos, ca o cale a aflării unei "*comori ascunse în țarină pe care când cineva o află, mai întâi o ascunde, apoi de bucurie merge și vinde toate câte are și cumpără țarina aceea*" (Mt. 13, 44). Căci venirea

2. (vezi Pr. Ioan G. Coman: "*Și Cuvântul trup S-a făcut. Hristologie și Mariologie patristică*", p. 429).

3. Ibidem, p. 427-428.

4. Ibidem, p. 429.

lui Dumnezeu în lume este o cale și mai profundă de comuniune cu Dumnezeu ca "*Emanuel*" ca "*Lumina spre luminarea neamurilor*" (Lc. 2, 32). Este vorba de adâncul lui Dumnezeu din Hristos prin care se deschide cerul în fiecare națiune (Ps. 84, 12) cu darul primit de la El și care este după măsura vasului credinței pus sub șipotul harului, cum spune Sfântul Ioan Hrisostom. De aceea teologia patristică arată că Dumnezeu trebuie căutat prin jertfa lepădării de sine, a pocăinței, a afundării ca botez pentru asemănarea cu El în Hristos. Căci dacă Gadarenii ar fi știut "*calea*", ei nu s-ar mai fi înfricoșat de El, încât, să-l roage să plece de la ei. Iar Sfântul Apostol Pavel subliniază chiar faptul că "*dacă Evanghelia noastră mai este acoperită, ea este astfel pentru cei cărora idolii veacului acestuia le-a orbit ochii*" (2 Cor. 3-4).

1. Autori patristici străromâni

Idea alcătuirii unei istorii literare patristice naționale nu este nouă în Patristică, dacă ne gândim că Sfântul Grigorie de Tours a alcătuit în a doua jumătate a secolului al VI-lea o istorie literară patristică națională a francilor, iar la scurt timp după el, Sfântul Grigorie cel Mare alcătua o istorie a sfinților italieni. Pretutindeni, unde a ajuns Evanghelia lui Hristos, este vorba de talanți pe care primitorii ostenitori nu i-au ascuns în pământ, ci i-au înmulțit, devenind făclii care nu se pun sub obroc, ci în sfeșnic, spre a aduce Lumina lui Hristos tuturor celor din casă. Însă literaturile naționale patristice au fost puse în umbră vreme îndelungată, deoarece ereziile cele mari din sec. IV înainte îngustaseră calea lui Hristos, creând fenomenul piramidal de punere în valoare a unității Bisericii doar prin centrele ei cele mari. Rezolvarea problemelor provocate de marile erezii și nevoia sinoadelor ecumenice a dus la concentrarea activității teologice în centrele mari ale creștinismului, Constantinopolul și Roma, încât nu este de mirare că autorii patristici străromâni și-au lăsat locurile natale pentru a lua parte activă la rezolvarea problemelor Bisericii din vremea aceea, uneori fără a se mai putea întoarce în țara de origine. Dar ei constituie o puternică mărturie a creștinismului din părțile noastre.

Căci dacă la Turnu Babel, simbol al umplerii de sine a omenirii de după păcatul strămoșesc, providența divină a arătat cum trebuie căutat Dumnezeu în cele smerite, așezând pe fiecare popor la locul lui "*ca să caute pe Dumnezeu*" (F. Ap. 17, 34), întrucât a fost furat din inima omului, când a fost jefuit de averea ființei sale pe care o avea în sânul lui Dumnezeu, astfel și pentru poporul român sunt valabile aceste premise ale căutării lui Dumnezeu: "*Doar-doar L-ar pipăi și L-ar afla, măcar că nu este departe de nici unul din noi*". Astfel, pe lângă această căutare, Dumnezeu a fost adus în Hristos și la poporul român prin Sfinții Apostoli și ucenicii lor ca să poată fi aflat. Și dacă a fost aflat, Hristos a lucrat Împărăția Sa, după semnele tainice ale venirii ei, nu în chip văzut, din cauza lepădării de sine și a smereniei în Hristos. Părintele Ioan G. Coman a căutat primele semne ale Împărăției lui Dumnezeu pe pământul țării noastre, spre a fi puse în sfeșnicul călăuzitor al credinței poporului nostru, într-o perioadă atât de potrivnică religiei, cea mai zguduită din întreaga sa istorie. În acest sens, Părintele Ioan G. Coman a știut să se sprijine pe cele mai solide mărturii istorice și arheologice în lucrarea sa

intitulată: "*Scriitori bisericești din epoca străromână*", apărută la o sută de ani de la nașterea marelui istoric și arheolog român Vasile Pârvan, și la 1600 de ani de la moartea Sfântului Vasile cel Mare.

Titlul inițial al cărții era: "*Patrimoniul spiritual geto-dacic și patristic în spațiul carpato-danubian cu deosebire la Dunărea de Jos*", și această operă a putut apărea ca o mărturie a vechimii poporului român pentru potențaii atei din acea vreme, dar în primul rând ca o mărturie luminoasă și model de credință strămoșească. Guvernanții atei cereau ca toți să se bată cu pumnul în piept de mândrie națională, neconcepând lepădarea de sine în Hristos, dar Părintele Ioan G. Coman a pus în valoare în această operă ceea ce este permanent valabil în istoria neamului românesc așezat de Dumnezeu pe aceste locuri. Căci avea conștiința, ca toți credincioșii adevărați, că lumea este un dar al lui Dumnezeu și că cei ce vor să dispună de ea ca un drept al lor, declarându-se stăpâni și asuprind pe alții, nu sunt decât vremelnici, deoarece stăpânirea nu este alta, decât a lui Dumnezeu. Și Părintele Ioan G. Coman trăise din plin și cu tot atâta durere și sfâșiere vremea depedărilor de bunuri și a colectivizărilor umane, cale a depersonalizării omului. În acest context Părintele Ioan G. Coman, a adus cu răbdarea lui Iov, luminile patristice ale credinței, descoperind din străfundurile istoriei valori locale ale credinței universale, deoarece el nu-și pusese nădejdea în stăpânirile omenești ale timpului, nici în cele din Apus, nici în cele din Răsărit, ci în "*cele de sus*". În aceeași perioadă Pr. Prof. Dumitru Stăniloae punea în valoare teologia "lumii ca dar a lui Dumnezeu".

În prefața cărții sale autorul arată că ea se încadrează în preocupările actuale ale cercetătorilor istoriei și spiritualității poporului român, de a pune cât mai mult în evidență geneza și primele începuturi ale istoriei sale, precum și autenticitatea sa istorică, geografică și spirituală în spațiul României de astăzi. El arată că titlul exprimă mai puțin decât paginile cărții, neavând ambiția de a spune tot ce s-a gândit și trăit în domeniul spiritualității geto-dacice și mai ales daco-romane creștine. Biserica Ortodoxă Română, spune mai departe în prefață autorul, are un tezaur patristic autohton, o literatură tratată uneori în manuale sau studii de peste hotare ca un produs de periferie spirituală, ceea ce este o eroare, iar Bisericile Ortodoxe surori, de abia dacă au auzit vorbindu-se despre această literatură, mai ales când unele dintre ele se află la mii de kilometri distanță.

Literatura veche necreștină și apoi creștină, reflectă din timpuri îndepărtate aprecieri puțin favorabile Scythiei în general, și Scythiei Minor în special, care era cunoscută ca o zonă plină de frig și de barbari, unde fuseseră exilați un Ovidiu, un Audiou sau un Eunomiu. Autorul spune că trebuie înlăturată cenușa mincinoasă care acoperă podoabele țării și frumusețea oamenilor daco-romani și români, și astfel această provincie de margine, dar și de nădejde a imperiului, devine o zonă binecuvântată din punct de vedere duhovnicesc. Cităm: "*Pământul carpato-danubian este un pământ făcut inexpugnabil prin sângele mesagerilor lui Zalmoxis, al dacilor lui Decebal, al romanilor lui Traian, prin sângele martirilor creștini din timpul persecuțiilor lui Dioclețian, Liciniu și alții și prin rugăciunile și lacrimile*

ortodocșilor sciți, smeriți monahi și monahii, necunoscuți până la Judecata de Apoi"⁵.

Autorul arată apoi că romanizarea Daciei este integrată în romanitatea orientală și altoită pe limba latină și credința ortodoxă, constituind o puternică pârghie a continuității poporului român, mai ales pentru că daco-romanii creștini au dus mai departe credința în nemurire ca nucleu al spiritualității geto-dacice în urma întâlnirii acestei credințe a geților cu credința în Înviere a creștinilor. Părintele Ioan G. Coman s-a aplecat cu inegalabilă râvnă asupra problemelor legate de etnogeneza poporului român din perioada geto-dacă și daco-romană, remarcând faptul că literatura patristică stră-română apare și se dezvoltă în prima perioadă de formare a poporului român, secolele IV-VI d. Hr. Cartea cuprinde studii elaborate pentru cinstirea memoriei unora din marii săi dascăli, Vasile Pârvan și ucenicii acestuia, care, spune Părintele Ioan G. Coman, din dragoste de țară și de adevărul istoric cu privire la apariția și evoluția poporului român, au căutat mărturii arheologice pe teritoriul fostei Dacii privitoare la nașterea și autenticitatea poporului român, arătând realitatea istorică și spiritualitatea creștină daco-romană, pe care el își propune să le evalueze și să le prezinte sistematic. Astfel, prin această lucrare, Charta conștiinței românești este sporită dincolo de cea descrisă de Vasile Pârvan.

În prima parte a lucrării, Părintele Ioan G. Coman se ocupă pe larg cu "*Nemurirea la traco-geto-daci și atingeri cu creștinismul*" (p. 20-55). Cu profunde cunoștințe din domeniul istoriei religiilor ca unul care promovase și ca licențiat al Facultății de Litere a Universității din Strasburg prin anii '30, precum și din literatura antică și clasică, Părintele Ioan G. Coman, prezintă credința în nemurire la stră-români, bazându-se pe toate izvoarele vechi și pe numeroase studii din epoca modernă, spre a arăta specificul acestei credințe la strămoșii poporului nostru, care, în cadrul religiilor de misterii se deosebeau de concepția antică negativă în ceea ce privește trupul ca materie rea, dând însă prioritate sufletului, cel puțin în metode terapeutice. Vitejia geto-dacilor, "*ca cei mai buni și mai dreپți dintre traci*", cum spunea Herodot, era dovada acestei concepții. Obiceiul trimiterii o dată la patru ani a unui mesager la zeul lor Zalmoxes era expresia concepției lor despre nemurire. Această credință era profesată în antichitate de către unele popoare barbare, de către unii filozofi greci, (Platon) și de către unele religii universaliste.

Dar, în cultura înaintată a tracilor, îndeosebi a geților, această concepție a constituit un capitol care a făcut să se vorbească despre traco-geți de la Herodot până la Fotie și Suidas. Înrudită cu aceea a celților, nemurirea getă a fost când elogiată, când viu atacată, ca de exemplu de către istoricul Agathias Scolasticul de la Myrina, (a doua jumătate a secolului al VI-lea d. Hr.), care zicea că oamenii care voiesc gloria, nu o obțin decât dacă istoria îi face nemuritori, dar nu în felul în care această nemurire era propusă de către "*tradiția lui Zalmoxis și nebunia getă*", și cu adevărat într-un chip divin și nemuritor, grație exclusiv căruia, cel ce este muritor poate să trăiască veșnic⁶, cu alte cuvinte nemurirea recomandabilă era aceea cu care se înconjurau oamenii de glorie în Imperiul bizantin.

5. Pr. Prof. I. G. Coman, "*Scriitori Bisericești din epoca străromână*", Buc. 1979, p. 9.

6. Agathias Scolasticul din Myrina "*Historiarum liber primus*" – prefață, P.G. 88, 1270 BC.

În această perioadă un mare număr de autori au scris despre geți și daci, circa 33 de limbă greacă și 31 de limbă latină, reluând doar afirmația lui Herodot (IV, 93, 94; V, 4) cum că *"geții se cred nemuritori"*. Nesiguranța acestor afirmații arată Părintele Ioan G. Coman, l-au făcut pe Vasile Pârvan să se concentreze asupra materialelor arheologice. De asemenea, autorul subliniază că semnificația ideii de Înviere în concepția geto-dacă despre nemurire (p. 35) este departe de a fi identică cu cea creștină. Este vorba de o concepție despre nemurire, care în ansamblul ei are o altă apreciere despre trup decât cea a filozofiei antice și este pe o treaptă mai aproape de concepția creștină, decât teoria antică a ciclurilor recurente. În acest sens Părintele Ioan G. Coman cercetează problema nemuririi getice la Sfinții Părinți ca: Ipolit, Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Teodoret de Cyr, Iordanes, Isidor de Sevilla și Fotie, citând de asemenea aluzii la geto-daci sau la Dacia, la autori ca: Tertullian, Lactanțiu, Eusebiu de Cezareea, Paulin de Nolla, Sidoniu Apollinaris etc.

Până la lucrarea Părintelui Ioan G. Coman, concepția despre nemurire la geți nu a fost tratată în cultura românească actuală în chip special, ci doar afirmații generale apăruseră vreme de un veac, mai ales în manualele de istorie ale românilor. Autorul subliniază că această credință a geto-dacilor în nemurire, a contribuit mult la trecerea de la spiritualitatea geto-dacilor la aceea a urmașilor lor care au fost și sunt românii. Nemurirea getică devine nemurire creștină, prin transformări profunde în care eshatologia, ascetismul, erudiția astrologică, terapeutică și teurgică au fost confruntate aspru cu învățătura, viața și cultul misionarilor creștini. Transformarea nemuririi getice în nemurire creștină, a avut loc tocmai în perioada de formare a poporului român, când acesta a fost creștinat. Dacă Zalmoxis sau cultul său și nemurirea sa s-au pretat la o încreștinare aproape totală, acest lucru a avut loc pentru că existau o sumă de trăsături de apropiere și complementaritate a acestor religii⁷.

2. Universalitatea creștină a autorilor patristici străromâni

Venirea lui Dumnezeu în lume prin Hristos, este ceea ce a lucrat Dumnezeu pentru aflarea Sa de către cei care Îl căutau sau Îl așteptau, fiind o cale mai adâncă decât căutarea fiecăruia la locul unde l-a așezat providențial Dumnezeu. Întruparea este calea universală a venirii Luminei pentru luminarea neamurilor. Venirea lui Dumnezeu ca Emmanuel la cei ce-L căutau, este o cale și mai profundă decât ceea ce este local, este adâncul care deschide cerul în fiecare națiune: *"Rămășița care va fi scăpat din casa lui Iuda va prinde rădăcini în jos și va aduce roade în sus"* (Isaia 37, 31). Acesta este sensul adevărat al uneia din însușirile fundamentale ale Bisericii în Hristos: "sobornicească", și anume nu în sensul exterior, al unei universalități prin extindere, ci în sensul esenței cosmosului, care este Hristos ca și *"grăuntele de muștar al Împărăției lui Dumnezeu"*, sens pus în valoare mai ales în teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul.

Cartea Părintelui Ioan G. Coman este o reevaluare a literaturii patristice de la Dunărea de Jos, ca pe un tezaur patristic al Bisericii Ortodoxe Române, începând cu Sfântul Niceta de Remesiana, Sfântul Ioan Cassian, Dionsie cel Mic, Ioan Maxențiu: *"Nu cunoaștem toate frumusețile și valorile istorice pe care le ascunde*

7. Ibidem, p. 54-55.

*încă solul Scythiei Minor", scria Părintele Ioan G. Coman "dar ceea ce cunoaștem prin inscripții, rămășițe arheologice, și mai ales oameni care au scris despre patria lor înăuntrul sau în afara ei, înregistrând și evenimente de istorie generală creștină, este de ajuns pentru a ne da seama de adevărul și de ceea ce reprezintă pământul sau inima oamenilor de aici"*⁸.

Literatura patristică de la Dunărea de Jos apare și continuă la scriitori pe care istoria literară a timpului îi numește *"de neam scit"*, fiindcă trăiau în Scythia Minor, dar marea masă erau daco-romani, adică geto-daci romanizați, la care s-au adăugat în secolele III-IV elemente gotice și hunice. Este vorba de *«părinți sciți sau opere, ori "literatură scitică" în înțelesul de părinți daco-romani, care deși scriu la Roma, la Marsilia sau la Constantinopol, rămân și se consideră ei înșiși "sciți" și se lasă numiți sau sunt numiți după moarte astfel, pentru că sunt originari din Scythia Minor, provincie de margine, dar și de nădejde a imperiului"*⁹.

Problemele ridicate de spiritualitatea daco-romană, pot fi mai bine înțelese prin studierea și a unor autori eterodocși, mari misionari și cateheți la Dunărea de Jos ca: Ulfila (311-383), Episcop al Goților din Dacia, traducător al Sfintei Scripturi în limba gotă, Auxențiu de Durostorum, Maximian și Palladiu de Ratiaria, care au contribuit în mod hotărâtor la romanizarea goților și parțial a geto-dacilor¹⁰. Vorbind despre profilul misionar și literar al Sfântului Niceta de Remesiana (p. 93-174) pe baza cercetărilor prezentate în teza de doctorat a Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe: *"Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică de sec. IV și V"*, București, 1969, Părintele Ioan G. Coman, definește și califică personalitatea sa după opera sa literar-teologică și opera sa practic-misionară, așa cum reiese mai ales din opera poetică a Sfântului Paulin de Nolla cu indicații geografice, etnografice, instituțional-bisericești și misionare.

Cercetările îl arată originar din Dacia, cunoscând greaca și latina și limbile popoarelor la care făcea operă misionară, care-l așează în rândul marilor misionari ai secolelor IV și V: Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ioan Hrisostom, Fericitul Augustin.

Neamurile tracice în sânul cărora și-a desfășurat opera misionară și care se aflau și în Scythia Minor, au fost besii, sciții, geții și dacii de la Sudul și Nordul Dunării. Activitatea sa misionară de încreștinare este îngemănată cu cea de romanizare, într-un proces spiritual și de etnogeneză a poporului român. Alcătuitor de imne pentru cântare practică la slujbe, Sfântul Niceta de Remesiana și-a creat o teologie catehetic-misionară ca suport dogmatic pentru lucrarea sa practică, teologie misionară concentrată mai ales în operele sale *"Libelli instructionis"* și *"De diversis appellationibus"*. Activitatea misionară, teologică și catehetică, bogată și variată, a făcut ca el să fie o mare forță spirituală la Dunăre, în jurul căruia s-au format adevărate centre de cultură teologică¹¹. El a fost un mare întemeietor de mănăstiri ca și Sfântul Vasile cel Mare.

Trecând la analiza literară a operelor sale (p. 132-171), Părintele Ioan G. Coman, scoate în evidență mai ales talmăcirea simbolului apostolic, una din cele mai

8. Ibidem, p. 7.

9. Ibidem.

10. Ibidem, p. 8.

11. Ibidem, p. 122.

vechi și mai interesante, monument de artă catehetică. Latin cu sufletul și cultura, deși de origine dacică, Sfântul Niceta a profesat o teologie ortodoxă și a însemnat un moment important în istoria creștinării și a creștinismului în regiunile dacice dinspre Dunărea de Jos. Claritatea gândirii teologice la români, scrie Părintele Ioan G. Coman, vine în mare măsură de la Sfântul Niceta de Remesiana. Împlerea teologiei cu filocalia în ortodoxia românească este o tradiție spirituală, care urcă până la Sfântul Niceta de Remesiana, Ioan Cassian, Teotim I și călugării sciți, care au pus în sufletul poporului român o pecete spirituală care nu se va șterge niciodată și anume nemurirea getică încreștinată, Evanghelia și romanitatea.

Din școala Sfântului Niceta de Remesiana a făcut parte și Laurențiu de Novae (p. 175-184), după a cărui succintă prezentare, autorul expune viața și opera unei mari personalități, de data aceasta din Răsăritul Daciei și anume Teotim de Tomis (p. 185-195), om de adâncă și aleasă cultură, admirat de contemporani pentru scrierile și viața sa, pentru intervenția sa în favoarea Sfântului Ioan Hrisostom. În lucrarea "*Sfintele paralele*", Sfântul Ioan Damaschin citează din operele Episcopului Teotim. Hunii îl numeau "zeul romanilor", cum arată Sozomen. Ca și Sfântul Niceta de Remesiana, Teotim a apărat poporul în fața năvălitorilor barbari și de erezii.

După ce prezintă o serie de autori eterodocși, Părintele Ioan G. Coman, expune pe larg (p. 217-267), viața și opera celui mai de seamă scriitor bisericesc străromân, Sfântul Ioan Cassian, despre care Ghenadie de Marsilia spune limpede că era din Scythia: "*Natione scytha*", căruia i s-a mai spus și "Romanul", expresie a unei adânci romanizări a Scythiei Minor. E posibil ca el să fi îmbrățișat monahismul chiar în Scythia Minor, unde erau mănăstiri ortodoxe, cum ar fi fost cea de la Niculițel cu vestitul Martyricon. Deși a petrecut timpul vieții în afara Scythiei Minor, cunoscând prin călătorii monahismul din Palestina și Egipt, și înființând două mănăstiri la Marsilia, pe care le-a condus timp de 20 de ani din 415, cunoscând pe Sfântul Ioan Hrisostom cu care a stat 5 ani, fiind hirotonit diacon și apărându-l la Roma în fața Papei Inocențiu I, el a lucrat cu duhul încărcat de bogățiile spirituale daco-romane și creștine ale Scythiei Minor.

Teolog consacrat, el a fost preocupat de probleme ca: războiul duhovnicesc, temă inițiată de Evagrie Ponticul și observarea hotărârilor Sinoadelor ecumenice, exprimate în operele sale literare "*Așezămintele cenobiților și Tămăduirea celor opt păcate capitale*". Această operă a circulat atât în Apus cât și în Răsărit. A doua operă principală este "*Patericul*" sau "*Convorbiri cu Părinții*", operă care inaugurează acest gen literar în literatura patristică. Este opera cea mai întinsă și mai importantă a Sfântului Ioan Cassian, cuprinzând convorbiri duhovnicești cu Părinți din Egipt: pustiul scetic (10 convorbiri), Tebaida (convorbiri de la 11 la 17), și din Dioclos (convorbirile de la 18-24). În operele sale, Filocalia este cea mai realistă din toată epoca patristică, față de cele ale lui Evagrie Ponticul, Nil Sinitul, Diadoh al Foticeii, Marcu Eremitul, și exprimă legătura strânsă cu spiritualitatea orientală, îndeosebi cea din Scythia Minor, încât Sfântul Ioan Cassian, trebuie numit "Scitul", iar nu "Romanul", în sensul de "apuseanul", observă Părintele Ioan G. Coman (p. 232). Noi am adăuga că Sfântul Ioan Cassian este purtătorul tradiției răsăritene statornicită de Sfântul Vasile cel Mare pentru unitatea Bisericii, în cele mai mari frământări și dezbinări din întreaga istorie a Bisericii în secolul IV.

Iată cum descrie Părintele Ioan G. Coman opera filocalică a Sfântului Ioan Cassian: *"Filocalia Sfântului Ioan Cassian cu diversele ei traduceri – cea greacă încă din sec. V – a dus până departe în Apus poate cel mai complet și echilibrat sistem de învățătură referitoare la dobândirea desăvârșirii evanghelice pentru monahi. Echilibrul, seriozitatea și progresul moral al Europei creștine se măsoară în bună măsură și influenței Sfântului Ioan Cassian. Dar această filocalie a constituit și un mesaj al poporului daco-roman, prin Sfântul Ioan Cassian: mesajul misiunii și al înțelepciunii, al stării de veghe împotriva răului, al îndrumării permanente din partea celor în vârstă, a dorinței ardente a tineretului de a se instrui (Gherman e cel ce în "Conlațiuni" întreabă și iscodește continuu pe avii pustiiului sau ai chinoviiilor), mesajul cald al ospitalității, în care orice străin este considerat drept Hristos, mesajul dragostei și al smereniei, al progresului spiritual și al colaborării dintre har și liberul arbitru. Sunt trăsături spirituale ale poporului român păstrate din plămada primă daco-romană-evanghelică și care au constituit forța sa de rezistență de-a lungul veacurilor. Genul literar al Conlațiunilor sau Conferințelor ori convorbirilor create de Sfântul Ioan Cassian (Praefatio, p. 79, ed. E. Pichery) se impune prin arta compoziției, frumusețea succesiunii ideilor și o excepțională forță psihologică, pe care uneori Prudențiu a egalat-o în "Psychomachia" lui, iar, în zilele noastre, Gala Galaction în unele din nuvelele lui"*¹².

Autorul dedică un capitol dens unui alt "scit" (p. 268-280): *"Dionisie cel Mic, erudit daco-roman"*. Născut în Scythia Minor pe la anul 470 d. Hr. și stabilit la Roma după călătorii în Orient și la Constantinopol, Dionisie scrie despre Scythia Minor: *"Poate pare lucru nou celor neștiutori că Scythia, care se arată îngrozitoare prin frig și în același timp prin barbari, a crescut bărbați plini de căldură și minunați prin blândețea purtării. Că lucrul stă așa, eu îl știu nu numai printr-o cunoaștere din naștere, ci mi l-a arătat și experiența. Se cunoaște că acolo (în Scythia Minor), într-o comunitate pământescă deschisă (exposita terrena congregatione) am fost renăscut cu harul lui Dumnezeu prin taina botezului și am fost învrednicit să văd viața cerească în trup fragil a prea fericiților părinți, cu care acea regiune se slăvește ca de o rodire duhovnicească deosebită. Credința lor strălucind prin legătura cu fapta bună era pentru toți pildă de viață și sinceritate. Ei nu erau prinși în rețeaua niciunei griji lumești și puteau spune cu apostolul: "Cetatea noastră este în ceruri" (Fil. 3, 20). Ei au ținut cu tărie neînfricată totdeauna dogmele credinței ortodoxe, căci deși erau simpli în cuvânt, în știință nu erau nepricepuți"*¹³.

Dacă un scriitor ca și Casiodor, pomenește de fidelitatea lui Dionisie față de datinile strămoșești, este vorba desigur de spiritualitatea creștină din locurile sale natale, Scythia Minor, cu care el a ținut legături strânse mai ales prin călugării sciți. Dionisie a fost un deosebit ostenitor în traduceri din operele patristice răsăritene: Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Chiril al Alexandriei, Patriarhul Proclus al Constantinopolului, a Colecțiilor de Canoane ale Sfinților Apostoli și ale Sinoadelor ecumenice. Călăuzit de o nouă viziune istorică, el a întemeiat era creștină propunând ca anii să nu se mai numere de la Dioclețian, ci de la Hristos, care, spune el: *"Este începutul speranței și cauza reparării noastre prin patima*

12. Ibidem, p. 266-267.

13. Ibidem, p. 270-271.

Sa, care se cuvine să strălucească și mai tare"¹⁴. Dionisie a întocmit și un nou ciclu pascal în locul celui al Sfântului Chiril al Alexandriei.

La temelia vieții și operei acestor scriitori daco-romani, Părintele Ioan G. Coman, care a propus înființarea unui "*Corpus Scriptorum Dacorum-Romanorum*", așează spiritualitatea patristică din Scythia Minor. Într-adevăr contribuția lor la statornicirea vieții în Hristos prin aflarea Celui despre care s-a spus că "*a așezat pe fiecare popor la locul lui ca să caute pe Dumnezeu*", este remarcabilă. Căci ceea ce înseamnă expresia "*nu este departe de nici unul din noi*", înseamnă de fapt cât este el de adânc în Hristos. Acest lucru este pus în valoare de către Părintele Ioan G. Coman, în opera sa, însemnând contribuția acestor scriitori bisericești străromâni la unitatea și continuitatea poporului român (p. 315-343) și implicit la romanizarea Daciei (p. 344-364).

La scurt timp după apariția ei, în anul 1979, cartea Părintelui Ioan G. Coman s-a bucurat de o deosebită apreciere. Astfel Pr. Prof. Sebastian Chilea, într-o recenzie remarcabilă¹⁵ scria: (vezi rev. "Ortodoxia" Nr. 4, 1980, p. 620-625) "Această recentă lucrare a Părintelui Prof. Ioan G. Coman e rotunjită și șlefuită ca o sferă de cristal care nu poate fi nici micșorată și nici mărită. Este o operă care cu greu dacă poate fi rezumată și de asemenea abia dacă poate fi comentată. Și aceasta din pricină că își este singură sieși și rezumatul cel mai complet și comentariul cel mai amănunțit. Este o operă elaborată în împrejurări unice, excepționale, sunt ireversibile și cu neputință de repetat și reprodus, pe nu importă ce cale artificială".

Comentând primul capitol: "Nemurirea la traco-geto-daci și atingeri cu creștinismul" Părintele Chilea apreciază că întreg acest capitol palpita de o inspirație profundă, pe care cei 50 de ani de meditații și reluări au adâncit-o și au limpezit-o¹⁶. Prezentarea Sfântului Niceta îi apare ca uimitoare viață, uimitoare la misionar, uimitoare prietenie cu Paulin de Nola, "uimitoare întreaga creație literară a acestui Sfânt de la Dunăre! Părintele profesor este parcă însuși încântat și atras de această personalitate de misionar de o mare bogăție și de o mare splendoare, la care se îmbină apostolatul cu știința și poezia"¹⁷.

Considerațiile pertinente finale ale Pr. Prof. Chilea privind cartea Părintelui Ioan G. Coman se ridică la cote maxime, când spune că această carte "Se încheie cu privire la trecut, dar rămâne deschisă spre viitor. Ce odihnă pentru spirit când vede cum evenimentele și epocile istorice se leagă unele cu altele și se armonizează peste veacuri! Trecutul creștinismului e clar, transparent și motivat. Aceasta rezultă din luminoasa carte a Părintelui profesor I. Coman. Rar se întâlnește atâta îndrăzneală inventivă și o documentare prodigios de vastă, de sigură, fundată pe temelii solide, din materiale verificate. Și totul exprimat într-un stil perpetuu cizelat, concis și viguros, susținut de o gândire densă și legată. Aceasta este talent și ardoare apostolică, dar și experiență umană, dragoste vie pentru subiectul discutat, conștiința intimă a unei înalte și sacre misiuni. Din această fântână adâncă a multor daruri ies la

14. Vezi P.L. vol. 67, col. 487a.

15. Sebastian Chilea, "Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, Scriitori Bisericești din epoca străromână" în rev. "Ortodoxia" 4, 1980, p. 620-625.

16. Ibidem, p. 622.

17. Ibidem, p. 624.

lumină energia și vigoarea spirituală, logica luminoasă și constrângătoare, și odată cu ele, finețea și distincția senină a sufletului limpezit de cugetare și rugăciune. Părintele profesor Coman este un spirit care a căutat "gemând" (Pascal) și care adesea s-a simțit ca mistuit de flăcările Duhului Sfânt. De aceea, scrisul Prea Cucerniciei Sale este parcă urmărit neîncetat de grija scrupuloasă a analizelor psihologice și a gândurilor gingașe, de curăția inimii ca să poată percepe lumina adevărului celor despre care scrie. Prea Cucernicia Sa re trăiește parcă vremurile pe care le evocă, e contemporan cu personajele istorice și, de aceea, istoria reconstituită de Preacucernicia Sa păstrează toată savoarea ideilor trăite, ideilor încorporate. Cuvântul se scufundă în fluviul realității imediate, se umple de sevă și poartă în el nu numai "mărturia adevărului, ci și puterea vieții". Prea Cucernicia Sa când scrie pictează cu mâna de maestru vremuri și oameni din trecut. Emerit clasicist Prea Cucernicia Sa își amintește de vechiul principiu estetic al anticilor, preluat de Horațiu: *ut pictura poesis*, și în această carte recită, zugrăvește nu simple tablouri în culori care se sting, ci pictează ca în mozaic, icoane de sfinți și de mucenici, a căror lumină lină nu se stinge. Este un portretist care prezintă o superbă galerie de portrete teologice, într-o ținută pe care de pe acum o putem socoti clasică. Principiul antic s-a convertit în erminie. Este o operă gândită și regândită creștinește, care aruncă lumini noi în vechi dificultăți de înțelegere teologică și istorică. A fost cercetată impecabil, o imensă cantitate de texte, reproduse și interpretate cu un extrem farmec și cu o știință consumată. Pe alocuri vedem cum ia ființă o adevărată irupție hagiografică în istorie și cum istoria sub păcat – în general puțin sfântă – se infiltrează în hagiografie și se transfigurează¹⁸.

De la apariția cărții Părintelui Ioan G. Coman în anul 1979, denumirea de "Scriitori Bisericești Străromâni" s-a încetățenit în literatura teologică românească. Astfel, însuși Părintele Ioan G. Coman, în lucrarea sa de hristologie patristică prezintă în capitole aparte fie "*Hristologia daco-romanului Ioan Cassian*"¹⁹, fie "*Elemente de doctrină trinitară hristologică și antropologică la alți părinți daco-romani*"²⁰ (p. 219-260). Această denumire este susținută și în studiul intitulat: "*Un document patristic străromân: Epistola către Africani a călugărilor sciți*"²¹ iar Petre Niță a scris cartea: "*Străromâni, prezență insolită în crugul antichității*"²².

În același timp, teologii dogmatiști au luat atitudine față de acuzația de semi-pelagianism adusă Sfântului Ioan Cassian, pentru că acesta s-a opus doctrinei predestinației concepută de Fericitul Augustin, arătând că Sfântul Ioan Cassian a luat această atitudine în numele doctrinei răsăritene despre lucrarea harului divin, mai ales a Sfântului Ioan Hrisostom²³.

Diacon Conf. Dr. IOAN CARAZA

18. Ibidem, p. 624-625.

19. Pr. Prof. I. G. Coman, "*Și Cuvântul trup s-a făcut...*", p. 159-197.

20. Ibidem, p. 219-260.

21. T. Baconski, B.O.R. 3-4/1988, p. 108-124.

22. Petre Niță, Ziarul Armonia, peridoc al Academiei Religiilor.

23. (Vezi Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu: "*Lucrarea lui Dumnezeu și lucrarea omului în gândirea Sfântului Ioan Cassian*". În volumul "*Ortodoxie și Contemporaneitate*", București, 1992, p. 78-79; Preot Dr. Marcu Bănescu: "*Sfântul Ioan Cassianul*", în volumul "*Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*", București, 1987, p. 232).

LANSAREA BIBLIEI, EDIȚIA JUBILIARĂ A SFÂNTULUI SINOD, LA ACADEMIA ROMÂNĂ

(28 noiembrie 2002)

Joi, 28 noiembrie 2002, în Aula Academiei Române, a avut loc lansarea Bibliei, Ediția Jubiliară a Sfântului Sinod, în versiunea revizuită, redactată și comentată de Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu – Valeriu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului. Ediția jubiliară a Sfintei Scripturi, în limba română, prima din cel de-al treilea mileniu, este rezultatul unei strădanii de peste un deceniu a I.P.S. Bartolomeu Anania. Revizuită conform normelor limbii române contemporane, cu numeroase note și comentarii lămuritoare ale textului, actuala versiune a Sfintei Scripturi are ca izvor de plecare Septuaginta.

La eveniment au participat membri ai Academiei Române și ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, alte personalități ale vieții publice românești. Semnificația acestei Ediții jubiliare a Sfintei Scripturi a fost reliefată de Dl. Eugen Simion, Președintele Academiei Române, de P. F. Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Dl. Gheorghe Vlăduțescu, vicepreședinte al Academiei Române, Dl. Virgil Cândea, membru al Academiei Române și I.P.S. Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului.

Această Ediție Jubiliară a fost lansată și la Palatul Patriarhiei în ziua de 4 iulie a.c., în finalul sesiunii de deschidere a Adunării Naționale Bisericești.

Redăm, în întregime, cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rostit cu acest prilej și intitulat: "*Strădania întru descoperirea Tainei Cuvântului*".

Adresându-se celor de față, Prea Fericirea Sa a spus:

Domnule Președinte al Academiei Române,
Domnilor Academicieni,
Onorată asistență,

Iată, ne găsim acum, în această dimineață din ajunul marilor noastre sărbători naționale și bisericești, în fața Izvorului Cuvântului pe care-l rostim din pruncia noastră și până la pragul mormântului, a cuvântului scris, ca Revelație supremă dumnezeiască, tălmăcită în limba română vorbită astăzi. Cu multă recunoștință exprim bucuria Bisericii noastre Ortodoxe Române că noua ediție a Bibliei este lansată, să spunem așa, este onorată și prin prezența noastră în această aulă și prin prezența Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Valeriu Bartolomeu Anania al Vadului, Feleacului și Clujului, care s-a ostenit timp îndelungat să ne ofere această ediție jubiliară a Bibliei.

Dar bucuria noastră sporește în această clipă, văzând cu ochii noștri și auzind cu urechile noastre că însuși președintele Academiei Române, Dl. Eugen Simion, citește Biblia, și încă recită atât de frumos un paragraf din Cântarea Cântărilor, ca pe o poezie veșnic tânără, așa cum și este Cuvântul lui Dumnezeu, veșnic viu și dătător de viață.

Pentru noi și pentru slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, o nouă ediție a Bibliei înseamnă împlinirea, cel puțin, a două mari îndatoriri pe care Biserica le are de îndeplinit în misiunea ei pe pământ, pe lângă multe altele. În primul rând, este aceea de a avea Cuvântul cel viu al lui Dumnezeu, pâinea vieții, în limba națională, vorbită și cântată de fii ei, care, ca "popor al lui Dumnezeu" (I Petru 2, 10), așteaptă îndestulare sufletească din acest izvor viu al învățaturii noastre. Și, în al doilea rând, Biserica a fost aceea care a păstrat frumusețea limbii în care a vestit și a învățat poporul adevărurile ei în veșmântul cel mai strălucitor al graiului înțeles de toți fii ei într-un anumit spațiu și timp. Este, de altfel, năzuința de secole a neuitaților noștri cărturari și slujitori ai altarelor, care s-au străduit să copieze primele texte și să imprime primele cărți de învățătură, de slujbă sau de rugăciuni tălmăcindu-se în limba înțeleasă de credincioși. Se cunoaște câtă iscusință au depus ei ca Sf. Liturghie ortodoxă, care este o adevărată operă divino-umană, să ofere participanților desfătare duhovnicească, atât prin cântările ei cât și prin întregul ceremonial îndeplinit de către sfinții slujitori. Prin împărtășire ea reprezintă culmea duhovnicească a trăirii noastre în cultul divin public. Cu îndeplinirea ei zilnică, îndeosebi la mănăstiri, precedată încă din ajun de Vecernie, iar în ziua respectivă de Utrenie, întreg acest ciclu liturgic zilnic, presărat cu texte biblice din Vechiul și Noul Testament și mai cu seamă cu poezia psalmilor lui David, reprezintă totodată și un timp de învățare a limbii române și a artei. Paragraful biblic citit astăzi, aici, cu atâta măiestrie de Dl. Președinte Eugen Simion, ne-a arătat importanța unei lecturi sacre și folosul cultural al tălmăcirii cât mai clare și cât mai corecte, nu numai în toată armonia și muzicalitatea lui, ci și forța spirituală a cuvântului care să înrăurească înțelegerea credincioșilor. Se cunoaște prea bine strădania pe care au depus-o strămoșii noștri, începând cu Diaconul Coresi, vestitul cărturar târgoviștean, pentru a exprima cât mai fidel și cât mai pe înțeles Cuvântul lui Dumnezeu în limba vorbită de popor. Este locul să amintim că, între Bisericile Ortodoxe surori, Biserica Ortodoxă Română se află în cult cu limba ei liturgică la zi, cum se spune, în sensul că limbajul liturgic a influențat dezvoltarea continuă a limbii vorbite de popor. Din acest motiv, la noi, la români, limba liturgică a constituit izvor de inspirație și echilibru pentru limba cultă. Celelalte Biserici de limbă slavă sau greacă celebrează ritualul liturgic în limbile vechi, credincioșii neînțelegând cântările și rugăciunile pe care doar le aud.

Așadar, este un mare câștig pentru noi, că avem Biblia în limba vorbită și înțeleasă de toți românii. Epuizându-se edițiile anterioare ale Bibliei, pe care le-a enumerat aici Dl. Președinte al Academiei în cuvântul său, Biserica noastră, clerul și credincioșii ei, au simțit nevoia unei noi ediții a textului sacru, potrivit cu vârsta de acum a limbii noastre. Această nouă versiune a Bibliei, pe care Sfântul Sinod a numit-o ediția jubiliară, pentru a marca jubileul celor două mii de ani de creștinism și trecerea la un nou secol și mileniu creștin, se prezintă astăzi în fața dumneavoastră cu bunăvoința d-lui Președinte și a colaboratorilor Domniei Sale. Este rodul ostenețelor de mai mulți ani ale Înalț Prea Sfințitului Bartolomeu, Arhiepiscop

copul Vadului, Feleacului și Clujului, care ne-a oferit satisfacția unui text proaspăt, redat cu fidelitate și acrivie teologică și pastorală, într-o versiune clară și plăcută la lectură, continuând astfel o tradiție românească a redării Sfintei Scripturi în limba română.

Este un privilegiu pentru noi, ierarhi, cler și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, de a avea în mijlocul nostru un frate și un împreună slujitor în via Bisericii noastre strămoșești, pregătit pentru o asemenea grea lucrare. Format la școala versului eminescian, cu un simț fin al limbii române, și hrănit sufletește din frumusețea și armonia exprimării părintelui său duhovnicesc întru psalmodiere, Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu, cunoscut poet, dramaturg și literat consacrat, ne-a oferit bucuria acestei noi ediții a Bibliei, care se impune atenției tuturor, prin acuratețea limbajului, limpezimea stilului și corectitudinea textului, ajutându-ne să pătrundem sensurile adânci ale Scripturii. Ar fi fost o mare pierdere să nu folosim această șansă, încât am întâmpinat și am primit cu bucurie această ofrandă a sufletului său, care, după o muncă grea de ani de zile, iată că o însoțim, astăzi, și în Aula Academiei Române. Noi, am salutat, cu dragoste frățească rodul acestei munci istovitoare, punând la îndemâna tinerilor credincioși textul Sfintei Scripturi la nivelul limbii noastre culte, însoțită, după trebuință, cu note lămuritoare asupra unor cuvinte interpretate uneori tendențios spre dezbinarea Bisericii lui Hristos.

Dornic și iubitor al textului sacru, Părintele Bartolomeu Anania a ales cuvântul potrivit și l-a așezat după înțelesul lui la locul potrivit, lucru atât de necesar pentru a exprima cuvântul lui Dumnezeu cât mai corect și cât mai frumos în limba poporului, și din punct de vedere teologic, dar și al limbajului biblic, cunoscând că Biblia este răspândită astăzi în aproape toate limbile pământului și în felurite variante de traducere și interpretare. De aceea, misiunea aceasta a Bisericii noastre nu este deloc ușoară, n-a fost niciodată și nu va fi nici în viitor, pentru că ea are îndatorirea de a păstra cu sfințenie comorile credinței și a reda cât mai fidel Revelația dumnezeiască în limba vorbită de popor, așa cum au făcut și părinții și strămoșii noștri.

Suntem emoționați în clipa aceasta, pentru că, iată, am ajuns aici, la această tribună, ca să vestim împreună noutatea aceasta și bucuria aceasta pentru credincioșii și iubitorii de limbă română curată, care au acum posibilitatea să deschidă Cartea Cărților și să o citească și să înțeleagă sensul cuvântului inspirat de Duhul Sfânt spre zidire intelectuală și înălțare sufletească. De altfel, și nu spun o noutate, Patriarhia a primit din partea Academiei un premiu pentru reeditarea Bibliei de la București, din 1688, cu prilejul transliterării ei în 1988, în condițiile de atunci, lucrare care și-a avut începutul tot la inițiativa Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu, pe atunci directorul Editurii Institutului Biblic, care apoi s-a și împlinit. Privim și noi cu îndreptățită mulțumire aceste exemplare care ne-au întâmpinat la intrare și care ne îmbie a le deschide paginile și a le privi cu ochii minții ca pe o ofrandă adusă desăvârșirii limbii române, culturii noastre naționale și îndestulării setei de cunoaștere a înțelepciunii celei mai presus de cuvânt.

Vă mulțumim, Domnule Președinte, pentru organizarea acestei sesiuni în vederea prezentării atât de călduroase pe care ați făcut-o Sfintei Scripturi jubiliare, nu numai protocolar și oficial, dar ne-ați încântat și cu o lectură foarte frumoasă din textul ei, așa cum m-am bucurat în bazilica Sf. Petru din Roma, la Liturghia duminicală, când l-am auzit pe ambasadorul României pe lângă Cetatea Vatican citind Apostolul. Și din punctul acesta de vedere, pentru noi, Biserica Ortodoxă și pentru Biserică în general, este o mare bucurie că intelectualitatea noastră se alătură acestor strădanii. Vom fi totdeauna bucuroși să avem împreună cu noi pe cei care străjuiesc bibliotecile, studiază documentele, cercetează arhivele și ne dau neîncetat mărturii despre osteneala și munca ce depun în slujba păstrării purității Cuvântului lui Dumnezeu și a exprimării Lui corecte în limba vorbită atât în biserică, cât și în afara ei.

Vă mulțumesc pentru această întâlnire minunată și doresc tuturor să se împărtășească din acest cuvânt dumnezeiesc, neuitând să-i adresăm și aici, pentru că i-am adresat de mai multe ori, frățești felicitări și îmbrățișări Părintelui Arhiepiscop Bartolomeu, celui care s-a ostenit să urce până la vârf muntele strădaniilor sale spre a ne oferi acest neuitat prilej atât de bogat în înțelesuri din aula Academiei Române.

Vă mulțumesc tuturor!

REDACTIA

CRONICA

Marți, 1 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba de târnosire a capelei Centrului de medicină și tratament "Munposan '94" cu hramul "Acoperământul Maicii Domnului" și Sfânta Liturghie.

A adresat cuvânt de binecuvântare celor prezenți, cadre medicale și pacienți.

Miercuri, 2 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Rev. James Ramsay, noul capelan al bisericii anglicane din București, în vizită de prezentare.

Luni, 7 octombrie – luni, 14 octombrie 2002, – La invitația Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a întreprins o vizită la Cetatea Vaticanului și în Italia, în fruntea unei delegații a Patriarhiei Române, formată din: II.PP.SS. Mitropoliți Daniel al Moldovei și Bucovinei, Teofan al Olteniei, Iosif al Mitropoliei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, PP.CC. Pr. prof. dr. acad. Dumitru Popescu, Pr. prof. dr. Nicoale Necula, decanul Facultății de teologie "Patriarhul Justinian", Pr. Michael Tița, consilier patriarhal, Costel Stoica consilier patriarhal, P.C. Pr. dr. Ioan Chivu și diac. Costin Spiridon.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat la Aeroportul Leonardo da Vinci, de Em. Sa Cardinalul Walter Kasper. Ex. Sa Arhiep. Marc Ouellet, președintele, și respectiv, secretarul Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor, Ex. Sa Arhiep. Leonardo Sandri, subsecretar de stat, P. Cuv. Arhim. Juvenalie Ionașcu, parohul parohiei ortodoxe române Scala Coeli din Roma, preoți ai parohiilor ortodoxe române din Roma și Italia meridională. De asemenea a fost prezent și Ex. Sa Dl. Dr. Mihai Dobre, ambasadorul României pe lângă Sf. Scaun.

Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a întâmpinat delegația B.O.R. în Piața San Pietro, în prezența a sute de mii de credincioși, prilej cu care a rostit cuvânt de bun venit, la care a răspuns P.F.P.P. Teoctist.

Miercuri, 16 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe membrii Comisiei de jurizare a concursului de soluții de arhitectură "Ansamblul Catedrala Patriarhală București", la încheierea etapei finale de jurizare, mulțumindu-le pentru participare și sprijinul acordat.

Vineri, 18 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Mons. Jean-Claude Perisset, nunțul apostolic în România. La primire au fost de față Prea Sfinții Episcopi-vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ciprian Câmpineanul.

Sâmbătă, 19 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit grupul celor 12 tineri de la parohia Apărătorii Patriei II, Protoieria III Capitală care, însoțiți de P.C. Pr. paroh Mircea Alexe Uță, au vizitat Parohia Sant'Angela Merici din Milano, Italia.

Marți, 22 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Pr. Petru Buburuz din cadrul Mitropoliei Basarabiei. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de Prea Sfinții Episcopi-vicari patriarhali Vincențiu Ploieșteanu și Ciprian Câmpineanu, a participat la recepția oferită de Nunțiatura apostolică din România cu prilejul celei de-a XXIV-a aniversare a Pontificatului Papei Ioan Paul al II-lea.

Miercuri, 23 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Dl. Philippe Etienne, ambasadorul Republicii Franceze la București, în vizită de prezentare.

Sâmbătă, 26 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie pe podiumul special amenajat la catedrala patriarhală, înconjurat de IPS Arhiepiscop Teodosie al Tomisului și de Prea Sfinții Episcopi-vicari Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul, Ciprian Câmpineanu, Sebastian Ilfoveanu și Varsanufie Prahoveanu.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe I.P.S. Ioan Robu, arhiepiscop romano-catolic de București.

Duminică, 27 octombrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie la Catedrala patriarhală în prezența a zeci de mii de credincioși și a rostit cuvânt de cinstire a Prea Cuviosului Părinte Dimitrie cel Nou, ocrotitorul Capitalei. Din soborul arhieresc au făcut parte: IPS Mitropolit Petru al Basarabiei, IPS Arhiepiscopi Teodosie al Tomisului, Nifon al Târgoviștei, P.S. Episcopi Calinic al Argeșului și Muscelului, Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, Galaction al Alexandriei și Teleormanului, Prea Sfinții Episcopi-vicari Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul, Ciprian Câmpineanu, Sebastian Ilfoveanu și Varsanufie Prahoveanu.

Duminică, 3 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a dus Sfintele Moaște ale Sf. Silvestru, episcopul Romei, la biserica cu acest hram din București și a săvârșit Sfânta Liturghie. A rostit cuvânt de învățătură și a binecuvântat pe P.C. Pr. prof. dr. C-tin Galeriu, parohul bisericii, aflat în suferință.

Luni, 4 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Dl. Vlad Cubreakov, deputat în Parlamentul Republicii Moldova și pe Dl. Norbert Neuhaus, consilier al fundației "Robert Schumann" din Germania.

Marți, 5 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe E.S. Dl. Arthur Schnneier, președintele fundației "Apel la conștiință" din S.U.A.

Duminică, 10 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a deschis – în prezența II.PP.SS. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, PP.SS. Timotei al Aradului, Casian al Dunării de Jos, Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul și Ciprian Câmpineanu, Episcopi-vicari patriarhali, Daniil Partoșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei – lucrările Congresului omagial de Patrologie "Ioan G. Coman – 100 de ani de la

naștere», cu tema "Autoritatea Sfinților Părinți pentru teologia contemporană" și a rostit cuvânt de omagiere.

Marți, 12 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Dl. Rocco Butiglieri, ministrul Integrării europene al Republicii Italiene, însoțit de E.S. D-na Anna Blefari Melazzi, Ambasadoarea acestei țări în România.

Vineri, 15 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe D-na Dr. Carmen Schuller din S.U.A. care a făcut o importantă donație pentru sprijinirea programelor de asistență socială ale Patriarhiei Române.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. Dionisios Schiadopoulos din Grecia în legătură cu posibilitățile de colaborare dintre firma Schiadopoulos Bros. Inc. din Grecia și Patriarhia Română.

Sâmbătă, 16 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit felicitările Prea Sfinților Episcopi-vicari și ale Prea Cucernicilor Părinți consilieri de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, cu ocazia aniversării a șaisprezece ani de la întronizarea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cărora le-a împărtășit un cuvânt de prețuire și de spor în slujirea Patriarhiei.

Duminică, 17 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală avându-i alături pe I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei și pe Prea Sfinții Episcopi Gherasim al Râmnicului, Vincențiu Ploieșteanu, Ambrozie Sinaitul, Ciprian Câmpineanul, Sebastian Ilfoveanul, și Versanufie Prahoveanul. A răspuns cuvântului de felicitare, prilejuit de aniversarea a șaisprezece ani de la întronizarea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române; adresat de I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei.

Marți, 19 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Preot. Benedict Percival Richard Ramsden din marea Britanie, în legătură cu posibilitatea de colaborare în programele de asistență și re-socializare a bolnavilor psihic.

Miercuri, 20 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Pr. prof. dr. Viorel Ioniță, director de studii la Conferința Bisericilor Europene, în legătură cu sesiunea dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Dl. prof. Wahib Kusman Boulos de la Institutul Patristic din Cairo, Egipt.

Joi, 21 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba de târnosire a capelei Spitalului clinic universitar din București și Sfânta Liturghie având alături pe I.P.S. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului. A adresat cuvânt de învățătură și a binecuvântat pe cei prezenți, ctitori, cadre medicale, credincioși. A hirotonisit "iconom" pe P.C. Pr. Marian Sava.

Vineri, 22 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P.C. Pr. Mircea Corpodean de la Parohia ortodoxă română din Johannesburg, Africa de Sud.

Sâmbătă, 23 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, însoțit de P.S. Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, la adunarea din Piața Revoluției cu prilejul vizitei la București a D-lui George W. Bush, Președintele S.U.A.

Duminică, 24 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba de resfințire a Bisericii Batiște, Protoieria II Capitală, și Sfânta Liturghie, adresând cuvânt ocazional de învățătură și acordând rangul de "iconom stavrofor" a P.C. Pr. paroh Mircea Despoiu și distincția "Crucea Patriarhală".

Luni, 25 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat – împreună cu PS Episcop-vicar patriarhal Vincențiu Ploieșteanu – la ședința comună festivă a Parlamentului României prilejuită de invitarea de aderare a țării noastre la NATO.

Marti, 26 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a deschis și prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 27 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Sfântului Sinod.

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe IPS Mitropolit Michael al Austriei, exarh al Ungariei și Europei centrale, din cadrul Patriarhiei ecumenice, invitat la Galați de P.S. Episcop dr. Casian Crăciun al Dunării de Jos.*

Joi, 28 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la Academia Română, împreună cu membri ai Sfântului Sinod, la lansarea Bibliei jubiliare, versiunea IPS Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului, prezentând în cadrul ședinței acest eveniment din viața Bisericii noastre.

Vineri, 29 noiembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la deschiderea expoziției naționale și a concursului "Icoana din sufletul copilului", ediția a X-a jubiliară, rostind cuvânt de prețuire a micilor și tinerilor laureați și împărțind diplomele.

Duminică, 1 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală și slujba Te Deum-ului cu prilejul Zilei Naționale a României, adresând cuvânt de cinstire a înaintașilor care au realizat la 1918 Marea Unire.

Vineri, 6 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba de resfințire a Bisericii parohiei Clinceni, Protoieria Ilfov, cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae, și Sfânta Liturghie. A rostit cuvânt de învățătură și a hirototesit "iconom stavrofor" pe P.C. Pr. Paroh Gheorghe Gheorghe, acordându-i distincția "Crucea Patriarhală". A mai acordat distincția "Crucea

Patriarhală" D-lui Badea Iordan, membru al Consiliului parohial. A sfințit noua trapeză pentru săraci a parohiei.

Marti, 10 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a deschis, la Palatul Patriarhiei Române, sesiunea a VI-a "Patrimoniul eclezial, patrimoniul cultural" organizată de Patriarhie și Ministerul Culturii și Cultelor – Secretariatul de Stat pentru Culte. Au fost prezenți Dl. acad. Răzvan Theodorescu, ministrul Culturii și Cultelor, Dl. Laurențiu Tănase, secretar de Stat pentru Culte și Dl. prof. dr. Ioan Oprea, secretar de Stat cu probleme de patrimoniu, IPS Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, PS Episcop Laurențiu al Caransebeșului, numeroși oameni de cultură.

Marti, 13 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe D-na Muriel Boll în legătură cu proiectul construcției «Așezământul de medicină paleativă» din București.

Duminică, 15 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a XXVIII-a după Rusalii. A hirotonit diacon pe licențiatul în Teologie Dragoș Florian Căprioru și preot pe P.C. Diac. Gheorghe Pop, pe seama parohiei nou înființate Sfinții Trei Ierarhi – Fundeni, Protoieria II Capitală.

Luni, 16 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat la serbarea "Colinda Sfântă din sufletul copiilor la Nașterea Domnului", organizată în cadrul ediției a X-a jubiliare a expoziției naționale "Icoana din sufletul copilului" la Palatul Patriarhiei.

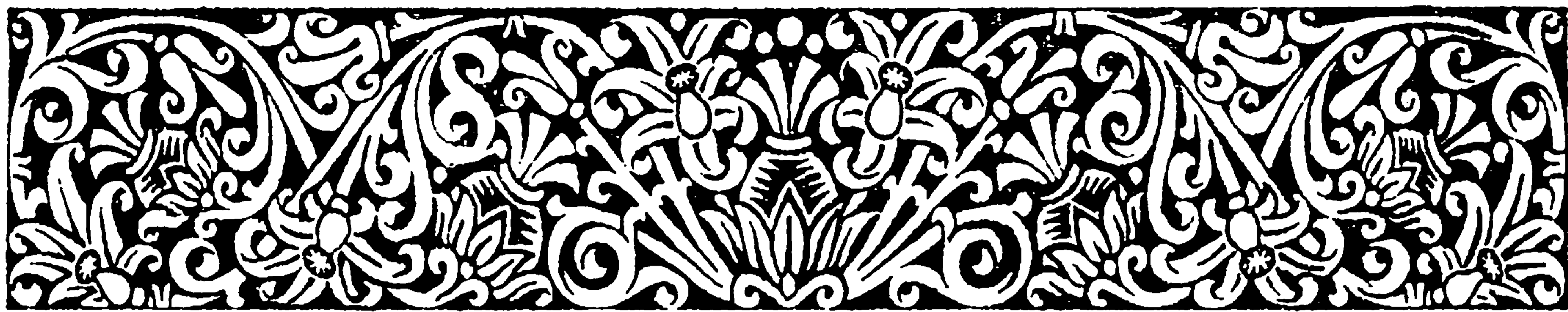
Miercuri, 18 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la programul social organizat la Așezământul Patriarhul Justinian Marina de Patriarhia Română la Guvern în colaborare cu Ambasada Republicii Chineze la București și a adresat cuvânt de binecuvântare.

Joi, 19 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, la Palatul Cotroceni, la festivitatea acordării unor distincții ale Statului unor ierarhi și preoți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Vineri, 20 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la Concertul de colinde și serbarea pomului de Crăciun organizată la Palatul Patriarhiei de sectorul "Biserica și Societatea". A adresat cuvânt de binecuvântare și a împărțit daruri copiilor.

Duminică, 22 decembrie 2002, – Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, în aula Palatului Patriarhiei, la concertul de colinde al Coralei Patriarhiei Române – condusă de P.C. Pr. prof. dr. Constantin Drăgușin – și la lansarea CD-ului "Colinde și cântece de Crăciun" și a adresat cuvânt de binecuvântare.

Pr. NICOLAE VLADU,
Consilier Patriarhal

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

UN EVENIMENT CULTURAL-DUHOVNICESC DE EXCEPȚIE LA SEMINARUL DE LA MOFLENI: COMEMORAREA PRIMULUI SĂU DIRECTOR, ARHIM. THEOFIL S. NICULESCU

Am participat Marți 22 și Miercuri 23 octombrie 2002 la un eveniment cultural-duhovnicesc de aducere aminte față de înaintași. El s-a desfășurat pe parcursul celor două zile, în două locuri diferite, la mare distanță între ele: Seminarul Teologic Liceal din Mofleni – Craiova și Mănăstirea Viforâta, județul Dâmbovița. Programul manifestărilor a avut scopul de a comemora pe Arhim. Theofil S. Niculescu, primul director al Școlii eparhiale de cântăreți din anii '50 ai secolului trecut care își doarme somnul de veci în cimitirul mănăstirii amintite.

Inițiativa a aparținut unuia dintre fiii duhovnicești ai vestitului arhimandrit și director, iar complexitatea manifestărilor și ținuta lor elevată au încălzit sufletele participanților, entuziasmând și pe cei veniți ca la o acțiune cu caracter protocolar doar din protocol.

Cât privește pe participanți – invitații la manifestare – chiar dacă sala unde s-a desfășurat programul primei zile a fost ocupată la capacitatea ei, lecturând numele acestora în una din lucrările tipărite și oferite gratuit celor prezenți la eveniment, îmi stăruie în memorie o cronică muzicală din anul 1932, semnată de etnomuzicologul George Breazu, citez: "Este mai bine de o lună de când a avut loc ... conferința despre muzica bizantină ținută de părintele I. D. Petrescu la Fundație în ciclul organizat de "Cercul Analelor Române". Titlul conferinței era și mai atrăgător prin adaosul "după manuscrisele din veacul al XI-lea... și al XIV-lea". Și totuși, n-a putut urni spre sala Fundației decât un foarte restrâns număr de interesați. Dar ce ni s-a părut și mai vinovat este faptul că lipseau de acolo preoții... dintre obrazele Bisericii nu era de față decât arhiepiscopul Tit Simezea. Încolo – nimeni; nici camilafcă, nici culion. Păi se poate, Înaltpreasfințiților, Preacinstiților..." ("Cuvântul", 9 mai 1932, Muzica bizantină. Conferința Părintelui I. D. Petrescu).

La Craiova, manifestările au început Marți 22 octombrie, dis-de-dimineață, la Paraclisul seminarului, prin oficierea Sfintei Liturghii de către un sobor de preoți, fiii duhovnicești ai arhim. Theofil S. Niculescu, veniți de pe meleagurile Olteniei și Transilvaniei, avându-l în frunte pe Î. P. S. Teofan Savu, Mitropolitul Olteniei, iar răspunsurile stranei au fost susținute de elevii seminarului și un grup

de studenți de la Facultatea de Teologie a Universității din Craiova. La sfârșitul Sfintei Liturghii, Î. P. S. Teofan a rostit cuvânt de mângâiere pentru cei prezenți, absolvenți ai promoțiilor 1949/1952, alți participanți, apoi s-a oficiat Parastasul de pomenire pentru sorocul de un sfert de veac, la care au fost prezenți și alți fii duhovnicești veniți de la București, Brașov, Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Episcopia Harghita și Covasna, Mănăstirea Viforâta ș. a.

După creștineasca pomenire, în sala de festivități – de fapt, sala de mese a seminarului, frumos împodobită – s-au desfășurat celelalte manifestări:

- Simpozionul "Arhim. Theofil S. Niculescu, primul director al seminarului";
- Expoziția de carte "Arhim. Theofil S. Niculescu, mărturie peste ani a trudniciei cu cuvântul și fapta".
- Miniconcertul monodico-armonic.

În cuvântul său, P. C. Pr. Constantin Popescu, directorul seminarului, a salutat pe cei prezenți la manifestare, Î. P. S. Teofan și distinșii invitați, personalități ale vieții culturale, științifice și artistice din localitate și din alte zone ale țării, preoți, cadre didactice din învățământul universitar și preuniversitar, medici, scriitori, critici de artă și muzicieni care l-au cunoscut sau au dorit să-l cunoască și pe această cale pe cel comemorat, elevi ai seminarului, studenți ș. a.

A urmat cuvântul de deschidere al Î. P. S. Teofan care și-a exprimat satisfacția pentru o astfel de inițiativă. Subliniind că ar dori să nu rămână singulară, a urat succes întregului program al manifestărilor și a invitat pe Pr. prof. univ. dr. Alexie Al. Buzera, inițiatorul manifestărilor, să conducă lucrările Simpozionului.

I. Comunicările din cadrul Simpozionului, susținute de fiii duhovnicești ai arhimandritului, au relevat momente importante din viața și activitatea primului director al Școlii eparhiale de la Mofleni – Craiova din anii '50 – actualul seminar – personalitate proeminentă a vieții bisericești din Oltenia. Fiecare comunicare s-a aflat sub semnul ineditului, cu destăinuri emoționante, dar a impresionat profund relatările Pr. Icon. Stavr. Ilarie Benchea de la Sibiu, unul din cei patru frați preoți dintr-o familie de creștini evlavioși de la parohia Lupu, județul Alba, unde arhimandritul Theofil S. Niculescu a slujit timp de patru ani ca preot de enorie, făcând apostolat – după opinia vorbitorului – mai abitir decât popa Tanda. Drumul sacerdoțiului fraților Benchea, ca al multor altora, a fost pregătit cu har și înțelepciune de cel pe care părintele Ilarie l-a considerat "trimis" al Domnului la parohia Lupu. Enoriașii acesteia și-l amintesc cu evlavie și recunoștință, fiind înveșnicit în memoria colectivă a parohiei transilvănene, fapt demonstrat de prezența familiei Benchea la manifestările celor două zile din amurg de toamnă de la mănăstirea Coșuna-Bucovățul Vechi și Viforâta.

Nu mai puțin emoționante au fost luările de cuvânt ale unor absolvenți ai școlii din anii '49-'52, cărora li s-a acordat spațiu în cadrul Simpozionului; a impresionat prin sinceritate și inteligența relatărilor, eminentul elev din anii '50, Țârlui Nicolae, pensionarul de astăzi din Podenii Mehedințului care, cu ochii înlăcrimați, a cerut iertare Părintelui director Theofil pentru că "atunci l-a mințit și nu i-a ascultat sfatul să meargă la Seminarul monahal de la Neamț din Moldova".

II. Expoziția de carte, parte componentă de excepție a manifestărilor privind activitatea de cercetare teologică și pastoral-istorică a călugărului cărturar, păstrată în manuscris peste o jumătate de secol, a fost realmente necunoscută, iar lucrările tipărite postum sunt inedite. Prezentarea lor a fost încredințată unor

personalități ale vieții culturale din Craiova; în ordinea cronologică a întocmirii manuscriselor, acestea sunt:

– *Mănăstirile și schiturile din România* (1943), apărută la Editura Mănăstirii Vodița, prezentată de Prof. dr. Constantin Dinulescu;

– *Numele sfinților și sfintelor extrase din sinaxarele mineelor* (1948-1952), tipărită la Editura Reduta din Craiova; a prezentat-o Pr. Sever Negrescu, poet și scriitor, consilier cultural la Mitropolia Olteniei;

– *Slujba Sf. Grigorie Decapolitul* (1947-1948), compusă de episcopul Gherontie Nicolau la solicitarea arhim. Theofil S. Niculescu, atunci exarh al mănăstirilor din Oltenia, care a întregit-o cu *Viața și Acatistul Sfântului*, tipărită de Sfânta Mănăstire Bistrița-Vâlcea la Editura Reduta din Craiova și prezentată de Pr. prof. Alexie Al. Buzera de la Facultatea de Teologie a Universității din Craiova;

– *Călugări Cărturari Români*, Arhim. Theofil S. Niculescu, *personalitate a vieții bisericești din Oltenia*, semnată de Pr. prof. univ. dr. Alexie Al. Buzera, arhim. Veniamin Micle, la care și-au adus contribuția și Pr. Ic. Stavr. Ilarie Benchea, Pr. Gh. Enache, Dr. Constantin Catrina și Prof. Delia Ștefania Barbu, cu *Mugurași de credință pentru cei de la Grădiniță*, versuri religioase în metru popular, semnate de Ana Benchea din aceeași familie de la Lupu, Alba, și prefată de Prof. Delia Ștefania Barbu din Craiova, ambele tipărite la Editura Reduta, au fost prezentate de cercetătorul dr. Tudor Nedelcea și Prof. univ. dr. Marian Barbu, cunoscut scriitor și critic de artă.

Apărute prin destoinicia și osârdua unor dascăli precum și a unor generoși filantropi, iubitori de cultură teologică, lectorii celor cinci cărți au subliniat travaliul științific al călugărului cărturar dar, și curajul temerarului arhimandrit de a lupta cu cuvântul și cu fapta în timpul regimului comunist pentru care, în urma unor decrete și măsuri draconice, și-a asigurat existența lucrând cu brațele pe un șantier muncitoresc din București.

Odată cu prezentarea cărților amintite s-au făcut și alte sublinieri și propuneri din care prezentăm selectiv:

– Aprecierea unanimă a spiritului de jertfelnicie al Arhim. Theofil S. Niculescu, transmis și fiului său duhovnicesc de vreme ce a luat inițiativa comemorării și tipărirea postumă a operei sale cărturărești;

– Gândul fericit de a oferi gratuit participanților, la manifestările din 22-23 octombrie 2002, cele cinci lucrări;

Cât privește propunerile, prima viza acordarea numelui arhimandritului Theofil S. Niculescu unei săli de clasă de la actualul seminar care s-a și realizat;

– Premiera de către forurile bisericești a lucrării *Călugări Cărturari Români*, arhimandritul Theofil S. Niculescu, *personalitate a vieții bisericești din Oltenia* și, de ce nu, a celui care a inițiat astfel de manifestări model, de excepție; este problemă de viitor.

Simpozionul și expoziția de carte s-au derulat gradat, într-o ținută elevată, atingând cote înalte odată cu prezentarea concertului monodico-armonic de către corurile Seminarului și Facultății de Teologie a Universității din Craiova, al căror repertoriu select, adecvat evenimentului, și acuratețea interpretării au entuziasmat asistența.

Ceea ce a constituit ineditul momentului muzical a fost cântecul "Busuiocul", notat și armonizat de Chiril Popescu, profesorul școlii din anii '50, duet interpretat de Pr. prof. univ. Alexie Al. Buzera și Vasile C. Martinoiu, solist al Operei Române din București, – colegi de clasă în acei ani de la jumătatea secolului tre-

cut – pe care l-au interpretat adesea în diverse ocazii festive, spre mândria și bucuria directorului și părintelui lor duhovnicesc. Dar punctul culminant al programului l-a constituit interpretarea de către Vasile Martinoiu a ariei lui Germont din opera *Traviata* de Giuseppe Verdi pe care reputatul artist – laureat al mai multor concursuri internaționale, preferat al marilor teatre de operă pe scenele cărora a cântat în nenumărate stagiuni – a interpretat-o mai emoționant și mai emoționat ca oricând. Destăinuirile din preambulul ariei au fost concludente pentru a înțelege atât starea emoțională, cât și interpretarea emoționantă; în ovațiile asistenței, cei doi colegi, acum la vârsta senectuții, s-au îmbrățișat îndelung. Spontan, și ceilalți foști colegi au venit de la locurile unde se aflau în sală și s-au îmbrățișat, transformând momentul într-o emoționantă întâlnire de promoție după 52 de ani de la absolvirea Școlii eparhiale de sub streășina mănăstirii Coșuna – Bucovățul Vechi.

Aria baritonului din opera *Traviata* și duetul "Busuiocul" au fost acompaniate la pianul seminarului – acordat special pentru eveniment – de maestrul Alexandru Racu, când întreaga asistență a trăit momente înălțătoare, unice; o paranteză: am fost frapat de receptarea nuanțată a acestui eveniment de excepție de către mass-media locală.

S-a remarcat prezentarea veridică a întregii game de manifestări din Programul zilei de 22 octombrie, inclusiv momentele de vârf cu clipele înălțătoare din final; derularea realizată cu justificat patos de către redactorul cotidianului "Cuvântul Libertății", domnul Nicolae Boangiu care, prezent în sală, a vibrat și în relatări la unison cu întreaga asistență. Prin contrast, enunțarea schematică, searbădă, cu obișnuitul "limbaj de lemn" din trecute vremuri de "glorie" a unor redactori – surprinzător, tineri – de la o revistă cu nume încurcat, au înnegrit, ca la comandă, spațiul tipografic, în prea puțină cunoștință de cauză, cu informații de birou, fără să vibreze ei înșiși. Păi ce oferiți credincioșilor cetății, Preacinstiților?

Programul manifestărilor din această zi s-a încheiat într-o atmosferă înălțătoare, de autentică sărbătoare duhovnicească, precum a subliniat și Î. P. S. Teofan în cuvântul final: "O acțiune cu caracter aparent protocolar s-a transformat într-un moment de rugăciune cu conținut liturgic, cadru spiritual impregnat de personalitatea celui care a fost arhimandritul Theofil" ("Cuvântul Libertății", 23 octombrie, 2002, p. 5).

Reverberația atmosferei duhovnicești din sala de festivități au resimțit-o cei prezenți la masa de pomenire a arhimandritului, pregătită de instituția gazdă. Talentul și patriotismul oaspeților din Ardeal au vibrat cu aceeași intensitate în sufletele celor prezenți când Pr. Ilarie Benchea a recitat poezia *Pătru Opincă* de Aron Cotruș, iar Pr. Gheorghe Benchea, cu plăcuta-i voce de bas, a doinit cântecul "*Măi Ardeal*", inspirat din încleștările de la Oarba de Mureș în cel de-al doilea război mondial, apoi Ana Benchea a rostit cu sensibilitate și emoție versurile create ad-hoc pentru acest moment sărbătoresc.

Conform Programului comemorării, Miercuri 23 octombrie 2002, dis-de-diminează, din Craiova s-a făcut pelerinaj la mormântul arhim. Theofil S. Niculescu de la Mănăstirea Viforâta care, prin jertfelnicia maicii Filareta Porojan, fiica duhovnicească a călugărului cărturar, este străjuit de o sfântă cruce și o candelă pe care o aprinde zilnic de un sfert de veac.

Ajunși acolo, slujba Parastasului, oficiată în biserica mănăstirii și la mormântul Arhimandritului din cimitir, de către un sobor de preoți, a fost aureolată de

depunerea pe mormânt a unei coroane de flori și a unui "pumn" de pământ, adus de cei patru preoți, frații Benchea, din partea enoriașilor parohiei Lupu, drept prinos de recunoștință pentru părintele lor duhovnicesc.

Această pomenire de la sorocul unui sfert de veac a vrednicului monah a fost împodobită cu prezența numerosului sobor al măicuțelor și surorilor Mănăstirii Viforâta, în frunte cu maica stareță, stavrofora Arsenia Opreș, maica Filareta Porojan și alte măicuțe; unele au viețuit în veacul trecut la mănăstiri din Oltenia, când Arhimandritul Theofil S. Niculescu a îndeplinit demnitatea de exarh. Maica Eftimia Prică, în vârstă de 92 de ani, care a viețuit la mănăstirea Sărăcinești, județul Vâlcea, a scris o poezie originală, în metru popular, intitulată "Arhimandritul Theofil S. Niculescu. Omagiu la un sfert de veac". Prezentată la masa de pomenire din trapeza Mănăstirii Viforâta, această poezie are următorul conținut:

Atmosfera sărbătorească din 22 și 23 octombrie de la Seminarul Teologic din Mofleni-Craiova și de la Mănăstirea Viforâta a încălzit inimile participanților, fii duhovnicești ai arhim. Theofil S. Niculescu, veniți de pe toate meleagurile țării, pe unde vrednicul arhimandrit a făcut apostolat cu cuvântul și cu fapta. La despărțirea de la Mănăstirea Viforâta – urmare firească a inițiativei de la Craiova – ei au hotărât ca în luna iunie 2003 să cinstească memoria Părintelui lor duhovnicesc și pe meleagurile transilvane, la parohia Lupu, județul Alba, cu prilejul celor opt decenii de la nașterea sa.

Părintele Theofil
Monah înțelept, umil,
La fapte mari a ajuns
Cu darul Celui de sus.

Nu se îngrijea de sine
Și nu purta haine fine,
Dar vedea pe cei lipsiți,
Pe orfani și necăjiți.

Avea o inimă mare
Pentru-a Domnului lucrare;
Cu smerenie muncea,
Fapte bune săvârșea.

El în grabă-i ajuta,
Sfaturi bune le dădea,
Și cu multă-nțelepciune
Făcea numai fapte bune.

Gândul care-l frământa
Multă dragoste avea,
Să ajute pe oricine,
Cei ce sârguiesc spre bine.

Și Biserica-ajuta,
Slujbași buni îi pregătea;
Credința să înflorească
Peste Țara Românească.

Mulțumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să participăm la această înălțătoare sărbătoare cultural-duhovnicească închinată memoriei arhimandritului Theofil S. Niculescu, primul director al Școlii eparhiale de la Coșuna-Bucovățul Vechi din a doua jumătate a secolului trecut, personalitate marcantă a vieții bisericesti din Oltenia. Exemplul său de dreptate, echitate și jertfelnicie, astăzi necesar mai mult ca oricând, rămâne drept far călăuzitor celor chemați să slujească Biserica străbună și Neamul românesc; pentru toate cele împlinite pe 22 și 23 octombrie 2002, aducem cuvânt de laudă și de mulțumire tuturor celor ce și-au adus contribuția oricât de modestă.

Prof. SANDU B.

CUVIOASA MIHAELA-STAVROFORA,
STAREȚA MÂNĂSTIRII HUREZI – VÂLCEA A PĂRĂSIT OBȘTEA
1908-2002

Mai rar, ca cineva să mai aibă câțiva ani, să atingă suta și să fie în activitate. Vrednic de a primi slavă și închinăciune de la Arhiereul cel veșnic, de la o slujitoare de peste 60 de ani ca monahie, în aceeași ascultare și în aceeași mânăstire. A trecut prin toate încercările, nimic n-a putut s-o înfrângă. De la strană până la toacă și la clopot, de la bucătărie în gospodărie, de la studenție la sapă, de la ceasuri pe șantier, de la ghid la salahor, de la Ceaslov la tratate de teologie și dascăl pentru alții, de la muzeu la limbi străine... În sfârșit, ca stareță în funcție timp de 30 de ani și onorific încă treizeci de ani. Doamne, de neînțeles, ce viață, în cadrele Providenței. Aceasta a fost *Mihaela cea smerită*, dar tenace și plină de vocație în cele ale monahismului, mai ales în perioada grea satanist-stalinistă, 1945-1990.

Maria Ghițoiu s-a născut în 04 septembrie 1908, ziua în care se cinstește Profetul și Legiuitorul biblic Moise, din părinți credincioși și vrednici gospodari ardeleni: Ioan și Paraschiva din localitatea Călnic (jud. Alba). A terminat școala primară și elementară în sat, fiind premiantă și înclinată spre matematică și istorie.

La îndemnul profesorilor și cu bunăvoința părinților, după examenul de admitere, este înscrisă la Școala superioară de comerț din Sibiu (devenită între timp liceul real sau de matematică). Pe lângă preocupările școlare, îi plăceau excursiile de studii și documentare, la munte sau la șes. Așa a vrut Maica Domnului. Ca elevă a vizitat, printre altele, Oltenia, cu mânăstirile ei. "În toamna anului 1948, la Mânăstirea Hurezi, mi-a istorisit mai târziu Maica, am întâlnit un stareț mare, îmbrăcat în alb. Care vorbea cu lumea și cu profesorii mei. Aceștia m-au recomandat Părintelui spunând: ea cunoaște toată istoria acestor locuri, ne este ghid. Deci noi suntem cu știința, ea este cu istoria... Bine, dar nu se poate una fără alta, a replicat tânărul îmbrăcat într-un alb strălucitor... După alte dialoguri, am aflat că este Patriarhul României... I-am sărutat mâna, mi-a dat o cruciuliță și o icoană cu Maica Domnului – când i-am spus că mă numesc Maria – s-a uitat la mine cu ochi de fulger, m-a binecuvântat și mi-a zis: "cu ajutorul lui Dumnezeu, o să ne mai vedem". Am plecat în cuget cu această spusă, dar și copleșită de ceea ce auzisem și văzusem despre Brâncoveni și ctitoria lor de la Hurezi, dar și Sâmbăta de Sus.

Am luat bacalaureatul, gândul meu nu mă slăbea: Mânăstirea Hurezi. Am venit aici hotărâtă: Maica stareță m-a trecut prin ascultări gospodărești. M-a așezat apoi la administrație-contabilitate. Părintele-vicar Germano, de la Vâlcea mi-a dat și ascultare la șantier: pontaj și măsurători. Justinian-patriarhul m-a trimis și la Facultatea de Teologie-Sibiu, pe lângă ascultările arătate. Ani grei. Cunoșteam bine țesutul și broderia, ceea ce a mărit interesul pentru atelierele mânăstirii. Mi s-a dat și iconomatul...". Așa a ajuns sora Maria, căreia maicile îi spuneau Arhanghelul, să intre în mânăstire și după doi ani (1951) să fie tunsă în monahism sub numele de *Cuvioasa Maică Mihaela*. A contribuit împreună cu maicile dascălițe la amenajarea, inventarierea și selectarea obiectelor de muzeu.

Pentru cunoașterea limbii germane din liceu, adăugându-se și rusa, franceza și engleza din facultate, Maica Mihaela ajunsese, cu vocea sa de tunet (un alto profund), un strălucit promotor al valorilor noastre culturale în țară și peste hotare, călătorind în mai multe țări înainte de '90. Așa se face că în ciuda unor rezerve politice și ocoliri din partea chiriarhului și vicarului său, Pr. C. Dumitrescu, și luând în calcul aprecierile Monumentelor Istorice și intervenția Patriarhului Justinian, *Maica Mihaela* a fost numită *stareță* a Sfintei Mănăstiri Hurezi (1953-1980), una din cele mai lungi perioade în responsabilitatea obștii din istoria mănăstirii. N-a fost ușor cu o comunitate de aproape 200 de viețuitoare, cu atelierile școală, cu gospodăria, cu ghizii și cu vizitatorii, cu problemele financiare. Pe toate le-a împlinit și le-a depășit.

Una dintre aceste probleme a fost dureroasă: învățământul. Mai întâi, suspendarea Seminarului monahal, inclusiv atelierile cu maici tinere care a trebuit să plece, apoi aplicarea *Decretului 410/1959* cu desființarea obștilor mănăstirești. Ierarhul locului a trimis călugării și călugărițele în lume, la colectiv sau pe șantiere laice. O parte din cele mai în vârstă și licențiate au părăsit Eparhia fiind primite de către Arhiepiscopia Bucureștilor: Maica Arsenia la Viforâta, Maica Eufrasia la Dealu și destule au plecat în bejenie, dar și-au menținut pravila călugărească. Așa le-au găsit anii mai buni '70-'75 când au fost cazuri de primiri la mănăstire și continuarea studiilor și anul '90 când au revenit în vechea obște sau și-au întemeiat comunități trainice: Maica Pavelida, stareța Sf. Mănăstiri Prislop și multe altele.

Maica stareță Mihaela era cunoscută ca autoritate în toată Oltenia. Î. P. S. Nestor († 2000) o numea tulnicul Carpaților. Era greu să o intimideze cineva. Prin cele două încercări asupra subsemnatului (1959 și 1963) când am fost exmatriculat din Institut, Maica stareță mi-a spus: stai liniștit, nu te lasă Justinian-Patriarhul, eu am avut 5 mandate de arestare și toate au fost anulate, iar când a aflat Patriarhul, toate s-au dus pe apa sâmbetei... Nu din curiozitate, ci pentru adevăr. De două ori i-a spus lui N. Ceaușescu: "Aveți grijă de ctitoriile voievodale și lăsați urmașilor noștri duhul lor sănătos... Cine-i cu Biserica nu-și pierde Țara..." (A se vedea și consemnările din Cartea de Aur a Mănăstirii).

Maica stareță a simțit mijlocirea Sfinților Brâncoveni și a Ierarhului Martir Antim Ivireanul și se ruga lor. Și dacă nu s-a putut canonizarea în 1950-1956, s-a împlinit în 1992 (a se vedea rev. "Biserica Ortodoxă Română", nr. 1-6, 7-10/1992). Atunci a spus Președintelui Ion Iliescu, în fața Patriarhului Teoctist și a tot Sinodul: "aduceți-vă aminte de înaintașii noștri, cinstiți pe sfinții lor știuți și neștiuți și înfrumusețându-le locașurile sufletului și străduințele lor...". Cei de față au luat aminte și iată că s-au investit miliarde de lei pentru consolidarea și recondiționarea autentic-originală a picturii și construirea Motelului în incinta 2 de către Banca Națională a României.

În anul 2002, 21 Mai, am fost invitați (subsemnatul și un grup de studenți, la care am fost îndrumător de an) la hramul bisericii "Sf. Împărați", catedrala Mănăstirii Hurezi. S-a slujit aici Sf. Liturghie arhierască, răspunsurile fiind date de către studenții pelerini. Maica stareță Pavelida (și Cuvioșia sa cu studii superioare, pe lângă cele teologice, Academia de Studii Economice) ne-a primit cu dragoste și a felicitat pe noii absolvenți. Ne-a întâmpinat și exstareța Mihaela

care, la 95 de ani, a sfătuit pe cei de față să-și facă datoria "și să urmeze pe cunoscutul dascăl al acestor locuri (Diaconu Petru) care ne-a trimis cărți în vremuri de restriște, este ctitor de biserică nouă, aici, peste două dealuri, și o cinste pentru locuitorii din împrejurimi...". Studenții i-au mulțumit și i-au cântat "Mulți ani trăiască!". Să trăiți Dvs. că mie mi-a dat Dumnezeu destui ani...

Și iată că în același an, 2002, de ziua prăznuirii Sf. Ierarh Spiridon, 12 Decembrie, Maica Mihaela a trecut senină și liniștită granițele acestei lumi ajungând acolo lângă Mirele ceresc căruia I s-a dedicat și I-a slujit.

Înmormântarea a avut loc pe 14 Decembrie. Slujba a fost oficiată de către P. S. Gherasim, Episcopul Râmnicului și Prof. dr. Irineu, Arhiepiscop-vicar. La vremea potrivită, Maica stareță Pavelida a scos în evidență faptele și realizările înaintașei sale. Perseverența Maicii Mihaela în a avea totul în ordine s-a împlinit, iar în ultima vreme o mulțime de fete, care doresc o viață monahală, sunt de față.

Și cei doi ierarhi au apreciat lupta și jertfa Maicii Mihaela într-o activitate neîntreruptă de peste 60 de ani de nevoie.

Trupul neînsuflețit, în simplitatea înfășurării sale, a fost depus în Cimitirul Mănăstirii, lângă Paraclisul "Sf. Arhangheli" unde, în tinerețe, cea plecată spre eternitate, a primit tunderea în monahism și Schima mare. Ea a avut și alte distincții bisericesti, ca stavroforă și Crucea patriarhală oferită de Justinian-Patriarhul.

Au mai fost de față, în afara celor pomeniți mai sus, ucenica sa, Maica *Ierusalima*, stareța Sf. Mănăstiri Râmeț, Maica *Arsenia*, stareța Mănăstirii Viforâta, colega celei decedate, Maica Nazaria, stareța Mănăstirii Dealu, Maica *Semfora*, stareța Mănăstirii Sf. Maria-Techirghiol, Maică *Agnia*, Directoarea "Seminarului Monahal Prislop", P. Cuv. Arhim. Dr. *Vartolomeu*, Exarhul Mănăstirilor din Eparhia Râmnicului, Protosinghelul *Ioanichie*, Starețul Mănăstirii Turnu (Vâlcea), alți călugări și mulțime de credincioși din țară și împrejurimi.

Nu o vom uita, iar pomenirea ei va fi din neam în neam!

Diac. PETRU DAVID

PĂRINTELE DUMITRU BĂLAȘA, A TRECUT SPRE ETERNITATE

Împlinise 90 de ani, fusese serbat și apreciat pentru activitatea sa științifică și de cercetare, pentru misiunea sa ca preot cu vocație și iată că în ziua de după ignat, 22 decembrie 2002, când se cinstea în calendarul ortodoxiei românești mitropolitul cărturar Petru Movilă, de curând canonizat, Părintele Mitică Bălașa a închis ochii pentru totdeauna.

Născut la 1 august 1911, în localitatea Dealu Mare, jud. Vâlcea din părinți gospodari și înstăriți, notarul Matei și Ioana Bălașa, a urmat școala primară și gimnazială în Drăgășani și apoi Seminarul Sf. Nicolae din Rm. Vâlcea (1923-1931). Fiind un elev fruntaș și sârguincios, s-a înscris la Facultatea de Teologie din București (1932-1936) obținând titlul de licențiat în domeniul Istoriei Bisericii Ortodoxe Române. Încă din facultate, s-a căsătorit și a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Băleasa, jud. Olt (1934-1940). Ca orice tânăr preot, pe lângă misiune și pastorație, încă din facultate, a fost atras de curente naționalist legionare, fiind fruntaș în mișcări și cuiburi în Drăgășani, Rm. Vâlcii și Craiova. A fost transferat la biserica "Hagi Enuși" din Craiova (1940-1948), ca apoi, la îndemnul Patriarhului Justinian, să meargă la parohia Crețeni-Vâlcea (1948-1959).

În urma mișcărilor antibolșevice din Ungaria, Părintele Bălașa a fost anchetat câțiva ani ('56-'59) și în urma unor denunțuri a fost arestat și condamnat ca "dușman al poporului".

Fiind eliberat în 1963, a refuzat venirea la parohie și mitropolitul Firmilian l-a numit slujitor la catedrala "Sf. Dumitru" din Craiova. Revenind la vechile preocupări în cercetarea trecutului nostru, Părintele Bălașa a fost numit îndrumător al Bibliotecii mitropolitane și al Colecției muzeistice eparhiale, în Colectivul redacțional al revistei "Mitropolia Olteniei" și apoi redactor al acesteia (1967-1974). În această perioadă l-am cunoscut în plină activitate.

Pentru râvna în slujire i s-a oferit meritul de Iconom stavrofor, 1968, iar pentru întreaga activitate a primit Crucea patriarhală.

Ca istoric și cercetător, activitatea sa a depășit limitele bisericesti ale studiilor și articolelor. Cunoscător al limbilor clasice – inclusiv slava bisericească, membru al slaviștilor din România – și al celor moderne de circulație, a putut crea o operă inedită, absolut necesară și în lumea istoricilor laici. Așa se face că meritele sale au fost recunoscute în rândul cercetătorilor laici și al specialiștilor din Academia Română. A fost numit Secretar al Institutului de Istorie Națională – Filiala Craiova și alte responsabilități.

A fost printre inițiatorii Comisiei de Istorie ecleziastică condusă de Mitropolitul Nestor († 2000) și în diferite comisii și comitete științifice. A publicat studii și documente inedite (peste 500 de titluri) în revistele centrale ale Patriarhiei și mai ales în Mitropolia Olteniei, moștenitoare și continuatoare a publi-

cației de prestigiu "Arhivele Olteniei", reînființată după '90. Cel plecat dintre noi lasă istoriei aproape 300 de articole și studii bisericești, în afara altor cercetări și publicații în domeniul literaturii, arheologiei și artei în general. A fost apropiat și colaborator al marilor istorici și arheologi Profesorii D. Berciu, D. Tudor, Nicolaescu-Plopșor, Aurelian Sacerdoțeanu-Hurezi, iar pe mulți i-a cercetat și a corectat unele dintre lucrările acestora.

Mai mult, având și un fizic robust, Pr. Dumitru Bălașa a înființat o *Fundație Culturală Zamolxiana. Dakiana*, com. Sutești, jud. Vâlcea (Daco) România, cu distinși membri. A fost inițiator și înfăptuitor al "Fundației Culturale Sf. Ierarh Antim Ivireanul" din Rm. Vâlcea. De asemenea, a făcut parte sau a participat, în special după '90, la numeroase acțiuni patriotic-culturale din regiune sau din țară.

Nu putem trece cu vederea inițiativa Dr. Napoleon Săvescu din New York de a organiza în anul 2000 în SUA și România: *Congresul Internațional de Dacologie*, ajuns la a treia întrunire. Părintele Bălașa, ca și subsemnatul, am fost colaboratori și membri fondatori. La ultimul congres, iulie-august 2002, Hotel "Intercontinental", București, Părintele Bălașa a apărut la amvonul Congresului ca un adevărat tarabostes și a vorbit cu glas de tunet, la 91 de ani, ca un tribun și trimis al lui Zalmoxis. A fost apreciat și aplaudat îndelung de către participanți.

Cu un an înainte, 2001, cel plecat dintre noi acum, a fost omagiat la Cluj, la sesiunea Comisiei de istorie eccleziastică, urmând la Drăgășani o sesiune specială a aceleiași Comisii și apoi la R. Vâlcii, la sfârșitul lunii iulie 2001, la Centrul eparhial, a avut loc cinstirea personalității slujitorului-istoric, Pr. D. Bălașa și împlinirii a 90 de ani (A se vedea mai pe larg Documentarul: *Pr. D. Bălașa, "Patriarhul" Drăgășanilor la 90 de ani*. Editura "Bunavestire", Rm. Vâlcea, 2001, 252 pagini.

Și a mai adăugat un an și jumătate la viață parcă sfidând crugul anilor. Și iată că așa cum am arătat mai sus, în ziua de prăznuire a Mitropolitului cărturar Petru Movilă, 22 decembrie 2002, a închis ochii pentru totdeauna. Avea înscris în Testament tot ceea ce trebuie pentru pogribanie.

A fost depus în biserica parohială rectitorită de el, unde nenumărați credincioși au trecut, privind chipul său fără viață, i-au cerut iertare, și au adresat Dumnezeuului celui adevărat și descoperit nouă simpla și dezlegătoarea rugăciune: "Dumnezeu să-l ierte și cu dreptii să-l numere!...». Lângă catafalc, la lumina făcliilor străluceau medalii și numeroase ordine și insigne primite înainte și după '90.

Slujba de prohodire a fost săvârșită în biserică. Aici au luat cuvântul: ierarhul locului care a mulțumit lui Dumnezeu pentru anii de încununare a vieții, pentru răbdarea avută în încercări, pentru munca de cercetător istoric și mai ales pentru conștiința de preot și împlinirea fără șovăire a vocației de misiune și pastorație în biserică și pentru Patrie...

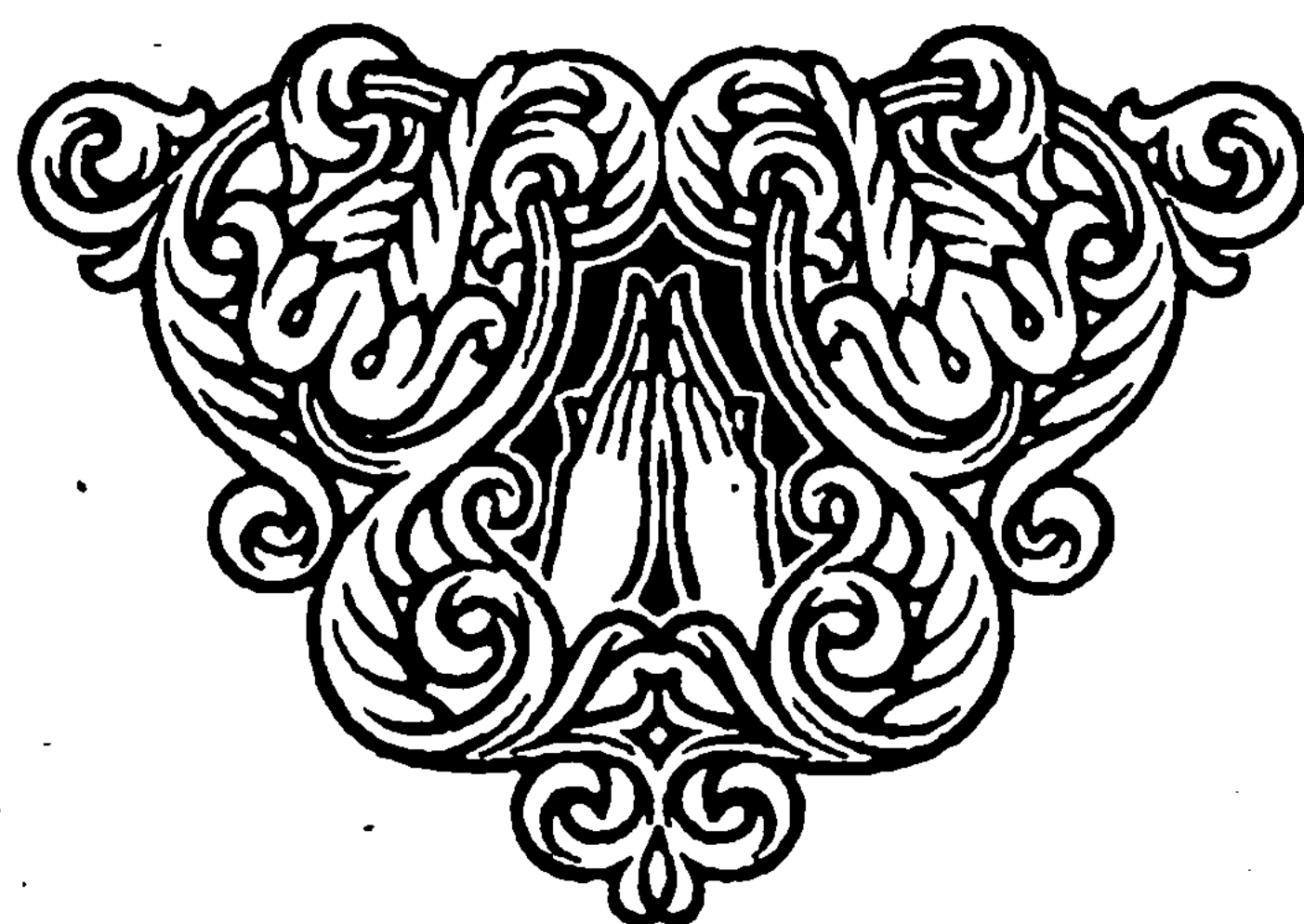
De asemenea, protoiereul locului, preotul coslujitor și oficialitățile locale au prezentat omagiu pentru activitate, regrete pentru că ne-a părăsit și condoleanțe familiei, copiilor și nepoților și enoriașilor de față... S-au prezentat telegramele cu condoleanțe din partea Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul României, a Î. P. S. Anania al Clujului ș. a.

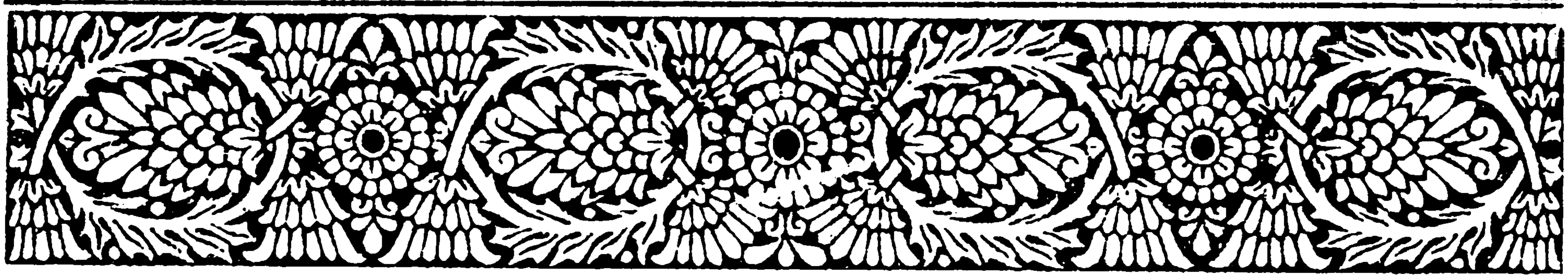
Trupul neînsuflețit a fost depus în Cripta familiei din Cimitirul "Eternitatea" al orașului Drăgășani.

Familia și enoriașii, în frunte cu inimosul ucenic al Părintelui Bălașa, Pr. Ion Marinescu, au oferit o agapă de pomenire în sala Fundației Zalmoxiana, complex ridicat pentru funcționalități educative și cultural-patriotice ale comunei din inițiativa "Patriarhului Drăgășanilor".

Veșnică-i va fi pomenirea!

Diac. PETRU DAVID

• D O C U M E N T A R E •

PREOTUL PROTOSALT IONIȚĂ NĂPÂRCĂ ȘI FIUL SĂU, MIHALACHE NĂPÂRCĂ*

În jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui de al XIX-lea au activat protopsalți (profesori, preoți, cântăreți, compozitori de cântări bisericești). Unii și-au tipărit creațiile (Macarie Ieromonahul, Anton Pann ș.a.), alții nu. Dar numele lor ni s-au transmis prin diverse scrieri.

Așa, de exemplu, George Călinescu, în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, tipărită în 1945 la București (și topită după un an sau doi), retipărită postum, în 1982, la p. 230, făcând elogiul lui Anton Pann, ne aduce în memorie câte ceva despre existența, în urbea Bucureștilor, la începutul veacului al XIX-lea, a unei pleiade de psalți și protopsalți care făceau cinste epocii aceleia. "Erau psalți și protopsalți pricepuți în *ifose*, care scoteau *aghioase*, mândri de a descifra notațiile șerpuite, înzorzonate. Ei reprezentau o clasă de specialiști sub oblăduirea vechiului Cucuzel de la Durazzo, avându-și printre gloriile lor pe un popa **Ioniță Năpârcă**, pe Matache Cântărețul de la Seminarul Buzăului..."

Există și alte scrieri în care găsim alte nume ca Nănescu, Chiosea ș.a., de la biserica Udricani sau de la alte locașuri de cult, pe care îi amintește Nicolae Iorga în *Istoria învățământului românesc*, când zice: "În schimb alergară (la școala lui Gheorghe Lazăr n.n.) ucenicii de la Sfântul Gheorghe, de la vechea școală de mănăstire a lui Matei Cantacuzino Spătarul din chiliile Colței și cei de la școlile de mahala din Udricani, părăsind pe dascălul oficial Chiriță, pe Iancu Stan, pe tovarășii lui din alte chilii, Chiosea – pare să fie o poreclă – Ghiță, cântăreții de pe podurile Șerban-Vodă, Târgul-de-afară, Podul Mogoșoaii și al Caliței, ca și pe Enghiurliu, al cărui nume de străin amintește Angora¹.

Iar preotul profesor universitar Niculae M. Popescu (1881-1963) sau "popa Nae", cum îl știau contemporanii și cum îl știu și generațiile care au urmat, fost profesor de Istoria Bisericii Române la Facultatea de Teologie a Universității din București, director al Seminarului Central, preot slujitor la biserica Boteanu din București, academician și președinte al Societății corale "Carmen", fondată în 1901, sub conducerea artistică a profesorului, compozitorului și dirijorului Dimitrie

* Comunicare la Congresul internațional de muzică bizantină, București 17-21 octombrie 2002

1. Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, Editura casei Școalelor, București, 1928, p. 172-173; cf. Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, p. 57; Nicolae Filimon, *Boieri și ciocoi*; V. A. Urechia, I, c. p. 113.

Georgescu-Kiriac (1866-1928), ajutat temporar de compozitorul Gheorghe Cucu (1882-1932), Nicolae Lungu (1900-1993) și urmat la conducerea Societății corale de ucenicul său Ioan D. Chirescu (1889-1980).

Părintele Nae este cunoscut în domeniul muzicii bisericești, mai ales prin studiile și lucrările sale despre protopsaltul Macarie Ieromonahul (1770-1836), începând chiar cu teza sa de licență, tipărită în 1908, la București, ca și prin unele studii despre Prohodul Domnului, Preoți de mir și altele.

În 1930 publică un articol în ziarul "Apostolul", p. 223-224, despre preotul protopsalt Ioniță Năpârcă și despre a lui celebră "facere", Axionul duminical pe glasul VI, pe care îl reproduce în întregime.

Nu discutăm acum asupra supozițiilor pe care le avansează, afirmând că Răspunsurile pe glasul VI ale lui Mantu Ionescu, ucenic al lui Anton Pann, ar fi create de preotul Ioniță Năpârcă. Deocamdată nu credem că Anton Pann și Ștefanache Popescu și ceilalți vestiți protopsalți care le-au publicat și pe unele și pe altele, adică și axionul și răspunsurile, precizând pentru fiecare autorul, fără putință de tăgadă, s-ar fi putut înșela. Rămânem la părerea că Răspunsurile sunt ale lui Mantu Ionescu și cu așa închidem paranteza.

Iată ce spune Pr. N. Popescu despre Ioniță Năpârcă:

"Vei fi dorind, cum e firesc, iubite cetitor, să afli mai multe despre acest preot român cu viers de Cucuzel și cu aplecare spre cel mai greu glas al Octoihului. Nu știu să-ți spun. Căci aceasta e soarta oamenilor cu dar coborât de sus de la Părintele Luminilor: li se pierde urma, rămânând lumina lor anonimă să lumineze prin veacuri inimile credincioșilor".

Și dacă popa Nae, scotocitorul prin excelență al trecutului Bisericii românești, nu știa prea multe atunci, atunci noi, după trecerea a două veacuri, de unde să știm?

Ni-l închipuim și noi, ca și preotul N. Popescu "la o biserică cu mai mulți preoți slujitori cum, atunci când nu-i de rând la slujbă, trece la strană și cu viers sunător de bariton pleacă inimile credincioșilor spre mai multă evlavie. Că avea întindere în glas și mlădiere în cântare, cum și desăvârșită simțire muzicală se vede din aceste două faceri (sic) ale lui. Căci nu orice viers este în stare să se mlădie cu iscusință printre *trigorgoanele facerilor* acestui glas, cum se învederează că putea popa Ioniță Năpârcă.

Și mai departe, ține să precizeze că "a întocmit și Anton Pann un Axion, al său, pe al șaselea glas, dar nici pe departe nu se apropie de al lui Năpârcă, cât privește firea glasului și curgerea melosului". În această privință poate că are dreptate. Acest fapt îl confirmă și generațiile care s-au succedat de atunci și până astăzi și care au preferat axionul glasul VI al lui Ioniță Năpârcă. Asta înseamnă harul inspirației. Nu tot ce au scris protopsalții și compozitorii de mai târziu a rămas.

Poate că și preotul Ioniță Năpârcă va fi compus și alte cântări, deși nu s-au găsit până acum în nici un manuscris, dar n-a rămas decât acest axion, care și el nu se găsește decât în câteva manuscrise și mai târziu tipărituri. Se mai cunosc asemenea cazuri.

Așa s-a întâmplat cu compozițiile episcopului Evghenie Humulescu din care au străbătut veacul doar *Iubi-Te-voi Doamne, Sfinte Dumnezeule* (arhieresc),

Troparul Sfântului Spiridon, Doamne mântuiește și Și ne auzi pe glasul 5, care reproduce de fapt un fragment din Slava de la Stihoavna Sf. Simeon Stâlpnicul (1 sept.), toate retipărite de noi de curând.

"Sfinția lui, zice preotul Nae Popescu despre preotul Ioniță Năpârcă, le va fi cântat așa ca privighetoarea, nepăsătoare de frumusețea trilurilor sale noptacee, ci mânată numai de focul darului dumnezeiesc al cântecului ce se resfiră în liniștea nopții, pironindu-te în margine de crâng".

În tot cazul, presupunem că acest vrednic preot protopsalt cu viers de Cucuzel era din București, din moment ce își desfășura activitatea muzicală și preoțească în această veche urbe a lui Bucur Ciobanul, poate chiar la vestita biserică, devenită parohială, Sărindar, care se afla pe locul unde astăzi se ridică Cercul militar sau Casa Centrală a Armatei. Altfel, nici nu credem că ar fi fost tipărit de Anton Pann, Ștefanache Popescu sau Preotul Gheorghe Ionescu, în colecții apărute aici în București.

Ne-am bucura foarte mult să fie vorba de preotul Ioniță Năpârcă atunci când Gheorghe Crutzescu, în cartea *Podul Mogoșoaiei – povestea unei străzi*, tipărită în Editura Socec (București, post 1935), la p. 180 zice: "*Dar veni clipa când plecarea și turcii [1821-1822 n.n.] și rușii [1806-1812 n.n.] și Sărindarul [adică biserica Sărindar din București, cu hramul Sfinții 40 de mucenici (saranta = 40), nu cum spun unii istorici că s-ar numi așa fiindcă ar fi a 40-a biserică a lui Matei Basarab sau că ar fi biserica pomenirilor (a sărindarelor) din postul mare. Începutul acestei biserici din pădurea Sărindarului poate fi împins cu 140 de ani în urmă, adică pe vremea lui Vladislav voievod, conform Condiții mănăstirii Sărindar descoperită de Prof. Acad. Virgil Cândea la Ianina în Grecia. Demolarea acesteia a fost hotărâtă în 1893, sub primarul capitalei Nicu Filipescu, dar a fost efectuată în 1896]²: rămase ce fusese: biserică unde se făceau cununile și înmormântările cele mari, unde se împărtășea Dimitrie Ghica (1834-1842 n.n.), unde Scarlat Ghica venea adesea să-i citească preotul Ioniță câte un acatist, unde s-a cununat Mihail Kogălniceanu, unde Constantin Cantacuzino, înainte de a pleca în străinătate, pune să i se citească molitvă de călătorie [...]. Alături de biserică era o casă mică, vechea stăreție a Sărindarului, de pe vremea când era mănăstire. Fusese locuită de mitropolitul Iosif Naniescu în tinerețea lui, când era egumen aici. Mai pe urmă casa a slujit de locuință preotului paroh al bisericii și a dispărut odată cu dânsa".*

E drept, se mai cunoaște din documente un **Mihalache Năpârcă**, protopsalt care, în 1825, era rânduit la Craiova de către Eforia Școalelor, cu predarea muzicii bisericești după "sistema nouă" la Școala Obedeanu³.

Ne întrebam până mai ieri: să fi fost rude? Tot ce este posibil, ziceam, poate frate, poate chiar fiu, dacă ținem seama că preotul Ioniță Năpârcă a fost contemporan cu Macarie Ieromonahul și cu Anton Pann.

Dar, iată că într-o zi am descoperit ceva interesant, care elucidează dilema (și-i mulțumim pe această cale asistentului nostru, diacon drd. Nicolae Giolu, care

2. Radu Olteanu, *Bucureștii în date și întâmplări*, București, Editura Paideia, 2002, p. 14-15.

3. Arhivele Olteniei 49-50/1930, p. 201, vezi Pr. Prof. Alexie Buzera, *Învățământul teologic în Oltenia*, în "Mitropolia Olteniei", anul XXXVIII (1986), nr. 2, p. 69.

ne-a atras atenția asupra problemei pe care o discutaserăm cu doctoranzii de la Muzică bisericească).

Mihalache este fiul preotului Ioniță Năpârcă, așa cum reiese dintr-o însemnare în grecește, pe pagina 148 a manuscrisului I/65, din Biblioteca Sfântului Sinod. Este vorba de un axion pe glasul VI, ceva mai simplu decât cel care ni s-a transmis de către tatăl său. Aici, copistul zice: "ποίημα τοῦ μακαρίτου Μηχαλάκε, ὁ υἱὸς τοῦ μακαρίτου παπᾶ Ἰωννίτζας Ναπάρκα", glas VI ["facerea (creația) fericitului Mihalache, fiul fericitului preot Ioniță Năpârcă" n.n.].

Axionul preotului Ioniță Năpârcă, deși capodoperă psaltică a veacului al XIX-lea, trist dar adevărat, nu se găsește decât în trei manuscrise muzicale românești și acestea sunt următoarele:

Manuscrisul românesc 5146 (7515 din secolul al XIX-lea de la Biblioteca Episcopiei Râmnicu-Vâlcea, copiat de Dimitrie C. Popescu, are 661 pagini în format 205 x 135 mm⁴. Conține cântări de Petru Lampadarie, Sinesie Sfetagoritul, Hurmuziu Hartofilax, Petru Efesiu, Constantin Protopsaltul, Theodor Focheos, Dionisie Fotino, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Ghelasie Basarabeanul, Iosif Naniescu, Ion Zmeu, Gheorghe Claru, Mantu Ionescu, Nectarie Frimu, Nectarie Protopsaltul, Dimitrie Protopopescu, Gheorghe Scofariu, Varlaam Sinaitul, Varlaam Protosinghelul, **Ioniță Năpârcă**, Nicolae Călinescu, Dimitrie C. Popescu. Este copiat după Anton Pann.

Manuscrisul românesc 80 de la Arhivele Statului Râmnicu-Vâlcea, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (195 x 120 mm; 209 file) este copiat de Vlasie Ieromonahul și Macarie Vasilescu ieromonahul. Conține cântări de Petru Peloponesiu, Grigorie Protopsaltul, Macarie Ieromonahul, Iosif Naniescu, **Preotul Ioniță Năpârcă**, Ghelasie Basarabeanul, Ghimnazie Monahul, Iosif Naniescu, Varlaam Protosinghelul, Ștefan Popescu, Nae Georgescu⁵.

Manuscrisul românesc 105, (secolul al XIX-lea) din Biblioteca ecumenică *Dumitru Stăniloae* de la Mitropolia Iașilor, copiat de ierodiaconul Hariton Vasiliu de la mănăstirea Horaița, în 1879. La p. 169 se află axionul glasul VI de **Ioniță Năpârcă**.

Precizăm că în aceste trei manuscrise se află axionul duminical glasul VI, compus de preotul Ioniță Năpârcă.

Axionul lui Ioniță Năpârcă apare tipărit în:

- Anton Pann, *Liturghier*, București, 1854.
- Ștefan Popescu, *Colecțiune de cântări bisericești*, București, 1860, p. 60-62.
- Pr. Iconom Stavrofor Gheorghe Ionescu, *Colecțiune de muzică orientală*, București, 1896, p. 31-33.
- I. Popescu-Pasărea, *Liturghier de strană*, București, 1925 (și în ediția din 1991 tipărită la Argeș și îngrijită de Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur).

4. Manuscrisul figurează la nr. crt. 498 în teza de doctorat a Preotului Alexie Buzera, intitulată: *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din secolul al XIX-lea*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 1999, p. 191.

5. Manuscrisul figurează la nr. crt. 502. Manuscrisul este menționat de Preotul Alexandrel Barnea în teza de doctorat intitulată *Muzica bisericească din Moldova în secolul al XIX-lea* (în curs de apariție).

– Pr. Nicolae M. Popescu, în ziarul *Apostolul*, VII (1930), nr. 13-14 (1-15 iulie), p. 223-224.

– Idem, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 102-104.

– Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu (și colectivul), *Cântările Sfintei Liturghii*, București, 1992, p. 160-163 (pe ambele notații) și în ediția a II-a, București, 1999, p. 182-185.

Pr. Nicolae M. Popescu și Nifon Ploieșteanul (în *Cartea de cântări bisericesti*, București, 1902, p. 133-135), atribuie Răspunsurile glasul VI, ale lui Mantu Ionescu, tot lui Ioniță Năpârcă, ceea ce nu face nici Anton Pann, nici Ion Zmeu în al său *Utrenier și Liturghier*, Buzău, 1892, p. 222-224, nici I. Popescu Pasărea. Ba, dimpotrivă, specifică "Mantu Ionescu, discipol al lui Anton Pann". Într-adevăr, Răspunsurile acestea și axionul se înrudesc numai prin faptul că aparțin aceluiași glas VI, dar ca formule melodice, ca modulații, cursivitate, cadențe finale, semi-cadențe etc. nu au înrudire. Răspunsurile sunt scrise din *Di* (în trifonie) și au cadențe finale în *Di*, iar formulele melodice sunt sărace.

Ele au fost armonizate pentru cor mixt de fiul episcopului Nifon Ploieșteanul, Simeon Nicolescu, dirijor la Biserica Zlătari, în a sa *Liturghie*, București, 1913 și 1929 și sunt foarte reușite.

Prin urmare, rămânem la concluzia că axionul este opera preotului Ioniță Năpârcă și este mult mai elaborat și merită să fie numit capodoperă.

Alături de *Vai, înnegritule suflet* al lui Macarie, axionul lui Năpârcă constituie o piatră de încercare pentru toți cei care reușesc să învețe bine psaltichie.

Încă o problemă se ridică în legătură cu acest axion glas VI. Anton Pann zice: "Axion duminical glasul VI din ale preotului Ioniță Năpârcă, zis al II-lea Cucuzel al Românilor, intonat în grecește și românește și tradus de Anton Pann la anul 1822", iar Ștefanache Popescu preia expresia "tradus" de Anton Pann.

În primul rând Anton Pann recunoaște că Pr. Ioniță Năpârcă era socotit de contemporani al doilea Cucuzel, supranume atribuit mai târziu lui Nectarie Schimonahul.

În al doilea rând, expresia "tradus", folosită de Anton Pann, Ștefanache Popescu și ceilalți de după ei ridică un semn de întrebare. Ce înseamnă "tradus"? Să-l fi compus Năpârcă în grecește mai întâi? Tot ce este posibil, din moment ce și fiul său compune tot în grecește.

În psaltichie, noțiunea "tradus" se mai referă și la faptul că o piesă muzicală era tradusă din sistema veche bizantină în cea nouă, chrysantică. Deși în grecește există termeni diferiți pentru tradus și transpus sau îndreptat (μεταφράζω = a traduce și ἐξήγοῦμαι = a îndrepta).

A se vedea *Noul Anastasimatar* al lui Petru Efesiu, tipărit la București în 1820, care, deși este în grecește, el zice: μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, adică "tradus" în sistema nouă, deci îndreptat, transpus din sistema veche în cea nouă.

Faptul că nu-l găsim pe Ioniță Năpârcă printre prenumerații sau abonații la cărțile lui Anton Pann, ne face să credem că Ioniță Năpârcă a trăit ceva mai înainte de a începe Anton Pann să tipărească.

Dar de ce nu-l pomenește Anton Pann ca răposat, cum face cu Macarie?

Rămâne o problemă neelucidată, până când se vor găsi documente (certificate de naștere, de cununie, de deces etc.) sau poate în condicile mitropoliei Bucureștilor cu cei hirotoniți.

Oricum, dacă ținem seama și de datele din cartea lui Gheorghe Crutzescu, cum că după plecarea rușilor și a turcilor (1822) Sărindarul a rămas biserica de elită a Bucureștilor și că Scarlat Ghica venea aici să-i citească **popa Ioniță** câte un acatist, înseamnă că preotul Ioniță Năpârcă, pe care înclinăm să-l identificăm cu acest preot de la Sărindar, era contemporan cu Anton Pann și Macarie Ieromonahul.

Dacă fiul său Mihalache era trimis la Craiova prin 1825-1830 să predea sistema nouă, înseamnă că trebuie să fi avut o oarecare vârstă și experiență, ceea ce înseamnă că se născuse cel târziu pe la 1800, iar tatăl său, Ioniță, trebuie să fi avut și el atunci cel puțin 25-30 de ani. Asta înseamnă că preotul Ioniță Năpârcă s-a născut cam în același timp cu Macarie (1770). Vom vedea. Pe măsură ce vom descoperi ceva important în legătură cu acest preot protopsalt-compozitor, vom scrie și publica.

RÉSUMÉ

Le prêtre Ioniță Năpârcă a été contemporain de l'hiéromoine Macaire (1770-1836) et d'Anton Pann (1797-1854), deux des plus grands protopsaltes roumains. Le prêtre Ioniță Năpârcă, lui, a été aussi un des meilleurs prêtres musiciens de son temps, reconnu comme tel.

De lui on garde un très bel hymne, bien structuré, l'*Axion esti*, voix six, un véritable chef-d'œuvre en matière de musique ecclésiastique.

A notre avis, le prêtre Ioniță Năpârcă a vécu à Bucarest, probablement à l'église du monastère Sarindar, démolie en 1896.

Son chef-d'œuvre se trouve en trois manuscrits contenant de la musique ecclésiastique de facture byzantine de XIXème siècle et en quelques recueils musicaux de XIXème et du XXème siècles.

Son fils Mihalache soutient qu'il est né vers 1800, si on prend en calcul le fait que vers les années 1825-1830 il avait été envoyé à l'École Obedeanu de Craiova pour y enseigner "le nouveau système" musical.

Prenant comme modèle son père, Mihalache va composer aussi un hymne *Axion esti*, en grec, la même voix six. Cette fois-ci, il s'agit d'une composition plus simple, moins réalisée par rapport à ce qui nous avait laissé son père. Cet œuvre musicale se trouve dans un manuscrit de la Bibliothèque du Saint Synode de Bucarest.

Pr. Prof. Dr. NICU MOLDOVEANU

IERARHI ORTODOCȘI ROMÂNI ÎN MISIUNI DIPLOMATICE

Existența unui stat presupune crearea și menținerea relațiilor și a colaborării cu alte organisme similare. Însăși ființa unui stat este periclitată de izolare, aceasta fiind practic imposibilă. Excepție nu puteau face nici țările române. Ele întrețin de-a lungul timpului legături de prietenie, asistență și colaborare cu țările vecine.

Ar putea părea, la o primă privire, că diplomația nu are nimic comun cu teologia, cu oamenii Bisericii. Diplomația reprezintă activitatea unui stat, depusă, prin organe specializate, pentru realizarea scopurilor și sarcinilor politicii sale externe. Ea apără interesele unui stat. Iată motivul pentru care Biserica nu putea să rămână pasivă la promovarea și apărarea acestor interese.

Domnitorii noștri au folosit pentru încheieri de convenții și tratate reprezentanți ai nobilimii române sau exponenți ai boierimii. Ei au fost conștienți în permanență însă, de rolul benefic pe care îl puteau deține clericii în cadrul misiunilor diplomatice. Ierarhii ofereau garanția adevărului, împlinirea cuvântului dat, impuneau respect și inspirau încredere. Clericii participanți la astfel de misiuni erau oameni învățați, personalități marcante în plan cultural, având relații în afara granițelor țării, atașați de poporul român și de domnitorii acestuia. Deși unii nu își aveau sorginea în pământul românesc și nu erau fii ai acestui neam, s-au identificat totuși cu aspirațiile lui, mai ales când coincideau cu acelea ale propriului neam (eliberarea de sub stăpânirea otomană, spre exemplu). În acest sens îi putem aminti aici pe greul Luca din Cipru, episcop la Buzău și ulterior mitropolit al Ungrovlahiei, sârbii Maxim Brancovici – și el mitropolit al Ungrovlahiei – și Gherasim Adamovici, episcop al Transilvaniei.

Remarcabil este faptul că, în demersurile lor, nu au uitat nicicând să pună în prim plan interesele Bisericii Ortodoxe, care s-au întrepătruns de altfel, de cele mai multe ori, cu acelea ale poporului și ale țării pe care o reprezentau.

Subiectul este prezentat pe provincii: Moldova, Țara Românească și Transilvania, deoarece fiecare din aceste țări s-a confruntat cu probleme specifice, misiunile diplomatice urmărind atingerea unor scopuri diferite.

Nu avem pretenția de a fi epuizat în această lucrare subiectul. Ne-am propus o trecere în revistă a misiunilor diplomatice îndeplinite de ierarhii ortodocși din Moldova și Țara Românească, apoi de cei transilvăneni. Nu am luat întotdeauna în considerare acțiunile pe care unii slujitori ai altarelor le-au dus la bun sfârșit în perioada anterioară promovării lor în diverse demnități bisericești. În acest sens putem aminti numele lui Vasile Mangra. Nu am trecut cu vederea misiunile îndeplinite de egumenul Varlaam de la Secu, viitorul mitropolit al Moldovei, de profesorul Nicolae Bălan, ulterior mitropolit al Ardealului, importanța acestora neputând fi neglijată.

Astfel de întreprinderi pe plan diplomatic au făcut și ierarhii uniți cu Roma, cerând drepturi pentru poporul român și solidarizându-se adesea cu conducătorii Bisericii Ortodoxe. Inochentie Micu, Ioan Bob, Ioan Lemeni, chiar preotul Vasile Lucaciu, reprezintă doar câteva nume demne de a fi menționate la această temă.

Acestea pot constitui subiectul unei alte lucrări cu tematică similară. Așa cum reiese din titlu, nu i-am inclus în lucrarea de față.

În unele cazuri am extins sfera conotației termenului "diplomație", a sintagmei "misiune diplomatică", relatând evenimente tangențiale doar acestui domeniu. Considerăm că prezenta lucrare poate constitui un imbold pentru aceia care ar dori să abordeze subiectul în detaliu, pe un spațiu mai extins.

MOLDOVA

Domnitorii moldoveni și-au trimis reprezentanți din rândul ierarhilor pentru a încheia tratate de pace cu regele Poloniei, împăratul Germaniei, țarii moscoviți, dar și cu principii ardeleni. Ei aveau nevoie de aliați puternici în lupta anti-otomană, Moldova fiind mereu expusă incursiunilor otomane sau jafului hoardelor tătare.

De multe ori ierarhii erau trimiși pentru a garanta în fața acestor puteri sinceritatea domnilor ajunși la conducerea statului moldovenesc cu ajutorul puterii otomane, care îi considera umili vasali. Astfel, au încercat un joc dublu, adică o politică de apropiere atât față de cei care i-au promovat în scaunul de domnie, dar, în același timp, și față de dușmanii declarați ai Porții. Sperau să își asigure în acest fel continuitatea la domnie și să câștige credibilitate. Se gândeau însă și la ocrotirea propriei țări, deși această preocupare nu era întotdeauna și la toți dintre ei primordială.

a. MITROPOLITUL GHEORGHE (1478-1508)

Om de carte, apreciat în mod deosebit de Ștefan cel Mare (1457-1504), este promovat de domnitor în demnitatea de mitropolit al țării în 1478. Din activitatea sa, desfășurată pe multiple planuri, reținem doar un scurt episod diplomatic. Gheorghe I apare, alături de sufraganii săi, Vasile de la Roman (1484-1500) și Ioanichie de la Rădăuți (1472-1504), precum și de boierii moldoveni, în tratatul de pace și alianță încheiat între Ștefan cel Mare și Jan I Olbracht, regele Poloniei, la 12 iulie 1499. Moldova, pe de o parte, Polonia și Lituania pe de alta, se angajau să pună capăt ostilităților și să-și dea concurs reciproc împotriva tuturor adversarilor. Sensul acestei ultime clauze privea o acțiune comună moldo-ungaro-polonă împotriva Imperiului Otoman, la care domnitorul moldovean se angaja cu toate forțele¹.

b. EPISCOPUL ISAIA DE LA RĂDĂUȚI (1564-1577)

Având metania la Agapia, Isaia este adus de Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568) la mănăstirea Slatina, centru de cărturărie slavonă, fiind ales episcop la Rădăuți în 1564. Caligraf și cronicar, cunoscător al mai multor limbi străine, este folosit în solii diplomatice, meritând pe deplin, așa cum vom vedea, aprecierea pe care Nicolae Iorga i-o face, numindu-l "diplomatul în rasă".

După numeroase frământări interne și imixtiuni externe, pe tronul Moldovei ajunge, – cu sprijinul otomanilor, *ca ascultător bey turcesc* – în 1572, Ioan Vodă "cel Cumplit" (1572-1574). Ca recunoștință, el trebuie să astâmpere permanent lăcomia autorităților otomane. Penuria financiară și teama de boierii rămași fideli

1. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IV, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 396-397.

polonezilor, îl aduc în conflict cu marea boierime îmbogățită, ceea ce îl determină să caute aliați în pătura țărănească a Moldovei, împotriva boierimii avide².

După moartea regelui Sigismund, Ioan Vodă trimite la Cracovia o ambasadă, prin care își oferă serviciile Seimului polonez, dezvăluind intențiile turcilor și ale tătarilor. Conducerea soliei este încredințată singurului ierarh moldovean în care avea încredere domnitorul: Isaia, episcopul Rădăuților. Acesta se ținea departe de intrigile boierilor și ale celorlalți clerici, care nu acceptau domnia "tiranului". Astfel, în primele luni de domnie ale acestuia, numele lui Isaia figura alături de marii dregători, în omagiul depus de Ioan Vodă față de regele Poloniei³.

În decursul anului 1573 misiunile lui Ioan Vodă se îndreaptă spre Curtea lui Ștefan Bathory (1571-1575), antrenat în aceeași politică. În februarie, la Bran, lângă Brașov, Isaia se întâlnește cu voievodul, ulterior principele Transilvaniei (1575-1583)⁴.

Continuând să asculte ordinele Porții otomane, se pare că Ioan trimite încă din 1572 o solie la Moscova, dorind să reia vechile relații de prietenie. În anii pribegiei sale vizitase și Moscova, unde se căsătorise cu fiica unui nobil rus, Semion Rostovscki, de la care a avut și un fiu. Prin această solie, Isaia de Rădăuți avea misiunea de a-l înștiința pe țar cu privire la noua situație, rugându-l să medieze trimiterea în Moldova a familiei sale. Nu se cunosc detalii referitoare la această solie⁵. O scrisoare datând din mai 1574, adresată de țarul Ivan IV către Ioan Vodă, lasă să se înțeleagă primirea de către acesta a unei solii moldovene, conduse de Isaia Rădăuțeanu. El îl anunță că soția și fiul domnitorului Moldovei muriseră în timpul unei epidemii de ciumă⁶.

Deși avea nevoie de ajutor militar, acesta întârzie să sosească, turcii omorându-l în urma înfrângerii de la Roșcani. Isaia revine în țară (iunie 1574). Deși compromis de atașamentul său pentru răposatul voievod, rămâne în scaunul episcopal până la moarte, fără să mai fie trimis în misiuni diplomatice, dedicându-se activității cărturărești.

c. MITROPOLITUL MITROFAN (1594-1595)

Fost episcop de Roman, este trecut de Aron Tiranul (1591-1595) în scaunul mitropolitan din Moldova, Nicanor, mitropolitul de atunci, fiind trecut la Episcopia Romanului, fapt neobișnuit până la acea dată. În această calitate este menționat în câteva acte ale domnitorului, toate datând din 1594. Ceea ce ne interesează pe noi este faptul că, la sfârșitul aceluiași an, a fost trimis la împăratul Rudolf II al Germaniei (1576-1612), spre a-i face o declarație de supunere, deoarece tocmai atunci se înființase *Liga Sfântă* împotriva otomanilor. Presupunem că Mitrofan avea mai multă prestanță și știință de carte decât Nicanor, iar

2. I. Georgescu, *Ierarhi români, soli diplomatici în veacurile XVI-XVII*, în *Studii Teologice*, 1957, nr. 1-3, p. 265.

3. M. Păcurariu, *Contribuții la istoria Episcopilor Romanului și Rădăuților în secolul al XVI-lea, în Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1976, nr. 5-6, p. 334.

4. *Ibidem*.

5. Hurmuzaki, II, 1, n. 618, p. 641 și D. Dan, *Cronica Episcopiei Rădăuților*, Viena, 1912, p. 49, la I. Georgescu, *art. cit.*, p. 266.

6. M. Păcurariu, *Contribuții...*, p. 336.

Aron Vodă avea nevoie de el în tratativele politice cu imperialii. Numai așa se explică "schimbul" de scaune pe care îl aminteam mai sus. Când Aron a pierdut domnia, Mitrofan i-a împărțit soarta.

d. *VARLAAM, viitor mitropolit al Moldovei (1632-1653)*

Solia diplomatică a lui Varlaam are loc în perioada în care a fost egumen la mănăstirea Secu și este legată de avântul pe care îl cunoaște arhitectura moldovenească în timpul domniei lui Miron Barnovschi (1633-1634). Acesta, într-o perioadă de timp relativ scurtă, ridică mai multe ctitorii, clădiri împodobite cu sculpturi și reliefuri impresionante. Arta iconografică din țara sa nu îi satisfăcea însă pe deplin gustul estetic. Dornic să-și împodobească ctitoria de la Bârnova cu producții artistice rusești, provenite din școli renumite, domnitorul trimite o solie la țarul Moscovei, Mihail Feodorovici. În fruntea delegației se află arhimandritul Varlaam de la Secu, viitorul mitropolit, cel care și-a legat pe veșnicie numele de vestita *Cazanie* din 1643. Acesta pleacă împreună cu cinci boieri: medelnicerul Pavel Ureche, cămărașul Hristofor Larinov, Teodor Ignatiev, Niculaie Eustratie, Paladie Ponovitoi, și cu trei călugări: Teofan, Teodosie Chelarul și Petre Ierodiaconul, dar și alți slujitori⁷.

Nicolae Iorga menționează faptul că Varlaam era un cunoscător al rușilor și cunoscut al lui Petru Movilă, viitorul mitropolit al Kievului, încă din 1621, când vizitase orașul. Se pare că, în acel an, Varlaam s-ar fi dus acolo pentru a-i comunica lui Petru Movilă o minune întâmplată la Sucevița (?), cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou, când racla s-ar fi făcut deosebit de grea și nu s-a lăsat mutată de teama cazacilor care amenințau cetatea. Este greu de acceptat o astfel de opinie deoarece Petru nu era la Kiev, ci făcea parte din oastea hatmanului Hotkievici⁸.

Misiunea oficială a soliei era achiziționarea unor icoane pentru bisericile ridicate de Miron Barnovschi, deși nu ar fi exclus ca Varlaam să fi avut în posesie și alte scrisori secrete, pentru întărirea ligii luptătorilor împotriva puterii otomane. În același an, Barnovschi primise vizita patriarhului Teofan al Ierusalimului, reîntors de la Moscova, neobosit militant pentru unirea creștinilor în lupta anti-otomană. Că au existat și alte rațiuni la baza inițiativei de a trimite această ambasadă, rezultă și din faptul că pentru supravegherea pictorilor va rămâne doar Varlaam cu slujitorii, restul soliei revenind în țară după prezentarea scrisorilor⁹. Să trecem în revistă aceste scrisori; ele erau adresate: țarului și patriarhului Filaret Nichitici, – tatăl țarului –, din partea domnitorului moldovean, țarului, din partea mitropolitului Iov Borețchi, patriarhului, de la Anastasie Crimca, mitropolitul Moldovei, țarului și patriarhului, din partea lui Petru Movilă, iar una îi era desti-

7. Constantin Nonea, *Légăturile mitropolitului Varlaam cu Bisericile Ortodoxe din Chiev și Moscova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1937, nr. 10-12, p. 812.

8. *Ibidem*, p. 811. După lupta de la Hotin (1621), Petru Movilă știa că oștile căzăcești nu putuseră să treacă râul Suceava din cauza puhoaielor. Acest fapt fusese apreciat drept minune divină. De ce aceasta are loc la Sucevița și nu la Suceava, unde se aflau moaștele sfântului, nu ne spune marele istoric. Probabil că avem de-a face cu o confuzie, după cum reiese din misiunea pe care Varlaam o îndeplinește la Kiev în 1629, când Petru era arhimandrit și conducător al Lavrei Pecerska.

9. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 269-270.

nată logofătului Efrim Telepnev, din partea lui Barnovschi. Din aceste numeroase scrisori de recomandare ne dăm seama de importanța conferită soliei și scopului urmărit de aceasta¹⁰. Consemnăm și cele afirmate de Augustin Z. N. Pop, care susține că moldovenii au fost trimiși în Rusia și pentru a întocmi rapoarte politice, *întărind încredințări de pace*¹¹. Silviu Dragomir consemnează la rândul său faptul că Varlaam *plecase din Iași cu alte gânduri*, nu doar pentru a căuta *darul și mila țarului*, asemenea majorității clericilor români¹².

Solia sosește la 14 ianuarie 1629 la Putivlia, unde, conform reglementărilor rusești, trebuia să aștepte primirea pașapoartelor imperiale, care le permiteau apropierea de Moscova. De abia la 4 martie, Varlaam este primit în audiență de țar, expunându-i doleanțele delegației. Doi pictori renumiți, Isidor Pospeev și Bajen Naprudnîi, sunt însărcinați cu executarea icoanelor, arhimandritul oferindu-le modelul și banii necesari; era vorba de două icoane mari, înfățișându-i pe Sfântul Ioan cel Nou și Sfântul Gheorghe, respectiv Sfinții Procopie și Mercurie. Patriarhul moscovit a considerat însă icoanele necanonice, lipsite de "cuviniță", deoarece mucenicii erau așezați în jilț, nu în picioare, refuzând să aprobe expedierea lor. Varlaam revine în țară, unde, între timp, Barnovschi fusese mazilit, găsindu-și azil în Polonia, iar pe tronul țării ajunsese Vasile Lupu (1634-1653; 1653).

O dată cu ascensiunea la domnie a acestuia, problema relațiilor cu Kievul și Moscova dobândește o perspectivă mai largă. Vasile Lupu îi va solicita țarului meșteri pentru executarea picturii de la biserica *Sfinții Trei Ierarhi*.

Relațiile personale ale mitropolitului cu țarul Mihail Feodorovici Romanov nu sunt întrerupte. Litigiul cu icoanele s-a stins de la sine. De aceea, Varlaam apelează la sprijinul țarului pentru Ilie Iorest, mitropolitul Ardealului (1640-1643), alungat din scaun din cauza opunerii lui la calvinizarea preoților și credincioșilor români ortodocși. El i-a solicitat acestuia să îi acorde suma de bani necesară răscumpărării celor 24 de garanți, acoperind pretențiile bănești ale calvinilor.

Calitățile lui Varlaam în domeniul diplomației reies și din misiunea primită – dusă la bun sfârșit – de a negocia pacea dintre Vasile Lupu și Matei Basarab, domnul Țării Românești. În timpul acestei misiuni Varlaam l-a cunoscut pe renumitul cărturar Udriște Năsturel, fratele doamnei Elina, soția lui Matei Basarab. În biblioteca acestuia a descoperit un catehism cu conținut calvinizat, tipărit în satul Prisaca (județul Alba). La acesta va alcătui mai târziu faimosul *Răspuns la Catehismul calvinesc*. Mitropolitul i-a împăcat pe cei doi domni, care, ca o mărturie a păcii dintre ei și prețuire a acesteia, au ridicat câte o biserică: Vasile Lupu restaurând din temelie biserica Stelea din Târgoviște, iar Matei Basarab ctitorind biserica mănăstirii Soveja.

10. C. Nonea, *art. cit.*, p. 812-813.

11. Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1957, nr. 10-12, p. 751.

12. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *Analele Academiei Române, Mem. Secț. Ist.*, seria II, tom. XXXIV, p. 1081.

e. MITROPOLITUL GHEDEON I (1653-1659; 1664-1671)

Fost episcop de Huși, Ghedeon este omul de încredere al lui Gheorghe Ștefan, noul domn al Moldovei (aprilie 1653; 1653-1658)¹³. Acesta l-a trimis într-o misiune la Moscova, împreună cu boierul (logofătul al doilea) Grigorie Neaniul¹⁴. La 7 mai 1656, cei doi încheie un tratat de alianță cu țarul Alexei Mihailovici (1645-1676).

Dintre istorici, Nicolae Iorga menționează această încercare a țarului de a coopera în *cruciadele contra turcilor, puse la cale de republica venețiană la 1650*, – în care s-a implicat și Rusia –, Moldova și Țara Românească, deținătoare ale unei poziții geografice deosebit de avantajoase¹⁵. Țarul Alexei s-a adresat ambelor țări, oferindu-le protecția și promițând înlăturarea suzeranității turcești. În Muntenia întâmpină refuzul lui Matei Basarab. Acesta, *bătrân și frământat de alte griji*, declină propunerea. Gheorghe Ștefan, domnitor nou, *nu putea să nu se mândrească cu prietenia lui Alexei și se arată dispus să negocieze*¹⁶. Moldova, ale cărei energii și resurse erau secătuite de lupte interne, jafuri ale tătarilor și asuprirea otomană, era firesc să răspundă pozitiv. Iorga amintește un *tratat secret încheiat între Gheorghe Ștefan și trimișii țarului*, dar și de o delegația moldovenească la Moscova, în 1656, *ca să ia în primire un privilegiu comercial*¹⁷.

Alexandru Papadopol Calimah spune doar că, la începutul anului 1655, Gheorghe Ștefan *avea trimis la Moscova, la țarul Alexie Mihailovici, pe mitropolitul Moldovei, Ghedeon I, în interese politice*¹⁸.

Silviu Dragomir, în studiul său referitor la relațiile Bisericii românești cu Rusia în secolul al XVII-lea, oferă, între altele, detalii despre acest act politic și despre tratativele care au urmat până la încheierea acordului definitiv¹⁹. Așa cum am arătat, propunerea inițială a venit din partea țarului, prin monahul Arsenie Suhanov²⁰, care mergea la Sfântul Munte. Gheorghe Ștefan acceptă protectoratul, exprimându-și acordul printr-o scrisoare (datată 18 martie 1654); primește și un răspuns din partea lui Alexei. Totul rămâne însă la nivel de proiect din cauza problemelor din Ucraina și Rusia, iar ulterior a războiului cu Polonia. Dialogul este reluat în martie 1656, datorită intervenției patriarhului Paisie al Ierusalimului. Acum trimite domnitorul acea delegație la Moscova, pentru a expune țarului condițiile în care Moldova ar fi fost dispusă să accepte protectoratul rusesc. Această

13. Ghedeon I, ales episcop de Huși în 1653; în această calitate îi citește molitva de domnie lui Gheorghe Ștefan. Urmașul mitropolitului cărturar Varlaam. Părăsește scaunul mitropolitan la un an după ce ocrotitorul său își pierde domnia (1659), cf. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Ed. a II-a, București, 1992, p. 94 și 122.

14. Nu se cunoaște originea familiei. Se știe doar că a ocupat funcții importante în administrația Moldovei sub Vasile Lupu (1634-1653; 1653), Gheorghe Ștefan (1653; 1653-1658) și următorii.

15. Apud Dimitrie G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu rușii în 1656, Contribuții la cunoașterea legăturilor noastre politice cu Rusia*, în *Revista Istorică Română*, 1933, vol. III, fasc. II-III, p. 235.

16. Ilie Georgescu, *art. cit.*, p. 273.

17. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Ed. a II-a revăzută și adăugită, vol. I, București, 1928, p. 360-361.

18. Al. Papadopol Calimah, *Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei*, București, 1866, p. 122.

19. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea*, în *Analele Academiei Române, Mem. Sect. Ist.*, seria II, tom. XXXIV, p. 1092-1098.

20. Stareț al mănăstirii Troițco Serghievo Bogoiavlenski.

solie, din care făcea parte și mitropolitul Ghedeon I, a prezentat țarului și o scrisoare prin care Gheorghe Ștefan le conferea dreptul de a încheia în numele său acordul cu Alexei.

După discuții preliminare, în mai 1656, s-au fixat în scris punctele asupra cărora s-a convenit: respectarea *rânduielilor Moldovei*, alungarea turcilor și a tătarilor, libertate pentru moldoveni de a circula în tot cuprinsul împărăției, dar și obligația pentru cei din urmă de a oferi *daruri mari*, anual, țarului și aceea de a lupta alături de armatele rusești.

Tratatul este redactat în greaca populară din secolul al XVII-lea, purtând semnătura patriarhului Macarie al Antiohiei și mărturia, – în post-scriptum –, patriarhului Paisie al Ierusalimului. În zilele de 7 și 21 iulie delegația moldoveană depune jurământul de credință în numele domnitorului și al țării, în biserica Uspenia din Moscova²¹.

Nici una din prevederile tratatului nu a fost transpusă în faptă din cauza efemerei domnii a lui Gheorghe Ștefan, înlăturat de otomani și înlocuit cu Gheorghe Ghica (1658-1659). Alexei Mihailovici îi promisese domnului trimiterea unui sol la Iași pentru recunoașterea deplină a valabilității tratatului. Pe acesta îl așteaptă până în ultima zi a domniei; acela însă nu a venit niciodată. Plângându-se o dată patriarhului Nikon de faptul că *Măria Sa totdeauna îl hrănește cu speranțe vane*, înaltul ierarh îi răspunde că un context nefavorabil a făcut imposibilă împlinirea mult așteptată a speranțelor moldovenilor²². Într-adevăr, luptele purtate cu polonezii și suedezii nu i-au dat țarului răgazul necesar pentru a trimite un sol la Iași. Astfel, tratatul nu primește confirmarea oficială până când Gheorghe Ștefan pierde domnia, actul devenind practic nul²³.

Tratatul are o relevanță deosebită deoarece reprezintă primul act oficial de alianță și asistență pe care îl înregistrează istoria relațiilor noastre cu Rusia, dar și pentru faptul că demonstrează atașamentul mitropolitului Ghedeon I față de domnitorul său, față de împilata țară a Moldovei.

f. MITROPOLITUL DOSOFTEI (1671-1674; 1675-1686)

Talentatul versificator al *Psaltirii* în limba română, acest *Eminescu al secolului al XVII-lea*, cum l-a calificat Zoe Dumitrescu Bușulenga, – și dacă avem în vedere complexitatea personalității lui Eminescu, nu doar geniul său poetic, ne dăm mai bine seama de încărcătura acestei afirmații –, Dosoftei al Moldovei reprezintă o figură impresionantă și uimitoare de ierarh și de cărturar de excepție totodată. Nu este deci nefirească alegerea lui pentru misiunile diplomatice, îndeosebi în Rusia.

El se făcuse cunoscut la Moscova în primăvara anului 1679, când îi ceruse patriarhului Ioachim un teasc tipografic și litera necesară. Patriarhul i-a răspuns, apreciindu-i eforturile depuse în slujirea credinței ortodoxe și trimițându-i tiparnița cerută, prin mijlocirea spătarului Nicolae Milescu, aflat în serviciul țarilor ruși.

21. D. G. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlachiei*, vol. II, 1708-1787, București, 1914, p. 237-238.

22. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1098.

23. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 274.

În 1684, Dosoftei întreprinde o călătorie la Moscova, trimis de noul domn Ștefan Petriceicu (1683-1684), omul polonezilor. Teama de a nu-și pierde tronul, neîncrederea în polonezii catolici, îl determină pe noul domnitor să apeleze la sprijinul Moscovei. În acest scop, Dosoftei părăsește Moldova cu sarcina de a închina țara rușilor, în schimbul apărării contra otomanilor. În locul haraciului, Petriceicu se obligă să îi trimită anual țarului un tribut drept recunoștință. Mitropolitul nu reușește să ajungă la Moscova din cauza epidemiei de ciumă care tocmai atunci izbucnise. Rămâne la Lavra Pecerska, în așteptarea unui răspuns din partea țarului. Acesta îi parvine însă din partea Sofiei, regenta țarului. Conținutul său nu este cunoscut. Singurul beneficiu de pe urma acestei călătorii îl constituie un ajutor material din partea conducerii moscovite²⁴.

Peste puțin timp, mitropolitul ia calea exilului. Situația politică neclară de la finele secolului al XVII-lea a prins în tumultul ei și pe Dosoftei. În 1686 regele polon Ioan Sobieschi, declanșând un nou război antiotoman, a intrat în Moldova pentru a duce tratative cu Constantin Cantemir. Tatăl cunoscutului umanist Dimitrie Cantemir l-a refuzat. Regele, instigat de iezuiți, l-a acuzat de influență negativă în acest sens asupra domnitorului și pe mitropolitul cărturar, pe care l-a luat ostatec. Încredințat de prietenie patriarhului rus, îi scrie în mai multe rânduri, cerându-i ajutorul. Acesta din urmă nu îl putea uita pe învățatul mitropolit, care își îndreptase privirea spre Moscova oarecând și pe care sperase cândva să îl aibă sufragan²⁵. Menționăm faptul că la rugămintea patriarhului Ioachim, Dosoftei traduce, în timpul exilului polonez, opere patristice în limba rusă din limba greacă²⁶.

g. EPISCOPUL INOCHENTIE AL HUȘILOR (1752-1782)

Este evidentă întreruperea relațiilor noastre în plan diplomatic cu Rusia, – atât ale Moldovei, cât și ale Țării Românești – , timp de aproape un secol, realitate explicabilă dacă avem în vedere permanentele conflicte între ruși și otomani, dar și prin faptul că în 1711, respectiv 1716, în cele două țări se instalează regimul fanariot.

24. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 275.

25. Patriarhul dorise să-și extindă jurisdicția asupra țărilor române și în Balcani.

26. Este vorba de mai multe lucrări dogmatice-polemice ale unor Sfinți Părinți și scriitori bisericești, referitoare în special la prefacerea Sfintelor Daruri. În ultimul sfert al secolului al XVII-lea, cercurile bisericești din Moscova se interesau mult despre învățătura privitoare la prefacerea Sfintelor Daruri, de momentul prefacerii. Unii teologi manifestau îndoieli asupra necesității Epiclezei euharistice. Patriarhul Ioachim al Moscovei, care de curând avea jurisdicție și asupra mitropoliei de pe malul Niprului, insista să se precizeze poziția față de învățătura Bisericii Ortodoxe. Mitropolitul Dosoftei cunoștea din 1684 ierarhia superioară din Kiev, și, după 1686, când era la Strij, în Polonia, a fost solicitat să aducă lămuriri din literatura patristică și post patristică greacă, pe care o cunoștea foarte bine, în controversata problemă. Amintim în acest sens: *12 Scrisori* ale lui Ignatie Teoforul (de fapt, Ignatie este autorul a șapte scrisori, restul îi sunt atribuite în mod eronat), *Constituțiile Sfinților Apostoli, Istorie bisericească și privire mistică a Sfântului Gherman I, patriarhul Constantinopolului (715-733), de fapt o tâlcuire a Sfintei Liturghii, Dialog împotriva erezilor și despre credința noastră a Sfântului Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului, precum și o culegere de cuvântări ale unor Sfinți Părinți, intitulată Mărgăritare cf. Nestor Vornicescu, Scrieri patristice și postpatristice în preocupările mitropolitului Dosoftei al Moldovei, în Mitropolia Olteniei, 1974, nr. 9-10, p. 723.*

În anul 1768 izbucnește un război între Rusia și Turcia, în cursul căruia Țara Românească și Moldova au ajuns sub ocupație militară rusă (1769-1774). În urma unui manifest lansat de împărăteasa Ecaterina II, se inițiază o mișcare favorabilă Rusiei. Câte o delegație din țările române, formată din înalte fețe bisericești și boieri, pleacă la Petersburg să exprime omagiul de credință împărătesei și să formuleze cererile fiecărei din ele²⁷.

Episcopul Inochentie este cel care a condus solia Moldovei la țarina Rusiei, pentru a-i prezenta doleanțele țării și a-i cere sprijinul împotriva stăpânirii otomane. Din delegație făceau parte egumenii Vartolomei Măzăreanu de la Solca și Benedict Teodorovici de la Moldovița, precum și boierii Ioniță Paladi, fost mare logofăt, și Enache Milu, fost mare spătar. Concomitent a plecat și o delegație munteană la care ne vom referi în paginile următoare.

Ei duceau trei scrisori către împărăteasă: prima expunea doleanțele țării cu privire la abuzurile și jafurile făcute de oștile străine aflate în Moldova, a doua cuprindea cererile moldovenilor către Rusia, pentru a aduce de la Zolkiev la Suceava, moaștele Sfântului Ioan cel Nou, luate de la poloni în 1686, iar în a treia câteva văduve cereau anumite scutiri. În legătură cu aducerea moaștelor Sfântului Ioan, Inochentie mai ducea două scrisori către Sinod. Altă scrisoare era adresată feldmareșalului Rumianțev – și prezenta nevoile oștilor ortodoxe –, iar ultima era adresată unui ministru rus și trata despre *noua organizare a Moldovei*²⁸.

Delegația a fost primită în duminica Floriilor (28 martie 1770). Inochentie a vorbit primul, rostindu-și discursul înaintea împărătesei. I-a adresat acesteia mulțumirile și rugămințile lor: *...Nu vom tăinui facerea ta de bine! (...) să nu ne părăsești, nici să ne lași, ca să venim întru cea desăvârșită peire (...) Ca și noi și toată obștea Țării noastre, să ne numărăm în rândul altor robi și supuși ai împărăției tale*²⁹. După aceea a prezentat scrisorile din partea țării. La 17 iulie Inochentie a plecat spre țară, împreună cu logofătul Enachi, după ce au făcut o vizită mareșalului Rumianțev. Episcopul s-a oprit la Iași, raportând domnitorului, mitropolitului și Divanului modul în care își îndeplinesc misiunea încredințată. A predat scrisorile aduse și s-a reîntors la reședința sa³⁰.

Împărăteasa Ecaterina primește jurământul celor două delegații, exprimându-și speranța că *și ei de-a pururea, după a lor datorie, se vor face vrednici acoperământului și apărării schiptrului ei*³¹.

Din discursurile rostite de ambii ierarhi, Grigorie II și Inochentie, înaintea țarinei, relevăm următoarele circumstanțe istorice: țările române erau saturate de suferințele îndurate din partea turcilor, încorporarea la imperiul moscovit era considerată unica speranță la o viață fericită, cei doi clerici aveau o idee foarte înaltă de majestatea împărătească, numai așa explicându-se rugăciunile atât de umilite pe care i le adresează. *Acestea provinia poate și de la nădejdele cele mari ce hrăneau pe atunci Românii ca și toți creștinii din Orientu, cătră Rusia, ca cătră*

27. N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1959, nr. 7-10, p. 794.

28. Anton I. Popescu, *Figuri din viața bisericească a Moldovei. Inochentie, Episcopul Hușilor*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, nr. 3-4, p. 283-284.

29. Melchisedec Ștefănescu, *Cronica Hușilor și a Episcopiei*, București, 1869, p. 309.

30. A. I. Popescu, *art. cit.*, p. 286.

31. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 360.

izbăitoarea lor de jugu cel nesuferitu al turcilor, încât jugul oricărei puteri creștine i se părea fericire³². Țarina nu avea nevoie, la drept vorbind, de rugăminți prea înfocate pentru a transforma țările române în gubernii rusești. Spre fericirea poporului nostru, rugămințile izvorâte din *suflete obijduite, din simplitatea inimii, din speranțele cele mari pe care le nutreau atunci Românii pentru imperiul moscovit*³³, nu s-au împlinit, deoarece atunci, cu siguranță, jugul otoman ar fi fost înlocuit pentru multă vreme cu cel rusec.

Consecințele acestei politici nu au fost favorabile țărilor române: *au început birurile, rechizițiunile pentru armată, ridicarea în masă a nenorociților locuitori pentru căratul proviantului necesar armatelor rusești la toate cetățile de pe malul Dunărei plus alte jafuri ale pravoslavnicilor muscali mari și mici. Turcii auzind de închinarea țărilor române către Rusia, se înfuriază cumplit asupra lor și (...) românii sunt declarați de haini și dați în prada și răzbunarea oștilor musulmane*³⁴.

h. EPISCOPUL MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (1879-1892)

Remarcăm din nou întreruperea relațiilor cu Rusia până la episcopul Melchisedec, din aceleași motive pe care le-am menționat mai sus. În plus, apar conflicte cauzate de scandaloasa – pentru marile Puteri europene – secularizare a averilor mănăstirești.

În anii 1866-1868, acestea priveau cu suspiciune tratativele purtate între România, Serbia, Muntenegru și Grecia, în vederea încheierii unei alianțe împotriva Turciei, care urma să le aducă independență deplină, iar pentru Grecia, alipirea unor teritorii care se găseau încă sub dominație otomană. Deoarece relațiile cu Rusia se răciseră încă din ultimii ani de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), Bismark³⁵, cultivând prietenia Rusiei, îl sfătuia pe domnitorul Carol I (1866-1914), la începutul anului 1868, să se apropie de aceasta, chiar dacă nu ar fi fost pe placul Franței sau Angliei. Aceste puteri, alături de Austro-Ungaria, declanșaseră o campanie împotriva României, acuzând-o de tentative de dezagregare a Imperiului otoman, deoarece guvernul român sprijinise cetele bulgare care treceau la sud de Dunăre spre a răscula pe bulgari și a forma un guvern revoluționar în Balcani; toate aceste evenimente aveau loc în 1867-1868³⁶.

În acest scop, în februarie-martie 1868, se afla în Rusia o delegație română formată din episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino, fost ministru. În prealabil, la 22 ianuarie în același an, Carol îi comunica prințului Gorceacov, cancelar și ministru al Afacerilor Externe al Imperiului rus, că dorește să aibă relații de bună vecinătate și prietenie cu marea putere, și că trimite o misiune specială la Petersburg pentru ca dorințele acestea să se concretizeze. *Melchisedec fu bine primit de țar, care i-a sărutat mâna, și de marii demnitari politici și bisericești de la Curte*³⁷.

32. Melchisedec Ștefănescu, *Cronica Hușilor și a Episcopiei*, p. 310.

33. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 360.

34. *Ibidem*.

35. Otto von Bismark, prim ministru al Prusiei (1862-1871).

36. Nicolae Ciachir, *Cu privire la misiunea diplomatică a episcopului Melchisedec în Rusia în anul 1868*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1965, nr. 11-12, p. 1077.

37. Nicolae Dobrescu, *Episcopul Melchisedec (Schiță)*, București, 1907, p. 5.

În Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dosarul cu numărul 41 din 1868, cuprinde raportul misiunii române, redactat în limba română de episcopul Melchisedec, conținând relatarea audiențelor la împăratul Alexandru al II-lea, la cancelarul Gorceacov, la mitropolitul Petersburgului, precum și deschiderea vizitei făcute la prințul Reuss, ambasadorul Prusiei acreditat în Rusia³⁸.

După ce Gorceacov a aflat că delegații cunosc limba rusă, – nu trebuie să uităm că episcopul absolvise în mod strălucit studiile teologice la Academia duhovnicească din Kiev, – convorbirile au avut loc în această limbă. Subiectul discuției l-au constituit vechile legături între cele două popoare, dar și problema averilor mănăstirești secularizate în 1863, în timpul domniei lui Cuza. Negocierile în plan diplomatic, în vederea soluționării acestei probleme, s-au prelungit mai mulți ani, din cauza pretențiilor absurde ale călugărilor greci, dar până la urmă, moșiile, însumând un sfert din teritoriul național, au rămas în proprietatea statului, fără să se plătească vreo despăgubire. Statul rus nu dorea divergențe între populația creștină din Peninsula Balcanică, în ideea formării unui front comun împotriva Imperiului otoman.

Raportul episcopului consemnează în continuare vizita la ambasadorul Reuss. Acesta le-a cerut informații despre *vuietul răspândit de formarea bandelor bulgare* și despre pregătirile de război ale Serbiei, sfătuindu-i că este în interesul României să fie în legături amiabile cu puterile limitrofe³⁹.

O altă vizită a fost întreprinsă la mitropolitul Petersburgului. Și aici au fost abordate probleme politice. Mitropolitul s-a plâns de intrigile polonezilor emigranți în Turcia și Austro-Ungaria, încât ei sunt nevoiți să trimită cărți bisericești peste graniță după ce rup primele pagini cu pozele familiei imperiale, ca să nu fie considerate cărțile bisericești material de propagandă. Mitropolitul era îngrijorat și din cauza propagandei catolice în România, precum și de existența seminarului catolic și a școlii pentru călugărițele iezuite⁴⁰. Înaltul ierarh rus nu uita faptul că principele Carol era catolic.

În 11 februarie episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino au fost primiți în audiență de Alexandru II. Împăratul s-a interesat de perioada în care Melchisedec a studiat la Kiev, de prelații ruși pe care acesta îi cunoștea mai bine, de sprijinul acordat de prințul Carol Bisericii Ortodoxe. De asemenea, l-a asigurat pe episcop de faptul că Rusia va sprijini România pe cale diplomatică, dacă va fi necesar. La final a fost abordat din nou subiectul legat de secularizarea averilor mănăstirești⁴¹.

A avut loc și o a doua vizită la mitropolitul de Petersburg. De această dată, el și-a exprimat îngrijorarea că Franța urmărește să atragă de partea sa România. Melchisedec l-a asigurat de faptul că, deși țară latină, România era și va continua să rămână ortodoxă⁴².

La 4 martie, delegația română a participat la un prânz oficial, la Gorceacov, unde l-a întâlnit pe locțiitorul ministrului Afacerilor Externe, pe vicedirectorul în

38. N. Ciachir, *art. cit.*, p. 1079-1080.

39. *Ibidem*, p. 1080.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 1081.

42. *Ibidem*.

acest minister și alți funcționari superiori⁴³. Gorceacov i-a făcut cunoscut lui Melchisedec faptul că adversarii lui din țară i-au trimis mai multe scrisori⁴⁴.

În ziua următoare ambasada noastră este primită din nou în audiență de împărat. Țarul le-a spus că dorește *restabilirea tradiționalelor vechi relațiuni, la care ține mult*, între cele două popoare, iar problema averilor mănăstirești ar trebui să fie rezolvată judicios⁴⁵. La 23 martie, printr-o telegramă cifrată, expediată din Petersburg, Ioan Cantacuzino comunica: *Episcopul a plecat ieri direct spre București cu scrisoarea împăratului și a lui Gorceacov*⁴⁶.

Episcopul Melchisedec a făcut o impresie deosebită interlocutorilor ruși, atitudinea și opiniile sale exprimând decență, maturitate și competență⁴⁷. Zelul pentru Ortodoxie răzbate din această importantă misiune pe care Melchisedec Ștefănescu a îndeplinit-o în plan diplomatic. Acesta era însă circumscris de zelul pentru Biserica română; *la el românul covârșea pe ortodox*⁴⁸. Când diplomații ruși i-au atras atenția că trebuie să țină mai mult la marea Biserică Ortodoxă și la interesele ei, episcopul le-a răspuns atât de frumos: *În România Biserica nu se poate izola de țară; interesele țării nu pot să fie străine bisericeii*⁴⁹.

Chiar dacă problema averilor mănăstirești nu a fost rezolvată așa cum dorea Rusia, misiunea delegației române a avut ca efect înlăturarea opiniei nefavorabile care circula atunci pe seama Bisericii noastre, contribuind la o ameliorare a relațiilor cu Rusia, iar episcopul Melchisedec a dat dovadă în tot timpul acesteia de atașament față de patria sa și de Biserica pe care o slujea.

ȚARA ROMÂNEASCĂ

Țara Românească a avut proprii ambasadori ai intereselor ei și propriile misiuni diplomatice. Ierarhii de aici, deși nu erau întotdeauna legați prin sânge de acest popor, au luat drumul Moldovei și al Ardealului pentru a încheia alianțe cu domnitorii de acolo, al Rusiei și Vienei, îndeosebi în timpul ocupației austriece în Oltenia (1718-1739), Polonia, dar și al Porții otomane pentru a solicita recunoașterea unor conducători politici. Observăm așadar, faptul că destinația misiunilor diplomatice este aproape similară cu aceea pe care am întâlnit-o la moldoveni.

De regulă ierarhii au fost trimiși de domnitorii munteni, dar au existat și cazuri în care clericii singuri s-au prezentat în fața autorităților străine să apere drepturile poporului și ale Bisericii pe care o păstoreau.

1. MITROPOLITUL MAXIM BRANCOVICI (1505-1508)

De sorginte nobilă, descendent al despoților sârbi, Maxim Brancovici este adus în Țara Românească de domnitorul Radu cel Mare (1495-1508), în jurul anu-

43. *Ibidem*.

44. Alexandru M. Ioniță, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului. Viața și activitatea (1822-1892)*, Teză de doctorat, București, 1992, p. 46.

45. N. Ciachir, *op. cit.*, p. 1082.

46. *Ibidem*.

47. Al. M. Ioniță, *op. cit.*, p. 46.

48. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 6.

49. *Un episod diplomatic*, publicat de C. Diclescu, București, 1907, p. 21, la N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 6.

lui 1503. Hirotonit episcop de patriarhul Nifon – pentru scurt timp mitropolit al Ungrovlahiei, devine succesor al acestuia în 1505.

Radu Voievod, supranumit "cel Mare", mai mult pentru eforturile sale în plan bisericesc și cultural, decât pentru merite militare, iubitor de liniște și pace, se confruntă la începutul secolului al XVI-lea, cu Bogdan "cel Orb", domnul Moldovei (1504-1517). Conflictul izbucnește din cauza unui pretendent la tronul celui din urmă, un anume Roman, susținut de domnul muntean. În octombrie 1507, Roman năvălește cu oaste valahă peste Milcov, prădând ținutul Putnei⁵⁰. Bogdan nu poate rămâne pasiv, ci adună armată și pătrunde în Țara Românească, prădând timp de zece zile regiunile situate între Râmnicul Sărat și Milcov⁵¹. Radu cel Mare, bolnav, preferă să încheie pace. Pentru medierea acesteia și aplanarea conflictului este trimis Maxim Brancovici. Cronicarul moldovean Grigore Ureche prezintă situația creată în următoarele cuvinte: *...Și acolo (la Siret) de la Radul vodă l-au tâmpinat sol, un călugăr anume Maximian (este vorba despre mitropolitul Maxim n.n.), ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu și s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că sântu creștini și o seminție. Deciia Bogdan vodă, văzându atâta rugăminte de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui...*⁵². Radu Popescu, cronicarul muntean, nu ezită, la rândul său, să menționeze aceste evenimente în lucrarea sa⁵³.

Mitropolitul îl asigură pe Bogdan că domnitorul muntean nu va strica pacea și nu va mai acorda azil pretendenților la tronul Moldovei. Ascultând îndemnurile și asigurările lui Maxim Brancovici și, probabil, temându-se de o intervenție a ungarilor și polonilor, cu care Radu era aliat, Bogdan acceptă să încheie pacea. Argumentele mitropolitului, pe care le-au consemnat cronicarii, dar și altele, secrete, și mai convingătoare desigur, sunt cele care îl determină pe voievodul moldovean să cedeze. Dibăcia și inteligența ierarhului cult, obișnuit cu viața de la curte și subtilitățile diplomatice, constituie *armele* lui Radu cel Mare⁵⁴. Ioan Bogdan, în *Vechile cronici moldovenești*, crede că Maxim este promovată în scaunul mitropolitan în urma succesului misiunii întreprinse de acesta, afirmând că era arhiepiscop înainte de conflict⁵⁵.

Apropiat de voievod, având în antecedente reușita diplomatică de la Râmnicul Sărat, Maxim îl însoțește pe domnul său în călătoria acestuia la Buda, pentru recunoașterea vasalității ungare, când Radu cel Mare primește feude ardelenice din partea lui Vladislav II⁵⁶.

50. Niculaie I. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei, în Biserica Ortodoxă Română*, 1959, nr. 7-10, p. 746.

51. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 265.

52. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de Petre P. Panaitescu, ed. a II-a revăzută, E.P.L.A., București, 1958, p. 138.

53. *Cronicari munteni*, vol. I, Ediția îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, E.P.L., București, 1961, p. 256. Pentru textele literare care prezintă împăcarea de către Maxim Brancovici a celor doi domni a se vedea George Mihăilă, *Între Orient și Occident*, București, 1999.

54. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 265.

55. *Ibidem*, p. 263-264.

56. *Ibidem*.

În 1507-1508, Radu cel Mare îl trimite în misiune la regele Vladislav și la sașii din Ardeal – consemnează Niculae Șerbănescu – pentru a duce tratative în vederea stabilirii unor relații de bună vecinătate între statele lor și pentru a asigura adăpostirea lui Radu peste munți, în caz de primejdie sau scoatere din domnie⁵⁷.

După moartea lui Radu cel Mare, la domnie ajunge Mihnea "cel Rău" (1508-1509), înscăunat cu sprijinul autorităților otomane. În pofida acestui sprijin, el încearcă o apropiere față de Ungaria. Ca urmare, adresează numeroase oferte de pace ungarilor, fără a primi însă nici un răspuns. Aceștia îl priveau cu suspiciune pe favoritul Porții otomane. Treptat însă, își dau seama că au nevoie de noul voievod, pe care se văd obligați să-l recunoască, mai ales că prin țara lui treceau negustorii sași din Transilvania. Așadar, Vladislav II îi scrie lui Mihnea să-și trimită soli pentru recunoaștere la Buda. Menționăm faptul că ungurii aveau nevoie de domnul muntean ca să nu se distrugă definitiv partidul maghiarofil din Țara Românească, pentru garantarea siguranței Ardealului dinspre otomani, dar și pentru atenuarea nemulțumirii burgheziei din acea regiune, care-și vedea primejduit negoțul⁵⁸.

După tratative preliminare părăsește Târgoviștea solia lui Mihnea, condusă de același mitropolit Maxim Brancovici. Desemnarea lui în calitate de conducător al delegației are la bază dorința voievodului de a conferi mai multă autoritate și credibilitate înaintea ungarilor. Efectul a fost cel scontat. Maxim era considerat prieten al ungarilor. Misiunea sa consta în obținerea recunoașterii lui Mihnea ca domn al Țării Românești, în schimbul vasalității și, probabil, al unei sume de bani. Actul de supunere datează din iulie 1509. Nu se cunosc obligațiile pe care și le asumă solii în numele lui Mihnea, în schimb, se știu angajamentele pe care și le ia regele Ungariei: adăpost domnului și apropiaților săi în țările coroanei, netolerarea unor pretendenți care tulbură Ardealul împotriva lui Mihnea, precum Danciu Țepeluș⁵⁹.

Solia își încheie misiunea, Maxim trimite diploma de recunoaștere, dar refuză să se întoarcă lângă domnitorul de a cărui cruzime se temea, gândindu-se la relațiile amiabile pe care le avusese anterior cu Radu cel Mare și cu ungurii. El consideră mănăstirea Cruședol (la nord de Belgrad) un adăpost mult mai sigur decât scaunul mitropolitan⁶⁰.

Demnitar de frunte, abil diplomat, Maxim Brancovici, deși străin de neamul românesc prin originea sa, are conștiința unității naționale a celor două principate române, evidențiată în special de cuvintele pe care le adresează lui Bogdan cel Orb. Cunoscător al vieții nobilimii ungare, se alătură partidei ungarofile din Țara Românească, în speranța că apropierea dintre cele două țări ar putea duce la slăbirea puterii otomane în ascensiune și, prin aceasta, revenirea sa în Serbia eliberată cu reîntronarea dinastiei Brancovici în despotatul sârbesc⁶¹. Fie și numai

57. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 746.

58. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 264.

59. Alexandru Lapedatu, *Politica lui Radu cel Mare*, în *Lui Ioan Bianu, amintire*, București, 1916, p. 59, la I. Georgescu, *op. cit.*, p. 264-265.

60. Maxim revine în Țara Românească, pentru scurt timp, în 1512, ca oaspete al lui Neagoe Basarab, care se căsătorise cu o nepoată a sa.

61. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 265.

pentru succesul desăvârșit al acțiunilor sale în plan diplomatic, l-am putea supranumi – ca pe acela căruia i-a slujit cu devotament –, "cel Mare"; smerenia veșmântului său monahal nu ne-ar permite aceasta. Dar, Dumnezeu, cel ce cunoaște inimile oamenilor și faptele lor, l-a preamărit în împărăția Sa veșnică, primindu-l în ceata sfinților și adăpându-l la izvorul Vieții. Biserica Ortodoxă sârbă l-a trecut în rândul sfinților, sărbătorindu-l în ziua trecerii sale la cele veșnice, la 18 ianuarie.

2. MITROPOLITUL EFTIMIE II (1594-1602)

Ocupând tronul Țării Românești, într-o vreme în care se forma o puternică alianță antiotomană, Mihai Viteazul (1593-1601) încearcă de la început o apropiere de tabăra creștină. De aceea el poartă tratative cu Sigismund Bathory și cu Aron Vodă, domnul Moldovei, pregătind o acțiune comună a celor trei state împotriva otomanilor. Pentru a primi un ajutor substanțial din partea principelui ardelean Bathory, Mihai trimite la Alba Iulia o solie alcătuită din boieri și ierarhi ai țării⁶².

Este firesc ca din această solie să facă parte mitropolitul Ungrovlahiei, Eftimie II, care a ajuns în scaunul ierarhic în 1594. Era însoțit de sufraganii săi, Teofil al Râmnicului și Luca al Buzăului. Tratatul a fost semnat la 20 mai 1595. Actul însemna de fapt desființarea statului muntean, transformând Țara Românească într-o simplă căpitănie supusă lui Sigismund Bathory. Boierii au avut grijă în schimb, să-și asigure un număr cât mai mare de privilegii, devenind practic adevărații stăpâni ai țării: *era un josnic act de vânzare a voievodului și a Țării, în schimbul onorurilor ardeleanului*⁶³. Biserica se afla și ea în câștig, păstrându-și în totalitate străvechile drepturi.

Rolul mitropolitului Eftimie și al episcopilor săi rămâne destul de șters. Ei aprobă și subscriu la cererile boierilor. Mihai, firește, nu poate accepta un asemenea tratat compromițător și își pierde definitiv încrederea în boierii și ierarhii pământeni. În viitoarele sale acțiuni va folosi diplomați străini, mai ales greci, îndeosebi pe Luca Cipriotelul.

Eftimie II apare și în alte acte diplomatice ale domnitorului. Astfel, la 9 iunie 1598, s-a semnat la mănăstirea Dealu, un tratat de către trimisul împăratului Rudolf II al Germaniei (1576-1612), de o parte, și Mihai Viteazul, *arhiepiscopul Eftimie* și opt boieri de alta. Împăratul se obliga să-i dea lui Mihai plata pentru 5000 de ostași, precum și armament, iar domnul muntean, recunoscând suzeranitatea lui Rudolf, – *însă fără plata vreunui tribut sau vreunei dări* –, se angaja să lupte *pentru depărtarea turcilor și a altor dușmani de Transilvania, Țara Românească și părțile Ungariei*. Viața bisericească nu trebuia să suporte nici un fel de modificări. În aceeași zi, Eftimie și ceilalți semnatori ai actului depuneau jurământ de credință față de împăratul german⁶⁴.

În noiembrie 1600, după uciderea lui Mihai, domnia țării este preluată de Simion Movilă (până în iulie 1601), apoi de Radu Mihnea (până în martie 1602) și din nou de Simion Movilă (până în iulie 1602). Mitropolitul s-a atașat de aces-

62. *Ibidem*, p. 267.

63. *Ibidem*.

64. Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, vol. II, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Ediție îngrijită de Andrei Rusu, București, 1960, p. 197-198.

ta din urmă, iar atunci când a pierdut scaunul domnesc, retrăgându-se în Moldova, l-a urmat. Există totuși și posibilitatea ca ierarhul să fi fost obligat să facă acest gest. De aici, pribegii trimit solii și scrisori regelui polon Sigismund III, comisariilor imperiali ai lui Rudolf II din Ardeal, precum și hatmanului polon Zamoyski, solicitându-le ajutor pentru a-l reînscăuna pe Simion Movilă în Țara Românească. Rugămințile lor nu au fost îndeplinite.

În 1603, după ce îi cere protecție regelui Poloniei, Eftimie pleacă în solie la acesta pentru a clarifica situația soldaților poloni care luptaseră în Țara Românească⁶⁵.

Revenit în țară în timpul lui Radu Șerban (1602-1611), Eftimie se retrage din scaunul ierarhic. Alte detalii despre viața lui ulterioară nu sunt cunoscute.

3. EPISCOPUL LUCA AL BUZĂULUI (1583-1602), viitor mitropolit

De neam grec, originar din insula Cipru, și, conform mărturiei unui arhieru contemporan lui, mitropolitul Matei al Mirelor, *om bun și credincios, având din fire o inimă deschisă, crescut din fragedă vârstă în starea monahală și deprins foarte la caligrafie*, ajunge episcop al Buzăului în anul 1583. Aceste alese însușiri i-au fost apreciate de toți domnitorii care s-au perindat la conducerea Țării Românești, – a căror simpatie față de persoana episcopului reiese din diversele acte de danie emise în timpul păstoririi sale – , dar mai ales de Mihai Viteazul (1593-1601). Acesta i-a remarcat nu doar pregătirea, ci a descoperit la el, probabil, anumite calități cerute acelor care desfășoară activitate în domeniul relațiilor externe. Ca urmare, i-a încredințat delicate misiuni diplomatice.

Înainte de a prezenta activitatea desfășurată de episcopul Luca pe tărâm diplomatic, este oportun să amintim faptul că în Evul mediu, dreptul internațional și morala internațională proclamau teoretic necesitatea bunelor relații între popoare și obligativitatea angajamentelor asumate de șefii statelor prin convențiile și tratatele pe care le încheiau. Relațiile internaționale nu puteau asigura popoarelor pașnica lor dezvoltare într-o lume în care domina dreptul celui mai puternic. Astfel, cele două concepte au continuat să rămână iluzorii. Pentru a înțelege pe deplin cele ce urmează, trebuie să știm că multe tratate internaționale au fost de fapt alianțe inegale, prin care una din părțile contractante își asigura subordonarea celeilalte părți, chiar dacă subordonarea era mascată și trecea drept "măsură de protecție" oferită statului mai mic și mai slab de către statul mai mare și mai puternic⁶⁶.

Domnitorul Mihai Viteazul a îmbinat diplomația cu lupta de apărare armată, inițiind cu succes și importante acțiuni politice în afara sfatului domnesc. Sfetnicii săi au fost boieri pământeni, dar și boieri greci. Menționăm faptul că Mihai a încredințat anumite misiuni diplomatice și unor greci, explicabil prin aceea că exista la vremea respectivă o evidentă solidaritate a grecilor cu popoarele subjugate sau amenințate de turci. Domnul apelează la serviciile unor persoane care, fără să fi fost diplomați de profesie, erau cunoscători ai problemelor externe sau fuseseră folosiți în asemenea misiuni și de către alți suverani⁶⁷.

65. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 768.

66. Gheorghe Cronț, *Episcopul Luca al Buzăului, sol diplomatic al voievodului Mihai Viteazul*, în *Mitropolia Olteniei*, 1975, nr. 5-6, p. 357.

67. *Ibidem*, p. 358-359.

Prin activitatea sa episcopală, Luca s-a făcut cunoscut și la curtea domnească, fiind apreciat, așa cum am amintit mai sus, ca om cultivat și ca personalitate reprezentativă în Sfatul Țării. Sprijinind coaliția antiotomană a statelor creștine și urmărind eliberarea țărilor române de sub suzeranitatea otomană, Mihai Viteazul s-a străduit să pregătească o acțiune comună cu Sigismund Bathory, principele Transilvaniei (1591-1597; 1598-1599; 1601; 1601-1602), și cu Aron Vodă, domnul Moldovei (1591-1592; 1592-1595).

Pentru o înțelegere cu principele Transilvaniei, domnitorul muntean a trimis la Alba Iulia, în mai 1595, o solie formată din principalii boieri, în frunte cu frații Radu și Preda Buzescu, precum și cu reprezentanții înaltului cler: mitropolitul Eftimie II (1594-1602), episcopii Teofil al Râmnicului (1591-1601) și Luca al Buzăului. Solia, sub influența boierilor interesați să-și asigure privilegiile și să conducă țara nestingheriți de autoritatea domnească, nu a înțeles necesitatea istorică a unui adevărat tratat de alianță între Țara Românească și Transilvania. Mitropolitul și episcopii au semnat împreună cu boierii, la 20 mai, un act care nu a putut fi respectat de Mihai Viteazul, fiindcă acesta contravenea intereselor țării⁶⁸. Astfel, după trei săptămâni de tratative s-a ajuns să se semneze un tratat considerat înjositor, deoarece clauzele prevăzute însemnau de fapt desființarea Țării Românești ca stat. În schimb, s-a reușit păstrarea autonomiei Bisericii: *toate bisericile românești existente în stăpânirile seninătății sale, vor fi sub jurisdicția sau dispozițiunea arhiepiscopului din Târgoviște după dispozițiile dreptului bisericesc și a rânduielii acelei țări*⁶⁹.

Este de presupus că în solia de la Alba Iulia, chiar dacă a semnat tratatul, episcopul Luca nu va fi fost susținătorul servil al concepțiilor boierilor referitoare la rolul acestora în conducerea țării. Dacă în această misiune diplomatică nu a deținut rol conducător, peste numai un an îl vom vedea că, singur, va reuși să îndeplinească ireproșabil o misiune de același gen în Rusia, încredințată tot de Mihai Viteazul. Acesta, temându-se ca nu cumva boierii să manifeste aceeași neloialitate ca la Alba Iulia, domnul Țării Românești a numit în fruntea soliei pe episcopul Luca, fiind convins că acesta va respecta dispozițiile sale cu privire la scopul misiunii diplomatice în Rusia. *Se avea garanția că vlădica Luca din Buzău, fiind față bisericească și grec pe deasupra (...) nu va putea încheia angajamente politice în favoarea unei anumite pături sociale, așa cum făcuse boierimea munteană, biserica căutând la acea vreme sprijin în regalitate și combătând monarhia*⁷⁰. Pe această cale, Mihai se adresa țarului Feodor Ivanovici, fiul lui Ivan cel Groaznic, pentru a-i cere ajutorul de care avea nevoie pentru apărarea țării și căutând o înțelegere cu acesta împotriva polonilor, al căror dușman era din cauza teritoriilor cucerite.

Solia trebuia să aibă caracterul aparent al unei misiuni religioase pentru obținerea de ajutoare destinate refacerii bisericilor și mănăstirilor care fuseseră distruse de tătari în toamna anului 1596. Membrii soliei urmau să călătorească

68. *Ibidem*, p. 361.

69. Gabriel Cocora, *Episcopul Luca al Buzăului*, în *Glasul Bisericii*, 1964, nr. 9.-10, p. 908. Vezi și Niculaie Șerbănescu, *art. cit.*, p. 766.

70. Vasile Negrea, *Relațiile lui Mihai Viteazul cu Rusia*, București, 1946, p. 7.

spre Moscova prin Polonia, dar această țară nu se găsea în raporturi prea bune cu Rusia. Mihai Viteazul a trebuit să ceară Poloniei, pentru delegația românească, permisiunea de liberă trecere prin această țară, ca pentru o călătorie în scopuri religioase⁷¹.

Obținând aprobare, în luna iunie, episcopul Luca al Buzăului era la Moscova, unde, pe lângă o scrisoare din partea voievodului, aducea prin viu grai, din maximă prudență, și alte rugăminți de ajutor pentru refacerea oastei sale. Peste două luni, ierarhul era la Târgoviște, unde aducea răspuns pentru cele tratate verbal, dar și multe daruri, însoțite de scrisoarea primită din partea țarului și de la puternicul sfetnic al acestuia, Boris Godunov. Epistola permite să se întrevadă tratativele secrete purtate de Luca: *Ai trimis mării noastre imperiale pe episcopul Luca cu scrisoarea ta și cu alte treburi, pentru a se închina mării noastre imperiale și cu acele trebi pe care ai poruncit să le spună prin viu grai (...). Și noi (...) am miluit pe episcopul Luca, am poruncit (...) și l-am trimis înapoi către tine despre toate trebile. Și tu, Mihaile voevod, să fii sub înalta noastră mână și să fii păstrat în grația noastră imperială și în viitor mânia noastră imperială vrem să te ținem sub protecția noastră imperială și să te păzim și să te apărăm de toți dușmanii tăi fără excepție*⁷². Din lectura textului reiese clar că scopul primordial al soliei episcopului Luca a fost politic, în plan secund rămânând cel bisericesc, iar rezultatele obținute au fost din cele mai bune.

Tratativele s-au purtat în mod atât de secret încât nimeni nu a bănuit că episcopul de Buzău a fost însărcinat de domnul Țării Românești să discute și altceva decât probleme de ordin religios⁷³. Asigurările primite din partea Rusiei în 1597 au fost necesare lui Mihai Viteazul pentru orientarea politicii sale externe în anii care au urmat. Ilie Georgescu afirmă însă, că mai mult decât ajutoare materiale nu s-au obținut de pe urma soliei. Nu a fost vorba de o alianță hotărâtă între cele două state, cum se temeau polonezii. Țarul Feodor era incapabil de acțiuni serioase și energice⁷⁴. După moartea lui Feodor (1598), noul țar – Boris Godunov – ar fi putut colabora efectiv cu voievodul muntean. În primăvara anului 1599 solia rusească aflată în Polonia, unde încheiase un armistițiu pe cinci ani, cere autorităților poloneze permisiunea de a trece ajutoare spre Țara Românească⁷⁵. Sfârșitul tragic al voievodului întrerupe însă continuarea legăturilor cu Rusia, care avea

71. *Ar fi putut trimite, așa cum se obișnuia, pe câțiva din boierii săi, oameni deprinși cu drumurile și primejdiile (...) pentru că o solie boierească ar fi bătut prea mult la ochi. Scopurile unei solii boierești ar fi fost clare pentru oricine. Altceva era însă un episcop care pleacă la Moscova. El putea fi mai puțin suspectat. Pleca, așa cum se obișnuia atât de mult pe vremea aceea, pentru milostenii, adică pentru a căpăta bani necesari întreținerii mănăstirilor și bisericilor, bani pe care rușii s-au grăbit totdeauna să-i dea oricărui solicitator, fie el Român, Sârb, Grec sau Bulgar. O astfel de solie cu greu ar fi putut fi bănuită că este și purtătoarea unui mesagiu politic. Conducătorii Poloniei erau obișnuși cu aceste solii călugărești, care treceau an de an spre Moscova și nu le suspectau. Cf. Ibidem, p. 6.*

72. G. Cocora, *art. cit.*, p. 910.

73. V. Negrea, *op. cit.*, p. 8.

74. Ilie Georgescu, *art. cit.*, p. 268.

75. T. Holban, *Din relațiile lui Mihai Viteazul cu rușii*, în *Revista Istorică*, XXI (1935), p. 224-225, la I. Georgescu, *art. cit.*, p. 268-269.

nevoie de acțiunile lui Mihai îndreptate împotriva polonezilor și otomanilor, pentru a-și asigura liniștea internă.

Episcopul Luca Cipriotul dă dovadă de destulă abilitate în îndeplinirea misiunii secrete. Supravegheat de boierimea autohtonă, nu se putea apropia de aceasta pentru a trăda interesele voievodului. Pentru ierarhul de sorginte greacă, domnul muntean reprezenta speranța unirii creștinilor împotriva dominației otomane. Luca nutrea și nădejdea eliberării neamului grecesc, prin acțiunea comună a țărilor cu populație creștină. El nu a uitat scopul adevărat al misiunii sale în Rusia și, într-o scrisoare a sa, -- prin care recomandă atenției țarului Mihai pe mitropolitul Serghei --, adresată mai târziu, -- când devenise mitropolit al Țării Românești --, curții din Moscova, a amintit buna primire ce i se făcuse de fostul țar: *Ospitalitatea Casei voastre am gustat-o și nu mai de mult, când am fost trimis de mai înainte răposatul domn Mihail voievod*⁷⁶.

În istoria diplomației românești, personalitatea acestui ierarh merită deci, cu prisosință o mențiune.

4. MITROPOLITUL GRIGORIE I (1629-1636)

În ultimele zile de domnie ale lui Leon Tomșa (în primăvara lui 1632), mitropolitul Grigorie I⁷⁷ este trimis de acesta în Ardeal, să trateze cu boierii refugiați acolo, care aveau în fruntea lor pe Aga Matei, viitor domn al Țării Românești. Să îl lăsăm însă pe cronicar să glăsuiască: *Iar Leon Vodă încă au fost trimis pe părintele vlădica Grigorie și Ivașco dvornicul și Gligore comisul cu cărți și cu jurământ mare, la craiul Racoți și la Matei aga și la alți boieri, ca să vie la casele lor...*⁷⁸. Pe unii i-a determinat să răspundă apelului domnesc. Leon Tomșa a fost mazilit însă, tronul țării revenindu-i lui Radu Alexandru Iliș (1632). Aga Matei vine în Oltenia, care i se alătură fără ezitare și, cu sprijinul lui Abaza pașa din Rusciuc, pleacă la București, unde ocupă tronul Țării Românești.

În 16 decembrie 1632, mitropolitul Grigorie și episcopul Teofil de la Râmnic, în fruntea unui impunător alai, merg alături de noul domn, Matei Basarab, la vizir și sultan, domnitorul pentru a li se înfățișa, iar ceilalți pentru a depune mărturie că țara întreagă dorește să o conducă⁷⁹: *Iar când au fost la dechembrie 16 (...) purces-au Matei Vodă la împărăție cu Suliman aga și (...) părintele vlădica Grigorie și Teofil episcopul (...). Și au mers pe la Abaza-pașa*⁸⁰.

5. MITROPOLITUL TEOFIL (1636-1648)

În primăvara anului 1640, din încredințarea lui Matei Basarab (1632-1654), pleacă în Ardeal pentru a purta tratative cu principele Gheorghe Rakoczy I (1630-1648)⁸¹. Aici îl va fi vizitat pe colegul său, mitropolitul Ghenadie II (1627-1640).

76. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 76.

77. Era de origine greacă, fost egumen la mănăstirea Radu-Vodă din București, închinată în 1613 Ivirului athonit. Ca mitropolit a păstorit o perioadă de șapte ani (1629-1636).

78. *Cronicari munteni*, vol. I, p. 150.

79. Ioan Vasile Voinea, *Mitropolitul Grigorie I al Ungrovlahiei*, în *Studii Teologice*, 1974, nr. 9-10, p. 745.

80. *Cronicari...*, I, p. 153.

81. I. Lupaș, *Începuturile domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, IV, Sibiu, 1943, p. 58.

Nu trebuie să omitem faptul că, în calitate de episcop de Râmnic, a fost trimis, în 1631, de Leon Tomşa (1629-1632) în Transilvania. La această solie ne vom referi mai jos, la capitolul dedicat mitropolitului Grigorie I al Ungrovlahiei, al cărui sufragane era la vremea respectivă. S-a numărat, de asemenea, printre însoțitorii lui Matei Basarab la Istanbul, în 1632, când acesta a fost recunoscut domn de Poartă.

6. MITROPOLITUL IGNATIE SÂRBUL (1653-1655)

Popa din Nicopole, cum este numit, ajunge, datorită prieteniei sale cu Matei Basarab și Abaza Paşa, episcop de Râmnic (1636) și ulterior mitropolit. În timp ce Matei aga din Brâncoveni încerca să obțină domnia Țării Românești, preotul Ignatie din Nicopole făcea legătura cu influentul pașă Abaza din Rusciuc (azi Russe). Acesta l-a trimis în anul 1632 la Făgăraș, unde era refugiat Matei, chemându-l să vină la Rusciuc, pentru a-i da caftan de domnie în Țara Românească. Obținând confirmarea domniei din partea Porții, Matei Vodă, ca recunoștință, l-a adus pe părintele Ignatie în Țara Românească, iar spre sfârșitul anului 1636, l-a ridicat pe scaunul ierarhic de la Râmnic, pentru ca în 1653 să fie promovat în scaunul mitropolitan⁸². Aceeași funcție o păstrează și sub succesorul prietenului său, în timpul scurt al domniei lui Constantin Șerban (1654-1658). Datorită apropierii sale de domnitorul muntean, precum și de Gheorghe Rakoczy II (1648-1660), principele Ardealului și aliatul voievodului său, mitropolitul Ignatie îndeplinește în două rânduri misiunea de sol diplomatic în Ardeal.

Prima sa misiune are loc după răscoala seimenilor și dorobanților (februarie 1655). Tulburările provocate de aceștia cu puțin timp înainte de moartea lui Matei, continuate sub noua domnie, impuneau lui Constantin Șerban intervenții serioase. Acesta, incapabil să oprească de unul singur răscoala, apelează la ajutorul turcilor și al lui Rakoczy, cu care vrea să încheie și un tratat secret de alianță și asistență. În acest scop îl folosește pe Ignatie, cunoscut de toți pentru prietenia ce-l legase de Matei Basarab, aliatul ardelenilor.

La începutul lunii mai 1655, el pleacă spre Ardeal, în fruntea unei numeroase solii, după ce semnase cu divanul un zapis, solicitând ajutor armat. Răscoala mercenarilor domnești înspăimântă pătura stăpânitoare. De la Mihai Viteazul până la Matei Basarab, forța acestora crescuse alarmant și, mai mult, lor li se alăturau țărani "rumâniți", care dădeau foc conacelor, distrugând zapisele și actele de înrobire. Printre aceasta, răscoala dobândește un nou aspect, acela al luptei sociale a poporului împotriva marii boierimi, dornică de îmbogățire⁸³.

Rakoczy, speriat ca nu cumva răscoala seimenilor să se răsfrângă în mod negativ și asupra Transilvaniei, primește "zapisul" soliei muntene, conduse de Ignatie Sârbul, acordând ajutorul său. Astfel, ierarhul își îndeplinea cu succes misiunea, încheind o înțelegere cu principele transilvănean, la Iernut (azi jud. Mureș), în 20 mai 1653. Se pare că Ignatie a mai rămas în Ardeal, deoarece la finele lunii iunie îl găsim la Brașov⁸⁴. Într-adevăr, în vară, trupele lui Rakoczy și ale lui Constantin Șerban vor reuși să înfrângă răscoala.

82. Nicolae I. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 777.

83. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 270-271.

84. N. I. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 777.

În 1655, domnul muntean îl reabilitează în scaunul de mitropolit pe Ștefan, antecesorul lui Ignatie. Acesta din urmă își va fi depus demisia, sfătuit de domnitor sau din proprie inițiativă. S-a retras în Oltenia, trăind la Râmnic și la Cozia⁸⁵.

Dar, domnia lui Constantin Șerban a fost de scurtă durată. Implicat în războiul lui Rakoczy cu Polonia, – în care principele ardelean se voia rege, spre nemulțumirea turcilor – , este chemat la Constantinopol. Refuză, însă este mazilit și îndepărtat din țară (martie, 1658). A fost adus domn un favorit al seraiului, crescut la otomani, Mihnea Radu (1658-1659)⁸⁶. Noul domn se visa un eliberator al popoarelor din Balcani și bazileu bizantin, având nevoie pentru aceasta de sprijinul statelor creștine. Inițial, Dieta ardeleană și Rakoczy nu pot fi siguri de sinceritatea intențiilor unui conducător impus de turci. Principele Transilvaniei este însă și el mazilit și înlocuit cu Acațiu Barcsai, o marionetă în mâinile otomanilor. Acum găsește Rakoczy la vecinul său muntean singura nădejde de reocupare a tronului. Încredințat de sinceritatea lui Mihnea⁸⁷, Rakoczy își exprimă dorința încheierii unui tratat de alianță.

Mihnea Radu trimite în acest scop la Târgu Mureș, oraș ocupat de Rakoczy, o solie diplomatică, însărcinată cu redactarea și semnarea tratatului. Aceasta era condusă de venerabilul ex-mitropolit Ignatie, aflat pentru a doua oară pe pământ ardelean, Radu Logofătul și Gabriel Thomassy. Nobilii Dietei au cerut noi jurăminte, tratatul încheindu-se la 4 octombrie 1659, situând pe poziții egale pe cei doi conducători și statele lor⁸⁸.

Tratatul stabilea o pace perpetuă între state, legături de prietenie și alianță. Cei doi vor avea aceiași prieteni și aceiași dușmani. Mihnea urma să îl ajute pe Rakoczy, obligându-se să nu încheie alianțe fără știrea celui din urmă. Pentru a scăpa de Constantin Șerban, Mihnea îi promite un principat oarecare din Balcanii dezrobiți. Până la ocuparea acestui teritoriu iluzoriu, fostul domn muntean este trimis să îl îndepărteze de la conducerea Moldovei pe Gheorghe Ghica (1658-1659). Visul se spulberă însă, Constantin Șerban rămâne doar câteva zile stăpân peste Moldova, iar armatele lui Rakoczy și Mihnea sunt distruse de turci⁸⁹.

Vârstnicul ierarh diplomat trece la cele veșnice în 1662, fiind înmormântat probabil la Cozia. Și acest ierarh se încadrează în rândul celor care doreau îndepărtarea turcilor din țară și din Balcani. Susținător al marilor proprietari loviți de răscoala seimenilor din 1656, îl sprijină mai târziu pe fantezistul Mihnea, primul domnitor care încearcă desființarea șerbiei, în schimbul banilor desigur. Dar *gândurile de mărire ale voievodului și planurile sale, în care, pentru măgulire, făcea poate din Ignatie un patriarh, sunt prea pe placul ierarhului pentru a-și exprima nemulțumirea*⁹⁰.

85. *Ibidem*.

86. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 271.

87. Acesta reușise să îi îndepărteze pe boierii filoturci, apoi declanșează, în 12 septembrie 1659, răscoala antiotomană, primele rezultate ale acesteia fiindu-i favorabile.

88. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 272.

89. Armata lui Rakoczy este învinsă la Porțile de Fier, iar oastea lui Mihnea la Frățești (jud. Ilfov), în 23 noiembrie. Mihnea trece cu o parte din cei rămași fideli lui în Ardeal, unde sfârșește însă, otrăvit de "prietenii" și noul său aliat, Constantin Șerban. Cf. I. Georgescu, *art. cit.*, p. 272.

90. *Ibidem*.

S-a mai vorbit despre *iscusitul popă bulgar*, că întrebuințase *meșteșugul subtil, meticulos și tainic al diplomației*, dar că și-a atins scopul negreșit și în urma unor intrigi țesute de el la curte⁹¹. Mitropolitului i se poate aplica și calificativul *iscusit*, în sensul de "abil". El este, într-adevăr, un om al vremii sale, care își urmărește cu precădere propriile interese. Nu există însă dovezi că pentru aceasta ar fi recurs la intrigi și uneltiri tainice. Cu Matei Basarab a avut o prietenie constantă, fiindcă prin el i-au venit numeroase satisfacții. Mihnea Radu a înțeles că îl poate folosi, și a făcut-o din plin⁹². Provenit din alte părți, mitropolitul Ignatie s-a integrat vieții, spiritului și intereselor poporului nostru, într-o măsură mai mare sau mai mică, depinde de modul în care îi receptăm acțiunile. Cert este faptul că îl putem integra în șirul marilor ierarhi diplomați.

7. MITROPOLITUL GRIGORIE II (1760-1770; 1771-1787)

*Fericitul Mitropolit Grigorie, care întru înțelepciune încercat, în petrecere cuvios, în viață lăudat și de toți iubit; în vremi grele cărma țării a purtat, în solie ca deputat al Țării cu cinste și bună ispravă a umblat*⁹³. Ales și hirotonit ierarh pentru scaunul din "Mira Lichiei" în aprilie 1748, duhovnic al lui Constantin Mavrocordat (1741-1743; 1748-1749; 1769), este strămutat în scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, cu "ecdosisul" patriarhului ecumenic.

Grigorie II conduce delegația Țării Românești, care s-a prezentat înaintea împărătesei Ecaterina II, în împrejurările amintite anterior, la subcapitolul dedicat episcopului Inochentie al Hușilor. Din delegația munteană făceau parte: mitropolitul Grigorie, arhimandritul Chesarie, viitor episcop de Râmnic, arhimandritul Filaret, succesorul său la Râmnic, ulterior mitropolit, vistiernicul Mihail Cantacuzino și logofătul Nicolae Brâncoveanu. Despre delegații moldoveni vom vorbi în alt loc. Menționăm aici că ambele ambasade au fost primite de țarină la 28 martie 1770, în duminica Floriilor.

Solia munteană cere aproape o totală contopire a țării valahe cu Rusia⁹⁴. A luat cuvântul și mitropolitul Grigorie, cerând mila împărătesei, rugând-o să nu-i părăsească *sub mâini străine*, ci să-i aibe *de-a pururea sub acoperământul împărăției sale*⁹⁵. Spicuim din discursul ierarhului: *Și așa să ne păzești sub puterea ta ne primejduiți. Dar mai vârtos acum, ne rugăm dreptei tale celei nebiruite, să îndelungezi și să înmulțești milostivirea ta, asupra acestui ticălos norod ca să-l răpești din primejdia, cea pornită asupra-i. Căci acum mai vârtos decât altădată, vrăjmașul cel de obște, ca un leu răcnind a-l prăpădi se semețește. Ci dar să nu ne rușinăm spre tine nădăjduind prea milostivă și prea blagocistivă stăpână*⁹⁶. Despre solia munteană și despre rezultatele călătoriei în Rusia am vorbit în deta-

91. Eugen C. Marina, *Despre Mitropolitul Ignatie Sârbul*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1960, nr. 11-12, p. 1062.

92. E. C. Marina, *art. cit.*, p. 1063.

93. *Biserica Ortodoxă Română*, XVI, p. 20, la G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II, 1708-1787, București, 1914, p. 347.

94. *Ibidem*.

95. *Ibidem*.

96. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 359.

liu în capitolul dedicat episcopului Inochentie de la Huși, cel care a condus delegația moldovenilor.

În timpul cât mitropolitul a fost în Rusia, când s-a reîntors, locul său a fost ocupat de fostul episcop al Râmnicului, Grigorie Socoteanu (iunie 1770 – octombrie 1771). La scurt timp, Grigorie II este repus în demnitatea de ierarh.

În vara anului 1772, el îndeplinește o altă misiune diplomatică, fiind trimis împreună cu stareții de la mănăstirile Sfântul Ioan cel Mare și Mihai Vodă din București, la Focșani, pentru a mijloci pentru *patria noastră*, pe lângă contele Orloff, reprezentantul Rusiei, care ducea acolo tratative cu turcii⁹⁷.

Amintim de asemenea, faptul că Grigorie II a fost trimis în Ardeal, în 1782, împreună cu Ienăchiță Văcărescu, spre a aduce înapoi *pe beyzadele lui Al. Vodă Ipsilanti*⁹⁸.

Este evident deci că și acest ierarh a avut o activitate meritorie pe tărâm diplomatic.

8. EPISCOPUL DAMASCHIN AL RÂMNICULUI (1708-1725)

Și acest ierarh poate fi integrat în rândul diplomaților, fiind un apărător înfocat al drepturilor Bisericii sale, pentru care a înfruntat cu mult curaj autoritățile austriece. Să cercetăm însă contextul în care Damaschin a făcut dovada unor astfel de calități.

În urma războiului turco-austriac încheiat cu pacea de la Pasaroviț, din 21 iulie 1718, Oltenia a fost ocupată de austrieci, rămânând în această situație până la 1739, când, în urma unui alt război turco-austriac, încheiat cu pacea de la Belgrad, a fost realipită la Țara Românească. Încă în 1717, când austriecii nici nu se stabiliseră în Oltenia, Damaschin a condus o delegație de boieri la Viena, pentru a trata situația viitoare a țării⁹⁹. Cu această ocazie, a înaintat Curții un memoriu în zece puncte (al cincilea și al nouălea referitoare la Biserică), solicitând ca Biserica de aici și clerul ei să își păstreze vechile drepturi, iar mănăstirile să fie scutite de încartiruirii de trupe. Împăratul Carol VI (1711-1740) i-a admis cererea printr-un decret (30 mai 1717), dar mănăstirile au continuat să suporte încartiruirile. Consiliul a prevăzut să se acorde libertate religiei românilor, consimțind la liberul exercițiu al cultului lor. De asemenea, și-a exprimat părerea că mănăstirile nu trebuie împovărate cu încartiruirea de trupe, cu excepția momentelor când "ratio belli" ar cere acest lucru¹⁰⁰.

Un alt decret, emis în 1719, reglementa problemele referitoare la administrația Olteniei. Se cunoaște și o proclamație către locuitorii regiunii, venită tot din partea împăratului. Situația nu era deloc favorabilă Olteniei, cu atât mai puțin Bisericii de aici, subordonată canonic mitropolitului sârb de la Belgrad, obligată să suporte amestecul Curții în alegerea și numirea egumenilor și punerea mănăstirilor sub controlul administrației austriece. Ca urmare, la 29 noiembrie 1719, episcopul Damaschin și egumenii de la Hurezi, Bistrița, Arnota, Govora, au înain-

97. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 799.

98. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 364.

99. Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriece (1716-1739)*, București, 1906, p. 10.

100. *Ibidem*.

tat Curții un memoriu în unsprezece puncte, prin care aduceau înaintea împăratului o serie de revendicări de ordin bisericesc (referitoare la episcopi, organizarea vieții monahale etc.), dar și cultural. Autoritățile nu s-au grăbit însă cu îndeplinirea acelor, ignorându-le cu deșăvârșire¹⁰¹.

9. EPISCOPUL INOCHENTIE AL RÂMNICULUI (1728-1735)

Damaschin a avut un urmaș vrednic în scaunul de episcop, în persoana lui Inochentie, fost egumen la Brâncoveni. Și el a luptat cu îndârjire cu autoritățile austriece, mai ales în urma decretului imperial emis la 27 aprilie 1729. Acesta prevedea ca averile mănăstirilor închinat să fie luate de către fisc, clericii să plătească impozite, episcopul trebuind să verse a treia parte din veniturile sale în tezaurul imperial; numărul preoților și al diaconilor trebuia limitat.

Indignat, Inochentie ia atitudine, înaintând Curții un memoriu-protest, în 1729-1730. Alte numeroase memorii a înaintat generalului-comandant Wallis din Sibiu¹⁰². În 1732 s-a plâns de administrația austriacă în cadrul Congresului Bisericii sârbe de la Belgrad, la care participase în calitate de episcop sufragan. În 1733 a fost chemat la Viena în legătură cu protestele sale împotriva dispozițiilor luate de Curte, prin care îi era restrânsă autoritatea¹⁰³.

Pentru această activitate în plan extern îl putem enumera, alături de antecesorul său Damaschin, între ierarhii diplomați, care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru neamul și Biserica lor.

10. EPISCOPUL ILARION GHEORGHIADIS AL ARGEȘULUI (1820-1821; 1828-1845)

Acest episcop al Argeșului a fost unul din sfetnicii lui Tudor Vladimirescu, poate chiar secretarul său. După ce a fost proclamat domnitor la mănăstirea Cotroceni, în fața pandurilor săi, la 8 mai 1821, episcopul i-a făcut investitura conform uzanțelor vremii. Noul domn l-a trimis la Laybach (Ljubliana, actuala capitală a Sloveniei), în fruntea unei delegații. El urma să ia parte la al treilea Congres al "Sfintei Alianțe" (între Rusia, Austria și Prusia), susținând doleanțele poporului român. Ajungând la Brașov, Ilarion află că tocmai luaseră sfârșit lucrările Congresului. Peste câteva zile Tudor era ucis din ordinul lui Alexandru Ipsilanti, conducătorul eteriștilor. În aceste împrejurări nefaste Ilarion rămâne la Brașov, nereușind să își finalizeze misiunea¹⁰⁴.

101. *Ibidem*, p. 19-23.

102. *Ibidem*, p. 91. A fost întocmit un extras cu toate donațiunile, averile, veniturile, privilegiile, scutirile mănăstirilor din Oltenia.

103. *Ibidem*, p. 109-110. Considerăm că este oportun să amintim și misiunea, – deși cu alte conotații decât celelalte – , îndeplinită de episcopul Climent de la Râmnic (1737-1748). Acesta, în 1737, după războiul ruso-turco-austriac, terminat cu victoria otomanilor, consiliat de domnitorul Constantin Mavrocordat, a coborât din Munții Lotru unde se refugiase, pentru a face act de supunere față de Poartă și tătari. La 15 februarie 1738 adresa o proclamație în acest sens locuitorilor din regiunea nordică a județului Vâlcea. Pentru detalii a se vedea M. Păcurariu, *Episcopul Climent al Râmnicului*, în *Mitropolia Olteniei*, 1965, nr. 1-2, p. 22-49.

104. *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, București, 1959, p. 185.

TRANSILVANIA

Din Ardeal clericii merg în aceste misiuni în numele poporului român pe care îl păstoreau, asumându-și benevol rolul de mediatori pentru interesele acestuia. Problemele de ordin ecleziastic, confesional predomină, stând la baza misiunilor lor și lăsând adesea în plan secund problemele politice. Această realitate este explicabilă dacă avem în vedere situația Bisericii Ortodoxe din Transilvania, oprimată secole întregi de catolici și calvini. Ierarhii ardeleni nu luptă doar pentru drepturile Bisericii lor, ci și pentru drepturile națiunii române, care în această regiune purta, asemenea unui stigmat, povara unui cuvânt ce îi era mereu asociat: "tolerată", situație valabilă și pentru confesiunea ortodoxă.

Destinația misiunilor lor rămâne în principal Rusia, considerată unica speranță pentru salvarea Ortodoxiei din Ardeal, dar și Viena sau Pesta, unde clericii ajung pentru a depune proteste în numele poporului român văduvit de cele mai elementare drepturi.

1. MITROPOLITUL ILIE IOREST (1640-1643)

Menționăm aici și călătoria în Rusia a mitropolitului ardelean Ilie Iorest, deși nu avea caracter diplomatic. După ce a fost alungat din scaun de Gheorghe Rakoczy (1630-1648), în 1643, după câteva luni în care a fost privat de libertate din cauza opoziției față de acțiunile prozelitiste calvine, Ilie Iorest a fost nevoit să pornească spre Rusia pentru a-i răscumpăra pe cei 24 de garanți, care și-au asumat răspunderea că ierarhul va plăti 1000 de taleri principelui; de la țar spera să primească ajutor material și, de ce nu, încurajare. Avea asupra sa scrisori de la ierarhii moldoveni: mitropolitul Varlaam, episcopii Anastasie al Romanului (1644-1658), Ștefan al Rădăuților (1644-1646) și Ghedeon al Hușilor (1645-1653), precum și sigiliile egumenilor de la Putna, Moldovița, Slatina și Bistrița. Domnul Moldovei, Vasile Lupu, i-a înmănat o scrisoare către țarul Mihail Feodorovici Romanov¹⁰⁵.

În 28 iunie 1645, se afla la Putivlia, pentru ca la 2 august să ajungă la Moscova și în ziua de 24 a aceleiași luni să aibă acces la biroul ambasadurilor, iar în 26 august este primit de țar. Înaltul demnitar îi oferă daruri și banii necesari pentru răscumpărarea garanților. Nu se cunoaște data la care a părăsit Rusia.

Această călătorie vorbește de la sine despre însuși destinul românilor din Transilvania, asupra politicii și confesionale și tot de la sine cerea parcă, ocrotirea unei puteri precum Rusia. Aceasta este trista solie a mitropolitului cu nume de prooroc: solia nefericirii unui neam.

2. MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI (1656-1659, 1662-1680)

Originar dintr-o familie de clerici, înfocați luptători împotriva turcilor, având relații bine sudate cu Țara Românească, cu conducătorii politici și bisericești de aici, Sava Brancovici reprezintă un subiect de interes pentru tema dezbătută de noi.

Însăși numirea sa comportă rațiuni de ordin diplomatic. Gheorghe Rakoczy II (1648-1660) l-a confirmat în scaunul mitropolitan din Ardeal pentru că avea

105. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *Analele Academiei Române, Mem. Secț. Ist.*, seria II, tom XXXIV, p. 1077.

nevoie de consolidarea legăturilor cu Muntenia și Moldova, în vederea cuceririi tronului polon. Știm de la cronicarul moldovean Miron Costin faptul că *turcii prăvia cu coada ochiului aceste tovărășii țărălor acestora*¹⁰⁶. În anul 1655, Rakoczy încheiase de altfel tratate politice cu domnitorii Constantin Șerban al Țării Românești (1654-1658) și Gheorghe Ștefan al Moldovei (1653-1658). Tot la aceste legături trebuie să ne raportăm pentru a afla motivele "dărniciei" principelui în ceea ce privește jurisdicția acordată noului mitropolit, prin diploma emisă la 28 decembrie 1656¹⁰⁷, precum și neimpunerea restricțiilor așa-numite "calvine", care îngrădiseră libertatea de acțiune în exercitarea funcției a antecesorilor săi.

Nu trebuie să uităm că principele avea relații și cu ortodocșii cazaci și Moscova. Rezultă că Sava Brancovici se afla în scaunul mitropolitan din considerentele politice ale unui principe care urmărea să ajungă *crai peste crai și domn peste domni*¹⁰⁸. Ambițioasele lui planuri au eșuat însă lamentabil¹⁰⁹.

Atunci când Dieta transilvăneană dorește să fie numit principe Francisc Redei (1657-1658), lui Sava Brancovici i se încredințează misiunea de a se prezenta la Buda ca trimis al aceluia, însă Poarta refuză confirmarea lui.

Omul turcilor, Barcsai îl înlătură pe mitropolit din scaun din cauza orientării prorakoczyene, a sprijinului oferit celui din urmă pentru redobândirea tronului. Opțiunile lui Acațiu se îndreaptă spre Ghenadie III (1659-1660). În acest noian de frământări și lupte pentru putere, mitropolitul Sava are un rol bine definit.

Am întâlnit în cercetările noastre o ipoteză care ni s-a părut plauzibilă, referitoare la acțiunile ierarhului în tot acest răstimp. El a continuat să-și mențină drepturile conferite de statutul de mitropolit și a rămas în Alba-Iulia, Ghenadie având reședința la Sibiu. Interesantă pentru noi este scrisoarea adresată bistrițenilor, datată în decembrie 1659; aceasta constituie ultimul document care oferă informații exacte despre Sava Brancovici și demersurile sale până în 1660. Aici intervine ipoteza. Pentru a umple vidul informațional, Gheorghe Șincai, în *Cronica Românilor*¹¹⁰, citându-l pe Samuel Gronski, – care, la rândul său, vorbește de un *sacrificulus* (preot n.n.) trimis de Rakoczy la cazaci – , presupune că mitropolitul a fost trimis la cazaci și la Moscova, la țarul Alexei Mihailovici. Părerea lui Șincai este susținută de Nicolae Iorga¹¹¹ și Augustin Bunea¹¹², fiind infirmată însă de Silviu Dragomir, care își exprima convingerea că solul trimis în Ucraina și la Moscova era un arhimandrit din Ierusalim, Partenie. Acesta trecea spre Rusia, cu

106. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 322.

107. Prin diploma amintită i se acorda o jurisdicție foarte extinsă, comparativ cu aceea de care s-au bucurat predecesorii săi: Transilvania propriu-zisă, Severinul, Zarandul, Bihorul și Maramureșul, cu excepția Țării Făgărașului și a câtorva biserici.

108. Miron Costin, *op. cit.*, p. 359.

109. În ianuarie 1657 invadează Polonia și este înfrânt. Cere ajutorul trupelor austriece împotriva turcilor, care impun ca principe al Ardealului pe Acațiu Barcsai (1658-1660), fost ban al Lugojului și Caransebeșului, deoarece acesta le făcuse concesii demne de a satisface pretențiile oricărei puteri politice. Rakoczy se confruntă cu acesta, dar, într-o luptă pe Someșul Mic, este înfrânt și grav rănit, aflându-și sfârșitul în iunie 1660 la Oradea.

110. Gheorghe Șincai, *Chronica românilor*, III, București, Tip. Acad. Rom., 1886, p. 128.

111. Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 68.

112. Augustin Bunea, *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 120.

un călugăr Grigorie și diaconul Hrisant. A ajuns în Moscova, a prezentat scrisori de la domnii din ambele principate românești și de la principele Rakoczy, solicitând ajutor împotriva otomanilor. Concluzia lui Silviu Dragomir este următoarea: *...noi ne-am încredințat că Sava în Rusia a fost numai o dată...*¹¹³.

Ipoteza enunțată este susținută și de câteva argumente pe care le putem considera viabile. Prima o constituie afirmația cronicarului maghiar Cserei Mihaly (1668-1756), conform căreia mitropolitul Sava *adeseori a fost trimis de principele Ardealului în Rusia și Polonia*¹¹⁴. Semnificativă în acest sens este și confuzia stolnicului Constantin Cantacuzino, care, făcând referiri la călătoria fraților Brancovici la Moscova, în 1668, scrie că mitropolitul fusese trimis de Gheorghe Rakoczy, deși în acel an principe în Ardeal era Mihail Apaffi: *Auzit-am și eu cu urechile mele de Dumnealui Gheorghie Brancovici din Ardeal, (...), povestind cum mergând la Mosc (Moscova n.n.) împreună cu frate-său Sava Brancovici, Mitropolitul Ardealului, om și acela destul de învățat, înțelept și temătoriu de Dumnezeu, pre carele îl trimisese Racoș Gheorghe cel tânăr la împăratul moschicescu (moscovit n.n.), cu solie, la anul de la Hristos 1668...*¹¹⁵.

O dovadă cu deosebită relevanță este scrisoarea vicarului apostolic Gabriel Tomasy, care raporta la Varșovia, în 23 mai 1660, că un *vescovo di rito greco*, călătorind *incognito*, fusese trimis de Rakoczy la moscoviți și cazaci¹¹⁶. Victor Câmpineanu crede că acel episcop ortodox de care amintește Tomasy este Sava Brancovici. El își pune însă o altă întrebare: din ce cauză cercetătorii arhivelor din Moscova sau din Ucraina n-au găsit nimic referitor la o călătorie în Rusia a mitropolitului Ardealului în anul 1660? Răspunsul rezidă, conform opiniei sale, în succesiunea în plan politic a evenimentelor din Ardeal în acel an: Rakoczy este înfrânt și rănit, murind la scurt timp, iar Sava, aflând toate acestea pe când ajunsese la Varșovia, nu a mai ajuns în Ucraina și la Moscova, văzându-se nevoit să ia drumul întoarcerii¹¹⁷.

Revenind la opinia lui Silviu Dragomir referitoare la acel arhimandrit Partenie, trebuie să precizăm că acesta a întreprins călătoria la finele lui 1659 și nu în anul următor. Concluzia lui Dragomir nu anulează așadar ipoteza lui Șincai și a altor istorici de mai târziu.

Continuatorul politicii lui Rakoczy, Ioan Kemeny (1661-1662), îl înfrânge pe Barcsai în mai multe rânduri, acesta din urmă fiind obligat să abdice, în ianuarie 1661, în favoarea celui dintâi. Kemeny se menține la putere doar până în toamna anului 1661, când turcii îl numesc principe al Transilvaniei pe Mihail Apaffi (1661-1690). După o scurtă păstorire a unui anume Daniil (1662), Sava Brancovici primește de la noul principe diploma de întărire în scaunul ierarhic ardelean (23 aprilie 1662). De acum mitropolitul se va bucura de continuitate în slujirea sa

113. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1099.

114. Victor Câmpineanu, *Mitropolitul Sava Brancovici. Legăturile cu Rusia și lupta sa împotriva cotropitorilor turci*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1955, nr. 6, p. 560.

115. *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ed. critică de Constantin Grecescu și Dan Simionescu, București, 1960, p. 132.

116. *Documente istorice transilvane*, vol. I, p. 297.

117. V. Câmpineanu, *art. cit.*, p. 560-561.

până în 1680, deși condițiile îndeplinirii ei au fost de cel mai multe ori total nefavorabile, ostile chiar.

Un eveniment demn de consemnat în prezenta lucrare îl constituie călătoria din 1668 în Rusia, aflată de această dată sub semnul certitudinii. Date referitoare la această călătorie provin din două surse: *Cronica* lui Gheorghe Brancovici și actele din Arhiva principală a Ministerului de Externe din Moscova. Se pare că mitropolitul se hotărâse pentru o călătorie la Moscova încă din 1666. Să ne amintim și de călătoria întreprinsă în Rusia de unchiul său Longhin¹¹⁸, putând constitui într-o anumită măsură o motivație în acest sens, de ordin secundar desigur. Contextul nu i-a permis să plece decât după doi ani. A obținut cu dificultate aprobarea lui Apaffi și o scrisoare de recomandare către țarul Alexei Mihailovici. Dintr-o altă scrisoare, trimisă de data aceasta de Sava, aflat la Iași, reiese clar că principele își dăduse acordul pentru plecarea ierarhului cu condiția de a fi informat asupra relațiilor dintre cazaci, polonezi și moscoviți. Turcii doreau foarte mult să cunoască detalii legate de acestea, întrucât în 1667 se încheiase, la Andrusova, armistițiul dintre Rusia și Polonia, după aproape trei ani de tratative¹¹⁹; iar Apaffi era omul lor.

Pe lângă audiența obținută la țar, tradiționalul schimb de daruri dintre cei doi, oficierea slujbei religioase la biserica Uspenia, alături de patriarhii Paisie al Alexandriei și Macarie al Antiohiei, în ziua sărbătoririi sfinților apostoli Petru și Pavel, relevant pentru studiul nostru este faptul că, la 1 iunie 1668, Sava Brancovici depune la biroul ambasadurilor din Moscova un memoriu, în care recomanda și reafirma necesitatea imperioasă a unirii popoarelor creștine din Răsărit împotriva otomanilor asupritori: *...este în părțile acestea mare mulțime de creștini pravoslavnici: sârbi, bulgari, români, toți aceștia așteaptă să fie de undeva năvală a creștinilor asupra blăstămatului de turc, căci sunt în mare lipsă, năcaz și strâmtoare...*¹²⁰. Pe baza acestui act, profesorul Capterev, arhimandritul Dimitrievici și profesorul Radonic, doresc să confere o nuanță politică acestei călătorii. Radonic crede că însuși Apaffi i-ar fi încredințat lui Sava misiunea de a se informa, așa cum aminteam mai sus, despre relațiile politice dintre Polonia și Rusia, dar și despre acela dintre ruși și cazaci. Dragomir consideră eronată afirmația: *dacă în Moscova ar fi avut loc oarecari tratări politice între Sava și Curtea rusească, actele din biroul ambasadurilor ne-ar fi păstrat mai multe știri despre aceasta. Nici ideea lui Sava despre o alianță a creștinilor răsăriteni împotriva turcilor nu este nouă. O întâlnim doar în anul 1654 când ea purcede din Moscova; în semnul ei se încheiară legăturile lui Gheorghe Ștefan cu Rusia și pe urmă solia din anul 1659 a lui Răcoși și a celor doi domni români încă a urmărit aceeași țintă*¹²¹.

118. Mitropolitul Longhin Brancovici din Icnopole călătorește în Rusia, cu câțiva însoțitori, în toamna anului 1629, primind daruri de la țar în orașelul de graniță Putivlia.

119. În urma acestui armistițiu, Rusia obținea două puncte extrem de importante: Polonia ceda Moldovei Ucraina de pe malul stâng al Niprului, precum și Kievul pe timp de doi ani și admitea să nu încheie tratate cu Turcia decât cu participarea statului moscovit.

120. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1185.

121. *Ibidem*, p. 1104.

Și după revenirea în Transilvania mitropolitul se va atașa din ce în ce mai mult de fruntașii ardeleni angajați în lupta cu otomanii și, totodată, va încerca să consolideze legăturile cu Țara Românească. În primăvara anului 1670 îl găsim de altfel aici, semnând un act de judecată la Târgoviște, alături de patriarhul Dosoftei al Ierusalimului. Este un document extrem de grăitor pentru subiectul nostru. La un an după întoarcerea de la Moscova, mitropolitul ardelean se întâlnea la Târgoviște, cu acel patriarh care a fost până la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, conducătorul spiritual al Bisericii Ortodoxe și care a avut strânse legături cu Sfatul moscovit¹²². Întâlnirea dintre mitropolitul Sava Brancovici și patriarhul Dosoftei reprezintă de fapt păstrarea unei legături a ierarhului ortodoxilor din Ardeal cu Moscova, unica speranță de eliberare a Ortodoxiei de sub jugul otoman. Legăturile cu Țara Românească însemnau, în același timp, și legături cu Rusia¹²³.

Din toate aceste motive, am considerat oportună amintirea acestui sfânt ierarh transilvănean între clericii implicați în acțiuni diplomatice. Numele său își merită cu prisosință un loc în istoria acestor misiuni.

3. EPISCOPUL GHERASIM ADAMOVICI (1789-1796)

Pe acest episcop sârb al Transilvaniei, cu sediul la Sibiu, îl menționăm în lucrarea de față pentru demersurile făcute la Viena, în 1791, în vederea obținerii de drepturi pe seama națiunii române. Era în perioada imediat următoare respingerii cunoscutului memoriu *Supplex Libellus Valachorum*. În alte memorii adresate Curții, – cel mai important datând din 30 martie 1792 – , Gherasim Adamovici își exprima indignarea față de nerecunoașterea românilor ca națiune, argumentându-și poziția prin numărul, vechimea și originea românilor, dar solicita și drepturi pentru Biserica Ortodoxă. Curtea a răspuns cu promisiuni pe cât de vagi, pe atât de deșarte. O dată cu moartea lui Leopold II (1792), sub urmașul acestuia, Francisc I (1792-1830), s-a inaugurat o politică de reprimare a oricăror mișcări cu caracter național și social¹²⁴.

4. EPISCOPUL, ulterior MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA (1846-1873)

Cel mai strălucit ierarh pe care l-a cunoscut Transilvania a dat dovadă de veritabile calități de diplomat, în special în timpul revoluției de la 1848-1849. După ce Marea Adunare Națională de la Blaj, de pe Câmpia Libertății, din 3/15 mai, a formulat un program național în 16 puncte, cuprinzând revendicările românilor

122. Dosoftei este acel "patriarh de Ierusalim" despre care cercetătorii ruși afirmă că a avut cele mai strânse legături cu statul lor. Atunci când vorbesc de contribuția clerului ortodox la lupta împotriva cotropitorilor turci, aceștia îl amintesc în primul rând pe Dosoftei. Mai ales din *Istoria diplomației* a lui V. P. Potemkin, reiese clar faptul că patriarhul menționat a avut rolul de coordonator al multor acțiuni antiotomane întreprinse de clerul ortodox în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Încă arhidiacon fiind, Dosoftei călătorea la Moscova cu ocazia întrunirii sinodului pentru judecarea patriarhului Nikon. El fusese trimis de patriarhul Nectarie al Ierusalimului, care, deși pornise spre Moscova, ajuns la Iași, a fost nevoit să se întoarcă din drum din poruncă turcească. În 1669, deci cu un an înainte de întâlnirea cu Sava Brancovici la Târgoviște, Dosoftei primise vizita unui sol rus la Constantinopol. Cf. V. Câmpineanu, *art. cit.*, p. 565.

123. V. Câmpineanu, *art. cit.*, p. 565-566.

124. *Ibidem*, p. 495-496.

ardeleni, Șaguna – pe atunci episcop – a fost ales în fruntea unei delegații, care să prezinte Curții din Viena doleanțele acestora. Trei probleme au devenit stringente: autonomia politică, discordia religioasă și statutul țăranilor¹²⁵.

Episcopul s-a distins în cadrul acestei mișcări naționale ca organizator și diplomat de excepție, care nu a fost dominat până la frenezie de entuziasmul momentului. El a cântărit situația dată pentru a determina ceea ce era atât de corect – adică compatibil cu "spiritul epocii", cu principiile spirituale ale Ortodoxiei și cu prerogativele autorității civile – cât și realizabil în această ordine¹²⁶. Doar după aceea a acționat, ceea ce era de așteptat de la un om echilibrat cum a fost episcopul și apoi mitropolitul Andrei.

În drumul său spre Viena, Șaguna s-a oprit la Budapesta, unde a avut o întâlnire cu arhiducele Ștefan, palatinul Ungariei, care i-a dat asigurări că programul românesc se va bucura de o audiență favorabilă la Curte. La Viena însă, și-a găsit colegii demoralizați. O parte dintre ei plecaseră la Innsbruck, – unde se refugiase Curtea din calea revoluționarilor vienezi –, pentru a-i prezenta împăratului Ferdinand programul, sub forma unei petiții. Misiunea lor a reprezentat un eșec total, fiind respinsă premisa fundamentală care stătea la baza întregului program, aceea a autodeterminării naționale. Împăratul a sancționat unirea Transilvaniei cu Ungaria, la cererea primului ministru maghiar, Batthyany¹²⁷.

Șaguna a refuzat să accepte declarația împăratului ca definitivă. El a redactat o nouă petiție, reafirmând convingerea românilor că limba și naționalitatea constituie tezaurul cel mai prețios și arătând că unirea Transilvaniei cu Ungaria va duce la distrugerea acestuia. Un grup condus de Șaguna s-a reîntors la Innsbruck, fiind primit în audiență la 23 iunie. Împăratul Ferdinand însă, a repetat pur și simplu declarația anterioară, conform căreia legile adoptate de Dieta ungară ar fi satisfăcut principalele revendicări ale românilor. Delegația a fost îndrumată să negocieze direct cu guvernul maghiar. După audiența la împăratul Ferdinand I, Andrei Șaguna s-a prezentat într-o nouă audiență la arhiducele Ștefan, palatinul Ungariei, care sosise între timp la Innsbruck, apoi la arhiducele Francisc Carol, pentru a le solicita sprijinul. Fiind la Innsbruck miniștrii maghiari Eotvos și Szecheny, îi vizitează, discutând cu ei probleme referitoare la români¹²⁸.

La scurt timp, Șaguna, împreună cu alți membri ai delegației sale (Timotei Cipariu și protopopul Iosif Ighian), călătorește la Budapesta pentru a participa la lucrările comisiei pentru unire. Aici, poartă discuții cu prietenul său din timpul studiilor universitare, Jozseph Eotvos, ministru al Educației, și cu contele Istvan Szechenyi. Participarea ierarhului la lucrările comisiei pentru unire a atras după sine critici din partea conducerii mișcării naționale din Transilvania. El a fost acuzat că și-a depășit atribuțiile mergând la Budapesta, întrucât mandatul încredințat lui de Adunarea națională expirase o dată cu prezentarea celor 16 puncte în

125. Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania (1846-1873)*, București, 1995, p. 71.

126. *Ibidem*, p. 76.

127. *Ibidem*, p. 78.

128. Mircea Păcurariu, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția Bisericii*, Sibiu, 1995, p. 73.

fața împăratului. Șaguna considera această acțiune o obligație pe care trebuia să și-o asume față de națiunea română – pentru că un bun simț politic cerea să fii de față când se decide propria ta soartă –, cât și o datorie față de împărat. De aceea a continuat să conducă delegația românească în comisie și a deținut locul convenit în Camera Magnaților a Dietei ungare, în care îl desemnase împăratul, activând în comitetele acesteia, care se ocupau de unire și de desființarea iobăgiei¹²⁹.

Negocierile ulterioare au fost stopate de conflictul acutizat dintre Budapesta și Viena. Șaguna se reîntoarce acasă, păstrându-și atitudinea loială față de Casa imperială; iar aceasta nu însemna supunere față de guvernul Batthyany. În același an are loc o conferință națională la Sibiu, a treia de acest gen (28 decembrie). Principiile șaguniene, liberalism și naționalism, susținute de toți delegații, presupuneau că o nouă monarhie, transformată de acestea, se va ridica din ruinele vechiului regim, oferind popoarelor sale diverse, posibilitatea de a se dezvolta după bunul plac. Episcopul Andrei a fost desemnat să transmită aceste sentimente Curții, însă înainte de a pleca, i s-a încredințat o misiune la sud de Carpați.

Armatele ungare, conduse de generalul Jozsef Bem, avansau rapid, transilvănenii¹³⁰ fiind tentați să ceară ajutor rusesc împotriva acestora. Șaguna, considerându-se răspunzător pentru siguranța poporului său, militează pentru această cauză, convingându-l pe Simion Bărnuțiu și grupul condus de el, – care inițial a protestat –, că este soluția optimă și poate unică. Conferința îl alege pe el și pe Gottfried Müller, profesor la Academia săsească de Drept din Sibiu, ca reprezentanți pentru a negocia cu generalul Alexander Luders, comandantul militar rus din București.

În 5 ianuarie 1849, episcopul Transilvaniei are o lungă întrevedere cu Luders, care refuză însă să acționeze în lipsa unor instrucțiuni precise de la Petersburg. Atmosfera de la București îi este ostilă ierarhului, considerat conducătorul liberalilor transilvăneni. După câteva zile, Șaguna pleacă spre Olmutz, în Moravia, unde se stabilise Curtea după o nouă izbucnire revoluționară în Viena. Se oprește însă în Moldova, Bucovina și Galiția. Românii din Bucovina și Banat i s-au alăturat, constituind o singură delegație ce reprezenta pe toți românii din monarhia habsburgică.

La 25 februarie îi prezintă petiția delegației lui Francisc Iosif. A cerut, între altele să se acorde națiunii române *libertate constituțională*. Împăratul promite să ia în considerare cererile lor. De aici a plecat la Praga, să prezinte omagii fostului împărat Ferdinand, apoi din nou la Olmutz, unde a vizitat mai mulți miniștrii și, în sfârșit, la Viena¹³¹. În 4 martie este promulgată o nouă constituție imperială, care nu conținea nici o mențiune referitoare la națiunea română, semn evident că Viena nu intenționa să recunoască vreo entitate politică nouă¹³². Românii nu au

129. Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 79-85.

130. Anton von Puchner, generalul comandant din Transilvania, Franz Salmen, comitele sas, feldmareșalul Alfred Windischgratz, pentru ajutorul rusesc intervenind energic și Șaguna.

131. Mireea Păcurariu, *Revoluția românească...*, p. 142.

132. K. Hitchins, *op. cit.*, p. 91-95.

obținut altceva decât asigurări, în termeni generali, cu privire la un tratament egal cu celelalte naționalități din monarhie.

S-a stins în cele din urmă și revoluția, principatul transilvănean fiind readus la statutul de provincie imperială. Doar după înăbușirea revoluției în Transilvania, s-a putut întoarce acasă Andrei Șaguna, găsind "casa pustie".

În perioada "decadei absolutiste" (1849-1860), activitatea sa a fost restrânsă la acțiuni lipsite de ecou. O dată cu inaugurarea regimului "liberal", Șaguna este ales membru al Senatului imperial din Viena, demnitate pe care a deținut-o mai mulți ani; în această calitate a rostit numeroase discursuri, cerând drepturi pe seama românilor ardeleni și a Bisericii lor. Tot în 1860, episcopul, împreună cu câțiva fruntași ai românilor sibieni, a înaintat împăratului un memoriu, solicitând numirea unui român în funcția de cancelar al Transilvaniei și recunoașterea limbii române ca a treia limbă oficială, pe lângă germană și maghiară, deziderate rămase desigur fără urmări.

Activitatea pe plan diplomatic a ierarhului desăvârșit care a fost Andrei Șaguna este dificil de prezentat în câteva rânduri. Credem însă, că din tot ceea ce am relatat în cele de mai sus, rezumativ, reiese vocația de conducător politic și diplomat cu care a fost înzestrat. El a fost păstorul cel bun și adevărat, care și-a pus sufletul și energiile pentru oile sale (Cf. In. 10, 11).

5. NICOLAE BĂLAN, viitor mitropolit al Transilvaniei (1920-1955)

Vrednicul de amintire mitropolit al Ardealului Nicolae Bălan a fost unul din marii luptători pentru îndeplinirea marelui deziderat al unității naționale a românilor. Deși la ceasul împlinirii visului secular al poporului nostru nu era ierarh, misiunile îndeplinite de el în acea perioadă, în plan diplomatic, nu pot fi omise din studiul nostru¹³³.

Pe baza directivelor Congresului Național Român, în noiembrie 1918, pleacă la Iași, împreună cu căpitanul Victor Precup, pentru a-i informa pe conducătorii de atunci ai României, aflați la Iași despre situația din Transilvania. A purtat discuții cu miniștrii Franței, Angliei și Statelor Unite, acreditați pe lângă guvernul român. De aici îi scrie Bălan lui Vasile Goldiș să întrerupă orice tratative cu guvernul maghiar și să proclame urgent alipirea necondiționată a Transilvaniei la România. Peste câteva zile, același Nicolae Bălan, atunci profesor la Institutul teologic din Sibiu, a avut o întrevedere la Giurgiu cu generalul Berthelot, comandantul armatei franceze de la Dunăre¹³⁴. În acest fel și-a adus un aport însemnat la evoluția evenimentelor în direcția dorită de românii de pretutindeni.

CONCLUZII

Din cele expuse, reiese faptul că domnitorii români au folosit în raporturile lor cu alte state și ierarhi, numărul clericilor diplomați fiind destul de ridicat. Se

133. M. Păcurariu, *Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului. La 100 de ani de la naștere*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1982, nr. 5-6, p. 497.

134. Ibidem.

remarcă faptul că de cele mai multe ori tratatele și acțiunile încheiate erau acțiuni personale ale șefului statului, neangrenând întreaga națiune. O dată cu moartea sau scoaterea din domnie a acestuia, tratatul devenea nul. În aceste condiții, diplomatului i se cerea în primul rând devotament față de suveran. Marea boierime, care își urmărea propriile interese, era în permanent conflict cu puterea. Ierarhia nu se implica în aceste frământări și disensiuni social-politice¹³⁵. Mai mult, prin Biserică, domnitorii își asigurau supunerea maselor, controlul asupra acestora. Sunt evidente rațiunile care stăteau la baza preferinței suveranilor pentru înaltele fețe bisericești.

Posesori ai unei vaste culturi teologice și profane, cunoscuți în lumea ortodoxă, ierarhii diplomați au depus toate eforturile pentru slujirea domnitorilor, dar și a neamului românesc de cele mai multe ori. Credința le-a fost răsplătită, eșecurilor le-a urmat pedeapsa.

În final ne exprimăm convingerea că în istoria diplomației românești un capitol de acest gen, referitor la clerici în misiuni diplomatice, nu poate și nu trebuie să lipsească. Fără ei această istorie ar fi cu siguranță mai săracă, mai puțin incitantă.

Drd. CLAUDIA DUMITRIU

135. Ilie Georgescu, *art. cit.*, p. 276.

IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ÎNDEPĂRTAȚI DIN SCAUN
ȘI TRIMIȘI ÎN RECLUZIUNE MONASTICĂ
DE CĂTRE AUTORITĂȚILE COMUNISTE ÎN ANII 1944-1981*

Prigoana sau "teroarea roșie", care își are ca model Revoluția franceză¹ s-a manifestat împotriva Bisericii Ortodoxe odată cu preluarea puterii de către bolșevici în Rusia².

Cât privește în Basarabia, imediat după anexarea ei de către ruși, a fost distrusă toată organizarea bisericească românească de până atunci. În locul mitropoliei Basarabiei s-a înființat o episcopie dependentă de Patriarhia Moscovei, cu sediul la Chișinău, cârmuită de ierarhi ruși. Și același lucru s-a întâmplat și la Cernăuți, unde "în locul Mitropoliei românești s-a creat o Episcopie, cu ierarhi ruși sau ucrainieni. Eparhiile Ismailului și Hotinului (Bălți) au fost considerate ca desființate"³.

De "arhipieleagul ororii" n-au scăpat nici Biserica Ortodoxă din România⁴, în frunte cu ierarhii acesteia, odată aduși la putere comuniștii de armata roșie de ocupație⁵, când s-a început sovietizarea țării după modelul stalinist⁶.

Cu privire la ierarhi a fost emis decretul cu numărul 166 din 1947, care prevedea îndepărtarea acelor în care regimul comunist nu avea încredere. Ceea ce s-a și întâmplat, de altfel. Iar din anul următor, 1948, regimul comunist trecea și la exercitarea unui control riguros, permanent și direct asupra Bisericii "mai ales prin ofițerii de Securitate, prezenți mereu în toate instituțiile bisericești (protopiate, mănăstiri, școli teologice, centre eparhiale, Patriarhie), gata oricând să reprime orice acțiune considerată contrară intereselor statului ateu"⁷. Erau acei așa

* Comunicare prezentată la al doilea Simpozion Internațional despre "Experimentul Pitești - Reeducarea prin tortură" - PERT, Pitești, 4-6 octombrie 2002, cu tematica principală "Opresiunea comunistă asupra cultelor religioase din România".

1. Victima Revoluției franceze a fost Biserica Catolică a Franței. (Vezi Renée Casin, Lauréate de l'Académie Française et des Arts et Lettres de France, *Les Catholiques et la Révolution française*. Editions Résiac, Montsûrs, 1988, 146 p.).

2. La "1 aprilie 1927 se puteau număra 117 episcopi arestați sau deportați precum și mii de preoți și de călugări, fără a mai socoti pe cei care fuseseră asasinați", și "din 1917 la 1940, 205 episcopi muriră de moarte "nenaturală"...", iar din "1927 la 1942 fuseseră operate 179 de arestări și deportări de episcopi" (Protodiace Germain Ivanoff-Trinadzaty, *Soixante-dixième anniversaire du sergianisme*, în "La voie orthodoxe", No. 17, été 1997, apud internet).

3. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Din trecutul Bisericii românești din Basarabia*, în "Pe drumul credinței", de Arhimandrit Roman Braga, Prima ediție, HDM Press, Inc. MI, SUA, 1995, p. 31.

4. Vezi Sergiu Grossu, *Le calvaire de la Roumanie chrétienne*, Editions France Empire, Paris, 1987, p. 198 și urm.; Preot Dr. Ioan Dură, *Pătimirea Bisericii Ortodoxe Române 1945-1989*, Editura Ramida, București, 1994; Idem, *Monahismul românesc în anii 1948-1989. Mărturii ale românilor și considerații privitoare la acestea*. Cu prefața de Pr. Mina Dobzeu, Editura Harisma, 1994.

5. Vezi Constantin Hlihor, *Armata roșie în România și evoluția regimului politic, ianuarie-martie 1945*, în "Arhivele Totalitarismului", Anul III, 1995, Nr. 2, p. 52-60.

6. Vezi Florin Constantiniu-Ioan Chiper, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, în "Arhivele Totalitarismului", Anul III, 1995, Nr. 2, p. 8-28.

7. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Și-a făcut Biserica datoria?*, în "Vestitorul Ortodoxiei Românești", An II, 1990, Nr. 7-8, 1-30 aprilie, p. 5; Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ediția a V-a, Editura Sophia, 2000, p. 446.

numiți "inspectori de culte" din cadrul Ministerului de Culte – devenit Departament al Cultelor în 1958 – care aveau să-și înceteze funcția abia la sfârșitul lui martie 1990.

La 15 mai 1948 avea să fie declanșată teroarea politică pe scară largă, prin arestările politice în masă, iar "începând cu anul 1949 și până în 1962", să se fixeze "domicilii obligatorii la aproximativ 60.000 de persoane"⁸. Așadar, România începea să fie "o insulă din Arhipelagul Gulag, o țară "pregătită" să devină colonie sovietică", după cum scria, foarte recent, dl. Aurel Sergiu Marinescu⁹.

Printre cele "aproximativ 60.000 de persoane", cărora li s-au fixat "domicilii obligatorii" în perioada amintită, au fost și clerici ortodocși, preoți și ierarhi. Numai că domiciliile forțate pentru ierarhii ortodocși, depuși din treaptă, le-au constituit chiar mânăstiri și schituri, devenite loc de surghiun sau de reclusiune monastică, și în care Securitatea își avea, firește, informatorii ei. Ce-i drept, până în 1957, Securitatea nu reușise încă să-și aibă informatori în toate mânăstirile ortodoxe. Dovadă că în acel an, 1957, ministrul de Interne, Alexandru Drăghici "constata că în cele 27 mânăstiri și schituri din regiunea Bacău exista doar în 8 câte un informator, în regiunea Pitești erau informatori doar în 13 din cele 33 mânăstiri, în cele 7 din regiunea Constanța nici unul"¹⁰.

Din motive tactice și din cauza stării de spirit a populației din țară, care nu le era favorabilă, comuniștii au manifestat precauție și reținere în ceea ce privește trimiterea ierarhilor ortodocși în temnițe. Din cele cercetate cunoaștem doar cazul episcopilor, Nicolae Popovici al Oradiei și Eugenie Laiu Suceveanul al Tomisului, care au fost întemnițați. În schimb, preoții și monahii ortodocși umpleau închisorile¹¹. După o evaluare imediat postdecembristă, "din 12.000 de preoți ortodocși, peste 3.000 au fost închiși sau trimiși la canal. Din aceștia peste 1.800 au murit. La Poarta Albă dintr-un transport de 100 preoți, în zece zile, majoritatea au pierit"¹². Adică, unul din patru preoți ortodocși au trecut prin închisorile comuniste¹³.

Regretatul istoric Alexandru Dușu scria cu câțiva ani în urmă în studiul său "Ortodoxie și totalitarism", redactat în limba franceză, că "dacă într-o primă fază, din 1948 la 1963, regimul a încercat să izoleze Biserica, aruncând în închisoare pe preoții opozanți și controlând din punct de vedere economic și politic toată activitatea religioasă, din 1963 spre 1980 acesta a limitat în mod strict prezența socială și culturală a Bisericii. Ultima fază, din 1980 la 1989, regimul a încercat să lichideze Biserica ca instituție"¹⁴. Fără îndoială este cert că, până în 1963,

8. Constantin Aioanei-Cristian Troncotă, *Arhipelagul ororii*, în "Magazin istoric", An. XXVII, 1993, nr. 3(312), martie, p. 25.

9. Aurel Sergiu Marinescu, *Prizonier în propria țară*, vol. 1, Editura Vremea, București, 1997, p. 39.

10. Cristian Troncotă, *Securitatea: Începuturile*, în "Magazin istoric", Nr. 12, 1998, octombrie, apud internet.

11. De altfel, "din 1946 până în 1964, 6000 de preoți ortodocși au fost șicanați sau condamnați" (Boris Buzilă, *Gulag-ul românesc și biserica*, în "România liberă", 15-16 februarie 1992, p. 5).

12. Cornel Pleșa, *Biserica Ortodoxă la răscruce de drumuri*, în "Timișoara", Timișoara, An I, 1990, Nr. 14, 24 februarie, p. 2, apud "Arhivele Totalitarismului", Anul II, 1994, Nr. 4, p. 258.

13. A se vedea și Preot Ioan Bărdaș, *Calvarul Aiudului. Din Suferințele unui preot ortodox*. Cuvânt înainte de Ana Blandiana. Editura Anastasia, 1999, p. 88.

14. Alexandru Dușu, *Orthodoxie et totalitarisme*, în "Sud-Estul și contextul european". Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene, VII, București, 1997, p. 62.

persecuția Bisericii de către autoritățile comuniste a fost foarte violentă și fâțișă. Or tocmai până în 1963 și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, urcați pe tron înainte de 1944 și care nu erau dispuși la compromis cu puterea comunistă, se vedeau îndepărtați din scaunele lor. Iar în locul acelor erau numiți așa zișii ierarhi "progresiști", "tovarăși de drum" pe tărâmul bisericesc, dispuși la tăcere și chiar la compromis și în care comuniștii aveau încredere. Se aplica, prin urmare, și în Biserică, ceea ce se înfăptuia concomitent în administrația de stat, în armată și în învățământul superior, adică "epurarea", conform sloganului "la vremuri noi, oameni noi!". Nu-i mai puțin adevărat că și dintre ierarhii "progresiști", câțiva – printre care și patriarhul Justinian după ceva ani de patriarhat – au servit Biserica înainte de toate, și au ales chiar calea recluziunii monastice decât să-și trădeze credința și turma cuvântătoare, încredințată spre păstorire.

Într-o țară cu un regim comunist instalat de ruși, prin violență, minciună și înșelătorie, ca România, "partidul" scrie dl. Sergiu Grossu, "căuta să distrugă Biserica pe două căi, alese cu iscusință la sugestia Kremlinului, fie în mod direct, prin declanșarea unei prigoane de mare anvergură, prin exterminarea sau înlăturarea ierarhilor refractari regimului comunist, fie în mod indirect, prin fabricarea unor ierarhii progresiste, capabile să trădeze interesele bisericești și gata oricând să slugărnicească regimul celor fără Dumnezeu"¹⁵. Evident, aveau să fie folosite ambele căi: prima mai mascată, a doua vizibilă.

Până în prezent nu a fost întocmit un studiu consacrat ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române depuși din treaptă. Și nici n-a fost încă redactat un studiu despre ierarhii ortodocși trimiși în recluziune monastică în anii dictaturii comuniste. Tot astfel n-a fost încă scris un articol despre ierarhii ortodocși întemnițați. Referințele existente despre ierarhii îndepărtați din scaun sunt puține și incomplete, așa încât nici chiar numărul real al acestora nu era cunoscut. Or, o primă încercare de a umple toate aceste lipsuri am întreprins-o în studiul de față.

O publicație catolică occidentală, din martie 1948, releva că în Biserica Ortodoxă Română, deja, "în 1947, șase mitropoliți și episcopi fuseseră obligați să-și dea demisia sau se văzuseră pensionați din oficiu. Ultima măsură a fost aplicată celor doi episcopi, de Roman și de Constanța, care refuzau să se retragă, deși fuseseră somați s-o facă de către ministrul Cultelor"¹⁶.

Publicația "Cuvântul Românesc" din Canada, în numărul său pe aprilie 1987, insera un interviu al d-lui Sergiu Grossu, acordat cotidianului francez "Présent", din 19 și 29 februarie 1987, în care declara "că 13 episcopi și arhierii (ortodocși, n.n) au fost îndepărtați de la scaunul lor bisericesc, arestați sau supravegheați cu strășnicie"¹⁷.

Din publicațiile și presa Bisericii Ortodoxe Române postdecembriste aveam să aflăm abia în august 1992, că până la îndepărtarea episcopului Nicolae Popovici al Oradiei, în octombrie 1950, "15 ierarhi ortodocși au fost înlăturați din

15. Sergiu Grossu, *Apărând adevărul – Gânduri vechi la început de nou mileniu* – Editura Duh și adevăr, București, 2002, p. 64.

16. "Les Eglises orientales et la propagande russe" (nesemnat), în "La Documentation catholique", 30 Année, 28 Mars 1948, No. 1013, col 414. Traducerea noastră.

17. Interviul intitulat: "România comunistă este o imensă pușcărie", în: Sergiu Grossu, *Apărând adevărul...*, p. 118.

scaune înaintea lui"¹⁸, potrivit mitropolitului Antonie Plămădeală. Prin urmare, mitropolitul Antonie considera că, până în octombrie 1950, inclusiv cu episcopul Nicolae Popovici, șaisprezece ierarhi ortodocși au fost "înlăturați din tron". Deși, o lună mai târziu – septembrie 1992 – același mitropolit scria că "cinsprezece mitropoliți și episcopi au fost scoși din scaune și trimiși la mănăstiri"¹⁹ de autoritățile comuniste. Interesant este că mitropolitul Antonie, intervievat în S.U.A., în 1994, declara că "... pentru că erau contra regimului, contra comunismului... în 1948–1949 noi am pierdut 17 episcopi ortodocși. Au fost lipsiți de dreptul scaunelor lor și obligați a se stabili în mănăstiri. Multe dioceze au fost dezafectate, iar unele complet distruse"²⁰.

Preotul cărturar transilvănean, Petru Ciuhandu – întemnițat în 1952 – într-o carte publicată în 1994, scrie că au fost șaisprezece ierarhi ortodocși "prigoniți de comuniști", și anume: "1. Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu, a fost condamnat la moarte în lipsă și a murit în exil. 2. Episcopul Oradiei, Nicolae Popovici, scos din scaun și izgonit la Cheia – nume care spune destul. 3. Mitropolitul Bucovinei, Tit Simedrea. 4. Mitropolitul Basarabiei, Efrem Enăcescu. 5. Mitropolitul Olteniei, Nifon Criveanu. 6. Mitropolitul Moldovei și al Sucevei, Irineu Mihălcescu. 7. Episcopul Dunării de Jos, Cosma Petrovici. 8. Episcopul de Roman, Lucian Triteanu. 9. Episcopul Caransebeșului, Veniamin Nistor. 10. Episcopul de la Râmnicu-Vâlcea, Atanasie Dincă. 11. Episcopul de Huși, Grigore Leu. 12. Locțiitorul arhiepiscopului Bucovinei, cu sediul la Suceava, Emilian Antal. 13-14. Vicarii patriarhali: Veniamin Pocitan și Pavel Șarpe. 15. Vicarul de Iași, Valeriu Moglan. 16. Vicarul de Sibiu, Teodor Scorobeț"²¹. Și conchidea părintele Ciuhandu: "Toți aceștia 16 au fost scoși din scaune, prin măsuri anticanonice, polițienești și au murit în diferite mănăstiri, unii în condiții neelucidate. Astfel au fost: Patriarhul Nicodim, mitropolitul Irineu Mihălcescu, episcopul Grigore Leu, arhimandritul Iuliu Scriban, toți au murit suspect în jurul anului 1948, iar mitropolitul Sebastian Rusan, după toate probabilitățile, otrăvit"²². De precizat că părintele Ciuhandu nu a trecut în lista sa de 16 ierarhi ortodocși, prigoniți de dictatura comunistă, pe patriarhul Nicodim și pe mitropolitul Sebastian Rusan, deși îi pomenește printre ierarhii care au murit "în condiții neelucidate". După cum părintele Ciuhandu n-a trecut în lista sa de ierarhi prigoniți nici pe mitropolitul Banatului, Vasile Lăzărescu, pe mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului, pe episcopul Partenie Ciopron, pe episcopul Policarp Morușca, pe episcopul Galac-

18. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului, *"Obratul curat al Bisericii"*, în *"Telegraful Român"*, An 140, 1992, Nr. 31-34, 15 august și 1 septembrie, p. 3.

19. Idem, *Om pentru Biserică și pentru Țară, la Oradea*. Cuvânt rostit în fața colegiului electoral în sala Sf. Sinod din București, înainte de alegerea noului episcop al Oradiei, în ziua de 24 septembrie 1992, în *"Telegraful Român"*, An. 140, 1992, Nr. 37-38, 1 octombrie, p. 3.

20. Interviu dat revistei "Cross Point" din Orleans, Massachusetts, SUA, 1994, unde a și fost publicat. Apud Dr. Antonie Plămădeală, *Biserica în mers. Convorbiri cu presa 1958-1995*, vol. 1, Sibiu, 1999, p. 310.

21. Petru Ciuhandu, *Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică în fața neamului*, Editura Buna Vestire, Beiuș, 1994, p. 66.

22. *Ibidem*.

tion Gordon, pe episcopul Andrei Magieru și pe episcopul Valerian Zaharia, toți victime ale aceleiași dictaturi comuniste.

Venerabilul părinte Vasile Vasilachi – viețuitor al temnițelor comuniste și distins cărturar, de mulți ani în S.U.A. – scria într-una din cărțile sale, publicată în 1995, că patriarhul Justinian Marina "a scos doisprezece arhierii din Sinod și i-a trimis la mănăstiri"²³.

Duhovnicul arhimandrit Mina Dobzeu – care a cunoscut prigoana și temnița comunistă – în scrisoarea sa din 27 decembrie 1997, inserată în buletinul "Viața Cultelor", releva că din Biserica Ortodoxă Română, în timpul opresiunii comuniste, au fost "zece episcopi și trei mitropoliți alungați din scaune și trimiși în recluziune monastică, unde au și murit"²⁴. De semnalat că și părintele Dobzeu omite să treacă pe patriarhul Nicodim și pe episcopul Oradiei, Valerian Zaharia, în rândul ierarhilor "alungați din scaune și trimiși în recluziune monastică", limitându-se doar la episcopi și mitropoliți, dar nici aceștia toți. Cu precizarea, totodată, că părintele Dobzeu trece, din eroare, în rândul mitropoliților "trimiși în recluziune monastică" și pe mitropolitul Visarion Puiu al Bucovinei (Cernăuți) (1935–1940) și mitropolit al Transnistriei (1942–1944) – fost episcop al Argeșului (1921–1923), al Hotinului (Bălți) (1923–1935). De la 6 decembrie 1942 și "până în primăvara lui 1944"²⁵, mitropolitul Visarion a fost conducătorul "Misiunii ortodoxe din Transnistria", cu reședința mitropolitană la Odessa. Retrăgându-se la București în primăvara anului 1944, la 23 august a aceluiași an, mitropolitul Visarion Puiu se afla la Zagreb, ca săvârșitor la hirotonia unui arhieru al Bisericii Ortodoxe Croate, și de unde s-a refugiat în Europa Occidentală. Mitropolitul Visarion avea să fie condamnat la moarte în contumacie, la 21 februarie 1946, de către "Tribunalul Poporului" din București, și trecea la cele veșnice la 10 august 1964, în exil²⁶. De asemenea să reamintim că pe mitropolitul Visarion Puiu, la 28 februarie 1950, din ordinul autorităților comuniste, Sinodul de la București, "format din noii ierarhi impuși de către puterea comunistă, l-a depus din treaptă"²⁷. Act sinodal anulat de același Sinod – chiar cu unii ierarhi care în 1950 îl depuseseră din treaptă – la 25 septembrie 1990.

Autorul "Istoriei Bisericii Ortodoxe Române", preotul profesor Mircea Păcurariu scrie, în sfârșit, în ediția a V-a a acesteia, din 2000, că după ce în 1948 "s-au desființat câteva eparhii, ... precum și posturile de ierarhi vicari", "au fost puși în retragere vreo 20 de ierarhi", dar fără a-i menționa²⁸.

23. Fr. Dr. Vasile Vasilachi, *Sub acoperământul veșniciei*. Colecția Teologică "Cuvântul vieții", New York, 1995, p. 47.

24. "Viața Cultelor", An VI, nr. 249, 9 ian. 1998, p. 4. A se vedea și cartea părintelui arhimandrit Mina Dobzeu, *Pentru o Biserică dinamică*, Editura Bunavestire, Bacău, 2001, p. 52.

25. Ioan Lăcustă, "Însemnări din viața mea", în "Magazin istoric", Anul XXXI, nr. 4(361), aprilie 1997, p. 54.

26. Mitropolitul Visarion Puiu a fost înmormântat în localitatea Viels-Maison (departamentul Aisne, din nordul Franței), iar ulterior a fost "reînhumat în cimitirul Montparnasse, din Paris" (Ioan Lăcustă, *art. cit.*, p. 54; Vasile Iancu, *Fondatorul Episcopiei Ortodoxe Române din Europa Occidentală, mitropolitul Visarion Puiu, o personalitate deliberat uitată de autoritățile comuniste în "România Liberă"*, apud "Buletin de informații al Asociației Românilor din Australia", Anul 46, Nr. 2, Mar/Apr. 2000, p. 18).

27. Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste* – ediția a II-a, revăzută și adăugită – Editura Patmos, 2001, p. 6.

28. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria...*, ediția a V-a, p. 446.

Cu ocazia decernării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității Catolice din Lublin, la 7 noiembrie 2000, patriarhul Teoctist declara, printre altele, că în perioada comunistă din România "peste 20 de ierarhi" ai Bisericii Ortodoxe Române "au fost scoși din scaunele chiriarhale"²⁹.

Într-un articol inserat într-un cotidian bucureștean, în 2001, găsim menționați cinsprezece ierarhi ortodocși prizoniți de comuniști, dintre care cinci mitropoliți și zece episcopi³⁰. Dar, nici de data aceasta nu găsim trecut pe patriarhul Nicodim printre ierarhii ortodocși, victime ale opresiunii comuniste. În plus, printre ierarhii ostracizați de comuniști, absenți dintre cei menționați de autorul articolului din cotidianul bucureștean, se cuvine să menționăm pe mitropolitul Olteniei Nifon Criveanu, pe mitropolitul Ardealului, Nicolae Mladin, pe episcopul locțiitor al Râmnicului Athanasie Dincă Bârlădeanul, pe episcopul Caransebeșului Vaniamin Nistor, pe fostul Episcop al Maramureșului și Mitropolit al Moldovei Sebastian Rusan, pe episcopul Aradului Andrei Magieru, pe episcopul Eugenie Laiu, locțiitor al episcopului Tomisului, pe episcopul Veniamin Pocitan, vicar-patriarhal, pe Arhiereul Valeriu Moglan Botoșăneanul, locțiitor al mitropolitului Moldovei și apoi locțiitor al episcopului Buzăului, și pe episcopul Valerian Zaharia al Oradiei.

La începutul lunii august 2002, Răzvan Codrescu scria despre "zecile de ierarhi înlăturați din scaun (ba chiar lichidați)"³¹, fără a-i și menționa.

Unii cercetători ai perioadei comuniste trec în rândul ierarhilor scoși la pensie din oficiu și îndepărtați din scaun și pe episcopul Constanței (Tomisului), Gherontie Nicolau (1867-1949). Episcopul Gherontie se retrăsese însă din scaun la 1 noiembrie 1942³².

Au fost însă și alți doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române – în afara celor douăzeci și șase pomeniți mai sus – prizoniți de comuniști. Mai întâi este cazul episcopului Antim Nica al Ismailului și apoi al însuși patriarhului Justinian. Cu precizarea că prigoana suferită – mai ales de episcopul Antim – este diferită ca durată și manifestare față de a acelor. Vlădica Antim s-a refugiat în România în vara anului 1944, odată cu invadarea Basarabiei de către trupele rusești. Abia la 11 septembrie 1947 vlădica Antim era numit locțiitor al scaunului de episcop al Dunării de Jos (Galați), unde va sta până în februarie 1950. Din acel an, 1950, și până în 1973 a fost episcop-vicar patriarhal, iar din 10 iunie 1973 și până la

29. Patriarhul Teoctist, *Mărturisirea valorilor evanghelice în contextul sistemului totalitar în România*, în "Ortodoxia", An LII, 2001, Nr. 3-4, p. 8.

30. Mitropoliții sunt: Efrem Enăcescu, Vasile Lăzărescu, Irineu Mihălcescu, Visarion Puiu și Tit Simedrea. Totodată, cei zece episcopi sunt: Emilian Antal, Partenie Ciopron, Policarp Morușca, Cosma Petrovici, Nicolae Popovici, Pavel Șerpe – nu Șarpe, cum apare în text – Trandafir (Teodor, n.n.) Scorobeț (Rășinăreanul), (Ploieșteanul), Lucian – nu Lazăr, în text – Triteanu, Galaction Gordon – nu Cordon, în text – și Grigorie Leu (Vezi Florian Bichir, *Preoți martiri în numele credinței*, în "Evenimentul zilei" din 13 aprilie 2001, apud internet).

31. Răzvan Codrescu, *Mărturisitori ai Ortodoxiei în România postbelică*, în "Aldine". Supliment săptămânal al ziarului "România liberă", din 10 august 2002, Nr. 328, p. II.

32. Vezi: Consiliul Național Român, *Persecuția Bisericii din România sub dictatura comunistă*. Tipografia Coresi, Freiburg, Deutschland, 1983, p. 19; Sergiu Grossu, *Apărând adevărul...*, p. 139, art. "Teama de adevăr", publicat în "România liberă", din 3 oct. 1998; Denis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu Dej și statul polițienesc, 1948-1965*. Traducere de Lucian Leuștean, Editura Polirom 2001, p. 77.

16 octombrie 1975 episcop al Dunării de Jos, apoi, la 9 noiembrie 1975 era înscăunat arhiepiscop al Dunării de Jos. Moare în scaun, de boală și de bătrânețe. Este singurul ierarh, fost în Basarabia, care, cu excepția a trei ani (vară 1944 – septembrie 1947), când a fost ținut fără eparhie, n-a cunoscut prigoana comunistă, în toată amploarea ei, asemenea celorlalți.

Patriarhul Justinian (1948-1977) a căzut victimă prigoanei comuniste atunci când a protestat împotriva Decretului 410 din 19 noiembrie 1959, care prevedea că puteau fi admise în monahism doar persoanele care au împlinit vârsta de 55 de ani, bărbații, și de 50 de ani femeile, și în baza căruia au fost scoși din mănăstiri "cca 5.000 de monahi și monahii"³³. așadar, patriarhul Justinian "a avut curajul să protesteze împotriva acestui decret abuziv", motiv pentru care "a fost trimis la schitul Dragoslavele, unde i s-a fixat domiciliul forțat timp de șase luni!"³⁴.

Iată ce găsim consemnat despre opoziția patriarhului Justinian față de măsurile antibisericcești și antimonahale ale regimului comunist, anterioare emiterii decretului 410, chiar într-un raport al Securității, din 28 mai 1959: "În ultima vreme patriarhul Justinian Marina se manifestă tot mai alarmant în legătură cu unele evenimente ce au loc în cadrul Bisericii Ortodoxe. ...Concludentă este și poziția sa față de excluderea din mănăstire a mai multor categorii de călugări. Într-o discuție cu mai mulți clerici, patriarhul a afirmat deschis că el nu va aplica dispozițiile Departamentului Cultelor cu privire la această problemă, pentru că aceasta nu ar fi în conformitate cu hotărârea Sinodului. El susține că în Sinod s-a hotărât să fie scoși numai acei călugări care nu corespund din punct de vedere al disciplinei interioare a fiecărei mănăstiri, iar scoaterea acestora să fie hotărâtă de stareț și exarhii respectivi. Justinian Marina a convocat pe toți stareții din eparhia Bucureștilor cu care a întocmit lista de călugări ce trebuie scoși din mănăstiri, analizând situația lor conform aceluiași criteriu, neluând în considerație listele date de Departamentul Cultelor. Din toate informațiile obținute de organele noastre rezultă în momentul de față, cu claritate, că intenția patriarhului este aceea de a arunca toată răspunderea măsurilor luate în privința mănăstirilor asupra autorităților de stat și asupra lui Iustin Moiescu, în timp ce acreditează, în mod sistematic, în rândul clerului zvonul că el este împotriva acestor măsuri și că luptă pentru înlăturarea lor". Patriarhul Justinian, potrivit aceluiași raport, "a arătat că scoaterea călugărilor din viața monahală este o măsură ilegală luată de organele Securității, că pentru ilegalități similare, în trecut, funcționari ai Securității au intrat în pușcărie și nu vrea ca, în viitor, când se va pune capăt acestei ilegalități, împreună cu funcționarii de la Securitate să intre în pușcărie și episcopii sau mitropoliții care ar contribui la luarea acestei măsuri ilegale"³⁵.

33. *"Noii martiri ai Bisericii Ortodoxe Române"*. Documentar realizat de F.M. Florescu și Benone Prodan. Publicat în "Monitorul Religios". Publicație creștin-ortodoxă. Ediție specială, Iași, 12-19 octombrie 1996, p. 2.

34. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Și-a făcut Biserica...*, p. 5.

35. Constantin Aioanei – Cristian Troncotă, *Contra armatei negre a călugărilor și călugărițelor*, în "Magazin istoric", An. XXX, Nr. 2(347), februarie 1996, p. 18.

Datorită protestului său, patriarhul Justinian nu numai că a fost suspendat temporar din tron și a gustat din potirul amar al surghiunului la Schitul Dragoslavele, timp de șase luni, dar s-a încercat chiar asasinarea sa acolo prin otrăvire. Căci din cele ce i-au fost mărturisite, de către părintele Arsenie Papacioc – de data aceasta – părintele Nicolae Grebenea dezvăluia, în 1992, că patriarhul Justinian a fost și otrăvit. Preotul Grebenea revela: "monahul Arsenie Papacioc, care împreună cu arhimandritul Cleopa spovedeau pe patriarhul Justinian Marina, mi-a spus că acesta le-a arătat picioarele, pe care erau urmele unei otrăviri"³⁶.

Cert este că patriarhul Justinian se afla în colimatorul Securității și înainte de opoziția sa față de decretul 410 din 1959, după cum o ilustrează cele scrise de însuși ministrul de Interne, Alexandru Drăghici, într-un raport din octombrie 1958. În respectivul raport, Alexandru Drăghici scrie că patriarhul Justinian "de la preluarea conducerii Bisericii Ortodoxe, a acționat sistematic pentru înlăturarea elementelor progresiste și pentru promovarea elementelor celor mai reacționare, în special a legionarilor, în rândurile clerului"³⁷.

De patriarhul Justinian a vrut să scape și succesorul lui Gheorghiu Dej, căci "Ceașescu a încercat de mai multe ori să-l elimine, printr-un accident ori «sinucidere» pe Marina pentru a instala un om de-al lui ca Patriarh", după cum scrie dl. prof. dr. Paul Teodorescu³⁸. În fond, și mărunții dictatori din cetatea lui Bucur, Pauker, Dej și Ceașescu, acționau aplicând învățătura idolului lor, Lenin, care scria: "Legea partidului (comunist) e fără-de-legea. E puterea necruțătoare și nestăvilită de nici o regulă și de nici o normă, căci numai așa poate avangarda clasei muncitoare să conducă proletariatul la victoria totală împotriva burgheziei. Partidul va înșela pe toată lumea, va minți, va întrebuița orice mijloace de inducere în eroare, va șantaja, căci până la urmă unul din doi va cânta prohodul celuilalt"³⁹. De altfel, după același Lenin, "minciuna nu este numai un mijloc permis de a fi folosit, ci mijlocul dovedit al luptei bolșevice"⁴⁰.

De la întronizarea sa ca al treilea patriarh, la 6 iunie 1948, și până la moartea sa din 26 martie 1977, "în fața adversităților la care a fost supusă Biserica", scrie dl. Mihai Urzică, "Patriarhul Justinian s-a dovedit un abil diplomat și a căutat să țină piept, pe cât a putut, atacurilor îndreptate împotriva Casei Domnului. El a menținut strâns unite rândurile clerului, a sprijinit pe condamnații politici dintre preoții și călugării eliberați din pușcării și a restaurat multe biserici și mănăstiri, înfruntând sancțiunile, amenințările și chiar domiciliul forțat la care, pentru o vreme, a fost supus"⁴¹.

36. Preot N. Grebenea, *Întâlnirea cu distinsul Arhimandrit Ilie Cleopa*, în "Telegraful Român", An 140. Nr. 25-26, 1992, 1 iulie, p. 4.

37. Apud Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 89.

38. Prof. dr. Paul Teodorescu, "Securitatea și Biserica Ortodoxă", în "Lumea Liberă", New York, nr. 478, 29 nov. 1997, p. 8.

39. Apud I.L.P., George Crișan afirmă: "Credința dă curaj", în "Curierul Românesc", Anul VII, nr. 4-5, aprilie-mai, 1995, p. 28.

40. Renée Casin, *Un face à face inéluctable. Christianisme et marxisme. L'heure de vérité*, Editions Résiac, 1974, p. 34. (Traducerea noastră).

41. Mihai Urzică, *Biserica și viermii cei neadormiți sau cum lucrează în lume "taina fărâdelegii"*. Editura Anastasia, București, 1998, p. 110.

Urmare cercetării noastre am ajuns, deci, la concluzia că în anii 1944-1981, adică, în timpul dictaturii comuniste a Anei Pauker, a lui Gheorghe Gheorghiu Dej și a lui Nicolae Ceaușescu – născute toate din totalitarismul de tip sovietic bolșevic și stalinist – **numărul real al ierarhilor Bisericii Ortodoxe îndepărtați din scaunele lor, prizoniți în diverse feluri de brațul lung al Partidului Comunist, Securitatea, trimiși – aproape toți – în surghiun la mânăstiri și schituri, unde cei mai mulți au și murit, iar câțiva au fost și otrăviți, și doi și întemnițați, se ridică la douăzeci și opt.** Iată de ce se și explică că Biserica Ortodoxă Română rămăsese să aibă puțini ierarhi. Bunăoară, în 1976, Biserica Ortodoxă Română avea "numai 12 ierarhi titulari și câțiva ierarhi vicari"⁴².

Pe lângă cei 28 de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe, în perioada dictaturii comuniste din România *au mai fost prizoniți și episcopii ortodocși de stil vechi, Evloghie și Pahomie.* Ultimii doi au fost și *întemnițați.* La fel *întemnițat a fost și ierarhul Galaction Gordon, după trecerea sa la Biserica Ortodoxă de stil vechi.* Pe de altă parte, să mai amintim că prigoanei comuniste din România i-a căzut victimă și mitropolitul rus Nicolae al Rostovului. Pe mitropolitul Nicolae, în vârstă de 80 de ani, l-au găsit trupele române "într-un lagăr de concentrare", împreună cu duhovnicul acestuia, protoiereul Ioan Kulîghin, de 60 de ani, "spre sfârșitul verii lui 1941"⁴³, în timp ce intrau în orașul Rostov de pe Don. În 1943, mitropolitul Nicolae și duhovnicul său Ioan de la mânăstirea și schitul Optina-Pustina – practicant al rugăciunii isihaste – au însoțit trupele române de retragere, stabilindu-se la mânăstirea Cernica, "cu binecuvântarea patriarhului Nicodim"⁴⁴.

Un caz cu totul aparte, în rândul ierarhilor ortodocși îl constituie fiul episcopului Grigorie Leu, Vasile, care, potrivit unei mărturii recente, avea să fie sfințit episcop al românilor ortodocși din exil, în decembrie 1949, la München, de către ierarhii Bisericii Ruse din exil. La "16 august 1952", episcopul Vasile Leu "este răpit... din Viena, după ce i s-a făcut o injecție". Apoi a fost dus "la Moscova și întemnițat la Liublianca", unde avea să fie "anchetat timp de șapte luni, sub acuzația că se afla în slujba serviciilor secrete americane și engleze". De la Moscova este transferat la București, unde, "prin sentința nr. 2417" din 20.11.1954 "este condamnat la moarte pentru «crimă de trădare de patrie»"⁴⁵. În cele din urmă scapă de pedeapsa cu moartea, trecând prin multe pușcării comuniste din România, și este eliberat în 1964⁴⁶.

Actualul mitropolit al Ardealului, Antonie Plămădeală, pe de altă parte, în volumul său recent de amintiri îl prezintă astfel pe Vasile Leu: "... fiul episcopului

42. Gherasim Cucoșel-Putneanul – Constantin Hrehor, *Mierea din drumul pelinului – convorbiri după vecernie* – Editura GEEA, Botoșani, 2000, p. 79.

43. Andrei Scrima, *Timpul rugului aprins. Maestru spiritual în tradiția răsăriteană*, Humanitas, 1996, p. 158.

44. Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *Taina rugului aprins. Scrieri și documente inedite*. Editura Anastasia, 1999, p. 10. De notat că, după mutarea la Domnul a mitropolitului Nicolae, autoritățile române au arestat pe duhovnicul acestuia, Ioan Kulîghin, în noiembrie 1946, și l-au predat rușilor, care l-au trimis în gulag. (Vezi Andrei Scrima, *op. cit.*, p. 158-159).

45. Florian Bichir, *Episcopul Victor-Vasile Leu a fost răpit de KGB și condamnat la moarte*, în "Evenimentul zilei", Nr. 2687, Sâmbătă 21 aprilie 2001, ediția I, p. 11.

46. *Ibidem*.

Grigorie Leu al Hușilor, Vasile Leu, care se pretindea episcop, făcut undeva pe la Viena de nu știu cine. Adevărul era că era numai preot, dar era un șmecheraș⁴⁷. Actualul mitropolit Antonie fusese închis în celulă, pe când era ieromonah, cu Vasile Leu la Jilava.

Vasile Leu trece la cele veșnice "în 1978, la Mănăstirea Cernica", "refuzând până la moarte compromisurile"⁴⁸. Desigur, desvăluiri ulterioare vor aduce lumină în cazul lui Vasile Leu.

Din cei 28 de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române prizoniți de comuniști, în afară de câțiva, toți ceilalți au cunoscut reclusiunea monastică.

Printre primii ierarhi înălțați din scaun și trimiși în surghiun la mănăstire a fost arhiepiscopul Chișinăului și mitropolitul Basarabiei, Efrem Enăcescu. Ales arhiepiscop și mitropolit la 12 ianuarie 1944 – după ce din 1938 și până atunci fusese locțiitor la Chișinău, cu numele de Tighineanu – în vara aceluiași an nu și-a mai putut continua activitatea, din cauza invadării Basarabiei de armatele sovietice, și s-a refugiat la București. În "anul 1947" arhierelui Efrem i se dădea "sarcina slujirii ca spiritual și îndrumător duhovnicesc al studenților teologi din București"⁴⁹. Cum era însă cunoscut pentru lucrările și predicile sale antibolșevice, fostul mitropolit Efrem a fost trimis "în surghiun la Cernica"⁵⁰, unde a fost și stareț "până în anul 1952"⁵¹, și unde a și trecut la Domnul, la "5 decembrie 1968"⁵². Afirmările că mitropolitul Efrem Enăcescu ar fi fost "ucis în detenție de ruși"⁵³, sau că "moare în detenție"⁵⁴ nu se adevăresc⁵⁵.

În anii 1942-1944, locțiitor al episcopului Tomisului a fost arhierul Eugenie Laiu Suceveanu. Destituit în 1944, este trimis la mănăstirea Neamț. Oricum, în 1949 este certificată prezența sa acolo. După Vasile Manea, arhierul «Eugeniu» (sic) Laiu, "pentru acțiuni dușmănoase față de comunism, a fost arestat în 1949, potrivit informațiilor provenite de la protopopiatul Tg. Neamț"⁵⁶. Arhierul Eu-

47. "Amintirile Mitropolitului Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului". Convorbiri cu: Carmen Dumitriu și Dragoș Șeuleanu. Înregistrări realizate la Mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus – ianuarie 1997, Editura Cum, București, 1999, p. 181.

48. Florian Bichir, *Episcopul Victor-Vasile Leu...*, p. 11.

49. Arhimandrit Gamaliil Vaida, *Mănăstirea Cozia, vestita ctitorie a lui Mircea Voievod cel Mare. 600 de ani de existență*. Ediția a treia revăzută și adăugită, Editura Episcopiei Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1986, p. 194.

50. Consiliul Național Român, *op. cit.*, p. 34.

51. Arhimandrit Gamaliil Vaida, *op. cit.*, p. 194. De notat că Gheorghe Vasilescu scrie că arhierul Efrem Enăcescu a fost stareț al mănăstirii Cernica până în cursul anului 1959. (Art. "Trecerea la cele veșnice a P.S. Episcop Roman 'Ilfoveanu', episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor", în "Biserica Ortodoxă Română", Nr. 1-8, 1994, p. 211).

52. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Editura Trinitas, Iași, 1993, p. 123.

53. "Lista parțială cu deținuții politici decedați în perioada 1945-1964" (nesemnată), în "Din documentele rezistenței". Arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România. Nr. 8, 1993, p. 195.

54. Diacon Ștefan Ailoaie-Paul Caravia, *Mărturisitori după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*. Supliment al revistei "Renașterea", Cluj-Napoca, 1995, p. 33.

55. De remarcat că au fost arestați și preoții ortodocși care slujeau la parohii din Transnistria. Se știe, în prezent, că la 15 mai 1947 se aflau închiși la Ministerul de Interne circa 80 de preoți, dintre care majoritatea slujiseră în parohiile Transnistriei. (Vezi Serviciul Român de Informații. *Cartea Albă a Securității, 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, București, 1997, p. 285).

56. Vasile Manea, *op. cit.*, p.6.

geniu Laiu trece la Domnul, după părintele Mircea Păcurariu, la 1 aprilie 1967, fiind "înmormântat în cimitirul Mănăstirii Horaița", unde a și fost trimis în surghiun⁵⁷. După Vasile Manea însă, același arhieru "a încetat din viață la 20 aprilie 1968"⁵⁸. Totodată, Vasile Manea consideră că cele scrise de Nicolae Steinhardt în «Jurnalul fericirii»⁵⁹ despre episcopul Leu, "pe care l-a întâlnit în închisoare 'tare dărâmat, umblând în cârje, înțolit în straie mițoase dă baci la o stână de munte înalt', interogat împreună cu doctorul Voiculescu de gardieni, 'batjocoriți și beștelii, insultați, înjurați și porcâiți', s-ar putea referi în realitate la episcopul Laiu, pentru că episcopul Leu a murit în martie 1949 și nu a fost arestat"⁶⁰. Într-adevăr, episcopul Grigorie Leu trecuse la Domnul la 1 martie 1949.

Înscăunat mitropolit al Bucovinei la 25 martie 1941, Tit Simedrea s-a retras din tronul mitropolitan la 31 ianuarie 1945, "înțelegând că va fi disponibilizat din oficiu"⁶¹. După retragerea din scaun i s-a fixat domiciliul la schitul Darvari, din București. A "asistat la unele întâlniri"⁶² ale grupului "Rugul aprins al Maicii Domnului", ținute la mănăstirea Antim până în 1948. Apoi, "din 1959", ierarhul Tit Simedrea a viețuit la mănăstirea Cernica, unde a și adormit în Domnul la 9 decembrie 1971, "sub atentă supraveghere a Securității, care îi fixase domiciliul obligatoriu"⁶³. Mormântul său este în cimitirul mănăstirii Cernica.

Eruditul mitropolit al Moldovei, Irineu Mihălcescu (1939-1948), întrucât predica deschis împotriva regimului sovietic, a fost "forțat să se retragă din scaun"⁶⁴, la 16 august 1947, și trimis în surghiun la mănăstirea Neamț, pentru ca la 3 aprilie 1948 să sfârșească prin "otrăvire"⁶⁵, sau "în condiții misterioase, se pare otrăvit"⁶⁶, sau, după alte mărturii, "în împrejurări neelucidate"⁶⁷, sau "în împrejurări neclare"⁶⁸, sau "moarte suspectă"⁶⁹. Totuși părintele profesor dr. Mircea Păcurariu scrie în "Istoria Bisericii Ortodoxe Române", din 1997, că "bătrân și bolnav, mitropolitul Irineu s-a retras din scaun, în august 1947" și "s-a retras la mănăstirea Agapia, unde a și murit, la 3 aprilie 1948"⁷⁰. La fel și Prea sfințitul episcop Gherasim Cucoșel-Putneanul scria într-o carte publicată în 2001, că mitropolitul Irineu Mihălcescu "s-a retras din scaun, pe motiv de boală, stabilin-

57. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1997 (1994, pe coperta interioară) p. 540.

58. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 16.

59. Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj, 1997, p. 59.

60. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 16.

61. *Ibidem*, p. 5.

62. Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *op. cit.*, p. 13.

63. Florian Bichir, *Preoți martiri...*

64. Vasile Manea-Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica Ortodoxă*. Editura Patmos, 1998, p. 12.

65. Răzvan Codrescu, *art. cit.*, p. II.

66. Florian Bichir, *Preoți martiri...*

67. Vasile Manea-Cicerone Ionițoiu, *op. cit.*, p. 12.

68. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 6 și p. 13.

69. Cicerone Ionițoiu, *Slujitorii Bisericii exterminați în temnițele comuniste din România. Lista parțială 1945-1989*, în "Altarul Banatului", An VII (XLVI), nr. 1-3, 1996, p. 82.

70. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 433.

du-se la Mănăstirea Agapia; în 3 aprilie 1948 trece între aleșii Domnului⁷¹. Pentru ca tot episcopul Gherasim să scrie, în aceeași carte, că în 1947, mitropolitul Irineu Mihălcescu "a fost pensionat din scaunul mitropolitan și trimis la Mănăstirea Agapia iar Marina (Justinian, n.n.) a fost ales mitropolit"⁷². Mai mult chiar episcopul Gherasim precizează că "Marina l-a înlocuit pe Irineu prin intermediul Statutului"⁷³, și adaugă: "După mai bine de jumătate de secol cine mai știe adevărul?"⁷⁴. Cel de Sus, firește, și-l va dezvălui când va voi! Sigur este că mitropolitul Irineu a fost "forțat să se retragă din scaun"⁷⁵ la 16 august 1947.

Mitropolia Olteniei a fost desființată la 20 aprilie 1945 și în aceeași zi era pensionat și mitropolitul ei, Nifon Criveanu – înscăunat la 21 decembrie 1939 – cu toate că avea doar "vârsta de 56 de ani"⁷⁶.

Mitropolitul Nifon a trecut la Domnul la 14 iunie 1970, în București, la Schitul Maicilor, unde a fost trimis în surghiun, iar mormântul său este în cimitirul mănăstirii Cernica⁷⁷.

Pe scaunul episcopiei Dunării de Jos a urcat la 25 iunie 1924 episcopul Cosma Petrovici, care a păstorit "până în august 1947", "când s-a retras din scaun", potrivit părintelui Păcurariu⁷⁸. Însă părintele Păcurariu nu indică motivul retragerii episcopului Cosma și nici unde s-a retras – în realitate trimis de comuniști în reclusiune monastică – ci doar că a murit la 16 decembrie 1948⁷⁹. De la Vasile Manea aflăm că episcopul Cosma "a fost 'pus în retragere' prin decretul 1836/10 septembrie 1947"⁸⁰.

Autoritățile comuniste din România postbelică voiau să înlăture, cu orice preț, pe însuși patriarhul Nicodim Munteanu (1939 – +27 febr. 1948), care nu accepta, firește, să le fie 'tovarăș de drum', sau, cum aflăm scris într-o lucrare editată de Consiliul Național Român, în 1983, la Freiburg – și prefătată de dl. Cicerone Ionițoiu – pentru că "a refuzat să devină o unealtă docilă în mâna comuniștilor"⁸¹. Mai mult, patriarhul Nicodim voia să aleagă noi ierarhi, care nu plăceau însă autorităților comuniste, ca în cazul arhimandritului Vasile Vasilachi, fost secretar patriarhal, predicator la Catedrala patriarhală și stareț al mănăstirii Antim în timpul patriarhatului său⁸². Mai exact, în 1946, patriarhul Nicodim l-a "recomandat" pe părintele Vasile Vasilachi să fie arhieru vicar "dar guvernul comunist s-a opus"⁸³.

71. Gherasim Cucoșel-Putneanul-Constantin Hrehor, *Iarba din roata amurgului – alte convorbiri de seară* –, Botoșani, GEEA, 2001, p. 118.

72. *Ibidem*, p. 121.

73. *Ibid.*

74. *Ibid.*

75. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 14.

76. *Ibidem*, p. 5.

77. *Ibid.*, 15; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 538.

78. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 434.

79. *Ibidem*, p. 434 și p. 551.

80. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 18.

81. Consiliul Național Român, *op. cit.*, p. 17.

82. Vezi Pr. Dr. Vasile Vasilachi, *op. cit.*, p. 19-20.

83. Pr. Dr. Vasile Vasilachi, Arhimandrit mitrofor, *Reînvieri spirituale*. Colecția Teologică "Cuvântul vieții", New York 1997, p. 18.

După cum am amintit, deja, patriarhul Nicodim a fost cel care a dat binecuvântare mitropolitului Nicolae al Rostovului și duhovnicului său isihast, protoiereul Ioan Kulâghin, să se stabilească la mănăstirea Cernica. Și tot același patriarh și-a dat consimțământul, în 1946, ca grupul de intelectuali ai mișcării isihastre 'Rugul aprins al Maicii Domnului' să-și desfășoare activitatea la mănăstirea Antim din București⁸⁴. De fapt, la mănăstirea Antim, încă din 1945, sub oblăduirea starețului acesteia, arhimandritul Vasile Vasilachi, se începuse "o activitate cu caracter spiritual"⁸⁵.

În vara anului 1947, patriarhul Nicodim Munteanu "este obligat să se retragă la mănăstirea Neamț, sub supraveghere permanentă"⁸⁶. Cel puțin, aici, la mănăstirea Neamț, patriarhul Nicodim era alături de "duhovnicul" său, arhimandritul Ambrozie Nechifor, un monah "fără nici o clasă primară", dar autodidact și foarte îmbunătățit duhovnicește⁸⁷.

Retragerea patriarhului Nicodim la mănăstirea Neamț era consemnată și de publicația catolică franceză, din martie 1948 – menționată mai sus – și potrivit căreia retragerea patriarhului Nicodim, efectuată după vizita patriarhului Alexei al Moscovei, se datora "dezacordului grav" dintre întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și guvernul comunist. "După vizita spectaculară pe care patriarhul Alexei o făcu la București (sfârșit mai – 7 iunie 1947)", consemnează repectiva publicație, "patriarhul Nicodim s-a retras în vechea sa mănăstire de la Piatra (sic) Neamț, și el nu revenise încă la sfârșitul lui noiembrie. Motivul de sănătate invocat pentru această lungă absență (de pe tronul patriarhal, n.n.) nu ar fi decât un mijloc de-a disimila în public dezacordul grav existent între el și guvern, mai ales că acesta a trecut complet sub controlul partidului comunist (noiembrie 1947)"⁸⁸. Acolo, în mănăstirea Neamț, la 27 februarie 1948, patriarhul Nicodim "moare" "otrăvit", după dl. Cicerone Ionițoiu⁸⁹, sau "asasinat", după dl. Sergiu Grossu⁹⁰. Iar după un documentar realizat în octombrie 1996, patriarhul Nicodim moare "în condiții cel puțin curioase", sau "după unele surse, a fost otrăvit"⁹¹.

Patriarhul Nicodim a fost îngropat în catedrala patriarhală, alături de predecesorul său, Miron Cristea.

Pus în retragere în 1947, prin decretul 1836 din 10 septembrie a aceluși an, a fost și episcopul Lucian Triteanu al Romanului, înscăunat la 10 iunie 1923. Cu toate că într-o lucrare publicată în 1984, preotul cărturar Scarlat Porcescu avea să scrie următoarele: "La o vârstă înaintată, cu puterile slăbite din cauza unui acci-

84. Vezi Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *op. cit.*, p. 92-93.

85. *Ibidem*, p. 92.

86. "Noii martiri ai Bisericii Ortodoxe Române...", p. 2.

87. Gherasim Cucoșel-Putneanul-Constantin Hrehor, *Iarba...*, p. 48-49.

88. "Les Eglises orientales...", col. 414.

89. Cicerone Ionițoiu, *art. cit.*, p. 82.

90. Sergiu Grossu, *Apărând adevărul...*, p. 140.

91. "Noii martiri ai Bisericii Ortodoxe Române...", p. 2. Potrivit aceluiași documentar – din octombrie 1996 – avea să moară "otrăvit în cursul aceluiași an", adică 1948, mitropolitul Irineu Mihălcescu, iar la 15 septembrie 1956 era "otrăvit în reședința mitropolitană" mitropolitul Sebastian Rusan al Moldovei, iar patru ani mai târziu, la 13 mai 1960, murea tot "otrăvit Episcopul Aradului Andrei Magieru" (p. 2).

dent, episcopul Lucian s-a retras din scaun în luna august 1947. El a mai trăit până la 6 septembrie 1953, locuind în casa, proprietate personală, situată în apropierea episcopiei, pe care, prin testament, a trecut-o în patrimoniul eparhiei⁹². Mai mult, chiar și în 'Istoria' postdecembristă a profesorului Păcurariu aflăm că episcopul Lucian Triteanu "s-a retras din scaun în august 1947"⁹³. Însă profesorul Păcurariu nu indică motivul retragerii episcopului Lucian din scaun și nici nu menționează unde s-a stabilit. De fapt "retragerea" episcopului Lucian în casa din incinta episcopiei era, în realitate, recluziune monastică impusă de autoritățile comuniste. Mai ales că incinta și catedrala unei eparhii au statut de mănăstire. S-a mutat la Domnul la 6 septembrie 1953, fiind înmormântat în curtea episcopiei.

Ca locțiitor al episcopului episcopiei Râmnicului, reînființată la 20 aprilie 1945⁹⁴, a fost ales la 21 aprilie 1945 arhiereul vicar-patriarhal Athanasie Dincă Bârlădeanul. Numai că la 11 martie 1948, arhiereul locțiitor Athanasie este destituit și trimis la mănăstirea Neamț, unde va fi și profesor la Seminarul monahal înființat acolo de patriarhul Justinian. Seminarul monahal de la mănăstirea Neamț a început să funcționeze din luna februarie a anului 1949, doar cu profesori arhieriei, și având ca prim director al său pe episcopul Partenie Ciopron⁹⁵. După desființarea Seminarului monahal de la Neamț, în 1952, arhiereul Athanasie este trimis la mănăstirea Cernica, unde, potrivit părintelui Păcurariu, "moare la 6 Ianuarie 1973"⁹⁶. Vasile Manea scrie însă că arhiereul Athanasie Dincă "a murit la Căldărușani" și chiar "în anul în care a fost înlăturat din scaunul episcopal"⁹⁷.

Referitor la mănăstirea Neamț se cuvine relevat că, în 1949, se aflau în incinta acesteia cinci ierarhi ortodocși destituiți de către autoritățile comuniste: Partenie Ciopron, Emilian Antal, Pavel Șerpe, Eugenie Laiu și Athanasie Dincă⁹⁸.

Arhiereul Veniamin Pocitan, episcop al Hușilor între 1932-1934, cu numele de Bârlădeanul, a fost și episcop vicar-patriarhal între anii 1935-1948. În 1948 a fost pensionat, oficial, pe motiv de vârstă, la 78 de ani. Din "Istoria" părintelui Păcurariu aflăm că arhiereul Veniamin Pocitan a trecut la Domnul în 1955, fără a indica și locul unde a viețuit de la îndepărtarea sa din scaun și până în acel an sau unde a fost înmormântat.

Trimis în recluziune monastică, în perioada respectivă, a fost și vlădica Partenie Ciopron, care a fost episcopul Armatei din 1937 și până la 3 august 1948⁹⁹.

Episcopul dr. Partenie Ciopron avea gradul de general de brigadă și era al treilea ierarh al Armatei române, cu reședința la Alba Iulia. La această dată, conform Legii 177 din 3 august 1948, episcopia Armatei se desființează, iar episco-

92. Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*. Editată de Episcopia Romanului și Hușilor 1984, p. 329.

93. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 433 și p. 546.

94. Episcopia Râmnicului a fost desființată la 7 noiembrie 1939.

95. Pr. Ioan Dură, *Monahismul românesc...*, p. 82.

96. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 433 și p. 537.

97. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 15.

98. Vezi Gherasim Cucoșel-Putneanul-Constantin Hrehor, *Mierea...*, p. 32.

99. Episcopul Partenie Ciopron a fost și locțiitor de episcop la Bălți până la 12 ianuarie 1944. (Vezi Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Editura Trinitas, Iași, 1993, p. 122).

pul ei, Partenie Ciopron, "se șterge din controalele armatei" – adică este scos din cadrele active ale acesteia – și "este pensionat" la "4 august 1948"¹⁰⁰.

În mai 1949, patriarhul Justinian îl aduce pe vlădica Partenie Ciopron ca episcop vicar patriarhal. În decembrie a aceluiași an – 1949 – însă, Partenie Ciopron este îndepărtat de la Patriarhia Română pe motiv că era autorul unei pastorale din "perioada Campaniei de Est în care amintea că ostașii luptă 'împotriva bolșevismului' și pentru 'apărarea credinței și gliei strămoșești'¹⁰¹.

Ca vicar patriarhal – potrivit mitropolitului Antonie Plămădeală – Partenie Ciopron "la o întâlnire cu studenții la institutul Teologic le-a spus: 'Fiți atenți: sunteți ca niște oi în mijlocul lupilor, cum spune Mântuitorul'. Textul era biblic și se potrivea oricăror generații de viitori preoți. Ei bine, de îndată textul a fost tălmăcit de invizibili ascunși printre ascultători ca un text de condamnare și blamare a 'revoluției' comuniste. Ceea ce și era, aplicat la imediat. Dar textul era totuși biblic. A doua zi episcopul Ciopron a fost trimis la mănăstire"¹⁰².

Patriarhul Justinian a trimis pe ierarhi ale căror eparhii fuseseră desființate în 1948, ca profesori la Seminarul monahal de la mănăstirea Neamț. Vlădica Partenie Ciopron a fost și el trimis la mănăstirea Neamț în decembrie 1949, ca profesor și director al respectivului Seminar monahal. Numai că în toamna anului 1950, ex-episcopul Armatei era trimis la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, ca stareț¹⁰³.

Ca stareț fiind, în toamna anului 1961, Partenie Ciopron era "anchetat din nou, urmând ca pe lângă privațiunile ce le suportase să i se ridice și bruma de pensie"¹⁰⁴. Ancheta era condusă "de un inspector de la culte pe numele de Ciubotariu care, în interogatoriu s-a axat pe cele cuprinse în pastoraia mai sus amintită. Răspunsul ierarhului Partenie a fost că același zel l-a depus și-n Campania de Vest, drept pentru care a fost decorat de mareșalul sovietic Malinovski, iar acest lucru nu l-a făcut cunoscut pentru 'că nu era cazul'¹⁰⁵. Iată însă că de cele declarate de vlădica Partenie Ciopron avea să fie "înștiințat și Emil Bodnăraș"¹⁰⁶, fapt care a dus la 'reabilitarea' sa, fiind numit locțiitor al episcopului Romanului și Hușilor – unde mai fusese, de altfel, numit de la 13 septembrie 1947 și până la 15 decembrie același an – iar de la 4 martie 1962 înscăunat episcop al aceleiași eparhii. Așadar, după un 'semi-exil' de 14 ani la mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, vlădica Partenie urcă pe tronul Romanului și Hușilor, unde va păstori până la 1 ianuarie 1978, când "bolnav fiind, s-a retras la Mănăstirea Văratec"¹⁰⁷.

100. Maior Cezar Mătă, *Război împotriva Crucii. Alungarea Episcopului*, în "Document. Buletinul Arhivelor militare române". An I, nr. 2-3, 1998, p. 77. (De reamintit că, după 6 martie 1945, Armata română primea numele de "Armata democrată", iar după abdicarea forțată a Regelui Mihai, pe cel de "Armata poporului").

101. *Ibidem*, p. 78.

102. Dr. Antonie Plămădeală, *Obrazul curat...*, p. 3.

103. Vezi Preot Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 333.

104. Maior Cezar Mătă, *art. cit.*, p. 78.

105. *Ibidem*.

106. *Ibid.*

107. Ilie Manole, *Clerul militar între pastorație, înregimentare și desființare (1944-1948), Anul 1946 – începutul sfârșitului (instituții, mentalități, evenimente)*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmăției (7-9 iunie 1996), în "Analele Sighet" 3. Fundația Academia Civică, 1996, p. 284.

Din scaunul Romanului și Hușilor se retrage în 1978 la mănăstirea Văratec "și din cauza necazurilor făcute de către Securitate"¹⁰⁸. La Văratec s-a și mutat la Domnul la 28 iulie 1980, fiind înmormântat în cimitirul mănăstirii.

Episcopia ortodoxă a Maramureșului a fost desființată la 18 septembrie 1948. La 30 noiembrie 1947 fusese sfințit episcop al acesteia Sebastian Rusan. Trei zile după desființarea episcopiei, adică la 21 septembrie 1948, vlădica Sebastian devine titularul arhiepiscopiei Sucevei și Maramureșului. Desființată și arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului, prin hotărârea Adunării Naționale Bisericești din 26 februarie 1950, din dispoziția autorităților comuniste, arhiepiscopul Sebastian Rusan este investit și înscăunat mitropolit al Moldovei la 25 martie 1950, al cărei întâistătător rămâne până la moartea sa din 15 septembrie 1956.

În 1992, preotul Nicolae Grebenea – care a fost închis la Aiud, Baia Sprie, și în mina de la Căvnic – dezvăluia presei bisericești că, din cele ce i-au fost spuse de părintele Ilie Cleopa, în anul 1975, mitropolitul Sebastian Rusan, ca și episcopul Aradului, Andrei Magieru, au fost otrăviți. Iată ce i-ar fi spus părintele Cleopa: "Într-o seară era la mine Mihail Sadoveanu, marele scriitor. El mi-a zis: Cleopa, fugi la Iași, că astă seară primesc hapul mitropolitul Sebastian (Rusan) și episcopul de la Arad, Magieru¹⁰⁹. Am spus: Nu mai pot ajunge, e târziu... Dar el a spus: Nu cu trenul, du-te repede cu mașina mea. Du-te și spovedește-l și împărtășește-l. Poate îl prinzi viu. Am plecat în grabă. Când am intrat în palatul mitropolitan, mitropolitul era înlemnit pe scaun, cu o mână în sus"¹¹⁰. Iar la întrebarea părintelui N. Grebenea, "de ce l-au ucis" pe mitropolitul Sebastian Rusan, părintele Cleopa i-a răspuns: "Se bucura de trecere, dar vorbea prea deschis. El spunea oamenilor: 'Nu vă luați dupăăștia care zic că nu există Dumnezeu:ăștia-s nebuni. Cum să nu existe Dumnezeu? Cine le-a făcut pe toate?'"¹¹¹. Mormântul său este în curtea mitropoliei din Iași, lângă biserica Sfântul Gheorghe.

Vasile Manea îl caracteriza pe mitropolitul Sebastian Rusan astfel: "Dar și printre ierarhii numiți de către autoritățile comuniste au existat oameni cu demnitate, care au plătit uneori cu viața curajul de a nu se supune stăpânirii atee. Este și cazul mitropolitului Sebastian Rusan care se pare că a fost ortăvit"¹¹².

Ca episcop al Aradului era înscăunat, la 2 februarie 1936, Andrei Magieru. Mărturia preotului Nicolae Grebenea, inserată mai sus, indică, totodată, că și episcopul Andrei Magieru a fost otrăvit. De asemenea și dl. Cicerone Ionițoiu scrie că episcopul Andrei Magieru a fost "otrăvit la 13.05.1960"¹¹³. În momentul otrăvirii, Andrei Magieru era episcop în scaun. Mormântul său se află în cripta arhierască de la mănăstirea Hodoș-Bodrog.

Arhiereul Emilian Dumitru Antal, fost vicar al mitropoliei Ungrovlahiei, fost episcop locotenent al episcopiei Argeșului, și fost locțiitor – locum tenens – al mitropoliei Bucovinei, a fost destituit în 1948. A fost exilat la mănăstirea Neamț,

108. Florian Bichir, *Preoți martiri...*

109. A se vedea despre acest ierarh: Paul Berariu, *Din viața episcopului Andrei Magieru al Aradului, 1936-1960*, Arad, 1997.

110. Preot N. Grebenea, *art. cit.*, p. 3.

111. *Ibidem*.

112. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 6.

113. Cicerone Ionițoiu, *art. cit.*, p. 82.

unde, din februarie 1949, a funcționat ca profesor la Seminarul monahal. Apoi, același ierarh a fost trimis la mănăstirea Cozia, pe care a și condus-o ca stareț "de la 1 septembrie 1950 până la 21 august 1952"¹¹⁴. La "20 august 1952", arhiepiscopul Emilian Antal "a fost schimbat din stăreția mănăstirii Cozia și trimis stareț la sf. mănăstire Toplița"¹¹⁵, din județul Harghita, unde a rămas timp de 19 ani, până la adormirea în Domnul, la 15 iunie 1971, fiind și înmormântat în cimitirul acesteia.

Ierarhul românilor ortodocși din SUA, Policarp Morușca (1935-1939), a fost reținut în România de regele Carol al II-lea în 1939; în timpul celei de-a doua călătorii efectuate în țară. Împiedicat apoi de cel de al doilea război mondial, episcopul Policarp spera totuși să se întoarcă în eparhia sa după terminarea aceluia, dar a fost reținut în țară de comuniști. În scrisoarea sa pastorală către clericii și credincioșii episcopiei sale din S.U.A., scrisă la București, la 20 decembrie 1945, episcopul Policarp scria: "Vin din nou în mijlocul vostru, pe calea aceasta a scrisului, dacă altfel nu se poate încă, până nu se vor relua raporturile diplomatice dintre marea republică a SUA și țara noastră România. Sunt aproape șase ani și jumătate de când am plecat de acolo, fără să-mi aduc aminte că se pregăteau evenimente care vor împiedica reîntoarcerea mea în toamna anului 1939"¹¹⁶. Și tot în aceeași scrisoare pastorală arhiepiscopul Policarp scrie și despre misiunile care i-au fost încredințate în România după reținerea sa, astfel: "Căci, dacă nu mi s-a îngăduit să mă întorc la misiunea mea din America se cădea să-mi slujesc biserica și neamul aici. Astfel am fost numit în 1941 director al Institutului Teologic din București, unde își fac educația și se pregătesc viitorii preoți ai bisericii noastre. Iar când s-a cerut să reînfiripăm viața religioasă și românească în Basarabia, am fost trimis acolo, în partea sudică, locotenent de episcop al Cetății Albe-Izmail, până în 1944, când s-a ales episcop titular. După aceasta m-am întors iarăși la conducerea Institutului Teologic, până acum, când am fost delegat de Sfântul Sinod locotenent de episcop în eparhia Maramureșului"¹¹⁷.

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române l-a numit, într-adevăr, pe Policarp Morușca locțiitor al episcopului Cetății Albe-Izmail la 1 septembrie 1941 – până în ianuarie 1944 – apoi locțiitor al episcopului Maramureșului în decembrie 1945; unde a rămas până la 11 decembrie 1946. Faptul că vlădica Policarp a fost ierarh în Basarabia i-a agravat, desigur, reîntoarcerea în SUA, așa încât noile autorități comuniste l-au pensionat în 1948. Vlădica Policarp avea să se mute la Domnul în 1958, fiind îngropat la mănăstirea 'Sf. Ioan Botezătorul' din Alba-Iulia, unde i se și stabilise domiciliul obligatoriu. De aici, de la Alba Iulia, cu puțin timp înainte de a trece la Domnul, ierarhul Policarp trimitea o scrisoare pastorală "către Episcopia Ortodoxă Română din America 'Vatra Românească' Grass Lake, Michigan", la 14 iulie 1958, semnând "episcopul Americii în retragere"¹¹⁸.

Grigorie Leu, episcopul Hușilor (1940-1949), a fost înlăturat din scaun și pensionat în 1949. Episcopul Leu a fost 'pus în retragere' la 5 februarie 1949, când

114. Arhimandrit Gamaliil Vaida, *op. cit.*, p. 171.

115. *Ibidem*, p. 172.

116. În "Solia", Anul XI, Nr. 4, 27 ianuarie 1946, p. 1, apud Policarp Morușca, *Drumul vieții*, Ediție de Aurel Sasu, Editura Atos, București, 2001, p. 197.

117. *Ibidem*.

118. Calendarul "Solia", 1959, p. 44-46, apud Policarp, *op. cit.*, p. 203-206.

eparhia sa a fost împărțită între episcopiile de Roman și Galați, și a murit, în vârstă de 69 de ani, la 1 martie 1949, adică la nici o lună de la destituirea sa. Potrivit d-lui Cicerone Ionițoiu, episcopul Grigorie Leu a murit "otrăvit"¹¹⁹. Vlădica Leu a fost otrăvit în mănăstirea Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Huși, unde viețuia și care era și sediul episcopiei Hușilor. Din cartea editată de Consiliul Național Român, în 1983, aflăm că "moartea misterioasă survenită pe neașteptate a episcopului de Huși, Grigorie Leu", s-ar fi datorat faptului că "el era singurul care cunoștea pe făptaș și metodele folosite pentru exterminarea Patriarhului Nicodim și a mitropolitului Irineu Mihălcescu"¹²⁰. Într-o lucrare editată în 1995, la Cluj-Napoca, găsim scris despre episcopul Grigorie Leu: "În cadrul Sinodului a avut funcția de coordonator al Bisericii din exil. Datorită refuzului de a afilia bisericile române din exil la Patriarhia Moscovei, este arestat și ucis"¹²¹.

Din cele consemnate într-un cotidian bucureștean, din 21 aprilie 2001, otrăvirea episcopului Leu s-ar fi datorat și fugii fiului său preot, Vasile, în Occident, în august 1948, și care "a înființat mai multe parohii ortodoxe românești în exil și încercând să coaguleze exilul"¹²². Motiv pentru care, "în țară", scrie ziaristul, "reacția autorităților nu se lasă așteptată. În primul rând a avut de suferit tatăl lui Vasile Leu, episcopul Grigorie Leu. Pe 25 februarie 1949, ... episcopul Grigorie este invitat la București pentru discuții. La întoarcere i se face rău și după trei zile moare, fiind mai mult ca sigur otrăvit"¹²³.

Valeriu Moglan Botoșăneanul, fost locțiitor al mitropolitului Moldovei în iunie-decembrie 1939, și locțiitor al episcopului Buzăului, din 5 septembrie 1942 și până în ianuarie 1944, a fost depus din treaptă în 1949 și trimis la mănăstirea Neamț, unde a și trecut la Domnul la 14 august a aceluiași an. De semnalat însă că la Slujba înmormântării ierarhului Valeriu Moglan, din "15 August"¹²⁴ 1949, săvârșită în biserica mănăstirii Neamț, așa cum scria, foarte recent, un participant la aceasta – pe atunci diacon – actualul episcop-vicar al arhiepiscopiei Sucevei, prea sfințitul Gherasim Cucoșel Putneanul, "nu a fost nici un vlădică la înmormântare"¹²⁵. Mormântul său este în cimitirul mănăstirii Neamț.

Episcopia Caransebeșului a fost contopită cu arhiepiscopia Timișoarei "la data de 5 februarie 1949"¹²⁶, iar episcopul ei, Veniamin Nistor (24 august 1941-5 februarie 1949), potrivit părintelui Păcurariu, "s-a retras la catedrala Reîntregirii din Alba Iulia"¹²⁷. Realitatea este că episcopul Veniamin Nistor a fost "obligat" "să părăsească imediat eparhia pe care a condus-o timp de 8 ani, retrăgându-se

119. Cicerone Ionițoiu, *art. cit.*, p. 82.

120. Consiliul Național Român, *op. cit.*, p. 18-19.

121. Diacon Ștefan Iloaie-Paul Caravia, *op. cit.*, p. 45.

122. Florian Bichir, *Episcopul Victor-Vasile Leu...*, p. 11.

123. *Ibidem*.

124. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 543. (De notat că la pagina 539 din aceeași lucrare găsim indicată data de 13 august 1949).

125. Gherasim Cucoșel-Putneanul-Constantin Hrehor, *Iurba...*, p. 167.

126. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 439.

127. *Ibidem*. În ediția a V-a a Istoriei sale, părintele Păcurariu trece episcopia Caransebeșului în rândul eparhiilor "desființate în 1948". (*Istoria...*, Editura Sophia, 2000, p. 446).

forțat la Alba Iulia în localul fostei reședințe a episcopului armatei, episcopie și aceasta desființată"¹²⁸.

Profesorul Petru Ardelean scrie despre episcopul Veniamin Nistor într-un articol publicat în anul 2000, și intitulat "Tragedia unui episcop", că "era urmărit permanent ca unul ce nu agrea regimul comunist"¹²⁹. Pensionat "din oficiu și lipsit de orice resurse financiare"¹³⁰, episcopul Veniamin pleca, deci, în februarie 1949 în reclusiune monastică la mănăstirea 'Sfântul Ioan Botezătorul' din Alba Iulia, unde și moare la 5 februarie 1963. Este îngropat în cimitirul mănăstirii, alături de alți doi ierarhi: Policarp Morușca și Ioan Stroia.

În iulie 1947, patriarhul Nicodim își alegea ca episcop-vicar patriarhal, cu titlul de "Ploieșteanul", pe Pavel Șerpe. Dar, doar după câteva luni, pentru atitudinea sa anticomunistă, autoritățile îl pun «în disponibilitate». După destituire episcopul Pavel Șerpe a fost trimis la mănăstirea Neamț, fiind și timp de doi ani ultimul director al Seminarului monahal – din toamna anului 1950 și până în vara anului 1952¹³¹. De la mănăstirea Neamț a fost trimis "la Mănăstirea Bistrița-Neamț", și apoi "la Curtea de Argeș unde se făceau cursurile de reciclare a preoților din toată țara"¹³². Aici, la mănăstirea Curtea de Argeș, ultimul său loc de reclusiune stabilit de autorități, episcopul Pavel Șerpe trecea la Domnul în 1978.

Arhiepiscopul Galaction Gordon, fost episcop vicar al Tomisului și fost secretar al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a fost "retras forțat din scaun în 1948" și trimis "cu domiciliul forțat în mănăstire"¹³³. Dar "în 1955", arhiepiscopul pensionar Galaction Gordon "a anunțat"¹³⁴ trecerea sa la vechiul calendar, fapt pentru care "a fost proclamat la 5 aprilie 1955 conducătorul Mișcării stiliste, intitulat: "Arhiepiscop și Mitropolit al Bisericii dreptslăvitoare de stil vechi din R.P.R."¹³⁵, cu sediul la mănăstirea Slătioara, din Moldova, construită "în 1948"¹³⁶. Sinodul Bisericii Ortodoxe Române avea să-l caterisească pe Galaction în cadrul ședinței din 14 aprilie 1955¹³⁷. Spre sfârșitul lunii mai 1955, Galaction Gordon este invitat la București pentru a primi, chipurile, "notificarea legalizării Bisericii lor" stiliste, dar, în timpul călătoriei, este oprit "la Ploiești" de către "miliție și securitate și supus interogatoriului", apoi "mitropolitul este trimis cu domiciliul forțat la Cernica până în primăvara lui 1956"¹³⁸. Condamnat "șase luni

128. Prof. Petre Ardelean, *Tragedia unui episcop*, în "Altarul Banatului", An XIII (LII), 2002, nr. 4-6, p. 114.

129. *Ibidem*, p. 112. (Autorul, Petru Ardelean, citează pe: Cristian Păiușan și Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I, București, 2001, p. 99, 100 și 113; volum pe care nu l-am putut încă procura și folosi).

130. Prof. Petre Ardelean, *art. cit.*, p. 114.

131. Vezi Gherasim Cucoșel-Putneanul-Constantin Hrehor, *Iarba...*, p. 67 și p. 121.

132. *Ibidem*, p. 121-122.

133. Florian Bichir, *Preoți martiri...*

134. Victor Boldewskul, *L'Eglise ancien-calendariete de Roumanie*, în "La voie orthodoxe", No. 1, été 1993, p. 151.

135. "Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Spicuri din sumarul ședinței din 13 aprilie 1955", în "Biserica Ortodoxă Română", An LXXIII, 1955, nr. 5, p. 469.

136. Victor Boldewskul, *art. cit.*, p. 51.

137. Vezi "Lucrările Sfântului Sinod...", p. 471-472.

138. Prêtre Quentin de Castelbajac, *Glofication du saint Pontife et Confesseur Glikhery de Roumanie*, în "La voie orthodoxe". Eglise orthodoxe Russe Hors-Frontières. No. 25, été 1999, p. 10-11.

de închisoare", în primăvara anului 1956, în toamna aceluiași an, mitropolitul Galaction a fost trimis "cu domiciliul obligatoriu la Mănăstirea Căldărușani"¹³⁹. Adus la Căldărușani¹⁴⁰, mitropolitul Galaction reușește, totuși, să "sfințească" trei episcopi în toamna anului 1956, și anume pe părinții Glicherie Tănase, Evloghie Oța și Metodiu Marinache. Episcopul Evloghie Oța a fost și el "închis" pentru o perioadă¹⁴¹. La fel și un alt episcop de stil vechi, "Pahomie, a fost și el arestat în nenumărate rânduri"¹⁴².

Din aprilie 1955 și până la trecerea sa la cele veșnice, în 1959, Galaction Gordon s-a "aflăat sub atenta supraveghere a Securității", iar asupra morții sale "planează și astăzi suspiciuni, bătrânii călugări șușotind că lucrurile nu ar fi fost tocmai curate"¹⁴³.

Ierarhul Oradiei, Nicolae Popovici (28 iunie 1936-5 octombrie 1950), a fost și el trimis în surghiun "din dispoziția autorităților de stat"¹⁴⁴, la 5 octombrie 1950, la vârsta de numai 47 de ani. Mitropolitul Antonie Plămădeală scria în 1992 că episcopul Nicolae Popovici "după ce în 1940 fusese expulzat de unguri de la Oradea într-un vagon de animale, devenind erou național al rezistenței împotriva Diktatului de la Viena, în 1950 e din nou expulzat din eparhia sa și mai trăiește zece ani într-un exil în afara eparhiei"¹⁴⁵. Același mitropolit preciza că episcopul Nicolae a reprezentat "obrazul curat al Bisericii, căci el a fost atunci glasul de protest al întregii ierarhii și al întregii Biserici împotriva celor ce începuseră lupta cu religia, cu Biserica și cu slujitorii ei. ... Un glas s-a ridicat atunci în numele tuturor: "Nu acceptăm scoaterea religiei din școli"; "Nu acceptăm batjocorirea neamului și Bisericii noastre", cum se încerca o infamie împotriva memoriei marelui Șaguna; "Nu acceptăm interzicerea tradițiilor noastre bimilenare creștine"¹⁴⁶. Părintele Păcurariu scrie în ediția a V-a a "Istoriei Bisericii Ortodoxe Române", din 2000, că episcopul Nicolae Popovici "a fost pensionat" întrucât "ceruse dreptul de a se face catehizarea tineretului și criticase regimul în predicile sale"¹⁴⁷. La rândul său, Vasile Manea, în ediția a II-a a cărții sale, "Preoți ortodocși în închisorile comuniste", din 2001, scrie că episcopul Nicolae Popovici "între numeroasele luări de poziție pentru care a fost prigonit, la 1 ianuarie 1950, la sfârșitul Sfintei Liturghii, în fața mulțimii de credincioși aflați în catedrală, a condamnat nedreptățile ce se făceau în țară: oameni întemnițați, deportați, împuș-

139. *Ibidem*, p.11.

140. Mănăstirea Căldărușani a fost loc de reclusiune monastică a ierarhilor opozanți dictaturii comuniste, prin excelență, mai ales pentru majoritatea episcopilor greco-catolici.

141. Prêtre Quentin de Castelbajac, *art. cit.*, p. 11.

142. Florian Bichir, *Stiliștii: o altă Biserică Ortodoxă*, în "Tinerama", Nr. 265, 1996, 17-23 ianuarie, p. 4.

143. Idem, *Mitropolitul Glicherie Tănase va fi canonizat săptămâna viitoare*, în "Evenimentul zilei", 20 iunie 1999, apud internet.

144. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Și-a făcut Biserica...*, p. 5.

145. Dr. Antonie Plămădeală, *Om pentru biserică...*, p. 3.

146. *Ibidem*.

147. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria...*, Editura Sophia, p. 446.

cați etc. Când i s-a cerut să fie mai prudent, a răspuns: "credincioșii așteaptă îmbărbătare și mângâiere"¹⁴⁸. Consecința atitudinii demne a episcopului Nicolae Popovici a fost depunerea din treaptă și apoi "trimis forțat la mănăstirea Cheia, – județul Prahova, n.n. – unde a rămas (permanent supravegheat) până la moarte, în 1960 (în 1940 fusese expulzat din Oradea de autoritățile horthyste, acum era expulzat de cei de un neam cu el)"¹⁴⁹.

La vârsta de numai 57 de ani, episcopul Nicolae Popovici își dădea "obștescul sfârșit la 29 octombrie 1960"¹⁵⁰. După Răzvan Codrescu, ierarhul Nicolae Popovici a murit "în împrejurări pe cât de obscure, pe atât de suspecte"¹⁵¹. Cert este că Episcopul Nicolae Popovici a trecut la Domnul "după ce s-a încercat de mai multe ori otrăvirea sa"¹⁵². Vasile Manea aduce ca probă a încercărilor de otrăvire a episcopului Nicolae Popovici însăși mărturia preotului profesor dr. Ilie Moldovan, care afirmă că, atunci când l-a vizitat pe episcopul Nicolae la mănăstirea Cheia, vlădica i-a mărturisit "că a fost otrăvit de două ori și i-a cerut să îi transmită starețului de la Sâmbăta – părintele Dinu, fostul vicar al episcopului Nicolae Popovici – că așteaptă să îl scoată într-un fel de acolo"¹⁵³. Totodată, Vasile Manea aduce ca mărturie și un fragment dintr-o ultimă scrisoare a episcopului Popovici adresată unui fost coleg de facultate, la 10 ianuarie 1960, în care-i destăinuia: "...datorită unor serii întregi de necazuri și nenorociri, care au venit în lanț. Mulțumesc însă Atotputernicului că m-a salvat și exclusiv lui îmi încredințez soarta vieții, mai ales de acum înainte... Aș putea să scriu zeci de pagini de astă dată, dar tocmai de aceea nu scriu. Durerile mari se învâluiesc mai bine în taina tăcerii"¹⁵⁴. În fine, Vasile Manea mai scrie că episcopul Popovici a murit "la Mănăstirea Cheia, ...în condiții neclare" și a fost înmormântat "la Biertan, în satul natal"¹⁵⁵. După diaconul Ștefan Iloaie și Paul Caravia, episcopul Nicolae Popovici este "mort la Biertan, lângă Blaj"¹⁵⁶. La 20 august 1992 era deshumat și reînhumat în catedrala ortodoxă din Oradea, la 23 august din același an.

Părintele Onofrei Pompei, preot greco-catolic, intervievat de dl. Mihalcea, în 1995, la întrebarea: "Cunoașteți și alți slujitori ai bisericii care au suferit în temnițele comuniste?" a răspuns: "Episcopul Hosu, episcopul ortodox Popovici, care n-au cedat... alții și alții care n-au făcut compromisuri"¹⁵⁷. Deci, pe episcopul Nicolae Popovici l-a cunoscut în temniță părintele Onofrei și-i elogiază ținuta demnă de acolo.

148. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 19.

149. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Și-a făcut Biserica...*, p. 5.

150. Pr. Lector univ. Leon Arion, *Un vrednic ierarh al Bisericii Ortodoxe Române: Episcopul Vasile Coman al Oradei (1912-1992)*, în "Biserica Ortodoxă Română", An CXI, Nr. 10-12, 1993, p. 106.

151. Răzvan Codrescu, *art. cit.*, p. II.

152. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 5.

153. *Ibidem*, p. 19.

154. *Ibid.*

155. *Ibid.*

156. Ștefan Ailoaie-Paul Caravia, *op. cit.*, p. 64.

157. Ilie Mihalcea, *Nevoia de neuitare – interviuri, comentarii, anchete* – Editura "Jurnalul literar", 2002, p. 75.

Ceea ce se cade a fi relevat este că, pe de o parte, episcopul Nicolae Popovici, fiind ierarh în scaun, asista la reuniuni ale mișcării isihaste "Rugul aprins al Maicii Domnului" de la mănăstirea Antim, de la înființarea acesteia în 1946 și până la desființarea ei în 1948¹⁵⁸. Tocmai faptele acestea, de altfel, aveau să contribuie nu numai la îndepărtarea din scaun și surghiunul lui la mănăstire, ci și la întemnițarea sa. Episcopul Nicolae Popovici fiind, împreună cu episcopul Eugeniu Laiu Suceveanul, cei doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române care au fost întemnițați¹⁵⁹.

Vasile Lăzărescu a fost ales episcop al episcopiei Timișoarei în iunie 1940. Episcopia avea să fie ridicată la treapta de arhiepiscopie în iunie 1947, iar în septembrie a aceluiași an la rangul de mitropolie. Ca mitropolit, Vasile Lăzărescu "a păstorit până la 18 decembrie 1961, când a fost pensionat" sau "pus în retragere de Sf. Sinod" potrivit părintelui Păcurariu¹⁶⁰. În realitate însă, mitropolitul Vasile Lăzărescu a fost îndepărtat din scaun la 18 decembrie 1961 și trimis în surghiun la mănăstirea Cernica, unde a trecut la Domnul în 1969. Mormântul mitropolitului Vasile se află "în cimitirul bisericii din Cornești, jud. Timiș"¹⁶¹.

Teodor (Trandafir) Scorobeț a fost ales arhieru vicar al arhiepiscopiei Sibului, cu titlul de Rășinăreanul, în 1946. Dar, "în 1948 a fost scos la pensie forțat"¹⁶² și trimis, desigur, la mănăstire. Lipsesc însă informațiile. Nici chiar în "Istoria Bisericii Ortodoxe Române" a părintelui Păcurariu nu găsim indicat unde a viețuit ierarhul Teodor și nici anul morții sale. Mormântul său se află la Rășinari.

Urmașul episcopului Nicolae Popovici pe tronul Oradiei a fost episcopul Valerian Zaharia (1905-1996), înscăunat la 25 noiembrie 1951. În ianuarie 1997, mitropolitul Antonie Plămădeală declara că Valerian Zaharia "intrase chiar ca mare simpatizant al socialismului și comunismului când a fost ales episcop, dar după câțiva ani și-a mai dat drumul la gură". Motiv pentru care, declara același mitropolit, episcopul Valerian "a fost scos fără milă din scaun și din Sinod și a rămas așa până aproape la 50 de ani, dat afară", conchizând: "Deci oriunde s-ar fi putut isca, și Securitatea era pretutindeni, oriunde s-ar fi putut isca o asemenea inițiativă, pericolul era decapitarea imediată și înfricoșarea celorlalți"¹⁶³. Scos "fără milă din scaun și din Sinod", episcopul Valerian Zaharia a fost la 12 decembrie 1969. Preotul Vasile Ailioaei, parohul parohiei Podeanu din București, scria în 1996 că vlădica Valerian "a fost pensionat împotriva voinței sale în decembrie 1969, clipă din care Episcopul Valerian va redeveni un nonconformist singuratic, cum de altfel a fost toată viața"¹⁶⁴. Același preot, Ailioaei, mai scria că episcopul

158. Vezi Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *op. cit.*, p. 13.

159. Vezi "Amintirile Mitropolitului Antonie...", p. 185.

160. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria...*, vol 3, p. 438 și p. 561.

161. *Ibidem*.

162. Vasile Manea, *op. cit.*, p. 20.

163. "Amintirile Mitropolitului Antonie...", p. 235.

164. Paroh, Pr. Vasile Ailioaei, *Trecerea la cele veșnice a Episcopului Valerian Zaharia (1905-1996)*, în "Biserica Ortodoxă Română", Nr. 1-6, 1996, p. 203.

Valerian Zaharia "s-a stabilit, după lungi peregrinări, care i-au condus pașii "de la Nistru pân'la Tisa", în casa parohială a parohiei Podeanu, din strada Dornei nr. 70"¹⁶⁵. Care au fost acele "lungi peregrinări", adică, unde a stat episcopul Valerian după îndepărtarea din scaun și până la venirea în casa parohială amintită, preotul Ailioae nu le prezintă. În casa parohială a parohiei Podeanu, episcopul Valerian s-a stabilit "în ultimii 16 ani din viață"¹⁶⁶, unde a și trecut la cele veșnice în ziua de 13 martie 1996.

Episcopul Valerian Zaharia este, din cele cunoscute până în prezent, primul ierarh îndepărtat din scaun în timpul dictaturii comuniste ceaușiste.

Al doilea ierarh ortodox îndepărtat din scaun în timpul dictaturii comuniste ceaușiste a fost mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului (1967-1981). La 1 august 1981, mitropolitul Nicoale Maldin a fost "nevoit să se retragă din scaun"¹⁶⁷, sau "retras", potrivit părintelui Păcurariu¹⁶⁸, stabilindu-se la mănăstirea Sâmbăta de Sus, unde a și trecut la Domnul la 1 iunie 1986.

Din cele prezentate rezultă, deci, că autoritățile comuniste au folosit pentru recluziunea monastică a ierarhilor ortodocși, depuși din treaptă, mănăstirile: Căldărușani, Cernica, Neamț, Agapia, Cheia, Cozia, Curtea de Argeș, Ciorogârla, Toplița, "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Huși, "Sfântul Ioan Botezătorul" din Alba Iulia, Horaița, Sâmbăta de Sus, precum și schiturile: Darvari (București)¹⁶⁹, Dragoslavele¹⁷⁰, și Schitul Maicilor (București). Aceste așezăminte monahale ortodoxe – 13 mănăstiri și 3 schituri – făceau parte integrantă din spațiul concentrațional românesc și se aflau sub stricta și directă supraveghere a Securității.

Cu regret constatăm însă că nici una din cele șase ediții ale "Ghidului așezămintelor monahale ortodoxe din România" – ultima în 2001 – editată de dl. Mihai Vlasie nu găsim nici o referință sau mențiune despre surghiunul vreunui ierarh ortodox într-unul din așezămintele monahale amintite mai sus. După cum aceeași constatare este valabilă, din păcate, și în privința celor două ediții – I-a în 1993, a II-a în 1995 – ale lucrării, "Ghidul schiturilor, mănăstirilor și așezămintelor monahale cu moaște și icoane făcătoare de minuni", apărută la Editura Anastasia din București și semnată de d-nii Ion Băcănaru și Gheorghe Iacob.

Dacă la cei 28 de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române trecem și pe mitropolitul Visarion Puiu și pe episcopul Vasile Leu, rezultă că numărul celor care au suferit prigoana comunistă se ridică la 30. Adică, **30 de ierarhi ortodocși români au fost victimele dictaturii comuniste din România**. La care, firește, se cuvin

165. *Ibidem*, p. 204.

166. *Ibid.*

167. Vasile Manea-Cicerone Ionițoiu, *op. cit.*, p. 14.

168. Pr. Prof Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. 3, p. 558.

169. Schitul Darvani "a fost desființat în 1959 de regimul comunist și reactivat în 1996" (Mihai Vlasie, *Ghid al așezărilor monahale din România. Drumuri spre mănăstiri*. Ediția a V-a, Editura Nemira, 2000, p. 14).

170. Dragoslavele a devenit schit în 1949.

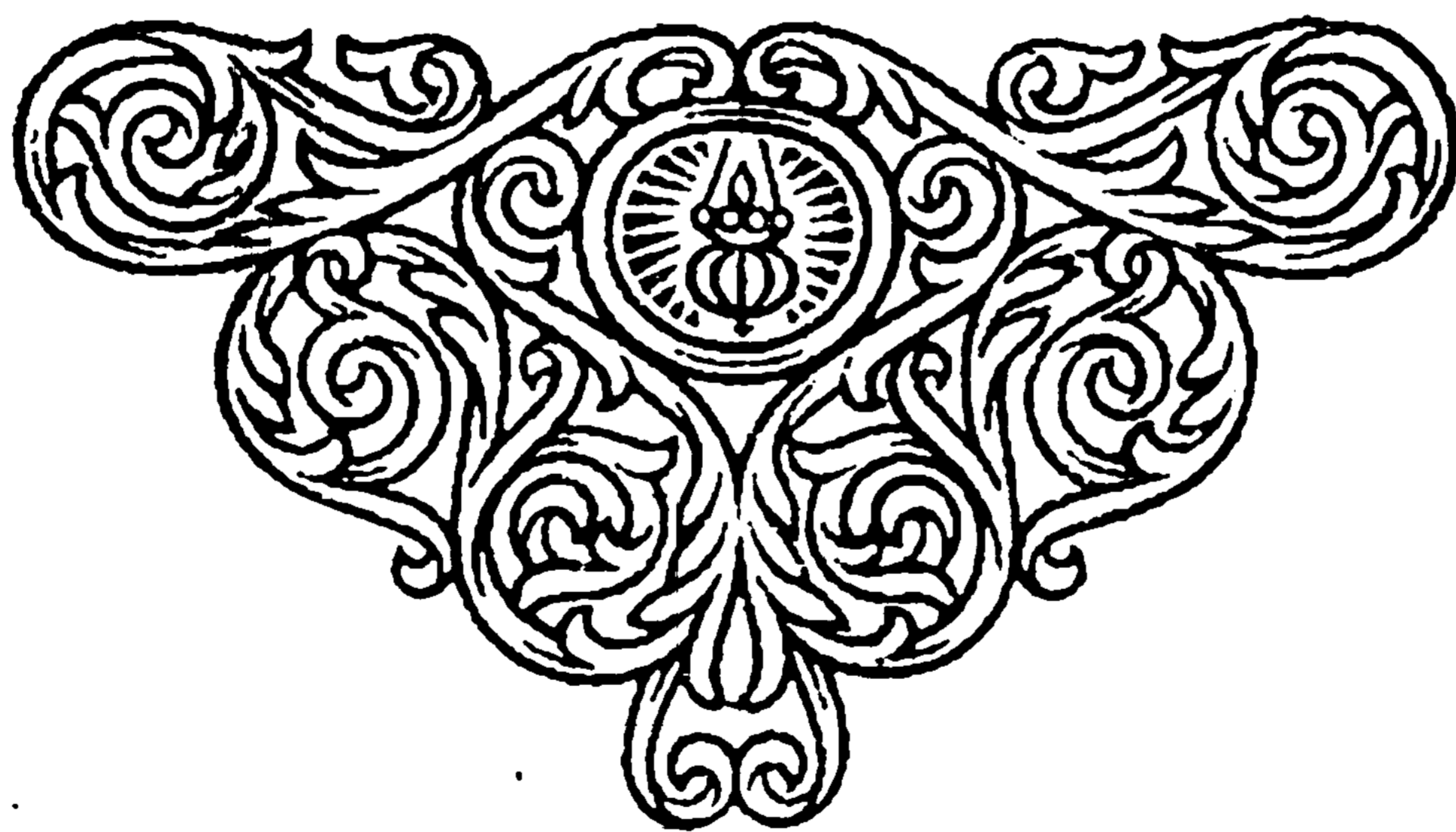
adăugați și cei doi¹⁷¹ **ierarhi români ortodocși de stil vechi**, ceea ce dă **numărul total de 32**. Oricum, indiferent de numărul lor, cert este că toți acești ierarhi prigoși de comuniști, unii chiar uciși prin otrăvire, și alții trimiși cu domiciliul forțat în mănăstiri și schituri – cei mai mulți dintre ei – reprezentau elita ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, care nu a voit să facă nici un compromis cu cei fără de Dumnezeu. Într-adevăr, toți ierarhii depuși din scaun, trimiși în surghiun la mănăstiri sau schituri, supravegheați, prigoși, întemnițați – doi – și unii din ei și omorâți, prin otrăvire, reprezintă "obrazul curat" al Bisericii Ortodoxe Române în lupta acesteia împotriva ideologiei inumane comuniste. Iată de ce se cuvine ca suflarea românească ortodoxă să nu-i uite. Iar Sinodul Bisericii Ortodoxe Române să-i canonizeze, în sfârșit, ca ierarhi mărturisitori, măcar pe unii dintre vlădicii ei martiri din anii dictaturii comuniste. În fond este datoria morală a Sinodului, mai ales că, "dacă e adevărat că somnul rațiunii naște monștri, nu e mai puțin adevărat că nici amorțeala memoriei nu produce îngeri"¹⁷².

Bruxelles, 1 oct. 2002

Pr. Prof. dr. IOAN DURĂ

171. Precizăm că pe ierarhul Galaction Gordon, intrat – la câțva timp după ce a fost îndepărtat din scaunul episcopal – în Biserica Ortodoxă de stil vechi, l-am trecut, firește, în rândul ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române. Cert, vlădica Galaction a fost prigonit de autoritățile comuniste atât ca ierarh al Bisericii Ortodoxe Române prin îndepărtarea din scaun în 1948 – dar, mai ales, ca fiind al Bisericii Ortodoxe de stil vechi – începând din 1955 – când a fost și întemnițat.

172. Al. Mihalcea, *Jurnal de ocnă*, Editura Albatros, București, 1994, p. 321.

MARTIRII DE LA HALMYRIS ÎN CONTEXTUL MISIONAR
LA ÎNCEPUT DE MILENIU III.
DESCOPERIREA MOAȘTELOR SFINȚILOR EPICTET
ȘI ASTION ȘI CEI ÎMPREUNĂ CU DÂNȘII

"Dacă vor tăcea aceștia, pietrele vor vorbi" ...
(Luca XIX, 40)

UN NOU MIRACOL ÎN DACIA PONTICĂ

"Prin sfinții care sunt pe pământul Lui,
minunată a făcut Domnul toată voia întru ei..."
(Psalm XV, 3)

Mare și minunat este Dumnezeu întru sfinții Săi (Ieșire 15, 11), care locuiesc în multe locașuri (Ioan 14, 2) și în sânul lui Avraam (Luca 16, 22-23). Dar mare este și bucuria cea negrăită exprimată prin evlavia credincioșilor și slujbelor săvârșite în cinstea Sfinților pentru lauda lui Dumnezeu cel în Treime închinat. Orice venerare a unui sfânt este o cale pentru adorarea Ziditorului, pentru închinarea adusă lui Dumnezeu. Sfinții nu înlocuiesc pe Dumnezeu, ci sunt mărturie vie și urmarea lui Hristos. Cu atât mai mult cu cât, pe lângă icoana lor, avem și dovada trăirii lor și *prezenței lor harice și prin sfintele Moaște*. Pentru că prin sângele martirilor s-au născut alți creștini (Tertulian), pe mărturia lor rezistă Biserica în lume și fără antimis (fără sfinte moaște) nu se poate săvârși Sfânta Liturghie. Iată ce importanță deosebită au relicvele sfinte pentru actele liturgice și în același timp pentru evlavia credincioșilor noștri.

Cinstirea osemintelor sfinte este o poruncă a lui Dumnezeu, este o caracteristică a descoperirii Sale. Patriarhii odihnesc în Hebron și sunt cinstite mormintele lor de către toată omenirea, iar creștinii, mozaicii și islamicii, le venerază în mod special și cu aleasă semnificație¹. Însuși Moise aduce din Egipt osemintele strămoșului său Iosif și le așază la loc de cinste și cinstire (Facere 50, 1-14).

Osemintele sfinte ale lui Elisei sunt purtătoare de har divin și la atingerea acestora, înviază un om (IV Regi 13, 20-21). Nu mai vorbim de puterea, energia și lucrarea Sfântului Duh prin *trupul înviat al Mântuitorului Hristos* (Matei 28, Ioan 20, Luca 24) și dovada convingerii multora despre Mesia, prin *învierea lui Lazăr* (Ioan 11, 1-45), prin *învierea multor trupuri ale dreptilor* (Matei 27, 53) odată cu *ridicarea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos* (Matei 28, 1-4).

Trupurile sfinților și martirilor rămase neputrezite sau părți din osemintele lor păstrează pecetea darului Sfântului Duh (I Corinteni 3, 16) fiindcă au fost temple ale Duhului Sfânt prin primirea Sfintelor Taine și prin trăirea în viață după vocația

1. Am fost învrednicit să merg la Hebron de atâtea ori. Invoc doar bucuria pelerinajului în Țara Sfântă cu un grup de studenți, în rev: Biserica Ortodoxă Română, nr. 7-12/1998.

cerească. Pentru aceasta, moaștele și obiectele sfinte sunt cinstite după cuviință ca mijloc concret de lucrare a lui Dumnezeu prin sfinții Săi².

Sfinții, martirii, mărturisitorii mijlocesc pentru toți oamenii, oriunde s-ar afla, sprijină pe oricare dintre creștini indiferent de neam; Sfinții, cu și fără moaște rămase după ei, au puterea lui Hristos. Și dacă Hristos, prin Învierea Sa, s-a făcut început învierii noastre (Romani 6, 5), atunci Moaștele Sfinților au dovada eternității chiar aici pe pământ. Numai la sfârșitul veacurilor, la judecata de apoi și trupurile lor (moaștele) vor fi transformate (înduhovnicite), transfigurate nu după legile fizice, ci prin puterea Ziditorului, prin lucrarea Sfântului Duh (I Tesaloniceni 4, 13-18).

*

Și cum pe pământul strămoșilor noștri au avut loc numeroase martiraje, tot aici există nenumărați sfinți anonimi și destule Moaște care își așteaptă lumina, ieșirea la suprafață și cinstirea lor în veacul nostru. Toate cetățile principale ale geto-dacilor și daco-romanilor au în taina pământului mărturie spirituale (ale lui Zalmoxe) și relicve sfinte (ale martirilor creștini). Fapt unic în istoria civilizațiilor vechi și aceasta pentru că năvălitorii nu țineau cont de apartenența religioasă a locuitorilor (închinător al lui Zalmoxe sau închinător al lui Hristos), era cinstirea! Toți fuseseră trecuți prin foc și sabie de închinătorii la idoli și zei păgâni din panteonul greco-roman. Abia astăzi această dramă a strămoșilor noștri se observă din descoperirile arheologice: mormânt cu oseminte păgâne (vechi, înainte de Hristos) și alături sau în același cimitir orientarea mortului spre Răsărit sau și mai clar: semnul crucii, opaiț creștin. Mai mult, zidurile bisericilor, schiturilor sau mănăstirilor au în compoziția lor pietre funerare cu zeități păgâne, peste care s-a săpat crucea, sau veterani romani cu chipul lor între cavaleri dar sulița în formă de cruce³. La Densuș (sec. III-X) și în alte părți, pe pietrele funerare s-au așezat picturi cu chipuri de sfinți (Sfântul Apostol Bartolomeu) peste imaginea sutașului roman (Longhin), chiar pe stâlpul de susținere a bisericii.

Așadar, pentru noi creștinii ortodocși, pentru Biserica strămoșească, descoperirile de inscripții, dezvelirea de cripte necreștine, apariția locașurilor sfinte și martirioane creștine înseamnă confirmarea și precizarea dacă mai e nevoie, a vechimii apostolice a creștinismului la români, împletirea civilizației vechi cu cea a credinței în Hristos și intrarea în mileniul I, creștini și români, în același timp. Trecerea aceasta însă, pentru o mie de ani, a fost cu încercări și vărsări de sânge mult până la Constantin cel Mare († 337) și după...

2. Diac. P. I. David, *Invazia sectelor*, vol. III, Ed. Europolis, Constanța, 2000, p. 188-189; Ibidem, p. 173 ș.u.; Idem, *Cinstirea Sfințelor Moaște...*, în revista "Mitropolia Moldovei și Sucevei", nr. 1/1988, p. 70.

3. A se vedea, de exemplu: *Glasul veșniciei în câteva epitafe descoperite la Tomis*, de P. I. David, în "Glasul Bisericii", nr. 6-7/1980.

Mileniul II a fost iarăși cu încercări și tot prin ispita vrăjmașului. Sfârșitul acestuia, pentru a nu cădea în disperare și pentru a fi binecuvântați de Hristos și mângâiați de sfinții Săi, s-a încununat cu descoperiri, cu adevărat uluitoare, de Moaște de martiri. Momentul cheie: Martirii de la Niculițel⁴.

Despre eveniment s-a scris și s-a comentat de către cei ce au văzut și n-au auzit și de cei ce au auzit și n-au văzut și mai ales de cei care au văzut și văd, au auzit și aud și încă tăgăduiesc, nu înțeleg, mută sau aduc moaște, le plimbă pe alte continente și când colo, acestea dau mărturie aici pentru credincioșii noștri și pentru adevărații români⁵. Bine că Dobrogea are un ierarh destoinic, suntem siguri că va clarifica multe⁶.

Și venind vorba de Î. P. S. Prof. dr. Teodosie Arhiepiscopul Tomisului, iată că numai după 40 de zile de la instalarea ca ierarh al locului: "Pontului Euxin" și Delta Istrosului, i-au adus din măruntaiele pământului anul cerului: *Martirii de la Halmyris Murighiol – Dunavăț, Tulcea* chiar cu o lună înaintea cinstirii lor, 8 iulie anul 2001, adică în 10-20 mai anul respectiv și autentificate în 13-15 august 2001.

Desigur, date istorice, momente de martiraj, împrejurări, timpuri, locuri, avem mult mai multe decât pentru Martirii de la Niculițel, chiar dacă nu cunoaștem

4. Desigur, am fost martor la descoperire, mărturisitor la identificarea Sfinților, după inscripțiile interioare și întâiul care am consemnat evenimentul în revistele bisericești: *Primii noștri martiri...*, în rev. "Mitropolia Olteniei", nr. 3-4/1972 și "Revista Patriarhiei Moscovei" nr. 10/1973. De atunci s-au scris destule și de apatici și de către "cercetători" pozitivi. Am fost chiar acuzat de "nespecialist", ca apoi faptele să confirme nu spusele subsemnatului, ci realitatea istorică. Este curios cum niște istorici, ca și Radu Mișu (*Martirii de la Niculițel...*, în "Anuarul Facultății de Teologie", 2001, p. 305-318), care n-au văzut locul și nu cunosc că, împreună cu P. S. Gherasim al Râmnicului (atunci Arhiepiscop-Vicar la Galați), am ridicat sfintele relicve și le-am depus, cu rânduiala necesară la Mănăstirea "Sfânta Treime" – Cocos (*Iarăși și iar despre Martirii de la Niculițel*, în rev. "Sf. Andrei", nr. 8/2001, p. 18-23). În aceeași ignoranță trăiesc unii autori, necunoscând că Î. P. S. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului și a toată Dobrogea a făcut întâiul pelerinaj public cu moaștele Sfinților patru mucenici de la Niculițel: Zoticos, Atalos, Kamasis și Filipos, în ziua pomenirii lor 4 iulie 2001. S-a repetat binecuvântata îndeletnicire și în Anul Domnului 2002 și de acum va deveni tradiție. În anul acesta, Înalțul Ierarh a hotărât ridicarea unui schit alături de criptă, iar bisericii parohiale, păstorită de Părinții Onea (Cristian și Daniel), i-au fost dăruite vechile sicrie ale sfinților imprimare cu sânge încă de la sacrificiu. Mai mult, în ziua pomenirii "Învierii Dreptului Lazăr", 27 aprilie 2002, Chiriarhul locului, a sfințit biserica "Sf. Martiri de la Niculițel" de pe faleză Mării Negre – Constanța, depunând aici Sfintele Moaște ale Martirilor.

Consemnăm și un eveniment neplăcut, un oarecare pastor Omuț, împreună cu câțiva sectanți, sub acoperirea asociației "Alianța Evanghelică" a căutat să facă prozelitism antiromânesc tocmai aici în locul Sfânt al Mucenicilor. Și-a primit plata nesăbuiței sale și oprobriul celor împreună cu dânsul, octombrie 2001!

5. Românii ortodocși oriunde s-ar afla aduc cinstire Sfinților în graiul lor, fiindcă sunt în comuniune cu Biserica Ortodoxă Română din țară.

6. De fapt, în afrontul "Alianței Evanghelice" și prozelitismului sectar în Dobrogea s-au luat măsuri concrete, cu toate atacurile presei atee împotriva ierarhilor și credincioșilor ortodocși. Minciuna lui Omuț a fost publicată, din necunoaștere chiar în ziua de Sfântul Nicolae, în rev. "România Mare", 6 decembrie 2001.

"descreri" amănunțite în *Actele Martirilor*⁷, descoperirea *Moaștelor lui Epictet și Astion* și de acum a celor împreună cu dâșii este prin voia lui Dumnezeu.

Nu întâmplarea, ci căutarea i-a scos din anonim. Nu paleta arheologului este obiectul Providenței, ci relicvele descoperite. Nimeni nu se aștepta ca în buza cetății vechi să se găsească glasul creștinilor de acum 1700 de ani. O, minune! Și încă o minune sfântă în contextul miracolelor "tehnice" de la începutul mileniului III.

Desigur, s-ar putea spune multe și s-ar putea încerca speculații, cum au făcut și continuă să facă neaveniții, sectarii și rău intenționații⁸. Noi cei care am văzut locul, ne-am plecat genunchii în cripta întunecată, iar acum plină de lumina adevărului creștin, mărturisim și consemnăm⁹.

Încadrarea în realitate: Câteva date topografice ale creștinării locului

"... Propovăduiți Evanghelia la toată făptura..."
(Marcu 16, 15)

Se știe că una dintre minunile naturii Patriei noastre, unică în lume, este Delta Dunării¹⁰. Aici a propovăduit Evanghelia Sfântul Apostol Andrei, aici s-au întemeiat comunități creștine de mireni, dar și de monahi (Brațul Chilia este mărturie)¹¹. Aici au fost martiri, mucenici și mărturisitori (Brațul Sf. Gheorghe)¹². Numită în vremea lui Dioclețian, Schythia Minor, Dobrogea de azi posedă cele mai vechi și autentice dovezi lingvistice, arheologice, toponimice etc, despre creștinismul primelor veacuri, neschimbat până la noi astăzi.

"Și firea suspină din cauza nelegiurii oamenilor..."
(Romani 8, 19-22)

Multe locuri din Deltă au fost și au rămas candelile ale credinței străbune. O localitate de răsunset, ale cărei ruine și pământul frământat – încă necercetat în în-

7. *Actele martirice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune, în "PSB", 11/1982, 372 pagini. Epictet și Astion sunt amintiți în *Acta Sanctorum*, Herbert Rosweyde, în 1615.

8. Atât îi duce mintea și unii au studii "teologale" (adică teologie fără convingere) și au obținut înalte titluri, culmea, chiar tăgăduiesc descoperirea! La îndemnul și cu o reală contribuție a Î. P. S. Acad. Nestor, s-a publicat un studiu-documentar al celor astăzi ieșiți la suprafață, în rev. "Mitropolia Olteniei", nr. 1/1989.

9. De pomenire și de adâncă evlavie va rămâne ziua de 4 aprilie 2002, când smeritul semnatar al celor consemnate aici, împreună cu P. C. Pr. Prof. dr. Nicolae Necula, decanul Facultății de Teologie – București, Pr. Ionel Strat, profesor la Seminarul "Sf. Andrei" Tulcea și Cătălin Pâslaru, profesor de religie în București am făcut un pelerinaj la fața locului, intrând în *Cripta de la Halmyris*, închinându-ne, dând slavă Celui de Sus, mulțumind Martirilor că au îngăduit, cu binecuvântarea Mântuitorului Hristos, să fie din nou și cu Moaștele lor prezenți în viața creștinilor de astăzi.

10. Diac. P. I. David, *Misiune și evanghelizare în Delta Dunării*, în rev. "Steaua", Tulcea, nr. 3/1999.

11. Ce ar putea fi mai clar decât "amintirea" chiliilor... Consemnăm dragostea și râvna unui ucenic, Părintele Tecuci, care a ridicat în Deltă o frumoasă mănăstire.

12. Ce binecuvântată ofrandă "naturală" au făcut creștinii "brațului-strateg" al Dunării!...

tregime – constituie o atracție deosebită, este localitatea care se numește **Muri-ghiol** (jud. Tulcea) lângă vechea cetate Halmyris, spre Dunavăț.

Aici au pătimit martiric între anii 289-290, sau poate și mai devreme, în timpul domniei împăratului Dioclețian, preotul **Epictet** și tânărul **Astion**. Viața, minunile și mai ales mucenicia le sunt descrise pe larg în sinaxare sau pătımirea acestor doi Mărturisitori ai lui Hristos, cum s-a consemnat mai sus... Se spune că pe vremea împăratului Dioclețian viețuia undeva "în părțile Răsăritului, un preot cu numele Epictet, care ducea o viață evlavioasă și trăia neprihănit, crescut de mic copil în învățăturile Domnului"¹³. Prin puterea rugăciunii sale, Dumnezeu îl învrednicise cu darul facerii de minuni, căci: "Adeseori deschidea ochii orbilor, curăța pe cei leproși care veneau la el, pe slăbănogi îi însănătoșea și alunga duhurile necurate din trupurile chinuite de ele". Între altele sunt descrise vindecarea fiicei unui dregător, care era paralică, a unui om stăpănit de duhuri necurate și a unei femei oarbe, care și-a recăpătat vederea.

Propovăduire și convertiri

Actul martiric povestește apoi întâlnirea dintre Epictet și tânărul Astion. Acesta era singurul fiu al lui Alexandru, "om foarte bogat și mai marele cetății" și al Marcelinei "de neam vestit și fiică a senatorului Iulian". În discuția pe care au avut-o, blândul părinte Epictet l-a îndemnat cu stăruință să vină la Dumnezeu, adevăratul Tată al tuturor pământenilor și la Biserica întemeiată de Fiul Său, care este adevărata noastră Mamă. A doua zi, în revărsatul zorilor, tânărul Astion a venit din nou la preotul Epictet rugându-l ca, din clipa aceea, să-l socotească un "catehumen", adică un om care se pregătește pentru primirea Botezului, urmând ca, după puține zile, să-l și aducă, prin botez, la credința cea adevărată.

L-a mai rugat, de asemenea, ca după primirea tainei, să plece degrabă amândoi într-un ținut îndepărtat, unde îi va îndrepta Duhul Sfânt, pentru ca tatăl lui să nu-i păteze, prin lacrimile sale, conștiința lui de nou ucenic al lui Hristos. Epictet a îndeplinit dorința tânărului său prieten și astfel, după ce a fost botezat, au plecat pe ascuns¹⁴, cu o corabie, ajungând în cetatea Halmyris, nădăjduind că acolo nu-i va cunoaște nimeni. Se înțelege că părinții lui Astion, copleșiți de durere, au început să-l caute peste tot, dar nu au izbutit să afle nimic de soarta lui.

După ce s-au stabilit în Halmyris, "puterea cerească" a început să săvârșească prin Sfântul Epictet mai multe semne și minuni. De pildă, a vindecat pe fiul unei femei, care era surdo-mut, minune care a impresionat atât de mult pe halmyrieni,

13. Așa îl consemnează și *Sinaxarul lunii Iulie*, ziua 8. De fapt, toate sinaxarele au aceeași compoziție. Se vede că au fost alcătuite târziu, abia în veacul VIII, după Sinodul VII ecumenic de la 787. După acest sinaxar îndreptat de "Actele Martirilor", s-au alcătuit "Viața Sfântului Epictet". Atât Epictet și Astion, precum și alți sfinți români, au fost canonizați de către Biserica Ortodoxă Română în iunie 1992. Pe larg, cele consemnate chiar de subsemnatul în revista "B.O.R.", nr. 1-4 și 9-10/1992.

Reținem și o neplăcere. Când am propus Consiliului eparhial Tomis o ediție *Caută și vei afla...*, unii slujitori s-au arătat sceptici că Epictet și Astion ar fi pe pământ românesc și totuși prăznuirea lor și cu panegiric s-a consemnat în volum... Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 1997, "Sinaxarul dobrogean", p. 642-646. Iată că acum s-a înlăturat acest dubiu!

14. Probabil în alt loc cunoscut de ei, cu siguranță în locul "vegheții", azi Sulina ("Solia" Deltei, brațul central).

încât au venit la Hristos cam o mie dintre ei¹⁵. Dar însuși Astion a primit din partea lui Dumnezeu darul facerii de minuni. Între altele, a vindecat prin rugăciune un om chinuit de un duh necurat, precum și un om căzut de la o mare înălțime.

Halmyris, Noul Ierusalim...

Actul martiric istorisește cele ce s-au petrecut la vreo 17 ani după așezarea lor în Halmyris. Venind în cetate, comandantul militar al provinciei Schythia Minor, Latronianus, unul din locuitorii păgâni ai cetății, l-a înștiințat despre lucrarea sfântă pe care o desfășurau cei doi ucenici ai lui Hristos, arătându-i că "sunt niște răufăcători primejdioși și vrăjitori, care prin învățăturile lor otrăvite îndepărtează pe mulți de la jertfele datorate zeilor" și în același timp împăratului.

Comandantul a poruncit slujitorilor săi ca, după apusul soarelui, "să se ducă la locuința celor pârâți, să-i lege, să-i pună în fiare și să-i ducă, sub pază, la închisoare. Fiind aruncați în temniță¹⁶, au petrecut toată noaptea cântând psalmi și rostind rugăciuni. Au hotărât amândoi ca la interogatoriul ce li se va lua să nu răspundă decât prin cuvintele: Suntem creștini, acesta ne este numele; nu suntem altceva decât slujitori ai adevăratului Dumnezeu".

Drumul Crucii și Golgota dintre Brațele Dunării...

În dimineața zilei următoare, Latronianus a poruncit să se pregătească un loc de judecată în mijlocul cetății, iar "crainicii să cheme cu mare strigăt mulțimea poporului la o priveliște atât de blestemată și de înspăimântătoare". Și venind Latronianus la scaunul de judecată, abia putea să-i privească, pentru că fețele lor străluceau ca soarele, fiind luminate de harul Domnului. Întrebându-i de numele și țara lor, ei au răspuns așa cum s-au înțeles, dar au făcut, în mai multe rânduri, și o nouă mărturisire de credință: "Suntem creștini, o, tirane; făcă-se voia Dumnezeului nostru cu noi".

Au fost dezbrăcați și biciuiți, sfâșiați cu cârlige de fier, și arși cu făclii aprinse. Și cu toate acestea, ei "răbdau cu suflet mare aceste schingiuri".

Unul dintre judecători, cu numele Vigilantius a fost așa de impresionat în fața atâtor suferințe și a mărturisit și el credința în Hristos, încât, în a patra zi după arestarea lor, a intrat la ei în închisoare și i-a încredințat că dorește să se numere și el printre creștini.

Cei doi întemnițați au fost aduși iarăși în fața lui Latronianus și au fost întrebați dacă s-au hotărât să aducă jertfe zeilor. Ei au declarat din nou că sunt și rămân creștini. Au urmat chinuri îngrozitoare fiind aruncați într-un cazan în care s-a turnat smoală și grăsime în clocot. Văzând că toate sunt zadarnice, Latronianus a poruncit să fie ținuți 30 de zile în închisoare, fără mâncare și fără apă. Cu toate acestea nu li s-a întâmplat nimic rău, ci dimpotrivă, ei cântau mereu psalmi și se rugau Domnului.

15. Cifra "hilia" – mileniu este simbolică.

16. Toate cetățile greco-romane, sau înainte traco-dace, aveau temnițe pentru "răufăcători" sau pentru străinii-dușmani și cei de altă credință.

După trecerea celor 30 de zile, preotul Epictet și Astion au fost aduși iarăși în fața lui Latronianus, care îi numea "diavoli", cerându-le să aducă jertfă zeilor, cu amenințarea că în caz de împotrivire vor fi decapitați. Au declarat și acum cu același curaj că sunt creștini și că au scos din oameni, cu ajutorul lui Hristos, tocmai pe demonii pe care îi cinsteau ei, păgânii. Latronianus a poruncit să li se zdrobească fețele cu pietre, apoi să fie bătuți cu vergi și nuiiele până își vor da duhul.

Și pe când răbdau și aceste noi chinuri, dreptii Epictet și Astion nu ziceau decât: "Doamne, Dumnezeuul nostru, făcă-se voia Ta cu noi!". Atunci, Latronianus văzând statornicia lor în credință, a poruncit să fie scoși din cetate și să li se taie capetele cu sabia. Iar ei pe când erau duși, cântau: "Lăudați numele Domnului, lăudați slugi pe Domnul!" (Psalmul 134, 1), "Fiindcă s-a făcut voia Domnului nostru cu noi în toate".

Ajunși la locul osândeii, Mucenicii au rostit o lungă rugăciune, iar mulțimea care era de față a răspuns: "Amin!".

Martirajul Sfinților Mucenici Epictet și Astion

La rugămintea lor, călăii au tăiat mai întâi capul lui Astion, apoi preotul Epictet s-a așezat peste trupul lui și îndată i s-a tăiat și lui capul. Era într-o zi a lunii lui cuptor, 8 iulie. Epictet avea atunci aproape 60 de ani, iar Astion către 35.

La apusul soarelui, Vigilantius cu toată casa sa și alți creștini au venit în ascuns și au luat trupurile celor doi martiri și stropindu-le cu mirodenii scumpe le-au îngropat într-un loc de cinste, cu cântări și psalmi și cu toată evlavie.

La mormântul lor s-au petrecut, apoi, "multe semne și minuni, spre lauda numelui lui Hristos". Ucigașul Latronianus a înnebunit chiar de a doua zi, încât cei din jurul său au fost nevoiți să-l lege de mâini și de picioare și să-l închidă, iar după două zile a murit în chinuri cumplite.

Actul martiric mai mărturisește că, pe când erau chinuiți cei doi Mărturisitori, a apărut în Halmyris un străin care l-a recunoscut pe Astion în fața scaunului de judecată. A urcat îndată în corabie și s-a dus în orașul în care trăiau părinții lui Astion, Alexandru și Marcelina. Le-a povestit toate cele ce a văzut, ca și de credința cea nouă pe care o mărturisea cu atâta putere fiul lor. Îndată, mama sa a spus că vrea să devină și ea creștină și, dacă va fi nevoie, va primi și martiriul apoi însoțită de trei tineri slujitori, s-au urcat pe o corabie, îndreptându-se spre cetatea Halmyris. Dar, ei au sosit prea târziu, abia a treia zi după înmormântarea sfinților mucenici. Astion i se arătase noaptea în vis lui Vigilantius, rugându-l să iasă întru întâmpinarea părinților săi. Ducându-se la țărmul mării, i-a întâlnit acolo și i-a dus la casa lui ca să se odihnească. Apoi Vigilantius, vreme de o săptămână le-a vorbit despre învățătura cea nouă a lui Iisus Hristos, cel căruia fiul lor și venerabilul preot Epictet și-au închinat și jertfit propria lor viață. Și după ce le-a binevestit lor pe Domnul, un preot cu numele **Bonosius**, care stătea ascuns, "ferindu-se de cruzimea persecuțiilor", s-a rugat mult pentru ei și i-a făcut "catehumeni". Iar la 40 de zile de la venirea lor în Halmyris au fost botezați de **Episcopul Evangelicus**, probabil din cetatea Tomis. Acesta a rămas cu ei 8 zile, apoi "s-a dus în altă cetate, care era în apropiere". Curând, noii creștini, Alexandru și Marcelina, s-au re-

întoars în țara lor, luând cu ei pe dreptcredinciosul Vigilantius și pe cinstitul preot Bonosius.

Pentru noi românii, Actul martiric al lui Epictet și Astion are o mare însemnătate, fiindcă este cea mai veche lucrare scrisă pe teritoriul țării noastre. Unii cărturari socotesc că însuși Vigilantius ar fi întocmit o primă istorisire a pătimirii celor doi martiri, pe scurt, iar mai târziu au fost adăugate alte paragrafe. S-a scris în limba latină, vorbită de strămoșii noștri daco-romani.

Și istoria se repetă, uimindu-ne pe noi, cei de astăzi

"Ceea ce vedeți acum, pentru voi și pentru copiii voștri s-a dat!..."

(Ioil 3, 1-3; Fapte 2, 16-17)

Se înțelege că după Edictul de la Milan (313), creștinii fiind recunoscuți în rândul celorlalte religii ale Imperiului, aici în cetatea Halmyris, s-a ridicat o bazilică pentru creștinii din urbe, dar și cei din împrejurimi. S-au scos Moaștele martirilor și s-au așezat, după obicei, sub Sfântul Altar. S-a construit, în condițiile vremii, un coridor pentru închinarea slujitorilor și pelerinajul credincioșilor. Înflorirea cetății și răspândirea creștinismului, s-a petrecut în vremea împăratului bizantin Teodosie cel Mare și a fiului său, Teodosie cel Mic. Considerăm că cetatea și împrejurimile, a atins un grad înalt de civilizație în vremea strategului-împărat Justinian (527-565). Atunci Municipiul Halmyris avea în jur de 5000 de locuitori, probabil toți creștini, deoarece nu s-au descoperit până acum în ruine idoli și statuete păgâne. Și apoi, dacă preotul Epictet și Astion au convertit la credința învierii lui Hristos în jur de 1000 de suflete, nu mai încapă îndoială asupra mulțimii din cetate!

Nu este exclusă posibilitatea descoperirii și a altor basilici creștine. Lucrările de decopertare a cetății și săpăturile cu atenție abia sunt în stadiul incipient.

*

Și a sosit Ziua Învierii. Praznicul luminii era încă în desfășurare. S-a anunțat prin mass-media, încă păgână și nepregătită să înțeleagă taina lui Hristos că la Murighiol "au fost scoase la iveală niște oseminte frumos așezate într-un culoar subteran..." și că se va face "analiza vechimii lor...". Moaștele au fost ridicate și duse la Mănăstirea Celic-Dere spre cercetarea specialiștilor. Antropologii Nicolae Mirițoiu și Andrei D. Sofican, coroborând și datele istorice, au confirmat prin oseminte, existența și numele celor doi martiri Epictet și Astion de la Halmyris.

Chiriarhul locului a și sosit aici, cum era firesc, să cerceteze. Numai că Î. P. S. Teodosie și-a dat seama că în cetate a fost descoperită o bazilică având ca bază, spre Răsărit, loc pentru moaște sfinte... *Epictet și Astion*, consemnați la Halmyris, dar pomeniți în Actele martirice¹⁷. Cu stăruința specifică, Î. P. S. Sa a intrat pe

17. *Actele martirice*, passim. Ne oprim însă la documentul nepereche alcătuit de către Î. P. S. Nestor Mitropolitul Olteniei, una dintre primele scrieri ale literaturii române vechi "Pătimirea Sfinților Epictet și Astion (de la cumpăna sec. III-IV)", în "Mitropolia Olteniei", nr. 1/1989: I Preliminarii, p. 20; II Viața și pătimirea, p. 25-38; III Cercetări arheologice, p. 38-55; IV Temeiuri pentru identificarea textului, p. 55-64; V Câteva considerații finale, p. 64-74; Planșe, XXII (se repetă I; Text latin, tradus în limba română (două coloane), de Prof. dr. David Popescu, p. 75-117).

"coridor" în mormântul întunecat... Nu s-au găsit inscripții, acoperișul sau o cupolă, odată cu distrugerea cetății și basilicii, a acoperit Relicvele sfinte și așa au rămas până acum. Și cum martirajul a fost mai devreme și în părțile daco-romane ale Deltei Dunării (8 iulie 290), Martirii au fost "uitați", având în vedere pe mulți alții bine-cunoscuți.

Distrugerea cetății, o copie mai mică a Histriei, s-a petrecut în vremea hunilor lui Attila (sec. V), s-a continuat, apoi pe vremea năvălirii slavilor, la începutul secolului VII.

Coridorul sacru este mult mai vechi și construit mai rudimentar decât cripta Martirilor de la Niculițel. Probabil, distrugerea sau acoperirea a fost în același timp.

"Și a intrat, a văzut și a crezut" (Ioan 20, 8) și s-a convins chiriarhul că aici au fost martiri. Mai mult, în afara celor doi, la intrare – deasupra treptelor, în stânga și dreapta incintei sacre s-au descoperit și alte oseminte. Nu este exclus să fie chiar Vigilantius, sau părinții lui Astion și de ce nu, poate ierarhul locului. *Presupuneri...*

Imediat, coridorul sacru a fost eliberat de rămășițele ruinelor, s-a împrejmuit cu stuf, lăsându-se o intrare la trepte. Exact ca la Niculițel în 1972-1974. Numai că astăzi la Tomis este un ierarh destoinic, ctitor și îndrăzneț. Așa se face că "a călcat sfatul minciunii", a ridicat Relicvele "ascunse" și la praznic (08 iulie 2001) le-a spălat și le-a uns cu Sfântul Mir, după pravilă, și apoi le-a arătat mulțimii...

Primul pelerinaj, 08 iulie – ziua pomenirii celor doi, a reînnoit cinstirea ce li se cuvenea din partea noastră, pentru că și-au dat viața pentru Hristos și și-au veșnicit sufletele lor și sunt pildă pentru adevărații creștini: "mult poate rugăciunea dreptului pentru îmblânzirea stăpânului" (Iacob 5, 15-16).

Moaștele Sfinților mucenici Epictet și Astion au fost așezate în catedrala Sf. Arhiepiscopii "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Constanța, lângă alt sfânt vindecător și ocrotitor al Dobrogei și tămăduitor a tot-creștinul bincredincios, de pretutindeni dar în suferință trupească și sufletească: Sfântul Mare Mucenic Pantelimon¹⁸.

Deșteaptă-te cel ce dormi și te va milui Domnul

"Pentru sfinți ține Dumnezeu lumea!..."
(Facere 18, 23, 32)

Pătimirea Sfinților Epictet și Astion, textul latin, probabil a fost dus și cunoscut în Apus de către Sf. Ioan Casian sau Dionisie cel Mic. Textul comentat de către Î. P. S. Nestor se afla în manuscris, la Biblioteca Academiei, în varianta slavă-bisericească, și a fost inclus în lucrarea sa de doctorat.

Alte precizări la Prof. Dr. Emilian Popescu, în volumul colectiv: *Sfinți Români, apărători ai Legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 151-159. A se vedea reportajul-document: *Sfinții Mucenici Epictet și Astion*, în "Actualitatea ortodoxă". Publicație de spiritualitate creștină ortodoxă a Eparhiei Dobrogei, an II, nr. 9, luni, 08 iulie 2002, p. 1 și 5.

18. *Caută și vei afla...*, p. 422-428.

La capătul acestor considerații, ne plecăm inima și genunchii; "pentru că trupul este neputincios, pe când sufletul este zelos" (Matei 26, 41) în a ne bucura pentru câte ne-a făcut și ne-a dat nouă, nevrednicilor Dumnezeu.

Multe semnificații are această descoperire pentru istoria noastră și în același timp dă preoțimii române un nou impuls misionar-pastoral.

*"Nu știți că sfinții vor judeca lumea...
Nu numai pe aceasta, ci chiar pe îngeri..."
(I Cor. VI, 2)*

1. Pentru răbdarea voastră, vă veți câștiga sufletele (Matei X, 22). Într-adevăr după o perioadă de 50 de ani de "educație" atee, de ideologie mondială material-marxistă, de amenințări bolșevice răsăritene, de atenționări masono-globalizante apusene, Dumnezeu ne trimite, printre altele și Moaștele Sfinților pentru întărire și stabilitate¹⁹. Sfinții cu puterea dată lor, Moaștele cu energia lucrătoare în trup și suflet, întăresc și pe cei îndoielnici, fac să tacă cei cu "evanghelizări" în afara Bisericii, dau putere preoților și încurajează pe credincioși în viața creștină. Dumnezeu trimite toate la vreme și peste cei buni și peste cei răi (Matei V, 45), dar să se trezească și să fie buni români²⁰.

2. Descoperirea Moaștelor de la Halmyris este un moment important pentru întărirea apostolicității Bisericii Ortodoxe Române, pentru mărirea prestigiului ei în context european și mondial, pentru apropierea și menținerea unității de dogmă, cult și canoane a întregii ortodoxii. Deja presa bisericească mondială prin mass-media românească a preluat știrea despre miracolul de la Halmyris²¹. În același context, congresele mondiale științifico-bisericești: Ecologia Mării Negre, depoluarea Dunării și salvarea paradisului danubian, Delta, au înscris în dezbateri și cercetări zona arheologică Murighiol²², Chilia, Sulina, Sf. Gheorghe.

19. Fericiții descoperitori au fost: Prof. dr. M. Zahariade și colegii săi, Prof. dr. Octavian Bounegru și Dr. Nicolae Mirițoiu. Domniile lor au prezentat împreună și fiecare separat, cu dovezi fotografice, scheme, planșe, obiecte, minunea de la Halmyris. Într-o splendidă disertație, *Cripta martirică de la Halmyris*, distinșii profesori și arheologi au lăsat pe participanții la Comisia română de Istorie bisericească comparată, Constanța, 2002, p. 16-17 iulie, fără replică.

20. În acest context, se pot înscrie comunicările: P. S. Gherasim al Râmnicului, P. S. Prof. Dr. Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, Prof. Dr. Emilian Popescu, Prof. Pitters Hermann (Universitatea din Sibiu, Facultatea de Teologie Evanghelică) vechi prieten al românilor, Prof. dr. Tudor Teoteoi, Prof. dr. Gerhard Schulerus (Sibiu) și alții.

21. Deja Înaltul Ierarh al Dobrogei a pus piatra de temelie a *Mănăstirii Sfinții Epictet și Astion* în ziua prăznuirii lor, 8 iulie 2002. La festivitate au participat ierarhi de seamă din cadrul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în afara Î.P.S. Teodosie, P. S. Prof. dr. Damaschin al Sloboziei și Călărașilor, P. S. Prof. dr. Irineu, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Râmnicului, P. S. dr. Corneliu, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Hușilor, preoți, călugări și mulțime de credincioși din toată țara.

S-a săvârșit Sfânta Liturghie de către ierarhii amintiți și peste 30 de preoți, diaconi, răspunsurile au fost date de corala "Harisma". Au fost de față oficialitățile locale: prefectul județului Tulcea, primarii locului, consilieri, directorii de școli, licee și seminarii și mulți profesori din împrejurimi cu elevii îmbrăcați în costume populare. După *Cuvântul de folos*, al ierarhului locului au vorbit și ceilalți membri ai Sfântului Sinod. Noul locaș se va ridica în afara cetății Halmyris. Vor continua săpăturile arheologice, iar cripta și o parte a basilicii au fost deja amenajate în vederea pelerinajului.

22. Nu se știe, în scurt timp, ce surprize vom avea. La respectivul simpozion, care a avut loc în sala de conferințe a Arhiepiscopiei Tomisului, au fost comunicări senzaționale: Dr. Zaharia Covacef, Ing. Petre Covacef: *Sfântul Gheorghe de la Capidava; Reprezentări inedite descoperite în Dobrogea*. Dr. Gheorghe Papuc, *Basilica extramuros din sectorul de vest al cetății Tropeum Traiani*.

3. Slujitorii altarelor, schiturilor și mănăstirilor au încă un sprijin în a propovădui, și păstra dreapta credință prin mărturia sfinților: ca mijlocitori, ca cinstiți prin imagine (icoană) și mai ales venerați, ca purtători ai lui Hristos și ai harului Sfântului Duh, prin Sfintele Moaște²³.

4. Profesorii și dascălii de religie au, prin noua descoperire, încă un laborator spiritual de experiență a Sfinților și Bisericii lor pentru a înțelege și respecta descoperirea lui Dumnezeu Cel în Treime închinat și împreună cu sfinții adorat. De asemenea, dacă mai este nevoie, sunt spulberate teoriile istoricilor cu manuale alternative asupra vechimii și originii noastre, stabilității noastre, în hotarele naturale și sub ocrotirea Bisericii celei una, sfântă, universală și apostolică. Sfinții o confirmă, Martirii o întăresc²⁴.

În același context al autenticității credinței, trebuie să ia aminte confesionalii și atâtea fundații și asociații de "noi credințe și evanghelizări"²⁵, să respecte vocația poporului român spre experimentarea Evangheliei și prin pilda sfinților și martirilor²⁶.

5. Pelerinajul ca întărire a drepte credințe și reînnoirea vieții creștine, astăzi. Se cunoaște că în viața poporului nostru dintru început a fost, ca metodă și mijloc de ajunare, postire și înțelegere a evenimentelor mântuitoare, pelerinajul la Locurile Sfinte. Nu numai la cele îndepărtate, ci ale noastre, ale locului, cum este cazul de mai sus – Halmyris²⁷.

Dr. Virgil Lungu, *Creștinismul timpuriu în Scythia Minor în lumina noilor descoperiri arheologice*; Idem, Vasilica Lungu, *Basilica în extra-muros de la Argamum*.

23. De acum, este cunoscut faptul, că basilicele creștine din Dobrogea, ca în întreg Imperiul bizantin, posedau martirioane sau coridoare sacre, unde erau depuse moaștele martirilor. La Sesiunea de comunicări: Creștinismul în cadrul social și religios al Dobrogei... s-au remarcat comunicările: *Vestigii paleo-creștine din secolul III-IV descoperite în așezarea rurală autohtonă de la Telița, punctul Amza, județul Tulcea*, de Dr. Victor Heinrich Baumann; *Histria creștină*, de Prof. Dr. Alexandru Suceveanu.

24. Lucrul acesta l-a subliniat și prefectul de Constanța în cuvântarea sa, iar Î. P. S. Teodosie a întărit și dovedit cu mărturiile Bisericii, cele relatate. Comunicări la temă au susținut: Prof. dr. Mihai Irimia, decanul Facultății de Istorie din cadrul Universității "Ovidius" din Constanța: *Învățământul istorico-teologic la Constanța, realitate și imperativ actual*; Preot Prof. dr. Alexandru Moraru, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca: *Chipul monahului oglindit în "Așezămintele mănăstirești" ale Sfântului Ioan Casian*; Dr. Traian Cliante, *Tezaure ecleziastice din Dobrogea*; Preot Prof. dr. Ioan Vasile Leb, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă, din cadrul Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca: *Iosif Gheorghian și Vladimir Guetée sau o prietenie model*; Pr. Lector dr. Florin Șerbănescu (București, inspector la Departamentul de Patrimoniu al Patriarhiei Române): *Un proiect de așezământ monahal la malul mării, inițiat, dar nefinalizat în perioada interbelică*.

25. Este lăudabil faptul că, pe lângă cunoscuții profesori de Teologie protestanți, la Sesiunea de comunicări de la Constanța, a participat și Dr. Mustafa Mehmed, care a susținut și o interesantă comunicare: *Cu privire la situația Bisericii Ortodoxe din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*.

26. Destui participanți au completat sau au întărit prin cuvântul lor cele prezentate. Menționăm doar pe Pr. Lector Mihai Spătârclu (București), Pr. drd. Marcel Andreica (Cluj), Diac. Prof. dr. P. I. David, Diac. Conf. dr. Ioan Caraza (ambii de la București) etc.

27. Așa cum a fost practica dintru început, participanților la simpozion li s-a oferit o excursie de studii și documentare în nordul Dobrogei, însoțiți fiind de către Î. P. S. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului. Obiectivele principale au fost: 1. *Histria*. Aici profesorii participanți la sesiunea de comunicări, au prezentat încă o dată, pe viu, în șantierul arheologic, descoperirile notabile care au

6. Biserica Ortodoxă Română și credincioșii săi în zi de sărbătoare, de Parusie a sfinților. O descoperire ca aceasta, nu întâmplătoare, ci la plinirea vremii (Galateni 4, 4) – creează o înrourare, o lumină pentru toți și pentru toate, o strălucire a învierii prin trăirea în Hristos și descoperirii menirii noastre prin mijlocirea Sfinților, o mijlocire directă prin Moaștele lor către Mântuitorul tuturor Domnul Iisus Hristos.

De acum se vor ridica pe pământul românesc și în alte părți ale lumii, biserici, schituri, mănăstiri, paraclise în cinstea sfinților mucenici Epictet și Astion²⁸, având autenticitatea drepte credințe prin Sfintele lor Moaște așa cum a fost totdeauna practica sfântă a ortodoxiei de pretutindeni.

Ce mare dar pentru noi, românii! "Ce vom răsplăti Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă?" (Psalm 115, 3)²⁹.

7. Și autoritățile locale să ia aminte! Este adevărat, atât specialiștii cât și oamenii cu responsabilități au fost sensibili la senzaționala descoperire. Rămâne ca cei în drept să rânduiască amenajarea locului și chiar ridicarea de urgență a locașului de cult pentru a dovedi că suntem conștienți de darul lui Dumnezeu trimis nouă. Să nu se târăgăneze sau să se repete imaginea de Șeol

legătură cu viața creștină. Prof. Emilian Popescu și Alexandru Suceveanu s-au remarcat prin probitatea științifică și acuratețea prezentării. De fapt, ei se găseau în laboratorul lor de studiu de o viață. S-au prezentat "surprizele" din camera misterioasă, s-a vizitat Muzeul arheologic și s-a oferit din partea Î. P. S. Teodosie o mângâiere obștească.

28. ... 2. *Halmyris*. După trecerea prin Babadag, și urmăriți de umbra cetății Enisala și alte puncte de sondaje și săpături arheologice, am ajuns la Murighiol-Halmyris. S-a admirat locul cetății, deoarece s-a făcut doar o încercare de decopertare, când s-a descoperit minunea: *Cripta martirilor Epictet și Astion și basilica*. Profesorii descoperitori, harismatici arheologi, având în frunte pe Prof. dr. Mihai Zahariade, au ținut un adevărat panegiric, explicând cu entuziasm, tot ceea ce se putea vedea. N-au trecut cu vederea contribuția arheologilor americani, veniți aici pentru cercetări. Nu există îndoială asupra moaștelor martirilor Epictet și Astion. S-au identificat inscripții ca: *martirii... Astio...* în limba greacă. Rămâne de cercetat "discul" sau zodiacul, figura curcubeului, liniile de ocru-roșu și multe altele. Nu este exclus ca să fie și alte biserici cu moaște de aici sau din alte locuri de martiraj. Curiozitatea o reprezintă "scheletul în poziție chircită" care nu este al unui creștin, descoperit în afara cripei. Mai mult, se constată că aparținea unei femei. Alt lucru senzațional!

29. ...3. *Muzeul de Arheologie Tulcea*. Înainte de a ajunge la Aegisus, primarul Murighiolului a oferit o cafea în complexul apropiat cetății Halmyris. Muzeul din Tulcea, ca și cele din Constanța, Mangalia, Histria, este interesant și ca arhitectură, loc, dar mai ales pentru unicitatea și autenticitatea pieselor expuse, majoritatea creștine. Aici Prof. V. Baumann este nu numai slujitor, ci ctitor al Muzeului. Totul a fost minunat.

Agapa de prânz a fost pregătită cu binecuvântarea Î. P. S. Teodosie de către maica stareță Adriana la Mănăstirea Saon. Și aici au continuat discuțiile, cuvântările și intervențiile participanților. La sfârșit, a mulțumit Î. P. S. Sale, participanților și tuturor ostenitorilor, Dl. prof. dr. Emilian Popescu, președintele Comisiei de Istorie Bisericească Comparată, Î. P. S. Arhiepiscop Teodosie, fiind invitat la o emisiune T.V., în legătură cu evenimentul Simpozionului, de fapt mass-media a fost prezentă permanent, a rugat pe Diac. Prof. dr. P. I. David să facă oficiile de gazdă în lipsa Î. P. S. Sale.

a Niculițelului anilor 1972-1974³⁰. Suntem siguri că ierarhul locului știe cum trebuie procedat³¹.

*

* *

Desigur, noi am consemnat aici ceea ce am văzut și am simțit. Vor veni "criticii", care nu văd, dar scriu și fabulează și au și început să-și dea cu "presupusul". Miracolul de la Halmyris n-are comentarii, ci numai cutremurare: cum s-au păstrat Sfintele Moaște!; numai credința "că Dumnezeu are grijă de noi peste timp!; numai noi să înțelegem și să receptăm Providența divină pentru mântuirea noastră și slava numelui Său, fiindcă Dumnezeu există și trăiește întru sfinții Săi" (Psalm 15, 3).

Fără patetism, dar o cântare ascultată și care pătrunde inimile credincioșilor zice: "Doamne, dacă n-am avea pe sfinții Tăi rugători, în zadar ne-am osteni, dar bunătatea Ta, milostivindu-se spre noi, pentru rugăciunile lor, iartă sufletele noastre...!"

Dar pentru cei pomeniți mai sus, în sinaxare, în vieți de sfinți, în slujbe, în invocări de tot felul: mucenicii Astion și Epictet și cei împreună cu dânșii, ca cei ce au suferit martirajul pentru Hristos în a-și mântui sufletele și și-au amestecat sângele cu Glia noastră străbună, să-i rugăm, aici lângă Racla Moaștelor lor, sau oriunde ne-am afla, zicând: **"Călcând la pământ dulcelele cele râvnitoare ale celor de jos, v-ați ridicat prin dar către Dumnezeiască înălțime a muceniei, pătimitorilor Epictet și Astion, luminători ai lumii. Pentru aceea, vă rugăm să ne apărați pe noi de întunericul păcatelor și de boli, rugându-vă Dumnezeului tuturor pentru noi"**.

Diac. Prof. dr. P. I. DAVID

30. În continuare, pelerinii s-au închinat la *Cripta de la Niculițel*. Prof. V. Baumann, cunosător ca nimeni altul al locului și situației, a oferit explicațiile necesare și a invocat drama prin care s-a trecut până a se ridica moaștele. Până a reconstrui basilica, mai sunt multe de făcut pentru a fixa acoperișul de protecție și mai ales a readuce ruinele la o dimensiune corespunzătoare pentru a înțelege complexul. Doi câte doi, pelerinii cercetători, au coborât scările și au intrat în cripta celor patru martiri.

Cunosător al locurilor, Diac. Prof. P. I. David, a dat explicațiile necesare, a răspuns întrebărilor pelerinilor, întreținând atmosfera pe tot parcursul deplasării. Toți și-au exprimat admirația pentru Dobrogea și lucrarea tânărului ierarh. Ultimul care a luat cuvântul, a fost Prof. dr. Emilian Popescu, care în calitate de președinte, s-a arătat mulțumit și încântat de această sesiune.

31. De fapt, a dovedit-o prin această acțiune. Pelerinii au ținut să se închine și la moaștele celor patru martiri de la Niculițel și au mers la *Mănăstirea Cocos*. Pe lângă sărutarea sfintelor relicve, s-a vizitat și incinta Mănăstirii. De aici, trecând prin Telița, s-a mers la *Mănăstirea Celic-Dere*, unde noua stareță, Cuvioasa Casiana le-a prezentat realizările pe plan administrativ.

Seara, la centrul Arhiepiscopiei, Î. P. S. Teodosie i-a întâmpinat pe participanți, mulțumindu-le și invitându-i din nou la altă întâlnire. Credem că sesiunea de comunicări și-a atins scopul nobil, patriotic, bisericesc.

BRĂDET – MĂRTURII DOCUMENTARE

*"Biserica noastră națională și ortodoxă
a păstrat sănătatea sufletească a poporului,
purtându-l neabătut către idealurile de înflorire națională"*

Miron Cristea¹

Împlinirea a șase veacuri de la ctitorirea pe plaiurile Vâlsanului, la poalele munților Făgăraș și Iezer-Păpușa având ca dominant cel mai înalt vârf al Carpaților României, Moldoveanu, cu ai lui 2543 m., de către Mircea Vv., domnul Țării Românești, se constituie un fericit prilej de evocare a celor care, pe parcursul timpului, au contribuit la susținerea a tot ceea ce s-a constituit fapta de bine pe tărâm constructiv, cultural și spiritual. Sfârșitul secolului XIV a fost marcat pe teritoriul românesc de extinderea activității monahale și respectiv constructiv ceea ce s-a constituit ca deschidere de drum prin fapta lui Nicodim la Vodița. Au urmat Tismana, Cotmeana, Cozia, Brădetul, Prislopul, Râmeți, importante centre ale monahismului românesc². Aceste focare de spiritualitate au prosperat și au devenit matca de unde au roit în timp spre alte zări oameni și cunoștințe ce au contribuit la consolidarea culturală a perimetrului de viațuire românească, de realizare unitară a tuturor elementelor ce dau caracteristica acestui neam românesc. Aceste manifestări au contribuit la consolidarea statală, la propășirea vieții economice, sociale și politice, fiind totodată centre de rezistență în care cei loviți de repetatele incursiuni ale cotropitorilor găseau sprijinul moral și material pentru a putea depăși dificultățile provocate de asemenea razii pustiitoare. Amplasate în locuri ce se constituiau inițial, prin ambianța înconjurătoare, perimetre mai ferite asigurând o viață de sihăstri, dar și de faptele răuvoitorilor, au cunoscut totuși și ele distrugerii provocate atât de om cât și de calamitățile naturale.

În cazul mănăstirii Brădet, chiar numele o definește că a fost plasată într-un mediu cu predilecție al coniferelor. Va fi fost la obârșia viețuirii monahale o sihăstrie "Din Brădet" care cu timpul a reunit mai mulți călugări ce au contribuit la dezvoltarea ei. Defrișările au "scos-o" de la stadiul de potecă la cel de drum, poslusnicii s-au înmulțit și astfel pe locul retras inițial s-au înjghebat noi și noi așezări ce au condus la nașterea satului omonim. A le urmări evoluția este astăzi încă o problemă, situația determinată de insuficiența izvoarelor istorice. Documentarea este dificilă chiar și în cazul a ceea ce deținem, fondurile și colecțiile ce formează Fondul Arhivistic Național impunând lectura inventarelor pentru a găsi ceva care să facă referință la subiectul preocupărilor cercetătorului. Deși s-au făcut eforturi încă din veacul trecut de a fi puse la dispoziția cercetării informațiile prin publi-

1. Citat din Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului – Chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor*, vol. I, Tipografia Vremea, București, 1940, p. 15.

2. Constantin Căzănișteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Editura Sport-Turism, București, 1987, p. 31 citează ctitoriile de la Topolnița, Cosuștea, Crivelnic, Gura Motrului, Vișina; Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească secolele IV-XX*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, n. 244 referindu-se la zona Muscel Argeș amintește ca vetre de sihăstrie Cotmeana, Negru Vodă, Glavacioc, Mihoveni, Tutana, Nucet, Brădet, Curtea de Argeș.

carea volumelor cu documente, acțiunea este încă departe de a oferi operativ ceea ce face referință la un anumit termen, fie că este nume de localitate, de persoană sau de instituție, fie că oferă posibilitatea de a cunoaște evenimente petrecute în timp. Ne referim și la faptul că în marea majoritate sunt acte care relevă evoluția proprietății dobândită pe parcursul anilor de aceste așezăminte, litigiile cu vecinii, măsurile adoptate pentru înlăturarea efectelor actelor de uzurpare. Totodată prin conținut documentul este un larg evantai de nume de persoane, de funcții, de instituții, evidențiind deci oameni și fapte ale secolelor XIV-XIX. Este încă un deziderat ca informația să fie încorporată în memoria calculatoarelor pentru ca Arhivele Naționale să devină o reală și eficientă bancă de date care să poată conduce operativ la regăsirea informațiilor necesare, în prezent păstrate de diverse instituții deținătoare.

*
* *

Vitregia timpurilor a lăsat ctitoria de la Brădet fără documentele primare. Despre existența lor aflăm din documentele ulterioare care la cererea călugărilor au fost date ca noi acte de danie și apoi, în timp, reconfirmate, stabilind drepturile dobândite de mănăstire.

În primul deceniu al secolului XVI o poruncă domnească rezolva³ un litigiu între mănăstirea Brădet și o familie din Brătieni. Peste câteva decenii se iscase⁴ un litigiu între mănăstirile Glavacioc și Brădet asupra stăpânirii muntelui Prislopul. Semnificativ este documentul din 1545 care relevă⁵ modul cum se acționa de domnie în cazuri de nesupunere. Vintilă Vv., domnul Țării Românești, luase părți de moșie de la Brătienii de Jos și Groși ce aparținuseră la doi boieri și pe care le-a donat mănăstirii Brădet. La urcarea pe tron a lui Radu Vv. Călugărul boierii au revendicat să fie repuși în posesia celor pierdute. Aceștia în acest caz, au avut câștig de cauză primind și munții Vârtopul, Mecica, și Sbuciumatul.

La 1609 Radu Vv., domnul Țării Românești întărea mănăstirii "de la Brădet" stăpânirea peste satul Groși "cu tot hotarul, din câmp, pădure, apă uscată, vatra satului și cu vecinii; o treime din Brătienii de Sus și două părți din Brătienii de Jos, din câmp, pădure, apă, vatra satului și cu vecinii și o jumătate din Costești, ocine de baștină ale mănăstirii, precum și partea lui Dănilă și acelu Stanciuca din Nucșoara, dăruite de aceștia, pentru pomenire, din zilele altor domni bătrâni, scriindu-le la pomelnic. A avut mănăstirea cărțile domnilor bătrâni și de la Radu Vv. cel Bătrân, dar s-au pierdut când răutățile..." domnul înoind și întărind cu această carte"⁶.

3. Ion Radu Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. I (1369-1600), doc. 175, p. 32, 1508 (7016), iulie 29, București.

4. Idem, doc. 463, p. 73, 1536 (7044), iunie, Târgoviște.

5. Idem, doc. 553, p. 74, 1545 (7053) București.

6. *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. II, București, 1974, doc. 290, p. 157, 1609 (7117) aprilie 14, Târgoviște, în continuare citat; C.V.T.R. vol.

După câteva decenii, Matei Basarab, la 1634, lua⁷ o măsură radicală care schimba statutul bătrânei ctitorii domnești. Prin actul din 4 ianuarie 1634 mănăstirea Brădet devenea metoh al mănăstirii Argeș, "cu toate satele, moșiile, rumânii, țigani, morile, viile, bucatele, tot dobitocul, cu focăturile, odăjdiile, poruncind călugărilor, poslușnicilor, rumânilor și țiganilor mănăstirii să asculte de egumenul Grigorie de tot ce le va da de învățătură, cine nu va asculta să i se facă certare, cum este obiceiul". În final documentul preciza: "Ispravnic, însăși spusa domnului".

În același an cancelaria domnească judeca și finaliza un litigiu în privința stăpânirii unui sălaș de țigani revendicat atât de mănăstire, cât și de fostul proprietar. Semnificativ⁸ în acest caz este modul cum "Judele, pârgarii, preoții și bătrânii orașului Câmpulung" au intervenit reținând țiganii revendicați de la mănăstirea Brădet până la ținerea scaunului de judecată de către domn.

În al optulea an al domniei Matei Basarab Vv., domnul Țării Românești întreprindea o îndrăzneată acțiune, de mare anvergură, menită a readuce țării drepturile ce-i fuseseră uzurpate prin diverse mijloace, drepturi stabilite de predecesorii ctitori de așezăminte monahale. Documentul⁹ elaborat, prin abordarea problemei, este un act relevant pentru modul cum domnul a știut să pregătească măsura preconizată, cum a antrenat toate stările sociale pentru a asigura aplicarea lui, inclusiv căutând să obțină înțelegerea și sprijinul capilor bisericii ortodoxe din Imperiul Otoman. Considerăm că textul documentului emis la 27 noiembrie 1640 este concludent în acest sens și ca atare redăm fragmente întrucât în conținut se face referință și la mănăstirea Brădet: "... Matei Basarab Vv., domnul Țării Românești și al părților de peste munte Almașul și Făgărașul face cunoscut tuturor cărora se cade a ști și a înțelege: locuitorilor duhovnici sau mireni, mitropoliților, episcopilor, arhimandriților, egumenilor și întregului cin bisericesc, boierilor mari – cinstiți și socotiți svecnici – dregători, judecători și a toată meserearia, tocmitorii țării, și tuturor boierilor mari și mici, că după obiceiul înrădăcinat în toată lumea, s-au întărit și în Țara Românească mănăstiri, din zilele vechi, din descălecatul țării și unii dintre puternicii locuitori ai țării au zidit mănăstiri prin munte, păduri, orașe și le-au întărit cu moșii și averi. Acest obicei s-a ținut până în anii din urmă, când au fost mitropoliți și domni străini, grecii, care au stricat obiceiurile cele bune, aducând și țara la risipire și pustiire, au călcat și obiceiurile mănăstirilor, pravilele ctitorilor, cu mită au început a cârciumări și a vinde mănăstirile țării și lavrele domnești, a le face metoace dajnice la mănăstiri din Țara Grecească și de la Sfânta Gora făcându-le hrisoave de închinăciune fără știrea sfatului și fără voia soborului și a locuitorilor țării. Neamul nostru basarabesc cu cei doi domni moșnenii țării au zidit multe mănăstiri și biserici și Matei Basarab fiind adus din

7. Ion I. Șucu, Indici cronologici nr. 2, Episcopia Argeș; Arhivele Naționale, Direcția Arhivele Naționale, Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fond Episcopia Argeș, inventar nr. 6, documentul nr. 3, 1634 (7142) ianuarie 4.

8. C.D.T.R., vol. IV, București, 1981, doc. 297, p. 148/1634/mai 13, Câmpulung/ și doc. 315, p. 155-156, 1634 (7142) mai 31, Târgoviște.

9. C.D.T.R., vol. V, București, 1985, doc. 233, p. 111-113.

țări străine de unde erau goniți de străini și pribegi de răul lor. S-a adunat înaintea lui tot soborul țării, duhovnicesc și mirean și s-a jeluț de strâmbătatea ce a pătimit de la străini. De aceea, domnul dinaintea adunării a toată țara cu sfatul și cu voia a tot soborul, a întocmit ca lavrele domnești, pe care le-au închinat acei domni și vlădici străini pentru mită, fără de voia și știrea nimănui, metoace dajnice altor mânăstiri din Țara Grecească, din Sfânta Gora și din alte părți anume: Tismana, Argeșul, Brădetul, Dealul, Glăvăciogul, Snagovul, Mislea, Valea, Tânganul, Potocul, Râncăcirovul, Menedicul să fie în pace de călugării străini, să se conducă după pravile și după tocmelele legiuite de ziditorii și ctitorii lor; acelea domnești sau boierești, pe care ctitorii le-au închinat metoace să fie supuse călugărilor străini, însă pe tocmeala scrisă de ctitori în cărțile de închinăciune. Călugării străini să fie lipsiți de mânăstirile pe care le-au cuprins și să li se ia și cărțile, hrisoavele și orice direse vor avea pe ele de la domni și vlădici străini și, de le vor ascunde, să nu fie crezute sau băgate în seamă de nimeni ci luate la ei și sparte, ca niște lucruri fără dreptate. Domnii, vlădicii, episcopii, boierii mari și puternici care vor călca acest hrisov și vor supune vreo mânăstire – ori din cele care au fost vândute adică Cozia, Bistrița, Govora, Cotmeana, Iezerul, Gura Motrului sau din cele care n-au fost închinat și pe care le-au zidit din nou Matei Vv. anume Câmpulung, Sadova, Brâncoveni, Arnota, Căldărușani, Deunlemn, Maxineani, Drăgănești de la Ruși, Brebul, Plătărești* (ultimele trei fiind scrise ulterior cu altă cerneală), să fie blestemați. Blestem. Martori. Ispravnic însă și spusa domnului".

În final, domnul accentua: "Și iarăși pentru acea tărie a credinței, cu mâna noastră am iscălit și pecetea cea mare a țării noastre a o lega pe poruncă. Scribe Pârvu logofătul".

În luna aprilie 1641 Parthenie, patriarhul Constantinopolului împreună cu alți mulți patriarhi ai lumii ortodoxe, luând act de măsură¹⁰ adoptată de Matei Basarab și mitropolitul Teofil, aprecia că domnul "iubind buna stare a țării întregi și îngrijind de liniște și de dreptate" au hotărât să sprijine această măsură impunând călugărilor străini să nu se mai amestece în treburile mânăstirilor din Țara Românească urmând ca acestea să se "chivernisească numai de localnici". A fost o adevărată și radicală reformă cu urmări benefice pentru țară dar generatoare și de nemulțumiri celor care astfel pierdeau o importantă resursă materială pe care o deturnaseră de la ceea ce preconizaseră ctitorii acestora.

Două documente din anul 1642 ne oferă prilejul de a surprinde¹¹ măsurile de prevedere adoptate pentru a înlătura în viitor litigiile de natură juridică. În luna martie unchiașul Stan și feciorii lui primeau bani "Gata" pentru o vie la satul Golești. Pentru a putea relata la caz de nevoie cum au decurs operațiunile tranzacției, cumpărătorul, egumenul Eftimie de la mânăstirea Brădet, a invitat să participe o serie de boieri și ca să fie știută de toți în finalul documentului a precizat: "S-a scris zapisul înaintea bisericii, cu tot satul". Mai mult, peste câteva zile de la dom-

10. Idem, doc. 369, p. 179, 1641 aprilie f. z., indiction 9.

11. Idem. doc. 623, p. 273, 1642 (7150) martie 13 și doc. 644, p. 286, 1642 (7150) aprilie 1, Târgoviște.

nie obținea întărirea pentru stăpânire, menționându-se că s-a plătit cu "2200 aspri gata, cu zăpis de vânzare, cu martori și aldămașuri".

Că aceste stăpâniri își aveau o complexă istorie o demonstrează și documentul¹² din iulie 1642 cu referință la muntele Prislopul. Mănăstirea Brădet deținuse o parte din acest munte. Pentru a cumpăra un tetraevangheliar, prețuit la suma de 1000 de aspri mănăstirea și-a vândut această stăpânire domnului Vlad Vv. Călugărul care l-a dăruit mănăstirii Glavacioc. Trecerea anilor i-a determinat pe noii beneficiari să revendice reconfirmarea drepturilor ce le aveau asupra acestei moșteniri. Ca atare Matei Basarab Vv. "întărea mănăstirii Glavacioc și egumenu-lui Benedict, fost episcop în Țara Moldovei, muntele Prislopul, partea ei, cumpărat de Vlad Vv. Călugărul de la mănăstirea Brădetul, și să ia venitul muntelui, cum este obiceiul țării, de la toți care au stâni, fie ele boierești, fie de la slujitori sau de la orice om; cine va opri va avea mare certare de la domnie". Și în acest caz era folosită formularea: "Ispravnic însăși spusa domnului». Faptul relevă că actul a fost redactat cu participarea directă a domnului.

Urmașul la domnie, Constantin Șerban Vv. Cârnel în anul 1655 rânduia¹³ mănăstirii Brădet "zidită" de Mircea Vv., care a făcut Cozia merticul de 150 de bolovani de sare anual de la Ocna cea Mare. "Această importantă resursă ulterior a fost reconfirmată de domnii Grigorie Ghica¹⁴ la 1661 și Duca Vv.¹⁵ la 1678.

Preocuparea permanentă pentru extinderea proprietăților este afirmată și de zăpisul din anul 1656 prin care rumâni lui Drăgușin din satul Golești vând¹⁶ mănăstirii Brădet "un răzor de vie și cu țelină". Grija de a-i fi confirmate vechile și mai noile stăpâniri determina pe egumenul mănăstirii Brădet să solicite domniei împuternicirea de a lua dijma de pe moșiile ce le deținea. Cartea lui Constantin Șerban Vv. din anul 1657 a reconfirmat¹⁷ aceste drepturi.

La 1697 prin cartea dată¹⁸ de domnul Constantin Brâncoveanu era întărită stăpânirea mănăstirii Brădetul "peste satul Groși", a treia parte din Brătienii de Sus, două părți din Brătienii de Jos, jumătate din Costești și două părți din Nucșoara.

Peste câțiva ani, la 1698, scrisoarea¹⁹ lui Grigore Postelnic Băleanu confirma că vindea mănăstirii Brădetul "jumătate de sat în Costești".

Că aceste stăpâniri erau permanent tentante și pentru alții o dovedește și scrisoarea²⁰ din anul 1706 prin care se aducea la cunoștință mitropolitului Teodosie "că boierii de la Berindești, Pârvul și Iane, feciorii Stanciului căpitanul împresurau siliștea Groșilor a mănăstirii Brădet".

O altă situație este cea care l-a determinat pe mitropolitul Theodosie să dea²¹ "Carte de blestem" pârălabului Ianache de la Brătieni și altor săteni de acolo prin

12. Idem, doc. 759, p. 334, 1642 (7150) iulie 6.

13. A.N. – D.A.I.C., fond Episcopia Argeș, doc. 5, 1655 (7164) octombrie 15.

14. Ibidem, doc. 9, 1661 (7170), septembrie 1 și doc. 11, 1678 (7186) aprilie 8, 15.

15. Idem, *ibidem*.

16. Ibidem, doc. 6, 1656 (7164) mai 15.

17. Ibidem, doc. 7, 1657 (7166) septembrie 8; a se vedea și doc. 8, 1660 (7168), aprilie 1, vie fără precizarea locului.

18. Ibidem, doc. 12, 1690 (7198), iunie 20.

19. Ibidem, doc. 13, 1698 (7207), noiembrie 12.

20. Ibidem, doc. 14, 1706 (7214), februarie 12.

21. Ibidem, doc. 15, /ante 1706 septembrie 2/ și doc. 16, 1706 (7215) septembrie 2.

căre le cerea "să dea venitul mănăstirii Brădet de la moșia Brătienii de Sus și să mărturisească hotarul adevărat al acestei moșii". Măsura era adresată și către egumenul de la mănăstirea Aninoasa, către pârcălabul Ianache și către cei ce au avut semnătură pe moșia Brătienii de Jos a mănăstirii Brădet prin care îi înștiințează "să vădească dijma către mănăstire căci altfel îi va afurisi".

Litigiul cu mănăstirea Aninoasa însă a continuat și la 1720, cei 12 boieri desemnați a stabili delimitarea au dat²² carte pentru alegerea și hotărârea părților de moșie ale mănăstirii Aninoasa în hotarul Brătienilor de Jos, delimitându-le de părțile moșnenilor și de partea mănăstirii Brădetul.

La jumătatea veacului XVIII evoluția juridică a proprietății din Brăteni impunea domniei să ia măsuri pentru stabilirea hotarelor deținătorilor limitrofi cu mănăstirea Brădet. Prin cartea²³ lui Grigorie Ghica Vv. din 1749 Ianache biv vel serdar era însărcinat "să hotărască partea de moșie a mănăstirii Brădetul, din Brătieni, precum și partea boiernașilor Brătieni cumpărate de la moșneni". Cel însărcinat cu această misiune împreună cu alți patru boiernași au acționat operativ stabilind delimitarea între proprietățile deținătorilor. Ei au elaborat o²⁴ "Foaie de trasul moșiei Brătienilor... și partea fiescăruia cât li s-au venit...". Numai că litigiul nu a fost curmat și ca atare la 1751 prin cartea²⁵ lui Grigorie Ghica era acum însărcinat Răducanu biv vtori medelnicer să cerceteze "pricina încălcării moșiei mănăstirii Brădetul de către Iordache Brătianu".

Putem afirma că anii care au urmat au intensificat aceste litigii impunând domniei să delege alte și alte comisii pentru a cerceta²⁶ și delimita hotarele uzurpate de cei din Brătieni. La 1758 raportul²⁷ biv vel banului și al vătafului de aprozi stabilea că cei din Brătieni umblau cu "vicleșug" dând câștig de cauză mănăstirii Brădetul. Conflictul a generat și cercetarea "velișilor boieri" care au redactat la 25 ianuarie 1760 carte de judecată²⁸ întărită de domn "în pricina mănăstirii Brădet cu popa Badea, Oancea pârcălabul și Iordache Drăgușin pentru a treia parte din Brătienii de Sus" dând câștig de cauză mănăstirii.

Cu toate măsurile adoptate, litigiile s-au extins antrenând și pe alții a încălca terenurile mănăstirii. Amintim în acest sens porunca ispravnicului către locuitori din Vălsănești și Stroești "să păzească vitele să nu mai facă stricăciuni moșiei mănăstirii Brădet"²⁹.

Aceste conflicte îi determina pe călugări să fie perseverenți și ca atare acționau pentru apărarea posesiunilor și chiar pentru extinderea lor. O atenție deosebită au acordat-o Goleștilor. La 1766 zapisul lui Ștefan Ieromonahul "pe mirenii popa Stroe ot Bărsești, județul Argeș" consemna³⁰ vânzarea unei vii în "dealu Goleștilor" mănăstirii Brădet, reprezentat de egumenul Damaschin.

22. Ibidem, doc. 17, 1720 (7228) iulie 10.

23. Ibidem, doc. 18, 1747 (7256) septembrie 9 și doc. 19, 1749 (7257) iunie 20 și 24 doc. 20, 1749 (7257) iulie 4.

24. Ibidem, doc. 21, 1749 (7257), iulie 4.

25. Ibidem, doc. 22, 1751 ianuarie 26.

26. Ibidem, doc. 23, circa 1758 mai 23 și doc. 24, 1758 mai 23.

27. Ibidem, doc. 25, 1758 iunie 11 și doc. 28, 1759 martie 1 și doc. 26, 1758 (7266) iunie 16.

28. Ibidem, doc. 27, 1760, ianuarie 25.

29. Ibidem, doc. 29, 1759 aprilie 14 și doc. 30, 1760, ianuarie 9.

30. Ibidem, doc. 31, 1766 martie 22.

În al optulea deceniu al secolului XVIII termenul de mânăstire este înlocuit cu cel de schit, iar problemele sunt rezolvate de egumenul mânăstirii Argeș. Deși fusese trecută în subordinea mânăstirii Argeș de către Matei Basarab la 1634 se pare că statutul de facto nu a fost aplicat până în preajma anului 1778. În acel an Mihail egumenul "schitului Brădet" înainta domniei o jalbă prin care cerea să fie împiedicați "moșnenii din satul Poenărei, județul Muscel, de a încălca funia de moșie a mânăstirii Brădetul ce se hotărniceste cu moșia lor"³¹. La puțin timp era redactată "Cartea de blestem"³² a mitropolitului Grigorie dată popii Nițu, Mitului diaconul, Galaction și alora megieși din Stroiești, județul Argeș prin care le cerea "să mărturisească hotarul moșiei Costești a schitului Brădetul despre moșia Stroiești".

Că acum statutul acestui așezământ monahal s-a schimbat fiind subordonată, inclusiv economic Episcopiei Argeșului o evidențiază și jalba³³ lui Partenie arhimandritul, egumenul mânăstirii Argeș, către domn prin care cerea să fie obligați câțiva locuitori din satul Costești "al mânăstirii Argeșului" a-și da dijma și claca după obicei.

La 1786 redevenea în actualitate litigiul cu mânăstirea Aninoasa Partenie arhimandritul, de la mânăstirea Argeș prin zapis "se obliga a da mânăstirii Aninoasa o moșie a mânăstirii Brădetul despre Robaia în schimbul părții din Brătienii de Jos pe care a încălcat-o moșnenii brătieni de la mânăstirea Aninoasa"³⁴.

Deși în continuare, în deceniile următoare, este încă pomenită ca mânăstire, toate problemele economice sunt în atenția Episcopiei Argeșului, căreia acum îi era subordonată și de iure și de facto.

Pe lângă repetatele conflicte cu locuitorii satelor limitrofe moșiilor deținute de schit la 1796 un nou litigiu impunea lui Iosif, episcopul Argeșului să dea Carte de blestem³⁵ "acelor ce vor mărturisi ceva cu privire la stăpânirea muntelui Ghițu al schitului Brădetu pentru care este pricină între Episcopia Argeșului și Pandelie Berindescu".

În secolul XIX conflictele se acutizează, diferendele desfășurându-se adeseori chiar între mânăstirile care dețineau în zonă proprietăți. La 16 septembrie 1819 era realizată³⁶ o hotărnicie a moșiei Brătianu de Jos a mânăstirii Aninoasa, pendinte de Mitropolie și schitul Brădetul a Episcopiei Argeșului. Misiunea îi fusese încredințată pitarului Nicolae Rătescu. Trec numai câteva zile și la 19 septembrie 1819 vechilii Episcopiei Argeșului și Mitropoliei reveneau și solicitau ca Nicolae Rătescu "să aleagă nu numai părțile de moșie ce au mânăstirile Aninoasa și Brădet adecă Bârlogul și Galeșul, ci și un prisos de 100 de stânjani în hotarul Brădetului"³⁷.

31. Ibidem, doc. 32, 1778, aprilie 17.

32. Ibidem, doc. 33, 1778, august 8.

33. Ibidem, doc. 34, 1785, august 13; doc. 35, 1785 noiembrie 12;

34. Ibidem, doc. 36, 1786, februarie 24; doc. 37, 1786, iunie 18, doc. 39, 1786, decembrie 23; doc. 40, 1787, februarie 26; doc. 41, 1795, iunie 10; doc. 42, 1795, noiembrie 23; doc. 43, 1795, decembrie 12; doc. 44, 1795, decembrie 12; doc. 45, 1795, decembrie 28; doc. 46; 1796, februarie 13.

35. Ibidem, doc. 47, 1796, iulie 9; doc. 48, 1800, martie 22.

36. Ibidem, doc. 49, 1801, septembrie 14 (jalba și porunca pe același suport).

37. Ibidem, doc. 39, 1819, septembrie 19; doc. 60, 1819 septembrie 16.

Au trecut câteva decenii și la 1856 este realizată o nouă hotărnicie³⁸ a moșiilor Brătienilor de Jos "sau Galeșul și Brătienii de Sus sau Brădetul, județul Argeș". O ultimă mărturie depistată este din anul 1871 când se întreprindea urmărirea hotarelor moșiei Costești a schitului Brădet, județul Argeș³⁹.

Trecerea în revistă a acestor câteva mărturii ale timpurilor apuse este relevantă pentru înțelegerea evoluției proprietății, modalitățile de dobândire și mărire a domeniului respectiv, numeroasele conflicte funciare generate de permanente abuzuri, uzurpări de drepturi, implicarea instituțiilor juridice, măsurile coercitive, atât de natură morală, cât și materială. Totodată pentru toponimia și onomastica locală sunt o importantă sursă decunoaștere.

Documentele păstrate sunt din păcate lipsite de informațiile care să ne permită evidențierea preocupărilor culturale și spirituale din acest așezământ. Excepția este situația amintită, când pentru preocuparea unui valoros manuscris, un tretraevangheliar, egumenului mănăstirii lipsindu-i banii "gata" a procedat la vânzarea uneia din proprietățile mănăstirii, respectiv partea din muntele Prislopul pentru "o mie de aspri" cât era evaluat manuscrisul⁴⁰.

Afirmam anterior că informațiile existente prin dificultatea de regăsire, fiind prezente în diverse fonduri și colecții, a creat și creează probleme pentru o cercetare care să permită enunțarea unor aprecieri definitorii și în ultimă instanță la elaborarea unei monografii care să trateze subiectul, abordând toate aspectele de natură istorică, arhitecturală, artistică, economică, culturală, spirituală, relațiile cu alte ctitorii, aprecieri în timp, inclusiv ale străinilor ș.a.

În primele decenii ale secolului XX s-a manifestat preocuparea Comisiunii Monumentelor Istorice pentru cunoașterea acestui așezământ monahal. Prin deplasări pe teren și cercetarea documentelor cunoscute la acea dată Virgil Drăghiceanu⁴¹ și alții au publicat o serie de articole. Ele au intrat în circuitul științific conducând ulterior, în ultimele decenii la preluarea informațiilor, de multe ori fără o analiză critică a ceea ce am moștenit și trecerea la elaborarea de către reprezentanții tuturor disciplinelor a unor studii pertinente care să conducă la cele stipulate mai sus. Vor trebui conjugate mai vechile cunoștințe cu eventualele noi izvoare care vor permite o nuanțare a evoluției acestui așezământ monahal. În acest context o contribuție majoră o vor putea oferi rezultatele cercetărilor arheologice. Acum, în acest moment de evocare a veacurilor trecute, se impune angajarea pe un asemenea drum. Pe această cale vom avea mai clare menirile, în timp, ca mâ-

38. A.N. – D.A.I.C., fond Episcopia Argeșului, inventar 131, doc. 45/1856.

39. Ibidem, doc. 129/1871.

40. Nota 12 și Istoria României, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 671.

41. Radu S. Greceanu, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 1908-1945, Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice 1914-1915, 1942-1943 – Indici bibliografici, în: Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, anul I, nr. 3-4, București, 1990, p. 87, bibliografia referitoare la Schitu Brădetu cu hramul Înălțarea Domnului, articole însoțite de fotografii, schițe elaborate pe parcursul anilor de apariție a buletinului; Virgiliu Z. Teodorescu, Virgil Drăghiceanu, în Revista Monumentelor Istorice 1/1992.

năstire și apoi ca schit, vom putea defini mai precis locul acelor valori la care predecesorii au făcut referințe, de multe ori contradictorii. A se vedea în acest sens pomenitele pomelnice după care capul de listă ar fi după unii Radu Vv., iar după alții Mircea Vv.⁴².

Se impune ca valori ce au aparținut acestui așezământ să fie reanalizate și catalogate ca reale piese de patrimoniu dându-le astfel posibilitatea integrării în circuitul valorilor spirituale. Ne referim La Tetraevangheliarul din secolul XVI, la Antimisul realizat de mitropolitul Luca din Cipru, la icoanele pictate de Stroe din Târgoviște în secolul XVII ș.a.⁴³.

*

* *

Am ridicat în fața dumneavoastră⁴⁴ câteva probleme cu referință la această moștenire, care obligă la cunoaștere și integrare în tezaurul de valori, biserica de la Brădet, inclusiv includerea ei într-un circuit turistic al bogatei zone a Muscelului și Argeșului. Noul veac se va alătura celor trecute, să-i hărăzim misiunea de a pune acest monument în cuvenita evidență a ceea ce a fost, este și va fi simțirea românească pe aceste plaiuri ale României. Chiar proporțiile bisericii impun la meditare și reculegere, elemente de care astăzi ținem, din păcate, mai puțin seama având tendința să ne hazardăm spre apăsătoarele spații ale catedralelor ce nu sunt în directă relație cu psihologia românului. Cunoscând trecutul, respectându-l vom ajunge și la discernământul de care avem atât de multă nevoie. Lăsându-ne furați de realizările altora, realizăm hibridi ce nu concordă cu tradițiile și chiar cu efectele distrugătoare ale seismelor care au "corectat" greșelile înaintașilor. Nu avem decât să învățăm din experiența acestora pentru a face realizabile nevoile de util, trainic și frumos. Biserica Brădet este un asemenea demn exemplu. Să-l urmăm și ne vom păstra personalitatea ca neam făuritor de valori perene înscrise în patrimoniul cultural mondial.

*

42. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albastros, București, 1971, p. 268, 341; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. 2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 31-32, 87; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 298.

43. Mircea Păcurariu, op. cit., vol. I, p. 369, 436; vol. II, București, 1981, p. 236, 627; vol. III, București, 1981, p. 516; Virgil Drăghiceanu, *Schitul Brădetul-Argeș*; arh. P. Demetrescu, *Brădet – Note arhitectonice*, ambele articole în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, anul XVII, fascicula 40, aprilie-iunie 1924, Editura Ramuri, Craiova, p. 68-72 și 72-73 cu texte, fotografii, schițe.

44. Comunicare prezentată la sesiunea organizată la Brădet în zilele de 19-21 septembrie 1997.

G L O S A R

Antimis = pânză, mai adesea de in pe care sunt imprimare scene religioase. Scena principală redă așezarea lui Iisus Hristos în mormânt. Scenele secundare – medalioane – cu chipurile evangheliștilor și simboluri creștine. Este piesa care se așază pe Sf. Masă din altarul bisericii (pristol) după ce s-au cusut în partea de sus moaște ale unui sfânt. Pe antimis se poate oficia Sf. Liturghie și în afara bisericii.

aprod = în epoca feudală dregător la curtea domnească cu atribuții administrative, fiscale, juridice.

arhiepiscop = episcop superior celorlalți episcopi.

arhimandrit = titlu dat starețului unei mănăstiri mari sau unor călugări ce desfășoară o activitate pe lângă episcopie.

arhiereu = denumire generală pentru gradele superioare ale clerului.

aspru = monedă otomană de argint cu circulație pe teritoriul românesc din secolul XV.

ban = mare dregător în Țara Românească după secolul XV, fiind cel mai înalt rang boieresc.

bir = impozitul principal perceput de la țărani și meșteșugari.

biv = fost. Desemnează ce titlu a avut.

carte - act scris. Document emis de autoritate uzând și de presiunea blestemului pentru a obține respectarea celor aduse la cunoștință.

clacă = formă de rentă feudală constând din munca prestată pentru boier sau mănăstire, stăpânul moșiei.

diacon = membru al clerului aflat pe prima treaptă a ierarhiei preoțești.

dijmă - dare către stăpân, cantitativ în general a fost 1/10 din produsele obținute; pe parcursul evoluției realităților s-a modificat în funcție de gradul de exploatare.

egumen = conducătorul unei mănăstiri = stareț.

gata = în momentul unei tranzacții cumpărătorul achita pe moment contravaloarea stabilită cu vânzătorul.

hotârnicie = acțiune de delimitare a unei proprietăți.

jalbă = plângere, reclamație făcută în scris.

medelnicer = boierul care avea misiunea de a turna domnului apa ca să se spele pe mâini, pune sarea la masă și servea bucatele.

megieș = țăran liber, stăpân de pământ, evoluat are sens de vecin.

mertic = măsură veche pentru cereale. Echivalentul a 1-2 ocale. Avea și sensul de dare ca plată în natură la moară.

oca = unitate de măsură. Era echivalentul a 1,25 litri sau 1,25 kilograme.

pitar = boier însărcinat cu aprovizionarea cu pâine a curții domnești, a oștirii.

pârcălab = dregător domnesc având misiunea de a conduce o cetate, inclusiv zona limitrofă având drepturi militare, administrative și judecătorești reprezentând pe domn în teritoriul încredințat.

poslușnic = slujitor, servitor boieresc sau mănăstiresc. Erau scutiți de dări către domnie.

postelnic = dregător la curtea domnească care avea în grijă odaia de culcare a domnului, pregătea audiențele la domn, era membru în sfatul domnesc.

pomelnic = listă cu nume de persoane în viață sau decedate pentru a fi pomenite de preot la slujbe.

serdar = comandant de oaste, mai ales de cavalerie.

siliște = loc, vatra satului, în general se referă la cele distruse în urma unor evenimente militare. Variantă săliște.

țelină = pământ nelucrat, de pârloagă.

vățaf = supraveghetor al slugilor de la o curte boierească sau mănăstire.

vechil = supraveghetor și administrator, om de încredere al stăpânului.

Tetraevangheliar = manuscris sau carte cuprinzând cele patru evanghelii.

vecin = țaran aservit stăpânului feudal sau mănăstirii obligat să presteze în muncă, contribuții în natură sau bani.

vel = mare, precede un rang boieresc folosindu-se și pluralul *veliți* = mari.

vtori = al doilea, precede titlul unui rang boieresc.

zapis = document scris prin care se consemna un contract între două părți cu ocazia unei vânzări.

Lista domnilor prezentată în ordine cronologică

Radu I voievod, domn al Țării Românești, fiul lui Nicolae Alexandru, a domnit între circa 1377-1383, apărător, ctitor. Însmormântat în Biserica Domnească din Curtea de Argeș.

Mircea cel Mare (cel Bătrân) voievod, domn al Țării Românești, fiul lui Radu I. A domnit 23 septembrie 1386 – decedat 31 ianuarie 1418, apărător, ctitor. Însmormântat în biserica mănăstirii Cozia.

Vlad Călugărul voievod, domn al Țării Românești, fiul lui Vlad Dracul. A domnit septembrie-noiembrie 1481 și aprilie 1482-septembrie 1495. Însmormântat în biserica mănăstirii Glavacioc.

Vlad Vintilă de la Slatina, voievod, domn al Țării Românești, fiul lui Radu cel Mare, a domnit după 18 septembrie 1532 și până după 10 iunie 1535 decedat lângă Craiova, însmormântat în biserica mănăstirii Menedic (j. Bz.).

Radu Șerban voievod, domn al Țării Românești înainte de 3 august 1602 până în decembrie 1610 și din iunie 1611 până după 8 septembrie 1611. Decedat la Viena la 13 martie 1620 însmormântat la 16 martie 1620 în catedrala Sf. Ștefan, reînhumat în noiembrie sau decembrie 1640 în biserica mănăstirii Comana (j. Gr.).

Matei Basarab voievod, domn al Țării Românești, descendent din boierii Craiovești, înrudit cu Neagoe Basarab. La 20 septembrie 1632 intra în București, decedat la 9 aprilie 1654. Însmormântat în Biserica Domnească din Târgoviște, reînhumat în biserica mănăstirii Arnota (j. Vl.).

Constantin Șerban Basarab (Cârnu) voievod, domn al Țării Românești, fiul lui Radu Șerban, 9 aprilie 1654 – februarie 1658. Decedat între 30 aprilie - 27 iunie 1658 la Wautowice în Polonia.

Constantin Brâncoveanu voievod, domn al Țării Românești, nepot de soră al lui Șerban Cantacuzino, 28 septembrie 1688 – 24 martie 1714. Ucis la 15 august 1714 la Istanbul. Îngropat în mănăstirea Halchi, reînhumat în biserica Sf. Gheorghe Nou din București.

Grigore al II-lea Ghica, domn al Țării Românești, nepotul de fiu al lui Grigore Ghica; 5 aprilie 1733 – 16 noiembrie 1735; aprilie 1748 decedat 23 august 1752. Însmormântat în biserica mănăstirii Pantelimon-București cu mențiunea că a fost domn și în Moldova, 26 septembrie 1726 - 5 aprilie 1733 (a părăsit orașul Iași la 23 aprilie).

Nume de localități

Aninoasa, com. rur., j. Muscel, astăzi j. Ag., udată de râurile Bratila și Slănicul; pe malul stâng al râului Bratila biserica fostei mănăstiri, fost metoh al Mitropoliei din București; ctitorie a clucerului Pană Tudoran și a jupănesei Alesandra sfințită la 20 septembrie 1678 (7186) sub domnul Duca Vv.; ctitorul s-a călugărit devenind Tudosie Monahul prefăcând biserica de mir în mănăstire și întărind-o cu ziduri de apărare; la 1730 (7328) octombrie Daniil mitropolitul, fost egumen al acestei mănăstiri a zidit un turn și chilii iar egumenul Mihail Tărtășescu a ridicat paraclisul la 1778. La sfârșitul secolului toate construcțiile mai puțin biserica erau ruinate ca urmare a incendierii de către otomani la 1821, aici retrăgându-se o parte din eteriști după lupta de la Drăgășani.

Episcopia Argeșului înființată la 1793 decembrie - 23 februarie 1794 de către domnul Alexandru Moruzzi după stăruința arhiepiscopiei Țării Românești, a mitropolitului Dositheiu; având clerul din j. Ag. și Olt.; la 1839 s-a înființat un seminar teologic de către domnul Alexandru Ghica între anii 1793-1820; episcop a fost Iosif.

Bârlogi, la sfârșitul secolului XIX sat și com. rur., udat de apa Dâmbovicului, afluent al Neajlovului; în compunerea j. Ag., plasa Gălăsești, la 12 km. de Costești având în compunere satele Bârlogi și Leșile.

Bârsești, sat. j. Ag., plasa Topologul în compunerea com. rur. Cepari-Bârsești la sf. sec. XIX, iar la 1941 separate.

Brădetul, sat și com. rur. la sf. sec. XIX, udat de apa Vâlsanului. Atunci avea 100 familii numărând 549 suflete din care 4 familii cu 20 de țigani; biserica cu hramul Înălțarea Domnului; în anul 1887 erau 446 vite mari (400 boi și vaci, 40 cai, 6 măgari și 1620 vite mărunte (1500 oi, 40 capre, 80 rămători); moșia de 4240 pogoane, proprietate a statului, fostă a Ep. Argeșului, arenda anuală era de 4749,50 lei, avea în exploatare o povarnă, o moară și un fierăstrău folosind apa Vâlsanului.

Brătienii, sat component al com. rur. Brătieni-Galeșul, j. Ag.; la sf. sec. XIX satul Brătieni avea 172 familii cu 606 suflete, iar Galeșul 170 suflete cu 602 suflete; în ambele sate erau 11 familii cu 48 suflete de țigani.

Costești, sat. j. Ag., pe malul drept al râului Vâlsan, componentă a com. rur. Costești-Stroești la sf. sec. XIX avea 340 familii cu 1679 suflete.

Galeșul, sat. j. Ag., component al com. rur. Brătieni-Galeșul; biserică cu hramul Intrarea în biserică.

Glavacioc, râu cu debit semipermanent, izvorăște din zona câmpiei Găvana-Burdea având 132 km., se varsă în râul Neajlov.

Glavacioc, mănăstire, începerea zidirii este atribuită lui Basarab cel Tânăr, zis Țepeluș, fiul lui Basarab al II-lea (a domnit noiembrie 1477-septembrie 1481), la 1477, terminată la 1496 de domnul Vlad Călugărul, înmormântat în biserica mănăstirii; Neagoe Basarab a zugrăvit-o; Constantin Brâncoveanu la 1701 a renovat-o fiind ruinată; biserica are hramul Buna Vestire; există și opinii că această mănăstire este mai veche.

Golești, com. rur., j. Muscel, astăzi j. Ag. importantă zonă viticolă.

Groși, com. rur., j. Ag., udat de gârla Catina.

Nucșoara, com. rur., j. Muscel, astăzi j. Ag., la sf. sec. XIX avea 180 de familii cu 777 suflete.

Prislopul, vârf de munte din culmea Făgărașului, j. Ag., plasa Loviștea.

Prislopul, munte înalt, plaiul Dâmboviței, j. Muscel, astăzi j. Ag.

Prislopul, sat component al com. rur. Vlădești, plasa Râurile, j. Muscel, astăzi j. Ag.

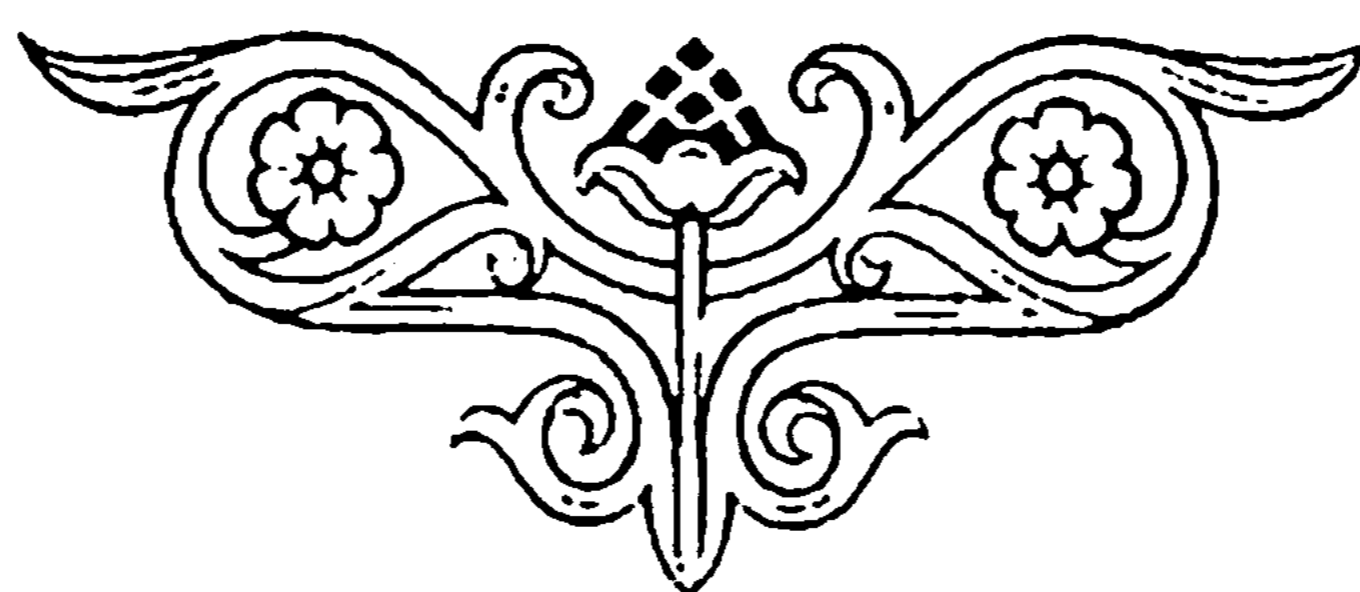
Poenărei, com. rur., j. Muscel, plaiul Nucșoara, udat de râul Doamnei.

Roboaia = Robaia, sat făcând parte din com. rur. Rușătești, j. Ag; aici se află schitul omonim, hram Buna Vestire, situat pe valea Roboaiei, afluent al râului Doamnei; întemeiat de Sava Liveru Mușat; total independent a ajuns în sec. XIX o ruină determinând Episcopia Argeșului să-l rezidească, fiindu-i acum metoh; a adunat o bogată colecție de carte apreciată la sfârșitul secolului de I. Slavici.

Stroești, sat component al com. rur. Costești-Stroești; biserică cu hramul Sf. Nicolae; moșie, proprietatea statului, fostă a mănăstirii Bistrița = 3086 pogoane din care 2500 pogoane pădure.

Vâlsanul, râu de sub vârful Moldoveanu și se varsă după 76 km în râul Argeș la Merișani având bazinul de recoltare al apelor din căldarea glaciară situată între muntele Picuiata (2393 m) și muntele Scărișoara Mare (2495 m.). În cadrul lucrărilor de realizare a complexului hidroenergetic Argeș la înălțimea de 945 m apele Vâlsanului au fost captate, acumulate prin construcția unui baraj în formă de arc, apa punând în mișcare turbinele unei centrale subterane cu o putere de 5 MW ca apoi să fie condusă printr-o conductă ce străbătea muntele pentru a ajunge să mărească debitul lacului Vidraru în Valea cu Pești.

Prof. VIRGILIU Z. TEODORESCU

CUM L-AM CUNOSCUȚ PE NICOLAE IORGA

Ca elev al fostului Seminar Central din București, am avut avantajosul prilej ce ni-l oferea atunci distinsul nostru director, venerabilului preot și scriitor, Petre Partenie, care se găsea în relații de amiciție cu N. Iorga, de a participa și noi elevii școlii, în special cei din cursul superior, în anii 1933-1936, pe care-i evoc, la conferințele sale ce le susținea în deosebi în după-amieze, fie la "Casa Femeii", la "Teatrul Ligii Culturale", la "Fundația Dalles", la "Fundațiile Regale" sau la "Ate-neul Român".

Când l-am cunoscut prima dată la o conferință publică la "Fundația Dalles", aflându-mă cu colegii mei în primele rânduri din sală, cu statura sa impunătoare coborâtă ca dintr-o pădure de brazi bătrâni, cu barba răsfirată pe piept ca a unui prooroc din frescele bizantine, cu ochii săi răcoritori și limpezi, înrouați de urmele unor lacrimi ascunse, cu glasul sacadat de un "r" franțuzesc și afectat de o căldură lăuntrică, mi-a pătruns în suflet cu toată făptura sa, așa ca a tatălui, a mamei, și a tuturor celor dragi ai mei, fără să înțeleg atunci prea mult taina aceasta a iubirii care ne umbrește în soare unii pe alții. Umbra făpturii sale de brad rămu-ros a rămas răcoritoare peste mine toată viața.

La multe din conferințele sale, înainte de a-și începe cuvântarea, îmi amintesc că ținea să spună: – *N-am venit să vă țin o conferință despre lucruri mai mult sau mai puțin cunoscute de dumneavoastră, eu am venit să discutăm subiectul anunțat al conferinței, fiindcă problema subiectului în sine naște la rândul său noi probleme, noi cercetări, noi răspunsuri și ea este vie ca și apa unui râu ce curge, căci ce este altceva istoria, decât apa timpului ce curge mereu?*

Conferințele sau lecțiile la Universitate ale lui N. Iorga erau de fapt niște angajări ale auditoriului la reflectare, la gândire, la întrebări ce ți le adresa și la răspunsuri ce trebuia să ți le dai și tu însuși. Toată ființa ta îți era frământată și îți rămânea neliniștită de marile adevăruri ale vieții și ale istoriei poporului român și ale omenirii în general. N. Iorga dispunea de o asemenea forță lăuntrică de a crește nedumeriri și de a sufla vânt de ploaie peste arșițe și a rodi lanuri și livezi în locuri încă nebrăzdate. Optimismul și încrederea sa în forțele binelui, ale dreptății și frumosului erau biblice. Așa l-am cunoscut în adolescența mea pe N. Iorga, un profet al neamului nostru, care a sosit atunci cu un anumit rost în istoria noastră, de a ne lumina niște drumuri și rosturi ale vieții noastre.

De multe ori, ca și acum îl văd, cu privirea lui se oprea, ca o lumină de seară ieșită din nori, peste noi cei tineri din sălile de conferințe sau de la cursurile universitare, și ne spunea: – *Un popor se ridică prin tineretul lui, dar vai de poporul acela care piere prin tineretul lui. Ce poți adăuga la profetismul acestor cuvinte?*

Ca student la Facultatea de Teologie între anii 1936-1940 am avut prilejul mai des să-l audiez, fie la conferințele publice, fie la Facultatea de Istorie la cursuri, în special în sala "Odobescu". I-am fost și eu un student "audient" al său, ca și alți colegi de generația mea. Trebuia să mergi din timp să-ți poți ocupa un loc

la cursurile lui N. Iorga, fiindcă riscai să rămâi pe culoar și să te mulțumești cu ce puteai să auzi prin spațiul ușii deschise, căci la N. Iorga lecțiile se țineau cu ușile deschise. Auditorii săi nu erau numai studenții săi de zi de la Facultatea de Istorie, sala era plină cu studenți și de la alte facultăți, ca și cu numeros public de diferite vârste și sexe. Este greu de descris, când îmi amintesc, acea stare de elan sufletesc ce însuflețea auditorii lui N. Iorga.

Din multele sale digresiuni și aluzii ce le făcea la cursuri, căci cursurile sale erau niște șaboane de erudiție, îmi amintesc: – *Fericirea și nenorocirea țării noastre este că e prea bogată. Priviți la țări care au un sol sărac, ca Elveția, Suedia, Norvegia și la civilizațiile lor. În timp când ele își clădeau orașe și universități, noi trebuia să luptăm ca să putem supraviețui. Ni se contestă cei 1000 de ani de existență, dar popoarele barbare-migratoare unde veneau? Veneau în pustiu? Nu veneau la noi după grâne, după vite, după sare și aur? Nu este realitatea aceasta istorică cel mai autentic document al existenței noastre în acest timp? Și când rostea cuvintele, ochii îi fulgerau de lumină.*

O altă amintire pe care o rețin. În cursul unei expuneri, și expunerile sale erau rostite liber și în picioare, care impunea o majestate conferențiarului, referindu-se la jertfele românilor în luptele lor milenare, la un moment, cu mâna dreaptă întinsă ca spre un punct luminos undeva în trecut spre care el privea și voia să-l aducă în vizibilitatea ascultătorilor, spunea: – *Să nu credeți că la Rovine a învins Marele voievod Mircea, la Podul Înalt Ștefan cel Mare, la Călugăreni Mihai Viteazul sau la Mărășești ostașii regelui Ferdinand I. Nu! – și ochii noștri mirați îl urmăreau ce voia să spună – Cei ce au învins, adevărații noștri învingători au fost mamele lor, mamele acelor viteji care au murit pe toate câmpurile de bătălii și și-au lăsat trupurile lor în pământul pe care îl pășim noi alături de umbrele lor, cu răspunderile noastre față de jertfele lor ce ne revin. Mamele lor au știut să-i crească viteji, ele, eroinele noastre neștiute, care nășteau câte 6, 8, 10 sau mai mulți copii și-i creșteau cu trudă, dar cu frică și dragoste de Dumnezeu și de pământul țării. Ele i-au învățat să fie omenoși, harnici, cinstiți, să muncească cinstit pământul lor, dar la vreme de nevoie să-l apere cu viața, ca cel mai mare și sfânt bun pe lume. Și capul, ca într-o adâncă și tăcută reculegere i se pleca spre piept și ochii i se acopereau sub gene, care îi coborau în niște fântâni adânci de lacrimi. Undeva, alături de el, nevăzut, venea în taină și chipul mamei sale, căruia i se închina tăcut și recunoscător și, alături de mama sa, veneau lângă noi în sala de cursuri nevăzute și mamele noastre, pe care le acopeream și noi sub genele înlăcrimate.*

Altă dată, și asta de multe ori, rostea: – *Cea mai mare nenorocire a omenirii este prostia. Din fața focului, din fața apei te poți da la o parte, dar din fața prostului nu te poți da la o parte.*

Când a plecat dintre noi, cum pleacă proorocii martiri, am înțeles intuiția genului care-și prevede sfârșitul, și am plâns cu suspinul "*Plângerilor lui Ieremia*".

Lupta împotriva prostiei, a ignoranței, a micimii sufletești și a răutății josnice a fost lupta de o viață întreagă a lui N. Iorga, pentru care și-a atras nu numai admiratori, dar până și pe ucigași. Lumina lui ce ne-a adus-o și ne-a coborât-o în biblioteci întregi și-n inimile unui întreg popor, cine o va putea stinge vreodată?

Când îl ascultai pe N. Iorga, aveai impresia că nu vorbea numai ascultătorilor de față, cuvântul lui se adresa și celor din trecut, pe care-i acoperea cu recunoștința și cu înțelegerea durerilor și a jertfelor lor, dar nu-i scutea nici de judecata nepărtinitoare a unor greșeli cu amarul aguridei pentru urmași. Și cuvântul lui pornea ca un vânt răcoritor spre viitor, unde întrezărea urcușuri și piscuri însoțite, dar și povârnișuri și căderi în prăpăstii de care eram preveniți să ne ferim. Cuvântul lui încărcat de erudiție informativă era întotdeauna educativ. Era cuvântul unui prooroc coborât printre semenii săi să-i învețe și să le arate drumurile pe care trebuie să meargă în istorie, care vin dintr-un trecut îndepărtat și urcă spre un viitor nesfârșit.

În mijlocul nostru, N. Iorga a rămas mereu un far aprins ce ne luminează drumurile istoriei noastre. De luminile acestui far, eul meu beneficiază cu generozitate din adolescență.

Pr. ION IONESCU

O CONVORBIRE CU PETRACHE LUPU

În ziua de 14 decembrie 1994 a trecut la cele veșnice Petre Gheorghe Preda Lupu, zis Petrache Lupu, cu prohodirea a 12 preoți, în frunte cu Episcopul Vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, în prezent Episcopul Sloboziei, P. S. Damaschin, la vârsta patriarhală de 87 ani, în satul Maglavit din jud. Dolj.

Ciobanul Petrache Lupu, care până în iulie 1935 fusese surd, și aproape mut, s-a învrednicit din partea lui Dumnezeu să fie însănătoșit și ales vas al Lui ca să-I poarte un mesaj adresat poporului român ca oarecând profeții din Vechiul Testament, de a se întoarce către Dumnezeu, de a nu mai face fapte rele, de a se iubi unii pe alții, de a se pocăi, de a se ajutara reciproc, de a nu mai lucra sărbătorile și de a merge la biserică. Cuvântul lui inspirat a trezit atunci multe suflete, fiind un fenomen religios unic petrecut pe pământul românesc. Chemarea sa profetică a fost întărită de Dumnezeu prin numeroase minuni ce s-au petrecut la locul teofaniei, la "Buturugi", în lunca Maglavitului, unde el păștea oile sătenilor, minuni care au fost relatate în numeroase publicații din vremea respectivă. Personal am cunoscut cazul unui fost căpitan invalid, orb din timpul primului război mondial, din Pitești, care și-a recăpătat vederea la Maglavit.

S-au purtat atunci discuții, în special în presă, și s-au afirmat păreri diferite în legătură cu fenomenul de la Maglavit. Și-au spus cuvântul teologi ai vremii, ca Pr. prof. Ion Mihălcescu, ajuns mitropolitul Irineu al Moldovei, Pr. prof. D. Stăniloae, Nichifor Crainic, ca și oameni de știință, cum a fost Prof. dr. Gh. Marinescu și care a publicat atunci lucrarea *Lourd și Maglavit*, care au căutat să explice cazul de la Maglavit ca un fenomen al Revelației divine. În cuvântul său, Petrache Lupu prevestea venirea unor zile grele, dacă oamenii nu se vor îndrepta moral. Într-o toamnă va cădea pe pământ o stea care va arde cu foc la răsărit și la apus și la mijloc vor fi cărbuni și jar și vor veni dureri grele, care nu vor fi înlăturate dacă lumea nu se va trezi moral.

În general, oamenii au căutat să-și ducă viața lor tot în mod obișnuit ca până atunci, considerând cazul de la Maglavit ca o curiozitate bună pentru cei creduli de minuni.

Din august 1944 avea să cadă peste țara noastră steaua comunistă care a adus focul războiului în răsărit, în Basarabia, și în Apus în Ardeal, iar peste toți focul cărbunilor aprinși ai stăpânirii comuniste timp de 45 de ani. În istoria poporului român, perioada comunistă a fost un eveniment cu grele urmări, și el ne-a fost prevestit de Dumnezeu că ar fi putut fi înlăturat dacă ar fi fost urmat de o trezire morală generală ca a ninivitenilor din Biblie.

În toamna anului 1958 am avut prilejul să-l cunosc personal pe Petrache Lupu la el în casă și să stau de vorbă cu el, și-mi îngădui să redau scena amintirii de atunci.

Eram în acea perioadă consilier administrativ la sectorul cultural al Arhiepiscopiei Craiovei și aveam ca îndatorire, între altele, să prezidez împreună cu împuțernicitul politic al cultelor din cadrul Consiliului popular al Craiovei conferințele protopopești raionale, ca delegat al Centrului mitropolitan, pe cele ce-mi re-

veneau repartizate. În 1958, în luna octombrie, am prezidat și conferința de la protoieria din Calafat de care depindea și parohia Maglavit, deservită de doi preoți. Unul din ei, cel tânăr, urmasse cursurile fostului Seminar Central din București, fiind în urma mea cu câțiva ani și eram apropiați. În particular l-am rugat să-mi înlesnească și mie prilejul să pot vorbi cu Petrache Lupu la el acasă. M-a prevenit că este destul de dificil, fiindcă Petrache Lupu este supravegheat îndeaproape de securitate, care identifică pe cei ce vin la el și-i opresc să-l viziteze, dar la o oră mai târzie din noapte, după ce-l va anunța el în mod tainic, o să-l putem vizita. După ce am ajuns la Maglavit la casa preotului și am așteptat să se întunece bine, am pornit însoțit de preot, după ce reușise să-l anunțe de vizită, pe ulița satului ce cobora spre balta Maglavitului la casa lui Petrache Lupu. Ne-a primit bucuros în pragul casei și ne-a poftit să intrăm în casă. Am căutat să nu zăbovim mult, ca să nu-i creăm neplăceri. După ce m-am recomandat, am căutat să-l întreb deschis câte ceva din viața sa și l-am rugat să-mi spună și mie cum a ajuns la regele Carol al II-lea la București și ce i-a spus regelui. Mi-a povestit că după ce și-a vândut două oi din curte s-a dus la București și a fost primit de rege, căruia i-a spus că Moșul l-a trimis să-i spună să-și ia nevasta părăsită și să fie în rândul lumii, că dacă nu face așa își pierde tronul și este rău și pentru țară. A lăsat capul în jos și n-a spus nimic și eu am plecat, dar a venit ce-a venit și peste el și peste țară, fiindcă n-a ascultat ce i-am spus. L-am rugat să-mi spună, între altele, ce a pățit din partea securității când a fost închis. Mi-a spus că Moșu l-a anunțat că o să fie închis și când și cum va fi dus de acasă, dar are să fie cu el. A știut în noaptea când au să vină să-l ridice cu mașina. A așteptat îmbrăcat în curte și le-a deschis poarta securiștilor spunându-le că-i așteaptă să meargă cu ei. Au fost mirați și l-au întrebat de unde știe, dar nu le-a spus nimic. L-au dus mai întâi la Craiova și apoi la București la Ministerul de Interne unde l-au coborât în beci, dar s-au purtat omenos cu el fără să-l bată. Când a fost scos la anchetă a fost întrebat dacă a fost surdo-mut, cum s-a vindecat, ce a spus el la lume și cine i-a spus să vorbească. Le-a răspuns că toată lumea din sat știe că nu putea să vorbească și să audă până nu i s-a arătat Moșul și i-a spus ce să spună la lume ca să nu mai fie rea și păcătoasă că va cădea peste noi o stea din cer într-o toamnă, care ne va arde cu foc. Râzând, unul din ofițerii anchetatori, l-a întrebat unde este steaua căzută din cer. Petrache Lupu i-a răspuns arătându-i steaua comunistă pe care o purta pe chipiu și pe umeri spunându-i că aceasta este steaua pe care a anunțat-o el că va veni. Au lăsat capetele în jos și n-au mai zis nimic. După cinci zile de arest i-au dat drumul și i-au cerut să nu mai spună nimic la lume și să nu mai vină nimeni la el.

La sfârșit am îndrăznit să-l întreb dacă o să mai scăpăm noi de comuniști și mi-a răspuns: "Moșul mi-a spus că n-o să mor până nu pleacă ăștia. Vorbele lui mi-au trecut ca un fior prin inimă și nu m-am putut opri fără să mă închin și să spun și eu: Să ne-ajute Dumnezeu! la care el a adăugat că vor pleca, dar cu dureri pentru oameni.

S-au împlinit în 1989 spusele lui Petrache Lupu și a plecat apoi și el în decembrie 1994 în Împărăția lui Dumnezeu, pe care l-a ales vas curat al Său să-I vestească cuvântul poporului român. Mesajul lui purtat ne-a rămas să fie chemarea împlinirii voii lui Dumnezeu, căci, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel, "plata păcatului este moartea" (Rom. 6, 23).

Pr. ION IONESCU

ÎNVĂȚĂMÂNTUL CATEHETIC ÎN PRIMELE SECOLE

1. Preliminarii

Istoria învățământului religios creștin începe odată cu activitatea Domnului nostru Iisus Hristos. El este cel dintâi învățător și modelul desăvârșit pentru a fi urmat. Venind la "plinirea vremii", a adus cu Sine și o învățătură nouă dumnezeiască, pentru că El Însuși era Dumnezeu. Trimis de Tatăl pe pământ cu o misiune sacră, El și-a direcționat activitatea pe trei planuri: 1. ca Arhiereu, refăcând legătura dintre Dumnezeu și om; 2. Ca împărat conducând pe oameni pe drumul mântuirii; 3. Ca învățător și profet, aducând o învățătură nouă, supremă și sublimă. "Această este porunca Mea Să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit și Eu" (Ioan XV, 12 și 17).

Mântuitorul este numit: Rabbi (Ioan XIII, 13-14). Însuși Iisus Hristos primește și Își atribuie acest titlu, zicând: "Voi mă numiți pe Mine Învățătorul și Domnul și bine ziceți, căci sunt" (Matei XII, 8-10). El este învățătorul și modelul unei vieți morale noi; superioare, necunoscute până atunci de nici o altă religie sau sistem filosofic. Învățătura Lui n-a fost și nu poate fi depășită de nici un sistem de gândire, filosofic sau religios, căci nici un alt întemeietor de asemenea sisteme nu și-a armonizat într-atâta învățătura propovăduitoare cu viața sa personală.

O trăsătură esențială a învățaturii Mântuitorului este caracterul ei universalist. "Și se va propovădui Evanghelia aceasta a împărăției în toată lumea spre mântuire la toate popoarele" (Matei XXIV, 14). Iar apostolii au înțeles mesajul acesta ca pe un imperativ și au continuat vestirea învățaturii Domnului Hristos supunându-se poruncii primite de la El: "Drept aceea, mergând învățați toate neamurile botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh" (Matei XXVIII, 19, 20).

Învățătura și botezul erau atât de legate între ele, încât Mântuitorul le-a cuprins pe amândouă într-o singură poruncă. Conformându-se poruncii Mântuitorului, apostolii și-au început opera misionară prin predică, adică prin anunțarea noii învățături aduse de Mântuitorul și numai după aceea administrau botezul celor care credeau și doreau sincer să intre în creștinism prin această taină. Învățământul în perioada apostolică avea ca obiect vestirea Evangheliei și se materializa prin predici care, uneori, se prelungeau mult, peste miezul nopții. Amintim episodul din Troa, când Sfântul Apostol Pavel și-a prelungit cuvântul până la miezul nopții, iar un tânăr cu numele Eutihie, șezând pe fereastră, a adormit și a căzut de la catul al treilea (Fapte XX, 6-12). Nu se concepe deci, creștin, cât de simplu, care să nu fie instruit, cât de elementar, asupra învățaturii creștine¹.

2. Învățământul harismatic în perioada apostolică

Creștinismul, spre deosebire de păgânism, este o religie-învățatură și trebuie în mod necesar să aibe și să desfășoare un învățământ religios. Învățământul acesta

1. G. Bareille, *Catéhuménat*, în: *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome II, deuxième partie, Paris, 1923, col. 1968.

a început cu însuși opera evanghelizării și creștinării, căci Biserica primară era prin excelență o biserică misionară². Misionarii, fie ei apostoli, ucenicii sau urmașii acestora, au fost primii învățători ai creștinilor care îi pregăteau pe aceștia atât înainte, cât și după primirea botezului, cu privire la problemele de credință. Baza acestui învățământ o constituia învățătura Domnului Iisus Hristos și, prin urmare, avea o importanță deosebită pentru cei care se ocupau cu propovăduirea ei. Datorită acestora era ca învățătura să ajungă la mintea și inima creștinilor, nefalsificată, dreaptă și adevărată, așa cum o lăsase Mântuitorul. Scrierile Noului Testament și cele de mai târziu ale părinților apostolici sunt pline de îndemnuri pentru păstrarea învățăturii creștine curate (II Timotei II, 15-16). La început creștinii nu aveau voie să citească nimic în afară de scrierile sfinte, fiind sfătuiți adesea să se țină departe de scrierile păgânilor³.

Importanța învățământului creștin făcea ca acesta să nu fie lăsat la îndemnul oricui. Deși nu era exclus ca orice creștin să poată câștiga pe alții pentru credința în Hristos, purtătorii calificați ai cuvântului lui Iisus erau harismatici, adică acei creștini care se remarcă prin darurile lor naturale și mai ales, prin cele ale Sfântului Duh și care erau investiți cu slujba cuvântului după felul darurilor lor⁴. "Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică, întâi apostoli, al doilea profeți, al treilea învățători..." (I Cor. XII, 28).

Deși chemarea este unitatea, în sensul mai larg al cuvântului, prin obiectul și scopul său, care era vestirea Evangheliei lui Hristos, totuși, fiecare categorie din cele amintite și-a împlinit misiunea potrivit chemării sale speciale, în măsura harului primit de la cel care i-a trimis. Referindu-se la aceasta, profesorul Teodor M. Popescu scrie: "Pe când apostolul este misionarul profesionist, iar profetul organul inspirat care prezice, revelează, ceartă și sfătuiește, didascălul este, așa cum arată și numele, învățătorul propriu-zis al comunității, cel care se ocupă mai îndeaproape cu problemele de credință și doctrină"⁵. În triada de slujitori ai cuvântului lui Dumnezeu, didascălul este factorul esențial al învățământului creștin. Numai el are ca funcție determinată învățătura. Dată fiind importanța acestei funcții pentru creștinism, permanentă prin însăși necesitatea ei, ea a supraviețuit celorlalte. Apostolii și profeții au îndeplinit funcții excepționale, iar mandatul lor s-a sfârșit odată cu încetarea harismelor. Numai didascălul creștin a depășit epoca harismelor și s-a menținut ca profesionist al învățăturii, activ și indispensabil în viața Bisericii. Chemarea lui nu era condiționată numai de harismă, ea nu era numai un dar extraordinar, ci și o funcție normală, obișnuită și permanentă a creștinismului, funcție legată de natura și scopul ei deoarece creștinismul, fiind o religie-învățătură, a avut totdeauna nevoie de învățători.

În ce constă învățământul și cum îl predau didascălii nu știm precis, activitatea lor nefiind descrisă mai amănunțit nici de scrierile Noului Testament și nici de scrierile părinților apostolici. Presupunem însă că acum preocuparea de bază era să se amintească celor de curând convertiți la creștinism, trăsăturile funda-

2. Teodor M. Popescu, *Primii didascăli creștini*, București, 1932, p. 5.

3. H. Achelis, *Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten*, Leipzig, 1912, p. 136.

4. T. M. Popescu, *op. cit.*, p. 7.

5. *Ibidem*, p. 9.

mentale ale învățăturii creștine. Este știut că nu toți câți auzeau predica apostolică se decideau pentru creștinism. Se cunosc chiar cazuri de creștini, care au renunțat după o vreme la credința lor, redevenind păgâni. Nu devenea deci creștin oricine asculta un apostol și nici nu rămânea creștin oricine se botezase. Iată de ce era necesar ca pe urmele apostolilor și misionarilor să lucreze didascălii, care să-i întâlnească pe cei convertiți, să întrețină noua lor credință.

Desigur că învățătura didascălilor nu se reducea la o simplă repetare a predicii apostolilor. Trebuia ca elementele de credință să fie lămurite și adâncite. Creștinii, oricât de simplii ar fi fost la început, își puneau întrebări și își aveau nedumeririle lor. Discutând între ei, ajungeau uneori de la simple chestiuni de conduită zilnică la probleme de doctrină și morală⁶. Din epistolele pauline reiese faptul că în anumite comunități, creștinii erau frământați de idei care produceau nedumerire și chiar tulburare, fapt ce impune intervenția autoritară a Apostolului: "Iar de întrebările lumești și de înșirări de oameni și de certuri și de sfădirile pentru lege ferește-te, căci sunt nefolositoare și deșarte" (Tit III, 9). În micile comunități creștine, "reflecția, gândirea, facultățile de raționament și discuțiile se găseau fără încetare. La Corint sau Colose se constata o vie frământare de a nu fi un spirit amorțit și mediocru"⁷. Cu cât mai mult se impunea existența unui didascăl care să dea răspuns întrebărilor și să risipească îndoielile creștinilor, asigurându-le acestora un minim de cunoștințe, pentru a putea face față atacurilor venite din partea păgânilor.

Unii istorici consideră că didascălii au fost instituiți de Sfântul Apostol Pavel, care se preocupa ca în toate comunitățile nou înființate, să existe oameni în stare să explice și să apere adevărul de credință propovăduit de apostoli⁸. Desigur Sfântul Apostol Pavel a apreciat activitatea didascălilor, el însuși fiind foste învățat, dar așa cum toți harismaticii timpurilor apostolice erau o apariție proprie aceluși timp, datorită revărsării din belșug a darurilor Sfântului Duh, didascălii nu pot fi primiți decât ca o instituție legată de acțiunea Sfântului Duh. Nu se poate spune despre didascăli că au fost puși în comunitate de apostoli sau cel puțin nu era o regulă pentru aceasta, așa cum erau puși clericii.

O comunitate se putea constitui fără să-i aibă, iar când îi avea, nu și-i da prin alegere ca pe cleric și nici nu erau legați de o anumită comunitate. Rațiunea existenței și funcțiunii didascălului într-o religie cu doctrină dogmatică și morală se impunea de la sine. Necesitatea învățământului organizat era o realitate ce se acorda și cu intenția Mântuitorului de a trimite să predice creștinismul "profeți și înțelepți și cărturari" (Matei XXIII, 34). Cuvântul vestit trebuia repetat, lămurit, explicat și chiar aplicat. Dacă cei doisprezece și Sfântul Apostol Pavel aveau competența s-o facă, posedând ca misionari darul învățaturii într-un grad deosebit, împrejurările și caracterul misiunii lor nu le lasă timp și pentru aceasta.

Obligația prin calitatea lor de "trimiși" ca să străbată pământul și să ducă vestea cea bună lumii întregi, misionarii nu puteau să rămână prea mult timp într-un loc și să stăruie în instruirea celor botezați. Caracterul harismei profetice, de obicei inspirate, nu era, de asemenea, întru totul proprie învățământului, cu toate că

6. Ibidem, p. 13.

7. Eugene de Faye, *Etudes sur les origines des Eglises de l'age apostolique*, Paris, 1904, p. 264.

8. T. M. Popescu, *op. cit.*, p. 10.

și profeții erau slujitori ai cuvântului și colaborau astfel la opera învățământului creștin. Iată de ce învățământul creștin necesita ca om special pe didascăl. Acesta se consacra învățământului având pentru aceasta nu numai harismă, ci și cunoștințele necesare, putând, în același timp, să se lege de o comunitate pe viață. Se înțelege, din aceste generalități că obiectul didascaliei era învățătura Mântuitorului, Evanghelia, așa cum a fost ea predicată de Apostoli. În ordinea doctrinară au fost preocupați mai ales de ceea ce era mai necesar de știut din adevărurile de credință ale Evangheliei. Ei trebuiau să cunoască Vechiul Testament, să fie obișnuiți cu interpretarea lui, să-l pună de acord cu legea nouă.

În primele comunități creștine, continuă să se citească din cărțile sfinte în care creștinii găseau norme pentru credința lor⁹.

Creștinii posedau cărțile Vechiului Testament, de altfel, adunate laolaltă, pe când Evanghelia nu circula, la început, decât sub forma predicii orale¹⁰, așa că Vechiul Testament oferea o primă bază a învățaturii formulate de autoritatea Revelației. O anumită lumină asupra obiectului și formei învățământului didascărilor o aruncau unele scrieri postapostolice, îndeosebi "Învățătura celor doisprezece Apostoli", caracterizată ca fiind un catehism al timpului în care s-a scris¹¹. Deci din acest catehism care reprezintă cel mai vechi formular de învățatură creștină, chestiunile dogmatice lipsesc, locul și importanța acordate problemelor morale făcând din el mai mult o cateheză morală. Aceasta nu înseamnă că doctrina dogmatică lipsea din învățământul creștin. Învățământul harismatic nu era și nu putea fi lipsit de partea doctrinară.

În nici un caz lipsa doctrinei dogmatice din prima scriere postapostolică nu ne îndreptățește să credem că primii creștini nu erau preocupați de doctrină. Morala creștină, ca o nouă disciplină a vieții, presupunea credința creștină. Apostolii și ceilalți misionari le-au învățat pe amândouă. Sfântul Apostol Pavel ne dă câteva elemente în acest sens în Epistola I către Corinteni unde vorbește despre Învierea Mântuitorului și arătările sale ulterioare. Multe alte mărturii din Noul Testament și din scrierile părinților apostolici confirmă existența unui învățământ dogmatic al misionarilor. Dar dacă învățătura doctrinară nu lipsea din predica misionarilor, se înțelege că ea nu putea să lipsească nici din învățământul didascărilor.

Pe de altă parte, învățătura creștină nu se putea mărgini numai la partea doctrinară, teoretică, nici în predica misionarilor, nici în activitatea didascărilor. Strâns legată și condiționată de credință era toată viața creștinului. În Epistola către Diognet citim: "nu este nici viață fără cunoștință, nici cunoștință dreaptă fără viață adevărată"¹². Rezultă de aici că didascălul creștin acorda același interes atât laturii morale a creștinismului, cât și celei doctrinare. Sfântul Ignatie privește în aceeași strânsă legătură viața adevărată cu credința curată și rezumă oarecum în ele creștinismul: "Credința și dragostea sunt totul"¹³. Învățătura didascărilor îm-

9. E. Amann, *L'Eglises des premiers siècles*, Strasbourg, 1928, p. 49.

10. Abia către sfârșitul secolului al doilea canonul Sfintei Scripturi se fixează definitiv.

11. E. Jacquier, *La doctrine des douze Apôtres et ses enseignements*, Paris, 1981, p. 258; vezi și G. Bareille, op. cit., col. 1980.

12. Epistola către Diognet, XII, 4, în: *Părinți și Scriitori Bisericești (PSB)*, vol. I, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 345.

13. Sfântul Ignatie Teoforul, Epistola către smirneni, în: *PSB*, vol. I, București, 1979, p. 184.

brățișă deci, pe de o parte cunoștințele religioase ale creștinilor, pe de altă parte viața lor morală: "cunoștință adevărată și viață adevărată".

3. Învățământul catehetic în perioada apostolică

Catehumenatul a fost o instituție a Bisericii creștine primare, având ca obiect pregătirea celor ce doreau să se boteze. Existența și organizarea unei astfel de instituții se explică prin importanța și rolul pe care l-a jucat botezul în viața celor convertiți, cât și prin necesitatea de a admite în Biserică numai pe cei care merituau. Datorită nevoilor interne ale Bisericii, în creștinism, intrând și oameni cu concepții și idei preluate din sistemele filosofice existente pe atunci, de timpuriu învățătura creștină începe să preceadă botezul. Mărturia o dă scrierea "Învățătura celor doisprezece Apostoli": După ce arată care sunt cele două căi pe care le poate urma omul: calea vieții și calea morții, precizează: "cu privire la botez, așa să botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"¹⁴.

Deci, încă înainte de sfârșitul secolului I, cei care doreau să se boteze erau mai întâi inițiați în învățătura creștină. În acest context, unii istorici afirmă că atribuțiile didascălului se extindeau și asupra catehumenatului. L. Duchesne înclină spre o identificare a didascălului cu catehetul¹⁵. Alții consideră cele două instituții, didascalia și catehumenatul echivalente, atribuind, în general, didascălului, pe lângă instruirea creștinilor și învățământul catehetic¹⁶. Teodor M. Popescu afirmă că: "aceasta înseamnă o întindere și o adaptare a învățăturii la necreștinii dornici de convertire, care se pregăteau pentru botez și este un indiciu al trecerii de la harismă la profesiune"¹⁷.

Că nu intra catehizarea direct și de la început în atribuțiile didascălului se vede și din aceea că aceasta nu-i revenea în mod exclusiv. Același lucru îl făceau clericii, de toate treptele, lectorii și chiar diaconițele aveau un rol în catehizarea femeilor. La început erau relativ ușor primiți în creștinism cei care doreau să intre. Faptele Apostolilor ne stau mărturie, prin episodul de la Cincizecime, asupra condițiilor simple în care se făcea botezul. După predica ținută de Sfântul Apostol Petru, mulțimea, întrebându-l ce trebuia să facă, acesta a răspuns: "Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos" (Fapte II, 38). Alt învățământ catehetic în afară de predica misionară nu există, deci, pentru acest timp, cu toate că didascălii existau la acea dată. Instruirea religioasă, atât de redusă înainte de botez, era completată după botez, chiar de acei didascăli. Numai așa se poate înțelege didascălul-catehet. Deci, didascălul a fost anterior catehumenatului și era necesar chiar după organizarea acestuia¹⁸.

Funcția lui nu era identică cu catehizarea, nici legată sau condiționată de ea, ci paralelă. E drept că acesta îndeplinea uneori și misiunea de catehet, deși funcția lui de didascăl era permanentă, după cum permanentă era și nevoia de învățătură. De aceea, ea precede catehezei și-i supraviețuiește, totodată. Prin urmare, cele

14. Învățătura celor 12 Apostoli, în: Părinți și Scriitori Bisericești, vol. I, p. 28.

15. L. Duchesne, *Origines du cult Chretien*, Paris, 1925, p. 14.

16. T. M. Popescu, op. cit., p. 25.

17. Ibidem, p. 25.

18. Ibidem, p. 28.

două funcții nu se exclud reciproc, ci au coexistat atât cât a durat catehumenatul, ca două ramuri ale învățământului creștin aplicate la categorii diferite. Chiar dacă între învățământul catehetului și cel al didascălului nu a existat o mare deosebire, trebuie admisă între ele o deosebire de grad, în sensul că didascală era superioară catehizării¹⁹.

Didascală se adresa creștinilor, pe când catehizarea se adresa celor ce doreau să intre în creștinism. Noțiunea și cadrul didascălului sunt mult mai largi decât cele ale catehizării. Un didascăl putea fi și catehet, pentru că era mai întâi didascăl, un catehet, nu era însă prin aceasta și un didascăl. Desigur, didascală s-a transformat cu timpul, lărgindu-și atribuțiile. De la didascălul harismatic al timpurilor apostolice, ajungem înainte de sfârșitul secolului II la adevărații profesori de teologie a căror menire a fost aceeași ca obiect și scop, învățătura creștină, dar pe alt plan și cu alte orizonturi.

Una din concluziile esențiale din cele arătate până acum, este că în veacul apostolic instituția catehumenatului își are numai rădăcinile și începuturile sale de modestă organizare. În întinderea acestui veac suflul de viață nouă, de viață creștină internă și curată îi atrăgea pe oameni către Hristos. Exemplul de trăire creștină era factor esențial pentru convertirea mulțimii la Hristos, iar predica misionară dădea oamenilor prilej pentru cunoașterea și urmarea învățăturii adusă de Hristos în lume. Iată câteva motive, printre multe altele, care nu făceau necesară o catehizare stăruitoare, sistematică și mai îndelungată în veacul apostolic²⁰.

Hristos trăia cu adevărat, umplând acest veac și hrănind cu prisosință sufletele dornice de o viață nouă. Mai târziu însă, chiar în veacul al II-lea creștin, necesitatea unei catehizări tot mai organizate și mai sistematice se făcea din ce în ce mai simțită și mai necesară, pentru cei ce doreau să primească botezul. Contactul mai apropiat al Bisericii cu mediul păgân prin convertirea la creștinism a unor oameni cu o cultură deosebită, atacurile venite din parte unor filosofi ca: Cels, Lucian de Samosata și mai târziu Porfiriu, explică ivirea, unui învățământ creștin organizat cu profesori și școli, abia de acum înainte putând fi vorba de începuturile unui învățământ teologic creștin.

Pe de altă parte, către sfârșitul secolului II mulți păgâni profitând de o acalmie în viața Bisericii, în privința persecuțiilor îndurate, au cerut să fie admiși la botez²¹. În fața acestei afluențe, Biserica, care fusese de mai multe ori persecutată, mulți creștini apostaziind și existând pericolul de a fi din nou persecutată, a trebuit să se îngrijească să nu primească în sânul ei decât pe cei care ofereau garanții suficiente de pregătire și devotament. În consecință, Biserica are grijă să pregătească temeinic pe cei care doreau să îmbrățișeze creștinismul impunând pentru candidați o perioadă de noviciat, la început de câteva luni, pentru ca mai târziu să ajungă la o durată de trei ani²². Începând deci cu a doua jumătate a secolului al doilea, își face apariția instituția catehumenatului în mod organizat.

19. Ibidem, p. 28.

20. Pr. Prof. Dumitru Călugăr, *Catehetica*, ed. II, București, 1984, p. 27.

21. G. Bareille, *Catehumenat*, în: *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome II, deuxième partie, Paris, 1923, col. 1969.

22. Pr. Prof. D. Călugăr, *op. cit.*, p. 28.

Mărturii în acest sens avem la Sfântul Justin Martirul și Filosoful care afirmă chiar existența a două categorii de catehumeni. Prima categorie o alcătuiau catehumenii instruiți elementar în învățătura de credință și morală creștină. A doua categorie era alcătuită din catehumeni mai înaintați, din cei care nu se mulțumeau numai cu cunoașterea învățăturilor creștine, ci simțeau necesitatea lăuntrică de a se ruga continuu și de a participa la cultul divin²³. Numele de "catehumeni" îl întâlnim pentru prima dată la Tertulian²⁴. Tot în această perioadă se întâlnește, fie la Roma, fie la Cartagina, Alexandria sau Siria cuvântul "catehumeni", care desemnează pe cei ce aveau să primească botezul²⁵.

4. Instituționalizarea învățământului. Școlile teologice

Alături de învățământul care se adresa maselor largi de credincioși sau neofiți, Biserica a trebuit foarte curând să facă față unui învățământ mai pretențios destinat unor creștini mai pregătiți proveniți mai ales dintre păgâni. Apologeți ca Sfântul Justin Martirul și Filosoful, Tațian, Atenagora, Teofil și Irineu au fost nu numai filosofi, care au văzut în creștinism expresia celei mai înalte idei religioase, ci și creștini care, prin strădaniile lor, și-au adus o contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea învățământului creștin²⁶. Școala deschisă de Sfântul Justin la Roma, între ai cărei elevi s-a numărat și Tațian, poate fi considerată ca prima școală catehetică. La început, Sfântul Justin dădea instrucțiuni în propria casă, care se pare că era o școală particulară. Apare astfel nevoia reprezentanților Bisericii de a pregăti oameni care să cunoască bine învățătura creștină care să nu cadă în rătăcirii.

Învățământul profesat de nenumărate școli păgâne, în care se studiau, cu precădere, autorii clasici, cunoaște acum o înflorire nemaiîntâlnită. Pe de altă parte, numeroși creștini nu se mulțumeau numai cu simpla învățătură pregătitoare pentru botez, ci se mulțumeau numai cu simpla învățătură pregătitoare pentru botez, ci simțeau nevoia unei cunoașteri mai profunde a învățăturii creștine.

Creștinii cu multă greutate îngăduiau fiilor lor să meargă să studieze la înalte școli păgâne în care creștinismul era atacat, iar elevii atrași spre păgânism. Este elocvent în acest sens, un fragment din scrisoarea lui Nicobul, nepotul Sfântului Grigore, către fiul său căruia îi scrie: "Pleacă, fiul meu, pleacă departe; trăiește cu bucurie, cu speranță și sănătate, mergi unde te atrage dorința ta: la cântările privilegiatoarei antice, la cetatea unde se învață legile, la Alexandria unde atâția oameni s-au întors bogați de știință... Dar să ai conducător al vieții și al studiilor tale pe Hristos, acest cuvânt viu pe lângă care elocvența ta este nimic"²⁷.

23. Justin Martirul și Filosoful, Apologia I, 61, în: PSB, vol. 2, Apologeți de limbă greacă, traducere de Pr. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, și Pr. David Popescu, București, 1981, p. 66.

24. Tertulian, De Praescriptione Haereticorum, cap. 41, în: PSB, vol. 2, Apologeți de limbă latină, p. 168.

25. G. Bareille, op. cit., col. 1969.

26. Pr. Bulacu Mihail, Studiu introductiv în catehetica ortodoxă, teză de doctorat, Oradea, 1928, p. 18.

27. Ibidem, p. 19.

Toate aceste lucruri au contribuit la apariția școlilor catehetice. Cu timpul, aceste modeste școli catehetice au devenit puternice centre de știință și cultură teologică, care rivalizau cu știința timpului.

Asupra timpului și modului cum au evoluat aceste școli până la jumătatea secolului al II-lea, nu avem știri sigure, istoriografia bisericească nefiind precisă în acest sens. Istoricul Eusebiu de Cezareea, referindu-se la școala din Alexandria, susține că originea ei urcă până în timpurile apostolice. "După un vechi obicei exista la ei un "didascalion" al științelor sacre care s-a păstrat până în vremea noastră..."²⁸. Cu siguranță că astfel de școli au existat, dacă nu în toate comunitățile creștine noua înființare, cel puțin în centrele mai importante ale lumii romane, precum Antiohia, Ierusalimul, Roma etc. După toate probabilitățile, aceste școli erau dependente de Biserică, căci episcopul se interesa îndeaproape de soarta lor, intervenind în numirea și revocarea conducătorilor lor²⁹.

Organizarea acestor școli pare că a fost dintre cele mai rudimentare la început. Nu aveau local propriu, fapt pentru care cei ce le frecventau se adunau în casa didascălului. Întreținerea didascălilor era lăsat pe seama comunităților respective. Uneori, aceștia erau întreținuți de unii creștini mai bogați. Un oarecare Ambrozie din Alexandria întreținea pentru Origen un întreg personal de copişti și scriitori. Recrutarea auditoriului se făcea din mediile cele mai diverse, existau elevii de toate condițiile și vârstele, păgâni, catehumeni sau creștini botezați. Cu timpul, aceste modeste începuturi didactice iau amploare, ajungând în secolul al III-lea la dimensiunile pe care le cunoaștem când școlile catehetice devin veritabile școli de teologie creștină.

La început, foarte probabil, programa de studii cuprindea numai exegeza biblică, dar cu timpul, pe măsura creșterii numărului și calității auditoriului acesta s-a îmbogățit. Dacă la început creștinii au manifestat o anumită reticență față de cultura și știința păgână, cu timpul atitudinea lor s-a schimbat. După Panten și Clement Alexandrinul, creștinii nu se pot dispensa de știința și filosofia păgână pentru înțelegerea aprofundată a învățăturilor cuprinse în Sfânta Scriptură. Dar cel care a dat un impuls nou învățământului creștin, organizându-l după modelul școlilor păgâne, a fost Origen. În timpul său, învățământul se desfășura în două cicluri distincte: ciclul profan care fusese preluat de la anticii greci și care se baza pe studiul "artelor liberale", care cuprindeau două părți. Prima parte era compusă din: gramatică, retorică și dialectică, alcătuind ciclul trivium sau "cele trei căi". Cea de-a doua parte a artelor liberale cuprindea disciplinele: aritmetica, geometria, astronomia și muzica³⁰. Aceste două cicluri alcătuiau ceea ce în antichitate se numea *enkyklios – paidia*, sistem ce urmărea formarea unei culturi literare fundamentate pe gramatică și retorică, care să ducă la realizarea unui tip de orator³¹. Partea a doua a învățământului practicat de Origen la Alexandria se ocupa cu

28. Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, II, VI, în: PSB, vol. 13, partea I, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, București, 1987, p. 82.

29. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, L'Ecole d'Alexandrie, tome II, premiér partie, col. 806.

30. Muzica la grecii atici era concepută ca știință a raporturilor aritmetice dintre sunete; vezi pentru aceasta Ovidiu Drâmba, *Istoria Culturii și Civilizației*, București, 1990, vol. 3, p. 98.

31. Henri Irénée Marrou, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*, Paris, 1933, p. 217.

teologia creștină, având drept scop aprofundarea cunoștințelor religioase ale creștinilor³². Revirimentul produs de această dezvoltare a învățământului la Alexandria a atras un numeros auditoriu căruia se pare că Origen cu greu îi mai putea face față. În aceste condiții el și-a luat un colaborator în persoana lui Heracles. "Când a văzut că pentru el e prea mult să se adâncească atât în studiul teologiei spre a cerceta și explica Sfintele Scripturi, cât și în catehizarea celor ce veneau la el, încât nu-l mai lăsau nici să respire, Origen a împărțit mulțimile făcând apel la Heracles"³³.

Începătorii pe care îi instruia Heracles nu puteau studia altceva decât ciclul profan, Origen ocupându-se de cei mai avansați. Aceasta înseamnă că Origen, selectând auditoriul său după aptitudinile naturale ale acestuia. Grupându-i pe cursanți în felul acesta pentru seriile de cursuri ale școlii, proceda după o strictă metodă pedagogică. Ceea ce înseamnă, așa cum afirmă istoricul J. Danielou, "că în acest moment la Alexandria ne găsim în fața unui nivel de studii universitare ca pregătire, pentru înțelegerea Sfintei Scripturi"³⁴.

Alexandria, orașul natal al lui Origen, era principalul centru cultural al imperiului roman și punctul de convergență al tuturor curentelor spirituale. În toate culturile de aici simbolismul și alegorismul își aveau locul și importanța lor deosebită. Așa se face că Școala din Alexandria a preluat prin Clement, dar mai ales prin Origen, metoda alegorică de interpretare a textului Sfintei Scripturi, alegorismul devenind specificul acestei școli. Dar nu numai la Alexandria întâlnim în această perioadă un învățământ bine organizat. În Antiohia, una dintre cele mai mari metropole ale lumii antice, unde creștinismul a cunoscut o puternică dezvoltare, încă din timpurile apostolice, a luat ființă o școală catehetică, care cu timpul, a ajuns să rivalizeze cu Școala din Alexandria.

Deși exista de timpuriu aici o școală creștină, totuși ea este cunoscută și se afirmă abia în secolul III, odată cu venirea la conducerea ei a lui Lucian de Samosata. Acesta provenea dintr-o familie de seamă și studiasse la Edessa, unde exista o școală condusă de un anume Macarie. Școala aceasta va juca un rol mai important în perioada următoare, dar care depășește cadrul acestei lucrări.

Prin venirea lui Lucian de Samosata la Antiohia și stabilirea lui la conducerea școlii de aici, aceasta se orientează, cu precădere, spre exegeza biblică. Dacă școala alexandrină excelează prin alegorism, școala antiohiană, în opoziție cu aceasta, dezvoltă și practică o altă metodă în interpretarea Sfintei Scripturi. Este vorba de metoda istorico-gramaticală aplicată la exegeza biblică. Dacă școala antiohiană n-a cunoscut o dezvoltare asemănătoare celei alexandrine, ea a dat totuși, teologiei creștine în secolul al IV-lea pe cel mai mare exeget, Sfântul Ioan Gură de Aur.

Un alt centru important de teologie creștină a fost cel înființat de Origen la Cezareea Palestinei. Izgonit din Alexandria, Origen s-a stabilit la Cezareea, acest

32. Ibidem, p. 4.

33. Eusebiu de Cezareea, op. cit., p. 239.

34. J. Danielou, Origène, Paris, 1948, p. 29.

fapt marcând cea de-a doua perioadă a profesoratului său. El a înființat la Cezareea o școală de teologie după modelul alexandrin. Informații prețioase asupra învățământului practicat, în general, de Origen ne sunt relatate de Sfântul Grigorie Taumaturgul în discursul de mulțumire adresat lui Origen la părăsirea școlii: "El forma atât partea superioară, cât și pe cea inferioară a sufletului; pe cea superioară cu dialectica, pe cea inferioară cu științele naturii. Ne învața fizica, acea știință înaltă și admirată de toți și celelalte discipline la fel de importante ca: geometria dragă tuturor, ale cărei date nu pot fi puse la îndoială și astronomia, știința înălțimilor"³⁵.

C o n c l u z i i

Venind să mântuiască lumea, Hristos a adus cu Sine și o învățătură nouă, dumnezeiască. Deci, creștinismul este o religie-învățătură și a trebuit să profeseze și să dezvolte de la început un învățământ special.

Împrejurările și condițiile în care a apărut creștinismul, frământarea și confruntarea ideologică dintre diferitele sisteme filosofice și religioase, au impus dezvoltarea și organizarea unui învățământ teologic prin care creștinii să poată face față numeroaselor probleme ce se iveau din această confruntare.

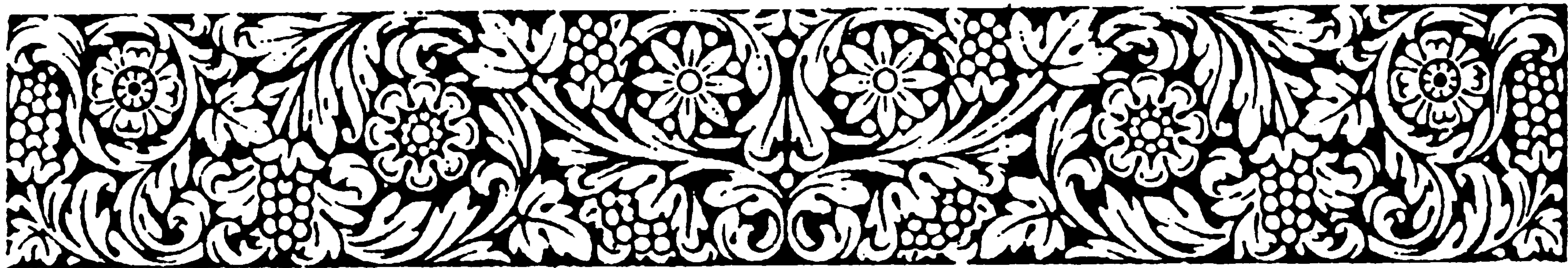
Pe lângă învățământul profesat la început de didascălii harismatici, s-a dezvoltat foarte curând și un învățământ catehetic destinat celor ce se pregăteau să primească botezul. Acest fapt a dus la organizarea unor centre catehetice, la început destul de modeste, dar care, cu timpul, s-au transformat, prin învățământul și metodele practicate de didascăli ca: Panten, Clement și Origen, în adevărate școli de teologie creștină.

Putem spune că în amalgamul de idei și curente din această perioadă, singura învățătură și disciplina creștinilor a putut să salveze creștinismul de la încercarea de anihilare venită din partea unor învățați păgâni sau din partea împăraților romani persecutori.

Școlile catehetice din Alexandria, Antiohia, Cezareea Palestinei și Edessa au jucat un rol important în viața Bisericii sub toate aspectele: misionar, doctrinar, moral etc. Ele au contribuit prin reprezentanții lor de seamă la combaterea ereziilor în cadrul sinoadelor ecumenice sau locale, dar și la precizarea și formularea adevărurilor de credință, în conformitate cu Sfânta Scriptură.

Pr. lector dr. CONSTANTIN PĂTULEANU

35. Sf. Grigorie Taumaturgul, Discursul Sfântului Grigorie Taumaturgul, adresat lui Origen, în Cezareea Palestinei, în: PSB, vol. 10, studiu introductiv, traducere, note și indicii, de Pr. Prof. C. Cornețescu, București, 1984, p. 26.

• PĂRTEA OFICIALĂ •

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul ședinței de lucru din 26-27 noiembrie 2002*

În conformitate cu convocarea nr. 4692 din 17 octombrie 2002 făcută de Prea Fericitul Părinte Teoctist, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în zilele de marți 26 și miercuri 27 noiembrie 2002, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit în ședința de lucru la reședința patriarhală din București.

MARȚI, 26 NOIEMBRIE 2002

1. Oficierea Sfintei Liturghii.

Începând cu orele 8.00 a fost săvârșită **Sfânta Liturghie** în Catedrala Patriarhală de către Prea Sfințitul Corneliu Bârlădeanul, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Hușilor, înconjurat de un sobor de ieromonahi și diaconi, cu participarea membrilor și credincioșilor aflați la sfânta slujbă.

2. Oficierea Te-Deum-ului pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod.

La orele 9.30, în continuarea Sfintei Liturghii, membrii Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist au participat la slujba **Te-Deum-ului** pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod, oficiat tot de către P.S. Arhiepiscop-Vicar Corneliu Bârlădeanul și soborul slujitor.

La orele 10.00, după Te-Deum, membrii Sfântului Sinod au luat loc în sala sinodală din reședința patriarhală, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

ȘEDINȚA SFÂNTULUI SINOD

3. Apelul nominal.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe Prea Sfințitul Episcop-Vicar Patriarhal Vicențiu Ploieșteanu, Secretarul Sfântului Sinod să dea citire **Apelului nominal**.

* Sumar redactat de Pr. Dr. Augustin Rusu, consilier patriarhal, pe baza procesului-verbal al ședinței existent la Cancelaria Sfântului Sinod

Sunt prezenți: *Prea Fericitul Părinte* TEOCTIST, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – Președintele Sfântului Sinod, *II.PP.SS.:* DANIEL, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, ANTONIE, Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit Ardealului, TEOFAN, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, NICOLAE, Arhiepiscopul Timișoarei și Mitropolitul Banatului, PETRU, Mitropolitul Basarabiei, SERAFIM, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania, Europa Centrală și de Nord, TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului, NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, BARTOLOMEU, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și ANDREI, Arhiepiscopul Albei Iuliei; *PP.SS.* GHERASIM, Episcopul Râmnicului, EFTIMIE, Episcopul Romanului, EPIFANIE, Episcopul Buzăului, CALINIC, Episcopul Argeșului și Muscelului, IOACHIM, Episcopul Hușilor, CASIAN, Episcopul Dunării de Jos, TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, LAURENȚIU, Episcopul Caransebeșului, JUSTINIAN, Episcopul Maramureșului și Sătmarului, DAMASCHIN, Episcopul Sloboziei și Călărașilor, IOAN, Episcopul Covasnei și Harghitei, GALACTION, Episcopul Alexandriei și Teleormanului și SOFRONIE, Episcop al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria; *PP.SS. Episcopi-Vicari Patriarhali* VINCENȚIU PLOIEȘTEANU – Secretarul Sfântului Sinod, AMBROZIE SINAITUL și CIPRIAN CÂMPINEANUL; *PP.SS.:* SEBASTIAN ILFOVEANUL și VARSANUFIE PREAHOVEANUL, Episcopi-Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, GURIE STREHĂIANUL și NICODIM GORJEANUL, Episcopi-Vicari ai Arhiepiscopiei Craiovei, LUCIAN LUGOJANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, DANIIL PARTOȘEANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și administrator al Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia, Siluan Mărsilianul, Episcop-Vicar al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și GHERASIM PUTNEANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților; *PP.SS.:* IRINEU SLĂTINEANUL, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Râmnicului, IOACHIM BĂCĂUANUL, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Romanului, CORNELIU BĂRLĂDEANUL, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Hușilor, PETRONIU SĂLĂJANUL, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Oradiei, Bihorului și Sălajului și IUSTIN SIGHETEANUL, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmarului.

Absentează motivat: *II.PP.SS.:* IOSIF, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și NICOLAE, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada; *PP.SS.:* IOAN, Episcopul Oradiei, Bihorului și Sălajului; IRINEU BISTRIȚEANUL și VASILE SOMEȘANUL, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Constatând prezența statutară a membrilor Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Președinte declară legal constituit Sfântul Sinod și deschide ședința de lucru a sesiunii pe 2002.

4. *Cuvântul introductiv al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.*

În deschiderea ședinței de lucru, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist rostește un scurt **cuvânt introductiv**, adresând membrilor Sfântului Sinod urări frățești de bun venit și mulțumindu-le că s-au desprins din noianul problemelor pe care le au fiecare în eparhie, răspunzând invitației de a participa la prezenta ședință sinodală. Arătând că proiectul Ordinii de Zi a fost transmis din vreme, Prea Fericirea Sa subliniază că în mare parte temele ce se vor aduce în dezbatere sunt cunoscute, întrucât majoritatea sunt primite de la eparhii, exprimându-și încredințarea că în cele două zile rezervate lucrărilor se va reuși examinarea și aducerea de soluții tuturor problemele puse în discuția acestei ultime ședințe sinodale a sesiunii anului 2002.

În continuare, Prea Fericirea Sa arată că, de la ultima ședință de lucru din iulie, Sfântul Sinod s-a îmbogățit și întinerit cu doi membri, respectiv Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și Prea Sfințitul Episcop-Vicar Patriarhal Ciprian Câmpineanul fiind necesar ca, potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, să se procedeze la repartizarea lor în comisiile de lucru ale Sfântului Sinod.

În încheierea cuvântului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invocând binecuvântare cerească de la Milostivul Dumnezeu, urează membrilor Sfântului Sinod «bun venit și spor în lucrarea comună a actualei ședințe sinodale».

5. *Componenta Comisiilor de lucru ale Sfântului Sinod.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist supune spre aprobarea plenului **Comisiile de lucru ale Sfântului Sinod**, precizând că, potrivit prevederilor statutare, este necesar să se procedeze la **repartizarea în comisiile sinodale** a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicolae al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și a Prea Sfințitului Episcop-Vicar Patriarhal Ciprian Câmpineanul, cât mai potrivit cu preocupările și activitatea pe care o desfășoară.

Ca urmare, în temeiul prevederilor art. 40 din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, plenul Sfântului Sinod hotărăște:

– *Aprobă repartizarea I.P.S. Arhiepiscop Nicolae al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada la Comisia Relațiilor Externe Bisericești, precum și repartizarea P.S. Episcop-Vicar Patriarhal Ciprian Câmpineanul la Comisia Învățămintului pentru pregătirea personalului bisericesc.*

– *Aprobă componenta celor patru Comisii statutare de lucru ale Sfântului Sinod după cum urmează:*

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALĂ

1. I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului	Președinte
2. I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei	Membru
3. I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților	Membru
4. P.S. Episcop Eftimie al Romanului	Membru
5. P.S. Episcop Ioachim al Hușilor	Membru

6. P.S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului	Membru
7. P.S. Episcop-Vicar Visarion Rășinăreanul	Raportor
8. P.S. Episcop-Vicar Daniil Partoșeanul	Membru
9. P.S. Episcop-Vicar Gherasim Putneanul	Membru
10. P.S. Episcop-Vicar Vasile Someșanul	Membru
11. P.S. Arhiereu-Vicar Ioachim Băcăoanul	Membru
12. P.S. Arhiereu-Vicar Petroniu Sălăjanul	Membru
13. P.S. Arhiereu-Vicar Iustin Sigheteanul	Membru

COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

1. I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei	Președinte
2. I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei	Membru
3. P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului	Membru
4. P.S. Episcop Epifanie al Buzăului	Membru
5. P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului	Raportor
6. P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului	Membru
7. P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmarului	Membru
8. P.S. Episcop-Vicar Sebastian Ilfoveanul	Membru
9. P.S. Episcop-Vicar Calinic Botoșăneanul	Membru
10. P.S. Episcop-Vicar Nicodim Gorjanul	Membru
11. P.S. Episcop-Vicar Lucian Lugojanul	Membru
12. P.S. Arhiereu-Vicar Corneliu Bârlădeanul	Membru

COMISIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

1. I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei	Președinte
2. I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului	Membru
3. I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului	Membru
4. P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos	Raportor
5. P.S. Episcop Ioan al Oradiei	Membru
6. P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor	Membru
7. P.S. Episcop-Vicar Patriarhal Ciprian Câmpineanul	Membru
8. P.S. Episcop-Vicar Varsanufie Prahoveanul	Membru
9. P.S. Episcop-Vicar Irineu Bistrițeanul	Membru
10. P.S. Arhiereu-Vicar Irineu Slătineanul	Membru

COMISIA RELAȚIILOR EXTERNE BISERICEȘTI

1. I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului	Președinte
2. I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale	Membru
3. I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale	Membru
4. I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei	Raportor
5. I.P.S. Arhiepiscop Nicolae al Arhiep. Ort. în America și Canada	Membru
6. P.S. Episcop Timotei al Aradului	Membru
7. P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei	Membru

8. P.S. Episcop Sofronie al Episc. Ortodoxe Române din Ungaria	Membru
9. P.S. Episcop Vincențiu Ploieșteanu, Vicar Patriarhal	Membru
10. P.S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal	Membru
11. P.S. Episcop-Vicar Gurie Strehăianul	Membru
12. P.S. Episcop-Vicar Siluan Marsilianul	Membru

6. Aprobarea Ordinii de Zi și repartizarea lucrărilor la Comisiile sinodale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist supune plenului propunerea să se aprobe **ordinea de zi** prezentată și eventuale noi propuneri de teme. În urma discuțiilor purtate și a completării cu propuneri venite din partea membrilor săi, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă ordinea de zi prezentată cu completările aduse de membrii Sfântului Sinod și repartizarea ei pe Comisii Sinodale de lucru, încredințând celor patru raportori mapele de lucru.*

7. Suspendarea ședinței de lucru.

După aprobarea ordinii de zi și repartizarea lucrărilor pe comisii, la 11.00 Prea Fericitul Părinte Președinte dispune suspendarea ședinței în vederea examinării lucrărilor în comisiile sinodale și pentru întocmirea referatelor ce urmează a fi prezentate plenului Sfântului Sinod.

8. Reluarea ședinței în plen. Prezentarea rapoartelor comisiilor sinodale

În după-amiaza aceleiași zile, la orele 17.00, în sala sinodală a reședinței patriarhale, se reiau lucrările Sfântului Sinod, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALĂ

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe *P.S. Visarion Rășinăreanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială* să prezinte referatele comisiei după cum urmează:

Temei nr. 5085/2002 – Procesul-Verbal din 25 noiembrie 2002 cuprinzând propunerile Comisiei Sinodale pentru Canonizarea Sfinților Români în legătură cu unele texte liturgice avute în examinare.

La convocarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a avut loc întrunirea comisiei, la Palatul Patriarhal, cu următoarea ordine de zi:

– *Temeiul nr. 537/2002* – adresa Episcopiei Buzăului nr. 4364/2002 privind canonizarea Mitropolitului Teodosie al II-lea al Moldovei, în care scop se înaintază dosarul cauzei, cuprinzând unele studii despre viața și activitatea Mitropolitului Teodosie al II-lea și slujba, împreună cu Acatistul întocmit prin grija Episcopiei Buzăului.

– *Temeiul nr. 2896/2002* – Privind modul de aducere la îndeplinire de către PP.SS. Arhieriei-Vicari Irineu Slătineanul și Ioachim Băcăuanul a hotărârii Sfântu-

lui Sinod privind definitivarea Acatistului, Slujbei și Studiului-Document referitoare la viața Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, în vederea propunerii de canonizare.

– *Temeiul nr. 5085/2002* – Precesul-Verbal al ședinței Sinodului Mitropolitean al mitropoliei Ardealului din 09 noiembrie 2001 în legătură cu:

a. Slujba și Acatistul Sfinților Mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel (21 octombrie), elaborate prin purtarea de grijă a Arhiepiscopiei Sibiului;

b. Slujba și Acatistul Sfântului Ierarh Ghelasie de la Râmeț (30 iunie), elaborate prin purtarea de grijă a Arhiepiscopiei Alba Iuliei;

c. Slujba și Acatistul Sfântului Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș (24 aprilie), elaborate prin purtarea de grijă a Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului;

d. Slujba Sfinților Martiri Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei 4 fii: Constantin, Radu, Ștefan și Matei și a sfetnicului Ianache (16 august), elaborată prin grija Arhiepiscopiei Sibiului.

– *Temeiul nr. 4255/2002* – Memoriul domnului Iosif Niculescu privind canonizarea unor persoane, care, după opinia sa, ar putea fi trecute în rândul Sfinților martiri. Lucrările Comisiei au fost conduse de P.S. Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, în calitate de președinte, cu participarea următorilor membri: I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului, PP.SS. Episcopi: Gherasim al Râmnicului, Epifanie al Buzăului, Calinic al Argeșului și Muscelului, Ioachim al Hușilor, Timotei al Aradului, Justinian al Maramureșului și Sătmarului, Damaschin al Sloboziei și Călărașilor; PP.SS. Episcopi-Vicari și Arhierei-Vicari: Gherasim Putneanul al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Ioachim Băcăoanul al Episcopiei Romanului și Irineu Slătineanul al Episcopiei Râmnicului, în calitate de secretar al Comisiei.

În legătură cu problemele examinate de Comisia pentru canonizarea Sfinților Români, au avut loc ample discuții, atât cu privire la temele examinate, cât și la modalitatea de lucru a Comisiei, la care au luat cuvântul în ordinea intervențiilor: *I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, sintetizând luările de cuvânt, arată că trebuie să luăm aminte cu toată seriozitatea asupra tuturor celor ce s-au discutat. Ca unul care a participat la ședințele sinodale din anul 1950, în legătură cu canonizările de atunci, precizează că, la luarea acelor hotărâri s-a procedat după îndelungi pregătiri, largi și aprofundate cercetări de către profesorii de teologie, clerici și monahi. În cazul Mitropolitului Teodosie al II-lea va trebui să se scrie în presa Eparhiei Buzăului și în presa bisericească a altor eparhii. Nu va fi o pierdere că nu hotărâm canonizarea în această ședință sinodală, pentru că se poate hotărî competent și deplin într-o ședință viitoare, după o documentare mai largă și totală.

În urma amplelor discuții care s-au purtat, a opiniilor care s-au exprimat și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *La cunoștință că timpul scurt de la convocarea Comisiei sinodale pentru canonizarea Sfinților Români și până la lucrările Sfântului Sinod nu a permis Comisiei examinarea în totalitate a textelor liturgice închinare sfinților ardeleni canonizați deja de către Sfântul Sinod, precum și a dosarelor pentru canonizarea Mitropolitului Teodosie al II-lea și a Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, pe care Comisia le-a avut înscrise pe ordinea de zi a întrunirii de lucru din 25 noiembrie 2002;*

– *În privința modalității de examinare și studiere a textelor liturgice pentru Sfinții Români canonizați și a noilor propuneri de canonizare, Sfântul Sinod precizează că, în lumina hotărârilor sinodale anterioare, a discuțiilor care au avut loc în prezenta ședință sinodală, ca și a experienței de la canonizările din anii 1950-1955, metodologia de examinare și cercetare trebuie să se desfășoare în modul următor:*

a. *Orice propunere de canonizare trebuie însușită de eparhia respectivă și, apoi, dată în cercetare, documentare și examinarea unor organe eparhiale și persoane competente (profesori, cercetători, istorici, canoniști etc.) în perspectiva promovării ei.*

Eparhia se va îngriji să întocmească în proiect slujbele religioase necesare, un referat sinteză cu motivele și argumentele care ar putea conduce la luarea unei hotărâri de canonizare, precum și proiectul Tomosului de canonizare. Rezultatele studiilor și cercetărilor vor fi publicate în presa eparhială și în alte reviste bisericești.

b. *Propunerea de canonizare cu rezultatul cercetărilor va fi înaintată Cancelariei Sfântului Sinod, care, la rândul său, cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh o va îndruma Sinodului Mitropolitan pentru eventuale completări, amendament, aviz, însușirea propunerii de canonizare sau recomandări.*

c. *Propunerea însușită de Sinodul Mitropolitan, cu hotărârea sa asupra întregului dosar pentru canonizare vor fi restituite Cancelariei Sfântului Sinod, care, cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, le va trimite Comisiei sinodale pentru canonizarea Sfinților Români pentru studiere, aviz final și propunere către Sfântul Sinod.*

d. *În cazul în care, fie Sinodul Mitropolitean, fie Comisia pentru canonizarea Sfinților Români, fie Sfântului Sinod constată că, în bună măsură, dosarele cu rezultatele studiilor cercetărilor și propunerilor pentru canonizare trebuie completate, dosarele respective se restituie cu recomandări și îndrumări, eparhiei care a făcut propunerea inițială pentru îndeplinirea acestora, după care, eparhia le înaintează din nou Sinodului Mitropolitan pentru a se urma procedura stabilită mai sus.*

e. *Dacă Sfântul Sinod aprobă propunerea de canonizare, emite Tomosul de proclamare a canonizării, fixează data serbării și aprobă introducerea ei în Calendarul bisericesc.*

De asemenea, Sfântului Sinod aprobă icoana sfântului, precum și slujbele religioase în cinstea lui, dispunând introducerea lor în cărțile de cult.

– *Dosarele cu propunerile de canonizare ale Mitropolitului Teodosie al II-lea și Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, precum și slujbele religioase închinare acestora se restituie Episcopiei Buzăului pentru studierea în completare și strângerea dovezilor istorice, canonice, misionar-pastorale care ilustrează viața și*

activitatea acestor personalități bisericești, întocmirea de studii, precum și diortosirea slujbelor religioase.

– *Episcopia Buzăului va întocmi câte un studiu referat sinteză, cu concluziile care conduc la susținerea propunerilor de canonizare a Mitropolitului Teodosie al II-lea și Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, care vor fi publicate și trimise fiecărui membru al Sfântului Sinod în vederea documentării, informării și dezbatărilor ce vor avea loc în Plenul Sfântului Sinod. Despre toate acestea, Episcopia Buzăului va informa Cancelaria Sfântului Sinod.*

– *Cu privire la cele înscrise în Procesul-Verbal al Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Ardealului (temei nr. 5085/2002), Sfântul Sinod hotărăște:*

a. *Slujba și Acatistul Sfinților Mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel, precum și slujbele Sfinților Martiri Constantin Vodă Brâncoveanul cu cei patru fii: Constantin, Radu, Ștefan și Matei și a Sfetnicului Ianache, vor fi restituite Arhiepiscopiei Sibiului pentru revizuire, diortosire și completare, urmând apoi calea stabilită în vederea hotărârii finale a Sfântului Sinod.*

b. *Slujba și Acatistul Sfântului Ierarh Ghelasie de la Râmeț vor fi restituite Arhiepiscopiei Alba Iuliei, iar Slujba și Acatistul Sf. Ierarh Iosif Mărturisitorul vor fi restituite Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmărilor pentru revizuire, diortosire și completare, urmând apoi calea stabilită în vederea hotărârii finale a Sfântului Sinod.*

Temeiul nr. 5337/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Clujului din 19 noiembrie 2002, cu propunerea de aprobare a Rânduiei sfințirii și arborării drapelului național, alcătuită de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, ca urmare a disponibilității arătate de Înalt Prea Sfinția Sa, consemnate în hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii noastre nr. 3295/2002.

Având în vedere că proiectul Rânduiei sfințirii și aprobării drapelului național cuprinde reguli tipiconale și de protocol care privesc desfășurarea ceremoniilor religioase și militare, precum și textul propriu-zis al slujbei religioase respective;

Constatând că, după lecturarea textului și acceptarea îmbunătățirilor aduse în Plen, *Rânduiala Sfințirii și aprobării drapelului național* în forma definitivă, corespunde cerințelor liturgice specifice unui astfel de eveniment cu caracter religios și militar;

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. m din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 48, lit. e din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă Rânduiala sfințirii și arborării drapelului național, alcătuită de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, cu îmbunătățirile aduse în cadrul dezbaterilor din plen, urmând a fi introduse în Molitfelnic și în Cartea de Te-Deum, în vederea tipăririi în edițiile următoare, în care scop, textul aprobat se va trimite Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.*

– *Până la apariția noilor ediții a Molitfelnicului și a Cărții de Te-Deum, Rânduiala sfințirii și arborării drapelului național se trimite Centrelor Eparhiale în*

vederea utilizării corespunzătoare în cadrul ceremonialului militar și religios de la Ziua drapelului național.

– Adresează mulțumiri I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului pentru osteneala pe care și-a asumat-o de a alcătui Rânduiala sfințirii și arborării drapelului național și pentru promptitudinea cu care a adus-o la îndeplinire. Rânduiala sfințirii și arborării drapelului național se va atașa la prezentul proces-verbal ca parte integrantă. (Anexa nr. 1)

Temei nr. 4438/2002 – referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu Comunicatul celei de a VII-a întâlnire de lucru a Comisiei mixte de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de Rit Bizantin (greco-catolică) care a avut loc la Arad (1 octombrie 2002).

La lucrările celei de a VII-a întâlniri de lucru a Comisiei mixte de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de Rit Bizantin (greco-catolică) au participat reprezentanții celor două Biserici, iar cu statut de invitat I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, precum și Mons. Francesco Pio Tamburrino, reprezentantul Vaticanului.

Luând act că lucrările întrunirii s-au desfășurat într-o atmosferă de deschidere și frățietate, precum și de dorința de multiplicare a eforturilor pentru îmbunătățirea climatului moral dintre cele două Biserici, făcându-se apel la preoți și credincioși de a se apropia, prin soluții practice și acceptabile;

Ținând seama de constarea reflectată în Comunicatul comun că, de la ultima întâlnire (27 septembrie 2001) s-au rezolvat un număr de cazuri, dar este necesară o misiune pastorală mai insistentă pentru a crea condițiile necesare soluționării altor situații dificile;

Luând cunoștință de punctele de vedere exprimate de fiecare dintre părțile prezente la întrunirea Comisiei Mixte de dialog și de faptul că reprezentanții Bisericii noastre au sugerat ca dialogul să nu se limiteze la o relație strict juridică, ci să se găsească mijloace pentru o împreună-lucrare și în celelalte domenii ale binelui obștesc;

Că în Comunicatul comun s-a stabilit dialogul și locul viitoareii întruniri a Comisiei Mixte de dialog la Episcopia din Baia Mare a Bisericii Catolice de rit bizantin (greco-catolică), la data de 23 septembrie 2003;

În cadrul discuțiilor care au avut loc în plen s-a apreciat că este important ca în viitor, dialogul să ofere cadrul oficial pentru destinderea atmosferei locale între cele două Biserici și slujitorii lor, aceasta fiind încă o cale de soluționare a problemelor dintre cele două Biserici.

La discuțiile din plen au luat cuvântul, în ordinea intervențiilor: I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei; I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmăruului, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

În urma amplelor discuții care au avut loc din care a rezultat necesitatea continuării dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (greco-catolică) și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune specială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *La act de lucrările celei de-a VII-a întâlnire a Comisiei mixte de dialog ortodox – greco-catolic, care a avut loc la Arad, în ziua de 1 octombrie 2002, cu recomandarea de a se da publicității Comunicatul Comisiei și un reportaj despre desfășurarea lucrărilor, în presa centrală și eparhială, în măsura în care acest lucru nu a fost făcut până în prezent (Anexa nr. 2).*

– *În acord cu cele stabilite în Comunicatul Comun, privind adâncirea și lărgirea acestui dialog sub aspect practic, Centrele Eparhiale implicate în dialog vor face părții greco-catolice propuneri adecvate pentru găsirea, pe plan local, a unor mijloace pentru împreună-lucrarea în celelalte domenii, între care: organizarea unor acțiuni comune social-umanitare, educativ-religioase în rândul tineretului, de slujiri și servicii religioase la sărbători sau evenimente bisericesti, programe comune ale instituțiilor de învățământ teologic ale celor două Biserici, alte acțiuni cu caracter cultural-religios și ecumenist.*

– *Adresează Centrelor Eparhiale rugămintea ca despre cele ce se vor rânduie pe plan local în lumina celor de mai sus, să comunice și Cancelariei Sfântului Sinod, în vederea informării periodice a Sfântului Sinod.*

– *În măsura în care unele dintre sugestiile de mai sus se vor concretiza, Eparhiile vor da publicității informații pentru încunoștiințarea opiniei publice despre modul în care Biserica noastră înțelege să sprijine dialogul dintre cele două Biserici și prin măsuri practice.*

Temei nr. 5074/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu desemnarea unui ierarh care să elaboreze proiectul Pastorei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei pe anul 2003 (16 martie).

După cum se cunoaște, Sfântul Sinod, în prima sa ședință de lucru din fiecare an examinează, definitivează și aprobă proiectul Pastorei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei, pentru realizarea colectei la Fondul Central Misionar.

În acest scop amintim că în ultimii ani s-a îndătinat obiceiul ca proiectul Pastorei să fie încredințat pentru elaborare unui membru al Sfântului Sinod sau unui cadru didactic din învățământul universitar teologic, urmând ca proiectul să fie supus examinării și aprobării Sfântului Sinod și apoi imprimării și difuzării, prin Centrele Eparhiale, la toate unitățile bisericesti.

Având în vedere cele de mai sus, precum și faptul că la prima ședință de lucru a Sfântului Sinod din anul 2003 urmează a fi înscris pe ordinea de zi proiectul Pastorei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei (16 martie) din anul 2003, în vederea definitivării, aprobării și a tipării;

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

Încredințează P.S. Petroniu Sălăjanul, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Oradiei, Bihorului și Sălajului alcătuirea Proiectului Pastorei Sfântului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei (16 martie) din anul 2003.

Temei nr. 5306/2002 – Darea de seamă a P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor în legătură cu manifestările ocazionate de "Ziua Bibliei", de aniversarea a 10 ani de la înființarea Societății Biblice Interconfesionale din România și de lansarea Bibliei cu ilustrații.

Prin adresa nr. 2911/2002 P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor a încunoștințat Cancelaria Sfântului Sinod în calitatea sa de Vicepreședinte al Societății Biblice Interconfesionale din România despre unele acțiuni ale acestei societăți desfășurate în luna noiembrie 2002, constând în: Ședința Consiliului de Conducere a Societății Biblice Interconfesionale din România, Sărbătoarea *Zilei Bibliei*, Aniversarea a 10 ani de la înființarea Societății Biblice Interconfesionale din România, precum și lansarea, sub patronajul Societății Biblice Interconfesionale din România a *Bibliei cu ilustrații*, autor Pr. Dr. Sabin Verzan, imprimată la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române;

Luând act că programele derulate, precum și numeroasele manifestări organizate de Societatea Biblică Interconfesională din România în cursul anului 2002, dar și în cei zece ani de activitate au avut efecte benefice pentru continua destindere a relațiilor ecumenice între Bisericile din România și pentru consolidarea încrederii reciproce în lucrarea sfântă de promovare și trăire a Cuvântului lui Dumnezeu în mijlocul poporului drept-credincios din România, pe care o desfășoară fiecare dintre Bisericile membre ale acestei Societăți;

Ținând cont de propunerea formulată de Pastorul Tarr Kalman, Secretarul General al Societății Biblice Maghiare din Ungaria privind instituționalizarea unor întâlniri periodice între reprezentanții Bisericilor din România și cei ai Bisericilor din Ungaria pentru a dezbate probleme de interes comun, exclusiv cele cu caracter dogmatic și politic, fiind necesar ca pentru materializarea acestei propuneri să existe o propunere concretă din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria;

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de Darea de seamă prezentă de P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor în legătură cu activitatea desfășurată de Societatea Biblică Interconfesională din România în cei 10 ani de la înființare și în anul 2002, așa cum se redă în documentele puse la dispoziția Cancelariei Sfântului Sinod de Prea Sfinția Sa în calitate de Vicepreședinte al acestei Societăți.*

– *Ia act de apariția și lansarea sub egida Societății Biblice Interconfesionale din România a Bibliei cu ilustrații, autor Pr. Dr. Sabin Verzan, lucrare imprimată la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, care poate fi utilizată ca material didactic auxiliar în predarea religiei în învățământul public.*

– *Ia act de cele consemnate în Darea de seamă a P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor în legătură cu propunerea Pastorului Tarr Kalman, Secretarul General al Societății Biblice Maghiare din Ungaria privind instituționalizarea unor întâlniri periodice între reprezentanții Bisericilor din România și al Bisericilor din Ungaria, urmând ca aceasta să fie aprofundată în măsura în care va exista o propunere concretă din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria.*

9. Suspendarea ședinței de lucru.

La orele 20.30, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința de lucru.

MIERCURI, 27 NOIEMBRIE 2002

10. Reluarea ședinței în plen. Prezentarea rapoartelor Comisiilor sinodale

La orele 9.00 se reiau lucrările Sfântului Sinod sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în prezența membrilor Sfântului Sinod, cu rostirea rugăciunii *Împărate ceresc*.

**CONTINUAREA EXAMINĂRII RAPOARTELOR COMISIEI
PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALĂ.**

Prea Fericirea Sa invită pe *P.S. Visarion Rășinăreanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială* să prezinte în continuare referatele Comisiei, după cum urmează:

Temei nr. 5270/2002 – Adresa Episcopiei Hușilor nr: 1817/2002 cuprinzând raportul P.S. Arhiepiscop-Vicar Corneliu Bârlădeanul în legătură cu necesitatea delegării unor reprezentanți ai Bisericii noastre în Comisia Bisericilor din România pentru elaborarea unui Martirologiu al celor căzuți în închisorile comuniste din pricina convingerilor religioase și al credinței, lucrarea ce se va elabora și finaliza cu sprijin german.

În raportul P.S. Corneliu Bârlădeanul, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Hușilor se arată că, având binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a participat la conferința organizată de Fundația St. Gerhards-Werk E.V. a Episcopiei Catolice de Rottenburg-Stuttgart, Germania, care s-a desfășurat la Suceava în perioada 5-7 noiembrie 2002, la care au fost invitați și I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale, I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților – în calitate de gazdă, P.S. Episcop Visarion Rășinăreanul al Arhiepiscopiei Sibiului, P.S. Arhiepiscop-Vicar Corneliu Bârlădeanul al Episcopiei Hușilor și Pr. Prof. Florin Șerbănescu, consilier patriarhal, precum și delegați laici și clerici de la eparhii din Patriarhia Română.

La Conferință au mai participat Episcopii Bisericii Catolice de rit bizantin (greco-catolică) de la Lugoj și Oradea, Episcopul romano-catolic de la Iași și Dl. Prof. Hermann Pitters din partea Bisericii Luterane din România.

În cadrul lucrărilor s-a dat citire mesajelor Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, precum și ale celorlalți șefi ai Bisericilor reprezentate.

Un rol deosebit în desfășurarea lucrărilor l-a avut prelatul Dr. Helmut Moll din cadrul Episcopiei catolice de Köln, care a exprimat dorința pentru alcătuirea unui Martirologiu al celor căzuți în închisorile comuniste din România, din pricina convingerilor și credinței lor la care nu au renunțat, precizându-se că nu vor fi luați în considerație cei închiși pentru ideile lor politice sau activitățile lor, precizând că va sprijini financiar o astfel de lucrare.

Pentru exemplificarea caracterului acestei lucrări, Prelatul Moll a prezentat lucrarea la care s-a ostenit peste trei ani, în care au fost înscrși numele celor morți în lagărele naziste pentru credința lor creștină în Germania, menționând că au fost alcătuite astfel de martirologii pentru Rusia, Slovacia și Slovenia.

Raportul P.S. Arhiereu-Vicar Corneliu Bârlădeanul, întregit cu materialul auxiliar al Pr. Prof. Florin Șerbănescu prezintă o serie de propuneri care s-au desprins din lucrările Conferinței la care au participat, și anume:

1. Componența Comisiei ecumenice a Bisericilor din România ce se va stabili ar putea avea următoarea structură: 5 reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române (câte unul de Mitropolie), dintre care cel puțin unul să fie membru al Sfântului Sinod; 4 reprezentanți ai Bisericii Catolice (2 membri ai Bisericii Romano-Catolice și 2 membri ai Bisericii greco-catolice); 1 reprezentant al Bisericii Luterane.

2. Comisia ecumenică a Bisericilor din România urmează a nominaliza persoanele care vor fi incluse, în urma cercetărilor pe care le va efectua, cunoscut fiind că această includere se va face în lumina defnirii precise a martiriului și a mărturisitorului din punct de vedere teologic;

3. Se dorește ca această Comisie Ecumenică să fie împuternicită de Bisericile care-și trimit reprezentanți pe lângă instituțiile abilitate, pentru a avea acces la dosarele celor ce vor fi nominalizați, spre a se constata dacă persoanele respective întrunesc condițiile pentru a fi incluse într-un martirologiu.

4. Este de dorit ca, cel puțin reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române să fie cunoscuți de partea germană până la sfârșitul acestui an, spre a se putea trece, efectiv, la activitatea propusă.

La invitarea *Prea Fericitului Părinte Președinte*, pe marginea raportului prezentat au luat cuvântul: *I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, P.S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmarului, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei și P.S. Arhiereu-Vicar Corneliu Bârlădeanul al Episcopiei Hușilor.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist arată în încheierea discuțiilor că întrucât problema este insuficient studiată și că eparhiile trebuie să-i acorde atenția cuvenită, în conformitate cu mai vechea hotărâre sinodală prin care s-a hotărât ca fiecare eparhie să întocmească o evidență în acest domeniu, drept pentru care este necesar ca fiecare eparhie să încredințeze sarcina elaborării evidențelor celor care au murit în închisori în perioada ateistă, astfel ca la viitoarea ședință sinodală să se poată da un răspuns adecvat.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *la act de lucrările Conferinței organizată la Suceava în zilele de 5-7 noiembrie 2002 de Fundația St. Gerhards-Werk E.V. a Episcopiei Catolice de Rottenburg – Stuttgart – Germania, în scopul discutării alcătuirii unui Martirologiu, al celor căzuți în închisorile comuniste din România din pricina convingerilor și credinței lor la care nu au renunțat, precizându-se că vor fi avuți în vedere cei închiși pentru ideile lor politice sau alte activități.*

– *Fiecare eparhie va organiza, în condițiile locale, cercetarea și informarea estimativă asupra celor care au murit în închisori în perioada ateistă, urmând ca pe baza celor ce se vor comunica la Cancelaria Sfântului Sinod, Sfântul Sinod să*

poată da un răspuns la proxima ședință sinodală către respectiva Fundație a Episcopiei Catolice de Rottenburg-Stuttgart – Germania.

Temei nr. 4411/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu unele aspecte actuale privind salarizarea personalului clerical ca urmare a apariției Hotărârii Guvernului României nr. 1221/2002 privind indexarea valorii de referință sectorială, precum și Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 3570/2002 cu propunerea ca Sfântul Sinod să hotărască spre a se interveni la autoritățile în drept pentru ca personalul clerical să fie salarizat integral de la bugetul de stat.

Având în vedere că, după apariția ordonanței de Urgență a Guvernului României nr. 10/2002, prin hotărârile Sfântului Sinod luate în ședințele de lucru din 12-13 martie și 2-3 iulie 2002, transpuse în demersuri ale Centrului Patriarhal către autoritățile de stat în drept, Guvernul României a emis Hotărârea nr. 1221/2002, prin care cuantumul valorii de referință sectorială pentru personalul clerical a fost majorat, începând cu luna noiembrie 2002 de la 1.181.000 de lei la 1.270.756 de lei.;

Ținând seama că și după aplicarea acestor noi măsuri, o parte din personalul clerical primește, în prezent, contribuția la salarizarea din partea statului sub nivelul salariului minim brut pe economie actual de 1.750.000 lei/lunar, iar cu 1 ianuarie 2003 sub nivelul salariului minim brut pe economie, care, de la acea dată va fi de 2.500.00 lei/lunar ;

Luând act de hotărârea Consiliului Național Bisericesc din 24 octombrie 2002, care, pe baza propunerilor Comisiei speciale instituită de Sfântul Sinod, alcatuită din reprezentanții Administrației Patriarhale, ai Centrelor Mitropolitane și ai Arhiepiscopiei Clujului și Episcopiei Dunării de Jos, a propus ca Sfântul Sinod la proxima ședință de lucru să examineze modalitățile de acordare a indexării de 12% cu data de 1 noiembrie 2002 din fondurile proprii ale unităților de cult, astfel că personalul clerical să beneficieze de aceeași indexare, ca și personalul didactic din învățământul de stat cu care este asimilat la salarizare, lucru statuat prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 677/2002;

Apreciind propunerile formulate de Arhiepiscopia Clujului și Episcopia Covasnei și Harghitei ca personalul clerical să beneficieze de salarizare integrală de la bugetul de stat, redându-se acestuia calitatea de funcționar public în rândul celorlalte categorii socio-profesionale din țară și recunoscând, în acest fel, aportul personalului clerical la efortul general de însănătoșire morală a societății românești;

În cadrul discuțiilor care au urmat la care au luat cuvântul : *I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, P.S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului și I.P.S. Mitropolit Teofan al Olteniei* din cuprinsul cărora s-a desprins necesitatea înființării unei Comisii sinoale de ierarhi care să discute cu organele de stat competente problema salarizării integrale a clerului de la bugetul de stat, începând cu 1 ianuarie 2004;

Constatând că în cadrul discuțiilor din plen s-a apreciat că existența Legii nr. 142/1999, precum și actele normative anterioare și ulterioare acestei Legi în problema sprijinului statului pentru salarizarea personalului clerical, au constituit o etapă de tranziție prin care statul a alocat fondurile necesare pentru asigurarea sprijinului la salarizarea personalului clerical, dar că actualul mod de reglementare este insuficient, fiind necesar ca în etapa imediat următoare personalul

clerical să beneficieze la nivelurile minime ale fiecarui grad profesional de contribuții la salarizare, cel puțin la nivelul salariului minim brut pe economie, care, începând cu 2003 va fi de 2.500.000 de lei lunar și că este necesar ca într-o altă etapă, statul să asigure salarizarea integrală de la bugetul de stat a personalului clerical începând cu data de 1 ianuarie 2004, urmând ca pentru materializarea acestui demers să se elaboreze cadrul legislativ adecvat, cunoscând că, prin tradiție, personalul clerical a fost asimilat în drepturi cu personalul didactic din învățământul de stat.

Ca urmare a discuțiilor din plen, a propunerilor formulate privind componența comisiei de dialog cu autoritățile de stat și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

– *Ia act că, urmare hotărârilor anterioare ale Sfântului Sinod și a intervențiilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în Monitorul Oficial nr. 821 din 13 noiembrie 2002 a fost publicată Hotărârea de Guvern nr. 1221 din 7 noiembrie 2002 privind indexarea cuantumului valorii de referință sectorială pentru personalul clerical, începând cu luna noiembrie, la suma de lei 1.270.756.*

– *Aprobă, începând cu data de 1 noiembrie 2002, încadrarea la salarizare a personalului clerical înscris în Anexele 1B și 2 la Legea nr. 142/1999, cu caracter unitar pe întreaga Patriarhie Română, așa cum s-a redat în tabelele înmânate membrilor Sfântului Sinod în cadrul prezentei ședințe sinodale.*

– *În vederea asigurării corespunzătoare a creșterilor minime a completărilor la salarizare din fondurile proprii ale unităților de cult, pe plan local eparhiile și unitățile de cult subordonate vor identifica sursele de finanțare.*

– *Aprobă ca, în cazul aprobării prin Legea bugetului de stat pe anul 2003 a posturilor clericale de la Anexa nr. 2 de la Legea nr. 142/1999, repartizarea acestora să se facă proporțional cu solicitările transmise de eparhii Cancelariei Sfântului Sinod la data de 1 octombrie 2002.*

– *Aprobă ca în eventualitatea suplimentării prin Legea bugetului de stat pe anul 2003 a celor 35 de posturi de personal de conducere de la Anexa nr. 1B de la Legea nr. 142/1999, repartizarea acestora să se facă eparhiilor.*

– *În acord cu dezbaterile din cadrul ședinței Consiliului Bisericesc din 24 octombrie 2002 se recomandă Centrelor Eparhiale luarea de măsuri pentru o mai mare responsabilizare a preoților față de modul de colectare și administrare a veniturilor bisericești, prin elaborarea unor norme precise și clare pentru limitarea unor fenomene negative în acest domeniu, care aduc prejudicii imaginii Bisericii și slujitorilor ei.*

– *Ia act de solicitările Arhiepiscopiei Clujului și ale Episcopiei Covasnei și Harghitei de a se interveni la autoritățile de stat în drept pentru asigurarea salarizării integrale a personalului clerical de la bugetul de stat, în acest scop stabilește următoarele :*

1. *Să se intervină imediat la Guvernul României pentru acordarea de sprijin financiar corespunzător spre a se putea asigura, începând cu 1 ianuarie 2003, salariul minim brut pe economie de 2.500.000 lei/lunar pentru personalul clerical, la limitele minime ale gradelor profesionale prevăzute în Anexa nr. 2 la Legea nr. 142/1999.*

2. *Totodată, se va interveni la Guvernul României, exprimându-se dorința fermă a Sfântului Sinod pentru ca statul să asigure salarizarea integrală de la bugetul de stat a personalului clerical începând cu data de 1 ianuarie 2004, prin elaboarea cadrului legislativ adecvat, cunoscând că prin tradiție, personalul clerical a fost asimilat în drepturi cu personalul didactic din învățământul de stat.*

3. *În scopul transpunerii către autoritățile de stat în drept a problemei salarizării integrale de la bugetul de stat a personalului clerical, aprobă instituirea unei comisii formată din : II.PP.SS. Arhiepiscopi Teodosie al Tomisului și Andrei al Alba Iuliei, P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Calărașilor, P.S. Arhiereu-Vicar Corneliu Bârlădeanul al Episcopiei Hușilor și P.S. Arhiereu-Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanu, Secretarul Sfântului Sinod, împreună cu colaboratorii de la Administrația Patriarhală.*

Temei nr. 4416/2002 – Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu unele aspecte actuale privind salarizarea personalului neclerical.

Sprijinul statului pentru salarizarea personalului neclerical este reglementat prin Ordonanța Guvernului României nr. 82 din 30 august 2001 privind stabilirea unor forme de sprijin financiar pentru unitățile de cult aparținând cultelor religioase recunoscute din România, în baza căreia, la data de 1 octombrie 2002, beneficiau de contribuții de la bugetul de stat pentru complementarea salarizării unui număr de 14. 322 persoane existente în schemele unităților de cult ale Bisericii noastre.

Ținând seama că în datele centralizate la Cancelaria Sfântului Sinod reiese că pentru data de 1 ianuarie 2003, centrele eparhiale au prognozat o suplimentare de 5486 contribuții destinate personalului neclerical, dar că în lumina prevederilor Ordonanței nr. 82/2001, suplimentarea numărului de posturi se poate face numai în mod centralizat, prin Ministerul Culturii și Cultelor și Ministerul Administrației Publice, fapt îngreunat de neapariția la timp a Normelor Metodologice de aplicare a Ordonanței nr. 82/2001, care este pe agenda Guvernului, în vederea aprobării;

Apreciind că între suplimentarea numărului de posturi, pe de o parte și creșterea contribuției de la bugetul de stat, pe de altă parte, pentru completarea salarizării personalului neclerical este mai importantă aceasta din urmă, măsură care are ca beneficiu imediat sprijinirea bugetelor proprii ale unităților de cult, urmând ca într-o altă etapă, la viitoarele rectificări ale bugetului de stat din anul 2003 să se prevadă sumele necesare pentru posturile neclericale ce se vor solicita suplimentar;

Luând act de hotărârea Consiliului Bisericesc din 24 octombrie 2002 care, pe baza propunerilor Comisiei speciale instituită de Sfântul Sinod, alcătuită din reprezentanți ai Administrației Patriarhale, ai centrelor Mitropolitane și ai Arhiepiscopiei Clujului și Episcopiei Dunării de Jos a propus ca Sfântul Sinod să examineze modalitățile de acordare a indexării de 12 % cu data de 1 noiembrie 2002 care să fie suportată din fondurile proprii ale unităților de cult, așa cum s-a procedat până în prezent.

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

– *Ia act că, Centrele Eparhiale s-au îngrijit și au intervenit la Consiliile Județene și la Consiliul General al Municipiului București pentru suplimentarea*

numărului de contribuții de la bugetele locale destinate personalului neclerical cu data de 1 ianuarie 2003, urmând ca în mod centralizat aceste solicitări pentru suplimentarea posturilor neclericale să fie transmise Ministerului Culturii și Cultelor și Ministerului Administrației Publice în vederea soluționării în cursul anului 2003.

– Este de acord cu propunerea Consiliului Național Bisericesc din 24 octombrie 2002 privind acordarea indexării de 12 % din fondurile proprii ale unităților de cult cu data de 1 noiembrie 2002, aplicată la salariul de încadrare a personalului neclerical de la acea dată, urmând ca unitățile de cult, pe plan local, să identifice sursele de asigurare a acestei indexări.

– În măsura în care se va publica în Monitorul Oficial hotărârea de Guvern pentru aprobarea Normelor Metodologice pentru aplicarea Ordonanței de Urgență nr. 82/2001, aceasta să fie comunicată de îndată Centrelor Eparhiale.

Temei nr. 5407/2002 – Solicitarea I.P.S. Arhiepiscop în retragere Adrian Hrițcu de a i se aproba închinovierea la Mănăstirea Măgura Ocnei, județul Bacău din Episcopia Romanului.

Având în vedere că I.P.S. Arhiepiscop în retragere Adrian Hrițcu, cu cererea din 28 septembrie 2002 s-a adresat P.S. Episcop Eftimie al Romanului, solicitând aprobarea închinovierii la Mănăstirea Măgura Ocnei, cererea fiind înaintată la Cancelaria Sfântului Sinod cu adresa Episcopiei Romanului nr. 2695 din 10 octombrie 2002.

Constatând că Sfântul Sinod al Bisericii noastre, în ședința sa de lucru din 25-28 septembrie 1990, prin temeiul 10083 a aprobat : cererea de retragere a I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu de la conducerea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală; venirea în țară și stabilirea la o mănăstire din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor ; acordarea drepturilor financiare și pentru întreținere cuvenite ierarhilor, precum și cinstirea canonică cuvenită ierarhilor în retragere cu prilejul participării la slujbele religioase, cele de mai sus fiind reconfirmate prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 8277 luată în ședința sa de lucru din 23-25 ianuarie 1992;

Luând act că, în acord cu hotărârile sinodale mai sus amintite, cu prevederile art.197 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române "ierarhii pensionați, retrași... sunt obligați a locui în mănăstirea... ce li se va destina de Sfântul Sinod" și cu prevederile art. 80, al. 1 și 2 din același Statut este necesar ca în cazul în care "în vreo mănăstire s-ar afla vreun arhiereu retras sau pensionar... soborul are să-i facă toate înlesnirile traiului și să-i dea toată cinstea cuvenită demnității arhieresti".

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială,

Pe temeiul prevederilor art. 10, lit. h din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Sfântul Sinod hotărăște următoarele:

– *În act de solicitarea I.P.S. Arhiepiscop în retragere ADRIAN HRIȚCU și, având în vedere acordul exprimat de P.S. Episcop Eftimie al Romanului aprobă închinovierea Înalt Prea Sfinției Sale la Mănăstirea Măgura Ocnei, județul Bacău din cuprinsul Episcopiei Romanului.*

– *Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop în retragere ADRIAN HRIȚCU se va bucura, în continuare, de cinstea care se acordă unui ierarh potrivit demnității*

arhieresti, iar la slujbele din mănăstirea în care se va stabili va fi pomenit după Chiriarul locului.

– Aprobă ca Serviciile Personalului și Contabilității ale Administrației Patriarhale să întocmească dosarul pentru stabilirea drepturilor de pensie cuvenite în țară I.P.S. Arhiepiscop în retragere ADRIAN HRIȚCU, pe baza întregii activități desfășurate în țară și peste hotare, până la retragerea aprobată prin hotărârea Sfântului Sinod.

– Aprobă completarea pensiei cu un sprijin financiar lunar în sumă de 5.000.000 (cinci milioane) lei, suportat în cote egale de la bugetul Fondului Central Misionar (capitolul "Ajutoare pentru ierarhi") și de la bugetul Episcopiei Romanului pentru întreținere (casă, masă, etc.).

– Transportul pentru diferite deplasări legate de întreținerea sănătății și a altor cerințe ale I.P.S. Arhiepiscop în retragere Adrian Hrițcu va fi asigurat de Episcopia Romanului.

– P.S. Episcop Eftimie al Romanului, Chiriarul locului, poate încredința I.P.S. Arhiepiscop în retragere ADRIAN HRIȚCU oficierea de slujbe religioase în cuprinsul Episcopiei Romanului.

Temei nr. 4964/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Alba Iulia nr. 98C/2002 cu propunerea I.P.S. Arhiepiscop Andrei de a se acorda Cuv. Protosinghel Andrei Barbu, exarhul mănăstirilor din cuprinsul acestei eparhii, rangul de Arhimandrit.

Luând act de propunerea I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iulia de a i se acorda rangul de Arhimandrit ;

Pe temeiul prevederilor art.82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe și ale art. 7 al. 3 din regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște;

– Acordă Cuviosului Protosinghel Andrei Barbu, exarhul mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Alba Iuliei, rangul de Arhimandrit.

Temei nr. 5312/2002 – Referatul Sectorului II Economic – Financiar al Administrației Patriarhale în legătură cu situația la zi a Fondului Central Misionar.

Având în vedere că în urma colectei realizată pentru Fondul Central Misionar în Duminica Ortodoxiei din anul 2002 (24 martie), prin purtarea de grijă a membrilor Sfântului Sinod și prin osteneala cucernicilor preoți de la parohii, precum și cu sprijinul generos al credincioșilor s-a realizat o sumă de 3.867.990.489 lei;

Ținând seama că urmare a hotărârii Sfântului Sinod nr. 2530 din 2-3 iulie 2002 a fost aprobat Bugetul de venituri și cheltuieli din bugetul pe anul 2002 al Fondului Central Misionar s-au alocat în conformitate cu planificarea aprobată prin hotărârea sinodală mai sus amintită ;

Luând act că până la data prezentei ședințe au fost onorate toate solicitările de ajutoare ale unităților de cult înaintate la Patriarhia Română cu avizul Centrelor Eparhiale, acordându-se astfel, ajutoare în suma de lei 1.557.000.000, la care se adaugă suma de 182.772.000 lei, acordată Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului, realizată pe plan local și folosită de Eparhie în scopul solicitat și aprobat prin hotărârea Sfântului Sinod mai sus amintită;

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen, în urma cărora s-a apreciat că actuala modalitate de transmitere către Patriarhia Română a sumelor colectate pentru Fondul Central Misionar trebuie menținută, cu precizarea că protoieriile sunt datoare, în continuare, să înștiințeze cu promptitudine Centrele Eparhiale despre sumele colectate pe care le vizează în contul bugetului Fondului central Misionar;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă Darea de seama a Sectorului II Economic – Financiar al Administrației Patriarhale asupra modului de administrare a Bugetului de venituri și cheltuieli pe anul 2002.*

– *Aduce mulțumiri Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților ierarhi și cucernicilor preoți din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române, pentru eforturile depuse în vederea realizării Colectei Fondului Central Misionar în "Duminica Ortodoxiei" pe anul 2002.*

– *Menține în vigoare actuala modalitate de transmitere către Patriarhia Română a sumelor colectate la Fondul Central Misionar, cu precizarea că protoieriile sunt datoare, în continuare, să vireze cu promptitudine sumele colectate către Patriarhia Română, înștiințând imediat Centrele Eparhiale despre sumele virate în contul bugetului Fondului Central Misionar.*

Temei nr. 4999/2002 – Referatul Sectorului Biserica și Societatea privind Întâlnirea anuală a coordonatorilor eparhiali ai activităților de asistență socială (București, 14 noiembrie 2002).

Referatul arată că la data de 14 noiembrie 2002, potrivit aprobării Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sectorul Biserica și Societatea a organizat, la Palatul Patriarhiei, cea de a șasea *Întâlnire anuală a coordonatorilor eparhiali ai activităților de asistență socială.*

Conform programului *Întâlnirii*, fiecare coordonator din cele 23 eparhii a prezentat situația din eparhie în ceea ce privește : stadiul de organizare a birourilor de asistență socială, activitatea de asistență socială în cadrul așezămintelor de protecție socială proprii și cele de stat, colaborarea cu instituții specializate de stat și particulare, activitatea ONG-urilor care funcționează sub patronajul Bisericii, programele sociale derulate și dificultățile întâmpinate în derularea acestor acțiuni, punându-se accent pe programele sociale destinate copilului aflat în dificultate.

Din cele prezentate, a reieșit că în toate eparhiile, activitatea social-caritativă s-a intensificat și diversificat, în ciuda greutăților cu care s-au confruntat, în prezent fiind în curs de derulare numeroase programe de asistență și consiliere în sprijinul copiilor aflați în dificultate, al persoanelor vârstnice sărace și a celor cu probleme de sănătate.

În urma discuțiilor purtate, s-au evidențiat și o serie de disfuncționalități în derularea activităților de asistență socială ce s-au datorat următoarelor cauze:

– activitatea de asistență socială la nivelul unor eparhii, cum este cazul Arhiepiscopiei Sibiului, Episcopiei Romanului, Episcopia Buzăului s-a asigurat prin compartimentul administrativ, responsabilitatea organizării și derulării acestui tip

de activități revenindu-i vicarului, consilierului administrativ, respectiv inspectorului bisericesc, aceștia având deja o multitudine de alte atribuții, în domenii total diferite de cel socio-caritativ;

– sunt eparhii care încă nu au numit câte un inspector eparhial pe probleme de asistență socială în fiecare eparhie, care să elaboreze și să coordoneze programele sociale, așa cum prevedea Regulamentul la art. 6, așa încât activitatea socio-caritativă nu a răspuns necesităților urgente din cuprinsul tuturor eparhiilor;

– nu s-a deschis la nivelul fiecărei eparhii contul cu destinație specială în care să se colecteze Fondul Filantropia, precum și alte fonduri provenite din colecte, sponsorizări și donații pentru activitățile socio-caritative, și care să fie gestionat de coordonatorul biroului eparhial de asistență socială, fapt ce a provocat întâzieri în soluționarea unor situații de risc și aplicarea unor proiecte sociale;

– în majoritatea eparhiilor nu există posturi de asistent social, în altele numărul posturilor este insuficient, iar în eparhiile unde au existat posturi de asistent social, în prezent sunt vacante din cauza salariului necorespunzător. Astfel, numărul asistenților sociali teologi care își desfășoară activitatea în cadrul sistemului de asistență socială al Bisericii Ortodoxe Române s-a redus la jumătate în anul 2002 față de anii 1999-2001, deoarece salarizarea acestora în majoritatea eparhiilor, s-a situat sub nivelul salariului minim pe economie, fiind asigurată din contribuția de la bugetul de stat, fără a se completa din Fondul Filantropia, până la cel puțin salariul minim al unui asistent social din instituțiile specializate ale statului, cum prevedea Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3997/1999, pct.3, b.

Având în vedere necesitatea desfășurării în cele mai bune condiții organizatorice și administrative a activității socio-caritative în cadrul fiecărei eparhii, participanții la Întâlnirea anuală a coordonatorilor eparhiali ai activităților de asistență socială, în baza experienței acumulate în cei șase ani de activitate au subliniat necesitatea angajării de asistenți sociali care, datorită pregătirii de specialitate, pot asigura o mai bună derulare a programelor sociale, atât în ceea ce privește identificarea beneficiarilor, cât și pentru elaborarea corespunzătoare a proiectelor în scopul obținerii resurselor financiare necesare.

Luând act de necesitatea asigurării în bune condiții a programelor sociale – filantropice ale Bisericii Ortodoxe Române;

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Este de acord cu repartizarea a 12 posturi de inspector eparhial, cu salarizare integrală de la bugetul de stat, pentru departamentele sociale din cadrul eparhiilor care desfășoară activități sociale și în care este absolut necesară înființarea acestui post, începând cu data de 01 ianuarie 2003, în măsura în care acestea vor fi atribuite prin Legea bugetului de stat.*

Temei nr. 4994/ 2002 – Referatul Sectorului Biserica și Societatea privind încheierea unui Protocol de colaborare între Patriarhia Română și Ministerul de Interne în scopul prevenirii și combaterii traficului cu persoane umane.

Din analiza referatului privind necesitatea încheierii unui *Protocol de colaborare între Patriarhia Română și Ministerul de Interne în scopul prevenirii și combaterii traficului cu persoane umane* a reieșit faptul că societatea

românească este confruntată cu problema deosebită a traficului de ființe umane, fenomen degradant îndreptat cu predilecție către persoanele feminine de vârstă fragedă și chiar către copii. Devenită țară de tranzit, România a inițiat o serie de acțiuni pentru prevenirea și combaterea acestui flagel adoptându-se un nou cadru legislativ care să permită implicarea tuturor instituțiilor statului în lupta împotriva acestei umilitoare forme de exploatare umană.

În contextul dorinței comune de integrare în structurile euro-atlantice, România, conștientă de importanța ce se acordă amenințărilor convenționale, a adoptat Planul acțiunilor prioritare pentru pregătirea aderării la NATO, acordând o atenție deosebită combaterii acestui flagel.

Pentru a avea impact pozitiv și rezultate benefice și cunoscută fiind încrederea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română în societatea românească, Guvernul României solicită sprijinul Bisericii noastre în prevenirea și combaterea acestui fenomen.

În acest sens, la sectorul Biserica și Societatea al Administrației Patriarhale s-a primit adresa Ministerului de Interne, Direcția de Integrare Europeană și Relații Internaționale (nr. 58638/2002) prin care se solicită încheierea unui Protocol de colaborare cu Patriarhia Română în scopul prevenirii și combaterii fenomenului traficului cu ființe umane, flagel ce reprezintă un pericol real pentru societatea românească și pentru însăși ființa neamului.

În urma analizei și a discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei pentru Doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobarea, încheierea unui Protocol de colaborare între Patriarhia Română și Ministerul de Interne în scopul prevenirii și combaterii traficului de persoane umane.*

COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *P.S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, raportorul Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină* prezintă referatele asupra problemelor avute în examinarea comisiei, după cum urmează:

Temei nr. 4382/2002 – Scrisoarea I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală cu solicitarea de a se revizui prevederile hotărârii Sfântului Sinod nr. 1961/1994 referitoare la țările care intră în jurisdicția canonică a Mitropoliei.

La data de 1 octombrie 2002, I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală a solicitat eliberarea unui act oficial din partea Patriarhiei Române din care să rezulte că parohiile ortodoxe române din Danemarca fac parte din jurisdicția canonică a acestei Mitropolii.

În legătură cu această solicitare a I.P.S. Mitropolit Serafim, este necesar să se precizeze ca în ședința sa de lucru din 19-23 ianuarie 1993, Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 436 a aprobat organizarea și funcționarea Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, cu sediul la Berlin, precum și Statutul de organizare și funcționare al Mitropoliei, statut în care nu se prevăd limitele

jurisdicționale ale eparhiei. Ulterior, în ședința sa de lucru din 22-23 martie 1994, Sfântul Sinod, prin hotărârea nr.1961 a aprobat că jurisdicția Mitropoliei Ortodoxe Române din Germania, Austria, Luxemburg, recomandând parohiilor ortodoxe romane din țările nordice (Suedia, Norvegia și Finlanda) să aparțină canonic de această Mitropolie.

Întrucât, după această dată, lucrurile au evoluat în cuprinsul noii, eparhii, în Gramata Patriarhală de instalare a I.P.S. Mitropolit Serafim, emisă la data de 1 iunie 1994, se precizează că jurisdicția canonică a Mitropoliei cuprinde parohiile ortodoxe române din Germania, Austria, Luxemburg, Suedia, Norvegia și Finlanda, fără să se facă o referire la Danemarca, unde exista o filială. Abia în februarie 1997, la solicitarea credincioșilor ortodocși români din Danemarca, Consiliul Eparhial al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală a aprobat înființarea Parohiei Ortodoxe Române din Copenhaga, Danemarca și, drept, urmare a acestei noi realități parohiale, se consideră îndreptățită actuala solicitare a I.P.S. Mitropolit Serafim de a include și Danemarca în sfera jurisdicțională a Mitropoliei pe care o păstorește.

Referitor la nominalizarea comunității ortodoxe române din Finlanda în jurisdicția canonică a Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, precizăm că în prezentarea problemei de către Cancelaria Sfântului Sinod se arată că în anul 1995, într-o scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Arhiepiscop John al Kareliei și al întregii Finlande și-a exprimat acordul cu recomandarea făcută de I.P.S. Mitropolit Serafim ca un preot român să deservească pe românii din orasul Turku, însă numai sub administrația și jurisdicția canonică a Bisericii Finlandei. Biserica Ortodoxă Română a manifestat înțelegere față de pretenția Bisericii Ortodoxe din Finlanda, dar s-a apreciat că problema să fie prezentată Sfântului Sinod pentru elaborarea unei poziții oficiale.

În referatul Cancelariei Sfântului Sinod se arată că este necesar să fie reglementat: problema sediului Mitropoliei, întrucât deși în Statutul acesteia la art. 2 se precizează că sediul este la Berlin, în realitate, sediul Mitropoliei este la Nürnberg; problema jurisdicția Mitropoliei care se exercită și în țările nordice din Europa: Suedia, Norvegia, Finlanda și Danemarca și care trebuie reflectată în titulatura Mitropoliei.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei arată că Biserica Ortodoxă Română nu poate renunța la îndatoririle sale canonice de Biserică Mamă față de românii ortodocși din Finlanda sau din orice altă țară s-ar afla, astfel că parohia ortodoxă română din Finlanda trebuie să aparțină canonic Mitropoliei Ortodoxe Române, care are ca jurisdicție și în celelalte țări nordice : Danemarca, Suedia, Norvegia. Lucrul acesta trebuie lămurit și cu actualul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe a Finlandei și cu Patriarhia Ecumenică, dacă va fi nevoie, iar titulatura Mitropoliei să fie: Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania, Europa Centrală și de Nord, cu sediul la Nürnberg.

Având în vedere că în prezent (anul 2002) alta este configurația întinderii teritoriale a Mitropoliei pentru Germania și Europa Centrală față de anul 1993, când s-a fixat inițial jurisdicția canonică a acesteia și față de anul 1994, când s-a emis Gramata Patriarhală de instalare;

Pe temeiul prevederilor art.29 din Statutul de organizare și funcționare al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, potrivit cărora modificările în statut se fac de către Adunarea Eparhială, coroborate cu prevederile art.6 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, potrivit cărora "*Asistența religioasă și organizarea canonică a diasporei ortodoxe române se asigură de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*", și ale art. 7, al. 3 din Statut, potrivit cărora Sfântul Sinod reglementează întinderea teritorială a eparhiilor;

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Hotărârile Sfântului Sinod nr. 436 din 19-23 ianuarie 1993 și nr. 1961 din 23-24 martie 1994 referitoare la : aprobarea înființării și organizării Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, la exercitarea jurisdicției canonice și la sediul acesteia, se modifică și se completează cu următoarele precizări actuale:*

– *Începând cu data prezentei ședințe sinodale, titulatura oficială a Mitropoliei înființată prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 436/19-23 ianuarie 1993 este **Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania, Europa Centrală și de Nord, cu sediul la Nürnberg – Germania.***

– *Jurisdicția canonică și administrativă a Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania, Europa Centrală și de Nord fixată inițial prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1961/1994 și prin Gramata Patriarhală din 2 iunie 1994, se exercită în prezent asupra parohiilor și filialelor ortodoxe române din Germania, Austria, Luxemburg, Suedia, Norvegia, Finlanda și Danemarca.*

– *Articolul 2 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Mitropoliei se va modifica corespunzător de către Adunarea Eparhială a Mitropoliei, în vederea înscrierii acestei noi realități.*

– *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Serafim se va îngriji ca Adunarea Eparhială a Mitropoliei să înscrie în Statut și prevederi referitoare la instituția Episcopului-Vicar, așa cum s-a recomandat prin Hotărârea Sfântului Sinod nr.2712/2002.*

– *Amendamentele și modificările ce se vor aduce Statutului vor fi înaintate Sfântului Sinod pentru ratificare.*

Temei nr. 5401/2002 – Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu decizia Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif nr.202/2001 privind atribuțiile Prea Sfințitului Siluan Marsilianul în calitate de Episcop-Vicar al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională.

Având în vedere că Decizia I.P.S. Mitropolit Iosif a fost elaborată în temeiul prevederilor hotărârii Sfântului Sinod nr. 987/2001 și al prevederilor art.24 din statutul pentru organizarea și funcționarea Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Centrale și Meridionale și cuprinde atribuțiile P.S. Episcop-Vicar Siluan Marsilianul în calitate de membru al organelor statutare ale Mitropoliei, atribuțiile de coordonare a activității liturgice și misionare în cuprinsul Mitropoliei și, în special, în Vicariatul Franței, Elveției, Spaniei și Portugaliei, precum și de coordonare a pastorației tineretului și a vieții monahale în cuprinsul Mitropoliei;

Luând act că prin decizia Chiriarhală a Înalt Prea Sfinției Sale se stabilește reședința P.S. Episcop-Vicar Siluan Marsilianul la Mănăstirea "Înălțarea Sfintei Cruci" (La Malvialle, 63210, Rochefort – Montagne din Franța) ;

Luând în considerare prevederile statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, potrivit cărora Episcopii-Vicari și Arhiepiscopii-Vicari, pe lângă atribuțiile fixate de chiriarhi, cu aprobarea Sfântului Sinod sunt și membri de drept ai organelor deliberative și executive eparhiale, iar potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 1681/1969 sunt membri ai organelor centrale din Patriarhia Română;

În temeiul prevederilor art. 104 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aproba Decizia 202/2001 a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iosif cuprinzând atribuțiile Prea Sfințitului Episcop-Vicar Siluan Marsilianul în cadrul Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională, ca Episcop-Vicar și membru de drept al organelor deliberative și executive eparhiale;*

– *Prea Sfințitul Episcop-Vicar Siluan Marsilianul va îndeplini, totodată și atribuțiile care revin Episcopilor-Vicari și Arhiepiscopilor-Vicari ca membri ai Sfântului Sinod, prevăzute de hotărârea Sfântului Sinod nr. 1681/1969;*

Temei nr. 5187/2002 – Referatul Oficiului Juridic al Patriarhiei Romane în legătură cu Hotărârea de Guvern nr.1164/17 octombrie 2002 pentru aprobarea Normelor Metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență nr.94/2000, privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr.501/2002, precum și pentru stabilirea unor măsuri privind organizarea și funcționarea Comisiei speciale de retrocedare.

În Monitorul oficial nr.805/6 noiembrie 2002 a fost publicată Hotărârea de Guvern nr.1164 din 17 octombrie 2002, pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență nr.94/2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, aprobată cu modificări și completări prin legea nr.501/2002, precum și pentru stabilirea unor măsuri privind organizarea și funcționarea Comisiei speciale de retrocedare.

Normele Metodologice aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.1164/2002 au nominalizat componența Comisiei speciale de retrocedare, în persoana reprezentanților Ministerului Administrației Publice, Ministerului Justiției, Ministerului Culturii și Cultelor, Ministerului Finanțelor Publice și Secretariatul General al Guvernului.

A fost, de asemenea, elaborat un Regulament privind organizarea și funcționarea Comisiei speciale de retrocedare a unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România care stabilește, în condițiile legii, procedurile de retrocedare a imobilelor care au aparținut cultelor religioase din România și care au fost preluate, în mod abuziv, cu sau fără titlu, statul român de organizațiile cooperatiste sau de orice alte persoane juridice, în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 (art.1, pt.1 din OUG nr.94/2000).

Principiile de bază ale Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 94/2000, așa cum a fost modificată și completată prin Legea nr.501/2002, se regăsesc dez-

voltate și explicate în Normele Metodologice, aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.1164/17 octombrie 2002.

În cadrul discuțiilor purtate, membrii Sfântului Sinod și Comisia Canonică, juridică și pentru disciplină au apreciat că este necesar ca referatul Oficiului Juridic al Administrației Patriarhale, cu precizările făcute în legătură cu aplicarea normelor metodologice referitoare la retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România să fie trimis Centrelor Eparhiale spre a fi pus la dispoziția tuturor unităților bisericești în subordine.

Ca urmare, potrivit discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Canonică, juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Încunoștințarea tuturor Centrelor Eparhiale asupra Hotărârii Guvernului României nr.1164 din 17 octombrie 2002 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență nr.94/2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, aprobată cu modificări și completări prin legea nr.501/2002, precum și pentru stabilirea unor măsuri privind organizarea și funcționarea Comisiei speciale de retrocedare (Monitorul Oficial nr.805/6 noiembrie 2002) și trimiterea referatului Oficiului Juridic al Administrației Patriarhale nr.5187, cu precizările și explicațiile necesare aplicării normelor metodologice în toate unitățile bisericești.*

– *Centrelor Eparhiale care sunt implicate în procese cu Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică), li se recomandă să invoce, în toate cazurile, prevederile punctului 4 din Normele Metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență nr. 94/2000, text potrivit căruia bisericile, mănăstirile, sinagogile, moscheile, templele sau orice alte construcții care sunt destinate oficierii de slujbe religioase, nu pot face obiectul cererilor de retrocedare.*

– *Demersurile făcute până în prezent de Centrele Eparhiale și unitățile bisericești din țară, în conformitate cu prevederile Ordonanței de Urgență nr.94/2000, vor trebui reactualizate până la 31 ianuarie 2003, potrivit noilor reglementări prevăzute în Normele Metodologice date în aplicarea Ordonanței de Urgență nr.94/2000, astfel cum a fost modificată și completată prin Legea nr.501/2002.*

– *Sfântul Sinod precizează că bunurile imobile pe care unitățile bisericești le-au primit în folosința de la stat și față de care și-au exprimat dorința de a intra în proprietatea lor, nu intră sub incidența prevederilor OUG nr.501/2002. Socotește însă că, pentru această categorie de imobile este bine să se continue demersurile începute anterior, pe cale de bunavoință și relații bisericești.*

Temei nr. 4766/2002 – Adresa Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului nr.1188/2002 cu solicitarea de a se aproba proiectul de stemă al eparhiei în forma propusă.

Având în vedere că, pe temeiul hotărârii Sfântului Sinod nr. 2170/2002, Episcopia Maramureșului și Sătmarului a elaborat proiectul de stemă al eparhiei, care cuprinde elemente caracteristice heraldicii bisericești în următoarea descriere:

– Scutul, așezat pe cârja și crucea episcopală, are formă de blazon voievodal amintind de străvechiul voievodat românesc al Maramureșului din care au descălecat primii voievozi ai Moldovei;

– Pe scutul de culoare lila, în spațiul central este așezată catedrala Episcopală în curs de construcție sprijinită pe o eșarfă redând cuvintele Mântuitorului "Eu sunt păstorul cel Bun" (Ioan 10,11);

– Catedrala este flancată de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, hramul vestitei Mănăstiri din Peri, care susțin medalionul reprezentând pe Mântuitorul Iisus Hristos;

– Scutul este timbrat cu mitra arhierescă de culoare mov.

Ținând seamă că după aprobarea stemei de către Sfântul Sinod, Episcopia Maramureșului și Sătmarului, prin organele eparhiale de resort, este datoare a lua măsurile necesare pentru punerea în acord a ștampilelor eparhiei, ale sectoarelor administrative eparhiale, ale protopopiatelor, parohiile și mănăstirilor cu elementele de conținut și dimensiune stabilite prin hotărârea Sfântului Sinod nr.2170/2001;

Constatând că în forma în care este prezentată stema întrunește condițiile pentru a primi aprobarea Sfântului Sinod;

Pe temeiul prevederilor art.198 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină Sfântul Sinod hotărăște:

· Aprobă proiectul stemei Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului în forma înaintată Sfântului Sinod;

Indatorează Episcopiei ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului să pună de acord sigiliile eparhiei, sectoarelor administrative eparhiale, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor, cu elementele de conținut și dimensiune redată în hotărârea Sfântului Sinod nr. 2170/2001.

Temei nr. 5385/2002 – Adresa Episcopiei Alexandriei și Teleormanului nr.1188/2002 cu solicitarea de a se aproba proiectul revizuit de stemă al eparhiei.

Constatând, din cercetarea proiectului refăcut al stemei înaintat din nou spre aprobare, că elementele cuprinse nu sunt într-un tot concordante cu cerințele specifice heraldicii bisericești și cu recomandările anterioare ale Sfântului Sinod;

Luând act de recomandarea Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină privind înlocuirea albinelor și a culorii de fond din partea superioară a scutului, urmând ca pe un alt fond, în această parte, să fie redat chipul Sfântului Ierarh Alexandru, patronul Catedralei Eparhiale și a Municipiului Alexandria, orașul de reședință al Eparhiei;

Însușindu-și recomandările Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină și ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen, Sfântul Sinod hotărăște:

Episcopia Alexandriei și Teleormanului va reflecta la îmbunătățirea stemei propuse în concordanță cu recomandările Comisiei Canonice, juridică și pentru disciplină acceptate în plen.

COMISIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, raportorul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc* prezintă, în continuare, referatele Comisiei, după cum urmează:

Temei nr. 4417/2002 – Procesul-Verbal al Comisiei speciale instituită de Sfântul Sinod pentru elaborarea proiectului Metodologiei de aplicare a condițiilor de dobândire a gradelor profesionale de către personalul clerical și Tematica pentru obținerea Definitivării și Gradului II și Gradului I de către personalul clerical elaborată în cele 6 centre de perfecționare aprobate de Sfântul Sinod.

După cum se cunoaște, Sfântul Sinod prin hotărârea nr.677 luată în ședința de lucru din 12-13 martie 2002, a aprobat o seamă de norme privind aplicarea salarizării personalului clerical prin asimilare cu personalul din învățământul preuniversitar, care au fost comunicate Centrelor Eparhiale cu adresele Cancelariei Sfântului Sinod nr.677/18 aprilie 2002, 1890 din 18 aprilie 2002 și 2350 din 15 mai 2002.

Tot prin aceeași hotărâre a Sfântului Sinod nr. 677 din 12-13 martie 2002 au fost aprobate și noile condiții de obținere a gradelor profesionale de către personalul clerical cu următoarele precizări:

– Introducerea în Biserică, prin asimilare cu învățământul de stat, a cursurilor speciale pentru gradul I, care vor trebui să fie organizate distinct, printr-o metodologie aparte și numai în centre universitare abilitate în acest scop (București, Iași, Sibiu, Cluj, Craiova, Timișoara), pentru fiecare Mitropolie;

– Echivalarea cursurilor de promovare cu cursurile pentru gradul II și menținerea cursurilor de definitivare pentru gradul definitiv, care vor putea fi organizate ca și până acum, în cele 12 centre aprobate de Sfântul Sinod;

– Introducerea titularizării pe post prin examenul de capacitate preoțească, a cărui valabilitate să fie numai în anul susținerii acestuia;

– Introducerea aceleiași tranșe de vechime prin asimilare cu Învățământul de stat, care dau dreptul la prezentarea la cursurile pentru gradele profesionale;

– Gradul II să se poată obține numai după o vechime de cel puțin patru ani de la obținerea gradului definitiv și după promovarea examenelor de promovare – gradul II;

– Gradul I să se poată obține numai după o vechime de cel puțin patru ani de la obținerea gradului II și după promovarea examenelor cursurilor speciale pentru gradul I;

– Personalul clerical care nu susține examenele de grad la timpul rânduit, să fie menținut, prin penalizare, la ultimul grad obținut și la grila de salarizare la care au ajuns prin vechime;

– Personalul clerical cu studii incomplete să fie menținut, prin penalizare, la gradul definitiv, în grupa de vechime corespunzătoare, mai puțin debutanții.

Ca urmare a intervenției Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nr. 1890 din 18 martie 2002 și temeiul prevederilor art. 2 din Legea nr. 152, 1999 Ministerul Culturii și Cultelor cu adresa nr.7145 din 23 septembrie 2002 a comunicat acordul cu noile condiții de ocupare a gradelor profesionale de către personalul clerical, în forma și cu precizările care au fost aprobate de Sfântul Sinod la 12-13 martie 2002, care după aprobarea de la Ministerul Culturii și Cultelor trebuie să aibă aplicabilitate în întreaga Patriarhie, fără nici un fel de modificare, dar care, pentru aplicare au avut nevoie de elaborarea unei metodologii.

Condițiile de obținere a gradelor de către personalul clerical aprobată de Sfântul Sinod și de Ministerul Culturii și Cultelor – adresa nr. 7145 din 23 septembrie 2002 – au fost transmise tuturor eparhiilor.

În acest scop, potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr.677 din 12-13 martie 2002 s-a aprobat constituirea unei Comisii formată din specialiști de la Centrul patriarhal, Centrele Mitropolitane, Arhiepiscopia Clujului și Episcopia Dunării de Jos, sub președinția P.S. Episcop-Vicar patriarhal Vincentiu Ploieșteanu care, după nominalizarea delegaților Centrelor Eparhiale amintite, potrivit celor spuse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a reunit la Patriarhia Română în ziua de 10 octombrie 2002, având ca obiectiv prioritar definitivarea Proiectului de Metodologie de aplicare a noilor condiții de dobândire a gradelor profesionale, elaborat de cancelaria Sfântului Sinod pe baza prevederilor Statutare bisericești, ale Regulamentului pentru numirea și transferarea clerului și ale Metodologiei în vigoare în învățământul de stat pentru acordarea gradelor didactice.

După examinarea punct cu punct a materialului supus discuției, Comisia specială a formulat următoarele concluzii:

Constată că, proiectul de Metodologie elaborat de Cancelaria Sfântului Sinod a fost structurat prin asimilare cu metodologia în vigoare în învățământul preuniversitar de stat privind gradele didactice, cu adaptările necesare și specifice activității bisericești și preoțești, fără a diminua cu nimic exigențele privind perfecționarea personalului clerical așa cum sunt redate în regulamentul pentru numirea și transferarea clerului;

A adus o seamă de îmbunătățiri de formă și de fond la textul inițial care urmăresc fluentă și eliminarea oricăror neînțelegeri în aplicarea acestei Metodologii;

A elaborat, de asemenea, câteva precizări adiționale care, împreună cu proiectul de metodologie propusă explicitează condițiile de ocupare a gradelor profesionale stabilite de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 677/2002 și aprobate de Ministerul Culturii și Cultelor (adresa nr. 7145/2002).

În vederea examinării și aprobării de către organele centrale bisericești abilitate, Comisia a formulat, de asemenea, și următoarele propuneri:

Să se aprobe ca proiectul de Metodologie de aplicare a condițiilor de dobândire a gradelor profesionale și precizările adiționale anexate prezentului proces-verbal să fie supuse examinării și hotărârii Sfântului Sinod la proxima sesiune de lucru, în vederea punerii în aplicare cu data de 1 ianuarie 2003;

Sinoadele Mitropolitane să fie îndatorate că în lumina proiectului Metodologiei de aplicare a condițiilor de ocupare a gradelor profesionale să procedeze la elaborarea tematicii și bibliografiei pentru gradul I, care să se aprobe de Sfântul Sinod la proxima sesiune. Programa de administrație bisericească și legislație propusă de Arhid. Prof. Ioan Floca și prof. Dr. Sorin Joanta să constituie material de perfecționare și dobândire a gradelor profesionale.

Consiliul Național Bisericesc în sesiunea de lucru din 24 octombrie 2002 a examinat materialele și propunerile elaborate de Comisia specială și a formulat următoarele propuneri:

Proiectul de Metodologie de aplicare a Condițiilor de dobândire a gradelor profesionale și precizările adiționale anexate prezentului Proces-Verbal să fie

supuse examinării și hotărârii Sfântului Sinod la proxima ședință de lucru, în vederea punerii în aplicare cu data de 1 ianuarie 2003.

Actualele cursuri pastorale și de îndrumare misionară a clerului (de definitivare și promovare) care au deja un caracter instituționalizat să fie menținute ca și cursuri pentru definitivare și pentru obținerea gradului II de către personalul clerical, cu păstrarea actualei tematici, care anual poate fi îmbunătățită de către Sfântul Sinod.

Proiectul de metodologie și precizările elaborate să fie corelate cu exigențele generate de perspectiva includerii personalului clerical în legea salarizării bugetarilor care este în lucru la organele de stat abilitate.

Potrivit celor dispuse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, proiectul de Metodologie de aplicare a condițiilor de ocupare a gradelor profesionale și precizările adiționale au fost trimise celor șase centre de perfecționare din București, Iași, Sibiu, Craiova, Timișoara și Cluj-Napoca în vederea cercetării și avizării, precum și pentru elaborarea tematicii pentru obținerea definitivatului, a gradului II și a gradului I de către personalul clerical.

Tematicile întocmite de cele șase centre de perfecționare și prevederile lor se deosebesc unele de altele, astfel că asupra lor trebuie să se întreprindă un studiu special, pentru a se putea stabili o tematică unitară.

De aceea, referatul Cancelariei Sfântului Sinod propune, aprobarea unei comisii formată din decanii Facultăților de Teologie din cadrul celor șase centre de perfecționare, vicarul administrativ patriarhal, consilierul de la sectorul de învățământ, prezidată de un ierarh din Comisia învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc să procedeze în cursul lunii decembrie la definitivarea proiectului Metodologiei de aplicare a condițiilor de ocupare a gradelor profesionale și a Precizărilor adiționale, ținându-se cont de sugestiile Facultății de Teologie din Iași și cele ce se vor face în cadrul dezbaterilor din Sfântul Sinod, urmând ca materialul să fie prezentat la proxima ședință a Sfântului Sinod.

Această comisie urmează să procedeze și la definitivarea tematicii pentru obținerea definitivatului, a gradului II și a gradului I, de către personalul clerical, în acord cu condițiile de ocupare a gradelor profesionale aprobate de Sfântul Sinod și de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tot această comisie va analiza și oportunitatea utilizării de către fiecare din cele 6 centre de perfecționare a tematicii pe care au elaborat-o cu aprobarea Sinodului Mitropolitan, așa cum se prevede în Metodologie, în acest caz, fiecare centru având obligația de a cuprinde teme pe cele 6 capitole de bază: teologic, pastoral-misionar, social-cultural, administrativ-economic, liturgic, de drept bisericesc, administrație parohială și legislație, precum și oportunitatea existenței unui trunchi comun de teme obligatoriu în toate cele șase centre de perfecționare alături de tematicile elaborate pe plan local, în acest caz fiind necesar ca aceeași comisie amintită mai sus la capitolul Metodologie să procedeze la întocmirea ei și supunerea spre aprobare la proxima ședință a Sfântului Sinod.

În urma discuțiilor care au avut în Plenul Sfântului Sinod și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

Se instituie o comisie specială prezidată de P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos din care vor face parte decanii celor 6 centre de perfecționare din București, Iași, Sibiu, Craiova, Timișoara, Cluj-Napoca, împreună cu P.S. Ciprian Câmpineanul, Vicar Patriarhal, Pr. Constantin Pârvu, Vicar Administrativ și Diac. Nicu Octavian, consilier patriarhal spre a studia și definitiva Metodologia pentru ocuparea gradelor profesionale, tematicile cursurilor pentru gradul definitiv, gradul II și gradul I și modalitatea organizării acestor cursuri în lumina condițiilor pentru ocuparea gradelor profesionale aprobate de Sfântul Sinod și Ministerul Culturii și Cultelor, precum și a hotărârilor Sfântului Sinod privind menținerea examenului de capacitate preotească și cursurile de definitivare și promovare, prevăzute de Legiunile bisericești, precum și analogia cu prevederile de stat, referitoare la gradele didactice.

Comisia se va întruni în luna decembrie 2002.

La elaborarea tematicilor se va ține seamă de problemele actuale ale Bisericii, ale vieții liturgice, pastorale și misionare social-filantropice, în contextul societății din țara noastră.

Temei nr. 5075/2002 – Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu stabilirea temelor Conferințelor semestriale din anul 2003.

Având în vedere prevederile hotărârilor Sfântului Sinod nr. 348 din 23 februarie 2000, potrivit cărora tema primei conferințe preoțești semestriale cu caracter unitar pe întreaga Patriarhie Română se stabilește de Sfântul Sinod, iar tema celei de-a doua conferințe preoțești semestriale se stabilește de fiecare eparhie, potrivit cerințelor specifice și misionar-pastorale locale;

Ținând seama că este necesar să se mențină în vigoare și pentru anul 2003 cadrul organizatoric și modalitatea de desfășurare a acestora, așa cum au fost stabilite prin hotărârile sinodale nr. 7050/1996 și nr. 7236/1998;

În temeiul prevederilor art. 138 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 40, lit. "1" din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod Hotărăște:

– *La prima conferință preoțească semestrială din primăvara anului 2003, clerul Bisericii Ortodoxe Române va trata tema: "Viața și misiunea parohiei azi; împliniri, probleme perspective".*

– *La cea de-a doua conferință preoțească semestrială din toamna anului 2003 se va continua tratarea și aprofundarea temei din prima conferință semestrială de primăvară, în acord cu cele ce se vor stabili de către fiecare eparhie, potrivit cerințelor specifice și misionar-pastorale locale.*

Temei nr. 5346/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 3573/2002 cuprinzând propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu de a se pune de acord cu noua normă ortografică, utilizarea apelativelor bisericești pentru ierarhi și clerici (Prea Fericitul, Prea Cucernicul, Prea Cuviosul etc.).

Având în vedere explicațiile Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, potrivit cărora în limbajul nostru bisericesc particula "Prea" care însoțește numele unui ierarh sau cleric prin reportare la rangul său este inclusă în traduceri ale termenilor grecești *Sevasmiótos*, *Panaghiótos* și *Makariótos*, dar că, preluându-se o tradiție ortografică necontrolată, aceste apelative se scriu actualmente în două sau trei cuvinte: *Prea Sfințitul*, *Înalt Prea Sfințitul*, *Prea Fericitul*;

În discuțiile purtate în plenul Sfântului Sinod s-a apreciat că propunerea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului este în acord cu normele cuprinse în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei Române, București 1992, p. 481 și în *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Editura Cartier, București 1999, p. 780-781, dar că folosirea lor în forma actuală în Biserica Ortodoxă Română a devenit o tradiție profund înrădăcinată și greu de schimbat. Totodată s-a relevat că adoptarea noii forme propuse va fi greu de schimbat în situația utilizării prescurtărilor acestor apelative bisericești.

Având în vedere că față de această situație Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului a arătat înțelegere, urmând ca problema pusă în discuție să fie aprofundată în continuare;

La propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de propunerea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului în legătură cu noua normă ortografică oficială pentru scrierea apelativelor bisericești, dar, constatând că opinia publică bisericească este încă nepregătită pentru acceptarea și utilizarea acestora, se amână soluționarea problemei, urmând să fie ținută în evidență pentru aprofundare.*

Temei nr. 5309/2002 – Referatul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc privind necesitatea retipăririi Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Având în examinarea sa unele probleme care privesc obținerea gradelor profesionale de către preoți, în vederea încadrării acestora la salarizare prin asimilare cu personalul didactic din învățământul preuniversitar, Comisia sinodală a învățământului a considerat că este necesar, ca în scopul cunoașterii, de către cler și de către cei care se pregătesc, pentru preoție (studenți teologi și elevi seminariști) a hotărârilor Sfântului Sinod, privind modificările efectuate în Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, să se republice acest Statut cu modificările aduse de Adunarea Națională Bisericească și Sfântul Sinod până în prezent.

După cum se cunoaște, Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobat și votat de Sfântul Sinod în ședința din 19-20 octombrie 1948 constituie legea fundamentală a Bisericii noastre, pe baza căreia au fost întocmite, ulterior, toate celelalte regulamente care reglementează diferitele sectoare ale vieții noastre bisericești în conformitate cu Sfintele Canoane și legile societății noastre în cadrul căreia Biserica își desfășoară activitatea.

De-a lungul timpului, în Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române au fost modificate peste 60 de articole, pentru a se înlătura

ingerințele și îngrădirile impuse în organizarea și funcționarea Bisericii, dar și pentru a acorda unele prevederi cu realitățile misionare, pastorale și sociale din țara noastră.

Dat fiind faptul că au trecut 50 de ani de la tipărirea Statutului și că, în prezent este epuizat volumul de legiuiri bisericești în care a fost tipărit;

Constatând că Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române este instrument de primă necesitate pentru toți preoții în administrația bisericească, precum și pentru miile de studenți teologi și elevi seminariști care au îndatorirea să-l studieze la orele de curs;

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă retipărirea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române cu modificările care i s-au adus de către Sfântul Sinod și Adunarea Națională Bisericească de la tipărire și până în prezent, în unul din numerele revistei Biserica Ortodoxă Română aflată sub tipar.*

– *Textul Statutului se va pregăti prin grija Cancelariei Sfântului Sinod.*

– *Pentru uzul centrelor eparhiale, parohiilor, mănăstirilor, al studenților și elevilor seminariști, Statutul va putea fi publicat și în extras (broșură separată), în care scop se va cere eparhiilor necesarul de exemplare.*

Temei nr. 4952-a/2002 – Hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, nr. 10124/2002, cu privire la raportul Consiliului de Evaluare și Acreditare Academică al Bisericii Ortodoxe Române.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit Hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, nr. 10124/2002, cu privire la raportul Consiliului de Evaluare și Acreditare Academică al Bisericii Ortodoxe Române, raport care a făcut obiectul hătărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, temei nr. 2581/2002. În Procesul Verbal al ședinței Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, care a avut loc în data de 23 septembrie 2002, se arată că, Sinodul Mitropolitan:

– "A luat act de raportul Consiliului de Evaluare și Acreditare Academică al Bisericii Ortodoxe Române, în care se arată că Facultățile de Teologie din Eparhiile Mitropoliei Munteniei și Dobrogei funcționează potrivit normelor elaborate de Comisia Națională de Acreditare a Învățământului Academic din România

– A aprobat ca numărul de locuri la Facultățile de Teologie – Secția Pastorală, din Constanța, Pitești și Târgoviște să se solicite potrivit nevoilor fiecărei Eparhii în parte, nu mai mult de 30 de locuri, conform hotărârii Sfântului Sinod, cu excepția Facultății de Teologie din București."

În legătură cu acest temei, precum și cu temeiul nr. 4952-b și cu temeiul nr. 3366, Comisia Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc nu se pronunță până nu se vor primi hotărârile de la toate Sinoadele Mitropolitane, privind raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii, pentru a se lua hotărârea generală.

În urma discuțiilor în plen, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Sinoadele Mitropolitane care nu au luat în discuție raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii, în concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod, temei nr. 2581/2002, vor analiza acest raport și vor decide asupra măsurilor pe care le vor comunica, de urgență, Sfântului Sinod.*

Temei nr. 4952-b/2002 – Hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, nr. 10325/2002, cu privire la propunerea de derogare de la Hotărârea Sfântului Sinod (temei nr. 2581/2002), în vederea acceptării de studenți pe locurile cu taxă, la Secția Teologie Pastorală a Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" a Universității din București.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit Hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, nr. 10325/2002, prin care se solicită derogare de la Hotărârea Sfântului Sinod (temei nr. 2581/2002), în vederea acceptării de studenți cu taxă, la Secția Teologie Pastorală a Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" a Universității din București.

În Procesul Verbal al ședinței Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, care a avut loc în data de 23 septembrie 2002, se arată că, Sinodul Mitropolitan a luat "act de decizia Universității din București, de a se accepta studenți cu taxă la Facultatea de Teologie din București, Secția Pastorală și hotărăște ca această problemă să fie rediscutată la proxima sedință a Sfântului Sinod, în funcție de situațiile studenților cu taxă, Secția Pastorală, de la Facultățile de Teologie din Pitești, Târgoviște și Constanța".

Și în legătură cu acest temei Comisia Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc nu se pronunță până nu se vor primi hotărârile de la toate Sinoadele Mitropolitane, privind raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii, pentru a se lua hotărârea generală.

În urma discuțiilor în plen, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Sinoadele Mitropolitane care nu au luat în discuție raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii, în concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod, temei nr. 2581/2002, vor analiza acest raport și vor decide asupra măsurilor pe care le vor comunica, de urgență, Sfântului Sinod.*

Temei nr. 3366/2002 – Hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Banatului din 1-2 august 2002 cu privire la Facultățile de Teologie Ortodoxă din respectiva Mitropolie.

Cu adresa Mitropoliei Banatului nr. 1711-C/2002, la Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române, s-a primit hotărârea Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Banatului din 1-2 August 2002 cu privire la Facultățile de Teologie Ortodoxă din cuprinsul Mitropoliei, hotărâre luată conform temeiului Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, nr. 2581/2002.

În legătură cu acest temei, precum și cu temeiul nr. 4952 a și b, Comisia Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc nu se pronunță până nu se vor primi hotărârile de la toate Sinoadele Mitropolitane, privind raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii, pentru a se lua hotărârea generală.

În urma discuțiilor în plen, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Sinoadele Mitropolitane care nu au luat în discuție raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii în concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod, teme nr. 2581/2002, vor analiza acest raport și vor decide asupra măsurilor pe care le vor comunica, de urgență, Sfântului Sinod.*

Temei nr. 4320/2002 – Referatul Sectorului Învățământ privind Programa de Religie pentru Seminarii și Licee Teologice la examenul de Bacalaureat 2003.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit, din partea Ministerului Educației și Cercetării, Programa de Religie pentru Seminarii și Licee Teologice la examenul de Bacalaureat 2003, definitivată de specialiștii de la Serviciul Examinare și Evaluare, întocmită pe baza propunerilor anterioare ale sectorului Învățământ, aprobate de către Sfântul Sinod.

Potrivit tematicii înaintate, **Dogmatica Ortodoxă** are statut de disciplină de specialitate pentru elevii seminariilor teologice și poate fi alesă la **proba E**, la alegere cu disciplina **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**. Elevii liceelor teologice, de la alte profiluri decât cel teologic (clasele de matematică-fizică, fizică-chimie, chimie-biologie, filologie, limbi moderne, limbi clasice, istorie-științe sociale, informatică), pot susține examenul de bacalaureat din **Dogmatica Ortodoxă** la **proba F**, la alegere cu disciplina **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**. Proba de examen este o probă scrisă cu durată de 3 ore.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă noua formă a Programei de Religie – pentru Seminariile Teologice și Liceele cu clase teologice, la examenul de Bacalaureat 2003 care se redă în anexă la prezentul Proces-Verbal. (Anexa nr.3)*

– *Să se comunice noua programă Centrelor Eparhiale, care să o facă cunoscută din vreme Școlilor care vor susține la Bacalaureat disciplinele menționate.*

Temei nr. 4319/2002 – Programa analitică pentru disciplina Administrație Bisericească Parohială și Legislație, propusă de către Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca și Prof. Dr. Sorin Joantă.

În conformitate cu Hotărârea Sfântului Sinod nr. 2854/2002, cu privire la propunerea Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca de includere în planul de învățământ al Facultăților de Teologie Ortodoxă a disciplinei *Administrație Bisericească Parohială și Legislație* și cu mandatul încredințat P.C. Sale de a alcătui o programă adecvată, la Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit proiectul de programă, în redactarea Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca și a Prof. Dr. Sorin Joantă.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc; Sfântul Sinod hotărăște:

– *Aprobă Programa analitică pentru disciplina Administrație Bisericească Parohială și Legislație, propusă de către Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca și Prof. Dr. Sorin Joantă redată în anexă la prezentul Proces-Verbal (Anexa nr. 4).*

– *Facultățile de teologie ortodoxă vor include această programă în Planul de învățământ.*

Temei nr. 3840/2002 – Referatul Sectorului Învățământ cu privire la Consfătuirea cu inspectorii de specialitatea Religie (București – septembrie 2002).

În ziua de 10 septembrie 2002, la Palatul Patriarhiei, la convocarea Ministerului Educației și Cercetării și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, s-au desfășurat lucrările Consfătuirii cu inspectorii de specialitatea Religie din toată țara, având pe ordinea de zi probleme din învățământ religios în școlile de stat și din învățământul teologic preuniversitar (Seminariile Teologice), între care:

– *Regulamentul Seminariilor Teologice* revizuit de către Sfântul Sinod și înaintat Ministerului Educației și Cercetării pentru aprobare;

– *Tematica pentru examenele de titularizare, definitivat și grade*, despre care s-a făcut informarea că a fost propusă de către Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, aprobată de către Sfântul Sinod și înaintată Ministerului Educației și Cercetării, la care încă nu s-a primit răspuns.

– *Manualul de "Metodica predării religiei"* pentru uzul Seminariilor teologice și Școlilor normale, despre care s-a făcut precizarea că are aprobarea Sfântului Sinod;

– *Editura și tipărirea manualelor de religie* (pentru clasele a IX-a și a X-a) și înaintarea celor pentru clasele I-VIII, Ministerului Educației și Cercetării (prezentate de către Arhiepiscopia Iașilor), în vederea evaluării și licitării, pentru a putea fi editate și tipărite. În cadrul lucrărilor, manualele pentru clasa a IX-a și a X-a au și fost prezentate de către autori;

– *Memoriul I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului*, care semnalizează modul deficitar de alcătuire al unor manuale de istorie ce relativizează fenomenele din istoria noastră națională;

– introducerea în cadrul orele de religie a unor teme privind "Pericolul traficului de persoane și prevenirea lui", pentru care există și un material documentar, ca urmare a protocolului semnat între Patriarhia Română și Organizația Internațională pentru Migrațiune;

– recomandarea ca inspectorii de Religie să țină o legătură mai strânsă cu Centrele Eparhiale pentru a fi la curent cu hotărârile recente ale Sfântului Sinod și pentru a nu exista disfuncționalități în plan didactic și administrativ;

– planificarea semestrială și anuală să respecte Programul Școlar și s-a propus organizarea unor cursuri de formare la Casele Corpului Didactic, atât pentru profesori, cât și pentru inspectorii;

– necesitatea revizuirii programelor analitice de la Facultățile de teologie la modul psiho-pedagogic, iar la corectarea lucrărilor de la concursul de titularizare, conform regulamentului de organizare, să participe și profesori din mediul preuniversitar.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *la act, cu aprobare, de lucrările Consfătuirii cu inspectorii de specialitatea religie;*

– Pe viitor, să se țină seamă de propunerile și sugestiile avansate în cadrul lucrărilor acestor consfătuiri, care să constituie obiectul unui temei ce va fi supus analizei și aprobării Sfântului Sinod;

– Să se urmărească ca, și pe viitor, ori de câte ori se ivesc probleme deosebite, să fie analizate tot într-un asemenea cadru.

Temei nr. 4515/2002 – Referatul Sectorului Învățământ privind stadiul în care se află procesul de elaborare, editare și tipărire a unor manuale școlare.

În referatul Sectorului Învățământ teologic și Educație religioasă se fac următoarele mențiuni în legătură cu manualele de Religie:

– **Manualul pentru clasa a IX-a și a X-a**, autori Dorin și Monica Opriș, au fost lucrate sub coordonarea Arhiepiscopiei de Alba-Iulia; au fost editate și tipărite la Editura Dacia din Cluj;

– **Manualele pentru clasa I**, autori: Prof. Camelia Muha, **clasa a III-a** (autori: Bogdan Constantin Nicolau, Iuliana Popescu), **clasa a V-a** (autori: Pr. Nicolae Dascălu), **clasa a VI-a** (autori: Marinela Porcărașu, Maria Budeanu, Denisa Mănoiu) și **clasa a VII-a** (autori: Prof. Maria Orzetic, Prof. Elena Mocanu, Prof. Elena Carabelea), elaborate sub controlul Arhiepiscopiei Iașilor au fost înaintate Ministerului Educației și Cercetării pentru a fi supuse procesului de evaluare și licitare, în vederea editării și tipăririi;

– **Manualele pentru clasele a XI-a și a XII-a**, elaborate de un colectiv de profesori de la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului au fost prezentate Comisiei de învățământ a Sfântului Sinod în timpul sesiunii și, de asemenea, vor fi înaintate Ministerului Educației și Cercetării, după ce vor fi avizate de către P.S. Irineu din punct de vedere al conținutului dogmatic.

– **un număr de 11 manuale de Religie** au fost trimise spre analiza unei Comisii speciale formată din P.S. Prof. Dr. Irineu Slătineanu – Arhiereu Vicar al Episcopiei Râmnicului (care să le avizeze din punct de vedere al conținutului teologic-doctrinar), Doamna Irina Horga – cercetător la Institutul de Științe ale Educației (pentru aspecte de ordin metodic și pedagogic) și Doamna Elisabeta Onuță – redactor de carte (pentru verificarea textelor din punct de vedere gramatical);

– anul acesta a apărut la editura Humanitas și **Manualul de limba elină, clasa a X-a**, autor Maria Luiza Dumitru (cel de clasa a IX-a a apărut în anul 2001 la aceeași Editură) pentru uzul Seminariilor Teologice, alcătuit conform hotărârii Sfântului Sinod, temei nr. 5471/2002, încât elevii Seminariilor beneficiază de un instrument de lucru alcătuit pe baza unor principii metodice moderne.

În cadrul discuțiilor în plen au luat cuvântul pentru a aduce lămuriri și precizări adecvate: **I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos și I.P.S. Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei.**

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– **Ia act de apariția manualelor de religie pentru clasele a IX-a și a X-a** (autori Dorin și Monica Opriș) și a **Manualelor de limba elină, clasa a IX-a și a X-a** (autor Maria Luiza Dumitru), aducându-se mulțumiri **I.P.S. Andrei** care a coordonat activitatea de elaborare a **Manualelor de religie, precum și autorilor;**

– Se va urmări, îndeaproape, procesul de evaluare și licitare, în vederea tipăririi manualelor propuse de către Arhiepiscopia Iașilor și înaintate la Ministerul Educației și Cercetării (adresa nr. 4315/2002, clasa I, autori: Prof. Camelia Muha, clasa a III-a, autori: Bogdan Constantin Nicolau, Iuliana Popescu, clasa a V-a, autori: Pr. Nicolae Dascălu, clasa a VI-a, autori: Marinela Porcărașu, Maria Budeanu, Denisa Mănoiu și clasa a VII-a, autori: Prof. Maria Orzetic, Prof. Elena Mocanu, Prof. Elena Carabelea);

– Aduce mulțumiri I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei pentru activitatea de coordonare și revizuire a acestor Manuale'

Manualele de Religie pentru clasele a XI-a și a XII-a, elaborate de un colectiv de profesori de la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Chujului vor fi înaintate Ministerului Educației și Cercetării, după ce vor fi avizate de către P.S. Irineu din punct de vedere al conținutului dogmatic

– Se va insista ca și manualele pentru clasele I, a II-a, a IV-a, a VIII-a să fie elaborate în cel mai scurt timp, pentru a putea fi tipărite în cursul acestui an școlar;

– Cele 11 manuale supuse analizei Comisiei (alcătuite pe baza temei nr. 2856/2002), după încheierea procesului de analizare, vor fi supuse aprobării Sfântului Sinod;

– Se va urmări ca manualele să fie tipărite în condiții grafice corespunzătoare și pe hârtie de bună calitate, iar avizul asupra conținutului și a bunului de tipar să fie dat de P.S. Irineu Slătineanu, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Râmnicului.

Temei nr. 5120/2002 – Adresa Mitropoliei Banatului nr. 2471-C din 29 octombrie 2002 prin care se solicită aprobarea pentru Caietele de Religie, clasele I-IV, autor Prof. Alin Scridon.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit adresa Mitropoliei Banatului nr. 2471-C/29 octombrie 2002 prin care se solicită aprobarea Sfântului Sinod pentru lucrarea *Caiete de Religie*, clasele I-IV, autor Prof. Alin Scridon, precizându-se că "având în vedere utilitatea acestor caiete, modul în care au fost alcătuite cu respectarea programei de învățământ și referatul favorabil dat de un profesor de la Facultatea de Teologie din Timișoara" lucrarea a fost avizată favorabil de Mitropolia Banatului pentru utilizare în clasele I-IV în cuprinsul școlilor din Arhiepiscopia Timișoarei.

În urma discuțiilor în plen și propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– Aprobarea utilizării ca un material didactic auxiliar a Caietelor de Religie pentru clasele I-IV, autor: Prof. Alin Scridon, se va face după avizarea lor de către Comisia Centrală pentru Manualele de religie.

Temei nr. 5117/2002 – Modificările propuse la proiectele de lege pentru învățământul preuniversitar elaborate de către Ministerul Educației și Cercetării.

Ministerul Educației și Cercetării a elaborat două proiecte de lege, unul pentru învățământul preuniversitar și altul pentru învățământul universitar.

În legătură cu aceste probleme și cu propunerile formulate, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a menționat că ele trebuie propuse cu un referat juridic

de la Cancelaria Sfântului Sinod și să se intervină la forurile în drept, iar, concret, să se menționeze toate clădirile Seminariilor și Facultăților de Teologie care sunt proprietatea Bisericii Ortodoxe Române. În acest sens, Eparhiile care au asemenea proprietăți să prezinte situația lor Sectorului "Învățământ".

I.P.S. Mitropolit Daniel propune să se solicite o Hotărâre de Guvern care să prevadă susținerea financiară pentru întreținerea clădirilor ca unități de învățământ. Nu se poate admite trecerea lor în domeniul public, decât pe termen limitat.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc Sfântului Sinod hotărăște:

– *Aprobă următoarele amendamente pentru proiectele de lege aflate în discuție, după cum urmează:*

1. Pentru învățământul preuniversitar:

– *La art. 5, (1), care se referă la obiectivele fundamentale ale învățământului preuniversitar, se adaugă litera f: "conturarea profilului moral-spiritual al elevului în nota valorilor noastre tradiționale reprezentate de patrimoniu cultural-spiritual al poporului nostru".*

– *La art. 5, (2), care se referă la realizarea obiectivelor fundamentale ale învățământului preuniversitar, se adaugă litera g: "formarea deprinderilor morale în viața particulară, de familie și publică".*

– *La art. 6, care se referă la principiile după care se va ghida personalul didactic în activitatea de instruire și educație, partea finală se va completa cu respectarea demnității personale a sănătății "fizice și morale" a fiecărui elev.*

– *La art. 7, care se referă la abilitățile de care elevii trebuie să dea dovadă la absolvirea liceului, se adaugă litera j: "posibilitatea de a aprecia superioritatea principiilor moral-spirituale față de manifestările decadente și de subcultură".*

– *La art. 11, care se referă la Religie ca disciplină școlară ce face parte din trunchiul comun, se adaugă punctul 5: "Planurile de învățământ și programele școlare pentru învățământul teologic și religios, precum și scoaterea posturilor didactice la concurs și abilitarea personalului care urmează să predea în acest domeniu se face la propunerea cultelor recunoscute de stat".*

– *La art. 25, (3), care se referă la profilurile și filierele învățământului preuniversitar, se completează cu: "și în funcție de opțiunile populației școlare, elevi și părinți sau tutori ai acestora".*

– *La art. 150, (11), care se referă la conducerea unităților învățământului preuniversitar, se adaugă "personalul de conducere din unitățile de învățământ teologic se numește numai în baza recomandării cultelor recunoscute de stat".*

– *La art. 177, care se referă la ocuparea posturilor didactice prin concurs, se adaugă punctul 5: "candidatul la concursul pentru ocuparea unui post didactic în învățământul teologic și religios va prezenta și acceptul cultului care poate să-l și retragă pentru motive morale, de competență și fidelitate față de doctrina cultului".*

2. Pentru învățământul universitar, să se introducă articolul:

1. "Culte recunoscute oficial de stat pot solicita Ministerului de resort organizarea unui învățământ teologic superior, integrat în cel de stat, specific pregătirii personalului de cult și activității social misionare a cultelor, proporțional cu ponderea numerică a fiecărui cult în configurația religioasă a țării, potrivit recensământului oficial reactualizat. Înființarea și funcționarea acestui învățământ se face potrivit legii".

2. "Culte recunoscute de stat au dreptul de a înființa și administra propriile unități și instituții de învățământ particulare, conform legii".

3. "Curriculum-ul specific învățământului teologic universitar se elaborează de către cultul respectiv și se aprobă potrivit legii".

4. Personalul didactic din învățământul teologic universitar teologic are drepturile și îndatoririle ce decurg din prezenta lege și din reglementările specifice Cultului cărui îi aparține

– La art. 37, punctul (3), se va adăuga: "Numirea cadrelor didactice și a celor de conducere din învățământul teologic superior se face cu avizul cultului, care poate fi retras pe motive de moralitate, competență și fidelitate doctrinară".

– La art. 178, se adaugă punctul (12), cu următorul conținut: "Pentru ocuparea posturilor didactice din învățământul superior teologic, la dosarul de înscriere la concurs se va anexa și acceptul cultului".

– În legătură cu art. 187, care se referă la baza materială a învățământului preuniversitar și art. 41 care se referă la aceeași problemă pentru învățământul universitar, Sectorul juridic al Patriarhiei va propune un text pentru o viitoare Hotărâre de Guvern, care să precizeze că: "Biserica poate da în folosință, dar nu în proprietate unele clădiri care îi aparțin și care sunt folosite de diferite Instituții de învățământ teologic din subordinea Ministerului Educației și Cercetării";

– Să se aibă în vedere dreptul Cultelor de a organiza în cadrul rețelei de stat și învățământ teologic universitar;

– Prezentele propuneri vor fi înaintate Ministerului Educației și Cercetării și Comisiei pentru Învățământ a Camerei Deputaților, spre a fi avute în vedere la elaborarea și aprobarea legilor propuse.

Temei nr. 3836/2002 – Referatul Sectorului Învățământ privind cursul de Teologie Pastorală, autor Pr. Prof. Gh. Lițiu, cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit adresa Pr. Prof. Gheorghe Lițiu (înregistrată cu nr. 3836/2002), cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea, prin care se solicită binecuvântarea pentru editarea unui curs de Pastorală pentru Facultățile de Teologie ortodoxă din țară.

La propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște;

– Acceptarea Cursului de Teologie Pastorală, propus de Pr. Prof. Univ. Gheorghe Lițiu ca manual oficial se va face după avizarea de către specialiști și a hotărârii luate în Colegiul Decanilor.

Temei nr. 4890/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Alba Iulia nr. 100-C din 23 octombrie 2002 prin care se propune o nouă programă a susținerii examenelor de definitivat și gradul II de către profesorii de Religie.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit adresa Arhiepiscopiei Alba Iuliei nr. 100-C din 23 octombrie 2002 cu privire la propunerea pentru o nouă programă a susținerii examenelor de definitivat și gradul II.

Potrivit documentației înaintate, programa propusă a fost elaborată de către Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia.

Menționăm că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărârea nr. 1004/2002, a aprobat o nouă Tematică pentru examenele de titularizare, definitivare și obținerea gradului II didactic în învățământul teologic și religios, Tematică înaintată spre aprobare Ministerului Educației și Cercetării prin adresa Patriarhiei Române nr. 1532/26 martie 2002, la care încă nu s-a răspuns, deși s-a revenit cu o nouă adresă pentru a se comunica hotărârea Ministerului Educației și Cercetării.

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– Pentru sesiunea 2003 se va utiliza programa de definitivat și gradul II, propusă de către Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, aprobată de Sfântul Sinod cu hotărârea nr. 1004/2002 și înaintată Ministerului Educației și Cercetării spre aprobare, candidații la examenul de titularizare urmând să respecte, conform metodologiei, tematica pentru definitivat; să se intervină la Ministerul Educației și Cercetării pentru ca programa înaintată să fie aprobată de urgență;

Pentru viitor, să se întocmească o nouă programă pe baza celor prezentate de Facultatea de Teologie din București și Arhiepiscopia de Alba-Iulia, precum și a altor propuneri ce vor mai fi înaintate.

Temei nr. 4889/2002 – Adresa Arhiepiscopiei Alba Iulia nr. 96-C din 21 octombrie 2002 cu privire la propunerea de înființare în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia a Secției Teologie Didactică-Istorie.

La Sectorul Învățământ al Patriarhiei Române s-a primit adresa Arhiepiscopiei Alba Iulia nr. 96-C din 21 octombrie 2002 cu privire la propunerea de înființare în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia a Secției Teologie Didactică-Istorie.

În adresa Arhiepiscopiei Alba Iulia se arată că în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia funcționează un număr de trei secții: Teologie Pastorală, Teologie Didactică-Asistență Socială și Teologie Didactică-Engleză.

Arhiepiscopia motivează propunerea de înființare a susnumitei specializări în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia prin faptul că: "la Universitatea 1 Decembrie 1918 există o bună facultate de istorie, iar la Alba Iulia preocupările de acest gen sunt la ele acasă".

Potrivit hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, nr. 5014/2001, instituțiile de învățământ teologic superior din cadrul Patriarhiei Române au făcut obiectul unei evaluări și analize amănunțite, hotărându-se, potrivit temeiului nr. 2581/2002, discutarea în fiecare Sinod Mitropolitan a oportunității

existenței actualului număr de 10 facultăți de teologie și a celor 5 departamente de specialitate teologică din cuprinsul Patriarhiei Române, *luându-se în considerare reducerea numărului de facultăți prin desființare sau comasare.*

În urma discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Sfântul Sinod se va pronunța asupra oportunității înființării Secției de Teologie Didactică-Istorică după hotărârea luată de Sinodul Mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, în spiritul cerințelor hotărârii Sfântului Sinod, teme nr. 2581/2002;*

– *Sinoadele Mitropolitane care nu au luat în discuție raportul Comisiei de Evaluare și Acreditare Academică a Bisericii în concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod, teme nr. 2581/2002, vor analiza acest raport și vor decide asupra măsurilor pe care le vor comunica, de urgență, Sfântului Sinod.*

Teme nr. 4314/2002 – Referatul Sectorului Învățământ privind Consfătuirea Directorilor Seminariilor Teologice Ortodoxe (București, 23-24 octombrie 2002).

Ministerul Educației și Cercetării a convocat, prin Inspectoratele Școlare, pentru zilele de 23-24 octombrie a.c., o ședință de lucru cu Directorii de Seminarii Teologice Ortodoxe. Lucrările consfătuirii s-au desfășurat cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh în Palatul Patriarhal, iar ordinea de zi a fost următoarea:

1. Metodologia de organizare și desfășurare a examenului pentru certificarea competențelor profesionale: Seminarii și Școli de cântăreți (atestatul teologic); fixarea disciplinelor pentru examen și stabilirea standardelor pentru pregătirea profesională.

2. Programele școlare pentru disciplinele teologice prin adaptarea programelor la actualul plan de învățământ și prezentarea acestora potrivit recentelor norme metodico-pedagogice.

3. Analiză asupra învățământului teologic preuniversitar privind completarea actelor de studii (certificat de absolvire, adeverință de absolvire, diplomă de bacalaureat).

4. Măsuri privind organizarea Olimpiadei la disciplinele teologice și Religie în 2003 și anume: fixarea tematicii disciplinelor de concurs pentru Seminariile teologice și Școlile pedagogice, alcătuirea comisiilor de corectare pentru faza locală și finală și propuneri la Metodologia examenului de bacalaureat 2003 cu privire la temele și elaborarea testelor de examen.

5. Propuneri pe marginea proiectelor Legii Învățământului preuniversitar și universitar, elaborate de Ministerul Educației și Cercetării.

În deschiderea lucrărilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* s-a adresat celor prezenți cu un cuvânt de apreciere pentru munca desfășurată în Seminariile Teologice și cu îndemnuri și încurajări pentru continuarea acestei activități cu competență și dăruire.

În cadrul discuțiilor, la punctele de pe ordina de zi s-au formulat mai multe propuneri care se regăsesc în hotărârea Sfântului Sinod.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act, cu aprobare de lucrările Consfătuirii Directorilor Seminariilor Teologice Ortodoxe;*

– *Aprobă propunerile privind competențele profesionale, ale absolvenților Școlilor Teologice, după cum urmează:*

A. Pentru absolvenții Seminariilor Teologice, specializarea pastorală:

1. cunoașterea învățaturii de credință ortodoxă
2. aplicarea cunoștințelor de credință ortodoxă în viața practică
3. fundamentarea biblică a cunoașterii învățaturii de credință ortodoxă
4. interpretarea corectă a muzicii bisericești
5. aplicarea corectă a rânduielilor liturgice și tipiconale (oficierea corectă a cultului divin)
6. utilizarea corectă a discursului religios
7. capacitatea de a predica și de a învăța cuvântul lui Dumnezeu
8. organizarea de activități filantropice

B. Pentru absolvenții Seminariilor Teologice-Specializarea patrimoniu, competențele profesionale sunt, în punctele 1-4 și 8 comune cu cele de la specializarea pastorală, la care se adaugă:

- *executarea corectă a icoanei bizantine*
- *realizarea de obiecte de artă bisericească*

C. Pentru Școala de Cântăreți Bisericești competențele 1, 2, 4, 5 sunt aceleași ca la Pastorală, la care se adaugă:

1. organizarea și coordonarea cântării în biserică
2. antrenarea credincioșilor la activități gospodărești
3. sprijinirea activităților filantropice

– *Aprobă disciplinele pentru examenul de atestat la Seminariile Teologice și Școlile de Cântăreți, după cum urmează:*

– *Pentru Seminariile Teologice Pastorale:*

1. Dogmatică – scris
2. Studiul Vechiului și Noului Testament – scris
3. Proba practică orală - muzică bisericească, tipic bisericesc, predică sau cateheză - consemnată cu o notă rezultată din media aritmetică a celor trei diosdiscipline.

Media finală a examenului se calculează prin media aritmetică a celor trei probe.

– *Pentru Seminariile Teologice Patrimoniu:*

1. Dogmatică – scris
2. Studiul Vechiului și Noului Testament – scris
3. Proba practică de specialitate – prezentarea unei lucrări de specialitate.

– *Pentru Școlile de Cântăreți Bisericești:*

Dogmatică – scris

Proba practică orală – muzică bisericească și tipic bisericesc. - cu o singură notă, rezultatul din media aritmetică a celor două discipline.

Media finală a examenului se calculează prin media aritmetică a celor două probe.

– *Aprobă disciplinele și tematica pentru faza școlară și faza națională a Olimpiadelor la Seminariile Teologice, după cum urmează:*

Disciplinele de concurs rămân *Dogmatica* și *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* pentru care există 6 locuri pe Seminar, câte 3 la fiecare disciplină.

Pentru Dogmatică Programă cuprinde temele:

– *clasa a XII-a, temele la zi, de la "Crearea lumii" până la "Întreita slujire a Mântuitorului", inclusiv;*

– *clasa a XIII-a, temele la zi, de la "Persoana și lucrarea Duhului Sfânt" până la "Sf. Treime în viața Bisericii și a credincioșilor", inclusiv;*

Pentru Istoria Bisericii Ortodoxe Române:

– *clasa a XII-a, temele la zi, de la "Obiectul, metoda, scopul, și izvoarele istoriei Bisericii Ortodoxe Române" până la "Biserica Ortodoxă Română din Țara Românească în timpul lui Matei Basarab. Mitropolii Teofil și Ștefan", inclusiv;*

– *clasa a XIII-a, temele la zi, de la "Mitropolitul Antim Ivireanul" până la "Preoțimea ortodoxă română în sec. XIX", inclusiv;*

Subiectele vor fi aprobate conform metodologiei și precizărilor MEC.

– *Aprobă ca pe diploma de Bacalaureat sau pe certificatul de absolvire, la rubricile "specializare" sau "pregătire de bază", să se menționeze: "personal de cult".*

COMISIA PENTRU RELAȚII EXTERNE BISERICEȘTI

În continuare, la invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, *I.P.S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei*, raportorul Comisiei pentru Relații Externe Bisericești, dă citire următoarelor referate ale acestei Comisii:

Temei nr. 3825/2002 – Referat asupra vizitei pe care o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a efectuat-o la Vatican, la invitația Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, precum și la comunitățile ortodoxe române din Italia (7-14 octombrie 2002).

La invitația Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat o vizită la Vatican și la unele comunități ortodoxe române din Italia, în perioada 7-14 octombrie 2002.

Aspectele principale ale acestei vizite pot fi rezumate astfel:

1. Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia este o **continuare a relațiilor existente de multă vreme** între Biserica Ortodoxă Română și Vatican, relații care au primit o semnificație aparte prin vizitele reciproce efectuate la nivelul Întâistătorilor celor două Biserici, la Vatican, în ianuarie 1989 și la București, în mai 1999;

2. Această vizită a arătat, prin întregul program desfășurat în acele zile, **deosebita atenție acordată de către toți factorii responsabili** implicați în organizarea ei. Această grijă a fost subliniată, într-un mod special, de felul în care **solii Bisericii Ortodoxe Române au fost întâmpinați de către Sanctitatea Sa, Papa Ioan Paul al II-lea**, în fața a sute de mii de pelerini, aflați în Piața Sfântul Petru;

3. În același timp, vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Roma are un caracter de **unicitate**, pentru că, pentru prima dată, vizita unui Patriarh ortodox la Vatican a inclus în program și întâlniri cu Președintele Italiei, Excelența Sa,

Domnul Azeglio Ciampi și cu Președintele Consiliului de Miniștri, Domnul Silvio Derlusconi;

4. Tot un caracter de **unicitate** îl constituie și **cele două slujbe și întâlnirile** Prea Fericirii Sale și a membrilor delegației, **cu preoții și credincioșii ortodocși români**, din comunitățile aflate la Roma și în nordul Italiei, reliefându-se astfel **importanța pastorală** a acestei vizite. Un alt element al acestei dimensiuni pastorale a vizitei îl constituie și **oferirea**, pentru credincioșii ortodocși români din țară, a unor **părțicele din moaștele** Sfântului Silvestru, Papă al Romei și ale Sfinților Ambrozie și Dionisie, Episcopi ai Milanului;

5. Această vizită a constituit și un **prilej de aducere aminte și de cinstire** a tuturor celor care, în vremuri de dictatură, au dat neclintite mărturii ale credinței lor, prin consacrarea bisericii *Sf. Bartolomeu din Insula Tiberina* memoriei acestor mărturisitori ai credinței creștine, din veacul XX;

6. Un moment cu totul deosebit al vizitei a fost constituit de prezența delegației Bisericii noastre în *Bazilica Sfântul Petru*, la *Missa* oficiată de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, prilej cu care, pentru prima dată, un papă și Întâistător al Bisericii noastre au rostit, împreună, în limba română, **Simbolul de Credință Niceo-Constantinopolitan**;

7. Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vatican și în Italia a fost, de asemenea, un prilej de stabilire a unor **contacte cu personalități bisericești și civile din Italia**, între care membri ai Curiei Romane, reprezentanți ai Secretariatului de Stat, Președinți ai Congregațiilor, Dicasteriilor, Oficiilor și Institutelor Sfântului Scaun, ca și membri ai Ambasadelor diferitelor țări, acreditate la Vatican ș.a.;

8. **Întâlnirea celor doi Întâistători la Palatul Apostolic** a subliniat prin conținutul cuvântărilor rostite cu acel prilej, disponibilitatea pentru **continuarea dialogului** dintre cele două Biserici și dorința de a **conlucra** pentru realizarea unei mărturii comune în lumea de astăzi. Aceste idei se regăsesc în **Declarația Comună**, semnată de cei doi Întâistători de Biserici, document care, prin bogăția mesajului transmis, are o semnificație aparte, reprezentând **un nou imbold la cooperare și la o mai mare apropiere între creștini**, într-o lume tot mai înstrăinată de Dumnezeu și marcată de îndepărtarea omului de semenul său;

9. Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, la Vatican și în Italia a avut **un ecou deosebit, atât pentru credincioșii Bisericii noastre, cât și în mediile internaționale.**

Ca o concluzie generală, se poate afirma că, în spiritul mandatului încredințat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, această vizită, cu adevărat istorică, pe care delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Întâistătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat-o la Vatican, ca oaspeți ai Sanctității Sale Papa Ioan Paul II, precum și la comunitățile ortodoxe române din Italia, Roma și Milano, se constituie ca un moment cu totul special în contextul relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică. În timpul acestei vizite, s-a reafirmat dorința celor două Biserici de a dezvolta și adânci, pe mai departe, relațiile dintre ele, în spirit ecumenic și frățesc, evidențiindu-se prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Întâistătorul ei pe plan

intercreștin și internațional, ca promotori ai dialogului și ai apropierii dintre Biserici și popoare.

Mai mulți membri ai Sf. Sinod și-au exprimat deosebita bucurie și prețuire pentru felul cum s-a desfășurat această istorică vizită, pentru modul cum a fost receptată de clerul și credincioșii din România și din străinătate, ca și în mass-media română și internațională.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, la Vatican și în Italia (7-14 octombrie 2002), prin care s-a reafirmat rolul și mărturia vie a Bisericii Ortodoxe Române, în context panortodox și intercreștin.*

– *Se vor publica, în revistele centrale bisericești și în presa eparhială, toate cuvântările rostite cu acest prilej, precum și declarația Comună semnată de cei doi Întâistătători de Biserici (Acestea se publică în prezentul număr al revistei).*

Temei nr. 4933/2002 – Invitația adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, de a lua parte la întronizarea noului Arhiepiscop de Canterbury, Dr. Rowan Douglas Williams, care va avea loc pe 27 februarie 2003.

În referat se arată că, la Patriarhia Română, s-a primit o scrisoare, prin care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost invitat să fie prezent la ceremoniile prilejuate de întronizarea noului Arhiepiscop de Canterbury și Primat al Comuniunii Anglicane din întreaga lume, în persoana Grației Sale, Dr. Rowan Douglas Williams.

În acest sens, referatul menționează că, de-a lungul ultimelor decenii, Biserica Ortodoxă Română a mai fost reprezentată la ceremoniile prilejuate de întronizarea noului Arhiepiscop de Canterbury și Primat al Comuniunii Anglicane, după cum urmează: la 27 iunie 1961, în Catedrala de la Canterbury, a fost întronizat Arhiepiscopul Dr. Arthur Michael Ramsey, delegat din partea Bisericii Ortodoxe Române fiind I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei; la 21-30 ianuarie 1975, în Catedrala de la Canterbury, a fost întronizat Arhiepiscopul Dr. Donald Coggan, delegat din partea Bisericii Ortodoxe Române fiind I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei; 19 aprilie 1991, în Catedrala de la Canterbury, a fost întronizat Arhiepiscopul Dr. George Leonard Carey, delegat din partea Bisericii Ortodoxe Române fiind I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei;

De asemenea, referatul menționează faptul că, în cadrul relațiilor bilaterale, dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, au avut loc mai multe schimbări de vizite la nivel de Întâistătători, între care menționăm: 1965 – vizita Arhiepiscopului Michael Ramsey la Patriarhia Română; 1966 – vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Biserica Anglicană; 1993 – vizita Arhiepiscopului George Carey la Patriarhia Română;

La propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de invitația adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a lua parte la întronizarea noului Arhiepiscop de Canterbury și primat al Bisericii Anglicane, Dr. Rowan Douglas Williams care va avea loc la 27 februarie 2003.*

Temei nr. 3830/2002 – Participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, la Congresul Internațional cu tema "Biserică și Bioetică" la Chambessy (Elveția, 11-15 septembrie 2002).

Organizat din inițiativa și sub patronajul Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, Congresul cu tema: *Biserică și Bioetică. Cuvântul științei și cuvântul religiei*, s-a ținut la Centrul ortodox de la Chambessy, Geneva, în Elveția, între 11-15 septembrie 2002, și a reunit participanți din Grecia, România, Rusia, Serbia, Franța, Elveția, Belgia, Germania, Italia și Statele Unite ale Americii. Din România a fost invitat ca orator I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, care a susținut expunerea cu tema: *Coruptibil și incoruptibil în viața umană*.

Tematica Congresului s-a axat pe trei direcții mari: a) *începutul vieții*, b) *durata vieții și c) sfârșitul vieții*.

În prima parte a Congresului, referatele legate de cercetarea științifică privind începutul vieții umane, teologii au susținut că embrionul uman trebuie considerat de la începutul său ca fiind om, adică ființă umană și nu altceva, în timp ce unii oameni de știință pledau pentru folosirea embrionului uman în vindecarea unor boli.

Mai mulți oratori teologi au fost solicitați să trateze tema: *Coruptibil și incoruptibil în viața umană*, în sensul de muritor și nemuritor, pentru a sublinia transcendența sau spiritualitatea persoanei umane, care nu poate fi redusă la biologicul coruptibil sau stricăcios.

Lucrările Congresului au scos în evidență unele aspecte importante ale problematicii bioeticii actuale în dialogul ei cu religia. În dialogul lor cu științele vieții, Bisericile trebuie să apere darul sfânt al vieții și demnitatea persoanei umane în comuniune de viață cu Dumnezeu și cu semenii.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *la act de participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, la lucrările Congresului Internațional cu tema "Biserică și Bioetică" (Chambessy, Elveția, 11-15 septembrie 2002).*

– *Referatul prezentat de I.P.S. Mitropolit Daniel va fi folosit ca material documentar la Comisia Națională de Bioetică.*

Temei nr. 4032/2002 – Participarea P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor la lucrările celui de al VIII-lea Congres științific internațional "Pavleia" (Verioia, Grecia, 26-29 iunie 2002).

La invitația Mitropolitului Panteleimon de Veria, P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor a participat, cu un mesaj patriarhal la Congresul Științific Internațional cu tema *"Omul în viziunea Apostolului Pavel"*, organizat la Veria-Grecia (26-29 iunie 2002) și la manifestările religioase prilejuite de sărbătorirea Sfântului Apostol Pavel (28-29 iunie 2002) sub genericul *"Pavlia"*.

Sâmbătă, 29 iunie, cei prezenți au participat la Utrenia și Sfânta Liturghie, alături de ceilalți arhieri, la sfârșitul căreia, câțiva ierarhi, între care și P.S. Episcop Damaschin, au primit distincția *"Crucea de Aur a Apostolului Pavel, clasa întâi"*. După-amiază, s-a făcut o procesiune de la Catedrală la Altarul Sfântului Apostol Pavel, unde s-a săvârșit Vecernia Mare arhierescă.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de participarea P.S. Episcop Damaschin al Sloboziei și Călărașilor la lucrările celui de al VIII-lea Congres Științific Internațional cu tema "Omul în viziunea Apostolului Pavel" și la manifestările religioase prilejuite de sărbătorirea Sfântului Apostol Pavel, organizate sub genericul "Pavlia" de la Mitropolia din Veroia (Grecia, 28-29 iunie 2002).*

Temei nr. 5275/2002 – Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la întâlnirea internațională "Religii și Culturi între conflict și dialog", organizată de Comunitatea Sant'Egidio și Arhiepiscopia de Palermo (Italia, 1-3 septembrie 2002).

Referatul arată că o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, compusă din: I.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei pentru Germania și Europa Centrală, P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria, P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos și P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, a participat la întâlnirea internațională "Religii și Culturi între Conflict și Dialog", organizată la Palermo-Sicilia, între 1-3 septembrie 2002, de către Comunitatea Sant'Egidio și Arhiepiscopia de Palermo.

Pe parcursul celor trei zile, s-au desfășurat ceremoniile îndătinate și conferințe, tradiționala solemnitate finală încheiată cu semnarea apelului pentru pace. Între cele mai interesante conferințe s-au numărat următoarele: "După 11 septembrie: o inevitabilă ciocnire a civilizațiilor?", "Un nou suflet pentru Europa: creștini în dialog", "Creștini uniți într-o lume globalizatoare" "Autocritica credințelor".

La propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la întâlnirea internațională "Religii și Culturi între Conflict și Dialog", organizată de către Comunitatea Sant'Egidio și Arhiepiscopia de Palermo (Italia, 1-3 septembrie 2002).*

– *Vor fi continuate legăturile cu Comunitatea Sant'Egidio, precum și participarea la astfel de manifestări cu caracter ecumenic și de promovare a dialogului interreligios.*

Temei nr. 5181/2002 – Participarea P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria, la întâlnirea pentru pace organizată de Comunitatea Sant'Egidio la Madrid, Barcelona și Tarragona (29 octombrie – 1 noiembrie 2002).

Referatul arată că momentele de vârf ale vizitei le-au constituit rugăciunile ecumenice de la Madrid, Barcelona și Tarragona, în cadrul cărora, de fiecare dată, Prea Sfinția Sa a rostit câte o meditație asupra patrimoniului spiritual comun din primul mileniu, cu prelungiri ulterioare asupra necesității dialogului și întâlnirii ca mijloace pentru refacerea deplinei unități de credință, asupra imperativului mărturiei creștine unice și a împreună-lucrării într-o lume globalizatoare, în continuă provocare la adresa creștinismului.

La propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești Sfântul Sinod hotărăște:

– *la act de participarea P.S. Episcop Sofronie al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria la aniversarea unui an de la întâlnirea pentru pace, organizată de către Comunitatea Sant'Egidio la Madrid, Barcelona și Tarragona, în perioada 29 octombrie – 1 noiembrie 2002.*

Temei nr. 3700/2002 – Referatul Sectorului pentru Relații Externe Bisericești în legătură cu lucrările Comisiei Internaționale de Dialog Teologic Anglican-Ortodox (Abergavenny, Țara Galilor, 26-28 iunie 2002).

La întrunirea acestei Comisii de dialog, din partea ortodoxă au fost prezenți reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice, ai Patriarhiei Alexandriei, Antiohiei, Moscovei și României, precum și ai Bisericilor Ortodoxe din Cipru, Grecia, Polonia, Albania, Filanda și Estonia. Delegații anglicani au venit din Marea Britanie, S.U.A., Canada, Australia și Africa de Sud.

Lucrările dialogului au fost conduse de către I.P.S. Ioan Zizioulas, Mitropolit de Pergam – din partea Patriarhiei Ecumenice și Eminentă Sa, Episcopul Maxwell Thomas din Australia – din partea Bisericii Anglicane.

În ziua de 26 iunie s-a întrunit doar Comitetul de redactare, care a finalizat discuția de anul trecut de la Volos, Grecia, și a alcătuit documentul intitulat "*Preoția, Hristos și Biserica*".

Întrunirea în plenul Comisiei a început la 27 iunie prin prezentarea a două referate pe tema hirotonirii femeilor.

Arhiepiscopul Rowan Williams, recent ales Arhiepiscop de Canterbury, recunoaște faptul că anglicanii și ortodocșii nu vor putea ajunge curând la un consens pe această temă; totuși, cel puțin anumite puncte metodologice comune pot fi identificate pentru continuarea discuției.

Din partea ortodocșilor, P.S. Episcop Basil de Sergievo (Patriarhia Moscovei) de la Oxford, a prezentat referatul intitulat "*Hirotonirea femeilor în preoție*", referat care se concentrează asupra Sfintei Liturghii, ideea de bază a referatului fiind aceea că polaritatea dintre bărbați și femei se reflectă în structura Liturghiei. P.S. Episcop Basil a vorbit și despre preoția conferită doar bărbaților, ca decurgând din limbajul simbolic iudaic și creștin timpuriu: preotul – rege al vechiului Israel – era bărbat, ca și Marele Preot al templului de la Ierusalim, prototipul lui Hristos. Acesta în timp ce Biserica, Trupul lui Hristos, este întotdeauna înțeleasă ca Mireasă a lui Hristos. Hristos aduce toate în unire cu Sine ca *anthropos* și nu ca parte bărbătească. În concluzie, referentul a apreciat că deși nu există motiv teologic clar pentru a nu hirotoni femei și că Scriptura nu exclude în mod clar acest lucru, totuși tradiția Bisericii – cel puțin a celei de Răsărit – exclude acest lucru prin felul în care de secole și-a structurat Liturghia.

În cea de a doua zi a lucrărilor în plen (28 iunie) a fost, mai întâi, prezentat și discutat documentul "*Preoția, Hristos și Biserica*", alcătuit de către Comitetul de redactare pe baza discuțiilor din anul precedent. Tot în această zi s-a hotărât ca tema hirotonirii femeilor să fie discutată la întrunirea de anul viitor pe care I.P.S. Mitropolit Petros de Axum din cadrul Patriarhiei Alexandriei s-a oferit să o găzduiască la Addis Abeba în februarie 2003.

Ca urmare a discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de lucrările Comisiei Internaționale de Dialog Teologic Anglicano-Ortodox, desfășurate la Abergavenny (Țara Galilor, 26-28 iunie 2002).*

– *Să se continue și pe viitor participarea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Comisiei Internaționale de Dialog Teologic Anglicano-Ortodox.*

Temei nr. 4923/2002 – Referatul Sectorului pentru Relații Externe Bisericești în legătură cu întrunirea Comisiei Mixte de Dialog dintre Biserica Ortodoxă și Federația Mondială Luterană (Oslo, Norvegia, 3-10 octombrie 2002).

Cea de a XI-a întrunire a Comisiei Mixte de Dialog dintre Bisericele Ortodoxe și Federația Mondială Luterană (FLM) s-a desfășurat între 3-10 octombrie 2002 la Oslo, Norvegia. Cei 12 delegați ortodocși au reprezentat mai multe Biserici, ce au participat consecvent la acest dialog teologic. Cei 12 delegați luterani reprezentau diferite Biserici membre ale FLM. Reprezentantul Patriarhiei Române la întrunire a fost Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Ioniță.

Tema întrunirii de la Oslo "*Taina Bisericii: Tainele ca mijloace ale mântuirii*" a fost mai întâi discutată la întrunirea comitetului pregător, desfășurată între 20-22 februarie 2002 la Sankt Petersburg, Rusia. Delegatul Patriarhiei Române a fost prezent și la întrunirea de la Sankt Petersburg, unde a fost numit membru în comitetul de redactare a unui proiect de declarație, care a stat la baza discuțiilor de la Oslo.

La întrunirea comisiei mixte de la Oslo au fost prezentate și apoi discutate cele patru referate de la Sankt Petersburg, la care s-au adăugat încă două referate speciale cu privire la *Sfânta Euharistie*. Redactarea declarației comune a fost făcută de un comitet format din patru persoane: doi ortodocși și doi luterani, între care s-a numărat și delegatul Patriarhiei Române.

La încheierea lucrărilor sale de la Oslo, Comisia Mixtă pentru dialogul teologic luteran-ortodox a adoptat o declarație comună, care constituie cea de a doua parte a textului teologic al temei generale "*Taina Bisericii*" și care constituie o anexă la acest raport. La aceeași întrunire, Comisia a propus ca la cea de a XII-a sesiune a sa, care ar urma să se desfășoare în anul 2004, să se discute subtema: *Taina Bisericii: Botezul și Mirungerea ca taine ale încorporării în Biserică (The Mystery of the Church: Baptism and Chrismation as Sacraments of incorporation into the Church)*.

În textul adoptat la Oslo cu privire la Taine ca mijloace ale mântuirii, a fost mai întâi precizată credința comună a celor două tradiții teologice, că Tainele își au fundamentul în întruparea, învățătura, moartea și Învierea Mântuitorului Iisus Hristos, așa cum dă mărturie Sfânta Scriptură.

Un alt aspect al temei discutate la Oslo este cel legat de validitatea Tainelor. În acest sens, luteranii consideră că validitatea acestora depinde de cuvântul și porunca lui Hristos, pe când eficacitatea acestora depinde de primirea lor prin credință. Tradiția ortodoxă nu folosește această terminologie, dar respinge împreună cu luteranii atât ideea de dependență a validității Tainelor de vrednicia săvârșitorului, cât și ideea că Tainele mijlocesc harul prin simplul act al săvârșirii lor.

Abordând problema numărului Tainelor, ortodocșii mărturisesc fără echivoc existența a șapte Taine, pe când luteranii numai două, Botezul și Euharistia. În

același timp, teologii luterani afirmă că în tradiția lor teologică există indicii că și Pocăința, dimpreună cu Hirotonia, pot fi socotite Taine. Declarația comună de la Oslo face în acest context referire și la ierurgiile Biseicii.

În sfârșit, la Oslo a fost discutată, de o manieră preliminară, Sfânta Taină a Euharistiei. În acest sens este vrednic de subliniat că teologia ortodoxă mărturișește, împreună cu teologia luterană, prezența reală a Mântuitorului Iisus Hristos în Euharistie.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de lucrările Comisiei Mixte de Dialog dintre Biserica Ortodoxă și Federația Mondială Luterană, Oslo, Norvegia (3-10 octombrie 2002).*

– *Să se continue și pe viitor implicarea Bisericii Ortodoxe Române în dialogul Bisericii Ortodoxe cu Federația Mondială Luterană.*

Temei nr. 4935/2002 – Referatul Sectorului pentru Relații Externe Bisericești în legătură cu lucrările celei de-a X-a Conferințe de Dialog Islamic-Creștin (Bahrein, Emiratele Arabe Unite, 28-30 octombrie 2002).

Inițiativa pentru organizarea și desfășurarea acestei Sesiuni de Dialog a aparținut Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic de Constantinopol și și-a desfășurat lucrările în Bahrein, prin amabilitatea Majestății Sale; Regele Bahrainului, Șaik Hamad Bin Isa Al – Khalifa, care a afirmat că Bahrainul este o țară a toleranței, a păcii și a securității pentru toți oamenii.

Sanctitatea Sa a fost reprezentat de către P.S. Episcop Emanuel de Reghion, iar Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Dr. Alexandru Stan de la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" din București.

Au fost prezenți delegați din următoarele Biserici: Biserica Ortodoxă, Bisericile Orientale Ortodoxe, Biserica Romano-Catolică, Biserica Anglicană, Bisericile Protestante, precum și reprezentantul Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu. De asemenea, au fost de față reprezentanți ai Ligii Mondiale Islamice, ai Organizațiilor internaționale (ONU) și ai Organizațiilor Arabe. Din partea Regatului Bahrainului au participat: Ministrul Justiției și al Afacerilor Islamice, precum și Ministrul Muncii și al Afacerilor Sociale.

Tema Conferinței de dialog Islamo-Creștin a fost: *"Rolul Religiei în realizarea coexistenței pașnice în societățile moderne"*, iar întreaga atmosferă a întrunirii a fost pașnică, fără incidente și cu o ținută de înalt nivel, nefiind semnalate polemici deschise între creștini și musulmani pe tot parcursul dezbaterilor.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act de lucrările celei de-a X-a Conferinței de Dialog Islamic-Creștin, (Bahrain, Emiratele Arabe Unite, 28-30 octombrie 2002).*

– *Să se continue participarea Bisericii Ortodoxe Române la astfel de întruniri, având în vedere necesitatea statornicirii unei atmosfere de bună înțelegere, coexistență pașnică și respect reciproc între creștini și musulmani.*

Temei nr. 5364/2002 – Referatul Sectorului Comunități Externe în legătură cu vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Canada cu ocazia hirotonirii și instalării canonice a I.P.S. Nicolae Condrea în scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada (11-16 iulie 2002).*

În referat se arată că în perioada 11-16 iulie 2002, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române condusă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a efectuat o vizită la Montréal, Canada. Momentul central al vizitei l-a constituit hirotonirea într-un arhieru și instalarea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în prezența mai multor arhierii ortodocși români și străini, a I.P.S. Nicolae Condrea, ca nou Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada. Evenimentul a avut loc în Catedrala Parohiei Ortodoxe Române, "Sfântul Ioan Botezătorul" din Montréal la 14 iulie a.c., în Duminica a treia după Rusalii.

Acest eveniment istoric din viața comunităților ortodoxe române de peste ocean a fost împlinirea hotărârii luate de Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada din data de sâmbătă, 9 martie 2002, organizat la biserica ortodoxă română "Sf. Treime" din Troy, Michigan, în cadrul căruia Părintele Nicolae Condrea a fost ales Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, de către cei peste 100 de clerici și delegați laici reprezentând parohii și mănăstiri din cadrul Arhiepiscopiei.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 13 martie 2002, a confirmat alegerea sa de către Congresul Electoral ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Din delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist au făcut parte următorii arhierii: II.PP.SS. Mitropolit Teofan al Olteniei, Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală, Mitropolit Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională și Locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada până la hirotonirea și instalarea noului arhieru și P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei.

Sâmbătă 13 iulie 2002, a avut loc ceremonia vestirii și chemării Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Condrea la treapta arhieriei, în biserica "Sf. Ioan Botezătorul" din Montréal, după slujba vecerniei, în prezența unui sobor de arhierii români și străini, a peste 50 de preoți și 1000 de credincioși.

Duminică 14 iulie, a avut loc Sfânta Liturghie în cadrul căreia Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a hirotonit într-un arhieru pe Prea Cuviosul Arhimandrit Nicolae și l-a investit pe noul arhieru cu însemnele arhieriei: mantia și cârja arhieriască.

S-a dat citire "Gramatei patriarhale", act "fundamentat pe alegerea făcută de Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada a Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Nicolae Condrea și confirmată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru slujirea ca Arhieru în această d Dumnezeu binecuvântată eparhie".

După Sf. Liturghie, I.P.S. Mitropolit Iosif și P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi au oficiat slujba parastasu-

* Vezi reportajul vizitei în Revista "Biserica Ortodoxă Română", nr. 1-6/2002.

lui pentru vrednicul de pomenire arhiepiscop Victorin Ursache, care este înmormântat în cimitirul mănăstirii Putna din țară.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Canada a reprezentat un eveniment deosebit în viața Bisericii Ortodoxe Române în ceea ce privește legăturile dintre Biserica Mamă și comunitatea ortodoxă română de pe continentul american.

După ani de frământări și incertitudini pentru unii dintre preoții și credincioșii ortodocși români de peste acean, în timpul vizitei delegației Bisericii noastre în Canada se vorbea de un nou început pentru Arhiepiscopie, de rectorierea sa și consolidarea ei din punct de vedere istoric și al relației frățești cu Biserica-Mamă.

În cele șase zile petrecute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii noastre au înscris pentru istoria bisericească contemporană unele premiere demne de menționat:

– pentru prima dată în istoria de aproape un secol a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada când arhiepiscopul a fost hirotonit și instalat de către Patriarhul Bisericii – Mame;

– pentru prima dată în istorie când Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvântul în Congresul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.

Dacă acestor elemente excepționale menționate mai sus mai adăugăm coliturghisirea pentru prima oară a clerului celor două eparhii românești de peste ocean și faptul că a fost prima vizită în Canada a unui Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române după evenimentele din 1989, avem imaginea completă a mesajului pe care l-a transmis vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist atât la nivel național, cât și internațional.

Luând cuvântul în plen, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a subliniat că la Sfânta Liturghie oficiată la Montréal a avut bucuria de a se întâlni clerul și credincioșii celor două eparhii românești din America, cu I.P.S. Arhiepiscop Nathaniel și cu I.P.S. Mitropolit Teodosie al Americii, cu clerul și credincioșii români, adunați toți în jurul aceluiasi Sfânt Potir, cu speranța unirii celor două eparhii românești de pe continentul american.

Luând act de referatul prezentat și la propunerea Comisiei pentru Relații Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *la act de vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Canada cu ocazia hirotonirii și instalării canonice a I.P.S. Nicolae Condrea în scaunul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada.*

Temei nr. 5363/2002 – Referat al Sectorului Comunități Externe în legătură cu recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile de stat din Republica Moldova.

În referat se arată că acest eveniment mult așteptat s-a înscris în cartea de aur a istoriei Mitropoliei Basarabiei la 30 iulie 2002, când I.P.S. Mitropolit Petru Păduraru, Arhiepiscop al Chișinăului, Mitropolit al Basarabiei și Exarh al Plaiurilor, i s-a înmănat certificatul de înregistrare a Mitropoliei Basarabiei cu numărul 1651, de către Directorul Serviciului de Stat pentru Culte, Serghei Iațco, în pre-

zența D-lui Vlad Cubreacov, consilier pe probleme speciale al Mitropoliei Basarabiei, și a Părintelui Andrei Caramalău.

Acest fapt a fost posibil în urma modificărilor în Legea cu privire la culte din 12 iulie 2002, modificări determinate de Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 24 aprilie 2002.

După cum se știe, din momentul reactivării, Mitropolia Basarabiei a fost permanent nedreptățită și, în această situație, nevoită să apeleze la instanțele de judecată interne și internaționale.

Începând cu 8 octombrie 1992, Mitropolia Basarabiei a solicitat de ne-numărate ori, recunoașterea sa de către Guvernul Republicii Moldova. Întâmpinând opoziție, dată fiind poziția politică a Guvernului de la Chișinău, iar cererile fiind tratate cu refuz, Mitropolia Basarabiei și-a utilizat dreptul legal de apărare în justiția națională, atacând deciziile Cabinetului de la Chișinău. Din păcate, nu toate demersurile au avut un rezultat favorabil.

Ultima hotărâre a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, care a examinat cauza pe fond, a fost pronunțată la 9 decembrie 1997, ca fiind definitivă și irevocabilă, prin care a respins cerințele Mitropoliei Basarabiei sub pretextul "caracterului neîntemeiat și nelegal al plângerii".

Dat fiind că Republica Moldova a aderat la Consiliul Europei și a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților fundamentale și a acceptat jurisdicția Curții Europene de la Strasbourg, Mitropolia Basarabiei s-a văzut nevoită să apeleze și la justiția internațională. Astfel, Curtea Europeană a înregistrat cu titlu definitiv petiția Mitropoliei Basarabiei la 26 ianuarie 1999, deschizând dosarul nr. 45701/99 intitulat "Mitropolia Basarabiei și Exarhatul Plaiurilor și alți 12 contra Republicii Moldova".

La 13 decembrie 2001, Curtea Europeană a dat câștig de cauză Mitropoliei Basarabiei, Curtea pronunțându-se în unanimitate că a avut loc o încălcare a art. 9 (libertatea religioasă) și art. 13 (dreptul la un recurs efectiv) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și art. 11 (libertatea întrunirilor și asocierilor) din Convenție.

La 27 martie 2002, un colegiu format din cinci judecători ai CEDO a analizat recursul înaintat de către Guvernul Republicii Moldova la 22 februarie 2002 prin reprezentantul său oficial Ion Morei, Ministrul Justiției, și a decis, în unanimitate, respingerea cererii autorităților de la Chișinău. Această hotărâre a făcut să intre în vigoare, ca obligatorie, decizia CEDO din 13 decembrie 2001.

La 24 aprilie 2002, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a proclamat o rezoluție prin care autoritățile de la Chișinău sunt obligate să recunoască Mitropolia Basarabiei până la data de 31 iulie 2002, în caz contrar Republica Moldova riscând sancțiuni din partea forurilor internaționale.

Recunoașterea oficială a Mitropoliei Basarabiei a trebuit însă, precedată de excluderea din legislația națională a normelor juridice care au făcut posibilă violarea Dreptului Internațional, violare sancționată de Curtea de la Strasbourg.

La 12 iulie 2002, Parlamentul Republicii Moldova adoptă Legea nr. 1220-XV, care prevede modificarea și completarea Legii nr. 979-XII din 24 martie 1992 despre culte și a articolului 325 din Codul de procedură civilă.

Articolul 14 din Legea Cultelor privitor la recunoașterea cultelor, în urma modificărilor, menționează: "Pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, cultele prezintă organului de stat pentru culte o declarație de organizare și funcționare, la care se anexează statutul (regulamentul) de organizare și funcționare, cuprinzând informații asupra sistemului de organizare și administrare, însoțit de principiile fundamentale de credință.

Declarația se depune la organul de stat pentru culte, care, în termen de 30 de zile lucrătoare de la data depunerii acesteia, va consemna cultul în Registrul cultelor..."

Recunoașterea Mitropoliei Basarabiei la 30 iulie 2002 a produs mare satisfacție în rândul clericilor și credincioșilor din cuprinsul Mitropoliei Basarabiei. Duminică 4 august 2002 s-au oficiat Te Deum-uri în toate bisericile Mitropoliei Basarabiei.

"A fost o perioadă foarte îndelungată până am ajuns la recunoașterea noastră de către stat. Să sperăm că lucrurile cele rele țin de domeniul trecutului" a declarat Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Petru Păduraru, Întâistătătorul Mitropoliei Basarabiei.

Cu toate acestea, I.P.S. Kiril, mitropolit de Smolensk și Kaliningrad, Președintele Departamentului de Relații Externe al Patriarhiei Ruse, a citit la Chișinău în ziua de 18 august 2002, o *Declarație de presă* în legătură cu recunoașterea Mitropoliei Basarabiei, din care se redau câteva pasaje semnificative care umbresc atmosfera de bucurie determinată de acest eveniment:

– "Patriarhia Rusă caracterizează formarea Mitropoliei Basarabiei pe teritoriul Republicii Moldova drept o sciziune în sânul Bisericii";

– "Organizarea unei eparhii pe teritoriul altei eparhii este o fărădelege bisericească. Două eparhii pot exista pe același teritoriu numai în cazul când Bisericile din care fac parte aceste eparhii nu se recunosc reciproc și nu există comuniune între ele... În Republica Moldova nu sunt factori ecleziaști de a se forma o eparhie paralelă decât cea existentă";

– "Ceea ce s-a întâmplat este o problemă politică și un precedent foarte periculos. A apărut o nouă comunitate juridică, bazându-se pe factorul politic și oamenii care fac parte din această comunitate au viziuni și țeluri concrete. Ideea sciziunii a apărut în România și a fost exportată aici";

– "Noi am discutat această problemă cu Patriarhia Română și înțelegem nostalgia ei, mai ales că o perioadă de timp acest teritoriu a fost parte componentă a României. Și am propus să rezolvăm litigiul din punct de vedere canonic, care nu permite înființarea unei biserici pe teritoriul altei biserici deja existente. La ultimul dialog le-am propus că pot avea reprezentanță aici, partea română a refuzat acest lucru, spunând că o reprezentanță pentru ei este prea puțin. Dar noi considerăm că această cale este una legală, prin care putem să ținem cont de doleanțele lor și din punct de vedere canonic. În locul acestei variante, problema în cauză a ajuns la CEDO și o calificăm o încălcare a canoanelor bisericești. Sperăm că cetățenii din Republica Moldova vor conștientiza acest fapt. Știm că cetățenii din Republica Moldova sunt foarte credincioși și ne punem speranțe că vor putea restabili unitatea Bisericii Ortodoxe din Moldova, astfel s-ar putea ajunge la confruntări grave între credincioși";

– "În repetate rânduri am adresat scrisori Patriarhiei Române, dar nu am primit nici un răspuns. În timpul acesta litigiul a ajuns deja la CEDO și nu s-a rezolvat "frățește". Considerăm că este mare greșală și, cu toate acestea, suntem dispuși și pe viitor la diferite relații cu Patriarhia Română, pentru a rezolva problema care a apărut la moment în Republica Moldova".

După expunerea referatului în plen, luând cuvântul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* și-a exprimat regretul pentru cele declarate de I.P.S. Mitropolit Kiril în legătură cu recunoașterea Mitropoliei Basarabiei și în privința relațiilor Patriarhiei Ruse cu Patriarhia Română.

Urmare a celor prezentate și la propunerea Comisiei pentru Relații Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Ia act cu bucurie de recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile de stat ale Republicii Moldova;*

– *Ia act cu regret de cele declarate de I.P.S. Mitropolit Kiril de Smolensk în legătură cu recunoașterea Mitropoliei Basarabiei.*

Temei nr. 5362/2002 – Referat al Sectorului Comunități Externe în legătură cu participarea I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului și a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la comemorarea Sfinților Martiri Brâncoveni, Constantin Vodă cu cei patru fii: Constantin, Radu, Ștefan, Matei și sfetnicul Ianache, organizată de către Parohia Ortodoxă Română din Istanbul (18 august 2002).

În referat se artă că din încredințarea și cu înalta binecuvântare a Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu prilejul împlinirii a 228 de ani de la moartea martirică a *Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu, cu fii săi: Constantin, Ștefan Radu și Matei, și sfetnicul Ianache*, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române condusă de către I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului s-a deplasat în perioada 16-24 august 2002 la Constantinopol, în Turcia, pentru a comemora acest eveniment. Din delegație au făcut parte Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Necula, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian" a Universității din București, Pr. Dr. Mircea Alexă Uță, Consilier Patriarhal la Sectorul Comunități Externe al Patriarhiei Române și Pr. Iulian Isbășoiu, Consilier Cultural al Arhiepiscopiei Tomisului. Delegația a fost însoțită și de patru diaconi de la catedrala arhiepiscopală din Constanța, de Corul "Harisma" al tinerilor teologi de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Constanța, de preoți și preotese, tineri și tinere reprezentanți ai Biroului de presă al Arhiepiscopiei Tomisului, ai Televiziunii Române, care s-au constituit în adevărați pelerini.

Membrii delegației și pelerinii, care au călătorit cu autocarul, au fost primiți la Istanbul de către Pr. Silviu State, Parohul Parohiei Ortodoxe Române "Sfânta Treime" din Istanbul. După cum se știe, începând cu 1 ianuarie 2001, la Istanbul funcționează Parohia Ortodoxă Română "Sfânta Treime" pentru comunitatea românilor ortodocși aflați temporar sau definitiv în Turcia, păstorită de către Pr. Silviu State. În prezent părintele State slujește într-o biserică armeană de rit catolic, închiriată temporar și amenajată în acest scop. De menționat este faptul că părintele Silviu State este foarte apreciat și de Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul

Ecumenic al Constantinopolului, fiind învitatul Sanctității Sale la toate evenimentele importante din viața Patriarhiei Ecumenice. Părintele State este interesat împreună cu întreaga comunitate a românilor din Turcia de necesitatea deținerii unui locaș propriu de cult, de care depinde eficiența activității pastorale, dar și de obținerea calității de persoană juridică a parohiei.

Cu o zi înaintea comemorării sfinților Brâncoveni, membrii delegației Bisericii noastre au vizitat "Sfânta Sofia", celebra bazilică creștină, construită în vremea împăratului Justinian, devenită moschee, iar acum muzeu, și Biserica "Sfânta Irina", din secolul al IV-lea, refăcută de Justinian, precum și muzeul Topkapî, unde, printre altele, se află și mâna dreaptă a Sfântului Ioan Botezătorul și o parte din craniul său, ca și sabia Sfântului voievod Ștefan cel Mare.

Comemorarea Sfântului voievod martir Constantin Brâncoveanu a avut loc în ziua de Duminică, 18 august 2002, în Biserica Ortodoxă Greacă "Sfânta Parascheva" din Istanbul, ctitorită în anul 1692 de însuși Constantin Brâncoveanu și re-sfințită de Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, la 27 septembrie 1998, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Înainte de slujba Utreniei și a Sfintei Liturghii I.P.S. Arhiepiscop Teodosie a săvârșit un botez în biserica parohiei românești din Istanbul, apoi s-a deplasat la Biserica "Sfânta Parascheva", unde a săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, membrii și însoțitori ai delegației. La Sfânta Liturghie au asistat I.P.S. Mitropolit Ghenadios Sasimenos, ca delegat al Sanctității Sale, Bartolomeu I Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, reprezentanți ai personalului Consulatului Român de la Istanbul, în frunte cu dl Edmond Neagoe, vice-consul, dl Mircea Lucescu cu soția și credincioși români din Istanbul. Slujba arhierescă înălțătoare a impresionat întreaga asistență, care umpluse frumoasa Biserică "Sfânta Parascheva". După cuvântul de învățătură al I.P.S. Arhiepiscop Teodosie și binecuvântările Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist adresate credincioșilor români din Istanbul, s-a săvârșit parastasul pentru membrii familiei domnitorului Constantin Brâncoveanu și ctitorii și binefăcătorii de mai târziu ai bisericii.

Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române împreună cu ceilalți slujitori români au fost primiți în audiență la Palatul Patriarhal din Fanar de către Sanctitatea Sa, Bartolomeu I Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, care a oferit în cinstea oaspeților Patriarhiei Române un dineu.

În după-amiaza aceleiași zile, s-a vizitat orașul, Biserica Vlahernelor și Biserica "Izvorul Tămăduirii", care păstrează frumusețea și atmosfera unor locuri cu adevărat sfinte.

Seara a fost organizată o recepție oferită de dl Mircea Lucescu. A participat Sanctitatea Sa Bartolomeu I Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, însoțit de II.PP.SS. Mitropoliți Emanuel de Regium (Belgia) și Genadios Sasimonos, atașați pe lângă Consulatul Român din Istanbul, în frunte cu dl. viceconsul Edmund Neagoe, membrii delegației române.

În zilele care au urmat, membrii delegației Bisericii noastre au efectuat o călătorie în partea asiatică a Turciei, vizitând locurile cu însemnătate religioasă, culturală și artistică. Pe lângă marile orașe ale Turciei, care reflectă înaltul nivel de viață și o țară în plină dezvoltare și înflorire, a fost vizitată localitatea Niceea, cu piața în care a avut loc primul Sinod Ecumenic (325) și cu bazilica în ruine, unde s-a ținut cel de al VII-lea Sinod Ecumenic, alte localități și ruinele unora.

La Efes, pe lângă cetatea cu vestigiile ei renumite, se păstrează ruinele Bazilicii "Sfânta Maria", unde a avut loc cel de al III-lea Sinod Ecumenic, construcție de proporții impresionante, mormântul Sfântului Ioan Evanghelistul și locul casei Născătoarei de Dumnezeu, unde a trăit un timp în grija Sfântului Ioan Evanghelistul, peste care s-a ridicat o biserică, astăzi aparținând unui ordin catolic. Aici înconjurat de același sobor de preoți și diaconi și corul "Harisma", s-a săvârșit o impresionantă liturghie arhierescă, într-un cadru natural, de o rară frumusețe. A fost prima liturghie săvârșită de un ierarh român pe aceste ținuturi și într-un loc cu atâta semnificație religioasă și istorică.

La Pergam s-a vizitat și marea bazilică din secolul al VI-lea, de dimensiuni uimitoare, astăzi în ruine. Șirul marilor cetăți și bazilici s-a încheiat cu cetatea Troia, impresionantă prin așezarea și vestigiile pe care le păstrează.

În urma celor prezentate, a lămuririlor suplimentare aduse de I.P.S. Arhiepiscop Teodosie în plen și la propunerea Comisiei pentru Relațiile Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– Ia act de participarea I.P.S. Arhiepiscop Teodosie al Tomisului și a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la comemorarea Sfinților Martiri Brâncoveni, Constantin Vodă cu cei patru fii: Constantin, Radu, Ștefan, Matei și sfetnicul Ianache, organizată de Parohia Ortodoxă Română din Istanbul (Turcia, 18 august 2002).

Temei nr. 4988/2002 – Vizita P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului în cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, la invitația I.P.S. Arhiepiscop Nicolae (12-21 octombrie 2002).

Cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și la invitația I.P.S. Nicolae, Arhiepiscopul Americii și Canadei și a Pr. Simion Nicolae de la parohia ortodoxă română din Boston, P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului a efectuat o călătorie în America (Boston) și Canada (Ottawa și Montréal), prilej cu care a coliturghisit cu I.P.S. Arhiepiscop Nicolae și a trimis clericilor și credincioșilor binecuvântările Prea Fericitului Părinte Patriarh.

La propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– Ia act de vizita P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului în cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, efectuată la invitația Chiriarhului locului, I.P.S. Arhiepiscop Nicolae (12-21 octombrie 2002).

Temei nr. 5365/2002 – Referat al Sectorului Comunități Externe în legătură cu situația actuală a sprijinului acordat de statul român pentru salarizarea

personalului clerical și neclerical de la comunitățile ortodoxe române din străinătate.

Începând cu luna octombrie 2002, au intrat în vigoare prevederile Ordonanței de urgență nr. 66/2000 pentru modificarea și completarea Legii nr. 142/1999, privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului și ale Ordonanței de Urgență nr. 72/2000, care la art. 1 (pct. b) se referă la salarizarea personalului neclerical care își desfășoară activitatea în așezămintele Bisericii Ortodoxe Române din străinătate.

Ca urmare, Sfântul Sinod în ședința din 13-14 iunie 2000 luând în discuție problema salarizării clerului din străinătate a aprobat constituirea unei comisii speciale, formată din I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei, I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei, I.P.S. Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, P.S. Episcop Sofronie de Gyula, P.S. Episcop Laurențiu, pe atunci Locum-Tenens al Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia, P.S. Episcop-Vicar Patriarhal Teofan Sinaitul și reprezentanți ai Sectorului Comunități Externe și ai Serviciilor Juridic, Contabilitate și Personal din cadrul Administrației Patriarhale, care să analizeze și să decidă asupra beneficiarilor Ordonanței de urgență nr. 66/2000 și modul de distribuire a sumelor virate de la bugetul de stat pentru sprijinul la salarizare a clerului din afara granițelor țării".

Comisia Specială care a decis modul de distribuire a celor 52.000 \$ alocați lunar de la bugetul de stat, mai precis sumele alocate fiecărui Centru Eparhial din străinătate și Administrației Patriarhale, iar ierarhii în colaborare cu permanența Comisiilor Eparhiale au trimis la Sectorul Comunități Externe listele clericilor și suma ce o va primi fiecare cleric în parte. Astfel, prin aceste demersuri făcute, s-a obținut mărirea numărului celor care beneficiază de sprijin la salarizare de la 52 la 169 de persoane.

În ședința sa din 19-20 februarie 2001, Sfântul Sinod analizând situația salarizării personalului bisericesc de la comunitățile ortodoxe române din străinătate, a hotărât să se intervină pentru suplimentarea cu 20 de posturi a actualului număr de preoți din străinătate care primesc contribuție de la stat în valută. Ca urmare, la data de 1 noiembrie 2001 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 543, *Ordonanța de urgență nr. 82/2001* potrivit căreia se suplimentează cele 20 de posturi neclericale cu încă 10 posturi.

Din păcate, cu toate demersurile din ultimii ani, suma de 52.000 USD alocată pentru personalul clerical al Bisericii noastre din străinătate a rămas însă nemodificată, deși aceasta ar trebui modificată, anual, potrivit legii.

În ultimul timp s-a observat o înmulțire constantă a parohiilor noastre din străinătate, lucru care impune necesitatea suplimentării fondului destinat salarizării preoților și cântăreților din cadrul acestora.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru Relațiile Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

– *Să se intervină la autoritățile statului român pentru suplimentarea sumei alocate pentru personalul clerical al Bisericii Ortodoxe Române din străinătate.*

– Să se intervină la autoritățile statului român pentru suplimentarea posturilor de îngrijitori și cântăreți din cadrul comunităților ortodoxe românești din străinătate.

11. Închiderea ședinței de lucru și a sesiunii Sfântului Sinod pe anul 2002.

Epuizându-se examinarea lucrărilor repartizate comisiilor sinodale, pentru studiere, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* exprimă frățești mulțumiri membrilor Sfântului Sinod pentru contribuțiile aduse în dezbaterile temelor și la luarea hotărârilor sinodale celor mai potrivite, despre care își exprimă încredințarea că vor contribui la promovarea vieții religioase a Bisericii noastre, la sprijinul credincioșilor și clerului.

Întrucât Prea Fericirea Sa socotește că aceasta este ultima ședință sinodală a anului, în conformitate cu prevederile statutare, declară închisă prezenta ședință sinodală și sesiunea anuală a Sfântului Sinod pe anul 2002.

Aflându-ne în apropierea sărbătorilor Nașterii Domnului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* adresează urări frățești de sănătate și bun spor duhovnicesc în lucrările fiecărui membru al Sfântului Sinod în eparhia pentru care a fost chemat prin chemare să păstorească.

Se rostește rugăciunea "*Cuvine-se cu adevărat*".

PREȘEDINTELE SFÂNTULUI SINOD

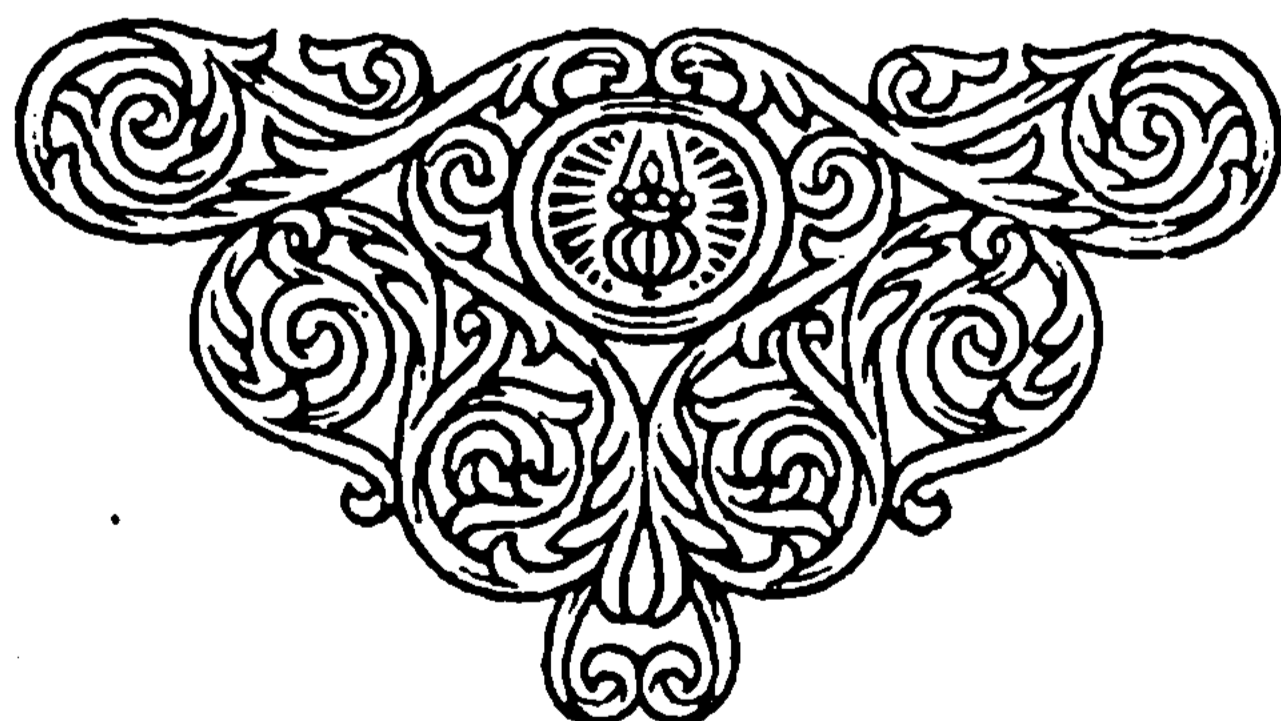
† TEOCTIST

**ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR, MITROPOLIT AL MUNTENIEI
ȘI DOBROGEI ȘI PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

SECRETARUL SFÂNTULUI SINOD

† VINCENȚIU PLOIEȘTEANU

EPISCOP-VICAR PATRIARHAL

RÂNDUIALA SFINȚIRII ȘI ARBORĂRII DRAPELULUI NAȚIONAL

În seara zilei de 25 iunie, ora 19, drapelul național este coborât de pe catarg, împăturit și condus în catedrală (biserică), unde rămâne peste noapte.

În dimineața zilei de 26 iunie, la ora 10, se începe slujba de sfințire (după caz, pânza poate fi aceeași sau una nouă).

Drapelul este desfășurat de ostașii gărzii port-drapel și ținut de către aceștia întins, de cele patru colțuri, în poziția orizontală.

Diaconul: Binecuvintează, Părinte! (sau, după caz, potrivit rangului arhieresc sau preoțesc).

Preotul: Binecuvântat este Dumnezeu Nostru, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

Corul: Amin. Slavă Ție, Dumnezeu nostru, slavă Ție.

Rugăciunile începătoare. Apoi:

Psalmul 84

**Binevoit-ai, Doamne, țării Tale,
întors-ai robimea lui Iacob.**

**Fărădelegile poporului Tău le-ai trecut cu vederea,
păcatele lor le-ai acoperit.**

**Mânia Ți-ai potolit-o,
De la iuțimea mâniei Tale Te-ai întors.**

**Întoarce-ne și pe noi, Dumnezeu mântuirii noastre,
mânia Ta întoarce-Ți-o dinspre noi.**

**Oare în veci Te vei mânia pe noi,
sau din neam în neam Îți vei întinde mânia?**

**Întorcându-Te Tu, Dumnezeule, pe noi ne vei via
și poporul Tău se va veseli întru Tine.**

**Doamne, arată-ne mila Ta
și dă-ne mântuirea Ta!**

**Auzi-voi ce va grăi întru mine Domnul Dumnezeu,
că pace va grăi El peste poporul Său**

și peste cei cuvioși ai Săi

și peste cei ce-și întorc inima spre El.

**Da, aproape-i mântuirea Lui de cei ce se tem de El,
pentru ca-n țara noastră să-și facă slava sălaş.**

**Mila și adevărul s-au întâmpinat,
dreptatea și pacea s-au sărutat;
adevărul din pământ a răsărit
și dreptatea din cer a privit.**

**Că Domnul va da bunătate,
iar pământul nostru își va da rodul;
dreptatea va merge înaintea Lui
și-I va pune pașii pe cale.**

Slavă... Și acum... Aliluia (de 3 ori); Slavă Ție, Dumnezeu nostru, slavă Ție!

Diaconul: Cu pace Domnului să ne rugăm.

Corul: Doamne miluiește... (și toate celelalte până la: Pentru cei ce călătoresc...), după care:

Pentru ca milostiv și îndurat să ne fie nouă, nevrednicilor robilor Săi, și să ne izbăvească de tot răul, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca El, Atotputernicul și Atotțiitorul Dumnezeu, să binecuvinteze cu harul Său acest drapel național și să-l facă semn de pace, unitate și bucurie pentru tot poporul românesc, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca acest drapel să fluture pe catarg în văzduhul binecuvântării și ocrotirii lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul, Dumnezeu nostru, să ne binecuvinteze poporul și țara cu credință dreaptă și pace statornică, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi...

Preotul: Că Tu ești binecuvântarea, nădejdea și tăria poporului Tău, și Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Corul: Amin. Apărătoare Doamnă, pentru biruință mulțumiri, izbăvind-ne din nevoi aducem ție, Născătoare de Dumnezeu, noi robii tăi. Ci, ca una ce ai stăpânire nebiruită, slobozește-ne din toate nevoile, ca să strigăm ție: bucură-te, Mireasă, pururea fecioară.

Diaconul: Să luăm aminte.

RUGĂCIUNEA DE SFINȚIRE

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel veșnic, atotputernic, drept și îndurător, Tatăl Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, și împreună cu El Făcătorul a toată lumea văzută și nevăzută, caută acum spre rugăciunea noastră, a smeriților și nevrednicilor robilor Tăi, pe care Ți-o aducem cu graiul și cu inima: Iată, am adus în fața Ta acest drapel național, pe care Te rugăm să-l binecuvintezi și să-l sfințești cu binecuvântarea Ta cea cerească, pentru ca să fie el semn de unitate, libertate și bunăvoire pentru tot poporul țării noastre, România. Astfel întărit cu paza ta, fă-l să fluture biruitor pe catarg în văzduhul sfințeniei Tale și să ne umbrească patria cu întreitul semn duhovnicesc al celor trei culori: azurul credinței, soarele nădejzii și văpaia iubirii. Iar pe cei ce se vor uita la el cu cinstită demnitate și dragoste umple-i de bucurie și pace. Că Tu ești Dumnezeu nostru și Ție slavă Îți înălțăm: Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Corul: Amin.

Preotul: Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre, Domnului să le plecăm.

Preotul: Se sfințește acest drapel național prin stropire cu această apă sfințită, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Corul: Amin. Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta. Biruință binecredincioșilor creștini asupra celui potrivnic dăruiește, și cu Crucea Ta păzește pe poporul Tău.

În acest timp, ostașii gărzii port-drapel împăturesc pânza și i-o înmânează Preotului. Acesta, la rândul său i-o înmânează prefectului:

Preotul: Primește acest drapel sfințit, pe care-l vei înmâna gărzii port-drapel spre a fi înălțat pe catarg în semn de unitate, libertate și demnitate națională.

La rândul său, prefectul îl înmânează comandantului gărzii port-drapel.

Cu acesta în frunte, se merge în procesiune solemnă până la piciorul catargului, unde oficialitățile sunt întâmpinate cu intonarea unui marș pe durata așezării lor în locul rânduit.

Se rostesc alocuțiuni asupra evenimentului.

Garda port-drapel aduce drapelul la catarg, unde îl despăturește.

Preotul: Hristoase, Dumnezeu nostru, binecuvintează înălțarea pe catarg a acestui drapel național, pentru ca în văzul tuturor să le fie tuturor mândrie. Că Tu ești binecuvântarea noastră, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Corul: Amin.

Preotul: Înțelepciune... și Otpustul mic.

După ce l-a binecuvântat cu crucea din mână, sărută drapelul, care va fi astfel înălțat pe catarg, în timp ce se intonează Imnul național.

Ceremonia se încheie cu defilarea gărzii de onoare.

A VII-A ÎNTÂLNIRE A COMISIEI MIXTE DE DIALOG ORTODOXO-GRECO-CATOLIC

Episcopia Ortodoxă Română, Arad, 01. octombrie 2002.

În ziua de 01 octombrie 2002, a continuat, la Episcopia Ortodoxă Română din Arad, dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română-Unită cu Roma, Greco-Catolică

Comisia Ortodoxă a fost compusă din:

1. I.P.S. Bartolomeu – Arhiepiscop al Vadului Feleacului și Clujului
2. I.P.S. Andrei – Arhiepiscop al Alba Iuliei
3. P.S. Timotei – Episcop al Aradului
4. P.S. Ioan – Episcop al Oradiei
5. P.S. Ioan – Episcop al Covasnei și Harghitei
6. P.S. Visarion Rășinăreanul – Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului
7. P.S. Iustinian Sigheteanul – Arhiepiscop Vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmarului

Ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh a participat Prea Sfințitul Episcop Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal și Secretar al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În calitate de invitați au luat parte la acest dialog I.P.S. Nicolae – Mitropolitul Banatului și P.S. Laurențiu – Episcopul Caransebeșului.

Comisia Greco-Catolică a fost alcătuită din:

1. I.P.S. Mitropolit Lucian – Arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș
2. P.S. Florentin – Episcop de Cluj-Gherla
3. P.S. Ioan – Episcop de Maramureș
4. P.S. Alexandru – Episcop de Lugoj
5. P.S. Virgil – Episcop de Oradea

Din partea Vaticanului a asistat Excelența Sa Mons. Francesco Pio Tamburrino.

Această nouă întâlnire a Comisiei mixte de dialog s-a desfășurat în același climat de deschidere și frățietate. În prima parte a discuțiilor I.P.S. Bartolomeu, în calitate de președinte-delegat al părții ortodoxe, invită ierarhii celor două Biserici la stabilirea unui mod de comunicare nu numai în interiorul dialogului oficial, ci și pe plan local, deoarece acest lucru este benefic pentru ambele părți.

Ierarhii ambelor biserici sunt de acord să facă eforturi pentru îmbunătățirea climatului moral dintre ele, făcând apel la preoți și credincioși de a se apropia prin soluții practice și acceptabile.

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică rămâne fidelă recomandărilor documentelor magisteriului Bisericii Catolice și consideră că este necesară continuarea dialogului cu Biserica Ortodoxă Română. Ar vrea însă, ca acest dialog să fie real, deschis, sincer și bazat pe dorința sinceră de înțelegere reciprocă și de rezolvare a problemelor interconfesionale. Ierarhii greco-catolici își rezervă însă dreptul de a face apel la forurile legislative în situația în care se constată lipsa dorinței de dialog.

Se solicită mai multă bunăvoință din partea părții ortodoxe pentru o colaborare reală în găsirea unor soluții acceptabile.

Partea greco-catolică cere restituirea catedralelor din Oradea și Baia Mare, a bisericii Sfântul Vasile cel Mare din București, precum și a unor biserici protopopiale. De asemenea, se solicită restituirea bisericilor care nu sunt folosite sau sunt închise, iar în localitățile în care există o singură biserică, fostă greco-catolică, să se slujească alternativ.

Partea ortodoxă își menține în continuare părerea de a fi respectată voința credincioșilor majoritari, când este vorba de cedarea bisericilor de orice categorie. Slujirea alternativă nu este o soluție în rezolvarea amiabilă a conflictelor patrimoniale.

Din discuție a reieșit că, de la ultima întâlnire, s-au rezolvat un număr de cazuri, dar este necesară o misiune pastorală mai insistentă pentru a crea condițiile necesare soluționării altor situații dificile.

Partea ortodoxă își exprimă dorința ca dialogul să nu se limiteze la o relație strict juridică, ci să se găsească mijloace pentru o împreună lucrare și în celelalte domenii ale binelui obștesc, deoarece poporul așteaptă mai mult de la noi toți.

S-a hotărât că următoarea întâlnire să aibă loc pe data de 23 septembrie 2003 la sediul Episcopiei Greco-Catolice din Baia Mare.

Îl rugăm pe Dumnezeu să ocrotească preoții celor două Biserici și să le dea putere să-i conducă pe credincioși la mântuire.

Comisia Ortodoxă Română

BARTOLOMEU

Arhiepiscop al Vadului,
Feleacului și Clujului
(președinte)

ANDREI

Arhiepiscop al Alba Iuliei

TIMOTEI

Episcop al Aradului

IOAN

Episcop al Oradiei

IOAN

Episcop al Covasnei și Harghitei

VISARION RĂȘINĂREANUL

Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului

IUSTIN SIGHETEANUL

Arhiepiscop Vicar al Episcopiei
Maramureșului și Sătmarului

Comisia Greco-Catolică

LUCIAN

Arhiepiscop de Alba Iulia și Făgăraș
(președinte)

FLORENTIN

Episcop de Cluj-Gherla

IOAN

Episcop de Maramureș

ALEXANDRU

Episcop de Lugoj

VIRGIL

Episcop de Oradea

Excelența Sa Mons. *FRANCESCO*

PIO TAMBURRINO

Delegatul Vaticanului

INVITAȚI

NICOLAE

Mitropolit al Banatului

LAURENȚIU

Episcop al Caransebeșului

PROGRAMA DE RELIGIE
discipline teologice pentru Seminariile Teologice
și Liceele cu clase teologice la examenul de Bacalaureat 2003

1. DOGMATICA ORTODOXĂ:

I. COMPETENȚE DE EVALUAT:

1. Interpretarea corectă a învățăturilor de bază, generale, formulate succint în Simbolul niceo-constantinopolitan;
2. Definirea conceptelor și noțiunilor specifice religiei;
3. Argumentarea învățăturilor de credință în diferite contexte de comunicare;
4. Utilizarea adecvată a limbajului religios, a terminologiei cu care operează Teologia dogmatică;
5. Stimularea interesului pentru cunoașterea adevărului divin revelat, cuprins în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție;
6. Aplicarea în viața zilnică a acestor valori divine.

II. CONȚINUTURI:

1. Despre religie (originea religiei, ființa religiei, teorii despre originea și ființa religiei).
2. Argumente raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu; generalități:
 - 2.1. argumentul istoric;
 - 2.2. cosmologic: a) argumentul cauzalității, b) argumentul mișcării, c) argumentul contingenței, d). argumentul antropologic;
 - 2.3. argumentul teleologic;
 - 2.4. argumentul moral;
 - 2.5. argumentul ontologic.
3. Revelația dumnezeiască (Revelația naturală și supranaturală).
4. Căile de transmitere a Revelației supranaturale: Sfânta Scriptură (inpirația, lectura și tâlcuirea), Sfânta Tradiție (Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, aspectul static și dinamic al Sfintei Tradiții, monumente sau documente ale Sfintei Tradiții, criteriile Sfintei Tradiții). Raportul dintre Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție și Sfânta Biserică (deosebiri confesionale).
5. Cunoașterea lui Dumnezeu (cunoașterea naturală, supranaturală, catafatică și apofatică; cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții).
6. Atributele lui Dumnezeu (raportul dintre ființa și lucrările lui Dumnezeu; originea divino-umană a atributelor lui Dumnezeu; atributele naturale, intelectuale și morale).
7. Dogma Sfintei Treimi (descoperirea Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură; formularea dogmei Sfintei Treimi și precizarea terminologiei trinitare; Persoanele

Sfintei Treimi; raportul dintre Persoanele Sfintei Treimi – perihoreză și apropiere; învățătura despre filoque și combaterea acesteia).

8. Crearea lumii nevăzute (introducere; originea îngerilor; natura și funcția îngerilor; numărul și ierarhia îngerilor; starea morală a îngerilor; îngerii cei răi sau diavolii; cinstirea îngerilor).

9. Crearea lumii văzute (referatul biblic; creaționism și evoluționism).

10. Crearea omului – antropologia creștină (originea omului; natura omului; omul ca protopărinte; sufletul omenesc – funcțiile și spiritualitatea sa; nemurirea sufletului-argumente; teorii cu privire la transmiterea sufletului; menirea omului).

11. Starea originară a omului – deosebiri confesionale.

12. Căderea omului în păcat (originea și ființa păcatului-strămoșesc; teorii privind transmiterea păcatului strămoșesc; urmările păcatului strămoșesc și deosebiri confesionale).

13. Dumnezeu Proniatorul (aspectele și realitatea providenței dumnezeiești; obiecții și combaterea lor).

14. Dumnezeu Mântuitorul (introducere; pregătirea omenirii pentru venirea Mântuitorului, proorocii despre venirea Mântuitorului; Întruparea Fiului lui Dumnezeu; unirea ipostatică și urmările ei dogmatice; chenoza).

15. Opera de mântuire a lui Iisus Hristos (raportul dintre Persoana și opera Mântuitorului, întreita slujire a Mântuitorului; Răscumpărarea și aspectele ei – deosebiri confesionale; adevărarea morții și Învierii Domnului).

16. Dumnezeu Sfințitorul (Persoana și lucrarea Duhului Sfânt; relația dintre Hristos și Duhul Sfânt în iconomia mântuirii; harul divin mântuitor, însușiri; harul, harismele și darurile Sfântului Duh; raportul dintre har și libertatea omului – interconfesional).

17. Mântuirea subiectivă; etapele îndreptării, condițiile însușirii mântuirii subiective; mântuirea subiectivă privită interconfesional).

18. Cinstirea sfinților, cinstirea sfintelor moaște, cinstirea sfintelor icoane, cinstirea Sfintei Cruci, preacinstirea Maicii Domnului – deosebiri confesionale.

19. Sfânta Biserică (întemeierea; ființa, însușirile și membrii Bisericii; deosebiri confesionale cu privire la Biserică).

20. Sfintele Taine (ființa, necesitatea, numărul Sfintelor Taine, ierurgiile, Sfintele Taine și ierurgiile în viața Bisericii și a credincioșilor).

21. Eshatologia creștină (învățătura creștină despre moarte și judecata particulară; starea sufletelor după moarte: rai și iad, combaterea doctrinei despre purgatoriu; a doua venire a Domnului; semnele Parusiei-texte scripturistice; învierea morților și judecata obștească-judecata universală; milenismul sau milenarismul; sfârșitul lumii-cer nou și pământ nou; viața de veci).

Bibliografie:

Pr. Prof. Ioan Zăgorean, *Teologia Dogmatică*, manual pentru Seminariile Teologice, EIBMBOR (reeditat, Cluj-Napoca, 1997).

2. ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

I. COMPETENȚE DE EVALUAT:

1. Explicarea noțiunilor istorice în contexte de comunicare diferite;
2. Identificarea caracteristicilor globale și de detaliu ale unui document și receptarea adecvată a sensului mesajului transmis;
3. Descrierea rolului Bisericii Ortodoxe Române, ca factor de formare, îmbogățire și păstrare a limbii, culturii și identității naționale;
4. Utilizarea variată a metodelor și tehnicilor specifice științelor istorice în analiza schimbărilor sociale trecute și prezente;
5. Redactarea unei lucrări, folosind termeni și noțiuni istorice cunoscute.

II. CONȚINUTURI:

1. Începuturile vieții creștine pe teritoriul țării noastre. Mărturii lingvistice.
2. Mărturii arheologice despre răspândirea creștinismului pe teritoriul țării noastre.
3. Viața creștină în Scythia Minor: Martiri, Episcopia Tomisului, teologi din Scythia Minor.
4. Viața bisericească a românilor în sec. VII-XIV.
5. Începuturile Mitropoliei Ungrovlahiei. Mitropolia Severinului.
6. Mitropolia Moldovei în sec. XIV-XV.
7. Viața bisericească în Transilvania în sec. XIV-XV.
8. Viața monahală la români în sec. XIV-XV: Sfântul Nicodim de la Tismana. Mănăstiri mai importante.
9. Viața bisericească în cele trei țări românești în sec. al XVI-lea.
10. Tiparul în Țara Românească și Moldova în sec. al XVI-lea: Macarie, Filip Moldoveanu, Diaconul Coresi.
11. Mitropolia Ungrovlahiei în prima jumătate a sec. al XVII-lea: Mitropoliții Teofil și Ștefan.
12. Mitropolia Ungrovlahiei în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Mitropoliții Varlaam și Teodosie. Biblia de la București.
13. Mitropolitul Varlaam al Moldovei.
14. Mitropolitul Petru Movilă și Sinodul din Iași.
15. Mitropoliții Ilie Iorest și Simion Ștefan ai Transilvaniei.
16. Mitropolitul Sava Brancovici al Transilvaniei.
17. Mitropolitul Dosoftei al Moldovei.
18. Mitropolitul Antim Ivireanul.
19. Dezbinarea Bisericii Ortodoxe din Transilvania în anii 1698-1701.
20. Lupta clerului și a credincioșilor pentru apărarea Ortodoxiei în Transilvania în sec. al XVIII-lea.

21. Biserica din Țara Românească în timpul regimului fanariot. Mitropoliți și Episcopi de Râmnic –îndrumători ai culturii.

22. Biserica din Moldova în timpul regimului fanariot. Mitropoliți mai însemnați.

23. Viața monahală în țările române în sec. al XVIII-lea. Starețul Paisie și ucenicii lui.

24. Mitropolitul Vaniamin Costaei.

25. Mitropolitul Andrei Șaguna.

26. Biserica din România între anii 1859-1918. Reformele bisericești ale lui Alexandru Ioan Cuza. Recunoașterea autocefaliei.

27. Biserica Ortodoxă Română în perioada 1918-1944. Patriarhii Miron Cristea și Nicodim Munteanu.

28. Biserica Ortodoxă Română după 1948. Patriarhii Justinian Marina, Iustin Moiescu. Biserica Ortodoxă Română după 1989. Prea Fericitul Patriarh Teoctist Arăpașu.

Bibliografie:

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Manual pentru Seminariile Teologice, ed. IV, Galați, 1997 (se pot folosi, la nevoie, și edițiile anterioare).

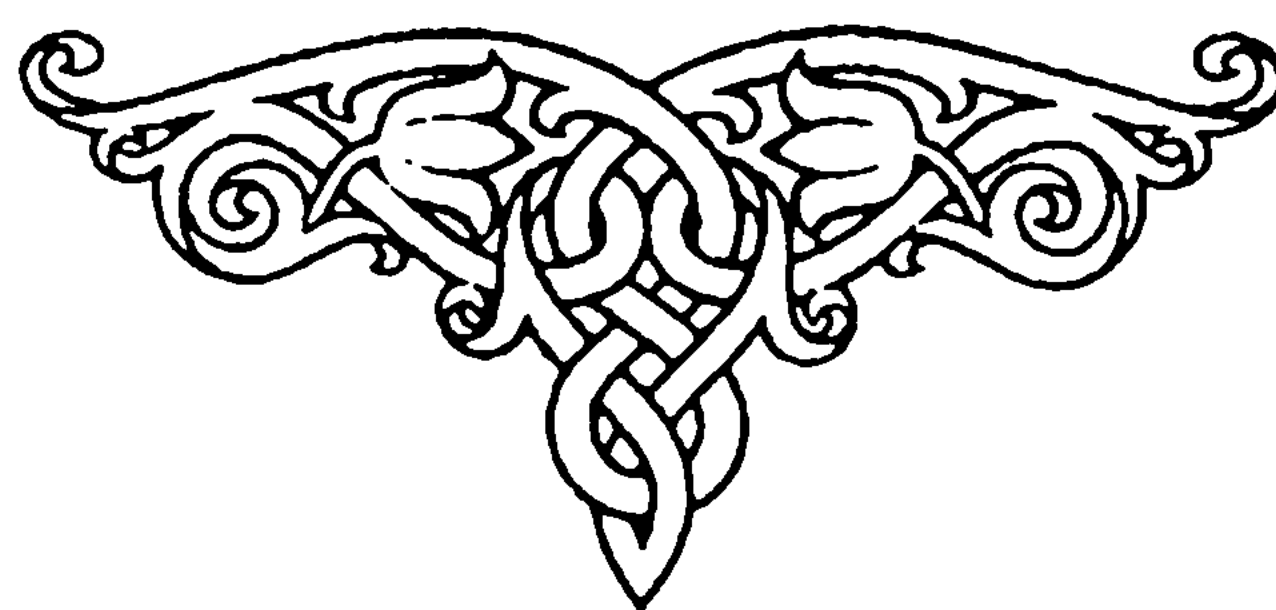
PROGRAMA ANALITICĂ

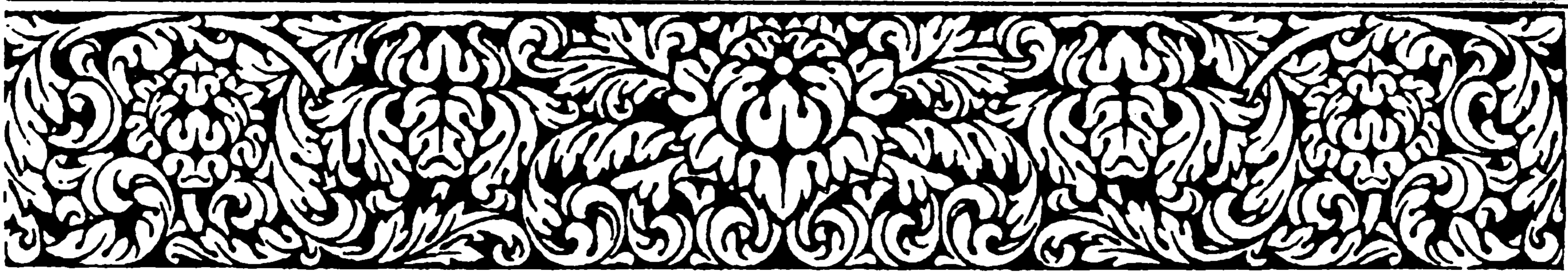
Disciplina: Administrația Bisericească Parohială și Legislație

1. Principiile și structura organizatorică a Bisericii Ortodoxe Române.
2. Organizarea administrativă a Bisericii Ortodoxe Române și organele de conducere (organizarea centrală, locală și instituțiile anexe).
3. Averele sau patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române.
4. Legile bisericești: legi proprii și legi de stat cu aplicare în Biserica Ortodoxă Română.
5. Noțiunea și principiile administrației bisericești.
6. Organele administrative bisericești parohiale și raporturile dintre ele; metode de conducere.
7. Activitatea organelor de conducere și a personalului auxiliar la nivel de parohie.
8. Alcătuirea corespondenței, tehnica redactării actelor, actele cu caracter general.
9. Organizarea și desfășurarea ședințelor organelor colegiale parohiale.
10. Acte și lucrări privind activitatea de evidență bugetar-contabilă a bunurilor din patrimoniul parohiei.
11. Evidența bugetar-financiară a valorilor bănești și cantitativ-valorică, administrativă a bunurilor materiale ale parohiei.
12. Evidența lucrărilor de investiții; construcții, reconstrucții, pictură, reparații.
13. Evidența administrării instalațiilor anexe parohiale.
14. Verificarea patrimoniului parohiei (inventarierea); încheierea anuală contabilă și administrativă; gestionarea bunurilor parohiei.
15. Lucrările gospodărești la nivel de parohie.
16. Supravegherea, îndrumarea legală și controlul activității administrative la parohie.
17. Norme canonice și legale privind întocmirea și păstrarea registrelor mitricale (botezuri, cununii/nunți, înmormântări).
18. Elaborarea unui dosar cuprinzând actele de la parohie (temă practică de seminar).

Bibliografie:

Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan Floca și Prof. Dr. Sorin Joantă, *Administrația Bisericească Parohială și Legislație*.

• R E C E N Z I I •

ETIMOLOGII ERONATE ÎN LIMBA ROMÂNĂ PRIVIND CREȘTINISMUL ROMÂNESC

În acest material, căutăm să ne referim la unele afirmații făcute în revista *LIMBA ROMÂNĂ* (5-6/1999, p. 459-463), privind lucrarea de doctorat a autoarei Simona Goicu, *Termeni creștini în onomastica românească*, Timișoara, 1999, 234 p., care afirmă că "răspândirea creștinismului la populația romanizată de la nordul Dunării ar fi avut loc, începând cu prima jumătate a sec. al IV-lea, pentru că deja din acest secol asistăm la crearea unei terminologii creștine de origine latină". Constatăm că autoarea respectivă nu cunoaște lucrarea noastră "*Începuturile creștinismului românesc daco-roman*" (sec. II-VI, VII), Edit. Universității din București, 1998, în care am arătat că la poporul român creștinismul daco-roman a apărut și s-a afirmat o dată cu cucerirea Daciei de către romani, teritoriu care a fost inclus în mediul de cultură și civilizație romană, începând din sec. II după Hr. Ambele procese, de romanizare și de creștinare s-au încheiat în a doua jumătate a secolului al VI-lea, înainte de conviețuirea cu slavii. Creștinarea daco-romană, ca și formarea poporului român, s-au dezvoltat pe ambele maluri ale Dunării, în cadrul romanității orientale și cu legături neîntrerupte cu Imperiul de Răsărit (p. 5).

Autoarea recenziei făcută lucrării de doctorat menționate, Dana-Luminița Teleoacă, ține să afirme că autoarea lucrării respective nu cade în exagerarea de a considera că la poporul român a existat o organizație ecleziastică superioară, înainte de venirea slavilor – "așa cum consideră pr. I. Ionescu în lucrarea: *Începuturile creștinismului românesc daco-roman*", p. 35, 140-141. Menționăm că încreștinarea oficială a bulgarilor a avut loc în anul 865, sub țarul Boris-Mihail; sârbii s-au creștinat în anul 879, iar Rusia s-a convertit în anul 988, sub prințul Vladimir. În tot acest răstimp populația daco-romană, care începând din secolul al VIII-lea a devenit românească (strămoșească), era creștină, începând din secolul II, cu *preuți* (lat. *presbiterum*) și cu *piscupi* (lat. *episcopus*), care sfințeau bisericile (lat. *basilica*) și pe preoți, existând o organizație bisericească autohtonă, care presupune și o organizație social-politică autohtonă, cuprinsă în obștile sătești agrare, alcătuite în cnezate, în acele romanii autohtone, cum le numea N. Iorga și care au format voievodatele și țările sau "câmpurile". În tot acest răstimp, Biserica Ortodoxă Română se dovedește – istoric – prezentă în istoria poporului român, în spațiul său carpato-pontic-dunărean.

Trebuie știut că în Imperiul roman, creștinismul s-a predicat în *κοινή διάλεκτος* – dialectul grec comun, atât în Răsărit, cât și în apus. (A se vedea: H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române, până în secolul al XV-lea*, București, 1966).

În Dacia romană, începând din secolul II, termenii creștini din dialectul grec comun au fost primiți, prin filierea latină, în limba latină.

Termenii creștini de origine greacă, păstrați în limba română prin filierea latină până în secolul VI, i-am prezentat în lucrarea noastră menționată în capitolul "*Termeni creștini de origine greco-latină în lexicul limbii române din epoca daco-romană*" (p. 29-39), capitolul necunoscut autoarei Simona Goicu. Autoarea recenziei ține să afirme că valoarea cărții recenzate pe care o elogiază, rezidă și în aceea "că lingvista timișoreană a încercat să rezolve trei spinoase probleme etimologice: Crăciun, piscup, râmeste, studiul onomastic facilitându-i mult drumul spre găsirea soluțiilor" (p. 463). Vom căuta să arătăm că aceste soluții considerate merite ale lucrării recenzate, lucrare în care noi suntem criticați, nu sunt altceva decât erori lingvistice nejustificate.

Crăciun. Se consideră că acest termen ar veni din obiceiul de a arde un butuc de lemn în noaptea Nașterii Domnului. Această ipoteză a fost respinsă, cum se știe, în lingvistica românească. De altfel ea nu aduce nici un argument nou de justificare. Se știe că în Bucovina, de exemplu, colacul ce se aduce în biserică, în sărbătoarea Crăciunului, este numit Crăciun, ca și porcul ce se taie în Ajunul Crăciunului, după cum și butucul de lemn ce se arde în sobă, în seara Crăciunului tot Crăciun se numește. Toate acestea sunt similitudini în limbă, care pornesc de la sărbătoarea Crăciunului. Cercetări lingvistice din ultimul timp, cum a arătat Al. Graur (în *Puțină gramatică*, Buc. 1988, p. 206), au ajuns la concluzia că doi termeni latini: *calatio* și *creatio* sunt îndreptățiți să explice originea cuvântului "*Crăciun*" în limba română. *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), 1958, și *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), 1975, ca și tratatul Academiei de *istoria limbii române* (vol. II, 1969, p. 170) înscriu etimologia din *creatio*, în timp ce dicționarul dialectului aromân, Tache Papahagi, 1974, și *Dicționarul de istorie veche a României*, 1979, deduc cuvântul *Crăciun* din *calatio*. *Dicționarul Academiei* (DA) afirmă despre *Crăciun* că "dintre toate etimologiile propuse, nici una nu este singură», Al. Rosetti (în *istoria limbii române*, 1986, p. 555-560) afirmă că termenul "*Kračun*" – "reprezintă tratamentul așteptat în limba slavă al termenului latin *creatione* care a pătruns în slavonă din limba latină, prin mijlocirea limbii Bisericii. Populațiile slave din provinciile dunărene, care conviețuiesc cu populațiile romanizate locale, au adoptat la maniera lor de a pronunța termenul latin *creation*, partea de modificare fonetică proprie limbii române, mărginindu-se la alterarea lui *a* slav neaccentuat în *ă*. Al. Rosetti afirmă că: "limba Bisericii a întrebuițat și pe *creatio*, pornindu-se de la sensul lui *create*, de "faire naître du neant". *Creatio*, cu sensul de "dies creationis Christi" are pendant în termenul neogrecesc *Hristugena* "la nativité de Jêsus Christ".

Din punct de vedere teologic, afirmația lui Al. Rosetti, la care a aderat și Al. Graur, nu poate fi admisă, fiindcă în *Simbolul de credință* de la Sinodul I ecumenic din 325, care reprezintă învățătura de bază a Bisericii creștine, în art. 2 se afirmă clar despre Iisus că este "născut, nu făcut" (sau creat).

În Biserica din Răsărit, *Dies Natalis Domini corporalis, Christi Natalis*, nu a fost de la început o sărbătoare aparte, individualizată, ca în Biserica din Apus, decât numai începând din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Sărbătoarea aceasta în Biserica din Apus a fost instituită oficial de papa Liberius (325-366) la 25 Decembrie, la Roma, pe la anul 353. În Biserica din Răsărit, *Nașterea Domnului* se sărbătorește împreună cu *Botezul Domnului* la 6 ianuarie, sărbătoare numită *Epifanie* sau *Theofanie* (Descoperirea sau arătarea lui Dumnezeu). Populația creștină dacoromână (sec. II-IV) a numit această

sărbătoare după caracteristicile ei: *Apăbotează* (cu aferaza lui *a*, inițial neaccentuat): *Păbotează* – *Bobotează*. În a doua jumătate a secolului al IV-lea a fost adoptată și în Biserica apuseană sărbătoarea *Epifaniei*, însă cu o triplă semnificație: *Botezul Domnului*, minunea din *Cana Galileei* și *Adorarea magilor*, sărbătoarea fiind cunoscută sub numele de *Festum Magorum*, *Festum Trium* sau *Festum Stellae*. Sărbătoarea *Christi Natalis*, *Nativitas Domini*, a fost primită din Apus și în Biserica de Răsărit, cu termenul tradus în neogreacă *Hristugena* (*Nașterea lui Hristos* sau *Genesis tu Chiriu*).

O dată cu generalizarea sărbătorii *Nașterii Domnului* la 25 decembrie în tot Imperiul Roman, în a doua jumătate a secolului al IV-lea și în secolul al V-lea, prima mare sărbătoare bisericească a anului se mută de la 6 ianuarie la 25 decembrie, luând cu ea și atributele de *An Nou*, "Crăciunul" fiind socotit în popor drept *An Nou* până astăzi, având caractere ce amintesc "în chipul cel mai evident de *Kalendae Ianuarie*" (Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi*, Iași, 1931, p. 41). Anul Nou civil de la 1 ianuarie este numit și astăzi în popor *Crăciunul mic* (Petru Caraman, op. cit.).

După hotărârea Sinodului I ecumenic (325) de la Niceia, episcopul cetății din Alexandria, unde se afla farul astronomic, era îndatorat să anunțe tuturor episcopilor din Imperiu Roman, data sărbătoririi Paștilor, care trebuia să aibe loc în prima duminică după echinocțiul de primăvară, după luna plină și să nu coincidă cu Paștele evreilor, Paștele creștin fiind legat de 13 spre 14 nisan (luna martie), echinocțiul de primăvară la evrei, când a avut loc Cina cea de Taină a Domnului Iisus Hristos cu Apostolii săi. Învierea a avut loc "în prima zi a săptămânii", după echinox, adică după 14 nisan, duminica, fiind numită "*dies Dominica*", *Ziua Domnului*. Sărbătoarea Paștilor creștin fiind legată de fazele lunii pline, după echinocțiul de primăvară, era cu dată schimbătoare și ea trebuia anunțată tuturor creștinilor la începutul anului bisericesc, fiindcă de data Paștilor erau legate toate sărbătorile bisericești cu dată schimbătoare, ca: *Floriile*, *Inălțarea*, contaminat cu slavonul *Ispas*, *Pogorârea Sfântului Duh*, (*Rusai* contaminat cu slavonul *Rusalii*), precum și "*lăsata secului*" (lat. *siccus*) – de carne (lat. *carniliga*) – *cârnilegi* – și "de brânză" (lat. *caseum liga*) – *câșlegi* – numai la ortodocși, (dovadă că poporul român a fost dintru început popor creștin ortodox), și începutul "păresimilor" (lat. *quadragesimagualesima*), "postul Paștilor". Acest cărindar (lat. *calendarius*), creștinii trebuiau să-l cunoască pentru a-l pune în aplicare în viața lor religioasă și-l cunoșteau numai de la preoții lor, care-l făceau cunoscut în biserici, la începutul anului, la marea sărbătoare creștină, la 25 decembrie, *Nașterea Domnului*, când aveau loc și sărbătorile de iarnă ale solstițiului și când creștinii erau *vestiți* și *chemați* la biserici în mod sărbătoresc prin *cărinde-corinde* de *corindători* (contaminant cu slavonul *Colindători*), prima mare sărbătoare creștină, prima mare *calatio* (= chemare) din an și care justifică discutatul cuvânt românesc popular din lat. *calatio*, – onem.

În lumina realităților istorico-ecclesiastice din secolele IV-V din România Orientală, etimologia cuvântului *Crăciun* se justifică și după înțeles și după formă, fonetic, din lat. *calatio*, – onem *cărăciune*, prin contracție *Crăciun* (dr. *Crăciun*, ar. *Cârciun* – *crâciun*, mgl. *cârciun*, cu rotacizarea lui – l – intervocalic și cu *t* devenit *č* urmat de *ió*, *iú* (*ó*, *ú* accentuați), exemple: lat. *fetiulus* = *fecior*, lat. *rogationem* = *rugăciune*, lat. *tionem* = *tăciune* (vezi: Grigore Brâncuși, *Introducere în Istoria Limbii Române*, București, 2002, p. 109).

Piscup. Autoarea recenziei afirmă despre termenul *episcop* că a intrat în limba română în sec. al XVI-lea. este vorba însă de termenul cult și nu de termenul derivat din latină în română, și care este *piscup* pe care îl avem în *Cazania* a II-a a lui *Coresi* (1581) și în *Palia de la Orăștie* (1581-1582), ca și în *Cronica lui Radu Greceanu* din timpul lui Constantin Brâncoveanu, unde se vorbește despre *piscupia* de la Buzău. În popor avem și termenii: *Piscupești*, *Piscupescu*, *Piscupeasca* etc.

Termenul cult de *episcop* îl întâlnim în Scythia Minor la Tomis, din secolul al III-lea, *Evangelicus*, menționat în *Actul martiric* al Sfinților Epictet și Astion din anul 290. Termenii de episcopie *episcop*, mitropolie, mitropolit întâlniți în epoca feudală, în acte oficiale de cancelarie, în limbile slavă, greacă sau latină au caracter tehnic, oficial și nu au aparținut limbii vorbite românești. Termenii vorbiți în limbă până în secolul al XVIII-lea au fost: *piscup* și *piscupie*, iar termenii moderni de *episcop* și *episcopie*, ne-au venit în limba română ca neologisme după Constantin Brâncoveanu, o dată cu influența bizantino-fanariotă. În Italia meridională se întâlnește *piskopo*, ca și în neogreacă, *piscopos* și în portugheză *bispo*. Evoluția în română din lat. *episcopus* în *piscup* și *piscupie* a avut loc pe teren roman, de vreme ce în Italia meridională avem *piscopo* și portugheză *bispo*. (A se vedea la H. Mihăescu, op. cit.).

Afirmația lui P. P. Panaitescu că "termenul latin *episcopus* n-a dat nici un derivat în limba română, pentru că în genere poporul nostru a trăit un creștinism primitiv, fără episcopat, într-o țară unde nu erau orașe și deci nu puteau fi episcopi" (*Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 104), nu se poate susține, fiind o eroare.

Pentru înțelegerea problemei discutate, a prezenței episcopului la poporul român, înainte de influența slavă, ne referim în special la lucrarea Pr. prof. Dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 81.

"Provincia din sud-estul României, între Dunăre și Marea Neagră, actuala Dobroge, vechea provincie română Scythia Minor, sau Sciția Mică, așezată în partea stângă sau occidentală a Pontului Euxin, moștenitoare a universalismului greco-latin, oferă un deosebit interes ecumenic. Creștinată de vreme, după războaiele lui Traian cu dacii (101-102 și 105-106), această provincie a cunoscut o bună organizare bisericească cu un episcop la Tomis (Constanța), a suferit persecuții crude sub Diocletian și Licinius, a desfășurat o intensă viață spirituală timp de trei secole: al IV-lea, al V-lea și al VI-lea, a văzut apărând încă 14 episcopi sub împărăția Anastasie, Justin și Justinian și a dat poporului daco-roman primul mitropolit în persoana lui Paternus, în prima jumătate a secolului VI (probabil spre 519).

Documentele vorbesc despre trei scriitori care ne-au lăsat pagini originale de teologie sau traduceri de opere teologice din limba greacă în limba latină: Sfântul Ioan Cassian, Dionisie cel Mic și Ioan Maxențiu, acesta din urmă aparținând grupului călugărilor sciți".

Deci, înainte de influența slavă, noi românii am avut pe teritoriul țării noastre nu numai episcopi și episcopate, ci și mitropolie și mitropolit, în persoana lui Paternus, în prima jumătate a sec. al VI-lea, având în jurisdicție un număr impresionant de 14 episcopi. Despre această realitate istorică ecleziastică ce au de spus autoarele noastre care fac afirmații necontrolate că până la venirea slavilor și creștinarea lor noi românii nu am fi avut o conducere superioară bisericească și-și îngăduie să ne critice?

Termenii *piscup* și *piscupie* derivați în limba română din latină păstrează eliziunea, adică afereza vocalei inițiale *e* – neaccentuat, fenomen lingvistic caracteristic perioadei daco-romane, ceea ce dovedește vechimea *episcopilor* și *episcopiilor* pe teritoriul țării noastre din perioada daco-romană, contestată în mod eronat.

Râmete (în realitate: Remetea).

Autoarea recenziei afirmă că "Întrucât oiconimul *Râmeți* (Râmete) nu poate fi explicat printr-un apelativ românesc neatestat *râmeț*" (un astfel de apelativ nu este atestat în română?), iar oiconimele formate de la magh. *remete* nu apar decât în Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș (acolo unde a existat o populație maghiară de religie catolică), rezultă, fără dubiu, că rom. *râmete* (în realitate *râmeț(i)*) provine din maghiară și nu invers, așa cum susține pr. I. Ionescu (p. 175-176)" (corect, p. 128). În lucrarea noastră citată, în capitolul "*Vechimea vieții mănăstirești la români*", p. 127-130, am menționat că "În Transilvania, Maramureș, Banat, avem un număr însemnat de toponime, unele *Râmeț*, *Rimeți* și altele *Remetea*, *Rimetea*, *Remeț* – și le-am menționat. Se susține că toponimele respective au la bază maghiarul *remete* (= pustinic, sihastru, călugăr): Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania, II*, București, 1967, p. 80; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 245; idem, *Dicționar al numelor de familie românească*, București, 1989, p. 392; N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 139. Același lucru se susține și în *Dicționarul limbii române* (DLR). Se impune o precizare etimologică. Mai întâi, reținem toponimele asociate: *Râmeț* – *Valea Mănăstirii*, *Râpa Râmețului* sau *Mănăstirea*, care ne indică vechi așezări monahale, anterioare, rămase în tradiția orală a poporului român din aceste locuri.

În limba română, am arătat că toponimul *Râmeț(i)* vine din latinul *eremitus*, din *eremita*, – *ae*, provenit din limba greacă: *eremitis* (singular *eremit*, din *eremia* = loc solitar, deșert). Prin eliziunea, adică afereza lui *e* inițial neaccentuat, cu trecerea următorului *e* din *eta* (η) în *â*, înaintea unei consoane nazale, provocată de *r* precedent, cu deschiderea lui *i* neaccentuat în *e*, și cu asibilarea lui *t* latin + *e*, *i* în *ț(i)*, cuvântul ne vine în limba română din epoca daco-romană. În italiană avem *romito* din *eremita*. Astfel, cuvântul românesc *râmeț(i)*, a fost împrumutat și în maghiară, *remete*, ca și *zembeta*, din românescul *sâmbăta*, care vine din lat. *sambatha* (Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, cit., p. 386.) Cum se dovedește lingvistic, procesul a fost deci invers: *remete* maghiar provine din românescul *râmeț* și nu *râmeț* românesc provine din *remete* maghiar.

Episcopul Teotim al Tomisului, pe la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, a elaborat o scrisoare specială adresată *eremiților* (singuraticilor) și *cenobiților* (cei care trăiau viața monahală în comun, în mănăstiri) din Scythia Minor (Dobrogea) (cf. I.G. Coman, op.cit.). Este dovada clară a vechimii *eremiților* (râmeților) pe teritoriul țării noastre din perioada daco-romană.

Documentarea etimologică adusă pentru *râmeț(i)* o considerăm destul de clară și justificată, pe care am prezentat-o și în revista *Ortodoxia*, 1-2/2002, p. 136-138, în nădejdea că va contribui la rectificarea unor erori etimologice afirmate până acum în limba română.

Pr. prof. ION IONESCU

Nicolae Gudea, *Biserica Română Unită – 300 de ani (1697-1997)*. Casa de Editură "Viața creștină", Cluj-Napoca, 1994, 40 de pagini, cu traducere în franceză, italiană, engleză, plus Bibliografie selectivă română sau maghiară.

După cum se vede este o broșură, ca dimensiune, dar este plină de otravă, de provocări și parastase fără dezlegări. Cartea este o panteră neagră ținută în cușcă sau ador-

mită până în '89 și apoi inoculată în ea turba și i s-a dat drumul între fiare. Așa s-au trezit toate jignirile unite inconștiente sau răuvenite din necesitate.

Am adulmecat cărticica și m-au cuprins frigurile. Cum poate un pretins român și de fapt un distins istoric până acum să "vomeze" asemenea lucruri când el, până ieri, lua masa și ridica paharul cu ierarhi ortodocși, cu preoți și cu profesori de teologie îngăduitori și înțelegători ai evenimentului 1697 și ai "unirii" din Transilvania. Eu însumi am apreciat munca istoricului, după ce m-a "criticat" pentru că eu nelegiuitul, mi-am permis să spun că descoperitorul unor obiecte "vechi" de la Moigrad ar fi *vase liturgice* (în rev. "Săptămâna"), ca apoi descoperitorul istoric să consemneze adevărul așa cum am bănuit. Și acest fapt l-a consemnat într-o importantă carte pe care subsemnatul a prezentat-o (rev. "Biserica Ortodoxă Română" nr. 7-10/1989). Lucrarea a fost subvenționată de ierarhul locului, dr. Vasile Coman, cu substanțiale drepturi de autor pentru istoricul "prea ortodox atunci", și *înveninat unit acum, Nicolae Gudea*.

Cartea, pirat în ortodoxia ardelenescă, vânează pe toți cei ce au arătat adevărul față de înșelăciunea românilor ortodocși prin uniație: D. Stăniloae, Antonie Plămădeală, Mircea Păcurariu, C. Voicu și mulți alții (p. 10), i-am citat numai pe cei de după 1989. Mai mult, nemitarnicul istoric din arhondaricul cliriarhal al Oradiei cheamă la aniversări și pregătiri pentru evenimentul 300 de ani de la "unire" ca, atenție!, "renaștere și afirmare a națiunii române"... propunerea mea, recunoaște provocatorul, poate stârni și va stârni, desigur, nedumeriri (dacă nu chiar mai mult decât atât, singurul loc sincer – n.n.), mai ales printre acei care nu cunosc, cunosc mai puțin, cunosc, din surse grav poluate, istoria Bisericii Române Unite sau fac parte din dușmanii ei... "Auzi, Stimabilul?!, citiți cartea recenzată de subsemnatul și să revedeți ce spunea și cum le învârte astăzi.

Mai departe, "prietenul de ieri al ortodocșilor" atacă "mercenarii condeiului negru...", și insistă asupra retrocedării locașurilor de cult... furate de comuniști și aliații lor ortodocși! (p. 5) Istoric-clonat; câte locașuri uniate a dărâmat ortodoxia în 300 de ani? Nici unul. Dimpotrivă, după 1948, le-a înfrumusețat și refăcut. Uită, prealuminatul de flăcările iadului, pe Bucow (1762?), care a dărâmat 150 de mănăstiri, printre care Râmeț și Sâmbăta, unde și-a băut cafeaua până în '89? Să-și amintească de peste 300 de biserici arse peste care s-au ridicat "locașuri" unite revendicate astăzi... Vai!, Vai!, Vai!?

De ce nu vorbește istoricul de cei 38 de protopopi uniți reveniți la Biserica mamă în '48, înainte de naționalizare? De ce nu se invocă încercările de reunire din 1848, 1918, 1940? Nimic de valul II, 1958, de cei 5 episcopi (inclusiv, Hossu și Todea) ocrotiți de Patriarhul Justinian la Mănăstirea Căldărușani și Palatul episcopal Argeș.

Și arată ecumenicul-istoric, jelind drama credincioșilor uniți... "că astăzi se roagă prin pivnițe, prin case, prin săli de școală... în aer liber..." (p. 6). Da așa o fi, deoarece popii papistași, foști ingineri, directori, contabili și membri de partid, frate, le e rușine de aceia care îi cunosc. Nu cer pace cu preoți ortodocși tineri, care n-au nimic nici cu vechii comuniști, nici cu țărăniștii care au învrăjbit credincioșii de peste Carpați!

Mai departe, homeopatul Gudea extrage sevă și culoare din arbuști și plante otrăvite pentru a vindeca "rănilor comuniste..." el, autorul, a fost arhonte PCR și încă nu și-a ars carnetul. Cine ține parte "răuveniților!" Se mai ia și de papă... (p. 9). Dar după 1999, vizita Papei în România, și a Patriarhului la Roma (2002) au crescut șansele stabilității celor înșelați de spectrul uniației. Este adevărat că uniții (ierarhi, preoți) au învățat *latinește*, după 1700, dar frate, înainte am vorbit "sumeriana" nu româna? S-a predicat în sanscrită,

nu în valahă; s-a slujit în aramaică nu în română; Mihai Viteazul a semnat în celtă sau în română? Este adevărat că după 1400 și mai devreme (vezi Sf. Ghelasie de la Râmeț, 1377) s-a folosit și alfabetul slav-chirilic, dar nu limba rusă... Nu știe un istoric, ca autor de mai sus, că limba latină a fost limba Imperiului roman (și apoi bizantin, Justinian împăratul a lăsat *Codex juris*... în gâză!?), apoi toate universitățile apusene au purces cu limba latină. Frate Nicolas (reconvertit), Părinții daco-romani (cei trei mai importanți: Ioan Casian, Gherman, Dionisie cel Mic-Smeritul), cunoșteau perfect greacă-liturgică (cea clasică și astăzi), dar vorbeau latina la Roma, Bari sau Marsilia! Chiar așa are lapsus autorul-depășit să fi uitat că a cântat "ceardașul" în limba bizantină a Sf. Ștefan și Gaudeamus igitur... (imn călugăresc medieval) în limba "arabă"? Cum nu face autorul "scurtă" la minte când scrie că preoții ortodocși sunt reduși că nu știu "latină"! Ce-i româna?, lopătar al cetăților daco-romane! La serbări, la întruniri, la hramuri de biserici, cu ierarhi sau profesori (chiar blamații Voicu și Păcurariu) n-ai ascultat slujba în limba română (chiar dacă a fost alcătuită în limba greacă, Sf. Liturghie bizantină a Sf. Ioan Gură de Aur), sau nu știi doctor în istorie că limba latină a fost și a rămas (ca și greaca și slava) lectorat principal în școlile teologice-ortodoxe de toate gradele? Oare tot după 1700 sau 1990, am aflat adevărul?

Se citează, culmea, Prof. I. Mârza, Rectorul Universității "1 Decembrie", Alba Iulia și supraveghetorul Facultății de Teologie-Ortodoxă în legătură cu "studierea și cunoașterea limbii latine"... "Mă gândesc cu jale la faptul că astăzi latina a devenit o limbă străină pentru români (pentru preoții ortodocși, mai ales)", iar un profesor de limba latină este (și a fost) o raritate în România ultrapatriotardă și ultranațională de azi (și de ieri)! p. 12. Cruciți-vă români!, ce nelegiuire...

Nu spune uniatul-revenit șogor că, după 1700 până astăzi s-a încercat și se încearcă desnaționalizarea românilor și maghiarizarea intensivă prin uniație și secte venite prin Budapesta. Existau până în '48 sau există astăzi vreun ierarh unit să nu vorbească și să nu predice în limba maghiară? La fel preoții!

Și altă susținere "de toată trebuința". Uniația "a scăpat" pe români de a nu trece la alte confesiuni (calvini și alți reformați), (p. 13). Și citează cazul "Ungariei de nord" (vai, Sătmar, Maramureș, Covasna) care primise uniați din 1692: "episcopus Valachorum". Bine că nu au fost valahi-uniți la Bresk-Litovsk, 1596. Și încheie loznicarul-patriot înainte de '90: "Oare, în cazul acesta, nu a mai funcționat mult trâmbițata "unitate spirituală" românească?!!!" (sub! n.p. 13).

Pentru întărirea "neputințelor" istorice, iubitul cercetător trece la subteran și face săpături "in vitro" arătând că de fapt uniriile au început de la Ferrara-Florența (1439), când Damian al Moldovei "a semnat" și a fost scos din scaun (p. 13). Da și multe altele, mai sunt acțiuni majore ecumenice dintre Răsărit și Apus, între cei care au rupt unitatea, între Roma și Constantinopol (Schisma din 1054, anulată în Vatican II, 1965 și Roma, 1967) și recent *Balamand-Liban*: mai ieși la lumină cercetătorule!

Și după ce autorul a înșirat literele alfabetului latin, de la *a la h*, trece la cifre "arabe", 1-26 III: *repertoriul de informații*... p. 15-18, prea cunoscute dar cu vicleșug redade și cu bibliografie în maghiară. Păcat că nu citează *Istoria Transilvaniei* apărută recent la Budapesta, dar se inspiră din cele trei volume, ca și din manualele alternative de "istoric" (Mutu Csillet etc.).

Și ne aduce N. Gudea la suprafață "scurt comentariu istoric în legătură cu datele oferite de izvoarele istorice în legătură cu primul sinod de unire" (februarie 1967, p. 19-23). Ședința l-a... presiunea calvinilor și ingerințele lor. Ne întrebăm, există vreun pericol pentru români din cauza reformatilor sau pierdeau maghiarii catolici și atunci, habsburgii și iezuiții au scos în față pe românii ortodocși gata, de când "așteptau", pentru unire. Și moștenește autorul "procesele verbale" ale ședințelor de lucru în care se arată "adeziunea fierbinte" față de unire. Nu uită să menționeze "interpretările pătimase, dușmănoase-dominante mai ales de orbirea fanatică..., de istorici de meserie, mercenari de ocazie ai condeiului..." (se înțelege ortodocși?!). Isteț istoricul-ortodox de până în '90, vorbește de Biserica greacă "din Transilvania", deoarece "Românii știau de apartenența inițială a Bisericii lor la Biserica romană" (Bravo!). Și iarăși la surse "florentine". Ne miră cum nu menționează cercetătorul izvoare, că bălți a găsit destule, despre români înainte de Decebal?! Și răsufală ușurat fiul Bisericii "ardelene": "Din acel moment (1697), românii au intrat în viața politică a principatului, de unde nu au mai putut fi scoși. Din acel moment au scăpat de reprezentanța calvină, din acel moment au luat direct legătura cu Dieta... cu Curtea de la Viena. Românii aveau deja instituția lor politică, reprezentantul lor propriu: Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică)". Și se roagă statuilor scriitorilor să-i "descopere noi documente prin arhivele săsești, ungurești" pentru BRU (Biserica Română Unită). A uitat dr. Nicolae reacția poporului de jos, sfinții ardeleni și durerile Familiei de martiri Brâncoveni și ierarhului-mărturisitor al vremii și mitropolit al Ungro-Valahiei, Antim Ivireanul. N. Gudea spintecă Transilvania din pânțele mamei sale ROMÂNIA. Teofil (Celofil) și Atanasie (Satanasie) vor fi canonizați de BRU.

Și după bătăile politice ale "jubileului" (1997), continuă întreținerea între frați, acuzații și judecăți, amenințări cu UE, NATO, numai să se revină la uniație, la *mormântul gol*, în "slujba lui Dumnezeu și a neamului românesc", pentru că prin tot ce a făcut (BRU): școală, scris, cultură, limbă, istorie a slujit poporul român. Numai așa (reînviind umanismul) ne înscriem "în civilizația europeană" și ardeleni și ungureni și bănățeni... Felicitări, dascăle, așa a ieșit din Parlament și politică greco-uniții și acoliții lor în alegerile din 2000!

Așadar, ierarhi, clerici și câțiva adepți uniți sunt peste Roma și dau sfaturi, fac istorie "ardeleană" peste *Cârja Papei* venit la București (7-9 Mai 1999), și Camilafca Patriarhului la Roma și Milano (septembrie, 2000), ceea ce nu bănuia, înainte de '99, fratele nostru dr. Gudea, noul Herodot al Transilvaniei și Părintele istoriei BRU, mai mare decât Eusebiu al Cezareii.

Și istoricul Nicolae Gudea – apostatul, trebuie felicitat pentru locul său real între Iuda – vânzătorul și Arie ereticul.

Diac. P. I. DAVID

Arhidiacon. Sebastian-Barbu Bucur, *Manuscritele muzicale românești de la Muntele Athos*. Editura muzicală, București – 2000, 490 pagini, plus imagini (alb-negru și color).

N-am fi îndrăznit a prezenta asemenea lucrare de specialitate; n-am fi cutezat a răsfoi asemenea tezaur și n-am fi pus mâna pe condei dacă nu cunoșteam autorul și nu m-ar fi învrednicit de a intra în posesia unui exemplar al cărții cu nemeritată dedicație...

Totdeauna m-a cutremurat rezultatul unei munci de o viață și am rămas emoționat văzând valorificată această strădanie, mai ales că autorul este de o smerenie cu adevărat atonită. Modest și fără zgomot, încercat dar nu disperat, muncitor ca un Sisif și răbdător ca un Prometeu, autorul a scos aurul, fir cu fir, din cea mai dumnezeiască îndeletnicire: *muzica și armonia*. Cercetătorul, ca oarecând Brâncuși sau Badea Cârțan, ca N. Titulescu, ca și Vasile Pârvan, cu bucceluța sa, a introdus în această carte ca un mare vrăjitor, bețișoare, puncte și virgule, bobite (cum spunea maestrul Lungu) și floricele, fel de fel de bastonașe rânduite în multe chipuri ca să ajungă la *mărturie*, binechibzuită, de Sf. Ioan Damaschin și perfectată de Ioan Cucuzel și mulți alții.

Dar Părintele Sebastian, ocrotitorul pruncilor celor cu darul psalmodiei, ca un vrednic pelerin în lumea întortochiată a nisaburilor și hisarilor, se sprijină pe isoane și chendime ca să ajungă la mărturie. Așa se face că intră în vraja celui isteț ca un proverb (Anton Pann), în ipacoi (și trisaghioanele lui Macarie) și în hățișul greu de pătruns al proptosalților I. Popescu-Pasărea, Smeu, Năpârcă și câți alții.

Însă autorul, trăind în realitatea psaltichiei monastice (Neamț, Secu, Antim), merge mai departe. Mai întâi, scutură colbul de pe pachetele din Biblioteca Academiei Române și apoi ia urma manuscrisurilor originale sau copii (cu nebănuite greutate istorice) de la principalele custodii ale strălucitului și ocrotitului de către Maica Domnului: *Sfântul Munte Athos*. Și de aceea îndrăznesc să amintesc, cu metanie adâncă până la auzul: Sculați-vă!, că am făcut și eu, nevrednicul, un pelerinaj la lavrele Atosului, cu un grup de studenți, dintre care și ucenici ai Sf. Mănăstiri Antim, iar astăzi și absolvenți ai Conservatorului sub conducerea autorului maestru de mai sus și vrednici de laudă asistenți ai Facultății de Teologie, în cadrul disciplinei *Muzică bisericească*, secția Teologie-Practică (A se vedea rev. BOR, nr. 7-10/1998).

Mult poate rugăciunea dreptului pentru înduplecarea fiilor ascultători. Părintele-smerit Sebastian, ca o albină lucrătoare, a umblat din floare în floare în Grădina Maicii Domnului, pentru a aduna mierea cea veșnică și mult-folositoare, cum spunea *Către tineri* Sf. Vasile cel Mare. P. Cuv. Sa și-a strâns nectarul de pe unde a putut și apoi s-a odihnit activ, selectând și comparând cele găsite în schiturile românești ale Sfetagorei, mai ales *Prodromul și Lacu*.

Avem de fapt în față nu un inventar, cum s-ar aștepta grăbiții, ci o comoară nebănuită din care s-au împărtășit cu pricina, cu vederea sau cu auzul sute de generații de iubitori ai psaltichiei și mii de credincioși ce caută mântuirea.

Autorul-cercetător, dar și priceput executor al semnelor nipavugale... a meditat zile întregi asupra manuscriselor și luni de zile, în câteva rânduri, a strâns, repet, în traista miraculoasă, recitative liturgice, cântări și imne pe cele opt glasuri cunoscute, sau prin treceri de gamă, prin ison sau execuție. Alături de Părintele profesor stăruitori au fost monahii ascultători care, în frunte cu Părintele Stareț Petroniu și Justinian de la Prodrom sau Ștefan și Vasile de la Schitu' Lacu, au contribuit, cu ce au putut, la strângerea prețiosului material. Și încă un lucru reconsemnat de autor, s-au refăcut, lipit, transcris și completat multe imne și pricesne.

*

Și acum să încercăm să intrăm în *Castelul fermecat*, unde nu băntuie pustietatea, ielele și stafiele, ci unde se privesc și se urmează vieții de sfinți, martiri și mărturisitori,

cuvioși și ierarhi intrând în comuniune prin taina muzicii, în prezent continuu spre cinstirea acestora întru slăvirea lui Dumnezeu.

Înainte de a încerca diapazonul minții, te pleci cu smerenia experimentată în fața Maicii Domnului cu Pruncul – Prodromița – ocrotitoarea monahilor nevoitori din Sf. Munte Athos, a tuturor călugărilor români de pretitudineni și a noastră a nevrednicilor slujitori sau credincioși de rând.

Lucrarea este rânduită pe părți și capitole, cu subdiviziuni armonice-asezate. Astfel: I. *Schitul Prodromu-Athos*, p. 23-266, cu subtitluri 1-141, cu explicații și precizări necesare. Autorul se oprește și asupra a câtorva date din viața Marelui protopsalt român, dar cunoscut în toate mănăstirile atonite: *Fericit Nectarie Schimonah*, p. 251-254. Partea întâi se încheie cu o vedere color: *Marea Lavră* (Sf. Atanasie) Athos, ca un preludiu la...

Partea a II-a: Marea Lavră Athos, p. 269-278, subtitluri explicative: 4. Ca imagine, autorul găsește nimerit să așeze "vederea": Mănăstirea Sf. Pavel.

Partea a III-a: Schitul Lacu, p. 281-318. Ne luăm îngăduința să apreciem faptul că, tot cu ocazia pelerinajului, am rămas plăcut impresionați de activitatea duhovnicească, liturgică și muzicală, dar și cea gospodărească a obștii actuale. Totul este de o rânduială vasiliană, iar valea respectivă a lacurilor (de fapt niște izvoare curate) constituie prilej de meditație, dar și de admirație pentru ceea ce au făcut părinții în ultimii ani. Părintele Sebastian a strâns și de aici (de fapt 4-5 locuri sfinte) roadele muncii și dragostei de a sluji la altar sau la strană, după rânduiala celui mai mare. Ceea ce sesizează autorul este interesant. Cu toată izolarea schitului, aici se găsesc multe manuscrise românești, dar și grecești și slave, o dovadă și un exemplu de frățietate monahală, dar și de ecumenism practic unic, specific atoniților. Manuscrisele, destule, sunt neinventariate, abia acum se încearcă încadrarea lor bibliotecară și conțin, pe lângă feiscu (conținutul muzical-tipiconal), numeroase însemnări ce devin izvoare istorice. Partea de mai sus are 23 de descrieri, subtitluri și se încheie cu o "vedere": Mănăstirea Xiropotamu, dechizând:

Partea a IV-a: Chilia "Adormirea Maicii Domnului", Xiropotamu-Athos, p. 321-332, cu 8 subdiviziuni, se încheie cu splendida "vedere" a Lavrei, poate cea mai interesantă pentru monahii vlahi, sârbi, greci, albanezi, bulgari.

Partea a V-a: Chilia Sf. Gheorghe – Colciu – Vatoped, p. 335-336, cu 31 subdiviziuni, descrieri ale manuscriselor. Predomină Nectarie protopsaltul. Și aici, autorul, drept mulțumire, împodobește cele scrise cu o poză-document: o parte a obștii mănăstirii, cu prilejul hramului Sf. Gheorghe-Colciu (1982), în care apare și smeritul cercetător.

Partea a VI-a: Chilia Sf. Ioan Botezătorul-Colciu, Vatoped, p. 369-372, cu 6 manuscrise cercetate. Pentru rememorare, se introduce chipul Părintelui Dometie lângă chilia sa, Sf. Ipatie, precum și, în altă imagine, Părintele Sebastian, Arhim. Dometie, Gherontiepsaltul și Harion Gincă.

Partea a VII-a: Chilia "Sf. Ipatie" – Vatoped, p. 377-448, cu 39 descrieri, încheindu-se cu imaginea cercetătorului, studiind și fotografiind unele manuscrise.

În ultima parte sunt selectate câteva *Facsimile*, p. 451-568, ceea ce măresc interesul cercetătorului pentru comoara descrisă. Nu era rău dacă se proceda la translația latină (greu mai găsești "cirilicieni") sau la traducerea în limba română a facsimilelor grecești.

*

Pentru ușurarea înțelegerii cercetării și aprofundării studiului manuscriselor (nu numai muzicale, ci și istorice, naționale, culturale și mai ales tipiconale), autorul găsește necesară introducerea unui *Index de nume* (românesc p. 469-476, grecesc p. 477-478). Și aproape de tehnica de calcul, P. Cuv. Profesor Bucur oferă celor interesați *Indexul cronologic* – Biblioteca, nr., data, nr. pag. Hol., Copist, pagina (mare): I Schitul Prodromu, p. 479-484; II Marea Lavră, p. 484; III. Schitul Lacu, p. 485; IV. Chilia "Adormirea Maicii Domnului", p. 485-486; V. Chilia "Sf. Gheorghe", p. 486-487; VI. Chilia Sf. Ioan Botezătorul, p. 487; VII. Chilia Sf. Ipatie, p. 487-489.

Neținând cont de niște reguli provocatoare, abia aici ne permitem a menționa faptul că lucrarea apare cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, s-a tipărit cu sprijinul financiar al Ministrului Culturii și Cultelor, în "Editura Muzicală" și în condiții tehnice tipografice ale zilelor noastre.

Este interesant că autorul ține să mulțumească tuturor sprijinatorilor (moral și material) și celor care l-au încurajat. O asemenea realizare, numai cu răbdarea și nevoia călugărească s-a putut duce până la capăt.

Cuvânt înainte este semnat de alesul om de cultură și teolog, Virgil Cândea, membru și vicepreședinte al Academiei Române. Domnia sa laudă munca cercetătorului și "plinirea vremii" când a putut valorifica realizările sale și în folosul altora. Mai mult, alcătuitorul smeritului cuvânt vede și perspectiva altor descoperiri în domeniu, și are încredere în "proiectul cultural major: *Repertoriul general al manuscriselor psaltice românești* păstrate pretutindeni, în România, dar și în orice colecție din lume. Dumnezeu să-l lumineze și să-l sprijine pe Părintele Sebastian în realizarea acestui proiect" (p. 8).

Într-un *Studiu introductiv* (p. 9-16), autorul anunță ceea ce a și realizat, dar face și ample considerații istorice și culturale. Despre acestea din urmă s-a scris și s-a comentat suficient. Desigur, autorul știe, noi pelerini, grupul subsemnatului, dar și P. C. Pr. Prof. N. Necula, iubitor dar și interpret de psaltichie, am avut ocazia, cu prilejul consemnării de către UNESCO a "Orașului european Tesalonic", 1996, să vedem o parte din documentele Sf. Munte Athos (peste 25000) ale donatorilor români (voievozi, ctitori, ierarhi, călugări, pelerini) și nenumărate manuscrise (inclusiv muzicale) expuse în Muzeul din Salonic.

Autorul recunoaște că abia este începutul cercetării: "Numărul manuscriselor românești de la Athos și al psalticilor compozitori și interpreți, inserați în ele sau anoriuni, este însă mult mai mare decât ceea ce am putut noi depista" (p. 16).

Și vrednic de laudă este Părintele Profesor când, cu smerenie, pomenește destui cercetători laici de la noi, din bibliotecile țării, care și-au dat seama de acest "tezaur" (*Notă asupra Ediției*, p. 17-18), poate era nevoie să-l pomenească și pe Părintele Visarion Petrescu, deschizător de drumuri!

Tot aici, mulțumește tuturor dascălilor săi sau colegilor pentru încurajare.

Iar, noi nevrednicii de la Sf. Mănăstire Antim, între care la loc de cinste a fost și Părintele Profesor Sebastian-Barbu Bucur, îl felicităm și așteptăm și alte bucurii și descoperiri "spre slava Bisericii și a Patriei cinstite".

Mai mic între diaconi la Sf. Mănăstire Antim,
PETRU DAVID

Iosif Flaviu, *Antichități iudaice*. Prefață de Răzvan Theodorescu. Cuvânt asupra ediției, traducere și note de Ion Acsan, vol. I: *De la Facerea lumii până la Captivitatea babiloniană*, Editura Hasefer, București, 2000, 600 pagini.

Pentru un iubitor de literatură veche nu se poate să nu fi citit sau măcar să fi auzit de cea mai răspândită carte – de fapt istorie – a poporului biblic, *Antichități iudaice*. Opera respectivă a circulat în manuscris aproape 15 veacuri în limbile clasice (gracă, latină), iar mai apoi în principalele limbi de cultură și universalitate: franceză (ca și în spaniolă, italiană și portugheză); engleză și germană. Cercetătorii, filologi și mai ales teologi români au tradus din carte unele capitole – cele legate de spiritualitatea strămoșilor noștri –, rămânând ca să fie studiat Iosif Flaviu în variantele franceză, engleză și germană.

Să nu uităm, că primii coloni evrei au sosit sau au fost aduși în Europa și pe teritoriul Daciei de atunci în timpul lui Titus, cuceritor și distrugător al Ierusalimului (69-70 d. Hr.), ajuns mai apoi împărat al Romei, fapt neconsemnat în introducerea ediției de față.

Se știe, de asemenea, că Iosif Flaviu apropiat al împăraților Vespasian și Titus era un bun observator al tradițiilor iudaice. El cinstea *Tora* și traducerea grecească a Vechiului Testament, *Septuaginta* (sec. IV î. Hr.). Nu este exclus ca Fericitul Ieronim să fi cercetat *Antichitățile iudaice*, înainte de a traduce Biblia în limba latină (*Vulgata*), așa cum Origen, în *Hexapla*, avea cunoștință despre Iosif Flaviu.

Așadar, este greu și riscant să prezinți o operă ca aceasta. De fapt ea constituie prima încercare de istorie, arheologie și exegeză *laică* asupra Vechiului Testament. Dintru început îndrăznim să spunem că *Antichitățile iudaice*, este cea mai completă apologie-cultă făcută atunci poporului biblic și rămasă valabilă până în vremea noastră.

Chiar în *Prefață* se subliniază aspectul "autenticei enciclopedii a iudaismului" (p. V), care, împreună cu *Războiul iudeilor*, dă fresca reală a civilizației biblice vechitestatementare. De fapt, Iosif Flaviu* a încercat să mai scape ceva de furia română abordând pe generalii belicoși năpustiți asupra Ierusalimului. De aici și acuze din partea unor evrei și blesteme că Iosif s-a refugiat la Roma. Este inteligent de remarcat că traducătorul, de fapt un bun comentator și om de cultură, a trebuit să facă "o nouă lectură a Bibliei" (p. XI) pentru a găsi cheia reală a consemnărilor autorului, și anume ediția *Sfintei Scripturi* în limba română, București, 1995.

Primul volum din Antichități cuprinde cărțile I-X. Editorul, specialist în tehnica imprimării, adaugă har peste har pentru atragerea cititorului-cercetător. Astfel, la fiecare început de capitol așază *cuprinsul*, cu explicații la fiecare parte componentă a capitolului. Un fel de anunț rezumativ. Aceasta, pentru a da răgaz și înțelepciune în a parcurge celebra operă. Mai mult, traducătorul-specialist caută nu să devină istoric, ci așa cum precizează "ca să dea în vileag pe cei care, în scrierile lor, *au deformat adevărul*" (p. 5), iar "intenția mea este ca, în relatarea evenimentelor, nici să omit, nici să adaug ceva" (7).

Desigur, cititorii inițiați ai Bisericii noastre cunosc faptele și Descoperirea lui Dumnezeu în Vechiul Testament, le este ușor să înțeleagă, dar comentariile și notele constituite de fapt o exegeză binevenită și adusă la zi a *Antichităților*. Îl citează pe Berossos din

* De fapt, prenumele «Flavius» a fost dat de către generalii cuceritori-prieteni-împărați ca dovadă a acceptării sclaviei lui Iosif.

Babilon (345-275 î. Hr.), dar uită comentatorul că respectivul "preot al lui Marduk" (p. 18) vorbește de *daci și de inzi*, la vremea aceea cei mai răspândiți. Antichitățile amintesc de "thirii cărora grecii le-au schimbat numele în *traci*, dintre care "cei mai drepti sunt dacii..." (Herodot). Ne surprinde cum traducătorul, ca român, n-a pus în notă că Sem, fiul lui Noe a "născut" printre alții... și pe *Gheter* (Getul, Dacul, n.n.), frate cu Aram (p. 28), în *Facere X, 23*, citat de Berossos¹.

Cartea I, douăzeci și două de capitole se încheie cu vremea lui Iacob².

Cartea a II-a se sprijină pe Pentateuh și pleacă de la fii lui Isaac până în epoca Legiuitorului Moise³.

Cartea a III-a se ocupă de "rătăcirea" prin pustiul Sinai, consacrarea lui Aaron, ca Mare Preot, pregătirea pentru primirea Legii, neînțelegeri etc. Deși, autorul n-a zăbovit asupra celor descrise de Moise, dovedește o cunoaștere topografică deosebită⁴.

Cartea a IV-a continuă descrierea poporului biblic și pregătirea acestuia pentru "iscodirea" Țării Făgăduinței (Canaanul). Câteva pagini interesante sunt dedicate de Flavius lui "Balaam" – vrăjitorul (Cap. 6).

Cartea a V-a face portretul lui Iosua Navi, alesul lui Dumnezeu și urmașul lui Moise. Evenimentul merge până la răpirea Chivotului Legii, timp de aproape o jumătate de mileniu. Toate înfrângerile suferite de israeliți, toate necazurile poporului biblic au aceeași cauză: Abaterea de la poruncile Domnului. Este interesant, de fapt așa a procedat și până acum, în note autorul-traducător face comentariile necesare și pentru vremea noastră.

Cartea a VI-a cuprinde perioada pregătitoare venirii lui David ca rege al poporului evreu. Se fac descrieri amănunțite asupra celor două personaje ale timpului: Samuel și Saul. Este interesantă aprecierea lui Flavius față de *vrăjitoarea din Endor* (cap. XIV).

Cartea a VII-a este dedicată regelui David. În afara textelor biblice, Flavius vine cu amănunte despre Hebron⁵, Bethlehem⁶ și Ierusalim (Hierosolima)⁷. În această cetate din urmă, regele David mută capitala lui Israel și tot aici, pe Sion se află mormântul său⁸. Traducătorul inițiat consemnează amănunte (printre care triste: profanări ale mausoleului, p. 424).

Cartea a VIII-a este închinată regelui Solomon și rezultatelor înțelepciunii sale, concretizate, printre altele, în ridicarea Templului, socotit de unii cu adevărat o minune a lumii vechi (pe lângă cele 7 minuni). Este foarte importantă observația traducătorului-

1. Diac. P.I. David, *Despre originea getodacilor și începutul creștinării lor*, în rev. "Mitropolia Olteniei", nr. 1-3/1978; Idem, *Dacii și legăturile lor cu Țara Sfântă*, în rev. "Învierea", Ierusalim, nr. 10-12/1983, Idem, *Aspecte ale vieții spirituale a traco-dacilor...*, în rev. "Mitropolia Olteniei", nr. 7-9/1980.

2. Se știe, mai bine-zis se bănuiește, că *Zalmoxis*, regele lumii, ar fi trăit în vremea Legământelor lui Dumnezeu cu patriarhii biblici și că Iacob (Esau) fii lui Isaac s-ar putea compara cu Gebeleizis, Dochia, Gerula etc.

3. Ne-a învrednicit Cel de Sus să călcăm pe treptele ce urcă pe Muntele Sinai, unde Moise a primit Legea. (Pe larg: *Pelerinajul creștin ca metodă și mijloc pastoral-misionar al vremii noastre*, în rev. "Biserica Ortodoxă Română" nr. 7-12/1998, p. 383-398).

4. *Ibidem*, Ierusalim-Eilat-Sf. Munte Sinai, p. 385.

5. *Ibidem*, p. 385. Subsemnatul, a am mai fost încă de trei ori în aceste locuri.

6. *Ibidem*. Bethlehem și Nazaret, p. 385.

7. *Ibidem*, p. 384 și *Pelerinajul la Locurile Sfinte...*, în «Ecumenismul factor de stabilitate în lumea de azi», ed. «Gnosis», București, 1998, p. 474-522.

8. Așa cum s-a precizat, de multe ori și profanat. Pelerini teologi au cântat aici Ps. 50 (al pocăinței) și *Dor de țară...* de Verdi, din opera *Nabuco*, *ibidem*, p. 384 ș.a.

scriitor că Solomon posedă niște energii specifice, "puteri asupra spiritelor din aer și din ape" (n. 6, p. 56).

Cartea a IX-a consemnează multe evenimente nedorite în viața poporului biblic. Împărțirea în regate pe seminții, neînțelegerile dintre acestea spre bucuria vecinilor care, abia așteptau să se răz bune, să distrugă și să ia în robie o parte din fosta împărăție a lui David. Mai grav, în această perioadă, se dezvoltă idolatria la poporul ales și chiar la curtea regelui (ex. Ahab și Isabela).

Cartea a X continuă descrierea evenimentelor neplăcute și robiile care au avut loc: De la Senaherib, regele asirienilor, și până la Nabucodonosor și Cyrus, regi ai perșilor, Iosif Flavius folosește multe date din Herodot, părintele istoriei, iar traducătorul identifică textele folosite, consemnându-le în note. De asemenea, Ion Acsan folosește și cărțile deuterocanonice ale Vechiului Testament, scoțând, cu prudență, idei și texte pentru completarea vol. I.

*

Așa cum consemnam la început, cartea de față, pe lângă textele folosite din Tora sau Septuaginta, aduce precizări absolut necesare exegezei biblice, istoriei vechi cuprinsă în **Pentateuh**⁹ și alte informații, din lumea greco-romană. Traducătorul, scriitor și om de cultură, dă cititorului impulsul cercetării, dar și atracția lecturii obișnuite.

Într-o curată și cultă limbă română, *Antichitățile iudaice*, carte de mare folos va fi citită cu plăcere de către credincioșii ortodocși, de către studenții teologi și slujitorii Bisericii noastre și de către toți pelerinii care au văzut Țara Sfântă sau doresc să o viziteze.

O copertă simbolică, reprezentând Valea Avesalom între cetatea veche a Ierusalimului și Muntele Măslinilor, altădată plină de vegetație, astăzi numai pustie, îmbracă o nestemată a civilizației biblice de peste cinci mii de ani luați în calcul și mii de ani ai existenței omenești și câte alte mii în Grădina Edenului!

În misiunea preotului ortodox român și a dascălului de religie de astăzi, cartea de mai sus este o cale precisă a înțelegerii Descoperirii lui Dumnezeu prin legăminte, profeții, semne și împliniri.

Cine și-o procură se va convinge de cele semnalate aici.

Și fiindcă am plecat de la Prefață, să consemnăm ce ne îndeamnă "postfața" de pe copertă: "În istoria lumii vechi Iosephus Flavius rămâne ca o exemplară sinteză culturală, prin familiarizarea sa cu trei universuri spirituale ce mânuiau cele trei limbi sacre ale Bibliei – ebraica, greaca și latina – împrejurare care i-a creat autorului, în posteritatea bizantină și medievală occidentală, un loc de neconfundat". Postfața a fost scrisă tot de Acad. Răzvan Theodorescu, Ministrul Culturii și Cultelor, cel care a sponsorizat tipărirea cărții.

Noua traducere (de fapt singura completă) va contribui și mai mult la înțelegerea civilizației poporului biblic și la respectul reciproc de totdeauna între Statul Israel și România.

Diac. P. I. DAVID

⁹ *Pentateuhul*, în afara Psaltirii, a fost întâia colecție biblică tradusă și tipărită în limba română: *Palia de la Orăștie*, 1582.

O ACȚIUNE BISERICESCĂ MERITORIE

Tânărul și inimosul preot-profesor Alexandru Stănciulescu-Bârda, jud. Mehedinți, a izbutit să-și amenajeze o editură, "Editura – Cuget Românesc" din satul său Bârda, com. Malovăț, jud. Mehedinți, reușind s-o facă înfloritoare prin numeroasele publicații care le tipărește, făcându-le cunoscute și răspândindu-le aproape în toată țara, până și în străinătate, ajungând astfel și-n Australia, Cartea Cuvântului lui Dumnezeu, în limba română.

De curând în Editura sa a reușit să tipărească *Mica Biblie*, după textul stabilit de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 1984.

Ținem să-i redăm cuvântul pe care-l publică în post-fața lucrării pentru valoarea sa:

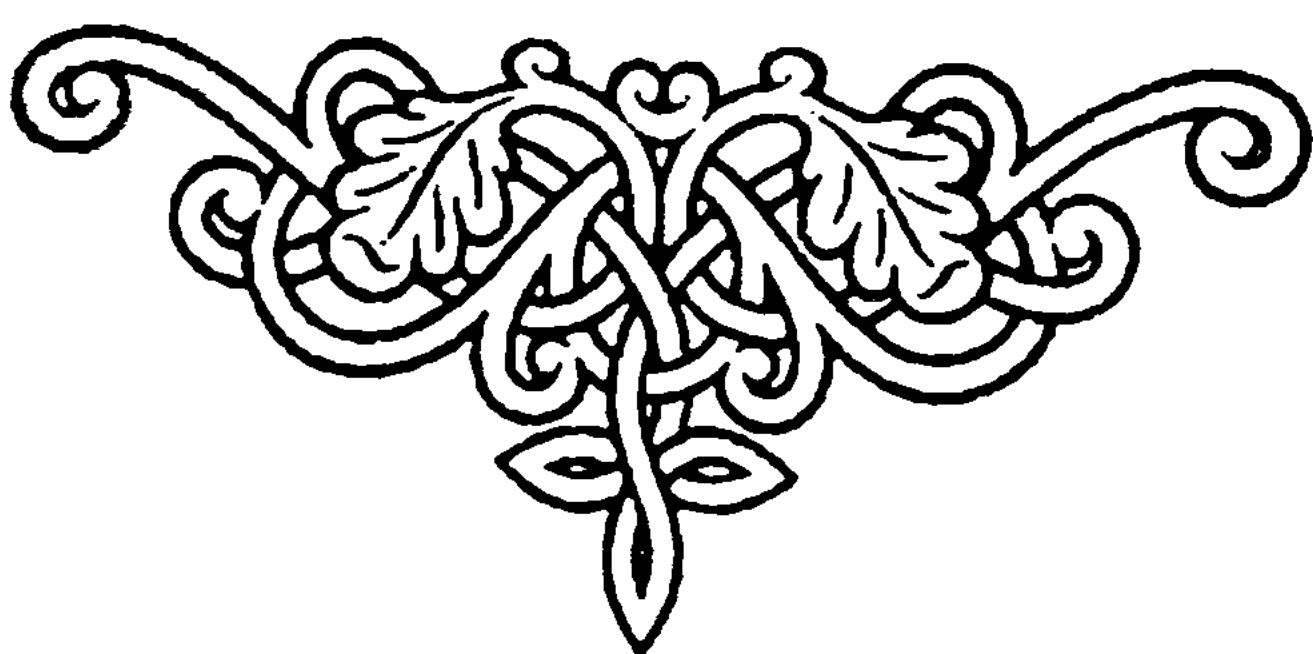
"Ediția de față a *Micii Biblii*, realizată de Parohia Malovăț preia textul ediției din 1984 stabilit de Sfântul Sinod, îngrijitorul aducând doar îmbunătățiri de ordin ortografic. Ilustrațiile provin din volumul lui Iulius Schnorr von Carol-sfed *Die Bibel in Bildern* (Leipzig, 1860). Ediția este o necesitate misionară a Parohiei Malovăț (ca și a oricărei parohii, adăugăm noi). Din această ediție vom împărți gratuit tuturor familiilor parohiei noastre câte un exemplar, pentru a înlesni astfel cunoașterea Cuvântului lui Dumnezeu, pentru a trezi mai mult interesul enoriașilor noștri față de textul biblic propriu zis, pentru a le îmbogăți cultura teologică și prin aceasta a-i pregăti pentru a se apăra în fața prozelitismului sectar cu care ne confruntăm tot mai mult în ultima vreme. Desigur, aceste obiective nu privește numai enoriașii parohiei noastre, ci pe toți creștinii ortodocși de pretutindeni, pe elevii școlilor teologice și laice, pe preoți și călugări. Tocmai de aceea, parohia noastră va răspunde apelurilor venite din partea credincioșilor din afara sa, înțelegând că prin răspândirea *Micii Biblii* face o lucrare de apostolat pentru Domnul Hristos. Sperăm că ne va ajuta ca prin răspândirea acestei cărți să împărțăm din lumina Cuvântului Divin tuturor celor ce au nevoie de lumină. Dumnezeu să ne ajute". (Semnează Pr. Al. Stănciulescu-Bârda).

Considerăm destul de luminos și clar cuvântul adresat, ca *Mica Biblie* să poată fi comandată contra-ramburs și să ajungă, pe cât posibil, în toate parohiile Bisericii noastre.

Pe lângă această lucrare importantă, autorul nostru tipărește pentru enoriașii săi bilingv și o "*Scrisoare pastorală. Foaie periodică, gratuită a Parohiei Malovăț – Mehedinți*", cu învățături de doctrină creștină, care ar merita și ea să circule și-n afară de parohia Malovăț, în parohii, unde să fie solicitată, pentru răspândirea Cuvântului lui Dumnezeu.

Nu avem decât cuvinte de prețuire pentru o asemenea lucrare în slăvirea lui Dumnezeu și-L rugăm să-i binecuvânteze harul ce i l-a dăruit.

Pr. prof. I. IONESCU

CUPRINS

- *Din Grădina Maicii Domnului în Cetatea Eternă – Cele 7 zile la Roma – Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Vatican și în Italia, 8–14 octombrie 2002* (Pr. prof. dr. Ioan Chivu, Pr. dr. Michael Tița, consilier patriarhal, Pr. Costel Stoica, consilier patriarhal) 3

I – PASTORALE

- *Întruparea Domnului, viața și sensul redat lumii. Pastorală de Crăciun, 2002* († Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române) 169

II – VIAȚA BISERICESCĂ

- *A X-a Întrunire de dialog dintre B.O.R. și Biserica Evanghelică din Germania* (Cluj, 14–20 nov. 2002) (Pr. lector dr. Constantin Pătuleanu) 174
- *Evoluția istorică a diversităților bisericesti* (Pr. conf. dr. Nicolae Chifăr, Pr. lect. dr. Constantin Pătuleanu) 186
- *"Sfinții ne călăuzesc spre viața veșnică" – Înmânarea Sf. Moaște ale Sf. Silvestru, slujitorilor bisericii Sf. Silvestru din București* (Redacția) 201
- *"Umblați cu vrednicie ..." – La împlinirea a 16 ani de Patriarhat ai Prea Fericitului Părinte Teoctist* (Redacția) 208
- *Congresul omagial de Patrologie "Pr. prof. dr. Ioan G. Coman – 100 de ani de la naștere"* (10–14 nov. 2002) (Pr. prof. dr. Nicolae Necula) 217
- *Scriitori patristici străromani, în opera Pr. Prof. dr. Ioan G. Coman* (Diac. conf. dr. Ioan Caraza) 229
- *Lansarea Bibliei, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, la Academia Română* (28 nov. 2002) (Biroul de Presă și Comunicații al Patriarhiei Române) 240
- *C r o n i c ă* (Pr. Nicolae Vladu – Consilier Patriarhal) 244

III ANIVERSĂRI – COMEMORĂRI

- *Un eveniment cultural duhovnicesc de excepție: comemorarea arhimandritului Theofil S. Niculescu*, (Prof. Sandu B.) 249
- *Cuvioasa Mihaela – Stavrofora, Stareța mănăstirii Hurezi-Vâlcea, a părăsit obștea* (1908–2002) (Diac. Petru David) 254
- *Părintele Dumitru Bălașa a trecut spre eternitate* (Diac. Petru David) 257

IV – DOCUMENTARE

- *Preotul protopsalt Ioniță Năpârcă și fiul său Mihalache Năpârcă*
(Pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu) 260
- *Ierarhi ortodocși români, în misiuni diplomatice*
(drd. Claudia Dumitriu) 266
- *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși
în recluziune monastică de către autoritățile comuniste
în anii 1944–1981* (Pr. prof. dr. Ioan Dură) 299
- *Martirii de la Halmyris, în contextul misionar, la început
de mileniu III. Descoperirea moaștelor sfinților Epictet și Astion
și cei împreună cu dâșii* (Diac. prof. dr. P. I. David) 323
- *Brădet – mărturii documentare* (Prof. Virgiliu Z. Teodorescu) 336
- *Cum l-am cunoscut pe Nicolae Iorga* (Pr. prof. Ion Ionescu) 348
- *O convorbire cu Petrache Lupu* (Pr. prof. Ion Ionescu) 351
- *Învățământul catehetic în primele secole*
(Pr. lect. dr. Constantin Pătuleanu) 353

V – PARTEA OFICIALĂ

- *Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*
Sumarul ședinței de lucru din 26–27 nov. 2002 363

VI – RECENZII

- *Etimologii eronate în limba română privind creștinismul românesc*
(Pr. I. Ionescu) 432
- *Nicolae Gudea, Biserica Română Unită cu Roma*
– *300 de ani (1697–1997) Casa de editură "Viața creștină",*
Cluj-Napoca 1994, 40 p. (Diac. P. I. David) 436
- *Arhidiac. Sebastian Barbu-Bucur, Manuscrisele muzicale românești*
de la Muntele Athos, Editura muzicală, București, 2000, 490 p
(Diac. P. I. David) 439
- *Iosif Flaviu, Antichități iudaice, vol. I, De la Facerea lumii*
până la Captivitatea babiloniană, Edit. Hasefer, București,
2000, 600 pag. (Traducere și note de Ion Acsan);
(Diac. P. I. David) 443
- *O acțiune bisericască meritorie* (Pr. prof. I. Ionescu) 446